מלחמות יי

DANIELIS CHAMIERI

DELPHINATIS

PANSTRATIAE CATHOLICÆ,

Siue

CONTROVERSIARVM

DE RELIGIONE

aduerſus Pontificios

CORPVS,

Tomis quatuor diſtributum.

Cum INDICIBVS *neceſſariis.*

GENEVÆ,

Typis ROVERIANIS.

M. DC. XXVI.

REVERENDIS
PIETATE ET DOCTRINA
PRAESTANTIBVS VIRIS, FIDELIBVS DEI Seruis, Eccleſiarum Gallicanarum Paſtoribus, & Senioribus, in Synodum Nationalem coactis: Dominis, Patribus, ac Fratribus in Chriſto plurimùm obſeruandis.

QVEMADMODVM, non ſine grauiſſimo dolore, hac ſeculorum ſenecta, ſancti quiq; & cordati viri, Mendacij Patrem falſos è ſpecu ſua Doctores, Tyrannidis ſuæ ſatellites emittere ſubinde vident, qui nullum non mouent lapidem, vt, quo iure, quáve iniuria, cæleſtem veritatem oppugnent opprimántque: Ita, non ſine ſingulari animi lætitia, magna etiam cùm admiratione, à Domino illo, qui noſtra indutus carne in mundum venit, vt Diaboli opera diſſolueret, complures veritatis vindices diuino Spiritu afflatos ſuſcitari conſpiciunt; qui pro ſemel tradita fide, viriliter vtilitérque decertent, eámque regni tenebrarum machinis impetitam, totis viribus tueantur, & illæſam ſeruent. Quo ſe pacto mira erga Eccleſiam Dei prodit benignitas & prouidentia, quæ, ſicut ineunte vere, cùm primùm è terræ cuniculis prodeunt ſerpentes ad nocendum parati, fraxinum, aduerſus venenatos eorum morſus præſens remedium laturam, educit: ſic aduerſus huiuſcemodi terræ filios, qui venenum vipereo exitialius eiaculantur, varias nobis in horto ſuo præbet antidotos, conſitas & excultas, quæ virentes florentéſque, pharmacum ſalutare ſubminiſtrant, virúſque vel ſua vmbra propellunt. Viros, nimirum, pios & doctos, qui præclarum, quod à Domino acceperunt talentum, in terra non defodiunt, ſed Chriſti regno promouendo, Antichriſti tyrannidi euertendæ ſtudent ſolliciti. Quanta verò cum fide, induſtria, diligentia, ne quid de fructu dicam, in hac ſe

(a) 2

exercuerit palaſtra , vt Spartam , quam nactus erat , ornaret , DANIEL CHAMIERVS*, parens meus, piæ memoriæ , meum non eſt referre: veſtrum potius, Reuerendi Viri , iudicare : qui perpetuos illius labores, διατριβὰς tum publicas , tum priuatas , diſputationes frequentes, & viua voce habitas , & ſcriptis editas optimè omnium nouiſtis. Imprimis verò eius rei fidem facit hoc Controuerſiarum corpus , indefeſſo labore concinnatum ; ad quod veluti centrum omnes ſtudiorum eius lineæ referebantur , quódque ambitu ſuo vniuerſam Controuerſiarum de Religione aduerſus Pontificios molem comprehendit , Eccleſiæ iamdudum conſecratum: vbi , quicquid eſt in Romana ſchola ſtropharum , ſophiſmatum , fraudum , ad veritatem obſcurandam & falſitatem ſufflaminandam, detracto velo , ſeu potius larua diſciſſa , detegitur & refellitur : vbi flos Romani exercitus, totúmque cataphractorum Antichriſti robur funditus profligatur : vno eóque iuſto prælio vniuerſi veritatis hoſtes conficiuntur, ita vt nulla ſuperſint latebræ, effugia nulla. Non enim ſigillatim paucos, ſed confertos aggreditur , totámque aciei frontem ferit. Aduerſus innumeros Philiſtæos vnus olim decertauit Samſon : hic etiam ſolus & ſolitarius virtute cœleſti armatus tot hoſtium impetus, vt alter Horatius, vnus ſuſtinet , & tandem abſciſſo ponte progreſſum negat, ad regreſſum cogit , ipſéque armatus in flumen deſilit ; flumen illud , inquam , deliciarum Domini , in quod exceptus morte glorioſa , ſed nimium præmatura (niſi Deo ſic viſum eſſet) nobis ademptus , ac in cœlum turbine fulmineo , & quadrigis flammeis translatus eſt : vnde delapſas has membranas , vt alterum Prophetæ palliolum , collegi auidus , ea ratione me omnes hæreſeon errorúmque vortices exſiccaturum ſperans. Vtinam & mihi , quod olim Eliſæo contigit , hiſce oculis in altum aſcendentem proſequi licuiſſet , & ſæpius hanc vocem ingeminando ,* Pater mi, Pater mi, currus Iſraëlis & auriga eius, *duplum eius ſpiritum conſequi , qui mihi vires ad ea , quæ in hiſce lucubrationibus deficere poſſe videantur , perficienda, idoneas ſufficeret.*

Iam verò , ſiue authorem ipſum , ſiue opus , ſiue me quoque ipſum intueor , maximo iure huius operis inſcriptio vobis à me debetur. Author ſiquidem is fuit , cuius , quandiu vixit , vobis iucunda fuit conſuetudo, præſentia chara , nec ingrata futura , ni fallor , nunc vita functi recordatio. Quin & mortuus in memoria veſtra adhuc viget & viuit , ' inque animi veſtri gratia & fauore nunquam non eſt futurus ſuperſtes. Porrò veſtro , vt norunt omnes , imperio hanc ſcribendi prouinciam ſuſcepit , animum , manúmque ad ſcribendum appulit , non iniuſſa canens : ſub auſpiciis veſtris , quod opus inchoauit , hortatibus veſtris animatus promouit , veſtra quoque auxit liberalitate , quidni veſtri iuris abſolutum feciſſet ? Illud igitur, cuius ἐργοδιῶκται) fuiſtis , quod antea Patris animus dicauerat , nunc filij manus offert:

Opus

Opus quoque eſt eiuſmodi, vt, quo iure vos agnoſcit Dominos, eodem in veſtram ſeſe clientelam commendet. Nam, ſi id quidem parenti multum, vobis, quibus tam multa parens, plurimum etiam ipſum debere ſe profitetur. Adeóque vt fluminibus naturale eſt in Oceanum, quem ſuæ originis fontem agnoſcunt, reuerti; ita ad vos meritò redit, à quibus traxit originem. Præterea, ad quos potiùs ſpectent מלחמות יהוה Prælia Domini, quàm ad eos qui panoplia ſacra induti aſſiduè bella Domini gerunt, in excubiis domus Dei vigilant, & attendunt ne quid Reſp. Chriſtiana detrimenti capiat: qui, veluti ſexaginta viri fortes ex fortiſſimis Iſrael, Cant. 3. 7.
lectum Salomonis ambiunt, ad bella doctiſſimi, quorum vnusquiſque enſem ſuper femur geſtat propter timores nocturnos? Quibus potiùs debeatur Panſtratia Catholica, quàm vobis Catholicæ fidei propugnatoribus acerrimis, ducibus ſtrenuiſſimis, qui gladium ſpiritus ſtringitis, & arma non carnalia, ſed potentia Deo geſtatis ad euerſionem munitionum; quibus conſilia deſtruitis, & omnem celſitudinem elatam aduerſus cognitionem Dei: & captiuam ducitis omnem cogitationem ad obediendum Chriſto? Veſtrum etiam eſt, Patres Venerandi, qui ad Eccleſiæ gubernacula ſedetis, de hiſce diſputationibus cognoſcere, iudicare, ſententiam ferre.

Apud vos eſt Turris illa Dauidis ad quam appendendi clypei fortium Cant. 4. 4.
virorum, ſuſpendenda quoque opima hoſtium ſpolia. Per manus veſtras in manus fidelium transferenda ſunt iſta ἐπιχειρήματα, imò ad Dei manus deferenda, cui conſecrata; quemadmodum olim Sacerdotibus erant tradenda, quæcunque oblationes ad Dei cultum ab Iſraelitis deferebantur.

Denique, quum in me ipſum oculos reflecto, quando ſuum cuique tribuere diuina omnia, humanáque iura præcipiunt, nec me ipſum culpa eximere, nec ingrati animi notam, ſi hoc munus vobis denegauerim, effugere poſſum. Adde, quod apud omnes omnium ordinum ac gentium mortales lege ſancitum, imò communi ſenſu receptum, vt qui parentum ſuorum hæredes exiſtunt, eorundem nomina expungant. Quocirca ego, qui ex aſſe hæres, hanc vobis vnciam dare damnas, quod iure debui, perſoluo lubens; futurus, ni faxim, in parentem contumelioſus, in vos ingratus, in Eccleſiam malignus, in Deum ſacrilegus. Accedit, quod hæreditario quodam iure, potius quàm vllo meo merito, beneuolentiam veſtram conſecutus mihi videor, vt iam in proximè habita Synodo, cui intereram, Nationali, prolixè agnoui: vbi veſtram in me & familiæ noſtræ commoda, non vno genere, ſingularem propenſionem perſpexi, & reapſe ſum expertus; quum ad operis publicationem viam ſponte aperuiſtis, & ſubſidio non contemnendo

iuuiſtis. De remetienda igitur aliquo modo gratia cogitare, gratúmque erga vos animum, ob tot in parentem atque in me ipſum collata beneficia, teſtari oportuit. Nec ſuppetebat commodior vlla ratio, quàm ſi hunc poſthumum, viuam patris pietatem, ingenium, ac doctrinam ſpirantem, in veſtram tutelam traderem, & vobis Patronis, publici iuris facerem. Quem, vt veſtro patrocinio fouere, benignè complecti, ac ſartum tectum tueri velitis, impenſè rogo: Deum Opt. Max. precatus, vt vos ampliſſima Spiritus ſui menſura dignetur, veſtris ſanctis laboribus cumulatiſſimè benedicat, vos denique omnes pro ſua clementia ad Eccleſiæ Catholicæ bonum, diutiſſimè ſeruet incolumes. Kalendis Ianuariis CIↃ IↃ XXVI.

VV. RR.

Obſeruantiſſimus

ADRIANVS CHAMIERVS.

AD LECTOREM.

ETsi, quod de aurea illa Priſcorum ætate referunt Veteres, magnopere optandum erat, vt vitæ ex Domini præſcripto inſtituendæ potiùs, quàm conſcribendis diſputationibus Chriſtiani ſtudioſè incumberent: nemo tamen adeò, vel rerum Eccleſiaſticarum ignarus, niſi vehementer fallor, vel in Dei benignitatem ingratus extitit, qui non eximij beneficij loco duceret, *Scribas & Prophetas*, quod antè pollicitus erat Dei Filius, viros nimirum præſtantes, cœleſtibus donis ad veritatis defenſionem *inſtructos*, in Eccleſia excitari, & Diaboli præſtigiis ac Mundi κυβείᾳ καὶ πανουργίᾳ opponi. Nam, cùm Satanas; (qui olim *animam pueruli Ieſu*, per ſummum Herodis ſcelus, cùm inſidiis, tum ferro petebat) etiamnum Eccleſiæ moliens exitium, ad veritatem, qua illa nititur, iiſdem artibus labefactandam, nunc ſæuiſſimarum perſecutionum æſtu, nunc callido Sophiſtarum aſtu, nihil inauſum, nihil intentatum relicturus, collectis viribus annitatur: Dominus, qui ſuos non dereliquit orphanos, *dexteris & ſiniſtris iuſtitiæ armis* diſcipulos accingens, aduerſus furoris tela, inuictæ, qua illos obtexit, patientiæ clypeum obiecit: at contra ſophiſtarum technas & Ἀπατητικοῦ λόγου veteratoriam, quam μεθοδείαν τῆς πλάνης emphaticè Paulus appellat, veritatis cognitione & ſcientiæ dono, ac Spiritus, &, vt idem loquitur, δυνάμεως ἀπόδειξιν armauit; vt, non tantùm æquo aduerſa omnia animo excipere & aſperrima generoſè ferre, verùm etiam ſpei ſuæ rationem reddere, fidei confeſſiones edere, diuinis veritatem adſtruere vocibus, obiecta ψευδωνύμου γνώσεως argumenta, viua nunc voce diluere, nunc calamo refellere, ac ſanæ doctrinæ teſtimonia literarum monimentis ad poſteros tranſmittere queant.

Refert in librorum diuinorum Synopſi Athanaſius, iam ſuo tempore complures θεοφόρους viros vtiliſſimam explicandæ veritati, falſitati deſtruendæ operam impendiſſe, quorum perpauci iniquitate temporũ ad

nos peruenerunt. Sed longè vberior ſcriptorum Chriſtianorum ſeges, poſt illa tempora, Eccleſiæ theſauros auxit & impleuit, quorum de copia, præſtantia, pietate, eruditione, puritate non eſt hic dicendi locus; ne quid etiam de Doctrinæ inclinatione, ac de Hoſtium Chriſti fraudibus, qui fidei ſinceritatem, ſtylo corruptore, florentiſſimis cæteroquin temporibus, adulterare veriti non ſunt, adiicere cogar.

Verùm, ad noſtra cùm venio, circumfunditur animus incredibili diuini beneficij æternis laudibus prædicandi magnitudine, quòd reſtituta Euangelij luce, tot tantóſque viros, doctrina & pietate ſingulari præditos, ad reformationis opus promouendum, ſuſcitauit; quos vberrima rerum diuinarum ſcientia, admirabili linguarum dono imbutos, animi præſentia ac ſpiritus heroïci fortitudine, ad παῤῥησίαν confirmauit; vt graſſantem in Eccleſiæ tectis Adulterum, & occluſis, vt cæteros faciliùs decipiat, ipſe verò capiatur nunquam, aduerſus Iuſtitiæ Solem feneſtris, denſiſſima ſeſe caligine obuoluentem, illata Verbi diuini face deprehendere; &, qualisqualis eſt, detractis Agni, quas circumgeſtat, exuuiis, renudatum, toti mundo conſpiciendum præbere: atque minas ſpirantem, furore rabidum, cùm ſe nequeat ampliùs, niſi apud imperitos vel ſponte cæcutientes, arte ſua tueri, ementita nimirum ſponſi voce, animos à crimine ſumentem, flammas vomentem, gladio ſpiritus confodere non expauefcerent.

Eorum ſi nomina referre, opera recenſere, ac pro dignitate commendare velim, nec mihi dies, nedum vt hæc pagina, ſufficeret. Hos inter Chriſti fidos athletas Reuerendus & Eximius Dei ſeruus DANIEL CHAMIERVS inſignem ſortitus eſt locum. Qui ſingulari Dei gratia ad Euangelij in Gallia prædicationem vocatus, ad Dei gloriam, & fratrum confirmationem, omnigenæ eruditionis apparatu ornatus, ingenti cum ſophiſtarum terrore, maximo piorum fructu, S. Miniſterium ad ſupremum vſque vitæ diem, integerrima ſanctitatis laude, obiuit: nec ore tantùm, cùm in Eccleſia Montelimarienſi, tum in Montalbanenſi, Chriſti populum pauit; ſed etiam doctiſſimis lucubrationibus orthodoxa dogmata aduerſus Ieſuitas acerrimè propugnauit: nec minus ſcriptis edendis, quàm habendis viua voce diſputationibus, ſuam operam Eccleſiæ approbauit: conſtitítq; omnium eruditorum iudicio, in certaminibus, quæ ſubiuit ille frequentiſſima, ad Thraſones compeſcendos, ſemper paratiſſimum; ad technas Aduerſariorum detegendas, & eos, vbi viderentur elabi, premendos, fuiſſe peritiſſimum. Quod ipſa docti experientia ſenſerunt Sophiſtæ, tantopere illius oris inuicti, & pectoris imperterriti fortitudine conſternati, vt quidam ex illo ſodalitio non gregarius, ſuis ad cacodæmonem interrogationibus, propriam

(cum

(cum enim pupugerant viri præſtantiſſimi epiſtolæ,& confuderat habita in ampliſſimo conſeſſu Nemauſi diſputatio) Pythiam illam ſuam conſulturus, de CHAMIERO quæſtionem inſeruerit.

Ediderat ſuperiore ſeculo exeunte doctiſſimum de Oecumenico Pontifice tractatum, quo veluti ſpecimine erecti omnium animi, excitatáque ſtudia ad maius opus aggrediendum ipſum quoque concitarunt. Acceſſerunt Eccleſiarum Gallicanarum & Synodi Nationalis, cui ſua ille ſtudia, laudatiſſimo candoris & modeſtiæ exemplo, Eccleſiæ ædificationis amantiſſimus, ſubiiciebat, monita hortatúſque, quibus ſtimulatus hoc ſuſcepit, quod nunc, poſtumum, proh dolor! prodit opus, *Multi temporis*, vt ipſe libri primi ait initio, *immenſi laboris*, controuerſiarum omnium aduerſus Pontificios *tractationem, partibus multiplicem, quæſtionibus perplexam, ſophiſmatis obſcuratam, incredibili contendentium pertinacia tantum non deſperatam*. Cuius certè vel ſola cogitatio eos, qui beata in terris nacti otia, ab omni cura vacui, nec ingenio deficiuntur, nec vllis ad rem tantam deſtituuntur præſidiis, deterrere potuit: vt mirari ſubeat nouum imparis, ſi humana ſpectes, certaminis genus: dum oculos in eum conuertimus, qui, vnus, aduerſus tot phalanges dimicaturus accedat: iſque negotiorum mole preſſus, innumeris obſeſſus occupationibus, ad crebras peregrinationes ἀκαίρως temporum iniuria plerunque abductus, concionibus ad populum, lectionibus ad ſtudioſos, ſine vacatione intentus; qui nihil in terris, præter noua in dies certamina, alióſque ex aliis labores vel ſperaret, vel proſpiceret; cum iis, qui otio, tempore, commodorum, quæ ſubminiſtrantur affatim, & opum abundant copia, Magnatum autoritate fulti, ampliſſimorum præmiorum ſpe illecti, dignitatibus autorati, ſubſidiaria ὑπεργεργῶν καὶ συνεργῶν opera adiuti ad iſtam ſe accingunt militiam; à cæteris ferè omnibus commoditatibus, vt olim luctaturi, nudatus, ne vllius quidem ad libros euoluendos ſubſidiaria leuatus diligentia, nec vel vllius amanuenſis vſus opera, ſola veritate ſuperior, gladio ſpiritus ac Dei gratia fretus, ſtrenuè manum conſerat. Exitum pugnæ ſpecta, Lector. Oculorum tuorum, imò conſcientiæ iudicium non anteuerto, *Negari aliquando veritas, dum tegitur, diſsimulari hominum dolo poteſt: explicata vinci neſcit.*

Vitam ſi eruditiſſimo viro Deus Optim. paucis annis additis prorogaſſet, ipſe operi nobiliſſimo ad vmbilicum perducto colophonem impoſuiſſet: atque ea, quæ lectori ſignificanda cenſebat, pro ſingulari quo pollebat iudicio, longiore, qua digniſſimus erat, ſi ita Deo viſum fuiſſet, vita donatus, præmonuiſſet.

Iam verò, cùm eximia inſignis viri monimenta, quæ Reuerendus

Adrianvs Chamiervs Dan. F.ſacri miniſterij,quo in Eccleſia Montelimarienſi, paternæ pietatis hæres, fungitur, labore,ab editione procuranda auocatus, fidei noſtræ commiſit,publico dentur: quamuis, qui vel ſua vel aliorum edunt ſcripta, partim ad beneuolentiam demerendam, partim ad legentium præparandos animos, nonnulla præfari non immeritò ſoleant: (nam, ſi,quæ publicantur ignota ſunt,oſtendi;ſi noua,quum prodeunt,laudari debent)hæc tamen, quæ toties efflagitata, tamdiu expetita fuêre,eiuſmodi ſunt,vt nec, velut obſcura,luce;nec, tanquam incerta, commendatione, quò ſtudia lectorum excitentur, opus habere videantur.

Ordinis,quem in partiendis controuerſiis obſeruauit, rationem Synopſis: & ſumma rerum capita,primum libri primi caput exhibet. Primum *Canoni ſacro* Tomum. Alterum, *Deo, Chriſto, & Dei cultui. Homini corrupto inſtauratóque*, Tertium. *Myſtagogia ſacra*, id eſt, *Sacramentis*, Quartum adſcripſit. Quintum *Eccleſiæ* aſſignauerat; quando illum Deus in meliorem illam ciuitatem θεμελίους ἔχουσαν tranſcriptum, in Eccleſiam ac panegyrim ſpirituum τετελειωμένων tranſtulit.

Hunc defectum leniùs ferent, qui ſciunt eum locum ab excellentibus viris Sadeele, Pleſſæo, VVittakero, Rainoldo, Iunio, Sutliuio, Sibrando diligenter fuiſſe pertractatum: ac fortè non defutura ſunt, Deo fauente, ingenia, quæ tractationem inſtitutam, & feliciter ad vltimam ferè lineam promotam, eadem fide, ſi non eodem, quod erat optandum, calamo, perſequantur,& abſoluant. Qua verò methodo in ſingularum rerum explicatione verſetur, quem ſtylum tam perplexis diſputationibus adhibeat: vt nihil ex ſcholaſtico puluere, vel conflictu cum ſophiſtis, ſordium orationi adſpergatur: nihil, ex reconditiore Græcorum Latinorúmque doctrina & Rhetorum pigmentis, putidum vel affectatum affricetur: quo neque diſtinctionum acumina elegantia frangat, nec dictionis puritatem ſolidum rationum robur imminuat: quàm accuratè rerum & verborum difficultates expediat, vt in certas congreſſionis lineas diſputatione concluſa, nec ſe, quàm par eſt, Aſiatica luxuriâ, ſermo latiùs effundat; nec anguſtiùs, quàm ſit lectori conſultum, nimio breuitatis ſtudio contrahat: quàm neruosè in Aduerſarios rationum aciem ſtruat, argumentorum tela vibret: quàm dexterè ſophiſtas, ſinuoſis diſſertationum meandris,& longis animum lectoris circumuenientes ambagibus, conſtringat: quàm euidenter in tenebricoſa breuitate latitantes,accenſa veritatis face detegat & deprehendat: quàm ſolidè ſanam doctrinam ex Dei verbo comprobet: quàm ſincerè, piæ Antiquitatis adductis teſtimoniis, ſophiſtis Patres iactantibus laruam detrahat, Eccleſiæ Orthodoxæ conſenſum demonſtret: quanta vi deniqueto-

que totam Pontificij regni molem, validiſſimi arietis inſtar, concutiat, compagem diſſoluat, munimenta ſubruat, diſſipet, & tubæ diuinæ ſonitu Hiericuntinos muros ſternat & euertat, ipſa te docebit lectio: nec te noſtra, licèt monitionis nomine, vel auocabit, vel morabitur oratio.

Hoc vnum, quod reſcire tua intereſt, monemus, Panſtratiæ ante viginti annos inchoatæ, vt ex tomi ſecũdi libro tertio extremo colligitur, partes quaſdam, (vel quod de illis prius edendis cogitaret; vel, quod ſecundas adhibere curas conſtituiſſet) ab autore ipſo recognitas, & neotericorum ſcriptorum, quæ ſubinde prodibant, teſtimoniis fuiſſe auctas; quod, tum ex ipſo dignoſcitur autographo, tum ex prooemij libro primo præfixi verbis, quibus, pro Chriſtianiſſimi Regis Ludouici incolumitate vota precéſque fundit. Alias verò, poſtquam ſcripto conſignatæ fuerunt, necdum in manus reſumtas, nec adiectis, quæ in aliis diſputationibus occurrunt creberrimæ, notis illuſtratas animaduertimus: cuiuſmodi eſt Diſputatio de Prædeſtinatione; quod ſubmonemus, ne quis Quæſtionum & Controuerſiarum, quæ in Belgio, paucis abhinc ann s infeliciter exortæ & magno feruore agitatæ ſunt, apud diligentiſſimum & accuratiſſimum ſcriptorem nulla extare veſtigia demiretur.

Eadem ratione factum, vt librorum capitúmque numerum auxerit, minueritve; ordinémque etiam illa recenſione nonnunquam author immutauerit: vnde contigit, vt, ſi quando tomis ſequentibus, ad ſuperiora lectorem remittit, fallant ſępenumero capitum & ſectionum, non verò rerum, notationes. Loca quædam, dum liber excudebatur, obſeruata, prælo feſtinante, reſtituimus: magnam verò partem, in erratis ſubnotata ſunt. Cætera ſtudio tuo & prudẽtiæ relinquimus, mœrentes adeo præclarum veritatis ὑπερασπιστὴν, ſophiſtarum μάστιγα, Herculeum illud opus ad finem vſque, morte præuentum, perducere non potuiſſe.

Sed illud erat viro laboris patientiſſimo dulciſſimæ in Domino, quã ſibi dilectis largitur, quietis Sabbathum: quod ipſe pridie ſupremæ diei, aliquot ante obitum horis, amicis aliud quærentibus cogitantibúſque prædixerat. Cùm enim de habenda concione colloquerentur, *An ignoratis*, inquit, *Craſtinam eſſe quietis meæ diem*: quam vocem aliò, quàm ipſi rebantur, diuinitus relatam, ipſo tandem euentu, non ſine acerbiſſimo dolore, & inæſtimabili tanti viri deſiderio intellexerunt. Geneuæ Kal. Martiis CIↃ IↃC XXVI.

B. T.

SYNOPSIS CONTROVERSIARVM PAPISTICARVM, QVAE HIS QVATVOR PANSTRATIAE Tomis continentur.

מוֹם קוֹח ה

יהוה לי לא אירא

Ο᾽ ἐμὸς ἔρως ἐςαύρωται.

LOCI COMMVNES.

I. De Canone.

II. De Deo.

III. De Homine.

IV. De Sacramentis.

PRIMVS LOCVS. DE CANONE.

Quæſtio I.

QVIS SIT CANON.

SCRIPTVRA.

LIBER I.

Cap.		
	DISTRIBVTIO *totius operis Controuerſiarum*	*pag.* 1
II.	*De Canone fidei, ſtatus primæ Controuerſiæ*	2
	Argumenta Catholica.	
III.	*De lucerna & lumine*	4
IV.	*Non deflectendum à Scriptura*	5
V.	*De Eccleſiæ ſapientia*	6
VI.	*Scripturam docere αὐθεντικῶς*	6
VII.	*De forma cognitionis, & veritatis*	7
VIII.	*De typo doctrinæ*	8
IX.	*Omnia confirmanda teſtimoniis Scripturæ*	8
X.	*De demonſtrationibus è Scriptura*	9
XI.	*Reiicienda quæ non conſentiũt Scripturæ & admittenda quæ conſentiunt*	10
XII.	*Veterum teſtimonia de Canone*	11
	Argumenta Papiſtica.	
XIII.	*De Iudice præter legem*	12
XIV.	*De ſententia ſummi Iudicis*	15
XV.	*An Scriptura dirimat omnes controuerſias*	16
XVI.	*De hæreticis prouocantibus ad Scripturam*	17
XVII.	*De obſcuritate Regulæ, eiuſque interpretatione*	18
XVIII.	*An Scriptura ſit accommodata ad omnes errores cauendos*	19
XIX.	*De prophetiæ propria interpretatione*	21
XX.	*An Scriptura doceat omnes, & ſingulos & de obedientia Eccleſiæ debita:*	22
XXI.	*An Euangelium ſit Scriptura*	23
XXII.	*An Dei verbum ſit mutum: & an poſt ipſum ſit recurrendum ad Eccleſiã*	25

†

NON ECCLESIA.

LIBER II.

Argumenta Papiſtica.

Cap. I. An omnes Controverſiæ ad Eccleſiam deferendæ 26
II. De Cathedra Moſis 27
III. De Prophetis diiudicantibus 29
IV. An Eccleſia poſsit facere contra Scripturas 29
V. De Eccleſiæ infallibilitate 30
VI. De Veterum teſtimoniis pro Eccleſiæ authoritate 31
VII. De teſtimoniis Auguſtini 33
VIII. De Tertulliano 34
IX. De Vincentio Lyrinenſi 35

Argumenta Catholica.

X. An Eccleſia ſit regula ſui ipſius 37
XI. An fidei ſit differentia & fundamentum Eccleſia 38
XII. An Eccleſia ſit notior ipſa fide 39
XIII. An quæcunque pertinent ad fidem, ſint ab Eccleſia definita 40
XIV. An Eccleſia diſcrepet à ſe ipſa 41
XV. An Eccleſia doceatur aliunde quàm à ſeipſa 42
XVI. An Eccleſia ſit infallibilis 43

NON PAPA.

LIBER III.

Argumenta Papiſtica.

Cap. I. An legalis Pontifex fuerit certa regula 48
II. De iudicio Sacerdotis legalis 50
III. An Epiſcopus Romanus errare non poſſit 52
IV. An Chriſtiani teneātur obedire Papæ 58
V. De authoritatib. Veterum pro Papa 60

Argumenta Catholica.

VI. De Epiſcopis Romanis ſceleratis 62
VII. An Epiſc. Romani ſint ἀμετανόητοι 64
VIII. An Epiſc. Rom. confirmarint hæreſin 67
IX. De Eleuthero Papa 69
X. De Liberio Rom. Epiſcopo 71
XI. De Anaſtaſio hæretico 75
XII. De Honorio hæretico 76
XIII. De Ioanne XXII. hæretico 82
XIV. An Rom. Epiſcopi ſibi conſtent 85
XV. An quicquid decernunt Rom. Pontifices rectum ſit 88

Quæstio II.

DE PARTIBUS CANONIS.

LIBER IV.

DE LIBRIS APOCRYPHIS.

Argumenta Papiſtica.

Cap. I. De differentia Canonicorum & Apocryphorum 91
II. De numero librorum Canonicorum, ſtatus quæſtionis 93
III. An libros controverſos Eccleſia pro Canonicis agnoverit 94
IV. An omnes libri, ex quibus ducitur probatio, ſint Canonici 99
V. De libris citatis in Novo Teſtam. 100
VI. An ſint Canonici omnes qui leguntur publice in Eccleſia 101
VII. An ſint Canonica quæcunque in codicibus Græcis ſunt 102
VIII. De partibus Danielis, ex Origene 103
IX. De Iudith, ex Hieronymo 104

LIBER V.

Argumenta Catholica.

Cap. I. Libri controverſi non ſunt ſcripti à Prophetis 106
II. De ſecundo Maccabæorum 108
III. Utrum libri controverſi ſcripti ſint in uſum Eccleſiæ Hebraicæ 109
IV. Ab iis libris impia commendari 111
V. De mendaciis Sapientiæ, Tobiæ, Baruc 112
VI. De mendaciis Additionum Eſtheræ & Danielis 115
VII. De mendaciis hiſtoriæ Iudith 117
VIII. De mendaciis Maccabæorum 127
IX. An iÿ libri reiecti ſint ab Eccleſia Iudaica 131
X. An iÿ libri numerati ſint olim in Apocryphis 133
XI. An qui olim reiecti, deinceps admitti debuerint. 136
XII. An Eccleſia poſsit adhuc libros ad Canonem adiicere 138
XIII. De libris Hermæ & Clementis 140
XIV. An Veteres ſibi conſtiterint in enumerandis Canonicis 143
XV. An Veteres enumerarint Canonem Iudæorum, an verò Chriſtianorum 144

DE

DE NATVRA CANONIS.

QVÆSTIO I.

Vnde ſit authoritas Canonis.

A SE IPSA.

LIBER VI.

Cap. I. *De authoritate Scripturæ, Catholicorum ſententia* 146
II. *De authoritate Scripturæ, Papiſtarum ſententia* 148
III. *Fidem, qua Catholici credunt Scripturis, eſſe infuſam* 150
IV. *Teſtimonium Spiritus in fidelibus eſſe ſummum* 152
V. *An Scriptura habeat à ſe efficaciam in corda* 154
VI. *An Scriptura ſit principium ſcientifi-cum* 157
VII. *Teſtimonia Veterum de authoritate Scripturæ* 159
VIII. *Vtrùm Eccleſia ædificetur ſuper Scriptura* 160
IX. *An doctrina Chriſti mutuetur ſuam authoritatem ab hominibus* 163
X. *An Scripturæ teſtimonium certius ſit teſtimonio viuæ vocis* 164
XI. *An Scriptura recepta ſit ante iudicium Eccleſiæ* 169
XII. *An Scriptura authoritatem obtinuerit ex decreto Eccleſiæ* 169
XIII. *An doctrina fidei authoritatem obtinuerit ab Eccleſia* 170
XIV. *An Eccleſiæ authoritas ſit illuſtrior Scripturæ authoritate* 172
XV. *An Eccleſiæ authoritas pendeat à Scriptura* 173
XVI. *An promiſſionum veritas pendeat ab humano iudicio* 175
XVII. *An Scriptura precariam authoritatem habeat* 176
XVIII. *An nemo ad Eccleſiam vocetur per Scripturam* 177
XIX. *An Eccleſia ſit inferior Scriptura* 177
XX. *An lex à ſubditis ſumat authoritatem* 179

LIBER VII.

Argumenta Papiſtica.

Cap. I. *An præter authoritatem Eccleſiæ, nulla ſit quæ omnem à conſcientiis dubitationem remoueat* 181
II. *An Eccleſia Iudæorum Canonicis libris authoritatem contulerit* 182
III. *Quomodo Eccl. tradat articulos fidei* 183
IV. *De libris fictis, reiectis à Canone* 185
V. *De hæreticis libros ſacros, vel totos reiicientibus, vel mutilantibus* 188
VI. *De libris Prophetarum & Apoſtolorum non admiſſis in Canonem* 189
VII. *De diſtinctione in Protocanonicos, & Deuterocanonicos* 191
VIII. *An poſt alia media recurrendum ſit ad Eccleſiam, vt certi ſimus de libris Canonicis* 195
IX. *An Scriptura non probet ſuam authoritatem* 196
X. *De Auguſtini loco,* Ego Euangelio non crederem 198
XI. *De aliis Patribus* 201

QVÆSTIO II.

DE PERFECTIONE SCRIPTVRÆ.

LIBER VIII.

Cap. I. *De perfectione Scripturæ, ſtatus controuerſiæ* 204

Argumenta Catholica.

II. *An è Scripturis ſalutem habeamus* 208
III. *An Scriptura Chriſtianum perfectum reddat* 211
IV. *An Scriptura ſit doctrina perfecta conuerſens animas* 214
V. *An quod Apoſtoli prædicauerunt ſcriptum ſit* 215
VI. *An Scripturæ nihil detrahendum aut addendum ex ipſa Scriptura* 219
VII. *Ex Patribus nihil addendum, detrahendúmve Scripturæ* 225
VIII. *An omnia confirmanda è Scripturis* 232
IX. *An omnes hæreſes refutentur è Scripturis* 238
X. *Teſtimonia Patrum de perfectione Scripturæ* 241
XI. *An Scriptura ſit perfecta regula* 251
XII. *An omnia damnentur quæ præter Scripturam* 254
XIII. *An dogmata non ſcripta πληροφορητικῶς doceri poſſint* 258
XIV. *De regulis diſcernēdarū traditionū* 262
XV. *An traditionum memoria inuiolata conſeruetur* 266
XVI. *Hæretici traditionibus nituntur* 271

LIBER IX.

Argumenta Papiſtica.

Cap. I. *An à Scripturis traditiones commendentur* 273
II. *An Apoſtoli multa tradiderint non ſcripta* 279
III. *De argumento à Moſe & Lege* 281
IV. *An omnia quæ Chriſtus fecit & docuit ſcripta ſint* 288
V. *An totus Canon ſufficiat* 291

VI. *An oportuerit Apoſtolis diſertè mandari vt ſcriberent* 294

VII. *De varijs ætatibus Eccleſiæ, quibus Traditio fuit in vſu* 295

VIII. *An Scriptura non contineat fides dogmata Veteris Teſtamenti* 298

IX. *De falſis dogmatibus, & de appendicibus fidei* 301

X. *An Scriptura non contineat omnia dogmata Euangelica* 305

XI. *De iis quæ Catholici obſeruant extra Scripturam* 313

XII. *An per traditionem dogmata probanda ſint* 315

XIII. *An hæretici contemnant traditiones* 318

XIV. *De myſterijs ſilentio tegendis* 321

XV. *Argutiola quædam Papiſtica* 324

XVI. *De authoritatibus Rom. Pontificum pro Traditionibus* 327

XVII. *De Conciliorum authoritatibus pro Traditionibus* 331

XVIII. *De Græcorum authoritatibus pro Traditionibus, ſub Ethnicis Imperatoribus* 332

XIX. *De Græcorum authoritatibus poſt Imperatores Chriſtianos* 333

XX. *De variorum Patrum Latinorum authoritatibus ad confirmandas Traditiones* 345

XXI. *De Auguſtini locis ad confirmandas Traditiones* 352

XXII. *De Vincentio Lyrinenſi & Caſſiano* 358

DE VSV CANONIS.

I.

DE LEGENDIS SCRIPTVRIS.

LIBER X.

Cap. I. *De legendis Scripturis ſtatus Controuerſiæ* 361

Argumenta Catholica.

II. *An Iudæi promiſcuè legerint Scripturas* 363

III. *An olim ſint ab omnibus lectæ Scripturæ, ex locis Scripturæ* 365

IV. *Patrum teſtimonia de legendis Scripturis* 367

V. *Aduerſariorum exceptiones aduerſus ſuperiorum Patrum teſtimonia* 373

Argumenta Papiſtica.

VI. *An ſit neceſſarium Scripturas legi* 375

VII. *An ſit conſentaneum & decorum Scripturas legi* 376

VIII. *Vtrùm Scriptura prophanetur legendo* 379

IX. *Vtrum ſit vtile Scripturas legi* 381

X. *An plebi periculoſum ſit Script. legi* 383

II.

DE INTELLECTV SCRIPTVRÆ.

I.

DE VERTENDIS SCRIPTVRIS.

LIBER XI.

Cap. I. *De vertendis Scripturis ſtatus controuerſiæ* 387

Argumenta Catholica.

II. *An Scripturam Eccleſia propoſuerit lingua vulgari* 388

III. *An docenda ſint lingua vulgari quæ continentur in Scriptura* 391

IV. *An Scriptura publicè legenda ad inſtructionem plebis* 392

V. *Scriptura olim translata* 395

VI. *Quid Papiſtæ excipiant ad Scripturæ translationes* 397

Argumenta Papiſtica.

VII. *An apud Iudæos Scriptura recitata ſit lingua incognita* 401

VIII. *An Apoſtolorum temporib. Scriptura recitata ſit lingua incognita* 402

IX. *An Catholica Eccleſia legat Script. lingua incognita* 406

X. *An lingua vulgaris præiudicet vnitati Eccleſiæ* 411

XI. *An ſingulis ætatibus mutandæ translationes* 413

XII. *An linguæ vulgares violent maieſtatem Scripturæ* 415

XIII. *An verſiones Scripturam obſcurent* 417

XIV. *An ex verſionib. oriantur ſchiſmata* 418

II.

DE AVTHORITATE PRIMÆ EDITIONIS LIBRORUM SACRORUM.

LIBER XII.

Cap. I. *De varijs Bibliorum editionibus* 421

DE AVTHORITATE EDITIONVM.

II. *Status controuerſiæ de authoritate editionum* 425

DE AVTHORITATE πρωτοτύπου.

Argumenta Catholica.

III. *An editio ſit antiquiſſima Hebræa Veteris, & Græca Noui Teſtam.* 426

IV. *An editio ἀρχέτυπος ſit θεόπνευστος* 427

V. *Editioni primæ nihil addendum, ab eáque nihil auferendum* 430

VI. *Ex prima editione reliquæ omnes iudicantur* 431

Argumenta Papiſtica.

VII. *An editiones Hebraica, & Græca ſint mutila*

mutila 434
VIII. An ex Hebrais, Græciſque fontibus contentiones oriantur 436
IX. An quibærent fontibus, ij ſequantur Rabbinorum placita 437
X. De varietate codicum Græcorum 439
XI. An editio Hebraica ſit corrupta à Iudæis 440
XII. De locis quos Papiſtæ obſeruant corruptos in textu Hebræo 443
XIII. An editio Græca Noui Teſtamenti ſit corrupta 453

LIBER XIII.

DE
EDITIONE SEPTVAGINTA.

Cap. I. Quæ ſit authoritas editionis Græcæ Veteris Teſtamenti 458

Argumenta Papiſtica.

II. An ſit authentica editio Vet. Teſt. quia ea uſi ſint Apoſtoli 459
III. An authentica ſit editio Græca, quia Eccleſia illa uſa ſit 460
IV. An editio LXX. facta ſit inſpirante Spiritu ſancto 462
V. De Patrum Commentariis in editionem LXX. 464

Argumenta Catholica.

VI. An editio LXX. ſit humana 465
VII. An editione LXX. ulla ſit melior 467
VIII. De variis erroribus verſionis Græcæ 468
IX. De variis erroribus editionis Græcæ Pſalmorum 474
X. Alia in Pſalmis peccata 482
XI. An excuſari queant errores editionis Græcæ 491

LIBER XIV.
DE
VVLGATA EDITIONE.

Cap. I. De authoritate vulgatæ editionis Latinæ 494

Argumenta Papiſtica.

II. De longo uſu editionis Latinæ 495
III. De uſu Latinæ editionis apud Patres 498
IV. De teſtimoniis Veterum pro editione Latina 499
V. An Latinam aliquam oporteat eſſe editionem authenticam 501
VI. An editio Latina ſit Θεόπνευστος. 503

Argumenta Catholica.

VII. An Hieronymi trãſlatio ſit humana 505
VIII. Editionem Latinam Hieronymus non habuit pro authentica 507
IX. An editio Latina aſſequatur maieſtatem Spiritus Sancti 509
X. De principiis ſiue regulis interpretandi 513
XI. De erroribus Latini Interpretis, quos aduerſarij conantur excuſare in Vet. Teſtamento 516
XII. De aliis erroribus Latini Interpretis in Vet. Teſtamento 521
XIII. De erroribus Lat. Interpretis in Nouo Teſtamento 525

II.
DE
INTERPRETATIONE
SCRIPTVRÆ.
LIBER XV.

Cap. I. De ſenſu literali, & myſtico 532

DE VARIIS SENSIBVS.

II. Status quæſtionis, de variis ſenſibus literalib. Scripturæ 535
III. Argumenta Papiſtica de multiplici ſenſu literali. 536

DE
PERSPICVITATE SCRIPTVRAE.

Ca. IV. De perſpicuitate Scrip. ſtatus quæſtionis 543

Argumenta Catholica.

V. An Scriptura ſit lucerna 545
VI. An Scripturæ mandata remota ſint à plebe 549
VII. An Scrip. ſit lucerna ſub modio 551
VIII. Euangelium non eſſe tectum 552
IX. An ſumma totius Scrip. ſit perſpicua 555
X. An Scrip. intellecta fuerint per ſe 557
XI. An Scrip. clariores ſint Patrum traditione 558
XII. De perſpicuitate Script. Patrum teſtimonia 559

Argumenta Papiſtica.

XIII. Loci Scripturæ pro obſcuritate Scripturæ. 562
XIV. De Myſteriis Scrip. & prædictionibus 565
XV. De ſtylo Scripturæ 567
XVI. De legentibus Scripturas 572
XVII. Alia Papiſtarum argumenta pro obſcuritate Scripturæ 573
XVIII. An Patres tradant Scripturam eſſe obſcuram 577

LIBER XVI.
I.
DE INTERPRETIBVS.

Cap. I. Ad quos Scripturæ interpretatio per-

tineat pag.581
II. *An fidelib.quibusvis liceat Scripturam interpretari* 582
III. *An fidelib.non liceat interpretari Scripturam* 585
II.
IV. *De internis medus interpretandi Scripturam* 586
V. *De externis mediis interpretandi Scripturam* 588
VI. *Script. interpretandæ certiſſimam rationem eſſe ab ipſa Scriptura* 589
VII. *Non eſſe incertam Script.ab ipſa Scriptura interpretationem* 592
VIII. *An Script. doceat, conſenſum Patrum eſſe regulam interpretationis* 595
IX. *An ratio evincat, conſenſum Patrum eſſe regulam interpretationis* 597
X. *An Patres doceant, interpretationis regulam eſſe conſenſum veterum* 598
XI. *Non eſſe conſenſum Patrum regulam interpretandi* 601

FINIS PRIMI TOMI.

Tomo ſecundo

SECVNDVS CONTROuerſiarum locus.

Qui

DE DEO ET DEI CVLTV.

Prioris partis quæ eſt

DE DEO

LIBER I.

DE TRINITATE.

Cap.I. *Catholicorum confeſſio de Trinitate* pag.1
II. *Catholicos non eſſe Trinitatis hoſtes* 2
III. *De definitione Perſonæ* 5
IV. *De æqualitate Perſonarum* 10
V. *Vtrùm qualibet perſona ſit αὐτόθεος* 18
VI. *De argumentis contra Filij αὐτουσίας* 21
VII. *Imaginis & Verbi vocabula in Trinitate eſſe tropica* 22
VIII. *Argumenta Papiſtarum de proprietate Verbi* 28
IX. *De argumentis Papiſtarum pro imaginis proprietate* 31
X. *De principio & operationib. ad Intra & ad Extra* 33

LIBER II.

DE ATTRIBVTIS DEI.

I.

DE OMNIPOTENTIA.

Cap.I. *Omnipotentiam à Catholicis non negari* 36
II. *Nec alligari verbo ſcripto* 41
III. *Dei potentiam eiuſdem naturæ definiri* 43

II.

DE PROVIDENTIA.

Cap.IV. *Confeſſio Catholicorum de Dei Prouidentia* 45

DE CONTINGENTIA ET NEceſſitate.

Cap.V. *Status controuerſiæ de contingentia & neceſſitate* 46

Argumenta Catholica.

Cap.VI. *Prouidentiam eſſe particularem in rebus omnibus* 47
VII. *De Prouidentia in Naturalibus* 50
VIII. *De Prouidentia in Voluntarijs* 52
IX. *De Prouidentia in Contingentibus* 53

Argumenta Papiſtica.

Cap.X. *De obiecto Prædeſtinationis* 55
XI. *De Fato* 56
XII. *De Iuſtitia Dei* 59
XIII. *De Arbitrio* 60
XIV. *De precibus* 62
XV. *De conditionibus & medijs* 64
XVI. *De Papiſticis paradoxis.* 66

LIBER III.

DE AVTHORE PECCATI.

Cap.I. *Catholici non dicunt Deum authorem peccati* 71
II. *Sententia Catholicorum de Prouidentia Dei circa peccatum* 73
III. *Sententia Papiſtarum de Prouidentia Dei circa peccatum* 75

Argumenta Catholica.

Cap.IV. *An Deus velit peccata* 77
V. *An homines ſint Dei inſtrumenta in iis quæ agunt malè* 80
VI. *Quomodo Deus induret & excæcet impios* 85
VII. *De Dei energia in malis operibus* 89
VIII. *De ſententia Auguſtini* 92

Argumenta Papiſtica.

Cap.IX. *A Catholicis non conſtitui Deum authorem peccati* 99
X. *A Catholicis non doceri Deum peccare* 101

XI. An

XI. *An Catholici ſtatuant ſolum Deum verè peccare.* 103
XII. *An ex Catholicorum doctrina ſequatur, nihil eſſe peccatum.* 105

DE

DEO INCARNATO.

LIB. IV.

De Persona.

Cap.I. *De duarum Chriſti naturarum vnione hypoſtatica* 107
II. *De communicatione Idiomatum* 109

DE NATVRA HVMANA.

I.

De Nativitate.

Cap.III. *De Chriſti natiuitate* 110

De Christi Anima.

Cap.IV. *De Beatitudine animæ Chriſti argumenta Papiſtica è ſcripturis* 114
V. *De eadem rationes Papiſticæ* 119
VI. *De eadem argumenta Catholica* 121
VII. *De Fide Chriſti* 122
VIII. *De ſcientia Animæ Chriſti ſtatus quæſtionis* 124
IX. *De Scientia animæ Chriſti argumenta Papiſtica e ſcriptura* 124
X. *Ex Patribus* 125
XI. *Catholicorum argumenta de ſcientia Chriſti* 130
XII. *Vtrum in Chriſto Catholici agnoſcant aliquid peccati* 138
XIII. *De Deſperatione* 142

LIBER V.

DE

DESCENSV AD INFEROS.

Cap.I. *Catholicos nihil detrahere articulo de Deſcenſu ad inferos* 145
II. *Catholicos non docuiſſe animas extingui* 146
III. *Status controuerſiæ de deſcenſu ad inferos* 147

Argumenta Papiſtica.

Cap.IV. *De portis areis: de inferioribus partibus terræ: & corde terræ.* 149
V. *De anima Chriſti non relicta in inferno* 150
VI. *De deſcenſu in abyſſum, & in inferiores partes terræ* 155
VII. *De anima Chriſti prædicante mortuis* 157
VIII. *De aliis quibuſdam locis* 161
IX. *De Patrum traditione* 165
X. *De rationibus quibus probatur deſcenſus in Limbum* 168

Argumenta Catholica.

Cap.XI. *Catholicorum ſententia de deſcenſu ad inferos* 170
XII. *Probatur, Chriſtum in anima eſſe paſſum, ex Eſaia* 172
XIII. *De Chriſti triſtitia* 174
XIV. *De Chriſti exclamatione* 177
XV. *De Chriſti doloribus mortis* 178
XVI. *De Chriſti ἀγωνίᾳ* 179
XVII. *De Chriſto facto peccatum & exſecratio* 182
XVIII. *Teſtimonia Veterum* 183
XIX. *De Bellarmini oppoſitionibus & Feuardenty, & Gauteri* 184
XX. *Danielis Capucini oppoſitiones* 186

De Christi Resvrrectione.

Cap.XXI. *De quinque Cicatricibus* 193

LIBER VI.

DE CORPORE CHRISTI.

Cap.I. *Status controuerſiæ de dotibus corporis Chriſti* 196
II. *De impaſſibilitate, ſubtilitate, leuitate, & ſplendore corporis Chriſti* 197
III. *De inuiſibilitate corporis Chriſti* 198
IV. *De argumento ab Omnipotentia* 201
V. *An corpus poſſit eſſe ſine loco* 205
VI. *Corpus nullum eſſe ſine loco* 207
VII. *An corpus non occupet locum* 208
VIII. *Non poſſe corpus non occupare locum* 214
IX. *An corpus aliquando fuerit in pluribus locis* 219
X. *An poſſit vnum corpus eſſe in multis locis* 229
XI. *Vnum corpus non poſſe implere plura loca* 229

DE

OFFICIO MEDIATORIS.

De Mediatione secvndvm Naturas.

LIBER VII.

Cap.I. *De Chriſto Mediatore* 237
II. *Status controuerſiæ de Mediatore ſecundùm vtramque naturam* 238

Argumenta Catholica.

Cap.III. *A partibus Mediatoris* 238
IV. *Ab effectis Mediatoris* 248

Argumenta Papiſtica.

V.	*De Chriſto homine Mediatore*	245
VI.	*De Patrum authoritatibus*	248
VII.	*De rationib. Bellarmini*	252

PRO QVIBVS MEDIATOR.

VIII.	*An Chriſtus ſibi meruerit*	256

LIBER VIII.

DE VNO MEDIATORE.

Cap. I.	*Status controuerſiæ de interceſſione Sanctorum*	260
	Argumenta Papiſtica.	
II.	*De Sanctorum orationibus*	261
III.	*Vtrùm Scriptura doceat Sanctos defunctos orare in genere pro viuentibus*	262
IV.	*An ratio euincat defunctos orare pro viuentibus*	268
V.	*Vtrùm Sancti orent ſigillatim*	270
	Argumenta Catholica.	
VI.	*Defunctos non eſſe interceſſores apud Deum*	275
VII.	*Vtrùm Sancti in cœlis norint humana negotia*	281
VIII.	*Neſciri à defunctis quæ hîc geruntur*	284

DE OECVMENICO.

THESIS.

VTRVM SIT ALIQVIS.

LIBER IX.

Cap. I.	*De immenſa authoritate Oecumenici Pontificis*	287
II.	*De ſtatu quæſtionis*	288
	Argumenta Papiſtica.	
III.	*De analogia corporis & capitis*	290
IV.	*De vno ouili, & vno paſtore*	292
V.	*De rege vno & capite vno*	294
VI.	*De ſimilitudinibus quibus Eccleſia deſcribitur*	296
VII.	*De multitudine in ſe vna*	300
VIII.	*De Monarchiæ præſtantia*	301
IX.	*De ſummo Pontifice ab Adamo ad Moſem*	310
X.	*De Eccleſia triumphante, & Synagoga*	314
XI.	*De Eccleſia Angelorum*	317
XII.	*De Eccleſia, viuente in terris Chriſto*	320
XIII.	*De vnitate Eccleſiæ*	322
XIV.	*Vtrùm omnib. paſtoribus præficiendus ſit vnus paſtor*	325
XV.	*De Eccleſiæ propagatione*	328
XVI.	*De Patrum authoritatibus*	329

LIBER X.

Argumenta Catholica.

Cap. I.	*De capite Eccleſiæ*	334
II.	*Eccleſiam eſſe corpus Chriſti*	339
III.	*Quænam dominatio prohibeatur in Eccleſia*	341
IV.	*Oecumenicum Pontif. non eſſe in Hierarchia Eccleſiaſtica*	344
V.	*Singularum Eccleſiarum politiam eſſe Ariſtocraticam*	346
VI.	*An iure diuino Epiſcopus maior ſit preſbytero*	350
VII.	*De politia prouinciarum*	354
VIII.	*De omnium Eccleſiarum politia*	355
IX.	*An Epiſcopi ſint ſummi Pontifices*	360
X.	*De creatione Epiſcoporum*	361
XI.	*Ab vno homine regi non poſſe vniuerſas Eccleſias.*	362
XII.	*De Cypriano & Hieronymo*	365
XIII.	*De Gregorij primi authoritatibus, & ſententia*	369

HYPOTHESIS.

I.

DE PETRO APOSTOLO.

LIBER XI.

Cap. I.	*Status quæſtionis*	375
	Argumenta Papiſtica.	
II.	*Petram Eccleſiæ non eſſe Petrum*	376
III.	*Eccleſiæ Petram eſſe Chriſtum*	379
IV.	*Eccleſiæ Petram eſſe fidem*	383
V.	*De Patribus qui petram Petrum interpretantur*	387
VI.	*Etſi Petrus à Veteribus appelletur Petra; tamen non eſt Oecumenicus Pontifex.*	389
VII.	*Argumenta Papiſtarum quibus probant à Chriſto Petrum factum Eccleſiæ fundamentum*	393
VIII.	*Claues cœlorum non eſſe Oecumenicum Pontificatum*	395
IX.	*Cui datæ ſint claues*	396
X.	*Vtrùm ſimiles ſint loci Matth. XVI. Matth. XVIII. Ioh. XX.*	400
XI.	*Quomodo Petrus geſſerit Eccleſiæ perſonam, & loquutus ſit pro omnibus*	405
XII.	*Quid ſit paſcere*	409
XIII.	*An ſolus Petrus pauerit*	410
XIV.	*Quas oues Petrus pauerit*	413
XV.	*De Petri prærogatiuis in genere*	417
XVI.	*De Petri prærogatiuis ex Euangelio*	

Matthæi 418
XVII. Ex Luca, & Iohanne 426
XVIII. Ex Actis, & Paulo 431
XIX. Ex Traditione 439
XX. De tribus poſtremis argumentis 449
XXI. Quomodo Petrus præferatur toti Eccleſiæ apud Patres 451
XXII. Quomodo Petrum Apoſtolis compararint Patres 455
XXIII. De Hilario, & Cypriano 457

LIBER XII.

Argumenta Papiſtica.

Cap. I. De Petri cum cæteris æqualitate 460
II. Petrus miſſus in Samariam 463
III. Accuſatus & reprehenſus 466
IV. Vtrùm Petrus exercuerit Oecumenicum Pontificatum 470
V. De Cypriano & Hieronymo 471

HYPOTHESIS II.

DE PAPA.

I. DE AVTHORITATE PAPÆ IN Eccleſia.

LIBER XIII.

Cap. I. Status quæſtionis de Rom. Pont. 475

Argumenta Papiſtica.

II. Vtrùm Scriptura doceat, Romanum Epiſcopum omnibus præeſſe. 476
III. Vtrùm ſit Petro ſucceſſum 477
IV. Vtrùm Petrus fuerit Epiſcopus Romanus 483
V. An Petri ſucceſſor ſit Epiſcopus Rom. 486
VI. De controuerſiis iudicandis. 487
VII. Vtrùm liceat vndique appellare ad Romanum Epiſcopum 488
VIII. De Canonibus Nicenis 490
IX. De exemplis appellationum 495
X. De conuocatione Conciliorum 499
XI. De confirmatione, & infirmatione Conciliorum 505
XII. De præſidentia in Conciliis 509
XIII. De inſtitutione, & confirmatione Epiſcoporum 516
XIV. De depoſitione & reſtitutione Epiſcoporum 518
XV. De conſenſu cum Rom. Epiſcopo 520
XVI. De vicariis Epiſcopi Rom. 521
XVII. De legibus, diſpenſationibus, & pœnis 522
XVIII. Vtrùm Rom. Epiſcopus à nemine debeat iudicari 525
XIX. De nominibus Epiſcopi Romani 528
XX. De Conciliis 534
XXI. De Epiſcoporum Roman. authoritatibus 540
XXII. De Patribus Græcis 545
XXIII. De Patribus Latinis 552

LIBER XIV.

Argumenta Catholica.

Cap. I. De Patriarchis 556
II. De appellationibus ad Epiſ. Rom. 560
III. De impoſtura Epiſcopi Rom. in Concilio Carthaginenſi ſexto 565
IV. De iure decreti in Concilio Carth. 569
V. De appellationibus ab Epiſcopo Rom. 571
VI. De conuocatione Conciliorum 574
VII. Epiſcopi Rom. controuerſias detulerunt ad Concilium 583
VIII. De iis qui ſalua vnitate Eccleſiæ, diſſenſerunt ab Epiſ. Romano 583
IX. De epiſcopis inuito Epiſcopo Romano conſtitutis, & iudicatis 585
X. An iudicari potuerit de Epiſ. Rom. in ordine Eccleſiaſtico 586
XI. Romanum Epiſcopum fuiſſe ſubditum Imperatori 590
XII. De Canonibus editis refragante Epiſc. Rom. 595
XIII. Romanus Epiſcopus ſubditus Imperatori etiam in Eccleſiaſticis 596
XIV. Epiſcopus Rom. reliquorum collega 598
XV. De creatione Epiſcoporum 599

II. DE PAPÆ AVTHORITATE IN REPVBLICA.

LIBER XV.

Cap. I. Status quæſtionis 601

Argumenta Papiſtica.

II. Loci ſcripturæ pro vtroque gladio 603
III. De capite Eccleſiæ 607
IV. De Chriſti regno temporali argumenta Papiſt. 607
V. De Chriſti regno temporali argumenta Catholicorum 610
VI. De ſubalternatione poteſtatum Eccleſiaſticæ, & Politicæ 612
VII. De perfectione Eccleſiæ 614
VIII. An tolerari debeat à Chriſtianis Rex infidelis, aut hæreticus 616
IX. De Regibus ſubditis Chriſto: de cognitione peccatorum: de iudicandis dubiis, & ambiguis 621
X. Argumenta Carerij 622
XI. Bozij argumenta de Dominio Occi-

dentis 625

XII. *Exempla authoritatis Pontificum in Principes, ex Vet. Teſt.* 627

XIII. *Ex hiſtoria Chriſtiana* 629

Argumenta Catholica.

XIV. *Papa authoritatem temporalem num habeat iure humano* 631

XV. *Non conſtare è Scripturis authoritatem Papæ temporalem* 633

XVI. *Non habere Epiſcopos aliam authoritatem quam habuit Chriſtus dum eſſet in terris, & Apoſtoli* 634

XVII. *Omnem animam* ταῖς ἐξουσίαις *ſubiici* 636

III. DE ANTICHRISTO.

LIBER XVI.

Cap. I. *De ſtatu quæſtionis* 640

Argumenta Catholica.

II. *An Romanum Imperium deſierit* 641

III. *Romam eſſe Antichriſti ſedem* 643

IV. *De templo Dei* 645

V. *De doctrina Antichriſti* 647

VI. *Rationes Papiſtarum contra Apoſtaſiam* 650

VII. *De Myſterio iniquitatis* 654

VIII. *De variis hæreſibus Antichriſto ſeruientibus* 656

IX. *De impoſtura Papæ in fallendis authoribus* 658

X. *De impoſturis ſophiſmatum* 662

XI. *De impoſtura circa Sanctos* 665

XII. *Circa reliquias* 669

XIII. *Circa reuelationes* 674

XIV. *De miraculis* 677

XV. *De Antichriſti crudelitate* 681

XVI. *De ſceleribus Antichriſti* 684

XVII. *De diuitiis Antichriſti* 694

XVIII. *Antichriſtus gerit ſe pro Deo* 699

XIX. *De Antichriſti authoritate in templo Dei* 702

XX. *De quæſita Romanis Epiſ. ſeculari potentia* 704

XXI. *De conculcato Imperio.* 706

LIBER XVII.

Argumenta Papiſtica.

Cap. I. *An Antichriſtus ſit indiuiduus* 709

II. *Antichriſtum non eſſe vnam perſonam hominis indiuidui* 714

III. *De prædicatione Euangelÿ per vniuerſum orbem* 716

IV. *De Rom. Imperÿ deſolatione* 719

V. *De Henoc, & Helia* 722

VI. *De perſecutione Antichriſtiana* 725

VII. *De duratione Antichriſti* 727

VIII. *De nomine, & charactere Antichriſti* 729

IX. *De generatione Antichriſti* 731

X. *De ſede Antichriſti* 733

XI. *De doctrina Antichriſti* 735

XII. *De miraculis Antichriſti* 737

XIII. *De regno, & prælus Antichriſti* 739

XIV. *De mutatione temporum, legumque, & de mercatoribus* 741

II. LOCI

PARS ALTERA.

DE CVLTV.

LIBER XVIII.

DE CALVMNIIS PAPISTARVM.

Cap. I. *De Cultu* 744

II. *De conuitiis in Sanctos generatim* 745

III. *De conuitiis in Angelos* 747

IV. *De conuitiis in Sanctos Vet. Teſta.* 749

V. *In ſanctos Nou. Teſt. Baptiſtam, & Ioſephum* 758

VI. *In Simeonem, Annam, Centurionem, Martham, Magdalenam, denique B. Virginem* 765

QVÆSTIO I.

VTRVM POSSIT CREATVRIS COMPETERE CVLTVS religioſus.

LIBER XIX.

Cap. I. *De ſtatu contr. in cultu creaturarum* 769

Argumenta Papiſtica.

II. *De locis Scrip. pro Sanctorum cultu* 772

III. *De calumniis olim contra Catholicos in cultu Sanctorum* 775

IV. *De Veterum teſtimoniis in cultu Sanctorum* 778

V. *De aliis argumentis pro adoratione Sanctorum* 779

Argumenta Catholica.

VI. *Catholicorum argumenta è Scriptura* 780

VII. *De teſtimoniis Veterum* 784

VIII. *De definitione Latriæ, & Duliæ ex Auguſtino* 786

LIBER XX.

QVÆSTIO II.

Cap.I. *Controuerſiæ ſtatus de inuocatione Sanctorum* 790

Argumenta Papiſtica.

II. *An Scriptura doceat inuocationem Angelorum* 792

III. *An Scriptura doceat defunctos inuocandos* 795

IV. *De inuocãdis viuis, & de miraculis* 797

V. *De Veterum teſtimonijs pro inuocatione Sanctorum* 799

Argumenta Catholica.

VI. *Scriptura contra inuocationem Sanctorum* 803

VII. *Argumenta, & authoritates Veterum contra inuocationem Sanctorum* 805

QVÆSTIO III.

VIII. *Status controuerſiæ de Reliquijs* 808

IX. *An ſint adorandæ Reliquiæ* 809

QVÆSTIO IV.

DE IMAGINIBVS.

LIBER XXI.

DE IMAGINIBVS DEI.

Cap.I. *Status controuerſiæ de imaginibus Dei* 814

II. *De Deo pingendo Arg. Papiſt.* 815

III. *Deum non eſſe pingendum* 817

DE VENERATIONE IMAGINVM.

IV. *Status controuerſiæ de veneratione Imaginum* 822

Argumenta Papiſtica:

V. *An Scriptura doceant adorandas Imagines* 823

VI. *An ratione probetur adorandum imagines* 826

VII. *An veteres Chriſtiani docuerint adorandas imagines* 831

Argumenta Catholica.

VIII. *De diſtinctione præceptorum Decalogi* 833

IX. *De differentia Idoli, Imaginis, & ſimulacri* 836

X. *An omnes Imagines prohibeantur ſecundo mandato* 841

XI. *De differentia Idololatriæ ſpecifica* 844

XII. *Imagines non eſſe adorandas neque propter ſe, neque propter exemplar* 847

XIII. *De Concilijs prohibentibus imagines* 851

XIV. *Exceptiones Papiſticæ contra præcedentes Synodos* 855

XV. *Teſtimonia Patrum contra adorationem imaginum* 859

LIBER XXII.

DE CRVCE.

Cap.I. *An imagines Crucis in vſu fuerint ante Conſtantinum* 864

II. *De adoratione quam Cruci Papiſtæ deferunt* 867

III. *Arg. Papiſt. pro adoratione Crucis, à Scriptura* 869

IV. *Argum. Papiſt. præter Scripturam* 871

V. *De imaginibus Crucis adorandis* 875

VI. *De adoratione ſigni Crucis* 878

DE IMAGINIBVS IN TEMPLIS.

VII. *De conſtituendis imaginibus in Templis, argum. Papiſt.* 879

VIII. *Imagines non eſſe conſtituendas in Templis* 882

IX. *De Epiphanio* 885

FINIS TOMI SECVNDI.

Tertio Tomo.

LOCVS

DE HOMINE CORRVPTO, ET INSTAVRATO.

QVÆSTIO I.

DE PECCATO.

LIBER I.

Cap.I. *Calumnia Ieſuitarum de prima hominis natura* pa.1.

II. *Status controuerſiæ de peccato originali* 3

Argumenta Catholica.

III. *De prauitate humanæ naturæ* 4

IV. *De corruptione infantium* 6

V. *De propagatione peccati* 7

VI. *Sententia veterum Catholicorum de peccato Originis* 8

Argumenta Papiſtica.

VII. *Argumenta Pighij contra Catholicos* 10

VIII. *Argumenta Salmeronis* 14

QVÆSTIO II.
DE
LIBERO ARBITRIO.

LIBER II.

Cap.I. *Status controuerſiæ de libertate Arbitrij* 17

Argumenta Papiſtica.

II. *Argumenta Bellarmini, è Scriptura, & ratione de libertate Arbitrij* 19

III. *Ex Patribus* 21

Argumenta Catholica.

IV. *Argumenta Catholicorum de neceſſitate liberi Arbitrij* 23

V. *Voluntatem creatam determinari à Prouidentia* 25

VI. *Argumenta Bellarmini contra determinationem actionum voluntatis.* 27

DE ARBITRIO HVMANO.

VII. *Vtrùm ſit in homine liberum Arbitrium* 30

VIII. *De nomine liberi Arbitrij in homine* 31

IX. *Diſtributio controuerſiarum de viribus Arbitrij Liberi humani* 33

I.
CONTROVERSIA.

X. *De viribus Arbitrij in rebus ciuilibus* 34

XI. *De naturali Dei cognit. corrupta argumenta Catholica* 35

XI. *De naturali Dei cognitione argumenta Bellarmini* 38

II.
CONTROVERSIA.

LIBER III.

Cap.I. *Status controuerſiæ de viribus Arbitrij ad bonum Theologicum* 40

Argumenta Papiſtica.

II. *Vtrùm nullum neceſſarium ſit peccatum* 41

III. *De præmiis, & pœnis.* 44

IV. *Vnde ſit diſcrimen bonorum, & malorum* 46

V. *De laudibus & vituperationibus præceptis, & monitis, &c.* 47

VI. *De locis præcipientibus* 53

VII. *De promiſſionibus cum conditione* 55

VIII. *De exprobrationibus* 56

IX. *De locis Pſ. 68. 95. 119. & 2. Petr. 1. & 1. Theſſ. 5. & 1. Ioh. 5.* 57

X. *De loco Deutero. 30.* 57

XI. *Quare Deus tentet homines* 57

XII. *Quo ſenſu bona opera noſtra ſint & à nobis fiant* 60

XIII. *De loco Geneſ. 4.* 61

XIV. *De locis ad Rom. 9. & 1. Cor. 3. Luc. 10. Eccleſiaſt. 15.* 64

XV. *De locis Deut. 30. Ioſ. 24. Eccleſiaſtici 31. & 1. Cor. 7. & 2. Cor. 9.* 68

XVI. *De Patribus* 69

XVII. *De Auguſtino contra Manichæos* 76

XVIII. *De Auguſtino contra Pelagianos* 81

LIBER IV.

Argumenta Catholica.

Cap.I. *De ſeruitute Arbitrij* 83

II. *Peccatum eſſe homini corrupto naturale* 87

III. *De Intellectu vitiato* 88

IV. *De voluntate vitiata.* 90

V. *De operibus liberi Arbitrij quid Papiſtæ ſentiant* 91

VI. *Quicquid ſit ſine fide eſſe peccatum* 92

VII. *Hominem non poſſe quicquam boni facere à ſeipſo* 94

VIII. *Non regenitis opera omnia eſſe mala* 97

IX. *Pro bonis operibus infidelium argumenta Bellarmini è Scripturis* 99

X. *Pro iiſdem rationes Papiſticæ* 100

XI. *Pro iiſdem authoritates Patrum* 104

XII. *Omne bonum morale eſſe à Deo in homine* 107

III.
CONTROVERSIA.

LIBER V.

Cap.I. *De peccato originali natorum ex fidelibus* 109

II. *Status controuerſiæ de B. Maria Virgine* 110

Argumenta Papiſtica.

III. *An Scriptura doceat Virginem immunem ab omni peccato* 113

IV. *De locis allegoricis* 118

V. *De locis accommodatis* 120

VI. *An conſentiat Eccleſia, Virginem eſſe peccati immunem* 122

VII. *An rationibus probetur* 126

Argumenta Catholica.

VIII. *Virginem non excipi à communi hominum natura* 133

IX. *Chriſtum eſſe Seruatorem matris ſuæ* 138

X. *De miſericordia Dei in Virginem* 140

XI. *De aduerſis Virginis* 141

XII. *Virgini neceſſariam fuiſſe remiſſionem peccatorum* 146

XIII. *Vir-*

XIII. Virginem peccaſſe aliquando 148
XIV. Teſtimonia Veterum de Virgine peccatrice 153

QVÆSTIO III.

DE
POENIS PECCATI.

LIBER VI.

Cap.I. De pœnis peccati 157

CONTROVER. I.

II. Status controuerſiæ de pœna peccati Originalis 158
III. Peccato Orig. deberi pœnam ſenſus in igne æterno 160
IV. An Scriptura contrà doceat 164
V. An ratio 166
VI. An Patres 169

CONTROVERS. II.

VII. De peccato veniali, & mortali 171
VIII. Calumniæ Papiſtarum 173

Argumenta Papiſtica.

IX. An Scriptura doceat, eſſe peccata venialia 175
X. An rationes 180
XI. An traditio 184
XII. Nulla peccata eſſe venialia 186
XIII. Ex Patribus probatur idem 192

DE
REPARATIONE HOMINIS.

DE
SVMMA CAVSA.

LIBER VII.

Cap.I. De Prædeſtinatione 196
II. Prædeſtinationē eſſe actū volūtatis 198
III. Argumenta Papiſtica contraria 199
IV. Vtrùm Prædeſtinationis nomen ad reprobos pertineat 203
V. Reprobos prædeſtinari 204
VI. Quomodo Deus velit omnes ſaluari 208
VII. An reprobatio ſit contra Dei bonitatem 210
VIII. An contra miſericordiam 212

LIBER VIII.

DE
PRÆDESTINATIONIS CAVSA.

Cap.I. Status controuerſiæ de cauſa prædeſtinationis 218

Argumenta Papiſtica.

II. De argumentis pro præuiſione, tum ad Electionem, tum ad Reprobationem 221
III. De locis Scrip. pro præuiſis meritis 223
IV. Sex rationes pro præuiſis meritis ad ſalutem 226
V. Aliæ rationes 228

Argumenta Catholica.

VI. Argum. Catholica contra præuiſionem operum 230
VII. Sententia Veterum 232

DE
CAVSA REPROBATIONIS.

VIII. Arg. Pap. de cauſa Reprobationis 233
IX. De Paulo ad Rom. IX. 237
X. Aliæ Catholicæ rationes 239

DE
CAVSA SVBALTERNA REPARATIONIS CHRISTO.

LIBER IX.

Cap.I. De Chriſti meritis ex compacto 241
II. Status quæſtionis de meritis Chriſti abſolutis, & arg. Pap. è Script. 242
III. Arg. Cathol. contra meritum abſolutum 245
IV. Catholicos non negare mortis Chriſti ſufficientiam 247
V. Status controuerſiæ de efficacia mortis Chriſti 249

Argumenta Papiſtica.

VI. Locorum Scrip. claſsis prima 250
VII. De mundo & Gentibus 252
VIII. De Chriſti victoria 255
IX. An Scriptura doceat mortuum eſſe Chriſtum pro reprobis 255
X. De ſingularibus quibuſdam locis 258
XI. Rationes Vindekii 261
XII. Abſurda Vindekii 263
XIII. Non pro quibuſuis mortuum eſſe Chriſtum 265

DE
NATVRA RESTAVRATIONIS IN SINGVLIS.

Sanctificatione & Iuſtificatione,

Ac primùm,

DE
SANCTIFICATIONE.

LIBER X.

Cap.I. De Sāctificatione & Iuſtificatione 269

II. Calumniæ Papiſtarum 270
III. De Sanctificationis gradibus 272
IV. Status controuerſiæ, de Concupiſcentia 273

Argumenta Catholica.

V. Concupiſcentiã Paulo eſſe peccatum 274
VI. De Anomia 277
VII. De Concupiſcentiæ malo 278
VIII. De lege peccati 281
IX. De ſenſu carnis 283
X. De Patribus 284

Argumenta Papiſtica.

XI. De concupiſcentia apud D. Iacobum 292
XII. De Carne, ad Rom. 7. 293
XIII. Quomodo nihil ſit condemnationis in fidelibus 296
XIV. Quomodo non regnet peccatum in mortali corpore 298
XV. De remiſsione peccatorum 299
XVI. De Naturali, & Voluntario 301
XVII. De Ineuitabili: de amore Dei: de motibus infantium, dormientium, dementium 304
XVIII. Vtrùm Concupiſcentia ſit peccatum originale 306
XIX. De Patribus 307
XX. De Auguſtino 312

LIBER XI.

DE TOTIVS LEGIS IMPLETIONE.

Cap. I. Status quæſtionis, de totius Legis obſeruatione 314

Argumenta Papiſtica.

II. De facilitate legis 315
III. De charitate implente mandatum 317
IV. Vtrùm fuerint qui impleuerint legẽ 318
V. Quomodo non peccet qui natus ex Deo 320
VI. De Iuſtis ſicut Deus iuſtus, & de accuſatione Legis 324
VII. De effectis gratiæ: de libertate hominis: de effectis Chriſti 325
VIII. Rationes Pap. extra Scripturas 328
IX. De Patribus 330

Argumenta Catholica.

X. Quæ ſit impletio Legis 334
XI. Neminem eſſe ſine peccato 335
XII. De Iuſtificatione per Legem 337
XIII. Quid prohibeatur per mandatum, Non concupiſces 341
XIV. De amore Dei & proximi 342
XV. De onere Legis importabili 348

DE OPERVM IMPERFECTIONE.

XVI. Status controuerſiæ, de Imperfectione bonorum operum

Argumenta Catholica.

XVII. De iuſto peccante: Eccl. 7. 350
XVIII. De iuſtitiis immundis 351
XIX. Putris arbor. Non perficere bonum 353
XX. Ex Patribus 353

Argumenta Papiſtica.

XXI. Ab abſurdo 357
XXII. Ex Scripturis 360
XXIII. A ratione 364
XXIV. A Patribus 366

DE PARTIBVS SANCTIFICATIONIS.

LIBER XII.

Cap. I. De Fide 369
II. Cuius facultatis ſit fides 371
III. Fidem in intellectu eſſe 372
IV. Fidem eſſe in voluntate 373

DE FIDEI COGNITIONE.

V. Status controuerſiæ, de cognitione fidei, ſiue de fide implicita 376

Argumenta Papiſtica.

VI. E Scripturis 378
VII. A ratione 381
VIII. A Patribus 382

Argumenta Catholica.

IX. Contra ignorantiam fidei 384

DE NEXV FIDEI ET OPERVM.

X. Status controuerſiæ de nexu fidei & bonorum operum 388

Argumenta Papiſtica.

XI. De Principibus non confitentibus: de dicentibus, Dom. Domine: de inuitatis ad cœnam magnam: de bonis & malis in Eccleſia 388
XII. De fide ſine charitate apud Paulum 390
XIII. De fide ſine operibus apud Iacobum 392
XIV. Rationes aduerſariorum 394
XV. De Patribus 396

Argumenta Catholica.

XVI. Argumenta Catholica 396

DE OBIECTO FIDEI.

LIBER XIII.

Cap. I. Status controuerſiæ, de applicatione Iuſtificationis 400

Argumenta Catholica.

II. Suam fidem fideli eſſe cognitam 403
III. Fidem applicare promiſsiones 405

Argu-

Argumenta Papiſtica.

IV. Argumenta Papiſt. e Scripturis 408
V. Ratio Papiſt. à Reuelatione 411
VI. Alia Bellarmini 413
VII. Sanderi, & Bouery 415

De Certitudine Fidei.

Argumenta Catholica.

VIII. De ſubſtantia rerum ſperandarum 417
IX. De certitudine amoris diuini 420
X. De dono ſpiritus Sancti 423
XI. De fiducia, & πληροφορίᾳ, & notitia ſalutis 425
XII. Laudari certitudinem fidei, & reprehendi dubitationem 428
XIII. Patrum teſtimonia 429

Argumenta Papiſtica.

XIV. De amore & odio: de propitiato peccato: de incertis, & occultis Sapientiæ Dei ex Pſal. 51. 435
XV. De incertitudine propriæ iuſtitiæ, & timore: deque eo quod ſe commendat: de certa vocatione 437
XVI. De promiſſionibus hypotheticis: vtrùm incertum, qui a nos pœnitentiam aſſequi remiſſionem: de certitudine Prædeſtinationis 439
XVII. Rationes Bellar. & Gregor. de Valentia 440
XVIII. Dominici à Soto, & Vaſquis 445
XIX. De Patribus 447

De Fide Electorum Propria.

XX. Status controuerſiæ de fide Electorum propria 449
XXI. Argumenta Papiſt. de interitu fidei 449
XXII. Catholicorum contra interitum fidei 453

I. DE
OPERVM MERITO.

LIBER XIV.

Cap. I. De merito, Papiſtarum ſententia 455
II. Catholicorum 458
III. De nomine meriti ex Scriptura 459
IV. De Merito congruo 461
V. Status quæſtionis de merito condigno 464

Argumenta Papiſtica.

VI. De mercede 465
VII. De proportione operum 468
VIII. De ratione obtinendæ vitæ 470
IX. De retributione Iuſtitiæ: de vita promiſſa operibus: de dignitate: de acceptione perſonarum 471
X. Rationes Pap. extra Script. 473
XI. De abſurdis Salmeronis 476
XII. De Patribus 478

Argumenta Catholica.

XIII. Vita æterna, donum Dei 481
XIV. De Miſericordia 483
XV. De Hæreditate 485
XVI. De ſeruis inutilibus 486
XVII. Emere ſine pretio, deprecari in miſerationibus Dei, ſeruari non ex operibus 492
XVIII. Parabola operariorum 493
XIX. Paſſiones non condignæ 496
XX. Contra meritum rationes 497
XXI. De fiducia operum 501
XXII. Authoritates Patrum contra merita 503

II. DE
NECESSITATE OPERVM.

LIBER XV.

Cap. I. De neceſſitate operum ſecundùm efficientiam 509
II. De neceſſitate operum, calumnia Papiſtica 512
III. Status controuerſiæ de diſcrimine legis, & Euangelij 515
IV. De Legibus & comminationibus Euangelij 518
V. De promiſſionibus Euangelij cum conditione 521

De Libertate Christiana.

VI. De libertate Chriſtiana circa legem moralem 522
VII. De libertate circa ἀδιάφορα 523

DE CONSTITVTIONIBVS ECCLESIÆ.

VIII. De legibus Eccleſiæ 524

Argumenta Papiſtica.

IX. De ſacerdote veteri: de ligando, & paſcendo: de miſſione Apoſtolorum 525
X. De prohibitis Idolothytis, ſanguine, & ſuffocato 528
XI. De ſubiectione propter conſcientiam: de virga: de digamis: de aliis 532
XII. De neceſſitate legis 535

Argumenta Catholica.

XIII. Paſtorum authoritas alligata man-

datis Chriſti: Nihil addendum mandatis accepiis 536
XIV. De Legislatore 539
XV. De mandatis hominum 540
XVI. De libertate Eccleſiæ: & comparatione rituum Iudaicorum cum humanis 542
XVII. De Dominio in Eccleſiam 545

LEGES DE CONIVGIIS,

& primùm DE COELIBATV SACERDOTVM.

LIBER XVI.

Cap. I. Status controuerſiæ de Cœlibatu Sacerdotum 547

Argumenta Catholica.

II. De vnius vxoris viro 551
III. De vxore propter fornicationem 553
IV. De difficultate Continentiæ 556
V. De nuptiis honorabilibus 563
VI. De impia comparatione coniugy & fornicationis 566
VII. De prohibentibus nuptias 568
VIII. De Canone Apoſtolico, & Gangrenſi 571
IX. De Canone Ancyrano, & Trullenſi, & Carthaginenſi 574
X. De Synodo Nicena, & Paphnutio 578
XI. Patrum ſententia 586
XII. De Apoſtolis, Apoſtolicisq. coniugatis 589
XIII. De Episcopis, Presbyteris, Diaconis, variorum ſeculorum coniugatis 595
XIV. Hiſtoria firmati Cœlibatus 603

LIBER XVII.

Argumenta Papiſtica.

Cap. I. De Presbytero temperante, continente, ſancto 609
II. De abſtinentia propter preces 612
III. De diſtractione ab actibus presbytery: & quomodo bonum non tangere mulierem 618
IV. De Caſtitate: De odio vxoris: De negotiis ſecularibus 624
V. Argumenta ex Veteri Teſtam. 628
VI. De virtutibus Epiſcopi oppoſitis coniugio 632
VII. De partibus preſbytery oppoſitis coniugio 635
VIII. De Concily Niceni Canone tertio 641
IX. De reliquis Synodis, deque Patribus 646
X. De digamis 649

LIBER XVIII.

DE GRADIBVS IMPEDIENTIBVS MATRIMONIVM.

Cap. I. De cognatione 654
II. De gradibus in directa linea 655
III. De gradibus in collaterali cognatione 656
IV. De gradibus prohibitis in Scrip. 658
V. De cognatione ſpirituali 659
VI. De gradibus in cognatione carnali prohibitis apud Papiſtas 661
VII. De authoritate Eccleſiæ in prohibendis gradibus 663
VIII. Rationes Papiſticæ prohibitorum graduum 664
IX. De diſpenſatione 668
X. Leges cognationis à Deo poſitas non eſſe ab homine diſpenſabiles 674

De liberis.

XI. De liberorum nuptiis 678

De Repudiis.

XII. De repudiis 682
XIII. De diuortio, controuerſiæ ſtatus 685
XIV. Arg. Papiſtarum 686
XV. Patrum authoritates 691
XVI. Matth. 19. nuptias poſt diuortium non inhiberi 693
XVII. Imò permitti 696
XVIII. Veterum teſtimonia 702

LIBER XIX.

LEGES DE IEIVNIIS.

Cap. I. De ieiunio calumnia Pap. 705
II. De vna cena in ieiunio 707
III. De ciborum delectu 709
IV. Argum. Papiſtica 710
V. Argumenta Catholica 717

DE TEMPORE IEIVNII.

VI. De ſtatis ieiuniis 725
VII. De Quadrageſima 727
VIII. De ieiunio feria quarta, ſexta, & ſabbathi 736
IX. De ieiuniis quatuor temporum 739
X. De ieiuniis Aduentus, Rogationum, & Vigiliarum 743

XI. De

XI. *De diebus quibus ieiunare non liceat* 743

DE VOTIS.

LIBER XX.

Cap. I. *De votu* 744
II. *An ſint vota Sanctis nuncupanda* 745
III. *Vtrum præcepta cadant in votum* 747
IV. *De Baptiſmi voto* 750
V. *Quomodo vota ſunt cultus Dei, argumenta Papiſt.* 751
VI. *Argumenta Catholicorum* 754
VII. *De Religioſorum Ordinibus* 757
VIII. *De Paupertate* 758
IX. *Arg. Papiſt. pro Paupertate votiua* 759
X. *Cathol. aduerſus Monaſticam paupertatem* 767
XI. *De Obedientia monaſtica ſtatus quæſtionis* 773
XII. *Arg. Papiſt. pro cæca obedientia* 774
XIII. *Arg. Cathol. contra eandem* 778

De Continentia.

Argumenta Papiſtica.

XIV. *De Maria Virgine* 779
XV. *De Eunuchis propter regnum cœlorum* 789
XVI. *De Viduis primam fidem irritam facientibus* 790
XVII. *Rationes Bellarmini de voto Continentiæ: & Patrum teſtimonia* 793

Argumenta Catholica.

XVIII. *Continentiam non pendere ab electione* 795
XIX. *De nuptiis neceſſariis propter fornicationis periculum* 800

De Consiliis.

XX. *De Conſiliis* 807
XXI. *De Conſiliis argum. Papiſt.* 808
XXII. *De exemplis monaſticis* 822
XXIII. *De Abuſu Religionum* 838

Altera pars

DE IVSTIFICATIONE.

Quid ſit.

LIBER XXI.

Cap. I. *De Iuſtificatione* 845

Qværtio I.

De Inhærente.

Argumenta Papiſtica.

II. *Ex quinto & tertio ad Rom.* 849
III. *Alia ex eadem Epiſtola* 856
IV. *Ex aliis Script.* 860
V. *De voce Iuſtificandi* 863
VI. *Aliæ rationes variæ* 867
VII. *Ex Patribus* 872

Argumenta Catholica.

VIII. *De Iuſtitia Dei & noſtra* 873
IX. *De Iuſtificatione ſine operibus* 875
X. *Neminem iuſtificari ex lege* 878
XI. *De Iuſtificatione gratuita: de operibus ante & poſt fidem: de imperfecta iuſtitia: de infantibus: de Paulo nihil ſibi conſcio.* 879
XII. *Patrum teſtimonia* 883

De Imputatione.

Argumenta Catholica.

XIII. *De Imputatione* 884
XIV. *De Iuſtificationis nomine & deſcriptione* 887
XV. *Vtrum remiſſio peccatorum ſit Iuſtificatio* 889
XVI. *Remiſſionem eſſe imputatiuam* 895
XVII. *De aliena iuſtitia* 901
XVIII. *Peccator iuſtificatur per imputationem* 905
XIX. *Patrum ſententiæ* 907

Argumenta Papiſtica.

XX. *Bellarmini obiectiones* 910
XXI. *Sanderi & Salmeronis* 914

DE SOLA FIDE IVSTIFICANTE.

LIBER XXII.

Cap. I. *Status quæſtionis de ſola fide* 921

Argumenta Catholica.

II. *De operibus excluſis à iuſtificatione* 923
III. *Quid ſit gratis iuſtificari* 929
IV. *Iuſtificari ex fide* 930
V. *Ex Patribus ſolam fidem iuſtificare* 937

Argumenta Papiſtica.

VI. *Ab abſurdo* 942
VII. *Solius fidei iuſtificationem, nihil habere commune cum Veteribus hæreticis* 945
VIII. *Sitne fides præparatio ad iuſtificationem* 947
IX. *De aliis præparationibus, Timore, Spe, Dilectione, Pœnitentia, Deſiderio Sacramentorum, Propoſito nouæ vitæ* 950
X. *De ſeparatione fidei & operum* 955
XI. *De remotione cauſarum propter quas ſola fides iuſtificet* 956
XII. *De modo iuſtificationis per fidem* 9.9

XIII. De cauſa formali Iuſtificationis, & neceſſitate operum 963
XIV. Varia variorum Papiſt. argumenta 964

DE CONDONATIONE POENARVM.

LIBER XXIII.

Cap. I. De pœnis peccatorum condonatorum ſtatus quæſtionis 967
II. Arg. Catholica quibus probatur, remiſſa culpa nullam retineri pœnam 968
III. Arg. Papiſtica aduerſus remiſſionem pœnæ 974
IV. Argum. Pap. de pœnis temporalibus poſt hanc vitam 980
V. Nullam retineri pœnam poſt hanc vitam probant Catholici 982
VI. De pœna temporali poſt remiſſionem in hoc ſeculo 984

DE SATISFACTIONIBVS PROPRIIS.

VII. Status controuerſiæ de ſatisfactionibus 988
Argumenta Papiſtica.
VIII. De pœnitentiæ ratione 990
IX. De Eleemoſynis, & precibus 995
X. De fructibus dignis pœnitentiæ: déque vindicta 998
XI. De differentia renouationis per Baptiſmum, & per Pœnitentiam 1001
XII. Varij Scrip. loci à Papiſtis obiecti 1004
XIII. Rationes Papiſticæ pro ſatisfactionibus 1010
XIV. Authoritates Veterum pro ſatisfactionibus 1020
XV. Lutheri, Philippi, Caluini, Chemnitij iudicia de Veteribus 1024
XVI. Diſtinctior conſideratio authoritatum Veterum 1028
XVII. Obſeruationes aduerſariorum ad Patrum authoritates 1034
Argumenta Catholica.
XVIII. Nullas eſſe in Script. ſatisfactiones 1037
XIX. De ſatisfactionib. Chriſti 1041
XX. De remiſſione gratuita 1045
XXI. Exempla remiſſorum à Chriſto peccatorum 1047

DE SATISFACTIONIBVS ALIENIS.

LIBER XXIV.

Cap. I. De ſatisfactionibus alienis in genere: tum de priuatis 1050
II. Indulgentiarum origo, & definitio 1051
III. De materia Indulgentiarum 1053
IV. De forma Indulgentiarum 1057
V. De menſura Indulgentiarum 1061
VI. De vſu Indulgentiarum 1069
VII. De initiis oppugnatarum Indulgentiarum: & capitibus futuræ diſputationis 1077

QVÆSTIO I.

VTRVM ALII PRO ALIIS SATISFACIANT.

Argumenta Papiſtica.

VIII. E Scripturis 1078
IX. A ratione 1083
X. A Patribus 1085
Argumenta Catholica.
XI. Argumenta Catholicorum 1088

QVÆSTIO II.

DE THESAVRO INDVLGENTIARVM.

XII. De Chriſti ſatisfactionibus 1092
XIII. De ſatisfactionibus Sanctorum 1093
XIV. De operibus quà meritoriis, quà ſatisfactoriis 1095
XV. Argum. è Scriptura pro Indulgentiarum diſpenſatione 1098
XVI. Papiſt. ratiunculæ pro eadem 1100

DE EFFECTIS REPARATIONIS.

LIBER XXV.

Cap. I. De æterna beatitudine, ſententia Catholica 1107
II. Papiſtica calumnia de beatitudine Sanctorum 1107
III. De loco Paradiſi: de reſurrectione: de inæqualitate gloriæ 1110
IV. De cicatricibus corporum glorioſorum: de aureolis: de cognitione Sanctorum 1111

DE LIMBO PATRVM.

V. Status controuerſiæ de Limbo Patrum 1115
Argumenta Papiſtica
VI. De cœlo clauſo, & præcurſore Chriſto 1116
VII. De argum. ex Vet. Teſt. 1117
VIII. De anima Samuelis 1120

IX. De

IX. *De locis ex Nouo Teſtam.* 1126
X. *De Patrum authoritatibus* 1130

Argumenta Catholica.

XI. *Argum. Cathol. aduerſus Limbum Patrum* 1132

LIBER XXVI.

DE PVRGATORIO.

Cap. I. *De Purgatorio ſtatus controuerſia* 1138

Argumenta Papiſtica.

II. *An ſit expreſſum in ſcript. Purgatorium* 1141
III. *De perſonarum diuerſitate* 1142
IV. *De purgatione animæ* 1147
V. *De locis ex Vet. Teſt. pro pœnis poſt hanc vitam* 1154
VI. *De variis gradibus pœnæ: de reddenda ratione verbi otioſi: de poteſtate mittendi in gehennam: de multis & paucis plagis* 1160
VII. *De aduerſario, & carcere & nouiſſimo quadrante* 1164
VIII. *De liberatione à pœnis ex Vet. Teſtam.* 1168
IX. *De ſolutis doloribus inferni: de latrone rogante Chriſtum vt eſſet memor ſui* 1173
X. *De peccato remiſſo in altero ſeculo* 1174
XI. *De ligno, fœno, & ſtipula* 1179
XII. *Quæ ſit Paulo dies reuelans* 1183
XIII. *De igne apud Paulum* 1187
XIV. *Ignem Paulinum non eſſe Purgatorium* 1197
XV. *Pro ſuffragiis ex Vet. Teſt.* 1199
XVI. *De Iudæ Maccabæi oblatione* 1204
XVII. *De amicis ex Mammona iniquitatis* 1207
XVIII. *De neceſſitatibus Sanctorum* 1209
XIX. *De baptizatis pro mortuis* 1212
XX. *De precibus pro omnibus, pro Oneſiphori domo: pro iis qui peccant peccatum non ad mortem* 1217
XXI. *Papiſticæ rationes pro Purgatorio* 1220
XXII. *Quæ ex Patribus citentur pro Purgatorio* 1225
XXIII. *Aduerſus teſtimonia Veterum exceptiones legitimæ* 1226
XXIV. *De precibus pro mortuis apud Patres* 1232

Argumenta Catholica.

XXV. *Argum. contra Purgatoriū inutilia* 1238
XXVI. *Vera argum. contra Purgatorium* 1241

LOCVS IV.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

LIBER I.

Cap. I. *De nomine Sacramenti calumnia* 1
II. *De vi, atque vſu nominis Sacramenti* 4
III. *De Sacramenti nominibus Hebræis* 5
IV. *De Sacramenti nomine Græco* 7
V. *De nomine Sacramenti Latino* 10
VI. *De definiendo Sacramento* 11
VII. *De Sacramentis ante peccatum* 12
VIII. *De Sacramentis in lege naturæ* 14
IX. *De Sacramentis Vet. & Noui Teſt.* 18
X. *De proprietatibus Sacramenti quà ceremonia eſt* 19
XI. *Quà ſignum* 21
XII. *De Sacram. quantum ad rem ſignificatam attinet* 26
XIII. *De celebratione Sacramentorum* 28
XIV. *Quomodo ſigna ſint ſenſibilia* 29
XV. *Calumnia de verbo conſecratorio & concionatorio* 32
XVI. *De verbo ſacramentali prædicato* 34
XVII. *Contra verbum ſacramentale prædicatum argumenta Suaris* 37
XVIII. *Bellarmini* 39
XIX. *De intentione Miniſtri* 41
XX. *Argumenta Papiſtica* 44
XXI. *Argumenta Catholicorum* 49

LIBER II.

Cap. I. *De efficacia ſacramentorum Papiſtarum opiniones* 51
II. *Sententia Catholicorum* 55

Argumenta Papiſtica.

III. *Ex Nouo Teſtamento* 57
IV. *Ex Veteri* 62
V. *Rationes* 64
VI. *De Veterum teſtimoniis* 78

Argumenta Catholica.

VII. *Neque Iuſtificationem, neque Sanctificationem effici phyſicè à Sacramentis* 79
VIII. *De ablutione carnis, & interrogatione bonæ conſcientiæ* 83
IX. *De ſignis inſtitutis & ſigillis* 85
X. *Apud Veteres diſparari efficaciam Spiritus & Elementi* 91
XI. *Alij ex Patribus loci* 94
XII. *De charactere ſacramentali* 96
XIII. *Argumen. Papiſt. ex Vet. Teſt.* 98

XIV. *Ex Nouo Teſtamento* 99
XV. *Ratiuncula* 103
XVI. *Patrum authoritates* 107

LIBER III.

Cap.I. *De vi,& efficacia Sacramentorum Veterum* 112
Argumenta Catholica.
II. *De typis Baptiſmi,& Euchariſtia* 114
III. *De Circumciſione* 121
IV. *De Sacrificiis* 126
Argumenta Papiſtica.
V. *Ex Veteri Teſtamento* 128
VI. *Ex Nouo Teſtamento* 129
VII. *Ex Patribus* 135

LIBER IV.

DE
NVMERO SACRAMENTORVM.

Cap.I. *Status controuerſia de numero Sacramentorum Noui Teſtamenti* 142
Argumenta Papiſtica.
II. *De congruentiis* 144
III. *De nomine Sacramenti apud Paulum* 149
IV. *De nomine Sacramenti apud Patres* 152
Argumenta Catholica.
V. *De numeratis olim duobus Sacramentis* 155
VI. *De argum.à definitione Sacramenti* 159

DE
CONFIRMATIONE.

VII. *De Confirmatione* 160
Argumenta Papiſtica.
VIII. *De inſtituendo Sacramento Confirmationis* 162
IX. *De inſtituto Confirmationis Sacramento nihil certi haberi in Script.* 165
X. *Loci Scriptura pro inſtitutione Confirmationis* 167
XI. *De vſu Confirmationis apud Patres* 172
De Poenitentia.
XII. *De Pœnitentia Sacramento ſtatus quaſtionis* 180
XIII. *Argum.à remiſsione peccatorum* 182
XIV. *A definitione Sacramenti* 183
XV. *In Pœnitentia nullam eſſe inſtitutionem ſacramentalem* 187
XVI. *De teſtimoniis Veterum pro Sacramento Pœnitentia* 195

DE
EXTREMA VNCTIONE.

XVII. *De extrema Vnctione* 199
XVIII. *Eandem eſſe vnctionem Marci* VI. *& Iacobi* V. 200
XIX. *Apud Iacobum nullum eſſe Sacramentum vnctionis* 204
XX. *De preſidio neceſſario morientibus* 207
XXI. *De Vnctione ex Patribus* 208

DE
ORDINATIONE.

XXII. *De Ordinatione* 211
XXIII. *De vnitate Ordinum* 212
XXIV. *Vtrùm definitio Sacramenti conueniat Ordini* 215
XXV. *An ratio probet Ordines eſſe Sacramentum* 219
XXVI. *De Traditione Ordinum* 220

DE
MATRIMONIO.

XXVII. *De Matrimonio* 224
XXVIII. *Nullam eſſe Matrimony inſtitutionem ſacramentalem* 227
XXIX. *Nullam eſſe in Matrimonio Sacramenti materiam,& formam* 229
XXX. *In Matrimonio non eſſe gratiam ſacramentalem* 231
XXXI. *An ratio probet Matrimonium eſſe Sacramentum* 234
XXXII. *De Patrum ſententia* 235

LIBER V.

DE BAPTISMO.

Cap.I. *De Baptiſmi nomine,& definitione* 238
II. *De Baptiſmi materia & forma* 239
III. *Calumnia Papiſtarum de effectu Baptiſmi* 241
IV. *Status controuerſia de effectu Baptiſmi* 243
V. *Argumenta Papiſt. de preſenti effectu Baptiſmi* 245
VI. *De efficacia Baptiſmi in futurum, Argumenta Catholica* 249
VII. *Contra efficaciam Baptiſmi in futurum, Argumenta Papiſtica* 252
VIII. *Status cauſa de neceſſitate Baptiſmi* 253

IX. *De*

IX. De ea argumenta Papiſtica 254
X. Contra argumenta Catholica 261
XI. De periculis in Baptiſmo 269
XII. De Baptiſmo Iohannis ſtatus quæſtionis, & argumenta Catholica 270
XIII. Contra argumenta Papiſtica 276
XIV. De legitimo Baptiſmi miniſtro 283
XV. De legitimis Baptiſmi ritibus 291
XVI. De Baptiſmi ritibus alienis 294

DE EVCHARISTIA.

LIBER VI.

Cap. I. De Euchariſtia & Cœnæ nominibus 301
II. De Miſſæ nomine 305

De Elementis.

III. De miſcenda aqua 310
IV. De azymo & fermento 313
V. De conſecratione 317
VI. De verbis conſecratoriis argumenta Papiſtica 321
VII. De conſecratione argum. Cathol. 327
VIII. De ſecreta pronuntiatione conſecrationis 330
IX. Contra ſecretam pronuntiationem conſecrationis 337

LIBER VII.

Cap. I. Status controverſ. de adoratione Euchariſtia 342
II. De adoranda Euchariſtia, Papiſtica argumenta 343
III. Argumenta Catholica contra adorationem Sacramenti 351
IV. Status quæſtionis de reſervatione Euchariſtia 354

Argumenta Papiſtica.

V. Ex inſtitutione 355
VI. De diſſimilitudine Baptiſmi 357
VII. Argum. Suarii, Lorichy Vega, Percry Sanctesii 360
VIII. Item Turriani, & Greg. de Valencia 363
IX. De Veterum teſtimoniis 367
X. Argumenta Catholica contra reſervationem 373
XI. De fractione panis 379
XII. De Miſſis privatis, ſtatus quæſtionis 382
XIII. Argumenta pro Miſſis privatis 383
XIV. Argumenta ex Veteribus pro Miſſis privatis 388

Argumenta Catholica.

XV. Ab inſtitutione 391
XVI. Ab uſu Eccleſia Apoſtolica 393
XVII. Item poſt Apoſtolos 397
XVIII. Contra Miſſam privatam decreta antiqua 399
XIX. Varia teſtimonia 402
XX. De pane tradito in manus communicantium 407

LIBER VIII.

DE VTRAQVE SPECIE.

Cap. I. Status controverſ. de utraque ſpecie 409

Argumenta Catholica.

II. Utrum violari poſſit inſtitutio Euchariſtia 412
III. De verbis, Bibite ex eo omnes 415
IV. De verbis, Hoc facite in meam commemorationem 424
V. De ſigno & re ſignificata 429
VI. Variationes pro utraque ſpecie 432
VII. De exemplo Chriſti 438
VIII. De exemplo Apoſtolorum 441
IX. Utramque ſpeciem fuiſſe olim communicatam perpetuis multis ſeculis 444
X. De longa conſuetudine Eccleſia 454
XI. Conſuetudinem fuiſſe approbatam à doctoribus 459

LIBER IX.

Argumenta Papiſtica

Cap. I. Diminuta communicationis exempla 474
II. De exemplis è Scriptura 476
III. De exemplis præter Scripturam 482
IV. Conjectura contra communionem utriuſque 489
V. De authoritate Eccleſia 494
VI. De ſacerdotum Papiſtarũ nequitia 496
VII. Etſi totus Chriſtus eſſet ſub utraque: tamen non ſequi, alteram detrahendam 498
VIII. De Concomitantia 499
IX. De tota ratione Sacramenti 505
X. Utrùm maior ſit utilitas in utraque ſpecie quam in altera 508
XI. Utrùm communio mutilata non adverſetur Scriptura 514
XII. Rationes interdicendi calicis 519

DE RE SIGNIFICATA.

LIBER X.

DE ENVNTIATIONE SACRAMENTALI.

Et primùm

DE TERMINIS.

Cap. I. De capitibus controverſia circa rem Sa-

cramenti 526
II. *Quid ſit corpus Chriſti in Euchariſtia* 527
III. *Quid ſit* Hoc *in Euchariſtia* 527
IV. *Quid ſit* Eſt *in Euchariſtia* 532
V. *De tota enuntiatione Euchariſtica* 534

Deinde

DE

INTERPRETATIONE ENVNTIATIONIS.

VI. *Qui ſcripſerunt de Controuerſiis Euchariſtiæ & quis ſtatus primæ* 536

Argumenta Papiſtica.

VII. *Vtrùm verbum ſubſtantiuum poſsit eſſe tropicum aliquando* 538
VIII. *Vtrùm* eſt *ſit hoc loco figuratiuum* 546
IX. *De regulis interpretandi: & de circunſtantiis textus* 549
X. *De comparatis locis* 552
XI. *De articulis fidei* 555
XII. *De abſurdis* 556
XIII. *De tempore inſtitutæ Cœnæ* 559
XIV. *De Eccleſiæ cõſenſu,& explicatione* 561
XV. *Varia argumenta* 562

Argumenta Catholica.

XVI. *De terminis diſparatis in enuntiatione affirmatiua* 577
XVII. Eſt *non poni pro futurum eſſe, aut fieri, mutarive* 579
XVIII. *Vtrùm* Hoc *nihil ſignificet* 580
XIX. *De iis qui* Hoc *interpretantur Accidentia* 584
XX. *De identica enuntiatione, & indiuiduo vago* 585
XXI. Hoc *eſſe hunc panem, probatur ex Inſtitutionis textu* 589
XXII. *Argum. Papiſt. quibus negant*, Hoc *eſſe hunc panem* 593
XXIII. *Probatur ex aliis Scripturæ locis, & ex Patribus*, Hoc, *eſſe hunc panem* 597
XXIV. *Aliis argumentis ex Patribus probatur tropus* 600

LIBER XI.

DE MANDVCATIONE CORPORALI.

Cap. I. *Oeconomia futurarum diſputationũ* 602
II. *De corporali manducatione, Papiſtarum ſententia* 603

Argumenta Papiſtica.

III. *De manducatione in ſexto Iohan. vtrùm ſit ſacramentalis* 606
IV. *Quibus præiudiciis conliciatur in eo capite agi de Sacramento* 608
V. *Argum. ſumpta ab ipſa Concione* 614
VI. *Vtrùm Iohan.* VI. *manducatio ſit corporalis* 619
VII. *Varia argum. pro eſu corporeo* 629
VIII. *De vnione Chriſtiana* 633
IX. *De Patribus* 639

Argumenta Catholica.

X. *De inutilitate manducationis carnalis* 657
XI. *Manducationem carnalẽ eſſe impiã* 666
XII. *Carnis Chriſti manducationem carnalem eſſe impoſsibilem* 673
XIII. *De vnione cum Chriſto* 676
XIV. *De neceſsitate manducationis* 678
XV. *De effectu neceſſario manducatæ carnis Chriſti* 684
XVI. *De cibo in ſeceſſum* 686
XVII. *De Chriſto ſeipſum manducante* 688
XVIII. *De cibo dentis* 689
XIX. *De non manducando ipſo corpore Chriſti* 691

FINIS.

LECTORI BENEVOLO S.

Quæ obſeruata ſunt operarum menda, hîc annotamus, adiectis etiam nonnullis, in quibus alioquin vel ipſa ſenſus & orationis ſeries veram lectionis rationem per ſe doceret: vt ſi quando *Paulus* pro *Petro*, *Hieronymus* pro *Chryſoſtomo*, *Epiphanius Irenæi* loco, &c, ſi quid einſmodi, quod rarius tamen, facili ſeu calami, ſeu memoriæ lapſu irrepſit. Nec miraberis, voculas fortè quaſdam interdum vel omiſſas, vel tranſpoſitas; memor, opus hoc & poſtumum; & nunc primùm ex ipſo manuſcripto typis vulgari.

ERRATA TOMO PRIMO CORRIGENDA.

Primus numerus Paginam, ſecundus columnam, litera A.B.C.&c. columnæ internallum, vltimus numerus internalli lineam notat.

PAg.3.col.1.D.3.pro *& quidē* l. *eſt quidē*. 4 1. E.5. pro *prophetica*, l. *Prophetia*. 5.2. D. 2 & 3. l. נסחת שנית D. 8. pro חרדה l. תורה 9.2.C.8.l. [illegible] 10.1 B 9. pro *ipſi* l. *ipſa* 13. in tit. l. *Cap. XIII.* 18 2 C.1. l. *ludificaretur*. 21. 2. E 2.3. *eſſe &c. ſi vnum aut alterum* & F.3. l. *iudicarī*. 22. 1. A. 3. l. *Ireneus*. 23.2.E.6. pro *octaue* l. *tertio*. 34. 1 G. 2. l. *Sophiſtice*. 38.2. A.9. pro *capite ſexta* l. *capite ſeptimo*. & D. 3. l. *pacta filiáque* 40. 1. F. 6. l. *conſtitutum*. 53.1.B.1. pro *capite quarto* l. *capite quinto*. 56.1. B.2. l. *fidei: propterea* & F.9. l. *Oecumenici*. 57.2. A.9. l. *intelligenda*. 58. 1. G. 3. pro *capite vndecimo* l. *capite decimotertio*. & 2. A.4. pro *ſcrobis* l. *fontis*, 72.1.F.8. l. *primo*. 73. 1 G. 4. l. [illegible] & 2. F.5. l. *cuniculos*. *Vt*. & G. pen. l. *Carthaginēſi*. 75.1. C.7. l. *Cap XI*. 79.1. D.6. l. *negabat*. 80.1. E 2. pro *nec* l. *ne*. 81.1. D.7. l. *Maximo*. 83. in tit. l. *Cap. XIII*. 85.2. D.4. pro *ſ. iſſe* l. *naſciſſe* 88.2. D.8. pro *decernentem* l. *decernente* & E.4. l. *Cap. XV*. 100.2. D.4. l *Ad quartam* 101.1. C. 9 l. *libros veteri*. 102.2. C.3.4. l. *Veteres Patres Græcos, nec non Latinos*. 106.2. A 1. l. [illegible] 113.1. F 3. l. *tantum*. & 2. D 1. pro *Babyloniam*. l. *Ægyptum*. 118.1.D.2. l. *Marianus Scotus*. 119.2.D.10. l. *ſerno* 120.2. D.6. videtur leg. *centeſimoquinto*. 121.2. C.4. l. *Aſſ ego* 124.1.C.7. l. *malè ſubductā*. 130.1. D.6.7. l. [illegible] 133.2. G.4. l. [illegible] 138.1. B.8. pro *nulla*. l. *villa*. 140.1 F.5. l *ſuſcitanti*. 142.2. C.9 l [illegible] 147.1. F.3. l. *extraordinarius*. 152.2. G.5. l. *Imò ſic*. 153 in tit. l. *Cap. IV* & 1 D.7.8. l. *nobiſcum* 154 1. C.2. l. *experientia*. & 2. D.2. l. [illegible] 156 2. D.8 l. [illegible] 158.1. D.2. pro *Scriptura* l. *Scriptura*. & E 10 l. *minus*. 163.1. A. 9 l. *hoc eſt, vt ipſe* & E 5. l. [illegible] & 2 C 8.9. pro *Eccleſia* l. *Scriptura* 165. 2. D 10. l. *eo minus*. 166 2. F.3 l. *preferendam* 168. 2. D. 4. l. *quod non*. 169. 1. F 5 pro *expectatore* l. *expectatione*. 177.2 D.5. l *millia*. 185.2. F.5. l [illegible] 190.1. A.3. l. *diſſiſiones*. & A.4. l. *Synagoga*. 191.1 C.2 pro *liberis* l. *libris*. 194.1 F. 21. pro *proponendos* l. *proponendos*. 197. 2 B.7 R. adde *vt nonnulli autumant* 202.1. D 1. pro *Eccleſia* l. *Scriptura*. 206 2. C.10. pro *verba* l. *verbo*. 211.2. C.8. l. *Hays* & F.8 pro *priores* l. *poſteriores*. 214 2. B.10. pro *partis*. l *partes*. 222.1. D 4 pro *nobis* l. *vobis* 223 2. D.7. pro *labefacta*: l *labefactant* & G.5. dele *ſi*. 227.2. A. 5. l. [illegible] 229.2. C.5. l [illegible] &c. 230.1 E.5. l *hoc eſt aliis ſibi & legib. nō id. is* 231. 1. F 1 l. [illegible] 232.1. G.1. l. *ſāctis & min. 8va* F.1 l *Epiſt. le ad* & F.7 pro *autorū* l. *auctoritatem*. 233 2. A.1. [illegible] 234. 1. E 1. l. [illegible] 235.2. A.6. pro *quam* l. *quas*. 237. 1. A 7 l. *inuiſibiles videri*. 244.2. A.6. l. *credat ſiquidem verum eſt Traditionibus*. 247.2. C.3. l. [illegible] 251. 2. B. 10. pro *intentatus*. l *exercitatus*. & G. vlt. pro *torquere* l. *torqueas*. 252.1 A.2. pro *debent* l. *dolent* 2 E 1. pro *verbo* l. *verba*. 256.1. B.2. pro *Irenæus* l *Epiphanius*. & F.2. l. *Mauritius* & G. 4. pro *Kellel*. l. *Hillel*. 259 1 B.5 l. [illegible] &c. B.6. l. λόγω. &c. 265.1. A.4 l [illegible] & 2. A.7. l. [illegible] 266.2. G.6. l. *deinceps*. 267.1. D.5. l. [illegible] & F 2 l [illegible] & 2. D.6. pro *Scriptura* l. *Scriptura*. 268.2. D.1. l. [illegible] 269.1. F 10. pro *inimica*. l. *inimica*. 270.2. G. 7. l. *Atlas*. 272.1. G.2. l. [illegible] 273.2. A.3. pro *decimo quinto*, l. *decimo ſexto*. 275.2. D.3. l. [illegible] & E.1. l. [illegible] ἀλλὰ &c. 276 1. C.9. l. *Nomiaam* & 2. E.7. pro *indicator* l. *indicatur*. 281 2 B 4. l [illegible] 282.1 F 6. l. *quod magis*. 292. 1. B.1. pro *capua*. l. *capuas*. 293 in tit. l. *Cap. V*. & 1. F.9. dele *hodie*. 298.2. B.3. l. *notare* 302. 1 G.5.6. l. [illegible] &c. 307. 2. F 11. l. XIX. Περὶ τοῦ. 315.2. A.2. pro *ſecundo* l. *quarto* 324.1. G.1. pro *qui* l. *quo*. 327.2. A.2.3. l *primo* & E.2. pro *ea* l. *ex*. 332. 1. F.7. pro [illegible] l. [illegible] 335.2. A.10. l. *non penes Eccleſiam* 336.2. F.9 l. *quam* & G.6. pro *conſuluiſſet* l. *conſuluiſſe*. 341.2. C.5. pro *ſolent*. l. *ſolet*. 343.1. C 7. pro *quadam* l. *quadam*. 344.2. E 10. pro *&* l. *vt*. 345.2. A.2 l. [illegible] 350. 2. C. 10. pro *ratum* l. *ratam*. 351. 1 C. 8. l. *miam* & D.4. l. pro *priores* l. *prioris*. 362.2. A.9. 10 l. *qua mores ſolos formas, hiſtoriáſve veritas, deliberat nonnihil: at quæ fidei &c.* D.5. l. *conantur*. 363.1 E.4. l. *tempore, ſine*. 365.2 G.6. l. [illegible] 368.1. A.2. l. [illegible] & B.2. pro [illegible] l. [illegible] & G.4. l. [illegible] & G.6. l. [illegible] &c. [illegible] 369.1. B. 7. l. [illegible] & 2. E.9. pro [illegible] l. [illegible] 370.2. B.5. l. *poſt* & 2. A.2. pro *ſuſcitātem* l *ſciſcitātem*. 371 in tit. l *Cap. IV*. & 2. D.6. pro [illegible] l. [illegible] 372.1. A.10. l. [illegible] & E.9. l. [illegible] 373. 2. E. 10. pro *alias*. l. *alias* 375. 2. G 2. pro *eam* l. *ea*. & G. vlt. pro *eum* l. *eam*. 377 1. D.4. l [illegible] & 2 F.7. l. *negotium hoc eſt cordi*. 378.1. A 3. pro [illegible] l. [illegible] & 2. D 9. l. *fideles, non*. 379.2 G 1. l. [illegible] 380.1. A 3. pro *prodenda* l. *prodenda*. 384.1. B.9. pro *audeat* l *audiat* 389.2. G.6. pro *vſque* l. *vſuaqua*. 390. 1. A.2. l [illegible] & A 10. pro [illegible] l. [illegible] & C.7 pro *hos* l. *hoc*. 394.1. G penu. l. [illegible] & 2. F.4. l. [illegible] 399. in tit. l. *Cap. VI.* & 1. D.8.9. l *intruſerat*. 400. 2. F.5. pro [illegible] l. [illegible] 403.2. F 2 pro *tantùm* l. *tantum*. 418.2. F.1 dele *non* & l. *volunt eſſe*. 420.2 B.1 adde *non* & l *quæſtio non decidatur* 422.2. A.5. pro *Araica* l. *Aramica*. & G.6. l. XIX. 426.1 E.8. pro *præfatio* l. *prælatio*. 431.2 B 9. pro *quàm Latina* l. *quam Hebraica*. 432.1. D.5. l. *vt minimum: ſæpe*. 433.1. D.1. l. [illegible] & F.7. pro [illegible] l. [illegible] & 2. A. 1. l. [illegible] 434.2. E.6 pro *illi* l. *illis*. 438 2. A.8 pro *repulſas* l. *repulſa*. 439.2. F.8.9. l. [illegible] 440.1. B 3 l. [illegible] & B 4. l. [illegible] 444.2. D.8. l. [illegible] אחכ. & F.2. pro המשית l. המשיח 446. 1. C. 6. pro *Caara* l. *Caaru*. 447. 1. D 5. l. *Labena*. & 2 B 9. l. וכמוהו. 449 1. D 10. pro *An* l *At* 450.2 E.5. l. *Iacob* 451.1 B. 3. pro *confeſſiorem* l. *confeſſorem*. & E.8. pro *ſecundo* l. *triceſimo ſecundo*. 453 2. A.1. pro *papyrio* l *papyro*. 454.2. B.7.8 pro *Origene*. l. *Origene* 455 in tit l. *Cap. XIII*. & 2 C 8. l. *Chriſto falſo*. & 2. E.3. l. [illegible] 459. 1. A 1. dele *omnino alia eſſe videatur: itaque videri poſſit id quod de autor.* 460.2. G 4. pro *accedere* l *accedere*. 461.1 E 2. pro *ſemperſinebant* l. *ſuperſtabant* 462.1. G.5. l *Sancte agi*. 466.1 A.2. pro [illegible] l. [illegible] & 2. D 4. l. *confodiuntur*. 467.2. D.9. pro *profert* l. *profert*. 471. 2 A 2. pro *fortes* l. *fortes*. & D.1. pro *Clericorum* l. *Cleri eorum* & F.9. l. *Auguſtinus Cluſamenſis*. 474 2 C.10. l [illegible] 477 2. E.2. l. חרצבות. 479.1. C.4. l. *ex* מלכי *Malche fiat* מלכי *Malchi &c.* 480.1. A.4. l. צבאות. & A. 7. pro *potiſſimum* l *potentiſſimam* & B.8. pro *dimident* l. *dimidet*. 484.1 F.1 pro *alius* l. *alios*. 485. in tit. l. *Ca. X*. & G.4. l. *Lorinus* [illegible] ארריכ 486.1. B.5. pro *nunquam* l. *vnquam*. 487.2. E. 10. pro *tranſlatiuorum* l. *tranſitiuorum*. & G 3. pro [illegible] כמקים l. [illegible] כמקום. 488.1. B. 2. pro *proxima* l. *proximus*. & 2. B.3. pro *totet* l. *totet*. 489.1 F. 10. l. כלו [illegible] א. 490.1. G.2. pro *acciderit* l. *acciderint*. 494. 1. D.2. l. *authenticam*. 495. 1. E 3. l. *idololatra*. 501 1. G.4. pro *ſuam linguam* l. *ſua lingua*. & 2. D.1. l. *circumſcripta*. 502.1. C.2. pro *Neſtorianum* l. *Neſtorianus*. 504. 2. C.9 pro *Erga* l. *Ergo*. 505. 1. E.4. dele *non*. & l. *at non vt demonſtretur*. & F.8. pro *argumentaſſe* l. *augmentaſſe*. 512.1 C.7.8. l. *non tantùm aut aliquando, aut ſæpius mala: ſed duntaxat* 512.2. B.8. l. *Lanſenius* & C.4. l. *incredulos*. 513.1. D.2. l. *ſignoſ voces*. 517.1. F 9. l. הוא *ſine puncto*. 529.2. C.2. l. *narrationes*. 533 2. B.9. pro [illegible] l. [illegible] 535.2. B.10. l. *fœminalibus lineis*. 536.2. A.9. l. *Mutatis enim vocalibus* & 2. G.7. l. בחרבונ. 537.2. F. 4. l. *poſuit, tanquam*. 540.1. A 5. pro *Iudas* l. *Iudæa* & C.4 pro *argumento*. l. *argumenta*. & E.1. pro *quinquageſimo* l. *quinquageſimo tertio*. 542.2. B 7.8. pro *canente*. l. *conante*. & F 2. pro *qui*. l. *quid*. 545.1. C.2. pro *proponat*. l. *proponant*. & C.4. pro *habeat*. l. *habeant*. 549 2. B.2. l. *tertio*. 553 2. A.8. pro *qui* l. *quia*. 559.2. C. 8. pro [illegible] l. [illegible] 560.1. G. vlt. pro *Hebraicè* l. *Græcè* 561. 1. E.1. l. [illegible] & E.5. l. [illegible] & G. 6. pro *cui* l. *qui*. & 2. F. 9. pro *Hieronymum* l. *Chryſoſtomum*. 563. 2. D. 1. l. [illegible] 565.2. F.9. l. *prolixius*. 568.2. B.8. l. [illegible] & B.9. l. *Præparationis*. 570.1 C 2. pro [illegible] l. [illegible] 578.2. A. 2. pro *ſuperant* l. *ſuperent*. & B.3. pro *ſolebant* l. *ſolebat*, & C. 5. l. *oratio Dominica aut Decalogus*. 581.1. D.4. l. *Itaque*. 584. 2. F.4. l. *tandem* & 2. F.4. l. [illegible] & F.5. l. [illegible] 587.2. A.2. pro *conueniant* l. *conueniat*. 588.2. G.8. l. *vniuerſalis*. 598.1. E. 2. pro *lactentibus* l. *neſcio quibus*. 601.1. F.3. pro [illegible] l. [illegible] 602. 1. F. 6. pro *decimo* l. *decimo nono*. 603.2. A.9 10. l. *auctoritatem*.

DE
CANONE FIDEI
LIBER PRIMVS.
Caput I.
DISTRIBVTIO TOTIVS OPERIS Controuerſiarum.

OPVS aggredior magnum: multi temporis, immenſi laboris. Capitum in Doctrina fidei Chriſtianæ cõtrouerſorum, Catholicos inter ac Papiſtas, plenam tractationem: partibus multiplicem: quæſtionibus perplexam: ſophiſmatis obſcuratam: incredibili contendentium pertinacia tantùm non deſperatam: Eccleſiæ hoc ſeculo cum primis neceſſariam.

II. Tu mihi ſtatim ab limine tam ſeriò quàm neceſſariò inuocatus adeſto, Omnipotens: autor luminis: fons ſcientiæ: ipſiſſima veritas. Tu, qui myſteria ſapientibus huius ſeculi abſcondita, paruulis C tuis reuelare dignatus es. Tu, qui das petenti: pulſanti aperis: quærenti oſtendis te ipſum. Tu, qui ex ore infantium perficis laudem tuam. Tu, qui prohibes vel vnicum abs te acceptum talentum defodi in terram.

III. Tu ab initio per Filium, per Apoſtolos, per Prophetas, per Euangeliſtas, effundere dignatus es totum ſalutificæ veritatis theſaurum, in Eccleſiam tuam depoſitorum diues, cuius ſic fundamenta iaciebas, vt ne aduerſus eam præualerent infero- D rum portæ: hæreticorum agmina: exercitus Antichriſti. Tu, ſequutis Apoſtolorum initia ſeculis, varios errores à Sathana in orbem emiſſos magnificè compeſcuiſti verbo tuo potenter efficaci in ore Paſtorum & Doctorum, magno numero: quorum opera, Simonianos, Gnoſticos, Marcionitas, Manichæos contriuiſti. Arianos, Pneumatomachos, Neſtorianos, Eutychianos, Pelagianos fregiſti: aliorum etiam minutiorũ hæreticorũ agmina vix numero recenſenda iampridem diſturbaſti. Tu noſtro tandem E ſeculo, non iam à paucis hæreſibus tentatam: ſed

A tota Antichriſtianæ tyrannidis mole preſſam: tantùmque non miſerè extinctam, Eccleſiam vindicaſti; per fortiſſimos illos ſeruos tuos, viros magnos nec magnos, niſi à te: qui voce, qui ſcripto, qui ſanguine, qui cineribus ſuis, τὸν ἄνθρωπον τῆς ἁμαρτίας, τὸν υἱὸν τῆς ἀπωλείας impugnarunt: tuam veritatem conſtantiſſimè propugnarunt: adeò vt poſt tenebras plus quàm Cimmerias, & palpabiles, lucem ſalutis cœperit orbis vſurpare.

IV. Aſt hoc tuum profundiſſimæ miſericordiæ B opus, qui maximè debebant admirari; admirantes amplecti; amplectẽtes frui, ingratiſſimi homines in perniciẽ ſuam pertinaciter ruentes; immane quantum oderint: quantis conatibus oppugnent. Et vim quidem apertam, armatámque ignibus, laqueis, gladiis ſæuitiem (nam & hanc exercuerunt rediuiui Nerones) tu compeſcuiſti: efficiens vt ſenſerint miſeri non magis contra malleorum ictus incudem, quàm contra perſequentium crudelitatem, Eccleſiam durare. Reddidiſti ſeculo pacem, Domine: cu- C ius beneficio, qui ante paucos annos in cauels, in cryptis deliteſcebant veritatis tuæ amatores, nunc in publicum prodeant: & apertè profiteantur multi: quod ante apud ſeipſos taciti ſuſpirabant pauci. Quin & huic regno, noſtræ (inquam) Galliæ, hunc ſecundum iam regem indulſiſti: quo imperante cuiuis liceat eſſe pio. Huic tu regi, ô tu ſumme Rex regum, Domine dominantium: tu, per quem reges regnant, adde annos plurimos: ſed & hunc illuſtrato veritatis tuæ cognitione: vt qui puer à patre didi- D cit tuos non vexare: vir factus eorundem amet reformatam ſinceritatem: veniátque in gyrum Eccleſiæ, ab vmbra alarum tuarum, nec aliunde ſuam ſecuritatem expectaturus: quam in ſinu magnæ meretricis iam bis vidit malè quæſitam ſuis deceſſoribus.

V. Sed cõpoſitis bellicis furoribus, reſtat Sophiſtarum numerus, quantus antea nunquam: conatus etiam maximi. Hi ſeruiunt dementandis hominibus, vt in erroribus Papiſticis & pereant, & per- E ire gaudeant: ſintque certum teſtimonium ἐπαγγελίας illius, quam te mendacio conceſſurum minatus es,

aduerſos eos, qui amorem veritatis non receperint, A
vt ſalui fiant. Da, ſumme Pater, vt hoc etiam quantum eſt ſophiſtarum, diſiectum, fractum, contritum videamus. Atque hoc vt ſit, aliquando, da tuis, quod reſpondeant: Da ſpiritum, cui reſiſtere nequeant hoſtes veritatis tuæ: Da felices laborum ſucceſſus; vt incipiāt ſurdi audire, cæci videre, claudi ambulare in ſemitis tuis. Et quia inter iſtos ſeruos tuos, imò poſt iſtos ſeruos tuos plurimos, etiam me in hanc arenam deſcendere voluiſti: Da
vitam: Da vires: Da otium. Quin potius da B
omnia. Quid enim meum pollicear? Sed tu non ſoles deeſſe inuocantibus nomen tuum, quærentibus gloriam tuam. Et hoc quidem certè tu mihi iam dediſti: quo ſecuriùs cætera exſpecto, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum, cui tecum & cum Spiritu Sancto, regnum, honor, & gloria in æternum.

VI. Omnes Controuerſias, quæ inter Catholicos ſunt & Papiſtas, de rebus ad religionem Chri-
ſtianam pertinentibus; animus eſt pertractare, ne- C
que aduerſus vnum aut alterum, & ſolis meis viribus: vt μονομαχία ſit: ſed aduerſus omnes Papiſtas, quotcunque in manibus habere potui: collectiſque omnium ſimiliter, qui pro veritate dimicarunt, viribus, quaſi [illegible] dimicetur potiùs. Controuerſiarum ipſe miratus ſum numerum. Etſi enim iampridem non eſſet obſcurum, non vnum aut alterum membrum fidei à Papiſtis labefactari, vt olim ab hæreticis: ſed totum potiùs corpus oppu-
gnari: tamen cùm in rem præſentem deductus, ſin- D
gula minutim conſectatus ſum: tum verò nouus horror inuaſit animum. Deus bone! quis factum crediḋiſſet: imò quis fieri poſſe putaſſet, vt qui ſe Chriſtianos dicunt: qui ſe Catholicos ſolos tanto faſtu iactant: ij vix vnum, aut alterum; aut ad ſummum, tertium caput in articulis fidei, retinuerint?

VII. In tanto numero, ne, quod fit, confuſio officiat, tum mihi diſputanti; tum haſce diſputationes lecturis; colligam locos generales. Itaque di-
cam primùm de Canone fidei Chriſtianæ, tum de E
reliqua doctrina, cuius ex eo Canone conſtat certitudo. Huius κεφαλαῖα γενικώτατα (ſic locos communes appellat apud Quintilianum Theodorus) ſunt; vnum de Deo, alterum de Homine, quâ corrupto, quâ reſtaurato.

VIII. In diſputando, fidem bonam præſtabo: diligentiam adhibebo: breuitatem non negligam. Prima erit cura, in ſingulis capitibus, ſtatus cauſſę: non à meis coniecturis: non ab incertis rumoribus:
non à partium ſtudiis: ſed à diſertis verbis aduerſa- F
riorum. Secundus labor, Argumentorum; Solutionum, Inſtantiarum comparatio, & ſincera & exacta: vt ne quid aut vafiè diſſimulatum: aut callidè delumbatum: aut perfidè quiſquam inuerſum conqueri poſſit.

IX. Hunc mihi ſinceritatis amorem Deus dedit. Sed & dedit hominem meminiſſe: itaque illud Iſidori libet hoc initio lectoribus in mentem reuocare ex Epiſtola ducenteſima quadrageſima ſepti-
ma libri ſecundi. Δίκαιον εἶναι ἐπὶ τῶν μεγίστων ὑποθέσεων, G
κἂν ὁ λόγος τῆς ἀξίας ἀπολειπόμενος, μὴ ἀδυναμίας καταψηφίζεσθαι τοὺς ἀκροωμένους, ἀλλὰ συγγνώμην νέμειν ἐπὶ τὸ τῶν πραγμάτων μέγεθος ἀφορῶντας: *æquum eſſe in magno opere, ſi quis infra materia dignitatem ſubſidat, non impotentiam damnari dicentis: ſed veniam potius concedi, reputata rei magnitudine.*

Cap. II.

De Canone Fidei ſtatus primæ Controuerſiæ.

I. PRimum locum ſibi meritò ac neceſſariò vendicāt in Controuerſiis Theologicis; quæcunque ſunt de Canone: ſiue de Principiis Fidei Doctrinalibus, vt loquebatur Stapletonus. Meritò quidem, quia nullum procedat ædificium non poſitis priùs fundamentis: & in qualibet ſcientia ſint ante omnia conſtituenda principia; vnde poſtea peti neceſſe eſt demonſtrationes. Neceſſariò autem: quia hinc etiam bella mouent Papiſtæ; magna contentione conantes abducere nos à veris, certiſque Religionis principiis, ad alia, quæ ſi non ſolidiora, certè ſibi commodiora exiſtimant. Et illa, ſi quando patiuntur nominari, tamen minimis Sophiſmatis, & vim extenuant, & vſum minuunt: vt ne ſint niſi nomine tenùs principia: præſtiteritque ferè omnino remouere.

II. Hîc prima ſe quæſtio offert: quid illud ſit, quod habendum pro Canone, ſiue regula Fidei Chriſtianæ; ac proinde ſummo iudice Controuerſiarum omnium ad eam fidem pertinentium, & priùs quidem [illegible], deinde [illegible].

III. De priori nunquam hactenus, quod ſciam, erat inter Chriſtianos diſputatum. Hoc tantùm ſeculo, & quidem ante haud ita multos annos, Papiſtæ cœperunt, vt quocunque modo vim veritatis eluderent, Catholicis negotium faceſſere. Melchior Canus locorum Theologicorum libro quarto. Frāciſcus Cordubenſis Annotationum Catholicarum articulo ſecundo capite octogeſimo, & ſequentibus aliquot: item ſermone in ſolennitate omnium ſanctorum. Ruardus Tapperus oratione tertia Theologica, Bartholomæus Carranza controuerſia prima & ſecunda prolegomenon in ſummam Conciliorum, Gregorius de Valētia Analyſeos libro quinto, ſexto & ſeptimo, Petrus Charronius, tertiæ veritatis capite ſecundo, Gordonus Hontleus Epitomes controuerſia ſecunda, Martinus Beccanus Theologiæ ſcholaſticæ partis ſecundæ tomi poſterioris tractatu primo capite ſeptimo.

IV. Et cùm Ratisbonam conueniſſent iuſſu Principum anno huius decimi ſeptimi ſeculi primo, Lutherani aliquot, Papiſticique Theologi, vt de rebus religioſis fieret collatio, effecerunt iſti, vt de nullo articulo contēderetur ante iſtum: nam quum (inquit Tannerus in Relatione) inter alias conditiones futuræ diſputationis, hanc etiam Lutherani ponerent, vt ſola Scriptura ſancta eſſet vnica norma, & iudex omnium Controuerſiarum: reſponderunt Papiſtæ iniquum eſſe poſtulatum: tum quia ridiculum ſit, hoſtem ad certum armorum genus velle adſtringere: tum quia hoc ipſum, videlicet, an Scriptura ſit vnica norma & iudex Controuerſiarum omnium, ſit origo quodammodo & radix aliarum Controuerſiarum omnium: denique quia iniquum eſt ab aduerſario petere, vt ſuis ſe præſidiis exuat: nam id aliud nihil eſſe, quàm poſtulare, vt ſua cauſſa ante omnem conflictum ſponte cedat, quia in ſententia cùm ſeriò perſtarent; tandem conſenſerunt Lutherani, vt de hoc articulo diſputaretur ante omnia: quod vtinam ſolidè, candidéque factum eſſet.

V. Sed quæſtionis ſtatus hic eſt. Confeſſio Gallica articulo quarto libros Scripturæ vocatos Ca-

nonicos

nouimus, teſtatum habere, vt fidei normam & regulā. A Anglica paulo plenius articulo decimo: Scripturas eſſe fundamentum Prophetarum & Apoſtolorum, in quibus ædificata ſit Eccleſia Dei: eſſe certiſſimam normam, ad quam Eccleſia, ſi vacillet, aut erret, poſſit exigi: & ad quam omnis doctrina Eccleſiaſtica debeat reuocari. Contra eas nec legem, nec traditionem, nec conſuetudinem vllam audiendam: ne ſi Paulus quidem ipſe, aut Angelus de cœlo veniat, & ſecus doceat. Belgica etiam articulo quinto hos libros ſolos recipit tanquam Sacros, & Canonicos; quibus fides noſtra inniti, confirmari, & ſtabiliri poſſit. B

VI. Deniq; Lutherani in illo Ratisbonenſi colloquio, his primis duabus theſibus mentem ſuam conceperunt. *Verbum Dei Prophetarum & Apoſtolorum ſcriptis comprehenſum, doctrinæ, cultus, ac fidei Chriſtianæ; vnicam, certam, atque infallibilem normam, regulam, ac menſuram, cui propter ipſum Deum authorem, fides per ſe habenda ſit, indubitanter agnoſcimus. Idipſum Controuerſiarum religionis omnium, inter nos præſertim, qui Chriſtianorum nomen ſibi vendicant, iudicem, aut ſanè vocem iudicis ſupremi, quem omnes agnoſcere, timere, ac venerari tenentur, conſtituimus.* C Quibus verbis tam libenter nos ſubſcribimus, quàm ſerió optamus in reliquis omnibus illos & nobis & veritati diuinæ conſentire: atque hæc eſto noſtræ ſententiæ perſpicua explicatio.

VII. Papiſtæ contra valdè reluctantur: & primò noſtræ ſententiæ ſuam ἀντίθεσιν opponunt in eodem colloquio; hac theſi, *Sacra Scriptura non eſt iudex omnium controuerſiarum fidei & religionis Chriſtianæ: & quidem norma infallibilis; verùm nec ſola nec vnica.* D At Lonchius Ieſuita in ſortalitio, hæreſi quinta de Scriptura, *Impoſſibile eſt Scripturam ſacram ipſammet eſſe iudicem dubiorum de fide ac religione Chriſtiana.* Longè iſte durior: nam Ratisbonenſes ſaltem concedebant eſſe normam: etſi non ſolam, non vnicam, at iſte audaciùs prorſus negat eſſe normam: imò fieri non poſſe, vt ſit norma.

VIII. Sed ablegata hac Scriptura, deturbatáq; E de iſto dignitatis gradu: ſi pergas, & interroges; quod igitur conſtituant principium, quem ſummum iudicem? ſtatim audies Eccleſiam: audies Papam, id eſt, Epiſcopum Romanum: De Eccleſia, Cordubenſis articuli ſecundi capite octogeſimo, *In proponendis fidei dogmatibus, & dirimendis fidei controuerſiis, Catholicæ Eccleſiæ traditio eſt rectiſſima regula,* & capite ſequenti, *Religionis dogmatum notitia exigenda eſt ad Catholicam Eccleſiam.* Panigarolla lectione prima Diſceptationum Catholicarum, *Omnes controuerſiæ, quæ inter nos & Caluiniſtas ſunt, exiguum eſt quod dixi. Imò omnes controuerſiæ, quæ vnquam fuerunt, quæ ſunt, quæ vllis temporibus futuræ ſunt, ad fidem catholicam pertinentes ad hoc vnum rediguntur, vt reperiatur, quænam ſit vera Eccleſia.* F Et cauſſam aſſignat: quia quoties ſeſe aliqua quæſtio offeret, percunctabor, inquit, *quid Eccleſia ſentiat.* Iacobus à Dauentria in refutatione ſeptimi articuli Confeſſionis Auguſtanæ, *Catholica Eccleſia poſt Deum certiſſimus, & ſupremus Iudex eſt in terris, ſuper ea quæ de rebus dubiis, de Fide, de moribus, determinari debent.* G

IX. Sed longè inſolentior Carranza in prima Controuerſia. *Primum principium certum infallibile, ex quo poteſt demonſtrari aliquid eſſe verum & indubitate tenendum in Fide & religione Chriſtiana, eſt ſine aliquo ſcripto Eccleſiaſtica traditio, & vniuerſalis Eccleſiæ communis definitio.* Ruſus in ſecunda, ſeipſum iam ſuperans; *Nos dicimus quòd prior regula, & notior, & multò latior eſt Eccleſia, quam Scriptura Canonica: & hæc per illam debet regulari: & non econtrà.* Matthias Bredembachius de diſſidiis Eccleſiæ componendis. *Neque enim Scriptura eſt Iudex Eccleſiæ: ſed Eccleſia & Iudex eſt & interpres Scripturæ.*

X. Diſplicuit, aut certè diſplicere viſa eſt hæc tanta, tam auribus Chriſtianis inſolens audacia Iacobo Gautiero Ieſuitæ: qui mihi cum Carranzæ locum obiicienti ſpem fecit purgationis ex auctori- B tate quorundam Romæ ad id munus delegatorum. Nec opinor ſubindicans nouum aliquem Indicem expurgatorium. Quaſi nobis ex Belgico & Hiſpano, qui iam prodiêre (quanquā inuitis, ſaltē inſciis auctoribus) nō ſit coniectura facilis, qualis ille futurus ſit Romanus, ſi futurus eſt aliquis. Nam in illis ſedulò purgantur, id eſt, deleri iubentur quæcunque occurrunt, cum decretis Papiſticis, aut Papæ honore non ſatis bene conuenientia. Sed peccatis Carranzæ ſimilia peccata religio fuit at- C tingere. Sic Index Hiſpanicus Gaſparis Quirogæ Cardinalis, in Bibliis Roberti Stephani editis cum annotationibus Vatabli; deleri iubet ad caput vndecimum Deuteronomij annotatiunculam: *Benedictio obedientibus Verbo Dei: maledictio non credentibus.* Ad Eſaiæ octauum, *Verbum Dei interrogandum, quod ſequamur.* Ex Indice, *Verbum Dei ſolum faciendum.* Item ex libello Cyrilli ad Caloſyrium in ſecundo capite: *Quæ in Scriptura Sacra apertè dicta non ſunt, curioſiùs indagari non debent.* Hæc & ſimilia ad D Scripturæ laudem ſpectantia; fuêre diligenter obſeruata, expuncta. At quæ identidem occurrunt eneruandæ Canonicorum librorum auctoritati; non fuit bonis viris ſatis otij ad ea indaganda. Alioquin quis credat Hiſpanis incognitum fuiſſe Carranzam, ipſum Hiſpanum? Et quidem non nullius nominis ob Concilia in Epitomem contracta? Videlicet hoc vnum meus agebat Ieſuita, vt præſentem vitaret inuidiam: auditorúmque, etiam ſuorum, pacaret animos, tantam blaſphemiam abo- E minantes.

XI. Quanquam, quid ego vnum Carranzam exagito? Aut, quàm propè abeſt à Carranza Pighius? En tibi huius verba ex Controuerſia tertia, *Hæc* (nimirum Eccleſiaſtica traditio) *eſt ipſiſſima veritatis ac pietatis regula: quam efficaciorem ſemper quàm Scripturas, ab ipſa Eccleſiæ initio ſanctiſſimi orthodoxiq; Patres noſtri ſemper experti ſunt.* Et aliquātò pòſt negat Apoſtolorum, & Euangeliſtarum hoc fuiſſe in ſcribendo conſilium, *vt Scripta illa ſua præeſſent* F *noſtræ religioni, ſed ſubeſſent potiùs.* Nec alius Spiritus in Noguera, qui lib. ſecundo de Eccleſia, Chriſtum ſtatuiſſe aſſerit, *vt qui Scripturæ quàm Eccleſiæ plus fidei adhiberet, is Ethnicus & Publicanus, atque à populo Dei extraneus iudicaretur.*

XII. Verùm his omnibus longè modeſtior Canus; libro quarto, capite quarto; nihil aliud niſi oſtenſurum ſe pollicetur Eccleſiæ auctoritatem tantum habere ad faciendam fidem virium, vt firmiſſima, etiam Theologis argumenta ſuppeditet.

XIII. Atque ea eſto Papiſtarum de Eccleſia opinio. Iam de Epiſcopo Romano. Hoſius oratione tertia Theologica; ſibi probādū proponit, quod ad Romanum Pontificem, quæſtiones Fidei ſemper relatæ fuerint definiendæ. Carranza etiam tertia Controuerſia, *Ponimus*, inquit, *tertium principium certum in eiſdem, ſententiam & definitionem Apo-*

ſtolicæ ſedis; quæ nunquam viſa eſt diſcordare à ſententia Eccleſiæ Catholicæ. In diſputatione Ratiſbonenſi, vix precibus multis, auctoritate etiam Principum adducti Papiſtæ, tandem his verbis mentem ſuam conceperunt: *Iudex generalis, legitimus, ordinarius omnium Controuerſiarum, quæcunque poſſunt oriri in negotio Religionis, eſt Pontifex Romanus: ſiue ſolus definiat aliquid, ſiue definiat cum Concilio generali. Iſte Iudex ſemper eſt infallibilis, quando ex Cathedra definit, vt Pontifex nulli errori obnoxius.*

XIV. Ex his omnibus diſertam facilémque B habemus quæſtionis notationem: ex eâque tres Controuerſias emergentes. Primam: vtrùm Scriptura ſola ſit regula Fidei. Quod Catholici aſſerunt, negant Papiſtæ. Alteram: vtrùm Eccleſiæ auctoritas ſumma ſit, & vniuerſalis Controuerſiarum iudicandarum regula. Quod Papiſtæ affirmant. Catholici negant. Tertiam: an omnes de fide Controuerſiæ referendæ ſint ad Romanum Pontificem: quod rurſus Papiſtæ affirmant: Catholici negant. C

Cap. III.

De lucerna & lumine.

I. SVam de prima Quæſtione ſententiam affirmantem, ſic probant Catholici: Si ſcriptura eſt lucerna pedibus fidelium: ergo eſt etiam regula religionis. At prius verum. Ergo & poſterius.

II. Probatur antecedens. Pſalmo centeſimo decimo nono, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* D Petrus poſterioris epiſtolæ capite primo, *Habemus firmiorem propheticum ſermonem: cui benefacitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco: donec dies elucescat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris.* Item Pſalmo 19. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos:* vbi illuminatio oculorum, quod proprium eſt lucernæ officium, tribuitur præcepto Dei.

III. Hos locos ad Scripturam pertinere; non eſt difficilis demonſtratio. Nam primo, Petrus nominauit Propheticum ſermonem. At is, ſaltem Petri E tempore nullus erat, niſi ſcriptus. Nulli enim amplius extabant Prophetæ, qui audirentur viua voce prædicantes, vt olim: ſed eorum legebantur in ſcriptis Propheticę in canonem relatę. Itaque Auguſtinus de tempore ſermone ducenteſimo triceſimo ſeptimo, *Ad lucernam Scripturæ ambulamus, ſicut dicit Apoſtolus Petrus, Habemus certiorem Propheticum ſermonem*, & quæ ſequuntur. Nec aliter intellexêre, Gagnæus, & Guillaudus, doctores Sorbonici: non Salmero Ieſuita. F *Qua tunc Apoſtoli apud Iudæos fideles aut faciebant, aut dicebant,* (inquit explicans firmiorem) *non erant tantæ authoritatis, quantæ veteris Scripturæ:* & poſt, quæſtioni quid ſit illud, *cui bene facitis attendentes. Reſpondemus,* inquit, *Iudæos conuerſos Petrum alloqui, & commendare illis ſtudium Propheticorum librorum.* Denique comparat cū illo Pauli quarto prioris ad Timotheum, *Attende lectioni.* Cajetanus: *vniuerſum præſentis vitæ ſtatum, aſſimilat caliginoſo loco, egentis lucernæ lumine, quod eſt ſacra Scriptura.* Adde Lorinum, *aptum Prophetica Scriptura vocatur lucerna, omniſque a-* G *lia teſtamenti veteris.*

IV. Tum autem in Pſalm. centeſimo decimo nono. Verbum Dei non aliter interpretes accipiunt quàm ſcriptum. Auguſtinus, *Quid eſt hoc verbum, quod ita lumen dicitur, vt lucerna ſit?* (ait enim) *lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis*) *niſi verbum intelligamus, quod factum eſt ad Prophetas, vel quod*

A *prædicatum eſt per Apoſtolos? non verbum Chriſtum, ſed verbum Chriſti: de quo ſcriptum eſt; fides ex auditu: auditus autem per verbum Chriſti: nam & verbum Propheticum lucernæ comparans Apoſtolus Petrus, Habemus, inquit, certiorem Propheticum ſermonem, cui bene facitis intendentes, velut lucernæ lucenti in obſcuro loco. Quod ita que hic ait, lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis: verbum eſt quod Scripturis ſanctis omnibus continetur.* Theodoretus de lege dictum intelligit: ac proinde de Scriptura: erat enim lex Scripta. *Non enim,* inquit, B *in tenebris ambulabo, veluti quadam lucerna, lege illuſtratus. Sciendum eſt legem lucernam nominari.* Nec aliter Cyprianus, ſiue aliquis alius eſt autor libri de Singularitate Clericorum. *Humana cæcitas ad Deum non dirigit viam, niſi ipſe lucernam legis oſtendat:* citatque ſtatim hunc noſtrum locum. Euthymius. *In nocte præſentis vitæ, atque in affectuum noſtrorum tenebris, veluti nobis lex viam ad bene ac beatè viuendum demonſtrat; nec labi nos ſinit in peccatum.* & mox, *illud etiam ſciendum, quòd lex Moſaica iuxta literam intellecta, lucerna iis eſt, qui per illam virtutis ſemitam incedunt, quæ ad actiones pertinet,* C imò & Bellarminus.

V. Remigius Auguſtinum imitatus, *quaſi dicat,* (inquit) *ideo odio habui viam iniquitatis, quia verbum tuum, non verbum Chriſtus, ſed verbum Chriſti ad Prophetas factum, per Apoſtolos prædicatum, quod continetur in omnibus Scripturis, eſt lucerna pedibus meis, id eſt affectionibus meis.* Dionyſius à Rickel Carthuſianus, *Lucerna pedibus meis verbum tuum: hoc eſt, ſacra Scriptura eſt intellectui meo, atque affectui, & cunctis operibus meis lucerna, quæ illuminat me, ut ambulem in tenebris vitiorū.* D Lombardus partim ſecutus Ambroſium exponit verbum Chriſtum: partim verò poſt Auguſtinum, cui illud diſplicuit, Verbum Chriſti; id eſt Scripturas. *Vel,* inquit, *Verbum intelligitur, verbum omnis Sanctæ Scripturæ, quæ eſt nobis lucerna.* Franciſcus de Puteo, ex Caſſiodoro, *In quo teſtatur beata cohors pedibus ſuis Verbum Dei, id eſt Scripturas Sanctas lucere.*

VI. Eſt ergo verum antecedens, quò referebantur loci recitati, non ad Verbum Dei generaliter, E quo nomine, vt aliàs videbimus, Papiſtæ comprehendunt non ſcripturas tantùm, ſed etiam traditiones: ſed ſpecialiter & determinatè ad verbum Dei ſcriptum, de quo nunc eſt quæſtio. Nunc firmanda conſequentia eſt, quæ ponit, ſi ſit lucerna, eſſe etiam regulam; quæ noſtra eſt Controuerſia.

VII. Probatur ergo conſequentia ab explicatione metaphoræ. Cùm enim lucernam Propheta nominauit, & lumen: intellexit, quomodo noctu ne ruamus in pręcipitia, ſolemus vti lucerna & lumine, F vnde nobis oſtēdatur via recta, ac tuta: ſic in hac vita, quā inſtituere debemus ex verę religionis præſcripto, ne aberremus ab officio, admouendum eſſe verbum Dei in ſcripturis comprehenſum; eóq; diligenter attendendum.

VIII. Teſtes appello interpretes cū veteres tū recentiores. In Hebræis Dauid Kimhi. *Quemadmodum qui in tenebris ambulat, ſi ei lucerna affuerit, non offendet in itinere ſuo: ſic ego non offendam in operibus meis, & via mea: quia verba tua ſunt tanquam lucerna coram* G *me, & illuminant me ne peccem.* Hieronymus, ſi tamen Hieronymus: & non Beda potiùs. *Si in huius ſeculi noctibus in nobis verbi Dei luceat lumen, non incident pedes noſtri in laqueos funium, ac præcipitia fouearum, quæ vanis artis Diabolicæ in noſtris offendiculis præparant.* Hilarius. *Vt quis nocte egreſſus lucernam ante fert: & quid pedem inferat, intuetur, atq; ad ſingulos greſſus luminis præeuntis ſollicitus eſt: ita vnus quiſque noſtrûm manens,* (an

potiùs

potiùs, habens: nam aliàs luxatus erit locus) *in ſe verbum Dei in omnes operum proceſſus tanquam lucernam prætendit*. Guillaudus in ſecundã Petri, *vt illa lucerna poſita in obſcuro loco, viam aperit tranſeuntibus, ne impingant, & tenebras euadant: ita Scriptura attenta & fideli mente lecta, lectoribus ne vſquam offendant, quod à veritate abducat, viam veritatis aperit, & è ſenticoſis hæreticorum diuerticulis auertit*. Iãſenius in Pſalmum illum, *In præſentis vitæ tenebris, atque in affectuum noſtrorum nocte, verba legis tuæ rectam mihi virtutis viam commonſtrant, ne deuiem, impingam, & cadam, quemadmodum contingit iis qui in tenebris illis ſine lucerna legis tuæ ambulant, ſecundũ præſcriptum legis tuæ non viuentes*. Bellarmin. *Lex hominis vera bona, et vera mala demõſtrat: ideo qui eam ſequuntur, non errant, neque caecutiunt: ſed recto tramite ad patriam cœleſtem iter faciunt*.

IX. Hæc ſunt manifeſta: Nam ſi Scriptura Sacra præit, ſibe viam oſtendit, tanquam lucerna, tum intellectui, tum affectui noſtro; quod illi dicebant quos citauimus in probatione antecedentis: ſi efficit ne incidant pedes noſtri in laqueos Diaboli, néve vſquam offendant; aut à veritate abducantur, quod hi poſtremò citati dixere: tum profectò neceſſe eſt, eſſe normam ac regulam: vnde Genebrardus in illum locum Pſalmi centeſimi decimi noni, *Verbum Dei eſt lux, lucerna, lumen: quoniam ad Deum dirigit in agendis, credendis, ſperandis, amandis: & ducatum præſtat, ne vſquam offendamus, & labamur in vitæ huius tenebris: ne ve aberremus ab ea via quæ ducit ad beatam vitam: eſt enim fidei & vitæ regula, monſtrans viam in tenebris mundi ad vitam æternam*.

X. Eſt igitur regula: ſed & perfecta, non partialis. Primò, quia alioquin non lucerna. Hæc enim pedes illuminat; non alterum pedem duntaxat. Tum autem Propheta appellat lumen ſemitis: non verò vni ſemitæ; denique, quicquid nobis ad religionem neceſſarium eſt, continetur in credendis, & agendis: quod ſi ex Genebrardo addas ſperanda, & amanda; quid ſupererit? Adde, ſi eſſet duntaxat partialis regula: ergo non poſſet obſtare, quominus aliquando offenderemus, impingeremus, peccaremus: in illis ſaltem ad quæ ſeſe illa non extenderet: non poſſet, inquam, efficere, quominus aberraremus aliquando ab ea via quæ ducit ad beatam vitam.

XI. Lorinus ad eum locum Pſalmi centeſimi decimi noni, de Scripturis dici obſeruat, quoniam cùm fuerint intellectæ illuſtrent mentem: vehemens arcanum, & dignum ſubtilitatis Ieſuiticæ laboribus: quum fuerint intellectæ, quaſi traditio id habeat præ Scripturis, vt etiam non intellecta illuſtret. Atqui Scriptura nõ intellecta non eſt verbum Dei: quid igitur hac opus erat circumſcriptione? Deinde, illuſtrẽt mẽtem: quid hoc eſt? nam Propheta non mentem dixit, ſed pedes, ſed ſemitas: atqui ita ſignificatur non intellectus tantùm, ſed etiam voluntas: vt cumulatior longè textus ſit, quàm Ieſuiticus commentarius.

Cap. IV.

Non deflectendum à Scriptura.

I. Si à Scriptura fideles deflectere vetantur, ſiue ad dextram, ſiue ad ſiniſtram: ergo Scriptura eſt regula perfecta fidelium, at prius verum: ergo & poſterius.

II. Probatur conſequentia: quia non deflectere ad dextram aut ſiniſtram, phraſis eſt Scripturæ; ſi-

A gnificans aliquid exactiſſimè ſequendum, vt nunquam inde vel tãtillum recedatur. Metaphora ſumta vel à via, vel à regula: vt fit manifeſtum ex his locis. Numerorum vigeſimo, *Gradiemur via publica, nec ad dextram nec ad ſiniſtram declinantes*: vigeſimo ſecundo, *Ad locum anguſtum, vbi nec ad dextram, nec ad ſiniſtram poterat declinari*. Deuteronomij decimo ſeptimo, cùm de iudicum authoritate ſermo eſſet, *Sequeriſque ſententiam eorum: nec declinabis ad dextram, neque ad ſiniſtram*. Vatablus in annotationibus Bibliorum Ro-

B berti Stephani, ad primum caput Ioſuę, hanc phraſin ita exponit, *ire ad dextram eſt, addere Verbo Dei: ire ad ſiniſtram, detrahere*: quod quia facit ad Scripturæ laudem, non latuit Cardinalem Quirogam; quin notaret in Indice ſuo Purgatorio; & expungi iuberet.

III. Probatur nunc antecedens. Deuteronomij quinto, *Cuſtodite igitur, & facite quæ præcepit Dominus Deus vobis: nõ declinabitis neq; ad dextrã neque ad ſiniſtrã*: Decimoſeptimo, de rege conſtituẽdo, *Poſtquã ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomiũ legis huius in volumine, accipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus,*

C *& habebit ſecum: legétque illud omnibus diebus vitæ ſuæ*. Et poſt pauca: *Neque declinet in partem dextram, vel ſiniſtram*. Vbi tamen corrigenda Latina verſio, quæ Deuteronomium dixit, imitata Græcam editionem; pro exemplari. Eſt enim Hebraicè משנה: pro qua voce Chaldæus Paraphraſtes habet פתשגן, quam Elias Leuita explicat כתב חרת, ſcripturam nouam. Bodetianus, exemplar alicuius ſcripturæ. Munſterus, copiam. Ideóque Tremellius, & Vatablus reddunt, exemplar. Munſterus, exem-

D plum. Arias, duplum. Caſtellio liberiùs, *Eámque legem ſibi in libro deſcribito*. Abben Ezra dixit שנית נסחה codicem alterum. Et Iudæi docent ex hoc loco teneri regem ſua manu ſibi legem deſcribere; etiamſi aliàs, cùm priuatus eſſet, deſcripſiſſet. Vide Fagium in Targum: & Dauid de Pomis in Lexico ad מלכא. Quamquam aliàs Hebræi per משנה תורה non rarò Deuteronomium intelligant.

IV. Redeo ad rem. Deuteronomij vigeſimo

E octauo, *Conſtituet te Dominus Deus tuus in caput, & non in caudam: & eris ſemper ſuprà & non ſubter: ſi tamen audieris mandata Domini Dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, & cuſtodieris & feceris: ac non declinaueris ab eis, nec ad dextram, nec ad ſiniſtram*. Ioſue primo, *Confortare igitur, & eſto robuſtus valde, vt cuſtodias & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moſes ſeruus meus: ne declines ab ea ad dextram, vel ad ſiniſtram*. Vigeſimotertio, *Tantùm confortamini: & eſtote ſolliciti vt cuſtodiatis cuncta,*

F *quæ ſcripta ſunt in volumine legis Moſis: & non declinetis ab eis, neque ad dextram, neque ad ſiniſtram*.

V. Hæc diſerta ſunt. Et ne nobis aut ſolis aut primis in mentem veniſſe calumnientur hoc argumentum, Cyprianus Epiſtola ſeptuageſima quarta, ex iis locis ſimiliter concludebat, nihil admittendum, quod non eſſet ſcriptum. *Vnde eſt* (inquiebat) *iſta traditio? vtrum-ne de Dominica, & Euangelica autoritate deſcendens, an de Apoſtolorum mandatis, atque Epiſtolis veniens? ea enim facienda eſſe quæ ſcripta ſunt Deus teſtatur; & proponit ad Ieſum Naue, dicẽs; Non recedat*

G *liber legis huius ex ore tuo: ſed meditaberis in eo die ac nocte, vt obſerues facere quæ ſcripta ſunt in eo*. Quæ verba proximè ſequuntur ea quæ nos recitauimus.

Cap. V.

De Eccleſiæ Sapientia.

I. SI Scriptura eſt Eccleſiæ ſapientia, & intellectus: ergo eſt etiam Eccleſiæ norma. At verum prius. Ergo & poſterius.

II. Probatur antecedens. Deuteronomij quarto. *Et obſeruabitis & implebitis opere. Hæc eſt enim veſtra ſapientia, & intellectus coram populis: vt audientes vniuerſi præcepta hæc, dicant: En populus ſapiens, & intelligens. Gens magna.* Sic Moſes. Nec eſt opus vt probemus agi de Scriptura. Cùm enim loquatur de lege, quā ſcripto tradiderat; non debet illud verti in dubium.

III. Conſequentia patet ex ipſa phraſi. Diſertè enim Moſes, hanc eſſe Iudæorum, id eſt, Eccleſiæ (nam Iudæi tunc Eccleſia) ſapientiam, per quam differunt à gentibus: ſignificans hanc non aliam aliquam eſſe, qua verè prudentes doctique eſſe poſſent: cùm reliqui populi verſarentur in imprudentia, & imperitia. Eſt autem certum, nullam eſſe aut ſapientiam, aut intelligentiam, niſi eius, qui ſingula ad ſuam normam norit aptare, & verè iuſtum gemina ſuſpendere lance, Ancipitis libræ: rectum diſcernit, vbi inter Curua ſubit: vel cùm fallit pede regula varo: & potis eſt vitio nigrum præfigere theta. Δεῖ γὰρ τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. Verba Philoſophi, Ethicorum Eudemicorum libri quinti capite ſeptimo. *Sapientem oportet non tantùm quæ à principijs deducuntur cognita habere: verùm etiam in ipſis principijs non falli.*

IV. Itaque Lyranus hunc locum optimè explicat; intellectum referens ad notitiam principiorum, de quorum veritate nulla fit hæſitatio. Præſtat ipſum audire. *Lex diuina vocatur intellectus, quia eius veritas eſt certiſſima, certitudine adhæſionis: licet non certitudine euidentiæ. Item, ſicut ea quæ manifeſtiſſimè ſequuntur ex principijs per ſe notis, abſque hæſitatione tenentur, tanquam per ſe vera: quæ autem repugnant, repudiantur tanquam falſa: ſic ea quæ ſequuntur ex diuina lege debent tanquam vera approbari, & quæ repugnant, tanquam falſa repudiari.* Itaque ſenſus erit Moſis, ex Lyrani mente, eos qui ſcientiam legis adepti fuerint, habere in ſe quendam habitum ex veris certiſque fidei principijs, omnia iudicandi, cùm bona tum mala: cùm vera tum falſa. Quod fieri non poſſet, niſi conſtitueretur lex ipſa, pro principiorum quodam quaſi contextu.

V. Eò pertinet Vatablus, in Biblijs maioribus Roberti. *Sapientem vocat, qui ea nouit quæ fidei ſunt & religionis erga Deum: & iuris ac charitatis erga proximum. Intelligentem verò, ſiue prudentem, qui in vtriſque acutus, prudens, & cautus ſit, vt rectè in his incedat, & nulla fallacia ſeducatur.* Adeò vt ex lege habeatur non tantùm indefinita quædam officij notitia, tum in Deum, tum in proximos: ſed etiam accuratiſſima, & exactiſſima. Quis ergo iam neget confici, legem, id eſt, Sacram Scripturam, eſſe regulam: eſſe etiam ſummum iudicem. (non enim poſſunt hæc ſeparari) Controuerſiarum? Certè enim Controuerſiæ nullæ ſunt, niſi ad diſcernenda à falſis vera.

Cap. VI.

Scripturam docere αὐθεντικῶς.

I. QVicquid docet certò & αὐθεντικῶς rectum ab obliquo diſcernere in cauA ſis religioſis, id ipſum eſt Canon, ſiue regula omnium Controuerſiarum fidei. At Scriptura Sacra docet certò & αὐθεντικῶς diſcernere rectum ab obliquo in cauſis religioſis. Ergo Scriptura Sancta eſt Canon ſeu regula omnium Controuerſiarum Fidei.

II. Maior à ſe ipſa lumen habet. Eſt enim à Canonis natura, quam norunt omnes eſſe primò ἀδιάψευστον; vt neque in ea vllus error ſit, neque quenquam legitimè vtentem inducat in errorem. B Deinde αὐθεντικόν: vt à ſe eam vim habeat, & quidem ſemper. Nam aliàs poſſent quædam proferri, quibus ex certa ſuppoſitione, certis etiam circumſtantijs, hic diſcernendi vſus conuenire queat. Sic nos vtimur ſæpè Patrum Scriptis, in enucleandis Fidei Controuerſijs; quibus tamen nec velimus, nec poſſimus tribuere Canonis nomen: & hæc mens fuit Auguſtini, diſparantis Scripta Canonica, à reliquis quibuſcunque: quòd iſtis non ſit neceſſarium conſentire, tanquam abſque exceptione veC ris: aut etiam à ſe: ſed quantum vel Canonicis conſentiunt; vel rationibus probant, quod aſſerunt.

III. Firmatur minor. Secundo ad Romanos. Ἴδε, σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν τῷ Θεῷ, καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα. Quem locũ ita vetus interpres Latinum fecit. *Si autem tu Iudæus cognominaris, & requieſcis in lege, & gloriaris in Deo; & noſti voluntatem eius, & probas vtiliora, inſtructus per legem.* At Beza, *Ecce tu* D *cognominaris Iudæus, & acquieſcis in lege, & gloriaris in Deo: & noſti voluntatem eius: & exploras quæ diſcrepant, inſtitutus ex lege.* Et, vt videtur, meliùs. Vt enim omittam, Si, pro *ecce*, quod accidere potuit exemplaris vitio, habentis εἰ δὲ pro ἴδε: quanquam facile erat videre paulò attentiori, quanto hoc quàm illud aptius legatur, in multo maxima exemplarium parte, aliàs hiante conſtructione, vt vt Latino conſentiat Syrus, ſcribens אן אנת: quod tamen in editione Ariæ Montani redditur, *Et verò tu*: non E *Si tu*: vt apud Tremellium, & Boderianum: vt hoc, inquam, miſſum faciã: certè, illud *probas*, ambiguũ, vel examinas vel approbas: ſed hoc non ad mentem Pauli: vnde Syrus ופרש *& diſcernis*: quod Beza expreſſit *exploras*. Iam τὰ διαφέροντα nolim ego quidem negare ſumi pro vtilibus, vt voluit & Syrus, nec pauci Græci: item pro eximiis; quod Eraſmo ac Caietano magis placuit. Sed viciſſim certum propriam ſignificationem eſſe diſcrepantiæ: quam Beza maluit; propter τὸ δοκιμάζειν.

F VI. Quanquam hæc quæcunque verſionum diuerſitas nihil aut confert aut detrahit argumento. Nam ex Beza ſenſus erit: Iudæum: quidni autem etiam alium? imò, quidni multò magis Chriſtianum? ſed Iudæum tamen fretum ea inſtitutione quam imbibit ex lege: imò quà imbibit legem: hoc eſt, Scripturas, primò noſſe voluntatem Dei; deinde diſcernere quæcunque ab ea diſcrepant. Ex veteri axiomate rectum eſſe indicem ſui & obliqui. Sic Theodoretus, *& probas vtiliora: pro eo* G *quod eſt, dignoſcis quæ inter ſe ſunt contraria: iuſtitiam & iniuſtitiam: temperantiam & intemperantiam: pietatem & impietatem.* Vbi manifeſtum, τὰ διαφέροντα fuiſſe Theodoreto, diſcrepantia, vt & Bezæ: quamuis, qui ea commentaria in Latinum vertit, Gentianus Heruetus, noluerit diſcedere à vulgari editione.

V. Accedit Chryſoſtomus homilia octaua in po-

in poſteriorem ad Timotheum. καὶ τὰ πρακτέα ὑποτίθησιν αἱ γραφαὶ, καὶ τὰ μὴ πρακτέα: *& agenda ſuggerunt Scripturæ, & quæ non.* Rurſus homilia nona. εἴ τι μαθεῖν, εἴ τι ἀγνοῆσαι χρῆ, ἐκεῖθεν εἰσόμεθα, εἰ ἀνατρέψαι τὰ ψευδῆ, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν, εἰ ἐπανορθωθῆναι, καὶ σωφρονισθῆναι. *Si quid diſcendum, aut ignorandum ſit: inde ſciemus: ſi confutanda falſa, etiam inde: & ſi quid corrigendum ac caſtigandum.* Et hoc quis neget eſſe Canonis officium?

VI. Nec ab eo ſenſu diſcedunt, qui vtilia vertunt. Debet enim vtilitas intelligi, non quælibet, ſed quæ conducat ad ſalutem. Nec verò probari, id eſt explorari poſſunt vtilia, vel potius vtiliora (ſic enim melius: neque enim τὰ διαφέροντα poteſt ſimpliciter vtile ſignificare, ſed cum cōparatione: vt ex multis datis, vnum præferatur, reliquis poſthabitis) niſi diſcriminis ratio habeatur: neque hæc haberi ex lege, niſi hoc poſito fundamento, vtilia eſſe quæ congruant cum lege, id eſt, voluntate diuina: noxia verò, ſiue inutilia, quæ ab eadem diſcrepent. Oecumenius ab his patribus, ὁ γὰρ τοῦ νόμου μετέχων, οἶδε τῶν συμφερόντων ἀκριβῆ δοκιμασίαν ἐκδιδάξαι. *Nouit inſtitutus ex lege exactam docere vtilium explorationem.* At id quî poteſt, ſi non ſit in ipſa lege, id eſt, Scriptura, Canon exactiſſimus?

VII. Nā, quod vnū ſupereſt in argumento, τὸ αὐθεντικὸν, expectāt-ne aliquis vt demonſtrem? atqui ipſa legis appellatio ſufficit: quæ in nullam rem cadere poteſt, quæ non ſit authentica, & qualibet exceptione maior. Neque enim quæ in lege aut præcipiuntur aut vetantur, cuiuſquam permittuntur arbitrio, faciat-ne an ſecus; ſed habent neceſſitatem. Ideoque infinitis locis Scriptura exigit obedientiam legi præſtandam. Et Paulus ad Romanos octauo, cùm negat carnis affectionem ſubiici poſſe legi Dei, hoc ipſo oſtendit ei legi eam ſubiectionem deberi.

VIII. Sed de Scriptura in vniuerſū Auguſtinus de Baptiſmo cōtra Donatiſtas libro ſecundo capite tertio, negat omnino dubitari & diſceptari poſſe, vtrum verum, rectúmve ſit, quicquid in ea ſcriptum eſſe comperitur. Et de ciuitate Dei libro vndecimo capite tertio, eam aſſerit eſſe eminentiſſimæ authoritatis. Ah ibi etiam, ei ſeruiendum ab omni fideli, & pio intellectu. Epiphanius hæreſi ſeptuageſima octaua, εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ἡ γραφή, ἀπεδώκαμεν ἂν τὴν ἀλήθειαν καὶ οὐδὲν διεσκεψάμεθα. *Si Scriptura dixiſſet, veritatem vtique ei aſſignaremus, neque deliberandi tempus ſumpſiſſemus.*

Cap. VII.

De forma cognitionis & veritatis.

I. SI in Scriptura eſt forma cognitionis & veritatis: ergo & regula omnium Controuerſiarum de fide. At verum antecedens. Ergo & conſequens.

II. Probatur antecedens ex eodem capite ad Romanos ſecundo: nam inter prærogatiuas Iudæi, vltimo loco Paulus hanc numerat, ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ: *Habentem formam ſcientiæ, & veritatis in lege.*

III. Verum hanc μόρφωσιν, ſiue formam, non expoſuerunt omnes eodem modo. Oecumenius. ἰδίωμα τι αἰνίττεται velit ſenſus, Iudæos magnificè efferri ob veritatis quandam perſonam: ὄψιν, inquit, A ὅτι οὐκ αὐτὴν ἔχουσι τὴν ἀληθῆ γνῶσιν καὶ εὐσέβειαν, ἀλλ' ὑποκρινόμενοί τινα, σχῆμα μὲν ἔχοντες ἀληθείας, ἐν ὄντως δέ. *ſignificans eos non habere verā cognitionem, & pietatem: ſed perſonatam imaginem, quæ quidem figuram gereret veritatis: nihil autem eſſet minus:* & hunc ſenſum inter recentiores amplexus eſt Dominicus à Soto, *formam ſcilicet* (inquit) non rem.

IV. Sed non quadrat hic ſenſus. Primò, quia non ſimpliciter dixit Apoſtolus, Iudæum habere formam cognitionis & veritatis: tum enim poſſet B ferri: fortaſſe etiam neceſſarius eſſet. At dixit habere in lege. Quod Chryſoſtomus expendit, οὐκ εἶπεν πάλιν ἐν τῷ συνειδότι, καὶ ἐν τοῖς κατορθώμασιν, ἀλλ' ἐν τῷ νόμῳ. *non dixit iterum in conſcientia, aut in bonis operibus: verùm in lege.* Quis autē auſit dicere haberi in lege ſpectrum veritatis? Secundò, totus eſt adhuc Apoſtolus in enumerandis Iudæorum prærogatiuis, ob quas illi ſibi blandiebantur: atque adeò efferebantur, tanquam feliciores multo reliquis gentibus, & prærogatiuis illis quidem non falſis, ſed veris: poC ſtea deuenturus ad eos arguendos, quòd iis prærogatiuis ſeſe præſtarent indignos: quod ſtatim exſequitur. *Qui igitur doces alium, te ipſum non doces?* & quæ ſequuntur, & ita Thomas. *Primò, oſtendit prærogatiuā Iudæorum, quantùm ad legis ſuſceptionem. Secūdò, ponit eorum defectum, quantùm ad legis tranſgreſſionem: ibi, qui ergo alium doces.* Lombardus etiam; *& qui hæc omnia habeas, ô Iudæe, qui alium doces, cur te ipſum non doces?* Quomodo autem hæc inter ſe congruerent? nam, ſi dixiſſet Paulus eos perſonam tantùm habere veritaD tis: non ſanè priuilegium vllum dixiſſet: ſed iam ſeriam reprehenſionem inchoaſſet.

V. Itaque alia verior eſt interpretatio eorum, qui formam illam in ipſa lege conſtitui animaduertentes, exponunt, ideò Iudæos magnificis verbis polliceri ſe duces cæcorum, eruditores inſipiētium, lucem eorum qui ſunt in tenebris, magiſtros infantium: quòd legem haberent, in qua eſſet forma illa cognitionis & veritatis, qua qui deſtituebantur, erāt & cæci, & in tenebris, & inſipientes, & infantes. Ac E proinde indigebant magiſtris, à quibus iuxta eam formam inſtituerentur. Quæ cauſſa fuit Bezæ non tantùm vt μόρφωσιν, informationem, diceret, ad vitandam formæ ambiguitatē: ſed etiam vt ἔχοντα, reſolueret in *quod habeas*: ita locum interpretatus, *quod habeas informationem cognitionis & veritatis in lege.*

VI. Et hanc amplectitur interpretum pars maior. Origenes. *Confidunt, quod eruditores ſint inſipientium, & magiſtri infantium, tanquam qui ex legis litera formam ſcientiæ & veritatis acceperint.* Ambroſius. F *Vera ſunt hæc: quia legis documentum hoc eſt, erudire imperitos, & Deo ſubijcere prophanos, vel per idololatriæ culturam impios. Promiſſio namque facta per legem eſt, ad melioris ſpei fiduciam prouocare. Rectè ergo gloriatur in his legis Doctor, quia formam tradit veritatis.* Nec aliter Chryſoſtomus, Theophylactus, atque alij. Ambroſius. *Rectè ergo gloriatur in his legis Doctor, quia formam tradit veritatis.*

VII. Ex recentioribus; Aquinas. *Tertij ſunt, qui iam ſunt in ſcientia prouecti. Et ipſi indigent à ſapienG tibus informari, vt habeant ſapientum dicta in auctoritate, quaſi quandam regulam ſeu formam. Et quantum ad hoc dicit habentem formam ſcientiæ. Secunda ad Timotheum primo, formam habe bonorum verborum, quæ à me audiuiſti.* Caietanus. *Hoc eſt habentem rationem formandi alios ſecundùm notitiam legis, & ſecundùm verum ſenſum legis.* Toletus. *Formam ſcientiæ & veritatis: id eſt, regulam agendorum & credendorum in lege ipſa, &*

A *Scripturæ habes.* Iuſtinianus Ieſuita, *Græcè μόρφωσιν, veluti formandi rationem; perinde quaſi profiteantur Iudæi callere ſe veram fidei tradendæ rationem.*

IIX. Hęc cùm ita ſint, iam non difficile eſt conſequentiæ neceſſitatem aduertere. Nam ſi forma eſt ratio informandi, tum non poteſt non ſignificare, aut certè inferre regulam hanc ipſam de qua diſputamus: vnde etiam Aquinas vtramque nominauit, & regulam & formam. Quinetiam Theodoretus ad ea Pauli verba ſic annotauit, *Eorum enim omnium characteres tibi diuina lex attulit.* Auctor etiam B eorum Commentariorum, qui & Hieronymo tribuuntur & Primaſio. *Habes (inquit) formam ad quam ſemper reſpiciens errare non poſſis.* Quæ verba incidunt cum verbis Pſalmi centeſimi decimi noni. *Tunc non confundar, cùm perſpexero in omnibus mandatis tuis.*

IX. Eſt ergo Scriptura regula religionis: & quidem perfecta: aliàs errare contingeret aliquando etiam eos, qui ad eam diligentiſſimè reſpicerent: quod tamen illi negant. C

Cap. VIII.

De typo Doctrinæ.

I. QVæcunque doctrina tradita fuit fidelibus ab initio, ea eſt τύπος διδαχῆς. At doctrina ſcripta in libris ſacris, tradita fuit ab initio fidelibus. Ergo, doctrina ſcripta in libris ſacris, eſt τύπος διδαχῆς, id eſt, forma doctrinæ: D & ſi forma, ergo regula. Nam etiam τύπος regulam ſignificat. Gloſſarium vetus, *τύπος formula, forma, norma.*

II. Probatur maior, ex Paulo ad Romanos ſexto, χάρις δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας· ὑπηκούσατε δὲ εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς. *Gratia Deo, quòd fuiſtis quidem ſerui peccati: ſed ex corde obediſtis ei formæ doctrinæ, in quam eſtis traditi.* Senſus eſt manifeſtus: nempe Romanos ita abductos eſſe à priori conuerſatione, vt traderentur vni alicui doctrinæ, cuius E certa eſſet forma, & ratio.

III. Probatur minor: tum ex Paulo, qui Actorum vigeſimo ſexto, proteſtatur ſe nihil docuiſſe, extra ea quæ Moſes & Prophetæ dixerant futura: tum ex Irenæo, qui libro tertio aſſerit ipſum Euangelium, quod priùs viua voce fuit præconiatum, poſtea fuiſſe ſcriptis mandatum, & quidem vt eſſet fundamentum noſtræ fidei. Sed de hoc capite pleniùs agetur in Controuerſia de Perfectione Scripturæ. F

Cap. IX.

Omnia confirmanda teſtimoniis Scripturæ.

I. SI quæ docentur in Eccleſia, omnia confirmanda ſunt Scripturæ teſtimoniis: ergo Scripturæ ſunt ſiue regula, ſiue principium fidei. G At prius verum: ergo & poſterius. Conſequentia per ſe patet: quia id ſolet eſſe officium regulæ, & principij. Sic Iuriſconſulti erubeſcunt ſine lege loqui: ſic Philoſophi omnia reducunt ad ſuarum ſcientiarum principia.

II. Probatur antecedens: primò ex octauo capite Eſaiæ, *Ad legem, & ad teſtimonium, quòd ſi non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.* In quem locum Hieronymus ita annotat, *Si vultis noſſe quæ dubia ſunt, magis vos legi & teſtimoniis tradite Scripturarum.* Vnde facilè eruitur Prophetæ ſenſus. Nimirum, quia ſolebant in rebus obſcurioribus, & difficilioribus Ethnici accurrere ad Pythones, diuinos, & incantatores, vt earum ſolutionem acciperent, præcipit ſuis Deus, vt conferant ſe potiùs ad legem, id eſt, ad Scripturas; cum hac interminatione, futurum vt nulla ſit lux illis qui ea dubia non ſoluent ex præſcripto earum.

III. Itaque nihil aliud quàm puluerem inficiunt oculis Hayus, & Ieſuitæ in Colloquio Ratiſbonenſi: qui hoc loco eos tantùm reprehendi aſſerunt, qui irent ad augures & Pythoniſſas: docentque veritatem eſſe potiùs exquirendam à viuis, quàm à mortuis: ideò autem remitti ad legem, quia ab ea prohibeatur tale aliquid facere. Sic enim ſolenne eſt Ieſuitis, quum premuntur aliquo teſtimonio, nouas & longè petitas interpretationes in medium proferre: quarum ſola audacia aduerſarios & terreant, & fatigent.

IV. Porrò verum eſt eos reprehendi, qui irent ad augures: ſed prætereà etiam verum eſt oſtendi quò potiùs abeundum ſit, nimirum ad legem & teſtimonium, hoc eſt, ad Scripturam. Falſum verò doceri veritatem inquirendam à viuis potiùs quàm à mortuis: ſed oſtendi potiùs abſurditatem eorum, qui mortuos conſulant pro viuis. Quanquam etiã hoc verum eſſet, nihil ad nos. Nam ſi conſulendi eſſent viui magis quàm mortui, tamen illis viuis loquendum eſſet iuxta legem: quod nunc vrgemus.

V. Amandari autem ad legem, quæ prohibeat adire diuinos: frigidiùs multò dictum eſt, quàm vt ſatisfiat Hieronymo; qui, eos qui noſſe volent quæ dubia ſunt; hoc eſt, ſibi enodari difficilia, quæ Ethnici ad ſuos Pythones, tanquam hodie ad ſuos Pontifices Papiſtæ, decidenda referebant; vult ſe ipſos tradere legi, & teſtimoniis Scripturarum. Atque ita fruſtrà nobis locum conantur eripere.

VI. Sed deinde probatur Antecedens frequentibus Patrum teſtimoniis. Origenes in Matthæum tractatu vigeſimo quinto, *Debemus ergo ad teſtimonium verborum, quæ proferimus in doctrina, proferre ſenſum Scripturæ, quaſi confirmantem quem exponimus ſenſum.* Et in Epiſtolæ ad Romanos caput tertium, *Poſt hæc verò, vt ei (Paulo) mos eſt, de Scripturis Sanctis vult affirmare quod dixerat: ſimul & Doctoribus Eccleſiæ præbens exemplum, vt ea quæ loquuntur ad populum, non propriis præſumpta ſententiis, ſed diuinis munita teſtimoniis proferant. Si enim ipſe, tantus ac talis Apoſtolus, auctoritatem dictorum ſuorum ſufficere poſſe non credidit, niſi doceat in lege & Prophetis ſcripta eſſe quæ dicit: quanto magis nos minimi hoc obſeruare debemus, vt non noſtras, cùm docemus, ſed Spiritus Sancti ſententias proferamus?*

VII. Baſilius in Ethicis definitione 26. Δεῖ πᾶν ῥῆμα ἢ πρᾶγμα πιστοῦσθαι τῇ μαρτυρίᾳ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εἰς πληροφορίαν μὲν τῶν ἀγαθῶν, ἐντροπὴν δὲ τῶν πονηρῶν. *Oportet, quicquid dicitur, quicquid fit, confirmari teſtimonio Scripturæ diuinitus inſpiratæ, cùm ad certam bonorum perſuaſionem, tum ad improborum redargutionem.*

VIII. Chryſoſtomus in Pſalmum nonageſimum quintum, *Non oportet quicquam dicere ſine teſtibus, ſolaque animi cogitatione. Nam ſi quid dicitur abſque Scriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc an-*

nuens

ineas, nunc haſitans, & interdum ſermonem, vt friuolum auerſans, interdum vt probabilem recipiens: verùm vbi è Scriptura diuinæ vocis prodit teſtimonium, & loquentis ſermonem, & audientis animum confirmat. Atque hoc loco obſeruáda eſt Bellarmini vafrities, qui de Verbo Dei libro quarto, capite vndecimo, horum verborum ſenſum vult eſſe, vt ſi quid dicatur ex propria inuentione, non ita facile perſuadeatur, atque fieret, ſi quod dicitur, Scripturæ teſtimonio confirmari poſſet.

IX. Quaſi non ſint diſerta verba, *non oportet quicquam dicere ſine teſtibus*: quibus non aliquid ſignificatur in medio conſtitutum, atque in arbitrio cuiuſque, vt vel faciat, vel negligat: ſed officium, cui omnes alligantur; qui in Eccleſia docere volunt. Deinde, cùm claudicare dicit auditorum animos, tum cùm nulla proferuntur teſtimonia: eáque recipere quæ audit, ſaltem vt probabilia: nónne oſtendit nulli rei certò fidem fieri poſſe ſine Scripturis? Ergo erunt Chryſoſtomo Scripturæ principia, vnde confirmentur ſingula.

X. Cyrillus Hieroſolymitanus, illuminatorum catecheſi quarta, Δεῖ γὰρ περὶ τῶν θείων καὶ ἁγίων τῆς πίστεως μυστηρίων μηδὲ τὸ τυχὸν ἄνευ τῶν θείων παραδίδοσθαι γραφῶν: μηδὲ ἁπλῶς πιθανότησι καὶ λόγων κατασκευαῖς παραφέρεσθαι. μηδὲ ἐμοὶ τῷ ταῦτα λέγοντι ἁπλῶς πιστεύσῃς, ἐὰν τὴν ἀπόδειξιν τῶν καταγγελλομένων ἀπὸ τῶν θείων μὴ λάβῃς γραφῶν. ἡ σωτηρία γὰρ αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν οὐκ ἐξ εὑρεσιλογίας, ἀλλὰ ἐξ ἀποδείξεως τῶν θείων ἐστὶ γραφῶν. *Oportet ne minimum quidem aliquid tradere de ſanctis & diuinis fidei myſterijs abſque diuinis Scripturis, aut moueri probabilibus ſermonum compoſitionibus. At ne mihi quidem ipſi hæc dicenti fidem adhibeto, niſi accepta eorum quæ proponuntur demonſtratione è Sacris petita Scripturis. Hæc enim ratio eſt conſeruandæ fidei noſtræ, non quæ ducitur ex ingenioſo acumine, ſed ex demonſtratione diuinarum Scripturarum.*

XI. Ruffinus in expoſitione Symboli; poſt enumeratos Scripturę libros, *Hæc ſunt* (inquit) *quæ Patres intra Canonem concluſerunt, ex quibus fidei noſtræ aſſertiones conſtare voluerunt.* Lyranus prologo primo in Biblia, de libris Canonicis, *Sicut in Philoſophia veritas cognoſcitur per reductionem ad prima principia per ſe nota: ita & in Scripturis à Sanctis doctoribus traditis veritas cognoſcitur, quatenus ad ea quæ ſunt fide tenenda, per reductionem ad Scripturas Canonicas, quæ ſunt habitæ diuina reuelatione, cui nullo modo poteſt falſum ſubeſſe.*

Cap. X.

De Demonſtrationibus è Scriptura.

I. SI ex Scriptura demonſtrationes oriuntur dogmatum fidei: ergo ea eſt regula fidei. At certum eſt è Scriptura oriri eas demonſtrationes: ergo etiam certum eſt eam eſſe regulam fidei.

II. Probatur conſequẽtia; quia in hoc ſermone idé eſt regula & principium. Iam verò ἀνάγκη (inquit Ariſtoteles capite ſecundo primi poſteriorum) καὶ τὴν ἀποδεικτικὴν ἐπιστήμην ἐξ ἀληθῶν τ' εἶναι καὶ πρώτων, καὶ ἀμέσων, καὶ γνωριμωτέρων, καὶ προτέρων, καὶ αἰτίων τοῦ συμπεράσματος. Hoc eſt, interprete Boethio: *neceſſe eſt demonſtratiuam ſcientiam ex veris eſſe, & primis, & immediatis, & notioribus, & prioribus, cauſiſque concluſionis.* & capite ſexto, ἔστιν ἡ ἀποδεικτικὴ ἐπιστήμη ἐξ ἀναγκαίων ἀρχῶν. *Demonſtratiua ſcientia eſt ex neceſſarijs principijs.* Vnde & capite ſecundo, ἐκ πρώτων δ' ἐστὶ τὸ ἐξ ἀρχῶν οἰκείων, ex primis illud eſt, quod eſt ex proprijs principijs: nimirum vt explicaret quod in primo dixerat demonſtrationem eſſe ex primis.

III. Hæc manifeſta ſunt. Nam ſi nulla demonſtratio non eſt ex principijs: ſit autem eorum quæ in Eccleſia docentur, demonſtratio ex Scriptura: nemini iam negare licet, Scripturam eſſe principium eorum quæ docentur in Eccleſia: ideóque & regulam, & iudicem ſummum.

IV. Reſtat ergo probandum antecedens. Id fit ex infinitis veterum Theologorum Græcorum locis, qui τὴν ἀπόδειξιν nominarunt probationem ex Scriptura. Clemens Stromateon ſeptimo, ἀπόδειξις οὖν εἰ δὴ συγχωρεῖται εἶναι, καταβαίνειν εἰς τὰς ζητήσεις χρὴ, καὶ δι' αὐτῶν τῶν γραφῶν ἐκμανθάνειν ἀποδεικτικῶς. *Si conceditur eſſe aliqua demonſtratio, deueniendum erit ad inquiſitiones, & per ipſas Scripturas demonſtratiuè diſcendum.* Et paulò poſt, οἱ πονεῖν ἕτοιμοι ὄντες ἐπὶ τοῖς καλλίστοις, οὐ πρότερον ἀποστήσονται ζητοῦντες τὴν ἀλήθειαν, πρὶν ἂν τὴν ἀπόδειξιν ἀπ' αὐτῶν λάβωσι τῶν γραφῶν. *Qui libenter in rebus præclaris laborem impẽdunt, non priùs abſiſtent ab inueſtiganda veritate, quàm ab ipſis Scripturis demonſtrationem eruerint.*

V. Baſilius contra Eunomium libro ſecundo: πρῶτον μὲν οὖν ἐκεῖνο δειξάτω, τίνες τῶν ἁγίων γέννημα καὶ ποίημα τὸν Χριστὸν προσειρήκασι, καὶ ποίας ἔχει φωνὰς τῶν γραφῶν εἰς ἀπόδειξιν. *Primum oſtendat, quinam ex Sanctis Chriſtum appellarunt genitum & factum quippiam, & quas habeat Scripturæ voces ad hoc demonſtrandum idoneas.* Præclarè: oſtendit enim non ſufficere ſi quid oſtendamus à Patribus olim vſurpatum etiam Sanctis; niſi addamus è Scripturis demonſtrationes, quibus probemus ea rectè fuiſſe vſurpata.

VI. Gregorius Nazianzenus contra Iulianum oratione prima, βούλεται γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος, μὴ ἐξεῖναι ἀπιστεῖν τοῖς ὑπὸ τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν εἰρημένοις. ἀλλ' ἀπόδειξιν εἶναι τῶν λεγομένων, τὸ ἐκείνων ἀξιόπιστον πάσης δυνάμεως λογικῆς καὶ ἀντιλογικῆς ἰσχυρότερον. *Is orationis noſtræ ſcopus eſt, non licere fidem abrogare iis quæ dicta ſunt à viris Deo plenis: ſed eſſe eorum quæ dicuntur demonſtrationem, eorum authoritatem fide dignam; multo efficaciorem potentiorémque, quælibet vi logica, quæque in contradictione verſetur.* Quæ verba Billius annotat eſſe intelligenda de vtriuſque teſtamenti autoritate, maiori quauis ratione.

VII. Theodoretus (nam ei à Photio tribuitur id opus contra varias hæreſes; quod editum eſt cum operibus Athanaſij tomo ſecundo) cùm dixiſſet eos qui vetant ex Scripturis inquiſitiones fieri (qui germaniſſimus eſt noſtrorum Papiſtarum fœtus) hoc ipſo teſtari ſe ſuo dogmati non ſatis fidere: contra Catholicorum genium his verbis exprimit, ἀλλ' ἡμεῖς θαρροῦντες τῇ ἀληθείᾳ τοῦ μυστηρίου, καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἀψευδοῦς, εἰπόντος, πᾶς ὁ ζητῶν εὑρήσει, καὶ ζητοῦμεν ὡς δεῖ, καὶ εὑρίσκομεν ἃ δεῖ, καὶ μετὰ ἀποδείξεως λέγομεν. *Nos autem confiſi ipſa veritate myſterij, auxilióque eius qui mentiri non poteſt, dicentis, Quicunque quærit, inueniet: & quærimus vt oportet, & inuenimus quæ oportet; eáque proferimus cum demonſtratione.*

VIII. Poteſt horum locorum numerus augeri: ſed ex multis ſufficiant pauci: dum addiderimus Clementis, quem primò nominauimus, inſigne, notatúque digniſſimum apophthegma eodem ſtromateon libro. οὐ τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀναμένομεν μαρτυρίαν: ἀλλὰ τῇ τοῦ κυρίου φωνῇ πιστούμεθα τὸ ζητούμενον. ἣ πασῶν ἀποδείξεων ἐχεγγυωτέρα: μᾶλλον δὲ ἡ μόνη ἀπόδειξις οὖσα τυγχάνει. *Non moramur ab homine teſtimonium: ſed quæſtionem confirmamus diuina voce: quæ omnium demonſtrationum certiſſima: imo verò ſola demonſtratio exſtit.*

IX. Magnum eſt [illegible] pondus verborum. A Hominibus teſtimonium tribuitur duntaxat: Verbo autem Dei demonſtratio. Vt ſciamus, & ex nullius hominis voce exſpectandam eſſe demonſtrationem, hoc eſt dogmatum fidei certiſſimam & [illegible] probationem. Et non eſſe de gradu ſuo deturbandam Scripturam, vt ei nihil aliud tribuamus, quā quod hominibus, nempe teſtimonij vim. Nam etſi verum ſit, Scripturas eſſe teſtes, vt Chriſtus dicebat, Scripturas de ſe teſtari, quinto Iohannis: & Paulus tertio ad Romanos, iuſtitiā Dei comprobari teſtimonio legis & Prophetarum: tamen huic teſtimonio vis ineſt demonſtrandi, quæ alij nunquam teſtimonio accidit.

X. Deinde omniū certiſſima dicitur demōſtratio ex Scripturis. Quia enim varij ſunt demonſtrationū gradus: vnus [illegible], vt loquitur Ariſtoteles, id eſt ex iis axiomatis, quæ primo & per ſe nota ſunt, adeò vt non egeant ipſi demonſtratione, hoc eſt, [illegible]. Alius [illegible], [illegible]: ex iis quæ etſi non primò & per ſe, tamen ex primis illis cognita ſunt. Eſt autem eorum gradum prior certiſſimus. Ideo voluit Clemens demonſtrationē ex Scripturis, non in ſecundo gradu conſiſtere; ſed ad priorem aſcendere. Ideo enim certiſſimam eſſe dixit.

XI. Tertiò, quia etiam in hoc priori ordine multa ſunt è quibus demonſtratio petitur: ne hanc quæ fit è Scriptura, in turbam miſiſſe quis putet, ſolam appellauit demonſtrationem. Nimirum, quia cùm illa reliquæ omnes comparatæ, coniecturarum potiùs nomen mereantur. Hęc enim primò, eſt ab ipſa æterna & immutabili veritate: deinde ab ipſa cauſſa efficiente omnis veritatis. Nihil enim vel in Theologia, vel vſquam verum eſt, niſi quatenus ita Deus conſtituit; atque, vt loquitur Auguſtinus Epiſtola ſecunda ad Voluſianum, *Veritas luménque animæ rationalis, non niſi Deus eſt.*

CAP. XI.

Reijcienda quæ non conſentiunt Scripturæ, & admittenda quæ conſentiunt.

I. QVæ Doctrina eiuſmodi eſt, vt quæcunq; ei conſentiunt, recipiantur, quæcunq; diſſentiunt, reiiciantur ab Eccleſia, ea eſt regula fidei. At Scriptura Sancta eſt eiuſmodi. Ergo eſt regula fidei. Maior eſt per ſe nota; ſupponit enim, quæcunq; proferuntur, comparanda eſſe cum eâ doctrinâ: quia aliàs cognoſci non poſſet, verùm conſentiant, an diſſentiant.

II. Et quamuis ſit certum, quamlibet veritatem id habere proprium, vt quicquid ab ea diſſentit, ſiue ei eſt contrarium, reiici debeat, quia nihil poteſt eſſe contrarium vero, niſi ſit falſum: tamen non id habet omnis veritas, vt quæcunque ei conſentiunt, ſtatim ſint admittenda in fidem Chriſtianam. Itaque certa eſt maior, quæ non alterutrum proponit ſeorſim, ſed vtrumque connectit.

III. Minor probatur. Primò, quia Berœenſes, teſte Luca, Actorum decimo ſeptimo, cùm Paulum audirent prædicantem, [illegible] τὰς γραφὰς, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως: *quotidie ſcrutabantur Scripturas, an hæc* (ſcilicet quæ audiebant à Paulo) *ita ſe haberent.*

IV. Ad quem locum Chryſoſtomus, *Volebant enim & à ſeipſis certiſſimam perſuaſionē habere de Paſſione.* Theophylactus & Oecumenius: [illegible]. *Inde confirmatiores fiebant in fide, quòd ſcrutarentur Scripturas, & inuenirent quæcunque pertinebant ad Domini in carne conuerſationem, conſentire cum veterum Prophetarum oraculis.* B

V. Scopus eſt igitur, hanc illis fuiſſe perſuaſionem certiſſimam, debere omnia quæ docentur in Eccleſia, à quibuſcunque tandem doceantur (nam quis excipiatur, ſi ne Paulus quidem?) conſentire cum Scripturis, indéque probari: ab ipſis etiam auditoribus hic examinari: hancque eſſe certiſſimam viam confirmandæ fidei. Quis neget, eſſe igitur prædicationis normam?

VI. In eam ſententiam frequentes ſunt Patres. C Baſilius, cùm ſibi negotium eſſe videret cum Arianis, prouocauit eos, quamuis audaciſſimos, ad diſputationem ex Scriptura; hoc eſt, in qua ſummum iudicium tribueretur Scripturæ. Epiſtola octogeſima, [illegible] *Iudicet* (inquit) *nobis Scriptura.* Nam τὸ [illegible] eſt, rem controuerſam ſententia definire. Plutharchus in Comparatione Philopœmenis & Flaminij [illegible] D [illegible]. Guarinus vertit, *arbitri minimè contemnendi fore videamur.* Sed ipſe Baſilius explicat: [illegible]. *Et apud quos comperta fuerint dogmata Scripturæ conſentientia, eorum prorſus eſſe veritatis calculus.* Similiterque libro contra Eunomium ſecundo, [illegible] E [illegible]; *Quæ fuerit autem iuſtior inquirendi ratio, quàm ſi comparata iſtius oratione cum iis quæ nos Spiritus Sanctus docuit, quicquid ei conſentaneum inuenerimus, admittamus: contrarium verò fidem nullam adhibeamus, atque adeò illa vt inimica fugiamus?*

VII. Diſertiùs idem in Aſcæticis definitione ſeptuageſima ſecunda, [illegible] F [illegible]. *Oportet auditores eruditos in Scripturis explorare ea quæ dicuntur à Doctoribus, & quæ conſonant Scripturis admittere: quæ verò ſunt aliena, abiicere: imò eos qui huiuſmodi doctrinis addicti ſunt, auerſari magnâ cum vehementiâ.*

VIII. Chryſoſtomus diſertiſſimè, in Acta Apoſtolorum homilia trigeſima tertia; reſpondens iis, qui ex variis, quæ inter Chriſtianos ſunt, ſectis, cauſantur ſe incertos eſſe, quid potiſſimùm ſe- G quantur: quo argumento hodie vtuntur noſtri Papiſtæ, vt abducant à Scripturis. Chryſoſtomus ergo reſpondens, ita habet, *Venit Gentilis, & dicit: Velim fieri Chriſtianus: ſed neſcio cui adhæream: multæ inter vos ſunt pugnæ, ſeditiones, ac tumultus: neſcio quod dogma eligam, quod præferam. Singuli dicunt, Ego verum dico. Cui credam neſcio, quum ergo Scripturarum ſim ignarus, & illi vtrinque idem prætexunt. Sanè hoc mul-*

tum

tum pro nobis. Nam ſiquidem diceremus, nos rationibus credere, meritò turbareris. Sed cùm Scripturas acceperimus, & illa ſimplices ſint, ac vera, facilè tibi fuerit iudicare. Siquis illis conſentit, Chriſtianus eſt: ſiquis contra illas pugnat, procul eſt ab hoc Canone. [illegible] Et in eandem ſententiam Epiphanius de Monoïmo, hæreſi 48. [illegible] *Comperietur ergo iſte diſcordans cum Scriptura: quòd ſi diſcordat, ergo alienus eſt à Sancta Catholica Eccleſia.* Baſilius in capite 2 Ethic. *Omnis vtique operatio, quæ efficitur præter rectitudinem Scripturæ apud Deum execrabilis eſt abominatio.*

IX. Rupertus libro ſeptimo in Matthæum, vult omnia, quæ ab aliquo dicuntur, quicunque tandem ille ſit, exigi ad Scripturam, quæ ob eam cauſam Canonica dicatur, *Quidquid dicat quis, conferendum eſt cum Scripturis, quas non ab homine, neque per hominem; ſed à Spiritu Sancto per reuelationem Ieſu Chriſti acceperunt, vel loquerentur; & ſcriberent homines ſancti. Et licèt nos (ait Apoſtolus) aut Angelus de cælo euangelizet vobis, præter id quod accepiſtis, anathema ſit, & iterum anathema ſit. Hoc dictum, hæc ſententia ſimiliter omnium illorum eſt, qui neque ab homine neque per hominem acceperunt, ſed per Spiritum Sanctum, vnde & Scripturæ illorum omnes ſola Canonica dicuntur, & ſunt.*

X. Denique, vt omnia colligam, in eundem ſenſum Lyranum audiuimus in caput Deuteronomij quartum, aſſerentem inde dici legem, intellectum, quia quemadmodum quæ manifeſtè ſequuntur ex principiis per ſe notis abſque hæſitatione tenentur tanquam per ſe vera; quæ verò repugnant, repudiantur, tanquam falſa: ad eundem modum, quæ ſequuntur ex diuina lege, tanquam vera approbari debeant: repudiari autem tanquam falſa, quæ repugnant. Et prologo primo in Biblia, voluit omnia reduci ad Scripturas, tanquam ad principia.

CAP. XII.

Veterum teſtimonia de Canone.

I. POſt [illegible] probatur Theſis ex diſertis veterum [illegible] teſtimoniis; qui Scripturam appellarunt [illegible] nomine Canonis, & regulæ: tum aliis id [illegible] ſignifi[illegible]nibus.

II. Chry[illegible]ſtomus in ſecundam ad Corinthios, homilia deci[illegible]a tertia, [illegible] exactiſſimam trutinam omnium, & normam, & regulam vocat, [illegible] diuinarum legum determinationem: [illegible] [illegible] *vos omnes rogo atque obſecro, vt* [illegible] *ant ille de his rebus ſentiat, nihil morantes,* [illegible] *turis hæc omnia requiratis.* Mirum, [illegible] hunc [illegible]otum proſcribant Ieſuitæ! Quid enim po[illegible] a nobis di[illegible] diſertius? Vix ipſa noſtræ The[illegible] habent emphaſin.

III. [illegible] & [illegible] & [illegible]: cur [illegible] nominibus; niſi vt ne qui[illegible]quam omitteret? [illegible] ſeriò affirmatam audi[illegible] cordibus inſculperet? Et quidem [illegible] vetus Gloſſarium vertit, libram, examen, ſtateram, trutinam. [illegible], grumam: & hanc Nonius Marcellus capite primo, menſuram quandam deſcribit, qua flexæ viæ ad lineam diriguntur. Ipſumque Gloſſarium; grumare vertit [illegible]. [illegible] autem regulam, & normam. Iam verò Iſidorus Originum libro decimo nono capite decimo octauo, Normam ait dictam Græco vocabulo, *extra quam nihil rectum fieri poteſt.*

IV. Hæc igitur omnia voluit bonus ille piuſque pater à Chriſtianis intelligi conuenire Scripturæ in rebus religioſis: nimirum vt ea tanquam librâ, ſtaterâ, trutinâque vtentes diligentiſſimè ſingula examinemus: & tanquam grumâ, ſi quæ ſunt diſtorta, inflexáque corrigamus, rectáque faciamus: denique vt credamus normam eſſe, quæ non ſolùm ipſa ſit in ſe recta; ſed etiam à qua ſi quid diſcedat vel tantillum, id rectum eſſe nequeat. Hæc ſi nobis aduerſarij concedant: nihil pugnamus: ſin negent; cur pro ſe conſenſum iactant antiquitatis? Gregorius Nyſſenus contra Eunomium primo, [illegible] *In omni dogmate optima iudicandi ratio eſt diuinitus inſpirata Scriptura: ſic enim interpretatus eſt Iacobus Gretſerus.*

V. Auguſtinus de Bono viduitatis capite primo, *Scriptura Sancta doctrinæ noſtræ regulam figit.* Et de Baptiſmo contra Donatiſtas libro ſecundo capite ſexto, *Non afferamus ſtateras doloſas, vbi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio noſtro dicentes, hoc graue eſt, hoc leue eſt. Sed afferamus diuinam ſtateram de Scripturis ſanctis, tanquam de theſauris dominicis, & in illa quid ſit grauius appendamus: imò non appendamus, ſed à Domino appenſa recognoſcamus.*

VI. Illuſtris locus, quò Scriptura non tantùm ſtatera appellatur; ſed ſtatera è theſauris dominicis. Nimirum alluſit Auguſtinus ad id quod in politicis rebus fieri ſolet. Habet enim in ciuitate ſinguli mercatores ſuam ſtateram; quam quidem exactam eſſe oportet: ſed poteſt tamen vocari in dubium, ſitne ſincera, an verò malo artificio corrupta. Ideò ſolet in publicis theſauris aſſeruari ſtatera, quæ & ipſa ſit exactiſſima; & ſit regula; ad quam examinentur aliæ omnes, ipſa autem non niſi ad ſeipſam. Significauit ergo Scripturam, non quamlibet eſſe è turba ſtaterã, ſed authenticam ex theſauris publicis, iiſque non humanis, ſed diuinis; ex qua iudicandum ſit, non tantùm de qualibet doctrina; ſed etiam de omnibus, ſi quæ ſunt, regulis fidei.

VII. Beda in Matthæum: & citatur à Gratiano cauſa octaua, quæſtione prima, canone vltimo, *Sacris literis vnica eſt credendi pariter & viuendi regula præſcripta.* Ioannes Gerſon, ipſe quidem Papiſta, ſed ſeculi paulo felicioris, conſcientiæ etiam non deſperatæ, de examinatione doctrinarum parte ſecunda, conſideratione prima. *Scriptura nobis tradita eſt, tanquam regula ſufficiens, & infallibilis pro regimine totius Eccleſiaſtici corporis & membrorum, vſque in finem ſeculi.* Videte quàm in peius profecerint Papiſtæ, ab eo tempore: qui ad alios errores, quibus Gerſon erat implicatus, huic etiam addiderunt, à quo Gerſon longè aberat, vt negarent Scripturam eſſe regulam ſufficientem.

VIII. Thomas Aquinas lectione prima in ſextum caput prioris ad Corinthios, *Doctrina Apoſtolorum & Prophetarum dicitur Canonica, quia eſt quaſi regula intellectus noſtri.* Et ipſi Andradio, quantumlibet Ieſuitæ, libro tertio defenſionis Tridentinæ, non

diſplicet eorum ſententia, *qui Canonicos ideò appellari* A *dixerunt, quia pietatis fides, & religionis Canonem, hoc eſt, regulam atque normam è cœlis ſummo Dei beneficio ad nos delatam, continent.*

IX. Hieronymus in Micheæ caput 1. *Eccleſia Chriſti, quæ habitat bene, & in toto orbe Eccleſias poſsidens, ſpiritus vnitate coniuncta eſt: & habet vrbes legis, Prophetarum, Euangelij, & Apoſtolorum; non eſt egreſſa de finibus ſuis, id eſt, de Scripturis ſanctis.* Hîc Metaphora alia eſt; ſed ſenſus idem: non magis enim fines tranſiliri debent, quàm regula excedi. B

X. Nec alia mens Athanaſij in Synopſi, poſt ennumerata Canonis volumina. Τοσαῦτα καὶ τὰ τῆς καινῆς διαθήκης βιβλία, τὰ κανονιζόμενα, καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν οἱονεὶ ἀκροθίνια, ἢ ἄγκυραι, καὶ ἐρείσματα. *Hi, tótque ſunt noui inſtrumenti libri, qui quidem Canonici ſunt, & fidei noſtræ veluti primitiæ, vel certa anchoræ, & ſuſtentacula.* Senſus eſt, non tantùm ab initio prædicatæ fidei conſcriptos fuiſſe eos libros, vt eſſent primitiæ: ſed etiam in eum finem ſcriptos, vt illis fides noſtra nitatur, id eſt, tum demum certa ſit fides noſtra, & amplectatur ſaluificam doctrinam abſque vlla hæſitatione; quando ea confirmatur his libris: quemadmodum nauis contra ventorum impetum manet ἀσάλευτος, cùm anchoris firmatur. C Iſidorus Peluſiota, libri quarti Epiſtola centeſima decima quarta. ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τῷ κανόνι τῆς ἀληθείας, τὰς θείας, φημὶ, γραφὰς ἐγκύψαντες κατοπτεύσωμεν. *Hæc ita ſe habere, adhibita norma veritatis, ſacras dico ſcripturas, age contemplemur.*

XI. Habemus igitur Scripturã eſſe regulam. Sed D & Optatus non veretur eandem conſtituere, atque appellare Controuerſiarum iudicem. Eius hæc verba ſunt ex libro quinto, *Quærendi ſunt iudices. Si Chriſtiani: de vtraque parte dari non poſſunt; quia ſtudiis veritas impeditur.* En tibi iam Optatum, minimè Papiſtam: qui non alio fine pertinaciſſimè de iudice religionis diſputant, quàm vt nobis perſuadeant, ſtandum eſſe ſuarum partium, id eſt, aduerſariorum noſtrorum iudicio. Erat Optatus Catholicus: & tamen agnoſcit Catholicorum iudicia poſſe ab hæ- E reticis recuſari propter ſtudia partium. Quemadmodum Auguſtinus nolebat ſuos aduerſarios vrgere authoritate Niceni concilij. Nimirum, ſuis rebus optimè ſic conſultum vident Papiſtæ, ſi ipſi pronuncient pro arbitrio, quid ſit credendum, quid non.

XII. Sed pergit Optatus. *De foris quærendus eſt iudex. Si Paganus, non poteſt noſſe Chriſtiana ſecreta. Si Iudæus: inimicus eſt Chriſtiani Baptiſmatis.* Et tamen confinxit aliquis ingenioſulus diſputationem contra Iudæos; Sylueſtri nomine Epiſcopi Romani, vbi F electi ſint iudices, qui nec Chriſtiani eſſent, nec Iudæi; (ne alter è duobus gratiam ſuæ partis ſeruaret, & veritatem pro ſuo cultu aſſereret) Craton Philoſophus, Xenophilus Prætorius: quorum rata eſſet aſſertio: nec inueniretur, qui in ambiguo poneret, quod eorum iudicio fuiſſet determinatum eleganter. Optimè enim cæci iudicant de coloribus ſcilicet.

XIII. *Ergo* (inquit) *in terris de hac re nullum poterit reperiri iudicium. De cœlo quærendus eſt iudex. Sed vt* G *quid pulſamus ad cœlum, cùm habeamus hîc in Euangelio teſtamentum?* Habemus igitur non tantùm normam fidei; ſed etiam iudicem Controuerſiarum: aut certè iudicium: contra quàm Papiſtæ contendunt.

XIV. Theophilus Alexandrinus Paſchali tertio, A *Vt Cementarij quadram volentes ædificare domum, æquales ex omni parte parietes metiuntur, eóſq; norma & perpendiculo dirigentes, quod animo depinxerunt, opere extruunt; & eiuſdem menſura per quadrum latera quatuor iungunt angulis ſurſum & deorſum, captans æqualitatem paulatimque incrementa ſeruantes, vt materia diuerſitatem iungat operis pulchritudo, & angulares lineas artifex ſtructura cuſtodiat. Sic ſic Eccleſiæ præceptores, habentes teſtimonia Scripturarum, firma doctrina faciunt fundamenta, & intrepidi permanent, offerentes opera ſua Chriſto,* B *atque dicentes, Confirma me in verbis tuis.*

XV. His veteribus liceat addere duos recentiores; & Papiſtam vtrumque, eóque pluris apud Papiſtas. Lyranus Prologo de Scripturis Canonicis ſcripſit ad hunc modum. *Sicut in Philoſophia veritas cognoſcitur per reductionem ad prima principia per ſe nota: ita & in Scripturis à ſanctis Doctoribus traditis veritas cognoſcitur quantum ad ea quæ ſunt fide tenenda, per reductionem ad Scripturas Canonicas, quæ ſunt habitæ diuina reuelatione, cui nullo modo poteſt falſum ſubeſſe.* C Driedo Tomi primi capite primo, ſtatim initio Scripturam dixit certiſſimis ſuis definitam voluminibus: tom, *Ex quibus*, inquit, *tota Sanctorum Schola, tota Prophetarum & Apoſtolorum Eccleſia, fidei noſtræ aſſertiones conſtare voluerunt, & quarum ſententias in dubium reuocare iudicauerunt eſſe nefarium. Ex quibus tota ſalutis noſtræ via diſcenda eſt, ex quibus quotidianæ vitæ noſtræ paſtus eſt colligendus, ex quibus haurienda ſunt ſapientiæ ſalutaris pocula: Ex quibus Dei voluntas, ſapientia, miſericordia, bonitas, & iuſtitia eſt inueſtiganda; ex quibus etiam corroboranda eſt omnis orthodoxa fi-* D *dei veritas.* Olim Ioannes de Raguſio, de Communione ſub vtraque, ſeptima ſuppoſitione, *Sacra Scriptura in ſenſu literali ſanè & bene intellecta, eſt infallibilis fidei regula, & ſufficientiſſima.*

Cap. XIII.

De Iudice præter legem.

E I. HActenus Catholicorum explicuimus argumenta ad confirmationem Theſis propoſitæ. Nunc, quid opponant Papiſtæ, viciſſim conſiderandum. Si in omni Republica bene ordinata requiritur alius aliquis iudex præter ſcriptam legem; tunc in Eccleſia, vtpote rectiſſimè ordinata, alius etiam iudex præter Scripturam, ſeu legem ſcriptam, admitti & aſſignari debet. Sed verum eſt primum illud antecedens: ergo & poſterius, ſeu conſequens. Argumentum eſt Tanneri Ieſuitæ in Col- F loquio Ratiſbonenſi, ſeſſione nona.

II. Probatur conſequentia; quia ſi ad hoc, vt aliqua Reſpublica ſit bene ordinata, requiritur vt præter ſcriptam legem, ſit alius quoque iudex viſibilis, tunc ad id, vt Eccleſia ſit bene ordinata, requiritur, vt ſit aliquis viſibilis iudex præter legem ſcriptam. Et rurſus probatur conſequentia; quia ideò requiritur alius iudex viſibilis, præter ſcriptam legem in Republica bene ordinata, quia ſcilicet iudex cognoſcere debet controuerſias in Republi- G ca ortas, atque adeò vtriuſque partis argumenta inſpicere. Secundò, quia debet, ſenſum legis explicando, ſententiam ferre: tertiò, quia debet ſua auctoritate poſſe compellere tranſgreſſores ad ius & fas; & vt ſententiæ eius deciſioni ſtent. Atqui eadem ratio eſt in Eccleſia.

III. Reſpondeo, Ieſuitas abuti Iudicis Amphibolia,

boliâ, in eáque pueriliter ludere. Propriè autem iudex is eſt, qui ſingulas Controuerſias cognoſcit, & dirimit, pronuncians ex præſcripto legis. At hic cùm Scriptura iudex appellatur, fit impropriè, vt ſignificemus inde deſumendas eſſe ſingularum Controuerſiarum deciſiones, quemadmodum in Rebuplicis ſumuntur iudicia à lege. Δεῖ γὰρ (inquit Ariſtoteles Politicorum quarto, capite quarto) τὸν μὲν νόμον ἄρχειν πάντων, τῶν δὲ καθ' ἕκαστα τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν πολιτείαν κρίνειν. Hoc eſt, interprete Perionio, *Nam & in rebus vniuerſis, leges valere debent, & de rebus ſingulis propriũ magiſtratum reiq; publicæ iudicium eſſe.* Atq; hunc eſſe Cõtrouerſiæ ſtatum debebat obſeruare Ieſuita, ex ipſis Theſibus: nam & Lutherani Scripturam conſtituebant doctrinæ, cultus, ac fidei Chriſtianæ normam, regulam, ac menſuram. Et ipſi Papiſtæ negabãt eam eſſe vnicam & ſolã normã. At nullus vnquã iudex appellatus eſt norma, regula, aut menſura: imò ne potuit quidem: cùm ipſe ſua iudicia non à ſeipſo habeat, ſed à lege, ſecundùm quam ſi pronunciat, æquus dicitur, ſin minùs iniquus, Cùm tamen nullus vnquam eſſe poſſet iniquus, ſi eſſet regula, & à ſe hauriret ſua iudicia.

IV. Itaque Syllogiſmum ita diſſoluo, ſuppoſitâ hac inter iudicem & normam differẽtia. Vt de normâ quidem, negetur antecedens: quia etſi verum ſit alios iudices propriè dictos & τῶν καθ' ἕκαστα requiri præter legem: tamen falſum ſit aliam normam conſtitui præter legem. Neque contrarium probatur ſecunda argumentatione, in qua eſt mera, craſſaque petitio principij, cùm idem probatur per idem. In tertia autem, quæ enumerantur tria capita, partes ſunt, non normæ, ſed iudicis propriè dicti.

V. Sin autem in primo Syllogiſmo loquatur Ieſuita de iudice propriè dicto, facilè totum concedimus. Sunt enim re vera in ſingulis Eccleſiis conſtituti iudices præter Scripturam, qui Controuerſiarum τὰ καθ' ἕκαστα cognoſcant. Sic enim Chriſtus, *Dic Eccleſiæ*. Sic Paulus Tito: *Huius rei gratia, reliqui te in Creta, vt quæ reliqua ſunt pergas corrigere*. Et Timotheo, *Aduerſus Presbyterum accuſationẽ ne admittito, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus*. Denique conſentit Eccleſiæ praxis perpetua. Sic Cyprianus vnum agnoſcit in Eccleſia vice Chriſti iudicem; epiſtola 55. & 69. ſeipſum appellat iudicem ad tempus à Deo conſtitutum. Sed hoc eſſet extra oleas ineptè vagari; non ad Theſim argumentari.

VI. Sed pergit Ieſuita, quæritque, an ea qualiſcunque autoritas, quam miniſterio tribuimus, ſit fallibilis, an verò infallibilis. Et quia nos infallibilẽ negare ſatis ſciebat, contra argumentatur. Vt Reſpublica Eccleſiaſtica ſit benè ordinata, requiritur omnino autoritas aliqua viſibilis, non qualiſcũque, ſed infallibilis. Ergo illud miniſterium iam aſſignatum, non eſt ſufficiens, ſed alio prætereà opus eſt iudice. Antecedẽs probat: quia ſi iſtud miniſterium eſt abſolutè fallibile, & nihilominus habet publicam autoritatem, tum ſequitur, quòd tota Eccleſia, vi talis miniſterij, poſſit quandoque penitus ad interitum redigi. At hoc eſt abſurdum: ergo & illud. Et conſequentiam probat: quia quando aliquis magiſtratus habens publicam autoritatem eſt fallibilis, & in aliquo dubio definiẽdo errare poteſt, tunc etiam ſubditi in tali dubio, vi talis regiminis, errare poſſunt, imò debent.

VII. At hæc primùm extra rem ſunt, deinde ſunt inania. Non ſunt ad rem: quia cùm certum ſit, tum non errare iudicem, quum pronunciat ſecundùm legem: ergo qui iudex conſtituetur infallibilis, eum oportet ita definiri, vt nunquam non pronunciet ſecundùm legem. Quare eius etiam ita conſtituti infallibilis, concedetur lex eſſe norma. Semper ergo conſeruatur diſcrimen illud inter normam, & iudicem: vt nõ ſequatur, ſi oporteat præter legem, eſſe aliquem iudicem infallibilem: ergo normam non eſſe vnicam. Et tamen hæc noſtra eſt Controuerſia.

VIII. Sed deinde negatur antecedens primi argumenti, quo aſſeritur, vt benè ordinata ſit Eccleſia, requiri autoritatem aliquam viſibilem, infallibilem. Quemadmodum enim in Repub. benè ordinata, ſufficit eſſe leges bonas, ex quibus τὰ καθ' ἕκαστα iudicari poſſint à ſingulis iudicibus: ſic in Eccleſia ſufficit eſſe verbum Dei Scriptum, ipſum veriſſimũ, certiſſimum, & infallibile, vnde ſinguli in Miniſterio Eccleſiaſtico conſtituti in eum finem, vt ſint iudices ſingularum Controuerſiarum, ſuum iudicium deſumant. Et quidem Eccleſiæ in hac re tantò fœliciore conditione, & ordinatione tãto præſtantiore, quanto certius eſt, Dei Verbum præſtare omnibus omnium Rerumpub. legibus.

IX. Abſurdum autem illud nullum eſt, duplicem ob cauſam. Primò, quia nullus eſt iudex viſibilis vnus, cui tota Eccleſia ſubiiciatur: ſed tantùm ſingulis ſuæ Eccleſiæ: quemadmodum Cyprianus dicebat epiſtola quinquageſima quinta, *Singulis paſtoribus portio gregis eſt adſcripta, quam regat vnuſquiſque, & gubernet, rationem ſui actus Domino redditurus*. Et longè ante Cyprianum Petrus capite quinto prioris Epiſtolæ, Presbyteros ſic hortabatur, *Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei*. Itaque Ieſuita, cùm ſupponit vnum aliquem iudicem, quo errante, vniuerſalis Eccleſia corruat, facit Papiſticè, non ſolidè. Hæc tamen Cõtrouerſia ſuo loco plenè diſputabitur. Intereà, ſi nemo vnus toti præeſt Eccleſiæ; ſed infinitis partibus infiniti, aut neceſſe erit omnes ſimul errare: aut non erit neceſſe vniuerſalem Eccleſiam perire. Sic cùm Oriens aliquando errauit, Occidens manſit integer.

X. Secundò falſum eſt ſubditos errare debere, errantibus Eccleſiæ Magiſtratibus. Nam Paulus ſeuerè, *Etiamſi nos aut Angelus è cælo euangelizet vobis præter id quod vobis euangelizauimus, anathema eſto*. Chryſoſtomus homilia 2. in poſteriorem ad Timotheum, οὐδὲ Παύλῳ πείθεσθαι χρὴ ἄν τι ἴδιον λέγῃ, ἄν τι ἀνθρώπινον, *Ne Paulo quidem obedire oportet, ſi quid dixerit proprium, ſi quid humanum*. Erat autem Paulus, vt Apoſtolus, in ſummo gradu Eccleſiaſtici miniſterij: & docuit tamen ſibi dicendum anathema, non verò fidem adhibendam, ſi populum in errorem conaretur inducere. Quare hinc efficitur, non ſequendos eſſe, etiam ſummos in Eccleſia Magiſtratus, cùm errant in definiendo. Hoc eſt, non vouendam eſſe Chriſtianis Ieſuiticam illam cæcam obedientiam; quæ nouis Loiolæ catulis pro ſummo eſt perfectionis gradu. Nimirum, ita oportuit, iuſto iudicio τυφλὸν τυφλὸς ὁδηγὸς ᾖ.

XI. Conſenuunt veteres. Ignatius ad Philadelphenſes, εἴ τις οὐκ ἀφίσταται τοῦ ψευδολόγου κήρυκος, εἰς γέενναν κατακριθήσεται, *Si quis non recedit à præconibus falſum annunciantibus, ad gehennam condemnabitur*. Clemens Conſtitutionũ libro ſecundo, capite decimo nono, Μή ποτε εἴπῃ ὁ λαϊκὸς, ὅτι ἐγὼ πρόβατόν εἰμι, καὶ οὐ ποιμὴν, καὶ οὐδένα λόγον ἐμαυτοῦ ποιοῦμαι· ἀλλ' ὁ ποιμὴν ὄψεται, καὶ αὐτὸς μόνος εἰσπραχθήσεται τὴν ὑπὲρ ἐμοῦ δίκην· ὥσπερ γὰρ τοῦ καλοῦ ποιμένος τὸ μὴ ἀκολουθοῦν πρόβατον λύκοις ἔκκειται εἰς διαφθο-

τὸν ὅταν τῷ πονηρῷ ποιμένι τὰ ἀκολουθῇ πρόβατα ἔχει τὸν θάνατον, ὅτι κακῶς ὄντως αὐτοὶ δεῖ φονευθῆναι ὑπὸ τῶν θηρίων πεσόντων. Ne laicus dicat, Ego ouis ſum, & non paſtor, & nullam mei rationem habeo: paſtor viderit, ipſe ſolus pœnas pro me dabit. Vt enim, cùm ouis nõ ſequitur bonum paſtorem, lupis expoſita eſt ad intereundum: ſic rurſum, cum ouis malum paſtorem ſequitur, certus eſt ouis interitus à malo paſtore, qui eam deuorabit. Quare fugiendi ſunt paſtores interfectores. Cyprianus epiſtola ſexageſima octaua, *Plebs obſequens præceptis Dominicis, & Deum metuens, à peccatore præpoſito ſeparare ſe debet.* Leo primus epiſtola 23. quæ eſt ad Clerum & plebem Conſtantinopolitanam, *Nec quiſquam ſibi audeat de Sacerdotali honore blandiri, qui potuerit in exſecrandi ſenſus impietate conuinci.* Et paulò pòſt, *Separentur huiuſmodi à ſanctis membris corporis Chriſti, neque ſibi Catholica libertas infidelium iugum patiatur imponi.*

XII. Quinetiam in Decretis cauſſa vndecimâ, quęſtione tertiâ, *Si is, qui præeſt, fecerit, aut cuiquam quod à Domino prohibitum eſt, facere iuſſerit, vel quod præceptum eſt præterierit, aut præterire mandauerit, ſancti Pauli ſententia ei ingerenda eſt, dicentis, etiamſi nos, aut angelus de cœlo, euangelizauerit vobis præterquam quod vobis euãgelizauimus, anathema ſit.* Et pòſt pauca, *Is, qui præeſt, ſi præter voluntatem Dei, vel præter quod in ſanctis Scripturis euidenter præcipitur, vel dicit aliquid, vel imperat, tanquã falſus teſtis Dei aut ſacrilegus habeatur.* Alia ſunt etiam non pauca in eadem quęſtione parte 7. quæ ex profeſſo docent, *obedientiam non eſſe ſeruandam prælatis in rebus illicitis.*

XIII. Cõſentit praxis. Theodoretus hiſtoria libro 1. cap. 22. quũ obſeruaſſet, Eulaliũ, Euphroniũ, Placeotium conſtitutos fuiſſe Antiocheos Epiſcopos, in quorũ animis delituerit Ariana labes; *quàm plurimi* (inquit) *tũ ex clero, tũ ex populo, quibus propoſitum erat Deũ ſanctè & ſincerè colere, relictis publicis Eccleſiæ conuentibus, ſeparatim per ſe cõuentus agere cœperunt.* Idẽ libr. 2. cap. 24. teſtatur, cùm Antiochię conſtitutus eſſet Leõtius, Arianã hęreſin pro viribus diſſimulans, ſed Arianos tamẽ fouens, Flauianũ & Diodorũ, apertè doctrinã propugnantes Apoſtolicã, cum palã corripuiſſe: imò, quãuis nondũ Sacerdotij dignitatẽ adeptos, diu noctuq; ad pietatis ſtudium omnes ſedulò excitaſſe: quod ſanè fieri non poterat, niſi docerent plebẽ, ne paſtori erranti adhiberent fidem. Quinetiã capite 17. in ipſa vrbe Romã cũ conſtitutus eſſet Fœlix Epiſcopus Arianis fauens, adeò legimus ab eo Romanos diſſenſiſſe, vt nemo eorum in Eccleſiam ingredi voluerit, dum ille intus eſſet. Sic cũ Fotinus Sirmitanam Eccleſiam in Pãnonia tẽtaret, commiſſæ ipſi oues Chriſti (quę ipſum magno omnium fauore exceperant) multum pro Catholica fide vigilantes, quamquam paſtoris ſui admirarentur eloquentiam: tamen, quem antea quaſi arietem gregis ſeqoebantur, eundem deinceps velut lupum fugere cœperunt. Sic Vincentius Lyrinenſis teſtatur capite decimo ſexto.

XIV. Et tamẽ contra hanc Scripturæ autoritatẽ: contra Patrũ admonitiones: cõtra Eccleſiæ praxim, inſtãt Ieſuitę. Populus (inquit Tannerus) in re dubia magiſtratui publicã autoritatẽ habenti, debet obtẽperare. Sanè verò, (inquã) ſi nullo modo cõſtare poteſt aliũde, quid agendum ſit. Quod in rebus ad fidem pertinentibus, & ex quibus ſequitur Eccleſiæ ruina, non eſt timẽdum apud eos qui Scripturis ſanctis ſuum honorem deferunt: ea qua certiſſima ratio patet omnium errorum circa fidem corrigendorum. Itaque hæc inſtantia non eſt ad rem.

XV. Sed obiicit rurſus: Erit ergo melior cõditio populi, quã magiſtratus. Scilicet nõdũ legerat illud Cyrilli catecheſi 15. *ἔξεστι καὶ ἀκροατὴν κρείττονα γενέσθαι τοῦ διδασκάλου, καὶ τὸν ἔσχατον ἐλθόντα γενέσθαι πρῶτον. Licet & diſcipulos meliores eſſe magiſtris, & qui poſtremus venit, eſſe primum.* Et hoc quidẽ præfixa admonitione, *σὺ τι μὴ ἐγὼ ὁ διδάσκων σε ἀπόλωμαι, καὶ σὺ μετ᾽ ἐμοῦ συναπόλῃ, Caue, ne ſi ego qui te doceo, peream, tu vnà mecum pereas.* Magnũ verò ſanè & memorandũ infortuniũ. Quaſi piaculum fecerit plebs Conſtantinopolitana, cũ receſſit à Neſtorio: aut ſcelerati fuerint Flauianus & Diodorus Antiocheni, qui Epiſcopos ſuos obiurgarẽt. Imò verò neceſſe eſt plebis fidelis meliorẽ eſſe ſortẽ, quã paſtoris errantis: tũ quia aliàs nullũ eſſet priuilegiũ fidei: tũ, quia nõ propter Paſtores eſt Eccleſia, ſed contrà, propter Eccleſiam Paſtores. Itaq; oportet cognitam eſſe plebi perpetuã illam veritatis normam, ad quã reuocet paſtorũ ſuorũ iudicia. Quod cũ nõ accidit, & plebs potiùs remanet imperita, nec ſcire curat, quæ pertinent ad propriã ſalutem, quod seriò curatur in Papatu, tũ facilè perſuadentur à paſtorib' quilibet errores; abducitúrq; plebs à veritate. Quod ſuo tempore factum conqueritur per Hieremiam Dominus capite quinquageſimo, *Grex perditus factus eſt populus meus: paſtores eorum ſeduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus.*

XVI. Ergo (inquit) plebs iudex erit ſui Magiſtratus. Reſpõdeo varia eſſe Magiſtratuũ genera: alios eſſe ſummos, alios ſubalternos: alios abſolutos: alios autoritate certis coercita terminis. Sũmos iudices & abſolutos, nefas eſſe ab vllo iudicari. Reliquos nõ item. Iam in Eccleſia nullos eſſe ſummos, abſolutóſque Magiſtratus, ex Paſtorũ ordinariorũ numero. Itaq; non eſſe abſurdũ, ſi quando iudicẽtur à plebe. Quemadmodũ enim in Republica Romana, Decẽviros populus rectè iudicauit, & coëgit Magiſtratũ cauere, qui tamẽ erant conſtituti iudices ipſius populi. Sic nõ poteſt plebs Cõſtãtinopolitana nõ laudari, quę, teſte Socrate libr. 7. cap. 32. blaſphemiam Neſtorij, cũ primùm audiit, deteſtata eſt. *Hæc verba,* (inquit Socrates, nẽpe eius qui negaret virginem eſſe Deiparam) *omnium animos tam Clericorum quàm Laicorum, magnopere conturbauerunt: nam iam olim didicerant Chriſtum verè Deum eſſe,* & quæ ſequuntur.

XVII. Itaq; coercuit ſe Tannerus, &, *Abſurdũ eſt* (inquit) *conſtituere populũ iudicem Magiſtratus in dubio.* Non ergo (inquã) ſimpliciter ſui Magiſtratus, ſed ſolum tũ cùm incertũ eſt id, de quo ſuam ſententiã ille pronunciãt. Sed ergo (inquã) non efficiet magiſtratus autoritas, vt de eo plebs nõ iudicet: ſed rei ipſius de qua iudicandũ, natura: quia verò nulla eſt regula, niſi authẽticã, id eſt, quę ſua autoritate definiat, non erit igitur ille Magiſtratus quiſquis eſt, regula. Deinde non erit omnium Controuerſiarum: ſed tantùm earum, quæ futuræ ſunt obſcuriores. At nos omnium regulam quærimus, non aliquarum.

XVIII. Et meminiſſe Tannerus debuit, hãc obiectionẽ inde natam, quòd negaremus, etiamſi non detur viſibilis iudex infallibilis, poſſe ex vi miniſterij totã Eccleſiã ad interitũ redigi: quia nõ eſſet neceſſe errãti paſtori plebẽ obtẽperare. Quod ſi retexamus diſputationẽ, ita neceſſe erit partes connectere: vt ſit primus Syllogiſmus: Quæcunq; Eccleſia Magiſtratũ habet potentẽ errare, ea poteſt interire. At Eccleſia Chriſtiana nõ poteſt interire. Ergo nõ habet Magiſtratũ qui poſſit errare. Nos maiorẽ negabamus: illi probabãt hoc 2. ſyllogiſmo: Quęcũq; Eccleſia tenetur obedire Magiſtratui errãti, ea poteſt deficere

At

At quæcunque Eccleſia habet magiſtratum potentem errare, tenetur obedire magiſtratui erranti: ergo quæcunque Eccleſia habet magiſtratum potentem errare, ea poteſt deficere. Nos minoré negabamus, illi confirmabant hoc tertio ſyllogiſmo. Cuicunq; magiſtratui denegatur obedientia à populo, is iudicatur à populo. At nullus magiſtratus iudicandus eſt à populo. Ergo nulli magiſtratui denegãda eſt obedientia à populo. Nos minorem negabamus: at viderunt Ieſuitæ eſſe nimis generalem, id eſt, falſam, itaque iam coercuerunt. At nullus magiſtratus iudicandus eſt à populo in re dubia.

XIX. Ergo (inquam) vel nouum aſſumunt terminum, & quæſtionem auertũt: vel ſuperiora oportet etiam retexẽdo corrigere: & ſecundum ſyllogiſmum ita conſtituere: Quæcunque Eccleſia tenetur obedire magiſtratui errãti in dubio, ea poteſt interire. At Eccleſia, quæ habet magiſtratum fallibilem; tenetur obedire magiſtratui erranti in dubio. Ergo ea poteſt interire. Ac tum, non tantùm vt priùs, minorem negabimus, ſed etiam maiorem.

XX. Nam eas ſententias, ex quibus poſſit tota Eccleſia ad interitum redigi, neceſſe eſt pertinere ad fidem vniuerſalem, aut ad morum iuſtitiam vniuerſalem. At ſi ſupponatur Scriptura norma omnium Cõtrouerſiarum, nihil poteſt eſſe huiuſmodi, quod ſit obſcurũ aut dubium: ſicut etiam Auguſtinus diſertè pronunciat in iis, quæ clarè poſita ſunt in Scripturis, inueniri ea omnia quæ pertinent ad fidem & mores. Itaque ſic concludo, Si id, de quo ſuam ſententiam magiſtratus pronuntiat, eſt de fide Catholica, tum non poteſt eſſe dubium; ac proinde ſi erronea ſit ſententia, debet plebs eam iudicare, & repudiare: ideoq; effugere poteſt internecionis periculum. Sin autem eſt obſcurum, ergo non pertinet ad fidem Catholicam: ac proinde, etiam ſi non poſſet à populo iudicari, tamen non inferret perniciem toti Eccleſiæ. Quare hoc argumentum nihil probat.

Cap. XIV.

De ſententia ſummi iudicis.

I. Omnis iudex, præſertim ſupremus & generalis, ita debet dicere ſententiam, vt altera pars litigantium euidenter ſciat ſe viciſſe: altera pars euidenter ſciat ſe cauſam amiſiſſe, quantum eſt ex parte huius iudicis. At hoc neq; Scriptura Sacra, neque Spiritus Sanctus per Scripturam poteſt facere. Ergo neq; Sacra Scriptura, nec Spiritus Sanctus loquẽs per Scripturã eſt talis iudex. Argumẽtũ eſt Becani, itẽ Gretſeri Ieſuitę in colloquio Ratiſbonenſi. Et minor illuſtrabat, his totidẽ verbis, *Stamus ego & Collega, & Domini aduerſarij, in cõſpectu huius iudicis* (Bibliorũ) *contẽdimus, an ſit iudex Cõtrouerſiarũ. Iã ille iudex debet pronũciare ſententiã, vt nobis conſtet euidẽter. Sumus hic in cõſpectu Sacræ Scripturæ, & Spiritus Sancti; pronunciet ſententiam, & ſic dicat, Tu Iacobe Gretſere, malè ſentis, cecidiſti cauſa tua. Tu Iacobe Hailbrunnere viciſti, Tunc ego ſtatim tranſibo ad veſtrum ſcamnum.* Et paulò poſt *Iam adſit Spiritus Sanctus, iam iudicet, iam me condẽnet.* Quibus ille, non aliter inſultat Spiritui Sancto, quàm Elias olim Pſeudoprophetarum diis: quod verum ſine horrore poſſint aures pię ferre, viderint alij. Certè, etſi noſtra falſa eſſet ſententia, tamen hoc merebatur Spiritus Dei, vt honorificentiùs nominaretur.

II. Et poterat meminiſſe nõ carere hiſtoriam Eccleſiaſticam exemplis manifeſtis, huius ipſius energiæ Spiritus, quam ille non ad cuiuslibet Ieſuituli impatientiam & procacitatem exſerere tenetur, ſed pro ſuo liberrimo arbitrio. Nam quidni huc referamus illud ex Actorum 6. de Stephano: *Non poterant reſiſtere ſapientiæ, & Spiritui per quem loquebatur?* Certè Stephanus ex Scripturis ſolis diſputabat. Addo hiſtoriã illam ſolennem eius Philoſophi, qui, penè dicam, coactus eſt credere id ipſum, quod impugnaturus venerat, tum quum cogebatur Nicena Synodus: nõ rationibus victus, non miraculis; nõ autoritate pronũciantis Eccleſię, ſed grauiſſima diuini nominis obteſtatione commotus tacuit; *In nomine Ieſu Chriſti, Philoſophe, audito.* Sic enim refert Sozomenus libro primo, capite decimo ſeptimo.

III. Quid? non eſt luculẽtiſſimum illud exẽplum ex 2. Actorũ. Cùm Petrus prolixè ex Scripturis concionatus eſſet de Chriſti morte, & reſurrectione, déq; ſalute in eius nomine quęrẽda; & eorũ ſcelere, à quibus erat occiſus, Iudæi *compuncti ſunt corde, & dixerunt ad Petrum, & reliquos Apoſtolos, Quid faciemus viri fratres?* Et baptizata ſũt, additáq; Eccleſię die illo capita quaſi ter mille. Nimirũ audiebãt illi Spiritũ Sãctum pronunciantem, Viciſti Petre; vos Iudæi cauſa cecidiſtis. Et quia audierũt, tranſierũt ad ſcãnum Apoſtolorum. Sed Ieſuitæ ex eorũ ſunt ſurdorum genere, qui aures habent, vt non audiant: quò minùs mirũ eſt, ſi abſq; horrore inſurgãt in Spiritũ Sanctũ.

IV. Quid? Nónne potuit Catharina, ſi tamen hęc hiſtoria eſt nõ fabula: ſed quid tũ? nã quæ reuera eſt fabula, eã Papiſtę habent pro veriſſimã hiſtoriã: potuit inquam Catharina, cõgreſſa Philoſophis 50. & quidẽ ipſo flore Philoſophorum, ſic diſputare, vt tandẽ victi Philoſophi ad Imperatorem dicerent, *Hæc puella, in qua Spiritus Dei loquitur, ſic nos in admirationem cõuertit, vt cõtra Chriſtum aliquid dicere, aut omnino neſciamus, aut penitus formidemus: vnde, Imperator, cõſtanter fatemur, quòd niſi probabiliorem ſententiam de his quos vſque modò coluimus, protuleris, ecce omnes ad Chriſtum conuertimur.* Et nobis Ieſuitæ negent poſſe Spiritum Sanctũ ita dicere ſententiam, vt ſe altera pars ſciat victam, altera victricem? Nimirum neque illi Scripturam ſciunt, nec ſua etiam myſteria curant.

V. Itaque nego minorem Syllogiſmi. Nam qua ratione iudicis nomẽ tribuitur Normę, eadẽ tribuũtur ei quę ſunt iudicis partes, condemnare, iudicare, & ſimilia. Atq; adeò ipſi nominatim Scripturæ Ioãnis 5. *Eſt qui accuſet vos Moſes.* Nam hoc accuſare, etſi propriè ſumptum non ſit iudicis, tamẽ facilè vident omnes ſumi hoc loco pro condẽnare: quia non tanquam actor cum reo, Moſes cũ Iudæis componi poteſt. Nã ipſi aduerſarij non diffitentur Scripturã eſſe normã, & quidem infallibilem, etſi non ſolã. Accuſari autẽ à norma iudiciorum, ſiue à lege, quid aliud eſſe poteſt niſi condẽnari? Nã Moſem nominari pro lege à Moſe ſcripta, vix admonendũ videtur. Thomas in hũc locũ: *Accuſat autem eos Moſes dupliciter. Materialiter, quod ex hoc, quòd prætergreſſi ſunt mandata eius, ſunt accuſandi: ad Romanos 4. Quicunq; in lege peccauerũt, per legem iudicabuntur: item accuſat eos: quòd Moyſes, & alij Sancti poteſtatem habebunt in iudicio.* Maldonatus, *Quomodo accuſaturus Moſes? Quia ex ipſius libris in iudicio conuincentur.*

VI. Baſilius Epiſtola 80. ad Euſtathiũ medicũ [illegible]. Eſt autem [illegible] verbum iudiciale. Etymologicum magnũ, [illegible]. Gloſſariũ vetus, [illegible], diſceptator, arbiter, interuentor. Significauit igitur

Baſilius, has partes, quæ ſunt pronunciandæ ſenten- A tiæ, competere Scripturæ: contra quàm noſtri putât Ieſuitę. Et mihi vide, quęſo, viri illius ſanctiſanctam confidentiam. Erat illi negotium cum Arianis de maximo religionis negotio: & prouocabat eos ad Scripturæ iudiciũ. Quid videtur? An ſimilis noſtris Papiſtis, qui negant hanc ipſam inter Catholicos & Arianos controuerſiam, ex Scripturis iudicari poſſe? Imò negant Scripturam in vlla Controuerſia poſſe pronunciare, vtra partium vicerit. Deniq; cùm prouocãtur ad Scripturã, nihil habent antiquius quàm B ab ea deflectere, vndique conquiſitis, & quidem curioſiſſimè, exceptionibus, & calumniis.

VII. Quod reliqua attinet, in iis hanc oportet inesse vim argumenti: Quicunq; ita dicit ſentẽtiam, vt altera pars euidẽter ſciat ſe viciſſe, altera ſe cauſa cecidiſſ.; is diſertè vtrãque partẽ ſuo proprio nomine compellat. At hoc neq; Scriptura, neq; Spiritus Sanctus per Scripturã facere poteſt. Ergo ne poteſt quidẽ ita ſententiã dicere, vt altera pars ſe euidenter viciſſe ſciat, altera ſe eſſe victam. At nos negamus ma- C iorem. Nã hæ partes non cuiuslibet ſunt iudicis: ſed tantùm eorum, qui ſingulares Controuerſiarum circumſtantias examinant: non autem eius iudicis, qui eſt norma, regula, & lex iudiciorum. Neque vnquã in vlla quantumlibet bene ordinata Repub. accidit, vt in legibus diſertè legatur condemnatio Titij & Meuij litigantium.

CAP. XV.

An Scriptura dirimat omnes Controuerſias. D

I. IVdex ſupremus & generalis omnium Controuerſiarum, debet dirimere, vel poſſe dirimere omnes Controuerſias, quę oriuntur circa negotium religionis. At Scriptura Sacra non poteſt dirimere omnes illas Controuerſias, quæ circa negotium religionis oriuntur. Ergo Sacra Scriptura non eſt generalis & ſupremus iudex omnium Controuerſiarum. Argumentum eſt eiuſdẽ Gretſeri: ſed & Gregorij de Valentia. Et ad minoris confirmationem, exempla E colligunt de Paſcha, verũ ſit celebrandũ die Dominica, an cum Iudæis decima quarta luna. De perpetua virginitate Mariæ: De Euangelio Nicodemi, & Epiſtola ad Philemonem, vtrum ſint in Canone: De autoritate Scripturæ. De non rebaptizandis hæreticis: De Sacramentis.

II. Reſpondeo, Controuerſias orientes circa negotiũ religionis eſſe vel de iure, vel de facto. Has verſari circa particulares circũſtantias. Illas verò in cõmunib. axiomatis eſſe, vnde poſtea iudicẽtur ſingu- F lares, poſtquam de facto conſtiterit.

III. De Cõtrouerſiis facti negatur maior. Exempli gratia, ſi dicat quis, Omnis negans Chriſtum eſſe verũ Deũ, eſt hæreticus: at Neſtorius negauit Chriſtũ eſſe verum Deum. Ergo Neſtorius eſt hæreticus. Controuerſia oriri poteſt non tantũ de maiore, ſed etiã de minore, verũ Neſtorius ea docuerit. At hanc Cõtrouerſiam Scriptura dirimere nõ tenetur. Sic ex Scripturis habemus, nullum librum Canonicũ mentiri: ſed librum Sapientiæ, aut Maccabæorum men- G tiri non debent Scripturæ docere.

IV. Quod attinet ad Cõtrouerſias alterius generis, id eſt, iuris, dico minorem niti blaſphema illa Papiſtarũ ſententia, de imperfectione Scripturę, quam prolixè refutabimus κατ' ἰδίαν, cùm ad eius proprium locum fuerit peruentũ; examinatis his ipſis exemplis, atq; aliis plurimis, quæ variè à variis conquiruntur, in id tantũ intentis, vt quoquo modo calũniam faciãt Spiritui Sancto, in accuſationẽ cõuerſi Scripturarũ, vt de ſui tẽporis hæreticis loquebatur Irenæus.

V. Interea dico hãc eſſe regulæ naturam, vt ex eã iudicentur, non tantùm quæ in ea continentur, ſed etiã quæ non ſunt in eã. Nam quis neſcit in ſingulis ſcientiis ipſa principia eſſe normam, vnde iudicẽtur omnia quæ ad eas pertinent? & tamẽ ſingula præcepta nõ ſunt in ipſis principiis, niſi fortè δυνάμει, & tanquã in ſemine: quomodo Hoſius fatetur in Euangelio contineri quęcunq; ſunt ad ſalutẽ neceſſaria. Leges etiã nõ habẽt intra ſe definitas omnes inter Titiũ & Meuium lites, expreſsè, & explicitè: & tamẽ à Iurecõſultis habẽtur pro regula: nimirũ quia cũ primũ ipſę particulares lites cõparantur cũ legibus, ſtatim elucet illud, *Quid iuris*. Hoc modo nos dicimus Scripturam ſufficere ad omnia diiudicanda.

VI. Omnes enim Controuerſiæ de rebus ſunt, quæ vel propriè, & per ſe ad fidẽ pertinent: vel ſunt contra fidẽ: vel ſunt adiaphorę, id eſt, in medio poſitę, vt neq; ſint contra fidẽ, neq; propriæ, & per ſe ad fidẽ pertineant; ſed per accidens; quaſi fidei ſiue religionis circumſtantiæ, & appẽdices. Ad hęc autem tria rerum genera exactè iudicanda ſufficit Scriptura. Ergo & ad omnia.

VII. Nã quæ ad primũ pertinent, omnia neceſſariò cõſtant ex Scriptura, vel ex diſertis locis, vt ſũt omnes articuli fidei comprehẽſi in Symbolo: vel ex cõſequentia κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως, vnde factum, vt veteres Patres ſingula ſua dogmata tot cõſtabiliant Scripturis. Ad hunc modum nos aſſerimus ſola fide hominẽ iuſtificari. Nam iuſtificari quidẽ fide, totidẽ literis in Scriptura legimus. Sola autẽ fide, etſi non ſit ita expreſſum; quę Papiſtis eſt plauſibilis occaſio noſtri calumniandi, tamen neceſſariò ſequitur ex Scripturã; vt non magis neceſſaria ſit concluſio, Sol lucet, ergo dies eſt. Nã cũ excogitari nõ poſſint plures iuſtificationis cauſſę ex parte hominis, quã duę, nempe opera & fides: certè excluſis operibus, quod diligentiſſimè facit Paulus pluribus locis, neceſſe eſt ſolam fidem remanere.

VIII. Quæ ſunt ordinis ſecundi, nonnulla quidem etiam diſertè prohibita leguntur, vt veneratio imaginũ; iuſtificatio ex operibus; & ſimilia. Cætera negantur ex conſequẽtia, quia pugnant cũ dogmatis ſcriptis. Sic Catholici Chriſtum negant ab impiis ſumi; quia ipſe Chriſtus dixit, habiturũ vitam æternam, quicunque carnem eius comedet, & ſanguinẽ bibet: Ioann. 6. Sic Purgatoriũ impugnant, quia negauit Paulus, vllum ſupereſſe κατάκριμα iis, qui ſunt in Chriſto, octauo ad Romanos.

IX. Iam in tertio genere, ea quidẽ, quorũ inſtitutio conſtat ex Scriptura, inde etiã facile iudicantur, Dies Dominica, Ieiuniũ, & ſimilia. Reliqua autẽ ex generalibus cenſenda ſunt axiomatis ſcriptis: cuiuſmodi hęc ſunt. Prioris ad Corinth. 14. *Omnia decenter, & ordine fiant.* Ad Coloſſenſes 2. *Si mortui cum Chriſto, liberi eſtis ab elementis mundi, quid vt viuentes in mundo ritibus oneramini? Ne attigeris, neq; guſtaris, neq; contrectaris: quæ omnia ipſo vſu pereunt, præſcripta ex mandatis & doctrinis hominum.* Et ſi qua ſunt alia.

X. Sic Paſcha Iudaicum facile videmus non eſſe Chriſtianis obſeruandũ. Cũ enim Paulus dixit prioris ad Corinth. 5. *Paſcha noſtrũ pro nobis ſacrificatum eſt:* facile eſt colligere nõ idẽ eſſe Paſcha Iudęorũ. Imò generaliter non eſſe religioſè obſeruandos dies, idẽ Paulus monuit ad Galatas quarto, *Dies obſeruatis, & mẽſes, & tẽpora, & annos: metuo de vobis, ne fruſtra fatiga-*

tus

eo ſint apud vos. Et ſecundo ad Coloſſenſes, *Nemo vos iudicet in cibo vel in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut Sabbatorum.* Quæ concedimus eos iure fuiſſe damnatos, qui contenderent cum Iudæis Paſcha eſſe celebrandum.

XI. Nec malè Nicena Synodus diem aſſignauit Dominicam: ſed tamen decoris cuiuſdam & ordinis gratia: vt facilè colligitur ex Epiſtola Conſtantini ad Epiſcopos, qui Synodo non interfuerant. Primò enim prolixè docet nihil nobis debere eſſe cum Iudæis commune. Deinde eſſe [illegible] graue & indecorum, in eadem Eccleſia Catholica [illegible], *iiſdem diebus alios quidem vacare ieiuniis, alios verò conuiuia agitare.* Vnde concludit tandem in hunc modum, [illegible]. *Cùm igitur hæc ita corrigi oporteat, vt ne quid nobis ſit cum parricidis Iudæis, qui Dominum noſtrum occiderunt, commune: eſt verò ordo ille decorus, quem omnes Occidentales, Meridionales, & Septentrionales Eccleſiæ ſeruant, etſi enim quædam Orientales non admittant: proptereà in præſens ita cenſuerunt omnes rectè ſe habere.* Ex quibus verbis apparet Nicænos Patres hanc Controuerſiam definiuiſſe, non ex argumentis neceſſariis, cuiuſmodi quærenda ſunt in articulis fidei, ſed probabilibus, quæ locum habent in iis quę pertinent ad decorum Eccleſiæ.

XII. De Mariæ virginitate, id docent Scripturæ Sacræ, quod eſt ad fidem neceſſarium: Mariam virginem, hoc eſt, à viro integram, ex Spiritu Sancto concepiſſe, deinde peperiſſe Filium Dei. Cętera verò, vtrum ne in partu quidem apertus ſit vterus, an etiam vſque ad mortem viro intacta permanſerit: illud curioſè, nec ſatis pudenter inueſtigari credimus, hoc autem piè credimus: cùm nihil ſit in Scriptura, quod repugnet: etſi non ſit articulus fidei. Qua de re aliàs.

XIII. Euangelium illud, quod circumfertur Nicodemi nomine, cuius ſit, non magis certè ex Scriptura probari debet, quàm ſinè ne Aeſopi, quæ leguntur fabulæ; aut aureus aſinus Apulei. Sufficit argumentis neceſſariis euinci, ineptiſſimè conſutum ſomnium, neque ſine blaſphemia inter Canonicos libros numerari poſſe. De Epiſtola ad Philemonem idem iudicium, quod cæteris Canonicis, de quibus in publico, vt de reliquis exemplis.

CAP. XVI.

De hæreticis prouocantibus ad Scripturam.

I. PLerique hæretici, ſi non omnes, prouocant audaciſſimè ad Scripturam. Ergo Scriptura ſola non eſt iudex, & norma omnium Controuerſiarum. Argumentum rurſus eſt Gretſeri, conſequentiam probantis hoc ſyllogiſmo. Nullus reus, qui euidenter ſcit ſe damnatum iri, prouocat audaciſſimè ad iudicem, à quo ſcit euidenter ſe damnatum iri. Sed hæretici ſunt rei. Ergo non prouocarent ad illum iudicem, à quo euidenter ſcirent ſe damnatum iri.

II. Franciſcus Cordubenſis paulò aliter concipit. *Dei* (inquit) *veterum religionum dogmata exponit, & controuerſias decernit, tum omnes ſectarij purum Dei verbum ſibi vendicent, quid eſt, quod adhuc in tanta rerum & verborum Controuerſia verſantur?* Quaſi diceret: Quicunque iudex eſt omnium Controuerſiarum, eum qui ſibi vendicant, nihil habent controuerſiæ: at Scripturam & ſibi vendicant hæretici, & habent multas controuerſias. Ergo Scriptura nō eſt iudex omnium Controuerſiarum.

III. Reſpondeo ad vtrumque ſigillatim. Ad Gretſerum, rectè fuiſſe illi ab Hunnio negatam cōſequentiam: vtpote, quæ nullo nitatur rationis fundamento: aliàs oporteret nullum eſſe iudicem, ad quem fiat prouocatio. Exempli gratia: Prouocabat Paulus ad Cæſarem, Actorum vigeſimo quinto: an credimus, eam ob cauſam non fuiſſe Cæſarem Pauli iudicem? Imò contrà, eo ipſo conſtat fuiſſe, quia Paulus appellauit. Similiq; ratione eo certiùs conſtat omnium Controuerſiarum iudicem eſſe Scripturā, quia ad eam prouocāt, nō tantū Catholici, vt Baſilius, Optatus, atq; alij, ſed etiam hæretici: quod non fieret, niſi vtriſq; notū eſſet, id ius eſſe Scripturę.

IV. Probatio conſequentiæ eſt vitioſiſſima. Primò, non probat id quod negabatur, quódque poſitum fuerat pro argumento. Quod vt fiat manifeſtū, ſic expleo ſyllogiſmum, quem Gretſerus reliquerat imperfectum. Nemo ad quem ab hæreticis prouocatur, eſt iudex omnium Controuerſiarum. At omnes hæretici prouocant ad Scripturam: ergo Scriptura non eſt iudex omnium Cōtrouerſiarum. Nos maiorem negamus, quæ, quia nō erat expreſſa, ideò conſequentiam nominabamus. Debuit igitur Gretſerus probare hāc maiorem, ac proinde ex ea componere concluſionem poſterioris ſyllogiſmi. Quod tamen non facit. Quis enim non videt, quantopere differant hę propoſitiones, *Nemo, ad quem ab hæreticis prouocatur, eſt iudex Cōtrouerſiarum:* &, *Hæretici non prouocarent audaciſſimè ad illum iudicem, à quo euidenter ſcirent ſe damnatum iri?* Enimuerò, etiamſi non prouocarent, tamen Scriptura eſſet iudex, quæ inuitos etiam ac recuſantes damnaret.

V. Secundò, huius ſecundi ſyllogiſmi maior nō eſt certa. Prouocant enim ſæpè multi etiam ad eos iudices, à quibus certò ſciunt ſe condemnandos, varias ob cauſas. Vel vt tantò temporis interea lucrum faciant, vt ſæpè etiam manifeſtorum criminum rei: vel vt ne ſibi ipſis defuiſſe videātur: quomodo Paulus ad Cæſarem, etſi certò ſciret, ex reuelatione, ſic ſibi teſtificandum eſſe Romæ, vt Hieroſolymis, Actorum vigeſimo tertio: & noſtro tempore plurimi martyres, qui à ſententia Ordinariorum prouocabāt ad ſuperiores, etſi experimēto didiciſſent æquè ab his, atque ab illis in ignem conijci eos, qui Papiſmum improbarent. Vel denique (ne omnia colligā) vt interea fatigentur aduerſarij firmiores, incautiores decipiantur: quod eſt frequentiſſimum hęreticis prouocantibus ad Scripturam, teſte Tertulliano in Præſcriptionibus.

VI. Cæterū fieri poteſt, vt hæretici neſciant manifeſtè ſe dānatum iri à Scripturis: ſed nihil hoc ad rē: non enim quæritur, quid illi ſciant, aut neſciant, ſed quid ſit re verū, & apud Paulum legimus, ad Romanos ſecundo, *Qui ſine lege peccauerūt, ſine lege quoq; peribunt:* quāuis certum ſit legē eſſe perfectiſſimā regulā operū. Quin etiā Patres aſſerūt ignorationē Scripturarū eſſe cauſā hæreſeon. Et Irenæus ita ſcribit libri tertij capite ſecundo, *Cùm ex Scripturis arguuntur, in accuſationem conuertuntur ipſarum Scripturarum, quaſi non rectè habeant, neque ſint ex authoritate.* Quibus verbis, quis non videt ſignificari, hæreticos ſtatim atque percipiunt ſe à Scripturis condemnari, reſpuere earū authoritatem? Ergo, cùm nō reſpuunt,

neceſſe eſt eos non percipere ſe ab eis damnari. Illuſtratur idipſum exẽplo noſtrorum Papiſtarum, qui, quia ſentiunt, ſi cogãtur, ſecundùm Tertullianum, ſua de Scripturis ſiſtere, ſtare non poſſe, ideò nunquam ad eas prouocant; imò ferre non poſſunt, cùm ad eas prouocantur.

VII. Præterea vt ignorent quidam, tamen non omnes. Nam Theodoretus his verbis deſcribit hæreticorum ingenium, in opuſculis illis contra varias hæreſes, quæ ſunt in ſecundo tomo operum Athanaſij, ὅταν οἴδασι μὲν τὴν ἑαυτῶν κακοφροσύνην ἐμπεδιζομένην ὑπὸ τῶν γραφῶν ἀποδείξεων, ἀποστρέφονται τὰς γραφὰς ὡς ἐχθρὰς· ὅταν δὲ νομίσωσι συντελεῖν αὐτοῖς γυμνόν τι ῥητὸν πρὸς τὴν ἰδίαν ἐγχείρησιν ἀποτεμόντες τῆς εἰκείας ἀκολουθίας, ὑπάγουσιν πρὸς τὴν ἰδίαν κατασκευήν: *Si videant potius è Scripturâ demonſtrationibus ſtultitiam ſuam conſtringi, tum Scripturas recuſant & ſcopum & vſum. Si quando verò putant ſibi fauere nudum aliquod effatum à genuina reciſum orationis ſerie ad ſuum propoſitum, accommodant ſuis confirmandis.* Vnde duo notantur: aliquando quidem hæreticos ſentire ſe Scripturis conſtringi: aliquando autem putare eas ſibi fauere. Priores recuſare Scripturam (id enim ſignificat τὸ ἀποστρέφεσθαι, non autem inuertere, vt reddidit Abrahamus Sculretus) non autem ad eam prouocare: poſteriores autem prouocare quidem; ſed certum eſt neſcire ſe ab iis condemnari; aliàs non crederent ſibi fauere.

VIII. Iam ad Cordubenſem: primò negatur maior: Nam & Iuriſconſulti, qui eaſdem leges habent pro norma, ſiue iudice, habent tamen plurimas Controuerſias. Et ipſi Papiſtæ, etſi omnes admittant ſuam Eccleſiam pro ſummo iudice Controuerſiarum, tamen in non paucis, non prorſus conſentiunt inuicem. Exempli gratia, quidam Papam Conciliis ſubiiciunt, quidam præferunt. Quidam Papam eſſe poſſe hæreticum aſſerunt, quidam negant: Mariam conceptam abſq; originali peccato, nonnulli aſſerunt; alij impugnant.

IX. Secundò, quæro, quomodo intelligendum ſit illud vendicare: verène an falsò? Nam ſi verè, vt ſit ſenſus, eos ſibi vendicare Scripturã, à quorum partibus verè ſtant Scripturarum teſtimonia, negatur minor: nunquam enim ſibi hoc modo hæretici vendicare poterunt Scripturam: alioqui non eſſent hæretici: quia id hæreticum eſſe non poteſt, quod conſentit Scripturis. Sin autem non verè, ſed falsò concedit hæreticos ſibi Scripturam vendicare, tum negabitur maior: non enim verum eſt, eos, qui quocunque tandem modo ſiue verè, ſiue falsò vendicant iudicem Cõtrouerſiarum, nihil habere controuerſum.

Cap. XVII.

De Obſcuritate regulæ: & eius interpretatione.

I. NVlla omnium Controuerſiarum regula eſt obſcura. At Scriptura ſacra eſt obſcura: ergo non eſt regula omnium Controuerſiarum. Argumentum eſt Gregorij de Valentia, *Sententiam* (inquit) *eius autoritatis, cuius de omnibus rebus iudicium eſt, apertam oportet eſſe vt ab omnibus fidelibus commodè poſſit intelligi.* Maiorem probat, *Si non ita perſpicuè ac planè autoritas illa doceat, non ad eam rem valebit, cuius cauſſa diuinitus inſtituta eſt: nempe vt omnes, niſi nimium velint eſſe cæci, facilè cognoſcere poſſint, quid ex fide credere debeant, quid tanquam fidei contrarium repudiare.* Et hoc ipſum rurſus, *Quomodo enim conſcientia acquieſcet, aut in animum aliquis inducet, certò & abſque vlla hæſitatione id credere, quod ſcire clarè ipſe non poſſit, ab aliqua authoritate proponi & tradi, quam ſibi perſuadeat eſſe infallibilem?* Minorem ita confirmat, *Iam verò ſententia Scripturæ de maximis etiam fidei quæſtionibus, ita obſcura & difficilis ad intelligendum eſt, vt homines etiam bene literati, nedum vulgares fideles, in eius inquiſitione facilè allucinentur, ab eáque aberrent.* Atque hunc ſermonem poſtea proſequitur fuſiſſimè variis corrogatis argumentis, per totum caput ſecundum libri quinti Analyſeos.

II. Reſpondeo primùm ad minorem; ſuo loco & tempore tractandam eſſe quæſtionem de obſcuritate Scripturæ, quia iampridem nouimus Papiſtas, & in Papiſtis præcipuè Ieſuitas, egregiè abuti tanquã μορμολυκείῳ, ad abſterrendos à libris Canonicis Chriſtianos: non ſecùs ac apud Plautum in Moſtellaria, ſceleratus Tranio *terrifica monſtra ait videri in ædibus*, ſenem vt ludificaretur. Sed ea nos terriculamenta, fauente Deo, facilè amouebimus, cùm eò fuerit deuentum. Intereà ſufficiant nobis luculentiſſima Auguſtini Patris piiſſimi, id eſt, nihil minus quàm Ieſuitæ, verba ex capite nono, ſecundi de Doctrina Chriſtiana, *In iis quæ apertè in ſcripturis poſita ſũt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moreſque viuendi, ſpem atque charitatem.* Item hæc Chryſoſtomi, homilia tertia in ſecundã ad Theſſalonicẽſes, πάντα σαφῆ καὶ εὐθέα τὰ παρὰ τῶν θείων γραφῶν, πάντα τὰ ἀναγκαῖα δῆλα. *Omnia ſunt dilucida & recta, quæ ſunt in diuinis Scripturis: manifeſta ſunt, quæcunque ſunt neceſſaria.*

III. Sed nunc, nego maiorem. Re vera enim obſcuritas aut perſpicuitas non eſt de natura regulæ: ſed tãtũ certitudo, & authoritas: nempe, vt certum ſit eam eſſe alienam ab omni errore: eſſeq; per ſe certũ quicquid ab ea habetur. Hæc duo ſi in Scriptura eſſe ne aduerſarij quidem, quantumlibet Ieſuitæ, negare poſſunt, non habent, vnde negent eſſe regulam, ac proptereà iudicem Controuerſiarum.

IV. Illud autem probatur; quia primò, regulæ natura eſt in rebus ipſis: obſcuritas verò pertinet ad modum & rationem tradendarum rerũ, quæ multis circũſtantiis variari poteſt, rebus iiſdẽ manẽtibus, nã quemadmodum vnum idemq; præceptum eſt, ſiue Latinè, ſiue Græcè, ſiue Hebraicè dicas, *Non occides*, etſi linguæ ſint aliæ aliis obſcuriores: ſic nulla ratio efficere poteſt, vt non ſit iſthæc prohibitio cædis regula, ſecundùm quam iudicari debeant homicidæ.

V. Nec tantùm linguarum varietas, ſed etiam in eadẽ lingua phraſium diuerſitas, confert aliquid ad perſpicuitatem, vel obſcuritatem. Sic aliquando obſcuriores ſunt figuratæ, quàm propriæ dictiones: & tamen non amittunt propterea regulæ autoritatem, Euchariſtiæ inſtitutionem regulam eſſe, non tantũ nos fatemur, & Papiſtæ contendunt, ſed Paulus etiã oſtẽdit, cùm, Corinthiorum defectus vt corrigeret, eam recitauit, & tamen in ea inſtitutione, non tantũ nos cõtendimus figuratum eſſe, *Hoc eſt corpus meum*, ſed ne Papiſtæ quidem negare poſſunt, hæc ſaltem non eſſe propria, *Hic calix eſt nouum Teſtamentum in ſanguine meo.*

VI. Secundò, obſcuritas plerunq; nõ eſt abſolutè in re ipſa, aut in modo tradendi: ſed relatè, habita ratione variorũ ingeniorũ, adeò vt vnũ idẽq; ſit homini quidẽ perſpicuũ, illi verò obſcurũ, cũ alias ob cauſas, tum ob maiorem minorémve profectũ: & in Eccleſia ſecũdũ menſurã gratiæ Dei cuilibet diſtributæ: vt Paulus

vt Paulus ad Philippenſes tertio, *Si quid aliter ſentitis, hoc quoque Deus vobis reteget*. Itaque, ſi quæcunque obſcura ſunt, ea non poſſent dici regula, tum ſanè accideret, vt vnum idémque præceptum vni quidem, à quo intelligeretur, eſſet regula; alteri verò minimè: ac ſi pro variis perſonis amitteretur, aut acquireretur auctoritas regulæ. Quod eſt abſurdiſſimum. Quis enim audiuit vnquam, regulam ab iis, quibus regula eſt, habere, vt ſit regula?

VII. Tertiò ipſa experientia docet, in regularum cenſu, multas numerari, quæ ſunt obſcuriſſimæ. Nam cùm nulla lex non ſit regula, ſciunt tamen Iuriſconſulti in ſuis legibus infinitos eſſe gryphos; quas tamen nondum antiquarunt, aut etiam antiquare cogitant. Atque adeò, ſi minùs ipſe Gregorius, certè reliqui Papiſtæ Scripturam agnoſcunt pro regula, etſi non ſolam: quantumlibet accuſent eam nimiæ obſcuritatis, æquè ac Gregorius.

VIII. Ad primam confirmationem, nego regulam, ſi non facilè doceat, non fore vtilem ad id cuius gratia inſtituta eſt: falſúmque aſſero, quod Gregorius ſupponit, tanquam à ſe probatum libro Analyſcos tertio: in eum finem inſtitutam eſſe regulam fidei, vt omnes niſi nimium velint eſſe cæci, facilè cognoſcere poſſint, quid ſit tenendum. Neque ſanè quod poſuit, demonſtrare potuit: imò ne demonſtrare quidem aggreſſus eſt. Diſputauit enim duntaxat, regulam huiuſmodi eſſe debere, vt ad omnem quæſtionem extendatur, nec quicquam relinquat, quod ex ea non queat ſolui. Quæ quidem illi diſputatio ἐν θέσει conquiſita eſt: quem enim habet aduerſarium?

IX. Sed nos ſufficere dicimus, ſi ex regulâ certò cognoſci poſſit, quid ſit tenendum. Id autem fieri, aliquando faciliùs, aliquando difficiliùs. Nam quæcunque totidem verbis Scriptura definiuit, ea ſunt facillima: exempli gratia, Deum creaſſe cœlum & terram. Quæ verò non ſunt expreſſa conceptis verbis, paulò difficiliùs eruuntur: ſed eruuntur tamen, & quidem variis gradibus. Spiritum Sanctum eſſe adorandum, non lego totidem verbis: ſed conſtare tamen ex Scripturis tam certò aſſero, quàm aliud quicquam: & quidem non difficulter. Paulò fortaſſe difficiliùs Humanam Chriſti naturam non ſubſiſtere niſi in Diuina: ſed tamen ſingula conferendo, tandem euincitur. Animam eſſe immortalem, non lego disertè in veteri teſtamento, quod etiam Perronus Tileno obiiciebat, vt probaret Scripturæ imperfectionem: ſed elicitur ex infinitis (vt ita dicam) veteris Teſtamenti locis.

X. Ad ſecundam confirmationem, quâ hæc prior fulciebatur, concedo non poſſe abſque hæſitatione id credi, quòd non clarè ſciri poſſit eſſe ab aliqua auctoritate infallibili. Sed inde nego confirmari eam facilitatem, de qua eſt quæſtio. Non enim idem eſt clarè ſcire, & facilè ſcire. Nam etiam quæ multo labore ac ſudore, id eſt, difficilè diſcuntur, ea clarè tandem ſciuntur ac certò. Sic ex quo intellexerunt fideles illud, *Ego & Pater vnum ſumus*, ſignificare eſſentiæ identitatem, etſi cum aliqua difficultate propter Arianorum ſophiſmata, tamen iam & clarè, & certò ſciunt τὸ ὁμοούσιον eſſe ab auctoritate infallibili.

XI. Huic vicinum argumentum Lorichij. Nulla lex, de cuius ſenſu dubitatur, ſeipſam declarare, & ſententiam dicere poteſt. At Scriptura Sacra eſt ipſa lex, de cuius ſenſu vel intelligentia dubitatur. Ergo non poteſt de ſe ferre ſententiam, ſiue iudicare quis verior ſit ſenſus. Et maior probatur: quia nulla lex ſeipſam interpretatur: ſed opus habet doctiſſimis viris.

XII. Reſpondeo, legis nomen propriè dici de ſingulis capitibus: non autem de toto corpore legis: niſi impropriè. Sic nemo dixit vnquam legem Solonis, aut Draconis, aut duodecim tabularum: ſed leges. In Eccleſia tamen vſus contrà inualuit: non ſolùm enim leges Decalogi dicuntur decem; ſed etiam totus ipſe Decalogus, lex; imò verò etiam quinque libri legis. Itaque ad Syllogiſmum reſpondeo, Minorem eſſe falſam, de lege dicta priori ſenſu; id eſt, pro ſingulis legis capitibus. Non eſt enim verum totam Scripturam eſſe vnum aliquod caput legis, definientis rem aliquam. Quod ſi priori ſenſu legem ſumat, diſtinguo legem, de cuius ſenſu dubitatur. Nam id intelligitur vel vniuerſaliter, vt eius legis nullæ ſint partes, de quarum ſenſu non dubitetur: vel ἀδιορίστως, vt eius legis nonnullæ ſint particulæ, quarum interpretatio vertatur in dubium. Illo ſenſu negatur aſſumptio. Sunt enim quàm plurima capita Scripturæ, quorum ſenſus certus. Altero autem ſenſu negatur maior: nihil enim obſtat quominùs perſpicua capita lucem præferant obſcuris: quomodo veteres ſenſerunt.

XIII. Nam quod excipit, hanc locorum collationem non fieri à Sacra Scriptura, ſed à viris doctiſſimis, & in Scripturæ lectione exercitatiſſimis. Itaque non ſeipſam, ſed eam Doctores interpretari: hoc nullius eſt momenti: quia enim iis viris doctis iidem loci, qui comparantur, non extrinſecus aſſumuntur, ſed ab ipſa Scriptura ſufficiuntur, ideò rectè dicitur Scriptura ſeipſam interpretari. Atque ita loqui ſolent omnes: & meritò. Nam tum viri docti, non ſunt niſi inſtrumenta quædam eruendi ſenſus ex locorum comparatione. Concurrunt autem in eodem opere, cauſa præcipua, & cauſa inſtrumentalis. Sic panis alit, & diues alit pauperem. Sic Spiritus Sanctus docet fideles, & Paſtores docent fideles. Nempe Spiritus per Paſtores. Ineptum eſt igitur, ſi quis dicat, Docti viri è Scriptura ſumunt Scripturæ interpretationem: Ergo Scriptura ſeſe non interpretatur: Sed Docti viri eandem interpretantur. Imò vtrumque verum eſt.

CAP. XVIII.

An Scriptura ſit accommodata ad omnes errores cauendos.

I. REgula, quæ ad indicandas omnes fidei quæſtiones diuinitus eſt inſtituta, proculdubio accommodatiſſima eſt ad cognoſcendos & cauendos errores omnes fidei contrarios. At Scriptura Sacra ſic omnino compoſita eſt, vt experientia etiam doceat, eam per ſe ſolam, non tam regulam accommodatam eſſe ad declinandos omnes errores, quàm arcano Dei iudicio eſſe velut lapidem offenſionis, & in tentationem pedibus inſipientium, vt qui velint eâ ſolâ niti, facillimè impingant & errent. Vnde enim illi errores exiſtunt, niſi de Scripturis malè intellectis? Aut quî fieri poteſt, vt quæ Doctrina tam facilè ab hominibus adulteratur, vt in patrocinium omnium errorum

aduocetur, eadem ſit accommodatiſſima, aptiſſimaque regula ad reiiciendum omnes omnino errores. Non magis certè hoc ſtare poteſt, quàm ſi quis diceret, accommodantiſſimum remedium ad rectè videndum, ex quo accideret omnes cæcutire, quicunque fierent cæci.

II. Deus bone! tantámne inter Chriſtianos blaſphemiam! Et neget aliquis Papiſtas in accuſationem conuerti Scripturarum? Et neget aliquis Papiſtas eſſe hæreticos? Horrui profectò hæc legens; & reuocaui in mentem iſta apud Pamelium, annotatione ducenteſima triceſima ſeptima in Tertulliani præſcriptiones. *Poſteri, grata ſanè, & perelegantı metaphora, Scripturam vocarunt ceream, eiuſque cereum naſum dixêre, quia poſſit ad libitum quocunque flecti. Tam facile eſt enim, imò facilius eſt ad res profanas & impias probandas detorquere Sanctam Scripturam, quam facile eſt ex pedibus ac ſemipedibus, aut Penthemimeribus Vergilianis epithalamia, ſeu quiduis aliud in vnum congerere.* Ναὶ ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ. Sed argumentum eſt Gregorij de Valentia, αὐτολεξεὶ deſcriptum: quod ita per partes diſpono. Primus Syllogiſmus, Omnis regula fidei eſt accommodata ad omnes errores vitandos. At Scriptura non eſt accommodata ad omnes errores vitandos. Ergo, Scriptura non eſt regula fidei. Maior per ſe patet. Minor probatur duobus Argumentis. Primum continetur hoc ſecundo ſyllogiſmo: Quæcunque Scriptura, arcano Dei iudicio, eſt velut lapis offenſionis, vt qui velint eâ ſolâ niti, facillimè impingant, & errent: ea non eſt accommodata ad cauendos omnes errores. At Scriptura eſt huiuſmodi. Ergo non eſt accommodata ad omnes errores cauendos. Probatur minor tertio ſyllogiſmo, Quæcunque Scriptura eſt eiuſmodi, vt ex ea malè intellecta oriantur omnes errores, ea eſt lapis offenſionis. At Scriptura eſt eiuſmodi. Ergo eſt lapis offenſionis. Alterum argumentum ad minorem primi ſyllogiſmi, hoc quarto continetur, Nulla Doctrina, quæ tam facilè adulteratur, vt in patrocinium omnium errorum aduocetur, eſt accommodata ad errores omnes vitandos. At Scripturæ Sacræ Doctrina eſt eiuſmodi. Ergo non eſt accommodata ad omnes errores vitandos.

III. Reſpondeo, negari minorem primi ſyllogiſmi. Et contrà verum eſſe, Scripturam omnino accommodatam eſſe ad omnes errores refutandos, ideóque vitandos. Quia enim ſufficit ad omnem veritatis confirmationem: ſic enim Athanaſius pronunciauit αὐτάρκεις εἰσὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀπαγγελίαν; quâ de re aliàs, hoc eſt, in controuerſia de Perfectione Scripturæ. Et rectum iudex eſt ſui & obliqui. Ergo Scriptura, eo ipſo quòd ſufficiat ad veritatis præconium, ſufficit etiam ad omnium errorum refutationem. Qua de re rurſus plura in eadem Controuerſia. Et ſi verum eſt, quod Veteres aſſerebant, ex Scripturarum ignoratione hæreſes originem ducere: tum contrà verum erit ex earundem cognitione, hæreſes omnes fugari.

IV. In ſecundo ſyllogiſmo lapis offenſionis diſtinguendus eſt. Dupliciter enim dicitur, vel per ſe, vel per accidens. De lapide offenſionis per ſe conceditur maior: ſed negatur minor. Eſt enim Scriptura verè ſalutaris doctrina: imò lucerna pedibus noſtris, teſte Dauide, vt paulò antè vidimus: quia eius beneficio habent fideles, ne offendant in viis ſuis; vt notabant ad eum locum interpretes. Sunt autem hæc prorſus contraria; vt nullo modo A poſſit, quæ lucerna eſt pedibus noſtris, eſſe eadem per ſe lapis offenſionis.

V. Iam vero de lapide offenſionis per accidens, conceditur minor. Quidni enim id confiteamur de Scriptura, quod de ipſo Chriſto certiſſimum eſt. Lucæ ſecundo: *Poſitus eſt iſte in caſum & reſurrectionem multorum.* Eſſe autem ſic intelligendum confirmatur ab ipſo tertio ſyllogiſmo; qui ortos omnes errores aſſerit, non à Scriptura ſimpliciter, hoc eſt, ab ea Doctrina, quæ continetur in Scriptura: ſed B à Scriptura malè intellecta, hoc eſt, ab ea Doctrina, quæ non eſt in Scriptura: & vt, loquitur Clemens Papa apud Gratianum diſtinctione 27, ex ſenſu extrinſecus alieno, & extraneo.

VI. Sed negatur maior. Quemadmodum enim Chriſtus, etiamſi per accidens ſit lapis, ad quem multi offendant, nihilominus eſt verè, & quidem ſolus, cauſa ſalutis credentibus in eum. Sic Scriptura, etiamſi à plurimis torqueatur ad proprium interitum, eſt tamen Doctrina prorſus vera, C ſancta, & diuina: ac proinde ob eum abuſum non poteſt deturbari de ſua auctoritate, vt deſinat eſſe regula fidei.

VII. Eſt etiam falſum quod Gregorius aſſeruit, eos, qui ſolâ nituntur Scriptura, facilè impingere. Nemo enim errans ſolâ vtitur Scripturâ. Nam qui eâ ſolâ nititur, ex ipſa Scripturâ ſenſum capit veritatis, vt idem Clemens docebat faciendum. At non faciunt, ſed extraneum inferunt aliunde, vel à ſe inuentum, vel ab aliis accep- D tum, vt Papiſtæ, qui, exempli gratiâ, eum locum Matthæi vigeſimo ſexto, *Bibite ex hoc omnes*: non ex natiuo ſenſu explicant, ſiue ipſorum verborum, quæ mandatum ſignificant omnibus præſentibus, vt biberent de calice conſecrato: ſiue aliorum locorum, vt Marci decimo quarto; *Biberunt ex eo omnes*, vnde conſtat id factum, quod verba mandati ſignificabant, & prioris ad Corinthios vndecimo confirmatur, *Quotieſcunque ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis.* Sed inferunt in eum ſenſum E quendam deſumptum ex praxi ſuæ Eccleſiæ, quæ hoc habet, vt nemo bibat præter vnum: vt iam ſenſus ſit, *Bibite ex hoc omnes*: id eſt, is tantùm bibat qui conſecrat. Hi ſanè non ſolâ nituntur Scripturâ: ſed Scriptura & traditione: vel potiùs Scripturam ex traditione ἐπίλυσιν, vt loquitur Petrus.

VIII. Quarti ſyllogiſmi etiam non difficilis ſolutio. Primò, falſa eſt minor: quia fieri non poteſt, vt Scripturæ Doctrina adulteretur: etſi fieri interdum poſſit, vt eius verba in alienum ſenſum F detorqueantur. Differunt enim verba, & Doctrina, tanquam ſignum & res ſignificata: & ſigna quidem aliquando ſunt ἀμφίβολα; ideóque poſſunt variè intelligi: ſed eius tamen qui locutus eſt ſenſus non poteſt eſſe non vnicus. Sic, cum legimus, *Verbum caro factum eſt*, Ioannis primo; poſſunt quidem verba, ſi ipſa nuda conſiderentur, intelligi vel de aſſumptione, vt apud Catholicos, vel de confuſione, vt apud Eutychianos: ſed fieri tamen non poteſt, vt verus eorum verborum ſenſus ſit hic poſterior, quod euincitur ex aliis locis; quantumlibet omnes Sophiſticæ neruos intendant hæretici. Si ergo non poteſt alius eſſe Scripturæ ſenſus, non poteſt eius doctrina adulterari.

IX. Secundò; ne ipſa quidem verba detorqueri poſſunt omnia; ſed tantùm quædam. Nulla enim eſt hæreſis, quæ totum corpus Scripturæ accommodare poſſit, ita vt eius mendaciis conue-

niant quæcunque leguntur. Nam remanent, aut quidam, aut certè multò plures loci integri, vt nullo artificio obſcurari poſſint: ex quibus deprehenditur reliquorum falſatio. Sic Tertullianus de Reſurrectione carnis, capite vltimo, *Priſtina (inquit) inſtrumenta quaſdam materias illis videntur ſubminiſtraſſe: & ipſas quidem iiſdem literis recenſibiles.*

X. Itaque diſtinguo: Doctrina enim Scripturæ, ſiue potiùs verba, adulterari dicuntur, vel ὅλως, vt tota Scriptura errori faueat: vel ἀνὰ μέρος, vt eius tantùm partes detorqueantur. Si ὅλως, negatur minor: quia id accidere Scripturæ nunquam poteſt. Si ἀνὰ μέρος, negatur maior: quia, ſi ex aliis locis reuincitur alicuius loci deprauatio: Ergo Scriptura non fauet vlli errori, neque in eius patrocinium adduci poteſt: propterea hoc argumento non poteſt ſpoliari auctoritate regulæ.

Cap. XIX.

De Prophetiæ propria interpretatione.

I. ARgumentatur etiam Gregorius ex primo capite Epiſtolæ Petri poſterioris, *Quòd omnis Prophetia Scriptura propria interpretatione non fit.*

II. Hic primùm eos refellit, qui cenſent mentem eſſe Apoſtoli, nullum Scripturæ locum interpretandum ex ingenio proprio, non collatis & conſultis aliis locis. Refellit autem duobus argumentis. Primò, quia id nullus putauit hæreticorum: ac proinde non fuiſſet opus tam ſeriò monere. Secundò, quia ſi vnum aut alterum locum ingenio ſenſuque proprio interpretari non licet; multò minùs plures, inter quos collatio conſtituitur.

III. Deinde ſuã ipſe profert expoſitionẽ: Neminẽ priuato ſuo labore, atque proprio ſtudio, quacunq; demùm ratione, atque adeò ne ex ipſa quidẽ Scriptura, Doctrinam Scripturæ certò ac infallibiliter in controuerſis quæſtionibus intelligere poſſe: ſed opus eſſe, vt diſcat ex aliquâ aliâ auctoritate in Eccleſia, communi, per quam Spiritus Sanctus communiter loquatur, omnéſque doceat. Ratio eſt, quia, quemadmodum non auctoritate humana; ſed diuina loquuti in Scripturis ſunt ſancti Dei homines: ita etiam non humana ac propria induſtria huius vel illius hominis, vllo modo ne ex ipſâ quidem Scripturâ, ſententia Scripturæ certò cognoſcenda eſt, ſed ex aliquâ auctoritate item diuina, per quam ipſe Spiritus Sanctus ſit certiſſimus Scripturæ interpres.

IV. Reſpondeo primùm de Interpretatione: deinde de vi argumenti. Quod attinet igitur ad Apoſtoli verba, conſtat ſenſum eſſe, non magis humano ingenio exponi, quàm primo proponi Prophetias. Et in id conſpirant aut omnes, aut plerique omnes interpretes: facilèque conijcitur ex verbis ſequentibus, *Non enim libidine hominis allata eſt olim Prophetia: ſed acti à Spiritu Sancto loquuti ſunt ſancti homines Dei.* Quaſi diceret, artes liberales, ſcientiaſque altiores, vt inuentæ ſunt primùm, ſolerti indagatione humani ingenij; ita poſſe explicari ſola eiuſdem ingenij virtute, ſeipſum colligentis ac neruos intendentis. Exempli gratiâ; Non expectanda eſt aliqua particularis & extraordinaria Spiritus diuini gratia ad intelligendos Ariſtotelis libros, etſi difficiles alioqui, Quia ne Ariſtoteli quidem ad exponendos: quantumlibet ſuos acroamaticos iactaret apud Aulum Gellium, καὶ ἐκδεδομένους, καὶ μὴ ἐκδεδομένους; neq; editos neq; non editos: at Pauli Epiſtolas ille nunquam rectè interpretabitur, qui ſolâ ſui ingenij virtute nixus ad eas accedet: ratio eſt, quia Paulus, non minùs quàm Petrus, ea, quæ ſcripſit, habuit, non à carne aut ſanguine: ſed à Patre, qui eſt in cœlis. Vnde Caietanus in eum locum, *Inter ſcriptas ſcientias, & ſcriptas Prophetias differentiam tangit; penes hoc, quòd vir doctus ea, quæ in lumine intellectus agentis apparent, iuxta propriam interpretationem, & docet & ſcribit. Propheta autem, ea, quæ ſibi ſub lumine diuinæ reuelationis apparent, non ſecundùm proprij iudicij interpretationem & dicit & ſcribit.*

V. Hæc ſunt abſque controuerſia; ſed non perinde quæ Gregorius diſputat. Nam primò, non rectè refellit priorem interpretationem aſſerentium non eſſe ſingulos locos ſeorſim, & per ſe interpretandos ex ingenio: ſed ex collatione cum aliis. Et miror, auſum profiteri nullum hæreticorum putaſſe Scripturas, & ſeorſim, & ex ingenio proprio exponendas: nam vtrumque prorſus conſtat ex veterum querelis. Tertullianus aduerſus Hermogenem, capite decimo nono, *Occaſionem ſibi ſumpſit quorundam verborum: vt hereticis fere mos eſt, ſimplicia quæque torquere.* Clemens Alexandrinus Stromateon ſeptimo, clamat eos excerpere nonnulla, ἐκ ὃς τὸ ἴσον καὶ τὸ αὐτὸ τῆς προφητείας ὑπαγορεύει; aliter quàm poſcit contextus, & corpus Prophetiæ. Theodoretus paulò antè, γυμνὸν τι ῥητὸν ἀποτεμόντες τῆς οἰκείας ἀκολουθίας ἕλκουσι πρὸς τὴν ἰδίαν κατασκευήν, nudum aliquod effatum reciſum ex propria ſerie, detorquent ad ſuam confirmationem, οὐ τῷ δηλουμένῳ δι᾽ αὐτῶν ἑπόμενοι, ἀλλὰ πρὸς τὴν οἰκείαν κατατρέχοντες τὰς συλλαβὰς βιαζόμενοι. Non ipſos ſubijcientes ſe manifeſto ſenſui: ſed ad proprij ingenij artificium malum vi pertrahentes ſyllabas. Sic illi, ſic alij complures: ne in re clara multos teſtes non neceſſarios corrogem.

VI. Eſſe verò legitimam conſequentiam, ſi vnum alterum locum ingenio ſenſuque proprio non liceat interpretari, ergo multò minùs plures inter quos collatio inſtituitur, abſit vt nullus negét ſanæ mentis. Sed velim mihi, aut ipſe Gregorius, aut pro eo acutior aliquis Ieſuitulus, oſtendat; quid ea faciat aduerſus eam, quæ impugnabatur, verborum Petri interpretationem. Aut, ſi id difficilius eſt; ſaltem quid contra eos faciat, qui aſſerunt Scripturam eſſe controuerſiarum regulam. Ego enim videre non poſſum.

VII. Contrà autem verè credo hoc loco iudicari eam interpretationem Scripturæ, quam nos vrgemus, quam Ieſuita oppugnat. Nam quia oportet eſſe à Spiritu Sancto, quæcunque tandem proferetur θεῖως: neceſſe eſt hauriri ab inſpiratione, vel ordinaria, vel extraordinaria. Extraordinariâ, vt cùm Daniel intellexit, ſomnia regis, eorúmque ſignificationem expoſuit. Sed hæc ratio nunc nulla expectatur: & iampridem cum Montani paracleto τὰς ἐνθουσιαστῶν Prophetias valere iuſſit Eccleſia.

VIII. Reſtat igitur ordinaria; quam quis negêt Scriptura peti? Certè ipſe Daniel, etſi Propheta, proindéque aliâs non indignus habitus reuelatione extraordinariâ, tamen ſe profitetur intellexiſſe numerum annorum ſeptuaginta, de quo ſa-

ctus eſt ſermo Domini ad Hieremiam Prophetam, A *ex libris*: id eſt, annotâre ſic Iunio, tum Prophetiarum ipſius, quibus annorum numerus fuerat præfinitus, tum hiſtoriis temporum, quæ à deportationis initio effluxerant. Nec alia cauſſa erat Berœenſibus comparandi cum Scripturis prædicationem Pauli: aut Paulo Timotheum hortandi, vt attenderet lectioni; capite 4. prioris Epiſtolæ: aut denique affirmandi Scripturam vtilem eſſe ad inſtructionem, redargutionem, & reliqua; vt homo Dei eſſet ἄρτιος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος; B perfectus, ad omne opus bonum perfectè inſtructus.

IX. Sed in interpretatione Gregorij hæc reprehendo. Primum, quòd ἀντὶ τῆς ἰδίας ἐπιλύσεως, ſubſtituerit, proprium laborem: quaſi negaret Apoſtolus, vllo modo cuiquam laborandum, vt Scripturarum intelligentiam adipiſcatur. Quod contrà ſemper factum eſt: imò etiam præceptum à Domino, cùm diceret, ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, *Scrutamini Scripturas*. Eſt enim ſcrutari, aliquid magna diligentia ac ſolicitudine quærere. Vetus Gloſſa- C rium, ἐρευνῶ, *Scrutor, rimor*. Feſtus, *Rimari, valde quærere, vt in rimis quoque*, Etymologicum magnum, ὁ ἐρευνῶν ἐστὶν ὁ περὶ τὸ ζητεῖν ἐνδιατρίβων. *Qui ſcrutatur, multum in inquirendo ſatagit*. Prætereo Auguſtinum, multa de hac diligentia præcipientem in libris de Doctrinâ Chriſtianâ.

X. Deinde, opponuntur tanquàm diſſentanea, quæque ſe inuicem tollant; hinc quidem, labor priuatus propriùmque ſtudium ex ipſa Scriptura: illinc verò, auctoritas in Eccleſia communis, per D quam Spiritus Sanctus communiter loquatur, & omnes doceat. At hoc ineptè factum eſt. Nam neque priuatus labor, propriùmque ſtudium, opponenda fuerunt ei auctoritati, cui potiùs ſubordinantur: & Scriptura, eſt ea ipſa communis auctoritas in Eccleſia, per quam Spiritus Sanctus omnes docet.

XI. Tertiò, quis non miretur huius hominis tyrannidem; qui cùm alienam ſententiam adeò refellat frigidè; ſuam tamen obtrudat nullo confir- E matam argumento; ἀναπόδεικτα μὲν τὰ δόγματα προσκομίζων, vt de ſui temporis hæreticis Theodoretus loquebatur? Quaſi verò, tantam ſibi comparaſſent in orbe pietatis, doctrinæque famam Ieſuitaſtri Loyolitæ, vt quicquid excreare libuerit, vnum nobis ſuperſit αὐτὸς ἔφα.

XII. Iam non argumentum hoc eſſe dico, ſed meram μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος. Cùm enim quæſtio ſit, vtrùm Scriptura ſit regula omnium Controuerſiarum, iſte mihi de Scripturarum interpretatione F litem mouet, negans eſſe interpretandas proprio labore. At hæc alia eſt Controuerſia, de quâ ſuo tandem tempore agendum erit.

XIII. Nec ſequitur, ſi non ſit à qnoquam ſic interpretanda, non eſſe regulam fidei. Enimuerò quomodocunque tandem quis interpretetur, ſiue ex inſpiratione extraordinaria, vt olim Prophetæ & Apoſtoli: ſiue ex auctoritate Eccleſiæ, vt volunt Papiſtæ: ſiue ex diligenti collatione locorum, vt nos contendimus: quia tamē interpretari nihil eſt G aliud, quàm iudicare genuinum ſenſum eorum verborum quæ leguntur: & eum ſenſum oportet eſſe intrinſecum, hoc eſt, non violenter aliunde illatum, ſed ipſis Scripturis, vt ita dicam, αὐτόθεν, ab illſque deceptum: ideò interpretatio Scripturæ, erit ipſa Scriptura: ac proinde propter interpretationem nihil amittet. llic de ſuâ auctoritate.

Cap. XX.

An Scriptura doceat omnes & ſingulos, & de obedientia Eccleſiæ debita.

I. SI Scriptura eſt regula fidei, ergo per Scripturam ſolam Deus omnes ac ſingulos de B rebus fidei ſufficienter docet. At Deus ſufficienter non docet omnes per Scripturam ſolam. Ergo Scriptura non eſt regula fidei. Argumentum eſt rurſus Gregorij de Valencia; capite ſeptimo libri quinti Analyſeos: vbi tamen illud conijciendum reliquit ex capitis titulo, non autem explicuit in contextu.

II. Probat verò minorem diligentiùs. Quærendum eſt (inquit) vtro modo Deus doceat per ſolam Scripturam. Nunquid ita omnes ac ſingu- C los docet per ſolam Scripturam, vt nequeant omnino ipſi falli, dum iudicant ſe aliquid in fidei quæſtionibus didiciſſe ex Scriptura diuinitus? An verò ita, vt permittat eos in huiuſmodi iudicio quandoque falli? Primùm dici non poteſt: quia oportet hæreſes eſſe: & ſunt ob Scripturam malè intellectam. Poſteriori autem modo, non ſatis bene conſuluiſſet hominum ſaluti Deus.

III. Reſpondeo; primùm negari conſeqnentiā argumenti, quā ille nulla ratione fulcirit. Nā etſi ad D docendos ſingulos fideles, Deus adhibeat alia inſtrumenta præter Scripturam; nimirùm Paſtores, & Doctores, hoc eſt, ex idiomate papiſtico, Eccleſiam: tum alias ob cauſas, tum quia non omnes poſſunt per ſe Scripturas intelligere: vt accidit Eunucho reginæ Candaces, Actorum octauo, qui à Philippo accepit ſenſum Eſaiæ: tamen, quia Scriptura fundamentum eſt Doctorum; propterea non minùs Scriptura eſt regula fidei.

IV. Secundò negatur aſſumptio. Nam ſi & E omnia ad fidem neceſſaria Deus comprehendit in Scripturis; & ita comprehendit, vt nihil habeant admixtum falſi. Ergo neceſſe eſt fateri, Deum per Scripturas ſufficienter docere. Antecedentis autem poſteriorem partem ipſi fatentur aduerſarij, priorem nos aliquando probabimus proprio loco.

V. Ad probationem reſpondeo, diſtinguendum eſſe inter docere, & diſcere, quorum illud eſt Dei, hoc verò hominum. Aberrat igitur à ſcopo F Gregorius, quando, cùm probare debuiſſet Deum non ſufficienter docere; tantùm oſtendit homines, non ſufficienter diſcere. Atqui ne inter homines quidem vlla eſt Doctoris culpa, ſi non proficiant diſcipuli, aut ſegniores, aut hebetiores. Quis igitur audeat Deum accuſare, ſi Scripturâ non bene nos vtamur? Imò eſto potiùs omnis homo mendax.

VI. Reſtat alterum Gregorij argumentum: Si ex Scripturis ſolis diſcenda eſſet fides, non opor- G teret, ex diuino mandato, Eccleſiæ in credendo obedire, illius iudicio prorſus acquieſcendo, eíque ſubmittendo iudicium proprium. At poſterius abſurdum. Ergo & prius. Conſequentiæ ratio: quia liceret ſemper illi refragari prætextu Scripturæ. Conſequentis abſurditas inde patet, quia veram & Chriſtianam fidem, cum quadam obedientia mentis, nempe erga Eccleſiam, per cuius os Deus loquitur,

loquitur, & auditur, coniunctam eſſe neceſſe eſt.

VII. Reſpondeo, primùm in Antecedente, ambiguum eſſe illud, ex ſolis Scripturis fidem diſci. Vel enim excluduntur media alia omnia præter Scripturam; vel tantùm alia principia, aliæque regulæ: vt ſit ſenſus, ex ſola Scriptura, tanquam ſummo principio, aut certiſſimâ regulâ, fidem eſſe petendam. Priori ſenſu concedimus totum argumentum. Neque enim adeò inſaniuimus, vt negemus quod nos Scriptura diſertiſſimè docuit, datos eſſe Apoſtolos, Prophetas, Euangeliſtas, Paſtores & Doctores, *ad ædificationem corporis Chriſti, donec euadamus omnes in vnitatem fidei*, quarto ad Epheſios. Quòd ſi quos nouit Gregorius hæc impugnantes, agat ſanè cum illis, de nobis omnino ſecurus: qui ſcimus, non tantùm ab Eccleſia, id eſt, ab omnibus ſimul Paſtoribus, ſed etiam à ſingulis: nec tantùm à Paſtoribus, ſed etiam à priuatis fidelibus diſcendam eſſe veritatem. Nam & hoc ſæpe accidit.

VIII. Paulus enim de mulieribus prioris ad Corinthios decimo quarto, *Quod ſi quid diſcere volunt, domi viros ſuos interrogent.* Et Actorum vndecimo, *illi, qui diſperſi fuerant ex oppreſſione orta ob Stephanum; loquuti ſunt Græcis, euangelizantes Dominum Ieſum.* Indos Ædeſius & Frumentius primi ad fidem conuerterunt: Iberas etiam vna mulieruncula, teſte Socrate libri primi capitibus decimo quinto & ſexto. Quid? nónne etiam fingunt Papiſtæ à ſua Catharina, non tantùm fuiſſe Maxentium obiurgatum publicè, ſed etiam quinquaginta Philoſophos, tum vxorem Maxentij, & Procopium ducem exercitus, ad fidem Chriſtianam conuerſos?

IX. Poſteriori autem ſenſu; diſtinguimus obedientiam. Nam alia eſt abſoluta, propter ſummam iubentis auctoritatem, quæ ſit omni exceptione maior. Et ſic concedimus argumentum. Neque enim probamus cæcum illud obedientiæ genus, à Ieſuitis recèns excogitatum, vt ſit iuxta prouerbium, mali corui malum ouum; quo volunt abſolutè & ſimpliciter, atque adeò ἀναγκάζουσι inferiores pendêre à ſuperioribus, κελεύοντες (vt verbis vtar Theodoreti) τοῖς μὲν ὠσὶν ἀκούειν, τῇ δὲ καρδίᾳ μὴ συνιέναι: *præcipientes auribus quidem audire, corde verò non intelligere*, Nimirũ, vt ſint cæci cæcorum duces. Certè, οὐ γὰρ ἁπλῶς ἅπερ ἂν δέξαιτο παραδέχεσθαι, ἐστὶ τοῦτο ἀνδρός, inquit Chryſoſtomus in Acta homilia vigeſimâ tertiâ. Non eſt viri accipere ſimpliciter quæ audit.

X. Negatur autem eadem opera, etiam ratio conſequentis. Quia licèt verum ſit fidem coniunctam eſſe cum obedientia mentis; tamen falſò eam refert Gregorius ad Eccleſiam; quæ eſt referenda tantùm ad Deum. Aliàs etiam valet Pauli ſententia prioris ad Theſſalonicenſes quinto, *Omnia explorate, quod bonum fuerit, retinete*: Erat autem hæc non tam ratio, quàm mera petitio principij.

XI. Alia eſt obedientia, non abſoluta, ſed ſubalterna & ſubordinata, eis exhibenda: quorum operâ Deus vtitur ad ſalutem noſtram promouendam. Et ſic negamus iterum conſequentiam. Cùm enim Scripturæ ſuus honos redditur, non denegatur ſuus Paſtoribus, id eſt, Eccleſiæ. Sic, etſi agnoſcat Athanaſius Epiſtolis ad Dracontium, munus eſſe Epiſcopi, vt adferat plebi τροφήν, τὴν ἐκ τῶν γραφῶν διδασκαλίαν, pro cibo, doctrinam non quamlibet, ſed ex Scripturis: tamen idem, Epiſtolâ ad Palladium, vult Monachos Baſilio Epiſcopo, ὡς τινὰ ὑπακούειν πατρί, ἢ μὴ ἀντιλέγειν οἷς αὐτὸς δοκιμάζει, tanquam filios Patri obtemperare; neque iis quæ ille probaret, contradicere.

XII. Negatur autem ratio conſequentiæ. Non tantùm enim non ſemper: ſed ne vnquam quidem licet, Eccleſiæ, ſiue Paſtoribus refragari prætextu Scripturæ, quandoquidem prætextus ſignificat non certam neceſſariámque cauſam, ſed artificioſè captatam occaſionem. Licet tamen aliquando refragari; nimirum, ſi quando Scripturæ contradicant: tum etiam non artificioſa, ſed neceſſaria; non conquiſita, ſed oblata cauſa eſt.

CAP. XXI.

An Euangelium ſit Scriptura.

I. SI Euangelium non eſt Scriptura: ergò non erit prima regula in rebus fidei Scriptura. Argumentum eſt Carranzæ mutuatum ab Eckio. Et probat antecedens: primò, quia Chriſtus nihil ſcripſit, nihílque ſcribendum mandauit Apoſtolis, aut diſcipulis: ſed dixit Matthæi vigeſimo octauo, *Euntes docete omnes gentes ſeruare quæcunque mandaui vobis.* Et Marci vltimo, *Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium.* Docêre igitur & prædicare iuſſi ſunt Apoſtoli, non ſcribere.

II. Secundò, Euangelium non eſt Scriptura, ſed vocalis annuntiatio. Euangelium enim bonum nuntium ſignificat: nempe illud redemptionis & ſalutis æternæ, quæ promiſſa fuit Patribus, adumbrata in lege, prænuntiata in Prophetis, & tandem in plenitudine temporis exhibita ab vno Chriſto, ad quam annuntiandam orbi vniuerſo mittebantur Apoſtoli.

III. Tertiò, in hoc differt lex vetus à noua, quòd illa conſtat Scripturis, hæc autem non. Ideò Hieremias trigeſimo primo capite, diſtinguẽs hanc legem ab illa, dicit hanc ſcriptam in viſceribus hominum, illam verò in tabulis lapideis: ſic, *Dabo legem meam in viſceribus eorum & in cordibus eorum ſcribam eam.* Hoc demonſtrat magis Paulus ad Hebræos octauo. Et poſterioris ad Corinthios octauo, ait, *Epiſtola noſtra vos eſtis, non in tabulis lapideis.*

IV. Reſpondeo, Antecedens intelligi vel vniuerſaliter, vt ſenſus ſit, Euangelium nunquam eſſe Scripturam, id eſt, nunquam eſſe ſcriptum. Vel indefinitè, aliquando Euangelium non eſſe ſcriptum. Poſteriori modo concedimus antecedens. Re verâ enim aliquando Euangeliũ conſiſtit in viuæ vocis traditione, vt tũ cùm adhuc nihil ſcripſiſſent Apoſtoli: & deinceps etiam cùm prædicatur à Paſtoribus, & Doctoribus: aliquãdo eſt in corde fidelium, nempe quatenus verâ fide creditur ex vi Spiritus Sancti. Sed tum falſa eſt conſequentia: quia enim nullum aliud Euangelium eſt, ſiue prædicatum, ſiue corde creditum, ab eo quod ſcriptis mandatur, ideò æquè ſcriptum regula eſt, & iudex fidei, atque prædicatum. Vnde Irenæus dicebat, Euangelium primò præconiatum, poſtea verò per Dei voluntatem in Scripturis traditum, vt eſſet fundamentum & columna fidei noſtræ.

V. At priori modo, id eſt, ſi intelligitur Antecedens vniuerſaliter, proculdubio falſum eſt. Si

enim nullum Euangelium eſſet Scriptura : Ergo A etiam nulla Scriptura eſſet Euangelium; ex vniuerſalium negantium prærogatiua, quæ ſimpliciter conuertuntur. At hoc poſterius, quis ſuſtineat Chriſtianus? Etſi enim propriè ſit ipſa per Chriſtum ſalus, quatenus annunciatur hominibus; tamen vt ſolent ſigna pro rebus ipſis ſumi, non aliter ea annunciatio quę fit per Scripta, appellatur Euangelium, quàm quæ eſt in viuâ voce: quia non magis viua vox ſignificat eam ſalutem, quàm vox ſcripta. Proinde, cùm Lucam laudaret Paulus poſte- B rioris ad Corinthios octauo, eius Euangelium nominat. *Cuius* (inquit) *laus eſt in Euangelio*. Sic enim quidam eum locum ſunt interpretati, teſte Chryſoſtomo, atque aliis.

VI. Prima confirmatio nulla eſt: tum quia non ſequitur, Chriſtus, neque ipſe ſcripſit, neque aliis mandauit vt ſcriberent: ergo Euangelium non eſt Scriptura. Tum quia non mandaſſe falſum eſt. Irenæus enim teſtabatur Euangelium idipſum primò præconiatum, poſtea fuiſſe ſcriptum *per Dei voluntatem*. Sic Theophylactus præfatione in Matthæum, cùm in veteri teſtamento, λόγοις (inquit) C ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς τὰς χάριτας : & in nouo ἠθέλησε χαραχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον; voluit ſcribi Euangelia Chriſtus. Et ſanè continetur hoc mandatum generali mandato docendi. Nam docere comprehendit tam viuam vocem, quàm ſcriptionem. Sic Romanis prædicauit Euangelium Paulus non minùs ſcriptâ ad eos Epiſtolâ, quàm viuâ voce docens è carcere. Et Patrum ſolennis eſt conſuetudo, vt cùm aliquid citant ex literis Apoſtolicis, id ſignificent his verbis, *docet nos Apoſtolus*. Sed & Paulus Scripturis tri- D buit τὸ σοφίζειν inſtruere.

VII. Secunda confirmatio eſt etiã falſa. Dictio enim Euangelium non excludit Scripturam: nam ſciunt omnes nunciari aliquid duobus modis; & viua voce & Scripto. Nimirum, quia quemadmodum τὰ ἐν τῇ φωνῇ σημεῖα τῶν ἐν τῷ νῷ, ſimiliter etiam τὰ ἐν τῷ χάρτῃ τῶν ἐν τῇ φωνῇ. Ac proinde æquè vtrinque idem ſignificatur, id eſt, nunciatur.

VIII. Tertia confirmatio falsò aſſerit, id diſcrimen eſſe legis veteris & nouæ, vt illa ſit ſcripta, E hæc non item: alioqui perperam egiſſent Apoſtoli, qui hanc legem nouam ſcripſerunt. Nec quicquam eſt apud Hieremiam, & Paulum ad Hebræos, quod Carranzę faueat. Etſi enim dixit Propheta, legem nouam in viſceribus & cordibus inſcribendam à Deo, tamen non ſignificauit hoc differre nouam à veteri. Aliàs ne nouam quidem oportuit doceri: quia ſcriptum eſt, *Et non docebit vltrà vir proximum ſuum, & vir fratrem ſuum, dicens cognoſce Dominum.* F Senſus eſt potiùs, futurum vt lex noua abundantiori fruatur Spiritus efficacia, diligenter animis hominum eam ſculpentis. At non ſequitur, vt ſi eam Spiritus inſculpat cordibus, non etiam ſit ſcripta. Alter autem locus ex poſteriore ad Corinthios ineptè profertur: neque enim loquitur de Euangelio, ſed de literis commendatoriis, quibus ſuum Apoſtolatum probaret Paulus.

IX. Pergit Carranza. Eccleſia eſt antiquior omnibus Scripturis: antè enim quàm Dominus daret legem Moſi, iam erat Eccleſia: & poſt annos G aliquot à Paſſione Chriſti, primus ſcripſit Matthæus; at ante illum erat Eccleſia. Ergo non regulabatur per Scripturas.

X. Sed hoc ſophiſma eſt plus quàm puerile. Scriptura eſt, vel ipſa ſcriptio, & literarum per lineas certas, pictura; vel ipſa doctrina per eas picturas ſignificata, &, vt loqui mos eſt, in iis literis contenta. Scriptione fatemur Eccleſiam eſſe antiquiorem. Et id rectè probatur ex annorum ſupputatione, cui abſit vt contradicamus. Sed negamus eſſe antiquiorem eâ doctrinâ, quæ ſignificatur eâ ſcriptione. Proinde non valet conſequentia: nam etſi Matthæus primus Euangelium ſcripſerit, annis aliquot poſt initium Eccleſiæ; tamen Eccleſiam certum eſt ſemper à ſuo ſtatim initio regulatam fuiſſe per id Euangelium, quod Matthæus ſcripſit, ac poſt eum reliqui.

XI. Sed iam fortè ſeueriùs: Scripturæ ſuperuenientes Eccleſiæ acceperunt robur ab illa. Ergo Scripturæ non ſunt regula Eccleſiæ. Probatur antecedens: quia Scriptores erant membra Eccleſiæ, in quibus non poterat eſſe maior auctoritas, quàm in ipſa Eccleſia. Sed Scriptura Matthæi habet auctoritatem ab illo. Matthæus autem, ſiue Ioannes, ſiue Paulus, ab Eccleſia. Ergo iudex omnium eſt Eccleſia, non Scriptura aliqua. Confirmatur. Quæ Petrus viua voce docuerat, à ſubſequentibus Marci ſcriptis non accipiebant auctoritatis robur, aut veritatis aliquod teſtimonium; ſed contrà magis hæc ab illis: quia Scripta Marci Apoſtolicæ prædicationi, & doctrinæ inueniebantur conformia, habebantur rata.

XII. Negatur antecedens, de quo prolixiùs diſputandum erit in quartâ Controuerſiâ. Nec rationes contrà concludunt. Primò, quia falſum eſt Scripturas ſuam auctoritatem habere à ſuis Scriptoribus: habent enim à Deo, vnde appellantur θεόπνευστοι, & diuinæ. Aliâs, quia inæqualis fuit auctoritas Marci ac Lucæ, non Apoſtolorum, Matthæique & Ioannis Apoſtolorum: oporteret etiam non æquali gradu, & fide ſuſcipi illorum & horum Euangelia: quod eſt abſurdum.

XIII. Secundò, nego Matthæum, Ioannem, Paulum, & ſimiles auctoritatem ſuam habuiſſe ab Eccleſia. Contrà enim Paulus diſertis verbis ſe dixit eſſe Apoſtolum, non tantùm διὰ θελήματος Θεοῦ ex voluntate Dei, prioris ad Corinthios primo, & ad Epheſios & ad Coloſſenſes: ſed etiam primo ad Galatas, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ πατρὸς: non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum ac Deum Patrem. Et ſecundo capite, ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκοῦντες οὐδὲν προσανέθεντο, mihi enim, qui videbãtur eſſe aliquid, nihil contulerunt. Et ſanè fieri non potuit, vt qui mitterentur ad docendas gentes, & conſtituendam Eccleſiam, ij quicquid haberent auctoritatis, aliunde non haberent, quàm ab ipſâ Eccleſiâ aut gentibus.

XIV. Tertiò, in iis ſcriptoribus non fuiſſe maiorem auctoritatem, quàm in totâ Eccleſiâ, dupliciter intelligi poteſt. Vel enim comparantur cum Eccleſiâ, in quâ ipſi comprehendantur: & ſic verum eſt non fuiſſe eorum maiorem auctoritatem. Nam quemadmodum ipſi continentur in Eccleſia, ſic eorum etiam auctoritas, in auctoritate Eccleſiæ, ac proinde eos oporteret auctoritatem habere, maiorem ſuâ ipſorum auctoritate, quod eſt ineptum: nec concluditur tamen Eccleſiæ auctoritatem eſſe ab Eccleſiâ: quia hæc Scriptorum auctoritas, etſi eſſet in Eccleſiâ, tamen non erat ab Eccleſiâ.

XV. Vel ita comparantur cum Eccleſiâ, vt ſeorſim conſiderentur à reliquo Eccleſiæ corpore. Ac tum nego, non maiorem fuiſſe eorum auctoritatem,

nitatē, quā Eccleſiæ. Aliàs, primò tam ipſi potuiſſent A
docerí ab Eccleſia quā ab ipſis Eccleſia: quod eſt ab-
ſurdum. Secundò, oporteret tātam autoritatem eſſe
hodiernæ Eccleſiæ, quanta fuit eorum Scriptorum:
quod rurſus quis ferat? Neque enim hodie Eccleſia
poteſt condere librum Canonicum ; ipſis conce-
dentibus aduerſariis.

XVI. Quartò, concedimus Scripta Marci rata
fuiſſe ob eam cauſſam, quia Apoſtolicæ prædicatio-
ni eſſent conformia. Sed oblitus eſt Carranza indi-
care, quomodo hinc probetur, vel iudicem omniū B
eſſe Eccleſiam, non Scripturam: vel ab Eccleſia Scri-
pturam accipere robur autoritatis. Nam vtrumque
negamus inde confici. Ratio eſt, quia eſt Marci E-
uangelium, non aliud quàm doctrina Petri: ergo in-
de autoritatem habet illud, vnde hæc. Hæc autem
non habuit ab Eccleſia: non habuit à Petro, ſed à
Spiritu Sancto. Ergo & illud.

Cap. XXII. C

*An Dei Verbum ſit mutum: & poſt ipſum re-
currendum ſit ad Eccleſiam.*

I. SI Dei verbum ſit mutum ad dogmata expo-
nenda: ergo opus eſt authentico doctore,
nempe Dei Eccleſia. At prius verum, ergo & poſte-
rius. Sic Franciſcus Cordubenſis capite octogeſimo
ſecundo articuli ſecundi, qui eſt de Eccleſia. Sed &
Pighius Controuerſia tertia, *Si ad Scripturarum hac
referri oportere dixeris iudicium, communis te ſenſus ignarū* D
comprobas. Sunt enim Scripturæ, muti iudices. Nec ali-
ter Charronæus capite ſecundo tertiæ Veritatis, ar-
ticulo octauo: vbi Scripturam aſſerit eſſe rem mu-
tam, quæque non moueatur, agatve à ſeipſa: ſemper
in eodem ſtatu maneat, nec ſeipſam indicet aut
magis explicet.

II. Reſpondeo, Scripturam eſſe mutam, eò tan-
tùm, quia non vtitur viuâ voce: ſed quia viua vox nō
alium in finem vſurpatur, niſi vt ſenſus loquentis
exprimantur: Scriptura autem diſertè exprimit ſen- E
ſum loquentis Dei, ideò hactenus eſſe mutam fal-
ſum eſt. Non minùs enim intelligimus, fide homi-
nem iuſtificari, quum id legimus apud Paulum,
quàm cùm ipſe Paulus viua voce pronunciabat.

III. Ergo negatur conſequentia: in qua etiam
ineptia eſt Cordubenſis nō prætermittenda, oppo-
nentis mutum authentico. Quaſi verò nihil mutum,
hoc eſt, viua voce deſtitutum, eſſe poſſit authenti-
cum. Atqui non tantùm Scriptura Sacra; ſed etiam
omnes omnino leges, eo modo mutę sūt. Quid igi- F
tur? Eàsne aliquis Iuriſconſultus neget eſſe authē-
ticas? Imò omnino leges nō ſint, ſi nō ſint authēticę.

IV. Scripturam non moueri, ſed in eodem ſem-
per ſtatu manere, veriſſimè dictum Charronæo cō-
cedimus. Et nimirum hoc malè habet Papiſtas, qui,
cùm ſibi conſcij ſint, multa mutaſſe in Religione
Chriſtiana, ideò nollent eſſe aliquam legem, quæ
de iiſdem ſemper eadem reſponderet: multóq; auto
redemptam vellent Pighianæ blaſphemiæ veritatē,
in Controuerſia tertia de Eccleſia, aſſerentis, Scri- G
pturas eſſe velut cereum quendam naſum, qui hor-
ſum, illorſumq; facilè ſe trahi permittat, & quò tra-
xeris, haud inuitus ſequatur. Nos verò contrà, ſeriò
amamus illud fidei noſtræ fundamētum: *Vſque dum
præterierit cœlum & terra, iota vnus, aut vnus apex nequa-
quam præterierit ex lege, vſque dum omnia facta fuerint.*
Matthæi quinto: & rurſus vigeſimo quarto, *Cœlum*
*& terra præteribunt: ſermones autem mei, nequaquam præ-
teribunt.* Indéq; planè perſuademur eſſe Fidei regu-
lam, ſolum Verbum Dei ſcriptum, quia regulam o-
portet eſſe ἀνυπεύθυνον.

V. Non agere autem à ſeipſa Scripturā, nōn ſatis
capio, quo ſenſu dictum ſit, itaque vellem Charro-
næum explicaſſe. Certè Paulus ad Hebræos quarto,
λόγον, ſermonem Dei aſſerit eſſe, primùm ζῶντα viuū,
deinde ἐνεργῆ, efficacem, hoc eſt, præditum certa vi ad
aliquid efficiēdum: & τὴν ἐνέργειαν ſubiicit: τομώτερος
ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ
ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυ-
μήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας, Penetrantior quouis gladio
ancipiti ac pertingens vſque ad diuiſionem animæ
ſimul, ac ſpiritus, compagūmque & medullarum, &
diiudicans cogitationes & conceptiones cordis. At-
que hæc nobis ſufficere videtur efficacia, vt conſti-
tuatur Scriptura, (quam eſſe Verbum Dei nemo
negat) iudex omnium religionis Controuerſiarum.

VI. Falſum eſt etiam, Scripturam non indicare,
aut interpretari ſeipſam. Contrà, Lactantius, libro
ſexto, capite vigeſimo primo, *Num Deus, & mentis,
& vocis, & linguæ artifex, diſertè loqui non poteſt? Imò ve-
rò ſumma prouidentia carere fuco voluit ea, quæ diuina ſunt,
vt omnes intelligerent, quæ ipſe loquebatur.* Quinetiam
Ioſephus à Coſta Ieſuita, de Chriſto reuelato, libro
primo, capite ſecundo aſſerit, Teſtamenti Veteris
interpretandi, nullam eſſe meliorem rationē quàm
Noui cognitionem. Sed de hac quæſtione aliàs.

VII. Rurſus Charronæus in hunc modum diſ-
putat, & quidem confidenter. Scriptura neq; eſt,
neque eſſe poteſt, vltima regula, & ſummus iu-
dex Doctrinæ. Quia poſt eam accurrendum eſt ad
Eccleſiam, quæ eam & interpretetur & applicet
αὐθεντικῶς, & certò: atque ita Eccleſiæ auctoritas po-
ſtrema remanet & ſumma.

VIII. Imò (inquam) primò falſum eſt, poſt Scri-
pturam accurrendum eſſe ad Eccleſiam. Nam ſi a-
liquid eruatur, quod verè ſit ex Scripturā, tum id
certò tenendum eſt: quicquid etiam in contrarium
Eccleſia definiat, ſi quidem definiat. Quod quis nō
credat, cùm audiat ab Apoſtolo adeò ſeuerè pronū-
ciatum anathema contra nō Apoſtolos tātùm, ſed
etiam Angelos, ſi quid aliter doceant? Tum ſi olim,
poſt Apoſtolos viua voce loquentes, non fuit neceſ-
ſe accurrere ad Eccleſiam, ergo ne hodie quidem, cū
eoſdem, eadem loquētes audimus in Scripturis, ve-
nia nobis ab vllo petenda eſt eorum credendorum,
quę ab iis diſcimus. Tertiò, tam falſum eſt, quod aſ-
ſerit Charronęus, vt contrà potiùs certum ſit, opor-
tere poſt Eccleſię definitionem accurrere ad Scri-
pturam, exemplo Berœenſium, qui poſt Apoſtolum
auditum, Scripturas conſuluerunt, vt certò ſibi per-
ſuaderent, vera eſſe quæ audierant.

IX. Deinde in ipſum Charronęū torqueo argu-
mentū, & dico verè Scripturam Sacram eſſe vltimā
regulam, eam ipſam ob cauſam, quia Eccleſię nullæ
ſunt partes alię, quā Scripturā interpretandi & ap-
plicādi. Nam qui interpretatur aliquid, is nullo mo-
do regula eſt eius quod interpretandū ſumpſit: ſed
cōtrà potiùs. Sic Ariſtoteles eſt norma eorū omniū,
qui Ariſtotelē interpretantur: quoniam neceſſe eſt
hos omnes, nihil dicere contra, aut pręter mente A-
riſtotelis. Nam ſi aliquid addant de ſuo, quod Ari-
ſtoteli nunquam venerit in mentem, ij tum prorſus
non interpretantur, ſed aut corrumpunt, aut emen-
dant. Quorum illud in Scriptura fieri non debet,
hoc verò non poteſt.

Finis primi libri.

DE
CANONE FIDEI
LIBER SECVNDVS.
Caput I.

AN OMNES CONTROVERSIAE AD Eccleſiam deferendæ.

HACTENVS eſt diſputata prima Controuerſia de Autoritate Scripturæ. Sequitur altera de Autoritate Eccleſiæ in decidendis Cõtrouerſiis Fidei. Nam, vt diximus, remotâ Scripturâ, hanc Papiſtæ ſubſtituunt, conſtitutam in ſumma ſede. Et argumentantur in hunc modum.

II. Si omnes Controuerſiæ ad Eccleſiam diiudicandæ referendæ ſunt, ſequitur Eccleſiam eſſe iudicem omnium Controuerſiarũ. Atqui verũ eſt antecedens. Ergo etiã conſequens. Tannerus hoc protulit argumentum in Colloquio Ratiſbonenſi ſeſſione 13. Et probauit antecedens, ex 18. Matthæi, *Si peccauerit in te frater tuus, dic Eccleſiæ: quòd ſi Eccleſiam audire neglexerit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus.*

III. Respondeo Hunnium in eodem Colloquio rectè diſtinxiſſe iudicem in eum, cuius ſit abſoluta iudicãdi autoritas: & eũ, cuius poteſtas ſit aſtricta, limitatáq; ad legem, & de poſteriori quidẽ concedi totum argumentum. Neminem enim iure negare poſſe vniuerſaliter loquendo, non tantùm aliquas, ſed etiam omnes omnino Controuerſias referẽdas eſſe ad Eccleſiam, examinandas & iudicandas. Perſpicuum eſt enim exemplum ab initio Chriſtianitatis, fidelium Antiochenorũ, qui, cùm quęſtio exorta eſſet de vſu legalium, *ſtatuerunt, vt aſcenderent Paulus & Barnabas, & quidam alij ad Apoſtolos ac Presbyteros Hieroſolymam percontaturi de hac quæſtione*, Actorum 15. Secutæ etiam Eccleſiæ, in qua celeberrimus fuit Conciliorum vſus, Niceni aduerſus Arium, Conſtãtinopolitani contra Macedonium, Epheſini contra Neſtorium; atq; aliorum contra alios hęreticos, quę magno conatu augendæ pompæ gratia colligit Epiſcopus Claromontanus per ſingula ſecula.

IV. Sed ſi iudex intelligatur priori modo, negamus conſequentiam. Nam quantumlibet certum

A ſit omnes Controuerſias, quæ emergere poſſunt inter Chriſtianos, referendas ad Eccleſiam, vt eius habeatur iudicium: tamen falſum eſt eandẽ Eccleſiam, ita eſſe iudicem, vt abſoluta ſit ab omni lege, pronunciétque ex proprio arbitrio: ac proinde eſſe poſſe ſummum atque vltimum iudicem, id eſt, normam & regulam. Quemadmodum in regno, Parlamẽta, quæ vocant, id iuris habent, vt lites omnes, quæ oriuntur inter eius regni ciues, ad ea referantur, & tamen non ſunt norma omnium iudiciorum: ha-
B bent enim Regum edicta, habent Iuriſconſultorum veterum reſponſa, pro normâ ſuorum arreſtorum.

V. In loco autem Matthæi, nego agi de ſummo iudice, ſiue normâ. Ratio eſt, quia id quicquid eſt iuris, quod eo loco ſignificatur, pertinet ad ſingulas Eccleſias, putà Hieroſolymitanã, Conſtantinopolitanã, Smyrnenſem, Romanã, reliquas: nõ tantũ (inquam) omnes ſimul, ſed etiam ſingulas ſeorſim. At ne ipſi quidem aduerſarij contendent ſingulas Eccleſias eſſe normam omnium Controuerſiarum.

C VI. Probatur ita eſſe, Primò, quia ſermo eſt de priuatis offenſis inter fratres. Sic enim Chriſtus, *Si peccauerit in te frater tuus.* At hæ offenſæ referri ſolent, non ad Oecumenicum Cõcilium, aut ad vniuerſas per orbem Eccleſias, ſed ad cuiuſuis loci cœtum Eccleſiaſticum, ſiue Presbyterium, à quo vtrinque rationes cognoſcuntur, deinde pronunciatur iudicium.

VII. Secundò, quia is primus gradus eſt iudicij publici, ſiue Eccleſiaſtici. Nã duo priores à Chriſto
D ibidem nominati, priuati ſunt, nempe cùm læſus, fratrem admonet, tum ſolus, tum adhibitis teſtibus, At vix vnquam factum, vt aut priuatæ offenſæ, aut etiam publicæ & ad Eccleſiam ſpectantes, primò ſtatim actu referrentur ad vniuerſam per totum orbem Eccleſiam.

VIII. Tertiò, quia agitur de excõmunicatione, *Si Eccleſiã non audierit, ſit tibi tanquã Ethnicus aut Publicanus.* At excommunicatio, & omne genus cẽſurarũ, pertinet etiã ad ſingulas Eccleſias: quod ipſa praxis
E docet, ex Decreto Cõcilij Niceni Canon. 5. περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γενομένων, εἴτε τῶν ἐν κλήρῳ, εἴτε τῶν ἐν λαϊκῷ τάγματι, ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων, κρατείτω ἡ γνώμη

κατὰ τὸν

κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα, τοὺς ὑφ᾽ ἑτέρων ἀποβληθέντας,
ὑφ᾽ ἑτέρων μὴ προσίεσθαι. *De his, qui ſiue ſint clerici, ſiue laici,
communione priuantur ab Epiſcopis per ſingulas prouincias:*
*ſeruetur hæc ſententia, iuxta Canonem præcipientem, vt qui
ab aliis reiiciuntur, ab aliis non admittantur.* Qui Canon
ſæpius legitur renouatus: vt in Arelatenſi ſecundo,
Antiochenſi, Carthaginenſi ſecundo, Cæſaraugu-
ſtano & aliis.

IX. Ergo verum eſt, hoc loco Eccleſiæ nomine
intelligi particularium Eccleſiarum preſbyteria.
Non igitur (inquam) eiuſmodi iudicem, qui ab om-
ni lege ſit abſolutus, & liber, ſuámque voluntatem
habeat ſolam pro norma: ſic enim arguo: Si omnis
Eccleſia, quam qui non audit, habendus eſt pro pu-
blicano, eſt iudex abſolutus omnium Controuer-
ſiarum; ergo quælibet Eccleſia particularis eſt iudex
abſolutus omnium Controuerſiarum. At falſum
conſequens: ergo & antecedens.

X. Sed Tannerus, vt ſunt Ieſuitæ cedere neſcij,
probat Eccleſiam eſſe iudicem abſolutum omnium
Controuerſiarum, hoc argumento: Si ad Eccleſiam
pertinet abſolutum iudicium de Controuerſiis Fi-
dei, & Religionis, tunc Eccleſia eſt iudex abſolutus
omnium Controuerſiarum Fidei, & Religionis. Sed
pertinet ad Eccleſiam iudicium abſolutum Con-
trouerſiarum omnium Religionis: ergo Eccleſia
eſt abſolutus iudex omnium Controuerſiarum. Aſ-
ſumptionem probat, ſi Eccleſiæ iudicio, in dirimen-
dis Controuerſiis, abſolutè ſtandum eſt, ſequitur
quod ad Eccleſiam pertinet abſolutum iudicium
omnium Controuerſiarũ. Sed verum eſt antecedẽs.
Ergo & conſequens. Rurſus aſſumtionẽ probat. Si
enim abſolutè iudicio Eccleſiæ ſtandũ nõ eſt, ſequi-
tur nullas Controuerſias ab Eccleſia dirimi poſſe: ac
conſequẽs eſt abſurdum: ergo & antecedẽs. Probat
propoſitionẽ: Si iudiciũ relinquitur partibus diſce-
ptãtibus poſt ſententiã latã, tunc nulla Controuer-
ſia à iudice dirimi poteſt. At ſi Eccleſiæ iudicio ſtan-
dũ non ſit abſolutè, iudicium relinquitur partibus
diſceptantibus. Ergo, ſi nõ abſolutè iudicio Eccleſię
ſtãdũ ſit, Cõtrouerſię nõ poſſunt dirimi in Eccleſia.

XI. Reſpondeo, abſolutum iudicem dici dupli-
citer: vel eum, qui abſolutus ſit ab omni lege: vel eũ,
cuius ſecũdùm homines ſummũ ſit, hoc eſt, poſtre-
mum iudiciũ, à quo ad alium iudicẽ, ipſum etiã ho-
minẽ, appellari nõ poſſit. Si iudex intelligatur prio-
ri modo, cõcedo maiorem primi Syllogiſmi; ſed mi-
norẽ nego: tenetur enim Eccleſia iudiciũ ſuũ dirige-
re vel ſecundũ Scripturas, ſecundũ nos: vel ſecundũ
traditiones, ſecundũ Papiſtas: ergo nõ eſt abſolutus
iudex priori ſenſu; proptereà neq; norma omnium
Cõtrouerſiarũ. Neq; contrarium probatur vllo ar-
gumento, nam quę ſequũtur cõfirmationes, eò non
pertinent. Et quamuis concederetur ſtandum eſſe
ſimpliciter à partibus litigãtibus iudicio pronunciã-
tis Eccleſiæ; tamen non ſequeretur Eccleſiæ iudi-
cium ab omni lege abſolutum eſſe.

XII. Sin aũt intelligimus iudicẽ poſteriore modo,
primò negatur maioris cõſequentia. Et ratio eſt eui-
dẽs, exẽplo, vt dixi, Parlamentorũ, quę nõ ideò ſunt
regula, ſiue norma iuris, quòd ſummâ autoritate iu-
dicẽt, & partes litigantes teneãtur, imò cogãtur eo-
rũ iudicio abſolutè ſtare. Nã habent ipſi ius diuinũ,
ius naturale, ius politicum pro ſuorum iudiciorum
norma. Itaq; vt rẽ illuſtrẽ, quamuis concedã (vt po-
ſtea explicabo) Cõcilij Niceni decreto abſolutè A-
rũ ſtare debuiſſe definientis quæſtionem de Trini-
tate, tamen nego Concilium Nicenũ fuiſſe abſolu-

A tum iudicem, id eſt, normam eius quæſtionis: ſed
Scripturam Sanctam, vnde id Concilium ſui iudicij
formam mutuatum eſt.

XIII. Secundò, ad minorẽ, diſtinguo Contro-
uerſias, in eas quæ ſunt de fide: & eas quæ pertinent
ad charitatem, id eſt, mutua inter fideles officia. In
hoc poſteriori genere cõcedo Eccleſię deciſioni ab-
ſolutè ſtandum: & hoc doceri illo Matthæi loco, v-
bi disertè obſeruaui Chriſtũ loqui de mutuis offen-
ſis. Debet ergo is qui aliũ offendit, ſatisfacere prout
B Eccleſia iudicarit: quia tũ nihil eſt contra fidẽ. Imò
verò is etiã qui ſe offenſum queritur, debet Eccleſiã
audire, quãuis non exactè ſibi ius redditum videat:
quia poteſt de ſuo condonare quantum velit: imò
etiã debet, tũ vt fratrẽ lucretur, tũ vt Eccleſiæ debitũ
reddat officiũ. Nec ſequitur tamen Eccleſiam eſſe
aut omnium, aut etiã harum Cõtrouerſiarũ regulã.

XIV. Si autem agitur de Controuerſiis primi
generis, quę ſunt de Fide, nego minorẽ: & aſſero nõ
debere Eccleſiam à fidelibus poſtulare, vt ſibi obe-
C diant abſolutè, ſed ſolũmodo, quantũ ipſa oſtendet
ſe ſecundũ Scripturã iudicare. Nec aliter à Niceno
Concilio factũ didicimus ex Theodoreto in hiſto-
ria, libro 1. cap. 8. aſſerente Arianos voces nõ ſcriptas
inducentes, ἐξ ἀγράφων μετ᾽ ἀσεβείας νοηθὲν κατα-
σκευασθῆναι, dãnatos eſſe ex vocibus ſcriptis piè intellectis.

XV. Et negatur conſequentia in tertio Syllogiſ-
mo, quæ infert, ſi nõ ſit abſolutè ſtandũ iudicio Ec-
cleſiæ, ergo nullas poſſe finiri Cõtrouerſias. Seque-
retur enim, nullas Controuerſias definiri poſſe à
D ſingularibus Eccleſiis. Imò ſequeretur nullas Con-
trouerſias finiri poſſe ex autoritate Scripturæ, quod
eſt abſurdũ. Nam in Concilio Niceno Euſebius, qui
primò Arianus erat, ſubſcripſit tamẽ Symbolo, poſt
ſuæ partis homines condemnatos è Scripturis. Cer-
tè Ioſephus à Coſta inſignis ex orbe nouo Peruen-
ſis Ieſuita de Chriſto reuelato lib. 1. cap. 6. negat cõ-
fundendi expugnandíque Iudæos vllam eſſe aliam
rationem, vllam viam, niſi ex Scripturis ipſorum, id
eſt, veteri Teſtamento Ieſus Chriſtus demõſtretur.

E XVI. In vltimo Syllogiſmo propoſitio eſt falſa.
Nam definiri poſſunt Controuerſię, etiã ſi poſt ſen-
tẽtiam latã permittitur partibus iudicium aliquod.
Apud Berœenſes certo experimẽto id probatũ eſt,
qui poſt Pauli conciones, tamen voluerunt auditam
doctrinam iudicare ex Scripturis. Et Patres etiam,
poſt Cõciliorum Decreta, hęreticos admiſerũt, imò
prouocarunt ad diſputationem ex Scripturis: vt Au-
guſtinus; qui, *neq; ego* (inquit) *Nicenũ, nec tu debes Ari-
minenſe tanquam præiudicaturus proferre Concilium. Scri-
F pturarum autoritatibus, non quorumcunque propriis, ſed v-
triuſque cõmunibus teſtibus, res cum re, cauſſa cum cauſſa,
ratio cum ratione decertet.* Vt Baſilius epiſtola octoge-
ſima, vt alij. Quod certè fruſtrà & ineptè feciſſent, ſi
nihil ſe promouere credidiſſent.

CAP. II.

De Cathedra Moſis.

G BArtholomæus Latomus in Defenſione aduer-
ſus Bucerum præcedẽti loco, addit alterum ex
Matthæi 23. *Super Cathedram Moſis ſederunt Scribæ &
Phariſæi: omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſeruate &
facite: ſecundùm opera verò eorum nolite facere: dicunt enim,
& non faciunt.* His autem verbis autoritatẽ miniſtro-
rum aſſerit conſtitui in Eccleſia, atque eam quidem
ſummam, cui parere neceſſe ſit.

II. Reſpondeo, negari conſequentiam. Ratio prima. Quia, cùm Miniſtrorum in concluſione nominatur auctoritas, vel intelliguntur Miniſtri omnes confertim: vel ſinguli quicunque. Si hoc: tum verò diſceditur à quæſtione, quæ agit de Eccleſiæ autoritate in iudicandis rebus fidei. Non eſt autem Eccleſia in ſingulis Miniſtris. Tum autem, ne ipſi quidem Papiſtæ, tā ſunt alieni à bona mente, vt iis, quicunque ſedent in Cathedra, id eſt, pollent autoritate Eccleſiaſtica, ſint ſummi iudices Controuerſiarum. Nam hoc iuris ſoli reſeruant Romano, de quo agetur proxima Controuerſia.

III. Sin autem omnes confertim Miniſtri intelliguntur, tum diſceditur ab huius loci ſenſu legitimo. Quum enim Chriſtus, Scribas, & Phariſæos nominauit, intellexit, vt vulgò fit, ſingulos. Patet ex ſequentibus. Nam & illud, *amant primos accubitus*, nō poteſt niſi de ſingulis accipi, & illud *dicunt, & non faciunt*: haud aliter. Sed illud certè, *Secundùm opera eorū ne facite*: poteſtne aliter quàm de ſingulis? Sed & Patres plerique omnes applicant ſingulis Paſtoribus: vt doceant quatenus eis obedire ſuæ plebes debeāt. Chryſoſtomus homilia decima in priorem ad Theſſalonicenſes. Auguſtinus tractatu in Ioannem quadrageſimo ſexto: & contra literas Petiliani libro ſecundo, capite ſexto: & de Doctrina Chriſtiana libro quarto, capite vigeſimo ſeptimo, atque alibi. Iſidorus Peloſiota libri quarti Epiſtola decima octaua.

IV. Ratio ſecunda. Quia, ſi ſumma concluderetur Miniſtrorum Eccleſię autoritas, cui parere neceſſe eſſet: tum neceſſe eſſet proponi etiam talē Scribarum & Phariſæorum autoritatem. Quia, propter quod quidque eſt tale, id ipſum magis tale. Et facile vident omnes ab autoritate Scribarum non ſumma, nō poſſe cōcludi Miniſtrorū ſummā. Atqui antecedens falſum. Ratio in promptu. Quia, ſi fuiſſet eorū ſumma autoritas, cui neceſſe eſſet obtemperare: ergo nunquam fuiſſet ab ea recedendum. At hoc falſum. Nam Matthæi decimo ſexto, *Cauete* (aiebat Chriſtus) *à fermento Phariſæorum*: quod ſtatim Matthæus interpretatur dictum de Doctrina. Atqui quęcunque docebant Phariſęi, & plebi obſeruanda proponebant; ſanè haud aliter, quàm ſui autoritate magiſterij docebant, proponebántque populo, quē & volebant & videbant à ſe pēdere. Vnde, ſi Cathedra Moſis hanc eorum autoritatem ſignificabat, ſequeretur nihil repudiandum eorum quæ illi ſuo illo iure docerent. Hîc tamen vides contrarium præcipi à Domino: nempe vt quædam vitarentur, quæ illi docerent. Quis ergo non videt in his Chriſti verbis Cathedram nō ſignificare ſummā autoritatē?

V. Ratio tertia. Si Scribis & Phariſæis tanta fuiſſet autoritas, vt eis parere eſſet neceſſe: tum illi fuiſſent regula veritatis. At hoc falſum. Regula enim ſibi ipſi ſemper conſtat, nec vnquam diſcedit à rectitudine. At Phariſæi ſibi non conſtabant, & diſcedebant non rarò à doctrinæ ſinceritate. Hoc probatur, quia ſi aliquando vera docebant: at non rarò etiam falſa. Patet ex eo ipſo fermēto, de quo iam diximus. Patet iterum ex decimo quinto Matthæi, *Quare & vos tranſgredimini mandatum Dei, per traditionem veſtrā? Nam Deus mandauit dicens, Honora patrem tuum, & matrem. Et qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicunque dixerit patri aut matri, donum quodcunque à me erit, tibi proderit, etiamſi nequaquā honorauerit patrem ſuum: aut matrem ſuam. Et irritum feciſtis mandatum Dei propter traditionem veſtram.* Vnde conſtat apertè, non tantùm in eo peccaſſe Scribas

A & Phariſæos, quòd ſuam ipſi vitam non componerent ex præſcripto legis, quam aliis proponerēt, ſed etiam, quòd in interpretanda ea ipſa lege, multas traditiones coaceruarent, non legitimas: imò eneruantes eam legem. Vnde fit non tantùm, non legis, ſed ne interpretationis quidem aut normam, aut ſummos iudices fuiſſe, hos ipſos, qui ſedebant in Cathedra Moſis.

VI. Quare, cùm aliquādo malè docuerint, & fuerint aliquando vitandi, neceſſe eſt, quum Chriſtus dixit, quia ſedēt in Cathedra Moſis, ideò obtemperandum eſſe; per Cathedram Moſis intelligi, non
B vllam eorum autoritatem: ſed potiùs regulam aliquam, ex qua conſtare poſſet, quando benè, quandóve malè docerent. Et quidem ſecundùm quam liceret auditoribus iudicium ferre de eorum doctrina: quandoquidem auditoribus, ipſis (inquam) auditoribus, præcipitur aliquando quidem vt audiant: aliquando verò vt caueant.

VII. Et ita interpretes. Hieronymus, *Per cathedrā* (inquit) *doctrinam legis intelligit.* Iſidorus Peluſiota
C libri quarti Epiſtola decima octaua. [illegible Greek] *Propterea meminit Cathedra Moſis legislatoris. Tunc enim, nō quæ ſua eſſent, loquebantur, ſed quæ Scripturarum.* Etiam Papiſtæ hodierni. Franciſcus Lucas Brugenſis, *Quæcunque, Non aduerſantia cathedra Moſis: non contraria legi Dei: omnia licita & honeſta: etiamſi fortè minus neceſſaria*: & pòſt, *Integra perfectáq; obedientia declaratur his ſignis vniuerſalibus: eiuſmodi tamen, quæ ponat Deo magis obediendum quàm hominibus. Nam ſi Phariſæis ideò obediendum eſt, quia in cathedra Mo-*
D *ſis ſedent: igitur ſi quid doceant aduerſus cathedram Moſis, id eſt, aduerſus Moſem, ſeu eam quam Moſes promulgauit Dei legem: aduerſus doctrinam à Moſe, & maioribus acceptam, ac traditam, non eſt eis obediendum.* Maldonatus, *Cùm iubet ſeruare ac facere quæ Scribæ & Phariſæi, dum in cathedra Moſis ſedent, dicunt: non de ipſorum, ſed de legis, ac Moſis doctrina loquitur: perinde enim eſt ac ſi dicat: omnia, quæ lex & Moſes vobis dixerint, Scribis & Phariſæis recitātibus, ſeruate, ac facite.* Ioannes Altenſtaig in Dictionario, agens de Cathedra, *Habetur Matthæi vigeſimo tertio, ſuper cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi:*
E *omnia quæcunque dixerint vobis, ſeruate & facite. Quod verum eſt, niſi contra legem diuinam dixerint: tunc enim locum habet illud Petri,* Actorum 5. *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Nec ſic præcipiēdo ſedent ſuper Cathedram Moyſi, quum præcipiunt quod eſt contra Deum. Nō enim procedunt hæc de Cathedra, id eſt, doctrina Moyſi: ſed de Cathedra peſtilentia & erroris.*

VIII. Nūc igitur plana ſolutio. Nam, ſi nimirum obtemperandum Paſtoribus ſedentibus in Cathedra, cùm docēt ſecundùm Cathedram: ſi autem contra
F eandē, tum obtēperandum minimè: ergo Cathedra eſt regula obediētiæ debitæ Paſtoribus. At hæc Cathedra eſt lex Moſis: ergo lex Moſis eſt regula eius obediētiæ. At lex Moſis eſt Scriptura. Ergo Scriptura eſt ea regula: & ita paulò antè Iſidorus: cùm docēt ex Cathedra, nō quæ ſua ſunt, ſed quæ Scripturarū, docent. Ianſenius Concordiæ capite 120. *Non tantū Dominus exigit obedientiam in his, quæ ex Scripturis, & lege Dei iuberent, aut docerent: ſed etiam in his, quæ ſua aucto-*
G *ritate pro temporis & loci exigentia, ſtatuerent & iuberent.* Hæc pars Papiſtam redolet: & eſt contra Peluſiotā: imò contra Hieronymum: pertinet tamen ad aliam Controuerſiam de Perfectione Scripturæ: cui ſuus debetur locus, ſed pergit: *non contra Scripturas, ſed ſecundùm eas.*

IX. Deoi-

VIII. Deniq; ſi verum eſt, obtemperandum Paſtoribus tum cùm bene docent: & vidimus ita eſſe teſtibus Interpretibus citatis: tum omnino falſum, eſſe Paſtores ſummos iudices: multò magis, regulã, aut Canonem veræ doctrinæ, ſiue omnium Controuerſiarum. Nam ſi eſſent, tum vero abſurdè loqueretur, quicunque diceret obtemperandum, cùm rectè docent. Nam abſolutè, & ſimpliciter ponùs aſſerendum, eſſe obtemperandum. Quomodo blaſphemaret qui diceret, Scripturas tum ſequendas, cùm bene docent.

Cap. III.

De Prophetis diiudicantibus.

I. FRanciſcus Cordubenſis capite octogeſimo, Eccleſiaſticam doctrinam eſſe regulam probat ex prioris ad Corinthios 14. *Propheta duo, aut tres dicant, & cæteri diiudicent.* Quia nimirum Paulus dicat, non Dei Verbum, ſiue Scriptura: ſed cæteri, id eſt, Eccleſia, diiudicent. Argumentum ita concipio: Quicunque alios dicentes diiudicat, eius iudicium eſt regula Controuerſiarum. At Eccleſia cæteros docentes diiudicat: Ergo Eccleſię iudicium eſt regula Controuerſiarum.

II. Reſpondeo primò, maiorem eſſe falſam. Propriè enim regula non diiudicat: ſed ſecundùm eam potiùs diiudicantur omnia. Ratio, quia τὸ διακρίνειν, pertinet ad τὸ καθ᾽ ἕκαστον, nimirum ad cuiuslibet Prophetæ conciones, quæ ſingulæ examinandæ veniunt. At regula eſt καθόλου: quæ quando diiudicantibus cognita eſt: tum particularia, de quibus quæſtio erit, facilè diiudicabuntur.

II. Rurſus, ſi maior eſſet vera: tum ſingularũ Eccleſiarum iudicium eſſet Controuerſiarum norma. Loquitur enim Paulus de ſingularum Eccleſiarum politia: nempe, vt ne omnes ſimul in eodem cœtu prophetent, ſed alij loquantur, alij verò taceãt. Vnde Salmero in hunc locum, *Vtinam cuique Epiſcopo in Eccleſia ſua contingeret, vt multos Prophetas ſecum haberẽt, vt iudicium ferre poſſent, num prædicatores, iuxta ſpiritum Dei prædicent: & Scripturas Sacras rectè & catholicè interpretentur.* Itaque, ſi apud Paulum *alij* ſignificant Eccleſiam, tum ſanè Eccleſia Corinthiorũ, cui hunc ordinem ſpecialiter Apoſtolus præſcribit, intelligẽda eſſet. At iſta, qui poterat eſſe regula Controuerſiarum, quæ ipſa acciperet formam ſuam ab Apoſtolo? Imò, quæ tam ſeuerè reprehenditur, non ſolũ ob toleratum inceſtum: ſed etiam ob ſchiſmata, & corruptam Cœnam Dominicam: ob non ſatis defenſum articulum Reſurrectionis?

IV. Præterea, Minor non probatur ex hoc loco Pauli. Nego enim illud, *alij*, ſignificare Eccleſiam. Nam Eccleſia ſignificat omnes fideles: aut certè omnes Paſtores collectiuè. At hîc, alij intelliguntur ab Apoſtolo omnes Prophetæ diſtributiuè: hoc eſt, ita, vt non omnes communi conſenſu: ſed ſinguli motu particulari diiudicarent. Patet ex verbis Apoſtoli. Statim enim ſubiungitur, *Quod ſi quid alij patefactum fuerit aſſidenti, prior taceat. Poteſtis enim omnes ſigillatim prophetare.*

Cap. IV.

An Eccleſia poſſit facere contra Scripturas.

A I. ECcleſia viſa eſt aliquãdo facere contra Scripturas, & aliquando præter Scripturas. Ergo ipſa eſt regula eorum quæ traduntur in Scripturis. Sic argumentatur Carranza ex Eckio. Et probat antecedens: primò, quia in Scripturis tradebatur Baptiſmus exercendus ſub hac forma. *Ego te abluo in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti.* Tamen Apoſtoli baptizabant in nomine Ieſu Chriſti, vt traditur in Actibus Apoſtolorum. Secundò, quia in Scripturis mandatur cauendum à ſuffocato & ſan-
B guine: & tamen per Eccleſiam abrogatum eſt illud mandatum. Tertiò, traditione Eccleſiaſtica obſeruatio Sabbathi mutata eſt in diem Dominicam. Quartò, Eccleſia determinauit multa, quæ non habentur in Scripturis expreſsè, vt de Deſcenſu Chriſti ad inferos: & multa, quæ ad ritum Sacramentorum, & Eccleſiaſticam diſciplinam pertinent: talia item, quæ nec expreſsè, nec obſcurè habentur in Scripturis, ſed conſtant ex ſola traditione Apoſtolorum.

C II. Reſpondeo, priùs ad argumentum, deinde ad exempla. Negatur conſequentia: vel ſi perficitur Syllogiſmos in hunc modum: Quicunque agit contra Scripturam, is eſt regula eorum quæ traduntur in Scripturis: at Eccleſia viſa eſt agere & contra, & præter Scripturas: ergo eſt regula eorum, quæ traduntur in Scripturis. Negatur maior: alioquin Arius, qui contra Scripturam docuit, Ieſum non eſſe Deum. Montanus, qui præter Scripturam ieiunia certis diebus circumſcripſit: ij (inquam)
D atque alij plurimi, iudices eſſent eorum, quæ continentur in Scripturis. Quod eſt auditu horrendum.

III. Prætereà, Nullus anathematizandus, eſt regula eorum quæ traduntur in Scripturis. At quicunque vel facit, vel docet, & contra & præter Scripturam, eſt anathematizandus. Ergo nullus qui docet, facitve contra & præter Scripturam, eſt iudex eorum quæ traduntur in Scripturis. Maior per ſe patet. Minor certa eſt, ex Pauli capite primo ad Galatas.

E IV. Breuiter; quicunque aſſerit Eccleſiam facere aliquid contra Scripturam, is eo ipſo pronunciat Eccleſiam errare. Nam quæ contraria ſunt, ſimul eſſe aut vera, aut iuſta non poſſunt. Itaque è duobus alterum neceſſariò eligẽdum eſſet, vel Scripturam errare, vel Eccleſiam potiùs: è quibusquis prius non abominetur? At nulla fert ratio, vt qui errat, iudex ſit Controuerſiarum in religione. Quicunque enim ille futurus eſt, is conſtituendus eſt infallibilis, hoc eſt, qui à vero aberrare non poſſit.

F V. Iam de exemplis. In primo, nego quicquam ab Eccleſia factum contra Scripturam. Nam immutatam eſſe Baptiſmi formam falſum eſt; nec certè in Actibus docetur. Qui autem ex 8. & 19. citãt baptizari εἰς ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, in nomen Domini Ieſu, & ex decimo, ἐν τῷ ὀνόματι, in nomine; perperã eos locos torquent. Significatur enim, non forma, quâ in baptizãdo vſi ſint Apoſtoli: ſed autoritas Chriſti, ex cuius præſcripto vtebantur Baptiſmo.

VI. Sic iam olim optimè explicauit Eulogios, vt eſt apud Photium Bibliothecæ capite poſtremo,
G τὸ ἐν ταῖς πράξεσιν εἰρημένον περὶ τῶν λεγόντων τὸ Ἰωάννου βάπτισμα, ὅτι, ἀκούσαντες δὲ, ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοῦτ᾽ ἔστιν, ὅτι ἐβαπτίσθησαν κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ὅτι καὶ ἀναγκαῖον ἦν λέγειν· ὅτι εἰς Χριστὸν ἢ εἰς θάνατον τοῦ Χριστοῦ ἐβαπτίσθησαν· τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἑρμηνεύων ἐκεῖνο δηλοῦντος· τουτέστιν, ὅτι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐβαπτίσθησαν. οὕτω γὰρ ἐδίδαξε καὶ παρέδωκε βαπτίζειν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς,

Quod in Actibus dicitur de iis qui habebãt Ioannis Baptiſma, Audientes verò baptizati ſunt in nomen Domini Ieſu, eiuſmodi eſt, vt baptizati fuerint ſecundum traditionem & doctrinam Domini Ieſu. Quemadmodum, alibi quoque, cùm dicitur, baptizati ſunt in Chriſtum, vel in mortem Chriſti, eundem ſenſum concipere debemus, hoc eſt, baptizatos eſſe in nomen patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Sic enim docuit & tradidit Dominus noſter Ieſus Chriſtus. A

VII. Eſt autem hæc interpretatio multò ſincerior, & facilior eâ, quam ex Ambroſio mutuatus eſt Lombardus libro quarto ſententiarum diſtinctione tertia. Niſi fortè Ambroſij verbis his, *in nomine Chriſti tota trinitas intelligitur*, dicamus non abſolutè nomen Chriſti intelligi, ſed determinatè nomen illud ſic in iis locis nominatũ: id eſt, Lucam ita Chriſtum nominaſſe, vt reuocaret in mẽtem totam Trinitatem, quam in Baptiſmo Chriſtus nominari voluerit: vt ſit Ambroſij ſenſus idẽ cum Eulogio. Conſentit autem Bellarminus libro primo de Baptiſmo, capite tertio: & Suarez de Sacramentis diſputatione viceſima prima ſectione tertia. Et alij plurimi. B C

VIII. In ſecundo exemplo, abſtinentiam à ſuffocato & ſanguine eſſe, aut contra, aut præter Scripturam ab Eccleſia abrogatam, falsò ſupponitur. Habemus enim Chriſti dictum Matthæi decimo quinto, *Non quod ingreditur in os, polluit hominem*. Et Pauli ad Romanos decimo quarto, *Non eſt regnum Dei eſca & potus*. Et prioris ad Corinthios decimo, *Quicquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes propter conſcientiam: Domini enim eſt terra, & plenitudo eius*. Habentur etiam alia, quæ oſtendunt vſum cibi eſſe ἀδιάφορα: vnde neceſſe eſt præceptum illud de ſuffocato & ſanguine, Actorum decimo quinto, non neceſſarium fuiſſe, ſed temporale: ac proinde tandem abrogandum. D

IX. In tertio, duo ſunt, prima abrogatio Sabbathi: altera inſtitutio diei Dominicæ. De illa notum ſatis quid Apoſtolus docuerit, & ſcripſerit ſecundo ad Coloſſenſes, *Ne quis vos damnet ob cibum, vel potum, aut reſpectu diei feſti, aut nouiluni, aut Sabbathorum*. Quis enim non videt his verbis ſignificari; non magis diſcernendum eſſe Sabbathum ab aliis diebus apud Chriſtianos, quàm cibos prohibitos ex lege, ab aliis, putà ſuillam à bubula? E

X. Dominicę diei vſum inuenimus etiam in Scripturis ſacris. Nam prioris ad Corinthios decimo ſexto, deſtinatur primus hebdomadis & cœtibus, & eleemoſynis Eccleſiæ. Actorum vigeſimo, impenditur iiſdem cœtibus ad Dei Verbum audiendum & communicandum Euchariſtiæ. Quinetiam nomen ipſum, quo vtimur hodie, Ioannes exprimit Apocalypſeos primo. Et hęc cuilibet ſano ſufficiunt, vt ne, aut contra, aut præter Scripturam, eius vſus inualuiſſe dicatur. F

XI. In quarto; Si deſcẽſus Chriſti ad inferos continetur in Scripturis, non poteſt verè dici determinatus, aut præter, aut contra Scripturas. Nam quid tum, ſi non expreſsè? Sufficit enim, dum contineatur. Neque ſic argumentum concipiebatur, vt nominaret id quod non eſt expreſſum. Si tamen hoc nomine fabulam illam intelligit Carranza, deſumptam ex Euangelio illo Nicodemi ſcilicet, quo finguntur Patres, qui erãt in profundo inferni ſub Imperio Principis Tartari, inde fuiſſe educti à Chriſto, qui relicto corpore in ſepulchro, apparuerit tamen in forma hominis: & ſimiles nugas. Tum verò, non pugnabo id eſſe, & præter, & contra Scripturam inductum: quantumuis diu aſſertum & creditum: ſed G nunquam tamen ab Eccleſia Catholica.

XII. Reliqua, quæ in turba nominantur, tum conſiderabimus, cùm ſigillatim explicabuntur. Scimus tamen ea, quæ ad ritus ſpectant, liberę obſeruationis eſſe, in iiſque non paruam autoritatem Eccleſię: quanquam non immẽſam tyrannidem. Ne quis hoc prætextu immanem Papiſtarum ἐθελοπερισσοθρησκείαν (vt voce vtar Epiphanij in Phariſæis) fucare velit: qui ſuæ ſuperſtitioni modum facere nõdum potuẽre, qui quotidie nouis inuentis onerent plebem. Hæc enim nos audaciter prorſus corrigendam aſſerimus ex autoritate Scripturarum: longè remotiores ab iis, qui ex ea non verentur præiudicium facere libertati Chriſtianæ, & ſacroſanctam illam autoritatem minuendo violare.

Cap. V.

De Eccleſiæ infallibilitate.

I. SI Eccleſia eſt infallibilis: ergo eſt iudex omniũ Controuerſiarũ. At prius verum eſt: ergo & poſterius. Argumentum ſumpſi ex Stapletoni verbis, qui libro octauo de principiis, capite duodecimo, ita loquutus eſt, *Facit hæc infallibilitas iudicandi de fide Eccleſiæ data, vt omnium de fide Controuerſiarum iudex legitima meritò cenſeatur*.

II. Conſequentiam probat ab exemplo. Non ſecus (inquit) quàm ſcriptum Dei verbum: quia per Eccleſiam, non ſecus quàm in Scriptura, Deus loquitur. Cuius rei exemplum in Auguſtini diſputatione contra Pelagianam hæreſin, tale occurrit. Sic enim ſcribit de Iuliano Pelagiano, *Ipſe dicit, quomodo rei ſunt paruuli, pro quibus Chriſtus mortuus eſt? Nos reſpondemus, Imò paruuli quomodo rei non ſunt, pro quibus Chriſtus mortuus eſt? Iſta Controuerſia iudicem quærit: Iudicet ergo Chriſtus, & cui rei mors eius profecerit, ipſe dicat. Iudicet cum illo & Apoſtolus, quia & in Apoſtolo ipſe loquitur Chriſtus*. Hæc ille: quibus rectiſſimè addi poſſe Stapletonus cenſet: iudicet cum illo & Eccleſia, quia & in Eccleſia loquitur Chriſtus, ipſeque Apoſtolus in quo loquebatur Chriſtus, Eccleſiaſticus Paſtor erat, & in eo quatenus tali loquebatur Chriſtus.

III. De Antecedente diligens eſt apud Papiſtas diſputatio: aſſerentes Eccleſiam eſſe infallibilem in iis quæ tradit, & decernit eſſe de fide & moribus. Eccleſiæ nomine intelligentes vniuerſitatem tam fidelium, quàm Epiſcoporum, ſic enim diſertè Bellarminus: vt ſenſus ſit: (inquit) id quod tenent omnes fideles tanquam de fide, neceſſariò eſt verum, & de fide: & ſimiliter id quod docent omnes Epiſcopi tanquam ad fidem pertinens, neceſſariò eſt verum & de fide. Nec diſſimiliter etſi aliis verbis, Thomas Bozius de ſignis Eccleſiæ libro ſecundo, capite vndecimo.

IV. Reſpondeo; primum negatur Antecedens: nullo enim argumento probari poteſt, aut omnes ſimul fideles, id eſt, maximam eorum partem errare non poſſe, aut omnes Epiſcopos nihil non legitimè definire: contrarium autem conſtare ipſo experimento. Sed nunc eſt tempus agendi hac de re, cui aſſignabitur propria Controuerſia Deo dante in loco communi de Eccleſia.

V. Nunc conſequentiam nego. Neque enim quicquid eſt infallibile, eſt regula ſumma fidei. Quod probo, quia Angeli ſunt infallibiles: Apoſtoli

ſtoli etiam fuerunt infallibiles, ex particulari Spiritus aſſiſtentia: Et tamen neutri ſunt, aut fuerunt Eccleſiæ ſumma regula. Hoc nos ipſe Paulus docuit, ne quis me finxiſſe calumnietur. Ad Galatas primo, iubet & Angelos & Apoſtolos haberi pro anathemate, ſi quid annuntiarent præter Euangelium, quod iam erat prædicatum. Locus eſt notiſſimus, *Etiamſi nos, aut Angelus è cœlo euangelizet vobis, præter id quod euangelizauimus, anathema eſto.* Et iterum, ἵνα μὴ νομίσῃς (inquit Chryſoſtomus) θυμοῦ τὰ ῥήματα εἶναι, ἢ καθ᾽ ὑπερβολὴν εἰρῆσθαι, ἢ ἐξ ἀπροσεξίας, *ne putes ea verba ab ira profecta eſſe, aut iuxta hyperbolen magnificentiùs quàm pro re dicta, aut impetu curſuque ſermonis raptim excidiſſe, vt antè diximus, etiam nunc iterum dico, Si quis vobis euangelizauerit, præter id quod accepiſtis, anathema eſto.*

VI. Chryſoſtomus in eum locum ita commentatur: Παῦλος καὶ ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ καταβαινόντων αὐτοῖς προτίθησι τὰς γραφάς, καὶ μάλα εἰκότως. οἱ γὰρ ἄγγελοι κἂν μεγάλοι, ἀλλὰ δοῦλοι καὶ λειτουργοί· αἱ δὲ γραφαὶ πᾶσαι, οὐ παρὰ δούλων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ δεσπότου γραφεῖσαι ἐπέμφθησαν. *Paulus Angelis è cœlo deſcendentibus Scripturas præfert. Et meritò quidem: Angeli enim, quantumlibet magni, tamen ſerui ſunt ac miniſtri. At Scriptura Sancta omnes, non à ſeruis, ſed à Deo omnium Domino ſcripta delata ſunt.*

VII. At hæc indigna ſunt quæ dicantur de regulâ fidei, ac præſertim ſummâ regulâ: quæ nulli rei ita comparari debet, vt inde coërceatur, aliàs deſinit eſſe regula: ſed potiùs, vt inde ſint omnia iudicanda. Et certè nunquam ita Paulus aut Chryſoſtomus loquutus eſſet de Dei verbo, cui ἀνεξετάστως ſeruiendum eſt: nec dubitandum, vtrum verum vel rectum ſit, quod in eo præcipitur; quomodocunque præcipiatur. Si iubente hoc Dei verbo, aut hominem circuncidi, aut Iſaacum occidi, aut Ægyptios expoliari, aut pecudes in ſacrificium mactari; tum ea omnia opere erant capienda. Rurſus verò eodem vetante, & hominem circuncidi, & quenquam occidi, & furtum fieri, & pecudes ſacrificari, iam noſtrum non eſt mandata mandatis opponere, vel exempla præceptis obijcere: ſed prorſus à prohibitis abſtinere.

VIII. Rurſus, ſummo quid præferri poteſt? At Chryſoſtomus Angelis ipſis in negotio fidei, præferendam dixit Scripturam. Ergo non ſunt, inquam, Angeli, in eo negotio ſummi. Si non ſummi, ergo ne quidem ſumma regula. Et tamen infallibiles. Non igitur, quicquid eſt infallibile, ſumma eſt regula fidei.

IX. Quare præter infallibilitatem, aliud quiddam neceſſarium eſt, vt fiat regula. Nimirum αὐθεντία hoc eſt, vt ſummæ ſit, ſuæque auctoritatis, non autem ſubalternæ, aliundéque emendicatæ. Ideò Chryſoſtomus, ſic Scripturas Angelis comparat, vt hos notet eſſe δούλους καὶ λειτουργούς: non igitur authenticos: ſerui enim nullam habent auctoritatem, niſi à ſuo Domino. Illas verò eſſe ab omnium Domino, id eſt, eo ipſo authenticas. Nam verbum Dei, eſt Deus loquens. Itaque, quæ auctoritas eſt Dei loquentis, eadem eſt verbi Dei.

X. Stapletoni exemplum non eſt ſimile. Neque enim verum ſic per Eccleſiam Deum loqui, quemadmodum in Scripturis. Nam vt de Angelis dixit Chryſoſtomus, ſic verum eſt Eccleſiam eſſe δούλην ſeruam Dei. Certè Apoſtoli omnes hoc ſe titulo honeſtarunt: Et Eccleſiæ nomen ipſi Papiſtæ ad Paſtores contrahunt. Ergo eadem ratio præferendas concludit Eccleſiæ Scripturas. Quod ſi verum eſt, ergo magis authenticè loquetur Deus per Scripturas, quàm per Eccleſiam. Imò verò, quia non rectè dicitur aliquid alio magis authenticum, rectiùs dicerim loqui Deum per Scripturam αὐθεντικῶς, per Eccleſiam verò κατηχητικῶς, ſic enim Baſilius homilia de Fide hæc duo opponit vocabula.

XI. Quæ igitur ad Auguſtinum verba Stapletonus addidit, vana ſunt: quia addidit à ſeipſo, ex merâ petitione principij. Rectè autem dixit Auguſtinus in Apoſtolo Chriſtum eſſe loquutum; ac proinde iudicante Paulo Chriſtum iudicare: nimirum, quia Paulum μεσιτευτικῶς nominauit, pro verbo Dei per Paulum ſcripto ex Spiritus inſpiratione extraordinariâ, ideóque non tantùm infallibili, ſed etiam authenticâ. Quæ altera cauſa eſt diſſimilitudinis. Neque enim Eccleſia extraordinariè ſiue ἐνθέως inſpiratur, ſed ordinariè docetur ipſo docente & argumentis confirmante Stapletono in Relectione, Controuerſiâ quartâ, quæſtione ſecundâ in explicatione articuli.

XII. Eſt etiam falſum, Chriſtum in Paulo loquutum eſſe, quatenus Paſtor erat Eccleſiæ. Aliàs oporteret in omnibus Paſtoribus loqui Chriſtum: quod non facit, ſaltem αὐθεντικῶς: nam loqui ordinariè per Paſtores, nemo negat, & ad quæſtionem hanc non pertinet. Sed in Paulo loquutus eſt αὐθεντικῶς, non tanquam Paſtore ſimpliciter: ſed tanquam Apoſtolo. Illo enim vocabulo omnes complectimur qui Eccleſiam docent: Hoc autem certos duntaxat aliquos, eóſque paucos, qui poſt Eccleſiæ initia nulli vnquam fuerunt.

CAP. VI.

De Veterum teſtimonijs pro auctoritate Eccleſiæ.

I. NEc plura aut Scripturæ teſtimonia, aut à ratione petita argumenta ab aduerſarijs numerata, licuit obſeruare. Iam è Patribus, nonnullos ſeligunt locos, vnde conficere ſe ſperant, Eccleſiam eſſe iudicem Controuerſiarum. Quanquam verò ſit eorum labor admodum inanis, cùm nullo loco docere poſſint, Patribus perſuaſum fuiſſe, Scripturam non eſſe normam fidei, nam ne vnum quidem obſeruauimus in præcedenti Controuerſia qui dicat, aut Eccleſiam ſolam eo fungi munere; ſiue eſſe ſummum iudicem: tamen ne quid prætermiſſum calumnientur, (vt ſolent) tantóque magis pateat eius cauſæ infirmitas, operæpretium eſt ipſos locos nunc examinare.

II. Franciſcus Cordubenſis, è ſexto Clementis Stromateon, hæc verba ſelegit, *Cæterùm recta ſunt omnia, inquit Scriptura, coram iis qui intelligunt, hoc eſt, iis, qui ab ipſo declaratam Scripturarum expoſitionem, ex Eccleſiaſticâ regulâ accipientes conſeruant. Regula autem Eccleſiaſtica eſt concentus, & conſenſio legis & Prophetarum conuenienter Teſtamento, quod traditur per Domini aduentum.*

III. Sed hîc nihil eſt difficile. Nam ὁ κανὼν ὁ ἐκκλησιαστικὸς, non ſignificat ipſius auctoritatem Eccleſiæ, quâ tanquam canone, ſiue regulâ fides regatur. Sed ipſam potiùs regulam, quâ Eccleſia regitur, vt ſecundùm eam fidem temperet. Atque

hanc quidem è Scripturis. Explicatur enim ἡ συνῳδία καὶ συμφωνία τοῦ νόμου τε καὶ προφητῶν τῇ κατὰ τὴν τοῦ κυρίου παρουσίαν παραδιδομένῃ διαθήκῃ. Quæ verba intelligi non poſſunt, niſi de cōſenſu Scripturarum veteris ac noui Teſtamenti. Qui conſenſus pendere nullo modo poteſt ab auctoritate Eccleſiæ: ſed eſt re vera ac per ſe, quicquid aliàs ſentiant, aut ſentire poſſint quilibet Eccleſiæ Doctores, aut etiam ipſa Eccleſia, ſi quid fortè ab iis Doctoribus diuerſum ſit Eccleſia.

IV. Itaque hic locus egregiam nobis potiùs operam nauat. Nam, ſi eſt conſenſus Scripturæ, Canon Eccleſiæ: ergo ipſa Eccleſia non eſt is Canon: ac proinde, ne ſummus quidē Cōtrouerſiarum iudex. Contrà verò, ſi omnia recta ſunt iis, qui eum ſequūtur Canonem: Ergo nos rectè contendimus Scripturam eſſe omnium Controuerſiarum iudicem: nam ſi non eſſet, tum qui eum ſequerentur, poſſent aliquando falli: ac proinde non eſſent illi omnia recta, quod tamen vult Clemens.

V. Addit ad Clementem Cordubenſis vnum atque alterum ex Auguſtino locum. Priorem ex libro de vtilitate credendi, capite quinto, *Quum autem & hoc ſentimus, quòd ille, quem legimus, & id eſt vitæ bene agendæ accommodatiſſimum, cumulatiſſimè ſeſe habet veritas, nec aliunde aperitur falſitati locus. Quod genus, cùm de rebus obſcuriſſimis lectio eſt, rariſſimum omnino eſt, neque id mea ſententiâ liquidò ſciri, ſed tantummodò credi poteſt. Quibus enim argumentis abſentis vel mortui hominis voluntatem ita colligam, vt de illâ iurare poſſim; cùm etiam ſi præſens interrogaretur, multa eſſe poſſent, quæ, ſi malus non eſſet, officioſiſſimè abſconderet.* Hæc Auguſtinus. Cordubenſis autem infert: vt igitur certa fides habeatur de Scripturæ ſenſu, per Eccleſiæ doctrinam omnes credentes certiores fieri oportere.

VI. Alter locus eſt ex tertio de Doctrina Chriſtiana, capite ſecundo, *Cùm verba propria faciunt ambiguam Scripturam, primò prouidendum eſt, ne malè diſtinxerimus, aut pronuntiauerimus. Cùm ergo adhibitâ intentione certum eſſe prouiderit, quomodo diſtinguendum, aut quomodo pronunciandum ſit, conſulet regulam fidei, quam de Scripturarum planioribus locis, & Eccleſiæ auctoritate percepit.* Hic verò obſeruari iubet, manifeſtè doceri, Dei verbum, ſine Eccleſiæ traditione, exponendorum Dogmatum non eſſe regulam, neque dirimendarum Controuerſiarum iudicem, quandoquidem fidei regula non ex ſolâ Sacrâ Scripturâ, nec ex ſolâ Eccleſiæ auctoritate, ſed ex ambabus ſimul conſiſtat.

VII. Reſpondeo ad priorem locum. Primò Auguſtinum loqui non de omnibus Scripturis, ſed tantùm de obſcuriſſimis, id eſt, Veteris Teſtamenti: cuius plurima non ſatis facilia Manichæi, contra quos tum ſcribebat, populariter accuſabant. Non poterant autem populariter defendi propter myſteria: quæ iis continerentur. Etiamſi igitur conſequentia valeret, tamen coarctanda eſſet ad Scripturas difficillimas, non autem extendenda ad omnes: quum certum ſit obſcuritatem non occupare totum corpus Scripturarum: ipſo teſte Auguſtino, cùm in libris de Doctrina Chriſtiana, aliàs citatis: tum hoc ipſo de vtilitate credendi capite ſexto; vbi ſeriò teſtatur etiam in veteri Teſtamento Scripturam, *ita eſſe modificatam, vt nemo inde haurire non poſſit, quod ſibi ſatis eſt, ſi modò ad hauriendum deuotè ac piè, vt vera religio poſcit, accedat.*

VIII. Secundò, non eſt neceſſaria conſequentia. Etſi enim verum ſit locorum in Scripturâ
A obſcuriſſimorum non poſſe ſenſum ſic elici, vt liquidò ſciri poſſit, ſed tantùm credi: tamen non ſequitur neceſſariam eſſe Eccleſiæ Doctrinam. Quorſum enim neceſſariam? An ad liquidò ſciendum? an verò ad credendum? Prius eſt contra Auguſtini mentem; qui ſimpliciter negat liquidò ſciri poſſe; non excipiens auctoritatem Eccleſiæ, aut aliquid aliud. Non poteſt autem eſſe neceſſaria ad id, ad quod ne perueniri quidem poteſt.

IX. Præterea obſeruemus non agere Auguſti-
B num de fide Theologica: ſed de ea, quam vulgò nominamus, quum nos teſtamur aliquid credere, de quo tamen non ſimus certiſſimi in nobis ipſis. Hoc patet; quia cùm negaſſet id ſciri liquidò poſſe; ſed tantùm credi; rationem ſubiunxit, quòd nullis rationibus abſentis, aut mortui voluntas ita colligi poſſit, vt de illa iurare quis poſſit. Credidit ergo, illud liquidò ſcire, inferre etiam iuramentum: non autem illud credere. Quid ergo? Non poſſunt coniecturæ efficere, vt alicu-
C ius loci ſenſum aliquem eſſe, ita ſemifrigidè credamus.

X. Tertiò, etſi neceſſaria eſſet Eccleſiæ ſiue Doctrina ſiue auctoritas ad interpretandam Scripturam; tamen hinc nego confici, Eccleſiam eſſe regulam fidei. Poteſt enim eſſe neceſſaria, tanquam neceſſarij ſunt pueris Doctores Philoſophi ad diſcendam Philoſophiam; qui tamen non ſunt norma Philoſophiæ. Et ſanè impius ſit, qui neget nos ab Eccleſiâ, ſiue potiùs à Paſtoribus in Eccle-
D ſiâ, doceri verum ſenſum Scripturarum.

XI. Ex altero loco, negamus ſequi, Dei verbum non eſſe regulam Dogmatum abſque traditione. Neque enim autiis verbis vſus eſt Auguſtinus: aut aliis idem ſignificantibus. Sed dixit regulam fidei eſſe perceptam tum ex locis Scripturæ, tum ex auctoritate Eccleſiæ. Aliud eſt verò, regulam conſtare ex auctoritate Eccleſiæ, aliud acceptam eſſe ab eâ.

XII. Et quidem viciſſim obſeruari iubeo di-
E ſertam Auguſtini diſtinctionem; aſſignantis Scripturæ quidem locos: Eccleſiæ verò auctoritatem. Locos enim non poſſumus intelligere, niſi ſedes ipſas articulorum, quatenus doctrinam ſignificant, quæ deſumpta ex iis locis tranſlata eſt, vt ita dicam, in eam regulam. Vnde colligimus Auguſtinum credidiſſe, non aliunde deſumendam eſſe fidei regulam, niſi ex Scripturis, contra mentem Cordubenſis.

XIII. Auctoritatem verò Eccleſiæ intelligi-
F mus; quam habent Doctores in diſcipulos; Nam hos, quandiu diſcunt, oportet docentibus credere. Agit autem de iis Auguſtinus, qui accedunt tum primùm ad Scripturarum meditationem: atque adeò qui ex eâ inſtitutione, cuius vſus eſt in Eccleſiâ erga Catechumenos, didicerunt fidei articulos. At hæc auctoritas non ſumma eſt & abſoluta in iudicando poteſtas: ſed tantùm in veritate aſſignandâ probitas & ſinceritas.

XIV. Nec prætermittendum eo ipſo loco
G Auguſtinum addere, ſe de eâ regulâ ſatis egiſſe, cùm de rebus in primo libro loqueretur. Quæ verba ipſam nobis regulam digito indicant. Cùm enim totum illud opus de Doctrinâ Chriſtianâ, in duo capita tribueret, nimirum in Res, & Signa: primi libri tota tractatio in rebus inſumitur; diſtinctis in eas quibus fruendum eſt, eáſque quibus vtendum. At de vtriſque cùm multa dicat; tum certè nihil,

tè nihil, quod non confirmet ex diſertis Scripturæ locis. Quare, ſi verum eſt eam eſſe regulam exponendarum Scripturarum, quæ conſiſtit in iis rebus, quas Auguſtinus tractauit: eæ res autem conſtant, imò ſumuntur ex Scripturâ: tum neceſſe eſt ipſam regulam totam conſtare ex Scripturâ. Atque hoc quidem eo certius, quòd in toto illo libro primo, ne verbo quidem meminerit, aut traditionis non ſcriptæ, aut auctoritatis Eccleſiaſticæ, aut vllius omnino rei, quæ non conſtet ex perſpicuis Scripturæ locis.

XV. Denique, vt rem in pauca contraham: Si regula fidei accipitur ab auctoritate Eccleſiæ: ergo ipſa auctoritas Eccleſiæ, non eſt regula. Quòd ſi obiiciant; accipi etiam ex Scripturæ locis; & inferant, non eſſe igitur Scripturam hanc regulam. Reſpondeo, negans conſequentiam: nec eſſe eandem vbique rationem: nam auctoritas Eccleſiæ non eſt Doctrina: ſed loci Scripturæ ſunt ipſa Doctrina, ex quâ conſtat regula.

CAP. VII.

De teſtimoniis Auguſtini.

I. IN Colloquio Ratiſbonenſi Ieſuitæ quoſdam alios locos è Patribus collegerunt, vt probarent præter Scripturam, agnoſcendam eſſe quoque communem & infallibilem aliquam Eccleſiæ auctoritatem Scripturas explicantem, & hæreſes condemnantem. Cautè. Non auſi polliceri ſe ex Patrum Scriptis demonſtraturos; communem illam auctoritatem, eſſe ſummum, aut abſolutum iudicem, normámve omnium Controuerſiarum. Atqui hoc opus erat potiùs. Nam eſſe illam aliquam auctoritatem communem; eiúſque eſſe & Scripturas explicare, & omnes hæreſes condemnare; nemo eſt noſtrûm qui neget. Tantùm non concedimus eſſe infallibilem. Sed hoc, quid ad rem? Non enim ſequitur, vt ſæpe dixi, ideò eſſe regulam, ſi ſit infallibilis.

II. Poſſem itaque ſecurus abſtinere hoc toto labore, ex quo theſis non concluditur. Tamen, ne quid conquerantur, locos percurramus. Ex Auguſtino ſex omnino collegerunt. Primus eſt ex libri primi contra Creſconium capite trigeſimo tertio, *Quamuis huius rei certum de Scripturis Canonicis non proferatur exemplum, earundem tamen Scripturarum etiam in hac re à nobis tenetur veritas, quum hoc facimus, quod vniuerſæ iam placuit Eccleſiæ, quam ipſarum Scripturarum commendat auctoritas: vt quoniam Sancta Scriptura fallere non poteſt, quiſquis falli metuit huius obſcuritate quæſtionis, eandem Eccleſiam de illâ conſulat, quam ſine ambiguitate Sancta Scriptura demonſtrat.*

III. Secundus, ex libri primi contra Aduerſarium legis & Prophetarum capite vigeſimo, *Iſte poſuit teſtimonia, quæ ſub nominibus Apoſtolorum Andreæ, Ioanniſque conſcripta ſunt. Quæ ſi illorum eſſent, recepta eſſent ab Eccleſia, quæ ab illorum temporibus, per Epiſcoporum ſucceſſiones certiſſimas, vſque ad noſtra & deinceps tempora perſeuerat.*

IV. Tertius ex libri vigeſimi octaui contra Fauſtum capite ſecundo, *Cùm neceſſe ſit alterum horum librorum eſſe mendacem, cui nos potiùs cenſes fidem accommodare debere? Eine, quem illa Eccleſia ab ipſo Chriſto inchoata, & per Apoſtolos profecta, certâ ſucceſſionum ſerie, vſque ad hæc tempora toto terrarum orbe dilatata, ab initio traditum & conſeruatum agnoſcit, atque approbat? An ei quem eadem Eccleſia incognitum reprobat, cùm etiam proferatur ab hominibus ita veracibus, vt Chriſtum laudent eſſe mentitum?*

V. Quartus contra Epiſtolam fundamenti capite quinto, *Euangelio non crederem, niſi me Catholicæ Eccleſiæ commoueret auctoritas.* Et poſt pauca. *Actibus Apoſtolorum neceſſe eſt me credere, ſi credo Euangelio: quoniam vtramque Scripturam ſimiliter mihi commendat Eccleſiæ auctoritas.*

VI. Quintus, in Pſalmum quinquageſimum ſeptimum, *In ventre Eccleſiæ veritas manet. Quiſquis ab hoc ventre Eccleſiæ ſeparatus fuerit, neceſſe eſt, vt falſa loquatur. Neceſſe eſt, inquam, vt falſa loquatur, qui aut concipi noluit, aut quem conceptum mater excuſſit.*

VII. Sextus, concione ad Catechumenos contra Iudæos, Paganos, & Arianos, capite vigeſimo primo, *Hæc* (Eccleſia) *eſt mater vera, pia mater & caſta: intrinſecus ſui viri dignitate ornata: non forinſecus mendacio fallente turpiter colorata. Non vos ab iſta matre nomen confictum ſeducat alienum, non vos Eccleſiæ ſpecies decipiat aliena.*

VIII. Hactenos ex Auguſtino Ieſuitæ, nudum textum ita recitantes. Quæ quidem ſegnities eſſet excuſanda, ſi diſertis verbis, totidémque, vt ita dicam, ſyllabis, iis locis ea contineretur ſententia, quam probare oportebat. Sed; cùm longè verba recedant, imò etiam verborum ſenſus, quis non miretur ab iis viris nullo ſigno indicatam vim conſequentiæ: ſed relictam nobis diuinandam? At hæc non iam ſegnities eſt, ſed dolus malus. Certè hoc eorum eſt ingenium, qui maximi ſunt inter Sophiſtas, nempe, vt eas occultent partes, quas vident infirmiſſimas.

IX. Cæterùm maior pars horum locorum in aliis Controuerſiis aptiùs explicabitur: primus quidem in Perfectione Scripturæ: ſecundus, tertius & quartus, in Auctoritate conſignandi Canonis. Nam & iis locis rurſus obiicientur: itaque hoc loco non erit neceſſe de iis multa dicere; tantùm, vt oſtendamus nullo modo confici; quod Ieſuitæ volunt, alium eſſe ſummum ſiue abſolutum iudicem, hoc eſt, normam Controuerſiarum ſacrarum præter Scripturam. Nam ſic mihi ſtatus cauſæ repetendus eſt, cum quo hi loci certiùs comparentur.

X. In primo igitur, Nego ſequi, eſſe Eccleſiam Controuerſiarum normam; quia eam ſequendam dixit Auguſtinus ab iis, qui falli metuunt in quæſtione de baptizandis hæreticis. Primò, quia id argumentum eſt à poſteriori: hoc modo: Si rebaptizandi eſſent hæretici, ergo eos aliquando Eccleſia rebaptizaſſet: At non rebaptizauit vnquam: Ergo non ſunt rebaptizandi. Quæ conſequentia non excludit cauſas, propter quas id nunquam fecit Eccleſia. Hæ autem cauſæ aliunde non poſſunt deſumi, quàm ex norma ipſius Eccleſiæ, ſecundùm quam ipſa Controuerſias decidit.

XI. Secundò: quia ſi Eccleſia eſſet norma, ergo non aliunde ſumeret auctoritatem. At Auguſtinus eodem verborum contextu, auctoritatem Eccleſiæ mutuatur à Scripturâ. Sunt enim diſerta verba, *Quam ipſarum Scripturarum commendat auctoritas*: quibus ſignificatur, totam auctoritatem Eccleſiæ inde aut ſumi, aut probari: quòd eam Scripturæ diligenter nobis commendent. Imò verò; quia dixit, earum Scripturarum veritatem teneri, cùm id fit, quod Eccleſiæ placuit, quam

ipſæ commendant; perſpicuum eſt mentem eſſe A Auguſtini, tum certam eſſe in qualibet quæſtione veritatem, cùm pro fundamento habentur Scripturæ: idque duntaxat Eccleſiæ reliquum eſſe, vt ab eâ diſcamus, quæ ſit mens Scripturarum.

XII. Tertiò: in eis verbis nullum ſignificatur ſummum iudicium, ſed tantùm praxis: in qua nulla propriè auctoritas eſt decidendi: ſed tantùm humilitas obſequendi; vt diligenter cuſtodiantur, quę ab initio tradita ſunt. Itaque, qui ab eâ praxi ducunt argumentum, non quid iudicarit Eccleſia, vel B non iudicarit, attendunt; ſed tantùm, quid acceperit ſibi commendatum: qua in re nulla poteſt eſſe norma iudicandarum Controuerſiarum, ſed tantùm teſtimonium.

XIII. At (inquient) infallibilem Auguſtinus oſtendit eam praxim Eccleſiæ. Reſpondeo primò, non propterea ſequi Eccleſiam eſſe normam. Non enim norma eſt, quicquid eſt infallibile: ſed tantùm id, quod prætereà non pendet aliunde; quod de Eccleſia dici non poteſt. Sed de C hac conſequentiâ, paulò antè plura.

XIV. Deinde nego Eccleſiam hîc ab Auguſtino aſſeri eſſe infallibilem. Infallibile enim illud eſt, non quod non errauit: ſed potiùs, quod neque errauit in præteritum, neque errare poteſt in futurum. Illud facilè dici poterat de Eccleſia in eâ quæſtione; & aliis multis in quibus retinuerat eandem ab initio traditionis ſinceritatem. At hoc poſterius neque Auguſtinus vnquam dixit, nec verè quiſquam polliceri poteſt: qua de re etiam paulò D pòſt plura.

XV. In ſecundo & tertio loco, nulla vis eſt conſequentiæ. Quid enim? An quia libri Apocryphi non ſunt recepti ab Eccleſiâ: vel quia iis libris credendum eſt potiùs, quos illa recepit, quàm iis, qui obtruduntur ab hæreticis, ideò ſequitur Eccleſiam eſſe normam Doctrinæ? Nihilominùs ratio eſt; quia libri Apocryphi non pertinent ad fidem. Deinde recipit Canonicos Eccleſia non iudicio, ſed obſequio: tertiò, quia ſic conſtituerentur Eccleſiæ particulares, norma fidei. Auguſti- E nus enim inter ipſos Eccleſiaſticos libros, ita diſtinguit, vt eos velit eſſe maioris auctoritatis, qui vel à pluribus, vel à præcipuis Eccleſiis admittuntur. At id eſt abſurdum.

XV. In quarto, nego id, cuius auctoritate commouemur ad credendum, regulam eſſe eius quod creditur. Nam etiam occaſio commouet. Sic Apoſtoli miraculorum vi multos quotidie cõmouebant: nec tamen miracula aut ſunt, aut eſſe poſſunt F regula fidei; ſed occaſio tantùm. Sic Diſcipuli auctoritati magiſtrorum credentes diſcunt. Nec alio modo ſe Auguſtinus teſtatur Eccleſiæ auctoritate commotum, vt etiam poſtea ſibi, & Euangelium, & Actus dicit fuiſſe commendata. Sed hac de re aliàs prolixiùs.

XVII. Quintus & ſextus locus docent intra ſolã Eccleſiam veritatem exſtare, nec ab eâ diſcedẽdum, Quod nemo ſanus negat. Nam omnes hæreſes falſum & docent & tuentur. Sed inde concludere G Eccleſiam eſſe regulam Controuerſiarum omnium, ſola audeat Sophiſticè: & quidem vix alia quàm Papiſtica, quæ ex quolibet quidlibet ſe ſperat effecturam. Quid enim non audeat, quæ ſemel modeſtiæ fines eſt prætergreſſa? Sed non ita, qui modeſtè & ad ſalutem ſapiunt.

Cap. VIII.

De Tertulliano.

I. EX Tertulliani libro de Præſcriptionibus multa deſcribunt, vbi docetur; primò non prouocandum ad Scripturas, neque in iis conſtituendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta ſit victoria: ſed priùs diſputandum, quibus B competat fides ipſa, cuius ſint Scripturæ, à quo, & per quos, & quando, & quibus ſit tradita diſciplina, qua fiunt Chriſtiani. Tum alios non eſſe recipiendos Prædicatores, quàm quos Chriſtus inſtituit: quid autem hi prædicauerint, quid illis Chriſtus reuelauerit, non aliundè probari debere, niſi per eaſdem Eccleſias, quas Apoſtoli condiderunt, ipſi eis prædicando, tam viua voce, quàm per Epiſtolas poſteà. Indéque conſtare, omnem Doctrinam, quę cum illis Eccleſiis Apoſtolicis con- C ſpiret, veritati deputandam: & multa prætereà in eandem ſententiam.

II. Reſpondeo, Tertullianum, cùm hæc ita effudit, non agere de regulâ fidei, ſed de præſcriptionibus aduerſus hæreticos. Non eſt autem Præſcriptio idem cum regula. Nam dupliciter agendum docet cum hæreticis: vel Præſcriptione, vel Retractatione. Sic enim opponit libro primo contra Marcionem capite 21. & 22. *Nihil* (inquit) *retractare oportebat.* Et pòſt paulò, *Sed quomodo funditus euerteretur Antichriſtus, niſi ceteris quoque inſectionibus* D *eius eludendis locus detur, relaxatâ præſcriptionum defenſione?* Eſt autem Tertulliano retractare, vt obſeruat Iunius in Indice ad eius opera *ἀνεκτικῶν*, tractare diligenter: quod facilè norunt, qui in eo ſunt verſati. Et ſanè præſcriptionum capite quadrageſimo quinto præſcriptioni opponit ſpecialem reſponſionem. *Sed nunc quidem* (inquit) *generaliter actum eſt à nobis aduerſus hæreſes omnes, certis & iuſtis & neceſſariis præſcriptionibus repellendas à collatione Scriptu-* E *rarum. De reliquo, ſi Dei gratia annuerit, etiam ſpecialiter quibuſdam reſpondebimus.*

III. Eſt autem Præſcribere, verbum forenſe, qualia non pauca in Eccleſiam induxit Tertullianus, ex Iuriſconſulto, Chriſtianus. Et ſignificat, cùm quis aduerſarium certis exceptionibus remouet à lite conteſtanda; ita vt de ſummâ rei neget agendum, eámve cauſam ex iuris præſcripto iudicandam. Vetus Gloſſarium, *Præſcriptio*, παραγραφὴ: & rurſus, παραγραφὴ, *exceptio, præ-* F *ſcriptio*: παραγράφω, *præſcribo.* Iam Iulius Pollux in Onomaſtico libro octauo παραγραφὴν exponit, ὅταν τις μὴ εἰσαγώγιμον ᾖ λέγῃ τὴν δίκην; quando quis negat litem inferri poſſe: verbis opinor ab Iſocratis oratione Paragraphicâ mutuatis; quæ non ita multò pòſt explicantur, ὡς οὐκ ἐξὸν αὐτῷ δικάζεσθαι περὶ τῶν πάλαι γεγενημένων; quod non liceret ipſi litem mouere de iis quæ olim acta eſſent, οὐδ᾽ εἰ πάντα ταῦτα ἦν πεποιηκώς, ne ſi quidem (inquit) hæc omnia commiſiſſem, nimirum propter legem τῆς ἀμνηστίας.

IV. Propterea ſolet Tertullianus Præſcriptio- G nem compendio aſſignare, vt de Pœnitentia quarto capite. *In expedito, & quaſi præſcriptionis compendio.* Aduerſus Hermogenem ſtatim initio, *Solemus hæreticis compendij gratiâ de poſteritate præſcribere.* Senſus eſt, ad vitandam rerum ipſarum prolixam perplexámque retractationem, eò deueniri, vt negetur admittendos hæreticos, ad diſputationem de ſummâ Doctri-

mâ Doctrinæ. Quo etiam ſenſu Auguſtinus præſcriptionem nominat contra Creſconium libro ſecundo ſtatim ab initio: *Hac* (inquit) *quaſi præſcriptione ſe in cauſa peſſimâ putant acutiſſimos*; videlicet Donatiſtæ, quum de cauſa diſſenſionis cum Catholicis nollent habere Colloquium.

V. Quinetiam de Virginibus velandis capite primo, tria numerat præſcriptionum genera. *Hoc* (inquit) *exigere veritatem, cui nemo præſcribere poteſt: non ſpatium temporum, non patrocinia perſonarum, non priuilegium regionum.* Atqui cùm tempus, tum perſonæ & regiones, eiuſmodi ſunt, vt extra cauſam ſint, & accidentia quædam, quæ propriè loquendo non poſſunt ius conſtruere, neceſſe regula.

VI. Ex his apparet neque inter præſcriptiones regulam numerari poſſe; neque inter regulas præſcriptionem. Nam præſcriptio hoc agit, vt ne iure diſceptetur de ſumma rei: Regula autem, contrà, vt in rem penitus inquiratur ex iuris formulâ. Quare, cùm Tertullianus inter præſcriptiones numeraret Eccleſiæ illam auctoritatem, quam tanti faciunt aduerſarij, eò ipſo iudicauit, eandem non poſſe legitimè haberi pro veritatis norma, aut ſummo iudice.

VII. Addo eam præſcriptionem ab Eccleſiarum Apoſtolicarum auctoritate, non eſſe certam: ac proinde non neceſſariam: imò ne iuſtam quidem; contrà quàm Tertullianus aſſerebat; cuius non eſt in Eccleſiâ tantum nomen, vt non liceat meliùs ſentire. Eſt enim fallax præſcriptio: quod etſi Tertulliani tempore poterat in dubium vocari, tamen hodie eſt manifeſtiſſimum. Eam ille ita concipit: *Hanc igitur dirigimus præſcriptionem, Si Dominus Ieſus Chriſtus Apoſtolos miſit ad prædicandum, alios non eſſe recipiendos, quàm quos Chriſtus inſtituit.* Hactenus optimè; nobis & conſentientibus, & ſeriò laudantibus. Sed pergit, *Quid autem prædicauerint, id eſt, quid illis Chriſtus reuelauerit, & hic præſcribam non aliunde probari debere, niſi per eaſdem Eccleſias, quas ipſi Apoſtoli condiderunt. Si hæc ita ſunt, conſtat proinde omnem Doctrinam, quæ cum illis Eccleſiis Apoſtolicis, matricibus & originalibus fidei conſpiret, veritati deputandam, id ſine dubio tenentem, quod Eccleſia ab Apoſtolis, Apoſtoli à Chriſto, Chriſtus à Deo ſuſcepit.*

VIII. Hic primò falſum eſt non poſſe aliunde probari, quid Apoſtoli docuerint, quàm ab iis Eccleſiis. Aliàs quorſum Scripturæ? aut quis earum futurus eſt vſus? Itáne? Nos quotidie ex operibus Auguſtini inquirimus, & deprehendimus, quid ille Pater docuerit? Et ex Epiſtolis ad Romanos, ad Corinthios, reliquis, nemo ſcire poterit quid Paulus docuerit? Imò Paulus ipſe contradicit, ad Epheſios tertio, *Antè ſcripſi paucis: ex quo perlecto poteſtis intelligere quæ ſit mea intelligentia in myſterio Chriſti.*

IX. Secundò falſum eſt, omnem Doctrinam, quæ conſpiret cum illis Eccleſiis Apoſtolicis, eſſe veritati deputandam. Niſi fortè earum intelligat ſtatum primum; non verò deinceps præſentem: quod non ſatis quadrat eius inſtituto. Re vera enim obiecit præſentem ſtatum; vt apparet ex circunſtantiis. Sed hoc falſum eſſe, non eſt multi laboris docere, cùm habeamus teſtem experientiam. Nam inter eas Eccleſias ipſe numerat, non Romanam tantùm, ſed etiam Corinthiam, Philippenſem, Theſſalonicenſem, Epheſinam. Quid ergo dicimus? Omnes-ne, an ſingulas? Singulas, abſurdum. Quis enim audiuit vnquam Smyrnenſis Eccleſiæ iudicium (vt hanc pro exemplo nominem) regulam fuiſſe Controuerſiarum inter Chriſtianos? Et ſi fuiſſet aliquando, tum verò à multis iam ſeculis, ea periiſſet regula, cùm periit eo loco Eccleſia. Nec de aliis aliud iudicium.

X. Et tamen ſingulas ſine dubio Tertullianus intelligebat; vt apparet ex capite 36. *Age iam qui voles curioſitatem meliùs exercere in negotio ſalutis tuæ, percurre Eccleſias Apoſtolicas, apud quas ipſæ adhuc Cathedræ Apoſtolorum ſuis locis præſidentur, apud quas ipſæ authenticæ eorum literæ recitantur, ſonantes vocem, & repræſentantes faciem vniuſcuiuſque. Proximè eſt tibi Achaia, habes Corinthum. Si non longè es à Macedonia, habes Philippos, habes Theſſalonicenſes. Si potes in Aſiam tendere, habes Epheſum. Si autem Italiæ adiaces, habes Romam, vnde nobis quoque authoritas præſtò eſt.* Significat enim hæc verba ſufficere Aſianis Epheſum; vt non ſit neceſſe Philippos currere. Achæis ſuam Corinthum ſatis eſſe, quamuis Romam non adeant. Italis Romam; etiamſi Epheſum non nauigent. Quò magis apparet, quàm incommodè ſenſerit: ſiquidem ita ſenſerit: aut certè quàm fruſtra eius verbis Papiſtæ abutantur. Quis enim hodie bene Chriſtianus aut Epheſum conſulat, aut Corinthum, aut Philippenſes, aut Theſſalonicenſes? Imò Papiſtæ pro Româ tantùm pugnant, ſuâ Helenâ.

XI. Quòd ſi non ſingulas Eccleſias Apoſtolicas aduerſarij velint eſſe iudices, ſed cunctas ſimul, primò diſcedunt à ſuo auctore: hoc ipſoque eludunt eius teſtimonium, quod opponebant tanquam grauiſſimum, locupletiſſimumque. Secundò: non facilè patietur Romanæ faſtus Eccleſiæ, ſibi riuales addi in eiuſdem auctoritatis, crimine dicam, an culmine? Tertiò nihil promouent. Quia enim ex iis Eccleſiis nulla remanſit integra, noſtro quidem, hoc eſt, verè ſentientium iudicio; Papiſtarum autem, omnes defecerunt exceptâ Romanâ, tum ſanè eam regulam oportet iampridem nullam eſſe. Quod eſt abſurdum.

CAP. IX.

De Vincentio Lyrinenſi.

I. SVpereſt Vincentius Lyrinenſis: cuius quantulum abfuit, vt librum integrum tranſcriberent? Et ſanè fateor iſtum vnum de hac Eccleſiæ auctoritate in decidendis Controuerſiis, multò loqui & prolixiùs & confidentiùs, quàm vllum alium ex vniuerſa antiquitate. Sed quid tamen ille? Contraham in pauca quæ fuſiſſimè collecta ſunt à Ieſuitis, non paucis paginis.

II. Vult ergo, eum, qui velit hæreticorum fraudes deprehendere, laqueoſque vitare, & in fide ſanâ ſanus atque integer permanere, duplici modo fidem ſuam munire. *Primò ſcilicet diuinæ legis auctoritate, tum deinde Catholicæ Eccleſiæ traditione.* Non quidem quòd non ſit perfectus Scripturarum Canon, ſibique ad omnia ſatis ſupérque ſufficiat: ſed quia eiuſdem eloquia alij aliter interpretantur: vt neceſſe ſit Propheticæ, & Apoſtolicæ interpretationis lineam, ſecundùm Eccleſiaſtici & Catholici ſenſus normam dirigi.

III. In ipſâ Eccleſiâ tenendum, quod vbique, quod ſemper, quod ab omnibus creditum eſt. Hoc ita demùm fieri, *ſi ſequamur vniuerſalitatem, antiqui-*

tatem; conſenſionem. Nouitates in Eccleſiam non A admittendas, neque Eccleſiæ Catholicæ vniuerſalē & antiquam fidem dimittendam. Atque hæc ſumma eſt totius libelli, plauſibiliùs certè, quàm ſolidiùs ſcripti, quamuis habeat nō pauca, laudanda; & Catholicæ fidei zelum vbique ſpiret.

IV. Sed reſpondeo, primò poſſe à nobis in eum ſua tela torqueri. Nam capite 39. cùm eorum Patrū conferendas dixit ſententias, qui in fide & communione Catholica ſanctè, ſapienter, conſtanter viuentes, docentes, & permanentes, vel mori in Chriſto B fideliter, vel occidi pro Chriſto feliciter meruerunt: tum ſtatim ſubdit, *Quibus tamen hac lege credendum eſt, vt quicquid, vel omnes, vel plures, vno eodémque ſenſu, manifeſtè, frequenter, perſeueranter, velut quodam conſentiente ſibi magiſtrorum Concilio, accipiēdo, tenendo, tradendo, firmauerint, id pro indubitato, certo ratóque habeatur. Quicquid verò, quamuis ille ſanctus & doctus, quamuis Epiſcopus, quamuis confeſſor & martyr, præter omnes, aut etiam contra omnes ſenſerit, id inter proprias & occultas, & priuatas opiniunculas, à communis & publica, & generalis ſententia auctoritate ſecretum ſit.* At hanc eius ſententiam, quam in nos torquent aduerſarij, eiuſmodi eſſe dicimus, C vt numeranda ſit inter Vincentij proprias & priuatas, ſi non contra, certè præter reliquos Patres excogitatam. Quem enim alium citabūt aduerſarij? Beſi fortè alium: an omnes? an ſaltē plures? Nam ſi paucos, ſatis vident ſe nihil promouere, ipſo Vincentio iudice, qui vel omnes, vel certè plures vult in idem conſentire, & quidem manifeſtè, frequenter, perſeueranter.

V. At nos huic, ſiue vni, ſiue cum paucis, alios poſſumus opponere. Clementem Alexandrinum D Stromateon ſeptimo, aſſerentem eam, quæ petitur è Scripturis, omnium certiſſimam eſſe demonſtrationem, imò verò ſolam demonſtrationem. Baſilium, qui epiſtola octogeſima non vult obuci [illegible], aut ab aduerſariis ſibi, aut à ſe aduerſariis, cùm tamen poſſet, & quidem Catholicam, in re Catholicâ, ſed agi ex Scripturis. Auguſtinum, qui nō patitur ſibi obuci Ariminenſe Concilium ab Arianis; quos ne ipſe quidem premat; auctoritate Niceni, ſed Scripturarum auctoritatibus rem diſceptari. E Locus eſt contra Maximinum, libro tertio, capite decimo quarto.

VI. Secundò, hunc ipſum, ſiue modum, ſiue Canonem dico, tot difficultatibus intricari, vt penè ſit inutilis: imò vix poſſibilis, certè [illegible] Fidei, non poſſit ingenerare: quod tamen in omnibus Fidei rebus eſt in primis neceſſarium: imò ſine quo nulla fides eſſe poteſt. Cùm enim oporteat id teneri, ac proinde inquiri, quod vbique, quod ſemper, quod F ab omnibus creditum eſt, ex ipſa vi nominis Catholici: quis non videt in quas labyrinthos ſe induat, qui hoc tantum negotium aggrediatur? Ille vidit ipſe. Itaque ſententiā aut correxit, aut inflexit. Vidit poſſe aliquam Eccleſiæ particulam ab vniuerſalis fidei communione præcidi: ergo (inquam) non poteſt, aut certè vix poteſt in omnibus fidei rebus, teneri id, quod vbique, ſemper, & ab omnibus.

VII. Huic incommodo ſic medetur, vt velit peſtifero, corruptóque membro, ſanitatem vniuerſi corporis anteponi. Et meritò quidem: quis enim G neget? At vidit rurſus poſſe, non portiunculam tantùm, ſed totam pariter Eccleſiam nouellâ contagione commaculari: vt cùm Ariani totum orbem occuparent, pauciſſimis exceptis Catholicis. Et mihi iam ab hoc homine normam quis iactet indicatam omnium Controuerſiarum? Sanè verò: ſed Leſbiam quæ huc illuc flectatur. Huic tamen morbo remedium eſt, vt antiquitati inhæreatur. Eſto ſanè, ſed erit igitur, noſtris Papiſtis, aſſerentibus Eccleſiam eſſe normam, ita diſtinguendum, vt loquantur non de præſenti Eccleſia, ſed de antiquis Eccleſiæ temporibus: quod ſaltem non patietur Gregorius de Valentia, qui vltimo capite libri quinti Analyſeos diſputat, *Nec præteritam aliquam traditionem, ſine præſenti auctoritate, iudicem eſſe ſufficientem omnium Controuerſiarum Fidei.*

VIII. Deinde, quid ergo? ſaltémne in hoc conſiſtimus tertio gradu? Imò rurſus in ipſa antiquitate agnoſcit poſſe errores deprehendi, duorum aut triū hominum, ciuitatis vnius: vnius etiam prouinciæ. En igitur, ſecundò Leſbiam regulam. Rurſúſque idem remedium: vt paucorum temeritati, vel inſcitiæ præponantur, ſi qua ſunt, vniuerſalium Conciliorum Decreta. Atqui ne hoc ipſum quidem in promptu eſt ſemper, ipſo fatente. Et mihi tanta inconſtantia Fidei regulam figat? Tanta incertitudo [illegible] generet? Iungentur iam gryphes equis: æuóque ſequenti cum canibus timidi venient ad pocula Damæ.

IX. Nunc ergo extremam adhibet machinam, atque ad Triarios confugit. Vultque collatas inter ſe maiorum conſuli ſententias: cautè tamen: non enim omnium, ſed eorum duntaxat, qui diuerſis licèt temporibus & locis, in vnius tamē Eccleſiæ Catholicæ communione, & Fide permanentes, Magiſtri probabiles extiterunt: tum non quaslibet ſententias: ſed quicquid non vnus, aut duo tantùm, ſed omnes pariter, vno eodémque conſenſu, apertè, frequenter, perſeueranter, tenuerint, ſcripſerint, docuerint. Hactenus Lyrinenſis, quatuor primis capitibus.

X. At tu mihi, ô bone, crucem fixiſti potiùs, quā vllum Canonem oſtendiſti. Quid? Partes vt conſulam omnes? Omnium (inquam) vt explorem ſentētiam? Qua arte? Nam vix centeſimam partem in libris ſuperſtitem habeo. Et tu mihi non quoſdam indicaſti: ſed vel omnes: vel certè plurimos. Atqui, cū maximè omnes conſuluero, quorum in libris ſupereſt ſententia, tamen neque omnes, neque plurimos audiero: ſed tantùm pauciores. Ergo nihil illi mihi ſolidum ſuadebunt.

XI. Quid rurſus? tu me vis omnes illos, qui ſuperſunt, libróſ euoluere? Et cùm me dico, ſingulos indico fideles. Omnes enim debēt ſcire, & certò ſcire quid ſit credendū, ac proinde vnī hac, quæcunque tandē futura eſt, Cōtrouerſiarum norma. Tu igitur ſingulos fideles cogas ad euoluēda, quotquot ſuperſunt Patrum volumina? vt ſciant quid omnes, & in omnibus quid ſinguli, neque id obiter, ſed conſtanter ſenſerint? Quin tu igitur nobis totidem Mathuſalemos redde. Nam hæc quidem, quæ nūc viuimus tempora non ſufficient: & ſi ſufficerent, tum qui iuuenis tantum laborem aggreſſus ſit, eum neceſſe erit in extremâ demùm, & decrepita ſenectute, certum eſſe de ſua fide.

XII. Præterea, hanc ipſam Patrum conſenſionem, ipſe negat Lyrinenſis poſſe omnes Controuerſias componere. *Quæ tamen* (verba recito ex capite 39.) *antiqua ſanctorum Patrum conſenſio, non in omnibus diuinæ legis quæſtiunculis, ſed ſolùm, certè præcipuè, in Fidei regulâ, magno nobis ſtudio & inueſtiganda eſt, & ſequenda. Sed neque ſemper, neque omnes hæreſes, hoc modo impugnandæ ſunt, ſed nouitiæ recentéſque tantummodò.*

Duplici

Duplici ergo contrahitur exceptione vſus conſenſionis huius: primò ad maiores Controuerſias tantùm: deinde ad nouitias hęreſes; id eſt, quę tum temporis incipiunt germinare. At tũ noſtra quæſtio, tum aduerſariorũ ſententia, tũ etiã rei euidẽtia, regulã poſtulat vniuerſalem, quæ ad omnes cùm maiores, tum minimas: cùm veteres, tum recentiſſimas, applicata, veritatem patefaciat.

XIII. Deniq; regulã oportet eſſe infallibilẽ; neq; obnoxiam deprauationi, ἀδιάψευστον. At hęc patrum conſenſio nõ eſt eiuſmodi. Quod probo ex ipſo Vincentio, ipſam infalſari & viciari poſſe, αὐτομάτως aſſerente. *Sed neque ſemper* (inquit) *neque omnes hæreſes hoc modo impugnandæ ſunt: ſed nouitiæ recentéſque tantummodò, càm primùm ſcilicet exoriuntur: antè quàm infalſare vetuſtæ fidei regulas, ipſius temporu vetantur anguſtiis: ac priuſquam manante latiùs veneno maiorum volumina vitiare conẽtur. Cæterùm dilatatæ & inueteratæ hæreſes, nequaquam hac via aggrediendæ ſunt, eo quòd prolixo temporum tractu longa his furandæ veritatis patuerit occaſio.* Locus eſt leuiculè corruptus: ſed ſenſus tamen facilis: vnde & generaliter concludimus, non eſſe hanc veram fidei regulam: & ſpecialiter admonemur, quanta debemus Papiſtarum impoſturas ſagacitate cauere; qui nihil omiſerunt diligentiæ, doli, malitiæ, vt vetuſtatem ſibi poſſent vendicare, impudenter ſuppoſitis infinitis operibus, quæ etſi recentioribus ſeculis ineptè aborta, non verentur tamen viris ſanctiſſimis inſcribere: vt Epiſtolas Decretales infinitas; vt Donationem Cõſtantini: vt Synodum Romanam ſub Syluestro; & alia magno numero. Cui ſceleri, quid poterat deeſſe, præter Indices expurgatorios, qui tandem his pauculis annis emerſerunt auctoritate freti Tridentinæ Pſeudoſynodi? Prodierunt autem, non ab auctoribus publicati: à quibus potiùs diligentiſſimè cuſtodiebantur, ne fraus omnibus cognita, in ventos abiret. Erant enim iis tantùm diſtribuendi, qui expurgationi librorum ſuſpectorum erant præfecti: addito ſeueriſſimo mandato, vt hi ipſi cenſores priuatim, nulliſque conſciis apud ſe haberent; & nec ipſum aliis communicarent, nec eius exemplum vlli darent.

XIV. Sed effecit iuſtiſſimã Dei prouidentia, vt tandem in oculos omnium proferrentur. Primus; id eſt, Belgicus, publicatus à Franciſco Iunio primùm, deinde à Ioanne Pappo. Alter, id eſt, Hiſpanicus, ab illuſtriſſimo viro Philippo Mornæo Pleſſæo. Tertium audio Neapolitanum, & quartum Romanum adhuc latere: digna ſcilicet Romanâ ſinceritate myſteria. Sed non meminerunt miſeri, nihil eſſe abſconditum, quod non reueletur. Hi tamen illi ſunt, qui nobis Eccleſiam obtrudunt, pro ſalutis norma. Quod ſi hodie in tantâ luce, in tantâ librorum copiâ; in tantâ prelorum facilitate; hoc audent; quid credimus factum eſſe ſeculis illis obſcurioribus; cùm nemo Græcè ſciret, vix quiſquam Latinè, præter Monachos; & libri nulli eſſent niſi manuſcripti?

CAP. X.

An Eccleſia ſit regula ſui ipſius.

I. HActenus Papiſtarum incubuimus examinandis argumentis: ſequitur vt noſtra proferamus, concludentia Eccleſiam non eſſe fidei regulam. Si Eccleſia eſt regula fidei, ergo erit regula ſui ipſius. At hoc conſequens eſt abſurdum. Ergo & antecedens. Patet conſequentia, quia Eccleſia non regitur niſi veritate fidei: itaque ſi eſt ipſa regula fidei, tum ipſa diſponit ipſam fidem, per quam regenda eſt. Indéque fit, vt ſuo arbitrio credat, & doceat.

II. Abſurditas conſequentis probatur, quia nulla domus eſt regula ſui ipſius. At Eccleſia eſt domus: Ergo non eſt regula ſui ipſius. Maior per ſe ipſam manifeſta eſt, nec eget aliis argumentis. Minor patet ex 3. c. prioris ad Tim. *Hæc ſcribo tibi, ſperans fore vt celeriùs ad te veniam. Quòd ſi tardiùs ad te venero, vt noris quomodo oporteat in domo Dei verſari, quæ eſt Eccleſia Dei viui.* Notanda eſt verborum efficacia. Nam domus ad œconomiæ ſuæ leges habet ſe merè paſſiuè; vt eius partes ſint duntaxat obediendi; non autem conſtituendi & decernendi. Vel igitur Paulus non ſatis rectè Eccleſiam appellarit Domum Dei, vel eam oportet purè & ſimpliciter à Deo ſuas regulas accipere; ac proinde ipſam non eſſe ſui ipſius regulam.

III. Si Eccleſia alligatur ad aliquam regulam, ergo ipſa non eſt regula ſui ipſius. At verum antecedens: ergo & conſequens. Conſequentia eſt per ſe nota. Probatur Antecedens. Primò, ex iis locis veteris Teſtamenti, quos recitauimus libri præcedentis capite quarto; quibus conſtat prohibitum eſſe fidelibus omnibus ne recedant à lege Dei, ſiue ad dextram ſiue ad ſiniſtram: vnde quis neget confici, eos alligari ad legem? Sunt autem fideles Eccleſia.

IV. Secundò, ex primo ad Galatas, vbi pronunciatur anathema tum Apoſtolis, tum Angelis euangelizantibus præter id, quod iam tum erat euangelizatum. Vnde ſequitur, omnes, qui in Eccleſia ſunt Paſtores & Doctores, cuiuſcunq; gradus illi eſſe poſſint (non poſſunt enim ſuperiores eſſe Angelis & Apoſtolis;) multò etiam magis plebem, atque proinde totam ipſam, vniuerſamque Eccleſiam, alligari ad eam doctrinam, quæ fuit ab initio prædicata: ideóque hanc ipſam doctrinam eſſe regulam Eccleſię, non verò Eccleſiam regulam eius doctrinæ.

V. Tertiò ex aduerſariorum confeſſione. Nam Stapletonus Principiorum fidei doctrinalium libro 7. cap. 1. ita ſcriptum reliquit, *Maximè proprium & formale medium conſeruandæ vnitatis eſt, ad ipſius fidei notiſſimam regulam, quæ ſtatim ab initio per Apoſtolos promulgata, & diligentiſſimè commendata eſt, reſpicere, eámq; in omnibus ſequi.* Et hanc regulam diſtinguit ab efficiente cauſa eius vnionis, videlicet Epiſcopis, atque adeò Papa, hoc eſt ab Eccleſia. Iam, quia ſemper illa conſeruanda eſt vnitas; ex iis Stapletoni verbis neceſſariò infertur; Epiſcopos, Papam, totam Eccleſiam in omnibus ſequi debere regulam illam ab initio conſtitutam: itáque eſſe aliud regulam fidei; aliud verò ipſam Eccleſiam.

VI. Si Eccleſia tradita eſt in regulam doctrinæ: Ergo ipſa non eſt regula ſui ipſius. At prius verum, ergo & poſterius. Patet conſequentia: aliàs ipſa Eccleſia in ſeipſam tradita eſſe diceretur; hoc eſt non tradita. Neque enim cuiquam traditur, qui ſibi ipſi relinquitur, ſuóque permittitur arbitrio.

VII. Antecedẽs probatur ex ſexto ad Romanos, Χάρις δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς.

Hunc locum ita vertit Latinos interpres vetus, *Gratia autem Deo, quòd fuiſtis ſerui peccati, obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi eſtis.* Τὸν τύπον, formam dicens, rectè: eſt enim forma, certa illa rei natura, quæ immutari non debet, imò non poteſt, quin res ipſa pereat. Eſt etiam pro informatione alicuius rei; vnde ſecundo ad Romanos eadem voce redditur μόρφωσις, de qua actum eſt ſuperioris libri capite ſexto. Syrus interpres τύπον reddit רשמתא, cùm μόρφωσιν reddidiſſet cognato vocabulo רומיא.

VIII. Sed Gloſſarium vetus habet τύπος, *formula, forma, norma.* Qua ſignificatione Athanaſius Epiſtola ad Palladium vſus eſt verbo inde facto: ἃ ὁ κύριος διὰ τῶν ἀποστόλων τετύπωκε, ταῦτα καλὰ καὶ βέβαια μένει. Nannius reddidit, *Quæ Dominus per Apoſtolos inſtituit, ea & bona ſunt, & firma perſiſtunt.* Rectè. Eſt enim inſtituere, rei ſtatum ab initio conſtituere, id eſt, formare; quomodo Gloſſarium τυπῶ, *formo*: &, διατυπῶ, *conſtituo, diſpono, ſtatuo.*

IX. Eſt ergo manifeſta mens Apoſtoli: fidelibus Romanis, cùm tranſlati ſunt ab eo ſtatu in quo ſeruiebant peccato, certam eſſe propoſitam doctrinæ rationem, ſiue formam, aut formulam, quâ illi pro normâ vtentes, deinceps ex ea ſeipſos reformarent, exprimerentq; eam totâ vitâ. Quemadmodum Philo in vitæ Moſis libro tertio, τῇ τύπου voce ſignificauit exemplar illud, quod Moſi in monte oſtenſum; deinde opere expreſſum eſt, ὁ μὲν οὖν τύπος (inquit) τοῦ παραδείγματος ἐνεσφραγίζετο τῇ διανοίᾳ τοῦ προφήτου, διαζωγραφούμενος καὶ προδιαπλαττόμενος ἀφανῶς ἄνευ ὕλης ἀοράτοις εἴδεσι. τὸ δ᾽ ἀποτέλεσμα πρὸς τὸν τύπον ἐδημιουργεῖτο, *Formula quidem exemplaris inſculpebatur menti Prophetæ, pictus, fictúſque inuiſibiliter ſine materia formis quæ videri non poterant. Opus verò ipſum iuxta illam formulam conſtitutum eſt.* Et ſanè hac eadem voce vſi ſunt Septuaginta, póſtque eos Stephanus Actorum ſeptimo, & Paulus ad Hebræos octauo, cùm verterent locum ex capite vigeſimo quinto Exodi, *Fac ſecundùm exemplar quod tibi in monte oſtenſum eſt.* Vbi Hebraicè eſt תבנית: Chaldaicè רשמות; quâ Syrus noſtrum hunc τύπον expreſſit, vt diximus.

X. Eſt autem phraſeos emphaſis non prætereunda: cùm dixit Apoſtolus, non fidelibus traditam eſſe formam, vt peruertebat Caſtellio: ſed fideles ipſos eſſe traditos in eam normam. Nimirum vt magnificentiùs exprimeret vim illam τοῦ ὑπακούειν: quæ ſignificat, ita fidelibus propoſitam eſſe normam illam, non vt eam pro arbitrio fingant & refingant, ſiue, vt Carranza blaſphemabat, eam regulent, ſed vt ſola eis reſtet obedientia ex animo præſtanda.

XI. Sed & locus eo magis obſeruandus, quòd Romanos alloquitur. Hinc enim conſtat ipſam Eccleſiam Romanam tantùm ab eo abeſſe, vt ſit regula doctrinæ: vt potiùs neceſſe fuerit, accepiſſe regulam doctrinæ, cui obediret, vt fieret Eccleſia. Et tamen noſtri Papiſtæ, cùm multa declamarunt de autoritate Eccleſiæ in conſtituendis, & definiendis dogmatibus, tum ad extremum, id quicquid eſt, totum conferunt in Eccleſiam Romanam, tanquam illi proprium.

Cap. XI.

An Fides ſit differentia & fundamentum Eccleſiæ.

I. SI Fides eſt ſpecifica differentia Eccleſiæ: ergo Eccleſia non eſt regula Fidei. At fides eſt ſpecifica differentia Eccleſiæ: Ergo Eccleſia non eſt regula Fidei. Conſequentiam opinor non egere demonſtratione. Cùm enim omnia per ſpecificam differentiam, ſint id quod ſunt, ne cogitari quidem poteſt, quomodo quicquam ſuæ formæ ſit κύριον, eam habens in proprio arbitrio, eiuſque ſit regula & norma: alioqui ipſum ſibi eſſet cauſſa ſuæ eſſentiæ.

II. Aſſumptum probatur ex Eccleſiæ definitione; in quam neceſſe eſt ingredi formam, ſiue differentiam ſpecificam, quâ fit vt diſtinguatur, imò potiùs ſeparetur ab aliis omnibus, id eſt, falſis Eccleſiis. At ipſi Papiſtæ ita coguntur hanc definitionem concipere, vt fidem comprehendant. Catechiſmus ad Parochos exponens articulum Symboli, *Credo Sanctam Eccleſiam Catholicam*, aſſerit Eccleſiæ vocem vſurpari ad ſignificandas congregationes fidelium, *qui ad lucem veritatis, & Dei notitiam per Fidem vocati ſunt.* Antonius Florebellus de Auctoritate Eccleſiæ, *Eccleſia commodè definiri poteſt, vniuerſitas hominum rectâ Fide Chriſtum colens, concordiam ſeruans, terrarum orbe diffuſa, ſucceſſione perpetua.*

III. Carranza Controuerſia prima, tum veram Eccleſiam diſtinguit à falſa, ex vera & falſa religione: tum veram Eccleſiam definit eam, *quæ rectam de Deo Fidem ſeruans, vera religione Deum verum colit & adorat.* Sonnius Demonſtrationum tractatu octauo, capite primo, *Cùm dicimus Eccleſiam viſi, intelligimus eos, qui ſociati ſunt in vnum populum Verbo Dei, ac Sacramentis Fidei Chriſtianæ.*

IV. Stapletonus in Relectione principiorum Controuerſia prima, quæſtione quinta, articulo primo, *Eccleſia eſt ſocietas Chriſti nomen profitentium, in vnitate Fidei & Sacramentorum collecta, atque legitimè ordinata.* Enchiridion Chriſtianæ inſtitutionis in Concilio prouinciali Colonienſi editum, poſtquam diſtinxit Eccleſiam, in inuiſibilem & viſibilem: de hac ita ſentiendum docet. *vt ſit populus in vnam profeſſionem Fidei, & communionem Sacramentorum vocatus.*

V. Ioannes Monlucius Epiſcopus Valentinus in Inſtructione ſua Chriſtiana Gallicè edita, *Eccleſiam vocamus, congregationem & cœtum omnium fidelium, qui ſunt ſub eodē Deo, ſub eadem Fide, ſub eodē Spiritu.* Deniq; ne omnes colligam, qui ſunt ad manum, Bellarminus libro tertio de Eccleſia militante, capite ſecundo, non potuit aliter, *Noſtra* (inquit) *Sententia eſt, Eccleſiam vnam tantùm eſſe non duas: & illam vnam & veram, eſſe cœtum hominum eiuſdem Chriſtianæ fidei profeſſione, & eorundem Sacramentorum communione colligatum, ſub regimine legitimorum Paſtorum, ac præcipuè vnius Chriſti in terris vicarij Romani Pontificis.*

VI. Hos locos de induſtria collegi duplicem ob cauſam. Primò, ne mihi eſſet neceſſe diſputare de ipſa Eccleſiæ definitione, quæ ad aliam Controuerſiam pertinet. Id autem obtinuiſſe videor, mutuo ſumptis ipſis Papiſtarum verbis: & quidem non vnius, aut alterius, ſed plurium: vt iam videri poſſit concors eorum communiſque ſententia.

VII. Secundò, vt mihi proſit diuerſorum collatio locorum. Quia enim omnes ſe Papiſtæ profitentur, veriſimile eſt vnam eandémque ſententiam variis eſſe verbis expreſſam. Non enim placet, Ieſuitarum more λογομαχεῖν, atque ex variis vocabulis,

totidem

totidem diſcrepantes ſentẽtias mihi fingere: quemadmodum illi myriadas iam fermè Controuerſiarum extuderũt è variis doctorũ noſtrorũ phraſibus: atque his etiam calumnioſiſſimè, non explicatis, ſed detortis: non aliter profectò quàm Hercules olim furens duplices Thebas videre videbatur.

VIII. Quia igitur dupliciter Fides nominatur: aliàs pro virtute Theologica (ſic enim vulgò vocant) quæ eſt ipſe habitus credendi, qui in quolibet fideli reperitur: aliàs autem pro ipſa doctrina, quæ eſt obiectum eius virtutis: poterat fortaſſe in Catechiſmo ad Parochos, aliquis fidem priori notione interpretari, de qua nulla noſtra eſt Controuerſia.

IX. Sed obſtant reliqui. Nam Carranza *Fidem de Deo* nominauit: quæ verba miror equidem, ſi quid aliud ſignificent, quàm veram de Deo doctrinam, quam Chriſtiani pro certa amplectuntur. Nam habitus ille, ſolet potiùs appellari Fides in Deum. Stapletonus *vnitatem Fidei*: Monlucius *eandem Fidem*. At hæc ſiue vnitas, ſiue identitas in ſolâ conſtat doctrina: Nam habitum illum, non omnes Chriſtiani vnum, ſed ſuum quiſque poſſidet. Sed & Concilium Colonienſe, profeſſionem dixit eiuſdem Fidei, itémque Bellarminus eodem ſenſu.

X. Præterea, tũ Stapletonus Fidẽ diſtinxit à Sacramentis, & Bellarminus, & Concilium Colonienſe: quod quomodo fieri poſſit non video, niſi doctrinam intelligas Fidei nomine. Nam habitus ille virtutis fertur etiam in Sacramenta. Hinc eſt, opinor, quod Sonnius à Sacramentis diſtinxit Verbum Dei; pro quo Edmundus Augerius, quem omiſeram, ſubſtituit Euãgelium, in Catechiſmo Gallico. *Quid eſt* (inquit) *Eccleſia? Cœtus eorum qui vocantur ad Euangelium & ſub eo baptizantur.*

XI. Huic argumento vicinum eſt hoc alterum: Si fides eſt fundamentum Eccleſiæ: ergo Eccleſia non eſt Fidei regula. At Fides eſt fundamentum Eccleſiæ. Ergo Eccleſia non eſt Fidei regula. Conſequentia per ſe patet. Quis enim vidit vnquam à ſuo ædificio fundamentum regi, aut dirigi, ſiue diſponi? Certè regulam neceſſe eſt priorem eſſe regulato. At ædificium poſterius fundamento.

XII. Antecedens probatur ex ſecundo ad Epheſios, *Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum*. Apocalypſeos vigeſimo primo, *Murus vrbis habebat fundamenta duodecim, in quibus erant duodecim nomina Apoſtolorum Agni.* Quos locos de doctrina Apoſtolorum interpretandos vix eſt qui dubitet.

XIII. Et ex Papiſtis Albertus Pighius in Ratione componendorum diſcidiorum, ita habet, *Hoc in primis extra Controuerſiam eſt, religioſæ ſocietatis vnitatem ante omnia requirere conſenſum vnitatémque ſinceræ orthodoxæq; Fidei, quæ vt verè religionis eſt caput & principium; ita religioſæ ſocietatis velut baſis & fundamentum eſt.*

CAP. XII.

An Eccleſia ſit notior ipſa Fide.

I. SI Eccleſia eſt regula Fidei, neceſſe eſt ſemper eſſe notiorem ipſâ fide. At Eccleſia non eſt ſemper notior ipſâ fide: ergo non eſt regula Fidei. Conſequentia eſt manifeſta. Nam, quia ideò aſſerunt Eccleſiam eſſe Fidei regulam, vt inde conſtet Fidei veritatem demonſtrandam, diſcendúmque quid ſequi debeamus, aut vitare: certè cùm ex obſcurioribus, & magis ignotis nulla fiat demonſtratio, ſemper autem demonſtranda eſt veritas: neceſſe eſt, quæcunque tandem conſtituetur Fidei regula, eam eſſe manifeſtiorem notiorémque ipſa Fide.

II. Aſſumptum ita probatur. Primò, quia Ignatius Armãdus Ieſuita, ac tum temporis Rector Academiæ Turnonẽſis, in poſtrema ad me Epiſtola; *Non nego* (inquit) *quin aliquando contingere poſſit, vt ex Scriptura Eccleſia probetur, ſitque illa ex hypotheſi notior quàm hæc: quando nimirum Scriptura eſt recepta, & clare loquitur, & oritur quæſtio de ipſa Eccleſia.* Ex his verbis ſemiplenam habemus confeſſionem: vtpote à Ieſuita: id eſt, eo hominũ genere, quod vix adducas magno labore ad eam ingenuè, candidéque profitendam: & ſi quando aut rei euidentia impellat, aut argumentorum vis cogat; tum illi ſic verba ſua metiri, ſic orationem librare, vt medium cautè teneant inter plenam confeſſionem, & diſertam abnegationem.

III. Nunc quoniam ita ſe res habet, vt oporteat *τὸ παρὸν στέργειν*, & ex difficili debitore, quidlibet ſolutionis loco accipere; quod Ignatius conceſſit gratis, gratè aſſumentes, extorqueamus ſi poſſumus reliqua. Si igitur aliquando notior eſt Scriptura quã Eccleſia: ergo non ſemper Eccleſia notior eſt quàm Scriptura. At regulam Scripturæ ſemper oportet eſſe notiorem ipſa Scriptura. Non eſt ergo Eccleſia regula Scripturæ, id eſt Fidei.

IV. Hodie verò omnium minimè, ſi vera eſt Ignatij confeſſio, tũ probari ex Scriptura Eccleſiam, cùm oritur quæſtio de ipſa Eccleſia. Nam quis neſcit nullum eſſe doctrinæ caput, de quo tanta ſit diſſenſio, tantæ, támque vehementes, aut prolixæ diſputationes? Teſtes ſunt noſtri Apoſtatæ, Spondani, Rebulli, Doremeti, alij, qui ſuæ Apoſtaſiæ vix vllum vtilius prætextum induere potuerunt. Pighius etiam tertiam Controuerſiam his verbis orditur, *De Eccleſia non eſt leuis, nec paruu momenti aduerſariorum à nobis diſſenſio.*

V. Secundò, Si per Fidei prædicationẽ homines adducuntur ad Eccleſiam, tum neceſſe eſt Fidem priùs cognitã eſſe, quàm Eccleſiam. Probatur antecedens ex ſecundo capite Actorum; vbi poſt recitatam Petri concionem, Iudæorúmque compunctionem, Lucas, (inquit) *Qui ergo libenter exceperunt ſermonem eius, baptizati ſunt, καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλιαι*, id eſt, Beza interprete, *Et additæ ſunt Eccleſiæ die illo capita quaſi ter mille.* Etſi autem non additur à Luca vox Eccleſiæ, tamen & per ſe facilè intelligitur, & poſtea exprimitur vltimo eiuſdem capitis verſu: *Dominus autem addebat quotidie Eccleſiæ qui ſalui fierent.*

VI. Eſt autem Lucæ verborum obſeruandus ordo. Primò enim illos ait *ἀσμένως ἀποδεξάμενοι*, libenter excepiſſe ſermonem, id eſt, doctrinam Fidei, quam Petrus proponebat: ſecundò, baptizatos eſſe: denique additos Eccleſiæ. Ergo (inquam) priùs crediderunt doctrinæ, quàm Eccleſiæ. Itaque non potuit illis eſſe Eccleſia regula Doctrinæ, ſiue Fidei. Quî nobis potiùs? Niſi velimus quotannis regulas Chriſtianitatis multiplicare.

VII. Addo caput, *Quæ dignior*, ex Ambroſio, apud Gratianum, cauſa vigeſima quarta, quæſtione prima, *Fides in primis Eccleſiæ quærenda mandatur: in quâ ſi Chriſtus habitator ſit, haud dubiè ſit*

legendum (an potiùs degendum) *Si verò perfidus populus, aut præceptor hæreticus deformet habitaculum Eccleſiæ, vitanda eſt hæreticorum communio.* Ineptus ſanè Ambroſius: qui ex fide de Eccleſia voluerit iudicari, eámque propterea in primis & ante omnia inquiri, niſi fides ſit manifeſtior.

VIII. Accedit auctor operis imperfecti in Matthæum, quod vulgò tribuitur Chryſoſtomo, homilia 49. *In tempore hoc, ex quo obtinuit hæreſis illas Eccleſias, nulla probatio poteſt eſſe veræ Chriſtianitatis, neque refugium poteſt eſſe Chriſtianorum aliud, volentium cognoſcere Fidei veritatem, niſi Scriptura diuina. Antea enim multis modis oſtendebatur, quæ eſſet Eccleſia Chriſti, & quæ Gentilitas. Nunc autem nullo modo cognoſcitur, volentibus cognoſcere, quæ ſit vera Eccleſia Chriſti, niſi tantummodo per Scripturas.* Et poſtea bis exclamat, *Volens ergo quis cognoſcere quæ ſit vera Eccleſia Chriſti, vnde cognoſcat niſi tantummodo per Scripturas?*

IX. Hæc ſunt perſpicua. Nam ſi ex Scripturis, & quidem ſolis cognoſcitur Eccleſia: tum certè Scripturas oportet eſſe notiores. Non erit igitur Eccleſia regula Scripturarum. Et quia Scripturæ nihil ſunt aliud, quàm doctrina Fidei: ne Fidei quidem regula erit Eccleſia.

Cap. XIII.

An quæcunque pertinent ad Fidem, ſint ab Eccleſia definita.

I. SI omnia quæ pertinent ad Fidem, non ſunt ſemper definita ab Eccleſia: ergo non eſt Eccleſia omnium Controuerſiarum norma. Verum eſt autem antecedens: ergo & conſequens. Patet conſequentia; quia eſſe poteſt Controuerſia de iis rebus, quæ non ſunt definitæ. Tum ea eſt regulæ natura, vt neque additionem admittat, neque detractionem: teſte Chryſoſtomo in tertium caput ad Philippenſes, ὁ κανὼν οὔτε προσθήκην οὔτε ἀφαίρεσιν δέχεται· ἐπεὶ τὸ κανὼν εἶναι ἀπόλλυσι, *Canon neque additionem, neque detractionem recipit: alioquin deſinit eſſe Canon.*

II. Antecedens probatur ex ipſorum Papiſtarum teſtimoniis, & confeſſione: vt & breuius negocium conficiam: & agnoſcant omnes, quàm parum ſibi Eccleſiæ Romanæ doctrina conſtet. Primùm in genere Canus locorum libri ſeptimi capite tertio, *Res nonnullæ non erant tunc adeò in Eccleſia definitæ, vt nunc eſſe videmus.* Quid ergo? potuitne tunc Eccleſia regula eſſe, cùm non haberet omnia definita? Nihil abſurdius.

III. Secundò, in variis Controuerſiis ad Patres à nobis citatos, reſpondent ea capita iis temporibus nondum fuiſſe definita. Sic numerum librorum Canonicorum, Hieronymi & Rufini temporibus, id eſt, annis poſt Chriſtum quadringentis, conſtitutum negant Duræus, Canus, Hoſius, vt videbimus in Controuerſia quinta, libro quinto.

IV. Ioannes Fiſcherus Roffenſis Epiſcopus ad Articulum Lutheri decimum octauum, Indulgentiarum vſum concedit in Eccleſia eſſe recentiorem, & admodum ſerò repertum apud Chriſtianos. De Purgatorio etiam, apud priſcos, vel nullam, vel quàm rariſſimam fieri mentionem. Et generalius nemini obſcurum eſſe poſterioribus ingeniis, multa eſſe tam ex Euangeliis quàm ex Scripturis cæteris, nunc

A excuſſa diligentiùs, & intellecta perſpicaciùs quàm fuerant olim: imò veteribus non ſatis fuiſſe perfractam glaciem. De Iubilæo cognatâ Indulgentiis materiâ, Krantſius Saxoniæ libro quarto, capite vigeſimo ſexto, *Milleſimus Chriſtianæ ſalutis annus toto ſilentio delabitur ſub Pontificio Silueſtri ſecundi, & Imperio Othonis tertij. Iubilæus autem annus necdum venerat in mentem Pontificibus, vt eo inſtituto, quo præſens quingenteſimus poſt mille, celebraretur.*

V. Gregorius de Valentia, capite quinto libelli de Tranſubſtantiatione, eius dogmatis cõfirmatio- B nem ab Eccleſiaſtica definitione, non potuit altiùs repetere, quàm à quatuor Conciliis aduerſus Berengarium, ſcilicet Vercellenſi, Turonenſi, duobúſque Romanis, quorum antiquiſſimum excedit decem à Chriſto ſecula. Tanto tempore non potuit ab Eccleſia peti huius, & quidem tantæ Controuerſiæ regula! Ante id autem tempus concedit capite ſeptimo, paulò inconſideratiùs nonnullos ex Patribus eſſe loquutos. Nimirum, quia non poſſunt non plurima incõmoda oriri ex defectu regulæ. Quam- C quam in eo propriè nullum eſt incommodum: nec illi ſunt inconſideratè locuti: ſed Papiſtæ potiùs ſic teſtantur ſuæ cauſæ peruerſitatem. Nos tamen nihil vetat ex eorum hypotheſi ſic diſputare.

VI. De ſtatu animarum poſt mortem, an aliquæ ſaltem Sanctorum fruantur ſua beatitudine, Deúmque videant ante poſtremi iudicij diem, notum ſic eſſe philoſophatos veteres, vel omnes, vel fermè omnes, vt negarint: quod tamen nunc contrà tenent Papiſtæ, & quidem tam neceſſariò credendum, vt aduerſariam ſententiam computent in hæreſi- D bus. Quid ergo? Nempe Bellarminus capite duodecimo libri quarti de Pontifice, *Reſpondeo Ioannem hunc re vera ſenſiſſe animas non viſuras Deum, niſi poſt reſurrectionem: Cæterùm hoc ſenſiſſe, quando adhuc ſentire licebat, ſine periculo hæreſeos: nulla enim adhuc præceſſerat Eccleſiæ definitio.* Et regnabat tamen Ioannes ille ſeculo decimo quarto. Imò Pamelium audi in Tertulliani nono paradoxo, *Eccleſia illorum temporibus nihil adhuc certi de hoc articulo ſtatuerat. Sed citra Synodum Oecumenicam Florentinam, aliter ſentire non licet.* Seculo nempe poſt Ioannem. En regulam.

E VII. Tertiò probatur Antecedens ex nonnullis capitibus apud ipſos Papiſtas, ne nunc quidem certis, ob eam ipſam cauſſam, quòd ea negent adhuc ab Eccleſia fuiſſe definita. Alphõſus de Caſtro aduerſus hæreſes libro primo, capite octauo, teſtatur Eccleſiam nondum definiuiſſe, vtrum perſonæ diuinæ conſtituantur in eſſe perſonali per reſpectiua, an verò per abſoluta. Et ſanè Otto Friſingenſis de vita Friderici libro primo, capite quinquageſimo ſeptimo, De Proprietatibus an perſonæ eſſent, F nihil definitum fuiſſe teſtatur in Synodo Rhemenſi præſente Epiſcopo Romano, ob theologicas rationes, quæ hinc inde habentur: cùm tamen de eo capite Controuerſiam mouiſſet Gilbertus Epiſcopus Pictanienſis. At hũc ipſum articulum Melchior Canus obiicit cum aliis lib. 3. cap. 3. locorũ communiũ, vt probet non omnia, quæ ad doctrinam Chriſtianam pertinent, eſſe in Sacris literis expreſſa. Vnde quis non videt ſimiliter à nobis concludi, ad- G uerſus hanc autoritatem, quam Eccleſiæ nimiam tribuunt Papiſtæ? Nam ſi Scriptura ideò eſt imperfecta, quia hunc articulum non exprimit: certè etiam Eccleſia, quæ non definiuit. At ſi imperfectæ, ergo non regula.

VIII. Quantæ fuerint inter Franciſcanos & Iacobitas

bitas excitatæ Tragœdiæ, ob Mariæ Virginis conceptionem, norunt omnes: cùm alij ſic à gratiâ præuentam aſſererent, vt immunis eſſet à peccato originali: alijs animosè negantibus. Sed quid facérent miſeri, qui ſuâ deſtituebantur Eccleſiæ regulâ? Nam ne hodie quidem definitam eſſe quæſtionem aſſerit Canus libro quarto, capite quarto. Aſſerit etiam Bellarminus de Amiſſione gratiæ libro quarto, capite decimo quinto. Dominicus à Soto de Natura & Gratia libri primi capite ſeptimo, permiſſam vtramque partem ab ipſo Tridentino Concilio oculatus teſtis aſſerit. Ne quis tamē putet rē indignam, quæ Eccleſiam Romanā occuparet, Nicolaus Baſilius Monachus Hirſaugienſis in additionibus ad Naucleruṁ, anno milleſimo quingenteſimo nono, quatuor fratres, ob eam rem crematos Bernæ, vocat Archihæreticos.

IX. De Peccato originali, quidnam ſit, nihil habent certi Papiſtæ. Ioānes Delphinus libro de ea re, tot ait eſſe ſenſus, quot capita. Pighius disertè negat eſſe Eccleſiaſtica definitione certum. Andradius non modò illuſtres Theologos aſſerit laborare: ſed etiam Concilium Tridentinum, eius peccati propriam rationem conſulto ſilentio inuoluiſſe: & ita liberum cuique eſſe opinari. Vide tomo tertio libri primi caput ſecundum. De non renatorum operibus ſint-ne omnia peccata, an non ſint, non liquet. Teſtis Andradius eodem opere orthodoxarum explicationum libro tertio, *Quo genere (inquit) infidelium opera cenſenda ſint, nondum eſt ab Eccleſia, ſacriſque Conciliis (vt arbitror) definitum.*

X. Quid fiat infantibus mortuis ante Baptiſmi perceptionē, nō frigidè diſputatur in ſcholis. Damnari cōſentiunt omnes: ſed, vtrum ad pœnam damni tantùm, an etiam ad pœnā ſenſus, hoc opus hic labor eſt. De hoc capite, ſi Romanā interroges Eccleſiam, reſpondebit illud ſolenne, nondum liquet: teſte Bellarm. de Amiſſione gratię libro 6. cap. 4. Et interea, dum ampliatur, ſinguli ſuam audacter ſententiam dicunt. Inter quos Claudius Caronæus medicus apud Heluios, negat eis pœnam damni fore grauē; propterea quòd ad id nati nō ſint, vt cælos poſſideant: quomodo non fert ægrè agricolæ filius, ſi non aſcendat ad regium ſolium. Quoſdam item inducit opinantes recipiēdam ab eis naturalem beatitatem cognito Deo, ex contemplatione rerum, id eſt, ſpirituum, cælorum, elementorum, & omnium creaturarum. Adeò laſciuit humanum ingenium.

XI. In Purgatorij Doctrinâ, tam vtili, tam fertili, imò Papiſtico clero tam neceſſariâ, quęritur vbinam rerum ſit is locus, ſub terrâ-ne, an in terra, an potiùs in aëre, an in valle Ioſaphat, an varijs locis. Item cuiuſmodi ſint pœnæ, anne ab igne vero & corporeo, an potiùs metaphorico. Et ſi ſit verus, quomodo agat in animas, quæ nihil habent corporeum. Qui ſint animabus illic exiſtētibus torquēdis deſtinati carnifices, Diaboli-ne, an potiùs Angeli. Denique maioréſne ſint pœnę, an verò minores omnib⁹ pœnis huius vitę, non tantū omnes, ſed etiā ſingulæ, & quidē minimæ. Hæc omnia capita negant eſſe ad hunc diem certa, Bellarminus lib. 2. de Purgatorio, capp. 6. & 10. Gregorius de Valentiā cap. 1. addens has quæſtiones prohibuiſſe Concilium Tridentinum, ne coram populo inſtituantur, quò nobis conſtet non potuiſſe ab eo definiri.

XII. Quid? quod de hoc ipſo tam controuerſo capite; ſed tamen tanto, tāmque neceſſario nondum benè conſtat Papiſtis. Quæſtio eſt ergo, vtrum Romani Pontificis definitio, ſit regula omniū Controuerſiarum. Quod ſi eſt, tum ſanè neceſſe eſt, eſſe impeccabilem. At hoc non tantùm multi negant Papiſtæ: ſed ipſe Bellarminus negat omnino certum eſſe, an poſſit nécne hæreticus eſſe. De Pontifice libro quarto, capite ſeptimo.

XIII. Ex his omnibus, aliiſque non paucis, quæ colligi poſſunt, cōcludimus imperfectionem autoritatis Eccleſiaſticæ, vt euincamus, Eccleſiam non eſſe normam fidei: Eodem ſanè iure, quo vtebantur Ieſuitæ in Colloquio Ratisbonenſi aduerſus Scripturam, quam imperfectam eſſe conabantur euincere. Sed vtilius, quia ad euincendam ſcripturæ imperfectionem, ſuis illi ſophiſmatibus nitebantur, non vllis ſanis argumentis. At nos eorum, quorum in Papiſmo non eſt exiguum nomen, plenam confeſſionem proferimus, cōtra quam, quid excipient? Niſi fortè ſibi mutuò velint oculos configere.

Cap. XIV.

An Eccleſia diſcrepet à ſeipſa.

I. NVlla regula fidei in iiſdem rebus diſcrepat à ſeipſa. At Eccleſia in iiſdem rebus diſcrepat à ſeipſa. Ergo non eſt regula fidei. Maior eſt per ſe manifeſta, ex luce naturæ. Nā & regulam oportet ſemper eſſe rectam: & legem de iiſdem eadem reſpondere. Sic in ſciētiis Principia ſemper eadē ſunt.

II. Aſſumptio probatur exemplis: idque bifariam. Primum enim in Eccleſia oſtenduntur diſcrepantiæ ſecundùm ætates varias; rebus aliter atque aliter mutatis. Exemplum in Communione vtriuſque ſpeciei in Euchariſtia. Primis enim ſeculis omnes fideles admittebantur ad calicem, æquè ac ad panem: deinceps verò paulatim à calice repulſi ſunt laici, quos vocant; teſtatur Thomas Aquinas in caput Ioannis 6. *Secundùm antiqua Eccleſiæ conſuetudinem, omnes ſicut communicabant corpori, ita communicabant & ſanguini.* Teſtatur etiam ipſum Conſtantienſe Concilium, quo hæc diminutio primùm ſancita eſt, vt ex conſuetudine in legem abiret. Hæc eius verba ſunt ſeſſione 13. *Hæc conſuetudo eſt rationabiliter introducta, quòd licèt in Primitiuâ Eccleſiâ ſacramentum reciperetur à fidelibus ſub vtraque ſpecie, poſtea à conficientibus ſub vtraque, & à laicis tantummodò ſub ſpecie panis ſuſciperetur.* Et tamen non eſt hæc diſcrepantia de re nihili. Nam Alphonſus de Caſtro in hæreſi duodecima de Euchariſtia, *Græci (inquit) Bohemi, & Lutherani oppoſitum aſſerentes, hæretici cenſendi ſunt, ac velut tales euitandi.*

III. Olim tritum, infantibus eſſe neceſſariam Euchariſtiā: quod ne Papiſtæ quidē hodie tolerāt. Maldonatus in ſextum Ioannis, *Miſſam facio Auguſtini & Innocentij I. ſententiam, quæ 600. circiter annos viguit in Eccleſia, Euchariſtiam etiam infantibus neceſſariam. Res iam ab Eccleſia & multorum ſeculorum vſu, & decreto Concilij Tridentini explicata eſt, non ſolùm neceſſariam illis non eſſe, ſed ne licere quidem dari.*

IV. Rurſus olim in vſu Eccleſiæ fuiſſe verſionem Scripturarum in maternam cuiuſque nationis linguam: item Euchariſtiam tradere in manus fidelium communicantium: denique nocturna peruigilia ad Martyrum ſepulcra, teſtatur Sixtus Senenſis Bibliothecæ libro ſexto annotatione centeſima quinquageſima ſecunda; deinceps verò

illâ omnia abolita. Ex iis tertium nos aſſerimus nunquam legitimè inſtitutum; & poſtea concedimus rectè abolitum: ſed primum & ſecundum non item. Hoc tamen quid ad rem? Nam ſiue prius errârit Eccleſia, ſiue poſterius, eadem vis eſt argumenti. Nam ſi Eccleſia eſt regula fidei, tum illa profectò ſiue potiùs eius temporis Eccleſia, hoc gaudebat priuilegio: itaque non fuit mutandum id, quod approbabat. Aut ſi mutandum, tum duorum alterutrum eſt neceſſe, vel vt non fuerit regula fidei, vel vt à regula fidei liceat Chriſtianis diſcedere. At hoc abſurdum eſt: illud ergo potiùs falſum. Et ſi non fuit eius temporis Eccleſia regula fidei, certè ne aliorum quidem temporum.

V. In moribus. Olim deponi ſolitos eſſe Preſbyteros ob ſimplicem fornicationem, erat Canonibus conſtitutum: Et tamen contrà fit iam multis ſeculis inter eos, qui ſe Chriſtianos dicunt, ſolóſque Catholicos; indéque ſibi Eccleſiæ nomen tanquam proprium vendicant. Hæc diſſenſio notatur in Decretis Gratiani diſtinctione octogeſima ſecunda, *Presbyter ſi fornicationem fecerit, quamquam ſecundùm Canones Apoſtolorum debeat deponi, tamen iuxta auctoritatem beati Sylueſtri, ſi in vitio non perdurauerit, ſi ſua ſponte confeſſus adiecit, vt reſurgat, decem annis pœniteat.* Gloſſator in eum locum, *Dicunt hodie pro fornicatione neminem deponendum, niſi in ea perduret, & ideò quia hodie fragiliora ſunt corpora noſtra quàm erant.* Et cauſa ſecunda, quæſtione ſeptima in caput *Lator*, diſertè negat pro fornicatione quenquam deponi: ideóque corporale crimen, pro quo Paulus quidam Deacliæ ciuitatis Epiſcopus fuerat depoſitus, interpretatur adulterium vel inceſtum. Tantoperè profecit inter Papiſtas clericorum ordo ſanctitate, & quam præcipuè iactant, caſtitate!

VI. Rurſus in Eccleſiâ diſcrepantiæ deprehenduntur per partes: vt de eadem re aliter cenſeant Eccleſiæ Latinæ, aliter Græcæ. Inter Latinos Papiſtarum ſententia eſt, eos mortaliter peccare, qui non hac vtantur in baptizando forma, Ego te baptizo in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Græci verò non ſeruant hæc concepta verba, ſed vtuntur paſſiuo baptizetur. In Euchariſtia Papiſtæ omnes azymis vtuntur non tam panibus quàm foliis, nec ſine grandi ſcelere aliter fieri poſſe cenſent: at Græci conficiunt in fermentato.

VII. Gloſſator Decreti de Pœnitentia diſtinctione quinta auricularem confeſſionē neceſſariam eſſe aſſerit apud Latinos tantùm; non etiam apud Græcos, *Neceſſaria eſt* (inquit) *confeſſio in mortalibus apud nos: apud Græcos non: quia non emanauit apud illos traditio talis: ſicut nec conficiunt in azymis, ſed in fermentato.*

VIII. Græcos Sacerdotes eſſe vxoratos omnes ſciunt: At in Latinis non tantùm cœlibatus aſſeritur eſſe de iure humano annexus ordinibus, vt apud Bellarminum de Clericis capite decimo octauo: ſed etiam matrimonium repugnare ordini ſacro ex natura ipſâ ſacerdotij, repugnantiâ virtuali; quoniam ſcilicet ordinis ſacri functionibus, cum matrimonij & nuptiarum vſu nullo pacto conueniat: ita enim affirmat Michael Medina, libro de ſacrorum hominum continentiâ primo, capitibus quadrageſimo ſeptimo, & quinquageſimo. Deniqne eò ventum, vt affirmet Coſterus, grauiùs peccare Preſbyterum contrahentem matrimonium, eo Preſbytero qui aut concubinam fouet, aut ſcortatur: in Enchiridio, capite decimo quinto. Imò Andreas Fricius in epiſtola Nuncupatoria præfixâ libro ſecundo de Eccleſia teſtatur quoſdam ſcripſiſſe, minùs peccare Preſbyterum, qui cum centum diuerſis perſonis ſcortaretur, quàm qui cum vna quapiam contrahat.

IX. Hæc ſunt exempli gratiâ duntaxat collecta: alia enim non pauca ſuperſunt in variis religionis partibus: ex quibus quis non videat incertam, inconſtantémque eam eſſe regulam, quæ pro variis regionibus variè ſe habeat? Nullus autem ſanus eam credet eſſe veram religionem, cuius non ſit alia certior lex, quàm hæc ridicula,

Cùm fueris Romæ, Romano viuito more:
Cùm fueris alibi, viuito ſicut ibi.

CAP. XV.

An Eccleſia doceatur aliunde quàm à ſe ipſa.

I. SVmma Religionis regula non inſtruitur ſiue docetur aliunde. At Eccleſia inſtruitur ſiue docetur aliunde, quid ſit pronuntiatura de religionis Controuerſiis: Ergo non eſt ſumma religionis regula. Maior patet: quia regulam neceſſe eſt habere in ſe ſuam rectitudinem, nec aliunde mutuari: eo ipſo, quòd eam oporteat eſſe immutabilem: mutabitur autem, ſi ex non recta, quoties opus fuerit, fiat recta. Et clariùs: quoniam inſtrui & doceri ſignificat formari ad aliquam regulam: ergo quod ita inſtruitur & docetur, non erit ſumma regula, ſed potiùs aliquid regulatum.

II. At minor facilè probatur. Nam Eccleſiæ partes ſunt Plebs, & Paſtores. Plebem à Paſtoribus doceri nemo aut neſcit, aut negat: reſtat igitur vt Paſtores etiam ipſos doceri probemus, & quidem Paſtores, quorum propriè hanc totam eſſe auctoritatem volunt Papiſtæ. Primò igitur habemus teſtimonium Pauli tertio capite poſterioris ad Timotheum, *Ab infantiâ ſacras literas noſti, quæ te poſſunt ſapientem reddere ad ſalutem: σοφίσαι εἰς σωτηρίαν.* Erat autem Timotheus inter Paſtores; & quidem primarios: ne reliqui ſibi pudori ducant, quod ei non fuit inhoneſtum.

III. Secundò: cùm Paſtores aliquid definiunt, omnino oportet vel *θεόθεν* inſpirari: vel non. Prius autem non poteſt concedi: quia *τὸ ἐνθουσιασμὸν* iampridem cum Montano, eiuſque Propheriis exploſit Eccleſia. Si non inſpirantur *θεόθεν*, tum neceſſe eſt eos vti mediis ordinariis; à quibus veritatem diſcant. Quod ſi fit, tum nulla ratio ferre poteſt, vt ſint ipſi regula eius veritatis, quam ipſos accuratè oportet diſcere antequàm doceant.

IV. Et quidem ipſa Synodus Tridentina, quæ huic Eccleſiæ auctoritati ſuo magno commodo impenſè fauit, non potuit non hoc agnoſcere. Nam ſeſſione vigeſimâ quintâ, Purgatorij ignem confirmatura, præfatur Eccleſiam Catholicam Spiritu Sancto edoctam ex ſacris literis, & antiquâ Patrum traditione docuiſſe Purgatorium.

V. Sed multò magnificentiùs Conſtantinus Imperator

A Imperator oratione & doctâ & piâ, Patres Nicææ coactos hortabatur, vt ex Scripturis Controuerſias diſſoluerent: ἐκ τῶν θεοπνεύστων λόγων (intelligebat autem Scripturas) λάβωμεν τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν, apud Theodoretum, libro primo hiſtoriæ, capite ſeptimo, & Gelaſium Cyzicenum de Actis Synodi Nicenæ libro ſecundo, capite ſeptimo. Et addebat cauſam, quia libri Sacri σαφῶς ἡμᾶς ἃ χρὴ φρονεῖν περὶ τοῦ θείου παιδεύουσι, *Perſpicuè nos docent, quid ſit de numine ſentiendum.* Audin-tu? perſpicuè docent: At quos-nam, quæſo? Nos. Quos illos? nempe eos ipſos qui tum congregati aderant ad pronunciandam de Controuerſiis ſententiam. Senſit igitur magnus ille & pius Imperator, Scripturam eſſe Paſtorum regulam docentium veritatem.

B VI. Atque hanc piam Pij Conſtantini adhortationem amplexi Patres; non ſuo arbitrio, aut ex proprio cerebro Arium damnarunt: ſed συνήγαγον ἐκ τῶν γραφῶν τὸ ἀπαύγασμα, τήν τε πηγὴν καὶ ποταμὸν, καὶ χαρακτῆρα πρὸς τὴν ὑπόστασιν, καὶ τὸ ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς, καὶ τὸ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. καὶ λευκότερον λοιπὸν καὶ συντόμως ἔγραψαν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, *Collegerunt ex Scripturis ſplendorem, fontem, fluuium, characterem relatiuè ad ſubſiſtentiam, & illud in lumine tuo videbimus lumen, & ego & Pater, vnum ſumus: deincépſque apertiùs & breuius ſcripſerunt filium Patri conſubſtantialem.*

C Collegerunt igitur è libris Sacris, id eſt, didicerunt rem ipſam verbis & verbis ſignificatam, & locis affirmatam, nempe conſubſtantialitatem, quam damnata Arij inæqualitate ſanciuerunt.

VII. Rurſus Epheſina Synodus ſeipſam ſubiecit Scripturæ: Nam in relatione, quâ confutantur ea

D quæ Candidianus Comes ad Imperatorem retulerat, teſtantur Patres ſe obſequutos antiquæ traditioni Patrum, ſed & Apoſtolorum, Euangeliſtarúmque, inquiſiuiſſe veritatem, Τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἐν μέσῳ κειμένου, καὶ δεικνύντος παρόντα τὸν τῶν ὅλων δεσπότην Χριστόν, conſtituto in medio Euangelio, quòd præſentem Chriſtum exhiberet. Et poſteà Cyrillus ipſe in Apologiâ ad Theodoſium, συνέδρον δὲ ὥσπερ καὶ κεφαλὴν ἐποιεῖτο Χριστόν· ἔκειτο γὰρ ἐν ἁγίῳ θρόνῳ τὸ σεπτὸν εὐαγγέλιον.

E *Aſſidentem conſtituit Synodus, imò & caput Chriſtum. Erat enim in Sancto throno poſitum Euangelium.*

VIII. Nec alia mens eſt horum ex eâdem relatione verborum, αὐτὰ τῆς εὐσεβείας ἐκτεθέντα τὰ δόγματα, καὶ παραβληθέντων τῶν ὑπὸ Νεστορίου κηρυττομένων, τὴν ψῆφον πεποιήκαμεν, *Propoſitis pietatis dogmatibus, comparatiſque ad hæc iis, quæ Neſtorius prædicabat, decretum fecimus.* Significant enim iam ante id temporis certa fuiſſe, rataque dogmata Fidei, aduerſus quæ peccaret Neſtorius: ita vt non fuerit opus, niſi vt ex iis tanquam

F regula, ille iudicaretur. Neceſſe eſt ergo concludamus, non à ſeipſis Epheſinos Patres, ſed à Scriptura didiciſſe, cur eſſet eius hæreſis condemnanda: quod hodie parum abeſt, quin ſibi dedecori eſſe credant Papiſtæ: tam ſunt illis bonis Patribus ſimiles, ſcilicet.

CAP. XVI.

An Eccleſia ſit infallibilis.

G OMnis Fidei Regula eſt ἀδιάψευστος. At Eccleſia non eſt ἀδιάψευστος. Ergo non eſt regula Fidei. Maior per ſe, ſuáque luce fit manifeſta. Minor pertinet ad eam Controuerſiam, quam nos polliciti ſumus diſputaturos, ſi fauerit Deus, in loco communi quinto, qui erit de Eccleſia. Propterea non debent fusè tractari, ſed indicari duntaxat argumenta, quibus eam ſumus Deo dante confirmaturi: exemplis tamen corruptionum nonnihil indulgebimus.

II. Sunt igitur è Scriptura hi loci; Lucæ decimo octauo, *Filius hominis cùm venerit, num reperturus eſt fidem in terra?* & poſterioris ad Theſſalonicenſes ſecundo, notiſſima eſt ἀποστασίας futuræ prædictio: quam etſi nonnulli intelligunt defectionem ab Imperio Romano: tamen & textus circumſtantia, & maxima pars interpretum, huc potiùs inclinat, vt ſit apoſtaſia à Fide. Et præter Scripturam Vincentius Lyrinenſis, capite quarto agnoſcit, non tantùm poſſe aliquam Eccleſiæ particulam, ſe ab vniuerſalis Fidei communione præcidere: ſed etiam non repugnare, nouellam aliquam contagionem totam pariter Eccleſiam commaculare poſſe.

III. Reſpondet experientia. Nam idem Lyrinenſis teſtatur Arianorum temporibus, eo veneno non portiunculam tantùm, ſed penè orbem totum fuiſſe contaminatum. Et paulo pòſt Nicenæ Synodi tempora Sulpitius Seuerus hiſtoriæ libro ſecundo, omnes ferè duarū Pannoniarū Epiſcopos, multos Orientales, ac totā Aſiam in perfidia coniurauiſſe obſeruat. At hi, ſi benè numerantur, maiorē conficiebant orbis Chriſtiani partem. Atque vt ſcias hinc lædi regulæ Papiſticæ certitudinem, Lyrinenſis notat tum fuiſſe caliginem quandam mentibus offuſam, quidnam potiſſimum in tanta rerum confuſione ſequendum foret.

IV. Et ſanè multitudinem aliquando iactarunt hæretici contra Catholicos, iam non Catholicos, ſi Catholicum ex numero metiremur, vt volunt Papiſtæ. Nam & Nazianzenus Oratione ad Arianos iis inſultabat, qui Eccleſiam multitudine metirentur; paruúmque gregem reſpuerent. Et Theodoretus in opuſculis, Athanaſij nomine editis, ſecundo tomo Eutychianos notat τῷ πλήθει μόνῳ τοῦ λόγου τὴν ἰσχὺν ἀπονέμοντες, ſoli multitudini vim rationis vendicantes: obiiciens immenſum ſemper eſſe veritatis robur, κἂν μετ' ὀλίγων εὑρίσκηται, quantumuis apud paucos reperiatur. Apud Theodoretum hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro ſecundo, capite decimo ſexto, Imperator Arianus Liberio Epiſcopo ſolitudinem exprobrabat, ipſo non negante Liberio, ſed reſpondente, οὐ διὰ τὸ ἐμὲ μόνον εἶναι, ὁ τῆς πίστεως ἐλαττοῦται λόγος, *Quantumlibet ego ſolus ſim, non tamen infirmatur Fidei ratio.* Adeò nondum didicerant Catholici amplitudinem eſſe notam Eccleſiæ, aut Eccleſiam regulam Fidei.

V. Addo teſtes, Alciatus inter celebres Iuriſconſultos, magni nominis vir, in diſputatione de quinque pedum præſcriptione: *Iudicium Eccleſiæ* (inquit) *nonnunquam opinionem ſequitur, quam & fallere ſæpe contingit & falli.* Sic ille: ſed alij vehementiùs. Adrianus ſextus Epiſcopus Romanus in Inſtructione Franciſci Cheregati ab eo miſſi ad Principes Germaniæ, *Scimus in hac ſancta ſede, aliquot iam annis multa abominanda fuiſſe, abuſus in ſpiritualibus, exceſſus in mandatis, & omnia denique in peruerſum mutata. Nec mirum, ſi ægritudo à capite in membra, à ſummis Pontificibus in alios inferiores prælatos deſcenderit. Omnes nos (id eſt prælati Eccleſiaſtici) declinauimus, vnuſquiſque in vias ſuas, nec fuit iamdiu qui faceret bonum, non fuit vſque ad vnum.*

VI. Delecti Cardinales à Paulo tertio, in ſui Concilij veſtibulo ſtatim vehementer deplorant Eccleſiæ corruptionem à capite manantem ad omnia membra. Teſtantúrque Pontifici ſignificatu-

ros ſe abuſus illos, grauiſſimos videlicet morbos, quibus iampridem Eccleſia Dei laborabat, & quibus effectum propè eſſet, paulatim, ac ſenſim ingraueſcentibus, vt magnam ruinam traheret, laboratétque ad deſperationem ferè ſalutis.

VII. Nunc, ſi quis Eccleſiaſticorum errorum ſpecimen poſtulet; in promptu fuerit plurima capita colligere. Sed non iuuat ire per ſingula: imò non eſt neceſſe: tum, quia locus eſt paulò alienior: tum, quia vt ex vnguibus Leonem agnoſcimus, ſic ex paucis facilè reliqua conijcientur. Certè ſi nonnulla traditionum capita oſtenderimus à vero rectóque deflexiſſe; facilè euincemus, non poſſe Eccleſiam dici regulam Fidei. Vt autem breuiùs negocium conficiatur, exempla colligam tantùm hiſtorica: nam Doctrinæ capita, quia paulò difficiliùs, eoque prolixiùs demonſtrantur; non attingam: Etſi potui nonnulla, quæ ipſi Papiſtæ non negant eſſe non ſatis legitima: vt Euchariſtiam infantibus communicatam apud veteres: qua de re multa leguntur apud Auguſtinum, atque alios.

VIII. Sed multò maximam mendaciorum ſyluam exhibet Idolomania: in quam ſe præcipitem dedit orbis ea pars, quæ ſe, & Eccleſiam, & Catholicam eſſe iactat Eccleſiam. Hæc nobis Magos Chriſtum inuiſentes, transformauit in tres Reges. Cuius mendacij Baronium puduit, *Qui dixerunt* (inquit ad annum Chriſti primum, numero vigeſimo quarto) *eoſdem Magos fuiſſe Reges Perſarum, erraſſe certum eſt.* Et tamen, vt nobis ita credidiſſe Eccleſiam Romanam, non tantùm Epiphaniæ dies, vulgò vocatur feſtum trium Regum; ſed etiam omnes eorum picturæ eis & coronam tribuunt, & ſceptrum. Deinde omnes legendarij paulò vetuſtiores idipſum aſſerunt; non tantùm Ioannes de Voragine, ſed etiam Petrus de Natalibus, Antonius Archiepiſcopus Florentinus, item Guilelmus Durandus Rationalis libro ſexto capite decimo ſexto, *Magi ipſi fuerunt* (inquit) *Gaſpar, Melchior, & Balthaſar: & fuerunt reges, iuxta illud Pſalmiſtæ, Tibi offerent reges munera.* Et ſic adorantur Coloniæ, quò feruntur translata eorum corpora, quæ priùs erant Mediolani Sed & Baronius, qui negauit fuiſſe reges Perſarum. Reges tamen eſſe, fidelium appellat traditionem, ſed ex Arabia: quaſi aliquis audierit vnquam Magos in Arabia.

IX. Catharinæ feſtum agunt ſeptimo Calendas Decembris, eámque tanquam literarum tutelarem, Palladémque, ſi ita loqui licet, Chriſtianam, ſtudioſi venerantur. Eius hiſtoriam ſic olim Papiſtæ deſcribebant, vt Iacobus de Voragine Legendæ aureæ capite centeſimo quinquageſimo ſeptimo: Dionyſius Carthuſianus ſermone tertio in eius feſto, & vetus Breuiarium Romanum. Filia erat Coſti Regis Cypri, elegantiſſima forma, ingenio acutiſſimo atque eruditiſſimo. Eam Maxentius Romanus Imperator filio ſuo in vxorem poſtulauit à parentibus. Sed eâ negante cuiquam nupturam, quæ ſe non æquaret diuitiis, forma, doctrina; Mater Eremitam adiit; qui autor fuit Catharinæ, vt crederet in Chriſtum, habitura hoc modo ſponſum multò ditiorem, formoſiorem, doctiorem. Tradit tabellam, in qua eſſet Virgo Maria Filium in vlnis tenens; iubet orare eius pueri matrem. Quod cùm illa faceret, apparuit noctu cum matre Chriſtus, eámque inſerto digitis annulo deſponſauit.

X. Exinde Chriſtiana, cùm Maxentius Alexandriæ omnes cogeret ad ſacrificandum idolis, illa ad templum accedens Imperatorem acriter increpuit. Imperator in carcerem trudit; iubet adeſſe Philoſophos quinquaginta, diſputaturos. At illi congreſſi vincuntur; fidem amplectuntur, à Tyranno igni cremantur. Vxor Imperatoris, & Porphyrius dux cum ducentis militibus ab eadem conuertuntur. Iratus Maxentius vxori mammas auelli, tum caput abſcindi iubet. Ad Catharinæ necem parari machinam ex rotis quatuor, gladiiſque & clauis infinitis. Hanc Angelus tanto confregit impetu, vt quatuor Ethnicorum aſtantium millia occiderentur. Tandem virgini caput reſcinditur, vnde lac pro ſanguine. Corpus ab Angelis in montem Sina delatum; deinceps adoratur.

XI. Deus bone! quis non Chorœbo ſtultiores dicat Papiſtas; & vt ille aiebat, [illegible] qui fabulæ τὴν κρηπῖδα non vident? Etſi hanc fabulam [illegible]. Nam primò, ſi vera eſt hiſtoria; quis non miretur incognitam omnibus eius ſeculi, cui aſſignatur, imò & ſequentium auctoribus, quos fuiſſe magno & numero, & nomine ſcimus? Virginem regis filiam: Virginem, quæ (vt obſeruat Gobelinus Perſona ætate ſexta capite decimo quinto) ſupra aliarum virginum agones meritò eſſet extollenda. Quid dicam Imperatoris vxorem Fauſtinam (ſic enim nominat Breuiarium reformatum) & Chriſtianam, & martyrem? Quid Porphyrium, quem admirabilem virum apud Metaphraſtem Imperator appellat: ducem exercitus? Quid ducentos milites? Quid, quod omnem fidem ſuperat, quinquaginta Philoſophos, viros totius orbis doctiſſimos? Tantámne martyrum meſſem prorſus ignoratam?

XII. Quod ſi obſcuriſſima fuiſſent tempora immerſa profundiſſimis ignorantiæ tenebris: excuſarem. At id Conſtantini fuit ſeculum: magnis ingeniis florentiſſimum, maximè Chriſtianis. Erat in viuis Euſebius, primus autor hiſtoriæ Eccleſiaſticæ: Alexandrinorúmque martyria prolixè proſequutus; vſque ad ignotas mulierculas. Credin-tu Imperatoris, aut, minimum, regis filiam, Imperatoris etiam vxorem, ſilentio obruturum fuiſſe? Aut quinquaginta Philoſophos? & quidem Philoſophiæ florem.

XIII. Secundò, quis mihi ex aliquo auctore probato, demonſtrabit Cyprum inſulam ſub rege aliquo fuiſſe? Et ſi fuit, quomodo illa Alexandriæ enutrita? Non enim ſolent regum familiæ ſic ablegari à patria. Mitto Eremitam: etſi hoc genus hominum vix eo ſeculo cœperit nominari. Maxentium verò Alexandriæ imperium vllum aut exercuiſſe, aut habuiſſe, falſum eſt; ſed tantùm in Italia, Africa, aliíſque Occidentis partibus.

XIV. Quid? quod non conſentiunt fabulæ Scriptores? Simeō Metaphraſtes Æcatherinam (nā ita vocat) filiam fingit, non regis Cypri, vt alij, ſed Imperatoris ante Maxentium. *Sum* (inquiebat illa) *filia Imperatoris qui te præceſſit.* Æquè hoc atque illud verum. Sed mendacibus ita ludendum fuit, vt ſuam Spartam certatim ornarent.

XV. Illud autem mendacium de quatuor millibus occiſis, quantum eſt? aut quo colore fucandum? Scilicet, ita ſolebat Deus martyres ſuos vindicare à tyrannorum immanitate! Pudenter Metaphraſtes; qui numerum nullum certum deſignauit.

nr. Multò etiam magis religioſi illi ex Tridentinò
Decreto emendatores, qui hanc particulam è Bre-
uiario totam eraſerunt. Non venit Tragicos illos
clamores Cani; qui, cùm ex Breuiario argumentum
duceret ad confirmandam Apocryphorum aucto-
ritatem; verebatur ne ſimul atque populus intel-
ligeret ſe à Sacerdotibus ludificatum, nullam
deinceps certam illis fidem haberet. Locus eſt
capite 9. libri 2. locorum Theologicorum.

XVI. Et tamen, vt de Ieſuitis ſcias idem poſſe
dici, quod ille apud Ariſtophanem de ſuo nato
recèns à Sophiſticâ Scholâ redeunte aſſerebat,
ἐπὶ τῶ ἀγχώνω τ' ἰδῶν Ἀττικὸν ἄνθος, non deterre-
tur Petrus Cotonus his ἀσυνέτοις; ſed obiicit in A-
pologetico Bedam, Adonem, Vzuardum, Me-
taphraſtem. Quaſi aliquis negaret hanc aliquando
literis proditam fabulam: aut ſufficiat Ieſuitæ ali-
quem auctorem nominare ad plenam fidem facien-
dam. Imò hoc poſterius ineptum eſt: neque enim
omnibus omnia affirmantibus ſtatim credendum.
Illud pro nobis facit: quomodo enim traditionis
corruptionem, imò Eccleſiæ Romanæ, & quan-
do ita voluot, Eccleſiæ Catholicæ (non enim diſ-
cernunt ſiue imperitiâ ſiue malitiâ) errorem, ſi ne-
mo fabulam admiſiſſet?

XVII. Sed hi fidem nullam facere poſſunt.
Primò quia ſunt recentiores. Beda paulò ante Ca-
roli Magni tempora, hoc eſt, 8. ſeculo, annis plus
minùs 400. poſt Maxentium. Vzuardus ipſo Ca-
roli tempore, cuius mandato Martyrologium ſcri-
pſit. Ado Treuirenſis poſt decimum ſeculum. Me-
taphraſtes longè recentior. Mirum verò, Euſebium
& σύγχρονον, & præſentem Alexandriæ: aut vllum
proximè ſequentium ſeculorum de hac Catharina
nihil inaudiuiſſe: hos verò tantò poſteriores adeò
familiariter cognouiſſe, vt Metaphraſtes ſingula
verba potuerit recitare.

XVIII. Deinde. Quid ſi ne Beda quidem,
aut Ado, aut Vzuardus eam nouerint? Certè Go-
belinus Perſona, qui vixit decimo quinto ſeculo,
vir doctus, & Eccleſiaſticarum rerum non impe-
ritus, vt pote Decanus Bilfeldenſis, & Officialis Pa-
derbornenſis, diſertè negat, non tantùm Hierony-
mum, & Euſebium, ſed etiam Bedam huius ſanctæ
in Martyrologiis mentionem feciſſe: imò verò et-
iam libros antiquos id nomen, aut in Kalendariis,
aut in Miſſalibus habuiſſe. Præterea Ioannes Mo-
lanus Martyrologium Bedæ & Vzuardi ad nos per-
ueniſſe integrum negat: multa enim eſſe addita,
quę ille in Vzuardo edendo charactere diſcreuit: at-
que inter alia hoc ipſum de Catharina. Quare hæc
erat in Eccleſiâ merè fabula.

XIX. Verùm heus! diſcedit cælum: ἢ θεῶν
ἐπὶ μηχανῆς. Baronius magnus ille, magnique no-
minis Cardinalis: inſignis Annalium Eccleſiaſti-
corum ſcriptor, anno trecenteſimo ſeptimo hanc
ipſam nobis Catharinam ex vetuſtatis ſitu profert
in lucem: tam lynceis præditus oculis; vt eam pri-
mus viderit agnouerítque apud Euſebium hiſto-
riæ libro 8. capite vigeſimo ſeptimo editionis Chri-
ſtophorſonianæ. Rufinianæ verò decimo ſeptimo.
Quid igitur? Deſcribit Euſebius mulierem Chri-
ſtianam Alexandrinam ὑπερλαμπροτάτην καὶ λαμπροτά-
την, ἰσολαζῶν τι μὲν τ' ἄλλα πλούτῳ τι καὶ γένει καὶ παι-
δείᾳ, ſplendidiſſimam, illuſtriſſimámque: at-
que inſignem, cùm aliis tam diuitiis & genere; &
eruditione. Hanc Maxentius de ſtupro ſæpiùs fru-
ſtra interpellatam φυγῇ ζημιώσας, exilio damnatam

A ſpoliauit facultatibus. His lectis magnus ille Ba-
ronius in animum induxit ſuum hanc ipſam eſſe
Catharinam.

XX. Quàm acutè rem, vt dicunt, acu! Næ i-
ſte mineruale eſt meritus, qui tantam rem tam faci-
lè docuerit. Et habet quod ſuccenſeat noſtræ tar-
ditati, qui eundem locum haud ſemel verſantes,
rem tantam támq; apertam non aduerteramus. Me-
retur tamen noſtra ſimplicitas veniam: qui non fa-
B cilè diuinamus: nec vidimus illa tam multa quæ Bi-
ſciolæ breuiatori perſuadere videtur hanc ſui aucto-
ris coniecturam. Imò propè eſt, vt conquera-
mur, malitioſè ſiue Baronium, ſiue Biſciolam e-
giſſe, qui ea tam multa, tam ſecurè omiſerint: vt ve-
rè apud eos ſint nulla. Nec verò potuimus intelli-
gere, quomodo virgo, quæ eſſet adhuc in patris po-
teſtate, facultatibus ſpoliari potuerit. Multò minùs,
quo pacto, exilium & ſpoliatio illa bonorum, ſigni-
ficet vltimum mortis ſupplicium. Quin illud κτεῖναι
μὲν ἑτοίμως ἔχουσαν θάνατον, οὐχ οἷός τε ἦν, τῆς ἐπιθυμίας
C μᾶλλον τοῦ θυμοῦ κρατούσης αὐτοῦ, Interficere tam, alio-
qui paratam mori, non potuit, dominante magis libidine,
quàm ira. Id (inquam) quem non auertiſſet ab ex-
tremi ſupplicij cogitatione? vno excepto Baronio,
tantæ in hiſtoriis peritiæ viro, vt optimè nouerit,
quæ, quandoque mendaciſſimæ hiſtoriæ, veriſſimis
præponderent? quando antiquiſſimis, grauiſſi-
miſque auctoribus, nouiſſimi, nugaciſſimique le-
gendarij ſint præferendi. Itaque hunc virum tan-
tum, hæc liberanda veritas, expectabat, an ex-
D petebat?

XXI. Ille igitur cognouit Euſebium eius mu-
lieris ignoraſſe nomen: ignoraſſe potiora certami-
na. Ille diuinauit Maximi libidinis faces non fuiſſe
opum poſſeſſione extinctas. Quanquam exilium
Euſebius addiderit: ſed id diſſimulatum oportuit,
Ille diuinauit Maximum, qui pollebat rerum im-
perio, inſequi non deſiiſſe prædam, tam amatam ar-
denter, ab anhelantibus faucibus fuga abreptam.
Ille diuinauit, Maximum conatum eſſe eam quam
E ſciret eruditiſſimam, per gentiles Philoſophos à re-
ligione diuellere. Diuinauit eadem fuga illam Ara-
biæ montes petiuiſſe. Diuinat, ei primo nomen
fuiſſe ab Hecate. Hecaterinam, eleganti ſcilicet pa-
ronomaſia, & valde ad Græcam analogiam. Diui-
nauit factæ Chriſtianæ, mutatum nomen in Doro-
theam apud Rufinum: diuinat notiorem tamen
fuiſſe de priſtino nomine. Denique diuinat, Euſe-
bio addenda omnia, quo ſimilis fiat eius narratio
hiſtoriæ Lombardicæ. Mirum artificium! Næ mihi
F ſi liceat eſſe eius diſcipulo, facilè diuinem Home-
rum deſcripſiſſe geſta Dauidis in Iliade: & Virgilium
Caroli Magni in Æneide. Denique Statium The-
baide, Rolandi Furioſi.

XXII. Addo, ne omnes colligam, Geor-
gium Cappadocem, & Chriſtophorum Chananæum.
Quorum iſte nobis duodecim cubitos longus de-
ſcribitur: ſeruus primò regis Chananæorum: dein-
de alterius neſcio cuius, aut nominis, aut regni, non
enim fabula ſignificauit; maximi tamen & Chri-
G ſtiani: tertiò Diaboli: Denique Chriſti; quem hu-
meris impoſitum traiecerit maximum flumen. In-
de factus Chriſtianus, à Dacno rege iuſſus eſt ſagit-
tis confodi: quæ tamen omnes pendulæ reſtabant
in aëre, vnâ exceptâ, quæ conuerſa retrorſum, Dac-
no oculum eruit. Tandem capite cæſus vitam finiit.
Dacnus autem, facto ex eius ſanguine luto, ocu-
lum recepit, fitque Chriſtianus.

XXIII. Georgij fabula refert; Silenam vrbem quandam Libyæ infeſtatam ab immeoſæ molis Dracone ſtagnum vicinum incolente. Huic pacando primùm oues obiectas ſingulis diebus binas: deinde, ouibus deficientibus, ouem cum homine; ſicque ſorte tandem deprehenſam regis filiam. Hac ad rupem alligata, Draconémque expectante iamiam deuoraturum; Georgium fortè fortuna prætereuntem belluam lanceâ confodiſſe, virginem liberaſſe (locúmque adeò etiamnum oſtendi Beryti, reſtatur Ludouicus Romanus, ſuæ nauigationis capite tertio) populum conuertiſſe ad Chriſtum: denique ſub Diocletiano & Maximino tyrannis martyrio vitam finiuiſſe.

XXIV. Percule:unt hæ ineptiæ noſtros quantumuis audaciſſimos Papiſtas; quorum alij indignas prorſus putauerunt, quas ſuis laboribus illuſtrarent: Franciſcum dico Haræum, qui vitas ſanctorum profitetur ex probatiſſimis auctoribus deſcribere: & eos qui nobis magnum illud volumen Gallicè compilarunt eodem argumento.

XXV. Et tamen conſtat his pridem imbutam plebem Chriſtianam, cùm Concionum concionibus: tum pictis tabellis, quæ quotidie in templis exponuntur ſpectandæ, imò etiam adorandæ. In quibus non aliter Georgio draconem adiiciunt, quàm Antonio porcum; Rocho canem; Barbaræ turrim. Chriſtophorus autem inſanâ proceritate notabilis in medio mari infantulum geſtans humeris, magnâque nixus trabe, omnium aut penè omnium in Gallijs templorum ianuam cuſtodit.

XXVI. Alij, & in his præcipui Ieſuitæ nouo excuſant & ingenioſo commento. Eſſe nimirum illa emblemata, & hieroglyphica quædam potiùs, quàm hiſtoriæ alicuius repræſentationem. Nimirum quia Hieronymus Vida, ingenioſior (meo iudicio) poëta, quàm ſanctior Epiſcopus, faceto luſit epigrammate in Chriſtophoro, humeros pro corde, mare pro afflictionibus, virentem palmam pro victoriâ allegoricè exponens: atque hanc pictorum audaciam vno verſu facilè excuſauit,

Quod potis, ars tibi dat, nequeat cùm fingere vera.

XXVII. Enimuerò, Vicimus ergo, inquam. Nā quid hæc emblematū ſibi vult recens excogitata venuſtas, niſi illa omnia. quæ ſic narrabantur, eſſe mera commenta? eſſe *παντάπασι*; *Nam quoniam rectas accipere lectiones pudet*, *dedecet* (verba Arnobij in quinto contra gentes in re ſimili) *inclinatum eſt in has partes, vt alia, ubi ceretur res alij: & in ſpeciem decoris turpitudinis interpretatio cogeretur.* Verùm tamen illa aliquando, cùm crediderint, imò credenda obtruſerint ij, qui non ſe tantùm Eccleſiæ præſules appellitant, ſed ipſius Eccleſiæ nomen ſuo ſibi iure vendicant; poſſunt-ne iam negare erroribus obnoxiam eſſe Eccleſiam? Næ *πάντη ἠσέβησεν εἰ μηδὲν ἠλληγόρησεν Ὅμηρος*, *Omnino impius fuit, ſi non vſus eſt allegoriis Homerus*: inquiebat Heraclides Ponticus.

XXVIII. Sed enim quàm iucundum nobis, Papiſtas accuſantibus, quòd Chriſtianam pietatem trāsformarint in Ethnicam idololatriam, cuius rem ipſam ſeruauerint mutatis nominibus, videlicet Catharinam pro Pallade, Chriſtophorum pro Atlante; Georgium pro Perſeo nominantes: quàm iucundum eſt, (inquam) in iis Ethnicæ ſolertiæ veſtigia deprehendere! Solebant enim Ethnici, cùm vrgeri ſe viderent à Chriſtianis, immani Deorum ſuorum abſurditate, ad allegorias confugere tanquam

A ſui vindices dedecoris. *Quærunt* (inquiebat Auguſtinus de Ciuitate libro quarto, capite decimo) *quemadmodum ſarciant fabulas.* Et libro ſexto, capite octauo, *Sed iſta ſacra hinc excuſantur, atque purgantur, quod habent interpretationes ſuas, cur non etiam poetica ſimiliter excuſentur atque purgentur?*

XXIX. Lepidè Krantzius Saxoniæ lib. 2. cap. 12. cùm deſcriberet Veneris imaginem Ethnicam, eiúſque interpretationem: *Bono* (inquit) *myſterio vana ſuberat religio.* Quidni ego ſimiliter illa laudem

B emblematum interpretamenta, damnatâ tamen ſuperſtitione? Sed grauiter Tatianus ad Græcos: *πείθεσθέ μοι νῦν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, μηδὲ τοὺς μύθους, μηδὲ τοὺς θεοὺς ὑμῶν ἀλληγορεῖτε. Κἂν γὰρ τοῦτο πράττειν ἐγχειρήσητε, Θεὸς ὁ καθ' ὑμᾶς ἀνῄρηται, ἢ καὶ ὑμεῖς. Credite mihi, (inquit,) ò Græci: ne veſtras fabulas, veſtróſve Deos in allegorias transformate. Nam ſi id facitis, tum quæ apud vos eſt Deitas funditus tollitur etiam à vobis.* Audiant idipſum Papiſtæ: memineríntque, nullum eſſe ad eorum Eccleſiæ detegendas impoſturas

C opportunius argumentum, hac ſubtili commentationum ingenioſitate. Hieronymus apologia prima aduerſus Rufinum, *Quando dico tropicam; doceo verum non eſſe quod dicitur, ſed allegoriæ nubilo figuratum.* Ergo nolim meliores mendaciorum Papiſticorum teſtes ipſis Papiſtis.

XXX. Dionyſius Halycarnaſſeus libro ſecundo, vir Ethnicus, cùm Romanorum laudaret ſimplicitatem *περὶ τὰ θεῖα*, alienam à fabulis Græcorum. *Καὶ μηδεὶς ὑπολάβῃ*, inquit, *με ἀγνοεῖν ὅτι*

D *τῶν Ἑλληνικῶν μύθων εἰσί τινες ἀνθρώποις χρήσιμοι. οἱ μὲν ἐπιδεικνύμενοι τὰ τῆς φύσεως ἔργα δι' ἀλληγορίας. οἱ δὲ παραμυθίας ἕνεκα συγκείμενοι τῶν ἀνθρωπίνων συμφορῶν. οἱ δὲ ταραχὰς ἐξαιροῦντες ψυχῆς καὶ δείματα, καὶ δόξας καθαίροντες οὐχ ὑγιεῖς. οἱ δ' ἄλλης τινὸς ἕνεκα συμπλασθέντες ὠφελείας. ἀλλὰ καίπερ ἐπιστάμενος ταῦτα εἰδὼς χαίρειν, ὅμως εὐλαβῶς διάκειμαι πρὸς αὐτούς, καὶ τὴν Ῥωμαίων μᾶλλον ἀποδέχομαι θεολογίαν. ἐνθυμούμενος ὅτι τὰ μὲν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἀγαθὰ μικρά τινά ἐστιν, καὶ οὐ πολλοῖς δυνάμενα ὠφελεῖν. ἀλλὰ μόνον τοῖς ἐξητακόσιν ὧν ἕνεκα γίνεται· ὀλίγοι δ' εἰσὶν οἱ μετειληφότες ταύτης τῆς φιλοσοφίας. ὁ δὲ πολὺς καὶ ἀφιλοσόφητος ὄχλος ἐπὶ*

E *τὸ χεῖρον λαμβάνειν φιλεῖ τοὺς περὶ αὐτῶν λόγους, καὶ πάσχειν δυεῖν θάτερον, ἢ καταφρονεῖν τῶν Θεῶν, ὡς ἐν πολλῇ κακοδαιμονίᾳ κυλινδουμένων, ἢ τῶν αἰσχίστων, καὶ παρανομωτάτων οὐδενὸς ἀπέχεσθαι, Θεοῖς αὐτὰ προσόντα ὁρῶν.* *Enimuerò nemo ſuſpicetur me ignorare fabulas quaſdam Græcas eſſe perutiles hominibus, quæ vel opera naturæ per allegoriam indicant, vel ad conſolationem humanorum caſuum excogitata ſunt, vel perturbationes, ac terrores inſanáſque opiniones ex animis eximunt, vel ad aliam quampiam vtilitatem ſunt conficta. Equidem iſta noui, æquè ac quiuis alius: attamen illas religioſa cautione mitto, ac Romanam*

F *Theologiam magis probo, reputans quod in Græcorum fabulis exigua inſunt bona, nec multis proſunt, niſi qui ſcopum earum accurato examine cognouerint: quæ quidem ſapientia paucis contigit: cæterùm vulgus & philoſophiæ rudis turba, tales de diis ſermones in deteriorem partem accipit, & è duobus alterum hinc capit incommodum: aut enim Deos contemnit tanquam multis inuolutos infortuniis: aut à nulla iniquitate, turpitudinéve abſtinet, cùm Deos quoque his obnoxios videat.*

XXXI. Rectè: Pauci intelligunt: plures in de-

G terius accipiunt. Enimuerò, quotuſquiſque fuit Papiſtarum ante Vidam, heri dematum, aut nudius tertius, qui Chriſtophori, qui Georgij allegoriam aut mente conceperint, aut verbis expreſſerint? Age. Detur aliquis ex veteribus legendariis, aut ſermonariis, qui *τὸν μῦθον* ſuum ſubiecerit *ἐπιμυθίῳ*. Vin' & vulgus ſcire, quomodo habuerit ſe? Apud

Apud Pariſienſes, non procul Lutetia oſtentari den- A tem audio Chriſtophori, inſanè quantum. Ludouicus Viues in nonum caput libri decimi quinti de Ciuitate, ſibi in Hiſpania oſtentatum fuiſſe vnum ſcripſit pugno maiorem. Et Genuæ oſtentari vnum item magnum legas in Itinerario Stunicæ. Hoccine allegoricum? hoccine allegoria vlla ſanandum? Certè, ſi dentes Chriſtophorus habuit, qui oſtentari queant; verus fuit, non allegoricus: & ſi tantos dentes, profectò non allegoricè tantus. Aut ſi allegoricè tantus, tum verò illi non tanti dentes: meráque eſt impoſtura, mera idololatria, cùm B Pariſienſibus oſtentandi præbentur ij dentes. Nec alia ratio Georgij, cùm oſtentetur peregrinis, non tantùm eius ſepulchrum, ſed & antrum Draconis, teſte Henrico de Beauuau, parte tertia Itinerarij Hieroſolymitani. Ludit videlicet laſciuiens Eccleſia impoſturis. En tibi, quæ ex Georgio & Chriſtophoro allegorias finxit: eadem ex clauibus Petri finxit reliquias omnibus adorãdas. Habes teſtimonium Theodon Studitis in dogmatica de honore Imaginum, *Intelligo aſſeruari Romæ claues Petri Apoſtolici Senatus Principis, honoris gratià, etiamſi claues nullas ſenſibiles dederit* C *Dominus Petro: ſed ore tenus in hoc, vt penes illum eſſet poteſtas ligandi ac ſoluendi. Eas autem argento confectas palàm adorandas proponunt.* Quod mirum miræ pietatis effectum Gennadius Scholarius aſſumpſit tanquam inuictiſſimum veræ Eccleſiæ argumentum in defenſione Florentinæ Synodi capitis quinti ſectione duodecima.

XXXII. Conſtat igitur Eccleſiam non eſſe ἀδιάψευστον, cuius traditiones tot ſint erroribus, tot mendaciis deturpatæ. Quod etiam Epiſcopus Claromontanus, Franciſcus Rupefocaldus vltrò confitetur, aut profitetur potiùs libro de auctoritate Eccleſię, capite ſecundo: traditiones videlicet progreſſu temporis fieri multò magis obnoxias corruptioni deprauationíque, quàm Scripturas.

XXXIII. Quid? quod ab ipſa Eccleſia latæ leges non omnes probari poſſunt? Nam traditiones poteſt illa excuſare, prætexta vulgi perſuaſione, cui difficile ſit occurrere: quam difficile ſit auellere. Itaque fabuloſum quid redolere eas res, quarum certus nullus auctor dari poteſt; ſed tantùm, vt verbis vtar Tertulliani; traditio prætenditur auctrix, conſuetudo confirmatrix, & fides obſeruatrix, non multum quis miretur. Sed leges ipſas certo conſilio primùm latas, auctoritate ſumma ſancitas, non ſatis ad veritatem, ad pietatem exactas eſſe, hoc verò omnem excuſationem ſuperat. Habemus tamen Canum, non de vulgi fece hominem, ſed & Epiſcopum, & doctum, auctorem libro locorum Theologicorum quinto, capite quinto, *Non ego* (inquit) *omnes Eccleſiæ leges approbo: non vniuerſas pœnas, cenſuras, excommunicationes, ſuſpenſiones, irregularitates, interdicta, commendo. Scio nonnullas eiuſmodi leges eſſe, in quibus, ſi non aliud præterea quicquam, at prudentiam certè modúmq; deſidero.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

DE
CANONE FIDEI
LIBER TERTIVS.
Caput I.

AN LEGALIS PONTIFEX FVERIT certa regula.

EVICIMVS præcedenti libro non poſſe Eccleſiam appellari regulam Fidei, aut ſupremum iudicem omnium Controuerſiarum. Tertius reſtat labor de Epiſcopo Romano, ad quem id quicquid eſt iuris, vno conatu tãdem deuoluunt. Bellarminus hanc Controuerſiam cum alia miſcuit de Interpretatione Scripturę, De Verbo Dei, libro tertio, capite tertio, & ſequentibus; confuſis eam ob cauſam argumentis, quæ nos ſeparabimos: ea quæ ad Interpretationem propriè pertinent, ſoo loco tandem tractaturi.

I I. Si Sacerdos legalis erat certa regula in his quæ ad Deum pertinebant, multò meliùs erit Pontifex Euangelicus. At prius verum: ergo & poſterius. Argumentum eſt Carranzæ, & probat antecedens ex Deuteronomij capite decimo ſeptimo, *Si difficile & ambiguum iudicium apud te eſſe perſpexeris inter ſanguinem & ſanguinem, cauſſam & cauſſam, lepram & lepram: & iudicum intra portas tuas videris verba variare, ſurge & aſcende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniéſque ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæréſque ab eis qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies quodcunque dixerint qui præſunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, ſequeriſque ſententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur.*

III. Pighius Controuerſia tertia, tria diſtinctè notat: primum, quòd in Controuerſiis dubiis non ad Scripturas, ſed ad viuum iudicium Sacerdotum, qui præerant Cathedræ, ſuos altercantes remiſerit Moſes. Alterum, quòd præceperit diſtrictè il-
A lorum obedire iudicio, nec de eorum ſententia inquiri amplius, ſed ſimpliciter facere, quodcunque deſiderarent Præſides Cathedræ, non declinando ad dextram, nec ad ſiniſtram. Poſtremum, contumaciam aduerſus autoritatem Sacerdotis Præſidis mortis ſupplicio neceſſario expiari.

I V. Reſpondeo, primò negari conſequentiam à Iudaico Sacerdote ad Epiſcopum Romanum. Nam à lege ad Euangelium non concluditur neceſſariò; niſi aliunde conſtet vis conſequentiæ: e-
B tant enim plurima inſtituta in Moſaica Politia, quorũ nullus vſus eſt inter Chriſtianos. Et ne longè abeam, hoc ipſum iudicium inter lepram & lepram, imò etiam inter ſanguinem & ſanguinem, non exercet vllus Pontifex Chriſtianus, ne ipſe quidem Romanus Epiſcopus, ſed ſolus ciuilis Magiſtratus. Itaque ſi quid ex lege retinendum ſit, id oportet aliis argumentis adſtrui.

V. Ad hæc. Verba Moſis vel intelliguntur de ſolo ſummo Iudæorum Pontifice, vel de quibuslibet
C Sacerdotibus Leuitici generis. Si de ſummo; tum ad Epiſcopum Romanum hic locus non pertinet. Non enim tenet inter Chriſtianos eundem locum, quem Pontifex inter Iudæos. Nam hic ſummus erat, reliquos omnes Sacerdotes habens ſibi ſubditos. Ille autem minimè: ſed vnus eſt duntaxat inter omnes, habens collegas, ſiue plurimos Epiſcopos, vt ab initio, ſiue paucos Patriarchas, vt poſteà factum eſt; cum ſuperbè reliquis conculcatis quatuor ſe extulerunt, Romanus, Conſtantinopolita-
D nus, Alexandrinus, Antiochenus, orbémque diuiſerunt. Sed huic Controuerſiæ ſua debetur diſputatio.

V I. Si autem Moſis verba intelligimus de ſingulis Sacerdotibus, tum multò importuniùs, quod erat multorum, contrahitur in vnum. Multò ſanè iudicioſiùs veteres, hoc quicquid eſt iuris vendicabant omnibus Epiſcopis appellaris etiam vulgò, non Pontificibus tantùm, ſed etiam ſummis. Nam Cyprianus epiſtola 62. hunc ipſum locum torquet in eos omnes qui Epiſcopis & Sacerdotibus obtem-

obtemperare noluerint. Atque hîc notandus iterum error vulgatæ editionis;in his verbis;*Et iudicum intra portas tuas videris verba variare*: quæ cùm alij tum Coſterus Apologia ſecunda contra Gomarum intelligunt de ſententiis variantibus Leuitarum,ac Sacerdotum domeſticorum, à quibus eundum ſit ad ſupremum Iudaici populi tribunal. Quæ ſomnia ſunt Papiſtica, non vlla Moſis aut verba,aut ſenſa: Nam Moſes nulla iudicum verba dixit variare: ſed partium affectus oppoſitos deſignauit Titij ac Mæuij eandem ſibi rem vindicantium, ac proinde lite agentium.

V I I. Secundò, nego antecedens. Non eſt enim verum hunc Sacerdotem, qui hîc nominatur, fuiſſe regulam in iis quæ ad Deum pertinerent. Probatur tripliciter. Primò quia habuit ipſe ſuam regulam,id eſt, legem, cui debuit ſeipſum conformare; tum in miniſtrando: quæ eius officij partes erant propriè,vt patet ex eodem loco vbi dicitur העמד לש־ת שם *παρεστηκὼς λειτουργεῖν*: tum in iure dicundo. Et ſanè ea verba, *Indicabunt* (ſic enim legendum, non *iudicabunt*. vt Carranza) *tibi iudicij veritatem*, quæ ſunt pro Hebraicis הגירו לך דבר המשפט, nihil aliud ſignificant, quàm illum ſiue Sacerdotem ſiue iudicem reſponſurum ex iuris formula, non autem ipſum ius ſuo conſtituturum arbitrio. Vnde Chaldæus Paraphraſtes vertit ויחוון Septuaginta *ἀναγγελοῦσι*, id eſt, nunciabunt, id nimirum, quod non à ſe inuenerint, ſed aliunde acceperint.

V I I I. Imò ſtatim additur, *iuxta legem quam docebunt te, & iuxta iudicium quod loquentur tibi, facito.* Quibus verbis, quis non videt ſignificari has eſſe Sacerdotis & iudicis partes, vt non tam condant, quàm doceant legem? Ergo neceſſe eſt,vt in iudicando aſtringantur legi. Ab his verbis paulum diſceſſit Latinus interpres, ſed ſenſum vehementiùs expreſſit, *Et facies quodcunque dixerint qui præſunt loco quem elegerit Dominus. & docuerint te iuxta legem eius.*

I X. Sed excipit Bellarminus primum hæc verba, *& docuerint te iuxta legem eius*, non eſſe niſi in editione vulgata; quam nos non probamus. Secundo; non ſonare conditionem, ſed aſſertionem ſiue promiſſionem: non enim voluiſſe dicere, Sta iudicio Sacerdotis, ſi docuent te ſecundùm legem: ſed ſecurum reddere populum, qui ſacerdotis iudicio acquieſcit, affirmando iudicaturum eum ſecundùm legem.

X. Sed quid tum, inquam? Nam vulgatæ editionis in hoc tantùm error conſiſtit, quòd quæ ad ſequentem verſum verba pertinebant, copulauerit antecedenti. Prorſus enim non eſſe in textu Hebræo, falſum eſt. Sed non ſatis Ieſuiticè autoritatem vellicauit eius editionis, quam ex Concilij Tridentini decreto ſolam debet authenticam agnoſcere. Quod ſi eſt,tum ſanè etiam ſi nos non agnoſcamus, tamen valet argumentum aduerſus Papiſtas,quos ſuis telis confodimus. Sic enim valent etiam quæcunque in illos torquemus ex Concilio illo Tridentino, à quo tamen vt prorſus Papiſtico & impio nos abhorremus. Non abſurdè enim dixit author aliàs illepidus diſputationis Sylueſtri cum Iudæis, *Tunc demum conuincitur rationabiliter pars, quæ diuerſa eſt,cùm ſuorum fuerit dictorum authoritate conuicta.*

X I. Eſſe autem promiſſionem, an verò conditionem potius,non pili intereſt: vtrouis enim modo conſtat obſeruatio noſtra; nimirum alligari ad legem tum Sacerdotem, tum iudicem; quod ſufficit, vt negemus eſſe igitur aut hunc aut illum normam

A religionis. Hebraicè tamen nulla eſt, neque conditio, neque promiſſio.

X I I. Secunda probatio eſt ex ipſarum perſonarum conſideratione; eàque duplici. Nam primò nominatur non ſummus Sacerdos: ſed Sacerdotes Leuitici generis; quo nomine cõprehendebantur etiã infimi. Atque hîc corrigendus error tum Bellarmini,qui bis Sacerdotem legit ſingulari numero: nempe de Verbo Dei lib.3.cap.4. Et de Pontifice Romano lib.4.cap.1.cùm tamen & Hebraicè ſit הכהנים

B & Græcè *τοὺς ἱερεῖς*. Tum Pighij, qui in libello de ratione componendorum diſcidiorum legit, *Sacerdotis præſidis*: & controuerſia tertia, exponit præſides cathedræ. Ex vulgata opinor verſione Latina, quæ legit, *qui præſunt loco quem elegerit Dominus*: cùm tamen Hebraicè nihil ſit quod præſidentiam ſignificet. Tantùm enim eſt, *Quicquid dixerint ex loco iſto*. Si igitur quicunque hoc loco deſignantur, eſſent ſummi iudices omnium controuerſiarum; ſiue norma religionis, tum is honor deferendus eſſet quibuslibet

C Iudaicis Sacerdotibus: quod ne Ieſuitæ quidem concedent.

X I I I. Deinde non tantùm Pontifices nominantur, ſed etiam iudex eius temporis; quem Abben Ezra Regem interpretatur. Abſurdum eſt autem regem, vel quemcunque alium ciuilem magiſtratum conſtituere iudicem ſiue normam omnium controuerſiarum in religione; quod nec Papiſtæ negant. Neceſſe eſt igitur falſum eſſe hoc loco agi de eiuſmodi iudice & normâ. Ac proinde locum fruſtra,

D imò ineptè proferri.

X I V. Bellarminus primò aſſerit poſſe iudicis nomine intelligi principem Sacerdotum; vt ſenſus ſit, Aſcende ad Concilium Sacerdotum,& eorum principem ſummum Sacerdotem. Deinde ſi intelligatur politicus princeps, eſſe diſtincta officia: nam ſacerdoti tribui ſententiam definitiuam, imò imperium, vt idem obſeruat libro quarto de Pontifice capite decimo ſexto: iudici autem exſequutionem in contumaces.

E X V. Reſpondeo ad prius: Paulum Fagium annotationibus in Targum huius loci, obſeruare à quibuſdam nomine iudicis intelligi ſummũ Pontificem. Sed abſque ratione. Nullum enim poſſunt locum oſtendere vbi ſummus Pontifex appelletur iudex: ſed pluribus locis occurrit ita deſignatus magiſtratus: Imò capite decimo ſexto huius ipſius libri eorum continetur inſtitutio. *Iudices & Magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis*. Et aliàs Sacerdotibus coniuncti inueniuntur; vt cap.19. *in conſpectu Sacerdotum*

F *& iudicum*: aliàs cum principibus, Ioſue octauo, *duceſque ac iudices*: vigeſimo tertio, & quarto, *principes ac iudices*. Cæterùm Iudæi שפטים definiunt, vt obſeruat Paulus Fagius in decimum ſextum Deuteronomij הדיינים הפוסקים את הדין, iudices qui determinant cauſam ſiue iudicium. Hoc autem loco diſtinguuntur à Sacerdotibus *nolens obedire Sacerdoti aut iudici*.

X V I. Ad poſterius, dico Bellarminum, qui paulo antè ſuggillauit autoritatem Latini interpretis ob

G ſuum commodum; nunc item ob ſuum commodũ pati ſibi ab eodem imponi: & quidem bis in paucorum verborum complexu. Semel, cùm Sacerdotis vrget imperium. Nam in textu Hebræo id nullum eſt לבלתי שמע אל הכהן: Græcè, *τοῦ μὴ ὑπακοῦσαι τοῦ ἱερέως*. Arias, *ad non audiendum ad Sacerdotem*: barbarè, quia *αὐτολεξεὶ*. Vatablus, *vt nolit audire Sacerdotem*. Hæc autem phraſis in vſu eſt, non tantùm cùm

imperium aliquod ſignificatur: ſed etiam cùm admonitio. Nam Iethro Exodi 18. Moſem admonet iiſdem verbis, vt ſuo conſilio vteretur שמע בקלי ἄκουσόν μου. Chaldaicè קביל מני *acquieſce mihi*: vt etiam hoc noſtro loco גברא דלא לקבלא מן כהנא. Et tamen certum eſt nullum fuiſſe Iethronis imperium in Moſen.

XVII. Iterum impoſuit Bellarmino Latinus interpres, quum perſuaſit ſic eſſe diſtincta Sacerdotis & iudicis munera, vt illi quidem ſententia, huic verò exſequutio mandetur. Nam Hebraicè ad vtramque ſententia refertur: mortéque plectitur contumelia in vtrumque. Et ſic benè interpretati ſunt ſeptuaginta, ὁ ἄνθρωπος ὃς ἂν ποιήσῃ ἐν ὑπερηφανίᾳ τοῦ μὴ ὑπακοῦσαι τοῦ ἱερέως, ἢ τοῦ κριτοῦ, [illegible] ἀποθανεῖται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, *Homo qui fecerit in ſuperbia, vt non audiat Sacerdotem, vel iudicem, morietur homo ille.*

XVIII. Tertia probatio, eſt ex ipſarum rerum de quibus agitur naturâ. Non enim doctrinæ conſtitutionem, aut legũ his ſiue Sacerdotibus ſiue iudicibus Moſes mandat: ſed tantùm ſingularum litium diiudicationem: hoc eſt, non τῶν νόμων, ſed τῶν κρίσεων. Exempli gratiâ, quum ad illos defertur iudicium inter lepram & lepram; non id illis permittitur vt videant quid ſit de leproſo conſtituendum, ſitne eiiciendus extra caſtra, an ſecus: ſed tantùm vtrum hic vnus aliquis ſit leproſus. Sæpius autem admonuimus τῶν κρίσεων iudices, non poſſe appellari normam iudiciorum.

XIX. Iam verò vt ne Pighij conſiderationes intactas dimittam; quid tum, ſi non amandauit Moſes ad Scripturas? Quaſi verò omnia ſint omnibus locis exprimenda. Conſtituebatur hîc iudiciorum forma, atque autoritas: non verò iudicibus leges tradebantur, ex quarum præſcripto iudicaturi eſſent: quod quidem aliàs fit. Tum ſciunt omnes ab authoritate negatiuè nihil legitimè concludi. Concedo neceſſariò, & ſub pœna mortis fuiſſe illis iudicibus obtemperandum: ſed viciſſim dico: Primò cùm autoritas ſancitur Magiſtratuũ, ſemper intelligi conditionem, ſi non abutantur ſuo munere. Secundò inde non ſequi eos eſſe regulam iuris.

Cap. II.

De iudicio Sacerdotis legalis.

I. PRæter hunc, quem præcipuè vrgent, etiam alios locos Scripturæ colligit Bellarminus, ad quos facilior erit reſponſio. Ex veteri Teſtamento Exodi decimo octauo, ſedebat Moſes tanquam princeps & caput Eccleſiæ Iudaicę, & ad omnia dubia circa legem Domini exorta reſpondebat. Deinde authore ſocero ſuo minoribus conſtitutis magiſtratibus, ſibi reſeruabat dubia circa religionem: nimirum vt intelligeremus vnum eſſe debere commune tribunal, à quo omnes petant diuinæ legis interpretationẽ, & cui omnes ſimpliciter acquieſcant.

II. Eccleſiaſtæ duodecimo, *Verba ſapientum ſicut ſtimuli; & ſicut claui in altum defixi quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt à paſtore vno. His amplius fili mi, ne requiras.* Hoc loco Salomon docet, non eſſe vlterius inquirendum, ſed acquieſcendum penitus, quando ſententia data eſt à ſummo paſtore, adiuncto præſertim conſilio ſapientum. Quod ſi verum eſt de Sacerdote veteris; quanto magis de Sacerdote noui Teſtamenti?

III. Aggæi ſecundo, *Interroga Sacerdotem legem.* Et Malachiæ ſecundo, *Labia Sacerdotis cuſtodient ſcien-* A *tiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt.* Ex quibus verbis intelligimus, nõ eſſe priuatorum hominum iudicare de ſententia legis Domini, ſed Sacerdotis, qui cùm ſit Angelus, id eſt nuncius Dei, ad eum pertinet ex officio explicare ſententiam Dei.

IV. Ex poſterioris Paralipomenõ decimonono: vbi ſic loquitur ad Sacerdotes Rex optimus Ioſaphat: *Omnem cauſſam, quæ venerit ad vos fratrum veſtrorum, qui habitant in vrbibus ſuis, inter cognationem & cognationem,* B *vbicunque quæſtio eſt de lege, de mandato, de ceremoniis, de iuſtificationibus, oſtendite eis, vt non peccent in Dominum. Amarias autem Sacerdos, & Pontifex veſter, in his quæ ad Deum pertinent, præſidebit: porrò Zabadias filius Iſmael, qui eſt Dux in domo Iuda, ſuper ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent.* Vides hîc quàm clarè Rex diſtinguat officium Pontificis ab officio Regis; & ſoli Pontifici tribuat iudicium de dubiis legis.

V. Reſpondeo de Moſe, primò vt ſuprà, non ſequi à lege ad Euangelium. Secundò, non ſequi à C Moſe ad Epiſcopum Romanum: quia hic non eundem locum tenet inter Chriſtianos, quem Moſes inter Iudæos. Nam Moſes autoritatem habebat ſecundùm Deum ſummam in omnes Iſraelitas: non verò Epiſcopus Romanus in omnes Chriſtianos. Tertiò non benè ex facto extraordinario, infertur ad perpetuum ordinem. Fuit autem Moſis autoritas extraordinaria: vt facile apparet, quòd in eius locum nemo ſucceſſerit; qui eodem munere functus ſit. Ioſue enim tantùm fuit Dux, ſiue iudex in rebus D ciuilibus: Aaron autem tantùm Sacerdos, conſtitutus rebus ſacris adminiſtrandis. At Moſes vtrumque habuit.

VI. Quintò, non tantùm fuit autoritas Moſis extraordinaria; ſed ipſe etiam Propheta, extra ordinem à Deo doctus, & ἄνωθεν inſpiratus: atque in id ipſum miſſus, vt Eccleſiæ Iſraeliticæ iam tum incipienti, leges ferret potiùs, quàm latas interpretaretur. At in Eccleſia Chriſtiana nemo eſt poſt Apoſtolos extra ordinem ſic miſſus: quinetiam leges Chri- E ſtianæ pietatis iam ab initio conſtitutæ ſunt. Itaque cùm tanta ſit & perſonarum & temporum diuerſitas, non poteſt conſequentia eſſe certa.

VII. In ſecundo loco nego primùm, quicquam haberi de addito conſilio ſapientum: eſt enim hæc tantùm audacia Latini interpretis; qui paulo difficiliorem Hebraicum contextum, cùm non poſſet concipere, extricauit ſe vt potuit. Non debuit autem Bellarminus nobis hominis, & quidem non omnium peritiſſimi, verba, pro Dei ſenſu ſubſtituere. F Fateor verò in loco difficiliori, varias eſſe interpretum ſententias. Sed hanc omnium maximè incongruam, quilibet agnoſcet, qui vel perfunctoriè verba contulerit: Nam & diſtinctiones, membráque contextus confundit; & addit particulam *per*, de ſuo: & vocem אספת imperitè conſilia vertit: & Syntaxim eius inuertit; quæ referret potius magiſtros conſiſtoriorum; quàm magiſtrorum conſilia. Sunt autem בעלי אספות ad verbum, Magiſtri congregationum, ſiue pandectarum.

G VIII. Secundò, per vnum Paſtorem; Pontificem veteris teſtamenti Bellarminus intellexit, vnicam ob cauſſam, quia ſic libuit. Habent enim vt plurimũ Ieſuitæ voluntatem pro ratione, non ſecus ac tyranni. Interpretes autem omnes de Deo expoſuerunt, cùm veteres tum recentes, etiam Papiſtæ. Hieronymus hoc loco eos argui dicit qui negarent eundem Deum vtriuſque teſtamenti autorẽ. Olympiodorus,

Ex vno

Ex vno (inquit) *Paſtore. Quo autem? qui ſcilicet & in cœlis & in terra, rationales paſcit creaturas: qui & dicit, Ego ſum Paſtor bonus.* Salonius, *Paſtor vnus, eſt Deus à quo data ſunt omnia verba Sapientium; quia ipſe docuit magiſtros, id eſt, Prophetas & Apoſtolos.* Lyranus, *vno Paſtore, ſcilicet ipſo Deo, qui omnia regit & paſcit.* Frãciſcus Titelmãnus etiã prolixiùs, *Vnde verò hãc vim, occultamq; energiam habeãt ſapientum verba, & vnde ſuã nactã ſint auctoritatẽ, ſubſequenter inſinuat, dum ait: Quæ per magiſtrorum Cõſilium, data ſunt à Paſtore vno, nempe Deo. Non enim* (*vt Sanctus Petrus ait*) *volũtate humanâ allata eſt aliquando Prophetia: ſed Spiritu Sancto inſpirati loquuti ſunt ſancti Dei homines. Et in Euangelio dicitur. Omnis Sapientia à Domino Deo eſt: Ab hoc igitur vno Paſtore ſummo, qui eſt veritas prima, & regula veritatis, mentiri neſcia, verba ſapientũ procedunt.* Ioannes Ferus, *Hæc eſt ſumma cõmendatio Sacræ Scripturæ, quod ab vno illo & vero Paſtore data eſt, nempe Deo.* Nec aliter Vatablus, & Mercerus Spiritum Sanctum nominant.

IX. Tertius locus nihil habet difficultatis. Quis enim negat interrogãdos fuiſſe Sacerdotes de iiſquę præcipiebantur in lege? Quis negat etiã hodie à Paſtoribus quærenda Euangelij myſteria? Nõ nos certè ita inſanimus: ſed hoc tandem negamus, nimirum inde cõfici, Sacerdotes eſſe regulam pietatis: aut hoc ſenſu ſummos Controuerſiarũ iudices. Imò contrà potiùs. Nam inquiri ab iis voluit legem Deus. Quam quæſo? Illã ipſam, quæ per Moſen erat tradita: quod ſatis patet ex Aggæo; qui ſtatim exẽplum ſubiicit eius inquiſitionis, de ſanctificatione & pollutione ex ceremoniis Legis. Quare ſi eam legem cuſtodire debet Sacerdos; & ex eius præſcripto reſpondere; conſtat non eſſe ipſum legem.

X. Quartum miror prolatum: quid enim habet noui? Diſtinctas eſſe regis & Sacerdotis partes, non ſoli cõtendunt Papiſtæ: nam nos etiam affirmamus. Sed (inquit Ieſuita) ſoli Sacerdoti tribuitur iudiciũ de dubiis legis. At hoc primũ falſum eſt. Tum quia Amariæ ſummo Sacerdoti tribuitur præſidentia ſuper reliquos: omnibus autem iudicia: tum quia hæc ipſa præſidentia diuiditur in duas partes. Nam dubia quę incidebant circa legem, vel pertinebãt ad Deũ; & tum ſacerdotibus præerat Amarias: vel concernebant iura regia; & tum non Amarias, ſed Zabadias, dux, non Sacerdos, è tribu non Leui, ſed Iudæ, præſidebat. Erant igitur omnes Sacerdotes iudices, ſed erant hi duo præſides. Hæc verò præſidum dignitas nihil ad noſtram controuerſiam.

XI. Deinde, hoc iudicium non erat de ipſâ lege; ſed de controuerſiis ex lege iudicandis: nimirum de dubiis ſingularibus; quarum cognito facto, ſtatim ius [illegible]batur, non ad arbitrium Sacerdotum, ſed ex inſtitutis Moſis, quorũ ſcientiâ Sacerdotes reliquis Iſraelitis aut re verâ præſtabant, aut ſaltem præſtare ex officio & debebant, & præſumebantur. Itaq; non ipſi [illegible] exerant: ſed legis periti: non ipſi regula, ſed ad regulam alligati.

XII. Præter hos locos addit alios ex Nouo Teſtamento; è quibus hi ad inſtitutum hoc pertinent. Matthæi decimo ſexto, *Tibi dabo claues regni cœlorum.* Vbi per claues intelligitur poteſtas ſoluendi, non ſolum à peccatis, ſed etiam ab omnibus aliis vinculis, & impedimentis, quæ niſi tollantur, non poteſt intrari in regnum cœlorum. Ratio eſt, quia non dicitur Quemcunque ſolueris; ſed quodcunque: vt intelligamus nodos omnes, ſeu legũ diſpenſando; ſeu peccatorum, & pœnarum relaxando; ſeu dogmatum & Controuerſiarum explicando, à Petro eiúſque ſucceſſoribus ſolui poſſe.

XIII. Ioannis vltimo: *Simon Petre, paſce oues.* Vbi notanda ſunt tria. Primò, quod dicitur Petro, dici etiam ſucceſſoribus. Ratio, quia noluit Chriſtus prouidere Eccleſiæ ſuæ ad annos viginti quinque tantùm: ſed quouſque mundus duraret. Secundò, illud *paſce*, intelligi præcipuè de doctrinâ: ſic enim paſcuntur oues rationales. Tertiò, illud *oues*, ſignificare omnes Chriſtianos, ne Apoſtolis quidem exceptis: qui enim non vult paſci à Petro, non eſt *ouis* Chriſti. Ex his efficitur Petro & ſucceſſoribus eius ſingulariter commiſſum eſſe, vt doceant omnes Chriſtianos; quid circa doctrinam fidei tenendum ſit, conſtituẽdo, ac decernẽdo.

XIV. Actorum decimo quinto, cùm orta eſſet quæſtio grauis de fide; Cõcilium Hieroſolymæ fuit habitum, cui Petrus pręerat; primúſque omnium loquutus eſt; deinde Iacobus Petri ſententiam confirmans. Sicque ſoluta quæſtio, his verbis, *Viſum eſt Spiritui Sancto & nobis.* Vnde patet ſententiã Cõcilij cui præeſt Petrus, ſententiam eſſe Spiritus Sancti. Paulus etiam quocunque ibat, præcipiebat, vt ſeruarent decretum illius Concilij, id eſt, vt acquieſcerent, & non vellent ipſi de ſententiâ Concilij iudicare.

XV. Ad Galatas cap. 2. *Aſcendi* (inquit Paulus) *Hieroſolymam cum Barnaba, & contuli cum illis Euãgelium quod prædico in gentibus: ſeorſum autem iis qui videbantur eſſe aliquid, ne fortè in vanum currerem, aut cucurriſſem.* Erant autem illi Petrus, Iacobus, & Ioannes. Atque hunc locum explicantes Tertullianus libro quarto contra Marcionem: Hieronymus epiſtolâ octogeſima nona: Auguſtinus libro vigeſimo octauo, contra Fauſtum cap. 4. disertè affirmant, Eccleſiã non fuiſſe Paulo credituram, niſi eius Euangelium à Petro cõfirmatũ fuiſſet. Ergo Petri erat tũc, & proinde ſucceſſoris eius nunc, de doctrinâ fidei iudicare.

XVI. Reſpondeo, in his omnibus locis generale eſſe peccatum, quod à Petro ad Succeſſorem concludatur, in hunc modum: Quæcunque dicta ſunt Petro, ea pertinent ad eius ſucceſſores. At hæc dicta ſunt Petro. Ergo pertinẽt ad eius ſucceſſores. At omnes Petri ſucceſſores ſunt Epiſcopi Romani. Ergo illa pertinent ad Epiſcopos Romanos. At ego primum nego maiorem: ſunt enim multa perſonalia, quæ locum habuerunt in eo tantùm. Sunt etiam nonnulla Apoſtolatui propria; quæ ne ipſa quidem durauerunt, ceſſante ipſo munere.

XVII. Concedo ſanè Chriſtum voluiſſe Eccleſiæ ſuæ prouidere vſque ad finem ſeculi: ſed nego ſic voluiſſe prouiſum, vt omnia quæ Petro conceſſerat, in perpetua eſſẽt duratione: aliàs ipſum Apoſtolatũ; ipſumq; Apoſtolorũ numerũ cõtinuaſſet, quod falſum eſt. Prouidit autem aliâ ratione; & quidem ſapientiſſimè: ſed nunc non eſt de ea dicendi locus.

XVIII. Præterea diſtinguo ſucceſſores: dicuntur enim dupliciter. Vel ſtrictè, pro iis qui idem officij genus eodem loco aſſumunt poſt alios. Ita ſucceſſores nominantur Clementis; non quicunque aliquod munus gerunt in Eccleſia: ſed qui Epiſcopatum. Nec omnes qui Epiſcopatum; ſed in Eccleſiâ Romanâ. Neque enim aut Laurentius Diaconus Clemẽtis fuit ſucceſſor, aut Cyprianus: nimirũ quia neque ille fuit Epiſcopus, neque iſte Romanus.

XIX. Aliàs verò latiùs producitur ſucceſſio; ad eos etiam, qui neque omnino idem miniſterij genus; neque eodem loco exercent: ſed qui in eodem opere laborant alij poſt alios. Sic Cyprianus epiſtolâ quadrageſimâ ſecundâ ad Cornelium, *Hic*

enim vel maximè frater & laborarunt & laborare debemus, A *vt vnitatē à Domino & per Apoſtolos nobis ſucceſſoribus traditam, quantum poſſumus, obtinere curemus.* Ad quem locum Pamelius, *Pulchre Epiſcopos ſucceſſores Apoſtolorum nuncupat.* Gaudētius in Tractatu de ordinatione ſuâ, de Ambroſio loquens, *tanquam Petri Apoſtoli ſucceſſor, ipſe erit os vniuerſorum circumſtantium ſacerdotum.* Theodoretus dialogo primo, poſt citatos patres multos, Athanaſium, Nazianzenum, Ambroſium, Flauianum, Gelaſium, Chryſoſtomum, Ignatium, Irenæum, Hippolytū, Methodium, atque alios, tan- B dem capite vltimo, vt eorum ſanciret authoritatem: *Διάδοχοι τῶν θείων ἀποστόλων οἱ ἄνδρες γεγόνασιν, Succeſſores diuorum Apoſtolorum fuerunt hi viri.*

XX. Hæc cùm ita ſint, quæro vtro modo intelligantur in argumēto ſucceſſores Petri. Nam ſi priori: tum negamus Epiſcopos Romanos eſſe Petri ſucceſſores, quia non ſint Apoſtoli: quantumuis Romę Petrus & docuerit & mortuus ſit. Non magis certè, quā Laurentius, quē antè nominaui: aut ipſe etiam Bellarminus, qui Romæ viuit, Romæ docet, ſeque C S.R.E. presbyterum Cardinalem appellat. Sed hæc controuerſia eſt, nobiſque aliàs retractanda.

XXI. Sin autem poſteriori, ipſe, credo, Bellarminus, fatebitur ſe operam ludere: imò indignabitur tot Epiſcoporum myriadibus ea communicari maxima priuilegia, quæ ſuo Tarpeio Ioui volebat eſſe eximia. Et ſanè quis feret Ambroſium dici iudicem omnium controuerſiarum de religione? Et ſi multo feliciùs functus eſſet eo munere, quàm longè maxima pars Epiſcoporum Romanorum, in quibus præ- D ter horrendā ſuperbiā nihil eſt iampridē eximium.

XXII. Quod ad ſingulos locos attinet, etſi erunt pleniùs tractandi in quæſtione de Oecumenico Pontifice; tamen paucis reſpondeo ad primum & ſecundum, nihil promitti Petro peculiare. Nam in primo claues ſignificant eam poteſtatem Eccleſiæ regendæ, quæ tum promiſſa vni Petro, poſtea omnibus Apoſtolis eſt reipſâ exhibita. Itaque cùm dixit Chriſtus, *Tibi dabo claues*, ſenſus eſt, tu vnus eris ex iis quibus dabo claues regni cœlorum. Nec aliter ve- E teribus intellectum.

XXIII. Sophiſticatur autem Bellarminus in voculâ, *Quodcunque*, cuius tamen vis nulla maior eſſe poteſt, quàm eius quæ legitur Matthæi decimo octauo, *Quæcunque*. Certè vtráque eâdem voce reddidit Syrus interpres: priori loco יכל מרם; poſteriori דכל מא. Quin etiā Louanienſes Theologi in editione Gallica eodem modo: in priori, *Quoy que tu lies*: in poſteriori, *Quoy que vous lierez*. Iam verò tum Patres vtrumque locum omnibus applicant Epiſ- F copis: tum ne ipſi quidem Papiſtæ negant poſteriorem, non tam latè patere, vt ſignificet etiam ſummū iudicium omnium controuerſiarū. Quod ſi vtriuſque, vt eadem verba, ſic idem ſenſus, quis non videt ineptè priorem vrgeri in hac controuerſiâ?

XXIV. In ſecundo, *Paſcere* fateor intelligi præcipuè de doctrinâ, Sed nego propterea ſequi, quicunque paſcat, eum eſſe regulam fidei: Nam Petrus quinto capite prioris hortatur presbyteros omnes vt paſcant gregem Dei. Intelligi per oues, omnes Chriſtianos, fateor, dummodo indefinitè, non autē G ſigillatim: ac proinde Apoſtolos non excipi falſum eſt. Certè Paulum Petrus nunquam pauit, hoc eſt nunquam ei doctrinam tradidit; ipſo Paulo ſic teſtāte, primo ad Galatas, *Notū vobis facio fratres, Euangeliū prædicatū à me, non eſſe ſecundùm hominem. Non enim ego ab homine id accepi, neque edoctus ſum, ſed patefaciēte mihi* A *Chriſto*. Et ſecundo: *Qui ſunt in pretio nihil contulerunt.*

XXV. In tertio: primò falſum eſt Petrum fuiſſe præſidem eius Concilij, quod deſcribitur Actorum decimo quinto. Nullas enim ille præſidis partes egit: non propoſuit factum: Nō primus loquutus eſt: ſed ſuo loco, id eſt, quum iam multa diſceptatio fuiſſet, ſuam ſententiam dixit: nō etiam clauſit actionē: neque in eius verba decretum conceptum eſt, ſed in verba Iacobi: vt patet, quia in decreto ſancitur abſtinentia, ab idololatria, ſcortatione, ſuffocato, & B ſanguine: quam Petrus ne nominabat quidem.

XXVI. Deinde etiamſi fuiſſet præſes, quid hoc pertineret ad hanc controuerſiam? Nam quod ait Bellarminus inde patere, ſententiam Concilij cui præſidet Petrus, eſſe ſententiam Spiritus Sancti, primum eſt extra rem. Diſputatur enim non de Petro, ſed de Epiſcopo Romano: ſint-ne ad eum nec-ne deferendæ omnes controuerſiæ. Tum, cur non potius concluſit de Cocilio cui aliquis Apoſtolus præſideret? No enim ſi pręſedit Petrus, id fecit proprio, C ſuoque iure. Imò quid non potius in vniuerſum de legitimo Concilio? Nam ne quidem Apoſtolorum tantum erat, ius illud præſidentiæ: alias poſt Apoſtolos, nemo fuiſſet in Concilijs præſes.

XXVII. In quarto, mentitur Bellarminus Tertullianum, Hieronymum, Auguſtinum, diſertè aſſerere Eccleſiam non fuiſſe credituram Paulo, niſi eius Euāgelium à Petro confirmatum fuiſſet. Tertullianus, *Propterea Hieroſolymā aſcendit, ad cognoſcendos Apoſtolos, & conſalutandos, ne fortè in vacuum cucurriſſet, id* D *eſt, ne non ſecundùm illos credidiſſet, & non ſecundùm illos euangelizaret. Denique vt cum autoribus contulit, & conuenit de regulâ fidei, dexteras miſcuere.* Hieronymus, *Oſtēdens ſe non habuiſſe ſecuritatem prædicandi Euangelij, niſi Petri, & cæterorum Apoſtolorum, qui cum eo erāt, fuiſſet ſententia roboratum.* Auguſtinus, *Ipſe Apoſtolus Paulus poſt Aſcenſionem Domini de cælo vocatus, ſi non inueniret in carne Apoſtolos, quibus communicando, & cum quibus conferendo Euangelium, eiuſdem ſocietatis eſſe appareret, Eccleſia illi omnino non crederet.*

E XXVIII. Videte fraudem Ieſuitæ. Nemo eſt eorum Patrum, qui non Apoſtolos nominet: iſte autem Petrum ſolum. Nimirum vt ex aliorum iniuſtis ſpolijs, ſuū ornet Oecumenicum. Satis vafrè. Porrò Pauli verba ſatis ſunt perſpicua, quibus ſe teſtatur contuliſſe cum iis qui erant Hieroſolymæ; & priuatim cum eis qui erant in pretio, id eſt Petro, Iacobo & Ioanne. Vnde apparet, primò non ſoli Petro id honoris delatum, ſed & aliis. Non poterant Patres (nondum enim erant Ieſuitæ) contra hæc tam diſerta verba venire.

F XXIX. Iam verò illa confirmatio, non autoritatis erat alicuius à qua Paulus penderet, ſed conſenſionis & ſocietatis. Verba ſunt Pauli diſerta, *Dexteram dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis.* Item Tertulliani, *ne non ſecundùm illos & credidiſſet & euangelizaret.* Et Auguſtini, *conferendo Euangelium eiuſdem ſocietatis eſſe appareret.* Aliàs Paulus fuiſſet illis minor, quod ipſe bis negat, poſterioris ad Corinthios vndecimo & duodecimo, *οὐδὲν ὑστέρησα τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων: nulla re inferior ſui principibus Apoſtolorum.*

G

CAP. III.

An Epiſcopus Romanus errare non poſſit.

I. SI Romanus Epiſcopus errare non poteſt. Ergo eſt ſummus iudex omnium controuerſiarum.

uerſiarũ. At prius verũ: Ergo & poſterius. Sic Bellarminus bis argumentatur: De Verbo Dei lib. 3. cap. 5. *Si Romanus Pontifex errare non poteſt, ex Cathedrâ docens, certè iudicio eius acquieſcendum eſt, & ipſe eſſe debet ſummus iudex.* Et rurſus de Romano Pontifice, libro 4. cap. 1. *Si demonſtrare poterimus iudicium ſummi Pontificis certum ac infallibile eſſe; profectò conſtabit quoque, eundem Pontificem ſummum Eccleſiæ iudicem eſſe.*

II. Reſpondeo negari conſequentiam; iiſdem argumentis, quę enumerata ſunt in pręcedenti controuerſiâ cap. 4. cùm ageretur de Eccleſiæ infallibilitate. Sed negatur etiam antecedens; de quo nunc agendum paulò fuſiùs: quoniam & animoſè & prolixè diſputatur à Papiſtis, Bellarmino libr. 4. de Pontifice. Cano locorum Theologicorum lib. 6. Carranzâ Controuerſiâ tertiâ, Gregorio de Valentiâ Analyſeos libro octauo, capite ſecundo, Franciſco Rupeſocaldo Epiſcopo Claromontano in libro de auctoritate Eccleſiæ, capite octauo: & aliis.

III. Sic autem quæſtionem definiunt, vt diſtinguant in eodem Epiſcopo priuatam perſonam, à publicâ. Et de priuatâ quidem, ſtatuunt nonnulli, errare poſſe. In quibus eſt Gregorius de Valentiâ, aſſerẽs communem ſententiã omnium Theologorũ hanc eſſe. Nec tantùm ſic errare, vt non omnia ſint vera & infallibilia, quæ ſic pronunciantur: ſed etiam vt ipſe poſſit in hæreſin incidere. Eadẽ ſententia eſt Salmeronis tractatu vigeſimo quarto ad Galatas, *De quocũque alio Papa Petri ſucceſſore aſſerendum, nihil prohibere, ipſum quoque vt priuatum, errare poſſe, & in fide deficere: etſi noui quidã Scriptores aliud defendere tentauerint, præter communẽ Doctorũ ſenſum. Verùm noſtra ſapientia non ſunt fingenda priuilegia, vbi non ſunt neceſſaria.* Quod tamen Bellarmino non videtur ſatis pium. Contrà enim, capite ſexto, probabile eſſe, piéque credi poſſe, Epiſcopum Romanum, non ſolùm vt Pontificem errare non poſſe, ſed etiam vt particularem perſonam hæreticum eſſe non poſſe, falſum aliquid contra fidem pertinaciter credendo, diſputat.

IV. Quod autem attinet ad perſonam publicã, Bellarminus cap. 3. definit, Pontificẽ cùm totam Eccleſiam docet, in his quæ ad fidem pertinent, nullo caſu errare poſſe. Et cap. 5. non ſolum in his fidei decretis, ſed neque in præceptis morum, quæ toti Eccleſiæ præſcribuntur: & quæ in rebus neceſſariis ad ſalutem; vel per ſe bonis aut malis verſantur. Gregorius de Valentiâ ſimiliter, quæcunque Pontifex aſſerit obligando vniuerſam Eccleſiam, vt illud recipiat, nec quiſquam audeat ſibi perſuadere contrarium: tũ certa fide credendum eſſe, illum infallibiliter ex diuinâ aſſiſtentiâ, id aſſerere. Salmero ſimiliter, *Aſſerimus, quod Papa, vt Papa, id eſt, ſedens in Cathedra, & legitimè clans ſcientia ſibi ſingulariter credita vtens, & rem fidei determinans, errare nõ poteſt: ita vt definiat quicquã contra fidem.* Et paulò pòſt, quia variè poſſe aliquid determinari occurrebat, *Aſſerimus* (inquit) *errorem eſſe non poſſe in re determinata circa fidem: quando ita ſit determinata expreſſis verbis in modum ſententiæ, vel conſuetudine munitum, vt clarè, vel tacitè appareat hoc præceptum, quod omnes credere, & ſentire debeãs ſicut eſt determinatũ.* Quę verborum tam curioſe cõquiſitorum, cumulatorumque ambages, niſi rem non reddant inuolutiſſimam: nimirum vt cùm ad exempla ſingularia deuentum fuerit, mille ſuppetant diſtinctiones, mille ſubtilitates, mille diuerticula: vt ne vel tum teneas, [illegible] anguillam.

V. Sed audiamus argumenta. Ex veteri teſtamẽto vnicum locum Bellarminus profert. Si Summus Sacerdos apud Iudæos non potuit errare, ergo neque Epiſcopus Romanus. Probat Antecedens ex c. Exodi vigeſimo octauo: quia iubet Dominus in rationali Pontificis ſummi poni doctrinam & veritatem: Hebraicè אורים ותומים. Quod cur fieret, explicatur Deuteronomij decimo ſeptimo, vbi Dominus præcipit iis qui dubitant circa intelligentiam diuinæ legis, vt aſcendant ad ſummum Sacerdotem, atque ab eo quærant ſolutionem: & ſubiungit, *Qui indicabunt tibi iudicij veritatem.* Et ſigno ergo, & verbo, Dominus promiſit in pectore ſummi Sacerdotis habitaturam doctrinam & veritatem, & proinde eum non erraturum, cùm populum docuerit.

VI. Reſpondeo, primò negari conſequentiam. Quia nulla fert ratio vt cõcludatur de Epiſcopo Romano: magis quàm de Hieroſolymitano, Conſtantinopolitano, Smyrnenſi, Mediolanẽſi, aut quolibet. At de aliis nõ valere conſequẽtiam, neque ipſe Bellarminus negabit. Nos igitur concludimus non valere de Romano. Quod ſi ſupponat Romanum eſſe œcumenicum Pontificem, petit principium.

VII. Secundò, nego antecedẽs: fuit enim erroribus obnoxius Pontifex Iudæus; & re vera ſæpe errauit. Vt cùm Aarõ miniſter fuit idololatriæ conflando vitulum; Exodi 32. Et vniuerſum populum hortando, publicato feſto. *Cras* (inquit) *ſolennitas Domini eſt.* Quod facere nunquã debuit; quantumuis vrgẽte populo. Vnde poſtea grauiter increpatur à fratre, his verbis, *Quid tibi fecit hic populus, vt induceres ſuper eum peccatum maximum?* Et paulò pòſt ipſe Aaron dicitur nudaſſe populum ad ignominiam. Tũ autẽ decimo ſexto poſterioris Regum, Vrias iuſſu Achas regis impij amoto altari primo, aliud ædificat ad formam altaris Damaſceni.

VIII. Nec contrariũ probatur à Bellarmino. Nã quod de rationali ait; nihil aliud eſt quàm obſcurum probare, per obſcurius. Quid enim ſit Vrim & Tummim, nemo ſcit, ne ipſi quidem Hebræi. Verba autẽ ipſa; prima & propria ſua ſignificatione, neque Doctrinã & Veritatem, neque *δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν* ſignificant; quãuis ita verterint ſeptuaginta, & Latinus interpres. Parumq; ſuo pudori Bellarminus conſuluit, qui has voces deducat à ירה & אמן, contra omnia Grammaticæ præcepta. Multò & doctior & candidior Arias, qui & his vocibus ſuam reddit natiuã ſignificationem; & hos interpretes rectè defendit, in libr. cui titulum fecit Aaron, *Ex verbo Inflammationes, illuminationeſq; & perfectiones atque ſimplicitates reddere poſſumus, cum adiuncta notatione inſigni, videlicet illas illuminationes, & illas perfectiones. Noſter interpres Doctrinam & veritatem vertit. Omnia enim hæc, & plura etiam in illis Hebraicis nominibus continentur.* Nempe Arias notat ea nomina deduci ab אור & תמם.

IX. Deinde, vt demus eſſe propriè doctrinam & veritatem; nihil tamen inde conficitur. Nam probabilius eſt id nomen inditum ex effectu quotidiano; nimirum, vt notauit Abben Ezra, propter Dei iudicia & decreta, quæ inde cognoſci debebant. Nam etiam Numerorum 27. ſic Deus præcipit, vt Eleazar ſacerdos conſulat pro Ioſue במשפט האורים, id eſt, meo quidem iudicio, *vt ſolet fieri per Vrim.* Nam משפט pro conſuetudine ſumi norunt omnes, qui vel à limine linguam ſanctam ſalutarunt. Quanquam haud pili intereſt, etiamſi vertas, vt plerique omnes, iudicium.

X. Et tamen ſi demus iis verbis aliquod ſignificari officium Sacerdotis: cui non ſequitur po[illegible]is morem horum ſignorum; quibus non tam ſignifi-

cati ſolet, quid ſit, quàm quid eſſe debeat? Sic Gloſſa interlinearis hoc ipſo Exodi capite vigeſimo octauo, cùm iubentur artifices veſtimentorum Aaronis ſumere aurum, hyacinthū, purpuram, & coccum bis tinctum, ſic habet, *Nihil vile, vel ſordidum in ſacerdotis ore vel opere debet apparere.* Ipſe etiam Bellarminus de Clericis capite decimonono, id præceptum, quo Exodi duodecimo iubentur agnum comeſturi renes accingere, interpretatur ex Gregorio, debere carnis voluptatem edomare. Et illud Exodi vigeſimooctauo; quo præcipit Deus Aaroni & filiis B eius, vt fœminalibus lineis à renibus vſque ad femora tecti eſſent, ex Beda, debere Sacerdotes noui Teſtamenti aut virgines eſſe, aut contracta cum vxoribus fœdera diſſoluiſſe. Potuiſſemus Bellarminum hîc ſimiliter ἀλληγορούμενα tolerare: nec certè improbamus quod apud Paulum Fagium legimus in hunc ipſum locum, *Quidam existimant Vrim & Tummim, ideò dominum iuſſiſſe inſcribi pectorali, vt admoneretur ſummus ſacerdos, oportere eum eſſe ſummâ doctrinâ præditum, quæ lumen & illuminatio ſæpe in Scripturis dicitur: & morum ſummâ integritate.* Verumtamen ſicut non inferet quiſquam Sophiſta; ex eo quod iubebatur agnus comedi renibus cinctis, aut Aaron vti fœminalibus, eſſe omnes ſacerdotes noui Teſtamenti caſtos, nec poſſe in adulteros degenerare: Sic ridiculū ſeſe ſanis præbet Bellarminus, qui ex Vrim & Thūmim concludit, non debere nō errare; ſed omnino non poſſe errare ſuos Pontifices.

XI. De altero loco ex Deuteronomij decimo ſeptimo iam ſatis ſupérque. Tantùm dico ridiculè connecti à Bellarmino locos diſſimillimos. Nā iſte de rationali, pertinet ad Summum Pontificē ſolū. Alter autem ad quoſuis Sacerdotes. Imò nō ad Sacerdotes tantùm, ſed etiam ad iudices, qui nō ſemper erant ex eo ordine.

XII. Addit tres ex nouo Teſtamēto locos. Primus eſt ex vigeſimo ſecūdo capite Lucæ, *Simō, Simō, ecce Sathanas expetiuit vos vt cribraret, ſicut triticum: ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua: Et tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos.* Huius autem loci, cùm τὸ ῥητὸν videat non ſatis fauere ſuæ cauſſæ, τὴν διάνοιαν peruertere conatur. Dicit ergo tribus modis exponi ſolere.

XIII. Primam expoſitionem eſſe Pariſienſium quòd Dominus orauerit pro Eccleſiâ vniuerſali, ſiue pro Petro vt totius Eccleſiæ figuram gerebat: impetrarítq; vt fides Eccleſiæ Catholicæ nunquam deficiat. Alteram quorundam, qui docent Chriſtū hoc loco oraſſe pro perſeuerantiâ ſolius Petri in gratiâ Dei vſque ad finē. Tertiá denique, quæ aſſerat duo fuiſſe priuilegia Petro impetrata. Vnum, vt ipſe non poſſet vnquam veram fidē amittere. Alterū; vt tanquam Pontifex, non poſſet vnquam docere aliquid contra fidem; ſiue vt in ſede eius nunquam inueniretur qui doceret contra veram fidem.

XIV. Harum trium expoſitionum priores duas reiicit; tertiam amplectitur Ieſuita. Nimirum ita ſolet nō veritatem, ſed ſuæ cauſſæ partim veram; quatenus de Petro agit: partim quatenus de ſede, ſectæ ſuæ cōmodum. Nos verò primam dicimus ineptam eſſe: tertiam ineptam ſimul & falſam: ſecundam ſolam rectam & veram. Et de primâ quidem non eſt quod agam prolixiùs.

XV. Sed ſecundam confirmamus his argumētis, quibus prima etiam impugnatur. Nam Dominus vnam tantum perſonam deſignauit, bis repetito nomine proprio, *Simon, Simon*: & addito prono-

A mine ſecundæ perſonæ *pro te, fides tua, & tu, fratres tuos.* Et quidem, cùm cœpiſſet Dominus loqui ad omnes Apoſtolos numero plurali, *Sathan expetiuit vos, vt cribraret*, ſubitò phraſin mutauit in numerum ſingularem per Apoſtrophen Rhetoricam. At abſurdum eſt pro ſingulari perſona ſubſtituere Eccleſiam aut ſucceſſores.

XVI. Deinde, *fides tua*; non poteſt ſumi niſi pro virtute Theologica, quæ eſt habitus in vnoquoque. Quemadmodum cùm dixit Chriſtus, *Fides tua te ſer-*
B *uauit*, Matthæi nono. Et, *Secūdùm fidem veſtram fiat vobis.* Et decimo quinto: *Mulier, magna eſt fides tua.* Et Marci ſecundo: *cùm vidiſſet Ieſus fidem illorum.* Ad Romanos primo: *Fides veſtra annunciatur in toto mundo.* Et rurſus, *per mutuam fidem, veſtram ſimul & meam.* Et quarto; *reputatur fides eius ad iuſtitiam.* Et aliàs ſæpe.

XVII. Aſt hic habitus ſignificare nō poteſt vniuerſalis Eccleſię fidem. Nam hęc actu nulla eſt, cùm τὰ καθ' ὅλου non ſubſiſtant niſi in indiuiduis. Significat autem ex vſu communi, Doctrinam Chriſtia-
C nam, quæ eſt non fides, ſed obiectum illius fidei. Vt in Symbolo Athanaſij, ὅστις βούλεται σωθῆναι, πρὸ πάντων χρὴ κρατεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν, *Quiſquis vult ſeruari; ante omnia opus eſt vt teneat fidem Catholicam.* Et ſtatim pòſt, πίστις δὲ ἡ καθολικὴ αὕτη ἐστίν, *Hæc autem eſt fides Catholica* Et ſubdit articulos Doctrinæ.

XVIII. Non poteſt etiam ad ſucceſſores tranſire: quia eſt indiuiduum aliquid, & donum perſonale: ita vt quiſque ſuam habeat non alienam: vnde illæ phraſes, fides tua, fides illius: Et Abacuc ſe-
D cundo, *Iuſtus in fide ſua viuet.* Et Paulus diſertè Romanorum primo ſuam fidem diſtinxit à fide Romanorum; διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ, *per mutuam fidem veſtram & meam*: id eſt, mutuò conſolemur. nimirum ego per veſtram fidē, vos per meam; vt vertit Syrus interpres. Imò Bellarminus è duobus ſuis priuilegiis, quæ hoc loco impetrata dixit, prius de perſeuerantia fidei; delicatulè dicit fortaſſe non manare ad poſteros. Non tam vt negaret non manare, quàm vt oſtenderet, ægrè, & magno a-
E nimi dolore, non poſſe Romanos Epiſcopos in totidem Deos transformare.

XIX. Præterea, pro eo rogatum eſt, qui erat conuertendus. Intelligitur autem hæc conuerſio, à trinâ illa abnegatione, in quam Petrus turpiſſimè lapſus eſt: quæ cùm ſit particularis circunſtantia, deſignat etiam perſonam indiuiduam: non autem Eccleſiam quæ non abnegauerat Chriſtum. Non etiam ſucceſſores; id eſt Epiſcopos Romanos. Nam vel omnes ſignificaret vel paucos. At paucos, abſur-
F dum eſt; neque ipſi Papiſtæ admittent. Omnes, falſum: quia non omnes Chriſtum abnegarunt; imò multi pro eo martyrium conſtantiſſimè paſſi ſunt.

XX. Denique mecum ſentiunt interpretes, Theophylactus: πρὸς δὲ τὸν Πέτρον ταῦτα ἀποτείνεται. ἐπειδὴ γὰρ θρασύτερος τῶν ἄλλων ἦν, καὶ εἰκὸς αὐτὸν μεγαλοφρονεῖν ἐφ' οἷς ἐπηγγείλατο ὁ Χριστός, διὸ καταστέλλων αὐτόν φησιν, ὅτι πολλὰ μὲν ὁ σατανᾶς ἐσπούδασε γίγνεσθαι καθ' ὑμῶν, ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ. Et poſt, ἐδεήθην, φησίν, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου· εἰ γὰρ καὶ πρὸς μικρὸν μέλλεις σαλευθῆναι, ἀλλ' ἔχεις ἐναποκείμενα τὰ
G σπέρματα τῆς πίστεως. *Hæc in Petrum intendens dixit: quia & audacior reliquis eſſet, & veriſimiliter elatus ob ea quæ promittebat Chriſtus. Propterea iam cohibens eum, multum quidem, inquit, Sathanæ ſtudium eſt contra vos, at ego rogaui pro te. Rogaui igitur, ne deficiat fides tua: quamvis enim parumper commouendus es; habes tamen intus repoſita fideì ſemina.* Gloſſa interlinearis, *Sicut ego orando te protexi ne deficeres, ſic tu infirmiores fratres exemplo tuæ pœnitentiæ*

conſ. ta.

conforta, ne de venia deſperent. Gloſſa ordinaria, *Non vt ne tentereris, ſed ne deficeret fides tua, vt poſt lapſum negationis ad priſtinum ſtatum pœnitendo reſurgas.* Lyranus, *Non rogauit, quod Petrus non caderet, ſed vt in caſu non remaneret.*

XXI. Tamen contrà Bellarminus argutatur. Primò, quia orauit Dominus paulò pòſt pro perſeuerantiâ omnium Apoſtolorũ, imò etiam omnium electorum: Ioannis decimo ſeptimo, *Pater ſancte, ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi.* Non erat igitur ratio cur bis oraret pro perſeuerantia Petri. Secundò; quia hîc aliquid ſpeciale Petro impetratur: vt patet ex deſignatione certæ perſonæ. Sed perſeuerantia in gratiâ eſt donum omnium electorum. Tertiò, quia certum eſt Dominum ſaltem mediatè oraſſe hoc loco pro aliis Apoſtolis. Nam ideò præmiſit tanquam orationis cauſſam, *Satan expetiuit vt cribraret vos*: & poſtea ſubiunxit tanquam effectum, *confirma fratres tuos.* Non igitur pro ſola Petri perſeuerantia rogauit, ſed pro aliquo dono Petro communicando in aliorum vtilitatem. Quartò, donum hoc loco Petro impetratũ, etiã ad ſucceſſores pertinet. Nam Chriſtus orauit pro Petro in vtilitatem Eccleſiæ; quæ ſemper indiget aliquo, à quo confirmetur. At perſeuerantiæ donum non pertinet ad omnes Petri ſucceſſores. Quintò, nõ dixit Dominus, Rogaui vt non deficiat charitas tua: ſed fides tua. Et tamen ipſi ſcimus defeciſſe Petri charitatem, & gratiam, quando negauit Dominum: fidem autem vnquam defeciſſe non ſcimus.

XXII. Hæc ille, ſubtiliter ſuo iudicio, id eſt, Ieſuiticè. Reſpondeo ad primum; conſequentiam eſſe falſam: nam nec nouum eſt, vt eadem ſæpiùs à Deo poſtulentur repetitis precibus: atque adeò Matthæus capite vigeſimo ſexto teſtatur Chriſtum ter eſſe precatum pro ſe iiſdem verbis, vno eodémque momento, vt ita dicam. Sed & cauſſa erat & quidem vrgens, cur ſpecialiter oraret pro Petro; ſpecialiter tentando, & magis omnibus concutiendo. Theophylactus obſeruat audaciam & confidentiam, imò, vt ita dicam, ſpeciem quandam ſuperbiæ; ἐκεῖ inquit, αὐτὸ μεγαλ-εγόρευμα.

XXIII. Ad ſecundum: nihil eſſe impetratum ſpeciale: ſed ſpecialiter. Hoc enim referri debet deſignatio illa certæ perſonæ. Vt cùm alibi ad mulierẽ Chriſtus dixit, *Fides tua ſaluã te fecit*, Matthæi nono: nihil ſane peculiare dicitur: nã & aliis aliàs dictum eſt, nimirum Lucæ ſeptimo mulieri peccatrici. Et Marci decimo capite, Bartimæo cæco. Sed ſpecialiter tamen: quia nulli præter eam tum dicebatur; propterea deſignata eſt perſona, per *fides tua*; & *te fecit*: prorſus vt in hoc loco. Quid? cùm dicitur *expetiuit vos*, omne ſpecialiter ſignificantur, & deſignantur certæ perſonæ, id eſt, Apoſtolorum, ad quos Chriſtus dirigebat ſermonem? Et tamen Bellarminus fatetur nihil illis ſpeciale dici, his verbis, *Nec Diabolus petiit cribrare tantùm eos, qui tunc erant fideles, ſed omnes omnino.*

XXIV. Quid? ſi etiam aliquid particulare Petro impetratum eſſe concedamus? Poteſt enim hoc ipſum vt ne deficeret, particulare dici; nempe ſuis circunſtantiis determinatum. Is enim indiuiduus actus conſtantiæ; vt ne omnino deficeret, profectò nullius omnino fuit, ſed Petri ſolius: quem tam vehementer concuſſum, quis non miretur non corruiſſe? Nam reliqui Apoſtoli, nec ſimiliter tentati ſunt, nec tam fœdè commoti.

XXV. Ad tertium: oraſſe Chriſtum pro Apoſtolis mediatè, ſomnium eſt Ieſuiticum: nec ſequitur ex obſeruatis. Nam neque illud *vt cribraret vos*; neque iterum *fratres tuos*, id aut ſignificant aut efficiunt. Oraſſe quidem pro Apoſtolis, non eſt abſurdum. Et ſanè nõ declaratur Chriſtum, tunc temporis orare: ſed antea oraſſe: diſertè enim *rogaui*. Potuit igitur oratio tum cùm facta eſt, generaliter concipi pro omnibus Apoſtolis: hîc autem ſpecialiter Petro applicari ob inſtantem neceſſitatem. Nam quia inter Apoſtolos erat Petrus, ſi rogauit Chriſtus pro omnibus Apoſtolis, ergo & pro ipſo.

XXVI. Porrò effectum orationis huius proprium, deſignatur his verbis, *Ne deficiat fides tua.* Non autem iſtis, *Confirma fratres tuos*: ſed tantùm remotiùs: nempe quia ex eo quòd non defectura erat fides; futurum etiam erat, vt Petrus conuerteretur à negatione in quam lapſurus erat: hæc autem conuerſio fratres confirmauit, nimirum exemplo tam illuſtri ſummæ Chriſti in diſcipulum indignum miſericordiæ. Sic Gloſſa interlinearis: *Tu infirmiores fratres exemplo tuæ pœnitentiæ conforta, ne de venia deſperent.*

XXVII. In quarto hæc eſt vis argumenti: Omne donum quod confertur in vtilitatem Eccleſiæ, etiam ad ſucceſſores pertinet. At hoc donum hac oratione impetratum, Petro conferebatur in vtilitatem Eccleſiæ: Ergo pertinet ad ſucceſſores Petri. Reſpondeo; nego maiorem: primò, quia donum tum miraculorum, tum linguarum non erant collata aut Petro, aut vlli Apoſtolo, niſi in vtilitatem Eccleſiæ: imò ne ipſe quidem Apoſtolatus. At nihil horum pertinebat ad ſucceſſores; nimirum vt eadem dona ad eos ſucceſſiuè tranſirent; ſic enim Bellarminus intelligit. Imò fatetur oraſſe Chriſtum etiam pro reliquis Apoſtolis: nec puto, negaturus impetratum eis aliquid fuiſſe; & quidem in vtilitatem Eccleſiæ. Ergóne omnes Apoſtolorum ſucceſſores obtinuerunt huiuſmodi perſeuerantiæ donum?

XXVIII. Deinde, ſucceſſores Petri dupliciter nominantur; vel quicunque poſt Petrum futuri erant in Eccleſiâ Paſtores: vel qui Petro eſſent in eodem munere ſpecialiter ſucceſſuri. Si hoc poſteriori ſenſu Bellarminus loquutus eſt, ſuppoſuit falſum. Nos enim negamus vllum ſic Petro ſucceſſiſſe. At de priori, ne ipſe quidem contendet. Non ſunt enim tam liberales Papiſtæ, inter Papiſtas autem minimè omnium Ieſuitæ, vt omnibus Epiſcopis communicẽt, quæ ſuo Oecumenico eximia vendicant. Quare ſi neutro modo ad ſucceſſores Petri pertinet id donum de quo agimus, concludendum eſt fuiſſe perſonale, non autem ſucceſſiuum.

XXIX. Atqui Eccleſia (inquit) ſemper indiget aliquo à quo confirmetur. Reſpondeo, indigere non vno aliquo, ſed plurimis. Chriſtum autem hoc loco non dicere ſe rogaſſe pro omnibus, qui confirmaturi eſſent Eccleſiam; ſed tantùm pro Petro. Confirmant autem Eccleſiam, etiam illi qui errant in fide, ſi reſipiſcant: vt Marcellinus Romanus, qui *ad ſacrificium ductus eſt* (loquit Anaſtaſius Bibliothecarius) *vt thurificaret: quod & fecit: Et poſt paucos dies pœnitentiâ ductus capite truncatus eſt.*

XXX. In quinto multiplex abſurditas. Primò, etiam ſi non rogaſſet pro Petri charitate, ſed fide: non ſequitur tamen, non eſſe donum hoc perſonale. Nã fides æquè perſonalis eſt, ac charitas.

nec in illa plus iuris habēt ſucceſſores, quàm in hac. A

XXXI. Secundò deſeciſſe Petri charitatem falſum eſt. Non enim ſignificatur hoc verbo ceſſatiu aut interruptio aliqua, ſed finalis extinctio: ita hunc locum exponentibus interpretibus: Chryſoſtomo in Ioannem Homilia ſeptuageſima ſecunda: *ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου. τουτέστιν ἵνα μὴ εἰς τέλος ἀπόλῃ*, *vt ne prorſus pereas.* Lyrano, *Non rogauit vt Petrus non caderet, ſed vt in caſu non remaneret.*

XXXII. Tertiò, Petri abnegatio, non tantùm charitatis ſuit vitiū, ſed etiam fidei propterea eleganter B Theophylactus, *εἰ γὰρ καὶ σεισθῆναι μικρὸν μέλλεις ὡς ἀρνούμενος, ἀλλ' ἔχεις ἐναποκείμενα σπέρματα τῆς πίστεως καὶ τὰ φύλλα ἀπέῤῥιψε τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιπηδήσαντος, ἀλλ' ἡ ῥίζα ζῇ, καὶ οὐκ ἐκλείπει ἡ πίστις σου.* *Etſi enim paulisper concutiendus es; habes tamen inſita fide ſemina: quamuis folia decuſſerit inſultantis procella, radix tamen viuit, nec deficiet fides tua.* Et diſertius Ambroſius ſermone quadrageſimo ſeptimo, *Fidelior factus eſt Petrus, poſtquam fidē ſe perdidiſſe defleuit.* Et ſanè cùm nominetur ſpecialiter fides tua, id eſt, is habitus qui erat in Petro, neceſſe eſt intelligi fidem illam quam Papiſtæ forma- C tam vocant, quæ eſſe non poteſt abſque charitate. Itaque ſi defeciſſet charitas, id eſt, forma eius fidei, quis negare poteſt hanc negationem pertinere ad ipſam Petri fidem?

XXXIII. Nihil igitur protulit Bellarminus, quo noſtram infirmet interpretationem huius loci. Suam autem, nullis prorſus confirmat argumentis: ſed ſolùm teſtimoniis, quorundam qui hoc loco vſi ſunt applicantes Epiſcopis Romanis In iis ſunt primùm Epiſcopi Romani; Lucius primus, ad Epiſco- D pos Hiſpaniæ & Galliæ: Felix primus in epiſtola ad Benignū: Leo primus ſermone tertio de aſſumptione ſua ad Pōtificatum: Agatho in Epiſtola ad Conſtantinum, lecta & approbata in Synodo ſexta actionibus quarta & octaua: Nicolaus primus in epiſtola ad Michaelem: Leo nonus ad Petrum Antiochenum: Innocentius tertius ad Epiſcopū Arelatēſem.

XXXIV. Præter hos, Theophylactus in Lucę vigeſimum primum, apertè docet dari Petro hoc priuilegium, quia futurus erat princeps & caput a- E liorū: ac proinde dari omnibus aliis, qui illi in principatu ſuccederent. Petrus Chryſologus epiſtola ad Eutychetem, quæ eſt in actis Concilij Chalcedonenſis ſtatim ab initio. Bernardus epiſtola centeſima nonageſima ad Innocentium.

XXXV. Reſpondeo ad teſtimonia Romanorum Pontificum; Lucij & Felicis epiſtolas eſſe ſuppoſitas, vt paulò pòſt docebo. Cęteros in hoc negotio ſuſpectæ fidei. Leo enim, etſi aliàs orthodoxus, F tamen ambitioſiùs ſolebat ſuam ſedem prædicare, ac præferre reliquis: etiam affectatus occaſionibus. Atque hoc ipſo loco illud protulit falſiſſimum: diuinæ gratiæ ita ordinari auxilium, vt firmitas per Petrum cæteris Apoſtolis conferatur. Profitetur enim Paulus ſibi à Petro nihil eſſe collatum. Reliqui, Agatho, Nicolaus, Leo nonus, Innocentius tertius, recentiores ſunt, vixerúntque diu poſt introductū Oecumenici pontificis & nomen & faſtum.

XXXVI. At hi (inquit Bellarminus) & ſancti fuerunt, & ſine dubio notam habuerunt ſuæ ſedis G autoritatem. Ergo illis eſt credendum. Reſpondeo, etiam viris ſanctis non eſſe credēdum ſemper. Gloſſator decretorum diſtinctione quinquageſima capite, *Si quis præpoſtera*: annotat *non ſtatim tenetur quis credere etiam bono viro.* Et cauſſa vndecima, quæſtione tertia, capite, *Si is qui præſt*: *Non ſemper* (inquit) *eſt credendum viro ſancto.* A Notans autē illis fuiſſe ſuam autoritatem, nunquam credent, qui ipſi notauerint immēſam eorum virorum ambitionem, qua paulatim primò & quaſi aliud agentes, poſtea etiam violentius, quamuis prætextu pietatis, ſeſe reliquis ſymmiſtis prætulerint.

XXXVII. Quod ad reliquos attinet, Bernardum non admitto, vtpote recentiorem, & longè poſt confirmatam Romani Pontificis tyrannidem, ſcribentem ex more & errore ſui temporis. Petrus B Chryſologus, neque exponit hunc locum, neque citat, quod fatetur Bellarminus: ſed ne alludit quidem ad eum, quicquid dicat Ieſuita: itaque omitti potuit. Verum autem dixit, hypotheticos, ſiue pro tempore: nempe hoc ſenſu, vt non id perpetuum aſſeruerit eſſe Romanæ ſedis priuilegium: ſed tum eſſe verum, quia qui eam occupabat Leo, erat Catholicus. Aliàs nihil verum dixit.

XXXVIII. Theophylactus de ſede Petri, aut ſucceſſoribus prorſus nihil indicauit. Negatur autem Bellarmini conſequētia: Dixit Theophylactus C dari hoc priuilegium, quia erat princeps & caput aliorum: Ergo & omnibus qui illi in principatu ſuccederent. Ratio eſt negatæ conſequentiæ, quia in eo principatu nullos habere ſucceſſores potuit Petrus: quemadmodum neque Ioannes aut Iacobus, qui vocantur *κορυφαῖοι ἀπόστολοι*. Erat enim principatus perſonalis. Sed hac de re prolixiùs aliàs.

XXXIX. Deinde, quia hæc confirmatio prout exponitur à Theophylacto, non potuit transſire ad ſucceſſores, etiam ſi concedantur fuiſſe D aliqui. Ratio eſt, quia confirmationem credidit eſſe, non autoritatis, ſed exempli. Verba ſunt diſerta, *Νοήσειε δ' ἄν τις, οὐ τοῦτο μόνον περὶ τῶν ἀποστόλων εἰρῆσθαι, ὡς ἂν ὑποστηριχθῶσιν ὑπὸ τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος πιστῶν. σὺ γὰρ ὦ Πέτρε ἐπιστρέψας, καλὸν ὑπόδειγμα γενήσῃ πᾶσιν εἰς μετάνοιαν, καὶ οὐδεὶς τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ ἀπογνώσεται) ἀποβλέπων εἰς σὲ τὸν ἀπόστολον μὲν ὄντα, ἀρνησάμενον δὲ, καὶ αὖθις τὰ πρωτεῖα πάντων, καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης ἐπιστασίαν λαβόντα διὰ τῆς μετανοίας*, *Intellexerit autem quis, hoc non tantùm de Apoſtolis eſſe dictum, nempe* E *vt confirmarentur à Petro: ſed etiam de omnibus fidelibus, vſque ad conſummationem ſeculi. Tu enim, Petre, conuerſus, luculentum eris omnibus exemplum ad pœnitentiam: neque vllus credentium in me deſperaturus eſt, in te reſpiciēs, qui cùm ſis Apoſtolus, & negaueris, rurſus primatum acceperis omnium, & præfecturam orbis per pœnitentiam.* Et paulò pòſt, *ἴσθι καὶ τοῖς ἄλλοις τύπος τοῦ μετανοεῖν, καὶ μὴ ἀπογινώσκειν.* *Eſto aliis exemplar pœnitendi, ac nō deſperandi.*

XL. At hoc non poteſt dici tranſiſſe in poſteros. F Nam ſi tranſiit, certè in omnes tranſiit. At non tranſiit in omnes. Ergo omnino non tranſiit. Maiorē nō negabunt aduerſarij. Minorem probo, exemplo Marcellini: qui poſtquam cecidit, ſacrificans idolis, non recepit præfecturam: ſed vel publicâ authoritate, vel, vt aſſerit Bellarminus, ſua ſponte ceſſit magiſtratu. Ioannes etiam duodecimus, poſt infinita ſcelera, ab Othone Imperatore & Concilio deſtitutus, neminem ſua conuerſione confirmauit, in adulterio deprehenſus & cæſus.

XLI. Superſunt duo loci ex nouo Teſtamento. G Prior Matthæi decimo ſexto, *Super hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.* Nam Petra & fundamentum Eccleſiæ ad literā dicitur Petrus, vt ſummus Rector Eccleſiæ, & proinde quilibet eius ſucceſſor. Inde dupliciter arguitur. Primò, ſi Petra eſt, ergo non frangetur, nec [illegible] inferetur vmni vēto doctrinæ, id eſt, nō errabit in [illegible]

ſaltem quatenns petra; id eſt quatenus Pontifex eſt. Secundò. Si tale eſt ædificium, vt non poſſit ruere, certè nec eius fundamentum ruere poteſt. Tum veteres nonnulli citantur, Origenes, Chryſoſtomus, Cyrillus, Theodoretus, Hieronymus, Auguſtinus, Gelaſius, Gregorius.

XLII. Reſpondeo: primò hæc verba, *Super hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam*, non eſſe de Petro ad literam intelligendam: teſte Petro Alliaco Cardinali in Recommendatione ſanctæ Scripturæ. *Videtur* (inquit) *quòd non in Petrâ Petrus, ſed in Petra Chriſtus ſit intelligendus, de quo agit Apoſtolus, Petra autem erat Chriſtus. Quis enim in Petri infirmitate Eccleſiæ firmitatem ſtabiliat, de cuius infirmitate ancilla oſtiaria interrogata reſpondeat?* Teſte etiam Ioanne Arboreo Theoſophię libro quinto, capite quinto, vbi diſputat ex profeſſo Eccleſiam fundatam eſſe ſuper Petram & non ſuper Petrum. Sed hæc quęſtio propriè pertinet ad Oecumenicum Pontificem.

XLIII. Secundò, etſi de Petro ea verba intelligantur; tamen nego intelligenda de ſucceſſoribus. Fuiſſent enim dicta de eo vt Apoſtolo: quemadmodum omnes Apoſtoli fuerunt Eccleſiæ fundamentũ miniſteriale; hoc eſt, eiuſmodi Paſtores, qui primi iecerunt Eccleſiæ fundamenta, hoc eſt, eam doctrinam docuerunt, cui innititur Chriſtiana fides. Cùm igitur in Apoſtolatu nullos Petrus habeat ſucceſſores, vt nec reliqui; adeò vt ne ipſi quidem, qui hodie hoc ſibi ſucceſſionis ius arrogant, audeant ſe Apoſtolos appellare, ſed tantùm Epiſcopos, apparet quàm ineptè hęc verba longiùs extendantur vltra Petrum.

XLIV. Quod ipſum apparet ex falſitate conſequentis prioris argumenti Bellarminiani: conſtat enim, vt poſtea apparebit, fuiſſe aliquos Epiſcopos Romanos hæreticos. Sed habet etiam infirmitatis argumentum certum, quia nõ ſimpliciter ac rotũdè concluditur, non eſſe frangendum; hoc eſt, nõ erraturum in fide: ſed tantùm quatenus eſt Pontifex: nẽpe vt perſonam non tam diſtinguat, quàm ſeparet ab officio: quod eſt ridiculum. Nam quia officium nihil aliud eſt, quàm qualitas accedẽs ad perſonam; nõ poteſt nõ illud afficiex vitiis aut virtutibus perſonæ. Sic qui doctus eſt homo, idem ſi ſit Epiſcopus, erit doctus Epiſcopus: erit etiam ſimiliter imperitus. Sic etſi matrimoniũ propriè perſonã ſpectet; tamen ſi idem qui vxoratus eſt, ſit Epiſcopus, tum dicitur vxoratus Epiſcopus: quẽ prorſus ferre non poſſunt Papiſtæ, nec tum diſtinguũt perſonam ab officio. Sic etiam concubinarij. Denique Paulus prioris ad Timotheum tertio Epiſcopum bonũ vocat *μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον*: Et cõtrà malum, *πάροινον, αἰσχροκερδῆ*. Quæ tamen aut virtutes, aut vitia, non epiſcopatus ſunt; ſed perſonæ. Similiter verum eſt, non poſſe eſſe quemquam hæreticum hominem, qui, ſi ſit Epiſcopus, non ſit idem hæreticus Epiſcopus. Nec Epiſcopus vllus Catholicus, id eſt non hæreticus, qui non ſit idẽ Catholicus homo.

XLV. Nam quemadmodum, quia gladius nihil eſt per ſe: ſed tantùm ferrum ſic aptatum; ideò quæcunque ſunt vitia eius ferri ſic aptati, vitia dicũtur ipſius gladij. Sic omnino cùm Epiſcopus nihil ſit per ſe, ſed homo ad id electus: ſine dubio quæ erũt hominis vitia, erũt etiã Epiſcopi. Itaq; ridiculi omnino ſunt Papiſtæ, hoc modo λογομαχοῦντες. Quod & aliquatenus animaduerſũ eſt Bellarmino capite ſexto, libri quarti de Pontifice: quum vidit ab ea perſona publica concludi etiam ad perſonam priuatam.

A *Quomodo*, inquit, *confirmabit fratres in fide, & veram fidẽ ſemper prædicabit Pontifex hæreticus? Poteſt quidem Deus ex corde hæretico extorquere veræ fidei confeſſionem, ſicut verba poſuit quõdam in ore aſinæ Balaam: at violentum erit, & non ſecundum morem prouidentiæ Dei, ſuauiter diſponentis omnia.* Concludimus autem hoc loco, ſi nõ promittatur infallibilitas perſonæ, non promitti infallibilitatem officij. At prius ne ipſe quidem Bellarminus audet aſſerere: Ergo poſterius non debuit negari.

XLVI. Ad ſecundũ argumentũ, diſtinguo fun-
B damentum in propriè dictũ, & miniſteriale. De propriè dicto admitto conſequentiam: & fateor cũ Bellarmino, intelligi nõ poſſe, quomodo fundamẽtum deſtruatur, & domus non cadat: potiùſq; ipſam domũ deſtrui, quã fundamentũ. At neq; Petrus, neque Petri ſucceſſor vllus, eſt Eccleſiæ fundamentũ propriè dictũ, teſte Apoſtolo prioris ad Corinthios tertio: *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus.*

XLVII. De fundamento autẽ miniſteriali, ne-
C go conſequentiam. Quia quemadmodũ non propterea corruit Pantheõ Romanum, quia mortuus eſt is à quo eſt cõſtructũ: ſic nihil obſtat, quominus perſtet Eccleſia in fide rectâ, apoſtarãte eo à quo illa fidem didicit. Et ſanè cùm vacillaret Petrus ſubtrahens ſe à Gentilibus propter Iudæos, ſecundo ad Galatas; non vacillauit tamen Eccleſia.

XLVIII. Iã ad veteres ſigillatim reſpõdeo. Origenis hæc verba Bellarminus recitat, exponentis hunc Matthæi locũ, *Manifeſtum eſt, etſi non exprimatur,*
D *quòd nec aduerſus Petrũ, nec aduerſus Eccleſiam, portæ præualere poterunt inferorum. Nam ſi præualerent aduerſus Petram, in qua Eccleſia fundata erat, contra Eccleſiam etiam præualerent.* Sed hæc verba vnde hauſerit, neſcio: certè non exſtant in editis Origenis operibus: quod ante me obſeruauit vir Doctiſſimus Franciſcus Iunius. Hæc tantùm apud eum legi, *Neque enim aduerſus Petram, ſuper quam Chriſtus ædificat Eccleſiam, neque aduerſus Eccleſiam portæ inferi præualebunt.* Quæ nos etiam agnoſcimus veriſſima. Sed quid illa ad Pontificem
E Romanum, aut etiam ad Romanam Eccleſiam?

XLIX. Primò enim petram intelligit & exponit Origenes quemlibet fidelem. *Petra* (inquit) *eſt, quiſquis Chriſti diſcipulus eſt.* Quod nunquam Bellarminus probabit. Nam ſi petra infallibilitatem ſignificat, eſſent igitur ſinguli fideles infallibiles, non tantùm epiſcopus Romanus. Deinde portas inferorum intelligit, non tantùm hæreſes contra fidem, ſed etiam vitia contra bonos mores. *Vnumquodque peccatorum, ob quæ Chriſtus iturus erat ad inferos,*
F *portæ ſunt inferorum.* Et paulò pòſt, *Sicut ciuitatum portæ proprium quæque nomen habent, eodem modo portæ inferorum nominari poſſunt, iuxta ſpecies peccatorum: & vna quidem inferorum porta vocabitur ſcortatio, per quam ambulant ſcortatores: altera verò negatio, per quam qui Deum abnegant, deſcendunt ad inferos.* At Bellarminus non negat variis peccatis obnoxios eſſe Romanos Pontifices: & id ſatis ſæpèque docet experientia veriſſimum eſſe. Quare Origenis ſententiam non poteſt Bellarminus abſque violentiâ detorquere ad ſui
G Pontificis infallibilitatem.

L. Chryſoſtomus exponẽs decimũ ſextum caput Matthæi, nõ dixit, quod ſciam, id quod Bellarminus profert, Deũ ſolũ potuiſſe facere, vt Eccleſia, ſuper vnũ piſcatorẽ & ignobilẽ virũ fundata, nõ caderet. Hoc .n. apud eũ nuſquã legi. Imò legi cõtrà, eũ Petrã exponere, nõ Apoſtolũ Petrũ, ſed fidei cõfeſſionẽ: ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω τῆς ὁμολογίας, τουτέστι τῇ πίστ

τῆς ὁμολογίας, Super hâc petrâ ædificabo Eccleſiam, hoc eſt, fide confeſſionis. Hoc ſolum dixit; Nempe Ieſum Chriſtū polliceri ſe daturum ea, quæ ſolius Dei ſunt, nimirū peccatorū remiſſionem, & ſtabilitatem Eccleſię, cuius paſtor & caput ſit piſcator homo, atque ignobilis. Sed id lōgè abit à verbis Bellarmini. Nos autem & fatemur & credimus, Petrū & piſcatorē, & ignobilē fuiſſe paſtorem & caput Eccleſiæ; ſed negamus aut ipſum Petrum fuiſſe Petram Eccleſiæ, aut eius ſucceſſores vllos.

L I. De Cyrillo nihil dicam: non enim habetur niſi à Thoma Aquinate, cuius fides ſubleſtior eſt. Theodoreti etiam epiſtolā ad Renatū videre nondū licuit: nō eſt enim in eius operibus excuſis Colonię. De Hieronymo ad Damaſum paulò pòſt agam: interea dico nō interpretari, imò ne citare quidē hunc locum. Auguſtinus in Pſalmo contra partē Donati, non ſedē Petri petram vocat, ſed vitem illam à quā dolebat Donatiſtas eſſe reciſos. Altiùs enim repetēda eſt orationis ſeries, quàm à Bellarmino. *Venite fratres, ſi vultis vt inſeramini in vite. Dolor eſt, cùm vos videmus præciſos ita iacere. Numerate ſacerdotes, vel ab ipſa Petri ſede: Et in ordine illo patrum, quis cui ſucceſſit videte. Ipſa eſt petra, quam non vincunt ſuperbæ inferorū portæ.* Nam alias ſciunt omnes hunc Patrē conſtantiſſimè Petrā interpretatū eſſe de Chriſto, adeò vt cùm ſemel accidiſſet imitari Ambroſium, id notauerit in Retractationibus.

L II. Gelaſium & Gregorium reſpondeo fuiſſe Romanos Epiſcopos, & quidē, iam tumidiuſculos, ex prędeceſſorū, affectationi, quā ſanctiori imitatione. Atque vno verbo, ab Ænea Syluio nō pudet reſponſionē mutuari libro primo de geſtis Baſilienſis Concilij, *Non conſiderant miſeri, quia quæ prædicant tantopere verba, aut ipſorum ſummorum pontificum ſunt ſuas fimbrias extendentium, aut illorum qui eis adulabantur.*

L III. Gregorij tamen, ex epiſtola trigeſima ſecundâ libri quarti, mētem fœdè torquet Ieſuita, ſuo magis commodo quā veritati ſeruiēs, vt aliàs ſæpè. Nā hæc omnia, *Gregorium demōſtrare nō poſſe fieri, vt Epiſcopus Conſtantinopolitanus ſit Epiſcopus vniuerſalis, & proinde caput totius Eccleſiæ, quia multi Epiſcopi Conſtantinopolitani fuerāt publicè heretici, imò hæreſiarchæ.* Sophiſtica ſunt; quia etſi ſpecialiter agat Gregorius cōtra Ioannē, tamē ſępè teſtatur ſe cauſā vniuerſalē tueri & omnino ita diſputat, vt neget quēquā eſſe debere vniuerſalem Epiſcopū. Inter alia autem argumēta, & iſtud legitur ab incommodo; quia ſi is, qui eſt caput, deficiat à fide, tū tota Eccleſia de ſuo ſtatu decidiſſet: quo tam Romani Epiſcopi arguitur arrogantia, quàm Ioannis Conſtantinopolitani cohibetur temeritas.

L IV. Poſtremus locus eſt Ioannis vltimo, *Paſce oues meas:* vnde tale fit argumentum: Pontifex eſt doctor & paſtor totius Eccleſiæ: Ergo tota Eccleſia illum audire & ſequi tenetur. Quare ſi ille erret, tota Eccleſia errabit.

L V. Reſpōdeo. Nego antecedens, vt aliàs. Cōſequētiam item nego, ſi ſit ſine exceptione. Non enim omnino tenetur grex ſuo Paſtori obtemperare, quicquid ille aut doceat aut præcipiat: hoc eſt, non tenetur cum paſtore errante errare: qua de re iam actum eſt libro primo capite vndecimo, aduerſus Tannerum: neque hìc neceſſe eſt Penelopes telam retexere.

L VI. Vltimus Bellarmini conatus ab experimēto, eóque duplici. Primo, In Romana ſede nulli ſederunt hæretici: Ergo eſt infallibilis. Altero: plurimę hæreſes ab Epiſcopo Romano ſunt abſque Concilio damnatæ, quas eo ipſo pro veris hæreſibus tota Chriſti Eccleſia habuit, & exhorruit. Ergo tota Eccleſia ſcribit in eiuſmodi rebus Pontificem Romanum errare non poſſe.

L VII. Reſpondeo, prius experimentum eſſe falſum: fuerunt enim Papæ nonnulli hæretici, vt poſteà docebimus. Sed & conſequentiam eſſe ineptam. Nam etſi Lugduni, aut Viennæ, (vt has Eccleſias nominem exempli gratiâ) nulli noſcantur ſediſſe hæreſin profitentes Epiſcopi; tamen non ſequitur Epiſcopum Lugdunenſem aut Viennenſem eſſe infallibilem: nec ſanè id contendet Ieſuitarum vllus, ne audaciſſimus quidem.

L VIII. In altero, primū illud falſum eſt in antecedente, quod aſſeritur eo ipſo habitas pro veris hæreſibus: quòd eas Epiſcopus Romanus condemnaſſet. Nam ſi temerè condemnaſſet, non eſſent illi aſſenſi reliqui Catholici: vt cùm Victor excommunicare voluit Orientales ob Paſchatis celebrationem, tanquam alterius fidei & opinionis, oppoſuerunt ſe illi cæteri Epiſcopi: hortati vt pacis, concordiæ & charitatis erga proximos diligentem curā haberet. *φέρονται δὲ* (inquit Euſebius hiſtoriæ libro quinto) *αἱ τούτων φωναὶ πληκτικώτερον καθαπτομένων τοῦ Βίκτορος, Feruntur etiam nunc eorum verba, Victorem acrius corripientium:* atque in his Irenæus erat.

L IX. Secundò, negatur conſequentia: damnauit hæreticos, ergo eſt infallibilis. Ratio eſt, primò quia non omnes hæreticos damnauit, ſed tantùm multos. Secundò, non pertinet hoc ad omnes Epiſcopos Romanos, ſed tantùm ad quoſdam. Si igitur illi quidam non errarunt, in illis hæreſibus condemnandis; alij potuerunt errare, qui nullas damnarunt. Et ſanè experiētia docuit poſtremos Romanos Epiſcopos multas hæreſes aut inuexiſſe, aut ſuſcepiſſe: nimirum eas ex quibus conflatum eſt Papiſmi corpus, quod oppugnamus hodie.

L X. Deinde alias hæreſes alij damnarunt: vt Arium primus omnium Alexander Alexandrinus Epiſcopus: qui tamen non erat infallibilis. Sic Concilia cùm vniuerſalia, tum particularia, multò plures damnarunt hæreſes: & tamen neutra ſunt infallibilia.

CAP. IV.

An Chriſtiani teneantur obedire Papæ.

I. CArranza pugnat hac ratione: Cunctus populus Chriſtianus tenetur obedire Papæ in his quæ ad religionem Chriſtianam pertinent. Ergo ille eſt certa regula in eorum traditione: quoniam aliàs tota Eccleſia erraret ſi ipſe erraret, quod eſt impoſſibile.

II. Antecedens probatur, primò ex Concilio Lateranenſi; & habetur, Extra, de Baptiſmo, capite *Maiores*. Secundò, ratione Thomæ in ſecundā ſecundæ quæſtione prima in materiā de fide. Quia aliàs ſcinderetur vnitas Eccleſiæ, ſi non eſſet vnum caput, cui omnes obedire teneantur. Tertiò, ex vſu Eccleſiæ, quę ab exordio ſuo ſemper ſequuta eſt Papæ ſententiam. Quartò, quia fermè omnes hæretici condemnati ſunt per ſolum Papam, licèt in nonnullis poſt ſecuta ſit Conciliorum & Eccleſiæ ſententia.

III. Reſpondeo, primò negari conſequentiam.

Etſi

Etſi enim certiſſimum eſſet omnes omnino Chriſtianos teneri ad obedientiam præſtandam Epiſcopo Romano: tamē is non eſſet propterea fidei Chriſtianæ regula. Quemadmodum, etſi Pontificis ſummi tanta eſſet autoritas, vt ei omnes Iudęi obtemperare deberent, tamen is nunquam fuit regula religionis Iudaicæ; ſed tantùm doctor regulæ, id eſt Legis. Sic enim ſignificatum eſt Aaroni & filiis eius, Leuitici decimo capite, *Vt doceatis filios Iſrael omnia legitima mea, quæ loquutus eſt Dominus per manum Moyſi.*

IV. Nec contrà quicquam euincit ſubdita ratio, al[...]s fore vt tota erraret Eccleſia. Quia inde conficitur tantùm, nunquam fore, vt Pontifex erret: quod fieri quidem poſſet, etiam ſi nō eſſet ipſe norma: ſed tantùm dum ſemper adhæreret normæ, quę ei eſſet præfixa. Exempli gratia, Rex Dauid nunquā legitur errasse in iis rebus, quæ ad cultum Dei pertinerent: quod non ideo factū eſt, quia eſſet ipſe norma cultus diuini: ſed quia à lege Dei nūquam auertiſſet cor ſuum. *A lege tua*, (inquit Pſalmo centeſimo decimo nono,) *non declinaui: cuſtodiui legem tuam: legem tuam non ſum oblitus.*

V. Secundò, negatur Antecedens. Nunquam enim inie id ſibi potuit arrogare Romanus Epiſcopus, vt ei omnes obtemperare deberent Eccleſiæ: ſed illę tantùm, quarum cura ad eum ſpectaret, ſicut reliquis Epiſcopis ſuæ obtemperabant. Vnde Cyprianus epiſtola quinquageſima quinta, quæ eſt ad Cornelium Romanum Epiſcopum, *Singulis Paſtoribus portio gregis eſt adſcripta, quam regat vnuſquiſque & gubernet rationem ſui actus Domino redditurus*: vt alia prætercam infinita teſtimonia, quibus alibi ſuus tribuetur locus.

VI. Nec valent probationes antecedentis; Nam caput *Maiores* quod exſtat in Decretalibus titulo de Baptiſmo; primò non eſt ex Decretis Synodi alicuius: ſed ex Epiſtola Innocentij ad Arelatenſem Archiepiſcopum; inſolenter iactātis, maiores Eccleſię cauſas, præſertim quæ contingunt articulos fidei, ad Petri ſedem eſſe referendas. Innocentius autem vix meretur reſponſum: quia nec iudex eſſe nec teſtis idoneus in propria cauſſa poteſt.

VII. Secundò etiam ſi decretum eſſet Lateranenſis Concilij, nō tamen admitteretur. Tum quia recennus eſt, nempe celebratum anno milleſimo centeſimo decimo quinto: tum quia in hoc ipſo negono de autoritate Romani Pontificis, contraria ſtatuit veteribus Concilus. Nam cùm Nicææ, Conſtantinopoli, Chalcedone, exęquatæ eſſent Patriarchales ſedes, quod aliàs docebimus: tum Romæ in Laterano reliquis tanto ſpatio prælata eſt Romana, vt ſuper eas omnes ordinariæ poteſtatis dicatur habere principatum, matérque eſſe & magiſtra vniuerſorum Chriſti fidelium.

VIII. Atque hîc quidem operæpretium fuerit conſiderare Romanorum Epiſcoporum, vafritiémne dicam, an quid durius? Certè ingenium non candidum. Nam cùm in Synodo Chalcedonenſi decretum factum eſſet, quo ſedes Conſtantinopolitana æquabatur Romanæ, præferebatur autem Alexandrinæ atq; Antiochenæ: tulit id non moderatè Leo primus, cuius legati ei decreto pro viribus interceſſerant in ipſa Synodo. Et tamen ita veram doloris cauſſam diſſimulauit, vt ſuam non videretur agere, ſed Eccleſiarum; nempe Alexandrinę, & Antiochenæ, quæ præpoſitâ ſibi Conſtantinopolitanâ, è ſecundo & tertio gradu, ad tertium & quartum relegabantur. Multáq; hac occaſione diſſerebat de ſuperbia vitanda, de conſeruandis canonibus, & ſimilia nonnulla, vt videre licet in eius Epiſtolis, præcipuè quinquageſima prima ad Anatolium Conſtantinopolitanum: & proxima ad Martianū Auguſtū.

IX. Sed eorum omniū oblitus Innocentius tertius, præſens, viuens, vidénſque, in hac Lateranenſi Synodo, id eſt, domi ſuæ, dū ſe è numero eximi gaudet, facilè patitur hanc eandem iniuriam iiſdem inferri, vt ſubiiciantur Conſtantinopolitano. Nec clamauit, violari fraternitatē, induci ſuperbiam, canones conculcari. En ſinceritatem! En candorem Romanum!

X. Verè autē dixi Romanū numero exemptū. Nō enim eo decreto numeratur inter Patriarchas, vt olim: Nā primus conſtituitur Conſtātinopolitanus, ſecūdus Alexandrinus, Antiochenus tertius: extraq; enim ordinem Romanæ Eccleſiæ tribuitur, vt dixi, ſuper omnes alias ordinariæ poteſtatis principatus. Cùm tamen & in Conſtantinopolitano Concilio decretū eſſet, vt eius vrbis Epiſcopus poſt Romanū primatus honorem haberet: & in Chalcedonēſi, id ita fuiſſet interpretatum, vt intelligeretur Conſtantinopolitanus *τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι*; atq; adeo, vt conſtat ex Leonis Epiſtolis, hic eſſet ordo Patriarchalium ſedium, vt Romana eſſet, non extra ordinem, & ſupra omnes, ſed inter eas prima: Conſtantinopolitana ſecunda: Alexādrina tertia, Antiochena quarta: quod Gratianus obſeruauit diſtinctione vigeſima ſecūda capite *Renouantes*. Tam benè ſuas res agere Romani norūt! Et horū iudicia quiſquam exiſtimet eſſe ſincera? eſſe regulam veritatis?

XI. Thomæ incōmodum ſecundo loco numeratū, verè ſequeretur, ſi nulla eſſet norma, ſecundū quā omnes Eccleſiæ tenerētur & credere & docere. Sed dum erit certū eam aliquā eſſe, id eſt Scripturā Sanctā, facilè id omne vitari poterit abſurdum: quāuis nō ſit vnus aliquis in terris homo, cuius reſpōſa omnes exſpectēt, tanquā oracula. Sicut olim Romę, etſi nullus eſſet vnus, qui totam Rempub. ſuo nutu moderaretur: tamen quia erant optimè conſtitutæ leges, optimè fuit multis ſeculis adminiſtrata.

XII. Tertia cōfirmatio manifeſtò falſa eſt. Cōſtat enim ex antiqua Eccleſiæ hiſtoria, ſibi Catholicos permiſiſſe ſæpius ſuam tueri ſententiam aduerſus Epiſcopum Romanum. Sic Polycarpo Anicetus perſuadere non potuit vt ſuum Paſchatis obſeruādi morem deponeret: non magis certè, quàm Aniceto Polycarpus; teſte Euſebio hiſtoriæ libro quinto. Et Irenæus poſtea cū aliis, Victoris nimiam ſeueritatē cōpeſcuit. Sic Athanaſius etſi excōmunicatus à Liberio non deſiit eſſe Catholicus. Nam excōmunicatū fuiſſe teſtantur hęc Liberij verba ad Vrſaciū & ſocios, *Cognoſcat prudētia veſtra Athanaſium, qui Alexandrinæ Eccleſiæ Epiſcopus fuit, priuſquàm ad comitatum ſancti Imperatoris peruenirem, ſecundùm literas orientaliū Epiſcoporum, ab Eccleſia Romana cōmunione ſeparatū eſſe.* Vide apud Baroniū anni trecenteſimi quinquageſimiſeptimi paragrapho quadrageſimo quarto.

XIII. De hæreſeon condemnatione nonnihil egimus capite præcedenti. Nunc autem dico, condemnationem intelligi, vel dogmatum improbationem, ipſarumque perſonarum excommunicationem: vel ſummum aliquod vltimúmque iudicium, cui omnes vbique terrarum Catholici ſubſcribere tenerentur. Primo modo falſum eſt id ſolum feciſſe Romanum. Omnes enim idipſum faciebant Epiſcopi: tum coniuncti in Synodis

tam particularibus, quàm vniuerſalibus, vt patet in- A
finitis exemplis: tum ſinguli, vt Alexander Alexan-
drinus, cùm primum Arius prodiit: vt Septimium
quendam, & poſtea Proſperum Photius Biblio-
thecæ capite quinquageſimo quarto teſtatur com-
peſcuiſſe Celeſtianos ſiue Pelagianos.

XIV. Poſteriore autem modo, ſciunt omnes has
fuiſſe Oecumenicorum Conciliorum partes: adeò
vt negarit Conſtantinus Magnus, alio modo cohi-
beri potuiſſe Arianiſmum. Nam cùm ſe teſtaretur
decere, vt conaretur reſtituere in omnibus Eccle- B
ſiis vnam fidem ſinceramque charitatem: tum nega-
uit τοῦτο οὐχ οἷόν τε ἦν ἀκλινῆ καὶ βεβαίαν τάξιν λαβεῖν, εἰ μὴ εἰς
ταὐτὸ πάντων ὁμοῦ ἢ τῶν γοῦν πλειόνων ἐπισκόπων συνελθόν-
των, ἑκάστου τῶν προσηκόντων τῇ ἁγιωτάτῃ θρησκείᾳ διάκρισις
γένοιτο: id poſſe tuto certóque ordine conſtitui, niſi
conuenientibus in vnum, vel omnibus vel plurimis
Epiſcopis, diſquiſitio fieret eorum quæ conſenta-
nea eſſent ſanctiſſimæ religioni. Sic enim ipſe lo-
quebatur in Epiſtola ad Eccleſias, quam Euſebius
recitat, libro de eius vitâ tertio. C

XV. Et ſanè quis credát tantâ vſum eſſe autori-
tate Romanum Epiſcopum, qui ſciat eum quanto-
libet labore efficere non potuiſſe, vt aut Ioannes
Chryſoſtomus non pelleretur à ſua ſede: quod cùm
alij, tum Photius Bibliothecæ capite nonageſimo-
octauo teſtatur, his verbis: ὁ δ' ἄμα Ἰννοκέντιος πολλὰ
καὶ ὑπὲρ τοῦ ἁγίου ἠγωνίσατο. εἰ καὶ ἄπρακτος αὐτῷ γέγονεν ἡ σπουδή.
Innocentius Romanus multum pro illo ſancto la-
borauit: quamuis fruſtra. Aut vt Flauianus in An-
tiochenâ non permaneret, quantumlibet acerbè D
contendentibus per annos viginti continuos, Da-
maſo, Syricio, Anaſtaſio? Itaque non ratione, ſed
audaciâ merâ fretus Carranza hæc protulit, non
argumenta, ſed mendacia.

CAP. V.

De autoritatibus Veterum pro Pontifice Romano.

I. SVperſunt autoritates quædam ex ſcriptis E
veterum. Et primò ipſorum Pontificum Ro-
manorum. Habes, inquit Carranza, ſexcentas Epi-
ſtolas Decretales, Lucij, Felicis, Euſebij, Euariſti,
Alexandri, Iulij primi.

II. Papæ! tantum exercitum! Sed bene eſt: me-
ra nomina. Nam quem terreat Decretalium epiſto-
larum autoritas, quæ ſunt maximâ ex parte, purum
putum figmentum, eorum hominum, qui porten-
toſiſſimè audaces ſua ſomnia tribuerunt viris olim
ſanctis? Enimuero nemo eſt ſanus, qui non indigne- F
tur Lucio (vt de hoc agam primo, quem primum il-
le nominauit) eam tribui epiſtolam, quæ eſt ad Gal-
liæ, & Hiſpaniæ Epiſcopos, ex perpetuis conſtantem
centonibus hinc inde malè corrogatis. In quâ totũ
Eccleſiaſtici caput vndecimum, cum parte decimi
ad verbum tranſcribitur: totus item Pſalmus octo-
geſimus tertius, excepto tantùm primo verſu. Et
quidẽ ita vt aſſeratur ſcriptus aduerſus eos, qui fa-
cultates Eccleſiæ rapiunt, fraudant, vel auferunt.
Denique ne omnia colligam, bonus ille vir de do- G
tibus Eccleſiæ ſic eſt ſollicitus, quaſi iam ampliſſi-
mas opes Eccleſiæ nomine tum temporis poſſide-
rent Epiſcopi, qui tamen vix ſeipſos poſſidebant,
præ hoſtium rabie. Et hic ſcilicet dignus eſt, cui cre-
damus Eccleſiam Romanam, aut matrem eſſe om-
nium Eccleſiarum, aut à tramite Apoſtolicæ tradi-
tionis nunquam erraſſe.

A III. Quanquam ille ipſe pro nobis teſtimonium
diceret luculentum; ſi quidem vir eſſet quantiuis
pretij. Nam & cùm negat Eccleſiam Romanam diſ-
ceſſiſſe à tramite Apoſtolicæ traditionis, oſtendit a-
liquem eſſe doctrinæ tramitem, quem non à ſe, ſed
ab Apoſtolis deſignatum, ipſa ſequi debeat; quém-
que ſi desereret, ſiue hoc fieri poſſit, ſiuè non: ſed ta-
men ſi deſereret, malè ageret. Et rurſus cùm teſtatur
Eccleſiam Romanã in exordio normam fidei Apo-
ſtolicæ percepiſſe ab autoribus Apoſtolis: eo ipſo
B diſertè docet aliud eſſe normam fidei, aliud Eccle-
ſiam Romanam: quod & nos volumus.

IV. Felicis primi tertiam Epiſtolam, quæ aſſerit
ſemper dubia & maiora negotia à ſanctâ Romanâ
ſede terminum accipere conſueuiſſe, quis habeat
pro legitimâ, qui eius dimidiam partem ferè ad
verbum tranſcriptam aduertet, ab ea Lucij, quam
modò nominauimus? Sed in ea tamen ipſa illa re-
petuntur verba de tramite & norma.

V. Euſebij tres Epiſtolæ circunferuntur, in quarũ
C primam tranſlata ſunt duo poſtrema capita prioris
Epiſtolæ Ioannis continuo contextu. In ſecunda,
poſt exordium deſumptum ex primo capite poſte-
rioris ad Corinthios, ſubnectitur pars quinti, & ſex-
tum totum: interiectiſque pauculis lineis deſcribi-
tur ex Eccleſiaſtico pars capitis decimi octaui, & to-
tum decimum nonum, cum ferè toto vigeſimo: &
rurſus magna pars quarti ad Epheſios. In tertia le-
ges magnam partẽ capitis decimi quarti, & decimi
ſexti, cũ toto intermedio capite Eccleſiaſtici. Adeò
D centonibus iſte delectabatur, vir, ſi credere fas eſt,
magnus. Quid? quod in primâ dicit ab initio ad ſua
vſque tempora obſeruatum fuiſſe ne à laicis accuſa-
rentur Epiſcopi? Et ſuadet accuſationis veritatem
diuerſis cruciatibus à rigoroſo tortore exigi? Quaſi
non ſit inuentum nouitium Inquiſitionis Hiſpani-
cæ. In ſecunda loquitur de Synodis generalibus,
quæ tamen nullæ vnquàm coactæ fuerant. Aſſerit
etiam Synodalibus decretis regũmq; edictis ſtatutũ
fuiſſe, vt Epiſcopis ſpoliatis omnia redintegrarẽtur,
E recitatis ipſis edicti verbis, quaſi ad id vſque tẽporis
aliqui fuiſſent reges Chriſtiani. Imò verò in legibus
ſeculi cautum haberi, vt qui rem ſurripit alienam,
decuplum reſtituat: quod tamen annotatio compi-
latoris ad marginem negat eſſe in Iure Romano, ſed
tantùm in Lombardico, Scotico, & Gallico. Vnde
quis non agnoſcat horum ſcriptorum ætatem?

VI. Et tamen iſtam locuples teſtis, ſcilicet, nihil
habet quod Carranzæ faueat in hac cauſſa: niſi hoc
forte ſignificarit, *In ſede Apoſtolica extra maculã ſemper*
F *eſt Catholica ſeruata religio.* Quod nec verum, ſi extẽ-
datur ad omnia tempora Euſebium ſequuta: nec
quicquam habet vitium: non enim inde conficitur
Eccleſiam Romanam eſſe regulam religionis.

VII. Euariſti prima laudat Africanos, quòd ſe-
quuti normam prudentium, ad ſedem Apoſtolicam
retulerint quaſi ad caput, quid deberent de rebus
dubiis cuſtodire. Sed vt ingenium noſcas authoris;
cùm clandeſtinas nuptias damnauit, præcipiens v-
xorem peti ab iis in quorum eſt poteſtate, à parenti-
G bus ſpõſari, legibus dotari, ſacerdotaliter benedici,
ſolenniter accipi; ſanciuitque aliter non coniugia,
ſed adulteria, cõtubernia, ſtupra, fornicationes po-
tiùs cenſeri: tum addit egregiam, ac tanto legiſlato-
re valde dignam coronidem: *Niſi* (inquit) *voluntas*
propria ſuffragata fuerit, & vota ſuccurrerint legitima.
Spectatum admiſſi riſum teneatis? Egregiam verò
legem, cuius tota vis ſit in ſingulorum voluntate.

VIII. Ale-

VIII. Alexandri primi Epiſtola prima, cum alia non pauca habet ſtoliditatis indicia, tum hoc euidentiſſimum falſitatis; quod quæ de Deitatis vnitate & Trinitate diſputantur alternatim, omnia ſunt ad verbum ex Idacij Clari libro contra Varimadum Arianum: Et conſtituunt tamen magnam Epiſtolæ partem.

IX. In Iulij nomine luſit inficetus aliquis, qui audierat eum pro Athanaſio ſeuerè ſcripſiſſe ad Orientales Epiſcopos, ab eiſque accepiſſe literas ironicas: quæ quia non exſtarent, putauit ſe impunè orbi illuſurum confictis tribus; prima Iulij ad Orientales, altera Orientalium ad Iulium: tertia rurſus Iulij. Vt autem ab vnguibus leonem agnoſcas, ille Græcos docet Synodi Nicenæ leges appellari Canones, idq; non ſemel. *Poſuerunt* (inquit) *leges, quas ſacros Canones appellamus.* Sed & Canones ei Synodo affingit pro arbitrio. Non audiendum Epiſcopū accuſatum niſi in legitima Synodo autoritate Apoſtolica, id eſt, Romana, conuocata. Accuſatores & accuſationes, quas ſeculi leges non admittunt, à Sacerdotali funditus auerti nocumento. Non debere præter ſententiam Romani Pontificis vllo modo concilia celebrari. Quid? quod Orientales dicit à Romana Eccleſia conſecrationem honoris accipere? Itaque hi Carranzæ teſtes, nullius omnino ſunt momenti.

X. Tapperus ex Cyrillo citabat, *Eccleſia Petri Apoſtolica, ab omni ſeductione & hæretica circumuentione manet immaculata, ſuper omnes præpoſitos, & Epiſcopos, & primates Eccleſiarum, & populorum, in ſuis Pontificibus in fide pleniſſima, & autoritate Petri: cum aliæ Eccleſiæ quorūdam errore ſint verecundatæ, ſtabilita inquaſſabiliter ipſa ſola regnat, ſilentium imponens, & omnium obturans ora hæreticorum.* Et rurſus, *Vt membra maneamus in capite noſtro, in Apoſtolico throno Romanorum Pontificum, à quo noſtrum eſt quærere, quid credere, & quid tenere debeamus, ipſū præ omnib. venerātes. Quoniā eius ſolius eſt reprehēdere, corrigere, ſtatuere, ſoluere, & ligare, loco illius qui ipſū ædificauit & elegit. & nulli alij quod ſuum eſt plenū, ſed ipſi ſoli dedit.*

XI. Ex Hieronymi epiſtola quinquageſima ſeptima, quæ eſt ad Damaſum, bonam partem tráſcribit ſic præfatus, *Orthodoxus ille doctiſſimúſque Hieronymus, in Oriente prope Antiochiam habitans, vltra tam vaſta terrarum mariumq; ſpatia, apud vnam Petri cathedrā, Eccleſiæ Catholicæ ſenſum in quæſtionibus Fidei, quas pertractabat, requirendum cenſuit.* Et ſubnectit Symboli ad Damaſum explicationem, cuius autor (non eſt enim Hieronymi) ſi quid non ſatis cautè dixerit, emendari cupit ab eo, ſin autem approbetur, ſecurum ſe aduerſus obtrectatores pronunciat. Rurſus Apologia aduerſus Ruſinum, eiuſdem ſedis fidem, etiam angelo de cœlis præferri debere docet.

XII. Addit Ambroſium confiteri ſe in omnibus ſequi magiſtram Romanam Eccleſiam. Sed Cyprianum apertè pronunciare, quòd *non aliunde hæreſes ortæ ſint, aut nata ſchiſmata, niſi inde quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Eccleſia ad tempus Sacerdos, & ad tempus iudex Chriſti vice cogitatur. cui ſi ſecundùm magiſteria diuina fraternitas obtemperaret vniuerſa, nemo aduerſum Sacerdotum Collegium quicquam moueret, & nemo diuiſo vnitatis Chriſti Eccleſiam ſcinderet.*

XIII. Denique Bernardus Epiſtola centeſima [illegible]ſima ad Innocentium Papam, *Oportet ad veſtrum referri Apoſtolatum pericula, quæque & ſcandala emergentia in regno Dei, præſertim quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror ibi potiſſimum reſarciri damna, vbi non poteſt ſentire fides defectum. hæc quippe huius*

A *prærogatiua ſedis.*

XIV. Reſpōdeo; Cyrilli teſtimonium eſſe ſuppoſititium, neque reperiri in vllis eius operibus: tantùm citari à Papiſtis, ex Thomæ Aquinatis fide, apud quē primū legerunt. Non eſt autem Thomas omni exceptione maior. Certè ea verba non redolent ſtylum Cyrilli, aut eius temporis candorem. Extant in Actis Synodi Epheſinæ multæ Cyrilli epiſtolæ, tum ad Cœleſtinum, tum ad alios, in quibus ſæpe meminit ſedis Romanæ, & quidem honorificentiſ-B ſimè: ſed nihil habent quod accedat ad iſta inſanæ adulationis verba.

XV. Bernardus vixit, vt aliàs dixi, poſt Romani Epiſcopi tyrannidem omnino confirmatā, ad ſummúmq; euectam: itaq; loquebatur ex ſui ſeculi moribus: propterea nego eius teſtimonium eſſe idoneum, magis quàm cuiuslibet Ieſuitæ; in hac quidem Controuerſia.

XVI. Conſuluit Damaſum Hieronymus. Rectè: quid enim prohibet? ſed & Hieronymum Damaſus; C & Auguſtinus & alij. Tum autē ipſe cauſam oſtendit: nō quā volūt Papiſtæ; nimirū quod eſſet Damaſus regula Chriſtianæ Fidei: ſed longè aliam: videlicet, quia ſe meminiſſet Romæ baptizatum, *Inde nunc* (inquit) *mea anima poſtulans cibum: vnde olim Chriſti veſtimenta ſuſcepi.* Quæ verba tum Eraſmus, tum Marianus Victorius, interpretantur de Baptiſmo: quia tum tēporis ſolebāt recens baptizati indui albis veſtibus. Et quidē Eraſmus totū locum ſic interpretatur in vita Hieronymi. *Id* (inquit, nēpe Romę baptiD zatū fuiſſe) *ſatis indicat in epiſtola quadam ad Damaſum Papam, teſtificans ſeſe eius vrbis fidem velle ſequi, in qua Chriſti veſtem accepiſſet.*

XVII. Quanquā aliàs nihil eſt abſurdi quemlibet cōſuli. Fieriq; ſolet à variis variè, prout varia ſunt iudicia: nec quicquā prolatū eſt ab Hieronymo, quo ſignificetur debuiſſe ab omnibus Damaſū conſuli. Scimus autē Baſilium epiſtola 52. non diſſimiliter Athanaſium alloqui. [illegible] E [illegible] *Exiſtimauimus nos conſultiſſimè principium daturos his negotiis, ſi tanquam ad caput omnium, ad te accurreremus, vſuri & conſiliario & duce in rebus gerēdis.*

XVIII. In expoſitione Symboli non video quicquā eſſe ponderis. Cupit à Damaſo corrigi, ſi non ſatis cautè dixerit. Sic ſolent omnes in quibus eſt aliquid modeſtiæ, hanc gratiam poſtulare ab iis, quorū nota eſt vel doctrina, vel paulò eminentior autoritas. Itaque negō conſequētiam: nam etſi voluerit hic autor à Damaſo corrigi, & ſi approbaretur ab eo, fore ſe credidit tutum ab obtrectatoribus: tamen non erat Damaſus, aut ſummus iudex Controuerſiarum, aut norma fidei.

XIX. In Apologia contra Ruſinum nuſquā legi fidem Romanam præferri Angelis: ſed tantùm non fuiſſe mutandam, etiamſi Angelus aliter annuntiaret quàm eſſet prędicatum, *Scito* (inquit) *Romanam fidem, Apoſtolica voce laudatam, eiuſmodi præſtigias non recipere; etiam ſi Angelus aliter annuntiet, quàm ſemel prædicatum eſt, Pauli autoritate munitam, non poſſe mutari.* G Significatur Romanos non probaturos eam doctrinam de qua agebat., quia aliter eſſet ab Apoſtolis traditum. At hoc indicat Romanos habere regulam doctrinæ cui hærere deberent, neque ab illa abduci, ne Angelorum quidem prætextu. Tantum abeſt, vt ipſi fuerint regula.

XX. De Ambroſio facile negotium; vel

leuiſſimè inſpecto loco, de Sacramentis libro tertio, capite primo, *In omnibus cupio ſequi Eccleſiã Romanam. Sed tamen & nos homines ſenſum habemus: ideò quod alibi rectius ſeruatur, & nos rectè cuſtodimus.* Hinc primò apparet, non ſatis ſincetè locũ à Tappero recitatum: tum quòd dixit Ambroſiũ confiteri ſe ſequi Eccleſiã Romanam, quod tamen contra eſt: ſignificat enim potiùs ſe ab ea recedere in eo ſaltem capite. Tum quòd magiſtram addiderit: quæ vox nulla eſt apud Ambroſium.

XXI. Cæterùm hic ipſe locus oſtendit Eecleſiam Romanam nõ eſſe regulã fidei. Primò, cùm ſignificat in aliis Eccleſiis aliquid rectiùs ſeruari: quod ne fingi quidẽ poteſt, ſi cõſtat quod Papiſtæ contẽdũt: nã regulã nihil rectius eſſe poteſt. Secũdò, cùm pronunciat ſe rectè facere, cũ obſeruaret aliud aliquid, quod nõ haberet Eccleſia Romana. Quis enim audiuit vnquã aliquem laudari, cùm diſcederet à lege vel norma? Tertiò hæc verba, *Cupio ſequi Eccleſiam Romanam, ſed tamen & nos homines ſenſum habemus*, ſignificant Ambroſio licuiſſe vti ſuo ſenſu, in cenſendis iis quæ obtruderet Eccleſia Romana: nec teneri vt pecorum more cæcam illi, id eſt, Ieſuiticam præſtaret obedientiam. Quorſum igitur illud tam ſæpe nobis obiectum, *Quis iudicabit?*

XXII. De Cypriano latiùs erit agendum in Controuerſia de Oecumenico Pontifice: ideò paucis reſpõdeo, Sacerdotem Dei intelligendum quemlibet in ſua Eccleſia Epiſcopũ: non autem vnum in vniuerſo orbe. Conqueritur enim Cyprianus de Feliciſſimo & Fortunato aduerſum ſe inſurgentibus, Romamq́; deferentibus calumnias. Hac occaſione inter alia locum tractat communem, de iis qui inſurgunt in Sacerdotes Dei. Fuiſſet verò ineptum, cũ de ſe loqueretur, excurrere in eorum audaciam qui vniuerſali Epiſcopo rebelles eſſent. Quid enim id ad Fortunati & Feliciſſimi cauſam? Aut etiam ad Cyprianum Epiſcopum Carthaginis, & vt maximum, primãtem Africæ?

CAP. VI.

De Epiſcopis Romanis ſceleratis.

HÆc erant Papiſtarum argumẽta. Nos contra: Si omnes Epiſcopi Romani ſunt regula fidei: Ergo quidam ſcelerati eſſent regula fidei. At poſterius eſt abſurdum: ergo & prius.

II. Probatur aſſumptum, ex poſterioris ad Corinthios capite ſexto, *Nullum eſt conſortium iuſtitiæ cum iniuſtitia: nulla communio luci cum tenebris: nulla concordia Chriſto cum Belial.* At verò nulla fingi poteſt maior concordia, quàm regulæ cum regulato: concluſionis cum ſuis principiis; ſententiæ cum iudice.

III. Item ex Sapientiæ primo capite, *In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Spiritus enim Sanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu.* In quem locum Gloſſa ordinaria ex Rabano, *Fruſtrà ſibi blandiuntur Philoſophi, & Hæretici, & falſi Chriſtiani. Soli enim mundo corde ſapientiam Dei poſſunt accipere.* Lyranus, *Nõ introibit ſapientia, per ſuperiorum correptionem, nec per diuinam illuminationem.*

IV. Iam, ſi ſcelerati ſapientiam Dei non poſſunt accipere, quomodo poterunt tradere? & quidem infallibiliter? Tradere autem neceſſe eſt, ſi quidem conſtituuntur pro regula. Rurſus, ſi neque per ſuperiorum correptionem, neque per diuinam illuminationem, id eſt, neq; per ordinariam inſtructionem, neque per extraordinariam inſpirationem, capaces ſunt ſapientiæ, quis credat eoſdem eiuſdem eſſe ſupremos iudices?

V. Actorum octauo Petrus Simoni Mago, *Non eſt tibi pars* (inquit) *neque ſors in hoc negotio: cor enim tuum non eſt rectum in conſpectu Dei.* Sic enim doctiſſimus Beza negotium vertit pro ſermone: obſeruata Hebraiſmi proprietate. Eſt autem ſenſus perſpicuus: Simonem indignũ eſſe, cuius opera diſtribueretur Spiritus Sanctus; imò qui omnino eſſet Chriſtianus; hanc ob cauſſam, quia cor haberet peruerſum coram Deo. Quidni etiam nos concludamus, eos, qui ſuis ſceleribus teſtantur ſuam hypocriſin, hoc eſt, cordis alienationem à Deo, non eſſe dignos qui habeantur pro regula veritatis? Nam hoc opus eſſe Spiritus Sancti, ne ipſi quidem ignorant aduerſarij.

VI. Conſequentia autem patet; quia inter Pontifices Romanos multi fuerunt ſcelerati, ex quorum improba vita plus rediit ad Chriſtianos ſcandali, quàm ex eorum autoritate ædificationis. Vnde Vvernerus Rolleuinkius in Faſciculo temporum, circa annum nongenteſimum in hæc verba cogitur exclamare, *Heu, heu, Domine Deus, quomodo obſcuratum eſt aurum; mutatus eſt color optimus. Qualia contigiſſe circa hæc tempora, etiam in ſancta ſede Apoſtolica, quam vſque huc tanto zelo cuſtodiſti, legimus ſcandala! Quales contentiones & æmulationes, ſectæ, inuidiæ, ambitiones, intruſiones, perſecutiones! O tempus peſſimum, in quo defecit ſanctus, & diminutæ ſunt veritates à filiis hominum! Verumtamen poſt hæc tempora, fuerunt multi ſancti Papæ: ſed non ſic continuè, & in tanto numero, ſicut in præcedentibus. Eia quis conuentus? quæ congregatio? quis homo iam ſecurus erit, ſi ſic defecit ſanctitas primatiua?* Rectè. Non potuit enim vir humani ingenij, non fremere, cùm legenti Pontificum Romanorum vitas tot occurrerent monſtra ſcelerum. Monſtra (inquam) Nam ipſe Genebrardus immanis ἀπειλαίβοι ad Sylueſtrum ſecundum obſeruat in Chronologia eius temporis Papas, monſtra fuiſſe.

VII. Nec fruſtra. Nam Stephanus ſextus tanto odio (inquit Platina) perſecutus eſt Formoſi præceſſoris nomen; imò tanta rabie in eum deſæuiit, vt habito Concilio, corpus tumulo detractum, Pontificali habitu ſpoliatum, indutumq́ue ſeculari, ſepulturæ laicorum mandauerit, abſciſſis duobus illis digitis, quibus in conſecrandis Sacerdotibus vtebatur. Et tamen à Romano Theodoroq́ue, vtroque Stephani ſucceſſore, Formoſi acta poſtea confirmantur, Stephanus confunditur. Sed rurſum Sergius tertius, illud idem corpus tumulo eductum decollari fecit, & in Tyberim proiici. *Ita grauiſſimo totius Chriſtianiſmi ſcandalo* (inquit Krantzius Saxoniæ libro ſecundo, capite trigeſimo ſecundo) *Romani Pontifices, velut ebrij, imò furioſi iactabantur.*

VIII. Notatu dignũ exemplum. Non enim ſolus peccauit Stephanus: ſed cum Concilio. *Iſte ſiquidem* (inquit Baronius ad annũ octingenteſimum nonageſimum ſeptimum) *vt ſumma collecto conuenticulo Epiſcoporum, ſimilq; Presbyterorũ Cardinalium ſibi ſimiliũ, Sergio, Benedicto, atq; Martino; diaconis etiam Ioanne, Paſchali alteroq; Ioanne, hominibus perditiſſimis, violatoribus Pontificiæ ſepulturæ, Formoſi venerandum cadauer effoſſũ, & ſepulcro extractum, tanquam viuum hominem ad iudicium adductum, iudicari voluit.* Et nobis iam neget Bellarminus Concilium, ſiue Oecumenicum, ſiue par-

ticulare

ticulare cum capite ſuo Romano Pontifice, errare poſſe: Scilicet, ea eſt Ieſuitarum modeſtia. Imò verò ſic mutuo muli.

IX. Ioannes, duodecimus à pleriſque numeratus, à nonnullis decimus tertius; ab Othone Imperatore Pontificatu priuatus eſt. Ac fatetur Bellarminus de Pontifice libro ſecundo, capite vigeſimo nono, hūc fuiſſe omnium Pontificum ferè deterrimū. Sed Planna multò forti⁹, ſceleratiſſimum appellat, vel monſtrum potiùs. Luithprandus Ticinenſis hiſtoriæ libro ſexto eius crimina prolixè exſequitur in Concilio propoſita & probata. Quòd Miſſam celebrarit non cōmunicans: diaconum ordinarit in ſtabulo equorum: Epiſcopos pretio crearit, & quidem annorū decem: ſacrilegia commiſerit: adulteria paſſim exercuerit: ex ſancto palatio lupanar, & proſtibulum fecerit: mulieres Romam deuotionis gratiâ venientes ad Sanctorum Apoſtolorū limina, coniugatas, viduas, virgines, vi compreſſerit: cædes multas variè perpetrarit: in amorē Diaboli vinum biberit: in ludo aleæ opem à Ioue, Venere, cæteriſq; dæmoniis petierit. Quid plura? In ipſo adulterij actu periiſſe tradunt hiſtorici. Et hunc neceſſe erat agnoſcere pro norma ac regula veritatis?

X. Inuehitur tamē Baronius in id Conciliū ſeueriſſimè, ad annū Chriſti nongenteſimū ſexageſimū tertium: teſtans ſe nunquam vidiſſe magis offenſum Ius Eccleſiaſticū: magis violatos canones, vulneratam traditionem, conculcatā, oppreſſam, atq; maiori dedecore proſtratā iuſtitiam: exclamátque, ô indignū facinus, audax & inſolens! Vide zelum [illegible]. Indignatur cōuocatā Synodū, abſq; iuſſu Ioānis: nimirū, quia ſolet apud Papiſtas lupanariū reformatio à proſtibulis exſpectari. At meminiſſe debuit Baronius, tātus hiſtoriographus, vnicū eſſe Marcellinū, qui ad deponēdū ſeipſū, cōuocauit Conciliū, ſi tamen conuocauit; nam hoc nemo veterum dixit. Indignatur, vt ut eſſet aliàs legitima, tamen ab excōmunicatis eſſe geſtam. Nēpe, quia cùm primùm citabatur, ad eos perterrendos, brutum ſuum vibrauit fulmē nou⁹ ille ſemi-Iupiter. Et nō vidēt omnes referri ab hoc Gnathone gratias pro adepto galero?

XI. Sed quid ad nos, ſi peccauit nonnihil Conciliū? Nam ne nos quidem geſtorum ſeriem omnino probemus: excuſemus potius, quòd in tāta eius mōſtri tyrannide, coacti ſint ij, qui tam duro onere premi Eccleſiam dolebant, confugere ad extraordinaria remedia. Sufficit autem, quod ne ipſe quidem Baronius hæc obiecta ſcelera poteſt aut purgare, aut excuſare.

XII. De Gregorio ſeptimo, aliàs Hildebrando, mirū quanta ſit hiſtoricorū diſſenſio. Nam, quia in duas partes diuiſus erat orbis Chriſtianus, & quidē animoſiſſimis crudeliſſimiſq; bellis diſtractus, accidit, vt quicunque Imperatori nō eſſent iniqui, ea de Epiſcopo Romano ſcriberēt, quæ de ſceleratiſſimo homine ſcribi potuerūt. Qui autē contrà affecti eſſent, eum & bonum, & ſanctum depinxerunt. Adeò tranſfugas egit, aut hinc, aut illinc fauor atq; odiū. Quo facilius fuit Bellarmino multa pro eo dicere aduerſus Ma[illegible]debingenſes.

XIII. Sed Matthæus Paris, qui vtpote Anglus, minus ſuſpectus eſt; quiq; in eius vita, hoc tantū nō ſatis probat, quòd Sacerdotes vxoratos ab altari remouerit; moriē enim aſſerit aduocatis Cardinalibus, confeſſum, ſe valde peccaſſe in cura paſtorali, & ſuadente Diabolo, contra humanum genus, iram Dei, & odium concitaſſe.

XIV. Syluester ſecundus Necromanticus Diabolo ſeipſum dederat, vt omnia ex voto ſuccederent: inde factus Epiſcopus Rhemenſis, deinde Archiepiſcopus Rauennatenſis, demū Romanus Papa. Inquirens à Diabolo didicerat ſe regnaturum donec celebraret in Hieruſalē: deluſus nominis ambiguitate. Non enim ciuitatem in Iudæa Diabolus intelligebat, ſed ſacellū quoddam in ipſa vrbe Roma, cui id vulgò nomē erat: vbi cùm Miſſam cantaret aduenientibus Diabolis intellexit ſibi decedendum: itaque peccata confeſſus, iuſſit ſe poſt mortem membratim concidi. Hæc teſtantur cuncti vetuſtiores, Sigebertus, Antoninus, Hermannus Contractus ex editione Vrſtiſij, Krantzius in Metropoli, Faſciculus temporum, Gobelinus Perſona, & alij.

XV. Nihilominus auſi ſunt recētiores cornicum oculos configere. Primus Onufrius in additionibus ad Platinam, ſummā in Philoſophia & Mathematicis doctrinā ei vitio datā conqueritur: eius ſe librum vidiſſe Geometriæ artis. Ammonium, Guillelmum Bibliothecariū, & vetuſtiſſimū quēdam librum regni Siciliæ teſtari, fuiſſe inſignē Philoſophū, & Mathematicum, ex Floriacenſi Cœnobio monachum, Genebrardns rem potuit in medio, vtraque recitata ſentētia. Raphaël Volaterranus Commentariorum vrbanorū libro 22. mitiſſimè tantū notat dęmonem malum, ab eo fuiſſe cōſultum de vitæ longitudine. Sed Blondus decadis ſecundæ libro tertio, auſus erat aſſerere nullum fuiſſe Scriptorem, qui non aſſereret hūc Pontificē literis moribúſq; fuiſſe ornatiſſimum. Sic Papiſtæ plus minúſve genio indulgent.

XVI. At quis neſcit ſub Philoſophiæ nomine ſua ſcelera occultare omnes iſtos occultiorū ſcientiarū amatores? Quaſi noſtra ætate noti nō fuerint, Cardanus, Agrippa, & Noſtradamus. Imò eam ob cauſſam olim Chriſtianis Mathematici odio erant: Narrat enim Socrates libt. 2. c. 6. Euſebio Emiſſeno obiectū fuiſſe, quòd diſciplinā Mathematicā exercuiſſet. De Guillelmo, & libro Siciliæ teſtibus ab Onufrio laudatis, vt ignotis nihil dicā. Ammonium legi, aſſerentem fuiſſe Monachum, ſed nullo nominato cœnobio: Philoſophi etiam nomine deſignantem: ſed nihil prætere a de eius laudib⁹ agētem. Itaq; nulla ſatis iuſta cauſſa eſt cōtradicēdi omnib⁹ hiſtoricis.

XVII. Bonifacius octauus poſt fraude deſtitutū, relegatúmq; prædeceſſorē Cœleſtinū quintū, in tātam arrogantiam ſe erexit, vt dominū diceret totius mundi tam in ſpiritualibus, quā temporalibus. Imperatoribus, Regibus, Principibus, nationibus, populis terrorem potiùs, quā religionē iniicere ſatagebat: dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro arbitrio animi conabatur: aurum vndique conquiſitum, plus quā dici poteſt, ſitiebat. Denique clero & populis ſuperbè, & contumelioſè præfuit. Iubileum inſtituens, primo die oſtentauit ſe indutū Pontificalibus; altero verò imperatoriis, & regiis ornamentis. Intrauit vt vulpes, regnauit vt leo, mortuus eſt vt canis. Ipſe Papyrius Maſſo, aliàs indulgentiſſimus in hoc hominum genus, teſtatur eum Pontificia autoritate in perniciem Chriſtianorum abuſum eſſe.

XVIII. Poſſum alios nominare: vt Benedictum decimum tertium, quem neq; modū, neq; pondus, neq; menſurā in Eccleſia Eccleſiæq; ſubiectis ſeruare; olim ſeueriſſimè cōquerebatur Carolus ſextus Galliæ rex, edicto in eam rem publicato ad annum Domini milleſimum quadringenteſimum ſextum. Sed mihi vltimus eſto Alexāder ſext⁹: qui in Cardi-

nalium diſcidio electus, illud probauit verum anti-quom dictum ἐν ἀρχαιρεσίᾳ καὶ ἐν πολέμῳ δὶς ἄλλοτε τιμή. Quanquam vix electum dico, qui præſenti pecunia Papatum mercatus ſit: neque id clam, ſed omnibus conſciis. Vir obſcœnis moribus: in quo nihil ſincerum, nullus pudor, nulla veritas, nulla fides, nulla religio: imò inexplebilis auaritia: omnes modeſtiæ fines excedens ambitio, crudelitas plus quàm barbara, perfidia plus quàm punica. His enim eum coloribus pingit nobilis hiſtoricus Guicciardinus, hiſtoriæ libro primo: ſed & Onufrius in eius vitâ.

XIX. Quid inceſtum dicam, an taceam? quale vix vnquam auditum inter Ethnicos.

Lucretia nomine, ſed re
Thais: Pontificis filia, nupta, nurus.

Acutè & Satyricè Sannazarius egregius poëta,

Ergo te ſemper cupiet Lucretia, Sextus?
O fatum diri nominis! Hic pater eſt.

Alludens ad Sextum Tarquinium Superbi filium violatorem Lucretiæ illius priſcæ, & Alexandrum Sextum, in propria nata inſanientem. Seueriùs idem in Epitaphio,

Orbem rapinis, ferro, & igne funditus
Vaſtauit, hauſit, eruit.
Humana iura, nec minùs cœleſtia,
Ipſóſque ſuſtulit Deos.
Vt ſcilicet liceret (heu ſcelus) patri
Natæ ſinum permingere.
Nec exſecrandis abſtinere nuptiis
Timore ſublato ſemel
I nunc, Nerones, vel Caligulas nomina
Turpes vel Heliogabalos.

XX. Hæc ſunt Vaticana numina: hæc religionis Romanæ columina: hæc Eccleſiæ Papiſticæ fundamenta. Imò verò hi Controuerſiarum omnium iudices: hi denique Fidei Canones. Proh Deûm atq; hominum fidem! adeóne eſſe dementatos homines, vt id ſeriò credant? ὢ τῆς ἀναγκαίας τῶν ἀνθρώπων ἀγνοίας!

XXI. Exiſtimo verò reſponſuros, non obſtare has morum ſordes ſinceritati Fidei. Sed hoc non poteſt non eſſe friuolum. Non enim agimus de ſinceritate Fidei, id eſt, doctrinæ Chriſtianæ in ſeipſa conſideratæ: nam quis neget Deum eſſe veracem etiamſi omnis homo ſit mendax? Sed agimus de eorum ſinceritate, qui eam Fidem docent. Regula autem ſuam omnem autoritatem amittit, ſi vel tantillum deuiarit à recto.

XXII. Vnde Auguſtinus, ne officioſum quidem mendacium admitti voluit in Scripturam Sanctam. Cùm enim Hieronymus ita exponeret locum illum Epiſtolæ ad Galatas, vbi ſe Paulus dicit reſtitiſſe Petro in faciem, quia eſſet condemnandus, vt aſſereret compoſito Paulum finxiſſe, non quòd ſic ſe res haberet, ſed quòd hoc officioſo mendacio, crederet ſuum inſtitutum promouendum: Auguſtinus valdè repugnans: *Mihi videtur* (inquit) *exitioſiſſimè credi aliquod in libris Sanctis eſſe mendacium. Admiſſo enim ſemel in tantum autoritatis faſtigium officioſo aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non vtcunque videbitur, vel ad mores difficilis, vel ad Fidem incredibilis, eadem pernicioſiſſima regula ad mentientis autoris conſilium officiumque referatur.* Et rurſus, *Cognoſcis fluctuare autoritatem Scripturarum diuinarum, vt in eis, quod vult quiſque credat, ſi ſemel fuerit perſuaſum, aliqua illos viros, per quos nobis hæc miniſtrata ſunt in Scripturis ſuis officioſè potuiſſe mentiri.* Hæc Auguſtinus Epiſtola octaua.

XXIII. Et tamen officioſum mendacium in moribus erat, non in Fide, ſiue doctrina. Patet ergo mentem Auguſtini hanc eſſe, Regulam Fidei non poſſe autoritatem ſuam retinere, ſi in ea reperiatur error aliquis, non tantùm contra Fidem, ſed etiam contra bonos mores. Quare cùm Romani Pontifices à nobis enumerati non alicuius officioſi mendacij, ſed immanium ſcelerum rei ſint, quamuis probarentur nihil hæreticum crediſſe, tamen eſſe non poſſunt regula Fidei. Niſi fortè aliquis adeò ſit ineptus, vt dicat regulam poſſe ſua autoritate carere.

CAP. VII.

An Epiſcopi Romani ſint ἀμετακίνητοι

OMnis regula Fidei eſt ἀμετακίνητος. At Epiſcopi Romani non ſunt ἀμετακίνητοι: Ergo non ſunt regula Fidei. Maior eſt extra Controuerſiam: eſt enim naturali luce cognitum, omnem regulam in ſuo ſemper ſtatu debere perſeuerare: cùm aliàs nihil futurum ſit certò conſtitutum: nihil in Fide ratum fixumque. Reſtat ergo probanda minor: quod ſit variis exemplis, vnde patet, vel metu, vel ſpe, vel ambitione, vel auaritia, vel odio, vel aliis paſſionibus variè agitatos fuiſſe Romanos Pontifices, æquè ac cæteros homines; & quidem in rebus quæ ad Fidem pertinent.

II. Primus occurrit Marcellinus, quẽ Ethnico ritu Dæmonibus ſacrificaſſe certũ eſt, ſiue auro propoſito perſuaſum: ſiue metu ſuppliciorum coactum. Quod confeſſus eſt ipſe in Synodo Synueſſana centum octoginta Epiſcoporum: vbi etiam vel ſponte vel coactus depoſuit Pontificatum. Sed Bellarminus negat hunc quicquam docuiſſe contra Fidem. Eſto, (inquam). Sed quantum ab eo abfuit? Aut quis propterea neget concuſſum fuiſſe? Aut quis ſecurus ſit, non progreſſuros vlterius alios, ſi vel ſimiles, vel maiores intententur cruciatus?

III. Dixi eſſe certum de Marcellino: nec negabat Bellarminus, ſcribendo Controuerſias. Verũ idẽ recognoſcẽdo: *Non videtur* (inquit) *id eſſe omnino certum*, Cur autẽ? Nẽpe, quia Auguſtinus libro de vnico baptiſmo capite 16. ſcribat, id obiectũ fuiſſe à Donatiſtis; ſed minimè probatũ: addatq; Marcellinũ innocentem fuiſſe. Item, quia nec Euſebius, neque alij veteres eius rei meminerint: Imò Theodoretus laudet Marcellinum, qui ſeſe in perſecutione præclariſſimè geſſerit.

IV. Imò aut hoc certũ eſt, aut apud Papiſtas nihil certi. Teſtes. Primò Synodus Sinueſſana; quæ extat tomo I. Conciliorũ; & teſte Baronio, in antiqua collectione Creſconij. Deinde Latinorum quotquot ſcripſere vitas Pontificũ Romanorum. Anaſtaſius, *Quo tempore fuit perſecutio magna, vt intra triginta dies, ſeptemdecim millia hominum promiſcui ſexus per diuerſas prouincias martyrio coronarentur Chriſtiani. De qua re, & ipſe Marcellinus ad ſacrificiũ ductus eſt, vt thurificaret: quod & fecit.* Luitprandus, *Tunc & ipſe Marcellinus compulſus dæmonibus ſacrificauit.* Item Albo; mutuatus etiam vocabula Anaſtaſij. Platina, *Marcellinus Pontifex, ad ſacrificia gentiũ ductus, cùm minus inſtarent carnifices, vt thura dijs exhiberet, metu perterritus, Deos alienos adorauit.* Papyrius Maſſo; & quidẽ zelo quodã Papiſtico quaſi in ecſtaſim raptus, *Quid te Marcelline, accuſant ij, qui abiges appellãtur, & reũ faciunt maieſtatis diuinæ?* Ex quibus verbis agnoſce virũ gloriæ Pontificũ adeò fauẽtẽ, vt huic aliquid obijci criminis ægrè ferret. Quid ergo? Negátne factum? Imò, *Metu quidem perterritus, non quouis, ſed qui in conſtantem virum cadere potuiſſet* (at non in regulam Fidei inquam ego)

Quid

inter carnifices poſitus multitudinem Deorum adoraſti. Quid Chronica dicam, Mariani Scoti, Martini Poloni, & recentiorum? Baronius ipſe, etſi nonnullo contradicendi deſiderio titillatus; tamen teſtatur anno trecenteſimo ſecundo, numero nonageſimo quinto; hæc huius immolationis acta extare venerâda antiquitate adeò ſignata, & veteribus teſtata monumentis, ac tabulis Eccleſiaſticis cõſignata, plurimorúmq; teſtificationibus cõfirmata, vt ab his deſciſcere ſtultũ, & tot teſtibus obniti temerariũ exiſtimari poſſit: & in 2. editione Annaliũ, anno ſequenti; ex profeſſo impugnat argumenta, quibus labefactari videbantur Synodi Sinueſſanæ acta, vt multũ intereſſe neceſſe fuerit inter huius Cardinalis, & Bellarmini Cardinalis [illegible]. Nam ille ſe fatetur primò inclinaſſe in partem eorũ qui eiuſmodi actis auctoritatem labefactaret: ſed poſtea veritatis amore mutaſſe. Hic autem quum primò factum concederet; ſecundò putauit conſultius negare, an etiam veritatis amore?

V. Iam verò quæ habet argumenta, ſunt non ſatis grauia. Primò de Marcellino apud Theodoretũ in hiſtoria, miror ſi quicquam legerit, quod ego non potuerim inuenire. Sed quî poteſt? cũ Theodoretus hiſtoriam ſuam inchoet non niſi ab Ario, multis annis poſt Marcellinũ? De Euſebio, aut omnino Græcis nihil mirũ; qui Marcellum nullum nominantes, Marcellino ſunt contenti: ſine dubio hunc putantes illum eſſe. Graue nomen Auguſtini: ſed in teſtimonio pondus nullum. Non enim innocẽtẽ pronunciat; quaſi re bene perſpecta cognitaque: ſed tantũ deficientibus aduerſariorũ probationibus. Ipſe loquatur, *Marcellinus, & presbyteri eius, Melchiades, Marcellus, & Syluester traditionis codicũ diuinorũ, & thurificationis ab eo crimine arguuntur.* Hęc accuſatio eſt, audi purgationẽ. *Sed numquid ideò etiã conuincũtur, aut conuicti aliqua documentorũ firmitate monſtrantur? Ipſe ſceleratos & ſacrilegos fuiſſe dicit: ego innocentes fuiſſe reſpõdeo. Quid laborẽ probare defenſionẽ meã, cũ ille nec tenuiter probare conatus ſit accuſationem ſuã? Si vlla humanitas in rebus humanis, puto nos nullatenus poſſe reprehendi, ſi ignotos homines quos criminantur inimici, nec eorũ crimen vlla teſtificatione demonſtrant, nocentes potiùs, quàm innocentes crediderimus. Quia ſi fortè ſe aliter veritas habet, ipſi certè humanitati debitum redditur: quum homo de homine nihil mali temerè ſuſpicatur.* En tibi teſtimonium dignum ſcilicet, quod Bellarmino mentem verterit.

VI. Secũdum exemplum eſt illuſtre, Liberij, cuius primò actu mira fuit aduerſus Arianos conſtantia; prout deſcribitur à Theodoreto in hiſtoria Eccleſiaſtica, libro ſecũdo capite decimo ſexto: quem iam minis, iam pollicitationibus, fruſtra tamen Imperator ſollicitabat, vt ſubſcriberet Athanaſij condẽnationi. Et Theodoretus quidem dignũ iudicauit & meritò eius cũ Imperatore dialogũ, quem ad verbum tranſcriberet, hoc præfixo elogio: [illegible] *Ego Liberij celeberrimi viri in veritate aſſerenda libertatem; ſed & ſermones quam laude dignos, quibus apud Conſtantium vſus eſt, huic operi accenſere volo. ſunt enim deſcripti à viris eo tempore Dei amantibus; vt qui ſint ad acuendos excitandóſque eos qui Dei amore mouentur, aptiſſimi.* Et ſanè non poteſt quicquam legi conſtantius, imò ne magnificentius quidem. Ergo abiit in exilium: conſtitutúſque eſt in eius locum Felix.

VII. Iam verò miremur, imò doleamus humani ſortem ingenij. Magnus ille vir, tandem vel tædio fractus exilij, vel inuidiâ in Felicem motus; ſuique ipſius oblitus; conſenſit hæreticis; ſubſcripſit eorum confeſſioni: & reſtituitur in priſtinum locum. Vnde Hilarius in libro aduerſus Conſtantium, *O te miſerum, qui neſcio, an virum maiore impietate relegaueris, an remiſeris!* Athanaſius ad ſolitariam vitam agentes. [illegible] *Liberius exul, poſt exactum biennium inflexus eſt; & veritus mortis minas, ſubſcripſit.*

VIII. Nondum diſputo vtrum fuerit hæreticus: tantùm dico, ſiue hæreticus fuerit, ſiue non fuerit, tamen victam eius fuiſſe conſtantiam incommodis exilij, & terrore mortis. Et hunc aliquis obtrudat pro Canone Fidei? Et hunc aliquis contendat eſſe ſummum iudicem omnium Controuerſiarum? Periclitat ergo Fides Catholica. Nam ille profectò ſubſcribẽs, ſiue fictè, ſiue ex animo, nihil enim intereſt, ſententiam pro Arianis ferebat. Sed abſit vt vnius homuntionis, & quidem infirmiſſimi, arbitrio ſtare credamus vel cadere veritatem Dei.

IX. Eodem tempore Fœlix Secundus, dum manebat in exilio Liberius, in ſedem intruditur à Conſtantio Imperatore, Vrſacioque & Valente Epiſcopis Arianis: in cuius rei gratiam ille deinceps Arianis cõmunicauit, imò Arianos etiã ordinauit: quod ægrè ferentes Romani Catholici eius communionem deſeruerunt; quamuis aliàs non hæretici. Videtisne, in eo potentiorem fuiſſe ambitionem Pontificatuſque amorem, ipſo Fidei zelo: cui tamen in primis ſtudere oportebat? Nam ſi quis per alium facit, per ſe ipſum facere videtur, ſatis ille Arianam hæreſim docebat, qui Epiſcopos conſecrabat eam docentes. Itaque nihil mirum ſi ab aliquibus Felix Arianus eſt dictus.

X. Pighius capite octauo libri quarti Hierarchiæ Eccleſiaſticæ, hunc Felicem non purgat: ſed negat numerãdum in Romanorum Pontificum ſerie. Primum enim Felicẽ ſub Probo Imperatore fuiſſe, ſecundum ſub Zenone. Hũc autem, quum Liberio in exilium acto præfuit Romanæ Eccleſię, quicunque adſcribat Romanorum Epiſcoporum catalogo, hũc ignorantiã ſuam prodere. Sed facilè apparet Pighiũ voluiſſe nodum ſecare, cui ſoluẽdo ſeſe ſentiret imparem. Nam contradicunt ei omnes; non tantùm recentiores; Baronius, Genebrardus, Papyrius Maſſo: ſed etiam antiquiores Pighio, quoſcunque videre contigit: nec Bellarminus contradicit.

XI. Sed audiamus mirum Bellarmini acumen; quo impensè delectatus eſt Epiſcopus Claromontanus Rupefocaldus: vterque quaſi cùm pueri clamitant in fabâ ſe reperiſſe, [illegible] neſcio quod Romanæ ſedi in primis honorificum. Nimirum durante Liberij exilio, non fuiſſe Felicem verum & legitimum Pontificem; quia duo ſimul eſſe non poterãt. Poſt biennium verò, lapſo Liberio eſſe à clero Romano abrogatam dignitatem, & Fœlicem cœpiſſe eſſe verum Pontificem. Nam habebatur Liberius pro Ariano, ob pacem cum Arianis. Fœlicem autẽ iam verum Papam, à Deo inſpiratum eſſe, cœpiſſeq; hæreticos perſequi, quibus antè fauerat. Magnum (inquiunt) ſedis priuilegium: vt quamdiu in eâ Liberius fuit, firmus in Fide perſtiterit: cùm primùm autem Felix cœpit in ea legitimè ſedere, eandem ſit tutatus. Et rurſus poſt Felicis obitum, Liberius ſedi ſimul, & conſtantiæ priſtinæ ſit redditus.

XII. At hæc crepitacula ſunt, præterea nihil. Dicite quæſo; quãdo Liberius deſierit Epiſcopus eſſe. Non opinor, antequam à Clero fuerit deſtitutus. Erat igitur ante deſtitutionem legitimus Pontifex. At deſtitutio facta eſt ob lapſum illum in hæreſim. Ergo neceſſe eſt lapſum eſſe in hæreſim tum cùm legitimus erat Pótifex. Vt Marcellinus ſacrificauit etiam cùm adhuc eſſet Romanus Epiſcopus, qua dignitate eam ob cauſam priuatus eſt. Fruſtra ergo laborarunt magna illa ingenia cõſeruando eius ſedis honori: & illis accidit quod eſt in Prouerbio, ὤδινεν ὄρος.

XIII. Secundò abrogatam Liberio dignitatem à Clero, vnde didicerunt? *Hoc* (inquit Bellarminus) *indicat Hieronymus in Chronico, cùm ait permultos ex Romano Clero peieraſſe, & ad Felicẽ acceſſiſſe.* Ergo (inquam) mera coniectura, tantum hoc nititur myſterium: & quia Bellarmino placuit paucula verba in eum ſenſum deriuare; nobis vnum reliquum erit αὐτὸς ἔφα? At ſi deſtitutus eſt Liberius, oportet actionem fuiſſe ſolemnem. Hieronymus autem non ita refert, ſed ſignificat permultos, id eſt, proprio motu non vniuerſali conſilio, Clericos ad Felicem defeciſſe: & quidem contra iuſiurandum, periuriiq; reos. Egregiam verò abrogationis ſolennitatem.

XIV. Ad hæc, quàm inconſideratum nobis Clerum depingunt? Abdicant Liberium: quam ob cauſam? An quia erat hæreticus? Minimè gentium: ſed quia pacem fecerat cum hæreticis. Liberius autem quid? Nónne hoc ipſum ei vitio vertebatur? At ſciebant eſſe Catholicum. Imò hæreſeos ſuſpectum habebant: neque cum eo communicabant. Deinde Liberium nónne oportuit priùs auditum, quàm abdicatum? Sic vndique fabula perfluit.

XV. De Vigilio habemus Baronij ſiue teſtimonium, ſiue confeſſionem. Maxima eius temporibus controuerſia erat de tribus capitibus, id eſt, damnatione Theodori Mopſueſteni, Theodoreti, & Ibæ, in quam Iuſtinianus Imperator Edictum vulgauerat, obſiſtente Vigilio. Itaque Vigilium Imperator ad ſe accerſit & inflectit, vt ſibi conſentiret. *Vigilij Papæ Conſtantinopolim profectionem magnum intuliſſe Catholicæ Eccleſiæ damnum, declarant euenta: quæ & ſignificarunt quàm prudẽtiſſimè egerint prædeceſſores Romani Pontifices, vt Sanctus Leo & alij, qui vocati ſæpè ab orthodoxis, licèt Imperatoribus, nunquam paſſi ſunt ab ipſa fixa Roma ſede diuelli. Obfuiſſe haud modicum vſurerum reperitur Põtificum ab Vrbe profectio ad Comitatum, quum Imperatorum ſiue blanditiis, ſiue minis, contrariis hiſce ex aduerſo pugnantibus ventis, expoſita ſæpe noſcatur periculo Petri nauicula, cuius clauum immobilis ſedens Romanus Pontifex tutius teneat.* Sic Baronius anno quingenteſimo quadrageſimo ſexto. Abi & Vigilium dicito regulam Eccleſiæ.

XVI. Paſchalis ſecundus, ab Henrico quarto Imperatore, proditione captus, cum Cardinalibus; detinetur in monte Soracte loco excelſo, munitiſſimoque ſub arcta cuſtodia, Romanique interea, qui hanc ob cauſam irati arma ſumpſerant, acriter oppugnantur. Tum Papa, qui antea laicas inueſtituras, vt vocabant, cõſtanter denegarat, ſiue fractus carceris incommodis, ſiue (vt ait Platina) incõmodis, precibúſque ciuium motus, in Epiſcopatu confirmauit eos omnes quos Imperator deſignauerat. Imò conceſſit, vt à laicis Epiſcoporum confirmaretur electio.

XVII. Aſt Iuo Carnotenſis tunc nefanda quædam permiſſa fuiſſe nõ dubitat dicere, Epiſtola du- **A** centeſimâ trigeſima quinta. Ioannes verò Lugdunenſis Archiepiſcopus ad eundẽ ſcribens Iuonem, aut hæreſim appellat, aut aliquid hæreſi proximum, *Licet* (inquit) *exteriores inueſtituras per laicos factas non ſatis propriè hæreſis nomine cenſeamus, ſentire tamen ac defendere fieri debere, indubitata hæreſis eſt.*

XVIII. Sed fruſtra teſtes conuoco, cùm habeam confitentem reum. Ipſe enim Paſchalis in Concilio factum ſuum damnauit; vt prolixè refert Krantzius Saxoniæ libro quinto capite trigeſimo octauo. In eo igitur Concilio varia fuerunt iudicia. **B** Bruno Signinus Epiſcop⁹ dixit, *Gratias Altiſſimo Deo, quòd Papam audiuimus proprio ore damnantem priuilegiũ, quod prauitatem, & hæreſin continebat.* Ioannes Caietanus moleſtè ferens hæreſeos Pontificem accuſari, dixit, *Scriptum illud non rectum erat, ſed hæreticum non fuit.* Tandem Paſchalis cùm ſedis ſuæ ſtrenuitatem laudaſſet, *Ego* (inquit) *priuilegium quod in tentoriis à nobis extortum eſt, quia Papa Gregorij ſeptimi ſcitis contradicit, dum omnem ille inueſtituram Eccleſiarum de laica* **C** *manu interdicit, ego quoque condemno.*

XIX. En tibi igitur Pontifices non ſuæ poteſtatis: en tibi coactos ſua autoritate comprobare, imò verò actis publicis confirmare, quod poſtea condemnent, & retractent. Quod ſit vel contra Fidem, id eſt, hæreticum, vt nõnulli putabant, vel certè nefandum, & contra bonos mores. Et hos eſſe regulam, Canonem, normam Veritatis, id eſt credendorum, faciendorúmque?

XX. Benedictus duodecimus legatis Ludouici **D** Bauari Imperatoris poſtulantis abſolutioné ab excommunicatione, reſpondit fauere ſe Ludouico: & quaſi flens conqueſtus eſt, non poſſe abſoluere Imperatorem, metu regis Franciæ, Bonifacij exemplo territum. Poſtmodum verò concordia inita inter Ludouicum & Regem, quum Imperator rurſus poſtularet reconciliationem fauente eodem Rege reſpondit Papa, *Nunquid Ludouicum ad arbitrium Regis Franciæ, nunc hæreticum, nunc Chriſtianiſſimum habere deberet.* Et quidem dilata abſolutio eſt, Benedicto ad nutum Regis ſimulante ſe id nolle, quod volebat. **E** Vide Paralipomena ad Vrſpergenſem.

XXI. Non omittã Paulũ tertiũ, non ita pridẽ patrum noſtrorum memoria, ſedem Romanam obtinentem. Henricus Rex Angliæ diſſolui poſtulabat matrimonium à ſe contractum cum Catharina Auſtriaca; cuius ſtudij quæcunque tandem cauſſa fuerit, ſiue nouus ardor in Annam Boleniam: ſiue quòd prætendebatur inceſtum, nihil ad rem. Cõtrouerſia defertur ad Epiſcopum Romanum Clementem ſeptimum, qui *obſtrictus officio* (inquit Ionius libro tri- **F** geſimo quinto) *neque Henricum, neque Cæſarem offendere deſtinarat.* Hoc mortuo ad Paulum lis delata, hunc habuit exitum; vt in gratiam Cęſaris Henricus Catharinam periniquè atque impiè repudiaſſe diceretur. Ita conſtat Pontificem non ſincerè, ſed vel gratiæ, vel odij præiudicio ius dicere. Eat nunc aliquis, atque eis ſuam ſalutem committat.

XXII. His ipſis dieb⁹ excitata eſt Tragœdia Veneta: inſigne huius rei documentum. Excommunicat **G** Venetos Paulus quintus ob quædã capita, in quib⁹ derogari ab eo Senatu iuri Eccleſiaſtico contendebat: & ſcriptis libris Baronius, Bellarminus, aliíque eius excommunicationis cauſſam diſputant acerrimè. Magnis inde animis claſſicum canitur: arma expediuntur vndique. Galli, Hiſpaniq; iam parant ſe: multis magniſq; boni illius Chriſtianorum Patris orationibus exciti. Diceres extrema quęque expertu-

rum

rum Pontificẽ, potiùs quàm de ſuo iure cederet, vel tantillum. Quid fit? naſcitur ridiculus mus. Tandem enim pax ſancitur: atque ea ipſa capita, tam noxia ſcilicet, Eccleſiaſticæ iuriſdictioni Venetis permittuntur. Et Paulus quintus norma Eccleſiæ? Is qui aut tam inconſideratè litem mouit: aut tam fœdè iura Eccleſiæ contemni poſtea paſſus eſt?

XXIII. Nam quod ſolent dicere, errare poſſe Pontificem in facto; at non in iure, ridicula eſt euaſio. Primò, quia regulam oportet, aut ad factum non deuenire; id enim officium eſt iudicis, & eius qui τὰ καθ' ἕκαστα diſcernit: aut ne in facto quidem errare. Nam, quum hæ quæſtiones, & longè plures ſint, nec minùs animæ noxiæ, quænam eſſe poteſt conſcientiæ tranquillitas iis, qui ſe, ſuámque conſcientiam Pontificum arbitrio committunt, & quidem abſque prouocatione? Deinde meminerint Ieſuitæ ſe Scripturam hoc argumento oppugnaſſe, quòd de ſingularibus non iudicet. Cur nos non æquè Pontificem, quia de ſingularibus bene non iudicet? Tertiò, videant, vtrum Venetæ Controuerſiæ de facto fuerint, an potiùs de iure. Imò & illa de Imperatore excommunicando & abſoluendo.

CAP. VIII.

An Epiſcopi Romani confirmarint hæreſim.

I. NVlla regula fidei poteſt docere aut confirmare hæreſim. At Romani Pontifices docuerunt aut confirmarunt hæreſes. Ergo Romani Pontifices non ſunt regula fidei. Maior per ſe patet. Minor probatur, tum rationibus & auctoritatibus, tum exemplis Eleutheri, Liberij, Anaſtaſij ſecundi, Honorij, Ioannis vigeſimi ſecundi, de quibus prolixior erit diſputatio, ob aduerſariorum ſtrophas, ſua Eccleſiæ capita quouis modo purgare conantium.

II. Primò igitur doceo Romanos Pontifices poſſe in hæreſim incidere, tribus argumentis. Vnum eſt ex Nilo de primatu Papæ Romani libro 2. Δύναται ὁ Πάπας ψεύδεσθαι, φιλαργυρεῖν, κενοδοξεῖν, καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἅπερ ἄλλοι ἐπιτελοῦσιν, ὃ καὶ τοῦτον δύνασθαι; εἰ μὲν δὴ ταῦτα προσῆκον, ὁμολογοῦσιν, εἰ δὲ τοῦτο ἴδιον λέγειν ἔχει. σφάλλεται γὰρ πολλάκις ἀκουόντως πολλὰ περὶ τὴν πίστιν, ἄνθρωπος ὢν (δῆλον) ὡς περὶ ταῦτα ἁμαρτάνων, ἐνδέχεται καὶ περὶ τὴν πίστιν ναυάγιον ὑποστῆναι. Argumenti vis hæc eſt: Si Papa poteſt obnoxius eſſe mendacio, auaritiæ, ſuperbiæ, reliquiſque peccatis: Ergo & hæreſi. Probatur antecedens ipſa aduerſariorum confeſſione, qui id nunquam negare auſint. Probatur etiam experientiâ, cuius exempla triſtiſſima aliquot enumerauimus capite ſexto.

III. Conſequentia verò probatur. τοῦτο ὁ μακάριος φησὶ Παῦλος Τιμοθέῳ γράφων, ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἥν τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν. ὁρᾷς ὡς τὸν περὶ συνείδησιν ἐκ ναυάγια ἐνδέχεται καὶ περὶ τὴν πίστιν ἀστοχεῖν; Quicunque repellunt bonam conſcientiam, ij poſſunt excidere à fide. At Romani Epiſcopi repellunt bonam conſcientiam: Ergo poſſunt à fide excidere.

IV. Rurſus probatur ex 1. capite ad Titum. Ἀλλὰ δὲ τὸ περὶ τὴν συνείδησιν ἁμαρτάνειν, ἐκ τοῦ ὄντος ἀ-

A πίστεως ὄντι; Θεὸν γὰρ, φησὶν ὁ Παῦλος, τοῖς μὲν λόγοις ὁμολογοῦσιν, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. πῶς δὲ ἔργοις μὲν ἐν- δέχεται τὸν Πάπαν ἀρνεῖσθαι Θεὸν, λόγοις δὲ οὐδαμῶς; Quicunque factis Deum abnegat, is etiam verbis poteſt eum abnegare. At Papæ factis Deum abnegant: vt paulò antè nobis Sannazarius de Alexandro Sexto,

Humana iura, nec minùs cœleſtia,
Ipſóſque ſuſtulit Deos.

B Ergo verbis etiam Pontifices Romani Deum poſſunt abnegare; incideréque in hæreſim.

V. Bellarminus negat conſequentiam: & ad primum argumentum fatetur inde rectè colligi Papam poſſe ex naturâ ſuâ incidere in hæreſim: non tamen poſitâ ſingulari Dei aſſiſtentiâ, quam Chriſtus oratione ſua illi impetrauit. Sed petit principium, ſupponens aſſiſtentiam illam ſingularem, quam Papæ nunquam Deus promiſit: quâ de re actum eſt paulò antè. Et ſi promiſiſſet, tum illa tam pertineret ad hæc ſcelera, quàm ad ipſam pro-

C feſſionem fidei.

VI. Chryſoſtomus homilia quinta in priorem ad Timotheum, ὅταν δὲ βίος διεφθαρμένος ᾖ, καὶ δόγμα τίκτεται τοιοῦτον. καὶ ἔστιν ἰδεῖν πολλοὺς ἐκ τούτου κατενεχθέντας εἰς βυθὸν κακῶν, καὶ εἰς Ἑλληνισμὸν ἐκτραπέντας. ἵνα γὰρ μὴ τῷ φόβῳ τῶν μελλόντων βασανίζωνται, ἐπιχειροῦσι πείθειν τὴν ψυχὴν, ὅτι ψευδῆ πάντα τὰ παρ' ἡμῶν. *Cùm vita eſt deſperata, dogma etiam ſimile efficitur. Ac videas plurimos in profundum malorum præcipites iuiſſe, diuertiſſéque ad Ethnicismum. Ne enim metu futuro-*

D *rum crucientur, perſuadere ſibi conantur, falſa eſſe noſtra omnia.* Thomas de Vio: *Malè applicando ſcientiam incurritur error in fide, & ſic paulatim perditur fides.* Hilarius in Fragmentis, *Hoc ita ſæpe eſt, vt cùm incrementa vitiorum detrimenta in amore Dei fecerint, veſanum deprauatæ ſcientiæ ſtudium increſcat.*

VII. Ad ſecundam probationem, negat Apoſtolum eo loco intelligere quælibet mala opera; ſed tantùm quæ procedunt ab infidelitate, quia loquatur de Iudæis non ſincerè conuerſis ad fidem. Atta-

E lia opera Papam nec facere, nec facere poſſe. Sed fallitur: nam Apoſtolus loquitur generaliùs, *Factis negant* (inquit,) *quum ſint abominandi, & rebelles, & ad omne opus bonum reprobi.* Quaſi diceret: Quicunque abominandus eſt & rebellis, & ad omne opus bonum reprobus, is factis negat Deum. Cui nos maiori addimus aſſumptionem noſtram: At Pontifices quidam abominandi ſunt, & rebelles, & ad omne opus bonum reprobi. Ergo factis negant Deum.

F VIII. Non eſſe verò tantùm de factis quæ procedunt ab infidelitate, verum, probatur ex non diſſimili loco, prioris ad Timotheum quinto, *Si quis ſuis & maximè domeſticis non prouidet, fidem abnegauit, & eſt infideli deterior.* Hîc enim excipi iam non poteſt, agi de Iudæis non ſincerè conuerſis. Fides enim Iudæorum non docebat ſuos negligere. Itaque ſenſus eſt, eum, qui malis operibus ſtudet, etiamſi aliàs profiteatur Chriſtum; re verâ tamen eſſe infidelem. Cùm ergo illud de non paucis

G Pontificibus dici poſſit, hoc cur negetur, nulla eſt ratio: ſed mera pertinacia.

IX. Secundum argumentum: Quicunque deponi poteſt, cùm eſt à fide deuius, idem non dicendus eſt infallibilis. At Papa deponi poteſt, cùm eſt à fide deuius. Ergo non dicendus eſt in fide infallibilis. Antecedens patet ex multis locis variorum auctorum, qui cùm de auctoritate Romani

Epiſcopi loquuntur, excipiunt hunc (vt vulgò loquuntur) caſum, ſi inciderit in hæreſim: quod fruſtra, imò ineptè facerent, ſi certum eſſet nunquam labi poſſe in hæreſim. Neque enim ſolet caſus poni impoſſibilis, niſi ab iis fortè qui carent ſenſu communi.

X. Auguſtinus ad Generoſum epiſtolâ centeſimâ ſexageſimâ quintâ, poſt enumeratam Pontificum Romanorum ſeriem, *In illum ordinem Epiſcoporum, qui ducitur ab ipſo Petro vſque ad Anaſtaſium, qui nunc eandem Cathedram ſedet, etiamſi quiſquam traditor per illa tempora ſubrepſiſſet, nihil præiudicaret Eccleſiæ & innocentibus Chriſtianis.* Diſertus eſt etiam canon Si Papa, in Decretis Gratiani diſtinctione quadrageſimâ: qui etſi Papæ impudentiſſimè aduletur, tamen non potuit hunc caſum non excipere, *Huius* (inquit) *culpas iſtic redarguere præſumit mortalium nullus: quia cunctos ipſe iudicaturus, à nemine eſt iudicandus: niſi deprehendatur à fide deuius.* Nec Bellarminus negat multis canonibus idem ſtatui.

XI. Poſt hos canones ea triniſſima erat Papiſtarum ſententia, vt docet Ioannes de Turrecremata in ſumma de Eccleſia libro ſecundo, capite nonageſimo tertio, ipſe non aliter ſentiens, *Eandem* (inquit) *ſententiam ſequuntur alij clariſſimi & præcipuè in Theologica facultate magiſtri.* Tum nominantur Albertus, Thomas, Alexander de Ales, Bonauentura, Petrus de Tarentaſia, Innocentius quintus, Vlricus, Richardus de Altauilla, Petrus de Palude, Herueus, Auguſtinus de Anchona, Alexander de Alpidio. *Qui omnes* (inquit) *apertiſſimè tradunt & atteſtantur Romanum Pontificem verum & indubitatum, extra caſum hæreſis ſtrictè ſumptæ, nullum in terris iudicem habere ſuperiorem.*

XII. Bellarminus reſpondet dupliciter. Primò, iſtos omnes loqui de errore Pontificis perſonali, non iudiciali. Nam Pontifex ſi poſſit eſſe hæreticus, ſolùm erit, negando aliquam veritatem antea definitam: non autem poteſt eſſe hæreticus, dum ipſe aliquid noui definit: tunc enim non ſentit contra aliquid definitum ab Eccleſia. Illi autem loquuntur expreſſè de hæreſi: igitur non loquuntur de errore iudiciali, ſed perſonali Pontificis.

XIII. Secundò, negat illos velle dicere, Pontificem etiam vt priuatam perſonam poſſe errare; ſed tantùm non poſſe Pontificem iudicari: Quia tamen non eſt omnino certum, an poſſit necne eſſe hæreticus: ideò ad maiorem cautelam, addunt conditionem, niſi ſit hæreticus.

XIV. Sed prior reſponſio valde eſt abſurda. Primùm ad Controuerſiam præſentem non intereſt inter errorem perſonalem, & iudicialem: Nam mendacium illud officioſum, à quo tantopere horrebat Auguſtinus, non erat error iudicialis; non enim definiebat aliquid; ſed narrabat tantùm. Ergo erat perſonalis. Et tamen negabat Auguſtinus ſuam Scripturæ conſtare poſſe auctoritatem in definiendis Controuerſiis, ſi illud ipſum admitteretur mendacium. Similiter & nos Epiſcopum Romanum: ſi concedatur eſſe poſſe hæreticum, vt particularis eſt perſona, negamus ſatis habere auctoritatis, vt ſit regula fidei.

XV. Secundò nego illos ſiue Canones, ſiue auctores diſtinguere errorem perſonalẽ à iudiciali; & hanc non diſtinctionẽ ſed diſtractionem importunè à Ieſuitâ excogitatam dico. Nam etiam Iuo Carnotẽſis, cùm excuſaret Paſchalem ſecundum; ita loquitur epiſtolâ ducenteſimâ trigeſimâ quintâ; interpretando dictum Chriſti de Scribis & Phariſæis, ſedẽtibus in Cathedra Moſis, *Vult enim hac ſententia, præcepta præſidentium ad Cathedram pertinentia obedienter impleri; etiamſi tales ſint, quales erant Phariſæi: non eos factioſa conſpiratione à ſuis ſedibus remoueri. Si verò ea præcipiant, quæ ſint contra doctrinam Euangelicam vel Apoſtolicam, ibi non eſſe eis obediendum exemplo docemur Pauli Apoſtoli.* Vtroque enim membro præceptorum meminit.

XVI. Eſt autem inepta ad hanc fulciendam diſtinctionem ratio, quam ſic in formam redigo: Omnis Pontifex hæreticus negat aliquam veritatem antea definitam. At nullus Pontifex aliquid noui definiens, aliquam negat veritatem antea definitam. Ergo nullus Pontifex aliquid noui definiens, eſt hæreticus. Deinde: At hi canones loquuntur de Pontifice hæretico. Ergo non loquuntur de Pontifice aliquid noui definiente. Ideóque nec de eius errore iudiciali. Hæc verò ſcatent ineptiis, vt ſerò mirer adeò ſui Bellarminum potuiſſe obliuiſci.

XVII. Primò, ſi hæ veræ ſunt concluſiones, oportet nihil eſſe iudiciale, niſi cùm noui aliquid definitur. At hoc eſt falſiſſimum. Iudiciale enim dicitur non habitâ ratione eius rei quæ definitur, ſed rationis ſecundùm quam definitur: Nam ſi præcipitanter, nec re cognitâ, aut abſque legitimâ auctoritate; proceditur, tum nihil ſit iudiciale: ſin autem leges ſeruentur, non poteſt negari eſſe decretum aliquod iudiciale. Aliàs, quotieſcunque de eâdem re ſecundò vel tertiò habetur cognitio, nihil eſſet iudiciale. Quod tamen, contra eſt: nam tum in Conciliis, tum à Decretalibus infiniti canones leguntur ſimiles.

XVIII. Exempli gratiâ. Synodus Nicæna cùm ordinem ſanciret, ſedium Patriarchalium, nihil noui ſe decernere teſtatur: τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω. *Antiqua* (inquit) *conſuetudines obtineant*, canone ſexto. Et Trullenſis canone trigeſimo ſexto, *Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων πατέρων τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων, καὶ τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα τῶν ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντων νομοθετηθέντα, ὁρίζομεν, Renouantes ea quæ conſtituta fuerant à centum quinquaginta patribus ſanctis in hanc regiam vrbem coactis, & à ſexcentis triginta Calchedone congregatis, definimus.* Erat tamen vtraque definitio iudicialis. Ergo aliquid eſt iudiciale, quo nihil noui definitur.

XIX. Secundò negatur aſſumptio. Nam quoties definitur vt aliquid credatur, quod antea nunquam fuit creditum in Eccleſiâ, tum verè aliquid noui definitur. Quod ſi nihil noui definitum impugnaret aliquam veritatem olim definitam: tum ſequeretur nihil poſſe definiri credendum, quod nunquam antea ſit creditum, quod impugnet aliquam veritatem olim definitam. Et ſic excuſarentur omnes hæretici. Exempli gratiâ, ante Arium, nunquam definitum fuerat Filium eſſe minorem Patre: & tamen cùm primùm definitum eſt, impugnauit ſine dubio antiquam veritatem; quæ docet Filium eſſe in diuinis æqualem Patri. Quinetiam omnibus hæreticis ſemper obiecta fuit nouitas.

XX. In ſecunda reſponſione, primum illud accipio, quod dat, nondum ſatis conſtare, aut certum eſſe, Epiſcopum Romanum non poſſe eſſe hæreticum. Vnde neceſſariò concluditur non

eſſe re-

eſſe regulam Fidei: Nam ſi (vt diximus initio) hæreticus ſit vt homo; certè non poterit orthodoxus eſſe vt Pontifex: aliàs ita excuſarentur omnes Epiſcopi, non eſt enim magis in Romano diſtinctum aut ſeparatum officium à priuatâ perſonâ, quàm in alio quolibet.

XXI Secundò falſum eſt eos non credidiſſe Epiſcopum Romanum, vt priuatam perſonam, in hæreſim cadere poſſe. Nam fieri non poteſt, vt ſit hæreticus quatenus Epiſcopus, quin ſit hæreticus quatenus homo. At illi agnouerunt eſſe poſſe hæreticum quatenus Epiſcopus eſt, hoc eſt fungens ſuo munere, vt in præcedenti reſponſione obſeruatum eſt. Ergo illud etiam agnouerunt.

XXII. Et confirmatur primùm ex Ioanne de Turrecremata: qui in ſumma de Eccleſia libro quarto, parte ſecunda, capite decimo octauo & ſequentibus, hunc caſum coniunctè tractat tam de Epiſcopo Romano, quã de aliis Epiſcopis. *Duximus hic diſputandum, an prælatus Eccleſiaſticus ſiue ſit Papa, ſiue quicũque alius inferior prælatus, factus hæreticus pertinax ſit ipſo facto, iure & poteſtate prælationis priuatus.* Et concludit affirmatiuè. Cùm igitur eodem ſenſu diſputauerit de vtroque, & verè crediderit minores quos appellat prælatos incidere poſſe in hæreſim: profectò neceſſe eſt eum credidiſſe hoc ipſum de Papa.

XXIII. Tertium argumentum, eſt ex autoritate non paucorum qui Epiſcopum Romanum hæreticum eſſe poſſe diſertè pronunciauerunt, qui tamen omnes Papiſtæ fuerunt. Lyranus in decimum ſextũ Matthæi, *Multi Principes, & ſummi Pontifices, & alij inferiores inuenti ſunt apoſtataſſe à Fide.* Carthuſianus in feſto Sancti Hilarij, *Nec verba Hieronymi poſſunt ſic ſumi, quòd omnes ſummi Pontifices fuerunt, & erant* (lego erunt) *verè Catholici, quia huius oppoſitum in multis legitur locis.*

XXIV. Æneas Syluius de Geſtis Baſilienſis Concilij libro primo, *De Romanis Pontificibus liceret exẽpla admodũ multa referre, ſi tempus fineret, quoniam aut hæretici, aut aliis imbuti vitiis sũt reperti. Nec nos fugit Marcellinũ iuſſu Cæſareo, idolis thurificaſſe: aliũ verò, quod maius & horribilius eſt, Diabolica fraude Romanum Pontificatum aſcendiſſe.* Cuſanus Concordantiæ libro primo, capite decimo quarto, *Tam in ſucceſſione directa in linea recta Pontificum Romanorum quàm collateralium, certi Pontifices in hæreſim ceciderunt.*

XXV. Adrianus Florentius, in ordine Epiſcoporum Romanorum eius nominis ſextus, de Sacramento Confirmationis articulo tertio ad finem; *Dico, quòd ſi per Eccleſiam Romanam intelligatur caput eius, puta Pontifex, certum eſt quòd poſſit errare, etiam in iis quæ tangunt Fidem, hæreſim per ſuam determinationem aut decretalem aſſerendo: plures enim fuerunt Pontifices Romani hæretici.* Iacobus Almain de autoritate Eccleſiæ capite decimo, *Papa poteſt errare, errore iudiciali, de errore perſonali omnibus notum eſt.* Atque hanc propoſitionem prolixe probat.

XXVI. Alphonſus de Caſtro contra hæreſes libro primo, capite ſecundo, *Papam Fide errare poſſe, vt multis [illegible] tenent etiam ex his qui Papatui plurimum [illegible] quos eſt Innocentius eius nominis quartus Pontifex in capitulo primo de ſumma Trinitate.* Idem capite quarto, *[illegible] homo errare poteſt in Fide, etiamſi Papa ſit.* Et paulò poſt, *Quod autem alij dicunt, qui errauerit in Fide obſtinate, iam non eſſe Papam, atque per hoc affirmãt Papam non poſſe eſſe hæreticum, eſt in re ſeria verbis velle iocari. Ad hunc enim modum quis poſſet citra impudentiam aſſerere, nullum fidelem poſſe in Fide errare: nam cum hæreticus fuerit, iam deſinet eſſe fidelis.* Et iterum, *Non credo aliquem eſſe adeò impudentem Papæ aſſentatorem, vt ei tribuere hoc velit, vt nec errare, aut in interpretatione Sacrarum literarum allucinari poſſit. Nam cùm conſtet plures eorum adeò illiteratos eſſe, vt Grammaticam penitus ignorent, qui fit vt ſacras literas interpretari poſſint?*

XXVII. Carranza Controuerſia quarta tractãs quæſtionem de Autoritate Concilij ſupra Papam, cùm negaret vllum eſſe criminis caſum, in quo Eccleſiæ vniuerſalis paſtor iudicari, aut deponi poſſit ab vllo Epiſcoporum Concilio, *Caſum tamen* (inquit) *hæreſis omnes excipiunt.* Et pòſt, *Quòd autem Papa hæreticus eſſe poſſit, nemo eſt qui ambigat.* Deinde, poſtquam prolixè tractaſſet eorum ſententiam & argumenta, qui contrà aſſerunt eſſe non poſſe hæreticum, tandem, *Hæc ſolutio non inuoluitur tantis difficultatibus, atque aliæ præcedentes: ſed vtinam tam vera eſſet, quã eſt facilis & pia. Nõ auſim affirmare, nec eſt veroſimile nullum Epiſcopum aliquem Romanum Fide erraſſe.* Canus libro ſexto, capite vltimo, *Non eſt negandum, quin ſummum Pontifex hæreticus eſſe poſſit: cuius rei exemplum vnum item & alterum forſitan proferetur.* Driedo de dogmatibus libri quarti capite tertio, *Quamuis propter promiſſiones Saluatoris ſit firma fide credendum, Petrum non defeciſſe finaliter à fide, hoc tamen non oportet ſic credere de ſucceſſoribus Petri, qui neque in fide ſunt confirmati, vt Petrus, neque tales habuerunt promiſſiones à Chriſto, qui dixit, Sedebitis ſuper ſedes duodecim. Neque videtur vlla eſſe Scriptura, qua cogamur credere vniuerſalis Eccleſiæ Pontificem non fieri vnquam hæreticum.*

CAP. IX.

De Eleuthero Papa.

VEnio ad exempla: id eſt, ad experientiam, quã vulgò magiſtram dicunt ſtultorum: vt Papiſtas oporteat eſſe etiam infra ſtultos, qui ne certis quidem euentibus admoneri poſſunt ſuos Papas eſſe homines. Quemadmodum autem Bellarminus libro quarto de Pontifice capite tertio, probat cæteras ſedes Patriarchales defeciſſe: quia in eis ſederunt hæretici: vt Conſtantinopoli Macedonius, Neſtorius, Sergius: Alexandriæ, Georgius, Lucius, Dioſcorus, Syrus: Antiochiæ, Paulus Samoſatenus, Petrus Gnaphæus, Macharius: Hieroſolymis, Eutychius, Irenæus, Hilarius, Ioannes. Sic nobis eodem iure licebit Romanæ ſedi obiicere, Eleutherum, Iulium, Liberium, Felicem, Anaſtaſium, Honorium, Ioannem vigeſimum ſecundum. De quibus tamen, quia repugnant aduerſarij, longior erit inſtituenda diſputatio. Scripſerunt de eis Papiſtæ, Bellarminus libro quarto de Pontifice, Gretſerus Apologia eiuſdem libri; Baronius in Annalibus variis locis, Sanderus in Monarchia, Pighius capite octauo libri quarti Hierarchiæ Eccleſiaſticæ, Coſtonus Inſtitutionis libri ſecundi capite decimo tertio.

II. Eleutherum videamus. Quanquam Bellarminus mauult Zephyrinum: ſed melius iudicium Pamelij & Iunij, quanquam vter fuerit, parum intereſt. Tertullianus contra Praxeam, ſtatim initio, *Idem Praxeas, tunc Epiſcopum Romanum, agnoſcentem iã Prophetias Montani, Priſcæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem Eccleſiis Aſiæ, & Phrygiæ inferentem, falſa de ipſis Prophetis, & Eccleſiis eorum aſſeuerando, & præceſſorum eius autoritates defendendo, coegit, & literas pacis reuocare iam emiſſas, & à propoſito recipiendorum chariſmatum cõ-*

ceſſare. Ita duo negotia Diaboli Praxeas Romæ procurauit, Prophetiam expulit, & hæreſim intulit: Paracletum fugauit, & Patrem crucifixit. Ad quæ verba Beatus Rhenanus annotauerat, *Epiſcopus Romanus montaniʒat.*

III. Bellarminus reſpondet; primò non eſſe omnino fidem habendam Tertulliano in hac parte: Ratio prima; quia eſſet Montaniſta: altera; quia paulò antè, Artemon falſò iactauerat, Victorem ſecum ſentire, teſte Euſebio hiſtoriæ libro quinto, capite vigeſimo ſeptimo. Tertia: quia nec Euſebius, nec vllus alius notauit hunc errorem in Pontifice Romano. Secundò, reſpondet, credibile eſſe Zephyrinum à Montaniſtis perſuaſum fuiſſe, doctrinam Montani non eſſe diuerſam à doctrina Romanæ Eccleſiæ; & ideò voluiſſe eis pacem dare: non quòd approbaret errorem: ſed quòd exiſtimaret falſò accuſatos Montaniſtas.

IV. Sed ego multò minùs fidem habendam Bellarmino qui ſit Papiſta: & quidem adeò pertinaciter, vt omnino decreuerit nihil agnoſcere, quo vel tantillum derogetur Paparum auctoritati: ſitque paratus fidem negare omnibus etiam manifeſtiſſimis, antiquiſſimiſque & locupletiſſimis teſtibus: ne Conciliis quidem cedere potiùs quàm non ſingulos Papas longè vltra humanitatis ſortem euehere: Montaniſtam fatemur fuiſſe Tertullianum: atque ob hanc cauſam maiorem illi fidem habendam hac parte: quia tantò certiùs ſcire potuit ea quæ in ea hæreſi geſta fuerunt. Tum autem Tertullianus, iis viuebat temporibus: & quidem fortè Romæ erat: ſaltem ſi Eleutherius is Papa fuit, non Zephyrinus: vt videre eſt apud Pamelium in Tertulliani vita.

V. Nam de Artemone quid dicam? Næ ſui ſemper ſimilis Bellarminus. Sic paulò pòſt aſſeret acta Concilij ſexti eſſe falſata: quia in quinto nonnulli quaterniones deprehenſi fraudulenter inſerti. Sic alius quiſpiam in Ieſuitæ ſchola doctus aſſeret, Solem ſingulis menſibus Zodiacum percurrere: quia etiam Luna percurrat. Et teſtudines velociſſimas eſſe; quia & lepores. Et quid non quilibet quidlibet ea quolibet? Imò vide indicij *ἀνωμαλίαν*. Quum hac parte negant fidem habendam Tertulliano; tum verò hunc ipſum locum diligenter annotant; vt Papæ auctoritatem in immenſum extollant. Sic enim Rhenanus annotauerat, *Attende ſummam Romani Pontificis auctoritatem, etiam illis temporibus, dum aliquid aut recipit aut damnat.* Et Pamelius, qui aliàs videtur natus ad Rhenanum traducendum: hanc annotationem omiſſam noluit: quæ tamen nihil habet virium: quum ſit ea ignoratione eorum temporum: quibus quilibet Epiſcopus, poterat cuilibet pacem dare; nimirum admiſſo in communionem ſuam: ſuam, inquam, non etiam aliorum omnium: itaque pacem dare dicebatur, ſui reſpectu. Sed ad rem redeo. Si hac in parte Tertullianus fidem non meretur; quomodo poteſt vtilis eſſe tantæ auctoritati ſtabiliendæ? Aut ſi vtilis tantæ auctoritati ſtabiliendæ; quomodo hac parte fidem non meretur? Niſi fortè illud *non omnino*, inſidioſum eſt; & ſignificat, fidem habendam Tertulliano, quatenus eſt Romanis commodis commodus: non habendam verò, quatenus eiſdem eſt incommodus. Egregiè. Sic puto olim non nemo dixit, τὸν ἄνθρωπον ἐϛὶ μικρὸν ἀπαιτῶν.

VI. Ad ſecundum reſpondeo; meras eſſe Bellarmini coniecturas, & diuinationes: quas tam fa-

A cile ſit nobis contemnere: quàm illi comminiſci. Maximè cùm refutentur ex ipſis Tertulliani verbis. Nam is diſertè dixit, *Agnoſcentem iam Prophetias*: Quid hoc eſt autem, niſi iam approbantem, admittentem, recipientem? Atqui ſi putaſſet Montani doctrinam conſonam doctrinæ Romanæ; hæc autem non admiſiſſet Prophetias Montani, Priſcæ, & Maximillæ: tum nihil ineptius, quàm dicere, eum agnoſcere eas Prophetias.

VII. Inſtat Gretſerus: illud *approbare*, non eſſe
B Tertulliani: ſed eſſe gloſſema, imperitiæ vel potiùs odij in Pontifices. Imò hæc ipſa inſtantia; meræ eſt imperitiæ commentum; vel potiùs cæcæ illius obedientiæ, quam Ieſuitæ Romanis Pontificibus iurarunt. Nam primò quis neſcit; hanc ei verbo ſignificationem eſſe? Cicero pro Milone: *Cùm tota Italia facti illius gloriam libenter agnoſceret.* Imò ipſe de ſeipſo Tertullianus paulò pòſt, *Nos quidem poſtea agnitio Paracleti atque defenſio disiunxit à Pſychicis.* Quis non videt Agnitionem pro approbatione ſumi?
C Ergo ne idem ſenſus negetur cùm de Romano Papa agitur, vbi illud ipſum agnitionis vocabulum vſurpatur. *Agnoſcentem* (inquit) *iam Prophetias Montani.* Et pòſt, *Et ex ea agnitione pacem Eccleſiis Aſiæ & Phrygiæ inferentem.* Quanquam coniecturis nihil opus: quum ipſe Tertullianus ſit diſertus. Non enim dixit duntaxat; agnoſcentem iam Prophetias Pontificem: ſed etiam Praxeam, tum eùm diſſuaſit eam pacem, Prophetiam expuliſſe Romæ; paracletùmque fugauiſſe. Quomodo expuliſſe, fugauiſſe,
D ſi non iam admittebantur?

VIII. Præterea, vt demus ita impoſitum Pontifici; quæ hæc malum tanta eſt ſocordia? Adeòn' malè eſſe Eccleſiæ conſultum; vt Regula fidei tam facilè decipiatur? Et quidem in rebus tanti momenti; & quæ fidem ipſam peſſundant? Non enim in eo tantum erat momentum, quod pax dabatur Cataphrygibus: etſi non debent facilè hæretici admitti in pacem Eccleſiæ: ſed longè maximum; quòd Prophetiæ admittebantur: pa-
E racletus excipiebatur: id eſt, ipſi hæretici vnà cum ſuis hæreſibus introducebantur in Eccleſiam. Atque hæc ſocordia, eo indignior, quo crebrior. Nam & in Acacio poſtea ſimiliter peccaſſe dicet Baronius Anaſtaſium: & in Arianis Liberium Bellarminus.

IX. Imò Gretſerus; Non negamus, quin Pontifex falſis relationibus in errorem circa aliquod particulare factum induci queat. Et Bellarminus addit exemplum Conſtantini, cui Arius confeſſio-
F nem obtulit tanto artificio, vt à Catholicis putaretur Catholica.

X. Eſto verò ita, inquam: Et Romanis Pontificibus poſſit fraus fieri. Nec aliter in Zephyrino, ſiue Eleutherio, ſiue poſtea Anaſtaſio, & Liberio, non minùs quàm in Conſtantino, defleamus ſortem humani ingenij. Sed primò, concedendum id humanæ infirmitati: non tamen propterea huiuſmodi homunciones, in quorum aures tam facilè mendacia ſeſe inſinuant; conſtituendi ſunt, Ca-
G non fidei. Nec verò Conſtantinus ille verè magnus eo ſeſe vnquam iactauit titulo.

XI. Quanquam longè Conſtantino imprudentiùs ſeſe Zephyrinus geſſit. Nam idem à quo hanc habet hiſtoriam Rufinus libro hiſtoriæ decimo, capite vndecimo, negat hoc aſtu quiſquam promouiſſe Arium. *Miratus quidem eſt Imperator,* (inquit) *& putauit vnam eandémque in ipſius & Concilij dudum*

Iij dudum geſtis expoſitione ſententiam contineri: tamen in nullo relaxat animi vigorem: ſed rurſus eum ad Concilij remittit examen. Et paulò pòſt, *Ab his quidem, qui primò captis eius fauentes, cum ſimulatione ſubſcripſerant, facilè receptus eſt. Cùm verò Alexandriam perrexiſſet, ibi omne eius fruſtratur inceptum.* Viden' exitum felicem prudentiſſimi conſilij? Sed audi apophthegma. *Quoniam quidem dolis apud ignorantes locus eſt: ſcientibus verò dolum intendere, non aliud eſt, quàm riſum mouere.* Quid ergo? mouerátne riſum Zephyrino Eleutheróve paracletus Montani? Imò locum habnerant Prophetiæ. Et hunc peritum quis dicat? Et hũc ignorantem quis neget? Et hunc Canonẽ Fidei quiſquam aſſerat? In quo ille tàro peccauit grauiùs, quanto certiùs omnem illi excuſatioois anſam ablatam. Non enim leui rumuſculo, nulláque habita cognitione Montani paracletus damnatus fuerat. Lege Pamelium in vita Tertulliani: intelliges non ſolùm Romæ, & in Galliis Epiſcopos: ſed etiam in Aſia, ſæpenumero, & multis in locis in vnum conuenientes, prophetiam illam falſam exploraſſe, deteſtabilem oſtendiſſe, ac Montaniſtas communione priuaſſe.

Cap. X.

De Liberio Romano Epiſcopo.

I. Liberius cùm pro veritate Catholica primũ, próque Athanaſio animoſiſſimè obſtitiſſet Arianis, ipſíque adeò Conſtantio Imperatori, deportatur in exilium. In exilio fuit triennium, ſuffecto in eius locum Felice ſecundo, qui ſe ſi minùs Arianum, at certè Arianis exhibuit valde amicum. Interea Liberius tum fractus longi tædio exilij, tum victus quorundam ſuaſionibus, conſenſit Imperatori: communicauit Arianis horúmque ſubſcripſit confeſſioni, & Romam reuerſus eſt.

II. Hieronymus in Catalogo in Fortunatiano; *Fortunatianus in hoc habetur deteſtabilis, quòd Liberium Romanæ vrbis Epiſcopum, pro fide ad exilium pergentem primus ſolicitauit ac fregit, & ad ſubſcriptionem hæreſeos compulit.* In Chronico, *Liberius tædio victus exilij, & in hæreticam prauitatem ſubſcribens Romam quaſi victor intrauit.* Gobelinus Coſmodromij capite vigeſimo primo ætatis ſextæ hæc eadem Hieronymi deſcripſit verba. Lyranus in Zachariæ vndecimum, *Poteſt etiam exponi de Liberio Papa, qui dicitur paſtor ſtultus, eo quòd fuit finaliter Arianus.* Platina, *Conſtantius Liberium ab exilio renocat, qui imperatoris beneficio motus cum hæreticis in rebus omnibus, vt quidam volunt, ſentiens illud tamen cum Catholicis tenebat, hæreticos ad fidem redeuntes non eſſe baptizandos.*

III. Liberium tamen defendunt Pighius Hierarchiæ libro quarto capite octauo. Nicolaus Sanderus de Monarchia viſibili libro ſeptimo. Bellarminus de Pontifice libro quarto, capite nono: Gretſerus Apologiæ ſecundæ libro quarto, capite nono; Baronius Annalium tomo tertio. Et primò eius tempora trifariam diſtribuunt: vt primum ſit ab initio Pontificatu ad exilium vſque: ſecundum in ipſo reditu ab exilio: tertium poſt reditum ab exilio. Et primo tertióque tempore fuiſſe orthodoxum piúmque pro certo ſtatuunt: in ſecundo qualis fuerit dubium relinquunt. Et quia de primo tempore ſatis conſtat, de tertio ſic colligunt.

IV. Primò, Socratem libro quarto, capite vndecimo, teſtari Liberium noluiſſe Macedonianos ad Eccleſiam recipere, niſi apertè hæreſim deteſtarentur. Secundò, poſt mortem habitum ſanctum. Apud Ambroſium de Virginibus libro tertio: Epiphanium hæreſi ſeptuageſima quinta: Baſilium epiſtola ſeptuageſima quarta: Siricium Epiſtola ad Himericum.

V. Reſpondeo, diſtinctionem temporum mihi non diſplicere. Etſi autem de tertio tempore poſſit etiam dubitari, cùm Sozomeni vnicum ſit teſtimonium, reliqui autem omnes prorſus taceant, quid tum fecerit Liberius: vix omiſſuri ſaltem Latini, qui huic impensè fauent: tamen non exiſtimo abſurdum eſſe, ſi concedatur tandem ad mentem rediiſſe: quod aliis accidit plurimis, qui eadem tempeſtatis vi abducti fuerant ad Arianas partes: maximè verò mortuo iam pridem Conſtantio, cui ſuam Liberius teſtitutionem debuit. Nam hęc, quæ de Macedonianis narrantur, acciderunt Valentiniano & Valente imperantibus, poſt mortem non tantùm Conſtantij, ſed etiam Iuliani, & Ioniani ſucceſſorum.

VI. Sed in ea ſanctitate quid ſit momenti, intelligant ab exemplo ſimili, qui omnia mirantur in Epiſcopo Romano. Apud Baronium anno quadringenteſimo oonageſimonono Fauſtus Rhegienſis deſcribitur paragrapho trigeſimo *inſtar cauponis, qui miſcens aquã vino non iuſtificabitur*: paragrapho triceſimoſeptimo *nouus dogmatiſta*: paragrapho triceſimo tertio, *pro quo non poſſit aliqua in eius defenſionem vel excuſationẽ apologia elaborari, quem cõſtet in vniuerſo orbe Catholico impugnatum.* Denique quadrageſimo ſecundo, *Qui, cùm eius fallacia detecta eſſent, quibus conatus eſt reuellere Pelagianas ſcrobes in lapſum ſimplicium, abalienauit à ſe animos Epiſcoporum, atque deceſſit inglorius: quẽ miramur*, inquit, *ab aliquibus impudenter ſanè inſcribi ſanctum.* Hęc cùm ille omnia de Fauſto ſcripſiſſet, tamen in appendice tomi decimi ad hunc annum atque hũc paragraphum agnouit eſſe Sanctum appellatum, & cultum in Eccleſia Rhegienſi, erecto etiam templo: ídque Chriſtiano orbe ſpectante, Eccleſia Romana tacente, nemine penitus contradicente. Cur quęſo non excuſabitur Fauſti peccatum, & excuſabitur Liberij?

VII. Sed videamus quid in excuſationem medij temporis adferri potuerit. Primò Pighius poſt recitatum congreſſum Liberij cum Conſtantio, *Vides, Chriſtiane Lector*, inquit, *quales hæreticos nobis Romanos Pontifices obijciant, hoc eſt, glorioſiſſimum Chriſti confeſſorem, & qui inuictus permanſit veritatis athleta, compos victoriæ.* Hieronymi autem teſtimonium audet falſi accuſare, quod extat in Chronico, nempe ſubdititium & ab aliquo, ſeu dolo, ſeu ignorantia infartum.

VIII. Sed hæc nimia eſt aut ignorantia, aut impudentia. Hieronymiani Chronici fidem eleuat fruſtra. Primò, quia contra omnium codicum fidẽ. Secundò contra omnes teſtes. Enimvero, ſi hoc loco tantùm legeretur: poſſet nonnihil ineſſe ſuſpecti. Sed nullus autor, ſaltem Latinus, hiſtoriam, annaléſve, aut Chronicum ſcripſit Eccleſiæ, qui non huius meminerit Liberianæ perfidiæ: nec nulli Gręci notarũt. Athanaſius, Sozomenus. Quid Hilarium noſtrum dico, tam confidenter hanc ob cauſſam anathema ſæpius denunciantem Liberio? Vtinam verò ſtatim poſt congreſſum Conſtantij, animam reddidiſſet: tum verò nos etiam illum

glorioſiſſimum confeſſorem, inuictum veritatis athletam, & compotem Victoriæ non unum prædicaremus, ſed qui ab eo actu, totam eius vitam metitur, idem ille Meletium neget tandem Schiſmaticũ fuiſſe: & Oſium delirum ſenem: & Origenem hæreticum; & Tertullianum Montaniſtam: & Nicolaum archihæreticum. Nam iſtorum omnium initia non minùs fuere quàm Liberij pia, ſancta, & magni zeli.

IX. Bellarminus Liberij lapſum primò conatur in dubium vocare. Nam Sulpitium, Socratem, Sozomenũ, & Nicephorum, indicare ait ſemper eundem fuiſſe, nec vnquam de fidei conſtantia remiſiſſe. Etſi alioquin propter Athanaſij, Hilarij, Hieronymi autoritatem, rem vt certam & exploratam narrantium, propter etiam manuſcriptas ipſius Liberij literas, quæ aſſeruantur in Vaticana Bibliotheca, veriorem agnoſcat eorum ſententiam, qui hæreſi ſubſcripſiſſe dicunt.

X. Sed ego in his cogor candorem deſiderare. Nemo eſt enim ex laudatis autoribus, quid ſignificet, quod Bellarminus ait. Sulpitius teſtatur Liberium, paulò poſt exilium, reſtitutum ob Romanas ſeditiones. Socrates haud aliter, *Liberius non multò pòſt ab exilio reuocatus, ſedem Epiſcopatus proptereà recuperauit, quòd populus Romanus ſeditione conflata Felicem eiecerat.* At neuter aut aſſerit conſtantiam, aut negat lapſum. Sozomenus & Nicephorus non aſſerunt conſtantiam, & indicant lapſum. Nicephorus quidem libro nono, capite trigeſimo quinto, refert ſolicitatum à Romanis Imperatorẽ promiſiſſe Liberio reditum, *Si in eandem cum Epiſcopis ſuis concederet ſententiam*: quæ coniectura eſt non tenuis conſenſiſſe Liberium, quandoquidem reditum impetrauerit.

XI. Sozomenus autem capite decimo quinto Græci Codicis libri quarti diſertè ſignificat conſenſiſſe. Παρασκευάζουσι (inquit) συναινέσαι Λιβέριον. Christophorſonus vertit, *Conantur vt conſentiat.* Malè. Nã παρασκευάζειν non eſt conari: ſed potiùs efficere, perficere: rem (inquam) ad exitum perducere. Exempla. In Edicto Iuſtiniani de Fide, Πάντα τὰ ἐναντία ταύτης παρασκευάζουσιν αὐτὸν πρᾶξαι: quum de Iba ſermo eſſet, quem Synodus Chalcedonenſis, *compulit* (Sic enim Latinè in eodem Edicto) *contraria ſua Epiſtola peragere.* Plutarchus in Ariſtide, Τὸν Ὑπέρβολον ἐξοστρακισθῆναι παρεσκεύασαν. Franciſcus Barbarus vertit: *Egerunt vt Hyperbolus hoc exilij genere plecteretur.* Et verò non fuit initum duntaxat; ſed etiam euentu impletum. Meliſſæ capite quinquageſimo, Τὸν γνωστὸν οὐδὲ τῶν χρημάτων ἐνδεῶς εἰς τὸ τέλος ἄγει, τῇ ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ αὐτὸν ὑπερφέρων, καὶ ὑπέρτερον αὐτὸν ἐκείνου παρασκευάζων, *Peritum ne indigentia quidem deiicit, efferente eum in altũ Virtute, ac ſapientia, efficienteque, vt longè ſit illo ſuperior.* Demoſthenes Epitaphio: ὅσῳ περ αὐ τὸν ἐνδοξότερον καὶ ἀφθονώτερον τοῦτο παρεσκευασάμην. Quanto hoc libentiùs & liberaliùs curaui. Dionyſius Halicarnaſſeus Antiquitatum primò: ἔθνος τὸ μέγιστον ἐξ ἐλαχίστου γενέσθαι συνεχῶς παρεσκεύασαν. *Gentem ex minima effecerunt lapſu temporis vt euaderet in maximam.* Heliodorus Æthiopicõ primo, ἡ τύχη ἀπορρεῖν φόβῳ τὸ ξίφος τῶν χειρῶν παρεσκεύασεν: *Fortuna repẽtino timore gladi⁹ e manib⁹, vt elaberetur, effecit.* Nec ita multò pòſt, Τὸ μηκέτι ἐλπίζειν ἀναλγεῖς παρασκευάζει τὰς ψυχάς. Vuarskeuiſcus vertit, *Quod non ampliùs exſpectatur, efficit vt ad omnem ſenſum doloris agri animi occalleſcant.* Diodor⁹ Siculus libro decimo ſeptimo: ἀπολιπεῖν περὶ τὴν ἐπάνοδον ὁρμωμένην στρατιὰν παρεσκεύασεν. Alexander cùm

A videret poſt Darij mortẽ milites ſuos de reditu cogitare, habita oratione, *Eos paratiores reddidit ad reliquam expeditionẽ.* Quid plura? Chryſoſtomus homilia contra Anomæos: Λίθος πρὸς λίθον τριβόμενος πολλάκις σπινθῆρας ἐκπηδῆσαι παρεσκεύασεν, *Lapis lapidem terẽs plerũque ſcintillas exilire fecit.* Idẽ homilia in Sãctũ Paſcha, Εὔαν τὸν Ἀδὰμ παραβάτην παρεσκεύασεν. *Eua vt Adam præuaricaretur effecerat*: ſic enim reddidit Petrus Pantinus Tiletanus, Homilia in Geneſin triceſima ſexta. συνοδοιπόρον αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα παρεσκεύασεν, *Effecit vt pater*
B *comes fieret itineris.* de Abrahamo loquitur; qui non tantùm conatus eſt, ſed etiam effecit vt Thare pater ſecum iter ſuſciperet.

XII. Iam-ne ſatis exemplorum? Quanquam quid opus erat? Nam ſtatim ſequitur apud Sozomenum, ὁμοίως δὲ συνῄνεσε καὶ Οὐρσάκιος, καὶ Γερμάνιος ἐφρόνει, καὶ Οὐάλης, quæ rectè Chriſtophorſonus, *Conſentiunt itidem Vrſacius, Germanius, & Valens.* Ὁμοίως (inquit) Quomodo? aut quo ſenſu ſi reſtitiſſet Liberius, & ſua conſtantia conatum eluſiſſet Arianorum? Ergo
C ex Sozomeno tam certum eſt Liberium conſenſiſſe, quàm Vrſacium, Germanium, Valentem. Adde reliquos, quorum paulò antè protulimus teſtimonia. Quid certius? Itaque corrigendus Chriſtophorſonus; corrigendus Interpres Nicephori. Hic enim idem cum illo peccatũ peccat, in iis verbis quæ Nicephorus ab Sozomeno deſcripſit. Imò grauius alterũ: *Liberius* (inquit) *aliã quoq; ſeorſim fidei conſcripſit cõfeſſionẽ, qua omnes ab Eccleſiæ communione arcebat, qui filium Patri non ſecundùm ſubſtantiam & per omnia æqualẽ*
D *dicerent.* Quaſi hæc confeſſio fuerit prorſus Orthodoxa. At Sozomenus (vnde deſcripſit Nicephorus) dixit, κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον: interprete Chriſtophorſono: *Subſtantia & cæteris rebus omnibus ſimilem.* Nota Similem, non autem parem, ſiue æqualem: à quo Ariani non erant alieni.

XIII. Sed iam factum ipſum quomodo excuſentur, attendo: nam factum eſſe aliquid, non ſatis dignum Chriſtiana pietate, conſtat. Quicquid igitur id ſit, tamen negant hæreticum fuiſſe. Quomodo
E autem? Quia peccarit tantùm actu externo. Quod probant ex Athanaſio ad ſolitariã vitam agẽtes, dicente Liberium inuitum, & coactum vi tormentorum, feciſſe quod fecerat; nec eſſe cenſendam eius ſententiam, quam minæ & terrores extorſerant: ſed eam quam protulit, cùm liberos haberet affectus.

XIV. Rorſus hæreſim docuiſſe negant: Duo enim mala tantùm commiſiſſe: vnum, quòd ſubſcripſerit in damnationem Athanaſij: alterum, quòd cũ
F hæreticis communicãrit. In neutro autem fidem expreſſè violaſſe. Non in primo: quia etſi hæretici perſequerentur Athanaſium cauſſa fidei; tamen non cauſſam fidei; ſed crimina circa mores prætexebant: propter crimina autem Liberius conſenſit in eius damnationem, non propter fidem. Non etiam in altero: quia cum hæreticis communicauit, quòd Catholicos ſe fingerent: ſcribit enim in ſuis Epiſtolis, ſe communicaſſe cum Epiſcopis Oriẽtalibus, quia inuenit eorum fidem congruere cum Catholica, & a-
G lienam eſſe ab Ariana perfidia.

XV. Sed contrà: primùm; etſi ſolo externo actu peccaſſet, tamen quia erat Liberius non ſimpliciter Chriſtianus, ſed Epiſcopus, & quidem Romanus, inde confirmatur argomentum noſtrum: Semper enim fidei negotium infirmatum eſt. Quod patet inde, quia Arianis eo actu ſatisfactũ eſt: qui ſe inde futuros ſperarunt ſuperiores, ἐν τῷ Λιβέριον πεισθῆναι τοῖς

πάντων τάχιον κρατήσομεν, *Si Liberium flectere poſſumus nemo eſt quem non expugnemus.* Apud Athanaſium ad ſolitariam vitam agentes. Patet diſertius in ipſius Liberij Epiſtola ad Orientales apud Baronium: *Statuta omnium veſtrûm à me cum ſede Apoſtolica ſuſcipienda ſunt.* Quæ verba aliò referri non poſſunt, quàm ad negotium fidei. Quemmodum autem Papam quantumuis hypocritam, Papiſtæ credunt vtilem eſſe Eccleſiæ, ſi definiat actu ſaltem externo ea, quæ ſunt iuſta & ſancta: ſic omnino quamuis Liberius in mente reconditam ſeruarit veritatem, nihilominus hæreſin promouit, cùm actu illo externo ſubſcripſit hæreticæ confeſſioni. Ac proinde peccauit in regulæ naturâ.

X VI. Secundò ipſe Liberius negat ſe actu tantùm externo ſubſcripſiſſe. Verba ſunt eius hæc, ex epiſtola ad Orientales apud Baronium, *Fidem veram & Catholicam, quæ Sirmij à pluribus fratribus, & coepiſcopis noſtris tractata, & expoſita, & ſuſcepta eſt, ego libenti animo ſuſcepi in nullo contradicens.* Rurſus in altera ad Vrſacium, Valentem, & Germinium, anteſignanos Arianorum, *Non aliqua neceßitate compulſus, teſte Deo dico, ſed pro bono pacis & concordiæ, quæ martyrio præponitur, his literis conuenio vos, domini mei chariſsimi.* Quid? audimus teſtem Deum inuocatum, & negamus quicquam agi ex interno motu? Iterum, *Me autem cum omnibus vobis Epiſcopis Eccleſiæ Catholicæ pacem habere, his literis meis æquo & ſimplici animo ſcire debetis.* Audin' tu, æquum & ſimplicem animum? Ergo non ſolo actu externo. Et ſuis nos volunt Ieſuitæ coniecturis maiorem habere fidem, quàm ipſis Liberij diſertis verbis? Tam ſunt æquitatis amantes!

X VII. Audio libenter Athanaſium culpam reiicientem in Arianorum ſæuitiam. At primùm ea non purgatio eſt, ſed tantùm humana atque amica excuſatio. Solemus enim amicorum errores vel ex imprudentia, vel ex vi illata, eleuare: nemo tamen vnquam hac tam tenui excuſatione habitus eſt innocens. Et ſanè id nihil eſt aliud quàm iudicij corruptelam excuſatione alieni arbitrij defendere, vt verbis vtar Hilarij in fragmentis. Itaque nego ſequi, ſi victus incommodis exilij (nulla enim alia fuerunt) ſubſcripſit, ideò externo tantùm actu peccaſſe. Deinde hæc generalis eſt excuſatio, τὰ γὰρ ἐκ βασάνων παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γνώμην γενόμενα, ταῦτα οὐ τῶν φοβηθέντων, ἀλλὰ τῶν βασανιζόντων ἐστὶ βουλήματα, *Quæ enim per tormenta contra priorem ſententiam fiunt, ea iam non perterritorum, ſed torquentium voluntates ſunt.* Expecto igitur vt alios plurimos, qui ſimiliter fracti ſubſcripſerunt, aſſerant, actu externo duntaxat peccaſſe. Quod ſi eſt abſurdum, quid attinet in Liberio tam apertè prodere τὴν προσωποληψίαν? Certè olim Origenem Epiphanius teſtatur inuitum ſacrificaſſe: is tamen ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξώσθη.

X VIII. Iam peccata duo quàm cautè colligunt, quàm callidè extenuant? Subſcripſit damnationi Athanaſij, fidem non violauit. Primùm conceditur ſanè, ſi placet: ſed quantum idipſum peccatum fuerit, diſcant quæſo in alia perſona, & diſcant ex Baronio. Nam ſolet hoc genus hominum tam alienum eſſe à crimine τῆς προσωποληψίας, ſcilicet, vt in aliis liberè, imò acriter damnent quæ in ſuis Pontificibus Romanis, tantùm non adorant. Baronius ergo ad annum trecenteſi-

A mum quinquageſimum tertium, paragrapho vigeſimo primo, *Ecce tibi, hic ille Vincentius Epiſcopus Capuanus, qui ad Nicenum magnum Concilium vnà cum collegis à Sylueſtro miſſus legatione honorificentiſsima perfunctus eſt: idémque ipſe (quod exprobrat Liberius) tum Romæ, tum in æquè magno Concilio Sardicenſi ſederat, cum aliis Epiſcopis, iudex ad cognoſcendam ac iudicandam ſæpius iudicio ventilatam Athanaſij cauſam; & candidum, vt aiunt, calculum pro eiuſdem abſolutione in vrnam ſæpe coniecerat: hic (in-*

B *quam) ſtipendiis omnibus Chriſtianæ militiæ digniſsimè per omne tempus emeritus, in vltimo ſenio conſtitutus, minimè conſiderans munus ſuum, quo Romani Pontificis vices ageret, nullam rationem ducens, ſua tam Angelis & hominibus veneranda canitiei, nec denique verens Deum & homines, adeò turpiter inflexus eſt, vel precibus, vel minis Arianorum atque Conſtantij, vt in ſummum Catholicæ fidei athletam, innocentiſsimum virum, toto Catholico orbe ſpectatum, in ipſum (inquam) magnum Athanaſium adeò ignauiter atque deformiter,*

C *quam optabant Ariani ſententiam damnationis intulerit, tam fœda ſubſcriptione obliterans, tot honeſtis perfunctus laboribus partam gloriam, aſpergénſque tam ſordida macula tantam ſui celebris nominis claritudinem.* Audiſtin' vehementiſſimam declamationem? Dignam certè Vincentio. Sed muta nomen, hiſtoria erit Liberij: etiamſi concedamus hunc non peccaſſe aduerſus fidem. Nam ſtatim Baronius, *Verum in lapſu continuit greſſum, ne in profundum præceps deferretur impietatis: nam non ſic ipſe velut Fortu-*

D *natianus Epiſcopus Aquileiæ, ſubſcripſit in Athanaſium, vt factus quoq; fuerit proditor fidei.* Quid ergo cauſę eſt, quominus Liberium dicamus nō conſideraſſe munus ſuum, non veritum Deum & homines: turpiter inflexum: ignauiter, & deformiter in magnū Athanaſium tuliſſe ſententiam, quam Ariani optabant, etiam ſi fidei proditor non fieret. Niſi fortè in legato fuerit nefas, quod in Epiſcopo Romano liberū.

X I X. Verùm non prætexi fidem in damnatione Athanaſij, ſed tantùm crimina, merum eſt

E mendacium. Itaque Bzouius Pontificis Romani capite ſecundo teſtatur conſenſiſſe in Athanaſij damnationem, hæreſis etſi non labe, tamen ſuſpicione laborantem. Et ſanè contrarium conſtat ex Dialogo Liberij cum Conſtantio, apud Theodoretum hiſtoriæ libro ſecundo, capite decimo ſexto: vbi non tantùm ſæpiùs vocatur Athanaſius impius, quod fortè ad mores referri poſſit: ſed etiam Euſebius Eunuchus dixit, *Athanaſius à fide Catholica alienus in Concilio Niceno declaratus eſt.* Et

F Liberius ipſe, *Eſto, quòd ego ſolus ſim: non tamen propterea cauſſa fidei ſit inferior.* At certè (inquit) Gretſerus, vt nonnumquam fides ſcelerato conatui prætexta fuerit, rarò id factum eſt, & obiter, & obliquè, & quaſi per cuniculos, vt eſſet verum (inquam) tamen Liberius has artes non ignorabat, ideò debuit cauere. Sed profectò maluit diſſimulare.

X X. Secundò, Arianis communicaſſe, quia Catholicos ſe fingebant, mera eſt impoſtura. Nam fingere ſe Catholicum is dicitur, qui ſua fide diſſimu-

G lata, Catholicam ſimulat, cui tamen non credit. At iſti eam, quę verè Catholica erat, odio habebant; ſuā eſſe iactabant Catholicā, hoc eſt, agnoſcendam pro Catholica, altera repudiata. Quomodo ſemper factū, vt ſe hæretici nunquā hæreticos dicerēt, ſed Catholicos. Imò in collatione Carthaginenſi Donatiſtę tertioquoq; verbo ſuū hoc nomē eſſe proteſtabātur.

Et Liberius tam fuit vel hypocrita, vel corrupti iudicij, vt appellant Epiſcopos Eccleſiæ Catholicæ, Arianos.

XX. Nec verum eſt, eum in literis profiteri, inueniſſe eorum fidem congruere cum Catholica: ſed potiùs teſtari, ſe credere eorum fidem eſſe Catholicam. *Sancta* (inquit ad Orientales ſcribens) *fides veſtra Deo, cognita eſt hominibus bonæ voluntatis.* Hæc verò verba ſignificant; non deprehendiſſe Liberium fidem eam, quam profitebantur Orientales, congruere cum ea fide, quam iam antè orthodoxi profitebantur: ſed potiùs, hanc eorum fidei confeſſionem, quamuis alia eſſet ab ea, quæ orthodoxorum eſſe pridem ſolebat, tamen à ſe veram eſſe credi.

XXI. Quid enim? Nónne conſtat, ſubſcripſiſſe formulæ fidei apud Sirmium editæ? Ipſe Liberius ad Orientales, *Dominus meus & frater communis Demophilus, dignatus eſt pro ſua beneuolentia fidem veram & Catholicam exponere, quæ Sirmij à pluribus fratribus & coëpiſcopis noſtris tractata, & expoſita, & ſuſcepta eſt: hanc ego libenti animo ſuſcepi in nullo contradicens.* Sozomenus aſſerit ſubſcripſiſſe formulæ in Encæniis Antiochiæ conſcriptæ, oblatæ à Baſilio, Euſtathio, & Eleuſio, prætexentibus, quoſdam ἐπὶ ἀφανισμῷ τοῦ ὁμοουσίου conari hæreſin quandam ſtabilire. Quid? quod idem Sozomenus aſſerit coactum ab Imperatore, vt confiteretur filium non eſſe Patri conſubſtantialem? ἐβιάζετο αὐτὸν ὁμολογεῖν μὴ εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ὁμοούσιον.

XXII. Reſpondent; eas confeſſiones, etſi non habeant vocabulum ὁμοούσιος, tamen eſſe catholicas; ac ſic exponi ab Hilario in libro de Synodis. Imò ipſum Liberium non modò non ſubſcripſiſſe confeſſioni Arianæ, ſed etiam ſuam edidiſſe, in qua apertè excommunicat eos qui filium Patri ſimilem in ſubſtantia, & in aliis rebus omnibus eſſe negabant. Idque ea de cauſſa, quia Ariani falſum rumorem ſparſerant, Liberium docere cœpiſſe, filium non eſſe patri conſubſtantialem.

XXIII. Sed hæc eò tantùm apta ſunt, vt imponant iis, quibus eſt incognita prorſus hiſtoria Eccleſiaſtica. Doctiores Bellarmini ridebunt audaciam. Nam Antiochiam quidem conuenerunt Epiſcopi nonaginta ſeptem, ἀφίκοντο μὲν (inquit Sozomenus libro tertio, capite quinto) ὡς ἐπὶ ἀφιερώσει τῆς νεουργοῦ ἐκκλησίας· ὡς δὲ τὰ ἔργα ἔδειξεν, ἐπὶ καταλύσει τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων, *prætextu quidem conſecrandæ recens conſtructæ Eccleſiæ: ſed reuera, ſicut euentus declarauit, vt decreta Concilij Nicæni abrogarentur:* id eſt, vt verbis vtar Nicephori libro nono, capite quinto, *ad profeſſionem* τοῦ ὁμοουσίου *apertè abolendam & decreta Nicena commutanda.* Etſi autem verum ſit, ita temperatam eam formulam, vt nihil exprimeret manifeſtè impium, tamen magnum id fuit verſutiſſimúmque artificium, nempe, *vt alia atque alia ſubinde mutatione pedetentim in gurgitem Arianorum homines delaberentur*; vt rectè Nicephorus obſeruauit.

XXIV. Quod ad Sirmienſem formulam ſpectat, id habet ſe in hunc modum: Photinus Sirmienſis Epiſcopus docebat filium Dei non eſſe ab æterno, ſed ex Maria ſumpſiſſe originem. Hac occaſione Conſtantius autoribus quibuſdam Epiſcopis Arianis Concilium cogit, in quo præter Photini condemnationem, tres fidei formulæ ſunt editæ. Prima Græcè, reliquæ Latinè. Græca οὔτε ὁμοούσιον, οὔτε ὁμοιούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν εἶπε, *neque eiuſdem, neque ſimilis eſſentiæ filium dixit*, ſed illos qui dicerent eum ſine principio eſſe, aut eſſentiam Dei dilatatam illum procreaſſe, aut eum συντετάχθαι, ἀλλὰ μὴ τῷ πατρὶ ὑποτετάχθαι, *componi, & non ſupponi patri* condemnauit.

XXV. Ex Latinis verò prior, tum de ſubſtantia, tum verum filius Patri conſubſtantialis, aut ſubſtantia ſimilis ſit, diſſerere vetuit. Quin potius præcepit, vt omnes Patrem confiterentur eſſe filio maiorem, honore, dignitate, deitate, ipſoque Patris nomine: filiumque ei ſubditum cum omnibus cæteris creaturis. Sed hæc poſteà non tam reuocata eſt quàm abolita tanquam temerè & imprudenter compoſita.

XXVI. Supereſt altera Latina. Hæc verò, τὰ μὲν ἄλλα συμφέρεται τῇ διανοίᾳ ταῖς ἄλλαις, cætera quidem reliquis ſenſu concordans: τὸ δὲ τῆς οὐσίας ὄνομα ἀφεῖλε, ſubſtantiæ nomen ſuſtulit; hac reddita cauſſa, τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας ὑπὸ ἁπλότητος ἐντεθὲν ὑπὸ τῶν πατέρων, *Subſtantiæ verò nomen quod à Patribus incautius poſitum eſt in formula fidei, vulgo incognitum, ſcandalum attulit, quia non exſtet in Scripturis. placuit auferre*, καὶ μηκέτι μηδεμίαν μνήμην οὐσίας ποιεῖσθαι: neque vllam ſubſtantiæ mentionem fieri. Hæc ex Sozomeni libro quarto.

XXVII. Exſpecto, vt videam aduerſarios ex iis tribus formulis aliquam eligentes, cui ſubſcripſiſſe velint Liberium. Quanquam quid opus eſt? Nam Hilarius in fragmentis eam disertè notat fuiſſe Arianam perfidiam: proptereaque Liberio confidentiſſimè bis, terque anathema dicit, *Anathema tibi à me dictum Liberi, & ſociis tuis. Iterum tibi anathema, & tertiò, præuaricator Liberi.* Quid diſertius expectamus? aut quid calumniari iam poſſunt Ieſuitæ?

XXVIII. Quid tum igitur, ſi in libro de Synodis idem Hilarius confeſſionem aliquam Sirmienſem conatur oſtendere non eſſe hæreticam? Cùm conſtet eam, cui ſubſcripſit Liberius, fuiſſe impiam, ipſo teſte Hilario, id eſt, eiuſmodi, vt in bonam partem nemo eam poſſet interpretari? Vnde facilè coniicere poſſumus, eũ potius ſubſcripſiſſe formulæ, quam ipſe Hilarius in eodem libro de Synodis toties deteſtatur: tum Gallos laudans, qui miſſam proximè ipſis ex Sirmienſi oppido infidelis fidei impietatem non ſuſcepiſſent: & rurſus, quòd prorumpentem à Sirmio hæreſin condemnaſſent. Et tertiò, *Meminiſtis* (inquit) *in ea ipſa ſcripta proximè apud Sirmium blaſphemia, id tentatum adlaboratum fuiſſe, vt dum pater vnus & ſolus omnium Deus prædicatur, Deus eſſe filius negaretur: & dum de homouſio, & homœuſio taceri decernitur, id decretum eſſe, vt aut ex nihilo vt creatura, aut ex alia eſſentia, vt conſequentia creaturarum, & non ex Deo Patre Deus filius natus confirmaretur.*

XXIX. Iam quod attinet exhibitam ab ipſo Liberio confeſſionem fidei, bis peccauit Bellarminus, primùm mendacio, eoque duplici. Et cùm negat ſubſcripſiſſe confeſſioni Arianæ, quod contrà eſſe iam vidimus: & cùm aſſerit eam confeſſionem, ideò exhibitam, quia Ariani rumorem ſparſerant, Liberium docere cœpiſſe, filium non eſſe Patri conſubſtantialem. Non ſic enim Sozomenus. Sed duplicem calumniam indicat Eudo-

xij,

xij, iactantis, ὡς καὶ Ἀέτιος τὸ ὁμοιούσιον ἀπεδοκίμασε, καὶ ἀνόμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ δογματίζει, id eſt, non tantùm exploſiſſe τὸ ὁμοιούσιον, quod omnibus erat Arianis commune: ſed etiam aſſeruiſſe omnino diſſimilem eſſe Filium Patri, quod ex ijs pauci profitebantur.

XXX. Secundò peccat, diſſimulans nondum eſſe Catholicam confeſſionem, quæ aſſereret filium patri eſſe κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον, ſecundum ſubſtantiam, & omnia ſimilem. Nam vt luculenter explicat Nicetas in Theſauro capitibus duodecimo & decimo tertio, paulo poſt Arium ſciſſi ſunt eius ſectatores in duas partes. Et omnes quidem τὸ ὁμοούσιον impugnabant: ſed nonnulli τὸ ὁμοιούσιον ſubſtituebant: dicti ἡμιάρειοι ſemiariani: illi ſine eſſentiæ nomine ita ſui dogmatis abſurditatem contegentes: vt tamen non naturalem, ſed imaginariam quandam ſimilitudinem ſignificarent. Alij autem maiore impudentia, neque ὁμοούσιον, neque ὁμοιούσιον, ſed tantùm ὅμοιον dicebant, eodem prorſus modo, quo imagines archetypis ſuis ſimiles eſſe dicuntur: & ex his erat Eudoxius ille autor calumniæ. Liberius igitur ſe illis adiungebat: qui paulò minùs à Catholicis diſtabant: ſed Catholicam tamen confeſſionem non edidit.

CAP. X.

De Anaſtaſio hæretico.

I. SEquitur Anaſtaſius ſecundus: qui à clericis Romanis vitatus dicitur apud Gratianum diſtinctione decima nona, quia Photino Theſſalonicenſi diacono communicaret: communicabat autem Photinus Acacio in hæreſi defuncto: dicitur etiam diuino nutu percuſſus, quia Acacium ipſum reuocare conaretur. Faſciculus temporum, *Iſte Anaſtaſius primò bonus fuit: ſed poſtea ſeductus eſt ab Acacio, & communicauit ei, & ob hoc clerus ſeparauit ſe ab eo. Et quod voluit reſtituere Acacium occultè, licet non potuit, diuino iudicio percuſſus eſt inteſtina eijciendo. Et hic videtur ſecundus infamis Papa de toto catalogo Pontificum vſque huc, quia primus ſcilicet Liberius fauebat Arianis, iſte Neſtorianis; vtrobique concurrente veſania Imperatorum.* Conſentiunt Anaſtaſius Bibliothecarius, Luitprandus Ticinenſis, Albo Floriacenſis, Platina, Nauclerus, atque alij.

II. Contra tantum hiſtoricorum conſenſum nihil auſus eſt Papyrius Maſſo: ſed leuiter perſtrinxit Dantem Hetruſcum excellenti ingenio poetam, qui ob hoc factum, hunc beatum, ſcilicet, Pontificem apud inferos collocauit: quod tamen fieri debuiſſe non credit, *Diuina enim clementia* (inquit) *humanis ſceleribus præponderare exiſtimanda eſt.* At hæc culpæ confeſſio eſt. Nam indulgentia, quem liberat, notat.

III. Baronius (cuius in hiſtoria miros labores extollunt cuncti, vtinam ſinceritatem etiam nos probare poſſemus) primò, quia Feſtus eius legatus, qui erat pollicitus ſe effecturum, vt Anaſtaſius Zenonis concordiæ ſubſcriberet, eum mortuum redux inuenit, inde ſatis probari putat Anaſtaſij integritatem. Deinde ſi cuncta quis contendat, iubet admirari Dei prouidentiam erga

A Romanam Eccleſiam, quæ titubantem Apoſtolicæ ſedis præſidentem ex humanis antè ſubduxerit, quàm quod meditabatur, impleret.

IV. Sed hæc nihili ſunt. Nam conſtat ex reliquis ab Anaſtaſio clerum ſe ſubduxiſſe. Ergo (inquam) ante mortem, id eſt, ante reditum Feſti, iam oſtendiſſe Pontificem, quid haberet in animo. Quinetiam inde facile eſt conijcere, non temerè Feſtum eò vſque eſſe prouectum, vt de Anaſtaſio tam facilè polliceretur: ſed quia iam eius animum perſpectum haberet, quidni etiam

B mandata? ſaltem ſecreta?

V. De prouidentiâ autem Dei, nihil attinet nunc diſputare. Solet ille ſanè ſuæ Eccleſiæ variè prouidere: nec negem aliquos aliquando maturè ſubductos, à quibus magna erat peſtis expectanda. Sed hæc via non eſt ordinaria: imò nec perpetua: non eſt enim ſubductus Liberius, aut Honorius, aut Ioannes; aut alij. Et quia id nunquam Deus eſt pollicitus,

C adeò & nos optare debemus, magis quàm ſperare: interea non valdè certi de Romanorum Pontificum ſinceritate. Ego ſanè ne ipſam quidem Scripturam Sacram agnoſcerem pro Canone Fidei, ſi fides integra manere non poſſet, niſi Scriptura abolita. Et hi nos volunt Papis tanquam pecora ſubijcere, quibus ſaluis neceſſe ſit fidem periclitari? O veſaniam! Ego, cùm apud Vrſpergenſem legi Vrbanum illum tertium, quem Turbanum nonnulli maluere, *in odium Imperatoris voluiſſe turbare Eccleſiam, quæ iam paulisper quietem*

D *acceperat, ſed nutu Dei percuſſum interiiſſe*, putaui neminem ſanum non dicturum, pernicioſum eum Papam fuiſſe paci Eccleſiæ.

VI. Sed Bellarminus longè audacior, Accuſationem diuidit in tria capita. Primò, quòd ſine Concilio Epiſcoporum, Presbyterorum & Clericorum totius Eccleſiæ, communicarit Photino. Secundò, quòd voluerit occultè reuocare Acacium, quem damnauerant Felix, & Gelaſius, prædeceſſores. Tertiò, quòd approbauerit baptiſmata,

E & ordines collatos ab Acacio.

VII. Ad primum reſpondet, fortaſſe eſſe mendacium. Sed vt non ſit, tamen licuiſſe ſummo Pontifici ſine concilio abſoluere excommunicatum: maximè (inquit) Gretſerus reſipiſcentem. Tum verò (inquit idem Gretſerus,) ſi quis cum hæretico communicet; hoc eſt, literas ad illum ſcribat, ab eoque recipiat: cum eo agat, loquatur, cibum, potumque ſumat, illiúſve opem in re aliqua perficienda imploret;

F non propterea eſt hæreticus. Illud ſecundum de reuocatione, eſſe falſiſſimum; quia conſtat Acacium mortuum tempore Felicis, à quo tertius fuit Anaſtaſius: & hîc Bellarmino conſentiunt, Pighius, Correctoreſque Decreti. Illud poſtremum de Baptiſmo & ordinibus prodere Gratiani ignorantiam. Eſſe enim certum apud Catholicos; & Baptiſma & ordinationem hæreticorum eſſe rata: quando ordinator verè eſt Epiſcopus, ſaltem quantum ad characterem.

G VIII. At in primo, quid aliud oſtendit quàm immane contradicendi cacoethes? Siccine verò viri graues ſolent omnium hiſtoricorum conſenſum eleuare, fidem conuellere? Nullo argumento, nulla coniectura? At nos oportet nō quid Loyolitico ſpiritui non tam diuinare placet, quàm optare, ſed quid

probari poſſit, attendere. Certè longè Bellarmini A conjecturis nudis præualebit auctoritas veterum hiſtoricorum.

I X. Sed licuit abſoluere abſque concilio. Reſpondeo, primùm non tantùm abſoluiſſe abſque concilio, ſed etiam abſque conſiſtorio: id eſt, ex proprio tantùm capite: non adhibitis in conſilium, ne ſuis quidem Presbyteris aut clericis. At ipſi Papiſtæ, cùm pro auctoritate pronunciaturus eſt Papa, tum volunt adhiberi multa ſolennia: nec vix, B credo omitti Conſiſtorium.

X. Secundò, verè non licet Epiſcopo Romano, quenquam publico iudicio damnatum, proprio priuatoque motu abſoluere: Sic enim apud Epiphanium in Marcionitis, negabat clerus Romanus à ſe abſolui poſſe Marcionem *ἄνευ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ πατρὸς* abſque venia patris, à quo erat excommunicatus: *οὐ δυνάμεθα* (inquiebant) *ἐναντιωθῆναι τῷ καλῷ συλλειτουργῷ*: *nec poſſumus venire contra bonum collegam noſtrum.* Similiter apud Krantzium Saxoniæ libro quinto, capite trigeſimo nono, Pontifex Im- C peratori abſolutionem poſtulanti, reſpondit, *Se, qui in eum excommunicationis ſententiam non tuliſſet, non illam poſſe ſuſtollere, niſi ex arbitrio Patrum, qui Synodo interfuiſſent.* Nam, quod reſipiſcentem Photinum Gretſerus fingit, verè fingit: & habet à ſuo cerebro: itaque meritò ridetur. Multò illud magis, cùm communicare Photino, interpretatur, literas mittere, & accipere, cum eo loqui, cibum, potúmque capere. Enimuerò longè aliud Catholicorum communio ſignificat: quod vel tyrones D norunt.

X I. Reuocationem ſi ſic intelligas, vt ſignificet viuentis Acatij in Epiſcopatus thronum reſtitutionem, vt interpretatur Andradius, fateret falsò aſſeri. Sed non eſt ita. Poſt mortem enim reuocare Anaſtaſius Acacium voluit, hoc eſt, eius memoriam noménque ab infamia liberare, & vt loquebantur, diptychis reſtituere, vt fieret eius in precibus Catholicorum commemoratio; quod factum in Ioanne Chryſoſtomo poſt eius obitum E in exilio. Gloſſator Gratiani, *Poſt mortem Acatij Anaſtaſius Papa communicauit Photino, ſine Concilio clericorum. Et occultè voluit reuocare Acatium defunctum in hæreſi; vt orationes pro eo in Eccleſia fierent.* Rectè. Erat enim huius verbi in ea re vſus, vt reuocari dicerentur, qui poſt mortem reſtituerentur bonæ famæ, irrita facta damnatione. Iuſtinianus Edicto de Fide, *ὅσον δὲ πρὸς τὸ λέγειν τινὰς μὴ δεῖν ἀναθεματίζεσθαι μετὰ θάνατον τοὺς ἐν τῇ ἀσεβείᾳ ἀποθανόντας. ἴσμεν μὲν δὴ τοὺς ἀδίκως κατακριθέντας πα-* F *τέρας μετὰ θάνατον ἀνακληθέντας. ὅπερ συμβέβηκε, καὶ ἐπὶ Ἰωάννῃ τῷ ἐν ὁσίᾳ τῇ μνήμῃ ἐπισκόπῳ γενομένῳ Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας μετὰ θάνατον ἀνακληθέντι. καὶ ἐπὶ Φλαβιανῷ τῷ τῆς ὁσίας μνήμης καὶ αὐτῷ Κωνσταντινουπόλεως γενομένῳ ἐπισκόπῳ, ἀδίκως μὲν ἐν ζωῇ κατακριθέντι, δικαίως δὲ μετὰ θάνατον ἀνακληθέντι, ὑπό τε τοῦ τῆς ὁσίας μνήμης Πάπα Λέοντος, καὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἁγίας συνόδου, Quantum autem ad inſipientiam dicentium, non oportere anathematizari poſt mortem eos, qui in ſua impietate mortui ſunt: oportebat* G *nec eos, qui iniuſtè condemnati ſunt Patres, poſt mortem reuocari: quale contigit in Ioanne ſanctæ recordationis Epiſcopo Conſtantinopolitanæ ciuitatis, ab vniuerſali Eccleſia poſt mortem reuocato, & in Flauiano ſanctæ memoriæ & ipſo Epiſcopo Conſtantinopolitanæ ciuitatis, iniuſtè quidem in vita condemnato, iuſtè autem poſt mortem reuocato, tam à ſancta memoria Papa Leone, quàm à ſancta Chalcedonenſi Synodo.* In Concilio Conſtantinopolitano ſub Mena, Actione quinta, Relatio eſt facta Ioanni Oecumenico. In ea poſtularunt, *τοὺς ἐν ὁσίᾳ μνήμῃ Εὐφήμιον καὶ Μακεδόνιον ἐκβληθέντας, καὶ ἐν ἐξορίᾳ τετελευτηκότας δικαίως καὶ κανονικῶς ἀνακληθῆναι, καὶ ἐντεθῆναι τῷ καταλόγῳ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐν Κυρίῳ ἀναπαυσαμένων ἐνταῦθα ἀρχιεπισκόπων· Vt ſancta memoria Euphemius & Macedonius expulſi, & in exilio mortui, iuſtè & canonicè reuocentur, & inſerantur Catalogo prædeceſſorum Archiepiſcoporum in* B *Domino ibidem quieſcentium: ἐντεθῆναι δὲ καὶ τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις τὰς τούτων προσηγορίας, & ponantur in ſacris diptychis eorum nomina.*

X I I. At (inquit Bellarminus) exſtat Epiſtola Anaſtaſij ad Imperatorem, in qua petit nomen Acacij taceri: quandoquidem à Felice prædeceſſore fuiſſet condemnatus. Reſpondeo eam Epiſtolam ſcriptam eſſe ſtatim ab initio Pontificatus; quod Baronius obſeruauit, imò disertè exprimitur primis eius Epiſtolæ verbis. *Exordium Pontifi-* C *catus mei, primitus oblata populis pace, pronuncio.* At faſciculus temporum aſſerebat Anaſtaſium primò fuiſſe bonum, poſtea verò ſeductum. Itaque hæc purgatio nulla eſt.

X I I I. Quanquam ea ipſa Epiſtola Acacij damnationem ſatis frigidè tuetur: nam etſi proceſſiſſe dicat, ex facinoribus certis, & zelo diuinitatis: tamen multa habet mitiora quàm meruerat hæreſiarchæ condemnatio. Primò & Felicem damnatorem, & Acacium damnatum, ibi D eſſe aſſerit, vbi neuter poſſit ſibi meriti perdere dignitatem: itaque de iis non eſſe iudicandum, *Ne de his nobis præſumamus iudicium, de quibus nemo poteſt meliùs vel veriùs iudicare quàm Deus: ne ſibi in hoc quiſpiam temerarios auſus vſurpet, & propter hoc pax & vnitas Eccleſiæ diſſipetur.* Deinde, vix audet ab errore vacuum dicere iudicium latum, *Non ſuperbia* (inquit) *vel elatione ſedis Apoſtolicæ in Acacium talem proceſſiſſe ſententiam, ſed facinoribus certis (quantum nos extra illud iudicium, quod ſolum* E *falli non poteſt, æſtimamus) zelo magis diuinitatis exortam.* Animaduertit hanc mollitiem Baronius: & non purgauit quidem, ſed excuſare conatus eſt, prætexen quorundam, qui bona conſcientia Acacium defenderent.

X I V. In poſtremo capite, non tam Gratiani ignorantiam, quàm ſuam Bellarminus incogitantiam prodidit. Nam baptiſmata quidem Acacij, nullo loco Gratianus dixit eſſe irrita, ſed tantùm ordinationes: quas factas ab hæreticis, F qui ab Eccleſiæ communione ſunt ſeparati, pro legitimis, non agnoſcit Eccleſia: & ridet eos qui poſt depoſitionem legitimam, characterem neſcio quem fingunt remanere. Itaque nihil proferri poteſt, quo Anaſtaſius ſufficienter purgetur.

Cap. XII.

De Honorio hæretico.

I. DE Honorio maxima eſt Bellarmini, & Baronij contentio. Sed conſtat fuiſſe inter hæreticos nominatũ, & poſt mortẽ dãnatũ in ſextâ Syno-

Synodo. Extat eius ſolenne iudicium actione deci- A materria in hæc verba ad præſenté imò & præſidentem Imperatorem, *Secundùm promiſſionem quæ à nobis ad veſtram gloriam facta eſt, retractantes dogmaticas Epiſtolas, quæ à Sergio Patriarcha huius regia vrbis ſcripta ſunt, tam ad Cyrum (qui tunc fuerat) Epiſcopum Phaſidis, quàm ad Honorium Papam antiqua Roma: ſimiliter autem & epiſtolam ab illo, id eſt, Honorio reſcriptam ad eundem Sergium, haſque inuenientes omnino alienas exiſtere ab Apoſtolicis dogmatibus, & à definitionibus ſanctorum Conciliorũ, & cunctorum probabilium Patrum: ſequi verò falſas doctri-* B *nas hæreticorum, eas omnino abiicimus, & tanquam animæ noxias execramur. Quorum autem impia dogmata execramur, horum & nomina à ſancta Dei Eccleſia proiici iudicamus.* Et in editione Græca capite primo, profitetur Synodus ſe damnare Theodorum quondam è Pharam, Cyrum Alexandrinum, Honorium Romanũ, Sergiũ, Pyrrhũ, Paulũ, Petrũ Cõſtantinopolitanos, τοὺς τὸ ἓν θέλημα καὶ τὴν μίαν ἐνέργειαν ἐν ταῖς δύο φύσεσι τοῦ ἑνὸς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δογματίσαντας, *Qui rectum veritatis dogma adulterârant, & vnam voluntatem, vnamque actionem in vno* C *Domino Deo noſtro Ieſu Chriſto populos docuerunt.*

II. Inde factum, vt in ſeptima Synodo, quæ eſt Nicæna ſecunda, actione vltima, nominentur Arius, Eunomius, Macedonius, Apolinarius, Neſtorius, Eutyches, Dioſcorus, Sergius, Honorius, improbè ſentientes. Etiam Actione ſexta Epiphanius contra acta Synodi Conſtantinopolitanæ tomo ſecundo, *Vniuerſales has & Sacras Synodos* (quæ nempe poſt Epheſinam) *& quæ illas præceſſerunt, & Sergius Con-* D *ſtantinopolitanum, Cyrus Alexandrinus, & Honorius Romanus antiſtites, & omnes illi qui Monothelitæ dicuntur, reieperunt: veruntamen vt hæretici à Catholica Eccleſia damnati ſunt, quòd noua quædam dogmata per ſuas hæreſes in Eccleſiã effuderint.* Sed & Leo Romanus eius nominis ſecundus, Epiſtola ad Conſtantinum Auguſtum inſerta actioni octauæ Synodi ſextæ. *Anathematizamus noui erroris inuentores, id eſt, Theodorum Faranitanum Epiſcopum, Cyrum Alexãdrinum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum Conſtantinopolitana Eccleſiæ ſucceſſores,* E *magis quàm præſules, necnon & Honorium, qui hanc Apoſtolicam Eccleſiam non Apoſtolica traditionis doctrina luſtrauit, ſed prophana traditione immaculatã fidem ſubuertere conatus eſt.* Nicephorum Conſtantinopolitanum ad Leoné Romanum, Pſellus etiam in carmine de ſeptem Synodis, eundem cum reliquis annumerat, qui *Incarnati verbi negabant duas naturas: vnam quandam dicentes eſſe compoſitam, & actionem vnam.*

III. Quin etiam Canus libro ſexto, capite vltimo, cùm incidiſſet in Pighium, qui vt Honorium F tueretur, ſextæ generalis Synodi exẽplaria falſarios corrupiſſe, multis conjecturis ſuadere oiſus eſt, & epiſtolam Honorij vitiatam fuiſſe, Synodum autem deceptam. Canus (inquam) hanc audaciam minimè probans, purgari poſſe non credidit Honorium. *Honorium* (inquit) *quo modo ab errore vindicabit? Quem hæreticum fuiſſe, tradit Pſellus in carmine de ſeptem Synodis: Taraſius ad ſummos Sacerdotes Antiochiæ, Alexandriæ, ſanctæ vrbis, vt ſeptima Synodo, actione tertia ſcriptum eſt: Theodorus cum Synodo ſua Hieroſolymitana in confeſſione Fidei, quæ* G *habetur eadem actione tertia: Epiphanius reſpondens hæreticis in conſpectu concilij euſdem actione ſexta tomo ſecundo, ſed & deinum ipſa ſeptima Synodus actione vltima, & in epiſtola ad omnes Sacerdotes & clericos, Adrianus quoque Romanus Pontifex, in actione quinta Synodi octaua generalis.* Denique his teſtibus adiunt

Agathonem, qui in Epiſtola ad Concilium ſextum Honorium anathematizat ſuum prædeceſſorem ſucceſſor: Bedam de natura rerum capite ſexageſimo ſeptimo. Sed & Franciſcus Torrenſis librum ex profeſſo edidit contra Pighium de actis ſextæ Synodi, vbi prolixè de damnatione Honorij.

IV. Sanderi aliàs audaciſſimi magnos fregit ſpiritus hic tantus tantorum autorũ conſenſus: itaque factũ non inficiatur: ſed primò negat propterea B Romanam Eccleſiam errorem docuiſſe, aut Honorium ipſum hæreſiõ confirmaſſe vt Papam, ſed duntaxat vt hominem. Deinde negat id dogma de duabus Chriſti voluntatibus fuiſſe adhuc in aliquo Eccleſiæ conſeſſu expreſsè definitum.

V. Reſpondeo ad primum, Eccleſiam Romanam inutiliter nominari: quia nobis quæſtio ſit de capite eius Eccleſiæ, hoc eſt Papa, cui ſubeſt Romana Eccleſia. De homine etiam & Papa aliàs diximus: nunc iterum, diſtinctionem eſſe ridi- C culam: quum ea ſint duo non re, ſed ratione tantùm diſtincta: functiones enim Papæ, non ſunt niſi hominis: nec poteſt eſſe hæreticus homo, & idem Papa, quin ſit hæreticus Papa: vt non poteſt eſſe obtuſum ferrum, quod idem ſit gladius, quin ſit obtuſus gladius, etſi ratione non minùs diſtinguantur ferrum & gladius, quàm homo & Papa.

VI. Ad ſecundum reſpondeo, primò ſi legitima ſit excuſatio à nondum definito dogma- D te, tum eam pertinere ad Sergium Conſtantinopolitanum, æquè ac ad Honorium: nam vterque tum mortuus erat, cùm in Synodo ſexta condemnatus eſt. Si igitur nemo eſt hæreticus niſi qui impingit in dogma iam antè definitum: Et dogma iſtud de duabus Chriſti voluntatibus nondum erat definitum, cùm Honorius ad Sergium ſcriberet, aut Sergius ad Honorium: tum certè neceſſe eſt Sergium æquè ab hæreſi purgari cum Honorio: aut ſi Sergius damnatur (quod E certè non ægrè ferunt Papiſtæ: nam Bellarminus hoc argumento probabat Conſtantinopolitanam ſedem defeciſſe à fide, quòd in ea ſediſſent Macedonius, Neſtorius, Sergius hæreſiarchæ, libro quarto, capite tertio de Pontifice) neceſſe erit etiam Honorium damnari.

VII. Deinde, nego nunquam ante id tempus definitum id dogma fuiſſe. Eſt enim definitum, primò in Scripturis Sanctis, quarum infinitis teſtimoniis conuicti ſunt Monothelitæ: deinde eadem opera, qua damnati ſunt Eutychiani F confundentes naturas, eadem & iſti vnam aſſerentes voluntatem. Nam reuera, iſti eorum ſunt tantùm ἀποσπάσματα & ſurculi.

VIII. Sed hæc leuis eſt Sanderi velitatio. Iam ſequitur ſtataria pugna cum Bellarmino & Baronio: Qui in hoc laborant, vt doceant Honorium fuiſſe Catholicum, ac alienum ab hæreſi Monothelitica triplici conatu. Nam primò Bellarminus Honorij literas, quæ inſeruntur actis eius Synodi, fortaſſe confictas eſſe ait ab hæ- G reticis. Atque hoc non temerè dici, quia in quinta Synodo inſertas eſſe fictitias epiſtolas Vigilij Romani, & Mennæ Conſtantinopolitani deprehenſum ſit in hac ipſa ſexta Synodo. Quid ergo mirum, ſi idem factum in ipſa ſexta? Secundò, cùm Bellarminus, tum Baronius tomo octauo ad annum ſexcẽteſimum trigeſimum tertium, diſputat

in iis Epiſtolis nullum contineri errorem : & proſerunt argumenta varia , poſtea examinanda. Tertiò varios teſtes producunt.

I X. Sed illud, nihil aliud quàm audaciam ſonat. Quidni enim ſimiliter de omnib⁹ dici poſſit? Quidni ſimiliter Græci ſuum Sergium excuſent? Egregiũ verò argumentum , quia falſata ſint acta quintæ Synodi. At ne nos quidẽ ita concludamus de omnibus decretalibus, quãuis conſter magnũ numerũ earum ineptè & impudenter ſuppoſitum. Et in Auguſtini operibus Sermones ad fratres in Eremo vulgò leguntur, quorum autorem grauiſſimè, vt meretur, anno trecenteſimo octogeſimo ſecundo, paragrapho vigeſimoſexto, Baronius, tanquam impoſtorem perſtringit. Quis tamen ob eam cauſſam ſibi omnia permittat opera Auguſtini calumniari?

X. Secundò ipſa Synodus actione duodecima teſtatur, collata eſſe reſcripta cũ exemplaribus authẽticis, quæ producta ſunt ex Patriarchio regiæ vrbis, & conſtitiſſe exemplaria, id eſt, nullo loco apparuiſſe vitiata, aut falſata. Enimuerò non has tantùm literas ſuppoſititias eſſe oporteret, ſed & multa per totum Synodi corpus falſata : vt ſapientiùs feciſſe videatur Pighius, qui Synodum funditus conuellere conatus eſt : ſic enim aliquando ſolent audaciſſima peccata eſſe tutiſſima.

XI. Tertiò, Maximus in diſputatione contra Pyrrhum Cõſtantinopolitanũ, quẽ ipſe citat Bellarminus , agnoſcit has epiſtolas eſſe ſcriptas à Secretario Honorij nomine *ἐν ἀγνοίᾳ Græcè*. Et conatur commodè interpretari. Quid igitur attinet tergiuerſari? Hoc verò nihil aliud eſt , quàm quod olim Cicero dicebat optimas cauſas ingenij calumnia ludificari: quod Carneades ſolebat. Itaq; Gretſerus agnoſcit non eſſe neceſſarium, ſiue apodicticũ argumẽtum: ſed tantũ eiuſmodi, vt doceat nõ eſſe inauditũ Acta Synodalia à falſariis corrũpi. Quod mihi quidem fit veriſimile: itaque non repugnem. Sed quid hoc ad Honorij Apologiam? Nam ipſe etiã Gretſerus; dupliciter, aiebat, defendi poteſt Honorius : primò ſi dicas Epiſtolas illas duas eſſe cõfictas. Secũdò, fuiſſe Honoriũ damnatum ex mala informatione. Tum vtramque defenſionis rationem tenet Bellarminus. Tu nunc hæc collige: & apud te reputa, vtrum poſſit defendi Honorius, ſi dicas non eſſe inauditum, falſari acta Cõciliorum. Ego quidem non magis putẽ, quàm famoſum latronem, ſi dicas non eſſe inauditum, teſtes pecunia corrumpi. Enimuerò Prætor diceret, docendum hos teſtes fuiſſe ſubornatos. Ita & quilibet ſanus dixerit Bellarmino , docendum hæc huius Concilij acta eſſe corrupta. Id ſi non facit, cachinnos referet.

XII. Iam de re ipſa videamus. In iis igitur Epiſtolis nihil hæreticum contineri contendunt nonnullis argumentis. Primò , quia confitetur duas in Chriſto voluntates & operationes : & ſolùm prohibet nomina vnius vel duarum voluntatum, quæ tũc erant inaudita: atque hoc prudentiſſimè. Prius patet ex his Epiſtolæ verbis, *Vtraſque naturas in vno Chriſto, vnitate naturali copulatas cum alterius communione operantes, atque operatrices confiteri debemus. Et diuinam quidem, quæ Dei ſunt, operantem; & humanam, quæ carnis ſunt, exſequentem , non diuiſè , neque confuſè, aut conuertibiliter Dei naturam in hominem , nec humanam in Deum conuerſam edocentes, ſed naturarum differentias integras confitentes.* Quæ confeſſio catholiciſſima eſt, & Monothelitarum hæreſin penitus deſtruens.

XIII. Prudentiſſimo autem conſilio prohibita
A
eſſe nomina vnius vel duarum operationum probatur: quia tum primùm orta contentione inter Cyrũ Alexandrinum, & Sophronium Hieroſolymitanũ, metuebat Honorius, ne, quod poſtea euenit, in graue ſchiſma euaderet. Itaque videns ſine his vocibus poſſe fidem eſſe ſaluam, voluit vtramque opinionẽ conciliare: & prouidere ne vnius voluntatis confeſſione, Eutychianiſmus ſuſcitaretur: aut Neſtorianiſmus, ſi duæ aſſererentur.

XIV. Reſpondeo inuerſo ordine , de Honorij conſilio priori loco: Etiamſi aliàs rectè ſenſiſſet, tamen
B
hoc fuiſſe peſſimum conſilium. Nam & olim Ariani, quum viderent odioſum eſſe ſuum *ἑτεροούσιον*, conſenſerunt, vt ſimul cum *ὁμοουσίῳ* aboleretur: quod orthodoxi nunquam conceſſerunt. Videbant enim per cuniculos id Arianos tentare, quod vi aperta nõ poterant perficere, vt abolito nomine, ſenſim res ipſa veniret in deſuetudinem. Et ſanè, nunquam ea fuit legitima conſtituendæ vnitatis in Eccleſia ratio, quum veritas diſſimulatur , quantumlibet eius
C
confeſſione offendantur hæretici.

XV. Propterea in Concilio Romano ſub Martino primo , cuius meminerunt & Magdeburgenſes Centuria ſeptima, & Baronius tomo octauo, typus Imperatoris Conſtantini, in quo prohibebatur, ne quis ſiue vnam, ſiue duas in Chriſto diceret voluntates, & operationes, reiicitur actione quarta, dicentibus Patribus; *illum typum ſanè bonum intentum habere, ſed virtutem intentus contrariam. Nam diſſenſiones & altercationes pro cauſſa fidei cohibere, omnibus timentibus*
D
Deum eſſe deſiderabile: ſed non eſſe vtile orthodoxorum Patrum dogmata & verba cũ malo deſtruere , hoc eſt, vera & falſa dogmata ſimul damnare: ſed oportere vera probari, & falſa & impia ſola reprobari & damnari.

X V I. Gretſerus negat eandem rationem eſſe *τοῦ ὁμοουσίου*, duarumque voluntatum: notat differentiæ hæc capita: *τὸ ὁμοούσιον* fuiſſe probatum à Cõcilio Niceno , traditumque Catholicis pro clypeo aduerſus Arianos. Tum Catholicos haud ignoraſſe fallaciter agere Arianos, nec tam de voce quàm de re ipſa. At duas voluntates neque vllam adhuc Syno-
E
dum ſanciuiſſe, neque Monothelitiſmum in apertum erupiſſe , ſed tantùm inter Epiſcopos diſputatum: ſperaſſeque Honorium contentionem poſſe componi.

XVII. Sed hæc fruſtra. Primò, quia duæ voluntates erant traditæ iam olim ab ipſa Scriptura , cuius longè maior autoritas quàm vllius Concilij. Nec potuit *τὸ ὁμοούσιον* eſſe pro clypeo Catholicis, niſi quatenus ſignificauit rem ipſam, quæ aliter non debuit credi. Atqui eadem ratio duarum voluntatum. Nõ-
F
dum erupiſſe Monothelitiſmum, quid ad rem ? Aut quid intereſt, ſi arma abiicias ſtatim ineunte prælio , an verò poſt diutius continuatum certamen? Nam æquè vtrinque victoria amittitur. Tum autem quid obtinent, niſi Honorij fuiſſe improuidam prudentiam, quam effectus fruſtratus ſit? Quod, opinor, non admodum eſt pro dignitate regulæ.

X V I I I. Sed ruſus in ipſo Conſtantini typo, literiſque Honorij differentiam multam Gretſerus
G
obſeruat. Primùm enim in eo ſimpliciter & grauibus pœnis propoſitis interdici, ne quis in poſterum diſputaret de vna in Chriſto voluntate, aut vna operatione, aut duabus voluntatibus , duabúſve operationibus. Secundò , id factum, poſtquam ea hæreſis longè lateque eſſet diffuſa. Tertiò non actum de modo loquendi, re ſalua, ſed cum phraſi res ipſa eliminata.

XIX. Sed

XIX. Sed ego non video quid tanti ſit diſcriminis inter eum qui vetet diſputare de duabus voluntatibus, & eum qui duas dicendas neget. Imò iſte meo iudicio grauiùs peccat, qui rem ipſam tollit, quam ille tantùm contentiones videatur inhibere. De ſecundo, & iam dixi, & nunc addo, principiis potiùs fuiſſe obſtãdum; ac tum liberè veritatẽ profitendam cùm primulùm labefactaretur. Nec ſanè vlla vnquam ratio fuit curandi vlcera diſſimulãdo. Ideò neque vnquam antea, neque vnquam poſtea in vſu fuiſſe. Adde ne tum quidem. B Apparet enim Catholicis non placuiſſe medium iſtud conſilium: ſed tantùm hæreticis: Conſtantino, inquam, Imperatori, & Paulo Conſtantinopolitano: nec iis ſine dubio ſolis: Conciliorum autem iudicio ea potior fuit ſententia, quæ diſſimulationem in re tanta non probabat.

XX. Ad tertium dico: eum, qui inhibeat duas dici voluntates, non agere de modo loquendi re ſalua. Doceo his rationibus. Primò, ea nulla eſt phraſis affectata, ſed de medio petita: atque adeò tãtæ ſimplicitatis, C vt vix poſſit vllis aliis verbis nõ affectatis, non obſcuris, & improprijs eadem res ſignificari: atque adeò nunquam factum. Cùm igitur in huiuſmodi rebus, non tantùm cordis fides poſtuletur, ſed etiam oris confeſſio exigatur: qui prohibebat dici duas voluntates, ſi fortè rẽ non tollebat funditus, certè rei tollendæ magnum præiudicium afferebat. Secundò, quæcunque rationes redduntur, quare non ſint dicendæ duæ voluntates, eæ non de phraſi agunt, ſed de re per phraſin ſignificata. Arianorum D cautior erat prudentia: qui τὸ ὁμοούσιον oppugnare fingebant; quia vocabulum eſſet alienum à Scriptura: neque à patribus vſurpatum: nam eo acumine poterant perſuadere ſe rem in medio relinquere, vocabulũ duntaxat odiſſe. Sed, qui negabant propterea vſurpandum, quia filius eſſet ἐξ ἑτέρου, & minor Patre; omnino is rẽ ipſam eo vocabulo ſignificatam iudicatus eſt improbare. Tertiò, qui prohibuit duas dici voluntates, & rem tamen ſartam tectam voluit, E debuit aliam phraſin eius loco ſubſtituere, ad idem ſignificandum vſurpandam: at Honorius nullam ſubſtituit.

XXI. Iam dico, re vera epiſtolas Honorij eſſe hæreticas, id eſt prorſus continere hæreſin Monothelitarum, nec poſſe legitimè excuſari. Et primò ea verba, quę excerpſit Bellarminus, eò tantùm faciũt, vt ſciamus tantum Ieſuitam, vel neſcire, vel non meminiſſe, quis ſit ſtatus cauſſę Monotheliticæ. Etſi enim verum ſit his conceſſis neceſſariò ruere eã hæreſin, quę vnam tantùm in Chriſto voluntatem po- F nat, quia ex antecedente neceſſario, non poteſt cõſequens non legitimè concludi: nihilominus Monothelitæ vtrumque aſſerebant, nimirũ & eſſe duas in Chriſto naturas proprietatibus diſtinctas (nam viderant Eutychẽ damnatum eò quòd id negaret) & non eſſe tamen duas voluntates, & ἐνεργείας earum naturarum, ſed vnicam. Haud aliter, quàm hodiè Papiſtæ, etſi concedãt Chriſti corpus eſſe verè corpus humanum, vnde neceſſe eſt eſſe finitum, ideoque in vno tantùm loco, tamen pertinaciter aſſerũt, G ſimul eſſe in pluribus, atque adeò infinitis hoſtiis, altaribus, armariis, ſtomachis.

XXII. Sic Zonaras in Heraclio teſtatur cùm ab Imperatore accuſaretur Patriarcha Iacobitarum, quòd nollet obtemperare Concilio Chalcedonẽſi, & confiteri duarum naturarum vnionẽ abſque cõfuſione, eum reſpondiſſe ſe probare id Concilium, A & credere duas naturas vnitas, nolle tamen confiteri duas voluntates. Damaſcenus in libro de Hæreſibus, *Duas naturas, vnámque perſonam in Chriſto illi quidẽ prædicant, ſed vnam voluntatem, vnámque actionem in eodem ponunt.* Harmenopulus, οἱ περὶ Σέργιον καὶ Πύῤῥον ... *Sergius & Pyrrhus vnicam dixerunt voluntatem & operationem Chriſti conſtantis ex duabus naturis.*

XXIII. Non ſequitur ergo non fuiſſe Monothelitam Honorium, quia diſtinctionem naturarum B in Chriſto voluit conſeruatam. Nam confuſio pertinet ad Eutychianiſmum. Monothelitæ autem hũc odio habebant; & putabant tamen ſe poſſe non abſurdè vnicam voluntatem profiteri: & id à Leone Sergius didiciſſe aſſerebat ſcribens ad Honorium, *Hoc namque nos Leo inſtruit, manifeſtè perhibens: Agit enim vtraque forma cum alterius communione, quod propriũ habet.* Viden' vt verba vſurpabant prorſus Orthodoxa? Viden' vt Leonis tomum probabant, quo velut extincta eſt Eutychetis hæreſis? Viden' vt vtramque C formã confiteantur, hoc eſt, duas naturas diſtinctas? Vidẽ vt vtriq; ſuas concedãt proprietates? Viden' vt vtrãque ſua ſibi propria agere concedant? Hæc omnia quis neget eſſe Catholiciſſima? Vbi igitur venenum? In communione. Quam enim Catholici referebant ad ... , Sergius interpretabatur de vna voluntate. Vt, exempli gratiâ, mortuus ſit Chriſtus, carne, non autẽ deitate: & ſic vtraque forma agente, quod proprium habebat: ſed non ita vt caro, hoc eſt αὐθορμήτως aliquam haberet volũtatem D moriendi propriè, & per ſe, ſed tantùm perſonaliter ſuam. Inde erat hæreticus Sergius: inde etiam Honorius. Inde patet illud quod tantopere Gretſerus vrget, de duabus naturis propria operantibus, eſſe inutile: quia id ipſius Sergius, quem non diffitentur hæreticum, profitebatur. Ita vt dicendũ fuerit Honorio, nõ illud tantùm eas naturas propria operantes: ſed addendum & volentes. Quandoquidem hæretici, qui concedebant operantes, volentes negabant.

E XXIV. Iam hæreticas eſſe eas literas doceo, primò ab exemplo: quia in Concilio Romano ſub Martino Papa typus Conſtantini Imperatoris, qui nihil aliud agebat, quàm vt prohiberet nominari, aut vnam aut duas ſiue voluntates, ſiue operationes, dãnatur, eiúſque ſentẽtia declaratur impia, *vt quæ omnes ſanctorum Patrum definitiones, & neruos contra hæreticos tollat.* Ea verba ſunt ex actione prima. Sed hæc diſertiora ex canonibus Martini ſecundo Conciliorum tomo, canone decimo octauo, qui F damnauit ἔκθεσιν Heraclij; & addidit cum eã, *impiiſſimum typum factum ex ſuaſione Pauli, à Sereniſſimo principe Conſtantino Imperatore contra Catholicam Eccleſiam, vtpote duas naturales voluntates & operationes diuinam & humanam, quæ à ſanctis Patribus in ipſo Chriſto Deo vero, & Saluatore noſtro piè prædicantur, cum vna voluntate & operatione, quæ ab hæreticis impiè in eo dogmatizantur, ſimul denegare, & ſimul tacere promulgantem: & propterea cum ſanctis patribus & ſceleratos hæreticos ab omni querela & condemnatione iniuſtè abſoluere definientem, in* G *interemptionem Catholicæ Eccleſiæ definitionum & regularum.* At hoc ipſum efficiebant literæ Honorij: Ergo vel ſimul cum typo condemnandæ impietatis: vel ſimul cum iis typus abſoluendus.

XXV. Rurſus hæreticas eſſe doceo, ex ipſis verbis. Et primò, quòd aſſerat æquè duas voluntates, atque vnam, non inueniri in ſcripturis. Non enim ſchiſmatum aut conſtantionum metus, ſolæ

Honorio prætexitur eius interdicti cauſſa, ſed etiã hæc quod nihil definitum eſſet, non tantùm ab Eccleſia, ne à me Bellarminus præcedentes Synodos requirat, ſed ne quidem à Scripturis: quo fretus aſſent, ſi qua fortaſſe eò ſpectantia reperiãtur in ſcriptis patrum, ea non eſſe torquenda ad dogmata Eccleſiaſtica. Recito ipſa verba, *Et ſi fortè quædam balbutientes (vt ita dicam) niſi ſunt proferentes exponere, non oportet ad dogmata hæc Eccleſiaſtica retorquere, quæ neque Synodales apices ſuper hoc examinantes, neque autoritates canonicæ viſæ ſunt explanaſſe, vt vnam vel duas energias aliquis præſumat Chriſti Dei prædicare, quas neque Euangelica, neque Apoſtolicæ literæ, neque Synodalis examinatio ſuper his habita viſæ ſunt terminaſſe: niſi fortaſſis (ſicut præfati ſumus) quidam aliqua balbutiendo docuerunt.* Et paulò pòſt quæſtionem irridet tanquam Theologis indignam, relinquendamque Grammaticis, qui ſolent paruulis exquiſita deriuando nomina vendicare: ita deridens eos qui ex operibus diuinitatis & humanitatis, deriuabant geminas operationes.

XXVI. Secundò, quia eludit locos Scripturæ, quibus aſtruuntur duæ voluntates. *Et ſi quidem ſcriptum eſt* (inquit) *Non veni facere voluntatem meam, ſed eius qui miſit me Patris. Et non quod ego volo, ſed quod tu vis Pater: & alia huiuſmodi non ſunt hæc diuerſæ voluntatis, ſed diſpenſationis humanitatis aſſumptæ. Iſta enim propter nos dicta ſunt, quibus dedit exemplum, vt aſſequamur veſtigia eius, pius magiſter diſcipulos imbuens, vt non ſuam vnuſquiſque noſtrûm, ſed potius Domini in omnibus præferat voluntatem.* Reſpondet his verbis obiectioni Catholicorum, ex iis locis inferentium humanitati Chriſti ſuam eſſe propriam & diſtinctam à diuinitate voluntatem, ſecundùm quam ea eſſent dicta. Ille igitur aſſerebat ea non verè dicta, ſed per diſpenſationem tantùm, hoc eſt, artificiosè, & vt loquebatur Hieronymus de mendacio Pauli obſiſtentis Petro, (ſic enim putabat) officiosè. Gretſerus nugatur ſenſum eſſe non habuiſſe Chriſtum contrarias voluntates humanas inter ſe pugnantes: ſed ita loquutum ac ſi haberet vt doceret nos mortificare propriam voluntatem. Sed qui miratur peruerſitatem noſtram, nec is ſuam impudentiam traducit. Nam primò in tota ea Epiſtola ne vnus quidem locus eſt, qui indicet ſermonem eſſe de voluntatibus humanis, ſed de voluntatibus in Chriſto. Deinde quorſum inductæ eſſent voluntates humanæ, de quibus tum nemo contendebat? Nam Sergius non poterat ferre duas in Chriſto: & hic erat ſtatus quæſtionis. Diſertè Sergius, *Vnde & vnam voluntatem Domini noſtri Ieſu Chriſti intelligimus: ne contrarietatem aut differentiam voluntatum vni eidémque perſonæ Domini noſtri Ieſu Chriſti applicemus.*

XXVII. Tertiò hæc diſerta ſunt, *Vnde & vnam voluntatem fatemur Domini noſtri Ieſu Chriſti:* quæ pura puta ſunt hæretica: nam Catholicum dogma eſt, duas confiteri voluntates in Chriſto, pro numero naturarum, duáſque energias ſiue operationes etiam in vno eodémque apoteleſmate.

XXVIII. At hæc verba contendunt aduerſarij dicta non de perſona, ſed de natura humana: vt voluerit Honorius, non fuiſſe in Chriſto homine duas pugnantes voluntates, vnam carnis, alteram Spiritus, ſed vnam tantùm, nimirum Spiritus. Et hoc probat tribus argumentis.

XXIX. Primum argumentum, ex ratione quam reddit Honorius: quia à diuinitate aſſumpta eſt noſtra natura, non culpa: illa profectò, quæ ante peccatum creata eſt, non quæ eſt poſt præuaricationem vitiata: quæ ratio nulla eſt, ſi adferatur ad probandum in Chriſto Deo & homine vnam tantùm eſſe voluntatem. Deinde, quia ad locos, *Non veni facere voluntatem meam: Non quod ego volo, ſed quod tu,* reſpondet ea non eſſe diuerſæ voluntatis, ſed diſpenſationis: hoc eſt non habuiſſe Chriſtum contrarias voluntates, ita vt opus illi fuerit vnam vincere, ac mortificare.

XXX. Secundum argumentum à teſtimonio Maximi, qui vixit Honorij tempore. Is in Dialogo, introducit Pyrrhum hæreticum proferentem pro ſe teſtimonium Honorij: eique reſpondet ex teſtimonio Secretarij ipſius Honorij adhuc ſuperſtitis, αὐτὸς οὗτος ὁ ἄρτι Κωνσταντῖνον τὸν γενόμενον βασιλέα ἐκ προσώπου πάπα Ἰωάννου τοῦ ἐν ἁγίοις γράψας ἔλεγεν· ὅτι ἓν θέλημα εἴπομεν ἐπὶ τοῦ κυρίου, οὐ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ μόνης τῆς ἀνθρωπότητος. Σεργίου γὰρ γράψαντος, ὡς τινες δύο θελήματα λέγουσιν ἐπὶ Χριστοῦ ἐναντία, ἀντεγράψαμεν ὅτι ὁ Χριστὸς δύο θελήματα ἐναντία οὐκ εἶχεν, σαρκός τε καὶ πνεύματος, *Scripſit ad ſanctũ Conſtãtinũ Imperatorem ex perſona Ioannis Papæ. Vnam voluntatem diximus eſſe in Chriſto, non diuinitatis & humanitatis, ſed ſolius humanitatis. Nam cum Sergius ſcripſiſſet, quoſdam dicere duas eſſe in Chriſto voluntates contrarias, reſcripſimus, Chriſtum non habere duas voluntates contrarias, nimirum, carnis, & Spiritus.*

XXXI. Tertium argumentum: cùm in tota Epiſtola Honorius contendat, non eſſe dicendam vnam nec duas voluntates, quomodo ipſe ſui oblitus tam apertè vnam fateretur? Non igitur vnam eſſe dixit, Dei & hominis, ſed vnam ſolùm hominis.

XXXII. Sed contra, verum eſt ea verba ab Honorio dicta non de humanitate ſola, ſed de Deitate & humanitate, id eſt tota perſona. Nam particula *Vnde*, oſtendit ea verba pendere, imò deduci à præcedentibus. Præcedunt autem iſta immediatè. Imò verò hic eſt contextus: præſtat enim totum deſcribere, *Profectò diuinitas nec crucifigi potuit, nec paſſiones humanas experiri vel perpeti: ſed propter ineffabilem connexionem humanæ diuinæque naturæ, idcirco & vbique Deus dicitur pati, & humanitas ex cælo cum diuinitate deſcendiſſe. Vnde & vnam voluntatem fatemur Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Hic tria obſeruanda ſunt: primum, quòd nomen *Domini noſtri Ieſu Chriſti*, non alteram ſignificet naturam, ſed totam perſonam conſtantem ex vtraque natura. Itaque verba non poſſunt aliud ſignificare, quàm in ea perſona, vnam eſſe voluntatem. Secundum, quòd etſi certum ſit nominatam perſonam, tamen nuſquam exprimat alteram naturam, ad ea verba coërcenda. Tertium, quòd ipſa ſeries oſtendat Honorio tum temporis cùm hæc diceret, ob oculos fuiſſe ipſam arctiſſimam naturarum coniunctionem. Vnde ſatis apparet, ſimiliter vt reliquos Monotheletas, concluſiſſe vnicam eſſe voluntatem, quia vna ſit duarum naturarum perſona. Addo, ſi tantùm negaret in Chriſto eſſe contrarias voluntates, ridiculè faceret, diſcedens à quæſtione. Nam hoc non controuertebatur inter Catholicos & Monotheletas. Nam quod Gretſerus dicit, voluiſſe inter alia oſtendere, quid Chriſtus aſſumpſiſſet, quid non falſum eſſe videbunt, quicumque eam legent Epiſtolam: quæ tota occupatur in diſputatione de duabus voluntatibus? Tum verò hæc dicta ſunt non diſputando, vbi potuerunt varia colligi argumenta: ſed definiendo hanc ipſam quæſtionem,

quæ

quæ erat præ manibus.

XXXIII. Ad primum argumentum Bellarmini reſpondeo, hoc ipſum eſſe Monothelitarum argumentum, nimirum à contrarietate voluntatum. Exiſtimabant enim neceſſariò ſequi, poni contrarias, ſi ponerentur plures. Sic enim Sergius ad Honorium contra Sophronium, *Inſuper & conſequens ei eſt prædicare duas voluntates contrarietates circa inuicem habentes, tanquam Deo verbo ſalutarem volente adimpleri paſſionem, humanitate verò eius obſiſtente eius voluntati, & reſiſtente: & perinde duo contraria volentes introduci, quod impium eſt. Impoßibile quippe eſt, in vno eodémque ſubiacenti duas ſimul & erga hoc ipſum contrarias ſubſiſtere voluntates. Nam ſalutaris Deum gerentium Patrum doctrina operaprecium inſtruit, quod nunquam intellectualiter animata Domini caro ſeparatim & ex appetitu proprio contrario nutui vniti ſibi ſecundùm ſubſiſtentiam Dei Verbi naturalem ſuum motum effecit, ſed quando, & qualem, & quantam ipſe Deus Verbum volebat.* Tantum igitur abeſt vt ſit hæc excuſatio Honorij, vt potius argumentum ſit eius perfidiæ. Nam etiam explicans locos Scripturæ à Catholicis obiectos, negauit eſſe diuerſæ voluntatis: non dixit inquam, non eſſe contrariæ, ſed diuerſæ.

XXXIV. Teſtimonium Secretarij facilè eleuatur. Potuit enim ille, cùm videret, hæreſin illam improbatam, excuſare quæ ſiue ipſe ſcripſerat, vt plerumque Secretarij ſolent, ſiue à magiſtri dictantis ore exceperat. Sed magis credendum eſt ipſi literarum contextui. Gretſerus contra obſeruat diſputationem Maximi factam annis ferè triginta quinque ante Synodum, in qua Honorius damnatus. Quid tum inquam? At nõ profectò ante eam hæreſin improbatam, quod ſufficit. Nam in ea ipſa diſputatione ſtatim initio Pyrrhus conqueritur ſe ſuóſque à maximo traductos pro hæreticis μεταξὺ διασύρεις ἡμᾶς, αἱρετικὴν [illegible] ὑμῖν. Quod tantum abeſt vt neget Maximus, vt potiùs eos dicat, [illegible] τὸ Χριστιανῶν δόγμα. Quis neget hanc legitimam fuiſſe viſum Secretario cauſam excuſandi Honorij?

XXXV. Ad tertium reſpondeo, Arianos concedentes, vt neque ὁμοούσιον diceretur, neque ὁμοιούσιον, tamen hoc poſterius re ipſa retinuiſſe. Porrò hoc ipſum ſiue vitium, ſiue quid aliud placet appellare, reperiri in ἐκθέσει, Heraclij Imperatoris. Nam cùm priùs dixiſſet; *Nullomodo concedentes ex omnibus vnam vel duas dicere, ſiue docere operationes in diuinâ Domini incarnatione*: ad extremum tamen concludit in hæc verba, *Vnde ſanctos Patres in omnibus & in hoc ſequentes, vnam voluntatem Domini noſtri Ieſu Chriſti veriſsimi Dei confitemur.* Eſt autem hæc ἔκθεσις damnata à Martino primo, & impiiſſima nominata, factáque aduerſus orthodoxam fidem.

XXXVI. Ergo Honorij literæ nihil quàm hæreſin ſpirant. Examinemus ergo teſtes à Bellarmino laudatos. Primus eſt Agatho, qui Epiſtola prima ad Imperatorem, quæ lecta eſt in Concilio, Actione quarta, teſtatur Eccleſiam Romanam à tramite Apoſtolicæ traditionis nunquam erraſſe, nec hæreticis nouitatibus deprauatā ſuccubuiſſe: imò, vt ab exordio fidei Chriſtianæ percepit ab auctoribus ſuis Apoſtolorum Chriſti principibus, illibatam fine tenus permanere: & ſuos prædeceſſores ſemper confirmaſſe fratres ſuos. Secundus eſt

A Nicolaus ad Michaelem, qui de Romanis Pontificibus ait, *Hoc enim nec tenuis ſaltem rumor aſperſit, aliquando cum praua ſentientibus ſapere, quanto minus concertare?* Tertiò: in Concilio Romano ſub Martino primo ante ſextam Synodum, de hac ipſa Monothelitarum cauſa habito, damnati ſunt quidem nominatim Sergius, Cyrus, Pyrrhus & Paulus: at Honorij nulla mentio facta.

XXXVII. Reſpondeo primò, Agathonis eas literas priùs fuiſſe ſcriptas, quàm de Honorio
B iudicatum: imò, quàm eius literæ eſſent prolatæ ex Patriarchio Conſtantinopolitano, & examinatæ. Potuiſſe igitur Agathonem veriſimiliter ignorare, aut certè etiam diſſimulare. Vnde Torrenſis libro de ſexta, ſeptima & octaua Synodis, *In his quidem literis, quia fortaſſe nondum quicquam certi de Honorij ſenſu præter rumorem non bonum haberetur, vt inquam ante id tempus minimè eſſet inquiſitum, nihil in eum nominatim ſcriptum eſt.*

XXXVIII. Neque mouent me Gretſeri,
C exſtatici clamores. Quid hoc diſſimulare, inquit, aliud fuiſſet quàm turpiter mentiri? Eſto verò, inquam. Fac me dixiſſe Agathonem turpiter mentitum; quid tum poſtea? An tanti erat vanius homuncionis perſona, vt non auſim, non debeam Scapham ſcapham dicere? Quanquam nihil eſt neceſſe; & debet mihi permittere Gretſerus, vt antiquorum peccata modeſto velamine obducā. Ille exaggeret quantum volet, & clamores tragicos tollat: at me certè meæ modeſtiæ non pœni-
D tebit. Quis autem neſcit, exceptis his bipedibus, alienis humanitatis, nonnihil eſſe diſcriminis inter diſſimulare & mentiri: & mentiri turpiter? Tum autem huic diſſimulationi cur tam hæret mordicus, vt veriſimilem ignorantiam ne attingat quidem? Non enim crudè dixeram diſſimulaſſe, ſed aut ignoraſſe, aut diſſimulaſſe.

XXXIX. Porrò has Agathonis literas fuiſſe quidem lectas, probatas etiam Patribus in ea Synodo: ſed ſecundum quid: hoc eſt, quatenus
E definiebant negotium fidei, quod erat præ manibus. Nam actione octaua ſic Imperator proponit, *Edicat Georgius ſanctiſsimus Epiſcopus huius à Deo conſeruandæ noſtræ ciuitatis, & Macarius venerabilis Archiepiſcopus Antiochiæ, & ei ſubiacens Synodus, ſi conuenit eis ſenſus ſuggeſtionum directarum ab Agathone ſanctiſſimo Papa Romæ, & eius Synodo.* Tum reliqui omnes Epiſcopi ordine dixerunt ſe probare quicquid in eis ſuggeſtionibus erat aduerſus Monothelitas. Si quas igitur ille laudes ſuæ ſedis adſcripſit ἐν [illegible],
F de eo Patres tum ne cogitarunt quidem. Itaque importunum ſit eas vrgere tanquam à Concilio disertè approbatas.

XL. Secundò reſpondeo, ipſum Agathonem, primò per legatos, poſtea ſcriptis literis conſenſiſſe Actis Synodi: ac proinde Honorij damnationi, æquè ac Sergij, Pauli, aliorum: eóque facto derogaſſe ſuis præcedentibus literis; vt ſit earum deinceps inutile teſtimonium. Quid? Nihilne hîc ponderis erit teſtimonio Leonis ſucceſſoris? *Poſt*
G *verò Agathonem Leo Pontifex* (totidem verba leges Torrenſis libro de tribus Synodis) *in ea Epiſtola, quam ad Conſtantinum miſit, qua Concilium ſextum confirmauit, enumerans eos, quos anathematizat. Et Honorium, ait, qui hanc apoſtolicam Eccleſiam non apoſtolica traditione luſtrauit, ſed profana proditione immaculatam fidem ſubuertere, conatus eſt, & omnes qui in ſuo er-*

rore defuncti ſunt ſimiliter anathematizamus, & execramur. Perpende quæſo diligenter. Noo nominat Agatho inter damnatos Honorium: at non eximit tamen. Sed poſt eum Leo, nominatim damnatis annomerat & diris inſectatur: ille ante rem cognitam: hic poſt iudicatam. Quis locus terguerſandi?

X L I. Tertiò, reſpondeo, laudes Agathonis pertinere ad Eccleſiam Romanam: non eſſe autem idem Honorium & Eccleſiam Romanam. Itaque reſpondiſſe iam pro me Sanderum: Etſi Honorius hunc errorem docuiſſet, tamen id crimen noo attingere Romanam Eccleſiam. Vnde certum, etſi id crimen non attingeret eam Eccleſiam, tamen potuiſſe ab Honorio eum errorem doceri. Itaque peccare Gretſerum, qui inexpiabile ſcelus aſſerat, dicere nullum Romanorum Pontificum vnquam à vero deflexiſſe, & tamen certò ſcire Honorium in Monothelitarum hæreſin incidiſſe. Neque enim Agathonem eſſe loquutum de Romanis Pontificibus: ſed de Eccleſia: pro qua Pontifices ſubſtituere Gretſero ſola perſuaſit Sophiſtice: quæ neminem debet à vero abducere.

X L I I. Nicolaus nullo modo excuſari poteſt ab inſigni mendacio: aut ſaltem craſſa rerum prætetitarum ignoratione: qui ne tenui quidem aſperſos rumore dicat vnquam Romanos Pontifices. Vixit iſte annis paulò minùs centum poſt Synodum ſeptimam, in qua Bellarminus ipſe fatetur Honorium inter hæreticos nominatum: nec queritur acta fuiſſe falſata. At is eſt certè non tenuis rumor dici debet, ſed graue præiudicium: etiam ſi alioquin res ipſa poſſet negari. Adde Leonis, quas diximus diras. Et tu hunc ne tenuem quidem rumorem dixeris? Quid ſi Liberij hiſtoriam repetamus? An fuerit ne tenuis quidem rumor, quem confirmabat grauiſſimorum virorum locuples teſtimonium, Athanaſij, Hieronymi, Hilarij? Cùm igitur tam ſit confidenter mentitus, ſiue ignorans prætetita, ſiue adulatus ſuæ ſedi: vident omnes quàm parum ſit eius autoritati tribuendum.

X L I I I. Sed hæc nimirum fuit Romanorum Epiſcoporum pertinacia, vt in ſua ſede nunquam voluerint errores agnoſcere, ne quidem ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehenſos. Lepida eſt in eam rem hiſtoria Paſchalis apud Vrſpergenſem anno milleſimo centeſimo decimo ſexto. Is priuilegium à ſe Imperatori conceſſum de inueſtituris condemnabat, tanquam continens hæreſin. Hic Bruno quidam ſubridens, &c, vt apparet, ſubtiliter dicax, *Si priuilegium illud hæreſin continebat, qui illud fecit, hæreticus fuit.* Ad hæc, patientia Domini Papæ horrendo hæreſis nomine pulſata, expergefacta eſt: &c, *Fratres & Domini mei audite: Eccleſia iſta nunquam habuit hæreſin: imò hic omnes hæreſes conquaſſata ſunt.* Audio' tu? Et meminiſtin' mulieris adulteræ, quæ tergens os ſuum dicit, Non ſum operata malum? Prouerbiorum trigeſimo.

X L I V. Synodus Romana, cui apud Bellarminum poſtremus teſtimonij locus eſt, celebrata eſt annis minimum triginta ante ſextam: conuocante Martino Epiſcopos ſuæ dirionis. Fuit ergo particularis: tum Romæ, & abſentibus Græcis, maximè Conſtantinopolitanis. Potuerunt igitur, & poſt annos triginta alia in notitiam venire, quæ tunc latebant: & Romæ diſſimulari Romanorum Pontificum crimina. Quare nihil hactenus prolatum eſt, quo appareat Honorius immeritò damnatus hæreſeos.

Cap. XIII.

De Ioanne XXII. hæretico.

I. IOannes vigeſimus ſecundus à Sanctis poſt hanc vitam Deum videri ante diem iudicij: ac proinde beatitudine donari negauit eorum animas. Teſtes, Adrianus Florentius in quartum Sententiarum de Sacramento confirmationis articulo tertio. Ioannes Gerſon ſermone de Paſchate in quarto tomo. Alphonſus de Caſtro contra hæreſes libro tertio de Beatitudine hæreſi ſexta. Petrus Aurarus paradoxo vndecimo. Bellarminus ipſe de Pontifice Romano libro quarto, capite decimo quarto: & de Eccleſia triumphante libro primo', capite primo. Robertus Gaguinus libro octauo ad finem. Chriſtianus Maſſæus in Chronico libro decimo octauo. Gobelinus, qui eodem vixit tempore, Coſmodromij ætate ſexta, capite ſeptuageſimo ſexto. Auentinus annalium libro ſeptimo, *Hunc Ioannem temerè atque malè de beatitudine, atque felicitate humana ſenſiſſe reperio. Nullam penitus animam mortalium, donec ij reuiuiſcerent, atque immortalitate donati poſt excidium demum orbis forent, cæleſtem in curiam recipi prædicauit. Legi ego Epiſtolam quæ exiat Theologorum eiuſdem tempeſtatis, maximè Pariſiorum, qui illum hæreſeos nota inurunt, atque vt reſipiſcat commonefaciunt.*

I I. Habebimus igitur hîc paulo æquiorem Bellarminum. Sed quantam oportet eſſe Coſteri impudentiam aſſerentis in Enchiridio, in tanto Pontificum numero, qui beato Petro ſucceſſerunt, ne vnum quidem vſque ad Gregorium decimumtertium, eſſe inuentum, qui hæreſin docuerit, aut in errorem ſit lapſus? Et Ieſuitarum aliquis conſcientiæ poſthac habeat fidem? Imò illa bruta ſunt Papæ mancipia: vix que Deum credant eſſe, niſi ille annuerit.

I I I. Quid igitur Bellarminus? Peccatum, quod negare non poteſt, quantum poteſt extenuat. Primò, quòd id ſenſerit, quando adhuc ſentire licebat ſine periculo hæreſis; quia nulla præceſſiſſet Eccleſiæ definitio. Secundò, quia voluerit quidem quæſtionem definire: ſed dum adhuc in præparatione & conſultationibus verſaretur, mortuus ſit, teſte Benedicto duodecimo eius ſucceſſore, in bulla, quam recitat Alphonſus de Caſtro. Tertiò, quia pridie ante mortem ſententiam ſuam, teſte Ioanne Villano, partim declararit, teſtatus ſe nunquam quæſtionem definire in animo habuiſſe, ſed ſolùm differere ad veritatem inueſtigandam: partim reuocarit, addens ſe exiſtimare probabiliorem eſſe eam ſententiam, quæ aſſerat, beatos frui viſione diuina, etiam ante diem iudicij: & hanc ſententiam ſe amplecti, niſi aliquando aliud Eccleſia definiret, cuius definitioni ſuas omnes ſententias libentiſſimè eſſet ſubiecturus.

I V. Atqui illud non quæritur, quàm grauiter, aut quàm leuiter peccarit Ioannes, ſed vtrum peccarit in fide. Nā quicunq; peccat in fide, is fieri nō poteſt vt ſit

vt ſit regula fidei. At Ioannem peccaſſe conſtat, ſiue reſipuerit, ſiue non reſipuerit. Imò ſi reſipuit, tum ipſum etiam iudicem habemus proprij peccati, &, vt dicunt, confitentem reum. Quid igitur obſtat, quò minùs negemus Ioannem fuiſſe regulam fidei? Et quia aut nulli Epiſcopi Romani, aut omnes ſunt regula, etiam in vniuerſum negemus vllum Epiſcopum Romanum eſſe regulam fidei?

V. Imò ex verbis Bellarmini conſtabit, ne ſupremum quidem eſſe iudicem controuerſiarum: Nam aſſerit Bellarminus illum morientem declaraſſe ſe veriorem ſententiam amplecti, niſi aliter videatur Eccleſiæ. Ergo credidit, aliud poſſe Eccleſiam iudicare, aliud verò ipſum. Et addidit, ſe Eccleſiæ iudicio ſuum ſubiicere. Ergo & hoc agnouit, ſuo iudicio ſuperius eſſe Eccleſiæ iudicium, Suum, ergo ſanè non regulam.

VI. Quid autem illud eſt, ſic ſenſiſſe Ioannem cùm licebat ſentire, abſque vllo hæreſeos periculo? Saltem Maſſæus diſertè, *Papa Ioannes prædicauit errorem*. Seuerinus Binius, *Erroneam aliquando ſententiam de animabus certo loco ante diem iudicij detentis ille ſuſtinuit*. Genebrardus, *Errorem Lactantij & Irenæi de receptaculis, animarum vſque ad reſurrectionem tenuit & publicè prædicauit*. Quid hodie facta eſt Chriſtianitas, vt errorem in fide neget eſſe hæreſin: imò eſſe pronuntiet abſque hæreſeos periculo? At cur tandem facta eſt hæreſis, ſi non tantùm erat non hæreſis: ſed etiam abſque hæreſeos periculo?

VII. Enimuerò hæreſin dicimus, vel in doctrina, vel in perſona. Hæreſin doctrinæ eſſe, quando idipſum, quod proponitur, eſt contra fidem Catholicam & orthodoxam. Hæreſin perſonæ, cùm quis hæreſin doctrinæ proponens, appellatur hæreticus. Quid ergo ſibi vult Bellarminus? An aliquando licuiſſe ſic ſentire abſque periculo hæreſeos doctrinæ? id eſt, tum non fuiſſe falſam eam doctrinam? Atqui hoc ineptum eſt. Nihil eſt enim in fide Chriſtiana aliquando falſum, quod non ſemper ſit falſum: aut aliquando verum, quod non ſemper ſit verum. Eſt autem hæreſis (inquit Ioannes de Turrecremata in ſumma de Eccleſia libri quarti, parte ſecunda, capite primo) *opinio vel aſſertio falſa, ſiue dogma falſum catholicæ veritati contrarium in eo qui Chriſtianam fidem profeſſus eſt*. Quamuis hoc paulo fortaſſe coactius: Nam etiam in non Chriſtianis hæreſes nominarunt Epiphanius, & Philaſtrius, ſed nunc nihil ad rem.

VIII. Sin autem intelligit abſque periculo hæreſeos perſonæ, hoc eſt, vt propterea non poſſet quis hæreticus appellari. Primò hoc nihil ad rem. Quia, vt infallibilis dicatur quis, non tantùm neceſſe eſt nunquam eſſe hæreticum, ſed etiam nunquam incidere in dogma falſum, aut opinionem erroneam. Nam quia hæreſis, eſt in intellectu, vt ſubiecto, (ſicut probat Ioannes de Turrecremata eodem libro & parte, capite quarto) ergo quicunque incidit in hæreſin, habet intellectum vitiatum quoad fidem. Quis autem non ſanum habens intellectum, poſſit eſſe regula fidei?

IX. Secundò, eſt falſum. Nam hæreticus multis modis dicitur, vt idem docet capite duodecimo: inter alios autem hic eſt, vt ſignificet
A eum, *qui ſentit contra ſacram ſcripturam, ſiue contra ea quæ neceſſaria & formali conſequentia ex ea eliciuntur, ſiue qui ſcripturam ſanctam malè interpretatur*. Et rurſus eum, *qui aduerſus quodcunque genus veritatis Catholicæ opinionem ſuam peruerſam atque prauam pertinaciter defendit*. Ergo ſi fuerit paratus corrigi Ioannes, non fuerit quidem ille hæreticus poſteriori modo, hoc eſt, pertinax. Sed altero modo, ſine dubio fuit hæreticus: niſi negent Ieſuitæ, ſenſiſſe contra ea, quæ neceſſariò ſequuntur ex
B Scriptura.

X. Sed nulla præceſſerat Eccleſiæ definitio, inquiunt. Hoc rurſus quid ſignificet quæro: An nondum fuiſſe in Eccleſia traditum animas viſuras Deum ante reſurrectionem. An verò in nullo Concilio eam quæſtionem adhuc definitam? Prius illud negatur. Nulla eſt enim Catholicæ fidei veritas, quæ non ſit ab initio tradita, & conſtituta: itaque aut negandum eſt, eam eſſe catholicam veritatem, aut ab initio eſſe traditam
C fatendum. Non eſt enim fides temporum, ſed Euangeliorum, vt rectè Hilarius ad Conſtantinum.

XI. Et ſanè id docuit Scriptura. Chriſtus Lucæ vigeſimo tertio, *Hodie mecum eris in paradiſo*. Paulus ad Philippenſes primo, *Deſiderans migrare, & eſſe cum Chriſto*. Et poſterioris ad Corinthios quinto, *Scientes nos aduenas eſſe in corpore, peregrè abſumus à Domino. Confidimus autem & probamus potius migrare è corpore, & ad Dominum ire habitatum*.
D Stephanus Actorum ſeptimo, *Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum*.

XII. Docuerunt etiam Patres. Cyprianus libro de mortalitate, *Nobis quoque ipſis minimis & extremis quoties reuelatum eſt, quàm frequenter atque manifeſtè de Dei dignatione præceptum eſt, vt conteſtarer aſſiduè, & publicè prædicarem, fratres noſtros non eſſe lugendos, accerſitione dominica de ſeculo liberatos, cùm ſciamus non eos amitti, ſed præmitti, recedentes præcedere, vt proficiſcentes, vt nauigantes ſolent: deſiderari eos debere*
E *non plangi, nec accipiendas eſſe hic atras veſtes, quando illi ibi indumenta alba iam aſſumpſerunt: occaſionem dandam non eſſe gentibus, vt nos meritò ac iure reprehendant, quòd quos viuere apud Deum dicimus, vt extinctos, & perditos lugeamus*.

XIII. Non omnes colligam, addam duntaxat Auguſtinum in Ioannem, tractatu quadrageſimo nono, *Requiem, quæ continuò poſt mortem datur, ſi ea dignus eſt, tunc accipit quiſque cùm moritur. Priores acceperunt Patriarchæ: videte ex quo re-*
F *quieſcunt. Poſteriores Prophetæ, recentius Apoſtoli, multo recentiores ſancti martyres: quotidie boni fideles*. Et in libro de dogmatibus Eccleſiaſticis (quem tamen Gennadio Maſſilienſi Sandetus tribuit, capite ſeptuageſimo nono, certè non eſt Auguſtini) *Poſt aſcenſionem Domini in cælos, omnium ſanctorum animæ cum Chriſto ſunt, & exeuntes de corpore ad Chriſtum vadunt, expectantes reſurrectionem corporis ſui*.

XIV. Fuit ergo & Scripturarum authorita-
G te ab initio definitum, & autoritate Patrum traditum in Eccleſia, animas ſanctorum ſtatim à morte eſſe beatas, & cum Deo, ac Chriſto. Ioannes igitur, & contra Scripturam docuit, & contra traditiones patrum, contra dogmata Eccleſiaſtica. Et aliquis dicat, non docuiſſe hæreſin?

X V. Quod ſi alterum eligant effugium, & negent ab vllo Concilio definitum, reſpondeo non minùs fuiſſe hæreticum. Nam, ne tum quidem, quum Arius cœpit negare Trinitatis æqualitatem, vllum præceſſerat vllius Concilij decretum: & tamen ſtatim damnatus eſt ab Alexandro, Alexandriæ Epiſcopo, vt hæreticus. Nondum etiam Concilium Epheſinum ſua decreta ediderat, cùm Neſtorius negans Mariam Θεοτόκον, à Cyrillo de hæreſi reprehenſus eſt, negante cum eo vllum communicare debere, imò à Celeſtino excommunicationis minas audiuit, niſi intra decem dies reſipiſceret. Quid? nónne infinitæ ſunt minutiores hæreſes, ob quas nunquam vllum congregatum eſt Concilium? Imò verò, cùm ante Nicenam nulla vnquam Synodus cogi potuerit vniuerſalis, hoc eſt, trecentis poſt Chriſtum annis, multi tamen pro hæreticis ſunt & habiti & damnati. Neque vllus vnquam inuenius, qui eos hoc prætextu excuſaret, quòd nulla adhuc eſſet Eccleſiæ publica aut ſolemnis definitio. Sed in Monothelitarum negotio luculentiſſimum mihi eſt exemplum. Diſputauit Maximus contra Pyrrhum annis circiter triginta quinque antequam in Concilio Romano damnarentur Monothelitæ, & tamen eos in hæreticis poſuit. Vnde fit certum, qui duas voluntates in Chriſto negauit, hæreticum fuiſſe, etiam ante Concilij determinationem.

X V I. Nec verò recordatus eſt Bellarminus, mendacem memorem eſſe oportere. Nam libro primo de Eccleſia triumphante capite ſecundo, vt probet ex Eccleſiæ teſtimonio animas ſanctorum frui Dei viſione, profert, ab Alphonſo de Caſtro monitus, Innocentium tertium, qui id diſertis verbis docuerat, Extra de Presbytero non baptizato, capite *Apoſtolicam*. Fuit autem Innocentius decimus nonus in ordine Pontificum ante Ioannem hunc, de quo agimus, interuallo annorum circiter centum.

X V I I. Sed non potuit definire: hoc enim ſecundo Bellarminus dixit. En rurſus, inquam, vt in Anaſtaſio θεὸς ἀπὸ μηχανῆς; totiéſque expectandum nobis miraculum aliquod, quoties Romanus aliquis Pontificulus nouo percitus œſtro, nonnihil ſomniauerit aduerſus fidem, aliàs periErit veritatis regula. Imò quanta hæc eſt, quàm certa veritatis regula, qua confracta opus ſit, ne nos à recto abducat? Nouum autem concluſionis genus. Morte præuentus eſt, antequam opinionem ſuam definiuerit. Ergo non fuit hæreticus. Imò, inquam, negatur conſequentia: & contrà potiùs: morte præuentus eſt, antequam meliora edoctus: ergo mortuus hæreticus.

X V I I I. Præterea neminem habet autorem præter Benedictum duodecimum Ioannis ſucceſſorem. Atqui hic ſeipſum ſatis ſuſpectum reddit, cùm in hac ipſa extrauagante, Ioannem conſtituit tanquam iudicem, non verò tanquam partem: itaque deſcribit, quaſi in ſcholis tantùm verſatam quæſtionem inter eos quos vulgò Theologos appellabant: ipſum autem Ioannem quaſi ſpectatorem: Cùm tamen reliqui, hunc illi ſoli errorem tribuant. Quæ nimia eſt adulatio, nec ſatis digna homine ſincero. Eſt igitur veriſimile, eum iam tum hoc morbo laboraſſe, cui omnes obnoxij ſunt noſtri Ieſuitæ: nempe vt quantum poſſet extenuaret defectus ſuæ ſedis, quam initio valde extollit.

X I X. Reuocaſſe ſententiam in articulo mortis facilè patior, & ſeriò velim eſſe verum. Quid tum verò? An nobis enim Pontifices Ieſuitæ volunt eſſe regulam veritatis, eo tantùm momento, quo expirant? Imò toto autoritatis curriculo. Quare hæc ſtropha cauſſam non iuuat. Neque enim tolerandum Axioma; Quicumque in mortis articulo errorem ſuum reuocat, is vt ſit regula veritatis. Imò regulæ officium eſt, nunquam errorem reuocare: hoc eſt, nunquam errare.

X X. Quinetiam ſincerè reuocaſſe, non poſſum in animum inducere: cùm conſidero declarationem eſſe mendacem. Quis enim perſuadeat eum vel micam habere ſinceritatis, qui iam expirans, & coram Dei tribunali poſitus, mentiatur? Mentitur autem, cùm ſe proteſtatur nunquam in animo habuiſſe, contrarium definire. Nam Adrianus Florentius ipſe etiam Romanus Epiſcopus, contrà aſſerit, *Nouiſſimè fertur de Ioanne vigeſimo ſecundo, quod publicè docuit, declarauit, & ab omnibus teneri mandauit, quòd animæ purgatæ ante finale iudicium non habent ſtolam: quæ eſt clara & facialis viſio Dei: & Vniuerſitatem Pariſienſem ad hoc induxiſſe dicitur, quòd nemo in ea poterat gradum in Theologia adipiſci, niſi primitus hunc errorem peſtiferum iuraſſet ſe defenſurum, & perpetuò ei adhæſurum.*

X X I. Poteſt tamen eius audaciam fregiſſe Eccleſiæ Gallicanæ conſtantia, quæ ſe illi iuſſu Philippi Valeſij Regis oppoſuit, & quidem ſeueriſſimè. Gerſon Sermone in feſto Paſchæ, *Apparet falſitas doctrinæ Papæ Ioannis vigeſimi ſecundi* (ſic legit Bellarminus: nam in meo codice eſt vigeſimi) *quæ damnata fuit cum ſono buccinarum vel tubarum coram rege Philippo auunculo tuo, per Theologos Parrhiſienſes de virgine beata, & credidit potius Theologis Parrhiſienſibus, quàm Curiæ.* Gaguinus libro octauo, *Ioannes vigeſimus ſecundus Pontifex Romanus de diuina contemplatione atque viſione temerè ſentire atque prædicare auſus eſt: aduerſantibus illi Catholicis viris, quibus in primis Philippus adiutor fuit.* Chriſtianus Maſſæus Chronicorum libro decimooctauo, *Miſit Pariſium duos, alterum Dominicanum, alterum Franciſcanum, qui eandem hæreſin prædicarent, Pontifici reſtitit quidam Thomas prædicator Anglus, quem propterea Papa in carcerem miſit. Rex autem conuocauit Concilium ad palatium ſuum in Vintiana Sylua: qui omnes contra Pontificem ſubſcribebant. Statim rex legationem miſit Ioanni, petens vt & ſe corrigeret, & Thomam dimitteret: ille vinctum abſoluit.* Gobelinus eiuſdem temporis author ætate ſexta, capite ſeptuageſimo primo, *Ipſe poſtquam ſenex effectus eſt, deſipuit, prædicans animas ſeparatas à corporibus non videre eſſentiam diuinam viſione faciali ante diem iudicij. Contra quod Thomas Vualleis de ordine prædicatorum, ſe exponens periculo propter fidem Catholicam, publicè prædicauit: ita quod propter hoc Papa miſit eum in carcerem: & ibidem fame cruciatus eſt: ſed tandem liberatus magno cum honore. Papa etiam anno vigeſimo Ludouici regis in extremis conſtitutus, ad inſtantiam quorundam amicorum ſuorum, prædictum errorem reuocauit.*

XXII. Hæc iſti, atque alij. Quis autem credat tot tantáque agentem in animo nunquam habuiſſe,

ſe, ſuum

ſe, ſuum dogma confirmate? Primùm prædicauit A publicè. At ſic ſoler plebs ſeduci, & imbui falſis opinionibus. Secundò etiam ad abſentes miſit viros Academicos, perſuaſurus vt dogma ad mitterent; & ſancirent: ſic enim interpretor Adrianum Florentium: nam conſtat Pariſienſes non fuiſſe corruptos. Denique etiam carceribus reſiſtentes coërcebat. Et hæc omnia quis credat, eius eſſe, qui nihil definierit, ſaltem apud ſe, ſed tantùm conſuleret? Nimirum ſic aſtutiores ſolent alios ἀπὸ ϑρόνου.

Cap. XIV.

An Romani Epiſcopi ſibi conſtent.

I. REgula fidei ſemper ſibi conſtat. At Romani Pontifices non ſibi conſtant. Ergo non ſunt regula fidei. Maior eſt perſpicua. Minor C probatur, quia de iiſdem rebus diuerſa, imò contraria conſtituerunt: quod ipſum probatur multis exemplis.

II. Primum contradictionis exemplum. Gelaſius citatus à Gratiano de Conſecratione, diſtinctione ſecunda, capite *Comperimus*, aſſerit eos arcendos à toto ſacramento Euchariſtiæ, qui calici non communicant. Non poſſe enim vnius eiuſdémque myſterij diuiſionem eſſe ſine grandi ſacrilegio. D At Pontifices poſteriores in Conſtantienſi Concilio, & Tridentino diminutam communionem ſanxerunt.

III. Reſpondet Bellarminus negans eſſe contradictionem; quia ſermo ſit de diuerſis perſonis. Nempe Gelaſium loqui ſolùm de Sacerdote ſacrificante, qui non poteſt ſine ſacrilegio vnam tantùm ſpeciem ſumere, quia imperfectum ſacrificium redderet. Reliquos autem de non ſacrificantibus. Quam ſolutionem didicit à Gloſſatore Decreti, à Ioanne de E Turrecremata, & aliis.

IV. Sed hæc ſolutio eorum eſt, qui veteres canones ad præſentem praxim accommodare quouis modo conantur; cùm deberent potiùs ex canonibus antiquis, præſentem praxim emendare. Enimuerò illa nititur nullis argumentis, ſed tantùm ἀξίωσις illa ſiue potiùs αὐθεντία, quam ſibi iampridem Papiſtæ arrogant; vt ſit pro ratione voluntas. Non ſequitur autem ita eſſe, quia illi ita volunt F eſſe.

V. Nos contrà; habemus primò inſtitutionem Dominicam; quæ communionem vtriuſque ſpeciei obtulit non ſacrificantibus, vt loquuntur, ſed communicantibus. Secundò veteris Eccleſiæ praxim; quam ne ipſi quidem deſperatiſſimi Papiſtæ negare poſſunt: praxim, (inquam) longi & ante & poſt Gelaſium temporis. Tertiò, quod nunquam legimus Sacerdotes celebrantes abſtinuiſſe à calice: ſed aliquos ex communicantibus, de quibus Leo G primus. Denique quod hoc capite, neque nominantur, neque deſcribuntur, neque ſaltem indicantur, ſoli Sacerdotes: ſed generaliter canon concipitur; nullâ ſiue temporum, ſiue perſonarum exceptione.

VI. Sed ex vna contradictione imprudens nobis aliam Bellarminus eſt fabricatus. Cùm enim dixit Gelaſium credere non poſſe ſine ſacrilegio ſacrificantem Sacerdotem à calice abſtinere: eius iudicium contrarium oſtendit iudicio Innocentij octaui, de quo loquitur libri de Pontifice quarti, capite decimo quarto. Nam cùm Raphael Volaterranus Geographiæ libro ſeptimo dixiſſet ab eo Pontifice Noruegis conceſſum, vt ſine vino ſacrificium celebrarent: hoc ita Bellarminus expoſuit; vt aſſereret, non permitti, vt loco vini alium liquorem: ſed ſolùm vt in altera tantùm ſpecie Euchariſtiam conſecrarent. Ergo (inquam) vt à calice abſtinerent. Credidit ergo vnius eiuſdemque myſterij diuiſionem poſſe fieri abſque ſacrilegio. Ergo contradixit Gelaſio Innocentius octauus.

VII. Secundum exemplum. Gregorius tertius apud Gratianum cauſâ trigeſimâ ſecundâ, quæſtione ſeptimâ, definit licere marito, cui mulier infirmitate correpta non valet debitum reddere; aliam vxorem ſuperinducere. *Quod propoſuiſti* (inquit) *quod ſi mulier infirmitate correpta, non valuerit viro debitum reddere, quid eius faciat iugalis: bonum eſſet ſi ſic permaneret, vt abſtinentiæ vacaret. Sed quia hoc magnorum eſt, ille qui ſe non poterit continere, nubat magis.* At in Concilio Tridentino, ſeſſione vigeſima quarta, canone ſecundo, *Si quis dixerit, licere Chriſtianis plures ſimul habere vxores, & hoc nullâ lege diuinâ eſſe prohibitum, anathema ſit.* Imò Gratianus annotat illud Gregorij, ſacris canonibus, ſed & euangelicæ, Apoſtolicæque doctrinæ penitus aduerſari.

VIII. Bellarminus reſpondet variè. Primò, Gregorium non loqui de quacunque imbecillitate, ſed de impotentia perpetua & naturali, per quam eſt inepta ad coniugium mulier. Sed hæc ſolutio non conſiſtit. Non eſt enim veriſimile Auguſtinum, ad quem ſcripta eſt Epiſtola, ſciſſe licere ob impotentiam diuortium facere. Secundò, quia hæc verba, infirmitate correpta, non ſignificant perpetuam & naturalem impotentiam: ſed fortuitò ſuperuenientem morbum. Tertiò, quia cùm ſit diuortium, tum maritus non obligatur ad ſubſidij opem dimiſſæ præſtandam; quod tamen Gregorius præcipit.

IX. Itaque Bellarminus aliud quærit effugium. Primò, non concedi aliud coniugium tanquam iuſtum, ſed tanquam minus malum. Secundò, Pontificem ex ignorantia lapſum eſſe: quod fieri poſſe non negant, cùm non definiunt aliquid tanquam de fide, ſed ſolùm opinionem ſuam aliis declarant, vt hoc loco videtur Gregorius feciſſe. Tertiò, non fuiſſe tum exploratum errorem: cùm Auguſtinus etiam dubitarit an liceat vxori de licentiâ mariti, miſceri alteri viro.

X. Ergo (inquam) conſtat erraſſe Gregorium: conſtat ſibi non conſtare Pontifices. Nam quid tum ſi minus malum? Regula fidei, neque maius neque minus malum admittit, aut permittit. Eſt verò ridiculum, quod Bellarminus addit, de opinione priuata; vt ſemper. Sed & falſum. Nam ita Gregorius definiebat ex auctoritate; & tanquam ex Eccleſiæ ſuæ fide. Etenim ille, quiſquis erat, ſiue Bonifacius, vt eſt apud Gratianum, ſiue Auguſtinus, vt in ſecundo tomo Conciliorum, quæſiuit à Gregorio tertio (nam aſſentior Bellarmino non eſſe primum) qualiter teneat vel doceat ſancta Apoſtolica Romana Eccleſia. Et ipſe Gregorius reſpondit in hæc verba, *Beatus Apoſtolus Petrus, & Apoſtolatus & Epiſcopatus principium extitit: & conſulenti tibi de ſtatu Eccleſiæ, non ex nobis quaſi ex nobis; ſed ex*

gratiâ, quæ aperit os mutorum, & linguas infantium facit diſertas, qualiter tenere debeas, apoſtolico vigore doctrina edocuimus. Porrò Auguſtini dubitatio Gregorij factum excuſare non poteſt: regulam enim fidei quantò oporteret eſſe omnium exactiſſimam? vt nuſim dicere, dubitationem eam, quæ in Auguſtino laudabilis poſſit videri ob modeſtiam, in eo qui ſe iactet regulam fidei, eſſe ſceleratiſſimam.

XI. Tertium exemplum. Nicolaus primus docuit Baptiſmum à Iudæo collatum in nomine ſolius Chriſti, eſſe ratum. Retulit Gratianus de conſecratione, diſtinctione quartâ, *A quodam Iudæo neſcitis vtrum Chriſtiano an Pagano, multos in patriâ veſtrâ baptizatos aſſeritis; & quid inde ſit agendum conſulitis. Hi profectò ſi in nomine ſanctæ Trinitatis, vel tantùm in nomine Chriſti, ſicut in Actibus Apoſtolorum legitur, baptizati ſunt (vnum quippe idémque eſt, vt ſanctus Ambroſius exponit) quia non illorum, ſed eius eſt, rebaptizari non debent.* At contrà, Pelagius eadem diſtinctione ex inſtitutione aliter docet: ſed diſertiùs Zacharias, *Si merſus in fonte baptiſmatis quis fuerit ſine inuocatione Trinitatis, perfectus Chriſtianus non eſt, niſi in nomine Patris, & Filij & Spiritus Sancti fuerit baptizatus.* Hic autem nihil exceperunt Bellarminus & Canus, niſi Nicolaum expreſſiſſe ſuam ſententiam, vt Doctorem particularem; non autem definiuiſſe vt Pontificem. Qua de re quid attinet ſæpius dicere?

XII. Quartum exemplum. Alphonſus de Caſtro libro primo de hæreſibus capite quarto, ſic ſcripſit, *Cæleſtinum Papam erraſſe circa matrimonium fidelium, quorum alter labitur in hæreſin, res eſt omnibus manifeſta. Neque hic Cæleſtini error talis fuit, qui ſoli negligentiæ imputari debeat; ita vt illum erraſſe dicamus velut priuatam perſonam, & non vt Papam, qui in qualibet re ſeriâ definiendâ conſulere debet viros doctos: quoniam huiuſmodi Cæleſtini definitio habebatur in antiquis Decretalibus, in capite Laudabilem, titulo de Conuerſione infidelium, quam ego ipſe vidi & legi.* At contrarium definitum eſſe Bellarminus obſeruat ab Innocentio tertio; Et à Concilio Tridentino. Et Salmero, diſputatione duodecima in priorem ad Corinthios, *Quando inter fideles ab initio contractum eſt matrimonium, ſi alter per infidelitatem vel hæreſin labatur, hoc matrimonium ſecundùm iura non diſſoluitur, quoniam ab initio ratum fuit: etſi aliter eidem ſummo Pontifici aliquando viſum fuerit.*

XIII. Reſpondent Canus & Bellarminus, Cæleſtinum nihil definiſſe: vſitato [illegible]. Id tamen ipſum ridiculè probant, ex Innocentio tertio; qui in contrario definiendo his verbis vſus ſit, *licèt quidam prædeceſſores noſtri ſenſiſſe aliter videantur.* Senſiſſe ait (inquiunt) non definiſſe. Optimè: quaſi qui definit, aliter ſentiat quàm definit. Sed oppono Alphonſum, qui ſe decretalem illam vidiſſe aſſerit; Ideò potuit non ex manibus coniecturis, ſed ex ipſo textu epiſtolæ iudicare. Iſti autem vt cæci de coloribus; cùm de eà nihil inaudiuerint niſi ex Alphonſi relatione, tamen diuinant pro arbitrio, non veriſſima, ſed commodiſſima. Sic zelo ardent.

XIV. Quintum exemplum. *Adrianus tertius ſtatuit* (inquit Faſciculus temporum) *vt Imperator nullo modo ſe intromitteret, de ſummi Pontificis electione: ſed apparet quòd hæc conſtitutio parum obtinuit. Imò Leo octauus directè contrarium ſtatuit poſtea.* Et verò extat Leonis conſtitutio, apud Gr. ... diſtinctione ſexageſimâ tertiâ; qua conceſſit Othoni primo & ſucceſſoribus, vt eligant & ordinent Romanum

A Pontificem, *Conſtituimus, & confirmamus, & corroboramus, & per noſtram Apoſtolicam auctoritatem concedimus atque largimur domino Othoni primo, regi Teutonicorum eiúſque ſucceſſoribus huius regni Italiæ in perpetuum, facultatem eligendi ſucceſſorem, atque ſummæ ſedis Apoſtolicæ Pontificem ordinandi.* Similiter Adrianus cum Synodo decreuit Archiepiſcopos, & Epiſcopos per ſingulas prouincias inueſtituras à Carolo magno accipere: quo iure frequentes vſi ſunt eius ſucceſſores. Quam tamen ſatis legitimam cauſam putarunt B Gregorius ſeptimus eiúſque ſucceſſores, excommunicandorum, deponendorúmque Henrici quarti, Henrici quinti, Friderici primi, atque aliorum, excitatis ob eam rem perniciosiſſimis bellis. Tam ſanctè ſibi conſtat Papiſticæ religionis regula.

XV. Sextum exemplum, Nicolai tertij & Ioannis 22. *Quorum vnus* (inquit Almain de auctoritate Eccleſiæ c. 10.) *determinauit iudicialiter Chriſtum & Apoſtolos nihil habuiſſe in communi nec in proprio: alter oppoſitum, vt videre eſt in eorum extrauagantibus.* Gobelinus C ætate ſextâ, cap. 67. ait Nicolaum ſtatuiſſe, vt fratres Minores in bonis mobilibus & immobilibus haberent tantùm vſumfructum, ſed dominium ſpectaret ad Romanam Eccleſiam, ſpecioſo fuco ad eum ordinem ditandum contra regulam. Ioannem hæc omnia reuocaſſe, declarantem eum eſſe hæreticum, qui pertinaciter affirmet Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum & Apoſtolos nihil habuiſſe in ſpeciali, vel etiam aliquid habuiſſe in communi. Platina in Ioanne 23. *Edictum propoſuit, quo eos declarauit pertinaces &* D *hæreticos, qui affirmarent Chriſtum, eiúſque diſcipulos nihil priuati, vel proprij habuiſſe: quod certè non multùm cum Scriptura conuenit.* Et paulò pòſt, *Damnauit præterea gloſſulam quandam fratris Petri ordinis Minorum, qui conuentum quendam tertij ordinis ad imitandam Chriſti paupertatem animauerat: quorum de numero multi damnati & exuſti fuêre.*

XVI. Vrit Papiſtas inſignis ἀνωμαλίας exemplum: & medicinam facere ſatagunt. Ioannes de Turrecremata ſummæ de Eccleſia, lib. 2. cap. 112. ita E conciliat, vt dicat duplicem eſſe paupertatem: primâ pro illis qui prædicaturi mittēdi erāt in Iudæam: quæ eſt nihil propriũ habere ſub cœlo, nec in ſpeciali, nec in cõmuni: alteram eorum, qui fixi manſuri erant in congregatione: quæ eſt nihil habere in proprio, ſed tantùm in communi. Chriſtum vtramque diuerſis temporibus docuiſſe verbo, & firmaſſe exemplo. Et ita conciliari Pontifices relatis ad diuerſa tempora eorum conſtitutionibus. Bellarminus verò fatetur non poſſe per omnia conciliari. Itaque diſtin- F guit quæſtiones: primam, vtrùm in rebus quæ ipſo vſu pereunt, ſeparari poſſit vſus à dominio: ſecundam, vtrùm paupertas, quæ à ſe dominium remouet, ſolo vſu relicto, ſit ſancta & meritoria: tertiam, vtrùm Chriſtus talem paupertatem verbo & exemplo docuerit. In 1. & 2. quæſtione fatetur diſſentire Nicolaum aſſerentem, Ioannem negantem. In tertiâ, diſtinctionem admittit, vt aliquando perfectiſſimam paupertatem Chriſtus verbo & exemplo docuerit; aliquando verò minùs rigidam: & hoc velle G Nicolaum; Ioannem verò dixiſſe, hæreticè aſſeri Chriſtum nihil vnquam hîc in terris habuiſſe proprij, nec in ſpeciali, nec in communi.

XVII. Sed hiſtoriam audiamus potiùs ex Ioannis Delphini lib. 2. de cœlibatu. Is ex Nicolai verbis, quatuor elicit axiomata, *Abdicationem proprietatis omnium rerum tam in ſpeciali, quam etiam in communi ſpectare ad perfectionem. Apoſtolos hanc abdicationem à Chriſto accepiſſe,*

accepiſſe, & didiciſſe. Hanc ſeruaſſe Apoſtolos. Alijs exemplo, & doctrina ſeruandam tradidiſſe. Hæc ille ex Nicolai verbis: non bona tamen fide; quia omiſſum eſt præcipuum axioma: Hanc paupertatem Chriſtum ipſum exemplo firmaſſe: quo ſignificatur, non tantùm docuiſſe Apoſtolos, vt profiterentur, ſed etiam ipſum profeſſum eſſe. Et diſerta ſunt verba Nicolai ab ipſo Delphino recitata: *Quam & Chriſtus, viam perfectionis oſtendens, verbo docuit, & exemplo firmauit.* Porrò Ioannem initio Pontificatus idem ſenſiſſe cum Nicolao, nempe Chriſtum & Apoſtolos proprietatem & dominium rerum omnium temporalium deſeruiſſe. Itaque confirmaſſe Decretalem, *Exiui de paradiſo*, in qua Franciſci regula exponitur & laudatur: addita etiam inſuper alia decretali, *quorundam exigit*; quæ illam priorem explicaret. Sed elapſo anno ſexto ſui Pontificatus, quatuor ſtatuta feciſſe, omnino contraria ſupradictis conſtitutionibus. In his nouem concluſiones contineri, in quibus iſtas: Chriſtum & Apoſtolos in omnibus temporalibus rebus, quas Scriptura teſtatur eos habuiſſe, tam in particulari, quàm in communi, proprietatem & dominium habuiſſe: & à ſe proprietatem, dominiúmque temporalium rerum minimè abdicaſſe, nec illa reliquiſſe; nec huiuſmodi abdicationem vnquam docuiſſe: quin omnes quotquot aſſerunt, aut docent oppoſitũ, æquè damnandos eſſe atque impios hæreticos. Chriſtum dominio & regno temporalium rerum nunquam abrenunciaſſe: imò ne potuiſſe quidem abrenuntiare. Apoſtolos, etiam poſt miſſionem Spiritus Sancti omnium temporalium rerum, quæ ipſis darentur, habuiſſe dominium, tam in particulari, quàm in communi. Apoſtolos nullum emiſiſſe votum abdicationis proprietatis & dominij. Chriſtum nullum certum viuendi modum Apoſtolis iniunxiſſe in particulari: ſed eum duntaxat, quem aliis omnibus diſcipulis. Chriſtum nec verbo docuiſſe, nec exemplo firmaſſe, haudquaquam ferẽdam eſſe pecuniam ab iis qui eſſe cupiant in ſtatu perfectionis. Has atque alias concluſiones docuiſſe Ioannem: & hæreticos pronuntiaſſe omnes, qui aliter docerent.

XVIII. Ex his facile nunc indicium contradictionis; eiuſdémque momenti. Neq; enim de facto contentio fuit, ſed de iure; ideóque pertinens ad hęreſin: & quidem tam ſeriò, vt multi fuerint non dãnati tantùm, quod iam pridem in vſum abiit quotidianum, ſed etiam exuſti: quæ Eccleſiæ Romanæ potentiſſima demonſtratio eſt, multis iam ſeculis: reſoluens ſi minus quæſtiones Theologicas in ſua principia: at certè compaginationem corporum in cineres. Et verò conſentit Bellarminus non conſentire Nicolaum & Ioannem in ſuis duabus primis quæſtionibus: atqui hæ ſunt de iure: nam tertia propria eſt facto. Et ſi præualet Ioannis definitio, tota abit in ventos Monachorum perfectio, qua nihil habent ſanctius Romaniſtæ. Sed illa potiùs definitio antiquanda eſt viſa: ne nullus eſſet in orbe locus progeniei mendicantium, néve euaneſceret Chriſti oraculum teſtantis, Nos ſemper habituros nobiſcũ mendicantes. Quod ergo nobis fœlix fauſtúmque ſit, habemus ex teſtimonio Bellarmini, diſſentientes Nicolaum & Ioannem: vtrumque Papam: an etiam vtrumque regulam fidei?

XIX. Sed in tertio capite mirare diſtinctionem temporum? Aliquando Chriſtus & verbo & exemplo docuit eam paupertatem: & verè dixit Nicolaus: aliquando non docuit; Et non mentitus eſt

A Ioannes. Quomodo id verò? Nã ſi actus Chriſti cõſideres; potuiſſe fieri concedo: quid enim eſt in vniuerſa religione Chriſtiana de quo non queat idem dici? Certè non ſimul & ſemel omnia docuit. Exempli cauſa, Paſſionis ſuæ myſterium docuit aliquando; nimirum Matthæi decimo ſexto: aliquando nõ docuit, vt in Cana in nuptiis: aliquando celebrauit Euchariſtiæ Sacramentum, vt pridie quàm moreretur: aliquando non celebrauit, vt cùm baptizatus eſt à Ioanne: aliquando beatitudines pronuntiauit, B vt initio ſermonis in monte: aliquando minimè, vt cùm Væ diceret Phariſęis, Matthęi vigeſimo tertio. Et quid non? Sed cui vſui hæc λογολογία? Nam quod Nicolaus aſſerebat de Chriſti verbo & exemplo; eò tendebat, vt probaret hanc propoſitionem: *Dicimus quòd abdicatio proprietatis huiuſmodi omnium rerum tam in ſpeciali quàm in communi propter Deum, meritoria eſt.* Hanc propoſitionem negabat Ioannes, ipſo teſte Bellarmino: & ne fruſtra negaret; fundamentum Nicolai ſibi videbat diruendum. O fungum, ô ſtipi- C tem Ioannem, ſi putauit ſibi negandum aliquando docuiſſe ſic Chriſtum; puta cùm dormiret in naui. Adeóne ſolent prudenter, & conſideratè Pontifices diſputare? Aut ſi non Pontifices diſputare, ſaltem Pontificum aſſeclæ antinomias Pontificum conciliare! Raram artem! miram artem, ſiue illis diſputandi, ſiue his conciliandi!

XX. Quod ſi nec fungus fuit Ioannes, nec ſtipes; tum oportuit dicere Chriſtum nunquam docuiſſe, aut verbo, aut exemplo huiuſmodi pauper- D tatem. Et verò diſerta Delphini verba, *Nec huiuſmodi abdicationem vnquam docuiſſe. Chriſtum Dominio rerum temporalium nunquam renuntiaſſe.* Gemina hîc negatio, geminæ Nicolai affirmationi opponitur de verbo & exemplo: & negatio quidem vniuerſalis: cùm Nicolao ſufficeret affirmatio particularis. Eligat nunc Turrecremata: eligat Bellarminus, vtrum malit. Aut enim inepti ſunt, bardi, ſtupidi, fungi, ſtipites, Romani Pontifices, qui abſurdè diſputent: ac proinde minimè omnium habendi pro regula fidei: aut E ſi non bardi, ſtupidi, fungi, ſtipites; contradicunt alij aliis; dum de eodẽ eadẽ ratione idẽ vnus aſſerit, alter negat. Ac proinde rurſus indigni qui obtrudantur pro regula fidei: quod videtur ſenſiſſe Delphinus diſputans ex profeſſo, *Abſurdam eſſe Ioannis vigeſimi ſecundi opinionem.* Cùm multò molliùs dixerit Bellarminus, meliùs Nicolaum ſenſiſſe.

XXI. Septimum exemplum. In decretis de Conſecratione diſtinctione ſecunda, definiunt Papæ nõ eſſe quicquam offerendum in Euchariſtiæ conſe- F cratione, præter panem & vinum, & aquam: nunquam autem ſine vino. Aſt Innocentius octauus Noruegis permiſit, vt ſine vino ſacrificium celebrarent. Bellarminus reſpondet, primò non ediſiſſe decretum, quo vniuerſæ Eccleſiæ declararet licere ſine vino ſacrificium offerre: itaque ſi errauit, erraſſe facto, non dogmate. Secundò non permiſiſſe loco vini liquorem alium conſecrari: ſed in altera tantùm ſpecie Euchariſtiam fieri, idque ob extremam neceſſitatem, cùm in ea regione vinum conſeruari ne- G queat, quin ſtatim aceſcat. Verùm excuſatio eſt friuola. Ad prius: fateor non eſſe decretum vniuerſale: ſed meminiſſe debuit Sophiſta; alterum illud eſſe vniuerſale, quo prohibetur offerri ſine vino: at vniuerſali contradici ſpecialiter. Eſſe verò errorem facti nego: fuit enim iuris: quia credidit poſſe eo modo legitimè Euchariſtiam celebrari: ideóque indulſit iis regionibus: hoc eſt, conſtituit; vt eo locis poſt

id temporis ius faſque eſſet Euchariſtiam eo modo celebrare. In ſecundo mendacium eſt: quia conceſſit Innocentius, non vt in altera tantùm ſpecie conſecrarent: ſed vt pro vino alium liquorem ſubſtituerent. Volaterranus Geographiæ ſeptimo, *Noruegia Innocentij octaui Pontificis conceſſione permiſſum ſine vino calicem ſacrificare: quòd ob immenſa frigora, vinum in eam regione importatum aceſcat.* At ij qui in altera tantùm ſpecie conſecrant, poſſunt-ne dici, ſacrificare calicem? Quanquam ſi non mentiretur Bellarminus, contradiceret tamen Innocentius Gelaſio, conteſtanti, vnius eiuſdémque Sacramenti diuiſionem ſine grandi ſacrilegio non poſſe peruenire: De conſecratione, diſtinctione ſecunda, *comper imm.* Quod ipſum de conſecrante dictum volunt hodierni Sophiſtæ, ne diminutæ communioni præiudicet.

XXII. Octauum exemplum. Gregorius Papa apud Gratianum cauſæ trigeſimæ quintæ, quæſtione ſecundâ, gradus cognationis prohibitos definit ad ſeptimum vſque, *De affinitate conſanguinitatis per gradus cognationis, placuit vſque ad ſeptimam generationem obſeruare.* Et Iulius, *Nullum in vtroque ſexu permittimus ex propinquitate ſui ſanguinis, vel vxoris, vſque ad ſeptimum generis gradum, vxorem ducere.* At Innocentius tertius in Lateranenſi Concilio, *Prohibitio copulæ coniugalis, quartum conſanguinitatis & affinitatis gradum de cætero non excedat.* Manifeſta contradictio: nam ex canone Gregorij & Iulij prohibebantur gradus quintus, ſextus, ſeptimus, octauus, quos Innocentius liberos eſſe voluit.

XXIII. Nonum exemplum. Pelagius conſtituerat Diaconos Siciliæ abſtinere ab vxoribus. Id decretum Gregorius eius ſucceſſor improbauit, vt durum, & incompetens: apud Gratianum diſtinctione trigeſima primâ, capite *Ante triennium.* In quem locum Cardinalis Ioannes de Turrecremata, *Facit quatuor. Primò oſtendit quando prohibitio illa fuit facta; ſcilicet ante triennium: ſecundò, quòd illa prohibitio fuit iniqua, & ideò caſſanda: tertiò caſſat illam prohibitionem.* Paulò pòſt, ex eo Gregorij facto ſumit argumentum, *Quod ſucceſſor poteſt caſſare ſtatutum ſui prædeceſſoris, ſi iniuſtitiam contineat, & ſi præſtet exemplum mali.* Egregiè. Ergo (inquam) poſſunt Romanorum Epiſcoporum decreta caſſari. Hoc iam nimis contra naturam regulæ. Inſuper: ergo poſſunt Romanorum Epiſcoporum decreta iniuſtitiam continere, & præſtare exemplum mali. Ito nunc: & Epiſcopos Romanos aſſerito aliquis eſſe regulam Eccleſiæ.

XXIV. Decimum exemplum. Bonifacius octauus, *in tantam arrogantiam erexit ſeipſum* (inquit Faſciculus temporum) *vt dominum totius mundi ſe diceret tam in temporalibus, quàm in ſpiritualibus.* Vnde ad Philippum Galliæ regem ſcripſit, *Scire te volumus, quòd in ſpiritualibus & temporalibus nobis ſubes.* Sed contrà Innocentius tertius in Decretalibus, *Qui filij ſint legitimi* capite *per Venerabilem*; quum loqueretur de rege Franciæ, cuius diuortium ab vxore probauerat, diſertè ſignificat eum regem, *ſuperiorem in temporalibus minimè recognoſcere*: vt nemo mirari iam debeat Philippum Bonifacio ita reſcripſiſſe, *Sciat tua magna fatuitas in temporalibus, nos alicui non ſubeſſe.*

XXV. Quid plura colligam? Poſſum vno conatu rem tantam totam abſoluere. Nam ipſi Romani Pontifices clamant ſibi poſterioribus licere contrà ſtatuere, quàm præceſſores ſtatuerint. Ioannes vigeſimus ſecundus in Extrauagantibus, de verborum ſignificatione capite ſecundo, *Quia nonnunquam, quod coniectura profuturum credidit, ſubſequens experientia nociuum oſtendit, non debet reprehenſibile iudicari. Si canonum conditor canones à ſe vel à ſuis prædeceſſoribus editos, vel aliqua in eiſdem contenta canonibus reuocare, modificare, vel ſuſpendere ſtudeat, ſi ea obeſſe potius viderit quam prodeſſe.* Idem capite tertio, *Ad conditorem canonum non eſt dubium pertinere, cùm ſtatuta à ſe vel prædeceſſoribus ſuis edita, obeſſe percipit potiùs, quàm prodeſſe, ne vlteriùs obeſſe valeant, prouidere.* Et cùm hac ipſa de re multa fuiſſet quæſtio, occaſione harum decretalium, idem Ioannes capite quinto diſputat, *Licèt Innocentius quartus in Generali Concilio interdixiſſet nouas religiones inſtitui, tamen ſucceſſores ipſius, non obſtante interdicto huiuſmodi plures leguntur ordines confirmaſſe: qui etiam aliquibus exceptis fuerunt poſtea per Gregorium nonum prædeceſſorem noſtrum diſſoluti certo modo in Concilio Generali. Si igitur poſt interdictum Generalis Concilij licuit ſummis Pontificibus non* (an potiùs *iam*) *confirmatos in totum diſſoluere; non eſt mirum ſi quod declarat circa regulas ordinum ſolus ſummus Pontifex, vel ordinat, liceat eius ſucceſſoribus declarare ſeu aliàs immutare.* Et paulò pòſt: *Vnde non poſſunt ex prædictis concludere niſi falsò, quin contra ordinata per ſummos Pontifices circa talia valeat ſucceſſor aliud ordinare.* Ab ea ſchola doctus Alfonſus de Caſtro, aduerſus hæreſes libri primi capite ſecundo ſcriptum reliquit, *Decretales Epiſtolæ per alios poſteriores Pontifices, aut per eoſdem à quibus miſſæ ſunt, reuocari poſſunt: ſicut de multis factum eſſe conſtat. Pro qua re commune eſt eorum prouerbium, Par in parem non habet imperium. Qua ſententia ſignificare volunt, priorum Pontificum decretis non teneri Pontifices poſteriores, quin liberum ſit eis cùm viderint, ea reuocare.*

XXVI. Aduertamus animum. Nam hæc totam præfocant aduerſariorum ſophiſticen: quos audiuimus diſtinguentes doctorem priuatum ſuam ſententiam explicantem, à Papa ex auctoritate decernentem. At hæc ἀντιλογία nunc fit inutilis. Diſertè enim Canones Canonibus, Decreta Decretis opponuntur; Pontifices Pontificibus. Quid ergo? An nos Ieſuitæ docebunt Papam condere canones non ex Cathedra? condere tantùm ex priuati doctoris ſententiâ?

Cap. XIV.

An quicquid decernunt Romani Pontifices, rectum ſit.

I. QVicquid regula fidei decernit, ſanum eſt & rectum. At quæ decernunt Romani Pontifices, non ſunt omnia ſana & recta. Ergo non ſunt Romani Pontifices habendi pro regula fidei. Maiorem qui neget prorſus inſaniat. Probanda minor igitur: quod fit variis exemplis.

II. Primum exemplum. Caluinus Inſtitutionis lib. 4. cap. 12. ſectione 24. obiiciebat matrimonium in Canonibus Pontificum Romanorum vocari immunditiem, & pollutionem carnis: notabatur ad marginem Siricij epiſtola ad Epiſcopos Hiſpaniarum. Accuſatio grauis eſt. Nam Paulus contrà, matrimonium vocat κοίτην ἀμίαντον, 13. ad Hebræos: imò Epiſcopum etiam vxoratum ἀνέγκλητον increpatum, primo capite ad Titum; & ἀνεπίληπτον, irreprehenſum, tertio prioris ad Timotheum.

III. Reſpon-

III. Reſpondet Bellarminus, Caluinum more ſuo impudenter mentiri; exactè, opinor, ſeruatâ Ieſuiticâ modeſtiâ. Sed quamobrem? Non enim (inquit) Siricius coniugium verum & legitimum, pollutionem appellat, ſed illicitam coniunctionem eorum, qui poſt peractam publicam pœnitentiam, iterum redeunt ad eandem coniunctionem, propter quam pœnitentiam egerāt. Nemo autē pœnitentiā vnquam egit, quod inierit legitimum matrimoniū.

IV. Satis animosè: ſed audiamus Siricium: *Plurimos Sacerdotes Chriſti atque Leuitas, poſt longa conſecrationis ſuæ tēpora, tam de cōiugibus propriis, quàm etiā de turpi coitu ſobolem didicimus procreaſſe, & crimen ſuum hac præſcriptione defendere, quia in veteri teſtamēto ſacerdotibus ac miniſtris generandi facultas legitur attributa.* Duo igitur hominum genera ſibi reprehendenda proponit: vnum eorum qui ex turpi coitu, hoc eſt (vt ego puto) ex ſcortatione, adulterio, vel inceſto, liberos ſuſciperent: alterum eorum, qui vxoribus propriis, hoc eſt, vt gloſſa exponit diſtinctione octogeſimâ ſecundâ, quas ante ſacros ordines habuerunt, vterentur.

V. Iam verò aduerſus eos diſputationem examinemus. Primò, poteſtne illud non obſcœnum videri caſtis auribus, quod vtroſque copulet? Eos, inquam, qui propriis id eſt, legitimis vtuntur vxoribus; cum iis qui impuros coitus ſectantur? Deinde, quale illud eſt, quod vtroſque impugnet iiſdem argumentis? Deus bone! in Eccleſiâ Chriſtianâ iiſdem peti argumentis legitimum matrimonium cum turpi ſcortatione? Iiſdem argumentis vtrumque prohiberi? O fidem antiquam! Non erit hoc crimen? non erit ſcelus? non erit blaſphemia? Ita caſtas habent aures Ieſuitæ.

VI. Expendamus verò hæc tam ſancta tam ſanctæ caſtitatis argumenta. *Dicat mihi nunc* (inquit) *quiſquis ille eſt ſectator libidinum, præceptórque vitiorum, ſi æſtimat, quod in lege Moſis paſſim ſacris ordinibus à Deo noſtro laxata ſunt frena luxuriæ, cur eos, quibus committebantur ſancta ſanctorum, præmonet dicens, Sancti eſtote, quia & ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter?* Hæc iam quæro, aduerſus quos dicantur. Annon aduerſus eos, qui ſe prætextu legis tuebantur? Ergo aduerſus legitimè coniugatos. Nam ij ſoli, hoc argumento poterant vti: neque vnquam vel ſando auditum eſt, ſcortatores inde ſibi patrocinium aſciuiſſe, quòd ex lege Moſis Sacerdotes patres eſſe poſſent. Ergo, inquam, hi illi ſunt, quos ſectatores libidinum appellat, præceptores vitiorum: aut certè fatendum eſt inſanire.

VII. Rurſum, *Dominus Ieſus, tùm nos ſuo illuſtraſſet aduentu, in Euāgelio proteſtatur, quia legem venerit implere, non ſoluere. Et ideò Eccleſiam, cuius ſponſus eſt, ſpecioſus formâ, caſtitatis voluit ſplendore radiare, vt in die iudicij, cùm rurſus aduenerit, ſine maculâ & ruga eam poſſit, ſicut per Apoſtolum ſuum inſtituit, reperire. Quarum ſanctionum ſacerdotes omnes & Leuitæ inſolubili lege conſtringimur, vt à die ordinationis noſtræ, ſobrietati ac pudicitiæ & corda noſtra mancipemus & corpora, dummodò per omnia Deo noſtro in his, quæ quotidie offerimus, ſacrificiis placeamus. Qui autem in carne ſunt, dicente electionis vaſe, Deo placere non poſſunt.* His verbis duo cōtinentur argumenta, quorum concluſio eſt non debere ſacerdotes, legitimo matrimonio vti: primum eſt, quia Eccleſiam Chriſtus vult caſtitatis ſplendore radiare: alterum, quia qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Oportet igitur in hunc modum concipi: Omnes ſacerdotes debent eſſe caſti. At nulli legitimè cōiugati ſunt
A caſti. Ergo nulli ſacerdotes debent eſſe coniugati. Et Nemo in carne Deo placere poteſt. At omnes legitimè coniugati ſunt in carne: Ergo nulli legitimè coniugati Deo placere poſſunt. Et hæc Ieſuitæ excuſabunt? Et qui hæc reprehendit, eum impudenter mentiri dicent? O Hiſpanum leporem! O Loyoliticam caſtitatem! O Monaſticum zelum!

VIII. Sed aiebat Bellarminus loqui Siricium de illicitâ coniunctione eorum, qui publicam pœnitentiam egerant. Imò potiùs, inquam, Bellarminus
B vafrâ diſſimulatione audax Sophiſta nobis ſe ſperat illuſurum. Nam diſſimulato ſeptimo eius epiſtolæ capite, in quo eſt venenum; ad quintum nos reuocat. Quamobrem? Nam eius verba non magis, imò non tam accedunt ad Caluinum, quàm illa quæ recitauimus. Perinde eſt igitur, ac ſi cùm ego illum in Caluino calumniando omnes modeſtiæ fines hoc loco prętergreſſum eſſe dicerem; aliquis vt abſolueret, auerteret me ad caput decimum nonum libri ſecundi de Chriſto, vbi Bellarminus de Caluino
C ſentit paulò modeſtiùs in quæſtione vtrum Filius Dei ſit αὐτόθεος, quàm reliqua Loyolitica gregis pecora.

IX. Secundum exemplum Innocentij tertij; qui in decretalibus, *Qui filij ſint legitimi* capite, *per venerabilem*, docet legem veterem nondum planè eſſe abrogatam: his verbis, *Sanè cùm Deuteronomium lex ſecunda interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, vt quod ibi decernitur in nouo teſtamento debeat obſeruari.*

X. Bellarminus reſpondet: Innocentium no-
D luiſſe dicere, Deuteronomium hoc tempore debere obſeruari ad literam; ſed quatenus quæ in eo dicebantur, figuræ erant teſtamenti noui: ideóque exiſtimaſſe Deuteronomium eſſe ſecundam legem, quia multa contineat ad legem nouam figuratè pertinentia.

XI. At hoc eſt tantùm σοφὸν φάρμακον, aſtutè à Bellarmino excogitatum; ab Innocentio ne cogitatum quidem. Si autem eſſet verum; primò non de ſolo Deuteronomio, ſed de totâ Moſis lege, ita o-
E portuiſſet loqui: Nam & in Exodo, & in Leuitico, & in Numeris, non pauca ſunt figuratè adumbrantia Eccleſiæ Chriſtianæ myſteria. Deinde non fuiſſet argumentum ducendum à nomine; vt omittam grammaticam ineptiam. Tertiò, non aſſerendum fuiſſet, ea quæ ibi decernuntur, obſeruari debere; ſed ea potiùs quæ ſignificantur: non enim decernere, idem eſt quod ſignificare: Et in ceremoniis nemo neſcit alia præcipi, alia verò ſignificari.

XII. Tertium exemplum Iacobus Almain de
F autoritate Eccleſiæ, capite decimo, obſeruauit, *Aliqui Pontifices* (inquit) *ſtatuerunt contra Euangelium: vt Pelagius, qui fecit conſtitutionem, quòd omnes Subdiaconi Siciliæ à ſuis vxoribus abſtinerent quas in minoribus ordinibus duxerant, aut ab officio ceſſarent: quam, quia erat iniqua & contra Euangelium, retractauit Gregorius primus eius ſucceſſor; vt patet triceſima prima diſtinctione, capite, Ante triennium, in textu & in gloſſa.* Et ſanè eo capite Gregorius prædeceſſoris ſui decretum teſtatur ſibi videri durum & incompetens. Et Iohannes de Tur-
G recremata id ita explicat: *Oſtendit quòd illa prohibitio fuit iniqua: & ideo caſſanda. Iniquè eſt enim aliquem vxoratum compelli ad continentiam.*

XIII. Quartum exemplum Gregorij tertij: cuius hæc verba ſunt ſcribentis ad Bonifacium, *Quod poſuiſti, quod ſi mulier infirmitate correpta, non valuerit debitum viro reddere; quid eius faciat iugalis: bonum eſſet, ſi ſic permaneret, vt abſtinentia vacaret. Sed quia hoc magno-*

tum eſt, ille qui ſe non poterit continere, nubat magis: non tamen ſubſidij opem ſubtrahat ab illa, cui infirmitas præpedit, & nõ deteſtabilis culpa excludit. Eat nunc Campianus, & Lutheri paradoxa exagitet: augeat etiam mentiendo. Sed ſi Lutherus dignus reprehenſione; quid meritus Gregorius: Gregorius, inquam, cui ne hæc quidem vtilis eſſe queat, ſubtiliter excogitata diſtinctio; hominis, & Pontificis: priuati doctoris, & Papæ: facti, aut iuris. Hæc enim Epiſtola de iure reſpondet: & reſpondet vt Papa: nimirum Bonifacio roganti: *qualiter teneat vel doceat ſancta Apoſtolica Romana Eccleſia.* Et præmiſſa præfatione: *Conſulenti tibi de ſtatu Eccleſiæ, non ex nobis, quaſi ex nobis; ſed eius gratia qui aperit os mutorum, & linguas infantium facit diſertas, qualiter tenere debeat Apoſtolici vigoris doctrinam, dicimus.* Imò extremam clauſulam audite, *Hæc, frater chariſsime, ex Apoſtolicæ ſedis vigore ſcripſiſſe ſufficiat.*

XIV. Quintum exemplum Innocentij quarti:

A de quo Vaſques in tertiam Thomæ diſputationis centeſimæ viceſimæ nonæ capite quinto, *Hic tamen obiter notandum eſt falſam eſſe opinionem Innocentij quarti in capite primo de Baptiſmo: Et Felini in capite, Quæ in Eccleſiarum, de conſtitutionibus numero viceſimo ſexto, & aliorum iuriſperitorum, qui docent in Sacramento Eucharistiæ ſufficere Græcis pro materia panem fermentatum, Latinis verò neceſſarium eſſe panem azymum, ita vt ſi in fermentato vellent conſecrare, aut Græci in azymo, eorum conſecratio effectum non haberet: & in Baptiſmo Græcis ſuffi-*

B *cere formam illam, Baptizetur ſeruus Chriſti in nomine Patris, & Filij & Spiritus Sancti: Latinis verò non ſufficere, ſed neceſſariam eſſe illam, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, ita vt ſi aliter baptizent, nullum ſit Sacramentum. Hæc igitur opinio vulgo iam exploditur, & exſibilatur. Omnes enim affirmant materiam & formam, quæ in vna Eccleſia ſufficit, vt verum ſit Sacramentum, ſufficere etiam in alia Eccleſia.*

FINIS LIBRI TERTII.

DE CANONE LIBER QVARTVS.

Caput I.

DE DIFFERENTIA CANONICORVM & Apocryphorum.

QVIA Religionis A Chriſtianæ myſteria, prorſus pēdent à reuelatione diuina, & nullo modo ab humana induſtria, quantacūque illa aut ſit, aut eſſe poſſit: cùm ad Veritatem ſupernaturalem nulla B pertingere queat aut experientia, aut ratiocinatio, ex quibus principiis manare neceſſe eſt, quicquid homo ſuis acquirit viribus: Et rurſus quia illa omnia myſteria credenda ſunt ἐν τῇ πίστει [illegible], quæ nulla eſſe poteſt, niſi à Principiis certiſſimis, atque immotis: facilè vident omnes eum Canonem quo nititur Chriſtianorum dogmatum Veritas, nō poſſe eſſe incertum, aut varium: ſed omnino ſemel ita conſtitutum, ratum, fixumque, vt nihil vnquam in eo mutetur, ab eo nihil detrahatur, ei nihil addatur. C Propterea Athanaſius in Synopſi: πᾶσα γραφὴ ἡμῶν χριστιανῶν θεόπνευστός ἐστιν. οὐκ ἀόριστα δὲ, ἀλλὰ μᾶλλον ὡρισμένα καὶ κεκανονισμένα ἔχει τὰ βιβλία, *Omnis noſtra Chriſtianorū Scriptura, diuinitus eſt inſpirata: libros autem habet non infinitos, ſed finitos & in canonem compactos.* Auguſtinus etiam contra Creſconium libro ſecundo capite trigeſimo primo, *Neque enim ſine cauſa tam ſalubri vigilantia Canon Eccleſiaſticus conſtitutus eſt, ad quem certi Prophetarum & Apoſtolorum libri pertineant.*

II. Qui in hoc Canone continentur libri, trito D nomine iam olim à Patribus, indéque ad nos deriuata conſuetudine, Canonici ſunt appellati. Vt natura ſic nomine diſtincti ab omnibus aliis libris, quicunque tandem ſint: non tantùm qui de rebus prophanis, atque ad religionem non ſpectantibus ſcripti; ſed etiam qui ad pietatem pertinent. Neque enim oportuit in infinitum canonem excreſcere: non tantùm vt ne oneraretur Eccleſia: ſed etiā, vt nè incertus numerus cōfuſionē induceret: ita nec poſſent facilè aut inutiles, aut etiam noxij libri ſecerni: quod abſque magno Eccleſiæ malo fieri non poſſet: cui multa impoſtores propinare poſſent peſtifera, non facilè vitanda. Hinc natum Apocryphorum nomen: quo ſignificatur omne genus ſcriptorum, qui ad illum certum, fixum, immotúmque canonē non pertinent: factúmque vt perpetua diſtinctione ſecura ſit Chriſtianorum fides, cuius cauſsâ libri ſint omnes vel Canonici vel Apocryphi.

III. Illi ſic deſcribi poſſunt, vt ſint ij, qui cùm certo ſint ab autore Spiritu Sancto, autoritatis ſunt ἀναμφιλέκτου, ἀδιστάκτου, αὐτοπίστου, veritatiſque ἀναμαρτήτου: ſic poſiti extra omnem Iudiciorū aleam: cui ſubijci oporteat omnē pium intellectum, vt loquitur Auguſtinus: denique quorum doctrina, noſtræ fidei regulam figit. Iam Apocryphi erūt illi, qui cùm ſint ab humano ingenio profecti, quod falli, decipi, errare ſæpiſſime contingit, non tantùm in ſummis illis æternisque, ac naturam excedentibus myſteriis, ſed etiam in humanis atque quotidianis negotiis; nihil per ſe certum habent; proinde poſſunt & debent examinari iudicarique ab Eccleſia. Eccleſiam autem cùm dico; non doctores, ſiue potiùs paſtores intelligo tātùm, etſi horū quidem eæ ſunt maximè partes: ſed etiam ſingulos fideles: cùm ſingulorum interſit non transferri, agitarive quolibet vento.

IV. Athanaſius paulò antè dicebat, πᾶσα ἡ καθ᾽ ἡμᾶς χριστιανῶν θεόπνευστός ἐστιν. Auguſtinus Epiſtola octaua, quæ prima eſt ad Hieronymum, *Mihi videtur exitioſiſſimè credi, aliquod in ſanctis libris haberi mendacium, id eſt, eos homines, per quos nobis illa Scriptura miniſtrata eſt atque conſcripta, aliquid in ſuis libris fuiſſe mentitos.* Et Epiſtola decima nona, quæ citatur à Gratiano diſtinctione nona, *Ego ſolis iis Scripturarum libris, qui iam Canonici appellantur, didici hunc timorem honorémque deferre, vt nullum eorum auctorem ſcribendo aliquid erraſſe firmiſſimè credam: ac ſi aliquid in eis offendero, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam v.*

mendoſum eſſe codicem, vel interpretem non aſſequutum eſſe A
quod dictum eſt, vel me minimè intellexiſſe non ambigam.
Alios autem ita lego, vt quantalibet ſanctitate doctrináque
præpolleant, non ideò verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt:
ſed quia mihi vel per illos auctores Canonicos, vel probabili
ratione, quod à vero non abhorreat, perſuadere potuerunt.
Et diſertiùs de Baptiſmo contra Donatiſtas libro
ſecundo, capite tertio, *Quis neſcit ſanctam Scripturam*
Canonicam tam Veteris quàm Noui Teſtamenti, certis ſuis
terminis contineri, eámque omnibus poſterioribus Epiſcopo-
rum literis ita præponi, vt de illa omnino dubitari & diſce- B
ptari non poſſit, vtrum verum, vel vtrum rectum ſit, quic-
quid in ea ſcriptum eſſe conſtiterit? Epiſcoporum autem li-
teras, quæ poſt confirmatum Canonem, vel ſcriptæ ſunt vel
ſcribuntur; & per ſermonem fortè ſapientiorem cuiuslibet in
ea re peritioris, & per aliorum Epiſcoporum grauiorem au-
toritatem, doctiorúmque prudentiam, & per Concilia licere
reprehendi, ſi quid in eis fortè à veritate deuiatum eſt? Et ipſa
Concilia, quæ per ſingulas regiones vel pro[uin]cias fiunt, ple-
nariorum Conciliorum autoritati, quæ fiun[t e]x vniuerſo or-
be Chriſtiano, ſine vllis ambagibus cedere: ip[ſa]que plenaria
ſæpe priora poſterioribus emendari, cum aliquo experimento C
rerum aperitur quod clauſum erat, & cognoſcitur quod late-
bat? Ex recentioribus Lyranus in prologo de libris
Canonicis & non Canonicis, tantum inter vtroſq;
diſtare aſſerit, quantum inter certum, & dubium:
Canonicos enim tantæ eſſe autoritatis, *quod quicquid*
ibi continetur, verum tenet firmiter & indiſcuſsè: & per con-
ſequens illud quod ex hoc concluditur manifeſtè. Nam ſicut
in Philoſophia veritas cognoſcitur per reductionem ad pri-
ma principia per ſe nota, ita in ſcripturis à ſanctis doctoribus
traditis, veritas cognoſcitur quantum ad ea quæ ſunt fide te- D
nenda, per reductionem ad Scripturas Canonicas, quæ ſunt
habitæ diuina reuelatione, cui nullo modo poteſt ſubeſſe
falſum.

V. Hinc oritur altera differẽtia: nempe quòd ex
Canonicis libris ſolida petitur dogmatum Chriſtia-
norum confirmatio: ex aliis autem minimè. Rufi-
nus in expoſitione ſymboli poſt enumeratum Ca-
nonẽ, *Hæc ſunt*, inquit, *quæ Patres intra Canonem cõclu-*
ſerunt; ex quibus fidei noſtræ aſſertiones conſtare voluerunt.
Et paulò pòſt de Apocryphis, *Quæ omnia legi quidẽ in* E
Eccleſiis voluerunt, nõ tamẽ proferri ad autoritatẽ ex his fi-
dei confirmandã. Sic ante eum Hieronymus præfatio-
ne in Prouerbia, legi quidem volebat Apocrypha,
ad ædificationem plebis, ſed non ad autoritatem Eccleſiaſti-
corum dogmatũ confirmandã. Item epiſtola ad Lætam
de inſtitutione filiæ, quæ numero ſeptima eſt, *Caueat*
omnia Apocrypha: & ſi quando ea, non ad dogmatũ verita-
tem, ſed ad ſignorum reuerentiã legere voluerit, ſciat non eo-
rũ eſſe quorum titulis prænotantur, & grandis eſſe prudẽtiæ, F
aurũ in luto quærere. Lyranus etiã loco iã citato de A-
pocryphis, *Eorum autoritas ad probandum ea quæ veniunt*
in dubium, aut in contentionem, & ad confirmãdam Eccle-
ſiaſticorum dogmatum veritatem, non putatur idonea.

V I. Atq; inde ratio duci ſolet nominis. Sunt e-
nim appellati libri Canonici, quia ex illis petenda
eſſet regula, & norma fidei Chriſtianæ. Chryſoſto-
mus in poſteriorem ad Corinthios, homilia decima
tertia, πῶς οὐκ ἄτοπον περὶ μὲν χρημάτων μὴ ἑτέροις πιστεύειν,
ἀλλ᾽ ἀριθμεῖν καὶ ψηφίζειν τοῦτο ἐπιτρέπειν. περὶ δὲ πραγμάτων ψηφί-
ζοντας ἁπλῶς ταῖς ἑτέρων παρασύρεσθαι δόξαις. καὶ ταῦτα ἀκριβῆ G
ζυγὸν ἁπάντων ἔχοντας, καὶ γνώμονα, καὶ κανόνα, τὴν τῶν θείων νόμων τὴν
ἀπόφασιν: quibus verbis eos increpat, qui cùm in re
nummaria tam ſint ſolliciti, vt niſi & numeros ipſi
videant & calculos conſtare; nemini credant: in re-
bus tamen grauioribus, hoc eſt vitę officiis, tam ſunt
ſupini, vt ſimpliciter ſe huc illuc trahi patiãtur alio-

A rum ſententiis: hoc ipſo ſine dubio nunquam excu-
ſandos, quòd præſtò ſit exactiſſima rerum omnium
trutina, & amuſſis, & regula, nempe diuinarum le-
gum ſententia. Auguſtinus de Baptiſmo contra Do-
natiſtas libro ſecundo capite ſexto, *Afferamus diuinas*
ſtateras de Scripturis ſanctis. Et de Bono viduitatis ca-
pite primo, *Scriptura ſancta doctrinæ noſtræ regulam figit.*
Thomas Aquinas in priorem ad Corinthios capite
ſexto lectione prima, *Doctrina Apoſtolorum & Prophe-*
tarum dicitur Canonica, quia eſt regula intellectus noſtri, &
B *ideò nullus aliter docere debet.* Denique Andradius Ie-
ſuita defenſionis Tridentinæ libro tertio, *Minimè*
mihi diſplicet eorum ſententia, qui Canonicos ideò appellari
dicunt, quia pietatis, fidei, & religionis canonem, hoc eſt, re-
gulam atque normam è cœlis ſummo Dei beneficio ad nos de-
latam contineant ampliſſimam.

V I I. Apocryphi verò cur dicti, non omnium
eſt vna ſententia; etſi ab occultando nomen mani-
feſtè deductum ſit. Pauci ita cenſent appellatos,
quia eorum autorum eſſent, quorum nomina igno-
rantur. Sic Gloſſator Decreti ad caput *Canones* di-
C ſtinctione decima ſexta; Apocrypha interpretatur
ſine certo autore. Quam rationẽ Andradius ineptiſſi-
mã vocat: nec immeritò. Nam inter Canonicos, ſunt
etiam nonnulli, quorum autor (ſi autorem intelli-
gas ſcriptorem) aut prorſus ignoratur, vt Iudicum, &
Ruth, aut incertus eſt, vt Iob; quem librum Moſi
quidam tribuunt. Alij ita dictos malunt: quia publi-
cè non legerentur, ſed tantùm priuatim & ſecretò.
Ita Viues ad vigeſimũ tertium caput decimi quinti
de Ciuitate Dei, *Erant*, inquit, *ea ſcripta quibus publicè*
D *Eccleſia non vtebatur; ſed priuatim habebat, legebátque*
quis vellet. Cui ſententiæ Andradius accedit: *Multò ſa-*
nè rectiùs mihi videntur ſentire, qui ad vocabuli vim atque
naturam reſpicientes apocryphos putant, hoc eſt, abſconditos,
& occultos eos appellari, quia palàm & in publicis eos Eccle-
ſiæ conuentibus perlegere, aut ex illis argumenta ad dogma-
ta confirmanda aſſumere minimè licebat. Et ſanè veriſi-
milior hęc ſententia: fortaſſe etiam certa, ſi ad ini-
tium reſpicias. Sed tamen certum eſt tandem etiam
non Canonica quædam fuiſſe publicè lecta: vt con-
E ſtat ex Canone Concilij Carthaginenſis tertij qua-
drageſimo ſeptimo; & aliunde. Iſidorus Originum
libro ſexto, capite ſecundo, *Apocrypha dicta, id eſt, ſe-*
creta, quia in dubium veniunt. Eſt enim eorum occulta origo,
nec patet Patribus, ex quibus vſque ad nos autoritas vera-
cium ſcripturarum certiſſima & notiſſima ſucceſſione per-
uenit. In iis Apocryphis etſi inuenitur aliqua veritas, tamen
propter multa falſa, nulla eſt in eis canonica autoritas; quæ
rectè à prudentibus iudicantur non eſſe eorum credenda, qui-
F *bus adſcribuntur. Nam multa & vetera* (ſic enim lego)
ſub nomine Prophetarum, & recentiora ſub nominibus A-
poſtolorum proferuntur, quæ omnia ſub nomine Apocrypho-
rum ab autoritate Canonica diligenti examine remota ſunt.
Quam rationem mutuatus eſt Iſidorus ab Auguſti-
no ex decimo quinto de Ciuitate Dei capite vigeſi-
mo tertio.

V I I I. Iam Canonicos alio nomine Eccleſiaſti-
cos appellat Leontius libro de ſectis actione ſecun-
da. Sixtus Senenſis Bibliothecæ libro primo; ſed &
poſt eũ è noſtris Vvhitakerus in diſputatione de Sa-
G cra Scriptura, quæſtione prima, capite ſecundo, te-
ſtãtur à nõnullis appellari διαθηκαίους. Eos tamẽ au
tores neq; ego videre memini, neq; illi nominarunt.
Ἐνδιαθήκους appellauit Origenes apud Euſebium hi-
ſtoriæ libro ſexto, capite decimo nono ex diſtin-
ctione Chriſtophorſoni: Et ipſe Euſebius libro
tertio, capite tertio. Cujus nominis eam eſſe ra-

tionem

tionem opinor, quòd ij libri efficiant vtrumque teſtamentum, ([illegible] Græci vocant) vetus ſcilicet & nouum.

I X. Apocryphorum autem non vnum genus eſſe videtur; quantum colligi poteſt ex antiquorum loquendi ratione. Alterum eorum, qui vtiles quidem eſſe, & piè legi poterant, quamuis non eſſent authentici: de quibus Hieronymus præfatione in libros Salomonis: *Legat eos Eccleſia ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Eccleſiaſticorum dogmatum confirmandam.* Cuiuſmodi eſſe poſſunt omnes à pijs viris, pio zelo compoſiti, quorum infinitus eſt numerus. Alterum autem, qui impij eſſent & contra fidem; de quibus Gelaſius loquebatur in decreto, quod eſt apud Gratianum, diſtinctione decima quinta: qui cum priore loco multos eoumeraſſet auctores probatos extra numerum Prophetarum & Apoſtolorum; *Quibus* (inquit) *& pauca quæ ad memoriam venerunt, & Catholicis vitanda ſunt, decreuimus eſſe ſubdenda.* Tum in iis enumerandis Apocryphorum ſæpe nomen vſurpat, Exempli gratia, *Euangelia Thomæ Apoſtoli, quibus Manichæi vtuntur, apocrypha. Euangelia quæ falſauit Lucianus, apocrypha. Libri omnes, quos fecit Lentucem diſcipulus diaboli, apocryphi. Liber qui appellatur Fundamentum, apocryphus.*

X. At Rufinus, hæc duo Apocryphorum genera videtur etiam nominibus voluiſſe diſcernere: nam poſt enumeratos Canonicos, *Sciendum tamen eſt* (inquit) *quòd & alij libri ſunt, qui non Canonici, ſed Eccleſiaſtici à maioribus appellati ſunt.* Et poſt pauca, *Quæ omnia legi quidem in Eccleſiis voluerunt, non tamen proferri ad auctoritatem ex his fidei confirmandam. Cæteras verò apocryphas nominauerunt, quas in Eccleſiis legi noluerunt.* Ita triplicem iam habemus librorum ordinem: vt alij ſint Canonici, alij Eccleſiaſtici, alij apocryphi: ita diſtincti, vt primi confirment fidei dogmata; reliqui non item: primi & ſecundi legantur in Eccleſia; tertij minimè. Quæ diſtinctio vtilis eſt ſine dubio, mihique valdè placet. Certè enim non debuerunt omnes ij libri, qui non ſunt authentici, ſiue [illegible], vno quaſi faſciculo inuolui; vt confundantur qui à viris pijs, Catholicíſque conſcripti ſunt, etſi non Prophetis aut Apoſtolis, cum iis qui nobis ex officina Satanæ prodierunt. Leuis eſt tamen verborum diſſenſio, vbi res ipſa conſtat: neque enim vnquam crediderim vel Hieronymum non pluris feciſſe Sapientiam, ſiue Eccleſiaſticum, quàm hæretici cuiuſuis deliria: etſi vtraque apocryphorum nomine contineat: vel Gelaſium æquauiſſe Cypriani, Athanaſij, Nazianzeni, Baſilij, Hilarij, Auguſtini libros (nam hos omnes nominat) libris Moſis, Salomonis, Pauli, & Petri: quantumlibet omnes conſtituat extra catalogum Apocryphorum. Diuidantur ergo, ſi placet, libri in Canonicos & non Canonicos: Non Canonici autem in Eccleſiaſticos, & Apocryphos. Et ſi Eccleſiaſticos Leontius nominauit pro Canonicis. Sed nos Apocryphorum nomine generaliùs vtemur, quando ita iampridem vſus obtinuit, vt non Canonici ſic appellentur.

CAP. II.

De numero librorum Canonicorum, ſtatus quæſtionis.

I. SEd his omnibus è puriori antiquitate non inutiliter ad futuram diſputationem repetitis; iam ad rem propiùs accedendum; inueſtigandumque controuerſiæ nodum, ſiue, vt loquuntur, quæſtionis ſtatum conſtituendum. Nos igitur libros Canonicos ſic numeramus. In Veteri Teſtamento duos & viginti. Moſis quinque; Geneſin, Exodum, Leuiticum, Numeros, Deuteronomium: tum Ioſue, Iudicū, quibus additur Ruth; Samuelis duos; Regū duos, Chronicôn ſiue Paralipomenôn duos; Eſdram, cum Nehemia; Eſtheram: deinceps Iobum, Pſalmos, & Salomonis Prouerbia, Eccleſiaſten, Cāticum Canticorum. Denique Prophetas: maiores 4: Eſaiam, Ieremiam, Ezechielem, Danielem. Minores duodecim vno volumine: quorū hæc ſunt nomina; Oſeas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Nahum, Habacuk, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias. Hi ſunt omnes Canonici, qui ad vetus Teſtamentum pertinent: quorum varias diſtributiones Sixtus Senenſis enumerat lib. 1. Bibliothecæ.

II. Noui Teſtamenti libros numeramus omnino 27. Hiſtoricos 5. nimirum Euangelium ſecūdùm Matthæum; Marcum, Lucam; & Ioannem, atque Actus Apoſtolorum à Luca deſcriptos: Inde quatuordecim epiſtolæ Pauli; ad Romanos, ad Corinthios prior & poſterior; ad Galatas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Coloſſenſes, ad Theſſalonicenſes prior & poſterior, ad Timotheum prior & poſterior, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos. Tum ſeptem Catholicæ vulgò nuncupatæ, Iacobi, Petri prior & poſterior, Ioannis prima, ſecunda, tertia; Iudæ. Denique Ioannis Apocalypſis. Hos in vtroque Teſtamento agnoſcimus Canonicos, nec plures, nec pauciores.

III. Apocryphos; ſiue potiùs non Canonicos, nominamus in Veteri Teſtamento, hos ſiue libros, ſiue partes librorum: Eſdræ tertium & quartum, Tobiam, Iudith, Sapientiam, Eccleſiaſticum, Baruc, Supplementa Eſther, Canticum trium puerorum, hiſtoriam Suſannæ, hiſtoriam Belis, & Draconis: Orationem Manaſſæ; Maccabæorum ſiue duos, ſiue tres, ſiue quatuor. In Nouo Teſtamento, Paſtorem Hermetis, Epiſtolam ad Laodicenos; & ſiqui ſunt alij. Atque hæc noſtra eſt ſententia.

I V. Papiſtæ ſuam luculenter expoſuerunt in Concilio Tridentino, ſeſſione quarta. Nam cùm conſtituiſſent omnes libros tam Veteris quàm Noui Teſtamenti, pari pietatis affectu, ac reuerentia ſuſcipiendos, tum enumerationem hanc propoſuerunt, *Indicem* (inquiunt) *huic decreto adſcribendum cenſuit, ne cui dubitatio ſuboriri poſſit, quinam ſint qui ab ipſa Synodo ſuſcipiuntur. Sunt verò infrà ſcripti. Teſtamenti Veteris, quinque Moyſi, id eſt, Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium: Ioſue, Iudicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Eſdræ primus, & ſecundus qui dicitur Nehemias, Tobias, Iudith, Eſter, Iob, Pſalterium Dauidicum centum quinquaginta Pſalmorum, Parabolæ, Eccleſiaſtes, Canticum Canticorum, Sapientia, Eccleſiaſticum, Iſaias, Ieremias, cum Baruc, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetæ minores, id eſt, Oſeas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Nahum, Abacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias; duo Maccabæorum, primus & ſecundus. Teſtamenti Noui, quatuor Euangelia ſecundùm Matthæum, Marcum, Lucam, & Ioannem: Actus Apoſtolorum à Luca Euangeliſta conſcriptus*

quatuordecim epiſtolæ Pauli Apoſtoli, ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Coloſſenſes, duæ ad Theſſalonicenſes, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos: Petri Apoſtoli duæ, Ioannis Apoſtoli tres, Iacobi Apoſtoli vna, Iudæ Apoſtoli vna, & Apocalypſis Ioannis Apoſtoli. Si quis autem libros ipſos integros cum omnibus ſuis partibus, prout in Eccleſia Catholica legi conſueuerunt & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro ſacris & Canonicis non ſuſceperit, anathema ſit. Hactenus Tridentini. A

V. Ex harum ſententiarum collatione facilè apparet quis ſit controuerſiæ nodus. Primùm, qui à nobis inter Canonicos numerantur, tam in Veteri quàm in Nouo Teſtamento, omnes accipiuntur, etiam ab Aduerſariis pro Canonicis abſque vlla exceptione. Secundò, in Nouo Teſtamento, quicunque ab Aduerſariis Canonici nuncupantur, iidem etiam à nobis. Tertiò; in Apocryphis illi relinquunt eidem vt nos, tertium & quartum Eſdræ: Orationem Manaſſę: & Maccabæorum tertium ac quartum. Atque hactenus illi nobis conſentiunt. B C

VI. Sed in veteri Teſtamento; primò ab illis integri libri annumerantur Canonicis; quibus locum nos aſſignauimus inter Apocryphos, ſiue non Canonicos: hi ſunt Tobias, Iudith, Baruc, Sapiētia, Eccleſiaſticus; & Maccabæorum primus & ſecundus. Secundò; quod illi ad finem Canonis de integris loquuntur & partibus, hunc habet ſenſum, vt in Canonem admittantur Supplementa Eſteræ; tanquam pars ipſius libri genuina: item, Canticum triū puerorum, hiſtoria Suſannæ, & Belis ac Draconis, tanquam partes Danielis. D

VII. Is ergo eſt primæ huius controuerſiæ ſtatus: de qua apud aduerſarios quos quidem viderim diſputarunt, Sixtus Senenſis Bibliothecæ Sanctæ libro octauo, hæreſi vndecima, & duodecima. Ioannes Driedo profeſſor Louanienſis libro primo de Eccleſiaſticis Scripturis: Melchior Canus Epiſcopus Canarienſis, locorum Theologicorum libro ſecundo, capitibus nono, decimo, & vndecimo. Diegus Payua. Andradius in defenſione Tridentinę fidei libro tertio. Robertus Bellarminus Cardinalis Ieſuita, primæ Controuerſiæ libro primo. Et Gretſerus Bellarmini Apologiſta. Alphonſus de Caſtro Zamorenſis contra hæreſes libro primo, capite ſecundo. Duræus Ieſuita libro primo aduerſus Vvhitakerum: & Ioannes Hayus libro primo diſputationum aduerſus miniſtrum anonymum. Guillelmus Bailus in Catechiſmo controuerſiarum tractatu primo, quæſtione decima tertia, decima quarta. E

VIII. Contra Papiſtas verò, Martinus Chemnitius parte prima Examinis Concilij Tridentini: Guillelm⁹ Vvhitakerus de Scriptura Sacra, quęſtione prima: Ægidius Hunnius ad primam controuerſiā Bellarmini: ſed & Franciſcus Iunius, ac Danęus ad eandem. Ioannes Rainoldus prolixiſſimè in Cenſura librorum Apocryphorum. Iacobus Kimedontius de ſcripto Dei verbo, libro primo, Ioannes Vrbanus Hattemenſis de verbo Dei ſcripto & non ſcripto, libro primo. Sibrandus Lubbertus de principiis Chriſtianorum dogmatum libro primo. Andreas Riuetus in ſumma Controuerſiarum tractatu primo, quæſtione decimatertia, decimaquarta. F G

CAP. III.

An libros controuerſos Eccleſia pro Canonicis agnouerit.

I. PRimum Argumentum Papiſtarum, eſt ab autoritate totius Eccleſiæ. Andradius, *Veterum omnium Eccleſiarum, quæ per vniuerſum orbem longè latéque diſperſæ ſunt, conſenſum, Tridentinámque Synodum, & Florentinam omittam, quæ antiquitatis ſunt veſtigia ſumma diligentia perſecutæ: Veteres certè id Eccleſiæ ab ipſis vſque Apoſtolorum temporibus, continuata quadam, & nunquam interrupta ſerie nobis tradiderunt.* Argumentum inſtituitur in hunc modum: Omnes libri, quos Eccleſia ſemper habuit pro Canonicis, ij ſunt habendi pro Canonicis. At hos libros, de quibus quæſtio nunc eſt, Eccleſia ſemper habuit pro Canonicis: Ergo ij ſunt habendi pro Canonicis.

II. Probatur aſſumptio: primò ex cōſenſu omniū Eccleſiarum, quę per vniuerſum orbē lōgè latéque diſperſæ ſunt. Secundò, quia Concilia Tridentinū & Florentinum, ſic ſtatuerunt. Tertiò, quia veteres Eccleſiæ ab ipſis vſque Apoſtolorum temporibus continuata, & nunquam interrupta ſerie, ſic tradiderunt. Atque hoc tertium caput, probatur ex Carthaginenſi Synodo, cui diuus Auguſtinus interfuit, quæque fuit in ſexta Synodo generali comprobata. Ex ſanctiſſimo Innocentio primo Pontifice Romano, qui dignitate, eruditione, atque pietate mirum in modum floruit, Auguſtini Hieronymique ſeculo. Nam illa Synodus illique patres, non tantùm eundem numerum expreſſerunt librorum ſacrorū cum Tridentina Synodo; ſed etiam affirmarunt, eū numerum communi omnium Patrum cōſenſu Eccleſię fuiſſe commēdatum. Item ex Gelaſio; in Synodo ſeptuaginta Epiſcoporum. Ex Auguſtino, qui ſecundo libro de doctrina Chriſtiana, ex veterum & Apoſtolicarum Eccleſiarum opinione, eadem quæ Carthaginenſis Synodus, ſacra volumina recenſuit. His Bellarminus addit Iſidorum libro ſexto Etymologiarum capite primo: Caſſiodorum libro primo diuinarum lectionum: Rabanum libro ſecundo de Inſtitutione clericorum.

III. Reſpondeo ad Syllogiſmum, Concedi maiorem. Nam qui libri ſemper ab vniuerſa Eccleſia habiti ſunt pro Canonicis, eos oportet ab ipſis etiā Apoſtolis eſſe pro talibus approbatos. Eorum autē iudicio abſit, vt quiſquā ſe Catholicus opponat. Sed minor eſt prorſus falſa: neque aſſeri poteſt, aut concedi, niſi ab iis quibus prorſus incognita eſt, illa ipſa ſeries Eccleſiæ. Si enim eſſet vera; nulla poſſent in contrariam partem teſtimonia proferri. At proferētur, vt proximo libro manifeſtum fiet, & grauiſſima, & plurima; imò verò plura, quàm pro ſe Papiſtę colligere poſſint. Itaque concludimus nō eſſe illos pro canonicis aut olim habitos ab vniuerſa Eccleſia; aut nunc habendos, ab iis qui ſe Catholicos dici volunt.

IV. Primam confirmationem minoris; reſpondeo eſſe falſam. Nam hodie ſolos Romanenſes ita credere: qui blandiuntur quidem ſibi hac vana opinione, ſe totum orbem occupare: ſed id perſuadent his duntaxat; qui de toto orbe nihil norunt præter ſuum agellum. Re vera enim concluduntur anguſtiſſimo orbis angulo, atque eo etiam nō toto. Omnes autem Eccleſias, quę à Papatu diſceſſerunt, alias

alis

aliis puriores, in hoc capite, à Papiſtis diſſentire, nemo neſcit. Quinetiam apud ipſos Papiſtas, ante nouiſſimum illud Tridentinum Concilium, non pauciſsimò longè maior pars, hos eoſdem libros, negabat eſſe Canonicos: atq; in iis Lyranus, Petrus Cluniacenſis, Richardus à S. Victore, Gloſſator decretorum Gratiani, Thomas de Vio, & alij.

V. De Autoritate Conciliorum Florentini, Tridentinique; reſpondeo, primò, vtrumque à nobis oppugnari, ac proinde, cum nobis ea pro argumento obijciuntur, nihil aliud quàm principium peti. Secundò, vtrumq; fuiſſe particulare, neutrum Oecumenicum: atque non poſſe vniuerſalis Eccleſiæ ſententiam teſtari. Tridentinum ex ſolis Occidentalibus compoſitum: ac ne iis quidem omnibus. Nam Eccleſiæ Gallicanæ nondum approbarunt. Quin etiam huic ipſi ſeſſioni quartæ, qua hoc decretum factum eſt, interfuerunt duntaxat, præter quatuor præſides, tresq; legatos Imperatoris, Cardinalis vnus, Archiepiſcopi nouem, Epiſcopi quadraginta nouem; procuratores duo; Abbates duo; Generales tres. Summa eſt ſeptuaginta trium capitum; quo tam paruo numero nulla conſtitit vnquã Oecumenica Synodus. Imò multæ particulares pluribus. Ad hæc erant omnes, pauciſſimis exceptis, Itali, aut Hiſpani: non ergo ex toto orbe Chriſtiano.

VI. Florentinam Synodum, Baſileenſis non probauit. Quomodo ergo dicatur Oecumenica; quum eodem tempore alia celebraretur, ab ea diſſentiens? Imò verò nego fuiſſe legitimam: vtpote conuocatã Eugenij malitia, vafritieque in fraudem Baſileenſis, quæ Eugenium tractabat pro meritis. Etſi Catholicis hæc neceſſaria non ſint, qui ſciant nullam Synodum Oecumenicam dici poſſe, quam ſolus Romanus Epiſcopus cõgregarit. Quidquod hanc ipſam Florentinam Synodum falsò nominãt? Nam hæc librorum enumeratio, non eſt in eius Actionibus, aut Decretis: ſed in Eugenij Commonitorio ad Armenos: quod, licèt publicè in Synodo recitatum eſt, tamen ita illam contempſit, próque nihilo habuit Eugenius, vt non publico, ſed priuato ſuo nomine conſcribi voluerit: Exemplo, & nouo & malo.

VII. Tertia confirmatio eſt etiam falſa; Non eſt enim verum, veteres Eccleſias ab ipſis vſque Apoſtolorum temporibus continuata, & nunquam interrupta ſerie ſic tradidiſſe. Nec probatio eſt efficax. Si Carthagienſis Synodus, & Innocentius, & Auguſtinus, & Gelaſius, & Iſidorus, & Caſſiodorus, & Rabanus, eundem texuerũt catalogum, quem Tridentina Synodus; Ergo Veteres Eccleſiæ ab ipſis Apoſtolorum temporibus non interrupta ſerie, eos libros pro Canonicis habuerunt. Negatur enim conſequẽtia; multis de cauſis; quarum quædam generales ſunt, quædam particulares.

VIII. Generalium prima, Quia ea ſeries temporum, quæ eſt à Chriſto ad nos vſque in hac teſtimoniorum enumeratione, valde eſt interrupta. Nã à Chriſto ad Carthaginenſis Synodi, Innocentij, Auguſtinique tempora, anni ſunt circiter quadringenti, qui ſine vllis teſtibus prætermittuntur. Et rurſus à Gelaſio ad Florentinum Concilium intercesſerunt ſecula nouem integra, ac plus eo. Hanccine verò appellant Papiſtæ continuatam ſeriem, neque vnquam interruptam?

IX. Secunda cauſſa. Ea teſtimonia ſunt omnia particularia; non autem Vniuerſalis Eccleſiæ. A Nam Innocentius, Gelaſius, Auguſtinus, & Iſidorus erant Epiſcopi particularium Eccleſiarum: illi Romæ, tertius Hipponenſis, quartus Hiſpalenſis, qui ſuum ſinguli iudicium declarare poterant, non ſententiam ferre, cui tota obnoxia eſſet Eccleſia Catholica. Caſſiodorus autem & Rabanus, ne Epiſcopi quidẽ, ſed Abbates, hic Fuldenſis, ille Rauẽnenſis.

X. Quod attinet ad Synodum Carthaginenſem; illa particularis fuit in Africa. Et quod inſtant, fuiſſe approbatam ab vniuerſali Synodo in Trullo, non B eſt magni momenti. Primò, quia è Papiſtis nonnulli fidem prorſus ei derogant. Canus locorum Theologicorum libro quinto, capite vltimo ad ſextum argumentum. Sed & Albertus Pighius. Nouiſſimè magno conatu prolixóque Cæſar Baronius Annalium tomo octauo ad annum ſexcenteſimum nonageſimum ſecundum, negans eã quoquam prudente dici poſſe, nam in Spiritu Sancto legitime congregatã. Licèt contrà defendatur eius autoritas à Franciſco Torrenſi libro aduerſus Pighiũ edito: Et Fran- C ciſco Iouerio præfatione in eius Concilij ſanctiones. Secundò, non ſequitur, Probatum eſt Conciliũ Carthaginenſe tertium, à Synodo Trullana Oecumenica; ergo eius Canones vim habent vniuerſalium. Ratio eſt, quia vno & eodem canone eadem Trullana Synodus multas alias particulares Synodos confirmat, quæ nihilo magis habuerunt vnquã autoritatem generalem. Quid Synodos dico? Imò cõfirmauit etiam quorundã doctorum, quos vocat Canones, Dionyſij, Petri, Athanaſij, Alexandrino- D rum: Gregorij Neocæſarienſis; Baſilij Cæſarienſis, Gregorij Nyſſeni, atque aliorum: quorum tamen authoritas nulla eſt alia, quàm quæ ſolet eſſe ſingulorum Epiſcoporum. Ad hæc, inter Synodos particulares cõfirmat etiam Laodicenam, quæ hos ipſos libros, de quibus agimus, reliquit extra Canonem, vt ſuo loco ſumus dicturi.

XI. Tertia cauſa: quia proferuntur teſtimonia diuerſa, atque adeò contraria. Primò, ſeculorum præcedentium, hoc eſt, quæ ad Chriſtum propius E acceſſerunt: ſecundò, eiuſdem quo floruerunt Innocentius, Auguſtinus & Gelaſius: tertiò, ſubſequentium: quę prolixè enumerabuntur proximo libro ad argumentum quintum. At ſi contradicant teſtimoniis quæ pro ſe aduerſarij proferunt, alia & quidem plura teſtimonia; ſine dubio hoc ſequitur non eſſe aut Synodi Carthaginenſis, aut Innocentij, aut Auguſtini, aut aliorum ſententiam eandem quę omnium Eccleſiarum.

XII. Sequuntur cauſæ particulares, in conſi- F deratione ipſorum teſtimoniorum. Innocentius eius nominis primus Epiſcopus Romanus; primò teſtatur eius epiſtolę initio ſe priuatam ſententiam dicere, quemadmodum quiuis interrogatus ſolet, nõ ex tripode oracula dictare, ſed ex proprio ingenio quid ſibi potiſſimum videatur expromere. Sunt enim iſta eius Epiſtolę prima verba, *Conſulenti tibi frater chariſſime, quid de propoſita ſpecie vnaquaque ſentirem, pro captu intelligentiæ meæ, quæ ſunt viſa reſpondi, quid ſequendum, vel quid vitandum doceat ratio perſuaderet, vel* G *autoritas lectionis oſtenderet, vel cuſtodita ſeries temporum demonſtraret*. Et paulò pòſt; *Mihi quoque ipſi de collatione docilitas accedit, dum perſcrutatus rationibus, ad propoſita reſpondere compellor: eóque fit, vt ſemper aliquid addiſcatur, qui poſtulatur vt doceat*. Quæcunque igitur hac tota proponuntur epiſtola, eius ſunt hominis, qui ſuum priuatum & particulare iudicium exprimat, vt intelligamus hanc ipſam librorum enumerationem, non

ex publica aliqua totius Eccleſiæ autoritate deprõptam; ſed priuato ſtudio elaboratam. At ipſi Papiſtæ coocedunt Papam vt particularẽ doctorem, & cùm nõ docet ex Cathedra, falli poſſe. Quum igitur hoc loco ipſe teſtetur Innocentius, ſuũ ſe ferre particulare iudicium, cur pntant nobis ſuſpectum eſſe non poſſe? Deinde, qno ſenſu Canonicos appellet, non explicat: & videtur paulò generalius nomẽ produxiſſe, vt cõprehenderet etiã Eccleſiaſticos: quia his opponit eos, qui prorſus damnandi ſunt. *Cætera autẽ*, inquit, *quæ vel ſub nomine Matthiæ ſiue Iacobi minoris, vel ſub nomine Petri & Ioannis, quæ à quodã Leucio ſcripta ſunt vel ſub nomine Andreæ, quæ à Nexocharide & Leonide Philoſophis, & ſub nomine Thomæ, & ſi qua ſunt alia, non ſolùm repudianda, verùm etiam noueris eſſe damnanda.*

XIII. Gelaſij decretũ exſtat, valde nndũ; ſola cõſtans enumeratione, cui hic titulus præfigitur: *Ordo librorũ Veteris Teſtamẽti quẽ ſancta & Catholica Romana ſuſcipit & veneratur Eccleſia, digeſtus à Gelaſio Papa, cũ ſeptuaginta Epiſcopis.* Vbi duo notãda ſunt. Primũ, id iudiciũ eſſe vnius dũtaxat Eccleſiæ, ſcilicet Romanæ; non antem omniũ per totũ terrarũ orbẽ Eccleſiarũ: alterũ, libros eos nõ nominaros Canonieos, ſed dũtaxat Veteris Teſtameoti: poſſunt antem hi libri, de quibus cõtendimus, ſie appellari; quia ſic facti ſunt vt referri nõ poſſint niſi ad Vetus Teſtamẽtũ: ſuſcipiuntur autẽ & venerãtur, ſed tanquã Eccleſiaſtici, vt loquitur Rufinus; atq; eatenus aliqnomodo Canonici, ſed non vt verè & propriè Canonici: itaque hoc teſtimonium non vrget cauſam noſtram.

XIV. Auguſtinus libri ſecundi de Doctrina Chriſtiana capite octano in ſuam enumerationem ita præfatur, *Erit igitur diuinarum ſcripturarum ſolertiſſimus indagator, qui primò totas legerit, notaſque habuerit: etſi nondum intellectu, iam tamen lectione, dũtaxat eas quæ appellantur Canonicæ. Nam cæteras ſecurius leget fide veritatis inſtructus, ne præoccupent imbecillem animum, & periculoſis mendaciis atque phantaſmatibus eludentes præiudicent aliquid, contra ſanam intelligentiam. In Canonicis autem Scripturis Eccleſiarum Catholicarum quamplurium autoritatem ſequatur, inter quas ſanè illæ ſunt, quæ Apoſtolicas ſedes habere, & Epiſtolas accipere meruerunt. Tenebit igitur hunc modum in ſcripturis Canonicis, vt eas quæ ab omnibus accipiuntur Eccleſiis Catholicis, præponat eis quas quædam non accipiunt. In eis verò quæ non accipiuntur ab omnibus præponat eas quas plures grauioreſque accipiunt, eis quas pauciores, minoriſque autoritatis Eccleſiæ tenent. Si autem alias inuenerit à pluribus, alias à grauioribus haberi, quãquam hoc inuenire non poßit, æqualis tamen autoritatis eas habendas puto. Totus autem Canon Scripturarum in quo iſtã conſiderationẽ verſandã dicimus, his libris continetur.* Hactenus Auguſtinus. In quibus verbis tria ſunt diligenrer obſeruanda. Primum, opponi hos libros ab Auguſtino Canonicos appellatos, iis libris qui periculoſis meodaciis atque phantaſmatibus illudeores præiudicant contra ſanam intelligentiã; vode patet eum canonis oomine vſum eſſe laxiori ſignificatiõne, quę cõprehendat vtroſque tam Canonicos propriè, quàm Eccleſiaſticos. Secundum, eos Canonicos non eſſe omnes eiuſdem gradus; ſed alios aliis pręferri, eſſeq;, vt ita dicã, magis Canonicos. Quod eum decreto Tridentino pugnat; cuius hæc diſerta ſunt verba, *Sancta Synodus Orthodoxorum Patrũ exẽpla ſequuta, omnes libros tam veteris quàm noui Teſtamenti, cũ vtriuſque vnus Deus ſit autor, nec non traditiones ipſas tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus à Chriſto, vel a Spiritu Sancto dictatas, & continua ſucceſſione in Eccleſia Catholica conſeruatas, pari pietatis affectu, ac reuerentia ſuſcipit & veneratur.* Et quia Auguſtinus eos, qoos Canonicos vocat, ſic diſtinguit, vt, qui eis vtitur, debeat alios aliis præferre: Conciliũ autẽ Tridentinum ſuos velit pari reuerẽtia ſuſcipi; profectò fieri nõ poteſt, vt eodem ſeoſu Canonicum Auguſtinus nominaoẽrit, cũ Cõcilio. Tertiũ, Aoguſtinus in ſuo Canone eos libros cõprehendit nõ tantò qui ab omnibus Eccleſiis reciperẽtur, ſed etiam eos qui à nonnullis: imò verò nõ illos ſolùm qui à pluribus, ſed eos etiam qui à paucioribus. Quare Canonicos etiam eos hîc appellauit, qnos Chriſtianitatis pars maiorè Canone expungebat: quod de verè Canonicis quàm ineptè dicatur quis non videt?

XV. Bellarminus ad has obiectiones reſpondet miro verborum inuolucro, vt vix quid ſibi velit intelligas, *Auguſtinum fuiſſe certiſſimum omnes libros Canonicos eſſe infallibilis veritatis: ſed non fuiſſe æquè certum de omnibus libris quos enumerauerat, an eſſent Canonici. Nam etſi ita ſentiebat, tamen ſciebat rem non fuiſſe adhuc à generali Concilio definitam, & propterea potuiſſe ſine labe hæreſeos quoſdam libros ab aliis non recipi. Id igitur eſt quod dicit obſeruandum eſſe in libris qui dicuntur Canonici, vt ij qui ab omnibus recipiuntur, præponantur iis, qui non ab omnibus recipiuntur: quia videlicet de prioribus maior tum erat certitudo, quàm de poſterioribus, quòd eſſent Canonici. Nunc autem quia generalia Concilia, rem totam definierunt, æquè certi ſumus de autoritate omnium librorum, nec vnum alteri præponere debemus.* Hactenus Bellarminus; qui ineptè hæc effutiit, etiam propria prodita cauſſa.

XVI. Primùm enim, ſi noo fuit Auguſtinus certus de totius Eccleſiæ iudicio, fruſtra profertur ab Andradio teſtis, vt euincat eos libros à Veteribus traditos pro Canonicis, ſerie ab ipſis Apoſtolis ounquam interrupta. Quin etiam luculeoter mentitus erit ipſe, cùm hoe Auguſtini teſtimooium eo maioris ponderis eſſe dixit, qoòd non tam peculiarem ipſius ſententiam deſignet, quàm Eccleſiæ ipſius iudicium & perſuaſionem confirmet. Nam contrà Bellarminus, ipſum Auguſtinum ita dicit ſenſiſſe: quæ verba quid ſignificant, ſi oon priuatam ſententiam? Secundò, quantum hîc quæſo pondus eſſe poterit teſtimonij in Auguſtino? Non enim publicũ erit Eccleſiæ: cùm de eo incertus eſſet, teſte Bellarmino. Si priuatum, quis Auguſtino id prius conceſſit, vt ſuo priuato iudicio libros Cannnicos efficiat? Tertiò, non tantùm non fuit Auguſtinus certus de Eccleſiæ iudicio; ſed ne apud ſe de ipſis quidem libris, vtrum eſſent Canonici: nam hoc habent diſerta Bellarmini verba, noo fuiſſe æquè certum de omnibus. Quo iure ergo citatur tanquam certus teſtis, vt rei dubiæ fidem faciat? Nam hic eſt oodus: non enim diſputamus vtrum omnes Canonici ſint infallibilis autoritatis, quod Auguſtino certum fuiſſe Bellarminus cõteodit; ſed vtrum hi omnes qui à Papiſtis, imò etiã ab Auguſtino numerãtur, verè ſint Canonici; quod Auguſtino negat Bellarminus ſatis exploratum fuiſſe. Quartò, ſi ante Auguſtinũ nulla vniuerſalia Coocilia hanc rem definiuerant; ergo non taotùm non potuit Auguſtinus eſſe teſtis iudicij vniuerſalis Eccleſiæ; ſed ne vllum qnidem re vera fuit huiuſmodi iudicium. Et mentiebatur Andradius, qui veteres Eccleſias ſuũ Canonem nobis inde vſque ab Apoſtolis tradidiſſe aſſerebat. Quintò; ſi ideò iocertus erat Auguſtinus, quia nulla præceſſerant generalia Concilia, quibus hæc quæſtio eſſet definita: ne nos quidẽ hodie certi eſſe poſſumus. Nam ab Auguſtino ad oos vſque nullum omnino

factum

factum eſt eiuſmodi iudicium: nam de Carthaginenſi, Triliano, Florentino, Tridentino, iam diximus. Denique quicquid ſit de vniuerſalibus Conciliis; tamen certum eſt Auguſtinum credidiſſe Canonem longè ante ſua tempora fuiſſe conſtitutum ac certo numero librorum definitum. Contra Creſconium libro ſecundo capite triceſimo primo, quem locum capite præcedenti recitauimus, *Neque enim ſine cauſa tam ſalubri vigilantia Canon Eccleſiaſticus conſtitutus eſt, ad quem certi Prophetarum & Apoſtolorum libri pertineant, quos omnino iudicare non audeamus.*

XVI. Ex quibus verbis rurſus obſeruo. Primùm iam olim ante Auguſtinum fuiſſe Canonem conſtitutum: non habuiſſe igitur cauſam Auguſtinū dubitandi de libris verè Canonicis: hos itaque non fuiſſe verè Canonicos, quandoquidem de iis nondum certus erat. Secundùm, eos qui ab Auguſtino credebantur pertinere ad canonem iam cōſtitutum, tantæ apud illum fuiſſe auctoritatis, vt cenſeret à nemine iudicandos eſſe. At in hac enumeratione eſſe aliquos, quos cenſeat iudicandos non tantùm ab Eccleſia, ſed etiam à ſingulis fidelibus: Ergo neceſſe eſt, in hac enumeratione nonnullos libros eſſe additos, qui non pertinerent ad Canonem iam conſtitutum. Et tamen certum eſt hanc enumerationem ab eo Canonem appellari: neceſſe eſt igitur eum vario ſenſu Canonis vocem vſurpaſſe: nempe aliquando pro enumeratione librorum quorum eſt infallibilis auctoritas: aliàs verò pro enumeratione librorum quorum etſi non eſt infallibilis auctoritas, ſit tamen nonnulla.

XVII. Et tamen colligit Bellarminus argumenta, quibus probet, Auguſtinum re vera ſentiſſe, omnes eos libros, quos ibi vocat Canonicos, eſſe infallibilis veritatis. Ea tria ſunt: Primum ex Concilio Carthaginenſi tertio, cui ipſe ſubſcripſit. Secundum, quia nullus proferri locus poteſt, vbi librum aliquem vocet Canonicum, & tamen de eius veritate dubitari poſſe dicat. Tertium, quia infinita poſſunt loca proferri, vbi dicit omnes libros, qui canonici vocantur, eſſe infallibilis veritatis.

XVIII. Reſpondeo ad primum, Concilium Carthaginenſe nihil habere de infallibili veritate: ſed tantùm libros enumerare, qui Canonicarum, ſiue diuinarum Scripturarum nomine ſignificari poſſent: quibus iiſdem nominibus hoc loco vtitur Auguſtinus: propterea nihil adfertur in eo luminis ad hæc verba de quibus nunc contendimus. Ad ſecundum, etiam ſi nullus alius proferri locus poſſet præter hunc quem habemus præ manibus, tamen ſententiam eſſe manifeſtam, & certiſſimis argumentis confirmatam; quæ negari non poſſunt aut impugnari.

XIX. Ad tertium: fateor multos proferri locos poſſe, quibus Canonicos ſignificant Auguſtinus eſſe auctoritatis infallibilis: ſed ij loci nihil pertinent ad hanc enumerationem: agunt enim omnes de iis libris, qui ab omnibus Eccleſiis admittebantur, erántque verè & propriè Canonici: quod ex ipſis locis videre licet. Nam in epiſtolis ad Hieronymum, ſcribit omnes quæri de Epiſtola ad Galatas: epiſtola quadrageſima octaua; de iis Scripturis vnde multa deſumebat teſtimonia; quorum nulla erant ex iis libris qui nunc in dubium vocantur: libro ſecundo de Baptiſmo contra Donatiſtas, quem paulò antè citauimus, de iis loquitur libris, quos omnino iudicare non audeamus. Reliquis locis, nempe epiſtola centeſima duodecima, in Pſalmum ſexageſimum ſeptimum, libri ſecundi contra Creſconium, capite trigeſimo primo; libri trigeſimi ſecundi contra Fauſtum, capite quinto, qui omnes à Bellarmino citantur, nihil eſt quo indicentur hi omnes libri, quorum enumerationem nunc excutimus. Quid tum autem? Si alibi Canonicos propriè & ſtrictiori ſignificatione nominauit, an ſequitur libro ſecundo de Doctrina Chriſtiana, non vſurpaſſe idem nomen latiori ſenſus ambitu? Nullo modo.

XX. Ad indicandam autem Auguſtini mentem duplici vtar adhuc argumēto. Primum eſt: quia Apocryphos Auguſtinus appellat eos, qui ſunt impij, & ab impiis editi, Apoſtolorum nomine præfixo. Contra Fauſtum, libro vigeſimo ſecundo, capite ſeptuageſimo nono: *Legunt Scripturas Apocryphas Manichæi, à neſcio quibus ſutoribus fabularum, ſub Apoſtolorum nomine ſcriptas.* Quæſtione ſuper Numeros quadrageſima ſecunda, *In quo libro hoc ſcriptum ſit non commemorauit, neque vllus eſt in his quos diuina Scriptura Canonicos appellamus. De talibus occaſiones reperiunt, qui libros Apocryphos incautorum auribus, & curioſorum conantur inſerere, ad perſuadendas fabuloſas impietates.* Quibus locis alij ſimiles poſſunt numerari. Ex quibus patet id nomen Auguſtinum ita vſurpaſſe, vt libros ſignificaret, non eos quibus ſola deerat auctoritas confirmandorum dogmatum; ſed eos qui nocerent fidei, & impietatem docerent, ac hæreticis inſeruirent: quò faciliùs eos potuit aliquando inter Canonicos numerare, qui etſi non ſint pares Propheticis & Apoſtolicis, tamen non ſunt impij, imò non inutiles formandis moribus, ob ídque recepti ab Eccleſia. Neque vllum ego ſanè locum offendi, vbi Auguſtinus Apocryphorum nomen alio ſenſu vſurpauerit.

XXI. Alterum argumentum ex nonnullis locis, quibus ſuam de Eccleſiaſtico, & Maccabæis, quos nunc Canonicos indigetat, ſententiam ſic prodit, vt apertè indicet ſe varios Canonicorum ordines agnoſcere. Nam de Eccleſiaſtico ita legas in Retractationibus libri ſecundi, capite decimo, *Videor non rectè appellaſſe verba Prophetica, quibus ſcriptum eſt, Quid ſuperbit terra & cinis? Quia non in eius libro legitur, quem certi ſumus appellandum eſſe Prophetam.* Et eſt tamen is locus ex decimo Eccleſiaſtici. Quare non fuit tum temporis certus Auguſtinus de auctoritate Canonica eius libri. Eſt autem opus Recognitionum longè poſterius opere de Doctrina Chriſtiana.

XXII. Maccabæos autem, ſiue obiiciuntur ſibi, ſiue ipſe obiiciat, exceptione modeſta, indicat ſe non habere pro infallibiliter veris, aut extra omnem aleam. Sic cùm Donatiſtæ Circumcelliones Raziæ exemplo ſeipſos tuerentur, & ipſe docuiſſet fruſtrà fieri, conſiderato ipſo facto: tandem ipſorum librorum auctoritatem amoliens, *Et hanc quidem* (inquit) *Scripturam, quæ appellatur Maccabæorum, non habent Iudæi ſicut Legem, & Prophetas, & Pſalmos, quibus Dominus teſtimonium perhibet tanquam ſuis teſtibus, dicens, Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege, & Prophetis, & Pſalmis de me: ſed recepta eſt ab Eccleſia non inutiliter, ſi ſobriè legatur, vel audiatur: maximè propter illos Maccabæos, qui pro Dei lege, ſicut veri martyres à perſecutoribus, tam indigna atque horrenda perpeſſi ſunt.* Ruſus libro decimo octauo de Ciuitate Dei, capite trigeſimo ſexto, *Quorum ſupputatio temporum, non in Scripturis ſanctis quæ Cano-*

nica appellantur: ſed in aliis inuenitur, in quibus ſunt & Maccabæorum libri, quos non Iudæi, ſed Eccleſia pro Canonicis habet, propter quorundam martyrum paßiones vehementes, atque mirabiles. Hæc Auguſtinus, ex quibus hæc elicienda ſunt & notanda. Primum, quòd excipiat non eſſe in Canone Hebræorum: ſed tantùm receptos ab Eccleſia. Quo quid erat opus ſi ab Eccleſia Chriſtiana ita reciperentur vt æquanda reliquis? Nam Auguſtino res erat cum iis hominibus, qui Iudæorum iudicium non magni facerent, quatenus contrarium erat Eccleſiæ iudicio. Itaque aut ridicula fuit exceptio, aut ſenſus eſt, etſi recepti ſint ab Eccleſia, non tamen eorum eſſe auctoritatem tantam, quanta eorum eſt, quos à Iudæis conſtat admiſſos. Secundum: quòd non abſolutè Canonicos dicat, ſed pro Canonicis haberi propter quorundam martyrum paſſiones. Atqui libri verè Canonici, ſimpliciter ſunt Canonici, non κατὰ τί. Quis enim ſanus dixerit librum Geneſeos haberi pro Canonico propter Arcã Noe, aut Sacrificium Abrahami? Eſt enim propter omnia etiam minima Canonicus. Sed nimirum hoc illud eſt, quod Hieronymus dicebat, Apocryphos legi poſſe ad ædificationem plebis, & propter ſignorum reuerentiam. Tertium: quòd eos ab Eccleſia receptos dicit non inutiliter: qua quidem laude quid exilius; aut minùs dignum libro verè Canonico? Nam idem dicere quilibet poſſit de Athanaſij, Baſilij, Auguſtini ſcriptis; quos Gelaſius admiſit in ſuo decreto: nec eorum admiſiſſet omnino, ſi inutiles exiſtimaſſet. Quartum; vtiliter receptos dicit, cum exceptione, *ſi ſobriè legantur*: quæ iam non laus erit, ſed iniuria magna verè Canonicis: ſiue enim ſobriè legantur, ſiue minùs, tamen Canonici ſunt, & ab Eccleſia recipi debent. Nam & alij, aut omnes, aut plerique omnes, ſi non ſobriè legantur, poſſunt non vtiles eſſe iis à quibus ſic leguntur: ſed nemo tamen ita auſit de iis loqui. Atque hoc Hayus pueriliter excuſat, quòd non ſit contra hiſtoriæ certitudinem: quaſi hoc iam quæratur, vtrùm falſa ſint quæ de Razia narrantur. At ego ea verba dico, & ſi non ſint contra hiſtoriæ certitudinem, eſſe tamen contra eorum librorum verè canonicam auctoritatem: Quintum: non tantùm negauit eſſe in Canone Hebræorum; ſed etiam ad eos pertinere teſtimonium Chriſti, hoc eſt confirmationem, quam ille ſuo teſtimonio contulit Veteri Teſtamento. Hoc autem cuiuſmodi eſt quæſo? Nam quicunque verè ſunt Canonici, ij membra ſunt vel Veteris, vel Noui Teſtamenti. Hos Noui non eſſe, norunt omnes. Veteris ſi eſſent, tum pertinerent vel ad Legem, vel ad Prophetas, vel ad Pſalmos: At negat Auguſtinus. Reſtat igitur vt ex Auguſtini iudicio non ſint verè Canonici.

XXIII. Hanc huius obſeruationis vim conantur Andradius & Hayus eludere hoc modo, *Auguſtinus cùm Maccabæorum* (inquit) *Scripturam receptam fuiſſe ab Eccleſia non inutiliter, ſi ſobriè legatur vel audiatur, haud quidẽ cœleſtis auctoritatis expertẽ illã eſſe iudicauit, ſed legibus ac Prophetis in eo inferiorem eſſe duxit, quod Chriſtũ minimè demonſtret, ſed res geſtas veriſsimè prudentiſsiméque contineat.* At hoc fruſtra fit. Primùm, ſaltem ergo diſcedendum à Concilio Tridentino; quo ſancitur vt omnes libri enumerati pari reuerentia ſuſcipiantur. Nam ſi Maccabæi aliquo modo inferiores ſunt Lege, Prophetis, & Pſalmis; ſequitur non æquandos: at æquantur ab iis qui pari eos reuerentia ſuſcipiendos contendunt. Secundò, manifeſtè

A Auguſtino impingunt, quod ne quidem cogitauit vnquam. Auguſtinus enim non dixit Maccabæos eſſe inferiores Lege, Prophetis, & Pſalmis: ſed dixit non haberi ſicut Legem, Prophetas, & Pſalmos; quod multò latiùs patet; & ſignificat non tantùm eſſe inferiores, quomodo eſſe fortaſſe poſſunt eiuſdem generis libri; ſed etiam non eſſe eiuſdem aut generis aut ordinis; id eſt, non propriè Canonicos. Deinde non dixit Auguſtinus, non demonſtrari ab iis libris Chriſtum: ſed dixit, non eſſe in ea Scriptu-
B ra, quam Chriſtus ſuo teſtimonio commendauit, diſtributam in tres partes, Legem, Prophetas, & Pſalmos. At eæ tres partes totum continebant Vetus Teſtamentum; teſte Sixto Senenſi, libro primo Bibliothecæ; qui in Septem Canonicorum diſtributionibus hanc primo loco conſtituit; *qua quidem* (*vt refert Lucas*) *vſus eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam: cùm aperiens diſcipulis ſenſum Scripturarum, interpretatus eſt eis, quæcunque de ipſo ſcripta erant in Lege, Prophetis, & Pſalmis. Ioſephus quoque in*
C *primo libro aduerſus Appionem Grammaticum eandem partitionem ſequutus eſt.* Vix igitur Auguſtinus potuit diſertiùs Maccabæis locum aſſignare extra numerum eorum librorum, qui in Veteri Teſtamento habentur pro verè Canonicis.

XXIV. Et ſanè ratio ſic contra Auguſtini mentem conficta, eſt ineptiſſima: nam ſi propterea Maccabæorum libri erant inferiores reliquis, quia Chriſtum minimè demonſtrent; neceſſe eſt omnes qui Chriſtum minimè demonſtrant; eſſe reli-
D quis inferiores. At hoc falſum eſt: nam libri Iudicum, Eſter, Ruth, quod ſciam, non magis Chriſtum demonſtrant, quàm Maccabæi: Et tamen non eſt eorum ordo inferior. Denique hoc iterum mendaciſſimè ſubiunxit Andradius Auguſtinum, cæteróſque maiores, Maccabæorum libris non minorem fidem ſemper habuiſſe; quàm Regum, Paralipomenôn hiſtoriis, & pari omnia auctoritate valere exiſtimaſſe. Nam contrarium conſtat ex his locis Auguſtini iã citatis: quia in Prophetis qui à Chriſto
E nominantur, & in quorum ordine negat Auguſtinus Maccabæos haberi, erant Iudicum, Regum, Paralipomenôn hiſtoriæ. Atque hactenus de Auguſtino.

XXV. Synodus Carthaginenſis tertia, nihil habet difficilius. Primùm enim videtur non incommodè explicanda ex mente Auguſtini; à quo vix credatur diſceſſiſſe. Secundò, manifeſtum eſt enumerari libros legendos in Eccleſia: legi autem non-
F nullos qui non eſſent exactè Canonici, ſatis apparet cùm ex Hieronymo, iam ſæpiuſculè citato, tum ex ipſius huius Canonis fine, quo permittuntur legi etiam Sanctorum legendæ. Sed hæc Synodus *vocat hos libros* (inquit Bellarminus) *non ſolùm Canonicos, ſed etiam diuinos. Librum autem eſſe diuinum, quid aliud eſt, quàm diuinam auctoritatem habere?* Reſpondeo, hæc eſſe eius Synodi verba, *Item placuit, vt præter Scripturas Canonicas, nihil in Eccleſia legatur, ſub nomine diuinarum Scripturarum.*

G XXVI. Hîc primùm obſeruo non directè dici eos libros diuinos, ſed tantùm obliquè inde colligi: aliud eſt enim dicere, nihil legatur ſub nomine diuinæ Scripturæ, præter eos libros, qui ſunt in Canone: aliud autem eos omnes affirmare eſſe diuinos: nam cùm poſteriore phraſi diſertè aſſeritur qualitas librorum, tum priore, nihil aliud quàm prohibetur, ne alij vlli libri hoc nomine cenſeantur. Non eſt autem conſequens, vt ſi præter eos nulli libri le-

gendi

gendi ſint ſub nomine diuinæ ſcripturæ, ideo omnes qui ſunt in Canone ſic enumerato, ſint reuera ſcripturæ diuinæ. Vt cùm Catholici dicunt nihil docendum in Eccleſia pro articulis fidei, niſi quæ ſcripta ſunt in libris Canonicis; non tamen ſignificant omnia ſcripta in libris Canonicis eſſe articulos fidei. Itaque hæc mens fuit horum Patrum, non tam vt illi omnes qua auctoritate excipiendi eſſent, affirmarent, quàm vt anſam præciderent alios intrudendi. Secùdò, vt Canonici non vno modo nominantur, ſic & diuini poſſunt vario cenſu nuncupari: nempe quia, vel θεόπνευςοι ſunt, quæ propria eſt vſurpatio: vel de rebus diuinis ſcribuntur; quæ latior eſt ſignificatio: vel κατ᾽ πλεῖον ἢ τὸ ἧττον, qui comparati aliis, magis accedunt ad primum ordinem. Confirmatur hæc conſideratio ex capite vigeſimo ſecundo libri decimi quinti de Ciuitate Dei. *Scripſiſſe quidem nonnulla diuina Enoch illum ſeptimum ab Adam, negare non poſſumus, cùm hoc in epiſtola Canonica Iudas Apoſtoſtolus dicat. Sed non fruſtrà non ſunt in eo Canone Scripturarum, qui ſeruatur in templo Hebræi populi, ſuccedentium diligentia ſacerdotum.* Ergo quædam diuina appellari poſſunt ſcripta, quæ tamen non ſint in Canone propriè ſic dicto. Et quidni nos æquè cũ Auguſtino dicamus hæc ſcripta, de quibus eſt quæſtio, vtcũque diuina appellentur, nõ fruſtrà nõ eſſe in Canone Hebræorũ? Nõ eſſe enim omnes ſciũt. Itaq; Conciliũ Carthaginenſe nõ valde iuuat hãc cauſam. Iſidorus & recẽtior eſt, ac proinde explicãdus ex antiquiorũ auctoritate; & diſtinguit inter Canonẽ Iudęũ & Chriſtianũ, qua de re agendum erit libro proximo, argumento vltimo, Rabanus etiam longè poſt Iſidorum vixit.

XXVII. Atq; ita refutatũ eſt primũ argumentũ: quod à Duræo paulò aliter cõcipitur. *Niſi hi libri* (inquit) *quorũ Canonicã auctoritatẽ defendimus, inter Canonicos numerẽtur, eadẽ argumento reliquos omnes reiiciatu oportet, cũ eadẽ Eccleſia Catholica auctoritate omnes commẽdẽtur.* Sed nõ eſt difficilior nodus. Eſt autẽ ſyllogiſm⁹ ita cõſtituẽdus. Omnes libri, qui eadẽ Eccleſiæ Catholicæ auctoritate cõmẽdãtur, pariter vel recipiẽdi ſunt vel reiiciendi. At omnes hi libri eàdem Eccleſię auctoritate commendantur. Ergo omnes pariter aut recipiendi aut reiiciendi. Et quia recipiuntur Geneſis, Exodus, atq; alij: Ergo recipiendi ſunt etiam Tobias, Iudith, Baruc, & ſimiles.

XXVIII. Reſpondeo Catholicã Eccleſiã nominari, vel quatenus omnes vno tempore populos cõprehendit, vel quatenus omnia etiam colligit tempora. Poſteriori modo, negatur minor Syllogiſmi. Certè enim falſũ eſt hos libros quos numeramus in Apocryphis, vnquã huiuſmodi teſtimonio cõmendatos eſſe. Quin ipſi Papiſtæ cùm huic rei inſudant maximè, nullum notare poſſunt teſtẽ antiquiorem Auguſtino, qui vltra quartũ ſeculũ fuit in viuis: Nam Innocẽtius fuit illi σύγχρονος, & Conciliũ Carthaginẽſe. Quòd ſi priori ſenſu Duræus magis delectatur, tũ negatur vtraque pars antecedẽtis. Nã neque vllo ſeculo omnes Eccleſiæ id teſtimoniũ perhibuerunt, neque ſi tandem, id eſt, poſtremis ſeculis tribuiſsẽt, ideò ſequeretur hos libros eſſe legitimè Canonicos. At verò illi quos recipimus, ſemper ſunt ab omni Eccleſia & dicti & habiti Canonici: teſte ipſo Bellarmino c. 4. qui cùm Canonicos diſtribuiſſet, in duos ordines, atq; in primo noſtros enumeraſſet. In ſecũdo aũt reliquos, tũ diſertè, *Primi ordinis libros* (inquit) *in Eccleſia Catholica diuinã auctoritatẽ ſemper habuiſſe, teſtes ſunt omnes ſummi Pontifices, omnia Cõcilia, omnes Patres, qui quacũque de cauſa libros enumerare ſtuduerunt.* Quod de aliis nemo audeat aſſerere. Conſtat igitur nõ eadẽ vtroſque auctoritate Eccleſiæ Catholicæ eſſe cõmendatos: quare nihil nos peccare ſi diſtinguamus.

Cap. IV.

An omnes libri, ex quibus ducitur probatio, ſint Canonici.

I. ARgumentũ ſecundũ. Omnes libri è quibus ducitur cõprobatio, ſacrorum myſteriorũ, ſunt Canonici. At ex his libris ducitur comprobatio ſacrorum myſteriorum: Ergo ij ſunt Canonici. Minor probatur ex vſu Veterum, qui hos libros libẽter citarũt aduerſus hęreticos. Argumentũ eſt Andradij, *Si Sacrorũ librorũ dignitas & præſtãtia in Sacrorum myſteriorũ cõprobatione cernitur, & eo potiſſimũ ſacra ab hagiographis diſtinguũtur, illos profectò veteribus Patribus libros ſacros fuiſſe fateri neceſſe eſt, quos hæreticorũ furori opponere, & ad fidei myſteria confirmanda adhibere conſueuerunt.*

II. Reſpondeo negari maiorẽ, pluribus de cauſis. I. cauſa, quia ne ij quidẽ libri qui citantur à Prophetis & Apoſtolis ſiũt Canonici: teſte Auguſtino, quæſtione in Numeros 42. *Neq; negandũ eſt fuiſſe iã libros ſiue Chaldæorum, vnde egreſſus eſt Abraham, ſiue Ægyptiorũ, vbi didicerat Moſes omnẽ illorum ſapientiã ſiue cuiuſq; gẽtis alterius, in quorum librorũ aliquo potuit hoc eſſe ſcriptũ: qui tamen non ideò ſit aſſumendus in eas ſcripturas, quibus diuina cõmendatur auctoritas: ſicut nec Propheta ille Cretenſis, cuius mentionẽ facit Apoſtolus, nec Græcorum Scriptores vel Philoſophi vel Poetæ, quos idem ipſe Apoſtolus magnum ſanè aliquid & veraciter prõptum apud Athenienſes loquens dixiſſe confirmat. In illo enim viuimus, mouemur, & ſumus. Licet enim diuina auctoritati vnde voluerit, quod verum inuenerit teſtimonium ſumere: ſed non ideò omnia quæ ibi ſcripta ſunt, accipienda cõfirmat.* Sic autem arguimus à maiori ad minus. Si neque ij libri quos Prophetæ citarunt & Apoſtoli ad confirmanda dogmata, propterea ſunt Canonici; multò minùs ij qui ab aliis citantur.

III. Secunda. Iidem Patres quemadmodum hos, ſic alios frequenter citant, quos tamen habent ipſi Papiſtæ pro non Canonicis. Bellarminus capite vigeſimo Hermetis Paſtorem à Tertulliano, Clemente Alexandrino, Athanaſio, Caſſiano, Euſebio citatum obſeruauit. Quartum Eſdræ ab Ambroſio. Tertium ab Athanaſio, Auguſtino, Clemente Alexandrino, Cypriano. Pererius in Danielem libro decimo quinto. *Nec mirandum accidat lectori, me vſum eſſe Sententiis libri quarti Eſdræ, qui non modò non eſt Canonicus, verùm etiam vt Apocryphus à Patribus reiectus eſt. Equidem ſequutus in hoc ſum Diuum Ambroſium, qui in libro de bono mortis, cum ipſum locum Eſdræ, quem nunc memoraui, ſub nomine Eſdræ, & cum magna laude Sententiæ, ad confirmandam fidei noſtræ doctrinam, quæ eſt de reſurrectione mortuorum, adhibuit. Quin idem epiſtola vigeſima prima, quam ſcripſit ad Horontianũ ſuadet librum quartum Eſdræ legendum eſſe, quòd in ipſo animæ cæleſtis eſſe natura demonſtretur: & Philoſophorum nugæ de ipſius ſubſtantia confutentur.*

IV. Tertia, hos ipſos libros citatos inuenias ab ipſis iis Patribus, à quibus tamen ponuntur extra ordinem Canonicorum. Sic Cano teſte, Sapientiam citat Origenes ſuper epiſtolam ad Romanos libro octauo, & Hieronymus in Hieremiam. Eccleſiaſticum Nazianzenus oratione octaua, & Hieronymus in decimum Eccleſiaſtæ. Athanaſius contra Arianos oratione prima: ἀναγκαίως λέγειν τὰ ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰς αὐτὸν εἰρημένα, *poſſumus dicere quæ à ſpiritu in eum dicta ſub-*

re, ſtatimq; tecitat locum ex Pſalmo quinquageſimo; ſubnectitque ex decimo quinto Eccleſiaſtici: *Nō eſt ſpecioſa laus in ore peccatorum*. Item de virginitate, *Λέγει γὰρ ἡ θεία γραφή, dicit enim diuina Scriptura*, Eccleſiaſtici decimo tertio, *Qui attingit picem, inquinabitur*. Hilarius in Pſalmum centeſimum trigeſimum quintum: *Quod autem in omnia temperationis Spiritu transfuſus ac penetrans ſit, id docet Propheta, dicens*, Sapiētiæ primo, *Spiritus Dei repleuit orbem terrarum*. In Pſalmum centeſimum vigeſimum quintum: *Diſcentes hæc omnia à lege, à Prophetis, Euangeliis, & Apoſtolis; & cantantes ex lege, Iudicum decimo ſexto, Dominus conterens bella, Dominus nomen eſt illi.*

V. Quis credat adeò ſui oblitos, vt aut citarent tanquam Canonicos, quos teſtabantur eſſe Apocryphos: aut teſtarentur eſſe Apocryphos, quibus pro Canonicis vterentur? Illud igitur eſt verius, putaſſe Patres, licere ſibi etiam ab Apocryphis ſumere teſtimonium veritatis. Et quidem cum præfatione honoris; non ad viuum tamen exacta eorū autoritate: ideóque non ſequi eſſe eos libros Canonicos, qui nomine Scripturæ ſanctæ, ac Spiritus citantur à Patribus.

VI. Nec obſtant quæ capite primo obſeruabamus ex Antiquis de diſcrimine Canonicorum & Apocryphorum, quò videtur Andradius alludere; nempe ex illis, non autem ex iſtis peti dogmatum Chriſtianorum confirmationem. Nam illa confirmatio intelligenda dogmatum omnium in iis libris comprehenſorum: vt ſint propterea vera, infallibiliterque credenda, quòd iis libris ſcripta contineantur; adeò vt nulli contrà exceptioni locus detur: non autem de qualibet probatione, quamq; vndecunque liceat veſtigare.

Cap. V.

De libris citatis in Nouo Teſtamento.

I. ARgumentum tertium: Quicunq; libri citantur in Nouo Teſtamento, ij ſunt Canonici. At liber Sapientiæ, & Eccleſiaſticus citantur in Nouo Teſtamento. Ergo ſunt Canonici. Argumentum eſt Sixti Senenſis, *Quòd Sapientia Solomonis, & Sapientia Ieſu filij Sirach, quæ Eccleſiaſticus dicitur, ſint in Canone Sanctarum Scripturarum recepta, demonſtratur Noui Teſtamenti atteſtatione. Paulus enim ad Romanos vndecimo, & ad Hebræos vndecimo, ex nono & ſexto & quarto capite Sapientiæ ſententias allegat: & Petrus & Iacobus vterque primo capite ſuarum Epiſtolarum ex decimo quarto Eccleſiaſtici teſtimonia proferunt.*

II. Reſpōdeo: primùm negari maiorem: tum ex iis quæ dicta ſunt in præcedēti argumento, ex Auguſtino; tum exemplo Henoc, qui à Iuda diſertè citatur, & tamen haberi in Canone paulò antè negauit Auguſtinus. Secundò negari minorem: nullum enim eſſe locum in Nouo Teſtamento exceptum ab iis libris.

III. Et primò iis locis à Sixto notatis nullo ſigno Apoſtoli ſe indicant aliquid citare: quod aliàs ſæpe faciunt: ſed ſimpliciter ſua verba continuant vno contextu. Etſi autem nonnulla eiuſmodi ſint, vt legantur etiam alibi; non tamen neceſſarium eſt aliquid citari: atque adeò nullus eſt antiquorum, qui quicquam notet huiuſmodi. Et tamen ſecundò, ſi concedimus citari aliquid, negamus citari ex iis libris quos nobis Sixtus indicauit. Nam vndecimo ad Romanos, Thomas Aquinas, Thomas Caietanus, Dominicus à Soto, teſtantur citari caput Eſaiæ quadrageſimum: nec ſine ratione: nam & ſententia eſt eadem, & verba magis eò accedunt. Sic enim Paulus, τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; quæ totidem ſunt Eſaiæ verba iuxta verſionem Septuaginta interpretum; nec valde diſcedunt ab Hebraica veritate; certè ſenſus eſt idem. Capite autem nono Sapientiæ, etſi ſenſus in idem recidit, tamen verba ſunt diuerſa, τίς γὰρ ἄνθρωπος γνώσεται βουλὴν Θεοῦ, ἢ τίς ἐνθυμηθήσεται τί θέλει ὁ Θεός; *Quis enim hominum cognoſcet conſilium Dei? vel quis concipiet quid velit Deus?*

IV. Iam Iacobus & Petrus hæc verba, *Omnis caro fœnum*. Quare putandi ſunt aſſumpſiſſe ab Eccleſiaſtico, potiùs quàm ab Eſaiæ capite 40. vbi eadem leguntur? Nam & Claudius Guillaudus vtroq; loco Eſaiam potiùs nominat: ſed & Lorinus in primā Petri, & Salmero in eandem, *Locus*, inquit, *productus ex Eſaia*. Dominicus à Soto, *Confirmat iudicia Dei incomprehenſibilia eſſe, teſtimonio Eſaiæ*. Iuſtinianus, *Sumpta videtur ſententia ab Eſaia*.

V. Ex ſexto capite Sapientiæ nihil occurrit mihi quidem, quod citatum videri poſſit vndecimo ad Romanos, Hebræóſve, vt voluit Sixtus. Sed Louanienſes notarunt in margine Bibliorum Gallicè editorum; quod retinuerunt ex editione Sixtinā, ad hæc verba, *Quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis*, notarunt, inquam, decimum tertium ad Romanos, vbi legimus, *Non eſt poteſtas niſi à Deo*. At vident omnes nihil omnino citari: ſed tantùm locos eſſe aliquantum ſimiles: ſicut eodem Sapientiæ capite ad illud, *Non enim ſubtrahet perſonam cuiuſquam Deus*, notatur ad Romanos ſecundo, *Non eſt acceptio perſonarum apud Deum*. Quod recurrit iterum ſecundo ad Galatas; & aliàs.

VI. At quartum caput Sapientiæ, atq; hæc verba, *Placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores trāslatus eſt*. Notarunt iidem vndecimū ad Hebræos, *Henoc translatus eſt, ne videret mortem*. Et id puto Sixtū Senenſem habuiſſe in animo. Sed hoc verum potiùs, Paulum hiſtoriam ſumpſiſſe ex quinto Geneſeos. Nam autor Sapientiæ non loquitur de Henoc, ſed generaliter de quolibet pio immatura morte tranſlato in vitam meliorem. Quod vidit Lorinus pluribus interpretibus placuiſſe: *quibus*, inquit, *adhæreſco: ita tamen vt rem putem exemplo Henoc bene confirmari: atque de eodem ſenſu accommodationis locum præſentem rectè accipi.*

VII. Ad hoc argumentum & illud pertinet de Maccabæis, quod apud vnum vidi Ioannem Perronum in tractatu de Purgatorio: citari à Paulo tanquam fideiuſſores fidei, vndecimo ad Hebræos, *Alij diſtenti ſunt, non ſuſcipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent redemptionem*. Indicari Maccabæorum hiſtoriam, arguméto eſſe verbum *Diſtenti ſunt*: tum autem Caluinum agnoſcere: qui, *non dubito*, inquit, *quin ſæuas illas perſequutiones deſignet, quibus graſſatus eſt Antiochus in populum Dei*. Et Bezam; *Non dubium eſt, quin eam deſignet perſequutionem, quam Antiochus exercuit*. Denique, quis locus, inquit, Scripturæ hanc recitat hiſtoriam? Et vnde potuit, tanta præſertim certitudine, ſecuritateque, quanta opus eſt, ad confirmanda præcipua fundamenta noſtræ fidei, niſi ex libro ſancto?

VIII. Reſpondeo: primò non conſtare deſumptum exemplum ex libris Maccabæorum: neque ita dicere Caluinum, aut Bezam: ſed tantùm deſignatam perſequutionem Antiochi. Verbum autem *diſtenti*, nunquam reperitur in

Maccabaicis libris. Quod autem interrogat, vbi lectũ in Scriptura, reſpondeo nuſquam: & potuiſſe vel in Apocryphis quibuſdã eſſe, vel in ſola traditione; quæ nõ rarò ſolet memoriã conſeruare rerũ geſtarũ: Nec eſt, quòd quæratur de fide & certitudine: cùm varij ſint gradus probationis; ſummus ab auctoritate diuina: & ſub iſto alij à rationibus; quemadmodũ Paulus reſurrectionem confirmat. In iis poſſunt eſſe exempla; poſſunt & comparationes: & hos non eſt neceſſe omnes è Scripturis peti, ſed primum ſolum, cui reliqui ſubſeruire debent. Maximè verò exempla vndecunque ſumi poſſunt, ſiue ex hiſtoria, ſiue ex recenti memoria.

IX. Addit idem Peronus; Ioannis decimo mentionem eſſe Encæniorum, feſti à Maccabæis inſtituti, teſte in eũ locum Beza. Eius (inquit) obſeruatio, vel à traditione erat, vel ab auctoritate librorum Maccabæorum.

X. Vtrum libet (inquam.) Quid tum enim? Nam neque in Ioanne habes quicquam præter nudam temporis circunſtantiam: nullum hoc auctorem, ſiue approbatorem eius feſti. Ehem! tam nihili obſeruatiunculas argumenta eſſe fulciendæ auctoritati Canonicæ! Non miror apud eos, apud quos canonizandis traditionibus vtilis eſt condonatio vnius ſoni vocis populi. Mirum ni ex eo quod Lucas meminit Cyrenij præſidis, Annales Romani, aut certè Tiberij Commentarij, in Canonẽ admittantur: Indignũ facinus, exclamat hos libros reijcit prolatos in argumentum Purgatorij: admittei ſi agatur de approbatione ritus tanti, cui tota omnis Eccleſia eſſet obnoxia. Imò (inquã) indignum facinus, ſic in media Eccleſia impoſturã exercere. Nam cui dictum, agi de approbatione Encæniorum: & non eſſe potiùs nudam, vt dixi, temporis circunſtantiam, quomodo aliàs hyemis, aliàs meſſis, aliàs noctis, aliàs diei. Nempe hoc genus hominum nihil pudet.

XI. Non eſt alienum ab hoc ordine argumentũ ab auctoritate Caluini, apud Gauterium dilemmate decimo octauo. Is Caluinum obſeruauit adeò apud ſe non fuiſſe, vt cùm in Inſtitutione eũ librum reijceret, tamen in Pſycopannychia dignitatẽ reſtituerit, & ita recitauit, *Meliùs (inquit) nos docent Sacræ literæ. Corpus quod corrumpitur aggrauare animam: & terrena habitatione deprimi ſenſum multa cogitantẽ.* Quæ verba sũt ex 9. Sapientiæ. Proximo etiã dilẽmate: Eccleſiaſticũ notat ab eodem, eodem libro Sanctum appellari.

XII. Sed reſpõdebit ipſe Caluinus, eodẽ illo libro, nõ procul ab initio, *Hæc ſequuti ſunt duo Scriptores: quorũ alter cùm hominẽ diſtribuat in duas partes, corpus de terra ſumptũ, & animã ad quã refert imaginẽ Dei* (In cautè loc⁹ eſt Eccleſiaſtici 17.) *breuiter cõplexus eſt, quod Moſes longius proſequutus fuerat. Alter verò cũ exegeticè vellet deſignare, quæ per totum ret Dei imago, vocauit hominẽ inexterminabilẽ, cùm creatus eſſet ad imaginẽ Dei.* (locus eſt Sapiẽtiæ 2.) *Quorum Scriptorum auctoritate aduerſarios noſtros non valdè premerem, niſi eos ipſos nobis opponerent. Qui tamen vtcunque aliquo loco nobis eſſe debẽt, ſi non vt Canonici, certè vt veteres, vt pij, & multorũ ſuffragiis recepti.* En tibi auctoritatem librorum: ſed ad hominem: Non Canonicorum: ſed veterũ, ſed piorũ, ſed à multis receptorum. Quæ laudes valdè ſunt infra Canonicam auctoritatem. Quid ergo fundamenti in Caluino?

CAP. VI.

An Canonici ſint omnes qui leguntur publicè in Eccleſia.

A I. Argumentum quartum. Omnes libri, quos Eccleſia publicè legit in officiis, ſunt Canonici. At Eccleſia hos libros publicè legit in officiis: Ergo hi libri ſunt Canonici. Argumentum eſt è pluribus Bellarmini locis, qui hãc quæſtionẽ tractare maluit per partes, cap. 7. de libro Eſter, *Quum non ſit feria quarta poſt dominicam ſecundam Quadrageſimæ, publicè in Eccleſia inter ipſa ſacrorum ſolennia, lectionem decantari ex 13. c. Eſter? Et rurſum ex eodem capite lectionẽ pronunciari in ea Miſſa quæ legi ſolet aduerſus Paganos? Ac denique orationẽ Eſter recitari ex c. 14. eiuſdem libri in Dominica 22. poſt Pentecoſten, Euangelio ac Symbolo decantato?* Rurſus c. 8. de Baruc, *Eccleſia Catholica auctoritas in profeſto Pentecoſtes, palàm lectionẽ ex libro Baruc, cũ lectionibus aliorũ ſacrorum librorũ legi iubet.* Deniq; c. 9. de quibuſdam partibus Danielis, *Hymnus trium puerorũ legitur cùm in Miſſa in Sabbato quatuor temporum, tum omnibus diebus feſtis in precibus officij matutini.*

II. Melchior Canus vrget argumentum ab incommodis, c. 9. libri 2. locorum Theologicorũ diſputãs de Baruc. *In vigilia Pentecoſtes nomine Prophetæ toti populo Chriſtiano, per omnes Eccleſias legitur. Qua in re ſi Eccleſia Chriſti fallerentur, pernicioſiſsimè fallerentur. Quid ita? Nempe ſimul atque populus intelligeret ſe in re eiuſmodi à Sacerdotibus ludificari, nullã deinceps certam fidem haberet, aut Prophetas aut etiam Euangelia proponentibus: vt qui in ſimili cauſa atque negotio, iam & eſſent falſi, & fefelliſſent. Quod ſi hic plebis Chriſtiana fides vacillat & claudicat: certè ego non video, quo alio in loco poſſit firma conſiſtere.*

III. Reſpondeo primùm negando maiorem. Non tantùm enim legebantur publicè Canonici propriè ſic appellati: ſed etiam nonnulli Apocryphi: ij ſcilicet, qui nihil contra fidem cõtinerent. Hieronymus præfatione in libros Solomonis: *Legat Eccleſia, ad ædificationem plebis, non ad auctoritatẽ Eccleſiaſticorum dogmatum confirmandã.* Et paulò antè, *Iudith, & Tobiæ, & Maccabæorũ libros, legit quidẽ Eccleſia, ſed inter Canonicas Scripturas non recipit.* Rufinus in expoſitione Symboli, *Sciendũ tamen eſt, quod & alij libri ſunt, qui non Canonici, ſed Eccleſiaſtici a maioribus appellati ſunt.* Et poſt eorum enumerationẽ, *Quæ omnia legi quidem in Eccleſiis voluerunt, nõ tamẽ proferri ad auctoritatem ex his fidei confirmandam.* Quin etiam Conciliũ Carthaginẽſe tertiũ eo ipſo capite, quod ab aduerſariis ſolet citari, primò nõ vetat quicquã legi præter ea quæ ſunt in Canone, ſed legi ſub nomine diuinæ Scripturæ. Secũdò ad finẽ addit, *Liceat etiã legi paſſiones martyrũ, cùm anniuerſarij dies eorũ celebrantur.* Vnde opinor eis Legẽdarum nomen inditũ: Nõ erant tamen in numero librorum Canonicorum. Non eſt ergo verum omnia eſſe Canonica, quæ publicè leguntur in Eccleſia. Agnoſcit Pererius lib. 15. in Danielem, qui excuſans à ſe citatum Eſdræ quartũ librũ Apocryphum; *Sed quid ego* (inquit) *eius libri Ambroſiũ, Cyprianũ, alióſve Patres probatores, & laudatores memorem, cùm eius libri ſententias aliquot etiam Catholica Eccleſia in ſacroſancta Miſſæ myſterio, & in publicis ſuis precationibus vſurpet? Siquidem per ſingulos annos in feria tertia Pentecoſtes Miſſa orditur ab ea ſententia, quæ in 2. c. libri quarti Eſdræ legitur. Accipite iucunditatem gloriæ veſtræ, gratias agentes Deo, qui vos ad cæleſtia regna vocauit. Et ex eodem capite in ſolennitatibus Martyrum decantat illud, Modò coronantur, & accipiunt palmam.* Et libro 16. *Non ſum neſcius, multa recitari publicè in Eccleſiis, ſuis precationibus, aliiſque ceremoniis, quin etiam in ipſo Miſſæ ſacrificio peragendo, quæ vt vera eſſe exiſtimare conueniat, ita liquet ea ex ſacris & Canonicis Scripturis non eſſe deſumpta.* Quod dictum exemplis illuſtratur va[illegible]..

IV. Minorem, reſpondeo, ſi de E[illegible]

bus intelligatur, eſſe falſam. Fateor quidem in quibuſdam Eccleſiis, & aliquando eos libros lectos; ſed eum fuiſſe morem vniuerſalem nemo vnquam probabit; ego etiam contrà docebo. Nam quæ à Bellarmino colliguntur exempla; ea ſunt particularia Eccleſiæ Romanæ: & quidem non omnium ſeculorũ. Conſtat enim hodiernos ritus, qui in ea obſeruãtur, variè variis temporibus interpolatos eſſe. Certè in Conſtitutionibus Apoſtolicis, quas aduerſarij contendunt eſſe Clementis eius quem Petro ſucceſſorem faciunt, libri ſecundi cap. 57. in deſcribendis lectionibus publicis, nulla fit horum librorum mentio, ſed eorum duntaxat qui à nobis admittuntur, *Lector* (inquit) *ex loco edito legat libros Moſis, & Ieſu Naue, Iudicum, & Regum, item Paralipomena, & Eſdram de reditu populi: præterea Iob, & Salomonem: ad hæc ſexdecim Prophetas: peractis verò binis lectionibus de binis libris, alius quiſpiam Pſalmos Dauidis canat.*

V. Eſſe autem aliarum Eccleſiarum alium moré; diſcere licet ex Concilio Laodiceno, cuius Canone 58. cauetur in hũc modũ, ὅτι οὐ δεῖ ἰδιωτικοὺς ψαλμοὺς λέγεσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ἀκανόνιστα βιβλία, ἀλλὰ μόνα τὰ κανονικὰ τῆς καινῆς καὶ παλαιᾶς διαθήκης, *Non oportet Pſalmos priuatos in Eccleſiis dici, neque libros qui ſunt extra Canonẽ legere; niſi ſolos Canonicos Veteris & Noui Teſtamenti.* Tũ ſtatim ſubditur, ὅσα δεῖ βιβλία ἀναγινώσκεσθαι; *Quoſnam libros legere oporteat*; ſubnexa enumeratione in quibus nullus eſt ex his pro quibus Papiſtæ pugnant. Vnde patet Syras Eccleſias ita fuiſſe inſtitutas vt non legerent publicè eos libros, quos & Romani legebant & Carthaginenſes.

VI. Præterea Athanaſius in Synopſi poſt enumeratos Canonicos, ἐκτὸς δὲ τούτων εἰσὶ πάλιν ἕτερα βιβλία, τῆς αὐτῆς παλαιᾶς διαθήκης, οὐ κανονιζόμενα μέν, ἀναγινωσκόμενα δὲ μόνον τοῖς κατηχουμένοις, *Præter iſtos autem ſunt adhuc alij eiuſdem veteris inſtrumenti libri non Canonici, qui Catechumenis tantùm leguntur*: tum hi ipſi nominantur. Hinc patet variè lectos fuiſſe libros in Eccleſia: quoſdã enim omnibus etiam fidelibus, quibus erat in ipſa ſecretiora fidei myſteria liber aditus: quoſdã verò tantùm Catechumenis: atque hos quidem non propterea cenſeri Canonicos.

VII. Non eſt igitur argumentum Bellarmini neceſſarium. Ad exaggerationem Cani, non difficilior eſt reſponſio. Quid tum enim, ſi falluntur ij à quibus huiuſmodi libri pro Canonicis habentur & leguntur? Quaſi verò nunquam quicquam ſit in Eccleſia peccatum, contra quàm oportuit. Atque vtinam minimum hoc eſſet omnium, peccatorum quæ admiſſa ſunt in Eccleſiam: etſi enim non potuit non eſſe pernicioſum, tamen facilè potuit emendari, niſi alia grauiora ſpem præciderent. At populus nullam deinceps certam fidem haberet, inquit Canus. Nego conſequentiam: nam alij variis temporibus admiſſi errores, tum cùm ſunt emendati, non id effecerunt. Imò (inquit) ſi populus intelligat ſe, ea in re ludificari à Sacerdotibus, nunquam eis credet. Nimirum (inquam) hoc eſt, Papiſtarum ſolenne axioma, vt omnia potiùs peſſum eant, quàm vel tantillum labefactetur Sacerdotum dignitas. Et tamen conſequentia non eſt neceſſaria: nam & aliis multis experimentis conſtitit illuſum eſſe miſeræ plebeculæ, vt cùm illi proponerentur Legendæ Chriſtophori, Georgij, Catharinæ, Vrſulæ, quas eſſe fabuloſas, quis non fateatur? & tamen nondum Sacrificuli Romani de ſuo exciderunt ſolio. Tum ſciunt omnes non mente capti, humanum eſſe errare: nec propter aliquid non prorſus exactum, omnia eſſe abiicienda. Iiſque duntaxat fidem abrogandam, qui ſæpiùs admoniti, nunquam reſipiſcunt diſcedentes ab errore. Denique non eſſe Sacerdotum auctoritatem vnicum fulcrum fidei.

Cap. VII.

An ſint Canonica quæcunque in Codicibus Græcis ſunt.

I. ARgumentum quintum proprium eſt partibus Eſter & Danielis. Quicunque Codices Græcos probant, ij partes eorum probant etiam. At veteres tum Synodi, tum Patres, Græcos Codices Eſter & Danielis probant. Ergo & eorum partes: nempe Supplementa Eſter, hiſtoriámque Suſannæ, ac Draconis, & hymnum trium puerorum. Argumentum eſt apud Bellarminum capite ſeptimo, *Negari non poteſt, vetera Concilia, Laodicenum & Carthaginenſe tertium, veteréſque Patres Græci, necnon Latini, cùm inter ſacros libros volumen Eſter numerant, de eo volumine eſſe loquutos, quo tum ipſi, tum Eccleſia vniuerſa eo tempore vtebatur. Vtebatur autem libro ſacris iuxta editionem, quam Sanctus Hieronymus præfatione in librum Eſter, & ſæpe alibi vulgatam appellare ſolet; quæ, vt ipſe ait, Græcorum lingua & literis continetur, in qua editione ſeptem illa capita, libri Eſter, de quibus nunc agitur, non defuerunt. Quare ſi Concilia, & Patres librum Eſter qualem ipſi legere conſueuerant in ſacrum Canonem retulerunt, certè librum integrum, atque his ſeptem adiunctis capitibus, retulerunt.* Et rurſus capite nono, *Credibile eſt Concilia vetera, vt Laodicenum, & Carthaginenſe tertium, & priſcos Patres, qui Græca editione vtebantur, cùm Danielem in numerum ſanctarum Scripturarum retulerunt, de eo libro Danielis eſſe loquutos, qui in Græcis vulgatis codicibus habebatur: in Græcis autem vulgatis codicibus, iſta omnes partes ſine dubio habebantur.*

II. Reſpondeo: negatur maior. Primò, quia eſſet ergo tertius Eſdræ Canonicus; quod tamen nondum voluerunt Papiſtæ. Teſtatur enim Sixtus Senenſis Bibliothecæ libro primo, Græcos in eo à Latinis diſſidere, quòd hunc tertium Eſdræ primum faciant: qui verò apud Latinos ordine ſunt primus & ſecundus, ea iis ſecundum conficere. Quòd ſi hic fallit maior, quæ certior ratio reddi poteſt, vt non fallat in aliis? Et ſanè à non diſtributo ad diſtributum non eſt ſatis ſana concluſio: vt ſi quis ſimiliter argueret à corpore Bibliorum, ad tertium & quartum Maccabæorum; ſiue ad orationem Manaſſæ.

III. Secundò dico, verius eſſe intelligi editionem Septuaginta, quæ omnium erat celeberrima. Etſi non ignorem è variis verſionibus Græcis alias alibi fuiſſe in precio, teſte Hieronymi prologo, in Paralipomena. Sed maximè tamen nota hæc fuit: quia Theodotion, Aquila, Symmachus, omnes hæreſeos erant ſuſpecti: reliquæ editiones erant obſcuriores. Illis autem ſeptuaginta etiam Auguſtinus epiſtola octaua *præminentem auctoritatem ſine controuerſia* tribuendam exiſtimat. Et Hieronymus libro ſecundo aduerſus Rufinum, *Græci poſt Septuaginta tranſlatores, Aquilam, & Symmachum, & Theodotionem legunt, vel ob ſtudium doctrinæ ſuæ, vel vt Septuaginta magis ex collatione eorum intelligant.* Etſi

mihi

mihi in re adeò perſpicua teſtes videri poſſint ſuperflui.

IV. Huius autem editionis non eſſe has partes facilè oſtendimus. Nam de libro Eſther, ita teſtatur Hieronymus in prologo, *Librum Eſther varijs tranſlatoribus conſtat eſſe vitiatum: quem ego de archiuis Hebræorum reuelans, verbum è verbo expreſſius tranſtuli. Quem librum editio vulgata, lacinioſis hinc inde verborum ſiniculis* (ſic enim lego, non funibus) *trahit, addens ea quæ ex tempore dici poterant, & audiri: ſicut ſolitum eſt ſcholaribus diſciplinis ſumpto themate, excogitare quibus verbis vti potuit, qui iniuriam paſſus eſt, vel qui iniuriam fecit*. De Daniele autem Sixtus Senenſis diſertiſſimè, *Supplementum libri Danielis in Hebræo non habetur, ſed ex Græca Theodotionis editione ab Hieronymo tranſcriptum eſt.*

V. Et ſanè hæc erat editio illa, quam communem appellabant: teſte ipſo Bellarmino, capite quinto libri ſecundi de Verbo Dei: Erat autem ab Origene facta, confuſis duabus, nempe Septuaginta & Theodotionis. Teſtatur Hieronymus prologo in Pentateuchum, *Origenis me ſtudium prouocauit, inquit: qui editioni antiquæ Theodotionis miſcuit, aſteriſco & obelo opus omne diſtinguens, dum aut illuceſcere facit quæ minùs ante fuerant, aut ſuperflua, quæque iugulat, & confodit.*

VI. At Danielem nominatim idem teſtatur Hieronymus legi ex editione Theodotionis: tum Apologia ſecunda aduerſus Rufinum, *In promptu ſunt quatuor editiones, Aquilæ, Symmachi, Septuaginta, & Theodotionis. Eccleſiæ iuxta Theodotionem legunt Danielem.* Tum ſuſiùs præfatione in Commentaria in Danielem, *Illud quoque lectorem admoneo, Danielem non iuxta Septuaginta interpretes, ſed iuxta Theodotionem Eccleſias legere: qui vtique poſt aduentum Chriſti incredulus fuit, licet eum quidam dicant Hebionitam, qui altero genere Iudæus eſt. Sed & Origenes de Theodotionis opere in editione vulgata, aſteriſcos poſuit: docens defuiſſe quæ addita ſunt: & rurſum quoſdam verſus obelis prænotauit, ſuperflua quæque deſignans. Cumque omnes Chriſti Eccleſiæ, tam Græcorum, quam Latinorum, Syrorúmque & Aegyptiorum, hanc ſub aſteriſcis & obelis editionem legant; ignoſcant inuidi labori meo.*

VII. Patet ergo argumenti falſitas; nam etſi vterentur Patres vulgata editione; non tamen ſequitur eos probaſſe omnes eius particulas: aliàs obeliſcis & aſteriſcis, quid opus fuiſſet? In ea igitur probabant editionem Septuaginta Interpretum; non quaſcunque aliorum additiones.

CAP. VIII.

De partibus Danielis ex Origene.

I. ARgumentum ſextum eſt proprium partibus Danielis; ex Bellarmino, *Origenes* (inquit *ſtudioſè defendit has partes Danielis, & præcipuè Suſannæ hiſtoriam, canonicam hiſtoriam eſſe contendit, tum homilia prima in Leuiticum, tum in Epiſtola ad Iulium Africanum.*

II. Reſpondeo; primò non eſſe Origenis teſtimonium vniuerſale omnium Eccleſiarum, ſed particulare vnius hominis; & quidem non ſatis probati. Secundò homiliæ primę in Leuiticum hæc eſſe verba, *Tempus eſt nos aduerſus improbos presbyteros vti ſanctæ Suſannæ vocibus, quas illi quidem repudiantes hiſtoriam Suſannæ de Catalogo diuinorum voluminum reſecarunt: nos autem & ſuſcipimus & opportunè contra ipſos proferi-*

A *mus, dicentes, Anguſtiæ ſunt mihi vndique.* At has in Leuiticum homilias non habemus niſi ex Rufini verſione. Solebat autem Rufinus, ad ſuam ſententiam ſatis licenter accommodare eos authores, quos Latinos faciebat; quod infinitis indiciis deprehendi poteſt: & notauit Eraſmus in Cenſuris ad libros Origenis, *Libertas*, inquit, *vel licentia potius addendi, adimendi, mutandi, Rufinum clamant interpretem. Hanc licentiam fatetur vſurpaſſe ſe in Leuiticum, in Epiſtolam ad Romanos, in hiſtoriam Eccleſiaſticam. Quod porrò opus ille tractauit vnquam, quod non ad iſtum modum contaminarit?*

B Quare non facilè diſcernas quæ ſint Origenis: & hic locus eò magis ſuſpectus eſt, quòd Rufinus Hieronymo inuidiam concitare ſit conatus ob huius ipſius hiſtoriæ negotium; vt patet ex ſecunda Hieronymi Apologia. Conſtat autem Origenem probaſſe Canonem Hebraicum; vt ſuo loco ſumus obſeruaturi. Dixi verò aliàs diuina volumina appellari nonnunquam illa etiam quæ non ſunt exactè Canonica.

C III. Venio ad alterum locum Origenis ex Epiſtola ad Iulium Africanum, quam Bellarminus citat è libro ſexto hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Euſebij. Locus Græcè ita habet, ἐν τούτῳ καὶ Ἀφρικανὸς ὁ τῶν ἐπιγεγραμμένων κεστῶν συγγραφεὺς ἐγνωρίζετο. ἐπιστολὴ τούτου Ὠριγένει γραφεῖσα φέρεται, ἀπορουμένου ὡς ἂν νόθου καὶ πεπλασμένου ὄντος τῆς ἐν τῷ Δανιὴλ κατὰ Σωσάνναν ἱστορίας· πρὸς ἣν ὁ Ὠριγένης ἀντιγράφει πληρέστατα. Quę verba Chriſtophorſonus reddidit in hunc modum editionis ſuæ capite vigeſimo quarto, *Per idem tempus Africanus librorum ſcriptor, qui κεστοὶ appellantur, magna commendatione*

D *ad hominum famam profluxit. Huius de hiſtoria Suſannæ à Daniele literis prodita, quaſi adulterina eſſet & commentitia, magnoperè dubitantis exſtat Epiſtola ad Origenem ſcripta, ad quam Origenes per literas pleniſſimè reſpondebat.* Sic Chriſtophorſonus, ſed non ſincerè: Nam illud τῆς ἐν τῷ Δανιὴλ non ſignificat hiſtoriam à Daniele literis proditam; ſed quæ eſt in libro Danielis. Et tamen non habetur ex his Euſebij verbis cuiuſmodi fuerit Origenis de hac hiſtoria iudicium: ſimpliciter enim teſtatus eſt Euſebius Ori-

E genem pleniſſimè reſpondiſſe; ſed quid, aut quomodo, hoc verò tacuit.

IV. Sed Rufinus, ſua illa vſus licentia quam paulò antè notauimus, hunc locum ita nobis Latinum fecit, *Per idem tempus erat etiam Africanus, vir in Scripturis Eccleſiaſticis nobilis. Huius epiſtola fertur ad Origenem ſcripta, obiicientis ei vel proponentis, quod hiſtoria Suſannæ, quæ in Daniele ſcripta eſt, ficta videatur, & aliena à ſcriptura Prophetica. Cui Origenes magnificentiſſimè reſcribens, aſſerit nequaquam Iudæorum commen-*

F *tis & fraudibus auſcultandum, ſed hoc ſolùm pro vero habendum in Scripturis diuinis quod ſeptuaginta interpretes tranſtuliſſent: nam id eſſe ſolum quod autoritate Apoſtolica confirmatum ſit.* Vnde apparet Rufinum ad Euſebij contextum addidiſſe ſummam reſponſionis Origenicæ; vt quæ fuerit eius ſententia, non difficilè poſſet coniici. Et ſanè potuit Rufinus Origenis ſtudioſiſſimus ipſam Epiſtolam Gręcè vidiſſe, cuius hodie initium duntaxat habe-

G mus, non ita pridem nobis communicatum à Dauide Hœſchelio Auguſtano.

V. Dico autē his verbis iugulari Suſānæ hiſtoriā; contra quàm putauit Bellarminus. Nam quia iam euicimus has partes nō eſſe in editione Septuaginta Interpretum; quis nō videt, eū qui aſſerat, hoc ſolū pro vero habendum in Scripturis diuinis quod Septuaginta Interpretes trāſtulerunt; has noluiſſe partes

admitti in autoritatē Sacræ Scripturæ? Atque ideo certius, quia Origenem conſtet eſſe autorē eius editionis, quæ Septuaginta Theodotionem addidit, autorem Iudæum, ſaltem proſelytum, qui propterea videri poſſit ab Origene taxati. Maximè cum aliunde conſtet Origenem hanc hiſtoriam repudiaſſe vt fictam. Valla de Donatione Conſtantini, *Apollinaris, & Origenes, atque Euſebius, & nonnulli alij narrationem Beli fictam eſſe affirmant.* Et Hieronymus præfatione Commentariorum in Danielem, teſtetur, Euſebium & Apollinarem Porphyrio inſultanti reſpon- B diſſe, Suſannæ Beliſque ac Draconis fabulas non contineri in Hebraico.

Cap. IX.

De Iudith ex Hieronymo.

I. ARgumentum ſeptimum proprium eſt libro Iudith, à Bellarmino capite duodecimo, *Librum Iudith egregium teſtimonium habere à Synodo Nicæna prima, omnium Synodorum prima & celeberrima, teſtatur S. Hieronymus Præfatione in Iudith.* C

II. Reſpondeo, hæc eſſe Hieronymi verba, *Apud Hebræos liber Iudith inter Hagiographa legitur: cuius autoritas ad roboranda illa quæ in contentionem veniunt minus idonea iudicatur. Chaldæo tamen ſermone conſcriptus inter hiſtorias computatur. Sed quia hunc librum Synodus Nicæna in numero ſanctarum Scripturarum legitur computaſſe, acquieui poſtulationi veſtræ, imò, exactioni.* Non dixit igitur Hieronymus hunc librum habere egre- D gium teſtimonium à Synodo Nicæna; ne quenquā fortè decipiat aut falſa, aut certè ambigua Bellarmini phraſis. Deinde ſi intellexit Bellarminus, id teſtimonium eſſe illuſtre ideò, quia ſit à Nicæna Synodo & prima & celeberrima; ex muſca fit Elephas. Nam Hieronymus non aſſerit ei libro teſtimonium perhiberi à Synodo Nicæna; ſed tantùm dixit, legi eum à Synodo Nicæna fuiſſe computatum in numero Sanctarum Scripturarum: apud quem autem aut vbi id legatur non notauit. Vi- E detur verò perſunctoriè protuliſſe, vt poſitum non conceſſum; quaſi diceret, eſt hic quidem liber Apocryphus: ſed tamen quia nonnulli credunt, aliquis etiam ſcripſit in Nicęna Synodo aliquo numero habitum, ideò non dedignatus ſum Latinè reddere. Sic enim & nos hodie omnes Apocryphos vertimus, non quòd credamus eſſe Canonicos; ſed quia magni fiunt à plerìſque; nec nos ipſi contemnendos exiſtimamus.

III. Viderunt nonnulli Papiſtæ. Eraſmus no- F tationibus in hanc ipſam præfationem, *Non affirmat,* inquit, *approbatum hoc in Synodo Nicæna; ſed ait, legitur computaſſe.* Et Lindanus Ruremundenſis Panopliæ libro tertio, capite tertio, *Legitur computaſſe, ait Hieronymus, quod mihi dubitantis ſuſpicionem indicare videtur.* Denique Baronius, cùm conficiens primum Annales, putaſſet etiam ipſe decretum factum; mutauit ſententiam in Appendice decimi tomi; notatione ad anni trecenteſimi viceſimi quinti, paragraphum centeſimum quinquageſimum ſeptimum, *Haud aſ-* G *firmandum omnino exiſtimarem, Canonem de libris ſacris ſtatuto in eſſe à Nicæno Concilio, à quo neminem auſum fuiſſe recedere, ſitre debet exiſtimari. Sed non ex Canone de Sacris libris confecto, id aſſeruiſſe S. Hieronymum, verùm potiùs ex actis eius, in quibus obiter citatus idem liber inuentus fuerit. Niſi dicamos, librum, quem apud Occidentales in Canone Sacrorum librorum inuenerit, cum aliis Hagiographis an-* A *numeratum exiſtimauerit, ex Nicæni Concilij fonte manaſſe.* Hactenus Baronius.

IV. Quid? quod computari in numero Sanctarum Scripturarum; non idem eſt ac numerari inter verè Canonicos. Sic Stapletonus in Relectione principiorum, controuerſia quinta, articulo tertio, agnoſcit poſſe aliquos libros citari dubios, non tanquam planè diuinos, ſed tamen vt ſanctos ac vtiles eóſque dici hagiographos; cùm nondum in canonem ſint relati. Itaque ex Hieronymi verbis non B ſequitur librum Iudith eſſe Canonicum.

V. Sed inſtat Bellarminus, *Notanda ſunt Hieronymi verba: aſſerit enim Sanctiſſimus Doctor, apud Iudæos librum Iudith numerari in Sanctis libris, qui tamen non ſunt idonei ad dogmata fidei comprobanda: deinde huic Hebræorum ſententiæ opponit Nicænæ Synodi autoritatem. Igitur teſte Hieronymo, Nicæna Synodus librum Iudith ita retulit in numerum Sacrorum librorum, vt eum idoneum eſſe cenſuerit ad fidei dogmata confirmanda.*

VI. Reſpondeo; primo in contextu Hierony- C mi perperam legi Hagiographa, cùm legendum ſit Apocrypha, id confirmatur tum ex aliis locis, tum ex hoc ipſo, tum ex teſtibus. Nam præfatione in librum Regum, cui Prologo Galeato nomen eſt, enumeratis libris quos Iudęi pro Canonicis agnoſcunt, ſubdit, *vt ſcire valeamus, quicquid extra hos eſt inter Apocrypha eſſe ponendum:* ac tum inter alios hic ipſe diſertè nominatur. Quin etiam Bellarminus initio capitis decimi de libris Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Maccabæorum, *Hi,* inquit, *libri ſimul omnes rejiciuntur ab He-* D *bræis, vt Beatus Hieronymus teſtatus in Prologo Galeato.* Quomodo autē veriſimile eſt, & reijci ab Hebræis, numerarique inter apocrypha, & tamen haberi inter hagiographa?

VII. Deinde hæc ipſa verba, *cuius autoritas ad roboranda ea, quæ in contentionem veniunt minus idonea putatur,* ea ſunt quibus ſolet Hieronymus Apocryphorum naturam deſcribere, vt aliàs notauimus: quare ſi cui definitio conuenit, ei neceſſe ſit definitum conuenire, tum profectò erit hic liber dicen- E dus Apocryphus.

VIII. Tertiò, ſciunt omnes Iudæorum Hagiographa, partem eſſe librorum Canonicorum qui כתובים appellantur, inter quos iſte nullo eſt loco. Tum quo ſenſu dixiſſet Hieronymus legi quidem inter Hagiographa; computari tamen inter hiſtorias. Quaſi hagiographorum ordo excluderet hiſtoriam? Senſus multo eſt facilior, ſi dicamus, legi inter Apocrypha.

IX. Denique corruptum eſſe hunc Hierony- F mi locum iampridem indicauit Petrus Comeſtor in hiſtoria Scholaſtica: teſte Britone ordinis Minorum Monacho, ſuper hoc ipſo loco, *Ad euidentiam,* inquit, *iſtius prologi nota quod dicit Magiſter in hiſtoriis, quod hanc hiſtoriam tranſtulit Hieronymus ad petitionem Paulæ & Euſtochij de Chaldæo in Latinum. Hic liber apud Chaldæos inter hiſtorias computatur, & apud Hebræos inter Apocrypha: quod dicit Hieronymus in prologo, qui ſic inchoat, Viginti & duas literas. Si ergo in prologo ſuper Iudith alicubi legitur inter Hagiographa, vitium ſcriptoris eſt.* Hæc G ille. Lyranus etiam & quidem diſertiùs, prologo in Biblia, de libris Canonicis, *Neque aliquem moueat, quod in Iudith & Tobia prologis dicitur, quod apud Hebræos inter Hagiographa legantur, quia manifeſtus error eſt, & Apocrypha non Hagiographa eſt legendum: qui error in omnibus quos viderim codicibus inuenitur: & inoleuit (vt puto) ex pietate & deuotione exſcribentium qui deuotiſſimas hiſtorias horrebant annumerare inter Apo-*

pha. Nam quod hic error multũ retro annis codices occupauerit, oſtendit magiſter in hiſtoria Iudith, vbi dicit: Hic liber apud Chaldaos inter hiſtorias computatur: & apud Hebraos inter apocrypha, quod dicit Hieronymus in prologo, qui ſic incipit, Viginti & duas literas. Si ergo alicubi in prologo ſuper Iudith legitur inter hagiographa, vitium ſcriptoris eſt, quod in ipſo titulo deprehendi poteſt. Hæc Lyranus. Denique Ioannes Driedo capite o libri primi idem teſtatur. *Alterum difficultatis nodum, qui eſt ſuper libris Iudith & Tobiæ, conatur diſſoluere magiſter in hiſtoriis, cuius ſententiam ſequitur, & alius quidam expoſitor in proœmio Bibliorum, dicens in prologis illis duobus Hieronymi ſuper Iudith & Tobiam, mendoſum eſſe codicem, & in eo loco vbi legimus hagiographa, legendum eſſe, apocrypha. Neque enim Hieronymus poteſt ſibi ipſi eſſe contrarius, vt doceat in prologo galeato, libros illos extra canonem inter apocrypha, hic verò eoſdem extra canonem inter hagiographa collocare.*

X. His ego teſtibus propterea vſus ſum, quia quem errorem in Hieronymo Comeſtor emendabat, in ipſe eius codicem inuaſit: eum ſaltem qui Lugduno prodiit anno trigeſimo quarto ſupra milleſimum quingenteſimum; vt planè cõtrarium ſenſum affixerit Typographus ille; neſcio an & alij. Sic enim habet, *Hic liber apud Hebraos inter hiſtorias computatur, & inter hagiographa, quod dicit Hieronymus in prologo qui ſic inchoat, Viginti & duas literas. Si ergo in prologo ſuper Iudith, alicubi legitur inter apocrypha, vitium* A *eſt ſcriptoris: quod in ipſo titulo deprehendi poteſt; quem Synodus Nicena in numero ſanctarum Scripturarum recepit.* At hæc quanta fuit, quàm effrons impudentia? nam & mutata præcipua, & mutilata nonnulla: quaſi non facilè fuiſſet tantam fraudem olfacere, quam & membranæ manifeſtè produnt meæ. Hieronymum ergo conſtat vitiatum: quare fruſtra à Bellarmino vrgetur.

XI. Præterea, peccat proprio marte Bellarminus, cùm ait, Hieronymum dixiſſe hunc librum B computari ab Hebræis inter ſanctos libros, qui tamen non ſint idonei ad dogmata fidei comprobanda. Non ſic enim, neque in eum ſenſum verba ſua contexuit Hieronymus: non dixit, inquam, hunc librum inter ſanctos eſſe qui non ſint idonei ad dogmata confirmanda: quaſi Iudæis hagiographorum varij eſſent ordines: ſed dixit duo: primum numerari inter apocrypha: alterum eius libri non eſſe autoritatem idoneam: quorum prius pertinet quidem ad Iudæos: ſed poſterius eſt vniuerſale: vt ſenſus C ſit, quia à Iudæis computetur inter apocryphos, hinc fieri, vt non ſit eius libri autoritas idonea, ſiue apud Iudæos, ſiue apud Chriſtianos. Itaque negatur Bellarmini concluſio.

XII. Atque hactenus de aduerſariorum argumentis, quæ plura non potuimus reperire: hæc omnia cùm ſint falſa; concludimus nulla ratione niti eorum in enumerandis libris Canonicis ſententiã.

FINIS LIBRI QVARTI.

DE
CANONE
LIBER QVINTVS.
Caput I.

LIBRI CONTROVERSI, NON SVNT ſcripti à Prophetis.

NVnc ordine poſt reſutata Papiſtarum argumēta; noſtra veniunt enumeranda, & confirmāda aduerſus eorundē exceptiones & inſtantias.

II. Argumentum primum. Omnes libri Canonici veteris Teſtamenti, ſcripti ſunt à Prophetis. At hi omnes libri Tobiæ, Iudith, Maccabæorum, Sapientiæ, Eccleſiaſtici non ſunt ſcripti à Prophetis: Ergo non ſunt Canonici veteris Teſtamenti. Maior patet: quia omnem Scripturam Sanctam oportet eſſe θεόπνευστον; id eſt ab iis autoribus, quos certum ſit eſſe à Deo inſpiratos: eiuſmodi autem erant apud Iudæos appellati Prophetæ. Sic Petrus 1. cap. poſterioris epiſtolæ: οὐ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία· ἀλλ' ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι θεοῦ ἄνθρωποι. *Non voluntate hominu allata eſt olim Prophetia: ſed Spiritu Sancto acti loquuti ſunt ſancti viri Dei.* Et Paulus ad Hebræos primo, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις. *Deus multis vicibus multiſque modis olim loquutus Patribus per Prophetas.* Et capite ſecundo ad Epheſios, cum ſignificaret fideles inniti vtroque Teſtamento, dixit eos ἐποικοδομηθέντας ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν. *Superſtructos fundamento Apoſtolorum & Prophetarum.* Iterúmque decimo ſexto ad Romanos Euangelium aſſerit manifeſtatum διὰ γραφῶν προφητικῶν. Ioſephus libro contra Appionem primo: εἰκότως οὖν, μᾶλλον δὲ ἀναγκαίως, ἅτε μήτε τοῦ ὑπογράφειν αὐτεξουσίου πᾶσιν ὄντος, μήτε τινὸς ἐν τοῖς γραφομένοις ἐνούσης διαφωνίας, ἀλλὰ μόνων τῶν προφητῶν τὰ μὲν ἀνωτάτω καὶ παλαιότατα κατὰ τὴν ἐπίπνοιαν τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ μαθόντων, τὰ δὲ καθ' ἑαυτοὺς ὡς ἐγίνετο

A σαφῶς συγγραφόντων, οὐ μυριάδες, βιβλίων εἰσὶ παρ' ἡμῖν. *Conſentaneum ergo fuit, imò neceſſarium, cùm neque cuiuis liberum eſſet ſcribere; neque vlla in ſcriptis diſcrepantia: verùm ſolis Prophetis, tum ea quæ præceſſerant ex diuina inſpiratione diſcentibus, tum ſui temporis quæque erant ſcribentibus, non eſſe infinitam multitudinem librorum apud nos.* Quibus verbis ſignificat, apud Iudæos Prophetis ſolis licuiſſe libros ſacros componere, qui tum ex inſpiratione, tum ex præſenti experientia certo ſcirent ea quæ ſcribenda erant.

B III. Iam vero minor ſic probatur. Nulli qui poſt Malachiam ſcripſerunt, fuerunt Prophetæ: At horum librorum authores ſcripſerunt, poſt Malachiam: Ergo ij non fuerunt Prophetæ. Maior patet, quia Malachias fuit nouiſſimus Prophetarum, teſte Theodoreto in argumento eius Prophetiæ. *Moſes*, inquit, *legiſlator primus diuina reſponſa nobis perſcripta reliquit: diuus verò Malachias poſt omnes qui Prophetiam ſcripſerunt, diuina oracula ſcriptis mandauit.* Sic & Genebrardus Chronologiæ libro ſe-
C cundo ad annum mundi ter milleſimum ſexcenteſimum quadrageſimum teſtatur, ſecundum Templum deſtitutum fuiſſe *Spiritu, ſiue afflatu Sancto qui Prophetas olim corripiebat: nam à Malachia ad Ioannem Chriſti Baptiſtam nulli Propheta extitère.* Ioſephus etiam libro iam citato. ἀπὸ δὲ Ἀρταξέρξου μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γέγραπται μὲν ἕκαστα· πίστεως δὲ οὐχ ὁμοίας ἠξίωται τοῖς πρὸ αὐτῶν, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι τὴν τῶν προφητῶν ἀκριβῆ διαδοχήν. *Sunt quidem*, inquit, *apud nos ab Artaxerxe ad noſtra vſque tempora ſcriptis mandata ſingula:*
D *ſed non pari autoritate fidéve cum præcedentibus: quia non fuit exacta Prophetarum ſucceſſio.* Euſebius Demonſtrationis octauo, in recenſenda ſerie Ducum Iudaicorum, negat ſe vltra Zorobabelem progredi, τῷ μηδὲ φέρεσθαι θείαν βίβλον ἐξ ἐκείνου καὶ μέχρι τῶν τοῦ σωτῆρος χρόνων, *quod à reditu ex captiuitate ad tempora Seruatoris nullum haberetur ſacrum volumen.*

IV. Aſſumptio probatur ex Genebrardo, qui

libro

libro ſecundo Chronologiæ ad annum mundi ter A millesimum ſexcenteſimum trigeſimum octauum, teſtatur eos libros qui ſunt extra Canonem Hebraicum, poſt eam Synodum compoſitos, quæ Canonẽ cõſtituiſt. Quare cùm in eo canone ſit Malachias vltimus Prophetarum, neceſſe eſt, eos ſcriptos eſſe poſt eius tẽpora, quem nulli Prophetę ſequuti ſunt. Ex libro primo ad annũ ter milleſimũ quadringẽteſimũ quadrageſimũ, Tobiæ librũ aſſerit ſcriptũ poſt reditum è Babylonia. Sed & Maccabęorum hiſtoriam nemo tã ſupinus eſt qui legẽdo non cognoſcat B multo recentiorem eſſe. Eccleſiaſtici ætatem ex pręfatione nouimus; temporibus enim Ptolomæi Euergetæ ſe interpres reperiſſe teſtatur & tranſtuliſſe librũ aui ſui. Vixit autem hic Ptolomæus annis circiter ducẽtis poſt Artaxerxẽ: vnde ſunt decidendi anni ad ſummũ centum vt perueniatur ad ætatẽ aui autoris eius libri. Adde eum alludere ad verba Malachiæ; & ſequi interpretationem ſeptuaginta. Vtrumque notat Ianſenius in caput quadrageſimum octauum. *Non eſt dubium, quin Sapiens hic referre velit,* C *quod ſcribitur Malachiæ vltimo.* Et pòſt, *Imitatus eſt hic autor, vt aliàs ſemper, Septuaginta Interpretes.* Sic additiones Eſther reperiuntur factæ tempore Ptolomæi & Cleopatræ ex capite vndecimo.

V. Andradius argumentum conatur infirmare; primùm negans neceſſariò nobis cognitos eſſe oportere librorum ſacrorum autores: teſtimonio fretus Gregorij & Iunilij Africani. Gregorius enim de libro Iob ita loquitur, *Quis hæc ſcripſerit, valde ſupernacuè quæritur, cùm autor libri Spiritus Sanctus credatur* D *fuiſſe: ipſe enim hæc ſcripſit, qui hæc ſcribẽda dictauit, qui & illius operis inſpirator exſtitit: ſed quali calamo, ſeu lingua verba hæc ſcripta fuerint, non eſt opus curioſiùs indagare.* Iunilius autem in hunc loquitur modum, *Sciendum præterea eſt, quod quorundam librorum penitus ignorantur authores: quod ideo credendum eſt diuinitus diſpenſatum, vt alij quoque diuini libri non autorum meritò, ſed Sancti Spiritus gratia, tantum culmen autoritatis obtinuiſſe noſcantur.* Secundò, *Si certò*, inquit Andradius, *demonſtrare neceſſariò deberemus, ſacros hos libros fuiſſe à* E *Prophetis compoſitos, quomodo perſuadere poteris Iudicum hiſtoriam, tertium & quartum librum Regum, duos Paralipomenon, atque Ruth ſacros eſſe, quorũ authores neque probabilibus quidem coniecturis aſſequi poteris?* Tertiò, ſugillare conatur id quod aſtruximus poſt Malachiam, non extitiſſe Prophetas, *Aſſequi non poſſum*, inquit, *quomodo illis repugnare queas, qui dixerint nunquam Iſraeliticum populum, viris excellentibus caruiſſe, quos cœleſtis Spiritus occulto admirabilíque afflatu ad ſcribendum incitauerit.*

VI. Reſpondeo ad primum; neque Gregorium F neque Iunilium negare libros Canonicos à Prophetis debuiſſe componi: ſed duntaxat, nõ eſſe neceſſe eorũ ſingula nomina nobis eſſe cognita; quod nos omnes libẽter confitemur. Vterq; autem, cùm eorum librorum autoritatem refert ad Spiritum Sanctum, neceſſariò id ipſum ſupponit, quo nos vtimur pro argumento; nempe eos autores inſpiratos fuiſſe à Deo: id eſt, vt nos loquimur, Prophetas: ac proinde nos iis ipſis iudicibus ſuperiores ſumus.

VII. In ſecundo variè peccatur. Primò; etiamſi G non poſſit de quibuſdam libris neceſſariò demonſtrari fuiſſe à Prophetis compoſitos, tamen nõ proptereà neceſſe non eſt, vt ſint à Prophetis compoſiti, ſi quidem Canonici eſſe debent. Secũdò, etiamſi eorum qui numerantur librorum autores non poſſimus vel coniecturis aſſequi; tamen non ſequitur, non poſſe demõſtrari eſſe à Prophetis compoſitos. Nam eos conſtat pertinere ad eam diſtributionem Chriſti, quę vetus Teſtamentum partitur in Legem, Prophetas, & Pſalmos: & quidem diſertè ad Prophetas, quia non ad Legem, quæ continet tantùm libros Moſis, neque ad Pſalmos, quia non ſunt poeticè compoſiti.

VIII. Ad tertium, expecto dum mihi præclaros illos ſuos autores indicet, qui Iſraelem nunquam deſtitutum fuiſſe dicant Prophetis: nam ego contrà, ne inuitatus quidem meos nominaui, produxíque teſtes. Sed ne ille mihi pro Prophetis, viros excellentes, & afflatu excitatos iactitet. Nam ego Prophetas quæro. Nec quicunque ita fuerunt excellentes & afflati, potuere libros condere Canonicos. Alioquin eſſent apud Chriſtianos canonicæ omnes Athanaſij, Baſilij, Chryſoſtomi, Auguſtini, (& quorum, Deus bone, quantorũmve virorum!) lucubrationes. Et quantam quæſo in molem, mihi Canon excreſceret? Fateor ergo Maccabæos excellentiſſimos fuiſſe: fuiſſe Syracidem, vltra reliquorum ſortem: ſed Prophetas nego: itaque nego eorundem Scripta Canonica. Quid ergo? Debet proferre afflatos extra ordinem: quandoquidem agatur de Canone. Legant Ianſenium in caput quadrageſimũ octauum Eccleſiaſtici: *Poſt quem promiſſum*, id eſt Ioannem in Prophetia Malachiæ, *nulla exſtat Prophetia ſcripta ab aliquo Propheta qui Canonicus habeatur, quouſque ille promiſſus veniret, à quo incipit Scriptura Noui Teſtamenti.*

IX. Gretſerus diſtinguit Prophetas in propriè dictos, & latiùs acceptos, qui aliquid ſibi diuinitus reuelatum cognouerint, literiſque mandarint. De illis, negat maiorem primi ſyllogiſmi: de his autem minorem. Horum enim librorum autores cœleſti lumine illuſtratos, atque Spiritu Sancto edoctos, ſcripſiſſe: Prophetáſque fuiſſe, eò quòd enunciarent, ac ſcriberent ea quæ à Spiritus magiſterio didiciſſent. Hoc autem Prophetarum genus ſufficere probat: quia alioquin ſequeretur, nullum librum eſſe adæquatè & integrè Scripturam Sanctam; ratio: quia nullus ſit, qui ſit adæquatè & integrè Prophetia: ſed magna ex parte, hiſtoriæ, vel præceptiones: deinde quia non poſſit probari, quis Propheta propriè dictus ſcripſerit libros Paralipomenon, Regum, & Ruth.

X. Sed Prophetarum nomen fateor ego quidẽ paulò latiùs ſumi, quum ſignificat quoſvis autores librorum Sacrorum; quàm cùm peculiariter enunciatores Prophetiarum, quibus non niſi futura prædicebantur. Veruntamen tam latè produci, vt eos omnes complectatur, qui aliquid diuinitus reuelatum ſcribant, hoc verò nunquam mens bene Catholica patiatur. Nam Deus bone, quis finis eſſet librorum Canonicorum? Neque enim quiſquam fidelis, quicquam cognoſcit in rebus fidei, non diuinitus. Itaque neceſſe eſt Prophetas in hac diſputatione ſtrictiùs intelligi, pro iis quorum in docenda Eccleſia, erat autoritas indubitata, & θεόπνευστοι. Et ita profectò Ioſephus intellexit, cùm negauit cuilibet ſcribere licuiſſe.

XI. Hoc autem modo falſum eſt, nullum futurum librum adæquatè ſanctum. Quid tum enim, ſi non eſt adæquatè Prophetia? Nam hoc quidem nihil ad rem: dum ſit totus ſcriptus ab autore θεοπνεύστῳ.

XII. Non demonſtrari autorem quorundam librorum ſacrorum, eſſe Prophetam; primò nihil ad

tem: nam aliud eſt non demonſtrari fuiſſe prophetam, aliud eſt verò demonſtrari non fuiſſe prophetam. Fuerunt enim multæ, quæ tamen demonſtrari non poſſunt varias ob cauſſas. Sed quæ demonſtrantur non fuiſſe, ea neceſſe eſt non fuiſſe. Itaque argumentum eſt nihili: quandoquidem horum librorum autores, non tantùm non demonſtrantur à Papiſtis, fuiſſe prophetæ: ſed etiam demonſtrantur à nobis non fuiſſe prophetæ.

XIV. Deinde ſi nõ demonſtrari Prophetas, intelligas ita; vt hunc illúmve indices peculiarem virum, cui hoc illúdve nominis fuerit: concedimus non poſſe demonſtrari. Sed quis hoc præſcripſit, vt nulli ſint libri Canonici, præter eos, quorum autores ita ſint nominatim cogniti? Sin autem omnino demonſtrari poſſe, non fuiſſe prophetam; hoc verò blaſphemum eſt.

Cap. II.

De ſecundo Maccabæorum.

I. IN hoc argumento, ſpecialis eſt demonſtratio, ex qua conſtet, ſecundi Maccabæorum autorem non eſſe quenquam Prohetam. Primò, nullus Propheta breuiat librum prophanum. At autor ſecundi Maccabæorum breuiauit librum prophanum. Ergo non fuit Propheta. Maior patet, quia abſurdum eſt, Prophetam inſpiratum à Deo ſcribenda diſcere ab homine prophano: tum enim verbum id eſſet hominis, non Dei: præterea, is liber, vnde ea deſumitur materia, eſſet non æqualis tantùm, ſed etiam maioris autoritatis autographus apographo. Minor probatur ex diſertis verbis ſecundi capitis; *Quæ ab Iaſone Cyrenæo quinque libris comprehenſa, tentauimus nos vno volumine breuiare.*

II. Gretſerus ex Serario reſpondet. Primò non eſſe abſurdum. Tum quia plurimi ſint in Scriptura ſermones impiorum in epitomen redacti. Vnde ſequitur poſſe Spiritum Sanctum, ſi velit, pia minimè piorum ſcripta breuiare, & nobis tradere. Secundò, quia Veritati etiam à prophano prolatæ diuinum teſtimonium dari poſſet. Tertiò, quia per gentiles Sibyllas, per impium Caiapham, per brutæ aſinæ os, Dominus loquutus ſit. Quartò, quia Ioſephus in præfatione captiuitatis teſtetur, Græcorum nonnullos Iudæorum res Græcam in linguam vertiſſe, neque à veritate multum aberraſſe. At iſtum, ſi quid aberraſſet, Senatus Hieroſolymitanus à quo mittebatur, correxiſſet. Quintò, quia hiſtoriæ veritas, aliunde potiùs, quàm ab Scriptore pendeat; teſte Beza Prolegomenis in Apocalypſin. Sit autem Euangelicum; quicquid Chriſtum docet, ſiue à Iuda, ſiue ab Anna, Pilato, Herode fiat: teſte Luthero in Epiſtolam Iacobi. Itaque potuerit hæc hiſtoria ab Eccleſia Hieroſolymitana examinari, & tanquam vera commendari. Sextò: quærunt vnde probetur hunc Iaſonem fuiſſe prophanũ; & videri potiùs bonum, & ſanctum Iudæum; cuiuſmodi multos fuiſſe in Cyrene patet Actorũ ſecundo & ſexto: & quarti Artemidori, capite vigeſimo ſexto: & apud Ioſephum ſæpe.

III. Reſpondeo ad primum; fateri nos inuenire impiorum ſermones in ſacris ſcriptis; ſed hiſtoricè duntaxat relatos & ad exprimendas hiſtoriæ circumſtantias: at integram hiſtoriam, ab vllo impio acceptam, nego in corpore Canonis, exſtare, aut eſſe, aut eſſe debere. Ratio, quia non eſſet θεόπνευστος. Poſſe Spiritum quicquid velit nullus dubitat: neque Papiſtæ negare debent, poſſe quicquid velit omittere. Quare hoc momentum eſto quæſtionis, vtrum voluerit facere, an potiùs voluerit omittere. Ad ſecundum dari poſſe teſtimoniũ diuinum veritati, à prophano prolatæ; imò fortaſſe datum eſſe, non negẽ: ſed de autoritate canonica nunc nobis quæſtio eſt; non ſimpliciter de veritatis teſtimonio; quod commune eſſe poteſt non tantùm prophanis hiſtoricis, ſed etiam poëtis, ex quibus obſeruatur Paulus nonnihil deſcripſiſſe, nulla tamen illis delata autoritate canonica. Ad tertium miror tam diſtantia, potuiſſe in Ieſuitico cerebro copulari. Loquutus eſt Deus per Sibyllam, per Caiapham, per aſinam: fateor; ſed hic contra potiùs Iaſon loqueretur per Spiritũ Sanctum. Ad quartum, nemo negat prophanos hiſtoricos ſæpe à veritate non deflexiſſe: ſed nemo tamen dicit, prophanos eſſe Canonicos. Ad quintum, nego in Canonicis libris ſpectari tantùm eam rei veritatẽ, quam Beza negauit ab autore pendere: alioquin nullo futuro fine librorum Canonicorum. Eſſe Euangelicum quicquid Chriſtum docet, aſſentiar Luthero. Sed eſſe Euangelium non dabo.

IV. Verùm videtur denique Iaſon iſte fuiſſe bonus & ſanctus. At primò, cui, inquam, videtur? Da teſtem vel vnum. Nam ſi Serarium, & Gretſerũ duntaxat; illud clamabimus, dignum patella operculum. Secundò, quid tum? Nam & mihi quidem, multis etiam aliis Auguſtinus bonus & ſanctus Chriſtianus: nec tamen eius Retractationes, puto, canonicæ. Itaq; potuit ſiue Serarius, ſiue Gretſerus, non fatigare ingeniolum, corrogatis teſtibus, quibus probaret in Cyrene fuiſſe aut Iudæos, aut bonos ſanctóſque.

V. Secundò. Nullus Propheta laborauit, aut ſudauit in ſcribendo: At hic autor & laborauit & ſudauit in ſcribendo: Ergo non fuit Propheta. Minor probatur ex eodem capite ſecundo, *Et nobis quidem ipſis qui hoc opus breuiandi cauſa ſuſcepimus, non facilem laborem, imò verò negotium plenum vigiliarum, & ſudoris aſſumpſimus.* Exemplo prorſus nouo: nullus eſt enim ex omnibus ſacris autoribus, qui ſe ſimiliter teſtetur laboraſſe in ſcribendo: quod ſolet iis accidere, qui ſuo marte nonnihil componunt, non aliis quàm proprijs viribus ingenij: at Prophetas docet Spiritus quid ſit ſcribendum, & mouet in ſcribendo.

VI. Bellarminus reſpondet; *Deum aliter adeſſe ſolitum Prophetis, aliter aliis præſertim hiſtoricis. Nam Prophetis reuelabat futura, & ſimul aſſiſtebat ne aliquid falſi admiſcerent in ſcribendo: & ideò Prophetæ non alium habuerunt laborem quàm ſcribendi vel dictandi. Aliis autem ſcriptoribus Deus non ſemper reuelabat ea, quæ ſcripturi erant, ſed excitabat vt ſcriberent ea, quæ viderant, vel audierant: & ſimul aſſiſtebat ne falſi aliquid ſcriberent: quæ aſſiſtentia non faciebat ne laborarent in cogitando, & quærendo, quid & quomodo ſcripturi eſſent.* Diſtinguit igitur perſonas, vt alij ſint Prophetæ, alij hiſtorici. Et de Prophetis concedit argumentum, de hiſtoricis negat.

VII. At hæc inutilis eſt diſtinctio. Primùm enim vnde habet, aut quî potuit ſperare ſibi fidem habendam ſine teſtibus, cùm de rebus longè ante ſua tempora geſtis loquatur? Nam vident omnes Bellarmini ſomnia, longè abeſſe à demonſtrationibus. Secundò; Prophetarum nomen etſi κατ᾽ ἐξοχὴν iis tribuatur, qui futura prædicebant, tamen reuera commune eſt omnibus à Deo inſpiratis, ſiue ad ſcri-

ad loquendum, ſiue ad ſcribendum: & tamen fuerint ſanè alij futurarũ rerum ſcriptores, quas ex mero afflatu didicerint, alij præteritarũ. Sed horũ duo rurſus genera nobis paulo antè Ioſeph' diſtinguebat, vt alij res antiquas ſcriberent, quas eodẽ afflatu cognoſceréta: alij ſui tẽporis geſta, quę propria experientia. At horum trium generum nullum eſt in quo poſſimus hunc autorem collocare. Non enim futura ſcribit, quæ à Spiritu Sancto diſcere fuerit neceſſe: non etiam ſui temporis negotia, quorum ipſe αὐτόπτης teſtis eſſe potuerit: denique cùm ſcribat præterita, tamẽ ipſe ſe teſtatur humanitus didiciſſe, non ex afflatu diuino: ſed eodẽ modo, quo ego poſſum res Romanorum mutuari ex Tito Liuio. Ergo ſi omnes Prophetæ, aut futura prædicunt, aut antiqua narrant ex afflatu, aut paulò antè præterita ex propria experientia: Iſte autem nihil horum, quis non videt non eſſe inter Prophetas?

VIII. Gretſerus. Primò, Si hoc verum, tum neque Moyſi difficilis ac moleſta fuit eductio Hebræorum ex Ægypto: neque dimicatio Heliæ cũ Baaliticis Idololatris: neque Ionæ profectio & prædicatio apud Niniuitas: neque Pauli diſputationes cum Iudæis Ethnicíſque. Secundò: Adeo difficile eſt Epitomas ſcitè apteque conficere, vt pleriqne malint nouos libros componere, quàm ab aliis compoſitos in compendium redigere.

IX. Atqui inepta eſt Moſis, Heliæ, Ionæ, Pauli comparatio, cum hoc Abbreuiatore. Enimuero nemo dixit nunquam laboraſſe, aut ſudaſſe Prophetas in exſequendo vllo munere ſibi demandato à Deo. Sed in Scribendo. At qui labores Moſis, Helię, Ionæ, Pauli proferuntur, nulli fuerunt in ſcribẽdo, ſed in rebus gerendis. Iſte autem ſuos labores nullos oſtentare potuit in rebus gerendis: ſed in ſcribendo tantùm iactitat. Quis autem neſcit, quàm diſpar ſit ratio eorum qui in magnis rebus gerendis occupantur: & eorum qui otioſè, & in cubiculo ſuo ſcriptitiunt?

X. Epitomen conficere ſcitè apteqnè difficillimum eſt. Sed primò: quid? quod iſte nec ſcitè neque aptè confecit: Secundò, iis difficile, qui propriis ingenij viribus nituntur, non autem inſpiratione diuina. Nam quis neſcit etiam nouos libros ſcribere non eſſe nullius laboris? Et tamen aut Moſem, aut Paulum ſudaſſe in ſuis componendis, neque vſquã legitur, neque eſt veriſimile. Tertiò, fieri poteſt, vt aliquando difficilis ſit abbreuiatio: ſed id fit tum demum, quum & liber ἀρχόμενος, ſcitè compoſitus eſt, rebúſque denſior, verbis parcior, & qui ſummam colligit, laudẽ eius affectat. Sed nemo ignorat eiuſmodi aliquos libros eſſe, quorum ſumma nihil ſit facilius: nimirum cùm verbis multis ſubiecta amplificantur. Sic opinor, leuius multo fuit Biſciolæ Annales Baronij: aut Ioanni Baptiſtæ des Bois, Bellarmini diſputationes in arctum cogere. Ea autem eſt hiſtoricorum cõditio: qui res geſtas ſic deſcribunt, vt minutias omnes exſequantur circumſtantiáſque colligant: quibus amputatis quod remanet admodum fit exiguum. Itaque Chronologis abundamus, qui præter annorum concinnationem, quæ non eſt huius inſtituti, verè dici poſſunt hiſtoricorum abbreuiatores.

XI. Tertium argumentum: Nullus Propheta veniam petit à lectoribus quaſi non certus ſe vt oportebat ſcripſiſſe: At hic veniã petit à lectoribus, quaſi non certus ſe vt oportebat, ſcripſiſſe: Ergo non eſt propheta. Maior per ſe opinor, patet: Sic enim obnoxius redditur Spiritus Sanctus iudicio humano, & cenſuræ ſubiicitur. Quanto melius Auguſtinus ſe teſtabatur hunc honorem deferre ſacris autoribus, vt nihil in ſcribendo erraſſe crederet? Minor verò probatur ex vltimo capite: Grecè ſic legimus, *καὶ εἰ μὲν καλῶς καὶ εὐθίκτως τῇ συντάξει, τοῦτο καὶ αὐτὸς ἤθελον, εἰ δὲ εὐτελῶς καὶ μετρίως, τοῦτο ἐφικτὸν ἦν μοι*, *Si rectè atque vt hiſtoriam decet, hoc eſt, quod volui: ſin exiliter & mediocriter, hoc eſt quod potui.* In Latina autem editione paulo aliter, *Si quidem benè, & vt hiſtoria competit, hoc & ipſe velim, ſin autem minus dignè, concedendum eſt mihi*: quæ apertior eſt veniæ petitio.

XII. Ioannes Hayus reſpondet ad maiorem, *Vos*, inquit, *modeſtiam verè Chriſtianam reprehenditis*. Et ſubnectit exemplo Pauli & Moſis. Paulus dixit, *Etſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia, in omnibus autem manifeſtati ſumus vobis*, vndecimo poſterioris ad Corinthios. Moſes Exodi quarto, *Obſecro Domine, non ſum eloquens ab heri & nudius tertius: & ex quo loquutus es ad ſeruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ ſum.* Bellarminus verò, minorem negat. *Non petit veniam iſte autor erratorum, ſed orationis minus politæ.*

XIII. Contra, ad Hayum. Falſum eſt nos huius autoris modeſtiam reprehendere: nec eo nomine accuſamus, quòd aut excuſarit, aut veniam poſtulauerit, quod & nos, ſi ſapimus; quotidie facimus, ſed negamus, dignum eſſe Spiritu Sancto, negamus eſſe ex vſu eius. Exempla autem ineptè adhibẽtur. Quid enim ſimile Breuiatori & Paulo? Hîc ſe teſtatur imperitum ſermone, ſed an veniam petit à Corinthiis? an excuſat ſe quaſi vereatur, ne ſatis bene aut ſcripſerit, aut docuerit? Minimè verò: imò contrà, *non imperitus ſum*, inquit, *ſcientia*: quæ ſancta erat in ſuis laboribus confidentia, ex teſtimonio Spiritus, nõ autem humana ex propriæ imbecillitatis ſenſu excuſatio. Rurſus, quid ſimile Moſi, & Breuiatori? Moſi, inquam, qui cùm mitteretur ad loquendum, profitebatur apud Deum balbutiem, ne hoc onus cogeretur ſuſcipere: ſed nunquam apud homines: imò poſt hoc ſuſceptum munus balbutiem ne nominaſſe quidem legitur. Et Breuiatori, qui in ſermonibus fortè garrulus, in ſcribendo neſcio quid humanum ſe pati teſtatur, & ſibi à lectoribus vult concedi veniam? Breuiatori inquam: qui non profitetur infirmitatem vt onus detrectet: ſed poſt opus peractũ excuſari poſtulat? Quanto ille melius Moſis profeſſionem eſſet imitatus? Et puto non habiturum fuiſſe Deum tam iratum, vt nolentem cogi ſe videret. Sed hoc eſt profectò verius. Ille excuſare maluit quam carere culpa.

XIV. Ad Bellarminũ dico, nullo loco ab hoc autore nominari orationem ſiue politam ſiue impolitam, ſed decentiã conſcriptionis. Hæc enim verba, *εὐθίκτως τῇ συντάξει*, non politiem ſignificant; ſed narrationis dignitatem. Deinde ſi nihil peccare ſe ſciebat, cur veniam petit? Nam ſi ſola eſſet impolities, non debuit: vt ne reliqui quidem: non quærit enim Spiritus delectare aures prurientes, ſed animum famelicum paſcere.

CAP. III.

Vtrum libri controuerſi ſcripti ſint in vſum Eccleſiæ Hebraicæ.

I. ARgumẽtum ſecundum: Omnes libri Canonici Veteris Teſtamenti ſcripti ſunt in vſum Eccleſiæ Hebraicæ. At hi non ſunt ſcripti in vſum Eccleſiæ Hebraicæ: Ergo non ſunt Canonici Veteris Teſtamenti: Maior per ſe patet, quia nulla erat

Eccleſia, niſi apud Hebræos. At minor probatur, A primò de omnibus: nam ſi eſſent ſcripti in vſum Eccleſiæ Hebraicæ, tum illis Eccleſia Hebraica tanquã Canonicis eſſet vſa. At non eſt vſa, vt prolixiùs demonſtrabitur ad penultimum argumentum. Ergo non ſunt ſcripti in vſum Eccleſiæ Hebraicæ.

II. Secundò probatur ex idiomate. Nam plurimi eorum ſcripti ſunt Græcè: quæ lingua incognita erat populo Iudaico: nunquam autem Deus Eccleſiam alloquutus eſt eo idiomate, quod illa non intellexerit. Scripti ſunt autem Græcè primùm libri integri, Sapientia, Baruc, & Maccabæorum poſterior: tum quod eſt abſurdiſſimum, partes Eſter, & B Danielis. Sapientiam Hieronymus prologo in libros Solomonis teſtatur apud Hebræos nuſquam eſſe, & ſtylum redolere Græcam eloquentiam, atque à nonnullis tribui Philoni. Baruc verò præfatione in Hieremiam apud Hebræos nec legi nec haberi. De Maccabæorum ſecundo, in Prologo Galeato, *Græcus eſt, quod ex ipſa quoque phraſi probari poteſt.* Librum Eſter ab editione vulgata corruptum C plurimis additionibus, idem aſſentiente autem editio illa Græca. Et Sixtus Senenſis ingenuè agnoſcit hæc addimenta eſſe ab incerto Græco ſcriptore. De Daniele Hieronymus, *Apud Hebræos nec Suſanna habet hiſtoriam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis, Draconiſque fabulas.*

III. In Suſanna verò etiam particulare, veheménſque indicium, ex Etymologica alluſione vocum σχῖνος σχίσει, πρῖνος πρίσει. *Cuius rei* (inquit Hieronymus) *nos intelligentiam noſtris hanc poſſumus dare, vt* D *verbi gratia dicamus, de arbore Ilice, dixiſſe eum, ilicò pereas: & à lentiſco, in lentem te comminuat angelus, vel non lentè pereas.* Nam hæc alluſio prorſus euincit ſtylum eſſe Græcum, cùm non poſſit apud Hebræos eſſe huiuſmodi arborum Etymologia. Atque adeò hoc argumento perſuaſus Sixtus Senenſis, ita ſcripſit libro octauo Bibliothecæ hæreſi ſexta ad tertiam obiectionem, *Fatemur hiſtoriam Suſannæ, cuius ea verba ſunt, vt Hieronymus, & Patres omnes teſtantur, nec in Hebraico legi codice, nec ab Hebræo ſcriptore, ſed à pio quodam* E *Græco iuxta facti veritatem Græco ſermone ſcriptam: deinde verò Apoſtolicæ Eccleſiæ iudicio additam ſub finem libri Danielis, tanquam rem tali propheta dignam.* At quanta hæc eſt audacia, quàm nõ ferenda impoſtura? Iráne verò Chriſtianis licet Prophetis ſuppoſititios fœtus obiicere? Nam & additio illa non facta eſt ad finem, niſi poſt Hieronymi tempora: prius enim ita immixta erat reliquo textui, vt Suſannę hiſtorię initium eſſet totius libri, Cãticum trium puerorũ eſſet in tertio capite, Belis & Draconis fabulæ librum F clauderent. Nec aliter eſt Eſtheræ liber tractatus.

IV. Quod cæteros libros attinet, Tobiam, & Iudith, non Hebraicè, ſed Chaldaicè ſcriptos Hieronymus teſtatur, ſeque tranſtuliſſe: & tamen iampridem periit textus Chaldaicus, quod libris Canonicis non euenit. Conſeruauit enim Deus ſua prouidentia, vt nihil deeſſet ad eorum fidem adſtruendam. Eccleſiaſticum, & primum Macchabęorum idem teſtatur ſe Hebraicè vidiſſe, non tamen tranſtuliſſe: ac proinde nos id duntaxat habe- G mus, quòd Gręcè ſcriptum erat.

V. Conſtant igitur argumenti partes. Et de integris libris non occurrit quicquam quod aduerſarij reſpondeant. De partibus nonnihil Bellarminus agit. De Eſter; Primò, *probabile eſſe aliquando iſta etiam capita in textu Hebræo fuiſſe, deinde caſu aliquo excidiſſe: nam & Ioſephum duas Epiſtolas Aſſueri, & ora-* A *tionem Mardochai non prætermittere, cùm tamen ipſe teſtetur ſe tranſtuliſſe libros Hebraicos.* Secundò, *poſſe reſponderi, primum libri eius autorem, qui Hebraicè hiſtoriam Eſter ſcribendam ſuſcepit, ſummam tantùm hiſtoriæ ſcripſiſſe, deinde alio tempore ſcriptam fuiſſe hiſtoriam eandem ab aliquo alio copioſius, & tranſlatam in linguam Græcam à Lyſimacho regnante in Aegypto Ptolemæo Epiphane, & Cleopatra, vt indicatur in hoc ipſo libro capite 11. Porrò prioris autoris librum ipſum Hebraicum, poſterioris autem non ipſum librum, ſed ſolum tranſlationem ad nos perueniſſe.*

B VI. At hæc eiuſmodi ſunt, vt audaciam Ieſuiticam abundè teſtentur, quæ non quid debeat, reſpondere ſollicita eſt, ſed, quid poſſit temerè effutire, impudenter excogitat. Quid enim poteſt Bellarminus ſuo marte aſſerere de rebus geſtis tot antè ſeculis? Si teſtes habet: cur non laudat nominatim? Sin experimentum fecit ſuæ in confingendo facultatis, quare ſe Theologis immiſcet? Aut quo iure ſibi ille tantum autoritatis arrogat, vt non videat à nobis eiuſmodi ſomnia tam faci- C lè reiici, quàm ab illo temerè proferri? At hæc prior coniectura facilè corruit: non eſſe enim vnius eiuſdemque autoris librum Hebraicum, & ſupplementa Græca, facilè euincunt tum ſtyli diuerſitas, tum etiam antinomiæ, quas enumerabimus ſuo loco. Quod autem de Ioſepho inſerit, fruſtra eſt. Nam etſi teſtetur ſe Ioſephus metaphraſtis partes ſuſcepiſſe, tamen ſciunt quicumque eius libros legerunt, multa eum addere ad ea quæ continentur in libris Canonicis, vt libro primo illud D de duabus columnis erectis ante diluuium. Quin etiam, quod ad rem noſtram facit Sixtus Senenſis, ab eo deſumptam aſſerit horum additamentorum partem. *Cæterà*, inquit, *ſex capitula vſque in finem libri ab incerto Græco ſcriptore addita ſunt ex diuerſis hiſtoriis, præcipue verò ex vndecimo libro antiquitatum Ioſephi, ex quo exemplum literarum Aman, & exemplum epiſtolæ regis Artaxerxis, quæ tertio decimo, & ſexto decimo huius libri capite recitantur, ad verbum deſumpta ſunt.* Sic Senenſis, magis ingenuus noſtris Ieſuitis. E Iam ſi diuerſos eſſe conſtat autores, vt poſteriore coniectura Bellarminus concedit, primùm impudentiam eius nimiam fuiſſe oportet, qui poſteris ita voluit imponere, vt perſuaderet vnum eſſe libri corpus, atque vnum & eundem autorem. Deinde horum quæ Græca ſunt duntaxat, ſuſpecta meritò fides eſt, quando à Iudaica Eccleſia non fuit cognitus author.

VII. Sed illa Hebræa quando amitti potuerint, non inutiliter, credo, inquiremos. Nam quia teſti- F monio Ioſephi Bellarminus vtitur, oportuit ergo adhuc extare, integro ferè ſeculo poſt Chriſtum natum. Vixit enim Ioſephus ſub Veſpaſiano & Tito. Non extabant autem, non tantùm ętate Hieronymi, cuius habemus teſtimonia diſerta: ſed ne quidem Origenis, cuius Hexapla, & Octapla vidit Hieronymus. Et vixit tamen Origenes annos paucos poſt ſecundum ſeculum. Et quidem in Alexandrina ſchola, celeberrima, ſuccedens Clementi, quem præceſſerat Pantænus. Quis credat autem G apud Syros adeo fuiſſe ſocordes Chriſtianos, vt Canonicos libros nemo conſeruaret? Saltem veriſimile eſt Origenem accepturum fuiſſe à Clemente, ſi Clemens habuiſſet: Clementem verò à Pantęno: non erat autẽ à Ioſepho ad Pãtęnum tantum interuallum, vt quę Ioſephi ętate extarent, & quidem in Canone, ea ſubitò nuſquam comparerent. Itaque hęc ſine dubio Bellarmini eſt fabula.

VIII. Quod

VIII. Quod verò ſecundam coniecturam confirmare nititur indicato Lyſimacho interprete, facilè eſt retundere: nám capite vndecimo non totius operis interpretatio illi tribuitur: ſed duntaxat eius epiſtolæ, qua continetur narratio ſomnij Mardochæi: in qua multa continentur abſurda, quæ ſuo loco enumerabimus. Ad hæc, quid noſtra intereſt, quiſquis tandem fuerit interpres, cùm autor primus non appareat fuiſſe canonicus? Sed hoc etiam ridiculum eſt vel maximè. Quia conſtat hoc argumento non eſſe hanc, quam habemus verſionem, ſed ipſam primam compilationem: quis enim credat in textu autorem Hebraicum ſuum nominaſſe interpretem?

IX. De Suſanna alluſiones vocum ita ſoluit, vt dicat, *Danielem non dixiſſe ilicem, neque lentiſcum, ſed aliquid aliud nobis ignotum, cui tamen ſecundùm proprietatem linguæ Hebraicæ, vel Chaldaicæ, qua ipſe vtebatur, aliquod verbum ſecandi reſponderet: porrò interpretem Græcum non vertiſſe ad verbum, ſed ad ſenſum, & vt ſeruaret alluſionem, accepiſſe alias arbores ſimiles, quibus in Græco reſponderet alluſio ad verbum ſcindendi.*

X. Atqui hæc tota coniectura tenuis eſt, cùm nihil habeatur, Hebraicè, aut Chaldaicè, quod poſſit pro Græcis ſubſtitui. Ad hæc, indicatur interpres, vir malæ fidei, qui leuiculæ alluſionis gratia, maluerit ſua ſomnia pro veritate Hebraica ſubſtituere, quàm illud quicquid erat gratiolæ ſibi perire. Quam libertatem ſi Latinus interpres vſurpaſſet: ſi poſt Latinum itidem alij, qui in aliis linguis laborant, quorſum tandem res euaderet? Certè maior fuit Septuaginta interpretum religio, quos tamen antiquiorum nonnulli, tanquam prophetas venerantur, qui infinitis locis poterant ſimiliter ludere, vt Geneſeos quarto in Cain, capite quinto in Noë, atque aliàs ſæpiſſimè, pro quibus poterant ſubſtituere κτήσεως, & ἀναπαύσεως: vt & Latinus Poſſidium, & Tranquillum, ſi ſic libuiſſet inſanire. Sed nimirum ille ſibi putabat liberè ludendum in ſuo argumento: hi verò religiosè ſeruiendum Spiritui Sancto. Sincerius quàm Theodotion qui teſte Hieronymo, Euam interpretabatur Aſſumptionem.

Cap. IIII.

Ab iis libris impia commendari.

I. ARgumentum tertium. Nulli libri impia commendantes, ſunt Canonici. At libri Tobiæ, Iudith, Maccabæorum, impia commendant. Ergo non ſunt Canonici. Maior per ſe patet, nec eget aut argumentis aut teſtibus, diſputatur tamen (ſi quis hoc quærat) à Melchiore Cano libro ſecundo locorum Theologicorum. Ergo minor ſupereſt probanda: id tamen prius teſtandum, impietatis me nomine complecti ea omnia, à quibus viro bono inque lege Dei edocto abſtinendum eſt. Commendari autem impia, nō minus exemplis laudandis, quàm præceptis tradendis: quo in re ſine dubio peccant hi libri.

II. Apud Tobiam, primò mendacium commendatur exemplo Angeli, qui introducitur prolixè mentiens capite quinto, *Ego, inquit, ſum Azarias Ananiæ magni filius*: ſiue vt in Græco, ἐγὼ τὸ γένος Ἀζαρίας, Ἀνανίου τοῦ μεγάλου ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου. Quibus mendacis etiam perſuaſus fingitur Tobit, vt exclamaret, *Ex magno genere es tu.* Et paulo pòſt etiam in Græco contextu fratrem agnoſceret, id eſt cognatum. Rurſus idem Angelus capite ſexto, remedium quoddam docet aduerſus vim dæmonum, ex corde & hepate

A cuiuſdam piſcis: quod quantulum diſtat à magia? Sed & capite duodecimo, idem Angelus aſſerit ſe, & detuliſſe preces Tobit ad cœlum, & vnum eſſe è ſeptem Angelis qui adſtant Deo, ſeu vt in Græcis habetur, οἳ προσαναφέρουσι τὰς προσευχὰς τῶν ἁγίων, καὶ εἰσπορεύονται ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ ἁγίου, quæ ſi non ſint ſuperſtitiosè ficta, vndénam eſſe poſſunt?

III. Iudith inducitur non ſolùm multa mentiens apud Holofernem: ſed etiam, quod horrendū dictu eſt, in Græco contextu, Deum in hæc verba

B precans, πάταξον δοῦλον ἐκ χειλέων ἀπάτης μου: quibus verbis audet à Deo poſtulare ſuorum mendaciorum proſperum exitum. Quinetiam iiſdem precibus, ſibi proponit tanquam opus eximium, laudandum, atque diuinum, id quod tam disertè Scriptura Canonica damnat tanquam impium & ſceleratum: nempe cædem Sichemitarum à Simeone patratam Geneſeos capite trigeſimo quarto: quam crudelitatem cum perfidia iunctam, & ſacrilegio Iacob vehementer exſecratur, Geneſeos quadrageſimo nono.

C IV. Gretſerus reſpondet, duo in illa cæde fuiſſe: primò, ipſam flagitij deteſtationem, eiúſque puniendæ zelum: deinde punitionis exſequendæ modū. Illud eſſe laude dignum: at non poſterius, non quaſi nō puniēdi poteſtatē haberent: cùm enim eſſet Hemor loci eius princeps, ad nullum vocari tribunal poterat, ſed armis tantummodò puniri. Sed quia modus is, contra ſancitum iam fœdus & fraudulentus, nimióque vehemens, & furioſus fuit. Porrò à Iudith laudari illud: hoc verò à Patriarcha damnari.

D Autores huius ſubtilitatis laudat Pererium, & Serarium.

V. Aſt ego hanc ſubtilitatem non miror illorum qui noſtra hac ætate rationem inuenerunt, qua ſicarios arment in reges legitimos. Et quid abſurdi faciunt, qui ſcelus Simeonis extenuāt, ij, qui iam duos reges Franciæ ἀπώλεσαν ſuis ſceleratis artibus? Et nondum oculos aperit Francia? Sed noſtra hæc tempora temporúmque ſucceſſus Deo committamus. Efficiet ille, vt quos iam audimus mutos loquentes, etiā

E paulò pòſt videamus cæcos videntes; atque etiam claudos ambulantes. Rem noſtram nunc agamus. Fatetur ergo Gretſerus ſaltem zeli huius exſequutionem damnandam in Simeone. Atqui, inquam, hanc ipſam exſequutionem iſta fabuloſa Heroina & laudat; & ſibi imitādam proponit. Diſerta verba; *Domine Deus patris mei Simeon, qui dediſti illi gladium in defenſionem alienigenarum.* Audin' gladium? Atqui is zelum non ſignificat: niſi fortè ita ſapiant Ieſuitæ, vt ſicas Iacobi Clementis, Ioannis Caſtelli, Franciſci

F Rauallaci, transforment in mera religioſaque, *Pater noſter, Aue-maria, Credo in Deum.* Sed pergit Iudith, *Dediſti mulieres illorum in prædam, & filias illorum in captiuitatem: & omnem prædam in diuiſionem ſerui tuis, qui zelauerunt zelum tuum.* Et iſta quis perſuadebit, nō pertinere ad exſequutionem? Sed applicatio diſertior, *Fac Domine vt gladio proprio eius ſuperbia amputetur: capiatur laqueo oculorum ſuorum in me, & percuties eum ex labiis ἀπάτης μου.* Vbi vides primò non zelū zelo cōparatum, ſed ſucceſſum ſucceſſui. Zelus enim non

G poterat eſſe niſi in ipſa viragine: non autem in Holopherne. Ac hæc orat, vt illa fiant non in ſe ipſa, ſed in Holopherne. Denique quis nō videt, illud de labiis τῆς ἀπάτης manifeſtè alludere ad illud ex hiſtoriâ Hemor, *Reſponderūt filij Iacob, Sichē, & patri eius in dolo?*

V I. Præterea, eadem Iudith non tantùm mentiens inducitur, etiam cùm profitetur ſe non mentituram, in Græca editione, capite vndecimo, *Neq*

mendacium hac nocte Domino meo enunciauero. Etiam A
addito iureiurando, *Viuit Nabuchodonoſor*, ſed etiam ſumens nomen Dein vanum, contra diſertum Legis mandatum tertium, cuius ipſa non poterat ignorantiam prætexere. Capite eodem, *Rem Deus tecum perficiet, nec dominus meus ab iis quæ instituit, excidet*: ita enim eſt Græcè. Item, *Miſit me Dominus hæc ipſa nunciare tibi: Ego enim ancilla tua Deum colo: etiam nunc a pud te: Et exiet ancilla tua: & orabo Deum, & dicet mihi quando eis reddat peccatum ſuum.* Horreoda ſunt hæc & aliena ab animo religioſo. B

VII. Capite decimo quinto Supplementorum, Eſter etiam mentitur Aſſuero, ſe ob id deſeciſſe, quòd regem vidiſſet quaſi Angelum Dei, quæ tamen paulò antè dicitur corruiſſe propter Regis furorem. Libro ſecũdo Maccabæorum, capite decimo quarto, laudatur Razias ſeipſum interficiens.

VIII. De Razia Hayus in hunc modum reſpondet Diſputationũ libro primo capite quinquageſimo nono, *Raziæ mors Maccabæorum hiſtoria derogaſſet autoritatem, ſi aut ipſum interitum tanquam pium illa* C
laudaſſet, aut fictam fabulam iuſſiſſet nos credere. Quæ verba hone habent ſenſum, vt quia nec fabuloſa ſit mors Raziæ, nec laudata vt pia, ideò nihil deroget autoritati eius libri.

IX. At ego contrà: primò etiam fabuloſam videri quæ primom, ſibi gladium Raziam intentaſſe aſſerit: deinde cùm ex eo vulnere non eſſet mortuus, ſe præcipitem dediſſe: tertiò, tantis fuiſſe viribus, vt poſt id vulnus, póſtque eum caſom, non ſurgeret modò, ſed & curſu præteriret turbas, in D
quas medias præcipitaſſet ſe: quartò, neſcio quo modo ſuper quadam prærupta petra conſtitutus, in ſubiectam plebem viſcera ſpargit propriis auulſa manibus. Quæ vix credibile eſt eum facere voluiſſe aut valuiſſe, inquit Auguſtinus ſecundi contra Gaudentium viceſimo tertio. Et mihi renocant in mentem lepidom illud Plutarchi ſcomma, in Artaxerxe, quo Cteſiam perſtringit Cyri mortem, non diſſimiliter fabricatum, τοιοῦτος, inquit, ὁ Κτησίου λόγος, ὥσπερ ἀμβλεῖ ξιφιδίῳ μόλις ἀναιρῶν, τὸν ἄνθρωπον ἀπέκτεινε. E
Sed eſto tamen huius ſioe fabulæ ſiue hiſtoriæ fides penes autorem.

X. Piam verò einſmodi mortem fateor non eſſe totidem literis appellatam: ſed fuiſſe tamen laudatam, atque etiam tanquam piam non poteſt negari. Laudatam quidem quis ambigat? Nam & perſona magnis laudibus afficitur. *Razias quidam de ſenioribus, ab Hieroſolymis delatus eſt Nicanori: vir amator ciuitatis, & bene audiens, qui pro affectu pater Iudæorum appellabatur: hic multis temporibus continentiæ propoſitum* F
tenuit in Iudaiſmo, corpúſque & animam tradere contentus pro perſeuerantia. Et mors ipſa conceptis verbis prædicatur. *Eligens nobiliter mori potius, quàm ſubditus fieri peccatoribus, & contra natales ſuos indignis iniuriis agi.* Hæc enim verba mortem deſcribunt generoſam.

XI. At non piam, inquit Hayus ex Auguſtino. Quid tum, inquam? quaſi ſola ea laudentur quæ pia ſunt, & non etiam generoſa. *Melius*, inquit Auguſtinus, *vellet ſi humiliter, ſic enim vtiliter.* Sanè verò, inquam. Sed ſi hoc melius, an propterea illud non G
bonum? Rurſus Auguſtinus. *Illis verbis hiſtoria gẽtium laudare conſueuit, ſed viros fortes huius ſeculi, non martyres Chriſti*: Quis neget? Sed hic autor illo ex hiſtoria gentium vſus eſt laudis genere, & hoc ipſum nos reprehendimus. Deinde ne Chriſtiani quidem omnes ſunt martyres: ſed quibuſdam neceſſe eſt mori pro patria: quare illis ſaltem hoc exemplum imitandum proponitur, quia laudatum, etſi non martyribus Chriſti. Quemadmodum libro primo, capite ſexto laudatur mors Eleazari à fortitudine, & quidem non immeritò. *Dedit ſe*, inquit, *vt liberaret populum ſuum, & acquireret ſibi nomen æternum.*

XII. Quid? quod etiam in medio illo actu pietas commendatur. Nam quem is auctor ita ſceleratè morientem refert, tamen eius in media morte preces commemorat, quales piorum eſſe ſolent. *Inuocans*, inquit, *dominatorem vitæ ac ſpiritum, vt hæc illi iterum redderet.* Annon quæſo ſic ſolet piorum mors referri? Fruſtra ergo quæruntur effugia: quam enim verbis tantum laudauit vt fortem, eam re ipſa retulit vt piam. Habemus ergo coniuncta, quæ Hayus volebat diſcerpere, cùm diceret non pietatem & religionem, ſed fortè & infractum animi robur in Razia laudari.

XIII. Gretſerus: Mirum eſt Auguſtinum hoc perfugio nunquam vſum, vt diceret Maccabæorum libros eſſe Apocryphos: ad Dulcitium Epiſtola ſexageſima prima: Et libri contra Gaudentium ſecundi capite vigeſimo tertio. Deinde omnis garriendi facultas eriperetur, ſi quis diceret, Raziam, id feciſſe, vt olim Sampſonem, peculiari impulſu Spiritus Sancti.

XIV. Atqui Auguſtinus hac ipſa exceptione vſus eſt: & quidem illo ipſo contra Gaudentium libro: cùm negat eſſe Maccabæos in Canone Iudæorum, id eſt, ſicut Legẽ Prophetas, & Pſalmos: receptóſque eſſe ab Eccleſia non inutiliter ſi ſobriè legãtur. De quo loco actũm aliàs. Et tamen quamuis Auguſtinus hanc rationem omiſiſſet, nihil in hac conſideratione poſſet eſſe virium. Et quia argumentum eſt negatiuum: Et quia Auguſtini priuata ſententia, non habet vim legis.

XV. Inſpiratum autem à Deo Raziam ſibi manus intuliſſe, blaſphemia eſt. Certè Auguſtinus: *Non planè ſapientiæ, ſed inſipientiæ dedit exemplum: non Chriſti martyribus, ſed Donati Circumcellionibus imitandum*: contra Gaudentium. Et Epiſtola ſexageſima prima, *Quid mirum eſt, ſi tanquam homini elatio ſuperba ſubrepſit? Non fuit iſte vir eligenda morte ſapiens: ſed ferenda humilitatis impatiens. Magna hæc ſunt, nec tamen bona. Si iſte innocens & iuſtus non fuit, cur proponitur imitandus? Si autem innocens & iuſtus fuit, quare interfector innocentis & iuſti, id eſt ipſius Raziĳ, inſuper putatur eſſe laudandus?* En tibi meram inſpirationem: verùm Ieſuiticam: Et qualis eſſe ſolet ex Camera meditationum: vnde Clementes, & Caſtelli, & Rauallaci.

Cap. V.

De Mendaciis, Sapientiæ, Tobiæ, Baruc.

Argumentum quartum. Qui libri mendaciĳ conuincuntur, iĳ non ſunt Canonici. At liber Tobit, Sapientiæ, Iudith, Baruc, Maccabæorum, itémque additiones Eſter, & Danielis, mendaciĳ conuincuntur. Ergo non ſunt Canonici. Maior huius æquè ac præcedentis Syllogiſmi per ſe adeò eſt perſpicua, vt qui argumenta colligat, faces videatur accendere ad illuſtrandum ſolem. Itaque minor reſtat confirmanda.

II. Libri Sapientiæ capite octauo ad finem, inducitur autor ſic loquens, vt ſe Salomonem eſſe omnibus perſuadere voluerit, *Vt ſciui, inquit, quoniã aliter nõ poſſẽ eſſe cõtinẽs niſi Deus det, & hoc ipſum erat ſumma ſapiẽtiæ ſcire cuius eſſet hoc donũ, adĳ dominũ, & deprecatus ſum illum,*

illam, & dixi ei ex toto præcordio meo: Deus patrum meorum. Et poſt pauca, *Tu autem elegiſti me regem populo tuo, & iudicem filiorum tuorum & filiarum, & dixiſti me ædificare templum, in monte ſancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ, altare; ſimilitudinem tabernaculi ſancti tui, quod præparaſti ab initio.* Et quidem his verbis illudi ſibi paſſus Sixtus Senenſis, ſapientiam tribuit Salomoni, tum libro primo, tum etiam nono ad hæreſin nonam. Et Coſterus hæc ipſa neget in Apologia ſecunda contra Gomarum capite nono? Et, hæc (inquit) *quis præter Salomonem dicere potuit*? Sed hoc mendacium eſt. Teſtatur enim Hieronymus in prologo librorum Salomonis librum hunc eſſe [illegible], duobus argumentis, & quòd apud Hebræos non exſtet: & quòd ſtylus redoleat græcam eloquentiam. Auguſtinus etiam de doctrina Chriſtiana libro ſecundo, capite octauo, *Illi duo libri, inquit, vnus, qui Sapientia, & alius, qui Eccleſiaſticus inſcribitur, de quadam ſimilitudine Salomonis eſſe dicuntur.*

I I I. Sed quid teſtibus opus eſt, cùm res ipſola loquatur: Capite quarto, *O quàm pulchra eſt caſta generatio cum claritate! Immortalis eſt enim memoria illius quoniam & apud Deum nota eſt, & apud homines. Cùm præſens eſt, imitantur illam: & deſiderant illam, cùm ſe eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat: incoinquinatorum certaminum præmium vincens,* [illegible]. In quibus verbis manifeſta alluſio ad Græcorum certamina, cùm hieronicæ coronarentur: vnde vocabula, [illegible]. Et teſtis Petrus Faber Agoniſticôn ſecundi duodecimo, non contradicente Lorino in eum locum. At quis ſibi hoc de Salomone perſuadeat, ducentis atque amplius annis antè denato, quàm prima Olympias eſſet acta?

I V. Tobiæ capite ſexto narratur piſcis aliquis exſiliſſe de fluuio deuoraturus Tobiam, qui etiam dicitur *παιδάριον*, puellus, & exclamaſſe, voce magna, *Domine, inuadit me*: iuſſus autem à Raphaele, prehendiſſe piſcem, atque exenteraſſe. Hæc verò fabulam pleno ore redolent, aut fabulam nihil redoluit vnquam. Quid primum reprehendam? An quòd Tobias *παιδάριον* appelletur, qui paucis pòſt diebus ducit vxorem? An quod piſcis ita euluit, vt, dum clamat puellus, dum iubet Angelus prehendi, non potuerit reſilire? Et quidem magnum aliquem oportuit eſſe, duplici argumento: tum quia reſilire non potuit, cùm tamen non eſſet in ſicco, quò à Tobia pertractus dicitur: tum quia deuoraturus eſſet Tobiam. Idem tamen quem nobis hæc argumenta tantùm deſcripſerunt, apprehenſa modò branchia à puerulo attrahitur in ſiccum. Hem quàm ſubito immutatus? Nam quem priùs Sturionem aut Thunnum, aut aliquid maius credebamus, nunc nobis apparet Lucius, aut Gobio. Et hæc Canonica ſunt? Non potuit etiam abſque inſigni mendacio Angeli perſona induci contutis mendacis, quæ de re diximus argumento præcedenti. Atque hæc ab aduerſariis tractata nondum vidi.

V. Tantùm Bellarminus notat ex capite tertio Saram habitaſſe in Raghes: & tamen è domo eius, Angelum à Tobia miſſum, capite nono in Raghes, quæ videtur contradictio. Soluit eam A tripliciter: vel cum Medina, qui corruptum codicem aſſerit: vel cum Lyrano, conſtituente duas eſſe ciuitates eiuſdem nominis: vel denique diſtincta ciuitate ab eius agro, in quo Sara ſit commorata. Ego malo codicem Latinum eſſe mendoſum: nam in Græco Sara dicitur habitaſſe Ecbatanis. Et ſi aliàs tanta ſit inter Græcam & Latinam editionem diſtantia, vt videatur alterutrius autor luſiſſe, Græcus breuitate, Latinus amplificatione.

B V I. In libro Baruc hæc ſunt mendacia. Primum, eum librum Baruc legiſſe dicitur anno quinto poſt excidium, & conflagrationem Hieruſalem ad aures Iechoniæ regis, & vniuerſi populi habitantis in Babylonia: qui audientes collegerunt pecuniam, & miſerunt Hieruſalem ad ſacerdotes, vt reſtituerent vaſa Domini & offerrent holocautomata, & thus & myrrhã ad aram Domini Dei. Hæc qui poſsũt eſſe liquidò vera? Primum Baruc legiſſe dicitur librum in Babylonia: qui tamen C abductus eſſet vnà cum Hieremia in Ægyptum poſt cædem Godoliæ, vt conſtat ex capite Hieremiæ quadrageſimo. Reſpondet Lyranus, poſt Hieremiæ mortem Baruc abiiſſe in Babyloniam, ad conſolandos captiuos. At hæc mera eſt coniectura, nec ſatis firma ad hanc mendacij notam delendam; maximè cùm neque tempus mortis Hieremiæ oſtendatur: & accidiſſe hæc lectio dicatur anno quinto poſt conflagrationem ciuitatis, hoc eſt, non integris quatuor annis poſt ab- D ductionem Hieremiæ in Babyloniam, quod non tantum eſt ſpatium, vt non coniici poſſit adhuc in viuis fuiſſe, quem mortuum Lyranus ſupponit. Sed quæ ſequuntur ſunt difficiliora.

V I I. Secundò, dicitur hic liber lectus in auribus Regis Iechoniæ & totius populi. At Iechoniam fuiſſe tum in carcere certum. Reſpondet Lyranus, non fuiſſe clauſum continuè, ſaltem vt non poſſet ad eum Baruc accedere. Et hæc rurſus tenuis coniectura: eo infirmior, quia E diſcerpit partes contextus, qui ad aures non ſolùm Iechoniæ librum fuiſſe lectum exponit, ſed etiam totius populi: adeo vt oportuerit totum populum conuenire ad Regem: quod non ſit verſimile.

V I I I. Tertiò, dicitur Rex & populus, rogaſſe Sacerdotes, vt offerrent ſacrificia ad aram Domini Dei ſui: At nullum erat templum, nullum altare: quia à Babylonijs omnia excisa & cremata. Reſpondet Lyranus verſimile eſſe, Iu- F dæos extruxiſſe aram paruam ad ſacrificandum prout poterant bono modo. Aſt ego contrà, veriſimile eſſe Sophiſtas commentos eſſe aram paruam, prout poterant malo modo adeo aduerſus diſertam hiſtoriæ veritatem nihil habetur quo dignitas libri fulciatur præter coniecturas eorum, qui vixerunt annis bis mille circiter poſt rem geſtam. Sed deſtruitur coniectura ex verbis libri, qui non tantùm dicit rogatos ſacerdotes, vt offerrent, ſed vt offerrent ad aram Domini, quo G nomine non eſt verſimile deſignari fortuitam aliquam, ſed potiùs eam, cui id nomen erat familiare.

I X. Quartò in Epiſtola Hieremiæ, quæ refertur capite ſexto ita legimus, *Ingreſſi Babylonem ibi eritis annis plurimis, & temporibus longis, vſque ad generationes ſeptem.* At hæc falſa eſt prophetia: nam

vetus Hieremias capite vigeſimoquinto, & vige-
ſimo nono, numerabat duntaxat annos ſeptuagin-
ta. Reſpondet Lyranus, generationes eſſe annorum
decadas At hæc non explicatio aut ſolutio, ſed cor-
rectio potius: quis enim generationem hoc vn-
quam ſenſu vidit vſurpatam?

X. Pererius in Danielem libro decimo, exa-
ctiùs perſpicaciter vult videri. γενεὰ Generationem
obſeruat variè eſſe definitam. Aliàs annis ſeptem.
Sic Medicos vetare, ante duas generationes venam
puero incidi: ſic apud Suidam Orpheum vixiſſe
nouem vel vndecim generationes. Aliàs viginti
annis. Sic apud Euſebium de Præparatione libro
decimo ab Inacho ad res Troianas tranſiſſe viginti
generationes, annos autem quadringentos. Aliàs
tribus & viginti: ſic apud Herodotum libro primo,
Heraclidas tenuiſſe regnum ad vſque Candaulem
Myrſi, annos quingentos quinque, per generatio-
nes duas & viginti. Aliàs tribus & triginta: ſic apud
eundem libro ſecundo, tres virorum progenies
contineri annis centum. Aliàs triginta: ſic apud
Diodorum Siculum libro tertio triginta generatio-
nes annis ſexcentis circumſcribi: neque aliter apud
Plutarchum de Ceſſatione oraculorum: & Cenſo-
rinum de Die natali Romanorum. Sic tres ætates
vixiſſe Neſtorem. Aliàs centum: ſic apud Dionyſiũ
Halicarnaſſeum libro primo Romanarũ Antiqui-
tatum, ſtetiſſe Medorum Imperium propè quatuor
generationes, annóſque quadringentos. Geneſeos
decimoquinto, prædicuntur reuerſuri Iſraelitæ ex
captiuitate, generatione quarta. Denique ab Augu-
ſtino in Pſalmum centeſimum quartum, generatio-
nem dici ætatem, qua quis poteſt generare: hanc ve-
rò eſſe annorum quindecim, vt minimum.

XI. His poſitis de Barucho ita ſtatuit Pererius. Pri-
mò ex Carthuſiano vel hanc Baruchi ætatẽ deſcri-
bi annis quatuordecim: atque ita generationes
quinque fieri annos ſeptuaginta: primam autem &
ſeptimam non pertinere ad captiuitatem. Vel ſep-
tem ætates non eſſe numerum certum: ſed ſignifica-
re complementum & perfectionem: ideóque intel-
ligi perfectam vitæ humanæ periodum, id eſt, annos
ſeptuaginta.

XII. Sed deinde Pererius alias rimas veſti-
gat. Primò, ſeptem poni pro numero indefinito:
vt ſit poſt multas generationes. Secundò gene-
rationem eſſe ætatem quindecim annorum: quæ
quinquies, dabit annos ſeptuaginta quinque. Et
quia hic numerus non exactè congruit primo ex
ſeptem generationibus, extremas intelligendas,
non plenas: deinde captiuitatem ordiendam à
Iechonia annis vndecim ante Sedechiam. Inde
enim ad Cyrum vſque annos eſſe vnum & octo-
ginta. Tertiò, ſi de Sedechia intelligatur, deſinen-
dum eſſe non in Cyri annum primum: ſed Ar-
taxerxis Longimani ſeptimum, quo ea pars Iu-
dæorum, quæ Zorobabelo redeunte remanſerat,
rediit Eſdra duce: vt fiant anni centum ſeptua-
ginta.

XIII. Sed in hoc tanto conatu nihil eſt
difficile. Primò, γενεαὶ ſiue generationes nun-
quam certum aliquem annorum numerum ſigni-
ficarunt: Abbenezra in Ioelis primum, ad ea ver-
ba. De ea re filiis veſtris narrare פסוק הפסוק
נשמע כי דור איננו מספר ידוע. *Ex hoc verſu audi-
mus, Generationem non eſſe numerum certum.* Significat
ergo tantùm hominum ſibi ſuccedentium ſeriem.

A Et quia non omnibus hominibus idem eſt ætatis
terminus, ideo nihil mirum variè multarum gene-
rationum annos putari. Imò non leuiter Pererius
peccat, qui omnibus ſigillatim generationibus æ-
qualem annorum numerum tribui vult. Quod
nunquam factum. Matthæus capite primo ab Abra-
ham ad Dauidem, quatuordecim generationes col-
legit, ſpatio annorum nongentorum triginta, Ge-
neſeos decimo quinto, quatuor generationes ſunt,
tum in tribu regia, Iudas, Pharez, Eſron. Caleb.
B Tum in Sacerdotali, Leui, Cahal, Amram, Aaron;
ſpatio annorum quadringentorum. Et Mercerus
in illud ipſum caput notat à Iudæis numerari ab
Adamo ad Noe generationes decem, ſpatio an-
norum mille ſexcentorum quinquaginta ſex. Et
rurſus decem à Noe ad Abraham, annis non am-
plius quàm ducentis nonaginta duobus. Adde ex-
empla à Pererio collecta, & manifeſta erit diuer-
ſitas.

XIV. Sed nihil hæc Baruco proficit. Nam
C quod attinet ad Carthuſianum: Textus ita ha-
bet, *Ingreſſi in Babylonem eritis ibi, annis plurimis, &
temporibus longis, vſque ad generationes ſeptem, poſt hoc
autem educam vos inde cum pace.* At ſi quinque ſunt
duntaxat: procul dubio falſum dixit, qui ſep-
tem numerauit. Neque vnquam vllum huiuſ-
modi comperiatur ſupputationis exemplum, apud
vllum autorem, ſiue ſacrum ſiue prophanum.
Nam quod adfertur ex Matthæi decimo ſexto,
Poſt dies ſex, quos tamen Lucas nono dixit *dies octo*,
D prorſus eſt diſſimile. Tum quia non dixit Lucas
dies octo; ſed *quaſi dies octo*; vt oſtenderet non
initam à ſe exactam ſupputationem; tum etiam
quia dixit, non poſt dies octo: ſed *poſt hæc verba,
quaſi dies octo*. Hoc autem modo, etiam commu-
nis vulgi vſus habet, vt octo dies computentur,
qui tamen re vera ſex ſunt elapſi: quia compre-
henduntur, tum dies, quo id geſtum, vnde nu-
merandi initium: tum ille, quo id geritur, in quod
deſinit computatio. At in Baruco, & ſimpliciter
E generationes ſeptem legimus, & deſignatum tem-
pus quo erat duratura captiuitas, nullis nomina-
tis antecedentibus, ſequentibus-ve circumſtan-
tiis. Non poteſt igitur prior Carthuſiani ratio
conſiſtere. Quid poſterior? Hac verò nihil ma-
gis ridiculum. Quis enim audiuit? Imò quis
vnquam credidit poſſe ſeptem generationes, v-
nam generationem intelligi? Non negamus ſep-
tenarium pro perfectione ſumi interdum. Sed
ſepties vnam, eandémque rem numerari, vt ta-
F men eius vnicæ perfectio ſignificetur, id verò ite-
rum dico nunquam auditum. Quanquam ne-
que anni ſeptuaginta deſcribunt perfectam vitæ
humanæ periodum.

XV. Videamus nunc Pererium. Septem æta-
tes, inquit, id eſt multæ. Mora, inquam, *βαττολογία*.
Sic enim ter idem dicitur: annis plurimis, tempo-
ribus longis, ad generationes ſeptem. Nam hæc
ita ſunt in Baruco diſertè. Eſt autem hic ſenſus
adeo inſolens: vt quanquam omnibus notum ſit
G ſeptem aliquando dici pro multis: nemo tamen has
ſeptem generationes, pro multis ſit interpretatus.
Tum autem, cur multas dicat. Et quidem incerto
numero, quæ annis ſeptuaginta, vix duæ, aut tres ad
ſummum numerari poſſunt? Matthæi primo, *Poſt
transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel.
Salathiel autem genuit Zorobabel.*

XVI. Eſſe quindecim annorum generationem, primò non debet concedi. Non dabit enim vllum exemplum Chronographicum vnde id probetur. Deinde quid tum? Nam, ne ſic quidem numerus procedit. Etenim ſiue ſeptuaginta annos, ſiue octoginta vnum, ſiue centum ſeptuaginta adſcribas captiuitati, non redit numerus ſeptem generationum, quæ annos centum quinque conficerent. Itaque Lyranus ſi non veriùs, ſaltem veriſimiliùs generationem diceret eſſe annorum decem. Quare hic locus excuſari non poteſt.

Cap. VI.

De mendaciis additionum Eſteræ & Danielis.

I. VEnio ad additiones Eſteræ, quæ hiſtoriam repræſentant in hunc modum: Anno ſecũdo Artaxerxis, Mardochæus vir iam tum magnus & inter primos aulicos: déque numero captiuorum qui tranſlati erant cũ Iechonia rege Iuda vidit ſomnium, cuius obſcuritate attonitus, cùm totum diem conſideraſſet apud ſe quid ſibi vellet, noctu tãdem intelligit Eunuchos conſilium capere de occidendo Rege: quod cùm ille Regi reuelaſſet, ij quidem capite plectuntur, ipſe verò aulicus factus donatia accepit: vnde illi Aman iam tum ἔνδοξος ἐνώπιον τοῦ βασιλέως fit iratior. Quibus geſtis (μετὰ τοὺς λόγους τούτους) tertio anno Artaxerxes repudiat Vaſthi, Eſteram autem in vxorem ducit anno ſeptimo. Paulò pòſt fit edictum de Iudæis exterminandis: quod Eſter vt irritum faceret, adit regem, quo in eam furioſè cõtuente, illa corruit præ dolore: rex mutatus in manſuetudinem aſſumpſit in vlnas: inde ſequuntur literæ regis, quibus edictum illud reuocatur: in iis Aman dicitur animo & gente Macedo, coniuraſſe in regem, vt regnum transferret in Macedones, pro quo ſcelere ſuſpendio addicitur, atque eius omnis cognatio. Hæc narratio eſt, quæ non paucis capitibus contradicit hiſtoriæ Canonicæ: quorum nonnulla ſoluere conatur, alia diſſimulauit Bellarminus.

II. Primò, non ſatis congruè Mardochæus anno ſecundo Artaxerxis ita vegetus, vt etiam excubias faceret, dicitur fuiſſe tranſlatus vnà cum Iechonia, cùm tamen à Iechonia ad Artaxerxem Longimanum anni fuerint centum quinquaginta quinque, quibus maiorem fuiſſe Mardochæum neceſſe fuerit. Bellarminus reſpondet primò non eſſe incredibile: quando Paulus Eremita vixerit annos centum quindecim: & ipſe viderit ſenem annorum centum & quinque, vegetum & robuſtum. Egregiè! quaſi ex vno aut altero exemplo rectè concludatur: quaſi nullum ſit diſcrimen inter centum quindecim annos, & centum octoginta: quaſi denique aulica negotia, imò verò excubiæ pro nihilo ſint habendæ.

III. Deinde Mardochæum tranſlatum fuiſſe cum Iechonia ita explicat, vt intelligatur fuiſſe tranſlatus non in ſe, ſed in parentibus, aut maioribus, antequam naſceretur, ſicut etiam Zorobabel, & Ioſue rediiſſe ex captiuitate, quam tranſtulerat Nabuchodonoſor, capite ſeptimo Nehemiæ, qui tamen nati ſunt in ipſa captiuitate: ſic ſeptuaginta animas intraſſe in Ægyptum cum Iacob, Geneſeos quadrageſimo ſexto, at Deuteronomij decimo annumeratis

A duobus filiis Ioſeph, qui nati erant in Ægypto. At non memini vidiſſe hactenus quicquam audacius. Verba ſunt contextus huiuſmodi, *Vir magnus & inter primos aulæ regiæ: Erat autem de eo numero captiuorum, quos tranſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis de Ieruſalem cum Iechonia rege Iuda.* Quis ſperaſſet adeò diſertis verbis ſucum poſſe fieri? Itaque negamus interpretationem: hac vna ratione, quòd eius nullum vſquam reperiatur exemplum. Nam illa duo ex Nehemia & Geneſi falsò nominãtur, ex vitioſa verſione. Apud Nehemiam ita legimus, iuxta veritatem

B Hebraicam, *Hi ſunt filij eius prouinciæ, qui aſcenderunt ex captiuitate deportationis, quam deportauit Nabucadnetſar rex Babel: & reuerſi ſunt Hieruſalem & in Iudæam, ſinguli in ſuas ciuitates; venientes cum Zerubabel.* Quis non videt iam, quantum hæc diſtent ab iis quibus vtitur Bellarminus? Aliud enim eſt eam captiuitatem, è qua illi redierunt, fuiſſe deportatam; quod ſcripſit Nehemias: & tranſtulerunt ſeptuaginta interpretes ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς ἀποικίας ἧς ἀπῴκισε Ναβουχοδονόσορ,

C aliud autem ipſos fuiſſe in eam captiuitatẽ deportatos, quòd perperam expreſſit Latina editio. Geneſeos quadrageſimo ſexto, Hebraica veritas habet, *Omnis anima familiæ Iacobi, quæ ingreſſa eſt Aegyptum, ſeptuaginta.* Non enim dixit, animas ſeptuaginta ingreſſas, ſed familiam, ad quam pertinerent animæ ſeptuaginta, ingreſſam eſſe. Deuteronomij decimo tantùm legitur, *In ſeptuaginta animabus deſcẽderunt patres tui in Aegyptum:* quorum verborum ſenſus eſt, tũ cùm deſcenderent patres illi in Ægyptum fuiſſe nu-

D mero animas ſeptuaginta: non autem neceſſe eſt ad eius numeri veritatẽ, vt omnes animæ deſcẽderint.

IV. Secundò, anno Artaxerxis ſecundo, Mardochæus dicitur magnus & inter aulicos primus. At Artaxerxes vel Aſſuerus eſt vel nõ. Si non eſt Aſſuerus, ergo falſa ſunt hæc additamenta; quum nihil pertineant ad regem Aſſuerum, quem canonica hiſtoria ſemper nominat. Sin eſt Aſſuerus, tum diſſentiſſet iterum hæc additamẽta cum Canonicis. Nã Mardochæus ſic deſcribitur in Canonicis, vt priuatum facilè agnoſcas, etiam cùm Eſter nuberet Aſ-

E ſuero: imò etiam, cùm anno ſeptimo proderet inſidias. Quòd ſi anno ſeptimo priuatus erat, non fuit igitur aulicus anno ſecundo. Hoc omiſit Bellarminus.

V. Tertiò, inſidiarum hiſtoria conſtituitur ante abdicationem Vaſthi, & nuptias Eſteræ: quod in ſcripto canonico contra eſt. Reſpondet Bellarminus inſidias narrari [illegible], factas enim anno ſeptimo, non ſecundo: & illa verba μετὰ τοὺς λόγους τούτους, non referri ad inſidias, ſed ad ſomnium. At ineptam

F eſſe [illegible], atque eiuſmodi vt nullum ſimile dari exemplum poſſit, facilè iudicabũt omnes paulò ſanioris cerebri, qui vel leuiſſimè percurrerint locum. Deinde verba ſunt in contrarium. Nam in editione Latina ſtatim poſt ſomnium ita legitur, *Morabatur autem eo tempore in aula regis cum Bagatha & Thara Eunuchis regis, qui ianitores erant palatij: cùmque intellexiſſet cogitationes eorũ, & curas diligẽtiùs peruidiſſet, didicit quòd conarentur in regem Artaxerxem manus mittere.* Quæ

G verba ſignificant id ſomnium accidiſſe eodem tempore, quo inſidiæ ſunt deprehenſæ. At quis vnquam ita loquutus eſt, vt ſomnium vnius noctis eodem tempore accidiſſe dicat, cum iis quæ euenerunt annis quinque poſt eam noctem? Græca verò ſunt etiã diſertiora, καὶ διεγερθεὶς Μαρδοχαῖος ὁ ἑωρακὼς τὸ ἐνύπνιον τοῦτο, καὶ τί ὁ θεὸς βεβούλευται ποιῆσαι, εἶχεν αὐτὸ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐν παντὶ λόγῳ ἤθελεν ἐπιγνῶναι αὐτὸ ἕως τῆς νυκ-

τὸν ϰ, ἡσύχασεν Μαρδοχαῖος ἐν τῇ αὐλῇ μετὰ γαββαθᾶ, ϰ, θαῤῥᾶ A τῶν δύο εὐνούχων τοῦ βασιλέως τῶν φυλασσόντων τὴν αὐλὴν, ἤκουσέ τε αὐτῶν τοὺς λογισμούς. Quæ verba ſignificant Mardochæum cùm è ſomno ſurgeret, cogitabundum fuiſſe vſque ad veſperam, ac tum cognouiſſe Eunuchorum inſidias: quare vnius tantùm diei, non quinque annorum ſignificatur interuallum, Gretſerus illud ἕως τῆς νυκτὸς indicare, non inſidias ſtructas eo tempore, ſed Mardochæum vſque ad noctem ſedulò, & cum cura de ſomnij intelligentia cogitaſſe. Magnificè; quaſi quiſquam noſtrûm contradicat. At nos B illud ἕως τῆς νυκτὸς, ita conſideramus, vt meminerimus etiam legi ſtatim; Quieuiſſe Mardochæum in aula. Nam ſi non continuantur partes hiſtoriæ, quo ſenſu illud ἕως νυκτὸς additum? Quaſi veriſimile ſit, Mardochæum vno tantùm vnius diei curriculo, cogitaſſe de ſomnio non intellecto: vel illud ἕως τῆς νυκτὸς poſſet multorum annorum ſpatium continere.

VI. Quartò, Mardochæ⁹ traditur poſt affectos Eunuchos ſupplicio, aulic⁹ factus, & donaria accepiſſe, ϰ, ἐπέταξεν ὁ βασιλεὺς Μαρδοχαίῳ θεραπεύειν ἐν τῇ αὐλῇ, ϰ, C ἔδωκεν αὐτῷ δόματα περὶ τούτων. Cùm tamen hiſtoria Canonica teſtetur Mardochæum nihil omnino mercedis accepiſſe. Bellarminus negat vllam eſſe difficultatem: ſignificari enim iis verbis eos ipſos honores qui deſcribuntur capite ſexto. Sic ſemper ad πρόληψιν recurritur: æquè ineptè ac prius. Etenim verò quæ cauſa anticipādi? Nā in ſomnio nihil eſt, quod ſpecialiter ſit de his muneribus intelligendū, vt videre licet in ipſa eius expoſitione, quam texere fingitur Mardochæus. D

VII. Quintò, odij in Mardochæum cauſa Amani fuiſſe dicitur Eunuchorum ſupplicium. At vera hiſtoria cauſſam aſſignat, quòd ſe Aman non adoratum ægrè ferret. Sextò, cùm Eſter regem adiit, Scriptura Canonica teſtatur exceptam à rege cum ſumma beneuolentia, porrecto de more ſceptro. At hæc ſupplementa, fingunt regium furorem, deliquium Eſter, mutationem regis. Hæc duo mendacia Bellarminus nō attigit. Gretſer⁹, de primo aſſerit arrogantes, in bene de ſe meritos ſolere eſſe ingratos. E Quod cōcedo: ſed nihil ad rē: agat ille vt volet cū iis qui negant potuiſſe Amanum conſpiraſſe cum Eunuchis. Nam ego in medio relinquo. Ad ſecundum ponit Aſſuerum initio iratum, poſtea flexum ad lenitatem. Sed hoc hiſtoria canonica negat: quæ ſtatim ab initio pronunciat, nihil in rege fuiſſe non pacatum.

VIII. Septimò, Aman dicitur gente atque animo Macedo, regnumq́ue voluiſſe transferre ad Macedones: quum tamen & in Canonico textu F dicatur Agagæus, id eſt, de genere Agag regis Amalec, & de tranſlatione regni prorſus taceat: quæ nec poteſt eſſe veriſimilis: cùm eo tempore aut nullum, aut adeò exiguum fuerit regnum Macedonicum, vt vix de nomine apud Babylonios cognitum eſſe potuerit, nedum ipſi Babyloniæ regno potētiſſimo, & multa terrarum intercapedine diſſito, periculum aliquod creare. Hîc Bellarminus longam texit diſputationem de tempore huius hiſtoriæ, enumeratis quattuor ſententiis: vt alij velint maritum Eſter fuiſſe Darij Medi patrem, cuius mentio Danielis nono: G alij Cambyſen, qui Aſſuerus dicitur Eſdræ quarto: alij Darium Hyſtaſpis, qui Cambyſi ſucceſſit: alij denique quibus ipſe aſſentitur, Artaxerxem Longimanum. Hæc pompam habēt nonnullam: ſed quid ad rem? Nam primò de genere Amanis metum ſilentium: atqui non eſt id nullius momenti: nam ſi fuit

A Amalecita, tum ſanè tam potuit Macedo dici, quā Bellarminus Italus, oriundus ex America: ac proinde mendacium eſt. Gretſerus ſolita vſus audacia; potuiſſe & Amalecitam eſſe, & Macedonem: nempe eius proauos in excidione gentis ſuæ à Saulo, fugiſſe in Tyrum, inde in Macedoniam. Eleganter, & ſatis pro Ieſuitico acumine.

IX. Regnum autem Macedonicum ipſe negare non poteſt Bellarminus fuiſſe obſcuriſſimum ad vſque tempora Philippi patris Alexandri magni. Iam B Alexandri initium & Darium ab eo victum idem ſibi annus vindicat: regnauit autem Philippus annis viginti quatuor: & quidem clarus dūtaxat circa annum ſui regni vigeſimum, ſaltem vt Perſis ſuſpectus eſſet: id eſt, longè poſt eorum regum tempora, qui paulò antè nominati ſunt: niſi fortè quis ſecundam ſententiam admittat, id eſt, Iudæorum; qui Aſſuerum producunt ad Darium victum ab Alexandro: quæ tamen iuſtiſſimis rationibus refutatur à Bellarmino. Numeratur autem regum Perſarū ſucceſſio in hunc C modum ab Euſebio in Chronico Darium præceſſit Arſes vel Arſames annis quatuor. Arſen Artaxerxes Ochus annis viginti ſex. Ochum Artaxerxes Mnemon annis quadraginta. Mnemonem Darius Nothus annis nouendecim. Nothum Artaxerxes Longimanus annis quadraginta. Atque hunc Bellarminus exiſtimat eſſe Aſſuerum maritum Eſter: à quo ad Philippum colliguntur anni centum triginta: atque iſto tum Darius Hyſtaſpis, tum Aſſuerus pater longè ſunt antiquiores. Ex qua ſupputatione D ſequitur Macedones terrori fuiſſe Perſis duobus ferè ſeculis, antè quàm eorum nomen eſſet ab iis auditum.

X. Huic abſurdo, Bellarminus, qua eſt audacia, hoc inuento medetur. Non ideò dici Aman transferre voluiſſe regnum ad Macedones, quòd iam tū regnum Macedonicum ita floreret, vt cum Perſis de Imperio orbis terræ contenderet: ſed contrà potiùs, quia cùm ipſe gente Macedo eſſet, voluit gentem ſuam per ea tempora obſcuram, illuſtriſſimam red- E dere, tranſlato ad ſe & ſuos nobiliſſimo imperio. Nempe in eo ſemper Ieſuita laborat, vt ingenij ſpecimen edat in excogitandis remotiſſimis, imò etiam duriſſimis interpretationibus, ſurſum, deorſum omnia mouēs vt aliquà elabatur. At transferri regnum in aliquam gentem, tum dicitur, quum gens illa imperium ablatum ab altera, in ſe transfert. Sic Eccleſiaſtici decimo, *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias.* Et ſimili analogia dicitur transferri à perſona in perſonam; vel à familia in familiam. Nouo autem modo vult Ieſuita regnum Perſarum F transferri ad Macedones, ſic tamen, vt neque Macedones fruantur imperio, neque eo Perſæ ſpolientur. Nimirum ſic à Romanis ad Hiſpanos imperium transferri potuit, cùm Theodoſius factus eſt Imperator. Sed id nullus vnquam hactenus inuentus eſt qui diceret.

XI. Denique, cùm tot ſint in his additamentis mendacia, neceſſe eſt eſſe apocrypha: vt meritò eas Sixtus Senenſis lacinias appellarit hinc inde quorundam temeritate inſertas: etſi propterea pœnas G det Bellarmino.

XII. Non diſſimile iudiciū additamentorum ad Danielem. Ioacim vir Suſannæ dicitur habitaſſe Babylone, & fuiſſe diues; habuiſſe domum ſplendidā, eique contiguum pomarium, atque ad eum ventitaſſe Iudæos. Illo autem anno conſtituti eſſe duo ſenes iudices, ad quos venirent omnes qui haberent iudicia.

Iudicia. Danielis ætas deſcribitur tanquam pueri, & quidem incogniti, ac priuati: Suſanoa ad mortem damnata; reuocata tamen è ſupplicio. At hæc noo ſunt veriſimilia. Primùm enim ex Danielis capite primo cõſtat Danielem adductum eſſe in captiuitatem à Nabuchodonoſore, educatumq; per tres annos antequam ſiſteretur coram rege: ex ſecũdo autem capite, anno ſecundo expoſuiſſe ſomnium regis, & conſtitutum eſſe ſuper omnes prouincias Babylonis. Quem ſecundum annum facilè mihi à Iunio viro doctiſſimo perſuaderi patior ſupputandum ab eo anno qui ſecutus eſt tres illos educationis, nimirum, vt fuerit annus captiuitatis quintus. Iam verò hiſtoriam hanc neceſſe eſſet accidiſſe aote annos illos quinque: aliàs quomodo Daniel & puer appellaretur, & deſcriberetur obſcurus atque incognitus? Quinetiam vix fit veriſimile euenire potuiſſe poſt exactos tres educationis annos: quis enim illum ſuis credat incognitum fuiſſe, aut pro puero reputatum, qui & ipſi regi notus eſſet, numeratúſque inter magos; & quidem ipſo rege iudice, magos omnes decuplo, ſuperatos ſapiẽtia? Ergo ſi accidit aliquando iudicium Suſannæ, oportet accidiſſe intra tres annos educationis. Sed contrà obſtat, primò quòd Ioacim dicitur diues, & quidẽ valdè diues: idque Babylone, vbi domum poſſidebat, & quidem amplam: quis autem credat intra annos tres eum, qui captiuus abductus eſt à patria, ſubitò euaſiſſe in magnas diuitias?

Secundò, is deſcribitur Iudæorum ſtatus, quaſi ſuis legibus viuerent, magiſtratibus creatis qui poteſtatem haberent in ſuos vitæ ac necis: addo magiſtratus illos deſcribi annuos, ſic enim habet textus, *Conſtituti ſunt duo ſenes iudices in illo anno.* At hæc ſunt abſurda: primò, quia nuſquã legimus apud Iudæos in vſu fuiſſe magiſtratus annuos: ſecundò, quia non fit veriſimile, captiuos, & quidem tam ſubitò, permiſſos ſuis legibus viuere: maximè eiuſmodi captiuos, qui non in patria relicti eſſent, ſed abducti in aliam regionem: tertiò eo tempore pars dũtaxat populi abducta erat: nam reliqui abducti ſunt, tãdem inceſa ciuitate annis decem poſt primam abductionem: noo fit autem veriſimile integra ciuitate, in qua eſſent legitimi magiſtratus, alios fuiſſe à captiuis electos.

XIV. Hæc omnia Bellarminus diſſimulauit, vt minùs laboraret in aliis, quæ neſcio vnde collegerit. Et tamen quaſi ne ſibi quidem ſatisfaciens, *Non eſt,* (inquit) *improbabile, non eundem eſſe Danielem iſtum, qui Suſannam liberauit, Bel deſtruxit, ac Draconem interfecit, & in lacu leonum ſex diebus fuit, cum eo de quo agitur in ſuperioribus capitibus: id enim multos olim ſenſiſſe teſtatur Hieronymus, & apertè Græca editio ſeptuaginta habet, hũc poſteriorem fuiſſe de tribu Leui, cùm certum ſit priorem fuiſſe de tribu Iuda.* Atque hanc ego ſanè exiſtimo veriſſimam, certiſſimamque ſolutionem omnium earum difficultatum quas enumerauimus, cui libẽtiſſimè acquieſco: quid enim de oomine contendã, dum conſtet non eſſe prophetam? Sed impudentiſſimus ergo fuit ille, quicunque primus has lacinias inſeruit corpori Prophetiæ ſacræ, tanquam membra, quod factum eſt in vulgatis editionibus, quod etiam faciendum videbatur paulò antè Bellarmino.

CAP. VII.

De mendaciis hiſtoriæ Iudith.

De hiſtoria Iudith quęſtio magna Bellarmioũ, atque alios exercuit ſeriò. Et primò præiudicatur aduerſus eam meritò, quòd eius nulla veſtigia extẽt in libris ſacris, nulla ne apud Ioſephum quidẽ. Erat tamen illuſtriſſima liberatio, & περὶ [illegible], & miraculoſa, vt omitti non debuerit; non potuerit ab iis, qui eorum temporum res geſtas detexere profiterentur.

II. De Ioſepho reſpondet Sixtus Senenſis, & poſt hũc Salmero, eo factum, quòd apud Hebræos liber non ſit Canonicus: ille autem ea ſolùm ſcribenda aſſumpſiſſet, quæ in Canone haberentur, *Vnde* (inquit) *Sixtus, ipſemet Ioſephus ſe excuſans, quòd multas ſacras Hebræorum hiſtorias intactas dimiſerit, ſic loquitur: Nemo igitur culpet me, eò quòd ita narrauerim ſingula, ſicut in antiquis libris inueniuntur ſcripta: nam ipſo hiſtoriæ meæ principio, propter eos qui quæſtiones mouent, & in aliquo culpare nituntur, aſtrinxi, dicens translaturum me libros Hebraicos in eloquium Græcum, & hos aperire, nec adiicere aliquid ſeorſum, neque ſubtrahere me promittens.* Locus eſt, capite duodecimo libri decimi Antiquitatum.

III. Aſt ego nego Ioſephum adeò ſe religioſè libris addixiſſe Canonicis, vt aliunde nihil aſſumeret: quod infinita docent exempla. Nam, vt cætera miſſa faciam: de Moſe, quanta narrat, quorum ne ſyllabam quidem inuenias in illis? Prænunciatam eius natiuitatem: infantiæ, inſequentiſque ætatis geſta plurima: atque alia. Et ne longè abeamus, ipſe nos Sixtus docuit additamenta ad librum Eſter ab hac manu eſſe. Itaque quæ proteſtationis verba recitantur, vel falſa eſſe oportet; vel certè per libros Hebraicos plures ſignificantur, quàm qui ſunt Canonici.

IV. Præterea aſſerit eadem hiſtoria diem quendam feſtum eſſe inſtitutum, *Dies* (inquit) *victoriæ huius feſtiuitatis ab Hebræis in numero ſanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore ad præſentem diem.* At huius feſti velim mihi alicunde vel veſtigia quædam indicari. Mirum enim, ſi in tam accurata obſeruatione, omnes autores nihil potuerint notare; quo ad poſteros conſtaret tanti beneficij tranſlata memoria. Et verò in hoc ſaltem libro cur neque menſis, neque dies vllus indicatus? Itáne ſolent [illegible] ſolennia feſta nominari? Illud etiam autorem prodit non benè Iudæum, quod ad finem additur. Iudith tota deinceps vita cœlibẽ duraſſe, quamuis à plurimis expetitam, & nullis ſuſceptis liberis. Nam id alienum fuiſſe à Iudaicis moribus ſciunt, qui meminerunt apud eos *ἀπαιδίας* genus opprobrij fuiſſe: Et cognatos debuiſſe ex lege ſuſcitare ſemen defunctorum.

V. Hæc tamen leuia ſunt, prout temporum ratio eſt. Παρ' οἷς γὰρ (inquit) Tatianus, *ἀσυνάρτητός ἐστιν ἡ τῶν χρόνων ἀναγραφὴ, παρὰ τούτοις οὐδὲ τὰ τῆς ἱστορίας ἀληθεύειν δυνατόν. Τί γὰρ τὸ αἴτιον τῆς ἐν τῷ γράφειν πλάνης, εἰ μὴ τὸ συνυφαίνειν τὰ μὴ ἀληθῆ, Apud quos non conſtat temporum deſcriptio, apud eos non poteſt eſſe veritas hiſtoriæ. Quæ enim cauſſa eſt errandi in ſcribendo, niſi cùm conferruminantur non vera?* Eſt autem (inquit) Bellarminus, aduerſus hunc librum, difficillima obiectio, nempe de tempore cui poſſit hiſtoria aſſignari. Nullum ènim inuenitur vnde nõ emergat plurima mẽdacia. Vnde factũ, vt varij varias ſuas coniecturas ſecuti, in varias abierint ſententias, quas operæ pretium erit recenſere, antequam enumeremus mendacia.

VI. Sed priùs amouenda Gretſeri importunitas. Reſpondeo (inquit) nec inter doctiſſimos con-

uenit de tempore Natiuitatis, Baptiſmi, & Paſſionis (A) Chriſti. An ideò hæc omnia fabulis annumerabimus?

VII. Minimè verò (inquam.) Sed tu non ſimilia comparas. Nos enim, non inde diſputamus, quòd inter doctiſſimos non conueniat, quod fieri poteſt ex defectu perſonarum: ſed quòd res ipſa non conueniat temporibus. Hæc autem longè eſt longéque alia quæſtio. Nam cùm docti diſſentiunt, fieri poteſt, vt aut nullæ ſententiæ refutari poſſint ex ſerie temporum, aut ſaltem aliqua eidem conueniat. At cùm defectus eſt in re ipſa, tum nulla eſt ſententia (B) quæ non refutetur: quod accidit in hac hiſtoria, ſiue potius fabula. Nulla enim prodiit hactenus ſententia, quæ non ſolidiſſimè refutetur collatis temporibus. Tum autem de Chriſto, quod genus eſt dubitationis? Non temporis: nam conſentiunt omnes natum ſub Auguſto, crucifixum ſub Tiberio. Sed quorundam ſcrupulorum temporis: vtpote, ſit-ne natus ſolſtitio æſtiuo, an circa verū æquinoctium. Et ſi qua ſunt eiuſmodi. De Iudith autem immanis (C) diſtantia eſt temporum, nōnunquā excedens ſeculum: Et tamen nulla non incommoda. Quod nunc imus examinatum, enumeratis ſententiis, quarum tria ſunt capita.

VIII. Sunt qui cenſeant accidiſſe poſt reditum è captiuitate Babylonica: quia capite quinto nonnihil huiuſmodi videatur ſignificari in Achioris narratione. Nec eſt tamen horum vna omnium ſententia. Euſebius in Chronico refert ad Cambyſis tempora, eumq́; ſecuti plurimi, Auguſtinus, Beda, Co- (D) meſtor, Lyranus, Gobelinus, Marianus, Scotus, Driedo. At Sulpitius Seuerus retulit ad Artaxerxē Ochum, recentiorem Cambyſe annis plus minus centum quinquaginta. Chriſtianus Maſſæus, & Gerardus Mercator maluerunt Darium Hiſtaſpis, eum qui Cambyſi proximè ſucceſſit, ex equi hinnitu regnum meritus.

IX. At Genebrardus, Nabochodonoſorem, cuius nomen in eo libro frequens, non alium intelligit, quàm à quo Iudæi abducti ſunt in captiuitatem: hiſtoriam tamen accidiſſe ante vrbis templique ex- (E) terminium.

X. Nouiſſimus Bellarminus poſt Melchiorem Canum, quibus acceſſit Gordonus, maluit referre ad tempora quæ captiuitatem Babylonicam præceſſerunt; aſſignato etiam Manaſſæ regno: non tamen ſatis certus de eius regni tempore, hoc eſt, an durante captiuitate Manaſſis, an poſt eam. Salmeron Epiſtola vltima audacior, annos pacis illius profundæ poſt occiſum Holofernem, ſupputat ſtatim à liberatione Manaſſis, quod & Gordonus facit. (F)

XI. Veruntamen quantumcunque laborarint viri ingenioſi, tamen in iis ſententiis nulla eſt quæ poſſit conſiſtere. Primùm omnibus commune mēdacium Pontifex ſummus, ſiue Ioacim, vt in Græco contextu, ſiue Eliacim, in Latino. Quod nomen nullum inuenitur in Pontificum ſerie, qui quidem inciderint in ea tempora. Nam ex ſecundo capite Eſdræ, habemus Ieſum Ioſedec tempore Cambyſis, & Darij Hiſtaſpis, quod annotauit iampridem Maria- (G) nus Scotus. Nam quod hunc nodum ſoluit Driedo, ex Philonis Chronologia, Ieſum illum anno duodecimo Aſſueri, id eſt, Cambyſis, abiiſſe in Babyloniam, inde reducem anno Darij Longimani, primo: & eius abſ: nox tempore, id eſt, annis octo Ioakimum eius filium functum eſſe officio. Primū ſuſpectum eſt commentum autoris, quem iam omnes docti non Philonem, ſed recentem impoſtorem accuſant ab Aniano haud pudenter ſubornatum. Deinde, quis pudor eſt non Pontificem, ſed Pontificis filium tam conſtanter appellari Pontificē? Denique quid hoc ad editionem Latinam, quæ Ioakimum non magis nominet, quàm Tragelaphum, ſed conſtanter Eliakimum?

XII. Tempore Ochi videtur Bellarmino fuiſſe vel Iaddus, vel Iaddi pater Ionatan. Nec abſq; cauſa. Nam Iaddus in officio fuit tum cùm Alexander magnus venit in Iudæam. Notatur autem initium Alexandri circa initia Darij Arſami filij, quem præceſſit Arſes, annis quatuor, ſucceſſor Ochi.

XIII. A Salomone ad euerſionē Templi, quod temporis ſpatium continet ſecundam, tertiamque ſententiam, nullos eo nomine Pontifex ſummus occurrit. Conſtat ex enumerationibus eius ſucceſſionis; quas tres profero. Primam ex capite ſexto prioris Chronicorum, *Achitob genuit Sadoc: & Sadoc genuit Achimaas: Achimaas genuit Azariam: Azarias genuit Iohanan: Iohanan genuit Azariam: ipſe eſt qui ſacerdotio functus eſt in domo, quam ædificauit Salomo in Hieruſalem. Genuit autem Azarias Amariam: & Amarias genuit Achitob: Achitob genuit Sadoc: & Sadoc genuit Sellum: Sellum genuit Helciam: & Helcias genuit Azariam: Azarias genuit Saraiam: & Saraias genuit Ioſedec. Porrò Ioſedec egreſſus eſt, quando tranſtulit Dominus Iudam & Hieruſalē per manus Nabuchodonoſor.* Altera enumeratio eſt Ioſephi Antiquitatū libri decimi, capite decimo, hoc ordine, Sadoc, Achimaas, Azarias, Ioram, Ioſuah, Axioram, Phideas, Sudeas, Iulus, Iotam, Vrias, Nerias, Odeas, Saldumus, Helcias, Sareas, Ioſadochus. Tertia ex Genebrardo in notis Chronicis ætate quinta. Sadoc, Achimaas, Azarias, Abimelec, Ioachas, Ioarib, Ioſaphat, Iojada, Pedajas, Sedechias, Ioel, Ioachā, Vzias, Eſaias, Sellum, Helcias, Azarias, Serajas, Ioſedec. Viden' in his omnibus nullum eſſe aut Ioacim, aut Heliacim?

XIV. Atqui, *Viuebat* (inquit) Bellarminus, *eo tempore*, nempe Manaſſæ, *Sacerdos magnus Heliacim, vt patet ex Chronologia Nicephori Patriarchæ Conſtantinopolitani, qui enumerans Pontifices Iudæorum, inter Sobnam, qui fuit Pontifex tempore Ezechiæ, & Helciam, qui fuit tēpore Ioſiæ, ponit Eliachim. Conſtat autem inter Ezechiam, & Ioſiam interceſſiſſe Manaſſen. Conuenit etiam id cum libro quarto Regum capite decimo octauo, vbi Eliachim nominatur inter præcipuos ſacerdotes. Et magis etiam quadrat cum Prophetia Eſaiæ capite viceſimo ſecundo, vbi prædicitur depoſitio Sobna impuri Pontificis, & exaltatio Eliachim in locum eius.*

XV. Reſpondeo, non debuiſſe Bellarminum omiſſa Scriptura ſectari Nicephorum, hominem ne Ioſepho quidem comparandum hac ſaltem in re. Tum autem Ioannem Camerarium, à quo hanc habemus Chronologiam, notaſſe, non eſſe eum numerū verum. Enimuerò cùm ab initio Salomonis, ad initium regis Achas, ſub quo Vrias vixit, numerentur anni ducenti ſeptuaginta nouem, toto tamē eo ſpatio quatuor nec plures, Sacerdotes Nicephorus numerat; quod procul abhorret à veriſimili. Et ſanè apud Ioſephum decem ſunt, apud Genebrardum duodecim.

XVI. Scripturæ autem citantur falsò ad probādum Sobnam & Eliachim fuiſſe ſummos Sacerdotes: quod illę nuſquam dicunt. Apud Eſaiam Sobna Hebraicè שבנא appellatur: quā vocem Aben-Ezra explicat שהוא ממונה על בית מלכות *qui præfectus eſt domus regiæ.* Kimchi in radicibus

הפקיד

הפקיד על האוצר *præfectus ærario*. Chaldæus Paraphraſtes tranſtulit פרנסא *principem*, Græcus interpres ταμίαν, *promum condum*. Quare quæ apud Eſaiā verba ſequuntur אשר על הבית malè reddita ſunt Latinè *præpoſitum templi*, cùm ſermo ſit de domo regia: neq; vnquam Scriptura appellet, aut templum abſolutè domum, aut ſummum Sacerdotem præfectum domus, vel etiam præfectum templi. Eadem ratione ſecūdo Regum Eliachim vocatur Hebraicè אשר על הבית à Latino interprete, præfectus domus. à ſeptuaginta οἰκονόμος. Depoſitio igitur Sobnæ ab Eſaia prædicta, non erat à Pontificatu ſummo, ſed à præfectura domus regiæ, quæ nihil pertinet ad rem noſtram. Quanquam peccat iterum Nicephorus, qui Eliachim facit filium Sellum, qui apud Eſaiam eſt filius Helciæ. Adde ſi Sobnæ Pontifici ſummo ſubſtitutus eſt Eliacim: ergo Sobna in ordine Pontificum, & quidem ante Eliacim. Vbi id autem? quo autore? qua in enumeratione? Denique depoſitio ſummi Pontificis, quid habet veriſimile? aut quo nititur exemplo? Nam ex lege certus erat ſucceſſionis ordo.

XVII. Secundum mendacium. Capite quinto, Holophernes, cùm præter ſpem Iudæos videret armatos, *Dicite mihi* (inquit) *quis ſit populus iſte, qui montana obſidet. aut quæ, & quales & quantæ ſint ciuitates eorum. aut quæ ſit multitudo eorum: vel quis rex militiæ eorū.* Quæ verba eius ſunt hominis, cui prorſus erat incognita ea natio. Quod multò magis apparet ex Achioris oratione, quæ ab ipſo, vt aiunt, ouo totam Iudaici populi ſeriem explicat. Quis credat autem ignorari potuiſſe à Perſarum principibus ſub Cambyſe, & Dario: quorū ille Iudæos detinuit captiuos, hic liberauit? Ochus Artaxerxi ſucceſſit Mnemoni annis circiter ſexaginta poſt Longimanum, cui cognitiſſimus Nehemias: quod ſpatium non fuit tantum, vt in tanto regno venerint prorſus in obliuionem res Iudaicę. Vt taceam, Gordono videri hunc Ochum fuiſſe, in cuius tempora incurrerit hiſtoria Eſter, Sulpitio autem eius deceſſorem. De Nabucodonoſore quid dicam? cuius pater Ioachimum regem in cathenis vinctum Babylonem deduxerat, conſtituto in eius locum Sedecia? Merodacus autem, quem nobis Bellarminus ſubſtituit, ante Manaſſen amicus fuerat Ezechiæ regi eius patri: ad quem legatos miſerat gratulatum reſtitutam ſanitatem: quibus Ezechias in ſignum ſummi amoris oſtenderat quæcunque in theſauris erant. Et ducibus Merodaci credat quiſquam incognitum fuiſſe Ezechiæ filium Manaſſen: vel ante captiuitatem? Multò certè minus ſiue captiuum, ſiue liberatum.

XVIII. Vſus erat hoc argumento Bellarminus contra priores ſententias: ſed in ſua diſſimulauit egregie. At Gretſerus audacior interpretatur per figuram Rhetoricam, quæ Communicatio dicitur, cum is qui rem perfectè habet cognitam, interrogat tamen. Sic Deum ipſum Geneſeos tertio, *Adam vbi es?* Et, *Quis indicauit tibi, quòd nud° eſſes?* Et, *Quare hoc feciſti?* [illegible] quarto, *Quare iratus es, & cur concidit facies tua?* Et a[illegible] innma. Eſſe igitur hanc Holophernis interrogationem, non ignorantis, ſed admirantis, quòd ſibi a[illegible] auſi eſſent obſiſtere.

XIX. S[illegible] Communicationis Rhetoricæ nullus hic locus eſſe poteſt. Hæc enim non ſolet expectare reſponſum, quale hic ſubiicitur per particulas. Habes Communicationis exemplum Actorum quinto, *Anania, cur impleuit Satanas cor tuum, vt mentireris Spiritum Sanctum, & interuerteres e pretio iſtius prædij?* *Nónne ſi ſeruaſſes, manebat tibi, & venundatum in tua erat poteſtate? Quid erat, cur induceres in animum rem iſtam?* Quibus dictis, nullo expectato reſponſo, ſubiicitur, *Non es mentitus hominibus, ſed Deo.* Similiter paulò poſt ad Sapphiram, *Quid eſt, cur conuenerit inter vos, vt tentaretis Spiritum Domini? Ecce pedes eorum qui ſepelierunt virum tuum, ad oſtium adſunt, & efferent te.* Hæc vera eſt Communicationis illius natura. Quàm aliena Deus bone ab iſto exemplo? Nam in eo expreſſa deſcriptio eſt conuocati conſilij, *Vocauitque omnes principes Moab, & duces Ammon.* Audis conuocatos? Lyranus, *Iſti habitabant prope Iudæam, propter quod de ſtatu Iudæorū melius dicere poterant veritatem.* Et verò ad conuocatos nulla eſt longa oratio, ſed hoc vnum obiectum, ζήτημα, cui ſatisfaciendum eſſet. Enimuerò quæ ex Geneſi repetuntur exempla, nihil habent communicationi ſimile, aut huic Holophernis interrogationi. Interrogabat Deus reos, vt ex eorum reſponſis condemnaret. Oportuit ad hanc formam Holopherni conuocatos eſſe Iudęos; non autem *ſuos & omnes filios Chanaan*. Admirationem equidem nullus negauerim, ſed hæc cognitionem non infert: imò oritur potius ab ignorantia.

XX. Tertium mendacium commune eſt primæ, tertiæque ſententiæ: Cùm rex ille qui Holophernē miſit cum exercitu Nabucodonoſor appellatur. At hic iis temporibus nullus inuenitur. Nam primā ſententia Perſarum Reges nominat, quos nuſquam hoc nomine nūcupatos rectè Bellarminus notauit, ſiue in ſacra, ſiue in prophana hiſtoria: quod nomen eſſet Babyloniorum Regum. Quin etiam horū primus ſic notatus, pater fuit illius Nabucodonoſoris qui Sedechiam abduxit: cuius initia notātur ab Hiſtoricis iiſdem cum initiis Ioſiæ; annis tribus poſt defūctum Manaſſen. Vidit hoc incommodum Sulpitius, *Nullum* (inquit) *hoc nomine poſt captiuitatem apud Perſas regnaſſe comperio: niſi ſi ob impatientiam & pariles conatus, quicunque ille rex Nabucodonoſor à Iudæis vocatus eſt.* Sed hanc coniecturam quis probet in hiſtorico, & quidem feriò. Æquali vanitate Bellarminus in Merodac Baladam ſuſpicionem deriuat. Quis igitur finis?

XXI. Quartum mendacium. Rex ille Nabucodonoſor bellum geſſit cum Arphaxad rege Medorum; qui imperio ſuo multas gentes ſubiecerat: ædificauerat Ecbatana. Hunc prælio vicit, imò, ſi Græcis fides, cepit, confixit iaculis. At hic quis fuerit oſtendi non poteſt. Certè Medorum nullum regem indicare poſſunt autores primæ ſententiæ. Nam Cyrus qui ante Cambyſen fuit, Imperium tranſtulit à Medis ad Perſas. Tempore autem Nabucodonoſoris magni, regnabat apud Medos Cyaxares, annos quadraginta: quem nemo ſuſpicatus eſt fuiſſe Arphaxad: Imò ne quidem potuit. Nam, quia aſſignatur initium Nabucodonoſoris anno octauo Cyaxaris: Et anno duodecimo ſuo Nabucodonoſor dicitur viciſſe Arphaxad, conſequens eſſet Cyaxarē regnaſſe annos viginti ad ſummum, cui tamen alij quadraginta adſcribunt, quibus accedit Gordonus, alij duos & triginta.

XXII. Supereſt Bellarmini coniectura; qui hoc maximè fictus eam viam inſtituit; vt aſſereret Arphaxad fuiſſe Dioclem, ſiue Dejocem; quem Euſebius in Chronico teſtatur regnaſſe temporibus Manaſſæ, & ædificaſſe Ecbatana. Sed huic obſtat temporum ſuppuratio. Quod vt fiat manifeſtum, notanda ſunt initia Merodaci & Dioclis.

XXIII. Euſebius, cuius autoritate Bellarminus

innititur, Dioclis annum primum refert ad quartũ Manaſſæ, quem ſequuntur Gobelinus Perſona, & Nanclerus. Sed Funccius ad annum Manaſſæ quidem vndecimum, Merodaci verò decimum quintum. Gordonus ad Manaſſis decimum tertium. Genebrardus ab his omnibus procul recedens, initium eius refert circa initia Ammonis, finem verò producit ad tempora Ioakimi, multò ſeriùs. Hæc omnia Bellarminus diſſimulauit ſatis Ieſuiticè. Iam Merodac collegit regnare cœpiſſe tertio anno Manaſſæ, ex coniectura: quia poſt Sennacheribum, & ſub finem Ezechiæ patris Manaſſæ, regnarit Aſſaraddon, quem ſequutus Merodacus. Cæterùm initium certum negat ex vllo probato autore habere potuiſſe.

XXIV. At hæc Bellarmini arguunt non religioſam conſcientiam, aut nimiam in hiſtoriis negligentiam. Certè recentiores Chronologi poterant iuuare. Fũccius primum annum Manaſſis notat ad quintum Merodaci. Maſſæus diſertè, *Anno* (inquit) *viceſimo quarto Ezechia regnare cœpit Aſſyrius, ait Metaſthenes in libro de cenſura temporum*. Et in Manaſſe, *Anno triceſimo ſexto Babylonia regnare cœpit Ben Merodac*, ſucceſſor videlicet Merodaci patris. Denique Genebrardus cùm libro primo Manaſſen notet ad annũ mũdi ter milleſimum quadringenteſimum ſexageſimũ nonum; libro dehinc ſecundo Merodacum adſcribit anno ter milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo quarto. Quare his iudicibus Merodac regnabat annos quatuor, cùm cœpit regnare Manaſſes; quem tamen Bellarminus vult regnare annos tres, cùm regnare inciperet Merodac: qui *μετηχρονισμὸς* eſt annorum ſeptem.

XXV. Chronologorum ſententiam confirmat ſupputatio ex autoritate Scripturæ. Etenim ſecundi Regum capite viceſimo, & Eſaiæ vndequadrageſimo narratur Ezechiæ patri Manaſſæ periculosè ægrotanti promiſſos eſſe annos poſt reſtitutam ſanitatem quindecim. Merodacum iam tum regem Babylonis accepto nuncio de eius conualeſcentia miſiſſe legatos gratulatũ. Quare ſi ad annos illos quindecim addas ſaltem vnum, conficietur Merodacũ Babylone regnaſſe annis ſexdecim ante Manaſſen Hieroſolymis defuncto patre Ezechia. Sed enim Chronographi Merodaci annos putant ex quo regnum vſurpauit Aſſyriorum; ideoque detrahunt duodecim, teſtibus Funccio, Anſelmo Ryd, Genebrardo, atque aliis. Ita fiunt anni quatuor reſidui poſtremi Ezechiæ. Rurſus Nabucodonoſor primus, annum primum regnandi habuiſſe dicitur eundem cum Ioſia rege Iudæ, ante quem regnauit Ben-Merodac annum vnum ſupra viginti: quibus ſi addas patris Merodaci annos quadraginta, quibus imperauit Aſſyriis, redibit ſumma annorum vnius & ſexaginta. Iam verò ante Ioſiam regnauit Amon annos duos, quos ſi addas annis Manaſſæ patris quinquaginta quinque fiet ſumma quinquaginta ſeptẽ, quibus additis quatuor vltimis Ezechiæ, ſummam efficies, quam priùs. Tertiò, Sennacherib anno Ezechiæ decimo quarto obſedit Hieruſalem: vnde redux fugiens Angelum deſtructorem, à filiis occiditur. Succeſſit Aſſaradon annis decem: itaque eius poſtremus annus fuit, annus Ezechiæ viceſimus quartus. Succeſſit Aſſaradoni Merodac: hic itaque regnauit annos quatuor ante Manaſſen.

XXVI. His poſitis mendacium fit manifeſtum. Nam in Iudith, Arphaxad debellatur anno Nabucodonoſoris duodecimo: qui annus ſi numeretur ab exordio regni Babylonici, incidet in quartum anni Manaſſé, ante Dioclem octauum, iuxta Euſebium, decimum quintum iuxta Funccium, ſexageſimum iuxta Genebrardum. Sin autem ſupputationem inſtituas ab imperio in Aſſyrios, tum annus duodecimus incidet in Manaſſæ octauum: id eſt, ante Dioclem iuxta Fũccium annis tribus: iuxta Genebrardũ quadraginta octo. Quæ quidem omnia ſunt abſurdiſſima. Iuxta Euſebium autem incidet in annum Dioclis quartum. Quî autem fieri poteſt, vt anno ſuo quarto ſpoliatus fuerit regno vitaque, qui tamẽ dicitur regnaſſe annos quinquaginta duos, Euſebio, ſaltem quadraginta Herodoto, teſte Gordono? Hæc Bellarmino fuerant expendenda.

XXVII. Quintum mendacium. Ad finẽ hiſtoriæ, ἐγήρασεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἑκατὸν πέντε ἔτη. Et paulò pòſt, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰουδὶθ καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν αὐτὴν ἡμέρας πολλάς. Latinè, *manſit in domo viri ſui annos centum quinque. In omni autem ſpatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Iſrael, & poſt mortem eius annis multis*. Hæc verò ſunt eiuſmodi, vt nulla ſupputatione conciliari poſſint cum Hiſtoriæ veritate. Ac primum quidem, ſi verbis hæreamus mordicùs, cùm Græcis, tum præcipuè Latinis, erunt anni illi centum quinque, non totius vitæ, ſed ſolius viduitatis. Quod & viſum Sixto Senenſi, *Vixit* (inquit) *Iudith. Philone teſte, annos centũ viginti quinque ex quibus centum quinque annis poſt liberatam à ſe patriam in ſancta viduitate perſeuerauit*. Qua ratione, ſi addas annos quindecim pacis poſt eius mortem, anni futuri ſunt centum viginti profundæ continuæque pacis in Iſraele. Quos nemo eſt, qui neget non poſſe conſtare. Quare hac parte noſtra prorſus cauſa ſuperior eſt. Quo enim iure deiicient nos de litera? Nã quod Gordonus textum neſcio quem emendatiorem citat, aſſerentem mortuam ætatis anno quinto, viderit vtrum Ieſuiticè dixerit. Certè nulla dum talis edita eſt, ne Sixtinorum quidem bibliorum.

XXVIII. Concedamus aliquid tamen de noſtro iure: permittamuſque vt non tam interpretentur, quàm errorem corrigant ſui codicis, quod fieri non debet in libro canonico. Demus annos numerari non viduitatis, ſed vitæ: atque ita cedamus totis annis viginti, vt ſint viduitatis octuaginta quinque, relinquentur adhuc anni centum pacifici: qui demõſtrari nullo modo poſſunt. Et quidem omnium minimè ſi ſequamur Genebrardum. Nabuchodonoſor enim anno ſuo decimo octauo excidit Hieruſalem. Quare ſi accidit hiſtoria anno eius decimo tertio, anni fuerint pacifici quinque, viderit que Iudith ipſa ſuam pacem captiuitate mutatam. Quid? quod Genebrardus ipſe notat ſtatim poſt eam cædẽ, Nabuzardanum miſſum aduerſus Iudæos? Toto etiam Cambyſis tempore Iudæi captiui fuerunt impedito effectu libertatis conceſſæ à Cyro, ad annum vſque Darij ſecundum.

XXIX. Sin autẽ imus ad Darium Hyſtaſpis: conſtat Iudæos ſemper in poteſtate fuiſſe regum Perſarum, adeò vt Nehemiam oportuerit veniam poſtulare ab Artaxerxe ædificandę ciuitatis, vt patet ex Nehemię ſecundo: prohibitum tamen paulò pòſt à Samballat, capite quarto. Sunt autem ab initio Darij ad initium Artaxerxis, anni duntaxat quinquaginta ſex: vnde ablatis tredecim, reliqui fiunt quadraginta tres. Quòd ſi magis placet Ochus: cũ conſtet à decimo tertio eius anno ad vltimum Alexandri Magni, annos eſſe tantùm quadraginta quinque & Alexandrum expeditionem ſuſcepiſſe in Iudæã:

patet

patet ne hac quidem via constare poſſe longiſſimam illam pacem.

XXX. Superest Bellarmini ſententia: Si incidit annus Merodaci decimus tertius in Manaſſæ nonum: mors igitur Holophernis acciderit ante Manaſſæ captiuitatem, quam Bellarminus conſtituit ad eius annum decimum ſextum. Quare anni tantùm ſeptem reſtarent pacifici. Sed demus erratum fuiſſe in numeris, accidiſſeque hæc negotia poſt Manaſſis captiuitatem: at certum eſt deſiiſſe pacem Iudæorum anno vltimo Ioſiæ, qui occiſus à Pharaone Necone rege Ægypti. Sunt autem ab initio Manaſſæ ad hunc Ioſiæ interitum anni non plures quàm octuaginta octo: quorum quinquaginta ſunt Manaſſis: duo Amonis, vnus & triginta Ioſiæ.

XXXI. Sed ab ea ſumma detrahendendum quidquid Manaſſis fuit adusque hanc Holophernis necem. Quantum id fuit? Non habemus in Scriptura notatum annum abducti Manaſſis: ſed Chronologia Iudæorum maior, quam Lanſé edidit, & ſequutus eſt Genebrardus, abductum docet anno ſui regni viceſimo ſecundo. Marianus Scotus annis quinque ſerius. Kimchi, teſte Genebrardo, nouiſſimos duntaxat quindecim concedit reſipiſcentiæ: cuius autoritati ſi deferamus, captiuitas erit producenda ad vſque annum quadrageſimum. Ita fient à libertate ad finem pacis anni quadraginta octo; aut paulò plus? Nec tamen fit veriſimile ipſo liberationis anno hoſtiliter Merodacum inuaſiſſe id regnum, cuius regem libertate recens donaret. Ne multis quidem pòſt annis: quandoquidem Holopherni populus fingatur ignotus. Quare nullo modo conſtare poteſt numerus centum annorum pacificorum: imò ne tantus quidem, vt vitam ipſius liberatricis exceſſerit.

XXXII. Hîc Sophiſtæ miri ſunt. Bellarminus deſcribit ſpacium ab Holopherne cæſo, ad obitum Iudith non maius eſſe annorum ſexaginta quinque. His addit annos ſeptem poſt eius obitum: ſic colligit annos ſeptuaginta duos profundæ pacis. Hos fluere à Manaſſis captiuitate, ad primum Ioachazi. Eam captiuitatem incidiſſe in decimum ſextum Manaſſis. Nam ſic triginta nouem Manaſſis, duos Amonis, vnum & triginta Ioſiæ, dare ſummam ſeptuaginta duorum. Gordonus Iudith anno ſuo quinquageſimo octauo Holophernem occidiſſe: ſuperſtitem ei annos quadraginta ſeptem. Annorum viginti fuiſſe eam pacem poſt eius obitum; adusque captiuitatem Babylonicam. Quare totam pacem fuiſſe annorum ſexaginta ſeptem.

XXXIII. Sed in his multa meritò reprehenduntur. Primùm, quòd anni centum quinque aſſeruntur non viduitatis, ſed vitæ: quod nos quidem potuimus gratis concedere: ſed non illi quaſi ſuo iure aſſumere. Sed *ſic* (inquit Bellarminus) *intelligi debet quod habetur de numero annorum Iudith in fine libri, vt clarius colligitur ex textu Græco.* Imò (inquam) non debet. Verba enim contrà ſunt Latina, *Manſit autem in domo viri ſui annos centum quinque.* Alioquin ſequeretur manſiſſe in domo viri ſui, inde a prima natiuitate, quod abſurdiſſimum. Verba autem Græca ſunt, *ἐγήρασεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἔτη ἑκατὸν πέντε.* *Conſenuit in domo viri ſui, centum quinque annis*: quæ eundem ſenſum efficiunt; niſi penitus ineptè ſcripta ſunt. Itaque non tantùm Sixtus Senenſis, ſed etiam Stapletonus conſentit.

XXXIV Secundò, quis ferat Iudithæ tribui annos quadraginta, aut etiam quinquaginta cum Gretſero, aut denique quinquaginta octo cum Gordono? Nam historia deſcribit eximiam formâ, *θαυμάσια τὸ κάλλος σφόδρα, impensè mirabili pulchritudine,* capite decimo: ſed etiam duodecimo, puella appellatur: & quidem à Bagoa Eunucho earum rerum haud ignaro, *Μὴ ὀκνησάτω ἡ παιδίσκη ἡ καλὴ αὕτη ἐλθοῦσα πρὸς τὸν κύριόν μου, Ne vereatur bona puella introire ad Dominum meum.* Vt Geneſeos trigeſimo quarto Dina filia Iacobi, *Dixit Sichem ad Hemor patrem ſuum, his verbis, Accipe mihi puellam hanc in vxorem.*

XXXV. Hunc nodum ſoluit Bellarminus, ea ætate adhuc potuiſſe eſſe pulcherrimam, indicarique ab Aſſyriis puellam propter incredibilem pulcritudinem. Addit Gretſerus potuiſſe eſſe pulcherrimam partim naturali, partim diuinitus indita forma. Nam ne nunc quidem eſſe inſolens. C Conſueuiſſe autem puellas appellari mulieres, ab eis qui blandiri volunt: atque adeò ipſam Iudith appellaſſe ſeipſam *παιδίσκην* per demiſſionem.

XXXVI. Aſt ergo, non negauerim conſeruari potuiſſe pulchritudinem: ſed ſuo modo; hoc eſt, non abſolutè, vt fuerit omnium omnino pulcherrima: ſed *κατά τι*, nempe pro ætate. Quomodo habemus, Geneſeos duodecimo, Saram pulchram Noui, inquiebat Abraham, *quòd pulchra ſis mulier.* D Cyrillus Glaphyrorum tertio, eo capite, quod eſt de Abraham & promiſſo Iſaac, *γυνὴ ἦν τὴν ὥραν ἐκπρεπεστάτη, λίαν ἀξιάγαστος, mulier erat ea ætate elegantiſſima & formoſiſſima,* ſed mirabilem fuiſſe eius formam non legimus. Itaque hîc miracula Sophiſtæ coguntur comminiſci, quæ in promptu habent ſemper, vt non ſæpiùs olim in ſcena, Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. Otioſè: vnde enim probant? Nam quod ex capite decimo proferunt, contuliſſe illi Dominum E ſplendorem, primò miraculum nullum deſignat: nam Deus confert etiam naturalem formam. Deinde Græcè eſt aliter, *ἐκαλλωπίσατο σφόδρα εἰς ἀπάτησιν ὀφθαλμῶν ἀνδρῶν ὅσοι ἂν ἴδωσιν αὐτήν, Ornata eſt valdè in deceptionem virorum, quicunque vidiſſent eam:* quæ verba non vllum Dei miraculum, ſed magnum ingenij muliebris artificium notant.

XXXVII. Solere, quæ annorum ſunt quinquaginta, videri pulcherrimas, fortè verum: ſed in aulis, vbi variis artibus etiam edentulæ for- F mam mentiuntur: Sed mulierem pietatis auſteræ, viduam, defunctique mariti deſiderio tabeſcentem, magnum aliquid præſtent Ieſuitæ, ſi noſtri ſeculi perſuadeant Bagois, eas eſſe regum delicias.

XXXVIII. Puellas appellari mulieres ab adblandientibus, haud ita difficile crediderim aſſirmantibus Ieſuitis: ſed à Bagois appellari, & apud principes, quibus non niſi ob exquiſitiſſimas voluptates ſubminiſtrandas, ſunt grati, vix credent G qui aulicos mores norint. Nam quòd ſe ipſa *παιδίσκην* dixerit, facile video non ætatem aut formam laudaſſe, ſed conditionem profeſſam eſſe, quaſi famulam principis, quod nomen etiam decrepitas deceat.

XXXIX. Tertiò, captiuitas Manaſſis, audaciùs, quàm ſolidiùs confertur in annum deci-

mum ſextum. Cur enim? *Conſtat* (inquit) *initio regni eam captiuitatem incidiſſe.* Conſtat? vnde autem? *Ioſephus annotauit libro decimo antiquitatum capite quinto.* Imò Ioſephus profectò nihil habet eiuſmodi: nec magis quàm Scriptura tempus deſignat huius captiuitatis. At quanta Ieſuitæ autoritas eſt, vt eius nudis coniecturis abduci nos patiamur ab iis autoribus, quos paulò antè citaui?

X L. Gretſerus arripit illud, Ioſephi, νέος ὤν. Notat enim Ioſephus filium Manaſſis imitatum eſſe patris nequitiam, ὅτος (inquit) μιμησάμενος τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα, ἃ νέος ὢν ἐκεῖνος ἐτόλμησεν, ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων οἰκετῶν, ἀνῃρέθη, *Hic imitatus opera patris, quæ iuuenis cùm eſſet, aggreſſus erat, inſidiis ſuorum occidit.*

X L I. Reſpondeo, his abuti Gretſerum Ioſephi verbis. Primò enim, ſignificari initium regni, quæ Bellarmino opus erant, nihil eſt quod cogat. Nam νέος Græcis, & Latinis iuuenis, totam illam ætatem deſignat, quæ prætergreſſa pueritiam ſenectutem pertingit, apta veneri, bello, rebúſque gerendis. Ariſtoteles capite vndecimo tertij ad Nicomachum, Πᾶς γὰρ ἐπιθυμεῖ ὁ ἐνδεὴς ξηρᾶς ἢ ὑγρᾶς τροφῆς. ὅτε δ' ἀμφοῖν καὶ εὐνῆς φησὶν Ὅμηρος, ὁ νέος καὶ ἀκμάζων. *Concupiſcit cùm indiget quiſque ſucci, humidive cibi, vel vtriuſque & concubitum, vt (inquit Homerus) videlicet iuuenis & vigens.* Lycurgus apud Plutarchum τοὺς γέροντας iuber dicere ἄμμες πόκ' ἦμες ἄλκιμοι νεανίαι, *Nos olim fuimus robuſti iuuenes.* Auguſtinus de tempore ſermone ducenteſimo triceſimo ſeptimo, *Qui pueri venerunt prima hora ſe adductos putent: qui adoleſcentuli tertia: qui iuuenes ſexta: qui grauiores nona: qui decrepiti, vndecima.* Ordinem nota. Iuuenes medij; poſt pueros & adoleſcentes: ante ſenes & decrepitos. Appianus Ibericis ἐπέμφθη Κάτων νέος ὢν πάμπαν, *miſſus eſt Cato*, videlicet in Hiſpaniam ad bellum gerendum, *prorſus adhuc iuuenis.* Liuius paſſim ex iuuentute conſcriptos exercitus narrat: Et diſertè libro tertio Decadis primæ, *Quicunque ætate militari eſſent armati cum cibariis in dies quinque coactis, valliſque duodenis, ante Solis occaſum Martio in campo adeſſent: quibus ætas ad militandum grauior eſſet vicino militi, dum is arma appararet, vallúmque peteret, cibaria coquere iuſſit. Sic iuuentus diſcurrit ad vallum petendum.* Audin' manifeſtè iuuentutem ætatem militarem? Oecumenius in prioris ad Corinthios ſeptimum: Νεανίας ὢν ἔτι τῆς κλήσεως ἠξιώθη, *Cùm eſſet adhuc iuuenis, vocationis honorem accepit*: de Paulo loquitur ad Apoſtolatum vocato.

X L I I. Verùm id, opinor, neque difficile, neque obſcurum. Veſtiùs termini iuuentutis inquirentur. Atque initium quidem non ambiguum ab extrema pueritia, primáque pube, circiter annum decimum quintum Liuius Decadis tertiæ libro primo, *Auxit pauorem conſulis vulnus periculúmque intercurſu tum primum pubeſcentis filij propulſatum. Hic erat iuuenis, penes quem perfecti huius belli laus eſt.* Libro quinto, *Filium Gala Maſaniſſam habebat ſeptem & decem annos natum: ceterum iuuenem ea indole, vt iam tum appareret eius regnum opulentius, quàm quod accepiſſet facturum.* Tacitus Annali tertio, *Neronem e liberis Germanici iam ingreſſum iuuentam.* Et pòſt: *Germanici ſtirpem iam puberem.* Octauius Diui Iulij filius, annos natus octodecim, cùm cæſus Cæſar, νέος vocatur apud Plutarchum, ὁ νέος ἀφικόμενος Καῖσαρ εἰς Ῥώμην, *Iuuenis Cæſar Romam aduenit.* Sic Halicarnaſſeus libro ſecundo, agens de Romulo, Νέος δὲ κομιδῇ παντάπασιν ἦν ὅτε τῆς ἡγεμονίας, ὀκτωκαιδεκαέτης, *admodum iuuenis ad principatum euectus eſt natus annos octodecem.* Nec opinor probandum pluribus quòd neque vllus, quod ſciam, vocat in controuerſiam: neque nobis tanti eſt. Tantùm noto hoc ipſum pubis initium, adſcribi interdum pueritiæ. Liuius Decadis tertiæ libro quarto, puerum vocat Hieronis filium, *qui erat quindecim tum fermè annorum:* quem tamen ſtatim iuuenem dictitauit Andronodorus.

X L I I I. Ab hoc initio quantum ſpatium? Nam id maioris ad rem noſtram momenti. Iſaacus Caſaubonus exercitatione triceſima quinta in Apparatum Baronij, docuit νέων καὶ νεανίας porrigere ſe ſupra annum triceſimum. Verè & ſed eruditer; Certum enim etiam vltra quadrageſimum: denique ad quinquageſimum vſque, id eſt ſenectutis limen. Hannibalem tradunt anno ætatis ſexto & viceſimo factum Imperatorem, & notauit Acciaiolus in eius vita. De eo, ſic anno apud Liuium Decadis tertiæ primo, *Hunc iuuenem furiam, facémque huius belli odi ac deteſtor:* annus tamen minimum duobus poſt imperium acceptum: obſidebat enim Saguntum poſt ſubactos Olcadas, Vaccæos, Carpetanos. Quin anno pòſt, iamque ſuperatis Alpibus, Scipio Scipionis Africani pater, *Fortiſſimum iuuenem* nominat anno ætatis vndetriceſimo, aut circiter. Nam geſto in Italia bello annos octodecim rediit in Africam anno ætatis quadrageſimo quinto apud Polybium libro decimo ſexto. Gregorius Niſſenus in vita Macrinæ, Naucratium deſcribit anno ætatis viceſimo ſecundo tranſiiſſe πρὸς τὸν μονήρη καὶ ἀκτήμονα βίον, ad vitam monaſticam: & in ea peractis annis quinque, denique mortuum: οὐδενὸς τῶν συνήθων καὶ γνωρίμων ἐπαγαγόντος τῷ νέῳ τὸν θάνατον, *nullo conſueto cognitóque caſu iuueni mortem inferente.*

X L I V. Hanc verò ætatem, vt non procul abeſſe ſcias ab initiis iuuentutis, aut certè procul ab initio ſenectutis. Non tantùm Scipio Africanus, qui Annibale ingreſſo Italiam tum primùm pubeſcens dictus à Liuio, idem libro ſecundo Decadis tertiæ dicitur *admodum adoleſcens. Omnium conſenſu* (inquit Liuius) *ad P. Scipionem admodum adoleſcentem & ad App. Claudium ſumma imperij delata eſt.* Sed etiam apud Appianum Ibericis, Κορνήλιος ὁ Σκιπίων, νέος μὲν ὢν κομιδῇ, τεσσάρων γὰρ καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἦν, *Cornelius Scipio iuuenis erat admodum: quatuor enim & viginti annorum erat.* Admodum (inquit) iuuenis: qui tamen propiùs aberat à trigeſimo, quàm à pubis initio. Imò adeò vt magis noris annum trigeſimum longè abfuiſſe à ſenectute, obſerua dictos ea ætate viros, valde iuuenes, κομιδῇ νέους. Habes apud Polybium libro decimo quinto Scipionem illum ab Hannibale audientem κομιδῇ νέος, pridie eius diei cùm Carthaginenſes vicit poſtremo prælio. Et libro decimo ſeptimo de Tito Flaminio: Νέος ἦν κομιδῇ. πλείω γὰρ τῶν τριάκοντα ἐτῶν οὐκ εἶχε, *iuuenis admodum erat: nam annorum triginta maior tum non fuit.* Quæ ſanè phraſis abſurdiſſima, ſi is annus eſſet iuuentutis aut extremus, aut propè extremum.

X L V. Sed hæc deinceps diſertiora, Liuius libro quadrageſimo, *Perſeus iam triceſimum annum agens:*

agens: Demetrius quinquennio minor; medio iuuentæ robore ille, hic flore. Irenæus libri ſecundi capite triceſimo nono, *Triginta annorum ætas, prima indolis eſt iuuenis: & extenditur vſque ad quadrageſimum annum.* Liuius primæ Decadis libro nono, Alexãdrum non tantùm iuuenem dicit, *Non intelligunt,* (inquit) *ſe vnius hominis res geſtas: & eius iuuenis, cũ populi iam octingenteſimum bellantis annum conferre*: ſed etiam adoleſcẽtem mortuum, *Adoleſcens in incremento rerum nondum alteram fortunam expertus, deceſſit*: qui tamen annus eius fuit ætatis triceſimus tertius: ſi quidem anno viceſimo regnum à patre ſuſcepiſſe teſtatur Plutarchus: rebus autem ab eo geſtis ætatem annorum tredecim aſſignat idem Liuius. Apud Tacitum Annalium ſecundo, cùm Germanicus dixiſſet, *ſe intra iuuentam prææmaturo exitu rapi,* paulò pòſt ipſe Tacitus comparans Alexandro, *vtrumque haud multum triginta annos egreſſum, ſuorum inſidiis* occidiſſe. Rurſus Liuius Decadis quartæ libro tertio, *Erat trium fermè & triginta annorum Conſul Flaminius, & cùm robur iuuentæ, tum gaudium ex tam inſigni gloria fructu vires ſuppeditabant.* Apud Plutarchum Philopœmen anno triceſimo *μειράκιον* dicitur. Eidem Plutarcho Pompeius dicitur annorum trium & viginti, cùm ad Sullam venit coacto exercitu Conſſ. Cn. Aufidio Oreſte, P. Cornelio Lentulo Sura, aſt ſedecim poſt annos, ideoque anno ætatis vndequadrageſimo Conſſ. C. Calpurnio Piſone, M. Acilio Glabrione, miſſus ad bellum Pyraticum, ipſe ſeſe iuuenem appellauit apud Dionem Caſſium libro trigeſimo ſexto, cùm apud populum id oneris quaſi deprecaretur, *μὴ γὰρ ὅτι νέος ἔτ' εἰμὶ λογίζεσθε*, *Neque id vos attendite, me eſſe iuuenem.* Dionyſius Halicarnaſſeus extremo libro ſecundo, *ἡγεμονίαν τὴν Ῥωμαίων παρέλαβεν ἀρξάμενος νέος ὤν*, *Regnum Romanorum iuuenis adeptus eſt* Numa. Quo ergo ætatis anno? *Βιώσας μὲν ὑπὲρ ὀγδοήκοντα ἔτη, βασιλεύσας δὲ τρία καὶ τεσσαράκοντα*, *Exceſſit annum vitæ octogeſimum, regnauit quadraginta tres*, fuit ergo iuuenis anno duodequadrageſimo, vel ampliùs.

X L V I. Itaque nihil eſt quod cuiquam mirum videatur; quòd Actorum ſeptimo Paulus *νεανίας* dicatur, qui tamen paulò pòſt ab Anania capite nono, vir: Et quidem computante Baronio, Anno trigeſimo ſexto, annorum triginta quatuor. Quanquam hinc cùm Baronius, tum Lorinus occaſionem ſumpſit, *τὸν νεανίαν* interpretandi metaphoricè, validum, robuſtum, ac audacis, ſtrenui, acriſque ſpiritus hominem: quaſi aliter non poſſent conciliari Vir, & Iuuenis. Cùm tamen certum ſit & viros eſſe eos, qui attigiſſent annum triceſimum: & tamen iuuenes aliquot poſt quadrageſimum. Simile exemplum lege apud Halicarnaſſeum libro nono, vbi Publius Volero appellatur *νεανίας καὶ ἰσχυρός ἀνήρ*, *vir ætate ferox & viribus.* Et paulò pòſt *νεανίσκος*.

X L V I I. Ne tamen iſtum quis putet iuuentæ ſummum terminum; Halicarnaſſeus libro quarto docet Tullio rege inſtituente diſcretos fuiſſe *τοὺς ὑπὲρ τετταράκοντα καὶ πέντε ἔτη γεγονότας ἀπὸ τῶν ἐχόντων τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν*, *eos qui ſuperaſſent annum quintum & quadrageſimum, ab iis quibus eſſet ætas militaris*, quam ætatem ſolenne fuit iuuentutem appellari. Sed & Liuius libro tertio quintæ Decadis, cùm Coſs. queſti eſſent ad delectum vocatos Iuniores non reſpondere; narrat Cenſores præter commune omnium ciuium iuſiurandum hoc addidiſſe, *Tu minor annis ſex & quadraginta es, tuque ex edicto C. Claudij, Tib. Sempronij Cenſorum ad delectum prodito: & quotieſcunque delectus erit, quem hic Cenſores magiſtratum habebunt, ſi miles factus non eris, in delectu prodibis.* Æſchines contra Timarchum, cùm vocem præconis expreſſit, *Τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότων*, *Quis vult concionari, qui quidem annos quinquaginta ſit ſupergreſſus?* Et poſt hos reliquis licuiſſe promiſcuè in medium prodire, rationem inſtituti reddit, vt priores partes concederentur iis, qui prudentia præſtarent, *ἅμα δὲ καὶ τοὺς νέους διδάσκων αἰσχύνεσθαι τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ μετ' ἐκείνους πράττειν, καὶ τιμᾶν τὸ γῆρας*, *Simul etiam doceret reuereri ſeniores, omniaque facere poſt eos, atque in honore habere ſenectutem.* Vbi vides *τοὺς νέους* dici, qui non ſuperaſſent annum quinquageſimum. Quid plura? Plutarchus diſputans vtrum ſeni ſit gerenda reſpublica, ſenum exempla nulla recenſuit non ſupra eum annum: atque adeò minimu natu Sophoclem annis quinque ſuperiorem, *ᾠδὴν Ἡροδότῳ τεῦξεν Σοφοκλῆς ἐτέων ὢν πέντ' ἐπὶ πεντήκοντα*, *Sophocles Herodoto oden compoſuit annos natus quinque & quinquaginta.*

X L V I I I. Quid ergo promouit aut Bellarminus aut Greiſerus? Nam quæ ſcelera Manaſſes admiſit ante annum quinquageſimum, dici potuit à Ioſepho iuuenis feciſſe. Inchoauit autem regnum puer anno duodecimo, produxit ad quinquageſimum quintum, id eſt, ætatis ſexageſimum ſeptimum, cùm annos ſeptendecim fuiſſet ſenex. Agnoſce ex ſimilibus locis. Taciti Annalium ſexto de L. Vitellio, *Bona iuuentæ ſenectus flagitioſa obliterauit.* At cuius iuuentæ? Audi, *Regendis prouinciis priſca virtute egit.* An prouinciæ tradebantur regendæ adoleſcentibus annorum ſedecim? Apage abſurdum. Conſul enim rexerat teſte Suetonio in eius vita. Sed & prouincias; non prouinciam. Et in ea Republica, in qua neceſſe fuit Scipionem natum annos viginti quatuor, legibus ſolui. Apud Appianum Mithridatis Fimbria ſenator additus Flacco miſſo in Aſiam viro *ἀπειροπολέμῳ*, *rei militaris imperito*, *ἀνὴρ τολμηρὸς ἐς στρατηγίαν*, *vir non contemnendæ autoritatis apud milites.* Is Fimbria Sullam rogauit *συγγνώμην τυχεῖν, εἴ τι νέος ὢν ἐξήμαρτεν*, *veniam ſi quid peccaſſet per ætatis imprudentiam*, id eſt, ad verbum, *Si quid iuuenis peccaſſet.* Cur non æquè nos Ioſephi mentem exprimamus in Manaſſe, mala iuuentæ ſenectutem religioſam obliteraſſe: obtinuiſſe veniam eorum quæ admiſiſſet iuuenis: & iuuentam tamen porrigamus longè vltra annum decimum ſextum, id eſt, primam pubem, quæ exiguo ſpatio, vix etiam nomine diſtet à pueritia? Incogitanter ergo Sophiſtis placuit initium regni Manaſſis: incogitanter annus ætatis puberſcentis, qui multò ſeriùs ſumi potuit: imò debuit.

X L I X. Enimuerò quis eſt tam bardus, tam ſtipes, vt non aduertat eò loci Ioſephum non de captiuitate loqui, ſed de ſceleribus Manaſſæ? At Bellarmino non ſcelera, ſed captiuitatem opus eſſe? Quid ergo ad rem? Etenim certum prius fuiſſe nequam, quàm captum: & quidem multò priùs nequam. Id ſcies, ſi attendas Dei *μακροθυμίαν*, in illum præſertim populum

ſi addas prophetas miſſos. Meminit enim Ioſephus, *Δι' ὧν ἐν ὀργῇ ἐπὶ τούτοις ὁ Θεὸς πέμπει προφήτας πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὸ πλῆθος*, Super iſtis iratus Deus, mittit Prophetas ad regem & populum. Quin etiam ſcelera ipſa pondus habent, *Ἀπὸ τῆς εἰς Θεὸν καταφρονήσεως ὁρμώμενος πάντας ἀπέκτεινε τοὺς δικαίους τοὺς ἐν τοῖς Ἑβραίοις. ἀλλ' οὐδὲ τῶν προφητῶν ἐφείσατο, ἀλλὰ καὶ τούτων δέ τινας καθ' ἡμέραν ἀπέσφαξεν. ὡς τῷ αἵματι ῥεῖσθαι τὰ Ἱεροσόλυμα*, *Ab ipſius Dei contemptu facto initio, quicunque inter Hebræos erant iuſti, crudeliter interfecit: ne à Prophetis quidem abſtinuit: quin horum nonnullos dietim iugulauit, ita vt ſanguine fluerent Hieroſolyma.* Vide primò, quod de contemptu Dei dicit, ſignificat quæcunque Scriptura particulatim enumerat ſecundi Regum viceſimo primo; excelſa ædificata, aras erectas, lucos conſtitutos, filium traductum per ignem, alia, quæ quomodo potuerint omnia conſieri ante annum decimum ſextum, quis explicabit? Sed & tot, tantæque cædes tam paucis annis, quomodo patrari? Et quidem ab eo, qui per ætatem non eſſet in ſua poteſtate, nedum potuerit tam imperioſè regnum adminiſtrare. Sume iam mihi calculos. Captiuus abductus multo pòſt tempore, quàm cœpit eſſe nequam: non potuit tam deſperatè eſſe nequam niſi magno natu, id eſt, longè vltra puerum. Et nega ſi potes malè, ſubductam Bellarmino temporum rationem, aſſignanti captiuitatem anno decimo ſexto.

L. Quartò, Inſulsè putatio ſit ab ipſo captiuitatis huius anno primo? Conſtat ex primo capite legatos miſſos à Nabuchodonoſore anno eius duodecimo: anno autem proximo ipſum Holophernem. At Bellarminus huoc annum decimum tertium refert ad decimum ſextum Nabuchodonoſoris, id eſt, Merodaci. Miſſi igitur legati fuerint ante ipſam captiuitatem: hanc autem captiuitatem oportuerit præcedere paucis menſibus hanc Holophernis expeditionem: quod eſſe ridiculum, eſt-ne quiſquam qui non videat?

L I. Primùm quis credat non fuiſſe vindicatam legatorum violationem prima expeditione cùm Manaſſes caperetur? Sed iam tunc Merodaco aliam fuiſſe in animo, & gemino labore voluiſſe id effici, quod vno poterat? Nam Holophernes diſertè miſſus dicitur ob eam cauſam. Deinde, quis credat intra paucos menſes duas ſuſceptas expeditiones, & tamen in ſecunda incognitum fuiſſe populum Iudæorum? Enimuerò, ne veriſimile quidem ſit illa eueniſſe durante regis captiuitate. Quis enim credat legatos miſſos impetrandi auxilij cauſa, ad eum populum, qui paulò antè eſſet bello victus: cuius Rex in vinculis eſſet apud ipſum Merodacum? Quis credat eum populum, eo ſtatu, auſum recuſare auxilia: auſum legatos violare eius regis à quo iam victus eſſet: eſſet rege proprio ſpoliatus?

L I I. Itaque inquirendum eſſet tempus quo Manaſſes detentus fuit. Aſt id ego quidem nuſquam legiſſe memini, niſi apud Ægidium Hunnium in hac ipſa controuerſia, aſſerentem hiſtoricis placere decennium: quod eſſet totum de ſumma detrahendum. Imò & biennium inſuper vt fingamus anno vndecimo Nabuchodonoſoris liberatum; deinde, vt eſt in textu, duodecimo legatos miſſos, victúmque Arphaxad: deci-

A mo tertio Holophernem cæſum: quæ qua ratione conciliari queant cum Bellarmini ſupputatione videre non poſſum.

L I I I. Sextum mendacium. Id bellum deſcribitur geſtum auſpiciis imperioque ſummi Sacerdotis. Capite quarto, *Sacerdos etiam Eliachim ſcripſit ad vniuerſos qui erant contra Eſdrelon, quæ eſt contra faciem campi magni iuxta Dothaim, & vniuerſos per quos via tranſitus eſſe poterant, vt obtinerent aſcenſus montium, per quos via eſſe poterat ad Hieruſalem,*
B *& illic cuſtodirent, vbi anguſtum iter eſſe poterat inter montes. Et fecerunt filij Iſrael ſecundùm quod conſtituerat eis Sacerdos Domini Eliachim.*

L I V. Hoc verò non ſit veriſimile. Nam politica poteſtas non fuit penes Sacerdotes, neque horum quiſquam rebus bellicis gerendis præfectus legitur. Tum autem perpetua fuit regum ſerie, & autoritas ante captiuitatem Babylonicam. Excepto, ſi fortè Manaſſis infortunio, cùm tamen bellis gerendis populus eſſet non aptus: & huic
C maximè. Poſt liberationem è Babylone, illuſtres fuerunt Zorobabel, & Nehemias, & Eſdras dum regnarent Cyrus, Cambyſes, Darius Hyſtaſpis.

L V. Reſpondet Bellarminus fortè hoc bellum incidiſſe in ipſam Manaſſis captiuitatem: & iccircò rege abſente per Pontificem negotia regni procurata fuiſſe. Fortaſſe etiam Regis mentionem non eſſe factam, quòd non acceſſerit bellum ad ipſam vrbem Hieruſalem, vbi rex erat.

L V I. Verùm quis tam rudis in diſputando vt
D non obſeruet hæc titubantis iudicij indicia, cauſam prodere? Fortè (inquit) ita fuit. At nos, fortè inquimus, haud ita fuit. Ergo aut falſum ſtatuit Bellarminus, aut incertum. Quanta igitur eſſe poteſt libri Canonici fides? Deinde captiuitatem Manaſſis diximus ineptiſſimum tempus aſſignari huic bello. Tertiò, quis dixit ad regis curam non pertinere, quæ in eo regno ſunt procul ab vrbe regia? Denique cur ſedes veriſimilior in Rege, quàm in Pontifice ſummo, qui
E tamen non ſolebat abeſſe Hieroſolymis? Atque adeò poſt victoriam, capite decimo quinto, dicitur veniſſe ex Hieruſalem in Bethaniam. Cur non rex potiùs? Repetamus ſubtilitatem. Non facta mentio regis, eo quòd non perueniſſet bellum ad vrbem. Eſto. Sed cur facta Pontificis, qui tamen ipſe erat in eadem vrbe?

L V I I. Gretſerus ex Serario quatuor cauſas docet. Primam, quòd Manaſſes, maximè ſub initium reditus, totus fuerit occupatus in cultu
F Dei, adeò vt penes eoſdem maneret adhuc regni adminiſtratio, qui captiuo eo rebus præfuerant. Secundam, quòd ſemper maxima fuerit apud Iudæos ſummi Pontificis autoritas, ſecundi Regum vndecimo. Deuteronomij decimo tertio, Numerorum viceſimo ſeptimo. Ioſephi contra Appionem ſecundo. Manaſſis verò tempore longè maxima, tum propter regis iam excellentiſſimam religionem, ac demiſſionem: tum propter communis boni vtilitatem, cùm vt magnarum
G rerum ſumma penes Eliachimum eſſet, populo ſecundiſſimo fieret: tum propter Eſaiæ de iſto Eliachimo prædictionem capite viceſimo ſecundo: poſtremò propter ſummam Eliachimi ſanctitatem, ſapientiam, rerúmque gerendarum induſtriam, & felicitatem. Tertiam, quia rex ſibi Hieroſolymam tuendam, mœnibus ac propugnaculis

gnaculis muniendam fortè ſuſcepiſſet : cæteram A prouinciam alus reliquiſſet. Quartam peculiarem literarum à Pontifice miſſarum: quòd earum argumentum eſſet non tantùm militare de montium faucibus occupandis, ſed etiam ſacrum & religioſum de precibus, ieiuniis, & ciliciis.

L VIII. Sed hæc omnia ſitum te'dolent literarij cubiculi, otioſámque ſophiſtarum imaginationem. Prima cauſa, primò aduerſatur Bellarmino, & Gordono; qui annos pacis putant ab ipſo anno capti Manaſſis. Quod ſi eſt, tum omnino neceſ- B ſe nondum reducem fuiſſe Manaſſen, nondum ita intentum pietati. Deinde abſurda eſt: quia non obſtat pietas etiam altiſſima, quominùs Reges ſuo fungantur officio: imò præcipit pietas altiſſima, vt ſuo fungantur officio. Niſi fortè Monachum regem ſomnient Sophiſtæ: qui ſceptro in aliquorum, pu à Ieſuitarum manus depoſito, ſeſe exoneratum voluerit. Habet etiam monſtroſum quiddam; Regem propter altiſſimam pietatem abſtinuiſſe bello: Pontificem Eliachinum adminiſtraſſe bellum: Re- C gem ſuæ dignitati tantùm non renuntiaſſe: Pontificem in alienam inuolaſſe. An quia Pontifex procul ab altiſſima pietate? Denique ſupponit hanc hiſtoriam accidiſſe paulò pòſt reditum Manaſſis: quod ij demum credituri ſunt, qui Ieſuitis cæcam obedientiam iurarunt: ſed quibus lollium nullum eſt cibus, ridebunt.

L I X. Sacerdotum autoritatem, quæ ſecunda cauſa erat, fuiſſe ſemper maximam, nemo negat: ſed in adminiſtrandis ſacris: nam in obeundis re- D gis muneribus, imò bellis gerendis, nemo docuit: Nec habent ſimile quicquam qui citantur loci. In ſecundo Regum Iojadas deſcribitur, aſſumpſiſſe centuriones, ac milites, pactúmque pepigiſſe. Quo ſignificatur non imperium, ſed quædam quaſi coniuratio, ſi in bonam partem coniuratio dici poteſt, & conſpiratio. Et quidem tunc temporis, cum nulla eſſet Regis autoritas: imò Rex adhuc cogeretur latere. Cùm hîc habeamus, ſi Sophiſtis credimus reſtitutum regem ſuo throno, & præ- E ſentem æquè ac Pontificem ipſum: qualem ſi Iojadas habuiſſet, næ ille ſui muneris res egiſſet.

L X. In Deuteronomij decimo tertio, non video equidem quid Serario commodum eſſe poſſit. Numerorum vigeſimo ſeptimo, putò illud; quod iubetur Ioſue egredi & ingredi ad verbum Eleazari ſacerdotis. Verum id nullum imperium erat tantùm oraculi reſponſum, *Pro hoc ſi quid agendum erit Eleazar ſacerdos conſulet Dominum.* Quo ſenſu legimus Iudicum decimo octauo: *Rogaue-* F *runt eum vt conſuleret Deum, & ſcire poſſent, an proſpero itinere pergerent.* Item viceſimo, Sed & primi Samuelis nono, *Olim in Iſrael ſic loquebatur vnuſquiſque, vadens conſulere Deum: Venite, & eamus ad videntem.* Sic viceſimo ſecundo Achimelec conſuluit pro Dauide Iehouam, & aliàs ſæpe.

L X I. In Ioſepho contra Appionem iſta legi, *Τί δ' ἂν κάλλιον, ἢ δικαιότερον γένοιτο* (nimirum *κατάστασις πολιτεύματος*) *τῆς Θεὸν μὲν ἡγεμόνα τῶν ὅλων πεποιηκυίας· τοῖς ἱερεῦσι δὲ κοινῇ μὲν τὰ μέγιστα διοικεῖν* G *ἐπιτρεπούσης· τῷ δὲ πάντων ἀρχιερεῖ πάλιν αὖ πεπιστευκυίας τὴν τῶν ἄλλων ἱερέων ἡγεμονίαν,* *Quæ poteſt eſſe vel elegantior, vel æquior ciuitatis conſtitutio, quàm quæ Deum conſtituit principem omnium: ſacerdotibus autem communiter maximas res gerendas mandat: at rurſus in alios Sacerdotes principatum ſummo Pontifici tradidit?* Hæc Ioſephus. In quibus de regia, de bello adminiſtrando, quid audiuerunt Ieſuitæ? Nam τὰ μέγιστα, cur non ſunt religioſa negotia, quibus in hominum vita nihil maius? Tum autem hæc ipſa μέγιστα non ſummis Sacerdotibus peculiariter demandata, ſed τοῖς ἱερεῦσι κοινῇ promiſcuè omnibus Sacerdotibus, quanquam non omnibus opinor regia autoritas. Denique ſummo, non niſi Sacerdotes alij ſubiecti.

L X I I. Nec in Manaſſis tempore maius momentum. Nam neque regis pietas, profundiſſimaque demiſſio ſignificat abdicationem munerum regiorum: nec communis boni vtilitas, regem arcet ab adminiſtrando bello. Et quod de ſecundiſſimo populo eſt, diuinatur à Ieſuitis. Nam cur non ſecundiſſimo populo fieret; vt rex, & quidem altiſſimæ pietatis rex publica adminiſtraret. Et Eliacimi ſummi Pontificis fabula eſt. Nec habent ex vllo loco, Eliacimi res tam benè geſtas, ſecundo regum: ſed tantùm legationem, neque hanc ei propriam, ſed communem duobus ei additis collegis. Denique deſcribitur ſanè fideliſſimus, piiſſimúſque: ſed belli peritus nuſquam.

L X I I I. De Hieroſolymis muniendis, rurſus diuinatio eſt. Et quidem contra illud pietatis μορμολύκειον, quo nobis perſuaſum iri ſperabant, regem dimiſiſſe curam belli: Nam hæc vnius vrbis munitio, cur minùs impediuit hanc partem, quàm reliquam regni curam? Sed veriùs, non ſibi conſtare ſomniantes, diuinantes Ieſuitas. Deinde illud repeto, non Manaſſen tantùm, ſed etiam Eliacimum fuiſſe Hieroſolymis.

L X I V. In quarta cauſa, obliti ſunt Ieſuitæ ieiunia publica indicta fuiſſe à regibus. Secundi Chronicorum viceſimo: prioris Regum viceſimo primo. Deinde diuinarunt de precibus, ieiuniis, ciliciis mandatum fuiſſe in literis illis Eliacim, quod eſt contra codicis fidem. Nam hoc caput ſeorſim deſcribitur, & poſt literarum argumentum.

L X V. Septimum mendacium. Capite quarto dicuntur filij Iſrael, qui habitabant in terra Iuda, timuiſſe à facie Holophernis, & miſiſſe in omnem Samariam per circuitum Ierico vſque ad occupandos montium vertices. At verò, qui potuit Iudæorum imperium admittere Samariam? Nam diſceſſerat à Iudæis paulò poſt Salomonis mortem, facta regni Iſraelitici caput: tum autem annis non paucis ante Manaſſen, venerat in poteſtatem Aſſyriorum, vt conſtat ex decimo ſeptimo capite ſecundi Regum. Obiecerat hoc mendacium Bellarminus, autoribus ſententiæ primæ: ſed diſſimulauit in ſua cauſa: admodum ſtupidè.

L X V I. Octauum mendacium, ex capite quinto, Achioris Holophernem docentis ſtatum Iudæorum. Verba ita habent in Græco contextu; *Καὶ ἕως οὐχ ἥμαρτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. ἦν μετ' αὐτῶν τὰ ἀγαθὰ, ὅτι ὁ Θεὸς μισῶν ἀδικίαν μετ' αὐτῶν ἐστίν· ὅτε δὲ ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ἧς διέθετο αὐτοῖς, ἐξωλοθρεύθησαν ἐν πολλοῖς πολέμοις ἐπὶ πολὺ σφόδρα· καὶ ᾐχμαλωτεύθησαν εἰς γῆν οὐκ ἰδίαν, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ἐγενήθη εἰς ἔδαφος, καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν ἐκρατήθησαν ὑπὸ τῶν ἐναντίων. καὶ νῦν ἐπιστρέψαντες ἐπὶ τὸν Θεὸν αὐτῶν, ἀνέβησαν ἐκ τῆς διασπορᾶς. ὃ διεσπάρησαν ἐκεῖ, κατέσχον τὴν Ἱερουσαλὴμ, οὗ τὸ ἁγίασμα αὐτῶν.* Quæ Latinè ita ſunt,

in editione Ariæ Montani, *Et dum non peccauerunt coram Deo ſuo, erant cum eis bona, quoniam Deus, qui odit iniquitatem, cum eis eſt. Quando autem receſſerunt à via, quam propoſuit eis, exterminati ſunt in multis prælus valde nimis; & captiui deducti ſunt in terram non propriam, & templum Dei eorum factum eſt in pauimentum, & ciuitates eorum captæ ſunt ab aduerſariis. Et nunc conuerſi ad Deum ſuum aſcenderunt de diſperſione, qua diſperſi erant illuc, & poſſederunt Hieruſalem, vbi ſanctuarium eorum.* Sed Vetus Interpres, vt in reliquo toto opere in multis pluſimum differt, ita hic paulò aliter habet, *Et vſque dum non peccarunt in conſpectu Dei ſui, erant cum illis bona. Deus enim illorum odit iniquitatem. Nam & ante hos annos cùm receſſiſſent à via, quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati ſunt prælijs à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti ſunt in terram non ſuam. Nuper autem reuerſi ad Dominum Deum ſuum, ex diſperſione, qua diſperſi fuerant, adunati ſunt, & aſcenderunt montana hæc omnia, & iterum poſſident Hieruſalem, vbi ſancta ſanctorum.* Ex quarum editionum comparatione, vt hoc obiter dicam, facilè inducor, vt credam corrigendum in Græco mendum: legendumque ἐξωλεθρεύθησαν ἐν πολλοῖς πολέμοις. ἐπὶ πολὺ σφόδρα, ᾐχμαλωτίσθησαν, vt reſpondeant his verbis Latini interpretis, *Nam ante hos annos*: Sicque ſenſus, non ita pridem abducti ſunt in captiuitatem. Sed hæc critica paululum abſcedunt ab inſtituto.

LXVII. Ceterùm, ex Achioris oratione colligimus, hanc hiſtoriam, ſi fuit hiſtoria, accidiſſe non tantùm poſt abductum populum in captiuitatem Babylonicam, ſed etiam poſt reditum ab eadem captiuitate: imò verò etiam poſt reſtauratum templum. Abductio accidit annis poſt initium Manaſſis circiter centum & decem. Reductio annis ſeptuaginta ſeriùs. Templi fundamenta iacta ſunt anno Zorobabelis tertio: ædificatio tamen turbata ad annum vſque ſecundum Darij Hyſtaſpis, qui fuit decimus octauus Zorobabelis, octuagesimus octauus captiuitatis, centeſimus nonageſimus poſt initia Manaſſis, Centeſimus quinquageſimus quintus, poſt obitum Merodaci. Quæ ſupputatio illos mouit, qui hiſtoriam referunt ad Artaxerxem Ochum, qui poſt Darij Hyſtaſpis obitum regnauit annis elapſis centum viginti. Quod ſi nequeant hæ res geſtæ referri ad Cambyſen, aut Darium, multò minùs ad eos qui præceſſerunt non tantùm conſtructionem templi, ſed etiam ipſius captiuitatis initium: quæ ſententia eſt Genebrardi, & Bellarmini.

LXVIII. Bellarminus negat hunc locum intelligendum de captiuitate Babylonica. Et argumentatur; Primùm, ſi ea intelligeretur, non dicerentur Iudæi exterminati à multis nationibus, ſed ab vna. Secundò, non dicerentur plurimi abducti captiui, ſed omnes: pauciſſimi enim remanſerunt relicti à Nabucodonoſore, qui ipſi paulò pòſt fugerunt in Ægyptum. Reſpondeo, hæc argumenta nihil efficere, quia ſunt à textu Latino duntaxat: nam in Græco, *non à multis nationibus* eſt, ſed *in multis bellis*: neque abducti plurimi, ſed indefinitè ᾐχμαλωτεύθησαν. Eſt autem Græcus textus, tum alibi correctior, & clarior, Bellarmino iudice: tum hoc loco plenior, & diſtinctior: quia non tantùm docet tunc Iudæos proſperè egiſſe, cùm non peccarunt, ſed etiam valdè afflictos fuiſſe, cùm receſſerunt à via Dei: quam oppoſitionem Latinus omiſit, priore tantùm expreſſo membro, ſecundo ſuppreſſo. Eſt autem oppoſitio non vtilis tantùm, ſed etiam neceſſaria. Non enim ſatis benè cohæret, ſi cùm dixeris Iudæos proſperè egiſſe cùm non peccarunt, ſtatim inferas, *Nam ante hos annos abducti ſunt in captiuitatem.*

LXIX. Sed quid illis fiet verbis, quibus aſſeritur templũ deſtructum, ἐγενήθη (inquit) εἰς ἔδαφος. Nunquam hiſtoriæ templum euerſum narrant ante Nabucodonoſoris tempora. *Illa* (inquit Bellarminus, *ſuppoſititia videntur: quandoquidem ſanctus Hieronymus, qui fideliſſimè tranſtulit ex Chaldæo ſermone in Latinum, nihil de euerſione templi in ſua editione poſuit.*

LXX. Quid autem (inquam) ſi detracta potiùs fuerunt è Latina interpretatione? Neque enim maior certitudo Latinæ, quàm Græcæ editionis. Et cùm valdè dubitent docti, an Latina ſit Hieronymi genuina, tum argumenta ſunt non inepta, quibus hic liber probetur non haberi ex editione Hieronymi. Primùm enim verſio videtur facta ex Græco, etſi non ſatis bona fide, multis additis, detractis, mutatis. Non poſſunt eſſe ex Caldæo iſta. Capite nono, *Percuties eum ex labiis caritatis meæ.* Decimo, *Vnxit ſe myrto optimo*: ſed ex Græco, corrupto tamen, vt ſolet, ex vicinitate vocum: vt lectum ſit ἀγάπης, pro ἀπάτης. Et μύρτῳ pro μύρῳ. Secundò ſtylus ſpurcus eſt, & ſordidus, qualis non ſolet eſſe Hieronymi. Initio capitis primi, *Ædificauit ciuitatem potentiſſimam, quam appellauit Ecbatanis*, ſexto caſu pro quarto, *Quod defenderet ſe de omnibus regionibus his.* Defendere pro ἐπιδυνάστευε phraſi noua & inepta. Capite ſecundo, *prædauit omnes filios Tarſis.* Et, *prædauit omnem locupletationem.* Tertio & quinto, *Exire in obuiam*, Quinto, *pœnituerunt*, octauo, *pœniteamus.* Vndecimo, *Nocuit virum.* Decimo ſexto, *nocuit eum.* Duodecimo, *Suade illam Hebræam.* Sexto, *Differint*, *tranſiet.* Octauo, *Et ego exeam.* Et alia nonnulla, quæ reperiuntur aliquando in iis libris, quos fatetur Bellarminus non haberi ex verſione Hieronymi. Capite ſexto ad finem, nominauit Eccleſiam, pro templo, ſiue loco ad quem populus conuenit: quòd certè nullo modo feciſſet qui librum vertiſſet ex Chaldæo.

LXXI. Gretſerus ex ſuo Serario, colligit alia ſuppoſitionis indicia. Vnum, quia ſæpius deprehenditur mendoſius Græcus contextus. Alterum, quia ad calamitatem exaggerandam coram homine prophano, & irato, ab homine prudente, multò magis iniecta mentio fuiſſet regiæ vrbis, non captæ modò, ſed & inflammatæ, dirutæ, ſoloque æquatæ, poſterioris Regum viceſimo quinto: Et poſterioris Paralipomenôn triceſimo ſexto.

LXXII. Reſpondeo ad primum, non tantùm ſæpè mendoſum eſſe textum Græcum, ſed etiam ſemper mendacem. Hoc enim nos contendimus, nihil niſi fabuloſum narrari. Sed Græci tamen autoritatem eſſe maiorem, quàm Latini, vtpote antiquiorem: Et quidem (ſi verum, quod Papiſtæ non poſſunt ſemel ſibi aſſertum, reuocare) confirmatam à Concilio Nicæno, cùm nondum in viuis eſſet Hieronymus, à quo ſe putant habere, ſi quid hîc habẽt dignũ fide: addo, cũ nemo

Chriſtia-

Chriſtianorum vidiſſet exemplar Chaldæum: fortaſſe ne Iudæorum quidem. Nam certè Iudæis ignorantiſſima hiſtoria eſt. Ad ſecundum, multo maiorem calamitatem indicari euerſa combuſtaque vrbe regia, quàm templo deſtructo, non tam facilè credetur Serario, Gretſero-ve. Cùm ſacra prophanis longè præſtent: adeoque ipſi Ethnici, cùm ſibi grauiſſimas ſignificarent bellandi cauſas, aras focoſque prætulerint.

LXXIII. Sunto igitur hæc verba legitima. Obmuteſcet-ne tandem Ieſuiticus Spiritus? Minimè B verò: Solennis enim pertinacia: Et cedere neſcia: Veritati quidem. Gretſerus ergo iterum ex Serario: Si ea verba pro legitimis defendantur, exponi poſſe de ſumma & extrema illa tépli vaſtatione, ſeu prophanatione, quam fecerat olim Manaſſes, ſecundi Regum viceſimo primo. Probat: primò, quia in iſta vaſtatione, verba Græca ſignificant manſiſſe vaſa, altare, & ipſam Dei domum: ſed eorum βεβήλωσιν ſiue [illegible] tantum fuiſſe. Deinde, quia non dicant vaſa, altare, templum reædificatum, ſed tantùm ἡγιασμένα, [illegible]ificata. Itaque concludit, illud [illegible] C [illegible], vel [illegible], quia magnę tépli partes, [illegible] ſolutæ, ſolūq; æquatę iacerent, vt colligitur ex [illegible] Regum viceſimo ſecundo: & poſterioris Paralipomenôn triceſimo quarto. Vel ſignificare templi ſanctitatem ita violatam, quaſi commune quoddam publicumque ſolum eſſet, quod omnium iam pedibus conculcaretur: vt diſcrimen ſit inter [illegible].

LXXIV. Mirum commentum! Imò miram D [illegible]! Quid enim iuuat tam magnificè, tam publicè [illegible] verba Græca? Significant, inquit, manſiſſe vaſa, altare, Dei domum: ſignificant duntaxat [illegible] ſignificant fuiſſe ἡγιασμένα. Itane? Atqui horum ſiue omnium, ſiue ſingulorum, ſi vel tenuiſſima [illegible] ſint in tota Achioris oratione, ſi vel apex, ſi [illegible]: ſi denique quicquam pictum fictum. [illegible]. Sed ſi ſint omnia ab ſumma audacia, ab extrema impudentia, quid expectandum amplius, vt omnibus dent pœnas audaciæ E impudentiæque?

LXXV. Prophanatum fuiſſe templum à Manaſſe, nemo negat: ſed eam prophanationem hîc [illegible]gendam nego: & doceo ab ipſo contextu. *Quando receſſerunt à via, quam propoſuit eis, exterminati ſunt in multis prælijs valde nimis: & captiui ducti ſunt in terram non propriam. & templum Dei eorum factum eſt in pauimentum: & ciuitates eorum captæ ſunt ab aduerſarijs.* Quis tam ſtipes eſt, vt non videat deſcribi vindictā [illegible] defectionem Iudæorum? Et vlciſ- F ci [illegible] non per ipſos Iudæos, quomodo aliquando ſolent peccata peccatis puniri: Sed per Iudæorum hoſtes. At ea prophanatio facta eſt à Manaſſe, Iudæorum non hoſte; ſed rege: facta ſecundiſſimo populo, qui abduci ſe paſſus à Rege in idololatriā. Quare quæcunque illa [illegible] eſt, ſiue [illegible], importuna eſt, nec quicquam habens ſolidi præter inane [illegible] cerebri Ieſuitici ſomniationem.

LXXVI. Hæc nos mendacia collegimus inſigniora. Sunt enim & alia minutiora per ſingulas G ſententias, quæ poterunt alij conſiderare per otium. Vnum addam ex capite octauo, de Iudith moribus; *Ieiunabat omnibus diebus vitæ ſuæ, præter ſabbatha, & Neomenias, & feſta domus Iſrael.* Capite duodecimo: *Baptizabat ſe in fonte aquæ.* Quæ pleno ore ſuperſtitionē redolent Phariſæorum: & Hemerobaptiſtarum, traductam Matthæi nono, & Ioannis ſecundo, at- A que alibi: nec habent quicquam veteris illius pietatis, quæ in Iudæis non corruptis exercebatur.

Cap. VIII.

De Mendacijs Maccabæorum.

I. SVperſunt Maccabæorum libri, in quibus etiam aliquot mendacia. B

II. Primum mendacium, ſecundi libri capite primo, *Anno centeſimo octogeſimo octauo, populus qui eſt in Hieroſolymis, & in Iudæa, Senatúſque & Iudas, Ariſtobulo magiſtro Ptolomæi regis, ſalutem & ſanitatem.* Iudas ergo ſcribit epiſtolam anno centeſimo octogeſimo octauo, proindéque erat in viuis: Tamen capite nono libri primi idem Iudas mortuus dicitur anno centeſimo quinquageſimo ſecundo: hoc eſt annis ante eam epiſtolam ſcriptam triginta ſex, quæ contradi- C ctio eſt manifeſta, ac proinde alterutra parte mendacium: vel etiam vtraque. Hîc varij varia reſpondent.

III. Sixtus Senenſis poſt Lyranum putat annos eius epiſtolæ ſupputari ab Aſſuero. At id Bellarminus refutat duobus argumentis: primo, quia toto libro annorum ſupputatio inſtituitur à Seleuci primo: non ſit autem veriſimile vnico tantùm loco aliam iniri rationem: ſecundo, quia ne hæc quidem ſupputatio ſuccedat, ſic inſtituta à Lyrano, vt ex D Aſſueri regno aſſumantur anni poſtremi viginti nouem, his addantur ſex Darij: & centum quadraginta octo regni Græcorum, fiet ſumma annorum centum octoginta octo. Quia in ſupputatione tres grauiſſimos errores admitti obſeruat: primum, quia è tribus illis numeris fit ſumma duntaxat centum octoginta trium: ſecundum, quia omittuntur anni nouendecim ab initio Alexandri ad regnum vſquē Seleuci: tertium, quia Aſſuerus ſit penultimus Rex Perſarum, ex Iudæorum ſomniis, qui tres tan- E tùm reges Perſas numerant. Ita confutatur Lyranus.

IV. Sed Sixtus Senenſis Iudam mortuum refert ad annum Seleucidarum centeſimum quinquageſimum ſextum. Et annum illum centeſimum octogeſimum octauum incidere in centeſimum quinquageſimum quintum, obſeruat. Sed iidem ſunt errores qui in Lyrano: & prętereà, cùm in primo libro, vt dixi, notetur Iudæ interitus ad annum quinquageſimum ſecundum, hic producitur ad quinquage- F ſimum ſextum. Ita ſi excuſatur liber ſecundus, primus arguitur mendacij.

V. Rupertus libro decimo de Victoria Verbi Dei capite decimo quinto: *Quis ille* (inquit) *Iudas fuerit non facile ex hiſtoriis poteſt agnoſci: niſi ſit ille Iudas Eſſæus genere, qui ſub illis temporibus exſtitit: qui nunquam in his quæ prædixit, mentitus eſt.* Refellit hanc Bellarminus coniecturam: quia non ſit veriſimile, cum ſenatu & populo in titulo literarum alium nominari, quàm principem: anno autem centeſimo octogeſi- G mo octauo, non Iudas ſed Ioannes Hircanus dux fuerit Iudæorum.

VI. Melchior Canus reſpondet, vitium eſſe in contextu non bene diſtincto. Hæc enim verba, *Anno centeſimo octogeſimo octauo*, pertinere ad finem præcedentis Epiſtolæ, quæ ſcripta eſt à toto populo Iudæorum duce Ioanne Hircano. Epiſtolam autem poſteriorem eam eſſe quæ in præcedēti ſignificatur

ſcripta anno centeſimo ſexageſimo nono. Bellarminus hoc probat inuentum Cani, addita autoritate codicum Græcorum. Sed quos illos codices intelligat ille viderit. Certè editio Antuerpiana, autore Aria Montano, nihil habet eiuſmodi: Latini autem codices omnes mirè conſentiunt, etiam qui poſt Concilium Tridentinum prodierunt, imò editio Gallica Louanienſium. Sed ne quidem nouiſſima Sixti quinti ſeorſum abit.

VII. Canus verò quid promouet? Nam ſi poſterior Epiſtola eſt Iudæ, mortui anno quinquageſimo ſecũdo, vel ſexto ſcripta tamẽ ſexageſimo nono; tum eadem ſequetur abſurditas, vt Iudas ſcripſerit anno poſt obitum ſuum decimo ſeptimo vel tertio. Ad hæc, cùm templum purgatum ſit anno quadrageſimo octauo, vt conſtat ex quarto capite prioris libri: quis credat anno demum ſexageſimo nono, hoc eſt, poſt annos vnum & viginti primum eius purificationis Iudæos Hieroſolymitanos, fratres ſuos admonuiſſe?

VIII. Secundum mendacium, eodem capite primo libri ſecũdi, narratio texitur, prorſus fabuloſa, in hanc ſententiam. Tum cùm Iudæi in Perſidem abducerentur, ſacerdotes ignem ſacrum abſcondunt in quodam antro: quò Nehemias poſt multos annos, cùm aliquos miſiſſet Sacerdotes, inuentus quidem nullus eſt ignis, ſed aqua quædam craſſa: quam cùm attuliſſent, aſperſáque inde fuiſſent ſacrificia ſole affulgente, ignis eſt conceptus. Deinde capite ſecundo: Hieremiam abſcondiſſe arcam & tabernaculum & altare, in ſpelunca, quæ incognita futura eſſet, donec populus congregaretur: quæ conſtare dicuntur ex ſcriptis Nehemiæ. Hìc primò, quid illud eſt, in Perſidem Iudæos fuiſſe abductos? Nam tempore Hieremiæ abductos conſtat in Babyloniam, indeque reduces tempore Eſdræ & Nehemiæ. Reſpondet Bellarminus Perſidem vocari, non ſolùm eam regionem, quę ſic dicitur, ſed etiam alias finitimas: vt libro primo, capite ſexto, nuncius, qui venit Babylonem ad Antiochũ, dicitur veniſſe in Perſidem. Et Chryſoſtomus homilia ſexta in Matthæum dicit Iudæos ex captiuitate Perſica liberatos.

IX. Et ſanè non poteſt aliter excuſari tanta hominis incogitantia, niſi aſſeramus Perſidis nomen longè lateque produxiſſe. Sed quid tum, ſi hoc à Ieſuita potuit ingenioſè excogitari? An propterea abſoluetur autor ille quiſquis eſt? Minimè verò: oportuit enim hominem actum à Spiritu Dei, vti Spiritus vocibus, non ſuis moroſè excogitatis ad poſterorum ingenia excrucianda, Ieſuitarum coram exercenda. Nunquam autem per ſcriptores Canonicos Spiritus Sanctus dicit abductos eſſe Iudæos in Perſidem; ſed in Babyloniam, quæ ad Perſas tum temporis nihil attineret. Cyrus enim primus eſt Perſarũ Rex, qui Babylonię imperarit, poſt eam deportationem annis ſeptuaginta. Imò verò locus è ſexto prioris Maccabæorum citatur falsò: neque enim dicitur nuncius veniſſe Babylonem, vt diſertis verbis Bellarminus aſſerit. Verba ſunt eius loci, *Et fugit inde, & abijt cum triſtitia magna, & reuerſus eſt in Babylonem, & venit qui nunciaret ei in Perſide.* Quis non videt diſtingui nominatim Babylonem à Perſide? Senſus eſt, Antiochum pulſum ab Elimaide, ingreſſum eſſe iter, vt rediret Babylonem, ſed antequam exiret è Perſide, hunc nuntium ad eum perueniſſe. Chryſoſtomus homilia ſexta in Matthæum ita ſcriptum relinquit, *Oportuerat eos (Iudæos) continuè ſentire, quantum*
A *ſibi eſſet additum dignitatis, de tanti ſcilicet natiuitate regis (Chriſti) qui Perſarum ad ſe regem ortu ſuo triumphante traxiſſet.* Et paulò pòſt, *Qui tamen ne ſic quidem in melius mutantur, cùm paulò antè captiuitate fuiſſent Perſica liberati.* At hìc apparet non intelligi captiuitatem Babylonicam: non enim dixiſſet Chryſoſtomus inde fuiſſe Iudæos liberatos paulo ante natiuitatem Chriſti, quæ à Cyri liberatoris Iudæorum initio quingentis atque eo amplius annis diſſita eſt. Multa verò Iudæos paſſos à Perſis poſt libertatem à Cy-
B ro conceſſam, ſub Cambyſe, Artaxerxe, atque aliis, docent hiſtorici.

X. Sed præterea res ipſa, quæ narratur, tota eſt fabuloſa; carens teſtimonio non tantùm Hieremiæ, & Nehemiæ, quorum tamen ſcripta allegantur, ſed etiam omnium Iudæorum: quorum nullus eſt qui tabernaculum & arcam poſt eam captiuitatem haberi dixerit. Altare autem quis credat fuiſſe conſeruatum, cùm conſtet nouum fuiſſe ædificatum à Nehemia, vel ipſo hoc teſte capite, *Nehemias*, inquit, *ædifi-*
C *cato templo & altari obtulit ſacrificia?* Ad hæc Hieremiã conſtat in carcere fuiſſe longo tempore vſque ad vrbis deſtructionem, ex capitibus trigeſimo ſeptimo & octauo eius prophetiæ. Capta autem vrbe templum ſpoliatum eſt, deinde incenſum.

XI. Sixtus Senenſis ad hęc negat ſcripta ſiue Hieremię ſiue Nehemię citari Canonica: ſed priuata duntaxat cõmentaria, nunquam relata in canonẽ. Eſto, inquam: etſi enim ſatis cruda ſit diuinatio: ſolaque nitens audacia, tamen per me quidem fides eſto pe-
D nes autorem. Ad reliqua, *Quid prohibet* (inquit) *hæc ante, vel in ipſo vrbis excidio hortatu Hieremiæ in carcere exiſtentis, à piis viris potuiſſe occultari? ſicut ipſa hiſtoriæ verba innuere videntur, cùm dicunt: Inuenitur in deſcriptionibus Hieremiæ prophetæ, quod iuſſit eos ignem accipere, qui tranſmigrabantur, vt ſignificatum eſt, & vt mandauit tranſmigratis.* Atqui non hęc tantùm ibi leguntur, ſed hęc etiam non multis verbis interiectis: *arcam iuſſit propheta diuino reſponſo comitari ſecum, vſque quo exiit in montem, in quo Moyſes aſcendit: & vidit hereditatem Dei: &*
E *veniens ibi Hieremias inuenit locum ſpeluncæ.* Quibus ſignificatur Hieremiam ita mandaſſe aſſumi ignem, nõ vt implerentur eius abſentis mandata: ſed vt ipſe rebus gerendis intereſſet: alioqui quomodo ipſe diceretur veniſſe in ipſum ſpeluncæ locum? quomodo cum arca eſſe comitata? Nam id eludere hoc prætextu, quòd ſoleat Scriptura id autori tribuere, quod per alios autoris iuſſu factum eſt, quis non videt ſignum eſſe obfirmatæ contumaciæ? Aut quod mihi è Scriptura, aut etiam aliunde exemplum adſerri po-
F teſt, vbi dicatur aliquis veniſſe, qui tamen alios duntaxat proficiſci iuſſerit?

XII. Bellarminus ergo vidit ſibi aliud quærẽdum effugium: & non fuiſſe ablatam arcam docet à Babyloniis, quia Hieremiæ quinquageſimo ſecundo inter ea quæ Chaldæi abſtulerunt, nullo loco numeratur. Potuiſſe autem abſcondi ab Hieremia, cùm ante, tum poſt ſpoliationem vrbis. Ante ſpoliationem tempore Ioachim, apud quem magnæ erat autoritatis: poſt eam autem, quia maximi fiebat à re-
G ge Nabucodonoſor.

XIII. Reſpondeo, non fuiſſe arcam delatam Babylonem, ſed direptam, vt habetur Ezræ quarto, capite decimo, *& arca teſtamẽti noſtri direpta eſt:* tum vnà cum ipſo templo incenſam. Reliqua conſtãt ex meris coniecturis: quæ aliis cõiecturis facilè infirmantur. Nam Ioachim ſucceſſorem habuit Sedechiam, à cuius initio ad captiuitatem vſque numerantur

anni

anni vndecim. Quis credat tanto ſpatio Iudæos fuiſſe abſque tabernaculo, arca & altari? Et ſi ea abſtuliſſet Hieremi[illegible], quis credat nunquam ei exprobratum fuiſſe, [illegible] certum ſit ipſo fatente Bellarmino, omnib[illegible] fuiſſe inuiſum? A capta autem vrbe, vſque ad incendium templi, ſpatium fuit tantùm menſis [illegible] vnius: Etſi autem mandarat Nabuchodonoſor ne quid noceretur Hieremiæ, tamē ne ipſe qui[d]em Hieremias dixit ſe in conſpectum regis veniſſe, vt ab eo quicquam poſſet aut poſtulare, aut obtinere. Nec rex ipſe venit Hieruſalem, quin ad eum Sedechias adductus eſt in Reblata: quare hæ Bellarmini coniecturæ facilè euertuntur.

XIV. Tertiò in eadem fabula promittuntur hæc omnia ita ab Ieremia abſcondita tandem manifeſtanda, cùm congregandi eſſent Iudæi: at hoc nunquam factum B[ellar]minus ait, non loqui Hieremiā de illa congregatione quæ fuit tempore Cyri, ſed vel de tempore nouiſſi[mo], p[ro]ximè ante diem iudicij, vel [illegible] de Chriſto in carne venturo. Ita ſemper contendunt Ieſuitæ neruos ingenij, non tam vt aliquid reſpondeant, quàm vt ne nihil dicant: [illegible] [Greek illegible]. Qu[illegible] verò, aut cui vſui tabernac[ulum] [illegible], in die iudicij? an veterum ſa[illegible] Iudæi? Abſurdum. Quod ſi Chriſti incarna[tionem] [illegible], quorſum pollicetur Hieremias locum [illegible], in quo illa erant abſcondita, manifeſtandum. A[illegible] qu[a]ndo f[ui]t, vel cui manifeſtatus? N[illegible] [Greek illegible], [Greek illegible] quemadmodum olim eleganter Iſocrates Sophiſtas mon[u]it.

XV. T[illegible] mendacium libro primo capite 6. mo[rtis] Antiochi Epiphanis narratur in hunc modū: Is [illegible] E[lymaid]em ciuitatem in Perſide deprædari [vellet], repellitur à ciuibus: eodemque tempore audit exer[citum] ſuum in Iudæa fœdè fugatum, rediens Bab[y]lonem incidit in morbum, vnde mortuus e[ſt] anno centeſimo quadrageſimo nono. Sed E lib[ro] [ſecun]do capite nono haud paulo aliter: Cùm ing[reſſu]s eſſet Perſepolim, velletque templum & ci[uitate]m opprimere, à ciuibus pellitur, audit quæ in Iudæa geſta ſunt, aggreditur iter, incidit in dirum do[lo]rem [vi]ſcerum, decidit de curru incitato, & vermes videt [e] corpore ebullientes: vnde in montanis moritur. Tertiò verò, ac multo aliter, capite primo [libri] ſecundi: Cùm in Perſidem profectus eſſet, N[anne]æ templum fraude occupaturus ſpe potiundi [the]ſauri, accidit vt ingreſſus id tēplum cum F pau[ci]s [ſui]s, [ob]ruſus lapidibus obtueretur, tum mēbratim diſcerperetur, denique caput truncatum foras ad ſuos prou[ic]eretur. Papæ! monſtrum hominis tribus locis ideoque ter mortuum! Babylone, in montanis, in templo Nanneæ: ſed idem facetum ac le[pidum], quòd poſt truncatum caput inciderit in mor[bum]. Hæc variè varij conciliare laborant.

XVI. [B]ellarminus, & Senenſis, negant Antiochū [occiſ]um in templ[o] Nanneæ ſignificari, capite primo libri ſecundi, ſed tantùm fugatum. *Non neceſſe eſt* G (inquit Bellarminus) *affirmare, illic eum interijſſe, vbi dicitur cecidiſſe: cecidiſſe enim dici poteſt, quoniam exercitus eius fuſus fugatuſque eſt, quemadmodum Geneſeos decimo quarto regem Sodomorum in prælio cecidiſſe narrat Scriptura diuina. & tamen paulo poſt eundem viuentem, & Abraha occurrentem introducit. Itaque Antiochus in eo, in quo dicitur cecidiſſe, quoniam exercitus eius cæſus percuſſuſque* A *fuerat, & ipſe turpi fuga elapſus, fortè etiam vulneratus, in ipſo itinere de curru cecidit, & paulo pòſt mortuus eſt.* At cadendi verbum eſt tantùm ex editione Latina: quā quis neget eſſe iudicandā è Græco contextu? Nam teſte Hieronymo hic liber Græcè primùm eſt ſcriptus, indéque in Latinū verſus. Sunt autem in Græco contextu alia verba quæ neceſſariò mortuum inferunt Antiochum: Nam illud, *Cecidit in templo*, eſt [Greek illegible], cōciſi ſiue occiſi ſunt. Magnum verò aliquid, & nouum docuit nos Ieſuita, B non occidi omnes qui cadant: cui vt [Greek illegible] perſoluamus, viciſſim admonemus, eum morem eſſe Scripturæ, vt neminem vnquam in prælio cecidiſſe dicat, non ibidem mortuum. Nam quod de rege ait Sodomorum, ſi locum diligenter legiſſet: aduertiſſet non dici cecidiſſe in prælio, ſed à prælio fugientem cecidiſſe in puteos quoſdam vbi latuerit, mortemque euaſerit, quod ex Lyrano in eum locum poterat diſcere.

XVII. Sixtus Senenſis: *Ex iſtis verbis* (inquit) C *non elicitur Antiochum fuiſſe occiſum, ſed lapidibus ſolummodo ictum: quod autem ſtatim ſub prædictis verbis adiungitur, Et diuiſerunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt, ad ſocios eius refertur, in quorum cæde cùm ſacerdotes nimium inſiſterent, Antiochus interim elapſus eſt.* Artificioſam hercle fabulam! Sed nos textum conſideramus. Græcè, [Greek illegible]. Ea quaſi propoſitio eſt hiſtoriæ, cuius D tum ſequitur explicatio. Narratur itaque Antiochū ſimulaſſe, velle nuptias inire cum Diana illa Nanæa, vt nomine dotis pecuniarum potiretur, quas Sacerdotes dolum dolo eludentes, repræſentabant, [Greek illegible]. Latina editio ſic habet, *Nam cùm in Perſide eſſet dux ipſe, & cum ipſo immenſus exercitus, cecidit in tē*E*plo Nanææ, conſilio deceptus ſacerdotum Nanææ. Etenim cum ea habitaturus venit ad locum Antiochus, & amici eius, & vt acciperent pecunias multas dotis nomine. Cúmque propoſuiſſent eas ſacerdotes Nanææ, & ipſe cum paucis ingreſſus eſſet intra ambitum phani, clauſerunt templum. Cùm autem intraſſet Antiochus, apertóque occulto aditu templi, mittentes lapides percuſſerunt ducem, & eos qui cum eo erant, & diuiſerunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt.* Ex hac narratione obſeruentur hæc primò, Antiochum cum paucis ambitū phani eſſe ingreſſum: F ſecundò eo ingreſſo clauſum fuiſſe templum: tertiò, lapidibus ipſum ducē, id eſt, Antiochum, fuiſſe fulminatum æquè ac reliquos: quartò, laceratis membris capita abſciſſa fuiſſe & foras proiecta. Quæ ſi mortem Antiochi negantur deſcribere, quid iam in loquendo perſpicuum aut etiam diſertum eſſe poteſt?

XVIII. Nam Antiocho ingreſſo cum paucis amicis, qui modus fuit elabendi? Canus reſpondet intelligendum, *non templum clauſum poſt ingreſſum du*G*cis, ſed cùm milites eſſent intra fani ambitum, vt ſi, exempli cauſa, dicamus in atrio, ſacerdotes clauſiſſe templum.* Quid hoc ſibi vult inquam? An tum clauſum eſſe templū, cùm adhuc Antiochus foris eſſet? Nam quid aliud ſit non video. At textus diſertè cōtradicit: qui græcè [Greek illegible]: Latinè, cùm ipſe ingreſſus eſſet intra ambitum phani, clauſerunt templum. Quod ipſum pecuniarum repræſentatarū

circumſtantia euincit: quis credat enim à ſacerdo- A tibus elatas extra templum? Sed notandum acumen Senenſis, qui cùm ingreſſum Antiochum videret non poſſe negari, elapſum dicit, tum cùm ſacerdotes nimis eſſent occupati in cæde ſociorum eius. At Græcè habetur *συνεκεραύνωσαν τὸν ἡγεμόνα*: quæ verba non tantùm proiectos lapides ſignificant, fulguris in morem, ſed non temere, aut in turbâ proiectos, quin potiùs certo conſilio in ipſum ducem, quẽ ſibi omnes pro ſcopo proponerent neglectis ferè aliis. Multo igitur rectiùs aliquis diceret, ſacerdotibꝰ in- B tẽtis in vnius cædẽ Antiochi, ſocios eius elapſos eſſe.

XIX. Vidit Canus non poſſe negari Antiochum occiſum. Itaque, *ne rimulas* (inquit) *quærere ad elabendum videamur, illa reſponſio & planior & verior eſt, cui hiſtoricorum grauium conſentit autoritas, non eundem eſſe Antiochum de quo primo capite, & de quo capite nono perhibetur: ſed ibi Antiochi magni mortem ſcribi, hic verò Antiochi Epiphanis.* At contrà Sixtus Senenſis & Bellarminus non tantùm aſſerunt eundem vtrobique eſſe Antiochum, ſed etiam diſertè hanc Cani ſententiam C impugnant. Comparemus ergo primùm hos inter ſe, vt eorum bellum proſit veritati. Tam igitur certum eſt vnum eundemque eſſe Antiochum, vt Sixtus Senenſis & Bellarminus, cùm contradicere non poſſent, maluerint negare altero loco eum ſignificari occiſum. Et rurſus tã certũ eſt vtroque loco ſignificari occiſum, vt cùm quæcunque opponũtur, videret eſſe tantùm rimulas ad captanda effugia, maluerit Canus aſſerere duos nominari Antiochos. Annon igitur magnificè triumphat veritas? D

XX. Sed Cani ſententia magnis argumentis impugnatur. Primum, ipſa templi ſpoliandi hiſtoria in Perſide exprimitur tum capite ſexto libri primi, tum capite primo & nono ſecundi. Et quidem nono ſecũdi deſignatur nomẽ vrbis Perſepolis, primi autẽ ſexto regio nominatur *ὅτι ἔστιν ἐν ἐλύμαις ἐν τῇ περσίδι πόλις ἔνδοξος*. Quæ verba in Latina editione exprimuntur in hunc modum, *audiuit eſſe ciuitatem Elymaidem in Perſide nobiliſſimam*: non rectè, ſi ciuitatem pro vrbe nominauit. Quod ſi eadem hiſtoria narra- E tur, cur non eædem perſonæ nominentur? Niſi fortè vtrumque Antiochum dicamus eandem expeditionem ſuſcepiſſe: Nam & Iuſtinus hiſtoricus libro trigeſimo ſecundo, & Strabo libro decimo ſexto, nonnihil ſimile narrant de Antiocho magno: veniſſe nimirum in Elymaidem ſpoliaturũ templũ, ibique eſſe occiſum. Templum tamen non Dianæ, ſed Belo Strabo tribuit: Iuſtinus Ioui Didymo. Et nihilominus rurſus Iuſtinus libro trigeſimo octauo eundem Antiochum occidiſſe narrat in prælio cõtra F Parthos. Ioſephus verò libro *ἀρχαιολογίας* duodecimo, capite 13. conſentit cum primo libro Maccabæorum. Adeò in vtramque partem propendent hiſtorici.

XXI. Sed vt demus vtrumque Antiochum voluiſſe idem templum ſpoliare, tamen non congruunt tempora. Nam hanc Epiſtolam Iudas Maccabæus ſcribit, & quidem addens nomen ſuum ad nomen Senatus, vt non potuerit tanquam priuatus ſcribere. Tempore autem Antiochi magni autoritatem ille nullam habebat: nam inter Magnum & G Epiphanem regnauit Seleucus Philopator annos duodecim. At ex ſecundo capite prioris Maccabæorum, Matathiam patrem Iudæ conſtat deceſſiſſe annis quatuor ad ſummum ante mortem Epiphanis, filio relicto qui rebus præeſſet, cùm iam annis nouendecim Magnus eſſe deſiiſſet. Ad hæc Antiochus in Nanneæ templo mortuus hoſtis erat acerrimus A Iudæorum, vt patet ab ipſo epiſtolæ initio, *De magnis periculis à Deo liberati magnificè gratias agamus ipſi, vt pote qui adu[illegible] talem regem dimicauerimus: ipſe enim ebullire fecit de Perſide eos qui pugnauerant contra nos, & ſanctam ciuitatem.* At Antiochus ille Magnus Iudæis nõ fuit hoſtis, ſed amicus potius: ſic enim legimus in Chronico Euſebij, *Antiochus Iudæorum erga ſe cognita voluntate magnis eos muneribus donat, & per epiſtolas crebris laudibus proſequitur.* Non poteſt ergo hæc epiſtola excuſari à mendacio.

B XXII. Supereſt vna Gretſeri ſtropha. Nam quod dicitur Antiochus mortuus Babylone in lecto capite ſexto libri primi: & peregrè in montibus, cùm in Iudæam tenderet capite nono libri ſecundi. Id ille tribus verbulis facillimè diluit: verè eſſe mortuum Babylone in lecto: & lethali morbo correptum in mõtibus, ex quo quia deceſſit, ideo mortuum dici in montibus. Sed hanc ſophiſticen verba non patiuntur. Nam priori loco: *Et mortuus eſt illic*, Babylone, altero autem, *Peregrè in montibus miſerabili* C *obitu vita functus eſt: transferebat autẽ corpus Philippus collactaneus eius.* Certè tã diſerta ſunt poſteriora verba, quàm priora: vt non minùs veriſimiliter potuerit Gretſerus interpretari, correptũ morbo Babylone, Et mortuum in montibus: quàm contrà. Sed ſi non mortuus in montibus, quorſum tranſlatio corporis?

XXIII. Quartum mendacium. Maccabæorum libro primo, capite ſexto: Antiochus Eupator exercitu collecto peditum centies, equitum vicies mille, caſtrametatur ad Bethſuram: Iudas mouet aduer- D ſus eum. Commiſſo prælio cadunt de exercitu regis ſexcenti: Iudæi hoſtium multitudinem non ſuſtinentes, ſubducunt ſe, & reuertuntur Hieruſalem. Rex capta Bethſura, inſequitur, ſed perſuaſus à Lyſia certis conditionibus pacem facit: póſtque ſtatim venit in poteſtatem Demetrij à quo occiſus eſt. At ſecundo libro, capite vndecimo Lyſias collectis octoginta millibus peditum, & equitatu vniuerſo, veniens aduerſus Iudæos caſtra poſuit ad Bethſurã. Iudas contra mouit, impetuque in hoſtes facto, oc- E ciſis vndecim millibus, totum exercitum in fugam vertit: ipſe Lyſias turpiter fuga elapſus tãto accepto incõmodo prudentior factus, pacem fecit. Rurſus capite decimo tertio, Antiochus proficiſcitur in Iudæã cum peditum millibus centũ & viginti, equitũ quinque, Bethſuramque obſidet. Iudas contra mouet: noctu impetum facit, interficit virorum quatuordecim millia, tota caſtra terrore implet, abit re bene geſta. Rex Bethſuram nihilominus vrget, tandem multis acceptis incommodis, obſidionem ſol- F uit, commiſit prælium cum Iuda, ſuperatus eſt. Inde accepta Philippi rebellione pacem facit cum Iuda & Iudæis. Hæc non tantùm diuerſa ſunt, ſed etiã contraria. Diuerſa, quia numerus militum ſemper eſt alius, millium primo cẽtum, ſecundo octoginta, tertio centum viginti. Equitum primo viginti, tertio quinque. Contraria, quia primò Bethſuram capit: at non deinceps. Rurſúſque primo amittit tantùm ſexcentos: at ſecundo vndecies mille: tertiò quaterdecies. Denique primo, paucis illis amiſſis, non tan- G tùm non ſuperatur, ſed potius ſuſtineri non poteſt à Iudæis, neceſſariò recedentibus: at ſecundò & tertiò magnificè vincitur. Eſt autem hiſtoria ſaltem quæ tertio loco narratur eadem cum ea quæ primo.

XXIV. Quintum mendacium. Libro primo capite ſeptimo, Demetrius occiſo Eupatore mittit Bacchidem in Iudæam, qui multis crudeliter occiſis, Alcimum cõſtituit, vt Iudææ imperaret: ad cuius

preces,

preces, ſecundo Nicanorem Demetrius mittit, qui A
doloſè Iudæ pollicetur ſe non pugnaturum, ſed venturum cum paucis, vt videret Iudæos. Venit igitur ad Iudam data acceptaque ſalute, ſed paratus tamē ad Iudam capiendum: quod cùm Iudas comperiſſet, cauit ne vltra ad eum veniret. Inde ventum ad prælium, in quo Nicanor ſuperatur: inde Hieroſolymam venit, poſtulatque ſibi tradi Iudam. Egreſſo ex vrbe, occurrit exercitus Syriæ: ſuperatur atque occiditur. Iam libro ſecundo, capite decimo quarto & decimo quinto, Nicanor cùm audiret omnia proſpera de Iuda, conſultius duxit ne armis cum eo experiretur. Pacem fecit datis dextetis: conſtituta etiam die, qua conuenirent in vnum locum. Sed Iudas è ſuis armatos diſpoſuerat locis opportunis, ne fortè ab hoſtibus repentè aliquid mali pateretur. Nicanor Hieroſolymis commoratur, nihil inique agit, copias dimittit: Iudam amat ex animo, cui fit autor ducendæ vxoris. His auditis Demetrius iratus, ſcribit, vt Maccabæum vinctum mitteret Antiochiam: quod Nicanor grauiter tulit, dolens ſe nihil læſum cogi ad pacta conuenta reſcindenda: opportunitatem quærit nihilominus perficiendi mandati; Iudas cauet ſibi: quod cùm Nicanor videret, præuentum ſibi dari: denique committit prælium, ſuperatur, occiditur. Contradictionis hæc ſunt capita. Primum, quod in ſecundo Nicanor deſcribitur agens bona fide: at primus liber teſtatur ab ipſo initio doloſè egiſſe. Alterum in ſecundo Iudas ſuos in inſidiis diſponit, at in primo ipſi hoſtes inſidiantur. Tertium, Iudas in ſecundo abſcondit ſe à Nicanore, poſtquam multis diebus moratus eſſet Hieroſolymis: at in primo id eueniſſe dicitur, antequam Nicanor ſignificetur veniſſe Hieroſolyma. Denique poſt id colloquium, antequam Nicanor poſtularet à Sacerdotibus ſibi Iudam tradi, liber primus prælium commiſſum teſtatur, indeque fuga ſe Hieroſolyma recepiſſe. At in ſecundo Nicanor nullo prælio facto, imò pace potius conſtituta Hieroſolyma venit.

XXV. Sextum mendacium, libro primo, capite quarto templum dicitur purgatum biennio ante mortem Antiochi Epiphanis poſt fugatum Lyſiam: At libro ſecundo capite decimo eadem purgatio recitatur poſt mortem eiuſdem & quidem biennio.

XXVI. Sixtus Senenſis, bis purgatum fuiſſe contendit. Quod tamen commentum meritò Bellarminus refellit. Enimuero quæ cauſa fuiſſet ſecundæ purgationis? Neque enim poſt primam iterum contaminatum erat. Et omnia, quæ primo libro facta dicuntur, ſecundo iterum referuntur.

XXVII. Bellarminus ergo mauult ſecundo libro narrari quidem poſt mortem Antiochi, non aſſeri tamen factam ijſdem eo tempore: ſed voluiſſe autorem abſoluere quæ de Antiocho dicenda erāt, tum redire ad Iudæos. Et poſſet non abſimile vero commentum hoc videri: ſed vnde illud biennium? A prophanatione, inquit Bellarminus. Nam prophanatū eſt templum anno centeſimo quadrageſimo quinto, & quadrageſimo octauo purgatum, poſt biennium exactum. Imò fefellerunt Bellarminum calculi, nam à die vigeſima quinta menſis Caſleu anni quadrageſimi quinti, ad eandem diem eiuſdem menſis anni quadrageſimi octaui, anni tres ſunt exacti. At falsò citauit Ieſuita Euſebium in Chronico, & Ioſephum capite vndecimo libri decimi ἀρχαιολογίας, quaſi ſcriberent templum repurgatū tertio anno à prophanatione, id eſt poſt biennium iam exactū. Nam

contra potius vterque ſcripſit poſt triennium, hoc eſt tribus exactis annis: Ioſephi verba ſunt, ἔτυχε δὲ ταῦτα κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκείνην γενέσθαι, καθ' ἣν μετέπεσεν αὐτῶν ἡ θρησκεία εἰς βέβηλον καὶ κοινὴν συνήθειαν μετὰ τριετίαν. Hoc eſt Rofino interprete, *Hæc autem facta ſunt poſt tres annos, eodem die, quo mutata eſt eorum religio, ad prophanam idolorum conſuetudinem.* In Euſebij Chronico ita legimus, *Iudæorum dux Iudas, qui & Maccabæus, filius Matathiæ, Antiochi duces de Iuda expellens & templū ab idolorum imaginibus emundans patrias leges poſt triennium ſuis ciuibus reddidit.*

Atque hactenus de argumento quarto, quo oſtendimus partes Eſteræ, & Danielis, libroſque Tobit, Sapientiæ, Iudith, Baruc, & Maccabæorum, quia ſcatent mēdaciis, indigna eſſe autoritate Canonica.

Cap. IX.

Anij libri reiecti ſint ab Eccleſia Iudaica.

I. ARgumentum quintum. Qui libri ab Hebraica Eccleſia reiecti ſunt inter Apocryphos, ij non poſſunt eſſe in Canone Veteris Teſtamenti. At hi libri, hæque librorum partes omnes inter Apocryphos reiectæ ſunt ab Hebraica Eccleſia. Ergo non poſſunt eſſe in Canone veteris teſtamēti.

II. Minor probatur his teſtimoniis. Ioſephus ergo ipſe Iudæus contra Appionem libro priore, qui etiam citatur ab Euſebio hiſtoriæ libro tertio, capite decimo iuxta diſtinctionem Græci codicis, οὐ μυριάδες βιβλίων εἰσὶ παρ' ἡμῖν ἀσυμφώνων καὶ μαχομένων, δύο δὲ μόνα πρὸς τοῖς εἴκοσι βιβλία τοῦ παντὸς ἔχοντα χρόνου τὴν ἀναγραφὴν τὰ δικαίως θεῖα (hæc vox addita eſt ad marginem mei codicis Euſebiani è manuſcriptis, & prorſus eſt neceſſaria) πεπιστευμένα. καὶ τούτων πέντε μέν ἐστι Μωυσέως, ἃ τούς τε νόμους περιέχει, καὶ τὴν ἀπ' ἀνθρωπογονίας παράδοσιν μέχρι τῆς αὐτοῦ τελευτῆς. οὗτος ὁ χρόνος ἀπολείπει τρισχιλίων ὀλίγῳ ἐτῶν. ἀπὸ δὲ τῆς Μωυσέως τελευτῆς μέχρι τῆς Ἀρταξέρξου τοῦ μετὰ Ξέρξην Περσῶν βασιλέως ἀρχῆς, οἱ μετὰ Μωυσῆν προφῆται τὰ κατ' αὐτοὺς πραχθέντα συνέγραψαν ἐν τρισὶ καὶ δέκα βιβλίοις. αἱ δὲ λοιπαὶ τέσσαρες ὕμνους εἰς τὸν Θεὸν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑποθήκας τοῦ βίου περιέχουσιν. ἀπὸ δὲ Ἀρταξέρξου μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γέγραπται μὲν ἕκαστα, πίστεως δὲ οὐχ ὁμοίας ἠξίωται τοῖς πρὸ αὐτῶν, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι τὴν τῶν προφητῶν ἀκριβῆ διαδοχήν. Duo igitur Iudæus iſte teſtatur: Et à Moſe ad Artaxerxē, tantùm eſſe viginti duos libros Canonicos: & poſt Artaxerxē qui cōpoſiti ſunt, non eſſe Canonicos. Hieronymus in prologo Galeato, *Viginti & duas literas eſſe apud Hebræos, Syrorum quoque lingua & Chaldæorum teſtatur.* Et poſt pauca, *Porrò quinque literæ duplices apud Hebræos ſunt Caph, Mem, Nun, Pe, Sade: aliter enim ſcribuntur per has principia medietateſque verborum, aliter fines. Vnde & quinque à pleriſque libri duplices æſtimantur, Samuel, Melachim, Dibre Hajamim, Eſdras, Hieremias cum Kinot, id eſt lamentationibus ſuis. Quomodo igitur viginti duo elementa ſunt, per quæ ſcribimus Hebraicè omne quod loquimur, & eorum initiis vox humana comprehenditur: ita viginti duo volumina ſupputantur, quibus quaſi literis & exordiis, in Dei literis tenera adhuc & lactens viri iuſti erudiatur infantia.* His Hieronymus Catalogum ſubdit eorum librorum. Epiphanius hæreſi ſeptima, quæ eſt Epicureorum: ἔχων δὲ οὗτοι οἱ Ἰουδαῖοι ἄχρι τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος αἰχμαλωσίας ἐπανόδου βίβλους τε καὶ προφήτας τούτους, καὶ προφητῶν βίβλους ταύτας, πρῶτον μὲν γένεσιν & reliqua deinceps. Iſidorus Originum libro ſexto capite primo, *Hebræi vetus Teſtamentum, Eſdra autore, iuxta numerum literarum ſuarum, viginti duobus libris ac-*

cipiunt, diuidentes eos in tres ordines, Legis ſcilicet, & Prophetarum & Hagiographorum. Petrus Galatinus de arcanis Catholicæ veritatis libro primo capite primo *Bibliam Iudæi &* ארבעה ועשרים *id eſt, quatuor & viginti, eo quòd tot contineat libros, appellant. Eam namque in quatuor diuidunt partes:* tum ſingulas exequitur, primam תורה legem in quinque Moſis; vnde nomen חומש: ſecundam נביאים ראשונים priorum prophetarum, Ioſue, Iudicum, Samuel, Regum: tertiam נביאים אחרונים Prophetarum poſteriorum Eſaiæ, Hieremiæ, Ezechielis, duodecim: quartam כתובים Hagiographorum Paralipomenon, Pſalmorum, Prouerbiorum, Iob, Ruth, Eccleſiaſtis, Threnorum, Cantici Canticorum, Eſter, Daniel, Eſdras. Sixtus Senenſis Bibliothecæ libro primo, cùm duos feciſſet ordines Canonicorum, priorem eorum, de quibus nunquam dubitatum eſſet, alterum eorum qui longè poſt Apoſtolos ad totius Eccleſiæ notitiam perueniſſent, tum primi ordinis volumina ſola apud Hebræos in autoritate haberi dixit. Ita conſtat viginti duos, vt quidam numerant, ſiue, vt alij, viginti quatuor duntaxat libros à Iudæis in Canone fuiſſe computatos.

III. Reliquos ergo, ſi qui fuerunt extra Canonem, inter Apocryphos fuiſſe relictos, quis dubitet? Sed & hos ipſos nominatim de quibus nobis cum Papiſtis controuerſia eſt, hi teſtantur. Hieronymus in Prologo galeato. *Igitur Sapientia, quæ vulgo Solomonis inſcribitur, & Ieſu filij Syrach liber, & Iudith, & Tobias, & Paſtor, non ſunt in Canone.* Prologo in Hieremiam librum Baruc apud eos nec haberi, nec legi: In Danielem, nec Suſannæ haberi hiſtoriam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis & Draconis fabulas. Iſidorus loco iam citato poſt tres Iudaicorum librorum ordines, *Quartus*, inquit, *eſt apud nos ordo Veteris Teſtamenti, eorum librorum qui in Canone Hebraico non ſunt. Quorum primus Sapientiæ liber eſt, ſecundus Eccleſiaſticus, tertius Thobias, quartus Iudith, quintus & ſextus Machabæorum.* Patet ergo minor.

IV. Maior probatur primò ratione, deinde autoritate. Nam ſi ij libri à Iudæis reiecti, ſunt recipiendi in Canonem, ergo ſunt ab autore Spiritu Sãcto: quod ſi eſſet, tum idem Spiritus Sanctus qui eos tradidiſſet Eccleſiæ, effeciſſet, vt reciperentur ab Eccleſia: quod quia non eſt factum, ideo negamus eſſe à Spiritu Sancto traditos: at ſi non ſunt à Spiritu traditi, ergo neque à nobis accipiendi ſunt. Autoritas eſt partim ab Auguſtino, partim à Cordubenſi. Auguſtinus de Ciuitate Dei libro decimo quinto, capite vigeſimo tertio librum Enoch propterea dixit eſſe Apocryphum, quod non eſſet in eo Canone ſcripturarum, qui ſeruabatur in templo Hebræi populi ſuccedentium diligentia ſacerdotum. Quod ſi nõ fruſtra, & pueriliter dixit Auguſtinus, neceſſe eſt hoc Axioma verum eſſe: Quicunque libri non ſunt in eo canone qui ſeruabatur in templo Hebræi populi, ij ſunt Apocryphi. At hoc Axioma ſi verum eſt, quomodo poteſt maior noſtra eſſe falſa? Franciſcus Cordubenſis in annotationibus Catholicis articulo ſecundo, capite ſeptuageſimo, *Approbandi*, inquit, *ſacram ſcripturam, autoritatem penes fidelium Synagogam olim fuiſſe in confeſſo eſt. Cùm enim apud fideles Iudæos Dei Propheta à Pſeudoprophetis, & Hagiographi ab Apocryphis diſcreti fuerint, ad veros & falſos Prophetas diſcernendos, atque ad illorum libros aut approbandos aut non*

A *recipiendos, Synagogam habuiſſe infallibilem autoritatem oportuit.* Egregia eſt monachi huius Minoritæ confeſſio. Nam ſi infallibilis fuit, vt ille vult, Synagogæ autoritas in hoc negotio, tum profectò ij verè fuerunt apocryphi, qui ab ea non ſunt admiſſi in Canonem: nam ſi non eſſent verè apocryphi, illa igitur non eſſet infallibilis autoritas, quia erraſſet, & quidem in re non minimi momenti.

V. Confirmata vtraque antecedentis parte, B quis neget concluſionem eſſe neceſſariam? Sed videamus tamen quid opponant aduerſarij. Canus (à quo alij plerique ſumpſerunt) diſtinguit: vt alij libri ſint non admiſſi, alij reiecti. De non admiſſis negat maiorem, de reiectis negat minorem. Verba eius ſunt hæc, *Negamus hos libros à Synagoga eſſe reiectos: aliud eſt enim non recipere, aliud reijcere. Iudæi ergo intra ſuum Canonem hos quidem libros publica autoritate minimè receperunt: tametſi nonnulli etiam ex eis diuinos & ſacros eſſe crediderunt.*

C VI. Imò inquam falſum ſumit Canus, Bellarmino teſte, cuius hæc ſunt verba capite decimo libri primi de Verbo Dei, cùm de Tobia, Iudit, Sapientia, Eccleſiaſtico, & Macchabæis diſputationem inchoat, *Hi libri ſimul omnes reijciuntur ab Hebræis, vt B. Hieronymus teſtatur in prologo galeato.* Sed vt plenius reſpondeam, diſtinguam ipſe viciſſim: nam reiicere intelliguntur Iudæi vel ſimpliciter, vel κατά τι. Simpliciter, vt ſolent reiici libri impij, quos non tantùm non admittimus in Canonem ſa- D crum, ſed etiam procul ablegandos cenſemus & abominandos. Hoc modo fateor hos libros non eſſe reiectos ab Hebræis: ſed id non ſufficit ad conciliandam autoritatem verè Canonicam. Κατά τι autem, vt cùm aliàs ad priuatos vſus admiſſi libri, non admittuntur tamen in ordinem eorum, quibus ineſt autoritas diuina, id eſt, non reiiciuntur ſimpliciter, ſed reiiciuntur à Canone. Atque hoc modo dico hos libros reiectos ab Hebræis: id eſt nullam eſſe differentiam inter non admittere in Ca- E nonem, & reiicere à Canone. Nam & Cordubenſis loco paulò antè citato ita loquitur, *Cùm nec de Canonicorum librorum approbatione, nec de cæterorum librorum excluſione vlla diuina extet ſcriptura, per Synagogæ autoritatem illos fuiſſe approbatos, iſtos verò excluſos euidens eſt.* Quid? an mihi Canus etiam diſtinguet inter excludere, & reiicere à Canone? Expecto vt videam diuinum acumen. Quid? quod Hieronymus prologo in Eſdram ſcripſit totidem literis, *Apud Hebræos Eſdræ Nehemiaque ſermones in* F *vnum volumen coartantur: & quæ non habentur apud illos, neque de viginti quatuor ſenibus ſunt, procul abijcienda?* Nos ſanè multo minus, qui teſte Bellarmino capite decimo, hos libros agnoſcimus eſſe bonos & ſanctos, & dignos qui legantur. Sed Hieronymi mentem fuiſſe puto, vt procul abiicerentur à Canone.

VII. Hayus, *Qua ratione Veteris Teſtamenti Canonem minuis, quem Eccleſia Chriſti probant, eadem planè & Nouum Teſtamentum quod Iudæorum Sy-* G *nagoga nunquam recepit, aſpernaberis.* Argumentum erit huiuſmodi: Si omnes libri reiiciendi ſunt è Veteri Teſtamento quos Iudæi in Canonem non admiſerunt: Ergo libri Noui Teſtamenti erunt reiiciendi. At falſum poſterius: ergo & prius. Reſpondeo, negando conſequentiam, quia diſtinguendum Nouum Teſtamentum à Veteri: Iudæorum etiam Synagoga poſt Chriſtum à Iudæorum

Eccleſia

Eccleſia Veteri. Nã & poſt Chriſtũ Iudęi deſierũt eſſe Eccleſia, ac proinde nihil iuris habuerũt in Canonẽ non tantùm Nouũ; ſed ne Veterẽ quidem; adeò vt ſi illi aliquẽ librum adiecissent, non tamen foret recipiendus: & quandiu fuerunt Eccleſia vera, Nouum non nouerunt. Non poſſumus ergo Iudæorum Eccleſiæ ſententiam ſequi in Canone Nouo, quæ nulla eſt: Hæc quia Hayus malitiosè confundit, ideò imperitè concludit.

VIII. Cordubenſis, vt doceat licuiſſe diſcedere à Canone Iudæorum ſic diſputat, *Sicut quædam fidei myſteria Synagogæ ignota Chriſtiana Eccleſia explicitè credit; ita quorundam librorum auctoritas ignota Synagogæ, Euangelicæ Eccleſiæ eſt nota. Ob quam cauſam quidam Veteris Teſtamenti libri, videlicet Baruc, Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Eccleſiaſtici, Maccabæorum vnus & alter à Synagoga in Sacro Canone non recepti, ab Euangelica Eccleſia fuerunt approbati, & ſacris libris annumerati.*

IX. Reſpondeo Cordubenſem non bene comparare: non enim ſimilia eſſe myſteria Chriſtiana, libris illis quos Apocryphos dicimus. Nam primò myſteria illa nunquã fuerũt à Synagoga reiecta, ſed tantùm ignorata: hi autem libri non ignorati, ſed excluſi ſiue reiecti à Canone. Eccleſia autem Chriſtiana, etſi ignorata hęc myſteria tum recepit quum ſunt manifeſtata; tamen nulla vnquam admiſit, aut etiã admittere potuit, quæ fuiſſent olim á fidelium Synagoga reiecta. Quare ſi paria facienda ſunt vtrinque, neque hos libros non ignoratos, ſed reiectos, non debuit admittere. Præterea, quæ myſteria recepta ſunt ab Eccleſia Chriſtiana præter ea quæ erant apud Iudæos, ea non ſunt in Symbolum, ſiue in legem Hebræorum inſerta; ſed habentur duntaxat in Nouo Teſtamento. Ruſus igitur ſi paria facienda ſunt, quos libros Eccleſia approbauit, eos nõ debuit in Iudæorum, hoc eſt, Veteris Teſtamenti Canonẽ intrudere, ſed tantùm in Noui Teſtamenti: quod nõ eſt factum in his de quibus eſt quæſtio. Quare ſimilitudo à Cordubenſi inſtituta non procedit: nihil igitur probat.

Cap. X.

An iji libri numerati ſint olim in Apocryphis.

I. Argumentum ſextum. Quos libros Eccleſia Chriſtiana numerauit inter Apocryphos, primis multis ſeculis, ij non ſunt Canonici. At hos libros, háſque librorũ partes Eccleſia Chriſtiana primis multis ſeculis numerauit inter Apocryphos. Ergo non ſunt Canonici.

II. Minor probatur dupliciter: primò ab enumeratione Canonicorum, deinde ab Apocryphorum deſignatione. Canonis enumerationem habemus à plurimis auctoribus, qui omnes extra eum ordinem poſuerunt eos libros de quibus iam contendimus. Clemens Romanus Conſtitutionum Apoſtolicarum libro ſecundo capite quinquageſimo ſeptimo, *Lector ex loco edito legat libros Moſis, & Ieſu Naue, Iudicum & Regum: item Paralipomenon, & Eſdram de reditu populi: præterea Iob, & Salomonem: ad hæc ſexdecim Prophetas. Peractis verò binis lectionibus de binis librũ alius quiſpiam Pſalmos Dauid canat, populus verò initia verſuum quæ dicuntur Acroſtychæ ſuccinat.* Melito apud Euſebiũ hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro 4. capite vigeſimo ſexto. Μελίτων Ὀνησίμῳ τῷ ἀδελφῷ χαίρειν. Ἐπειδὴ πολλάκις ἠξίωσας σπουδῇ τῇ πρὸς λόγον χρώμενος γενέσθαι σοι ἐκλογὰς ἔκ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ πάσης τῆς πίστεως ἡμῶν. Ἔτι δὲ καὶ μαθεῖν τὴν τῶν παλαιῶν βιβλίων ἐβουλήθης ἀκρίβειαν, πόσα τὸν ἀριθμὸν, καὶ ὁποῖα τὴν τάξιν εἶεν, ἐσπούδασα τὸ τοιοῦτο πρᾶξαι, ἐπιστάμενός σου τὸ σπουδαῖον περὶ τὴν πίστιν, καὶ φιλομαθὲς περὶ τὸν λόγον· ὅτι τε μάλιστα πάντων πόθῳ τῷ πρὸς Θεὸν ταῦτα προκρίνεις περὶ τῆς αἰωνίου σωτηρίας ἀγωνιζόμενος. ἀνελθὼν οὖν εἰς τὴν ἀνατολὴν, καὶ ἕως τοῦ τόπου γενόμενος ἔνθα ἐκηρύχθη καὶ ἐπράχθη, καὶ ἀκριβῶς μαθὼν τὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης βιβλία ὑποτάξας ἔπεμψά σοι. *Melito Oneſimo fratri ſalutem. Quandoquidem ſæpe flagitaſti pro tuo in eruditionem ſtudio, collectanea ex lege & Prophetis, de Seruatore, vniuerſáque fide noſtra: quinetiam doceri voluiſti ſinceritatẽ Veterum librorum, quo numero quo ſint ordine: hoc ipſum conatus ſum efficere cùm nouerim tuũ ſtudiũ in fide, cupiditatémque diſcendi: téque tendentem ad æternam vitam iſta præ amore in Deum præferre omnibus rebus. Itaque profectus in Orientem, ad eum vſque locum, vbi illa prædicata, factáque, diligentérque aſſequutus Veteris Teſtamenti libros, hic ſubiectos miſi ad te.* Numerus ita eſt, ὧν ἐστι τὰ ὀνόματα· Μωϋσέως πέντε, Γένεσις, Ἔξοδος, Λευιτικὸν, Ἀριθμοὶ, Δευτερονόμιον, Ἰησοῦς Ναυῆ, Κριταὶ, Ῥοὺθ, Βασιλειῶν τέσσαρα, Παραλειπομένων δύο, Ψαλμῶν Δαβὶδ, Σολομῶνος Παροιμίαι, ἡ Σοφία, Ἐκκλησιαστὴς, Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἰὼβ, Προφητῶν Ἡσαΐου, Ἱερεμίου, τῶν δώδεκα ἐν μονοβίβλῳ, Δανιὴλ, Ἰεζεκιὴλ, Ἔσδρας. Ἐξ ὧν καὶ τὰς ἐκλογὰς ἐποιησάμην. Haud aliter Origenes apud eundẽ libro ſexto capite vigeſimo quinto, οὐκ ἀγνοητέον δ' εἶναι τὰς ἐνδιαθήκους βίβλους, ὡς Ἑβραῖοι παραδιδόασιν, δύο καὶ εἴκοσιν, ὅσος ὁ ἀριθμὸς τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχείων ἐστίν. *Non ignorandum, eſſe Canonicos libros, prout Hebræi tradiderunt, duos & viginti, quantus apud eos numerus eſt literarum.* Tum infert numerum, & nomina ſigillatim Græcè & Hebraicè.

III. Athanaſius in Synopſi, πᾶσα γραφὴ ἡμῶν χριστιανῶν θεόπνευστός ἐστιν. οὐκ ἀόριστα δὲ, ἀλλὰ μᾶλλον ὡρισμένα καὶ κεκανονισμένα ἔχει τὰ βιβλία. καὶ ἔστι τῆς μὲν παλαιᾶς διαθήκης ταῦτα, *Vniuerſa ſcriptura noſtra Chriſtianorum, diuinitus eſt inſpirata: neque infinita, verum determinata, vt in canonem redacta habet volumina. Sunt autem veteris Teſtamenti iſta,* Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium: Ioſue, Iudices, Ruth, Regum quatuor, Paralipomenôn, Eſdras, Pſalterium, Prouerbia, Eccleſiaſtes, Canticum, Iob, Duodecim Prophetæ; Eſaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel. Nazianzenus carmine Græco Canonem clauſit; cuius initio vnumquemque hortatur ad eos libros euoluendos tum lingua, tum mente, cauendos verò Apocryphos: tum Canonicos ita numerat, Πρωτίστη Γένεσις, εἶτ' Ἔξοδος, Λευιτικόν τε, ἔπειτ' Ἀριθμοὶ, εἶτα Δεύτερος νόμος· ἔπειτ' Ἰησοῦς, καὶ Κριταὶ, Ῥοὺθ ὀγδόη. ἡ δ' ἐνάτη δεκάτη τε βίβλοι πράξεις βασιλήων, καὶ παραλειπόμεναι, ἔσχατον Ἔσδραν ἔχεις. Atque hos hiſtoricos nominat, numero vndecim. Tum ſubijcit eos qui verſu compoſiti. αἱ δὲ στιχηραὶ πέντε, ὧν πρῶτός γ' Ἰὼβ, ἔπειτα Δαυίδ, εἶτα τρεῖς Σολομωντίαι, Ἐκκλησιαστὴς, Ἆσμα καὶ Παροιμίαι. Deinque ſubiungit Propheticos quinque, nempe quatuor maiorum Prophetarum & vnum minorũ. καὶ πένθ' ὁμοίως πνεύματος προφητικοῦ· μίαν μέν εἰσιν ἐς γραφὴν οἱ δώδεκα, Ὠσηὲ κ' Ἀμὼς, καὶ Μιχαίας ὁ τρίτος· ἔπειτ' Ἰωὴλ, εἶτ' Ἰωνᾶς, Ἀβδίας, Ναούμ τε, Ἀββακούμ τε, καὶ Σοφονίας, Ἀγγαῖος, εἶτα Ζαχαρίας, Μαλαχίας· μία μὲν οἵδε· δευτέρα Ἡσαΐας, ἔπειθ' ὁ κληθεὶς Ἱερεμίας ἐκ βρέφους· εἶτ' Ἐζεκιὴλ, καὶ Δανιήλου χάρις. Atque hunc veteris Teſtamenti Canonem concludens: ἀρχαίας μὲν ἔθηκα δύω καὶ εἴκοσι βίβλους τοῖς τῶν Ἑβραίων γράμμασιν ἀντιθέτους. Repetit candẽ ſen-

tentiam in fragmento ex Epiſtola trigeſima nona feſtali, *Quandoquidem aggreſſi ſunt aliqui deſcribere ſibi Apocrypha, quæ dicuntur,* καὶ ἐπιμίξαι ταῦτα τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ περὶ ἧς ἐπληροφορήθημεν. *Et ea cum diuinitus inſpirata Scriptura confundere, de qua certiſſimè perſuaſi ſumus : Viſum eſt, & mihi ab initio ordine exponere Canonica,* τὰ κανονιζόμενα καὶ παραδοθέντα, πιστευθέντα τε θεῖα εἶναι βιβλία, *vt tradita, necnon credita diuina Biblia. Sunt igitur Veteris Teſtamenti libri viginti duo : tot enim (vt audiui) etiam literæ apud Hebræos eſſe traduntur.* Et enumeratione abſoluta: ἐν τούτοις μόνοις τὸ τῆς εὐσεβείας διδασκαλεῖον εὐαγγελίζεται. μηδεὶς τούτοις ἐπιβαλλέτω, μηδὲ τούτων ἀφαιρείσθω τι. *In his ſolis pietatis Schola beatè annuntiatur. Nemo his addat, neque hinc auferat quicquam.* Et paulò pòſt, *Adijciam & hoc neceſſariò, ſciens, quod etiam alij libri ſint extra hoſce enumeratos,* οὐ κανονιζόμενα μὲν, *qui non quidem Canonem conſtituunt : ſed propoſita ſunt à Patribus legenda eis qui primùm accedunt, & ſimpliciter edoceri volunt ſermonem pietatis.* Nominátque Sapientiam Solomonis, & Sapientiam Sirach, Eſter, Iudith, & Tobiam : & doctrinam Apoſtolorum, & Paſtorem.

IV. Hieronymus Epiſtola ad Paulinum eundem Catalogum recenſet, *Spiritus Sanctus eſt qui in veteri Teſtamento legem & Prophetas, in Nouo verò Euangelia & Apoſtolos inſpirauit : vnde & Apoſtolus dicit : Omnis Scriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum. Et ideo quæ ſunt noui ac veteris Teſtamenti volumina, quæ ſecundum maiorum traditionem per ipſum Spiritum Sanctum inſpirata creduntur, & Eccleſiis Christi tradita, competens videtur in hoc loco euidenti numero, ſicut ex Patrum monumentis accepimus, deſignare.* Tum ſequitur enumeratio eadem, quam nos aſtruximus. Epiphanius libro de ponderibus & menſuris, οὕτως γοῦν σύγκεινται αἱ βίβλοι ἐν πεντατεύχοις τέτρασι. καὶ μένουσιν ἄλλαι δύο ὑπολειπόμεναι, ὡς εἶναι τὰς ἐνδιαθέτους βίβλους οὕτω, πέντε μὲν νομικὰς, Γένεσιν, Ἔξοδον, Λευιτικὸν, Ἀριθμοὺς, Δευτερονόμιον· αὕτη ἡ Πεντάτευχος ἡ καὶ Νομοθεσία· πέντε δὲ στιχήρεις, ἡ τοῦ Ἰὼβ βίβλος, εἶτα τὸ Ψαλτήριον, Παροιμίαι Σολομῶντος, Ἐκκλησιαστὴς, ᾎσμα ᾀσμάτων· εἶτα ἄλλη Πεντάτευχος τὰ καλούμενα γραφεῖα, παρά τισι δὲ ἁγιόγραφα λεγόμενα, ἅτινά ἐστιν οὕτως· Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ βίβλος, Κριτῶν μετὰ τῆς Ῥοὺθ, Παραλειπομένων πρώτη μετὰ τῆς δευτέρας, Βασιλειῶν πρώτη μετὰ τῆς δευτέρας, Βασιλειῶν τρίτη μετὰ τῆς τετάρτης· αὕτη τρίτη πεντάτευχος. ἄλλη Πεντάτευχος, τὸ δωδεκαπρόφητον, Ἠσαΐας, Ἱερεμίας, Ἰεζεκιὴλ, Δανιήλ. καὶ αὕτη ἡ προφητικὴ Πεντάτευχος· ὑπελείφθησαν δὲ ἄλλαι δύο, αἵτινές εἰσι τοῦ Ἔσδρα μία καὶ αὕτη λογιζομένη, καὶ ἄλλη βίβλος ἡ τῆς Ἐσθὴρ καλεῖται· ἐπληρώθησαν οὖν αἱ εἴκοσι δύο βίβλοι. *Sic conſiunt libri in quinariis quatuor : abundantibus duobus : vt ſint Canonici libri hoc ordine. Quinque legales, Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Hæc eſt Pentateuchus, & Legis latio. Quinque Poetici, Iob, Pſalterium, Prouerbia, Eccleſiaſtes, Canticum Canticorum, Quinque alij eorum qui* γραφεῖα *dicuntur, à quibuſdam Hagiographi, Ioſue, Iudices vnà cum Ruth, Chronicorum primus cum ſecundo, Regum primus cum ſecundo, tertius cum quarto. Alij quinque, duodecim Prophetæ. Iſaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel; quæ Prophetarum eſt Pentateuchus. Superſunt duo, Eſdras, & Eſter. Sic completi viginti duo libri.* Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi illuminatorum quarta, *Diligenter ab Eccleſia diſce, qui ſint Veteris & qui Noui Teſtamenti libri; & nihil Apocryphum legas : cùm enim ne iſta quidem, quæ omnes conſitentur, ſcias, quid in dubiis diſcere laboras? Lege Sacras Scripturas, nempe viginti duos Veteris Teſtamenti libros, quæ à ſeptuaginta duobus interpretibus,*

A *tranſlata ſunt.* Et poſt pauca, *Ac Veteris quidem Teſtamenti, vt dictum eſt, viginti duos meditare libros, quos ſi ita cupis, poteris ex me nominatim audire.* Tum ſequitur Catalogus, idem qui priùs, inſerto tamen Baruc. Amphilochius etiam carmine Nazianzenum eſt imitatus : tantùm de Eſter monuit à quibuſdam addi, τούτοις προσεγκρίνουσι τὴν Ἐσθὴρ τινές. Concilium Laodicenum Canone quinquageſimo nono in primo Conciliorum tomo, *Non oportet* (inquit) *ab idiotis Pſalmos compoſitos & vulgares in Eccleſiis dici :*
B *neque libros, qui ſunt extra Canonem legere : niſi ſolos Canonicos Veteris & Noui Teſtamenti : quæ autem oporteat legi & in auctoritatem recipi, hæc ſunt.* Tum ſubditur idem catalogus.

V. Leontius Aduocatus Byzantinus libro de Sectis, actione ſecunda. ἀπαριθμησόμεθα τὰ Ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. τῶν τοίνυν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τὰ μὲν τῆς παλαιᾶς εἰσὶ γραφῆς, τὰ δὲ τῆς νέας. παλαιὰν δὲ λέγομεν γραφὴν, τὴν πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. νέαν δὲ τὴν μετὰ τὴν παρουσίαν. τῆς μὲν οὖν παλαιᾶς βιβλία εἰσὶν εἴκο-
C σι δύο; dehinc longum texit vtriuſque Teſtamenti catalogum; quem ita concludit, ταῦτα ἐστὶ τὰ κανονιζόμενα βιβλία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ παλαιὰ καὶ νέα. Damaſcenus, poſtquam ſedulò Chriſtianos hortatus eſt ad Scripturarum lectionem, capite decimo octauo libri quarti Orthodoxæ fidei, ἰστέον δὲ (inquit) ὡς εἴκοσι καὶ δύο βίβλοι εἰσὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς Ἑβραΐδος φωνῆς. εἴκοσι δύο γὰρ στοιχεῖα ἔχουσιν, ἐξ ὧν πέντε διπλοῦνται, ὡς γίνεσθαι αὐτὰ εἴκοσι ἑπτά.

VI. Lyranus prologo primo in Biblia ſa-
D tis prolixè & diſertè huius diſtinctionis in Canonicos & Apocryphos, vſum exprimit, & commendat, *Quia ſunt* (inquit) *multi, qui ex eo, quod non multam operam dant Sacræ Scripturæ, exiſtimant omnes libros, qui in Biblia continentur, pari veneratione eſſe reuerendos atque adorandos, neſcientes diſtinguere inter libros Canonicos, & non Canonicos, quos Hebræi inter Canonica computant, vnde ſæpe coram doctis ridiculi videntur, & perturbantur, ſcandalizantúrque, cùm*
E *audiunt aliquem non pari cum cæteris omnibus veneratione proſequi aliquid, quod in Biblia legatur : idcircò id diſtinximus, & diſtinctè enumerauimus, primò libros Canonicos, & poſtea non Canonicos, inter quos tantum diſtat, quantum inter certum & dubium.* Et interpoſitis nonnullis, quæ nos aliàs tranſcripſimus : *Sunt igitur* (inquit) *libri Canonici Veteris Teſtamenti viginti duo* : numerúmque & nomina recenſet, prorſus eadem quæ & nos. Richardus à Sancto Victore Ex-
F ceptionum libro ſecundo, capite nono, *Omnis diuina Scriptura in duobus Teſtamentis continetur, Veteri videlicet & Nouo : vtrumque Teſtamentum tribus ordinibus diſtinguitur. Vetus Teſtamentum continet Legem & Prophetas & Hagiographos. Nouum autem, Euangelia, Apoſtolos, Patres.* Tum ſequitur librorum enumeratio.

VII. Atque hæ ſunt enumerationes Canonicorum : Jam verò Apocryphos iſti nominatim deſignarunt. Origenes apud Euſebium libro ſexto ca-
G pite vigeſimo quinto, poſt enumerationem Canonicorum : ἔξω δὲ τούτων ἐστὶ τὰ Μακκαβαϊκά : nullo loco aut nominatis aut ſignificatis reliquis. Athanaſius in Synopſi ſimiliter : ἐκτὸς δὲ τούτων εἰσὶ πάλιν ἕτερα βιβλία τῆς αὐτῆς παλαιᾶς διαθήκης, οὐ κανονιζόμενα μὲν, ἀναγινωσκόμενα δὲ μόνον τοῖς κατηχουμένοις ταῦτα, tum nominat ſapientiam Salomonis, Sapientiam Ieſu filij

ſu filij Sirach: Eſter, Iudith, Tobit. Maccabæos verò A nullo prorſus loco, quaſi non nouiſſet. Euſebius in Chronico ad annum primum Seleuci, *Maccabæorum Hebræa hiſtoria hinc Græcorum ſupputat regnum: verùm hi libri inter diuinas ſcripturas non recipiuntur.* Epiphanius in libello de ponderibus & menſuris poſt enumeratos Canonicos: *αἱ γὰρ στιχήρεις δύο βίβλοι, ἥτε τοῦ Σολομῶντος, ἡ πανάρετος λεγομένη, καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ Σιρὰχ, ἐκγόνου δὲ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ καὶ τὴν σοφίαν ἑβραϊστὶ χαράξαντος, ἣν ὁ ἔκγονος αὐτοῦ Ἰησοῦς ἑρμηνεύσας ἑλληνιστὶ ἔγραψε, καὶ αὗται χρήσιμοι μέν εἰσι, καὶ ὠφέλιμοι, ἀλλ᾽ εἰς ἀριθμὸν ῥητῶν οὐκ ἀναφέρονται.* B Et rationem ſtatim reddit; ibi tamen corruptus eſt Codex Græcus, ita inferens, *διὸ δὲ ἐν τῷ Ἀαρὼν ἀιστόθησαν, ὥστε ἐν τῷ τῆς διαθήκης κιβωτῷ.* Corruptionem Cornarius olfecit; quum verteret Latinè, *Quare neque in Aaron, neque in Teſtamenti arcam repoſiti ſunt:* non feliciter tamen: non enim diuerſa ſunt *Ἀαρὼν*, & *κιβωτὸς τῆς διαθήκης*: ſed cùm prior vox Hebræa ſit, explicatur per poſteriorem Græcam. Itaque locus corrigendus eſt in hunc modum, *διὸ οὐδὲ ἐν τῷ Ἀαρὼν ἀνετέθησαν, τοῦτ᾽ ἔστιν ἐν τῇ τῆς διαθήκης κιβωτῷ*; *Propterea neque in Aaron repoſiti* C *ſunt, hoc eſt in arca Teſtamenti.* Hæc corruptio feſellerat, opinor, volentem Bellarminum, vt diceret capite decimo, Epiphanium docere duo genera Hagiographorum Iudæos habuiſſe quædam intra arcam, quædam extra arcam. Iunio etiam impoſuit noſtro, viro doctiſſimo, vt per *Ἀαρὼν* intelligeret capſam Eccleſiaſticam: quam vnde habuerit, alij viderint. Certè emendatio noſtra vicinior eſt ſcripturæ vulgatæ; procliuius enim mutatur *ὥστε* in *τοῦτ᾽ ἐστὶν* quàm in *οὐδὲ* & הארון eſſe arcam fœderis, patet ex vſu Scripturæ Numerorum decimo; Deuteronomij D decimo, & aliàs; vbi Hebraicè ארון ברית Græcè dicitur *κιβωτὸς τῆς διαθήκης*. Hanc arcam Tertullianus de habitu muliebri capite tertio; vocauit armarium Iudaicum.

VIII. Hieronymus in prologo galeato, *Hic prologus ſcripturarum quaſi galeatum principium, omnibus libris quos de Hebræo vertimus in Latinum conuenire poteſt, vt ſcire valeamus, quicquid extra hos eſt, inter Apocrypha eſſe ponendum. Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inſcribitur,* E *& Ieſu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Paſtor, non ſunt in Canone. Maccabæorum primum librum Hebraicum reperi: ſecundus Græcus eſt, quod ex ipſa quoque phraſi probari poteſt.* Item prologo in Eſdram & Nehemiã. *Nec quenquam moueat quod vnus à nobis liber editus eſt: nec Apocryphorum tertij & quarti libri ſomniis delectetur: quia & apud Hebræos Eſdræ, Nehemiæq́; ſermones in vnum volumen coartantur, & quæ non habentur apud illos, nec de viginti quatuor ſenibus ſunt procul abiicienda.* Item prologo in libros Salomonis, *Fertur & πανάρετος Ieſu filij Si-* F *rach: & alius ψευδεπίγραφος, qui Sapientia Salomonis inſcribitur: quorum priorem Hebraicum reperi, non Eccleſiaſticum, vt apud Latinos, ſed Parabolas prænotatum, cui iuncti erant Eccleſiaſtes & Canticum Canticorum: vt ſimilitudinem Salomonis, non ſolum numero librorum, ſed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud Hebræos nuſquã eſt; quin & ipſe ſtylus Græcam eloquentiam redolet; & nonnulli ſcriptorum veterum hunc eſſe Iudæi Philonis affirmant. Sicut ergo Iudith, & Tobiæ, & Maccabæorũ libros legit quidem Eccleſia, ſed eos inter Canonicas ſcripturas non recipit;* G *ſic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis non ad autoritatem Eccleſiaſticorum dogmatum confirmandam.* Et in Hieremiam, *Librum autem Baruc notarij eius, qui apud Hebræos nec legitur nec habetur, prætermiſimus.* In Danielem, *Hæc idcirco refero, vt difficultatem vobis Danielis oſtenderem, qui apud Hebræos nec Suſanna habet hiſtoriam, nec hymnum trium puerorum, nec Beli & Draconis fabulas; quas nos quia in toto orbe diſperſa ſunt, veru anteposito eaſque iugulante ſubiecimus; ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detruncaſſe.*

IX. Rufinus in expoſitione Symboli, *Sciendum tamen eſt, quod & alij libri ſunt, qui non Canonici, ſed Eccleſiaſtici à maioribus appellati ſunt, vt eſt Sapientia Salomonis, & alia Sapiẽtia quæ dicitur Ieſu filij Sirach, qui liber apud Latinos hoc ipſo generali vocabulo Eccleſiaſticus appellatur, quo vocabulo non autor libelli, ſed ſcripturæ qualitas cognominata eſt. Euſdem ordinis eſt libellus Tobiæ, & Iudith, & Maccabæorum libri. In nouo verò teſtamento libellus qui dicitur Paſtoris ſiue Hermetis, quia appellatur duæ viæ, vel iudicium Petri: quæ omnia legi quidem in Eccleſiis voluerunt, non tamen proferri ad autoritatem ex his fidei confirmandam.* Auguſtinus quicunque ille eſt autor operis de mirabilibus Sacræ Scripturæ libro ſecũdo capite poſtremo, *In Maccabæorum libris, etſi aliquid mirabilium numero inſerendum conueniens fuiſſe ordini inueniatur, de hoc tamen nulla cura fatigabimur: quia tantum agere propoſuimus, vt de diuini Canonis mirabilibus, exiguam, quamuis ingenioli noſtri modulum excedentem hiſtoricam expoſitionem ex parte aliqua tangeremus.* Philaſtrius in Prodianitis, *Hi* inquit, *Sapientia libro vtuntur Sirach illius, qui ſcripſit poſt Salomonem, id eſt poſt multa tempora librum vnum Sapientiæ.* Gregorius Romanus eius nominis primus moralium libro decimo nono, capite decimo tertio; cùm teſtimonio Maccabæorum vti vellet Eleazaris mortem deſcribentium, in hæc verba ſibi præfandum putauit, *De qua re non inordinatè agimus, ſi ex libris licet non Canonicis, ſed tamen ad ædificationem Eccleſiæ editis, teſtimonium proferamus.* Adde Damaſcenum de fide libro quarto, capite decimo octauo.

X. Lyranus prologo primo poſt enumeratos Canonicos, *Quicquid autem extra hos eſt* (*de veteri teſtamento loquor vt dicit Hieronymus, inter Apocrypha eſt ponendum. Iſti ſunt libri qui non ſunt in Canone, quos tamen Eccleſia vt bonos & vtiles libros admittit, non vt Canonicos: inter quos ſunt aliqui maioris autoritatis, aliqui minoris. Nam Tobias, Iudith, & Maccabæorum libri, Sapientia quoque, atque Eccleſiaſticus, valde ab omnibus probantur.* Et poſt pauca, *Minoris autem autoritatis ſunt Baruc, & tertius ac quartus Eſdræ.* Et multo poſt, *Præterea eſt ſciendum quod in libro Eſter illa duntaxat ſunt in Canone, quæ ſcribuntur vſque ad eum locum, vbi poſuimus, finis libri Eſter prout eſt in Hebræo, quæ poſtea ſequuntur, non ſunt in Canone. Similiter in Daniele, illa tantum ſunt in Canone, quæ ſunt vſque ad eum locum vbi poſuimus; finis Daniel Prophetæ, quæ poſtea ſequuntur non ſunt in Canone.* Petrus Cluniacenſis libri primi Epiſtola ſecunda (recitante Coccio) cùm libros authẽticos recenſuiſſet, ſubiungit, *Reſtant poſt hos authẽticos Scripturæ libros, ſex non reticendi libri: Sapientia Ieſu filij Sirach, Tobias, Iudith, & vterque Machabæorum liber: qui etſi ad ſublimẽ illam præcedentium dignitatem peruenire non potuerunt, propter laudabilem tamen & perneceſſariam doctrinam ab Eccleſia ſuſcipi meruerunt.* Ropertus in Geneſin libri tertij capite triceſimo primo, *Hæc Scriptura*, (Sapientiam intelligit) *neque de Canone eſt, neque de Canonica Scriptura ſumpta eſt ſententia hæc: Quod ergo illic dictum eſt, maiori facilitate parum penditur, quàm ſuſcipitur.* Richardus à Sancto Victore exceptionum libro ſecũdo, capite nono, *Sunt præterea & alij libri, vt Sapiẽtia Salomonis, liber Ieſu filij Sirach, & liber Iudith, & Tobias, & liber Maccabæorũ, qui legũtur quidẽ, ſed nõ ſcribuntur in Canone.* Deniq; gloſſator Decretorũ Diſtinctione 16. ad ca. Canones. *Sapiẽtia Salomonis, liber Ieſu filij Sirach, qui dicitur Eccleſiaſticus, & liber Iudith, & Tobias, & liber*

Maccabæorum: hi Apocryphi dicuntur, & tamen leguntur, ſed non fortè generaliter.

XI. Hos omnes habemus, non quidem auctores, ſed certè teſtes noſtræ de Scripturarum Canone ſententiæ, aduerſus Papiſtarum innouationẽ, id eſt, Tridentini Concilij determinationem. Atque eorum quidem teſtimonia placuit diligentiùs recitare, vt vanitatem Papiſtarum certiùs agnoſcant omnes, qui iactantes conſenſum totius Eccleſiæ ab ipſis Apoſtolorum temporibus: ſuæ tamen enumerationis teſtes non poſſunt altiùs repetere, quàm à ſeculo B quarto extremo: & quidem ex eo ipſo tantùm, Auguſtinum, Innocentium, & Concilium Carthaginenſe: cùm nos ſecula cõtinuerimus plurima, ab ipſo Chriſto. Nã Apoſtolis ipſis ſuperſtitibus non fuiſſe alium Canonem facilè probamus: quia tum oportuiſſet notum eſſe vel Iudæis, vel Chriſtianis. At neutris: Ergò ne erat quidem. Non fuiſſe Iudæis cognitum probauimus argumento præcedenti. Non fuiſſe notum Chriſtianis, Sixtus Senenſis Papiſta teſtatur; qui libros illos à Iudæis non receptos, C longè dicit poſt Apoſtolos ad totius Eccleſiæ notitiam perueniſſe. Ex ſequentibus ſeculis ferè omnibus aliquos nominauimus teſtes; ex quarto etiam plurimos. Itaque noſtra longè ſuperior eſt cauſſa in hoc argumento ab autoritate Eccleſiaſticorum doctorum, quod aduerſarijs erat, ſi non vnicum, certè præcipuum. Nunc quid excipiant, conſiderandum.

CAP. XI.

An qui olim reiecti ſunt, deinceps admitti debuerint.

D

I. MAiorem igitur quidam negant, aſſerentes non tam prima ſecula Eccleſiæ quàm poſtrema attendenda: non enim fuiſſe ab ipſo initio Canonem conſtitutum. Sic Duræus contra Whitakerum libro primo, *Quis non miretur tantum Theologum nondum didiciſſe, non omnes Canonicæ ſcripturæ libros eodem tempore ab vniuerſa Eccleſia receptos fuiſſe?* Et rurſus, E *Ad Laodicenum Concilium redeo, cùm iam nullus reſponſum ſit, non omnes ea ætate libros in Canonem fuiſſe receptos.* Melchior Canus in eandem ſententiam ad autoritatem Rufini ſibi obiectam reſpondens, *Eo tempore res nondum erat definita, qua etiam ratione & reliquos* (nimirum Patres qui Canonem enumerauerunt olim, qualem Iudæi habebant) *excuſamus.* Staniſlaus Hoſius contra Brentiũ libro tertio, hãc profert aſſertionem Eccleſiæ ſuæ, *Scripturam Sacram illam Catholica fides agnoſcit, quæ continet noui & veteris* F *Teſtamenti libros, quos à Spiritu Sãcto editos Eccleſia agnoſcit & veneratur: & quanquam inter hos illi primum locum teneant de quibus nunquam dubitatum eſt, quóſque ſemper omnes ſuſceperunt Eccleſiæ: nec tamen propterea quos non omnes ſuſceperunt, extra Canonem habere debent conſentientes Eccleſiæ filij: ſi eos poſteriori tempore conſtat ſuſceptos eſſe in Eccleſia vt Canonicos.* Quinetiam Stapletonus in Relectione Principiorum Controuerſia quinta, Quæſtione ſecunda, articulo quarto, diſputat poſſe Eccleſiam aliquando libros olim dubios ſua au- G ctoritate Canonicos facere: quin longius progreſſus audaciæ, articulo quarto, præſentem aſſerit Eccleſiam aliquos libros in Canonem referre etiam hodie poſſe: exempli gratia Paſtorem Hermetis, & Clementis conſtitutiones.

II. Argumenta illis hæc ſunt. Hoſio, *Etſi de nonnullis dubitatum fuit aliquando, num ideo dubitari perpetuò debet? Dubitauit etiam Thomas de Chriſti reſurre-* A *ctione: num in hac ſua dubitatione permanere nihilominus debuit, etiam poſtquam ſuas illi cicatrices Chriſtus oſtendit? Sed ſicut dubitatum eſt à Thoma, ut dubitaretur à nobis, ſic etiam de quibuſdam Scripturæ Canonicæ libris dubitatum aliquando fuit, vt per eorum, quorum intererat, præſertim verò Patrum in Concilio congregatorum ſententiam dubitationi quandoque finis imponeretur.* Duræo, *Et olim de nonnullis Sacræ Scripturæ libris à pleriſque dubitatum fuit, de quibus ne vos quidem ipſi nunc dubitandum eſſe dicere audetis.*

B III. Stapletonus rẽ totã illuſtrat ſubtilius quæſitis diſtinctionibus. Dubitari igitur ait potuiſſe de aliquo libro, vel vt tã à doctis, quàm ab indoctis de eius fide dubitaretur, nec vnquam ab aliquo in Eccleſia, vel populo fideli, vel magiſtro Eccleſiaſtico, approbatus fuerit: Vel vt dubius fuerit reſpectu populi fidelis, quia publicè non eſſet receptus, ſed non reſpectu doctorum, à quibus interdum allegatur; idque duobus modis, vel vt ſanctus & vtilis, vel vt planè diuinus. Ita iam fieri tres librorum or- C dines: primum ordinem, à nemine probatũ: ſecundum à doctis probatum duntaxat, tanquam vtilem & ſanctum: tertium à doctis probatum, tanquam planè diuinum. Primi ordinis libros certò fuiſſe Apocryphos, & ſuppoſititios, nec poſſe ab Eccleſia fieri Canonicos: Secũdi ordinis, cùm ab initio ſemper viderentur eſſe ſancti & boni, tandem etiam pro diuinis & Canonicis declaratos eſſe: Tertij, à patribus proximè ſubſequentibus relatos eſſe in Canonem. Hæc aduerſarij.

D IV. Nos contrà. Primò pertinaciùs quàm veriùs negari conſtitutum fuiſſe Canonem. Teſtes enim produximus ex variis ſeculis, adusque quartum decimũ. Quin etiam potuimus ex quinto decimo, & ſexto decimo; nẽpe teſte Cano, Abulenſem, Antoninum, Caietanum. Quid igitur? ne his quidem poſtremis ſeculis volunt Canonem eſſe conſtitutum, præterquam nuper in Concilio Tridentino? Nam decretum, opinor, nullum proferre poſſunt, ante Tridentini Conciliabuli [illegible]. Illi tamen argumento primo primi libri, Cano- E nem repetebant inde ab ipſo Auguſtini ſeculo: at poſt id ſeculũ teſtes habemus nõ paucos, Leontium, Damaſcenũ, Gregoriũ, auctorẽ librorũ de mirabilibus Scripturæ, qui Auguſtino tribuũtur, Lyranũ, Richardum de Sancto Victore. Sed ex eodẽ etiã ſeculo nominamus multò plures, quàm illi. Habẽt enim tãtùm, vt dicebã, Innocẽtiũ, Auguſtinũ, & Concilium Carthaginẽſe tertiũ. Nos verò Athanaſiũ, Gregoriũ F Nazianzenũ, Hieronymũ, Rufinũ, Epiphaniũ, Cyrillũ Hieroſolymitanũ, Amphilochiũ, Philaſtriũ, & Concilium Laodicenũ. Eligãt vtrũ velint: Vel enim quarto ſeculo cõſtitutus fuit Canon, vel nõ fuit cõſtitutus. Si fuit, tũ nos oportet plures teſtes paucioribus præferre; & credere cõſtitutũ fuiſſe nõ qualẽ ex tripliciter tantũ teſtimonio, Papiſtæ colligũt, ſed qualẽ nos probamus nouẽ teſtibus. Si non fuit, tũ doctorũ nominatorũ auctoritas non maior eſt quàm quanta eſſe poteſt eorum quiſquã ſententiam exprimentium; & G rurſus plurium ſententia præferenda eſt: vt vtroque modo euincamus Canonem noſtrum vel tum fuiſſe conſtitutum, vel poſtea fuiſſe conſtituendum.

V. Sed fuiſſe conſtitutum diſertius probo, primò ratiocinatione, deinde teſtibus. Sic enim argumentor: Si non fuit tum conſtitutus, ergo nunquam. At nõ fuit nunquam conſtitutus: Ergo tũc. Aſſumptionem vtrique concedunt: Conſequentia probatur, quia, ſi tum non erat conſtitutus, & tamen aliquando fuit

fuit cõſtitutus : ergo oportet aliquo poſtea ſeculo fuiſſe cõſtitutũ. At hoc eſt falſum. Ergo & illud. Aſſumptum patet; quia poſt quartũ ſeculũ, quod erat Auguſtini, nihil accidit noui quo cõſtitui potuerit. Non enim aliquis vnus tantam rem potuit ſua autoritate definire. At nullum poteſt vniuerſale Concilium proferri, quod ſuo decreto quicquam cauerit huiuſmodi. Trullanũ enim etſi confirmauit Cõcilium Carthaginenſe, tamẽ, vt aliàs diximus, & ab ipſis aduerſariis non agnoſcitur pro legitimo; & cõfirmauit etiam Concilium Laodicenum; Florentinum autem & Tridentinũ, ſi comparentur ad Trullanum, ne Concilij quidem nomine digna inueniẽtur; non vniuerſalia, non legitima, non orthodoxa aut Catholica: ſed particularia, latrocinantia, & hæretica. Ergo nullo poſt quartum ſeculum tempore, canon fuit conſtitutus.

VI. Sed teſtes habemus diſertos. Nam ipſi antiqui illi Patres nónne ſubinde Canonem nominant? At ſi nullus fuiſſet, quis nominaſſet? Nec id tantũ, ſed diſertè diſtinguunt libros Canonicos ab Apocryphis: quod fieri non potuit, quin iam tum certus eſſet eorum numerus quos Canonicos appellarent. Sed quid coniecturis ago? Audiamus Auguſtinum libro vndecimo contra Fauſtum capite quinto, *Diſtincta eſt à poſteriorum libris, excellentia Canonicæ autoritatis Veteris & Noui Teſtamenti, quæ Apoſtolorum cõfirmata temporibus, per ſucceſſiones Epiſcoporum, & propagationes Eccleſiarum, tanquam in ſede quadam ſublimiter conſtituta eſt, cui ſeruiat omnis fidelis & pius intellectus.* Idem libro decimo quinto de Ciuitate Dei capite vigeſimo tertio de Apocryphis; *Quæ omnia ſub nomine Apocryphorum autoritate Canonica diligenti examinatione remota ſunt.* Vbi tamen videtur reſtituẽda præpoſitio, vt legamus ab autoritate Canonica; ne quem fallat amphibolia. Athanaſius etiam ante Auguſtinũ ita ſcripſerat, habere ſcripturam, *ὡς ἄδηλα ἀλλὰ μᾶλλον ὡρισμένα, καὶ κεκανονισμένα βιβλία.* Quibus verbis reſpondent Auguſtini verba ex tertio capite libri ſecundi de Baptiſmo contra Donatiſtas, *Quis neſciat ſanctam Scripturam Canonicam (βιβλία κεκανονισμένα) certis ſuis terminis contineri? οὐκ ἄδηλα, ἀλλὰ ὡρισμένα.* Quid potuit luculentiùs dici, ad refellendam aduerſariorum negationem? Et ſanè eò pluris hæc facienda teſtimonia, quòd nullum aduerſarij autorem proferre poſſunt, qui aliquando ſignificauerit nondũ fuiſſe conſtitutum Canonem. Quod autem non omnes conueniunt in nominandis omnibus libris qui ad eum Canonem pertinent, non ſufficit ad euincendum eum Canonem non fuiſſe conſtitutum; ſed arguit duntaxat, nonnullos ſibi plus æquo permiſiſſe in eo Canone iudicando. Eſt autem valde iniquum, de omnium Eccleſiarum ſententia iudicare, ex paucorum virorum teſtimonio. Sunt enim omnino pauci ij qui de nonnullis Noui Teſtamenti libris paulo ſenſerunt iniquiùs, ſi cæteris comparentur.

VII. Hoſij & Stapletoni determinatio habet pro fundamento dubitationem, quam neceſſe eſt, niſi longè diſcedant aduerſarij à vocis proprietate, ita intelligi, vt ſignificet non ſatis certos fuiſſe Patres vtrum Canonici fuerint libri, an verò Apocryphi. Itaque dico aduerſarios multipliciter peccare. Primò, Stapletonum: qui inter libros, de quibus ſit dubitatum, etiam eos numeret, qui nunquam ſint in Eccleſia probati neque à populo, neque à doctoribus. Et eos rurſus, qui à Patribus proximè poſt Apoſtolos, relati ſunt in Canonem. Quę certè magna eſt incogitantia. Secundò omnes, hac exceptione

A vtentes ad nominatos à nobis ex antiquitate teſtes. Quid enim? an audent aſſerere ab iis dubitatũ eſſe? At verba contrariũ ſignificãt; omnes enim, libros à nobis Apocryphos appellatos nullo verbo ſignificant poſſe introduci in Canonem; ſed ſecuri excludunt. Exempli gratia; cùm dixit Hieronymus, quidquid extra hos eſt, inter Apocrypha eſſe ponendũ; dubitantiſne videtur ea vox, an certò affirmantis? Rurſus, cũ vult, quæcunq; nõ ſunt apud Hebręos, procul eſſe abiicienda; an ſupereſt aliquid quo niti B poſſint ij qui auſint dicere non ſatis certum fuiſſe Hieronymum quo in ordine illa conſtituerentur?

VIII. Quinpotiùs conſiderent, ex noſtris teſtibus nullum eſſe qui nõ confidenter teſtimoniũ dicat; neminẽ qui ſibi in hac cauſa diffidere vel teſtetur, vel tantillo prodat indicio: Quantã cõfidentiã ſuis omnibus vindicare nõ poſſunt. Nã Auguſtinus & cũ totũ Canonẽ enumerat, vt aliàs obſeruauim*, præmunit auditorẽ certis cautionibus, vt ne omnes eodem habeat loco; vſque adeò vt eũ Bellarminus C negarit æquè certũ fuiſſe de omnibus vtrum eſſent Canonici. Et cùm de Maccabæis nominatim agit, ita meticuloſum videas, ita conſideratum, ac titubantem, vt penè miſerationẽ excitet. Receptus eſt, inquit, Eſto, inquam: ſed quomodo? Non inutilitàs quàm timidè! propter quorũdã martyrũ paſſiones. Cautè! Si ſobriè legatur. Quis nõ hoc verbo titubãtẽ agnoſcat? Nã profectò Geneſeos liber ſiue cautè legatur, ſiue incautè, tamẽ eſt Canonicus. Itaque ſi quicquam in hoc argumento dubitatio valet, valet D profectò pro nobis aduerſus Canonem Tridentinũ.

IX. Tertiò peccat Stapletonus, qui populũ opponat magiſtris Eccleſiaſticis. Sic enim Schiſmaticã nobis Eccleſiã refert: in qua variæ ſint in rebus fidei, diſcrepãtéſq; Doctorũ & plebis ſententiæ, quod nõ oportet: vix etiam fieri poteſt; cùm libros non aliũde plebs accipiat quàm à Doctoribus: nec librorum etiam autoritatem, quanta cuiq; tribuenda ſit: niſi fortè eos nobis doctores proponat, qui plebem nõ doceant: cuiuſmodi apud Papiſtas ſunt infiniti; ex E quorum, credo, modulo reliquos metitus eſt.

X. Quartò, ſi quicquã ad rẽ hæc facit oppoſitio, tũ ea pro nobis militat. De his enim libris qui à nobis ex Canone eiiciuntur docti dubitarũt, imperitis cõtrà ſentiẽtibus. Teſtes habeo; primò Hieronymũ Prologo in Danielẽ qui teſtatur ſe ſubieciſſe Suſannæ hiſtoriã, Hymnũ triũ puerorũ, Belis & Draconis fabulas, *ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detruncaſſe.* Secundò Lyranũ prologo primo: *multi qui ex eo quod non multã operã dant Sacræ Scriptu-* F *ræ, exiſtimant omnes libros qui in Biblia cõtinentur pari veneratione eſſe reuerendos atque adorandos, neſcientes diſtinguere inter libros Canonicos, & nõ Canonicos, quos Hebræi inter Canonica cõputant, vnde ſæpè corã doctis ridiculi videntur.* Significant igitur Hieronymus & Lyranus ſuo tẽpore imperitiores libros eos habuiſſe pro Canonicis, ſed peritiores dubitaſſe; ſiue potiùs non dubitaſſe, ſed eos habuiſſe pro Apocryphis.

XI. Iã ad Hoſij exemplũ, reſpõdeo, nõ eſſe ſimile. Nã primò; diſſimilitudo magna eſt inter vnicum G Thomã, nõdũ accepto Spiritu Sancto; Et vniuerſã Eccleſiã; in qua sũt ipſi Apoſtoli, qui etiã poſt Spiritũ S. acceptũ cœlitus, hos libros reliquerũt inter Apocryphos: quę differẽtia, indicat illã Thomę dubitationẽ de reſurrectione, originem habuiſſe ex eius defectu, ideóq; fuiſſe vitioſã: ſed hoc de Apocryphis iudiciũ nõ poſſe imputari humanæ infirmitati: quia in rebus fidei, ducti ſint Apoſtoli in omnẽ veritatẽ.

Secundò eam reſurrectionem Thomas in dubium A vocauit, quam non habebat cognitam: ſed hos libros ij reliquerunt inter Apocryphos, à quibus erant optimè cogniti; & quidem, vt loquebatur Auguſtinus, habito diligenti examine. Tertiò, Thomas de reſurrectione tantùm dubitauit, at nō etiam negauit Chriſtum reſurrecturum. Sed de his libris nō tantùm dubitarunt patres, vtrum eſſent Canonici, quaſi rem totam in medio relinquerent, ſed conceptis verbis & negarunt eſſe Canonicos, & aſſeruerunt eſſe Apocryphos: imò etiam dixerunt non eſſe B recipiendos, imò potiùs reiiciendos. Quartò ea reſurrectio certiſſimis argumentis ſe poſteà credendā prodidit Thomæ, vt dubitare deſiſteret. At hos libros qui inter Apocryphos primò nominabant, nunquam deinceps ſententiam retractarunt: imò ne poſt eos quidem nulla apparent noua argumenta quibus doceantur recipiendi, ſed ne quidem eſſe recepti. Quare quemadmodum in reliquis fidei articulis; quia conſtat eos qui hominem nudum aſſererent Chriſtum ab ipſo ſtatim initio repudiatos, C deinceps etiam nunquam eſſe recipiendos: ſimili prorſus ratione, cùm certum ſit hos libros ab ipſo Apoſtolorum ſeculo fuiſſe à Canone excluſos, neceſſe eſt, vt eos nunquam deinceps admittat Eccleſia.

XII. Alphonſus de Caſtro libro primo aduerſus hæreſes cap. 2. ſic diſputat, *Eritne Eccleſia ſemper in eodem ſtatu vt nunquam proficiat? Abſit. Proficit enim, vt in virtutibus & bonitate, ita in ſcientia & doctrina, Deo eā quotidie plenius illuſtrante. Propter hoc in Canticis, Eccleſia* D *comparatur Auroræ. Quæ eſt iſta, inquit, quæ progreditur tanquam Aurora conſurgens? Aurora autem temporis ſucceſſu magis ſplendet, vehementiùs rutilat. Sic etiam ſi velimus Eccleſiā à calce, vt dicitur, ad carceres reuocare, quàm parua lux in principio naſcentis Eccleſiæ? tunc enim paucißimis notum myſterium illud abſconditum. Illi etiam quibus noſſe datum eſt (Apoſtolos excipio) nō tam plenè & perfectè ſicut poſteri. Quo fit vt multa nūc ſciamus, quæ à primis patribus aut dubitata, aut prorſus ignorata fuerunt.*

XIII. Reſpondeo Eccleſiam ſemper proficere, E in membris ſuis, quę quotidie promouent in fide & pietate. Sed fidem ipſam non promoueri ſic vt augeantur fidei dogmata, & aliquot poſt Apoſtolos ſeculis, nonnulla reuelentur, quæ ab initio non eſſent reuelata. Ita diſertè Lyrinēſis, *Adnunciare aliquid Chriſtianis Catholicis præter id quod acceperunt, nunquam licuit, nuſquam licet, nunquam licebit: & anathemare eos qui adnunciant aliquid præter quam quod ſemel acceptū eſt, nunquam non oportuit, nuſquam non oportet, nunquā non oportebit.* Sed & idem de profectu Eccleſię. *Dicat ali-* F *quis, Nullúſne ergo in Eccleſia Chriſti profectus habebitur religionis? Habeatur planè, & maximus. Nam quis ille eſt tam inuidus hominibus, tam exoſus Deo, qui iſtud prohibere conetur? Sed ita tamen, vt verè profectus ſit ille fidei, non permutatio, ſiquidem ad profectum pertinet, vt in ſemetipſam vna quæque res amplificetur: ad permutationem verò, vt aliquid ex alio in aliud tranſuertatur. Creſcat igitur oportet & multùm vehementérque proficiat tam ſingulorū quàm omniū, tam vnius hominis, quàm totius Eccleſiæ ætatum: ac ſæculorum gradibus intelligentia, ſcientia, ſa-* G *pientia: ſed in ſuo duntaxat genere, in eodē ſcilicet dogmate, eodem ſenſu, eadémque ſententia. Imitetur animarum religio rationem corporum, quæ licet annorum proceſſu numeros ſuos euoluant, & explicent, eadem tamen quæ erant permanent.* Et reliqua in eandē ſententiā egregia. Itaq; fallitur Alphōſus, qui ita proficere vult Eccleſiam, vt quotidie nouas addat fidei particulas. Fallitur cū A negat plurima fuiſſe initio Eccleſiæ cognita, quæ nos hodie cognoſcimus. Etſi enim verū ſit in Eccleſia Papiſtica, multa haberi eiuſmodi, tamen non debent errores Papiſtici officere ſinceræ fidei.

Cap. XII.

An Eccleſia poſſit adhuc libros ad Canonem adiicere.

I. STapletoni verò diſputatio ſpecimē eſt auda- B ciæ Papiſticæ, quæ nihil relinquat inauſum. Nimirum ſicut ſanctos quotannis indigetat, ita ſibi licere vult Epiſcopus Romanus pro arbitrio nouos libros Chriſtianis obtrudere in Canonem admittēdos. Rurſus autem multiplici diſtinctione puluerem iniicit lectorum oculis. Quadrupliciter enim Scripturam nouam partitur: vt primus ordo ſit, eius ſcripturæ, quæ noua ſit quoad ſolam approbationē & declarationem, nō autē quoad ipſam ſcriptionē, nimirū quia iam olim ſit edita. Secundus, eius ſcri- C pturæ, quę noua ſit nō tantū quoad approbationē, ſed etiam quoad ſcriptionē, nimirū quæ iam primū componatur & edatur. Tertius, eius ſcripturæ, quæ ita ſit noua quoad approbationem, vt iam olim reprobata ſit, vt Euāgeliū Thomæ, Petri, & ſimilia. Quartus eius ſcripturæ, quæ ita ſit quoad approbationem noua, vt eā nec reprobauerit, nec approbauerit vetus Eccleſia, ſaltem vt de eius approbatione cōſtet, quia vel nullum prorſus de illa iudicium tulerit, eā in medio relinquens & tolerans; vel ſi approbarit, D de approbatione certò non conſtet.

II. Sic Stapletonus imperitè; quatuor faciēs ordines, qui re vera tres ſunt: nā duo poſtremi, ad primum pertinent; hoc modo: Scriptura noua dicitur, vel quoad ſcriptionē, vel tantùm quoad approbationem: hæc duplex; vel olim reprobata, vel non reprobata, etſi non probata. Vult igitur Stapletonus Scripturam nullam quæ quoad ſcriptionē noua ſit, poſſe vlla autoritate in Canonem recipi: ac ne eam quidem quæ olim reprobata fuerit: ſed duntaxat eā E quę etſi non conſtet de approbatione, non fuit tamen approbata.

III. At nos negamus licere vlla autoritate admitti in Canonē vllā ſcripturam quæ nō fuerit ſtatim ab initio cōſtituti Canonis excepta pro Canonica, quātumlibet vtilis ſit, quocunq; prodierit tempore. Et habemus conſentientē ex Papiſtis Thomā Valdenſem libri ſecundi tomi primi, Doctrinalis fidei capite viceſimo, *Eccleſia dicit non poſſe iam augeri librorum numerum: quia lex Chriſti iam attigit ad perfectum. Ecce,* F *non minor eſt poteſtas hominis in naturalibus, cùm creuerit ad perfectum hominem, quā cùm infans fuit, & cœpit creſcere: tunc autem habebat quo creſceret per pollices, atque pedes vſque ad debita quantitatis aſcenſum: cùm autem factus eſt vir, non poteſt, ſicut Dominus dixit, adiicere ad ſtaturam cubitum vnum, imò nec pollicem. Ita ergo lex Chriſti per totum decurſum veteris Teſtamenti infans erat, dicente Apoſtolo. quod nihil ad perfectum adduxit lex: temporis verò plenitudo fuit tempus Chriſti & Apoſtolorum. Vſque tunc ergo quia fides habebat quo creſceret, poſſet per appoſi-* G *tionem librorum ſtaturam perfectā proceritatis acquirere. Elapſo autem Apoſtolico tempore nō potuit creſcere amplius niſi quis dicat eam hactenus imperfectam.* Habemus itē Durādum Tertij diſtinctione viceſimaquarta quęſtione prima. *Hoc autem quod dictum eſt de approbatione Scripturæ per Eccleſiam, intelligatur ſolùm de Eccleſia, quæ fuit tempore Apoſtolorum, qui fuerant repleti Spiritu Sancto: & nihilominus viderunt miracula Chriſti; &*

audierunt

audierunt eius doctrinam & ob hoc fuerunt conuenientes teſtes omnium quæ Chriſtus fecit, aut docuit; vt per eorum teſtimonium Scriptura continens facta & dicta Chriſti approbaretur.

IV. Stapletonus vnicum habet argumentum: quia *Eccleſia Apoſtolis longo tempore poſt ſuccedens quoſdam declarauit Canonicos ſcripturarum libros, qui temporè Apoſtolorum dubij ſunt habiti. Præſens autem Eccleſia ab illa ſuccedente nullo modo differentem habet poteſtatem. Ergo & præſentem Eccleſiam idem facere poſſe non eſt improbabile.*

V. Reſpondeo ſumi falſum: neutra enim nullos eſſe ab Apoſtolorum tempore libros admiſſos in Canonem. Nam quod ille articulo præcedente probaſſe iactat, receptas fuiſſe in Canonem auctoritate decernentis Eccleſiæ, quæ ab Apoſtolis & eorum ſucceſſoribus receptæ non erant; æquè mendacium eſt. Quid enim? Epiſtolam Iacobi in exemplum citat, de qua cùm diu dubitatum eſſet, vt memorat Euſebius libro ſecundo, capite vigeſimo ſecundo, tamen à Concilio Laodiceno & deinceps ſemper in Canonem accepta eſt. Libros etiam Maccabæorum, Iudith, Tobiæ, & Apocalypſin, qui in Concilio Niceno, & alijs in Canone numerantur. At hæ meræ ſunt impoſturæ. Nam de Maccabæis, Iudith, Tobia, quod dicitur, petitio eſt principij: nos enim & negamus, & argumentis prolixè ſolidéque refutamus. Epiſtolam verò Iacobi, & Apocalypſin, quam ridiculè Sophiſta computat inter eos libros, qui ab Apoſtolis & eorum ſucceſſoribus recepti non erant. Itáne? vt quos libros ipſi ſcripſerunt Apoſtoli, ij non ſint ab Apoſtolis accepti, non ſint probati? Monſtrum hominis oportet eſſe, qui id aut dicat, aut credat. Scilicet Epiſtolam ſuam Iacobus non probauerit: aut poſt reliquos omnes defunctos, Ioannes de Apocalypſi dubitauerit. Somnia.

VI. Sed Euſebius teſtatur dubitatum eſſe de Iacobi Epiſtola. Imò (inquam) de Epiſtola etiam ad Hebræos, déque Apocalypſi Hieronymus in Epiſtola ad Dardanum. Sed primùm hoc nihil ad Stapletoni quæſtionem: quæ erat non de libris, de quibus aliquando dubitatum fuerit, ſed de iis qui non eſſent ab Apoſtolis recepti. Deinde hæc iudicia fuerunt particularia, id eſt, paucorum ſiue hominum, ſiue etiam Eccleſiarum, non vniuerſalia omnium Chriſtianorum; aut etiam maioris partis. Epiſtolam Iacobi Euſebius dicit eſſe ſuppoſititiam, [illegible]; at non item reliqui omnes. Epiſtolam ad Hebræos Latini non admittebant: & Apocalypſin Græci, teſte Hieronymo: ſed an omnes? nullo modo. Nam & ex Græcis plurimi Apocalypſin recipiebant, & ex Latinis Epiſtolam ad Hebræos. Id innuit ipſe Hieronymus eâdem Epiſtolâ ad Dardanum, *Quod ſi eam* (inquit, nempe ad Hebræos) *Latinorum conſuetudo non recipit inter Scripturas Canonicas, nec Græcorum quidem Eccleſiæ, Apocalypſin Ioannis eâdem libertate ſuſcipiunt: & tamen nos vtramque ſuſcipimus, nequaquam huius temporis conſuetudinem, ſed Veterum Scriptorum auctoritatem ſequentes; qui plerunque vtriuſque abutuntur teſtimoniis, non vt interdum de Apocryphis facere ſolent, quippe qui & Gentilium literarum rarò vtantur exemplis; ſed quaſi Canonicis & Eccleſiaſticis.* Et Bellarminus ipſe capite decimo octauo, ex Euſebij teſtimonio, non omnes, quod Stapletonus facit, ſed quoſdam colligit olim dubitaſſe de Epiſtolis, Iacobi, Iudæ, Petri ſecundâ, Ioannis ſecundâ & tertiâ. Eſt autem valde iniquum, ſi quia quidam dubitarunt, ideò ab Eccleſia negemus receptas pro Canonicis. At notandum, ab Hieronymo opponi ſua tempora præcedentibus: vt ſignificet non fuiſſe inde à principio vſque, ſed à paucis annis dubitatum: nam Veteres eos libros vulgò vſurpaſſe pro Canonicis. Itaque nihil Stapletonus probauit.

VII. Nos verò negamus quicquam hîc licere Eccleſiæ, his argumentis. Primum argumentum, quia nihil liceat addere ad verbum Dei. Reſpondet Stapletonus: Hoc non eſſe ſuperaddere Scripturas ſine fine: quia qui ſuperſunt libri ſcripti Apoſtolorũ tempore, eorũ certus & exiguus eſt numerus. At illud ſine fine quorſum? Ex argumento quidem quod ipſe ſibi propoſuit. Sed quid ad nos? Nouimus enim Sophiſtarum morem hunc eſſe, vt ſibi ipſi argumentorum laruas fingant quibuſcum luctentur. At nos ſcimus prohiberi non tantùm ne ſine fine addantur Scripturæ ſcripturis: ſed etiam ne quid omnino addatur ad Sanctas Scripturas. Etſi autem illa ſcripta, quæ Stapletonus deſignauit, edita ſint Apoſtolorum tempore, tamen non ſunt Verbum Dei, aut Scriptura Sancta: itaque quiſquis eas in Canonem intrudet, is addet non verbum Dei ad Verbum Dei.

VIII. Secundum argumentum: Si addi poſſent libri ad Canonem, ergo Canon non eſſet definitus ſiue conſtitutus. At poſterius falſum: ergo & prius. Probatur conſequentia; quia cùm Canon librorum nihil aliud ſignificet quàm numerum; & ſciant omnes numerum conſtitutum & definitum excludere maiorem: certè quicunque augeri poſſe diſputabit librorum Canonicorum numerum, eum neceſſe eſt negare, numerum iam eſſe definitum: aut contendat malè definitum. Aſſumptio autem patet ex varijs Patrum locis. Athanaſius in Synopſi dicebat *τὰ βιβλία* eſſe non tantùm *κεκανονισμένα*, ſed etiam *[illegible]* non indefinita ſiue numero incerta, *[illegible]*. Auguſtinus, *Quis neſciat Sanctam Scripturam Canonicam certis ſuis terminis contineri?*

IX. Tertium argumentum: Si Eccleſiæ præſenti liceret Canonicos facere eos libros, quos Antiqua Eccleſia reliquit in Apocryphis: Ergo maiorem auctoritatem haberet. At non habet: Ergo non poteſt. Probatur conſequentia: quia reſcinderet præſens Eccleſia iudicium antiquæ: eſt autem id maioris auctoritatis iudicium. Minor patet ipſis aduerſariis conſentientibus. Nam ipſe Stapletonus non auſus eſt niſi parem tribuere. Poſſunt reſpondere; nullum fuiſſe Veteris Eccleſiæ iudicium de iis libris: nam ita Stapletonus quartum ſuum explicauit modum approbandi nouas Scripturas. Quod ſi nullum fuit: ergo non poterit reſcindi. At falſum ſumitur: Nam Auguſtinus aſſerit Canonem conſtitutum eſſe diligenti examine habito. Non potuit autem eſſe examen diligens, niſi omnibus libris conſideratis, vt tandem pronunciaretur hos pertinere ad Canonem, illos minimè. Itaque etſi non habeamus concepta verba, vbi legamus hoc iudicium de Apocryphis: tamen non minùs iudicati ſunt: idque conſtat ex Canonicorum enumeratione. Nam cùm infiniti ſint Apocryphi, non neceſſaria eſt, imò verò etiam impoſſibilis eorum enumeratio: itaque ſufficit Canonicorum numerum indicaſſe. Atque hoc certiſſimum eſt iudicij argumentum. Sic Bellarminus capite vigeſimo concludit Pſalmum centeſimum quinquageſimum primum, qui inueniſtur in Græcis exemplaribus ali-

qnot; eſſe Apocryphum, quia Veteres nominatim ponunt in Canone centum quinquaginta Pſalmos.

Cap. XIII.

De libris Hermæ & Clementis.

I. ET quia libros Hermæ & Clementis protulit nominatim in exemplum; operæpretium erit examinare, vt hoc quaſi ſpecimine nouerimus ingenium Theologaſtrorum Papiſtarum. Et primò de libro Hermæ, ſiue Hermetis, ea eſt Bellarmini ſententia, vt referendus ſit inter Apocryphos, non minus, quàm alij, qui omnium ſunt confeſſione Apocryphi; capite vigeſimo. Qua in re ſi non fallitur, viderit Stapletonus, quæ ſit ſibi ſpes reſidua.

II. Porrò de auctore non ſatis conſtat: quidam illum cenſent qui à Paulo nominatur in Epiſtolæ ad Romanus capite vltimo; teſte Hieronymo in Catalogo. Origenes, opinor, primus eſt apud quem id legitur: quem ſequuntus Sixtus Senenſis, & conſarcinatores Bibliothecæ Sanctæ, qui hunc auctorẽ honeſtant titulo diſcipuli Pauli. Sed auctor libri Pontificalis, ſiue is Damaſus eſt, ſiue Anaſtaſius Bibliothecarius, alium nominat, qui vixerit temporibus Pij primi Romani Pontificis annis circiter centum ſeriùs. Quod ſi verum, perit Stapletoni iudicium: ſcriptus enim liber eſt poſt Apoſtolorum ſeculum: quia vixit Pius ad annum à Chriſto nato centeſimum ſexageſimum ſeptimum. Negat autem Stapletonus poſſe admitti, niſi quæ Apoſtolorum ſunt tempore ſcripta: tempore autem Pij, iampridem Ioannes vltimus Apoſtolorum exceſſerat è viuis. Sed quicunque tandem auctor ſit, tamen liber hactenus nunquam eſt habitus pro Canonico; etiamſi à nonnullis Veterum vſurpata ſint eius teſtimonia; paucis tamen iis; Origene, Athanaſio, Euſebio, fortè etiam Irenæo: ſed vix aliter quàm citari ſolent quicunque non diuini: quod ne Stapletonus quidem reuocat in dubium. Et videre quilibet poteſt ex ipſis locis, quos initio tomi quinti collegerunt auctores Bibliothecæ Patrum.

III. Sed quicunque tandem ſit auctor, liber eſt alienus ab auctoritate Canonica: Habet enim nonnulla indigna Spiritu Sancto: habet errores manifeſtos. Indigna ſunt; primùm quòd non tantùm Eccleſia vocetur Domina; ſed etiam Angelus Dominus: quod ſanè nunquam fecit vllus auctor Canonicus: ſecundò, quòd ſiue Eccleſia, quæ inducitur mulieris ſpecie, ſiue Angelus, vix quicquam Hermam docet, niſi cum indignatione; atque, vt ita dicam, fuſtibus: adeò ſubinde ſuſcitanti iraſcuntur: & improbum appellant, & moleſtum; & verſutum, & ſtultum & inſenſatum; & quid non? Ita-ne ſolent Angeli? Tertiò, is auctor inter Angelos ſatis confidenter officia partitur, alius præſit pœnitentiæ; alius pœnis, alius beſtiis. Quid? quod iurantem Deum inducit per Filium?

IV. Sed error is eſt craſſiſſimus, cùm iteratæ multis locis negat pœnitentiæ locũ vllũ eſſe: Viſione ſecũda, *Iurauit Dominator ille per gloriam ſuam, ſuper electos ſuos præſinita dies iſta, etiam nunc ſi peccauerit aliquis, non habiturum illum ſalutem.* Et ruſſus mandato quarto diſertiùs, *Audiui à quibuſdam Doctoribus, quòd alia pœnitentia non eſt niſi illa cùm in aquam deſcendimus, & accepimus remiſſionem peccatorum noſtrorum; vlteriùs non peccare, ſed in caſtitate permanere. Et ait mihi: Rectè audiſti.* Secundus error: cùm turrim dixiſſet ædificari, id eſt Eccleſiam, & lapides nonnullos ab ædificantibus abijci vt non conuenientes ſtructuræ: iis tamen ſalutem poſt pœnas pollicetur, licèt extra Eccleſiam. Locus eſt in Viſione tertia, *Interrogaui illam, an iis omnibus lapidibus qui proiecti ſunt, nec conueniebant in ſtructuram turris, an eſt pœnitentia, & habebunt locum in turre hac? Habent* (inquit) *pœnitentiam: ſed in hac turre non poſſunt conuenire: alio autem loco ponentur multò inferiore: & hoc cùm cruciati fuerint, & impleuerint dies peccatorum ſuorum.* Tertius error mandato ſexto, *Si etiam nequiſſimus vir fuerit, aut mulier, & aſcenderint in cor illius opera Genij æquitatis, neceſſe eſt illum aut illam aliquid boni facere.* Nam id ſignificat bona fieri, non voluntate ſed neceſſitate. Adde Bellarmini obſeruationem in libro de Scriptoribus, *Quamuis hic liber multa vtilia habeat, vt Sanctus Hieronymus ſcribit, habet tamen etiam aliqua noxia, vt de vnica pœnitentia ſecundum errores Nouatianorum, quibus hic liber fauere videtur: vt etiam illud de duobus Genijs, ſiue duobus Angelis, vno bono & altero malo ſingulis hominibus à Deo tributis.* Et hunc librum dicat aliquis poſſe fieri Canonicum?

V. Accedo ad Clementis Conſtitutiones: quas ego quidem longè cenſeo præferendas Hermæ Paſtori; non poſſe tamen eſſe Canonicas. De his Photius Bibliothecæ capite centeſimo decimo tertio ita iudicauit, *αἳ δὲ διαταγαὶ τρισὶ μόναις αἰτίαις ἐοίκασιν ἐνέχεσθαι. Κακοπλασία, ἣν οὐ χαλεπὸν ἀποκρούσασθαι· καὶ ὅτι τῷ Δευτερονομίῳ ἐγκλήματά τινα ἐπάγουσιν, ἃ καὶ ῥᾷον διαλύεσθαι· καὶ ὅτι Ἀρειανισμῷ, ὅπερ ἄν τις καὶ βιαίως διακρούσαιτο, Videntur* (inquit) *Conſtitutiones tripliciter accuſari poſſe: malè ſeruati in compoſitione decori, quàm criminationem facile ſit depellere: conuiciorum in Deuteronomium, quæ non ægrè diſſoluuntur: & inſuper Arianiſmi, quem difficiliùs ſit depellere.* Hoc iudicio valdè Turrianus exultat, commendata mirum in modum Photij dignitate. Sed cum bona Photij venia, cuius etiam rationes nemo noſtrûm nouit, patiatur bonus Ieſuita, paulò diligentiùs inquirentes in rem ipſam; examinatis etiam eius excuſationibus. In Conſtitutionibus ego deprehendi ... & mendacia, & hæreſes.

VI. Mendacia continent in primis vitium illud κακοπλασίας, quod primo loco Photius nominabat. Totus enim liber abſoluitur inductis Apoſtolorum omnium perſonis loquentibus ad omnes Chriſtianos, eiſque certos Canones præſcribentibus. Ipſo ſtatim initio, *Apoſtoli & Presbyteri, omnibus qui ex gentibus in Dominum Ieſum Chriſtum credidiſtis, gratia vobis & pax ab omnipotente Deo.* Libro ſexto, capite decimo quarto, *Ipſi nunc in vnum congregati, Petrus, Andreas, Iacobus, & Ioannes filij Zebedæi, Philippus, Bartholomæus, Thomas, & Matthæus, Iacobus Alphei, & Lebbæus cognomento Taddæus, Simon Cananæus, & Matthias qui loco Iudæ in numerum noſtrum electus eſt, & Iacobus frater Domini, idémque Hieroſolymitanus Epiſcopus, item Paulus Doctor gentium ac vas electionis, omnes* (inquam) *in vnum congregati ſcripſimus vobis Catholicam hanc doctrinam.* Denique hoc libro octauo ſingulis nominatim ſui tribuũtur Canones. At hoc quomodo non dicam fieri, ſed omnino εὐχερῶς fingi potuit?

Nam primò tres Iacobi nominantur, vnus Zebedæi, ſecundus Alphæi, tertius frater Domini. At Baronius Annalium tomo primo ad annum quadrageſimum quartum, numero trigeſimo ſexto, ſeuerè hanc ſententiam verberat, adhibita Scripturæ auctoritate: quia Paulus primo ad Galatas, Iacobum, quem ſe Hieroſolymis vidiſſe teſtatur, appellet fratrem Do-

tem Domini, ac numeret inter Apoſtolos, & quidem eximios capite ſecundo; vt non fuerint Iacobi præter duobus.

VII. Secundò in ea enumeratione præſentes ſiſtuntur omnes illi Iacobi cum reliquis Apoſtolis; adeò vt neceſſe ſit eum conuentum factum intra annos à Chriſto paſſo decem; nam Iacobus Zebedæi occiſus eſt anno Chriſti quadrageſimo quarto teſte Baronio. Plurima tamen ſunt quæ huic fictioni repugnant. Primò; quia inter libros in Eccleſia legendos libro ſecundo capite quinquageſimo ſeptimo, nominantur quatuor Euangeliſtæ: cùm tamen nullum eorum Iacobus ille Zebedæi videre potuerit Ioannes etiam, ex reliquis nullus. Secundò, libri ſeptimi capite quadrageſimo ſeptimo, numerantur quædam Epiſcoporum ſucceſſiones; vt Hieroſolymis Iacobi, Simeonis, Iudæ. Romæ; Lini, Clementis: Hæc verò fœdiſſima ἀνακρονία. Hieroſolymis mortuum Iacobum Baronius refert, anno Chriſti ſexageſimo tertio: Simeoni Nicephorus in Chronologia tribuit annos viginti tres: ac proinde Iudã ſucceſſorem Simeonis neceſſe eſt Epiſcopatum iniſſe anno octogeſimo ſexto: quo tempore vix alius Apoſtolus præter Ioannem in viuis erat; certè mortui erant Iacobus, & Paulus, & Petrus. Tertiò Romæ Baronius contendit (atque ea eſt omnium Papiſtarum ſententia), mortuo Petro in Epiſcopatu ſucceſſiſſe Linum, inde Cletum; tum Clementem: quomodo igitur potuit Petrus teſtari ſe Lino mortuo Clementem ſubſtituiſſe? Quartò ſui fœdè obliuiſcitur autor. Nam cùm, vt dixi, Iacobos tres huic conuentui ſiſtat præſentes, tamen Iacobum inter martyres numerat libro ſexto capite ſeptimo: *De martyribus verò præcipimus vobis vt in omni honore ſint apud vos, vt apud nos fuerunt Iacobus Epiſcopus & condiaconus noſter Stephanus.* Quid? quod libro octauo, capite trigeſimo tertio, feſtos Apoſtolorum dies nominat, & iubet obſeruari? Et feſtos fuiſſe quiſquam Apoſtolorum, etiam ipſis viuis Apoſtolis? Monſtrum hoc quidem autoris fuiſſe neceſſe eſt. Quinetiam libri ſeptimi, capite quadrageſimo ſeptimo, *De Epiſcopis verò, qui à nobis, dum viximus, ordinati ſunt.* Quaſi iam functi in vnum conuenissent, [illegible]

VIII. Tertiò: libri quinti, capite decimo nono, à Iudæis aſſeritur legi librum Baruc, quem tamē apud eos nec legi, nec haberi teſtatur Hieronymus. Capite decimo tertio; Iuda abſente tradita eſſe myſteria ſacroſ. corporis & ſanguinis Chriſti. Capite decimo quarto. Chriſtum iuſſiſſe ieiunare quarta & ſexta ſabbati; ſoluere verò ieiunium ſeptimo die poſt galli cantum. At hæc totidem ſunt mendacia. Libro ſexto, capite octauo, mentio fit diſputationum de Propheta, & vno Deo, cũ Simone in Cæſarea Stratonis, præſentibus Zachæo, Barnaba, Nicera, & Aquila: quæ fabula narratur in Recognitionibus.

IX. Quartò, [illegible] qualè illud eſt quæſo, capitis vigeſimi quarti ex libro ſexto? Οὐ [illegible]. Neque verò vult nos tantum lex iuſtitia eruerat, ſed voluit & per Romanos quoque lucere ac ſplendere, nam & ipſi poſtquam in Dominum Ieſum crediderunt, à Deorum multitudine, atque [illegible], bonáſque probant, & prauos puniunt. [illegible] quiſquam pati ſuſtineat, tempore Apoſtolorum: nedum Apoſtolos, tempore Clementis Ro-

A

manos, & deſciuiſſe ab idolis, & prædicaſſe [illegible].

X. Medetur tanto abſurdo Turrianus; quòd ex primo ad Romanos, & epiſtola ad Philippēſes conſtet, tempore Pauli, fuiſſe Romæ qui crederent, etiã ex primariis: & quidē domo Cæſaris. Addit ex Tertulliano ad Scapulam, Seuerum gentilem, ſed, vt quidem cenſet ipſe, occultè credentem, non modò non læſiſſe Christianos, ſed etiam teſtimonio exornaſſe. Ex Cyrillo Alexandrino quinto contra Iulianum, annuiſſe Deum Romanorum principatui, vt omnibus imperare poſſent, quo omnis regio, & ciuitas, & vna cū aliis, iis qui in ſacri regni ſoliis honorifici ſunt, ipſum adorarent: *id quod tādem,* inquit, *re ipſa factum videre licet.* Quibus recenſitis: Non igitur, inquit Turrianus, neceſſe eſt ſuſpicari, ſcripta hæc eſſe Conſtantini temporibus, quaſi nō fuiſſent antea credentes ex Romanis qui Iudæos coërcerét, cùm fuiſſe temporibus Apoſtolorum conſtet nobiles multos ex domo Cæſaris: quos quidem iudicia exercuiſſe, & geſſiſſe magiſtratus, nemo cum ratione dubitare poteſt.

B

C

XI. Hæc ille, vt eſt ex multa lectione confidentiſſimus ſui, & ſperās nihil nō poſſe perſuadere. Sed artificium cui non olet, ſaltem ex ſuſpicione Seueri? Occultè hunc credidiſſe, quis vnquam dixit? Ne ipſe quidem Tertullianus, à quo ſolo ſuſpicionis fundamentum habet. Cur nō æquè Plinium finxit? Quid illud? fuiſſe temporibus Apoſtolorum, nobiles multos credentes? Ain, tu, multos? Vnde tandē? Nam Paulus ad Philippenſes multos non dixit, *Qui ſunt ex Cæſaris domo.* Sic ille non tantùm conicit; ſed etiam coniecturas in immenſum ſibi permittit augere.

D

XII. Cæterùm, et ſi coniecturas has omnes cōdonemus, nemo dixit hæc ſcripta fuiſſe Conſtantini temporibus, quaſi non fuiſſent antea credentes ex Romanis. Finxit ipſe ſibi hoc ludibrium Ieſuita, quod facilè diſſiparet. Et ſi nihil aliud Clemens ille diceret, niſi fuiſſe qui crederent, nemo aduerſus eū hiſceret. Sed dixit, Romanos in Ieſum credidiſſe: & poſtquam credidiſſent, deſciuiſſe à Deorum multitudine; breuiter per eos Iuſtitiæ legē enituiſſe. Hoc nos tam falſum eſſe ſcimus, quàm illud verum cōcedimus. Et habemus autorem ipſum Cyrillum, quem ſibi teſtem allegabat. Nam quid illud eſt, *Id quod tandem re ipſa factum videre licet?* An quaſi diceret, factum iam tum cùm Apoſtoli eſſent in viuis? An potiùs aliquot ſeculis poſtea? Hoc ergo nos reprehendimus in Clemente, quod illud affinxerit Apoſtolorum temporibus, quod tamen ſit tandem factum, id eſt, ſeculo quarto. At potuerunt primarij illi magiſtratus gerere: & potuerunt, inquam, nō gerere: atque adeò teſtē vel vnum poſtulo, qui aſſerat geſſiſſe. Nam Clemens ipſe, quem dicunt conſanguineum Cæſaris, nullum geſſit. Tunc autem ſi geſſiſſent quidam, nam multi non potuere, qui multi non erant, tamen pauci non erant ſatis, vt dicerentur Romani diſceſſiſſe ab idololatria.

E

F

XIII. Sed ſcripſit Paulus, *omnibus, qui Romæ eſtis*; id eſt, autore Theodoreto, diuitibus, tenuibus, artificibus, minutis, dominis & magnatibus. Audio. Sed quot illi? Omnes-ne Romani [illegible], an verò cum exceptione? Imò, *Omnibus, qui Romæ eſtis, dilectis Dei, vocatis ſanctis.* Non igitur omnibus, quotcūq; erant Romæ: ſed omnibus ſanctis, qui erant Romę. Quare quocūq; ſe Turrianus vertat, quēcūq; lapidē moueat, nō efficiet, vt nō ſit hęc immanis [illegible]

G

XIV. Addo huic mēdacio mendaciū aliud propriè pertinens ad crimē χρονομαχίας. Eodē libro & capite, addit ijs quæ iā ſunt annotata, eoſdē Romanos poſtquam eſſent Chriſtiani, Iudęos habuiſſe tributarios, & ſimul inhibuiſſe ſuos ritus exercere. *Ἰουδαίους ὑποφόρους ἔχουσι, καὶ τοῖς ἰδίοις χρῆσθαι νόμοις οὐκ ἐῶσι.* *Iudæos cogunt conferre tributum, & eos legibus* *χρῆσθαι* *vti nō ſinūt.* Paulò pòſt, *αὐτοὶ ὑπὸ Ῥωμαίων τῆς ἐξουσίας ἀφῃρέθησαν, καὶ τῆς νομικῆς λατρείας. Eos ipſos Romani, poteſtate, & cultura legis Moſaicæ priuauerunt.* Enimuerò quis tam hoſpes in hiſtoria, vt ignoret ab Romanis adhuc B Ethnicis Iudæos priuatos ſua ἐξουσίᾳ? Nam ipſo iam Chriſti tempore cùm ne vnus quidem Romæ Chriſtianus eſſet, conſtat ex Euangelio *κεκωλυμένους ἀναιρεῖν οὓς ἂν θέλωσιν, inhibitos occidere quos vellent.* Conſtat etiam quandiu Clemens fuit in viuis, liberè Moſaicos ritus exercuiſſe. Itaq; non leuis hinc coniectura authorem vixiſſe ſub Chriſtianis Imperatoribus.

XV. Venio ad hęreſes. Arianiſmum obiecit Photius, & quidem purgatu difficilem: fatetúrque Turrianus loquutum duriùs, excuſans exēplo mul- C torum patrum, imò Scripturæ: ſed ne tenuiſſimum quidem veſtigium indicauit. Ego hunc locum prorſus arbitror abhorrere à pietate, quum capite vigeſimo ſexto libri ſecundi, Epiſcopum Deo comparauit, Diaconum Chriſto, Diaconiſſam Spiritui Sancto: ob eámque rationem capite vigeſimo octauo Diacono aſſignauit duplum eius quod acciperet vidua: Sacerdoti verò primitias. Quibus locis & Dei nomen Patri ſoli tribuitur, & inęqualibus perſonis, perſonæ comparantur. Turrianus, non inæqualita- D tem, ſed diſtinctionem perſonarum colligendam eſſe dicit, & conſortium voluntatis ac naturæ. At ego, non tantùm diſtinctionem, ſed etiam inæqualitatem: Nam ſi ita ſe habent Deus, Chriſtus, & Spiritus, vt Epiſcopus, Diaconus & Diaconiſſa: tum neceſſariò infertur inæquales eſſe Deum, Chriſtū, & Spiritum. Conſortium autem voluntatis fortaſſe non excludatur; (quanquam conſortium non ſufficiat in Trinitate, quod eſſe queat in ſimilitudine; vt in hominibus vnū cor, & vna anima) ſed na- E turæ profectò nullum ſignificatur. Imò, *Aequalitatē* (inquit) *ſatis docuit Clemens, verbis ac ſententiis Euangelij vtens.* Imò potiùs, inquam, verba & ſententias Euāgelij, impiè ad inæqualitatem accommodauit huiuſmodi affectata analogia: nam analogia prorſus inæqualitatis illa eſt. Verba autem illa etiam Ariani detorquebant.

XVI. Secundo loco conſtituo *ὕβρεις κατὰ τῶν δευτερώσεων.* Loci ſunt libro primo, capite ſexto; libro ſecundo, capite quinto: libro ſexto, capite vigeſimo F ſecundo: quibus locis diſtinguit legem à Deuteroſi, legis homine Decalogum appellans, ſiue legem naturalem: Deuteroſeos verò, quicquid prę ter eam legem Iudæis præceptum: illam appellat legem fidelium; hanc verò vinculum infidelium. Turrianus ita excuſat, vt dicat nomen *δευτερώσεως* initio ſumptum in bonam partem pro Deuteronomio, tandē degeneraſſe in aliam partem, vt ſignificaret conſtitutiones impias Iudæorum: Clementem verò priori ſenſu vſum eſſe. At Sophiſtam Turrianus agit: Nā G primò vſus ille *τῆς δευτερώσεως* pertinet ad ſequentia ſecula: nullum habens à primis exemplum: Deinde *ὕβρεις* non conſiſtunt in *δευτερώσεως* voce, ſed in eo quòd ea ipſa quæ Deus per Moſen præceperat, vocentur *vincula infidelium.*

XVII. Tertiò, ille nimium tribuit libero arbitrio; vt nō magis Pelagius. Nam libro octauo, capi- A te primo, ita loquitur, *Nolite gaudere, quòd Spiritus vobis ſubijciuntur: ſed gaudete quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis: illud enim poteſtate Dei, hoc efficitur noſtra in Deū beneuolentia & ſtudio; idque adiuuante nos Deo.* Iterum, *Eſſe Chriſtianum in noſtra poteſtate eſt.* Hæc Turrianus diſſimulauit.

XVIII. Quartò, Sabbathum proponit tanquā feſtum Chriſtianis obſeruandum: libro ſeptimo, capite vigeſimo quarto, *Sabbathum & Dominicum feſtos dies agitate.* Sed Turrianus notat huc pertinere Ca- B nonem Apoſtolorum ſexageſimum quartum, quo prohibetur Sabbatho ieiunium, *Cùm enim,* inquit, *ieiunare Sabbathum prohibent, Sabbathum iubent catenus feſtum agitare.* Facerè: vt nobis iam dies ſint omnes appellandi feſti, prę ter Papiſticas eſuriales ferias. Sed diſſimulauit Turrianus, non tantùm ieiunium prohiberi, ſed etiam omne opus, libro octauo, capite trigeſimo tertio, *Ego Petrus, & ego Paulus conſtituimus vt ſerui quinque diebus opus faciant: Sabbatho autem & Dominico die vacent in Eccleſia.*

C XIX. Non poſſunt igitur Hermæ Paſtor, & Clementis conſtitutiones recipi in numerum Sacroſancti Canonis. Quod ſi non illi, quos vt eximios Stapletonus in exemplum ſelegerat, multò minùs alij vlli.

XX. Quintò. In baptiſmi adminiſtratione erroneum illud eſt, capite decimo quinto libri ſeptimi: quum iubet contentos eſſe vno baptiſmo, *ὁ τῷ παρὰ τῶν δυσωνύμων αἱρετικῶν, ἀλλὰ τῷ παρὰ τῶν ἀμέμπτων ἱερέων διδομένῳ: nō illo, qui ab infamibus hæreticis, ſed* D *qui à probatis ſacerdotibus tribuitur in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Itaque* (inquit) *neque impiorum baptiſmus vobis probetur, neque Sanctorum baptiſmus per ſecundum irritus fiat.* Quæ verba ad Nouatianos, Donatiſtáſque accedunt nimium.

XXI. Scio Turrianum excuſare: & hæreticos interpretari non quoſlibet, ſed eos qui non baptizarent in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Et verè hæc vnica ratio excuſandi: ſi excuſari poſſet. Sed aliud eſt, quod ſubtiliter excogitare potuit Ie- E ſuita: aliud, quod ſanis capitibus perſuadere. Enimuerò, neque vlla circunſtantia eſt Clementis, vnde id eliciatur: neque ſatis conuenit oppoſitio *τῶν δυσωνύμων αἱρετικῶν, καὶ τῶν ἀμέμπτων ἱερέων.* Quis enim eos vnquam crimine vacantes ſacerdotes dixit, qui baptizant in nomine Trinitatis? Quid tum enim, ſi aliàs iuſſit baptizari in eam formam, vt in quadrageſimoprimo Canone Apoſtolico: Et alioqui putam aquam eſſe, vt apud Iudæos, vt capite quadrageſimoquinto ſeptimi libri? Atqui hic nihil tale dixit, F vnde intelligamus tā latè patere *τοὺς ἀμέμπτους ἱερεῖς,* aut tam arctè conſtringi *τοὺς δυσωνύμους αἱρετικούς.* Itaque diſſentit à Turriano Bellarminus in Scriptoribus, *Iubent,* inquit, *rebaptizari eos qui baptizantur ab hæreticis, ea de cauſa, quia hæretici non ſunt Sacerdotes.*

XXII. Sextò; hæc diſerta capite ſecundo libri tertij, *Μονογαμία μὲν κατὰ νόμον γενομένη δικαία.* Primæ nuptiæ iuxta legē initæ, iuſtæ: *διγαμία δὲ μετὰ ἐπαγγελίαν παράνομος: ſecunda verò poſt promiſſionem, iniuſta: τριγαμία δὲ ἀκρασίας σημεῖον. τὸ δὲ ὑπὲρ τριγαμίαν, πορνεία φανερὰ, καὶ ἀσέλγεια ἀναμφίβολος,* G *Tertia intēperātiæ ſignū. Quæ autē vltra, manifeſta fornicatio, & impudicitia manifeſta.*

XXIII. Turrianus iterum excuſat; non damnari ipſas nuptias, ſed tantùm incontinentiam quartò nubentis, ſic enim Latinè annotauit: at Græcè, non fieri irritas, aut damnari tanquam irritas: *ἀλλ' ὡς ἀσέμνου καὶ ἀσελγοῦς,* ſed tanquam hominis inhoneſti & impudici.

XXIV. Ve-

XXIV. Verùm Bellarminus agnoſcit quartas nuptias appellari manifeſtam fornicationem. Nec ſanè aliter verba ſonãt. Enimuerò *δευτερογαμίας παρηγορημένας* quomodo Turrianus interpteratur? *Nubere poſt promiſsionem ſceleratum eſſe, viæ.* Sed in ſimili phraſi, cur tam diſſimile iudicium? Deinde *τριγαμίαν* ſignum dixit incontinentiæ; at quæ deinceps; *πορνείαν πρόδηλον* manifeſtam fornicationem. Signum incontinentiæ moderatiùs dictum; vt accuſet potiùs hominis vitium, quàm ipſas nuptias. Sed quis ſanus neget magis dici, quartas nuptias eſſe manifeſtam ſcortationem? Certè oppoſitio eſt duorum membrorum: vnius ſignum incontinentiæ: alterius manifeſta fornicatio. Ergo in priori etſi incontinentia eſt, tamen non eſt fornicatio. Cùm igitur poſſit eſſe ſignum incontinentiæ abſque fornicatione; tu manifeſtam fornicationem nihil dixeris præter ſignum incontinentiæ? Imò eſt, inquit, *τὰ γὰρ ἀπὸ δυάδος, ὁ ἔλεγχος αὐτόθεν λυθεὶς, ὥστε εἶναι αὐτὴν κατὰ τὴν διαταγὴν φανερὰν πορνείαν, καὶ ἀπαραίτητον ἀσέλγειαν.* Nugator maxime; quid tu re nobis ridẽdum propinas? Nam ſi ipſæ hæ nuptiæ, à ſeipſis præbent demonſtrationem, vnde dicantur manifeſta fornicatio; quid tu ambages nectis? quid tergiuerſaris? Nam ſi ex ſe: ergo ſemper: ergo non per accidens. Si non per accidens: ſua natura. Quis ergo neget damnari ipſas, ipſiſſimas inquam, nuptias quartas?

CAP. XIV.

An Veteres ſibi conſtent in enumerandis Canonicis.

I. EXaminatis Papiſtarum inſtantiis ad maiorem propoſitionem noſtri argumenti ſexti, reſtat vt eas expendamus, quibus minorem eiuſque probationes infirmare conantur: eæ duæ ſunt.

II. Prima; quòd ij autores quos plurimos citauimus, ſibi non per omnia conſentiunt. Andradius, *Valde conſiderandum eſt* (inquit) *eorum qui cum Hebræis ſentiebant, non eſſe vnã eandémque ſententiam. Nam Meliſto apud Euſebium, librum Sapientiæ cum Canonicis numerat. Origenes verò apud eundem Euſebium Maccabæorum libros in Canonicorum ordinem ex Hebræorum opinione redegit.* Reſpondeo negari non poſſe, aliquos aliquãdo nonnihil diſceſſiſſe à Canone Iudæorum; & potuiſſe in eam ſententiam meliùs nominari Canones Apoſtolorum, qui Maccabæorum tres libros annumerant Canonicis; Cyrillum Hieroſolymitanum qui Baruc. Et rurſus Nazianzenum, atque Athanaſium qui Eſther, librum in Apocryphis relinquunt. Sed nos his omnibus facilè ſatisfacimus.

III. Primò, quia paucioribus plures opponimus: non enim æquum eſt, vt quum ſingulorum eadem ſit autoritas, relictis pluribus, pauciores ſequamur: Sic cùm Athanaſius Nazianzenus; Amphilochius de Eſthera indignius ſenſerint, nos illis reliquos opponimus, à quibus honorificè nominatur. Et Cyrillo plus tribuenti libro Baruc quàm par ſit, reliquos comparamus.

IV. Secundò, cauſſæ ipſæ conſiderandæ ſunt, quæ ſingulos mouerunt: nam hæ ſi legitimæ non fuerint, cum bona eorum venia ab iis diſcedendum A eſt. Sic Athanaſium repudiaſſe Eſtheram credimus, propter temerarias illas additamentorum lacinias, teſte Sixto Senenſi. Nam eius libri initium poſuit Athanaſius eam partem, quæ narrat Mardochæi ſomnium. Nos verò didicimus has lacinias ab ipſo corpore ſecernendas, non propter eas ipſum corpus reſpuendum.

V. Tertiò Apoſtolorum Canones nullius eſſe momenti; ipſis etiam iudicibus Papiſtis; qui non tantùm Maccabæorum tertium numerant inter Apocryphos; ſed etiam Clementis ipſius Epiſtolas B & Conſtitutiones, cù[m] tamen eas iidem Canones Apoſtolorum re[ſ]piant: vt taceam Gelaſium eis Canonibus [pe]rpetuam infamiæ notam inuſſiſſe.

VI. Quartò: quæ de Melitone, & Origene dixit Andradius, negamus eſſe vera. Nam ea quæ à Melitone nominatur Sapientia, non alius eſt liber, quàm Prouerbiorum. Hæc enim Græca verba *Σολομῶντος παροιμίαι, ἡ σοφία*; duo nomina ſunt vnius C eiuſdémque libri: vt vel appoſitiuè poſita ſint: vel potius articulus *ἡ* corruptus ſit è particula *ἢ*, vel. Id ita eſſe ſic probatur: primò, quia Rufinus eum locum interpretatus eſt in hunc modum, *Salomonis Prouerbia, quæ & Sapientia.* Secundò, quia apud Nicephorum libro quarto capite decimo; idem hic locus ita redditur, *Solomonis Prouerbia, ſiue Sapientia.* Tertiò, quia in tota ea enumeratione nullis aliis libris articulus præponitur: non enim dicitur *ἡ Γένεσις, ἡ Ἔξοδος, τὸ Λευϊτικὸν*; ſed abſque articulo *Γένεσις, Ἔξοδος,* D *Λευϊτικόν*; Et ſic de reliquis. Non eſt autem veriſimile in vno libro, & quidem nulla apparente cauſa, ab eo more diſceſſum eſſe. Denique Euſebius eodem libro, capite vigeſimo ſecundo, teſtatur ita Prouerbia ſolita eſſe appellari nomine Sapientiæ: *οὐ μόνος δὲ οὗτος* (Hegeſippum intelligit) *ἀλλὰ καὶ Εἰρηναῖος, καὶ ὁ πᾶς τῶν ἀρχαίων χορὸς πανάρετον σοφίαν τὰς Σολομῶνος παροιμίας ἐκάλουν*; quem locum non ſolùm peſſimè Rufinus vertit, ſed etiam malè Chriſtophorſonus. Rufinus *Verùm & hic ipſe, & Irenæus, & omnis Antiquorum chorus, librum qui attitulatur Sa-* E *pientia, Solomonis eſſe dixerunt, ſicut & Prouerbia, & cætera.* Chriſtophorſonus, *Porrò autem non hic ſolus, ſed Irenæus, & tota veterum turba, Prouerbia Salomonis librum eſſe præclara eximiáque Sapientia refertum affirmabant.* Cùm ita potiùs exprimi debuerit, *Porrò autem non hic ſolus, ſed Irenæus, & tota veterum turba Prouerbia Solomonis appellabant πανάρετον σοφίαν.*

VII. Ac ſanè inuenias nonnunquam Prouerbiorum librum citatum nomine Sapientiæ: vt F *διαταγῶν* Clementis libro primo capite decimo, *Τὸ ῥῆμα τὸ γεγραμμένον ἐν Σοφίᾳ*, *Verbum ſcriptum in Sapientia*, Prouerbiorum vigeſimo primo: *κρεῖσσον οἰκεῖν ἐν ἐρήμῳ*, *melius habitare in deſerto.* Nazianzenus in laudibus Gorgoniæ ſororis: *ὁ μὲν θεῖος Σολομῶν ἐν τῇ παιδαγωγικῇ σοφίᾳ, ταῖς παροιμίαις λέγω*: *Diuinus Solomo in pædagogica Sapientia, hoc eſt in Prouerbiis.* Cyprianus ad Quirinum libri tertij, capite decimo ſexto: *De bono martyrij, in Sapien-* G *tia Salomonis.* Prouerbiorum decimo quarto: *Liberat de malis animam martyr fidelis.* Rurſus capite quinquageſimo ſexto, *Deum nihil latere ex his quæ geruntur, in Sapientia Solomonis.* Prouerbiorum decimo quinto: *In omni loco ſpeculantur oculi Dei bonos & malos.*

VIII. Reſtat Origenes; quem aſſerimus Maccabæos ponere extra ordinẽ Canonicorum. Repu-

gnat Andradius, &, *Non ſignificare voluit Origenes*, (inquit) *Maccabæorum hiſtoriam eſſe potiùs Canonicis libris adiunctam, & quaſi attextam, quàm propriè Canonicam: ſed cùm viginti duos libros ex Hebræorum traditione computauerit, hoſce vigeſimoſecundo loco nominauit.* Imò verò neutrum, inquam. Audiamus verba: ἔξω δὲ τούτων ἐστὶ τὰ Μακκαβαϊκά, Id eſt interprete Rufino, *Maccabæorum verò libros extrinſecus habent.* Chriſtophorſono: *Extra numerum iſtorum ſunt libri Machabaici.* Hæc ego verba dico ſignificare eos libros eſſe extra numerũ Canonicorum. B Nam eadem phraſi vſus eſt Athanaſius in Synopſi poſt enumeratos Canonicos, ἐκτὸς δὲ τούτων εἰσὶ πάλιν ἕτερα βιβλία. Et Hieronymus, *Quicquid extra hos eſt inter Apocrypha eſſe ponendum.* Sed quid illud eſt quod Andradius obſeruauit vigeſimo ſecundo loco numerari Maccabæos? Sanè verò ita eſt in Codicibus Euſebij: cùm ex Iudæorum ſententia dixiſſet eſſe viginti duos libros Veteris Teſtamenti; ita enumerat tamen, vt niſi Maccabęorum hiſtoriam adiicias, deficiat numerus. Sed facilis C reſponſio, mẽdoſos eſſe Codices; omiſſo libro duodecim Prophetarum; quem quis credat relictum inter Apocryphos? Reſtituendus eſt autem ex Nicephoro, qui libro quinto capite decimo ſexto, hũc ipſum Origenis locum recitat; ſed integrum; adeò vt Maccabaici, reperiantur extra vigintiduorum numerum. Itaque nihil promouit Andradius.

Cap. XV.

An Veteres enumerarint Canonem Iudæorum, an verò Chriſtianorum.

I. Altera inſtantia eſt; non enumerari ab iis Veteribus Canonem Chriſtianorum, ſed Iudęorum. Sic Driedo libri primi capite tertio parte prima ad Hieronymum, *Sciendum, quod manifeſtum eſt ex Prologi Galeati verbis, Hieronymum ſupputare illic Canonem librorum non Eccleſiæ Chriſtianæ, ſed Synagogæ* E *Iudæorum.* Canus locorum Theologicorum libro ſecundo, capite vndecimo ad ſecundum argumentum, *Non verum eſt in libris Canonicis decernendis Eccleſiæ regulam eſſe Hieronymum, quod Caietanus perperam, ne dicam pernicioſè exiſtimauit. Hic quippe (vt Ioannes Coclæus verè dixit) in enumeratione Canonicorum librorum Veteris Teſtamenti Ioſephum ſecutus eſt.* Andradius libro tertio defenſionis Tridentinæ, *A quo* (Auguſtino) *quamuis diſſentire doctus Hieronymus videatur, Hebræorum tamen magis eum referre opinionem, quàm ſuam* F *explicare, non obſcure demonſtrabimus.* Idem Ioannes Hayus de Melitone reſpondet & Epiphanio.

II. Et argumentantur ex Hieronymi verbis, libro ſecundo, aduerſus Rufinum; quę ita habent, *Quod autem refero, quid aduerſum Suſannæ hiſtoriam, & hymnum trium puerorum, & Beli ac Draconis fabulas, quæ in volumine Hebræo non habentur, Hebræi ſoleãt dicere; qui me criminatur ſtultum, ſe ſycophantam probat: non enim quid ipſe ſentirem, ſed quid illi contra nos dicere ſoleant explicaui.* G Vnde Hayus vrget in hunc modum, *Si hanc excuſationem probas, quod de parte Danielis hoc loco ſcripſit, idem de aliis libris, quos vos ipſius teſtimonio reiicere conamini, ipſum ſenſiſſe exiſtimabitis, ne ſecum ipſe pugnet.*

III. Canus ad Synodum Laodicenam ſic reſpõdet, *Confirmatio, quæ ab autoritate Concilij Laodiceni ſumitur, imbecilla eſt. Non enim Concilium negat eſſe Canonicos, licet inter Canonicos noluerit annumerare.* Et de Rufino, *Is, inquit, Patrum traditiones ignorauit.* Et paulò poſt, *Non igitur Patrum traditione eos libros Rufinus, ſed ſuo potiùs ſenſu refutauit.*

IV. Reſpondeo; quod aiunt Iudæorum Canonem enumeratum eſſe, dupliciter intelligi poſſe, ſic vt intelligatur idem Canon à Chriſtiana Eccleſia eſſe vel improbatus: vel probatus. Fateor ergo fuiſſe enumeratum Iudaicum Canonem, ſed prorſus probatum, imò verò probandum ab Eccleſia Chriſtiana: ac proinde ipſum etiam factum Canonem Eccleſiæ Chriſtianæ. Quid enim? An fortaſſe Clemẽs in conſtitutionibus præcepta dabat Iudæis? Imò Chriſtianis. Neceſſe eſt igitur expoſuiſſe numerum librorum, qui apud Chriſtianos eſſent in Eccleſia recitandi. Melito ad Oneſimum ſcribebat, à quo fuerat rogatus, vt & ſibi excerperet ex lege & Prophetis teſtimonia de Chriſto; ordinémque inſuper indicaret ac numerum librorum: quorum? Eorũmne quos Iudæi recipiebant? non ita; ſed abſolutè, Veteris Teſtamenti: & quidem, quod facile colligi poteſt ex priore membro, eorum quibus vti ſolent Chriſtiani ad ſuam fidem confirmandam. Satisfaciens igitur Melito, teſtatur ſe pertexiſſe vſque ad Orientis eum locum, *vbi prædicationis noſtræ cœpit exordium* (ſic enim Chriſtophorſonus vertit) diligentérque de omnibus exploraſſe, quæ eſſent Veteris Teſtamenti volumina. En tibi Chriſtianum Epiſcopũ, proficiſcentem in Iudęam: quam ob cauſam? ad cognoſcendos libros Veteris Teſtamenti. Sed quę illi ratio eum potiùs locum adeundi, quàm alium? An D quia ibi maximè & floruiſſet, & floreret Iudæorum religio? Nam ita videbatur, ſi Iudęorum ſententiam In enumeratione Canonicorum, ſolam quęſiſſet. Minimè verò: Sed quia ibi, fidei noſtrę cœpit exordium. Peruenit igitur in Iudæam. Quicum cenſemus communicaſſe? Cum Iudæis. Demus hoc; ſed an ſolis? Quis credat, Chriſtianum, & Epiſcopum? Cum vtriſque ergo: itaque duorum alterutrum erit neceſſarium: vel vt Epiſcopus Chriſtianus, Iudæorum ſententiã prætulerit ſententiæ Chriſtianorum: E vel vt eadem fuerit Chriſtianorum & Iudæorum ſententia. At illud quis vnquam crediderit? Poſterius ergo verum eſt.

V. Athanaſij manifeſtiora ſunt verba, quàm vt vlla poſſit impudentia detorquere tanti viri ſentẽtiam, *Noſtra qui Chriſtiani ſumus Scriptura diuinitus inſpirata eſt: & libros habet non infinitos, ſed finitos, ac certo Canone comprehenſos.* Et dubitet etiamnum aliquis Athanaſium enumeraſſe Canonem Chriſtianorum? Hoc verò ſi liceat, quæ ſupererit ratio cohibendæ F audaciæ? Epiſtolæ feſtalis initium eſt à cautione neceſſaria, ne libri Apocryphi habeantur pro veris Bibliis: Scilicet ille curam gerebat Iudaicæ Synagogæ Chriſtianam negligens Eccleſiam.

VI. De Nazianzeno & Amphilochio quid dicam? vterq; enim, & Chriſtianos alloquitur; & ſubnectit Noui Teſtamenti libros. Cyrillus Hieroſolymitanus pro fundamento ſui Canonis ſubſtrauit, diligenter ab Eccleſia diſcendum eſſe qui ſint libri vtriuſque Teſtamenti. Quis credat igitur id ipſum à G Synagoga ſumere maluiſſe? Præterea, *Iſtorum* (inquit) *hos viginti libros lege, cum Apocryphis verò nihil habeas negotij: has tantum ſtudioſè meditare Scripturas, quas in Eccleſia confidenter legimus. Multò prudentiores te, & religioſiores fuerunt Apoſtoli, & primi Epiſcopi, veritatis duces, qui nobis eas tradiderunt. Tu itaque cùm ſis filius Eccleſiæ, non tranſgrediaris illius terminos.* Quid potuit diſertiùs? quid ad cauſam noſtram magnificentius?

Nam

Nam hæc eius enumerationis originẽ referunt ad ipſos Apoſtolos, & primos Epiſcopos. Scilicet illi fauebant Iudæorum ſuperſtitioni. Iam Synodi Laodicenæ Canones Iudæis opinor non ſunt, ſed Chriſtianis poſiti: vt mittã enumerari ab ea libros Noui Teſtamenti: id eſt, Canonem Chriſtianum. Nam Canon Iudæus non conſtat ex Nouo & Veteri Teſtamento. Leontius ſtatim initio pollicetur ſe enumeraturum τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Et ad finem πάντα τὰ κανονιζόμενα βιβλία; quærin' tu apud quos? Reſpondet ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Quid Rufinum dicam? Nam is profectò Symboli Apoſtolici tradebat explicationem. Iudæis-ne, an Chriſtianis? Et tamen hæc ipſa expoſitio hunc Canonem continuit: Imo inchoauit his diſertiſſimis verbis, *Quæ ſunt Noui ac Veteris inſtrumenti volumina, quæ ſecundum maiorum traditionem per Spiritum Sanctum inſpirata creduntur, & Eccleſiis Chriſti tradita, competens videtur in hoc loco euidenti numero, ſicut ex patrum monumentis accepimus, deſignare*. Et abſoluit in hũc modum, *Hæc ſunt quæ Patres intra Canonem concluſerunt, ex quibus fidei noſtræ aſſertiones conſtare voluerunt*. Audin' *Eccleſiæ tradita*? Audin' *fidei noſtræ aſſertiones*? Et tu Iudæos prætendas? De Damaſceno, Lyrano, Richardo de Sancto Victore, credo non eſſe neceſſe quicquam dicere, res eſt enim notior quam vt controuerti poſſit.

VII. Hi omnes igitur Canonem Chriſtianum enumerant. Quid tum igitur, ſi ſolus Hieronymus Iudaicũ recenſeret? Sed ne hoc quidem verum. Enumerauit, vt reliqui, Iudæorum Canonem, quem Eccleſia Chriſtiana & tenebat, & tenere debebat. Argumenta ſunt hæc: Epiſtola ad Paulinum, non tantùm recenſet vtriuſque Teſtamenti libros, quod Chriſtiani eſt hominis, non Iudæi; ſed etiam poſt eos enumeratos, *Oro te* (inquit) *frater chariſſime, inter hæc viuere, iſta meditari, nihil aliud noſſe, nihil quærere, nonne tibi videtur iam hic in terris regni cœleſtis habitaculum*? An credimus Hieronymo eam mentem fuiſſe, vt nihil aliud legendum eſſe diceret præter libros Canonis Iudaici? Minimè, erat enim Chriſtianus. Rurſus præfatione in libros Solomonis, nominatim teſtatur eos libros, qui à nobis dicuntur Apocryphi, legi ab Eccleſia: non recipi tamen inter Canonicos. Tertiò, nónne illos negat recipiendos ad Eccleſiaſticorum dogmatum confirmationem? Ergo, non Iudæorum reſpectu, ſed ipſius Eccleſiæ Chriſtianæ, Canonicos nominauit & Apocryphos.

VIII. Ad ea verò quæ citabantur ex ſecundo libro contra Rufinum: primum nego Hayi conſequentiam, quæ quod dictum eſt de partibus Danielis, extendit ad reliquos libros: re vera enim non adeò diſtinctè, adeoque diſertè ſuam de iis partibus ſententiam protulit, ac de reliquis libris: ſed ſub Iudæi perſona indicare maluit. *Audiui* (inquit) *ego quendam de præceptoribus Iudæorũ, cùm Suſannæ derideret hiſtoriam*, & quæ ſequũtur reliqua. Sed de aliis libris, ipſe ſuam ſuis verbis ſępius ſententiã proponit. Secundo dico, hanc Hieronymi excuſationẽ tergiuerſationẽ eſſe potius eius qui inuidiã ſibi ab aduerſario cõflatam

A amoliri ſtudeat, quàm legitimam purgationem eius qui crederet ad ſe nihil attinere eam accuſationem. Enimuero ille non ſimpliciter, quid Iudæi dicerent retulerat, ſed quid ipſe etiam ſentiret indicauerat. Non poſſunt enim aliò referri hæc verba, *Has nos veru antepoſito eaſque iugulante ſubiecimus, ne videremur apud imperitos magnam voluminis partem detruncaſſe*. Prævidebat igitur ſi eas partes non ſubieciſſet, ſe calumniam paſſurum: ſed à quibus? Ab imperitis. Imperitos ergo Hieronymus eos omnes appellat, B qui has cenſerent partes Danielis. Et neget nunc aliquis eum quid ipſe ſentiret expreſſiſſe? Sed nimirum, videtur Hieronymus ſibi nonnihil aliquando permiſiſſe vltra fines candoris. Nam & illud de officioſo Pauli mendacio, accuſante Auguſtino, non aliter purgat, quam hoc prætextu, quod Chryſoſtomi ſententiam non ſuam ipſius propriam retuliſſet.

IX. At Synodi Laodicenæ cur imbecillam dixit autoritatem Canus? Nam Synodus fuit Chriſtiana; Quod ſi non Oecumenica, tamen Orthodoxa & C Catholica. Et ne Carthaginenſis quidem tertia, qua ſe illi tuentur, inter vniuerſales computatur. Quæ ſi approbata fuit à Trullana: ne hac quidem parte illã Laodicena inferior eſt; nam æquè ab eadem Trullana approbatur. Tum antiquior fuit Carthaginenſi: proinde cęteris par, hoc vno ſaltem ſuperior. Sed non negauit, inquit Canus, hos libros eſſe Canonicos. Imo, inquam, negauit, eo ipſo quod noluerit inter Canonicos numerare, *Non oportet*, inquit Synodus, *libros qui ſunt extra Canonem legere, niſi ſolos Canoni*D*cos Veteris & Noui Teſtamenti. Quæ autem oporteat legi, & in autoritatem recipi, hæc ſunt, Geneſis, Exodus*, & quæ ſequuntur. Audin' tu, libros diſtingui in duos ordines, vt alij ſint extra Canonem, alij Canonici? Audin' tu eos tantùm legendos, qui ſunt Canonici? Audin', eos enumerari quos oporteat legi, quos oporteat in autoritatem recipi? Conclude eos numeratos qui ſunt in Canone: proindeq́ue eos relictos, qui ſunt extra Canonem.

X. In Rufino prorſus ridendum ſe Canus pro- E pinauit: cum eum dixit ignorare patrum traditiones. Videlicet eas Canus melius nouit. Sed ita pertinaces ſolent nodum ſcindere, cui non ſunt ſoluendo. Saltem animaduertere debuit, idem reliquis illis exprobrandum patribus, qui ſunt à nobis enumerati, Melitoni, Origeni, Euſebio, Athanaſio, atque aliis. In quorum non exiguo numero, ſecurior poterit Rufinus canis calumniam contemnere. Sed quomodo à ſe ipſo aut ſuo ſenſu Rufinus eum Canonem habuit? Quaſi ante eum aliquem poſſit Ca- F nus nominare, à quo ij quos reiicit facti ſint Canonici. Et non potius ab omnibus æque antiquioribus inter apocryphos reiecti. Nam ipſi etiam diligentiſſimi Papiſtarum, nullum habent antiquiorem teſtem Auguſtino, qui tamen iuuenis erat tum cum Rufinus ad ſenectutem perueniſſet. Quis autem Rufinum merito accuſarit, quod recentiorem ſe ſententiam non ſit ſequutus? Non conſiderauit igitur Canus quid obiiceret.

FINIS LIBRI QVINTI.

DE CANONE LIBER SEXTVS

Caput I.

DE AVTORITATE SCRIPTVRAE, Catholicorum Sententia.

CONSTAT ex ſuperioribus diſputationibus ſolam Scripturam Sacram eſſe in Eccleſia Canonem Fidei. Quæ deinceps in eo Canone controuertuntur; hæc reuoco ad duo capita: quorum prius, Natura eſt Canonis: alterum, eiuſdem vſus. In primo capite duæ ſunt Controuerſiæ: Prima vnde ſit autoritas Canonis, altera quæ ſit Canonis perfectio.

II. Scripturam ſcimus idcirco appellari Canonicam, quod ſit regula fidei. Quod ſi eſt, tum neceſſe eſt vt eius autoritati ſe omnes ſubiiciant, quicunque Chriſtiano cenſentur nomine, id eſt profitentur ſe fidem habere. Imo Auguſtinus de Ciuitate Dei libro vndecimo, capite primo, multo latius, eam ſibi aſſerit omnia genera humanorum ingeniorum diuina autoritate excellentem ſubiecisse. Hanc igitur tantam, tam auguſtam autoritatem vnde habeat, an à ſe, an verò aliunde prima quærit controuerſia: in qua verſati ſunt è noſtris ſoli quos quidem viderim, ex profeſſo Bullingerus libro de Scripturæ autoritate: & Vuhitakerus contra Stapletonum, ſolidiſſimè, ac fuſiſſimè. Attigit Zacharias Vrſinus in Tractatibus Theologicis quæſtione tertia de Scriptura: & obiter Daniel Tilenus contra Charronæi veritatem tertiam capite quarto. Ex aduerſariis; Canus locorum Theologicorum libro primo capitibus ſexto, ſeptimo, & octauo. Stapletonus libro nono de *Principiis Fidei*; ſed animoſiſſimè contra Vuhitakerum in *Defenſione Eccleſiaſticæ autoritatis*, & in Triplicatione. Rurſuſque in Relectione Principiorum, controuerſia quinta, quæſtione ſecunda, Petrus Charronæus Pariſienſis in tertia veritate.

III. Catholici ita cenſent, *Credimus & confitemur Scripturas Canonicas ſanctorum Prophetarum, & Apoſtolorum vtriuſque Teſtamenti, ipſum verum eſſe Verbum Dei, & autoritatem ſufficientem ex ſemetipſis, non ex hominibus habere.* Verba ſunt ex confeſſione Heluetica capite primo. Et ſenſus, eam autoritatem librorum ſacrorum, quam diximus, vndeque factum vt ſint in Canone, eſſe ab ipſorum natura: hoc eſt eo ipſo quod libri ſint profecti ab autore Spiritu Sancto, eſſe etiam Canonicos, ſiue id Eccleſia decreuerit, ſiue minus: ſiue agnoſcat, ſiue minus. Nam ſi decernat & agnoſcat facere ex officio, quia ſic tenetur: ſin vero non decernat, aut agnoſcat, facere contra officium. Præterea ſingulos fideles, ne exſpectato quidem vllo huiuſmodi decreto, teneri fidem ſuam ſubiicere iis libris, ab eorumque autoritate pendere: & grauiter peccare ſi non faciant. Atque adeo ſeipſa peccaſſe, qui Epiſtolam ad Hebræos, qui Apocalypſin, & alia nonnulla non agnoſcebant pro Canonicis; quantumuis nullum interceſſiſſet Eccleſiæ decretum, contra quam Papiſtæ contendunt licuiſſe olim de iis dubitare.

IV. Quod ſi quæratur quibus modis hæc nobis innoteſcere poſſit autoritas, reſpondemus ex Gallicæ Confeſſionis articulo quarto, *Hos libros agnoſcimus eſſe Canonicos, hoc eſt, vt fidei noſtræ normam & regulam habemus: idque non tantum ex communi Eccleſiæ conſenſu, ſed etiam multo magis ex teſtimonio, & intrinſeca Spiritus Sancti perſuaſione, quo ſuggerente docemur*

mur, illos ab aliis libris Eccleſiaſticis diſcernere, qui vt ſint A *vtiles, non ſunt tamen eiuſmodi, vt ex iis conſtitui poßit aliquis fidei articulus.* Et ex Belgicæ articulo quinto. *Hos libros ſolos recipimus tanquam ſacros, & Canonicos, quibus fides noſtra inniti, confirmari, & ſtabiliri poßit. Itaque abſque vlla dubitatione ea omnia credimus, quæ in illis continentur. Idque non tam quod Eccleſia illos pro Canonicis recipiat, & comprobet: quam quod Spiritus Sanctus noſtris conſcientiis teſtetur illos à Deo emanaſſe: & eo maximè quod ipſi etiam per ſe ſacram hanc ſuam autoritatem & ſanctitatem teſtentur, atque comprobent, quum & ipſi* B *cæci rerum omnium quæ in illis ſcriptis prædicta fuerunt, impletionem & exſequutionem clarè conſpicere, & veluti ſenſibus percipere poßint.*

V. Ex his triplex ratio colligitur, qua nobis innoteſcat ſacrorum librorum autoritas. Prima, Eccleſiæ teſtimonium, eos libros approbantis, recipientis, & commendantis. Secunda, interna Spiritus Sancti perſuaſio, eam ipſam autoritatem cordibus noſtris inſculpentis, certoque perſuadentis. Tertia, ipſorum librorum, vt ita dicam, genius: ad C quem referuntur omnia argumenta, quæ ab ipſorum contextu deſumi poſſunt: inter quæ hoc eſt luculentiſſimum, ab euentu rerum prædictarum, quo olim Ethnicos Chriſtiani valde vrgebant.

VI. Itaque merito Vuhitakerus Papiſtarum calumniam amoliebatur, à nobis in hoc articulo reſpui teſtimonium Eccleſiæ. Immeritò Stapletonus tanquam aliquid nouum, miratus eſt, & gratulatus Vuithakero, quod non repudiaret. Nos enim ſemper ita credidimus: magnum eſſe in qua- D cunque re ad fidem Chriſtianam pertinente Eccleſiæ teſtimonium, magnique omnino ponderis apud fideles: tantùm non ab eo pendere quid ad fidem pertineat. Exempli gratia: Articulum Trinitatis ſemper credidit Eccleſia Chriſtiana, & aduerſus inſurgentes hæreticos ſuis decretis confirmauit. Nos verò huic Eccleſiæ teſtimonio ſiue decreto, abſit vt nihil deferamus: imo abſit, vt non multum deferamus. Negamus tamen ab eo factum, vt articulus ille pertineret ad fidem. Nam ſiue Eccleſia E ita credidiſſet, ſiue non credidiſſet, ſiue decreuiſſet, ſiue non decreuiſſet, nihilominus non tantùm quoad ſe Deus eſſet vnicus eſſentia, trinus perſonis: ſed etiam quoad nos, idipſum pertinebat ad fidem, hoc eſt, credendum erat. Nec aliter in hoc de libris Canonicis articulo intelligendum.

VII. De Spiritu Sancto prolixè iterum calumniantur. Stapletonus, nihil eſſe aliud, quam priuatum ſuperbiæ Spiritum omnibus hodie hæreti- F cis communem, clamat. Alij multa garriunt de particularibus & extraordinariis reuelationibus, atque ἐνθουσιασμοῖς. Sed importunè, ne quid dicam durius. Nos enim nihil hic ſomniamus extra ordinem: ſed idipſum agnoſcimus, quod in reliquis articulis fidei omnibus: nimirum, omnino opus eſſe interna Spiritus Sancti perſuaſione, vt libris ſacris plena fide aſſentiantur. Sic eſſe Deum non negamus doceri poſſe, & argumentis ex natura, & teſtimonio Eccleſiæ, adeo vt conuincantur G contradicentes. Negamus tamen quenquam credere ad ſalutem, niſi intus in illo operetur Spiritus Sanctus. Nam fides Chriſtiana non acquiritur, ſed infunditur. Haud aliter in hoc negotio. Poſſe multis argumentis compeſci quicumque inſurget in horum librorum autoritatem, negans eſſe diuinam; abſit vt negemus: ſed vt ille ita conuictus

A prorſus perſuadeatur regulam eſſe fidei, fieri omnino non poſſe, niſi interno Spiritus motu, aſſerimus. Quam ſententiam Caluinus fuſius proſequitur, Inſtitutionis libro primo, capite ſeptimo, paragrapho quarto.

VIII. Tertiam rationem idem Caluinus ſic explicauit eiuſdem capitis paragrapho ſecundo, *Quod autem rogant, vnde perſuadebimur à Deo fluxiſſe, niſi ad Eccleſiæ decretum confugiamus: perinde eſt, ac ſi quis roget, Vnde diſcemus lucem diſcernere à tenebris, album à nigro,* B *ſuaue ab amaro. Non enim obſcuriorem ſuæ veritatis ſenſum vltro Scriptura præ ſe fert, quàm coloris ſui res albæ & nigræ, saporis ſuaues & amaræ.* Senſus eſt, in ipſorum Sacrorum librorum textu infinita hærere diuinitatis argumenta: vt quemadmodum ſapores & colores, in ſe ipſis habent propriam illam differentiam, per quam inuicem ſeparantur: ſic his ipſis libris intrinſeca ſit proprietas, nullis aliis libris communicabilis, à qua petendum ſit verum & certum eorum diſcrimen, à quibuſcunque aliis: non ſecus ac C hodie doctiſſimi Criticorum ex ipſo librorum ſtylo dignoſcunt autores. Neque enim tanta eſt inter Ciceronem & Apuleium, inter Tertullianum & Cyprianum diſſimilitudo, quanta inter autorem Canonicum, & alium quemlibet. Et cur non ſit, quæſo, verè ita dictum à Caluino de Scripturis: ſi verum quod Gretſerus de vulgata editione dixit tomo primo Apologiæ, capite decimo libri ſecundi? Verba recito, *Quæ cauſſa, cur patres cæteris omnibus hanc verſionem prætulerint, tam con-* D *ſtanter, tam conſentienter, & vnanimiter, totque ſeculis? Certè id non eſt factum, niſi quia authentica vis in illa tranſlatione latens, & aliquando non obſcurè indeemicans, patrum ac doctorum corda ad ſe ſingulari Spiritus Sancti impulſu, trahebat?* Nam hæc certè verba illud dicũt, habuiſſe eam editionem intra ſe non obſcurum veritatis ſuæ ſenſum, vnde à reliquis omnibus diſcerni poſſet.

IX. Inſectantur tamen Caluini dictum Papiſtæ: quaſi ex luce naturali crediderit cognoſci E poſſe Scripturam Sanctam, haberique pro Canonica. Et tamen Caluinus non eſt loquutus de noſtra facultate, ſed de diſcrimine Scripturarum à libris non ſacris. Non ſequitur autem, ſi non poſſit homo ψυχικὸς noſſe hoc diſcrimen, propriis ingenij ſui viribus, ideo diſcrimen nullum eſſet: quemadmodum ſi non poſſit infans Orionem diſtinguere à Pleiadibus, non tamen nullum eſt in ipſo Orione diſcrimen quo ab illis ſeparetur. Docti enim Aſtrologi facillimè diſcernunt: nec F diſcernerent, ſi nullum eſſet. Sed, quî fit igitur, inquit Stapletonus, vt tam multi olim hæretici, tam varias Scripturæ partes ſuſtulerint? tam multi Pagani, Turcæ, & Iudæi hodie in vniuerſum tollant? Quia, inquam, id diſcrimen illi non norunt: non ſecus ac pueri omnes ſtellas perinde habent, quidque inter Orionem ſit & Pleiadas prorſus non capiunt: cum tamen non magis diſtare bouem à formica certum ſit.

X. Sed his ita declaratis, tres illas agnoſcen- G dorum librorum rationes ita comparamus, vt ſummum gradum obtineat teſtimonium Spiritus, infimum verò teſtimonium Eccleſiæ, quod ipſum reliquis duobus nititur, vt ſit firmum. Nam niſi Eccleſia librorum ſacrorum ſtylum, ſiue, vt loquebar, genium dignoſcat à ſtylo ſiue genio prophanorum; & hanc ipſam diſtinctionem obſignet Spiritus Sanctus, nihil illa

ſolide teſtari poteſt. Hæc eſt in hoc controuerſo capite ſententia Catholicorum.

Cap. II.

De Autoritate Scripturæ Papiſtarum ſententia.

I. AT Papiſtæ longe aliter. Ioannes Eckius in Enchiridio capite primo, negat Scripturas eſſe authenticas ſine autoritate Eccleſiæ: & poſtea diſertius, niſi Eccleſiæ autoritate. Pighius Hierarchiæ Eccleſiaſticæ libro primo capite ſecundo: *niſi ab Eccleſia accepto veritatis teſtimonio, nullam ex ſeipſis aut ſuis autoribus apud nos autoritatem habere*: factaſque eſſe, non vt fidei noſtræ religioníque præeſſent, ſed vt ſubeſſent potius.

II. Quod hoc quale ſit vt intelligatur: Cardinalis Surdiſius in ſuo Catechiſmo ſic ſcripſit, *Doctor. Ad quemnam pertinet definire libros Canonicos? Catholicus. Ad Eccleſiam: cuius abſque authoritate non maiorem fidem adhibuerim Diuo Matthæo: quam Tito Liuio.* Quin etiam quum neſcio quis dixiſſet, *Scripturas valere quantum fabulas Aeſopi, ſi deſtituantur autoritate Eccleſiæ.* Hoc apophthegma Cardinalis Hoſius libro tertio eius operis contra Brentium, cui olim titulum fecerat, Veræ Chriſtianæ Catholicæque doctrinæ ſolida propugnatio aſſerit *potuiſſe pio ſenſu dici, quem homo pius qui charitatem habet, quæ non cogitat malum, ex iis verbis eliceret. Nam reuera, niſi nos Eccleſia doceret autoritas hanc ſcripturam eſſe Canonicam, perexiguum apud nos pondus haberet.* Quo ſenſu iterum in Confeſſione Petricouienſi dixit capite decimo quinto, Eccleſiæ ſi ſua non tribuatur autoritas, nullam futuram eorum quæ ſcripta ſunt ab Euangeliſtis autoritatem. Vbi velim Lector obſeruet Papiſtarum ingenium: qui quod in contumeliam dictum eſt Scripturę, excuſent, quam poſſunt diligentiſſimè, & quidem hoc prætextu, quòd ſenſum aliquem non incommodum habere poſſe iudicent. Quod verò Caluinus dicebat in eiuſdem Scripturæ laudem & commendationem, quam violentiſſimè exagitent. Hoc prætextu quod detorquere poſſint in abſurdum ſenſum, ὦ τῆς χρηστότητος! ὦ τῆς ἐπιεικείας! Nimirum, vt quondam Ethnici Ieſum Chriſtianis exprobrabant, & ipſi Ioues, Panaſque & Plutones adorabant.

III. Succinit Charronæus totidem verbis nihil eſſe in Scriptura autoritatis, ponderis, aut virium in nos fidemque noſtram, niſi quantum Eccleſia dicit & declarat. Quod ita explicat, vt dicat, Scripturam eſſe quidem à Deo, proptereaque maximè veram & authenticam: non exiſtimari verò talem ab hominibus aut agnoſci, niſi quia id ita pronunciarit Eccleſia. Nec aliter Carranza controuerſia ſecunda prolegomenôn ad ſummam Conciliorum, *Solum credimus ſcripturæ propter Eccleſiam teſtificãtem.* Hoc Pighius in Hierarchia libro primo capite ſecundo ſic exprimit, *Propter Eccleſiam ſolam, eiuſque autoritatem nunc credimus ſcripturæ vniuerſæ.* Et pôſt, *Omnis quæ nunc apud nos eſt Scripturarum autoritas, ab Eccleſiæ autoritate dependet neceſſariò: neque enim aliter eis credere poſſemus, niſi quia teſtimonium illis perhibenti Eccleſiæ credimus.* Matthias Aquenſis in Catholicæ doctrinæ aſſertione, libro primo, *Quod Scriptura aliqua credi debeat eſſe verbum Dei, aut Canonica, pendet ex communi Eccleſiæ conſuetudine, atque Orthodoxorum pa-*A *trum per vniuerſum terrarum orbem conſenſu, aut alicuius plenariorum Conciliorum ſententia ſeu definitione.* Cuſanus olim ad Bohemos Epiſtola ſecunda, *Poſſibile non eſt Scripturam quancunque ſiue ipſa præceptum ſiue conſilium contineat, in eos qui apud Eccleſiam exiſtunt, plus autoritatis ligandi habere aut ſoluendi fideles, quàm ipſa Eccleſia voluerit, aut verbo aut opere expreſſerit.*

IV. Stapletonus prolixius diligentiuſque rem totam, vel ſuam potius ſententiam explicat. Aſſe- B rit Eccleſiam conſignare Canonem, & fidelibus tradere: idque cum autoritate cui fideles omnes obtemperare neceſſe ſit. Negat verò in hac quæſtione à ſe quæri, quare aut vnde Scriptura ſit diuina, ſed tantùm vnde nobis conſtet eſſe diuinam. Quid igitur? Nempe, inquit, *cum ſuo ſuffragio obſignat Scripturam Eccleſia, non ex dubia ſimpliciter, ſed ex dubia quoad nos authenticam reddit: nec ſimpliciter authenticam, ſed quoad nos.* Quod aliis verbis repetit, capite ſecundo, ſe, cum dicit hoc, Scri- C pturam Eccleſiæ iudicio conſignari, intelligere quoad acceptationem noſtram, non quoad ſeipſam. Tum diſtinctionis rationem ſubiiciens, Scripturam fatetur quoad ſeipſam habere à Deo autore, vt ſit ſacra, ſiue acceptetur ab Eccleſia, ſiue non: ſed à nobis pro ſacra acceptari propter Eccleſiæ iudicium. Breuiter Eccleſiam non facere vt vera ſit, ſed vt pro vera credatur.

V. Illuſtrat ſimili in Defenſione autoritatis Eccleſiaſticæ, cum valde iraſcitur Vuhitakero, quaſi D ſibi alienam adſcripſiſſet ſententiam. Eius ſimilitudinis ſumma eſt: Quemadmodum à iudicio Solomonis non pendebat vtra contendentium peperiſſet puerum, de quo vtraque contendebat, ſed tantùm cuius mulieris eum eſſe conſtaret: ſic Eccleſia iudicans ac decernens hos libros eſſe Scripturas ſacras & diuinas, & in Canonem ſeu numerum librorum ſacrorum referendos, quaſi veros & genuinos fœtus diuini Spiritus, non facit vt ipſi libri ſint ſacri, ac diuini Spiritus fœtus: ſed E vt à nobis pro ſacris ac diuinis habeantur: nec ex hoc Eccleſiæ iudicio pendet, quanta reuerentia Scripturæ aut libris ſacris debeatur, ſed qui tandem libri pro Scripturis Sacris recipiendi & habendi ſint.

VI. Quod ſi Stapletoni mentem ex eius oratione ſatis bene percepi, videtur docere, eſſe quaſi aliquam communem notitiam, quæ non egeat Eccleſiæ determinatione, qui quantuſque honor reddendus ſit verbo Dei, id eſt, quænam F quantáve ſit eius autoritas. Sed eum ab ea theſi, ad hypotheſin deueniri, vt quæratur an hic liber, Geneſeos puta, vel Apocalypſis, ſit verbum Dei, tum non poſſe eam quæſtionem concludi niſi ex autoritate Eccleſiæ, eatenuſque ab eius iudicio pendere Canonis conſignationem, vt nullus liber à fidelibus admittendus ſit in Canonem, niſi hoc iudicio præcedente, & propter id ipſum iudicium. Quam theſeos ab hypotheſi diſtinctionem inde elicio, quia idem Stapletonus G vtitur exemplo diſſidij quod eſt inter Iudæos & Chriſtianos de filio Dei: itemque inter Montaniſtas & Catholicos de Spiritu Sancto. Nam vtrique tum Iudæi tum Chriſtiani conſentiunt ſummam eſſe poteſtatem & autoritatem filij Dei: iidem Montaniſtæ & Catholici, Spiritus Sancti. Sed diſſentiunt Chriſtiani & Iudæi in hoc articulo, vtrum filius Mariæ ſit ille

Dei

Dei filius: Catholici & Montaniſtæ, vtrum Montanus ſit ille paracletus Spiritus.

VII. Porrò Eccleſiam ſic nominat, vt ei perpetua ſit conſignandi Canonis autoritas: hoc eſt, non illius Eccleſiæ quæ fuit ab initio, in qua erant Apoſtoli Apoſtolicique viri, dos eximia & proprium priuilegium: ſed commune cum Eccleſia quæ deinceps variis ætatibus ſubſequuta eſt. Atque huic diſputationi propria capita aſſignauit libri noni, ſextum & duodecimum. Nam in ſexto contendit Eccleſiã ſua autoritate effeciſſe, vt qui libri pro dubiis aliquando habiti ſunt, poſtea pro authẽticis & certò canonicis haberentur: quales fuerunt nonnulli è veteri teſtamento, qui etiamnum tempore Athanaſij habebantur extra numerum Canonicorum. Duodecimi autem theſis eſt. *Præſens quæ nunc eſt Eccleſia, vel quocunque tempore exiſtens autoritatem habet approbandi & determinandi Sacræ Scripturæ libros.* Et directè improbantur Durandus, Thomas Valdenſis, & Driedo, quorum ea fuit ſententia, vt approbatio Scripturæ pertineret tantùm ad Eccleſiam, quæ fuit Apoſtolorum tempore: quoniam tum ſuperſtites eſſent viri Spiritu pleni, quique viderant miracula Chriſti, & audierant eius doctrinam.

VIII. Sed rurſus Eccleſiam diſtinguit, vt ſignificet, vel Magiſtros, & Paſtores, vel populum fidelem, atque ipſos etiam Paſtores tanquam priuatos, membraque Eccleſiæ. De Eccleſia priori ſenſu nominata, hanc totam quæſtionem vult intelligi, non item ſecundo. *Eccleſia enim* (inquit) *vt Magiſtros & Paſtores populi ſignificat (quo ſenſu in hac controuerſia ſemper accipitur) non ſolùm veneratur Scripturam, ſed & commendat eam ſuo teſtimonio, tradit, conſignat, reſpectiuè ſcilicet ad ſubiectum ſibi populum. Vt autem populum fidelem, aut ipſos Paſtores tanquam membra & priuatas perſonas, Eccleſia ſignificat, tantummodo veneratur Scripturam; non etiam commendat, aut tradit eam.* Similiter Canus, quòd etiam diſertius Thomam Valdenſem impugnat, qui cenſet ad hanc rem adhibendum eſſe laicorum teſtimonium: tum duabus propoſitionibus aſſerit huiuſmodi Iudicium pertinere primò ad Concilium vniuerſale: deinde, quia contigit aliquando diſſidium inter patres Concilij, ad ſummum Pontificem, id eſt, Epiſcopum Romanum: Ita poſt multas ambages eò deuenitur, vt vniſco homuncioni plena tribuatur autoritas augendi ſacrum Canonicum.

IX. Hæc illi. Ieſuitas paucos vidi, qui hanc controuerſiam diſtinctè explicarent. Nam Bellarminus prorſus non attigit: niſi quod de Conciliis libro ſecundo, capite duodecimo, negat à ſuis Catholicis præferri Concilia Scripturæ, in eoque vllam eſſe inter eos diſſenſionem. *Quod ſi* (inquit) *interdum Catholici aliqui dicunt Scripturam pendere ab Eccleſia ſiue à Concilio, non intelligunt, quoad autoritatem, & ſecundum ſe, ſed quoad explicationem, & quoad nos.* Ita mollit eos, quæ ab aliis duriùs dicta legerat: vnde coniiciunt nonnulli illum honorificentiùs de Scripturis ſentire, quàm alios non paucos. Nam certè Bartholomæus Carranza controuerſia ſecunda totidem verbis ſcripſit autoritatem Scripturarum eſſe ab Eccleſia, non contra: & Scripturas regulari debere per Eccleſiam non contra. Quod non video quantum diſtet à Schuenckfeldio, è cuius libro de Scriptura Sancta hunc locum recitat Coccius, libro ſexto articulo vigeſimo. *Fides noſtra non debet dirigi iuxta ſacram Scripturam: ſed Scriptura ſacra regitur iuxta fidem noſtram.* Quid quod Charronæus in tantam ſe confidentiam extulit, vt aſſereret, ſi quid ipſemet Spiritus Sanctus in propria perſona diceret, referendum eſſe ad Eccleſiam, vt ab ea approbaretur, & ſumeret autoritatem? Sic etiam Spiritum Dei ſubiici Eccleſiæ, vt apud Paulum Spiritum Prophetarum Prophetis?

X. Sed & Andradius, ipſe etiam Ieſuita, libro ſecundo defenſionis Tridentinæ, negat in libris, quibus ſacra myſteria conſcripta ſunt, quicquam ineſſe diuinitatis, quæ nos ad credendum, quæ illis continentur, religione aliqua conſtringat: at Eccleſiæ, quæ codices illos ſacros eſſe docet, & antiquorum Patrum fidem & pietatem commendat, tantam eſſe vim & amplitudinem, vt illi nemo ſine grauiſſima impietatis nota poſſit repugnare: eamq́; ob cauſam valde ſibi pernicioſam videri Durandi ſententiam. Hæc ille: obiter tamen, neque ex profeſſo tractata quæſtione.

XI. At Gordonus Huntlæus Epitomes Controuerſiarum tomo primo, controuerſia ſecunda de Eccleſia, capite decimo quinto ita definit: Eccleſiam non tantùm dare nudum teſtimonium Scripturæ, ſed etiam autoritatem. Id quid ſibi velit explicans: Teſtimonium diſtinguit in teſtimonium nudum, & teſtimonium autoritatis. Illud non neceſſarium, quando res aliunde ſatis ſit teſtata, cuiuſmodi Ioannis fuit de Chriſto. Alterum à quo pendeat autoritas ipſius teſtimonij: ideo neceſſarium, quòd ſine eo res non ſit ſatis teſtata. Porrò teſtimonium Eccleſiæ eſſe omnino neceſſarium, vt pote à quo dependeat autoritas ipſa Scripturarum.

XII. Ex his variorum autorum locis colligimus Papiſtarum atque eorum quidem non omnium, ſed molliſſimorum, ſententiam hanc eſſe: vt quæcunque inter Chriſtianos agnoſcitur Scripturarum autoritas, ea non ſit ab ipſis per ſe Scripturis, ſed tantùm ab Eccleſiæ conſtitutione: nec aliam ob cauſam ſiue Veteris ſiue Noui Teſtamenti libros haberi pro diuinis, niſi quia ita decreuerit Eccleſia.

XIII. Qua quidem in re ſuperfluus mihi labor videtur eorum, qui adeò ſollicitè illud *quoad nos* inquiſiuerunt: quia ne cogitari quidem poteſt vlla eorum librorum autoritas, niſi quoad nos. Nam tota hæc autoritas in eo eſt, quemadmodum dicebamus, vt ſit regula fidei propterea ſiquidem Canon appellatur. Non poteſt autem intelligi fides illa, niſi noſtra. Quare ſi non habet autoritatem quoad nos, ergo nullam prorſus habet. Et ſi nullam habet quoad nos, niſi ex autoritate Eccleſiæ: negari prorſus non poteſt, nullam omnino habere, niſi ex eadem Eccleſiæ autoritate.

XIV. Stapletonus tamen queritur ſuis à Caluino factam iniuriam, quos dixit ſentire, Scripturæ tantum ineſſe momenti, quantum illi Eccleſiæ ſuffragiis conceditur: ſiue, quod idem eſt, pendere ab Eccleſiæ determinatione, & quæ Scripturæ reuerentia debeatur, & qui libri in eius Catalogo cenſeantur. Fatetur quidem poſterius caput de Catalogo; ſed alterum de reuerentia negat. Illud enim, Scripturam conſiderare quoad nos; hoc verò, in ſe ipſa. Sed conqueritur immeritò. Nam reuerentia nulla Scripturis debita conſiderari poteſt, niſi quoad nos: nempe quatenus illam nos reueremur. Itaque ſic loquutus eſt Caluinus, vt ſignificauerit Papiſtas cenſere ſacros illos libros nullam autoritatem habere in fideles,

niſi ex Decreto Eccleſiæ. Autoritas enim & reuerentia, relata ſunt vt autoritas ſit Scripturarum in fideles eis propterea reuerentiam exhibentes: Reuerentia autem fidelium in Scripturam, cuius autoritatem agnoſcunt.

XV. Quod ſi dicat, ita à ſe intelligi illud, *quanta reuerentia Scriptura debeatur*, ac ſi dicatur de libris quos iam conſtet eſſe in Canonem receptos: alterum verò, *qui libri in Catalogo cenſeantur*, de iis qui adhuc incerti ſunt, & non relati in Canonem: negetque à ſua Eccleſia pendere illud prius, ſed hoc tantùm poſterius: abſurda erit diſtinctio, & extra Caluini propoſitum. Caluinus enim eam conſiderabat Scripturam, quæ iam ab omnibus appellatur Sancta: id eſt, eum ipſum Canonem ad quem certi pertinent libri Veteris ac Noui Teſtamenti: ac de ipſis loqui ſciebat Papiſtas: quod facilius intelligetur ex toto loco, quem ex primi Inſtitutionis capite ſeptimo ita Stapletonus recitat, *Inualuit apud pleroſque pernicioſiſſimus error, Scriptura tantum ineſſe momenti, quantum illi Eccleſiæ ſuffragiis conceditur: ac ſi verò æterna inuiolabiliſque Dei veritas, hominum arbitrio niteretur. Sic enim magno cum ludibrio Spiritus Sancti quærunt, Ecquis nobis fidem faciat hæc à Deo prodiiſſe? Ecquis ſalua & intacta ad noſtram vſque ætatem perueniſſe, certiores reddat? Ecquis perſuadeat, librum hunc reuerenter excipiendum, alterum numero expungendum, niſi certam iſtorum omnium regulam Eccleſia præſcriberet: Pendet igitur, inquiunt, ab Eccleſiæ determinatione, & quæ Scripturæ reuerentia debeatur, & qui libri in eius Catalogo cenſeantur.* Hactenus Caluinus.

X V I. Fatetur autem Stapletonus, eas ſuas eſſe, ſuorúmve quæſtiones. At ſunt, inquam ego, non de iis libris, quos incertum eſt, an numerare debeamus in Canone, ſed de iis ipſis, quos ipſi nobiſcum Papiſtæ agnoſcunt pro Canonicis: & ſolent tum maximè proponi, cùm diſputamus aduerſus traditiones non ſcriptas, & ex ſolis Scripturis. Quare cùm ita quærunt à nobis, tantùm intelliguntur loqui de his ipſis libris, non de neſcio quibus incertis. Et ſanè de iiſdem, non de vllis aliis Charronæus loquebatur: loquebatur & Carranza paulo antè, loquebatur etiam Eckius: loquebatur Andradius: vt neceſſe ſit Papiſtas ſentire, ne hodie quidem, Geneſin, Exodum, atque alios, aliam ob cauſam haberi pro Canonicis, quàm quòd ita, ſiue olim decreuerit, ſiue hodie teſtetur Eccleſia. Illis ergo nihil Caluinus affinxerit.

Cap. III.

Fidem, qua Catholici credunt Scripturis eſſe infuſam.

I. Conſtituto ſtatu quæſtionis reſtant explicanda vtriuſque partis argumenta: & primum noſtra, Catholicorum. Hinc facto exordio, Omnis fides infuſa eſt à Spiritu Sancto. At fides qua credimus Scripturæ, eſt fides infuſa: Ergo ea fides qua credimus Scripturæ, eſt à Spiritu Sancto.

I I. Maior eſt extra controuerſiam etiam apud Papiſtas: faciunt enim illi duplicem fidem, acquiſitam vnam, alteram infuſam: quarum hanc differentiam conſtituunt, vt videre licet in Dictionario Theologico Ioannis Altenſtaig: vt illa ſit habitus naturaliter acquiſitus ex actibus credendi frequentatis: hæc verò, habitus à Deo ſupernaturaliter, & immediatè in anima creatus. Etſi autem vtramque non ſatis ſic explicent ſolidè, tamen id nobis nunc ſufficit, quod infuſam fateantur eſſe à Deo immediatè, id eſt, à Spiritu Sancto. Quare ſi noſtrum illud credere Scripturæ, pendet à Spiritu Sancto, quid obſtat quominus concludamus, quod propoſuimus, Scripturæ autoritatem quoad nos pendere à Spiritu Sancto agente in conſcientiis noſtris?

I I I. Probatur iam minor. Nemo credit iis quæ continentur in Scriptura Sancta niſi doctus à Deo. At quicunque credit Scripturæ, credit iis omnibus quæ continentur in ea: Ergo nemo credit Scripturæ niſi doctus à Deo, id eſt, per fidem infuſam. Minor per ſe patet: quia Scripturæ credere, in hac ſaltem controuerſia, eſt eam habere pro verè diuina, extraque omnem comparationem ſacram. Non enim ſic credunt Scripturæ fideles, quemadmodum docti, ſcriptis Thucydidis aut Liuij: quod genus fidei nos ſolemus hiſtoricum appellare. At verò non poteſt Scripturas quiſquam habere pro diuinis, qui in iis aliquid reiiciat, quod neceſſe eſt eum facere, qui non omnibus credit.

I V. Maior probatur. Deuteronomij vigeſimo nono, Moſes Iſraelitici populi infidelitatem arguens, *Non dedit* (inquit) *vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ poſſint audire, vſque in præſentem diem.* Qui locus eſt manifeſtiſſimus, notatuque digniſſimus: diſtinguit enim fidem veram, id eſt, infuſam, à fide acquiſita. Nam hanc fuiſſe in populo negari non poteſt. Quis enim dixerit non credidiſſe Iſraelitas, ſe liberatos fuiſſe ab Ægypto? ſiccis pedibus tranſiiſſe mare rubrum? comediſſe manna & coturnices? bibiſſe aquam de petra? Et ſimilia multa? Nam eadem viderant omnia, & ſenſibus erant experti. Ideo ſic Moſes eodem loco, *Vos vidiſtis vniuerſa quæ fecit Dominus coram vobis in terra Aegypti, Pharaoni, & omnibus ſeruis eius, vniuerſæque terræ illius.* Tam igitur non poterant non credere, quàm non poterant non vidiſſe. Reſtat ergo, vt loquatur Moſes de vera fide, quæ propriè fideles diſtinguit ab infidelibus. At hanc fidem ſic eos negat habuiſſe, vt cauſam addat, nempe quia non dediſſet eis Deus cor, oculos, aures, non corporis, ſed animi: vnde euidenter concluditur, non poſſe eam fidem haberi, niſi Deo dante, id eſt, inſpirante, & infundente.

V. Matthæi decimo ſexto, *Beatus es Simon Barjona: quia caro & ſanguis non reuelauit hæc tibi, ſed pater meus qui eſt in cœlis.* Hæc verba negant Petrum credidiſſe Chriſtum eſſe filium Dei, niſi ex fide infuſa, id eſt per Spiritum Sanctum. Paulus prioris ad Corinthios duodecimo, negat quenquam poſſe dicere Dominum Ieſum, niſi per Spiritum Sanctum. Lucas capite decimo ſexto Actorum, teſtatur Lydiæ cor fuiſſe apertum à Deo, vt attenderet iis quæ dicebantur à Paulo.

V I. Addo teſtimonia Patrum. Baſilius in Pſalmum centeſimum decimum quintum, Πίστις ἡ ὑπὲρ τὰς λογικὰς μεθόδους τὴν ψυχὴν εἰς συγκατάθεσιν ἕλκουσα· πίστις, οὐχ ἡ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις, ἀλλ' ἡ ταῖς τοῦ πνεύματος ἐνεργείαις ἐγγινομένη, *Fides ea eſt, quæ excedens artificium logicum, animum trahit ad aſſenſum, fides, inquam,*

non

neceſſariis Geometrarum demonſtrationibus, ſed Spi- A *ritu regenerata.* Auguſtinus Confeſſionum libro ſexto, capite quinto, teſtatur ſibi, vt ne eos culparet qui credebant Scripturæ, à Deo perſuaſum eſſe manu mitiſſima & miſericordiſſima pertractante & componente cor. Sic bonus ille pater propria experientia didicit, eam fidem qua amplectimur Scripturarum autoritatem eſſe à Deo, non verò acquiſitum aliquid.

VII. Denique ex aduerſariis Georgius Ederus in Methodo Catechiſmi Catholici, de Fidei certi- B tudine loquitur in hunc modum, *Neque exiſtimet ſidei notitiam minus certam eſſe, quod ea non cernantur oculis, quæ nobis credenda fides proponit. Etenim diuinum lumen quo ea percipimus, tametſi rebus perſpicuitatem nō adferat, nos tamen de his dubitare non ſinit. Deus enim qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris, vt non ſit nobis opertum Euangeliū ſicut iis qui pereunt.* Confectum eſt argumentum. Nam quis neget inter ea quæ nobis credenda fides proponit, eſſe Scripturarum autoritatem? Patiantur ergo Catholicos Papiſtæ, aſſerentes Spiritum illum eſſe, qui nos de Scri- C pturis dubitare non ſinit.

VIII. Stapletonus reſpondet, ſe fateri nos credere ex fide infuſa & dono Dei: ſed præter fidem infuſam, & internum teſtimonium Spiritus Sancti, cuius beneficio principaliter, & efficaciter credimus, externum quoque Eccleſiæ teſtimonium neceſſarium nobis eſſe, quòd huic interno cooperetur, quaſi medium ad fidem inductiuum.

IX. Sed primò, hoc argumentum nullo modo infirmant: neque enim aut maiorem negant, aut mi- D norem impetunt. Nouum ſanè ſolutionis genus. Quid tum autem, ſi præter vim Spiritus Sancti Eccleſiæ teſtimonium requiritur? Erāt enim nobis duo probanda; cōtra Papiſtas: & nō eſſe hoc teſtimoniū ſolam cauſſam, quæ efficiat vt credamus Scripturis, ſiue quæ Scripturam quoad nos authenticam reddat. Et Spiritus Sancti hoc ipſum munus eſſe. Vtrūque confectum eſt. Nam hoc poſterius diſertè conceditur: illud ex eo ſequitur, & quidem adeò certò, vt Stapletonum aliàs reluctantem in has partes cō- E pulerit. Nam qui aſſerit præter Spiritum requiri Eccleſiæ teſtimonium, is profectò negat id teſtimoniū eſſe ſolum. Porrò nunc ſufficit nobis ſi oſtendimus, Scripturæ autoritatem optimè & certiſſimè inſinuari per Spiritum Sanctum; hoc eſt, vt verbis vtamur aduerſariorum, Scripturæ autoritatem quoad nos pendere à Spiritu Sancto: Eóſq; fruſtra & ἀδολεσχεῖν garrire, qui hanc Spiritus vim nobis nominantibus, non ſecus irrident, ac Anabaptiſtica ἐνθυσιάσματα. De F Eccleſia poſtea videbimus.

X. Secundò, ſibi Stapletonus egregiè contradicit. Qui enim toties aſſerebat præcipuè propter Eccleſiam nos Scripturis credere: & earum autoritatē quoad nos pendere ab Eccleſia: nunc agnoſcit beneficio Spiritus Sancti, nos principaliter, & efficaciter credere. Non ergo (inquam) præcipuè propter Eccleſiam. Et fruſtraneum eſt illud tam ſolicitè cōquiſitum diſcrimen inter quoad ſe, & quoad nos. Nam quod efficaciter credimus, id profectò non poteſt conſiderari, niſi de autoritate Scripturæ G quoad nos dictum.

XI. Tertiò, quòd aſſerit præter teſtimonium Spiritus, externum quoque Eccleſiæ teſtimonium nobis eſſe neceſſarium, quaſi medium ad fidem inductiuum, non ſatis benè cohæret cum tertio capite libri octaui de Principiis doctrinalibus: quo loco A diſertè aſſerit, adeò efficax eſſe illud infuſæ fidei donum, vt poſſibile ſit actu credere omnia credenda per ſolam fidem infuſam, abſque teſtimonio, doctrina, & magiſterio Eccleſiæ. Nam certè, ſi in omnibus credendis eſt etiam autoritas Scripturæ ipſo fatente Stapletono libri noni, capite quarto: & omnia credi poſſunt actu ex ſola inſpiratione: quis neget ſequi, etiam hoc quicquid eſt de autoritate Scripturæ poſſe credi abſque teſtimonio, doctrina, & magiſterio Eccleſiæ? Quod ſi eſt, cur teſtimonium B illud Eccleſiæ iam neceſſarium dicatur, ego quidem non video. Vtile eſſe, Catholici quidem nunquam negabunt.

XII. Sed hoc Spiritus teſtimonium longè duriùs exagitant alij: inter quos Sapetus, (cui vtinam Papiſmus tanto eſſet odio, quanto fuit Ieſuitiſmus tædio) in libello, cui titulum fecit Falſitatem Caluiniſmi: in quo luculentiſſimo ſpecimine docuit, non tam facilè exui mores Loioliticos, quàm veſtem deponi. Is igitur in hunc modum. Primò, Deum non promiſiſſe affuturum ſingulis fidelibus Spiritū Sa- C nctum perpetuò, & infallibiliter. Secundò, hac ratione feneſtram aperiri omnibus erroribus, quibus libet Spiritum non minùs iactaturis, quàm Sedechiā Pſeudoprophetam, ſecundi Regum capite vltimo. Tertiò: fore vt nemo vnquam hæreticus conuinci queat, nixus interno Spiritus teſtimonio. Quartò, ſingulos futuros iudices ſuæ fidei ſummos. Quintò, monſtroſum eſſe hanc Spiritus perpetuam atq; infallibilem aſſiſtentiam ſingulis concedere: & tamen denegare toti Eccleſiæ, quæ nihil eſt aliud, quàm o- D mnium fidelium cœtus. Denique Caluinum coactū fuiſſe, vt doceret hoc teſtimonium Spiritus ſolùm non ſufficere: quin potiùs eſſe explorandum certis indiciis, prout Ioannes docuit quarto capite Epiſtolæ primæ, *Ne cuiuis Spiritui credite: ſed probate Spiritus an ex Deo ſint.*

XIII. Facilè reſpondeo. Ad primum, Deum promiſiſſe affuturum omnibus fidelibus Spiritum Sanctum. Eſaiæ quadrageſimo quarto, *Effundam Spiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam ſu-* E *per ſtirpem tuam.* Ioelis ſecūdo, *Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ.* Ad Romanos octauo, *Si quis Spiritum Chriſti nō habet, is non eſt eius.* Hieremiæ trigeſimo primo, *Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribā eam.* Aut hæc omnia falſa ſunt, aut neceſſe eſt fateri, adeſſe omnibus fidelibus Spiritum Sanctum.

XIV. Quod verò Sapetus addit de infallibilitate, fruſtra eſt. Non enim ſequitur, ſi Spiritus non F adſit infallibiliter ſingulis fidelibus, hoc eſt, ita vt nunquam errent vlla in re: ergo non adeſſe iiſdem, vt credant. Exemplum contrà adfero. Et Petri, cui caro & ſanguis non reuelauerat myſterium, quod erat confeſſus: ſed Pater qui eſt in cœlis, nimirū per Spiritum: & tamen idem in eo errabat à vero, quod non putaret communicādum cum gentibus, Actorum decimo. Et Auguſtini, cui infallibiliter adfuiſſe Spiritum Sanctum, ne Sapetus quidem auſit dicere: & tamen ipſum iam iam audiuimus teſtantem, ſibi paulatim à Deo fuiſſe perſuaſū, vt crederet Scri- G pturis. Denique non omnes Chriſtiani infallibiliter credunt; hoc eſt, ita vt nunquam errare queant: & tamen Apoſtolus pronunciat, neminem eſſe Chriſtianum, qui non ſit particeps Spiritus Chriſti, ad Romanos octauo: imò ne poſſe quidem dicere Ieſum Dominum niſi per Spiritum Sanctum, prioris ad Corinthios duodecimo.

XV. Ad ſecundum. Ergo (inquam) Deus ipſe hanc feneſtram aperuiſſet: cuius ex ſunt omnes promiſſiones, quas iam recenſui. Sed non eſt ita. Non enim datur hic Spiritus, niſi ad confirmandam veritatem: nunquam autem ad docendum mendacium. Quid tum verò, ſi qui docent mendacium, iactant ſe habere Spiritum? An propter Sedechiam pſeudoprophetam, Micheas, cui ille contradicebat, non fuit [illegible]? Imò quantumuis ſe Diabolus transformet in Angelũ lucis, tamẽ Angeli manẽt Angeli: Nec propterea Lydiæ cor Deus non aperuit, quia Simon ille [illegible] fidem aliquandiu ſimulauit. Quid? quod quãuis Magi apud Ægyptios miracula iactarint, tamen Ieſuitæ non ceſſant obtrudere miracula, pro certiſſima Eccleſiæ nota?

XVI. Ad tertium, falſum eſt nunquam hæreticos poſſe conuinci: etiam ſi certum ſit fideles habere Spiritum Dei. Nam & olim Montani Prophetias Eccleſia damnauit. Enimuerò non poſſunt illi oti Spiritus Sancti teſtimonio, qui Spiritu Sancto prorſus deſtituuntur. Certè fideles conuinci non poſſunt: qui verè nituntur illo teſtimonio. Itaque abſurdè hanc inſtantiam Sapetus protulit. Non diffiteor ego quidem, quod ipſa quotidie experientia teſtatur, hæreticos eſſe pertinaciſſimos: ſed viciſſim ex eadem experientia didici, nunquam non fuiſſe impietatis conuictos. Dicam audaciùs: Nunquam credo hæreticos impietatis conuincendos, niſi autoritatem Scripturæ tantam eſſe perſuadeat Catholicis Spiritus Sanctus. Nam hominibus aſſerẽtibus, licet [illegible], vt verbo vtar Clementis Alexandrini: itaque nunquam niſi Deo iudice lites dirimẽtur. Non erit autem Deus iudex, ſi totum iudicium reſoluatur in autoritatem Eccleſiæ. Quia Eccleſia non eſt Deus: neque vox Eccleſiæ, ſemper vox Dei.

XVII. Ad quartum, fides intelligitur, vel actus credendi, vel obiectum eius actus, nempe articuli doctrinæ. Priori modo, ſine dubio ſinguli fideles ſummi ſunt iudices ſuæ fidei. Nemo enim teſtari poteſt de fide aliena: ſed tantùm de ſua: ideò neque iudicare alienam fidem: hoc eſt, verum hic aut ille certò credat, & ſincero animo: niſi fortè per reuelationem extraordinariam. At poſteriori modo, negatur Sapeti conſequentia. Eſt enim ſummus iudex Scriptura, omnium articulorum fidei: deinde etiam Eccleſia ſuo gradu, tertiò ſinguli fideles ſuo modo. Nã *Spiritus Prophetarum ſubijcitur Prophetis*, teſte Paulo decimo quarto prioris ad Corinthios. Itaque potuit περὶ τοῦ ὁμουσίου Arij iudicare non tantùm Synodus Nicena: ſed etiam ante eam Alexander Alexandrinus: imò & Athanaſius Diaconus.

XVIII. Ad quintum. Imò (inquam) monſtroſiſſimè ineffabilem Spiritus aſſiſtentiam ſic Papiſtæ tribuunt toti Eccleſiæ, vt tamen denegẽt ſingulis fidelibus: cùm fateantur Eccleſiam nihil eſſe niſi cœtum fidelium. Sed nos infallibilem illam aſſiſtentiã, neque toti Eccleſiæ tribuimus, neque ſingulis fidelibus vindicamus. Itaque hæc inſignis eſt Sapeti calumnia.

XIX. Ad poſtremum. Primò, ſuos potiùs Sapetus oppugnat, quàm Caluinum. Non enim hunc memini aliquando aſſeruiſſe; ſolùm Spiritus teſtimonium internum ſufficere: quod tamen Stapletonus affirmat capite tertio libri octaui de Principiis, vt paulò antè obſeruaui. Secundò, nõ ſunt contradicentia: probandos eſſe Spiritus, ex conſonantia cum Scriptura: & ex Spiritus teſtimonio interno quemlibet fidelem credere. Nam id examen eſt aliorum in alios: puta Athanaſij in Arium. At Spiritus teſtimonium, vtpote internum, ſinguli ſentiunt tãtùm ſuum: non etiam alienum. Atque hæc probatio fit à poſteriori: nimirum, quia Spiritus nihil confirmat contrarium articulis fidei expreſſis in Scriptura: ſi ſe Arius iactat habere Spiritum Sanctum, examinabo inæqualitatem perſonarum: quæ ſi contradicat Scripturæ, tum ego ſecurus negabo Arium habere Spiritum Sanctum. At inde nullo modo concludi poteſt, non obſignari à Spiritu articulos fidei in cordibus fidelium.

Cap. IV.

Teſtimonium Spiritus in fidelibus eſſe ſummum.

I. QVoniam probatum eſt, vt cæterorum fidei articulorũ, ſic etiam hui⁹, qui eſt de autoritate Scripturæ, aſtipulatorem eſſe Spiritum Sanctũ: noſtra autem eſt duplex controuerſia, videlicet neque vnicam, neque ſummam eſſe cauſam credendi Scripturis Eccleſiæ conſignantis autoritatem: nunc probemus teſtimonium Spiritus eſſe ſummum. Argumentum Stapletonus à Caluino excepit, atque his verbis concepit, *Teſtimonium Spiritus omni autoritate præſtantius eſt. Itaque idem Spiritus qui in Scripturis loquitur, nobis quoque perſuadebit ſe in Scripturis eſſe locutum. Deus enim ſolus idoneus de ſe teſtis eſt.* Ego diſtinctiùs: Si non eſt Spiritus Sancti teſtimonium ſummum, tum ſequetur eſſe aliquam autoritatem præſtantiorem autoritate Spiritus Sancti: At hoc poſterius eſt merè blaſphemum: Ergo non eſt verum, teſtimonium Spiritus non eſſe ſummum.

II. Nihil hîc negare Stapletonus audet: imò diſertis verbis conceſſit, *Teſtimonium Dei eſſe omni autoritate ſuperius.* Quid nos verò ampliùs quærimus? Sequitur enim eſſe hoc teſtimonium ſuperius autoritate Eccleſiæ. Itaque ſi ex vi eius teſtimonij nobis autoritas conſtat Scripturæ, neceſſe eſt fateri eandem autoritatem quoad nos; fidelibus conſtare multò luculentiùs & certiùs, quàm ex autoritate Eccleſiæ: contra quàm Papiſtæ in ſtatu quæſtionis aſſerebant.

III. Ne tamen repentè vi veritatis motus factus eſſe videatur, aut aliquid de ſua in errore pertinacia concedere, nonnihil addidit, quòd operæpretium eſt conſiderare. Debere ergo ait, hoc Spiritus teſtimonium eſſe publicum, non priuatum tantùm, & manifeſtum ac certum, non autem arcanum, quale obtendi facilè à quouis poſſit: vt videlicet non ſolũ ſit à Deo, ſed conſtet etiam eſſe à Deo. Tale autem in Eccleſia perpetuò reſidere. Eſſe autem id neceſſarium ne ſeductorij Spiritus, ſub titulo diuini Spiritus ſe ingerant.

IV. At hæc, & inepta eſt, & inutilis exceptio. Inutilis quidem: quia etſi cõcedatur Spiritus teſtimonium, aliud eſſe publicum, aliud priuatum: tamen conſtat teſtimonium illud, vnde eſt fides infuſa, eſſe priuatum, non verò publicum. Et argumento præcedenti confectum eſt, idipſum nobis perſuadere Scripturas eſſe verè diuinas: quòd ne Stapletonus quidem negare potuit: Imò ſi conceſſit, vt etiamſi nunquam negaret publicum Eccleſiæ teſtimonium tanquam medium inductiuum ad fidem. Sic igitur, erant illa tamen duo

duo (vt ita loquar) teſtimonia Spiritus, ex quorum vtroque cōſtet autoritas Scripturæ: ſed aliud ἀρχικὸν, nempe priuatum, quo fit vt omnes certò credamus: alterum inſtrumentale, & quaſi λειτουργικὸν ſiue ὑπουργικὸν, ideoque inferius alio. Vnde ſequitur non tantùm non eſſe Eccleſiæ teſtimonium ſolum, quod conficiebatur præcedenti argumento, ſed ne quidem ſummum, quod nunc contendimus.

V. Ineptia autem maxima eſt; quia cùm loquamur de teſtimonio Spiritus, quod pertinet ad fidem infuſam, iſte nobis publicum occinit. Atqui ne cogitari quidem poteſt, vt ſit publicum id Spiritus teſtimonium, vnde eſt fides infuſa. Nam ſi ſit fides infuſa, vt præcedenti capite diximus, ſupernaturaliter creata in anima: tum neceſſe eſt vt ſit interna vis Spiritus eam fidem creans: & ſi interna, ergo etiam priuata, & arcana, non autem publica.

VI. Præterea, ſi ſit fides immediatè creata (nam & hanc conditionem amplectebatur fidei infuſæ definitio in ſuperiore argumento) quorſum nobis Stapletonus teſtimonium proferat Eccleſiæ, quod ipſe fatetur eſſe medium ad fidem inductiuum? Nā ſi immediatè, ergo ſine medio: quemadmodum aſſerebat ipſe, actu credi poſſe omnia credenda, per ſolam fidem infuſam, abſque teſtimonio, doctrina, & magiſterio Eccleſiæ.

VII. Ad hæc, teſtimonium Spiritus publicum illud, vel eſt extraordinarium, vel ordinarium. Illud fuit in Prophetis, & Apoſtolis, aliiſq; ab initio prædicatæ veritatis extra ordinem miſſis: hoc verò tantùm in Scriptura, & præter eam nuſquam: nam teſtimonium Spiritus neceſſe eſt eſſe diuinum. Ergo ſi aliquo publico Spiritus teſtimonio Stapletonus vult conſtare autoritatē Scripturæ fidelibus, neceſſe eſt vt alterutrum eligat. Si extraordinarium, tum nouas quotidie reuelationes cum Anabaptiſtis expectet, quod eſt abſurdum. Sin ordinarium, tum nobis cùm Scripturæ concedat, vt ſeipſam probet, & quidem autoritate diuina & ſuprema.

VIII. Ille verò aſſerit illud publicum Spiritus teſtimonium eſſe in Eccleſia, multiſque probare conatur cōtra Vuhitakerum Defenſionis libro tertio, capite decimo quarto. Primo ex Paulo prioris ad Corinthios duodecimō, diſſerente de donis ſpiritualibus, in primitiua Eccleſia, quæ fuerunt (inquit) publica teſtimonia, quibus alij vel in fide confirmabantur, vel ad fidem etiam inducebantur. Secundò, ex Epiſtola ad Epheſios capite quarto, *Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores, & Doctores.* Quorſum hoc, inquit? An vt illi arcanum tantùm & priuatum Spiritus Sancti teſtimonium haberent, quo imbuti & perſuaſi, ipſi Deo & Chriſto crederent? Imo ſequitur, *Ad conſummationem ſanctorum, in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti.* Hæc conſummatio ſanctorum, ſeu confirmatio fidelium, nónne externum & publicum Paſtorum munus eſt, qui omnes ſuo teſtimonio & iudicio confirmant? Tertiò, Chriſtus dixit Apoſtolis, *Ille,* ſcilicet Spiritus Sanctus, *teſtimonium perhibebit de me, & vos teſtimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum eſtis*: vtrumque diſertè coniunctum eſt, internum diuini Spiritus, & externū Eccleſiæ teſtimonium. Quartò, ex Actorū decimo quinto, vbi cōgregata Synodus pronunciauit, *Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis*: verbis apertiſſimis exprimens Spiritus Sancti teſtimonium externum in publico Eccleſiæ iudicio.

IX. Sed hæc facilè diſſoluuntur. Ad primum reA ſpondeo non agere Paulum de vllo publico Spiritus teſtimonio: ſed tantùm de variis chariſmatibus à Spiritu in ſingula Eccleſiæ membra collatis, nō in ipſum Eccleſię corpus. At hæc valdè differunt. Nam cùm dixit Stapletonus publicum illud teſtimonium Spiritus in Eccleſia perpetuò reſidere; non ſenſit, ſic eſſe in Eccleſia, vt à quolibet poſſit peti, ſed tantùm à toto corpore. Hæc autem omnia chariſmata erant in membris quibuſdam, non verò in aliis, ac proinde non in toto corpore. Sic enim B Paulus, *Vnicuique datur declaratio Spiritus ad vtilitatem. Huic quidem ſermo ſapientia: alij ſermo cognitionis: alij fides*: & ſic deinceps. Et poſteà, *Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum auditus, vbi odoratus? Nunc autem Deus collocauit membra ſingula ſigillatim in corpore ſicut voluit: quòd ſi eſſent omnia vnum membrum, vbi corpus?*

X. Ruſum fatetur Stapletonus hæc chariſmata pertinere ad primitiuam Eccleſiam, fuiſſeque temporaria & extraordinaria. At in hac controuerſia C quæritur ordinarium aliquid & perpetuū: tum quia ſemper fideles quorumcunque ſeculorum & ætatum certò perſuadendi ſint, quanta ſit Scripturæ autoritas, tum quia Stapletonus quicquid hac in re vindicat Eccleſiæ, id perpetuum eſſe velit, tamque pertinere ad hodiernam, quàm ad primitiuam. Nō commodè igitur argumentum petitur ab iis donis, quæ tantùm ad primitiuam pertinent.

XI. Tertiò, declarat Stapletonus ſe teſtimoniū illud ſuum, conſtituere in publico Eccleſiæ iudicio, D quo inſinuetur fidelibus autoritas Scripturę. At horum chariſmatum nullum erat publicum Eccleſiæ iudicium: imò ne quidem iudicium vllo modo: ſed erant mera Dei beneficia, in quibus merè παθητικῶς habebant ſe, ij quibus conferebantur: quod de iudicio aſſeri non poteſt. Ergo id totum eſt ἀπροσδιόνυσον.

XII. Ad ſecundum. Verum quidem eſt, inſtitutos eſſe Paſtores, vt ſanctos cōſumment, ædificēt, & quando ita vult Stapletonus, confirment. Sed eſſe tamen publicum Spiritus teſtimonium aliud quàm E aut extraordinarium in Apoſtolis & Prophetis, aut ordinarium, in Scripturis, non ſequitur. Primò enim, publicum hoc teſtimonium, non ſingulorum eſt Paſtorum, ſed omnium. At hæc ſiue conſummatio, ſiue ædificatio, ſiue confirmatio, ſingulorum eſt: itaque etſi eo dici poſſit publicum, quia ſit publicè: non tamē, quod fiat à toto Eccleſiæ corpore, quod in hoc argumēto neceſſarium eſt. Secundò, ipſi Paſtores non confirmant ſuo aut iudicio, aut teſtimonio: ſed teſtimonio & iudicio illo Spiritus publico, F quod eſt in Scriptura. Sic Auguſtinus capite primo de Bono viduitatis, *Nō ſit mihi aliud te docere, niſi verba tibi Doctoris exponere.* Et Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſi quarta illuminatorum, Μηδὲ ἐμοὶ τῷ ταῦτα λέγοντι ἁπλῶς πιστεύσῃς, ἐὰν τὴν ἀπόδειξιν τῶν καταγγελλομένων, ἀπὸ τῶν θείων μὴ λάβῃς γραφῶν, *Ne mihi quidem ipſi hæc dicenti abſolutè credito, niſi demonſtrationem acceperis propoſitorum, è diuinis Scripturis.*

XIII. Ad tertium. Loquitur Chriſtus de ſolis Apoſtolis, ac proinde, de publico illo teſtimonio Spi-G ritus, quod diximus eſſe extraordinarium: quodque non conſiſtit in iudicio Eccleſiæ, ſed tantùm in Apoſtolis quod oſtendunt illa verba, *qui ab initio mecū eſtis*; Apoſtolorum propria: quę produci non poſſunt ad vllos Paſtores, qui poſt eos fuerint. Nam eorum nulli fuerant cum Chriſto: ac proinde non potuerūt habere illam teſtimonij ſufficiētiam (ſic enim Thomas vocat, exponens hunc ipſum locum) quæ his

verbis deſignatur: ſicut nulli ita inſpirati ſunt à Deo, A vt certum ſit non errâſſe.

XIV. Ad quartum. Agitur quidem de decreto Concilij, in quo erant Apoſtoli cum ſenioribus, & plebe, id eſt, fratribus: itaque totius Eccleſię. Sed nego eorum verborum, *Viſum eſt Spiritui Sancto & nobis*; hunc ſenſum eſſe, vt publicum Spiritus teſtimoniũ, idem ſit quod Eccleſiæ iudicium. Imò aio diſtingui vtrumque: Illud enim viſum eſſe Spiritui Sancto, ſignificat teſtimonia illa Spiritus Sancti, quæ à Petro B & Iacobo prolata ſunt, & quorum vi concludit Cõcilium ſuam ſententiam de vſu legalium: itaque diſtinguitur teſtimoniũ Spiritus à teſtimonio Eccleſiæ, tanquam antecedens à conſequenti. Nam etſi vtrunq; ſit de eadem re, & in eandem ſententiam; non ſequitur tamen non eſſe diſtinctum.

XV. Et certè, cum nos non tantum Eccleſiæ, ſed etiam vniuſcuiuſque Paſtoris teſtimonium agnoſcimus poſſe dici diuinũ, cùm nititur Spiritus teſtimonio tanquã fundamẽto: ſed abſolutè idem eſſe teſtimonium Spiritus, & teſtimonium ſiue vllius Paſto- C ris, ſiue totius Eccleſiæ; nulla ratio perſuadebit, cum experientia teſtetur aliquando diſcrepare vnũ ab alio. Ac proinde, quoties teſtimonium profertur Eccleſiæ, neceſſe eſt certis argumẽtis probari, id niti teſtimonio Spiritus: non autem ſimpliciter ſupponẽdum, tanquam per ſe & ſua natura certum. Nec ſi tũ, hoc eſt, in eo Concilio, coniunctum fuit vtrumque, ideò ſequitur, publicum & illuſtre Spiritus Sancti teſtimonium, in Eccleſia, hoc eſt, in Eccleſiæ iudicio perpetuò reſidere.

D XVI. Perſtat igitur immotũ noſtrum argumentum. Addo aliud mutuatum à Vuhitakero: Quæcũque cauſſa eiuſmodi eſt, vt ab ea perpetuò ac neceſſariò effectus dependeat, ea deniq; verè & propriè cauſſa dicitur. At Spiritus Sancti internum teſtimoniũ, eiuſmodi eſt, vt perpetuò ac neceſſariò efficiat, vt Scripturæ quoad nos ſint authenticæ. Ergo Spiritus Sancti internum teſtimonium, verè ac propriè eius autoritatis quoad nos, cauſa dici debet.

XVII. Probatur aſſumptio (nam propoſitio nõ E eget argumẽtis) ex natura Spiritus Regenerãtis, qui nemini datur niſi ad ſalutẽ, *Si Spiritus eius qui excitauit Ieſum à mortuis*, (octauo ad Romanos) *habitat in vobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora veſtra per inhabitantem eius Spiritum in vobis*. Atqui neceſſe eſt ad ſalutem credere Scripturis, quarum teſtimonio nititur fides noſtra. Itaque quicunque aguntur Spiritu Sancto, ij omnes aſſentiuntur Scripturæ ſacræ: neque vllum poteſt exemplum contra proferri.

F XVIII. Addo ex primæ Ioannis quinto, *Τὸ πνεῦμα ἐστὶ τὸ μαρτυροῦν, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐστιν ἡ ἀλήθεια*, *Spiritus eſt, qui teſtificatur Spiritum veritatem eſſe*. In quem locum Caietanus Cardinalis, *Ecce tertius teſtis: imò ecce ille qui ſolus eſt ſufficiens teſtis: ecce ille qui verè teſtificatur: aqua enim nõ loquitur, neq; ſanguis: ſed Spiritus eſt, qui & intelligit, & omnia nouit, & teſtificatur. Et propterea ſingulariter de ſolo Spiritu dixit, & Spiritus eſt qui teſtificatur*. Etſi autem ſequẽs illud ὅτι, idem Caietanus intelligat, quaſi dictum eſſet, quia ipſe eſt veritas: tamen Stapleto- G nus cum Vuhitakero ſic exponit, vt ſenſus ſit, Spiritus teſtatur Spiritum, id eſt, doctrinam Spiritus, vel Chriſtum, (ſic enim Latinus interpres Chriſtum dixit pro Spiritu) id eſt, doctrinam de Chriſto eſſe veritatem. Quod autem quidam hunc Spiritum teſtificantem interpretantur de apparitione Spiritus in baptiſmo Chriſti: non videtur ſatis exactum. Pri- A mò, quia nititur errore Latini interpretis, qui Chriſtum dixit pro Spiritu. Secundò, quia dixit Ioannes, Spiritus teſtificatur, non verò teſtificatus eſt. Tertiò, quia ſubijcit, non tantùm Spiritum in cœlo, ſed etiam Spiritũ in terra teſtificari. Quartò, quia addit, *Qui credit in filium Dei, habet teſtimonium in ſeipſo*: quæ non poſſunt aliter intelligi, quàm de interno hoc teſtimonio, de quo loquimur.

XIX. Nihilominus aſſumptionem Stapletonus negat: quia obſeruauit multos reſiſtere Spiritui San- B cto. Sic enim Stephanum Iudæos reprehendiſſe, cùm diceret, *Vos Spiritui ſemper reſtitiſtis: ſicut Patres veſtri, & vos*, Actorum ſeptimo. Sic Chriſtum teſtari, ſe voluiſſe Iudæos congregare, ipſos tamen noluiſſe. Sic Paulum hortari, *Spiritum nolite extinguere*, prioris ad Theſſalonicenſes quinto.

XX. Et tamen idem ipſe continuò fatetur, fidem ſemper eſſe opus & effectum Spiritus Sancti, atque hoc ſenſu effectũ fidei à Spiritu Sancto ſemper produci. Quorſum igitur illa? Nam hoc nobis ſufficit. Nam etſi non generet Spiritus fidem in iis qui ſunt C infideles: ſunt autem profectò infideles: quicunque reſiſtunt Spiritui: tamen ſi ſemper fidem generat in fidelibus: Ergo nullus eſt fidelis, qui nõ habuerit fidem infuſam à Spiritu. Eſt autem pars fidei, credere Scripturis. Ergo hoc ipſum nemo habet, niſi infuſum à Spiritu: ac proinde Spiritus erit eius propria & vera cauſa.

XXI. Sed reſpondeo: eos locos non loqui de interno Spiritus teſtimonio perſuadente cordibus ad fidem: ſed partim de externo miniſterio, quod ſi- D ne dubio eſt ab eodẽ Spiritu: partim etiam de conuictione, & redargutione, ad *ἀναπολογήτους* reddẽdos infideles. Exempli gratia, Stephanus Iudæis euangelizabat: & erat idem plenus Spiritu Sancto, cuius vi loquebatur. Sed idem tamen Spiritus, non agebat in cordibus Iudæorum, qui concionãtem audiebãt: quòd ſi feciſſet, tum æque illi verbum excepiſſent, ac ij qui concionante Petro compuncti ſunt corde, Actorum ſecundo. Itaque nihil hoc contra argumentum: in quo disertè nominabatur teſtimonium E Spiritus, non quodlibet, ſed internum: de quo illud intelligendum eſt, quod de ſe ipſis Apoſtoli teſtantur, Lucæ viceſimo quarto, *Nónne cor noſtrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis in via, & cùm adaperiret nobis Scripturas?*

XXII. Præterea, ſi ob eam cauſam Spiritus teſtimoniũ non eſt cauſa autoritatis Scripturæ quoad nos, quia eidẽ multi reſiſtũt: eâdem ob cauſam nos etiam concludemus ne Eccleſiæ quidem teſtimonio id tribuendum. Nam Eccleſiæ plurimos reſiſte- F re, quis neſcit? Sic Ariani negabant τὸ ὁμοούσιον, quantumuis aſſerente tota Eccleſia. Et vt infinitos prætercam; in hoc ipſo de Scripturis argumento, Manichæi totum Vetus Teſtamẽtum reijciebant, & multa è Nouo. Ebionitę Matthæi Euangelium. Marciõ tria, videlicet Matthæi, Marci, & Lucæ: alij alios. Videat ergo Stapletonus, an velit ita minui autoritatem Eccleſiæ ob hæreticorum pertinaciam. Quod ſi nolit: ne nos quidem Spiritus Sancti.

G

CAP. V.

An Scriptura habeat à ſe efficaciam in corda.

HÆc de Spiritu Sãcto. Iam de Scriptura Vuhitakerus ſic argumentabatur: Si Scriptura à ſeipſa

ſeipſa vim habet, & ἐνέργειαν exſerit in corda fideliũ, ergo ea eſt αὐτόπιστος, & à ſe autoritatem obtinet quoad nos. At antecedens eſt verum. Ergo & conſequens. Conſequentia negari non poteſt.

II. Probatur Antecedens, ex quarto capite ad Hebræos, *Viuus eſt ſermo Dei, & penetrantior quouis gladio ancipiti, ac pertingit vſque ad diuiſionem animæ ſimul ac ſpiritus, compagúmque & medullarum, & diiudicat cogitationes, & conceptiones cordis.* Nemo autem negat Scripturam eſſe ſermonem Dei. Rurſum Paulus prioris ad Corinthios ſecundo teſtatur prædicationem ſuam fuiſſe, ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, *in demonſtratione Spiritus & virtutis.* Eſt autem etiam Scriptura, prędicatio Pauli: quod enim voce docuit, idipſum ſcriptis mandauit. Vnde Iſidorus Hiſpalẽſis de Summo bono libro tertio, capite decimo tertio, *Eloquia ſacra exterius incompta verbis apparent, intrinſecus autem myſteriorum ſapientia fulgent. Ideò libri ſancti ſimplici ſermone conſcripti ſunt, vt non in ſapientia verbi, ſed in oſtenſione Spiritus homines ad fidem perducerẽtur. Nã ſi Dialecticis acuminis verſutia, aut Rhetoricæ artis eloquentia editi eſſent, nequaquam putaretur fides Chriſti in Dei virtute, ſed in eloquentia humanæ argumentis conſiſtere: nec quemquam crederemus ad fidem diuino inſpiramine prouocari, ſed potius verborum calliditate ſeduci.*

III. Prioris Petri capite primo, dicuntur fideles, *Renati non ex ſemine corruptibili, ſed ex incorruptibili, per ſermonem Dei.* Et Lucæ octauo, *Semen eſt ſermo Dei.* At omne ſemen ſuam in ſe vim habet, quam ſuo tempore exſerat. Eſt autem, vt prius, Scriptura verbum Dei. Certum eſt igitur, eam à ſe habere efficaciam in animis hominum qui per eam regenerantur.

IV. Paulus prioris ad Corinthios decimo quarto, aſſerit, ſi omnes prophetent in Eccleſia, ingrediatur que infidelis & idiota, eum ab omnibus argui & diiudicari: adeò vt occulta cordis eius fiant manifeſta. Erat autem prophetare aliud nihil, quàm Scripturas plebi interpretari.

V. Denique Veteres huic energiæ teſtimonium præbẽt. Areopagita Epiſtola nona, quæ eſt ad Titũ, [illegible Greek], *Diuina & ſpiritualia eloquia aſsimilantur rori, aquæ, vino, & melli: ob vim illam viuificam quæ in eis eſt, non ſecus ac in aqua: & augentem vt in lacte: & recreantem vt in vino, & purgantem conſeruantémque vt in melle.* Lactantius Inſtitutionum libro tertio, capite vigeſimo ſexto, *Dei præcepta, quia & ſimplicia, & vera ſunt, quantum valeant in animis hominum, quotidiana experimenta demonſtrant. Da mihi virum qui ſit iracundus, maledicus, effrenatus, paucis Dei verbis tam placidum quàm ouem reddam. Da cupidum, auarum, tenacem, iam tibi eum liberalem dabo.* Iuſtinus in Dialogo cum Tryphone, [illegible Greek] *Velim ſanè etiam omnes, perinde vt me, animum obfirmare, vt ne abſcederent à ſermonibus ſaluatoris. Habent enim in ſe reuerentiam quandam, idoneique ſunt ad pudorem incutiendum iis qui à recta via recedunt: ſitque meditantibus ſuauiſsima quies.* Longè prior Origenes [illegible] libri quarti, capite primo, *Si quis cum omni ſtudio, & reuerentia, qua dignum eſt, prophetica dicta conſideret, in eo ipſo dum legit, & diligentiùs intuetur, certum eſt, quod aliquo diuiniore ſpiramine mentem ſenſúmque pulſatus agnoſcet non humanitus eſſe prolatos eos quos legit, ſed Dei eſſe ſermones: & ex ſemetipſo ſentiet non humana arte, nec mortali eloquio, ſed diuino vt ita dicam, cothurno libros eſſe conſcriptos.* Philo Carpathius in Canticum Canticorum, *Incredibile eſt neſcienti, quàm ſuaue ſit de Deo Optimo Maximo ex ſacris literis meditari ac loqui.* Et paulò pòſt, *En his guttur noſtrũ mẽtis admirabili dulcedine repletur in Deum, ſéque adeò inflammari ſentit deſiderio æternæ vitæ conſequendæ.* Et in eundem ſenſum Iſacius Presbyter Syrus de mundi contemptu capite vigeſimo quinto, *Continua lectio in Scripturis Sanctorum replet animam incomprehenſibili admiratione, ac lætificatione diuina.*

VI. Hæc etſi ita ſint, tamen Stapletonus, id ipſum negat Antecedens. Et primò iis locis non agi de verbo Scripto, ſed de viuæ vocis prædicatione. Etſi autem è Scripturis prædicauerint Apoſtoli, nihilominus aliud eſſe prædicationem ipſorum viua voce factam, aliud Scripturam. Secundò, non ſemper hanc in verbo Dei efficaciam eſſe: ipſum enim Dominum teſtari, vix quartam partem ſementis abiiſſe in frugem. Tertiò, has admirabiles virtutes nec ſcriptum, nec prædicatum Dei verbum ſua aliqua vi & energia habere, ſed propter cooperationem miniſterio verbi Spiritum, ſine qua cooperatione interna, ſermonem Dei adeò corda non penetrare, vt à quàm multis penitus deſpiciatur.

VII. Sed in primo non conſiderauit, Scriptum verbum à prædicato, nulla ſubſtantiali differentia ſeparari. Neque enim aut ſpecie, aut genere, aut etiam numero differre: ſed tantùm accidente, quomodo Socrates ſenex à ſeipſo puero neque genere differebat, neque ſpecie diſtabat, neque numero ſeparabatur, ſed tantùm accidente, hoc eſt annorum numero diſtinguebatur. Sic exempli gratia, is ſermo quem primum Petrus habuit ad Iudæos poſt diſtributum Spiritum, non differt ab eo quem legimus Actorum ſecundo relatum à Luca, niſi quatenus ipſa ſcriptio non eſt viua vox. Quia tamen ea ſcriptio nihil aliud eſt, quàm viuę vocis imago: propterea nõ obſtat tantulum diſcrimen, quominus aſſeram hãc quam illo loco concionem lego, eandem eſſe, quã habuit tum temporis Petrus: vt Socratem qui cicutam bibit, nemo negat eundem eſſe quem Phænareta pepererat olim. Quare ſi eadem ſit numero cõcio, quidni idem de eadem prædicabitur? Et verè apud Lucam legi aſſerã, *His auditis cõpuncti ſunt corde:* His (inquam) quæ & tum Petrus viua voce differebat, & nobis nunc Lucas ſcriptio repræſentat?

VIII. Secundò, etiamſi concederent Catholici, Verbum ſcriptum eſſe aliud numero, à verbo prædicato: tamen non valeret inſtantia. Quia hæc, quã dicimus, efficacia non procedit à prædicatione propriè, ſed à verbo Dei: hoc eſt, mouentur ab eo corda, non ſimpliciter quia prædicatur: ſed, quia eſt verbũ Dei. Itaq; hoc axioma verum eſt: Omne verbũ Dei habet hanc efficaciam: vnde procedit ſyllogiſmus. At Scriptura eſt verbum Dei. Ergo Scriptura habet hanc efficaciam: quę concluſio eſt in illis locis quos è Patribus citauimus.

IX. Ne ſecunda quidem valet exceptio. Etſi enim verum ſit, non omne ſemen quouis loco ſatum proferre fructum: tamen non eſt verũ ſeminis nullã eſſe vim. Certè enim, omne ſemen ſuam in ſe δύναμιν habet, vt ex ſe germinet, abeatq; in frugem [illegible]

ἐνδεχ τὸ συνεκτικὸν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν δύναμιν τοῦ τελειώτ(ος) (inquit) Etymologicus, *Quod in ſeipſo conſiſtam habeat vim perfectionis.* Et hoc notum omnibus phyſiologis. Idem indicium de ſemine cœleſti, id eſt, verbo Dei. In argumento autem non diximus, Scripturam habere ſuam ἐνέργειαν in corda omnium, ſed tantùm fidelium. Origenes homilia ſecũda in Exodum, *Sacra volumina ſpiritus plenitudine ſpirant: nihilque eſt ſiue in prophetia, ſiue in lege, ſiue in Euangelio, ſiue in Apoſtolo, quod non à plenitudine diuinæ maieſtatis deſcendat. Quamobrem ſpirant in Scripturis ſanctis, hodiéque plenitudinis verba. Spirant autem his, qui habent & oculos ad videnda cœleſtia, & aures ad audienda diuina, & nares ad ea quæ ſunt plenitudinis ſentienda.* Ergo (inquam) etſi non omnibus, tamen à ſe.

X. In tertia exceptione, fateor Deum cooperari verbo ſuo, cùm prædicato tum ſcripto: ſed nihil eſſe in eo verbo efficaciæ non ſequitur. Sic enim cooperari oportet ſemini, & ſolem & ſolum: ſed ſeminis tamen nullam eſſe vim nemo ſanus dixerit. Imò vero, quia ſcimus totam hanc efficaciam eſſe à Spiritu Sancto, ideò Scripturam aſſerimus hanc efficaciam habere: quia ſi nullam habet, tum ne habet quidem à Spiritu. Ad hæc fatetur Stapletonus, in hac quæſtione, cùm agit de autoritate Eccleſię, ſe non ſeparare Spiritus efficaciam cooperantem. Et vult tamen ab ea Eccleſiæ autoritate cui cooperatur Spiritus, pendere conſignationem Canonis. Quidni ergo nos de Scriptura ſimiliter? cooperari quidem Scripturæ Spiritum, ſed eſſe nihilominus ſuam Scripturę ἐνέργειαν.

XI. Deinceps locos Scripturæ citatos conatur arrodere. In primo, ſermonem à Paulo nominatum eſſe ipſum æternum Dei filium, non autem verbum creatum ſiue prædicatum, his argumentis probat. Primò, quia ſequitur: *Et non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius, omnia autem nuda & aperta ſunt oculis eius, ad quem nobis eſt ſermo:* id eſt, cui nobis reddenda eſt ratio, vt textus Syriacus vertit. Secundò, quia ex his Apoſtolus infert, *Habentes ergo Pontificem magnum qui penetrauit cœlos, Ieſum filium Dei, teneamus ſpei noſtræ confeſſionem:* quæ concluſio de verbo creato ſequi non poteſt. Tertiò, cũ priùs hortatus eſſet ad ingreſſum in requiem Dei, vt ne quis incideret in incredulitatis exemplum, id eſt, ne quis pateretur idem quod increduli & rebelles in Veteri Teſtamẽto: mox ſubiungit, vt iuſtam huius timoris cauſam, variam & admirabilem potentiam Chriſti, per quem ingredi debemus in illam requiem, & ad cuius iudicium & tribunal nos aſtare oportet. Quartò, quia ſic hunc locum veteres omnes Latini & Græci exponunt.

XII. Sed nos ita locum exponendum dicimus, vt intelligatur Paulus loqui de ſermone creato. Nã τοῦ λόγου vſus pro filio Dei, peculiaris eſt Ioanni Euãgeliſtæ, apud Paulum nuſquam inuenitur. Argumẽta autem Stapletoni, nihil efficiunt. Nam hæc verba, *Non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius,* non referuntur ad τὸν λόγον, ſed ad Deum: vt cauſam oſtẽdant illius energiæ quæ eſt in ſermone: nempe, quia à Deo ſit: huic autem nihil incognitum. Illud, *Habentes ergo Pontificem,* non collectio eſt è proximè præcedentibus, ſed regreſſio ad Sermonem de Pontifice ſummo, interruptum longa digreſſione, cuius initiũ à verſu ſeptimo, tertij capitis. Iam in tertio argumẽto, fatemur Paulum proferre variam & admirabilẽ Chriſti potentiam: ſed addimus, in eius verbo, ſiue doctrina: vt concludat quemadmodum cœperat. Nam initium digreſſionis ita fuit, *Quapropter ſicut di-*

A *cit Spiritus ille Sanctus, Hodie ſi vocem eius audieritis, ne obdurate corda veſtra, ſicut in exacerbatione in die tentationis illius in deſerto, vbi tentauerunt me patres veſtri.* Et paulò pòſt. *Itaque iuraui in ira mea, Si introibũt in requiem meã.* Quæ verborum ſeries ſignificat, negatam fuiſſe Iſraelitis requiem, propterea quòd non excepiſſent prompto animo vocem, ſiue verbum Dei. Itaque in extrema digreſſione hortatur fideles, vt feſtinent ad eam requiem, nimirum exhibentes debitam reuerentiam verbo Dei cuius tanta ſit efficacia.

B XIII. Quartum argumentum falſum eſt. Etſi enim non pauci ex Latinis & Græcis hunc locũ interpretentur de filio Dei æterno: tamen ſunt alij qui nobiſcum ſentiunt. Cyprianus de baptiſmo Chriſti, *Huic dilecto filio tuo, Domine, nos præcepis obedire. Loquere igitur, Domine, quia audit ſeruus tuus. Auditui meo dabis gaudium & lætitiam. Doctrinam tuam amplector: ſuaue eſt mihi eloquium tuum: viuus & efficax ſermo tuus, ancipiti gladio penetrabilior, vſque ad diuiſionem ſpiritus & animæ meæ attingẽs.* Auguſtinus de Ciuitate Dei libro

C vigeſimo, capite vigeſimo primo, *Sermonem Dei duge Scriptura gladium bis acutum, propter aciem geminam teſtamentorum duorum.* Philo Carpathius in Canticum, *Horum ſinguli gladium habere dicuntur, bellum adoleſcas pugnam hæc eſt lege, & præceptis diuinis inſtructi: Viuus enim ſermo Dei, & efficax, omnique gladio ancipiti acutior.* Diogo Hoſtienſis de Sacramento Dominicæ paſſionis, ſermone primo, *Sed quid, ô Domine, quid vnus ex militibus lancea latus tuum aperuit? Quis eſt vnus ille ex militibus? Niſi fortè ille, qui tunicam tuam inconſutilem*

D *ſorte accepit. Ipſa eſt nimirum vnitas fidelium quæ tibi ſoli militat, cuius lancea prædicationis cunctis credentibus latus tuum aperuit. Viuus eſt enim ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.* Andreas Cæſarienſis, & Aretas verba illa Apocalypſis primo, *Ex ore eius anceps gladius prodibat,* illuſtrant hiſce verbis Apoſtoli, Παῦλος (inquit Aretas) ζῶντα φησὶ τὸν τοῦ Θεοῦ προφορικὸν λόγον, καὶ ἐνεργῆ καὶ τομώτερον ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, τὸν ἐκ τοῦ στόματος ἐκπορευόμενον καὶ διϊκνούμενον ἄχρις ὀστέων καὶ μυελῶν αἰσθητῶς μὲν οὔ, *Paulus viuentem dixit Dei vlteriorem ſermo-*

E *nem, & efficacem, & acutiorem quouis gladio: vtpote procedentem ex ore, & peruadentem vſque ad oſſa & medullas: nõ tamen ſenſibiliter.* Andreas, Ῥομφαίαν δὲ δίστομον τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν φησιν ἀπόφασιν τὴν τομωτέραν ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, *Romphæam vtrinque acutam appellat decretum contra impios, eam quæ acutior eſt quouis gladio ancipiti.*

XIV. Et vt ad cumulum accedat aduerſarij teſtimonium, Stapletonus ipſe, alias cùm magis eſſet apud ſe, non diſtractus ſtudio contradicendi, hunc locum non aliter intellexit libro vndecimo de Prin-

F cipijs capite ſecundo, *Quia Scriptura diuina* (inquit) *ſemel intellecta, & credita, ad ſalutem animæ æternam facit, nec ſolùm vana ſcientia paſcit, vt cæteræ humanæ Scripturæ, propterea dicitur Euãgelium virtus eſſe ad ſalutem, & ſermo Dei viuus & efficax.* Adeò verum eſt, quod Chryſoſtomus dixit homilia quarta in Acta, Ἔνθα γὰρ ἂν ᾖ πονηρία, οὐ ζητοῦσιν εἰπεῖν τι δίκαιον. οὐχ ὥστε τι λέγειν πρᾶγμα ἀνῆκον ζητοῦσιν εἰπεῖν, ἀλλ' ὅπως εἴπωσι, *Cum adfuerit improbitas, vnum hoc quærit, vt aliquid omnino dicat: non vt aliquid dicat ad rem pertinens, ſed vt dicat.*

G XV. Atque hæc de primo loco. In ſecundo negabat ἀπόδειξιν πνεύματος καὶ δυνάμεως, ad rem præſentem pertinere. Non enim ſuæ prædicationis vim & efficaciam per ſe ſeorſim ſumptæ Paulum declarare, ſed adiunctam diuini Spiritus cooperationem internam, & virtutem externam præter miracula, & prodigia per eum facta, commonſtrare. Nimirum (inquam) nemo legitimè poteſt

Verbum Dei ſeparare ab efficacia Spiritus Sancti. Imò hoc volumus; hanc efficaciam peculiariter pertinere ad Scripturam Sanctam; vt ſuo quodam modo mentes audientium & legentium afficiat, quod nulla vnquam alia faciat.

XVI. Porrò Iſidorus ſatis vidit non adeo id peculiare eſſe prædicationi Pauli apud Corinthios, vt non pertineat ad Scripturam. Origenes etiam περὶ ἀρχῶν libro quarto, capite primo; hoc argumento vtitur ad probandam Scripturæ diuinitatem. *Si* (inquit) *vel arte Rhetorica vel Philoſophica calliditate conſcripti libri noſtri, ad credendum illicerent homines, ſine dubio fides noſtra putaretur in verborum arte conſiſtere, atque in ſapientia humana, & non in virtute Dei. Nunc vero omnibus notum eſt, quod prædicationis huius verbum, ita à quam plurimis in omni penè orbe ſuſceptum eſt, vt non in ſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtentatione Spiritus, & virtutis etiam intelligerent, quæ credebant.* Quin ipſe Stapletonus, non bene mendax, quia non benè memor, libri octaui capite octauo, hanc locum ſic exponit, vt per oſtenſionem Spiritus intelligat miracula; per virtutem conſilium Dei, ſiue doctrinam Spiritus. E quibus hoc ſaltem poſterius, illud eſt quod quærimus: non poteſt enim virtus Dei, non eſſe ἀργὴν, & vim ſuam non habere.

XVII. In quarto loco (nam tertium non attigit) illam occultorum manifeſtationem contendit fuiſſe huiuſmodi, vt auditorum vel ſcrupulos de fide, vel errores animo latentes, vel occultas cupiditates & varias imperfectiones aſtantibus publicè manifeſtaret. At hoc protſus abhorret à vero. Quis enim credat id, quod ſemel factum legitur magno miraculo in Anania & Sapphira, promiſcuum fuiſſe apud Corinthios? Quanquam non ignoro placuiſſe Chryſoſtomo, Theodoreto, fortaſſe etiam aliis. Multo illi melius & ſimplicius qui referunt ad intus pulſatam conſcientiam. Primaſius, *Quando* (inquit) *eius conſcientia per doctrinam pulſatur.* Ambroſius, *Cum enim intelligit, & intelligitur, audiens laudari Deum, & adorari Chriſtum, peruidet veram eſſe, & venerandam religionem, in qua nihil fucatum, nihil in tenebris videt geri.* Sedulius, *Occulta cordis eius: quoniam eius conſcientia per doctrinam pulſatur: manifeſta ſiunt ſibi ipſi in ſua conſcientia, aut aliis purè confitendo.*

XVIII. Et ex ipſo Papiſtarum cœtu. Thomas de Vio Caietanus, *Idiota & infidelis coarguuntur ab omnibus, diiudicantur ab omnibus. Prophetis* (*vt in hoc eodem capitulo Paulus dixit*) *loquentibus ædificationem, & exhortationem, & conſolationem ſpiritualem, idiota aut infidelis audiens conferendo vitam ſuam, ſuperſtitiones ſuas, & affectus ſuos cum iis quæ audit, arguitur in ſeipſo, & diiudicatur in ſeipſo. Occulta enim ſuæ, & ſic occulta cordis eius manifeſta fiunt. Non dicit cui manifeſtantur, progreſſus tamen ſuſcepta reprehenſionis & diſcuſſionis habet, vt ſibi ipſi manifeſtet occulta cordis proprij: hoc eſt peccata, quæ neſciebat eſſe peccata, manifeſtet ſibi, quod ſint peccata.*

CAP. VI.

An Scriptura ſit principium ſcientificum.

A I. IDem probatur à natura principiorum. Nulla principia ſcientifica ſuam aliunde mutuantur autoritatem. At Scriptura eſt principium ſcientificum in Religione Chriſtiana. Ergo non mutuatur autoritatem ſuam aliunde. Maior eſt nota. Ἀληθῆ μὲν (inquit Ariſtoteles prioris Topicorum initio) καὶ πρῶτα, τὰ μὴ δι' ἑτέρων, ἀλλὰ δι' αὑτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν· οὐ δεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἀρχαῖς ἐπιζητεῖσθαι τὸ διά τι· ἀλλ' ἑκάστην τῶν ἀρχῶν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν εἶναι πιστήν. *Vera & prima illa ſunt, quæ non ab aliis, ſed à ſeipſis* B *fidem habent. Non enim oportet in ſcientificis principiis quærere, quare. Sed vnumquodque ipſum per ſe eſſe certum.* In eundem ſenſum Baſilius in Pſalmum centeſimum decimum quintum, Ἀνάγκη ἑκάστου μαθήματος ἀναποδείκτους εἶναι τὰς ἀρχὰς τοῖς μανθάνουσιν. *Neceſſe ſingularum diſciplinarum eiuſmodi eſſe principia, vt ne in ea inquirant diſcipuli.*

II. Minor probatur: quia ex Scriptura fiunt demonſtrationes: & quidem certiſſimæ, ideóque præſtantiſſimæ. Clemēs Stromateôn ſeptimo, τῇ τοῦ Κυ- C ρίου φωνῇ πιστούμεθα τὸ ζητούμενον, ἣ πασῶν ἀποδείξεων ἐχεγγυωτέρα, μᾶλλον δὲ ἣ μόνη ἀπόδειξις οὖσα τυγχάνει, *Domini voce confirmamus id de quo quæritur: quæ omnium demonſtrationum certiſſima: imò potiùs ſola omnino eſt demonſtratio.* Et paulò antè, ἀποδείξεως δ' οὔσης, ἀνάγκη συγκαταβαίνειν εἰς τὰς ζητήσεις, καὶ δι' αὐτῶν τῶν γραφῶν ἐκμανθάνειν ἀποδεικτικῶς, *Si concedatur eſſe demonſtratio, neceſſe eſt ad inquiſitiones deſcēdere, & ex ipſis Scripturis demōſtratiuè diſcere.* Rurſus, οἱ πονεῖν ἕτοιμοι ἐπὶ τοῖς καλλίστοις, οὐ πρότερον ἀποστήσονται ζητοῦντες τὴν ἀλήθειαν, πρὶν ἂν τὴν ἀπόδειξιν D ἀπ' αὐτῶν λάβωσι τῶν γραφῶν, *Qui libenter laborem impendunt rebus optimis, non priùs deſiſtunt ab inquirenda veritate, quàm ab ipſis Scripturis demonſtrationem hauriant.* Denique τὸν γνωστικὸν ſic deſcribit, vt eum demonſtrationes petere dicat à lege & Prophetis, τὰς ἀποδείξεις, ἃς ἂν ἐπιζητῇ, εὑρίσκειν (ſic enim legit etiam Heruetus) ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν Προφητῶν. *Demonſtrationes ſi quando quæſierit, inuenit in lege & Prophetis.* In epitome Recognitionum Clementis, ὁ τῆς ἀληθείας λόγος τὴν ἐκ προφητείας ἔχει βεβαίαν ἀπόδειξιν, *Diſputatio* E *de veritate certam habet demonſtrationem ex Prophetia.*

III. Præſcripſit autem Ariſtoteles, non fieri demonſtrationem niſi ex principiis. Poſteriorum Analyticorum libro ſecundo, capite decimo octauo; οὐκ ἐνδέχεται ἐπίστασθαι δι' ἀποδείξεως, μὴ γινώσκοντι τὰς πρώτας ἀρχὰς τὰς ἀμέσους, *Fieri non poteſt, vt quis diſcat per demonſtrationem, niſi nouerit prima, immediataque principia.* Quare ſi nulla demonſtratio fit, niſi è F principiis: & fit tamen è Scriptura, neceſſe eſt Scripturam eſſe principium, in hac ſcientia, hoc eſt, in negotio fidei.

IV. Aſtipulantur ſaniores Papiſtæ. Petrus de Alliaco Cardinalis, quæſtione prima, in primum Sententiarum, articulo tertio, *Patet, quæ ſint principia Theologica. Sunt enim ipſa ſacri Canonis veritates: quoniam ad ipſas fit vltimata reſolutio Theologici diſcurſus, & ex eis primò ſingula concluſiones Theologicæ deducuntur.* Et ante hunc Lyranus prologo in Biblia, *Sicut* G *in Philoſophia veritas cognoſcitur, per reductionem ad prima principia per ſe nota: ita & in Scripturis à Sanctis Doctoribus traditis veritas cognoſcitur, quantum ad ea quæ ſunt fide tenenda; per reductionem ad Scripturas canonicas.* Alphonſus de Caſtro contra hæreſes libro primo, capite ſecundo, *Harum Scripturarum teſtimonia, tanquam prima in hac ſcientia principia, & velut arma om-*

nibus communia, ſuſcipienda ſunt.

V. Stapletonus excogitata diſtinctione conatur elabi. Principia ſcientiarum aſſerit, in ſe quidem non probari; eſſéque indemonſtrabilia in eo quod quid eſt: tamen propter noſtram tarditatem, nobis interdum explicari, & demonſtrari quia ſunt. Sic Scripturas demonſtrari per Eccleſiam; non quid ſint in ſe, ſed quia ſint quoad nos; idque propter infirmitatem naturæ noſtræ, vt à nobis videlicet acceptentur, non vt in ſeipſis ſacræ & diuinæ ſubſiſtant.

VI. Rurſus, negat Scripturam ſic eſſe principium, vt non prior eâ ſit vox Eccleſiæ. Nempe, quia Scriptura eſt vnum ex iis quæ creduntur. Vocem autem Eccleſiæ eſſe regulam omnium quæ creduntur, omnino non dubitat. Hæc Stapletonus.

VII. At ego non poſſum ſatis mirari horum hominum ingenium, qui vix quicquam penſi habent, niſi vt quomodocunque aliquid effutientes negótium faceſſant modeſtis aduerſariis: infirmiores etiam perturbent: non vt candidè veritatem inquirant. Vide mihi in hoc Sophiſta Spiritum vertiginis: ſunt enim inuicem contrariæ hæ ſolutiones. Nam prior aſſerit Scripturarum non poſſe demonſtrari τὸ διότι, ſed tantùm τὸ ὅτι ex natura principiorum. At poſterior; non tantùm Eccleſiam aſſerit eſſe priorem Scriptura; ſed etiam regulam omnium credendorum; proptereáque etiam Scripturæ. Ergo (inquam) non tantùm Scriptura eſt aliquod principium, quia habet aliquid prius; ſed etiam demonſtrari poteſt eius τὸ διότι. Nam in ſcientiis, ac propterea in Theologia, regula eſt cauſa: & cùm aliquid probatur ex regula, tum einſdem probatur τὸ διότι: non τὸ ὅτι nudum.

VIII. Ad hæc in prima ſolutione quod cõcedit non poſſe probari τὸ διότι Scripturæ; ea noſtra eſt victoria. Non enim quærimus, quibus mediis poſſit nobis innoteſcere, Scripturam eſſe authenticam quoad nos: ſed vnde fit, vt ſit authentica quoad nos: illud eſt τὸ ὅτι, hoc verò τὸ διότι: concedit ergo Stapletonus, quod quærimus. Et ſanè Ariſtoteles, τὰ πρῶτα definiens τὰ μὴ δι' ἑτέρων, ἀλλὰ δι' αὑτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν à ſeipſis docebat ſuam quoad nos auctoritatem habere. Nam πίστις non poteſt intellgi de ipſis principiis quid ſint in ſe: ſed relatè ad homines; hoc eſt, quoad nos: vt ſi, exempli gratiâ, Triangulum inter eaſdem paralellas ſuper eâdem baſi, minùs eſſe parallelogrammo, demonſtrem ex eo principio, quia totum eſt maius ſua parte: nemo à me rationem poſtulabit, quare hoc poſterius dixerim: quia hæc eſt κοινὴ ἔννοια, quam omnes ita cognitam habent, vt nullo ſibi argumento demonſtrari quærant. Iam verò in hac Controuerſia, vnde fiat, vt cùm aliquod religionis caput in dubium vocatur, ita adhibeantur Scripturæ, vt eis neceſſariò aſſentiendum ſit: ſi Papiſtæ reſpondeant, quia ita decreuit Eccleſia; tum illos neceſſe eſt ſupponere Scripturas non habere δι' ἑαυτῶν τὴν πίστιν: quod tamen in principiis Ariſtoteles neceſſariò requirebat. Itaque hæc Stapletoni diſtinctio id concedit, quod non eſt controuerſum: argumentum autem non ſoluit.

IX. Enimuerò nemo neget, omnia principia nõ eſſe κοινὰς ἐννοίας queſe omnibus naturaliter oggerant: Sunt enim ſingulis ſcientiis ſua propria, atque à communi omnium captu alia aliis remotiora, ob eámq; cauſam, quædam eiuſmodi, vt niſi à peritis earum ſcientiarum rudioribus explicentur, vix in mentem plurimis venire poſſint. Docenda ſunt igitur. Sed omnibus tamen peræquè commune eſt, vt ex ſe fidem faciant. Sic quia, vt Tertullianus aiebat, fiunt, non naſcuntur Chriſtiani; potuit ipſi Tertulliano primùm Ethnico, aliquis iudicaſſe Scripturam, admonuiſſéque eſſe diuinam, quod aliàs ſuſpicatus fortaſſe ne eſſet quidem: ſed vt Scripturis cognitis fidem habuerit, tantùm propter eius auctoritatem, à quo illi fuerunt indicatæ, hoc verò prorſus eſt falſum & ridiculum.

X. In altera ſolutione quæro quonam modo ſit intelligendum Scripturæ vocem eſſe priorem Eccleſia. Nam Scripturam nouimus ſumi vel pro ipſis characteribus; vel pro doctrina his characteribus ſignificata, ſiue, vt iam loqui vſus obtinuit, comprehenſa. Si prius; tum nihil ad rem Stapletonus reſpondet: hi enim characteres, vt recentiores eſſe poſſunt, quia multiplicantur quotidie in infinitum, ſic non cadunt in hanc noſtram quæſtionem.

XI. Sin pro doctrina ſumuntur: primò non ſatis conſideratè Stapletonus loquitur, qui Eccleſiam indefinitè nominet; qui tamen in ſtatu quæſtionis aſſeruit, non tantùm ab Eccleſia, quæ olim fuit, ſed etiam ab hodierna conſignari Canonem Scripturæ. At opinor extra Controuerſiam poni eam doctrinam, quæ comprehenditur in Scripturæ libris eſſe priorem voce eius Eccleſiæ, quæ hodie extat. Itaque hac ſaltem parte argumentum non ſoluitur.

XII. Secundò, non tantùm Eccleſiam hodiernam; ſed etiam omnino Eccleſiam, falſum eſt priorem eſſe Scriptura, quatenus ſignificat doctrinam: ſiue Eccleſiam pro toto corpore accipias, ſiue tantùm pro Paſtoribus. Primò, quia nunquam fuit Eccleſia, quæ non crederet eam doctrinam; vel totam vt poſt Chriſtum; vel per partes, vt ante Chriſtum. Eſt enim fides ſpecifica differentia fidelium ab infidelibus: Et fides nulla eſt abſque doctrina. *Quomodo enim* (inquit Paulus decimo ad Romanos, *credent ei de quo non audierint? quomodo audient abſque prædicante?* Deinde, quia id quod docetur, aut docetur ab eo qui primus inſtituit, aut ab eo qui accepit ab inſtituente. Hanc doctrinam nemo inſtituit præter Deum. Eſt autem certum id quod docetur, prius eſſe eo doctore à quo non inſtituitur: quia hunc oportet priùs diſcere ipſum, quàm alios docere: vnde factum, vt nemo vnquam doctor fuerit in Eccleſia niſi priùs fuerit diſcipulus, quo nomine ipſi primùm Apoſtoli laudabantur. Porrò nemo quicquam diſceret, quod non prius eſſet.

XIII. Ridiculè autem Stapletonus excipiebat vt inſtantis Whitakeri vehementiam effugeret, Deum eſſe priorem omni reuelata veritate: item Spiritũ Sanctũ: & Moſen ſua lege. Nã Deũ & Spiritũ Sanctum, importunè ingerit: tranſiens εἰς ἄλλο γένος. Nos enim agimus de principiis ἀποδεικτικαῖς ille transfert ſe ad ἀρχὴν ἐπαγγελίας. Atque hoc ipſum inutiliter: quia cùm verbum Dei nominamus (eſt autem Scriptura Verbum Dei) tum neceſſariò includimus, quicquid de Dei auctoritate dici poteſt, à qua etiam pendere aſſerimus, quidquid

quidquid quoad nos Scriptura habet ponderis. Sed Moſen omnino nego eſſe priorem lege: non enim ante fuit Doctor, quàm à Deo illam exciperet.

XIV. Eſſe Scripturam vnum ex iis quæ creduntur, non eo inficias: Sed eſſe Eccleſiam regulam omnium credendorum; id verò non niſi Papiſticè dictum aſſero, nunquam verò Theologicè probandum. Nam Scripturam multi quidem Patres appellarunt, Regulam, & Canonem, & ſtateram, & gnomona: at Eccleſiam nullus vnquam: niſi hoc B tandem ſeculo Papiſtæ, quibus æquè incognita eſt tum Scriptura, tum vera Eccleſia.

Cap. VII.

Teſtimonia Veterum de autoritate Scripturæ.

I. NOn hæc tantum argumenta; ſed etiam Veterum teſtimonia, aſtruunt Scripturarum C hanc quam aſſerimus autoritatem. Origenes *περὶ ἀρχῶν* libro quarto, capite primo. *Si quis cum omni ſtudio, & reuerentia, qua dignum eſt, Prophetica dicta conſideret, vt in eo ipſo dum legit; & diligentius intuetur, certum eſt, quod aliquo diuiniore ſpiramine mentem ſenſumq; pulſatus agnoſcet non humanitus eſſe prolatos eos quos legit, ſed Dei eſſe ſermones & ex ſemet ipſo ſentiet, non humana arte, nec mortali eloquio, ſed diuino, vt ita dixerim, cothurno libros eſſe conſcriptos.* Aperta verba: & omnino noſtra: quid enim aliud volumus. Sed & toto illo capite, hoc vnum agit Origenes, vt colligat D argumenta, quibus confirmari poſſit autoritas Scripturarum. In iis nuſquam auctoritatem Eccleſiæ. Quin potius ab initio teſtatur ſe ea deſumpturum ab ipſis ſcripturis, *Aſſumenda* (inquit) *nobis ſunt ad probationem eorum quæ dicimus, etiam diuinarum Scripturarum teſtimonia. Quæ teſtimonia, vt certam & indubitatam fidem præſtent, neceſſarium videtur oſtendere, quod ipſæ Diuinæ Scripturæ ſint Dei Spiritu inſpiratæ. Igitur quàm poterimus breuiter, etiam E de hoc aſſignabimus ex ipſis diuinis Scripturis, quæ nos competenter mouerint.* Tum ſequuntur obſeruationes, quarum prima eſt: quod cum gentium legiſlatores, vix ſuis ſinguli ſuas leges probare potuerint, Moſis tamen lex, apud omnes vigeret: licet contrà nitentibus plurimis: ſecunda ab euentu Prophetiarum: cum enim impleta iam fuerint plurima, impleantur etiam quotidie reliqua, tot ante ſeculis prædicta, concluditur eas Prophetias non fuiſſe humanas.

II. Lactantius Inſtitutionum libro primo, capite F quinto: cum vnum Deum à Prophetis prædicari diceret, Ethnicorum obiectionem ita exprimit, *At enim veritatis expertes, non putant hæc eſſe credendum: illas enim non diuinas, ſed humanas voces fuiſſe aiunt.* Hanc ſibi cum videret eſſe confutandam, argumenta colligit ex ipſis Scripturis: primum, quia impleta ſunt vaticinia: ſecundum, quia ſibi conſentiat diuinatio; tertium, quod nulla poſſit eſſe ſuſpicio fallaciæ in earū authoribus, quia G & cæteros ab omni fraude cohiberent & opes non appeterent & cruciatus ſuſtinerent: nonnulli etiam reges eſſent, in quos cadere non poſſet ſuſpicio cupiditatis ac fraudis.

III. Auguſtinus ex Scripturæ ſtylo, ſibi eiuſdem autoritatem perſuaſam teſtatur; Confeſſionum libro ſexto, capite quinto, *Eo mihi illa vene-A rabilior, & ſacroſancta fide dignior apparebat autoritas, quo & omnibus ad legendum eſſet in promptu, & ſecreti ſui dignitatem intellectu profundiore ſeruaret: verbis apertiſſimis, & humillimo genere loquendi ſe cunctis præbens; & exercens intentionem eorum qui non ſunt leues corde: vt exciperet omnes populari ſinu, & per anguſta foramina paucos ad te traiiceret, multo tamen plures quam ſi nec tanto apice autoritatis emineret, nec turbas gremio ſanctæ humilitatis hauriret.*

IV. Saluianus Maſſilienſis libro tertio de gu-B bernatione Dei, ſiue, vt alij inſcribunt, de Prouidentia, *Alia omnia, id eſt, humana dicta, argumentis, ac teſtibus egent. Dei autem ſermo ipſe ſibi teſtis eſt: quia neceſſe eſt, quicquid incorrupta veritas loquitur, incorruptum ſit teſtimonium veritatis.* Obiecerat hunc locum Whitakerus. Eum Stapletonus reſpondebat ita intelligendum, vt ſit ſenſus, quod Dei Verbum eſſe conſtat, illud iam nec argumento humano probari; nec humano teſtimonio indigere ad confirmationem. Ergo C hæc Stapletoni mens eſt, duplicem quaſi ætatem Verbi Dei conſiderandam: ſcilicet quando non conſtat, eſſe Dei Verbum: & quando conſtat eſſe: De hac poſteriori Saluianum eſſe loquutum: non de priori. Atqui Saluiani addita mox hanc diſtinctionem prorſus elidit. Sic enim procedit: Omne incorruptum teſtimonium veritatis, ipſum ſibi teſtis eſt: At Dei ſermo eſt incorruptum teſtimonium veritatis. Ergo Dei ſermo ipſe ſibi teſtis eſt. Confirmatur minor, nam maior po-D nitur eſſe extra controuerſiam. Quicquid incorrupta veritas loquitur, eſt incorruptum teſtimonium veritatis: At Dei ſermonem incorrupta veritas loquitur: Ergo Sermo Dei eſt incorruptum teſtimonium veritatis. Jam ſi in primo ſyllogiſmo Stapletonus illas diſtinguat ætates; vt neget Sermonem Dei antequam conſtet; eſſe ipſum ſibi teſtem: tum in ſecundo neceſſe erit negari minorem: quod erit blaſphemum: nam Dei ſermonem, ſemper Deus loquitur: Eſt autem Deus E incorrupta veritas. Vel certè neganda erit maior, tanquam non tam latè patens; ac proinde contradicendum Saluiano: aſſerendúmque non quicquid incorrupta veritas loquitur, eſſe incorruptum teſtimonium veritatis; ſed tantum id quod nobis conſtat incorruptum, veritatem eſſe loquutam. Quod quis non iudicet eſſe abſurdum?

V. Porro Saluianus de Scriptura loquebatur, è qua nonnulla citabat: atque adeo paulo ante ita loquebatur, *Hæc de gubernacule Dei, atque iudi-F cio expeditiſſimè, ac fortiſſimè dici poſſunt. Neque enim neceſſe eſt; vt argumentis à me probetur, quod hoc ipſo quia à Deo dicitur, comprobatur. Itaque cum legimus dictum à Deo, quia aſpiciat iugiter omnem terram, hoc ipſo probamus quod aſpicit, quia ſe aſpicere dicit.* Quæ verba ſignificant, cum aliquid legitur in Scriptura, non vlterius teſtes vel probationes inquirendas, ſed ſimpliciter credendum: quod falſum eſt, ſi adhuc exſpectatur authoritas Eccleſiæ. Et ſanè, ſi quia in Scripturis lego Deum aſpicere G omnem terram, id ſtatim credere debeo: cur cum lego in iiſdem, Deum eſſe loquutum, differatur aſſenſus, & expectetur dum annuant Epiſcopi.

VI. Iunilius ad Primaſium de partibus diuinæ legis libro ſecundo, quæſtione vigeſima nona, *Vnde probamus libros religionis noſtræ diuina eſſe inſpiratione conſcriptos? Ex multis: quorum primum eſt, ipſius Scripturæ veritas: deinde ordo rerum: conſo-*

nantia præceptorum : modus loquutionis ſine ambitu, puritaſque verborum : Additur ſcribentium & prædicantium qualitas, quòd diuina homines, excelſa viles, infacundi ſubtilia, non niſi diuino Spiritu repleti tradidiſſent. Tum prædicationis virtus; quam, dum prædicaretur (licèt à paucis deſpectu) obtinuit. Accedunt his teſtificatio contrariorum, vt Sibyllarum, vel Philoſophorum : expulſio aduerſariorum, vtilitas conſequentium, exitus eorum, quæ per acceptationes, & figuras, & prædictiones prædicta ſunt : ad poſtremum miracula iugiter facta, donec Scriptura ipſa ſuſciperetur à gentibus : de qua hoc nunc ad proximum miraculum (libenter legam ac proximum miraculo) *ſufficit, quòd ab omnibus ſuſcepta cognoſcitur.* Hìc multa habes argumenta, quibus aſtruatur Scripturæ auctoritas. Eorum alia interna ſunt ipſi Scripturæ, alia externa : ſed Eccleſiæ tamen conſignantis auctoritas nullo loco.

VII. E medio Papiſtarum Scholaſticorum agmine, Scotus, quæſtione ſecunda prologi in libros Sententiarum, quum dixiſſet eſſe innumeras C hæreſes, damnantes Scripturam. *Contra omnes iſtos* (inquit) *in communi octo ſunt viæ eos rationabiliter conuincendi; quæ ſunt, pronunciatio Prophetica, Scripturarum concordia, auctoritas ſcribentium, diligentia recipientium, rationabilitas contentorum, irrationabilitas ſingulorum errorum, Eccleſiæ ſtabilitas, miraculorum claritas.*

Cap. VIII.

Vtrum Eccleſia ædificetur ſuper Scriptura.

I. HActenus argumenta, quæ Catholicorum ſententiam probant : nunc ea ſuccedunt, quibus Papiſtæ confutantur. Si Eccleſia ædificatur ſuper Scriptura tanquam fundamento : Ergo Scriptura auctoritatem non accipit ab Eccleſia. At prius verum eſt. Ergo & E poſterius. Antecedens probatur ex ſecundo capite ad Epheſios, *Non eſtis ampliùs hoſpites & aduenæ; ſed conciues Sanctorum, & domeſtici Dei: ſuperſtructi fundamento Apoſtolorum, & Prophetarum.*

II. Conſequentia per ſe patet : quia hac fundamenti metaphora ſignificatur, non tantùm Eccleſiam credere Scripturæ : ſed præcipuè, ne eſſe quidem Eccleſiam, niſi quatenus innititur Scripturæ : quemadmodum ne eſſe quidem do- F mus vlla poteſt, non ſubſtrato priùs fundamento. Et quia fieri non poteſt, vt cuiquam credamus, niſi iam auctoritatem ſuam quoad nos obtineat : ergo ex vi huius conſequentiæ, conſtabit Scripturam habere ſuam auctoritatem quoad Eccleſiam, aliunde quàm ab Eccleſia. Non tantùm (inquam) quoad ſe : ſed etiam quoad Eccleſiam : nihil enim eſt fundamentum quoad ſe: ſed tantùm quoad ædificium.

III. Stapletonus in Antecedentis probatio- G ne, conqueritur duplicem eſſe æquiuocationem. *Nec enim* (inquit) *doctrina Apoſtolica Scripturam, ſed prædicationem Apoſtolorum hoc in loco ſignificat : nec Eccleſiam vt magiſtros & præpoſitos, ſuper hanc doctrinam fundari dicit Apoſtolus : ſed ipſos fideles, vt corpus Eccleſiæ conſtituunt.* Fatetur ergo fundamenti nomine intelligi doctrinam : ſed hanc A vel Scripturam eſſe vel prædicationem : de hac concedi argumentum : de illa negari. Atque hæc eſt prima fallacia. Tum, per συνεκδοχικῶς Eccleſiam intelligi concedit : ſed hanc vel Paſtorum eſſe, quatenus talium; vel fidelium : de hac concedi argumentum; de illa negari.

IV. Sed has nubeculas facilè eſt diſpergere. Primò in diſtinctione priori, prædicatio & Scriptura, non differunt οὐσίᾳ, ſed tantùm κατὰ τὸ συμβεβηκός. Ratio : quia eadem prædicata ſunt B quæ ſcripta. Itaque ſi conceditur prædicatio eſſe fundamentum Eccleſiæ, id ipſum de Scriptura neceſſe erit concedi. Nec attingo tamen grauiorem illam & prolixiorem Controuerſiam, qua tractatur, vtrum quæcunque prædicata ſunt ab Apoſtolis, ea ſint etiam ſcripta : huic enim ſuus poſtea locus debetur. Nunc ſufficit, quod ne ipſi quidem aduerſarij negare poſſunt; quæcunque ſcripta ſunt, ea fuiſſe prædicata. Nam ſi omnis Apoſtolorum & Prophetarum prædicatio C eſt fundamentum Eccleſiæ : Et Scriptura etiam ipſa eſt Apoſtolorum & Prophetarum prædicatio : tum profectò neceſſe eſt ipſam etiam Scripturam eſſe fundamentum Eccleſiæ; ac proinde maioris auctoritatis. Sed hac de re poſtea diligentiùs.

V. Secundò, dico Paulum loquutum eſſe hoc ipſo loco etiam de Scriptura. Nec enim aliter intelligendos eſſe Prophetas : qui non tum prædicabant, vtpotè longè antè denati : ſed iam olim ſcripſerant. Paulus autem non eos, qui multis antè ſeculis vixe- D rant, Iudæos, ſed eos, qui tum recèns credebant, Epheſios dixit eſſe ſuperſtructos eorum doctrinæ, ſiue fundamento. Quod ſi Prophetarũ ſcripta, ſint fundamentum Eccleſiæ; id ſaltem euincimus, eam Scripturæ partem eſſe maioris auctoritatis, quàm Eccleſiam. Deinde; quia abſurdum eſt, & valde ἀδιάλογον ſi quis aſſerat Euangeliſtarum & Apoſtolorum ſcripta, deterioris eſſe conditionis; ergo idem de his etiam pari ratione concludendum erit.

E VI. Hìc Stapletonus inſtat dupliciter: *Quod Prophetas adiungit* (inquit) *ideò fit, quia vel Veteris Teſtamenti prædicationem fidelibus quoque neceſſariam docet : vel* (*quod magis exiſtimo*) *quia Noui Teſtamenti Prophetas, id eſt, interpretes ſermonum intelligit.* Eſt ergo duplex inſtantia. Prima eſt : ſi Prophetas intelligamus Veteris Teſtamenti; hos eò nominari, vt oſtendatur Veteris Teſtamenti prædicatio eſſe neceſſaria.

VII. Optimè ſanè (inquam) quis enim ne- F get? Sed viciſſim nonne etiam Apoſtolicæ doctrinæ prædicatio eſt neceſſaria? Sanè verò. An ergo conſentiet Stapletonus eò tantùm fundamentum Apoſtolorum eſſe nominatum, vt oſtenderet Paulus doctrinam Apoſtolicam eſſe neceſſariam? Imò (inquam) fundamenti nomen, hanc neceſſitatem infert quidem, ſed non ſignificat primò & per ſe : tantùm, vt conſequens: Nam quis neget omni ædificio neceſſarium eſſe fundamentum? Paulus verò coniungens Apo- G ſtolos Prophetis, eodem vtroſque ſenſu docuit eſſe Eccleſiæ fundamentum : nec noſtrum eſt ſeparare; quæ Deus coniunxit. Vnde Thomas Aquinas in eum Apoſtoli locum, *Dicit autem Apoſtolorum & Prophetarum, vt deſignet, quod vtraque doctrina eſt neceſſaria ad ſalutem : item vt oſtendat concordiam inter vtramque, alterius ad alteram; dum idem eſt vtriuſque fundamentum : nam quod Prophetæ*

prædi[illegible]unt

prædixerunt futurum, Apoſtoli prædicauerunt factum. Hæc ille de neceſſitate: ſed idem de fundamento paulo ante, *Superædificati ſupra fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum; id eſt, qui ſunt Apoſtoli & Prophetæ, id eſt, ſuper doctrinam eorum.* Sed & Bellarminus de Verbo Dei libro tertio, capite poſtremo ad hunc ipſum locum ſibi obiectum, profitetur ſe defendere contra negantes Verbum Dei miniſtratum per Apoſtolos, & Prophetas eſſe primum fundamentum noſtræ fidei: *ideo enim* (inquit) *credimus, quicquid credimus, quia Deus id per Apoſtolos, & Prophetas reuelauit.* Quibus verbis Ieſuita, & Stapletonum docet, quo ſenſu Paulus fundamentum nominarit: & ſimul argumenti noſtri vim illuſtrat: cum doctrinam Apoſtolorum & Prophetarum non tantum fundamentum eſſe dicit noſtræ fidei: ſed etiam primum fundamentum, cui poſtea Eccleſiæ autoritatem adiicit tanquam ſecundarium. Enimuero, inquam, non eſt igitur Scripturæ autoritas ab Eccleſia: quis enim ferat primum oriri aut pendere à ſecundo?

VIII. Altera Stapletoni inſtantia negat intelligendos apud Paulum eſſe Prophetas Veteris Teſtamenti: ſed potius Noui; id eſt, interpretes ſermonum, quibus poſteà dixit eſſe reuelatum myſterium Chriſti: eóſque, capite quarto, datos eſſe Eccleſiæ. Hoc autem probat in defenſione Eccleſiaſticæ poteſtatis libro tertio, capite decimo quinto, ſectione ſexta; quatuor argumentis. Primum eſt; Quia mox, id eſt, capite tertio Paulus, coniungens Apoſtolos & Prophetas, & quidem in munere docendi & ædificandi fideles, ait, *Poteſtis legentes intelligere prudentiam meam in myſterio Chriſti, quod aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſicuti nunc reuelatum eſt Sanctis Apoſtolis eius, & Prophetis in Spiritu.* Vbi Apoſtolos & Prophetas coniungens, & de Prophetis illius temporis diſertè loquens, plus quam probabile nobis facit, quod in verbis paulo antè præcedentibus, vbi eoſdem coniunxerat, eiuſdem generis Prophetas intellexerit. Secundum, cum capite quarto recenſeat ordine Apoſtolos, Prophetas & reliquos ad ædificationem corporis Chriſti: quis dubitare poteſt, quin hoc loco de illis Apoſtolis & Prophetis dixerit, qui ad fidelium ædificationem dati ſunt à Chriſto? Tertium: quum certum ſit ſuper fundamentum Apoſtolorum ædificatos fuiſſe fideles illos Epheſios propter prædicationem Apoſtolicam, non propter ſcripturam Apoſtolicam; neceſſe eſt per fundamentum quoque Prophetarum, prædicationem & doctrinam Propheticam, quæ tunc vigebat, & maxima poſt Apoſtolos in autoritate fuit, non ſcripturam Propheticam intelligi. Quartum: quia nec ſcriptura Prophetica, nec vlla alia Scriptura, quatenus talis, fundamentum fidei noſtræ ædificantium propriè dici poteſt: quia per ſe non ædificat nec facit Chriſtianos; ſed tum demum quando nobis prædicatur & explicatur, quod fit per Apoſtolos, Prophetas, iſtos nouos, Paſtores, & Doctores.

IX. Sed contrà interpretes plerique omnes cum antiqui, tum recentes. Ambroſius, *Supra fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, hoc eſt, ſupra Nouum, & Vetus Teſtamentum. Quod enim Apoſtoli prædicauerunt, Prophetæ futurum dixerunt.* Chryſoſtomus: ἐποικοδομηθέντες φησὶν, ἐπὶ τῷ θεμελίῳ
A τῶν ἀποστόλων τουτέστι, θεμέλιος οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ προφῆται, καὶ πρώτους τίθησι τοὺς ἀποστόλους, ὑστέρους ὄντας τῷ χρόνῳ. *Superſtructi* (inquit) *fundamento Apoſtolorum: Hoc eſt, fundamentum ſunt Apoſtoli, & Prophetæ: & primo loco ponit Apoſtolos, tempore poſtremos.* Chryſoſtomum ſuo more κατὰ πόδας ſequitur Theophylactus. Theodoretus, *Prophetas hic dicit, non Prophetas Noui Teſtamenti, ſed Prophetas Veteris. Præpoſuit autem Apoſtolos, quoniam prædicationem per illos accepimus.* Hieronymus, hoc loco vti nos poſ-
B ſe contendit contra Marcionem, qui alium diceret eſſe Noui, alium Veteris Teſtamenti Deum: hoc verò eſſet abſurdum, niſi Prophetæ intelligerentur Veteres. Tertullianus contra Marcionem libro quinto, capite decimo ſeptimo, *Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum: Abſtulit hæreticus, & Prophetarum: oblitus Dominum poſuiſſe in Eccleſia, ſicut Apoſtolos, ita & Prophetas. Timuit ſcilicet, ne & ſuper veterum Prophetarum fundamenta ædificatio noſtra conſtaret in Chriſto.* Adde recen-
C tiores, Lyranum, Strabum, Aquinatem, Gagnæum, alios Papiſtas; vt Catholicos taceam, Caluinum, Bezam, & reliquos.

X. Nec contra valent argumenta Stapletoni: Nam in primo & ſecundo, non valet conſequentia, ab iis locis ad alios. Neque enim ſemper Prophetas eodem ſenſu Paulus nominauit. Vnde factum, vt iidem ipſi & veteres & recentes, aliter atque aliter eandem vocem exponant. Nam in quarto capite nemo non ſatis videt agi de iis
D Prophetis, qui dati ſunt Eccleſiæ poſt Chriſti in cœlos aſcenſionem. Ambroſius; *Quamuis dicat ad Corinthios, Deus, inquit, primum poſuit in Eccleſia Apoſtolos, ſecundo Prophetas: ſed hi alij Prophetæ ſunt: illo enim loco de ordinatione Eccleſiæ diſputat: hic vero de fundamento Eccleſiæ.* Quo loco iubeo aduerſarios diligenter notare diſtinctionem inter ordinationem & fundamentum Eccleſiæ: vt intelligant, non eſſe ex Ambroſij ſententia ordinationem, id eſt, miniſterij Eccleſiaſtici vſum, ipſius
E Eccleſiæ fundamentum. Similiter in tertio, quandoquidem comparauit Apoſtolus manifeſtationem Euangelij ſuo tempore factam, cum præcedentibus ſeculis, nemo non ſatis videt Prophetas non poſſe illos antiquos nominari. Sed ex rationes nullum habent locum in ſecundo capite; quod nos citauimus.

XI. In tertio argumento, primo non rectè ſeparatur Scriptura Apoſtolica à prædicatione: quaſi non quæ prædicata fuerunt, ſint poſtea ſcripta:
F aut quaſi nos Scripturam nominantes, modum illum docendi intelligamus potius, quàm ipſam doctrinam eo modo traditam: quod eſt puerile: perpetuúmque aduerſariorum in hac Controuerſia nugamentum; vt & in altera de perfectione Scripturæ. Secundo non valet conſequentia. Nam etſi viua Apoſtolorum voce erudirentur Epheſij, tamen nihil obſtat, quominus ſcriptis Prophetarum niterentur; quos vtpote olim defunctos non poterant amplius audire; ſed poterant le-
G gere. Adde, quod eorum autoritatibus ipſi Apoſtoli ſuam prædicationem confirmabant, vt cuiuis perſpicuum eſt: ita vtrumque fiebat, vt & viuæ vocis prædicatio, & Prophetarum Scriptura fidelibus proponeretur pro fundamento. Denique ædificatos fuiſſe fideles ſuper hoc fundamento propter prædicationem, non propter ſcripturam, non ſatis

Theologicè dicitur. Non enim propter, ſed per A prædicationem fideles credunt, vt inſtrumentalem cauſam, per quam eis ſuggeritur id quod eſt credendum: ſed credunt propter diuinam autoritatem verbi prædicati, vt cauſam primam, & propriam. Manifeſtum autem diſcrimen: Quia quæ poſt Apoſtolos durat in Eccleſia prædicatio, ea non habet eam vim atque autoritatem, quam habebat ipſorum Apoſtolorum. Nam omnium quæ prædicantur hodie licet à prædicante rationem poſcere: vt Cyrillus nolebat ſibi ipſi credi niſi demonſtratio- B nem afferenti è Scripturis. Nec poſſunt hodierni prædicatores id ſibi arrogare, vt olim Paulus, ſuam prædicationem eſſe *ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως.* Itaque ſi non eſt Scriptura fundamentum, quia non propter eam, vel propter Scriptionem potiùs (nam ita libet *ἀμέσως* diſtinguere) fideles credunt: tum ne quidem prædicatio, eandem ob cauſam.

XII. In quarto, aperta eſt hæreſis Papiſtarum, C quos eò deuenire fuit neceſſe, adeò intentos extollendis traditionibus, vt Scripturam quantum poſſunt deprimere non vereantur. Sed contrà, certum eſt, Scripturam Prophetarum & Apoſtolorum per ſe ædificare & facere Chriſtianos: nimirum cùm attentè legitur & conſideratur. Chryſoſtomus concione tertia de Lazaro, *Propterea Spiritus gratia diſpenſauit illa, temperauitque, quo Publicani, Piſcatores, tabernaculorum Opifices, Paſtores, & Apoſtoli, Idiotæ, Illiterati per hos libros ſalui fierent.* Origenes in duode- D cimum caput Epiſtolæ ad Romanos, *Renouatur ſenſus noſter per exercitia Sapientiæ, & meditationem Verbi Dei, & legis eius intelligentiam ſpiritualem: & quantum quis quotidie ex Scripturarum proficit lectione; quanto altiùs intellectus incedit, tantò ſemper nouus magis, & quotidie nouior efficitur.* Hieronymus in caput vndecimum Iſaiæ, *Frequenter euenit, vt homines ſeculi myſtica neſcientes, ſimplici Scripturarum lectione paſcantur.* Pamelius in vita Tertulliani, eum virum occaſionem ſuæ conuerſionis habuiſſe narrat ex fide Scriptura- E rum Sacrarum. Stapletonus ergo nimium eſt iniurioſus in Scripturas, id eſt, nimium Papiſta.

XIII. Ad hæc, etiamſi verum eſſet, tum demùm ædificandi vim Scripturas habere, cùm prædicantur & explicantur; tamen hoc ipſum ſufficit vt ſint fundamentum Eccleſiæ, ac proinde maioris auctoritatis. Nam id aliud eſſe nihil poteſt, niſi debere Paſtores & Doctores, ita ſe in docenda Eccleſia gerere, vt prædicationis ſuæ deſumant è Scriptura materiam & ſubiectum. Proinde ſi præ- F dicationis fundamentum eſt Scriptura & prædicatio fidelium: tum certè longè auguſtiſſima eſſe conuincitur auctoritas Scripturæ. Atque hæc de prima diſtinctione.

XIV. Alteram Eccleſiæ acceptionem, ſolam profert Stapletonus in Relectione Principiorum, Controuerſia quinta, quæſtione ſecunda, articulo primo: quaſi priori huncio remiſſo. Sunt autem eius verba in ſolutione argumenti tertij: *Dicendum, quod Eccleſia, vt corpus & ſingula membra, ſignificat,* G *ædificatur ſuper Apoſtolos & Prophetas, id eſt, ſuper doctrinam & prædicationem eorum: non autem Eccleſia, vt capita & Magiſtros ſignificat. Illorum enim fundamentum quatenus talium eſt Spiritus Chriſti illis promiſſus; non ipſa prædicatio quam faciunt, aut doctrina quam tradunt.* Eſt igitur Stapletoni ſententia, ipſam ſiue Scripturam, ſiue prædicationem, quæ appellatur fundamentum A Apoſtolorum & Prophetarum, eiuſmodi eſſe, vt ſuper ea non ipſi ædificentur Doctores, quatenus tales ſunt: ſed plebs duntaxat. Sequi igitur quidem ex noſtro argumento eam non ſumere auctoritatem ſuam à plebe: at non ita de Doctoribus.

XV. Et diſtinctionis hæc profert argumenta. Primum: Hæc prædicatio per ipſos fit Apoſtolos, & alios Paſtores Verbi Prædicatores: Ergo Eccleſiæ nomine ipſos Apoſtolos & Paſtores intellige- B re Paulus non poteſt: hoc enim eſſet dicere, ipſos ſuper ſeipſos fundari, & ſuperædificari. Secundum: Apoſtolus hoc loco non alloquitur totam Eccleſiam, ſed ſolos Epheſios à ſe & alijs Coapoſtolis ſuis recenter conuerſos. Non ergo ponit totius Eccleſiæ fundamentum, ſed populi tantùm Chriſtiani, & eorum qui ſuperædificati fuerunt, non ipſorum ædificantium & architectorum, & quales Apoſtoli & alij Paſtores erant.

C XVI. At hæc mera eſt pertinacia. Re vera Paulus loquitur de ædificatione totius Eccleſiæ; quod obſeruauit Oecumenius, *οἰκοδομὴν τῆς καθ᾽ ὅλου Ἐκκλησίας φησίν: ædificationem dixit vniuerſalis Eccleſiæ.* Aut igitur ædificationem Doctorum comprehendit; aut excluſit Doctores, quatenus tales ab vniuerſali Eccleſia. At hoc eſt abſurdum. Certè enim Doctores, etiam quatenus tales, ſunt vniuerſalis Eccleſiæ membra. Nec aliter intel- D ligi poſſunt, quæ ſtatim ſequuntur verba, *πᾶσα οἰκοδομὴ* omnis ædificatio; id eſt, totum id ipſum, quod ædificatur. Nam ſi omnis ædificatio hæc eſt, quam Apoſtolus nominauit, & Apoſtolorum ac Doctorum aliqua eſt ædificatio: nemo eſt qui non videat ipſos etiam Apoſtolos & Doctores hoc ſermone concludi. Et ſanè Apoſtoli & Doctores, non propterea quòd tales ſunt, perſonam exuerunt Chriſtianorum: imò tales non eſſent, niſi eſſent Chriſtiani: nam ne nouitios E quidem eſſe vult Paulus prioris ad Timotheum tertio. Quare ſi omnes Doctores neceſſariò ſunt Chriſtiani: & omnes Chriſtiani ſuperſtruuntur prædicationi: Ergo & Doctores ipſi.

XVII. Quinetiam, quatenus Apoſtoli ſunt & Doctores, eatenus ſuper Scriptura fundantur. Primò, quia quæcunque eorum eſt auctoritas in adminiſtranda Eccleſia, ea pendet ex inſtitutione Chriſti, quæ nobis conſtat ex Scripturis; nimirum ex hoc loco, *Qui vos audit, me au-* F *dit:* & ſimilibus, quos ipſi citant Papiſtæ, quoties in hac quæſtione verſantur. Deinde, quia ex Scripturæ præſcripto Eccleſiam docere debent: imò eius non tantùm præſcripto, ſed etiam auctoritate. Baſilius in Ethicis, definitione vigeſima ſextâ; *δεῖ πᾶν ῥῆμα ἢ πρᾶγμα πιστοῦσθαι τῇ μαρτυρίᾳ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, εἰς πληροφορίαν μὲν τῶν ἀγαθῶν, ἐντροπὴν δὲ τῶν πονηρῶν, Omne verbum, omnemque actionem oportet firmari teſtimonio diuinæ Scripturæ, tum ad plenam fidem faciendam fidelibus; tum ad malos confutandos.* Cyrillus illuminatorum Ca- G techeſi quarta: *δεῖ γὰρ περὶ τῶν θείων καὶ ἁγίων τῆς πίστεως μυστηρίων μηδὲ τὸ τυχὸν ἄνευ τῶν θείων παραδίδοσθαι γραφῶν, μηδὲ ἐμοὶ τῷ ταῦτα λέγοντι ἁπλῶς πιστεύσῃς, ἐὰν τὴν ἀπόδειξιν τῶν καταγγελλομένων ἀπὸ τῶν θείων μὴ λάβῃς γραφῶν. Neceſſe eſt ne minimum quidem aliquid de diuinis ſanctiſque fidei myſteriis tradi abſque diuinis Scripturis. Ac ne mihi quidem ipſi hæc dicenti credito, niſi accepta probâ è Scri-*

pturis

proris demonſtratione. Ergo omnino Doctores fundantur ſuper Scripturis.

X V I I I. Itaque ad argumentum primum reſpondeo: primò prædicationem ſiue ſcriptam, ſiue non ſcriptam, non eſſe ſumendam pro viua voce, aut characteribus: ſed pro iis quæ ſiue per viuam vocem, ſiue per characteres ſignificantur. Vnde non pauci ex Interpretibus, fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum expoſuerunt ipſum Chriſtum. Sedulius, *Apoſtoli fundamentum ſunt. Vel Chriſtus fundamentum eſt Apoſtolorum. Chriſtus eſt fundamentum; qui etiam lapis dicitur angularis, duos coniungens & continens parietes.* Anſelmus, *Super fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, id eſt ſuper fidem Chriſti ſuper quam primo fundati ſunt Apoſtoli & Prophetæ. Chriſtus enim fundamentum eſt totius diuini templi, vel diuinæ ciuitatis.* Siue autem Chriſtus ſit, ſiue doctrina de Chriſto, nō eſt ab ipſis Apoſtolis: ſed tantùm per ipſos Apoſtolos. Itaque nihil eſt abſurdum, ſi Apoſtolos dicamus fundari ſuper ipſa eadem fide quam aliis tradunt: nec inde ſequitur ipſos fundari ſuper ſeipſis.

X I X. In ſecundo argumento, diſtinguo totam Eccleſiam intelligi, vel omnes per totum orbem Eccleſias: vel totum corpus vnius Eccleſiæ compoſitum è plebe & Doctoribus. Poſteriori ſenſu, negatur antecedens. Nam Paulus alloquitur non tantum plebem, id eſt alteram partem Eccleſiæ Epheſinæ; ſed etiam eius doctores & paſtores: ac proinde totam Eccleſiam. Deinde, negatur conſequentia: quia enim non eſt aliud fundamentum totius Eccleſiæ, aliud tantùm populi Chriſtiani: ſed vtrorumque vnum & idem; ideò neceſſe eſt, ſi loquutus ſit Paulus de fundamento populi, vt locutus etiam ſit de fundamento totius Eccleſiæ. Priori verò ſenſu, concedo quidem antecedens, hoc eſt, Paulum non eſſe tum alloquutum totam Eccleſiam: hoc eſt vniuerſas Eccleſias: ſed hoc nihil ad rem: & vt priùs negatur conſequentia.

X X. Quod autem ait fundamentum doctorum eſſe Spiritum Sanctum: primùm à ſeipſo dixit, & phraſi vſus eſt nunquam ad hanc diem audita. Secundò hic Spiritus Sanctus vel intelligitur ordinarius, vel extraordinarius. Si extraordinarius; tum falſum dixit: non eſt enim ille communis omnibus doctoribus, ſed paucis tantùm olim conceſſus, vt Apoſtolis & Prophetis ab initio. Sin autem ordinarius: hic verò non eſt peculiaris Doctoribus, ſed communis omnibus fidelibus: nec obſtat quo minus Scriptura ſit fundamentum: nihil enim docet extra eam: imò niſi per eam; vt non ſint contraria agi à Spiritu ſancto, & niti Scripturis.

CAP. IX.

An doctrina Chriſti mutuetur ſuam autoritatem ab hominibus.

I. SI Chriſtus vt talis credatur qualis eſt credendus, non captat teſtimonium ab homine: ergo eius doctrina non mutuatur autoritatem ſuam quoad nos ab hominibus. At prius verum: ergo & poſterius. Et quia Scriptura eſt Chriſti doctrina: Eccleſia autem ſiue Vniuerſalis omnium fidelium, ſiue particularis illa Stapletoni Paſtorum & Doctorum nō conſtat niſi ex hominibus, tum vi con-

A ſequentis euincimus Scripturam non mutuari autoritatem ſuam quoad nos ab Eccleſia. Antecedens autem probatur ex quinto Ioannis, *Ego non accipio teſtimonium ab homine.* Quod quidem Chriſtus dixit, tum cùm ſe filium Dei prædicaret, quæ pars eſt, imò ſumma totius doctrinę Chriſtianæ. Nec dixit tamen vt ſemel omnino teſtimonium reſpueret, quod ſibi ab hominibus redditur: ſed vt negaret ſuam autoritatem aliter non conſtaturam. Loqui autem de autoritate quoad nos, ipſa teſtimonij
B vox indicat: neque enim intelligi poteſt Chriſto exhibitum teſtimonium quoad ſe, id eſt, vt ipſe efficeretur id quod erat, ſed quoad Iudæos vt Chriſtum agnoſcerent & reciperent.

I I. Huic ſe argumento Canus opponit & Stapletonus. Ille libro ſecundo locorum Theologicorum capite octauo: ſenſum eſſe vult eius loci, *Ego hominis teſtimonio non egeo quidem: ſed affero tamen teſtimonium Ioannis propter vos:* ideò ſubiungere Chriſtum, *vt vos ſalui ſitis.* Re vera enim conuenire, vt qui
C diuinum teſtimonium habet, ipſe quidem propter ſe non accipiat ab homine teſtimonium: ſed oblatum tamen propter aliorum vtilitatem non repudiet.

I I I. Atqui, inquam, Chriſtus non loquebatur de ſeipſo confirmando; ſed de Iudæis. Ergo teſtimonium intelligendum eſt non eius cauſſa, ſed Iudæorum, *Alius eſt* (inquit) *qui teſtatur de me: & ſcio verum eſſe teſtimonium quod teſtatur de me.* Sic Chriſtus ſignificans ſe etiā abſque vllo teſtimonio de ſe ipſo
D eſſe certum: vt qui non veritatem nouerit ex teſtimonio, quomodo homines ſolent; ſed ex ipſa veritate norit quale ſit teſtimonium. Addit autem, *Ipſa opera quæ ego facio teſtantur de me.* Quibus, inquam? Ipſi-ne Chriſto, an aliis potiùs? Vident omnes vtrum verum. Nempe, *propter ipſa facta* (inquiebat capite decimo quarto) *credite mihi.* Quid ergo opus erat Iudæos admoneri à Chriſto, eum teſtimonia quærere propter eos, non autem propter ſe?

I V. Senſus igitur alius eſſe non poteſt, quàm
E hic, Chriſtum, id eſt Chriſti doctrinam, ne quoad nos quidem egere hominum teſtimonio; vt abſque eo recipi & agnoſci non queat. Etſi aliàs verum ſit, non repudiari à Chriſto humanum teſtimonium: ſiue quia ſuperflua non nocent: ſiue quia ſic aliquando affecti ſunt homines, vt ex ſibi prius cognitis perſuaderi velint: quomodo Chryſoſtomus exponit illud, *Sed hoc dico, vt ſalui ſitis.* ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐγὼ μὲν οὐ δέομαι τῆς τούτου μαρτυρίας, θεὸς ὤν, τῆς ἀνθρωπίνης· ἐπειδὴ δὲ μᾶλλον αὐτῷ προσέχετε, καὶ πάντων ἀξιοπιστό-
F τερον ἡγεῖσθε [illegible] [illegible] ὡς προφήτῃ προσεδράμετε, καὶ γὰρ ἡ [illegible] πόλις ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἐξεχεῖτο, ἐμοὶ δὲ οὐδὲ θαυματουργοῦντι ἐπιστεύσατε, διὰ τοῦτο ὑμᾶς ἀναμιμνήσκω τῆς μαρτυρίας ἐκείνου. *Quod ait huiuſmodi eſt. Ego quidem non indigeo huius teſtimonio; humano videlicet ipſe qui Deus ſum: Sed quoniam vos ei magis adhæretis, & omnium putatis fide digniſſimum, accurriſtiſque ad eum tanquam ad Prophetam (Ciuitas enim effuſa eſt ad Iordanem) Mihi verò ne miracula quidem operanti credidiſtis, idcirco eius teſtimonium vobis in memoriam reuoco.* Nec aliter ſi cum
G Turcis ſit negotium, poſſimus illis commendare ex teſtimonio propriæ legis ſuæ Vetus cum Nouum teſtamentum τὰς ἀμφοτέρας (inquit Ricardus capite tertio) τὸ Ἀλκοράνιον μαρτυρεῖ ἐν ἀληθῶς εἶναι [illegible] Θεοῦ; cui vtrique Alcoranum teſtimonium præbet, eſſe verè legem Dei: cùm tamen impium ſit credere Scripturam Sacram indigere teſtimonio Alcorani, etiam quoad nos.

V. Denique ſic Chriſtum dixiſſe credimus, ſe non captare teſtimonium ab homine: quomodo Paulum ſecundæ ad Corinthios capite tertio: *num egemus vt nonnulli commendatitiis literis apud vos?* Teſtimonium enim nihil aliud poſſumus animo concipere, niſi commẽdationem alicuius apud aliquem. Et ſanè Ioannes ipſi Chriſto nunquam teſtimonium perhibuit, quoad eum, hoc vt ipſe Chriſtus crederet, ſed quoad alios, hoc eſt, vt Iudæi crederent; Ioannis primo, *Is venit in teſtimonium, vt teſtimonium perhiberet de luce, vt omnes crederent per illum.* Loquitur autem Chriſtus Ioannis quinto, de teſtimonio Ioannis, quod quidem erat quoad Iudæos. Ergo intelligendus eſt dicere ſe teſtimonium illud Ioannis quoad Iudæos non captare: non verò teſtimonium aliquod quoad ſe, quod nullum vnquam fuit.

V I. Iam Stapletonus primò noſtram vellicat interpretationem: tum ſuam profert. Vellicat argumento à ſimili: quia eodem quinto Ioannis capite, Chriſtus dixit, *Si ego teſtimonium præbeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum.* An (inquit) hic ſenſus erit, ego ſi meo teſtimonio autoritatẽ mihi conparem, mea autoritas nulla erit? Si enim teſtimonium non accipere ab homine, ſignificat nullam autoritatem quoad alios ex humano teſtimonio accipere: profectò & ſibi teſtimonium perhibere, ſignificabit nullam à ſuo ipſius teſtimonio autoritatem accipere.

V I I. Reſpondeo: eſſe fallaciam παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως. Loquutus enim Chriſtus eſt, non ex ſua, ſed ex Iudæorum, quibuſcum agebat, mente: quod annotauit Chryſoſtomus, τὸ δὲ, οὐκ ἔστιν ἀληθὴς, οὐκ ἁπλῶς δεῖ ἀναγνῶναι, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν, οἷον, ὅτι ὑμῖν οὐκ ἔστιν ἀληθής, οὐ τοίνυν πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τὴν ἐκείνων ἐφθέγγετο ταῦτα, καὶ ὅταν μὲν λέγῃ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής, τὴν γνώμην ἐλέγχει τὴν ἐκείνων καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτῷ παρ' ἐκείνων ἀντίθεσιν ἐπάγεσθαι. *Illud, Non eſt verum, non ſimpliciter legendum eſt: ſed iuxta eorum ſenſum: videlicet, vobis non eſt verum. Non ergo prout ſe dignum erat; ſed iuxta eorum ſenſum hæc enunciabat: & quando dixit, teſtimonium meum non eſt verum, eorum mentem redarguit; atque inſtantiam, quam ille ſibi videbat opponendã.* Nec aliter Cyrillus, Procopius, Thomas, alij. Nonnus ἢν γὰρ ἐγὼ φάνω μαρτυρίην ἰδίην, οὐ πείσεται ἄλλος ἀκούων. *Si dixero teſtimonium proprium; non credet alius qui audit.* Vt ſenſus ſit, meo apud vos teſtimonio nulla mihi comparabitur authoritas, quia obiicietis non eſſe fide dignum. Itaque ſecuri poſſumus alterum locum interpretari, vt iam fecimus.

V I I I. Sed quomodo tandem Stapletonus interpretatur? Quaſi dictum ſit, Ego à ſolo homine, aut à ſolo Ioanne teſtimonium non accipio. Humanum ergo teſtimonium Chriſtus excludit, non quia vocabulo teſtimonij veram & fide dignam autoritatem non intelligebat; ſed quia illo ſolo non vtebatur, nec ab eo ſolo quoad credentes in eum, autoritatem accipiebat.

IX. Ad hæc ego. Ergo inquam primò colligimus per ſolum Eccleſiæ teſtimonium non conſtare nobis Chriſti, id eſt, Scripturæ autoritatem: ipſo iam concedente Stapletono, qui tamen contra ſæpe contendit. Deinde etiam non præcipuè: quod euincimus tum ex ipſis verbis, tum ex ſequentibus. Nam teſtimonium non accipio, ſiue vt vertit Beza, non capto ab homine, multo plus infert quàm id quod vult Stapletonus, nempe vt captet quidem; ſed non ſolum. Hoc potiùs: etſi non reiiciat, tamen A vt non quærat tanquam neceſſarium. Sic Chryſoſtomus: ἐγὼ μὲν οὐκ ἐδεόμην τῆς τούτου μαρτυρίας, *Ego non indigebam huius teſtimonio.* Et addit, Θεὸς ὢν ἀνθρωπίνης, innuens abſurdum eſſe, vt is qui Deus ſit, indigeat humano teſtimonio. Vnde facilè quiuis concludet, ſignificari teſtimonium Ioannis non tantùm non ſolum eſſe, ſed ne præcipuum quidem, aut ſummum.

X. Quod ſequentia magis illuſtrant. *Ego* (inquit Chriſtus) *teſtimonium habeo maius teſtimonio Ioannis:* B εἰ μὲν γὰρ βούλεσθε (inquit Chryſoſtomus) κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων παραδέχεσθαι τὴν πίστιν, ἀπὸ τῶν ἔργων μᾶλλον ὑμᾶς ἐπεχειρόμην, *Si velletis ex operum conſequentia fidem excipere, ab operibus potiùs, vobis perſuaderem.* Ergo Chriſtus teſtatur, ſe non tantùm habere alia teſtimonia præter illud Ioannis, ſed etiam maiora. Et maiora quidem, non quoad ſe, ſed quoad alios; quia per ea potiùs facienda eſſet perſuaſio.

X I. Sed pergit Stapletonus: Et, *cùm teſtimonium*, ait, *Scriptura de Eccleſia autoritatem Eccleſiæ adferat,* C *quare teſtimonium Eccleſiæ de Chriſto & Scriptura, eiſdem autoritatem non adferet quoad nos?* Quaſi verò, inquam, paria conferrentur. Reſpondeo igitur, Scripturas eſſe diuinas, Eccleſiæ verò teſtimonium humanum, Scripturas non tantùm teſtimonium perhibere Eccleſiæ, ſed eſſe etiam authenticas tabulas eius autoritatis quam habet Eccleſia. At Eccleſiam purum teſtimonium exhibere Chriſto & Eccleſiæ: nec quicquam præter teſtimonium. Denique Chriſtus & Scriptura, id eſt verbum Dei, à D ſe ipſis autoritatem habent: Eccleſia autem nullam niſi aliunde. Itaque non poteſt Eccleſia dicere ſe non captare teſtimonium Chriſti, & Scripturarum, quo ſi deſtituatur, omnino nihil ſit: vt Chriſtus palam profeſſus eſt, ſe non captare teſtimonium cuiuſquam hominis: ne Eccleſiæ quidem: quia Ioannes erat Doctor Eccleſiæ.

E Cap. X.

An Scripturæ teſtimonium certius ſit teſtimonio viuæ vocis.

I. SI Scripturæ teſtimoniũ certius eſt teſtimonio viuæ vocis Paſtorũ & Doctorũ: ergo Scriptura non mutuatur autoritatẽ quoad nos ab Eccleſia. At verùm antecedens. Ergo & conſequens. Ratio conſequentiæ: quia Stapletonus ipſe contendit in F hac controuerſia non intelligi Eccleſiam populi, ſed tãtùm Paſtorum & Doctorum. Norunt autem omnes id quod certius eſt, non mutuari certitudinem ſuam ab incertiori: abhorret enim à ratione, vt obſcurum probetur per obſcurius.

I I. Antecedens autem probatur duobus locis ex Scriptura; tum ex Patribus. Primus locus ex Ioãnis quinto: vbi Chriſtus, cùm ſe diceret habere teſtimoniũ maius teſtimonio Ioannis, tum nominat, opera ſua, teſtimonium Patris, denique Scripturas: G ἐρευνᾶτε (inquit) τὰς γραφάς. *Scrutamini Scripturas: nam vos videmini vobis in ipſis vitam æternam habere: & illæ ſunt quæ teſtificantur de me.* Erat autem Ioannes Baptiſta inter Eccleſiæ Paſtores, & quidem primi ordinis; adeò vt nulli deinceps ſequuti Paſtores, arrogare ſibi potuerint tantam autoritatem, nedum maiorem.

I I I. Hic ſe mirè torquet Stapletonus; quadru-

pliciter reſpondens. Prima reſponſio negat quæri, vtrum ſit maius & nobilius, aut etiam certius teſtimonium, Scripturæ-ne an Eccleſiæ, reſpectu eorum quæ credenda ſunt: ſed vtrum Eccleſia poſſit de ipſa Scriptura teſtimonium perhibere, & ipſius Scripturæ nobis fidem facere. Porrò nihil contra Eccleſiæ autoritatem circa Scripturas conſignandas concludi, tametſi eius teſtimonium teſtimonio Scripturarum minus aliquid eſſe, hoc eſt, minus illuſtre aut certum probari poſſit. Sic enim Apoſtolos teſtimonium perhibuiſſe Chriſto: etſi minores Chriſto.

I V. Atqui, inquam, primò quid illud eſt, *nobilius teſtimonium reſpectu eorum quæ credenda ſunt?* Ego me diuinare non poſſe fateor, quorſum ſit dictum; aut quomodo interpretandum: Hoc vnum tamen aſſero, Chriſtum teſtimonia conferre non cum rebus credendis: ſed ipſa inter ſe: nempe Ioannis teſtimonium, cum teſtimoniis operum, Patris, Scripturarum: atque hæc teſtari eſſe illo maiora. Itaque ſenſum eſſe, teſtimonium Scripturarum reſpectu eius teſtimonij quod Ioannes perhibuit, eſſe maius, ac proinde, vt nos quidem concludimus, maius etiam teſtimonio Eccleſiæ.

V. Secundò, vafrè quæſtionem Sophiſta permutat ſuo commodo. Conſtat enim ex huius libri capitibus primo & ſecundo, quibus ſtatus controuerſiæ deſignabatur, duo eſſe capita: an Eccleſiæ teſtimonium ſolum, Scripturæ autoritatem quoad nos conciliet: deinde, ſi non ſolum, an ſaltem ſummum: vtrumque à Papiſtis aſſeri: Catholicos autem nunquam negaſſe, Eccleſiæ ſuas eſſe partes in commendanda Scriptura: imò verò eius teſtimonium ſuo loco & ordine honorificè nominare. Quare nos Stapletono prolixè concedimus, non concludi ex hoc loco, Eccleſiam non poſſe de Scriptura teſtimonium perhibere, aut ipſius Scripturæ nobis fidem facere: hoc, inquam, nos illi vltro concedimus: Concedat ille viciſſim nobis, euinci id quod erat in quæſtione poſitum, videlicet, neque ſolum, neque ſummum eſſe id Eccleſiæ teſtimonium, quo Scripturæ quoad nos autoritas cõcilietur: Et Scripturæ ſic Eccleſiam teſtimonium perhibere, vt Chriſto Apoſtolos: id eſt maiori minores.

V I. Secunda reſponſio. Tametſi Eccleſiæ iudicium non eſſet certius, quàm illud teſtimonium Ioannis de Chriſto erat: non tamen propterea ſequi, teſtimonium & iudicium Eccleſiæ de Scripturis eſſe incertum, vel non neceſſarium, aut non admittendum. Ratio duplex. Prior, quia certum eſſe poteſt Eccleſiæ iudicium, adeóque in ſuo genere nunc certiſſimum, etſi teſtimonio Ioannis non fuerit certius. Altera: quia etſi perinde certum non eſſet, tamen neceſſarium magis nobis eſt teſtimoniũ Eccleſiæ de Scripturis, quàm fuit Chriſto neceſſarium Ioannis teſtimonium de illo. Chriſtus enim habuit maiora teſtimonia teſtimonio Ioannis: Scriptura verò non habet maiora teſtimonia, quàm Eccleſiæ, loquendo de externis teſtimoniis. Neque enim ſibi ipſi teſtimonium præbere, aut per ſe ipſam probari, & ſufficienter commendari poteſt.

V I I. At hæc ſomnia ſunt. Quis enim colligebat, Eccleſiæ teſtimonium eſſe incertum, non neceſſarium, non admittendum? Nemo ſanè Catholicorum, quod ſciam. Sed eſſe teſtimonium Eccleſię in ſuo genere nunc certiſſimum, explicatione indiget. Quid enim eſt, *in ſuo genere?* Externorum, opinor. Sed quibus? nobis-ne, an ipſi Scripturæ? Nobis: vt conicio: quia paulò pòſt negatur ſibi ipſam teſtimonium præbere. Erit igitur ſenſus, Scripturæ exhiberi teſtimonia; quorum ſint nobis alia quidem interna, putà, quæ ſunt à Spiritu Sancto intus monente; alia verò externa; vt ipſius Scripturæ de ſe ipſa, & Eccleſię: & hoc quidem quod eſt ab Eccleſia, maximum eſſe.

V I I I. At primùm, hanc internorum & externorum diſtinctionem non habuit quæſtionis ſtatus; quum ſimpliciter quæreretur, vtrum eſſet aut ſolum aut ſummum Eccleſiæ teſtimonium, noſque negaremus; Papiſtis contra affirmantibus. Itaque poſſemus hac quæſtionis contractione contenti, totam controuerſiam noſtro commodo concludere. Nam ſi Eccleſiæ teſtimonium non eſt abſolutè ſummum, ſed tantùm in externorum genere: tum facile ſequitur, primò non eſſe ſolum: deinde non eſſe abſolutè ſummum: ſupereſſe enim interna; quę ſint aut maiora, aut certè æqualia: Nam ſi minora; tum non in ſuo genere, ſed omnino abſolutè ſummum eſſet teſtimonium Eccleſiæ.

I X. Deinde, etiam in altero illo externorum genere, falſum eſt Eccleſiæ teſtimonium eſſe maximum, tum quia non eſt verum ſibi ipſi Scripturam non præbere teſtimonium: qua de re & iam diximus, & aliàs dicemus: tum, quia pręter ipſius Scripturę, alia ſunt, vt ſuo loco ſignificauimus, quę tanto certiora ſunt, quanto verius eſt iis inniti oportere teſtimonium Eccleſiæ, aut eſſe, ſi non falſum, certè nullius momenti: vt conſtat certiſſima experientia, in iis libris qui à nobis numerantur inter Apocryphos: Nam quia eorum autoritas nititur nudo veterum Doctorum, aliquorum etiam Conciliorum teſtimonio; ideò exigui ſunt ponderis ad confirmanda Eccleſiaſtica dogmata: quę proxima erat controuerſia.

X. Tertia reſponſio. Non propterea teſtimonium Eccleſię minus certum eſſe Scripturarum teſtimonio in approbandis Scripturis, quia Ioannis teſtimonium eò minus erat in manifeſtando Chriſto. Diſſimilitudinis ratio prima: quia clarius & frequentius Scripturæ de Chriſto teſtimonium perhibebant; vniuſque hominis teſtimonio merito pręferendę erãt. At Eccleſiam Chriſtus, vt perpetuam veritatis magiſtram in mundum miſit, vt omni veritati pariter cum ſuo diuino Spiritu cooperante teſtimonium perhiberet. Secunda: quia nullo modo nobilius aliquid eſt Scriptura quàm Eccleſia: quum hæc vox Dei ſit, Spiritu Sancto animata, & infallibiliter inſtructa: illa verbum quidem Dei ſit, non ſimpliciter quatenus eſt litera ſcripta; ſed piè & ſanè intellectum, id eſt, ab ipſa Dei Eccleſia explicatum. Ioannis ergo teſtimonium minus eſſe potuit teſtimonio Scripturarum; quia circa illas approbandas vel exponendas nullam ille autoritatem habuit, nec ad hoc miſſus erat. At Eccleſiæ teſtimonium Scripturarum teſtimonio non eſt neceſſe minus eſſe, quia circa ipſas Scripturas Eccleſia teſtificandi poteſtatem habet.

X I. Sed nos conſequentiam ante fulciuimus, ex eo, quia Ioannes fuit inter eos ex quibus Stapletonus ſuam illam Eccleſiam conſtruit, à qua vult quoad nos pendere Scripturarum autoritatem. Itaque reſpondeo ad primam rationem: comparari à Chriſto Ioannis & Scripturæ teſtimonia [illegible] eiuſdem ſubiecti reſpectu: nempe vt Ioannis te[illegible] de Chriſto minus ſit teſtimonium teſtimonio Scriptu-

ræ de eodem Chriſto teſtantis: vnde nos concludi- A
mus, eadem vtrinque ſuppoſita veritate, impar ta-
men eſſe teſtimoniorum Ioannis & Scripturæ pon-
dus. Quid tum autem, ſi de pluribus rebus, id eſt,
doctrinę capitibus Eccleſia teſtatur quàm Ioannes?
An propterea ſequitur non fuiſſe Ioannem inter
Paſtores? Minimè omnium.

XII. Deinde nego Scripturas quæ tum exſta-
bant, clarius & frequentius de Chriſto teſtimonium
exhibuiſſe, quàm Ioannem. Scripturæ enim, Chri-
ſtum futurum prædicebant: at Ioannes præſentem B
oſtendebat. Scripturæ variis verborum figurarum-
que inuolucris tanquam per ænigmata deſignabãt:
at Ioannes in ipſam perſonam digitum intendebat.
Et ſanè, nullũ eſt apud Prophetas diſertius aut cla-
rius teſtimonium de Chriſto, quàm eſt hoc Ioannis,
Ecce Agnus ille Dei, qui tollit peccata mundi.

XIII. Tertiò, fuiſſe Scripturas pręferendas vni
homini; hoc eſt quod contendimus. Sed & omni-
bus, quis neget? Itaque etiam Eccleſiæ: quia non eſt
alia ratio omnium, quàm ſingulorum. Maximè cũ C
Ioannem conſtet fuiſſe; non de plebe aliquem; ſed
θεόπεμπτον, atque extra ordinem miſſum, ad inchoã-
dam Euãgelij prædicationem, ipſumq́; adeò Eccle-
ſiæ ædificium. Miſſum inquam: ne quem fortè mo-
ueat quod Stapletonus ſubiũgit de Eccleſia in mũ-
dum miſſa, aut de Spiritu cooperãte: quod vtrumq;
non peculiare eſt Eccleſiæ, ſed commune cum Ioã-
ne. Quanquam Eccleſiam miſſam eſſe in mundũ,
noua ſit Stapletoni phraſis: nec ſcio an non *ἄκυρος*,
cùm de Ioanne legamus, *Fuit quidam miſſus à Deo*: D
Ioannis primo.

XIV. Quod verò perpetuam veritatis magi-
ſtram nominauit, nihil ad rem. Etſi enim Prophetæ
non ſint eo ſenſu perpetui magiſtri, quo Eccleſia,
videlicet vt viua voce ſemper doceant: tamen eorũ
teſtimonium non fuit minus teſtimonio Eccleſiæ.
Nec Eccleſia dici poteſt magiſtra perpetua, niſi
quatenus primis doctoribus poſtremi ſuccedunt.
At horum non eſt potior, imò non eſt par autoritas.
Imò verò contrà, eorum qui ab initio præceſſerunt, E
ſemper habita eſt potior.

XV. In ſecunda ratione multa ſunt abſurda. Nõ
eſſe Scripturam nobiliorẽ Eccleſia. Cur non enim:
cum ab illius teſtimonio hæc pendeat, quod nos
paulo pòſt Patres docebunt? Eccleſiam eſſe vocem
Dei: quæ immenſa eſt *ἀκυρολογία*, vt nihil dicam præ-
tereà. Eccleſiam eſſe à Spiritu Sancto infallibiliter
inſtructam: qua de re iam obiter nonnulla libro
ſecundo: ſuo etiam loco tandem plura dicturi Deo
dante. Scripturã nõ eſſe verbum Dei, niſi quatenus F
ab Eccleſia explicatur. Quaſi non haberet ſuum &
quidem conſtantẽ ſenſum: imò verò quaſi nõ eſſet
verbum Dei, etiam tum cùm non intelligitur. De-
nique, Ioannem nullam autoritatem habuiſſe ad
approbandas, vel exponendas Scripturas. Cùm ta-
men contra legamus Ioannis primo, *Tunc interroga-
uerunt eum, Quid ergo es? Túne es Elias? Ipſe verò dixit, Non
ſum. Et illi, Es tu Propheta ille? Qui reſpondit, Non ſum. Di-
xerunt ergo ei, Quis es? Ait, Ego ſum vox clamantis in de-
ſerto, Complanate viam Domini, prout dixit Eſaias Pro-* G
pheta. Quæ verba, quid agunt, ſi non interpretan-
tur Iudæis Scripturam, quã non intelligebãt? Quid
illud ipſum, *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*?
Nónne eſt interpretatio figuræ Chriſti in agno Pa-
ſchatis? Quid illud? Lucæ primo, *Præcedet in conſpectu
eius, cum Spiritu & Virtute Eliæ: vt conuertat corda Patrũ
in filios, & rebelles ad prudentiam iuſtorum*. Potuítne fie-

A ri abſque Scripturarum interpretatione? Sed hoc
certè iam eſt diſertiſſimũ. *Tu puerule Propheta Altiſſi-
mi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini, vt pares vias
eius: & des cognitionem ſalutis populo eius*. Ergo habuit
autoritatem interpretãdæ Scripturæ, Baptiſta, con-
tra quàm voluit Stapletonus. Cæterùm, Scriptura
habet in ſe diuinam atque immutabilem veritatem,
cuius Eccleſia particeps eſt, multis quidem iam ſe-
culis, hoc eſt, poſt Apoſtolos, non niſi Scripturæ
beneficio.

B XVI. Quarta & poſtrema Stapletoni reſponſio,
negat eo loco Chriſtum aſſerere Scripturæ teſtimo-
nium, maius eſſe teſtimonio Ioannis. Huic enim
propoſitioni, *Habeo maius teſtimonium*, ſatisfactum
eſſe prolato teſtimonio Patris per opera. Hoc au-
tem de Scripturis, adiectum eſſe magis ex opinione
Iudæorum, quàm ex re ipſa. Neque imperatum vt
legerent Scripturas, ſed indicatum duntaxat Iudæos
legere.

XVII. At nos aſſerimus Chriſtum tria profer-
C re de ſe ipſo teſtimonia pręter illud Ioannis. Primũ,
*Opera, inquit, quæ dedit mihi Pater, vt ea perficiam, ipſa
inquam opera, quæ ego facio, teſtantur de me*. Secundum,
Et qui miſit me Pater, ipſe teſtatus eſt de me. Atque ex his
duobus, vnicum Stapletonus malè conflauit: ne co-
geretur illa verba, *Ego teſtimonium habeo maius Ioannis*,
collectiuè interpretari de pluribus. Satis vafrè. Ter-
tium, *Scrutamini Scripturas*. Et ita diſtinxit Thomas
Aquinas. Nam ad ea verba, *Habeo teſtimonium maius
Ioanne, Ponit* (inquit) *teſtimonium diuinum*. Tum ad iſta,
D *Opera quæ dedit mihi Pater: Triplicatur, ait, teſtificatus eſt
Deus de Chriſto: ſcilicet per opera, per ſeipſum, & per Scri-
pturas*. Similiter Lyranus, *Hic conſequenter confirmat
doctrinam ſuam per teſtimonium diuinum: & diuiditur in
tres; ſecũdum quod Pater teſtificatus eſt tripliciter de Chri-
ſto, ſcilicet, per opera, per ſeipſum, & per Scripturas*. Sed &
gloſſa ordinaria, ad illud Scrutamini, *Ecce aliud te-
ſtimonium Scripturæ, in qua Deus teſtatur de filio*. Itẽ Ian-
ſenius Concordiæ capite trigeſimo ſexto, *Tertium
iam adfert de ſe teſtimonium*. Villagudus, *Ab vſu, & offi-
E cio Scripturarum, qui eſt teſtari de Chriſto, quartum addu-
cit teſtimonium. Ego Patris teſtimonium de cœlo factum, te-
ſtimonium Ioannis, & teſtimonium miraculorum, & alio-
rum ſignorum adduxi: nunc vobis produco teſtimoniũ Scri-
pturarum*. Atque ex his ſimul apparet, quàm ineptè
Stapletonus vrgeat illud *maius* ſingulari numero;
quaſi pluraliter exponi nec poſſit, nec debeat.

XVIII. Verbum autem *Scrutamini*, imperan-
do an indicando ſumatur, haud pili intereſt. Nam
tota noſtri vis argumenti in his eſt, *Illa teſtantur de me*.
F Et tamen debuit fortaſſe Stapletonum mouere cõ-
ſenſus interpretum: in quibus ſolus opinor Cyrillus,
negat cum imperio, hanc orationem præferendam,
ſed cum indicio: teſtatus nihilominus communem
& tritam expoſitionem affirmare imperio quodam
Phariſæos excitari ad inueſtigandas Scripturas: Et
certè aliis ita viſum. Primo quidem Syro interpreti
בצו Scrutamini. Deinde Chryſoſtomo, *αὐτοὺς* (in-
quit) *ἐπὶ τὴν μετ᾽ ἀκριβείας παρέπεμψε τῶν γραφῶν*; homilia
quadrageſima: *amãdauit eos ad teſtimoniũ Scripturarũ*.
G Et ſequenti: *οὐκ εἰς ἁπλῆν ἀνάγνωσιν, ἀλλ᾽ εἰς ἔρευναν ἀκριβῆ
καὶ μετ᾽ ἐπιμελείας αὐτοὺς παρέπεμψεν, Non ad ſimplicẽ lectio-
nem amandauit eos, ſed ad ſcrutationem exactam & ſolli-
citam*. Et rurſus: *διερευνᾶσθαι αὐτοὺς μετ᾽ ἀκριβείας κελεύει.
Iubet eos cum exacta diligentia perſcrutari quaſi fodiendo*.
Ante Chryſoſtomum Athanaſius, ſiue ille potiùs
eſt Theodoretus; aduerſus eos, qui nec quærendũ,
nec loquendum ex Scriptura præcipiunt: *αὐτὴ ἐκε-*

λεύει

κοινὸν, ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, *Ipſe iuſsit, Scrutamini Scripturas.* Et Dialogo tertio de Trinitate; Macedonio exprobranti, quod diſputaret ex Veteri Teſtamento tanquã Iudæus, reſpõdet, *Χριστὸς εἶπεν, ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς; Chriſtus dixit, Scrutamini Scripturas.* Theophylactus, *διδάσκων πῶς ἂν δυνηθῶμεν ἔχειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, φησὶν ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, Docens quomodo poſsint habere verbum Dei, Scrutamini, inquit, Scripturas.* Euthymius, *Illi legebant, at non ſcrutabantur: adcirco eos ſcrutari iubet.* Lyranus, *Scrutamini, id eſt, interius diligenter aduertite.* Aquinas, *Scrutamini: quaſi in profundum quæratis.* Adde Maldonatum, *Melius, Chryſoſtomus, Theophyl. Eus, Auguſtinus, & omnes opinor præter Cyrillum, autores graues, imperantis modo dictum putant. In eo enim vis teſtimonij, & orationis gratia conſiſtit, quod eos Chriſtus ad ſuas ipſorum Scripturas, mittit in quibus omnem illi gloriam ſuam collocabant. Quaſi dicat, quandoquidem tantum Scripturis tribuitis, vt in illis vitam vos æternam habere exiſtimetis, ſcrutamini eas. Sic omnia bene cohærent.* Item Carthuſianum: *Scrutamini: id eſt, ſolerter diſcutite, inueſtigate, aduertite.*

XIX. Alter locus eſt ex primò capite poſterioris Petri, *Habemus firmiorem Propheticum ſermonem.* Vbi cum ſuo teſtimonio Petrus comparat ſermonem Propheticum. Dixerat enim ſe non ſequutum fabolas artificioſè compoſitas, annunciaſſe Chriſtum: ſed quia propriis oculis vidiſſet eius maieſtatem; propriis etiam auribus audiſſet vocem de cœlo, *Hic eſt ille filius meus dilectus.* Tum ſtatim ea ſubdit verba de ſermone prophetico firmiore. Et erat tamen Petrus inter Paſtores, atque eos quidem extraordinarios & ſummos, id eſt, Apoſtolos, quibus deinceps nulla par fuit autoritas in Eccleſia. Quare ſi ſermo Propheticus, id eſt, Scriptura, firmior erat teſtimonio Petri, tunc viua voce loquentis, profectò multo erit firmior teſtimonio reliquorum Paſtorum, quos Stapletonus per Eccleſiam vult intelligi.

XX. Reſpondet tripliciter. Primò negat conſequentiam: & etiamſi ſcriptum Dei verbum certius eſſet Eccleſiæ iudicio ac teſtimonio, tamen ſequi non vult falſum vel abſurdũ eſſe, per Eccleſiæ iudiciũ & teſtimoniũ, Scripturã apud nos autoritatẽ obtinere. Secundò: Negat probari, certius eſſe ſcripti verbi iudicium, quàm Eccleſiæ. Tertiò, tametſi reuelatione aliqua particulari, Scriptura quoad nos magis firma ac recepta ſit: tamen negat ſequi, multo magis Eccleſiæ iudicio ac teſtimonio eſſe firmiorem: nimirum quia Eccleſiæ iudicium non eſt reuelatio diuina, particularis, aut vox de cœlo extra ordinem, & coram paucis delapſa: ſed eſt iudicium ac teſtimonium maximè publicum, ordinarium, notiſſimum, ideóque firmiſſimum, id eſt, receptiſſimum.

XXI. Sed primum eſt abſurdum: tum quia non ſimpliciter aſſerunt Papiſtæ Scripturam apud nos autoritatem obtinere per Eccleſiæ iudicium & teſtimonium, quod nullus neget Catholicus: ſed addunt, eam eſſe vel ſolam vel ſummam cauſſam: quod omnino fieri non poteſt, ſi ſit Scripturæ teſtimonium certius teſtimonio Eccleſiæ: Tum quia agitur apud Petrum de firmitate quoad nos. Nam quod attinet ad rem ipſam, nullo modo erat aut certior aut firmior Scriptura Prophetica, teſtimonio Apoſtoli. Nihil enim potuit verius eſſe, quàm Petrum & vidiſſe & audiſſe quæ narrabat. Sed quia iampridem fundata erat autoritas Prophetica, &

A prędicata, ac credita eorum doctrina, idcò firmiorem Petrus appellauit. Thomas Caietanus, *Non dicit veriorem, aut clariorem, aut maioris autoritatis; ſed firmiorem: quod conſtat veriſſimum tunc fuiſſe: quoniam Propheticus ſermo lõgè magis firmatus erat in mentibus hominũ; quã ſermo iſte, cuius teſtem ſe exhibet Petrus.* Guillaudus, *Firmiorem ſermonem dicit, propter quoſdam infirmos, qui ex Iudaiſmo ad fidem conuerſi, maximè intenti erant Prophetis & eorum dictis.* Beda referẽte Gagnęo, *Si quis nobis non credit diuinitatem eius aſſerentibus, ex eo* B *quòd maieſtatis eius ſpectatores fuimus, & vocis è cælo elapſa auditores: habemus Propheticum ſermonem firmiorem: non quidem veriorem, ſed firmiorem, quem negare non poteſtis, ſicut noſtrum teſtimonium poteſtis refellere.* Voluit igitur Petrus ſignificare, quoad eos ad quos ſcribebat: imò verò quoad fideles, non enim dixit, habetis; ſed habemus; maiorem eſſe Scripturę autoritatem, quàm viuæ vocis ipſorum Apoſtolorum: etſi aliàs vox Apoſtolorum eſſet æque à Deo. Quomodo igitur poteſt Scriptura autoritatem obtinere a- C pud nos, aut tantùm, aut maximè per Eccleſiæ teſtimonium, id eſt viuam vocem? Nam certè propter quod vnumquodque tale, ipſum magis tale.

XXII. In ſecundo permutatur quæſtio. Non enim agitur de iudicio, ſed de teſtimonio. Illud eſt quoad ſe: hoc verò quoad nos. Subſtituamus ergo teſtimonium pro iudicio. Tum dico hoc Petri loco probari Scripturæ teſtimonium eſſe teſtimonio Eccleſiæ firmius, & certius. Nec contra quicquam Stapletonus legitimè probat: quin potiùs idipſum D confirmat, cùm fatetur ideò ſic loquutum Petrum, quia Propheticus ſermo, magis firmatus, magis receptus, ac roboratus eſſet in mentibus hominum; iam tot anteà ſeculis in autoritate habitus. Nam & nos hoc dicimus, hoc volumus, Scripturã eſſe eodẽ modo receptam, firmatam, roboratam, magis quã Eccleſiæ viuam vocem: itaque fieri non poſſe, vt ab hac viua voce, illa autoritatem recipiat, non tantùm quoad ſe, ſed ne quoad nos quidem. Tantundem enim Stapletonus, opinor, largietur toti Scri- E pturæ, quantum eius parti, hoc eſt, Veteri Teſtamento.

XXIII. Nam quod poſtea hoc totum ad Iudæos refert, audacius facit, quàm prudentius. Primùm, quia certum eſt Petrum ſcripſiſſe ad Chriſtianos. Sic enim eos alloquitur ſtatim initio Epiſtolæ, *Simeon Petrus, ſeruus & Apoſtolus Ieſu Chriſti; æquè pretioſam fidem nobiſcum ſortitis per iuſtitiam Dei noſtri & Seruatoris Ieſu Chriſti.* Vnde Guillaudus paulò antè hunc ipſum locum ita ſcriptum dicebat propter F quoſdam infirmos, qui ex Iudaiſmo ad fidem conuerſi erant. Secundò; quia nec Chriſtiani vnquam minus tribuerunt Veteri Teſtamento, quàm Iudæi: nec Nouo, minùs quàm Veteri.

XXIV. In tertio: Primò teſtimonium illud Petri non fuit particulare aut priuatum. Erat enim Apoſtolicum. Apoſtolorum autem æquè publica perſona ac Eccleſiæ Stapletonianæ, hoc eſt Paſtorum. Nec erat ſolius Petri, ſed omnium Apoſtolorum, qui & viderant maieſtatem Chriſti, & audie- G rant vocem illam de cœlis. Nam quod ad viſionem attinet, non ſolùm Ioannes, *Quod audiuimus* (inquit ſtatim initio primæ Epiſtolæ) *quod vidimus oculis noſtris, quod ſpectauimus, & manus noſtra contrectauerunt de ſermone vitæ, id annunciamus vobis.* Sed etiam Paulus teſtatur poſt reſurrectionem viſum ſibi fuiſſe Chriſtum, & amplius quàm quingentis fratribus, & la-

cobo, decimo qninto prioris ad Corinthios. Vox autem illa Patris primùm facta :eſt in Baptiſmo Ieſu, omnibus audientibus, primo capire Marci: deinde in transfiguratione audiennbus Petro, Iacobo, & Ioanne. Itaque non potuit ea videri priuata reuelatio: vnde Petrus multitudinis uumerum adhibuit, vt ne ſe ſolum nominaret.

XXV. Secundò: aſſentior quidem hanc Patris vocem fuiſſe extraordinariam; non verò Eccleſiæ teſtimonium. Sed hęc circunſtantia noſtrum confirmat argumenrum: quia tota Religionis prædicatio, pro fundamento habet has extraordinarias reuelationes; nempe *ἀμέσως* acceptas ex mera inſpiratione. Itaque non poteſt non maius eſſe earum pondus, quàm ordinarij Eccleſię iudicij: cui nulla annexa eſt certitudo infallibilis. Nam quod Papiſtæ contra diſputant, næ faciunt protſus Papiſticè. Sed hæc alia eſt controuerſia.

XXVI. Tertiò: ipſum etiam Scripturæ teſtimonium ac iudicium, nos defendimus eſſe maximè publicum, ordinarium, notiſſimum, firmiſſimum, receptiſſimum: & quidem magis quàm Eccleſiæ viuam vocem: quæ non poteſt non eſſe ſingulis ætatibus recens: quia pręteritarum ætatum Eccleſia amplius non auditur, cùm Scriptura ſemper vna ſit & eadem numero: adeò vt qui hodie in ea verſantur, eandem ipſam à ſe lectam iactare poſſint, quæ iam olim primis Patribus, deincépſque ſecutis, erat in manibus.

XXVII. Abſolutis duobus locis è Scriptura, nunc ad Patres venio, hoc ſubſtrato Syllogiſmo: Omne teſtimonium, de quo dubitari non poteſt, certius eſt teſtimonio eorum de quibus dubitare licet. At Scripturæ teſtimonium eiuſmodi eſt, vt de eo dubitari non poſſit apud fideles: teſtimoninm autem doctorum, id eſt Eeclesiæ Stapletonianæ, eiuſmodi, vt de eo dubitare liceat apud fideles. Ergo Scripturæ teſtimonium apud fideles certius eſt teſtimonio doctorum, id eſt Eeclesię Stapletonianæ.

XXVIII. Aſſumptio probatur ex Auguſtino Epiſtola decima nona ad Hieronymum, *Ego fateor charitati tuæ, ſolis eis Scripturarum libris qui iam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoréinque deferre, vt nullum eorum autorem ſcribendo aliquid erraſſe firmiſſimè credam. Alios autem ita lego, vt quantalibet ſanctitate doctrináque prępolleant, non ideò verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt: ſed quia mihi, vel per illos autores Canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorret, perſuadere potuerunt.* Et Epiſtola quadrageſima octaua, *Hoc genus literarum* (nempe quarum autores erant, Hilarius, Cyprianus, Agrippinus, id eſt Epiſcopi) *ab autoritate Canonis diſtinguendum eſt. Non enim ſic leguntur, tanquam ex eis teſtimonium proferatur, vt contra ſentire non liceat.*

XXIX. Contra Fauſtum libro vndecimo capite quinto, *Diſtincta eſt à poſteriorum libris excellentia Canonicæ autoritatis. Ibi ſi quid velut abſurdum mouerit, non licet dicere, autor huius libri non tenuit veritatem: ſed aut codex mẽdoſus eſt, aut interpres errauit, aut tu nõ intelligis. In opuſculis autem poſteriorum, quæ libris innumerabilibus continentur, ſed nullo modo illi ſacratiſſimæ Canonicarum Scripturarum excellentiæ coæquantur, etiam in quibuſcunque eorum inuenitur eadem veritas, longè tamen eſt impar autoritas. Itaque in eis ſi quæ fortè propterea diſſonare putantur à vero, quia non vt dicta ſunt intelliguntur, tamen liberum ibi habet lector auditórve iudicium, quo vel approbet quod placuerit, vel improbet quod offenderit: &*

A *ideò cuncta eiuſmodi, niſi vel certa ratione, vel ex illa Canonica autoritate defendãtur, vt demonſtretur ſiue omnino ita eſſe, ſiue fieri potuiſſe, quod vel diſputatum ibi eſt, vel narratum, ſi cui diſplicuerit, aut credere noluerit, non reprehenditur. In illa verò Canonica eminentia Sacrarum literarum, etſi vnus Propheta, ſeu Apoſtolus, aut Euangeliſta aliquid in ſuis literis poſuiſſe ipſa Canonis confirmatione declaratur, non licet dubitare quod verum ſit.*

XXX. Idem de Baptiſmo contra Donatiſtas libro ſecundo, capite tertio, *Quis neſciat ſanctam Scri-*
B *pturam Canonicam, omnibus poſterioribus Epiſcoporum literis ita præponi, vt de illa omnino dubitari & diſceptari non poſſit, vtrum verum, vel vtrum rectũ ſit, quicquid in ea ſcriptum eſſe conſtiterit: Epiſcoporum autem literas, quæ poſt confirmatum Canonem vel ſcripta ſunt vel ſcribuntur, & per ſermonem fortè ſapientiorem cuiuslibet in ea re peritioris, & per aliorum Epiſcoporum grauiorem autoritatem, doctiorúmque prudentiam, & per Concilia licere reprehendi, ſi quid in eis fortè à veritate deuiatum eſt? Et ipſa Concilia quæ per ſingulas regiones vel prouincias fiunt, plena-*
C *riorum Conciliorum autoritati, quæ fiunt ex vniuerſo orbe Chriſtiano, ſine vllis ambagibus cedere? ipſaque plenaria ſæpè priora poſterioribus emendari, cùm aliquo experimento rerum aperitur quod clauſum erat, & cognoſcitur quod latebat?*

XXXI. Perſpicua eſt Auguſtini ſententia. Comparat enim Scripturam ſacram omnium Paſtorum & Doctorum, id eſt, Eccleſiæ Stapletonianę ſcriptis & decretis. Ac de illa quidem ſemel atque in vniuerſum pronunciat ne dubitandum quidem
D eſſe, verúne aliquid dicat an ſecus. De his autem ſtatuit, primùm licere dubitare: ſecundò poſſe etiam corrigi. Quis autem non videat, eius eſſe longè maiorem quoad nos autoritatem, quòd non ſit capax mendacij, quàm eius quod falli poſſit? Eius, inquam, cui ſuum omnes ſubiiciunt iudicium, quàm eius quod & à pluribus, & à ſingulis corrigi queat? Et ne mihi quis obiiciat intelligi ab Auguſtino ſingulos doctores, iubeo obſeruare nominata eſſe Concilia: atque ea quidem non tan-
E tùm *τοπικὰ* ſiue prouincialia, ſed etiam *οἰκουμενικὰ* ſiue vniuerſalia. Non poteſt autem eius Eccleſiæ quã Stapletonus definiuit, ratio magis obſeruari, quàm in Conciliis ſaltem Oecumenicis.

XXXII. Nec prodeſſe poteſt effugium diſtinctionis, quoad ſe, & quoad nos. Quia primò, eorum Patrum ſcripta & decreta, ſi in ſe non ſunt infallibilia, ne quoad nos quidem ſupremam autoritatem obtinere debent: ac proinde ſi licet in dubium reuocare ea decreta, quibus illi ſanxerunt
F Scripturæ Canonem, tum neceſſe eſt, non propterea à nobis credi eum eſſe verè Canonem, quia ipſi ita ſenſerunt: ſed quia id illi nobis certis rationibus probabunt: ac proinde, ne quoad nos quidem Canonis autoritas pendebit ab eius Eccleſiæ autoritate.

XXXIII. Secundò, verba Auguſtini de Scriptura ſignificant honorem ei delatum à nobis: ac proinde eius autoritatem quoad nos. *Didici* (inquit) *hunc timorem honoréinque deferre* Scripturæ. Si er-
G go nos neceſſe ſit credere, Scripturam quidem eſſe *ἀναμφήριστον ἢ αὐτόπιστον*; Doctorum verò & ſingulorum & omnium ſententiam *ἀμφήριστον*, nec certam niſi aliunde, id eſt, exhibitis probationibus: tum profectò non poteſt fingi, doctorum, id eſt Eccleſię autoritatem quoad nos eſſe maiorem quàm Scripturæ. Itaque inuictum eſt argumentum.

CAPVT

CAP. XI.

An Scriptura recepta ſit ante iudicium Eccleſiæ.

I. SI Scripturæ autoritas quoad nos, penderet ab Eccleſiæ iudicio, ergo ea ab initio recipi non debuit ante Eccleſiæ iudicium. At ea recipi debuit, & re vera eſt recepta ab initio, etiam ante vllum Eccleſiæ de ea iudicium. Ergo non pendet eius quoad nos autoritas ab Eccleſiæ iudicio.

II. Conſequentia patet, ex ſtatu quæſtionis. Definiebant enim Papiſtæ, perexiguum apud nos pondus habituram ſacrā Scripturam, niſi nos id Eccleſię doceret autoritas, quę verba erant Hoſij. Sed Charonius diſertiora, nihil eſſe Scripturę autoritatis, ponderis, & virium in nos, fidemq; noſtram, niſi quantum Eccleſia dicit & declarat. Denique à nobis eam Stapletonus acceptam pro ſacra propter Eccleſiæ iudicium ſæpè contendit. Atſi verum eſt nullum eſſe Scripturæ pondus abſque Eccleſiæ iudicio, tum ſi nullum ſit Eccleſiæ iudicium, neceſſe eſt omnino nullum eſſe Scripturæ pondus. Et quia hoc pondus quoad nos (nam ita circumſcribunt) nihil eſt aliud quàm acceptatio noſtra, ergo ſi nullum eſt pondus, nulla eſſe debuit acceptatio.

III. Aſſumptio verò probatur. Primò, quia Scripturam Decalogi Moſes cùm detulit ex monte ad Iſraelem, vt conſtat Exodi trigeſimo quarto, ea ſic populo recitata eſt, vt neque ab vniuerſis, neq; à ſelectis quibuſdam ſuffragia poſtulata ſint: ſed duntaxat illa cunctis propoſita cuſtodienda. Vnde patet non expectaſſe Deum vllum Eccleſiæ iudicium: ſed ita ſcripſiſſe Decalogum, vt ſimpliciter & per ſe totā Eccleſiam obligaret. Inde ſunt comminationes illæ Deuteronomij vigeſimo octauo, *Niſi cuſtodieris & feceris omnia verba legis huius, quæ ſcripta ſunt in hoc volumine, & timueris nomen eius glorioſum, hoc eſt, Dominum Deum tuum, augebit Dominus plagas tuas.*

IV. Rurſus Deuteronomij trigeſimo primo, *Poſtquam ſcripſit Moyſes verba legis huius in volumine, atq; compleuit, præcepit Leuitis, qui portabāt arcam fœderis Domini, dicens, Tollite librum iſtum, & ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei noſtri, vt ſit ibi contra te in teſtimonium.* Ergo (inquam) Scriptura Moyſis abſq; vllo Eccleſiæ iudicio fuit authentica, & Canonica, quandoquidem repoſita in arca fœderis: nam id Epiphanius ſumpſit pro certo indicio canonicorum in libro de ponderibus & menſuris: de quo loco aliàs.

V. Tertiò, Ioſue vltimo, *Percuſſit Ioſue in die illo fœdus, & propoſuit populo præcepta atq; iudicia in Sichem: ſcripſit quoq; omnia verba hæc in volumine legis Domini.* Ergo (inquam) ſua ſcripta Ioſue abſque vllo aut præeunte, aut poſtulato expectatoue Eccleſiæ iudicio retulit in Canonem: nam hoc eſt, ſcribere in legis volumine, quod etiam erat conſtitutum in arca.

VI. Quartò, Hieremiæ trigeſimo ſexto, iubetur Propheta ſcribere in volumine quæcunque acceperat à Deo aduerſum Iſraelem & Iudam: ſed oblatum Regi volumen fœdè violatur, atque in ignem conijcitur. Propterea factum eſt verbum Domini ad Hieremiam, vt ad Ioacim regem diceret, *Hæc dicit Dominus: Tu combuſſiſti volumen iſtud, dicens, Quare ſcripſiſti in eo annuntians, feſtinus veniet Rex Babylonis, & vaſtabit terram hanc, & ceſſare faciet ex illa hominem, & iumentum: Propterea hæc dicit Dominus Deus contra Ioacim Regem Iuda, non erit ex eo qui ſedeat ſuper ſolium Dauid: & cadauer eius proijcietur ad æſtum per diem, & ad gelu per noctem.* Vbi Lyranus notat poni Regis punitionem de libri combuſtione. Hinc docemur grauiter fuiſſe peccatum à Rege, quòd hunc librum cōtempſiſſet, qui tamen nullo præeunte iudicio Eccleſiæ relatus fuerat in Canonem. At ſi eius nulla eſſe debuiſſet autoritas quoad Regem, magis quàm fabularum Æſopi, neque Rex quicquam peccaſſet, neque iuſtè punitus fuiſſet. Quæ ſi ſunt abſurda, fatendum eſt librum hunc, quia erat à Deo, ideò autoritatem debuiſſe obtinere apud omnes à quibus vel legebatur, vel audiebatur, etiamſi nunquam id Eccleſia decreuiſſet.

VII. Quintò, in Nouo Teſtamento ſcripſit Paulus ad Corinthios priorem epiſtolam, multa admonitione, hortatione, reprehenſione plenam. Eam illi recipiunt, nec expectant dum ad eos perueniat vniuerſale decretum Eccleſiæ: ſed parent monenti, hortāti, reprehēdenti: vt apparet ex poſterioris capite ſecundo de Inceſto. Ergo hæc Scriptura Pauli fuit quoad Corinthios authentica, abſque vllo præeunte iudicio Eccleſiæ: qui minùs ergo quoad nos? Etſi partes Scripturę per ſe fuerunt authenticę, quid ni totum corpus? Nemo enim credat maiorem eſſe partibus, quàm toti dignitatem.

CAP. XII.

An Scriptura autoritatem obtinuerit ex decreto Eccleſiæ.

I. SI ex aliquo Eccleſię iudicio aut decreto, aut teſtimonio, Scriptura ſuam quoad nos autoritatem obtinuit, id oportuit eſſe vel vniuerſale, vel particulare. At particulare, abſurdum eſt: vniuerſale, falſum. Ergo Scriptura ſuam quoad nos autoritatē non obtinuit ex aliquo Eccleſiæ aut iudicio, aut decreto, aut teſtimonio. Conſequentia per ſe eſt manifeſta, ex diſiunctionis neceſſitate.

II. Aſſumptionis pars prior hinc patet: quia in hac quæſtione autoritas intelligitur, quoad omnes vbique terrarum Chriſtianos. Eſt autem iniuſtum nonnullos Epiſcopos, ſiue ſingulos ſeorſim, ſiue in Concilio Prouinciali, legem dare vniuerſæ Eccleſię: atque adeò nunquam factum, niſi ab eo tempore cùm inualuit Antichriſtiana tyrannis, ſibique Papa omnia vnus ſuperbiſſimè arrogauit. Et tamen ex eo tempore dici non poteſt Scripturæ collata ſua autoritas, quàm illa obtinuit multis ante ſeculis.

III. Ad hæc nullum profertur particulare teſtimonium, quod quicquam ex ſe definiat hac in re. Sed quæcunq; colligi poſſunt, id ſe tradere teſtantur, quod acceperunt Concilium Laodicenum, *Non oportet Pſalmos priuatos in Eccleſiis dici: neq; libros qui ſunt extra Canonem legere, niſi ſolos Canonicos Noui & Veteris Teſtamenti.* Carthaginenſe tertium, *Quia à Patribus iſta accepimus in Eccleſia legenda.* Hæc omnia ſignificant iam olim conſtitutum fuiſſe Scripturarum Canonem: ac proinde libros qui poſtea enumerantur, iam ante eam enumerationem fuiſſe acceptatos ab Eccleſia pro Canonicis. Atque in vniuerſum nullus proferri poteſt ex Patribus, qui non teſtetur iam ante ſua tempora, conſtitutum eſſe Canonem.

IV. Iam verò de Vniuerſali iudicio, æquè eſt expedita probatio. Nullum enim proferri poteſt à quo Scripturæ ſuam illam, quoad nos auto-

ritatem acceperint. Nam ante illud Concilium quod Hieroſolymis coactum eſt, nullum fuit vniuerſalis Eccleſiæ vniuerſale iudicium. At hoc Concilium hanc controuerſiam ne attigit quidem: ſed illam duntaxat tum ortam de vſu rituum Iudaicorum, quos nonnulli neceſſarios aſſerebant Chriſtianis.

V. Sed nec tum potuiſſe libris ſacris canonicam autoritatem deferri, probamus, quia Vetus Teſtamentum iampridem ſuum habebat canonem authenticum, non tantùm apud Iudæos, ſed etiam apud Chriſtianos, qui dictis Propheticis ab ipſo ſtatim initio ſuam confirmabant, Paſtores quidem prędicationem, ſinguli autem fidem, vt patet exemplis infinitis. Nam Petrus ſtatim poſt aſcenſionem concionem ſuam ad Iudæos Actorum ſecundo & tertio, ita illuſtrauit. Et in hoc ipſo Concilio, Iacobus vocationem Gentium probauit autoritate Prophetarum. Noui verò Teſtamenti nondum exſtabant omnes libri: & qui exſtabant, iam erant authentici, ſaltem apud eos ad quos ſcripti erant.

VI. Poſt Hieroſolymitanum Concilium, nullum fuit Eccleſiæ teſtimonium vniuerſale, vſque ad Nicenum, id eſt, annum Chriſti tercenteſimum vigeſimum quintum. Vnde factum, vt Melito neceſſe habuerit proficiſci in Iudæam, inde aſportaturus numerum librorum ſacrorum. Atqui ante Nicenum conuentum fuiſſe Canonem Scripturæ definitum teſtatur ipſe Melito, teſtatur Origenes: Teſtantur item Patrum diſputationes, omnes refertæ teſtimoniis Scripturarum, cùm aduerſus hæreticos, tum etiam contra Ethnicos.

VII. Præterea Concilium Nicenum hac de re omnino nihil decreuit. Et tamen ex Scripturis Arium confutauit & damnauit, ἐξ ἐγγράφων (inquit apud Euſebium Athanaſius) μετ' εὐσεβείας ἐννοιῶν λέξεων κατεκρίθησαν, *Ex ſcriptis vocibus piè intellectis damnati ſunt*. Sed & eodẽ tempore aut paulò pòſt, Marius Victorinus in Confutatione Candidi Ariani, clamabat, *Si vt nomine, ſic & re Chriſtianus eſt quiſpiam, neceſſe habet venerari Scripturas.* Vixit enim Victorinus ante ſecundam Synodum Oecumenicam. Deinceps nullum omnino Concilium Oecumenicum hac de re quicquam pronunciauit. Nam Tridentinum, nõ fuit eiuſmodi: &, ſi fuiſſet, quàm abſurdum quæſo, foret, vt contenderet aliquis à publico Eccleſiæ teſtimonio pendere autoritatem Scripturæ, quia ſeculis integris quindecim elapſis tandem hoc Epiſcopis in mentem venerit?

VIII. Quòd ſi excipiant aduerſarij, ex eo ipſo petendum vniuerſale teſtimonium, quod omnes Eccleſiæ hunc Canonem agnoſcerent: tum reſpondeo, primò, non eandem fuiſſe omnium Eccleſiarum ſententiam de libris Canonicis: quaſdam enim quoſdam non admiſiſſe, quos tamen aliæ recipiebant. Itaque niſi contra proferant decretum aliquod, à quo alterutræ diſceſſerint, non poſſe iactari vniuerſale teſtimonium aut iudicium.

IX. Deinde, etiam ſi fuit aliquando vniuerſalis conſenſus, tamen teſtimonium illud non fuiſſet vniuerſale, niſi fortè ratione temporum ſubſequentium. Sed cùm cauſam quærimus autoritatis Canonicæ, tum nos oportet ad ipſum initium peruenire, vt intelligamus quænam prima cauſſa fuerit Eccleſiæ vniuerſali, vt Canonis autoritatem agnoſceret ipſa, atque aliis traderet. Vel enim id ſimul & ſemel obtinuit apud omnes, vel paulatim, & per propagationem. Si hoc, tum non potuit iis ad quos facta eſt

A propagatio vllum dari teſtimonium vniuerſale, ſed tantùm particulare, eorum à quibus fiebat, vtpote Ædeſij & Frumentij apud Indos. Sin autem ſimul & ſemel, ergo alij non acceperunt ab aliorum teſtimonio: ſed ſinguli ab aliis cauſis. Itaque omnino neque particulare, neque vniuerſale teſtimonium, ſiue iudicium Eccleſiæ, prima cauſa fuit autoritatis ſacrorum librorum.

CAP. XIII.

B

An doctrina fidei autoritatem obtinuerit ab Eccleſia.

I. SI Doctrina fidei autoritatem quoad nos non habet ab Eccleſię teſtimonio, ergo ne Scriptura quidem Sancta. At verum eſt antecedens. Ergo & conſequens. Conſequentię ratio eſt, quia non aliud eſt Scriptura, præter doctrinã illam fidei literis mãdatam; & quidem ab iiſdem autoribus, à quibus fuit initio prædicata ex Spiritus Sãcti inſtinctu. Non eſt

C autem æquum, vt eadem doctrina ab iiſdem autoribus tradita, non ſemper eandem habeat autoritatẽ. Vnde Paulus poſterioris ad Teſſalonicenſes capite ſecundo, *Retinete traditam doctrinam quam edocti eſtis ſiue per ſermonem ſiue per epiſtolam noſtram.*

II. Antecedens facilè probatur, primò ex omniũ fideliũ praxi. Moſes multa propoſuit viua voce ſuo populo, quæ excepta ſunt abſque vlla cunctatione, vt patet ex eius libris Exodi duodecimo inſtituitur ſolennitas Paſchæ: ac ſtatim, *Egreſsi filij Iſrael fecerunt*

D *ſicut præceperat Dominus Moyſi & Aaron.* Capite vigeſimo quarto, *Venit Moyſes, & narrauit plebi omnia verba Domini atque iudicia: reſponditque omnis populus vna voce, omnia verba Domini quæ locutus eſt, faciemus.* Capite trigeſimo quinto, cùm popoſciſſet donaria Moſes ad conficiendum tabernaculum, *obtulerunt* Iſraelitæ, *mente promptiſsima atque deuota primitias* Domino, cùm viri tum mulieres. Numerorum decimo quinto, iubet Moſes autoritate Dei, hominem lapidari qui die Sabbathi ligna collegerat: atque hoc dicto

E citiùs factum eſt, nullo expectato aut plebiſcito, aut Senatuſconſulto. Secundi Samuelis capite ſeptimo, cùm in animo haberet Dauid ædificare domũ Domino, tamen prohibetur à Nathane: & hanc ille prohibitionem ſic accepit, tanquam verbum Dei, etiam abſque vllo Eccleſiæ ſuffragio.

III. In Nouo Teſtamento, Actorum capite ſecundo, cùm ſatis longa oratione Petrus Iudæis prædicaſſet Euangelium; *multi receperunt ſermonem eius, & baptizati ſunt: appoſitæque ſunt in die illa animæ circiter*

F *tria millia.* Capite octauo, Samaritani *credunt Philippo euangelizanti de regno Dei.* Eunuchus etiam audita interpretatione prophetiæ quam habebat præ manibus, teſtatur ſe credere, poſtulato baptiſmo. Paulus prioris ad Theſſalonicenſes ſecundo *Gratias* (inquit) *agimus Deo indeſinenter, quod acceptum de Deo ſermonem quem audiſtis ex nobis, excepiſtis non vt ſermonem hominum, ſed ſicut eſt verè, vt Dei ſermonẽ.* Poſſunt alia multa colligi in eandem ſententiam teſtimonia ex vtroque teſtamento.

G IV. Secundò, idem probatur, & quidem diſertiùs ex pœnis eorum qui auditum Dei verbum non continuò exceperunt. Nam ſi nullam haberet verbum Dei prędicatum autoritatem quoad nos, abſq; Eccleſię decreto, tum nemo culpandus eſſet, qui vel ſuſpenderet aſſenſum, vel etiam contradiceret, cùm tot in contrarium caro ſuggerat, ſiue rationes, ſiue potiùs ſophiſmata. Sed ij grauiter & reprehendun-

tur

tur & puniũtur. Nam primi Samoelis decimo quinto capite, cùm iuſſus eſſet Saul Amalecitas occidere ad vnum vſque, is autem reſeruaſſet Agag regem, prædamque multam, prætextu ſatis honeſto in ſpeciem, audiuit à Samuele, *Quia abieciſti ſermonem Domini, abiecit te Dominus ne ſis rex.* Prioris Regum capite vigeſimo, *Vir quidam de filiis Prophetarum dixit ad ſociũ ſuum in ſermone Domini, Percute me. At ille noluit percutere. Cui ait, quia noluiſti audire vocem Domini, ecce recedes à me, & percutiet te leo. Cúmque paululum receßiſſet ab eo, inuenit eum leo, atque percußit.* Poſterioris libri capite ſeptimo, vnus ille ex aulicis qui Eliſæi pollicitationes, de annonę in poſterum diem vilitate, irriſit, grauiſſimam pœnam luit, *Videbis* (inquit Propheta minabundus) *oculis tuis, & inde non comedes:* nimirum, quia à populo conculcatus & occiſus eſt. Actorum decimo tertio, cum prædicantibus Paulo & Barnabæ obſiſteret Elymas magus, Paulus eum duriſſimè increpuit, & cæcitate percuſſit. Paulo pòſt etiam Iudæos obſiſtentes pronunciauit indignos vita æterna. Quinetiam Chriſtus Matthęi decimo, *Quicunque* (inquit) *non receperit vos, neque audierit ſermones veſtros, exeuntes foras de domo, vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus veſtris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quàm illi ciuitati.*

V. Tertiò, probatur ex Athanaſio contra gentes, *ἡ μὲν περὶ τῆς θεοσεβείας, καὶ τῆς τῶν ὅλων ἀληθείας γνῶσις, οὐ τοσοῦτον τῆς παρὰ ἀνθρώπων διδασκαλίας δεῖται, ὅσον ἀφ' ἑαυτῆς ἔχει τὸ γνώριμον· μονονουχὶ γὰρ καθ' ἡμέραν τοῖς ἔργοις κέκραγε, καὶ ἡλίου λαμπροτέραν ἑαυτὴν διὰ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας ἐπιδείκνυσι*, hoc eſt, *Ea quæ circa Dei cultum verſatur cognitio, & omnium rerum veritatem, non tam indiget humana inſtitutione, quàm ipſa ſeſe ſua nota vndecunque prodit: tantũ non quotidie ipſis operibus clamans, ſéque ſole clarius per Chriſti diſciplinam demonſtrans.*

VI. Hæc certa ſunt & perſpicua. Tamen ad locũ ex priori ad Theſſalonicẽſes à Whitakero obiectũ, Stapletonus reſpondebat, ipſammet Pauli vocem, fuiſſe Eccleſiæ vocem, iudicium, & teſtimonium. Cùm enim Eccleſiæ teſtimonium ad fidem ingenerandam, & ad aliquam ſacram veritatem teſtificandam neceſſariam eſſe dicunt, nihil aliud Papiſtas dicere, quàm Paſtorum Eccleſiæ teſtimonium & vocem, vel ſeorſim ſuos greges communẽ fidem docentium, vel de rebus grauioribus in Concilio iudicantiũ. Paulum ergo cùm Theſſalonicenſes audirent, Eccleſię iudiciũ, Eccleſię teſtimoniũ audiuiſſe.

VII. At ego vocem Pauli eſſe Eccleſiæ vocem, dupliciter intelligi poſſe cenſeo, Vel de doctrina, vt ſit ſenſus, eandem doctrinã à Paulo doceri, & ab Eccleſia: qui ſenſus nihil ad rem. Non ſequitur enim, ſi eadem ſit, exẽpli gratia, Romanæ Eccleſię doctrina & Pauli, quã iſte primo ad Romanos vocat *τὴν ἐν ἀλλήλοις πίστιν* mutuã fidẽ, eſſe eandẽ autoritatẽ Pauli & Eccleſiæ Romanæ. Etſi verũ ſit eandẽ doctrinam eiuſdẽ eſſe ponderis à quocunq; tandem prædicetur. Tum noſtra hæc controuerſia non doctrinam Scripturæ comparat cum doctrina Eccleſiæ, ſed doctrinam fidei cum teſtimonio Eccleſiæ.

VIII. Vel de doctrinæ prædicatione: vt ſit ſens⁹, Cũ Paulus prędicaret, tũ auditã fuiſſe Eccleſiã prędicantem, ſiue Paulũ prædicantẽ, & Eccleſiã prędicantẽ vnũ idẽq; eſſe. Quod omnino falſum eſt. Alioquin, quia idipsũ de quibuslibet doctoribus Stapletonus afferit, ſiue ſeorſum ſuos greges docentibus, ſiue in Concilio iudicantibus, nimirũ eſſe eorũ vocem Eccleſię vocẽ, ſequeretur eſſe etiã eorũ vocẽ, Pauli vocẽ: ac proinde Auguſtini prædicantis apud Hipponẽſes, ſiue ſcribentis ad Hieronymum, eandem eſſe autoritatẽ, quæ erat Pauli, vel cõcionantis Troade, vel ſcribentis ad Timotheum. At hoc abſurdiſſimum eſt: ergo illud non ſatis ſanum.

IX. Et tamẽ quid hoc rurſus ad rẽ? Nõ enim Pauli prędicatio autoritatẽ cõtulit doctrinę quoad Theſſalonicenſes: nec huius loci quẽ tractamus ſenſus eſſe poteſt, Theſſalonicenſes nihil detuliſſe Euãgelio, niſi propter Paulũ annunciantẽ. Ratio eſt, quia tũ oportuiſſet Pauli autoritatẽ iam ante apud Theſſalonicenſes magnam eſſe: quod eſt falſum: quia apud eos qui nondum credunt, hoc eſt, nondum ſunt fideles, nulla eſt fidelium Paſtorum dignitas: imò magnum odium, & ex odio contemptus. Loqui autem Paulum de ſuo primo ad Theſſalonicenſes aduentu, ab initio eius capitis notum eſt, *Noſtis* (inquit) *fratres, ingreſſum noſtrum ad vos non fuiſſe vanum.*

X. Et tamẽ cõtrà Stapletonus: citatis quibuſdam locis, vbi ſuo teſtimonio creditũ fuiſſe Paulus dicit, vt poſterioris ad Theſſalonicenſes primo: & notari vult eos qui nõ auſcultarent ſermoni ſuo, eiuſdẽ tertio: & ex prioris quarto, qui reiiceret præcepta à ſe accepta, eum non hominẽ reiicere, ſed Deũ, *qui etiã* (inquit) *dedit nobis Spiritũ ſuũ Sanctũ*. His (inquã) citatis manifeſtiſſimũ eſſe vult, Theſſalonicenſes verbũ Dei ex ore Dei accepiſſe propter ipſius Pauli teſtimonium, cui crediderũt. At hęc cõſequẽtia omnino fallax eſt. Oſtendunt enim ij loci creditũ fuiſſe teſtimonio Pauli, hoc eſt doctrinæ, quã Paulus ſuo teſtimonio Theſſalonicenſibus commendabat, ſed credidiſſe propter Paulũ, id verò nõ ſignificãt. Nã omnino id de omnibus dici poteſt, ad quorũ prędicationẽ homines cõuertuntur. Quis enim eos cõuerti dicat ad prędicationẽ eorũ, quorũ tamẽ repudiẽt teſtimoniũ? Exẽpli gratia, crediderũt ſine dubio Iberi teſtimonio Ædeſij & Frumentij: ſed propter eos credidiſſe, nondum vllo gradu miniſterij inſignes, expecto an dicturi ſint Papiſtæ.

XI. Iam quod diximus Paulum non fuiſſe ante prædicationem cognitum: ad id ille reſpondet. Omnibus gentibus quibus Apoſtoli prædicauerunt, cùm ad eas primũ venirent, fuiſſe ignotos: ſed ſtatim miraculis innotuiſſe, *Domino cooperãte, & ſermonem cõfirmante ſequẽtibus ſigna*. Et eò ſpectare hos locos, *Sermo meus in oſtenſione Spiritus & virtutis*: prioris ad Corinthios ſecundo. *An experimentũ quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus, qui in vobis non infirmatur, ſed potens eſt in vobis*: poſterioris ad Corinthios decimo tertio. *Euangeliũ noſtrũ non fuit in ſermone tantũ, ſed & in virtute, & in Spiritu Sancto, & in plenitudine multa*, prioris ad Theſſalonicenſes primo.

XII. At primò, aliud ſunt miracula, aliud autoritas Eccleſię. Et nos in iis argumẽtis, quibus Scripturæ fides conciliari poteſt, miracula ſuo loco agnoſcimus. Quod ſi verũ eſt, Paulo autoritatẽ cõparatam fuiſſe, ergo illud ſequitur propter miracula Paulo creditum fuiſſe: itaque, etſi verum eſſet propter Paulum creditum fuiſſe Euangelio, non tamen verum eſſet, Pauli autoritatem ſummam cauſam fuiſſe credendi Euangelio: nam eâ ſuperior eſſet in miraculis.

XIII. Deinde miracula propriè perſonis autoritatem non conciliant, ſed doctrinæ: vt patet ex illis verbis Marci decimo ſexto, *Domino cooperante, & ſermonem confirmãte ſequentibus ſignis*. Lyranus ad eũ locũ, *Sicut veritas quæ ſubiacet facultati naturali intellectus, declaratur & firmatur ad prima principia per ſe nota: ſic veritas, quæ trãſcẽdit naturale lumẽ intellectus, declaratur, & firmatur per opera miraculoſa ſoli Deo poßibilia.* Quòd ſi

non perſonas miracula commendant, ſed doctrinam: ergo non crediderunt propter perſonas doctrinæ, non igitur propter Eccleſiam.

XIV. Tertiò, falſum eſt omnibus gentibus Apoſtolos innotuiſſe per miracula, antequam ab iis exciperetur doctrina fidei. Nam Actorum decimo tertio Paulus cùm Antiochiam Piſidiæ veniſſet ingreſſus Synagogam die Sabbathi concionatus eſt, & ſoluto conuentu ſequuti ſunt eū multi ex Iudæis & religioſis proſelytis. Quis auſit aſſerere hîc aliquo miraculo auditoribus fidem factam? Quinetiam aliàs cū præceſſerunt miracula, tum populus non iis, ſed doctrinæ poſtea propoſita conuerſi ſunt: Vt Actorū ſecundo, videntes Iudæi Apoſtolos variis linguis loquentes, adeò tamen nō ſunt eo miraculo perſtraſi, vt nonnulli calumniarentur tāquam ebrios: alij ſtupidi quò ſe verterent, neſciebant, & quid illud eſſet interrogabant. Itaq; Petrus concionatus de Christo ex Scripturis: cū *His auditis* (inquit Lucas) *compuncti ſunt corde*. Ergo ſi neq; ſemper adhibita ſunt miracula: neque cùm adhibita ſunt, propterea ſemper creditum eſt Apoſtolis: patet non eſſe hanc veram cauſam, cur Apoſtolis ſit creditum, aut etiam Euāgelio.

CAP. XIV.

An Eccleſiæ autoritas ſit illuſtrior Scripturæ autoritate.

I. SI Scripturæ autoritas quoad nos pendet ex autoritate Eccleſiæ: tum hanc Eccleſiæ autoritatem neceſſe eſt quoad nos eſſe illuſtriorem & certiorem, atque adeò priorem autoritate Scripturæ. At falſum eſt conſequens: ergo & antecedens. Conſequentia per ſe patet.

II. Aſſumptio probatur duplici argumento. Primo, Omnem ſuam autoritatem neceſſariò probat Eccleſia, vel à ſe ipſa, vel aliunde. At nō à ſeipſa: tum enim idem per idem probaretur: quod in Scripturis Papiſtæ refellūt tanquam abſurdū: quanquam non eadem ſit ratio. Nam Eccleſia non eſt principium ſcientificum, vt Scriptura. Nec æquè notum eſt, quicquid Eccleſia dicit id verum eſſe, vt quicquid verbum Dei docet id eſſe neceſſariò credendū. Sed refellunt nihilominus, vt videbimus libro proximo.

III. Si aliunde, videamus, quæſo: Non ab Ethnicis & infidelibus: nam ij Eccleſiam oderūt cane peius & angue, atq; execrantur. Ergo à ſuis. Sed quibus? Omnibus-ne, an quibuſdam? Quibuſdam, abſurdum: ſunt enim ipſi longè infra Eccleſiam: itaque nō eſt eorū apud nos certior autoritas, quàm Eccleſiæ. Si verò omnibus: iā reuoluimur ad Eccleſiā. Nō eſt enim vlla Eccleſia, niſi in ſuis mēbris omnibus: & diſertius, nihil aliud eſt Eccleſia, quā omnes fideles.

IV. Rurſus, quibus (inquam?) Præſentibus-ne an præteritis? Si illis: vnde eos conſtat eſſe in Eccleſia? Tum vnde apud nos tantam habent autoritatem, vt iis dicentibus Eccleſiam eſſe audiendam, ſtatim credamus? Si præteritis: ergo, quia nō poſſunt apud nos vti viua voce, neceſſe erit, vt ex ſcriptis eorum hoc quodcunq; erit teſtimonium, repetatur. At primū, nobis certius non conſtat eorum eſſe quæ proferūtur ſcripta, quàm hanc eſſe Scripturam ſanctam quę exhibetur. Secundò, nōnne indignum eſt, maiorem quoad fideles aut certè priorem eſſe librorum Origenis, Tertulliani, Cypriani, Auguſtini, autoritatē, quàm Scripturæ? Tertiò, ſi nulla eſt autoritas Eccleſiæ præſentis, niſi à præterita, quid fiet in infinitis Chriſtianorum myriadibus, quibus Veterum libri non

A magis cogniti ſunt, quàm imperitis opera Platonis, Demoſthenis, Ariſtotelis? Quartò, quid ipſis fiet Veteribus; qui ſubinde teſtantur ſuos libros longè eſſe infra Scripturam: Et ob eam rem ſua ſenſa diligenter confirmantibus ex Scriptura? Denique quid fiet primę Eccleſię, aut quàm illa autoritatem habere potuerit, quæ omnino Eccleſiam præcedentem non habuit, vt ab ea teſtimonium peteret?

V. Hoc Stapletonus argumentum miro artificio conatur eludere: & antequam directè ſoluat, abſur-
B do obruere in defenſione Eccleſiaſticæ autoritatis libro tertio ad argumentū primū Whitakeri. Docet igitur eodem argumēto Eccleſiæ vocem, iudicium, miniſterium, autoritatem penitus, & in omnibus ſimiliter explodi, imò verò ipſum Eccleſiæ nomē exturbari. Quomodo autē? Nam id, Deus bone, quantum crimen eſt? Et quidem in homine Chriſtiano. Probat exemplo Libertini in moribus, Anabaptiſtæ in Doctrina. Libertinum enim ſi volumus Eccleſiæ denuntiare, vt illius iudicio ac diſciplina corripiatur,
C tum ille his omnibus noſtris vſus argutiis ad eleuandam Eccleſiæ autoritatem appellabit ad Scripturā, eiúſque iudicium tanquam certius. Sic atheiſmum nos Stapletonus docere & Ethniciſmum cōcludit. Anabaptiſta verò, eaſdem ob cauſas nolet propter Eccleſiam admittere Baptiſmum puerorum.

VI. At hæc inania ſunt, auibus abigendis, non viris terrendis comparata crepitacula. Reſpōdemus, primò, non poſſe, non ſupra modum impiam & diabolicā videri eam vocē, quæ prouocationē ad Scri-
D pturas, ab Eccleſia, nō aliud eſſe cenſeat quā atheiſmum & Ethniciſmū. Dignam profectò Papiſta vocem: ſed indignam Chriſtiano. Nō ita olim Bernardus ſexageſimo quinto ſermone in Cantica, *Euangelium appellaſti, ad Euangelium ibis.*

VII. Secundò, hęc incommoda Papiſtas fortaſſe vrgeant: qui ab autoritate Eccleſię ſi abduci poſſunt, tum verò quaſi de nubibus lapſi, non habent quid agant, aut vbi pedem figant. Nos verò nullo modo, qui autoritatem Eccleſiæ contra Libertinos,
E & Pædobaptiſmū contra Anabaptiſtas prolixè cōfirmamus è Scriptura. Quod Papiſtis vix licet. Itaq; non nos irridet Stapletonus: ſed ſuę doctrinę imbecillitatē magnificè prodit, his publicatis incōmodis.

VIII. Tertiò, hæ, ſiue Libertinorum, ſiue Anabaptiſtarum captiunculæ, meræ ſunt nugę: neque ex eis vllo modo confici poteſt, eſſe penitus, & in omnibus explodendam autoritatem Eccleſiæ. Quid enim? Probabit vterq; ſibi ſolam Scripturam iudicem agnoſcendam. At hoc ſi ſic intelligat, vt nullæ ſint
F Eccleſiæ partes in iudicando, ille nunquā probabit, neq; vlla ratione, neq; vlla Scripturarū autoritate. Probabit quidem certius ſibi conſtare de autoritate Scripturæ, quā Eccleſiæ, ſiue præſentis, ſiue præteritę: ſed hinc nō ſequitur nullas eſſe partes Eccleſiæ in iudicando. Itaque potuit has quidem quiſquilias Stapletonus appellare diſputationem abſurdam: ſed non potuit noſtrum argumentum violare.

IX. Omiſſis his Stapletoni abſurdis, videamus quomodo ſoluat argumentum. Quæritur vbi ſit il-
G lud iudicium quo mihi Eccleſię probetur autoritas. Ille reſpondet in hęc verba, *Eccleſiæ iudicium, & autoritas, eſt tum in veteri Eccleſia eiúſque teſtimonio, tum in præſenti Eccleſia, eiúſque viua voce.* Eſto verò (inquam), ſed nondum quieſcit animus. Ea ergo teſtimonia tum veteris Eccleſiæ, tum præſentis, vnde aut quomodo fiunt nobis certa? Reſpōdet, per præſentem Eccleſiam eiúſque viuam vocem. Euge non

potuit

potuit enim magis Papiſticè.

X. Sed, primùm igitur veteris Eccleſiæ teſtimonia nobis certa fiet ex præſẽtis Eccleſiæ teſtimonio. Atqui contra potiùs, præſentis Eccleſiæ teſtimonia ſolebant confirmari ex veterum doctorum ſcriptis: vt videre licet in plurimis tum antiquis, tum recentibus diſputationibus. Sic Lirinenſis volebat ſingulos ſuam fidem confirmare, non tantùm ex vnitate & conſenſione, ſed etiam ex antiquitate. Sic Euſebius Cæſarienſis ſubſcripſit Concilio Niceno τὸ ὁμοούσιον definienti, cùm alias ob cauſas, tum quia nõnullos veteres Epiſcopos & Scriptores, in Patris & Filij diuinitate explicanda hoc verbo conſubſtãtiali vſos fuiſſe cognouiſſet: apud Socratem libro primo capite quinto. At ſi Stapletoni ſententia vera eſſet: tum nobis potiùs veterum Patrum teſtimonia confirmanda eſſent à præſenti Eccleſia: nec credendum ab Athanaſio, aut à Concilio Niceno, quicquã eſſe aduerſus Arium legitimè aut geſtum, aut conſtitutum, niſi, quia id hodierna probat Eccleſia. An placet? Imò ſpectatũ admiſſi riſum teneatis amici?

XI. Secundò, fient nobis præſentis Eccleſiæ teſtimonia certa, ex præſentis Eccleſiæ teſtimonio. Itáne? Et habent Papiſtæ frontem cùm ita loquuntur? Atqui tandem Stapletonus exſibilabit tãquam abſurdiſſimum, quod dicimus Scripturam à ſeipſa probari. Quare nunc oderit minus ſe ipſum, qui Eccleſiam vult ab Eccleſia? Maximè cùm tam diſparia ſint Scriptura & Eccleſia: multoq́; certiùs; imò multò faciliùs conſtet Scripturam eſſe verbum Dei, quàm Eccleſiam, eſſe Eccleſiam. Itaque abibit quæſtio, in circulum atque in infinitum.

XII. Venio ad ſecundum argumentum quo cõfirmamus aſſumptionem ſyllogiſmi propoſiti. Si Scripturæ confirmatur autoritas quoad nos ab Eccleſia, id fit aliquo iudicio vel particulari vel vniuerſali. At non particulari: eſt enim abſurdũ, vniuerſam per totum orbem Eccleſiam ſingulorum hominum iudicio ſubiacere. Si vniuerſali, id eſt, doctoribus in Cõcilio congregatis: quæro qua illi autoritate congregentur. Vel enim ex particulari reuelatione atq; Spiritus inſtinctu: vel ex autoritate ſcripta. At particulares illos ἐνθουσιασμοὺς, nunquam probauit Eccleſia, & damnauit in Montaniſtis, atque aliis hæreticis. Quòd ſi ex Scriptura: ergo ei ſuam oportet autoritatem conſtare, antequam congregentur doctores, id eſt, antequam ab iis confirmari queat.

XIII. Hîc Stapletonus, primùm vt in præcedẽti, abſurda iactat exẽpla iudaizantium, qui iiſdem rationibus poterãt oppugnare Concilium Apoſtolicum: Arianorum qui Nicenum, Eurychianorũ, qui Chalcedonenſe. Deinde reſpondet Eccleſiam congregari illa autoritate & poteſtate, quam illi Chriſtus dedit, dicens, *Euntes, docete omnes gentes*: Et, *Sicut miſit me Pater, & ego miſi vos in mundum.* Et quia Apoſtoli, Paſtores, & Doctores dati ſunt à Chriſto ad conſummationem Sanctorum.

XIV. At hæc cuiuſmodi ſunt? Nã primũ, exempla contra eos fortè poſſint aliquid, qui omnino negant vllã eſſe Eccleſiæ congregatæ autoritatẽ: quod abſit à nobis, qui tantùm quærimus, vnde ſuam habeat, quam habere omnino certi ſumus. Neq; hæc vis eſt argumenti noſtri, quaſi diceremus, Paſtores nullã habent conueniẽdi autoritatem: Ergo nõ potuerunt confirmare Canonem. Sed hæc potiùs: Cõueniendi autoritatem Paſtores habẽt ex Scriptura: Ergo Scripturę autoritas ante eorum conuentũ certa erat: quare ij falluntur, qui eã dicant eſſe ab eorũ congregatorum definitione ſiue decreto. Hanc conſequentiam ne tenui quidem aliquo verbo potuit violare Stapletonus.

XV. Secundò, accipimus cõfeſſionẽ. Nã ſi ex iis locis conſtat autoritas Eccleſiæ congregatæ: tum certè eos locos oportet ante vllam congregationem Eccleſiæ, ſuam autoritatẽ obtinuiſſe. Sunt verò iſti loci partes huius Scripturę Canonicæ, cuius nos autoritatem nolumus ſubiici autoritati Eccleſiæ. Quid igitur volebamus, niſi vt vi veritatis eò aduerſarius adigeretur, vt Cõciliorũ autoritatem nõ aliunde arceſſeret quàm à verbis Chriſti, & Apoſtolorum: nec eorum tabulas vllas proferret, pręter Canonem Scripturæ? Vicimus: & quidem magnificè, ipſo aduerſario herbam porrigente.

CAP. XV.

An Eccleſiæ autoritas pendeat à Scriptura.

I. SI autoritas Eccleſiæ quoad nos pendet à Scriptura: ergo nõ poteſt cõtrà autoritas Scripturæ quoad nos pẽdere ab Eccleſia. At verũ antecedens: Ergo & conſequẽs. Conſequentia per ſe ſatis patet.

II. Antecedens probatur, primò, ex Eccleſiæ natura. Quia enim Eccleſia nõ eſt à ſe, ſed ex mera Dei gratia, quoſdã homines ſeligentis, atque vocantis ad ſe, efficientiſq́; ex iis corpus vnum in Chriſto, tũ neceſſe eſt nos certos fieri id ita à Deo inſtitutũ eſſe. At ea certitudo neq; eſt κατὰ λόγον, neq; acquiritur humana induſtria: ſed tantũ reuelatione diuina. Eſt autẽ hæc reuelatio in Scriptura, quæ docet nos voluntatem Dei in ſaluandis hominibus. Ergo ſi verũ eſt cognitionem Eccleſiæ pendere à reuelatione diuina: tum neceſſe eſt etiam eiuſdem autoritatem quoad nos inde pendere: nam certè incognitæ Eccleſię, nulla eſſe poteſt quoad nos autoritas.

III. Secundò, autoritas Eccleſiæ eſt vnũ ex credendis: numeratur enim inter articulos fidei, ipſis aſſentientibus Papiſtis, imò & omnibus Chriſtianis. At omnium articulorũ fidei certa autoritas quoad nos pendet ex Scripturis, *Nã ſicut in Philoſophia veritas cognoſcitur per reductionem ad prima principia per ſe nota: ita & in Scripturis à Sanctis doctoribus traditis veritas cognoſcitur quantũ ad ea quæ ſunt fide tenenda per reductionẽ ad Scripturas Canonicas, quæ ſunt habitæ diuina reuelatione, cui nullo modo poteſt falſum ſubeſſe.* Quæ verba erant Lyrani, prologo in Biblia. Ergo neceſſe eſt Eccleſiæ autoritatem quoad nos pendere è Scripturis.

IV. Tertiò, ex vſu veterũ Patrũ, qui aduerſus hæreticos Eccleſiæ iudicio nolẽtes ſubiici, aut non aliis aut his potiſſimum armis pugnabãt: nempe teſtimoniis è Scriptura petitis. Sic in altercatione Eccleſię & Synagogæ tomo ſeptimo operũ Auguſtini, cũ ſe Eccleſia dixiſſet eſſe reginã & ſponſam: quæſiſſetq́; Synagoga, quomodo id probaret, Eccleſia Prophetas ſtatim nominauit. Auguſtinus de Vnitate Eccleſiæ capite decimo ſexto, ita Donatiſtis inſultat, *Eccleſiam ſuã demonſtrent, ſi poſſunt, non in ſermonibus, & rumoribus Afrorũ, non in Conciliis Epiſcoporũ ſuorũ, non in literis quorumlibet diſputatorum, non in ſignis & prodigiis fallacibus: ſed in præſcriptologis, in Prophetarũ praedictis, in Pſalmorum cantibus, in ipſius Paſtoris vocibus, in Euangeliſtarũ prædicationibus & laboribus, hoc eſt, in omnibus Canonicis ſanctorum librorum autoritatibus.* Diſertus pro nobis locus. Non ſolum enim Eccleſiam volebat Auguſtinus ex Scripturis demonſtrari, ſed etiam ab eo negotio quoslibet diſputatores excludebat: id eſt, doctores, ac proinde Stapletonianam Eccleſiam.

V. Quartò, quia Eccleſia fundata eſt ſuper

doctrina Apoſtolorũ. Victor Antiochenus in Marci caput tertium, *Chriſtus Dominus ſupra Petram, hoc eſt, ſupra infractam ſanámque Petri doctrinam, inconcuſſámque eius fidem, Eccleſiam ſuam ædificat æternam.* Ambroſius capite quinto de Incarnationis Dominicæ Sacramento, *Fides eſt Eccleſiæ fundamentum.* Hilarius ſexto de Trinitate, *Hæc fides Eccleſiæ eſt fundamentum: per hanc fidem infirmæ aduerſus eam ſunt portæ inferorum.* At, vel fides ſiue doctrina Apoſtolorum, nulla eſt præter Scripturam, vt Catholici docent, & nos prolixè ſuo loco diſputabimus; vel ſaltem, vt Papiſtæ concedunt, Scriptura eſt doctrina, ſiue fides Apoſtolorum: ergo neceſſe eſt fateri Eccleſiam eſſe fundatam ſuper Scripturam, propterea que inde habere ſuam autoritatem, & quidem non tantùm quoad nos, vt in Scriptura Papiſtæ contendunt, ſed etiam quoad ſe, quod de Scriptura ne Papiſtæ quidem audent aſſerere.

V I. Stapletonus negat primò conſequentiam, deinde etiam antecedens. Negat (inquam) ſequi, ſi Eccleſiæ autoritas quoad nos ex Scripturæ autoritate pendeat, tum contra non pendere autoritatem Scripturæ ab Eccleſia: ſed vtrumque ſimul verum eſſe poſſe; nimirum & Eccleſiam mutuari ſuam autoritatem à Scriptura, & Scripturam itidem ſuam, ab eâdem ipſa Eccleſia. Mirum acumen! Imò non mirum acumen: ſed audaciam portentoſam; quæ concipere potuerit cauſſam ſui effectus, poſſe eſſe & cauſſam & effectum, nec minùs Iſaacum eſſe Abrahamum, quàm Abrahamum Iſaacum.

V I I. At, quid nobis ſignificat in tota hac quæſtione, pendere ab Eccleſia autoritatem Scripturæ? Nempe hoc, non eſſe authenticam Scripturam, vt Eckius: vel perexiguum pondus apud nos habere, vt Hoſius: vel nihil autoritatis ponderis, aut virium in nos, fidémque noſtram, vt Charronæus: vel vt Andradius loquebatur, nihil in ea eſſe quod nos ad credendum conſtringat, niſi id ei præſtet autoritas Eccleſiæ. Itaque conſequentiæ noſtræ ſenſus hic erit, vt ſupponatur Scriptura nullam autoritatem obtinẽs quoad nos, antequam Eccleſia nobis eam cõmendarit: Nec viciſſim Eccleſia, antequam ſit à Scriptura confirmata. Non poteſt autem quicquam ita nobis commendari vt autoritatem ex eo ipſo obtineat, niſi id à quo commendatur, iam obtineat ſuã apud nos autoritatem, propter quam illud nobis ritè commendatum eſſe queat. Ergo neceſſariò concludendum eſt, dum ſupponimus Eccleſiam nihil autoritatis habere, ab ea non ritè commẽdari Scripturam. Nam ab ignotis nulla fit legitima probatio. Et omninò cauſſam oportet eſſe priorem ſuo effectu. Quare ſi autoritas Scripturæ quoad nos pendeat ab autoritate Eccleſiæ, vt illa ſit effectũ huius, tum neceſſe eſt hanc illâ priorem eſſe, hoc eſt, Eccleſiæ ſuam apud nos autoritatem ſartam tectam eſſe prius quàm Scripturæ. Et contrà, ſi pendeat autoritas Eccleſiæ à Scriptura. Si igitur non valet conſequentia argumenti noſtri, neceſſe erit idem eodem prius eſſe, & poſterius, quæ nugaciſſima eſt abſurditas.

V I I I. Et tamen pugnat exemplorum copia, ſcilicet, vt ne ſine ratione videatur inſanire. Ioannes Baptiſta Chriſto teſtimoniũ perhibuit, & Chriſtus Ioanni. Ioannes Euangeliſta ſuo Euangelio, & rurſus idem Euangelium Ioanni. Pater clarificat filium & filius clarificauit Patrem. Euangelia teſtantur de Apoſtolis: & Apoſtoli de Euangeliis. Epiſtolę Pauli, autoris ſui autoritatem magnificè cõmendant, quæ tamen ab autore ſuo autoritatem accipiebant. Symbolum fidei non habemus ab vlla autoritate externa niſi ab Eccleſia: in quo tamen ipſa Eccleſia credenda proponitur. Denique per actus virtutum, habitus morales acquiruntur, & per eoſdem habitus virtutum actus faciliùs producuntur.

I X. At, hæc inepta eſt diligentia, & inutilis ἀντιλογία. Non enim rectè pro eodem ſumitur teſtimonium habere ab aliquo, & autoritatem omnem ſuã ab eodem mutuari. Sanè verò nihil obſtat, quominus mutuo teſtimonio commendarit Ioannes Chriſtum, & Chriſtus Ioãnem: ſed vt à Ioanne ſuam autoritatem mutuatus ſit Chriſtus, id verò falſiſſimũ. *Ego enim*, inquiebat Chriſtus, *ab homine teſtimonium non capio*, &, *habeo teſtimonium maius Ioanne.* Tum autem Iohannes Chriſto teſtimonium reddebat apud ſuos, quibus iam eius conſtabat authoritas. At Chriſtus viciſſim Ioanni apud ſuos.

X. De ſcriptis Apoſtolorum non benè conuenit Stapletono cum Alberto Pighio, qui libro primo Hierarchiæ capite ſecundo ea negat, vllam à ſeipſis, aut ſuis autoribus apud nos autoritatem habere. Et ſanè Euãgelio nemo credit propter Matthæum, aut Ioannem, ſed propter Deum. Ad hæc à ſuis illi ſcriptis autoritatem ſuam habere non potuerunt, qui eadem vtebantur longè antequam quicquam ſcriberent. Filij, quatenus quidem homo eſt, autoritatẽ à Patre pendere non negamus, ſed autoritatem Patris pendere à Filio quis vnquam dixit? Quanquam verum ſit, Patrem nobis à Filio manifeſtatum eſſe. Symbolum fidei non aliter nobis conſtare quàm ex autoritate Eccleſiæ, falſum eſt: quia conſtat è Scripturis, vnde αὐτολεξεὶ per partes deſumptum eſt. Denique actus virtutum, qui habitum generant; non ſunt iidem qui poſtea faciliùs ab habitu producuntur. Itaque nullo prorſus exemplo infirmatur argumenti propoſiti conſequentia.

X I. Iam ad aſſumptionem, quam ille leui tractat brachio. Negat omnẽ ſuam autoritatẽm à Scripturis Eccleſiã ſumere, quoad ſeipsã: ſumere potiùs à Deo & Chriſto. Atqui, inquam, tota quæſtio eſt de autoritate quoad nos, neq; aliter cõcipiebatur argumentum. Rurſus igitur nos eam aſſerit autoritatem diſcere abſq; Scripturis ex Symbolo. Atqui hoc ineptũ eſt. Symbolũ enim deſũptũ eſt è Scripturis: teſte Eucherio Lugdunẽſi homilia prima de Symbolo. *Eccleſiarũ Patres de populorũ ſalute ſoliciti, ex diuerſis voluminib. Scripturarũ, collegerũt teſtimonia diuinis grauida ſacramentis: diſponentes itaq; ad animarũ paſtũ ſalubre conuiuiũ, collegerunt verba breuia & certa, expedita ſententia, ſed diffuſa myſteriis, & hoc Symbolum nominauerũt.* Si ergo deſumptum eſt è Scriptura Symbolum, tum profectò quicquid inde autoritatẽ habet, eam ipſam habeat neceſſe eſt è Scripturis, quando etiam Symbolum ſuam totam illis debet, à quibus deſumptum eſt.

X I I. Nam quod ille negat in Scripturis Symbolũ ea forma & ordine verborũ contineri: aut omnia quę in eo ſunt iuxta noſtram ſententiam; vt articulũ de deſcẽſu ad inferos, quẽ propterea quidã è noſtris eradere voluerint, alij in alieniſſimũ ſenſum detorquere, alij penitus negare, prius eſt Sophiſticũ, alterum falſum. Sophiſticum quidem illud, quia non ſequitur propterea non eſſe in Scriptura: re vera enim, vt dixi, in iis eſt per particulas, & quidem αὐτολεξεὶ, etſi totus ille particularum ſic congeſtarum contextus, non ita legatur.

X I I I. Falſum autẽ alterum: quia cùm intelligatur à quibuſdã de ſepulcro, ab aliis de damnatione, vtraq; ſententia eſt pia, & è Scripturis deſumpta. Nã ſepul-

ſepultum qui non legit, iſte nunquam legit Euangelia. Scimus autem ex Paulo Chriſtũ eſſe factum pro nobis κατάραν ad Galatas tertio. Tantùm poſterior ſententia videtur commodior & plenior. Nam ſi in-ſernum intelligas ſepulcrũ, idem otioſè repeteretur, & quidem obſcuriùs. Illos autem qui vel eradunt, vel detorquent, vel negant, abſit vt pro noſtris agnoſcamus. Quanquam ridicula eſt conſequentia: quidam eradunt, torquent, negant, ergo non eſt in Scripturâ.

Cap. XVI.

An promiſſionum veritas pendeat ab humano iudicio.

I. Si ab Eccleſiæ determinatione pendet Scripturæ Canon, ergo promiſſionum omnium quæ exſtant de ſalute ac vita æterna in Scripturis, autoritas, veritas, & fides ex humano iudicio pendet. At hoc abſurdiſſimũ eſt: Ergo & illud falſiſſimũ.

II. Probatur conſequentia, quia ſic neceſſario inſtituenda eſſet probatio: vt ſi quærat à me aliquis, quomodo ſperas te ſaluum futurum? reſpondeam, quia quæ continẽtur in Scripturis promiſſiones veræ ſunt, ac certæ. Si pergat, quare veræ ſunt & certæ? Tum ex Stapletoniana doctrina hoc vnum ſupererit perfugium, quia ſic Eccleſia decreuit. At Eccleſia conſtat ex hominibus: ſiue Catholicam intelligas, ſiue Stapletonianam ex ſolis doctoribus. Atque ita huc ſumma redit, vt ego me ſaluum ſperem futurum, quia ſic homines ſperandum ſanxerunt.

III. Abſurditas duplici paret argumento. Primo enim promiſſiones illas neceſſe eſt eſſe diuinas: quia ſalutem dare non poteſt niſi Deus. At valde eſt abſurdum, vt diuina promiſſio tantum nitatur fide humana: imo iniquum, vt quod Deus pollicitus eſt, non ipſe ratum faciat, ſed homines. Secundo nihil eſt certiſſimum quod ſola nitatur humana autoritate. Ergo hæ promiſſiones non eſſent nobis certiſſimæ: quod quis ferat? Qua enim fronte infideles vrgeamus, vt ad fidem veniant Chriſtianam, ſi nihil pollicemur, niſi illos fortaſſe ſaluandos?

IV. Stapletonus reſpondet, autoritatem Eccleſiæ in hac re non eſſe merè humanam, aut vllo modo dubiam: ſed diuinam & infallibilem. Et probat, quia dixit Spiritus Sanctus datos eſſe Apoſtolos, Paſtores, & Doctores, ne circumferamur omni vento doctrinæ. Vnde concludit per Eccleſiam conſcientiis Chriſtum voluiſſe conſultum, ne inſtabili dubitatione perpetuo circumferamur. Neque enim fideles, cum Eccleſiæ iudicio innituntur, in ipſa Eccleſiæ voce ſeorſim accepta, & quaſi humana acquieſcere, ſed in Deo per Eccleſiam loquente: ideoque à Deo qui per Eccleſiam loquitur, ſecuritatem atque fiduciam, tum ipſarum Scripturarum, tum diuinarum promiſſionum, petere.

V. Negat ergo Eccleſiæ teſtimonium eſſe humanum: ſed admodum conſideratè, addita duplici cautione: prima, vt ne ſimpliciter negaret eſſe humanum: ſed tantùm merè humanum: altera vt in hac re, quaſi alias quaſdam excludens. At hæc iam eo ſpectant, vt minuatur Eccleſiaſtici teſtimonij autoritas. Nam, ſi non eſt merè humanum, non erit etiam merè diuinum. Si enim eſſet merè diuinum, tum prorſus non eſſet humanum. At merè diuino teſtimonio ſine dubio minus eſt non merè diuinum. Eſt autem Scripturæ teſtimonium merè diuinum: ergo certius Eccleſiaſtico. Sequitur ergo idem abſurdum, quo nititur argumentum.

VI. Deinde, ſi in hac re tantùm autoritatem diuinam Eccleſia obtinet, in aliis verò humanã, tum rurſus minor eſt hæc autoritas, autoritate Scripturæ. Nam Scriptura in omnibus rebus quæcunque tandem illæ ſint, de quibus teſtatur, ſiue iudicat, autoritatem habet merè diuinam: de qua ne dubitare quidem liceat, verúmne ſemper dixerit, an aliquando falſum: quia non magis mentiri poteſt quàm Deus ipſe. Tum ſi in quibuſdam rebus non eſt infallibile teſtimonium Eccleſiæ, inde merito ſuſpectum fiet in reliquis omnibus. Sic enim Auguſtinus de Scriptura aſſerebat, ſi admittatur vel tenuiſſimum mendacium, totam eius autoritatem nutare. *Si* (inquit Epiſtola nona) *ad Scripturas Sanctas admiſſa ſint vel officioſa mẽdacia, quid in eis remanebit autoritatis? Quæ tandem de Scripturis illis ſententia proferetur, cuius pondere contentioſæ falſitatis obteratur improbitas?* Quid ni ſimile iudicium ſit de Eccleſia: vt quoniam errare poteſt in quæſtionibus facti, quam hoc aduerſarij concedunt, poſſit etiam in quæſtionibus iuris dormitare? Itaque ſemper ad abſurdum reuoluimur.

VII. Sed diuinum nihilominus & infallibile iudicium Eccleſiæ hac ſaltem in re tuetur Stapletonus. Contra ego neque in hac re, neque in aliis infallibile eſſe contendo, neque diuinum: ſed humanum, ſanctum tamen, hoc eſt longiſſimè diſtans à merè humano: etiamſi non parũ infra id quod propriè diuinum appellari meretur. Nam diuinum id in Eccleſia hactenus appellatũ eſt, quod vel à Deo ipſo eſſet, puta Moſen alloquente: vel ab iis quos Deus διάμεσος docuit, vt Moſe ad populum referente ea quæ à Deo acceperat: Neque vllum aliud & tertium genus pro diuino habitum eſt. At teſtimonium Eccleſiæ, neque eſt ab ipſo Deo per ſe loquente, non enim Eccleſia Deus eſt: neque ab Eccleſia ἀμέσως docta. Nam quicunque ſunt Paſtores, ij per media ordinaria docentur ea quæ ſunt fidei. Ergo teſtimonium Eccleſiæ non eſt propriè diuinũ.

VIII. Fateor verò Apoſtolos, Prophetas, Euangeliſtas, Paſtores, & Doctores à Chriſto eſſe datos, ne circumferamur omni vento doctrinæ. Quis enim neget diſerta Pauli verba? Sed inde confici nego Eccleſiæ iudicium eſſe aut infallibile, aut diuinum. Neque enim quicquid in eum finem inſtitutum eſt, eo gaudet priuilegio, vt ſit diuinum: alioqui non tantùm vniuerſum Eccleſiæ corpus, ſed etiam ſinguli Paſtores, & Doctores id ſibi vendicare poſſent. Nam Pauli ea mens eſt, non vt dicat omnes quatenus vnum corpus conſtituunt, Paſtores ad id eſſe datos: ſed etiam ſingulos. Vnde Chryſoſtomus ad ea verba, *ad conſummationem ſanctorum, in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti*, commentatus eſt in hunc modum, ἕκαστος τὸ οἰκοδομεῖ, ἕκαστος καταρτίζει, ἕκαστος διακονεῖ. *Vides' tu dignitatem? Singuli ædificant: ſinguli conſummant: ſinguli miniſtrant.* Vt oſtenderet ſingulis ſuas eſſe in hac re partes, & ſeorſim, non tantum conſertim omnibus. At ne Stapletonus quidem eò progreſſus eſt audaciæ vt ſingulorum Paſtorum iudicium aſſerat eſſe diuinum & infallibile.

IX. Secundò, fallacia eſt diuiſionis. Paulus enim nominauit Apoſtolos, Euangeliſtas, Prophetas, Paſtores & Doctores: at noſter Stapletonus cõcludit de Eccleſia, in qua iampridem nulli ſunt Apoſtoli, aut Prophetæ, aut Euangeliſtæ: ſed tantum Paſtores & Doctores, quorum longè inferior auto-

ritas. Nos fatemur fuiſſe aliquando in Eccleſia, vel A potius intra Eccleſiam, autoritatem diuinam & infallibilem: nempe quandiu habuit Apoſtolos, Prophetas, Euangeliſtas ἀμέσως à Deo doctos: imo etiam hodie, quia habet Moſen & Prophetas, id eſt Scripturas Sanctas. Sed negamus propterea eſſe autoritatẽ vnquam fuiſſe Eccleſiæ. Non ſecus ac omnes concedunt in animalibus eſſe homines ratione præditos; & tamen non ſequi eſſe rationem animalis propriam. Non enim quia omnis homo eſt rationalis, ideo & omne animal. Similiter non quia Apoſtoli B fuerunt θεόπνευστοι, ideo & tota Eccleſia: id enim habuerunt Apoſtoli, quà Apoſtoli, non ſimpliciter quà ſiue fideles, ſiue doctores.

X. Loqui autem Deum per Eccleſiam, ſolus neget Ethnicus: Et qui per Eccleſiam credat, à Deo ſecuritatem & fiduciam petere; non eſt quod quiſquam diffiteatur. Quid-ni enim de omnibus Paſtoribus, id eſt Eccleſia, id concedamus, quod ſingulis conuenit? Sed non eſt verum, omnium eſſe aut infallibile aut diuinum iudicium, per quos Deus lo- C quitur, id eſt, quorum miniſterio Deus vtitur ad erudiendos in fide homines. Nam Ambroſium Gaudentius, homilia in die ordinationis ſuæ, agnoſcit plenum Spiritu Sancto, quem tamen ἀναμάρτητον quis dixerit? Ieſuitæ in ſuo Generali, audent profiteri ſe agnoſcere Chriſtum præſentem. Videam ſanè, an eorum adeo verè ſit cæca obedientia, quam ei ex voto debent, vt impeccabilem agnoſcant. Interea concludo, non eleuari abſurdum, in quo vis eſt argumenti.

Cap. XVII.

An Scriptura precariam autoritatem habeat.

I. Si ab Eccleſiæ determinatione pendet quoad nos authoritas Scripturæ, ergo ea non niſi E precariam habebit in nos authoritatem. At hoc abſurdum eſt: quia ſic impiorum ſannis obiiceretur fides noſtra, atque apud omnes vocaretur in ſuſpicionem. Ergo & illud eſt falſum.

II. Stapletonus in Principiis reſpondet: Non hominum beneficio, ſed ex Dei teſtimonio per homines loquentis, Scripturam habere ſuam autoritatem, & fidem noſtram ſimiliter: nec precariam aliquam quaſi ab Eccleſia dependentem in ſeipſa accipere ab Eccleſia, ſed apud nos autoritatem habe- F re tali conditione, loquentis ſcilicet per Eccleſiam Dei, nobis commendatam & illuſtrem factam. Vocem enim Eccleſię, eſſe conditionem loquentis Dei nobis neceſſariam, & propter nos ordinatam: non eſſe autem conditionem aliquam ipſi Scripturæ aut fidei in ſe neceſſariam.

III. Sic ille in Principiis, ſatis perplexè. In Relectione autem, tripliciter Scripturam confirmari poſſe dixit. Vel ſic vt ipſa in ſe approbetur, & fiat ſacra, atque diuina. Vel vt etſi conſtet de autore, ta- G men quatenus pro vera & fide digna habetur, debeat Eccleſia iudicare. Vel denique vt vi approbationis talis & iudicij ab omnibus acceptetur pro ſacra & diuina, ideoque infallibiliter vera. Argumentum autem noſtrum procedere, de approbationis primo & Secundo modo. Sed non eſſe inconueniens tertio modo approbari Scripturam.

A IV. Hæc verò miſerè Sophiſtica ſunt. Quid tum enim ſi quoad ſe non habeat precariam autoritatem? Nam huc opinor redit illud, quicquid eſt in priori ſolutione, non ſatis extricatum. At habebit ſaltem precariam quoad nos: vt Eccleſiæ gratiam habere debeant Prophetæ & Apoſtoli, quod eius beneficio aliquis omnino locus datus ſit eorum ſcriptis, alioqui relegandis in ordinem fabularum Æſopicarum. At hoc abſurdum, nobis eſt pro argumento. Nam illa intrinſeca autoritas, quoad nos B nulla eſt, non magis quam quoad Ethnicos & Turcas niſi ita decreuerit Eccleſia, vt Papiſtæ cenſent. Quare non habemus vnde illis ora obſtruamus, irridentibus fidem noſtram, quæ pendeat tantùm ab hominibus, eorumque autoritati acquieſcat. Nam hoc illi ſine dubio vaſtis cachinnis excepturi ſunt. Da igitur nobis Porphyrium aliquem aut Celſum: concedet ille quidem Scripturę, ſi diuina ſit, omnẽ tribuendam autoritatem: nam ſic olim oracula, ob eandem cauſam acceptabantur. Sed vnde, inquiet, C probas eſſe diuinam? Huic tu ſi reſpondeas, quia ſic decreuit Eccleſia, quis non videt, quantas nugas agas? Nam ille vtrumque non tantùm Scripturas irridebat, ſed etiam Eccleſiam oppugnabat. Peſſimè quidem vtrumque & animo impio, ſed obuiam tamen eundum: quod alia ratione non poteſt, niſi à ſeipſa demonſtres Scripturam, ſuam in nos autoritatem habere, vt nos contendimus, & Patribus fuit ſolenne.

V. In altera autem reſponſione diſtinctio eſt D ineptiſſima, cuiuſmodi ſunt pleræque omnes, quas Sophiſtæ conquirunt per fas & nefas, vt eludant præſentis vim veritatis, iniiciantque puluerem oculis eorum, quibus ſolidas rationes opponere nequeunt. Primò, membrum primum eſt fictum & phantaſticum. Quis enim ita loquutus eſt vnquam, vt approbatione aliqua fieri crediderit aliquem librum eſſe à ſuo autore? Nam ſic Stapletonus ſuam hic mentem explicuit, *Vt enim* (inquit) *ſit ſacra & non humana illa Scriptura, à Deo autore habet,* E *non aliunde. Sic hiſtoria Titi Liuij ab autore habet vt ſit eius, non alterius.* Et putet ſe ſtrenuè functũ officio Theologi ſi ſe docuerit in quæſtione de Scriptura non loqui monſtroſè? Si ſe docuerit, id Scripturæ concedere, quod ne fabulis quidẽ Æſopi denegare queat, nempe vt quod ſint à ſuo autore, id non pendeat à determinatione Eccleſiæ?

VI. Secundum membrum, vel æque ridiculum eſt, vel eſt idem cum tertio. Si enim ſic intelligatur iudicari poſſe de Scriptura, quatenus pro vera ac F fide digna habeatur; vt ſenſus ſit, eo iudicio effici, vt quæ in Scriptura narrantur, vera ſint, ſiue vt Scriptura expers ſit omnis omnino mẽdacij, rurſus is approbationis mod' omnino fictitius eſt: nemoq; fuit vnquã, qui ſic approbari poſſe diceret aliquẽ librũ, quicunque tandem ille ſit. Nam etſi Titi Liuij hiſtoriam veram eſſe Romana Reſpublica iudicauit (quando hoc Stapletono placuit exemplum) tamẽ efficere non potuit hoc ſuo iudicio non eſſe mentitum Liuium: pendet enim id à rebus ipſis quas ille G narrat: quæ ſi verè ita acciderunt, tum ſiue probet Romana Reſp. ſiue minus, ille tamen verax erit. Nondum ergo Stapletonus quicquam præſtat eximium, ſi ita neget Scripturas approbari. Sin verò ſic ſua intelligat, vt ſenſus ſit, eo iudicio effici, vt quæ veritas iam eſt in Scriptura, eam omnes agnoſcant, quid habet hoc membrum quo differat à tertio? Ego quidem non video.

VII. Denique admittit igitur Stapletonus vi approbationis & iudicij Eccleſiaſtici ab omnibus fidelibus Scripturam acceptari pro ſacra & diuina, adeoque infallibiliter vera. At hoc ipſum illud eſt quod obijciebamus tanquam abſurdum. Et ſanè ſi hoc ſenſu autoritas Scripturæ pendet ab Eccleſia, nunquam vitari poterunt aduerſariorum ſannæ, quibus totam fidei noſtræ certitudinem miſerè peſſundabunt.

CAP. XVIII.

An nemo ad Eccleſiam vocetur per Scripturam.

I. SI autoritas Scripturæ quoad nos pendet ab Eccleſia, Ergo nemo ad Eccleſiam vocabitur per Scripturam. At falſum conſequens. Ergo & antecedens. Conſequentiæ ratio eſt manifeſta. Nam quicunque per Scripturam vocantur ad Eccleſiam, hos neceſſe eſt perſuaderi à Scripturis: quod ſi nulla eſt Scripturæ autoritas apud eos, illi ipſi certò à Scriptura perſuaderi non poterunt.

II. Iam verò multos ad Eccleſiam vocari autoritate Scripturarum probo ab experientia. Actorum ſecundo, Petrus apud Iudæos concionatur ex Scripturis, & inde probat; primo non eſſe Apoſtolos ebrios, ſed plenos Spiritu, citato Ioele, & Eſaia; ſecundo, Chriſtum reſuſcitatum à mortuis, ex Pſalmo decimo ſexto; tertio Chriſtum aſcendiſſe in cælos ex Pſalmo centeſimo decimo. Atque, *his auditis*, inquit Lucas, *compuncti ſunt corde*. Et denique, *additæ ſunt Eccleſiæ die illo capita quaſi ter mille*. Perſuaſi ſunt igitur Iudæi ſed non autoritate Eccleſiæ, hoc eſt Apoſtolorum, quos illi ne nouerant quidem eſſe Eccleſiam: Ergo Scripturæ: quare Scriptura apud eos ſuam autoritatem habuit, cum nullam haberet Eccleſia.

III. Neque aliter capite tertio in altera concione. Vrget enim Petrus ſæpius autoritatem Propheticam: tum in genere, *Deus, quæ prænunciauerat per os Prophetarum ſuorum Chriſtum paſſurum, ita impleuit*. Et rurſus, *Quæ tempora prædixit Deus per os omnium ſanctorum ſuorum à ſeculo prophetarum*. Et tertio, *Sed & omnes Prophetæ à Samuele, & ijs qui deinceps ſequuti ſunt, quotquot loquuti ſunt, etiam prænunciauerunt dies iſtos*. Specialiter autem Moyſe citato, *Moſes enim ad Patres dixit, Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus Deus veſter*. Et quæ ſequuntur.

IV. Capite octauo, illuſtre eſt Eunuchi exemplum, qui cum ne Iudæus quidem eſſet, tamen perſuaſus à Philippo diacono Scripturam explicante, poſtulauit ſibi dari Baptiſmum. Nam, *Philippus aperto ore ſuo, & incipiens à Scriptura illa* (nempe Eſaiæ, quæ erat ad manum) *euangelizauit ei Ieſum*: poſtea verò ſe Eunuchus toto corde credere profitetur.

V. Capite decimo, cum Petrus Cornelio expoſuiſſet doctrinam de Chriſto, orationem clauſit teſtimonio Scripturæ, *Huic* (inquit) *omnes prophetæ teſtimonium dant, remiſſionem peccatorum accepturum per nomen eius quemuis, qui crediderit in eum*. Rurſus capite decimo tertio, cum ſatis prolixè Paulus ex Scripturis concionatus eſſet, tum non tantum Iudæi quidam crediderunt, ſed etiam Ethnici commoti ſunt, & rogabant vt ſequenti Sabbatho eadem propo- A nerentur: vnde accidit, *vt gentes gauiſæ ſint, & glorificauerint ſermonem Domini, & crediderint, quotquot erant ordinati ad vitam æternam*.

VI. Tertullianum Pamelius in eius vita, teſtatur factum eſſe Chriſtianum, non tantùm occaſione ſumpta à miraculis, ſed etiam ex fide Scripturarum ſacrarum, quarum autoritatem ſumma antiquitas vindicabat, maieſtatem diuinam, prædictionum veritas comprobabat. Quæ verba oſtendunt Tertullianum, non ab Eccleſia, ad Scripturis habendam B fidem fuiſſe impulſum: cum eius Eccleſiæ nullam autoritatem agnoſceret, vtpote Ethnicus: ſed contra à Scripturis, quarum dignitatem tum aliis argumentis, hec paucis nec paruis, deprehenderat ad Eccleſiam fuiſſe manuductum.

VII. Quid? quod Donatiſtas Auguſtinus nullo argumento tam vrget, quam Scripturarum autoritate? Et quidem non inutili ſucceſſu. Vidit enim plurimorum conuerſionem. De vnitate Eccleſiæ capite tertio, *Sunt certi libri Dominici, quorum autorita-* C *ti, vtrique conſentimus, vtrique credimus: ibi quæramus Eccleſiam, ibi diſcutiamus cauſam noſtram*. Et poſt, *Nolo humanis documentis, ſed diuinis oraculis Sanctam Eccleſiam demonſtrari*. Capite decimo ſexto, *Eccleſiam ſuam ſi poſſunt, demonſtrent, non in ſermonibus, & rumoribus Afrorum, non in Conciliis Epiſcoporum ſuorum, non in literis quorumlibet diſputatorum, non in ſignis & prodigiis fallacibus: quia etiam contra iſta verbo Domini præparati & cauti redditi ſumus, ſed in præſcripto legis, in prophetarum prædictis, in Pſalmorum Cantibus, in ipſius paſtoris vocibus, in Euan-* D *geliſtarum prædicationibus & laboribus: hoc eſt in omnibus Canonicis Sanctorum librorum autoritatibus*. Sexcenta poſſunt eiuſmodi ab eodem colligi.

VIII. Sed & noſtris temporibus ad Eccleſiam Catholicam à Papatu quot ſe hominum millia receperunt: quibus in Papatu hæc ſola erat ſolennis cantilena, vt nihil audirent, nihil ſcire vellent niſi ab Eccleſia, cuius nomen Papatui inſolentiſſimè prætexitur. Fundamentum hoc vnicum, Eccleſiæ autoritas. Sed illi ceſſerunt autoritati Scripturæ. E Certè Vergerius Italus Epiſcopus, qui multa Pontificis Romani negotia geſſerat contra Lutherum, cum ſuſcepiſſet ſcribendum librum Aduerſus Apoſtatas Germaniæ (ſic enim appellabat) eorumque argumenta diligenter conquireret, vt refutaret, ipſe vi eorum argumentorum victus nuntium remiſit tyrannidi Papiſticæ, abiecto Epiſcopatu, abiecta ſpe Cardinalatus.

F

CAP. XIX.

An Eccleſia ſit inferior Scriptura.

I. NVlla ſuperioris autoritas pendet ab inferiori. At Eccleſia eſt inferior Scriptura. Ergo nulla Scripturæ autoritas pendet ab Eccle- G ſia. Maior per ſe patet. Minor probatur ex Auguſtino contra Fauſtum libro vndecimo, capite quinto: *Diſtincta eſt à poſterioribus libris, excellentia Canonicæ autoritatis Veteris & Noui Teſtamenti, quæ Apoſtolorum confirmata temporibus, per ſucceſſiones Epiſcoporum, & propagationes Eccleſiarum, tanquam in ſede quadam ſublimiter conſtituta eſt, cui ſeruiat omnis fidelis, & pius intellectus.*

II. Stapletonus reſpondebat in hæc verba, *Eccleſia, vt corpus fidelium ſignificat, ſubijcitur & ſeruit Scripturæ, ſimpliciter & abſolutè, nec de ea iudicium aliquod fert: & in tali ſenſu loquutus eſt Auguſtinus. Vt autem ſignificat præpoſitos Eccleſiæ Spiritu Sancto ad docendum inſtructos, ſic Eccleſia & de ipſa Scriptura nõdum acceptata iudicat, vt acceptetur (nõ ipſi autoritatẽ tribuẽs, ſed nos docẽs, quod ei autoritas ſit tribuenda) & ſecundum eam iam ſemel acceptatã, omnia iudicat, quæ per eam iudicari poſſunt.*

III. Ex his verbis Whitakerus eliciebat Stapletonum ita diſtinguere, vt Eccleſiam diceret, quatenus quidem eſt corpus fidelium, Scripturæ ſubiici: minimè verò, quatenus paſtores, præſules & prælatos ſignificat. Sed Stapletonus queritur ſibi iniuriam fieri: quo iure tamen, non video. Nam quum de populo loqueretur, tum diſertè conceſſit eum abſolutè ſubiici Scripturis. At cum de præpoſitis, tum de ſubiectione verbum nullum, in qua tamen tota vis conſiſtit argumenti. Quod ſi de prælatis non negauit, quæ cauſa erat diſtinguendi? Sic enim ſolet fieri, vt quæ diſtinguuntur propoſitiones, partim quidem vt veræ concedantur, partim vt falſæ negentur. Vt ſi dicam, omnem taurum mugire: aliquis ita diſtinguet, vt dicat, Tauri nomine ſignificari, vel animal, de quo vera ſit enunciatio: vel montem, & aſtrum, de quo ſit falſa.

IV. Sed ſe tamen Stapletonus aſſerit dixiſſe, corpus fidelium ſimpliciter, & abſolutè ſubiici Scripturæ, nec de ea iudicium aliquod ferre. Indeque poſſe intelligi, ſubiectionem popularem, à ſubiectione paſtorum non in eo differre, quod populus ſuum intellectum Scripturis ſubmittere debeat, paſtores non debeant: ſed in eo quod populus aliquod iudicium de Scripturis ferre non poſſit, paſtores poſſint. At non debuit, inquam, Whitakerus diuinare: ipſe potius Stapletonus ſuam ſententiam perficere, & clarè enunciare. Tum ſi eius reuera hæc mens fuiſſet, commodius negaſſet conſequentiam, quàm diſtinxiſſet antecedens. Sic enim Whitakerus argumentabatur: Eccleſia ſubiicitur Scripturæ: ergo de Scriptura iudicare non debet. Atque hoc enthymema pendet ab hoc axiomate, Nullus qui ſubiicitur Scripturæ iudicat de Scriptura: quod cum ſit vniuerſale, quid mirum ſi plura ſub ſe comprehendat? Sed hoc quærendum: vtrum verum ſit de omnibus. Debuit ergo Whitakerus credere à Stapletono antecedens negari de prælatis.

V. Nam quod rurſus ait ſe addidiſſe, prælatos ſecundum Scripturam acceptatam omnia iudicare, vnde perſpicuè appareat, ipſos quoque paſtores Scripturis ſubiici, quatenus ſuum intellectum iis ſubmittere, illiſque ſeruire debeant: hoc inquam rurſus fruſtra eſt. Primò, quia etiam reges ſecundum leges à ſe conſtitutas omnia iudicant, qui tamen eo ipſo quod ſui iuris eſſe vident leges conſtituere, negant ſe iis legibus ſubiici.

VI. Secundò, hæc non eſt omnium Papiſtarum ſententia. Nam Bartholomæi Carranzæ hæc ſunt concepta verba in ſecunda Controuerſia [illegible] ad ſummam Conciliorum, *Nos autem dicimus quod prior regula, & notior, & multo latior eſt Eccleſia, quàm Scriptura Canonica, & hæc per illam debet regulari, non contra.* Et rurſus, *Eccleſia viſa eſt aliquando facere contra Scripturas, & aliquando præter Scripturas: ergo ipſa eſt regula eorum quæ traduntur in Scripturis.* Addo Pighium negantem Scripta Apoſtolica ad id

A facta eſſe, vt præeſſent fidei religionique noſtræ, ſed vt ſubeſſent potius: capite ſecundo libri primi Hierarchiæ Eccleſiaſticæ. Quid? ſi ipſum Stapletonũ ipſi Stapletono oppoſuam? Eius certè hæc verba ſunt capite vndecimo libri noni de Principiis: *Non tam ipſius fidei regulam in ſe eſſe Scripturas, quàm ipſarum Scripturarum regulam, quoad acceptationem noſtram, eſſe fidem Eccleſiæ.* Nam, Deus bone, quid hæc ſunt? Scripturam regulari per Eccleſiam: Eccleſiam eſſe regulam eorum quæ traduntur Scripturis: Scripturas non B præeſſe ſed ſubeſſe fidei & religioni noſtræ. Aut quis ex iſtis aliud intelligat, niſi Scripturæ autoritatem, etiam quoad ſe, pendere ab Eccleſia? Aut quis ſuſpicetur iſtos credidiſſe, ſubiici Paſtores Scripturæ acceptatæ?

VII. Tertiò, cum velit Stapletonus plebem ſubiici abſolutè & ſimpliciter Scripturæ: Eccleſiam verò, id eſt, Paſtores minimè, ſed tantùm Scripturæ iam acceptatæ: quæro vtrum Scripturæ non acceptatæ plebem ſuam ſubiiciat: vt exempli gratia, C quia alibi contendit Conſtitutiones Apoſtolicas, & Paſtorem Hermetis, eam tantùm ob cauſam non eſſe in Canone, quia nondum id Eccleſia ſanxerit: poſſe autem ſi velit ſancire: an credat Paſtores quidem liberum habere de iis iudicium, plebem verò non niſi ſubiici. Nam ſi affirmet, id eſt, plebem ſubiiciat Scripturæ nondum acceptatæ: contradicet quæſtioni, quæ aſſerit omnem Scripturarum autoritatem quoad nos (vnde credo plebem non excludit) pendere à iudicio Eccleſiæ. Nam ſi non acceptatæ D ab Eccleſia, id eſt, doctoribus, Scripturæ nullum eſt momentum, aut pondus quoad fidem noſtram, qui poteſt ei plebs ſubiici abſolutè & ſimpliciter? Sin negat, tum fateatur non ſatis peritè diſtinxiſſe, vt qui in altero membro ea ſeorſim expreſſerit, quæ tamen vtrique ſunt communia: quia non tantùm plebs ſubiicitur Scripturæ acceptatæ, ſed etiam Paſtores: nec Paſtores tantùm liberantur à Scriptura non acceptata, ſed etiam plebs.

VIII. Cæterum Auguſtini generale eſt axioma, E Omnis pius & fidelis intellectus ſeruit Scripturæ, hoc eſt, ſeruire debet. Quare ipſa Eccleſia, id eſt prælatorum omnium cœtus, aut excludendus eſt è numero piorum intellectuum, aut intelligendus etiam ipſe ſeruus Scripturæ: ſiue de facto, cum iam Scripturam acceptauit, ſiue de iure, quia debet eam acceptare: Et ſi non facit, tum contra officium facit. Quod ſi eſt ita, non tantùm Scripturæ in ſe conſideratæ, nullam Eccleſia autoritatem confert, ſed ne quoad nos quidem.

F IX. Ad hæc, aut nihil prorſus, aut hoc ſignificant Stapletoni verba, Eccleſiam de Scriptura quidem nondum acceptata iudicare, vt acceptetur: ſed acceptatæ tantùm ſubiici, non autem etiam de ea iudicare. Quod ſi eſt, tum nunquam de Scriptura iudicare potuit: nunquam enim non fuit Scriptura non acceptata à fidelibus, etiam nullo præeunte Eccleſiæ iudicio, vt alias diximus. Et ſi enim aliquando legatur dubitatum fuiſſe: tamen non id omnium fuit, ſed paucorum: deinde de quibuſdam G tantùm Scripturæ partibus. Quare, quia ſecundum maiorem Eccleſiæ partem pronunciandum eſt, verum erit, Canonem ſemper fuiſſe acceptatum. Et rurſus, quia non eſt maior Eccleſiæ autoritas in has quam in illas Scripturæ partes, eæ autem quæ nunquam reuocatæ ſunt in dubium, nunquam ſubditæ fuerunt Eccleſiæ iudicio, ergo ne reliquæ quidem.

X. Præterea, quia ab initio conſtitutus fuit Canon, id eſt, acceptatæ Scripturæ: ergo quæ poſtea temporis fuit, & nunc eſt Eccleſia, nullam habet iudicij autoritatem in Scripturam; ſed debet ſecundum eam iudicare, hoc eſt, interprete Stapletono, ſuum intellectum ſubiicere, eique ſeruire. At non habuit Eccleſia ab initio plus autoritatis in Scripturam, quàm habet ſuccedens & hodierna, ipſo ſic diſputante Stapletono libri noni de Principiis capite duodecimo. Ergo non habuit ab initio Eccleſia vllam & autoritatem iudicandi de Scripturis.

XI. Sed excipit, à fidelibus quidem acceptatam eſſe Scripturam: multos tamen reſtare infideles, à quibus non ſit acceptata: multos item Hæreticos, à quibus nonnullæ eius partes reiiciantur. Ergo non ceſſare hodie iudicium Eccleſiæ.

XII. Atqui hoc eſt de ſtatu quæſtionis multum decidere. Nam illa comprehendebat etiam fideles. Vnde illæ frequentes apud Stapletonum phraſes, diſtinguentes autoritatem quoad ſe & quoad nos. Hæc enim diſerta noni de Principiis capite ſecũdo. *Quod per Eccleſiæ iudicium innoteſcat nobis Scriptura, non eſt magis inconueniens, quàm quod Deus ipſe.* Nam hæc primæ perſonæ notatio, non potuit, opinor, de ſolis infidelibus intelligi: niſi fortè, ſe ſuoſque Papiſtas è Chriſtianorum grege Stapletonus eliminet. Quin etiã, ne ſolis coniecturis agam, explicat ſe luculentius, in Defenſione Eccleſiaſticæ autoritatis ſtatim initio. *Quum quæritur* (inquit) *qui libri in Canonem recipiendi ſunt, & vnde hoc nobis conſtare queat, quæ huius controuerſiæ quæſtio eſt, quæritur qui libri à populo Chriſtiano pro Sacris Scripturis habendi ſint.* Et in Relectione controuerſia quinta quæſtione ſecunda in articuli primi explicatione. *Tertio modo Scriptura Sacra approbari, & aliquo iudicio confirmari poteſt, vt vi probationis talis, & iudicij, ab omnibus fidelibus acceptetur pro ſacra & diuina.* Audin' tu populum Chriſtianum? Audin' tu omnes fideles? Quorſum igitur nunc de infidelibus tantùm, & hæreticis? Ergo ſaltem conficimus, nõ eſſe verum, ab Eccleſia confirmari Scripturam, vt ab omnibus fidelibus acceptetur pro ſacra & diuina.

XIII. Quid? quod etiam in infidelibus, ſui ipſius miſerè Stapletonus obliuiſcitur? Negat enim, infidelem Eccleſiæ autoritate, quatenus Eccleſiæ, indoci vt credat Scripturis; capite nono libri noni de Principiis: At, inquam, ſi infideles non agnoſcunt Eccleſiæ autoritatem, quomodo hæc ipſa Eccleſia iudicio ſuo efficiet, vt infideles Scripturam acceptent pro Canonica? Aut ſi non potuit Auguſtinus, tum cùm Manichæus eſſet (nam de eo Stapletonus tum agebat) induci Eccleſiæ autoritate, vt Euangelio crederet, quæ hęc audacia eſt eorum qui cùm ſibi Catholicos vident ereptos, ſolantur ſe hęreticorum nomine?

XIV. Facilius ergo ſic nos concludimus totum hoc argumentum noſtrum: Si ab Eccleſiæ iudicio penderet autoritas Scripturæ illa de qua controuerſia eſt, tum id eſſet vel apud fideles, vel apud infideles. At non apud fideles: quia ij iam Scripturam acceptarunt: non etiam apud infideles, quia ij Eccleſiæ autoritatem non agnoſcunt. Ergo prorſus ab Eccleſiæ iudicio non pendet Scripturarum autoritas:

ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

* * *

Cap. XX.

An lex à ſubditis ſumat autoritatem.

I. NVlla Principis lex autoritatem ſuam habet à ſubditorum iudicio. At Scriptura Sacra eſt Eccleſiæ pro lege. Ergo Scriptura Sacra ſuam autoritatem non habet ab Eccleſiæ iudicio. Hoc argumentum Stapletonus ſuperiori coniunxerat libro nono de Principiis capite ſecundo, & poſt eum Vuhitakerus. Sed idem Stapletonus in Relectione ſeparatum tractauit: quod ego præſtare iudico.

II. Porrò Auguſtinus vtramque nobis antecedentis partem ſuppeditat, libro de vera Religione capite trigeſimo primo: vnde pauculum quid delibabat Stapletonus: nos exſcribemus plenius. *Spiritalis homo* (inquit) *iudicat omnia, ipſe autem à nemine iudicatur, id eſt à nullo homine, ſed à ſola ipſa lege ſecundum quam iudicat omnia: quoniam & illud veriſſimè dictum eſt, Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Chriſti. Omnia ergo iudicat, quia ſuper omnia eſt, quando cum Deo eſt: Cum illo autem eſt, quando puriſſime intelligit, & tota Charitate, quod intelligit diligit. Ita etiã quantũ poteſt, lex ipſa etiã ipſe fit, ſecundum quam iudicat omnia, & de qua iudicare nullus poteſt. Sicut in iſtis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent cum eas inſtituunt, tamen cum fuerint inſtituta atque firmata, non licebit iudici de ipſis iudicare, ſed ſecundum ipſas. Conditor tamen legum temporalium, ſi vir bonus eſt, & ſapiens, ipſam illam conſulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum eſt, vt ſecundum eius incommutabiles regulas, quid ſit pro tempore iubendum vetandumque, diſcernat. Aeternam igitur legem mundis animis fas eſt cognoſcere, iudicare non fas eſt.*

III. Hæc Auguſtinus, conceptis verbis aſſerens de lege neminem iudicare poſſe: vnde facile concludas maiorem noſtri Syllogiſmi. Nam ſi nullum ſit Eccleſiæ iudicium de lege ſibi poſita, id eſt Scriptura, qui fieri poteſt, vt ab eius iudicio pendeat Scripturę autoritas?

IV. Secundò legem æternam negat Auguſtinus iudicari fas eſſe: ſed tantùm cognoſci. At hæc, inquam, lex æterna, vel Scriptura eſt, nempe verbum Dei, vel certè pars Scripturæ, nempe Decalogus. Nihil verò licet in totum corpus, quod non liceat etiam in membra. Ergo ſi de Decalogo fas non eſt iudicare, ne de tota quidem Scriptura. Nam ſi de tota iudicatur, ergo & de parte. Tum etiam aliàs conſtat, Scripturam in Eccleſia legis vim obtinere; vnde Canonicæ nomen illi eſt inditum, & regulæ, & gnomonis, & ſtateræ.

V. Stapletonus reſpondet maiorem intelligendam eſſe de lege iam conſtituta. Nam ſic etiam Auguſtinum loqui de legibus temporalibus, cum eas conſtituunt homines. Licere ergo Eccleſię de Scriptura nondum acceptata iudicare.

VI. Sed contra Auguſtinus duplex facit legis genus, temporalem & æternam: illam quæ iudicatur ab hominibus, qui eam inſtituunt: hanc quam prorſus iudicari fas non ſit. Ergo partem ſententiæ Auguſtinianæ aduerſarius truncauit, cum debuerit integram exprimere bona fide. Nos verò iam obſeruauimus hanc æternam eſſe in Scriptura: itaque huc potius pertinere, quod de prorſus non iudicanda dicebat Auguſtinus.

VII. Secundo illud de temporalibus iudicandis Auguſtinus referebat ad eos homines, à quibus illæ inſtituuntur: non vero ad eos quibus ponuntur. Itaque ſi voluit Stapletonus rectè vti Auguſtino, debuit inferre permiſſum eſſe de Scripturis iudicium, ei à quo inſtituuntur: quod nos concedentes, negaſſemus Eccleſiæ hanc authoritatem eſſe, vt Scripturas inſtituat; ne eo quidem, opinor, contradicturo.

VIII. Nam quod ſibi putauit, ab inſtitutione, de qua Auguſtinus, ad acceptationem tranſiliendum, fecit profectò Sophiſticè, mutatis terminis. Non enim idem eſt legem conſtituere, & legem acceptare: niſi tum fortè cum ab iiſdem inſtituitur à quibus acceptatur: vt fit in Democratia, quæ populo ius vindicat legis ſciſcendæ. Alias verò minimè, vt in Monarchia, in qua non fert legem populus, ſed acceptat ſolùm latam à principe. Quę ratio eſt in A Eccleſia leges ſuas accipiente à Deo, non autem ipſa ſibi condente. In hac autem acceptatione, nullum eſt populi iudicium, ſed neceſſitas: quia legum autoritas prorſus pendet à ſola Principis maieſtate, non à populi conſenſu: adeo etiam inuitis ſæpe leges conſtituuntur. Sic Conſtantinus non paucas tulit de Martyribus, & confeſſoribus in integrum reſtituendis, de prohibendis idololatriæ ſceleribus: ne quiſquam vel ſtatuas erigere, vel curioſas & ſuperuacaneas diuinationes moliri, vel deB nique ſacrificare auderet: de quibus prolixè Euſebius libro ſecundo de vita eius Imperatoris. Has quis dubitat inuiſas Ethnicis, qui tum magno, fortaſſe etiam maiore numero erant? Sic idem poſtea legem tulit de exſilio Athanaſij, non valde opinor aſſentientibus Catholicis. Itaque hoc vnum Eccleſiæ reſtat vt Scripturam, legem à Deo ſibi impoſitam, non iudicet, ſed acceptet.

DE CANO-

FINIS LIBRI SEXTI.

DE
CANONE
LIBER SEPTIMVS.
Caput I.

An, præter autoritatem Eccleſiæ nulla ſit, quæ omnem à conſcientiis dubitationem remoueat.

CATHOLICORVM audiuimus argomenta: Nnne Papiſtatum, hinc inioo facto. Quæcunque aotoritas conſtituit Canonem Scripturatum, omnem à conſcientiis dnbitationem remouete debet. At præter autoritatem Eccleſiæ, nulla autoritas remouere poteſt omnem à conſcientiis dubitationem. Ergo, prætet autoritatem Eccleſiæ, nulla autoritas eooſtituit Scripturæ Canonem. Ex Stapletono: cuius verba, *Cum Scripturarum Canonem certum & indubitatum habere, maximè ſit religionis & fidei neceſſarium, hoc aliunde exploratum habere, quàm ab Eccleſia autoritate non poſſumus, quia maior & certior autoritas, quæ omnem à conſcientiis dubitationem inſtabilem remoueat, nulla eſt.* Stapletonum ita κατὰ πόδας Chatronæus ſequutus eſt, vt videatur tantum tranſtuliſſe Gallicè. Canus in eundem ſenſum, *Non eſt autem vnde commodius atque conſtantius eiuſmodi iudicium cenſuramque petere debeamus, quàm ab Eccleſia, quæ eſt columna & firmamentum veritatis.* Probat minorem Stapletonus, quia Deus per Eccleſiam nos docet, nec ſioe Eccleſia docere diſponit. Deo antem docēte nihil certius.

II. Reſpondeo: negari minorem: quia meram continet petitionem principij; vt facile apparet ex controuerſiæ ſtatu. Nec negare poſſunt aduerſarij Spiritum Sanctum hanc autoritatem habere, quæ hic ſoli arrogatur Eccleſiæ: nimirum, vt plenè perſuadeat, omnemq; eximat dubitationem. Habet & Scriptura, ab eodem Spiritu, autore ſuo ſcilicet: etſi aliquando negent Papiſtæ. Et ſanè, ſi vt probatum eſt libri præcedentis capite decimonono, Eccleſia, non tantum quoad plebem, ſed etiam quoad Paſtores, ſubiicitur Scripturæ; quis nunc ferat nullam maiorem eſſe autoritatem, quàm Eccleſiæ?

III. Stapletonus de Eccleſia ſe poſtea acturum pollicitus, de Spiritu Sancto diſtinguit, eius autoritatem maiorem eſſe & certiorem ad omnem fidem ingenerandam, in genere cauſſæ interioris, & effi-
A caciter agentis. Sed in genere cauſſæ exterioris, quæ per modum medij externi ad fidem nos inducat, nullam eſſe certiorem autoritatem quàm Eccleſiæ.

IV. Sed primum non tollitur petitio principij. Etenim in conſtituenda quæſtione, Catholici aſſeruerunt abſolutè & ſimpliciter omnium cauſſarum ſummam eſſe ipſum Spiritum: non tantùm cauſarum internarum. Itaq; quæram à Stapletono, vtrū ita diſtinguat cauſſas externas ab internis, vt iſtis illas concedat eſſe inferiores: an verò maiores con-
B tendat. Nam ſi contendit eſſe maiores; tum vitare omnino non poteſt petitionem principij. Sin autem concedat inferiores, obtinuimus magna ex parte cauſſam: nimirum vt conſtet eos mentiri, qui adeo ſollicitè negabant, vllam conſtare poſſe Scripturis quoad nos autoritatē, niſi ex decreto Eccleſiæ, aut certè hanc eſſe ſummam. Nam quid tum? ſi hæc ſit omnium externarum maior, tum ſit minor internis?

V. Rurſus etiam in externarum genere petitio eſt principij. Catholici enim prætulerunt autoritatem,
C non tantum Spiritus Sancti, quam ille interiorem vocat, credo, quia eius vis intra nos eſt, agitque in noſtris animis: ſed etiam Scripturæ: quæ non externa nobis eſſe non poteſt. Atque ita non tantum negarunt cauſſam exteriorem præponendam interiori, hoc eſt, Spiritui Sancto Eccleſiam: ſed etiam in ipſo exteriorum genere, Eccleſiam eſſe ſummam: nempe quia detur ſaltem Scriptura ſuperior.

VI. Addo hac diſtinctione totum argumentum reddi ridiculum. Nam ita erat concepta maior, vt
D ſimpliciter omnem autoritatē nominaret: non verò ſpecialiter autoritatem externam. Aſſumptio igitur non debuit nouum terminum ſubſtituere: niſi maior corrigatur, vt pro omni autoritate, ſubſtituas omnem autoritatem externam: & ſic ad minorem accedat etiam maioris falſitas. Nos enim, etſi agnoſcamus cauſſas aliquas externas conſignantes Canonem; atque in iis etiam Eccleſiam: tamen ſcimus non eſſe verum eas omnes omnem à conſcien-
E tiis dubitationem eximere. Nam id Eccleſia nec facit, nec facere poteſt.

VII. Minoris confirmatio eſt etiam ineptiſſima. Primò, falſum eſt Deū nō docere ſine Eccleſia. Docuit enim ſæpiſſimè extra ordinem per reuelationē: docet quotidie per internā inſpirationem fideles: &

exteriùs per Scripturam, per Paſtores ſingulos, per alios quoſlibet. Per reuelationem, vt Prophetas & Apoſtolos: per inſpirationem, vt Lydiam: per Scripturam, vt Tertullianum: per Paſtores, vt Auguſtinum: per plebeios, vt olim Indos per Ædeſium, & Frumentium: Iberes per mulierculam. At hæc media nulla eadem ſunt cum Eccleſia.

VIII. Secundò, hæc conſequentia, Deus per Eccleſiam nos docet, ergo Eccleſiæ auctoritate nulla datur maior, eſt prorſus ἀνακόλουθον. Quid enim? an quia nos quotidie docet per ſingulos Paſtores, ideò nulla datur maior auctoritas quàm ſingulorum Paſtorum? Abſurdè. At Deo docente nihil certius. Optimè, inquam: At Eccleſia non eſt Deus docens: ſed tantùm inſtrumentum Dei docentis. Non eſt autem verum, nullam eſſe maiorem auctoritatem, quàm inſtrumentorum, quibus Deus nos quotidie docet.

IX. Ad hæc, ſi, quia Deus per Eccleſiã docet ſingulos fideles, ideò valde cõmendatur auctoritas Eccleſiæ: certè quia per Scripturã Deus docet ipſã Eccleſiam, multò plus neceſſe eſt auctoritatis accedere ad Scripturam: id eſt, tantò maiorem eſſe Scripturarũm auctoritatem in Eccleſiam; quantò maior erit Eccleſiæ in ſingulos fideles. Docet autem Eccleſiã per Scripturam, quis neget contra luculentam experientiam? Erit igitur ex vi huius argumenti, non tantùm Dei, quod non potuit Stapletonus negare, ſed etiam Scripturæ maior auctoritas, & tertio tantùm loco conſiſtet Eccleſia; quod ille contrà contendet.

X. At Canus, non ſimpliciter negat vllam eſſe maiorem auctoritatem, quàm Eccleſiæ: ſed tum cùm cõtradicentes ſunt conuincendi. *Si huiuſmodi res* (inquit) *in contentionẽ veniat, cũ neque ex Scripturis ipſis, neque ex priuata opinatione ſit cenſura ferẽda, ex aliquo hãc loco petere neceſſe eſt. Nõ eſt autẽ vnde cõmmodiùs atque conſtantiùs eiuſmodi cenſurã petere debeamus, quàm ab Eccleſia, quæ eſt columna & firmamentum veritatis. Ad Eccleſiæ tribunal igitur eſt hæc quæſtio referenda: & eius decretum, Lydius lapis erit ad explorandum quis liber canonicus ſit.*

XI. Sed hìc multipliciter peccatur à Cano. Primò, quia aſſertionem proponit nudam, quam ſciret à nobis negari, imò ſtatum eſſe quæſtionis: itaque vt Stapletonus, ſic ipſe peccat nugatoria petitione principij, & cũ negat ex Scriptura hãc cenſurã petẽdã; & cùm aſſerit non aliũde commodiùs quàm ab Eccleſia. Secũdò, diſſimulare nõ debuit, quod omnes ſciũt; pro variis contendentiũ generibus variari diſputationis naturã. Eſſe autẽ quoſdã, qui non tantùm Canonẽ reuocẽt in dubiũ; ſed ſimul etiam negẽt Eccleſiam, vt Ethnicos, vt hodie Iudæos. Horũ ſi habeatur ratio, prorſus falſũ eſt ab Eccleſia hãc cenſurã petendã: & ſi facias, laterem laues. Quare ſaltem particulare erit pronunciatũ: non autẽ vniuerſale: & quia nõ vniuerſale, nec certũ. Tertiò, ſi ad quoſdã, imò ſi ad omnes conuincendos hæreticos vtilis, imò neceſſaria eſt Eccleſiæ cenſura, non ſequitur tamen nullam eſſe maiorem auctoritatem: quia id accidit ex hæreticorum ingenio, non verò ex re ipſa.

Cap. II.

An Eccleſia Iudæorum Canonicis libris auctoritatem contulerit.

I. CHartonæus pugnat ab exemplo Synagogæ in Veteri Teſtamento. Libri (inquit) ſacri, canonicíque ij erant, quos Eccleſia Iudæorum recipiebat, & pronunciabat eſſe tales. Qua in re eius erat ſummum iudicium. Scribæ autem huic erant negotio præfecti. Ita Chartonæus: ſed tantùm pronuncians: non etiam probans: quaſi ſuam putet auctoritatem ſufficere, vt exclament omnes αὐτὸς ἔφα; quæ eſt horum hominum modeſtia. Sed nos exceſſimus ex ephebis: & iam pridem deſueuimus excipere dictata ab ore magiſtrorum.

II. Itaque negamus Synagogæ hac in re fuiſſe vnquam ſummum iudicium. Nam cur ei magis tribuant Catholici, quàm Eccleſiæ? Nec ſanè illi alium in finem dati erant libri Veteris Teſtamenti, niſi vt eos haberent pro lege. Non magis autem tum temporis leges permittebantur arbitrio ſubditorũ, quã hodie. Dicimus præterea, antequam vllum eſſet, aut totius Synagogæ, aut Scribarum hac de re iudiciũ, tamen fuiſſe aliquos libros Canonicos apud Iudæos.

III. Enimuerò iudicium illud intelligitur vel vniuerſale de toto Canonis corpore; vel particulare de ſingulis libris. Vniuerſale triplex obſeruat Genebrardus in Chronologia, totidẽ Synodis editum. Earũ primã refert ad Eſdræ tempora, qui etiam eius ſcriba fuerit: & ex decreto in ordinem reduxerit Veteris Teſtamenti libros, quomodo habentur hodie: circa annum mũdi ter milleſimũ ſexcenteſimũ decimũ. Secundam notat accidiſſe tempore Eleazari fratris Simeonis eius qui poſt Oniam priſcum Iaddi fratrẽ functus eſt ſacerdotio, circa annos mundi ter mille octingentos ſexaginta. Hanc Hieroſolymis coactam propoſito negotio vertendarum Scripturarum. In ea videri ait editum ſecũdum Canonem Hebræorum; ac præter illos 22. primi Canonis, additos Tobiam & Eccleſiaſticum. Tertiam ad Ioãnis Hyrcani tempora, circa annos mundi ter mille nongentos quinquaginta, ad probandos Phariſæos. In ea confirmatos libros Iudith, Tobiæ atque alios; Maccabæorum verò, tum primùm in Canonem illatos: atque ita cõditum tertium Hebræorum Canonem.

IV. Hæc etſi confidentius affirmentur, quàm ſolidiùs: vt eſt audaciſſimus Genebrardus in hiſtoria corrũpẽda, i. vbicunq; poteſt, inflectenda ad ſuæ religionis, imò ſuperſtitionis placita; tamẽ illuſtrabunt hoc argumentũ. Nã ſi ita eſt, primò editũ fuiſſe Canonẽ ab Eſdra ex publico Synagogæ iudicio; tũ certè neceſſariò inferendum erit, aut nullos à Iudæis lectos eſſe ante id temporis libros Canonicos, aut habitos eſſe pro Canonicis ante vllũ Synagogæ iudiciũ vniuerſale. At illud eſt falſiſſimum: ergo hoc verius.

V. Illud eſſe falſiſſimum cõſtat, quia libros Moſis fuiſſe Canonicos & pro Canonicis habitos à Synagoga, i. auctoritatem ſummã habuiſſe non quoad ſe tãtùm, ſed etiam quoad Iudæos, certũ eſt ſtatim ab initio: conditi ſunt enim in arca fœderis, vt aliàs diximus. Et Ioſue ſic Dominus alloquitur cap. 1. *Non recedet volumen legis huius ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt cuſtodias, & facias omnia, quæ ſcripta ſunt in eo.* Item liber Ieremiæ erat Canonicus longè ante Eſdram, vt patet ex 9. cap. Danielis. *Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum de quo factus eſt ſermo Domini ad Ieremiam Prophetam.*

VI. Iam verò, vt veniam ad particulare iudicium; ſi vera eſſet aduerſariorum ſententia, nullũ librũ haberi pro Canonico ante Eccleſiæ iudicium, tum neceſſe eſſet, aut ſtatim ſingulis libris editis Eccleſiam pronunciare: aut non ſtatim eſſe canonicos, poſtquam ab auctoribus erant compoſiti: ſed expectare, dum per otium Synagogæ liceret conuenire,

atque

atque ita ſolenne ſuum iudicium pronunciare. At vtrumque hoc conſequens eſt falſum: ergo & antecedens.

VII. Prius facile probatur eſſe falſū: quia nunquā aduerſarij oſtēdent ſtatim Synagogā coiiſſe ad pronunciandū de ſingulis libris, putà, Exodo, Deuteronomio, Pſalmis, Eccleſiaſte. Quinetiā nō pauci libri ſunt per partes cōpoſiti, non autē vno ſpiritu: vt ipſi Pſalmi, & Prophetiæ Eſaiæ, Ieremiæ, Danielis, aliorū: libri etiam hiſtorici, Iudicū, Samuelis, & Regum. Quis autem veriſimile cenſeat, ſingulis (vt ita dicā) capitibus probandis, Synodos eſſe conuocatas? maximè cùm nullum ſit ad manum aut præceptū, aut exemplum. Nam aduerſariorum nudas diuinationes, non eſt quod moremur.

VIII. Fuiſſe autem Canonicos, cùm primùm erant compoſiti, oſtendimus ſuperioris proximè libri cap. 11. Et certè ſi non fuiſſent, tum neque ea quæ iiſdem continebantur, debuiſſent agnoſci pro ſacris, & Canonicis: at ea re vera fuerunt pro talibus agnita; & cùm non ſunt à quibuſdam agnita, tum grauiſſimè peccatum eſt; atq; adeò grauiſſimis pœnis vindicatum. Ergo ipſi libri fuerunt Canonici, quoad ſe, & eſſe debuerunt, quoad alios, ante vllum Synagogæ iudicium, aut vniuerſale, aut particulare. Quare Charronæi argumentum falſum eſt.

CAP. III.

Quomodo Eccleſia tradat articulos Fidei.

I. RVrſus argumentantur ab articulis, ſiue regula fidei: ſed aliter Charronæus, aliter Stapletonus. Charronæus, Eccleſia nos Chriſtianos facit; tradit nobis regulam & articulos fidei, i. Symbolū Apoſtolorū. Ergo eadē poteſt nos certos reddere de Scripturis, quæ non ſunt tanti momenti, quanti ſunt ipſi articuli; cum ſine his non poſſimus ſine illis autem poſſimus ſeruari.

II. Reſpondeo, primùm non concludi quod eſt in quæſtione. Aliud enim eſſe, Eccleſiam poſſe nos de Scripturis certos reddere: aliud verò, ab Eccleſia pendere Scripturarum auctoritatem quoad nos. Illud nemo queat meritò negare: cùm certum ſit Deū vti opera etiam ſingulorum miniſtrorū ad id ipſum. Hoc verò nos prorſus inficiamur: nec aſſeruiſſe quenquam ſcimus non Papiſtam. Et quidem ipſe Charronæus, qui paulò antè diſertis verbis ita mentem ſuam expreſſerat; nunc tamen auſus non eſt id ipſum complecti in conſequenti: quod quî factum eſt, niſi vt omnes videant, quàm ſit friuolum argumentum? Sin autem ita inferat: Eccleſia nos certos reddit de Scriptura: ergo Scripturæ Canonizatio pendet ab Eccleſia: tum nos tam *ἀσύστατον* conſequentiam ſecuri ridebimus: neque enim quicunque nos cērtos reddit de Scriptura, is ſtatim auctor eſt eius Canonizationis. Etſi eſſet, quantò nos rectiùs ac certiùs de Spiritu Sancto concluderemus? Nam hunc animis noſtris inſcribere certitudinem Scripturæ, & omnes ſentiunt apud ſe fideles: nec Papiſtæ audent negare.

III. Secundò: facilè patimur eandē eſſe in conſignandis libris auctoritatem Eccleſiæ, quæ eidem eſt docendis articulis fidei. Nullus eſt enim ex iis articulis, qui pendeat ab auctoritate Eccleſiæ: quantumlibet omnes quotidie doceantur ab Eccleſia: vel potiùs in Eccleſia. Nam propriè Eccleſia nunquam docet: ſed ita ſolemus ſignificare, quod in Eccleſia fit, aut certè fieri debet ab omnibus quorū

A docendi partes ſunt. Articuli igitur fidei, merè ſunt à Deo inſtituente: neque Eccleſiæ aliud munus eſt vllum, quàm quod ſolet eſſe præconis in Republica, vt omnibus voluntatem principis ſignificet: vel auguſtius, Magiſtratus, cuius eſt non ſancire leges, ſed à rege ſancitas tueri, ex earumque præſcripto rempublicam gerere. Quemadmodum igitur ciues mouentur auctoritate, ſiue præconis, ſiue magiſtratus, vt tamen ab ea non pendeat, quænam ſint, aut non ſint, edicta principis: ſic poſſunt, B imò debent Chriſtiani moueri auctoritate Eccleſiæ articulos fidei prædicantis: vt tamen non credant ab ea pendere quinam ij ſint. Nec noſtrum de Scripturis iudicium aliud eſt.

IV. Atque hoc commune ius eſt omnium & ſingulorum Paſtorum. Nam exempli gratiâ, quia Chryſoſtomus Paſtor fuit legitimus Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ; debuerunt omnes Conſtantinopolitani, eius auctoritate moueri, quoties de Chriſtianis dogmatibus diſputabat aduerſus ſui tempo- C ris hæreticos: nec tamen à Chryſoſtomo ſic pendere, vt nulla eis ratio eſſet credendi, præter vnum *αὐτὸς ἔφα*. *Non oportet* (loquebat homilia in Pſalmum 95.) *quicquam dicere ſine teſtibus, ſolaq; animi cogitatione. Nam ſiquid dicitur abſque Scriptura, auditorum cogitatio claudicat; nunc annuens, nunc hæſitans, & interdum ſermonem vt friuolum auerſans, interdum vt probabilem recipiens.* Diſertiùs Cyrillus ille Hieroſolymorum antiſtes, illuminatorum catecheſi quartâ *μηδὲ ἐμοὶ τῷ ταῦτα λέγοντι ἁπλῶς πιστεύσῃς, ἐὰν τὴν ἀπόδειξιν* D *τῶν καταγγελλομένων ἀπὸ τῶν θείων μὴ λάβῃς γραφῶν. Ne mihi quidem ipſi credito* (inquit) *niſi accepta è Scripturis demonſtratione.*

V. Minoris eſſe momenti Scripturam Sanctam, quàm Symbolum Apoſtolicum, non miror dictum ab homine Papiſta: ſed à Chriſtiano non patior: etſi nunc quidem omittere potui. Sic tamen libet horum hominum ingenium obſeruare; quaſlibet occaſiones captantium detrahendi Scripturis, eáſque deducendi è ſolio ſummæ auctoritatis. Certè E ineptiam facilè quilibet agnoſcat; qui ſciat Symbolum nihil aliud eſſe, quàm Scripturæ particulam: nec poſſe vnius aut plurium partium, maius eſſe momentum, quàm totius corporis; Sed hoc obiter.

VI. Iam Stapletonus de Principiis lib. nono, capite vndecimo: adeò penes Eccleſiæ iudicium eſſe ait, Canonem Scripturarum conſignare, vt ipſa regula fidei ab Eccleſia nobis tradita, & fidelibus omnibus notiſſima, ſcripta videlicet in cordibus eorū, hac in re conſulta atque adhibita, Scripturas veras à F falſis diſcernere valeat, atque olim diſcreuerit. Atque hac aſſertione demonſtrata, ſequi Eccleſiam per præuiam & præexiſtentem fidem ſuam de Scripturis determinaſſe. Poſtea argumentum ſigillatim exequitur in hunc modum. Si ex regula fidei tanquā amuſſi certiſſima diiudicati & deprehenſi fuerunt de rebus diuinis confecti libri, & ipſi quoque verè diuini approbari, quaſiq; legitimi facti: ergo regula fidei ab Eccleſia tradita & accepta, vnum eſt idemq; certiſſimū medium; quo Paſtores & Magiſtri Eccle- G ſiarum veras Scripturas à falſis diſcernunt.

VII. Et probat antecedens. Primum ex duodecimo ad Romanos: vbi Paulus iubet Prophetiā eſſe *κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως*, ſecundùm rationē ſiue proportionem fidei: id eſt, vt nulla audiatur Prophetia, nulli credatur Spiritui, nihil vel ſcriptum vel non ſcriptum admittatur, quod rationi, proportioni,

& regulæ ipſius fidei repugnet. Secundo, à veterum autoritatibus. Nam Clemens Stromatôn ſeptimo oſtendit ideo hæreticos Scripturas ipſas interdum repudiare, quia fidei regulam non tenent: Catholicos autem ex eadem Scripturas demonſtrare. Euſebius hiſtoriæ libro tertio, capite decimo nono, confictos libros repudiatos, quod *ſententia & inſtitutum eorum quæ in illis traduntur, à vero orthodoxęq; Scripturæ ſenſu & opinione toto cœlo aberrans planè perſpicueq; oſtendat, ea callida ſolum hæreticorum eſſe commenta.* Et capite trigeſimo ſecũdo Petri & Appionis diſputationes hoc nomine reijci, quod *puram illam & ſinceram Apoſtolicæ orthodoxæque Doctrinæ notam minimè retinerent.* Addit Auguſtinum de Conſenſu Euangeliſtarum libro primo, capite primo: Tertullianum probantem, Euangelij Lucæ integritatem, ex eo quod conueniat cum regula fidei, aduerſus Marcionem libro quarto. Denique à ſimili. Quia ſi prædicatio Apoſtoli Pauli inter gentes, non aliter orthodoxa & diuina habita fuiſſet, niſi collatione facta, cum Apoſtolis & eorum regula conueniſſe animaduerſa fuiſſet: profecto neque ipſa ſcripta Pauli pro diuinis habita fuiſſent, niſi cum regula fidei à fidelibus recepta, & ab ipſis Apoſtolis anteceſſoribus tradita omnino conueniſſent.

VIII. Atqui, vt ante Charronæus, ſic nunc ne Stapletonus quidem cõcludit id quod erat in quæſtione. Nam certè, Eccleſiam de Scripturis determinare poſſe, nemo noſtrûm negauit vnquam. Quin potius omnes laudamus eorũ Conciliorum diligentiam, qui prouiderunt, ne Apocrypha ſcripta in Canonem intruderentur: quod olim Laodicenſes patres fecerunt: fecerunt & Carthaginenſes quanuis paulo minus conſideratè. Fecerunt etiam multi ſua priuata autoritate, Melito, Origenes, Hieronymus, Rufinus, atque alij, qui totum Canonem deſcripſerunt: item ij quos Stapletonus recenſet, Tertullianus, Euſebius, Auguſtinus qui de Apocryphis iudicarunt.

IX. Quid tum verò, ſi regula fidei vnum eſt certiſſimumq; medium diſcernendarum Scripturarũ; Nam certè idem non eſt regula fidei, & autoritas Eccleſiæ. At nos de hac diſputamus, vt patet ex ſtatu quæſtionis. Itaque rurſus concluſio vagatur extra oleas.

X. Et tamen hoc ipſum axioma falſum eſt. Nam argumentum ab analogia fidei, tantum valet negatiuè, non autem affirmatiuè. Scilicet, quia verum quidem eſt, eos omnes libros eſſe extra Canonem, qui nõ bene conſentiunt cum regula fidei: ſed falſum, eos omnes eſſe Canonicos qui ab ea non diſſentiunt. Itaque non poteſt hoc eſſe certiſſimum medium ad conſignandum Canonem. Obiecit hoc Whitakerus: & Stapletonus, iam ſaltem non auſus contra ſolem meiere, agnouit: dixitq; facile id colligi potuiſſe ex locis Patrum à ſe citatis. Sed hæc mera eſt αἰδώλια. Quid tum enim, ſi eo argumento Patres vſi ſunt tantum negatiuè? At Stapletonus in vtramque partem valere volebat. Sunt enim diſerta verba, *ipſos verè diuinos ex eadem amuſſi approbatos, quaſiq; legitimos factos fuiſſe.*

XI. Rurſus, vt demus verum eſſe axioma: quid hoc magis ad Eccleſiam pertinet, id eſt, ad prælatos; quàm ad quoslibet fideles? Nam iſtis Stapletonus hanc regulam communicat; vtpote omnibus fidelibus notiſſimam; in eorumq; cordibus ſcriptam. Quod ſi ea conſulta, atque adhibita, poteſt diſcernere Canonicos ab Apocryphis: & qui eam notiſſi-

A mam habent, facile poſſunt conſulere: ſine dubio poſſunt eius ope, quilibet fideles libros diſcernere. Quare duorum alterum neceſſe erit: vel à quorumlibet fidelium teſtimonio pẽdere autoritatem Scripturarum: vel non ſequi, ſi Eccleſia diſcernat libros, ideo etiam, iis quoad nos autoritatem conferre: Quod nobis iudicibus verius eſt: alterum enim ne quidem concedet, vllus Papiſtarum.

XII. Hîc Stapletonus dupliciter inſtat. Primo, Eccleſiam de his libris melius iudicare poſſe, quàm
B priuatum quempiam, quia maiorem & ampliorem copiam Spiritus Sancti ac iudicij habeat. Ergo falſum eſſe, non minus pertinere ad totum corpus Eccleſiæ, quam ad paſtores, Scripturas diſcernere, etſi omnes fideles habeant regulam fidei. Secundò triplex eſſe in Eccleſia de fide, rebuſque fidei iudicium. Vnum omnibus commune fidelibus, qui inſtructi de fide exterius, & dono fidei illuſtrati interius, iudicant & diſcernunt ea quæ ſunt fidei, ab iis quæ contra fidem ſunt. Alterum eſt diſcretiuum,
C quoad intellectum eorum quæ creduntur, paucis & doctiſſimis proprium. Tertium determinatiuum: & autoritatem iudicandi & determinandi de fide à Chriſto acceptam ſignificat: eſtque Eccleſiæ magiſtris proprium: iuxta quam diſtinctionem (inquit) etſi omnium ſit fides, tamen non omnium eſt iudicare de fide.

XIII. Reſpondeo ad prius: non tolli minus à maiori: itaque non ſequi, ſi Eccleſia magis iudicat, ideo reliquos fideles non iudicare, ex regula fidei.
D Nunc autem id tantum quæritur, vtrum iudicare de libris ex regula fidei, idem ſit quod iiſdem libris autoritatem conferre quoad nos. Hoc nos negamus, hoc argumento, quia fideles quilibet ita iudicant; & tamen non conferunt autoritatem. Aduerſarius ergo debet vel contrarium probare; vel manus dare. Hîc verò neutrum facit. Nam quod refugit ad maiorem abundantiam Spiritus, id vero eſt diſcedere ab argumento, in quo de hac abundantia ne γρῦ quidem. Quod ſi corrigat, & afferat, eos
E qui maiorem habentes Spiritus copiam de Scripturis iudicant ex regula fidei, conferre autoritatem Scripturis: tum nos axioma vt abſurdum, negabimus. Enimuerò non inuiti fatemur longè maiorem eſſe Spiritus abundantiam in toto Eccleſiæ corpore, quam in ſingulis membris: ſed idem conſtanter negamus Eccleſiam quantumlibet Spiritu abundantem, quicquam Scripturæ autoritatis conferre quoad nos.

XIV. Ad ſecundum: vt concedam varios eſſe iu-
F diciorum gradus: nego tamen inde quicquam roboris acquiri huic argumento: nam ſi regula fidei communis eſt tribus illis gradibus: & poſtremus tãtum is eſt ad quem concluſio pertineat: tum ſane ſequitur eam concluſionem non naſci ex regula fidei: hoc eſt vt apertius loquar: ſi ex regula fidei diſcernunt Canonicos ab Apocryphis, tum ij qui in primo gradu ſubſiſtunt, tum ij qui ad ſecundum & tertium promouentur: & tamen ſoli poſtremi autoritatem conferunt libris: Ergo ſequitur non omnes,
G qui vſi regula fidei diſcernunt libros, iiſdem autoritatem conferre: quare fallax erat argumentum.

XV. Deinde, illud authoritatẽ determinãdi de fide; ſi ſic intelligim⁹, vt ſignificet illud ius, quo vtũtur Paſtores in inſtituẽda plebe ſua, tradẽdiſq. quibuſlibet articulis fidei; vt in Cõcilio Niceno factũ eſt ἀπὸ τοῦ ὁμοουσίου cõfutato Ario; tũ nos nõ pugnam⁹, quominus etiã hodie id ius tribuatur paſtoribus; ſed negamus ex

mus ex eo iure quicquam auctoritatis quoad nos conferri aut Scripturis, aut articulis fidei. Sin autem ſignificet auctoritatem in ipſa fidei dogmata, & libros Canonicos; vt Epiſcoporum ius ſit de iis pro arbitrio decernere: tum negamus vllam huiuſmodi auctoritatem à Chriſto cuiquam collatam. Atque idipſum eſt de quo nunc diſputamus: adeò vt hoc ſenſu nihil ſit aliud Stapletoni diſtinctio, quàm mera petitio principij.

XVI. Redeo ad argumentum primarium: Et dico, Si verum ſit, Eccleſiam iudicare de libris Canonicis ex regula fidei; non eſſe ergo Eccleſiæ auctoritatem aut ſolam aut ſummam cauſam Scripturarum auctoritatis quoad nos. Nam ſi ſola eſſet; ergo non adhiberetur regula fidei. Si ſumma; ergo non moneretur aliunde. At ſi mouet fideles auctoritas Eccleſiæ, Eccleſiam verò regula fidei: tum ſanè tanto erit regula fidei ſupra Eccleſiam; quanto ſupra fideles Eccleſia.

XVII. Stapletonus reſpondet, non propterea violari aut minui auctoritatem Eccleſiæ, quod per regulam fidei, aut per alia media adhibita hanc illa exerceat. Neque enim Apoſtolos ſua auctoritate decretum de non ſeruandis legalibus non emiſiſſe, etſi multum, diuque ea de re diſputarint. Nec Reges aut Principes, qui leges ferunt, ac promulgant ſumma ratione nitentes, multorum prudentium virorum adhibitis conſiliis, conſulta etiam laudabili populi patriæque conſuetudine, in iis ferendis legibus nulla auctoritate vti.

XVIII. Fruſtrà. Nam quis de violanda aut minuenda Eccleſiæ auctoritate loquitur? Quaſi verò nihil non violetur aut minuatur, quod non agnoſcitur pro ſummo? At nos certè tantam Eccleſiæ auctoritatem agnoſcimus & prædicamus, quanta eſſe debet, hoc eſt, quantam illi Chriſtus conceſſit: eos tantùm oppugnamus, qui his finibus non contenti, eam augent in immenſum. Vtatur ergo ſanè auctoritate, etiam in diſcernendo Canone, ſed ſua, id eſt, nec ſola nec ſumma. Inſtantiam noſtram non eneruant exempla. Nam Apoſtoli ſic decreuerunt non obſeruanda eſſe legalia, vt ſuam auctoritatem ſubiicerent auctoritati Spiritus: proinde non docuerunt, à ſe pendere eius dogmatis auctoritatem, ſed à Spiritu Sancto, cuius erant miniſtri. Si idipſum Eccleſia in hoc negotio agnoſcat, ſalua res eſt. Reges autem leges condunt de rebus, vel per ſe certis, vel adiaphoris. Si de certis, tum eorum auctoritas non eſt ſumma cauſa legis latæ: ſed ipſa potiùs rei natura: Nam ſi vel præcipiant ea quæ ſuâ naturâ mala ſunt, vel vetent quæ naturâ bona, tum ſubditi debent eas leges non agnoſcere: nimirum quia iuris naturalis maior eſt auctoritas quàm regis. Sin autem de adiaphoris; tum non mirum eſt, auctoritatem regum eſſe ſummam; cùm ipſarum rerum nulla ſit. At in hoc ordine, nemo ſanus Scripturas numeret. Itaque non procedet in rebus diſſimilibus conſequentia.

CAP. IV.

De libris fictis, reiectis à Canone.

I. AB Eccleſiæ praxi arguunt Charronæus & Stapletonus: ſed hic longè accuratiùs. Atque hoc argumentum prolixum eſt, multiſque partibus conſtans, ac variis ſtrophis impeditum: ob eámque cauſam diligentiùs euoluendum. Id ego primùm ex eorum mente concipio in hunc modum: Si ſola Eccleſiæ definitione factum eſt, vt quidam libri recepti ſint in Canonem, quidam reiecti: ergo à ſola Eccleſiæ auctoritate pendet, quoad nos, conſtitutio Canonis. At prius verum: ergo & poſterius. Antecedens mutuatus ſum à Charronæo, qui exultabundus (vt apparet) variis interrogationibus ita mentem ſuam aperit, vt nihil aliud colligi poſſit: quinetiam ita poſtulat argumenti natura: nam ſi auctoritate quidem Eccleſiæ id factum eſt, ſed non ſola, tum aduerſus nos nihil concluditur; qui ab initio teſtati ſumus eam auctoritatem ſuo & ordine & loco admittendam. Conſequens autem eſt à ſtatu quæſtionis, quem quis neſcit ſingulis argumentis concludendum? Quare non debet excuſari Stapletonus; qui tantùm infert, neceſſariam eſſe auctoritatem Eccleſiæ: quod quidem mollius dictum eſt: non enim quæcunque ſunt neceſſaria, ea ſtatim aut ſola ſunt aut ſumma; qui noſtræ quæſtionis nodus eſt.

II. Antecedens, quod à nobis negari ſciunt, accuratè probant per partes. Charronæus libros diſtribuit in legitimos, qui verè ſint ab auctoribus, Prophetis atque Apoſtolis: & ſuppoſititios, à Philoſophis & hæreticis factos, tamen inſcriptos nominibus Apoſtolorum. Iſtos ſecundi generis non exequitur vlteriùs; quaſi omnino non pertinentes ad inſtitutum. Sed illos, id eſt, qui verè ſunt ab Apoſtolis, diſtribuit in quinque ordines. Quorum primus eſt librorum, qui ab initio ac ſemper deinceps habiti ſunt in Canone: ſecundus eorum qui ab initio admiſſi, paulò pòſt reiecti ſunt, Acta Pauli, Epiſtolæ Barnabæ, Euangelium & Apocalypſis Petri, teſtibus Euſebio, Theodoreto, Clemente Alexandrino: item epiſtolæ & præceptiones Clementis, ex vltimo Apoſtolorum Canone: tertius, eorum qui cùm ab initio non fuiſſent admiſſi, deinceps verò recepti ſunt, vt Epiſtola ad Hebræos. Item Iacobi, Iudæ, & Ioannis ſecunda, tertiáque. Denique Apocalypſis. Quartus eorum eſt, qui nunquam ſunt admiſſi; qualia multa ſunt ſcripta Dauidis ac Salomonis; Paulique ad Laodicenſes Epiſtola. Quintus, eorum qui ab hæreticis vocati ſunt in Controuerſiam, vt Acta Apoſtolorum à Manichæis, Epiſtola Iacobi à Luthero: à Polonis quibuſdam Pſalmi Dauidis, & Iob: à nonnullis partes quædam Euangelij ſecundùm Ioannem.

III. Sic Charronæus: grauiſſimè peccans, primùm, quòd ſecundi ordinis libros auſus ſit numerare inter legitimos Prophetarum & Apoſtolorum fœtus: cùm tamen ij ipſi auctores antiqui, à quibus ſolis nomina potuit habere, numerent in ſuppoſitis. Euſebius hiſtoriæ libro tertio, capite vigeſimo quinto Græci codicis, ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω, καὶ τῶν Παύλου πράξεων ἡ γραφὴ, ὅτε λεγόμενος ποιμὴν, καὶ ἡ Ἀποκάλυψις Πέτρου. καὶ πρὸς τούτοις ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολὴ, καὶ τῶν Ἀποστόλων αἱ λεγόμεναι διδαχαί. *In adulterinis numeretur tum Actorum Pauli liber, tum is qui dicitur Paſtor, & Apocalypſis Petri: præterea, quæ circumfertur Barnabæ epiſtola, & quæ vocantur Apoſtolorum doctrinæ.* Ruſſus libro ſexto capite duodecimo, cùm referret de Euangelio Petri iudicium Serapionis ἀπελέγχοντος τὰ ψευδῶς ἐν αὐτῷ εἰρημένα, *confutantis ea quæ in ipſo erãt præter veritatem dicta* ἡμεῖς (inquit) καὶ Πέτρον, καὶ τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους δεχόμεθα ὡς Χριστόν. τὰ δὲ ὀνόματι αὐτῶν ψευδεπίγραφα ὡς ἔμπειροι παραιτούμεθα. *Nos & Petrum, & reliquos Apoſtolos ſuſcipimus, vt Chriſtum: falsò tamen adſcripta eorum nomina, vt periti reiicimus,*

Auditis antiqnitatis indicinm, nominatim de iis ipſis libris, quos Charronæus ſecundo loco ſuis titulis indicauit? Quid ergo in mentem venite iam recèns, póſtque tot ſecula potuit Charronæo, qno motus veterum conſenſum repudiaret, teſtimonium irrideret; anctoritatem eluderet; atque inter legitimos Apoſtolorum fœtus numeraret eos libros, qui iam olim aſſerebantur νόθοι ψευδεπίγραφοι? Atque hoc, eo magis abſurdum fit, quia libros eos ipſe nunquam viderit: imò ne nomina quidem (vt dixi) aliunde audierit, quàm ab iiſdem à quibus eoſdem graui cenſura notatos vidit.

IV. Deinde, quàm inconſideratè dixit eoſdem libros ab initio admiſſos, deinceps reiectos. Videlicet, aut præſtigias loquitur, aut ſignificat, ab iiſdem priùs admiſſos, à quibus poſtea reiectos, ſcilicet à Catholicis, id eſt, ab Eccleſia; adeò vt aliquando numerati ſint in Chriſtianorum Canone. At id quæro vnde habnerit. Nam præter ea quæ recitauimus ex Euſebio, Theodoretus hæreticarum fabularum ſecundo, Ebionitis Euangelij ſecundùm Hebræos: Nazaræis Euangelij ſecundùm Petrum, vſum imputat: nemo autem, quod ſciam Catholicis. Mitto non poſſe abſque ſumma primæ Eccleſiæ ignominia aſſeri eos libros acceptos pro Canonicis, qui præterquam quod erant adulteri, etiam falſis abundarent.

V. Denique in tertio membro, quo aſſeruntur nonnulli libri ab initio reiecti, poſtea admiſſi, ſimilis eſt error. Nam quia in tota hac quæſtione, de iudicio agitur, non particulari quorundam, ſed vniuerſali totius Eccleſiæ; profectò ita oportet Charronæi verba intelligi, vt ſignificent eos libros generali Eccleſiarum conſenſu primo ſecluſos fuiſſe à Canone: quod eſt falſiſſimum. Nunquam enim aut ab omnibus Eccleſiis aut à pluribus reiecti ſunt, ſed à nonnullis tantùm inter dubios numerati.

VI. Hæc ad Charronæum annotaſſe contenti, Stapletoni deinceps veſtigiis inſiſtemus, viri longè & doctioris & cautioris: atque in hoc ipſo negotio diligentioris. Is varias enumerat ab Eccleſia refutatas ſententias: & Canonem Eccleſiaſticum exequitur: his enim duobus capitibus totam comprehendo diſputationem capitum 5. 6. 7. & 8. libri noni de Principiis: vt diſtinctior ſit ſeries, quæ paulò erat confuſior. In priori capite, ij ſunt, tum qui Apocryphos obtrudebant pro Canonicis, tum qui Canonicos reiiciebant. In altero libros obiicit eos, qui cùm eſſent ab auctoribus Prophetis & Apoſtolis, tamen non ſunt in Canonem recepti: deinde eos ipſos qui pro Canonicis habentur; quorum alios facit Protocanonicos, alios Deuterocanonicos. Hæc generalis eſto [illegible] argumenti, nunc per partes conſiderandi.

VII. Igitur in primo membro duo Stapletonus conſiderabat librorum genera: vnum eorum qui ſub Apoſtolorum, eorúmve diſcipulorum nominibus editi, pro ſacris à quibuſdam aliquo tempore habiti ſunt: Paſtor ſiue Hermes, Pauli acta, Epiſtola Barnabæ, doctrina Apoſtolorum, Apocalypſis Petri, & Euangelium ſecundùm Hebræos, apud Euſebium & Innocentium primum. Item Euangelinm ſecundùm Petrum, apud Theodoretum, Sermones Pauli apud Auguſtinum contra Fauſtum libro decimo nono, capite decimo tertio: denique doctrina Petri, apud Origenem, in proœmio librorum de Principiis. Secundum genus eſt eorum, qui ab hæreticis conficti pro ſacris & Canonicis aut à quibuſdam Catholicis ignoranter ſunt habiti, aut ab aliis hæreticis impudenter obtruſi, magno numero: inter quos, Euangelium Iudæ, Apocalypſis Pauli, Euangelium Thomæ, Anonymum Euangelium Marcionitarum: Euangelium ſecundùm Ægyptios: Euangelium Matthiæ, Petri, Ioannis, & Andreæ.

VIII. Conſideratiùs iſta quidem, quàm paulò antè Charronæus, ſed nondum tamen exacta ad veritatem. Primò enim Sermonum Pauli nullus vnquam liber fuit: neque Auguſtinus ſignificauit aliquem aut ſe vidiſſe, aut ab aliis nominatum audiſſe hoc titulo: ſed duntaxat, Paulum in Sermonibus quos habuiſſe narratur, nunquam iuraſſe, ne iurandi conſuetudine aliquando vel inſcius laberetur in periurium. Ex horum verborum occaſione quicunque primus librum excudit, eum profectò oportet ſomno magis quàm lectioni operam dediſſe.

IX. Secundò, duo facta ſunt genera, quæ re vera vnum ſunt; nam qui in primo conſtituuntur libri, ad ſecundum pertinent. Hermetis quidem Paſtor, nonnullo fuit loco apud antiquorum nonnullos: ſed nunquam in Canone. Et verò eſſe non potuit: vt poſtea demonſtrabimus. De Actis Pauli, Doctrina Apoſtolorum, Apocalypſi, & Euangelio Petri, paulò antè teſtimonia recitaui Serapionis, & Euſebij, conſtituentium inter nothos, & falſo titulo inſcriptos. Nam quod Serapionem Stapletonus obſeruat doctiſſimum Epiſcopum, ad tempus fuiſſe deceptum hoc Petri Euangelio, id ille à ſe confinxit, non accepit ab Euſebio: apud quem Serapion teſtatur id ſe, antequam legiſſet, permiſiſſe ſuis nonnullis, vt ſchiſmata tolleret: ſed poſtea comperto veneno prohibuiſſe. Quî autem veriſimile fieri poteſt eum deceptum ab eo libro quem non legiſſet? eo (inquam) quem cùm legiſſet, ſtatim & falſi arguit, & damnauit? De doctrina Petri Origenes ita loquitur, *Si verò quis velit nobis proferre ex illo libello, qui Petri doctrina appellatur, vbi Saluator videtur ad diſcipulos dicere, non ſit dæmonium incorporeum: primò reſpondendum eſt ei, quoniam ille liber, inter libros Eccleſiaſticos non habetur: & oſtendendum, quia neque Petri eſt ipſa Scriptura, neque alterius cuiuſquam qui Spiritu Dei fuerit inſpiratus.* Teſtatur ergo hunc librum non eſſe in Canone. Non habuit autem aliunde quàm ab Origene Stapletonus eius nomen: quomodo ergo diuinare potuit eum aliquando à nonnullis inter ſacros fuiſſe numeratum?

X. Sed argumentum nectens Stapletonus, in hac partim opinionum varietate, partim hæreticorum impudentia, maximè neceſſariam ait eſſe auctoritatem Eccleſiæ, quæ fideles certò & indubitanter doceat. Quæ verba, vt paulò antè obſeruaui, non concludunt id quod erat in quæſtione. Sed capite ſeptimo diſertius. *Libri Apocryphi, videlicet, vel ab hæreticis, vel à Philoſophis, vel à quibuſdam aliis ſub nomine Prophetarum & Apoſtolorum conficti, verò pro diuinis Scripturis nunquam ſunt habiti, quia illos Eccleſia Dei nunquam recipiendos iudicauit.* Et probat multis ex antiquitate locis.

XI. Athanaſius in ſynopſi. *Quatuor nobis Euangeliorum libros, Sacri Sancta & Catholica Eccleſia Canones ſanxerunt: præter iſta non eſt vllum aliud.* Euſebius hiſtoriæ libro tertio, capite decimo nono editionis

Chriſtophor-

Chriſtophorſonianæ penitus Apocryphas & nothas ſcripturas tales eſſe pronũciat, *quia nemo ex Scriptoribus Eccleſiaſticis, qui continuata temporum ſucceſſione, ab Apoſtolis hucuſque vixerint, vſquam in ſuis ſcriptis in memoriam ea redigere dignatus eſt.* Et capite triceſimo ſecundo diſputationem Petri & Appionis ideò reiicit, *quia apud veteres nulla omnino eius fit mentio.* Et capite tertio, Petri acta, & Euangelium, & libellum de prædicatione, & Apocalypſin, ideò in Scripturis Canonicis numerari negat, *quia nullus ſcriptor Eccleſiaſticus, vel ex veteribus, vel hodie, teſtimoniis ex illis libris depromptis vſus eſt.* Auguſtinus ſæpe contra Marcionem, non ex alio fundamento apocrypha quibus illi vtebantur, refellit. Citãtibus Euangelium Thomæ, reſpondet libro primo de ſermone Domini in monte, capite trigeſimo octauo, *Huic Scripturæ licet nobis non credere, quia non eſt in Catholico Canone.* Et iterum contra Fauſtum libro vigeſimo ſecundo, capite ſeptuageſimo nono. *Has Scripturas Canõ Eccleſiaſticus reſpuit.* Tertullianus aduerſus Marcionem libro quarto. *Si ſub Pauli ipſius nomine Euangelium Marcion intuliſſet, non ſufficeret ad fidem ſingularitas inſtrumenti, deſtituta patrocinio anteceſſorum.* Et paulò pòſt. *Ego meũ Euangelium dico verum; Marcion ſuum. Quis inter nos determinabit, niſi temporis ratio, ei præſcribens autoritatem, quod antiquius reperietur, & ei præiudicans vitiationem, quod poſterius reuincetur?* Iterum Auguſtinus contra Fauſtum libro decimo tertio, capite quarto. *Si alios quos dicas Apoſtolorum noſtrorum codices, protulerit, quomodo eis ipſe autoritatem dabit, quam per Eccleſias Chriſti ab Apoſtolis conſtitutas non accepit, vt inde ad poſteros firmata commendatione tranſcurrerent? Quomodo ille cui non credo, profert mihi Scripturas, quibus de illo credam, & eis ipſo conatur dare autoritatem, cui ego ipſe non credam?* Hieronymus docens tertium & quartum Eſdræ, inter Apocryphorum ſomnia habendos, cauſam ſubiicit, *quia non habentur apud Hebræos, nec de viginti quatuor ſenibus ſunt, procul abiicienda.* Hæc ille præfatione in Eſdram & Nehemiam. Erat enim viginti quatuor ſeniorum, & ipſius Synagogę germanas à nothis Scripturas diſcernere: ſicut nunc Eccleſiæ: ideóque non niſi in ipſo templo à Scribis ipſis, quæ pro Canonicis habenda erant, vel conſcripta erant, vel approbata, vt Dorotheus in Synopſi docet. Auguſtinus contra Fauſtum libro vndecimo, capite ſecundo, libros dicit Apocryphos vocari, *non quod habendi ſint in aliqua autoritate ſecreta; ſed quia nulla teſtificationis luce declarati, de neſcio quo ſecreto neſcio quorum præſumptione prolati ſunt.* Et de Ciuitate Dei, libro decimo quinto, capite vigeſimo tertio. *Apocrypha nuncupantur eò quòd eorum occulta origo non claruit patribus, à quibus vſque ad nos autoritas veracium Scripturarum certiſſima & notiſſima ſucceſſione peruenit.* Nicæna Synodus ſecunda. *Inter Epiſtolas diuini Apoſtoli, quædam fertur ad Laodicenſes, quam Patres noſtri tanquam alienam reprobarunt.* Denique Auguſtinus de libro Enoc, aliorúmque Prophetarum ſcriptis. *Ea caſtitas Canonis non recipit.* Et iterum, *Non inueniuntur in Canone quem populus Dei recepit.* Hæc omnia Stapletonus recitat: & ita prorſus recitat.

XII. Reſpondeo prius de teſtimoniis: tum de ipſo argumento. In hac teſtimoniorum enumeratione, Stapletoni partim fidem, partim iudicium deſidero. Nam primò, falſo quædam recitantur vt primus, ſecundúſque ex Euſebio. Non enim dixit Euſebius Apocryphos tales eſſe, quia nemo è Scriptoribus Eccleſiaſticis eorum meminerit; prout legiſſe Stapletonus voluit videri: ſed tantùm ſimpliciter negauit ea ſcripta memoriæ commendata eſſe: non verò tanquam cauſſam redderet, ob quam ſint Apocrypha. Itaque ſubſtituit Stapletonus ſuũ *quia*, pro *quorum*, ὧν αὐτῶν.

XIII. Secundò, illud Hieronymi de viginti quatuor ſenibus, non ſine craſſa fraude exponitur de neſcio quibus vigintiquatuor viris, quorum apud Iudæos munus eſſet diſcernere Canonicos ab Apocryphis. At hoc merum eſt Stapletoni ſomniũ: quod Hieronymo in mẽtem nunquam venit. Brito longè aliter, & rectè interpretatur, *de vigintiquatuor libris qui ſunt apud Hebræos in Canone Scripturarum; qui ſignificantur per viginti quatuor ſeniores, Apocalypſis quarto.* Nec diſſentit Marianus Victorius ſcholiis in eum locum.

XIV. Tertiò Dorotheus in Synopſi, nihil docet eorum, quæ ab eo haberi vult Stapletonus. Non docet, inquam, ea quæ pro Canonicis habenda eſſent, non niſi in templo vel ſcripta fuiſſe, vel approbata. Nam de approbatione ne γρῦ quidem: de Scriptione ita habet. *E Prophetis nonnulli libros ſibi conſcripſerunt, vtpote Dauid, qui ſibi Pſalmorum librum congeſſit: & Daniel, qui iuſſus eſt in captiuitate literis mandare, quæ per viſiones reuelata accepit: & quidam alij. Reliqui non ipſi Prophetias ſuas, ſed Scribæ qui in templo erant, cuiuſque Prophetæ ſermonem velut cum dierum ſupputatione conſcripſerunt.*

XV. Quartò, qui loci tantùm nominant Eccleſiaſticum Canonem, quid ad rem faciunt, quæſo? Negat Auguſtinus quandam Scripturam eſſe in Eccleſiaſtico, ſiue Catholico Canone, eíque propterea ait licere non credere. Quid tum? Nam hæc noſtra nulla eſt quæſtio. Imo prolixè fatemur nullos eſſe omnino libros, quibus neceſſario credendũ ſit, præter eos qui ſunt in Canone. Quid igitur? Nimirum quæſtio nunc agitatur de cauſſa propter quã aliqui ſint intra Canonem libri: atque ea quidem non quauis, ſed vel ſola, vel ſumma. De hac cauſſa nihil prorſus hi loci nobis manifeſtant.

XVI. Quintò, nihil minus concludunt hi omnes loci, quàm quod aut voluit, aut debuit velle Stapletonus, ne aberraret à quæſtione. Nam hoc ſaltem ex iis habetur, nempe ex autoritate Eccleſię cognoſci libros Apocryphos, ab eáque reiectos fuiſſe: quod nemo vnquam ſanus neget. Non poſſe autem aliter agnoſci, aut ſi aliter, eſſe illud ſummum argumentum, nemo dixit è Patribus.

XVII. Denique; non tantum Eccleſię illi indicium proferunt, ſed etiam membrorum quorundã Eccleſiæ. Euſebius enim Scriptores nominat Eccleſiaſticos: & quidem non omnes ſimul, ſed ſingulos. *Nemo* (inquit) *è Scriptoribus Eccleſiaſticis*: rurſus, *nullus ſcriptor Eccleſiaſticus.* Tertullianus patrocinium poſtulat, non totius Eccleſiæ, ſed antiquorum. Eſt verò hæc obſeruanda diſtinctio, vt conſtet non agere eos autores, de ſumma cauſa propter quam eiuſmodi libri habentur pro Apocryphis: nam aliàs neceſſe eſſet in ſingulorum Eccleſiaſticorum ſcriptorum autoritate acquieſcere: quod eſt abſurdum.

XVIII. Iam de argumento. Mitto quod ſæpe dixi, nos etiam inter cauſas cur recipiantur Scripturæ, hanc nominare Eccleſiæ autoritatem, proinde facile concedi poſſe, quicquid hic diſputatur. Hoc dico, primùm etiamſi librorum Apocryphorum reiectio quoad nos tota penderet ab autoritate Eccleſiæ, tamen non confici ab eadem pẽdere conſignationem verè Canonicorum. Quia enim infinitè diſtant prophani quilibet & Apocryphi, à ſacris &

Canonicis, facilè poſſe Eccleſiam multò plus iuris in illos habere, quàm in iſtos.

XIX. Deinde, Eccleſię definitionem, non eſſe aut ſolam aut ſummam cauſſam, ob quam Apocryphi reiecti ſunt: nam alias eſſe, & quidem potiores. Eſſe alias probo è variis Patrum locis. Euſebius libro tertio hiſtoriæ capite vigeſimo quinto, de quibuſdam ita habet: πόῤῥω δέ που καὶ ὁ τῆς φράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ ἀποστολικὸν ἐξαλλάττει χαρακτὴρ, ἥ τε γνώμη, καὶ ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων προαίρεσις, πλεῖστον ὅσον τῆς ἀληθοῦς ὀρθοδοξίας ἀπᾴδουσα, ὅτι δὴ αἱρετικῶν ἀνδρῶν ἀναπλάσματα τυγχάνει σαφῶς παρίστησιν, ὅθεν οὐδ' ἐν νόθοις αὐτὰ κατατακτέον, ἀλλ' ὡς ἄτοπα πάντῃ καὶ δυσσεβῆ παραιτητέον. *Ipſe phraſis character procul diſcedit ab Apoſtolico more: ſed & ſententia, ſenſúſque earum rerum quæ in illis exſtant, immane quantum diſcrepat à recta veráque fide: quo perſpicuum ſit figmenta eſſe hominum hæreticorum. Propterea ne in nothis quidem cenſenda: ſed vt prorſus inepta, imò impia reiicienda ſunt.* Rurſus capite trigeſimo octauo, de libris quibuſdam Clementis, quibus continebantur Petri & Appionis dialogi: ὧν οὐδ' ὅλως μνήμη τις παρὰ τοῖς παλαιοῖς φέρεται· οὐδὲ γὰρ καθαρὸν τῆς ἀποστολικῆς ὀρθοδοξίας ἀποσώζει τὸν χαρακτῆρα. *Eorum nulla omnino memoria facta eſt ab antiquis: neque enim ſeruant purum ſincera Apoſtolorum fidei characterem.* Sic libro ſexto, capite duodecimo Serapionem retulit Euangelij ſecundum Petrum mendacia arguentem.

XX. Nec aliter Auguſtinus, contra Fauſtum libro vigeſimo ſecundo, capite ſeptuageſimo nono, Apocryphos Manichæorũ libros in Canonem admittendos fuiſſe dicit, *ſi ſancti & docti homines, qui tunc in hac vita erant, & examinare talia poterant, eos vera locutos eſſe cognoſcerent.* Quibus verbis quis non videt indicatam cauſam, ob quam reiecti ſunt, nimirum quia non vera, ſed falſa dixerint? In Ioannem tractatu duodecentreſimo, Apocalypſin Pauli, *fabulis plenam, à vanis quibuſdam confictam*, negat ab Eccleſia recipi. De conſenſu Euangeliſtarum libro primo, capite primo. *Cæteri autem homines, qui de Domino vel de Apoſtolorum actibus, aliqua ſcribere conati, vel auſi ſunt, non tales vel ſuis temporibus exſtiterunt, vt eis fidẽ haberet Eccleſia, atque in autoritatem Canonicam ſanctorum librorum eorum ſcripta reciperet. Nec ſolùm quia illi non tales erant, quibus narrantibus credi oporteret, ſed etiã quia ſcriptis ſuis quædam fallaciter indiderunt, quæ Catholica atque Apoſtolica regula fidei, & ſana doctrina condemnat.* Denique in Synodo Nicęna ſecunda, actione 6. tomo quinto, Eccleſia Catholica dicitur Thomæ Euangelium auerſari *tanquam impium.*

XXI. Ex his omnibus locis duo genera cauſarum intelliguntur, ob quas Apocryphi ſint à Canone reiecti, vnum externum, alterum internum. Externæ cauſæ ſunt, autoritas Eccleſiæ decernentis: tum ipſorum autorum qualitas; quippe qui eiuſmodi non fuerint vt fidem mererentur. Internæ ſunt, quæ ab ipſorum librorum examine diligenti (vt loquitur Auguſtinus) deſumuntur: primum ſtylus, φράσεως χαρακτῆρα vocat Euſebius: deinde res ipſæ: nẽpe, vel fabuloſæ, vel impiæ. Quare in vniuerſum quinque cauſſas colligimus; primam autoritatem Eccleſiæ, ſecundam autorum qualitatem, tertiam ſtylum, quartam fabulas, quintam impietatem. Non ergo ſolam Eccleſiæ autoritatem.

XXII. Sed vtrum in iis ſummum locum obtineat autoritas Eccleſiæ, hinc diiudicabitur: quia ipſa Eccleſia in iudicando mouetur aliunde; videlicet ab aliis cauſis: quas vbi cognouit, tum ſecurè pronunciat: aliæ autem cauſæ à ſeipſis ſuam vim ha-

A bent. Nam omnino reiiciendus eſt liber à Canone, qui vel editus eſt à viris non actis à Spiritu Sancto: vel è ſtylo arguitur nõ eſſe Apoſtolicus: vel eſt fabuloſus, vel impius: ídque eam ipſam ob cauſam. At iis ipſis cauſis nitatur Eccleſiæ iudicium neceſſe eſt: quare fatendum eas eſſe potiores hoc ipſo iudicio. Idque eo magis, quòd eas ob cauſas etiam abſque Eccleſiæ vllo præcedente iudicio ſinguli fideles & poſſunt & debent eos libros abiicere: quemadmodum Serapion, vbi deprehendit impoſturas

B Euangelij, quod Petro adſcribebatur, nulla exſpectata Synodo, & ipſe confutauit, & ſuis interdixit. At Eccleſia abſque iis cauſis, aut ſingulis aut omnibus, nec poteſt, nec debet pronunciare. Ex iguur cauſſæ ſunt abſolutè & ſimpliciter neceſſariæ: hæc verò autoritas non item. Quis igitur neget illas longè certiores?

Cap. V.

C

De hæreticis libros ſacros vel totos reiicientibus, vel mutilantibus.

I. SEquuntur Hæretici, qui libros vel reiiciebãt integros, vel mutilabant. Manichæi totum Vetus Teſtamentum negabant, & Noui partes nõ paucas. Ptolemaitę libros Moſis: Nicolaitę & Gnoſtici Pſalterium: Ebionitæ Matthæi Euangelium:

D Alogi, Ioannis: Marcion omnia, excepto vnico Ioãnis, atque ipſo etiam lacero. Seueriani, Acta Apoſtolorum: Epiſtolas Pauli omnes Ebionitę: Marcionitæ eas quæ ſunt ad Timotheum, Titum, atque Hebræos.

II. Ergo *repudiantes* (inquit Stapletonus) *hæretici aliquam diuinæ Scripturæ partem, aut de libro aliquo Canonico controuerſiam mouentes, ex Eccleſiæ autoritate, & traditione refelluntur. Non fieret autem, niſi ipſorum librorum Canonicorum determinatio, & autoritas, quoad acce-*

E *ptationem noſtram, ab Eccleſiæ iudicio vel maximè penderet.* Argumentum ita connecti poteſt: Si omnes hæretici vel reiicientes, vel mutilantes Scripturam, refelluntur ex Eccleſiæ autoritate & traditione: ergo Librorum Canonicorum determinatio & autoritas, quoad acceptationem noſtram, ab Eccleſiæ iudicio vel maximè pendet: atque hoc eſt vnum infallibile, neceſſarium, ſupremum, & in hoc genere proprium medium.

III. Antecedens probat nonnullis locis ex Au-

F guſtino. Capite quinto contra Epiſtolam fundamẽti. *Cui libro* (is erat Actuum Apoſtolicorum, quos Manichæi reiiciebant) *neceſſe eſt me credere, ſi credo Euangelio: quum vtramque Scripturam ſimiliter mihi Catholica commendat autoritas.* Vndecimo contra Fauſtum capite ſecundo, cùm aliquid Manichæus reiiceret ſumptum ex Epiſtola ad Romanos, cõtendens eſſe falſatam, eúmque Auguſtinus quaſi prouocaſſet ad ſuos edendos codices, oppoſuiſſetque aliquem negantem, interrogat in hunc modum: *Quid hic ages?*

G *quò te vertes? Quam libri à te prolati originem, quam vetuſtatem, quam ſeriem ſucceſſionis teſtem citabis? Nam ſi hoc facere conaberis, & nihil valebis, & videbis hac in re quid Eccleſiæ Catholicæ valeat autoritas.* Libro decimo tertio, capite quinto. *Noſtrorum porrò librorum autoritas, tot gentium conſenſione, per ſucceſſiones Apoſtolorum, Epiſcoporum, Conciliorúmque roborata, vobis aduerſa eſt: veſtrorum autem nulla eſt; quæ & à tam paucis profertur, &*

ab iis qui Deum & Chriſtum mendacem colunt. Libro trigeſimo ſecundo, capite decimotiono. *Cur non potiùs Euangelica autoritati tam fundatæ, tam ſtabilitæ, tãta gloria diffamatæ, atque ab Apoſtolorum temporibus vſque ad noſtra tempora per ſucceſſiones certiſſimas, commendatæ, nõ te ſubdis?* Libro decimo octauo, capite ſeptimo. *Sicut te Manichæus impiam docuit peruerſitatem, vt ex Euangelio quod hæreſin tuam non impedit, hoc accipias, quod autẽ impedit, hoc nõ accipias: ſic nos Apoſtolus docuit piã prouiſionẽ, vt ſi quiſquam nobis annunciauerit, præter id quod accepimus, anathema ſit.* Hæc ille eo loco, planè in eo quod accepimus, id eſt Eccleſiæ traditione, volens fidelẽ acquieſcere in recipiendis Scripturis. Libro vigeſimooctauo, capite ſecundo: Manichæo genealogiã ſcriptam Matthæi primo, neganti opponit, *vniuerſæ Eccleſiæ ab Apoſtolicis ſedibus, vſque ad præſentes Epiſcopos certa ſucceſſione perducta teſtimonium*: atque id vocat capite quarto, *confirmatiuam autoritatem.* Denique libro trigeſimo tertio, capite vltimo. *Quapropter breuiter vos admoneo, vt ſi autoritatem Scripturarum omnibus præferendam ſequi vultis, eam ſequamini, quæ ab ipſius præſentiæ Chriſti temporibus, per diſpenſationes Apoſtolorũ, & certas ab eorum ſedibus ſucceſſiones Epiſcoporum, vſque ad hæc tempora toto orbe terrarum cuſtodita, commendata, clarificata peruenit.* Hæc Auguſtinus, manifeſtiſſimè docens autoritatem Scripturarum, vel Scripturam ipſam eam ſolam eſſe, quæ per Eccleſiam cuſtodita, & commendata ad nos peruenit: & hoc Eccleſiæ meritis ac ſanctitati tribuendum eſſe. Atque hactenus Stapletonus argumentum explicauit.

IV. Reſpondeo, negari conſequentiam. Primò quia ad determinandas Scripturas, & autoritatem eis conciliandam non ſufficit hæreticorum refutatio: ſed requiritur inſuper prorſus certa perſuaſio: quæ ſolis fidelibus propria eſt. At hæc perſuaſio iuuari quidem poteſt ab Eccleſia, ſed neque ſola, neque ſumma: nam & præter & ſupra ſunt reliqua argumenta. Pendet autem prorſus ab interno Spiritus motu, vt aliàs dixi.

V. Secundò, quia ne quidem ad hæreticos refutãdos ſola eſt Eccleſiæ autoritas vtilis: nam ea ipſa argumenta, quibus fideles ſuadentur, etiam hos conuincere poſſunt, vt miracula, maieſtas ſtyli, rerum ſanctitas, & alia: quæ ab antiquis adhibita ſunt etiam contra Ethnicos. Sic Tertullianus contra Marcionem diligenter exſequitur *αὐθεντίαν* Veteris & Noui Teſtamenti.

VI. Tertiò, quia non ſufficit argumentum ab autoritate Eccleſiæ ad eos omnes conuincendos, & refutandos, qui Scripturæ libros nõ admittunt, aut impugnant etiam. Quidam enim ipſam Eccleſię negant autoritatem, vt Ethnici; nõ minus quàm ipſos libros: Nec Marcionitę, aut Manichęi, plus opinor, delaturi erant Eccleſiæ Catholicæ in hac de Canone Controuerſia, quàm in reliquis articulis. Itaque ſi hoc vnum eſſet infallibile & neceſſarium argumentum, tum neceſſe eſſet Chriſtianos obmuteſcere, quoties eis negotium eſſet cum hoc hominum genere.

VII. Ad Auguſtini locos reſpondeo, primo, nuſquam ſanctum illum Patrem indicare eſſe illam autoritatem Eccleſiæ aut ſolam aut ſummam rationem: mendaciũmq; eſſe Stapletoni, quod ad extremum addidit, eum ſignificare Eccleſiæ meritis & ſanctitati tribuendam eſſe autoritatem Scripturæ. Nam ille profecto nihil aliud agit, quam quod nos faciendum agnoſcimus, nempe, vt autoritate Eccleſiæ Manichæorum impudentia retundatur, quod quanquam non ſit aut ſolum, aut ſummum argumentum, tamen eſt neruoſum & potens.

VIII. Secundò, nego ab Auguſtino proferri vllum Eccleſiæ de Canonicis libris quicquam decernentis, iudicium: ſed tantùm eiuſdem de iiſdem in Canone conſtitutis teſtimonium. Sunt enim ſecundi loci diſerta verba, *quam ſeriem ſucceſſionis teſtem citabis?* Et in ſexto nominatur vniuerſæ Eccleſiæ teſtimoniũ. Sed & ratio ſic poſtulat. Nã ſucceſſiones requiruntur ab Auguſtino, Apoſtolorũ, Epiſcoporum, Conciliorum. At ſemel omnino Canon conſignatus eſt: & quidem ab initio, adeo vt Canonici libri eſſent ante vllam ſucceſſionis ſeriem, ante vllum coactum Concilium. Poſſunt autem poſteriores, teſtes eorum eſſe quæ ante eos geſta ſunt: ſed non poſſunt ſuo iudicio efficere, vt geſta ſint. Quare nulla fert ratio, vt cui Auguſtinus ſolum tribuit teſtimonium, ei iudicium tale aſſignetur, vt inde pendeat quales ſint quoad nos libri ſacri.

IX. Nec obſtat, quod in primo loco aſſerit Auguſtinus ſibi neceſſe eſſe credere Euangelio & Actis, propter Eccleſiæ autoritatem. Nam id commune eſt omnibus rationibus quibus Scriptura probatur eſſe Canonica: imò verò ſic neceſſe eſt, credere omnibus argumentis veris quacunque tandem de re agatur: ſic neceſſe eſt, nos credere teſtibus, à quibus tamen non pendet, quid aut quale ſit id de quo teſtantur. Denique ſic me oportet Eccleſiæ credere prædicanti Deum eſſe: nec tamen Eccleſię autoritas aut ſola, aut ſumma cauſſa eſt quoad nos, vt Deus ſit; id eſt, vt credatur Deus eſſe.

CAP. VI.

De libris Prophetarum & Apoſtolorum non admiſſis in Canonem.

I. Libri Prophetarum & Apoſtolorum non admiſſi in Canonem Eccleſiæ ſunt, in Veteri quidẽ Teſtamento, geſta Dauidis à Nathan, & Gad Prophetis deſcripta: Solomonis à Nathan, Ahia, & Addone: geſta Abię regis & Ioſaphati à Iehu. Multa item ſcripta Dauidis & Solomonis. Denique *in magna multitudine Prophetarum, perpauci ea ſcripſerunt, quæ autoritatem Canonis obtinerent*, inquit Auguſtinus de Ciuitate Dei libro decimo ſeptimo, capite vltimo. In Nouo Teſtamento, Paulus Epiſtolam ad Laodicenſes ſcripſit, & legi voluit in Eccleſia Coloſſenſium, quarto ad Coloſſenſes. Petri plures olim ferebantur libri, vt Actorum eius, Euangelij, prędicationis, Apocalypſis, Iudicij; *qui tamen inter Apocryphas Scripturas reputantur*, ait Hieronymus in Catalogo. Idem ſcribit de periodis Pauli & Teclæ, quę Lucæ adſcriptæ erant. Conſtitutiones quoque Apoſtolicæ à Clemente octo libris digeſtæ ſunt, nec tamen in Canonem receptæ. Sic apparet tam Prophetas quàm Apoſtolos, quędam ſcripſiſſe quæ non ſunt in Canonis autoritatem relata.

II. Hæc autem Canonis autoritas à ſola Eccleſia peti neceſſario debet: niſi ad illam Babylonicam ſententiarum & dogmatum confuſionem omnia redigi velimus, quam inter Paganos & Philoſophos obtinuiſſe meminit Auguſtinus de Ciuitate Dei libro decimo octauo, capite quadragesimo primo, *Inter quos etſi vera interdum dicebantur, eadem*

tamen licentia dicebantur & falſa. Nec vllus vnquam populus, ſenatus, poteſtas, aut dignitas publica impiæ ciuitatis innumerabiles illas philoſophorum diſſentiones dyudicandas curauit, ſed paſſim ſine vllo iudicio omnes in gremio ſuo portauit. At non ſic olim Iſraelitæ: non ſic hodie Chriſtiani. Sed fuit tunc Sinagoga, nunc eſt Eccleſia, quę omnibus iſtis diſſennentibus de Scriptura Sacra ſententijs, iudicio ſuo finem impoſuit.

III. Reſpondeo priùs de librorum ennmeratione: poſteà de vi argumenti. In Veteri Teſtamento non conſenrit Stapletonus Bellarmino. Nam iſte Dauidis, Solomonis, Nathanis, Gadi, Ahię, Addonis libros aſſerit olim in Canone fuiſſe antè quàm amitterentur, libro quarto, de Verbo Dei, capite quarto. Ille autem contra, ſupponit in Canonem non fuiſſe relata. Sunt enim concepta verba, *Notandum eſt, tum in Veteri, tum in Nouo Teſtamento, ipſos Prophetas & Apoſtolos aliqua ſcripſiſſe, quæ tamen in Canonem Scripturarum non ſunt relata.* At hoc ſi falſum eſt, ruit argumentum, hac ſaltem parte.

I V. Quanquam Nathanis, Gadi, Ahiæ, Addonis, Iehu ſcripta veriſimile eſt etiam hodie in Canone noſtro contineri, eſſéque partes librorum, qui Samuelis & Regum nomine inſcribuntur: quemadmodum diſputat noſter Whitakerus. Sanè Dorotheus, quem vt vetuſtiſſimum anthorem Stapletonus laudat, teſtatur in Synopſi, eos, Samuelis, inquam, & Regum libros, non vno ſpiritu, ſed per partes fuiſſe variis temporibus compoſitos. *Non Prophetica tantùm* (inquit) *ſed & regnorum libros ad hunc modum in templo per partes ſcripſerunt: vtpote temporibus Saulis, quæ vſque ad regnum illius geſta fuerant; & tempore Dauidis, quæ ſub Saule vſque ad ipſum Dauidem contigerant, atque hoc pacto, quæ ſub vno quoque rege acta fuerunt, ſingula ſuis temporibus ſcripſerunt.* Et confirmatur ex Ioſepho contra Appionem libro primo, aſſerẽte Prophetas τὰ καθ᾽ ἑαυτοὺς ὡς ἐπράττετο σαφῶς συγγράφειν, ea perſpicuè ſcripſiſſe quæ ad ſua tempora pertinerent, prout gerebantur. Itaque non abſurdè Vvhitakerus in diſputatione de Sacra Scriptura contendit, Dauidis geſta à Nathane & Gado ſcripta ea eſſe quæ nomine Samuelis leguntur. Nam autorẽ quidem non eſſe Samuelem, per ſe quilibet agnoſcit. Salomonis autem à Nathane, Ahia, & Addone ſcriptas res geſtas, contineri libro primo Regum. Sed hac de re prolixè Vvitakerus Stapletonum flagellauit Duplicationis libro ſecundo, capite primo.

V. In Nouo Teſtamento non paucos libros perperam tribuit Apoſtolis. Nam libros illos Actorum, Euangelij prædicationis, Apocalypſis, iam oſtendimus inter ſuppoſititios numerari: & miror tã obeſæ naris fuiſſe quemquam vt non diuinarit, andiens Hieronymum eos recenſentem inter Apocryphas Scripturas. Nam certè hoc ipſo ſignificare voluit non fuiſſe à Petro compoſitos. Proinde cùm in editione Eraſmiana legeretur, *Libri autem eius, è quibus vnus actorum eius inſcribitur*, emendauit Marianus Victorius, & legit, *Libri autem è quibus*: tum quia incongrua eſſet lectio: tum quòd non ſic haberent Sophronius, aut emendati codices. Et ſanè Sophronij verba plana ſunt: Τὰ δὲ συγγράμματα, τούτων πρῶτον ἐπιγέγραπται πράξεων αὐτοῦ, δεύτερον Εὐαγγέλιον, τρίτον κήρυγμα, τέταρτον Ἀποκάλυψις, πέμπτον κρίσις, ὡς ἀπόκρυφα ἀποδοκιμάζεται. Quæ verba ſignificant, non quia repudiati ſunt, ideò eſſe Apocryphos: ſed contra quia ſunt Apocryphi, ideò eſſe repudiatos.

V I. Periodum Pauli & Teclæ, nondum vſquã

A legi fuiſſe adſcriptam Lucæ. Nam quod eius meminerit Hieronymus in Luca, hoc non euincit: cùm ex ipſo contextu contrarium appareat. *Aliud quoque edidit volumen* (inquit) *egregium, quod titulo περιόδων Λουκᾶ prænotatur: cuius hiſtoria vſque ad biennium Romæ commorantis Pauli peruenit, id eſt, vſque ad quartum Neronis annum: ex quo intelligimus in eadem vrbe librum eſſe compoſitum. Igitur περιόδους Pauli & Teclæ, & totam baptizati Leonis fabulam inter Apocryphas ſcripturas computamus. Quale eſt enim, vt indiuiduus comes Apoſtoli, inter* B *cæteras eius res, hoc ſolum ignorauerit?* Vident omnes Hieronymum id volumen reiicere hoc argumento, quod quæ in eo continebantur, Lucas ignorauerit; quod non erat veriſimile, ὡς εἰκός, inquit Sophronius. Atqui ſi Lucæ tribuebatur id quicquid erat operis, qui potuit Hieronymus ſumere tanquã conceſſam hanc Lucæ ignorationem? Nam certè non ignoraſſet, ſi deſcripſiſſet, etſi alio quodam libro. Sed & continuò autorem indicat ex Tertulliano, presbyterum quendam ex Aſia, apud Ioannem C eius criminis conuictum, excidiſſe, ſiue vt Sophronius habet ἐκβεβλῆσθαι, eiectum eſſe à communione Chriſtiana: ſiue vt Tertullianus libro de Baptiſmo, *loco deceſſiſſe*, hoc eſt deſtitutũ eſſe ſui muneris gradu.

V I I. Taceo Clementis conſtitutiones: quarum in hunc numerum prouehendarum cauſſam diuinare non poſſum: nunquam enim aut ipſe liber adſcriptus eſt cuiquam Apoſtolo: aut res ipſæ ab Apoſtolis eſſe potuerunt, tam mendaces, tam ſuperſtitioſæ, tam parum piæ: vt aliàs docebimus. Epiſtolam D ad Laodicenſes, nullam ſuam eſſe Paulus vnquam indicauit; vt oſtendimus ſuo loco. Quæ autem hoc nomine circunferebatur, & tandem edita eſt à Sixto Senenſi, poſt Ioannem Fabrum Stapulenſem, eam Theodoretus aſſerit eſſe fictam. Epiphanius contra Marcionitas negat eſſe ἐκ τοῦ Ἀποστόλου, hoc eſt Sixto Senenſi interprete libro ſecundo Bibliothecę ſanctæ, *aſſerit hanc Epiſtolam non eſſe Pauli.*

V I I I. Nunc ad argumentum, reſpondeo veriſimile eſſe quædam Scripta Prophetarum & Apo- E ſtolorum, non eſſe in Canone. Sed aut nullam eſſe cauſam pręter autoritatem Eccleſiæ; aut hanc ſaltẽ eſſe ſummam etiam quoad nos; hoc verò nõ ſequitur ex vllis exemplis nominatis: & omnino falſum eſt. Quod non aduertiſſe Stapletonum, quis non miretur? monitum ab Auguſtini capite trigeſimo octauo libri decimi octaui de Ciuitate Dei: quod nõ tantùm legit, ſed etiam recitauit in hæc verba, *Huius rei* (nempe cur quædam Prophetarum non ſint Canonica) *cauſam diligenter quærens Auguſtinus, aliam* F *ſe inuenire non poſſe ſcribit, quàm quod exiſtimet Prophetas veteres, quibus ea quæ in autoritate religionis eſſe deberent, Spiritus Sanctus vtique reuelabat, alia ſicuti homines hiſtorica diligentia, alia ſicut Prophetas inſpiratione diuina ſcribere potuiſſe. Atque hæc ita fuiſſe diſtincta, vt illa tanquam ipſis; iſta verò tanquam Deo per ipſos loquenti iudicarentur eſſe tribuenda: ac ſic illa pertinerent ad vbertatem cognitionis, hæc ad religionis autoritatem, in qua autoritate cuſtoditur Canon.* Quid? non nouerat Auguſtinus Eccleſiam? ignorabat Eccleſiæ autoritatem? Aut non po- G terat dicere hanc eſſe vnam, eámque certiſſimam cauſſam, quod alia eſſent in Canone, alia minimè? Sed non erat Papiſta: vt ne hodie quidem Papiſtæ, Catholici eſſe volunt cum Auguſtino.

I X. Adde, eos libros, aut aliquãdo fuiſſe Canonicos, aut nunquam. Si aliquando, aut ex Eccleſiæ iudicio aut non. Si ex Eccleſię iudicio, tum ipſam neceſſe eſt Eccleſiam, quæ priùs ſuo iudicio eos intra

ſacra Canonem receperat, poſteà ſuo rurſus iudicio excluſiſſe. Quod ſi concedu͂t Papiſtæ, viderint quomodo illam à graui ſcelere vindicare queant, quæ aut indignos conſecrarit, aut dignos conſecratione exegerit. Sin aliquando Canonici fuerunt abſque Eccleſiæ iudicio: ergo ea neque ſola, neque ſumma cauſſa eſt, imò potius nulla, contra quàm Stapletonus contendit. Iam ſi nunquam fuerunt Canonici: Ergo rurſus Eccleſiæ iudicium non eſt ſumma cauſſa, nedum ſola: Nemo enim ſanus aſſeret eos nunquam exſtitiſſe ante quàm de iis Eccleſia iudicaret. Quòd ſi extabant ante omne iudicium; & erant Apocryphi, ergo non eſt Eccleſiæ autoritas cauſſa cur libri ſint extra Canonem.

X. Neque eſt quod nobis Babylonicam confuſionem obiiciat, quia etſi negemus Eccleſiæ autoritatem aut ſolam aut ſummam cauſſam eſſe diſtinguendorũ librorum Canonicorum ab Apocryphis, tamen non aſſerimus eſſe nullam: Ethnici autẽ, quos Auguſtinus taxat, omnino nullam habebant. Sanè verò nos non coacti, ſed vltro profitemur, Eccleſiæ munus eſſe de libris æquè pronunciare, ac de dogmatibus, atque autoritatem nulli contemnendam: qua ſæpe vſam eſſe non tantùm patimur, ſed etiam verò gaudemus.

Cap. VII.

De diſtinctione in Protocanonicos & Deuterocanonicos.

I. SVpereſt diſtinctio Canonicorum in Protocanonicos, & Deuterocanonicos. Illos Stapletonus appellat, qui apud Iudæos olim, tum poſteà apud Chriſtianos ſemper certò ſunt pro Canonicis habiti: nunquam dubij; libri Moſis, Ioſue, Iudicum, Samuelis, Regum, Chronicorũ, & ſimiles. Hos verò, qui cùm primò Eccleſiaſtici dicerentur, & ad ædificationem plebis teſte Hieronymo in veteri Eccleſia legerentur, Apocryphi etiam appellarentur, in Canonem poſteà recepti ſunt. Contendit igitur Eccleſiæ iudicio & autoritate factum, vt hi poſteriores, quos Apocryphos vocat primi generis, à certò Canonicis diſtinguerentur; ac demum paulatim pro Canonicis reciperentur.

II. Hos ita numerat. In Veteri Teſtamento, librum Iudith, Eſther, Tobiæ, Maccabæorum vtrumque, Baruc, Epiſtolam Ieremiæ, Sapiẽtiam Salomonis, Eccleſiaſticum, orationem Azariæ, Hymnũ triũ puerorum, Suſannæ & Draconis Belíque hiſtoriam. In Nouo, Epiſtolam ad Hebræos, & Iacobi, & Ioãnis ſecundam, ac tertiam, & Iudæ; item Ioãnis Apocalypſin, cum quibuſdã fragmentis, de ſudore Chriſti, & de muliere in adulterio deprehenſã. *Hæc* (inquit) *olim apud vetuſtiſſimos Chriſtianos pro Eccleſiaſticis quidem & ſanctis diu habita, ſed dubia tamen & Apocrypha, tandem ab Eccleſia Dei magna ex parte cum certò Canonicis numerata ſunt, & per eius autoritatem pro Canonicis habita.*

III. Argumenta ſunt. Primum, quia quemadmodum ante Eccleſiæ definitionem pro dubiis & Apocryphis illa omnia habebantur, ſic definiente Eccleſia, aliqui eorum pro certò Canonicis ſunt habiti. Secundum, eſt ex variis Patrum locis, Hieronymi, Athanaſij, Tertulliani, Conciliorum Laodiceni, & Carthaginẽſis tertij: item Gelaſij, Damaſceni, Auguſtini, Euſebij, ex quibus omnibus cõcludit, Eccle-

A ſiæ iudicio & autoritate factum eſſe, vt Apocryphi primi generis, id eſt, Deuterocanonici, à certò Canonicis diſtinguerentur, & demũm paulatim pro Canonicis reciperentur.

IV. Reſpondeo, primùm in enumeratione duo eſſe vitia. Vnum eſt, quod reliquis annectuntur libri qui ſemper fuerunt Canonici. In Veteri Teſtamento librum Eſther Iudæi nunquam repudiaſſe leguntur. Fatetur autem Stapletonus Synagogã potuiſſe Scripturas diſcernere. Vnum aut alterum, aut etiam tertium inter Partes fateor aliter ſenſiſſe. Sed non

B eſt æquum inde æſtimari totius Eccleſiæ Catholicę ſententiam.

V. Nec aliud iudiciũ de partibus illis Noui Teſtamenti. Nam eas in dubium reuocatas eſſe ab vniuerſa Eccleſia nuſquam conſtat: ſed à paucis duntaxat, ſuo priuatóque ſenſu vtentibus: quod conſideratè obſeruauit Bellarminus. Epiſtola quidẽ ad Hebræos recepta fuit ſemper ab omnibus Græcis: imò & Latinis, præter Tertullianum, Cyprianum, Lactã-

C tium, Arnobium. *Non debet autẽ* (inquit Bellarminus) *duorum aut trium Latinorum dubitatio anteponi certiſſimæ confeſſioni aliorum omnium.* Hieronymus ab ipſo Stapletono citatus, tum de hac Epiſtola, tum de Apocalypſi loquens, *Nos* (inquit) *vtramque recipimus: nequaquam huius temporis conſuetudinem: ſed veterum ſcriptorum autoritatem ſequentes, qui plerumque vtriuſque abutuntur teſtimoniis, non vt interdum de Apocryphis facere ſolent, ſed quaſi Canonicis & Eccleſiaſticis.* Locus eſt in Epiſtola ad Dardanum: vnde conſtat primis Eccleſię temporibus vtrumque librum fuiſſe Canonicum.

D VI. Epiſtolas Iacobi & Ioannis, & Iudæ, qui in dubium vocatas dicat, Euſebius, eorum quos habemus, primus eſt, ſecundus Hieronymus. Et quidem Euſebius in Epiſtolam Iacobi durior, quam rotundè dicit eſſe notham: ἴστω ὡς νοθεύεται, nam Hieronymus, non ſe, ſed alios dubitaſſe ſignificat. Lucæ particulã de Chriſti ſudore ſanguineo, Hilarius de Trinitate libro decimo negat in plurimis codicibus cũ Græcis tum Latinis legi. Hieronymus verò ſecundo contra Pelagianos in quibuſdam inueniri: de Eccle-

E ſiæ iudicio neuter loquitur. Eam narrationem de muliere adultera, indicat Euſebius non legiſſe apud Ioannem, hiſtoriæ libro tertio, capite poſtremo: ſi tamen eandem Euſebius hiſtoriam ſignificat; quod Bellarmino non fruſtra aliter videtur. Sed Hieronymus eodem ſecundo aduerſus Pelagianos, in multis legi dicit & Græcis & Latinis codicibus. At hęc nequa ſingula, neque omnia ſufficiunt ad vellicandam harũ Scripturæ partium fidem; quominus eas credamus ab ipſo initio fuiſſe habitas in Canone.

F VII. Alterum Stapletoni vitium in eo eſt, quòd eos Deuterocanonicos nominet, qui tamen ab Eccleſia Catholica nunquam ſunt admiſſi in ordinem verè & propriè Canonicorum: nempe eos qui ad vetus Teſtamentum pertinent: Iudith, Tobiam, Maccabæos, Baruch, Sapientiam, Eccleſiaſticum, ac reliquos, de quibus prolixè diſputabimus in proxima controuerſia.

VIII. Iam ad argumentum facilis reſponſio. Pri-

G mò id totum non complectitur Canonem integrũ: omittit enim eos, quibus nomen impoſuit Protocanonicos: in quos quid iuris fuit Eccleſiæ? Nam hos Stapletonus dixit, tum apud Iudęos, tũ apud Chriſtianos ſemper habitos eſſe pro Canonicis: Et quidem certò Canonicis. Ergo, inquam, ante vllum Eccleſiæ iudicium: aliàs falſum eſſet, eos ſemper habitos eſſe in Canone: nullum enim proferri poteſt

de Canone iudicium Eccleſiæ, niſi poſt eos editos longo tempore. Ad hæc ipſa argumenti constructio indicat non comprehendi in iis quibus Eccleſia autoritatē tribuit: quia non in Deuterocanonicis continētur. Hoc ſi eſt ita; tum neceſſe eſt aliam eſſe cauſam. Quòd ſi in illis, cur non in aliis?

VIII. Secundò, eorum librorum alios nunquā eſſe receptos contendunt Catholici: alios concedūt. Illi non poſſunt probare, quod Stapletonus conatur. Nam ſi nec recepti ſunt, nec recipiēdi, tum profectò illis nullam Eccleſia autoritatem aut contulit, aut conferre poteſt. Tum ipſum argumentum hoc fundamento nititur, quòd ſint admiſſi. Eo diruto, quis neget argumentum ruere?

IX. Sed neque alij qui admiſſi ſunt, promouent Stapletoni cauſam. Nego enim receptos aut tantùm aut maximè propter autoritatem Eccleſiæ, qui noſtræ quæſtionis ſtatus eſt. Rectè autem negari inde doceo, quia nulla aſſignari poteſt Eccleſiæ determinatio, ante quam non oſtendamus eos libros habitos eſſe pro Canonicis. Nam antiquiſſimam illi arceſſunt à Concilio Nicæno primo: falsò id quidem, ſed quid ad me? At longè ante id tempus Canonem fuiſſe enumeratum conſtat. Nam apud Euſebium hiſtoriæ libro ſexto, capite vigeſimo quinto Græci codicis, recenſetur ab Origene; inque eo Epiſtola ad Hebræos, duæ Petri, tres Ioannis: etſi in dubium vocatas obſeruet. Quòd ſi non quorundam, ſed Eccleſiæ fuiſſet decretum: quid illo homine foret ineptius?

X. Ad hęc, Hieronymus disertè proteſtabatur ſe in admittendis Epiſtola ad Hebræos & Apocalypſi, nequaquam ſui temporis, ſed veterum ſcriptorū autoritatem ſequi. Non poteſt hoc aliter intelligi, quàm vt dixerit, nullam ſibi in Eccleſiæ determinatione cauſſam eſſe. Nā ſi Eccleſia ita determinaſſet, tum ſanè Hieronymi temporibus ea conſuetudo eſſet inducta, vt ij libri Canonici haberentur: itaque non negaſſet ſe ſuorum temporum conſuetudinem ſequi.

XI. Ex his patet, quid iudicandum ſit de prima confirmatione. Scilicet, quod dicitur, ante Eccleſiæ definitionem illa omnia pro dubiis & Apocryphis habita fuiſſe, vel intelligendum eſſe non vniuerſaliter de omnibus Chriſtianis: ſed particulariter de quibuſdam: vel omnino eſſe falſum: itaque nihil concludi: quia in hac tota quæſtione ſermo eſt non de ſingulorum fidelium iudicio, ſed de vniuerſalis Eccleſiæ determinatione.

XII. Et rurſus quod additur, determinante Eccleſia pro Canonicis habita; rectè dici, ſi tamen intelligatur, primùm de aliqua fidelium parte: eorum ſcilicet qui ante id tempus dubitabant: nam reliqui qui iam numerabant in Canone, profectò non habuerunt inde initium ſui iudicij: proindéq; nec cauſam. Deinde, ſolet quidē de quolibet fidei articulo Eccleſia iudicare; videlicet, vt non ſit propterea aut ſola aut ſumma cauſſa eius articuli credendi, ſed tantùm inter cauſas vna, ſuo loco & ordine numerāda. Sic enim rectè dicimus, definiente Eccleſia creditū fuiſſe τὸ ὁμοούσιον, contra Arianos. Sed eſſe tamen Eccleſiæ definitionem aut ſolam aut ſummam cauſam ſic credendi, falſum eſſe conſtat, exemplo Alexandri Alexandrini, qui ante vllam Eccleſiæ Catholicæ definitionem Arium damnarat.

XIII. Venio ad autoritates Patrum. Ex iis quædam recitantur non ſincera fide. *Athanaſius* (inquit Stapletonus) *Apocalypſin Ioannis inter certò Canonicos numerat, quia* (inquit) *à priſcis ſanctis, & Spiritu Dei imbutis Patribus, velut quæ illius ſit, accepta & probata eſt.* Atqui Athanaſius, nullam ſuæ enumerationis aut cauſam, aut rationem reddidit. ὅτι τούτοις ἐστὶ καὶ ἡ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, δεχθεῖσα ὡς ἐκείνου, καὶ ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τῶν πάλαι ἁγίων καὶ πνευματοφόρων πατέρων. *In his eſt etiam Apocalypſis Ioannis Theologi, recepta tanquam illius, & cæteris adnumerata ab iis, qui olim fuerunt ſancti, & Spiritu pleni Patres.*

XIV. Euſebius hiſtoriæ libro tertio capite decimo nono Chriſtophorſonianæ editionis, *De ipſis certò Canonicis Scripturis dicit, illas ſecundum Eccleſiæ traditionē veras, germanas, & omnium ſententiis manifeſtè cōfirmatas eſſe: & hac perſpicua nota, ab aliis omnibus diſcerni, quæ non ſunt eiuſdem autoritatis, ſed ſunt poſitæ in Controuerſia, à pleriſque tamen Eccleſiaſticis viris reuolutæ & pertractatæ.* Ita quidem Stapletonus: ſed Deus bone, quàm ſubleſta fide! Nam quę Chriſtophorſonus non ſatis fideliter verterat, iſte ita peruertit, vt quæ prius exiguum diuertebant à verbis Euſebij, nunc ab eius mente tam procul abſcedant, vt non credas eundem eſſe locum. Chriſtophorſonus ergo reddiderat ad hunc modum. *Iſtorum librorum enumerationem neceſſariò fecimus, vti cùm Scripturas, quæ, ſecundùm Eccleſiæ traditionem, veræ, germanæ, & omnium ſententiis manifeſtò confirmatæ ſunt, perſpicua quadam nota ab aliis quæ non ſunt eiuſdem autoritatis, ſed ſunt poſitæ quidem in controuerſia, à pleriſque tamen Eccleſiaſticis viris euolutæ & pertractatæ, diſtinxerimus; facilè quidem non iſtas ipſas modò, ſed eas etiam quæ Apoſtolorum nomine ab hæreticis circūferuntur, poſſimus diſcernere.* At Græca ſic ſe habēt, Ἀναγκαίως δὲ καὶ τούτων ὅμως τὸν κατάλογον πεποιήμεθα διακρίνοντες τάς τε κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ἀληθεῖς καὶ ἀπλάστους καὶ ἀνωμολογημένας γραφάς, καὶ τὰς ἄλλως παρὰ ταύτας οὐκ ἐνδιαθήκους μὲν ἀλλὰ καὶ ἀντιλεγομένας, ὅμως δὲ παρὰ πλείστοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν γινωσκομένας, ἵν᾽ εἰδέναι ἔχοιμεν, αὐτάς τε ταύτας, καὶ τὰς ὀνόματι τῶν Ἀποστόλων πρὸς τῶν αἱρετικῶν προφερομένας. Atque hæc ita verti oportuit. *Horum enumerationem neceſſariò fecimus, diſtinguentes ea ſcripta, quæ iuxta traditionem Eccleſiaſticam vera ſunt, nec ficta, & in confeſſo, ab aliis quæ quanquam non ſunt in Canone, quin potius controuertūtur, nihilominus plurimis Eccleſiaſticis viris cognita ſunt: vt poſſimus diſcernere tum hæc ipſa, tum ea quæ Apoſtolorum nomine ab hæreticis obtruduntur.*

XV. Duplex fuit Chriſtophorſoni peccatum. Primum, quòd illud διακρίνοντες diſcerpſerit à præcedentibus κατάλογον πεποιήμεθα, quaſi potius ad ſequentia pertineret, videlicet ad illa ἵνα εἰδέναι ἔχοιμεν: quod omnes vident non conuenire Grammaticæ conſtructioni. Secundum, quòd τὸ διακρίνοντες verterit *perſpicua quadam nota diſtinxerimus*: cùm ſimpliciter ſignificet diſcernere, diſtinguere, ſeparare: notā autem perſpicuam nullam exprimat: nec Euſebius aliud indicauit, præter ſuam illam enumerationem, in qua facta eſt ἡ διάκρισις. Hinc tamen Stapletonus longiùs aberrandi occaſionem ſumpſit: & nō quod legerat recitans, ſed quid legi vellet indicans, finxit Euſebij hanc eſſe mentem, vt dicat ex traditione Eccleſiaſtica, tanquam nota certiſſima, diſcerni eos libros. Quod iàm quilibet agnoſcit eſſe falſum, & Euſebium ſignificare, ex hac ſua enumeratione, facilè poſthac eos libros diſtinctum iri. En Papiſticam fidem!

XVI. Tertulliano quoque, ſi minus verba, certè mentem affingit prorſus alienam, in hunc modum. *Tertullianus ordinem Epiſcoporum ab Apoſtolis ſuccedentiū, Apocalypſin Ioannis Euangeliſtæ tribuere affirmat.* At Tertullianus eiuſmodi habet prorſus nihil. Sed cum argumento

gumento à ſucceſſione Epiſcoporum in variis Eccleſiis vrgeret Marcionitas, tum in eas Eccleſias incidens, quæ fuerant inſtitutæ à Ioanne, ſic infit, contra Marcionem libro quarto, capite quinto, editionis Pamelianæ. *Habemus & Ioannis alumnas Eccleſias. Nam etſi Apocalypſin eius Marcion reſpuit, ordo tamen Epiſcoporum ad originem recenſus, in Ioannem ſtabit autorem.* Senſus eſt, Marcionem nihil promouere, negando Apocalypſin eſſe Ioannis: quia alia via cognoſci queat, quæ fuerit ipſius Ioannis doctrina: nimirum ex teſtimonio Eccleſiarum, quas ab ipſo fuiſſe conſtitutas inde conuincitur, quod in nominandis earum Epiſcopis ab vltimo ad primum, tandem Ioannes eius ſucceſſionis autor comperiatur. Hoc verò quid facit ad Apocalypſeos approbationem, aut reprobationem? Prorſus nihil.

XVII. Rurſus Athanaſium fingit, enumerantem quędam Apocrypha, dicere, ex his veriora quædam, & Spiritus Dei inſtinctum reſipientia, eſſe tráſſumpta, & vt legantur ſelecta. Quod tamen ad Canonicorum autoritatem omnino non facit. Nam poſt Canonicos prolixè enumeratos, ſubiectis Apocryphis Veteris Teſtamenti, tum ad eos deueniens Athanaſius, qui in Nouo Teſtamento ſunt extra Canonem, τῆς νέας πάλιν ἀντιλέγονται (inquit) ἐν τοῖς ἀπογράφοις ταῦτα· περίοδοι Πέτρου, περίοδοι Ἰωάννου, περίοδοι Θωμᾶ, εὐαγγέλιον κατὰ Θωμᾶν, διδαχὴ ἀποστόλων, Κλημέντια, ἐξ ὧν μεταφράσθησαν ἐκλεχθέντα τὰ ἀληθέστερα καὶ θεόπνευστα. ταῦτα τὰ ἀναγινωσκόμενα. *Noui inſtrumenti quibus contradicitur ſunt hi. Circuitus Petri: circuitus Ioannis: circuitus Thomæ: Euangelium ſecundum Thomam: doctrina Apoſtolorum, Clementina. Ex his veriora quædam, & Spiritus Dei inſtinctam reſipientia, tranſumpta, & vt legātur ſelecta ſunt.* Atqui nemo neſcit, eorum librorum nullum vnquam admiſſum eſſe in Canonem. Quomodo igitur inde probet aliquis Canonis conſignationem ex autoritate Eccleſiæ?

XVIII. Sed & Origenem apud Euſebium, *Epiſtolam ad Hebræos propter patrum traditionem ſine dubio legendam docere, ipſaque Euangelia, quia ſic ex traditione didicerat, pro diuinis habenda*, miror quo loco Stapletonus legerit. Nam capitis decimi noni in libro ſexto hiſtoriæ neque ea verba vlla ſunt, neque is ſenſus. De quatuor quidem Euangeliis ita eſt. ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον, τὸν ἐκκλησιαστικὸν φυλάττων κανόνα, μόνα τέσσαρα εἶναι εὐαγγέλια μαρτύρεται ὧδέ πως γράφων, ὡς ἐν παραδόσει μαθὼν περὶ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων, ἃ καὶ μόνα ἀναντίρρητά ἐστιν ἐν τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὅτι πρῶτον μὲν γέγραπται τὸ κατὰ τὸν ποτὲ τελώνην, ὕστερον δὲ ἀπόστολον Ἰησοῦ Χριστοῦ Ματθαῖον. Hic locus nō ſatis ſincerè à Chriſtophorſono redditus Latinè ita ſonat. *Primo libro Commentariorum in Matthæi Euangelium obſeruato Eccleſiaſtico Canone, teſtatur quatuor eſſe tantùm Euangelia, ſcribens ferè in hunc modum: ſe in traditione didiciſſe de quatuor iis Euāgeliis, quæ ſola in vniuerſa, quæ ſub cælo eſt, Dei Eccleſia, ſunt certa, primo ſcriptum eſſe illud quod eſt ſecundum Matthæum prius quidem publicanum, deinceps verò Apoſtolum Ieſu Chriſti.* Ergo id ſolum ſignificat Euſebius, Origenem à traditione accepiſſe, quod attineret ad ordinem Euāgeliorum, vt primo compoſitum ſit Matthæi, ſecundo Marci, tertio Lucæ, poſtremò Ioannis: quantumlibet aut falſo, aut ambiguè Chriſtophorſonus dixerit, Origenem à traditione certiorem eſſe factum de quatuor Euangeliis, quibus à nemine contradicatur.

XIX. De Epiſtola ad Hebræos: εἴ τις ἐκκλησία ἔχει ταύτην τὴν ἐπιστολὴν, ὡς Παύλου αὐτὴν εὐδοκιμείτω, καὶ ἐπὶ τούτῳ· οὐ γὰρ εἰκῆ οἱ ἀρχαῖοι ἄνδρες ὡς Παύλου αὐτὴν παραδεδώκασι. *Si qua Eccleſia hanc habet Epiſtolam, celebretur tanquam Pauli: etiam hanc ob cauſam, quod non inconſideratè eam veteres tradiderunt eſſe Pauli.* An hoc verò idem eſt quod noſter Stapletonus, propter patrum traditionem ſine dubio legendam eſſe? Scilicet, his armis, imò his artibus defendi oportuit Papæ cauſam. At non veritatem.

XX. Hi omnes igitur falſo citantur. Reliqui autem quid? Inutiliter. Primus eſt Hieronymus, qui *Liber* (inquit) *Iudith inter hagiographa* (apocrypha legendum, aliàs docebimus) *ab Hebræis legitur. Sed quia hunc librum Synodus Nicena in numero Sanctarum Scripturarum legitur computaſſe, acquieui poſtulationi veſtræ, vt eum ex Hebræo in Latinū transferrem.* Et his verbis ſignificari vult Stapletonus Eccleſiæ iudicio & autoritate factum eſſe, vt liber Iudith paulatim pro Canonico reciperetur. Atqui id nunquam cogitauit Hieronymus, qui hunc librum ſeueriſſimo iudicio relegauit inter apocryphos. Sed indicauit ſolum ſe ea Nicenæ Synodi autoritate commotum, imò perſuaſum, vt verteret in linguam Latinam: quod quid faciat ad conſignationem Canonis, non video: quis enim negat etiam apocryphos transferri poſſe?

XXI. Concilium Laodicenum Canonicos libros recenſet, eoſque légi, & in autoritatem recipi oportere, decernit. Imò, inquam, Concilium Laodicenum, Deuterocanonicorum nullum prorſus, ſed eos tantùm nominat, qui certo ſunt Canonici, & à Stapletono appellantur Protocanonici. Egregium ſcilicet argumentum, ad euincendum Eccleſiæ iudicio factum, vt Apocryphi primi generis, hoc eſt Deuterocanonici, paulatim pro Canonicis reciperentur. Sed decernit tamen aliquos libros in autoritatem recipiendos. Reſpondeo, nihil propriè decerni quod Canonicos attineat: ſed eos ex occaſione tantùm recenſeri. Propriè agebatur de apocryphis non legendis: Canonicis autem legendis: atque hæc verè Sanctio appellari debet: non autem de quibuſdam libris inſerendis Canoni. Itaque totius eius decreti ſenſus eſt, eos publicè legendos in Eccleſia libros, non qui tum primum fierent, ſed qui iampridem eſſent Canonici. Si ergo de conſignando Canone nihil decreuit Concilium, ſed recitauit duntaxat iam conſignatum, quis non ineptè hinc argumentum accommodét ad cauſam papiſticam: quæ docet conſignationem Canonis pendere ab autoritate Eccleſiæ?

XXII. Carthaginenſe tertium, Innocentius, & Gelaſius, hoc tantùm fortaſſe vtiles eſſe queant Stapletono, quòd vnà cum verè Canonicis enumerant hos Deuterocanonicos: at quam ob cauſam cenſendi ſint Canonici non ſignificant, quæ tamen nunc noſtra eſt diſputatio. In Carthaginenſi tamen additur, *quia à patribus iſta accepimus in Eccleſia legenda.* Quæ verba ſignificant, non pependiſſe ab eius Synodi iudicio, quid hac de re ſtatuendum eſſet: imò eam potius hoc accipere debuiſſe, non ſecus ac alios quoſcunque fideles: atque idipſum quod acceperant aliis commendare: quæ ratio per ſingula ſecula, imò per ſingulos annos, deducet ad autores Apoſtolos, & Prophetas, in quibus tandem cōquieſcendum. Nam traditio non autoritatem ſignificat Eccleſiæ aliquid ſuo iure tum primum inſtituentis: ſed ſinceritatem, id quod ab Apoſtolis inſtitutum eſt, & Chriſto, & Prophetis, ſuo teſtimonio confirmantis.

XXIII. Auguſtinus *de his de quibus olim dubitatū erat, dicit, quia in autoritatem recipi meruerunt, ideo inter propheticos numerandos eſſe*, capite octano libri ſecūdi

de doctrina Chriſtiana: ſed &, *oſtendens ex vario Eccleſiæ iudicio totam hanc veritatem & diſcrimen pendere, Tenebit, (inquit) hunc modum fidelis in Scripturis Canonicis, vt eas, quæ ab omnibus recipiuntur Eccleſiis, præponat eis quas quædam non accipiunt. In eis verò quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas, quas plures grauioréſque accipiunt, eis quas pauciores minoriſque autoritatis Eccleſiæ tenent.* Et contra Fauſtum libro vndecimo capite quinto. *Diſtincta eſt à poſteriorum libris excellentia Canonicæ autoritatis Veteris & Noui Teſtamenti, quæ Apoſtolorum confirmata temporibus, per ſucceſſiones Epiſcoporum, & propagationes Eccleſiarum, tanquam in ſede quadam ſublimiter conſtituta eſt.* Hæc ille. Vbi vides, inquit Stapletonus, eſſe quidem in ſublimi ſede conſtitutam Scripturam, ſed per ſucceſſiones Epiſcoporum, & propagationes Eccleſiarum, id eſt, approbantibus & in autoritatem recipientibus illam Epiſcopis & Eccleſiis.

XXIV. Reſpondeo, eſſe quidem hæc Auguſtini verba, ſed argumentum Stapletoni nullum. Et primo latè ſumi Canonis nomẽ ab Auguſtino, vt comprehendat etiam eos libros, qui rectius non Canonici, ſed Eccleſiaſtici nuncupantur, eo quod tanquã vtiles legerentur ab Eccleſia, quæ illa eſt autoritas in quam receptum dicit Eccleſiaſticum & Sapientiam, oſtenſum eſt alio loco. Quid tum autem, ſi ſcecipi meruerunt in autoritatem? aut quid hoc pertinet ad hanc quæſtionem quam tractamus? Non enim exponit Auguſtinus cauſam, ob quam factum eſt vt reciperentur, tantùm receptos eſſe teſtatur. *Sed doce* (inquit Stapletonus) *à quibus, niſi ab Eccleſiæ præpoſitis, Patribus & Magiſtris.* Nam ita, opinor, expreſſit in Defenſione vim argumenti, quam in Principiis omiſerat. Nec promouet quicquam. Non enim quærimus à quibus recipiantur: Nam quis dubitat ab Eccleſia, id eſt à doctoribus, à fidelibus, quomodo omnia reliqua quæ ad fidem pertinent? Sed quærimus quam ob cauſam recipiantur: hoc Auguſtinus his certè verbis non definit: nec ſequitur, ſi recipiantur à præpoſitis, patribus, & magiſtris, ideo Eccleſiæ autoritatem eſſe vel ſolam vel ſummam cauſam, quæ efficiat vt quoad nos ſint Canonici.

XXV. Ex Eccleſiæ autem vario iudicio pendere totam hanc veritatem: primò eſt abſurdum. Quia enim fides Chriſtiana nihil admittit in eodem ſubiecto contrarium, ideo ſi Eccleſiæ autoritas aut ſola aut ſumma cauſa eſt, vt libri ſint quoad nos Canonici, nõ poteſt, aut certè non debet eius varium eſſe iudiciũ. Et ſi ſit, tum nullo modo error excuſari poteſt. Et ſi error admittitur, tum autoritas neceſſariò corruit. Exempli gratia, in Epiſtola ad Hebræos & Apocalypſi varium erat iudicium Græcorum, & Latinorum. Certè, ſi verè Apocalypſin hi admittebant in Canonem, illi non rectè reiiciebant. Niſi hoc abſurdiſſimum admittamus, pro variis locis, variari fidem. Et tamen ſi varium illud admittas iudicium, vtrique rectè fecerunt. Quod quis ferat?

XXVI. Secundò, id ab Auguſtino prorſus eſt alienum. Nam quod dixit proponendos eſſe qui ab omnibus recipiuntur, iis qui à paucioribus, non eò pertinet, vt ſignificet, ſe alicui parti Eccleſiæ hoc tribuere, vt nonnihil Canonicæ autoritatis tribuat nonnullis libris: ſed eo potius, vt indicet, ſe non enumeraſſe Canonem propriè ſic dictum (nam qui in eo ſunt, vnã eandemq́ue omnes autoritatem obtinent, &, vt loquitur Concilium Tridentinum, pari pietatis affectu recipiendi ſunt, ob eamq́ue cauſam non præferendi alij aliis) ſed multo latius vt obſeruauit Ioannes de Turrecremata in hunc ipſum locum à Gratiano citatum vel corruptum potius diſtinctione decima nona.

XXVII. Quis non videt autem abſurdiſſimam abſurditatem? Nam ſi à vario Eccleſiarum iudicio totum hoc diſcrimen penderet, vt conceptis verbis Stapletonus affirmauit, tum verò eodem tempore iidem libri eſſent & Canonici, & Apocryphi, nimirum variis Eccleſiis variè iudicantibus, vt ſuo tempore factum dixit Auguſtinus, Hieronymus, & alij. Quare Stapletonum interrogo, cuius tandem Eccleſiæ velit eſſe id iudicium: Catholicæ-ne an particularis? Si Catholicæ, fruſtra citat ergo hunc Auguſtini locum, quem ex ipſis verbis loqui conſtat de iudicio particularium, cum comparet plures paucioribus, maiores minoribus. Sin particularis, omnes vident infinitam abſurditatem. Itaque mollius ſine dubio interpretanda huius Patris ea verba: nempe, vt non ab Eccleſiarum iudicio pendere dixerit autoritatem librorum Canonicorum, ſed commoneri vnumquemque fidelium, maximè in Scripturis nouitium, ex vſu Eccleſiarum, quos libros præ cæteris terere debeat. Qui ſenſus vt nihil habet abſurdi, ita cauſam Stapletoni non concludit. Nihil enim obſtat, quominus ab iis moneamur, à quorum tamen iudicio atque autoritate non pendeat quid ſequamur. Et ſanè Eccleſiæ ſunt hæ vel maximè partes, vt credituris indicet, imò tradat & commendet diligenter Scripturas Canonicas. Sed enim conſignandi Canonis illa nunquam ſibi autoritatem ſummam arrogare debet.

XXVIII. In tertio loco, quis audaciam queat diſſimulare? Dicebat Auguſtinus excellentiam Canonicæ autoritatis Apoſtolorum confirmatam temporibus, per ſucceſſiones Epiſcoporum, & propagationes Eccleſiarum in ſede quadam eſſe ſublimiter conſtitutam. Stapletonus egregium agens interpretem, vult iis verbis ſignificari, eſſe quidem in ſublimi ſede conſtitutam, ſed per ſucceſſiones Epiſcoporum, & propagationes Eccleſiarum, id eſt, approbantibus, & in autoritatem recipientibus Epiſcopis, & Eccleſiis. Atqui, quæro ab eo, quid futurum ſit illis verbis, quibus ſignificatur autoritas illa confirmata Apoſtolorum temporibus? Nam illa ego quidem non credo fruſtra fuiſſe ab Auguſtino ſcripta: imò verò contendo eſſe totius loci præcipua: Eſſe enim confirmationem eius autoritatis, & conſignationem Canonis, vnam eandemq́ue rem omnino variis vocabulis ſignificatam: ideoq́ue iam inde ab Apoſtolorum temporibus, ac proinde ab ipſis Apoſtolis conſignatum eſſe Canonem. Ergo niſi ridiculè dicamus quotidie de nouo eundem Canonem conſignari, non poteſt niſi abſurdè hæc Auguſtini confirmatio referri ad ſucceſſiones illas & propagationes.

XXIX. Præterea Stapletonus ipſa veritatis vi coactus, fatetur hæc verba, *excellentiam Canonicæ autoritatis Veteris & Noui Teſtamenti Apoſtolorum temporibus confirmatam*, de illis ſcripturis neceſſariò intelligenda, quæ certo Canonicæ vocantur, & de quibus nunquam dubitatum fuit. Ego addo, ad eas ipſas referri

ferri etiam illa ſequentia de ſucceſſionibus Epiſcoporum, & propagationibus Eccleſiarum. Deinde inſero ineptè igitur eorum locũ citari cum de Deuterocanonicis agitur, ad quos nullo modo pertineat: Et rurſus illas ſucceſſiones & propagationes non ſignificare, approbãtibus & in autoritatem recipientibus Epiſcopis & Eccleſiis, ſiquidem ita ſignificetur conſignatio Canonis: ſed potius venerantibus & autoritatem agnoſcentibus Epiſcopis & Eccleſiis. Neque enim tam rectè in autoritatem recipi quam nun habebant eos libros dicas, exempli gratia, à Synodo Laodicena, qui tamen ab ipſis Apoſtolorum temporibus ſemper eam autoritatem pleniſſimè obtinuerant, & quidem apud omnes: obtinere etiam debebant, ſiue approbarent & reciperent, ſiue minus illę ſucceſſiones Epiſcoporum, illæque propagationes Eccleſiarum.

XXX. Sed librum Sapientiæ hoc nomine diuinum probat Auguſtinus capite decimo quarto de prædeſtinatione Sanctorum, *quia proximi Apoſtolorũ egregij tractatores eum teſtem adhibuerunt, nihil ſe adhibere niſi diuinum teſtimonium credẽtes*. Similiter Euſebius, quoties alicui libro autoritatem vult aſſerere, non aliunde hoc facit, quam ex Catholicorum Patrum teſtimoniis. Hinc capite trigeſimo ſecundo libri tertij hiſtoriæ Epiſtolam ad Hebræos ex Clementis teſtimonio confirmat: ſequenti, Papiæ teſtimonium adfert pro prima Ioannis & Petri Epiſtola: Polycarpi pro priore Petri, decimo tertio quarti: pòſt vigeſimo tertio Theophili pro Apocalypſi, & quinti decimo ſeptimo Apollonij, octauo Irenæi pro eadem, & pro prioribus Ioannis & Petri. Poſtremo libri ſexti capite vndecimo, Clementis Alexandrini pro epiſtola Iudæ, & ad Hebræos. Hæc Stapletonus.

XXXI. Reſpondeo, Auguſtinum non probare librum Sapientię eſſe Canonicum, ſed tantum præferendum aliis tractatoribus, ſcilicet nõ Canonicis hoc argumento, quia ex antiquioribus plurimi eius teſtimoniis vſi ſint, & quidem ita vt ſolebant è diuinis libris. Sed oſus eſt autem: etſi non ſit Canonicus, tamen eam ipſam ob cauſam, quod ab authoribus nonnullis habitus ſit pro diuino, ideo præponendũ eſſe reliquis: quod nos hodie ſimiliter poſſumus dicere de aliis, etiam Maccabæorum tertio, aut Eſdræ poſtremis. Sed hic locus rurſus tractandus erit in proxima Controuerſia.

XXXII. Similiter Euſebius nullo ex iis locis probat aliquem librum eſſe Canonicum. In primo cum nominaſſet Clementis epiſtolam ad Corinthios, ſubiunxit. *In qua, quoniam multa nonnunquam eodem ſenſu ex Epiſtola ad Hebræos ſumpta inſerit, & interdum iiſdem iam verbis ex eadem petitis vtitur, apertiſſimè quidem declarat, illud opus nõ recentis memoriæ editum*. Ergo hoc tantùm voluit euincere iſto Clementis teſtimonio Epiſtolam illam ad Hebræos eſſe à primis Apoſtolicisque temporibus. Quod autem ſtatim ualere videri Paulo adſcribendam: id neque iudicium Clementis eſt, ſed ipſius Euſebij: neque tam iudicium quàm coniectura.

XXXIII. In ſecundo ſimpliciter monet Papiam vſum eſſe teſtimoniis priorum Ioannis & Petri: Et in tertio Polycarpum prioris Petri: in quarto Theophilum Apocalypſis. Nec aliter in quinto Apollonium, Apocalypſis; in ſexto Irenæum, tum Apocalypſis tum Sapientiæ. Quis iam Stapletoni ingenium non miretur? Qui ex his ſibi conficiendum putauerit, Eccleſiam ſua autoritate effeciſſe, vt qui pro dubiis aliquando habiti ſunt, pro authenticis & certò Canonicis haberentur? Egregiam, ita mihi faueant Papiſtæ, Dialecticæ peritiam. Quaſi verò ſinguli doctores nihil differãt ab Eccleſia: aut quod ſinguli vſi ſint teſtimoniis quorundam librorum, id eis libris Canonicam autoritatem tribuerit. Et credas hos viros in re tanta ſerio agere, & non potius ludere pueriliter?

XXXIV. Sed hoc totum cuiuſmodi ſit, non poteſt melius intelligi, quam ex poſtremo loco Euſebij, libro ſexto capite vndecimo hiſtoriæ: vbi ſimilis obſeruatio eſt de Clemente Alexandrino. *In iiſdem octo libris* (inquit) *vtitur teſtimoniis Scripturarum ἀντιλεγομένων: nimirum Sapientiæ, quæ Salomonis dicitur, & Eccleſiaſtici Ieſu Sirac: & Epiſtolæ ad Hebræos, & Barnabæ & Clementis, & Iudæ. Tatiani item librum contra Gẽtiles citat, & librum Caſsiani, quem de temporum ordine conſcripſit: Philonis porrò, & Ariſtobuli, Ioſephi & Demetrij, & Eupolemi Iudæorum ſcriptorum memoriam non præterit*. Audis, vt numeret pleroſque libros à Clemẽte citatos. An dicimus Euſebium hoc argumento illis autoritatem Canonicam conciliare? Atqui nemo vnquam illos omnes numerauit in Canone: imò ne potuit quidem, niſi inſanus. Ergo abſurdè Stapletonus hæc loca tanto conatu ſelegit.

XXXV. Quid? quod iudicia illa ſunt omnia nõ Eccleſiæ, ſed ſingulorum doctorum? Et quidem eius temporis, quo Stapletonus agnoſcit, nullam adhuc extitiſſe hac de re Eccleſiæ deciſionem? Miram ſanè incogitantiam! Quid enim? An in ſingulorum doctorum autoritate poſitum dicemus, quid nobis de Canone ſtatuendum ſit? Abſurdum: & præterea extra oleas: non enim eſt in ſtatu quæſtionis poſitũ. *Sed illud*, inquit, *vnum eſt Eccleſiaſticæ probationis mediũ*. Itáne, inquam? vt ex iis autoribus id doceatur Eccleſia definiuiſſe, quod tu tamen nondum definitum fuiſſe contendis, ſed multis poſt annis? Ridiculum. Atque eadem opera reſpondeo ad Dionyſij Corinthij teſtimonium, & Epiphanij & Euſebij.

CAP. VIII.

An poſt alia media recurrendum ſit ad Eccleſiam, vt certi ſimus de libris Canonicis.

I. STapletonus capite quarto eiuſdem libri aliud explicat argumentum: Quæcunque alia media tentaueris (inquit) ad Eccleſiam recurrendum eſt. Nam ſiue ex ſtylo & phraſi, vel Apoſtolica, vel Prophetica iudicium ſumpſeris, ſiue ex analogia & regula fidei, ſiue alia aliqua ex cauſa, in his omnibus ſola Eccleſia certiſſima iudex eſt: illa enim ſola optimè nouit vocem ſponſi ſui, & phraſin loquendi eius: illa ſola de regula fidei iudicat certiſſimè, vt quæ illam nobis tradit. Huius hæc eſt analyſis. Si poſt alia tentata media ad Eccleſiam recurrendum eſt: ergo eius iudicium quoad nos ſumma eſt cauſa conſignandi Canonis. Antecedens probatur, quia ſiue ſtyli & phraſis, ſiue analogiæ & regulæ fidei, Eccleſia certiſſimè iudex eſt: Ratio eſt, quia eum ſtylum nouit optimè, deque ea fidei regula iudicat certiſſimè.

II. Reſpondeo, antecedens negari. Nam ſi id eſſet vniuerſaliter verũ, tum oporteret neminẽ vnquã agnouiſſe aliquem librum pro Canonico, niſi poſt Eccleſiæ iudicium: quod tamen eſt falſum. Nam cũ

quoſdam Noui Teſtamenti libros Papiſtę velint nō A
relatos in Canonem decernente Eccleſia, niſi poſt
annos demum quadringentos, aut paulo minus, ta-
men eóſdem certū eſt à plurimis agnitos fuiſſe pro
verè & certò Canonicis, interea dum alij dubitabāt.
Qui igitur habebant eos pro Canonicis, quomodo
poterant recurrere ad iudicium Eccleſiæ, quod nul-
lum erat? Quod ſi illi potuerunt ex ſtylo, & analo-
gia perſuaderi, quî minus & nos hodie? Et ſi minus,
tum non erit hoc quicquid eſt, perpetuum, ſed pro
variis perſonis & temporibus varium. B

III. Ad hæc, cum fateatur Stapletonus Eccleſiā
in decernendo niti & ſtylo, & analogia fidei: adeò
vt ſine illo interno iudicio (ſic enim vocat) externū,
quo illa quid ſibi videatur pronunciat & decernit,
prorſus ſit cæcum, nōne inepta ſit circulatio? Nam
cum iudicarit ex ſtylo & analogia aliquis, exempli
gratia: Hieronymus Epiſtolam ad Hebræos eſſe Ca-
nonicam; tum illi recurrendum erit ad Eccleſiæ iu-
dicium: quod illa, vt tum recens pronunciaret, re-
currebat ad eundem ſtylū eandemque analogiam. C

IV. At Eccleſia eum ſtylum eamque analogiam
nouit optimè. Imò, inquam, Eccleſia nihil nouit ni-
ſi in ſingulis: hoc eſt quatenus ſinguli, ex quibus ea
componitur, id norunt. Quare cum dicit Stapleto-
nus, Eccleſiam noſſe ſtylum Scripturæ, & analogiā
fidei; id nihil aliud ſignificare poteſt, quam vel om-
nes fideles, vel plurimos, optimè noſſe. Quod ſi ve-
rum eſt, tum ſequitur quod nos volumus, nēpe etiā
ſingulos poſſe & debere ex ſtylo & analogia iudica-
re de Scripturis Canonicis. Imò verò quia iudicium D
pronunciantis Eccleſiæ, poſterius eſt illa ſingulorū
notitia, quam neceſſe eſt præcedere: neque enim,
exempli gratia, in Synodo Laodicena factum eſt
commune decretum de Canone, niſi præcedenti-
bus ſingulorum ſuffragiis: quæ ipſa ſuffragia prodie-
runt ex ſingulorum notitia: inde neceſſariò conclu-
ditur Eccleſiæ autoritatem non eſſe ſummam cau-
ſam conſignandi Canonis: nihil enim ſummum,
quod pendeat aliunde.

V. Pręterea, Eccleſiam ſolam optimè noſſe vo- E
cem ſponſi ſui, ſi ita dicitur, vt diſtinguatur Eccleſia
à fidelibus ſingulis, vt ſolet fieri apud Papiſtas, pror-
ſus eſt falſum. Nam *oues*, inquiebat Chriſtus Ioannis
decimo, *norunt vocem paſtoris ſui*: ſunt autem oues ſin-
guli fideles: itaque ſi ex eo quod vocem ſponſi ſui
nouit Eccleſia, certiſſimum eſt eius iudicium, erit e-
tiam certiſſimū omniū fidelium, ob eandē cauſam.

VI. Iam verò ſi diſtinguant Eccleſiam, ab infide-
lium quorumuis cœtibus, omnino verū eſt eam ſolā
optimè noſſe vocē ſui ſponſi. Sed quid hoc ad quæ- F
ſtionem? Non enim poteſt Eccleſia quicquā infide-
libus tradere ſua tantùm autoritate, quam illi non
agnoſcunt: nec ſequitur, ſi Eccleſia melius nouit
vocem Chriſti quàm omnes infideles, ideo ipſam
ſummam eſſe fidelibus credendi cauſſam.

VII. Rurſus, negatur conſequentia. Nam hæc
poſterioritas poteſt ad ordinē pertinere potius, quā
ad autoritatē. Neque enim omnia ſimul poteſt mēs
humana concipere: neque verò etiam omnia pro-
miſcuè occurrunt. Denique Paulus contulit Euan- G
gelium ſuum cum reliquis Apoſtolis: quod tamen
habebat ex reuelatione diuina, tanquam ſumma.
Quomodo ergo non ſequitur ſummam ei fuiſſe cre-
dendi autoritatem, conſenſum Apoſtolorū, etſi poſt
reuelationem, imò poſt miracula, poſt Scripturas, ad
eos acceſſerit: ſic non eſt neceſſe Eccleſiæ autoritatē
ſummā eſſe credēdi Scripturis cauſam etiāſi poſt alia
cōquiſita fundamēta, Eccleſiæ cōſenſus requiratur.

Cap. IX.

An Scriptura non probet ſuam autoritatē.

I. SI quod eſſet medium, quo certi eſſe poſſemus
de Scriptura, pręter autoritatē Eccleſię, id eſſet
ipſamet Scriptura. At hoc falſum eſt: ergo & illud.
Argumentum tractant Stapletonus & Chartonęus,
ſed iſte concepit paulo explicatius.

II. Probant aſſumptionem. Scriptura per Scrip-
turam probari non poteſt, nec in toto, nec per par-
tes. Nā ſi totam quis neget, vt Paganus aut Atheus,
qua tandem ratione ipſa per ipſam probaretur? Fie-
ret enim proceſſus in infinitum. Per partes autem, ſi
quis neget Euangelium cum Iudæis, aut Apocalyp-
ſin, aut quatuor Euangeliſtas, aut Epiſtolam Iacobi,
ne tum quidem ex Scripturis probari quicquam po-
teſt. Ita Chartonæus. Sed Stapletonus, eas tantum
partes nominat, quæ poſteriores Scriptæ ſunt: con-
cedēs ſi quis dubitet de partibus prius ſcriptis, poſſe
ex poſterioribus conuinci. Rationem autē reddunt,
quia omnis probatio, à notioribus procedit: negāti
ergo ſimpliciter, aut omnino neſcienti totā Scriptu-
ram, ex eadem nihil probabitur. Præterea nulla pars
ſeipſam probare poteſt, quod ſit verbum Dei: non
eſt enim ſcriptus aliquis liber ſacer, immediata Dei
vox: ſed eſt verbum Dei: & vnum ex his quæ à Deo
pronunciata creduntur: tamen non ex ſeipſo, ſed a-
liunde, nempe per Eccleſiæ vocem vt cætera, con-
ſtare nobis debet: Eſt enim fidei, vt cætera: ſuperat
captum noſtrum, vt cætera: per immediatam reue-
lationem non debet accipi, magis quam cætera: de-
bet ergo per Eccleſiam cognoſci, vt cætera.

III. Reſpondeo negari aſſumptionē: verè enim
ac certiſſimè Scripturam è Scriptura probari, tū to-
tam, tum per partes, non minus quam ſeipſum ſol o-
ſtēdit. Idque duplici modo, vel diſertis teſtimoniis,
vel argumentis ex ipſarum natura ductis. Ad totam
hæc pertinēt teſtimonia. Ioannis 5. *Scrutamini Scrip-
turas: nam vos videmini vobis in ipſis vitam æternā habere:
& illæ ſunt quæ teſtificantur de me.* Poſterioris ad Timo-
theum tertio. *Tota Scriptura diuinitus eſt inſpirata, & v-
tilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionē, ad in-
ſtitutionem quæ eſt in iuſtitia: vt perfectus ſit homo Dei, ad
omne opus bonum perfectè inſtructus.* Nam hi loci & ſimi-
les, totum ipſum Scripturarum corpus commendāt
Eccleſiæ, non tanquam aliquid commune, & quo-
tidianum, ſed tanquam diuinum, vnde nobis peten-
da ſit ſalus. id eſt, certiſſima ſalutis doctrina.

IV. Ad partes quæ pertinent, duplicia ſunt: nam
vel ex ſe ipſis partes ſingulæ confirmantur, vel aliæ
ex aliis. Ad primum genus pertinēt omnes loci, qui-
bus ſe autores conteſtati ſunt loqui non à ſeipſis,
humanóve aliquo inſtinctu, ſed ex mandato Dei,
inſpiranteque Spiritu: vt ſæpe Moſes meminit ſuo-
rum cum Deo colloquiorum: ſæpiſſimè Prophetæ
teſtantur ad ſe factum verbum Domini. Paulus vo-
cat ſe Apoſtolum Chriſti, nō ab hominibus, neque
per homines. Alterius generis illa ſunt, quæ creber-
rimè reperiuntur in poſterioribus libris de prioribus
teſtimonia, concedente ipſo Stapletono. Nam ex
Nouo Teſtamēto pleniſſimè Vetus probatur infi-
nitis locis: laudat Chriſtus Moſem, Prophetas, &
Pſalmos, quibus nominibus omnes cenſentur libri,
qui pertinēt ad Canonē Hebræorum. Et multis va-
riiſque locis omnes penè allegātur libri illi veteres.
Præterea Paulus Lucæ teſtatur magnā fuiſſe laudē
in Euāgelio, poſterioris ad Corinthios 8. Petrus E-
piſtolas Pauli diſertè accenſet Scripturis tertio capi-
te poſterioris Epiſtolæ. Hæc teſtimonia ſunt.

V. Argumenta autem attigit Caluinus Inſtitutionis libro primo, capite octauo: & Zacharias Vrſinus de Sacra Scriptura quæſtione tertia. Ea ſunt à doctrinæ maieſtate: ab orationis ſimplicitate, puritate, diuinitate: à librorum antiquitate: ab oraculis & prædictionibus longo poſt tẽpore impletis: à miraculis: ab hoſtium perſecutionibus: à martyrum teſtimoniis: ab ipſorum autorum inſpiratione diuina: è quibus cùm omnibus tum ſingulis, multo certius quam ab autoritate Eccleſiæ, euincitur autoritas Scripturæ Canonicæ: accedente maximè his omni- B bus interno Spiritus teſtimonio, quo illa in ſingulorum fidelium cordibus obſignantur argumẽta. Atque eadẽ enumerantur etiam à Ioanne Duns Scoto, quæſtione prologi in Lombardum ſecunda.

VI. Charronæus obiicit, ſi ex Scripturis Scriptura probãtur, dari progreſſum in infinitum. Reſpondeo, primò id eſſe falſum de argumentis ſumptis ex Scriptura. Nam ſciunt omnes eas & veras, & certiſſimas, & breuiſſimas eſſe probationes, quæ ſumuntur ex ipſa rerum natura. Ad ſummum igitur valeret C inſtantia de altero genere probationum, quæ conſiſtunt in teſtimoniis diſertis. Non ſequitur autem ſi hæc abeant in infinitum, ideo nullam dari rationem probandæ Scripturæ ex ipſa Scriptura.

VII. Secundò ne in his quidem teſtimoniis vniuerſaliter inſtantia valet: duplicem ob cauſam. Primò, quia ipſe Stapletonus concedit à poſterioribus confirmari priores libros: quare hoc ſaltem reſpectu non dabitur progreſſus in infinitũ. Secundò, Charronæus hanc inſtantiam confirmat, ex eo, quod nõ D valet hęc probatio aduerſus eos qui totam Scripturam negant vnde ego concludo à contrariis, valere igitur apud eos à quibus tota Scriptura nõ negatur. Horum autem alij totam recipiunt, & hi vim experiuntur eorum argumentorum, inſuperque Spiritus Sancti, ſunt enim fideles. Alij non totam, ſed partẽ, videlicet aut Vetus Teſtamentũ & hi conuincũtur ex Nouo: aut Nouum, & cõuincuntur ex Veteri. At ſi non eſſet certa hęc probationis ratio, tum ne apud hos quidem quicquam valeret, valet autem: ergo E falſum eſt non eſſe certam, aut abire in infinitum.

VIII. Stapletonus obiicit omnem probationem fieri ex notioribus. Non eſſe autem Scripturam notiorem ſeipſa: itaque non benè Scripturam è Scriptura probari. Reſpondeo, primo illud genus probationum quod conſtituimus in argumentis à Scripturarum natura ductis verè procedere à notioribus. Nituntur enim quibuſdam quaſi κοιναῖς ἐννοίαις, quas ne peccatum quidẽ extinxit in homine: has aſſumptio ſequitur, quæ non iam iuris eſt, ſed facti. F

IX. Secundò, eorum qui Scripturas negant, cũ non ſit vnum genus: ſed alij totam, alij partes tãtùm negẽt, hinc fit vt illa ipſa diſerta teſtimonia notiora eſſe poſſint. Scilicet iis qui, ſunt ex poſteriori genere. Nam Iudæis notiora ſunt ea quę petuntur à veteri Teſtamento: itaque apud eos hoc genere teſtimoniorũ rectè ac legitimè probabitur Nouũ Teſtamẽtum, vt factum eſt à Petro, à Stephano, à Paulo in Actis. Contrà Manichæis, notiores erãt Noui Teſtamẽti partes quædã: iis igitur tutò ac legitimè vti pote- G rant, qui negotiũ ſuſceperant confirmãdi Veteris.

X. Rurſus negabat Stapletonus Scripturam eſſe Dei vocem, ſed duntaxat verbum, quod à Deo pronunciatum creditur. Senſus eſt, ſi benè concipio, nõ ita eſſe Scripturam à Deo, vt ſentiamus ipſo experimento ipſum Deum loquentem; quemadmodum opinor Moſes ſolebat: tum enim oporteret Deum A immediatè per ſe loqui, quod minimè facit. Et ſanè poteſt videri tolerabile diſcrimẽ inter vocẽ & verbũ. Nã Geneſeos tertio dicũtur πρωτόπλαστοι parẽtes, Adã & Eua audiſſe vocẽ Domini: & in Deuteronomio pluribus locis hoc populo valde inculcat Moſes, quod audierit vocẽ Domini in monte. Prophetę autẽ ſuos ſermones appellabãt potius Verbũ Domini.

XI. Sed reſpondetur, primò non eſſe diſcrimen perpetuum. Non paucis enim locis Vocem Dei appellari generaliter manifeſtationem quamlibet vo- B luntatis diuinæ: vt Exodi 4. *Si audieris vocem Domini tui, & quod rectum eſt coram eo feceris, & obedieris mandatis eius, cuſtodierisque omnia præcepta illius, cũctum languorem, quem poſui in Aegypto, non inducam ſuper te.* Nã, quia id præceptum generale eſt, non debet reſtringi ad certam, quandam, eamque momentaneam & tranſeuntem actionem: adde, populũ ipſum audiſſe quidem tonitrua & tubas, cum lex dabatur in mõte, ſed vocem Dei præcepta tradentis nunquam, quia Moſes erat interpres, referens ad eum verba Dei. Sed & C Hieronymus in ſextum caput Michææ teſtatur, *Vocem Domini audiri in ciuitate ſua Eccleſia, & in Scripturis Sanctis quotidie perſonare.* Et ſanè Deum nemo fideliũ neget loqui in Scripturis: vnde Theodoretus Dialogo primo, ἤκουσα αὐτοῦ λέγοντος, *audiui ipſum loquentem* dixit, cum tamẽ citaret caput duodecimũ Euangelij ſecundum Ioannẽ. Quod ſi vox Dei ſit Stapletono authẽtica, ergo nõ eſt quod neget Scripturã eſſe authenticã, id eſt per ſe certã, cùm ſit etiã ipſa vox Dei.

XII. Secundò, non tantùm vox apud homines D ſolet eſſe authentica, ſed etiam vocis inſtrumenta, ſiue ea ſint priuata ipſius loquentis manu ſcripta, ſiue publica à notariis excepta. At Scripturæ libri, ſi non ſunt vox Dei, ſunt tamen eius vocis inſtrumẽta à notariis exarata, id eſt, à Prophetis, & Apoſtolis: ergo nihil eſt cauſæ quominus ſint authentici.

XIII. Tertiò, ſi nihil ſit authenticũ in Eccleſia, præter immediatam vocem Dei, tum nihil omnino authẽticum eſſe poteſt. Nulla enim eſt vox eiuſmodi. Nam quod Stapletonus Eccleſiæ vocem ſubſti- E tuit, audacius eſt quam ſapientius. Non eſt Eccleſia Deus loquens: ſed eſt nuntia Dei loquentis: itaque non poteſt eſſe vox Dei immediata. Imò remotior eſt quam Scriptura: quia non loquitur Eccleſia verbũ Dei, niſi acceptũ à Scriptura. Ergo neceſſe eſt, ſi ſit vox Eccleſiæ vox Dei, multo magis Scripturã eſſe idipſum. Proptereà iam ſecuri poſſumus Scripturã appellare vocem Dei, cõtrà quàm Stapletonus putabat. Non id quidem abſolutè: ſed quia Deo iam non alloquente fideles per ſe ipſum, nihil dari poſ- F ſit, quod magis accedat ad vocẽ immediatã. Quinetiam fatetur Stapletonus immediatè à Deo profectam eſſe Scripturam: quod nemo dicat de voce Eccleſiæ, quæ hodie nulla eſt à Deo immediatè, ſed vel à Scriptura, vt dixi, vel à præcedentibus ſeculis. Negat enim Stapletonus de Principiis libro octauo, capite decimo quinto, magiſtris poſterioribus, nouas à Spiritu Sancto reuelationes exſpectãdas, ſed maiorũ ſuorũ maximeque Apoſtolorum veſtigiis & ſemitis inhærendũ: & diſertius ex Thoma Valdenſi, G Apoſtolorũ autoritatẽ fontanã fuiſſe agnoſcit, ſucceſſorũ verò tranſlatam atque deriuatam. At ſi vox Eccleſiæ ſit Dei vox immediata, quomodo non erit eius autoritas fontana? Id ſanè intelligi non poteſt.

XIV. Reliqua videamus. *Scriptura* (inquit aduerſarius) *eſt vnum ex his quæ à Deo pronunciata creduntur: itaque autorem habet Deum, ſicut reliqua omnia quæ creduntur: tamen non ex ſeipſo, ſed aliunde, nempe*

per Eccleſiæ vocem, vt cætera conſtare nobis debet. Hæc verò Stapletonus ſatis obſcurè. Suſpicor velle, omnem quidem Scripturam eſſe verbum Dei: ſed non omne verbum Dei eſſe Scripturam Sanctam: itaque Scripturæ ſuum locũ aſſignari inter alia multa, quæ Deũ autorem habere credãtur. Videlicet nunquam traditionum Papiſtæ in mentem non venit. Sed quæſtio non eſt huius temporis. Cæterum hæc vis eſt argumenti: Quæcunque creduntur, ea non ex ſeipſis, ſed per Eccleſiæ vocem conſtare nobis debent. At Scripturam eſſe verbum Dei, vnum eſt ex iis quæ creduntur: Ergo Scripturam eſſe verbum Dei, conſtare nobis debet, non ex ſeipſo, ſed per Eccleſię vocem. Probatur maior. Quæcunque ſuperant captũ noſtrum, nec per immediatas reuelationes accipiũtur, ea debent per Eccleſiam cognoſci. At quæcunque creduntur, ſuperant captum noſtrum, nec per immediatas reuelationes accipiuntur: Ergo debent per Eccleſiam cognoſci.

XV. Reſpondeo, primo argui extra quæſtionẽ: non enim quæri de quouis medio, per quod nobis poſſit autoritas Scripturæ conſtare: ſed de ſola, vel ſaltem ſumma cauſſa, vnde illam quoad nos autoritatem Scriptura habeat: hanc nos in Eccleſiæ autoritate ſitam eſſe negamus: etſi fatemur prolixè, nobis non Scripturam ſolum, ſed etiam omnes articulos fidei commendari ab Eccleſia, hoc eſt ab omnibus & ſingulis Eccleſiæ paſtoribus.

XVI. Secundo in primo Syllogiſmo nego maiorem: poſſunt enim quædam ex iis quæ creduntur à ſeipſis conſtare, quale hoc eſt, de quo agimus, nempe Scripturam eſſe diuinam. Et rurſus ea etiam quæ ex ſeipſis conſtare non poſſunt, aliunde certius cognoſci, quam per Eccleſiam: nempe tum per teſtimonium Spiritus Sancti, ſine quo nulla poteſt omnino fides eſſe: tum per Scripturas Sanctas. Aliàs, quandoquidem Eccleſiam eſſe aliquam Catholicam, vnum eſt ex iis quæ creduntur, eſt enim relatũ inter articulus ſymboli, conſtare nobis non poſſet.

XVII. In ſecundo ſyllogiſmo negatur iterũ maior: nam primò, quæ captum ſuperant noſtrum, ea cum diſcuntur ex Scripturis, non accipiũtur aut per extraordinariam reuelationẽ, aut per autoritatem Eccleſiæ. Nam Scripturarũ meditatio, omnino medium eſt ordinarium à Deo inſtitutum ad fidem cõparandã. *Hæc enim ſcripta ſunt vt credatis*, aiebat Ioannes capite vigeſimo. Ad hæc, quæcunque ſuperant captum noſtrum, id eſt fidelium, ea ſuperant etiam captum Eccleſiæ: quia nullus eſt alius Eccleſię quã fidelium omniũ captus. Non poterit igitur Eccleſia ſatis idonea eſſe his myſteriis autoritate ſua perſuadendis: cum ea ſit autoritas nõ diuina, ſed humana.

CAP. X.

De Auguſtini loco, Ego Euangelio non crederem.

I. HIs examinatis argumentis, videamus quid habeant ex Patribus. In iis Auguſtinus facile occurrit, ad nauſeam vſque inculcatus. Is quinto capite contra Epiſtolam fundamenti dixerat, *Ego nõ crederem Euangelio, niſi me Eccleſia Catholica commoueret autoritas*. Quibus lectis verbis adeo exultant, quaſi repperiſſent id, quod pueri in faba ſe reperiſſe clamitant: tamque confidenter, ac ſi ad plenum victoriæ fructum ſola triumphi gloria deeſſet. Non reputantes in re tanta, quantum eſſe oportet fidei Chriſtianæ fundamentum, vnius Patris, vnicum locum, deſtitutum Scripturæ autoritatibus, firmis etiam argumentis carentem, omnino eſſe infirmum. Quis enim eam legem ſtatuit, vt quicquid Auguſtino venit in mentem, id omnes ſtatim tanquam à Deo delapſum excipiant? Sed videamus tamen hoc quicquid erit.

II. Horum igitur verborum Stapletonus hanc mentem eſſe vult: quaſi Auguſtinus diceret: Quod ad me attinet, niſi iam Catholicus eſſem, & Catholicę Eccleſiæ autoritas me cõmoueret, ne nunc quidem Euangelio crederem. Nimirum vt præſentem ſuam fidem oſtenderet Eccleſiæ autoritate niti. Dicam diſertius: hæc eò redeunt vt ſenſus ſit: Ego quãtumuis Catholicus, tamen ne nunc quidem Euangelio crederem, niſi me Eccleſiæ autoritas commoueret. Imò Auguſtinus Muſęus Taruiſinus *diappidus*. *Fateor me ſemper & in hoc & in omnibus ſtetiſſe, & adhuc ſtaturum determinationi Sacroſancta Romana Eccleſia: qui neque crederem Euangelio, niſi hoc ipſa Eccleſia approbaſſet.* In Apologia ſua ad obiectionem de paruulis non baptizatis.

III. Reſpondeo, hunc locum tam ſolitariũ, hoc eſt, cui nullus ſimilis inueniri poteſt, ſemper viſum eſſe duriuſculum viris doctis, quum nondum perfecta eſſet Papiſticæ tyrannidis pertinacia. Itaque variè à variis emollitum fuiſſe, quęſitis interpretationibus. Quod ego obſeruari diligẽter cupio, & comparari cum aduerſariorum ingenio, qui his abutuntur crudis vocibus, & diligenter, imò exactè ponderatis, quaſi in ſingulis magnum ſit momẽtum. Adeo profecerunt in deterius ea quo ſe veritatis vi premi ſenſerunt: quomodo qui incendio pereunt, etiam candentes ferri laminas amplexantur.

IV. Ioannes de Turre-Cremata Cardinalis in prima parte Decreti diſtinctione nona, capite *Noli meis*, cum quęreret vtrum doctoribus Eccleſiæ, ſiue ipſi Eccleſię ſit magis credendum, quam Canonicę Scripturę: pro parte affirmante obiectum fuiſſe obſeruauit, videri Scripturam Canonicã accipere autoritatem ab Eccleſia, idque probari ex hoc Auguſtini loco. Reſpondere autem, Eccleſiam dare autoritatem Scripturę, dupliciter intelligi poſſe: vel vt Scriptura habeat autoritatem ab Eccleſia: idque eſſe falſum: vel vt Eccleſia autoritatem det Scripturę declaratiuè, quia ſcilicet, fidelibus declaret hanc eſſe Scripturam Sacram. Auguſtinum igitur ſanè intelligẽdum, non priori, ſed altero ſenſu, quaſi dixerit, ſibi ignotum fuiſſe verum illud Euangelium pertinere ad Sacram Scripturã, niſi Eccleſia inſtinctu Spiritus Sancti, hoc declaraſſet. Prudenter: quis enim neget Eccleſiam nobis Scripturarum diuinitatem declarare? Interea non poterant eius temporis Cardinales id tolerare, quod hodie papiſtici doctores pertinaciter contendunt, Scripturam Canonicam accipere autoritatem ab Eccleſia: nec patiebantur eò trahi Auguſtinum.

V. Thomas Valden, in Doctrinali fidei libro ſecundo, capite vigeſimo primo, intelligit ab Auguſtino nominatam Eccleſiam Catholicam, quatenus iam olim & ab initio definiit numerũ librorũ Canonicorum, quibus deinceps addi nihil potuerit. *Sufficiat* (inquit) *vniuerſali Eccleſia propra e omne poteſtatis ſua moderna, quod olim hoc fecerit. Vnde gloria poteſtatis eius, quaſi per cuiuſdam maieſtatis imperium valeret ad poſteros: ita quod adhuc ſine eius autoritate, ſcriptura aliqua nec legi poterit, nec haberi pro certa. Et hoc ſapuit cum diceret contra Epiſtolam fundamenti ante poſt principium Auguſtinus*

guſtinus, Euangelio non crederem, niſi me Catholicæ Eccleſiæ commoueret autoritas. Huic ſententiæ ſuum videtur calculum addere Driedo tomi primi libro quarto, capite etiam quarto. *Auguſtinus* (inquit) *cum dicit, Ego Euangelio non crederem niſi me Catholicæ Eccleſiæ commoueret autoritas: intelligit de Eccleſia Catholica, quæ fuit ab initio Chriſtianæ fidei, ſecundum ſeriem ſucceſſionis Epiſcoporum creſcens, ad hæc vſque tempora: quæ ſanè Eccleſia cõplectitur collegium Apoſtolorum.* Et habet vterq; à Gerſone lectione ſecunda de vita ſpirituali animæ, *His aperitur modus intelligendi illud Auguſtini, Euangelio non crederẽ, niſi me autoritas Eccleſiæ cõpuliſſet. Ibidem enim Eccleſiam ſumit pro primitiua congregatione fidelium eorum qui Chriſtum viderunt, audierunt, & ſui teſtes fuerunt.* Hic ſenſus, eos ſaltem excludit, qui volunt quoſdam libros factos eſſe Canonicos, aliquot poſt Chriſtum ſeculis. Stapletonum etiam, qui hoc quicquid eſt autoritatis, confert etiam in Eccleſiæ præſentem ætatem, vt tam poſſint nunc canonizari Hermeris Paſtor, & Clementis Conſtitutiones, quàm olim Epiſtola ad Hebræos, & Apocalypſis Ioannis. Non eſt tamen explicatio ſatis commoda. Nam certè nõ magis Euangelio contulit olim Eccleſia, quàm hodie. Et intelligi ab Auguſtino Eccleſiam Catholicam etiam ſui temporis, nullus dubito.

VI. Marſilius in Defenſore pacis, parte ſecunda capite decimo nono, cùm dixiſſet videri Auguſtinũ hoc loco humanam autoritatem præferre autoritati Scripturæ: quia propter quod vnum quodque eſt, & illud magis: hunc nodum ſoluit diſtinctione: aliud enim eſſe credere ſermonem aut Scripturam aliquã eſſe traditionẽ alicuius, ſeu ab aliquo factam: aliud credere illam eſſe veram, vtilem, vel nociuam, obſeruandam, aut omittendam. Et poſſe ex hominum teſtimonio, credi horum vnum, vt tamen non alterum. Auguſtini igitur verba poſſe intelligi, vel vt dixerit ſe credidiſſe Scripturam eſſe Euangelium, id eſt, Chriſti traditionem, ex teſtimonio Eccleſiæ Catholicæ; quamuis verum continere principalius crediderit ex miraculo, vel reuelatione, vel fide qua Chriſtum credidit eſſe verum Deum, & per conſequens omnem eius traditionem eſſe veram, atque ſeruandam. Vel vt vtrumque illud teſtimonio Catholicæ Eccleſiæ primum acceperit, & crediderit. Sed priorem ſenſum meliorem eſſe, & magis cõuenire ſententiæ Apoſtoli ad Galatas primo, *Non enim* (inquit) *dicta Chriſti ſiue Dei, vera ſunt cauſaliter, eo quod eiſdem teſtificetur Eccleſia Catholica vero teſtimonio. Sed teſtimonium Eccleſiæ cauſaliter verum eſt, dum dicit dicta Chriſti vera, propter veritatem dictorum Chriſti.*

VII. Sed omnium optimè Petrus de Alliaco, ipſe etiam Cardinalis, articulo tertio quæſtionis primæ in primum ſententiarum, *Per autoritatem Auguſtini* (inquit) *non habetur quod ipſe crediderit Euangelio per autoritatem Eccleſiæ tanquam per principium Theologicum, ex quo Euangelium Theologicè probetur eſſe verum: ſed ſolum tanquam ex cauſſa mouente ipſum ad fidem Euangelij: ac ſi ipſe aut alius dixiſſet, Non crederem Euangelio niſi me Eccleſiæ ſanctitas aut Chriſti miracula commouerent: in quo dicto licet fidei Euangelij cauſſa aliqua aſsignetur: non tamen aliquod principium prius, cuius fides cauſa ſit vt Euangelio credatur.* Hoc ſi verum eſt, quid habent Papiſtæ, quo nobis inſultent? Nam ſi non eſt Eccleſiæ autoritas cauſa vt Euangelio credamus: certè falſum erit autoritatem Euangelij, id eſt, Scripturæ quoad nos, pendere ab Eccleſia. Et ſi illud non habetur ex Auguſtino, certè ne hoc quidem.

VIII. Illuſtratur & confirmatur Petri de Alliaco ſententia grauiſſimis conſiderationibus noſtrorum hominum, Petri Martyris, Caluini, Muſculi, Whitakeri. Primùm negant Auguſtinum agere de ſe tanquam iam Catholico: ſenſumque eſſe contendunt, Auguſtinum iam tum cùm hæc ſcriberet Catholicum, teſtari ſe vt ex Manichæo negante Scripturas, fieret Catholicus credens Scripturis, commotum eſſe autoritate Eccleſiæ Catholicæ, quæ illas obtrudebat, & commendabat.

IX. Quòd ſi quis opponat, (Et verò opponit Hayus capite quadrageſimo octauo libri primi Diſputationum) legi in Auguſtino, *crederem & moueret*, quibus ſignificatur tempus præſens: vt noſtro ſenſu eſſe debuerint potiùs, credidiſſem, & mouiſſet: reſpondet Muſculus, Auguſtino eam phraſim eſſe frequentem, nimirum vt eo tempore vtatur pro præterito: quod quidem nemo neget, qui in eius ſcriptis ſit verſatus. Vnicum Muſculus recitauit exemplum ex octauo capite libri ſecundi Confeſſionum, *Si tũc amarem poma illa quæ furatus ſum, & ea frui cuperem, poſſem etiam ſolus, ſi ſatis eſſet committere illam iniquitatem, qua peruenirem ad voluptatem meam, nec confricatione cõſciorum animorum accenderem pruritum cupiditatis meæ.* Hic negare nemo poteſt vſurpari, & amarem pro amauiſſem, & cuperem pro cupiſſem, & poſſem pro potuiſſem, ac reliqua ſimiliter: quemadmodum nos hoc loco exponimus crederem pro credidiſſem, cõmoueret pro commouiſſet. Ne autem id fortuito quaſi excidiſſe videatur, alios addam locos, è plurimis quos obſeruaui ſimiles. Retractationum libro primo, capite tertio, *Nos tamẽ iſto nomine nos vteremur, ſi iam ſatis eſſemus literis Eccleſiaſticis eruditi.* Et capite vigeſimo tertio, *Profectò non dicerem, ſi iam ſcirem etiam ipſam fidem, inter Dei munera reperiri.* Confeſſionum libro ſexto, capite decimo, *Quia te vera ſi ille faceret, iſte diſcederet.* Et capite vndecimo, *vtique dares, ſi gemitu interno pulſarem aures tuas, & fide ſolida in te iactarem curam meam.* Contra Fauſtum libro vigeſimo ſecundo, capite ſeptuageſimo nono, *Legunt Scripturas Manichæi, à neſcio quibus ſutoribus fabularum, ſub Apoſtolorũ nomine ſcriptas: quæ ſuorum ſcriptorum temporibus in autoritatem ſanctæ Eccleſiæ recipi mererentur, ſi ſancti & docti homines, qui tunc in hac vita erant, & examinare talia poterant, eos vera loquutos eſſe cognoſcerent.* Et libro vigeſimo octauo, capite quarto, *Ipſe Apoſtolus Paulus poſt aſcenſionem Domini de cœlo vocatus, ſi non inueniret in carne Apoſtolos, quibus communicando, & cum quibus conferendo Euangelium, eiuſdem ſocietatis eſſe appareret, Eccleſia illi omnino non crederet.* De Verbis Domini, ſermone ſexageſimo, Chriſtus *niſi corporaliter abiret à nobis, ſemper eius corpus carnaliter videremus.* Epiſtola quadrageſima octaua, *Si enim terrerentur, & non docerentur, improba quaſi dominatio videretur. Sed rurſus ſi docerentur & non terrerentur, vetuſtate conſuetudinis obdurarentur, & ad capeſſendam viam ſalutis pigrius mouerentur.* Denique liber de Duabus animabus ita ſcatet his phraſibus, vt penè totus eo ſit ſtylo compoſitus. Sic apud Optatum (vt appareat vitium fuiſſe Africanorum non vnius Auguſtini) libro primo, *Pax, ſi, vt data erat, ſic integra, inuiolatáque permanſiſſet, nec ab autoribus ſchiſmatis turbaretur.* Imò Apuleius Aſini ſeptimo, *Hercules dicerem quod ſciebam, ſi loquendi copia ſuppeditaret. Poſt receptum referres protinus, & infeſti latronis cruentis manibus eriperes.* Fulgentius ad Venantiam, quæ eſt Epiſtola ſeptima, *Si diuturnitas peccatorum Dei vinceret miſericordiam, non in ætate mundi nouiſsima Chriſtus veniret, vt peccatum mundi peremptus auferret.*

X. Secundò; commouendi, ſiue vt Driedo le-

giſſe videtur, longè dilutiùs, commonendi verbo negamus eam vim ineſſe, vt ſignificet Auguſtini fidem Eccleſiæ autoritate niti: ſed tantùm occaſionē qua ille ad fidem inductus ſit. Nam quemadmodum mulier illa Samaritana, Ioannis quarto, è ſuis ciuibus pleroſque ſuo commouit teſtimonio ad credendum in Chriſtum, quorum tamen fides non nitebatur eius mulieris autoritate, quod illi teſtati ſūt, cùm dixerunt, *Non amplius propter tuos ſermones credimus: ipſi enim audiuimus, & ſcimus hunc eſſe verè illū mundi Chriſtum.* Sic nihil obſtat, quominus nondum eruditus in fide Auguſtinus, autoritate commotus ſit Eccleſiæ, & tamen poſtea vlterius progreſſus, aliud habuerit fidei ſuæ fundamentum. Marsilius Patauinus, *Dicit autem Auguſtinus pro tanto ſe credere Euangelio propter Eccleſiæ Catholicæ autoritatem, quia ſuæ credulitatis initium inde ſumpſit, quam Spiritu Sancto dirigente mouit: fides enim quandoque incipit ex auditu.*

XI. Stapletonus hanc interpretationem impugnat aliquot argumentis: quorum primum eſt, *Quia infideles Eccleſiæ autoritate, quatenus Eccleſiæ, non inducitur vt credat Scripturæ.* Reſpondeo, Auguſtinum ſimpliciter dixiſſe, ſe commotum autoritate Eccleſiæ, non verò Eccleſiæ, quatenus Eccleſiæ. Ergo commodauit ipſe mihi Stapletonus ſolutionem adeò accurata cautela. Infideles autem commoueri ſimpliciter Eccleſiæ autoritate ipſe me docuit, capite quinto libri noni de Principiis, *Qui tales ſunt* (aiebat, nempe prorſus infideles & Pagani) *poterunt Eccleſiæ autoritate induci ad credendum Scripturis, quatenus vident in Eccleſia Chriſti, multarum gentium conſenſum, longi temporis præſcriptionem, famamque celeberrimam.* Quid igitur (inquam?) Non potuit Auguſtinus ſic ſe commotum dicere?

XII. Ad hæc, qui prorſus infideles nominat, nónne ſignificat ſe varios gradus infidelitatis agnoſcere? Nos igitur dicamus, Auguſtinum tum cum erat Manichæus, non fuiſſe prorſus infidelem, ſed duntaxat hæreticum, *Nullus autem eſt hæreticus* (verba rurſus Stapletoni recito ex eodem loco) *qui vel omnino ignorat, vel ſimpliciter negat Eccleſiam.* Et iterum, *Qui Eccleſiæ autoritatem vel omnino ignorat, vel ſimpliciter negat, fidei omnino, aut Chriſtianus non eſt.* Si ergò non fuit Auguſtinus prorſus infidelis, & non Chriſtianus: ſed tantùm hæreticus, ac proinde aliquo modo Chriſtianus: nullus autem hæreticus, qui Eccleſiam, Eccleſiæ-ve autoritatem vel ignoret, vel neget prorſus: tum certè neceſſe eſt Auguſtinum, cum inter Manichæos eſſet, Eccleſiam prorſus nec ignoraſſe nec negaſſe: ac proinde potuiſſe autoritate moueri non tantùm Eccleſiæ ſimpliciter, ſed etiam Eccleſię quatenus Eccleſiæ. Idcuque fruſtra diſtinxit: unò fruſtra argumentatus eſt Stapletonus.

XIII. Secundum argumentum, *Quia Auguſtinus dicit, Eccleſiæ Catholicæ, non ſimpliciter Eccleſiæ, autoritate ſe commotum fuiſſe. Eccleſiæ enim autoritatem, vt Catholicæ ſolus fidelis agnoſcit.* Reſpōdeo, Auguſtini verba ſignificare Eccleſiam, non quam ille tum agnoſceret pro Catholica, ſed quæ re vera eſſet Catholica. Quod non eſt abſurdum: potuit enim Auguſtinus iam Catholicus, loqui de Eccleſia, prout tum credebat cū ſcribebat, etſi tum cùm Manichæus eſſet, aliter ſentiret. Similes phraſes ſæpe occurrunt Confeſſionum libro tertio capite decimo, *Irridebam illos ſanctos ſeruos, & Prophetas tuos.* Quid? an tum credimus cùm irridebat, habuiſſe illos pro Dei ſeruis ſanctis, & Prophetis? Nihil minus: ſed illud de irriſione, Auguſtini erat olim Manichæi: hoc verò de Prophetis, de ſeruis, de Sanctis, eiuſdem Auguſtini, ſed facti Catholici, & ſua Manichæi peccata agnoſcētis & cōfitentis. Rurſus libro 5. capite 10. *Iungebar etiam tunc Romæ falſis illis atque fallentibus ſanctis.* Videlicet, quos tandē factus Catholicus tales agnoſceret: quantumuis aliter ſentiret tum temporis, cùm eis iungebatur. Itaq; quemadmodum hæ phraſes non ita ſunt intelligendæ, quaſi Auguſtinus diceret, ſe irriſiſſe ſanctos ſeruos Dei, vt ſanctos, vt ſeruos Dei: & adiūxiſſe ſe falſis ſanctis, vt falſis: ſic nihil eſt quod cogat nos hunc Auguſtini locum ita intelligere, vt ſenſus ſit, eum eſſe commotum autoritate Eccleſiæ Catholicæ, vt Catholicæ.

XIV. Quod ſi à Stapletono quæram vtrum credat Eccleſiam Chriſti, eandem eſſe Catholicam: reſpondebit, opinor, credere, niſi ſe abſtrahat à communi omnium ſenſu, atque adeò ab ipſa rei veritate. Iam igitur, cùm fateatur, etiam infideles moueri autoritate Eccleſię Chriſti, vt paulò antè docuimus, cur miretur ſi ſe non prorſus infidelem, ſed hæreticum, Auguſtinus dixerit commoueri Eccleſiæ Catholicæ autoritate?

XV. Iam ipſum Auguſtinum conſulamus interpretem, Confeſſionum libro ſexto, capite quinto, *Perſuaſiſti mihi non qui crederent libris tuis, quos tanta in omnibus ferè gentibus autoritate fundaſti, ſed qui non crederent eſſe culpandos.* Et rurſus, *Iam credere cœperam nullo modo te fuiſſe tributurum tam excellentem illi Scripturæ per omnes iam terras autoritatem, niſi & per ipſam tibi credi, & per ipſam te quæri voluiſſes.* Audin', vt ſuos adhuc Manichæi ſenſus exprimat, vt ſe commotum teſtatur Eccleſiæ autoritate ad credendum Scripturis? Vt nō Eccleſiam nominet, non Catholicam, ſed omnes gentes, nominet, nominet omnes terras? Nimirum, hoc illud eſt, quod paulò ante Stapletonus, etiam prorſus infideles & Paganos, poſſe dicebat induci Eccleſiæ autoritate ad credendum Scripturis, quatenus vident in ea multarum gentium conſenſum. Quid ergo? nempe aduerſus ſeipſum Stapletonus pugnat: vt ſolet non rarò mendacium ſuis armis petit.

XVI. Quid? ſi reſpondeo, Auguſtino Eccleſiam Catholicam tum nominatam διακριτικῶς, nimirum, quia iam tum temporis is vſus inualuerat, vt hoc Catholicæ nomine diſtingueretur vera Eccleſia, ab omnibus hæreſibus, quę ſibi & Eccleſię & Chriſtianæ nomen auderent arrogare? Auguſtinus contra Epiſtolam fundamenti capite quarto, *Tenet ipſum Catholicæ nomen, quod non ſine cauſa inter tam multas hæreſes, ſic iſta Eccleſia ſola obtinuit, vt cùm omnes hæretici ſe Catholicos dici velint: quærenti tamen peregrino alicui vbi ad Catholicam conuenitur, nullus hæreticorum vel baſilicā ſuam vel domum audeat oſtendere.* Vt ſēſus ſit noſtri loci, Auguſtinum commotum eſſe autoritate Eccleſię Catholicæ: non quam tum credebat eſſe, ſed audiebat ſolam inter omnes quaſi proprio nomine Catholicam appellari.

XVII. Quartum argumentum, *Quia in eodem capite paulò pòſt in præſenti tempore dicit de Actibus Apoſtolorum, Cui libro neceſſe eſt me credere, ſi credo Euangelio, cū vtramque Scripturam, ſimiliter mihi Catholica commēdat autoritas. Hæc ille euidenter de ſua perſona, & in præſenti loquens. Et Confeſſionum libro ſexto, capite quinto: cum nobis opus eſſet autoritate ſanctarum literarum, iam credere cœperam nullo modo te fuiſſe tributurum tam excellentem illi Scripturæ per omnes iam terras autoritatem, niſi & per ipſam tibi credi, & per ipſam te quæri voluiſſes. Vbi euidenter docet ex communi conſenſu orbis Chriſtiani adductum*

ſe fuiſ-

ſe fuiſſe, vt Scripturis crederet.

XVIII. Reſpondeo ad priorem locum, euidēs quidem eſſe Auguſtinum loqui de ſua perſona: ſed illud de Actibus non abſolutè dici, ſed ex hypotheſi: nempe ſi credidit Euangelio commotus autoritate Eccleſiæ, tum etiam neceſſariò ſibi credendum fuiſſe Actibus, nimirum ob eandem rationem. Quare cùm ſupponatur hoc de Euangeliis, etiam reliqua ſupponi neceſſe eſt: vt quia ſuam inducebat perſonam adhuc inter Manichæos, primum veræ lucis radium excipientem, cùm moueretur ad credendum Euangelio, ſic etiam cùm ſibi neceſſe eſſet credere Actibus. Ac proinde, illud *neceſſe eſt*, ſignificare aliud nihil, præter neceſſitatem conſequentiæ, quæ etiam eſſe poſſet ex hypotheſi falſa.

XIX. Sed enim in poſteriore loco, de ſe Auguſtinum loqui, nondum Chriſtiano Catholico, qui neget, hunc neceſſe eſt eum librum nunquam legiſſe. Tractat enim quibus quaſi gradibus paulatim abductus ſit à Manicheorum erroribus: proinde hoc etiam ipſo loco, *cœperam* (inquit) *credere*: non autem credideram.

XX. Quintum argumentum. *Quia in præcedenti capite*, quod eſt quartum, *apertiſſimè dicit ſe iam Catholicum & fidelem, adeòque Catholica Eccleſia tunc Epiſcopum, teneri in Eccleſiæ gremio, per ipſum Catholica Eccleſia nomen, per conſenſum populorum atque gentium: vt nullo modo dubitandum ſit, eum in hoc capite quinto de ſeipſo, & in perſona fidelis loqui.*

XXI. Reſpondeo eſſe locos longè diſſimiles: primò, quia in hoc, de quo diſſerimus, diſertè legitur, *Si ergo inuenires aliquem, qui Euangelio nondum credit, quid faceres dicenti tibi Non credo?* Quibus verbis ſatis intelligunt omnes Auguſtinum impugnare aſſertionem illam Manichæorum de Manichei nomine, hoc argumēto, quia non habeāt illi vnde eam probent, ſi eis negotium ſit, cum homine non credente Euangelio. Itaque cùm ſtatim ſubdantur hęc verba, *Ego certè Euangelio nō crederem*, & reliqua, ſatis perſpicuum eſt eodem referenda, vt ſuo doceat exemplo, quantum illis futurum ſit negotium cum homine non credente, deſtitutis conſenſu illo populorum. Nam quæ hæc (malum) quantáq; eſſet ingenij peruerſitas, ſi in hunc modū diſputaſſet? vt quātum Manichæis eſſet negotium cum non credente oſtenderet, ex ſuo ipſius iam credentis exemplo? Exempla enim oportet eſſe ſimilia. Ex eo (inquam) quod ipſe in ſe iam credente, nec niſi iam credente experiretur? Nam ſic Stapletonus aſſerit, proprium eſſe fideli, vt commoueatur autoritate Eccleſiæ Catholicæ, tanquā Catholicę. At cùm ſe idem dicit teneri in Catholica, tum loquitur abſq; hypotheſi, & non aſſumpta perſona increduli. Hæc igitur eſt prima diſſimilitudo.

XXII. Secundò, credere ſe dixit Euangelio, non niſi commotum Eccleſiæ autoritate: quibus verbis indicat illam autoritatē Eccleſiæ, ſolam fuiſſe cauſſam à qua ſit commotus, aut certè præcipuam. At cū ſe teneri dixit in Eccleſia, tum neq; Eccleſiæ nomē, neque conſenſum populorum poſuit aut ſolam, aut præcipuam cauſam. Non ſolam, quia diſertè, *multa ſunt* (inquit) *quæ in eius gremio me iuſtiſſimè teneant*, nominatis ſtatim conſenſione populorum, miraculis, ſpe, charitate, vetuſtate, ſucceſſione, nomine. Non pręcipuā; quia præfert veritatem, *quæ* (inquit) *ſi tam manifeſta monſtratur, vt in dubium venire non poſſit, præferenda eſt omnibus illis quibus in Catholica teneor.*

XXIII. Sed negat Stapletonus hanc poſteriorem diſſimilitudinem ad rem quicquam facere, cū de ſenſu quæratur verborum Auguſtini, an videlicet ille cùm ſe Catholicæ Eccleſiæ autoritate commoueri ſcriberet, id dixerit de ſe tanquam olim Manichæo, an verò tanquam tunc Catholico. Imò verò (inquam) ad rem facit. Nam ſi non poteſt eodem tempore Auguſtino autoritas Eccleſiæ eſſe & ſola & non ſola, & præcipua, & non præcipua cauſa credendi, tum neceſſariò diſtinguenda ſunt tempora, quando vtrumque ille de ſe aſſerit, nec aſſerit non verè.

XXIV. Sextum argumentum, quia pluribus locis docet Auguſtinus autoritatem Eccleſiæ eſſe fidelibus neceſſariam, vt Scripturas Canonicas, vel à non talibus diſcernant, vel contra hæreticos defendant: maximè libro ſecundo de Doctrina Chriſtiana. Sed hi loci nulli ſunt alij, præter eos quos iam excuſſimus, huius libri capite ſeptimo: vt nihil ſit neceſſe iterum eandem telam retexere.

CAP. XI.

De aliis Patribus.

I. IN Auguſtino pluribus immorari fuit neceſſe, quia hunc locum tanquam ἕρμαιον oſtentant, πολλῶν γ' ἀντάξιον ἄλλων. Huic pauci ſubnectūtur ex aliis Patribus, ad quos nūc venio, multò breuiùs abſoluēdos, quia longè faciliores. Ex iis iā pertractati ſunt non pauci: adeò placuit Stapletono libri molem augere, quod ego vitare ſtudeo. Itaque excerpam eos ſolos, qui adhuc remanſerunt intacti.

II. Tertullianus de Præſcriptionibus, *Quid Apoſtoli prædicauerint, præſcribam non aliter probari debere, niſi per eaſdem Eccleſias, quas ipſi Apoſtoli condiderunt, ipſi eis prædicādo tam viua voce, quàm per Epiſtolas poſtea.* Hæc ille, docens (inquit Stapletonus) in genere epiſtolas Apoſtolicas ex Eccleſiarum Apoſtolicarū teſtimonio, & approbatione petēdas eſſe. Idem libro quarto contra Marcionem defendens Lucæ Euangeliū, ab Eccleſiæ autoritate id facit. Cùm enim enumeraſſet varias Eccleſias Apoſtolicas, infert, *Dico itaque apud illas, nec ſolas iam Apoſtolicas, ſed apud vniuerſas quæ illis de ſocietate Sacramenti, confœderantur, id Euangelium Lucæ ab initio editionis ſuæ ſtare, quod cùm maximè tuemur.* Et paulò pòſt, *Hu ferè compēdiis vtimur, cum de Euangelio aduerſus hæreticos expedimur, defendentibus & temporis ordinem poſteritati falſariorum præſcribentem, & autoritatem Eccleſiarum traditioni Apoſtolorum patrocinātē.*

III. Reſpondeo primum Tertulliani locum nō eſſe ad rem tribus de cauſis. Primò, quia non agit de libris Canonicis, ſed de doctrina librorum Canonicorum. Sic enim ipſe explicat, *Quid prædicauerint, id eſt, quid illis Chriſtus reuelauerit.* Non reuelauit autem libros, ſed librorum materiam: & nos agimus hac tota controuerſia, non tam de librorum doctrina, quàm de ipſis libris. Etſi autem ſcripti libri, nihil aliud quàm eam doctrinam contineant, tamen certū eſt eſſe eius tradendæ mediū, diuerſum à viua voce.

IV. Secundò, non tantùm agit de Doctrina, ſed etiam ne agit quidem de autoritate canonizandi aut libros, aut doctrinam: tantùm de mediis quibus probari poſſit ea doctrina, quæ ſit Canonica, vtpote à Deo Apoſtolis reuelata. At nos de mediis probandi librorum Canonicorum numerum, non agimus. Fatemur enim eſſe plurima: atque in iis autoritatem non tantū Eccleſiæ Catholicæ: ſed etiam

ſingulorum doctorum, quos ipſi teſtes citauimus
magno numero in proxima controuerſia: ſed tantū
vnde pendeat hæc ipſa Canonica eorū librorū au-
toritas. Et eā æque negamus pēdere à tota Eccleſia,
ac à ſingulis doctoribus: etſi totius Eccleſiæ ſi quod
ſit teſtimonium longè maioris eſſe ponderis iudice-
mus, quàm ſingulorum doctorum.

V. Tertiò, nego abſolutè & ſimpliciter, vt verba
ſonant Tertullianum ſentire, non debere eam pro-
bationem fieri, niſi per Eccleſias. Falſum enim di-
B ceret: quia excluderetur probatio non ſolum ex
Scripturis, quæ & maxima eſt, & certiſſima omniū,
atque adeò apud antiquos ἀποδείξεις appellata, atque
ea quidem πασῶν ἀποδείξεων, ἐξέχουσα πάσα, μᾶλλον δὲ ἡ αὐτο-
απόδειξις, ſed etiam doctorum tum omnium conſen-
ſus, tum ſingulorum teſtimonia. Quare ſenſus eſt
Tertulliani, tum cum per Eccleſias inſtituitur pro-
batio, quod neceſſe quidem erat apud eos hæreti-
cos, qui Scripturas reiiciebant, non debere quaſuis
nominari, ſed Apoſtolicas: vt non opponat Eccleſiæ
autoritatem aliis rationibus: ſed tantum Eccleſias
C Apoſtolicas, aliis Eccleſiis. Vnde ſequitur nō loqui
de vllo decreto, ac ne teſtimonio quidem vniuerſa-
lis Eccleſiæ: ſed duntaxat particularium. Pendere
autem à particularibus Eccleſiis quoad nos autori-
tatem Scripturæ, nondum audij Papiſtas aſſe-
rentes.

VI. Reliquis locis, id agit Tertullianus, vt ſince-
ritatem codicum tueatur: quod quidem fieri poteſt
variis argumentis: iiſque etiam à quibus vel non ſo-
lis, vel non ſummis, imò ne præcipuis quidem pen-
D deat quoad nos autoritas Eccleſiæ. Propterea dixit
eam Eccleſiæ autoritatem patrocinari Euangeliis:
non verò ea canonizare. Deinde, *his* (inquit) *compen-
diis vtimur aduerſus hæreticos.* Ergo (inquam) non eſt
plena demonſtratio, non abſoluta probatio: ſed tā-
tum diſputationis compendium: ſcilicet, quia quo-
ties cum præfractis contendimus, id agere ſolemus
prius vt confutemus, quàm vt doceamus. Non ſe-
quitur autem, ſi aduerſus hæreticos autoritas Ec-
cleſiæ compendioſa ſit, propterea penes Catholicos
E vel ſolam, vel ſummam eſſe cauſam credendi.

VII. Irenæus libro quarto, capite ſexageſimo
tertio, *Agnitio vera eſt Apoſtolorum doctrina, & antiquus
Eccleſiæ ſtatus in vniuerſo mundo ſecundum ſucceßiones Epi-
ſcoporum, quæ peruenit vſque ad nos cuſtodita ſine fictione,
Scripturarum tractatione plenißima, neque ablationem re-
cipiens lectio ſine falſatione.* Hæc ille (inquit) Stapleto-
nus, docens ab Eccleſia conſeruatam eſſe Scriptura-
rum & tractationem pleniſſimam ſine Apocrypho-
F rum confictis ſomniis, & lectionem integram ſine
vlla corruptela aut deprauatione ſacri textus: & hāc
eſſe agnitionem veram ſiue demonſtrationem cer-
tiſſimam.

VIII. Reſpondeo locum eſſe vanè & impor-
tunè mutilatum: aliquantulum tamen reſtitutum in
editione Feuardentij, à quo ſic pleniùs legebatur, *A-
gnitio vera eſt Apoſtolorum doctrina, & antiquus Eccleſiæ
ſtatus in vniuerſo mundo & character corporis Chriſti ſecū-
dum ſucceßiones Epiſcoporum, quibus illi eam quæ in vno-
quoque loco eſt, Eccleſiam tradiderunt, quæ peruenit vſque ad
G nos, cuſtodita ſine fictione, Scripturarum tractatione pleniſ-
ſima, neque additamentum, neque ablationem recipiens, &
lectio ſine falſatione, & ſecundum Scripturas expoſitio legi-
tima & diligens.* Quæ verba adeò ſunt inconcinna &
hiulca, & ἀσύνετα, vt non ſit facilè certum aliquem
ſenſum elicere. Lucem addas, ſi reſtituas tractationē
nominandi caſu, vt erat in veteri codice teſte Feuar-
dentio, & legas vno ſpiritu, *cuſtodita ſine fictione Scri-
pturarum tractatio pleniſſima, neque additamentum, neque
ablationem recipiens.*

IX. Porrò ex loco tam luxato, quid vtilitatis re-
dire poteſt ad Stapletonum? Nam obſcurum eſſe,
& incertum neceſſe eſt. Atque adeò Feuardentius
alium neſcio quem ſenſum aucupatus eſt, aſſerens
doceri ab Irenæo agnitionem veritatis, & Scriptu-
rarum ſinceram germanamque interpretationem, à
veteri Eccleſiæ ſtatu & ordine petendam eſſe: quod
quidem ad aliam pertinet controuerſiam: deinde
non ſignificat aut ſolam, aut ſummam eſſe rationē.
Ego verò exiſtimo indicari media agnoſcendæ ve-
ritatis iſta, doctrinā Apoſtolicam, & antiquum Ec-
cleſiæ ſtatum, quem cenſeo etiam appellatum cha-
racterem corporis Chriſti: deinde tractationē Scri-
pturarum, id eſt, ipſas Scripturas in quibus pleniſſi-
mè omnia tractantur: tum lectionem ſine falſatio-
ne, id eſt vſum earum Scripturarum, qui is erat vt cū
publicè tum priuatim legerentur, abſque vlla falſa-
tione: denique expoſitionem rerum fidei legitimam
& diligentem ſecundùm Scripturas. Quod ſi eſt,
tum nemo non videt fruſtra hunc locum citari à
Stapletono: nam id nos prolixè concedimus.

X. Stapletonianam autem interpretationē quis
non ſentit eſſe violentam, non verò αὐτοφυῆ? Nam
primum non docuit Irenæus iis verbis conſeruatam
eſſe ab Eccleſia Scripturarum tractationem, & le-
ctionem: ſed docuit eam conſeruatam, hoc eſt, quā-
diu conſeruatur, eſſe agnitionem veritatis. Secun-
dò, illud *ſine Apocryphorum confictis ſomniis*, vnde eſt?
Nam in textu Irenæi nunquam apparet: ſed & fal-
ſum eſt: ſciunt enim omnes libris ſacris eſſe nō pau-
ca inſerta Apocrypha, quæ piis viris negotium fece-
runt. Non eſt etiam verum lectionem integram, &
ſine vlla corruptela fuiſſe conſeruatam. Nam ſingu-
lis, vt ita dicam, ſeculis magni in Eccleſia viri con-
queſti ſunt, Bibliorum exemplaria eſſe deprauata,
cùm Græcè tum Latinè: addunt etiam Hebraicè
noſtri Papiſtæ, religioſiſſimi ſcilicet Scripturarum
commendatores.

XI. Serapion apud Euſebium hiſtoriæ libro ſex-
to, capite decimo, *Nos libros quoſdam Apoſtolorum no-
minibus falsò inſcriptos, omnino repudiamus, certò cognoſcē-
tes huiuſmodi nos ab illis nunquam recepiſſe.* Hæc ille (in-
quit) traditioni ab Apoſtolis acceptæ, tanquam fir-
miſſimæ regulæ innitens, in diſcernendis falſis ſcri-
ptis à veris.

XII. Reſpondeo, primum non agi de canoni-
zatione librorum ſacrorum, ſed de reiectione Apo-
cryphorum & ſuppoſititiorum: nō ſufficere autem
ad illos canonizandos, quæ ad hos reiiciendos, aliàs
diximus. Secundò, autoritatis Eccleſiaſticæ nullam
fieri mentionem, ſed tantùm acceptionis ab Apo-
ſtolis: nō eſſe autem Eccleſiam idem cum acceptio-
ne, aut etiam cum Apoſtolis: & iis verbis indicaſſe
Serapionem librorum autoritatem eo potiùs niti,
quod eos ab initio Eccleſiæ tradiderint Apoſtoli,
quàm quod eos approbet Eccleſia. Vbi etiam ludit
ambiguo Stapletonus, cùm traditionem nominat
ab Apoſtolis, alio ſenſu. Tertiò Serapionem loqui
de ſua propria, & peculiari induſtria in cenſendis li-
bris. Sic enim locum legimus integrum, ἡμεῖς γὰρ καὶ Πέτρον
καὶ τοὺς ἄλλους ἀποστόλους ἀποδεχόμεθα ὡς Χριστόν. τὰ δὲ ὀνόματι
αὐτῶν ψευδεπίγραφα ὡς ἔμπειροι παραιτούμεθα, γινώσκοντες ὅτι
τὰ τοιαῦτα οὐ παρελάβομεν, *Nos & Petrum & alios Apo-
ſtolos recipimus tanquam Chriſtum: at eorum nomina falsò
adſcripta, vtpote cum rei ſatis experti, repudiamus, cognoſ-
centes*

centes noseiuſmodi non accepiſſe. Vbi τὸ ἐμπειρικὸν, ſignificat eam ſolertiam qua prædiius erat Serapion in hoc negotio, nõ verò vllam Eccleſię traditionem: exercebatur autem hæc ſolertia in cõſiderandis dogmatibus. Adde nondum eo tempore vllum præceſſiſſe Eccleſiæ decretum aut de eo libro, id eſt, Euangelio Petri, aut omnino de Canone.

XII. Theodoretus in argumento Epiſtolæ ad Hebræos, *Oportebat ipſos, & ſi nihil aliud, temporis quidem certè diuturnitatem revereri, quo hanc epiſtolam in Eccleſiis perpetuò legerant veritatis alumni.* Hunc locum ſictecitat, & quidem nudum Stapletonus: qui tamẽ ad rem quid faciat non video. Quid tum enim, ſi longo tempore in Eccleſiis lecta eſt Epiſtola ad Hebræos? An ſequitur ei ſuam quoad nos autoritatem tributam ab Eccleſiis? Imò, *ex quo* (inquit Theodoretus) *literarum Apoſtolicarum fuerunt Eccleſiæ participes, ex illo etiam epiſtola ad Hebræos vtilitatem percipiunt.* Quę verba ſignificant, ſtatim ab initio ſuam huic epiſtolæ autoritatem conſtitiſſe. Ergo (inquam) non ab Eccleſiæ decreto vllo. Nam id, ſi quod fuit, non fuit ab initio, ſed aliquot ſeculis poſterius, ipſis agnoſcẽtibus Papiſtis, qui contendunt non receptam in Canonem Hieronymi tempore, ſaltem ante Concilium Nicenum: Et Stapletonus conſtitutam voluit in ſuis Denterocanonicis, quibus paulatim eſt autoritas conciliata.

XIII. Concilium Toletannm primum, *Si quis dixerit vel crediderit alias Scripturas, præter illas quas Eccleſia Catholica recipit, in autoritate habendas, vel eſſe venerandas, anathema ſit.*
A Ex hoc Canone concludit (ita enim loquitur in Defenſione libro ſecundo, capite nono, ſectione decima quarta) in recipiendis Scripturis Eccleſiæ autoritatem eſſe longè maximam, eámque ſolam cuiuis fideli ſufficere, diuina interim gratia ac perſuaſione interna non deſtituto: vt inde probetur, circa recipiendas Scripturas maximum eſſe, & infallibile, atque ſupremum argumentum, Eccleſiæ teſtimonium.

B XIV. Quaſi verò hoc demnm experimento conſtaret, quàm ſit audax Stapletonus in eliciendis conſequentus! At eas nos conſtanter negamus. Re vera enim hoc teſtimonium hîc nec friget, nec calet. Nam recepti quidem dicuntur ab Eccleſia libri Canonici, ſed quam ob cauſam non dicitur. Quid enim? an quia Paulus ſeueriſſimè dixit, *Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema eſto,* ideò ſtatim concludimus in recipiendo Euangelio Galatarum
C fuiſſe autoritatem longè maximam, & ſolam cuiuis fideli ſufficere: aut eſſe maximnm, infallibile, ac ſupremum argumentum? Minimè verò: & non ridebimus Stapletonum? Audiat potiùs, quia in eo Canone Concilij dicitur Eccleſia Scripturas recipere, ergo non eſſe eius autoritatem aut maximam aut ſolam: quia, tum potiùs tradere diceretur. Nam accipere, ſiue recipere non autoritatem ſignificat
D eius, qui aliquid inſtituit, aut mandat, ſed obſequium potiùs eius, cui aliquid obſeruandum inſtituitur & mandatur.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

DE CANONE LIBER OCTAVVS.

Caput I.

De Perfectione Scripturæ. Status Controuerſiæ.

VINDICATA libris Canonicis autoritate ſua, purgato etiam numero, vaſtum pelagus ingredimur: Cõtrouerſiam de Perfectione Scripturæ: qua vix alia quæquam animoſiùs, aut prolixiùs hactenus diſputata, Catholicis in Perfectione, Papiſtis in Imperfectione, totius cauſæ, id eſt, omnium controuerſiarum de religione, proram & puppim conſtituentibus: adeoque his non negãtibus, ſi ſecundùm Catholicos pronuntietur, ad reſtim ſibi rem redire.

II. Ac Verbum Dei Papiſtæ quidem, itidem vt Catholici, agnoſcunt & fundamentum & regulam fidei. Sonnius capite tertio Demonſtrationum religionis Chriſtianæ, *Verbo Dei, & ſoli Verbo Dei adhibenda eſt fides, quam qui habent, Chriſti fideles appellantur.* Et capite ſecundo, eam ſe dicit concepiſſe ſententiam de Verbo Dei, *quod ſit doctrina diuina, regula noſtra.* Catechiſmus ad parochos, *Omnis doctrinæ ratio, quæ fidelibus tradenda ſit, Verbo Dei continetur.*

III. Sed deinceps cùm quæritur, quodnam ſit id Verbum Dei, ita conſtituunt. Primùm, accidere Verbo Dei, vt ſcriptum ſit, ſiue quod idem eſt, hominibus propoſitum per Scripturam. Quod ne nos quidem negare aut poſſumus, aut volumus. Nemo enim neſcit, hîc etiã vt alibi valere illud antiquum, τὰ ἐν τῇ γραφῇ eſſe σύμβολα τῶν ἐν τῇ φωνῇ, haud aliter quàm τὰ ἐν τῇ φωνῇ ſunt σημεῖα τῶν ἐν τῷ νῷ. Certum eſt etiam priùs fuiſſe Verbum Dei, quàm quicquam eſſet ſcriptum.

IV. Secundò, negant, Verbum Dei contineri terminis eorum librorum quos in Canone conſtituimus. Sonnius enim pronunciat auguſtius eſſe & A extenſius, pluraque in ſe complecti quàm vtriuſque Teſtamenti Scripturam. Hayus, *ἐπὶ πλέον* cum verbo ſcripto & non ſcripto, ac latiùs patere quàm Verbum ſcriptum. Claudiopolitani Ieſuitæ, theſi quarta, nullo modo illos audiendos, qui tam anguſtè verbum Dei definiunt, vt non aliud ſit, quàm quod ſacris literis continetur: eſſe enim verbum Dei id quod Deus aliquo modo loquutus eſt, vel per ſemetipſum, vel per eos quos nobis audiendos præcipit, ſiue illud literis mandatum ſit, ſiue viuæ vocis B traditione citra Scripturam ad nos peruenerit. Et Turnonenſes in Theſibus anni milleſimi quingẽteſimi octogeſimi ſecundi, *ſingulari Dei beneficio (aiũt) Chriſtianam Eccleſiam rerum ſacrarum monumenta, partim literis conſignata, partim per Chriſtianorum hominum manus ſine ſcripto tradita, conſeruaſſe credimus.*

V. Ex his Ioannes Serranus putabat poſſe Papiſtarum ſententiam ſic explicari, vt diceretur Verbum Dei genus, eiuſque ſpecies duæ, & quidem, *ἀντιδιῃρημένως*, ſcriptum & non ſcriptum. Sed hoc C Hayus valdè improbauit, atque inſectatus eſt. Non enim ſequi, ſi Verbum Dei reciprocet cum ſcripto & non ſcripto, ideò illud horum genus eſſe: nam neque hominem genus eſſe albi & non albi hominis. Et tamen, quod iſte tam ſeuerè reprehendit, videtur Claudiopolitanis non admodum diſplicuiſſe, quorum theſis ſexta hoc habet initium. *Sic ergo definitũ Dei verbum, in duas veluti ſpecies ſecatur, ſcriptum ſcilicet, & ſine literis ſola voce & prædicatione traditum.* His ergo Iudicibus, Verbum ſcriptum & D non ſcriptum, ſi non ſunt ſpecies, certè, quod hinc non procul abeſt, veluti ſpecies ſunt: Et viciſſim Verbum Dei ſi non eſt genus, certè veluti genus eſt. Catechiſmus etiam ad parochos. *Omnis doctrinæ ratio, quæ fidelibus tradenda ſit, verbo Dei continetur, quod in ſcripturam traditionéſque diſtributum eſt:* quæ verba non valde abhorrent à Serrani verbis: etſi hæc contentio ſit non magni momẽti: & *λογομαχία* potius quàm ſeria animaduerſio.

VI. His ita diſtinctis, Verbum illud Scriptum negant

negãt cõtinere omnia ad ſalutem neceſſaria. Ieſuitæ A Turonenſes Theſi ſecunda, *Qui fidei res omnes ad ſcriptum Dei verbũ reuocant, ut eos ſe difficultatum laqueos inducunt vt nullum plane exitum inuenire poſſint.* Melchior Canus libro tertio locorum Theologicorum capite tertio. *Non omnia quæ ad doctrinam Chriſtianam pertinent, eſſe etiamnũ in ſacris literis expreſſa.* Latomus contra Bucerum defenſione altera. *Nego* (inquit) *tam latè patere Scripturam, vt voce ſua comprehendat, eloquatúrque omnia, quæ vel in hanc vſque diem neceſſaria fuere in Eccleſia, vel in poſterum futura ſunt, non ad excolendam modo diſciplinam Eccleſiaſticam, quæ quotidie inſtauranda eſt, ſed ad pietatem etiam religionémque ipſam,* B *tum verò maximè ad vnitatem Eccleſiæ, extra quam nihil ſaluum eſſe poteſt, conſeruandam.* Denique ne omnia colligam, quæ eſſent infinita, Ieſuitæ in diſputatione Ratisbonenſi ab ipſo principio negarunt ſcripturam eſſe huiuſmodi, vt ei nihil poſſit addi aut detrahi.

VII. In hac tamen ſententiæ communione, alij C aliis videntur durius molliúſve loqui. Nam Canus eodem iam citato capite, *multa ait pertinere ad Chriſtianorum doctrinam & fidem, quæ nec apertè nec obſcurè in ſacris literis continentur.* Carranza in ſecunda controuerſia *προλεγομένων* in ſummam Conciliorum. *In Eccleſia ſunt & alia, quæ nec expreſsè, nec obſcurè habẽtur in ſcripturis.* Sed Ieſuitæ paulo aliter. Coſterus Enchiridij capite primo. *Iſta,* inquit, nempe ſacræ literæ, *non omnia continent Religionis myſteria explicitè.* Bellarminus de Verbo Dei libro quarto capite tertio. *Nos aſſerimus, in Scripturis non contineri expreſsè totam doctri-* D *nam neceſſariã, ſiue de fide, ſiue de moribus.* Ergo illi priores ita ſimpliciter & omnino negant omnia contineri in ſcripturis, vt multa ſint, quæ in iis nullo modo reperiri queant. At iſti poſteriores negant tantum *ῥητῶς*: ac proinde aliquo quidem modo omnia in iis reperiri concedunt: ſed non expreſsè aut explicitè. Atque hoc fortaſſe illud eſt quod Hoſius aliis verbis expreſſit. *Continentur in Euangelio quæcumque ſunt ad ſalutem neceſſaria præcepta omnia, ſed tanquam* E *in ſemine.* Ioliſſus reſponſione ad Hopperi articulum quintum. *Summa & capita omnium ad æternam ſalutem neceſſario requiſitorum ſufficienter in ſacris ſcripturis continentur explicitè vel implicitè, expreſsè vel virtute, ſi ad eum ſenſum Scripturæ intelligantur quem Spiritus Sanctus & docet & docuit Eccleſiam ſuam Catholicam.*

VIII. Stapletonus, vt ſolet in diſtinctionib. ſolertiæ laudẽ quærere, doctrinã fidei neceſſariã quadruplici notione conſiderat in Relectione, cõtrouerſia quinta, quæſtione quinta articulo primo. Aliàs, vt F cauſam atq; principiũ credendi vniuerſale, quod ad omnia quæ credere oportet, ſufficienter inducat, etſi ſingula credenda non exponat. Aliàs, vt ſingulare principium, & radicẽ particularem multorum dogmatũ, quæ inde poſſunt deduci: Aliàs, vt omne particulare dogma apertè definitũ, quod qui negat hæreticus cẽſetur. Denique vt ab omnibus explicitè credendam: vel à maioribus tantùm explicitè, & à minoribus implicitè, atque in fide maiorum. Prima & ſecunda notione, dici poſſe ſolam Scripturam ad G omnem fidem tenendam ſufficere: tum quia docens clarè & expreſsè quæ ſit vera Eccleſia, & eius autoritas, aliáque principia fidei doctrinalia, docet tanquam in radice & principio omnia ad fidem neceſſaria, quia per Eccleſiam cætera diſcuntur quæ Scriptura tacet: tum quia multos articulos proponit fidei, qui plurimorum aliorũ articulorum principia, fontes, & ſeminaria ſunt. Tertia autem no- A tione omnia in Scripturis manifeſtè explicari falſum eſſe. Quarta, eam doctrinæ partem, quæ ab omnibus & ſingulis explicitè credenda eſt, concedit eſſe vt omnibus prædicatam, ita omnem aut ferè omnem ſcripto commendatam: at alteram, vt non omnibus prædicatam, ſic neque omnem in ſcripta relatam.

IX. Charronæus veritatis tertiæ capite quarto, hunc Scripturæ defectum, quarumcunque rerum conſtituatur, ita verbis exaggerat, vt vix maiorem B poſſit exprimere. *Scriptura* (inquit) *eſt minima particula veritatis reuelatæ.* Similiter Hoſius cõfeſſionis capite nonageſimo ſecundo. *Multò maxima pars Euangelij peruenit ad nos traditione: perexigua literis eſt mandata.* Quid videtur? aut quem in angulũ relegata Scriptura? Negabatur paulò antè omnia continere: dicebatur multa eſſe quæ non contineret. Satis malignè: ſic tamen vt poſſet interim ſuam dignitatem aliquomodo retinere ac tueri. At nunc, quid ſupereſt ſpei: ſi longè minimam partem veritatis; ſi pere- C xiguam Euangelij complectatur? Nimirum perierat ſpes noſtra: niſi nonnihil reſpirare liceret benignitate Andradij, quantumuis Ieſuitæ: qui Orthodoxarum Explicationum ſecundo, *eorum quæ Chriſtianum hominem credere oportet*, inquit, *maxima pars ſacris literis continetur.*

X. Hunc tantum tam pœnitendum Scripturarum defectum, quæſierunt homines Eccleſiæ ſtudioſiſſimi ſcilicet, quomodo, quáve poſſent ratione ſarcire. In promptu fuit traditionum ſupplemen- D tum. Quarum nomen eſſe generale, & ſignificare omnem doctrinam ſiue ſcriptam ſiue non ſcriptam, quæ ab vno communicatur alteri, agnoſcunt, Pereſius de traditionibus parte prima poſtulato ſecundo, & Bellarminus de Verbo Dei libro quarto capite ſecundo: Sed poſtea tamen accõmodatum eſſe à Theologis ad ſignificandam tantum doctrinam non ſcriptam: atque hoc ſenſu ab illis hodie vſurpari; opponíque Scripturæ: ac eſſe verbum illud Dei, quod paulo antè non ſcriptum appellabamus.

E XI. Appellari nõ ſcriptã Bellarminus dixit, non quod prorſus non fuerit vnquam ſcriptis mandata, ſed quia non à primo autore. Quod tamen non ſatis exactum eſt: nam ſic tota Geneſeos doctrina eſſet non ſcripta traditio, quia à Moſe literis mandata eſt longè poſt quàm fuit primò hominibus manifeſtata: Traditionum etiam Papiſticarum plurimæ eſſent ſcriptæ, quia earum autores Papæ, ſtatim in Decretalibus ſuis eas ſanxerunt. Melius ergo Pereſius, ſic diſtingui à doctrina quæ in libris Canonicis repe- F ritur. Hayus etiam Diſputationum libro primo, capite trigeſimo nono, *Verbum non ſcriptum illud appellamus, quod in Sacræ Scripturæ libris apertè non continetur.* Sic quadrageſimæ ieiunium, etſi multa de eo ſcripta legantur apud veteres tum in Conciliis, tum in ſcriptis priuatis; tamen eſt traditio non ſcripta, quia de eo merum eſt in Scripturis Sacris ſilentium.

XII. Diuidũt autem Traditiones Ieſuitæ Claudiopolitani *τριχοτομῶν*, in eas quæ ad fidei dogmata ſpectant: & quæ ad ritus & ceremonias ritè peragẽ- G das: & quæ ad informandos fidelium mores. Sed Bellarminus diligentior dupliciter ſecat, quâ ab autoribus, quâ à materia. Ab autoribus, vt ſint Traditiones partim Diuinæ, partim Apoſtolicæ, partim Eccleſiaſticæ: & ſic ante eum diſtinxerat Pereſius. Ergo Diuinæ ſunt acceptæ ab ipſo Chriſto Apoſtolos docente, Apoſtolicæ, quæ ab Apoſtolis inſtitutæ: Eccleſiaſticæ, conſuetudines antiquæ, vel à prælatis,

vel à populis inchoatæ, quæ paulatim conſenſu tacito populorum vim legis obtinuerunt. Pereſius tamen in tertio membro conſideratior, vt qui fontem harum traditionum collocet duntaxat in Epiſcoporum, maximè Romanorũ poteſtate: populorum nulla habita ratione.

XIII. A materia traditiones diſtribuuntur in eas quæ ſunt de fide, & eas quæ ſunt de moribus. Rurſus in perpetuas, & temporales: Tertiò in vniuerſales, & particulares. Quartò in neceſſarias & liberas. Traditiones de fide & moribus, non definit Bellarminus, tantum illuſtrat exemplis. De fide eſt perpetua Mariæ Virginitas, & quatuor eſſe tantum Euangelia. De moribus, ſignũ crucis in fronte exaratum; & certorum dierum ieiunia, feſtáque. Perpetuam traditionem vocat, quæ inſtituitur vt ſemper ſeruetur vſque ad mundi conſummationem: temporalem, quæ ad certum tempus: qualis fuit obſeruatio quarundam legalium ceremoniarum, vſque ad plenam Euangelij promulgationem. Vniuerſalem, quæ toti Eccleſiæ ſeruanda traditur: vt Paſchatis, Pentecoſtes, ſimiliúmque magnorum feſtorum obſeruatio: Particularem, quæ vni tantum aut pluribus traditur Eccleſiis, ſicut tempore Auguſtini Ieiunium Sabbathi quod Romæ tantum ſeruabatur. Neceſſariam quę traditur in forma pręcepti, vt celebratio Paſchæ die Dominico poſt decimam quartam Lunam Martij. Liberam, quæ in forma conſilij, vt aſperſio aquæ luſtralis.

XIV. Vt autem ad Controuerſiæ nodum accedamus propius, de Traditione non Scripta ita ſentiunt. Coſterus. *Illa omnem veritatem in ſe habet, omnia fidei myſteria, omnémque rationem Chriſtianæ religionis complectitur, & omnia dubia, quæ de fidei negotiis oriri poſſunt diſſoluit.* Nimirum inquam, eſt igitur traditio hæc mare aliquod magnum; cum Scriptura ſit tantum inſtar guttulæ: illa Oceanus βαθύῤῥοος, hæc paruus aliquis Rubicon. Quanquam videtur Coſterus diſcedere ab illa ſtrictiore notatione, qua Bellarminus notauit ſignificari ea tãtum quæ non ſunt ſcripta. Alioquin valde loquuntur ἀκύρως. Nam ſi traditio non comprehendit ea quæ ſunt in libris ſacris comprehenſa: ergo vel iſta non ſunt myſteria fidei; vel traditio non continet omnia.

XV. Sed prouehuntur vlterius; & Scripturam traditionibus comparantes, ita ſtatuunt. Claudiopolitani Ieſuitæ theſi nona: *Quod ſi verbum ſcriptum, cum non ſcripto conferre velimus, vtrumque in Eccleſia magnum momentum habere reperiemus: maius tamen non ſcriptum, quam ſcriptum.* Coſterus. *Hæc* (nempe traditionis quam ſuo more vocat Scripturam in corde) *præſtantia multis partibus ſuperat Scripturas, quas nobis in membranis Apoſtoli reliquerunt.* En tibi pietatem Romanam! Egregiam illam ſanè quæ Scripturas quas in ſublimi ſolio Auguſtinus cõſtituebat, deducit ad traditionis pedes, tanquam ancillas. Non videtur tamen Eckio, non Tridentinis laruis tantum animi fuiſſe. Nam ille in Enchiridio, *Eccleſiaſticæ* (inquit) *conſuetudines, ritus, & Ceremoniæ, æquè ſunt obſeruandæ atque leges diuinæ.* Tridentini ſimiliter omnes libros tam veteris quam Noui Teſtamenti, néc-non traditiones, tanquã vel oretenus à Chriſto, vel à Spiritu Sancto dictatas, & continua ſucceſſione in Eccleſia Catholica conſeruatas, pari pietatis affectu ac reuerentia, ſuſcipiebant ac venerabantur. Modeſtiores, qui ſi Scripturas non præferunt; ſaltẽ non deiiciunt infra traditionem. Sed Bellarminus videtur mediũ aliquod tenere voluiſſe. *Traditiones diuinæ,* inquit, *ea-*

A *dem vim habent, quam diuina præcepta, ſiue diuina doctrina ſcripta in Euangeliis: & ſimiliter Apoſtolicæ traditiones non ſcriptæ eandem vim habent, quam Apoſtolicæ traditiones ſcriptæ: Eccleſiaſticæ autem traditiones eandem vim habent, quam decreta & conſtitutiones Eccleſiæ ſcriptæ.* Ita vidẽtur inter Papiſtas tres diuerſæ de eadem re ſententiæ.

XVI. Catholici in hoc toto negotio diſtinguẽdum putant inter res quæ traduntur in Eccleſia, & rationem earum tradendarum. Et res ipſas eſſe duũ generũ: ſcilicet alias, in quibus ſubſtãtia eſt & quaſi

B corpus religionis Chriſtianæ; nõ tantum ad fidem, ſed etiam ad mores formandos, politiámq; Eccleſiæ continendam: proinde neceſſarias ex vi inſtitutionis diuinæ: alias, eius eſſentiæ velut appendices, eiúſque corporis ornamenta; neque ex ſe, neque ex inſtitutione diuina neceſſarias, ſed potius ἀδιάφορα, & politiæ tantum cauſa in vſum receptas: vt ſunt diſciplinæ partes variis canonibus ſancitæ, ritus etiã & ceremoniæ; cùm vniuerſales, tum particulares: obſeruationis liberę quidem, ſed hactenus, vt nemo

C ſua priuata autoritate, aut poſſit, aut debeat contemnere, abiiceréve.

XVII. De primo rerum genere ſic ſtatuunt. In confeſſione fidei Eccleſiarum Gallicarum articulo quinto. *Credimus verbum his libris comprehenſum ab vno Deo eſſe profectum, quo etiam vno, non autem hominibus, nitatur ipſius autoritas. Cumq; hæc ſit omnis veritatis ſumma, complectens quicquid ad cultum Dei, & ſalutem noſtram requiritur, neque hominibus neque ipſis etiam Angelis fas eſſe dicimus, quicquam ei verbo adiicere, vel detrahere, vel quic-*

D *quam prorſus in eo immutare.* In Tigurinã cap. 2. *In hac Scriptura Sancta habet vniuerſalis Chriſti Eccleſia pleniſſimè expoſita, quæcunq; pertinent tum ad ſaluificam fidem, tum ad vitam Deo placentem rectè informandam: quo nomine diſtinctè à Deo præceptũ eſt, ne ei aliquid vel addatur, vel detrahatur.* In Bohemica ſiue Valdenſi, cap. 1. *In hac quæ ad doctrinam, & Sanctæ Eccleſiæ diſciplinam, & gubernationem, ad ſingulos & vniuerſos in ordinario ſalutis Miniſterio (vnde & vera fides exiſtit) neceſſaria ſunt ea, inquam, omnia plenè omnino, & quantum opus eſt, vt in exi-*

E *mio artificioſiſſimoq; Sancti Spiritus opere, in hac comprehenſa ſunt, & concluſa, quæ nec Angelus de cœlo proferre aliquid certius poteſt; & ſi adferret diuerſum aliquid, credi ei non deberet.* In Belgica artic. 7. *Credimus ſacram hanc Scripturam perfectiſſimè omnem Dei voluntatem complecti, & in illa abundè ea omnia doceri, quæcunq; ab hominibus credi neceſſe eſt, vt ſalutem conſequantur. Itaque cùm illic exactiſſimè, & fusè deſcripta ſit omnis diuini cultus ratio, quam Deus à fidelibus exigit, nulli hominum (quanuis Apoſtolica dignitate prædito, ac ne vlli quidem Angelo è cœlo*

F *demiſſo, vt diuus Paulus loquitur) fas eſt aliter docere, quam iampridem in Sacris Scripturis edocti ſumus.*

XVIII. De altero autem genere, Confeſſio Gallica artic. 32. & 33. *Credimus expedire, vt qui electi ſunt Eccleſiæ alicuius præfecti, inter ſe diſpiciant, qua ratione totum corpus commodè regi poſſit. Ita tamen vt ab eo quod Dominus noſter Ieſus Chriſtus inſtituit, nunquam deflectant. Hoc autem non impedit, quominus quædam ſingulis locis peculiaria ſint inſtituta, prout commodum viſum fuerit. Excludimus autem humana omnia commenta, & leges*

G *omnes, quæ cultus Dei prætextu aſtringendis conſcientiis inuehuntur: & eas tantùm admittimus, quæ fouendæ concordiæ, & vnicuique in obedientia debita retinendo, ſubſeruiũt.* In Auguſtana artic. 7. de Abuſibus. *Docemus Paſtores veros Eccleſiarum, poſſe in Eccleſiis ſuis publicos ritus inſtituere, ſed tantum ad finem corporalem, hoc eſt, boni ordinis cauſa, videlicet ritus vtiles ad docendam multitudinem, vt certos dies, certas lectiones, & ſi quæ ſunt ſimilia: ſed The*

ſuperſti-

ſuperſtitione, & ſine opinione neceſſitatis: vt has ordinationes violare extra caſum ſcandali, nō ducatur eſſe peccatum. Sed ſi cum ſcandalo violentur, vbi Eccleſiæ recta conſtituta ſunt, nec error eſt in doctrina, ſciat violans tali loco ſe peccare.

XIX. Iam verò ſi rationē rerum tradendarum conſideremus, omnino eam duplicem eſſe agnoſcimus: vel per Scripturam Sacram; hoc eſt, eos libros, in quibus ſemel ab initio Spiritus Sāctus cōprehendi voluit quicquid omnino ad perpetuam Eccleſiæ naturā eſt neceſſarium: Vel per quotidianam inſtructionem: per eorum miniſterium, quibus traduntur Eccleſiæ regendæ. Sic in Confeſſione Gallica artic. 25 *Credimus, quoniam nonniſi per Euangelium ſimus Chriſti compotes, oportere ſacram & inuiolabilem ἀταξίαν, eius autoritate in Eccleſia ſancitam, conſeruari. ac proinde requiri in Eccleſia Paſtores, quibus onus docendi verbi, & adminiſtrādorum Sacramentorū incumbat.*

XX. Eſt ergo perſpicua Catholicorum ſententia: Traditionū nomen non auerſantium: non tantum, quia comprehendit etiam Scripturam Sacram, cuius ſumma eſt, & extra ſortē autoritas: ſed etiam quia non ſimpliciter & in vniuerſum Traditio, etiā non ſcripta, hoc eſt, quæ non contineatur in libris Canonicis, eſt reiicienda. Imò verò, vt fateamur quod res eſt, omnino non poteſt Eccleſia carere Traditionibus non ſcriptis; ſiue intelligas quotidianam tradendæ fidelibus eius veritatis, quæ non aliunde hauritur quam è libris ſacris, rationem: ſicenim neceſſariæ ſunt ordinariæ ad plebem conciones: neceſſariæ etiam catecheſes: ſiue ritus quoſdam pro locis, temporibus, & perſonis varios: aptos tamen exercendæ pietati, charitatique conſeruandæ: qui etſi non exſtent in Canone totidem literis, tamen à nemine contemni debent, eo ipſo, quod ab Eccleſia, id eſt, paſtoribus inſtituti ſunt: dum tamen nihil officiant aut ſinceritati doctrinæ, aut libertati conſcientiæ: cui propriè leges præſcribit non niſi Deus.

XXI. Sed ſi comparatur Traditio ſcripta, cum non ſcripta, ſiue docendi rationem intelligas, ſiue res ipſas, ita cenſent. Apoſtolos eadem autoritate dogmata fidei ore tradidiſſe, & ſcriptis: id eſt, viuæ vocis Apoſtolorum prædicationem, tam certam & indubitatam fuiſſe, quam eorum ſcripta: vt non iniuria commendarit Paulus Theſſalonicenſibus τὰς παραδόσεις εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι᾽ ἐπιστολῆς, traditiones ſiue per ſermonem, ſiue per Epiſtolam. Sed quæ deinceps dogmatū traditio ſequuta eſt, ſiue ſcripta ſiue non ſcripta, longe eſſe inferiorē, miniméq; authenticā: nec per ſe certā fidem facere, ſed tantum quatenus innititur traditioni ſcriptæ Prophetarum & Apoſtolorum: ac proinde nō obligare conſcientiam vllius fidelis, vt neceſſario id quod traditur credere debeat, etiam non malum, ſub pœna damnationis. Itaque longe eſſe inferiori gradu quodlibet traditionis genus, ſiue conſuetudines dicas Eccleſiarum, ſiue inſtitutiones Epiſcoporum, ſiue Canones conciliorum: ſi comparentur cum Scriptura Sacra, quæ conſtituta eſt extra omnem comparationis aleam.

XXII. Hæc Catholicorum eſt ſententia: quam Papiſtæ ſuis verbis exprimentes, negant nos pro certo quicquam habere, niſi quod in diuina Scriptura expreſſum inuenitur, hoc eſt, in verbis Scripturæ. Sic enim Peteſius ſtatim ab initio ſcriptum reliquit: & alij pleríque ſunt ſecuti. Et quidem ſi non ſophiſticarentur, importunéque ſyllabas aucuparent, ac quærerent anſam calumniandi, poteramus id quod duriuſculè his verbis ſignificatur diſſimulare. Sed in progreſſu diſputationis apparebit, quam merito nobis caueamus ab eorum vafritie. Itaque dicimus, ſi per illud *expreſſum*, intelligant ipſam doctrinæ ſubſtantiam (vt ita loquar) non autem tradendæ modum, qui in verbis conſiſtit, nos facile ſic ſentire: ſin autem modum ponunt; hoc ſenſu, vt credant nos nihil admittere niſi quod totidem verbis & ſyllabis in Scriptura legitur, tum querimur fieri nobis iniuriam: cùm in eodem numero habeamus, & quæ ſic verbis expreſſa ſunt, & quæ ex verbis expreſſis, neceſſaria analogiæ conſequentia deducuntur. Exempli gratia nos iam certo credimus Spiritum Sanctum adorādum, quam Deum eſſe adorādum. Hoc, quia totidem verbis legimus ſcriptum: illud quia ex eo neceſſariò deducitur. Nam ſi Deus adorandus eſt, & Spiritus eſt Deus: certè omnino ſequitur Spiritum eſſe adorandum. Sic verbum Dei eſſe credimus hoc axioma, Purgatorium Papiſticum eſſe merum ſomnium. Et tamen fatemur nos ea verba, eorúmve verborum contextum in nullo aut Propheta, aut Apoſtolo legiſſe vnquam. Quid ergo? Nempe ea in Prophetis & Apoſtolis legimus de peccatorum remiſſione; quæ aut oportet eſſe falſiſſima, quod eſt blaſphemum, aut neceſſe eſt inferre id conſequens.

XXIII. Hoc igitur ſenſu Scripturam aſſerimus eſſe perfectam: & Papiſtas accuſamus grauiſſimè, quod nobis contradicentes, eam ipſam Scripturam faciant imperfectam. Ridemus etiam nouam ſophiſticen eorum, qui cum ne latum quidem pilum ab ea pertinacia recedant, tamen queruli clamitant ſibi iniuriam fieri. Sed immerito. Primò enim, cū propriè contradictoriæ ſint ſententiæ, noſtra & Papiſtarum: ſi noſtra perfectionem tuetur Scripturæ: nónne aliam neceſſe eſt tueri eiuſdem imperfectionem? Antecedens autem eſſe verum, non tantum nos teſtamur, ſed etiam aduerſarij non negant. Certè Stapletonus, in procemio libri decimi de Principiis, aſſerit nos hanc ſolius Scripturæ ſufficientiam prædicare, extollere, atque perurgere. Secundò, non opus eſt coniecturis, cùm diſertam habeamus, aduerſariorum aſſertionem. Iacobus Dauius Epiſcopus Ebroicenſis hoc vſus eſt argumento in hac cauſa. Quicquid ſufficienter continet alicuius ſcientiæ principia, debet poſſe probare omnes propoſitiones quæ ad eandem pertinent; contradicentéſq; refutare. At id Scriptura non poteſt in Theologia. Ergo non continet ſufficienter omnia principia doctrinæ neceſſaria ad Theologū & religionē. Quid? Gregorius de Valentia Analyſis lib 5. cap. 1. nónne disertè diſputat, *Scripturam non eſſe ſufficientem fidei regulam?* Viderint illi vtrum diſtinguant perfectionem à ſufficientia; nos certè vtrámque eodem ſenſu nominamus.

XXIV. Tannerus in diſputatione Ratiſbonenſi id imperfectum dici aſſerit, cui aliqua perfectio conueniens & debita deeſt: non autem ſi quælibet perfectio, ſiue conueniens & debita, ſiue non conueniens & non debita deſit. Et illuſtrat exemplo. Homo imperfectus & erit cui manus deſit, aut pes, aut alia pars corporis & animæ, conueniens & debita: at non qui cornua non habeat, aut alas. Nō eſſe autem perfectionē Scripturæ debitam, vt omnia omnino dogmata morum & fidei contineat: ergo, non eſſe propterea imperfectam. Sed hæc excuſatio pendet ex totius quæſtionis concluſione: cui nos præiudicium facere nec volumus nec debemus. Certe ſi verum eſt, Scripturam eſſe Canonem, & normam, ſiue regulam fidei noſtræ; hæc ei perfectio

debetur, vt inde hauriantur omnia quæ credenda ſunt: quod qui negant, detrahunt illi perfectionem debitam, ac proinde imperfectam efficiunt, quantum in eis eſt.

XXV. Iacobus Dauius duplicem eſſe dicit ſufficientiam, ſiue (vt nos quidem loquimur) perfectionem: immediatam & mediatam. Illam, quæ ab eo quod ſufficiens appellamus, exhibetur immediatè, & per ſe: hanc, quæ mediatè, hoc eſt, per ea media, quę ipſum ſibi ſubſtituit. Scripturam Sacram verò omnia continere præcipua, fundamentaliáque capita Religionis Chriſtianæ: minutiora verò cõtinere vel immediatè, vt ea nos per ſeipsã doceat vel mediatè, indicatis mediis per quæ ea doceri queãt; videlicet, inſtitutis, & moribus, quæ Apoſtoli viua voce conſignarunt Eccleſiæ. Itaque non ſequi ex doctrina Papiſtica Scripturam eſſe inſufficientem. Sed hæc ſunt τέρατα τῶν λόγων, & ſic oportet eos qui noua inuehunt dogmata, nouas etiam vocibus notiones addere. Negamus autem ſufficientiam illam mediatam, vnquam cuiquam in mentem veniſſe: quæ enim ſufficere ad aliquid dicta ſunt hactenus; ea intellecta ſunt in ſe ipſis habere ſufficientiã. Itaq; literæ quæ nihil aliud quã fidẽ aſtruũt tabellario; illæ profectò nunquam dictæ ſunt ſufficientes exponendæ legationi. Teſtamentum, quo inſtituitur hæres, & alia præcipua capita voluntatis eius à quo conditur; ſufficiens quidem dicitur ad indicandam eam voluntatem: ſed ſi non exprimat quomodo educari liberos oporteat, tantumque eam curam alicui committat, id nunquam ſufficiens dicetur ad eam educationem. Et hæc erant exempla Epiſcopi Ebroicenſis. Simili ratione quantumuis nos amandet Scriptura ad Traditiones, tamen eam oportet fateri eſſe inſufficientem ad Eccleſiam plenè inſtituẽdam, ſi vera eſt Papiſtarum doctrina. Itaque fruſtra verba declinant, cum crimen ipſum admittunt.

XXVI. Cæterum infinitus eſt eorum numerus, qui in hac controuerſia verſati ſunt: omnes nominare ſigillatim nihil eſt opus: præcipuos indicare ſatis. E Papiſtis: Staniſlaus Hoſius in Cõfeſſione Petricouienſi capite nouageſimo ſecundo: & in Confutatione Prolegomenõ Brentij libro quarto. Ioannes Dnedo tomi primi libro quarto, capite quinto. Ioannes Roffenſis initio confutationis aſſertionis Lutheranæ. Franciſcus Cordubẽſis in Annotationibus Catbolicis articulo ſecundo, capite ſeptuageſimo primo, & ſequentib. aliquot. Bartholomęus Carrãza ſecunda cõtrouerſia. Melchior Canus libro tertio locorum Communium. Martinus Pereſius prolixo volumine. Andradius defenſionis Tridentinæ lib 2. Ioannes Hayus lib. 1. Diſputationum. Franciſcus Sonnius Demonſtrationum religionis Chriſtianæ lib. 1. Alphonſus de Caſtro aduerſus omnes hæreſes lib. 1. cap. 5. Bellarminus Controuerſiæ primæ lib. 4. Thomas Stapletonus de Principiis lib. 12 & in Relectione, controuerſia 5. Gregorius de Valentia in Analyſi Fidei lib. 5. cap. 3. Cæſar Baronius Annalium Eccleſiaſticorum tomo primo, ad annum quinquageſimum tertium. Magnis etiam animis agitata quæſtio eſt in colloquio Ratiſbonẽſi. Gallicè plurimi: ſed præcipui Charronæus in tertia Veritate; Puteanus, & Bullẽgerus aduerſus Pleſſęũ. I. Dauius de traditionib. Apoſtolicis.

XXVII. Ex noſtris. Martinus Chemnitius in Examine Concilij Tridentini parte prima. Antonius Sadeel tractatione Theologica de Verbo Dei ſcripto. Zacharias Vrſinus quæſt. 4. de Scriptura in tractatibus Theologicis. Whitakerus quæſt. 6. de Scriptura Sacra. Iunius, & Danæus, & Hunnius in examine primæ Controuerſiæ Bellarmini. Ioannes Serranus in defenſione pro vera Eccleſiæ Catholicę autoritate. Sibrandus Lubbertus de Principiis lib. 7. Philippus Mornæus præfatione de Euchariſtia. Ioannes Vrbanus Hattemenſis de Verbo Dei ſcripto & non ſcripto libro quarto. Iacobus Kimedontius libris duobus de Verbo Dei non ſcripto. Ioannes Serranus aduerſus Hayum pro vera Eccleſiæ autoritate primæ quæſtionis parte tertia. Andreas Riuetus Summæ controuerſiarum tractatu primo quæſtione nona.

CAP. II.

An è Scripturis ſalutem habeamus.

I. CAtholici ſic diſputant: Quæcunque doctrina eiuſmodi eſt, vt ex ea ſalutem habeamus, hęc continet omnia ad ſalutem neceſſaria. At Scriptura Sacra, eſt eiuſmodi doctrina. Ergo Scriptura Sacra continet omnia ad ſalutem neceſſaria. Maior patet. Nam quæcunq; ad aliquid neceſſaria ſunt, ea ſi deſint, non poteſt id perfici ad quod obtinẽdum neceſſaria ſunt: vt ſi neceſſe ſit hominẽ eſſe animal rationale, tum nullus erit homo, ſi nullũ ſit animal, ſi nulla ſit ratio. Si pœnitentia ad ſalutem neceſſariò requiritur, aufer pœnitentiam, eadem opera abſtuleris ſpem ſalutis: & eſt πάνυ ὄντως.

II. Minor probatur. Primo ex 5. c. Euãgelij ſecũdùm Ioan. ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. *Scrutamini Scripturas, quoniam vos putatis in iis vitam æternam habere.* Quibus verbis Chriſtus cauſſam docet, ob quam Iudæi Scripturas vel ſcrutarentur, vel, quod eſt veriſimilius, ſcrutari deberent: nempe hanc, quod in iis, id eſt per eas ſperarent ſe vitam adepturos æternam. Vnde conſtat etiam ante Chriſtum, Eccleſiæ hanc communem fuiſſe ſententiam, & quidem à Chriſto non improbatam. Item ex eiuſdem Euangelij 20. cap. *Hæc ſcripta ſunt, vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum Filium Dei: & vt credentes vitam habeatis, per nomen eius.* Rurſus ex tertio poſterioris ad Timotheum. ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν διὰ πίστεως τῆς ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ. *A puero ſacras literas noſti, quæ poſſunt te ſapientem reddere ad ſalutem per fidem quæ eſt in Ieſu Chriſto.* Denique ex Chryſoſtomo, homilia quinquageſima tertia editionis Græcæ, in Ioannem. ἂν οὕτω διερευνῶμεν τὰς γραφὰς ἐρευνῶμεν μετ' ἀκριβείας καὶ μὴ ἁπλῶς, δυνησόμεθα τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας ἐπιτυχεῖν. *Si ſic volumus ſcrutari Scripturas cum diligenti ſtudio, & non vtcunque, aſſequi poterimus ſalutem noſtram.* Et ſtatim per partes ea ſignificãs quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt indidem hauriri. ἂν διὰ παντὸς αὐταῖς ἐνδιατρίβωμεν, καὶ δογμάτων ὀρθότητα, καὶ βίον ἠκριβωμένον ἐκμαθησόμεθα. *Si penitus in eis verſabimur & doctrinæ rectitudinem, & vitam exactè inſtitutam erudiemur.*

III. Ad huius Syllogiſmi partes quid directè reſpondeant aduerſarij, mihi quidem nõdum occurrit. Sed recitatos è Scriptura locos variè vidi eludere conantes, vt capite capti angues reliquum corpus variè verſant. Ad primum ſic Puteanus. Primò valere aduerſus eos, qui Scripturã non recipiant: non verò aduerſus Papiſtas, qui recipiunt. Imò, inquam, aduerſus vtroſq;: quia promittitur ſalus in Scripturis: quod falſum eſſet, ſi nõ continerent omnia ad ſalutem neceſſaria. Exẽpli gratia, ſi non ſit in iis doctrina de numero perſonarum Trinitatis, earúmq; Conſubſtantialitate, vt contendunt aduerſarij: ſit autem verum, neminem ſeruari qui non credat in Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, vnum verum Deum:

Deum: tum neceſſe erit, ex Scripturis nõ cõſtare ſalutem? At hic locus euincit, ex Scripturarum meditatione conſtare ſalutem: ergo neceſſe eſt ex earundem meditatione conſtare Trinitatis dogma: Et ſic per ſingulos articulos diſcurrendo, refutat Papiſtas aſſerentes imperfectionem Scripturæ. Præterea, ſi nõ valet aduerſus eos qui Scripturã nõ recipiunt, ergo inutiliter dictum eſt ad Iudæos, nam hi ſanè Scripturas recipiebant. At hoc quid aliud eſt, quàm in Chriſtum inſurgere? Denique hæc exceptio impingit in ipſius loci diſerta verba. Nam quicunq; putant ſe in Scripturis habere vitam æternam, ij procul dubio easdé admittunt: at eos ipſos Chriſtus iubet ſcrutari Scripturas: ergo iis ipſis, qui Scripturas admittũt, hoc mandatum Chriſtus dedit. Quare omnino ineptè Puteanus negauit hunc locum iis obiiciendum, qui Scripturas admittunt.

IV. Secundò idem Puteanus excipit, aliter haberi ſermoné cum Phariſæis, Iudæiſve pertinacibus, aliter cum Chriſtianis: neq; vnquam Chriſtũ mandaſſe Apoſtolos, aut fideles ad ſcrutãdas Scripturas: ſed aſſuefeciſſe, vt fidem adhiberent verbo ſuo, eorumque quos ſibi ſubſtituturus erat, videlicet Paſtorũ Eccleſiæ. Sed hoc exceptio priorē deſtruit: quia fatetur hæc verba dicta ad Phariſæos, & Iudæos; hoc eſt ad eos qui admittebant Scripturas. Deinde diſſimilitudinis cauſſa nulla profertur hac quidē in re: nec eſt varia ſunt Iudæorũ & Chriſtianorum perſonæ, quicquam obſtat, quominus ad vtroſque pertineat eadē doctrina: quod in aliis capitibus infinitis probare licet: & hoc ipſum nõnne veteres Catholici patres produxerunt ad omnes Chriſtianos? *Vtinam* (clamabat Origenes homilia ſecunda in Eſaiam) *omnes faceremus illud quod ſcriptũ eſt, Scrutamini Scripturas.* Quanti quid hoc ad rem? Non enim ea vis eſt argumẽti noſtri: ſed quod vita æterna habeatur ex Scripturis. Quid autē ineptius dici potuit, quàm non ablegatos fuiſſe fideles ad legendas Scripturas? Æquè dixiſſet, non pertinere ad Chriſtianos illud *Deum tuum adorabis & illi ſoli ſerues*: quod nunquam niſi Satanæ Chriſtum obiecisse legimus.

V. Tertia Puteani exceptio: verbũ *Scrutamini*, non eſſe imperãtis, quid ſit faciēdum: ſed indicantis, quid Phariſæi ſolerent: Non eſſe igitur mandatum, alias ſequi, neminem eſſe Chriſtianum, qui heres neſciret: imò qui nõ poſſet exactè Scripturas ſcrutari: quia legere, nec intelligere, negligere eſt. Reſpondeo, varias eſſe hac de re ſententias. Quoſdam enim ſic intelligere, vt Phariſæorũ morē ſimpliciter ſignificari putent: in quibus eſt & quidē, vt opinor, primus Cyrillus Alexandrinus: cuius ſententiã, cùm alij nõnulli probant, tum vir magnus Theodorus Beza in annotationibus in hunc locũ. Alios verò cenſere Chriſtum Iudæos ablegare ad Scripturas, vt videant in iis locos quibus illi teſtimonium exhibetur: Et hãc eſſe maioris interpretum numeri ſententiam: qua de re egimus ſatis lib. 6. ca. 10. Sed hoc quid ad rē? aut quid ad robur argumenti: quod (vt iterũ dicã) non eruitur ex his verbis, *Scrutamini Scripturas*: ſed ex ſequentibus, quæ docet ſalutem in iis haberi.

VI. Quarta exceptio: nominatas eſſe à Chriſto Scripturas, non ad omnia ſuæ doctrinæ capita cõfirmanda, ſed vnum duntaxat de ſua perſona, ſuóque Mediatoris officio. At hoc eſt prorſus extra oleas: non enim intereſt, quorſum, aut in quē finē Scripturarum ſint à Chriſto nominatæ: ſed attendendum quid ſit de Scripturis dictũ. Quicquid enim illud ſit, hoc tamen ſemper cõſtat, ex his verbis, haberi vitam in Scripturis; quæ tota vis eſt argumenti. Deinde, etſi hoc loco citantur teſtes Scripturæ tantum perſonæ, aut officij, tamen aliis plurimis, certum eſt citari ad alia plurima fidei Chriſtianæ dogmata confirmanda: hodie etiam ad omnia: nec citari, niſi ex hoc firmo principio in iis vitam haberi.

VII. Poſtremo Puteanus excipit, Chriſtũ non potuiſſe loqui niſi de Scripturis Veteris Teſtamenti: quod nos quidē fatemur, tum quia nondũ exſtarent Scripturæ Noui Teſtamenti; tum quia hic ſermo erat ad Iudæos. At ſi in Veteri Teſtamēto cõtinetur vita: & Vetus Teſtamentum eſt Scriptura Sancta, ſiue pars Scripturæ; tum negari nullo modo poteſt contineri vitam in Scriptura Sancta: nam quod continetur in parte totius, quis ſanæ mentis neget eſſe in toto? Ad hæc, ex Veteris Teſtamenti vitã habebãt, non quia erant Vetus Teſtamentum: ſed quia erant Scripturæ Sanctæ, hoc eſt, Verbum Dei: proinde producēdum priuilegium ad reliquas omnes Scripturas, quę æquè ſunt Scripturæ Sanctæ, ac illæ, quæ pertinebant ad Vetus Teſtamentum; id eſt, ad nouas, quod nemo, opinor, neget Chriſtianus. Ergo (inquit Puteanus) nobis ſcrutanda eſſet duntaxat Scriptura Veteris Teſtamenti: atque ita fieret nouum inutile. Itáne? Quaſi verò, quod de vno affirmatur, neceſſe ſtatim ſit de altero negari? Neget ergo, ſi audeat Puteanus, in Nouo Teſtamento haberi vitam: quia hoc ipſum eodem loco affirmatur de Veteri. Sed conſequentia eſt ineptiſſima nec micam habet ſanæ mentis.

VIII. Ad ſecundùm locum ex vigeſimo Ioãnnis, Bellarminus tripliciter reſpondet. Primò: Ioannem tantum loqui de miraculis Chriſti: ac dicere ſe ſcripſiſſe tantum aliqua miracula, non omnia, quia illa ſufficiebant ad perſuadendum mundo, Chriſtum eſſe filium Dei. Sed vident omnes, duas eſſe partes eius contextus: priorem in his verbis: *Multa etiam alia ſigna edidit Ieſus in diſcipulorum ſuorum conſpectu, quæ non ſunt ſcripta in hoc libro.* Et de hac nulla eſt controuerſia; quin ſit de miraculis intelligenda, quæ non ſunt omnia ſcripto mandata: imò verò ne traditione quidem non ſcripta ad nos vſque peruenire potuerunt. Sed alteram partem, in his verbis, *Hæc autem ſcripta ſunt*, nihil obſtat quominus generaliter intelligamus, de iis omnibus, quæ Ioannes in Euangelio ſuo expoſuit, non tantum ſigna, ſed multo magis doctrinam, cui videtur potius attendiſſe: Et confirmatur hæc interpretatio ex ſequentibus: nam ſola miraculorum hiſtoria non ſufficit ad fidem Chriſtianam, aut ad vitam obtinendam.

IX. Conſentiunt etiam Patres. Cyrillus cap. vlt. lib. 12. in Ioannem. *Non igitur omnia quæ Dominus fecit conſcripta ſunt: ſed quæ ſcribentes, tam ad mores quam ad dogmata putarunt ſufficere, vt recta fide, & operibus ac virtute rutilantes ad regnum cælorum perueniamus.* Auguſtinus Lib. 1. de Conſenſu Euangeliſtarum. *Quicquid Chriſtus de ſuis factis & dictis nos legere voluit, hoc ſcribendum Apoſtolis, tanquam ſuis manibus imperauit.* Verba ipſa perſpicuè ſonant Cyrillum & Auguſtinum longius produxiſſe hunc locum, quàm ad miracula, & doctrinam etiam comprehendiſſe.

X. Sed hoc vt eludat Bellarminus, videamus. Eos patres ait de ſolis dictis & factis Chriſti loqui: & propterea hoc illos dicere voluiſſe: ſcripta eſſe ſufficienter, non quidem omnia abſolutè; ſed tãtum omnia dicta & facta Chriſti: præter quæ dicta & facta, multa ſunt alia neceſſaria: alioquin omnes hiſtorias & documenta Teſtamenti Veteris, & ipſa Acta Apoſtolorum, & Epiſtolæ Petri & Pauli, Ioannis, Iacobi,

& Iudæ ſuperuacanea eſſent.

XI. At Bellarminus non tam eludit, quàm verſutè ludit, & illudit veteratoriè. Primùm, ex verbis Ioannis, ne nos quidem omnia abſolutè ſcripta eſſe contendebamus: nam hoc omnino ſcimus eſſe falſum: nec tantum non à Ioanne, ſed ne à reliquis quidem, aut Euangeliſtis, aut Apoſtolis, ſiue ſingulis, ſiue omnibus, præſtitum. Quid ergo? nimirum ea duntaxat, quæ ſufficiunt, hinc neceſſaria ſunt ad ſalutem, continentia doctrinam & mores. Quare hiſtoriæ, ſiue veteris ſiue noui Teſtamenti, fruſtra nominantur: vtpote quæ non ſint ad ſalutem neceſſariæ: etiamſi non ſuperfluæ. Secundò, ne dicta quidem & facta Chriſti Patres omnia ſcripta fuiſſe docent: nam & hoc falſum eſt: addunt autem diſertam limitationem, *quæ ſcribentes tam ad dogmata quàm ad mores putarunt ſufficere.* Tertiò, eſſe aliquid ad ſalutem neceſſarium, præter dicta & facta Chriſti, negamus. Nam tota Religio Chriſtiana dogmatis continetur & moribus. Cyrillus autem habet, ea ſcripta eſſe, quæ ſufficerent ad dogmata & mores: ſi hæc ſufficiunt, ergo alia non ſunt neceſſaria. Malè tamen Bellarminus concludit, eſſe igitur ſuperflua. Non eſt enim verum eſſe ſuperflua quæcunque non ſunt neceſſaria. Quis enim dicat, non poſſe conſiſtere Chriſtianam religionem, niſi ſciamus admiſſum eſſe inceſtum à filiabus Loth? Et tamen non eſt hoc ipſum inutile: ergo ne ſuperfluum quidem.

XII. Sed ſecundò Bellarminus reſpondet, Ioannem non loqui niſi de rebus à ſe ſcriptis: ergo, ſi illa ſufficiunt, ſuperfluas fore alias omnes ſcripturas. Sed hæc conſequentia, vt paulo antè, eſt ineptiſſima. Nam eiuſdem rei plures teſtes conquiruntur, qui ſinguli vnum idémque teſtimonium perhibent, & tamen non ſunt ſuperflui.

XIII. Tertiò, negat hæc verba, *Hæc autem ſcripta ſunt*, & quæ ſequuntur, ſignificare ſigna ſola ſufficere ad ſalutem: ſed illa ad hoc referri & ordinari, & eſſe vnum ex mediis requiſitis ad noſtram ſalutem; etiamſi ſolum non ſufficiat. Enimverò, quis, inquam, dixit aliquando ſigna ſufficere? Sed non rectè verba Ioannis coarctantur ad ſigna, quæ, vt diximus, latiùs patent. Vnde non tantùm Cyrillus dixit ea eſſe ſcripta, quæ ſufficere videbantur ad dogmata & mores: (quæ autem ſunt eiuſmodi, quis neget ad ſalutem eſſe ſatis?) ſed etiam Auguſtinus tractatu quadrageſimo nono in Ioannem ſcripſit, *Sanctus Euangeliſta teſtatur multa Dominum Chriſtum & dixiſſe & feciſſe, quæ ſcripta non ſunt. Electa ſunt autem quæ ſcriberentur, quæ ſaluti credentium ſufficere videbantur.* Non dixit ea ordinari ad ſalutem tanquam vnum ex mediis, vt vult Bellarminus: ſed dixit ſufficere ſaluti credentium. Quòd ſi ſufficiunt, non ſunt ergo vnum aliquod ex mediis, ſed ſunt medium perfectum, quo qui benè vtatur, etiam ſolo, poſſit ſalutem adipiſci.

XIV. Sed hanc Auguſtini adeò diſertam ſententiam Melchior Canus fœdè peruertit capite vltimo libri tertij locorum Theologicorum. *Non vult Auguſtinus* (inquit) *dicta factaque Ieſu, ab Euãgeliſtis ſcripta, ad ſalutem fidelium, & doctrinam eſſe ſatis: Sed hoc vult non fuiſſe opus ad fidelium ſalutem, vt ex dictis factiſque Ieſu alia ſcriberentur, quàm quæ ſcripta ſunt: hæc enim ſcribere ſatis fuiſſe: reliqua ab Euangeliſtis ſine culpa prætermiſſa.* Præclarè! ſi tãta eſſet huius hominis autoritas, quanta audacia. Nam hæc certè portentoſa eſt, veréq; Papiſtica. Auguſtinus diſertè dixit ea ſufficere ſaluti,

A ſaluti, inquam, fidelium: & hic ſuis præſtigiis ſperet ſe nobis perſuaſurum, ſufficere non ſaluti fidelium, ſed tantum ſcriptioni Euangeliſtarum? Quis ferat? Quaſi nemo ſciat, quid interſit inter ſalutem, & ſcriptionem.

XV. Charronæus aliam ſibi rimam putauit inueniendam. Notat ergo Ioannem addere, *vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum filium Dei:* qui quidem vnicus eſt è multis articulis. Etſi autem Euangelium Ioannis ſufficiat ad id credendum, tamen non ſufficere ad omnia credenda. Sed contra eſt autori- B tas Cyrilli & Auguſtini; qui multò latiùs hæc verba producunt, nempe ad omnia dicta & facta Chriſti, quæ ſufficiant ad dogmata & mores: vnde facile quiuis iudicat, ea verba, *vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum filium Dei*, poſita eſſe, non tanquam articulum vnum è multis, ſed tanquam ſummam Euangelij, ad quam reliqui omnes referantur articuli: quomodo primo capite ad Romanos Euangelium vocatur *Euangelium de filio Dei*: Ex Ioannis decimo C ſeptimo, *hæc eſt vita æterna, vt te eſſe illum ſolum verum Deum cognoſcant, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Quomodo etiam Paulus, ſecundo capite prioris ad Corinthios, negauit ſe quicquam ſcire niſi Ieſum Chriſtum, eúmque crucifixum. Id autem ita eſſe, duplici argumento euincitur. Primo, quia in eo ipſo Euangelio multa alia docentur præter hunc vnicum articulum: ſecundò; quia additur, *vt credentes habeatis vitam*: vbi & illud credere complectitur omnes articulos: & haberi vita non poteſt, ſi vnum D duntaxat articulum credas. Ergo hic etiam locus probat Scripturæ perfectionem.

XVI. Ad tertium locum ex poſteriore ad Timotheum tres omnino exceptiones comperi. Prima eſt Hayi, Bulengeri, atque aliorum, Apoſtoli ſententiam eſſe de ſcriptis Veteris Teſtamenti intelligendam. Quid tum verò, inquam? Eò ne minus de Scripturâ? Imò certa eſt conſequentia, Si vetus Teſtamentum poteſt nos ſapientes efficere: Eſt autem Vetus Teſtamẽtum Scriptura Sacra: Ergo Scriptura E Sacra poteſt nos ſapientes reddere. Nam ſi omnino verum eſſet, Scripturam Sacram non poſſe: tum neceſſariò falſum eſſet, Vetus Teſtamentum poſſe. At, inquit Haytus, ſi id quicquam ad rem faceret, concludendum eſſet, nihil in Marci & Lucæ ſcriptis ad ſalutem reperiri neceſſarium, quod in Prophetarum & Apoſtolorum libris perſpicuè non reperiatur: Ego verò nego conſequentiam: ſatis enim eſt ſi reperiatur: etſi non perſpicuè.

F XVII. Altera exceptio eſt Bulengeri σοφίσαι ſignificat inſtruere, vt vertit Hieronymus, potius quàm ſapientem reddere. Ridiculè: cum enim deducatur ἀπὸ τοῦ σοφοῦ, neceſſe eſt inde habere ſignificatum. Gloſſarium vetus σοφίζω, *ſapientiam præſto.* Phauorinus, σοφίζεται ὑπό τινος, κατὰ τὸ σοφὸν γίνεται. Sanè verò ſignificat etiam inſtruere: ſed hanc neceſſe eſt eſſe ſecundariam ſignificationem: quia nemo poteſt ſapiens effici quin inſtruatur: ac proinde ex conſequenti intelligitur antecedens: quo magis illi ſunt ridiculi ſophiſtæ, G qui ex antecedente conſequens excludunt.

XVIII. Cæterum Syrus Interpres vertit: דמשכחין דנחכמונך Boderianus interpretatus eſt, *Quæ poſſunt efficere te ſapientem.* Tremellius, *Poſſunt ſapientem te reddere ad ſalutem.* Quin etiam Caietanus ad hunc locum oſtendit, inſtruere, in Latina verſione, poſitum eſſe, *pro ſapientiam docere.* Eraſmus σοφίσαι, *id eſt erudire, ſapientem reddere.* Pſalmo decimo nono, quod Hebraicè eſt מחכימת פתי in participio eius verbi

quo

quo Syrus Interpres vſus eſt, Septuaginta reddiderunt σοφίζουσα νήπια, eodem verbo quod Paulus vſurpauit. Latinus autem interpres vertit, *Sapientiam præſtans paruulis.* Similiter Pſalmo centeſimo decimo nono, מאיבי תחכמני. Græcè ὑπὲρ τοὺς ἐχθρούς μου ἐσόφισάς με, Latinè. *Super inimicos meos prudentem me feciſti.* Pſalmo centeſimo quinto ווקניו יחכם: Græcè, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ σοφίσαι, Latinè, *Et ſenes eius prudentiam doceret.* Siracidæ quadrageſimo ſeptimo ἐσοφίσθη ἐν νεότητι αὐτοῦ, *eruditus eſt in iuuentute ſua.* Denique Salmero diſputatione quarta in poſteriorem ad Timotheum, id eſt, explicans hunc ipſum locum, *Inſtruere ad ſalutem: ſiue vt verbum Græcum habet σοφίσαι, id eſt, ſapientem reddere, vel erudire vt legit Ambroſius.* Nihil igitur obſtat, quominùs hic etiam locus probet Scripturæ perfectionem; totúmque adeo noſtrum argumentum ſit firmum.

XIX. Tertia exceptio recens eſt Nicolai Gautieri, in fraudibus Sedanenſibus articulo quinto. Paulum dicere literas ſacras poſſe ſapientem reddere Timotheum: non abſolutè; ſed cum additione modificationéque; nimirum tum, cum adduntur fidei quæ eſt in Chriſto Ieſu. Quid hoc eſt autem? niſi non ſufficere, niſi quantum exponuntur, & intelliguntur per fidem Eccleſiæ: id eſt, per verbum Euangelij non ſcriptum: cùm certum ſit, tum fidem Chriſtianam conſtitiſſe non in Euangelico verbo ſcripto: ſed in non ſcripto; teſtibus libris poſterioribus?

XX. Reſpondeo, facilimum nodum eſſe. Apoſtolum addidiſſe fidem, quoniam Scripturæ, aut non creditæ, aut non relatæ ad Chriſtum, neminem ſeruant. Itaque cùm leguntur, oportet aut inutiles eſſe ad ſalutem; aut ita legi, vt adhibeatur fides illa, quæ intuetur Chriſtum Mediatorem. Aſt hic Apoſtata fidem interpretatur incircumſcriptè: quæ ſibi omnia permittat perſuadere, etiam quæ ad Scripturam nihil attinent: vt non ſeruauerit quenquam fides in Chriſtum, quem Scriptura docet niſi etiam crediderit adorandas imagines, quod illa nuſquam tradit. At nobis longè aliud perſuaſum. Nam fidem nominari vel obiectiuè, doctrinam fidei: vel formaliter, habitum animi credentis in Chriſtum. Hoc autem loco non priorem, Nempe, quoniam abſurda eſſet φλυαρία: quandoquidem Sacræ literæ ſint fides in Chriſtum obiectiuè; id eſt, doctrina fidei. Itaque ridicula eſſet ταυτολογία; Sacræ literæ poſſunt ſapientem reddere per ſacras literas. Ergo poſteriorem. Hæc autem refertur ad ipſas Scripturas, nimirum vt hæ ſaluum faciant, dum iis creditur per habitum illum, qui reipſa differt ab illis. Itaque Carthuſianus expoſuit, *per fidem, id eſt mediante & cooperante fide:* nam cooperatio ad habitum pertinet, non ad obiectum.

CAP. III.

An Scriptura Chriſtianum perfectum reddat.

I. QVæcunque doctrina hominem Chriſtianum perfectum reddit, ea continet omnia neceſſaria ad fidem & mores. At doctrina ſcripta in libris Canonicis hominem Chriſtianum perfectum reddit: Ergo ea continet omnia neceſſaria ad fidem & mores. Ad probationem minoris locus eſt illuſtriſſimus; cap. poſterioris ad Timoth. πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος, καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ· ἵνα ἄρτιος ᾖ A ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. *Tota Scriptura diuinitus eſt inſpirata, & vtilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem, quæ eſt in iuſtitia: vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè inſtructus.*

II. Hîc verò ſtrenuè pugnant aduerſarij, imò obſtinatè potiùs; vafrè ſophiſticéque λογομαχοῦντες. Prima exceptio. Πᾶσα γραφὴ, non totam, ſed omnem ſcripturam ſignificat: Hoc autem quid ſit, ſi quis exſpectat, explicant in hunc modum. Bellarminus, *Cum*

B *dicit omnis Scriptura, non ſolum toti corpori Scripturarum, ſed etiam ſingulis libris tribuit eam laudem.* Hayus, *Si in vnam Scripturæ partem conuenit optimè Apoſtoli ſententia, verbi gratia, in Epiſtolam ad Philemonem, ergo hoc Apoſtoli teſtimonium breuiſſima hæc Epiſtola, omnium rerum ad ſalutem neceſſariarum cognitionem affert. Cur ergo inanem ſumimus operam in cæteris Scripturæ libris reuoluendis?* Stapletonus, *Paulus non de tota, ſed de omni Scriptura: id eſt, de omni parte Scripturæ loquitur, quod ſit vtilis: Quod ſi verò exinde ſequitur, etiam ad omnia illam*

C *ſufficere: ſequetur quoque quamlibet Scripturæ partem ad omnia ſufficere.*

III. Reſpondeo; primum, ſi πᾶσα non totam, ſed omnem ſignificaret, eo fortius futurum argumentum noſtrū: nam ſi partes ſingulæ ſufficerent: (quod ſanè de quibuſdam dici poteſt nō immerito, vt, exēpli gratia, de toto Nouo Teſtamento) tum multò magis omnes. Nec eſſet conſequens illud Hayus abſurdum, quod iam iterum atq; iterum κόκκυγος inſtar repetitum audiuimus, ſi vna pars ſufficiat ergo re-

D liquas fruſtra legi: quia inſtructionis varij ſunt gradus, vt alia ſit plena, alia vberior, & amplior; adeo vt etiamſi nullum ſit in Epiſtola ad Philemonem dogma, quod non aliunde habeatur & quidem vberius; tamen eam non ſine fructu & ſeruat & legit Eccleſia. Ergo ſuperesſet illud tantùm Stapletoni.

IV. Itaque ſecundò, dico totam potius Scripturam ſignificari, quàm omnem: quo ſenſu ſæpiſſimè in Scriptura τὸ πᾶν ſumi ſolet ἀντὶ τοῦ ὅλου. Exempla infinita. In Veteri Teſtamento. Geneſeos 7. וכל ביתך

E καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου, *& omnis domus tua.* Decimo tertio: כל הארץ πᾶσαν τὴν γῆν. *omnem terram.* Pſalmo trigeſimo tertio כל צבאם πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν, *omnis virtus eorum.* Quadrageſimo quinto כל כבודה πᾶσα ἡ δόξα, *omnis gloria.* In Nouo Teſtamento, Matthæi tertio, πᾶσα ἡ Ἰουδαία, *omnis Iudæa:* ſexto, ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ, *in omni gloria ſua:* decimo tertio, πᾶς ὁ ὄχλος, *omnis turba.* Marci primo, πᾶσα ἡ Ἰουδαία χώρα, *omnis Iudæa regio.* Lucæ primo, πᾶν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, *omnis multitudo populi.* Paulus etiam ipſe, vt ne ab eo

F prorſus aliena phraſis videatur, ad Romanos tertio, πᾶς ὁ κόσμος, *omnis mundus.* Atque hoc ſæpiſſimè vetus Interpres Latinus animaduertit, qui כל Hebraicum, Græcum πᾶς, expreſſit totum. Geneſeos trigeſimo primo בכל כחי ἐν πάσῃ ἰσχύϊ μου, *totis viribus meis.* Quadrageſimo ſeptimo בכל הארץ πάσῃ τῇ γῇ, *in toto orbe.* Matthæi octauo, πᾶσα ἡ πόλις, *tota ciuitas.* Prioris ad Corinthios primo, πάσης παρακλήσεως, *totius conſolationis.* Ad Epheſios quarto, & Philippenſes ſecundo, πᾶν τὸ σῶμα, *totum corpus.* Ad Hebræos

G ſecundo, διὰ παντὸς τοῦ ζῆν, *per totam vitam.* Non eſt igitur Scripturæ inſolens phraſis.

V. Eſſe autem hoc loco ita ſumendum τὸ πᾶσα triplici argumento euincitur: primò, quia Scriptura Sacra nūquā diſtributa eſt, vt genus in varias ſpecies, ſed vt totum in varias partes: vt quilibet liber ſit tanquā mēbrum integri corporis. At Latinè, omne, potiùs genus ſignificat, cōprehendens ſpecies: vel certè

ſpeciem comprehendentem indiuidua : totum verò corpus compoſitum è membris. Nec aliud iudicium de Græca voce. Sed tamen fateor perpuſtari. Quid tum autem? Nam ſenſus eſt ſemper diſtinguendus.

VI. Secundò, quia eadem phraſis eodem ſenſu legitur apud Patres, Athanaſius in Synopſi [illegible], qui locus eo magis notatu dignus eſt, quia ex Paulo [illegible] mutuatus. Et vertit quidem Muſculus, *Omnis noſtra, qui Chriſtiani ſumus, Scriptura diuinitus inſpirata eſt* : ſed intelligi totam, ſequentia oſtendunt [illegible] *Libros habet non infinitos ſed finitos; ac certo Canone comprehenſos* : ita totū corpus diſtribuitur in particulas. Baſilius præfatione in Pſalmos hiſce idem multis vocibus, [illegible]. *Tota Scriptura diuinitus inſpirata, & vtilis, ob id à Spiritu Sancto compoſita eſt, vt tanquam in communi officina, omnes homines ſigillatim eligant propriarum perturbationum medicinam.* Vbi quis non videt, Scri. eſſe cum comparari officinæ? Sed & nemo poſſit aſſerere è ſingulis Scripturæ partibus omnia colligi animæ medicamenta. Cyrillus Catecheſi quinta. *Fidem in diſciplina & annunciatione acquiras ac retineas*, [illegible] *quam ſolam tibi nunc tradet Eccleſia, ex vniuerſa Scriptura firmatam.* Et paulò pòſt, Symbolum fidei complecti dicit [illegible], *præcipua collecta ex vniuerſa ſcriptura.*

VII. Tertiò, quia, quæ Paulus tribuit [illegible], ea non conueniunt ſingulis eius partibus. Itaque Baſilius præfatione in Pſalmos explicans quomodo è Scripturis hauriri poſſint omnia, [illegible]. *Alia proinde nos ipſi Prophetæ erudiunt, hiſtoricè perdocent alia, alia item inſtruit lex: denique alia commonitionis illa prouerbialis forma.*

VIII. Sed contra tamen Bellarminus Nulla, inquit, *pars Scripturæ breuior eſt Epiſtola ſecunda Ioannis : & tamen in ea videmus prædicari Chriſtum eſſe verum Dei filium, quod eſt dogma fidei : item videmus prædicari, vt diligamus alterutrum, quæ eſt doctrina morum : præterea videmus apertè in ea ſcribi, eſſe Antichriſtos eos, qui dicunt Chriſtum non veniſſe in carne, quod pertinet ad hæreticos refellendos : poſtremo videmus reprehendi eos, qui dicunt hæreticis Aue; quod ad correctionem morum pertinet.*

IX. At ego miror, virum inter ſuos magnum, adeo ſe ridiculum præbere adeòque loqui inconſideratè. Primùm, quomodo ille mihi partes ſuo arbitrio intelligit? Aut quo me argumento refutabit, ſi ſingulas partes intelligi velim, ſingula capita? aut ſaltem, ſi non patitur diuelli, ea quæ vno ſpiritu compoſita ſunt, quo iure ſaltem ſingulos Pſalmos reiiciet?

X. Secundò; quo iure ſibi ille delectum permiſit vnius partis? Aut quo artificio conſequentiam nectet, ab hac ſecunda Ioannis, ad reliquas omnes partes; vt ſi hæc contineat omnia capita, etiam aliæ? Aut quis neget alias dari poſſe in alteram partem? Exempli gratia: Ipſius Ioannis tertia duo ſaltem habet è quatuor illis capitibus, laudem Gai ex charitate, & increpationem Diotrephis. Epiſtola ad Philemonem, vehementer hortatur ad charitatem: ſed nihil præterea. Ergo hæ ſaltem duæ particulæ eximerentur.

XI. Tertiò cur contextum diſtrahit ſibi cohærentem? Paulus enim Scripturam dixit, non tantum eſſe vtilem ad doctrinam, redargutionem, correctionem, inſtructionem, ſed addidit etiam, vt vir Dei ſit [illegible], & [illegible]. Gloſſarium [illegible], *perfectus, integer.* Etymologicum magnum. [illegible] *Significat eum qui eſt ſanus & plenus.* Phauorinus : [illegible] *Integrum ſuis partibus, perfectum, & ſanum.* Senſus eſt igitur Apoſtoli: ex Scripturis effici hominem Dei omnibus rebus inſtructum vt nihil ei deſit. At hoc fieri non poteſt, niſi ſciat, non tantum docere, redarguere, corrigere, inſtruere : ſed etiam ſingula illa perfectè. Hoc autem è ſingulis Scripturæ particulis haberi nequit. Docebit ſecunda Ioannis, Chriſtum eſſe verum Dei filium : at non docebit, natum è Virgine : non docebit reſurrexiſſe : non docebit Spiritum eſſe Deum. Docebit charitatem, at non caſtitatem. Reprehendet eos qui negant Chriſtum veniſſe in carnem : at non eos qui liberum arbitrium adſtruunt cum Pelagio. Sic alia plurima.

XII. Superſunt eiuſdem duo argumenta : prius ex eo, quod cum hæc ad Timotheum ſcriberetur Epiſtola, nondum extabat Apocalypſis : nondum Euangelium Ioannis : fortè etiam aliquid aliud deerat ex corpore Scripturarum. Alterum, quia Paulus ex hoc vniuerſali principio volebat concludere in particulari, Scripturam Teſtamenti Veteris, quia diuinitus inſpirata erat, vtilem fuiſſe ad docendum, arguendum, & reliqua.

XIII. Reſpondeo ad prius; non ſequi, ſi non omnes extabant particulæ Scripturæ, ideo de ſingulis loquutum eſſe Paulum, non de toto corpore. Nihil enim obſtat, quominùs loquutus ſit de omnibus iis, quæ tum extabant : in quibus iam tota doctrina continebatur & fidei & morum: quam ſubſequutæ partes non reddiderunt auctiorem. Neque enim aut Euangelium Ioannis, aut Apocalypſis (nam eas duas partes ſolas, niſi fortè addas tres eiuſdem Epiſtolas, tum nondum extitiſſe veriſimile eſt) vlla habent dogmata, quæ non aliunde abundè conſtent : etſi diſertius fortè his libris quædam ſunt explicata; vt in Euangelio Chriſti Deitas : in Apocalypſi aduentus Antichriſti; & ſi quæ alia adferri poſſunt exempla.

XIV. Ad alterum : primò non eſſe idem partem aliquam Scripturæ, & quamlibet. Itaque non ſequi, ex eo quod voluerit concludere de Veteri Teſtamento; voluiſſe etiam id quod dixit, intelligi de ſingulis quibuſque particulis; nam & nos concedimus eſſe aliquam Scripturæ partem, quæ ad ea omnia nominata ab Apoſtolo, ſit vtilis : ſed idem negamus de qualibet, vt iā diximus. Secundo, negamus ſequi, ſi de parte dixerit, ideo non dixiſſe de toto. Imò contra : argumentum firmum eſſe à parte ad totum. Nam quia, quæ ſunt in parte, eadem ſunt in toto : profectò ſi vna particula Scripturæ eſt perfecta, & ſufficiens ad omnia : non poteſt tota ipſa Scriptura eſſe deficiens. Nec poteſt in tota domo non eſſe idem theſaurus, qui eſt in vno cubiculo. Atque ita expediuimus primam aduerſariorum exceptionem.

XV. Secunda exceptio, eiuſdem eſt Bellarmini. Nunquam, inquit, illud vtilis, ſignificabit ſufficiens eſt. Nam qui dicit cibū vtilē ad nutriendum homi-

ginem

minem, dicit quidē cibum ad hoc eſſe inſtitutum vt nutriat, ſed non dicit ſufficere ſolum cibum, nam ſi calor naturalis deficiat, aut aliquod inſtrumentū corporis ad nutritionem neceſſarium, cibus non nutriet. Nec aliter Andradius. Qui dixerit vtilia eſſe ſacra ſcripta ad perficiendos Euangelij miniſtros nequaquam illis omnia neceſſaria contineri, neque ex ſola eorum lectione perfectionem illam haberi poſſe affirmarit.

XVI. Reſpondeo argumentū non niti vnica illa voce, ſed toto ſententiæ cōplexu: quo ſic Scriptura dicitur vtilis, vt ea vtilitas diſertè cōſtituatur in omnibus, imò ſingulis partibus, quæ ſunt Theologo neceſſariæ: & quidem ita vt perfectus Theologus efficiatur, non autem qualiſcumque, aut initiatus duntaxat. Itaque Andradius fœdè peruertit Pauli verba, & contorquet in alium ſenſum. Quis autē nō videt lōgè aliud eſſe, ſi dicat aliquis, Organū Ariſtotelis vtile eſſe ad omnes Dialecticæ partes, vt perfectus fiat Dialecticus: quā ſi dixerit, vtilē eſſe Porphyrij Iſagogē ad perficiendum Dialecticū? Certè vt hoc de Iſagoge verū eſt, ita ſi quis de eadē diceret vtilē eſſe ad ōnes dialecticæ partes, vt fiat perfectus Dialecticus, omnino rideatur ab omnibus. Et in vniuerſum, quæcumque aliquid vel minimum conferunt, ad aliquid vel inchoandum, vel promouendum, ea vtilia dici poſſunt ad idipſū perficiēdū. Sed nihil poteſt vtile dici ad idipſum perficiendum per ſingulas partes, quod ipſum ſit imperfectum.

XVII. Exemplum cibi valde eſt ineptū, fateor non ſufficere cibum, ſi deſit naturalis calor: fateor non ſufficere Scripturam ſi deſit vis Spiritus, ſi deſit fides. Sed quorſum hæc? Nos enim diſputamus de perfectione, imperfectionéve Scripturæ. Atqui defectus caloris, nullus eſt defectus cibi: neq; vllus defectus Scripturę, defectus Spiritus, & fidei. Itaq; etiā hoc poſito, nō deſinit eſſe perfectio Scripturæ: quomodo nec perfectio cibi. Enimuero apud Liuiū Decad. 3. lib. 9. *Quem ceperant exſules montem, herbidus aquoſúſque eſt: & quia pecori bonus alendo erat, hominum quoque carne & lacte veſcentium abunde ſufficiebat alimentis.* Nec tamen puto à monte illo ſufficiebatur calor naturalis. Similis ratio Scripturæ. Nam abundantia Spiritus, ſimilis eſt calori interno: articuli fidei, alimentis: Scriptura monti. Noſtra autem quæſtio nunc de alimentis, quibus adminiſtrandis Scripturam ſufficere nos affirmamus, Papiſtæ negant: & nos verè, ſi verè Liuius montē illum teſtatus eſt ſufficere alimentis.

XVIII. Tertia exceptio Cani, & Bulēgeri: nō excludi ab Apoſtolo, ſed potius commendari Traditiones: hoc inde euincunt; quia paulo ante dixit, *Tu permane in ijs quæ didiciſti, & quæ tibi concredita ſunt, ſciens à quo didiceris.* Didicerat autem, inquiunt, Timotheus ſacras literas, & pręterea myſteria Euangelicæ doctrinæ concredita acceperat; edoctus à Paulo viua voce, magis quàm ſcripto.

XIX. At nos regerimus, Timotheum edoctum fuiſſe viua voce Pauli, doctrinam Euangelicā eandem, quæ iam tum cōtinebatur in Scripturis ſanctis, non autem aliam. Itaque ſi Traditionum nomine intelligant Canus & Bulengerus, eam docendi rationē, quæ fiat per viuam vocem, concedimus facile totum argumentū, vtpote quod nihil deroget perfectioni Scripturæ, ſed eandē potius confirmet. Sin autē per Traditiones alia quædā intelligāt dogmata nuſquā ſcripta, nuſquā lecta, negatur conſequentia.

XX. Quarta exceptio eſt apud Bellarminū prima: Scripturā ſufficienter inſtruere & perficere hoA minē Dei, quia multa expreſsè continet; & quæ nō cōtinet, oſtēdit vnde ſint petenda. Ita Bellarminus, qui ſtatim, quaſi hoc ipſū nimiū eſſet, reuocat prodigā iſtam liberalitatem, negans eā ipſam perfectionem à Paulo Scripturæ tribui: hoc eſt, non tantum non doceri Scripturā perfectā eſſe hoc ſenſu, vt ipſa omnia doceat quæ requiruntur ad perfectū Theologū: ſed ne hoc quidē ſenſu, vt multa continēs reliqua vnde petantur indicet. En Ieſuitarū ingeniū!

B XXI. Reſpōdeo, nō potuiſſe quicquā dici magis ridiculè. Primū enim ea loquēdi ratio nunc demum nata eſt inter Papiſtas, ante eos nunquā audita; vt ab aliquo ſufficienter ac plenè doceri dicamur, qui tamen nō ipſe omnia me aut doceat, aut etiam docere queat; ſed tātū indicet aliū magiſtrū à quo hauriā ſi libet: Imò verò aliū ſic indicare, nihil aliud eſſe poteſt, quā eū qui indicat non poſſe ſufficiēter docere: nā hæc ipſa cauſa eſt, cur aliò abeundum ſit. Quare ſi Scriptura nō ipſa omnia doceret myſteria pietatis; ſi C minimam particulā reuelatæ veritatis proponeret, & ad Eccleſiam amādaret, tū nemo ſanus ſanus diceret ab ea ſufficienter erudiri Chriſtianos. Contrà potius. Lex amandabat ad Chriſtum: quia pædagogus erat, teſte Paulo ad Galatas tertio: & tamen ad Hebræos ſeptimo: οὐδὲν ἐτελείωσεν: nihil ad perfectionem deduxit.

XXII. Secundò, Patres longè aliter ſentiunt. Theodoretus ad illud *Ad docendū: Quæ ignoramus, ex ea diſcimus.* Ex ea, inquit, nō autē aliunde. Primaſius. *De ipſa lege docetur ignorans, arguitur inſolēs, corripitur er-* D *rās, eruditur ad iuſtitiā qui modū ſeruare non nouit.* Nota, de ipſa lege docetur. Diſertior Chryſoſtomus. εἴ τι μαθεῖν, εἴ τι ἀγνοῆσαι χρὴ ἐκεῖθεν εἰσόμεθα· εἰ ἐλέγξαι τὰ ψευδῆ, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν. *Si quid diſcere, ſi quid ignorare oporteat, inde diſcemus: ſi confutare falſa, & hoc etiam inde.* Et poſt ἀντ' ἐμοῦ, φησὶ, τὰς γραφὰς ἔχεις· εἴ τι βούλει μαθεῖν, ἐκεῖθεν δυνήσῃ. *Pro me* (inquit) *Scripturas habes ſi quid velis diſcere, inde poteris.* Theophylactus. *Ad docendū, prodeſt, inquit, quia nos inſtruit quid ſit perdiſcendum. Nihil enim eſt, quod nequeat Scriptura diſſolui.* Et poſt, *Si neceſſe eſt, inquit, vt ali-* E *quid vel corrigatur vel inſtruatur, hoc eſt, ad iuſtitiam reddi continentem & ſobrium, & ea quæ iuſta ſunt exequi: ex ſacris literis id omne ſuppeditabitur.* Ergo ſic Patres exiſtimarunt omnia doceri à Scriptura, vt ab eadem ſuggerantur. Quin etiā notanda ſunt Chryſoſtomi verba, qui cenſet Pauli mētē hāc eſſe, vt ſui loco Timotheo præceptorē indicaret. Nam id ſignificat eum præceptorē, qui Timotheū ita doceret, vt ipſe Paulus ſolebat. At non ſolebat ex parte tantum inſtituere, ſed plenè: oportet ergo idē de Scriptura ſtatuere.

F XXIII. Abſolui verborum Pauli interpretationes varias: nunc ſuperſunt rara quædam, nec facile alibi obuia argumētationum ſophiſmata Andradij Ieſuitę, & Puteani. *Putáſne* (inquit Andradius, libet enim ipſa verba deſcribere, *ſacras literas, quas Paulus tanti fecit, Eccleſiæ Chriſti vim & dignitatē demonſtrare? Si quantum inſit in Eccleſia maieſtatis, ponderis & autoritatis, ex ſacris literis non ſatis liquet, quomodo hominem Dei perfectum, & ad docendum omni ex parte abſolutum reddunt? Si liquet, ex eiſdem profectò accipiet doctor* G *Euangelicus tantis Spiritus Sancti præſidijs Eccleſiā Chriſti muniri, vt nullis errorum monſtris patere, nulla ignorationum caligine tegi, nullis turbulentis atque corruptis opinionibus infici poſſit: quomodo verò traditionum autoritatem imminuent ſacra literæ, quæ tradentis Eccleſiæ dignitatem vſque adeo amplificant.* O inauditum acumen! Ita enim libet in Andradium exclamare, vſurpatis ipſius in Chemnitiū vocibus. Siue doceat Scripturā Eccleſiæ maieſtatem ſiue non doceat: concluditur

eſſe imperfecta, & præter eam traditiones neceſſariæ. Quo me vertam? Quid negem? Quid concedam? ſed benè eſt: Cornutum video, non demonſtrationis argumentum, quod ſperabam à Theologo, ſed Ieſuitica illuſionis ſophiſma, quod à Sophiſta ſolet exſpectari.

XXIV. Cõſideremus retexendo. Siue Eccleſiæ autoritatẽ Scriptura cõmendet, ſiue non commendet, vtroque modo euincitur eſſe imperfecta. Cur ergo, ſi non cõmendet? nẽpe, quia hoc ipſum ſaltem deerit. At hic nulla difficultas. Nam hoc certè nomine nihil deeſſe poteſt Scripturæ; à qua tam ſerio ſcimus Eccleſiam commendari. *Dic Eccleſiæ: & ſi Eccleſiam non audierit, eſto tibi tanquam Ethnicus. Eccleſia eſt columna, & firmamentum veritatis.* Et alia non pauca, quibus immodicè abutuntur Papiſtæ, vt ſunt mira Scripturarum corruptores.

XXV. Sed altera pars quid habet virium? Si ex Scriptura liquet Eccleſiæ autoritas: ergo inde cõſtat Eccleſiam nullis errorum monſtris patere, nulla ignorationum caligine tegi, nullis turbulentis, atq; corruptis opinionibus infici poſſe. Atqui, inquam, negatur hæc conſequentia: nec enim neceſſe eſt, ſi magna ſit Eccleſiæ autoritas, ideo transferri ſubito ab his terris in cœlos: vbi reuera erit immaculata: nulliſque erroribus, nullis tenebris, nullis opinionibus obnoxia.

XXVI. Et tamen idipſum ſi conſtaret è Scripturis, nihilominus non cõcluditur hæc noſtra quæſtio de imperfectione Scripturæ. Imò, inquit, quomodo traditionum autoritatem imminuent ſacræ literæ, quę tradentis Eccleſię dignitatẽ amplificant? Imò, inquam, de traditionum autoritate ſeruata, imminutáve, quid attinet nunc loqui? An quia nulla eis dignitas eſſe poteſt, ſi ſua Scripturæ perfectio aſſeratur? At nos contra: tum verè, ſerióque commendari traditionum autoritatem dicimus, ſi ſcriptura eaſdem contineat: Quia inde conſtabit eſſe θεόπνευστον; propterea quod πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος. Nulla autem tanta autoritas quanta reuelationum diuinarum. At non poteſt eas omnes continere Scriptura, niſi ſit perfecta.

XXVII. Puteanus, vir, ſi quiſquam alius, confidentiſſimus ſui, perſpicuam demonſtrationem pollicetur, ad cuius ſolutionẽ magno faſtu omnes vndiq; Miniſtros prouocat. Ea ſic ſe habet. Si certũ eſt multos libros Canonicos ſcriptos eſſe poſt mortem Pauli: & rurſus certum eſt, eos libros eſſe verbum Dei: Certum eſt ergo, Paulum morientem multum Eccleſię traditionis reliquiſſe, hoc eſt, Verbi Dei nõ ſcripti. Quod ſi adhuc certũ eſt, nũquã veniſſe Paulo in mentẽ, vt obſtaret quominus ij libri pro Verbo Dei agnoſcerẽtur, annon eſt etiam certum nunquã ei in mentem veniſſe, vt præiudicaret traditioni?

XXVIII. Reſpondeo, plus hic eſſe faſtus quam neruorum. Eſt enim conſequentia falſa: nam pręter libros Ioannis, omnes erant ſcriptæ Noui Teſtamẽti partes, tum temporis, cum hanc ſecundam ad Timotheum Paulus abſoluebat: at in illis ſcriptis Ioãnis nullum eſt dogma fidei, nullũ de moribus præceptum, quod non conſtet ex aliis Scripturæ partibus, & quidem perſpicuè. Quare, etſi moriens Paulus Ioannis libros ſcribendos relinquebat, tamen nullam relinquebat Traditionem non ſcriptam, quæ arguere poſſet Scripturam alicuius imperfectionis. Adde, nullam eſſe conſequentiam à libris Ioannis ad Traditiones Eccleſiaſticas. Nam libri Ioannis inter has nullo modo numerari poſſunt; magis quam reliquæ Scripturæ.

A

CAP. IV.

An Scriptura ſit doctrina perfecta conuertens animas.

I. QVæcunque doctrina perfecta eſt conuertens animas, ea continet omnia neceſſaria ad fidem & mores. At Scriptura Sacra eſt perfecta conuertens animas. Ergo, Scriptura Sacra continet omnia neceſſaria ad fidem & mores. Maior patet, quia animę conuerſio ad Deum conſiſtere perfectè
B non poteſt, niſi omnibus cognitis, ad vtramque partẽ, cum fidei, tum morum, neceſſarijs. Minor autem probatur ex verbis Prophetæ, Pſalmo decimo nono. *Lex Dei perfecta conuertens animam.*

II. Ioannes Hayus primò contendit nõ perfectam, ſed immaculatam à Propheta dici legem: ſic enim Hieronymũ vertiſſe: vt nihil poſſit vllus mortalium in Dei lege perfectionis deſiderare: quia ſit irreprehenſibilis, vt ait Euthymius. Secũdò, intelligi etiam ſingulas partis legis. Annõ enim, inquit, hæc
C Dei lex, *Non loqueris cõtra proximum tuum falſum teſtimonium*, eſt perfecta? Si eſt imperfecta, quis eam perficiet? Atqui Dei omnia opera perfecta ſunt. Erit ergo hæc lex perfecta. Tertiò, non eſt hîc locus tantũ intelligendus de lege ſcripta: qui ſi Dei lex non poſſit ſine ſcripto cõſiſtere. Atqui lex fuit data Adamo πρωτοπλάστῳ: & tamen ante Moſem ſcriptæ legis nulla fuit mentio.

III. Contra; ad primum. Propheta vſus eſt voce תמימה; quæ propriè ſignificat eam perfectionem,
D cui nihil deeſt. Id primum Etymologia docet, tum exempla. Deducitur enim à תמם, quod eſt perficere, cõſũmare, abſoluere. Pſal. 64. תמנו חפש מחפש. *Senſus eſt*, inquit Pagninus in Theſauro, *Scrutabuntur iniquitates donec perficiant eas, vt non poſſit homo cogitare, & ſcrutari amplius, quàm ipſi ſcrutati ſunt.* Ioſue 10. יום תמים dies vocatur integer, ſiue perfectus; nimirum conſtans omnibus ſuis partibus. Hieronymus vertit, *ſpatium vnius diei*: Septuaginta *εἰς τέλος ἡμέρας μιᾶς: in finem diei vnius.* Chaldæus Paraphraſtes
E ביום שלים, quaſi die integro. Leuitici 23. שבע שבתות תמימות Vulgatus Interpres, *Septem hebdomadas plenas*: Vatablus, *Septem Sabbatha, quæ integra ſint.* Septuaginta *ἑπτὰ ἑβδομάδας ὁλοκλήρους, ſeptem hebdomadas integras.* Chaldæus, שבע שבוען שלמן. Ex his manifeſtum eſt, referri hanc vocem ad eam integritatem, quæ conſtat ex omnibus partibus.

IV. Fit tamen etiam aliquando, vt eam integritatem deſignet, quæ eſt virtus, & per immaculatum reddi poſſit; in quo nihil eſt vitij. Sed ea ſignificatio
F eſt ſecundaria. Vnde tamen factum, vt Septuaginta reddiderint hoc loco *ἄμωμος*, quod etiam Euthymius expoſuit: Item Hieronymus, immaculatam. At non tantum Paraphraſtes Chaldæus reddidit שלימתה, ſed etiam Pagninus, & Arias Montanus, Perfectam: Et Genebrardus annotauit *Immaculata, perfecta propriè. Docens non tantum facienda, verum & credenda, colenda, & reliqua.* Lonnus. *Hebræa vox ſignificat integram, perfectam abſolutam, cui nihil deſit.* Fruſtra igitur Hayus effugium quærebat in voce.

G V. Ad ſecundum: cum ita ſit, perfectio illa intelligenda, vt diximus: ergo vnum illud præceptum, etſi perfectum eſt, quatenus eſt immaculatum, tamen dici non poteſt perfectum ad conuertendam animam: quia ad idipſum aliæ ſunt multæ partes neceſſariæ; quas hoc præceptum non continet. Ad illud autem, *Quis perficiet?* Reſpondeo, Deum iam perfeciſſe; cum huic præcepto totam addidit Scripturam. Eſſe autem omnia Dei opera perfecta, non

eſt

eſt quod quiſquam neget: ſed eſſe omnes operum particulas perfectas, id eſt tantum continentes, quantum continetur in toto, nemo ſanus aſſerat. Itaque hic locus intelligendus eſt, non de ſingulis præceptis, ſed de tota lege.

VI. In tertio, calumniatur Ieſuita. Nos enim nũquã ſomniauimus legem Dei non poſſe conſiſtere abſq; ſcripto: ſed hoc tantũ contendimus ſcriptam legem (id eſt, verbum Dei ſcriptis mandatum) eſſe perfectam, & continentem omnia ad ſalutem neceſſaria. Nam ita ſolet legis nomen vſurpari pro toto corpore Scripturæ Sacræ: quod ſciunt omnes. Eſt autem hic Pſalmus ſcriptus longe poſt Moſen: proinde non ita legem nominabat, vt naturalem, ſiue non ſcriptam intelligeret. Vt omittam hanc naturalem, non tantis eſſe viribus, vt ei tribui poſſit animæ conuerſio: & quidem vt eo ſenſu ſit perfecta, & integra. Proinde Euthymius. *Sufficeret* (inquit) *ad præſtandam nobis cognitionem de Deo ipſa lex naturæ, quæ magnitudinem, pulcritudinem, & ordinem rerum quæ creatæ ſunt, omnes homines docuit: verum hoc Deo ſatis non fuit: ſed ſcriptam etiam legem nobis tradidit, per quam de diuina prouidentia, ac ſapientia etiam doceremur.* Genebrardus ipſe teſtatur aliquos, per legem intelligere totam Scripturam Sacram; non eam partem quæ eſt de agendis, canendis, vel etiam credendis.

CAP. V.

An id quod Apoſtoli prædicauerunt ſcriptum ſit.

I. SI idipſum quod Apoſtoli prædicauerunt, ſcriptũ eſt ergo quicquid ad religionem Chriſtianã eſt neceſſariũ, id ſcriptum eſt. At prius verum, ergo & poſterius. Propoſitio patet: quia Apoſtoli nõ imperfectè prædicarunt Euangelium: alias vel neſciuiſſent, vel noluiſſent, quod vtrumque eſt abſurdum. Quin Paulus teſtatur, ſe nihil ſubtraxiſſe vtilium; (Actorum vigeſimo) quominus annunciaret & doceret cùm publicè, tum per domos. Et quis dubitet alios ſimiliter teſtari potuiſſe.

II. Antecedens probatur ex viceſimo ſexto capite Actorũ, vbi ſic Paulus loquitur. *Perſtiti in hunc vſque diem teſtificans tum paruis tum magnis: nec quicquam dicens extra ea quæ Prophetæ ac Moſes futura prædixerunt.* Teſtatur his verbis Paulus ſe non diſceſſiſſe à Scripturis Veteris Teſtamenti. Si enim nihil dixit extra eas, tum neceſſe eſt, quæcunque dixit eſſe intra eas, hoc eſt contineri in iiſdem: quod nos volumus. Atque inde ſequitur; ne hodie quidem quicquam eſſe ad fidem moreſve neceſſarium, ſiue manis conducens, quod non habeamus in Scripturis: ideóq; non eſſe neceſſarias traditiones non ſcriptas: atque, adeo, quod Papiſtæ, omnino ferre non poſſunt, Scripturas eſſe hoc ſenſu perfectas.

III. Non cedunt tam manifeſtis verbis Andradius libro ſecundo Defenſionis Tridentinæ, Stapletonus Defenſionis libro tertio capite decimo quinto ſectione quarta: Charronæus Veritate tertia in annotationibus ad caput quartum. Imo variè reſpondent ad Apoſtoli locum: modo voculas captantes: modo circumſtantias vrgentes: modo argutiolas anquirentes: denique nihil non ſatagentes. Et ante omnia noſtrum argumentum obruunt incommodis. Primo, ſequi ergo Euangeliſtarum & Apoſtolorum libros eſſe ſuperuacaneos: Secundo, ergo nec Paulum nec alios Apoſtolos, ex Euangelio, aut de verbis & doctrina Chriſti quicquam prædicaſſe aut de iis quæ continetur in Epiſtolis Apoſtolicis. Negari enim non poſſe quatuor Euangelia, totámque adeo noui Teſtamenti Scripturam, aliquid eſſe extra Prophetas & Moſem: niſi forte quis pertinax contendere velit, vetus Teſtamentum idem numero eſſe cum quatuor Euangeliis.

IV. At hæc incommoda nullo negotio depelluntur. Ad primum, dico aliam eſſe quæſtionem, an omnia dogmata contineantur in Veteri Teſtamento: aliam vero, an ſuperflui ſint libri Noui Teſtamenti: Non eſſe autem conſequẽs ſi prior illa ſit affirmatiuè vera: vt poſterior negari non poſſit. An enim quia docuit omnia Paulus, ſiue viua voce ſiue ſcriptis, ideo aliquis legitimè concludet, ſuperuacaneos fuiſſe Petri labores? An ſtultè factum, vt quatuor autores nobis totidem ferè verbis, certè eodẽ verborum momento, Euchariſtiæ inſtitutionem deſcripſerint? Quatuor rurſus Chriſti mortem in cruce, & à mortuis reſurrectionem? Minimè verò. Itaq; hic primus conatus eſt inutilis.

V. In ſecũdo ridicula cõſequentia. Quid enim? nihil-ne illi ſcripſerunt eorũ, quæ viua voce prædicabant? Nã hoc quidẽ neceſſe eſt; ſi illa conſequẽtia non eſt ſophiſtica. Imò hoc potius verum eſt: Apoſtolos eadem ſcripſiſſe, quæ prædicaſſe: quare ſi nihil prædicarunt, quã quod habuerunt ex Moſe & Prophetis: Ergo ne ſcripſerũt quidem. Ratio autem eſt adhuc abſurdior. Non eſt enim verũ alterutrum eſſe concedendũ, nimirũ vel totũ nouum Teſtamẽtum eſſe aliquid extra vetus Teſtamentum: vel Nouum Teſtamentum eſſe numero vnum idémq; cum veteri. Nã ne prædicatio quidem Pauli erat vna eadémq; numero cũ ſcriptis Moſis, & Prophetarũ: & tamen ipſe teſtatur ſe nihil prędicaſſe extra Moſem & Prophetas. Non poteſt eſſe vnum idémq; numero Euangelium Matthæi Græcè ſcriptũ, cũ eiuſdem Matthæi Euangelio Latinè ſcripto: & tamẽ vt Euãgelium Latinè ſcriptũ, verè ſit Euangeliũ Matthæi, neceſſe eſt, vt nihil habeat extra illud, quod eſt Gręcè ſcriptum: Deniq; nomnt omnes vnã eandémq; doctrinã, poſſe variè tradi & prædicari. Quòd ſi variè, ergo neceſſe eſt prædicationes non eſſe omnes vnam numero, alioqui non eſſent variæ.

VI. Rurſus, nõ rectè probari maiorẽ ab hoc loco iudicat Stapletonus. Quod enim Paulus de ſe vno dixit, nõ eſſe trahendũ ad alios omnes. Nõ ſequi antẽ; ſi Paulus quicquid docuit ſumpſit ex Prophetis & Moſe, ergo & cæteros. Ratio eſt, quia etſi vnum Chriſtũ omnes Apoſtoli prædicabãt, tamẽ certũ eſt non eodẽ omnes modo prædicaſſe: ſed paulo aliter Iudæis, aliter gẽtib. Sic Paulus legaliũ ceſſationẽ reliquis acrius vrgebat, vtpote gentium Apoſtolus.

VII. Imò inquã, reſpõdeat ingenuè, an putet idẽ Euangelium à Paulo prædicatũ, & à cęteris Apoſtolis: vt videamus tandẽ aliquando quid monſtri alãt Papiſtæ. Nã ſi idẽ, quo ore cõſeqnẽtiã Sophiſtæ negabunt à Paulo ad reliquos? Aut ſi pergunt negare: videant iam omnes aliud ab illis aſſeri Euangelium Pauli: aliud reliquorum: quod ſcelus, quę flãmæ ſatis pient? Ratio autẽ eſt abſurda; quia aliud eſt de ipſo Euangelio loqui, aliud de ratione prædicãdi Euangelij. Concedo alios Apoſtolos, aliis vehementius, vel ſedatius: eloquentius, vel ſimplicius prolixius vel breuius prædicaſſe: ſed vnum tamen idémque Euangelium. At hoc quid ad rem? Nam & ipſe Paulus teſtatur etiam ſeipſum variè prædicaſſe, vt plures lucrifaceret; apud Iu-

dæos vt Iudæum apud eos qui erant ſine lege quaſi A eſſet ſine lege: hoc eſt apud gentiles vt gentile: prioris ad Corinthios nono: Et tamen hoc Actorum loco de toto ſuæ prædicationis curſu loquitur: *Perſtiti, inquit, in hunc diem.* Et ſanè ſi hæc Iudæorum à Gentibus diſtinctio infert, Paulum quidem Iudæis prædicantem cõtinuiſſe ſe intra Moſen & Prophetas, at non ita apud gentes: quid de Epiſtola dicemus ad Romanos, quam Hieronymus in præfatione libri decimi ſexti in Eſaiam, teſtatur omnem pene de veteri ſtructam eſſe inſtrumento? Nam B inde perſpicuum fit etiam cum gentiles doceret, eoſdem ſibi docendi carceres propoſuiſſe.

VIII. Sed nunc, quomodo Pauli verba Papiſtæ intelligant audiamus: homines enim tam exactos, tam religioſos, veriſimile eſt operæpretium aliquod facturos. Primũ ergo, illud extra contendunt idem eſſe ac contra: dixiſſeque Paulum ſe nihil docuiſſe, quod non optimè conueniret cum Moſe & Prophetis: non vero nihil vltra. Secundo non dixiſſe extra ea quæ Moſes & Prophetæ ſcri- C pſerũt: ſed extra ea quæ futura prædixerunt: itaq; ſi illud, extra, vrgetur, Pauli prædicationes ad prædictiones Propheticas & Moſaicas de Chriſto reſtringentur; quod falſũ eſt. Tertio, nó loqui de tota doctrina Euangelica, ſed tantũ de articulo paſſionis, & reſurrectionis Chriſti: vt patet ex ſequentibus *Extra ea quæ Prophetæ ac Moſes futura prædixerant: nempe Chriſtum eſſe paſſurum, ac primum ex reſurrectione mortuorum, lucem annunciaturum huic populo & gentibus.* De his ergo doctrinæ capitibus Paulum teſtari ſe D nihil docuiſſe extra ea quæ prædicta erant. At tum Paulus, tum Apoſtoli multa alia prædicarunt, præter ea capita.

IX. Sed reſpondeo ad primum: negari quidem non poſſe Paulum nihil omnino docuiſſe contrarium Moſi & Prophetis: ſed nullam tamẽ vnquam Grammaticæ rationem ferre poſſe, vt extra nihil ſit aliud quam contra. Enimuero quæ hæc tanta Papiſtarum tyrannis, vt etiam vocabula, quorum vſus E pendet à vulgo, ſui tantum iuris faciant, vt pro arbitrio vertant, inuertántque? Saltem darent aliquod exemplum, quo ſe probarent non ſuo commodo ſolutiones confingere; audaciáque ſola niti, non verò ratione pugnare. Sed ex ipſo loco facile refellitur commentum. Nam quia de futuris ſermo eſt, ſatis apparet Apoſtoli hanc mentem eſſe, vt ſignificet ſe ea tum prædicare tanquam impleta, quæ à Prophetis olim prædicta fuerant euentura. At hoc intelligi nullo modo poteſt; ſi extra ſumatur ſimpliciter pro contra: multis enim paraſangis F diſtant, nihil prædicare contra Prophetas, & prædicare impleta, quæ Prophetæ futura dixerant: poſſunt ſanè plurimi id præſtare, quibus tamen hoc tribui non poteſt.

X. Sic ergo potius locum exponamus, vt quia duo nominari poſſunt rerum genera, quæ non eſſent contraria Moſi & Prophetis, vnum quod contineretur in eorum ſcriptis, alterum quod aliunde aſſumeretur, Paulum ſe intra primum genus continuiſſe dicamus: conſentiente Cardinali Caietano. G *Eſt ſenſus* (inquit in eum locum) *ego teſtificor ea quæ Prophetæ prædixerunt:* Et paucis interpoſitis verbis, *Affirmat enim Paulus quod ipſe teſtificatur, & prædicat regnũ Dei, regnum Meſſiæ, & ea quæ ſunt regni cœlorum, quæ Moyſes & Prophetæ prædixerũt futura.* Conſentiẽte etiã Syro interprete, qui verba Pauli expreſſit iſtis, *Nihil extra Moſen & Prophetas dicens, ſed ea quæ ipſi dixerunt* A *quod futura eſſent.* Nam horum ſenſus eſt, prædicata fuiſſe à Paulo, non aliena quædam, quæ tamen non diſſentirent; ſed ea ipſa quæ erant prædicta: ac proinde multo contractius loquutum eſſe Paulum, quã ſi dixiſſet ſe nihil cõtra Prophetas prædicaſſe.

XI. In ſecundo manifeſta eſt principij petitio: nam cum nos aſſeramus prædicationem Pauli ex hoc loco contineri intra prædictiones Moſaicas, & Propheticas: iſte ſimpliciter falſum aſſerit: atque id pro ratione obijcit. Si quid autem ille diſcrimi- B nis imaginatur inter ea, quæ Moſes ac Prophetæ prædixerunt, eáque quæ illi ſcripſerunt, ille viderit otioſè: certè nos alias nullas aut Moſis & Prophetarum Prophetias agnoſcimus quàm ſcriptas.

XII. In tertio primum contradictio eſt cum primo. Nam ſi de his tantum capitibus intelligenda ſunt illa Pauli verba; quid opus erat adeo audacter illud *extra*, mutare in *contra*? Nam ſanè, hæc capita conſtat, imò fatentur aduerſarij, eſſe non tantum non contra, ſed etiam intra Moſis & Prophe- C tarum ſcriptas Prophetias. Secundò mendacium eſt, refutatu facillimum ex præcedentibus. Sic enim ſe habet contextus ſeries, vt poſt enarratam viſionem, qua conuerſus fuerat, cùm Damaſcum proficiſceretur, addat, *Non fui rebellis cœleſti viſioni: ſed iis qui ſunt Damaſci primum, & Hieroſolymis, & per omnem regionem Iudææ, deinde & Gentibus, annunciaui vt reſipiſcerent, & conuerterent ſe ad Deum, opera facientes digna iis qui reſipuiſſent. Horum cauſſa Iudæi me in templo comprehenſum tentarunt interficere: ſed auxilium à Deo nactus* D *perſtiti in hunc vſque diem teſtificans tum paruo tum magno, nec quicquam dicens extra ea quæ Prophetæ & Moſes futura prædixerunt.* Rationem igitur Paulus reddebat totius ſuæ prædicationis, cùm apud Damaſcenos, ac Iudæos, tum apud Gentes, quos hortabatur ad pœnitentiam vtraque propoſita religionis parte, nempe fide & operibus: nam opera disertè nominantur: fides autem ſatis intelligitur ex conuerſione ad Deum. In ea autem prædicatione ſe perſtitiſſe teſtatur: quare illa de Moſe & Prophetis, ad eandem E ſunt prædicationem referenda. Adde ſcopum Pauli, qui, teſte Andradio, obiectum ſibi à Iudæis crimen diluebat, nimirum, quod contraria doceret Moſi & Prophetis. At hoc nunquam purgaſſet, ſi de aliqua tantum prædicationis ſuæ parte loquutus eſſet: nam alia ſupererat integra, & Iudæis ſufficiẽs. Itaque ne quicquam aduerſariis concederet; neceſſe fuit totam comprehendi. Recitantur autem illa capita, vel exempli gratia, vel tanquam præcipua: non verò vt omnia. Itaque ex hoc loco ſolidè F concluditur perfectio Scripturarum.

XIII. Addo Irenæi & Nicephori teſtimonia. Irenæus lib. 3. c. 1. *Non per alios diſpoſitionẽ ſalutis noſtræ cognouimus, quam per eos, per quos Euangelium peruenit ad nos; quod quidem tunc præconiauerunt, poſtea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei noſtræ futurum.* Quo loco ita annotauit Franciſcus Feuardentius Monachus. *Docet Apoſtolos ſanctiſſimi Euangelij primos buccinatores non niſi Spiritus Sancti virtutibus ac donis inſtructos illud conſtan-* G *ter prædicaſſe: deinde ad futuram poſterorum memoriam illud ipſum ſcriptis mãdaſſe.* Habemus ergo Euangeliũ, quod prius viua voce prædicatũ fuit ab Apoſtolis, poſtea fuiſſe ab iiſdem ſcriptum, & quidem teſte Feuardentio illud ipſum. Quare ſi viua voce prædicata ſunt omnia ad ſalutem neceſſaria: neceſſe eſt eadem omnia fuiſſe ſcripta: aut non illud ipſum Euangelium fuiſſe ſcriptis mandatum.

XIV. Bel-

XIV. Bellarminus dupliciter nodum ſecat. Primò breuiùs, poſtea fuſiùs. Primò igitur Irenæum negat dicere nihil aliud Apoſtolos prædicauiſſe, quàm quod ſcripſerunt: ſed ſolùm ſcripſiſſe Euangelium, quod antea prædicauerunt. Imò (inquam) hæc nõ ſunt diuerſa, ſed potiùs prius illud concluditur ex poſteriori. Nam quia Euangelium eſt tota doctrina ſalutis; quemadmodum cùm dixit ab Apoſtolis prædicatum Euangelium, intelligimus non partem duntaxat Euangelij, ſed totum: ſimiliter cùm dixit ab iiſdem idem ſcriptum, neceſſe eſt intelligi totum, B aut ineptè balbutientem Irenæum inducere.

XV. Secundò ergo Bellarminus, *etiamſi*, (inquit) *diceret Irenæus Apoſtolos omnia ſcripſiſſe quæ prædicauerunt, nihil diceret aduerſus ſententiam noſtram.* Monſtrum, (inquam) audaciæ! Nam alterutrum inde ſequeretur, vel non omnia fuiſſe prædicata ad ſalutem neceſſaria; quod eſt abſurdum: vel nihil differre vniuerſales propoſitiones à particularibus, vt omnia, & non omnia vnum idémque ſignificent.

C XVI. Sed attendamus acumen Ieſuiticum. Duplex genus eſt eorum quæ neceſſaria ſunt in religione Chriſtiana: vnum eſt eorum, quę ſunt ſimpliciter omnibus neceſſaria ad ſalutem: alterum eorum, quę non ſunt ita neceſſaria, vt ſine eorum notitia, fide & profeſſione homo ſaluari non poſſit. Illa fuiſſe omnibus prædicata omnia: hæc verò non omnia omnibus: ſed quędam omnibus: quædam ſolis Pręlatis, Epiſcopis, Presbyteris. Illa igitur fuiſſe ab Apoſtolis ſcripta, quæ erant ſimpliciter neceſſaria, & quæ omnibus ipſi palàm promulgauerant: non autem abſolutè omnia: atque ita Irenæus intelligendus. D

XVII. At primùm, hæc omnia quorſum? Sunt enim extra oleas, nihilque ad Irenæum. Enimuerò Irenæus neceſſaria ne nominauit quidem; ſed Euangelium: qua voce ſignificatur tota doctrina religionis Chriſtianæ, & neceſſaria toti Eccleſiæ: non ſingulis dico fidelibus, ſed toti Eccleſiæ, in qua quis contineri neſcit, Prælatos, Epiſcopos, Presbyteros? Itaque, vel illa ſua non ſimpliciter neceſſaria, Bellarminus fateri debet nõ pertinere ad Euangelium; vel ſi pertineant, hac Irenæi ſententia comprehendi. E

XVIII. Secundò, hæc rurſus eò redeunt, vt ex vniuerſali propoſitione fiat particularis; & omnia, ſignificent non omnia: quod qui audet, quid porrò relinquat inauſum?

XIX. Tertiò, etiam ea quæ non vult Bellarminus eſſe omnibus neceſſaria: ſed tantùm Prælatis, nempe de regendis Eccleſiis, de Sacramentis adminiſtrandis, de refellendis hæreticis, leguntur in F ſcriptis Apoſtolicis: vnde concludimus, vel præconiaſſe etiam iſta omnibus Apoſtolos, vel ſibi propoſuiſſe, vt ne ea tantùm ſcriberent, quæ omnibus pręconiabant, ſed etiam quæ paucis: vtrumque contra Bellarminum.

XX. Quartò, Irenæus habet, *quod quidem tunc præconiauerunt*: non autem omnibus præconiauerunt. Vnde ſic arguo: Euangelium, quod Apoſtoli præconiauerunt, eſt ſcriptum. At id quod ſeorſim Epiſcopis tradiderunt, eſt Euangelium quod Apoſtoli præconiauerunt. Ergo, id quod Epiſcopis ſeorſim tra- G diderunt, etiam ſcripſerunt Apoſtoli. Maior certa eſt, ex contextu verbiſque Irenæi. Minor negari non poteſt: primò, quia aliàs negandum erit illa Prælatis neceſſaria pertinere ad Euangelium, ac tum nos ea libenter ad Alcoranum Mahometicum relegabimus: vel illud docere Prælatos, non eſſe præconiare: quod verborum aucupium, quis non rideat? Deinde; ipſo facto probatur: nam & regendæ Eccleſiæ præcepta, & forma Sacramentorum adminiſtrandorum, & refutatio hæreticorum, traduntur in Scriptura: ac propterea pertinent ad Euangelium; ex vi ipſiua argumentationis Bellarminianæ.

XXI. Quintò, Bellarminus peruertit quæſtionẽ: nam cùm loquatur Irenæus de Apoſtolorum prædicatione, ille eius loco ſubſtituit ſingulorum ſcientiã, ſiue cognitionem. At hæc ita ſunt diuerſa, vt etiam ſi non ſit neceſſe ſingulos Chriſtianos omnia ſcire; tamẽ neceſſe fuerit Apoſtolos omnia prædicare. Quare, cùm Scripturam Irenæus comparet non cum ſciẽtia ſingulorum, vt dicat, ea ſcripta quæ omnes ſcire erat neceſſe: ſed cum prædicatione Apoſtolorum, aſſerens ea eſſe ſcripta, quæ prædicata: hic autem ſenſus multò latiùs pateat, quàm prior, quis non videt ſophiſticè aliud pro alio ſubſtitui: quod fieri non ſolet, niſi à malæ fidei diſputatoribus?

XXII. Sextò, hæc ſi tam vera diſtinctio eſſet, quàm vult Bellarminus, tamen cauſam Papiſticam nihil iuuaret. Traditiones enim quas illi obtrudunt, eiuſmodi ſunt pleræque omnes, vt omnibus proponantur, non ſint autem propriè prælatis: quales ſunt, exempli gratiâ, vſus aquæ benedictæ, ieiunia quadrageſimæ, ſextæque feriæ & ſabbathi, ſignaculum crucis, adoratio imaginũ, inuocatio ſanctorum, Purgatorij ἐμπυρισμός, Tranſubſtãtiatio, communio ſub vnica ſpecie, & reliqua, non tam magno, quàm infinito numero. Quare hæc ex mente Bellarmini oportuerit conſtare ex Scriptura, quod tamen illi fatentur non poſſe: aut non omnibus prædicari, ſed in angulis muſſitari, paucíſque initiatis in aurem tradi, quod illi non faciunt: aut certè negari ad ſalutem nõ eſſe neceſſaria; ideóque facile poſſe exulare ab Eccleſia, nullo animarum diſpendio, quod vtinam eligant tandem aliquando ij, qui nimiùm, vel nimium diu his nugis addicti, abducti fuerunt paulatim à ſinceritate Euangelij.

XXIII. Sed Poteanus aliã ſibi putauit aggrediũdũ viã. Is igitur aſſerit, primò, Irenæum loqui duntaxat de quatuor Euangeliis, eáque ſola vocare colũnã & fundamentum fidei noſtræ: fore igitur omnes reliquos libros Scripturæ reiiciendos: ſi inde concludimus omnia in iis ſcripta eſſe. Secundò, etiamſi loqueretur de toto Bibliorum corpore, ídque ſolum vocaret columnam & fundamentum fidei, eſſe tamen potiùs credendum Paulo, qui Eccleſiam vocauit columnam & fundamentum veritatis.

XXIV. Reſpondeo ad primum; & conſequentiã eſſe falſam, vt aliàs ſæpè obſeruauimus: & antecedẽs non eſſe verum. Nam neque reliqui libri eſſent aut reiiciendi aut contemnendi, etiamſi quatuor Euangelia perfectè continerent totam ſalutis doctrinam. Neque Irenæus loquitur duntaxat de 4. Euangeliis: quod ſatis patet ex textus circũſtantiis. Nam primò cùm dicit, *non per alios diſpoſitionem ſalutis noſtræ cognouimus, quàm per eos per quos Euangelium peruenit ad nos*, ſi Euangelium ſumatur duntaxat pro quatuor Euangeliſtis, ſequeretur, nos non habuiſſe ſalutis noſtræ diſpoſitionem per Paulum, Petrum, reliquos? ſed tantùm per Matthæum, Marcum, Lucam, & Ioannem: quod quis ferat? Deinde ſequentia idem confirmant, vbi indutos dicit ſuperuenientis Spiritus Sancti virtute, & de omnibus adimpletos, exiiſſe in fines terræ, omnes pariter & ſingulos habentes Euangelium Dei. Proinde Feuardentius annotauit loqui de Apoſtolis primis Euangelij buccinatoribus.

XXV. Ad ſecundum: loci non ſunt contrarij nã primò, nihil obſtat quominus & Scriptura & Eccleſia ſuo quæque ordine dicatur fundamentum noſtræ fidei: nempe Scriptura præcipuè, Eccleſia ſubordinatè: Scriptura αὐθεντικῶς, Eccleſia λειτουργικῶς: nimirũ, quia Eccleſia fidẽ haurit à Scriptura: & eandẽ ſingulis tradit fidelibus. Deinde nonnihil intereſſe videtur inter vtrũque locũ. Paulus enim Eccleſiam dixit eſſe colũnam veritatis, nõ fidei noſtræ: Irenæus autẽ Scripturam appellauit columnam fidei noſtræ, B non autem veritatis: quare, quantum diſtat ſingulorum fidelium fides ab ipſa veritate, tantum Irenæus differt à Paulo. Scriptura eſt ipſa veritas; at non Eccleſia: Veritate autem fides nititur; itaque etiam Scripturâ. Sed fides non nititur Eccleſia, etſi veritatem diſcat ab Eccleſia. Et ſanè non poteſt Eccleſia, quæ nihil aliud eſt quàm omnes fideles, eſſe columna ſuæ fidei: ſed poteſt eſſe columna veritatis, nempe eo ſenſu, quem Theodoretus exhibet. *Domum Dei* (inquit) *& Eccleſiam appellauit, cætum eorum qui crediderunt: eos dixit columnam &* C *firmamentum veritatis: ſupra petram enim fundati ſtabiles, & immobiles permanent, & rebus ipſis prædicant dogmatum veritatem.*

XXVI. Nicephorus hæc habet, libro 2. hiſtoriæ, capite trigeſimo quarto. *Quæ præſens oratione ſua dilucidè docuerat* (Paulum ſignificat) *eadem per compendium abſens in memoriam reuocans epiſtolas dedit. Ita verò ea quoque, quæ ſecretioris myſterij, magiſque abſtruſa antea ſilentio præterierat, poſtea per ſacra ſcripta ſua, aut grandioris ſapientiæ verbis accuratè, & dilucidè decla-* D *rauit: aut ſaltem* (vt ita dicam) *parabolarum more & ſpecie, tanquam per ænigmata, adumbrauit: neque propter eos, qui ad res diuinas audiendas idonei futuri erant, ea occultans: neque propter ineptos atque indignos, dilucidè prorſus & apertè, ad contemptum euitandum, exponens.* Hæc Nicephorus: vnde obſeruo: primum ea Paulum ſcripto compendio in memoriam reuocaſſe, quæ præſens docuerat: ſcimus autem docuiſſe omnia: quare neceſſe eſt eum ſcriptis mandaſſe omnia, etſi compendioſè: at in iis nihil eſt neque prolixè, ne- E que per compendium, de adoratione imaginum, de inuocatione defunctorum, de communione diminuta; & ſimilibus nugis, id eſt, traditionibus non ſcriptis: ergo eas ille non docuerat viua voce. Secundum, non tantùm communia illa & facilia, ſed etiam myſtica & magis arcana, neque paſſim tradenda; contra quàm Papiſtæ omnes: imò etiam quæ viua voce non tradiderat, contra quàm paulò antè Bellarminus cenſebat; fuiſſe à Paulo ſcripta. Nam quid tum, ſi obſcurius? ſi αἰνιγματωδέστερον, dum ſaltem ſcripta? F

XXVII. Hunc locum Andradius immenſo verborum flumine obruit, potiùs quàm explicat. Et primò Nicephori fidem vellicat: *vtinam* (inquit) *in veritate perquirenda tam diligens, & in ſententiis ponderandis tam accuratus extitiſſet, vt illi repugnare nemo poſſet.* Vtinam, inquam & ego, idque ſeriò. Cur non enim me huic voto ſocium addam? qui ſciam multis locis Nicephorum eſſe cùm in hiſtoria non ſatis emunctæ naris, tum in fidei doctrina non ſatis purum & G Catholicum? Sed is hoc loco ſi peccaſſet, in traditionum gratiam peccaſſet libentiùs: vt ſolebant qui imaginum religioſum vſum tuebantur. At ſi perſona ſuſpecta eſt, inquiramus ergo in ipſum teſtimonium: quod ſi argumentis legitimè impugnari poſſit, tum conſtabit eſſe reiiciendum. Sin minùs, non debent alij errores obſtare, quominus dictum A hoc & pium & verum admittamus, imò amplexemur: reliqua per charitatem condonemus: iuxta illud, *Charitas operit multitudinem peccatorum.* Nam ſi propter nonnullas opiniones incommodas, omnia ſimpliciter reiicimus, omnem profectò omnibus antiquis fidem ſemel abrogabimus.

XXVIII. Secundò igitur Andradius ita arguit: Aut Paulus Chriſti geſta & doctrinam ſermone nunquam vſurpauit: aut non omnia in compendium redegit, quæ ſumma contentione docuerat. B Deus bone! immanem blaſphemiam! Hæccine verò monſtra in orbe Chriſtiano? hæc tolerari portenta? Non eſſe doctrinam Chriſti, eam quæ eſt in Scriptis Pauli? Non eſſe de factis Chriſti quicquam? Ita me omnes ament viri boni, vt videtur iſte ſcripta Pauli putare Alcoranum Mahometi, aut Conformitates Franciſci. Nam quid aliud dicam? Imò, (inquam) Paulus Chriſti doctrinam & geſta ſermone ſemper vſurpabat; qui ſe clamabat nihil ſcire, niſi Chriſtum, atque eum cru- C cifixum, prioris ad Corinthios ſecundo: Et decimo quinto ad Romanos teſtabatur ſe ab Hieruſalem per circuitum vſque ad Illyricum πεπληρωκέναι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Euangelium Chriſti impleuiſſe, id eſt, iuxta gloſſam interlinearem, plenè prædicauiſſe. Sed & facta Chriſti in compendium contrahebat ſcribendo: etſi ſingula non annotaret in morem Indicis: non enim neceſſe eſt in compendio ſingula & minutiſſima quæque comprehendi: cùm non omnia geſta Domini, totidem D articulos fidei conficiant.

XXIX. Tertiò exclamat Andradius: Quid igitur nobis Petri diligentia contulit? quid Ioannis Epiſtolis debemus? quid cæteri Apoſtoli operæpretium fecerunt? Vnum Paulum ita legendo conteramus, ita animo illum & oculis feramus, vt cæterorum omnium ſcripta, tanquam ſuperuacanea explodamus, negligamus, abiiciamus? Satis commotè, & Ieſuiticè. Sed eritne igitur iſte perpetuus Papiſtarum κοκκυσμὸς? cui per ſingula penè argu- E menta ingeminato, reſpondere cogamur, ἢ δὶς δὶς διδάσκειν? Sanè verò illi ſibi ſpectra fingunt. Nec enim tam malè inter Apoſtolos conuenit, vt non poſſit vnus laudari, quin cæteris derogetur. Illi viderint: nos non tam procaciter inſanimus, vt Apoſtolos inter ſe committamus: & falcem putemus in alienam meſſem miſiſſe, ſi eadem aut omnes aut plures prædicarint, ſcripſerintve. Quod ſi eadem in religione ſæpiùs proponerentur inutiliter, quid agebat Ioannes apud Epheſios, quibus Paulus omne Dei conſilium annun- F ciarat: Actorum vigeſimo? Quaſi verò Apoſtoli non ſint teſtes: & non ſoleant plures de eadem re teſtes audiri.

XXX. Sed quis tandem igitur ſenſus erit Nicephori? Nam hoc valdè expecto: vt videam Ieſuitarum ſolertiam. Audiamus ergo Andradium. Quid eſt (inquit) in ſummam aliquid redigere? Omnia perſequi, & nihil quod ad rem pertineat, prætermittere: an potiſſima capita perſtringere, & ex ampliſſimo campo lectiores floſculos delibare? G Qua ratione Auguſtinus inquit, Scripturæ Sacræ ſummam in diligendi præcepto contineri.

XXXI. Atqui (inquam) hoc in Auguſtino mihi nunquam lectum: ſed duntaxat, omnium diuinarum Scripturarum plenitudinem & finem eſſe dilectionem. In compendium autem illa reducuntur, quæ cùm pleniùs tractari poſſint, paucis tamen

explican-

explicantur; per ſingula (inquam) capita. Nam ſi quicquam omittitur omnino, id non compendium eſt, ſed diſpendium. Itaque ſi Tranſubſtantiatio, ſi Purgatorium, ſi diminuta communio, ſi *αὐτεξούσιον*, ſi preces pro defunctis, nullo loco comperiantur in ſcriptis Pauli, aut eruantur; tum is profectò ea capita non contraxiſſe in compendium dicetur, ſed omiſiſſe. Nicephorus autem dicebat Paulum eadem quæ ore docuerat, ſcriptis mandaſſe compendiosè. Itaque hoc ſtatuimus, potuiſſe quidem Paulum fuſiùs diſputare de ſingulis religionis articulis, quàm ſcripſerit, ſed non potuiſſe plures articulos numerare, quàm quos ſcripto mandauit: & hunc eſſe Nicephori genuinum ſenſum.

Cap. VI.

An Scripturæ nihil detrahendum aut addendum ex ipſa Scriptura.

I. SI à Scriptura nihil detrahendum, eidémque nihil eſt addendum: ergo Scriptura omnia perfectè continet ad ſalutem neceſſaria. At verum antecedens, ergo & conſequens. Conſequentia per ſe patet: quia ſi aliquid ſit neceſſarium ad ſalutem, quod non haberi queat ex Scripturis, tum aut ſalutem homines non adipiſcentur, aut illud addendum erit ad ea quæ docentur in Scripturis. Antecedens autem probatur primò ex Scriptura, deinde ex Patribus.

II. Moſes Deuteronomij capite quarto. *Et nunc Iſrael, audi præcepta & iudicia, quæ ego doceo vos vt faciatis ea & viuatis; veniatiſque & poſſideatis terram illam, quam Iehoua Deus Patrum veſtrorum dat vobis. Non addetis ad verbum quod præcipio vobis, neque auferetis ex eo, ad cuſtodiendum mandata Iehouæ Dei veſtri, quæ ego præcipio vobis.* Et rurſus cap. 12. non contentus ſemel monere, ob nimiam hominum incogitantiam. *Omne verbum quod ego præcipio vobis, id cuſtodietis: ne addas ad illud, neque detrahas ab eo.* Hi loci, vt ſunt diſertiſſimi, ita magnam vim patiuntur ab aduerſariis contra ſtimulum calcitrantibus ſuo more.

III. Martinus Pereſius dilēmate noſtram impugnat cōſequentiā: quia ex iis locis colligere velimus alterutrum: aut præter Doctrinā Deuteronomij, & præcedētium quatuor librorum, nihil tanquam verū & fide dignū debere recipi: aut nihil debere addi, etiam interpretationis & intelligentiæ gratiâ; quod non ſit etiam diuinum. Vtrumque autem eſſe falſum probat. Primum quidem, quia explodendi ergo eſſent libri omnes qui poſt Moſen additi ſunt ad Canonem. Secundum verò, quia ſacrilegus fuiſſet Moſes, qui multa addidit, vt ea quæ Deus præcipiebat, declararet: vt Exodi duodecimo, cùm Dominus tantùm præcepiſſet, vt ſumerent ſanguinē, & ponerent ſuper vtrumque poſtem, ille poſtea addit faſciculum myrrhæ, & aſperſionem. Rurſus vigeſimo, vigeſimo tertio & quarto in ſanctione Sabbathi addit pœnam corporalem, quam Deus non apponebat. Et cùm Exodi vigeſimo, primum præceptum nudum ſit; tamen Deuteronomij ſexto, addidit interpretando, *Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſerues, ac per nomen illius iurabis.*

IV. Reſpondeo in vtroque membro fœdè labi Pereſium. Nā quod ad primum attinet, abſit, vt vnquam nobis in mentem venerit, nihil eſſe aut verum aut fide dignum, præter Pentateuchum Moſis. Quî autem id fieri poſſit; cùm ſciamus multa eſſe & vera, & fide digna, quæ tamen nunquam aut fuerunt, aut futura ſunt verbum Dei? Nimirum Philoſophica multa; plurima hiſtorica, & ſimilia? Et quis nos vnquam audiit reiicientes aut Ioſue, aut Iudicum, aut Regum libros hiſtoricos: aut Eſaiæ, Ieremiæ, reliquorúmve Propheticos: aut Dauidis, & Salomonis *ἀνέκδοτα*? Sed credimus tamen, imò ſcimus iſtis omnibus libris, nihil omnino additum eſſe, faciendum Domino, ad ea quæ Moſes & præceperat, & ſcripſerat.

V. In altero membro, primùm Pereſij Theologiam miramur, quæ poteſt credere eas quas notat particulas non eſſe diuinas: hoc eſt dictatas à Spiritu Sancto. Nam quid tum, ſi non accepiſſet viua voce à Deo, dum acceperit per inſpirationem ſecretam Spiritus? Quid ſi etiam accepit à viua Dei voce: etſi breuitatis cauſa omiſſæ ſint primo loco? Non enim plus eſt in eo incommodi; quàm cùm in Nouo Teſtamento nonnihil Lucas narrat, quod non eſt apud Matthæum, vel contrà etiam in eodem facto. Nos ſanè, vnâ eadémque reuerentiâ vtraque excipimus, & habemus pro verè diuinis.

VI. Secundò: negamus nos vnquam aſſeruiſſe nihil addi debere ad Scripturas, etiam interpretationis gratiâ, quod non ſit diuinum. Nam contrà, viget apud nos quotidie Scripturarum interpretatio: non ea quidem *θεόπνευστος*: cùm nullos eiuſmodi iampridem interpretes Deus largiatur, qui *αὐθεντικῶς*, vt olim Prophetę, & Apoſtoli fungārur eo munere: ſed quàm accuratiſſima eſſe poteſt, & haberi à fidelibus Verbi miniſtris. At dicimus valde *ἀκύρως* interpretationem appellari additionem: cùm additio ſenſum inuehat extraneum; vt cùm ad illud *Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies*, Papiſtæ addunt etiam Sanctos dulia colendos. Interpretatio autem, ex ipſis Scripturis ſenſum capit veritatis: vt ſi ex eo ipſo loco concludam, non eſſe Sanctos dulia colendos: quia id continetur in his verbis, *καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις*: quantumlibet ſophiſticè latriam à dulia non tam diſtinguant Papiſtæ, quàm diſtrahant & auellant: cùm verum ſit latriam nihil aliud eſſe apud veros Theologos, quàm religioſam duliam. Itaque ſi interpretatio nihil addit ad Scripturam, ergo ea, quum admittitur, non impingit in argumentum noſtrum.

VII. Bellarminus dupliciter reſpondet: primò non agi de Verbo ſcripto; ſed tradito viua voce: Et hoc probat, quia non dicitur, ad Verbum quod ſcripſi: ſed ad verbum quod ego præcipio. Secundò veram expoſitionem horum locorum eſſe hanc, nimirum Deum velle integrè & perfectè ſeruari mandata, vt ipſe præcepit, & nullo modo ea deprauari falſa interpretatione: itaque nolle dicere, non ſeruabitis aliud, quàm id, quod nunc præcipio, ſed in hoc quod pręcipio nihil mutabitis addendo, vel minuēdo; ſed integrè facietis, vt iubeo, & non aliter. Hoc probat, quia aliàs peccaſſent Prophetæ & Apoſtoli, qui tam multa poſtea addiderunt.

VIII. Sed contrà. Ad primum, certum eſt Moſen loqui de iis præceptis, quæ erant iam ſcripta. Quia habita hæc concio eſt ad populum non integris duobus menſibus ante obitum Moſis. Et certum eſt omnia mandata, quæ Deus Moſi tradidit, eſſe ſcripta, ſiue tunc, ſiue poſtea interuallo illorum duorum menſium. Quare etiam ſi tum, cùm hæc loquebatur Moſes, non fuiſſent ſcripta, tamen fruſtranea exceptio eſſet. Quia enim vetatur addi aut detrahi præceptis, quæ viua voce tradidit Moſes: ea

A autem ſunt omnia ſcripta, ſequitur præceptis ſcriptis nihil eſſe aut addendum aut detrahendum. Argumentum autem à præcipiendi verbo ſophiſticum eſt: quia non minùs pertinet ad ſcripta, quàm ad viuam vocem: ſic Paulus prioris ad Corinthios ſeptimo: *præcipio non ego, ſed Dominus*: & vndecimo: *Hoc autem præcipio*: & poſterioris ad Theſſalonicenſes tertio: *quæcunque præcipimus vobis*. Quibus omnibus locis non de viua voce ſermo eſt, ſed de ſcriptis. Itaque non debuit Bellarminus opponere has voces Scribere & Præcipere.

B IX. In ſecundo, exiſtimo hanc mentem eſſe Bellarmini, vt dicat Deum prohibere ne quicquam addatur ad ſingula præcepta: non verò, ne ad omnia. At hoc falſum eſſe ſic doceo. Primum, quia eodem verborum contextu, non tantùm prohibetur additio, ſed etiam detractio. Ergo ſi permittitur additio ad omnia, tantùmque prohibetur ad ſingula: itidem detractio permittetur ab omnibus, dum prohibeatur à ſingulis. Hoc eſt, C vt agam clariùs, ſi ſenſus eſt, cauendum, ne quis ſingula præcepta interpretando aliquid iis addat: at non item, ne quis ad omnia præcepta addat aliquod nouum: ſimiliter eadémque ratione ſenſus erit in altera parte: cauendũ quidem ne ſingula præcepta interpretando detractione corrumpat: at non item, ne ex toto corpore aliquod præceptum detrahat. At hoc ſi eſt falſum, & abſurdum; illud cuiuſmodi tandem eſſe poterit? Nam ſimilium ſimilia ſunt conſequentia. Et hæc eſſe ſimilia, quis neget, cùm eodem verborum complexu D contineantur?

X. Rurſus idem probatur ex primo capite libri Ioſue: vbi leguntur hæc verba Domini ad Ioſue, *Confortare igitur & eſto robuſtus valde: vt cuſtodias, & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyſes ſeruus meus: nec declines ab ea vel ad dexteram, vel ad ſiniſtram.* Nam ipſe me Bellarminus admonuit idem ſignificari his verbis, non declines ad dexteram vel ad ſiniſtram; & illis non addes neque auferes. Quare E præcipitur Ioſue, vt nihil addat ad legem, nihil auferat à lege Moſis. Lege (inquam) non per ſingula præcepta, ſed tota. Vnde Louanienſes Gallicè reddiderunt, *Toute la Loy, que Moyſe mon ſeruiteur t'a donnee.* Pagninus & Leo Iudæ, *vniuerſam* dixerunt.

XI. De Prophetis & Apoſtolis, iam reſpondimus: nec erat neceſſe repetere; niſi Bellarminus inſtaret. Diximus ergo nihil Prophetas, nihil Apoſtolos addidiſſe, ſed interpretatos eſſe; inde puF tauit ille ſibi anſam eſſe datam excuſandarum Traditionum. Nam in lege Moſis (inquit) non continentur Prophetarum ſcripta: neque in lege & Prophetis Nouum Teſtamentum; niſi in vniuerſali, & quodammodo in virtute: vt Deuteronomij decimo octauo, *Prophetam ſuſcitabit tibi Deus, illum audies.* Ibi continentur in genere, quicquid Chriſtus fecit, & dixit: ſed in particulari non continetur Chriſtum debuiſſe prædicare Trinitatem, inſtituere Sacramenta, facere miracula. Sic etiam G quia ſcriptum eſt tertio poſterioris ad Theſſalonicenſes, *Tenete Traditiones*: idcircò Traditiones ſunt quodammodo explicationes Verbi ſcripti.

XII. Sed hæc ſubtilitas fruſtrà eſt. Nam Bellarminus longè allucinatur: Contineri ſanè libros Noui Teſtamenti in libris Veteris, aut libros Prophetarum in libris Moſis, nemo ſanus dicat. Sed contineri doctrinam de fide & moribus, quam Pro-A phetæ docuerunt in libris Moſis: & quam Apoſtoli, in Veteri Teſtamento, omnino ἀδιάλογον eſt qui negat: & quidem non vt in ſemine; quod Traditionariorum eſt κατὰ ῥῆμα: ſed ita vt ſingula capita ſuis teſtimoniis aut diſertis, aut certè neceſſariis confirmentur. Nam ſanè Trinitatis dogma negare nemo poteſt contineri in Veteri Teſtamento, niſi qui ſimul neget, vllam ibidem fieri mentionem Patris, & Filij & Spiritus Sancti. Quanquam non inficias eo, multò manifeſtiùs in Nouo quàm in B Veteri explicari, ſed quid tum? Non enim propterea non continentur in Veteri Sacramenta; quia noua non ſunt dogmata, ſed tantùm dogmatum appendices, & gratiæ ſignacula, non erat neceſſe legi in Moſe & Prophetis: tamen prædicta eſſe multi ex antiquis docuerunt: Ambroſius libro de iis qui myſteriis initiantur, & de Sacramentis: Cyprianus epiſtola ſexageſima tertia & alibi. Miracula rurſus non ad articulorum fidei numerum pertinent, ſed ad hiſtoriam: & tamen prædicta eſſe C quis neſcit cùm ab Eſaia tum ab aliis? Itaque etſi concedimus non contineri libros Noui Teſtamenti, in libris Veteris, quod omnino nemo poſtulet, niſi inſaniſſimus: tamen affirmamus nullum eſſe vel fidei dogma, vel morum præceptum in Nouo, quod non ſit in Veteri: obſcuriùs quidem in Veteri, manifeſtiùs in Nouo: ſed ob eam cauſam, Nouum eſſe Veteris interpretationem.

XIII. At Traditiones, eſſe quodammodo explicationes Verbi ſcripti: quàm ridiculum? quàm D ineptum? quàm Papiſticum commentum eſt? Reſpondeant, quorum locorum? Exempli gratiâ: ſcio hanc eſſe Eccleſiæ Romanæ, ſi Deo placet, Catholicæ, Traditionem; multò fœdiùs peccare, Sacerdotem legitimum matrimonium contrahentem, quàm concubinam fouentem, aut paſſim ſcortantem. Cuius loci è Scripturis, hæc interpretatio eſt? Reſpõdebit Ieſuitulus delicatulus, quo nulla ſit virgo caſtula magis & pudentula: ita explicari locũ illũ: Tenete Traditiones. Itane? inquam. Tenete TraE ditiones, ſignificat matrimonium longè maius eſſe in Sacerdote ſcelus, quàm publicam ſcortationem. Næ iucundum hoc quidem eſt interpretationis genus; & facile. Sic opinor, Achab, cùm diceret Naboth, *Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum*, prioris Regum vigeſimo primo, Scripturam interpretabatur in qua legimus, *Vir qui fecerit per ſuperbiam, vt non obediat Sacerdoti, aut Iudici, morietur vir ille.* Deuteronomij decimo ſeptimo. Ita ſanè: non magis eſt ouum ouo ſimile. Sed hos F Achabiticos interpretes Eccleſia non recipit. Catholici igitur negant Traditiones non ſcriptas appellari poſſe interpretationes Scripturæ: quia earum ſigillatim ſenſus in nullo eſt Scripturæ loco: ſed omnino alienus. Itaque concludimus Bellarminum iunxiſſe gryphes equis; & comparaſſe diſſimillima.

XIV. Renatus Benedictus in Panoplia, prælatos diſtinguit à populo: vt huic non illis facta ſit prohibitio. Similiter Ieſuitę in Diſputatione RatiſbonenG ſi, populum ſepararunt à legitimo magiſtratu. At hęc diſtinctio, eo abſurda eſt. Primò, quia nullo nititur verbo Dei, ſed ſolo aduerſariorum arbitrio, rimam quamlibet quærentium ad euadendum. Secundo, quia eodem contextu legimus: *id cuſtodietis, & faciatis: ne addas ad illud, neque detrahas.* Quod ſi hæc non pertinent ad prælatos & magiſtratus: certè neque illa, de cuſtodiendo & faciendo. At hoc eſt abſurdum:

abſurdum: nam æquè Magiſtratus & Prælati tenebantur ad obſeruationem Legis: Ergo & illud. Tertiò, quia diſertum Dei Verbum contradicit huic exceptioni. Nam Ioſue primo, vt paulò antè vidimus, præcipitur ipſi Ioſue, ne diſcedat ad dextram aut ad ſiniſtram, id eſt (interprete Bellarmino) ne addat aut detrahat.

XV. Somnius mauult locos non intelligi, niſi de Additione aut Subtractione, quæ ſenſum mandati, ſiue Verbi Dei cœlitus annunciati peruertat, aut quoquo modo corrumpat. Sed hæc interpretatió in idem recidit cum ea quam Bellarminus protulit, eodémque modo refellitur: vt & illa Ratiſbonenſium, interpretantium Additionem, non quamlibet, ſed contrariam, ſiue repugnantem Verbo ſcripto. Hic tamen nonnihil eſt abſurdius: quia inductio contrarij præcepti non ſolet, imò ne poteſt quidem Additio nominari: quia in Additione vtrumque manet: at contraria ſeſe inuicem tollunt. Exempli gratia, cùm præceptum ſit, *Non habebis Deos alios coram me*: quicunque docebit, Solem pro Deo colere; is profectò non addet aliquid ad mandatum, ſed omninò mandatum euertet. Itaque dicimus Additionem intelligendam, cùm aliquid inſuper adiicitur, quòd putet aliquis deeſſe Legi iam ſcriptæ.

XVI. Driedo & Hayus nihil addendum dicunt, tanquam à Deo dictum, aut à Moſe ſcriptum. Addit ad Verbum Dei (inquit Driedo tomi primi libro quarto, capite vltimo) qui dicit Deum, aut dixiſſe, aut præcepiſſe, quod neque dixit, neque præcepit. Hayus verò, Diſputationum libro primo, capite vigeſimo primo: Prohibet Dominus, ne quicquam addatur libris Moſis, tanquam à Moſe ſcriptum. Egregiam verò laudem; & ſpolia ampla! Vt ne liceat adulterinos fœtus Spiritui ſupponere: quaſi non ſit omnibus id auctoribus commune. Quis enim ferat Thomæ Aquinatis libros Auguſtino tribui? Scilicet iſti optimè ſe functos putant ſua in Deum pietate; ſi adiiciant ad eius mandata quidlibet, dummodò auctorem notent, puta aliquem ex Romanis Epiſcopis, aliquod Concilium. Denique Eccleſiam. Magnum profectò Chriſtianæ pietatis argumentum.

XVII. Sed iis locis Moſes non loquitur de additione librorum ſcribendorum: ſed rerum Deo faciendarum: vt cuſtodiatis (inquit) & faciatis: ne addas, neque detrahas. Senſus eſt; hæc præcepta exactè ſeruanda ſunt, & facienda: neque iis quicquam addendum: vnde Latinus interpres ſenſum exprimens, magis quàm verba. *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino: ne addas quicquam, nec minuas.* Non igitur ne addant libris nouos libros, aut nouas librorum partes: ſed ne addant aliquid, vt fiat Domino, id eſt, vſurpetur in cultu diuino. Procopius in hunc locum. *Verba enim Domini cùm plena & perfecta ſint, nullum auctarium admittunt.* Ita rationem reddit huius prohibitionis. Eſt autem notanda ratio: perinde ac ſi argumentaretur in hunc modum. Quæcunque plena ſunt & perfecta, ea nullum auctarium admittunt. At verba Dei plena ſunt & perfecta: Ergo auctarium nullum admittunt. Plena autem & perfecta, quo ſenſu appellari poſſunt? An ſolùm, quia nihil præterea loquutus eſt Dominus? Ridiculum. Sic enim dici poſſent perfecta cuiuſlibet hominis verba, vel ſcripta; eadémque ratione, nihil eſſet iis addendum. Quis autem pius

A facilè credat non aliam ob cauſam nihil addendum ad libros Moſis, id eſt, ad Verbum Dei, quàm ad libros Platonis, aut Ariſtotelis? Ergo ſupereſt, vt plenè perfectáque intelligamus, quia continent omnia, quæ Eccleſiæ ad ſalutem neceſſaria ſunt: & eis nihil addendum, eandem ob cauſam.

XVIII. Pereſius: præceptum hoc (inquit) etiamſi vniuerſale eſſet, tamen extendi non poteſt ad Noui Teſtamenti cultores; quibus lex & cultus Dei in cordium penetralibus ſcripta ſunt; quos
B Chriſtus Legiſlator per ſe & ſuos Apoſtolos voluit docere, atque in cultu ſuo inſtruere. Sed non debet nos mouere Pereſij iudicium priuatum, cùm neminem habeat ne ex ſuis quidem ὁμοψήφιον. Quid autem hic locus proprium habet, vt non poſſit inde ad Chriſtianos concludi: cùm tamen Cyprianus epiſtola 74. ex ſimili loco non vereatur ſimiliter concludere, nimirum ex Ioſue primo, ea eſſe facienda quæ ſcripta ſunt, nec quicquam præterea? Videlicet multa oportet abſurda comminiſci,
C eos qui hoc ſemel apud ſe ſtatuerunt, ne cedant veritati, quantumuis certæ, & exploratæ.

XIX. Tranſeo ad alios locos. Paulus prioris ad Corinthios capite quarto: *Vt diſcatis in nobis, ſupra id quod ſcriptum eſt, non ſapere.* Certè ſi non oportet Chriſtianos ſapere ſupra id quod ſcriptum eſt, & oportet tamen ſcire omnia, ad fidem & mores, atque adeò ad ſalutem neceſſaria; tum verò concludendum eſt omnia ad fidem, ad mores, ad ſalutem neceſſaria eſſe ſcripta. Quis credat enim Paulum voluiſſe
D ſuos Corinthios non eſſe peritos rerum Chriſtianarum?

XX. Reſpondet Bulengerus, reſpondebat etiam mihi Iacobus Gautierus Ieſuita, velle Apoſtolum ne Corinthij alij aduerſus alios inflatentur, ſuprà quod ſcriptum eſt: non autem vt ne quicquam ſcirent. Nimirum ex vitio Latinæ editionis, quæ locum ita reddidit, *vt in nobis diſcatis, ne ſupra quod ſcriptum eſt, vnus aduerſum alterum infletur pro alio.* Cùm tamen Græcè ita habeatur, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ
E ὃ γέγραπται φρονεῖν. ἵνα μὴ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἑτέρου, *vt in nobis diſcatis, ſupra id quod ſcriptum eſt non ſapere, vt ne alius pro alio inflemini aduerſus alium.* Duobus diſertè diſtinctis: altero ſapere, τὸ φρονεῖν, altero inflari φυσιοῦσθαι, quorum prius omiſſum eſt Latinè: quod non debuit. Voluit enim Corinthios non inflari in contemptum ſui quemque proximi; in gratiam alterius, hoc eſt alicuius Doctoris: & ſimul remedium indicauit, vt omnes ita ſe contineant intra Scripturas, vt præterea nihil ſcire velint. Nam quoties extra eos carceres ſpatiabuntur, tum anſa
F dabitur humanæ præſumptioni, vt alij aliis doctiores videantur, eóque diſcipulos ſibi acquirant, vnde ſchiſmata.

XXI. At Hayus Caluinum profert, qui ad hæc verba, *Supra id quod ſcriptum eſt*, annotauit bifariam exponi poſſe, vel vt ad Pauli ſcripta, vel vt ad Scripturæ teſtimonia, quæ Paulus adduxit, referantur: vnde Hayus concludit, vel ſolis Pauli ſcriptis, vel ſolis iis, quæ Paulus produxit teſtimoniis, fidem eſſe adhibendam. Sed vbique ſe Hayus furore magis impelli, quam ratione duci oſtendit: negatur e-
G nim conſequentia: primùm, quia diuerſa ſunt, ſapere, quod Paulus ſcripſit, & fidem habere, quod Hayus ſubſtituit: ſecundò, quia nihil prohibet, quominus theſis vniuerſalis applicetur ſecundùm circunſtantias: vt mens ſit Caluini, Paulum di-

lud vniuerſale, non oportere ſapere ſupra quam ſcriptum eſt, vſurpaſſe, vt ſiue ſuas Epiſtolas, ſiue teſtimonia quæ collegerat, doceret à Corinthiis habenda pro regula ſuæ conuerſationis & fidei. Quanquam, vt fatear, alter ſenſus commodior eſt, magis latè patens, doctrina etiam vberior; quod pace dictum ſit, tanti viri, quantum omnes boni Caluinum agnoſcunt: à quo tamen nullum eſt piaculum, ſi nonnunquam pij diſſentiunt.

X X I I. Sed longe illuſtriſſimus locus eſt, capite primo Epiſtolæ ad Galatas. *Etiam ſi nos, aut Angelus è cælo euangelizet præter id quod vobis euangelizauimus, anathema eſto. Vt ante diximus, etiam nunc iterum dico: ſi quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema eſto.* De quo longa eſt diſputatio: quo enim diſertior eſt, & ad omne genus non ſcriptarum traditionum profligandum vehementior: eo magis aduerſarij omnes eludendi artes inquirunt: quæ tamen ad duo capita reuocantur. Nam vel expendunt τὸ εὐαγγελισάμεθα, καὶ τὸ παρελάβετε; vel τὸ παρ' ὃ.

X X I I I. Primum ergo aſſerunt, non loqui Paulum de ſolo verbo ſcripto; ſed de omni verbo, ſiue ſcripto ſiue tradito. Non enim dixiſſe, ſi quis euangelizauerit præter id quod ſcripſimus; ſed præter id quod euangelizauimus: nec, ſecundo loco, præter quam quod in ſacræ Scripturæ libris ſcriptum eſt; ſed præter quam quod accepiſtis. Imò potiſſimam doctrinam ſine ſcripto traditam ſignificat. Ratio eſt quia alibi ſe Euangelium teſtatur traditione & accepiſſe, & communicaſſe: prioris ad Corinthios vndecimo. *Ego quod accepi à Domino, tradidi vobis.* ad Galatas primo. *Neque enim ab homine ego id accepi, neque edoctus ſum, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti.* Prioris ad Corinthios decimo quinto. *Notum vobis facio Euangelium quod prædicaui vobis, quod & accepiſtis, in quo & ſtatis.*

X X I V. Sed primùm meminiſſe debent ſe traditiones diſtinguere in Diuinas, Apoſtolicas, & Eccleſiaſticas: ex quibus Eccleſiaſticas eſſe, quæ neque ad Deum, neque ad Apoſtolos autores referri queant: ſed ad Eccleſiam, Eccleſiæve prælatos, varia variis temporibus approbantes & inſtituentes; cogitare etiam apud ſe ex hoc loco ſaltem has reiiciendas eſſe conſtare. Dixit enim Paulus nihil recipiendum præter id, non quod euangelizabitur vobis, quod accipietis: ſed quod euangelizauimus, quod accepiſtis. At Eccleſiaſticas neque Paulus euangelizauerat; alioqui referri poſſent ad eum autorem, & eſſent Apoſtolicæ, contra hypotheſin: neque Galatæ acceperant, quia deinceps variis ſeculis inſtitutæ ſunt, & quidem vt plurimùm ab iis, quos Galatæ nunquam audiuerunt, putà Romanis Epiſcopis. Quare, ſi non omnes omnino Traditiones non ſcriptæ, ſaltem earum hoc genus, omnino damnatur, & quidem ſub anathematis pœna: exempli gratia, ciborum delectus, votum continentiæ; vel potius non continentiæ, ſed cœlibatus; ieiunium quadrageſimæ, veneratio reliquiarum; & alia non facile vno ſpiritu numeranda.

X X V. Secundò: ſolutio prorſus eſt inutilis: nam præcedentibus argumentis probauimus quæcunque Paulus euangelizauit, ea eſſe ſcripta: quod ſi verum eſt; conſtat res argumenti. Nam ſi nihil admittendum, præter quam quod euangelizauit Paulus: & nihil euangelizauit Paulus præter quam quod ſcriptum eſt: quis non videt legitimè confici: nihil admittendum præter quam quod ſcriptum eſt? Itaque fruſtra voces, vrgent euangelizandi, & accipiendi. Quanquam has omnes ſciunt non intelligi de ſola viua voce. Nam & euangelizare nihil aliud eſt, quàm Euangelium tradere: traditur autem ſcripto, teſtibus Matthæo, Marco, Luca, ac Ioanne: & accipitur etiam quod ſcripto traditur: teſte Paulo, poſterioris ad Theſſalonicenſes ſecundo: *quas edocti eſtis ſiue per ſermonem, ſiue per Epiſtolam.* Nam hoc quidem loco idem eſt edoceri, & accipere.

X X V I. Tertiò: Veteres hunc ipſum locum de Scripturis interpretati ſunt. Chryſoſtomus in eum ipſum: ὁ μὲν γὰρ Ἀβραὰμ ἀξιούμενος πέμψαι τὸν Λάζαρον, ἀπεκρίνατο· Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας ἔχουσιν· ἐὰν μὴ ἐκείνων ἀκούσωσιν, οὐδὲ νεκρῶν ἀνισταμένων ἀκούσονται. τοῦτο δὲ αὐτὸν εἰσάγει λέγοντα ὁ Χριστὸς, δεικνὺς ὅτι καὶ νεκρῶν ἐγειρομένων ἀξιοπιστοτέρας εἶναι βούλεται τὰς γραφάς. ὁ δὲ Παῦλος, ὅταν δὲ Παῦλον εἴπω τὸν Χριστὸν πάλιν λέγω, αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ κινῶν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ κατιόντων αὐτὰς προτίθησι· καὶ μάλα εἰκότως· οἱ μὲν γὰρ ἄγγελοι, κἂν μεγάλοι ὦσι, δοῦλοι καὶ λειτουργοὶ τυγχάνουσιν· αἱ δὲ γραφαὶ πᾶσαι, οὐ παρὰ δούλων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ δεσπότου γραφεῖσαι ἐπέμφθησαν. *Abrahamus quidem rogatus, vt mitteret Lazarum, dixit, Habent Moſem & Prophetas: ſi eos non audiunt, ne mortuos quidem reſurgentes audient. Hæc eum loquentem Chriſtus inducit, oſtendens ſe velle Scripturis maiorem fidem adhiberi, quàm mortuis reſurgentibus. At Paulus (& Paulum cùm dico, rurſus Chriſtum dico, hic enim eius animum mouebat) etiam Angelis è cælo deſcendentibus eas præfert: & meritò quidem. Etenim Angeli, quantumuis magni, ſerui ſunt tamen & miniſtri: at Scripturæ omnes, non à ſeruis, ſed ab ipſo omnium Domino Deo ſcriptæ miſſæ ſunt.* Hic Chryſoſtomus manifeſtiſſimè pro Euangelio Scripturam ſubſtituit.

X X V I I. Alij Patres in eundem ſenſum. Baſilius in moralibus ſumma ſeptuageſima ſecunda, capite primo, vt probet ab auditoribus examinanda eſſe quæ audiunt à doctoribus, ad Scripturam hunc ipſum locum citat. Auguſtinus libro tertio contra literas Petiliani, capite ſexto. *Si quis, ſiue de Chriſto, ſiue de eius Eccleſia, ſiue de quacunque alia re, quæ pertinet ad fidem vitámque noſtram; non dicam ſi nos, ſed quod Paulus adiecit, ſi Angelus de cælo vobis annunciauerit, præterquàm quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepiſtis, anathema ſit.* Vbi obiter notãdum illud verbum accipere dici, de rebus, quæ non habentur ex viua voce. Athanaſius in fragmento de Incarnatione Verbi, quod citatur à Cyrillo libro primo de fide ad Reginas. εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ἐκ τῶν θείων γραφῶν διδάσκει, ἕτερον λέγων τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἕτερον τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον; *ſi quis præter hæc quæ ſunt ex Scriptura docet alium eſſe Filium Dei, & alium hominem ex Maria,* τοῦτον ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, πειθομένη τῷ Ἀποστόλῳ λέγοντι, εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω; *hunc anathematizat Catholica Eccleſia, obſequuta Apoſtolo dicenti, ſi quis vobis euangelizat præter id quod accepiſtis, erit anathema.* Ergo his autoribus perinde eſt, ſiue Euangelium dicas, ſiue Scripturam: videlicet, quia non dubitabant totum Euangelium eſſe ſcriptum.

X X V I I I. Sed ad Baſilium & Auguſtinum Bellarminus reſpondet, eos non ex profeſſo exponere:

ponere hunc locum, ſed probare, non licere quicquam aſſerere contrarium Scripturis. At Bellarminus primò peruertit ordinem diſputationis ſuæ; cuius cùm, duas partes fecerit, priorem, in qua diſputet vtrum Euangelium intelligendum ſit ſcriptum, an non ſcriptum, poſteriorem, in qua anquirat an *præter* ſit *contra*: hic tamen, id eſt, in priore nodum putat ſoluendum ex poſteriore, nondum demonſtrata. Magnum vitium: vt incertum probetur per incertius; prius per poſterius. Audiat ergo tam nobis nunc licere negare, eos Patres tantùm loqui de iis quæ ſunt contraria Scripturæ; quàm ille ſibi permittit ſupponere pro vero.

XXIX. Secundò: fateor Baſilium & Auguſtinum, ex profeſſo locum Pauli non interpretari; tantumque obiter citare: ſed quid Chryſoſtomo fiet? Nam ille certe ex profeſſo interpretatur, & ad populum: & tamen is, etiam diſertius cæteris, hunc locum pertinere contendit ad Scripturæ commendationem: & quidem tanto magnificentius, quàm in Euangelio locus ille de Lazaro; quanto Angeli, de cœlo ad nos venientes, præſtant mortuis reſurgentibus.

XXX. Tertiò, perinde eſt ſiue ex profeſſo expliceot, ſiue ex occaſione citent. Non debet enim Scriptura quacunque occaſione detorqueri à genuino ſenſu. Imò quodammodo fœdius eſt, citando detorquere: quia indicium eſt, nos tum Scripturis abuti ad arbitrium: & tanquam regulam Lesbiam pro noſtro commodo hoc illoc detorquere. Hoc verò cùm ſemper eſt verum: tum maximè in diſputatione: quantum enim illud crimen eſt, vt qui aliorum mendacia refutare profitetur, ipſe ſe ita gerat, vt falſarius appellari poſſit? Inutiliter ergo Baſilius & Auguſtinus, & Athanaſius diſputaſſent. Et reſpondiſſent Baſilio auditores, non obligari ſe ad Scripturam; quamdiu traditiones ſupereſſent, Auguſtino Donatiſtæ, ſe non debere in inquirendo Chriſtò, inquirenda Eccleſia coërceri intra Scripturæ limites. Denique Athanaſium irriſiſſent Arriani ita argumentantem: Quicunque docent præter ea quæ ſunt in Scripturis, ſunt anathematizandi: At vos docetis præter ea quæ ſunt ex Scripturis: Ergo anathematizandi. Profectò ſi monitores habuiſſent Ieſuitas, negaſſent maiorem: & negaſſent probari ex hoc loco Pauli. Gratulemur ergo illis Eccleſiæ temporibus, quæ Ieſuitarum cunabula tot ſeculis præuerterunt.

XXXI. Imò verò, inquit Bellarminus, illi rectè argumentabantur: Exſpecto acumen. Quomodo igitur? Quia ex vniuerſalis negatione rectè ducitur argumentum ad negationem particolaris: itaque cùm Paulus loquatur in genere de prædicatione Apoſtolica, poſſumus inde rectè probare non licere aliquid afferre contra ſcriptam prædicationem Apoſtolorum. Rurſus ergo, inquam, nihil agit Bellarminus, niſi ſupponat, quod nondum probauit, *præter* eſſe pro *contra*. Aliàs vident omnes non legitimè in hunc modum concludi. Nihil docendum eſt præter doctrinam traditam tum viua voce, tum ſcriptis; Ergo nihil docendum eſt præter doctrinam ſcriptis traditam. Non enim eadem ratio eſt duorum ſyllogiſmorum: Quicquid eſt contrarium doctrinæ Apoſtolorum, eſt reiiciendum. At quicquid eſt contrarium Scripturæ, eſt contrarium doctrinæ Apoſtolorum: Ergo quicquid eſt contrarium Scripturæ, eſt reiiciendum. Et, quicquid eſt præter doctrinam Apoſtolorum, eſt reiiciendum: At quicquid eſt præter Scripturam, eſt præter doctrinam Apoſtolorum: Ergo quicquid eſt præter Scripturam, eſt reiiciendum. Nam prioris ſyllogiſmi partes omnes facilè concedunt, tum Catholici tum Papiſtæ. At in ſecundo, etſi nihil reprehendant Catholici, tamen minorem Papiſtę negabunt neceſſariò, quia duplicem faciunt doctrinam Apoſtolorum, vnam ſcriptam, alteram non ſcriptam. Simile Sophiſma: ſi non eſt animal, non eſt rationale: Ergo ſi non eſt aſinus, non eſt rationale. Nam æquè animal generale eſt homini & bruto; vt prędicatio Apoſtolica, ex mente Bellarmini, ſcriptæ & non ſcriptæ prædicationi. Nimirum acutiſſimi ſunt Ieſuitę.

XXXII. Venio ad alteram ſolutionem: quæ non noua dogmata prohiberi aſſerit, ſed contraria: & illud παρ᾽ eſſe poſitum pro ἀντὶ. Argumenta hæc habet Bellarminus. Primum, quia Apoſtolus ipſe multa alia poſtea docuit: & poſt hanc Epiſtolam Ioannes ſcripſit Apocalypſin, Euangeliumque ſuum. Secundum: quia Apoſtolus agit contra eos, qui docebant ſeruanda eſſe legalia, cùm ipſe docuiſſet non eſſe ſeruanda: igitur cùm dicit præter, intelligit contra. Tertium; quia alio loco Apoſtolus eo ſenſu vtitur eadem voce: ad Romanos vltimo. *Obſeruate eos qui diſſenſiones & offendicula præter doctrinam quam accepiſtis, faciunt*: quo loco Eraſmus vertit *contra*. Quartum, quia ſic Patres exponunt. Ambroſius, *Si contra*. Hieronymus, *Si aliter*. Chryſoſtomus, Oecumenius, Theophylactus, dicunt, Apoſtolum non dixiſſe, ſi contraria, ſed præter quàm quod, vt indicaret, non ſolùm eos anathematizari, qui apertè contraria toti doctrinę docent, ſed etiam eos, qui quomodocunque, ſiue apertè, ſiue obliquè, quidlibet labefactat ex doctrina tradita. Baſilius ſumma moralium ſeptuageſima ſecunda, docet ex hoc loco haberi eos reiiciendos, qui aliena, eos recipiendos, qui conſona Scripturis tradunt. Auguſtinus contra Fauſtum libro decimo ſeptimo, capite tertio, exponit, contra: & tractatu in Ioannem nonageſimo octauo: opportet plus quàm & præter quàm.

XXXIII. Reſpondeo; primùm, quęcunque ſunt contra, eſſe etiam præter: ſed non omnia quæ ſunt præter, eſſe etiam contra. Itaque Paulum eſſe vſum voce latius patente: quod ex ſenſu Papiſtico non minus eſſet ineptum, quàm ſi quis vt diceret aſinos non eſſe rationales, negaret animalia eſſe rationalia: quam infantiam qui tribuat Spiritui Sancto, vix eum credam eſſe pium. Certè Tertullianus illud *præter* Apoſtoli; interpretatur *vltra & citra*. Libro de præſcriptionibus capite octauo: *Hoc prius credidimus, non eſſe quod vltra credere debeamus.* Et capite decimo quarto. *Nihil vltra ſcire, omnia ſcire eſt.* At capite vigeſimo nono: *Etſi angelus de cœlo aliter euangelizauerit citra quàm nos, anathema ſit.* vbi mihi quidem τὸ *aliter* ſuperfluum videtur: etſi non magni interſit.

XXXIV. Secundò, hanc ſolutionem contradicere præcedenti aſſero. Nam ſi Euangelium intelligendum eſt de doctrina, tam ſcriptis, quàm viua voce tradita: tum aut fatendum erit, Paulum non omnia docuiſſe, ne quidem viua voce, quod eſt blaſphemum: aut ſi omnia docuit, ergo non tantùm nihil eſſe contrarium inducendum; ſed ne quidem quicquam præter. Quare non poteſt Bellarminus vtramque ſolutionem ſimul amplecti

ſed alteri neceſſariò renunciare debet. Illique ſibi A melius conſuluerunt, qui alterutram elegerint.

XXXV. Argumenta autem ſic ſoluo: Primum rurſus euertit priorem ſolutionem: quia ſupponit Euangelium nominari pro Scriptura: imò non pro Scriptura tota, ſed pro eius particula, nempe Epiſtola ad Galatas. At nos intelligimus totum Euangelium à Paulo Galatis prædicatum viua voce, poſtea ſcriptis mandatum, cùm ab ipſo tum ab aliis. Itaque negamus conſequentiam: nõ eſt, poſt hoc Galatis prædicatum Euangelium, aut Paulum, aut Ioan- B nem vlla propoſuiſſe noua dogmata, præter ea quæ Euangelij nomine Apoſtolus intelligit.

XXXVI. Ad ſecundum reſpondeo, etſi is ſit ſcopus Apoſtoli, agere contra eos qui contrariam doctrinam docebant, et doctrinæ quam ipſe docuerat: tamen non propterea eſſe vocem *præter* ita reſtringendam, vt nihil ſignificet niſi contra. Quia enim omnia quæ ſunt contra, ſunt etiam præter, vt diximus, rectè ab vniuerſali concluditur particulare, hoc modo: Quæcunque ſunt præter C Euangelium Pauli, ea ſunt reiicienda: at quæcunque ſunt contra Euangelium Pauli, ea ſunt præter Euãgelium Pauli: Ergo quæcunque ſunt contra Euangelium Pauli, ea ſunt reiicienda. Proinde quemadmodum ſi quis probet nullum hominem carere ſenſu; quia nullum animal careat ſenſu, non propterea dicendum eſt animalis nomen in eo argumento nihil aliud ſignificare præter hominem: ſimiliter ridiculus eſt Bellarminus, contendens apud Paulum, *τὸ præter*, ſignificare tantùm contra. D Addo Paulũ, poſteà in progreſſu diſputationis probaturum ea dogmata eſſe ſuis contraria: vt inde cuilibet cõcluſionem permittat, quam offert [illegible], non poſſe ſimul contraria eſſe vera: ſed hic præſcribere huic diſputationi, hoc axiomate multo faciliori, nempe nihil eſſe admittendum, quod non fuiſſet euangelizatum: quia facilius erat Galatis dignoſcere quæ Apoſtolus docuerat; ab iis quæ minimè docuerat. Quod frequentiſſimum eſt apud veteres argumenti genus, negantes quicquam recipiendum E præter id, quod ab initio traditum ſit.

XXXVII. In tertio non ſequitur: primò, ſi [illegible] in Epiſtola ad Romanos ſignificet contra; ideò etiam in Epiſtola ad Galatas: quia ex particularibus non concluditur legitimè. Secundò: nihil neceſſe fuit, etiam in Epiſtola ad Romanos, mutare præter in contra: quoties enim nihil eſt abſurdum, fruſtra diſceditur à genuina ſignificatione, & præſtabat interpretationem mutuari ab ipſo Apoſtolo, videlicet ex tertio capite poſterioris ad Theſſalonicenſes, vbi F præcepit eum vitari qui incederet [illegible], *inordinatè, & non ſecundùm traditionem quam accepit à nobis*: vbi inordinatè incedentes, qui alij eſſe poſſunt quàm quos nominauit ad Romanos, offendicula facientes? At hos interpretatur, qui non viuerent ſecundùm traditionem, quam ab eo acceperant. Ergo τὸ [illegible], intelligendum eſt per [illegible], quod multo latius patet, quàm contra. Quid cum igitur, ſi Eraſmus vertit contra? Nam ille certè nullam legem nobis po- G nit, vt non ſentire poſſimus aliter.

XXXVIII. In quarto, reſpondeo ſigillatim ad Patres. Ambroſius in commentariis in Epiſtolam ad Galatas legitur in hunc modum, *Tam firmam atque verum Euangelium, quod eis prædicauerat, aſſeruit, vt etiam ſi ipſe, id eſt Apoſtolus, ſi immutatus fortè aliter prædicaret, non audiri doceret, quorum vtique fama, quod eſſent* A *Apoſtoli Chriſti, peragrauerat omnem locum. Aut ſi fortè Diabolus angelum Dei ſe fingens, vt facilè poſſit audiri, de cælis appareret contra hæc prædicans, ſciretur eſſe contrarius & abominatio haberetur. Si ergo Apoſtolos Chriſti, quorum tam præclara opinio in ſignis & prodigiis erat faciendis, & Angelum de cælo, quem poſſit ſpiritalis natio commendare, aliter docentes, quam ab Apoſtolo Paulo edocti erant, anathematizari præcepit, quanto magis quos nullum teſtimonium ad ſeducendum poteſt commendare?* Hæc Ambroſius, bis vſus vocabulo *aliter*, quod ille tacuit, & diſſi- B mulauit Bellarminus: ſemel dũtaxat voce *contra*. Id certè à nobis eſt, qui, præter, dicimus patere latius quàm, contra: vt quicquid contra ſit etiam præter. Hoc omnino Ambroſius voluit, indicans vtrumque ea voce comprehendi, nimirum & aliter & contra. Eadem ratio eſt in Hieronymo, qui contra nuſquam vſurpauit, ſed aliter. At Bellarminus diſputat non de aliter, ſed de contra. Aliter autem qui docet, non tantùm is eſt qui contraria, ſed etiam in genere qui non eadem, ſed diuerſa.

C XXXIX. Chryſoſtomum, Oecumenium, Theophylactum, miror à Bellarmino nominatos: certè ſcio non intellectos: ideóque falsò productos. Chryſoſtomus quidem ſic habet. [illegible] *Non dixit, ſi contraria annunciauerint, aut totum ſubuerterint; ſed ſi vel minimum euangelizauerint, præter id, quod euangelizauimus vel quodlibet commouerint.* Oecumenius, [illegible] *ſi D quid adulterare volueris in Euangelio.* At neutrius horum verba id ſonant, quod Bellarminus contendit. Chryſoſtomus teſtatur Paulum non dixiſſe contraria. Bellarminus verò dixiſſe contra: Nonne hæc ſunt [illegible]? Nam quod pro contrariis ſuppoſuit, contraria toti doctrinæ, id verò non habet à Chryſoſtomo, ſed habet à propria audacia: qua plurimum Ieſuitæ magis confidunt quàm ſinceritate. Illud autem labefactare, Græcè eſt [illegible], quod non tantùm contrariis conuenit, ſed etiam iis quæ E ſunt aliena: ſicut & τὸ [illegible] Oecumenij, quo ſignificatur adulteratio, cùm quid ſupponitur pro alio, vt fit in traditionibus non ſcriptis.

XL. Theophylactus autem multo diſertior eſt: *Neque enim, inquit, ſi contraria ſolùm prædicauerint, intelligit: ſed ſi euangelizauerint præter id quod ipſi euangelizauimus: hoc eſt, ſi pluſculum quippiam ipſi adiecerint.* Non potuit certius diſtinguere inter contraria & ea quæ ſunt præter: ne quidem ſi Caluiniſta fuiſſet: quando Ieſuitæ hoc nomine Catholicorum partes odioſas F reddere voluerunt. Teſtatur Paulum non dixiſſe, ſi euangelizent contraria. At Papiſtæ contendunt dixiſſe: nec aliter patiuntur intelligi [illegible]: quia ſe ſaluos non ſperant, ſi ſuus Pauli verbis reddatur ſenſus. Quid illud, *ſi pluſculum quippiam adiecerint*? Potuitne aliquis noſtrûm luculentioribus verbis exprimere quid de hoc loco ſentiat? Niſi fortè iam etiam eo audaciæ deueniant Traditionarij, vt etiam pluſculum illud, nolint niſi contrarium intelligi. Quod vt faciant, videant prius ne tertiam il- G lam obedientiam ſuo ordini quarto modo, ſiue quarto voto propriam reddant: ſed communicent omnibus omnino hominibus, nouo artificio transformatis in pecora. Aliter enim [illegible] illi valebunt.

XLI. Baſilij locum paulo ante indicauimus, vt doceremus hunc Pauli locum à ſola Scriptura intelligendum. Mirum ergo ſi

Bellar-

Bellarmino contra nos ſuam commodet operam. Quid ergo ille? Docet ex hoc locô haberi eos recipiendos, qui conſona Scripturis tradunt: eos reiiciendos qui aliena. Intelligo: ſed Bellarminus in eô eſt, vt doceat Paulo, *præter* idem eſſe, quod *contra*. Hoccine dicit Baſilius? Minimè verò. Nam quemadmodum vt aliquid ſit Scripturis σύμφωνον, non ſatis eſt vt eis nô repugnet, quod ſequēti libro docebimus; ſic nulla ratio patitur τὸ ἀλλότριον reſtringi ad ſola contraria. Norunt enim omnes τὸ ἀλλότριον id dici, quod eſt aliunde. Lucę decimo ſexto, *εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ, ſi in alieno fideles non fuiſtis*: Romanorum decimo quarto: *Quis tu es, qui iudicas ἀλλότριον alienū?* & infinita eiuſmodi. Aliena ſunt igitur quæcunque non ſunt ex Scriptura ſancta: quemadmodum à Iudæis alienus erat, quicunque non ex ſemine Abrahæ.

XLII. Auguſtini prior locus ita habet, *Nos non propterea dicimus non credendum Manichæo, quia dictis factiſque Chriſti non interfuit, & longè poſt natus eſt: ſed quia de Chriſto, contra Chriſti diſcipulos loquitur, & contra Euangelium, quod illorum autoritate firmatum eſt. Habemus enim Apoſtoli vocem, qui in Spiritu Sancto tales venturos eſſe cernebat: vnde fidelibus dicebat, Si quis vobis euangelizauerit, præterquam quod accepiſtis, anathema ſit.* Exponit, inquit Bellarminus, *præter*, per *contra*. Itáne? At ego ab ipſo Bellarmino ſolutionem commodato accipio: & dico Auguſtinum non interpretari ex profeſſo hunc locum, ſed ex eo tantum probare non licere quicquam admitti contrariū Scripturis. Et rectè probat, quia quicquid eſt contra Euāgeliū, eſt etiam præter. Non igitur explicat Auguſtinus verba Pauli: ſed applicat contra Manichęum: quare Bellarminum nihil iuuat.

XLIII. Alter locus eſt huiuſmodi: *Non ait, plus quam accepiſtis, ſed præter quod accepiſtis. Nam ſi illud diceret, ſibi ipſe præiudicaret, qui cupiebat venire ad Theſſalonicenſes, vt ſuppleret quæ illorum fidei defuerunt. Sed qui ſupplet, quod minus erat, addit, non quod inerat, tollit. Qui autem prætergreditur regulam fidei, non accedit in via, ſed recedit de via.* Atqui hoc loco non dixit Auguſtinus præter eſſe contra: imò phraſin conſtanter retinuit. Deinde, vident omnes expoſitionem eſſe ſatis coactam; Auguſtino particularem; & ſolitariam, id eſt, deſtitutam reliquorum Patrum conſenſu. Tertiò Auguſtinus ſic exponens hunc locum, non Euangelium comparat traditionibus, ſed auditorum varios profectus conſiderat, qui non omnia ſimul & ſemel capiunt, ſed pedetentim promouent, egéntque noua, repetitáque in dies inſtructione, non tamen quæ noua nunquã audita ſuggerat, ſed quæ iam olim prædicata inculcet. Vnde fit, vt ſingulis fidelibus addi poſſint quæ deerant fidei eorum: at non quæ deſunt Euangelio. Ideóque alteram duntaxat partem huius loci Auguſtinus exponit. Duo enim Paulus dixit, & præterquam quod euāgelizauimus, & præterquam quod accepiſtis. Atque hoc quidem pręter Pauli mentem; & quaſi abutens verbi *accepiſtis* amphiboliâ: Nam & accipere is dicitur, cui aliquid aliquis tradit, hoc eſt, proponit diſcendum: & is etiam qui id quod traditum eſt, re vera diſcit, ſuumque diſcendo facit. Qui autem partem tantùm diſcunt, ij hoc ſecundo ſenſu totum non accipiunt: itaque cum reliqua pars eis ſuggeritur, tum ij accipiunt præterquàm prius acceperant. Sed hic ſenſus nihil ad rhombum. Nos enim in hoc argumento, non quid ſinguli fideles exceperint; ſed quid Apoſtoli tradiderint, conſideramus: tradidiſſe autem omnem doctrinam, manifeſtius eſt, quàm vt negari poſſit.

XLIIII. Supereſt alius locus ex vigeſimo ſecundo capite Apocalypſis. *Enimuerò conteſtor omni audienti verba Prophetiæ libri huius; ſi quis adiecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas ſcriptas in libro iſto. Et ſi quis abſtulerit aliquid ex verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius è libro vitæ.* Reſpondent Sonnius & Bellarminus, loqui Ioannem duntaxat de Apocalypſi, cui nihil velit addi, quaſi tunc reuelatum Ioanni, aut in illo libro deſcriptum ab eodem.

XLV. At nos regerimus: primùm ex hoc ſaltem loco intelligi illud addere & detrahere, non tantùm prohibere contraria, vt in Moſe aduerſarij contendebant, ſed etiam auctariū cuiuſcunque generis ſit, hoc eſt, ſiue contrariū, ſiue nô contrariū, ſed tãtùm præter ea quæ erant Ioanni reuelata. Secūdò, nihil anguſtius aduerſarij tribuunt huic libro Canonico, quam cuilibet etiam non Canonico: Nam huic nihil vnquam licet addere, tanquam ſcriptum ab autore, aut demere tanquam non ſcriptum. Vnde fit, vt deteſtentur omnes viri boni expurgatorum iniuſtam audaciam, qui ſibi autoritatem arrogarunt quidlibet pro arbitrio addendi, & eradendi ex omni genere librorum. Tertiò, nullum hoc ius eſſe proprium huic Apocalypſeos libro, ſed generale omnibus Canonicis. Quare etſi intelligenda hæc verba eſſent, tanquam dicta de eo libro tantùm: tamen probarent etiam generalem propoſitionem. Propterea Andreas Cæſarienſis in hunc locum ita commentatur. *φοβερὰ ἡ ἀρὰ κατὰ τῶν παραχαραττόντων τὰς θείας γραφὰς ἐπικειμένη. Horrenda imprecatio aduerſus corruptores diuinarum Scripturarum.* Et paulo pòſt: *διαμαρτύρεται ἡμῖν τοῖς ἀκούουσι, μήτε προσθεῖναί τι, μήτ᾽ ἀφελεῖν, ἀλλὰ τὰ γραφικὰ ἰδιώματα, τῶν ἀττικῶν συντάξεων, καὶ τῶν διαλεκτικῶν συλλογισμῶν ἀξιοπιστότερα ἡγεῖσθαι καὶ σεμνότερα. Conteſtatur nobis audientibus, vt ne quid addamus, aut detrahamus, ſed Scripturarum idiomata, multo magis fide digna cenſeamus, & maioris momenti Attica orationis ſtructura, ſyllogiſmiſque Dialecticis.* Generaliter ergo locum Andreas intellexit: ſed & Aretas ſimiliter iiſdem mutuatis verbis. Quin etiam his Ioannis verbis Tertullianus tanquam vniuerſali axiomate impugnauit Hermogenem. Denique in Concilio Forouilienſi Paulinus ſic loquutus eſt in Apocalypſi, *Ioannes Apoſtolus ſub vnius libri appellatione, de tota vtriuſque teſtamenti ſerie conteſtatus eſt dicens, Si quis, inquit, appoſuerit ad hæc, apponet Deus omnes plagas ſcriptas in libro hoc. Et ſi quis diminuerit de verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem illius de libro vitæ, & de ciuitate ſancta.*

Cap. VII.

Ex Patribus, nihil detrahendum addendúmve Scripturæ.

I. PRobauimus ex Scriptura, capite præcedenti nihil eſſe addendum Scripturæ, aut ex ea detrahendum. Hoc ipſum nunc probandum eſt, ex antiquorum Catholicorum conſenſu. Primus Irenæus eſto libro quarto, capite ſexageſimo tertio. *Agnitio vera eſt Apoſtolorum doctrina, & antiquus Eccleſiæ ſtatus in vniuerſo mundo, & character corporis Chriſti ſecundùm ſucceſſiones Epiſcoporum, quibus illi eam quæ in vnoquoque loco eſt Eccleſiã tradiderunt, quæ peruenit vſque*

ad nos cuſtodita ſine fictione ſcripturarum tractatione pleniſſima, neque additamentum neque ablationem recipiens, & lectio ſine falſatione, & ſecundùm Scripturas expoſitio legitima, & diligens, & ſine periculo, & ſine blaſphemia.

II. Locus eſt verborum conſtructione perturbata ſatis difficilis; Si cui ſatisfacit Feuardentij reſtitutio, (nam ante eum omnino erat corruptiſſimus) ſenſus erit. Veram veritatis agnitionem, quam capite præcedenti præſtari dixit à Spiritu Sancto, eſſe Apoſtolorum doctrinam, & antiquum Eccleſiæ ſtatum in vniuerſo mundo: quæ agnitio peruenit ad poſteros cuſtodita Scripturarum tractatione, cui nihil ſit addendum, nihil etiam detrahendum: eſſe etiam lectionem ſine falſatione, & Scripturarum expoſitionem.

III. Vtcunque ſit tamen, & quantacunque in conſtituendis verbis difficultas, hæc notanda ſunt. Primùm, agnitionem veritatis conſtitui in doctrina antiqua; id eſt, quæ Eccleſias olim conſtituit iam ab ipſo Apoſtolorum tempore: Excludi igitur recentiores traditiones, & poſt Apoſtolorum tempora natas. Secundò, eam veritatis agnitionem, ſiue mauis Apoſtolorum doctrinam appellari, & antiquum Eccleſiæ ſtatum, & characterem corporis Christi, id eſt notam Eccleſię interprete Feuardentio: quod tamen Papiſtæ omnes conſtantiſſimè negant: qua de re aliàs. Tertiò, eandem conſeruatam eſſe in Eccleſia, tractatione Scripturarum, non verò additione traditionum. Quartò, eam traditionem Scripturæ, id eſt, traditionem per Scripturam, eſſe pleniſſimā: ac neque additamentum neque detractionem recipere: quo ſignificatur ita in Scripturis tractatas eſſe res fidei, vt ea tractatio ſit pleniſſima, atque adeò omnibus numeris abſolutiſſima; cui ſine ſcelere tam nihil addi poteſt, quàm nihil eximi.

IV. Feuardentius annotatione addita locum corrupit. *Docet* (inquit) *agnitionem veritatis, & Scripturarum ſinceram germanamque interpretationem, à veteri Eccleſiæ ſtatu & ordine petendam eſſe.* Sed hoc Monachi ſomnium eſt: non mens Irenæi: atq; adeò nulla verborum conſtructione confici poteſt; quantumlibet, & quomodolibet inuertantur: adeò vt prolixiore refutatione non egeat, quàm ſimplici comparatione cum textu.

V. Tertullianus contra Hermogenem capite viceſimo ſecundo. *An autem de aliqua ſubiacente materia facta ſint omnia, nuſquam adhuc legi. Scriptum eſſe doceat Hermogenis officina. Si non eſt ſcriptum, timeat væ illud adiicientibus, aut detrahentibus deſtinatum.* Bellarminus, Ratisbonenſes, atque alij contendunt intelligendū de dogmatis contrariis: nimirum, Hermogenem, qui addebat ad Scripturam dogma contrarium, & repugnans ipſi Scripturæ, incidere in illam maledictionem. Sed primò, nego Hermogenem voluiſſe addere hoc dogma ad Scripturam: imò voluit addere ad fidem: voluit, vt id Eccleſia crederet, præter ea quæ ex Scriptura didicerat. Secundò, intelligendum Tertullianum de dogmatis contrariis fateor, ſi modò, vt ſolet theſis de hypotheſi: ſin autem vt ex vniuerſali propoſitione fiat particularis: quis non videt ineptiam? Nam illud *doceat ſcriptum*: & *ſi non eſt ſcriptum*, quomodo interpretamur? aut quomodo inflectimus, vt ſignificet, dogma Hermogenis eſſe cōtrarium? Enimuerò contrariū fuiſſe, ego non eo infitias: ſed his verbis ſignificari eſſe cōtrarium, id verò eſt, quod audaciſſimè ſibi aduerſarij ſumunt. Nihil enim ſignificant aliud, quàm hoc Hermogenis dogma, quodcunque tandem illud ſit, non legi in Scri-

A ptura: ob eámque ſolam cauſam, etſi nulla alia ſubeſſet, reiiciendum.

VI. Puteanus, omnium audaciſſimus, ne quid durius dicam, ſic inducit Tertullianum diſſerentem: Tu à Catholica fide diſceſſiſti, & credis melius Scripturam intelligere, quàm Eccleſiam, imò Eccleſię contrariam eſſe Scripturam: doce igitur idem Scripturam docere quod tu dicis: quod cùm faciam, aſſeram omnes locos à te citatos malè explicari. Hanc audaciam quibus argumentis retundam vix inue-
B nio. Sunt enim ſæpe quædam adeò impudentia, vt quid iis agas neſcias. At Tertullianus nunquam obiecit Hermogeni, quod pro certo ſumit Puteanus, eum ſibi arrogare Scripturarum ſcientiam maiorem, quàm Eccleſiæ. Non dixit ſe aſſerturum omnes locos producendos malè explicari, nam id intolerabilis eſſet pertinaciæ argumentum, quæ locos nondum examinatos, imò nondum auditos, aut viſos, ex ſolo opinionis conceptæ præiudicio polliceretur meritura m. Quid autem facilius eſt
C quàm cuilibet autori de ſuo orationem commodare. Sed ne illud quidem de non adiiciendo profert tanquam ad hominem, vt aiunt, ſed ex ſeipſo argumentatur: illud de ſubiacenti materia, nuſquam ſcriptum legi, ideóque reiiciendum, hac ſyllogiſmi forma: Nullum dogma non ſcriptum, eſt admittendum. At Hermogenis dogma eſt non ſcriptum: Ergo non admittendum. Vbi nemo non videt aut maiorem eſſe vniuerſalem, aut Tertullianum nugas agere.

D VIII. Apollinaris apud Euſebium hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro quinto, capite decimo quinto, editionis Christophorſonianæ, teſtatur ſe hæſitaſſe an aliquid ſcriberet, ἐκ ἀπορίᾳ τοῦ δυνᾶσθαι ἐλέγχειν μὲν τὸ ψεῦδος, μαρτυρεῖν δὲ τῇ ἀληθείᾳ, δεδιὼς δὲ καὶ ἐξευλαβούμενος, μήπω δόξω τισὶν ἐπισυγγράφειν ἢ ἐπιδιατάσσεσθαι τῷ τῆς τοῦ εὐαγγελίου καινῆς διαθήκης λόγῳ, ᾧ μήτε προσθεῖναι, μήτ᾽ ἀφελεῖν δυνατὸν τῷ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸ πολιτεύεσθαι προῃρημένῳ. *Nō tam quòd dubitarē falſa errorum cōmenta poſſe conuincere, & firmis teſtimoniis veritatem confirmare: quàm quòd*
E *& metuerem, & ſedulò præcauerem, ne Euangelico Noui Teſtamenti verbo (cui neque apponere, neque detrahere quicquam licet ei, qui ſecundùm ipſum Euangelium vitam degere inſtituit) ſcribendo vel componendo viderer adiicere.*

VIII. Bellarminus primùm loci fidem vellicat, negans in omnibus codicibus reperiri: ſecundò contendit non eſſe dictum de Euangelico verbo ſcripto: tertiò intelligit additionem dogmatis contrarij: quia ibidem Montanus accuſatur,
F quòd non ſeruauerit doctrinam, quam Eccleſia ex traditione, & ſucceſſione Epiſcoporum ab Apoſtolis acceperat.

IX. Ego verò comperi hæc verba non haberi apud Rufinum: hominem in vertendis libris ſibi nimium arrogantem, indeque pro arbitrio multa addentem, multa reſcindentem: ſed haberi in Græco exemplari, & editione Christophorſoni: quanquam hîc τὸ ἐπισυγγράφειν & ἐπιδιατάσσεσθαι liberius verterit *meo quaſi marte aliquid vel addere vel ſtatuere.* Porrò ea
G ipſa verba inferunt non aliquid viua voce traditum; ſed ſcriptis mandatum: eſt enim ἐπισυγγράφειν, iis quæ iā ſcripta ſūt aliquid ſuperaddere: & ἐπιδιατάσσεσθαι, non vt putauit Christophorſonus, ab ea ſignificatione, qua τὸ διατάσσεσθαι ſimplex eſt ſtatuere: ſed ea qua τὸ συντάσσεσθαι eſt librum componere. Tertiam exceptionem iampridem ſcimus tam eſſe friuolam, quàm Ieſuitis familiarem. Egregiam verò Apollinaris ratio-

ris rationem. Nihil debet aſſui cõtrarium Scripturę: ergo ego debui non ſcribere. Quaſi verò ille neſciret, ſe nihil ſcripturum contrarium. At Montanus accuſatur, quòd non ſeruauerit traditionem: & docuerit παρὰ τὸ κατὰ τὴν παράδοσιν, καὶ κατὰ τὴν διαδοχὴν ἄνωθεν τῆς ἐκκλησίας ἔθος. Quid tum? Nam & τὸ παρὰ non ſignificat contra: Et ſi Montanus contra docebat, tamen Apollinaris de ſe ipſo ſecurus erat: & traditio illa erat doctrinæ ſcriptæ, quæ in Eccleſia docebatur; eráque ab initio, non per ſingula ſecula recens nata.

B X. Cyprianus epiſtola ſeptuageſima quarta, quę eſt ad Pompeium: *Vnde eſt iſta traditio? vtrúmne de Dominica, & Euangelica autoritate deſcendens, an de Apoſtolorum mandatis, atque Epiſtolis veniens? Ea enim facienda eſſe quæ ſcripta ſunt, Deus teſtatur: & ponit ad Ieſum Naue dicens, Non recedet liber legis huius ex ore tuo, ſed meditaberis in eo die ac nocte, vt obſerues facere omnia quæ ſcripta ſunt in eo.* Argumentum à traditione repellit, hac obiectione: quòd omnis traditio, in Eccleſia ſeruanda, conſtare debet ex Scriptura: citato teſtimonio ex libro Ioſue. C

XI. Reſpondent omnes, hæc Cyprianum ſcripſiſſe, cùm errorem ſuum tueri vellet, de repetendo hæreticorum baptiſmo. Imò hanc Epiſtolam refelli ab Auguſtino libro quinto de Baptiſmo contra Donatiſtas. Ego autem concedo hæc eſſe vera. Sed quid inde concludunt? Aduertendum enim eſt, Cyprianum à nemine vnquam accuſatum vllius erroris circa Scripturas, aut Traditiones: ſed duntaxat circa Baptiſma hæreticorum. D Imò ipſum Auguſtinum, cùm hanc refutat Epiſtolam; hunc tamen locum non modò non refutaſſe, ſed etiam approbaſſe; laudando Cyprianum admonentem ad fontem eſſe recurrendum, id eſt, ad traditionem Apoſtolicam, videlicet quæ conſtaret ex Scriptura. Itaque non eſt ab altero illo capite, quod erroneum eſſe conſtat, in iſtud inuidia deriuanda. In ſumma, peccabat, fateor, Cyprianus; ſed in aſſumptione: at non in propoſitione maiore. Sic enim erat argu- E mentum concipiendum: Nullum dogma non ſcriptum admittendum; at ratum eſſe Baptiſmum hæreticorum eſt dogma non ſcriptum: Ergo non admittendum. Similiter vt olim Sabellius, Quicunque tres Deos aſſerunt, ſunt deteſtandi: at qui trinitatem docent, tres Deos aſſerunt: Ergo deteſtandi. Hoc nemo neget argumentum eſſe prorſus hæreticum: & tamen nemo ſeriò Catholicus maiorem auſit negare.

F XII. Secundò ergo reſpondent: etſi Cyprianus vnam illam traditionem de Baptiſmo reijciebat, quia contra Scripturas eſſe putabat, tamen non propterea reiici volebat alias, quæ etſi in Scripturis non ſunt, tamen cum Scriptura non pugnant. Ineptiebat ergo Cyprianus, inquam. Nam quæ contraria ſunt Scripturæ, quis meritò quæreret, vt oſtendantur ſcripta? Niſi fortè nouum genus Dialecticæ didiciſſet, quæ argueret ex non vniuerſalibus. Deinde nego vllum eſſe G dogma fidei, quod Cyprianum admiſiſſe conſtet ex ſola traditionis non ſcriptæ autoritate. Nam quæ hîc Pamelius exempla collegit, in baptiſmo celebrando, abrenunciatio, interrogatio ſymboli, exorciſmus, ea non dogmata ſunt, ſed ritus, de quibus aliàs.

XIII. Baſilius homilia de fide. εἰ πιστὸς ὁ κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ πισταὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ ἐστηριγ-

A μέναι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, πεποιημέναι ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι, φανερὰ ἔκπτωσις πίστεως, καὶ ὑπερηφανίας κατηγορία, ἢ ἀθετεῖν τι τῶν γεγραμμένων, ἢ ἐπεισάγειν τῶν μὴ γεγραμμένων, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος, τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει, καὶ πρὸ τούτου δὲ εἰρηκότος, ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν· καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐν ὑποδείγματι ἀνθρωπίνῳ σφοδρότερον ἀπαγορεύσαντος τὸ προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν τι ἐν ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς. *Si fidelis eſt Dominus in omnibus ſermonibus ſuis, fidelia etiam omnia mandata eius, fundata in ſeculum ſeculorum, facta in veritate & rectitudine; B manifeſta eſt à fide defectio, & ſuperbiæ indicium, aliquid vel eorum quæ ſcripta ſunt, infirmare; vel quæ non ſcripta ſunt, inferre: cùm Dominus noſter Ieſus Chriſtus dicat, Oues meæ vocem meam audiunt: & paulò ante: Non norunt vocem alienorum: Apoſtolus etiam commotius interdicat quicquam addere, aut detrahere Scripturis diuinis.* Quid diſertius? quid luculentius? quid manifeſtius ad noſtri confirmationem argumenti? Nam & prohibet quicquam inſerri, quod non ſcriptum ſit: & locum illum ex Epiſtola ad Galatas C interpretatur de Scripturis. Et hanc additionem, aſſerit eſſe manifeſtam defectionem à fide, non minus quàm detractionem. Certè ne Caluinus quidem poterat vehementius tonare in Traditionarios. Atque adeò huius loci autoritate freti deinceps facilè poſſumus aſſerere omnes traditiones non ſcriptas eſſe non tantùm præter, ſed etiam contra Scripturas; alias non inducerent defectionem à fide.

XIV. Et tamen ſophiſticantur aduerſarij: D adeò nunquam ſepiæ ſui obliuiſcitur atramenti. Reſpondent ergo dupliciter. Prima reſponſio: Baſilium loqui de iis qui addunt ad Scripturæ dogmata, aliqua alia contraria, & aliena, Scripturiſque repugnantia. Et probant, quia eadem homilia dicat ſe contra hæreticos diſputantem ſæpe vſum ſermonibus non ſcriptis, tamen cum Scripturis conſentientibus, & Apoſtolum quoque non ſolùm è Scripturis, ſed etiam ex Philoſophis teſtimonia accepiſſe.

E XV. Ergóne vnquam nihil erit tam firmum, tam perſpicuum, quod Papiſtę ſuis exceptionibus non violent? ſuis ſophiſmatis non obſcurent? Auerruncet hanc terris peſtem Deus. Saltem ſi aliquo vocabulo nominaſſet, aliquo ſigno indicaſſet Baſilius dogmata aut contraria, aut repugnantia! At is nihil ſonauit niſi iam quæ ſcripta ſunt, iam quæ non ſcripta ſunt: Iam additiones, iam detractiones: & adhuc ſperent Ieſuitæ, ſe fucum facturos? Optimè, ſi omnes ex iis eſſent quos Poeta dixit λαοὶ τοὶ κεχηνότες. F Nam quandiu videbunt aliqui per τὸ τῶν γεγραμμένων ſignificari vel minimum apicem Scripturę; concludent etiam per τὸ τῶν μὴ γεγραμμένων omnia indicari quæ non ſunt ſcripta: non tantùm ea quę ſunt contraria.

XVI. Alterum autem locũ non ſans penſiculatè Bellarminus obiicit: quòd vt omnes videant, deſcribam integrum. ἐπεὶ μὲν οὖν ἀγωνίζεσθαι πρὸς τὰς ἐπαναστάσεις κατὰ καιρὸν αἱρέσεων ἔχρην, ἑπόμενος τοῖς προγενεστέροις, ἠκολούθησα τῇ διαφορᾷ τῆς ἐπινοουμένης ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἀσε- G βείας, ταῖς ἀντικειμέναις φωναῖς κωλύειν, ἢ καὶ ἀνατρέπειν τὰς ἐπιγενομένας βλασφημίας, καὶ ἄλλοτε ἄλλαις, ὡς ἂν ἡ χρεία τῶν νοσούντων κατεπείγῃ, καὶ ταύταις πολλάκις ἀγράφοις μὲν, ὅμως δ' οὖν οὐκ ἀπεξενωμέναις τῆς κατὰ τὴν γραφὴν εὐσεβοῦς διανοίας. ὥσπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος πολλάκις οὐ παρῃτήσατο Ἑλληνικοῖς ῥήμασι χρήσασθαι μὲν συντείνουσι πρὸς τὸν ἴδιον σκοπόν. νῦν δὲ πρὸς τὸν κοινὸν ὑμῶν τε καὶ ὑμῶν σκοπὸν ἁρμόζειν ᾠήθην, εἰ ἐν ἁπλότητι τῆς ὑγιαινούσης πίστεως τὸ ἐπίταγμα τοῦ ἀγαπητοῦ ἐν Χριστῷ ἐκπληρώσω, εἰπὼν ἃ ἐδιδάχθην παρὰ τῆς θεοπνεύστου γρα-

A φῦς φοβούμενος μὴ ἐκ τῆς ἀνεπιτηδείου ... λέξεως μὴ αὐτοῖς ... τῇ θείᾳ γραφῇ, διάνοιαν γε μὴν ... τῇ γραφῇ διασώζει ... λέξεων, ... ταῦτα ὡς ξένα καὶ ἀλλότρια τῆς ὑγιοῦς πίστεως παραιτοῦμαι ... Quādiu oportuit me oppugnare eas hæreſes quæ hoc tempore inſurgunt in nos, ſequutus eos qui præceſſerunt, cenſebam non eſſe alienum, ab impietatis quam occultè Diabolus ſeminat, diſcrepantia, blaſphemias inuectas cōpeſcere, & euertere vocibus cùm aliàs alius vt corruptorū ſe morbus habebat, tū ſæpe etiā iis quæ nō erant qui-B dē ſcripta, nec aliena tamē à pio ſenſu, qui eſt ſecundùm Scripturā: prout ipſe fecit Apoſtolus, non abſtinens à vocibus Græcorum vtilibus ſuo propoſito. Nunc autem accommodans me ad inſtitutum & veſtrum & meum, ita decreui, in ſimplicitate fidei, mandatum veſtra in Chriſto charitatis implere, vt ea dicam, quæ à diuina Scriptura ſum doctus: abſtinens etiam ab iis nominibus & vocabulis, quæ non continentur in Scriptura diuina, etſi ſenſum retineant illum qui ineſt Scripturæ. At quæcunque, præterquàm quòd voce ipſa noua ſunt, etiam ſenſum alienum inducunt, & non inueniuntur prædicata à C ſanctis, hæc ego prorſus vitabo, tanquam peregrina, alienáque à pia fide. Hæc ſunt Baſilij.

XVII. In iis ille primò refutationem hæreſeon diſtinguit, à traditione fidei. In illa ſe teſtatur libenter exſpaciatum, etiam Apoſtoli exemplo, colligendo, extra Scripturam, quæcunque vtilia videbantur. At in tradenda fide, continere ſe ipſum intra Scripturas; vt ea tantùm doceret, quæ inde didicerat. Quorum illud nemo poteſt improbare: hoc verò obnixè tuentur Catholici. Quæcunq; enim quocū-D que modo vtilia ſunt ſtabiliendæ veritati, iis omnes bona conſcientia poſſunt vti: ſed ipſa veritas aliunde non poteſt peti, quàm è Scriptura. Ex his duobus hoc certè non poſſunt pro ſe Papiſtæ proferre: illud autem quomodo? Nam ea verba, quæ ſignificant verba non ſcripta, non ſignificant tamē traditiones non ſcriptas. Nam hæ ſunt vel diuinæ, vel Apoſtolicæ, vel Eccleſiaſticæ. At Baſilio verba non ſcripta, comprehendunt illa etiam, quæ mutuo ſumuntur ab Ethnicis autoribus. E

XVIII. In tradenda veritate ita ſibi impetraturum pollicetur, vt ne quidem vocibus alienis vtatur à Scriptura. Atque earum duo conſtituit genera: vnum earum, quarum ſonum quidem in Scripturis non inuenias, ſed tamen ſenſum: nēpe quę retinent τὴν διάνοιαν ἐκείνην τὴν ἐγκειμένην τῇ γραφῇ, ſententiam ipſis inſitam Scripturis: alterum earum quarum neque ſonus eſt in Scripturis, & ſenſus ab iis abhorret. Et quidē non tantū hoc ſe pollicetur ſeriò vitaturū, ſed etiā illo non vſurū. Atq; ita omnino nullū locū F reliquit traditionibus non ſcriptis: ne quidem, quod omnino minimū eſt, quoad ſonū verborū. Nos certè plus concedimus, qui, dum ſenſus retineatur Scripturarum, verba relinquimus arbitrio tum traditionis, tum etiam doctorum. Atque adeò penè ſuperſtitioſulum Baſilium dicerem: qui, quum vixerit poſt Nicænum Concilium, potuit ſcire τὸ ὁμοούσιον non eſſe ex Scriptura quoad ſonum: quinetiam ipſe τὴν οὐσίαν nominauit, & τὰ ἰδιώματα; quæ opinor nō habuit à ſcriptis Apoſtolorum. Sed eſt tamen verū, G hoc loco Baſilium in traditione fidei, nullum locū reliquiſſe non ſcriptis traditionibus: contra quàm Bellarminus putabat.

XX. Secunda aduerſariorum reſponſio, de iis ait Baſilium loqui, qui non contēti vocibus ſcriptis, ex proprio capite inueniunt alias. Sanè verò, inquā: ſed an de iis ſolùm? hic enim nodus eſt argumenti. Nam ſi eos ſolos Baſilius damnat, ergo ſolos hære-A ſiarchas, non etiam eos qui ab eis decepti prolabuntur in hæreſin, quam non inuenerunt ex proprio capite. Sed id, inquit, ſuperbiæ ſignum eſt certiſſimum. Optimè! ſed an ſolum? Imò verò etiam illi ſuperbi ſunt, qui aliunde acceptas ſententias non ſcriptas tuentur: Cæterùm τὸ τῶν μὴ γεγραμμένων generaliter comprehendit omnia, tum voces; tum maximè res ipſas. Itaque nihil aliud quàm ludit Bellarminus.

XX. Coſterus Apologia ſecunda contra Go-B marum, hunc eundem locum tractat prolixius: & obſeruat, primo diuerſum Baſilij ſtylum, qui diſputans cum hæreticis, non ſolis vtebatur Scripturis, ſed etiam non ſcriptis traditionibus, quæ cum ſacris literis non pugnarēt: vnde concludit, eum fateri traditiones aliquas eſſe non ſcriptas, quibus magis hæretici conuincendi ſint, quàm Scripturis. At quando agit cum piis Chriſtianis, vti conſueuit ſacris literis ad eos informandos. Secundò, Baſilium repudiare ea, quæ nouum ſeorſum adferunt, & apud C Sanctos viros nuſquam in vſu fuerunt: Eius autem generis eſſe, de non inuocandis Sanctis; de reliquiis abiiciendis; de Romano Pontifice Antichriſto. Tertiò, Baſilium dicere, fidem eſſe, non eorum quæ ſcripta ſunt, ſed quæ dicta ſunt, aſſentientem approbationem: vnde elicit non ſolis Scripturis fidem concludi, ſed complecti etiam dicta Dei verba. Quartò, infidelitatis à Baſilio cōſtitui argumentū, & ſignum ſuperbiæ eorum, quæ ſcripta ſunt, aliquid velle reiicere, aut eorum quę non ſcri-D pta inducere: Non verò quæ extra Scripturam ſunt tradita retinere. Eſſe autem hæreticorum introducere noua: Catholicorum retinere antiqua. Quintò, Baſilium teſtari ab Apoſtolo interdictum, ne quid eorum, quæ in diuinis libris habentur, demantur, aut quod abeſt, addatur: Nō eſſe igitur reſecandam Sapientiam Salomonis, Eccleſiaſticum, & ſimiles libros. Non condemnari autem eos, qui duplicem Scripturam, prout ab Apoſtolis tradita eſt, nullo adiecto, dempto, vel mutato, integram retinent; E vnam in chartis exaratam, alteram in corde Eccleſię à Spiritu Sancto inſcriptam. Sextò, Baſilium ratum habuiſſe, vt omnem à Dominica doctrina alienam, & vocem & ſententiam fugeret: Papiſtas autem docere Verbum Dei ſcriptum, Verbo Dei non ſcripto conforme: & verbum nō ſcriptum, cum ſcripto per omnia conuenire. Hęc Coſterus.

XXI. Reſpondeo ad primum, vſum eſſe Baſilium traditionibus: at non quę non ſcripta dogmata ſignificarent; ſed tantùm ſcriptorum dogmatum F explicationem & confirmationem; vt iam dixi. Sed his ipſis traditionibus, id eſt, non ſcriptis vocibus, magis refutandos hæreticos, quàm Scripturis, Baſilius profectò non dixit: Coſterus finxit Ieſuiticè. Ille contra factitauit, aduerſus Arianos: aduerſus Eunomium: reliqui Patres etiam. Porrò videant hinc Papiſtæ, quantum diſceſſerint à Patribus. Nam illi ſaltem cùm apud pios Chriſtianos agerent de fide, diſputabant ex Scripturis; fatente id Coſtero. At Pa-G piſtici doctores, non tantùm ſibi nullum præſidium agnoſcant eſſe in Scripturis, quoties aduerſus eos negotium eſt, quos in hæreticis recenſent: ſed ne ſuis quidem quicquam inculcant præter non ſcriptas traditiones: aut certè has maximè. Et quidem haud aliter illis opus eſt: cùm contendant ea quæ in Scripturis continentur, efficere omnino minimam partem veritatis reuelatæ.

XXII. Ad ſecundum: Ea nouum ſenſum adferre, quæ

re, quæ ſuum non habent ex Scriptura; ſed ex ſola traditione non ſcripta: qualia ſunt, omnia quæ apud Papiſtas docentur de Purgatorio, de Miſſa, de Indulgentiis, de Cœlibatu, de Meritis, & ſimilia infinita. Itaque reiicienda eſſe ex hac diſertiſſima Baſilij regula. Neque illa ſanè vnquam apud viros ſanctos in vſu fuerunt omnia. Quæ autem nos docemus, de non inuocandis Sãctis, de Reliquiis, de Romano Antichriſto, nihil verentur, ne quis demonſtret inducere ſenſum nouum, alienúmve à Scriptura. Quanquam horum tractandorum capitum alius locus eſſe debet, aliud tempus.

XXIII. Ad tertium, dico hæc eſſe Baſilij verba; quæ non rectè Latina facta ſunt ab Interprete quo vſus eſt Coſterus. Πίστις μὲν οὖν ἐστι συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέντων ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας, τῶν κηρυχθέντων Θεοῦ χάριτι. Coſterus in hunc modum recitat, *Eſt igitur fides, eorum, quæ dicta ſunt, aſſentiens approbatio ſine vlla hæſitatione, cum ſumma animi perſuaſione de eorum veritate quæ Dei munere ſũt prædicata.* Ego ſic potiùs, *Fides igitur eſt indubitata perſuaſio eorum quæ audiuntur cum veritatis pleniſſima certitudine, prædicata per Dei gratiam.* Coſteri verba τῆς πληροφορίας referunt ad τὴν συγκατάθεσιν, at ego, ſeruato conſtructionis ordine, ad τῶν ἀκουσθέντων, vt non quælibet audita pertinere ad fidem ſignificentur: ſed ea tantùm, quæ indubitato conſtat à Deo eſſe. Quo poſito neceſſe eſt funditus ruere Traditiones non ſcriptas, quæ ſibi illam πληροφορίαν vindicare non poſſunt, vt ſuo loco notabimus. Ceterùm miſerè ſophiſticatur Coſterus, cùm ea vrget quæ dicta ſunt, vt traditiones commendet. Nam primò, ἀκουσθέντα Baſilius dixit, non λεχθέντα. Secundò, addidit ἐν πληροφορίᾳ, quæ Scripturis ſacris eſt peculiaris: vt τὰ ἀκουσθέντα, ſiue etiam τὰ λεχθέντα (vt hoc demus) ἐν πληροφορίᾳ produci nullo modo queat ad non ſcriptas traditiones.

XXIV. In tertio; miſerum eſt, atque adeò ridiculum ſophiſma, qualia pleraque omnia Ieſuitarum eſſe ſolent: Baſilius loquitur de iis qui inducunt aliquid noui: ergo non de iis qui vetera retinent. Portentum! quaſi non æque peccent, qui retinent ea, quæ nunquam inducenda fuerant, ac qui inducunt ea quæ non ſunt retinenda. Rurſùs, quaſi non conſtet, Papiſtas, tanquam pro aris & focis, pugnare pro iis traditionibus, quæ cùm ab initio non fuerint inſtitutæ, procedentibus ſeculis exortæ ſunt; etiam poſt ætatem Baſilij: ac proinde nouæ aliquando fuerunt, quantumlibet annis nunc numeratis Veteres appellentur: Imò ſemper nouæ, nunquam veteres, ſi comparentur cum Scripturis, vt fieri neceſſe eſt. Quaſi non conſtet Papiſtas Veteres conſtitutiones, dicis tantùm cauſa nominare, vt nos recentiſſimis ſubiiciant. Sic enim ſi quæratur vter grauiùs peccet Sacerdos, coniugatúſne, an ſcortator, laudabunt nihi ad tædium vſque Veteres traditiones: nimirum, vt ſuo recẽtiſſimo axiomati, nec aliunde quàm è medio lupanari nato, fucum inducant. Βάσ. ἐν κεφ. 22.

XXV. In quinto, cùm memini Patribus olim Montaniſtas obiecisse, quod Spiritus, prophetias reiicerent, non miror hodie Papiſtas Catholicis indignari, quod Apocryphis Canonem purgent: mirarer potiùs, ſi ferrent patienter. Interea nouerint, non Catholicos quicquam demere de ſacris libris: ſed ſe inducere non ſacra, itaque peccare in regulam à Baſilio latam. Duplicem Scripturam, abſit vt negent Catholici: vnam in ſacris libris, alteram in corde Eccleſiæ, id eſt, fidelium. Sed vtriuſque oportere dicunt idem eſſe ſubiectum, eadem capita: vt, exempli gratia, quoniam ſcriptum eſt in libris ſacris, fide iuſtificari hominem abſque operibus, idem ipſum Spiritus Sanctus ſcribit in cordibus fidelium. Ac proinde infideles oportet eſſe Papiſtas, qui id, quantumuis ſcriptum ſciant in libris, tamen inſcribi non patiuntur ſuis cordibus. At huius ſecundæ Scripturæ prætextu, traditiones nuſquam ſcriptas, neque in libris ſacris, neque in cordibus fidelium, ſed tantùm obtruſas à ſuperſtitioſiſſimis Papiſtis, commendare, nihil aliud Catholici iudicant, quàm fidem abnegare.

XXV. In ſexto, primùm, illam alienam à Dominica doctrina & vocem & ſententiam, Baſilius ſignificauit his verbis ἐπεισάγειν τι τῶν μὴ γεγραμμένων, vt traditiones non ſcriptas confoderet. Secundò illud eſt falſiſſimum, Verbum non ſcriptum Papiſticum, cum Scripto diuino conſentire.

XXVI. Rurſus Baſilium audiamus in aſceticis regula octogeſima, Τί ἴδιον πίστεως; Ἀδιάκριτος πληροφορία τῆς ἀληθείας τῶν θεοπνεύστων ῥημάτων, ὑπ᾽ οὐδενὸς λογισμοῦ, ἢ ὑπὸ φυσικῆς ἀνάγκης εἰσαγομένου, ἢ πρὸς εὐσέβειαν ἐσχηματισμένου διασαλευομένη. Τί ἴδιον πιστοῦ, τὸ ἐν τοιαύτῃ πληροφορίᾳ συνδιατίθεσθαι τῇ δυνάμει τῶν εἰρημένων, καὶ μηδὲν τολμᾶν ἀθετεῖν ἢ ἐπιδιατάσσεσθαι· εἰ γὰρ πᾶν ὃ οὐκ ἐκ πίστεως ἁμαρτία ἐστίν, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἡ δὲ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ, πᾶν τὸ ἐκτὸς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς οὐκ ἐκ πίστεως ὄν, ἁμαρτία ἐστίν. *Quid proprium fidei? Plena certáque perſuaſio de veritate verborum Dei, quæ nulla ratiocinatione, ſiue ex naturali ducta neceſſitate, ſiue ſimulate ad pietatem confirmata, concutiatur. Quid eſt proprium fidelis? In hac certa perſuaſione conſentire ſententia eorum quæ dicuntur: neque quicquam audere vel irritum facere, vel inſuper addere. Nam ſi quicquid ex fide non eſt, peccatum eſt, teſte Apoſtolo: fides autem eſt ex auditu: auditus per verbum Dei: quicquid eſt extra diuinitus inſpiratam Scripturam, cùm non ſit de fide, peccatum eſt.* Audiéntne tandem aliquando Traditionarij? Dicebat paulo ante Baſilius eos à fide deficere qui inducerent aliquid non ſcriptum: hic nunc fidelium hanc proprietatem deſignat, vt neq; auferant quicquam, neque addant Scripturis: addit quicquid extra Scripturam, eſſe peccatum. Audiéntne igitur? an iuſto Dei iudicio inter eos erunt computandi, qui oculos habent, & aures, vt neq; videant, neque audiant, inſtar imaginum quas adorant?

XXVII. Ieſuitæ in Colloquio Ratiſbonenſi opponunt Cornarij verſionem in hæc verba, *Si enim, quod non ex fide eſt, peccatum eſt, vt vel Apoſtolus ait, fides autem ex auditu eſt, auditus autem per verbum Dei, omne quod extra diuinitus inſpiratam Scripturam, non ex fide eſt, peccatum eſt.* Sed ego Cornario Baſilium corrumpenti, oppono Baſilium ipſum per ſe loquentẽ. Nam, Πᾶν τὸ ἐκτὸς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, οὐκ ἐκ πίστεως ὂν ἁμαρτία ἐστίν. Id ſonat, quod ego Latinè expreſſi, non quod Cornarius. Nempe Baſilius qui ex Apoſtolo adſtruxerat; quicquid nõ eſt ex fide, eſſe peccatum: deinde, fidem eſſe ex auditu, & auditum per verbũ Dei: tandem applicans ad inſtitutum ſuum, ita colligit. Ergo quicquid eſt extra Scripturam, id non eſt ex fide: vt hoc poſtremò concludat, ergo eſſe peccatum. Hunc Soritem Cornarius corrumpit.

XXVIII. Puteanus, facetè ex his videri ait poſſe Baſilium Hogonotum, niſi attendantur quæ alibi idem dixerit. Et argumentatur contra. Si Baſilius credidit, quicquid ſtatuitur extra Scripturam eſſe peccatum: multas autem ſtatuit monachorum

regulas: Ergo neceſſe eſt, eum credidiſſe, vel eas re- A
gulas eſſe in Scriptura, quod falſum eſt: vel eſſe pec-
cata, quod eſt abſurdum: non credidit igitur quic-
quid extra Scripturam ſtatuitur, eſſe peccatum.

XXIX. Reſpondeo, nos nulla alia alibi à Baſilio dicta videre, quibus iſta re tractauerit: itaque libenter credimus Hugonorum fuiſſe, id eſt, ex eorũ numero, qui contra Traditionanos Scripturæ perfectionem aſſerunt, vindicantque ab eorum blaſphemiis. Argumentorum autem eo eſt audaciùs abſurdũ, quod pugnet contra diſerta verba. Nam etſi lucu- B lenter aſſerat Baſilius peccatum eſſe, quicquid eſt ἐκτὸς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, extra Scripturam Sacram: tamen iſte concludit, id Baſilium non credere. Sic ſophiſtæ ſperant ſe perſuaſuros meridie ſolem non lucere. Porrò nullam Baſilius ſuis monachis regulam tradidit, quam non cõfirmet frequentibus Scripturæ locis: quod ex Aſceticis videre licet. Nõdũ enim monachatus erat, quod poſtea fuit, traditionum humanarum cloaca: Monachive id genus hominum, quod conſectaretur genus aliquod religionis Chriſtianæ, perfectius, quàm id quod in Scripturis tradi- C tur, ſed erãt homines pij, qui totam ſuam perfectionem quærentes intra libros ſacros, ab hominũ cœtibus ſegregabant ſe, vt & eos libros diligentius meditarentur, & quæ in iis docebantur opere complerent exactiùs. Sed Puteanus audito Monachatus nomine, ſtatim ſuos ſibi monachos repræſentauit. At iſti nihil ad ſuem Parmenonis. Imò ad ſuem plus æquo: ad veteres monachos, ἵν' ὕπαρ οὐδ' ὄναρ.

XXX. Chryſoſtomus in Geneſin homilia tertia, *Non credere his, quæ diuina Scriptura continentur, ſed alia* D *quædam ex propria ſententia inferre, opinor plurimum periculi ſecum aduehere his qui talia audent.* Homilia in Ioannem quinquageſima octaua, cùm oſtium interpretatus eſſet Scripturam; oſtium (inquam) illud, per quod qui non intrat in caulam ouium, eum Chriſtus Ioannis decimo, furem eſſe dicit & latronem: ita infert Chryſoſtomus, διὰ ταύτης καὶ τοὺς ποιμένας, καὶ τοὺς οὐ ποιμένας εἰσόμεθα ἅπαντας. τί δέ ἐστιν εἰς τὴν αὐλὴν; πρὸς τὰ πρόβατα, καὶ τὴν ἐκείνων πρόνοιαν. ὁ γὰρ μὴ ταῖς γραφαῖς χρώμενος, ἀλλ' ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν, τουτέστιν ὁδὸν ἑαυτῷ καὶ E μὴ νενομισμένην τέμνων ἰδίαν, οὗτος κλέπτης ἐστι, *Per hanc & paſtores agnoſcemus, & eos qui non ſunt. Quid eſt autem in caulam? Ad oues, & earum curam. Qui enim Scripturis non vtitur, ſed aſcendit aliunde, hoc aliam ſibi & legibus ſancitam viam inſtituit, is fur eſt.*

XXXI. Ambroſius de Paradiſo capite duodecimo, *Diſcimus nihil vel cautionis gratia iungere nos debere mandato. Si quid enim vel addas, vel detrahas, prænaricatio quædam videtur eſſe mandati.* Et paulò póſt, *Docet igitur nos præſentis ſeries lectionis, neque detrahere a-* F *liquid diuinis debere mandatis, neque addere. Nam ſi Ioannes hoc indicauit de ſuis ſcriptis, Si quis appoſuerit (inquit) ad hæc, adiiciet ei illum plagas quæ ſcriptæ ſunt in libro iſto: & qui dempſerit de verbis huius Prophetiæ huius, delebit Deus partem illius de libro vitæ: quanto nihil diuinis mandatis eſt detrahendum?*

XXXII. Reſpondet Puteanus, primò, Traditionem eſſe ex mandato Apoſtolorum, ideoque & Dei. Secundò, id mandatum de quo Ambroſius agit, non fuiſſe ſcriptum. At prima reſponſio G dupliciter intelligi poteſt, vel in genere Deum mandaſſe, vt recipiantur in Eccleſia Traditiones non ſcriptæ: vel in ſpecie, ſingulas traditiones eſſe ab Apoſtolis, id eſt, à Deo inſtitutas. Illud, primò, eſt extra Ambroſij ſententiam, qui agit de vno aliquo certo & indiuiduo mandato: adeò vt eius mentem ſic debeamus accipere, nihil addendum eſſe iis rebus quas Deus ſigillatim & ipſo facto mandauit. Deinde eſt falſum: nullo enim vel Dei, vel Apoſtolorum mandato conſtat recipiendas eſſe in Eccleſia traditiones dogmatum, præter eas quæ ſcriptæ ſunt. Poſteriùs, contradicit ſtatui quæſtionis, ex quo conſtat, non tantùm diuinas, & Apoſtolicas, id eſt, quas Deus inſtituit, ſed etiam Eccleſiaſticas, quas Deus non inſtituit, traditiones admitti à Papiſtis. Secunda reſponſio non eſt ſolidior. Nulla enim pars Verbi Dei primò fuit ſcripta: ſed pòſt quàm primò fuit tradita viua voce, tandem ſcriptis mandata eſt: quæ diuerſitas ad modum tradendi pertinet, de quo ſæpe teſtati ſumus nos non contendere: non autem ad ipſam rem, id eſt, ad dogmata quæ traduntur. Quod autem ei mandato nihil fuit addendum, id inde euenit quod erat mandatum Dei, non autem quod eſſet non ſcriptum. Itaque Ambroſius latiùs produxit axioma, ad omnia Dei mandata: & illuſtrauit Ioannis teſtimonio.

XXXIII. Hieronymus in Micheæ caput primum, *Eccleſia Chriſti, quæ habitat benè, & in toto orbe Eccleſias poſſidens, Spiritus vnitate coniuncta eſt, & habet vrbes legis, Prophetarum, Euangelij Apoſtolorum, non eſt egreſſa de finibus ſuis, id eſt, de Scripturis Sanctis, ſed captam retinet poſſeſſionem.* Hic Ieſuitæ in Colloquio Ratiſbonenſi dixerunt, Eccleſiam non egredi de finibus Sacræ Scripturæ, quando traditionibus non ſcriptis vtitur: & addunt cauſam, quia Eccleſiam ipſam, vt veritatis columnam, eiuſque traditiones & præcepta, ipſa quoque Scriptura commendet.

XXIX. At contra. Si non egreditur de Scripturis: ergo continet ſe intra Scripturas, ſi continet ſe intra Scripturas, ergo docet ea tantùm quæ ſunt ſcripta: quare non docet traditiones non ſcriptas. Et notandum non dixiſſe Hieronymum extra fines præſcriptos à Scripturis: ſed extra fines, id eſt, Scripturas: vt ipſos fines interpretetur eſſe ipſas Scripturas: quanquam etiam illud ſi dixiſſet, ſatis adueſaretur traditionariis, nam traditiones admittere, omnino eſt nullis finibus aut Eccleſiam, aut doctrinam circumſcribere: infinitæ enim ſunt traditiones, quia & pro variis Eccleſiis variantur, & quotidie nouæ naſcuntur. Ad argumentum autem, Scriptura commendat Eccleſiam vt veritatis columnam, & eius traditiones & præcepta: Ergo cùm aliquid docetur ab Eccleſia non ſcriptum, ea non egreditur extra Scripturas. Reſpondeo, negatur antecedẽs, ſi traditiones & præcepta intelligantur de non ſcriptis: quod ſi aliter, negatur conſequentia.

XXXV. Puteanus, primò, τὸν κοινωσμὸν repetit, præter eſſe contra: quia paulò pòſt Hieronymus de hæreticis loquitur, & contrariis dogmatis: ſecundò, factus audacior, hic locus (inquit) valdè confirmat autoritatem Eccleſiæ: quo aſſeritur Eccleſiam errare non poſſe: & quamuis Scripturam non citet, tamen credendum eſſe eam nullo modo egredi è Scripturis. At de κοινωσμῷ, primùm aliàs egimus, eumque exploſimus. Hic autem longè ineptior eſt, quia vox, extra, apud Hieronymum nulla eſt: ſed tantùm non eſt egreſſa de finibus ſuis, id eſt, Scripturis. Itaque abſurdè Puteanus luſit in verſione Gallica. Non legitimè autem concluditur per hæc verba, Eccleſiam non egredi de Scripturis, ſignificari tantùm eam non docere dogmata contraria Scripturis, quia hæretici qui egrediuntur è Scripturis, ſiue, vt loquitur Hieronymus, habitant in vicinia Scripturarum, docent contra Scripturas.

Nam

Nam conſequentia nihil habet neceſſitatis. Poſtremò, quo iure nobis ſua Puteanus mendacia offert, pro Hieronymi verbis? Nec enim Hieronymus dixit aut errare non poſſe Eccleſiam, aut credendum non egredi è Scripturis, etiam ſi Scripturas nõ citet. Imò ne inferri quidem hæc poſſunt, [illegible]. Contra potiùs: nam illud non egreditur, eſt pro, non debet egredi.

XXXVI. Idem in Pſalmum octogeſimum ſextum: etſi non ſunt Hieronymi, illi in Pſalmos commentarij: quanquam ei tribuantur à Ruperto: ſed tamen quicunque ſit ille tandem autor, non enim malus, in hæc Prophetæ verba, *Dominus narrabit in Scriptura populorum, & principum horum qui fuerunt in ea*: ita commentatur. *Non dixit, qui ſunt in ea: ſed qui fuerunt in ea, Dominus narrabit. Et quomodo narrabit? Non verbo, ſed Scriptura. In cuius Scriptura? In populorum: non ſufficit in populorum: ſed etiam principum dicit. Et quorum principum? Qui ſunt in ea. Non dixit hoc, ſed qui fuerunt in ea. Videte ergo, quomodo Scriptura Sancta ſacramentis plena eſt. Legimus Apoſtolum Paulum, legimus Petrum: & legimus illum dicentem, An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus? Et quod Paulus loquitur, loquitur Chriſtus. Qui enim vos recipit, me recipit. Dominus ergo noſter atque Saluator, narrat nobis, & loquitur in ſcripturis principum ſuorum. Dominus narrabit in ſcripturis populorum, in Scripturis Sanctis: quæ Scriptura populis omnibus legitur, hoc eſt, vt omnes intelligãt.* Et paulò poſt, *Et principum, hoc eſt, Apoſtolorum, & Euangeliſtarum, horum qui fuerunt in ea. Videte quid dicat. Qui fuerũt, non qui ſunt: vt exceptis Apoſtolis, quodcunque aliud poſtea dicitur, abſcindatur, non habeat poſtea autoritatem. Quantumuis ergo ſanctus ſit aliquis poſt Apoſtolos: quantumuis diſertus ſit, non habet autoritatem: quoniam Dominus narrat in Scriptura populorum, & principum qui fuerunt in ea.* Locus & luculentior, & vehementior, quàm vt poſt recitationem, admonitione multa indigeat. Aduerſarij verò variè reſpondent. Bellarminus, Hieronymum reiicere ea, quæ ſunt aliena à doctrina Apoſtolica, id eſt, contraria, & repugnantia ſcripturis. Ieſuitæ Ratiſbonẽſes & Puteanus, ſolùm dicere, ſcripta eorum qui poſt Apoſtolos vixerunt, nõ habere autoritatem omnino Canonicam, vt habet Sacra Scriptura.

XXXVII. Sed quis non deprehendit deſperatam Sophiſtarum pertinaciam? Imò incredibilẽ arrogantiam, quæ ſolo verbo putet ſe omnia debellaturam? Profectò, his viris nihil penſi eſt, quid dicãt, dum loquantur, ſuáque ἀποφθέγματα totidem putans ex tripode oracula: quæ expendi minimè, adorari debeant maximè. At nos lolio non veſcimur. Itaque hæc ridemus [illegible] ad autoris verba redimus, præ quorum pondere, *iſta* profectò quauis pluma leuiora ſunt. Primò, dixit Dominum loqui in ſcripturis principum, qui fuerunt, non autem qui ſunt in Eccleſia. Notemus igitur Deum non loqui in ſcriptis eorum, qui poſt Apoſtolos extiterunt in Eccleſia, ne principum quidem. Certè, ſi non loquitur, ne in eis quidem eſt Verbum Dei. Atqui olim, cum controuerſiæ ſtatum inquireremus, aduerſarij nobis verbum Dei diſtribuebant in ſcriptum, & non ſcriptum: vt Traditiones honeſtarent hoc verbi Dei titulo: quod omnes iam vident eſſe contra mentem huius loci. Secundò, notanda ſunt hæc verba, *Dominus narrabit: quomodo narrabit? Non verbo, ſed Scriptura.* Negat enim Deum loquutum poſt Apoſtolos, verbo, hoc eſt viua voce, ſed tãtùm Scriptura. Quî poſſunt certius explodi Traditiones non ſcriptæ, quæ ſolo verbo, id eſt, viua voce traduntur? Tertiò, *quodcunque aliud poſtea dicetur, abſcindatur, non habeat autoritatem.* Non dixit, quodcunque contra dicetur; ſed quodcunque aliud. Non eſt autem neceſſe, vt quicquid eſt aliud, ſit contrarium.

XXXVIII. Atq; ex his apparet totã vim huius loci eſſe ab aduerſarijs diſſimulatã. Enimuerò non negem reiici omnia contraria, quod dixit Bellarminus, aut nullũ ſcriptũ intrudi in Canonem debere, quod Ieſuitæ, quod Puteanus maluerunt: ſed hoc tantũ voluiſſe horũ autorẽ Cõmentariorũ, ipſa per ſe verba abundè negant. Ad hæc, viciſſim deſtruunt ſe hæ duæ reſponſiones. Nam ſi contraria reiiciuntur, ergo non tantũ vetantur recipi in Canonem. Et ſi loquutus autor eſt de non recipiendis in Canonem; ergo non tantum de contrarijs reiiciẽdis: quia nec ea tantum excludenda ſunt à Canone, quæ ſunt Scripturis contraria: nec quæ ſunt contraria, ſufficit reiici à Canone: nam inſuper execrationi eſſe debent. Sunt autem multa, quæ neque execramur, neque habemus in Canone.

XXXIX. Auguſtinus de bono viduitatis capite primo, *Quid amplius te doceam, quàm id quod apud Apoſtolũ legimus? Sancta enim Scriptura noſtræ doctrinæ regulã figit, ne audeamus ſapere plus quàm oportet ſapere: ſed ſapiamus, vt ipſe ait, ad temperantiam, ſicut vnicuique Deus partitus eſt menſuram fidei. Non ſit ergo mihi aliud te docere, niſi verba tibi Doctoris exponere, & de iis quod Dominus dederit, diſputare.*

XL. Bellarminus negat Auguſtinũ loqui de omni dogmate, ſed tantũ de profeſſione viduitatis, quod quale bonũ eſſet, ſatis expoſuerat Apoſtolus: & ideò dicit Auguſtin⁹, ſatis ſibi eſſe ſi exponat verba Apoſtoli. Imò (inquã) nõ hoc tantũ dicit: ſed inſuper rationẽ reddit, quare id ſufficiat. Et hæc ratio generalis eſt, quia Scriptura doctrinæ regulam figit. Quare ineptè Bellarminus explicat hypotheſin, cũ nos potiùs theſin vrgeamus. At hanc theſin rurſus Bellarminus aſſerit eſſe cõtra eos, qui proprio iudicio fingunt nouas doctrinas, nõ cõſonas Scripturis. Et hoc etiã ineptius. Nã quæ hæc eſſet Auguſtiniani iudicij laus, ita argumẽtantis: Non oportet proprio iudicio fingere nouas doctrinas: Ergo nihil aliud eſt agendum, quam exponẽda verba Apoſtoli? Sic iſti vt ne corruptores deprehendãtur fidei Chriſtianæ, malũt ridẽdos propinare omnes etiã maximi nominis veteres doctores. Deinde, vnde illud, *proprio iudicio*, aſſuitur? Nã id Auguſtinus neq; dixit, neq; indicauit. Imò, ſapere plus quã oportet nõ tantũ de iis dicitur qui ſibi ipſis ficta, ſuóq; ingenio quidlibet excogitant, ſed etiã aliũde cõquirunt, quæ nõ oportet, mutuanturq; à primis autoribus. Addo, agere Auguſtinum de bono viduitatis, in quo capite, ſi ita Papiſtæ contenderent, vt præter Scripturam nihil dicant, nihil proponant, ad ἀπορίας ferè reducãtur: nã iis profectò hac parte, vt plurimis aliis, id quod è Paulo habent, minimũ eſt adeò (inquam) minimum, vt vix agnoſcatur in tanta traditionum multitudine.

XLI. Idẽ rurſus de peccatorum meritis & remiſſione libro 2, cap. 36. *Vbi de re obſcuriſſima diſputatur, nõ adiuuantibus diuinarũ Scripturarum certis clariſq; documentis, cohibere ſe debet humana præſumptio, nihil faciẽs in partẽ alteram declinando.* Bellarminus negat loqui de Traditionibus, ſed de quæſtionibus obſcuriſſimis: Quaſi nullas Papiſtæ Traditiones agnoſcerent in rebus obſcuriſſimis: putà, vtrum Spiritus ſit amor Patris & Filij: vtrum ſit aliquod in Trinitate ſpeculum: & ſimilibus multis. At traditiones (inquiũ) totius Eccleſiæ, & omniũ veterũ cõſenſu firmantur.

At primùm (inquam) hoc falſum eſt: vt patet ex ſingularum inquiſitione: nam exempli gratia, Sanctos omnia oſſe, ipſe Auguſtinus non credidit. Secundò, nihil ad rem: teſtimonia enim, etiam infinita, non efficiunt rem ex obſcura perſpicuam, ſed duntaxat certam ex incerta. Exempli gratia, Trinitatis myſterio nullum eſt certius, quia ex Scripturæ certis teſtimoniis conſtat: ſed nullum eſt obſcurius, id eſt, remotius à captu ingenij humani. At Auguſtinus non dixit, in rebus incertis, ſed in obſcuriſſimis. Quare etſi Traditiones eſſent teſtatiſſimæ, poſſent tamen eſſe obſcuriſſimæ: ac proinde in iis cohibere ſe debet humana præſumptio, vt ne loqui audeat, ſi taceat Scriptura.

XLII. Cyrillus libro de Trinitate & perſona Christi, nuper edito à Ioanne Wegelino, *Πάντα τὰ παραδεδομένα ἡμῖν διά τε νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων δεχόμεθα καὶ γινώσκομεν, καὶ ὁμολογοῦμεν. οὐδὲν περαιτέρω τούτων ἐπιζητοῦντες. ἀδύνατον γὰρ ὅλως τι παρὰ τὰ θειωδῶς ὑπὸ τῶν θείων λογίων τῆς τε παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης ἡμῖν ἐκπεφασμένα εἰπεῖν τι περὶ Θεοῦ, ἢ ὅλως ἐννοῆσαι, Omnia quæ per legem & Prophetas, & Apoſtolos nobis tradita ſunt, recipimus, & agnoſcimus, & confitemur: neque vltra hæc aliud aliquid inquirimus. Fieri enim non poteſt, vt præter illa quæ diuinitus à diuinis oraculis quum Veteris, tum Noui Teſtamenti, nobis expoſita ſunt, de Deo aliquid dicamus, aut omnino cogitemus.*

XLIII. Theodoretus in Leuiticum quæſtione nona, *Docemur non debere nos extinguere Spiritum, ſed accendere gratiam quam accepimus, extraneúmque nihil ad Scripturam inuehere, contentóſque doctrina Sancti Spiritus, abominari hæreſes, quarum fautores nonnulli verbi diuini fabulas addiderunt, alij ſuas commentationes impias ſententiæ Scripturæ prætulerunt.* Hoc loco Ratiſbonenſes diſputatores taxari dixerunt hæreticos, qui aliena dogmata ex ſuo cerebro conficta Scripturis addunt. Quod quis neget? Sed ea pars eſt duntaxat eius ſermonis. Non enim id ſolùm Theodoretus agit: ſed inſuper Catholicos admonet, vt nihil addant extraneum ad Scripturam. Nam quorſum illa, *Docet nos nihil inuehere?* Aut quis omnino mentis compos exponat, docet hæreticos? Niſi fortè adeò inſaniſſe dicamus Theodoretum, vt ſe inter hæreticos numeraret. Hoc Ieſuitæ ſtrenuè diſſimularunt.

XLIV. Theophilus Alexandrinus ſecundo Paſchali: *Dæmoniaci ſpiritus eſt inſtinctus, ſophiſmata humanarum mentium ſequi, & aliquid extra Scripturarum autoritatem putare diuinū.* Bellarminus reſpōdet Theophilum loqui de libris Apocryphis, qui pro diuinis à quibuſdam ſupponebantur. Quid hic dicam? Bellarminúmne nunquam hunc locum vidiſſe oculis? an de induſtria calumnias conſectantem, quod vitilitigatores faciunt? Nam certè merum mēdacium dixit. Loquitur enim Theophilus de Origene, quē certum eſt enumeraſſe Canonem Scripturarū ſincerè, nullis additis Apocryphis: ſed plus æquo detuliſſe Philoſophorum argutiis, vt eas ſuis tractatibus insereret. His Theophilus autoritatem omnem amputat, hoc axiomate, nihil putādum eſſe diuinū, extra Scripturarum autoritatem. Aureum, ita me Deus amet, axioma, eóque ſanctius, quo minùs Papiſticum.

XLV. Proſper de Vocatione gentium: quod opus eſt in tomo ſecundo operum Ambroſij, libro ſecundo, capite tertio, *Scripturis non loquentibus, quis loquetur?* O proſperam ætatem Proſperi! quæ nondum Papiſtas, nondum Ieſuitas viderat! Nobis ſanè non ſit integrum ſic interrogare. Prodirent enim illi ſta-

A tim; minimam veritatis particulam clamitantes in Scripturis contineri: Sed ad Proſperum quid illi? In Colloquio Ratiſbonenſi, agere dixerunt de certa quadam quæſtione, quæ nec ex Scriptura, neque ex traditione certò conſtaret. Quid igitur (inquā) ob eam particularem quæſtionem, putántne fas eſſe, ex vniuerſali theſi, hypotheſin facere? Eſt hæc quidem perpetua aduerſariorum ſophiſtice. Sed quàm iſtam irridebunt docti & pij: qui hunc locum comparabunt cum Auguſtini loco de peccatorum meritis B & remiſſione, paulò priùs recitato: vt ſciant, hoc ipſum longè patere latiùs, quàm quæſtionem de varia donorum Dei diſtributione.

XLVI. Damaſcenus libri primi de Orthodoxa fide capite primo, *Πάντα τὰ παραδεδομένα ἡμῖν διά τε νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν δεχόμεθα, καὶ γινώσκομεν καὶ σέβομεν, οὐδὲν περαιτέρω τούτων ἐπιζητοῦντες, Cuncta quæ tradita ſunt nobis, per legem, & Prophetas, & Apoſtolos, & Euangeliſtas, ſuſcipimus, agnoſcimus, veneramur; nihil vlteriùs perquirentes.*

C XLVII. Anaſtaſius Antiochenus libro octauo Anagogicæ contemplationis in Hexameron, *Quòd quæ ſilentio præteriit Scriptura diuina non ſint ſcrutanda, eſt perſpicuum. Omnia enim quæ faciunt ad noſtram vtilitatem diſpenſauit, & adminiſtrauit Spiritus Sanctus.*

XLVIII. Rupertus Abbas Tuitienſis in librū Regum commentariorum libro tertio, capite duodecimo, *Quicquid eſt de Verbo Dei, quicquid ſciri vel prædicari oportet, de incarnatione, de vera diuinitate, & humanitate Filij Dei, duobus ita continetur Teſtamentis, vt extra* D *hæc nihil ſit quod annunciari debeat aut credi. Totum in his comprehenditur cœleſte oraculum, quod tam firmiter ſcire debemus, vt extra hæc audire, neque hominem nobis liceat, neque Angelum.*

Cap. VIII.

An omnia confirmanda è Scripturis.

E

I. SI quæcunque in Eccleſia docentur è Scripturis confirmāda ſunt: Ergo Scripturæ ſunt perfectæ ad omnem ſalutis doctrinam ſufficiētes. Probatur antecedens plurimis Patrum teſtimoniis. Nā conſequentiam vt probemus, nihil opinor eſt neceſſe. Origenes in Matthæum tractatu vigeſimo quinto, *Debemus ergo ad teſtimonium verborum quæ proferimus in doctrina, proferre ſenſum Scripturæ, quaſi confirmantem quem exponimus ſenſum.* F Idem in Epiſtola ad Romanos caput tertium, *Poſt hæc verò, vt ei (Paulo) moris eſt, de Scripturis Sanctis vult affirmare quod dixerat: ſimul & doctoribus Eccleſiæ præbens exemplum, vt ea quæ loquuntur ad populum non propriis præſumpta ſententiis, ſed diuinis munita teſtimoniis proferant. Si enim ipſe tantus ac talis Apoſtolus autoritatem dictorum ſuorum ſufficere poſſe non credit, niſi doceat in lege & Prophetis ſcripta eſſe quæ dicit: quanto magis nos minimi, hoc obſeruare debemus, vt non noſtras cùm docemus, ſed Spiritus Sancti ſententias* G *proferamus?*

II. Reſpondent aduerſarij, ad priorem quidem locum Poteanus, tum cùm nulla eſt generalis, ſiue Eccleſiæ declaratio, ſenſus noſtros abſque Scripturæ fidem non facere: ſenſus autem intelligi cuiuſque priuati. At poſteriore, Ieſuitæ Ratiſbonenſes, moneri doctores, vt ne priuatas opiniones, ſed diuinis nixas teſtimoniis, & ipſius Spiritus Sancti ſenten-

ſententias proferant:non excludi autem Conciliorum & Eccleſiæ decreta.

III. Enimuerò, quis hoc iuris Puteano conceſſit, vt quælibet aſſuat autoribus pro arbitrio, quo ſuam perficiat ſententiam, ac tum de tribunali tanquam nouus prætor pronunciet ita eſſe? Nam Origenis, neque ſcopus, neque verba hanc limitationem inferunt. Loquitur enim vniuerſaliter, pronuncians debere proferri ſenſum Scripturæ, tanquam genus aliquod iuramenti, quò noſtri ſenſus, id eſt, ea quæ proferimus ad docendam Eccleſiam confirmentur. Hinc iam ſi excipiuntur ea quæ conſtant ex Eccleſię decreto, quid aliud quàm mentitus arguitur Origenes? Illud autem de ſenſu priuato, quàm ineptum eſt προσωποληψίαν? Dixit enim Origenes, ſenſus noſtros; at priuatos de ſuo Puteanus induxit. Et quis dubitat intelligi eorum qui docent? Vult ergo etiam Orthodoxos & Catholicos doctores, quoties aliquid proferunt in Eccleſia, toties proferre Scripturam. Atque, id ipſum magis patet ex ſecundo loco, vbi ipſius Pauli exemplo nititur, vt facilè intelligant omnes proprios ſenſus opponi, iis qui deſumuntur ex Scriptura.

IV. Ratiſbonenſes autem rectè dixerunt moneri doctores, ne priuatas ſententias, ſed diuinis nixas teſtimoniis proferant, niſi fortè diuina illa teſtimonia latiùs proferant, vt ſolent Verbum Dei, Traditionibus vendicare: quæ tamen facilè ſermonis ſeries oſtendit ad Scripturam eſſe coarctanda. Itaque habemus, quod quærimus. Nam ſi in vniuerſum præcipitur, vt ea quæ proferuntur ad populum, muniantur iis teſtimoniis, quis loc⁹ relinquitur ſoli traditioni? Non reuci autem Conciliorum & Eccleſiæ decreta, fateor rectè admonitum, etſi intempeſtiuè. Nam quis aſſerebat? Sed meminerint Ieſuitæ, ex ea Origenis admonitione rectè concludi, ea ipſa decreta non eſſe proferenda ad populum, niſi confirmata teſtimoniis Scripturæ. Quòd cùm ſit, non ea ſanè reuciuntur, ſed legitimus indicatur modus, quomodo recipi poſſint & debeant. Sed iſti tam ſinceri ſunt Theologi, vt quicquid in laudem profertur Scripturæ, vertant in Eccleſiæ ignominiam: Imò tam ſunt tyranni, vt niſi, quæ vendicant tanquam Eccleſię decreta, obtruduntq; quo iure, quáve iniuria, excipiantur obuiis vlnis abſque vllo examine vllóve æqui & iniqui diſcrimine, ſtatim clamitent actum eſſe de Eccleſia, eiuſque autoritatem peſſundari. Quid iis agas? niſi mentem preceris ſaniorem?

V. Clementis Alexandrini Stromateon ſeptimo, aurea verba hæc ſunt, οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀποφαινομένοις ἀνθρώποις προσέχοιμεν, οἷς καὶ ἀνταποφαίνεσθαι ἐπ' ἴσης ἔξεστιν. εἰ δ' οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἁπλῶς εἰπεῖν τὸ δόξαν, ἀλλὰ πιστώσασθαι δεῖ τὸ λεχθὲν, οὐ τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀναμένομεν μαρτυρίαν, ἀλλὰ τῇ τοῦ Κυρίου φωνῇ πιστούμεθα τὸ ζητούμενον, ἣ πασῶν ἀποδείξεων ἐχεγγυωτέρα, μᾶλλον δὲ ἣ μόνη ἀπόδειξις οὖσα τυγχάνει. *Non eſt æquum nos attendere ſimpliciter hominibus aſſerentibus: aduerſus quos & nobis ex æquo licet aſſertione vti. Quod ſi non ſufficit tantum proloqui id quod ita videtur, quin potius neceſſe eſt fidem aſtruere eorum quæ dicuntur, ne expectemus teſtimonium ab hominibus, ſed confirmemus id quod in quæſtionem venit, Verbo Domini, quæ omnium demonſtrationum certiſſima eſt: imò verò ſola eſt demonſtratio.*

VI. Hunc mihi locum obiicienti reſpondebat Gauterius Ieſuita, τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, non eſſe duntaxat Scripturam, ſed maximè Eccleſiæ traditionem. Itaque hunc locum eſſe communem: tum enim etiam confirmari quæque Voce Dei, quum confirmantur ex Traditione Eccleſiæ. Sed quid prodeſt λεπτολογεῖν, & miſerè ſyllabas aucupari? Nam totus contextus, tum præcedentium, tum ſequentium clamat loqui Clementem non niſi de Scripturis: quas adeò non ſemel aut iterum, ſed nominat ſæpiùs. Hinc ſunt iſta in præcedentibus, πότερον γὰρ ἀναιροῦσιν, ἢ συγκατατίθενται εἶναί τινα ἀπόδειξιν; οἶμαι πάντας ἂν ὁμολογήσειν, ἔξω τῶν τὰς αἰσθήσεις ἀναιρούντων. ἀποδείξεως δὲ οὔσης, ἀνάγκη συγκαταβαίνειν εἰς τὰς ζητήσεις, καὶ δι' αὐτῶν τῶν γραφῶν ἐκμανθάνειν ἀποδεικτικῶς, ὅπως μὲν ἀποπεπτώκασιν αἱ αἱρέσεις, ὅπως δὲ ἐν μόνῃ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἥ τε ἀκριβεστάτη γνῶσις, καὶ ἡ τῷ ὄντι ἀρίστη αἵρεσις. *Vtrum* (inquit) *prorſus omnem tollunt, an fatentur aliquam eſſe demonſtrationem? Conceſſuros opinor omnes eſſe, iis exceptis qui etiam ſenſus auferunt. Iam ſi eſt aliqua demonſtratio, neceſſariò deueniendum eſt ad inquiſitiones: atque ex ipſis Scripturis demonſtratiuè diſcendum, tum hallucinatas eſſe hæreſes, tum eſſe in ſola veritate, & antiqua Eccleſia exactiſſimam cognitionem, reueráque optimam hæreſin.* Sermo erat ad eos, qui Chriſtianis obiiciebant varias de religione ſententias, indéque hæreſes, vt docerent, nihil apud eos eſſe certum ratumque: reſpondet Clemens, quandoquidem negari non poſſit, eſſe aliquam dubias res demonſtrandi viam, non eſſe id priuilegium denegandum fidei Chriſtianæ. Eſſe autem certiſſimam hanc viam, vt ex Scripturis ſententias diiudicemus. Imò verò, vt ſciamus excludi ex hoc demonſtrationis gradu Traditionem, hanc ipſam viam eſſe docet cognoſcendi vtrum in antiqua Eccleſia, vera ſit cognitio: quibus verbis, quis non videt, ſignificari Eccleſiæ autoritatem in dubium venire, quoties naſcuntur hæreſes, adeò vt confugiendum ſit ad Scripturas? Subiicit autem paucis interpoſitis, οἱ πονεῖν ἕτοιμοι ἐπὶ τοῖς καλλίστοις οὐ πρότερον ἀποστήσονται ζητοῦντες τὴν ἀλήθειαν, πρὶν ἂν τὴν ἀπόδειξιν ἀπ' αὐτῶν λάβωσι τῶν γραφῶν, *Qui libenter rebus optimis laborem impendunt, non priùs abſiſtunt ab inueſtiganda veritate quàm ab ipſis Scripturis demonſtrationem ſint aſſequuti.* Subſiſtunt igitur in medio curſu Papiſtæ, qui cùm ad Traditiones ventum eſt, ſubſiſtunt. Quis miretur eos τῆς ἀληθείας ἁμαρτάνειν?

VII. Illa præcedebant: hæc ſequuntur, Καθ' ἣν ἐπιστήμην οἱ μὲν ἀπογευσάμενοι μόνον τῶν γραφῶν, πιστοί· οἱ δὲ καὶ προσωτέρω χωρήσαντες, ἀκριβεῖς γνώμονες τῆς ἀληθείας ὑπάρχουσιν, οἱ γνωστικοί, *Iuxta quam ſcientiam* (eam nempe quam dixerat, quæ ex Scripturis fidem facit) *ij quidem qui duntaxat deguſtarunt Scripturas, fideles ſunt: qui autem penetrarunt altiùs, ij veritatis exactam habent notitiam, nempe Gnoſtici.* Atque hunc locum peſſimè tractat Gentianus Heruetus in annotationibus: vt & multa non ſatis benè vertit. Nam illud προσωτέρω χωρήσαντες, interpretatur, *qui vltra ipſas proceſſerunt Scripturas:* quaſi Clemens ſignificet, eſſe aliquem ſcientiæ gradum altiorem ipſis Scripturis. Peſſimè. Nam ille diſtinguit duos gradus eorum qui in Scripturis verſantur. Priores vocat πιστοὺς fideles, poſteriores γνωστικοὺς, cognitione præditos. Illos deſcribit eſſe, qui tantùm deguſtarunt Scripturas, hoc eſt, primoribus quaſi labris attigerunt, adeò vt illis adhuc multa ſint non cognita. Hos verò qui in iiſdem diligentiùs verſati, penetrarunt altiùs in earum intelligentiam. Atque vt ſciamus non tantùm πιστὸν, ſed etiam τὸν γνωστικὸν in Scripturis detineri, non autem Scripturas eſſe quaſi gradum quendã primũ Gnoſtico ſubſtratũ, quo nixus pergat vlteriùs, vt qui ab elemẽtis pergũt ad integras ſciẽtias;

is ipſe Gnoſticus his verbis, eodem libro deſcribitur, Ὁ γνωστικὸς ἄρα οὗτος μόνος ἐν αὐταῖς καταγηράσας ταῖς γραφαῖς, τὴν ἀποστολικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν σώζων ὀρθοτομίαν τῶν δογμάτων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ὀρθότατα βιοῖ, τὰς ἀποδείξεις, ὧν ἂν ἐπιζητήσῃ ἀνευρίσκειν ἀναπεμπόμενος ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀπό τε νόμου καὶ προφητῶν. *Nobis igitur ſolus Gnoſticus, cùm conſenuerit in ipſis Scripturis, conſeruans Apoſtolicam & Eccleſiaſticam dogmatum diſpēſandorum rationem, exactiſſime iuxta Euangelium viuit, demonſtrationes, quotieſcunque inquiſierit, inuenit à lege & Prophetis, quò relegatus eſt à Domino.* Sic enim interpretari malo illud ἀναπεμπόμενος ὑπὸ τοῦ Κυρίου, quàm cum Herueto, *vt qui emittatur à Deo.* Nam quid hoc ſignificare poteſt, quod ad rem faciat? Eidem tamē aſſentior legenti εὑρεῖν, alioquin hiante ſententia: ſed illud ὧν ἂν ἐπιζητήσῃ, non rectè mea ſententia reddit, *vt quærit.* Interea, mens eſt Clemētis perſpicua, illum ipſum Gnoſticum ἐγκαταγηράσαι ταῖς γραφαῖς inſeneſcere Scripturis; ſecundùm eas viuere, ab iis demonſtrationes petere. Itaque verè dixi, per illud σεμνοτέρων χαρίσματος, non intelligi aliquam Gnoſtici ſcientiam auguſtiorem Scripturis, ſed penitiorem aliquam exactioremque earundem notitiam, quàm ſit τῶν πολλῶν. Et huc omnia redeunt, vt contra Ieſuitarum Sophiſticen, manifeſtum fiat, per τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου Clementem nihil aliud intellexiſſe, quàm Scripturam.

VIII. Baſilius in Ethicis definitione vigeſima ſexta, Δεῖ πᾶν ῥῆμα ἢ πρᾶγμα πιστοῦσθαι τῇ μαρτυρίᾳ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εἰς πληροφορίαν μὲν τῶν ἀγαθῶν, ἐντροπὴν δὲ τῶν πονηρῶν, *Oportet quicquid fit aut dicitur, confirmari teſtimonio diuinæ Scripturæ: cùm ad plenam bonorum certámque perſuaſionem, tum ad malorum confuſionem.* Non potuit diſertiùs. Omnia (inquit) quæ fiunt, quæque dicantur. Nimirum, quæ ad fidem, quæ ad mores ſpectāt. Eſtne aliquid præterea quod pertineat ad Eccleſiæ doctrinam? Nullus ergo locus ſupereſt Traditionibus non ſcriptis: nullus imperfectioni Scripturæ. Similis locus Cyrilli Hieroſolymitani Catecheſi duodecima illuminatorum, μὴ ταῖς ἐμαῖς εὑρεσιλογίαις προσέχετε· δύνασαι γὰρ ἴσως παραλογισθῆναι. ἀλλ' ἐὰν μὴ περὶ ἑκάστου μαρτυρίαν λάβῃς, μὴ πίστευε τοῖς λεγομένοις· ἐὰν μὴ περὶ τῆς παρθένου, καὶ τοῦ τόπου, καὶ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ τρόπου ἐκ τῶν θείων γραφῶν μάθῃς, μὴ παραδέξῃ τὴν παρὰ ἀνθρώπων μαρτυρίαν, *Ne meis commentis attendito: poſſes enim fortè decipi: imò niſi de ſingulis rebus accepto teſtimonio, ne dictis fidē habeto: niſi (inquam) de virgine, de loco, de tempore, de modo, è Scripturis didiceris, ne admittito hominum teſtimonium.*

IX. Puteanus agnoſcit verè loquutum eſſe Baſilium. Quid ergo (inquam) cauſæ eſt quominus noſtrum argumentum ſit verum? Nam aliud profectò nihil voluit. Imò (inquit) non ſequitur reiiciendam eſſe Traditionem, ſine autoritatē Eccleſiæ. Enimuerò, expectabam vt negaret etiam ſequi, non mutuis vulneribus fratres Thebanos occidiſſe. Nam cur nō hoc æquè, ac non reiiciendam eſſe Eccleſiæ autoritatem? Aequè enim vtrumque ex Baſilio nos quidē concludebamus. Niſi fortè nullam aliā eſſe velit autoritatem Eccleſiæ, quàm Traditiones excogitare, hoc eſt, vt verū loquar, quod ille olim λεπτολογεῖν, καὶ περὶ πάντα πολυλογεῖν. At nos contrà cenſemus, tum verè veram ſtabiliri autoritatem Eccleſię, quū Scripturis ſua cōſtat perfectio omnibus numeris plena. Reiici autem hoc teſtimonio Traditiones, omnes vident, qui ſciunt, quæcūque è Scripturis autoritatem habent, vt habent ſine dubio, quæcunque earum teſtimonio confirmantur, ea non poſſe dici traditiones non ſcriptas.

X. Epiphanius hæreſi ſexageſima quinta, quæ eſt Pauli Samoſateni, ἡμεῖς ἑκάστου ζητήματος ἑρμηνείαν ἀπὸ ἰδίων λογισμῶν δυνάμεθα λέγειν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν γραφῶν ἀκολουθίας. *Nos vniuſcuiuſque quæſtionis ſolutionem, non ex propriis ratiocinationibus dicere poſſumus, ſed ex Scripturarum conſequentia.* Ratiſbonenſes Ieſuitæ reſpōdebant, taxari ibi propriè ratiocinationis figmenta à Scriptura aliena. Rectè (inquam) ſi aliena intelligas, extranea: quòd ſi tantum contraria, id verò omnino alienum ab Epiphanij mente: qui cùm probare vellet, ὅτι ὁ ἐνυπόστατος Θεὸς λόγος, ἐκ πατρὸς φύσει ὢν γεγεννημένος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, Deum verbum re vera ſubſiſtentem ex Patris natura eſſe natum abſque initio, & tempore, ex illo loco, *Ante Luciferum genui te*: quærentem inducit hæreticum, vnde probetur Luciferum, imò Angelos creatos eſſe ante cœlum & terrā. Volens igitur huic ſatisfacere quæſtioni, his, quę citauimus, verbis σεσημείωκεν. Itaque certum eſt Chriſtianorum morem ſignificare, qui adeò abhorrebāt à figmentis alienis à Scriptura, vt quæcunque in cōtrouerſiā caderent, ea ſolui debere agnoſcerent ἀπὸ τῆς τῶν γραφῶν ἀκολουθίας. At Ieſuita vafer, alteram duntaxat partem aſſumit, eámque ſuo commodo atque arbitrio luxatam; vt reliquam diſſimulet, in qua nodus eſt & vis argumenti.

XI. Chryſoſtomus homilia in Pſalmum 95. *Nō oportet quicquam dicere ſine teſtibus, ſoláq; animi cogitatione. Nam ſi quid dicatur abſque Scriptura, auditorū cogitatiō claudicat, nunc annuens, nunc hæſitans, & interdū ſermonē, vt friuolam auerſans, interdū vt probabilem recipiens: verū vbi è Scriptura diuinæ vocis prodit teſtimoniū, & loquentis ſermonem, & audientis animū confirmat.* Bellarminus & Puteanus, ſenſum eſſe dicūt, ſi quid dicatur ex propria inuētione, nō ita facilè perſuaderi, ac ſi Scripturę teſtimonio cōfirmari poſſet. Inſulſiſſimū effugiū. Nā primò non iuuat eorū cauſam. Quia enim Papiſtę latiorē & vberiorē aſſerunt Traditionū autoritatem, quā Scripturæ, ergo oporteret faciliùs ea quæ dicūtur è Traditione confirmari, quā ex Scriptura: maximè, cū ipſam Scripturā non aliunde ſuā quoad nos autoritatē habere pertinaciter contendant. Secundò, Chryſoſtomus docere vult, nihil dicendū ſine teſtibus, ſoláque animi cogitatione: aſſumit autē pro argumento ad id probandū, generale axioma, videlicet claudicare auditorum cogitationē, ſi quid abſq; Scriptura dicitur. Ex legibus ergo bene argumentādi, neceſſe eſt propoſitionem eſſe vniuerſalē. Sed neſcio quod ſit hoc hominū genus miſerè importunorū, qui nunquā volunt propoſitionē maiorē latiùs patere aſſumptione. Tertiò, quid illud eſt, nō ita facilè perſuaderi? Nā id quidē apud Chryſoſtomū non legas: Ergo hic etiā, vt aliàs, ſibi iſti cēſores eam arrogāt autoritatē, vt quidlibet ſuo commodo adiiciant. Sed quo iudicio? Nā illud facilè perſuaderi vel intelligunt, ita vt ſuadeatur, etſi non μετὰ πληροφορίας, & cū certa perſuaſione, firmáq; vel vt ad ſummum gradum certitudinis perueniatur, omniſq; incertitudo excludatur. At prius Chryſoſtomus concedit, cùm fatetur aliquando recipi id quod dicitur tanquā probabile: ſed innuit nō ſufficere in Eccleſia: nec ſuis functū eſſe partibus Doctorem, ſi ſic incertos auditores relinquat, & tantùm, vt ita dicam, ἐπιπολαίως perſuaſos: itaque hoc nō ſatisfacit. At ſupponit falſum poſterius, quia Chryſoſtomus diſertè aſſerit, quandiu non profertur Scriptura, omnino nihil eſſe firmi, ſed auditores titubare.

XII. Hieronymus in Pſalmū 98. *Dicat mihi aliquis: Da mihi exemplū de Scripturis, vbi Iudæa ſola inſula dicta ſit. Omne quod loquimur, debemus affirmare de Scripturis Sanctis: in ore enim duorum & trium teſtium ſtabit omne verbum*

verbum. Non habet tantam autoritatem ſermo dicentis, quantum Domini præceptum. Eo tibi diſerta verba argumenti noſtri.

XIII. Puteanus negat Hieronymum voluiſſe vniuerſaliter aſſerere de nullis rebus omnino nobis loquendum, quam non poſſimus Scripturarum teſtimoniis aſtruere. Ridiculum, inquam: quis enim omnium aliquando ita ſomniaſſet? Conuenit ergo, quibuſdam omnino terminis coërcenda eſſe infinita Hieronymi verba. Sed quibus-nam? Hoc opus, hic labor eſt. Nos dicimus eos terminos eſſe religionē, id eſt, fidem & mores; vt ſenſus ſit, Chriſtiano, maximè autem Doctori, nihil in medium proferendum, quod non confirmet ex Scripturis. Puteanus verò id pati non magis poteſt, quàm latrones legum autoritatem. Et negat id eſſe Hieronymo propoſitum; Eſſe autem ex eius propoſito hæc verba interpretanda. Porrò hoc tantùm Hieronymum quærere, verum-ne ſit in Scriptura Iudæam vocari inſulam; atque hoc probandum eſſe ex Scripturis; vt ſenſus ſit, quicunque dixerit aliquid in Scripturis contineri, id eum ex Scriptura probare debere. Nos igitur vim inferre huic loco, ex hypotheſi theſin inferentes. Et tamen ſi concederetur Hieronymum dicere omnia eſſe è Scripturis probanda: nihilominus non poſſe aliter intelligi quàm de ſingulis: ac quidem tum quum ſuum aliquid proponunt, nec ab Eccleſia receptum.

XIV. Egregium acumen, quale nimirum Papiſticum eſſe ſolet: multa mouens, vt nihil promoueat. Eſſe ex propoſito verba interpretanda: quo ſenſu dictum eſt? Nam ſi ſignificat non latiùs eſſe producenda, quàm patet id particulare caput de quo agitur: falſum eſt, eſt ridiculum, eſt abſurdum: denique eſt papiſticum. Sciunt enim omnes, quibus non eſt iudicium miſerè corruptum, theſin omnem quæ aſſumitur in argumentum, multo latiùs patere, quàm hypotheſin: aliàs nullam eſſe concluſionem, ſed [illegible]. Sin verò intelligit, vt ex hypotheſi genus ſit inueſtigandum, idque eligendum non alienum, aſſentimur & nos: nec conſultus quicquam videmus, quàm vt dicamus Hieronymum interpretandæ Scripturæ regulam proponere. Inciderat enim in explicationem huius verſus qui primus eſt Pſalmi nonageſimi ſexti, *Dominus regnauit: exſultet terra: lætentur inſulæ multæ:* exponebatque inſulas multas Iudæam, & totum mundum. Atque ſibi alium obiicientem fingebat, debere probari ex Scripturis Iudæam appellari inſulam, ipſam etiam inſulam: non autem, debere probari, Iudæam in Scripturis appellari inſulam, vt Puteanus fingit, ſuum magis ſectans commodum, quã veritatem amans. Quare totus ſermo eſt de interpretanda Scriptura. Porrò interpretationem Scripturæ rem eſſe religioſam nemo poteſt negare. Quia tamen nonnullis paulò durior videri poterat conditio, quæ non ſimpliciter probari volebat, ſed probari ex Scripturis, ideo ratio ſtatim ſubiungitur, *Omne quod loquimur, debemus affirmare ex Scripturis Sanctis:* ratione longè latiùs patente, quàm ipſa interpretatione. Itaque non nos huic loco vim inferimus, ſed ille totum fœdè inuertit. Et ſanè, quid nos neceſſe erat inferre, cùm ipſa autoris verba multò ſint luculentiora omnibus aliis?

XV. Illud poſtremum, etiam ſi Hieronymus diceret omnia eſſe probanda è Scripturis, tamen non poſſe intelligi niſi de ſingulis, cum aliquid propriè ſuum proponunt, primò dicimus abſque vllo argu-

A mento: tantùm quia ſic videtur hæreſi Papiſticæ commodum; in qua vt plurimum, eſt pro ratione voluntas. Secundò ſeipſum ſua abſurditate euertit. Faciamus enim ita loquutum: Quicunque aliquid proponit propriè ſuum, & nondum ab Eccleſia receptum, is id probare debet ex Scripturis. Atqui, inquam, ſi nondum eſt receptum ab Eccleſia; eſt ergo aliquid nouum. Et vbi eſt grauiſſima illa Pauli proteſtatio contra aliter euangelizantes etiam Angelos? Vnde illud antiquorum præſcribi aduerſus hæ-
B reticos ex nouitate? Rurſus, quod quis propriè ſuum profert: quis exſpectet vt probet è Scripturis? Nam hæ certè non ſeruiunt quorumlibet adinuentionibus: ſed tantùm veritati. Et regula eſt notiſſima nō aliunde inferendū, ſed ex ipſis Scripturis ſenſum eſſe veritatis capiendum. Itaque nihil aliud autor diceret, quàm, ſi quis quid proferat, quod è Scripturis probari non poteſt, id ille debet è Scripturis probare. [illegible]

XVI. In Matthæi caput vigeſimum tertium. *Hoc,*
C *quia de Scripturis non habet autoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Hinc conſtat, quicquid proponitur alienum à Scriptura, hoc eſt, quod nequeat ex ea confirmari, ſiue quod non deſumatur ab ea, ex æquo licere vel probare vel improbare: id eſt, nullam credendi neceſſitatem ſecum ferre, etiamſi aliàs non ſit impium: itaque poſſe quemlibet pro arbitrio ſuſcipere, vel contemnere.

XVII. Puteanus & Ieſuitæ Ratiſbonenſes reſpondent, loqui eo loco Hieronymum ſolùm de
D particulari illa quæſtione, an Zacharias Barachiæ filius, fuerit pater Ioannis Baptiſtæ. Importunè. Imò theſin applicat hypotheſi, vt ſuprà: nam illud, *quia de Scripturis non habet autoritatem,* argumentum eſt, quo reliquum probatur, ſcilicet, *hoc eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Et ſic in formam debet redigi. Quicquid de Scripturis non habet autoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur. At hoc, id eſt, Zachariam patrem Baptiſtæ, occiſum eſſe inter altare & templum, non habet autoritatem
E de Scripturis. Ergo eadem facilitate contemnitur, qua probatur. Quis non miretur nouum illud genus Dialecticæ, ſi maior non latius pateat, quàm minor? Nam diſputatio eſſet nugatoria: ſi enim non omnia reiicienda quæ præter Scripturam: ergo ne hoc quidem, ideò reiiciendum, quia præter Scripturam. Nam ſi ideo: ergo oporteret eam cauſam eſſe ſufficientem ad aliquid reiiciendum. Quod falſum, ſi non omnia talia reiicienda. Denique concluſio eſſet ex omnibus particularibus.

F XVIII. In Aggæi caput primum. *Quæ abſque autoritate & teſtimonio Scripturarum, quaſi traditione Apoſtolica ſponte reperiunt atque confingunt, percutit gladius Dei:* id eſt abſcinditur, & autoritate diuina præcipitur reiiciendum. Duplex eſt aduerſariorum ſolutio. Bellarminus, Ratisbonenſes, Puteanus, alij dicunt Hieronymum agere ſolùm contra illos, qui confingunt aliquid, & tamen videri volunt eſſe traditionem Apoſtolicam. Ita ſanè, inquam: quemadmodum Papiſtæ ſubinde faciunt, qui, ſi agamus de
G Iconolatria, de Ieiunio quadrageſimæ, de Cœlibatu, ſtatim clamant traditionem eſſe Apoſtolicam. Quid tum enim, ſi non à ſe confingunt, ſed ab aliis excipiunt? Nam omnino figmenta oportet aliũde originem habere. Sed diſſimulant totam vim huius teſtimonij, in verbis, *abſque autoritate & teſtimonio Scripturarum,* quæ indicãt, hæreticorum eſſe, aliquid inuenire extra Scripturas: ideoque reiiciendos. Nã

alias inepta eſſet loquutio: quæ hæretici reperiunt, A atque confingunt abſque autoritate & teſtimonio Scripturarum, reiicienda ſunt. Quaſi verò, inquam, aut aliqnid hæretici ſponte cõfingere dici poſſint ex autoritate & teſtimonio Scripturarum: aut aliquid illi omninò confingere queant, non reiiciendum. Itaque ne ridiculè videatur loquutus eſſe Hieronymus, illud *abſque autoritate & teſtimonio Scripturarum*, ita intelligendum eſt, vt vim habeat argumenti: & ſignificet, quæcunque proferuntur confirmanda eſſe ex Scriptura, alioquin numeranda inter B hæreticorum figmenta?

XIX. Puteanus reliquis, ſubtilior ne an audacior? Interpretatur diſcerpens autoritatem à teſtimonio Scripturarum, vt autoritatem eſſe dicat Eccleſiæ: & ſenſus ſit, ideo reiicienda hæreticorum figmēta, quia deſtituũtur nõ tantùm teſtimonio Scripturæ, ſed etiam autoritate Eccleſiæ. Quaſi dixiſſet; *Quæ abſque autoritate Eccleſiæ, & teſtimonio Scripturarum ſponte reperiunt, atque confingunt.* Portentoſum commentum. Nam quis tam hoſpes in lingua Latina, C tam ignarus Grammaticæ conſtructionis, qui neſciat vtrumque referri ad Scripturam, vt ea figmenta deſtituantur & autoritate Scripturæ, & teſtimonio Scripturæ? Duobus enim verbis eadem res eſt expreſſa, quorum altero contentus erat Hieronymus in proximè ſuperiori loco, cum ea diceret eſſe contemnenda, quæ de Scripturis autoritatem non habent. Nec aliter ſenſit Andradius, non infimus in ordine Ieſuitarum, cum eos taxari dixit, qui *Sacrarum literarum fide & autoritate* neglecta, conficta D neſcio quæ deliramenta obtruderent.

XX. Cyrillus Alexandrinus ad Euoptium, ſtatim initio. *Oportebat ipſum vtpote in ſacris exercitatum Scripturis, ſiquidem mens eius erat, de diuinis myſteriis nobiſcum miſcere ſermones, de ſolis Sacris literis nobiſcum commentari, narrationemque, vt ſacra decet, contexere.* Theodoretum intelligit, magnum illum magni in Eccleſiaſticis doctoribus nominis; quibus ſi non licet è Scripturis egredi, quanto minus reliquis? Hunc tamen Cyrillus volebat diſputantem argumentari, E non tantùm ex Scripturis, ſed etiam ex iis ſolis. Et quidem ne id eſſe dicas tanquam ad hominem, ratio non prætermittitur, *vt ſacra decet*: quæ tria verba ſignificant, indecorum eſſe cum de ſacris diſputatur, non argumentari ex Solis Scripturis.

XXI. Auguſtinus contra Maximinum libro tertio, capite decimo quarto. *Sed nunc nec ego Nicenum, nec tu debes Ariminenſe tanquam præiudicaturus proferre Concilium. Neque ego huius autoritate, neque tu illius detineris. Scripturarum autoritatibus, non quorumcunque* F *propriis, ſed vtriſque communibus teſtibus, res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cum ratione concertet.* Optimè! Magni erant nominis Concilia duo Nicenum, & Ariminenſe, illud apud Catholicos, hoc vero apud Arianos, eorumque fautores, & cùm in certamen deueniebatur, opponebatur viciſſim vtrumque vtriſque à Catholicis Nicenum, ab Arianis Ariminenſe. Auguſtinus non vult ita fieri: vult agi Scripturarum autoritatibus: reddita ratione, quod illa quidem Concilia eſſent eiuſmodi, vt alternatim reiicerentur. G Nam Ariani negabant apud ſe valere Nicenum, Catholici verò Ariminenſe anathemate feriebant: at Scripturæ erant vtriſque communes: id eſt, iis ſe tam Catholici quam Ariani agnoſcebant debere omnem reuerentiam: nullaque ad eas exceptione vti poſſe. Et quidem ita volebat è Scripturis agi, vt non tantùm res ipſæ, de quibus erat contentio, ſed etiam rerum cauſæ, rationeſque, id eſt, argumenta ipſa ſingula è Scripturis pondus ſumerent.

XXII. Reſpondent, Andradius, Puteanus, Ratisbonenſes, reliqui, ita loquutum eſſe Auguſtinum per conceſſionem, quomodo ſolebat Cicero multa, vt aduerſarium iugularet, illis artificioſè tribuere. At hoc merum eſt figmentum eorum hominum, qui nihil habent penſi, dum quid miſerè balbutiant, non quidem vt dicant aliqnid, ſed vt omnibus perſuadeant ſe neſcire tacere: imò verò erubeſcere, ſi vel tantillum veritati concedant. Bis miſeri, qui neque pugnare poſſunt, neque vinci patiuntur. At primò, non ita ſolent conceſſiones ſuas Rhetores exprimere, vt negent debere aliter agere. Auguſtinus autem, non tantùm ait ſe concedere aduerſario, vt ſeponatur autoritas Concilij Niceni: ſed conceptis verbis negat, ſe id debere in medium proferre. Secundò, non tantùm ſe negat vti debere autoritate eius Concilij, ſed ne aduerſarium quidem Ariminenſis. Quid igitur? an placet, tantùm per conceſſionem ab Auguſtino remotam Ariminenſis conciliabuli autoritatem? Minimè verò, neque ille vnquam ſe ea cõſenſiſſet vrgeri: erat enim hæreticum, quantumlibet Oecumenicum. Itaque clarum eſt Auguſtinum, non eſſe loquutum per Rhetoricam conceſſionem.

XXIII. Bellarminus cauſſas nobis horum verborum promit: primam, vt Auguſtinus expeditius ageret: ſecundam, quia in iis quæſtionibus, quæ tum erant diſputandæ, exſtabant Scripturæ clariſſima teſtimonia, quæ ſine dubio anteponenda ſunt omnibus Conciliorum teſtimoniis. Atqui vtraque hæc cauſa partim falſa eſt, partim Bellarmino inutilis. Prior falſa eſt, quia non tam ſolet compendium quæri, quàm ſoliditas in refutandis aduerſariis fidei. Quid enim promoueris, ſi refutaris duntaxat per tranſennam? Deinde manifeſtum eſt Auguſtinum, non expeditè, ſed accuratè & ſolidè Maximini errorem [illegible] refutare: non vna clauſula, ſed longa oratione; quæ poterat omnia colligere. Eſt tamen etiam inutilis: quia ſequeretur eos in diſputationibus de religione ambages quærere, qui à Scripturis diuertunt ad Traditiones: quod egregiè factitant Papiſtæ. Poſterior falſa quia Auguſtinum oſtendit iniuſtam legem præſcribentem aduerſario: nempe non generalem, ſed particularem, atque vt vno verbo dicam, papiſticam: quaſi ita tum liberet Auguſtino ex Scripturis diſputare, quia id ſibi eſſet vtile: aliàs diſputaturo ex traditione, ſi videret è re ſua eſſe. Indignum facinus, tanto viro, tam candido. Eſt inutilis, quia ſi verum eſt, tum cum de re aliqua exſtant clariſſima Scripturæ teſtimonia, tum ea præponenda eſſe omnibus Conciliis, verum autem etiam in iis quæ perſpicuè poſita ſunt in Scripturis comprehendi omnia fidem & mores continentia: tum certe nullum erit caput, in quo non præferenda ſint Scripturæ teſtimonia, omnibus Conciliis: imò verò diſertius, quod diſputandum non ſit ex Scripturis, relegatis in aliud tempus Conciliis, omnibuſque traditionibus. Quanquam velim Papiſtas ſibi conſentire. Nam in proximo libro, illi τὰ ἄγραφα nobis obiicient, inter ea capita, quæ ex Scripturis probari non poſſunt, ſed ex ſola traditione habentur: Cum tamen hic Bellarminus fateatur de eo extare clariſſima Scripturæ teſtimonia, & præferenda omnibus Conciliis. Ipſi viderint. [illegible]

XXIV. Theodoretus Dialogo primo capite

ſexto;

ſexto, Orthodoxū ita inducit, quaſi proteſtātem ad A Eraniſtem: μή μοι λογισμοὺς καὶ συλλογισμοὺς ἀνθρωπίνους προσενέγκῃς· ἐγὼ γὰρ μόνῃ πείθομαι τῇ θείᾳ γραφῇ. *Caue mihi diſceptationes humanas ſyllogiſmóſque protuleris. Ego enim in ſola Scriptura acquieſco.* Auerſabatur ergo in diſputationibus de fide, cuiuſmodi hæc erat illi præ manibus, quomodo inuiſibilis, videri potuiſſet, quæcunq; nō probabātur ex Scriptura. Quid nos aliud? Ratiſbonenſes reſpōdent, humanæ rationis figmēta, nō autem traditiones, & præcepta Eccleſiæ non ſcripta taxari. Sed non attendunt verſipelles duas B eſſe loci partes, priorem qua ſibi præcauet aduerſus τῶν λογισμῶν καὶ συλλογισμῶν ἀνθρωπίνων, & hęc ſanè eſto aduerſus ea figmenta. Sed altera quid fiet, in qua ſoli ſe Scripturæ fidem habere; aut ſi mauis, ſola Scriptura perſuaderi διαρρήδην δεῖ; Nam ad hanc illi muti ſunt, vt piſces. Videlicet Gorgonis aſpectu in lapidem mutati! Ego mallem illis cor eſſe carneum.

XXV. Cyrilli Hieroſolymitāni locus eſt, πολλῶν ἀντιτεθέ[illegible] λόγων, Illuminatorum Catecheſi quarta. Ταύτην ἔχε τὴν σφραγῖδα ἐν τῇ διανοίᾳ σου πάντοτε. ἥτις νῦν μὲν κατὰ κεφάλαιον ἐπιδρομάδην ὡμίληται, εἰ δὲ Κύριος παράσχοι, κατὰ τὸ δυνατὸν μετὰ τῶν ἀποδείξεων ῥηθήσεται. δεῖ γὰρ περὶ τῶν θείων καὶ ἁγίων τῆς πίστεως μυστηρίων μηδὲ τὸ τυχὸν ἄνευ τῶν θείων παραδίδοσθαι γραφῶν. μηδὲ ἁπλῶς πιθανότησι καὶ λόγων κατασκευαῖς παραφέρεσθαι. μηδὲ ἐμοὶ τῷ ταῦτά σοι λέγοντι ἁπλῶς πιστεύσῃς, ἐὰν τὴν ἀπόδειξιν τῶν καταγγελλομένων ἀπὸ τῶν θείων μὴ λάβῃς γραφῶν. ἡ σωτηρία γὰρ αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν, οὐκ ἐξ εὑρεσιλογίας ἀλλ᾽ ἐξ ἀποδείξεως τῶν θείων ἐστὶ γραφῶν. *Hoc ſemper in mente ſignaculum retineto.* (Iam iam intelligit de Trinitate fidem) *quod tibi iam nunc per ſumma capita leuiter propoſitum eſt: deinceps autem ſi dominus conceſſerit, exponetur pro viribus, cum demonſtratione ex Scriptura. Oportet enim ne minimum quidem aliquid tradere de Sanctis & diuinis fidei myſteriis abſque diuinis Scripturis: neque moueri probabilibus ſermonum compoſitionibus. Ac ne mihi quidem hæc dicenti fidem adhibeto, niſi accepta eorum quæ ponuntur demonſtratione, è Sacris petita Scripturis. Hæc eſt enim ratio conſeruandæ noſtræ fidei, quæ ducitur non ex ingenioſo acumine, ſed ex demonſtratione diuinarum Scripturarum.*

XXVI. Puteanus contra hunc locum multa molitur. Primò, negat Cyrillum vniuerſaliter loqui de ſingulis rebus, quæ pertinent ad fidem, ſed duntaxat de præcipuis myſteriis. At hoc euidenter falſum. Nam phraſis græca μηδὲ τὸ τυχὸν, ſignificat ne minimum quidem ac leuiſſimum: ne fortuitum quidem aliquid. Eamque Godrecius non ſatis benè expreſſit, per *temerè quicquam.* Iam ſi ne minimum quidem, quid excipiet? aut cur tantùm præcipua includet myſteria?

XXVII. Secundò, negat loqui Cyrillum in perſona Eccleſiæ, aut ei nolle fidem haberi niſi quārum Scripturam citant. Ridiculum. Quis enim audiit vnquam Eccleſiam aliquid docentem in propria perſona? Et non potius Epiſcopos in Eccleſia? Ad hæc, nonne ſermo eſt vniuerſalis? Non licet, inquit, vel minimum aliquid proponi. Certè non potuit magis; non enim perſonas conſiderandas proponit, diſtinguendas-ve relinquit, vt his quidem liceat, illis minimè, quæ Papiſtarum eſt προσωποληψία fidem ex perſonis metientium: ſed res ipſas ponderandas obiicit, vt axioma ſit omnino καθολικὸν, nulliſque perſonarum exceptionibus obnoxium. Imò (inquit Puteanus) hæc verba, *ne mihi fidem adhibeto*, oſtendunt eum loqui ſaltem de quolibet priuato, & autoritate priuata cuiuſque Epiſcopi, aut Concionatoris, quæ non poteſt æquari autoritati vniuerſæ Eccleſiæ. O cæcam mendacij importunitatem. Primum enim nullus eſt inter Papiſtas tam miſer Ieſuitulus, qui nolit ſibi licere teſtimonium à traditione petere, & quidem tam certum & irrefutabile, quā à Scriptura. Quod ſi inſtes, negabit ilico ſe hac lege teneri, vt nihil loquatur niſi ex Scriptura. Et non citius audieris ab eo nominatam vel Eccleſiam, vel Traditionem, ſiue in ſuggeſtu ad populum, ſiue in diſputatione, quam eum videas in pedes arrectum, triumphum canere; nouum ἐπινίκιον noua parta B victoria. Deinde, quis vnquam audiit Epiſcoporum in docendo priuatam eſſe autoritatem? Et quidem Cyrillus, erat Archiepiſcopus, æque cum Romano, etſi ordine poſterior.

XXVIII. Rurſus aduerte Puteani ſophiſticen; Diſtinguit, nec tamen reſpondet. Neque enim indicat, quid probet vel improbet. Loquitur Cyrillus, inquit, de quolibet priuato, & autoritate priuata cuiuſlibet Epiſcopi. Concedamus, ſi ita videtur. Sed placet-ne Papiſtis, vt nemo priuatus, ſiue etiam neC mo Epiſcopus, aut Concionator, quicquam proferat in medium, de rebus religioſis, puta de Purgatorio, de Imaginibus, de Inuocatione Sanctorum, de numero Sacramentorum, de Aqua benedicta, de Crucis adoratione, de reliquis magnis Papimanicis myſteriis, niſi fultum demonſtratione è Scripturis? Hoc exſpecto: hoc, inquam, exſpecto, vt audiam: hoc queror à Puteano non definitum. Nam ſi non placet, ergo inutilis Puteani ſolutio: ſemper enim damnatur à Cyrillo docendi ratio, quæ apud PapiD ſtas inualuit, quamque nos impugnamus, populum docendi ex ſola Eccleſiæ traditione. Sin placeat, quis non videt, quantum ipſi ſibi infortunium pariant? Si tamen infortunium eſſet, à mendacio ad veritatem reſilire: ſed infortunium tamen, quandoquidem ſuas ipſi fortunas omnes non in veritate ſed in mendacio collocarunt.

XXIX. Denique nego ex iis verbis, *ne mihi fidem adhibeto*, cogi in arctum præcedentia: ſed indicari potius præcedentis enunciationis vniuerſalis apE plicationem: ſiue deſcendi à theſi ad hypotheſin: hoc pacto: Ne minimum quidem myſterium tradendum eſt abſque demonſtratione petitâ è Scripturis: ergo ne mihi quidem ipſi, mihi, inquam, Epiſcopo, imò verò Archiepiſcopo, fidem adhibere vllus debet, loquenti ſine Scripturis.

XXX. Sed vt ratione, non ſola audacia Puteanus diſputare videatur, ex quinta Catecheſi nonnihil excerpit, quo ſperat ſe perſuaſurū Cyrillo cordi fuiſſe Traditionum non Scripturarum patrociniū. F *Hanc igitur*, inquit, *eſſe mentem ſuam, ipſe ſatis indicat catecheſi ſequente, his verbis: fidem vero ſi didiceris, & promiſsionem poſſidebis. & obſerua illam à ſola Eccleſia tibi nūc traditam, & ex omni Scripturâ munitam. Cum enim non omnes poſſint Scripturas legere & alios quidem inſcitia, alios verò occupatio quædam impedit à cognitione, ne ob inſcitiam animam perdas, in paucis verſibus vniuerſam fidei doctrinā comprehendimus. Et poſt. Videte itaque fratres, vt ſeruetis traditiones, quas nunc accepiſtis, & in latitudine cordis eas deſcribite. His enim verbis Cyrillus teſtatur, & non eſſe neceſſe ſingulis vt norint Scripturam: & Scripturam non ita* G *ſufficere, vt non debeant ſinguli ab Eccleſia, & quidem ſola petere, tum Scripturæ interpretationem, tum ſuam fidem.*

XXXI. At ego eam eſſe Cyrilli mentem, quam Puteanus indicauit, nego ex vllis eius verbis conſtare. Primum enim hæc ipſa catecheſeos quintę verba fœdiſſime corrupta ſunt, adulterato ſenſu. *Teſtatur.* (inquit Puteanus) *non eſſe ſingulis neceſſe, vt norint, vel*

ſciant Scripturam. At hoc mendacium eſt: tantùm enim dixit Cyrillus, non poſſe ab omnibus legi. Eſt autem aliud legere, aliud ſcire Scripturam: & ἀναγνῶσθαι quidem nulli poſſunt legere: ſed multi poſſunt ſcire Scripturam, cùm alias, tum maximè à Paſtoribus edocti. Et hoc Cyrillus voluit, cùm dixit, quia non poſſint omnes legere, ideo paucis verbis fidem fuiſſe comprehenſam. Ruſſus, *teſtatur,* (inquit Puteanus) *Scripturam non ita ſufficere, vt non debeat ab Eccleſia, & quidem ſola peti Scripturæ interpretatio ac fides.* Iterum mendacium: non enim dixit, quia non ſufficiat, ſed quia non poſſit legi. Non ſequitur autem, ſi Scripturam non poſſint omnes legere, ergo eſſe nõ ſufficientem. Ruſſus illud de ſola Eccleſia, impoſtura eſt. Græcè: *πίστιν δὲ ἐν μαθήσει καὶ ἐπαγγελίᾳ κτῆσαι καὶ τήρησον μόνην τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας νυνί σοι παραδιδομένην.* *Fidem verò in diſciplina & promiſſione poſſide & cuſtodi eam ſolam quæ ab Eccleſia tibi nunc traditur.* En tibi religionem! Fidem ſolam traditam ab Eccleſia ſeruandam, Cyrillus voluit. Grodecius, & poſt hunc Puteanus maluit, fidem à ſola Eccleſia traditam: quaſi nihil interſit, & non poſſit eadem fides & ab Eccleſia tradi & à Scriptura. Sua igitur Cyrillo ſomnia Puteanus impoſuit.

XXXII. Et tamen, quod ſecundo loco notari volo, ita eſt ſtupidus, vt ne ſic quidem interpellato Cyrillo concludat, quod propoſuit. Quid enim? An ſi negaret Cyrillus neceſſe eſſe omnes noſſe Scripturam, ideo ſequitur Catecheſi quarta eum loqui, aut de præcipuis tantùm myſteriis, aut de quolibet priuato? Nullo modo. Nec magis, ſi diceret Scripturam non ita ſufficere, vt non deberet ab Eccleſia peti interpretatio Scripturæ & fides. Nam etiamſi nobis certum ſit Scripturam eſſe ſufficientem, tamen hæc fieri debere omnino credimus.

Cap. IX.

An omnes hæreſes refutentur è Scripturis.

I. SI omnes hæreſes refutari & debẽt & poſſunt ex Scriptura: Ergo illa eſt ad ſalutis doctrinam perfecta & ſufficiens. At prius verum: Ergo & poſterius. Ratio conſequentiæ inde petitur, quia ſi omne mendacium diruitur, tum neceſſe eſt omnem conſtitui veritatem. Etſi enim diſtinctæ ſunt partes diruendi mendacij & conſtituendæ veritatis: poſſitque aliquando ſic dirui mendacium refutando, vt non conſtituatur veritas: tamen non poteſt omne mendacium dirui, niſi conſtituatur omnis veritas: & quæcunque aliter refutationes inſtituentur, erunt particulares, hoc eſt, diruent aliquod duntaxat mendacium. Exempli gratia, poterunt Neſtoriani refelli, vt tamen non explicetur vniuerſa doctrina de vnione hypoſtatica, ſed non refutabitur Eutyches. Poterit Sabellius funditus Trinitatem tollens refutari: at Arius negans τὸ ὁμοούσιον remanebit intactus. Poterit os obſtrui Manichæo liberum arbitrium neganti: at non Pelagio eidem nimium concedenti. Qui verò doctrinam veram totam expoſuerit in iis articulis, is eadem opera, omnes illos refutarit hæreticos.

II. Quin ipſa Scripturæ natura huc nos ducit. Nam cum dupliciter hæreſes dicantur refutari, vel ſigillatim omnibus iis recenſitis & expoſitis, vel vniuerſaliter poſitis quibuſdam axiomatis, ſiue regulis, quæ poſtea ſingulis prout vſus venerit, applicentur. Scriptura ſanè priori modo, aut nullas, aut certè paucas hæreſes refutat, vt Nicolaitarum, vt Phygelli: & ſi qui ſunt alij. Reſtat ergo vt altero modo refutare dicatur. Nempe ex illa communi notione, Rectum eſſe index ſui & obliqui. At hoc modo, ne cogitari quidem poteſt, quomodo omnes hæreſes omnino refutentur à Scriptura, niſi ipſa contineat omnia capita veræ doctrinæ, B quę ſingularum hęreſeon erroribus opponi queant. Itaque conſequentia eſt perſpicua.

III. Antecedens probatur. Paulus ſecundo capite ad Romanos. *γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου.* Hæc verba dupliciter ſolent verti. Nam τὰ διαφέροντα, quidam interpretantur, vtiliora, eximia, præſtantiora, vt Syrus interpres, & vulgatus Latinus. Alij verò diſcrepantia, ſiue contraria, vt vir doctiſſimus Theodorus Beza. Et ſanè vtroque ſenſu apud C Græcos ea vox vſurpatur. Sed Bezæ interpretatio videtur plenior. *Et noſti eius voluntatem & exploras quæ diſcrepant, inſtitutus ex lege:* vt ſenſus ſit, eum qui diligenti inſtitutione & Catecheſi eruditus ſit in lege Dei, non tantùm noſſe voluntatem Dei: ſed etiam explorare quæcunque repugnant. Quæ verba argumentum confirmant noſtrum, & illuſtrant quod dixi de hæreſeon refutatione. Nam illud explorare, nihil aliud ſignificat, quam ſingula quæ proponuntur examinare, com- D parando ad ea quæ ſunt in lege.

IV. Quanquam non eſt, quod vehementer de vocibus contendamus. Nam & illa vulgata verſio non eſt à nobis aliena. Senſus enim eſt eum, qui eruditus ſit in lege, ſic noſſe Dei voluntatem, vt poſſit explorare vtiliora, ſiue iudicare de vtilioribus nimirum, quæ ſint fugienda tanquam deteriora, aut ſequenda tanquam vtiliora. Dominicus à Soto annotauit, *Probas vtiliora, explicatio eſt agnitæ voluntatis Dei: quia ſcilicet, noſti per legem, non ſolum bo-* E *num & malum, ſed bonum & melius.* Porrò non poſſunt vtiliora eligi, niſi probata: neque deteriora vitari, niſi refutata.

V. Tertullianus de reſurrectione Carnis capite tertio. *Aufer hæreticis, quæ cum Ethnicis ſapiunt, vt de Scripturis ſolis quæſtiones ſuas ſiſtant,* (Latinius legit inſtruant) *& ſtare non poterunt. Communes enim ſenſus ſimplicitas ipſa commendat, & compaſſio ſententiarum, & familiaritas opinionũ.* Magnum loci pondus eſt: magnum argumenti noſtri firmamentum. Hæreticos F ſtare non poſſe, ſi ex ſolis Scripturis diſputatio inſtituatur. Quid nos poteramus diſertius? Reſpondent dupliciter.

VI. Puteanus concedit Scripturas benè intellectas, ſufficere aduerſus hæreticos: quaſi nos ſupponeremus malè intelligendas, peruertendas, corrumpendas, & ad hominum placita miſerè diſtrahendas. Abſit hoc verò à nobis: vtinam etiam abeſſet à Papiſtis. Sed exponit benè intelligi Scripturas ab Eccleſia iuxta Traditionem. At quid G hic opus erat? Non enim quæſtio eſt, à quo Scriptura intelligatur, ſed vtrum benè intellecta ſufficiat: hoc ſi habemus, habemus quod quærimus hoc noſtro argumento. Deinde, exiſtimáſne ſolam Eccleſiam legitimè intelligere Scripturas? Omnes igitur doctores, imò non omnes ſimul, ſed ſinguli, quid patiuntur? Sin omnes intelligunt, aut certè etiam ſi non omnes, ſaltem plures,

plures, ſaltem aliqui, ſaltem pauci, non poteſt non importuna eſſe limitatio. Ego verò aſſero, Scripturam legitimè intellectam, non tantùm ab Eccleſia, ſed etiam à muliercula, ſufficere aduerſus hæreticos.

VII. Præterea illud, iuxta Traditionem, quid eſt? aut quorſum additum? Rurſus enim importunè ingeritur ſermo, de ratione intelligendæ Scripturæ: quam neceſſe eſt in hac controuerſia ſupponi benè intellectam. Et quid tum, ſi non ex traditione, ſed ex reuelatione benè intelligatur, vt à Paulo? an ideo minus futura eſt efficax? Denique intelligere Scripturam, nihil aliud eſſe poteſt, quàm ſenſum, quem intra ſe, vt ita dicam, ſcripta verba continent, noſſe, non autem alienum intrudere, vndecunque acceptum. Quacunque ergo ratione cum ſenſum ſimus adepti, ſiue reuelatione, ſiue meditatione, ſiue inſtitutione, tamen ſi bene intellecta Scriptura ſufficit ad confutandos omnes hæreticos, tum oportet ipſam per ſe ſufficere.

VIII. Ieſuitæ Ratiſbonenſes dicunt Tertullianum agere contra eos, qui humana ratiocinatione inducti, negabant cum Epicureis, aliiſque Ethnicis, reſurrectionem: & de his aliiſque ſimilibus, qui ea quæ credenda ſunt, humana ſolum ratione conuellere nituntur, ita loqui. Sanè verò, inquam. Sed quid tum? An propterea non loquutus generaliter eſt? Egregios Ariſtotelis diſcipulos, qui ſemper theſin metiuntur ex hypotheſi. At nos vrgemus diſerta verba, hæreticos, ſi coguntur ex Scripturis quæſtiones inſtruere, non poſſe ſtare. Et notamus additam rationem: quia ſenſus Scripturæ indicantur, ex ſimplicitate, quam ego facilitatem, ſiue perſpicuitatem interpretor, atque ex compaſſione ſententiarum, familiaritateque ſenſuum, quæ illa ipſa eſt pura puta Analogia, quam nos docemus eſſe optimam rationem & interpretandæ Scripturæ, & diſputandi ex Scriptura.

IX. Origenes in Matthæum tractatu vigeſimo tertio. *Cum Dominus ad interrogationem Sadducæorum eſſe reſurrectionem audire nolentibus demonſtraſſet legis exemplo (ſicut dixit Matthæus) ſilentium Sadducæis impoſuit Ieſus: volens oſtendere, quoniam amaram & nocturnam mendacij vocem obmuteſcere fecit claritas veritatis. Sicut ergo Saluator verbo doctrinæ ſuæ ſilentium impoſuit Sadducæis, & falſum dogma quod apud illos veritas putabatur, conuicit fiducialiter. Sic facient & Chriſti imitatores, exemplis Scripturarum, quibus oportet ſecundum ſanam doctrinam omnem vocem obmuteſcere Pharaonis.* Admodum perſpicuè. Nam quemadmodum Sadducæos Chriſtus compeſcuit oppoſita autoritate Scripturarum: ita vult Origenes omnes Chriſtianos opponere Scripturas aduerſariis veritatis. Nec diffitentur Ratiſbonenſes id faciendum. Quid igitur vltra contendimus? aut cur non idipſum opere præſtamus? Si ſunt Catholici, ſi ſunt Chriſtiani Papiſtæ, cur nobis ſæpius opponunt Traditionem, quàm Scripturas? Imò potius, cur contendunt non poſſe per Scripturas hæreſes refutari? Nam id proximo libro eos aſſerentes audiemus. Sed dant-ne ergo manus Ratisbonenſes? Imò non ſequitur (inquiunt) omnia ſcripta eſſe, aut Eccleſiæ autoritatem repudiandam. Ineptè. Nam de repudianda autoritate Eccleſiæ, quis diſputat? Aut quis negat eſſe aliquam, etiam conceſſa Scripturarum perfectione? Sequi autem, ſcripta eſſe, non ſimpliciter omnia:

A ſed omnia ad doctrinam ſalutis neceſſaria, nos iam confirmauimus.

X. Chryſoſtomus in Ioannem homilia quinquageſima octaua. Εἰκότως δὲ θύραν τὰς γραφὰς ἐκάλεσεν. αὗται γὰρ ἡμᾶς προσάγουσι τῷ Θεῷ, καὶ τὴν θεογνωσίαν ἀνοίγουσιν. αὗται τὰ πρόβατα ποιοῦσιν. αὗται φυλάττουσι, καὶ τοὺς λύκους οὐκ ἀφιᾶσιν εἰσελθεῖν. καθάπερ γάρ τις θύρα ἀσφαλὴς, οὕτως ἀποκλείει τοῖς αἱρετικοῖς τὴν εἴσοδον. *Meritò oſtium Scripturas appellauit. Ipſæ enim nos ducunt ad Deum, eiúſque cognitionem aperiunt. Ipſæ oues & faciunt, & cuſtodiunt: nec lupos intrare permittunt: inſtar enim oſtij tutiſſimi, hæreticis præcludunt introitum.* Perſpicua mens eſt. Certè, ſi per Scripturas arcentur hæretici, non eſt quod negemus

B ex iiſdem refutari. Puteanus ſatis frigidè reſpondet, non dici Scripturam vnicum oſtium: quod ad nos nihil nunc pertinet. Non enim ex hoc loco omnia ſimul probare contendimus: ſed hoc ſaltem, Scripturas eſſe oſtium, quo hæretici arceantur, & quidem, non quidam, ſed omnes: hoc enim per ſe infert

C metaphora ſumpta à re paſtoritia. Nec enim aliquos tantùm, ſed omnes lupos arcet caulæ oſtium.

XI. Opere imperfecto in Matthæum homilia quadrageſima nona. *Tum cum videritis abominationem deſolationis ſtantem in loco ſancto: id eſt cum videritis hæreſin impiam, quæ eſt exercitus Antichriſti, ſtantem in locis Sanctæ Eccleſiæ, in illo tempore qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes, id eſt, qui ſunt in Chriſtianitate, conferant ſe ad Scripturas.* Et poſt. *Quare iubet in hoc tẽpore omnes Chri-*

D *ſtianos conferre ſe ad Scripturas? Quia in tẽpore hoc, ex quo obtinuit hæreſis illas Eccleſias, nulla probatio poteſt eſſe veræ Chriſtianitatis, neque refugium poteſt eſſe Chriſtianorum aliud, volentium cognoſcere fidei veritatem, niſi Scriptura diuina.* Et paucis interpoſitis. *Nunc nullo modo cognoſcitur volentibus cognoſcere quæ ſit vera Eccleſia Chriſti, niſi tantummodo per Scripturas.* Rurſus. *Qui ergo vult cognoſcere, quæ ſit vera Eccleſia Chriſti, vnde cognoſcat, niſi tantummodo per Scripturas? Sciens ergo Dominus tantam confuſionem rerum in nouiſſimis diebus eſſe futuram, ideo man-*

E *dat vt Chriſtiani qui ſunt in Chriſtianitate, volentes firmitatem accipere fidei veræ, ad nullã rem fugiant niſi ad Scripturas.* Eximius, diſertiſſimuſque locus: in quo multum varieque ſe torquent aduerſarij.

XII. Andradius, & Bellarminus, itemque Ieſuitæ Ratisbonenſes negant hoc opus imperfectum eſſe Chryſoſtomi. Alicuius Ariani potius, qui homilia quadrageſima octaua homoouſianos numeret inter hæreticos, & quadrageſima nona tota, prolixè aduerſus eos declamitet. Solere autem Arianos ad Scripturas prouocare Catholicos. Ego verò fa-

F teor Eraſmum primum cenſuiſſe hoc opus non eſſe Chryſoſtomi: & habuiſſe ſui iudicij cauſas, quas nolim impugnare. Eſſe autem Ariani hominis, non eſt auſus definire: tantùm ſuſpicatus eſt: & addit, niſi quis malit ab Arianis corruptum. Sed id vtcunque ſit, noſtra non intereſt. Primum enim, non is ſolus eſt, qui pro nobis hac in re teſtimonium dicat: ſed cum antè, tum poſt eum plurimi, omnino Catholici. Secundò, non ſunt reiicienda, quæcunque dicunt

G hæretici, ſed ſobriè expendenda: ac ne rigidiſſimi quidem auſteriſſimique cenſores Ieſuitæ. Nam hoc hominum genere, vix vllum noui adeo ſui confidens, adeoque inſolenter cenſorium. Ne quidem igitur rigidiſſimi Ieſuitæ auſint omnia repudiare, quæ in eius operis reperiuntur homiliis. Quinetiam ad ſtabiliendas Traditiones, nónne & Origenem citant, & Tertullianum Papiſtæ? Tertiò Ariani à Catholicis nunquam in hoc capite diſcreparunt, v-

trum ſint ad Scripturam reuocandæ omnes de religione quæſtiones: quidam durius aliquando vrgebant τὸ ῥητὸν ſingulorum verborum: & importunè flagitabant, vt totidem literis, ſyllabiſque τὸ ῥητὸν legeretur ſcriptum. Quod rectè Catholici non admittebant. Porrò illi audaciſſimè fecerunt, qui (ſe notant Bellarminus & Ratisbonenſes) in editione recentiori operum Chryſoſtomi, totum nunc locum eraſerunt, Indicio certiſſimo, quid à Papianorum conſcientia exſpectare debeamus, & ab Indicibus expurgatoriis. Nam etſi continuerunt ſe adhuc B Indices, quos habemus è Belgio, & Hiſpania, intra marginales annotationes, & indices ad opera veterum: tamen vel ex hoc loco conijcere licet, maius aliquid moliri bonos illos viros; quod profiteri pudeat; & iuuet clanculum perficere. Portentoſum inceptum: in hac tanta librorum copia, literatorumque virorum.

XIII. Sed Puteanus inflatis buccis grande neſcio quid intonat, dedignatus reliquorum exceptionem ab autoris perſona: magnum aliquid ſeque C dignum Sophiſma voluntans animo. Audiamus. Ergo primum notat hæc, dici ventura, tum cum diminutiſſimus, atque obſcuriſſimus futurus eſt ſtatus Eccleſiæ: non eſſe igitur ordinarium ſufficiens que floréntiſſimo eiuſdem ſtatui. Secundò: id maximum futurum ſignum maledictionis à Deo, vt nulla ſit præter Scripturam lucerna; non eſſe igitur aut ſolâ, aut maximâ à Deo benedictionē. Tertio, idipſum fore maximum ſignū aduenientis Antichriſti, quod nullum ſit Eccleſiæ niſi ad Scripturas perfugium: D non eſſe igitur normam reformandæ Eccleſiæ. Quarto: ſpectare totum eius Patris ſermonem ad Eccleſiæ cognitionem, vt ex ea cognoſcatur & vera Scriptura, & verus Scripturæ ſenſus, & vera fides: non igitur iis prodeſſe, qui omnes abducunt ab Eccleſia, eamque denigrare conantur occaſione Scripturæ.

XIV. Sed hæc tanto conatu, tam ſeuerè efflata, ridicula ſunt ſophiſmata: imò etiam mendacia. Nam primo, etſi multa de aduentu loquatur E Antichriſti, tamen comprehendit etiam præcedentia Eccleſiæ tempora, iiſque hanc ipſam doctrinam applicat: atque adeo omnes hæreſes nominat, eam ob cauſam appellans exercitum Antichriſti, quia ei omnes aliquo modo militant. Et ſanè verba hæc, *In tempore hoc, ex quo obtinuit hæreſis illas Eccleſias*, quò referri poſſunt, niſi ad eius autoris ætatem? Quid reliqua? *Antea multis modis oſtendebatur, quæ eſſet Eccleſia Chriſti, nūc autem nullo modo niſi per Scripturas: Quia omnia quæ ſunt propriè Chriſti in veritate, habent & hæreſes illæ in Schiſmate: Epiſcopos, Scripturas, Eccleſias, ordines* F *clericorum, baptiſmum, Euchariſtiam, ipſum Chriſtum.* Hæc, inquam, quis credat de Antichriſti temporibus diuinata, & non potius de præſentibus obſeruata? Vt plurima eiuſdem generis omittam. Quanquam, ſi non mentiretur Puteanus, eſſetque verum autorem loqui tantùm de temporibus Antichriſti, tum ſanè hodie cùm Antichriſtus non tātùm venit, ſed etiā reuelatus eſt, in eam nos deueniſſemus neceſſitatē, vt Scripturis ſolis hæreſes propulſaremus.

XV. Secundò, quodnam hoc genus eſt conſequentiæ? Hoc dicitur de tempore Antichriſti: Ergo non eſt ordinarium ſufficienſque florentiſſimo Eccleſiæ ſtatui. Niſi forte Scripturam, itidem vt pharmaca, nulli in vſu eſſe niſi in morbis. At noſcimus Scripturæ vſum eſſe Chriſtianis perpetuū, proinde ordinarium: nec aduerſus omnes hæreſes valere, ob aliam cauſam, niſi quia etiam tunc, vt prius omnem A veritatem docent. Quid enim? Annon erit tum cum Antichriſtus veniet, omnis retinenda ſana doctrina? An verò potius aliquatenus ab ea diſcedendum? Imò nunquam magis fides integra & retinenda & propugnanda: proinde Paulus ad Theſſalonicenſes non putauit aliter muniendos fideles aduerſus Antichriſti fraudes, quàm his verbis κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, *tenete traditiones quas accepiſtis*. Erunt ergo tum temporis ſufficientes: at ſi tum, ergo ſemper. Multo nos melius aduerſus Traditiones. B Nam ſi tum temporis ex ſola Scriptura agnoſcitur Eccleſia: ergo non ex traditionibus. Quare tum certum eſt Traditiones fore inſufficientes. Erunt igitur incertæ: nam id certum eſt, quod ſemper ſuam vim retinet. Si incertæ, ergo ne alias quidem ſufficientes: quia in doctrina fidei, nihil eſſe poteſt ſufficiens, quod non ſit certum. Rurſus, ſi tum non valent Traditiones, Ergo non ſunt aliquid ordinarium: quia non retinent ſemper ſuum in Eccleſia vſum: vt extraordinarij fuerunt Apoſtoli: quia cùm C ab initio fuerint, nunquam deinceps vlli extiterunt. Extraordinarij prophetæ, quia etſi frequentiſſimi fuerunt à Moſe ad Malachiam, tamen à Malachia ad Chriſtum nulli apparuerunt.

XVI. Tertiò, falſum eſt, ab autore perfugium ad ſolas Scripturas cenſeri maledictionem à Deo: proponitur enim tāquam remedium validiſſimum aduerſus omnes eas confuſiones, quæ appellari merito queant maledictio à Deo. Quemadmodum cum Petrus ſermonem propheticum appellat lucernam in tenebris lucentem, non dicebat eſſe D tenebras, ſed præſens aduerſus tenebras remedium. Agnoſcit igitur autor potius reliqua, quibus olim cùm nullæ ſunt hæreſes, adiuuari poſſunt homines ad Eccleſiam cognoſcendam, eſſe non perpetuò certas notas, & nunquam fallentes: ſed aliquando tantùm vtiles. Scripturā verò non tantùm aliquādo vtilem, ſed etiam ſemper neceſſariam, & quidem tum maximè cum irruunt hæreſes.

XVII. Quartò falſum eſt perfugium ad ſolas E Scripturas, poni pro ſigno aduentus Antichriſti. Et hoc quidem prorſus de ſuo Puteanus & ſomniauit, & addidit, abſque vlla veriſimilitudine, vlla vel apparente cauſa: tantùm quia ſic libuit puluerem magnum excitare. Rurſus igitur dico proponi potius, pro præſentiſſimo remedio contra hæreſes, contra Antichriſtum: itaque rectè à nobis cenſeri, non quidem notam (nam hoc nimis ἀκριβῶς dicitur) ſed certè normam reformandæ Eccleſiæ: quando certum ſit etiam tum, cum omnia ſunt in religione turbatiſſima, è Scripturis certiſſimè agnoſci veram Eccle F ſiam.

XVIII. Quintò, falſum eſt eius autoris id propoſitum eſſe, vt ex Eccleſiæ cognitione cognoſceretur, & vera Scriptura, & vera fides. Nam illud quidem de Scriptura manifeſtam implicat contradictionem: ſi enim confugiendum ad Scripturas, vt cognoſcatur Eccleſia; quomodo per Eccleſiam cognoſcetur Scriptura? Nam id prius eſſe oportet cognitum, per quod aliquid aliud cognoſcitur: itaque ſi vtrumque eſſet verum, Scriptura ſimul eſſet & noG tior & obſcurior Eccleſia, εἰς τὸ ἀδύνατον. Fides autem à Scriptura certius diſcitur, quàm ab Eccleſia: imò non cognoſcitur ex Scripturis Eccleſia, niſi quatenus ab iis fides docetur: vt iam non tantùm Scripturas, ſed etiam ex Scripturis fidem, prius cognitam eſſe oporteat, quàm Eccleſiam. Propterea diligenter autor Chriſtianitatē copulauit & fidem.

Nulla,

Nulla (inquit) *probatio eſſe poteſt veræ Chriſtianitatis, neque refugium vllum volentium cognoſcere fidei veritatem præter Scripturas.* Quia nimirum vera Chriſtianitas, non eſt aliud quàm vera fides: propterea vtramque peti ducet, non niſi à Scripturis. Quare nihil Puteanus legitimè potuit excipere aduerſus hunc tam diſertum locum.

XIX. Sed rurſus argutatur. Si Chryſoſtomus obſeruat, tunc eo maiorem futuram confuſionem, quod nullum aliunde futurum ſit lumen, quàm à Scriptura: Ergo ſi Scriptura ſeorſim ſumatur, cum ſolo priuato, non autem Eccleſiæ iudicio, ea obſcura eſt, perplexa, turbulenta, varus iiſque noxiis expoſitionibus oppoſita. Reſpondeo tum antecedens vitioſè proponi: non enim ex perfugio ad Scripturam naſci Chryſoſtomus dixit illam confuſionem: ſed docuit aduerſus eam confuſionem nullum eſſe remedium niſi in Scriptura. Tum conſequentiam eſſe inanem. Nam ſi Scriptura difficillima, obſcura, perplexa, turbulenta, & quæcunque aduerſus eam irati Papiſtæ debacchantur; tum omnino in eâ nullum eſſet remedium aduerſus hæreſes, & Antichriſti tyrannidem. Quanquam illud de iudicio priuato, cur additum eſt? Nam & nos illud improbamus: neque educitur è Chryſoſtomi verbis.

XX. Auguſtinus in Epiſtolam Ioannis, tractatu ſecundo. *Contra inſidioſos errores, Deus voluit ponere firmamentum in Scripturis, contra quas nullus audet loqui, qui quoquo modo ſe vult videri Chriſtianum.* Quanquam pii Patris pia verba, mendacii accuſabunt noſtri Papiſtæ: qui ſe & Chriſtianos & Catholicos videri volunt: & tamen contra Scripturas loquuntur quicquid ſplendida bilis ſuggerit: & obſcuram, & imperfectam, & inſufficientem, & naſum cereum, & turbulentam, & quid non? Sed ille bonus Pater, non poterat diuinare, ita degeneraturos Chriſtianos, vt quibuſlibet ſui temporis hæreticis fierent deteriores.

XXI. Andradius hunc locum ita ſophiſticè eludere conatur, vt dicat primò, tot actantis eſſe Scripturæ teſtimoniis Eccleſiæ dignitatem munitam, & corroboratam, vt Traditionū cauſa hinc poſſit Auguſtini teſtimonium mirificè defendi, eáque dici magnum habere in Scripturis firmamentum, quæ Eccleſiæ ſunt iudicio firmata. Senſus eſt, nam verba ſunt paulò ἀσυνέτερα: poſitum eſſe in Scripturis firmamentum contra errores; quia in Scripturis valde commendatur auctoritas Eccleſiæ.

XXII. Sed hoc ſophiſma adeò eſt præter Auguſtini mentem, vt ipſum eius auctorem Andradiū nō mediocriter puduerit. Quando enim ſecundā adhibet reſponſionem, id ſe dicit facere, ne ab Auguſtini mente & diſputatione diſcedat. Et ſanè ſubiecto ſtatim exemplo Auguſtinus docet, quomodo firmamētum illud intellexerit. *Cum ſe palpandū præbuiſſet* (inquit) *non illi ſufficit, niſi de Scripturis confirmaret cor credentium. Proſpiciebat enim nos futuros. In quo palpemus, nos non habemus; ſed quod legamus habemus. Si enim propterea illi crediderunt, quia tenuerunt & palpauerunt, nos quid facimus? Iam Chriſtus aſcendit in cœlum: non eſt venturus niſi in fine, vt iudicet de viuis & mortuis. Vnde credituri ſumus, niſi vnde & ipſos palpantes voluit confirmari? Aperuit enim illis Scripturas.* Ex his patet ita firmamentum dici, eſſe poſitum in Scripturis, vt inde credamus. Credamus autem, quomodo? Nempe quomodo Apoſtoli, cùm illis Scripturæ aperiebantur. At id nullomodo ſignificat, cōmendatam eſſe Eccleſiæ auctoritatem ad quam illi abirent docendi: ſed, ſignificat intra ipſas Scripturas, illis indicata ſingula myſteria fidei. Firmamentum igitur contra errores poſitum eſſe in Scripturis, ſignificat Auguſtino, ſingulorum fidei myſteriorum ita expoſitam eſſe veritatem in Scripturis, vt inde ſolidiſſimè hæreſes refutari poſſint.

XXIII. Secundò igitur ait Andradius, valde eſſe præter rem, quæ de particularibus quibuſdam myſteriis dicuntur, omnibus paſſim accommodare. Nempe hæc illa eſt profundiſſima Ieſuitarum Dialectica, quæ ex hypotheſi, nunquā aſcendat ad Theſin: imò quæ nullam adeò generalibus verbis conceptam Theſin oſtendat, quam non eneruet ex præſenti, quæ tractatur hypotheſi. Et non aduertunt ſtolidi, toties ſe huc cogi, vt vix vllus iam ſit articulus fidei, ad cuius demonſtrationem, non fateantur Scripturas ſufficere.

XXIV. Ambroſius, quiſquis eſt, ſiue magnus ille Mediolanenſis Epiſcopus, ſiue alius aliquis auctor commentariorum in Apocalypſin cap. quarto. *Sed quærendum nobis eſt, cùm ſedes Eccleſiam ſignificet, cur in circuitu ſedis, hæc ſedilia diſpoſita eſſe dicantur. Nimirum, quia quiſquis paterfamilias, qui domum ſuam tutam à latronibus, & inimicis eſſe deſiderat, hanc aut muro, aut ſepe, aut pariete circundat. Similiter Eccleſia. & contra hæreticos, & contra Paganos, qui fidem Chriſti in ea deiicere volunt, Veteris Teſtamenti libris munitur.* Iuſtus Orgelitanus, explicatione in Canticum Canticorum. *Capite nobis vulpes: conuincite hæreticos, eorúmque verſutias Sanctarum Scripturarum concludite teſtimoniis.*

Cap. X.

Teſtimonia Patrum de Perfectione Scripturæ.

I. PRæter has rationes, ſuperſunt Catholicorum Doctorum teſtimonia plurima, quæ Scripturarum perfectionem, ita prædicant, ingeminántque, vt facile ſit coniicere, vix quicquam fuiſſe primis ſæculis magis perſuaſum Chriſtianis omnibus, aut frequentius in ore. Quo magis noſtra veniunt deploranda tempora, quum iis, qui maximè ſibi Chriſtianorum, Catholicorúmque nomen vendicant, nihil tam ſolenne eſt, támque vulgatum, quàm Scripturas calomniari. Quod cùm aliàs tum hinc apparet luculentiſſimè, quod nihil ſit iam olim tam diſertè, tam explicatè dictum in Scripturæ commendationem, quod non iſti vel dente canino rodant, vel Sophiſtico artificio eneruent, vel denique impoſtore ſtylo peruertant.

II. Dionyſius ille quiſquis eſt, cui Areopagitæ cognomen vulgò, in Epiſtola ad Titum. Καὶ ἄρτῳ καὶ ὕδατι τὰ θεῖα καὶ νοητὰ λόγια, καὶ γάλακτι, καὶ οἴνῳ καὶ μέλιτι παρεικάζεται, διὰ τὴν ζωογόνον αὐτῶν ὡς ἐν ὕδατι δύναμιν, καὶ αὐξητικὴν ὡς ἐν γάλακτι, καὶ ἀναζωτικὴν ὡς ἐν οἴνῳ, καὶ καθαρτικὴν ἅμα καὶ φρουρητικὴν ὡς ἐν μέλιτι. ταῦτα γὰρ ἡ θεία σοφία δωρεῖται τοῖς προσιοῦσιν ἀφθόνως αὐτοῖς καὶ ἀνεκλείπτου εὐωχίας [illegible] χορηγοῦσα, καὶ ὑπερβλύζουσα. τοῦτο δή τὸ ἀληθῶς εὐωχεῖν. καὶ

[illegible] ἐν πεισμάτων εἶναι, καὶ [illegible] [illegible]. Et vero, & aquæ, & lacti, & vino, & melli diuina ſpiritaliáque oracula comparantur; propter eam quam habent vim procreandi, vt aqua, augendi, vt lac, recreandi, vt vinum, purgandique ſimul ac conſeruandi, vt mel. Has enim diuina ſapientia largitur accedentibus, lautamque illis nunquámque deficientium epularum abundantiam ſuppeditans, ac profundens. Atque hoc verè eſt epulari. Propterea laudatur, quod & generandorum, & nutriendorum infantium partes agat; inſuper etiam renouet ac perficiat. Hæc ille, [illegible] ſuo more: nihil enim ſolet loqui non per ampullas, & ſeſquipedalia verba: ſed tamen accommodatè ad noſtram quæſtionem. Nam τὰ λόγια oracula perpetuò appellat Scripturas, adeò vt vix aliter vnquam reddantur à Perionio. Has igitur Scripturas dixit vtiles ad omnes partes incipiendæ, promouendæ, perficiendæque pietatis: deinde earú epulas [illegible], non tantùm opiparas, largaſque, vt in infinita copia, ſed etiam nunquã deficientes: tertiò eas epulas non tantùm χορηγεῖν ſuppeditare, ſed etiam [illegible], quaſi exundanti amne profundere: & quaſi iſta adhuc parua eſſent, denique τὸ [illegible] additum. Quod ſi fideles Scriptura perficit, ipſam eſſe perfectam, auſitne iam aliquis negare?

III. Irenæus lib. ſecundo, capite 47. *Credere hæc talia debemus Deo, qui & nos fecit, rectiſſimè ſcientes, quia Scripturæ quidem perfectæ ſunt, quippe à verbo Dei & Spiritu eius dictæ.* Hæc ille: & Feuardentius annotat, Sacra ſcripta omnibus numeris perfecta eſſe: quod nos & volumus & vrgemus: dolemus autem Papiſtas ferre nõ poſſe. Quod autem de obſcuritate Feuardêtius ſubnectit, nihil nunc attinet examinare; cùm pertineat ad aliam controuerſiam ſuo loco tractandam.

IV. Idem libro quarto, cap. 66. *Dicemus aduerſus omnes hæreticos; & primò quidẽ aduerſus eos qui ſunt à Marcione, & aduerſus eos qui ſunt ſimiles illis, ab altero Deo dicentes eſſe Prophetas: legite diligentiùs id quod ab Apoſtolis eſt Euangelium nobis datum, & legite diligentiùs Prophetas, & inuenietis vniuerſam actionem, & omnem Doctrinam, & omnem Paſſionem Domini noſtri prædicatam in ipſis.* Conſideratiſſimè. Quid enim iam in Euangelio quærimus, quod ſit extra Christi acta, Doctrinam, Paſſionem?

V. Ieſuitæ in Ratiſbonenſi colloquio dupliciter poſſe hunc locum eludi putauerunt. Primò, per criticam reſtitutionem: legendum enim potiùs prædictam, quàm prædicatam. Voluit enim Irenæus demõſtrare, quomodo omnia quæ Prophetæ de Chriſto prædixerunt, Chriſtus impleuerit: vt ſenſus ſit, ſi Euangelium legamus attentiùs, ſimiliter & Prophetas, videbimus omnia, quę in eo ſcripta ſunt de Chriſto, prædicta fuiſſe à Prophetis. Secundò, etiam ſi ſeruetur lectio vulgata quæ *prædicata* habet, nullo modo intelligi poſſe, quod omnis Chriſti actio & Doctrina ſit deſcripta in Prophetis & Euangelio: hoc enim apertè repugnare Scripturæ, Ioannis vltimo.

VI. Sed inſtamus: eam lectionis varietatem à Feuardentio margini adſcriptam, haud eſſe magni momenti: Videri quidem prædictam paulò aptius vocabulum inſtituto Irenæi: vt in ſequenti capite. *Vnde poterant prædicere Prophetæ regis aduentum, & eam libertatem quæ ab eo dabatur.* Sed eodem ſenſus redit: nam id prædicitur quod antequam eueniat, dicitur. Atque adeò Irenæus ipſe ſequenti capite, non tantùm annunciandi verbum tribuit Prophetis, ſed etiam prædicandi: *Hoc enim ipſum prædocebatur* (inquit) *quoniam*

A *nouitas veniet:* & quę ſequuntur. Quod ſi ergo vniuerſam actionem, & Doctrinam Chriſti Prophetæ prędixerunt; neceſſe eſt vt fateamur etiam dixiſſe: nam ſi non dixerunt, ne prædixerunt quidem. Præterea nõ tantũ prædicta dixit Irenæus; ſed dixit, quod in primis obſeruandum fuit, ex lectione Prophetarum, & Euangeliorum inueniri prædicta eſſe. At ſi nõ vtrinque omnia continentur, hoc eſt tum in Prophetis, tũ in Euangeliis, fieri non poteſt, vt ex eorum lectione vllus percipiat prædicta. Quare neceſſe eſt Irenæum
B ſenſiſſe vniuerſam actionem Chriſti, omnémque eius Doctrinam contineri in ſcriptis, tum Prophetarum, tum Apoſtolorum, & quidem ſeorſim; videlicet omnem in Prophetarum, & ruſus omnem in Apoſtolorum ſcriptis.

VII. Quod attinet ad Ioannis teſtimoniũ; nego id eſſe Irenæo cõtrarium. Ioannes enim loquitur de indiuiduis Chriſti actibus; puta, ſingulis mortuis ſuſcitatis, ſingulis ægris ſanatis, & ſimilibus, quorũ ſingularum ſcimus enumerationẽ non cõtineri aut in Pro-
C phetis, aut in Euangeliis. Irenæus verò actiones omnes nominat [illegible], hoc eſt, omne genus actionum, &, vt in ſcholis loqui mos eſt, non ſingulas generũ, ſed ſingularum genera: vt ſuſcitare mortuos, infirmos ſanare, cæcis viſum, ſurdis auditum reſtituere, & ſimilia. Atque id facilè conſtat, cuiuis ipſam ſum eius capitis cum ſequentis ſeriem conſideranti.

VIII. Tertullianus aduerſus Hermogenem capite 22. *Adoro Scripturæ plenitudinem, quæ mihi & factorem manifeſtat & facta.* Quid eſt plenitudo? niſi eius
D rei perfectio, quæ omnia continet ſua? Ratiſbonenſes Ieſuitæ reſpondent, Tertullianum, agere de vnõ tantùm fidei articulo; nempe quòd Deus omnia ex nihilo, non ex præiacente materia condiderit: quod cùm expreſſè in Sacris Scripturis habeatur, dicit ſe adorare plenitudinem Scripturæ, quoad hunc articulum. Addunt non agere de tota Scriptura: ſed de loco ſolùm vnico Scripturæ, videlicet, *In principio fecit Deus cœlum & terram.*

IX. Vt ſunt ſui ſemper ſimiles Sophiſtæ. E-
E nimuerò quis neget agere tum temporis, eũq; loci Tertullianum de vnico articulo? Et illo quidem, de creatione ex nihilo? Nam totus contextus id facilè arguit. Sed eſt tamen vſus argumento generali à plenitudine Scripturæ; quod accommodari queat omnibus aliis Doctrinæ partibus. Nimirum, ſic oportebat eum, qui à Scripturis nollet diſcedere, in ea quæſtione & explicanda, & definienda, generaliter præfari de eius perfectione. Nam ſi illam conſtaret eſſe imperfectam, inſufficientem, mutilam, mancam, denique minimam tenelatæ veritatis particulam; quid obſtitiſſet, quominus confidentiſſimus Hermogenes exciperet, adferre ſe myſteria quædam noua, nec antea ſcripta? Vt ergo hus effugium præcluderetur, appoſitè laudatur eius Scripturæ plenitudo. Quid? nõnne ridiculum eſſet, plenitudinem nominare, vnius duntaxat membri aut particulæ habita ratione? Quid? ego plenum hominem dicam, vbi ſunt crura integra, etiam ſi, vt ſolet poſt magnam in prælio ſtragem, deſint brachia: fortè etiam caput? Ego plenam Dialecticam admirer, in Iſagoge Porphyrii, quæ non impeꝑfectè tractat quinque voces.

X. Sed illud egregiè falſum eſt, non totam Scripturam, ſed vnicum eius verſiculum deſignari, Contrarium enim apparet ex textu, quem Ieſuitæ confidentiores quàm prudentiores audent teſtem citare.

ciare. Nam cùm dixiſſet Tertullianus, ſe adorare plenitudinem Scripturæ, ſtatim addit, *An autem de aliqua ſubiacenti materia facta ſint omnia, nuſquam adhuc legi.* O dignos homines, qui totam bibant Anticyram, ſi nuſquam interpretari poſſint de primo duntaxat Geneſeos verſiculo! Sed vident omnes, quibus non eſt cerebrum [illegible], hanc eſſe Tertulliani mentem, quam dixi, vt nominata Scripturæ plenitudine, ſibi aditum faciat ad argumentum quo Hermogenem voluit vrgere, nempe quod eius ſententia non legeretur in Scriptura: veluti argumentaretur in hunc modum: Quæcunque non leguntur in Scriptura, ea non ſunt docenda. At hoc Hermogenis non legitur in Scriptura. Ergo non eſt docendū. Negaſſet Hermogenes bonus hoc nomine Papiſta, maiorem. Sed eā Tertullianus per [illegible] munit, cùm plenitudinem dixit adorare; ſignificans omnia ad fidem docenda plenè contineri in Scriptura.

XI. Conſtantinus ille Magnus apud Theodoretum hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro primo, capite ſeptimo: & apud Gelaſium Cyzicenum de actis Synodi Nicenæ libro ſecundo, capite ſeptimo: dicebat acerbum fore, inter ſe Chriſtianos contendere ἄλλως τε καὶ περὶ θείων ὄντων τῶν πραγμάτων ἀγωνιζομένους, καὶ τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος διδασκαλίαν ἀναγεγραμμένην ἔχοντας. Εὐαγγελικαὶ γὰρ βίβλοι, καὶ ἀποστολικαὶ, καὶ τῶν παλαιῶν προφητῶν τὰ θεσπίσματα, σαφῶς ἡμᾶς ἃ χρὴ φρονεῖν περὶ τοῦ θείου ἐκπαιδεύουσιν. *Cùm aliàs, tum verò de rebus diuinis diſputantes; atque doctrinam ſanctiſſimi Spiritus literis commendatam habentes. Libri enim Euangelici, & Apoſtolici, quinetiam veterum Prophetarum oracula, nos euidenter docent, ea quæ oportet credere de Deo.* Locus in multis, notatu digniſſimus, tùm propter Conſtantinum Imperio ſanè magnum, ſed pietate longè maximum: cuius tot celebrantur labores in componendis Eccleſiarum diſcidiis, quæ compoſito Satan mouere videbatur, vt Eccleſiæ libertatem tunc primùm naſcentem ſuffocaret: tum propter Synodum Nicenam exercitum illum Chriſti non tàm numero inſignem, quàm ſinceritate fidei inuictum: cuius conſeſſu primo, longam, diſertam, piam orationem Imperator pronunciauit, in qua tum alia, tum hoc vehementi zelo Patribus pro commonitorio propoſuit. Senſerunt aduerſarij tantæ auctoritatis, tantum pondus: itaque nihil non moliuntur, vt declinare poſſint.

XII. Bellarminus primum impetum in ipſam fecit Conſtantini perſonam: fuiſſe enim Conſtantinum; magnum quidem Imperatorem, ſed non magnum Eccleſiæ Doctorem, præſertim ſecundùm notorum hæreticorum (quæ Ieſuitæ eſt modeſtia) opinionem, & antiquorum Arianorum, nondum eo tempore baptizatum, ac proinde non omnium religionis arcanorum peritum.

XIII. At ſi nos quicquam auderemus eiuſmodi, cùm nobis Richeomus, Cotonus, reliqui, obiiciunt imagines ab eodem conſtitutas: ſi (inquam) exciperemus, non fuiſſe magnum Eccleſiæ Doctorem, quæ nos tellus exciperet? quæ lauri protegerent aduerſus fulmina Ieſuitica? Sed reſpondeo Conſtantinum fuiſſe non tantùm magnum Imperatorem, ſed etiam valde Chriſtianum; iſtóque magis quàm illo nomine celebrem. Myſteria autem fidei, non illi tantùm ſciunt, qui ſunt magni Doctores, ſed illi etiam qui ſunt verè Chriſtiani. Sic plurimi de rebus religioſis ſcripſerunt ſolidè, qui nullo Eccleſiaſtico gradu fungebantur, nedum magnorum in Eccleſia Doctorum: Iuſtinus, Arnobius, Lactantius, Minutius, Athenagoras, Boëthius, atque alij magno numero: & vt Imperatorem Imperatori comparem, Leonis Imperatoris homilias nuper Græcè publicauit & Latinè Gretſerus Ieſuita. Acne præiudiciis agam, legant ſtudioſi hanc ipſam totam orationem, & facilè deprehendent, nō fuiſſe tum temporis imperitum Imperatorem myſteriorum fidei etiam altiorum.

XIV. Cæterùm nondum fuiſſe baptizatum, ſed pòſt in extremo vitæ actu conſtat, ex teſtimonio, nō notorum hæreticorum, aut veterum Arianorum, ſed multorum olim verè Catholicorum: quantumuis contrà noui hiſtoriarum interpolatores contendant: inque, iis maximè Cæſar ille Baronius; cui in hiſtoria texenda, iſte videtur vnicus eſſe propoſitus ſcopus, vt quæcunque fabulæ faciunt ad Papiſmi commodum, eas ſuo nomine confirmet. Huius in hoc quidem negotio impoſturas, alius aliquando nobis Deo propitio detegendi dabitur locus. Sed nunc, quid tum, ſi nondum erat baptizatus? Etſi hoc non debuit argumento Bellarminus vti, quod falſum omnino credit. Sed quid tum? *Ergo* (inquit) *non nouerat arcana religionis.* Itane? & ſic ſolent Papiſtæ ſuis Catechumenis, omnino omnia fidei myſteria occultare? At non ſic olim boni Patres: quorum infinitæ extant ad id Chriſtianorum genus, Catechumenos (inquam) homiliæ, infiniti tractatus, in quibus nullum eſt fidei dogma, quod non accuratè explicetur. Atque adeò Arnobius libros ſuos fertur ſcripſiſſe, antequam illum Eccleſia vel in Catechumenorum ordinem vellet admittere. Ambroſius nondum baptizatus, electus eſt in Epiſcopum: Auguſtinus ſcripſit contra Academicos, & de Beata vita, & de Ordine, & Soliloquia, & de Immortalitate animæ, & de Diſciplina: quæſtionibus vtque non paruis. Quid quod ipſe Conſtantinus in hac Concione, multa perſtringit reconditiora fidei myſteria? Ergo negatur conſequentia. Et quidem velim obſeruari, quanto ſpatio diſtent Catecheſes Papiſticæ ab antiquis. Nam hi ſuos Catechumenos docebant non pendere niſi à Scriptura: an enim putamus Conſtantinum in tanto cœtu, id temerè effutiſſe, quod à nullo Doctore audiuerat. Sed & Hieroſolymitanum antiſtitem antea audiuimus ſuis φωτιζομένοις (Latini competentes appellabant à petendo Baptiſmo) iniungentem, vt ne ſibi quidem ipſi crederent, loquenti abſque Scripturarum teſtimonio. At apud Papiſtas nullum eſt hominum genus, quod magis pendere iubeatur à Traditionibus; quod magis arceatur à Scriptura, quàm eorum qui tradunt ſe inſtruendos. Dignos ſcilicet patribus filios. O illi vtinam ſeriò erubeſcant; qui vident non minùs ſimilem eſſe noctem diei: quàm eius magni regis, quem nuper in ſuas partes ſeduxerunt, inſtructionem, Conſtantini Magni item regis inſtructioni. Nimirum neceſſe fuit; aliter edoceri eum qui ab Ethniciſmo ad Chriſtianiſmum transferebatur, & eum, qui à Chriſtianiſmo ad Papiſmum rapiebatur.

XV. Canus libro tertio locorum Theologicorum capite poſtremo, negat Nicenos Patres omnia quæ Conſtantinus dixerat, fuiſſe amplexos. Vnde igitur habuit (inquam) diſſenſiſſe? Nam ſi nullus vnquam aut hiſtoricus, aut alius teſtatus eſt, tum profectò, id Canum diuinare neceſſe fuit. Et eius coniecturis, aliquis credat? At Theodoretus

contrarium diſertè teſtatur. Τῷ πλείστῳ τῷ πλήθει τοῖς λεγομένοις ἐπείθετο: *maxima pars Synodi dictis aſſenſit.* Sed hoc Canus ita eludit, vt dicat aſſenſiſſe Patres Conſtantino hortanti, vt poſita diſcordia quæſtiones explicarentur; & confiterentur omnes Apoſtolicorum dogmatum vnitatem. O pertinaciam! Vult ergo hoc ſaltem de Scriptura diſplicuiſſe. At ego duplici argumento contra defendo. Primò, quia Theodoretus dixit maximam partem aſſenſiſſe τοῖς λεγομένοις, iis quæ à Conſtantino erant dicta; non autem partim probaſſe, partim non admiſiſſe. Ergo ſignificantur omnia placuiſſe; inter quæ & hoc de Scriptura. Secundò; quis credat Theodoretum Catholicum, ex tota oratione hanc duntaxat partem ſelegiſſe, quam αὐτολεξεὶ recitaret; quæ tamen non eſſet orthodoxa? Nam reliquam orationem cogit in ſummam; & κατ' ἀνακεφαλαίωσιν, ſuiſque verbis exponit; imò indicat potiùs, quàm exponit: hanc verò particulam totidem verbis tranſcripſit: quod ſciunt, omnes fieri ſolere in locis maximè illuſtribus, notatúque digniſſimis.

XVI. Andradius noſtram exagitat imprudentiam, qui non excogitemus, tantum Arianis, qui Seleuciæ Iſauriæ conuenerant Conſtantini iſtam orationem olim arriſiſſe, vt eam ad Nicenam fidem euertendam, tanquam machinam compararint. Sed obiectum imprudentiæ crimen, ab homine Papiſta, imò verò Ieſuita, qui niſi quod ipſe facit, nihil rectum putat, facilè diſſimulamus; ad rem ipſam reſpondemus, non eſſe aut nouum aut mirum, ſi aduerſus veritatem, ipſius veritatis arma vſurpare conentur hæretici: neceſſe illa eam ob cauſam à Catholicis abiicienda. Itaque nulla ratio patitur, vt hanc Conſtantini orationem pro falſa habeamus, quia olim ea abuſi ſint Ariani. Nam ne à Scriptura quidem impias manus abſtinuerunt.

XVII. Bellarminus iterum obſeruat, Theodoretum, qui libro primo, capite ſeptimo recitabat hanc Conſtantini orationem; eundem ipſum capite octauo referre, prolatas fuiſſe vtrinque Scripturas: & cùm ex iis non conuincerentur Ariani, eò quòd eaſdem Scripturas aliter exponerent quàm Catholici, damnatos eos fuiſſe ex ſermonibus non ſcriptis, piè tamen intellectis. Sed hæc Bellarmini ſunt mendacia. Nuſquam enim Theodoretus dixit Arianos non potuiſſe conuinci è Scripturis. Non dixit damnatos fuiſſe è ſermonibus non ſcriptis: ſed contrà potiùs ἐξ ἐγγράφων λέξεων, ex ſcriptis vocibus piè intellectis: qua de re agendum erit libro proximo; nam hunc ipſum locum nobis iterum opponent aduerſarij.

XVIII. Atque hæc fuerunt hactenus duntaxat præludia, & quaſi præiudicia quædam, quibus imminueretur loci dignitas: quam tamen fruſtrà exagitarunt. Deinceps vertunt ſe aliò; & ipſam ſententiam, quo iure quáve iniuria crinibus prehenſam à nobis ad ſe pertrahere conantur. Primò Bulengerus ad Pleſſæi præfationem articulo decimo quinto. *Bonum (inquit) Conſilium, quum verba Scripturæ ſunt perſpicua.* Ridiculum, inquam: nam Conſtantinus id ipſum aſſerit, quod iſte reuocare videtur in dubium; videlicet, eſſe perſpicua Scripturæ verba. Σαφῶς, inquit, ἐκπαιδεύουσι: *euidenter docent*, interprete Chriſtophorſono *manifeſtè erudiunt*, interprete Lango apud Nicephorum, libro octauo, capite decimo ſexto: *planè inſtruunt*, interprete Camerario, vt teſtatur Canus. Quare hæc ridicula Bulengeri exceptio, nihil eſt aliud quàm plena confeſſio.

XIX. Bellarminus, Andradius, Canus, Puteanus, contendunt his Conſtantini verbis non relici Traditiones. Quod quis credat: ſi quidem verum eſt, Traditionibus cum perfectione Scripturæ tam benè conuenire quàm luci cum tenebris: quàm affirmationi, & negationi. Sed id tamen conantur variis argumentis perſuadere. Canus ita interpretatur: *Cùm Scripturæ ipſæ, & Eccleſiæ miniſterium, & Traditionum auctoritatem non obſcurè commendent, profectò de ſenſu numinis planè nos inſtruunt: docent enim ſenſum numinis ſiue ſcripto, ſeu verbo traditum, intera eſſe tenendum.*

XX. Sed hæc, præter audaciam, nihil habent ponderis. Neque enim quiſquam dictus eſt aliquando planè & perſpicuè aliquid docere, qui tantùm indicauit locos, vnde id poſſit haberi: alias ipſe Canus, qui duntaxat locos communes enumerauit, in quibus vera refellendi vniuerſos Chriſtianæ religionis hoſtes, confirmandique ſacra dogmata, ratio & vſus exactè oſtenditur (ſic enim magnificè pollicetur libri titulus) Canus, inquam, hoc exanclato labore, dicendus eſſet totam Theologiam perſpicuè docuiſſe. Imò verò, quia libro vndecimo eos indicat & laudat auctores, è quibus hiſtoria commodè peti poteſt, hoc ipſo tam facili conatu, hiſtoriam vniuerſam euidenter docuiſſe comperietur. Quæ ſi ſunt abſurda, non poteſt eſſe non ridicula hæc interpretatio.

XXI. Sed refutatur etiam ex contextu. Primùm enim Conſtantinus acerbas dicebat eſſe Chriſtianorum contentiones, cùm haberent τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν διδασκαλίαν ἀναγέγραπτον, Spiritus Sancti doctrinam ſcriptis mandatam. At hæc verba hunc ſenſum efficiunt, earum rerum, de quibus contentio eſſe poteſt inter Chriſtianos, dogmata, è quibus doctrinam conſtare neceſſe eſt, ſcripta eſſe. Quis autem credat vnum idémque eſſe doctrinam ipſam; & Doctorum indicem? Imò interrogo Cani conſcientiam, ſi ea reliqua eſt vlla, vtrùm διδασκαλία ἀνάγραπτος Latinè ſignificare poſſit Traditiones non ſcriptas. Secundò, Conſtantinus concludebat in hæc verba: ἐκ τῶν θεοπνεύστων λόγων λάβωμεν τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν: quæ Chriſtophorſonus ſic interpretabatur, *Literarum diuinitus inſpiratarum teſtimoniis res in quæſtionem adductas diſſoluamus.* Vnde apparet ita ſenſiſſe Conſtantinum, vt earum ipſarum rerum, quæ in quæſtionem venerant, ſolutio depromeretur ex ipſis Scripturis. Atqui quantumlibet Eccleſiam commendet Scriptura; tamen aliud eſt, cùm quæſtiones ſoluuntur ab eâ; aliud cùm ſoluuntur ab Eccleſia. Exempli gratiâ, ſi quæratur vtrùm pueri baptizati ſint ab Apoſtolis ipſo facto, (nunc enim de iure nihil interrogo) vel vtrùm mulieribus tradita ſit Euchariſtia ab iiſdem, reſpondebit mihi Eccleſia (ſic enim volunt Papiſtæ) vtrumque eſſe factum: & eam Eccleſiam mihi commendari à Scriptura; ſed tamen ipſi Papiſtæ negabunt mihi has quæſtiones ſolui à Scriptura; & rectè: ſi (inquam) de facto interrogemus. Denique ne multis morer, tu ipſe, Cane, nam te cur non teſtem citem aduerſus te ipſum? Tu ipſe (inquam) definiſti multa pertinere ad Chriſtianorum doctrinam & fidem, quæ neque apertè, neque obſcurè in ſacris literis continentur. Itaque hæc interpretatio eſt inepta.

XXII. Bellar-

XXII. Bellarminus paulò aliter: eorum omniũ dogmatum, quæ ad naturã Dei pertinent, extare in Scripturis teſtimonia, & poſſe nos circa ea dogmata plenè & planè inſtrui ex Scripturis, ſi eas rectè intelligamus: verum tamen ſenſum Scripturarum pendere ex Traditione Eccleſiæ non ſcripta. Mirum verò tantum Ieſuitam, tam leui ſophiſmate delectatum. At quē ille audit aliquando negantem Scripturas eſſe rectè intelligendas? Sed aut nugatur, cùm intelligentiam nominat Scripturarum: aut neceſſe eſt fateatur, eam ipſam intelligentiam eſſe ſcriptam. Eſt enim aliud nihil, quàm aſſequutio ſenſus verborum propoſitorum: qui ſenſus tum dicitur ſcriptus, cum ſcripta ſunt verba, quibus ſignificatur. Ac proinde, ſi ex Scriptura bene intellecta, plenè & planè poſſumus inſtrui, tum ſanè oportet omnem ſenſum, id eſt, totam doctrinam, quæ neceſſaria eſt ad plenam planámque inſtructionem, contineri in Scriptura. Rurſus ergo, vt paulò antè Bulengerus, ita nunc Bellarminus id omne concedit, quod nos ex Conſtantini teſtimonio probatum volumus.

XXIII. Sic igitur infeliciter interpretati ſunt. An verò ſaniùs argumẽtabũtur? Audiamus. Canus igitur ſic, *Concitatæ & inerudita concionis eſſet ſtatim in proœmio verba dicentis retundere, eius præſertim qui bona fide loqueretur. An non ex cieri turbas æquum eſſet, & id impudenter antecertere, quod erat in Concilio magna vi & contentione tranſigendum? Illud enim Ariani præſcripſerant, ſeſe in fidei quæſtione præter Scripturas nihil omnino recepturos.* Hæc Cani verba ſunt, admodum obſcura: ſed mentem ſpero me diuinando conſequutum. Senſus eſt igitur: hanc quæſtionem fuiſſe paulò pòſt agitandam in Concilio inter Catholicos & Arianos; Sitne omnino nihil admittendum præter Scripturam: Itaque non debuiſſe Conſtantinum ſtatim initio præripere definitionem ſua oratione. Improbitatem vide! Bellarminus ſe non putabat eſſe iniurioſum in Conſtantinum, cùm ei detraheret cognitionem myſteriorum fidei: iſte nunc nos credit, penè dixerim, maieſtatis reos; ſi de oratoria laude nonnihil detrahitur. Sic vident Sophiſtæ feſtucam in oculo proximi; in ſuo trabem non ſentiunt.

XXIV. Sed Canus ſupponit falſum. Nunquam enim is ſtatus fuit quæſtionis inter Catholicos & Arianos: imò Catholici facilè conſentiebant, non niſi ex Scripturis cauſam eſſe iudicandam. Atque adeò Alexander Alexandrinus, literis ſuis ad omnes Epiſcopos ſcriptis, Arium, Ariíque ſocios accuſat hoc nomine, quod præter Scripturam ſuos errores commenti eſſent: ταῦτα δὲ παρὰ τὰς γραφὰς ἐφευρόντες λαλοῦσιν εἰσὶ ταῦτα, οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς πατὴρ οὐκ ἦν. *Quæ autem illi præter Scripturas inuenta loquuntur hæc ſunt: Non ſemper Deus Pater fuit: ſed tempus aliquando fuit, quando Deus Pater non fuit*: & reliqua quæ ſtatim ſubnectuntur addita compendioſa è Scripturis refutatione; cui hæc ſubiiciuntur; ταῦτα λέγοντες καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας γραφὰς πολλάκις ἐνετρέψαμεν αὐτούς; *hæc ſuggerentes, & diuinas Scripturas explicantes, eos ſæpenumerò conuicimus.* Adeò iam ante congreſſum in Concilio Catholici erant certi, ſe Scripturarum teſtimoniis ſuperaturos. Cur ergo recuſaſſent conditionem, ſi eam Ariani obtuliſſent? Ita ne veriſimiliter quidem Canus eſt commentatus. Fateor Arianos prætetea voluiſſe ipſiſſima vocabula totidem ſyllabis legi in Scriptura: idque Catholicos negare eſſe ne-

A ceſſarium. Sed primò id illis in mentem videtur veniſſe poſt Concilium, occaſione τοῦ ὁμοουσίου quam vocem ſuis erroribus contrariam, hoc prætextu acriter inſectabantur, quod non legeretur. Deinde Conſtantinus de ea quæſtione nihil in concione definiuit: loquebatur etenim non de vocabulis, ſed de rebus ipſis: ſunt enim concepta verba ἅπερ χρὴ περὶ τοῦ Θεοῦ φρονεῖν, quæ oporteat ſentire, non verò quibus vocibus vti oporteat loquentes de Deo. Eſt enim, τὸ φρονεῖν ἐστὶ ἐν τῷ νῷ· ὡς σημαίνειν τὰ ἐν τῇ

B φωνῇ.

XXV. Andradius, ratione pugnat, deinde teſtimonio Gregorij Cæſarienſis. Primò igitur, non de vniuerſa modò Scriptura, ſed de vna quauis vnius parte dici poſſe, planè inſtruere nos numinis integerrimum atque diuinum ſenſum: cùm nulla ſit in qua non excellens aliqua atque perſpicua diuinæ voluntatis atque myſteriorum ratio reſideat. Sed ſenſum numinis ambiguè dictum, à neſcio quo hunc locum vertente, Græca meliùs exprimunt

C ἅπερ χρὴ περὶ τοῦ θείου φρονεῖν, id eſt, interprete Caſſiodoro, *quid de ſacra lege ſapiamus*: Chriſtophorſono autem: *quid de diuino numine ſentiendum ſit*: & Lango apud Nicephorum, *quæ de Deo & dicere & ſentire oporteat.* Quod cùm ita ſit, meritò negamus de ſingulis Scripturæ particulis id intelligi poſſe, quod Conſtantinus pronunciauit. Primùm, quia poſſunt eiuſmodi Scripturæ loci obſeruari, qui obſcuriores ſint, quàm vt adhuc intelligantur: in Prophetis, in Apocalypſi, in reliquis: qui ſi

D ſunt obſcuri, certè non ἐμφανῶς ἐκ τοῦ λόγου. Secundò, quàm multæ ſunt partes Scripturæ continentes humanarum rerum duntaxat hiſtoriam; quam nemo poſſit niſi valde ἀκύρως & vocabulis importunè abutens, appellare diuinæ voluntatis ac myſteriorum rationem? Tertio phraſis ipſa, ἃ χρὴ φρονεῖν, nullo modo intelligi poteſt de particulis aliquot doctrinæ ſiue myſteriorum: ſed generaliter ſonat omnia, quæ ſcienda ſunt, vt Actorum vndecimo: ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε; *quæ Deus purgauit*;

E id eſt omnia quæ Deus purgauit: & vigeſimo ſexto, *vt deſignarem te miniſtrum ac teſtem*, ὧν τε εἶδες, ὧν τε ὀφθήσομαί σοι, *tum eorum quæ vidiſti, tum eorum in quibus apparebo tibi.* Quibus exemplis addi poſſunt infinita. Quartò, quid ille Andradij ſeorſus profuiſſet Conſtantino? Nam is perſuadere volebat, non eſſe Chriſtianis Epiſcopis diſſentiendum in rebus fidei. Id autem quomodo probaſſet, ſi addidiſſet ſingulos è Scriptura locos aliquid nos docere de ſenſu numinis? Annon potiùs vident omnes inde illi fuiſſe ducendum argumentum,

F quod omnia quæ in controuerſiam venire poterant, iam erant definita in Scriptura? Nam certè ſi quædam manebant non definita; non poterat Scriptura, ſiue illam ὅλως conſideres, ſiue ἀνὰ μέρος, impedire, quominus reuocarentur in dubium.

XXVI. Nunc profligata ratione, examinemus teſtimoniũ. Contendit igitur Andradius, Conſtantini mentẽ ex iis literis petendã eſſe, quas Gregorius Preſbyter Cæſareæ Cappadociæ apud Metaphraſten, ad Theophilũ ſcripſit, de Niceni Concilij, Cõ-

G ſtantinique rebus geſtis: in quibus hæc Conſtantini oratio multò vberiùs connectur, & Conciliorum dignitas mirum in modum extollitur, demonſtratúrque ex quibus fontibus eorum decreta ſint potiſſimùm haurienda. Subiicit autem locum *ex iis literis in hæc verba. Agedum, Patres, omni ſtudio*

& diligentia efficiamus, vt per Propheticas prædictiones, & Apoſtolicas Traditiones fit exæquatio & comprehenſio veritatis, extra turpe & indecorum fratrum odium, & inanem doctrinam. Graue enim fuerit, ſi multiplicis deorum cultus impietate diſſoluta, & nobis ſubiectis hoſtibus, & bellis ſedatis ciuilibus, nõ enſibus nos inuicem fideles, ſed dogmatibus feriamus: & Euangelicam doctrinam, quæ eſt ſimplex & non artificioſa, & vim habet non in verbis, ſed in factis, doctrinæ diſceptatione, & verborum varietate conemur euertere. Deo ergo & Patri, & vnigenito Filio Patris, & viuifico Spiritui, eorum, quæ nunc à nobis exquiruntur, permittentes reuelationem, perſequamur inquiſitionem: præſtabimus enim vt nos quoque prompto & alacri animo adſimus, & ſimus participes certaminis & laboris, vſque ad finem reuelationis eorum quæ vera ſunt. Credimus enim fore, vt nos inſpiret aduentus Domini Spiritus, per quem erit firma ac ſtabilis noſtra fides, omni hæretica opinione vacua, & expers mala de Deo ſententia. Hæc Gregorius ille: ex quibus Andradius duo capita ſelegit ſpecialiter conſideranda. Primum, Conciliorum dignitati tantùm ab Imperatore tribui, vt eorum placita ac definitiones numinis ſempiterni oracula audeat appellare. Secundum, Traditionum vim cum Prophetarum oraculis eundem copulaſſe; vt veritatis ducem, neque à ſacris literis diuellendam. Ex quibus concludit, non eſſe quod ad Traditiones labefactandas, Conſtantini auguſtiſſimum nomen & pietatem opponamus. Hæc Andradius, magnis animis, vt Ieſuitæ ſolent, confidentiſſimum hominum genus.

XXVII. Reſpondeo, primùm multò certiùs Conſtantini mentem diſci ex ipſius Conſtantini verbis, quàm ex alterius, neſcio cuius, ad placitum ficta paraphraſi. Eſſe autem, quæ recitauimus Imperatoris verba, non tantùm ex Theodoreto apparet, qui cùm reliquæ orationis ſummam ſuis verbis collegiſſet, hanc perorationis particulam αὐτολεξεὶ recitauit: ſed etiam conſenſu aliorum, Caſſiodori, & Nicephori: maximè autem ex Gelaſio Cyziceno, qui orationem deſcripſit integram: vnde mutuatus eſt Alphonſus Piſanus Ieſuita, tranſtulítque in ſuum de Nicæno Concilio librum ſecundum. Quis autem non plus deferat Prototypo, quàm Apographo? Quis Gregorium illum, quicunque tandem ſit, meliùs credet expreſſiſſe ſenſa Conſtantini, quàm ipſum Conſtantinum?

XXVIII. Secundò; nego quicquam eſſe in ea paraphraſi, quod argumenti noſtri vim eneruet vel tantillum. Vocat (inquit) Conciliorum definitiones, Spiritus oracula. Imò non vocat (inquam:) tantùm pronunciat ſe ſperare eorum quæ exquirebantur reuelationem à Deo. At ſciunt omnes duplex eſſe genus reuelationis: alterum immediatum, quale erat olim Prophetarum & Apoſtolorum, qui à ſolo Dei Spiritu agebantur: alterum mediatum, quum ſtudiis alicuius ita benedicit Deus, vt veritatem, quæ vel ſe, vel etiam alios latebat, aſſequatur. Prioris generis Reuelationes, oracula ſolent appellari: poſterioris non item. Loqui autem Gregorium de poſteriori, ſatis patet ex ipſo contextu; in quo & vult Inquiſitionem Patres perſequi: & certamen ac labores nominat, quæ certè priori generi conuenire non poſſunt. Quanquam quid hoc totum de Conciliorum dignitate & auctoritate, ad rem pertinet? Nam etſi verum eſt magnam illam eſſe, nihilominus verum eſt, Scripturam planè docere, quæ de Deo ſentienda ſunt.

XXIX. Ad Traditiones autem quod attinet, dico à Gregorio nominari Apoſtolicas Traditiones, pro Apoſtolicis libris. Eſt enim Traditio commune nomen ſcriptis rebus, & non ſcriptis: proinde generalitas illa determinanda eſt ex circunſtantiis. Non poteſt autem negari hæc Gregorij, *per Propheticas prædictiones, & Apoſtolicas Traditiones eſſe pro his* Conſtantini Εὐαγγελικαὶ βίβλοι, καὶ Ἀποστολικαὶ, καὶ τὰ τῶν παλαιῶν Προφητῶν θεσπίσματα. Itaque ſi, quod nemo neget, Propheticæ Reuelationes ſint, τῶν Προφητῶν θεσπίσματα; ſine dubio Apoſtolicæ Traditiones erunt pro libris Euangelicis, & Apoſtolicis: non autem pro Traditionibus non ſcriptis, vt putabat Andradius. Et denique nemo quicquam protulit, quominus Conſtantinus teſtimonium dixerit pro Catholicis in hac quæſtione.

XXX. Accedat ad Conſtantinum Athanaſius, magnus Epiſcopus & Doctor Eccleſiæ ad magnum Imperatorem. Is exhortatione ad Monachos, ſi modò illius id opus eſt; *Cura in Canonicis ponenda eſt ſalubriter monumentis. Non quod Apocrypha debeamus præſertim ignorata damnare, ſed quod ad ſcientiam Dei, digeſtam Canonis ſeriem putemus poſſe ſufficere.* Audin' ſcientiam Dei? cognoſciſne idem eſſe, quod apud Conſtantinum, ἃ χρὴ περὶ τοῦ Θείου φρονεῖν? Putabat ergo hîc auctor libros Canonicos ad eam ſcientiam ſufficere. Proptereáque in illis Monachos volebat exerceri. O infœlicem hodiernorum Monachorum ſortem! quibus nullus eſt monitor Athanaſius: itaque non poſſunt non bonas horas perdere in Traditionibus non ſcriptis. Nam illæ cùm omnibus Papiſtis proponantur, his tamen ſingulariter paſcendis ſeruiunt.

XXXI. Sed longè illuſtriſſimus locus eſt initio orationis contra Gentes; quem vt declinent, quid nõ commenti ſunt Papiſtæ? Semper audaces qui ne ἐπ' αὐτοφώρῳ quidẽ deprehẽſi erubeſcere norint. Sed ipſum priùs Athanaſium audiamus. *Αὐτάρκεις μὲν γάρ εἰσιν αἱ ἅγιαι καὶ θεόπνευστοι γραφαὶ, πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀπαγγελίαν.* Breuiſſimus, ſed illuſtriſſimus locus, & verè ἀπόφθεγμα, aureis deſcribendum characteribus. *Sufficiunt Sancta, diuinitúſque inſpirata Scriptura, ad veritatis annunciationem.*

XXXII. Sufficiunt, dixi: quia ſic Gloſſarium vetus τὴν αὐτάρκειαν ſufficientiam reddidit. Non videtur tamen ſatis auguſtum Latinis in promptu eſſe vocabulum, quod ſuo pondere Græcum referat. Nam τὸ αὐταρκὲς ipſa ſui compoſitione indicat intelligendum id eſſe, quod per ſe ſufficiens eſt: ne mihi poſthac Papiſtæ obiiciant Scripturam ſufficere, quia monſtrat Eccleſiam, commendatque Traditionem. Nam id ſi eſt ſufficere? etſi non, eſt quidem: ſed tamen ſi eſt: ſaltem non eſt per ſe ſufficere.

XXXIII. Iuuat autem ex bonis auctoribus eius verbi vim obſeruare. Vetus eſt Stoïcorum Sententia, αὐτάρκη ἀρετὴν πρὸς εὐδαιμονίαν. Eam ſententiam nonnulli reddunt, *in quo virtus ſit, ei nihil deeſſe, ad bene beatéque viuendum.* Alij, *Se ipſa contentam eſſe virtutem ad beatè viuendum.* Neutri malè. Sed Seneca, ipſe Stoïcus, multò auguſtiùs Epiſtolâ octogeſimâ quintâ. *Virtus ad explendam beatam vitam ſola ſatis efficax.* Sed & τὴν αὐτάρκειαν ab Ariſtotele nominatam Ethicorum ad Nicomachum libro primo, capite ſeptimo, Perionius vertit, *eam abundantiam rerum, quæ ſe ipſâ contenta eſt.* Lambinus; *copiam quia per ſe ipſam homini ſatis eſt: & copiam per ſe ipſam abundè bonis cumulatam.* In

annotationibus

annotationibus autem in eum locum, numero trigeſimo ſexto, *Pluribus*, inquit, *verbis hæc vox* αὐτάρκης, *cui nulla reſpõdet Latina, ſunt declaranda. Eſt autẽ* αὐτάρκης, *is qui ſuis bonis contentus, ſatiſque copioſe inſtructus eſt, quiſque nullas externas opes deſiderat.* Hęc Lambinus. Noſter Athanaſius in libro de Decretis Synodi Nicænæ, cùm dixiſſet, αὐτάρκης ὢν ὁ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα αὐτουργῆσαι Petrus Nannius vertit, *Quum Deus ſufficiat per ſe ad omnia creanda.* Tatianus contra Græcos, cùm diceret τὴν αὐτάρκειαν ἀσκῶν, Interpres quiſquis fuerit, expreſſit, per *animi tranquillitatem nihil extra ſe ſuámque ſortem deſiderantis.* His omnibus longè antiquior Herodotus libro primo: ἀνθρώπου σῶμα ἓν οὐδὲν αὔταρκές ἐστι, τὸ μὲν γὰρ ἔχει, ἄλλου δὲ ἐνδεές ἐστι. *Hominis corpus vnum nullum eſt perfectum: ſed hoc quidem habet, illo autem caret.* Ergo hoc autore illud eſt αὐταρκὲς, de quo dici non poteſt, quod vnum aliquid non habeat. Polybius libro tertio: εἰ μὲν γάρ τις ὑπελάμβανε πρὸς πᾶσαν περίστασιν αὐταρκὴς ὑπάρχειν. Caſaubonus vertit, *Si quis putauerit ſatis ſibi in ſe vno eſſe præſidij aduerſus omnes caſus.* Theophylactus in Ioãnis decimum octauum, copulauit, τὸ αὐταρκὲς εἶναι, & nullo indigere: ἐνταῦθα δηλοῖ καὶ τὸ παρ' ὑμῖν βασιλείας τὸ ἀσθενὲς, ὅτι ἐν ὑπηρέταις ἔχει τὴν ἰσχύν· ἡ δὲ ἄνω αὐτάρκης οὖσα, μηδενὸς δεομένη. *Hic oſtendit noſtratis regni defectum, cum ſit, in miniſtris robur: at cœleſte per ſe ſufficiens, nullius indigum.*

XXXIV. Hoc igitur vocabulo tam diſerto, tam efficaci, tam auguſto, cùm ſit vſus Athanaſius; facile apparet hunc ei mentem fuiſſe, vt diceret, Scripturam ipſam per ſe & ſolam perfectè ſufficere, ad docendam veritatem. Cui ſuccenturiatus addi debet Vincentius Lyrinenſis initio commonitorij, αὐτάρκειαν Scripturarum ſuis verbis ſic exprimens; *Perfectus eſt Scripturarum Canon, ſibique ad omnia ſatis ſuperque ſufficit.* Ita ille capite ſecundo: ſed & rurſus quadrageſimo primo. *Canon ſolus ſibi ad vniuerſa ſufficit.* Et ne quis noſtro Athanaſio hunc locum temerè excidiſſe ſuſpicetur; idem in Epiſtolâ ad Serapionem, de Spiritu Sancto, quod non ſit creatura. Nemo (inquit) interroget, ſed ſolùm ex ſacris literis diſcito. αὐτάρκη γὰρ καὶ ἱκανὰ τὰ ἐν αὐταῖς κείμενα περὶ τούτου ἀποδείγματα. *Sufficiunt enim per ſe quæ in eis ſunt monumenta ad hanc rem.*

XXXV. Bellarminus, Athanaſium negât dixiſſe, Scripturam ſufficere ad omnem veritatis inſtructionem: ſed tantùm ad veritatis indicationem. Et Puteanus hoc ὁμοῦ ambabus vlnis lætus excipiens, indicationem explicat nihil aliud eſſe, quàm cùm res aliqua ex parte ſignificatur tanquam è longinquo, craſſa minerua, atq; in genere tantùm. Voluiſſe igitur Athanaſium dicere, non quidem plenam haberi poſſe demonſtrationem, atque intelligentiam è Scripturis: ſed ſaltem aliquo modo. Verum hoc effugio nihil illiberalius. Nam indicationis vocabulum, Nannij eſt interpretis, non Athanaſij autoris; qui Græcè ἀπαγγελίαν nominatur. Hæc autem in veteri gloſſario eſt, *Nunciatio, Renunciatio*: vt τὸ ἀπαγγέλλειν nunciare apud Phauorinum τὸ μηνύειν, τὸ ἀναγγέλλειν. Vſurpatur autem pro prædicatione Euangelica, Matthæi duodecimo, Actorum vigeſimo ſexto, ad Hebræos ſecundo, primæ Ioannis primo, & alibi: vbi à Latino interprete exprimitur per nunciare, & annunciare: à Syro autem per verbum קרא, quod eſt proclamare, promulgare; adeò vt τὸ κηρύσσειν, eadem voce reddatur, vt decimo ad Romanos. Quis autem dicat Euangelij prędicationem eſſe nudam, & aridam, atque etiam ἀπαγγελτικὴν indicationem?

XXXVI. Aliquo modo autem haberi veritatis ſiue demonſtrationem, ſiue indicationem è Scripturis, nunquam dixit Athanaſius: alioqui quàm ridiculè dixiſſet, eas eſſe ſufficientes αὐτάρκεις? Puteanus igitur ſuo more, id eſt Papiſtico, id ſibi finxit audacter. Apud Athanaſium hoc legas paulo pòſt locum à nobis recitatum: eſſe præter Scripturas ſanctas, alios etiam ſanctorum libros, εἰς οὓς ἐάν τις ἐντύχοι, εἴσεται μέν πως τὴν τῶν γραφῶν ἑρμηνείαν, *quos ſi quis euoluat, intelliget aliquo modo Scripturarum mentem.* Quare, ſi illud *aliquo modo*, Puteano imperfectionem ſignificat, vt verè ſignificat: tum ea non erit in veritatis indicatione ex Scripturis: ſed in Scripturarum interpretatione ex Patribus, id eſt iuxta Papiſtarum idioma, in traditionibus non ſcriptis. Seruet ergo Puteanus, ſeruent Papiſtę, illud πως *aliquo modo* ſuis delicijs, ſuo Verbo non ſcripto: nobis ne ſint moleſti adorantibus, τὴν τῶν γραφῶν αὐτάρκειαν plenitudinem Scripturę, ex Tertulliano.

XXXVII. Bulengerus; ſed & cum eo Puteanus, ita legi locum dicunt, *Sufficiunt autem per ſe tum diuinitus inſpirata Scriptura ad veritatis indicationem: tum plurimi de eadem re libri à ſanctiſſimis magiſtris conſcripti.* Voluiſſe itaque Athanaſium oſtendere duo eſſe media ambo ſufficientia ad agnoſcendam veritatem, nempe Scripturam & libros Patrum. Non arceri igitur traditiones. Enimuerò ſi quid delirent interpretes, plectine oportet veritatem? Nam hæc ſophiſtice nititur ſolo Latinæ verſionis peccato: Gręca enim aliud ſonant. Adſcribo locum integrũ: αὐτάρκεις μὲν γάρ εἰσιν αἱ ἅγιαι καὶ θεόπνευστοι γραφαὶ, πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀπαγγελίαν. εἰσὶ δὲ καὶ πολλοὶ τῶν μακαρίων ἡμῶν διδασκάλων εἰς ταῦτα συνταχθέντες λόγοι. οἷς ἐάν τις ἐντύχοι, εἴσεται μέν πως τὴν τῶν γραφῶν ἑρμηνείαν. Quæ verba Latinè ita reddo, ex iam demonſtratis. *Scripturæ ad explendum veritatis præconiũ ſolæ ſatis ſunt efficaces. Sunt verò etiã multi ſanctorum magiſtrorum libri, in quos ſi quis incurrat, aſſequetur quodammodo Scripturarum interpretationem.* Quis iam non per ſe videt, non id eſſe Athanaſio propoſitum, vt duo media ſufficientia deſignet: ſiue vt Bulengerus mauult, doceat ſufficere partim Scripturam, partim libros Patrum: ſed vt ſufficientiam totam vindicet Scripturæ ſeorſim & per ſe: libros autem Patrum tanquam non inutile medium, ad eas Scripturas intelligendas? Itaque merum erat mendacium illud Puteani, in quod incidit etiam Bellarminus, cùm ita loquitur, *Athanaſius ibidem addit, Scripturas quidem ſufficere ad indicationem veritatis, tamen non ſine explicatione ſanctorum Patrum.* Et quis (malum) hos nobis Theologos dedit tam non religioſos?

XXXVIII. Ratiſbonenſes Athanaſium loqui malunt de ſufficientia Scripturæ ad fidem faciendam: & ideò ſufficientem eſſe ad indicationem veritatis, quia ex parte ſui nulla alia indigeant probatione. Adeò parum ſibi conſtant, οἱ τῷ ψεύδει ἐσπαρμένοι. Nam paulo ante Bellarminus & Puteanus volebãt indicationem, aliquid eſſe adeò exile, & tenue, vt vix procul & è longinquo ac quaſi per tenebras monſtraretur veritas. Hic verò intelligit ſummam autoritatem probandi demonſtrandique veritatem. Illi viderint, quomodo ſuas res componant. Sed ἀπαγγελίας nomen latius patet, quàm probationis: etſi non eſt quod curioſius inquiramus: nam probari certè veritas non poteſt, niſi doceatur: ergo ſi Scriptura per ſe ſufficiens ad veritatem probandam; profectò oportet etiam non eſſe imperfectam ad eandem docendam: nam quicunque probat, & do-

cet. Deinde contextus ſatis patefacit mentem autoris: qui ſe profitetur ad Macarium ſcribere; vt nonnulla illi exponeret pro viribus pertinentia ad fidẽ, δι᾽ ἀγαθῶν μὲν (inquit) καὶ ἀπὸ τῶν θείων λογίων ταῦτα ἀκριβῶς φιλομαθῶν ἔχειν καὶ παρ᾽ ἑτέρων ἀκούειν; qui etſi poterat ea ipſa inuenire ex ſacris oraculis, audiebat tamen libẽter ab aliis: atque rationem reddens, quare dixit potuiſſe illa ipſum inuenire, hæc ſubinnoxit de ſufficientia.

XXXIX. Hæc leuiora fuerunt hactenus, quaſi tentamenta. Nunc ſuam illam comicam ἑλέπολιν Bellarminus adhibet, qua nullum locum non ſibi expugnatu facilem Papiſtę promittunt: illam ſcilicet machinam, quæ adeò caurè nouit theſin ex hypotheſi contrahere. *Loquitur Athanaſius* (inquit) *non de omnibus dogmatibus, ſed ſolùm de duobus, quæ ſunt argumenta duorum librorum ad Macarium, videlicet quòd idola non ſunt Dij, & quòd Chriſtus ſit verus Deus, & ſimiliter homo, quæ duo habẽt in Scripturis expreſſa teſtimonia.* En tibi illum verò, qui legiones diſſlat ſpiritu, quaſi ventus folia, aut panicula tectoria.

XL. Sed fallit Bellarminus. Primùm enim, non id legitimum eſt, aut integrum eorum librorum argumentum: quia multo plura in iis tractantur pręter ea duo capita. In priore, de origine τῆς κακίας καὶ τῶν εἰδώλων: de eorum excuſatione qui per imagines dicunt cognoſci Deum: & eorum qui negant ſe colere lapides & ligna: Patrem Chriſti eſſe verum Deũ: hominis animam eſſe rationalem & immortalem. In poſteriore, nunquam Chriſtus probatur eſſe homo: ſed cauſſa incarnationis inquiritur: diſſerit multis de morte & reſurrectione, tum ad Chriſtianos, tum aduerſus Iudæos & Gentes. In vtroque autem libro, ea ipſa capita admonentur plenius, & certius diſci ex Scriptura quàm ex traditione. Non erant igitur duo tantùm dogmata, vt volebat Bellarminus; ſed longè plura, & quidem è præcipuis.

XLI. Secundò, ne ad illa quidem omnia quæ ſic tractantur capita, coarctanda eſt hæc ſententia: ſed generaliter ſumenda τῆς ἀληθείας ἀπαγγελία: pro vniuerſo veritatis præconio; vt ſolet hypotheſis ex Theſi confirmari. Pollicetur enim ſe Athanaſius, ὀλίγα τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως expoſiturum Macario, qui quamuis ea poſſet è Scripturis ſibi comparare, tamen ab aliis ſtudioſe ſolebat audire: ac tum ſtatim noſtrũ hoc ſubnectitur αὐτάρκεις μὲν, ac ſi diceret, quia Scripturę ſufficiunt ad explendum veritatis præconium, ideò potuiſſe Macarium, inde illa petere. Atq; ita ventoſus ille Bellarmini conatus abiit in ventos: noſtérque permanet Athanaſius, magnificè prædicans eam ipſam Scripturarum perfectionem, quam Catholici adorant, Papiſtæ blaſphemiis impetunt.

XLII. Chryſoſtomus homilia nona in poſteriorẽ ad Timotheũ: εἴ τι μαθεῖν δέοι, εἴ τι ἀγνοῆσαι, ἐκεῖθεν εἰσόμεθα. εἰ ἐλέγξαι τὰ ψευδῆ, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν, εἰ ἐπανορθωθῆναι, καὶ σωφρονισθῆναι, πρὸς παράκλησιν, πρὸς παραμυθίαν, εἴ τι λείπει καὶ προσθεῖναι, καὶ ἐκεῖθεν μανθάνομεν. Hęc ſic reddita legas ab incerto interprete. *Si quid vel diſcere, vel ignorare opus ſit, illinc addiſcemus: ſi arguere falſitatem, inde hauriemus: ſi corrigi, ſi caſtigari: ad exhortationem, ad ſolatium, ſi quid deſit, & oporteat adipiſci, ex ea nihilominus diſcimus.*

XLIII. Bulengerus negat Chryſoſtomum dixiſſe omnia doceri à Scriptura: Quem ego quidem nunc credo repente factum Arianum. Ariani enim quicquid non totidem literis & ſyllabis pictum videbant, negabant eſſe in Scripturis; eaque importunitate negotium faceſſebant Catholicis. Sic iſte, nouo nunc œſtro percitus, obfirmat ſe, vt quia horum verborum, *Omnia docentur à Scriptura*, non potuit puerorum in morem numeratis ſingulis elementorum characteribus, totidem ſyllabas componere in eo textu quem recitauimus, ideò audacter neget legi apud Chryſoſtomum. Ita nobis res tandem futura eſt cum pueris, aut ſaltem repueraſcentibus, qui conſtantes viros nacti eſſe credebamus, quibuſcum de veritate ſobriè diſceptaremus. Patientur cordati omnes, nos ab hoc puerili nugamento prouocare ad τὴν δίαιταν, vt ex hoc loco probemus omnia doceri à Scriptura. Nam ſi inde haurienda ſunt & quæ diſcenda, & quæ ignoranda; quid ſit reliquum, niſi forte nobis tertium aliquod genus excudunt Papiſtæ.

XLIV. Ratisbonenſes reſpõdent, omnia ex Scriptura diſci, aut immediatè, aut mediante Eccleſiæ autoritate, quã ipſa nobis Scriptura cõmendat. Ita ſanè, inquã; omnia diſcuntur à Scriptura, vel immediatè, cùm ipſa per ſe legitur, & attenditur diligenter: vel mediatè per Eccleſiam, ideſt, cũ οἱ ἀγράμματοι, vel alij, qui Scripturæ libros ipſos legere nõ valent, ea tamen quæ ſcripta ſunt, docentur, ſuggerente illis Eccleſia, vel doctoribus in Eccleſia conſtitutis. Atq; hoc prorſus eſt quod volumus, & vnde perfectionẽ probamus Scripturæ. Nam alioquin, quemadmodũ nemo ſe à patre Logicam didiciſſe gloriabitur, qui à Patre miſſus ſit ad Pariſienſem Academiam; ſic omnino ridiculus ſit, quicũque ἐκεῖθεν, hoc eſt, è Scriptoris contendat omnia diſci, non aliam ob cauſam, niſi quia Eccleſia (quam Scripturæ laudant) omnia doceat, quę tamen neque habet, neque habere poteſt è Scriptura.

XLV. Idem homilia nona in Epiſtolam ad Coloſſenſes. Μὴ περιμείνῃς ἕτερον διδάσκαλον. ἔχεις τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. οὐδείς σε διδάσκει ὡς ἐκεῖνα. *Ne alium exſpectato doctorem ac magiſtrum: habes Dei eloquia: nullus te docet ſicut illa.* Si nullus alius doctor exſpectandus: ergo neceſſe eſt omnia doceri à Scriptura: aliàs aut ignoranda eſſent, quæ non docet Scriptura: aut eundum ad aliũ magiſtrum, vt ab eo diſceremus, quę ab illa non docentur. Intelligi autem à Chryſoſtomo per τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, Scripturas ex ſequentibus patet. Nam ſtatim ſingulos hortatur ad comparanda Biblia, & quidẽ intenta voce: quem locum expendemus libro decimo.

XLVI. Idem rurſus homilia quinquageſima octaua in Ioannem, vbi contendit per oſtium intelligendas eſſe Scripturas. καθάπερ γὰρ τις θύρα ἀσφαλής, οὕτως ἀποκλείει τοῖς αἱρετικοῖς τὴν εἴσοδον, ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστῶσα ἡμᾶς περὶ ὧν ἂν βουλώμεθα πάντων. *Tanquam oſtium muniſſimũ hæreticos ingreſſu arcent: nóſque omnino certos faciunt, de omnibus rebus, quaſcunque volumus.* Quid excipi poteſt quæſo, ſi omnia, quę ſcire volumus, nobis certa reddunt Scripturæ?

XLVII. Auguſtini nobiliſſimus locus eſt capite nono libri ſecundi de doctrina Chriſtiana. *In iis quæ apertè in Scripturis poſita ſunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem, moréſque viuendi: ſpem ſcilicet atque charitatem.* Quibus vicina ſunt hęc Odilonis Abbatis Cluniacenſis Collationum libri primi, capite primo. *Omnis ratio, quâ vel Deum, vel nos cognoſcimus, diuinis libris continetur.* Torquent hæc Auguſtini verba mirum in modum Traditionarios, quibus qualibet cruce moleſtiores, Scripturæ laudes à perfectione; Tam certè torquent, inquam, quam recreant Catholicos, quibus quolibet melle & fauo dulciora

ſunt

ſunt eloquia Domini. Sed viciſſim ea illi mirum in modum torquent.

XLVIII. Bellarminus, loqui ait Auguſtinum de illis dogmatibus, quæ neceſſaria ſunt omnibus ſimpliciter, qualia ſunt quæ habentur in Symbolo Apoſtolico, & Decalogo. Atque hoc ipſum Andradius explicat prolixius, & diſtinctius; conſtitutis duobus myſteriorum generibus; vt alia eiuſmodi ſint, quorum notio ſit omnibus ad iuſtitiam ſalutemque comparandam in primis neceſſaria: vt Chriſti mors, paſſio, reſurrectio, quas Apoſtoli omnibus paſſim inculcarunt. Alia verò, quamuis ad fidem pertineant, ſintque valde neceſſaria, ignorari tamen à multis poſſunt. Ergo illa priora cum Auguſtino fatentur Bellarminus & Andradius, in apertis Scripturæ locis ferè contineri; at non item poſteriora.

XLIX. Hîc verò multa conſideranda occurrunt, Excutiamus ſingula. Primò, obſeruemus aduerſarios veritatis inter ſe non benè conuenire: Cùm enim hi fateantur myſteria omnibus neceſſaria contineri in Scripturis: tamen proximo libro audiemus inter Traditiones non ſcriptas, quæque non poſſint conſtare è Scripturis, enumerari, non tantùm Baptiſmum infantium; Baptiſmum non iterandum; perpetuam Mariæ virginitatem; deſcenſum Chriſti ad inferos, Tranſſubſtantiationem: ſed etiam omnia Sacroſanctæ Trinitatis myſteria, τὸ ὁμοούσιον; Patris innaſcibilitatem, Spiritus proceſſionem, eiuſque adorationem; Chriſti in vnica perſona duas naturas; & alia. Reſpondeant categoricè: ſunt-ne illa omnibus ad ſalutē ſcitu neceſſaria, an non ſunt? Ne negent, ſed reuereantur Athanaſium, cuius Symbolum cantillant quotidie in ſuis Miſſarum ſolennijs. Nam hic hæc Trinitatis myſteria, aut omnia aut ſaltē plurima enumerans, ita præfatur: Ὅστις βούλεται σωθῆναι, πρὸ πάντων χρὴ κρατεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν· ἣν εἰ μή τις σῶαν καὶ ἀμώμητον τηρήσει, ἄνευ δισταγμοῦ εἰς τὸν αἰῶνα ἀπολεῖται. *Quiſquis ſeruari vult, ante omnia illum oportet tenere Catholicam fidem: quam ſi non ſeruant ſinguli ſanam & incorruptam, ſine dubio in æternum peribit.* Et poſteà: ἀλλ' ἀναγκαῖόν ἐστι πρὸς αἰώνιον σωτηρίαν, ὅπως καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθῶς πιστεύῃ. *Neceſſe eſt ad æternam ſalutem, vt & incarnationem Domini noſtri Ieſu Chriſti quiſque rectè credat.* Hæc verò ſi non negāt, quid cauſæ dicunt, quominus vel hîc mentiantur Bellarminus & Andradius; omnia neceſſaria concedentes in Scripturis contineri: vel illic alij, hæc capita negantes haberi ex iiſdem?

L. Secundò, ſi quæcunque neceſſaria ſunt ad ſalutem, continentur in Scripturis: non continentur autem non ſcriptæ Traditiones: Ergo vi conſequentis fateri debent Papiſtæ ſuas Traditiones non ſcriptas non eſſe ad ſalutem ſcitu neceſſarias, Videlicet; non tantùm ieiunia ſextæ & ſeptimæ feriæ; & quadrageſimæ; obſeruationem Feſtorum: vſum aquæ luſtralis, ſonitum campanarum, & ſimiles pluſimas nugas: ſed ne quidem iſta maiora, Tranſſubſtantiationem, Purgatorium, Interceſſionem, Inuocationémque Sanctorum, Venerationem imaginum. Nam hæc atque alia numerantur in non ſcriptis Traditionibus. Quid igitur aures omnibus obtundunt hiſce inculcandis? Imò cur harum rerum ignorantiam flammis expiant? Itáne humanitatis eſt Chriſtianæ, Catholicæ etiam charitatis, homines viuos lentis flammis vſtulare, eorum dogmatum occaſione, quæ ad ſalutem non ſunt ſcitu neceſſaria? O Nerones! O Buſirides! O ſi quid illis immanius nominari poteſt!

LI. Tertiò, non ſatisfacit hæc quantumlibet accurata diſtinctio, Auguſtini verbis. Eſto enim, ſint alia dogmata ſimpliciter neceſſaria; alia minimè: & de his non ſit loquutus Auguſtinus. Quid igitur de illis dicemus? Concedunt-ne Papiſtæ omnia contineri in Scriptura? Imò, non eſt auſus Andradius: ſed delicatulè, labiiſque ſemihiulcis, ferè continere, tandem vix vi coactus, viſus eſt confiteri. O tenellulam! O delicatulam Ieſuitarū conſcientiam! Quaſi eā ſpōſula mollicula vno digitulo, vixq; ſummulis labellis delibat fabas. Tam ſolicitulè Ieſuituli verentur, cauentque ne imperfectioni Scripturarum, vel obliquè præiudicium faciant. At quàm rotundè! volleri quàm conſtanter, quàm maſculè Auguſtinus? *Omnia* inueniuntur (inquit) in Scripturis. Ignoſcite Ieſuitæ, ſi offendit aures veſtras mollículas, delicatulas, nutritus in Eccleſia Catholica, non corruptus in aula Papiſtica. Sed enim, quid hoc, quæſo, ſcopuli eſt; à quo non minus ſibi cauent, quàm nautæ à Caphareis rupibus? Diſtinguunt, reſtringunt, coercent; & tamen cùm ad verba ventum eſt Auguſtini, tum titubant, tum tremunt, turbantur, atque horrent: & pro *omnia poſita ſunt*, nobis illud occinunt languidulum, *ferè continentur.*

LII. Quartò: hoccine eſt ferendum, aut etiam diſſimulandum in homine Theologo crimen, fallaciſ-ne dicam audaciæ, an audacis falſitatis, quod pro Auguſtini verbis, alia mihi ſubſtituuntur? Nam cùm ille omnia dixerit quæ continent fidem & mores, Andradius mihi ſuggerit ea quorum notio eſt omnibus neceſſaria ad iuſtitiam & ſalutem comparandam. Ita pro rebus ipſis omnibus, perſonas ſubſtituit omnes: deinde pro fide & moribus; iuſtitiam & ſalutem conſequendam. O furcifer! At hæc longè abeunt ab Auguſtino. Tu me vis varios perſonarum gradus conſiderare: ille me totum detinet in rebus ipſis. Et nihil iſta diſtare arbitraris? Tu mihi fidem proponis: iſte mihi media obijcit ad eum finem tendentia: & ſperas me ità deceptum iri?

LIII. Quintò; nominauit Auguſtinus fidem & mores. Quò igitur hanc adeò ſolicitam diſtinctionem referri dicemus, ad fidemne, an ad mores? Si ad fidem: ſenſus erit, quædam eſſe dogmata omnibus neceſſariò credenda: quædam non. vnde ſequetur, non eſſe omnium Chriſtianorum vnam fidem; quod tamen aſſeritur, quarto ad Epheſios: & mentitetur Paulus, cùm teſtatur datos eſſe à Deo Paſtores & Doctores, vt omnes euadamus in vnitatem fidei. Sin ad mores; vt ſanè verum eſt, non omnibus omnia præcepta competere, quod de dogmatis fidei aſſeri nequit; ergò inter non ſcripta nulla erunt fidei dogmata, ſed tantùm morum præcepta: quod ſanè nunquam Papiſtæ ſunt conceſſuri! Sed & ridiculus eſſet Auguſtinus, qui æquè mores ac fidem generaliter nominauit.

LIV. Et tamen obijciunt nobis eundem Auguſtinum libro ſecundo de peccatorum meritis & remiſſione capite vltimo. *Credo etiam huic diuinorum eloquiorum clariſſima autoritas eſſet, ſi homo illud ſine diſpendio promiſſæ ſalutis ignorare non poſſet.* Sed hic locus non diſtinguit, vt Ieſuitæ, dogmata in neceſſaria omnibus, & neceſſaria non omnibus: ſed ſimpliciter in neceſſaria, & non neceſſaria, abſque vlla perſonarum diſtinctione. Agit enim de propa-

gatione animæ, ſiue potiùs peccati in animam, cuius rationem ille ſe fatetur ignorare: & addit non eſſe ſcitu neceſſariam: non tantùm ſibi, ſed ne quidem omnino cuiquam. Iam nos liberè profitemur, ea, quæ noſtra ſcire nihil intereſt, non eſſe quærenda in Scripturis: ſed neceſſariorum aliam eſſe rationem. Et quidem his iiſdem verbis Auguſtinum ſatis perſpicuè teſtatur ſe nobiſcum ſentire. Nunquam enim ille adeò confidenter dixiſſet, ſi hoc caput neceſſarium eſſet ad ſalutem, fore de eo in Scripturis clariſſima teſtimonia: niſi omnino ſibi perſuaſiſſet generale hoc axioma verum eſſe: De omnibus neceſſariis ad ſalutem, extare in Scripturis clariſſima teſtimonia: alioquin ridicula eſſet conſequentia.

L V. Gautierus mecum olim contendens, aſſerebat, modificandam eſſe ſententiam: ipſumque Auguſtinum modificationem docuiſſe, loquentem, de iis quæ apertè poſita ſunt in Scripturis. Nimirum hoc volebat, Auguſtinum non ſimpliciter omnia dixiſſe reperiri in Scripturis, ſed tantùm ex omnibus quæ continent fidem & mores, ea quæ ſunt perſpicua. Alioquin, inquiebat, ſequeretur totam Scripturam eſſe perſpicuam. Sed breuiter reſpondeo, quod omnes ſatis vident, Auguſtinum non diſtinguere dogmata in obſcura & perſpicua: ſed locos Scripturæ in obſcuros & perſpicuos: & aſſerere in perſpicuis ſiue apertis contineri omnia dogmata fidei & morum. Itaque Ieſuitam pueriliter mutare terminos. Quomodo autem neceſſe eſſet fateri totam Scripturam eſſe perſpicuam? Nam primùm ipſe locus contrarium ſtatuit. Nam qui dicit in iis quæ perſpicuè poſita ſunt, ſatis innuit, eſſe quædam, non perſpicuè poſita. Deinde, quid obſtat, quo minus eadem fidei dogmata alicubi obſcuriùs dicantur, alicubi clariùs? vt aduentus Chriſti obſcurior eſt in Teſtamento Veteri: in Nouo autem nihil manifeſtius. Tertiò, poſſunt etiam nonnulli eſſe loci, qui neque fidem, neque mores continent, ſed hiſtorica quædam. Itaque nugabatur Gautierus, non diſputabat.

L V I. Sed audiamus omnibus Ieſuitis ſubtiliorem Puteanum; cui adeò non placuit ſuperior Ieſuitarum ſolutio, vt vix dignatus ſit attingere, tanquam extremo digitulo. Porrò ipſe dupliciter ſoluit. Primò mentem eſſe Auguſtini, omnes locos qui in Scriptura continent fidem & mores, in iis eſſe rebus, quæ apertè poſitę ſunt. Diſtingui igitur ea quæ ſunt in Scriptura, vt alia contineant ea quæ ſunt de fide & moribus: alia loquantur de rebus aliis: Omnes autem locos prioris generis, eſſe inter eos qui apertè poſiti ſunt. Secundò, omnia non ſignificare vniuerſa, ſed tantùm partem: vt *Pradicate omni creatura*, Marci decimo ſexto: *Omnes mirabantur*, Lucæ primo: vt ſit ſenſus, omnium eorum quæ pertinent ad fidem, maiorem partem eſſentialem, ipſaque adeò principia vniuerſalia, & fundamenta reperiri in locis apertè poſitis.

L V I I. At hæc clariſſimo loco obductæ nebulæ nullo negotio diſſipantur. Reſpondeo itaque ad illud prius: Si verum eſt, non omnia quidem vniuerſaliter quæ continent fidem & mores: ſed omnes Scripturæ locos qui continent fidem & mores, eſſe in iis quæ apertè poſita ſunt: Ergo ſequi nullos locos Scripturæ obſcuros, quicquam continere, quod ad fidem moréſque pertineat. At hoc eſt falſum: nemo enim poteſt negare multos eſſe locos non perſpicuos, qui non minus ad fidem moréſque pertinent, quàm perſpicui. Vt in Prophetis Veteris Teſtamenti quamplurimi de ſemine mulieris contrituro caput ſerpentis: de ſemine Abrahæ in quo benedicendæ erant omnes gentes: de Silo, qui non venturus erat antequam defeciſſet ſceptrum à Iuda: aliáque ſine numero: quibus [illegible] ſignificabatur Chriſti aduentus. Denique Papiſtæ alias obſtinatiſſimè contendunt Scripturam eſſe obſcuram: atque indigere multa expoſitione. Itaque apud Auguſtinum, *omnia, quæ continent*, non ſignificat omnes locos Scripturæ: ſed omnia dogmata, ſiue præcepta, quæ continent doctrinam fidei & morum.

L V I I I. Ad ſecundum. Scimus quidem aliquando omnia, non ſumenda pro cunctis indiuiduis: ſed id fit tum, quando exceptiones ſunt incertæ aut pauciſſimæ; & potius de facto: cùm tamen ius ipſum æquè ad omnes pertingat: vt cùm dictum eſt *Pradicate omni creatura*. Nam Chriſtus nullum hominem excipiebat, quominus ius eſſet Apoſtolis et Euangelium annunciare: etſi de facto non annunciarint. Nam quod nō Creaturæ omnes ſimpliciter intelliguntur, ſed tantùm homines, hoc pertinet ad expoſitionem vocis creaturæ, non ad reſtrictionem notæ vniuerſalis. At tum cùm certa eſt, cognitaque exceptio, nec tam de facto quàm de iure, deque iis agitur rebus, quarum ſcimus non eſſe vnū ordinē ineptè, imò imperitè nota vniuerſalis adderetur: vt ſi dicerem, omnia animalia eſſe rationalia. Quanto autem id magis abſurdum eſſet, cùm exceptio latius pateret: vt ſi dicam, omnes homines Latinè loqui: cùm tamen hodie pauculi ſint duntaxat in ſcholis docti? At Papiſtæ contendunt, non tantùm quædam excipi fidei morúmve præcepta: ſed etiam, minimam particulam veritatis eſſe ſcriptam. Adeò vt ex eorum mente, illa omnia quæ continent fidem & mores, transformanda eſſent in minimam particulam eorum quę continent fidem & mores. Tam ſunt in explicandis authoribus ſolertes Traditionarij.

L I X. Ergo hic Auguſtini locus magnificè euincit perfectionem Scripturæ. Huic alterum comparo (ſi tamen eius eſt, ſed nunc nihil hoc ad rem, nam plerique Papiſtæ ita cenſent) è ſermone trigeſimo octauo ad fratres in Eremo. *Legite ſacram Scripturam, in qua quid tenendum, & quid fugiendum ſit, plenè inuenietis.*

L X. Idem in Ioannem tractatu quadrageſimo nono. *Cùm multa feciſſet Dominus Ieſus, non omnia ſcripta ſunt, ſicut idem ipſe ſanctus Euangeliſta teſtatur, multa Dominum Chriſtum & dixiſſe & feciſſe quæ ſcripta non ſunt, electa ſunt autem quæ ſcriberentur, quæ ſaluti credentium ſufficere videbantur.*

L X I. Prima ſolutio eſt Ioannis Hayi, Auguſtinum de miraculis Chriſti hanc ſententiam ſcripſiſſe. Sed hoc eſt falſum. Scripſit quidem occaſione captata è miraculis, ſed dixit generalius quàm de miraculis. Nam ne omnia quidem miracula Chriſti, ſi ſcripta eſſent, ſufficerent ſaluti fidelium: ſunt enim dogmata in primis neceſſaria. Sed & Puteanus agnoſcit Auguſtinum dixiſſe, ex omnibus quæ Dominus feciſſet, & dixiſſet, ea eſſe ſelecta, quæ videbantur ad ſalutem ſufficere.

L X I I. Secunda ſolutio Puteani, Auguſtinum loqui duntaxat de dictis & factis Chriſti; non autem de dictis & factis Apoſtolorum. Ridiculè

culè. Nam primum ſi concederemus, alia Apoſtolos, alia Chriſtum & dixiſſe & feciſſe: tamen non ſequeretur Auguſtinum non dicere facta & dicta Chriſti ſufficere ad ſalutem: itaque ſolutio nulla eſſet. Negamus tamen alia dixiſſe Chriſtum, alia Apoſtolos: nam de factis non eſt, quod ſimus ſolliciti. Itaque, abit in ventos, quod pro magno incommodo Puteanus obiiciebat, ſi ſufficerent facta & dicta Chriſti, excludi ergo omnia ſcripta Apoſtolorum, præter quatuor Euangeliſtas. Nam ipſa reliqua Apoſtolorum ſcripta, tractant facta & dicta Chriſti, æquè ac quatuor Euangelia, etſi non eodem modo.

LXIII. Tertia ſolutio eiuſdem eſt detorqueri à nobis illud Auguſtini *ſufficere*, in alienum ſenſum: eſſe enim mentem autoris de dictis & factis Chriſti ſufficere, ſi ea ſciamus ad ſalutem, quæ ſcripta ſunt ab Euangeliſtis. Et probat, quia non loquatur Auguſtinus de generali ſufficientia; ſed velut certi articuli: vt quando dicimus, ſufficit quoad hoc caput vnum aliquid ſcire: non ſignificamus nihil aliud ſciri debere. Huius viri mens hæc eſt, niſi me eius fallit obſcurus & intricatus ſtylus: ſciri quidem ad ſalutem dicta & facta Chriſti: ſed non ſufficere tamen ad ſalutem, ſi ea ſola ſciantur: neque ea ipſa non omnia eſſe neceſſaria; ſed quædam ſelecta eſſe: quæ cùm ſciremus, poſſimus gloriari, nos de factis & dictis Chriſti tantum ſcire, quantum ſufficit ad ſalutem. Sed diſertiora ſunt Auguſtini verba, quàm vt tam facile eludi poſſint: dixit enim totidem ſyllabis, *ſaluti credentium ſufficere*; hoc eſt, vt loquitur Ioannes, vt credentes habeant vitam æternam. Iam verò, quænam hæc ſophiſtice eſſe poteſt, quæ occultis quibuſdam diuerticulis eò tandem redit, vt id negetur, quod verba affirmant? Nam hoc totum Puteani artificium eò tendit denique, vt dicere videatur Auguſtinus, illa non ſufficere ad ſalutem: ſed tantùm ſufficere eatenus: hoc eſt, non eſſe neceſſe, vt plura ſciantur, etſi, quæ ſic ſciuntur, non ſufficiant ſaluti. Porrò neque facta & dicta Chriſti cenſeri poſſunt vnus articulus, neque vllus eſſe poteſt articulus vnus qui ſufficiat ad ſalutem.

LXIV. Quarta ſolutio eſt Ioannis Hayi. *Obſeruanda eſt* (inquit) *etiam D. Auguſtini loquendi ratio. Non enim ait, quæ ſaluti credentium ſufficiebant: ſed ſufficere videbantur. Conſtat ſiquidem ex Luca Actorum primo, Dominum multa docuiſſe Apoſtolos ad fidem ſpectantia, quæ ſcripto non ſunt tradita: multa quoque Spiritum Sanctum docuiſſe Eccleſiam, quæ nuſquam in Scripturis ſacris leguntur.* Vult ergo Hayus Apoſtolis quidem ita viſum eſſe, nimirum illa quæ ſcripta ſunt, ſufficere ad ſalutem: ſed tamen non benè: re vera enim haud ita ſe habere: Et vno verbo Apoſtolos eſſe alucinatos. At hæc inſignis eſſet Auguſtini in Apoſtolos iniuria, quibus Spiritũ Chriſtus erat pollicitus, à quo ducerentur in omnem veritatem. Sed non erat Auguſtinus Ieſuita. Nos credimus illud; *videbantur*, eſſe pro *iudicata ſunt, comperta ſunt*, & ſi quid eſt ſimile: vt Actorum decimo quinto, *Viſum eſt Spiritui Sancto & nobis*: non incertam aliquam opinionem declarat, ſed ſanum, ſobrium, certumque iudicium. A Chriſto poſt reſurrectionem, aut à Spiritu Sancto Apoſtolos multa didiciſſe, quæ non ſunt ſcripta, non negamus: & plenius refutabimus proximo libro.

LXV. Optatus contra Parmenianum libro quinto, *Vt quod pulſamus cœlum, vnde habeamus hoc in Euangelio teſtamentum? Quia hoc loco rectè poſſunt terrena cœleſtibus comparari. Tale eſt, quod quiuis hominum habens numeroſos filios. His quandiu pater præſens eſt, ipſe imperat ſingulis: non eſt adhuc neceſſarium teſtamentum. Sic & Chriſtus quandiu præſens in terris fuit, quamuis nec modo deſit, pro tempore quicquid neceſſarium erat, Apoſtolis imperauit. Sed quomodo terrenus pater, cùm ſe in confinio ſenſerit mortis, timens ne poſt mortem ſuam rupta pace litigent fratres, adhibitis teſtibus voluntatem ſuam de pectore morituro transfert in tabulas diu duraturas: & ſi fuerit inter fratres contentio nata, non itur ad tumulum, ſed quæritur teſtamentum: & qui in tumulo quieſcit, tacitis de tabulis loquitur viuus. Is cuius eſt teſtamentum, in cœlo eſt: ergo voluntas eius, velut in teſtamento, ſic in Euangelio inquiratur.* Similiter Auguſtinus expoſitione ſecunda Pſalmi vigeſimi primi. *Fratres ſumus: quare litigamus? Non inteſtatus mortuus eſt pater noſter, fecit teſtamentum, & ſic mortuus eſt. mortuus eſt & reſurrexit. Tamdiu contenditur de hæreditate mortuorum, quandiu teſtamentum proferatur in publicum: & cùm teſtamentum prolatum fuerit in publicum, tacent omnes, vt tabulæ aperiantur, & recitentur. Iudex intentus audit, aduocati ſilent, præcones ſilentium faciunt, vniuerſus populus ſuſpenſus eſt; vt legantur verba mortui non ſentientis in monumento.* Notanda ſimilitudo eſt. Nam in tabulis teſtamenti non tantùm voluntas eſt teſtatoris, ſed etiam tota voluntas: nec admittitur, non tantùm, qui contra tabulas agit: ſed etiam qui præter. Optatus ergo & Auguſtinus manifeſtè docent totam voluntatem Dei contineri in tabulis Scripturarum.

LXVI. Cyrillus Alexandrinus in Leuiticum libro quinto. *Ego, prout ſenſus mei capacitas habet, in hoc biduo puto duo teſtamenta poſſe intelligi, in quibus liceat omne verbum, quod ad Deum pertinet (hoc enim eſt ſacrificium) requiri & diſcuti, atque ex ipſis omnem rerum ſcientiam capi. Si quid autem ſuperfuerit, quod non Scriptura diuina decernat, vllam aliam debere tertiam Scripturam ad autoritatem ſcientiæ ſuſcipi, quæ hic dies tertia nominatur, ſed igni tradamus quod ſupereſt, id eſt, Deo reſeruemus.*

LXVII. Bellarminus & Ratiſbonenſes, primùm de autore reſpondent. Dehinc de loco. Illas igitur in Leuiticum homilias negant eſſe Cyrilli: ſed Origenis, vel neſcio cuius alterius; qui paſſim literam deſtruit, vt myſticos ſenſus ex capite ſuo ſtatuat; proindè homilias non eſſe magnæ autoritatis. At ego de autore non valde contendo. Scio Sixtum Senenſem, ita primum admonuiſſe: & concedo habere cauſas veriſimiles. Siue autem Cyrillus ſit autor, ſiue Origenes, tamen eſt antiquus. Et quidem Origenes, nunquam in hoc capite accuſatus hæreſeos. Imò meminiſſe debent, à ſe illum ipſum nobis opponi in Traditionibus aſſerendis: non meritò id quidem: ſed nunc de ſola autoritate loquimur: quam, an non iniquum eſt, Origenem tum magnam obtinere, cùm pro Papiſtis, aut facit, aut facere videtur: cùm verò nobis apertè fauet, tum de ponte deiici? Grauius illud eſt de allegoriis, myſticiſque ſenſibus ex proprio capite excogitatis. Sed illud dupliciter intelligi poteſt: vel ſic, vt taxetur Origenes, tanquam ſingulos locos, violentius torquere, & allegoricè applicet alie-

nis ſenſibus : quo vitio illum impenſè laborare A & agnoſcunt & debent omnes verè pij : & quidem hoc etiam loco ſibi nimis indulſiſſe non grauatè concedam. Nam illi duo dies, omnino non ſignificant duo teſtamenta. Vel rurſus, vt ſignificetur idem non tantum locos detorquere à ſenſu literali, ad allegoricos ; ſed etiam ipſos allegoricos ſibi ipſum fingere alienos à doctrina Chriſtiana. Hoc ſi fecit iſto loco, cauſam non dicimus, quominus anathema ſit. Sed ſi quod attinet ad ſenſum per ſe ſeorſimque ſumptum, nihil dixit, B quod non alij plurimi, imò quod non Scriptura, non debet veraci teſtimonio præiudicium facere, paulo liberior in allegorias excurſus. Nam quotuſquiſque eſt Patrum, qui ab hac affectatione, purum ſe caſtumque ſeruauerit?

L X V I I I. Nunc ergo de ipſo agamus loco. Autorem homiliæ negat Bellarminus excludere verbum Dei non ſcriptum : ſed ſolùm tertiam Scripturam: id eſt, humanam Scripturam, quæ ſe pro diuina venditare velit. Imò magnam par- C tem eius loci Bellarminus vafrè diſſimulat. Tria dicuntur : primum in libris vtriuſque Teſtamenti omnia eſſe & inquirenda, & diſcutienda, quæ ad Deum pertinent. Secundum, ex iiſdem omnem ſcientiam capi. Tertium, ſi quid ſit, quod Scriptura non diſcernat, nullam ſupereſſe aliam Scripturam ſuſcipiendam ad autoritatem ſcientiæ. Duo illa priora, cur non legiſti Bellarmine? Nimirum, quia nolles à quoquam legi. Diſertiora enim, quàm vt negari : magis etiam perſpi- D cua, quàm vt vllo fuco induci poſſint. Concludunt autem totam quæſtionem. Nam ſi omnia quæ ad Deum pertinent, non tantùm inquiri poſſunt è Scriptura, ſed etiam diſcuti, atque adeò ſciri, tum neceſſe eſt eandem eſſe perfectam, id eſt, continere omnia dogmata religionis, quæ nulla nouit, niſi ad Deum pertinentia. Tertium verò caput etiam miſerè corrupiſti : Non enim Cyrillus dixit, Scripturam humanam, quæ ſe pro diuina venditet, eſſe excludendam : ſed dixit, E quod longè plus ponderis habet, præter Scripturam Veteris Nouique Teſtamenti, nullam tertiam eſſe, quæ ſuſcipienda ſit ad autoritatem ſcientiæ: hoc eſt, ex cuius autoritate nos confidamus aliquid αὐθεντικῶς ſcire poſſe. Quod vos Papiſtæ contra facitis : cùm traditiones ſuſcipitis æquo gradu cum Scripturis. Nam in Traditionibus, ſunt ſcripta Pontificum, Decreta Conciliorum, & ſimilia. Et vt ſciamus quid ſit in autoritatem ſcientiæ recipi: ſtatim ſubiecit, ea quę F definiri non poſſunt ex Scriptura ſacra, Deo reſeruanda. Scilicet, quia is illa ſciri à nobis noluerit : ac proinde ne inueſtigari quidem voluit.

L X I X. Idem contra Iulianum libro ſeptimo. *Sufficit diuina Scriptura ad faciendum eos qui in illa educati ſunt ſapientes, & probatiſſimos, & ſufficientiſſimam habentes intelligentiam : indigentéſque ad hoc prorſus nihil externis magiſtris.* Quid quærunt Papiſtæ magnificentius? Et tamen calcitrant Ratiſ- G bonenſes, ſenſum eſſe, Scripturam his qui in ea ſimul cum Eccleſiæ obedientia educati ſunt, ſufficere ad ſapientiam : nec ad hoc fideles indigere externis magiſtris, puta hæreticis, qui extra Eccleſiam verſantur. En tibi nouas ſtrophas: nouam ſophiſticen: nouam impoſturam. Nam vnde illud de obedientia Eccleſiæ? Etſi hoc qui- A dem neque friget neque calet. Nam etiam ſi concedamus ita meditandam Scripturam, vt ne ſimus rebelles Eccleſiæ ; tamen certum erit ex ipſis Scripturis homines reddi ſapientiſſimos: neque enim quicquam Scripturæ commodat hæc obedientia, ad ſapientiam perficiendam, quod non iam habeat. Sed tamen, quæ (ſcelus) hæc eſt audacia, quæ ſibi in Veterum dictis, quidlibet inſerere permittit? aut quandiu hanc tolerabi- B mus? De ea obedientia ne verbo quidem Cyrillus meminit : & tu mihi ſine ea conſtare Cyrilli mentem neges? Non nego obedientiam Eccleſiæ deberi : non nego mandari ab Eccleſia: ſed nego hoc loco eam vel nominatam vel etiam indicatam. Quid? an tu tibi eam permittis huc intrudere, quia legitima ſit, quia mandata à Scripturis? At ego, ſi eodem iure inueherem obedientiam debitam parentibus ; nec minus à Scriptura commendatam ; nec ſine hac Cyrilli men- C tem conſtare aſſererem, quis me ferret? Noui ingenium Ieſuitarum. Nihil dirarum fuit vnquam, quibus me non deuouerent. Ego humanior, illis opto mentem ſaniorem.

L X X. Chryſoſtomus, operis Imperfecti in Matthæum homilia quadrageſima prima. *Quicquid quæritur ad ſalutem, totum iam adimpletum eſt in Scripturis.* Et iterum paucis interpoſitis lineis. *Nihil ergo minus eſt in hoc conuiuio* (Scripturarum) D *quàm quod neceſſarium habet ſalus humana.* Bellarminus, eumque ſecuti Ratisbonenſes, dicunt loqui Chryſoſtomum de remediis vitiorum : ac docere nullum eſſe vitium, ad quod ſanandum non inueniatur in Scriptura aliquod remedium. Sed hæc eſt iniuſta verborum Chryſoſtomi eneruatio. Primò enim, *Quicquid* (dicebat) *quæritur ad ſalutem :* at non ſola ea eſt morum emendatio, vitiorumque correctio : deinde nihil minus eſſe, quàm quod neceſſarium habet ſalus huma- E na. Quæ verbo quomodo à mendacio defendentur, ſi aliquid excipitur? Ad hæc tota homilia exponitur parabola inuitatorum ad conuiuium regis, Matthæi capite vigeſimo ſecundo. Et prandium autor interpretatur, *doctrinam iuſtitiæ, & verba cæleſtium myſteriorum de Filio Dei venturo.* An hæc ad mores tantùm, corrigendaque vitia pertinent? Nónne etiam ad doctrinam fidei?

L X X I. Gregorius eius nominis primus Epiſcopus Romanus, cognomine Magnus, in F Ezechielem homilia nona. *In hoc volumine cuncta quæ ædificant, omnia quæ erudiunt, ſcripta continentur.*

C A P. XI.

An Scriptura ſit perfecta Regula.

G

I. HActenus de perfectione Scripturæ ſatis multa diximus. Nunc impugnandus eſt Traditionum vſus non Scripturarum : hinc facto initio : Si Traditiones non ſcriptæ ſunt neceſſariæ, & ſunt æqualis autoritatis cum Scriptura: Ergo Scriptura non eſt regula fidei. At Scri-

piura

pura eſt regula & norma fidei. Ergo Traditiones non ſcriptæ non ſunt neceſſariæ: nec ſunt æqualis autoritatis cum Scriptura. Hoc argumentum eramus prolaturi potius ad confirmandam perfectionem Scripturæ. Sed Bellarminus maluit ad hanc diſputationis partem transferre. Nec noſtra ſanè multum intereſt. Aduerſarij & minorem negant, nec maiorem ſimpliciter concedunt.

II. Bellarminus Scripturam vult appellari non regulam, ſed commonitorium vtile. His argumentis: Nulla regula fidei aut plura aut pauciora continet, quàm quæ ſunt fidei. At Scriptura & plura & pauciora continet quàm quę ſunt fidei. Ergo non eſt regula fidei. Continere plura probat, quia continet hiſtorias plurimas, quæ non ideo ſcriptæ ſunt, vt neceſſariò credantur. Continere verò pauciora, antè ſe probaſſe iactat. Rurſus: Omnis regula fidei eſt vnum opus continuum. At Scriptura non eſt vnum opus continuum: ſed continet varia opera, hiſtorias, conciones, vaticinia, carmina, epiſtolas. Ergo non eſt regula fidei. Eſſe autem Commonitorium probat ex decimo quinto ad Romanos, *Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem Scripturarum, ſpem habeamus.* Et primo poſterioris Petri, *[illegible] arbitror quandiu ſum in hoc tabernaculo ſuſcitare vos in commonitione.* Et tertio. *Hanc ecce ſecundam vobis ſcribo Epiſtolam, in quibus excito in commonitione veſtram ſinceram mentem.*

III. Sed nos aſſumptionem probamus, locupletiſſimo argumento, à nomine iam olim attributo Scripturæ Sanctæ. Appellatur enim Canonica, & totum eius corpus Canon. Rationem nominis, aut omnes, aut ferè omnes, eſſe teſtantur, quia ſit regula fidei. Disertè Aquinas lectione prima in ſecundum caput prioris ad Corinthios. *Doctrina* (inquit) *Apoſtolorum & Prophetarum dicitur Canonica, quia eſt quaſi regula intellectus noſtri.* Aſſentiebatur Andradius ſecunda, defenſionis Tridentinæ libro tertio. *Minime mihi diſplicet eorum ſententia, qui Canones appellari dicunt, quia pietatis, fidei, & religionis Canonem, hoc eſt, regulam, atque normam è [illegible] ſummo Dei beneficio, ad nos delatam continent [illegible].* Quanquam, quid opus eſt teſtibus? Nam hæc quæſtio prolixè diſputata eſt, & conſtituta libro primo harum controuerſiarum.

IV. Contrà, nihil efficiunt argumenta Bellarmini. In primo ſyllogiſmo, negatur maior. Nam ſi hæc certa eſſet, tum omnino nullam Eccleſia regulam haberet fidei. Cum enim omnino duæ tantum proferri queant; vna à Catholicis; nempe Scriptura, altera à Papiſtis, nempe Traditio non ſcripta: Certè non tantùm Scriptura, ſed etiam Traditiones multa continent, quæ non ideo proponuntur: vt neceſſariò credantur. Etenim plurima extant in Patrum libris, in Epiſcoporum Romanorum Decretalibus, in Conciliorum actis, quæ ne Papiſtæ quidem vrgeant, tanquam fidei articulos: vel potius tanquam neceſſariò credenda. Vt mittam dicere non pauca contra fidem occurrere. Quanquam hîc ſubit in mentem Tanneri Ieſuitæ in vndecima ſeſſione Colloquij Ratisbonenſis, ſolertiámne dicam an audaciam? Verumuis placeat, ille tamen ita pronunciauit, *Tobia ſexto dicitur, quod Tobias ſecum duxerit canem: id ergo omnibus fidelibus neceſſariò credendum eſt.* Et Hunnio ſtupente, interrogantéque, *Eſt-ne ergo articulus fidei, quod canem ſecum duxerit Tobias?* Tannerus nihil remittens de Ieſuiticâ conſtantia; adductis, opinor, ſuperciliis, fronteque in dignitatem prætoriam compoſita, reſpondit ἐμφατικώτατα, *Maximè, maximè, maximè.* Iam verò, ſi hoc credendum: & credendum omnibus fidelibus: & credendum neceſſariò: Et ideò numerandum inter articulos fidei: quid eſſe iam poteſt in Scriptura, quod non referendum ſit in Symbolum Chriſtianorum? Deſtruxit ergo Tannerus argumentum Bellarmini: vt iam non obſtet, quominus Scripturam dicamus eſſe regulam fidei.

V. In ſecundo ſyllogiſmo, iterum negatur maior ſimilem ob cauſam. Nam ne Traditiones quidem ſunt vnum opus continuum, complectunturque æquè vt Scriptura Hiſtorias, Conciones, Carmina, Epiſtolas, etiam Vaticinia, quanquam falſa: ſed tamen vaticinia, Hermetis, Hippolyti, Brigittæ, & aliorum. Et illa quidem omnia, non tantùm non vno confecta ſpiritu, ſed ne quidem pluribus ſeculis. Semper enim ſcripſerunt Patres; Canones condiderunt Concilia, Decretales emiſerunt Epiſcopi. Quid? quod nedum quidem poſt ſecula ſexdecim; omnia tradita ſunt? Nam reſtat adhuc ſine dubio nonnihil in fundo Theſauri Eccleſiaſtici, nondum exhauſtum: nec renunciarunt, opinor, Romani Papæ Decretalibus ſcriptitandis: verum etiam ne Conciliis quidem cogendis, non facilè dixerim.

VI. Nos, fatemur regulam fidei nihil minus continere debere, quàm quod credendum ſit: & hanc laudem vindicamus Scripturæ Sacræ. Sed nihil obſtare credimus, quominus plura comprehendat, quàm articulos fidei. Poſſe enim illuſtrandis illis articulis aut neceſſaria, aut vtilia, comprehendere, vt fit in Scriptura. In ſumma hoc dicimus, Scripturam continere, primò articulos fidei (& cum hos nomino, etiam præcepta morum intelligi volo, eſt enim eadem ratio) eumque eſſe proprium Scripturæ finem: deinde plurima, quæ his articulis, hiſve præceptis ſeruiunt tum illuſtrandis, tum confirmandis. Voluit enim Deus fidem non tantùm imperari, ſed etiam ſuaderi. Sic in Veteri Teſtamento hiſtoriam habemus Eccleſiæ ab initio orbis conditi: vt magnificè illuſtretur articulus, *Credo Eccleſiam Catholicam.* Habemus hymnos plurimos, vt quomodo ſit inuocandus, laudanduſque Deus, neſcire non poſſimus, quod quidem pertinet ad articulum, *Credo in Deum*: habemus exempla multa tum beneficiorum, tum iudiciorum eius: vt & miſericordem eſſe ſciamus, & iuſtum, & omnipotentem. Denique omnia pertinent ad fidem: & quidem ita vt nihil detrahi debeat. Quæcunque autem continentur ſunt αὐτόπιστα. Et ſanè hoc ſufficit ad naturæ regulam, vt quæcunque ſunt de fide αὐτοπίστως in ea contineantur. Nam inde fit, vt neque quicquam addi poſſit, quia omnia continentur: neque detrahi, quia αὐτόπιστα. Id autem Scripturæ proprium, vt vulgò loquuntur, quarto modo.

VII. Eſſe autem Scripturam vtile commonitorium, quis neget? Admonet enim Chriſtianos, quid

credere, quid facere debeant : & eò referendi ſunt A loci à Bellarmino relati. Quanquam hi non de toto Scripturæ corpore, ſed de partibus manifeſtè loquûtur. At eſſe commonitorium tantum vtile, qui dixit, quid plus honoris Scripturæ tribuit, quàm, exempli gratia, Enchiridio Auguſtini? Aut Athanaſij libris duobus contra Gentes? Imò omnibus veterum tractatibus? Eſſe autem regulam, ſic probauimus, vt Bellarmini, nihil quàm negantis, mouere non debeat autoritas. Quantula enim eſſe poteſt in B Papiſtarum Ieſuita?

VIII. Ergo minorem ita Bellarminus impugnabat. In maiori verò, regulam diſtinguit in totalem & partialem. Totalem fidei regulam eſſe verbum Dei : diuiſam in duas partiales, Scripturam & Traditiones. Scripturam, ex eo quod ſit regula, id habere, vt quicquid continet, ſit neceſſariò verum, & credendum : nihilque admittendum quod ei repugnet. Quia verò ſit duntaxat partialis, idcircò non omnia menſuret.

C IX. Sed contra. Hæc diſtinctio eſt contra naturam regulæ, ſiue Canonis. Nam communi quadam notione cuiuſque rei ea dicitur regula, quæ ipſam totam metitur, nec exceſſu peccans nec defectu. Propterea Varinus ita definiebat, *κανὼν ἐστὶ μέτρον ἀδιάψευστον, πᾶσαν προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν μηδαμῶς ἐπιδεχόμενον. Canon eſt menſura non fallax, nullam omnino additionem, & diminutionem admittens.* Baſilius libro primo contra Eunomium, hæreticum reprehendens, quod cùm *προσθήκην* Traditionem Patrum appellaſſet *γνώμονα καὶ κανόνα*, tamen diceret *προσθήκης ἀκριβεστέρας* D *δεῖσθαι*, opus habere vt illi exactius aliquid adiiceretur, hoc eſt, ſtylo Bellarminiano, eſſe regulam partialem (ita iam tum in hæreticis Ieſuitæ latitabant) hoc argumento ſomnium illud impugnat, *ὁ γάρ τοι κανὼν, ὡς ὑπολαμβάνετε, καὶ ὁ γνώμων, ἕως ἂν μηδὲν ἐνδέῃ τοῦ κανὼν εἶναι καὶ γνώμων, οὐδεμίαν προσθήκην εἰς ἀκρίβειαν ἐπιδέχεται· κατὰ γὰρ τὸ ἐλλεῖπον ἡ προσθήκη. ἀτελῆ δὲ ὑπάρχοντα, οὐδὲ τῶν προσηγοριῶν τούτων ὑμῖν ἂν ἐπιτυγχάνοι. Gnomon & Canon, quatenus quidem nihil illi deeſt, vt ſit Gnomon &* E *Canon; nullam exactiorem additionem admittit. Nam cui aliquid deeſt, illi additio congruit: qui verò imperfecti ſunt, nunquam rectè amuſsis ac regula appellabuntur nominibus.* Chryſoſtomus in tertium caput ad Philippenſes homilia duodecima. *ὁ κανὼν οὔτε προσθήκην οὔτε ἀφαίρεσιν δέχεται, ἐπεὶ τὸ κανὼν εἶναι ἀπόλλυσι. Canon neque additionem neque detractionem recipit, alioquin deſinit eſſe Canon.* Quæ verba diligenter exſcripſit Theophylactus. Oecumenius autem ita expreſſit, *ἐπὶ τοῦ κανόνος, κἂν ἀφέλῃς, κἂν προσθῇς, ἐλυμήνω τὸ πᾶν. Canoni ſi quid ad-* F *das, aut detrahas, vniuerſum corrupiſti.* Eodemque ſenſu iam olim Plato Politicô ſexto: *ἀτελὲς οὐδὲν οὐδενὸς μέτρον*: quicquid imperfectum eſt atque mancum, nullius rei poteſt eſſe menſura.

X. Ex his neceſſariò concluditur Canonem partialem monſtrum eſſe in rerum natura, quale Tragelaphus, aut Hippocentaurus: digna Ieſuitarum *ἐνθυμήματα*. Quanquam ſi eſſet diſtinctio vera, nos tamen non læderet, qui non menſuram tantùm, ſed totalem eſſe Scripturam prolixè probauimus G libro primo: Et habemus diſertis verbis atteſtantem Chryſoſtomum homilia decima tertia in poſteriorem ad Corinthios; Scripturam appellantem *ζυγὸν ἁπάντων ἀκριβῆ, καὶ γνώμονα, καὶ κανόνα*, trutinam, grumam, & normam omnium rerum. *Ἁπάντων* inquit: ergo, inquam, non ſaltem quarundam rerum: non partialem.

A XI. Sed Bellarminum obſeruo, cùm ſibi, cum ſuis contradicentem. Sibi quidem, quia cum paulò antè, id eſt, minorem impugnans, diceret regulam fidei debere eſſe vnum opus continuum: eoque argumento Scripturam diſputaret non eſſe regulam : nunc tamen Verbum Dei dicat eſſe regulam : Et diuidit tamen in Scriptum & non Scriptum. Atqui Verbum Dei, conſtans ex Scripto, & non Scripto, nemo vnquam dicat eſſe vnum opus continuum : cum ne ſit quidem v- B num opus. Ergo alterutrum corrigat : vel quod prius dixit omnem regulam eſſe vnum opus continuum : vel quod poſterius conceſſit, Verbum Dei Scriptum & non Scriptum ſimul, eſſe regulam fidei.

XII. Suis autem : quia Verbum non Scriptum aſſerit eſſe regulam partialem, ideoque non omnia menſurantem, quæ ad fidem pertinent, ſiue religionem Chriſtianam. Atqui Coſterus in Enchiridio, vt notauimus in ſtatu quæſtionis, C Traditionem aſſerebat, omnem veritatem in ſe habere, omnia fidei myſteria, omnemque rationem Chriſtianæ religionis complecti; & omnia diſſoluere dubia, quæ de fidei negotiis exoriri poſſunt. Non poterat, opinor, totalis ſiue vniuerſalis regula magnificentius deſcribi. Ergo Bellarminus, & Coſterus, Ignatij *παῖδες*, non ſatis bene conueniunt.

D

CAP. XII.

An omnia damnentur quæ præter Scripturam.

I. SI omnia damnantur, quæ præter Scripturam religioni adducuntur. Ergo in rebus ad religionem ſpectantibus, & perfecta eſt Scriptura : & E Traditiones non ſcriptæ admitti non debent. At prius verum : Ergo & poſterius. Duarum conſequentis partium, poſterior de Traditionibus per ſe patet : quia omnis Traditio eſt præter Scripturam : prior autem de perfectione Scripturæ, hinc fit manifeſta: quia ſi Scriptura non eſſet perfecta; ergo quædam eſſent admittenda præter illam : ideoque non omnia damnanda, contra hypotheſin. Reſtat Antecedens : id probatur tum ex Scripturis tum ex Patribus.

F II. Iſaiæ vigeſimo nono capite, conqueritur Deus per Prophetam de Iudæis, *Appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis ſuis glorificat me : cor autem eius longè eſt à me: & timuerunt me mandato hominum, & doctrinis.* Quem locum rurſus Iudæis multis interlapſis ſeculis, Dominus obiecit Matthæi decimo quinto, & Marci ſeptimo. *Hypocritæ, benè prophetauit de vobis Eſaias, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me, fruſtra colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum.*

G III. Et ne quis putet ſubitanea tantùm mandata intelligi: nō verò ea quæ ab anteceſſoribus accepta tranſierunt in vim Traditionum: rurſus Iudæos Dominus monebat Ezechielis vigeſimo. *In præceptis Patrum veſtrorum nolite incedere: nec iudicia eorum cuſtodiatis, & ne in idolis gentium polluamini.* Matthæi etiam decimo quinto. *Quare & vos tranſgredimini manda-*

tum

rum Dei, per traditionem veſtram. Primo etiam ad Galatas Paulus ſuam deſcribens conuerſationem priùs quàm ad fidem conuerteretur, notat ſe fuiſſe περισσοτέρως ζηλωτὴν τῶν πατρικῶν παραδόσεων vehementiori ſtudio captum paternarum traditionum. Denique Petrus Iudæos admonet redemptos fuiſſe ἐκ τῆς ματαίας ἀναστροφῆς πατροπαραδότου à vana conuerſatione paternæ traditionis. Quibus omnibus locis nominatur traditio non ſcripta in malam partem.

IV. Ad hos è Scriptura locos reſpondent Bellarminus & Baronius. Ille de Verbo Dei libro quarto, capite decimo: iſte Annalium tomo primo, ad annum quinquageſimum tertium ſexto paragrapho. Primum illas improbari traditiones, quæ aduerſus legis diuinæ militarent inſtituta: & quæ ſuperſtitione quadam, pietatis ſpecie adumbrata, irritarent potius quàm roborarent diuinam legem. Secundò Iudæorum traditiones, alias à Moſe & Prophetis fuiſſe: alias à recentioribus. Earum priores non improbari: ſed poſteriores, partim inanes, partim pernicioſas, & contra Scripturas. Probatur diſtinctio; primò, quia Chriſtus, & Apoſtoli nunquam vocant eas traditiones Moſis, & Prophetarum: ſecundò, quia apertè dicunt ſe loqui de illis quæ cum Scripturis pugnant: Tertiò quia Patres veteres explicuerunt diſertè quis fuerit auctor traditionum, quas Chriſtus & Apoſtoli reprehendunt. Irenæus libro quarto, capitibus vigeſimo quinto & ſexto. Epiphanius in hæreſi Ptolemæi. Hieronymus in caput octauum Iſaiæ, & in tertium caput Epiſtolæ ad Titum, & ad Algaſiam quæſtione decima. Denique Iuſtinianus Nouella centeſima quadrageſima ſexta.

V. Nos inſtamus. Ad primum dicimus dupliciter intelligi poſſe, eas traditiones militare aduerſus legis diuinæ inſtituta. Nimirum vel ſigillatim: vel ὅλως. Sigillatim, vt illarum traditionum capita ſingula, ſingulis opponerentur capitibus legis Moſaicæ ἀντικειμένως: vtpote, ſi cum Moſes vetuerit occidere, hę traditiones cędem permiſerunt: quomodo hodie Ieſuitę, Regum parricidia, aut idololatriam contra ſecundum, quomodo hodie Papiſtæ cultum imaginum. At iſto modo non intelligendas eſſe Chriſti & Apoſtolorum reprehenſiones, facilè patet quia nondum vllæ ſimiles indicari poſſunt Traditiones in vſu fuiſſe apud Iudæos. Exempli gratia, cum præceperit Moſes Sabbatho non laborare, Phariſæi, Sadducæi, reliquáque Traditionariorum turba, nunquam probantur opera ſeruilia permiſiſſe. Sed & ipſi Euangeliſtarum loci manifeſti ſunt. Nã Matthæi decimo quinto, & Marci ſeptimo ſermo eſt de ea ſeniorum Traditione, quæ iubebat panem edere non pollutis manibus, hoc eſt, non priùs diligenter lotis. At in tota Moſis lege, quis mihi præceptum oſtendet, quo prohibeantur lauari manus?

VI. Ὅλως verò: vt eo ipſo militare cenſeantur contra legem Moſis, quia erant præter legem Moſis, quæ additiones vetuerat. Sic dici poſſunt eiuſmodi manuum lotiones, eſſe in hoc genere; quia à Phariſæis, vel Sadducæis, vel aliis quibuſcunque vrgebantur, etſi eas nunquam Deus præcepiſſet. Et hic quidem dupliciter peccatum fuiſſe concedemus. Tum quod vanæ quædam eſſent Traditiones, & proinde ſuperſtitioſæ quædam rerum indifferentium obſeruationes, vt manuum ablutio, & vaſorum purgatio, Et ſimilia. Tum, quod hæc præponerentur legi Dei; id eſt, curioſius obſeruan-

A dæ traderentur: aut certè æquè curioſè, & ſub pœna mortis.

VII. Hæc cum ita ſint, nos dicimus ſecundi generis traditiones à Chriſto fuiſſe reprehenſas. Atq; ideo à nobis hodie legitimè adduci in argumentum, contra Papiſticas traditiones. Nam etſi non eſſent per ſe impiæ, tamen ſatis eſt, quod præter Scripturam inuehantur. Deinde æquè ſunt vanæ, & ſuperſtitioſæ. Nam quid habent baptiſmata campanarum, & bombardarum, & nauium: ita enim vulgo
B appellant; etſi declinantibus nominis inuidiam Ieſuitis. Quid inquam, illa habent? quid habent templorum purgationes, calicum conſecrationes adeo ſuperſtitioſę, vt à nullo laico nudis manibus tractari poſſint, ſed tantum chirothecis ſumptis? Quid hęc, inquam, aut ſanctius habent, aut auguſtius, quiſquiliis illis Phariſaicis? Commendari verò ſeuerius traditiones, quàm diuina mandata, ipſum praxis probat. Seuerius enim multo reprehenditur qui ſexta feria bubulam deguſtarit aut ſuillam, quàm qui nomen
C Dei publicè blaſphemarit: multoque iam exactius feſta illa obſeruantur, quæ maiora appellant, quàm dies ipſe Dominicus. Quid illud? quòd cũ fateantur cœlibatum eſſe ex inſtitutione humana, tamen non verentur Ieſuitæ pronunciare, multo fœdius peccare coniugatum ſacerdotem, quàm fornicarium? Dei atque hominum fidem, non eſt hoc ſua præcepta legi Dei præponere? Non eſt hoc irrita facere mandata Dei, per traditionem hominum? Itaque hoc ſupereſt; nos his Scripturæ
D locis vti, vt oportuit, aduerſus Traditionarios Papiſtas.

VIII. Ad ſecundum effugium concedimus has Traditiones, quæ reprehenduntur iis locis, habuiſſe autores Moſe & Prophetis recentiores: quomodo Traditiones Papiſticæ; quas Catholici reprehendunt, initium habuerunt poſt Chriſtum, & Apoſtolos. Sed diuiſas apud Iudæos fuiſſe Traditiones non ſcriptas, in eas quæ eſſent à Moſe, & eas
E quæ ab aliis, hoc verò nunquam Bellarminus docebit. Hoc tantùm fortaſſe, fuiſſe Moſi tributas, quemadmodum hodie multas Apoſtolis, ſed falsò. Nam argumenta illa quàm ſunt friuola? Chriſtus & Apoſtoli, nunquam eas Moſis eſſe dicunt. Concedo: quomodo enim eſſent mentiti? Ergo Traditiones aliquæ fuerunt Moſis. Itáne? nec pudet ſophiſtices? Rurſus: apertè Chriſtus & Apoſtoli teſtantur ſe loqui de iis, quæ cum Scripturis pugnant. Vt antè ὅλως fateor: ſigillatim, nego.

F IX. Sed Patres. Ergo, inquam, Patres audiamus. Quid igitur Irenæus in acie primus? *Docet non Moſis legem, ſed recentiorum ſeniorum Traditiones legem corrumpentes, à Chriſto & Apoſtolis reprehendi*. Te ipſo igitur teſte, Bellarmine, ſcimus Irenæum non diſtinguere Traditiones: ſed eas opponere legi Moſis, id eſt Scripturæ. Ita mentita eſt iniquitas ſibi. Addo non contrarias tantùm legi Traditiones ab Irenæo notari, ſed etiam addititias. Nam capite quarto & vigeſimo Iudæos carpit *fingentes pluſquam quæ dicta*
G *ſunt ſeſe obſeruare, tanquam diligentiam ſuam ipſi Deo præferentes*: quæ quanto melius nomine mutato dicerentur de Papiſtis? Et ſequenti. *Non ſolum autem per præuaricationem fruſtrati ſunt legem Dei, miſcentes vinum aquâ: ſed & ſuam legem è contrario ſtatuerunt, quæ vſque adhuc Phariſaica vocatur, in qua quædam auferunt, quædam verò addunt, quædam autem, quemadmodum volunt, interpretantur*,

Dicas Phariſæos affectaſſe typum Papiſtarum, qui legi Dei è regione copularunt mandata, quæ vocant Eccleſiæ. Sed tamen Bellarmino Irenæus teſtimonium nullum dixit.

X. Quid Epiphanius? Docet (inquit Bellarminus) Traditiones Iudæorum fuiſſe quatuor expoſitiones librorum ſacrorum, primam Moſis, & eam non reprehendi: Secundam Rabbi Akibam: tertiam Rabbi Iuda: & quartam filiorum Aſmonæi, atque has eſſe quæ reprehenduntur à Domino. Imò Bellarminus hæreticalis fidei feſtinat. Primùm, non dixit Irenæus traditiones Iudæorum, fuiſſe expoſitiones librorum ſacrorum, ſed [illegible] *traditiones ſeniorum, à Iudæis appellari Deuteroſis.* Fatetur Cornarius [illegible] vertiſſe expoſitiones. Sed ſi peccarit, quid ad nos? Deinde non addit, *librorum ſacrorum*; quod à ſeipſo Bellarminus innexit. Certè vox ipſa iterationem ſignificat, aut, quod veriſimilius videtur, ſecundam quaſi editam: vt prima legem Moſis publicauerit, altera ſecunda ex lege nonnulla addiderit.

XI. Secundò, non dixit Epiphanius, primum genus [illegible], eſſe Moſis. Sed, [illegible] Cornarius, *vna quæ Moſis nomine fertur.* Nõ malè: ſed Græca tamen non ſatis exprimit. Sic igitur potius: *Prima, ad Moſis nomen refertur*: hoc eſt, quæ nomine Moſis venditatur, ſcilicet tanquam Moſis eſſet, quæ re vera non erat. Sic enim plerumque ſolent Traditionarij ſua ſomnia commendare, ſuppoſitis autoribus. Sic iampridem Quadrageſima ad Apoſtolos refertur: & multa alia.

XII. Tertiò, non dixit Epiphanius primum genus Traditionum, hoc eſt, quæ Moſis nomine inſigniebantur, non reprehendi à Chriſto. Neque illi de reprehenſione Chriſti, omnino ſermo erat, ſed de verbis Epiſtolæ Ptolomæi ad Floram, tartiam legẽ diuidentis, legem, inquam, Scriptam, vt eſſet partim à Deo, partim à Moſe, partim à Senioribus: quod ille grauiter impugnat. Audio quidem dicentem, [illegible] *ipſa quæ à Moſe nõ ſunt ſancita abſque Deo, ſed à Deo per Moſen.* At hoc nihil ad Deuteroſin, ſed ad Ptolomæi verba. Nam quia is legis ſcriptæ partem referebat ad Deum, partem ad Moſen, partem ad Seniores: Epiphanius cum expoſuiſſet, quid per Seniorum Traditionem Iudæi intelligerent, videlicet, ea quæ ferebantur præter ſcriptam legem; nunc exponit, quid ſit de ea parte ſentiendum, quæ tribuebatur Moſi: & hanc docet eſſe referendam ad Deum autorem: eam, inquam, partem, quæ ſcripto conſtabat: nam ſtatim, non multis verbis interpoſitis, ſubdit, [illegible]: *quod ſcripſit Moſes, non ſcripſit nolente Deo, ſed ſanciuit ex Spiritu Sancto.* Vnde patet pro eodem ſumi [illegible], vt omnino conſtet non loqui Epiphanium de illis [illegible], ſed de Moſis lege ſcripta. Itaque Epiphanius quatuor illa [illegible] genera, vno quaſi faſciculo comprehenſa, quid ni nobis æquo animo reijcienda reliquerit?

XIII. Quid iam Hieronymus? Docet traditiones Iudaicas, quas Dominus reprehendit initium habuiſſe à Sammai, Hillel, Achiba, & quibuſdam alijs, qui paulo ante ortum Saluatoris extiterant, & legẽ non tam expoſuerant quàm corruperant. Ego verò fateor illos traditionum autores nominari. Sed primum, nego conſtitui alias traditiones non ſcriptas, quæ non improbentur à Domino: ſecundò nego has ſolas improbandas ſignificari. Nam improbari, etſi non admonuiſſet Hieronymus, omnes facilè videbant: ſolas autem improbari, hoc Bellarmino oſtendendum eſt. Certè Eſaias, qui ſui temporis Iudæos increpabat, has ſolas non habebat in animo, quæ tot poſtea ſeculis ortæ ſunt.

XIV. Supereſt Iuſtinianus. Nouella autem ita habet in Græca, [illegible]. Latinè ſic reddo; nam mihi neque vetus verſio ſatisfacit, neque ea quam Bellarminus interpoſuit. *Eam verò, quæ ab illis appellatur Deuteroſis, omnino prohibemus: vt neque in ſacris libris comprehenſam, neque ab initio traditam à Prophetis, ſed adinuentionem potius virorum, qui tantum è terra loquuti ſunt, neque in ſe diuinum quicquam habuerunt.* Hic verò locus, quid habet, quæſo, quod faueat Bellarmino? An enim docet aliquas fuiſſe traditiones Moſis & Prophetarum? An aliquas à Chriſto, à Prophetis, ab Apoſtolis non improbari? Neutrum verò, imò ne ſignificat quidem, quid Chriſtus aut probarit aut improbarit: neque omnino horum meminit Scripturæ locorum, quos habemus præ manibus. Ergo ille Bellarmino nullum teſtimonium dixit.

XV. Sed habet quædam, quæ nobis non leuiter faueant. Primùm enim omnem omnino Iudæorum [illegible] prohibet Imperator: ergo non (vt Bellarminus volebat) è quatuor ordinibus, tres tantùm poſteriores. Secundò, has omnes [illegible], negat à Prophetis deſcendere: non igitur docet aliquas eſſe à Moſe: nam is fuit Propheta. Tertiò, eam ob cauſam prohiberi pronunciat, quòd non contineantur in ſacris libris; quod argumentum erat, non eſſe à Prophetis traditas. Ergo quia non eſſent ſcriptæ. Et quid nos præterea quærimus?

XVI. Atque hæc è Scriptura. Venio ad Patres. Tertullianus de Oratione capite duodecimo. *Sed quoniam vnum aliquod attigimus vacuæ obſeruationis, non pigebit cætera quoque denotare, quibus meritò vanitas exprobranda eſt, ſiquidem ſine vllius aut Dominici aut Apoſtolici præcepti autoritate fiunt. Huiuſmodi enim non religioni, ſed ſuperſtitioni deputantur, affectata, & coacta, & curioſi potius, quàm rationalis officij.* Perculit hic Pamelium locus, quem annotauit cautè legendum, ne contra traditiones Eccleſiaſticas, facere videatur: & opponit librum de Corona militis: de quo ſequenti libro, quantum ſatis erit, agemus. Interea habemus Pamelij, magni veterum autorum interpolatoris, plenam confeſſionem.

XVII. Athanaſius in diſputatione coram Probo. *Credo quòd memorabilibus prudentia veſtra ſenſibus Athanaſij proſequutionem nequaquam ſubtraxit obliuio, qua id eleganter perorauit, illum debere prauitatis errore notari, qui noua & inuſitata verborum commenta ſectatur, adijciens Apoſtolicis dogmatibus, quod ad fidem conſtat, traditum non fuiſſe.* Probus reſpondet, *Ita memini.*

XVIII. Hilarius in Pſalmum centeſimum tricesimum ſecundum *Quæ libro legis non continentur, ea nec noſſe debemus:* [illegible] non tantum negabit credi debere, ſed etiam cognoſci. Nos multo leniùs; qui cognoſci permittimus, dum ne recipiantur tanquam de fide. Dauius Epiſcopus Ebroicenſis, nunc etiam Cardinalis, negat Hilarium loqui de omnibus iis quæ non continentur in lege, ſed de iis quæ proponuntur, tanquam eſſent

Scriptura

Scripturæ ſanctæ, librive inſpirati à Deo, nec tamen ſunt in corpore librorum Canonicorum. Agi enim de libro Apocrypho, cui Moſis vel Prophetæ alicuius nomen eſſet impoſitum. Sed cur liber ita mentitis? Hilarius enim librum illum nullo dixit inſignitum nomine, ſiue Moſis ſiue Prophetæ, tantùm, *neſcio* (*inquit*) *cuius liber extat*. An vidit librum Dauiuat? Si nō vidit, cur diuinat? Cur ſuis nos paſcit ſomniis, vt glandibus? Quaſi non fruges ſint inuentæ. Secundò [illegible] ego agere de libro integro, eiúſve autoritate Hilarium. Quid ergo? De eo capite, quod inde excerpſerat, *quod angeli concupiſcentes filias hominum, cum de cælo deſcenderent, in hoc maximè conuenirent excelſum*, ſcilicet in montem Hermon: hoc ergo caput vt doceret non admittendum, *Sed hæc*, inquit, *prætermittamus. Quæ enim libro legis non continentur, ea nec noſſe debemus*. Argumentum. Quicquid fideles cognoſcere debent, id oportet eſſe Scriptum in lege. At hoc nō eſt Scriptum in lege. Ergo id fideles noſſe non debent. Maiorem oportet eſſe vniuerſalem: ita tamen vt diſtinguantur tempora. Videlicet quia hic amor Angelorum pertinebat ad tempora quæ ante Moſem fuerāt, ideo de lege, id eſt, libris Moſis ſpecialiter loquutus eſt: quomodo nos poſſumus dicere eorum quæ pertinent ad Veteris Eccleſiæ ſtatum, videlicet ante Chriſtum, fidem petendam eſſe è Veteri Teſtamento. Porrò obſeruemus omnium Papiſtarum vnam eandemque eſſe Dialecticam, vt qui vnū nôrit, omnes nôrit: nempe eam quę theſin non patitur produci vltra hypotheſin. Sed Catholicos nefas eſt tam puerilibus ineptiis implicari.

XIX. Baſilius in Eſaiæ caput ſecundum. *Omnis vtique operatio, quæ efficitur præter rectitudinem Scripturæ, apud Deum execrabilis eſt abominatio*. Potuit-ne vehementius? Quanquam hic vel Tilmannus addidit illud *Scripturæ*, vel editio Græca Pariſienſis deprauarit, in qua nihil legas niſi [illegible] τὸν ὀρθὸν λόγον, viderint alij. Verum in Aſceticis regula octogeſima: πᾶν τὸ ἐκτὸς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἐκ πίστεως ὂν ἁμαρτία ἐστίν. *Quicquid eſt extra Scripturam diuinam, cum non ſit ex fide peccatum eſt*. Quę verba recitata ſunt à nobis capite ſeptimo. Idem in regulis breuioribus, regula nonageſima quinta, [illegible] [illegible] Καὶ [illegible] [illegible] *Quæſtio. An conducat, vt qui recens acceſſerunt, confeſtim ſcripturas diſcant. Reſponſio. Et in hac etiam quæſtione ex præcedentibus quid ſit tenendum ſtatuatur. Nam quod ex vſu ſit ſuo, ſingulos è Scripturis ſacris diſcere conſequens eſt, imò neceſſarium, cum ad plenam pietatis certitudinem, tum ne aſſueſcant humanis traditionibus*.

XX. Puteanus ad tertiū ex his Baſilij locis Tragice declamat. Summa huc redit; Primò, Baſiliū loqui nō de omnibus, ſed de iis qui recens acceſſerūt, id eſt Nouitiis: ſecundò, nolle eos aſſueſieri, nō quidē ſimpliciter Traditionibus vllis, ſed tantùm ſolis, vt aliud nihil audiāt. Non reiicere autē omnes Traditiones probat, quia tū hoc ipſo opere, regulas tradat Monaſticas, quæ non ſunt traditiones diuinæ: tum aliis locis prolixè Traditiones confirmet.

XXI. Reſpondeo, neſcire me, nec ipſum Puteanum docere, quorſum ſpectet exceptio de Nouitiis, hoc eſt, iis qui recentes monachatum profitebātur. Amabo quamnam hæc in ſe ſolutionis vim habet? An quia nouitij detinendi ſunt in Scripturis, nō vero veterani? Atqui primum Papiſtę, ne nouitios quidem ſuos monachos in Scriptura occupant: imò aſſerunt tam eſſe obſcuram, difficilē, perplexā, vt non ſit rudioribus concedenda: ideoque docendorum nouitiorum initium faciunt, non à Scriptura, ſed à Traditionibus. Secundò, cauſas huius decreti Baſilius notauit duas: priorem, pietatis plerophoriam: quaſi diceret, & iam tum ab initiis Nouitios ita docendos, vt omnino certi ſint earum rerum quas diſcunt, pleneq́; ſecuri: & eam certitudinem ſecuritatémve non poſſe aliunde peti quā à Scripturis: alioquin non dixiſſet eſſe non tantū vtile, ſed [illegible] neceſſarium: Nam ſi aliunde haberi poterat eadem πληροφορία: tum potuiſſent Nouitij eo ſtudio detineri, eodem ſucceſſu. Poſteriorem, ne aſſueſiant traditionibus humanis: hoc eſt, ne ſtatim à ſuis initiis doceantur hærere iis quæ non ſcripta ſunt, eamque recentem impreſſionem tota vita retineant, vt fieri ſolet: vnde facile apparet Baſilium ne quidem Monachos voluiſſe aſſueſieri Traditionibus. At hæ cauſæ non ſunt Nouitiis propriæ, ſed omnibus fidelibus communes. Itaque exceptio de Nouitiis eſt inepta.

XXII. De ſolis autem Traditionibus, quid dicam? quæ ſecunda eſt Puteani exceptio. Videlicet ſui ſemper ſimiles ſunt Papiſtæ, pro arbitrio producentes, contrahentéſque dicta Patrum. Sed non debuerunt Baſilium tractare vt infantulum, qui neſcierit quibus verbis ſuam mentem exprimeret. At nos non miramur, aut à canibus lapides arrodi, aut à Papiſtis Patres cogi in ordinem: ſed viciſſim non cenſemus æquum eſſe, vt vllius hominum audacia præſcribat veritati. Noluit Baſilius Nouitios aſſueſcere traditionibus humanis: hoc nos, vt ſcriptum eſt, accipimus vniuerſaliter: nec magis credimus Puteano licere in hunc verborum contextum intrudere ſuum illud *ſolis*: quàm nobis permitteremus idipſum detrahere, ſi eſſet additum ab authore.

XXIII. Non reiicere autem Baſilium omnes traditiones, omnino non probat Puteanus. Nam quos ille alios locos indicat, aliàs, id eſt, libro proximo examinabimus, quam vim habeant. De his autem regulis Monaſticis, facilis reſponſio: quia eæ nullæ ſunt omnino non à Scriptura. Legat Puteanus diligenter totum librum, quo continentur regulæ trecentæ ac tredecim: videbit, niſi ſibi oculos effodiat ſciēs voléntque, omnes duci è diſertis Scripturæ locis. Non erat enim Monachatus Baſilij eiuſdem naturæ cum Papiſtico. Nam in hoc, præter humanas conſtitutiones, imò etiā ſuperſtitioſas, nihil eſt quo Monachum agnoſcas. Et fateor quidem nonnunquam paulo violentius detorqueri quoſdam Scripturæ locos ad inſtituta illa monaſtica, etiam à Baſilio: ſed quid tum? Non enim ſequitur Baſilium non crediddiſſe, ita Scripturam aut intelligendam, aut applicandam: quomodo etiam ſanctiſſimi quique ſuos habent næuulos, ſuos lapſus quorum nos æquum eſt miſereri, & veniam largiri, memores humanæ infirmitatis. Sed hoc tamen Baſilius fundamentum retinebat immotum, non diſcedendum à Scriptura.

XXIV. Proinde huius ipſius operis prima regula, cùm interrogaretur, an permittendum ſit alicui, vt quæ cenſebit eſſe honeſta, ea faciat, ac dicat, abſque teſtimonio Scripturarum: reſpondens diſtinguit τὰ ἐν ἡμῖν [illegible] [illegible], eas res quæ inter nos agitantur, vt alia ſint præcepta in Scripturis, alia minimè. Illa omnino obſeruanda, ſic vt neque fiant prohibita, neque omittantur mandata: iis've quicquam aut adducatur, aut detrahatur. Secundum [illegible]

cer. Deinde contextus ſatis patefacit mentem autoris: qui ſe profitetur ad Macarium ſcribere; vt nonnulla illi exponeret pro viribus pertinentia ad fidē, δι' ὀλίγων μὲν (inquit) καὶ ὡς ἔστι δυνατὸν λέγειν τοῖς ἀδελφοῖς ... καὶ περὶ ὀλίγων ἀκούσῃ; qui etſi poterat ea ipſa inuenire ex ſacris oraculis, audiebat tamen libēter ab aliis: atque rationem reddens, quare dixit potuiſſe illa ipſum inuenire, hæc ſubiunxit de ſufficientia.

XXXIX. Hæc leuiora fuerunt hactenus, quaſi tentamenta. Nunc ſuam illam comicam [illegible] Bellarminus adhibet, qua nullum locum non ſibi expugnatu facilem Papiſtę promittunt: illam ſcilicet machinam, quæ adeò cautè nouit theſin ex hypotheſi contrahere. *Loquitur Athanaſius* (inquit) *non de omnibus dogmatibus, ſed ſolùm de duobus, quæ ſunt argumenta duorum librorum ad Macarium, videlicet quòd idola non ſunt Dij, & quòd Chriſtus ſit verus Deus, & ſimiliter homo, quæ duo habēt in Scripturis expreſſa teſtimonia.* En tibi illum verò, qui legiones difflat ſpiritu, quaſi ventus folia, aut panicula tectoria.

XL. Sed fallit Bellarminus. Primùm enim, non id legitimum eſt, aut integrum eorum librorum argumentum: quia multo plura in iis tractantur pręter ea duo capita. In priore, de origine τῆς κακίας καὶ τῶν εἰδώλων: de eorum excuſatione qui per imagines dicunt cognōſci Deum: & eorum qui negant ſe colere lapides & ligna: Patrem Chriſti eſſe verum Deū: hominis animam eſſe rationalem & immortalem. In poſteriore, nunquam Chriſtus probatur eſſe homo: ſed cauſſa incarnationis inquiritur: diſſeritur multis de morte & reſurrectione, tum ad Chriſtianos, tum aduerſus Iudæos & Gentes. In vtroque autem libro, ea ipſa capita admonentur plenius, & certius diſci ex Scriptura quàm ex traditione. Non erant igitur duo tantùm dogmata, vt volebat Bellarminus; ſed longè plura, & quidem è præcipuis.

XLI. Secundò, ne ad illa quidem omnia quæ ſic tractantur capita, coarctanda eſt hæc ſententia: ſed generaliter ſumenda τὸ ἀληθείας ἀπάγγελμα: pro vniuerſo veritatis præconio; vt ſolet hypotheſis ex Theſi confirmari. Pollicetur enim ſe Athanaſius, ὀλίγα τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως expoſiturum Macario, qui quamuis ea poſſet è Scripturis ſibi comparare, tamen ab aliis ſtudioſe ſolebat audire: ac tum ſtatim noſtrū hoc ſuboccinit ὑπόδειγμα; ac ſi diceret, quia Scripturę ſufficiunt ad explendum veritatis præconium, ideò potuiſſe Macarium, inde illa petere. Atq; ita ventoſus ille Bellarmini conatus abiit in ventos: noſterque permanet Athanaſius, magnificè prædicans eam ipſam Scripturarum perfectionem, quam Catholici adorant, Papiſtæ blaſphemus impetunt.

XLII. Chryſoſtomus homilia nona in poſteriorē ad Timotheū: εἴ τι μαθεῖν δεῖ, εἴ τι ἀγνοῆσαι, ἐκεῖθεν εἰσόμεθα· εἰ ἐλέγξαι τὰ ψευδῆ, ἐκεῖθεν, εἰ ἐπανορθωθῆναι, καὶ σωφρονισθῆναι, πρὸς παράκλησιν, πρὸς παραμυθίαν, εἴ τι λείπει καὶ δεῖ προστεθῆναι. Hęc ſic reddita legas ab incerto interprete. *Si quid vel diſcere, vel ignorare opus ſit, illinc addiſcemus: ſi arguere falſitatem, inde hauriemus: ſi corrigi, ſi caſtigari: ad exhortationem, ad ſolatium, ſi quid deſit, & oporteat adipiſci, ex ea nihilominus diſcimus.*

XLIII. Bulengerus negat Chryſoſtomum dixiſſe omnia doceri à Scriptura: Quem ego quidem nunc credo repente factum Arianum. Ariani enim quicquid non totidem literis & ſyllabis pictum videbant, negabant eſſe in Scripturis; eaq; importunitate negotium faceſſebant Catholicis. Sic iſte, nouo nunc œſtro percitus, obfirmat ſe, vt quia horum verborum, *Omnia docentur à Scriptura*, non potuit puerorum in morem numeratis ſingulis elementorum characteribus, totidem ſyllabas componere in eo textu quem recitauimus, ideò audacter neget legi apud Chryſoſtomum. Ita nobis res tandem futura eſt cum pueris, aut ſaltem repueraſcentibus, qui conſtantes viros nactì eſſe credebamus, quibuſcum de veritate ſobriè diſceptaremus. Patientur cordati omnes, nos ab hoc puerili nugamento prouocare ad τὴν διαίτην, vt ex hoc loco probemus omnia doceri à Scriptura. Natuſi inde haurienda ſunt & quæ diſcenda, & quæ ignoranda; quid ſit reliquum, niſi, fortè nobis tertium aliquod genus excudunt Papiſtæ.

XLIV. Ratisbonenſes reſpōdent, omnia ex Scriptura diſci, aut immediatè, aut mediante Eccleſiæ autoritate, quā ipſa nobis Scriptura cōmendat. Ita ſanè, in quā; omnia diſcuntur à Scriptura, vel immediatè, cùm ipſa per ſe legitur, & attenditur diligenter: vel mediatè per Eccleſiam, id eſt, cū οἱ ἀγράμματοι, vel alij, qui Scripturæ libros ipſos legere nō valent, ea tamen quæ ſcripta ſunt, docentur, ſuggerente illis Eccleſia, vel doctoribus in Eccleſia conſtitutis. Atq; hoc prorſus eſt quod volumus, & vnde perfectionē probamus Scripturæ. Nam alioquin, quemadmodū nemo ſe à patre Logicam didiciſſe gloriabitur, qui à Patre miſſus ſit ad Pariſienſem Academiam; ſic omnino ridiculus ſit, quicūque ἐκεῖθεν, hoc eſt, è Scripturis contendat omnia diſci, non aliam ob cauſſam, niſi quia Eccleſia (quam Scripturæ laudant) omnia doceat, quę tamen neque habet, neque habere poteſt è Scriptura.

XLV. Idem homilia nona in Epiſtolam ad Coloſſenſes. Μηδὲ περιμείνῃς ἕτερον διδάσκαλον. ἔχεις τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. οὐδείς σε διδάσκει ὡς ἐκεῖνα. *Ne alium exſpectato doctorem ac magiſtrum: habes Dei eloquia: nullus te docet ſicut illa.* Si nullus alius doctor exſpectandus: ergo neceſſe eſt omnia doceri à Scriptura: aliàs aut ignoranda eſſent, quæ non docet Scriptura: aut conſtituendus ad aliū magiſtrum, vt ab eo diſceremus, quę ab illa non docentur. Intelligi autem à Chryſoſtomo per τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, Scripturas ex ſequentibus patet. Nam ſtatim ſingulos hortatur ad comparanda Biblia, & quidē intenta voce: quem locum expendemus libro decimo.

XLVI. Idem rurſus homilia quinquageſima octaua in Ioannem, vbi contendit per oſtium intelligendas eſſe Scripturas. καθάπερ γάρ τις θύρα ἀσφαλής, οὕτως ἀποκλείει τοῖς αἱρετικοῖς τὴν εἴσοδον, ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστῶσα ἡμᾶς περὶ ὧν ἂν βουλώμεθα πάντων. *Tanquam oſtium munitiſsimū hæreticos ingreſſu arcent: noſque omnino certos faciunt, de omnibus rebus, quaſcunque volumus.* Quid excipi poteſt, quæſo, ſi omnia, quę ſcire volumus, nobis certa reddunt Scripturæ?

XLVII. Auguſtini nobiliſſimus locus eſt capite nono libri ſecundi de doctrina Chriſtiana. *In iis quæ apertè in Scripturis poſita ſunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem, moreſque viuendi: ſpem ſcilicet atque charitatem.* Quibus vicina ſunt hęc Odulonis Abbatis Cluniacenſis Collationum libri primi, cap. nono. *Omnis ratio, quæ vel Deum, vel nos cognoſcimus, diuinis libris continetur.* Torquent hæc Auguſtini verba mirum in modum Traditionarios, quibus quelibet cruce moleſtiores, Scripturæ laudes à perfectione. Tam certè torquent, inquam, quam recreant Catholicos, quibus quolibet melle & fauo dulciora ſunt

ſunt eloquia Domini. Sed viciſſim ea illi mirum in A modum torquent.

XLVIII. Bellarminus, loqui ait Auguſtinum de illis dogmatibus, quæ neceſſaria ſunt omnibus ſimpliciter, qualia ſunt quæ habentur in Symbolo Apoſtolico, & Decalogo. Atque hoc ipſum Andradius explicat prolixius, & diſtinctius; conſtitutis duobus myſteriorum generibus; vt alia eiuſmodi ſint, quorum notio ſit omnibus ad iuſtitiam ſalutemque comparandam in primis neceſſaria: vt Chriſti mors, paſſio, reſurrectio, quas Apoſtoli omnibus B paſſim inculcarunt. Alia verò, quamuis ad fidem pertineant, ſintque valde neceſſaria, ignorari tamen à multis poſſunt. Ergo illa priora cum Auguſtino fatentur Bellarminus & Andradius, in apertis Scripturæ locis ferè contineri, at non item poſteriora.

XLIX. Hic verò multa conſideranda occurrunt; Excutiamus ſingula. Primò, obſeruemus aduerſarios veritatis inter ſe non benè conuenire: Cùm enim hi fateantur myſteria omnibus neceſſaria cô- C tineri in Scripturis: tamen proximo libro audiemus inter Traditiones non ſcriptas, quæque non poſſint conſtare è Scripturis, enumerari, non tantùm Baptiſmum infantium; Baptiſmum non iterandum; perpetuam Mariæ virginitatem; deſcenſum Chriſti ad inferos, Tranſſubſtantiationem: ſed etiam omnia Sacroſanctæ Trinitatis myſteria, τὸ ὁμοούσιον, Patris innaſcibilitatem, Spiritus proceſſionem, eiuſque adorationem; Chriſti in vnica perſona duas naturas; & alia. Reſpôdeant categoricè: ſunt-ne illa D omnibus ad ſalutẽ ſcitu neceſſaria, an non ſunt? Ne negent, ſed reuereantur Athanaſium, cuius Symbolum cantillant quotidie in ſuis Miſſarum ſolennijs; Nam hic hæc Trinitatis myſteria, aut omnia aut ſaltẽ plurima enumerans, ita præfatur: ὅστις βούλεται σωθῆναι, πρὸ πάντων χρὴ κρατεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν· ἣν εἰ μή τις ὑγιῆ καὶ ἀμώμητον τηρήσει, ἄνευ δισταγμοῦ εἰς τὸν αἰῶνα ἀπολεῖται. *Quiſquis ſeruari vult, ante omnia illum oportet retinere Catholicam fidem: quam ſi non ſeruant ſinguli ſanam & incorruptam, ſine dubio in æternum peribit.* Et poſteà; ἀναγκαῖον ἐστι πρὸς αἰώνιον σωτηρίαν, ὅπως καὶ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθῶς πιστεύῃ. *Neceſſe eſt ad E æternam ſalutem, vt & incarnationem Domini noſtri Ieſu Chriſti inſuper rectè credat.* Hæc verò ſi non negãt, quid cauſæ dicunt, quominus vel hîc mentiantur Bellarminus & Andradius, omnia neceſſaria concedentes in Scripturis contineri: vel illic alij, hæc capita negantes haberi ex iiſdem?

L. Secundò, ſi quæcunque neceſſaria ſunt ad ſalutem, continentur in Scripturis: non continentur autem non ſcriptæ Traditiones: Ergo vi conſe- F quentiæ fateri debent Papiſtæ ſuas Traditiones non ſcriptas non eſſe ad ſalutem ſcitu neceſſarias, Videlicet; non tantùm ieiunia ſextæ & ſeptimæ feriæ; & quadrageſimæ; obſeruationem Feſtorum: vſum aquæ luſtralis, ſonitum campanarum, & ſimiles pluſimas nugas: ſed ne quidem iſta maiora, Tranſſubſtantiationem, Purgatorium, Interceſſionem, Inuocationémque Sanctorum, Venerationem imaginum. Nam hæc atque alia numerantur in non ſcri- G ptis Traditionibus. Quid igitur aures omnibus obtundunt hiſce inculcandis? Imò cur harum rerum ignorantiam flammis expiant? Itáne humanitatis eſt Chriſtianæ, Catholicæ etiam charitatis, homines viuos lentis flammis vſtulare, eorum dogmatum occaſione, quæ ad ſalutem non ſunt ſcitu neceſſaria? O Nerones! O Buſirides! O ſi quid illis immanius nominari poteſt!

LI. Tertiò, non ſatisfacit hæc quantumlibet accurata diſtinctio, Auguſtini verbis. Eſto enim, ſint alia dogmata ſimpliciter neceſſaria; alia minimè: & de his non ſit loquutus Auguſtinus. Quid igitur de illis dicemus? Conceduntne Papiſtæ omnia contineri in Scriptura? Imò, non eſt auſus Andradius: ſed delicatulè, labiiſque ſemihiulcis, ferè continens, tandem vix vi coactus, viſus eſt confiteri. O tenellulam! O delicatulam Ieſuitarũ conſcientiam! Quaſi cù ſpõſula mollicula vno digitulo, vixq; ſummulis labellis delibat fabas. Tam ſolicitulè Ieſuituli verentur, cauentque ne imperfectioni Scripturarum, vel obliquè præiudicium faciant. At quàm rotundè! quàm quàm conſtanter, quàm maſculè Auguſtinus? *Omnia inueniuntur* (inquit) *in Scripturis.* Ignoſcite Ieſuitæ, ſi offendit aures veſtras molliculas, delicatulas, nutritus in Eccleſia Catholica, non corruptus in aula Papiſtica. Sed enim, quid hoc, quæſo, ſcopuli eſt; à quo non minus ſibi cauent, quàm nautæ à Caphareis rupibus? Diſtinguunt, reſtringunt, coercent; & tamen cùm ad verba ventum eſt Auguſtini, tum titubant, tùm tremunt, turbantur, atque horrent: & pro *omnia poſita ſunt*, nobis illud occinunt languidulum, *ferè continentur*.

LII. Quartò: hoccine eſt ferendum, aut etiam diſſimulandum in homine Theologo crimen, fallaciſ-ne dicam audaciæ, an audacis falſitatis, quod pro Auguſtini verbis, alia mihi ſobſtituuntur? Nam cùm ille omnia dixerit quæ continent fidem & mores, Andradius mihi ſuggerit ea quorum notio eſt omnibus neceſſaria ad iuſtitiam & ſalutem comparandam. Ita pro rebus ipſis omnibus, perſonas ſubſtituit omnes: deinde pro fide & moribus; iuſtitiam & ſalutem conſequendam. O furcifer! At hæc longè abeunt ab Auguſtino. Tu me vis varios perſonarum gradus conſiderare: ille me totum detinet in rebus ipſis. Et nihil iſta diſtare arbitraris? Tu mihi fidem proponis: iſte mihi media obiicit ad eum finem tendentia: & ſperas me ita deceptum iri?

LIII. Quintò; nominatim Auguſtinus fidem & mores. Quò igitur hanc adeò ſolicitam diſtinctionem referri dicemus, ad fidemne, an ad mores? Si ad fidem: ſenſus erit, quædam eſſe dogmata omnibus neceſſariò credenda: quædam non. Vnde ſequetur, non eſſe omnium Chriſtianorum vnam fidem: quod tamen aſſeritur, quarto ad Epheſios: & mentiretur Paulus, cùm teſtatur datos eſſe à Deo Paſtores & Doctores, vt omnes euadamus in vnitatem fidei. Sin ad mores; vt ſanè verum eſt, non omnibus omnia præcepta competere, quod de dogmatis fidei aſſeri nequit; ergò inter non ſcripta nulla erunt fidei dogmata, ſed tantùm morum præcepta: quod ſanè nunquam Papiſtæ ſunt conceſſuri! Sed & ridiculus eſſet Auguſtinus, qui æque mores ac fidem generaliter nominauit.

LIV. Et tamen obiiciunt nobis eundem Auguſtinum libro ſecundo de peccatorum meritis & remiſſione capite vltimo, *Credo etiam hinc diuinorum eloquiorum clariſſima autoritas eſſet, ſi homo illud ſine diſpendio promiſſæ ſalutis ignorare non poſſet.* Sed hic locus non diſtinguit, vt Ieſuitæ, dogmata in neceſſaria omnibus, & neceſſaria non omnibus: ſed ſimpliciter in neceſſaria, & non neceſſaria, abſque vlla perſonarum diſtinctione. Agit enim de propa-

gatione animæ, ſiue potiùs peccati in animam, cuius rationem ille ſe fatetur ignorare: & addit non eſſe ſcitu neceſſariam: non tantùm ſibi, ſed ne quidem omnino cuiquam. Iam nos liberè profitemur, ea, quæ noſtra ſcire nihil intereſt, non eſſe quærenda in Scripturis: ſed neceſſariorum aliam eſſe rationem. Et quidem his iiſdem verbis Auguſtinus ſatis perſpicuè teſtatur ſe nobiſcum ſentire. Nunquam enim ille adeò confidenter dixiſſet, ſi hoc caput neceſſarium eſſet ad ſalutem, fore de eo in Scripturis clariſſima teſtimonia: niſi omnino ſibi perſuaſiſſet generale hoc axioma verum eſſe: De omnibus neceſſariis ad ſalutem, extare in Scripturis clariſſima teſtimonia: alioquin ridicula eſſet conſequentia.

L V. Gautierus mecum olim contendens, aſſerebat, modificandam eſſe ſententiam: ipſamque Auguſtinum modificationem docuiſſe, loquentem de iis quæ apertè poſita ſunt in Scripturis. Nimirum hoc volebat, Auguſtinum non ſimpliciter omnia dixiſſe reperiri in Scripturis, ſed tantùm ex omnibus quæ continent fidem & mores, ea quæ ſunt perſpicua. Alioquin, inquiebat, ſequeretur totam Scripturam eſſe perſpicuam. Sed breuiter reſpondeo, quod omnes ſatis vident, Auguſtinum non diſtinguere dogmata in obſcura & perſpicua: ſed locos Scripturæ in obſcuros & perſpicuos: & aſſerere in perſpicuis ſiue apertis contineri omnia dogmata fidei & morum. Itaque Ieſuitam pueriliter mutare terminos. Quomodo autem neceſſe eſſet fateri totam Scripturam eſſe perſpicuam? Nam primùm ipſe locus contrarium ſtatuit. Nam qui dicit in iis quæ perſpicuè poſita ſunt, ſatis innuit eſſe quædam, non perſpicuè poſita. Deinde, quid obſtat, quo minus eadem fidei dogmata alicubi obſcuriùs dicantur, alicubi clariùs? vt aduentus Chriſti obſcurior eſt in Teſtamento Veteri: in Nouo autem nihil manifeſtius. Tertiò, poſſunt etiam nonnulli eſſe loci, qui neque fidem, neque mores continent, ſed hiſtorica quædam. Itaque nugabatur Gautierus, non diſputabat.

L V I. Sed audiamus omnibus Ieſuitis ſubtiliorem Puteanum: cui adeò non placuit ſuperior Ieſuitarum ſolutio, vt vix dignatus ſit attingere, tanquam extremo digitulo. Porrò ipſe dupliciter ſoluit. Primò mentem eſſe Auguſtini, omnes locos qui in Scriptura continent fidem & mores, in iis eſſe rebus, quæ apertè poſitæ ſunt. Diſtingui igitur ea quæ ſunt in Scriptura, vt alia contineant ea quæ ſunt de fide & moribus: alia loquantur de rebus aliis: Omnes autem locos prioris generis, eſſe inter eos qui apertè poſiti ſunt. Secundò, omnia non ſignificare vniuerſa, ſed tantùm partem: vt *Prædicate omni creaturæ*, Marci decimo ſexto: *Omnes mirabantur*, Lucæ primo: vt ſit ſenſus, omnium eorum quæ pertinent ad fidem, maiorem partem eſſentialem, ipſáque adeò principia vniuerſalia, & fundamenta reperiri in locis apertè poſitis.

L V I I. At hæ clariſſimo loco obductæ nebulæ nullo negotio diſſipantur. Reſpondeo itaque ad illud prius; Si verum eſt, non omnia quidem vniuerſaliter quæ continent fidem & mores: ſed omnes Scripturæ locos qui continent fidem & mores, eſſe in iis quæ apertè poſita ſunt: Ergo ſequi nullos locos Scripturæ obſcuros, quicquam continere, quod ad fidem moréſque pertineat. At hoc eſt falſum: nemo enim poteſt negare multos eſſe locos non perſpicuos, qui non minus ad fidem moréſque pertinent, quàm perſpicui. Vt in Prophetis Veteris Teſtamenti quamplurimi de ſemine mulieris contrituro caput ſerpentis: de ſemine Abrahæ in quo benedicendæ erant omnes gentes: de Silo, qui non venturus erat antequam defeciſſet ſceptrum à Iuda: aliáque ſine numero: quibus αἰνιγματωδῶς ſignificabatur Chriſti aduentus. Denique Papiſtæ aliàs obſtinatiſſimè contendunt Scripturam eſſe obſcuram: atque indigere multa expoſitione. Itaque apud Auguſtinum, *omnia, quæ continent*, non ſignificat omnes locos Scripturæ: ſed omnia dogmata, ſiue præcepta, quæ continent doctrinam fidei & morum.

L V I I I. Ad ſecundum. Scimus quidem aliquando omnia, non ſumenda pro cunctis indiuiduis: ſed id fit tum, quando exceptiones ſunt incertæ aut pauciſſimæ; & potius de facto: cùm tamen ius ipſum æquè ad omnes pertingat: vt cùm dictum eſt *Prædicate omni creaturæ*. Nam Chriſtus nullum hominem excipiebat, quominus ius eſſet Apoſtolis ei Euangelium annunciare: etſi de facto non annunciarint. Nam quod nō Creaturæ omnes ſimpliciter intelliguntur, ſed tantùm homines, hoc pertinet ad expoſitionem vocis creaturæ, non ad reſtrictionem notæ vniuerſalis. At tum cùm certa eſt, cognitaque exceptio, nec tam de facto quàm de iure, deque iis agitur rebus, quarum ſcimus non eſſe vnū ordinē, ineptè, imò imperitè nota vniuerſalis adderetur: vt ſi dicerem, omnia animalia eſſe rationalia. Quanto autem id magis abſurdum eſſet, cùm exceptio latius pateret: vt ſi dicam, omnes homines Latinè loqui: cùm tamen hodie pauculi ſint duntaxat in ſcholis docti? At Papiſtæ contendunt, non tantùm quædam excipi fidei morúmve præcepta: ſed etiam, minimam particulam veritatis eſſe ſcriptam. Adeò vt ex eorum mente, illa omnia quæ continent fidem & mores, transformanda eſſent in minimam particulam eorum quæ continent fidem & mores. Tam ſunt in explicandis authoribus ſolertes Traditionarij.

L I X. Ergo hic Auguſtini locus magnificè euincit perfectionem Scripturæ. Huic alterum comparo (ſi tamen eius eſt, ſed nunc nihil hoc ad rem, nam plerique Papiſtæ ita cenſent) è ſermone trigeſimo octauo ad fratres in Eremo. *Legite ſacram Scripturam, in qua quid tenendum, & quid fugiendum ſit, plenè inuenietis.*

L X. Idem in Ioannem tractatu quadrageſimo nono. *Cùm multa feciſſet Dominus Ieſus, non omnia ſcripta ſunt, ſicut idem ipſe ſanctus Euangeliſta teſtatur, multa Dominum Chriſtum & dixiſſe & feciſſe quæ ſcripta non ſunt, electa ſunt autem quæ ſcriberentur, quæ ſaluti credentium ſufficere videbantur.*

L X I. Prima ſolutio eſt Ioannis Hayi, Auguſtinum de miraculis Chriſti hanc ſententiam ſcripſiſſe. Sed hoc eſt falſum. Scripſit quidem occaſione captata è miraculis, ſed dixit generalius quàm de miraculis. Nam ne omnia quidem miracula Chriſti, ſi ſcripta eſſent, ſufficerent ſaluti fidelium: ſunt enim dogmata in primis neceſſaria. Sed & Puteanus agnoſcit Auguſtinum dixiſſe, ex omnibus quæ Dominus feciſſet, & dixiſſet, ea eſſe ſelecta, quæ videbantur ad ſalutem ſufficere.

L X I I. Secunda ſolutio Puteani, Auguſtinum loqui duntaxat de dictis & factis Chriſti; non autem de dictis & factis Apoſtolorum. Ridiculè

calè. Nam primum ſi concederemus, alia Apoſtolos, alia Chriſtum & dixiſſe & feciſſe: tamen non ſequeretur Auguſtinum non dicere facta & dicta Chriſti ſufficere ad ſalutem: itaque ſolutio nulla eſſet. Negamus tamen alia dixiſſe Chriſtum, alia Apoſtolos: nam de factis non eſt, quod ſimus ſolliciti. Itaque, abit in ventos, quod pro magno incommodo Puteanus obiiciebat, ſi ſufficerent facta & dicta Chriſti, excludi ergo omnia ſcripta Apoſtolorum, præter quatuor Euangeliſtas. Nam ipſa reliqua Apoſtolorum ſcripta, tractant facta & dicta Chriſti, æquè ac quatuor Euangelia, etſi non eodem modo.

LXIII. Tertia ſolutio eiuſdem: detorqueri à nobis illud Auguſtini *ſufficere*, in alienum ſenſum: eſſe enim mentem autoris de dictis & factis Chriſti ſufficere, ſi ea ſciamus ad ſalutem, quæ ſcripta ſunt ab Euangeliſtis. Et probat, quia non loquatur Auguſtinus de generali ſufficientia; ſed vnius cuiuſque articuli: vt quando dicimus, ſufficit quoad hoc caput vnum aliquid ſcire: non ſignificamus nihil aliud ſciri debere. Huius viri mens hæc eſt, niſi me eius fallit obſcurus & intricatus ſtylus: ſciri quidem ad ſalutem dicta & facta Chriſti: ſed non ſufficere tamen ad ſalutem, ſi ea ſola ſciantur: atque ea ipſa non omnia eſſe neceſſaria; ſed quædam ſelecta eſſe: quæ cùm ſciamus, poſſimus gloriari, nos de factis & dictis Chriſti tantum ſcire, quantum ſufficit ad ſalutem. Sed diſertiora ſunt Auguſtini verba, quàm vt tam facile eludi poſſint: dixit enim totidem ſyllabis, *ſalutem credentium ſufficere*; hoc eſt, vt loquitur Ioannes, vt credentes habeant vitam æternam. Iam verò, quænam hæc ſophiſtice eſſe poteſt, quæ occultis quibuſdam diuerticulis eò tandem redit, vt id negetur, quod verba affirmant? Nam hoc totum Puteani artificium eò tendit denique, vt dicere videatur Auguſtinus, illa non ſufficere ad ſalutem: ſed tantùm ſufficere eatenus: hoc eſt, non eſſe neceſſe, vt plura ſciantur, etſi, quæ ſic ſciuntur, non ſufficiant ſaluti. Porrò neque facta & dicta Chriſti cenſeri poſſunt vnus articulus, neque vllus eſſe poteſt articulus vnus qui ſufficiat ad ſalutem.

LXIV. Quarta ſolutio eſt Ioannis Hayi. *Obſeruandum eſt* (inquit) *etiam D. Auguſtini loquendi rationem. Non enim ait, quæ ſaluti credentium ſufficiebant: ſed ſufficere videbantur. Conſtat ſiquidem ex Luca Actorum primo, Dominum multa docuiſſe Apoſtolos ad fidem ſpectantia, quæ ſcripto non ſunt tradita: multa quoque Spiritum Sanctum docuiſſe Eccleſiam, quæ nuſquam in Scripturis ſacris leguntur.* Vult ergo Hayus Apoſtolis quidem ita viſum eſſe, tantùm illa quæ ſcripta ſunt, ſufficere ad ſalutem: ſed tamen non benè: rem verò omnino haud ita ſe habere: Et hoc verbo Apoſtolos eſſe allucinatos. At hæc inſignis eſſet Auguſtini in Apoſtolos iniuria, quibus Spiritũ Chriſtus erat pollicitus, à quo ducerentur in omnem veritatem. Sed non erat Auguſtinus Ieſuita. Nos credimus illud, *videbantur*, eſſe pro *iudicata ſunt, comperta ſunt*, & ſi quid eſt ſimile: vt Actorum decimo quinto, *Viſum eſt Spiritui Sancto & nobis*: non incertam aliquam opinionem declarat, ſed firmum, ſobrium, certumque iudicium. A Chriſto poſt reſurrectionem, aut à Spiritu Sancto Apoſtolos multa didiciſſe, quæ non ſunt ſcripta, non negamus: & pluribus refutabimus proximo libro.

LXV. Optatus contra Parmenianum libro quinto, *Vt quid pulſamus cælum, cùm habeamus hic in Euangelio teſtamentum? Quia hoc loco rectè poſſunt terrena cæleſtibus comparari. Tale eſt, quòd quiuis hominum habens numeroſos filios: His quandiu pater præſens eſt, ipſe imperat ſingulis: non eſt adhuc neceſſarium teſtamentum. Sic & Chriſtus quandiu præſens in terris fuit, quamuis nec modo deſit, pro tempore quicquid neceſſarium erat, Apoſtolis imperauit. Sed quomodo terrenus pater, cùm ſe in confinio ſenſerit mortis, timens ne poſt mortem ſuam rupta pace litigent fratres, adhibitis teſtibus voluntatem ſuam de pectore morituro transfert in tabulas diu duraturas: & ſi fuerit inter fratres contentio nata, non itur ad tumulum, ſed quæritur teſtamentum: & qui in tumulo quieſcit, tacitis de tabulis loquitur viuus. Is cuius eſt teſtamentum, in cælo eſt: ergo voluntas eius, velut in teſtamento, ſic in Euangelio inquiratur.* Similiter Auguſtinus expoſitione ſecunda Pſalmi vigeſimi primi. *Fratres ſumus: quare litigamus? Non inteſtatus mortuus eſt pater noſter, fecit teſtamentum, & ſic mortuus eſt. mortuus eſt & reſurrexit. Tandiu contenditur de hæreditate mortuorum, quandiu teſtamentum proferatur in publicum: & cùm teſtamentum prolatum fuerit in publicum, tacent omnes, vt tabulæ aperiantur, & recitentur. Iudex intentus audit, aduocati ſilent, præcones ſilentium faciunt, vniuerſus populus ſuſpenſus eſt; vt legantur verba mortui non ſentientis in monumento.* Notanda ſimilitudo eſt. Nam in tabulis teſtamenti non tantùm voluntas eſt teſtatoris, ſed etiam tota voluntas: nec admittitur, non tantùm, qui contra tabulas agit: ſed etiam qui præter. Optatus ergo & Auguſtinus manifeſtè docent totam voluntatem Dei contineri in tabulis Scripturarum.

LXVI. Cyrillus Alexandrinus in Leuiticum libro quinto. *Ego, prout ſenſus mei capacitas habet, in hoc biduo puto duo teſtamenta poſſe intelligi, in quibus liceat omne verbum, quod ad Deum pertinet (hoc enim eſt ſacrificium) requiri & diſcuti, atque ex ipſis omnem rerum ſcientiam capi. Si quid autem ſuperfuerit, quod non Scriptura diuina decernat, nullam aliam debere tertiam Scripturam ad autoritatem ſcientiæ ſuſcipi, quæ hic dies tertia nominatur, ſed igni tradamus quod ſupereſt, id eſt, Deo reſeruemus.*

LXVII. Bellarminus & Ratiſbonenſes, primùm de autore reſpondent. Dehinc de loco. Illas igitur in Leuiticum homilias negant eſſe Cyrilli: ſed Origenis, vel neſcio cuius alterius; qui paſſim literam deſtruit, vt myſticos ſenſus ex capite ſuo ſtatuat; proinde homilias non eſſe magnæ autoritatis. At ego de autore non valde contendo. Scio Sixtum Senenſem, ita primum admonuiſſe: & concedo habere cauſas veriſimiles. Siue autem Cyrillus ſit autor, ſiue Origenes, tamen eſt antiquus. Et quidem Origenes, nunquam in hoc capite accuſatus hæreſeos. Imò meminiſſe debent, à ſe illum ipſum nobis opponi in Traditionibus aſſerendis: non meritò id quidem: ſed nunc de ſola autoritate loquor: quam, an non iniquum eſt, Origenem tum magnam obtinere, cùm pro Papiſtis, aut facit, aut facere videtur: cùm verò nobis apertè ſtetit, tum de ponte deiici? Grauius illud eſt de allegoriis, myſticiſque ſenſibus ex proprio capite excogitatis. Sed illud dupliciter intelligi poteſt: vel ſic, vt taxetur Origenes, tanquam ſingulos locos, violentius torquere, & allegoricè applicet alio-

nis ſenſibus : quo vitio illum impensè laborare & agnoſcunt & debent omnes verè pij : & quidem hoc etiam loco ſibi nimis indulſiſſe non grauatè concedam. Nam illi duo dies, omnino non ſignificant duo teſtamenta. Vel rurſus, vt ſignificetur idem non tantum locos detorquere à ſenſu literali, ad allegoricos ; ſed etiam ipſos allegoricos ſibi ipſum fingere alienos à doctrina Chriſtiana. Hoc ſi fecit iſto loco, cauſam non dicimus, quominus anathema ſit. Sed ſi quod attinet ad ſenſum per ſe ſeorſimque ſumptum, nihil dixit, quod non alij plurimi, imò quod non Scriptura, non debet veraci teſtimonio præiudicium facere, paulo liberior in allegorias excurſus. Nam quotuſquiſque eſt Patrum, qui ab hac affectatione, purum ſe caſtumque ſeruauerit?

LXVIII. Nunc ergo de ipſo agamus loco. Autorem homiliæ negat Bellarminus excludere verbum Dei non ſcriptum : ſed ſolùm tertiam Scripturam: id eſt, humanam Scripturam, quæ ſe pro diuina venditare velit. Imò magnam partem eius loci Bellarminus vafrè diſſimulat. Tria dicuntur : primum in libris vtriuſque Teſtamenti omnia eſſe & inquirenda, & diſcutienda, quæ ad Deum pertinent. Secundum, ex iiſdem omnem ſcientiam capi. Tertium, ſi quid ſit, quod Scriptura non decernat, nullam ſupereſſe aliam Scripturam ſuſcipiendam ad autoritatem ſcientiæ. Duo illa priora, cur non legiſti Bellarmine? Nimirum, quia nolles à quoquam legi. Diſertiora enim, quàm vt negari : magis etiam perſpicua, quàm vt vllo fuco induci poſſint. Concludunt autem totam quæſtionem. Nam ſi omnia quæ ad Deum pertinent, non tantùm inquiri poſſunt è Scriptura, ſed etiam diſcuti, atque adeò ſciri, tum neceſſe eſt eandem eſſe perfectam, id eſt, continere omnia dogmata religionis, quæ nulla nouit, niſi ad Deum pertinentia. Tertium verò caput etiam miſerè corrupiſti : Non enim Cyrillus dixit, Scripturam humanam, quæ ſe pro diuina venditet, eſſe excludendam : ſed dixit, quod longè plus ponderis habet, præter Scripturam Veteris Nouique Teſtamenti, nullam tertiam eſſe, quæ ſuſcipienda ſit ad autoritatem ſcientiæ: hoc eſt, ex cuius autoritate nos confidamus aliquid ἀυτοπίστως ſcire poſſe. Quod vos Papiſtæ contra facitis : cùm traditiones ſuſcipitis æquo gradu cum Scripturis. Nam in Traditionibus, ſunt ſcripta Pontificum, Decreta Conciliorum, & ſimilia. Et vt ſciamus quid ſit in autoritatem ſcientiæ recipi: ſtatim ſubiecit, ea quę definiri non poſſunt ex Scriptura ſacra, Deo reſeruanda. Scilicet, quia is illa ſciri à nobis noluerit : ac proinde ne inueſtigari quidem voluit.

LXIX. Idem contra Iulianum libro ſeptimo. *Sufficit diuina Scriptura ad faciendum eos qui in illa educati ſunt ſapientes, & probatiſſimos, & ſufficientiſſimam habentes intelligentiam : indigentéſque ad hoc prorſus nihil externo magiſtro.* Quid quærunt Papiſtæ magnificentius? Et tamen calcitrant Ratiſbonenſes, ſenſum eſſe, Scripturam his qui in ea ſimul cum Eccleſiæ obedientia educati ſunt, ſufficere ad ſapientiam : nec ad hoc fideles indigere externis magiſtris, puta hæreticis, qui extra Eccleſiam verſantur. En tibi nouas ſtrophas: nouam ſophiſticen: nouam impoſturam. Nam vnde illud de obedientia Eccleſiæ? Etſi hoc quidem neque friget neque calet. Nam etiam ſi concedamus ita meditandam Scripturam, vt ne ſimus rebelles Eccleſiæ ; tamen certum erit ex ipſis Scripturis homines reddi ſapientiſſimos : neque enim quicquam Scripturæ commodat hæc obedientia, ad ſapientiam perficiendam, quod non iam habeat. Sed tamen, quæ (ſcelus) hæc eſt audacia, quæ ſibi in Veterum dictis, quidlibet inſerere permittit? aut quandiu hanc tolerabimus? De ea obedientia ne verbo quidem Cyrillus meminit : & tu mihi ſine ea conſtare Cyrilli mentem neges? Non nego obedientiam Eccleſiæ deberi : non nego mandari ab Eccleſia : ſed nego hoc loco eam vel nominatam vel etiam indicatam. Quid? an tu tibi eam permittis huc intrudere, quia legitima ſit, quia mandata à Scripturis? At ego, ſi eodem iure inueherem obedientiam debitam parentibus ; nec minus à Scriptura commendatam ; nec ſine hac Cyrilli mentem conſtare aſſererem, quis me ferret? Noui ingenium Ieſuitarum. Nihil dirarum fuit vnquam, quibus me non deuouerent. Ego humanior, illis opto mentem ſaniorem.

LXX. Chryſoſtomus, operis imperfecti in Matthæum homilia quadrageſima, prima. *Quicquid quæritur ad ſalutem, totum iam adimpletum eſt in Scripturis.* Et iterum paucis interpoſitis lineis. *Nihil ergo minus eſt in hoc conuiuio* (Scripturarum) *quàm quod neceſſarium habet ſalus humana.* Bellarminus, eumque ſecuti Ratisbonenſes, dicunt loqui Chryſoſtomum de remediis vitiorum : ac docere nullum eſſe vitium, ad quod ſanandum non inueniatur in Scriptura aliquod remedium. Sed hæc eſt iniuſta verborum Chryſoſtomi enervatio. Primò enim, *Quicquid* (dicebat) *quæritur ad ſalutem* : at non ſola ea eſt morum emendatio, vitiorumque correctio : deinde nihil minus eſſe, quàm quod neceſſarium habet ſalus humana. Quæ verbo quomodo à mendacio defendentur, ſi aliquid excipitur? Ad hæc tota homilia exponitur parabola inuitatorum ad conuiuium regis, Matthæi capite vigeſimo ſecundo. Et prandium autor interpretatur, *doctrinam iuſtitiæ, & verba cæleſtium myſteriorum de Filio Dei venturo.* An hæc ad mores tantùm, corrigendaque vitia pertinent? Nónne etiam ad doctrinam fidei?

LXXI. Gregorius eius nominis primus Epiſcopus Romanus, cognomine Magnus, in Ezechielem homilia nona. *In hoc volumine cuncta quæ ædificant, omnia quæ erudiunt, ſcripta continentur.*

Cap. XI.

An Scriptura ſit perfecta Regula.

I. HActenus de perfectione Scripturæ ſatis multa diximus. Nunc impugnandus eſt Traditionum vſus non Scripturarum : hinc facto initio : Si Traditiones non ſcriptæ ſunt neceſſariæ, & ſunt æqualis autoritatis cum Scriptura: Ergo Scriptura non eſt regula fidei. At Scriptura

prima eſt regula & norma fidei. Ergo Traditiones non ſcriptæ non ſunt neceſſariæ: nec ſunt æqualis autoritatis cum Scriptura. Hoc argumentum eramus prolaturi potius ad confirmandam perfectionem Scripturæ. Sed Bellarminus maluit ad hanc diſputationis partem transferre. Nec noſtra ſanè multum intereſt. Aduerſarij & minorem negant, nec maiorem ſimpliciter concedunt.

II. Bellarminus Scripturam vult appellari non regulam, ſed commonitorium vtile. His argumentis: Nulla regula fidei aut plura aut pauciora continet, quàm quæ ſunt fidei. At Scriptura & plura & pauciora continet quàm quę ſunt fidei. Ergo non eſt regula fidei. Continere plura probat, quia continet hiſtorias plurimas, quæ non ideo ſcriptæ ſunt, vt neceſſariò credantur. Continere verò pauciora, antè ſe probaſſe iactat. Ruſſus: Omnis regula fidei eſt vnum opus continuum. At Scriptura non eſt vnum opus continuum: ſed continet varia opera, hiſtorias, conciones, vaticinia, carmina, epiſtolas. Ergo non eſt regula fidei. Eſſe autem Commonitorium probat ex decimo quinto ad Romanos, *Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. vt per patientiam & conſolationem Scripturarum, ſpem habeamus.* Et primo poſterioris Petri, *Iuſtum arbitror quandiu ſum in hoc tabernaculo ſuſcitare vos in commonitione.* Et tertio. *Hanc ecce ſecundam vobis ſcribo Epiſtolam, in quibus excito in commonitione veſtram ſinceram mentem.*

III. Sed nos aſſumptionem probamus, locupletiſſimo argumento, à nomine iam olim tributo Scripturæ Sanctæ. Appellatur enim Canonica, & totum eius corpus Canon. Rationem nominis, aut omnes aut ferè omnes, eſſe teſtantur, quia ſit regula fidei. Diſertè Aquinas lectione prima in [illegible] caput prioris ad Corinthios. *Doctrina (inquit) Apoſtolorum & Prophetarum dicitur Canonica, quia eſt quaſi regula intellectus noſtri.* Aſſentiebatur [illegible] ſeſſionis Tridentinæ libro tertio. *Minimè mihi diſplicet eorum ſententia, qui Canonicos appellari dicunt, quia pietatis, fidei, & religionis Canonem hoc eſt, regulam, atque normam è [illegible] ſummo Dei beneficio, ad nos delatam continent [illegible].* Quanquam, quid opus eſt teſti[illegible] cum hæc quæſtio prolixè diſputata eſt, & [illegible] in libro primo harum controuerſiarum.

IV. Contrà, nihil efficiunt argumenta Bellarmini. In primo ſyllogiſmo, negatur maior. Nam ſi hæc certa eſſet, tum omnino nullam Eccleſia regulam haberet fidei. Cum enim omnino duæ tantum proferri queant: vna à Catholicis; nempe Scriptura, altera à Papiſtis, nempe Traditio non ſcripta: Certè non tantùm Scriptura, ſed etiam Traditiones multa continent, quæ non ideo proponuntur: vt neceſſariò credantur. Etenim pluſima extant in Patrum libris, in Epiſcoporum Romanorum Decretalibus, in Conciliorum actis, quæ ne Papiſtæ quidem vrgeant, tanquam fidei articulos: vel potius tanquam neceſſariò credenda. Vt mittam dicere non pauca contra fidem occurrere. Quanquam hîc ſubit in mentem Tanneri Ieſuitæ in vndecima ſeſſione Colloquij Ratisbonenſis, ſolertiamne dicam an audaciam? Vtrumuis placeat, ille tamen ita pronunciauit, *Tobia ſexto dicitur, quod Tobias ſecum*

A *duxerit canem: id ergo omnibus fidelibus neceſſariò credendum eſt.* Et Hunnio ſtupente, interrogante que, *Eſt-ne ergo articulus fidei, quod canem ſecum duxerit Tobias?* Tannerus nihil remittens de Ieſuitica conſtantia; adductis, opinor, ſuperciliis, fronteque in dignitatem prætoriam compoſita, reſpondit ἐμφαντικώτατα, *Maximè, maximè, maximè.* Iam verò, ſi hoc credendum: & credendum omnibus fidelibus: & credendum neceſſariò: Et ideò numerandum inter articulos fidei: quid eſſe iam poteſt in Scriptura, quod non referendum ſit in Symbolum Chriſtianorum? Deſtruxit ergo Tannerus argumentum Bellarmini: vt iam non obſtet, quominus Scripturam dicamus eſſe regulam fidei. B

V. In ſecundo ſyllogiſmo, iterum negatur maior ſimilem ob cauſam. Nam ne Traditiones quidem ſunt vnum opus continuum, complectunturque æquè vt Scriptura Hiſtorias, Conciones, Carmina, Epiſtolas, etiam Vaticinia, quamquam falſa: ſed tamen vaticinia, Hermetis, Hippolyti, Brigittæ, & aliorum. Et illa quidem omnia, non tantùm non vno confecta ſpiritu, ſed ne quidem pluribus ſeculis. Semper enim ſcripſerunt Patres; Canones condiderunt Concilia, Decretales emiſerunt Epiſcopi. Quid? quod nedum quidem poſt ſecula ſexdecim; omnia tradita ſunt? Nam reſtat adhuc ſine dubio nonnihil in fundo Theſauri Eccleſiaſtici, nondum exhauſtum: nec renunciarunt, opinor, Romani Papæ Decretalibus ſcriptitandis: verum etiam ne Conciliis quidem cogendis, non facilè dixerim. C D

VI. Nos, fatemur regulam fidei nihil minus continere debere, quàm quod credendum ſit: & hanc laudem vindicamus Scripturæ Sacræ. Sed nihil obſtare credimus, quominus plura comprehendat, quàm articulos fidei. Poſſe enim illuſtrandis illis articulis aut neceſſaria, aut vtilia, comprehendere, vt fit in Scriptura. In ſumma hoc dicimus, Scripturam continere, primò articulos fidei (& cum hos nomino, etiam præcepta morum intelligi volo, eſt enim eadem ratio) eumque eſſe proprium Scripturæ finem: deinde plurima, quæ his articulis, hiſve præceptis ſeruiunt tum illuſtrandis, tum confirmandis. Voluit enim Deus fidem non tantùm imperari, ſed etiam ſuaderi. Sic in Veteri Teſtamento hiſtoriam habemus Eccleſiæ ab initio orbis conditi: vt magnificè illuſtretur articulus, *Credo Eccleſiam Catholicam.* Habemus hymnos plurimos, vt quomodo ſit inuocandus, laudanduſque Deus, neſcire non poſſimus, quod quidem pertinet ad articulum, *Credo in Deum*: habemus exempla multa tum beneficiorum, tum iudiciorum eius: vt & miſericordem eſſe ſciamus, & iuſtum, & omnipotentem. Denique omnia pertinent ad fidem: & quidem ita vt nihil detrahi debeat. Quæcunque autem continentur ſunt αὐθεντικά. Et ſanè hoc ſufficit ad naturæ regulam, vt quæcunque ſunt de fide αὐθεντικῶς in ea contineantur. Nam inde fit, vt neque quicquam addi poſſit, quia omnia continentur: neque detrahi, quia αὐθεντικῶς. Id autem Scripturæ proprium, vt vulgò loquuntur, quarto modo. E F G

VII. Eſſe autem Scripturam vtile commonitorium, quis neget? Admonet enim Chriſtianos, quid

credere, quid facere debeant: & eò referendi ſunt A loci à Bellarmino relati. Quanquam hi non de toto Scripturæ corpore, ſed de partibus manifeſtè loquũtur. At eſſe commonitorium tantum vtile, qui dixit, quid plus honoris Scripturæ tribuit, quàm, exempli gratia, Enchiridio Auguſtini? Aut Athanaſij libris duobus contra Gentes? Imò omnibus veterum tractatibus? Eſſe autem regulam, ſic probauimus, vt Bellarmini, nihil quàm negantis, mouere non debeat autoritas. Quantula enim eſſe poteſt in Papiſta? in Ieſuita?

VIII. Ergo minorem ita Bellarminus impugnabat. In maiori verò, regulam diſtinguit in totalem & partialem. Totalem fidei regulam eſſe verbum Dei: diuiſam in duas partiales, Scripturam & Traditiones. Scripturam, ex eo quod ſit regula, id habere, vt quicquid continet, ſit neceſſariò verum, & credendum: nihilque admittendum quod ei repugnet. Quia verò ſit duntaxat partialis, idcircò non omnia menſuret.

IX. Sed contra. Hæc diſtinctio eſt contra naturam regulæ, ſiue Canonis. Nam communi quadam notione cuiuſque rei ea dicitur regula, quæ ipſam totam metitur, nec exceſſu peccans nec defectu. Propterea Varinus ita definiebat, *κανὼν ἐστὶ μέτρον ἀδιάψευστον, πᾶσαν πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν οὐδαμῶς ἐπιδεχόμενον. Canon eſt menſura non fallax, nullam omnino additionem, & diminutionem admittens.* Baſilius libro primo contra Eunomium, hæreticum reprehendens, quod cùm *προσθήκην* Traditionem Patrum appellaſſet *γνώμονα καὶ κανόνα*, tamen diceret *προσθήκης ἀκριβεστέρας δεῖσθαι*, opus habere vt illi exactius aliquid adiiceretur, hoc eſt, ſtylo Bellarminiano, eſſe regulam partialem (ita iam tum in hæreticis Ieſuitæ latitabant) hoc argumento ſomnium illud impugnat, *ὁ γάρ τοι κανὼν, ὦ σοφώτατε, καὶ ὁ γνώμων, ἕως ἂν μηδὲν ἐνδέῃ τοῦ κανὼν εἶναι καὶ γνώμων, οὐδεμίαν προσθήκην εἰς ἀκρίβειαν ἐπιδέχεται· κατὰ γὰρ τὸ ἐλλεῖπον ἡ προσθήκη. ἀτελεῖς δὲ ὑπάρχοντες, οὐδὲ τῆς προσηγορίας τούτων ὑμῖν οὐκ ἐπιτυγχάνειν. Gnomon & Canon, quatenus quidem nihil illi deeſt, vt ſit Gnomon & Canon; nullam exactiorem additionem admittit. Nam cui aliquid deeſt, illi additio congruit: qui verò imperfecti ſunt, nunquam rectè amuſſis ac regula appellabuntur nominibus.* Chryſoſtomus in tertium caput ad Philippenſes homilia duodecima. *κανὼν οὔτε πρόσθεσιν οὔτε ἀφαίρεσιν δέχεται, ἐπεὶ τὸ κανὼν εἶναι ἀπόλλυσι. Canon neque additionem neque detractionem recipit, alioquin deſinit eſſe Canon.* Quæ verba diligenter exſcripſit Theophylactus. Oecumenius autem ita expreſſit, *ἐπὶ τοῦ κανόνος, κἂν ἀφέλῃς, κἂν προσθῇς, ἐλυμήνω τὸ πᾶν. Canoni ſi quid addas, aut detrahas, vniuerſum corrupiſti.* Eodemque ſenſu iam olim Plato Politicô ſexto: *ἀτελὲς οὐδὲν οὐδενὸς μέτρον*: quicquid imperfectum eſt atque mancum, nullius rei poteſt eſſe menſura.

X. Ex his neceſſariò concluditur Canonem partialem monſtrum eſſe in rerum natura, quale Tragelaphus, aut Hippocentaurus: digna Ieſuitarum *ἐνθυμήματα*. Quanquam ſi eſſet diſtinctio vera, nos tamen non læderet, qui non menſuram tantùm, ſed totalem eſſe Scripturam prolixè probauimus libro primo: Et habemus diſertis verbis atteſtantem Chryſoſtomum homilia decima tertia in poſteriorem ad Corinthios; Scripturam appellantem *ζυγὸν ἁπάντων ἀκριβῆ, καὶ γνώμονα, καὶ κανόνα*, trutinam, gnomonem, & normam omnium rerum. *Ἁπάντων* inquit: ergo, inquam, non ſaltem quarundam rerum: non partialem.

XI. Sed Bellarminum obſeruo, cùm ſibi, tum ſuis contradicentem. Sibi quidem, quia cum paulò antè, id eſt, minorem impugnans, diceret regulam fidei debere eſſe vnum opus continuum: eoque argumento Scripturam diſputaret non eſſe regulam: nunc tamen Verbum Dei dicit eſſe regulam: Et diuidit tamen in Scriptum & non Scriptum. Atqui Verbum Dei, conſtans ex Scripto, & non Scripto, nemo vnquam dicat eſſe vnum opus continuum: cum ne ſit quidem v- B num opus. Ergo alterutrum corrigat: vel quod prius dixit omnem regulam eſſe vnum opus continuum: vel quod poſterius conceſſit, Verbum Dei Scriptum & non Scriptum ſimul, eſſe regulam fidei.

XII. Suis autem: quia Verbum non Scriptum aſſerit eſſe regulam partialem, ideoque non omnia menſurantem, quæ ad fidem pertinent, ſiue religionem Chriſtianam. Atqui Coſterus in Enchiridio, vt notauimus in ſtatu quæſtionis, C Traditionem aſſerebat, omnem veritatem in ſe habere, omnia fidei myſteria, omnemque rationem Chriſtianæ religionis complecti, & omnia diſſoluere dubia, quæ de fidei negotiis exoriri poſſunt. Non poterat, opinor, totalis ſiue vniuerſalis regula magnificentius deſcribi. Ergo Bellarminus, & Coſterus, Ignatij [illegible], non ſatis bene conueniunt.

D

Cap. XII.

An omnia damnentur quæ præter Scripturam.

I. Si omnia damnantur, quæ præter Scripturam religioni adiiciuntur. Ergo in rebus ad religionem ſpectantibus, & perfecta eſt Scriptura: & Traditiones non ſcriptæ admitti non debent. At E prius verum: Ergo & poſterius. Duarum conſequentis partium, poſterior de Traditionibus per ſe patet: quia omnis Traditio eſt præter Scripturam: prior autem de perfectione Scripturæ, hinc fit manifeſta: quia ſi Scriptura non eſſet perfecta; ergo quædam eſſent admittenda præter illam: ideoque non omnia damnanda, contra hypotheſin. Reſtat Antecedens: id probatur tum ex Scripturis: tum ex Patribus.

F II. Iſaiæ vigeſimo nono capite, conqueritur Deus per Prophetam de Iudæis, *Appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis ſuis glorificat me: cor autem eius longè eſt à me: & timuerunt me mandato hominum, & doctrinis.* Quem locum rurſus Iudæis multis interlapſis ſeculis, Dominus obiecit Matthæi decimo quinto, & Marci ſeptimo. *Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Eſaias, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me, fruſtra colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum.*

G III. Et ne quis putet ſubitanea tantùm mandata intelligi: nō verò ea quæ ab anteceſſoribus accepta tranſierunt in vim Traditionum: rurſus Iudæos Dominus monebat Ezechielis vigeſimo. *In præceptis Patrum veſtrorum nolite incedere: nec iudicia eorum cuſtodiatis, & ne in idolis gentium polluamini.* Matthæi etiam decimo quinto. *Quare & vos tranſgredimini manda-*

tum

tum Dei, per traditionem veſtram. Primo etiam ad Galatas Paulus ſuam deſcribens conuerſationem priùs quàm ad fidem conuerteretur, notat ſe fuiſſe περισσοτέρως ζηλωτὴς τῶν πατρικῶν παραδόσεων vehementiori ſtudio captum paternarum traditionum. Denique Petrus Iudæos admonet redemptos fuiſſe ἐκ τῆς ματαίας ἀναστροφῆς πατροπαραδότου à vana conuerſatione paternæ traditionis. Quibus omnibus locis nominatur traditio non ſcripta in malam partem.

IV. Ad hos è Scriptura locos reſpondent Bellarminus & Baronius. Ille de Verbo Dei libro quarto, capite decimo: iſte Annalium tomo primo, ad annum quinquageſimum tertium ſexto paragrapho. Primum illas improbari traditiones, quæ aduerſus legis diuinæ militarent inſtituta: & quæ ſuperſtitione quadam, pietatis ſpecie adumbrata, irritarent potius quàm roborarent diuinam legem. Secundò Iudæorum traditiones, alias à Moſe & Prophetis fuiſſe: alias à recentioribus. Earum priores non improbari: ſed poſteriores, partim inanes, partim pernicioſas, & contra Scripturas. Probatur diſtinctio; primò, quia Chriſtus, & Apoſtoli nunquam vocant eas traditiones Moſis, & Prophetarum: ſecundò, quia apertè dicunt ſe loqui de illis quæ cum Scripturis pugnant: Tertiò quia Patres veteres explicuerunt diſertè quis fuerit auctor traditionum, quas Chriſtus & Apoſtoli reprehendunt. Irenæus libro quarto, capitibus vigeſimo quinto & ſexto. Epiphanius in hæreſi Ptolemæi. Hieronymus in caput octauum Iſaiæ, & in tertium caput Epiſtolæ ad Titum, & ad Algaſiam quæſtione decima. Denique Iuſtinianus Nouella centeſima quadrageſima ſexta.

V. Nos inſtamus. Ad primum dicimus dupliciter intelligi poſſe, eas traditiones militare aduerſus legis diuinæ inſtituta. Nimirum vel ſigillatim: vel ὅλως. Sigillatim, vt illarum traditionum capita ſingula, ſingulis opponerentur capitibus legis Moſaicæ [illegible]: vtpote, ſi cum Moſes vetuerit occidere, hę traditiones cędem permiſerunt: quomodo hodie Ieſuitę, Regum parricidia, aut idololatriam contra ſecundum, quomodo hodie Papiſtæ cultum imaginum. At iſto modo non intelligendas eſſe Chriſti & Apoſtolorum reprehenſiones, facilè patet quia nondum vllæ ſimiles indicari poſſunt Traditiones in vſu fuiſſe apud Iudæos. Exempli gratia, cum præceperit Moſes Sabbatho non laborare, Phariſæi, Sadducæi, reliquaque Traditionariorum turba, nunquam probantur opera ſeruilia permiſiſſe. Sed & ipſi Euangeliſtarum loci manifeſti ſunt. Nā Matthæi decimo quinto, & Marci ſeptimo ſermo eſt de ea ſeniorum Traditione, quæ iubebat panem edere non pollutis manibus, hoc eſt, non priùs diligenter lotis. At in tota Moſis lege, quis mihi præceptum oſtendet, quo prohibeantur lauari manus?

VI. Ὅλως verò: vt eo ipſo militare cenſeantur contra legem Moſis, quia erant præter legem Moſis, quæ additiones vetuerat. Sic dici poſſunt eiuſmodi manuum lotiones, eſſe in hoc genere; quia à Phariſæis, vel Sadducæis, vel aliis quibuſcunque vrgebantur, etſi eas nunquam Deus præcepiſſet. Et hic quidem dupliciter peccatum fuiſſe conceſſerim. Tum quod vanæ quædam eſſent Traditiones, & proinde ſuperſtitioſæ quædam rerum indifferentium obſeruationes, vt manuum ablutio, & vaſorum purgatio, Et ſimilia. Tum, quod hæc præponerentur legi Dei; id eſt, curioſius obſeruandæ traderentur: aut certè æquè curioſè; & ſub pœna mortis.

VII. Hæc cum ita ſint, nos dicimus ſecundi generis traditiones à Chriſto fuiſſe reprehenſas. Atq; ideo à nobis hodie legitimè adduci in argumentum, contra Papiſticas traditiones. Nam etſi non eſſent per ſe impiæ, tamen ſatis eſt, quod præter Scripturam inuehantur. Deinde æquè ſunt vanæ, & ſuperſtitioſæ. Nam quid habent baptiſmata campanarum, & bombardarum, & nauium: ita enim vulgo appellant; etſi declinantibus nominis inuidiam Ieſuitis. Quid inquam, illa habent? quid habent templorum purgationes, calicum conſecrationes adeo ſuperſtitioſę, vt à nullo laico nudis manibus tractari poſſint, ſed tantum chirothecis ſumptis? Quid hęc, inquam, aut ſanctius habent, aut auguſtius, quiſquiliis illis Phariſaicis? Commendari verò ſeuerius traditiones, quàm diuina mandatarum praxis probat. Seuerius enim multo reprehenditur qui ſexta feria bubulam deguſtarit aut ſuillam, quàm qui nomen Dei publicè blaſphemarit: multoque iam exactius feſta illa obſeruantur, quæ maiora appellant, quàm dies ipſe Dominicus. Quid illud? quòd cū fateantur cœlibatum eſſe ex inſtitutione humana, tamen non verentur Ieſuitæ pronunciare, multo fœdius peccare coniugatum ſacerdotem, quàm fornicarium? Dei atque hominum fidem, non eſt hoc ſua præcepta legi Dei præponere? Non eſt hoc irrita facere mandata Dei, per traditionem hominum? Itaque hoc ſupereſt, nos his Scripturæ locis vti, vt oportuit, aduerſus Traditionarios Papiſtas.

VIII. Ad ſecundum effugium concedimus has Traditiones, quæ reprehenduntur iis locis, habuiſſe autores Moſe & Prophetis recentiores: quomodo Traditiones Papiſticæ, quas Catholici reprehendunt, initium habuerunt poſt Chriſtum, & Apoſtolos. Sed diuiſas apud Iudæos fuiſſe Traditiones non ſcriptas, in eas quæ eſſent à Moſe, & eas quæ ab aliis, hoc verò nunquam Bellarminus docebit. Hoc tantùm fortaſſe, fuiſſe Moſi tributas, quemadmodum hodie multas Apoſtolis, ſed falsò. Nam argumenta illa quàm ſunt friuola? Chriſtus & Apoſtoli, nunquàm eas Moſis eſſe dicunt. Concedo: quomodo enim eſſent meriti? Ergo Traditiones aliquæ fuerunt Moſis. Itáne? nec pudet ſophiſtices? Rurſus: apertè Chriſtus & Apoſtoli teſtantur ſe loqui de iis, quæ cum Scripturis pugnant. Vt antè. ὅλως fateor: ſigillatim, nego.

IX. Sed Patres. Ergo, inquam, Patres audiamus. Quid igitur Irenæus in acie primus? *Docet non Moſis legem, ſed recentiorum ſeniorum Traditiones legem corrumpentes, à Chriſto & Apoſtolis reprehendi.* Te ipſo igitur teſte, Bellarmine, ſcimus Irenæum non diſtinguere Traditiones: ſed eas opponere legi Moſis, id eſt Scripturæ. Ita mentita eſt iniquitas ſibi. Addo non contrarias tantùm legi Traditiones ab Irenæo notari, ſed etiam additiſlas. Nam capite quarto & vigeſimo Iudæos carpit *fingentes pluſquam quæ dicta ſunt ſeſe obſeruare, tanquam diligentiam ſuam ipſi Deo præferentes:* quæ quanto melius nomine mutato dicerentur de Papiſtis? Et ſequenti. *Non ſolum autem per præuaricationem fruſtrati ſunt legem Dei, miſcentes vinum aquá: ſed & ſuam legem è contrario ſtatuerunt, quæ vſque adhuc Phariſaica vocatur, in qua quædam auferunt, quædam verò addunt, quædam autem, quemadmodum volunt, interpretantur.*

Scripturæ ſanctæ, librive inſpirati à Deo, nec tamen ſunt in corpore librorum Canonicorum. Agi enim de libro Apocrypho, cui Moſis vel Prophetæ alicuius nomen eſſet impoſitum. Sed cur libet ita mentiri? Hilarius enim librum illum nullo dixit inſignitum nomine, ſiue Moſis ſiue Prophetæ, tantùm, *neſcio (inquit) cuius liber extat*. An vidit librum Dauius? Si nō vidit, cur diuinat? Cur ſuis nos paſcit ſomniis, vt glandibus? Quaſi non fruges ſint inuentæ. Secūdò, nego agere de libro integro, eiúſve autoritate Hilarium. Quid ergo? De eo capite, quod inde excerpſerat, *quod angeli concupiſcentes filias hominum, cum de cælo deſcenderent, in hoc maxime conuenirent excelſum*, ſcilicet in montem Hermon: hoc ergo caput vt doceret non admittendum, *Sed hæc*, inquit, *prætermittamus. Quæ enim libro legis non continentur, ea nec noſſe debemus*. Argumentum. Quicquid fideles cognoſcere debent, id oportet eſſe Scriptum in lege. At hoc nō eſt Scriptum in lege. Ergo id fideles noſſe non debent. Maiorem oportet eſſe vniuerſalem: ita tamen vt diſtinguantur tempora. Videlicet quia hic amor Angelorum pertinebat ad tempora quæ ante Moſem fuerāt, ideo de lege, id eſt, libris Moſis ſpecialiter loquutus eſt: quomodo nos poſſumus dicere eorum quæ pertinent ad Veteris Eccleſiæ ſtatum, videlicet ante Chriſtum, fidem petendam eſſe è Veteri Teſtamento. Porrò obſeruemus omnium Papiſtarum vnam eandemque eſſe Dialecticam, vt qui vnū nōrit, omnes nōrit: nempe eam quę theſin non patitur produci vltra hypotheſin. Sed Catholicos nefas eſt tam puerilibus menpriſis implicari.

XIX. Baſilius in Ethicæ caput ſecundum. *Omnis vtique operatio, quæ efficitur præter rectitudinem Scripturæ, apud Deum execrabilis eſt abominatio*. Potuit ne vehementius? Quanquam hic vel Tilmannus addidit illud *Scripturæ*, vel editio Græca Pariſienſis detraxit, in qua nihil legas niſi [illegible]; viderint alij. Verùm in Aſceticis regula octogeſima: [illegible]. *Quicquid eſt extra Scripturam diuinam, cum non ſit ex fide peccatum eſt*. Quę verba recitata ſunt à nobis capite ſeptimo. Idem in regulis breuioribus, regula nonageſima quinta, [illegible]. *Quæſtio. An conducat, vt qui recens acceſſerunt, confeſtim ſcripturas diſcant. Reſponſio. Et in hac etiam quæſtione ex præcedentibus quid ſit tenendum ſtatuatur. Nam quod ex vſu ſit ſuo, ſingulos è Scripturis ſacris diſcere conſequens eſt, imo neceſſarium, cum ad plenam pietatis certitudinem, tum ne aſſueſcant humanis traditionibus*.

XX. Puteanus ad tertiū ex his Baſilij locis Tragicè declamat. Summa huc redit; Primò, Baſiliū loqui nō de omnibus, ſed de iis qui recens acceſſerūt, id eſt Nouitiis: ſecundò, nolle eos aſſuefieri, nō quidē ſimpliciter Traditionibus vllis, ſed tantùm ſolis, vt aliud nihil audiāt. Non reiicere autē omnes Traditiones probat, quia tū hoc ipſo opere, regulas tradit Monaſticas, quæ non ſunt traditiones diuinæ: tum aliis locis prolixè Traditiones confirmet.

XXI. Reſpondeo, neſcire me, nec ipſum Puteanum docere, quorſum ſpectet exceptio de Nouitiis, hoc eſt, iis qui recentes monachatum profitebātur. Amabo quamnam hæc in ſe ſolutionis vim habet? An quia nouitij detinendi ſunt in Scripturis, nō vero veterani? Atqui primum Papiſtę, ne nouitios quidem ſuos monachos in Scriptura occupant: imò aſſerunt tam eſſe obſcuram, difficilē, perpleaā, vt non ſit rudioribus concedenda: ideoque docendorum nouitiorum minum faciunt, non à Scriptura, ſed à Traditionibus. Secundò, cauſas huius decreti Baſilius notauit duas: priorem, pietatis plerophoriam quaſi diceret, & iam tum ab initiis Nouitios ita docendos, vt omnino certi ſint earum rerum quas diſcunt, pleneq́; ſecuri: & eam certitudinem ſecuritatémve non poſſe aliunde peti quā à Scripturis: alioquin non dixiſſet eſſe non tantū vtile, ſed [illegible] neceſſarium: Nam ſi aliunde haberi poterat eadem πληροφορία: tum potuiſſent Nouitij eo ſtudio detineri, eodem ſucceſſu. Poſteriorem, ne aſſuefiant traditionibus humanis: hoc eſt, ne ſtatim à ſuis initiis doceantur hærere iis quæ non ſcripta ſunt, eamq́ue recentem impreſſionem tota vita retineant, vt fieri ſolet: vnde facile apparet Baſilium ne quidem Monachos voluiſſe aſſuefieri Traditionibus. At hæ cauſæ non ſunt Nouitiis propriæ, ſed omnibus fidelibus communes. Itaque exceptio de Nouitiis eſt inepta.

XXII. De ſolis autem Traditionibus, quid dicam? quæ ſecunda eſt Puteani exceptio. Videlicet ſui ſemper ſimiles ſunt Papiſtæ, pro arbitrio producentes, contrahentéſque dicta Patrum. Sed non debuerunt Baſilium tractare vt infantulum, qui neſcierit quibus verbis ſuam mentem exprimeret. At nos non miramur, aut à canibus lapides arrodi, aut à Papiſtis Patres cogi in ordinem: ſed viciſſim non cenſemus æquum eſſe, vt vllius hominum audacia præſcribat veritati. Noluit Baſilius Nouitios aſſueſcere traditionibus humanis: hoc nos, vt ſcriptum eſt, accipimus vniuerſaliter: nec magis credimus Puteano licere in hunc verborum contextum intrudere ſuum illud *ſolis*: quàm nobis permitteremus idipſum detrahere, ſi eſſet additum ab authore.

XXIII. Non reiicere autem Baſilium omnes traditiones, omnino non probat Puteanus. Nam quos ille alios locos indicat, aliàs, id eſt, libro proximo examinabimus, quam vim habeant. De his autem regulis Monaſticis, facilis reſponſio: quia eæ nullæ ſunt omnino non à Scriptura. Legat Puteanus diligenter totum librum, quo continentur regulæ trecentæ ac tredecim: videbit, niſi ſibi oculos effodiat ſciēs volénſque, omnes duci è diſertis Scripturæ locis. Non erat enim Monachatus Baſilij eiuſdem naturæ cum Papiſtico. Nam in hoc, præter humanas conſtitutiones, imò etiā ſuperſtitioſas, nihil eſt quo Monachum agnoſcas. Et fateor quidem nonnunquam paulo violentius detorqueri quoſdam Scripturæ locos ad inſtituta illa monaſtica, etiam à Baſilio: ſed quid tum? Non enim ſequitur Baſilium non crediſiſſe, ita Scripturam aut intelligendam, aut applicandam: quomodo etiam ſanctiſſimi quique ſuos habent næuulos, ſuos lapſus quorum nos æquum eſt miſereri, & veniam largiri, memores humanæ infirmitatis. Sed hoc tamen Baſilius fundamentum retinebat immotum, non diſcedendum à Scriptura.

XXIV. Proinde huius ipſius operis prima regula, cùm interrogaretur, an permittendum ſit alicui, vt quæ cenſebit eſſe honeſta, ea faciat, ac dicat, abſque teſtimonio Scripturarum: reſpondens diſtinguit [illegible] eas res quæ inter nos agitantur, vt alia ſint præcepta in Scripturis, alia minimè. Illa omnino obſeruanda, ſic vt neque fiant prohibita, neque omittantur mandata: iiſve quicquam aut adiiciatur, aut detrahatur. Secundum au-

tem genus, rerum eſſe indifferentium, in quibus valeat quod Paulus ſcripſit: Omnia licent, at non expediunt omnia; aut ædificant.

XXV. Locus eſt notatu dignus: itaque adſcribam: eòque libentius, quòd regula nonageſima quinta, quam nunc expendimus, eam habet pro fundamento. Nam eò referuntur hæc verba τῶν δὲ ἀγράφων [illegible]. Quæſtio his verbis concipitur, εἰ ἔξεστιν [illegible] ([illegible] nim lego pro καὶ) [illegible] τῆς μαρτυρίας τῶν θεοπνεύστων γραφῶν. *An liceat, aut conducat cuiquam vt ſibi permittat vel facere vel loqui ea quæ cenſet recta, abſque teſtimonio Scripturarum Sanctarum.* Reſponſio, poſt nonnullos locos è Scriptura in vnum collatos, ita habet, [illegible] *Quis igitur in tantam deuenit amentiam, vt à ſeipſo audeat quicquam vel ſola cogitatione concipere, cùm indigeat Sancto bonóque Spiritu duce, vt dirigatur tum mente, tum ſermone, tum actione in viam veritatis: cæcúſque in tenebris degat abſque ſole Iuſtitiæ Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui ſuis præceptis tanquam radiis lucem præbet: ſicut ſcriptum eſt, Præceptum Domini lucidum illuminans oculos?* [illegible] *Quandoquidem autem eorum, quæ inter nos agitantur, alia ſunt mandato Dei in Scriptura Sacra conſtituta, alia verò ſilentio præterita. Quod attinet ad ea quæ ſunt ſcripta, omnino nemini vlla conceſſa eſt poteſtas, vel aliquid facere eorum quæ prohibentur, vel omittere aliquid eorum quæ iubentur: Cum ſemel Dominus denunciauerit, & dixerit; Cuſtodies verbum, quod tibi præcipio hodie: non addes ad illud, neque auferes ab eo. Tremendum enim iudicium expectatur, ignisque ardor deuoraturus eos, qui aliquid tale audent.* [illegible] *Quod verò attinet ad ea quæ ſilentio ſunt prætermiſſa, regulam nobis conſtituit Apoſtolus Paulus, dicens, Omnia mihi licent, at non omnia expediunt: omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant. Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed ſinguli, quæ ſunt aliorum.*

XXVI. His poſitis concludens infert: [illegible] (dura phraſis, atque haud ſcio an græca: malim [illegible], vel omnino verbum deleri) [illegible]: *vt omnino neceſſe ſit Deo ſubijci iuxta eius mandatum.* Nimirum in vtroque rerum genere. Nam in primo ſubijcimur diſertis præceptorum verbis. In ſecundo vniuerſali regulæ ab Apoſtolo propoſitæ. Scilicet, illa igitur ſunt, neceſſaria, [illegible], neque aliter ſe habere poſſunt: hæc verò libera, ſiue [illegible], quæ pro variis vtilitatis aut ædificationis circunſtantiis vel vſurpari, vel omitti debent. Credant Baſilio Papiſtæ: deſerant illi Ieſuitæ: nihil erit quod de Catholicis conquerantur.

CAP. XIII.

An dogmata non ſcripta πληροφορητικῶς *doceri poſſint.*

I. OMnia dogmata fidei ita doceri debent, vt quolibet tempore generetur in cordibus fidelium πληροφορία. At nulla dogmata non ſcripta in libris Sacris, ita doceri poſſunt, vt quolibet tempore ingeneretur cordibus auditorum illa πληροφορία. Ergo nulla dogmata ſcripta ſunt fidei dogmata.

II. Maior propoſitio eſt inter Chriſtianos [illegible], & per ſe omnino certa. Probatur tamen è Scriptura. Paulus decimo quarto ad Romanos: ἕκαστος, inquit, ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω: *vnuſquiſque in ſuo animo plenè certus eſto:* quibus verbis adhortatur Chriſtianos, vt in vſu ipſarum rerum ἀδιαφόρων, quiſque laboret plenam habere certitudinem in ſua mente, ne quid agat titubans: vnde Syrus vertit, *in cognitione*, ſiue vt vertit Boderianus, *in ſcientia animæ ſuæ confirmetur, aut certus eſto.* Peſſimè Latinus, *abundet in ſuo ſenſu*, phraſi vel periculoſa, vel obſcura: imò periculoſa, quia obſcura. Poſterioris ad Timotheũ quarto, ὁ δὲ κύριός μοι παρέστη καὶ ἐνεδυνάμωσέ με, ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη. *Aſſitit mihi Dominus, & confirmauit me: vt per me, plenam certitudinem acciperet prædicatio, & audiretur ab omnibus gentibus.* Nimirum, quia in Pauli confeſſione tam ſolemni, operabatur extra ordinem Spiritus Dei, adeò vt omnino confirmarentur animi iam credentium, mouerentur etiam nondum credentes. Ad Coloſſenſes ſecundo: ἵνα παρακληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν συμβιβασθέντων ἐν ἀγάπῃ, καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς καὶ τοῦ Χριστοῦ. *Vt conſolationem accipiant corum corda, ipſi charitate compacti, & omni opulentia certo perſuaſæ intelligentiæ, ad cognitionem myſterij Dei & Patris, & Chriſti.* Sic Theſſalonicenſes laudantur primo capite prioris, quòd Euãgelium excepiſſent, ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ. Et Hebræos Apoſtolus hortatur capite ſexto, vt τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος retineant vſque ad finem: & decimo, προσερχώμεθα, inquit, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, *accedamus cum certa perſuaſione fidei.* Adde Iacobum, opponentem τὸ ἐν πίστει, τῷ διακρινόμενος, capite primo, αἰτείτω, inquit, ἐν πίστει, μηδὲν διακρινόμενος. *petat in fide nihil addubitans.* Denique Baſilius homilia de fide: fidem definit [illegible] *aſſenſum indubitatũ eorum quæ audiuntur cum plena veritatis perſuaſione:* hoc eſt, ſic vt audienti plenè conſtet vera eſſe.

III. Iam verò aſſumptio probatur, primò teſtimoniis veterum, deinde rationibus. Hieronymus in Matthæi vigeſimumtertium. *Hoc, quia de Scripturis nõ habet autoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Auguſtinus de Ciuitate Dei libro decimo nono, capite decimo octauo; cum dixiſſet, Ciuitatem Dei, id eſt, Eccleſiam, deteſtari dubitationem Academicam, tanquam dementiam, habereque eti paruam, tamen certiſſimam ſcientiã, de rebus quas mente atque ratione comprehendit: his, inquam, ita propoſitis, ſubiungit, *Credit etiam Scripturis Sanctis, & veteribus & nouis quas Canonicas appellamus, vnde fides ipſa concepta eſt, ex qua iuſtus viuit: per quam ſine dubitatione ambulamus, quandiu peregrinamur à Domino: quia ſalua atque certa, de quibuſdam rebus, quas neque ſenſu, neque ratione*

ſione percipimus, neque nobis per Scripturam Canonicam claruerunt, nec per teſtes, quibus non credere abſurdum eſt, in noſtram notitiam peruenerunt, ſine iuſta reprehenſione dubitamus. Addo Baſilium ſuperiori capite aſſerentē ea quæ non conſtant ex Scripturis, merièda eſſe ex Canone Apoſtolico, de rebus adiaphoris. Certè ſi quæcūque non comprehendūtur in Scripturis, ſunt ἀδιάφορα, nemo ſanus ea dixerit pertinere ad illam quām diximus fidei [illegible].

IV. Baſilius epiſtola octogeſima, quæ eſt ad Euſtathium medicum: quanquam eſſe Gregorij Niceni potius cenſent alij, & ita nuper edita eſt tomo primo huius operum apud Morellium, & quidem quàm antea correctiꝰ. Ἀλλ' ἐγκαλοῦσι τοῦτο [illegible], ὅτι ἡ συνήθεια αὐτῶν τοῦτο οὐκ ἔχει, καὶ ἡ γραφὴ οὐ συντίθεται. Τί οὖν πρὸς ταῦτα; οὐ νομίζομεν δίκαιον εἶναι τὴν παρ' αὐτοῖς ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν νόμον καὶ κανόνα τοῦ ὀρθοῦ λόγου ποιεῖσθαι. εἰ γὰρ ἐξαρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν ἡ συνήθεια, πάντως ἔξεστι καὶ ἡμῖν ἀντιπροβαλέσθαι τὴν παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν. εἰ δὲ παραγράφονται ταύτην, οὐδὲ ἡμεῖς ἀκολουθεῖν ἐκείνοις πάντως. οὐκοῦν ἡ θεόπνευστος ἡμῖν διαιτησάτω γραφή, καὶ παρ' οἷς ἂν εὑρεθῇ τὰ δόγματα συνῳδὰ τοῖς θείοις λόγοις, ἐπὶ τούτους ἥξει πάντως ἡ τῆς ἀληθείας ψῆφος. *Sed criminantes hoc obijciunt, quod conſuetudo eorum id non habeat, nec Scriptura concordet. Quid igitur nos item aduerſus hoc? Non arbitramur aequum eſſe, vt conſuetudo quæ apud ipſos obtinet, pro lege ac norma rectæ rationis habeatur. Nam ſi conſuetudo res valida eſt ad rectitudinem rationis ac ſermonis probandam, prorſus etiam nobis licet contra prætendere conſuetudinem, quæ apud nos inualuit: ſin autem hanc illi præſcribunt & reiiciunt, ne nos quidem illos omnino ſequi oportet. Igitur diuino Spiritu prodita Scriptura, arbitra controuerſiarum inter nos dirimat, & apud vtroſcunque inuenta fuerint ſententia conſona verbis diuinis, ad hos prorſus ſuffragium veritatis accedat.*

V. Huic loco nebulas obducere Bellarminus conatur, vt ſæpe. Baſilio, ait, io quæſtione, an dicēdæ eſſent tres hypoſtaſes, vna verò Deitas, obiecitſſe quoſdam conſuetudinem ſuæ regionis, vbi talibus verbis nemo vteretur: reſpondere Baſilium in alijs regionibus, aliam eſſe cōſuetudinem. Non agi ergo de traditione recepta in tota Eccleſia, ſed de particularibus conſuetudinibus.

VI. At primò, meminiſſe debuit Bellarminus, inter non ſcriptas Traditiones, etiam à ſeipſo numeratas eſſe particulares conſuetudines, ſcilicet in tertio Traditionum ordine, quas Eccleſiaſticas appellauit. Quare Baſilium, aduerſus has ſaltem nobis argumentum commodare: vt ſciamus particularibus cōſuetudinibus alias particulares opponi poſſe: itaque ex his nihil firmi ſtatui, aut concludi. Maximè verò Tridentinam Synodum, inconſideratè, imprudenter, imperitè decreuiſſe omnes Traditiones pari pietatis affectu recipiendas cum verbo ſcripto, hinc fit perſpicuum.

VII. Secundò, dico Baſilio negotium fuiſſe cum Arianis, qui, dici tres hypoſtaſes, non indignabātur, ſed vnicam Deitatē impugnabāt. Teſtatur Baſilius, [Greek text illegible] *Diuiſionem quidem hypoſtaſeon non ægre ferrent ij qui in natura diuina docent eſſe aliam atque aliam eſſentiam. Neque enim veriſimile eſt, eos qui tres dicunt eſſentias, non dicturos etiam tres hypoſtaſes. Hoc igitur ſolùm accuſant, quod quæ de natura diuina dicuntur nomina ea ſingulariter prædicantur.* Patet igitur vnicam fuiſſe tum temporis

A Baſilio quæſtionem, an dicenda eſſet vnica Deitas.

VIII. Huic illi duplex argumentum opponebant; alterum à propria conſuetudine, alterum ab autoritate Scripturæ: ſunt enim hæc totidem verba. ὅτι ἡ συνήθεια αὐτῶν τοῦτο οὐκ ἔχει, καὶ ἡ γραφὴ οὐ συντίθεται. *Neque id habet eorum conſuetudo, neque Scriptura conſentit.* Horum argumentorum alterum reiicit, alterius examen libenter ſubit. Conſuetudinem (inquam) reiicit oppoſita altera conſuetudine. Ergo fatendū quidem nobis eſt intelligi particulares conſuetudi-

B nes, hoc eſt, non vtrique parti communes: ſed eas particulares quarundam regionum malè Bellarminus eſſe dixit.

IX. Nam earum conſuetudinum altera erat Arianorum. Ariani autem non erant vnius alicuius regionis incolæ, vt Pepuziani, vt Donatiſtæ: ſed longè lateque patebant: ac penè totum orbem occupabant. Deinde, quis neſcit tum in Oriente, tum in Occidente, in Eccleſia tum Græca, tum Latina, plures ſubſtantias fuiſſe ab hæreticis prædicatas? Aut

C quis credat Arianos tam parum fuiſſe acutos, vt Catholicis, alicuius tantum gentis conſuetudinem obiiceret? Imò illud erat potius, quo illi inſolenter ſeſe efferebant, totum orbem ſecum ſentire.

X. Altera erat Catholicorum. Erat enim Baſilius Catholicus. Neq; vnquam fandò auditum eſt, non vbique terrarum Catholicos confiteri, vnicam Deitatem: etſi aliquando τριῶν ὑποστάσεων nominatio nonnihil habuerit difficultatis: non ipſius rei cauſa: ſed ambiguitatis: quia videbatur ſignificare tres eſ-

D ſentias, quas in Deitate nunquàm vllus admiſit Catholicus. Sed, vt dixi, de tribus hypoſtaſibus, nullū erat tum Baſilio negotium: imò de vnica eſſentia: cuius confitendæ conſuetudo non particularis erat Cappadocum, quorum Baſilius Epiſcopus, ſed generalis omnium Catholicorum vbique terrarum. Itaque Baſilius conſuetudini Arianorum, quæ longè lateque patebat, opponit conſuetudinem catholicam Catholicorum.

XI. Et tamen vtramque remouet ab inquiſitio-

E ne veritatis, iniquumque eſſe oſtendit, ſi Ariani Catholicos, aut Arianos Catholici vrgere velint hoc argumento: nos ita ſolemus, aut non ſolemus. Immeritò ergo Bellarminus dixit non agi de traditione recepta in tota Eccleſia. Et tamen, ſi verum eſſe maximè concederetur, particulares eſſe has conſuetudines, nihilominus inepta eſſet ſolutio. Nam vtramque hanc conſuetudinem refutat argumento generali, quod conſuetudo nihil habeat ſolidi ad demōſtrandam veritatē, [Greek text illegible]

F [illegible], ſic enim reſoluenda eſt hypothetica particula: ita formato argumento: Si omnis conſuetudo valet ad demonſtrationem veritatis: Ergo & Catholicorum. At falſum poſterius: Ergo & prius. Itaque rurſus vt aliàs, cùm ex theſi argumentetur ad hypotheſin: Bellarminus bonus dialecticus, ex hypotheſi theſin contrahit. Satin' ſanè?

XII. Ex duplici igitur Arianorum obiectione, alteram à conſuetudine Baſilius prorſus reſpuit. Alteram autem à Scripturis quid? Magnificè, ἡ θεό-

G πνευστος ἡμῖν διαιτησάτω γραφή, Iudicet, ſiue de tota lite pronunciet diuina Scriptura. Nam διαιτητὴς in Gloſſario eſt diſceptator, arbiter. Dixerant Ariani Scripturas non conſentire iis qui in tribus hypoſtaſibus vnam diuinitatem confiterentur. Non potuit Baſilius hoc forum declinare: imò noluit: imò gauiſus eſt eò trahi. Et proteſtatus eſt ſibi æquum videri, vt iis adiudicetur veritas, quibus Scripturæ conſentiē-

tes deprehendentur. Conſtanter: vt Catholicũ decuit: vt inter Catholicos magnum doctorem, ſplendidiſſimum lumen. Vtri veris hodie ſimiliores? Arianiſne Catholici, nonniſi è Scripturis iudicari controuerſias volentes: Baſilio-ne Papiſtæ, vix quicquã præter cõſuetudinem, traditionéſve, crepantes? aut ſi quãdo Scripturam, tamen æquo iure traditiones? Sani iudices ſedento. Sed Baſilius tamen agnouit, nihil eſſe firmitatis in Traditione.

XIII. Venio nunc ad rationes quibus confirmamus aſſumptionem propoſiti ſyllogiſmi. Earum prima eſt: Omnia dogmata, quæ incertum eſt prodiiſſe à Spiritu Sancto, ea inepta ſunt ad generãdam πληροφορίαν. At omnia dogmata non ſcripta, incertum eſt prodiiſſe à Spiritu ſancto. Ergo, omnia dogmata non ſcripta inepta ſunt ad generandam πληροφορίαν. Propoſitio patet: quia; cùm veritas Christiana ſit ſupernaturalis, adeò vt neque ſenſu, neque experientia, neq; ratiocinatione in ſcientiam venire poſſit, neceſſaria eſt reuelatio, eaque non ab hominibus, ſed à Spiritu Sancto. Vnde Petrum Chriſtus beatum prædicauit, quòd ei reuelata eſſet confeſſio fidei, non à carne & ſanguine, ſed à Deo Patre.

XIV. Probatur autem aſſumptio inductione. Nam Traditiones aduerſarij diuidunt in diuinas, Apoſtolicas, Eccleſiaſticas. Poſtremę ſingulis naſcuntur ætatibus, cùm tamen pridem defierint viri θεόπνευστοι, hoc eſt, qui infallibiliter moueantur à Spiritu Sancto, ſed tantum κατὰ τὸ μέρος. Adde Irenæũ dicentem capite primo libri tertij, *Non per alios diſpoſitionem ſalutis noſtræ cognouimus, quã per eos, per quos Euangelium peruenit ad nos*: hos autem manifeſtò intelligit Apoſtolos, qui primò præconiauerunt, poſtea ſcripſerunt. Ergo, per eos qui non fuerunt ex illo numero, non habemus cognitionem ſalutis noſtræ. Quorſum igitur Eccleſiaſticas traditiones?

XV. Diuinas & Apoſtolicas, ſi quæ ſunt, neceſſe eſt natas eſſe ab ipſo Chriſtianitatis initio. Sed hoc, niſi ex Scriptura Sacra, conſtare non poteſt, ſaltem certò: quia reliqua teſtimonia, quæcunque ad earum originem probandam conquiri poſſunt, omnia ſunt infirma, & titubantia: vtpote merè humana, quibus non credere, abſurdum non eſt. Et vt plurimum illis concedas, veriſimilitudine placent. At πληροφορία longiſſimè excedit omnem veriſimilitudinem, imò verò omnem philoſophicam demonſtrationem.

XVI. Quid? quod earum origo adeò obſcura eſt, vt à nemine certò iudicari poſſit? Nam cum aliquot ſecula percurreris, quaſi cùm leporis veſtigia canes ſagiunt, tandem in nubes diſſipantur, vel cõdunt ſe in turbam, vt ſolet accidere temerè ac ſine certo autore publicatis rumoribus. Sic enim, exempli gratia, probatur à Bellarmino iure mutilatam eſſe Euchariſtiæ communionem ſubtracto poculo: quia Conſtantienſe Concilium non tum primò inſtituit eum vſum, ſed prohibuit tolli conſuetudinem iam receptam & approbatam conſenſu gentium. Id legas libro quarto de Sacramento Euchariſtiæ capite vigeſimo octauo. Eius ergo mutilationis habemus quidẽ diſertum teſtimonium, etſi non αὐθεντικὸν in actis Concilij Conſtantienſis: at ſi aſcẽdas altius, tum nemo certus autor oſtenditur, ſed conſenſus populorum prætenditur. Et hæc eſt πληροφορία?

XVII. Hinc illa eſt Auguſtini regula, Traditionariis noſtris propriis digitis notior, ferè dixerim ſpiritu familiarior, *Illa quæ non ſcripta, ſed tradita cuſtodimus, quæ quidẽ toto terrarum orbe ſeruãtur, datur intelligi vel ab ipſis Apoſtolis, vel plenariis Conciliis, quorum eſt in Eccleſia ſaluberrima autoritas, commendata atque ſtatuta teneri*. Epiſtola centeſima decima octaua. Et libro quarto contra Donatiſtas capite vigeſimo quarto, *Quod vniuerſa tenet Eccleſia, nec Conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, nonniſi autoritate Apoſtolica traditum rectiſſimè creditur*. Eſto, inquam; Vt tamen non inquiram altiùs in ipſam rei veritatem, quis mihi has leges præſcripſit? Auguſtinus? Rectè. Quis hic autẽ fuit? Non certè Deus. Non etiam Apoſtolus: adde ne vir quidem Apoſtolicorum temporum. Ergo hæc mihi tota traditionum fides in Auguſtinum recumbit, non in Deum, non in Apoſtolum. Et hæc eſt πληροφορία? Et hæc illa eſt omnium demonſtrationum certiſſima demonſtratio, quam fides exigit? Vt mihi ſufficiat, vnum exſangue *datur intelligi*: & alterum illud frigidum, *rectiſſimè creditur?*

XVIII. Hæc erat prima ratio. Iam ſecunda. Quicquid falſitatem poteſt admittere, id ineptum eſt ad generandam πληροφορίαν. At Traditio non ſcripta falſitatem poteſt admittere: Ergo inepta eſt ad generandam πληροφορίαν. Maior patet: quia ſingulis traditionibus commendãdis neceſſarium eſſet hoc axioma, Omnis traditio eſt neceſſariò vera: quemadmodum neceſſariũ eſt iis, quos ex Scriptura docere volumus, nos prius perſuadere, omnem Scripturam eſſe neceſſariò veram. Nam ſi quædam admittantur traditiones falſæ, tota eludi abit traditionũ autoritas. Quemadmodum de Scripturis Auguſtinus dixit Epiſtola nona, *Si ad Scripturas Sanctas admiſſa fuerint, vel officioſa mendacia, quid in eis remanebit autoritatis? Quæ tandem de Scripturis illis ſententia proferetur, cuius pondere contentioſæ falſitatis obteratur improbitas? Statim enim vt protuleris, ſi aliter ſapit qui contra nititur, dicet illud quod prolatum erit honeſto aliquo officio ſcriptorem fuiſſe mentitum.*

XIX. Supereſt minor. Ea probatur ex variis obſeruationibus: quarum magnus numerus colligi facile poteſt. Sed non eſt neceſſe. Quædam ſufficient, exempli cauſſa. De Papia antiquiſſimo autore Euſebius hiſtoriæ libro tertio, capite vltimo, teſtatur in hũc modum, καὶ ἄλλα δὲ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὡς ἐκ παραδόσεως ἀγράφου εἰς αὐτὸν ἥκοντα παρατίθεται, ξένας τέ τινας παραβολὰς τοῦ σωτῆρος καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ, καί τινα ἄλλα μυθικώτερα· ἐν οἷς καὶ χιλιάδα τινά φησιν ἐτῶν ἔσεσθαι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν σωματικῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ βασιλείας ἐπὶ ταυτησὶ τῆς γῆς ὑποστησομένης. Hoc eſt, interprete Chriſtophoro Peroniſono, *Alia præterea idem autor quaſi traditione non ſcripta ad ſe perueniſſe commonſtrat, quæ peregrinas quaſdam Seruatoris parabolas, & nouas eius doctrinas aliáque nonnulla commentitiis fabulis referta continent. In quibus aſſerit, regnum Chriſti poſt vniuerſa carnis à mortuis reſurrectionem, mille annos humano & corporeo more in terra hac cõmunatum & ſtabilitum fore.* Atqui hæc traditio iampridem, tanquam erronea, eſt ab Eccleſia exploſa; etſi poſt Papiam, à Tertulliano, Ireneço, Lactanno confirmata. Atque hoc primum eſto vitioſæ Traditionis exemplum. Secundum eſt de Chriſti Domini noſtri ætate. Nam paſſum eſſe anno ætatis trigeſimo docuit Tertullianus, contra Iodæos capite octauo, cõſentiente Clemente Alexandrino, Stromateon primo. Irenæus verò docuiſſe aſſerit poſt annum ætatis quadrageſimum, libro ſecundo, capite trigeſimo nono: & laudat teſtes omnes ſeniores qui in Aſia apud Ioannem diſcipulum Domini conuenerunt: quæ deſcriptio eſt traditionis eius, quam hodie Apoſtolicam appellant, quia redibat in autorem Apoſto-

poſtolum. Tertium exemplum, idque illuſtriſſimũ, A
eſt in [illegible] Eccleſiarum diſſidio ob feſtum Paſcha-
os. [illegible] Euſebio hiſtoriæ libro quinto, capite
vigeſi[illegible] editionis Chriſtophorſoniane,
omn[illegible] Aſiæ antiqua quadam traditione
ad[illegible] decima quarta die Lunæ celebrabãt. Tra-
ditio[illegible] repetita inde à ſancto Philippo, &
Ioanne. A[illegible] per vniuerſum terrarum orbem
Eccl[illegible] conſuetudine item Apoſtolica (ſic e-
ni[illegible] ali[illegible] morem obſeruabant. Quartũ
exemplum in Canone ſanctarum Scripturarum. B
Q[illegible] Apoſtolis Eccleſiæ commendatum Ori-
ge[illegible] Athanaſius, Hieronymus, Ruffinus,
Cy[illegible] contrà[illegible], atque alij plurimi, ali-
ter[illegible] & Pontifice noſtri, qui vide-
n[illegible] pro Catholiciſſimis, Apoſtolici-
ſimi[illegible] ex ſexto & ſeptimo libro harũ
con[illegible]. Quintum exemplum in vſo ima-
giu[illegible] quem Damaſcenus Orthodoxæ fidei libro
qu[illegible] capite decimo ſeptimo arceſſit ab Apoſto-
lorum non ſcripta traditione. At Euſebius longè C
an[illegible] aſſirmat fluxiſſe ab imitatione Ethnico-
ru[illegible] a ſingulorum deuotione, vel ſuper-
ſt[illegible]. Locus eſt hiſtoriæ libro ſeptimo, ca-
pi[illegible] quarto. Infinita poſſunt eius generis
co[illegible]

[illegible] Conſtant ergo partes argumenti. Bellarmi-
nus tamen tum ad maiorem reſpondet, tum ad mi-
norem. Maiorem negat propoſita exceptione: quia
valeat aduerſus Scripturas. Ratio hæc eſt, quoniam
mul[illegible] libri [illegible] ſi & pernicioſi ornati fuerint olim ti- D.
tulo [illegible] Canonicorum, inſigniti que nomine
Petri, Pauli, Bartholomæi, atque aliorum Apoſto-
lorum, vt pa[illegible] ex Gelaſio in Concilio ſeptua-
[illegible] co[illegible] ex Hieronymo in libro de viris
[illegible] Luca. Ex Paulo etiam poſterioris ad
Th[illegible] cenſes ſecundo, *Ne terreamini, neque per ſer-
monem neque per Epiſtolam tanquam per nos miſſam.*

XXI. Sed hæc inſtantia inutilis eſt, imò falſa.
Nunquam e[illegible] ſuppoſitiuj libri fuerunt in Ca-
nonem admiſſi, quantumlibet ſpecioſo nomine A- E
poſtolorum proferrentur ab hæreticis ornati: nec
[illegible] ulum eſt, ne recipiantur. Nam ſi ex præte-
ritis in futurum coniectura, certè, ſi emendis iam
ſeculis ſexdecim incorruptus manſit Canon, quem-
tumuis contra nitentibus hæreticis, quis porrò verea-
tur, ne hinc ad finem vſque mundi facilius corrum-
patur? Deinde, tam ab initio certus eſt conſtitutus
librorum ſacrorum numerus, quorum corpore con-
tinetur Scriptura Sancta adeò vt, quum illam nomi-
namus, nemo fidelium quicquam intelligat, præter F
hos ipſos libros, non verò indefinitam, incertamve,
neſcio quam. Itaque, qui argumentum noſtrum cõ-
tendet valere poſſe aduerſus Scripturas, cum opor-
tet aſſerere, hos ipſos libros, quos nunc habemus
pro Canonicis, poſſe falſum admittere, quod quis
non horreat? At Traditionum non poteſt eſſe eadẽ
ratio: quia harum infinitus eſt campus, nulloq́; vn-
quam numero circumſcripta, aut coercita luxuria.
Quare accidit idẽ quod poſt mortem Cæſaris. Quia
enim Senatuſconſulto rata erant Acta Cæſaris, nec G
deſinita tamen, Antonius, cùm in ſua poteſtate ha-
beret eius commentarios, aſcripſit quæ voluit, pro-
[illegible] Denique, quia con-
tenti in ſtatu quæſtionis, ea quæ non continentur
in his libris Canonicis, quamuis alibi ſcripta ſint,
continent Traditionum non ſcriptarum nomine, tũ
certè ſi quid in Eccleſiam vnq irrepſiſſet ex ijs libris

ſuppoſititiis, quia nõ ortum eſſet è Canonicis, neceſ-
ſe eſſet tamen, profluxiſſe ex Traditione non ſcripta:
etiam ſi fides potuiſſet, vt non ſatis perſpicax Eccle-
ſia, aut potius non ſatis attenta Scripturæ ſacræ, hoc
inutili permiſiſſet in Canonem.

XXII. Nunc ad minorem veniens Bellarminus,
primò de duobus prioribus exemplis agit: deinde aſſi-
gnat remedium contra falſas traditiones. Papias (in-
quit) errorem illum de mille annis, non tam
ex traditione non ſcripta, quàm ex Scripturis malè
intellectis Euangeliorum & Apocalypſis deſumpſit,
vt Hieronymus docet in caput quadrageſimum no-
num Iſaiæ, & decimum nonum Matthæi. Irenæus
quoque ex traditione & Scriptura conatur probare,
Dominum ad annum ferè quinquageſimum per-
ueniſſe. Tertullianus etiam & Clemens Alexandri-
nus ex ſola Scriptura malè intellecta nituntur pro-
bare errorem ſuum.

XXIII. Reſpondeo Euſebij verba eſſe diſerta,
[illegible] Irenæi etiam nõ
minus; teſtes citantis omnes ſeniores in Aſia, qui vi-
derant Ioannem. Nec contra quicquam probatur.
Nam Papiſtæ interpretationem Scripturarum refe-
runt ad traditionem non ſcriptam: præcipuè verò,
eam, quæ locos non candidè & ſimpliciter, ſed cum
quadam violentia detorquet. Sic enim mihi liceat
interpretari, id quod illi aliter efficiunt, obſcurita-
tem prætendentes. Vt Purgatorium, qui ſtatuunt ex
prioris ad Corinthios tertio, quia tamen locus eſt
obſcurus, lodigéque multo artificio, quo ad eum
ſenſum pertrahatur, ideò non minus ad Traditionẽ
confugiunt. Imò Driedo tom. primi libro quarto,
capite quinto, contendit omnium traditionum Pa-
piſticarum initia & fundamenta eſſe in Scriptura:
hoc eſt, vt ego interpretor, nonnullos eſſe locos, qui
ad eas poſſint detorqueri. Et ſanè notum eſt ſemper
eos etiam, qui quolibet modo ſua ſomnia profere-
bant, abuſos eſſe Scripturis. Itaque non ſequitur, nõ
fuiſſe illas traditiones non ſcriptas, etiam ſi confir-
marentur detortis Scripturis. Imò ipſe Bellarmi-
nus non poteſt inficias ire. Nam & Papiam non
ſimpliciter negauit vſum traditione: ſed non tam
traditione: quàm Scriptura. Irenæum autem
& traditione & Scriptura. Ergo ipſo iudice vter-
que Traditione nitebatur: admittebat ergo fal-
ſitatem Traditio. Scripturæ autem non poſſunt in
ſocietatem criminis vocari: quia reuera conſtat,
Scripturam eos errores nunquam docuiſſe, nec poſ-
ſe ad eos accommodari, niſi magna violentia, id eſt,
interpretatione coacta. Porrò Scriptura malè intel-
lecta, non eſt Scriptura. Inclinat ergo totum falſita-
tis onus in Traditionem.

XXIV. Supereſt remedium. Eſt enim, (inquit)
in Eccleſia autoritas, & certa etiam via ac ratio diſ-
cernendi veras traditiones à falſis: neque vnquam
publico iudicio Eccleſiæ recepta fuit falſa traditio
pro vera.

XXV. Hîc verò nos multa regerimus. Primò,
quid tum? Nam ſi conquirendum eſt aliquod re-
medium ad diſtinguendas falſas traditiones à veris.
Ergo neceſſe eſt fateri quaſdam eſſe falſas traditio-
nes. At inde conficitur noſtra concluſio: non poſſe
igitur Traditiones [illegible] generare. Nihil enim
falſitati obnoxium certum eſſe poteſt, indubitatúq;
fundamentum fidei, ſpeique Chriſtianæ; ſiue id re-
medio careat, ſiue minus. Quid enim? an credimus
Hieronymum exiſtimaſſe nullo modo diſcerni po-
tuiſſe mendacia officioſa Scripturarum, ab immota

veritate: Et tamen pronunciabat Auguſtinus actum eſſe de Scripturarum autoritate. Cur non nos ſimiliter de Traditionibus?

XXVI. Secundò, autoritas Eccleſiæ, ipſis aduerſariis ita affirmantibus, non eſt aliud quàm Traditio non ſcripta. Perinde eſt igitur ac ſi totidẽ verbis Bellarminus diceret, traditionem viam eſſe dignoſcendæ traditionis. At hæc ſerra in infinitum reciprocabitur. Nam ſi ob falſitatem iam mihi Traditiones ſuſpectæ ſunt, quis non videt non poſſe mihi αὐθεντικῶς probari à Traditione traditionem? Nos verò fatemur eſſe aliquam viam & rationem iudicandi de traditionibus: nec tam parum conſuluiſſe Deum fidei Chriſtianorum, vt hac parte eam deſertam relinqueret: ſed eam nullam nouimus certam firmam, omninoq; ſecuram præter Scripturam: cui quicunque non hærent, eos oportet miſerè animo, aſſenſuque diſtrahi, ideoque fide carere.

XXVII. Tertiò, Quid tum? ſi ſit in Eccleſia autoritas, & ratio diſcernendi veras traditiones à falſis? An propterea nemini nocent falſæ traditiones? Imò Papias, Irenæus, Tertullianus, Lactantius, viri magni, decepti ſunt. Quid igitur ſperet aliquis è plebe? Imò quid ſperet plebs ipſa: cùm hæc ſui temporis lumina non ſint, adeo fœdè obſcurata: & quidem hanc ob cauſam, quod innitentur Traditioni non ſcriptæ? Illi (inquam) traditioni, quam ei ſolam relinquunt hodie magiſtram? Nam illi habebant ſaltem paratum antidotum Scripturas Sanctas, à quibus hodie plebs arcetur tanquam à certiſſima peſte animarum.

XXVIII. Quartò, quod nullam falſam traditionem receptam fuiſſe dicit publico Eccleſiæ iudicio, multa conſideratione indiget. Et primùm non meminit Bellarminus ſe inter non ſcriptas traditiones numerare etiam cõſuetudines, tum vniuerſales, tum particulares? Quæro igitur, vtrum putet etiam nulla conſuetudine receptam vllam traditionẽ falſam? Nã ſi fatetur: Ergo manet immotũ argumentũ noſtrum, Traditiones, illud (inquam) traditionum genus, quod admittendum ipſe contendit, eſſe fallax: illud (inquam) quod quanquam diuerſum eſt à publico iudicio, non minus tamen eſt Traditio Eccleſiaſtica. Sin neget, conuincetur ipſa experientia. Nam de particularibus conſuetudinibus, quid dicã? Ipſe enim de Sanctis libro ſecundo, capite octauo non probat eorum cõſuetudinẽ, qui vt Trinitatem ſignificarent, hominem pingebant cum triplici vultu: vel duplici capite intermedia columba. Ergo particulares conſuetudines ſunt falſi capaces. Quid rurſus de vniuerſalibus? Ipſe enim eodem capite, fatetur non tam certum eſſe an ſint faciendæ imagines Dei, ſiue Trinitatis, quàm Chriſti & Sanctorũ, quia ſit tantùm in opinione. Et tamen idem licere probat ex vſu Eccleſię: quia iam receptæ ſint ferè vbique Dei, Trinitatiſque imagines. Ergo (inquam) poteſt vſus Eccleſiæ niti ſola opinione: cur non etiam admittere falſum? certè aliquid ſaltem non ſatis certum.

XXIX. Ad hæc, iudicium illud Eccleſiæ publicum, intelligitur vel vniuerſale omnium Eccleſiarũ, vel particulare quarundam. Si poſterius, falſum eſt, nullo vnquam publico iudicio admiſſas eſſe falſas traditiones. Nam Carthaginenſe Concilium ſub Cypriano, erat iudicium Eccleſię, ſaltem μερικόν: erat publicum, quia Concilium: & tamen eo approbatus eſt anabaptiſmus. Item Concilia quædã Aſiatica, Paſcha celebrari volebant quarta decima Luna cũ A Iudæis apud Euſebium. Eſt igitur publicum Eccleſiæ iudicium capax falſi.

XXX. Sin autem prius intelligimus, id eſt, Oecumenicum iudicium: tum non erit remedium vniuerſale: cùm conſtet ex Bellarmini confeſſione Traditionum alias eſſe vniuerſales, alias particulares: has autem ipſa ratio euincit non pendere à iudicio omnium Eccleſiarum. Itaq; ſaltem hîc hæret aqua. Deinde vniuerſalia iudicia cũ nulla ſint niſi in Conciliis vniuerſalibus: rara autem admodum hæc ſint, B non erit ſufficiens remedium. Exempli gratia, ab Apoſtolorum tempore ad Conſtantinum vſque, hoc eſt, ſpatio trium ſeculorum, nullum notari poteſt eiuſmodi iudicium: itaque tanto ſpatio Traditio potuit eſſe ſuſpecta, nec ſatis certum fundamentum fidei fidelium. Mitto quæſtionem alio tempore, & loco tractandam prolixius, ſcilicet etiam vniuerſalia Concilia falli poſſe, vt Ariminenſe Arianum, Nicenum ſecundum idololatricum.

XXXI. Denique ſi ſunt traditiones aliquæ falſæ, C aliquæ veræ, ideoque diſcernendæ, iudicandæ, ſeparandæque aliæ ab aliis: ergo neceſſe eſt Traditiones, ſi quam autoritatem habent, eam vt accipiant aliunde, non autem à ſeipſis. At nihil quod per ſe certum non eſt, ſed mutuatur extrinſecus ſuam fidem, eam poteſt generare πληροφορίαν quam quærimus. Ergo certum eſt noſtrum argumentum.

D

Cap. XIV.

De regulis diſcernendarum Traditionum.

I. QVoniam ad diſcernendas Traditiones veras à falſis non tantum Eccleſiæ autoritatẽ Bellarminus nominauit, ſed certam etiam viam & rationem: iuuat hoc loco paulò diligentiùs hanc viã rationemque excutere: hoc eſt, regulas illas exami- E nare, quas proponunt tum ipſe Bellarminus capite nono libri quarti de Verbo Dei non ſcripto: tum Canus libri tertij locorum Theologicorum capite quarto. Proponam illas priùs ordine quo ſunt à Bellarmino conſtitutæ: tum addam noſtras conſiderationes.

II. Prima regula. Quando vniuerſa Eccleſia aliquid tanquam fidei dogma amplectitur quod non inuenitur in diuinis literis, neceſſe eſt dicere, ex Apoſtolorum traditione id haberi. Exiſtimo hanc eſſe F Cani ſecundam, his verbis conceptam: Si quod fidei dogma Patres ab initio ſecundum ſuorum temporum ſucceſſionem concordiſſimè tenuerunt, huiuſque contrarium vt hæreticum refutarunt, quod tamen è Sacris literis non habetur, id nimirum per Apoſtolicam traditionem habet Eccleſia. Probatur à Bellarmino. Quæcunque ſunt de fide, ea reuelata ſunt à Deo per Apoſtolos, aut Prophetas, vel ex reuelatis euidenter deducuntur. At quęcunque Eccleſia vniuerſa tanquam fidei dogmata amplecti- G tur, illa ſunt de fide. Ergo ea vel reuelata ſunt à Deo per Apoſtolos & Prophetas, vel ex reuelatis euidenter deducuntur. Propoſitio per ſe patet. Aſſumptio probatur, quia Eccleſia non poteſt errare.

III. Secunda regula. Quando vniuerſa Eccleſia aliquid ſeruat, quod nemo conſtituere potuit, niſi Deus, quod tamẽ nuſquam inuenitur ſcriptum, neceſſe

teſſe eſt dicere , ab ipſo Chriſto & Apoſtolis eius traditum. Hanc Canus tertio poſuit loco, & his verbis expoſuit: *Si quicquam eſt nunc in Eccleſia communi fidelium conſenſione probatum, quod tamẽ humana poteſtas efficere non potuit, id ex Apoſtolorum traditione neceſſariò deriuatum eſt.* Argumenta Bellarmini ſunt duo. Prius, quia Eccleſia nō poteſt errare, aut in credendo, aut in operando. Poſterius ex Auguſtino Epiſtola centeſima decima octaua, *Si quid tota per orbem frequentat Eccleſia, quin ita faciendum ſit, diſputare inſolentiſsimæ inſaniæ eſt.*

IV. Tertia regula. Id quod in Eccleſia vniuerſa, & omnibus retro temporibus ſeruatum eſt, meritò ab Apoſtolis creditur inſtitutum, etiamſi illud tale ſit, vt potuerit ab Eccleſia inſtitui. Hæc apud Canũ prima eſt, ipſis Auguſtini verbis concepta, quæ citãtur etiam à Bellarmino ex libro quarto contra Donatiſtas capite vigeſimo quarto, *Quod vniuerſa tenet Eccleſia, nec Conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, non niſi autoritate Apoſtolica traditum rectiſsimè creditur.* Hanc autem nullis argumentis probant, ſed exemplis illuſtrant Quadrageſimæ, & Ordinum.

V. Quarta regula. Cùm omnes doctores Eccleſiæ communi conſenſu docent aliquid ex Apoſtolica traditione deſcendere, ſiue in Concilio generali congregati, ſiue ſcribentes ſeorſim in libris, illud credendum eſt Apoſtolicam eſſe traditionem. Eſt Cani quarta. Si viri Eccleſiaſtici aliquod dogma, vel vnam quamlibet conſuetudinem vno ore teſtentur nos ab Apoſtolis accepiſſe, ſine dubio certum argumentum eſt, vt ita eſſe credamus. Probatur, quia alioqui tota Eccleſia erraret, quippe quæ doctores ſuos ſequi tenetur, & ſequitur.

VI. Quinta regula. Id ſine dubio credendum eſt ex Apoſtolica traditione deſcendere, quod pro tali habetur in illis Eccleſiis, vbi eſt integra, & continua ſucceſſio ab Apoſtolis. Et probatur ex Irenæo libro tertio, capite tertio. Tertulliano libro de Præſcriptionibus.

VIII. Hæc ſunt iſta antidota hæc ἀλεξιφάρμακα, quibus ſe Traditionarij ſatis putãt tutos à falſis traditionibus. Sed hæc quàm ſint parum vtilia, quàm non ſufficientia ex his conſiderationibus apparebit, quarum aliæ ſunt generales, aliæ ſingulis regulis particulares: Nam & peccant omnes ſimul non ſatis cauentes fidei Chriſtianæ, quã vndique tutam eſſe oportet. Et ſingulæ habẽt ſuum aliquid, quod verè redolet traditionum vanitatem, id eſt, humani cerebri *ἀβουλίαν*, quæ tum ſibi minus prouidet, cum maximè ſuæ prudentiæ ſpecimen edere conatur. Atque id quidem iuſtiſſimo iudicio Omnipotentis Dei, qui ſe prædixit fruſtraturum prudentum huius ſeculi conſilia.

IX. Primò, hæ omnes regulæ non docent diſcernere falſas traditiones à veris: ſed tantum Apoſtolicas à non Apoſtolicis. At Traditionum omnino minima pars eſt earum quas ad Apoſtolos referunt. Nam diſtinxit noſter Bellarminus dupliciter, tum ab autoribus, tum à materia. Ab autoribus in Diuinas, Apoſtolicas, & Eccleſiaſticas. A materia verò in eas quæ ſunt de fide, & quæ ſunt de moribus: in perpetuas, & temporales, in vniuerſales & particulares. At hæ regulæ de Eccleſiaſticis omnino nihil agunt. Quid igitur? Certè neceſſe eſt, vel omnes Eccleſiaſticas cenſeri *πάντως ψεύδους ἀμοίρους*, omnino expertes falſi: aut omnino omnes falſas: vt nullo opus ſit artificio ad eas diſcernendas: quorum tamen illud omnino falſum eſt, hoc ne ipſe quidem Bellar-

A minus admittat. Vel vnum reſtabit, vt fateamur has regulas eſſe inſufficientes, vt quæ caueant tantum ne Apoſtolorum nomine intrudantur in fidẽ falſa, non verò, vt ne Eccleſiæ titulo, vnde aut maius, aut certè non minus malum imminet: vt iam periculum ſit ne Papiſtis idẽ vſu eueniat, quod Æſopicæ ceruæ. *τῇ τὸν ἐπιβουλευθέντα ἐλπιζομένῳ πεπραγμένῳ.*

X. Secundò, quibuſnam, quæſo, ponuntur hæ regulæ? Omnibúſne omnino fidelibus, an quibuſdam tantùm? Si omnibus, vt neceſſe ſit etiam B ſingulos fideles, nullam Traditionem amplecti, quin prius diligenter examinarint iuxta hos canones; quid difficilius? Imò quid magis *ἀδύνατον*? fieri enim non poteſt, vt quilibet è plebe hæc omnia timeret: primum, vt diſcurrat per orbem vniuerſum, omneſque Eccleſias ſigillatim interroget: tum recenſeat omnia ſecula iam ab initio præterita: denique omnia voluet autorum veterum monumenta. Sin ad quoſdam duntaxat hæ pertineot cautiones, vt videtur Canus indicare, cùm in hoc ait totius orationis cardinem verſari, quo- C nam modo Theologo conſtare poſſit, hoc aut illud dogma ab Apoſtolis traditum eſſe: ſi ergo ſolis Theologis ſunt hæ leges vtiles, quid reliquis fiet, qui non ſunt Theologi? Niſi his ſufficiat pendere ab hominum iudicio, & quidem nō *θεοπνεύστων*? Quod quàm procul recedit à noſtra *πληροφορίᾳ*.

XI. Iam in prima regula, Eccleſia vniuerſalis vel ſignificatur *ὅλως* inde à Chriſto ad nos vſque, vel *ἀνὰ μέρος*, per ſingulas ætates. Priori notione poteſt concedi regula. Sed negatur eiuſmodi D quicquam ab vniuerſa Eccleſia inde ab initio ad noſtra vſque tempora creditum tanquam de fide, quod non ſit ſcriptum, vel è ſcriptis neceſſariò ſequatur. Itaque hæc regula non diſtingueret falſas traditiones à veris, ſed omnino Traditiones à Scriptura. At poſteriori notione, quam innuere videntur verba Cani, alioquin ſatis obſcura, regula eſt falſa, quia non neceſſaria, hoc eſt, non ſemper verum eſt, ea quæ ſingulis ætatibus ſeorſim, ac per ſe conſiderans, in vſu ſunt apud Chri- E ſtianos, eſſe omnia ab Apoſtolis. Exempli gratia, vſus imaginum iam ab aliquot ſeculis inualuit apud eos omnes, quos ſaltem ſcimus Chriſtianorum ſibi nomen vendicaſſe, cùm in Oriente, tum in Occidente. Et tamen nunquam fluxit ab Apoſtolis: alioquin (vt mittam Scripturas disertè prohibentes) oporteret etiam primis ſeculis fuiſſe communem, quod tamen falſum eſt. Non eſſe autem Eccleſiam infallibilem, & iam indicauimus libro ſecundo, & tandem prolixius F diſputabimus, Deo dante, ſuo loco.

XII. In ſecunda regula rurſus eadem Eccleſiæ diſtinctio repetenda eſt. Nam quicquid ab initio Eccleſia vniuerſa credidit, quod niſi à Deo conſtitui non potuit, id eſt ſcriptum. Eccleſia verò alicuius ætatis potuit aliquid ita tenere, quod non ſit Apoſtolicum. Diſtinguo enim rurſus illud poſſe conſtituere, vt intelligatur vel de iure, vel de facto. Enimuerò omnia dogmata de fide oportet à Deo conſtitui, omnia ſacramenta inſtitui, G nec præter Deum vllo: tamen de facto inſtituta ſunt aliquando quædam, non à Deo, vt quem dixi, vſus Imaginum, adoratio Sanctorum, Confeſſio auricularis, multaque ſimilia: quæ non ſunt ab ipſo initio, ſed tantùm ab aliquot ſeculis. Ad argumenta facilis reſponſio. Nam primum ab infallibilitate Eccleſiæ, falſum eſt, vt de-

xi. Secundum ab autoritate Auguſtini, primò, eſt humanum: neque enim Auguſtinus eſt θεόπνευστος. In facienda autem dogmatis religionis plena fide, inepta eſt humana autoritas quantacunque illa ſit. Secundò, detorquetur Auguſtini locus: non enim loquitur de iis rebus quas conſtituere non poſſit niſi Deus: ſed etiam de iis quæ à Conciliis, *Illa autem* (verba ſunt Auguſtini) *quæ non ſcripta, ſed tradita cuſtodimus, quæ quidem toto terrarum orbe obſeruantur, dantur, intelligi vel ab ipſis Apoſtolis, vel plenariis Conciliis, quorum eſt in Eccleſia ſaluberrima autoritas, commendata atque ſtatuta retineri.* Ergo (inquam) communis obſeruatio omnium Eccleſiarum, non eſt argumentum neceſſarium inſtitutionis Apoſtolicæ.

XIII. Tertia regula, omnino vera eſt. Nam omnia retrò tempora, comprehendunt etiam Apoſtolos. Sed aſſerimus nihil eſſe huiuſmodi præter ea quæ ſunt à Traditione ſcripta: quorum etiam ipſorum probatio non ducitur ex facto, ſed ex iure: hoc eſt, non dicuntur ea inſtituta ab Apoſtolis, quia ſint ab omnibus ſemper Eccleſiis obſeruata: ſed quia ex tabulis certis ita conſtet. Quod ſi ex facto, & vt diſertiùs loquar, ex verborum huius regulæ præſcripto volumus aliquid probari, aſſerimus eſſe ἀδύνατον. Nam, quum aliquid dicimus omnibus retrò temporibus obſeruatum eſſe ab vniuerſa Eccleſia, tum neceſſe eſt intelligi ſingulis ætatibus vniuerſalem: hoc eſt, reipſa demonſtrari non ſuccedentibus temporibus repentè ſeſe ab ipſo initio eſſe apud quoſdam aliquid obſeruatum, ſed apud omnes Catholicos. Atque hoc eſt, quod in rebus non ſcriptis aſſerimus fieri non poſſe.

XIV. Quod vt illuſtremus, periculum ſanè faciamus in Quadrageſima, quod exemplum Bellarmino placuit: vt eius vſum veſtigare inciperet à Bernardo: inde retrogrado ordine aſcendendo ad Gregorium, tum ad Leonem primum, Auguſtinum, Hieronymum, Paulinum, Chryſoſtomum, Ambroſium, Epiphanium, Baſilium, Nazianzenum, Cyrillum Hieroſolymitanum, Origenem, Irenæum, Teleſphorum, Clementem. Optimè. Examinemus ergo, quantum ſit in his momenti. Et primùm, quis neget Quadrageſimam ante omnia eſſe definiendam? Eam igitur habeamus præ oculis Papiſticam, vt ſit quadraginta dierum ante Paſcha abſtinentia à carnibus, caſeo, butyro, & ſimilibus: cùm tamen liberum ſit veſci piſcibus, nucibus, pomis, leguminibus, oleo, vino. Nam hæc eſt, quam hodie obſeruant. Vel ſi placet à Papiſtis non parum recedere; Eſto quadrageſima ieiunium quadraginta dierum ante Paſcha, vt olim erat. Quæſtio igitur eſto, vtrum hæc Quadrageſima ſit ab ipſis Apoſtolis inſtituta mandataque Eccleſiæ. Partem affirmantem probent Papiſtæ hoc Syllogiſmo: Quicquid ab Eccleſia vniuerſa omnibus retrò temporibus obſeruatum eſt, id ab Apoſtolis eſt inſtitutum. At Quadrageſima eſt ab vniuerſa Eccleſia omnibus retrò temporibus obſeruata. Ergo Quadrageſima eſt ab Apoſtolis inſtituta. Catholicus concedet maiorem: Minorem verò negabit: at probabunt Papiſtæ ab enumeratione eorum Doctorum, qui ſunt nominati.

XV. Hic videte quid deſideret Catholicus. Primo nullius ſeculi vllum affertur teſtimonium vniuerſale, ſed tantùm particulare. Exempli gratia, ex duodecimo ſolus Bernardus teſtis laudatur: è ſexto

A ſolus Gregorius: è quinto ſolus Leo: è tertio ſolus Origenes: è ſecundo ſolus Irenæus. Hæccine verò ſufficiunt? Sufficiunt (inquam) ad ἀπόδειξιν? Imò non ſequitur, Irenæus obſeruabat Quadrageſimam, Ergo vniuerſa Eccleſia eius ſeculi. Nam in libris Irenæi nonnulla habemus ipſi Irenæo peculiaria; aut certè non communia omnibus Chriſtianis, errorem ſaltem Chiliaſtarum. Sic in Origene alia. Et in vniuerſum nullus omnino eſt ex Antiquis cuius teſtimonium ſit αὐτόπτου.

B XVI. Secundò, ſecula multa prætermittuntur: non indigna tamen, quorum ratio habeatur: maximè cùm quæſtio ſit de facto. Et regula diſertè alliget Bellarminum ad omnia retrò tempora. A Bernardo ad Gregorium Magnum immenſa eſt quinque ſeculorum vorago. A Cyrillo Hieroſolymitano ad Origenem annorum centum & viginti. Ab Origene ad Irenæum circiter centum. Atque hæc quidem leuia, fateor, ſi de iure agitur, quod nulla præſcriptione induci poteſt: ſed cum inquiritur hi-
C ſtoria facti, omnino iniicient ſcrupulos, in animos eorum, qui volent ſibi plenam fidem fieri.

XVII. Tertiò, non conſtat ab his omnibus eandem Quadrageſimam nominari. Non enim docent, quomodo fuerit obſeruata. Ego autem quæro non vſum nominis, ſed rem ipſam, quam mihi Papiſtæ hodie inculcant. Non conſtat (inquam) fuiſſe duntaxat abſtinentiam à carnibus: Imò plerique ieiunium nominant: Eſt autem hoc, non tantùm carnium, ſed generalis abſtinentia ab alimen-
D tis: ſaltem vt ſingulis diebus ſemel tantùm eis indulgeatur. Et ſic Bernardus ieiunari dicebat ab omnibus ad veſperam vſque. Sic Paulinus Epiſtola vigeſima quarta, & quotidiana ieiunia nominat, & veſpertinos conuiuas. At hodie Papiſtæ liberè & prandent, & cœnant: imò verò liberè conuiuia agitant lauta & opipara: tantùm à carnibus abſtinent, & ouis. Butyru etiam in nonnullis regionibus, vt his noſtris: Nam in iis regionibus, vbi oliua non creſcit, ſecurè vtuntur omnes; paruo, ſi ita velint, oblato pre-
E cio. Nam quæſtores ſolent cùm Paſcha aduenit, ſtantes ante oſtium Eccleſiæ ingredientes, & egredientes, magna voce admonere, vt meminerint butyri, hoc eſt, vt ne obliuiſcantur nonnihil pecuniarum dare, pro licentia edendi butyri.

XVIII. Quartò, nonnulli teſtes producuntur ſuppoſiti: vt Clementis Conſtitutiones, Epiſtola Teleſphori, de quibus proximo libro agendum erit: & Canones Apoſtolorum: quos longè recentiores eſſe, nemo dubitat: vt mittam eos ipſos non
F eſſe tantæ autoritatis, quia in iis mandata nonnulla in deſuetudinem venerint, etiam apud Papiſtas. Sed his igitur ablegatis teſtibus, ſupereſt primum ſeculum abſque vllo teſtimonio. Et tamen de hoc præcipua eſt contentio. Quis enim credat inde ab Apoſtolis obſeruatam fuiſſe Quadrageſimam; cùm de ipſo Apoſtolorum ſeculo, nihil omnino conſtet? Imò cùm vt illud in ſuas trahant partes, cogantur Papiſtæ teſtes ſubornare?

XIX. Quintò, proferri in contrarium poſſunt
G teſtimonia quibus probetur, non fuiſſe eam obſeruationem vniuerſalem. Nam Irenæus ipſe apud Euſebium hiſtoriæ libro quinto, capite vigeſimo quarto, quæſtionem ſuo tempore fuiſſe docet non tantum de Paſchate, ſed etiam de ieiunio: quum alij ieiunandum cenſerent vnum diem, alij duos vel plures, alij quadraginta. Certè Baſilius homilia ſecunda de ieiunio, quam Bellarminus citat, ieiunij me-

minit

munit quinque dierũ, πέντε ἡμερῶν (inquit) νηστεία ἡμῖν κεκήρυκται, *quinque dierum nobis ieiunium proclamatum eſt*. Et rurſus, ὥσπερ γὰρ οἱ πρὸς μακρὰν ἀποδημίαν ἀπαίροντες, οὕτω καὶ οὗτοι πρὸς τὰς πέντε τῶν νηστειῶν ἡμέρας ἀφρόνως μεθύσκονται: *vt qui longam peregrinationem incipiunt, ſic quidam non ſana mente hodie in quinque ieiuniorum dies inebriantur.* Quæ verba quanto violentiùs declamarentur in mores Papiſticos? Nam quis non videt pridie eius diei, quem Cineтum vocant, omne genus ebrietatis vagari? Sed Quadrageſimam tamẽ Baſilius nullam nominat. Quare eius ſeculo, aut nõ erat omnino, aut certè non vniuerſalis. Auguſtinus epiſtola centeſima decima octaua oſtendit in Quadrageſima, alios quinta Sabbathi relaxaſſe ieiunium, alios verò continuaſſe. Sozomenus libro ſeptimo, capite decimonono, teſtatur ſuo ſeculo variam fuiſſe conſuetudinem: alios ſex ſeptimanas numeraſſe: alios ſeptem: alios tres tantùm, idque dupliciter, vel continuas ante diem Paſchæ; vel σποράδην ἐν ταῖς ἕξ, ſparſim delectas è toto ſex hebdomadarum numero, ad arbitrium.

XX. Non potuit igitur è præſcripta lege probari Quadrageſimæ vſus. Nam ea nominatim non tantum omnia retro tempora, ſed etiam vniuerſam Eccleſiam deſignabat. At ipſa experientia patet, eam, ſi fortè omnia tempora complexa eſt (etſi non omnia vt notauimus) ſed ſi omnia, ſaltem non vniuerſam Eccleſiam. Atque hîc quidem notari velim Papiſtarum conſuetudinem: imò non tam conſuetudinem, quàm naturam. Nam ij, quæ ab ipſis obſeruantur, hoc eſt, in iis regionibus, vbi olim erat ea pars Eccleſiarum quæ Occidentales appellabantur (nam in Oriente nihil habẽt) ea ſumunt pro vniuerſalis Eccleſiæ conſuetudinibus. Hæc vt probent, emendicant nonnulla ex ſingulorum ſeculorum (vt hoc maximum concedam, quod tamen non eſt perpetuum) continuatione teſtimonia. Et ſi quis ex patribus eorum aliquid nominarit, concludunt, obſeruatum fuiſſe vniuerſaliter: quod tamen eſt falſum. Hîc velim omnes ſuæ ſalutis curioſos, eſſe attentiſſimos. Nam iſte vel maximus eſt Papiſtarum fucus. Omnino ita ſolent: multa Patrum conuaſant nomina: magnúmque ex iis catalogum conficiunt: quem in numerato habent, ad ſingula controuerſiarum capita confirmanda: In quo nihil eſt præter mera nominum crepitacula. Ita eſt, & fidenter pronuncio, eſſe mera nominum crepitacula: quæ ſi excutiantur paulo diligentiùs, ψιττακίζων δίκην abeunt in ventos.

XXI. Simile eſt exemplum de ordinibus. Niſi quod etiam Caluinum calumniatur, quaſi dixerit, ordines minores eſſe inuentum nouitium, de quo nuſquam legatur niſi apud ineptos rabulas Sorboniſtas, & Canoniſtas. Nam Caluinus diſertè diſtinguit veteres acoluthos, oſtiarios, & lectores, à nouitio inuẽto de ſeptemplici Sacramento in ordinibus Eccleſiaſticis. Duplex igitur error eſt Bellarmini: tum quòd non probet eos ordines Sacramenta fuiſſe: quod Caluinus in dubium vocat: ſed tantùm in vſu fuiſſe, quod non negat: tum quòd non omnium ſeculorum teſtimonio eoſdem probat fuiſſe in vſu. Non enim vllum habet teſtimonium, quod quidem certum ſit, antiquius Cornelio, qui vixit tertio ſeculo. Nam Ignatij Epiſtola ad Antiochenſes, viris doctis non videtur legitima: quia ab Hieronymo non adnotata in cenſu operum Ignatij: ipſiſque adeò veteribus ſit incognita. Quanquam ne hic quidem floruerit ante ſeculum ſecundum. Et tamen, vt ſcias non agere de ſeptem ordinibus papiſticis, promiſcuè ſalutat Presbyteros, Diaconos, Hypodiaconos, Lectores, Cantores, Ianitores, Laborantes, Exorciſtas, Exomologiſtas: Imò etiam poſt τοὺς πυλωρούς, quos iam diximus, Ianitores, ſeorſim τὰς διακόνους, hoc eſt, Diaconiſſas, τὰς φρουρὰς τῶν ἁγίων πυλώνων, cuſtodes ſanctarum portarum. Quæ nomina ſi pro totidem ordinibus numerentur, iam non ſeptem erunt, ſed decem. Et cur omittam τὰς χριστολήπτους παρθένους, Deo afflatas virgines? Nam has æquè nominat, æquè ſalutat. Si igitur ex ſola nominatione & ſalutatione concludit Bellarminus Ignatij tempore Presbyteros, Diaconos, & reliquos, fuiſſe in Sacramento ordinum, cur non & has ego? Aut ſi hæ non fuerunt; quæ maior in illis erit neceſſitas? Viderint ergo quàm ſe meritò Papiſtæ hac regula tutos putent in Traditionibus diſtinguendis.

XXII. Venio ad quartam: in quo Doctores intelliguntur vel omnium temporum collectiuè, vel ſingularum ætatum. Si collectiuè: primò, ſi quid ita poteſt probari, fatemur legitimè probari: quia in eo numero ſunt etiam Apoſtoli. At hos ſi exemeris; tum profectò nihil conficitur; quia non poteſt iactari omnium Doctorum conſenſus: exemptis illis & quidem præcipuis: ſecundò, nego id poſſe præſtari: tum quòd non omnes ſuperſunt Doctorum labores: tum quòd non omnes aliquid ſcripſerint: tum quod non ſcripſerint de omnibus: tum denique quia diuerſi diuerſa ſæpe de iiſdem rebus ſcripſerunt. Et quidem Bellarminus ipſe hanc impoſſibilitatem cogitur agnoſcere. *Vix*, inquit, *inuenitur exemplum*. Sed audite σοφὸν φάρμακον. *Videtur ſufficere, ſi aliquot Patres magni nominis expreſſè id aſſerant, & cæteri non contradicant, cum tamen eius rei meminerint.* Itane? at quis pronunciauit? Bellarminus. Quis prætor edixit? Bellarminus. Ite nunc Chriſtiani, & hinc fidei veſtræ παρακαταθήκην haurite. Vt quum quis à vobis inquiret fidei veſtræ rationem; magnificum hoc illi carmen occinatis; Bellarmino ſic videtur. Næ tum ſuas habebũt labra lactucas. Bellarmino ſic videtur. Ne magnũ hoc ſeculo factum eſt operæpretium, cũ in Cardinales ille allectus eſt; vt quia iã ad ſtercorariam ſedem propius accedit, maiori faſtu pronunciari poſſit, Bellarmino ſic videtur.

XXIII. Reſtat, vt vnius alicuius ſeculi Doctores omnes eligantur. Et hoc propriè Bellarminus voluit: ſic enim ſuarum venerationem puparum, probauit, hoc eſt, imaginum; ex decreto Concilij Niceni ſecundi. At hoc nos contendimus eſſe ineptum, eſſe iniquum, eſſe tyrannicum: dignum denique ſolis Papiſtis. Nam quæ cauſa eſt, cur non Arianiſmus vincat? Nam cùm in primo Niceæ Concilio vix tres aut quatuor Occidentales Epiſcopi numerarentur; in Ariminenſi certè magno numero, tum Occidentalium, tum Orientalium, τὸ ὁμοούσιον abrogarunt; prodita ab omnibus veritate, aut etiam impugnata. Sed habuit, inquiet, contradicentes. Ita ſanè, inquam: Nam quomodo aliàs vicisſet veritas? Sed habuit etiam Nicena poſterior. Non tantùm Scripturam: & hanc cùm nomino, reliqua omnia tacere poſſum: ſed habuit etiam Synodum Francofurdenſem magno Epiſcoporum tum Gallorum, tum Germanorum numero. Itaque neque exemplum Bellarmini ſatis eſt ſobrium; neque regula ſatis Catholica.

XXIV. Supereſt quinta, quæ Papiſtis omnibus eſſe ſolet pro Triariis. Nam reliquis omnibus deſperatis, huc denique confugiunt; nimirum vnius ob cauſam & ſtudium, videlicet Romanæ Eccleſiæ: cui ſoli vendicant hodie integram ſucceſſionem. Enimvero confectum eſt negotium; ſi omnia referuntur ad eius vnius arbitrium. Quis enim ſperet, ipſam à ſeipſa damnatum iri? Quaſi verò vnquam aut Lais, aut Thais, aut Fauſtina voluerint extincta lupanaria. Sed Catholici regulam negant eſſe ſatis explicatam.

XXV. Et primò quærunt, cum nominantur Eccleſiæ Apoſtolicæ, (illæ ſcilicet quæ primum conſtitutæ ſunt ab Apoſtolis) omnes-ne intelligantur, an ſingulæ: Nam ſi omnes, ἀδύνατον: tum quia earum aliquæ olim errare compertæ ſunt, vt Antiochena, vt Alexandrina: tum quia ipſæ inter ſe diſſenſerunt, vt olim de Paſcha, quæ ab Ioanne inſtitutæ dicebantur, ab iis, quæ in Occidente, in quibus præcipue Romana: tum denique quia non ſemper ſubſiſtunt; aliquæ enim ex iis iampridem defecerunt; vt Antiochena, & Hieroſolymitana: Sin autem ſingulæ, ἄτοπον. Nam ſic, quod in ſingulis obtineret, id vim haberet in omnes Eccleſias per vniuerſum orbem. Quod tamen contra factum eſt olim: Nam etſi Orientales ſe Paſchæ obſeruationem habere iactarent à Ioanne: nec falſi vnquam dicantur fuiſſe conuicti; tamen ſtatutum eſt, vt antiquaretur earum conſuetudo.

XXVI. Rurſus, cum ſucceſſio intelligatur vel perſonarum tantùm, vt ea dicatur perfecta & integra, quæ continua ſerie poteſt enumerare ſucceſſores: vel perſonarum ſimul & doctrinæ; vt ea ſit perfecta & integra, quæ ſic perſonas enumerabit, vt conſtet nihil eſſe mutatum in doctrina ab Apoſtolorum temporibus. Quærimus vtro modo ſuam ſucceſſionem Bellarminus intelligat. Nam ſi perſonarum tantùm, negamus regulam; quia proferri poſſunt in contrarium exempla Eccleſiarum Apoſtolicarum, quæ falſam doctrinam iactant pro Apoſtolica, vt hodie Græcæ omnes: Quid-ni etiam Romanam addamus? Sin autem perſonarum ſimul & Doctrinæ, negamus vllam hodie in toto terrarum orbe Eccleſiam exſtare, cui ſit integra & perfecta hoc ſenſu ſucceſſio. Nam vel ſeries perſonarum deerit, vt in plurimis, quæ reſtituto Euangelio Traditionum fæces expluerunt: vel in doctrina mutata erunt plurima; vt in Græcis. Et ſanè fateri cogitur id Bellarminus; niſi quod ſolam excipit Romanam. Sed hoc eodem iure, quo Græci Conſtantinopolitanam exciperent, aut Alexandrinam; nempe ex mero partium præiudicio, cui nos cur deferamus?

CAP. XV.

An Traditionum memoria inuiolata conſeruetur.

I. Nullius rei non ſcriptæ memoria conſeruari potuit inuiolata, per multa ſecula & ſola traditione. At omnium dogmatum fidei memoria inuiolata, & conſeruata eſt, & conſeruari debet per multa ſecula. Ergo nulla dogmata fidei ſunt non ſcripta, ſiue ex ſola traditione. Aſſumptio non poteſt negari. Nam neque huiuſmodi erat doctrina Chriſtiana, quæ certis tantùm ſeculis inſeruire deberet. Et ipſo facto conſtat, etiam hodie omnia haberi dogmata fidei apud Catholicos pura, puta, vt prædicata ſunt ab initio.

II. Maior probatur experientiâ certa: Nam omnino nihil eſt ab vltima antiquitate certa fide repertum, quod non ſcriptis vel ſacris vel prophanis mandatum ſit: ac reliqua omnia tantùm conjecturis quaſi per nebulam diuinantur. Vnde Liuius Decadis primæ libro ſexto, *Perrara per eadem tempora literæ fuere, vna cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum.* Atque adeò ipſi Papiſtæ qui ſerio contendunt, fuiſſe in Veteri Eccleſia aliquod remedium contra peccatum originale pro fœminis, & pueris ante octauum diem decedentibus; tamen quodnam illud fuerit coniicere nequeunt. Ergo hinc facilè concludimus, non ſatis conſultum fuiſſe Eccleſiæ, ſi quædam ſoli viuæ voci mandata ſunt.

III. Bellarminus tamen maiorem impugnat; contra aſſerens impoſſibile eſſe, vt non conſeruentur traditiones non ſcriptæ. Quod vt doceat, primò ad Deum confugit, ſecundò quatuor adiuuantes cauſas colligit earum conſeruandarum. Ergo hanc curam ait incumbere non præcipuè hominibus, ſed Deo. Sicut ergo Deus conſeruauit veram Eccleſiam vſq; ad hanc diem, contra tot perſequutiones Imperatorum, Philoſophorum, Iudæorum Hæreticorum: & ſicut potuit conſeruare traditiones ab Adam vſque ad Moſen per duo annorum millia: & deinde Scripturas à Moſe vſque ad hoc tempus per tria millia annorum & amplius: ita potuit ſine dubio conſeruare traditiones à Chriſto vſque ad nos per mille quingentos annos.

IV. Sed reſpondemus, eorum exemplorum nullum omnino conſeruatum fuiſſe per traditionem non ſcriptam. Primò enim aliud eſt res ipſas actu exiſtentes conſeruari: aliud rerum quæ per ſe non exiſtunt memoriam cuſtodiri. Conſeruari res, quæ actu ipſo ſunt, ſine ſcripto, vt cœlum, terras, maria, hominem, Eccleſiam, Scripturas, nemo negat: ſed viciſſim conſeruari per ſolam traditionem non ſcriptam, qui dicat, hunc pro ſano quis habeat? At hæc de quibus loquimur, nimirum fidei dogmata non ſunt huius generis: quia non exiſtunt actu & per ſe, ſed tantum in mente hominum. Propterea non ſic concipiebamus maiorem, vt diceremus: Nullam rē non ſcriptam conſeruari poſſe: ſed tantùm nullius rei non ſcriptæ memoriam.

V. Illud de traditionibus ab Adam vſque ad Moſen, magis accedit ad argumentum. Itaque ſecundò reſpondeo, ne has quidem ipſas conſeruatas eſſe ſola traditione viuæ vocis, etiam ſi nulla exſtaret tū temporis Scriptura. Quod vt fiat manifeſtum, dico dupliciter ſuæ veritatis memoriam Deum conſeruaſſe nempe vel extraordinariè, vel ordinariè. Extraordinariè quidem per oracula, varias reuelationes & inſpirationes: ordinariè verò per Scripturam, & per Traditionem. Et traditione quidem ſemper vſum ab initio mundi: ſed nunquam ſolâ. Nam quemadmodum poſt Moſen traditioni adiunxit ſcripturam, tanquam fundamentum: ſic ante eum inſpirationem adhibebat, quæ dogmata conſeruaret præcipuè, imò verò innouaret, cùm paulatim ab iis homines dilaberentur. Vnde nos aſſerimus, quemadmodum tunc neceſſaria erat extraordinaria inſpiratio, vt ne corrumperetur traditio, quod factum eſt in Ethnicis: Sic deinceps cùm noluit eius inſpirationis vſum eſſe frequentem, neceſſaria fuit Scriptura, medium ordinarium; multo etiam magis cùm omnino ſubtraxit hominibus eandem; vt non modò non ſit frequens, ſed etiam nulla.

VI. Hæc

A VI. Hæc conſideratio olim fuit Chryſoſtomi & Theophylacti: quorum locos adſcribam etſi paulo prolixiores: ſunt enim notatu digniſſimi. Chryſoſtomus ergo homilia prima in Matthæum. Ἔδει μὲν ἡμᾶς οὐδὲν (ſic enim legendum cenſeo, non οὐδὲ) δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων βοηθείας· ἀλλ' οὕτω βίον παρέχεσθαι καθαρὸν, ὡς τὴν τοῦ πνεύματος χάριν ἀντὶ βιβλίων γενέσθαι ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς· καὶ καθάπερ ταῦτα διὰ μέλανος, οὕτω τὰς καρδίας τὰς ἡμετέρας διὰ πνεύματος ἐγγεγράφθαι. ἐπειδὴ δὲ ταύτην διεκρουσάμεθα τὴν χάριν, φέρε κἂν τὸν δεύτερον ἀσπασώμεθα πλοῦν. ὅτι γὰρ τὸ πρότερον ἄμεινον ἦν, καὶ δι' ὧν εἶπε, B καὶ δι' ὧν ἐποίησεν ἐδήλωσεν ὁ Θεός. καὶ γὰρ τῷ Νῶε, καὶ τῷ Ἀβραὰμ, καὶ τοῖς ἐκγόνοις τοῖς ἐκείνου, καὶ τῷ Ἰὼβ, καὶ τῷ Μωυσεῖ δὲ οὐ διὰ γραμμάτων διελέγετο, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, καθαρὰν εὑρίσκων αὐτῶν τὴν διάνοιαν. ἐπειδὴ δὲ εἰς αὐτὸν τῆς κακίας ἐξέπεσε τὸν πυθμένα ἅπας τῶν Ἑβραίων ὁ δῆμος, ἀναγκαίως λοιπὸν γράμματα καὶ πλάκες, καὶ ἡ διὰ τούτων ὑπόμνησις. Hoc eſt, Aniano interprete, *Oportuerat quidem nihil nos indigere auxilio literarum: ſed tam mundam exhibere vitam, vt librorum vice gratia Spiritus ſancti vteremur: & ſicut atramento illi, ita corda noſtra inſcriberentur à Spiritu. Quia* C *verò hanc à nobis excuſſimus gratiam, age vel ad ſecundam nauigationem animum adiiciamus. Equidem, quòd primum illud fuerit profectò ſublimius, & ex verbis ſuis Deus, & ex operibus oſtendit. Nam & Noe & Abrahæ, eiúſque poſteris, & Iob, & Moſi, non per literas, ſed per ſemetipſum loquutus eſt, quia ſcilicet munda eorum corda repererat. Poſtquam verò omnis populus Iudæorum in vitiorum ima delapſus eſt, neceſſariò iam inde literæ dantur, ac tabulæ, & ea quæ per has adminiſtratur admonitio.*

VII. Pergit porrò Chryſoſtomus, & vt de Veteri D Teſtamēto, ſic iam de Nouo loquitur. Καὶ τοῦτο οὐκ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ ἁγίων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ καινῇ, συμβὰν ἴδοι τις ἄν. οὐδὲ γὰρ τοῖς Ἀποστόλοις ἔδωκέ τι γραπτὸν ὁ Θεός. ἀλλ' ἀντὶ γραμμάτων, τὴν τοῦ πνεύματος ἐπηγγείλατο, δώσειν χάριν. Et paulo pòſt, ἐπειδὴ δὲ πολλοῦ τοῦ χρόνου προϊόντος ἐξώκειλαν, οἱ μὲν δογμάτων ἕνεκεν, οἱ δὲ βίου καὶ τρόπων, ἐδέησε πάλιν τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων ὑπομνήσεως. *Et hoc non tantùm Veteris Teſtamenti ſanctis, ſed etiam Noui accidiſſe perſpicimus. Siquidem nec Apoſtolis ſcriptum aliquid tradidit Chriſtus, ſed pro literis Sancti Spiritus ſe illis daturum gratiam repromi-* E *ſit. Quia verò, progrediente iam tempore, alij quidem propter dogmata, alij verò propter vitam & mores grauiter impegerunt, ea rurſus, quæ conſtat literis admonitione fuit opus.*

VIII. Theophylactus initio commentariorum in Matthæum; vt ſolet κατὰ πόδας ſequi Chryſoſtomū, Οἱ μὲν πρὸ τοῦ νόμου ἐκεῖνοι θεῖοι ἄνδρες, οὐ διὰ γραμμάτων καὶ βιβλίων ἐδιδάσκοντο. ἀλλὰ καθαρὰν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, τῇ τοῦ παναγίου πνεύματος ἐφωτίζοντο ἐλλάμψει, καὶ οὕτω τὰ τοῦ Θεοῦ ἐγίνωσκον θελήματα, αὐτοῦ ἐκείνου ὁμιλοῦντος αὐτοῖς στόμα κατὰ στόμα. τοιοῦτος ἦν ὁ Νῶε, ὁ Ἰὼβ, ὁ Μωυσῆς. F ἐπεὶ δὲ διεφθάρησαν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀνάξιοι ἦσαν φωτίζεσθαι καὶ διδάσκεσθαι ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, δίδωσιν ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς τὰς γραφὰς, ἵνα κἂν διὰ τούτων ὑπομιμνήσκωνται τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, τοῖς μὲν Ἀποστόλοις αὐτοπροσώπως ὡμίλησε, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος χάριν διδάσκαλον αὐτοῖς ἔπεμψεν. ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα ἔμελλον αἱρέσεις ἀναβλαστῆσαι, καὶ τὰ ἤθη ἡμῶν διαφθαρῆναι, εὐδόκησε γραφῆναι τὰ Εὐαγγέλια, *Ii quidem, qui ante legem vixerunt viri diuini, abſque literis & libris docebantur: ſed munda præditi mente, ſancti Spiritus illuminatione illuſtrabātur, atque in hunc modum Deo ipſis ore ad os colloquente, eius voluntatem cognoſcebant. Huiuſmodi erant Noe, Abra-* G *ham, Iob, Moſes. At poſtquam deteriores facti ſunt homines atque indigni qui illuminarentur, & docerentur à Spiritu ſancto, dedit miſericors Deus Scripturas, vt ſaltem per eas diuinæ voluntatis admonerentur. Sic etiam Chriſtus, Apoſtolis quidem in propria perſona conſtitutus colloquutus eſt, miſitque Spiritus gratiam magiſtram. Verum quoniam hæreſes pullulaturæ erant, & mores noſtri corrumpendi, placuit ei vt ſcriberentur Euangelia.*

IX. His teſtibus ea conſtant quæ dicebamus. Opponuntur enim Inſpirationes, & Scripturæ: hoc ſenſu, vt tum, cùm nullæ erant Scripturæ, inſpirationibus locus eſſet, nō autem ſoli traditioni: deinceps verò cū ceſſarunt inſpirationes, tū Scripturę fuerint neceſſarię: nō rurſus ſolis Traditionibus Dei voluntas cōmēdata. Quę ſi vera ſunt, tum illud, quod dicebā, neceſſariò ſequitur, nunquam ſola traditione veritatem fidei eſſe inter homines conſeruatam. Quare qui nobis Scripturam auferunt, reſtituant oportet extraordinarias inſpirationes, ſiue reuelationes: aut ne negent auferri à ſe media neceſſaria conſeruandę veritati.

X. Quid igitur prodeſt contra rerum experientiam diſputare? Quaſi non ſit id extremę ſignum dementiæ. Quid iuuat à Dei potentia argumentari? Certè noſtrûm nemo eſt, qui neget Deum eſſe omnipotentem, & quæcunque vult efficere. Sed neceſſe eſt, vt nobis conſtet de eius voluntate, priuſquam certum à potentia ducatur argumentum. Breuiter: ſi cura Deo incumbat conſeruandarum traditionum, fateor eas conſeruari poſſe inuiolatas in omne æuū. Sed antecedens nego: quia nuſquam patet, eam curam Deum aſſumpſiſſe: nec noſtrum eſt eam illi imponere: & aliàs experientia docet, multas traditiones periſſe; aut eſſe immutatas: quod non eſſet factum, ſi eas conſeruandas Deus ſuſcepiſſet.

XI. Sed iam quatuor illas examinemus adiuuantes cauſſas Bellarmini. Prima eſt, Scriptura. Etſi enim non ſint ſcriptæ traditiones in diuinis libris: ſunt tamen ſcriptæ in monimentis veterum, & in libris Eccleſiaſticis.

XII. At primò, quàm pueriliter pertinaces ſunt Papiſtæ, qui eò tantùm contendunt, vt pro Scripturæ ſcripturam ſubſtituant? Et quidem pro Canonica communem: humanam pro diuina? Certè ſi aliquando interfuit Eccleſiæ ſua dogmata ſcribi, tum debuit id fieri, cùm ab initio certa erat & recens memoria: atque ab iis, quos certum eſt impletos fuiſſe Spiritu ſancto. Enimuero, quis magni aliquid lucratam eſſe credat Eccleſiam, ſi pro Petro Papiā et doctorem concedimus? aut pro Paulo Hegeſippum?

XIII. Secundò; hæc adiuuans cauſa inepta eſt multipliciter. Nam conſeruationem dogmatum nos poſtulamus ab initio Eccleſiæ ad finem vſque mundi. At huic negotio præter Scripturam ſacram nulla ſcriptura eſt ſatis vtilis. Ratio eſt, quia illi Patrum libri, & Eccleſiaſtici, non ab initio nati ſunt, ſed ſingulis ætatibus, imò verò ſingulis annis procreantur: itaque, vt maximum, apti eſſe queant tradendis nobis iis duntaxat quæ ſua ætate erant in vſu. Sic à Tertulliano diſcimus baptiſatos lactis & mellis deguſtaſſe concordiam: non tamen vniuerſaliter ab initio Eccleſiæ ad finem vſque; ſed tantùm eius ætate. Ab Auguſtino nouimus baptiſatis etiam infantibus ſtatim datam Euchariſtiam: id ſi quis ab Apoſtolis ſtatutum fuiſſe inde diſputet, nugas agat. Similiter ſi quis mihi Damaſcenum proponat, vt doceat, quid actum ſit Tertulliani tempore, is nihil aliud quàm propinet ſe ridendum. Quò vitio ſemper laborat magnus ille temporum helluo Baronius.

XIV. Ad hæc non ſemper eiuſmodi monimenta ſuppetunt. Sic Euſebius hiſtoriæ initio operis à ſe ſuſcepti difficultatem magnā fuiſſe conqueritur hāc ob cauſam, quòd viam iniret antè ſe non tritam,

quandoquidem hominum ne nuda quidem veſtigia reperire poſſet, qui eam viam priores inuiſſent: ſed exigua tantùm monumenta tanquam faces procul accenſas. Huius igitur teſtimonio per annos trecentos atque amplius, fuit hæc Bellarmini adiuuans cauſſa, ſi non inutilis, certè difficillima.

XV. Deinde illa inepta ſunt ad conſeruandam in perpetuum fidei memoriam; quæ ipſa incertum eſt, vtrum in perpetuum ſint conſeruanda. Eſſe autē perditioni obnoxia ſcripta non θεόπνευστα, ipſa docuit experientia: cùm certo certius ſit, multo plures periiſſe Patrum libros, quàm perueniſſe ad nos vſque. Atque adeò perierunt ipſius Hegeſippi quinque libri, quibus eum teſtatur Euſebius comprehendiſſe Apoſtolicas traditiones. Scripta autem θεόπνευστα iam conſeruata ſunt per infinita ſecula à Moſe ad nos vſque.

XVI. Rurſus, ea inepta ſunt ad conſeruandam fidem, quæ falſi ſunt capacia, id eſt, fallacia. At eiuſmodi eſt numerus librorum non ſacrorum; in quem multi intruduntur non ſatis ſani; neque id vitari poteſt; cum eorum nullus vnquam fuerit certus numerus. Sic Papias ſcriptis ſuis multa iam olim miſcuit tanquam ex traditione non ſcripta, quę non ſatis bene conueniebant cum ſinceritate fidei. Imò Lucas teſtatur ſibi hanc fuiſſe cauſam ſcribendi Euangelij; vt cùm varij varia ſcripſiſſent, Timotheus, id eſt, quilibet fidelis, noſſe poſſet τῶν λόγων τὴν ἀσφάλειαν. Locus eſt primo capite Euangelij: in quem locum Theophylactus rectè monet, πολλοὶ γὰρ συνεγράψαν εὐαγγέλια ψευδῆ. ὡς δὲ τὸ κατ᾽ Αἰγυπτίους. καὶ τὸ ἐπιγραφόμενον τῶν δώδεκα. *Multi ſcilicet conſcripſerant Euangelia, vt id quod eſt ſecundùm Aegyptios, & aliud quod inſcibitur, Duodecim.*

XVII. Præterea, ſi conſeruātur traditiones in Patrum libris; tum neceſſe eſt, vel ab omnibus conſeruari, vel à ſingulis, vel à deſignatis quibuſdam. At nihil horum eſſe poteſt. Non enim à quibuſdam deſignatis: nulli enim illi fuerunt vnquam. Non à ſingulis; quia non ſunt ſinguli ſcripti de omnibus aut credendis aut faciendis. Non denique ab omnibus; quia neque omnes exſtant: & in his infinitæ reperiuntur contradictiones. Ergo inepti ſunt libri Patrum ad conſeruanda ea, quæ ad fidem pertinent.

XVIII. Adde: Si vtile, aut potiùs certum hoc medium eſſet: ergo omnia quæ exſtant ſcripta in libris Patrum, fuiſſent in Eccleſia conſeruata. At poſterius eſt falſum: ergo & prius. Aſſumptio patet ex multis traditionum exemplis, quarum nomen duntaxat hodie legitur in veterum patrum monimentis: res autem ipſa iam pridem abiit in deſuetudinem. Huiuſmodi illæ ſunt, à Tertulliano numeratæ, libro de Corona militis, plurimæ: nonnullæ etiam à Baſilio libro de Spiritu Sancto.

XIX. Denique, non tantum oportet conſeruari memoriam dogmatum: ſed etiam ita conſeruari, vt ſint authentica. At id niſi per Scripturas Sanctas nullo modo fieri poteſt. Certè non poteſt per Traditionem nudam, id eſt, per ſcripta Patrum. Rectè Theophylactus initio Euangelij ſecundùm Lucam, πεπληροφορημένων ἤτοι ἀσφαλῶς ... *Dixit Lucas, earum rerum, quarum nobis plena fides facta eſt; Non enim ſimpliciter per nudam traditionem habentur ea quæ ſunt Chriſti: ſed in veritate, & fide firma, & cum plena certitudine.* Quæ verba opponunt τὴν ἀλήθειαν veritatem, τὴν πίστιν βεβαίαν, firmam fidem,

A τὴν πληροφορίαν plenam certitudinem, τῇ ψιλῇ παραδόσει nudæ traditioni. Quid igitur ſibi volunt aduerſarij? Cur tergiuerſantur? Cur tumultuātur? Cur ſunt pertinaces? Demus per traditionem conſeruari dogmata Chriſtiana. Quid tum? Si ſic conſeruata, non habent plenam veritatis certitudinem? Ego verò dubitem, vtrū malim: an omnino nō conſeruari; an ita conſeruari, vt non differant ab hiſtoriis Thucydidis, aut Liuij. Itaq; prima hæc adiuuans cauſſa multis modis eſt inepta.

B XX. Secundam Bellarminus conſtituit in vſu continuo: quia pleræque traditiones ſunt in continua obſeruatione: vt ritus Sacramentorum adminiſtrandorum: dies feſti, ieiuniorum tempora, celebratio Miſſæ, & officiorum diuinorum, & alia generis eiuſdem. Vt ergo conſeruantur linguæ vulgares, etiamſi nullæ quandoque exſtent Grammaticæ, propter continuum vſum, vt lingua Hebraica, quæ conſeruata eſt vulgaris in populo Dei ab Adam vſque ad captiuitatem Babylonis, per tot millia annorum: C ita etiam ſine vlla Scriptura, vſu conſeruari poſſent eiuſmodi traditiones.

XXI. Imò vix quicquam poteſt eſſe ineptius. Nam vſu communi vix aliud inuenies aliquid incōſtantius. Quid enim? Non ſunt in vſu communi veſtes? At eæ ſingulis propè annis immutantur. Olim Romanorum veſtes erant candidæ: qui tamen hodie vix vtuntur niſi nigris. Solebant iidem, vt & reliqui, accumbentes cœnare: at hodie ſedent ad menſam: ſolebant omnes togis indui: at hodie thoraci- D bus, & brachis, & palliis. Et vt linguam nominem, qua pro exemplo Bellarminus vſus eſt, ſolebant ij ipſi Romani Latinè loqui, qui hodie Italicè. Et vt ſemel dicam, vix vlla eſt vllius populi lingua, quæ non ſæpius immutata fuerit à Chriſti paſſione. Demus Hebraicam omnium diutiſſimè perſeueraſſe: tamen inclinauit tandem: ac paulatim facta eſt incognita: quod nobis ſufficit. Nam dogmata non eſt ſatis continuari ad aliquot annorum aut centurias aut chiliadas: ſed perſeuerare oportet ab initio ad fi- E nem vſque. Quod ſi ea quæ maximè omnium conſiſtunt in vſu (nam linguarum nulla eſt alia natura) ſic veniunt in deſuetudinem, quid cenſendum de reliquis?

XXII. Iam verò, quibus terminis hunc vſum placet deſcribere? Omniumne gentium, an alicuius? Nam hoc quidem abſurdum eſt, & tyrannicū. Quis enim æquum credat, vt quæ religio toti orbi eſt tradita, eam quæramus in vnico duntaxat angulo: quomodo Donatiſtæ volebant in ſola Africa? Sic enim F quomodo vniuerſalis fides eſſet, intelligi non poteſt. Sed & quænam ſit illa vnica ſiue gens, ſiue Eccleſia, ad cuius præſcriptum reliquæ corrigendę ſint, nemo vnquam demonſtrabit: & ſi ſuam millies Romam oſtentent Ieſuitæ: vt olim ſuam Pepuzam, a quo de dicti hæretici.

XXIII. Omnium verò gentium vſum ſi inueſtigemus, in eas nos difficultates induemus, vnde non poſſimus ſaluo pudore diſcedere: quia vix vlli ſunt ritus eodem vbique terrarum modo obſeruati: cętè G multos ſcimus fuiſſe diuerſos. In Sacramentorum adminiſtratione, quod Tertullianus ait de lacte & melle, id, ni fallor, Rhenanus vult eſſe Africo proprium; & poſt eū Pamelius. Dies feſtos, ne nſo quidem Papiſtæ omnes eoſdem obſeruant, præter paucos; quorū alij aliuos gradus. Ieiuniorū tempora alia aliis erāt definita; vt de Quadrageſima ante monuimus: ſed & alij quarta: ieiunabāt, & ſexta feria: quidā

ieiu-

ſexta & Sabbatho, vt hodie. Celebratio Miſſæ, &
officiorum diuinorum, hoc eſt, Liturgia publica,
quàm varia fuerit, quis neſcit? Nam primùm teſtatur
Gregorius Apoſtolos vſos eſſe ſola oratione Do-
minica; deinde ſuperſunt liturgiæ Petri, Marci, Ia-
cobi, Clementis, Baſilij, Ambroſij, Chryſoſtomi,
Gregorij. Quid ſingula perſequar? Nam id longum
eſſet. Ergo ex tanta varietate, certi nihil haberi po-
terit.

XXIV. Quid? quod plurima quæ erant in vſu
continuo mutata eſſe conſtat inter Chriſtianos? B
Non placet nunc coniecturis vti, aut præiudiciis: ip-
ſam teſtem cito hiſtoriam, id eſt, certiſſimam expe-
rientiam. Tertullianus libro de Corona militis,
Baptizandi ritum oſtendit (verba ſunt Rhenani) *qui in
vſu veterum fuit: de quo conſuetudo quadam nunc mutauit.*
Euchariſtiam in manus ſumptam fuiſſe à Laicis, ſic
apud Cyprianum Pamelius legit; vt eum veterem
Eccleſiæ morem eſſe diceret, annotationibus in E-
piſtolam quinquageſimam ſextã, & librum de Lap-
ſis. At is mos prorſus euanuerat, niſi hac recenti re- C
formatione reſtitutus eſſet à Catholicis. Ex Canoni-
bus, vulgo Apoſtolicis nominatis, aliiſque multis
indiciis conſtat, omnes Epiſcopos, Presbyteros, &
Diaconos, atque adeo omnes clericos præſentes ac-
ceſſiſſe ad communionem: rurſus infinitis pe-
ne teſtimoniis luce meridiana clarius patet laicis
non panem tantùm, ſed etiam calicem fuiſſe diſtri-
butum: at vtrumque paulatim abiit in deſuetudinẽ,
donec proficiente errore, apud Papiſtas ſeuerè ſit in-
terdictum: adeo vt noua reformatione oportuerit D
reſtitui.

XXV. Quid? quod ea, quorum non eſt aut cul-
pandum aut peſſimum initium, vertit vſus in dete-
rius? Sic Moſis ſerpentem, olim non ſine ratione cõ-
ſeruatum, paulatim vſus transformarat in idolum;
vt neceſſe fuerit ab Ezechia conteri. Nec diſſimili
ſucceſſu imagines primò inter priuatos parietes v-
ſurpatæ gratitudinis ergò, teſte Euſebio, poſtea in
templa etiam introductæ memoriæ cauſſa, tandem
degenerarunt in adorationis obiectum. Et memoriæ E
martyrum eo tantum primo cõſtitutæ, vt eſſent tan-
quam trophæa ſpiritualis victoriæ, occaſionem de-
derunt Sanctorum adorationi. Sic Magi illi, qui ad
Chriſtum infantem ab Oriente venerunt, paulatim
laudando in tres reges euaſerunt. Sexcenta huius
generis colligere liceat. Præclarum verò cuſtodem
veritatis vſum!

XXVI. Denique non omnes traditiones in vſu
ſunt communi: quædam enim remotæ ſunt, & ſolis
commiſſæ clericis: quaſdam etiam ſoli vſurparunt
Epiſcopi. Atque hic operæpretium eſt animadner- F
tere, quomodo luſerint artificioſiſſimi homines in
ordinationibus miniſtrorum Eccleſiaſticorum; om-
nia translata ſunt in theatralem pompam. Nam &
per ſaltum (vt loquuntur) fiunt ordinationes, vt vno
eodemque die ſe videat aliquis factum è laico oſtia-
rium, lectorem, exorciſtam, acolytum, hypodiaco-
num, Diaconum, Presbyterum; nonnunquam etiã
Epiſcopum: Et quæ plebis erãt initio ſuffragia, poſt-
ea inimica fuit interrogatio, dicis tantùm cauſa; &
denique in applauſus deſierunt, gaudentibus iis id G
factum eſſe ab Epiſcopo; quod olim abſque eorum
diſerto conſenſu illegitimè fiebat.

XXVII. Pergo ad tertiam adiuuantem cauſ-
ſam in monimentis quibuſdam externis, quæ ad
longiſſimum tempus durant: vt templa antiquiſſi-
ma, & in iis altaria, ſacri fontes, memoriæ Sanctorũ,

A cruces, imagines, libri Eccleſiaſtici: & ſimilia. Atque
hîc oblectat ſe ſuoſque lectores Bellarminus, iu-
cundo commento altaris neſcio cuius in Flandria
eruti, è cuius literis adſcriptis patefactum ſit eos fal-
li qui altarium vſum recentem eſſe dicerent. Rectè:
quidni enim hæc in promptu Papiſtæ habeant, qui
apud Carnutes oſtentant idolum Virginis Deiparæ
longè ante Chriſti natiuitatem factum, & inſcri-
ptum *Virgini pariturae*? In Conuentu Poſſiaceno,
Latoes Ieſuita vitreos feneſtrarum cancellos in fa-
B no apud Sanctum Dionyſium, proferebat teſtes I-
dololatriæ. Eleganter & facetè noſter tum Beza re-
ſpondit, argumentum eſſe fragile, vtpote vi-
treum.

XXVIII. Sed iam olim Auguſtinus iſtos incre-
pabat; quia teſtibus monimentariis mallent quàm è
Scripturis doceri, capite duodecimo libri primi de
Conſenſu Euangeliſtarum. *Omnino errare meruerunt
qui Chriſtum & Apoſtolos eius, non in ſanctis codicibus, ſed
in pictis parietibus quæſierunt. Nec enim mirum ſi à pingenti-
C bus fingentes decepti fuerunt.* Eos increpat, qui, quia vi-
derant alicubi Chriſtum & Paulum ſimul pictos, di-
uinarant, ſimul vixiſſe, itaque finxerant Epiſtolas in-
ter eos mutuo miſſitatas. Et ſanè iſthæc omnia mo-
numẽta, cùm muta ſint, facilè poſſunt in varias par-
tes torqueri: imò oculos quidem paſcere; ſed ani-
mum inſtruere nullo modo, ſed & falſis ſæpenu-
mero opinionibus imbuere. Nam, exempli gratia,
quid poſſunt Trinitatis imagines nudæ, menti re-
præſentare? Videbit aliquis humanum corpus, cuius
D in capite triplex vultus ſit; quaſi Chriſtiani Ianum v-
no voluerint vincere; alius admirabitur corpus bi-
ceps cum columba: quaſi voluerit Eccleſia aliquid
habere, quod accederet ad Cerberum. Nam has
Trinitatis imagines vſitatas fuiſſe Bellarminus fate-
tur, & reprehendit. Quid igitur? Alius contempla-
bitur bonum ſenem barbatum cum diademate re-
gio, & adoleſcente mortuo in gremio, columbaque
ad pectus. Quid hoc habet accedens ad Trinitatem?
Chriſtophorum pictores oſtentant Gigantem ni-
E xum arbore integra pro baculo in medio mari. Id
omnibus iam Papiſtis perſuaſit rem eſſe verè ge-
ſtam: vt etiam in Georgio & draconem omnes ſta-
tim intelligunt & puellam: quæ tamen naſutiores
dicunt eſſe emblemata. Sed hæc emblemata ita o-
mnium animos deceperant, vt Legendarij in re-
rum geſtarum verterint hiſtoriam: quidni ſimile a-
liquid metuamus in Trinitate; vbi multo peri-
culoſius erratur: ſed multo etiam procliuius; cùm
tanto ſpatio ſuperet ingenij humani captum.

XXIX. Quid? quod variis vſibus ea monumenta
F pro variis temporibus adaptantur? Nam Romæ
quod erat Ethnicæ ſuperſtitionis ſeminarium, plu-
rima templa ab Idololatria ſunt ad vſum religionis
translata, vt Pantheon, dedicatum in honorem
beatæ Virginis & omnium Sanctorum. Quid me-
morem ſanctam Mariam in Porticu; & nouam?
quid Luciam? quid Coſmum & Damianum? Nam
ea templa fuerunt olim, Saturni & Opis, Solis
& Lunæ, Herculis & Muſarum, Romuli & Remi.
Apud noſtros Nemauſenſes templum Dianæ, dica-
tum erat monaſterio fœminarum. Quid? non Con-
G ſtantinopoli magnifica illa templa Chriſtiano-
rum, Moſchea facta ſunt Mahometica? Adde inter-
polationem: ad quam non dubitem referre Miſſa-
lium, & Breuiariorum reformationem Tridenti-
nam, quæ multa ſuſtulit. quibus euinci poterat
quantis tenebris Papiſmus inuolutus fuerit.

XXX. Quid? quod non omnium ſunt ætatum? Nam à primis ſeculis vſque ad Conſtantinum aut nulla aut pauciſſima ſuperſunt. Ædificia certè nulla: Nam ipſi Chriſtiani fatebantur ſe iis carere. Imagines apud eos tam facilè erat reperire, quàm in ſyluis delphines. Libri Eccleſiaſtici, hoc eſt, non priuati, nulli omnino. Ergo vt antiquiſſima ſint monumenta, tamen ab initio non ſunt. Niſi fortè ſuppoſititiis delectemur: cuiuſmodi ſunt Liturgiæ Petri, & Marci, Canones Apoſtolici: Conſtitutiones Clementis: & id genus alia. Quid ſi ſyluam ingrediar reliquiarum? quanta ſeſe impoſturarum ſeges offeret?

XXXI. Quid? quod non ſunt monumenta perpetua: ſed tempore etiam conſumuntur? Mitto Romanæ magnificentiæ indicia; quorum pleriſque locis vix veſtigia agnoſcuntur. Polydorus Virgilius libro ſecundo hiſtoriæ Anglicæ, cùm de templo loqueretur à Conſtantino erecto, nominibus Laurentij & Marcellini; hæc habet, *Huic templo perinde ac cæteris omnibus donaria pretioſiſſima collata ſunt. Quæ autem, qualiáve fuerint illa donaria eiuſmodi ſacris locis ab Imperatore poſita conſulto minùs exponendum duximus, vt ne inuidiam in malos æditum ſacrarum æditimos concitaremus, cum ab hinc ſexcentos annos, ea de templis ſublata fuerint.* Egregia verò cõſeruandæ in perpetuum veritatis inſtrumenta; quæ hominum negligentia tam facilè pereunt.

XXXII. Iam hæc ipſa quæ conſeruantur, & cum paulo vetuſtiora ſunt, à paucis cognoſcuntur; vixq; cognoſcuntur, nec cognoſcuntur vt plurimum, niſi ope literarum; quas quanto præſtat exſtare in Scripturis ſanctis? Et non ſunt vbique obuia; intereſt autem, vt vbique fides Chriſtiana certis documentis perſuadeatur: & denique ipſa vetuſtate, ſi non pereunt, vt dixi, certè obruũtur; adeo vt effodi oportuerit altare illud Belgicum, Bellarmini delicias.

XXXIII. Denique eiuſmodi monimenta, cùm contraria inualuit vel conſuetudo vel opinio, prorſus ſunt inutilia: ſiue quia negliguntur: ſiue quia aliò detorquentur. Hiſtorici, qui Ioannam fœminam meminerunt fuiſſe in numero Epiſcoporum Romanorum; eius rei indicia citant, ſtatuam quandam; vicum in vrbe certum, quà nunquam proceſſio prætergreditur, ſellam neſcio quam perforatam. At hæc omnia quàm dextrè interpretantur recentiores, interque eos Bellarminus, & Florimõdus Remondus Burdegalenſis? Nam & ſellam in eum finem adhiberi, vt admoneatur Papa ſe de ſtercore erigi in maximam dignitatem: Et vicũ illum arctiorem, quàm vt proceſſionem capiat: Et ſtatuam eſſe Romanæ antiquitatis veſtigium: quanquam audio motam eſſe de loco ſuo: prudenter, ne poſthac cuiquam ſimilem ſcrupulum iniiciat. Teſtatur Rhenanus ſuo tempore ſuper fuiſſe in nonnullis Eccleſiis, quas Cathedrales vocant, calices, habẽtes canalem, ſiue tubulũ, quo aptius communicari poſſet laicis ſacramentum ſanguinis. Quis hos curat calices? hoc, inquam, indicium quo probatur laicis vtramque ſpeciem eſſe diſtributam? Imò quid proſunt libri Eccleſiaſtici? Nam omnes liturgiæ Græcorum, quotquot habemus, indicant hoc ipſum fuiſſe factitatum. Ipſe Canon Romanus: ipſe, inquam, Canon, quem ſingulis diebus Papiſtæ cantillant, habet, *vt quotquot ex hac altaris participatione ſacroſanctum filij tui corpus & ſanguinem ſumpſerimus.* Iſta & ſimilia aut non aduertuntur: aut ridentur; aut ſophiſticè detorquentur. Et ſperet quis, his remediis conſeruandam veritatem?

XXXIV. Quarta Bellarmini cauſſa eſt in hæreſibus. Deus enim mirabiliter vtitur hoſtibus Eccleſiæ ad Eccleſiam conſeruandam. Nam, quia ſingulis ætatibus orti ſunt noui hæretici, qui diuerſa dogmata Eccleſiæ oppugnarunt: ideo etiam ſingulis ætatibus exſtiterunt homines docti, qui, vt hæreticis reſiſterent, diligenter inueſtigarunt doctrinam Eccleſiæ, & traditiones antiquas, & magna diligentia eas poſteris commendarunt. Quemadmodum qui diu pacificè poſſidet bona ſua, facilè amittit inſtrumenta & literas, quibus continetur, vnde illa bona ad eum peruenerint, & quo iure bona illa poſſideat. At qui ſemper litigat, diligentiſſimè illa cuſtodit, nec excidere vlla ratione patitur.

XXXV. At Bellarminus eſt Sophiſta: qui quum cœpas quærimus, apponit allia. Nos enim non quærimus, quibus modis excitari poſſint fideles ad inquirendam diligentius veritatem: ſed quibus mediis hæc veritas, ad quam inquirendam incitantur ſiue ab hæreſibus, ſiue ab alia quapiam cauſa, ita conſeruetur, vt non inquirant fruſtra. Et quidem incitandis fidelibus, non diffitear hæreſes eſſe vtiles. Sed eſſe medium ſiue inſtrumentum vtile conſeruandæ veritati, prorſus negatur. Proſunt hoſtium incurſiones excitandis ciuibus ad tutandam armis patriam, ſed vtiles incurſiones eſſe ad tutandam patriam, quis ſanus dicat? Sic incitant morbi homines alioqui quærendis medicamentis non admodum curioſè incumbentes: at medium eſſe tuẽdæ ſanitati accommodatum, nondum Galenus dixit, nondum Hippocrates in aphoriſmos retulit.

XXXVI. Pergo; & quæro; Veritatem illam qui viri inquiſierunt? Quod cum dico, hoc quæro, vtrũ θεοπνεύστως, an κατὰ τὸ μέτρον τῆς πίστεως. Nam ſi primi, vt in Concilio Hieroſolymitano, nihil eſt, quod excipiam. Sed quis affirmet? Imò ipſi contradicunt: & nolunt ſuis quaſi canonicis literis deſeruire. Itaque aliter audio Paulum ad Galatas contra Ceremoniarios diſputantem: aliter contra Donatiſtas Auguſtinum: aliter Paulum ad Romanos contra Iuſtitiarios, quàm Auguſtinum contra Manichæos. Imò aliter de Reſurrectione Paulum ad Corinthios & Tertullianum, Athenagorámve. Quia ille Spiritu plenus, eo qui Apoſtolos duxit in omnem veritatẽ, oracula potius pronunciabat, quàm enthymemata ſyllogiſmóſve conquirebat: Iſti verò etſi piè, religioſéque, tamen vt homines falſa impugnabant, vera inquirebant: hoc eſt, poterant labi: poterãt errare. Itaque non erant authentici.

XXXVII. Quid? quod ſe Deus minatus eſt conceſſurum ἐνέργειαν πλάνης, efficaciam erroris (poſterioris ad Theſſalonicenſes ſecundo) vt credant mendacio? Et ſanè obſeruatum eſt ab iis qui paulo curioſius hiſtoriam Eccleſiæ conſiderarunt, paulatim ſeſe errores inſinuaſſe in Eccleſiam, donec tandem multis cumulatis factum ſit vlcus vniuerſale, vt à capite ad plantam pedis non eſſet ſanitas. Nam quis non agnoſcat veſtigia in Papatu, Angelicorum, qui Angelos colebant? Collyridianorum, qui Mariam? Apoſtolicorum, qui nihil admittebãt proprium? Encratitarum, qui cibos diſtinguebant? Silentiariorum, qui vix hiſcere audebãt? Euſtathianorum, qui execrabantur presbyteros coniugatos? Quis non interpolatos Pelagianos in Libero arbitrio? Ethnicos in vſu imaginum, & inuocatione Sanctorum? A quibus etiam Pallas mutuo ſumpta eſt, vt transformaretur in Margaretam: Athlas, in Chriſtophorum: Perſeus, in Georgium. Et multa ſimilia.

XXXVIII. Denique, veteres vno ore teſtati ſunt, nobis certũ aduerſus hæreſes remediũ eſſe in Scripturis poſitum, vt prolixius docuimus capite nono: Chryſoſtomus etiam & Theophylactus paulo antè teſtati ſunt, ob naſcituras hæreſes Chriſtum voluiſſe vt Euangelia ſcriberentur. Itaque etſi verum eſſet, hæreſibus excitari Chriſtianos ad inquirẽdam veritatem: tamen non propterea traditionum autoritas aut certitudo confirmaretur, ſed potius Scripturæ; ad quam recurrendum eſt omnibus, vt certum inde remedium petamus aduerſus hęreſes.

Cap. XVI.

Hæretici traditionibus nituntur.

I. PRæter has rationes, hæcq́ue Patrum teſtimonia, ex vſu etiam hæreticorum facile probamus, Traditiones non ſcriptas, non eſſe fundamentum certum veræ fidei. Nam hoc artificio ſe hæreticorum plurimi facile ſperarunt inſinuare poſſe ſua dogmata in Eccleſiam, ſi hominum oculos à Scriptura poſſent ad Traditionem non ſcriptam auertere. Opponent nobis proximo libro aduerſarij nonnihil ſimile de Scriptura, ab hæreticis ſæpe iactata: Ergo nunc vim argumenti, omnino ſimilis nõ debent eludere. Nos autem multo certius concludimus. Quia Scripturam quantumlibet iactent hæretici, tamen corrumpunt interpretando: & ſtatim poſſunt ab ipſa Scriptura conuinci. Quod non poteſt itidem de Traditione dici.

II. Accurriſſe hæreticos ad Traditionem, facile probatur ex variis teſtimoniis. Statim initio, aut certè paulo poſt initium; cùm videri poterat eſſe purior Traditio, ac proinde veritati magis fauens, falſum difficilius admittens, tamen Carpocratiani, apud Irenæum libro primo, capite vigeſimo quarto, *Ieſum dicunt in myſterio diſcipulis ſuis ſeorſim locutum, & illos expoſtulaſſe, vt dignis & aſſentientibus ſeorſum hæc traderent.* Et libri tertij capite ſecundo, omnes, *Cùm ex Scripturis arguuntur, in accuſationem conuertuntur ipſarũ Scripturarum, quaſi non rectè habeãt, neque ſint ex autoritate; & quia variè ſint dicta, & quia non poſſit ex his inueniri veritas ab his qui neſciant traditionem.* Dele nomen Irenæi: iurabit tota Ieſuitarum cohors, ipſum hæc Caluinum ſcripſiſſe Papiſtis iratum. Hoc verò Tertullianus de præſcriptionibus, quid? *Solent dicere non omnia Apoſtolos ſciſſe: vel omnia quidem ſciſſe, ſed non omnia omnibus tradidiſſe.*

III. Euſebius hiſtoriæ libro quinto, capite vigeſimo ſeptimo, Artemonis ſectatores teſtatur dicere, maiores omnes, atque adeò ipſos Apoſtolos, ea quę ipſi affirmabant, & accepiſſe & docuiſſe. En verba, *πάντας τοὺς μὲν προτέρους ἅπαντας καὶ αὐτοὺς Ἀποστόλους παρειληφέναι καὶ δεδιδαχέναι ταῦτα ἃ νῦν οὗτοι λέγουσι. Dicunt omnes anteceſſores, ſed & ipſos Apoſtolos accepiſſe, docuiſſéque ea quæ nunc ipſi loquuntur.* Papias ſimiliter ſuos proponebat [illegible] nomine traditionis non ſcriptæ. Baſilius ſe ab Arianis prouocatum teſtatur *περὶ τὴν συνήθειαν.* Apud eundem libro ſecundo contra Eunomium; Eunomij legimus hæc verba, *ἡμεῖς τῇ πίστει [illegible] ἁγίων [illegible] ἐμμένοντες; Nos enim in his quæ à Sanctis patribus olim, & nunc à nobis demonſtrata ſunt permaneamus.*

IV. Auguſtinus in Ioannem tractatu nonageſimo ſeptimo, *Omnes inſipientiſsimi hæretici, qui ſe Chriſtianos vocari volunt, audacias figmentorum ſuorum, quas maximè exhorret ſenſus humanus, hac occaſione Euangelicæ*

A *ſententiæ colorare nituntur, vbi Dominus ait, Adhuc multa habeo vobis dicere: ſed non poteſtis portare modo: quaſi hæc ipſa ſint, quæ tunc diſcipuli portare non poterant.* At noſtri Papiſtæ hoc ipſo loco vtuntur, vt ſuas Traditiones tueantur; vt videbimus ſequente libro.

V. Alphonſus de Caſtro contra hęreſes libro primo, capite ſecundo, Felicianum hæreticum notat, dicẽtem in cauſſa fidei, magis rationibus, quàm Scripturarum teſtimoniis vtendum eſſe. Ergo iſte etiam libenter declinabat à Scripturarum iudicio: in
B quo habet ſimillimos Papiſtas, etſi illud de rationibus non ſimiliter profiteantur. Sed eſt denique verum, hæreticos libenter à Scripturis ad Traditionem diuertiſſe.

VI. Quid? quod Irenæus libro primo, capite vigeſimo tertio ſcribit Baſilidianos aſſerere, nõ oportere ſua myſteria effari in publicum, ſed in abſcondito continere per ſilentium? Quantum diſcedit à Cano; aſſerente ſi quibus formis Sacramenta eſſent conficienda, quibúſve ritibus adminiſtranda, aliáq;
C id genus religionis ſecreta, paſſim vulgo tradita fuiſſent ab Apoſtolis; tum aduerſus Chriſti legẽ ſanctũ datũ fuiſſe canibus, & inter porcos ſparſas margaritas? Imò omnia religionis myſteria abolita? Sed Bellarminus etiam capite octauo libri quarti de Verbo Dei, dignitatem ait multorum myſteriorum, ſilentium requirere; nec decere, vt in Scripturis, quę toti mundo leguntur, explicentur.

VII. Bellarminus reſpondet capite duodecimo, hæreticos eſſe ſimias Catholicorum; & propterea
D velle ipſos etiam habere myſteria. Intereſſe tamen inter eorum myſteria & Papiſtica; quod illa ſecretum petunt, quia ſunt turpiſſima occultanturq́ue hominibus doctis, at imperitis manifeſtantur. At iſta ſolùm quibuſdam traduntur, non quia timeant lucem, ſed vel quia non eſt opus, vt ſciantur ab omnibus, vel quia non ſunt eorũ omnes capaces. Porrò illud Chriſti, *Quod in aure audiſtis, prædicate ſuper tecta,* Matthęi decimo, intelligendum addita cautione, *Si opus ſit.* Illud rurſus, *Ego palam locutus ſum mundo,*
E *& in Synagoga, quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus ſum nihil;* Ioannis decimo octauo; interpretandum, nihil dixi, quod non poſſit vbiq; dici, quod attinet ad veritatem & puritatem dictorũ: vt ne repugnet, quod aliqua ſeorſim diſcipulis expoſuerit.

VIII. At hæc reſponſio primum non eſt ad totum argumentum; ſed tantùm ad eam partem quæ de myſteriis hæreticorum loquitur. Altera pars ergo manet non ſoluta, quæ docet hæreticis in hoc capite ſimiles eſſe Papiſtas, quod noctuarum inſtar auer-
F tant quantum poſſunt oculos à luce Scripturarum (vnde eos Tertullianus appellabat lucifugas Scripturarum, libro de Reſurrectione carnis) ad tenebras Traditionum.

IX. Secundò, nego hac in re hæreticos eſſe Catholicorum imitatores. Nam etſi Catholici aliquando vterentur argumento à Traditionibus; tamen libentius diſputabant è Scripturis, atque in iis ſuę cauſſę proram conſtituebant & puppim, vt Irenæus, qui cùm obiter de Traditione diſ-
G putauit vno aut altero capite, & quidem non prolixo; totam diſputationis aciem, eámque prolixam inſtruit è Scripturis. Tertullianus de Traditionibus egit tantùm præſcribendo; ſed retractando, Scripturis. Baſilius, cùm ab Arianis prouocaretur ad conſuetudinem, & Scripturam, tum ille non diutius conſultans conſuetudinem recuſauit, Scripturam iudicem adoptauit.

X. Iam verò myſteria occultarunt illi quidem A aliquando, ſed primò non fidelibus, id eſt, vel manifeſtis infidelibus, vel nondum egreſſis Catechumenorum ordinem; nunquam autem fidelibus: deinde, non dogmata, ſed ſolùm Euchariſtiæ quædam altiora, magiſque obnoxia infidelium ſannis. Tertiò, ea ipſa non à traditione habebant, ſed à Scripturâ. At hæretici non hæc tantùm, ſed etiam dogmata volebant non eſſe in vulgus efferenda: & noſtri Papiſtæ ſimiliter: ergo neutri ſunt imitatores Chriſtianorũ: & ſi imitatores, tñ ſimiæ, verè ſimiæ, B quæ in deterius mutant, quæ imitanda ſuſceperunt.

XI. De myſteriis autem Papiſticis, nihil ſincere Bellarminus exprimit: quia vtraque cauſa, ob quam ea poſſit occultari, falſa eſt. Nam primùm, cur non opus eſt vt ſciantur ab omnibus? Imò contraria eſt eorum praxis: Papiſtarum, inquam: Nam quæ illi habent è Scriptura, illa occultant: non permittunt enim ea venire in omnium manus: cauſantes eſſe difficilimam: quæ autem habent ex Traditione, illa non patiuntur quemquam ignorare Tranſſubſtan- C tiationem, Purgatorium, Limbum puerorum, Imaginum venerationem, Sanctorum inuocationem; Extremam vnctionem, Auricularem confeſſionem, Cœlibatum, Ieiunia, & ſexcenta huiuſmodi. Quæ ſi ab initio in aurem tradita ſunt, quia publicari non deberent, cur hodie publicantur, nõ verò in aurem ſuſurrantur, paucis quibuſdam perfectis, vt Manichæorum in re ſimili, verbis vtar? Sin publicari debent, cur contendunt Traditiones non fuiſſe ſcribendas? D

XII. Non eſſe autem auditores horum myſteriorum capaces, quis credat? Nam ſi non ſunt capaces, cur audiunt quotidie, & de ſuggeſto, & in priuatis colloquiis; & in vſu perpetuo? Adhæc, libenter interrogem conſcientiam Ieſuitarum, ſi habent aliquam; quid altius, auguſtius, diuinius exiſtiment Trinitatis myſterio; aut incarnationis? Et tamen hæc ſunt non in aurem ſuſurrata, ſed publicè prædicata omnibus hominibus: non per occultam traditionem ſeminata; ſed per Scripturam ſanctam E fundata. Non eſt ergo hæc auditorum incapacitas legitima cauſſa occultæ Traditionis.

XIII. Porrò aureas illas Chriſti ſententias, quis non doleat ita deturpatas artificio Ieſuitico? *Prædicate ſuper tecta*, inquiebat Chriſtus: huic autem vellicat Ieſuita, quaſi inconſideratius loquuto, & ſuſurrando ſuccinit, *Si opus eſt.* ὢ τῆς τόλμης! ὢ τῆς ἀναισχυντίας! Quid enim iam integrum eſſe poſſit in Scripturis? Et quid non quouis detorqueri erit facile, ſi hæc additionum commenta permittuntur? Non ita Tertullianus, de Præſcriptionibus, capite viceſimo ſexto *Dominus palam edixit, ſine vlla ſignificatione alicuius taciti Sacramenti, ipſe præceperat, ſi quid in tenebris & in abſcondito audiſſent, in luce & in tectis prædicarent. Ipſe per ſimilitudinem præfiguraverat, ne vnam minam, id eſt, vnum verbum eius ſine fructu in abdito reſeruarent.*

XIV. Quæro autẽ, quomodo illud *ſi opus eſt*, intelligant. Nã vel ſignificat, ſi ea ſint dogmata, quę opus ſit in tectis prædicari: vt ſic diſtinguãtur dogmata alia ab aliis: vel potius intelligendũ, ſi eę ſint perſonæ quibus expediat dogmata prędicari, vt ſic diſtinguãtur perſonæ à perſonis. Nam ſi priori notione; vt ſint quædam dogmata, quæ poſſint liberè de tectis prædicari, quędam verò quæ nunquam; primo contradicit ſeries verborum. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate ſupra domos*: nihil enim diſtinguitur: contradicit etiã Tertullianus. Deinde, ſi Traditiones ea ſint dogmata nunquam de tectis prędicanda: ergo non modò ſcribendę nõ fuerunt in Canone, ſed ne quidem vnquam populis annunciandæ: quod, vt diximus, contra factum à Papiſtis. Sin autẽ poſterior notio magis placet; ergo ea non dogmata diſtinguet à dogmatibus: atq; adeò ſignificabitur, eadẽ dogmata aliquando quidem debere publicari: aliquando minimè, pro captu eorũ: quibuſcum negotium erit. At hoc æquè de ſcriptis dogmatibus verum eſt.

XV. In altero loco, miror improbam ſophiſticẽ. *In occulto loquutus ſum nihil*: id eſt, nihil dixi, quod non poſſit publicè dici: imò non abſolutè; ſed quoad veritatem, & puritatem dictorum. Atque hæc deniq; D huc redeunt; vt, nihil loquutus ſum, ſignificet, non omnia loquutus ſum, ſed aliquid: imò non aliquid tantùm, ſed minimam partem loquutus ſum: nam Traditiones, multo maximam partem conſtituunt doctrinę Chriſtianę, ſi Papiſtis credimus. Adeò nihil pudet. Atqui hoc dicebat Chriſtus ſubiiciens, *Quid me interrogas? interroga eos qui audierunt, quid ſim ipſis loquutus: Ecce hi ſciunt quæ dixerim ego.* At hoc abſurdè dixiſſet: quia de occultis, id eſt, de iis quæ Chriſtus occultè dixiſſet, Pilatus non potuiſſet præ- E ſentes Iudæos interrogare.

XVI. Quod autẽ aliqua ſeorſim diſcipulis Chriſtus expoſuerit; non eſt his dictis contrarium: primò quia eadem quæ publicè dicebantur, ſeorſim exponebantur. Proponere enim & exponere, non duo diuerſa dogmatum genera; ſed eadem potius ſupponunt: tantùm variam docendi rationem ſignificant: quia quæ paulò obſcurius aliquando publicè totique plebi proponebantur, eadem poſtea dilucidius interpretata reperiebantur, vt factum eſt in parabolis. Deinde quia hæc ipſa quæ ſic ſeorſim proponebantur, Apoſtoli publicè prędicare iubebantur.

DE CANO-

LIBRI OCTAVI FINIS.

D E
C A N O N E
LIBER NONVS.

Caput I.

An à Scripturis Traditiones commendentur.

MVLTA pro veritate diximus, hoc eſt, pro Scripturæ perfectione. Sed enunt plura diſputanda contra Papiſtarum blaſphemiam, de eiuſdem imperfectione. Quid enim loquacius mendacio? quid pertinacius hæreſi? Illud tacere non poteſt, etiam confutatum: hæc neſcit cedere, etiam victa. Quo magis vtrumque in ſe veritatem armat, eiúſque vivacius: vt ne ſiue loquacitas, ſiue pertinacia quicquam proſit. Et quomodo venando canes conſtantiſſime feram perſequuntur, quocunque ierit; ſic veritas mendacium, mendaciique prolem, hæreſin immortalis animus inſectatur, donec extremum exſpirent halitum. Tu æterne Deus, qui mihi veritatis tuæ tantas partes impoſuiſti, da per Filium tuum vnigenitum, [illegible] opus inceptum perſequens, Traditionum præſtigias omnes exſequar, nec ſophiſmatum aculeis territus, nec effugiorum multiiuga diuerſitate fractus.

I I. Primus Traditionariorum impetus eſto à locis Scripturæ, à qua valde contēdunt ſuas Traditiones commendaras. Nam & Puteanus ſe demonſtraturum pollicitus eſt, Scripturā nos ſubinde ad Traditionē Apoſtolicam amandare: & Ieſuitæ Turnonenſes, aliique plurimi, eam ob cauſam aſſerunt, non poſſe nos Scripturam non aſpernari, quæ Traditiones commendet. Eſto igitur hic ſyllogiſmus: Quęcunque commendantur à Scriptura, ſunt neceſſaria. At Traditiones non ſcriptæ commendantur à Scriptura. Ergo Traditiones non ſcriptæ ſunt neceſſariæ. Aſſumptio probatur ſeptem locis Scripturę: quos priùs quàm excutio ſingulos, reſpondeo ad maiorem.

A III. Repeto diſtinctionem Traditionum propoſitam in ſtatu quæſtionis, primo capite præcedentis libri, numero decimo quinto: vt intelligantur, vel pro ipſis dogmatis cùm fidei tum morum: vel pro modo & ratione earum rerum tradendarum: & rurſus res ipſas eſſe vel neceſſarias, vel ἀδιάφορα. Et dico, Si argumētum Traditiones nominat pro tradendarum rerum ratione, concedo totum. Nos enim verè confitemur, hanc Traditionem & plurimis locis Scripturæ ſeriò commendari, & eſſe propterea Ec-
B cleſię neceſſariam. Nego tamen inde quicquam cōcludi contra perfectionem Scripturæ. Non enim ſequitur, ſi Eccleſia docenda ſit viua voce, vt non omnia neceſſaria ad ſalutem contineantur in Scripturis: quia ipſa etiam quæ ſunt in Scripturis, tradenda ſunt viua voce.

IV. Rurſus, ſi Traditiones intelliguntur τῶν ἀδιαφόρων; conceditur aſſumptio. Nam, etiamſi non multa ſit Scriptura in harum rerum commendatione: tamen huc referri poſſunt nonnulli loci: atque ij in primis qui ſunt de autoritate Eccleſiæ. Et hanc nos
C prolixè concèdimus, nonnulla eiuſmodi poſſe pro variis locis, perſonis, & tēporibus conſtituere; prout viderit expedire: imò non videmus quomodo hęc omnia potuerint in Scripturis ſacris comprehendi, quę liberam haberent obſeruationem. Itaque theſin noſtram, de perfectione Scripturæ, ita concipiebamus, vt huic traditionum generi nihil officeret. Sed negamus maiorem ſyllogiſmi: neque enim hoc rerum genus neceſſariū eſſe poteſt: cùm ſit ἀδιάφορα ex hypotheſi.

D V. Reſtat genus illud, quod in rebus neceſſariis conſtituebamus; & in quo totus comprehenditur huius controuerſię ſtatus. Negatur ergo minor propoſiti ſyllogiſmi: hoc eſt, Scripturam vlla dogmata, neceſſaria ad fidem & mores, commendare, præter ea quę ſunt ſcripta in libris ſacris, hoc eſt, in toto Canonis corpore. His ita diſtinctis, reſtat vt ipſos locos conſideremus è Scripturis decerptos.

VI. Primus eſt è decimo ſexto ad Romanos ci-

tatus à Puteano. *Rogo vos fratres, vt obſeruetis eos, qui diſſenſiones & offendicula, præter doctrinam quã vos accepiſtis, faciunt.* Sic ille locum legit. Et addit: ſi accipere non intelligitur, niſi de eo quod auditu diſcitur; tradere intelligi etiam non poteſt, niſi de eo quod ore docetur: Nam & ea Paulus ſemper facit eſſe correlatiua. Quid igitur potuit magis perſpicuè dici in Traditionis gratiam? Sed & voculam παρὰ præter; interpretatur contra: non poſſe enim aliter hoc ſaltem loco; quia non agatur de Scriptura: & ratio eſt, quia nihil dum Paulus ad Romanos ſcripſerat. B

VII. Reſpōdeo, primùm neutro verbo, ſiue tradendi ſiue accipiēdi, Paulum eſſe vſum; ſed vocibus διδαχῆς & μανθάνειν. Διδαχὴν autem non tantùm de viua voce dici, ſed etiam de ſcripto, cùm omnes ſciũt, tũ illud ſaltē oſtendit ex ſecũda ad Theſſalonicēſes, *ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς, quas edocti eſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per Epiſtolam.* Et ad Romanos decimo quinto: *ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη: quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt.* Quod ſi relatiua ſunt τὸ διδάσκειν καὶ τὸ μανθάνειν, tum profectò τὸ μανθάνειν non erit ad aures reſtringendum, quando nec τὸ διδάσκειν ad os. Facit autem non bene Puteanus, qui Paulo commodat verba de ſuo. C

VIII. Secundò, neque id verum eſt, Accipere ad aures, tradere ad os tantùm referri. Nam ſi hoc ita eſſet, tum nulla traditio eſſet ſcripta: quod tamen agnoſcunt falſum eſſe cùm omnes Papiſtæ, qui traditionem dicunt non ſcriptam, vt diſtinguant à ſcripta: tum Bellarminus diſertè, *Nomen Traditionis generale eſt, & ſignificat omnem doctrinam ſiue ſcriptam, ſiue non ſcriptam*: capite ſecundo libri quarti, primæ controuerſiæ. D Sed & Paulus τὰς παραδόσεις agnoſcit doceri εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς, vel per ſermonem, vel per Epiſtolam. Et capite Actorum ſexto legimus, *ἀλλάξει τὰ ἔθη ἃ παρέδωκεν ἡμῖν Μωϋσῆς: mutabit ritus quos nobis tradidit Moſes*: tradiderat autē ſcripto. Rurſus igitur ex natura correlatiuorũ, ſi τὸ παραδιδόναι nō pertinet ad os tantùm, neque τὸ παραλαμβάνειν ad aures tantùm. E Itaque non tantùm ſemel peccauit Puteanus, qui Paulo verba ſuppoſuit: ſed etiam ſecundò, qui ne ex ſuis quidem verbis rectè argumentatur. Illud peccatum grauius eſt, vtpote falſi crimen: hoc verò ineptius; dicam etiam ſtolidius. Nam ſi violandum eſt ius, vincendi gratia violandum fuit.

IX. Tertiò peccat Puteanus in interpretatione voculæ παρὰ: quam propriè eſſe præter, omnes ſciũt. Hoc autem loco aliter vſurpari nihil cogit. Quid tum enim, ſi Paulus nō agat de Scriptura? Quanquã ne hoc quidem ſatis probatur: F non enim valet hæc conſequentia: Nihil ad Romanos Paulus ſcripſerat: ergo nō agit de Scriptura. Quaſi verò, inquam, nulla alia eſſet omnino Scriptura, ex qua Romani diſcere potuiſſent fidem Chriſtianã; præter ea quæ Paulus ad eos poterat ſcribere. Sed, vt dixi, demus, ſi ita placet, non loqui de Scriptura: quid tum? An ſic legitimè concludet, Non agit de Scriptura, ergo παρὰ præter, eſt contra? Imò negatur conſequentia. Et eò magis euincam παρὰ non eſſe contra, ſi verũ eſt Paulum nō loqui de Scriptura. G Nam ſi loquitur de Traditione per viuam vocem, & hæc continet omnia; tum nihil neceſſe eſt, vt præter mutetur in contra. Etenim, ſi aliquid ſupereſſet præter tradita: ergo nō omnia eſſent tradita. Ita videtur Puteanus, non tantùm non eſſe exactè peritus in Dialecticis; ſed etiam carere ſenſu communi.

X. His purgatis Puteani erroribus, iam locus A Pauli ex Græco ſic legendus eſt: *Precor autem vos, fratres, vt ſpeculemini diſſidiorum, & ſcandalorum autores, præter doctrinam, quã vos didiciſtis.* Vnde apparet, Paulum non determinaſſe ſermonem ſuum ad Traditionem non ſcriptam magis quàm ſcriptam; ſed eſſe loquutũ generaliter de doctrina, hoc eſt, rebus ipſis quas Romani didiciſſent. Et fieri quidem potuit, vt eam doctrinam viua voce didicerint: ſed, vt hoc modo duntaxat, & non etiam per Scripturam, non ſit veriſimile. Nam Paulus tota Epiſtola Scripturas frequentes citat: quod quis credat fuiſſe facturum, ſi illis Scripturæ fuiſſent incognitæ? Apparet igitur eos, à quibus viua voce docti fuerant, Scripturas illis in manus præbuiſſe, ſaltem Veteris Teſtamenti: ideóque dupliciter docuiſſe, & viua voce, & per Scripturas. Denique eadem illa, quæ Romani edocti ſunt, quomodocunque tandem edocti fuerint, ſcripta demum ſunt, ſiue à Paulo tum hac ad Romanos Epiſtola, tum reliquis; ſiue ab aliis. Itaque nihil ex hoc loco concludi poteſt aduerſus Scripturæ perfectionem.

XI. Secundus locus ex vndecimo prioris ad Corinthios, vbi Paulus (inquit Bellarminus) duas quæſtiones tractat, vnam de modo orandi in Eccleſia, alteram de modo ſumendæ Euchariſtiæ. Primam exorditur à Traditione: *Laudo vos* (inquit) *quòd per omnia mei memores eſtis, & ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Iſta enim præcepta de modo orandi, & ſumendæ Euchariſtiæ, nuſquam ſcripta inueniuntur. Et Chryſoſtomus ac Theophylactus notant Apoſtolum loqui de præceptis nō ſcriptis; necnon Epiphanius hæreſi ſexageſima prima; Baſilius libro de Spiritu, capite vigeſimo nono: Damaſcenus libro quarto, capite decimo ſeptimo. Vt oſtendat autem multum tribuendum eſſe traditioni, & conſuetudini Eccleſiæ, etiam ſine ſcripto, concludit, *Si quis autem videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, nec Eccleſia Dei.* Alteram quæſtionem exorditur etiam à traditione: *Ego enim*, inquit, *accepi à Domino quod & tradidi vobis.* Et concludit: *Cætera cùm venero diſponam.* Quid enim diſpoſuerit nuſquam ſcriptum inuenitur. Suſpicantur autem Papiſtæ eũ, non ſolùm diſpoſuiſſe, quæ ad ritus & ceremonias pertinebant, ſed etiam tradidiſſe alia grauiora, vt de ordinatione miniſtrorum, de ſacrificio altaris, de aliorum Sacramentorum forma & materia; nec poſſe vllo modo contrarium oſtendi.

XII. Reſpondeo, multa hîc eſſe animaduerſione digna, neq; ſimpliciter peccari à Bellarmino. Primò; hæc verba *Laudo vos, quòd per omnia mei meminiſtis, & ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis*, nō ſunt aliquid vniuerſale, pertinens ad omnes Chriſtianos: ſed particularis circunſtantia, ipſos Corinthios contingens; quos ante id tempus Paulus viua tantùm voce docuerat. Non ſequitur autem, ſi tum fuerunt Corinthiis præcepta quædam propoſita viua voce, non fuiſſe vnquam ſcripta in libris ſacris. Nam ea ipſa quæ legimus diſertè ſcripta, fuerunt prius tradita viua voce. Nã Petrus, opinor, nō cõcionabatur ad Iudæos de ſcripto legens, cùm tamen eius conciones hodie apud Lucam deſcriptæ ſint. Itaque potuit vel alius aliquis è ſacris autoribus, vel ipſe etiam Paulus ad alios eadem ſcribere.

XIII. Rurſus non ſequitur, ſi tum primò propoſita ſunt Corinthiis viua voce; non eſſe etiam ipſis propoſita per traditionem ſcriptam: duplicem ob cauſam. Primò, quia ea ipſa quæ docētur viua voce, poſſunt & deſumi è Scripturis, & earum autoritati-

bus

bus probari. Potuit itaque Paulus, cùm ea præcepta Corinthiis traderet, confirmare ſuam traditionem variis locis librorum ſacrorum. Nam ſic Petrus ad Iudæos concionabatur, & docebat Ieſum eſſe Chriſtum. Secundò, potuit Paulus eadem quæ primò viua voce propoſuerat, ad Corinthios poſtea ſcribere: *An non meminiſtis* (inquiebat ad Theſſalonicenſes ſecundo capite poſterioris) *me, cùm adhuc eſſem apud vos, hoc dixiſſe vobis.*

XIV. Sed hæc præcepta (inquit Bellarminus) de modo orandi, & ſumendæ Euchariſtiæ, nuſquam ſcripta inueniuntur. Imò (inquam) non eſt neceſſe ea præcepta ſic intelligi. Nam in his capitibus, id eſt, de modo orandi, & de ſumenda Euchariſtia, ſatis apparet ex ipſo capite, Corinthios nō ſeruaſſe id quod erat traditum. Poſtea enim Paulus negat ſe eos laudare, quia in deterius conuenirent. Factos autem eſſe conuentus non tantùm Euchariſtiæ, ſed & orationis cauſſa nemo neſcit. Videtur ergo potius intelligendum de doctrina Chriſtiana; vt ſenſus ſit, laudari quidem Corinthios, quòd doctrinæ traditiones ſiue præcepta retinerent: ſed eſſe tamen illis addendam [illegible], ſiue rituum decentiam. Quòd ſi ita eſt, certè non intelligitur alia doctrina, quàm quæ ſcripta eſt, tum in Epiſtolis ad Corinthios, tum in aliis Canonicis.

XV. Deinde, vnde habet Bellarminus non eſſe ſcripta? Certè aliter cenſet Chryſoſtomus; qui ea ipſa quæ antè erant viua voce tradita, hîc fuiſſe repetita aſſerit: [illegible] (inquit homilia vigeſima ſexta) [illegible] *Quoniam ergo de his iam admonuerat præſens: Et fortè alij quidem audientes fuerant; alij verò non obtemperabant: propterea etiam per epiſtolam eis rurſus tanquam doctus medicus verba infundens, peccatum corrigit. Nam admonuiſſe iam præſentem, perſpicuum eſt, ex præfatione.* Et rurſus nonnullis interpoſitis [illegible] *Ergo & ſine ſcripto multa tunc illis tradebat, quod etiam multis aliis in locis indicat: ſed tunc quidem ſolum tradidit nunc autem etiam ponit cauſam.* Chryſoſtomum de more ſequuntur Oecumenius & Theophylactus. Ergo ex horum iudicio, ea ipſa quæ Paulus ſignificat [illegible] nomine, dogmata ſunt ſcripta.

XVI. Sed nos ita concludimus: Illa quæ ad orationem & Euchariſtiam dicuntur pertinere, eſſe illis, orationi, inquam, & Euchariſtiæ vel eſſentialia, vel accidentaria. Si eſſentialia, negamus nō eſſe ſcripta. Nam quæ pertinent ad orationis, Euchariſtiæve naturam, id eſt, formam, & materiam, omnia plurimis locis occurrunt in libris Canonicis. Sin autem accidentaria, vt locus, tempus, & ſimilia; hæc ad noſtram non pertinent controuerſiam. Et tamen, cùm etiam accidentium nonnulla inueniantur ſcripta, debet Bellarminus oſtendere, quænam illa ſint præcepta pertinentia ad orationem & Euchariſtiam, quæ Corinthiis viua voce tradiderit Paulus; vt poſtea ſciamus, ſint ne omninò ſcripta an non. Videat tamen ne ſuas nobis nænias occinat, horas, calculos, linguā incognitam, azymum, patenas, cereos, veſtes, & ſimilia: nam illa nos quidem nunquam fatebimur ab Apoſtolo Corinthiis tradita.

XVII. Quod ad Patres attinet; primùs Chryſoſtomus falſò citatur. Neque enim ille quicquam aliud, præter id quod obſeruauimus: videlicet Apoſtolum poſtea ſcripſiſſe eadem, quæ prius viua voce docuerat. Theophylactus; hic diſcedens à Chryſoſtomo, *Liquet ex his*, inquit, *cùm Paulum, tum Apoſtolos reliquos, haudquaquam omnia literis mandaſſe præcepta, quæ populis tradidiſſent.* Quod, quāquam ex Pauli verbis perperam concluditur; & recentior Theophylactus non ſit quauis exceptione maior: tamen non vrget. Nam ſi præcepta intelliguntur vniuerſaliter [illegible] (vt videmus Poſſeuinum retinuiſſe vocem Latini interpretis) quis negat, non omnia Apoſtolos ſcripſiſſe, nempe omnia atque [illegible]? Sed de neceſſariis præceptis fidei atque morum, non eſt idem iudicium.

XVIII. Baſilij mens alia non fuit, cùm ex Traditione probat non caput aliquod doctrinæ; ſed vſum quarundam vocum in precationibus: aſſumens theſin generalem de Traditionibus obſeruandis; ſed ad politiam pertinentibus. [illegible] (inquit) [illegible] *Si verò myſticarum plurima à nobis ſine ſcripto in politiam admiſſa ſunt, cum multis aliis, & iſtud etiam admittemus.* Erunt igitur hoc autore Traditiones non ſcriptæ, non [illegible], ſed [illegible], nō quæ oportet credere, ſed quæ oportet facere. Sed de hoc loco plura aliàs.

XIX. Epiphanius, etſi ne ipſe quidem agat de rebus credendis, ſed de virginitate ſeruanda: tamen abit tamen hoc loco audacius, ſcribens Apoſtolos Eccleſiæ tradidiſſe [illegible] *peccatum eſſe, poſt decretam virginitatem, ad nuptias conuerti.* Impudentius verò Damaſcenus, pro adorandis imaginibus aſſerens eam eſſe [illegible]. Vt facile appareat vtrumque deſperatione quadam deueniſſe ad Traditiones, cùm ſuos errores videret conſtare nulla Scripturæ autoritate. Atque hoc experimento colligere nos debemus, quàm ſit Traditionum ianua pernicioſa, qua ſemel aperta nihil ſit quod non inde erumpat in Eccleſiam.

XX. Supereſt concluſio primæ partis. *Nos* (inquit Paulus) *talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſiæ Dei.* Oſtendit autem (ait Bellarminus,) multū tribuendam eſſe Traditioni, & conſuetudini. Et ſanè, inquam, illum oportet eſſe oris impudentiſſimi, qui eam contemnat. Nos verò illum, parum abeſt, quin ſacrilegum appellemus: & quidem non tantū in rebus leuioribus, vt ſunt de quibus Apoſtolus loquitur, caput apertum, vel tectum: ſed & grauioribus, ipſis etiam articulis fidei. Sed bis ineptè cōcluditur: primùm conſuetudo Eccleſiæ non eſt contemnenda: ergo Traditio eſt neceſſaria, id eſt, Scriptura eſt imperfecta. Nam, ne tum quidem cùm Scriptura eſt diſerta, contemni debet conſuetudo Eccleſiæ: Deinde, conſuetudo in rebus leuioribus non eſt reiicienda: ergo omnia ad fidem & mores neceſſaria non ſunt ſcripta.

XXI. De altera quæſtione, quæ Euchariſtiam ſpectat, non eſt maior difficultas. Nam hoc initium, *Accepi à Domino, quod & tradidi vobis*: omnino non loquitur de Traditione, id eſt dogmate non ſcripto: ſed tantùm de ratione eius tradendi. Nam inſtitutio Euchariſtiæ cùm hoc loco deſcripta eſt integra, tum apud Euangeliſtas. Quare hinc nihil aliud concludi poteſt, niſi vtendum eſſe, in Eccleſia, ea docendi ratione, quæ fit per viuam vocem quotidie à Paſtoribus & doctoribus: quorum id propriè munus eſt.

XXII. De concluſione, cætera cùm venero diſponam, proximo argumento latius agendum erit: illam enim reponent nobis Ieſuitæ: Vnam hîc vera

bum ſufficiat: quid cenſeāt, quid coniiciāt Papiſtæ, nos non curare: iampridem enim illi ariolantur potius, quàm cenſent; & ſomniant potius quàm diuinant. Nos contrà, aſſentientibus magnis autoribus, pronuntiamus, Paulum intelligendum de quibuſdam Eccleſiaſticæ politiæ partibus; non de grauioribus capitibus, quæ fidem & mores continent: multo minus de Papiſticis erroribus, ſacrificio altaris, ſeptem Sacramentis, & ſimilibus. Enimuerò ſuauis eſt Bellarminus, qui & obiiciens, & affirmans, vult in nos, & reſpondentes, & negantes, reiicere probationis onus.

XXIII. Tertius locus ex decimo quinto eiuſdē ad Corinthios Epiſtolæ, citatur à Puteano. *Notū vobis facio Euangelium, quod prædicaui vobis, quod & accepiſtis, in quo & ſtatis, per quod & ſaluamini: qua ratione prædicauerim vobis, ſi tenetis, niſi fruſtra credidiſtis. Tradidi enim vobis, quod & accepi.* Et pòſt, *Siue enim ego, ſiue illi, ſic prædicamus, & ſic credidiſtis.* Hinc conſtat, ait Puteanus, primò, Apoſtolos fidem Chriſtianorum retuliſſe non ad Scripturam, ſed ad prædicationem, ac traditionem: ſecundò, ita ſcripſiſſe, vt teſtarentur ſe nihil derogare velle traditioni: imò potius cum hac cautione; vt ad eam fideles amandent: tertiò, nō ſic eos cum contendentibus diſputaſſe, vt dicerēt, Ita ſcriptum eſt, ſed, ita prædicatum eſt. Hęc Puteanus, neſcio quo ſuo malo fato, adeò excæcatus, vt nō videat etiam præſentiſſima: iuxta prouerbium: Neminem eſſe tam malè cæcum, quàm qui non vult cernere.

XXIV. Atqui debuit nō abſcindere contextus filū. *Tradidi* (inquit Paulus) *vobis in primis quod & acceperam: Chriſtum videlicet mortuum eſſe pro peccatis noſtris ſecundùm Scripturas: & ſepultum fuiſſe, & excitatum tertio die ſecundum Scripturas.* Quibus verbis teſtatur Paulus ſe Corinthiis viua voce tradidiſſe quædam dogmata: ſed illa tamen eiuſmodi, vt non eſſent nunquā ſcripta. Qua vnica fidelia dealbantur tres illi Puteani parietes. Nam & fides, cùm aliàs refertur tam ad Scripturam, quàm ad prædicationem: tum hîc manifeſtū eſt non res ipſas ſeparari, ſed docendarum rationem diſtingui. Subiecit enim Paulus, quid illud eſſet quod aliàs prædicaſſet Corinthiis: videlicet Chriſtum mortuum, & ſepultum, & ſuſcitatum: qui ſunt articuli fidei non tantùm poſt eam prædicationem ſcriptis mandati: ſed etiam longè anteà; vnde ſubditur, *ſecundùm Scripturas*. Nam quemadmodum hodie, quod Paſtores docent ſecundùm Noui Teſtamenti Scripturas, vtpote Chriſtum natū & mortuum, & ſuſcitatū, non eſt traditio non ſcripta, etiā ſi viua voce tradatur: ſic, ne Apoſtolorum quidē ſeculo, poterat appellari Traditio nō ſcripta, quod illi annunciabant iuxta Vetus Teſtamentum, quod erat ſcriptum. Paulus igitur hoc ipſo loco, à Puteano notato, etſi non integro, fidem retulit non ad traditionem tātùm, vt Puteanus volebat, ſed etiam ad Scripturam: & quidem præcipuè Scripturam: quia traditionis fontem docebat eſſe Scripturam.

XXV. Apoſtolos autem nihil derogaſſe Traditioni, ei ſcilicet quam oportet ſemper vigere in Eccleſia, facilè concedo, tum ex hoc loco rectè obſeruari, tum ex aliis: ſed quanta illa eſt ſophiſtice, quæ ſtatim, audita Traditione, Scripturam excludit? Atqui Paulus dixit, & bis dixit, ne cui efflueret, *ſecundū Scripturas*: quæ verba Puteanus, integræ ſcilicet vir fidei, diſſimulauit, vt Traditionem commendaret, nō ſecundùm Scripturas. Hoccine in Theologo ferendum? Ablegat ergo ſanè Paulus fideles ad Traditionem: dum ſcriptorum dogmatū. Atque vtinam ſic hodie Papiſtæ: nunquam tria verba cōmutaremus.

XXVI. Non dixiſſe verò diſputando, Ita ſcriptū eſt; ſed, Ita prædicatum eſt; qua fronte, qua religione auſus eſt dicere Puteanus? Aliquémne tam imperitum eſſe Scripturarum: tam inexpertum moris Apoſtolici? Quaſi non ſexcenta poſſint loca proferri, vbi non ex Traditione, ſed ex Scripturis diſputatur. Sed quid alios dico? Nam hic ipſe ſatis ſuperque tātam cohibet impudentiā. Illud enim *Secundùm Scripturas*, bis repertum, ſi quorſum pertineat, non intelligit, at diſcat ſaltem à veteribus. Chryſoſtomo: ἐπήγαγε κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἐντεῦθεν ἀξιόπιστον πάλιν ποιῶν τὸν λόγον, καὶ δηλῶν ποῖον θάνατον λέγει: *Intulit, ſecūdùm Scripturas: inde fidem rurſus concilians ſermoni, & indicans quam mortem dicat.* Et paulò poſt ad eorundem verborum repetitionem: καὶ οὐκ ἀρκεῖται προστίθησι τὸ κατὰ κοινοῦ εἰρημένον, ὅτι καὶ τοῦτο τοῖς πολλοῖς ἄδηλον ἦν· διὸ καὶ ἐνταῦθα τὰς γραφὰς προσάγει. *Non ſufficit illi quod prius dixerat in commune: nam hoc multis incertum fuiſſet: propterea iterum hic Scripturas intulit.* Oecumenio: πάλιν, κατὰ τὰς γραφὰς προστίθησι, διὰ τὸ πολλοὺς αὐτοὺς ἀμφιβάλλειν περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. *Iterum, Secundùm Scripturas, addidit, quia multi ab hæc dubitarent de reſurrectione Domini.* Theophylacto: *Cum verò, ſecundùm Scripturas, inquit, Corinthios planè vituperat, & arguit vanitatis: ſiquidem vbique corporalem hanc mortem Chriſto ſacræ literæ conteſtantur.* Quis iam non videat, hoc ipſo loco; hoc ipſo, inquam, loco, quod Puteanus negabat, Paulum diſputantem magis dicere; Ita ſcriptum eſt; quàm, Ita prædicatum eſt? Etſi vtrumque ille quidem dicit: nam quid obſtat? quando eadem prędicantur, quæ ſcripta ſunt. Sed potius dixi, quia prædicationem ſuam ita nominauit, vt ſtatim eius fundamentum Scripturas indicaret.

XXVII. Quartus locus eiuſdē Puteani, ex prioris ad Theſſalonicenſes capite ſecundo: *Nos gratias agimus Deo ſine intermiſſione, quoniam, quum accepiſſetis à nobis verbum auditus Dei, accepiſtis non vt verbum hominum.* Notat, non ita fuiſſe diſtinctè nominatum *verbum auditus*, niſi vt ſepararetur à verbo ſcripto. At ego cur non regeram illud Tragicum: [illegible]? Nam hoc quicquid eſt nititur interpretis Latini incogitantia. Græcè eſt, λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν Θεοῦ: quod non ſonat, *Verbum auditus Dei*, ſed κατὰ τάξιν, *Verbum auditus à nobis Dei*: id eſt, verbum Dei, quod audiſtis à nobis. Atque ita nulla eſt diſtinctio verbi non ſcripti à ſcripto: Tantùm enim indicatur qua ratione Theſſalonicenſes Paulus ante id tempus docuiſſet, nempe viua voce. Niſi fortè illud magis placet gloſſæ ordinariæ, & Anſelmi, interpretantium, *Euangelium in quo audiſtis notitiam Dei.* Sed vtrumuis placeat; ineptit profectò, quicunque intelligit à Paulo denotari verbum aliquod Dei, nunquam in Canone ſcriptum, ſcribendūm-ve. Atqui etiam ad Scripturam auditus pertinet. Vin' teſtem? Damaſcenum audi capite vndecimo libri quarti Theſauri. Ἀκούοντες τῶν θείων γραφῶν, πιστεύομεν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος. *Audientes diuinas Scripturas, credimus doctrinæ Spiritus.*

XXVIII. Quintus locus, omnium celeberrimus eſt; Papiſtiſque noſtris inter primos in deliciis; ex poſterioris ad Theſſalonicēſes ſecūdo. *Itaque, fratres, tenete traditiones, quas accepiſtis, ſiue per ſermonē, ſiue per Epiſtolā noſtram.* Et quidem antequàm venio ad ipſam vim argumenti, placet vitilitigatorem meum Gautierum compeſcere: qui Bezam valde accuſabat, quaſi hunc locum corrupiſſet vertendo: cùm παραδόσεις, Latinè dixerit traditam doctrinam, non

trad-

traditionem. Nam ita Græcè legitur, *Ἄρα οὖν ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι᾽ ἐπιστολῆς ἡμῶν.* Beza ſic trãſtulit, *Nempe igitur, fratres, perſtate & tenete traditam doctrinam, quam edocti eſtis ſiue per ſermonem, ſiue per Epiſtolam noſtram.* Vetus autem interpres, traditionum nomẽ retinuit: atque id ĩnutatum Ieſuitulus indignabatur.

XXIX. Mitto verò horum hominum petulantiã: quibus nos non ſufficimus aduerſarij, niſi ipſi inter ſe bella moueãt. Certè hîc Gautierus impegit in ſuos. Taceo Bellarminum, qui Traditionis nomine B ſignificari agnoſcit doctrinam ſiue ſcriptam, ſiue nõ ſcriptam: capite ſecundo libri quarti de Verbo Dei: quod ſi verum eſt, quid peccare potuit Beza, cũ pro verbo, verbi ſignificationem ſubſtituit? Quid? non Pereſij autoritatem verebitur, viri, & ob ingeniũ laboremve, & ob Epiſcopatus dignitatem inter Papiſtas non poſtremi nominis? Is ſanè prima parte de Traditionibus, postulato ſecundo, non tantùm *Tradere*, aſſerit accipi aliquãto largius pro doctrina quouis modo primitus tradita: ſed etiam diſertè, C *Apoſtolus* (inquit) *ſecunda ad Theſſalonicẽſes ſecundo* (agnoſcis tu Gautiere, hunc ipſum locum & citari, & exponi?) *Doctrinam per epiſtolam & ſermonem acceptam, generali nomine Traditionis vocat.* Vicimus hoc teſte, vicimus hoc iudice, Gautiere. Qui, ſi non placet, vt ſunt Ieſuitæ omnium ordinum, præter ſuum, maximi contemptores, *ζῶσι δὲ λέξιν ἀπειρέσιον ὑμνέοντες*, Ioanni (inquã) Hayo, tui gregis nõ minimo? Is Diſputatioñ lib. I. cap. 41. cùm audiret à Serrano, Traditionis vocabulo in Apoſtolorum ſcriptis intelligi vel do- D ctrinæ applicationem, vel rituum & diſciplinæ cõſtitutionẽ, impugnauit, nec dedignatus eſt ab ipſo Caluino teſtimonium ſumere, explicante hunc ipſum locum, de tota doctrina: non autem de præceptis tantùm externæ politiæ.

XXX. Et ſanè vidit Hayus, quod iſte non vidit, præ odio Bezani nominis, imò præ affectata cõſuetudine reprehendendi, quam ille ſe iam alijs indicijs oſtendit, vnum ſibi proponere finem, vt noſtros calumnietur, quo iure, quáve iniuria. Vidit (inquã) E hunc locum, ſi aduerſum nos quicquam faceret, tum multò vehementiorem fore, ſi doctrinam reddamus, quàm ſi traditiones. Quia nobis aduerſus Papiſtas, non de quibuſuis traditionibus cõtrouerſia eſt: ſed duntaxat de traditionibus dogmatum, quibus continentur fides & mores, hoc eſt, de ipſa doctrina. Quamobrem vt ab Hayo Caluinus, ſic à Gautiero Beza, non tantùm veniam mereri, ſed etiam inire gratiam debuit.

XXXI. Porrò Beza vertit, vt debuit. Et primo F non falſo: quia ipſum *παραδόσεως* nomen, etſi ritus & ceremonias amplectitur, quæ ſuum habent ſeparatum ordinem: tamen ſignificat etiam doctrinam ipſam. Sed & appoſitè ad loci circumſtantiam. Nam aduentui Antichriſti opponuntur traditiones, quibus ſtandum ſit, nimirum iis qui ab Antichriſto decipi nolent. At ritus & ceremoniæ, ei rei vix ſunt vtiles, vix cuiuſquam momenti: ſed doctrina omnino maximi. Et hoc notabat Caluinus, ab Hayo laudatus teſtis, *Quod nonnulli* (inquit) *ad præcepta externa po-* G *litiæ reſtringunt, mihi non placet. Modum enim ſtandi indicat, atque ad inflexibile robur inſtruit, res longè altior eſt externa diſciplina.*

XXXII. Adde, ſi ritus & ceremonias intelligam, tum perire omnem libertatem Eccleſiæ. Nam ſi ſtandum eſt ritibus & ceremoniis traditis ab Apoſtolis, tum ab iis recedendum non erit. Quod tamen factum eſt. Exempli gratia: Tradidit Apoſtolus A vt viduæ non eligantur niſi ſexagenariæ: at hoc vbi terrarum obſeruatur? Inſtituerũt Apoſtoli, vt abſtineretur à ſanguine & ſuffocato: quod iãdiu nemo Chriſtianorũ obſeruat: vtrũq; non bene, ſi illud *ſtate & tenete Traditiones*, ita ſit intelligendũ, vt æquè Traditiones rituum & ceremoniarum retinendæ ſint, ac ipſius Doctrinæ. At abſurdum eſt, omnem libertatem auferri ab Eccleſia in his rebus: quare ſic intelligendus locus eſt, vt vertit Beza: & quia intelligẽdus, etiam vertendus. Eſt enim omnibus & ſingulis capi- B tibus eius Doctrinæ, quam Apoſtoli tradiderũt mordicus inſtandum ab initio ad finem, nullo diſcrimine vllius aut temporis, aut loci, aut perſonæ. Hæc, (credo) cauſa fuit, vt Ambroſius, has Traditiones Euangelium ſit interpretatus. *Vt præſcientia Dei* (inquit) *maneat in ſalutem illorum, idcircò in Traditione Euangelij ſtãdum, ac perſeuerãdum monet.* Beza traditam Doctrinam, Ambroſius Traditionem Euangelij. Quantulo hæc diſtant ſpatio? Syrus interpres habet פוקדנא præcepta, ſiue mandata. Deſino, dum ad- C monuero Felicis Romani Epiſtolam de depoſitione Petri Antiocheni, ſic claudere. *Φυλάξατε, Χριστοῦ μαθηταί, ὑμεῖς δὲ υἱοί μου, τὰς παραδόσεις, ἃς παρελάβετε ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν. Cuſtodite Chriſti diſcipuli, mei autem filij, Traditiones, quas à ſacris voluminibus accepiſtis.*

XXXIII. Agamus de argumento. Paulus commendat Traditiones, ſiue voce ſiue ſcripto: ergo tota Doctrina fidei non eſt ſcripta. Negatur conſequentia. Nam, vt ſæpè diximus, Euangelium totum primò fuit non ſcriptum: deinde tamen ſcriptum. I- D taque primo traditum viua voce. Ac proinde diſtinguenda ſunt tempora: vt appareat fallacia: aliquandò non fuit ſcriptum Euangelium: ergo nunquam. Nam ſi hoc valet, ſequitur nos nullos habere libros Canonicos. Quid? quod loquitur ſpecialiter Apoſtolus ad Theſſalonicenſes? Quas accepiſtis, *εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι᾽ ἐπιστολῆς, ſiue per ſermonem, ſiue per Epiſtolam.* Nam quis non videt, intelligendã Epiſtolam ad eos ſcriptã, ſicut intelligitur ſermo ad eos habit⁹? Perſpicuum eſt autem non contineri in Epiſtolis ad E Theſſalonicenſes omnia fidei dogmata. At ſi cõcludas, omnia fidei dogmata nõ ſunt ſcripta, in Epiſtolis ad Theſſalonicẽſes: ergo nuſquam. Quis nõ miretur ingeniũ? Imò quis temeritatẽ non execretur?

XXXIV. Sed Bellarminus inſtat dupliciter. Primò, hoc ipſo capite Apoſtolum dicere, ſe illis prędicaſſe de Antichriſto, & pręter alia, docuiſſe, quando eſſet venturus. Hoc autem nuſquam ſcriptum eſſe. Ideoque Auguſtinum, lib. 20. cap. 19. de Ciuitate Dei, dicere illos ſciuiſſe quod Apoſtolus docuerat F viua voce: nos autem non poſſe id ſcire, qui Apoſtolum non vidimus.

XXXV. Reſpondeo, idipſum de Antichriſto eſſe ſcriptũ: tum in Apocalypſi Ioannis ex profeſſo: tum hoc ipſo, de quo agimus Epiſtolæ ad Theſſalonicẽſes capite. *Iã enim* (inquit) *peragitur myſteriũ iniquitatis: tantũ, qui nũc obſtat, obſtabit vſque dũ è medio tollatur: & tũc retegetur impius ille.* Quę verba non poſſunt aliò referri quàm ad tempus venturi Antichriſti: Nam & priùs dixerat, *vt is ſuo tempore retegatur.*

G XXXVI. Quod aũt Auguſtinus dixit nos neſcire: reſpõdeo, non ſequi nõ eſſe ſcriptum. Quid enim ſi concluderem, non eſſe traditum? An ferret Bellarminus? Si, inquã, cõcluderẽ, quia nos neſcimus; aut, ne fortè ſyllabas argutuli Sophiſtæ aucupẽtur; Auguſtinus neſciuit, ergo non fuit ab Apoſtolo temporis Antichriſti traditum? Ad hæc perſpicuum eſt, multa fuiſſe ſcripta, quæ tamen longo tempore non intelligebantur, i. neſciebantur; vt in Prophe-

tis ante Chriſtum, cuius venturi tempus, etſi prædictũ eſſet, & ſcriptũ, tamẽ à Iudæis ignorabatur: imò à Chriſtianis intelligitur tãtũ ex poſtfacto, vt aiunt: nã alioquin de Danielis Hebdomadis, quàm variæ ſunt, quã nõ ſimiles ſentẽtiæ: Adde multa eſſe in Apocalypſi ſcripta, quæ ne nunc quidẽ intelliguntur. Solent enim Prophetiæ obſcuriores eſſe ante complementũ. Et hic Apoſtoli locus eſt Propheticus: ne miremur ergo eſſe obſcurũ, id eſt, nõdũ ſatis intelligi. Atq; hoc eſt, quod Auguſtinus à Bellarmino citatus agnoſcit, *Ego* (inquit) *prorſus quid dixerit, me fateor ignorare*. Quibus verbis vtrumque aſſerit, & ſe ignorare: & tamen idipſũ eſſe ab Apoſtolo dictum, ſcilicet eo loco, id eſt, ſcriptum. Poteſt igitur obſcura eſſe iſtius temporis deſignatio: ſed non propterea tamen non ſcripta.

XXXVII. Etſi hanc deſignationẽ ſi Bellarminus arbitretur eſſe tẽporis alicuius indiuidui, puta iſtius vel diei, vel anni, vel etiam ſeculi, fallitur. Non enim dixit Paulus, illos ſcire quando Antichriſtus eſſet venturus: ſed, *Nunc verò quid obſtet ſcitis*: quod quidam de Imperio Romano accipiunt, vt quãdiu ſtaret, nõ veniret ille: alij de Euangelij prædicatione, vt quandiu non eſſet prędicatũ per vniuerſum orbẽ terrarũ, tandiu differretur illius impij aduentus. Vtrũuis autẽ ſit, tũ nõ ipſum tẽpus fuit ab Apoſtolo Theſſalonicenſibus deſignatũ, ſed circũſtantia vna quaſi indicatũ: quæ quidẽ ſciri potuit à Theſſalonicenſibus, etiãſi neq; diẽ, neq; annũ, neq; etiã ſeculum cognitum haberent. Vt olim ſciebant fideles Chriſti aduẽtum futurũ poſt ablatum ſceptrum à tribu Iudæ.

XXXVIII. Nec ſanè aliud Auguſtinus innuit eo loco quẽ Bellarminus citauit. *Quod autem ait, Et nunc quid detineat ſcitis, id eſt, quid ſit in mora, quæ cauſſa ſit dilationis eius, vt reueletur in ſuo tempore, ſcitis. Quoniam ſcire illos dixit, apertè hoc dicere noluit: & ideò nos qui neſcimus, quod illi ſciebant, peruenire cũ labore ad id quod ſenſit Apoſtolus, cupimus, nec valemus.* Ergo Paulus non tã docuit Theſſalonicenſes tẽpus, quo Antichriſtus venturus eſſet, quã circumſtãtiã, qua id tẽpus, quum adueniſſet, agnoſceretur, aut potiùs tanquã non longè abſens expectaretur. Quare, etſi id tẽpus non ſit ſcriptum, tamen cùm ea circumſtantia ſit ſcripta, ſiue hîc, ſiue in Apocalypſi, nihil hoc loco Paulus ſignificauit non ſcriptum.

XXXIX. Deniq; ex Auguſtini teſtimonio cõſtat, ſi colligatur è verbis Apoſtoli imperfectio Scripturę, colligi etiã Traditionis inſufficientiam. Negat enim ſe, quod Theſſalonicẽſib⁹ Paulus dixerat, ſcire, hoc eſt, ne ex traditione quidem nõ ſcripta haberi poſſe. Nã vtiq; ſi poſſet, tum credo, Auguſtin⁹ nõ ignoraſſet. Imò ne hodie quidẽ Papiſtæ ſciunt, maximi, qui vnquam fuerint, Traditionarij. Quod ſi verũ eſt aliquando traditum fuiſſe, tũ confirmabitur argumẽtum noſtrum, quòd Traditio non ſit ſatis apta dogmatum cuſtos. Quanquam neſcio, quo iure id dogma appelles, maximè in Eccleſia, quod neque ſcriptum eſt, neque à quoquam ſcitur.

XL. Secunda inſtantia Bellarmini eſt huiuſmodi: Siue ſcripta poſtea fuerint, ſiue non, quę Apoſtolus docuerat, nõ multum refert, quantum ad argumentum. Nam Apoſtolus nõ promittit ſe, vel alium, ſcripturum quæ ore tradiderat, ſed ſimpliciter præcipit, vt non minus obſeruent quæ acceperant ſine ſcripto, quàm quæ per Epiſtolam.

XLI. Imò videtur Bellarminus, nouus & tantus magiſter diſputationum, vel nunquam aſſequutus, vel nunc oblitus eſſe, aut certè diſſimulare ſtatum

A Controuerſiæ. Sæpè enim diximus, nõ quæri vtrũ aliquãdo Eccleſia ſit docẽda viua voce, hoc eſt, traditione non ſcripta. Nam cur id nos in dubium vocaremus, quod facimus quotidie? Sed vtrũ docenda ſint dogmata quædam fidei, aut morum, nunquam ſcripta à Prophetis & Apoſtolis. Eſt igitur exceptio noſtra legitima. Nam quẽadmodũ creationẽ cœli & terræ, quæ ante Moſen erat traditio duntaxat nõ ſcripta, inſaniat hodie qui neget eſſe traditionẽ ſcriptam, poſtquã eſt à Moſe literis conſignata, quique B eam in argumentum proferat imperfectionis Scripturæ: Non ſecus de Euangelio ſentiẽdum, hoc eſt, tota doctrina Chriſtiana, quæ continetur in omnibus libris Canonicis.

XLII. Hæc cum ita ſint, nihil promouent, qui hodie ſuas nõ ſcriptas traditiones, huius loci prætextu, defendũt. Sed tertiò Bellarmin⁹ citat Baſiliũ, Chryſoſtomum, Oecumeniũ, Theophylactũ, Damaſcenũ: De quibus nunc hoc tantùm moneo, Damaſcenum Idololatram, Idololatriam defendentem non ſcripta traditione, cũ ſcripta nõ poſſet, nulli⁹ eſſe mo C mẽti in hac quæſtione. De reliquis agẽdũ ſuo loco.

XLIII. Sextus locus, ex vltimo prioris ad Timotheũ, *O Timothee, depoſitũ cuſtodi*. Et primo poſterioris, *Bonũ depoſitũ cuſtodi per Spiritũ Sanctũ qui habitat in nobis*. Nomine depoſiti (inquit Bellarminus) nõ poteſt intelligi Scriptura: ſed Theſaurus doctrinæ, intelligẽtia dogmatũ diuinorũ, id eſt, tã ſenſus Scripturarũ, quã aliorũ dogmatum: quã totã doctrinã propagari volebat per traditionẽ, vt explicant Chryſoſtomus & Theophylactus. Irenæus etiã libr. 3. cap. 4. Et D lib. 4. cap. 43. Et facilè ex ipſis verbis colligitur. Nam ſi loqueretur de verbis ſcriptis, nõ tã anxię cõmendaret depoſitũ. Scripturę enim facilè cõſeruantur in thecis, & à librariis: Apoſtolus autẽ vult ſeruari per Spiritũ Sanctũ in pectore. Et deinde nõ adderet, *Hæc cõmenda fidelibus, qui idonei erũt & alios docere*: ſed diceret, cõmẽda librariis, vt multa exempla tranſcribant. Nec diceret, *quæ audiuiſti à me per multos teſtes*, ſed, quæ ſcripſi tibi.

XLIV. En tibi argumenta Papiſtica! en Ieſuiticas E demõſtrationes! Placet ſigillatim retexere, vt omnibus fiat Loioliticũ ingeniũ manifeſtũ: quã nihil ſolidè agat: quã ſophiſticè omnia. Nullum depoſitum eſt ſcriptũ. At id quod Paulus cõmendabat Timotheo, eſt depoſitũ. Ergo id quod Paulus commẽdabat Timotheo non eſt ſcriptũ. Probatur maior quatuor proſyllogiſmis. Primus eſt: Nihil ſcriptũ cõmẽdatur anxiè: at depoſitũ hoc ãxiè cõmẽdatur: Ergo, depoſitũ hoc nõ eſt ſcriptũ. Probatur maior. Nihil F quod facilè cõſeruatur, cõmẽdatur anxiè. At omne ſcriptũ facilè cõſeruatur: Ergo, nihil ſcriptũ cõmendatur anxiè. Secũdus proſyllogiſm⁹: Quicquid ſcriptum eſt cõſeruatur à librariis & in thecis, nõ in pectore: At hoc depoſitũ cõſeruatur nõ à librariis & in thecis, ſed in pectore. Ergo hoc depoſitũ nõ eſt ſcriptũ. Tertius proſyllogiſmus: Nihil ſcriptũ commẽdatur fidelibus, qui idonei ſint alios docere, ſed librariis, qui multa exemplaria tranſcribant. At hoc depoſitũ cõmendatur fidelibus qui alios doceant, nõ librariis, qui trãſcribãt. Ergo, hoc depoſitũ nõ eſt G ſcriptum. Quartus & vltimus proſyllogiſmus: Nihil ſcriptũ auditur, ſed ſcribitur: At hoc depoſitũ auditur nõ ſcribitur. Ergo, hoc depoſitum nõ eſt ſcriptũ.

XLV. Deus bone! [illegible]! At ſi hæc omnia vera eſſent, tum neceſſe eſſet, nihil quod ad Trinitatem, Incarnationẽ, Reſurrectionem, Baptiſmum, Euchariſtiam, & ſimilia, ſcriptum eſſe: aut

certè

certè non commendari anxiè. Eligat vtrum velit. Nam ſi illud, vident omnes falſum eſſe. Hoc autem quis ferat? Vt diligentiùs cõmendentur apud Chriſtianos, abſtinentia à carnibus, feſtorum ſolemnitas, vſus aquæ luſtralis, quàm Trinitatis, Incarnationiſque dogmata? Sic omnes vno ictu præſtigiæ abeunt in ventos.

XLVI. Porrò Scriptura dupliciter intelligitur. Vel enim ſignificat ipſam literarum picturam, iuxta illud antiquum τὰ ἐν τῇ γραφῇ σημεῖα τῶν ἐν τῇ φωνῇ: quæ ſunt in Scriptura, ſigna ſunt eorum quæ ſunt in mente. Et ſic accipitur Exodi trigeſimo ſecundo, *Scriptura, Scriptura Dei erat*. Siue, vt legit vet᷒ interpres, *Scriptura quoque Dei erat ſculpta in tabulis*. Significatur enim Deum, non dictaſſe Moſi decalogum, quem poſtea ſcriberet, vt reliqua, ſed ipſum ſua, vt ita dicã, manu, literarũ illos characteres efformaſſe. Aliàs autẽ Scriptura ſignificat res ipſas, quæ ſignificantur per eas voces, quarũ illi pictarũ literarũ characteres ſigna ſunt: vt Matthæi vigeſimo ſecundo, *Erratis neſcientes Scripturas*. Et ſępè, *vt implerentur Scripturæ*. Prioris ad Corinthios decimo quinto, *Secundum Scripturas*: Et alibi ſæpiſſimè.

XLVII. Iam in hac controuerſia, quis dubitet, quo ſenſu Scripturam nominemus? Imò non in hac tãtũ cõtrouerſia: ſed omnino cũ Scripturæ Canonicę nominãtur inter Chriſtianos, quis neſcit nullã haberi rationẽ characterũ, linearũq; è quibus conſtãt ſingularũ literarũ corpora? Alioqui, nullã iampridẽ haberemus Scripturã diuinã: nõ tantũ, quia non habemus tabulas illas ſcriptas digito Dei: ſed etiã, quia caremus Apoſtolorũ αὐτογράφοις. Tũ æq; Biblia Sacra nuncupãtur, ſiue corpus librorũ Canonicorũ, id eſt, Scriptura Sacra, codices illi qui paſſim circumferũtur Latinè, Gallicè, Chaldaicè, Syriacè; ac qui Hebraicè, & Gręcè: etſi longè alij ſint literarũ ductus, imò verò etiã ſyllabarũ, dictionumq; cõpoſitiones.

XLVIII. Hoc ita cõſtituto, negatur maior propoſiti ſyllogiſmi. Nam ſi nullũ depoſitũ eſt ſcriptũ, ergo nullũ ſcriptũ eſt depoſitũ. At hoc falſum eſt: quia Paulus de Iudæis ait ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, tertio ad Romanos, illis credita ſũt, ſiue cõmiſſa ſunt, oracula diuina: auguſtũ ſcilicet depoſitũ. Nã & Chryſoſtomus ἐγχειρισμοὺς dixit. Proſyllogiſmi primi negatur maior. Debent enim anxiè commendari omnia quę ſcripta ſunt dogmata: quãdoquidẽ in iis cõſiſtit ſalus hominum: tanti intereſt ea ſarta tecta conſeruari. Quid enim? an non eundem Timotheum ſic eodem hortatur capite: *Denũtio tibi coram Deo qui viuificat omnia, & Ieſu Chriſto, qui teſtatam fecit coram Põtio Pilato bonam illam profeſſionem, vt ſerues hæc mandata, macula & culpa omnis expers, vſque ad illuſtrẽ illum aduẽtũ Domini noſtri Ieſu Chriſti*? Certè nihil his verbis dici poteſt magis anxium: nihil magis ſolicitum. Quid ergo? non erat hoc depoſitum ſcriptum? Imò hæc præcepta nihil aliud ſignificare poſſunt, quàm ea, quæ ipſa Epiſtola tota continentur. Quanquam, ipſum etiam codicem Scripturarum, nemo vnquam negabit anxiè cuſtodiendum, qui ſciet olim veteris teſtamenti libros in Arca fœderis fuiſſe conditos. Porrò falſum eſt Scripturam, ſiue codicem ſignificet, ſiue doctrinam, facilè conſeruari. Et vtrumque patet ipſa experientia.

XLIX. In ſecundo proſyllogiſmo, rurſus negatur maior. Nam Scriptura, id eſt, doctrina ſcripta, nõ conſeruatur tantùm à librariis & in thecis, vt olim lex Dei; ſed etiã in intimo pectore. Propterea Pſalmo primo, is beatus dicitur, qui in lege Dei meditatur dies & noctes. Et Pſalm. 37. *Lex Dei* (inquit) *in corde ipſius*. Et 119. *Da mihi intellectũ, & ſcrutabor legẽ tuam, & cuſtodiã illam in toto corde meo*. In tertio proſyllogiſmo: nego iterũ maiorẽ: quia neceſſe eſt, nõ tantùm Scripturæ codices multiplicari per librarios: ſed etiã ſcripta dogmata propagari per fideles, qui idonei ſint aliis docẽdis. In quarto negatur vtraq; propoſitio. Nã & Scriptura auditur, nõ tãtũ ſcribitur: & depoſitũ Apoſtoli, nõ tantũ auditur, ſed etiã ſcribitur. Quare hic loc᷒ Papiſtas prorſus nihil iuuat. Sed Bellarminus nõ facilè ſe tuebitur ab impietate: qui his ſuis argumentis teſtatus ſit, ſe Scripturã Sacrã non alio loco habere, quàm quẽlibet etiã prophanũ codicem, conſtantem è chartis & characteribus: quíque in thecis recondatur, & librariis committatur: quod quidem fit etiam prophanis Æſopi fabulis: imò & impuris Martialis Epigrammatis.

L. Septimũ locum Puteanus profert ex Ioãnis Epiſtola prima & ſecunda. Nã is (inquit) qui omnium poſtremus ſcripſit, plus cæteris autoritatis conciliat Traditioni, cũ proteſtatur, ſe nihil ſcribere niſi iuxta mandatũ vetus, quod ab initio habitũ eſt, quod eſt verbũ auditũ: itẽ vt ſtetur firmiter in eo quod ab initio auditũ eſt: tũ etiam explicat hoc mandatũ eſſe, vt ambuletur in audita veritate. Nã cũ tantam vim tribuat huic verbo, quod non eſt niſi ex auditu (atque hoc dici non poteſt niſi vt diſtinguatur à verbo ſcripto, lectóque) quid hoc aliud eſt quàm traditionem commendare?

LI. At hæc ſcatẽt mendaciis. Primus locus ex primo capite primę ſic habet, *Hoc eſt nunciũ quod audiuimus ex ipſo, & renũciamus vobis, Deum lucẽ eſſe, nec tenebras in eo eſſe vllas*. Secundus ex ſecundo, *Fratres, nouũ mandatum nõ ſcribo vobis, ſed mandatũ vetus, quod habuiſtis ab initio: vetus hoc mãdatũ eſt, ſermo ille quẽ audiſtis ab initio*. Et rurſus, *Quod audiſtis ab initio, in vobis maneat. Si in vobis manſerit quod audiſtis ab initio, vos quoq; in Filio & Patre manebitis*. Tertius ex Epiſtola ſecunda, *Propter veritatem quæ permanet in nobis, & nobiscũ erit in æternũ*.

LII. Primũ crimẽ: quòd nuſquã ſe Ioannes proteſtatur nihil ſcribere, niſi iuxta mandatũ vetus: ſed diſertè dixit ſcribere ipſum mandatum vetus. Quàm ſunt autem hæc diuerſa? Si ſcripſiſſet iuxta mandatum, potuiſſet ipſum mandatum non ſcriptum relinquere: & ita nonnihil ad Traditionariorum partes accedere. Sed ſi ſcripſit ipſum mandatum, quid habet ſophiſtice, quòd in ſuos vſus vertat? Secundum crimẽ: quod primus locus truncatus eſt. Nã contextus ſeries ea eſt, vt ſtatim explicetur quod ſit illud mandatũ vetus, videlicet, Deũ eſſe lucẽ: vnde magis apparet Ioannẽ non loqui, de neſcio quo mandato ἀγράφῳ: cũ illud ſtatim totidem verbis ſcriptis mãdet: Etſi ex aliis etiam Scripturę locis idipsũ conſtat. Tertiũ crimẽ: quòd nullum Ioannes verbũ nominat, quod non ſit niſi ex auditu: vnde tamen Puteanus inferebat, neſcio quam diſcretionem ſcripti à non ſcripto. Nec magis inuenias auditam veritatem: ſed ſimpliciter veritatem: Eſt autem Veritas, non tantùm audita, ſed etiam ſcripta.

CAP. II.

An Apoſtoli multa tradiderint non ſcripta.

I. APoſtolos multa tradidiſſe, quæ ſcriptis non cõmendarũt, vicinũ eſt præcedẽti argumẽtũ, & facilè Claudiopolitani Ieſuitæ in theſibus demonſtrari poſſe confidunt. Canus etiam lib. 3. locorũ cap. 3. in ſuis fundamẽtis iſtud quarto loco poſuit,

Apoſtolos maximis de cauſis alia quidẽ literis, alia autem viua voce prodidiſſe. Nec deſunt alij conferum hoc ipſum aſſerentes. Vtuntur autem locis aliquot Scripturæ, deinde ratiocinatione.

II. Scripturę loci ſunt ex ſecunda & tertia Ioannis, *Plura habẽs vobis ſcribere, nolui per chartam & atramentum: ſpero enim me futurum apud vos, & ore ad os loqui.* Ex vndecimo prioris ad Corinthios, *Cætera cũ venero diſponã.* Franciſcus Cordubenſis addit ex capite 1. ad Romanos, *Deſidero videre vos, vt aliquid impertiar gratiæ ſpiritualis ad confirmandos vos, id eſt ſimul conſolari in vobis, per eam quæ inuicem eſt, fidem meam atque veſtram.*

III. Ratiocinationẽ Panigarolla ſic inſtituit *περιοδικῶς*: nõ enim opinor dialecticè potuit. An credim⁹ nihil aliud Petrũ docuiſſe, niſi quod in eius Epiſtolis inuenitur? An verò Bartolomæum, & Andræã & reliquos, qui nihil ſcripſerunt, nihil etiã docuiſſe? Similiter Canus. Quid multa? Duas Petri Epiſtolas habemus: & credimus mutũ annis ſeptẽ Antiochiæ ſediſſe, elinguẽ Romæ annis vigintiquinque? Num nihil aliud verbo docuit, quàm quod Epiſtolis duabus ſcriptũ reliquit? Quid? Andreas, Thomas, Bartholomæus, Philipp⁹, nonne ſine Scriptura, ſolo intercurrente verbo Eccleſias ſibi deſtinatas, & fundauerunt In fide, & in religione confirmarunt?

IV. Reſpondeo, Apoſtolos docuiſſe vtroq; modo, & ſcriptis, & viua voce. Scriptis quidẽ ea quæ sũt neceſſaria, atq; hæc quidẽ omnia, nõ ex parte. Viua autẽ voce, tum omnia neceſſaria, tum etiam *ἀδιάφορα*, quæ variis, ſiue locis, ſiue perſonis, ſiue etiam tẽporibus, videbãt cõgruere, & expedire: etſi horũ ipſorũ etiam nonnulla ſcriptis comprehenderint obiter.

V. Fateor ergo, Ioannẽ nõ eſſe omnia cõplexum iis duabus Epiſtolis ad Electã, & ad Caium: fateor multò plura verbo expoſuiſſe, quã ſcriptis. Sed ineptiſſima eſt cõſequentia eorum, qui ſic concludunt: Nõ ſunt in iis duabus pagellis: ergo nuſquã ſcripta. Nã, exẽpli gratia, quia in os nihil de Baptiſmo, nihil de Euchariſtia, nihil de vſu legalium, nihil de coniugio, nihil de ſacerdotio Chriſti, legimus: iuſtumne eſt, vt hęc ipſa capita nuſquam dicamus eſſe ſcripta? Minimè verò. Nam ea cũ alij, tũ Paulus, prolixè tractauit, idq; nõ ſemel. Et ſanè hæc Ioannis verba, nõ de vniuerſa loquuntur Scriptura, ſed propria ſunt his ipſis particulis. *τὴν αἰτίαν* (inquit Oecumenius) *τοῦ συντόμως ἐπιστεῖλαι, καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῇ μετὰ ταῦτα, αὐτὸς ἐδίδαξε*, *Docuit cauſam, tum hic, tum in ſequenti, quare paucis verbis Epiſtolam conſcripſerit.* At iſti adeò ſublimi ſunt ingenio, vt ad totum referant Scripturę corpus. Nã hoc ſi nõ faciunt, quid aliud quã garriũt?

VI. De vndecimo prioris ad Corinthios, hiſque verbis, *Cætera, cũ venero, diſponã*: etſi varia varij ſentiãt, non eſt tamẽ difficile negotiũ. Quidã ita exponũt, vt cõtineant ſe intra ea capita, quæ Apoſtolus attigerat præcedentibus verbis, cũ abuſus Corinthiorũ accuſaret circa Euchariſtiam. Sic Thomas de Vio, *Narrauerat* (inquit) *præter abuſum anticipationis Cœnæ, alium abuſum, ſcilicet, & alius quidem eſurit, alius ebrius eſt: narrauerat quod cum conuenirent, diſcidia erant inter eos, & neutri horum remedium adhibuerat*: *Et propterea dicit, Cætera prænarrata, cũ venero, ordinabo.* Hæc ille: cui ego quidem non aſſentio. Nam illud vtrunq; caput ſatis videtur emendatum ex accurata recitatione inſtitutionis. Imò verò, illud de eſuriente & ebrio, non eſt nouum ſeparatumque caput: ſed conſequens anticipationẽ cœnę; quia enim non communis erat cœna, & vna omnibus, ſed cuiq; ſua, hinc fiebat vt diuites lautè cœnarent, & opiparè; pauperes verò tenuiter: quare, ſublata cauſa tollebatur effectus. Illis autem de diſcidiis iam erat prouiſum. Et tamen, ſi Caietano accedamus, quid hoc ad imperfectionem Scripturæ? Nam compeſcendis quibuslibet diſcidiis, ſi non ſufficiunt Scripturæ, quid ſufficiet? Niſi fortè particulares excipias circumſtantias diſcidiorum, quarum ſi cùm ſit infinitus numerus, regula dari non poteſt; ne quidem per traditionem non ſcriptã.

VII. Sed longè maxima pars interpretum conſentit Apoſtolum loqui de quibuſdã rebus nõ adeò magni momenti, ſiue ad Euchariſtiam pertinentibus, ſiue etiam aliis. Chryſoſtomus, *ἢ περὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος λέγων, ὡς ἔφην, ἢ περὶ ἑτέρων τινῶν οὐ σφόδρα κατεπειγόντων*, *Vel de hoc ipſo negotio loquens* (ſcilicet Euchariſtia) *vel de aliis quibuſdam non valdè vrgentibus.* Chryſoſtomum Oecumenius ſequitur. Theophylactus, *Aut hoc loco de aliis nonnullis apud hos delinquentibus diſſerit, qui vivendi modo indigeant: aut eadem de re mentionem nunc facit: perinde ac ſi dicat, ſuper eſſe nonnullos ad hac excuſatione vſuros: velim tamẽ interea ſeruanda eſſe quæ retuli.* Ambroſius, *Caput primis ſalutis ordine agendum eſſe oſtẽdit, & quomodo in Eccleſiã ab vtroq; ſexu cõueniatur præſumit. In quibus rebus ſi error fuerit, non leue peccatũ eſt. Cætera autẽ quæ ad ædificationem Eccleſiæ pertinent, præſentia ſua ordinare ſe promiſit.* Anſelmus ab Ambroſio non ſenſum tãtùm, ſed etiam verba mutuatus eſt. Aquinas, *Cætera, ſcilicet, quæ nõ ſunt tanti periculi, cum venero præſentialiter diſponam: qualiter ſcilicet ea conſeruare debeatis.* Et his accedunt noſtri Interpretes Caluinus, Beza, Martyr, Aretius, reliqui. Et fauet his verbum *διατάξομαι*, quod de Doctrinæ capitibus vix vſurpatum inueniatur: certè vt plurimum, de ordine & ritibus dici ſolet. At hic ſenſus ſi verus eſt, quid contra nos? Nam res illas leuioris momenti, ne poſſe quidem contineri in perfectione Scripturarum, vltrò fatemur: ac proinde vtile eſſe quoddam traditionum genus.

VIII. In primo capite ad Romanos, miratus ſum Cordubenſis acumen, qui auſus ſit inde concludere, Paulum dicere ſe non omnia fidei myſteria literis tradidiſſe. Itáne? quia cupiebat ad eos venire: & eis impertire aliquid ſpiritualis gratiæ? Mirum ni etiam non omnia didiciſſe concludant, quia voluerit mutuam conſolationem capere apud eos. Senſus autem eſt, Paulum, qui Romanos nondum docuerat nec præſens, nec per literas, optare Romam proficiſci, vt eos viua voce doceret. Voluiſſe autẽ docere *ἄρρητα* neſcio quæ, quorũ nefas eſſet meminiſſe in literis, ij ſoli diuinant, qui id certum eſſe magis optant, quàm ſperant. Diſtinguant ex hoc loco, ſi placet, variam Eccleſiæ docendæ rationem: at ne diſcerpãt dogmata neceſſaria, in ſcripta & non ſcripta.

IX. Iam de Cani & Panigarollæ acumine quid dicam? Maior Apoſtolorum numerus nihil ſcripſit, ſed docuit viua voce: Ergo non omnia ſunt ſcripta. Negatur conſequentia. Quid enim? Stephanus ille protomartyr ſcriptúmne aliquid trãſmiſit ad Eccleſiã? Minimè: Et tamẽ docuit. Scimus autẽ docuiſſe, ex relatione Lucę, dogmata ſcripta: ſcripta (inquam) non tantũ poſt eius obitum, cũ ſcripti ſunt libri Noui Teſtamẽti, ſed etiam longè antè, in Veteri Canone. Et vt de ipſis Apoſtolis aliquid delibẽ, ipſis (inquã) quorum nomina Cano placuit eligere. Abdias ille quiſquis eſt, mea enim nũc nihil intereſt, approbatur enim ab aduerſariis, hic Abdias, hiſtorię Apoſtolicæ libro tertio, Andream Apoſtolum narrat in ciuitate Myrmidone, prędicaſſe Dominũ Ieſũ Chriſtũ, & miracula quę feciſſet in hoc mũdo oſtẽdiſſe; & quemadmodum ipſum mundum iam pereuntem

propriꝫ

A proprio cruore redemerit. At hæc nónne ſunt ſcripta? Denique eandē omnino doctrinam, Andreas, Bartholomæus, Philippus, Thomas, alij: eandē (inquam) prædicarūt quā Matthæus, Ioannes, Paulus, Petrus, Iacobus, Iudas. Quare, ſi, hi quanquam non ſinguli, tamē omnes totam doctrinam fidei ſcripſerunt, ſequitur eſſe etiam ſcripta, quæ illi prædicarūt, etiam ſi ipſi quidem non ſcripſerint.

CAP. III.

De Argumento à Moſe, & Lege.

I. SI & Moyſi, Lege Dei eiuſq; interpretatione in monte accepta, à Deo præceptum fuit, vt legem quidem populo ſcriberet, legis autem occulta myſteria ipſe miniſtro ſuo Ioſue, hic deinceps ſuccedentibus ſacerdotū primoribus magna ſilentij religione reuelaret. Et Chriſtus Iacobo, Iuſto, & Petro poſt aſcenſionem ſuam ſingularem quandā impertiuit cognitionem, quā illi reliquis Apoſtolis tradiderunt, hi autem ſeptuaginta diſcipulis: Ergo non omnia neceſſaria ſunt ſcripta. At prius verū. Ergo & poſterius. Probatur antecedens, quoad Vetus Teſtamētum teſtibus Origene homilia quinta in Numeros, & Hilario in Pſalmum ſecundum. Quoad nouum verò, Paulo, prioris ad Corinthios ſecundo: Dionyſio Areopagita Eccleſiaſticæ Hierarchiæ capite primo: Clemente Alexandrino, apud Euſebiū hiſtoriæ libro ſecundo, capite primo: ipſo denique Euſebio, de Demonſtratione Euangelica libro primo, capite octauo. Hæc ex Ieſuitis Claudiopolitanis, & Sonnio.

II. Reſpondeo, illa Legis ſiue Euangelij myſtica, eſſe vel mandata, ſiue præcepta ab iis quæ ſcripta ſūt diſtincta & ſeparata, vt apud Iudæos baptiſmata quotidiana, apud Chriſtianos Tranſubſtantiatio: vel eorum quæ ſcripta ſunt interpretationem, vt immolatione agni Paſchalis Chriſti mortem ſignificari: & per parabolam operariorum in vineam, oſtendi mercedem gratuitam, & non ex merito.

III. Si poſteriori notione argumentum ſumitur, negatur conſequentia. Nā interpretatio ſcriptorum dogmatū, non continet noua dogmata; ſed re vera nihil eſt aliud præter ipſa dogmata ſcripta. Quia interpretatio, id eſt, ſenſus ſiue ſententia, eſt ἐν τῷ νῷ, [ſcript]orū autē quæ ſunt ἐν τῷ νῷ, ſigna ſunt τὰ ἐν τῷ χάρτῃ. Itaq; interpretatio hoc tantū efficit, vt ipſa ſcriptorū mens aperiatur iis à quibus nō intelligebatur: nō intelligebatur autem, non quia non eſſet ſcripta, ſed quia certi homines non capiebāt. Exēpli gratia. Geneſeos quadrageſimo nono, ſcripſit Moſes Iacobū dixiſſe, *Nō recedet virga ex Iehuda, aut legulator de pedibus eius, vſq; quò veniat Siloh* Ea eſt Prophetia venturi Chriſti: quā ſi paucis quibuſdā Moſes intelligendā tradidiſſet; docuiſſet, nō certè aliquid nō ſcriptum, ſed id quod cū ita obſcurè ſcriptū ſit, nō omnes capiebāt. Et in Apocalypſi, Si quis mihi interpretetur mulierē purpuratā ſedētē ſuper ſeptē mōtibus, de Epiſcopo Romano Papa Oecumenico: Et ſimilia pleraque. Itaq; ſi myſtica illa ſignificēt ſcriptorū intelligentiā, poteſt concedi antecedens: ſed omnino non ſequitur non eſſe omnia ſcripta, quæ ſunt neceſſaria.

IV. Sin verò noua quædam & ſeparata dogmata intelliguntur, valebit quidē conſequentia: ſed antecedens eſt falſum. Nā Exodi vigeſimo quarto Moſes dicitur narraſſe plebi, omnia verba atq; iudicia. At hoc eſſet falſum, ſi maximam partem, imò verò omnia apud ſe reſeruaſſet, vnis tantū communicanda. Nā quid ſunt verba quæ non intelligūtur? Prorſus nihil: vt cymbalum tinniens. Adde eas quæ præcedenti libro primo collectæ ſunt conteſtationes; quibus tam ſeuerè prohibebatur, quicquam addi vel detrahi legi Moſis, id eſt, eius ſcriptis.

V. In Nouo Teſtamento, Apoſtoli ſibi mandatū audiunt, vt doceant omnes gentes: Et Matthæi decimo, diſertè, *Quæ dico vobis in tenebris, dicite in luce, & quod in aurem auditis, prædicate ſupra domos.* Quæ verba explicans Chryſoſtomus homilia trigeſima quinta,

B *Ἐπειδὴ γὰρ μόνοις αὐτοῖς διελέγετο καὶ ἐν μικρῷ γωνίᾳ τῆς Παλαιστίνης, διὰ τοῦτο εἶπεν ἐν τῇ σκοτίᾳ, καὶ εἰς τὸ οὖς, ὥσπερ τῆς μετὰ ταῦτα παῤῥησίας ἣν ἔμελλεν αὐτοῖς διδόναι τὸ πρότερον τῆς διαλέξεως ἀντιδιαστέλλων ἐκείνοις. οὐ γὰρ μιᾷ καὶ δυσὶ καὶ τρισὶ πόλεσιν, ἀλλὰ τῇ οἰκουμένῃ κηρύξατε πάσῃ, φησί, καὶ διαβαίνοντες ἠπείρους, καὶ οἰκουμένην, καὶ τυράννοις καὶ δήμοις, καὶ φιλοσόφοις, καὶ ῥήτορσι γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, καὶ μετὰ παῤῥησίας πάσης πάντα λέγοντες· διὰ τοῦτο εἶπεν, ἐπὶ τῶν δωμάτων, καὶ ἐν τῷ φωτί, χωρὶς ὑποστολῆς τινὸς, καὶ μετ' ἐλευθερίας ἁπάσης, Solis enim ipſis, & in paruo angulo Palæſtinæ dicebat: Idcirco, quaſi ad ſiduciam vbiq; ingente Euāgelij ſonitū hæc conferendo ita dixit. Nō enim vni, aut duobus, aut tribus ciuitatibus, ſed toti orbi terrarū prædicabitis, maria, terras, loca habitata, & inhabitata*

C *tranſituros oſtendit. Nec pauperibus ſolū, aut rudibus, ſed regibus, opulētis, potentibus, populis, acutiſſimis philoſophis, facūdiſſimis oratoribus, aperto ac nudo capite libere ac fidenter hæc dicturos prænūciat. Propterea dixit; ſuper tecta & in lumine, ne quid ſubticendū aut celandū putēt.* Sic Arianus olim vertit: paulò quidē liberius, ſed nō diſcedēs tamē ab autoris mente. Theophylactus, *Ἅπερ, φησί, μόνοις ὑμῖν εἶπον, καὶ ἐν ἑνὶ τόπῳ (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ πρὸς τὸ οὖς, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ) μετὰ παῤῥησίας διδάξατε, καὶ μεγαλοφώνως ὥστε πάντας ἀκούειν, Quæ ſolis vobis dixi, & in vno loco (hoc enim eſt illud*

D *ad aurē & in tenebris) cū omni libertate docete, atque elata voce, vt omnes audiant.* Anſelmus, *Quod dico vobis in tenebris, id eſt, in figuris & obſcuritatibus, dicite in lumine, hoc eſt apertè: & quod in aure auditis, id eſt priuatim, prædicate ſuper tecta, id eſt, publicè.* Sic Euthymius, ſic alij.

VI. Quis iam credat, ita præuaricatos Apoſtolos fuiſſe, vt cū omnibus iuberētur ea proponere, etiam ſecretiſſima, quæ à Magiſtro audierāt, nōnnullis tātū in aurē ſuſurrarent? Sed Irenæus cōtra teſtatur, li-

E bro 3. cap. 15. *Doctrina Apoſtolorū manifeſta & firma, & nihil ſubtrahens, neq; alia quidem in abſcōdito, alia verò in manifeſto docentium. Hoc enim fictorū, & prauè ſeducentiū, & hypocritarū eſt molimē.* Quo loco Feuardētius Marcionitas inſectatur, & Arianos: immemor Papiſtarū: vt ei liceat illud Terentianum obiicere, *Tute lepus es & pulpamentum quæris.* Ergo falſum eſt antecedens.

VII. Iā ad autoritates ſigillatim reſpōdeo. Origenes hom. 5. in Numeros; falsò producitur: nihil enim habet huiuſmodi. Sed vt ſolet allegorias impor-

F tunè venari, ex eo quod Cahatitæ iubebātur humeris eleuare omnia illa quæ manus Sacerdotis obtexerat, ille hāc eruit doctrinā, *Si quis dignus ex iis qui Domino miniſtrant, diuina capere & videre myſteria, ad quæ cōtuenda cæteri minus capaces ſunt, hic Aarō, vel filius Aaron eſſe intelligatur, qui ingredi poteſt ad ea, quæ adire aliis fas nō eſt.* Et paulò pòſt, *Sciat ſanè cui hæc reuelantur, & ſpiritualiter inſpicienda creduntur, non ſibi tutū eſſe aperire ea & pandere quibus nō licet pandi: ſed operire debet ſingula, & operta cæteris minus capacibus tradere portanda humeris, & ceruicibus imponenda. Cū enim ex verbis myſticis eruditi &*

G *perfecti quique doctores opera populis iniūgunt, & plebs agit quidem, & implet quæ mandantur, non tamen eorum quæ geruntur intelligit rationem, quid aliud niſi operta & velata ſancta Sanctorum ſuper humeros portantur?*

VIII. Hęc ille; at alia in eā ſententiā nōnulla. Nuſquā autē Moſen quædā omnibus propoſuiſſe, quædā ſibi & perpaucis reſeruaſſe: quod tamē in argumēto

Ieſuitæ poſuerunt ; & neceſſariò debent probare. Enſquàm digni ſint, quibuſcum in tenebris micest Porrò ſi ſic Origenem intelligimus, vt ſtatuamus quendam fidelium ordinem in Eccleſia, cui nûquã proponendæ ſint eorum quæ fiunt, aut fieri iubentur, rationes: tum nihil ſani dixit Origenes. Non enim paſtoribus animas Deus commendauit onerãdas, ſed potius paſcendas. Et tamen nihil ad argumentum Ieſuiticum: qui non tam rationes dogmatum, quàm ipſa dogmata volunt occultari, id eſt, non ſcribi. Sin autem intelligimus, metiendas eſſe cuiuſque vires; & quia alij ſint prouectiores, alij infirmiores, nõ poſſe omnibus æque omnia proponi: infirmiores autem interim dum docentur, id eſt, paulatim prouehuntur, non omnium eſſe capaces: nihil audio quod non poſſit ferri in Eccleſia. Nam ſic paruulis lac propinandum ſcimus, & fortiorum eſſe cibum ſolidum. Sed hoc multò minùs traditiones iuuat non ſcriptas. Nam ita non diuerſa ſignificantur dogmata, ſed tantùm diuerſa eorum docendorum ratio: & nemo dubitat vtroque modo Scripturam doceri poſſe.

IX. Et quidem, quando hic locus ſupponit quędam eſſe dogmata faciliora, quędam verò obſcuriora, & *μυστικώτερα*, reſpõdeant quo loco ponant ea quę à Moſe ſcripta ſunt. Nã ſi in facilioribus, quis feret? Cùm circa eorum intelligentiam adhuc hodie non parum laborent docti. Sin autem in difficilioribus: Ergo fateri coguntur hunc locum non pertinere ad dogmata ſcribenda, vel non ſcribenda: alioquin oportuiſſet hæc non eſſe ſcripta. Niſi fortè inuertant verborum ſignificationem, & *τὰ μυστικώτερα* dicant, ea quæ faciliora ſunt: quãquam hæc quo iure? Nam eorum quæ faciliora ſunt, omnes ſunt capaces.

X. Sed præterea hæc obſeruari iubeo. Primò, Origenem, non quid factum eſſet, ſignificare, ſed quid ipſe faciendum iudicaret, *ἀλληγορικῶς* colligere. At noſtri Ieſuitæ verſabantur in quæſtione facti, nõ iuris. Secundò, non dixiſſe, quædam eſſe ſcribenda, quædam verò nunquam literis mandanda, quo Ieſuitæ opus habent: ſed tantùm non omnia eſſe omnibus reuelanda, id eſt, interpretanda. Tertiò, ne ipſa quidem nunquam eſſe interpretanda, ſed tantùm non dignis, ſiue non capacibus. At hæc non concludunt Scripturarum imperfectionem, aut neceſſitatem Traditionum non ſcriptarum: quia etiam ſcripta, non ab omnibus capiuntur: non ſunt etiam non dignis aperienda.

XI. Hilarius in Pſalmum ſecundum ſic habet, *Moſes, quamuis Veteris Teſtamenti verba in literis condidiſſet, tamen ſeparatim quadam ex occultis legis ſecretiora myſteria ſeptuaginta ſenioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauerat.* Hæc Hilarij ſunt verba ad quæ Eraſmus annotauit, *Non credo.* Neque hanc annotatiunculam reiiciendam cenſuit Ioannes Gillotius, cùm ederet huius Patris opera. Imò quòd magis mireris; hanc eandem intactam prætermittit Index Expurgatorius Hiſpanus.

XII. Et ſanè, vnde id habere potuit Hilarius, tot poſt Moſem defunctũ ſeculis? Aut quem illi ex præcedentibus oſtendent aduerſarij conſentiẽtem? Nã quod citat ex Matthęi vigeſimo tertio, *Super cathedrã Moſis ſederũt Scribæ & Phariſæi: omnia quæcunq; dixerint vobis, ſeruate & facite:* meritò mireris à tanto viro non prętermiſſũ. Imò, non aliunde meliùs agnoſcas, quã non prudenter ita ſenſerit. Quam enim oportet eã eſſe ſententiã quę nõ nititur, niſi manifeſta Scripturæ deprauatione? Aut quomodo ea Domini noſtri A verba hunc ſenſum ferre poſſunt, vt habuiſſe dicatur Scribæ & Phariſæi arcana quædam, & myſtica, quæ non omnibus communicarentur? Nam ſi non cõmunicabantur plebi, quomodo ea plebs ſeruare, & facere poterat? Imò vident omnes Chriſtum diſtinguere doctrinam Phariſęorum, ab eorundem vita: non verò doctrinam Moſaicam in ſcriptam & non ſcriptam.

XIII. Imò verò per Cathedram Moſis, interpretes hoc loco intelligũt legem. Hieronymus, *Per* B *Cathedram, doctrinam Legis intelligit.* Theophylactus, *ὁ Κύριος περὶ τῶν ἐν τῇ Μωσέως καθέδρᾳ καθημένων λέγει, τουτέστι τῶν τὰ τοῦ νόμου διδασκόντων.* *Dominus de iis loquitur qui ſedebant in Cathedra Moſis, hoc eſt, qui ea quæ ſunt è Lege docebant.* Et quod magis mireris, Hilarius ipſe Canone 24. in Matthæũ, *Iubet* (inquit) *præſcriptis Phariſæorũ obtẽperari, qui in Moſis Cathedra ſederunt: iubet legis mãdatis omnibus obediri, ſed à factis eorũ atq; operibus abſtineri, vt mores hominũ, atq; infidelitas, non legis doctrina vitetur.* Chriſtus igitur non intellexit arcana quædã myC ſteria nunquã plebi propoſita, aut etiam nunquam ſcripta: ſed ipſam legis Moſaicæ doctrinã; ideoq́ue ſcriptam: eam (inquam) doctrinam quã Phariſæi & Scribæ, nõ ſibi totã reſeruarent, tanquam proprium theſaurum: ſed quã populo communicabant. Quomodo hodie fideliſſimi quique paſtores & doctiſſimi, Scripturam optimè intelligunt; quod illis proprium chariſma eſſe poteſt: ſed id tamen quod ipſi ſciunt, putant ſe eò ſcire vt plebi proponant.

XIV. Non habuit ergo Hilarius ab eo Matthæi D loco, quod voluit. Niſi fortè hoc voluit potius, quã id quod Ieſuitæ quæritãt: Nimirum Moſen, quoſdã ſelectos viros, familiarius inſtituiſſe in legis, ceremoniarũq; intelligentia. Quomodo nõ dubito in Nouo Teſtamẽto, Paulum qui ſe apud Epheſios teſtatur nihil reticuiſſe, tamen Timotheo penitiùs inſinuaſſe Euangelium: nimirum, quia hic alios debebat docere. Sed hoc quid ad non ſcriptas traditiones? Nam qui altiùs penetrarunt in cognitionem Scripturarum, ij profectò, non propterea inuehunt E neſcio quæ non ſcripta: ſed ex ipſis Scripturis ſenſum veritatis accipiunt.

XV. Et ſanè ita Hilariũ apparet intellexiſſe. Quò enim aliàs referri iſta poſſent, *quadã ex occultis legis ſecretiora myſteria intimauerat?* Eſt enim ac ſi diceret, fuiſſe in tot legis ipſius mandatis, quædã aliis obſcuriora, ſiue occultiora, quorũ intelligẽtia ſeptuaginta ſenioribus ſit intimata. Sunt igitur illa myſteria, quantumlibet obſcura & occulta, tamen legis myſteria: Et quia tota lex eſt ſcripta, etiam ipſa nõ ſcriF pta eſſe nequeũt: aut certè, ne legis quidẽ futura myſteria. Itaq; ex his Hilarij verbis non quædam colliguntur fuiſſe *ἄγραφα*, ſed duntaxat *τῶν ἐγγράφων* intelligentiam. At noſtri Papiſtę cùm pugnant pro Traditionibus, quarum maxima pars, neque expreſſè, neque obſcurè in Scriptura continentur, quid habent commune cum Hilario?

XVI. Pauli teſtimoniũ à Franciſco Sonnio prolatum eſt ex prioris ad Corinthios ſecundo capite, *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Quaſi diceret, ScriG bimus quidẽ etiam paruulis & imperfectis; ſed ſapientiam loquimur (loquimur, inquit, non autem ſcribimus aut dictamus: nam hoc notãdũ) inter perfectos. Vnde licet inferre, quod viua voce aperuit multa myſteria Epiſcopis, Euangeliſtis, & perfectioribus, quæ non commiſit omnibus per ſcriptas Epiſtolas. Sic Sonnius.

XVII. Sed hunc locum Sonnius fœda interpretatio-

tatione violat, detorquetque in eũ ſenſum, qui Paulo nõ magis in mentẽ venit, quã Heſiodi θεογονία. Nã neq; ſapiẽtiã appellauit, ſecretã aliquã ſciẽtiã, paucis cõmunicandam, aut certè nunquã ſcribendã: neq; perfectos intellexit Epiſcopos, aut Euangeliſtas, aut eiuſmodi vllum ordinem in Eccleſia: nec denique ſuum illud loqui oppoſuit ſcriptioni. Quæ tria ſunt capita quæ totum conſtituunt Sonnij, ſomnium. Quid igitur? Primum Sapientiam appellauit, totam Euangelij doctrinam quantacunque illa eſt: quæ verè ſapientia ſit æſtimanda, vtcunque à mundo B mera ſtultitia cenſeatur. Secundò, Perfectos intellexit, quoſlibet fideles, in cognitione veritatis non infirmos: imò verò etiam latius, eos qui ab infidelitate diſceſſiſſent ad fidem: tertio, *loqui*, comprehendit totam Euangelicæ doctrinæ prædicationem, cuiuſmodi ſolet in Eccleſia fieri, vt omnes doceantur. Addo quartum, ita conſtruenda eſſe Pauli verba, vt non ſe loqui dixerit inter perfectos; non verò inter alios ſapientiam: quis enim neſcit loquutum etiam inter fideles? Sed ſapientiam eſſe inter perfe- C ctos: hoc eſt eam doctrinam quam æquè omnibus proponebat, cum infidelibus tum fidelibus: eſſe ſapientiam tantùm inter fideles; hoc eſt, reputari ab infidelibus quidem meram ſtultitiam, ſed à fidelibus haberi pro ſola & vera ſapientia.

XVIII. Atque hæc demonſtrantur ex ipſo contextu: probantur etiam interpretum autoritate. Nam primò, Pauli hoc capite propoſitum eſt, vt ſuam totam deſcribat prædicandi rationem, qua apud Corinthios vſus eſſet, non autem ſpecialem in D quibuſdam docendis operam: ſic enim caput ordi- tur, *Ego cum venirem ad vos: non veni cum eminentia facundiæ aut Sapientiæ annuntians vobis teſtimonium Dei.* Quis non videt, quantam in ſe inuidiam deriuaſſet, & certè ſuſpicionem conciaſſet: ſi, poſtquam ita proteſtatus eſſet, de ſua non tantùm ſinceritate, ſed etiam ſimplicitate, ſtatim ſui oblitus profiteretur nonnihil abſtruſius, abſconditiuſque depoſuiſſe apud quoſdam? Aut quomodo id conueniret cum E ea proteſtatione qua à ſe amoliebatur eminentiam non tantùm facundiæ, ſed etiam ſapientiæ? Secundò, opponit eam ſapientiam, quam ſe loqui dicebat inter perfectos, Sapientiæ mundi. Sic enim pergit, *Sapientiam autem non ſeculi huius neque principum ſeculi huius.* Eſt autem non certa quædam pars Euangelij, ſed tota eius doctrina, oppoſita Sapientiæ huius ſeculi. Tertiò Sapientiam ſuam dicit eam eſſe quam præfinierat Deus ante ſecula: quod de toto Euangelio quis dicendum negat? Quartò, eam Sapientiam definitam eſſe addit *in gloriam noſtram*: F quod ſiue peculiariter intelligas de gloria ipſius Pauli prædicantis: ſiue generaliter omnium Chriſtianorum, eodem redit. Nam & ſe Paulus dixit non gloriari niſi in Chriſto, eoque crucifixo: nec nos alibi decet. Quintò: Hæc Sapientia ea eſt, quam ſi cognouiſſent principes mundi, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Eſt ergo ea Euangelij doctrina, qua ſola cognita fit vt Chriſtum amplectamur. Et rurſus, non Sapientia quædam reuelanda tantum Epiſcopis, & Euangeliſtis: ſed etiam princi- G pibus ſeculi: quæ alia eſſe non poteſt, quàm quæ toti populo. Sexto, cum dixiſſet, *Sapientiam quam nemo principum huius ſeculi cognouit*, ſtatim intulit, *ſed ſicut ſcriptum eſt, Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in mentem hominis venerunt, quæ parauit Deus iis qui ipſum diligunt.* At hæc non quorundam propria ſunt, ſed omnium Chriſtianorum communia.

XIX. Sic Sapientiam Pauli intelligimus: non quædam eſſe capita doctrinæ Chriſtianæ, ſed totum corpus. Nam ſi notę ſunt generales, quomodo erit particulare, id quod iis inſignimt? Quod ſi ſapientia illa ſit totum corpus doctrinæ, quis reliqua non videt facile confici? Nam nec rectè opponentur loqui & ſcribere: quia eandem doctrinam cum alij tum ipſe Paulus non tantùm prædicauit, ſed etiã ſcripſit: nec eã loquutus eſt in angulis inter-ve paucos: ſed publicè & apud quoſuis. Sic enim agnoſcebat ſe debitorẽ & Gręcis & Barbaris, & ſapiẽtibus & inſipientibus: primo ad Romanos. Sic Actorum vigeſimo, teſtificatum eſſe Iudęis ſimul & Gręcis conuerſionem ad Deum, & fidem in Dominum noſtrum Ieſum.

XX. Conſentiũt interpretes. Chryſoſtomus admodum prolixè. *Τὸ σκότος, τοῦ φωτὸς ἐπιτηδειότερον τοῖς ἀσθενοῦσι τοὺς ὀφθαλμοὺς φαίνεται, διὸ καὶ μᾶλλον εἰς συσκιασμένα δωμάτια καταφεύγουσι. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς σοφίας γέγονε τῆς πνευματικῆς. ἡ μὲν τοῦ θεοῦ σοφία, μωρία ἐδόκει παρὰ τοῖς ἔξωθεν. ἡ δὲ αὐτῶν οὖσα μωρία, σοφία αὐτοῖς ἐνομίζετο. Tenebræ videntur eſſe luce aptiores iis qui laborant oculis propterea magis confugientibus ad tenebroſam domunculam. Quod idem vſu venit in ſpirituali Sapientia. Siquidem Dei Sapientia, iis qui ſunt extra Eccleſiam, videtur ſtultitia: qui ſuam exiſtimauerunt eſſe ſapientiam, cum re vera eſſet ſtultitia.* Ex his verbis hæc notanda ſunt. Primùm, opponi iis quos Apoſtolus τελείους vocat, non imperfectos aliquot Chriſtianos: ſed τοὺς ἔξωθεν, hoc eſt, infideles, non Chriſtianos, alienos à fide. Secundò, eam Sapientiam, opponi, non alteri cuidam Sapientiæ, cui locus eſſet inter imperfectos: ſed ſapientiæ infidelium, quæ re vera erat ſtultitia. Adde tertium ex ſequentibus. Non multis enim interiectis, *καὶ σοφίαν καλέσας μωρίαν τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν κατὰ τὴν ἐκείνων ψῆφον, τότε δείκνυσιν αὐτὴν σοφίαν οὖσαν. Et cum prius Dei ſapientiam vocaſſet ſtultitiam, vt erat illorum ſententia, hinc oſtendit eam eſſe ſapientiam.* Nam hæc ſignificant, eandem nunc ſapientiam appellari, quæ prius ſtultitia nominabatur ex infidelium mente. Videlicet cum primo capite hæc legimus. *Sermo ille de cruce, iis qui pereunt ſtultitia eſt.* Et rurſus, *Placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſeruare credentes.* At hæc non ſignificant occultas Traditiones. Deniq; Chryſoſtomus diſertius *σοφίαν δὲ λέγει τὸ κήρυγμα καὶ τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας τὸ διὰ σταυροῦ σωθῆναι. τελείους δὲ τοὺς πεπιστευκότας. καὶ γὰρ ὄντως τέλειοι οἱ τὰ ἀνθρώπινα εἰδότες ὅτι σφόδρα ἀσθενῆ, καὶ ὑπερορῶντες αὐτῶν ὅτι μηδὲν αὐτοῖς συμβάλλεται πεπεισμένοι γεγόνασιν οἱ πιστοί, Sapientiam autem dicit prædicationem & modum ſalutis, nempe ſaluum eſſe per crucem. Perfectos autem, eos qui crediderunt. Illi enim perfecti ſunt, qui videntes humana eſſe valde infirma, contemnentéſque ea, perſuaſerunt ſibi nihil inde ad ſe vtilitatis redire: cuiuſmodi ſunt fideles.*

XXI. Oecumenius Chryſoſtomi verba ſuo more mutuatur. Theophylactus, *Stultitiam quidem ſuperius Chriſti præconium appellauit, quod à Græcis ſic dici ſit vſurpatum: ſed poſtquam ex rebus ipſis aperuit, veram eſſe præconium id ſapientiam, fidem tandem audet ſapientiam Chriſti prædicatione fateri.* Et poſt, *Perfectos autem fideles ipſos appellat: ſiquidem hi perfectiores habentur, qui cæteris rebus contemptis ad cælos ſubuolant.* Ambroſius, *Sapientiam autem loquimur inter perfectos, hoc eſt, inter eos qui crucem Chriſti virtutis teſtimonio Sapientiam fatentur: hi enim ſapientes & perfecti ſunt, qui fidem non magis verbis habent quàm rebus.* Primaſius, *Sed loquimur Dei Sapientiam, quæ Chriſtus intelligitur, qui & prædeſtinatus eſt, ſicut dicit ad Romanos.* Hieronymus, *Sed loquimur Dei Sapientiam in Euangelio quod continet natiuitatem Chriſti, paſſionem*

& cætera. Theodoretus, *Quoniam prædicationem prius ſtultitiam appellauit, ea vtens appellatione, quam afferebant infideles, neceſſariò oſtendit, eam eſſe & dici ſapientiam, ab iis qui ſinceram & perfectam fidem ſuſceperunt.*

XXII. Ex his omnibus patet quis ſit ſenſus Apoſtoli. Quod ſi ſapientia illa eſt Euangelij doctrina de natiuitate & cruce Chriſti, per eamque oblata ſalute: hæc autem nunquam paucis quibuſdam fuit ab Apoſtolis in aurem ſuſurrata, ſed omnibus publicata. Et perfecti ſunt, qui fidem ſincerá Chriſti ſuſceperunt: hi autem non ex Chriſtianis pauci, ſed omnes. Ergo ij temere faciunt qui nobis huius loci prætextu neſcio quæ obtrudunt ἄγραφα, αἰσχρότατα, id eſt, Traditiones non ſcriptas: & parum abſunt ab eo vt clament intenta voce, illud myſterijs Ethnicis ſolenne, *procul hinc, procul eſte prophani.*

XXIII. Hactenus de Pauli loco. At Dionyſius Areopagita (inquiunt Ieſuitæ) Apoſtoli Pauli diſcipulus, fatetur Apoſtolos præter ſcriptam doctrinam, aliam diuiniorem, & purgatiorem, atque viciniorem cœleſti Hierarchiæ, ex mente in mentem tranſfuſam, mediante ſermone, ſine ſcriptis tradidiſſe. At ego, ὢ τῆς τερατώδους βλασφημίας καὶ τῆς αὐτόθεν δυσσεβείας. Et hæc Chriſtianus orbis tolerare poteſt? Deus bone, aliquid eſſe diuinius ipſa Trinitate! aliquid purgarius Chriſti incarnatione! Aliquid magis accedere ad Hierarchiam Diuinam, toto humanæ redemptionis myſterio! Traditiones, inquam, non ſcriptas diuiniores eſſe, purgatiores, cæleſtiores, ipſis Scripturis? Ναὶ ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ. Quis enim tantarum blaſphemiarum finis eſt futurus?

XXIV. Id verò ſi ſcripſit vnquã, ſi dixit ſi cogitauit Dionyſius, non ego illum habeam pro Pauli diſcipulo: ſed pro impuro apoſtata. Sed non dixit. Etſi nolim ego quidem eius authoris omnia præſtare, de quo dicam paulò pòſt. Sed nũc Ieſuitarum accuſo perfidiam, qui non tantùm paulo antè Origeni impoſuerunt quod non dixit, ſed & hîc Dionyſij nobis nomine ſuas blaſphemias propinant. Adſcribo locum. Οὐσία τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας ἐστὶ τὰ θεοπαράδοτα λόγια. σεπτότατα δὲ λόγια ταῦτα φαμὲν, ὅσα πρὸς τῶν ἐνθέων ἡμῶν ἱεροτελεστῶν ἐν ἁγιογράφοις ἡμῖν καὶ θεολογικαῖς δεδώρηται δέλτοις, καὶ μὴν ὅσα πρὸς τῶν αὐτῶν ἱερῶν ἀνδρῶν ἀϋλοτέρᾳ μυήσει, καὶ γείτονί πως ἤδη τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας, ἐκ νοὸς εἰς νοῦν διὰ μέσου λόγου σωματικοῦ μὲν, ἀϋλοτέρου δὲ ὅμως, γραφῆς ἐκτὸς, οἱ καθηγεμόνες ἡμῶν ἐμυήθησαν. Locus eſt capite primo Hierarchiæ Eccleſiaſticæ. Sic verto: non enim placet Perionius. *Subſtantia noſtra Hierarchia, oracula ſunt diuina. Hæc autem veneranda dicimus oracula quæcunque à diuinis noſtris rerum ſacrarum magiſtris, in ſanctis & theologicis libris tradita ſunt: ſed & quæcunque ab iiſdem ſacris viris noſtri duces inſtitutione magis abſtracta à materia, & quodammodo magis accedente ad cœleſtem Hierarchiam de mente in mentem mediante ſermone, corporeo illo quidem, ſed tamen à materia magis abſtracto, didicerunt ſine ſcripto.*

XXV. Dionyſium equidem audio fidei ſubſtantiam diſtribuentem in dogmata ſcripta; & non ſcripta: quod Ieſuitis fauet, nobis verò, imò veritati non placet. Sed hæc non ſcripta ita deſcribi, vt ſcriptis diuiniora, purgatiora, viciniora cœleſti Hierarchiæ dicantur, id verò nego me audire. Quid igitur. Nempe, non dogmata dogmatis comparat, ſed Traditionem quæ fit viua voce, ei quæ fit per ſcripta, μύησιν, inquam, μυήσει. Nam huic authori μύησις eſt, exponente Maximo Scholiaſte, μάθησις, κατήχησις, Κλῆσις. Hanc igitur ἄνευ γραφῆς μύησιν ſine ſcriptura inſtitutionem, ἀϋλοτέραν vocat alteram, magis ab-

A ſtractam à materia, purgatiorem Ieſuitæ dixerunt, & vicinam cœleſti Hierarchiæ. Ipſa autem dogmata ſi ſic comparaſſet & ineptè feciſſet & falsò. Falsò quia, exempli gratia, Trinitatis dogma nihil propterea magis fit ὑλικὸν, id eſt, materia concretum, propter ſcripta, aliàs in mente eſſe non poſſet, vt oportet omnem μάθησιν. Ineptè autem, quia eadem quæ ſcripta ſunt, etiam ſine ſcriptis traduntur, & de mente in mentem transferuntur.

XXVI. Quanquam hæc ipſa τῶν μυήσεων comB paratio, habet aliquid in ſpeciem ſubtilius quàm verius. Nam, quid illud eſt, quod ait alteram eſſe purgatiorem eam nempe quæ fit διὰ λόγου, qui ſit corporeus quidem: ſed tamen ἀϋλότερος? Nam hæc ſine dubio cauſſa eſt, cur inſtitutionem ἄνευ γραφῆς, dicat ἀϋλοτέραν. Ineptiſſimè. Niſi fortè quis contendat ipſam codicum materiam, puta, membranam, aut papyrum, aut chartam, ipſumque adeò atramentum nos diuina docere, quod hominis ſit inſipientiſſimi. Quod ſi non ipſa materia, ſed ipſe ſermo qui in ea C materia depictus eſt, docet: Eſtque is ſermo non magis corporalis, quàm qui profertur, tum ſanè hæc Dionyſij comparatio, virum prodit non ſatis attentum iis quæ dicat: atque vni tantùm ſtudio occupatum, vt aliquid noui & abſconditi conquirens, φιλοκαινότροπος appareat, quàm θεολογικώτερος; quod perpetuum illi vitium eſt, præter κομψοπρεπεσμυθίαν, quam inſano affectat ardore.

XXVII. Nihilominus etſi non blaſphemet, vt Ieſuitæ, tamen Theologiæ (quam ἱεραρχίαν, appellat) D ſubſtantiam conſtituit in ſcriptis & non ſcriptis. Et aliàs vbique apparet in eius operibus, multo plus operæ impendere iis quæ nuſquam ſcriptis mandata ſunt in Canone, quàm ſcriptis dogmatibus. Itaque reſpondeo me huius autoritate non teneri: non tantùm quia non ſit Canonicus, ſed etiam quia ſuppoſititius. Cum enim videri voluerit Dionyſius ille Areopagita, qui à Paulo Athenis Chriſtum didicit, tamen alius eſt, & longè recentior. Itaque libens vſurpo Baronij verba, quæ ille pro incommodo obE iecit, vt ſolent pueris μορμολύκεια. Indignum planè ac nefas eſſe, hunc qui ſe tam ſublimem, ac excellentem haberi vult, mẽteque diuina illuſtrarum Theologum, cœli cardines perambulantem, choros angelicos peruestigantem, Diuinitatis thronum adeuntem, & ſecreta rimantem, tanquam ludionem in ſcena ſuperinducta laruâ ludere, aliumque ab eo qui eſſet voluiſſe mendaciter fingere, alias mentiri perſonas, multaque falſa componere & ſimulare, quæ vt vera certaque vellet ab omnibus accipi.

F XXVIII. Iraſcuntur nobis ſic liberè iudicantibus Papiſtæ. Sed ante nos fraudem olfecerunt hi laudatiſſimi viri. Theodorus Gaza in præfatione ad problemata Aphrodiſæi vno tantùm verbo & obiter. Laurentius Valla plenius in decimum ſeptimum caput Actorum, itemque Eraſmus, & Thomas de Vio Caietanus. Bellarminus duobus verbis rem tranſigit, quaſi leuiſſimam. Citantur (inquit) hæc opera nomine Dionyſij Areopagitæ in ſexta, ſeptima, & octaua Synodo generali: item à G Gregorio primo, in homilia de centum ouibus, à Martino primo in Concilio Romano, & ab Agathone, in epiſtola ad ſextam Synodum. Ex quo, inquit, coguntur fateri hæretici, hunc autorem ante annos mille ſcripſiſſe, proinde non eſſe contemnendum. Egregiam verò laudem, inquam, & ſpolia ampla. Scripſit ante annos mille. Atqui ante mille ſexcentos oportuit, ſi fuit Areopagita: cuiuſmodi

ergo

ergo hæc opera ſunt quorum antiquitatem non potuit altius repetere, aut probare, quàm à ſexcentis annis poſt mortuum Dionyſium? Saltem ergo, inquit, non erunt contemnenda. Egregiè: quaſi nihil ſit contemnendum eorum, quæ ſcripta ſunt ante annos mille. Quaſi nihil præterea in his operibus reprehendatur. Atqui impoſtura notior eſt, quàm vt excuſari poſſit: quia is, quicunque tandem ſit, voluit ſe inſerere ætati Apoſtolorum, nam & ſcribit ad Timotheum, ad Titum, ad Ioannem Euangeliſtam: & ſe Virginis corpus vidiſſe dixit vnà cum Apoſtolis, quæ in homine recentiori quis poteſt non damnare?

XXIX. Iodocus Clichthouæus Antilutheri libro primo capitibus quinque prolixis hanc cauſam diſputans, nec non enumerat argumenta, ſed puerilia, item Coronus in Inſtitutione. Primum, quartum & ſextum, quia is auctor Paulum dicat ſuum eſſe præceptorem. Secundum quòd ſe à gentilitate conuerſum. Tertium, ſeptimũ & octauum, quòd ſcripſerit ad Timotheum, Polycarpum, Titum. Quintum, quòd interfuerit Virginis morti. At hæc omnia tam facile fingi potuerunt, quàm ipſum Areopagitæ nomen aſſumi: atque adeò infinita deprehenduntur ſimilia quotidie in ſcriptis ſuppoſititiis. Et quid in hoc impoſturarum negotio nasutiores non ſperent, cum ineptus neſcio quis monio, auſus ſit Auguſtini ad Cyrillum Hieroſolymitanum, huiúſque ad illum epiſtolas obtrudere de miraculis, & obitu Hieronymi? Quare hæc non euincunt autorem eſſe Areopagitam, ſed potius impoſturam arguunt.

XXX. Argumenta autem in contrarium hæc ſunt, quorum quædam refutare conatus eſt Baronius, Annalium tomo ſecundo ad annum centeſimum nonum. Et Clichthouæus loco dicto. Primùm hoc eſto. Non vixiſſe Apoſtolorum temporibus hæc indicant: quòd cœleſtis Hierarchiæ capite primo nominet [illegible], *illuminationes ſanctorum oraculorum traditione à patribus acceptas*. Et Eccleſiaſticæ primo, atq; adeo eo ipſo loco quem iam præ manibus habemus, ſuos duces dicat myſtica illa non ſcripta didiciſſe à ſacris illis viris, à quibus reliqua [illegible] ſcripta ſunt, [illegible]. Non ſat commodè diuiſa ſunt hæc temporibus. Nam ipſo Apoſtolorũ ſeculo [illegible] appellari Chriſtianæ fidei dogmata, quaſi iam longa temporum ſerie intercedente, quàm benè conuenit? Et ipſum, qui ab Apoſtolis erat inſtitutus, & edoctus, teſtari ſuos duces, hoc eſt, eos qui ſibi in his myſteriis inquirendis, explicandis-ve præiuiſſent, fuiſſe ab Apoſtolis [illegible], hoc eſt, catecheticè inſtitutos, quod genus figuræ eſſe poteſt: Sic ſolent non ſatis attentis mendacibus excidere nonnulla, quibus ſe ipſos prodant, vt ſuis veſtigiis ſorices.

XXXI. Secundum argumentum inde petitur, quòd multa dicat de Templis, de Altaribus, de Monachis: Et, vt loquitur Photius Bibliothecæ capite primo: [illegible], *quod quæ in Eccleſia per ſpeciem prolatus, & longi temporis ſpatio inualuerunt, earum Traditionum hic liber exactam deſcriptionem exſequitur.* [illegible]. *Non eſt igitur veriſimile, imò verò*

A *ineptum figmentum eſt, quæ multo poſt Dionyſium mortuum tempore in Eccleſia excreuerunt, ea ipſum Dionyſium deſcribenda ſuſcepiſſe.* Nam templa & altaria, Chriſtianis nulla eſſe fatebantur Origenes, & Arnobius: at hi longè poſt Areopagitam, minimum integro ſeculo. Monachos autem, ante Paulum & Antonium, nemo vnquam nominauit, quorum obitum, illius quidem ad annum trecenteſimum quadrageſimum tertium, huius autem ad trecenteſimum quinquageſimum octauum, Baronius refert Annalium tomo tertio. Paulum verò annos vixiſſe centum tredecim dixit Hieronymus, nec ante decimum quintum fugiſſe in eremum. Dionyſium verò mortuum ferũt pleriq; omnes Domitiani anno poſtremo, id eſt, nonageſimo octauo Chriſti. Baronius autem ſub finem Traiani, aut initium Adriani, hoc eſt, circa annos Chriſti centum viginti plus minúſve. Quare Dionyſium oportet eſſe mortuum vt minimum annis centum viginti quinque, ante prima eaque tenuiſſima Monachatus exordia.

C XXXII. Baronius reſpondet, ſe primo Annalium tomo probaſſe Eccleſiaſticas cæremonias ex Apoſtolorum fontibus in Eccleſiam dimanaſſe: vitamque Monaſticam in Eſſenis prodiiſſe, ſed primitus à Ioanne exordium ſumpſiſſe. At certè de templis & altaribus Chriſtianorum, ſtructis Apoſtolorum tempore, ille nihil aut dixit, aut potuit dicere: nam de cœnaculis, quò Chriſtiani conueniebant, alia ratio eſt. Eſſenos autem Monachos fuiſſe, & Chriſtianos, quis credat, [illegible]? Etſi fateor veteres nonnullos ita luſiſſe, vt quæ de his Philo tradit libro de vita contemplatiua, deriuarint ad Chriſtianos. Sed quibus argumentis ducti? Nam, etſi habuerunt quædam inſtituta communia cum iis qui poſtea vocati ſunt Monachi, non ſequitur tamen fuiſſe aut Monachos aut omnino Chriſtianos. Habuerunt enim etiam diuerſa, [illegible], inquit, [illegible], *fugiunt relictis abſque ſpe reditus, fratribus, liberis, vxoribus, parentibus.* At Paulus, ſi quis E ſuorum curam non gerit, hunc pronunciat deteriorem infideli, fidemque abnegaſſe: prioris ad Timotheum quinto. Mulieres admittebant eiuſdem inſtitui, non tantùm ad orationem, ſed etiam ad conuiuia: quas tamen maximè fugerunt ij omnes, quos ſcimus monaſticam exercuiſſe. Sed hoc miror, qui factum ſit, vt cùm huius gentis ſiue populi, ſiue ciuitatis (nam ſic appellant Solinus capite quadrageſimo octauo, Plinius libro quinto, capite decimo ſeptimo, Syneſius in Dione) nullam mentionem F inuenerint apud vllum Chriſtianum autorem, & quicquid habẽt, hauſerint à Philone, id tamen genus hominum inter Chriſtianos numerent. Certè Philo nullum omnino indicium prodit, quod eò inducat. Itaque non dubito Euſebium (nam is primus eſt) ſibi hoc loco nimium indulſiſſe. Ioannem verò Baptiſtam autorem fuiſſe vitæ monaſticæ, potuit [illegible] dici, quemadmodum Papiſtæ ſe iactãt habere Moſem, Eliam, Chriſtum, autores Quadrageſimæ. Sed is nominum ludus eſt. Non enim G ſequitur, quia huius ſuperſtitionis admiratores his ſibi exemplis delicias fecerunt, ideo eorum autorum nomine non abuti. Porrò Dionyſius monachos deſcribit [illegible], ſummum ordinem omnium ordinum, qui & initiant & perficiunt, deſcribitque ritus, qui iis conſecrandis adhibentur à ſacerdote.

XXXIII. Tertium argumentum, capite quar-

to de Diuinis nominibus. ſic legimus, *γράφει δὲ καὶ ὁ θεῖος Ἰγνάτιος, ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται. Scribit diuinus Ignatius, Meus amor eſt crucifixus.* Quæ verba legimus in Epiſtola, quam Ignatius ſcripſit ad Romanos. At quomodo hanc Epiſtolam Dionyſius potuit legiſſe, aut omnino dum viueret: aut certè dum ad Timotheum ſcriberet? Nam plerique omnes mortuum dicunt Dionyſium anno Chriſti nonageſimo octauo, Domitiani poſtremo. Ignatius verò, teſte Baronio, anno centeſimo nono vinctus Romam deducitur: atque ex eo itinere ſcripſit hãc Epiſtolã: annis plus minus decem poſt obitum Areopagitæ. Sed & Timotheum defunctum eſſe antè quàm Ignatius ſcriberet ad Romanos, conſtat ex ipſo Ignatio, qui ad Epheſios ſcribens ex hoc itinere, eorum iam Epiſcopum nominat Oneſimum.

XXXIV. Torſit hic nodus Baronium. Qui primò Dionyſium contendit ad vltima Traiani tempora ſaltem peruenire: itaque Ignatio ſuperſtitem fuiſſe. Sed quo argumento? Adonis auctoritate in Martyrologio, qui ex Ariſtide eum aſſerit paſſum ſub Hadriano. At hæc auctoritas non poteſt eſſe magna. Primùm enim variè interpolari huiuſmodi Martyrologia, & res ipſa clamat, & Ioannes Molanus conqueritur. Deinde Vſuardus, Adone antiquior; & qui videtur Adoni hoc de Ariſtide ſuppeditaſſe, Hadriani non meminit. *Natalis* (inquit) *Beati Dionyſij Areopagitæ, qui poſt clariſſimam confeſſionem fidei, poſt grauiſſima tormentorum genera, glorioſo martyrio coronatus eſt, vt teſtatur Ariſtides, fide vir, ſapientiáque mirabilis, in eo opere quod de religione Chriſtiana compoſuit.* Quid igitur tanti momenti eſt in Adone, vt ſoli credatur? Nempe antiquum ſuum Baronius obtinet: vt quamlibet leuiſſima occaſione ſuæ ſuperſtitionis fabulis conciliet auctoritatem.

XXXV. Et tamen in meo Lipomano, ſiue potiùs Tiletano Lipomani breuiatore, ego Adrianum non legi, ſed pro eo Traianum. Vnde igitur factum dicam, vt Hadrianum ſubſtituerit Baronius? Ille ſanè viderit. Sic igitur Tiletanus locum deſcripſit, *Natale Sancti Dionyſij Areopagitæ, qui ab Apoſtolo Paulo inſtructus credidit Chriſto: & primus apud Athenas ab eodem Apoſtolo Epiſcopus eſt ordinatus: & ſub Traiano Principe per clariſſimam confeſſionem fidei, poſt grauiſſima tormentorum genera, glorioſo martyrio coronatur, vt Ariſtides Athenienſis, vir fide ſapientiáque mirabilis, teſtis eſt in eo opere, quod de Chriſtiana religione compoſuit. Hoc opus apud Athenienſes ſummo genere colitur, & inter antiquorum monumenta clariſſimum tenetur, vt peritiores Græcorum affirmant.* Præter autem mutationem Traiani in Hadrianum, eòam poſtrema verba Baronius omiſit, quibus conſtat Ariſtidem ab Adone citari aliena fide. De Traiano autem conſentit Suidas. *Hic igitur eloquiorum Dei interpres Dionyſius, decurſis temporum curriculis, & cooperante Spiritu Sancto, plenus dierum per agonem martyrij pro Chriſto deſudatum, diem ſuum obiit, imperante Traiano Cæſare; quo quidem tempore & Ignatius, cognomento Theophorus, ſuum & ipſe agonem decertauit.* Conſentit, (inquam) de Traiano, ſed tempus deſignat, eum ipſum annum quo Ignatius functus eſt. Quod ſi eſt, mirum quî tam citò potuerit Ignatij Epiſtolam legere. Imò quî potuerit è vinculis ad Timotheum libros ſcribere.

XXXVI. Sed illud de Timotheo violentius eſt: quod ſoluit dupliciter. Primò, vt dicat, Dionyſium hæc verba primò non vſurpaſſe, cùm ſcriberet ad Timotheum, ſed poſtea addidiſſe. Sic enim quemlibet tractatorem ad extremum vſque ſuæ vitæ diem ſuas lucubrationes, aliquid addendo, minuendo, vel immutando, ſolitum expolire. Secundò nihil cogere, vt affirmemus Timotheum illum fuiſſe Pauli diſcipulum Epiſcopum Epheſiorum. Inſcriptionem enim præfixam, *Sancti Dionyſij Areopagitæ Athenienſis Epiſcopi, ad Timotheum Epiſcopum Epheſinum; liber de diuinis nominibus*, à librariis eſſe appoſitam. Germanam autem illam eſſe in Eccleſiaſtica Hierarchia, *Compresbytero Timotheo, Dionyſius presbyter.* Porrò vocari Timotheum ab hoc Dionyſio, filium: Epiſcopum autem ab Epiſcopo potiùs fratrem vocari.

XXXVII. Ita, leuibus coniecturis, quidlibet ſe poſſe ſperat: tantam ille concepit ſui nominis confidentiam. Imò tam impotenter omnibus ingeniis dominatur Cardinalis. Sed primùm, quàm ineptè concluditur, Hieronymus & Auguſtinus profitentur, ita ſuis ſe operibus vſos eſſe: Ergo Dionyſius ſua opera correxit. Deinde, nondum probauit Dionyſium Ignatio fuiſſe ſuperſtitem. Nam ſiue antè obierit, vt contendit auctorum pars maxima, ſiue eodem tempore; quis non videt ineptè diuinari? Epiſcopos autem ſolere ſe mutuò fratres appellare, quis neſcit? Sed appellatos etiam eſſe à ſenioribus iuniores filiorum nomine, quid habet abſurdi? Fuiſſe autem longè prouectiorem ætate Dionyſium ipſe fatetur Baronius. Et ſanè ſi ſcripſit hunc librum poſt Ignatij ad Romanos Epiſtolam; eum oportet centenario maiorem fuiſſe: cùm Timotheus compelletur tanquam iuuenis à Paulo iam tum morti proximo; hoc eſt, circa annum Chriſti ſexageſimum nonum, cùm iam ſexagenarius, vt minimum, Dionyſius eſſet. Porrò, excepto hoc vno Baronio, nemo hactenus fuit, qui non agnouerit hunc Timotheum eſſe Epiſcopum Epheſinum; aut viſus ſit dubitare: non Pachymeres, non Maximus, non Suidas, non denique vllus, quem ſaltem viderim.

XXXVIII. Quartum argumentum. Mentitur ſe Virginis corpus vidiſſe, vnà cum Iacobo & Petro, omnibúſque Apoſtolis: de diuinis nominibus, capite tertio: conſciúmque fuiſſe Timotheum. In quo primùm, quod teſtem laudat Timotheum; vel falſum eſt, ſi tanquam oculatum; vel ridiculum, ſi auritum. Sed quomodo omnes præſentes Apoſtoli? Nam ij iam pridem in varias orbis partes diſperſi erant: & quod quidam fingunt deductos eſſe auium inſtar per aërem, craſſam ſuperſtitionem redolet nouiſſimorum temporum. Deinde, quî adeſſe potuit Iacobus? Imò quî potuit ipſe Areopagita? Nam Iacobi obitum Baronius refert ad annum quadrageſimum quartum: Dionyſij conuerſionem ad annum quinquageſimum ſecundum. Virginis autem mortem, ſiue tranſlationem, ad annum quadrageſimum octauum. Ergo, neque Iacobus inter homines; neque Dionyſius erat inter Chriſtianos, cùm Virgo deſiit eſſe in terris.

XXXIX. Quintum argumentum, quòd hi libri prorſus incogniti fuerunt primis Eccleſiæ ſeculis. Anaſtaſius Bibliothecarius ad Carolum regem. *Notandum eſt* (inquit) *quòd licet tanta gloria, tantaque ſcientiæ ſiue antiquitatis iſte Sanctus Dionyſius fuerit, nunquam tamen aliqua opuſcula eius edidiſſe, niſi fallor, quæcunque Orthodoxorum ſcripta Traditio prodit, priuſquam Romani Pontifices, Gregorius, Martinus, & Agatho dictorum eius in conſcriptis ſuis mentionem fecerint.*

Et Baro-

Et Baronius Cõſtãtinũ neſcio quẽ, cognomẽto Philoſophũ, notat deplorare ſolitũ maiorũ infelicia tẽpora, quæ his caruiſſent Dionyſij cõmentariis. Denique Bellarminus nõ potuit alius eorũ memoriã reperere, quàm à Synodis 6. 7. & 8. & illis paulò antiquioribus Gregorio, & Martino: ac proinde cõtinuit ſe intra mille ab hinc annos. Sic relinquuntur ſecula integra quinque, & ferè totũ ſextũ; quibus merũ ſit de Dionyſij libris ſilentiũ: vt nemo tũ extiterit, qui ſe vel vidiſſe, vel ſaltẽ aliquid inaudiuiſſe teſtetur. Quis credat? Cùm Euſebij, Hieronymiq; tanta fuerit diligentia in conquirendis magnorũ virorũ etiã Epiſtolis? Cùm omniũ aduerſus hæreticos diſputantium tantum fuerit ſtudium in legendis, citandíſque vetuſtiſſimorum quorumque libris?

XL. Reſpondet Baronius, Euſebiũ; vt Arianum, ſuſpectũ eſſe; quaſi nõ putauerit ſibi ſuiſq; opportunũ, quæ ipſo ſolo aſpectu Ariana dogmata potuiſſẽt infringere: vt dolo malo Theognoſti Theologorum celeberrimi nomen atque ſcripta ſilentio obuoluta reliquit; quẽ tamẽ Athanaſius citat. Et iam antè Maximus Monachus, Euſebij hoc de Dionyſij libris ſilentiũ impietatis nota ſugillauit. Hieronymũ verò quod attinet, eius hoc fuiſſe inſtitutũ, vt eos colligeret antiquos Scriptores, quos inueniſſet ab Euſebio recẽſitos; illis tantùm ſuperadditis, qui poſt Euſebij obitũ vſque ad ſua tẽpora in Eccleſia floruêre, reliquos additos eſſe à Sophronio. Cæterùm Athanaſiũ in quæſtionibus ad Antiochũ, citaſſe librũ de Hierarchia cœleſti. Maximũ teſtari, Dionyſio Corinthio cognitũ fuiſſe: & Chryſoſtomo, appellanti πετεινὸν τῶν οὐρανῶν, Anaſtaſium Bibliothecarium: Liberatum, Cyrillo Alexandrino.

XLI. Sed hæc infirmiſſima ſunt. Suſpicionis in Euſebiũ ille profectò emẽtitur auctorẽ Maximum. Nihil enim hic aliud, niſi in Euſebij manus non veniſſe Dionyſij libros, vt neq; alios plurimos; de Arianæ hæreſi ne verbum quidem. Etſi autẽ verum ſit Arianis Euſebium fauiſſe ante Synodũ Nicenam; tamen poſt eiuratũ in ea errorẽ, nemo quicquã ſiniſtri de eo retulit. Et tamen ſi habet Baronius aliquẽ aut æqualem, aut vetuſtiorẽ Euſebio, à quo hęc opera certò fuerint cõmemorata, permitto vt quidlibet ſuſpicetur. Sed ſi non habet, cur de induſtria ludit? Aut cur non ſimile aliquid ſuſpicatur de Athanaſio; illo (inquam) viro magno, cui nihil fuit cõmune cũ Arianis, qui Theognoſtũ vidit ab Euſebio omiſſũ? De Hieronymo rurſus veritatem violat. Nuſquã enim ſe ille ſignificat eos tantùm colligere, quos inueniſſet ab Euſebio recẽſitos. Nuſquã hoc Hieronymus (inquam) profitetur; ſed tantùm ſibi Euſebiũ Pamphili in 10. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libris, maximo adiumẽto fuiſſe. Et ſanè nõ paucos ille acceẽſet, quorum apud Euſebiũ ne nomen quidẽ inuenias: vt Senecã, Hermã, Iuſtũ Tiberieẽſem, Ariſtidẽ, Agrippã cognomento Caſtorẽ, atque alios. Quos additos eſſe à Sophronio vnde habet? Nã is nihil addidit, præter nomina eorum Apoſtolorum, qui nihil ſcripſerunt, quę fuerant ab Hieronymo prætermiſſa. Et ad Senecam, Marianus Victorius diſertè ad marginem annotauit, *Epiſtolæ Senecæ à Hieronymo probantur.*

XLII. Porrò liber quæſtionum ad Antiochum nõ eſt Athanaſij: nã quæſtione 3. citatur Epiphanius Cypri, Athanaſio multo recẽtior. Atque adeò Sixtus Senenſis libro 4. Bibliothecæ, hoc ſuũ iudiciũ ſcriptũ reliquit, de iſto ipſo libro. *Qui tamen* (inquit) *Athanaſij nõ videtur. Suſſarcinatũ ex variis Patrũ ſcriptis collectũ à ſtudioſo quopiã, qui in quæſtione 4. Theologiam myſticam Dionyſij allegat, Athanaſij ſeculo, vt arbitror, ignotam: & quæſtione 33. citat Athanaſium ipſum, & ab eo etiam diuerſam ſententiam profert.* Reliqua Maximi, Anaſtaſij, Liberati teſtimonia valdè ſunt incerta: atque adeò meritò Baronius quærit, qua iniuria vel fraude illa omnia exciderint.

A

XLIII. Quod verò addit, citari Dionyſiũ à Romanis Pontificibus, quorũ in his ſumma ſit auctoritas, ſcilicet Gregorio, Martino, & Agathone: Papiſticũ eſt, non Theologicũ argumentũ: hoc eſt, confidẽtiæ plenius, quàm ſinceritatis. Primùm Catholici Epiſcoporũ Romanorũ nullã maiorẽ auctoritatem agnoſcũt, quàm aliorũ quorũlibet virorũ Doctorũ, ſi tamẽ ipſi in eo cenſeri poſſunt ordine. Secũdò, ne ipſi quidem Papiſtæ agnoſcũt Epiſcopos Romanos errare non poſſe in rebus, quæ ſunt facti, cuiuſmodi hæc eſt. Itaque nihil eſt, quod nos eorũ moueat auctoritas. Et ſanè quid expectemus ſani ab Agathone, qui ad Conſtantinum & Irenęum, multa citat quaſi ab antiquis, quæ tamen eorum non ſunt? Baſilium aduerſus Iulianum deſertorem, Hieronymi ſermones? Nec eſt quod plura colligam.

B

C

XLIV. Sed non eſſe antiquis cognitos hos Dionyſij libros, non aliũde meliùs agnoſcas, quàm ex iis rebus, quas cùm in iis legas, alibi tamen non creditas Chriſtianis comperias: quod nunquam fieret, ſi Areopagita, Pauli diſcipulus, ea ſcripſiſſet. In libris de Hierarchia cœleſti, ordines Angelorũ magnificè deſcribũtur: atque ea deſcriptio deinceps pro lege habetur ab omnibus Scholaſticis. At eos ordines Irenæus enarrari non poſſe credidit, libri ſecundi capite quinquageſimo quarto in editione Feuardentij. Auguſtinus etiam, Enchiridij capite quinquageſimo octauo negat aut ſe ſcire, aut à quoquam facilè explicari poſſe. At qui vterque ex iiſdem libris, minùs didiciſſent, quàm Thomas? quàm Scotus? quàm reliqui? Tenebras quæ factæ ſunt, tum cùm Chriſtus pependit in cruce, Dionyſius ſe vidiſſe teſtatur, cùm eſſet Heliopoli in Ægypto; & factas ex Solis Eclipſi, oppoſita Luna, quæ ab Oriente ad Solem acceſſerit, contra quàm fieri ſolet; ſtatímque in ſuum locum redierit. At Origenes & Hieronymus, aſſerunt eas tenebras non exceſſiſſe ſolum Iudaicũ: & veriſimile eſt: nã cum tũ tẽporis floreret Aſtrologia, quis credat eã Eclipſin nõ eſſe obſeruatã ab Aſtronomis? Factas autem nõ obiectu Lunæ, ſed Sole radios retrahẽte. Denique, ne omnia colligã, de Mariæ Virginis obitu, Baronius queritur hiſtoriã eſſe valdè incertã, & obſcurã; ipſum etiã Epiphanium nõ auſum definire mortuã. At Dionyſius iſte, ſuorũ teſtimonio oculorum, debuerat Eccleſiam docuiſſe eam re vera eſſe mortuam, ſi is quidem ita ſcripſiſſet. Et miror Baronium, qui aliàs huic viro tantum defert, nunc tam parum commoueri eius nomine, vt hiſtoriam relinquat incertam.

D

E

F

XLV. Atque hactenus de Dionyſio: ſequitur Clemens Alexandrinus, quem Ieſuitæ dicunt aſſerere, Chriſtũ Iacobo Iuſto, & Petro, poſt aſcenſionẽ ſuã, ſingularẽ quandam impertiuiſſe cognitionem, quam illi reliquis Apoſtolis tradiderint. Hi autẽ 70. diſcipulis. Reſpondeo, locum ita haberi apud Euſebium libro ſecundo hiſtoriæ, capite primo *Ἰακώβῳ τῷ δικαίῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Πέτρῳ μετὰ τὴν ἀνάστασιν παρέδωκε τὴν γνῶσιν ὁ Κύριος, οὗτοι τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις παρέδωκαν. οἱ δὲ λοιποὶ ἀπόστολοι τοῖς ἑβδομήκοντα.* Eum locum Chriſtophorſonus vertendo corrupit; ſingularem cognitionem reddens, quam ille ſimpliciter cognitionem dixerat: & hanc corruptionem Ieſuitæ in ſuum vertunt

G

A commodum. Ego ſic reddo, *Iacobo Iuſto, & Ioanni, & Petro poſt reſurrectionem, cognitionem impertiuit Dominus: hi vero illi reliquis Apoſtolis: reliqui Apoſtoli, Septuaginta.* Rufinus omnem cognitionem addiderat: quod etſi non eſt apud Euſebium, tamen poteſt ferri: quis enim non facilè patiatur Chriſtum his tribus Apoſtolis omnia manifeſtaſſe myſteria? Quanquam illud duriuſculum; hæc eadem myſteria fuiſſe reliquis Apoſtolis, non à Chriſto, ſed ab his tribus cõmunicata: cum tamen, ſaltem Paulus ſit excipien-
B dus, qui ſe profitetur reuelatione Euangelium didiciſſe, nec contuliſſe cum carne & ſanguine: nec aliquid plus accepiſſe ab his ipſis. Sed hoc vt vt ſit, tamen nihil ad imperfectionem Scripturæ. Non enim ſequitur, Iacobus, Ioannes, & Petrus acceperunt cognitionem, &, ſi velis, omnem cognitionem, eamque reliquis tradiderunt, ergo non omnia ſunt ſcripta.

XLVI. Supereſt Euſebius de Demonſtratione Euangelica libro primo, capite 8. Is ita habet,
C ἀλλ' ὁ μὲν, ſcilicet Moſes, ἐν πλαξὶν ἀψύχοις· ὁ δὲ ſcilicet Chriſtus, ἐν διανοίαις ζώσαις τὰ τέλεια τῆς καινῆς διαθήκης παραγγέλματα ἐνεχάραττεν. οἱ δὲ καὶ αὐτοῦ μαθηταὶ τῷ τοῦ διδασκάλου νεύματι, κατάλληλα ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς. παραδιδόντες τὴν διδασκαλίαν, ὅσα μὲν ὡς ἂν τοῖς τὴν ἕξιν διαβεβηκόσι περὶ τοῦ τελείου διδασκάλου παρήγγελτο, ταῦτα τοῖς οἵοις τε χωρεῖν παρεδίδοσαν, ὅσα δὲ τοῖς ἔτι τὰς ψυχὰς ἐμπαθέσι, καὶ θεραπείας δεομένοις ἐφαρμόζειν ὑπελάμβανον, ταῦτα συγκατιόντες τῇ τῶν πλειόνων ἀσθενείᾳ, τὰ μὲν διὰ γραμμάτων, τὰ δὲ δι' ἀγράφων θεσμῶν φυλάττειν παρεδίδοσαν. Donatus vertit, *Ceterum ille quidem in tabulis inanimatis, hic autem in mentibus vita præditis per-*
D *fecta Noui Teſtamenti documenta deſcripſit. Eius verò diſcipuli ad magiſtri ſui nutum, auribus multorum doctrinam ſuam commodantes, quæcunque quidem velut vltra habitum progreſſis* (dic potius, *habitu prouectioribus*) *à perfecto ipſorum magiſtro præcepta fuerant, ea iis qui capere poterant tradiderunt, quæcunque verò iis conuenire arbitrabantur, qui animas adhuc affectibus obnoxias gererent, curationisque indigentes, ea ipſi ad imbecillitatem multorum ſe demittentes, partim literis, partim ſine literis quaſi quodam iure non ſcripto ſeruanda, commendarunt.* Horum, ſi me
E iudicium non fallit, hæc mens eſt. Diſtingui primum ipſum Chriſtum à diſcipulis. Nam Chriſtum animis omnia ſua mandata inſcripſiſſe; hoc eſt, puto, nihil ſcripſiſſe, ſed tantùm viua voce docuiſſe. Diſcipulos verò diſtinxiſſe ea quæ ſibi commiſſa erant, in duo genera, vt alia pertinerent ad perfectiores, alia verò ad imperfectiores. Primum genus tradidiſſe capacibus: alterum verò tradidiſſe partim ſcriptis, partim non ſcriptis.

F XLVII. At hæc ego, quid ſibi velint, non bene capio. Nã quid eſt, Apoſtolos tradidiſſe capacibus, ea quæ pertinerent ad prouectiores? Cauſſa dubitandi, quia ſtatim poſtea id ipſum tradendi verbum commune facit tum ſcriptis, tum non ſcriptis. Quod ſi propriè intelligimus de traditione nõ ſcripta; primum ſequetur, quæ apta ſunt prouectioribus non eſſe ſcripta: &, quia ſcripta ſunt dogmata Trinitatis, Incarnationis, crucis, reſurrectionis, redemptionis, iuſtificationis, ſequetur iſta duntaxat infirmiorum eſſe, quaſi rudimenta: quæ tamen conſtat
G eſſe maxima myſteria. Et rurſus quia ſcriptum eſt arcanum illud de Chriſto ſacerdote ſecundum ordinem Melchiſedec, mentitus erit Apoſtolus, qui eũ ſermonem dixerit eſſe δυσερμήνευτον, quinto ad Hebræos: Et Petrus, qui in iis rebus de quibus Paulus ſcripſit, teſtatur eſſe δυσνόητά τινα: poſterioris tertio. Secundò, quia ea quæ ſcripta ſunt, dicit Euſebius eſſe accommodata etiam infirmiorum captui, qui

A rerum grandium non ſunt capaces, ſequetur ſcripturas adeò eſſe faciles, vt à rudioribus intelligantur: multo magis ab iis qui horum exceſſerunt ordinẽ. Contra Auguſtinum qui Epiſtola ſecunda, *Tanta eſt*, inquit, *Chriſtianorum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia vſque ad decrepitam ſenectutem maximo otio, ſummo ſtudio, meliore ingenio, conarer addiſcere.* Contra Papiſtas ipſos, qui earum obſcuritate difficultateque ſumma tanquam μορμολυκείῳ vtuntur ad abſterrendos laicos. Quin
B etiam Ioannes Hayus libro primo Diſputationum capite trigeſimo octauo ſcripſit, neminem omnium eſſe qui perfectam vel primi capitis Euangelij ſecundum Ioannem notitiam ſit aſſequutus.

XLIIX. Quid hoc eſt rurſus, quod ſecundi generis homines deſcribit τοὺς ἐμπαθεῖς, καὶ θεραπείας δεομένους, eiſque opponit, τοὺς τὴν ἕξιν διαβεβηκότας; An quia vlli homines eſſe poſſint, quorum habitus ita profecerit, vt nullis animi perturbationibus obnoxius ſit, ipſiſque vltrà ſuperflua ſit vitiorum cura? Hoc-
C cine, inquam, ſperare aliquis poſſit, dum agit ſpiritum? Imò hæc non aliunde nata, quàm ex ſtupida, & ſuperſtitioſa monachorum admiratione, quæ in eo laudando vitæ genere πάντας τοὺς τῆς ἀληθείας ἐραστὰς μακαρίων ἴσον ἐξεβίβασαν.

XLIX. Ergo negari non poteſt Euſebium eſſe loquutum incommodè, vt ne quid durius dicam. Ignoſcant ergo Ieſuitę, ſi eius iudicio ſtare nolumus. Illi potius diſcant non muſcarum in morem vlceri-
D bus delectari. Nec tamen adeo ſumus inhumani, vt nullam Euſebio relinquamus ſpem excuſationis. Dicat fortè aliquis, nec nobis quidem inuitis, loqui non de rebus fidei, dogmatumve myſteriis, ſed de variis vitæ inſtitutis, ac proptetea non neceſſariis. Argumento eſt, quià ſtatim poſt iam deſcripta verba, infertur, ὅτι ἤδη καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ δύο βίων νενομοθέτηνται τρόποι, *adeo vt iam Eccleſiæ Chriſti duo viuendi modi inſtituti ſint*: nimirum alter ſupernaturalis, & longè vltra communem ac humanam πολιτείαν viuendi rationem: οὐ γάμους, οὐ παιδοποιΐας, οὐδὲ κτῆσιν, οὐδὲ περιουσίας
E ὕπαρξιν παραδεχόμενος, *non nuptias, non ſobolem, non ſubſtantiam, non opum facultatem requirens*; cuius generis homines miris, imò & diuinis laudibus effert, aliquoſque tanquam Deos appellat. Alterum vitę genus, demiſſius eſt & humanius ὑποβεβηκὼς καὶ ἀνθρωπινώτερος, eorum hominum qui nuptiis dant operam & liberis, & œconomiæ. Hæc Euſebius: hoc paſſus, quod alij omnes, qui ἐθελοθρησκείαις delectantur: vt quas non poſſunt ex Scriptura probare, παραδόσεως ἀγράφου nomine commendent. At hæc ἀδιάφορα
F ſunt: non enim omnes Chriſtiani obligantur alterutri generi: itaque ſunt extra controuerſiam noſtram. Denique eligant aduerſarij vtrumlibet: vel ſcripſit Euſebius in genere, vt etiam comprehenderet ea quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria: vel ſpecialiter περὶ τῶν ἀδιαφόρων. Si prius, tum fœdè peccant, violata maieſtate ſcriptorum dogmatum: ac proinde non eſt teſtis idoneus. Sin poſterius, tum otioſè inducitur in hanc controuerſiam.

G
CAP. IV.

An omnia quæ Chriſtus fecit & docuit, ſcripta ſint.

I. SI neque omnia Chriſtus per ſe docuit, neque omnia quæ Chriſtus fecit, ſcripta ſunt, tum neceſſariæ ſunt Traditiones non ſcriptæ. At neque omnia

omnia Chriſtus docuit: neq; omnia quæ fecit ſcripta ſunt. Ergo neceſſariæ ſunt traditiones non ſcriptæ: & vi conſequentis, Scriptura eſt imperfecta. Argumentum eſt Panigarollæ lectionis quartæ parte ſecunda. Et probatur aſſumptionis pars prior ex Ioannis decimo ſexto. *Adhuc multa habeo, quæ vobis dicam, ſed nunc nõ poteſtis portare.* Et decimo quarto. *Spiritus vos docebit omnia, & ſuggeret omnia.* Pars poſterior probatur; ex Ioannis vigeſimo, & vigeſimo primo. *Multa quidem, & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, quæ nõ ſunt ſcripta in libro hoc.* Ad hæc, quum dicant curaſſe omnes, ſanaſſe omnes, ſatis apparet multa non eſſe ſcripta, cùm paucorum habeamus hiſtoriam, qui ſanati ſunt. Præterea, Lucæ vigeſimo quarto, *Incipiens à Moſe & omnib. Prophetis interpretabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo erant.* Et rurſus, *Aperuit illis ſenſum, vt intelligerent Scripturas.* Et Actorum primo. *Apparebat eis loquens de regno Dei.* At hi ſermones Chriſti nuſquam ſunt ſcripti.

II. Primùm negatur conſequentia. Nã etſi Chriſtus ipſe nõ omnia docuiſſet ſua voce, tamen non ſequeretur neceſſarias eſſe traditiones. Ratio prima: Nam idem pollicebatur Apoſtolis Spiritum Sanctum, à quo docerentur omnem veritatem. Quare etſi non à Chriſto, tamen ab hoc Spiritu Apoſtoli omnia ſcire potuerũt, ac propterea etiam ſcribere. Deinde, etſi non omnia quæ Chriſtus dixit, eſſent ſcripta, tamen potuerunt ſcribi omnia quæ Spiritus Sanctus ſuggeſſit. Ratio altera; quia nõ omnia, quæ Chriſtus fecit & dixit, neceſſarium eſt ſciri. Teſtis mihi Gretſerus Ieſuita in hoc ipſo argumento: negans omnia; ſed tantùm quædam ab Eccleſia commendari credenda & obſeruanda. Quod ſi eſt, cur non iis quibuſdam contenti ſint Chriſtiani, quæ ſcripta ſunt?

III. Secundò, & quidem præcipoè, negatur vtraque antecedentis pars. Et prius certum eſſe dicimus, Chriſtum ipſum Apoſtolos omnia docuiſſe, Ioannis decimo quinto. *Non amplius dicam vos ſeruos: quia ſeruus neſcit quid faciat Dominus eius: vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Niſi fortè malint Papiſtæ ne ipſum quidem Chriſtum omnia audiſſe à Patre.

IV. Neq; obſtat primus locus è Ioannis decimo ſexto: tum quia, etſi ad id vſq; temporis non omnia docuiſſet Chriſtus Apoſtolos, tamen poſtea docere potuit: nempe, poſt reſurrectionem; quod probant ij loci, qui poſtea citantur ex Luca. Tum etiam, quia non ſequitur, Chriſtus tum habebat multa dicenda, quæ Apoſtoli non poterant portare: ergo Chriſtus non docuerat omnia. Quid enim prohibet, quominus dicamus, ea ipſa ante id tempus Chriſtum docuiſſe, quæ erant iterum proponenda propter Apoſtolorum tarditatem? Multa enim Euangeliſtæ teſtantur illis fuiſſe dicta, quæ tamen non intelligebant.

IV. Non obſtat etiam ſecundus locus ex decimo quarto Ioannis: imò illuſtrat primum. Ac ſanè vim eius agnouiſſe videtur Panigarolla, qui integrum proferre auſus non eſt, ſed Papiſticè curtatum. Sic enim Chriſtus, *Conſolator ille Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæ dixi vobis:* ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν. Duo nota. Prius, non ſimpliciter

A dici *docebit omnia & ſuggeret omnia*, quod volebat Panigarolla: ſed *omnia quæ dixi vobis*: vt ne noua aliqua exſpectarentur; ſed ea ipſa quæ iam audita fuerant à Magiſtro. Cyrillus Catecheſi decima ſexta: [illegible] *Non dixit, docebit ſolum: ſed & ſuggeret quæcunque dixi vobis. Non enim alia Chriſti præcepta, alia Sancti Spiritus, ſed eadem.* Ac proinde, quis non videt, quàm inepta ſit hæc conſequentia; Spiritus docebit A-
B poſtolos: ergo Chriſtus non docuerat omnia? Imò hæc potius vera eſt: Spiritus erat docturus omnia, & ſuggeſturus quæ illis Chriſtus dixerat: ergo Chriſtus Apoſtolos docuerat omnia.

V. Poſterius: ex hoc loco interpretandum alterum eſſe è capite decimo ſexto; qui integer habet in hunc modum: *Adhuc multa habeo quæ vobis dicam: ſed nunc non poteſtis portare. Quum autem venerit ille Spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem.* Quibus verbis perſpicuum eſt promit-
C ti Spiritum, qui ea ſuppleat, quæ tum dicenda Chriſtus habebat. Iam verò horum verborum, *deducet vos in omnem veritatem*; non poteſt alius eſſe ſenſus, quàm illorum, *docebit vos omnia.* Si igitur, cùm diceret Chriſtus, docebit vos omnia, is ſenſus erat, vt oſtendimus, ſuggeſturum Spiritum Sanctum ea, quæ illis antè Chriſtus dixerat: certè debent & hæc verba, *deducet vos in omnem veritatem*, ſic accipi: non igitur oſtendent Chriſtum non omnia docuiſſe.

D VI. De altera parte aſſumptionis reſpondeo, diſtinguenda eſſe Chriſti dogmata & facta: & iſta quidem non eſſe ſcripta omnia: nec potuiſſe: nec fuiſſe neceſſe: illa verò nulla eſſe prætermiſſa; quin ſcripta ſint, aut ab Euangeliſtis, aut ab aliis; qui autem loci, quæve argumenta prolata ſunt à Panigarolla; ea de factis eſſe, ſiue geſtis; non autem de dogmatis: quantumuis impudenter Florebellus libro de autoritate Eccleſiæ contra aſſerat. *Teſtificatur* (inquit, & Ioan-
E nem intelligit) *quàm plurima à ſe conſulto fuiſſe prætermiſſa, quæ non modo egiſſet, ſed etiam loquutus eſſet Ieſus.* Porrò de Chriſti factis, nulla noſtra eſt controuerſia: quæ tota in dogmatis conſumitur. Eſt autem Sophiſtarum proprium artificium, à ſtatu quæſtionis [illegible], in eos locos diuertere, aduerſariúmque pertrahere, quæ illis argumentorum ſyluam ſuppeditant.

VII. Sed vrget Panigarolla: Si quæcunque
F fecit, non ſunt ſcripta, cur debeam credere abſque probatione, quæcunque dixerit eſſe ſcripta? Reſpondeo, primum, quod de probatione dixit, eſſe ad inuidiam conflandam non legitimo præiudicio; minimè autem ad litem decidendam certo argumento: porrò nos nunc aduerſariorum argumenta refutare: non noſtra proferre. Ille verò, ſi nulla à nobis vnquam audiat, ne credito ſanè omnia Chriſti dogmata eſ-
G ſe ſcripta: ſed ſi audit; moneo ne tanquam aſpis ſurda, aures obſeret: quod ille plerunque imò ſemper facit. Deinde ad argumentum; dico nõ parum intereſſe diſcriminis inter Chriſti geſta, & dogmata; vt hæc ſcriberentur omnia, etſi non illa. Illa etſi ſint vtilia, neque enim aliàs facta eſſent ab eo; qui nihil fruſtra facit; tamen non ſunt æquè ſcitu neceſſaria: hæc verò non tantũ vtilia ſunt,

ſed etiam ſcitu neceſſaria: propterea illa potuerunt prætermitti facilius: hæc verò minimè. Quod ipſum poteſt ipſa Papiſtarum confeſſione confirmari. Nam cùm omnia dogmata contendant per traditionem non ſcriptam eſſe continuata in Eccleſia: tamen non auſint idem de geſtis dicere. Imò Gretſerus in defenſione capitis quinti libri quarti. *Eccleſia non omnia dicta & facta Chriſti ſed quædam ex illis nobis credenda & obſeruanda tradidit.* Nec paucos eſſe doctores aſſerit Panigarolla, qui meritò credendum eſſe dicant, multo plures ſuſcitatos à Chriſto, præter tres illos, quos habemus in Euangelio. At, inquam, illos multo plures iampridem ignorauit Eccleſia. Ergo non ſunt omnia geſta Chriſti, non tantùm non ſcripta, ſed ne tradita quidẽ. Et ſi non tradita, ergo non neceſſaria. Nam & abſq; iis cognitis & fiunt Chriſtiani, & in Chriſtianitate ſaluantur plurimi. Præterea ipſe Euangeliſta teſtatur geſtorum Chriſti tantum eſſe numerum, vt libros totus mundus capere non poſſet. At de dogmatibus, nemo vnquam aut Apoſtolus aut alius ita loquutus eſt. Capi quidem à mundo non poſſe ipſa dogmata dici potuit: ſed ſingula propter myſteriorum altitudinem; non omnia propter numerum. Quare longè diuerſa eſt ratio factorum & dogmatum.

VIII. Ad ea quæ reſtant, dico, non omnes conciones Chriſti fuiſſe deſcriptas, & literis mandatas; ne ipſas quidem ſingulas totas. Sed quæ illis concionibus tractabantur dogmata, ea verò eſſe omnia ſcripta. Quærit aliquis argumenta? ea ipſa volo quibus Panigarolla vſus eſt. Nam Lucæ vigeſimo quarto ita ſcriptum eſt: *Exorſus à Moſe & Prophetis omnibus, interpretabatur illis* ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ αὐτοῦ *in omnibus Scripturis quæ de ipſo erant.* Et paulò pòſt. *Hi ſunt ſermones quos loquutus ſum vobis, cum adhuc eſſem vobiſcum, oportere impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege, & Prophetis, & Pſalmis de me. Tunc aperuit eorum mentẽ, vt intelligerent Scripturas.* Audin' tu, non quædam ἄγραφα Ieſum tum primum annunciaſſe, ſed ea quæ in Scripturis de illo pridem legebantur, nec intelligebantur, expoſuiſſe. Quamuis igitur non ſint excepta totidẽ verba Concionantis Chriſti, quæ ne ipſi quidem Papiſtæ auſint profiteri apud ſe ex Traditione non ſcripta extare; tamen ea dogmata, quæ illis verbis aperiebat Apoſtolis, ſcripta ſunt in lege, Prophetis, & Pſalmis, hoc eſt, in veteri Teſtamento: quod ſatis eſt.

IX. Atq; hoc eſt, quod in hoc argumento refutando alij dixerunt, non omnia ſcripta eſſe, ſed neceſſaria: nempe quia verba ſingula, nihil eſt neceſſe haberi aut conſeruari: ſed tantum dogmata hoc eſt, concionum ſumma capita. At hoc, inquit Bellarminus, iam eſt refutatum, Nimirum, inquam, quia ſine aduerſario, & ſe iudice diſputabat. Quomodo autem refutatum? Quia multa, inquit, neceſſaria non ſunt ſcripta, & præſertim de Sacramentorum inſtitutione, quæ ſine dubio Dominus tradidit in illis diebus quadraginta. Somnia, inquam. Nullum enim neceſſarium eſt dogma, quod non ſit ſcriptum: & Sacramentorum Baptiſmi, atq; Euchariſtiæ inſtitutionem Euangeliſtæ non omiſerunt: alia autẽ præter hæc duo Sacramenta nulla agnoſcit Eccleſia.

X. Atq; hæc quidẽ de argumento. Sed nunc libet Papiſtarum ingenium attentiùs conſiderare. Auguſtinus ad hunc locum è Ioannis decimo ſexto, hæreticorum mores non potuit non grauiſſimè notare, vt qui eos multis norat doctus experimẽtis. Tractatu igitur in id Euangelium nonageſimo ſeptimo, ſic legimus, *Omnes inſipientiſſimi hæretici qui ſe Chriſtianos vocari volunt, audacias figmentorum ſuorum, quas maximè exhorret ſenſus humanus, hac occaſione Euangelicæ ſententiæ colorare conantur, vbi Dominus ait, Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modò: quaſi hæc ipſa ſint, quæ tunc diſcipuli portare non poterant* Hæc Auguſtinus.

XI. Notemus primò, omnes hæreſes, teſte grauiſſimo Auguſtino, religioniſque Chriſtianæ ſcientiſſimo, omnes, inquam, hæreſes ne exceptis quidem iis, quæ ſunt inſipientiſſimæ, prætextu huius loci ſua inuenta conatas eſſe colorare. Si igitur de traditionibus non ſcriptis is locus interpretandus eſt: quis neget verum eſſe, omnes hæreſes conatas eſſe ſuis inuentis fucum aptare ex traditionibus nõ ſcriptis? Enimuero; grande ſcilicet ſuæ diligentiæ, ſuæq; ſubtilitatis premium auferant Papiſtæ, cùm iiſdem Scripturæ locis ſuas traditiones palliauerint, quibus olim abutebantur hæretici. Nimirum ἄγει Θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον.

XII Secundò: putauit Auguſtinus, ſi hæreticorum dogmata per ſe conſiderarentur, id ſufficere ad indicandum quantoperè hoc loco illi abuterentur. *Quaſi*, inquiens, *hæc ipſa ſint quæ tunc diſcipuli portare non poterant* Eſt enim in iis verbis vehementiſſimus σαρκασμὸς; innuens ne veriſimile quidem eſſe, de iis tum loquutum eſſe Dominum: imò ſummam eſſe eorum ſtoliditatem, qui aſſererent eorum quæ hæretici inueherent, Apoſtolos non fuiſſe capaces. Magnum profectò contra Papiſtas telum. Neque enim tam verum eſt, nullam eſſe communionem luci cum tenebris; quàm falſum, Apoſtolos non fuiſſe capaces earum quiſquiliarum, quas nunc nobis traditionum nomine Papiſtę obiiciunt; Et quidem huius loci prætextu. Quo fateantur oportet, aut ſe fœdiſſimè abuti, aut ſuas traditiones cõprehendi. Nam quia illa quæ ſunt in Scripturis, non ſunt traditiones non ſcriptæ; & proinde non de iis quæ Chriſtus habebat dicenda; quæque Apoſtoli portare non poterant: neceſſe eſt has quidem traditiones Apoſtolos portare non potuiſſe: potuiſſe autem portare illa ſcripta dogmata.

XIII Quæ erant igitur illa ſcripta? Non perſequar omnia: paucis ero contentus Pauli verbis ex tertio capite prioris ad Timotheum. *Sine controuerſia magnum eſt pietatis myſterium: Deus conſpicuus factus eſt in carne; iuſtificatus eſt in Spiritu: conſpectus eſt ab Angelis, prædicatus eſt gentibus fides illi habita eſt in mundo, ſurſum receptus eſt in gloriam.* Audis myſterium, arcanum, Sacramentum? ſed magnum, *quia cuncti fideles* (inquit Anſelmus) *nouerunt hoc ita magnum eſſe, vt nemo ſufficiat magnitudinem eius excogitare.* Hoc ex illis erat, quæ facilè, nulloq; negotio illi adhuc rudes, & impoliti Apoſtoli portare poterãt. Cõtrà verò audite arcanorũ arcana; myſteria μυστικώτατα? dogmata ἀνεξιχνίαστα, quorum præ altitudine, Apoſtoli erant penitus incapaces. Sic enim ſpero vtrorumque genium facilius proditum iri, vtriſque è regione poſitis & comparatis. Atque audite, non à me, ſed à præſtantiſſimo eorum arcanorum Hierophanta, Ioanne Driedone tomi primi libro quarto, capite quinto. *Sunt autem* (inquit) *huiuſmodi: Veneratio & inuocatio Sanctorum Martyrum: ſolenne ieiunium: à carnibus & cæteris cibis abſtinentia: ſuffragia viuorum pro de-*

pro defunctis : voluntaria vota in caſtitate, Deóque dicata virginitate : purgatorium ignis poſt mortem : paruulorum baptiſmus : ſacramenta confirmationis, confeſſionis, ſacri ordinis, vnctionis ; matrimonij inſolubilitas : corpus Chriſti ſub ſpecie panis & vini : Miſſa Sacrificium, cæteraque officia Eccleſiaſtica : Sacerdotum cælibatus. Iudicent nunc Chriſtiani, hæccíne illa ſint tanta myſteria ; quæ propterea non diceret Chriſtus, quia ea diſcipuli portare non poterant ; quum nemo ſit inter ſacrificulos tam Bœotus, qui non capiat, atque ad vnguem ſciat?

X I V. Sed audiant iterum Auguſtinum tractatu nonageſimo ſexto. *Quis noſtrum audeat eorum ſe dicere iam capacem, quæ illi capere non valebant ? Ac per hoc nec à me expectanda ſunt, vt dicantur, quæ fortè non caperem, ſi mihi ab alio dicerentur, nec vos ea portare poſſetis, ſi ego tantus eſſem, vt à me iſta, quæ vobis altiora ſunt audiretis.* Duo his verbis ſignificantur. Prius, nec plebem Chriſtianam, ac ne ipſos quidem Epiſcopos, eorum capaces eſſe, quæ tum Chriſtus tacuit, cùm ne ipſi quidem Apoſtoli ea portare potuerint. Quid iam dicimus ? An verò non ſcriptarum Traditionum, quas ſiue Driedo recenſuit, ſiue alij ſuperaddere poſſunt ; neminem ab Apoſtolorum ſeculo fuiſſe ; neminem hodie ſiue laicum, ſiue Epiſcopum eſſe capacem ? Bona verba, inquient Ieſuitæ : tum enim noſtra ad reſtim res rediret. Alterum ; Auguſtinus expreſſit, ſe non poſſe dicere ea, quorum neque laici capaces eſſent, quos docebat, neque ipſe qui docebat. At ſi Auguſtinus non potuit, quanto minùs Driedo ? Driedo tamen dixit illa quæ enumerauimus capita. Rurſus ergo, hæc ea non ſunt, quæ Chriſtus tacuit.

X V. Sed nondum abſoluit Auguſtinus. Ecce (inquit) *concedamus vt ita ſit, multos ea modo portare poſſe iam miſſo Spiritu Sancto, quæ tunc eo nondum miſſo non poterant portare diſcipuli : numquid ideo ſcimus, quæ ſint quæ dicere noluit ; quæ tunc ſciremus, ſi ab eo dicta legeremus, vel audiſſemus ? Aliud eſt enim ſcire, verum à nobis, vel à vobis portari poſſint ; aliud autem ſcire quæ ſint, ſiue portari poſſint, ſiue non poſſint. Quæ cum ipſe tacuerit, quis noſtrum dicat, Iſta vel iſta ſunt ? Aut ſi dicere audeat, vnde probat ? Quis enim eſt tam vanus aut temerarius, qui cum dixerit etiam vera quibus voluerit, ſine vllo teſtimonio diuino affirmet ea eſſe quæ tunc Dominus dicere noluit ? Quis hoc noſtrum faciat, & non maximam culpam temeritatis incurrat, in quo nec Prophetica, nec Apoſtolica excellit autoritas?* Hactenus Auguſtinus.

X V I. Primum, negauit ſuo tempore ſciri, quæ illa eſſent, quæ Chriſtus tum dicere noluerit. Expecto Papiſtas, vt audiam, ſuæ iactantes Eccleſiæ profectum, vt doctior ſit, quàm tempore Auguſtini. Et ſi hoc, quomodo has traditiones appellent : cùm eas oporteat continua ſucceſſione de manu in manum eſſe perpetuatas? Quod ſi ſeculo quarto nemo erat qui eas noſſet; quis nouus de cœlo doctor repentè cecidit, qui eas ſeculo quinto docuerit, & ſic deinceps ? Deinde nullo teſtimonio diuino affirmari poſſe dixit, quæ illa eſſent. Ergo, inquam, tum vel nulla traditione illa conſtabant ; ac proinde ne nunc quidem : vel non erat traditio, teſtimonium diuinum, id eſt, Verbum Dei. Quod ſi

A non tunc, ergo ne nunc quidem, contra quàm Papiſtæ aſſerunt. Tertiò temeritatis eos damnat, qui auſint dicere, hæc vel illa eſſe, quæ tum Chriſtus noluit dicere : cuiuſmodi ſunt igitur dicendi noſtri aduerſarij? Quartò, ſi ex Traditione illa non habentur ; & ex eorum defectu colligunt aduerſarij imperfectionem Scripturæ : nos etiam inferemus eodem iure Traditionis imperfectionem : vt eam falsò Coſterus dixerit omnem veritatem in ſe habere : falsò etiam Alphonſus de Caſtro aſſeruerit, *cre-*

B *dendum Apoſtolos alia verbo narraſſe tam facta quam dicta : atque ita vt ex ore in os, & ex pectore in pectus transfuſa, ad nos vſque perueniſſe, ſine alio quouis Scripturæ teſtimonio.* Denique hoc vno Auguſtini ictu totum corruit argumentum. Si non ſunt omnia (inquiebat) ſcripta, quæ Chriſtus docuit ; ergo neceſſaria eſt traditio. Imò, inquam, nego conſequentiam. Nam quis neceſſariã dicat eam quæ nulla eſt? Nulla eſt autẽ eorum quæ Chriſtus tum ad Apoſtolos dicere noluit. Ergo ne neceſſaria quidem. En igi-

C tur Papiſtarum acumen ; qui ex traditione, quam nullam eſſe conſtat, euincere volunt, Traditionem eſſe neceſſariam.

X V I I. Sed hunc Auguſtini locum Poteanus conatur eludere : quia his Auguſtinum verbis vſum eſſe dicat aduerſus quoſdam hæreticos, qui quædam ſua inuenta dicerent ea eſſe de quibus tum loquutus ſit Dominus. Quaſi verò, inquam, perſonæ tantum reprehendi ſolerent ; non res ipſæ damnari. Quaſi, inquam, perſonarum eſſent non

D rerum peccata Quaſi denique, non eſſet in Auguſtini verbis expreſſa prima perſona. *Nam ideo ſimus?* *Quis noſtrum dicat ? Quis hoc noſtrum faciat* : Deinde, non de inuentis duntaxat hæreticorum, quæ neceſſariò falſa ſunt ; Auguſtinum loqui, ſed omnino generaliter hæc iudicant, cum neminem eſſe dicat, qui etiam tum cùm vera dicit, ea tamen audeat aſſerere, de illorum eſſe numero, quæ Chriſtus tum tacuerit. Nam ita profectò nunquam lo-

E quutus eſſet, niſi vniuerſaliter vellet intelligi.

CAP. V.

An totus Canon ſufficiat.

I. BEllarminus, non omnia Scripturas ita continere, vt ſufficiant ipſæ ſine alia Traditione, probat, quia vel totus Canon Scripturarum ſimul ſumptus eſt ſufficiens, vel ſinguli libri per ſe. At non poteſt dici ſingulos libros eſſe ſufficientes : quia vi-

F demus Euangeliſtas non ſingulos omnia continere : & ſi vnus liber omnia continet, quid opus fuit tot libris ? Sed ne affirmari quidem poteſt totum Canonẽ eſſe neceſſarium ad hoc, vt ſufficiens doctrina habeatur. Nam multi libri verè ſacri & Canonici perierunt : igitur non habemus, nec habuimus à mille quingentis annis ſufficientem doctrinam, ſi tota ſita eſt in Scripturis.

I I. Periiſſe autem aliquos libros Canonicos, probat primo in Veteri Teſtamento, autoritate

G Chryſoſtomi homilia nona in Matthæum, cum ageret de eo loco, *Nazaræus vocabitur*; quem in nullo veteri libro inueniebat, *Multi*, inquit, *ex Propheticis periere monumentis : quod de hiſtoria Paralipomenon probare poſsibile eſt* : & eius rei culpam refert in Iudæorum deſidiam, impietatémque Deinde ex vltimo prioris Paralipomenon ; & nono poſterioris

& prioris Regum quarto. In nouo autem Teſtamento certum eſſe, Pauli Epiſtolam ad Laodicenſes periſſe; ex vltimo ad Coloſſenſes. In Retractationibus addit Epiſtolam vnam ad Corinthios: teſtibus Anſelmo, & Caietano, colligentibus ab his verbis, *Scripſi vobis in Epiſtola*, prioris ad Corinthios quinto.

III. Reſpondeo prius de defectu Canonis, tum de argumento. Nego Canonem, id eſt, numerum librorum ſacrorum, ex quo confectum eſt, vnquam fuiſſe maiorem, quàm ſit hodie. Nam quòd alia quædam nominata comperiantur Prophetarum ſcripta, non probat oppoſitum. Stapletonus de Principiis libri noni capite quinto. *Notandum eſt, tum in Veteri, tum in Nouo Teſtamento ipſos Prophetas & Apoſtolos aliqua ſcripſiſſe, quæ tamen in Canonem Scripturarum non ſunt relata.* Et pòſt paulò. *Itaque in magna multitudine Prophetarum perpauci ea ſcripſerunt, quæ autoritatem Canonis obtinerent.* Et iterum, *Huius verò rei cauſam diligenter quærens Auguſtinus, aliam ſe inuenire non poſſe ſcribit, quàm quod exiſtimet Prophetas Veteres (adde etiam Apoſtolos) quibus ea, quæ in autoritate religionis eſſe deberent, Spiritus Sanctus vtique reuelabat; alia, ſicuti homines, hiſtorica diligentia, alia, ſicut Prophetas, inſpiratione diuina ſcribere potuiſſe: atque hæc ita fuiſſe diſtincta, vt illa, tanquam ipſis, iſta verò tanquam Deo per ipſos loquenti iudicarentur eſſe tribuenda: ac ſic illa pertinerent ad vbertatem cognitionis, hæc ad religionis autoritatem, in qua autoritate cuſtoditur Canon. Hæc ille. Apparet ergo tam Prophetas, quàm Apoſtolos, cum plura ſcripſerint, quàm quæ in Canonem Scripturarum referri deberent, eorum quædam in Canonis autoritatem relata fuiſſe, quædam non.* Idem de Autoritate Scripturæ contra Whitakerum libri ſecundi capite primo, ſectione prima. *Multo ſanè probabilius eſt dicere huiuſmodi libros in Canonem nunquam receptos fuiſſe, poſtquam ita penitus iam interierint, quàm in Canonem receptos fuiſſe ante quàm interierint. Hoc enim poſterius contra illam Dei prouidentiam facit, quæ in rebus ad ſalutem vel neceſſariis, vel plurimum conducentibus nunquam deeſt: cum res huiuſmodi potiſſimum ſit Canonicarum Scripturarum conſeruatio.*

IV. Non periiſſe libros Samuel videntis, Nathan Prophetæ, Gad videntis, Ahiæ, Addo, teſtimonium habemus Athanaſij in Synopſi Scripturæ libro vndecimo. *Supradictum eſt.* ὅτι οἱ συγγεγράφασι τάς τε πράξεις καὶ τοὺς χρόνους τῶν Βασιλέων, οὗτοι οἱ κατὰ καιροὺς ὄντες προφῆται. *Quòd qui Regum facta & tempora conſcripſerunt, Prophetæ fuerunt, qui ſingulis temporibus vixerunt. Vt autem ſingulariter quid quiſque ſcripſerit, cognoſcatur. ex Paralipomenis iſta annotauimus. Dauidis hiſtorias ſcripſerunt, Samuel, Nathan, & Gad Prophetæ. Salomonis Nathan & Achia Prophetæ, Ieroboam Sabaiſt, & Addo Propheta.* Sixtus Senenſis Bibliothecæ libro primo ad libros Regum. *Liber Samuelis, partim à Samuele Propheta, partim à Nathan, & Gad Prophetis creditur eſſe conſcriptus. Samuel enim collegit facta Heli, Saulis, Dauidis, ac ſui ipſius geſta, quæ in primo Regum vſque ad mortem ſuam, hoc eſt, vſque ad caput vigeſimum quintum referuntur. Nathan verò & Gad Prophetæ, ſcripſerunt libros Regum à morte Samuelis, vſque in finem libri ſecundi: quod ſatis apertè indicare videtur primus liber Paralipomenon: in cuius calce hæc verba leguntur: Geſta Dauid priora & nouiſſima ſcri-*

A *pta ſunt in libro Samuelis videntis; & in libro Nathan Prophetæ, & in volumine Gad.* Genebrardus in Chronologia anno mundi ter milleſimo ſexageſimo ſexto. *Samuel ſcribit librum Iudicum, Ruth, & maximam partem libri primi Regum, quem eius nomine alius ad regnum vſque Salomonis perduxit. Hebræi Rabba Bathra capite primo, nempe Nathan & Gad videns Rabbi Moſe, Kimhi*

V. Salomonis Parabolæ ter mille, non ſignificantur fuiſſe ſcriptæ, ſed tantùm prolatæ. Nam
B ea ſunt verba, *Loquutus eſt tria millia Parabolarum.* Hoc iam notauit Dionyſius Carthuſianus. Carmina quinquies mille, vt habet editio Latina, ſiue potius mille & quinque, vt Hebraica veritas, cuiuſmodi fuerint, aut quæ eorum materia, quis dixit? Aut vnde conſtat fuiſſe Canonica? Nam illa de arboribus, déque beſtiis, Phyſica eſſe poterant, neceſſaria; & longè præferenda Ariſtotelicis, Theophraſticis, aliis lucubrationibus. Sed non Theologis, quibus cœ-
C leſtia curæ ſunt.

VI. Chryſoſtomum fateor exiſtimaſſe reuera aliquos ex Canone libros excidiſſe; cùm illud *Nazaræus vocabitur*, nuſquam legeret. Sed quid ille ſcire potuit? aut vnde? Maximè, cùm eius citationis difficultatem, quæ eum mouit, alij aliter, & quidem felicius diſſoluant? Nam Iudæorum, ſiue ſegnitiem, ſiue malitiam, cur accuſet, vt non excuſet eoſdem eorum librorum, quos non habemus niſi ab eis, tam diligens,
D tam religioſa, imò etiam tam curioſa conſeruatio? Quanquam, cur it ad Iudæos? Nam ex hoc ipſo Matthæi loco conſtat tunc temporis extitiſſe Prophetiam illam, vnde ea verba erant, quum Matthæus ſcriberet Euangelium: vnde ſequitur fuiſſe in poteſtate Eccleſiæ. Quomodo ergo ſegnities excuſabitur Eccleſiæ, quæ tantum theſaurum non conſeruarit?

VII. In Nouo Teſtamento illud de Epiſtola ad Laodicenſes, quod pro certo Bellarminus obi-
E ciebat primò, deinde retractando tanquam probabile, omnino eſt falſum. Pauli hæc ſunt in extrema ad Coloſſenſes. Καὶ ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' ὑμῖν ἡ ἐπιστολή, ποιήσατε ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέων ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῇ· καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας ἵνα ὑμεῖς ἀναγνῶτε. Ea verba Latinè ſunt ita reddita, *Et cùm lecta fuerit apud vos Epiſtola, facite vt & in Laodicenſium Eccleſia legatur, Et eam, quæ Laodicenſium eſt, vos quoque legatis.* Ex his Latinis, *eam, quæ Laodicenſium*
F *eſt*, quidam ſibi in animum induxerunt, eſſe quandam à Paulo ad Laodicenſes ſcriptam Epiſtolam. Ridiculè. Nam quis vnquam vidit appellatas Epiſtolas Attici, eas quæ ſunt Ciceronis ad Atticum? Imò ne apud Theologos quidem vocantur Corinthiorum, aut Romanorum, aut Epheſiorum eæ, quas ad illos Paulus ſcripſit.

VIII. Deinde non aduerterunt Latina longè diſcedere à Græcis. Certè enim nulla ratio ferre poteſt; vt τὴν ἐκ Λαοδικείας interpreteris eam,
G quæ eſt ad Laodicenſes. Itaque Syrus interpres reddidit והי ראתכתבת מן לאוריקיא, *Et illa quæ ſcripta eſt ex Laodicea.* Obſeruarunt iampridem multi: Et explicarunt dupliciter. Theodoretus. *Quidam exiſtimarunt ipſum etiam ſcripſiſſe ad Laodicenſes: Itaque fictam etiam Epiſtolam proferunt. Diuinus autem Apoſtolus, non dixit eam, quæ eſt ad Laodicenſes: ſed eam, quæ eſt ex Laodicea. Illi autem*

de ali-

ex aliquibus rebus ad eum ſcripſerant. Theodoretum inter recentiores ſequutus eſt Gagnæus Sorbonicus: *Quæ Laodicenſium eſt, id eſt, quæ ab Laodicenſibus mihi miſſa eſt: ſic enim Græci explicant, & Græca verba id innuunt.* Iuſtinianus, *Chryſoſtomi ac Theodoreti ſententia ſemper mihi vero propinquior viſa eſt, non Pauli Epiſtolam ad Laodicenſes, ſed contra potius Laodicenſium ad Paulum ſignificare: quod Græca verba apertè indicant.* Adde Baronium anni ſexageſimi paragrapho decimo-tertio: eiúſque abbreuiatorem Biſciolam.

IX. Sed Theophylactus maluit, aliquam à Paulo Laodiceæ ſcriptam; & conicit alteram ad Timotheum. Verba ſunt, *Quæret aliquis, Quænam illa fuit ad Laodicenſes Epiſtola?* Sic in editione Poiſſenæ. Malè, ni fallor: nam ſtatim, *Ea nimirum, quæ ad Timotheum prior ſcripta eſt. Hanc, namque ex Laodicea tranſmiſit Apoſtolus.* Et ſanè Codices Græci id notant. Sed Iuſtinianus interrogat, quid cauſæ fuerit, cur Epiſtolam iampridem ad priuatum Epiſcopum ſcriptam, præciperet Coloſſenſibus legi. Importunè, ne durius dicam. Cur enim nos neceſſe eſt omnium, quæ tunc facta ſunt, cauſas reſcire? Quanquam ſi nobis tot poſtea ſeculis, eadem legi debet; nec ſine cauſa; cur non concedemus Coloſſenſibus? Et quam tu habes cauſam dicere, cur illam Laodicenſium ad ſe innueret? Et tu hanc credas ſine cauſa, hanc reſpuas? Quid Oecumenius potuit de iſta è Laodicenſium dicere, [illegible] *Omnino inerat et aliquid vtile Coloſſenſibus:* quam tamen ille non viderat: & nos, qui videmus, legimus, illam ad Timotheum, & vtiliſſimam cognoſcimus, negabimus quicquam habere quo iuuari potuerint Coloſſenſes?

X. Gretſerus peruetuſtam eſſe opinionem innuit, aliquam ad Laodicenſes: tum huic opinioni fauere Latinam editionem; *cui vt etiam Græcum textum anteponamus* (inquit) *nunquam à nobis Coloſſenſibus obtinebunt.* Tertiò; Græcum non adeo eſſe planum, vt inueteratæ perſuaſioni nihil prorſus loci relinquat. Etenim *τὴν ἐκ Λαοδικείας,* quòd eam inde accepturi eſſent, quam antè Paulus ſcripſerat ad Laodicenſes. Denique non apparet, quid cauſæ tantopere mouerit Apoſtolum, vt eam, quæ ad Coloſſenſes erat, voluerit à Laodicenſibus legi; & à Coloſſenſibus eam, quæ ex Laodicea ad Coloſſenſes ventura erat, ſi non vtraque à diuina Pauli manu fuerit.

XI. Iuſtinus ſuo quondam Triphoni, [illegible] *Si atque voluiſſem contentioſus eſſem & vanus, non poſſem diutiùs vobiſcum verba conferre: non id ſatagentibus vt intelligatis quæ dicuntur, ſed vos ipſos acuentibus duntaxat vt aliquid effutiatis.* Vtinam hodie id ſolius Triphonis olim vitium fuiſſet: vtinam hodie ſolius Gretſeri. Sed certè Gretſeri vitium germaniſſimum, quis non aduertat, ſi quæ impugnet attendat, & quomodo? Impugnat diſertum Pauli textum. Quomodo? Vetuſta opinione. Quid hoc eſt? Opinionem opponere textui? Et quidem opinionem ita vetuſtam, vt primos autores legamus primos hæreticos: Marcionem apud Tertullianum libro quinto contra

A eum capite vndecimo, & ſeptimo decimo: poſt etiam alios impoſtores qui legerent; teſte Hieronymo de Scriptoribus Eccleſiaſticis in Paulo, quandam ab omnibus Eccleſiis exploſam. Opinionem denique nemini probatam Veterum.

XII. Aſſentitur vulgata verſio. Nimirum, [illegible] Sed diſſentit textus Græcus: teſtibus Veteribus Catholicis: teſtibus nouis Papiſtis. Sed hunc negat Gretſerus illi præferen-

B dum apud Papiſtas. Videtis quàm confidenter loquatur. Nam, nos contra ſcimus præferri; à Caietano, Eraſmo, Gagnæo, Guilaudo, Salmerone, Iuſtiniano. Item Sixto Senenſi Bibliothecæ libro ſecundo in Paulo. Pamelio in quintum Tertulliani contra Marcionem annotatione ducenteſima quinquageſima nona. Baronio anni ſexageſimi, Paragrapho decimo tertio. Denique Bellarmino Recognitionibus in libros ſuos de Verbo Dei.

C XIII. At *τὴν ἐκ Λαοδικείας,* eam deſignat quam Laodicenſes miſſuri eſſent. Mirabar, ſi ſic abiret; Et impudentiæ tantum, non etiam ſubtilitatis rarum ſpecimen ederet. Benefactum: hæc tandem mundi ſenecta intelligimus, quod tot iam ſeculis ne ſuſpicari potuerunt vel Græci, vel Latini, quantumcunque Græcè callentes, vt *ἡ ἐκ Λαοδικείας,* non ea ſit, quam autor dederit ex eo loco, ſed aliunde eò miſſam, Laodicen-

D ſes communicauerint aliis. Ignoſcat ſubtiliſſimus Gretſerus: Nos malumus cum Theodoreto, & Chryſoſtomo, & Theophylacto, eam, quam autor Laodiceæ exiſtens ſcripſerit, *πρὸς Λαοδικεῖς* [illegible]; & cum his ignobilibus autoribus Græcè imperiti eſſe, quàm cum famoſiſſimis Ieſuitis nouæ eruditionis gloriam affectare.

XIV. Sed nullam rationem vident acutiſſimi homines; quare legi oportuerit apud Coloſſenſes, ſi non eſſet à Paulo ſcripta. Vicit er-

E go Theophylactus, qui ſcriptam putauit diuiniſſima illa Pauli manu. Quid habes Gretſere, quod mutias? Et tamen, vt prius, primò quid tum ſi non videas: ſi nemo videat? Deinde, cur tu non vides, quod alij viderunt? an quia [illegible] Sixtus Senenſis, *Diuinus Apoſtolus non dixit eam, quæ eſt ad Laodicenſes: ſed eam, quæ eſt ex Laodicea. Illi enim de aliquibus rebus ad eum ſcripſerant. Veriſimile eſt autem, eos vel accuſaſſe, quæ fiebant Coloſſis: vel eodem morbo etiam laboraſſe: & ideo dixit, hanc quoque Epiſtolam eis eſſe legendam.* Mirum tam

F hoc loco talpas eſſe, qui in Græcanica phraſi vel Lynceum ſuperarunt.

XV. Supereſt Epiſtola illa ad Corinthios, quam deſiderarunt etiam Anſelmus, Caietanúſque: & autor Commentariorum, qui Ambroſio adſcribuntur, & Aquinas. Quin etiam noſter Beza. Adeo vt non miret Bellarminum pro certo habuiſſe, cui multo tenuiora fundamenta ſæpe inſtar ſunt montium. Verùm alij contra ſen-

G tiunt: & quidem diſertè, dum explicant ea ipſa verba, *Scripſi vobis in Epiſtola.* Theodoretus, *Non in alia; ſed in hac.* Chryſoſtomus ipſum locum indicat, vbi id ipſum de fornicariis ſcriptum ſit; in iis Epiſtolis quas habemus, vt fruſtra ſit, qui tertiam quærat. *Quoniam enim dixerat, Non potius luctum habuiſtis, vt tolleretur iſte? Et, Expurgate vetus fermentum: Eráſque*

veriſimile illos ſuſpicari omnes ſcortatores eſſe fugiendos. Et hanc ſententiam ſequuti ſunt Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius. Autor etiam commentariorum qui Hieronymo adſcribuntur: *Hoc ipſum*, inquit, *in hac Epiſtola ita ſcripſit.* Deniq; quod hîc certum Bellarminus habet, recentiores Sixtus Senenſis, Gagnæus, Salmeto, relinquunt in medio.

XVI. Sed phraſis, quam hîc vſurpat Paulus, eadem eſt cum illa ad Coloſſenſes. Cùm lecta fuerit apud vos ἡ ἐπιστολὴ, Latina editio, *Epiſtola hæc*, quod retinuit Iuſtinianus in paraphraſi. Et olim Syrus אגרתא הרא Quid ergo erit aut duri, aut inuſitati, ſi nunc ἐν τῇ ἐπιστολῇ vertas *in hac Epiſtola*?

XVII. Non videtur tamen hæc ſententia veriſimilis Iuſtiniano; quia quæ præceſſerint, non poſſint niſi coactè intelligi de iis qui ſunt extra Eccleſiã. Contentus tamen verbo dicere: nam argumenta nulla habuit, quaſi tam nihil viderint Veteres, vt ne refutari quidem mereantur. Sed Ieſuitas plerumq; tranſuerſos agit ſui confidentia. Qui modeſtiores, vident Paulum præcepiſſe, vt ſepararetur ab Eccleſia fornicarius ille. Nemo ſanus non vidit pendere hoc peculiare mandatum ab vniuerſali quopiam axiomate. Id geminũ; vel abſolutũ: Chriſtianis nihil eſto commune cum vllis fornicariis: Imò altius, cum vllis peccatoribus. Vel circumſcriptum, Chriſtianis nihil eſto commune cum fornicariis, cum peccatoribus Chriſtianis. Hanc homonymiam tam facilem, tam procliuem, oportuit diſtinctam. Itaque non neglexit Apoſtolus.

XVIII. Itaq; nihil erat in illorum librorum nominibus, quo quiſquã meritò ſuſpicaretur fuiſſe imminutum Canonem, quæ prior nobis pars erat propoſita. Nunc progredior ad alteram, reſponſurus ad argumẽtum. Concedo Scripturæ perfectionem non eſſe conſtituendam in ſingulis eius libellis. Quia certum, ſingulas partes non omnia continere, quæ neceſſariò credenda ſint: vt in Epiſtola ad Romanos, etſi diligenter diſputetur de iuſtificatione, déque prædeſtinatione; tamen de Euchariſtia nihil, nihil de Reſurrectione; nihil de Antichriſto; nihil de aliis quibuſdam capitibus, quæ alibi explicantur. Denique ridiculus ſit, ſi quis in Epiſtola ad Philemonẽ, aut duabus poſtremis Ioannis, omnia quærat Chriſtianorum myſteria: aut in libello Ruth hiſtoriam creationis, diluuij, Sodomæ, & alias.

XIX. Perfectionem ergo conſtituamus ſanè in Canonis corpore. Sed in toto corpore; ambiguum eſt, quaſi omnes partes, quæ aut ſunt, aut fuerunt, eſſéve poterunt, eius Canonis abſolutè ſint neceſſariæ ad hoc, vt ſufficiens habeatur Eccleſiæ doctrina. Quod viſum Bellarmino commodum, quaſi inter extrema axiomata, vnum, omnes libros eſſe neceſſarios, alterum, ſingulos eſſe neceſſarios, nihil eſſet medium. Quod eſt falſum. Nam & ſi nullus fortaſſe dari liber queat, qui omnia contineat: tamen poſſunt eſſe plures ſimul, etſi non omnes. Exẽpli gratia; Nullũ eſt in Epiſtola ad Philemonem dogma, quod non habeamus aliunde, & quidem vberius: ſimiliter in ſecunda, & tertia Ioannis.

XX. Catholici igitur, quum perfectionem nominant Scripturæ, conſiderant totum corpus doctrinæ Chriſtianæ; atque hoc contineri contendunt in iis libris qui ſunt Canonici. Sed viciſſim conſiderant, primò in iiſdem libris contineri multa hiſtorica, quæ non ſunt propriè dogmata, etſi certiſſimè vera: ſecundò ex iis locis qui continent dogmata; multos eſſe repetitos; nam eandem rem plures tractant. Et Auguſtinus non veretur affirmare, in iis, quæ apertè poſita ſunt, inueniri omnia quæ continent fidem & mores. Non negans eadem inueniri in obſcuris: ſed aſſerens ſaltem in iis partibus quæ perſpicuæ ſunt inueniri. Ergo ſciunt Catholici Scripturæ corpus latius patere, quàm dogmatum corpus.

XXI. Iam igitur patet infirmitas argumenti, quod erat in dilemmatis formam connexum: Si Scriptura eſt perfecta; tum aut ſinguli libri continent totam doctrinam: aut omnes ſunt neceſſarij ad efficiendam ſufficientem doctrinam. At hoc negatur; quia datur tertium membrum; quod ſophiſticè Bellarminus tacuit: videlicet, aut in toto corpore contineri tota doctrina. Atque hoc mẽbrum verum eſt; reliqua duo falſa. Hinc fit, vt quamuis verum eſſet, quoſdam libros olim Canonicos eſſe amiſſos, tamen nõ minus certum ſit, hunc, qui ſupereſt, Canonem eſſe perfectum: Nam ex iis ipſis libris qui ſuperſunt, etiamſi nonnulli amitterentur, tamen certum eſt non perituram illam quam dicimus perfectionem.

Cap. VI.

An oportuerit diſertè Apoſtolis mandari vt ſcriberent.

I. Si Chriſto & Apoſtolis fuiſſet propoſitum Verbum Dei coarctandi & reſtringendi ad Scripturam, in primis rem tanti momenti Chriſtus apertè præcepiſſet, & Apoſtoli alicubi teſtarentur ſe ex mandato Domini ſcribere: prætere vel Catechiſmum, aut ſimilem librum confeciſſent. Denique vel ſinguli Apoſtoli edidiſſent ſcriptam doctrinam Euangelicam; vel certè omnes ſimul congregati, antequam diſcederent in ſuas prouincias, aliquem librum edidiſſent. At hæc conſequentia nuſquam legimus: Ergo falſum eſt antecedens. Argumentum eſt Bellarmini. Charronæus, pro ſua inſigni audacia, addit, Deum nunquam cogitaſſe, de fide Euangelica docenda, & Chriſtianis faciendis per Scripturam, nedum per Solam Scripturam.

II. Reſpondeo, illud, *Verbum Dei arctari & reſtringi ad Scripturam*, dupliciter intelligi poſſe: vel ac ſi dictum eſſet, nullo alio modo Verbum Dei prædicandum, niſi per Scripturam. Hoc ſenſu abſit vt Catholici vtantur: qui ſciunt Apoſtolos nihil feciſſe contra officium: fuiſſe autem in eo diligentiſſimos, vt viua voce Euangelium prædicarent, etiam tum cum nihil adhuc ſcripſiſſent: ſciunt etiam, hoc eſſe perpetuum munus Paſtorum, quos Eccleſiis Chriſtus dedit, vt ſuam quique plebem eodem modo doceant, inſtantes opportunè & importunè. Nõ pugnant igitur Catholici, quominus Bellarminus eos ſtrenuè refutet, qui ſic ſentiunt, ſi qui tamen ſic ſentiunt: & ſciunt nunquam effecturum vt his refutatis, refixetur Scripturæ perfectio.

III. Quod ſi Bellarminus intelligat his verbis, non aliud Verbum Dei prædicandum, ſiue viua voce tradẽdum fuiſſe ab Apoſtolis, quam id ipſum quod ſcriptis erant mandaturi: tum hæc verba, huncque verborum ſenſum Catholici facilè amplectentur & admittent: & verum eſſe nos iam confirmauimus, toto præcedente libro.

IV. Negamus ergo primò conſequentiam. Neque enim vllo argumento confici poteſt, vt neceſſe ſit disertè à Chriſto mandatum fuiſſe Apoſtolis, vt ſcriberent omnia. Ratio eſt, quia ſufficiebat mandatum generale, vt docerent, & prædicarent, vel etiam, vt traderent; nam illa omnia fiunt duobus modis, vel viua voce vel ſcripto. Tertullianus de Præſcriptionibus, capite vigeſimo primo. *Quid autem prædicauerint, id eſt, quid illis Chriſtus reuelauerit, ex hac præſcribam non aliunde probari debere niſi per eaſdem Eccleſias, quas ipſi Apoſtoli condiderunt, ipſi eis prædicando, tum viua, quod aiunt, voce, tum per Epiſtolas poſtea.* Ergo prædicatur vtroq; modo Paulus poſterioris ad Timotheum tertio: Tota Scriptura vtilis eſt ad docendum πρὸς διδασκαλίαν, ergo docet non tantum vox, ſed etiam Scriptura. Et poſteriori ad Theſſalonicenſes, nominantur παραδόσεις Traditiones ſiue per ſermonem, ſiue per Epiſtolam: ergo traditur rurſus vtroq; modo. Proinde, cum iubebantur Apoſtoli docere, prædicare, tradere, admonebantur ſibi eſſe omnem vſurpandam docendi, prædicandi, tradendi rationem: nempe apud præſentes viuam vocem; abſentes autem, Scripturam: quod & factū.

V. Nec magis neceſſe fuit catechiſmum aliquem componi, aut librum, ſiue à ſingulis ſuum, ſiue ab omnibus vnum, qui totam doctrinam contineret. Docuit enim certiſſima experientia ſatis fuiſſe, vt à pluribus plures libri ſcriberentur, variis verbis, varia methodo, vario ſtylo: vt magis omniū eſſet conſenſus admirandus; qui varijs locis, varijs temporibus, varias ob cauſas ad varios ſcribentes; tam exactè tamen ſecum conſentiunt, vt qui hactenus diſſenſionis argumenta quæſierunt, ſe ipſos potius non tam ridendos, quàm exſecrandos propinarint. Ita hæc librorum diuerſitas, & multum prodeſt confirmandæ veritati, tot teſtibus, quamuis non ex compoſito, conſentientibus; & nihil nocet, eidem inueſtigandæ.

VI. Sed præter conſequentiam, negatur etiam aſſumptio. Quia, etſi nullus inuenitur aut Catechiſmus, aut liber communis: tamen ſcripſiſſe Apoſtolos ex inſpiratione diuina, certo certius eſt. Nam Paulus πᾶσαν γραφὴν, totam ſiue vniuerſam Scripturam θεόπνευστον appellat, poſterioris ad Timotheum tertio; & poſt eum, Athanaſius initio Synopſis: πᾶσα γραφὴ ἡμῶν χριστιανῶν θεόπνευστός ἐστι, *Vniuerſa noſtra Chriſtianorum Scriptura eſt à Spiritu Sancto inſpirata.* Et Theophylactus initio commentariorum in Matthæum. Δέδωκεν, inquit, ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς τὰς γραφάς. *Dedit humano generi amore ductus Deus, ſcripturas:* Ἐδοκίμασε γραφῆναι τὰ εὐαγγέλια, *viſum eſt illi vt ſcriberentur Euangelia.* Irenæus etiam libro tertio, capite primo Apoſtolos dixit per Dei voluntatem in ſcripturis nobis Euangelium tradidiſſe. Et diſertius, Auguſtinus libro de Ciuitate Dei vndecimo, capite tertio, Chriſtum dicit Scripturam condidiſſe: primóque de conſenſu Euangeliſtarum capite trigeſimo quinto. *Quicquid ille,* inquit, *de ſuis factis & dictis nos legere voluit, hoc ſcribendum illis* (Apoſtolis) *tanquam ſuis manibus imperauit.* Et negabit adhuc Bellarminus: imò negabunt mihi Papiſtæ, abſque vllo Dei iuſſu Apoſtolos ſcripſiſſe? Quaſi verò inſpiratio, non ſit genus mandati; & quidem potentiſſimi.

VII. Nec mihi quiſquam obiiciat, Apoſtolos, non niſi neceſſitate quadam coactos ad ſcribendum animum appuliſſe. Nam ſi ita intelligunt, vt coacti & refragante propria conſcientia ſcripſerint;

A omnino falſum dicunt. Captatas quidem occaſiones fateor: ſed libenter, animóque prompto. Vt Petrus teſtabatur primo poſterioris ſe non neglecturum ſuos illos ſemper commonefacere; & effecturum, vt poſt mortem ſuam, poſſent ſuorum præceptorum mentionem facere: quæ verba de tractatibus & libris intelligit Thomas de Vio. Quo exemplo ſaltem falſum apparet, quod Bellarminus aſſeruit; ad prædicandum quidem viua voce, non exſpectaſſe Apoſtolos oblatam occaſionem vel neceſſitatem: at ad ſcribendum, non niſi neceſſitate quadam coactos, veniſſe.

B

VIII. Fateor tamen eam ſcribendi occaſionem ab Euſebio hiſtoriæ libro tertio, capite codicis græci vigeſimo quarto appellari, ἐπάναγκές τι, quid neceſſarium. Sed eo procul dubio ſenſu, quo apud Iudam legimus, ἀνάγκην ἔσχον γράψαι ὑμῖν, *neceſſe erat mihi ad vos ſcribere.* Quæ neceſſitas intelligitur non ipſius Iudæ, quaſi nolentis: ſed ipſorum potius ad quos ſcribebat, quibus id erat non tantum vtile, ſed etiā

C neceſſarium. Et fuit non minor in viua voce. Quid enim? an non ipſe Bellarminus contendit neceſſarias eſſe traditiones?

IX. Chartonæi verò quàm ſceleſta eſt audacia? Itáne? Deum nunquam cogitaſſe fidem docere per Scripturas? nunquam cogitaſſe Chriſtianos facere per Scripturas? Sit ergo mentitus Paulus, qui Scripturas dixit primò inſpiratas à Deo: ſecundò vtiles; hoc eſt in eum vſum datas, vtiles, inquam, ad doctrinam: vtiles ad inſtitutionem, quæ eſt in iu-

D ſtitia. Mentitus ſit Ioannes, quia Euāgelium ſe ſcripſiſſe proteſtatur, vt credamus Ieſum eſſe Chriſtum filium Dei; & credentes vitam habeamus per nomen eius. Sed hæc blaſphemia, ſupplicio fuit coërcenda, non argumentis refutanda.

CAP. VII.

De variis ætatibus Eccleſiæ quibus Traditio fuit in vſu.

E

I. BEllarminus capite quarto libri quarti de Verbo Dei, pollicitus ſe demōſtraturū Scripturas ſine traditionibus nō fuiſſe ſimpliciter neceſſarias nec ſufficientes. Argumentum profert à varijs ætatibus Eccleſiæ: quod alij etiam plurimi faciunt in hac quæſtione de Traditionibus contra Scripturæ perfectionem, vt Pereſius aſſertione prima ſecundæ partis de Traditionibus. Andradius

F etiam accommodatiſſimam hanc eſſe profitetur argumentationem. Deniq; vix vllum videas de Traditionibus agentem, qui non hic magno faſtu immoretur.

II. Incipiunt ab Adam, à quo vſq; ad Moſen fuiſſe aliquam Eccleſiam non dubitant: nullam tamen Scripturam: itaq; annis bis mille conſeruatam cōcludunt religionem ſola traditione. Secundum gradum faciunt inde à Moſe: à quo initium quidem cepit Scriptura: ſed eam obſeruant primò fuiſſe tantum Iudæorum: & tamen in gen-

G tibus multos ad Eccleſiam pertinuiſſe: vt Iobum & amicos eius: notante Auguſtinus lib. 2. de peccati origine; & primo de Prædeſtinatione Sanctorum, & decimo octauo de Ciuitate Dei. Secundo, ipſos Iudæos, & ſi Scripturæ extarent, tamen magis vſos fuiſſe obſeruant traditione quàm Scriptura; ex decimo tertio Exodi, Deuteronomij trigeſimo ſecundo; Iobi octauo; Iudicum ſexto; Pſalmo quadrage-

ſimo quarto, & quadrageſimo octauo: Eccleſiaſtici octauo.

III. Tertius illis gradus eſt ab aduentu Chriſti, cum per annos multos Eccleſia fuit ſine Scripturis. Nam primus, qui aliquid ſcripſerit, Matthæus fuit, quem Irenæus teſtatur ediſſe Euangelium, cùm Petrus & Paulus in vrbe Roma euangelizarent: adeo vt compertum ſit (inquit Pereſius) plusquam viginti annos Eccleſiam ſine ſcripto Euangelio fuiſſe. Et tamen ne tum quidem omnibus diuulgatum, ſed ſolis Hebræis. Marcum autem ſerius ſcripſiſſe; multo etiam magis Lucam; poſtremum omnium Ioannem. Præterea Bellarminus obſeruat adhuc Irenæi tempore, fuiſſe gentes aliquas Chriſtianas, quæ ſolis traditionibus ſine Scriptura optimè viuerent, apud Irenæum libro tertio, capite quarto. Et eſt, inquit Andradius accommodatiſſima argumentatio. Per viginti annos aut eo amplius noui Teſtamẽti doctrina, ſine ſcripto propagata, & conſeruata eſt, vt quanta ſit Spiritus cœleſtis vis Euangelio comprehenſa orbis experiretur. Ergo cum animum ad ſcribendum Apoſtoli adiunxerunt, minimè opus fuit chartis omnia commendari, cum tãta illa Spiritus Sancti virtus Eccleſiam deſerere nunquam poſſit.

IV. Reſpondeo, hæc maiori faſtu declamari, quàm viribus diſputari. Dicam prius nonnulla de ipſis gradibus: tum de vi argumenti. In primo gradu, quo comprehenditur tempus ab Adamo ad Moſen, & ſi nonnulli nonnullas fuiſſe ſcripturas diſputent, vt Enochi, tamen ego quidem prolixè concedo nullas fuiſſe. Fuiſſe tamen ſola traditione conſeruatam religionem, id verò falſò Bellarminus ſumit. Nos autem contra probauimus libri præcedentis capite decimo quinto: videlicet, quia Deus vtebatur ſubinde extraordinaria inſpiratione, vt collapſam veritatem reſtitueret: cum autem ea noluiſſet amplius vti, aut ſaltem rarius, tum inſtituta eſt Scriptura.

V. In tertio gradu proculdubio falſum Bellarminus aſſeruit. Nam contra, verum eſt Eccleſiam Chriſtianam nunquam fuiſſe abſque Scriptura Canonica: ſed tantum aliquot annis ſine libris noui Teſtamenti. Habuit enim libros Veteris quibus valde vtebatur ad ſua dogmata probanda, confirmandáq; eadem, inquam, quæ nos hodie credimus. Nã & Dominus præiuerat, qui ſuos ſermones ſubinde Moſis & Prophetarum teſtimoniis illuſtrabat: & ſanctiſſimum hoc exemplũ Apoſtoli ſecuti, Iudæis demonſtrabant Ieſum eſſe Chriſtum, eorundem teſtimoniorum autoritate, quibus ſuas cõciones refarciebant. Ipſi autem fideles, tum Chriſti, tum Apoſtolorum veſtigiis inſiſtentes, Scripturæ veteri firmiter adhærebant, teſte Petro priore poſterioris: Sed & Berœenſes quotidie ſcrutabantur eas, anquirẽtes, an quę Paulus docebat, ita ſe haberẽt. Sed loquitur Bellarminus de libris noui Teſtamenti, inquit Gretſerus. Ita ſanè inquam: at quęſtio eſt de Scriptura ſacra in genere. Viderit Bellarminus, quid opponat: ego potius videro quid quæratur. Nam Bellarminus, vtpote Ieſuita, magis ſollicitus eſt, vt aliquid dicat, quàm vt ad quæſtionem dicat.

VI. De ſerie annorum, quibus ſcripti ſunt libri noui Teſtamenti, ſatis eſt curioſum, animosè contendere. Tamen video apud veteres non eſſe vnam eandémq; ſententiam. Theophylactus in initium Matthæi. [illegible] *Matthæus omnium primus ſcripſit Euangelium Hebraica lingua ad eos ex Hebræis qui crediderant, poſt octo à Chriſti aſſumptione annos.* Verũ Chronicis Euſebii ad annum quadrageſimum primum, legimus, obſeruatum, *Matthæus in Iudæa Euangelium primus ſcribit.* At Nicephorus libro ſecũdo, capite quadrageſimo quinto. *Matthæus Euangelium ſuum quindecimo poſt Chriſti aſcenſionem anno ſcripſit.* Deniq; Irenæus libro tertio, capite primo, & citatus ab Euſebio hiſtoriæ libro quinto, capite octauo, Matthæum ſcripſiſſe aſſerit, tum cum Petrus & Paulus Romæ Euangelizabant. Ex his ſententiis Baronius illam potius amplectitur, quæ eſt Euſebii, ratione tamen nulla reddita; ſed tantum refutato, Irenæo, & Nicephoro. Pereſius autem magis Irenæum probat. Ipſi viderint; mea certè nihil intereſt. Verum certum, ſi Matthæus ſcripſit, cum Paulus & Petrus Euangelizarent Romæ, tum non eſſe eam primam Scripturam noui Teſtamenti. Quia Paulus antequam iret Romam, ſcripſerat ad Romanos, ad Corinthios, ad Theſſalonicenſes, ad Titum, etiam ad Timotheum primam.

VII. Iam ad argumentum & prius de neceſſitate, quam Bellarminus, non à quæſtione habuit, ſed de induſtria quæſiuit: aliud eſt enim quærere, ſit ne Scriptura neceſſaria ſiue ſimpliciter ſiue [illegible]: aliud, ſit ne perfecta: & quidem poteſt eſſe perfecta; quamuis non eſſet neceſſaria. Cæterum pugnat cum larüis: neq; enim quenquam aut ego vidi, aut ille potuit nominare, qui Scripturas ſimpliciter dixerit eſſe neceſſarias. Nos certè dicimus [illegible] nẽpe quatenus Deo viſũ eſt in iis ſeſe plenè & authẽticè nobis manifeſtare: ſiue in eas redigere, totá eã doctrinã, quã prius ſiue ipſe, ſua inſpiratione, ſiue per quoſdã Prophetas ſine Scriptura proponebat. Quomodo Theophylactus dixit, poſtquã hæreſes futuræ eſſẽt, placuiſſe Deo ſcribi Euãgelia, vt ex iis veritatẽ diſcamus: neq; decipiamur ab hæreſibus, neque omnino mores noſtri corrumpantur: Cùm prius ſiue Apoſtolos, ſiue ante Moſen Patriarchas, idem Deus doceret ſuis ipſe alloquiis & [illegible].

VIII. Et quia ſic arguit Bellarminus, Si ante Scripturas tum veteris tum noui Teſtamenti, traditio fuit in vſu, ergo Scriptura non eſt neceſſaria. Reſpondeo negari cõſequentiam: diſtinguenda enim eſſe & tempora & perſonas. Id melius agnoſcas, ſi ſic concipiatur argumentum: Non erant neceſſariæ Scripturæ ante legem ergo ne quidem poſt legem. Non erant neceſſariæ Apoſtolis: Ergo ne nobis quidem. Negatur conſequentia. Ratio eſt, quia aliter Iſraelitas doceri voluit poſt legẽ Deus, aliter ante legem. Certè ante Abrahamum circunciſio neq; ſimpliciter erat neceſſaria, neque [illegible] at poſtquam Abrahamo fuit mandata, tum tranſiit in neceſſitatem, non illam quidem abſolutam, ſed ſaltem ex mandato. Rurſus aliter Chriſtus Euangelium voluit Apoſtolis reuelari, aliter nobis prædicari.

IX. Iam quod attinet ad alteram argumenti partem, quæ vſum ſumit fuiſſe Traditionum magnum, etiam poſtquam Scripturæ fuerunt traditæ, reſpõdeo nõ eſſe verum, ex eo tempore fuiſſe maiorem vſum traditionis: Nam ipſa traditio, vt paulò pòſt oſtẽdemus, Scripturis vtebatur, hoc eſt, docebat ea quæ in Scripturis continebantur, imò quæ è

Scripturis

Scripturis didicerat. Quare non ij tantùm qui ipſam Scripturam immediatè legebant, ſed etiam ij qui voce docebantur, vtebantur Scripturis, ſaltem mediatè: omnes igitur, & ſemper vtebantur Scripturis. At ij, qui Scripturas legebant, vtebantur quidem traditione etiam ipſi, ſed non ſemper, hoc eſt tum ſaltem, cùm legebant: quare maior ſiue frequentior erat vſus Scripturarum.

X. Quod ſi argumentum Bellarminus molliat, & non iam maiorem vſum Traditionis fuiſſe contendat, ſed magnum duntaxat: tum nihil concludet: Nam & nos hodie in prædicando vtimur traditione, hoc eſt, viua voce, & quidem multum: nam ea eſt quotidiana plebis inſtructio: tamen Scripturas tuemur eſſe neceſſarias; quia hæc ipſa, ſiue prædicatione appelles, ſiue traditionem, totа niti debet Scripturis, tanquam proprio fundamento, eóque certiſſimo.

XI. Sed quia Andradius & alij hoc argumento concludunt Scripturarum imperfectionem; repeto Traditionis diſtinctionem; vt ſignificet vel ipſa dogmata tradita, vel eorum tradendorum rationem. Et ſi quidem hanc rationem intelligunt; tum nego inde confici Scripturam eſſe imperfectam. Nam etſi Eccleſia ſemper vtatur viua voce ad ea dogmata tradẽda quæ ſũt credẽda: tamen viua vox non alia proponit dogmata, quàm quæ ſunt ſcripta. Exẽpli gratia, facilè vidẽt omnes, Scripturam non propterea non perfectè furtum prohibere, aut adulterium, aut homicidium; quia in hæc ipſa crimina quotidie paſtores detonant. Cur non idem dicemus de reliquis dogmatibus?

XII. Iam ſi dogmata intelligant, ita vt alia ſunt ſcripta à Moſe, alia tradita ante Moſẽ; ſiue ex toto ſiue ex parte: tum hoc ipſum negamus: aſſerimúſq; nũquã in Eccleſia fuiſſe dogmata fidei vlla neceſſaria, præter ea quæ ſunt ſcripta in Veteri & Nouo Teſtamento. Et contrarium tantùm abeſt, vt probent aduerſarij: vt nos potius iis ipſis argumentis quæ collegit Bellarminus, meliora non quæramus. Quid enim quòd ad primam ætatem attinet, quæ eſt ab Adamo ad Moſen, nónne Moſes nobis eius Eccleſiæ faciem depinxit in Geneſi: At inde cõſtat, credidiſſe tum temporis fideles mundum eſſe conditum à Deo, hominem ſeductum eſſe à ſerpente; & propter peccatum, à Deo maledictum audiſſe tamen auguſtam illam promiſſionem de conterendo capite ſerpentis, in ſpem ſalutis: credidiſſe ſibi fidem imputari in iuſtitiã: credidiſſe Deũ colendũ, cùm interno animi affectu, tum externis ritibus, vt precibus & ſacrificiis: credidiſſe non occidendũ, nõ adulterium faciendum: & cætera. At hæc omnia nonne ſunt ſcripta? Quid tum enim, ſi non erant? Nam cùm perfectionem dicimus Scripturarum, ſæpe teſtati ſumus, hanc eſſe mentẽ noſtram; iis Scripturis, quas nos hodie habemus, omnia contineri dogmata tum credendorum, tum faciendorum.

XIII. In ſecundo gradu de iis qui non erant Iudæi, & tamen pertinebant ad Eccleſiam dico ea ipſa dogmata eſſe ſcripta, quæ illi crediderunt, vt eſſent fideles. Nec difficile eſt negotium. Nam primò, ſi contradicat aliquis, proferat, ſi poteſt, exempli gratia, aliquem articulum, quem illos credidiſſe conſtet, non ſcriptum: aut ſi non poſſit, ne ſit moleſtus; & ſuis vaniſq; coniecturis ac diuinationibus fundatiſſimam Eccleſiæ autoritatem pſfundare deſiſtat. Nam quid ille ſe profecturũ ſperet, ſi, nobis aſſerentibus, ille neget ſua tantùm autoritate fretus? Secundò proferam ipſius Iobi exemplum; qui quidnam crediderit, ſatis apparet ex eius libro, quem vtriq; numeramus in canone: in quo etiam ipſo, quodnam mihi dogma eligent, quod non conſtet ex aliis Canonicis libris?

XIV. Ad hæc teſtem admittimus imò verò iudicem facilè conſtituimus Auguſtinum, à quo ſe hanc inſtantiam Bellarminus videri vult didiciſſe. Nam is libro de Prædeſtinatione Sanctorum capite nono *Nonnulli commemorantur* (inquit) *in ſanctis Hebraicis libris, iam ex tẽpore Abrahæ, nec de ſtirpe carnis eius nec ex populo Iſraël, nec aduenticia ſocietate in populo Iſrael, qui tamen huius ſacramenti participes fuerunt.* Et paulò pòſt. *Ità ſalus religionis huius per quã ſolam verã, ſalus verà veraciterq; promittitur, nulli vnquã defuit, qui dignus fuit; & cui defuit, dignus non fuit & ab exordio propagationis humanæ vſq; in finẽ, quibuſdam ad præmiũ, quibuſdã ad iudiciũ prædicatur.* Quid eſt hoc ſacramentũ? quid eſt hæc religio? Aut quis non videt his verbis Auguſtinum ſignificare; vnius eiuſdémq; doctrinæ, fideique communionem? Sed hoc manifeſtius libro de Ciuitate Dei decimo octauo, capite quadrageſimo ſeptimo; vbi de Iob loquitur. *Diuinitus prouiſum fuiſſe non dubito, vt ex hoc vno ſciremus etiam per alias gentes eſſe potuiſſe, qui ſecundùm Deum vixerunt eíque placuerunt, pertinentes ad ſpiritualem Hieruſalem. Quod nemini conceſſum fuiſſe credendum eſt, niſi cui diuinitus reuelatus eſt vnus mediator Dei & hominum Chriſtus Ieſus, qui venturus in carne, ſic antiquis ſanctis prænunciabatur, quemadmodum nobis veniſſe nunciatus eſt, vt vna eadémque fides per ipſum omnes in Dei ciuitatem, in domum Dei, in Dei templum prædeſtinatos perducat ad Deum.* Quid nunc ſupereſt? Nam nobiſcum vnam fidem illi habuiſſe dicuntur: fuerit illa ſanè circunſtantiis quibuſdam diſtincta, ſed nunquã tamen vna dici poterit, ſi etiam ſubſtantia diuerſa fuit. At noſtræ fidei ſubſtantia ſcripta eſt, ergo & illorum, & id patet exemplo. Nam vt eam ſubſtantiam Auguſtinus exprimeret; Chriſtum nominauit mediatorem: hócce me autem aliquis dicet non conſtare è Scripturis? Concludo igitur, eorum virorum qui extra populi Iudaici ſocietatem poſiti, crediderunt, fidem, non alia dogmata comprehendiſſe, quàm quæ nos nũc ſcripta recolimus in libris ſanctis: quanuis hi libri ſancti vel non extarent eorum tempore: vel illis fortaſſe non fuerint communicati. Non enim differunt eſſentialiter ſcripta à non ſcriptis.

XV. De Iudæis autem multo facilius negotium. Nam hos vſos traditione, hoc eſt, viua voce, non eſt quod Bellarminus probare contendat: quis enim negat? Sed hac viua voce quid fuerint edocti, hoc verò conſiderandum. Nam ſi dogmata quædam, quæ nuſquam reperias in libris ſacris, habent Papiſtæ quod quærunt. Sed hoc ſi non probem falſum ex ipſis locis à Bellarmino citatis, nihil eſt quod deprecer. Exodi decimo tertio. *Narrabíſque filio tuo in die illo, loquens, hoc eſt quod fecit mihi Dominus, quando egreſſus ſum de Ægypto.* Præcipiebat igitur hoc loco Deus omnibus Iſraelitis, vt cùm veniſſent in terram promiſſam, filiis ſuis narrarent id eſt, viua voce traderent; ecquid iam verò? Nempe, ea quæ Deus feciſſet tum quum eos educeret è captiuitate Ægyptiaca. At hæc ſunt ſcripta à Moſe, & quidem diligentiſſimè: imò propterea ſcripta, vt viua voce tradi poſſent in perpetuum. Nihil igi-

tur hic locus ad non ſcripta dogmata.

XVI. Capite trigeſimo ſecundo Deuteronomii. *Memento dierum antiquorum : cogita generationes ſingulas: interroga patrem tuũ, & annũciabit tibi: maiores tuos, & dicẽt tibi: quãdo diuidebat altiſſimus gẽtes, quando ſeparabat filios Adã, cõſtituit terminos populorũ iuxta terminos filiorũ Iſrael: pars autẽ Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius.* Sẽſus eſt, vt ingratitudinis incipiat Iſraelem pudere, recolẽda illi eſſe Dei beneficia: eum populum eligentis, dum alios omitteret. At hoc beneficium ſcriptum eſt à Moſe. Vnde etiam, opinor, Procopius ita auſus eſt ad hunc locum notare. *Quod ſi verò iuuenes ignorantiam horum prætexitis, tibi quoque pater ſum, ac ceu princeps, Prophetia te dignatus ſum, qui mediator ſum veſtri, & Dei, qui cognitum quomodo hoc vniuerſum conſtitutum ſit, habeo.* Putauit ergo Procopius, Moſen ſeipſum populo propoſuiſſe interrogandum. Quod ſi eſt quis dubitet Moſẽ ea reſpondiſſe, quæ ſcripſerat? At gloſſa ordinaria Patres interpretatur Doctorem legis, & prædicatorem Euangelij. Atqui tum Lex ſcripta eſt, tum Euangelium.

XVII. Locum ex ſexto capite Iudicum Bellarminus truncauit. *Vbi ſunt mirabilia quæ narrauerunt nobis Patres noſtri?* Hîc abrumpit orationis filum Ieſuita: ſed autor pergit: *atq; dixerũt, De Ægypto eduxit nos Dominus.* Vnde conſtat illa mirabilia, à Patribus viua voce narrata, nõ eſſe alia, quã quæ facta ſunt in exitu ab Ægypto: non ergo, inquã, nõ ſcripta. Sic Pſalmo quadrageſimo quarto, teſtatur Propheta, annunciatũ fuiſſe à Patribus; nõ ſomnia neſcio quæ: ſed *opus quod operatus eſt in diebus eorũ: manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos: afflixiſti populos, & expuliſti eos* Hæc verò quis negat ſcripta? Pſalmus ſeptuageſimus octauus adhuc diſertiùs eſt, iuxta Hebraicam veritatem; quam ſic ad verbum Arias expreſſit; *Et ſuſcitauit teſtimonium in Iacob, & legem poſuit in Iſrael, quæ præcepit patribus noſtris ad notificandum ea filiis ſuis.* Hieronymus reddiderat in hunc modum, *Statuit conteſtationem in Iacob, & legem poſuit in Iſrael, quæ mandauit patribus noſtris, vt docerent filios ſuos.* Significat Propheta mandatum fuiſſe à Deo patribus, vt teſtimonium illud legémque illam filiis ſuis inſinuarent. Ignorant-ne Ieſuitæ, hæc eſſe ſcripta?

XVIII. Iobi octauo diſputat Baldad Suhites, Deum non ſupplantare iudicium, aut ſubuertere quod iuſtum eſt: atque hoc probat autoritate veterum. *Interroga generationem priſtinam, & diligenter inueſtiga patrum memoriam: & ipſi docebunt te: & eloquentur tibi: & de corde ſuo proferent eloquia.* Quis dubitat autem, hoc ipſum caput prolixè doceri in Scripturis? Et rurſus ea, quæ docentur Scripturis, quis neget variè confirmari poſſe? Dei etiam iudicia variis experimentis comprobari omnes ſciunt. At hæc experimenta, etſi non ſint ſcripta, tamen non ſunt noua fidei dogmata, ſed tãtum dogmatum fidei confirmationes. De Eccleſiaſtico Apocrypho facile negotium: nam & præcepta ſunt moralia ciuiliáque non religioſa, vt ex toto capite apparet: & ſermo eſt, de ratione docendi, non de rebus quæ docentur.

XIX. Reſtant Chriſtiani. Docuit Chriſtus, docuerunt Apoſtoli viuâ voce: ſed nihil aliud quàm Euangelium, quod poſtea ſcriptum eſt. Teſtis Irenæus libro tertio capite primo. *Non per alios diſpoſitionem ſalutis noſtræ cognouimus, quàm per eos per quos*

A *Euangelium peruenit ad nos, quod quidem tunc præconiauerunt, poſtea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt.* In quæ verba Feuardentius Monachus, ita commentatur. *Docet Apoſtolos ſanctiſſimi Euangelij primos buccinatores, non niſi Spiritus Sancti virtutibus ac donis inſtructos, illud conſtanter prædicaſſe, deinde ad futuram poſterorum memoriam illud ipſum ſcriptis mandaſſe.* Quòd ſi Apoſtoli illud ipſum, quod ore docuerunt, illud ipſum, inquam, Euangelium, ſcriptis poſtea mandarunt, quis non

B videt, niſi ſit talpa cæcior, ex eorum viua voce nihil concludi pro traditionibus non ſcriptis, contra Scripturæ perfectionem? Nam ſi illud ipſum ſcripſerunt, ergo ea traditio eſt ſcripta.

XX. Ex eo ipſo illuſtratur id quod ab eodem Irenæo profertur de Barbaris quibuſdam, qui ſine vllis Scripturis fidem tenuerunt: eandem enim fidem intelligit, quam reliquæ tenebant totius orbis Eccleſiæ: atque adeo præcipua enumerat eius capita. *In vnum,* inquit *Deum credentes fabricatorem*

C *cæli & terræ, & omniũ quæ in eis ſunt per Chriſtum Ieſum Dei filium: qui propter eminentiſſimam erga figmentum ſuum dilectionem, eam quæ eſſet ex virgine generationem ſuſtinuit, ipſe per ſe hominẽ adunans Deo, & paſſus ſub Põtio Pilato, & reſurgens, & in claritate receptus in gloria, venturus Saluator eorum qui ſaluantur, & iudex eorum qui iudicantur, & mittens in ignem æternum transfiguratores veritatis, & contemptores Patris ſui, & aduentus eius.* Hæc illi, inquam, Barbari credebant: At hæc omnia ſunt ſcripta: & à nobis creduntur è Scripturis fi-

D ctis hauſta. Quare credebant illi quidem inſtructi per catecheſin ſine ſcripto, quod ad tradendi rationem pertinet, ſecundũ quam apud Catholicos, etiam decennes pueri, atque eo etiam minores, eadem ſe profitentur credere: ſed credebant tamen ea quæ & nũc ſunt, & tunc etiam erant ſcripta. Nihil igitur eorum exemplum confert non ſcriptis Papiſtarum traditionibus. Imò oſtendit, eos pueriliter abuti Traditionis homonymia quæ à corda-

E tioribus ridetur; apud eos autem poteſt plurimum, qui tam ſua leuitate fluctuantes, mendacium prætulerunt veritati.

Cap. VIII.

An Scriptura non contineat fidei dogmata, Veteris Teſtamenti.

I. SI Scriptura quædam non continet fidei do-

F gmata, ergo non eſt perfecta: At prius verum, ergo & poſterius. Hic Achilles eſt Papiſtarum, magno faſtu oſtentatus ab omnibus & ſingulis qui verſantur in hac controuerſia. Maior negari non poteſt, minorem probãt inductione exemplorum, quorum quædam pertinẽt ad vetus Teſtamentum, reliqua ad Nouum; vt vtriuſq; imperfectionem euincant. De illis priore loco agendum.

II. In Veteri igitur Bellarminus hos defectus obſeruabat. Primum, ſine dubio non minus fœminæ quàm viri remedium aliquod habebant, quo

G à peccato originali purgarentur: & tamen pro maſculis inſtituta erat circunciſio ſecundũ multorum opinionem, quid autem eſſet pro fœminis nuſquam habet Scriptura. Deinde non eſt vllo modo credibile, non fuiſſe remedium vllum pro maſculis morientibus ante octauũ diem, quo ſolo poterant circumcidi, & tamen nihil extat de hac re in Scri-

pturæ

prura. Tertiò gentiles multi ſaluati poterant,& ſal-
uabantur.& verè ad Eccleſiam Dei pertinebant,&
tamen nihil prorſus de eorum iuſtificatione à pec-
cato originali, aliiſq; peccatis in Scriptura habe-
tur. Hæc Bellarminus.

III. Iacobus Dauius Epiſcopus Ebroicenſis,
nunc etiam Cardinalis,colligit multo plura: & tum
cum à Moſe acceperent legem, Iudæos contendit
credidiſſe Immortalitatē animæ, Reſurrectionem
corporum, Iudicium nouiſſimū, Paradiſum,Infer-
B num, Creationem Angelorum, eorúmque diſtinctos
ordines, diabolos eſſe, & cretos: & alia quæ ta-
men non continebantur in libris Moſis, aut ſaltem
illis contineri,non habebant exploratum. His addit
ordinem Exorciſtarum; miraculum Piſcinæ, vnius
hominis liberationem tempore Paſchæ:ſanguinem
teſtamenti aqua fuiſſe temperatum: librum fœde-
ris ſanguine aſperſum: vrnam mannæ & Virgam
Aaronis in arca fuiſſe: Angeli cum diabolo con-
tentionem pro corpore Moſis: Enochi Prophe-
C tiam de vltimo iudicio.

IV. Reſpondeo, primùm, etſi hæc omnia vera
eſſent,tamen inde non euinci Scripturarum Cano-
nicarum imperfectionem. Ratio eſt, quia vetus te-
ſtamentum pars eſt duntaxat totius Scripturæ Nos
autem & ſemper profitemur, & argumento præce-
denti probatum ſumus, nos Scripturarum perfectio-
nem quærere in toto corpore. Tum hanc ſanè con-
trouerſiam quis neſcit nobis eſſe propriè aduerſus
Papiſtas,ſuas nobis traditiones, id eſt,ſua ſomnia
D ſubinde obtrudentes. Itaque ex æquo & bono de-
buerunt ſe continere intra ſtatum Eccleſiæ Chri-
ſtianæ: nam ſi non probant in Scripturis aliquid
deeſſe eorum, quæ à Chriſtianis credi debent,
quid promouent? Laterem lauant Et ſanè dicat no-
bis Dauius, ſi poteſt, an ſint necne illa fidei capita
de Immortalitate animæ de Reſurrectione,de Iu-
dicio nouiſſimo,de Paradiſo de Inferno,de Ange-
lorum creatione, de diabolis, in corpore Canonis
Chriſtiani. Nam ſi ſunt, quid eſt importunius?

E V. Et tamen hoc ipſum de imperfectione Ve-
teris Teſtamenti falſum eſt. Nam quod ad tria Bel-
larmini capita attinet, diſtinguo remedium contra
peccata: nam id vel *κυρίως* intelligitur, pro ea effi-
cacia, quæ peccata delet; vel pro eius efficaciæ ſi-
gno aliquo corporali: ſi poſteriori modo Bellarmi-
nus remedium intelligat,tum nego ex inſtitutione
diuina vllum fuiſſe pro fœminis, infantibus an-
te octauum diem, aut non Iudæis fidelibus in-
ſtitutum,aut vllum omnino vſurpatum. Nec ſequi-
F tur tamen, quod Papiſtæ valde metuere videntur,
ne ſunt miſericordes, non fuiſſe igitur illic remiſſa
peccata: Quia efficacia illa, quod eſt proprium re-
medium,non eſt alligata ſignis viſibilibus; quomi-
nùs liberè agat in quoſuis, etiam ſignis carentes.
Quemadmodum hodie cum in vſu eſt baptiſmus,
lauacrum regenerationis; non verè tamen illi ſen-
tiunt, qui neminem aſſerunt ſeruari, niſi aqua ba-
ptiſatum. Itaque Vaſquez in tertiam Thomæ,
quæſtione ſexageſima prima,articulo primo con-
G tendit ſola parentum fide fuiſſe tum temporis ſer-
uatos infantes non vllo inſtituto remedio.

VI. Iam ſi priori notione remedium ſumitur,
dico hoc conſtare è Scripturis tum pro infantibus,tū
pro fœminis,tum pro gentilibus. Nullum eſt enim
aliud præter gratuitam ex miſericordia Dei remiſ-
ſionem: hæc autem communis eſt omnibus, qui
ſeruantur, abſq; vlla exceptione: non minus in Ve-

A teri Teſtamento,quàm in Nouo. Cōtinetur autem
his locis, *Ero Deus tuus, & ſeminis tui*, pro Iudæis o-
mnibus cuiuſlibet ætatis aut ſexus, pro gentibus
autem, *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes.*

VII. Quanquam, quod ad Iudæos quidem
attinet, Circunciſionis, id eſt, ſigni externi effica-
ciam, communē fuiſſe tùm maribus tum fœminis,
tum viris tum infantibus, ipſa eius inſtitutio facilè
docet: erat enim ſignum fœderis: fœdus autem
ad omnes pertinebat,qui erant de ſemine Abrahæ,
B dummodo ei non renunciarent. Inſtitutionis hæc
verba ſunt, *Et ſtatuam* (inquit Deus Geneſeos de-
cimo ſeptimo) *pactum meum inter me & te, & inter
ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempi-
terno, vt ſim Deus tuus, & ſeminis tui poſt te.* Et pau-
lò poſt. *Hoc eſt pactum meum quod ſeruabitis inter me
& vos, & ſemen tuum poſt te,circuncidetur ex vobis om-
ne maſculinum.* Iam quod dictum eſt, *Hoc eſt pactum
meum*, conſtat idem eſſe, ac ſi eſſet dictum, hoc
eſt ſignum pacti mei. Quare circunciſio facta in
C ipſo corpore Abrahami, ſignificabat Deum eſſe
Deum non illius tantùm,ſed & ſeminis eius. At in
eo ſemine erant fœminæ, erant pueri etiam ante
octauum diem. Itaque etſi non eſſet facta in cor-
pore fœminarum, aut infantium illorum,tamen
ea ſignificabat vtroſque eſſe in fœdere, cum contra
inſtitutionem neutri quicquam peccauiſſent.

VIII. Gretſerus inſtat dupliciter. Primò, per-
inde eſſe ac ſi quis diceret, hodie fœminas non eſſe
baptizandas: quia virorum baptiſma efficacitate
D ſua pertingit ad eas. Vt enim baptiſmus eſt parti-
culare & perſonale beneficium eius, qui eum ſuſci-
pit; neque hos fines excedit: ita & circunciſionem
perſonale beneficium fuiſſe eius perſonæ quæ cir-
cuncidebatur: neque vim eius vltra hos terminos
ſeſe extuliſſe. Secundò; etſi id verum eſſet, tamen
non ex Scriptura,ſed ex Traditione conſtare.

IX. Aſt ego prioris Inſtantiæ ineptiam doceo;
quia longè alia ratio ſit circunciſionis & baptiſmi
hac parte. Non enim hunc peculiarem eſſe mari-
E bus,vt illam. Neque dictum,gratiam conſecuturos
Chriſtianos, ſi mares baptizentur: ſed *ἀμφοτέρους*,ſi ba-
ptizentur. Quum tamen circunciſionis inſtitutio
diſertè cauerit Deum futurum Abrahami Deum,
totiúſque ſeminis, ſi mares circuncidantur. Itaque
quod poſtea ſubiicitur, de perſonali beneficio fal-
ſum eſt de circunciſione; niſi tantum in maribus.
Enimuerò ſi dictum eſſet: Ego ſum Deus tuus & ſe-
minis tui, ſi tu circuncidaris: neceſſariò intelligen-
dum foret,in ſolius Abrahami corpore factam cir-
F cuncisionem, profecto efficaciam ſuam ad vniuer-
ſum ſemen. Cur non ergo ſimiliter dicimus pro-
ferre eiuſdem efficaciam ad vniuerſum ſemen, etſi
applicetur ſolis maribus? At de baptiſmo nihil ſi-
mile.

X. Altera inſtantia nihil habet ſanius. Non
conſtat, inquit, ex Scriptura: At hoc falſum. Quia
diſerta ſunt fœderis verba: quæ non agunt de ſo-
lis maribus. Hoc eſt, non ſunt ita concepta: ego
Deus tuus,& ſeminis tui maſculini: Sed generalius:
G & ſeminis tui: qua voce nemo tam eſt inſanus, vt
neget fœminas contineri.

XI. At hoc Gautierus Ieſuita aſſerebat eſſe con-
tra Scripturam. Nam cur, inquam? Quia (aiebat)
Geneſeos decimo ſeptimo, diſerta ſit declaratio
circunciſionem eſſe pro maribus; eámque eſſe in
carne propria ſuſcipiendam, vt mundaretur quis à
peccato. Imò, inquam, Ieſuitico more, & Sophiſta

eſt, & mendax Gautierus Sophiſta, cùm circunciſionem dicat eſſe pro maribus. **A** Nam quis neget, ſi intelligas, quoad ſigni vſum, ſiue applicationem? Sed nunc de efficacia contentio eſt; quam neque hoc loco, neque vſquam alibi Scriptura maribus eſſe dicit peculiarem: ego iam probaui ad fœminas extendi. Mendaciſsimum autem eſt purum putum, fuiſſe in carne propria ſuſcipiendam circumciſionem, vt quis mundaretur à peccato. Hoc, inquam, non eſt à Scriptura, ſed ab ea audacia, qua ſibi ſolent Papiſtarum plerique, ſed Ieſuitæ maximè, quidlibet **B** fingere tantùm, vt importunè ſint moleſti modeſtis aduerſariis.

XII. Citabat hæc verba, *Maſculus, cuius præputij caro circumciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo: quia pactum meum irritum fecit.* Et, quid, inquiebat, hoc aliud eſt, quàm priuari efficacia Circumciſionis? Præterea, ſi ſemen Abrahæ etiam fœminas complecteretur, non magis neceſſaria foret maſculis circumciſio, quàm fœminis. Tertiò, **C** quis audiit vnquam propriam alicuius Sacramenti efficaciam latius patere quàm eiuſdem vſum? An vtile eſt baptiſma non vtentibus? Et quorſum inſtituuntur Sacramenta, niſi vt iis vtamur?

XIII. Reſpondeo, ad primum, illis verbis non ſignificari efficaciam Circumciſionis; ſed pœnã eorũ à quibus neglecta fuiſſet: nõ omnium, qui quam, eorum quidem in carne ſua non haberent. Nam tum etiam fœminæ deletæ fuiſſent è populo Iſraelitico: quod falſum eſt, nunquámque factum. Quorũ igi- **D** tur? Marium. Itaque verum eſt, omnes mares obligatos fuiſſe ad ſuſcipiendam in propria carne circumciſionem, poſt ſeptimum à natiuitate diem: ſed non eſt verum, neque inde conficitur non latiùs produci Circumciſionis efficaciam, quã ad mares.

XIV. Ad ſecundum, fateor ſua vi non magis neceſſariam maribus fuiſſe circumciſionem, quàm fœminis, quia abſque ea vtrique poterant cenſeri in fœdere, poterant iuſtificari. Sed noua cauſſa interceſſit, nimirum inſtitutio: quæ disertè manda- **E** bat, vt id ſignum eius fœderis, quod commune erat tum maribus, tum fœminis, imprimeretur carni, non æquè vtrorumque, ſed tantùm marũ. Quæ autẽ vim habent, non à natura ſua, ſed ab inſtitutione, ea non in ſe ipſis cõſideranda ſunt, ſed in inſtitutione. Sic quia filum coccineum appenſum ad feneſtrã datum fuit Rahab meretrici in ſignum ſalutis: factũ eſt, vt ſalute potiti ſint omnes qui erant intra eam domum, etſi non ſinguli filum illud geſtarent: nullam aliam ob cauſam, niſi quia ita conuenerat. **F**

XV. Ad tertium; Efficacia ipſa etiam pars eſt vſus Sacramentorum: itaque non poteſt ſanè illa latiùs patere. Sed loquitur Gautierus Papiſtarum more: qui vix Sacramentum agnoſcunt, extra ſignorum applicationẽ. Hoc igitur ſenſu aſſerimus, nihil prohibere, quominùs efficacia Sacramenti latiùs pateat, quàm ſigni applicatio: ſi id inſtitutio habeat, vt dixi. Sic filum rubrum neque ipſa Rahab geſtauit, neque quiſquam alius. Sed appoſitum eſt domui. Itẽ ſan- **G** guine illo agni, nemo Iſraelitarum aſperſus, ſed poſtes. Et tamẽ efficacia eius fili, eiuſque ſanguinis pertinuit ad incluſos intra eas domos. Vnde id? nempe ab inſtitutione. Nam ſi Deus mandauiſſet vel filum geſtari à ſingulis, vel ſanguine ſingulos aſpergi, tum fruſtra vel filum appẽſum eſſet feneſtræ, vel ſanguis poſtibus aſperſus. Nemo igitur miretur in Baptiſmo & Euchariſtia aliam eſſe rationem: cùm

A in iis inſtituendis non exceperit Chriſtus aliquas perſonas. Nec nos ſanè negamus Sacramenta inſtitui, vt iis homines vtantur: ſed vſum illum omnem coërceri dicimus debere ex eorum inſtitutione.

XVI. Iam venio ad reliqua Dauij exempla. Eorum quædã dogmata ſunt, quædam non ſunt. Hæc faciliora: quis enim in hoc ordine negat ſuum eſſe traditioni locum? Habuerint ſanè aliunde quàm è Scripturis Apoſtoli, aquæ & ſanguinis mixtionem: aſperſionem libri fœderis, Mannam & Virgam in **B** arca conditam: Angeli contentionem cum diabolo; Enochum etiam prophetaſſe. Quid hoc ad nos? Quaſi non nos etiam quotidie multa aſſumamus, multa probemus ex traditione Chriſtianorũ. Quaſi verò Auguſtinum fuiſſe Epiſcopum ſciamus è Scripturis: aut Antonium primum Monachum: aut Conſtantinum Imperatorem; & quidem Chriſtianum; & ſexcenta eiuſmodi. Quaſi non etiam nos ex traditione infinita ſumamus argumenta, ad con- **C** firmanda ipſa fidei dogmata. Quid igitur habebat in mente Dauius, cùm nos putabat eo confutatum iri, quod Apoſtoli traditionem citabant, ſiue vt hiſtoriam, ſiue vt argumentum? Hoc potius doceat, collegiſſe è mera Eccleſiæ traditione aliqua fidei dogmata. De piſcina, & Exorciſtis, ſuperfluum eſt quicquam monere. Nos omnia miracula non dicimus debere eſſe ſcripta: imò tum Tertulliano, tum aliis ſiſtem habemus aſſerentibus ad cuiuſlibet Chriſtiani iuſſum diabolos exceſſiſſe è corporibus **D** humanis.

XVII. De homine liberando ridicula eſt *οἰκονομία*. Quid enim? An quia nonnulla inualueſcant apud Iudæos præter Scripturam, ideo neceſſe eſt, vt in rebus religioſis Scriptura ſit imperfecta? Monſtrum iudicij. Ego verò & hoc & alia plurima credo apud Iudæos inuecta fuiſſe, quæ in Scriptura nuſquam ſint quærenda. Quid mirum? Cùm ne Chriſti quidem Eccleſia id potuerit vitare? Nec video cur hoc exemplum Da- **E** uius citarit potius; quàm illud ex Actis, de appellatione ad Cæſarem: quam in vſu fuiſſe patet, inde, quòd Paulus ea ſit vſus. Sed (ait) ea hominis liberatio figura fuit redimendi generis humani. Imò vnde hoc? At Lyranus cenſet id fuiſſe Romanorum inſtitutum volentium ſubiugatis Iudæis nonnihil gratificari. Titus Boſtrorum Epiſcopus, paulò aliter: cenſet enim ex patriæ ritu id Iudæis fuiſſe legitimum. Sed vtcunque ſe res habeat, ſiue eam Romani inſtituerint, ſiue Iu- **F** dæi iam pridem induxerant, tamen hoc, quicquid eſt, ad religionem non pertinet, ſed ad magiſtratum. Nec dubitarim pronunciare inductum eſſe contra Legis diuinæ autoritatem. *Oculus tuus* (inquit Deuteronomij decimo tertio) *non parcat homicida.*

XVIII. Reliqua magis ad rem pertinebant, de Immortalitate, de Reſurrectione, de Iudicio, de Paradiſo, de infernis, de Angelis, de diabolis. At hæc Dauius; ipſe non audet abſolutè pro- **G** nunciare, non eſſe in Lege: ſed vel non fuiſſe, vel certè non manifeſta fuiſſe Iudæis in Lege contineri. Hic verò, quid ſi nos prius negemus, poſterius confiteamur? Nihil enim prohibet, quominùs quædã ſint obſcura, quæ tamen contineantur in libris ſacris: Et cũ obſcura dico, ſignifico, non manifeſta eſſe. Quare Dauius nõ legis imperfectionẽ accuſat, ſed Iudæorum potius tarditatẽ. Quemadmo-

admodum, Si Trinitatem Sabelliani, τὸ ὁμοούσιον Ariani non videbant; non erat propterea culpanda Scriptura, quæ vtrumque docebat. Et tamen in immortalitate Animæ contradicit Dauio Pererius in Geneſeos ſecundi capitis verſum ſeptimum quæſtione ſecunda. *Non eſt dubitandum ex his paucis verbis, quibus Moſes creationem animæ rationalis indicauit, demonſtrari & probari poſſe animam hominis eſſe immortalem: quod etiam multifariam & hoc libro, & alijs ſuis libris Moſes ſignificauit.*

XIX. Secundò: Quid tum, ſi non erant hæc capita in quinque libris Legis? An propterea ſunt ἄγραφα? Sanè, ſi alijs ſcriptis non comprehenſa. Atqui hoc falſum. Nam Hieronymus in Matthæi viceſimum ſecundum. *Ad comprobandam reſurrectionis veritatem multo alijs manifeſtioribus exemplis vti potuit.* Salmeron, Tomi octaui tractatu ſexageſimo primo, *Dominus ad ſtatuendam reſurrectionem, cùm plurimos & apertos locos Prophetarum poſſet producere, vt Eſaiæ, Ezechielis, Danielis, Iobi, Oſeæ & Ioelis, conſulto omiſit.* Mitto alios teſtes. Non eſt ergo hac ſaltem parte imperfecta Scriptura. Atqui cognata ſunt dogmata, Immortalitas animæ, Reſurrectio, Iudicium, Paradiſus, Infernus: vt qui vnum ponat, reliqua non poſſit negare.

XX. Imò, inquit Dauius, ea omnia ſcripta ſunt poſteriora. Quid tum, inquam? Sunt enim nihilominus Canonica: æquè cum prioribus. Nos autem non negamus vllum fuiſſe vnquam tempus, quum Traditio viguerit: & ſcimus Scripturas varie fuiſſe à Deo diſpenſatas. Certè Christi prolixa illa Concio ad Capernaitas, traditio fuit non ſcripta, donec Ioannes eam annis aliquot poſtea deſcripſiſſet: quod poſtquam factum, deſijt eſſe non ſcripta. Cur non ſimiliter dicamus de Veteri Teſtamento: conſentiamúſque ἄγραφον fuiſſe hiſtoriam Creationis & Diluuij, & Abrahami, & alias? Aut quî poteſt Dauius magis contendere illis capitibus imperfectam eſſe Scripturam, etſi ſcripta poſt Moſen reperiantur, quàm iſtis, quæ à primo Moſe ſcripta ſunt?

XXI. Tertiò, ea contineri dicuntur in Scriptura, non tantùm quæ totidem ſyllabis in ea leguntur, ſed etiam quæ neceſſariò è diſertè ſcriptis conſequuntur. At hæc capita, etſi non priori modo, certè poſteriori dicimus in Scripturis contineri. Sic Chriſtus non eſſe mortuos docuit Patriarchas, id eſt, eorum animas eſſe immortales, ex eo, quòd Deus dicatur, Deus Abrahami, Iſaaci, & Iacobi: quo argumento Sadducæis obturauit os; Matthæi vigeſimo ſecundo. Eodem modo, ex quinque libris Legis multæ poſſunt aliæ deduci probationes, quibus ſingula illa Dauij capita demonſtrentur: Et tamen, qui Dauium norunt, facilius credunt aſſentiri Melchiori Cano, qui libro duodecimo locorum communium, negat immortalitatem animæ vllo modo ad fidem attinere.

XXII. Sed inſtat Dauius: has conſequentias, perſpicuas eſſe debere, & infallibiles: atque adeò cuilibet vel imperitiſſimo Iſraelitæ obuias. Ridiculè: imò importunè: cuiuſmodi pleraque ſunt huius viri: qui cum à veritate conſtrictus tenetur, tum confidit in audacia ſua. At hoc vnde nobis ille profert axioma? Nos certè infallibilem conſequentiam eſſe debere conſentimus: quanquam maluerimus neceſſariam dicere: ſed perſpi-

A cuam, & adeò perſpicuam, vt cuilibet etiam ſtupidiſſimo ſit obuia; id verò nouum genus eſt Dauianæ Theologiæ: imò nouum commentum Papiſticæ importunitatis. Quid enim? Nónne omnia allegorica continentur in Scripturis? Et tamen aut nullæ, aut certè paucæ ſunt eiuſmodi allegoriæ, vt ab omnibus intelligi queant; cùm in iis etiam peritiſſimi non rarò ſudent. Quemadmodum ergo neceſſariò veréque dicimus aduentum Antichriſti (vt hunc pro exemplo ſumam) contineri in Scripturis;
B etſi certum ſit ſatis eſſe deſcriptum obſcurè: ſic conſtanter pronunciamus, quæcunque neceſſariò ſequuntur è ſcriptis, eſſe ſcripta dogmata, etiamſi neceſſitas conſequentiæ non ſit omnibus, etiam rudiſſimis, euidentiſſima. Atque ita reſpondimus ad eam argumenti partem, quæ erat de Veteri Teſtamento.

CAP. IX.

C

De falſis dogmatibus, & de appendicibus fidei.

I. SEquitur multo prolixius animoſiúſque negotium de Noui Teſtamẽti defectibus. Nam hîc, mirum quantopere omnes deſudent, in congerendis articulis Doctrinæ Chriſtianæ, quos negent in Scripturis inueniri. Nunquam tam fuerunt olim
D Marcionitæ diligentes in conquirendis iis, quas appellabant antilogias vtriuſque Teſtamenti, vt Vetus probarent eſſe ab alio Deo: Adeò proficiunt hæretici in deterius.

II. Canus nominat perpetuam beatæ Mariæ virginitatem: deſcenſum Chriſti ad inferos: Baptiſmum paruulorum: conuerſionem panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti: proceſſionem Spiritus Sancti ex Filio: trium perſonarum in vna ſubſtantia æqualitatem; earundemque per relatiuas
E proprietates diſtinctionem. Bellarminus addit, Scripturarum Canonem, Paſcha celebrandum die Dominico, & Purgatorium. Petrus à Soto, teſte Hoſio, τὸ ὁμοούσιον, Chriſma, atque vnctiones. Stapletonus, infantes baptiſatos in numero credentium haberi; mixtum Euchariſtiæ calicem ex Cypriano, Sabbathi in Dominicam diem mutationem; aduentum Enoch & Eliæ ante extremum Iudicium, Sacramentorum doctrinam, & nomen ipſum: item peccatum originale: Patrem ingenitum, Spiritum veF rum Deum, Chriſtum habere duas naturas, operationes ac voluntates. Charronæus, non iterandum Baptiſma, Symbolum fidei ſic factum, & factum ab Apoſtolis: in Chriſto pluralitatem naturarum, & vnitatem perſonæ, eiúſque diuinæ. Gautierus adorationem Spiritus Sancti. Tannerus in Colloquio Ratiſbonenſi, Antichriſtum veniſſe. Coſterus multorum Sacramentorum formas: teſte Dionyſio Areopagita. Sic fiunt omnino triginta capita; quæ in Scripturis conſtare negant: alij fortaſſe
G alia cumulo ſuperaddent. nam, vt in Augiæ ſtabulo, omnes aggerunt, nemo purgat.

III. Sed horum ego triplicem ordinem conſtituo. Primum falſorum: & huc refero conuerſionem illã panis & vini, id eſt, Tranſſubſtantiationẽ, & Purgatoriũ & aduẽtum Enoch atq; Eliæ; quibus miror alia nõ eſſe addita plurima; vt ex Damaſceno adora-

tionem imaginum: ex Dutdone, venerationem & A inuocationem Sanctorum; ſuffragia viuorũ pro defunctis, Miſſæ Sacrificium, Sacerdotum cœlibatum, aliáque magno numero, quæ inter nos ſunt & Papiſtas controuerſa: imò verò quęcunq; aliquádo hæretici inuehere conati ſunt. Manichæi duo principia, αὐτεξούσιον Pelagij, ἀνόμοιον Arij, Neſtorij ſeparationem, Eutychetis confuſionem; & infinita huiuſmodi portenta. Etenim verò non eſt, quod multis argumentis Papiſtæ contendant iſta non contineri in Scripturis: nam nos vltrò profitemur: vt qui B ſciamus Scripturas nullos articulos fidei tradere falſos: Sunt enim immutabiliter veræ. Imò ſuppeditant certas indubitatáſque autoritates, quibus hos omnes erroneos articulos abundè confutemus. Quo magis apparet perfectio, quæ non ſolùm ad veritatem docendam, ſed & ad mendacium conuincendum ſufficiat. Sunto ergò Papiſtæ quantum volent pertinaces; iacténtque ſuas Traditiones. Nos his armis potentiſſimè tantam pertinaciam ſecuri oppugnabimus, & σὺν Θεῷ ex- C pugnabimus.

IV. Secundus eſt ordo eorum capitum, quæ ſalutarem doctrinam non continent, ſed eius ſunt appendices. In his aliàs ſæpè diximus non paruam eſſe autoritatem Eccleſiæ, dum caueat à ſuperſtitione, & impietate. Superſtitionem appello in hoc genere, vt ne rerum naturas immutet; hoc eſt, ex indifferentibus neceſſarias conſtituat: vt quia illa præcipit, ideò tanta religione ſeruari D debeant, quanta quæ Dei conſtant mandato. Impietatem cenſeo, cum ea non tantùm tanquam neceſſaria præcipiuntur, quæ non ſunt, ſed etiam cùm vſus eorum impingit in aliquod dogma ſcriptum. His ſeruatis cautionibus, reliqua facilè expediuntur.

V. Huc refero primò Virginitatem Mariæ matris Dei, diſtinctè tamen. Nam illa triplici ſenſu nominatur. Vel, vt ſignificet Virginem concepiſſe abſque vlla viri copula; modo verè extra- E ordinario, & ſupernaturali. Qui articulus refertur inter eos qui pertinent ad fidem: verè enim actum eſt de tota Chriſtiana religione, ſi Chriſtus inducitur conceptus ex viri ſemine. Sed hunc probari è Scripturis, ne ipſi quidem Ieſuitæ negant. Vel, in partu non violata eſſe quæ vocant clauſtra Virginitatis, neque ſeruatum communem pariendi morem. At hoc, neque inter articulos eſt fidei, neque certum, quia & Patres nonnulli contra loquuntur: & Scripturæ propen- F dent in alteram partem. Sed huic capiti ſuus debetur proprius tractatus.

VI. Tertiò perpetua Virginitas Mariæ ſignificat, eam, poſt Chriſtum natum à viro perſeuerasse intactam. At hîc nullus eſt articulus fidei; proptereaque non expreſſus in Scripturis. Baſilius Homilia de Natiuitate Domini. οὐκ ἐγίνωσκε γὰρ αὐτήν, φησίν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. τοῦτο δὲ ἤδη ὑπόνοιαν παρέχει, ὅτι μετὰ τὸ καθαρῶς ὑπουργῆσαι τῇ γεννήσει τοῦ Κυρίου τῇ ἐπισκιασθείσῃ διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, G τὰ νενομισμένα τοῦ γάμου ἔργα μὴ ἀπαρνησαμένης τῆς Μαρίας. Ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ μηδὲν τῷ τῆς εὐσεβείας παραλυμαίνεται λόγῳ, μέχρι γὰρ τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν ὑπηρεσίας ἀναγκαία ἡ παρθενία, τὸ δ' ἐφεξῆς ἀπολυπραγμόνητον τῷ λόγῳ τοῦ μυστηρίου καταλείψωμεν· ὅμως διὰ τὸ μὴ καταδέχεσθαι τῶν φιλοχρίστων τὴν ἀκοὴν ὅτι ποτὲ ἐπαύσατο τοῦ εἶναι παρθένος ἡ Θεοτόκος, ἐκείνας ἡγούμεθα τὰς μαρτυρίας αὐταρκεῖς. *Non cognouit eam inquit, donec peperit filium ſuum primogenitum. Hoc iam ſuſpicionem iniicit, Mariam poſtquam purè inſeruiſſet generationi Domini, quam perfecit Spiritus Sanctus, legitima coniugij opera non eſſe auerſatam. At nos, etſi nihil illud offitet pietati (nam donec inſeruiendum erat diſpenſationi Dominicæ neceſſaria erat virginitas; deinceps verò quid actum ſit non putamus, quod quidem attinet ad myſterij rationem, curioſius inueſtigandum) nihilominus, quia fidelium aures ferre non poſſunt aliquando Dei genitricem deſiiſſe eſſe virginem, credimus illa teſtimonia ſufficere.*

B VII. Hæc Baſilius, cui cur non ſubſcribamus cauſam nullam videmus. Sed obſeruamus vafrè eludi ab aduerſariis. Toletus annotatione nonageſima ſexta in primum Lucæ; ſic ſcribit, quaſi dixiſſet Baſilius, ad myſterij diſpenſationem magis referre, quod Virgo præfuerit (id eſt ante fuerit, quàm concepiſſet) quàm quod permanſerit poſt partum: quæ manifeſta eſt impoſtura. Nam neque myſterij diſpenſationem dixit, neque magis referre; ſed dixit, μηδὲν τῷ τῆς εὐσεβείας λόγῳ C παραλυμαίνεσθαι, nihil officere pietatis rationi, ſiue, vt habet verſio communis, doctrinæ pietatis: & addidit τὸ δ' ἐφεξῆς, id eſt, quid acciderit poſt hanc Meſſiæ natiuitatem; ἀπολυπραγμόνητον τῷ λόγῳ τοῦ μυστηρίου; non eſſe curioſè, ſiue anxiè inquirendum, quod quidem attineat ad huius myſterij rationem: ſiue ad myſterij huius doctrinam. Præ quibus verbis verba Toleti nihil ſunt præter nugas Ieſuiticas importunas.

VIII. Charronæus ait, tantùm à Baſilio D ſignificari non eſſe curioſè contendendum de ea Virginitate, ſicut ne de reliquis quidem articulis fidei: ſed credendum ex pura obedientia, non ex vi rationum aut teſtimoniorum Scripturæ.

IX. Sed verba diſertiora ſunt, quàm vt tam ineptum gloſſema patiantur. Primùm enim violari negat pietatem, ſi quis dicat poſt Chriſtum natum Mariam dediſſe operam liberis; ſecundò neceſſariam fuiſſe virginitatem, quouſque inſer- E uitum eſſet natiuitati Chriſti. Tertiò, quid poſt eam natiuitatem acciderit, id eſſe ἀπολυπραγμόνητον: nec tamen abſolutè, ſed cum hac additione, τῷ λόγῳ τοῦ μυστηρίου, vt oſtendat non noſtri reſpectu ſe ita loqui, ſed ipſius myſterij habita ratione. Denique vt contra credatur, ſufficere rationes prius expoſitas: vt omnino nullum habere locum queat illud de pura obedientia; quæ opponitur ab ipſo Charronæo, vi rationum.

X. Quanquam τὸ ἀπολυπραγμόνητον non id ſi- F gnificat cuius rationes non ſint inquirendæ, hoc eſt τὸ δέον: ſed id cuius etiam [illegible] petendo eſt, ſiue de quo ſit-ne an non ſit, quæri non ſit neceſſarium. Halicarnaſſeus libro quinto, ſcripſit Romanos ciuitatem communicaſſe τοῖς ξένοις μὴ διακρίναντες τὰς τύχας, μηδ' εἴ τινες ἐκ δούλων ἦσαν ἐλεύθεροι πολυπραγμονήσαντες; *neque diſtinguentes eorum fortunas, neque inquirentes eſſent-ne ex iis aliqui liberti.* Dion Caſſius libro quadrageſimo: ὁ Πομπήϊος καίπερ ἐς τἆλλα ἀκριβὴς ὤν, ὅμως οὐδὲν [illegible] G ἀπολυπραγμόνητος, ὅτι [illegible]. *Pompeius homo in aliis omnibus rebus diligens, legiones animo libenti accepit, nihil neque à quibus, neque qua ratione ea offerrentur ſolicitus.* Quadrageſimo ſecundo [illegible] ἀπολυπραγμόνητον [illegible]. *nullã de præteritis inquiſitionẽ inſtituit.* Plutarch. Pyrrho. Mulieres diſceſſiſſe domũ quæq; [illegible] *nihil ſollicitæ de bello.* Vin' amplius? Cyrillus ad Ca-

Iof Aum

Iuſtinum capite ſecundo cùm dixiſſet creationem A fide admittere; τὸ δ' ὅπως καὶ πόθεν, inquit, quomodo verò aut vnde cælum ac terra prodierint in exiſtentiam, aliquæve creaturæ, πολυπραγμονεῖν οὐκ ἀξιοῦμεν; non eſt extra noxam, ſi quis inquirat curioſius. τοῖς βαθυτέροις γὰρ οὐ δεῖ ἐγκαταδύειν τὸν νοῦν; Non enim oportet profundioribus mentem applicare. ὅσα τοίνυν μὴ σαφῶς ἡ θεία λέγει γραφὴ, ταῦτα λανθάνειν χρὴ καὶ σιωπῇ τιμᾶσθαι. Quæcunque igitur Sacra Scriptura apertè non dicit, latere oportet, & ſilentio præterire. Video quid ſit τὸ πολυπραγμονεῖν? Videlicet non rationes tantùm non B inquirere, problematis, cur ſit, aut quomodo; ſed etiam problema ipſum, ſuſque deque habere, ſit-ne verum, an falſum. Itaque Dionyſius Halicarnaſſeus libro quarto: ἠρέμα δεῖ τοῖς παροῦσιν ἀρκεῖσθαι, καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν: acquieſcere præſentibus, nihilque mouendum decreuerunt: manifeſta oppoſitione indicans τὸ πολυπραγμονεῖν pertinere ad rem ipſam, non autem ad rationes rei.

X I. Hayus, cùm audiit noſtram confeſſionem, exclamauit, Iuliani impiiſſimi Apoſtatæ vo- C cem ſe audire. Et quid, inquit, infenſiſſimo Chriſtianæ religionis hoſti deteſtabilius in mentem venire potuit, quàm vt thalamus ille Chriſti Seruatoris noſtri puriſſimus, alieno ſemine pollueretur? Nihilne incommodi fuiſſet, ſi perpetuæ Virginitatis votum, quod Deo nuncupauerat, violaſſet? Et neſcio quod Mahometicum probrum obiicit, Eſaiæque העלמה citat, & recutitos verpas nominat, vocem illam cuicunque adoleſcentulæ communicantes: & Caluinum ob- D iicit, qui crediderit ſponſalia tantùm fuiſſe inter ſanctiſſimam Virginem & Ioſephum. Hæc Hayus Ieſuitico more, magnis animis, ſed clauſis oculis pugnans Andabatarum more.

X II. Bona verba, Ieſuita. Certè non erat idem Baſilius, qui Iulianus: imò Iuliani ἀντίχειρος, Iulianum abominatus eſt. Quid igitur? aut nos peccamus, aut Serranus malè meruit, ſi nulla contradicente Scriptura, ſentimus cum Baſilio? Enimuerò Serranus non aſſerebat opera matrimo- E nij Mariam exercuiſſe: ſed hoc tantùm, hanc quæſtionem non pertinere ad articulos fidei. In quo primum Hayi peccatum eſt, quòd id non viderit. Deinde non dicebat ante natum Chriſtum; ſed Chriſto nato: quare non potuit illi obiici aut Eſaias, qui Virginem dixit pariturum, aut Caluinus, qui ſponſalia dixit, non nuptias: nam vtrumque Serranus firmiſſimè credidit. Atque hoc ſecundum eſt Hayi peccatum. Ad hæc, quo iure thalamum Seruatoris pollutum obiicit? Nam neque thalamus dici potuit Seruatoris: quis e- F nim audiuit vnquam thalamum dici filiorum, ac non potius maritorum? Phauorinus, θάλαμος ὁ νυμφικὸς χῶρος. Thalamum locum nuptiarum. Etymologicum magnum, σημαίνει τὸν νέον οἶκον εἰς ὃν εἰσέρχεται ἡ νύμφη καὶ ὁ νυμφίος. Significat nouam domum in quam ingreditur ſponſa & ſponſus. Neque matrimonio vllus thalamus polluitur. Eſt enim teſte Paulo, cubile abſque macula. Hoc tertium eſt Hayi peccatum. Deniqne Mariam vouiſſe aliquam perpetuam virginitatem, mera eſt fabula: & quartum G Hayi peccatum.

X I I I. Hæc de Mariæ perpetua Virginitate: quæ quia (vt dixi) non eſt articulus fidei, ideò libenter amplectimur, eam ſententiam, quæ iam ab initio inter Chriſtianos videtur inualuiſſe, vt virgo fuerit, hoc eſt, pura à coitu viri non tan- A tùm in toto Chriſti generationis myſterio, quod ſanè vt credamus neceſſe eſt, ſed etiam toto deinceps vitæ tempore. Et contrà docentes improbamus, ſiue Heluidium, ſiue Iouinianum, ſiue Antidicomarianitas. Nam in his quæ non ſunt proprè de fide, magnam eſſe dicimus autoritatem Eccleſiæ, ſi non contradicat Scripturæ; aut aliàs nihil abſurdum proferat.

X I I I I. Ad hunc indifferentium ordinem referuntur etiam ritus & Ceremoniæ: vt diei Domi- B nicæ vſus, & Paſchatis ſolennitas. Quanquam vſum illum diei Dominicæ habemus ſatis diſertum in Scripturis. Nam primò, Sabbathi Iudaici abolitionem à Paulo habemus capite ſecundo Epiſtolæ ad Coloſſenſes. Ne quis vos damnet ob cibum vel potum, aut reſpectu diei feſti, aut nouilunij, aut Sabbathorum. Et quarto ad Galatas. Dies obſeruatis, & menſes, & tempora & annos: metuo de vobis ne fruſtra fatigatus ſim apud vos. Diei autem Dominicæ primò nomen ipſum habemus Apocaly- C pſeos primo: Fui Spiritu correptus die Dominico: Deinde vſum, Actorum vigeſimo: Primo die hebdomadis coactis diſcipulis ad frangendum panem. Et prioris ad Corinthios decimo ſexto. Primo quoque die hebdomadis, vnuſquiſque veſtrum apud ſe reponat, recondens quod pro Dei benignitate licuerit. Et tamen, ſi non haberemus hos locos, credimus hunc vſum potuiſſe inſtitui ſiue ab Apoſtolis, ſiue ab Eccleſia: quemadmodum, vt eo die ceſſemus ab omni opere, etſi non credimus inſtitutum aut à Chriſto aut ab A- D poſtolis, tamen non illibenter obſeruamus, quia iam olim ſcimus placuiſſe Eccleſiæ: nec vlterius inquirimus.

X V I. At hæc Gautieto non ſatisfaciebant: nam & pertinere ad doctrinam, non tantùm ad ritus: quia vel Iudæus, vel hæreticus cenſendus ſit, qui non ita obſeruaret. Et non ſufficere, quòd ex Scripturis conſtet abolitio Sabbathi: reſtare enim oſtendendum, quare ſubſtituta ſit dies Dominica, potius quàm alia quæuis. Dauius inſuper eludit locos citatos ex Apocalypſi ex prio- E re ad Corinthios. Nam in Apocalypſi, τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ, exponi poſſe pro iudicio: vt prioris ad Corinthios tertio, Dies Domini reuelabit. Et quarto; aut ab humano die. Et alioquin non poſſe niſi ex Traditione conſtare diem illum Dominicum hunc eſſe quem obſeruamus, & non potius Sabbathum. In prima ad Corinthios nihil certi haberi: non enim iubentur Corinthij deferre ad Eccleſiam, vnde conſtaret eum diem ſolennem fuiſſe cœtibus cogendis: ſed tantùm vt apud ſe conderent.

X V I I. At hoc verè nihil eſt aliud, quàm F πρὸς κέντρα λακτίζειν. Tanto iſti odio feruntur in Scripturas, vt malint ſibi oculos eruere, ne videant, quod velint nolint videre coguntur, quàm ſacri Canonis perfectionem admittere. Reſpondeo, qui diem Dominicam non ſeruet, ſi nihil aliud habeat contra fidem Chriſtianam, eum non poſſe aut Iudæum, aut hæreticum videri: ſed ſchiſmaticum. Et tamen, etiam ſi hæreticus appellaretur, non ſequeretur peccare contra dogmata fidei: nam etiam antiqui hæreticos appellabant aliquos qui contra ritus G tantùm peccabant, vt poſtea videbimus, cùm de Paſchate agemus. Rationes, quare mutatum ſit Sabbathum in diem Dominicū, nego neceſſe oſtendi è Scripturis, vt ipſe vſus dicatur è Scripturis eſſe: aliud eſt enim dogma, aliud ratio dogmatis. Secundò in ritibus & Ceremoniis, plerumque tota ratio eſt in

autoritate & voluntate inſtituentis: nam, quod A Circuncisio ſignificabat fœdus Dei cum Abrahamo, nulla alia ratio eſt, quàm quòd ita Deus voluerit. Quanquam ipſum nomen diei Dominicæ, rationem ſatis oſtendit; nimirum, quia tum Chriſtus reſurrexit.

XVIII. Dauius ſui ſimilis eſt ſemper, id eſt, tum maximè ridiculus, cùm magis ſerius videri vult. ἐγενόμην ἐν τῇ ἡμέρᾳ Κυριακῇ, raptus ſui ad viſionem diei Domini, id eſt, iudicij diuini. Optimè; valde profecit in Sophiſtica: λῆμμα μὲν παρὰ πάλαι B ἐκ ἄπλετον, ἀλλ' ἕτερον, qui non recuſet videri, θρασὺς, εὔγλωττος, τολμηρὸς, βδελυρὸς, ψευδῶν συγκολλητὴς, εὑρησιεπής. Euge Daui, macte eſto iſta virtute; ἴσθι δ' ὡς κλέος οὐρανόμηκες ἐν βροτοῖσιν ἕξεις. Nam profectò hodie nihil promoueas apud Papiſtas; niſi quidlibet auſis. Nec tu ſanè hunc ſanguineum pileum nunc geſtares, niſi te Romana mater ſe dignum indicaſſet. Sed ſi tu Cardinalis eſſe voluiſti, nos tamen decipi nolumus. Concedimus, τὴν ἡμέραν, aliquando iudicium ſignificare, ſed C γενέσθαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ Κυριακῇ, non ſignificat rapi ad contemplandum iudicium diuinum: niſi tu perſuadeas aliquot exemplis. Alterum autem effugium, eſt puerilis λογομαχία; quaſi, cùm neſcio quis olim niuem contendebat eſſe nigram: quia volebat vocabulum id eum colorem ſignificare, qui eſt in niue. Et quid eſt, quod non hoc pacto Traditioni non ſcriptæ vindicemus? Sanè verò Scriptura ſancta non occupatur in Grammaticis. Et ſic aliquis quærat, Quis docuit Presbyteros, D aut Diaconos, aut Epiſcopos eos eſſe qui nominantur in Scripturis? Quis Euchariſtiam? quis Baptiſma? quis reliqua? Decimi ſexti ad Corinthios teſtimonium non eſt ſolum: nam ex Actis ſcimus conueniſſe fideles: itaque vtroque loco collato, facilè apparet, diem fuiſſe ſolennem. Quanquam hæc non curioſiùs rimamur: & ſatis eſſe debent veriſimilia argumenta in re non neceſſaria, ſicut Baſilius concludebat de perpetua Mariæ virginitate; *ea teſtimonia ſufficere exiſtimamus*, E *quia aures Chriſtianæ ferre non poſſunt contrarium*. Sic nos nunc, quamuis non ſint ἀναντίρρητοι loci, tamen nobis ſufficiunt, quia eiuſmodi conſuetudo eſt Eccleſiæ.

XIX. Non diſſimilis de Paſchali ſolennitate quæſtio. Placuit ab initio peculiari celebritate memoriam recolere Dominicę reſurrectionis. Non malè. Et tei dicatus in anno dies, quem Paſchatis placuit appellare: ſiue quia reſurrectio hæc accidit poſtridie eius diei, quem apud Iudæos ita F appellabant; ſiue quia Paſcha noſtrum immolatus eſt, Chriſtus. Placuit etiam non copulari Iudæis: itaque electus dies Dominicus proximus poſt decimam quartam Lunam. Hoc ipſum nos obſeruamus: quia nec vllam habet adiunctam ſuperſtitionem, nec quicquam contra Scripturas: & iam olim placuit Eccleſiæ. Quanquam igitur de hac ſolennitate nihil Scriptura, aut præcipiat, aut indicet, tamen non putamus inde legitimè concludi eius inſufficientiam. G

XX. At in Colloquio Ratiſbonenſi Ieſuitæ aſſerebant eſſe articulum fidei: quod quis miretur? Nam illi tam latè definierunt articulos fidei, vt in iis comprehendant Canem Tobiæ: quibus multum debet Chriſtianus orbis, ita fidem locupletantibus, vt iam etiam ſtercora doceant ad eam pertinere: ſiue auium, quia in oculos Tobiæ hirundines de tecto ſua deiecerint; ſiue hominum, quia Saul narratur purgaſſe ventrem, primi Samuelis capite vigeſimo quarto. Sed nos haud ita inſanimus, vt ad fidem, qua nos ſaluos fieri eſt neceſſe, etiam iſta pertinere dicamus. Obſeruationem Paſchatis non eſſe articulum fidei, inde conſtat; quia ſecundo ad Coloſſenſes Paulus negat Chriſtianos iudicandos ex feſtis, in quibus eſt procul dubio Paſcha: at ex articulis fidei iudicandos eſſe Chriſtianos, credo omnibus conſtare. Et rurſus, quia Polycarpus & Irenæus, Epiſcopis Romanis reſtiterunt, volentibus Orientales excommunicare, ob hanc rem: teſte Euſebio hiſtoriæ libro quinto, capite vigeſimo quarto. Denique quia definitio Synodi Nicænæ, quæ continetur in literis Conſtantini Magni; decreto ibidem facto, nihil oſtendit neceſſarium, ſed tantùm ἀδιάφορον & ἀνεξίαν.

XXI. Sed, inquiunt, qui pertinaciter contrarium defendit, ille eſt hæreticus: Ergo Paſcha celebrandum eſſe die Dominica, eſt articulus fidei: & probat antecedens, ex Auguſtino, Tertulliano, Epiphanio. At ego conſequentiam nego. Nam apud Epiphanium, qui hos numerat inter hæreticos, ſic legimus, οὗτοι μὲν πάντα ἔχουσιν ὡς ἡ ἐκκλησία, παρέλκονται δὲ ἀπὸ πάντων, διὰ τὸ μὴ τῇ ἀκολουθίᾳ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ δόγματος προσέχειν. Id eſt, interprete Cornario, *Et hi quidem omnia habent velut Eccleſia: aberrant autem ab omnibus, eò quòd non conſequentiæ, & doctrinæ rituum attendant*. Quibus verbis quid lucidius? Nemo enim non videt Epiphanium diſtinguere τοὺς θεσμοὺς, id eſt, ritus ab articulis fidei: & Quartadecimanos errantes notare non in his, ſed in illis. Diſertius in Anacephalæoſi, de Audianis. οὗτοι δὲ κατὰ πάντα τὴν πίστιν ἔχοντες ὡς ἡ καθολικὴ ἐκκλησία: *fidem per omnia habent vt Catholica Eccleſia*. Et tamen ſtatim teſtatur agere Paſcha cum Iudæis. Et in genere, quicunque aliquid ἀδιάφορον, in alterutram partem definit tanquam neceſſarium, eſt hæreticus: etiamſi aſſertio in oppoſitam partem non ſit de fide. Sic Euſtathius damnatus, quia in veſtibus ſalutem conſtitueret, quibus tamen nemo Catholicus dixit eſſe de fide vt abſtineatur. Sic Catholici, quanquam damnent Papiſtas damnantes vſum carnium quinta & ſexta feria, tamen cauent aſſerere articulum fidei, iiſdem diebus vti carnibus.

XXII. Chriſmatis vſum huc referrem, niſi nimia eſſet audacia inductum. Non enim credimus cuiquam ad Sacramenta à Chriſto inſtituta licere quicquam adiicere, quocunque prætextu. Baptiſmum Chriſtus inſtituit ex aqua pura: ea debuit Chriſtianis ſufficere. Et quidem, ſi nihil quæreretur in chriſmate, præter ritum aut decentiam; tolerabilius eſſet additamentum: ſed addunt myſteria, & ſignificationem quandam ſpiritualis gratiæ; quam nemo aut polliceri poteſt, aut ſigno confirmare præter Deum. Porrò Hoſius, etſi de hoc vſu valde contendat, tamen fatetur non eſſe de Baptiſmi ſubſtantia. Quare, ſi porò eſt indifferens, non poteſt concludere imperfectionem Scripturæ: ſi quid habet ſuperſtitioſius, tum non debet in Scriptura contineri; fruſtra ergo obiicitur.

XXIII. De Calice Euchariſtiæ mixto, non aliter ſentiunt Catholici: eſſe videlicet indifferens, & iudicandum ex vſu præſenti. In Baptiſmo ſolam aquam nominant Euangeliſtæ; inde omnes

eam

eam ſolam eſſe materiam Baptiſmi confitentur. Vinum ſimiliter nemo dubitat propriam eſſe Euchariſtiæ, (quoad alteram partem attinet) materiam, aquam autem ij ipſi, qui addunt, negant eſſe de neceſſitate. Quid hoc igitur ad rem pertinet? Sed Cyprianus habet calicem mixtum pro verbo Dei, inquit Stapletonus. Sanè, inquam, ſed mixtum vino: diſputat enim contra aquarios, qui aqua pura conficiebant. Cyprianus docet ex inſtitutione Chriſti vinum addendum, nec ſine vino conficiendum: hoc nos ſcimus eſſe verbum Dei, & quidem ſcriptum.

CAP. X.

An Scriptura non contineat omnia dogmata Euangelica.

I. SVpereſt tertius ordo complectens reliqua omnia capita magno numero, quæ verè pertinent ad doctrinam Chriſtianam; & ſic creduntur à Catholicis. Digeram in ordinem, quæ tumultuaria enumeratione propoſita ſunt: vt aliqua ſint de Canone: nonnulla de Trinitate: alia pertineant ad Incarnationem Chriſti: quædam ad hominem; reliqua ad Sacramenta. Hæc omnia conſtare dico è Scripturis: vel αὐτολεξεὶ, vel ex neceſſaria conſequentia. Prius tamen diſtinguo, agi vel de rebus, vel de verbis ſeu vocibus. Nam has quidem concedimus non ſemper contineri in Scripturis, puta Trinitatis ſyllabas, & τὸ ὁμοούσιον, & inhæſibilitatis, & peccati originalis, & ſimilium. Nec ſanè ita inquiruntur, niſi ab iis quibus magis cordi eſt ſophiſtica λογομαχία, quam Theologica πραγμάτων. Certè verba non efficiunt totidem articulos fidei; ſed ſignificant. Poteſt autem eadem res variè ſignificari. Itaque ſatisfacit Theologus ſuo officio, ſi retineat eam quam Paulus vocat ὑποτύπωσιν τῶν ὑγιαινόντων λόγων, formam ſanorum verborum. Sunto ergo ſanè verba ipſa, verborúmque ſyllabæ ex Traditione, dum res ſint è Scriptura.

II. In Canone quæritur primùm de libris Canonicis, tum de Symbolo Apoſtolorum. In libris, tria volunt eſſe neceſſaria; primùm eſſe aliquam Scripturam verè ſanctam, diuinam, & Canonicam: tum, quænam illa ſit: tertiò, qui ſint ſinguli libri ad eam pertinentes. Ex quibus nullum è Scriptura conſtare Bellarminus aſſerit. At ego contra, dico hæc tria eſſe dogmata ſcripta, id eſt conſtare è Scripturis.

III. Et de primo quidem capite, miror Bellarminum, miror poſt eum Ieſuitas in Colloquio Ratiſbonenſi, mouere quæſtionem. Nam, poſſuntne tam multa de Scriptura legi in libris Sacris, vt tamen incertum relinquatur, an ſit omnino aliqua Scriptura Sacra? *Oportet impleri Scripturas: Scrutamini Scripturas: Tota Scriptura eſt diuinitus inſpirata*: & mille eiuſmodi; poſſunt-ne eſſe dicta, de iis Scripturis quæ nuſquam eſſent? Certè, qui hominem diſputat eſſe factum ad imaginem Dei; ille neceſſariò dicit eſſe aliquem hominem: nam ſi nullus eſt homo: ergo falſum eſt, eſſe factum ad imaginem Dei. Propterea Alphonſus de Caſtro contra hæreſes libro primo, capite ſecundo, poſt aliquot recitata teſtimonia è libris ſacris, concludens, *ex quibus omnibus*, inquit, *manifeſtè colligitur Scripturas aliquas diuinas eſſe*. Ita ille è Scripturis colligi teſtatur, & quidem colligi, nō obſcurè, non ambiguè, ſed manifeſtè; quod Bellarminus colligi negabat. Negabat tamen immemor ſui. Qui capite ſecundo libri primi de Verbo Dei, Scripturas eſſe Verbum Dei, diſputat è Scripturis. Et citatis quibuſdam locis: *Cum Moſe igitur*, inquit, *cum Prophetis, cum Apoſtolis, cum Chriſto ipſo ac Deo Patre, & Spiritu Sancto, qui ſacras literas, & oracula diuina contemnunt*. Et paulò poſt, eaſdem vt probet certiſſimas eſſe atque veriſſimas: *Quartò*, inquit, *teſtis eſt ipſa Scriptura*.

IV. Sed excipit: *etiamſi Scriptura dicat, libros Prophetarum, & Apoſtolorum eſſe diuinos, tamen non certò id credam, niſi prius credidero, Scripturam, quæ hoc dicit, eſſe diuinam*. Reſpondeo ſophiſticè quæſtionem permutari. Nunc enim non agimus quo ordine, aut qua autoritate credamus Scripturæ: imò ne quidem quo ordine, quáve ratione credamus Scripturam aliquam eſſe: ſed tantùm verum id, quod aliquo ordine, aliquáve ratione & autoritate credendum eſt, contineatur in Scripturis. Enimuerò hæc ſophiſtice abit in infinitum. Et quid ſi ſimiliter de Traditione dicam? Nam nihil prohibeat, quominus concludam: etiamſi Traditio dicat, eſſe aliquas Traditiones non ſcriptas, tamen id ego non certò credam, niſi prius credidero, Traditionem, quæ hoc dicit, eſſe diuinam: vt concludam non conſtare ex Traditione, Traditionem eſſe? Atqui principia ſcientifica; vno eodémque actu, & ſe probant eſſe principia, & probant id de quo agunt. Porrò de autoritate Scripturæ prolixè actum eſt libro ſexto.

V. Adde, ad id vt aliquid ſcriptum ſit, nihil intereſſe, vtrum tu ita credas, aut non credas. Nam quamuis Athei, non credant eſſe Deum, ne tum quidem cùm Scripturas audiunt conſtantiſſimè aſſerentes, tamen nihilominus verum eſt, eum articulum certiſſimè doceri in Scripturis. Præterea; ſi non conſtat è Scripturis, ergo Scripturas eſſe, Traditio erit non ſcripta. At inſtantia, non negat, imò concedit Scripturam dicere, eſſe aliquas Scripturas ſacras; videlicet libros Propheticos & Apoſtolicos. Agnoſcant ergo ſophiſtæ, argumentum ſuum implicare contradictionem. Nam in conſtituendo ſtatu quæſtionis, conuenit Traditionem non ſcriptam eſſe, quæ in Scripturæ libris non continetur. Et hoc argumentum concludit eam Traditionem, quæ in Scripturis continetur, eſſe tamen non ſcriptam.

VI. De reliquis duobus capitibus vna eademque opera reſpondeo, conſtare hos libros eſſe Canonicos, ex Scriptura, eo ipſo quòd eorum ſinguli ſint in Scripturæ corpore. Ac proinde, etſi quidem hæc totidem verba, Euangelium ſecundùm Matthæum eſt Canonicum, non legantur in Scriptura: tamen res ipſa, quæ per ea totidem verba ſignificatur, eſt in Scriptura: ac propterea dici non poteſt dogma non ſcriptum. Quod ſi de ſingulis libris conſtat, quod erat tertium Bellarmini caput; tum profectò etiam cognitum eſſe oportet quænam ſit Scriptura, quod erat ſecundum.

VII. Quomodo autem, inquit Bellarminus, colligemus è Scriptura, Euangelia Marci & Lucæ eſſe

vera Euangelia: Thomæ verò & Bartholomęi eſſe falſa? Et vnde colligam Epiſtolam ad Romanos eſſe verè Pauli; ad Laodicenſes, quæ nunc circumfertur, non eſſe Pauli? Reſpondeo: primò quomodocunque, aut vndecunque id tandem colligas, tamen nihil colliges, quod non ſit in Scriptura: ac proinde hoc ipſum erit dogma ſcriptum. Nam & eſſe Deum variè diſputatur, & multis rationibus colligitur, non tantùm Theologicis, ſed etiam naturalibus, quæ non ſunt in Scriptura: & tamen eſſe Deum dogma eſt ſcriptum: non enim rationes, quibus aliquid concluditur, efficiũt vt id ſit in Scriptura, aut non ſit. Secundò; non eſſe opus multis rationibus, vt probemus Euangelia Marci aut Lucæ eſſe in Canone, quia id ipſa docet experientia: quemadmodum non neceſſe eſt me ſyllogiſmos aceruare, vt probem in Euãgelio Ioannis legi hiſtoriam multiplicatorum panum, aquæve in vinum mutatæ. Nõ eſt autem Euangelium Lucæ aut Marci minus pars Scripturæ Sanctæ, quàm multiplicatio panum, & mutatio aquæ, partes ſunt Euangelij Ioannis. Tertiò, de Apocryphis alia eſt ratio: nam quia ad fidem non pertinent; ita de iis non neceſſe eſt nos quicquam legere in Scriptura.

VIII. Erant igitur in Scripturis importuni. In Symbolo multò magis. Volunt oſtendi ea Scripturis, ſic factum, & factum ab Apoſtolis. Reſpondeo, per Symbolum intelligi vel ipſam verborum compoſitionem & texturam: vel doctrinam iis verbis ſignificatam. Si poſterius; tùm negamus vllum eſſe in toto Symbolo vel minimum articulum, qui non disertè conſtet, ac totidem, penè dixerim, verbis, in Scriptura ſancta: adeò vt meritò dici poſſit opus teſſellatum, vtpote conſtans ex variis locis hinc inde excerptis, atque in vnũ collatis, artificioſeque compoſitis. Cyrillus Catechesi quinta, [illegible] *Fidem in diſciplina & promiſſione poſſide, ac cuſtodi: illam ſolam ab Eccleſia* (malè vulgatus interpres, *illam à ſola Eccleſia*) *tibi nunc traditam, & ex omni Scriptura munitam. Cùm enim non omnes poſſint Scripturas legere: & alios quidem inſcitia, alios verò occupatio quædam impediat à cognitione, ne ob inſcitiam animam perdas* [illegible] *in paucis verſibus vniuerſam fidei doctrinam comprehendimus: quam vos volo verbatim memoria mandare.* Paulo pòſt, [illegible] *Non enim pro arbitrio hominum compoſita ſunt res fidei: verùm ex vniuerſa Scriptura, quæ potiſſima, collecta vnam perficiunt fidei diſciplinam.* Eucherius homilia prima de Symbolo. *Eccleſiarum Patres de populorum ſalute ſolliciti, ex diuerſis voluminibus Scripturarum collegerunt teſtimonia diuinis grauida Sacramentis. Diſponentes itaque ad animarum paſtum ſalubre conuiuium, collegerunt verba breuia & certa, expedita ſententiis, ſed diffuſa myſteriis, & hoc ſymbolum nominauerunt. De Canonicis itaque lectionibus facta eſt in vnum pretioſa collatio, anguſta ſermonibus, ſed diuiſa ſenſibus, & de vtroque teſtamento totius corporis virtus in paucas eſt diffuſa ſententias.* Thomas ſecũda ſecundæ quæſtione prima, articulo nono: *Veritas fidei in ſacra Scriptura diffuſe continetur, & variis modis, & quibuſdam obſcurè, ita quòd ad eliciendam fidei veritatem ex ſacra Scriptura requiritur longum ſtudium & exercitium, ad quod non poſſunt peruenire omnes illi, quibus neceſſarium eſt cognoſcere fidei veritatem: quorum plerique aliis negotiis occupati, ſtudio* A *vacare non poſſunt: Et ideò fuit neceſſarium, vt ex ſententiis ſacræ Scripturæ aliquid manifeſtum ſummariè colligeretur, quod proponeretur omnibus ad credendum: quod quidem non eſt additum ſacræ Scripturæ, ſed potiùs ex ſacra Scriptura ſumptum.* Thomam ſequutus eſt, imò fermè deſcripſit Durandus in tertium diſtinctione viceſimaquinta, quęſtione ſecunda. Vide Bielem in eundem locum, & Almainum.

IX. Sed hæc confeſſio Papiſtis non ſufficit: volunt enim ipſam verborum ſic compactorum B ſeriem oſtendi in Scripturis: volunt ex iiſdem probari conſtitutam à duodecim Apoſtolis; ſingulis ſuam ſymbolam conferentibus, antè quàm diſſiparentur ad gentes docendas. Nam hoc factum contendunt: & docent autoritate Rufini, Venantij, Albini, Rabani; Epiſtolæque Clementis ad Iacobum. Addunt Irenæum libri primi capite ſecundo: Hieronymum ad Pammachium, Auguſtinum ſermone centeſimo decimo quinto, & centeſimo octogeſimo primo de tempore. Leonem ſermo- C ne & Epiſtolà decima tertia: Petrum Chryſologum. Vide Baronium tomo Annalium primo, ad annum quadrageſimum quartum: Feuardentium annotationibus ad Irenæum libro primo, capite ſecundo: Franciſcum Iouetium in Velitatione de Apoſtolorum Synodis: Coccium libro ſexto tomi primi Theſauri Catholici, articulo vigeſimo nono.

X. At mirantur importunitatem Catholici. Quid enim attinet de vocibus contendere? Quaſi non ſimus ob aliam cauſſam Chriſtiani, niſi vt D in numerato habeamus Apoſtolorum vocabula. Quod ſi ita apud ſe Papiſtæ conſtituerunt, ne diſcant, ne recitent Latinè hoc ipſum Symbolum. Nam ſi illud Apoſtoli compoſuerunt, profectò non compoſuerunt Latinè. Catholici ergo non ſunt ſolliciti, vtrum ab Apoſtolis [illegible] ita ſit conceptum. Norunt enim in Eccleſia autoritatem eſſe fidem variis verbis docendi, dummodo eandem. Sic factum Symbolum Nicænum, ſic Epheſinum, ſic Chalcedonenſe; imò etiam Atha- E naſij. Sic multi Catechiſmi, infinitæque homiliæ, tractatus & libri.

XI. Porrò negant in Scripturis comprehendi debere, quicquam aut falſum aut non omnino certum. Eſſe ab Apoſtolis Symbolum ſic compoſitum, ſi non eſt falſum, certè, quod proximum falſo eſſe nemo negat, incertum eſt. Primus omnium & antiquiſſimus autor eſt Rufinus in explanatione Symboli. Nam Clementis Epiſtolam, ad Iacobum fratrem Domini, ſuppoſiti- F tiam eſſe, lippis iam notum ac tonſoribus: etſi nonnulli audaciores pro ea pugnent, vt pro aris & focis. Sed Baronius graui notauit præiudicio: etſi, vt eſt vafro ingenio, noluerit tantam inuidiam ſubire. *Cuius*, inquit, *fidei ſint ac firmitatis quæcunque illa, quæ eiuſdem Clementis titulo notata habentur, in his non laboro.* Annalium tomo ſecundo ad annum centeſimum ſecundum paragrapho ſexto. Sed Rufinũ ſequuti ſunt recentiores multo pòſt, Venãtius, Albinus, Rabanus: Sermones de Tẽpore Au- G guſtini non ſunt omnes, ipſo Baronio non contradicente: & facilè fraudem olfaciente quolibet non imperitiſſimo. Reliqui, Irenæus, Hieronymus, Ambroſius in Epiſtolis (nam ſermones non ſunt illius, vt non tantùm Eraſmus obſeruauit, ſed etiam Coſterius confirmauit) Leo, Chryſologus, nihil habent huiuſmodi: ſed teſtantur duntaxat, fidem eius Symboli nos habere ab Apoſtolis: quod eſt veriſſimum.

XII. Res

XII. Res autem non caret difficultate. Primùm habet aliquid ipſa ridiculum; quùm finguntur omnes Apoſtoli quaſi centonem conſuiſſe; ſingulis ſuā particulam adiicientibus: vt Petrus dixerit, *Credo in Deum Patrem omnipotentem*: Ioannes addiderit, *creatorem cœli & terræ*: Iacobus Alphæi, *Credo & in Spiritum Sanctum: Sanctam Eccleſiam Catholicam*: Simeon, *Sanctorum communionem: remiſſionem peccatorum*: Et reliqua ſimiliter, ſatis malè diuulſis, connexiſve articulis. Nam cur non potiùs vni negotium commiſſum? Nec enim periculum erat, ne reliqui diſſentirent, aut ne vnus omnia non noſſet. Apparet otioſum aliquem ita voluiſſe apud ſe ludere, reliquis illudere, ex homonymia ſymboli.

XIII. Deinde non ſatis conſtat, cur ſit factum. Nam, qui ita per particulas factum volunt, addunt factum, quum diſceſſuri eſſent in varias orbis partes Apoſtoli; ſeparandique alij ab aliis, vt normam ſibi futuræ prædicationis in cōmune ſtatuerent, ne localites ab inuicē diſcedētes, diuerſum vel diſſonū prædicarent. Atqui ea cauſſa nulla erat. Habebant enim Spiritum Sanctum à quo ducebantur in omnem veritatem. Nam & Paulus, etſi non contuliſſet cum carne & ſanguine, tamen prædicabat idem Euangelium cum cæteris.

XIV. Non ſatis etiam conſentiunt veteres factū eſſe tum temporis. Nam Eucherius, quem iam citauimus, cùm collectum dicat ex omnibus Scripturis, ſatis indicat factum poſt editos libros ſacros. Quod ipſum Paſchaſius, præfatione libri de Spiritu Sācto, diſertius profitetur; *fides Catholica* (inquit) *in vniuerſum mundum per Patriarchas & Prophetas, & gratiæ diſpenſatores, Spiritu Sancto inſinuante diffuſa eſt. Hanc Apoſtolica ſolicitudo atque perfectio ſicut per ſanctas paginas dilatauerat, ita per ſymboli ſalutare mira breuitate collegit, & tanquam per diuerſas remediorum ſpecies diſpoſuit in corpus vnum, ac velut ex innumeris aromatibus pretioſum confecit vnguentum*. Hoc ſi verum eſt, prior non poteſt eſſe non falſa ſententia: nam & cauſſa eadem non poteſt eſſe, cùm iam diſſeminatum eſſet Euangeliū: nec omnes Apoſtoli in vnum coacti potuerūt componere; quia mortui iam eſſent nonnulli. Et ex quo diſſipati ſunt, nunquam conueniſſe legantur. Eraſmus Compendio Theologiæ augurarur compoſitum in Concilio Niceno: Quod mihi quidem non fit veriſimile. Sed iſta, vt priùs dicebam, nihil eſt quod curioſius anquiramus. Sufficit nullum in eo Symbolo dari articulum, nullam articuli particulā, quæ non in Scripturis & diſertè proponatur, & exponatur perſpicuè. Itaque nulla in iis erit traditio non ſcripta.

XV. Ad Trinitatem venio. Hîc quærunt primò in genere, diſtinctionē perſonarum, & vnitatem eſſentiæ, quæ verba ſunt Charronæi; id eſt, Trinitatem in Deitate, ſiue, vt Melchior Canus loquebatur, triū perſonarum in vna ſubſtantia æqualitatem, earundémque per relatiuas proprietates diſtinctionem & τὸ ὁμοούσιον, Hoſius. Deinde particulatim, Innaſcibilitatem Patris, Gaulterus, ſiue Patrem eſſe ingenitum, Stapletonius: Spiritum Sanctum eſſe Deum & procedere à Patre & Filio: Et ab vtroque quidem tanquam vno principio: & eſſe adorandum. Nam hæc omnia negant è Scripturis haberi.

XVI. Sed has blaſphemias horrent Catholici & verè blaſphemias; quibus ſumma totius Chriſtianitatis myſteria à fundamento labefactantur: hoc ſine dubio Sathana moliente, vt paulatim in dubiū reuocata, tandem etiam penitus abnegētur. Illi cōtra firmiſſimè tenent, hoc ſalutis noſtræ fundamentum omnino certum, ratum, fixumque eſſe, non aliam ob cauſam, quàm quòd in Scripturis diſertè doceatur. Certè etiam veteres, quorum tam exercita pietas fuit, Sabellianorū, Photinianorū, Arianorū, Macedonianorū hæreſibus, inde ſe totā eam doctrinā haurire proteſtabantur. Athanaſius in libello de Decretis Synodi Nicenę, de verè diſcipulis Chriſti loquēs, ὄντως (inquit) τριάδα παραδεδομένην ὑπὸ τῶν θείων γραφῶν ἐπίστανται, *hi Trinitatem à Diuina Scriptura prædicatam perſpicuè ſciunt*. Et ſanè quid aliud Tertullianus agit aduerſus Praxeam, quàm hoc ipſum, vt teſtimoniis Scripturæ doceat Deum eſſe vnum eſſentia trinum perſonis? Petrus Lombardus libro primo, diſtinctione ſecunda, capite quarto & ſexto, hoc ipſum. Ephræm Epiſtola ad Biazen (referente Photio in Bibliotheca) ἐκ θείων γραφῶν, ἀλλ' οὐκ ἐκ πατρικῶν μαρτυριῶν, περί τε τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος διαλαμβάνει; *ex diuinis Scripturis, non autem Patrum teſtimoniis de ſancta & conſubſtantiali Trinitate diſputat*: δι' ὧν αἱ προκείμεναι τῶν ζητήσεων τὸ ἀληθὲς καὶ βέβαιον ἀπείληφαν: *vnde propoſitæ quæſtiones veritatem acquirunt & certitudinem*.

XVII. Nec ab iis diſſentiens Epiphanius aduerſus Sabellianos ſic exclamabat, σὺ δέ, ὦ χρηστὲ πάντων ἰδιῶτα, μὴ νοήσας τὴν φωνὴν τῆς ἁγίας γραφῆς σεαυτὸν μᾶλλον ἔβλαψας, καὶ τοὺς σοὶ ὑπακούσαντας ἐκτρέπεις τῆς ἁγίας πίστεως, τῆς τοῦ Θεοῦ ἀληθείας, *Tu autem, ô penitus idiota, non intelligens vocem ſanctarum Scripturarum, tibi ipſi potiùs nocuiſti, tuiſque auditoribus, excidens à ſancta fide, & Dei veritate.* Quàm ineptè, quæſo, ſi nullæ ſunt Scripturæ voces de tanto myſterio? Theodoretus Dialogo ſecundo, capite quarto, cum contrarias propoſuiſſet hæreſes Arij & Sabellij: quorum ὁ μὲν διαιρεῖ τὴν οὐσίαν, ὁ δὲ τὰ πρόσωπα συγχεῖ: *ille quidem eſſentiam diuidit, hic verò perſonas confundit*: & vtrique adhibendum diceret commodum remedium: ſubiunxit, πείθειν τὸν μὲν Ἄρειον πειρασόμεθα μίαν (lego μίαν) εἶναι τῆς ἁγίας τριάδος τὴν οὐσίαν ὁμολογεῖν, καὶ τούτου τὰς ἀποδείξεις προσοίσομεν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς. *Arium quidem igitur conabimur perſuadendo flectere, vt vnam ſanctæ Trinitatis eſſentiam confiteatur: atque huius ſententiæ demonſtrationes afferemus è ſacra Scriptura*. Poſtea de Sabellio, ἐπειδὴ μίαν ἐκεῖνος εἶναι λέγει τῆς τριάδος ὑπόστασιν, δείξομεν αὐτῷ τὴν θείαν γραφὴν τρεῖς ὑποστάσεις κηρύττουσαν. *Quoniam ille vnam aſſerit eſſe Trinitatis perſonam; demonſtrabimus ei diuinam Scripturam tres perſonas prædicare.*

XVIII. Nonne ſunt hæc diſerta Patrum teſtimonia, profitentium contra nouorum Chriſtianorum κακοζηλίαν, ſe Trinitatem acceptam referre Scripturis: & quidem ſic, vt ex iis potentiſſimè aduerſarios confutaturos ſe crediderint? Addo aduerſariorū ſemel vi veritatis extortam confeſſionem. Iſ Ieſuitæ erāt in colloquio Ratiſbonenſi ſeſſione octaua, qui cùm eludere conarentur hunc locū Hilarij, *Bene habet, vt iis quæ ſcripta ſunt contentus ſis*, reſpondent, cū Scriptura ſatis clarè myſterium Trinitatis declararet, gratulari ſibi Sanctum Hilarium, quòd Arianus cōtentus eſſet Scriptura. Salmero diſputatione quarta in poſteriorem ad Timotheum. Scriptura *dicitur diuinitus inſpirata, quia de ſacris & diuinis erudit: vt de vnitate Dei, & Perſonarum Trinitate.*

Περὶ τοῦ ὁμοουσίου quid dicam? Dionyſius Alexandrinus apud Athanaſium in libello de Sententia Dionyſij contra Arianos, cùm in criminis ſocietatem vocaretur ab hæreticis, quòd alicubi negaſſet vocem τοῦ ὁμοουσίου reperiri in Scripturis, ita ſe purgat, εἰ καὶ μὴ τὴν λέξιν ταύτην εὗρον ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν γραφῶν τὸν νοῦν ἐπιλεξάμενος ἔγνων, ὅτι υἱὸς ὢν καὶ λόγος, οὐκ ἂν ξένος εἴη τῆς οὐσίας τοῦ πατρός. *Etiamſi eam dictionem non inuenerim in*

Scripturis, tamen ex ipſis Scripturis ſententiam colligens, cognouit, quòd qui filius eſt & ſermo, non alienus eſt à ſubſtãtia Patris. Ambroſius capite quinto libri de fide contra Arianos, aduerſariis inſultat in hunc modum, *Cùm ergo hanc vnitatem ſubſtantiæ in Patre & Filio, non ſolùm Prophetica, ſed & Euangelica autoritate cognoſcat, quomodo dicis in Scripturis diuinis homouſion non inueniri? Quaſi aliud ſit homouſion, quàm quod dicit. Ego de Deo Patre exiui, & ego & Pater vnum ſumus.* Auguſtinus in Ioannẽ tractatu nonageſimo ſeptimo. *Aduerſus impietatem Arianorum hæreticorum, nouum nomen Patres homouſion cõdiderunt: ſed non rem nouam tali nomine ſignauerunt: hoc enim vocatur homouſiõ, quod eſt, Ego & Pater vnum ſumus, vnius videlicet eiuſdémque ſubſtantiæ.* Epiſtola centeſima ſeptuageſima octaua. *Etſi verbum ipſum in lege ſcriptum non inuenitur, res ipſa tamen inuenitur.* Denique ne omnia colligam, & ipſos potiùs aduerſarios inter ſe cõmittam, Bellarminus, libro quarto de Verbo Dei capite vndecimo, vt eludat Auguſtini locum, Maximinum abducentis à Conciliis Niceno & Ariminẽſi, ad Scripturam in diſputatione περὶ τοῦ ὁμοουσίου, id factum reſpondet, quia in ea quæſtione *extabant in Scriptura clariſſima teſtimonia.*

XX. Patris innaſcibilitatem Stapletonus haberi negat è Scripturis, & Gautierus confirmabat teſtimonio Auguſtini. Sophiſticè, ſi ipſam ingeniti, aut innaſcibilitatis vocem attendunt: falsò, ſi rem ipſam iis vocibus ſignificatam. Auguſtinus enim, epiſtola cẽteſima ſeptuageſima quarta; agens cũ Paſcentio Ariano, qui τὸ ἀγέννητον ſibi legi volebat in Scripturis totidem ſyllabis, imò literis: vt hanc obſtinatã importunitatem frangeret; & à ſimili doceret *priùs interpretandũ eſſe, quid ſit ἀγέννητον, tum demum in diuinis literis requirẽdũ; quia & ſi fortaſſe nomen ipſum non inueniretur, res ipſa tamẽ inueniretur,* vt hoc, inquã, doceret, imò à Paſcẽtio cõfitẽte exprimeret; id ſumpſit quod Paſcẽtius dixerat, Patrem eſſe ingenitum: &, *Quæſiui* (inquit) *vtrum Scriptura Dei contineret hoc verbum, quod Pater eſſet ingenitus: & cum ſcriptum eſſe reſpondiſſes, inſtantius quærebam vt oſtenderes: tunc vnus ex iis qui aderant, quantum intelligi datur, fidei tuæ ſocius ait mihi, Quid ergo? Tu Patrem genitum dicis? Reſpondi, non dico: Et ille, ſi ergo genitus non eſt, inquit, vtique ingenitus eſt. Cui ego, Vides, inquam, poſſe fieri, vt etiam de verbo quod in Scriptura Dei non eſt, reddatur tamen ratio vnde rectè dici oſtendatur. Sic ergo & homouſion, quòd in autoritate diuinorum librorum cogebamur oſtendere, etiamſi vocabulum ipſum ibi non inueniamus, fieri poſſe vt illud inueniamus, cui hoc vocabulum rectè adhibitum iudicetur.* Tota igitur quæſtio eſt, non de re ipſã, vtrùm vel pater non ſit genitus, vel filius non ſit ὁμοούσιος patri: ſed de ipſis vocabulis, Ingenitus & ὁμοούσιος. Hæc concedit Auguſtinus non legi in Scriptura: ſed res tamen, quibus ea tribuuntur, legi indicat. Prorſus ſimilis eſt concertatio in diſputatione Athanaſij cum Ario, coram Probo, autore Vigilio, atque in ea ſic præſes pronunciat aduerſus Arium, *Hoc contentionis vitio deputabitur, vt documentum nudi ſermonis exigas, cùm fides ſenſum Scripturis noueris copioſius redundare.* Videant Papiſtæ, vtrum ſuos in his verbis colores agnoſcant.

XXI. Diſtingui perſonas per relatiuas proprietates; antequam cogant nos in ſcripturis oſtendere; poſtulo, vt ipſi de eo capite inter ſe conſentiant, certum-ne ſit an incertum. Etenim Othofrilingenſis teſtatur eam quæſtionem non potuiſſe definiri, in Synodo Rhemenſi præſente Epiſcopo Romano, ob theologicas rationes, quæ hinc inde habentur. Imò recens ſcriptor Alphonſus de Caſtro contra hæreſes

A libro primo, capite octauo, pronunciat nondũ eſſe definitum. *Quidam* (inquit) *dicunt perſonas diuinas conſtitui eſſe, vt ipſi loquuntur, perſonales per reſpectiua, aliis affirmantibus conſtitui per abſoluta. Alij rurſum dicunt non conſtitui per aliqua, ſed ſeipſis eſſe perſonas. Quis non videt aliquem horum errare, cùm tamen quilibet eorum ſuæ adhæreat opinioni impunè & ſine hæreſis nota?* Melchior Canus locorũ libro octauo, capite ſecundo; hunc ipſum articulum numerat in iis, qui citra ſalutis diſpẽdium, vel ignorari poterant, vel in ambiguo relinqui. Nos

B verò credimus tres eſſe hypoſtaſes; nobis in Scriptura ſignificatas per nomina quæ relationem ſignificant. Non eſt enim Pater, niſi filij: nec filius niſi patris: nec Spiritus niſi ſpirantis. Itaque relationes quidem ipſas habemus in diuinis literis. His contenti nihil aliud inueſtigare didicimus. Et libenter vſurpamus illud Athanaſij ad Serapionem, [illegible]

C [illegible] *O ſtulti, & ad omnia audaces! Cur nõ potiùs in ſancta Trinitate curioſi eſſe deſinitis, tantùm credentes, eam eſſe. Habentes eius rei magiſtrum Apoſtolum dicentem, Credere oportet in primis Deo, quod eſt, & remunerator eſt iis qui eum requirunt. Non enim, quomodo eſt, dixit, ſed tantùm, quòd ſit.* Sic nos noſtram curioſitatem compeſcentes, ſic Scholaſticorum audaciam increpantes, qui nihil ſibi volunt incognitum eſſe, non miramur eos qui altiora ſe ſcrutantur, in diuerſas abiiſſe ſen-

D tentias, imò contrarias, id eſt, neceſſariò mendaces. Cùm in rebus tanti momenti non poſſit quiſquam non periculoſiſſimè falli.

XXII. Spiritum Sanctum eſſe Deum, horrẽdum eſt hanc ætatem audire non conſtare è Scripturis. Atqui non aliunde idipſum demonſtrarunt Patres. Illi, inquam, ipſi quos Bellarminus præfatione in ſecundam controuerſiam primi tomi, oppoſuit Eraſmo, Hilarius, Athanaſius, Baſilius, Naziãzenus, Di-

E dymus, Ambroſius, Auguſtinus, reliqui. Et quidem, ne omnia perſequar, Athanaſius claudens longam illã Epiſtolã ad Serapionem, in qua diſputauit, Spiritum Sanctum non eſſe creaturam, [illegible] inquit, [illegible] *Ego ſecundùm Apoſtolicam à patribus acceptam fidem iſta tradidi: nihil prorſus aliunde adducens, Sed ſicuti didiceram, ea ſcripſi, quæ cum ſacris Scripturis congruerẽt: Id enim conſonum eſt cum iis quæ*

F *priùs declarata ſunt ad confirmationem è Scripturis ſanctis.* Gregorius Nyſſenus cõtra Eunomium oratione prima. [illegible] *Omnis à Deo inſpirata Scriptura afflatu Spiritus deſcripta, Deitatem Spiritus ſuo teſtimonio aſſerit.* Sed & Vigilius extrema fermè diſputatione Athanaſij cum Arrio, ex ſolis Scripturis hãc controuerſiam diſputat. Bellarminus capite decimotertio libri primi de Chriſto, notat poſterioris Samuelis viceſimo tertio Deum appellari

G eundem, quem Spiritum Sanctum. Item, illum quẽ Iſaias vocet Dominum exercituum capite ſexto, à Paulo Actorum vltimo Deum dici. Audi Nazianzenum oratione trigeſima ſeptima. [illegible] *Iã verò tibi autoritatum examẽ prodibit, ex quibus Scripturæ teſtimonio admodum confirmatum eſſe Spiritus diuinitatẽ oſtendetur.* Vbi tamen Billius tribl-

[illegible] ἔγγραφον [illegible], quæ ſignificat, non tantū A confirmatam è Scripturis, ſed potiùs in Scripturis cōprehenſam expreſſamque, vt verè dogma ſit ἔγγραφον ſcriptum. At, nec en tibi Traditionariorum frontem; negantium in Scripturis reperiri Spiritus Deitatem, quam tamen reperiri Nazianzenus affirmet: & ita reperiri, vt habeat non vnū aut alterum teſtimoniū, ſed examen ingens teſtimoniorum. Tanta mutatio Theologiæ fuit à Catholica in Papiſticam.

XXIII. Procedere à Patre, nemo opinor neget in Scripturis doceri: ſed à Filio, Græci fortaſſe vnà B cum noſtris Papiſtæ, odio potiùs noſtri, quàm ipſius dogmatis, vt ſe [illegible] præcipitant. Sed hoc ipſum è Scripturis cōſtare Auguſtinus docet nonageſimo nono in Ioannem. Iſidorus Epiſtola quarta ad Claudium. *Spiritum verò Sanctum eſſe Patris & Filij & à Patre & Filio mitti, atque procedere ab vtroque, Sanctæ Scripturæ teſtimoniis clarius demonſtremus.* Et poſt lectos locos. *His itaque plenariè declaratur, Sancti Spiritus miſſionē à Patre eſſe, & à Filio.* Petrus Damiani libri tertij Epiſtola prima. *Cùm Filius dicat, Ego & Pater vnum ſumus; quomodo poteſt Spiritus Sanctus ab eo, quod vnum eſt, &* C *procedere & non procedere? Sed res ineffabilis, quæ nullo valet humanæ rationis ingenio concipi, nullo poteſt mentis intuitu vel conſideratione diſcerni, ex diuinorum dumtaxat eloquiorum debet ſententiis colligi.* Et aliquanto poſt. *Quòd autem à Patre procedat ſimul & à Filio, vnde ſcilicet quæſtio eſt, Euangelica nos docet autoritas.* Quid plura? Nō noſtri tantum Scriptores hanc controuerſiam diſputant ex Scriptura, vt Zanchius ſeptimo de Tribus Elohim capite octauo: Vrſinus in locis Communibus D quæſtione quinta de Tribus perſonis. Sed etiam Papiſtæ. Lombardus primi diſtinctione vndecima, capite primo. *Quòd autem de vtroque procedat, multis diuinorum eloquiorum teſtimoniis comprobatur.* Ioānes Maior in eandem quæſtionem. *Omnis concluſio ex contentis in Scriptura ſacra per ſe deducta, eſt ſimpliciter vera; & vt articulus fidei tenenda. Hæc eſt eiuſmodi. Igitur.* Euſtathius à S. Paulo, prima parte Summæ Theologiæ tractatus ſecundi diſputatione octaua, quæſtione ſe- E cunda. *Probatur in primis autoritate Sacrarum Scripturarum, ex quibus id apertè ſatis colligitur.* Becanus in Summa Theologiæ parte prima tractatus ſecundi capite ſexto quæſtione ſecunda. *Licèt expreſſè non habeatur in Scripturis, poteſt tamen euidenter inde deduci.* Viden' rem eſſe teſtatiſſimam? Et ſibi quicquam vendicare Traditores hic audeant?

XXIIII. Sed Gautierus inſtat, vt nō miſſura cutim niſi plena cruoris hirudo. Vult ergo ſibi oſtendi non tantùm proceſſionem Spiritus Sancti à Patre & Filio: F ſed potius hanc proceſſionem ſic eſſe à Patre & Filio, vt tamen vnum ſit eius principium, non duo. Nā illud quidem non diffiteatur, ſed hoc omnino negat è Scripturis haberi. Reſpondeo, hoc fortaſſe paulò curioſius inueſtigatum eſſe à Scholaſticis: atque adeò à Melchiore Cano Locorum libro octauo capite ſecundo numerari inter ea quæ citra ſalutis diſpendium poterāt vel ignorari, vel in ambiguo relinqui: ſed tamen elici è Scripturis, & perpetua fidei analogia, per abductionem ad impoſſibile, ſiue per abſurdū: quia G alioquin ſepararentur eſſentialiter Pater & Filius, & proinde duo Dij conſtituerentur. Illud probatur, quia ratio principij non pertinet ad perſonalitatem, qua diſtinguitur Filius à Patre; ea enim in generatione conſiſtit: pertinet igitur ad eſſentiam. Itaque ſi ſic diſtingueretur, imò ſepararetur eſſentia Patris & eſſentia Filij, quod eſt abſurdiſſimum. Denique Melchior Canus Locorum libro ſeptimo, capite ſecundo aſſe- A rit ita Euangelium & Apoſtolos tradidiſſe.

XXV. Adorandum eſſe Spiritum Sanctum Gautierus negabat, è Scripturis haberi, & probabat ex Auguſtino contra Maximinum Arianum libro tertio, capite tertio. Sed hoc mendacium eſt. Maximinus poſtulabat, vt ſibi in Scripturis legeretur, Spiritum Sanctum adorandum eſſe. Auguſtinus ad hæc, *quaſi,* inquit, *non ex his quæ legimus, aliqua etiam quæ non legimus, intelligamus.* Ac tum argumentis è Scriptura ductis probat, Spiritum adorandum; quia dicitur ha- B bere templū. Eſt igitur mens Auguſtini, hoc dogma, & ſi nō totidem literis & ſyllabis legatur, tamen cōſtare è Scripturis. Et ſanè duo tantùm hominū genera id negare poſſunt, vel qui eundem credunt eſſe Deum, vel qui negant. Vtriq; ſic confutantur: Deus eſt adorandus, quod patet è Scripturis, & vtrique concedunt. At Spiritus Sanctus Deus eſt: quod illi concedunt, hi autem docendi ſunt è Scripturis, vt priùs diximus: Ergo Spiritus eſt adorandus.

XXVI. Hactenus de Trinitate. In Chriſti Incar- C natione; quærunt primò pluralitatem naturarū, operationum, voluntatum, & vnitatem perſonæ. Quid ergo, inquā, veteribus illis actū magnis viris, qui adeò magnificè compeſcuerūt Neſtorianos, Eutychianos, Monothelitas? Adeò illos fruſtra laboraſſe, vt hodie tot elapſis ſeculis & quidem [illegible], nullo infeſto aduerſario, Diabolo ipſo, etſi inuito, tacente, reuocemus in dubium, an eos articulos habeamus autore Scriptura? Videlicet nihil eſt adeò perſpicuum, quod iſti Theologaſtri non reuocent in dubiū, dum D vnam excipiant ſuæ purpuratæ autoritatem. Compeſce aliquando Deus iſtam temeritatem.

XXVII. Enimverò, ſi Chriſti duas eſſe naturas nō cōſtat è Scripturis, omnino nullū fidei Chriſtianæ dogma ex iiſdem conſtabit. Quid enim hoc ſibi vult, *Verbum caro factum eſt?* Dicat ſanè Eutyches ſuā hic haberi confeſſionem; quādo illi certum eſt blaſphemare. Sed Catholicus vt neget Verbi nomine diuinam, carnis humanam naturam ſignificari? Mōſtrum hoc quidem eſt. Quid hoc? *De Filio ſuo facto ex* E *ſemine Dauidis ſecundum carnē, declarato Filio Dei potenter, ſecundum Spiritum Sanctificatū:* Dic tu ſanè Neſtori, inſanire libet quoniam tibi, Filij nomine non naturā, ſed dignationem ſignificari; at Catholicū aſſerentem, quis vnquam audiuit? Papiſtas ergo cuius generis eſſe oportet, qui negant duas Chriſti naturas in Scripturis doceri? Sint ſanè quicquid velint, dum ne ſint Catholici.

XXVIII. Sed vnam perſonam prætereà quærunt. Ridiculum: Quaſi nobis Scriptura alicubi Chriſtos F deſcriberet plurali numero: & nō vnicū. Quaſi non iiſdē vbique phraſibus deſcriberet vnū Chriſtū, quibus ſolet, vnum Petrum, vnū Ioannē, vnū Iacobū, vnū Paulum. Quid hæc? Matthæi vigeſimo tertio: *Vnus eſt doctor veſter, nempe Chriſtus.* Ad Romanos quinto, *per vnum Ieſum Chriſtum. Et, per vnius obedientiā iuſti conſtituentur multi.* Prioris ad Corinthios octauo, *vnus Dominus Ieſus Chriſtus.* Poſterioris quinto, *Vnus pro omnibus mortuus eſt.* Prioris ad Timotheū ſecūdo: *Vnus mediator Dei atque hominum.* Et poſt hæc diſerta teſtimo- G nia, neget aliquis Catholicus vnum eſſe Chriſtum, atque id conſtare ex Scripturis? Nam hæreticos quid mirer, qui nodum quærunt in ſcirpo? Cyrillus in Ioannem libri noni capite viceſimo primo, *Obſeruandū eſt, quia quamuis ſecundū carnē ſolummodò abiturus erat (adeſt enim ſemper virtute Deitatis), vt ſolummodo mediocri tamē tempore cum diſcipulis ſe futurum diceret: Apertè ſcripturæ ſententias, ne quo modo duos Filios diuidere Chriſtum audeat.*

ſed vt vnum omnino eſſe credat Dei patris & virginis filiũ: non quia vna natura ſit: ſed quia poſt incarnationem pia hæc diuiſio non eſt. Vnus enim in vtraque natura Chriſtus eſt. Auguſtinus tractatu viceſimo ſeptimo in Ioannem. *In terra loquebatur, & in cælo ſe eſſe dicebat. Et nõ ita dixit, Nemo aſcẽdit in cælum, niſi qui de cælo deſcendit, Filius Dei qui eſt in cælo. Quò pertinet, niſi vt intelligamus, quod etiam priſtino ſermone commendaui charitati veſtræ, vnam perſonam eſſe Chriſtum Deum & hominem, non duas: ne fides noſtra non ſit Trinitas, ſed quaternitas? Chriſtus ergo vnus eſt.*

XXIX. Volunt rurſus eam perſonam diuinæ eſſe naturæ non humanæ; & hoc probari è Scripturis. Egregium acumen! At hoc illi à me reſponſum exſpectent, quod ab Auguſtino Paſcentius. Vocabulum perſonæ interpretandum, ac tum reliqua quærenda in Scripturis. Perſona igitur ſiue ὑπόστασις, eſt indiuiduũ per ſe ſubſiſtens. Quod ſi ita eſt, tum aut Deitatis neceſſe eſt, perſonam eſſe; aut ſi humanitatis dicitur, duas conſtitui: quia ante eam ſubſiſtebat Diuinitas. At Scripturæ vnam perſonam demonſtrant, vt dixi, Ergo ex Scripturis neceſſariò concluditur, non tantum vnicá eſſe in Chriſto perſonam, ſed etiam hãc perſonam Deitatis eſſe, non humanitatis. Quanquã quid diſputo? Audiant locupletiſſimum teſtem Iuſtinianum Imperatorem in Edicto de Fide. Ταύτην δὲ τὴν καθ' ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ λόγου πρὸς τὴν σάρκα ἕνωσιν διδάσκων ἡμᾶς καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος, λέγει. ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο, τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών. Διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, ὃς ἐν Θεοῦ μορφῇ ὑπάρχων, τὴν τοῦ λόγου ὑπόστασιν ἐδήλωσεν ἐν οὐσίᾳ Θεοῦ. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, μορφὴν δούλου ἔλαβε, οὐκ ἀνθρώπου καὶ ἐν ὑποστάσει, ὅτι ... ἑνωθῆναι τὸν Θεὸν λόγον ἐσήμανεν. οὐ γὰρ εἶπε τὸν ἐν μορφῇ δούλου ὑπάρχοντα ἔλαβεν. ἵνα μὴ προϋποστάσαν ἀνθρώπου ἑνωθῆναι δείξῃ τὸν λόγον. *Hanc autem ſecundum ſubſiſtentiam (vel perſonam) Dei verbi cum carne vnionem docens diuinus Apoſtolus, dicit: Qui in forma Dei exſiſtens, non rapinam arbitratus eſt, æqualem eſſe Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens. Per hoc enim, quod dixit; qui in forma Dei exſiſtens, Verbi ſubſiſtentiam in eſſentia Dei eſſe oſtendit. Per hoc autem quod dixit, formam aſſumpſit, ſignificauit, natura hominis & non ſubſiſtentia ſiue perſona vnitum eſſe Deum verbum. Non enim dixit, aſſumpſit eum qui in forma ſerui exſiſtebat: ne præexſiſtenti homini Verbum vnitũ ſignificaret.*

XXX. Iam (vt minutiſſima quæque perſequuntur,) duas operationes voluntatéſque in dubiũ vocãt doceri à Scripturis. Enimverò, quod hominum hoc genus eſt? aut quis fuiſſe credat magis pertinaces vnquam hæreticos? Victis Arianis, negantibus Filium, incidit Eccleſia in Macedonianos, ſaltem Spiritum eximentes è Trinitate. Confutatis Neſtorianis, ſeparantibus naturas Chriſti; Eutychianos oportuit debellari, eaſdem confundentibus: poſt quos exſurrexerunt Monothelitæ operationes ſaltem nolentes diſtingui. Ναὶ, τοῦτ' εἴρηκας κακὸν ὄν. Armauit noſtros Papiſtas contra veritatem, veterum hæreticorum pertinacia. Sed quis eam credat, quæ veteres Achilles proſtrauit, ceſſuram nouis Patroclis; qui ſe illorum armis induunt? Enimverò ſi duæ naturę admittũtur, duæ operationes voluntateſq; neceſſariò confitendę ſunt. Illas autẽ, vt diximus, Scriptura docet; Ergo & eas, & neceſſaria conſequẽtia. Propterea Alphonſus de Caſtro quarto libro, hæreſi ſexta de Chriſto. *Sed omiſſis his* (inquit) *argumẽtis* (nam vnũ aut alterum propoſuerat) *ſcrutemur Scripturas ſacras, quoniã (vt Chriſtus ait) illæ teſtimonium perhibẽt de illo: ac* ſtatim diſputat ex Scripturis, duas eſſe in Chriſto voluntates.

XXXI. Deſcenſum Chriſti ad inferos, non miror ab iis non legi in Scripturis, qui localem fuiſſe contẽ-

A dunt, ad Patres neſcio quo loco, tanquam in carcerẽ expectantes, & in cœlum educendos. Hoc qui à traditione non ſcripta didicerunt, ne quærant in libris ſacris: fruſtra quærent. Et Catholici clamabũt, quicquid de Scripturis autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur: Doceat ſcriptum Traditionariorum officina: aut timeat vę illud adiicientibus, aut detrahentibus. Et potiùs eligent, vt dicant Chriſtum deſcendiſſe ad inferos nullo locali motu, ſed tum dum ſuſtinuit grauiſſimas no-
B ſtrorum ſcelerum pœnas; vt conſummaret id ſacrificium, quo tum Patres, tum nos ſalutem habemus. Quem ſenſum qui in Scripturis negat eſſe, eũ oportet nunquam legiſſe, Chriſtum factum eſſe peccatũ, poſterioris ad Corinthios quinto: factum eſſe κατάραν maledictionem, tertio ad Galatas: vt alia mittam non pauca. Sed de Chriſti deſcenſu ad inferos, ex profeſſo diſputandum erit in ſecundo loco Com-
C muni: Deo fauente.

XXXII. Eorum quæ ad hominem pertinent, ſolũ peccatum originale hîc Traditionarij nominant; tanquam in aurem ſuſurratum, non autem ſcriptum in libris ſacris. Quod ſi de voce dicunt, facilè concedimus: ſed ſecuri Sophiſtas ridemus λεξείδια θηρῶντας. Rem verò ipſam Catholici ſemper legerunt in diuinis literis. Geneſeos ſexto, *Vidit Deus omne figmentum cogitationum cordis humani duntaxat malum eſſe, idque o-*
D *mni tempore.* Pſalmo quinquageſimo primo. *In iniquitatibus conceptus ſum: & in peccatis concepit me mater mea.* Ad Romanos quinto. *Per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi.* Auguſtinus Retractationum libri primi capite nono. *Quæ diſputatio contra Manichæos habenda eſt, qui non accipiunt Scripturas Sanctas veteris inſtrumenti, in quibus originale peccatũ narratur. Et quicquid inde in literis Apoſtolicis legitur deteſtabili impudentia immiſſa fuiſſe contendunt à corruptoribus Scripturarum, tãquam non fuerit ab Apoſtolis dictum.* Ergo iu-
E dice Auguſtino Scripturæ tum Veteris tũ noui Teſtamenti docent peccatum originale. Didacus Aluares de auxiliis gratiæ libro quinto diſputatione quadrageſima quinta. *Secundùm fidem Catholicam aſſerendum eſt, paruulos deſcendentes ex Adam per ſeminalem propagationem contrahere peccatum originale. Probatur euidentiſſimis teſtimoniis Sacræ Scripturæ, tam ex Veteri quàm ex nouo Teſtamento.*

XXXIII. Tranſeo ad Sacramenta. Horum nomẽ
F negat in Scripturis legi Stapletonus. Quid tum? [illegible] res ipſa legitur? Vt Trinitas, vt ὁμοούσιον, vt alia? Negat doctrinam. At hoc falſum. Cõtinetur enim ἀνὰ μέρος: cùm ſingulorum inſtitutio deſcribitur: vt tota hominis definitio continetur in Natura. Quemadmodum enim omnem ſuam doctrinam Phyſicus haurit à natura, quia rerum naturalium ſingula rimatus, inde conficit vniuerſalia præcepta: ſic in Sacramen[illegible]torum ratione, Theologus nihil extra Scripturam docet, quia ſingulorũ Sacramentorũ diligenter co[illegible]erata inſtitutione, ex ea generalia θεωρήματα colligit.
G XXXIV. Sed multorum Sacramentorum formas Coſterus negat ſcriptas eſſe. Et teſtem citat Areopagitam, vltimo capite Eccleſiaſticę Hierarchię. S[illegible]pletonus, ne Baptiſmi quidem, aut Euchariſtiæ [illegible]ma, inquit, & adminiſtrandi modus vtriuſque huius Sacramenti in Scripturis prorſus tacetur. Nihil enim de Catechiſmo, nihil de exorciſmo, nihil de illo [illegible]lenni voto & Abrenunciatione, quæ omnia bap[illegible]mũ præcedunt, ſcriptum eſt. De forma ad[illegible]miſt[illegible]dæ Cœnæ Dominicæ, quum pauca quædam [illegible]ſiſſet Apoſtolus, *cætera,* (inquit) *cum venero, diſpo*[illegible]

XXXV. Reſpondeo multorum Sacramentorū [illegible], qui à ſe ipſis multa Sacra[illegible] nxerunt. A Catholicis nō requiri, qui duo [illegible] ſunt contenti, quæ ſciunt in Scriptura diſertè [illegible] Baptiſmo & Euchariſtia. Dionyſium autem [illegible], hoc eſt, falsò. Verba eius ſunt hæc, [illegible Greek]. Perionius vertit. *Precationes autem quæ in myſteriis adhibentur, nefas eſt ſcripto interpretari, & myſticam earum intelligentiam aut vim, quæ in eis Deo autore efficacitatem habet, ex adytis in publicum proferre.* Hæc primò de forma Sacramentorum nihil habent, nec omninò quicquam de Sacramentis: ſed de precibus myſticis. Secundò, has preces Dionyſius [illegible] ſe bant in ſepultura mortuorum; non autem [illegible] to adhibebantur. Tertiò, non agit de Scripturis Sanctis, ſed cuiuslibet autoris. Quartò, eas ipſas preces negat interpretandas ſcripto. Quo [illegible] An omninò non ſcribendas? Ergo turpiſſi autor apud Papiſtas, qui omnes ſuas preces deſcripſerunt in ſuis Ritualibus. An [illegible]: vt poſſint quidē deſcribi, at non explicari? Videat vtrum probent. Si illa probent, ſiue improbent: nihil ad hanc controuerſiam.

XXXVI. Stapletonus formam cū adminiſtrandi [illegible] impertè confundit. Nam forma eſt eſſentia[illegible] autem adminiſtrandi accidentarius. For[illegible] eſſe dicunt Catholici, aut eſſe ſcri[illegible] tendunt; nimirum inſtitutionem illam [illegible] non tantùm materiam, id eſt, elementa [illegible] quæ indicat, ſed iis etiam formam ad[illegible] tionem ad res ſignificatas. Itaque negant ca[illegible] exorciſmum, eſſe aut formam, aut partes [illegible] pene fatente Stapletono. Nam ſi præ[illegible] ſmum, ſanè non ſunt eius partes. Cate[illegible] adulti rectè præcedere ſciunt: in infantibus [illegible] reſpondere nequeunt, habere puerilem affectationem. Exorciſmum nunquam legitimè fuiſſe [illegible] annexum, quia energumenis erat neceſ[illegible] onem, neceſſariò includi in Bap[illegible] *Baptizate in Nomine Patris, & Filij, & Spiritus* [illegible] perfici nullo modo poteſt, niſi qui [illegible] atur, renunciet Satanæ, & pompis eius. De Eu[illegible] formam credunt Catholici Apoſtolum om[illegible] nino expleſſe & ſi quid non ſcripſit, id pertinet [illegible] quandò eſt neceſſe legi in Scripturis. [illegible] Ioannes Petrinius contra Miniſtros [illegible], vbi Scripturarū eſt, hāc baptiſ[illegible] *In Nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti*, [illegible], aut ſolam optimam: Cùm tamen A[illegible] aliter ſtatuerit, *Baptizetur vnuſquiſ*[illegible] *in Nomine Ieſu Chriſti*. Et ita deinceps factū [illegible] octauo, & nono. Conſentit Bellarmi[illegible] de Bapt[illegible] *Hanc eſſe, inquit, veram* [illegible] *formam baptiſmi, colligitur ex Euangelio* [illegible] *ſed cogimur recurrere ad traditio*[illegible] *declarationem: quod eſt notandum contra* [illegible] *& alios hæreticos, qui eandem formam præſcri*[illegible] *tantùm ex Scriptura admittere.*

[illegible] VI. Reſpondeo [illegible] calumnioſè di[illegible] nol tradi[illegible] recipere. Diſtinguere vē[illegible] Scriptura, alias præter [illegible] : tum v[illegible] prioris generis omnes [illegible] quo loco hæc [illegible] eſt, vel ipſo Bel[illegible] [illegible] formam, cui confirmationē [illegible] traditione, feſtetur colligi ex Euangelio: quo ipſo refutatur Petrinius, ſic interrogans,

A quaſi conſtaret nuſquam conſtare ex Euangelio: Quanquam ſophiſticè ille formam nominat, hæc tamen verba intelligit, *Ego baptizo*: vel ſaltem, *Baptizate in Nomine*, & deinceps. Nam etſi liberaliter concedat pronomen *ego* non eſſe neceſſarium: tamen & baptizandi verbum vult exprimi, & perſonā à miniſtro diuerſam; denique tres diuinas perſonas. At nos æquè bonam cenſemus formam Græcorum, *Baptizetur ſeruus Dei in Nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti*, & æquè congruam aut Euangelio, aut

B traditioni. Sed hæc leuiora quàm vt prolixius detineant. Petrinius liberalior, qui non niſi tertij capitis meminerit.

XXXIX. Dico igitur hanc ipſam formam, & ſolā eſſe, & optimam conſtare ex Euangelio: vbi inſtitutionis eſt deſcriptio. Nam quis ignorat, quæcunque inſtituantur à Chriſto, non tantùm optimè inſtitui, ſed etiam ſic, vt non debeant alter? Iubet Chriſtus aquam ſumi ad lauandum: hoc ipſum ergo oportet conſtanter retineri: etſi aquæ poſſint alij eſſe

C vſus. Iuſſit lauari in nomine Trinitatis: Eadem vis inſtitutionis eſt. Itaque credidit Caluinus, credimus omnes nos, ſatis neceſſitatis eſſe, aduerſus eos, quibus exigua traditiuncularum occaſio ſufficit, vt aut negent, aut ægrè figillent, quod ſcriptum eſt. A Petro iuſſe contra inſtitutum, mendacium eſt. Non enim ille formam Baptiſmi dicebat, ſed iubebat tantùm ſumi baptiſmum, ex mandato Chriſti; vt alias docuiſſimus. Et nunc confirmamus, ex eo quòd non tantùm dixerit, *Baptizetur in Nomine Chriſti*, ſed

D addiderit *in remiſſionem peccatorum*, quæ additio nunquam fuit vſurpata in miniſtranda aqua.

XL. Baptiſmum infantium non eſſe è Scriptura mendacium eſt. Index Biblicus additus Bibliis Sixti quinti baptizādos paruulos docet quindecim Scripturæ locis. Catechiſmus item Tridentinus idipſum ex Scriptura conficit. Crocquetius Catecheſi centeſima nona. *Vnum caput Matthæi totam quæſtionē poſſet abſoluere, vbi Chriſtus redarguit Apoſtolos, quia prohiberent eos, qui infantes oblaturi illi veniebant.* Atque adeò Bel-

E larminus libri primi de Baptiſmo capite nono ad argumentum octauum diſertè aſſerit deduci euidenter ex Scripturis: enumerabat autem argumenta capite octauo. Contrà tamen Tannerus diſputat in colloquio Ratiſbonenſi, & Datius contra Tilenū. Quotquot in Scriptura inueniuntur (inquit Tannerus) loca de Baptiſmo, nulla fit in illis mentio paruulorum: quin ſi præcisè ſtaremus verbis Scripturæ ſepoſita autoritate Eccleſiæ, contrarium magis innoteſceret: igitur ex Scriptura colligere non poſſumus; quòd

F paruuli ſint baptizandi. Reſpondeo, mentionē paruulorum intelligi vel [illegible] *in ſpecie*, vel [illegible] *in genere*. Si prius, conceditur antecedens, ſed negatur conſequētia. Sin poſterius; tum antecedens eſt falſum. Nam omne genus ſuas ſpecies includit; omniſque ſpecies ſua indiuidua. Quare cùm in Scripturis inueniatur id genus baptizandum, quod ſub ſe infantes continet; ſequitur eos baptizandos. Falſa eſt autem antecedentis altera pars, quæ dicebat contrarium potiùs innoteſcere ex Scriptura.

G XLI. Sed quia examinant ac refutant argumenta noſtra, placet hoc ipſum conſiderare: hoc eſt, quā dextrè ſuſcipiant Anabaptiſtarum partes. Primū argumentum eſt, ex eo quòd Chriſtus iubet baptizari omnes gentes: Nam in iis ſunt infantes. Tannerus reſpondet, in eo loco Chriſtum eos duntaxat baptizari præcipere, quos Apoſtoli docere poſſent, qui iidem credere poſſent: Sed paruulos nec doceri, nec credere poſſe: Ergo ſequi quòd Chriſtus non præcep-

ceperit paruulos baptizari. Reſpondeo, negatur mi-
norem: nam paruuli doceri poſſunt, & credere: non
cũ baptizantur, ſed ſuo tempore. Non eſt autẽ hæc
mens Chriſti, vt omnes, qui baptizantur, priùs do-
ceantur, & credant: ſed omnes gentes eſſe & docen-
das, & baptizandas. Propterea Tannerus, Nõ nego,
poſſe colligi: ſed euidenter deduci nego. Atqui, in-
quam, argumentum à genere ad ſpeciem, & à ſpecie
ad indiuiduum, eſt neceſſarium. Viderit igitur Tan-
nerus vtrum ſeparet euidentem concluſionem à ne-
ceſſaria: nobis perinde eſt, dum conſtet eſſe neceſſa-
riam, etiam nulla adhibita autoritate Eccleſiæ.

XLII. Secundum argumentũ eſt ab analogia Cir-
cuncitionis. Hîc varia Dauius excipit. Primùm, à fi-
gura ad veritatem non eſſe certam conſequentiam,
niſi accedat repetitum mandatum. Sic Paſcha Eu-
chariſtiæ figuram fuiſſe: nullum tamen in eo potum.
Sic Circuncisionem factam octauo die: nec in fœ-
minis. Inde autem nihil cõcludi pro Euchariſtia, aut
Baptiſmo. Secundò, duplicem vſum fuiſſe Circun-
ciſionis, vnum temporalem ad diſtinguendos Iu-
dæos à Gentibus: alterum ſpiritualem. At Baptiſmi
duntaxat ſpiritualem: itaque Circunciſionis circun-
ſtantias nihil neceſſariò inferre, quod ad Baptiſmum
attinet. Tertiò, Circunciſionem impreſſiſſe notam
ſenſibilem, Baptiſmũ verò nullam, niſi in memoria
baptiſati. Ergo Baptiſmum poſtulare ætatem capa-
cem memoriæ, iudiciiq;. Quartò, in Circunciſione
fuiſſe ſignum abſque verbo: at de Baptiſmi eſſentia
tum elementum eſſe, tũ verbum: itaque neceſſe eſt
baptizandũ capacem eſſe vtriuſq;. Quinto, quamuis
omnia, quibus locus erat in Circuncíſione, de Bap-
tiſmo etiã inferrẽtur, illatio tamen eſſet non idẽtica,
ſed analogica, vt infãtia illa, infãtiã ſignificet ſpiritua-
lẽ. Sic Dauius docere voluit, multò ſe fortiùs Anaba-
ptiſtarũ partes defenſurum, quã ipſos Anabaptiſtas.

XLIII. Reſpõdeo; Ad primum, nõ eſſe Circunci-
ſionem aut Paſcha, figurã Baptiſmi, aut Euchariſtiæ;
ſed earũ rerũ, quarũ illa ſigna ſunt: &, vt Petrus lo-
quitur, eſſe *ἀντίτυπα*. Deinde abſurdè ſingulas circũ-
ſtantias *κατὰ τὸ ῥητὸν*, à Sacramentis veteris Teſtamenti
transferri ad Sacramenta Noui. Itaque Bellarminum
irridemus: qui lib. 4. de Euch. cap. 24. ſic arguit, *Plera-
que figura Euchariſtia manducationem ſub vna ſpecie ſigni-
ficant: non eſt igitur vllo modo probabile Chriſtũ imperatu-
rum fuiſſe manducationẽ vtriuſque ſpeciei: figuratum enim
figura reſpondere debet.* Atq; ita Cardinalem Cardinali
poſſumus opponere. Porrò negamus hãc eſſe parti-
cularem Circũciſionis circũſtãtiam: quia nõ tantùm
circũcidebãtur infantes, ſed etiã prouecti. Et inſtitu-
tio erat generalis, *Circũcidetur ex vobis omne maſculinũ.*

XLIV. Ad ſecundum: primò, alterum illũ finẽ, de
diſcernendis Iudæis à Gentibus, ſi de ſola cuticulæ
abſciſſione, quã Paulus Conciſionem non Circũci-
ſionem vocat, auulſa à reliqua fœderis obſeruatio-
ne, intelligatur, nuſquam Scriptura illud aſſerit. Da-
uius tantũ repetiuit à Ioſepho: vt taceam inter Gen-
tes numerari etiã Iſmaelitas, atq; alios qui circunci-
debãtur: & nõ fuiſſe etiã circũciſas fœminas inter Iu-
dæos; quæ tamẽ ipſæ à Gentibus ſeparabãtur. Secun-
dò, illud de infantibus, nõ explicuit, quorſum ſit re-
ferendũ. Nam ſi ad finem ſpiritualem, is in Baptiſmo
ſartus rectus eſt. Cur non igitur, ſi circuncidebantur
infantes, vt cenſerentur in populo Dei, etiam bapti-
ſabuntur, vt appareat eſſe Chriſtianos? Tertiò con-
ſequentiæ vim fateor me animaduertere non poſſe.

XLV. Ad tertium, negatur conſequentia. Quia
ſigna ſenſibilia impreſſa nihil per ſe docent, niſi ad-
A datur inſtitutio particularis. Itaque ſi circunciſionẽ
Sacramentum intelligamus, tantum pelliculæ ab-
ſciſſionem, ne quidem Iudæus prouectior, inſtitu-
tione deſtitutus, intelligere poterat ſe eſſe circunci-
ſum, hoc eſt, in quem finem eâ particulâ minutus eſ-
ſet. Voluit ergo Deus, vt ſufficeret, cùm ad diſcretio-
nis annos veniſſent, edoceri omnia quæ ad circunci-
ſionem pertinebant. Cur non etiam in Baptiſmo?

XLVI. In quarto: falſum eſt in Circunciſione
nullum fuiſſe verbum: cũ abſque eo nullum ſit Sa-
B cramentum. Nam Sacramenta nulla ſunt ſigna na-
turalia: ſed pactionalia. Itaq; niſi conſtet de inſtituẽ-
tis voluntate, nulla eſſe poſſunt. Iam in Baptiſmo
verbum adhibetur, non vt quicquam agat aut in ſi-
gnum, aut in infantem, ſed tantùm, vt ad vſum ex-
ternum ſigni promiſſio addatur, quam baptizatus
ſiue tum, ſiue poſtmodum intelligere poſſit. Fateor
ergo neceſſe eſſe, vt baptiſatus capax ſit vtriuſque
tum ſigni, tum verbi: at non eodem tempore.

XLVII. In quinto: à ſigno ad ſignum nulla poteſt
C eſſe illatio analogica; eius generis, quod Dauius v-
ſurpat: ſed tantùm à ſigno ad rem ſignificatam. Itaq;
ineptè concluditur, Circũcidebantur infantes æta-
te; ergo baptizandi ſunt infantes ſpiritu. Quomodo
Bellarminus de Clericis li. 1. cap. 19. concludit cœli-
batum, ex eo quòd Aaron & filij eius ingredientes
tabernaculum, iuſſi ſunt tegi fœminalibus lineis.
Deinde ſunt huius generis concluſiones magis veri-
ſimiles, quã neceſſariæ, niſi nitantur diſerto Dei ver-
bo. Porrò eſſe inter ipſa Circũciſionis & Baptiſmi ſi-
D gna analogiã, non diffitetur Tannerus; qui, poſt ali-
quam velitationem, tandem, *Facile concedo* (inquit) *a-
nalogiam eſſe: ſed inde non probatur euidenter.* At illud
præſenti negotio ſufficit.

XLVIII. Tertiũ argumentũ noſtrum eſt ab Infan-
tibus, qui ad Chriſtũ adducti ſunt. Id Dauius duci
ait ex eo quod ad eum ſint adducti, vt oraret, & ma-
nus imponeret. Itaque reſpondet, non eſſe tamen
baptizatos, ideò nihil concludi. Sed noſtrum argu-
mentũ ex iis verbis ducitur, quibus Apoſtolos incre-
E pauit, obſtantes ne ad ſe adducerentur. *Sinite paruu-
los, & ne prohibete eos ad me venire: talium eſt enim regnũ
cælorum.* Quibus verbis addimus id Petri dictum,
quod ille tanquam ſeparatum argumentũ numera-
uit, Act. 10. *Nunquis aquam prohibere poteſt, quominus ba-
ptizentur iſti, qui Spiritũ Sanctum acceperunt ſicut & nos?*

XLIX. Dauius ita nos facit argumentantes: Qui-
cunq; capaces ſunt eiuſdẽ gratiæ, capaces etiã ſunt
eiuſdẽ ſigni. At pueri capaces ſunt eiuſdẽ gratiæ: ergo
& eiuſdẽ ſigni. Tum diſtinguit maiorẽ: vt intelligã-
F tur capaces eodẽ modo: negatq; minorem: nã adulti
capaces ſunt gratiæ per propriã fidem: at infantes tã-
tum per fidem parentũ. Sed diſtinctio non eſt ad rẽ.
Sic.e. nõ debebãt circũcidi infãtes æquè cũ patribus.
Itaq; teſtatus eſt Deus, ſe in inſtituendo pacti ſigno
nõ tã attẽdere quid nos agam⁹, quã quid ipſe agat in
nobis. Ideò illud, capaces gratiæ, intelligendũ, nõ de
aliqua noſtra diſpoſitione, ad excipiendã gratiã ex
nobis: ſed vt eã gratiã attendamus ad quã habemus
nos merè *εὐδοκίαν*, per quam Deus nos adſcribit in
G numerũ ſuorũ. Huius autem gratiæ ſunt capaces o-
mnes eodem modo: itaque diſtinctio eſt inepta.

L. Nihil obſtat igitur, quominùs dicam⁹ pædobap-
tiſmũ haberi è Scripturis. Sed Stapleton⁹ atq; Hay⁹,
volũt etiã oſtẽdi, Infãtes baptizatos in numero cre-
dẽtiũ haberi, quod ex Eccleſiæ autoritate probat Au-
guſtin⁹. Reſpõdeo, otioſã eſſe quæſtionẽ. Et quidẽ Au-
guſtin⁹, nõ ipſos credere dicit, ſed per iis illos qui re-
dent,

dent, credo. Nouum ſanè genus fidei. Catholici Chriſtianorum infantes habent pro Chriſtianis, ex fœdere, *Ego Deus tuus, & ſeminis tui*: cui promiſſioni ſuauiter acquieſcunt. Fideles autem ea ratione quãuis actu non credant, dici poſſe non negant, etſi id curioſe magis quàm neceſſariè diſputatur.

LI. De non iterando baptiſmo facile negotium. Non eſt enim fidei dogma, ſed condemnatio falſæ opinionis quam ſufficit nõ extare in Scripturis. Sic negant plura duobus eſſe Sacramẽta Catholici: Nõ quòd hęc ipſa verba legerint, ſed quòd illa plura nõ comperiant in ſacris libris. Si quis contra ſentiat, tũ ille ſuam opinionem probare debebit. Nam ſi nihil recipiendũ extra Scripturas, illi ſanè ſe intra Scripturas continent, qui non iterant baptiſmũ: quia hãc iterationẽ, nuſquã Scriptura aut præcepto mandat, aut exemplo docet, aut argumẽto vllo inducit. Rationes etiam ſuppetunt in contrariũ: vt analogia circumciſionis: regenerationis nomen, quæ vnica eſſe debet, vt generatio: & aliæ nõnullæ. Ex Paulo etiam citarũt Patres, *Vna Fides, vnũ Baptiſma*. Athanaſius in *Quicunque* dixerit. Μίαν [illegible] διὰ τοῦ βαπτίσματος [illegible] *Vnam eſſe renouationem per Baptiſma & non ſecundam oſtendit, vt & in alia Epiſtola dicit, vna Fides, vnum Baptiſma*. Denique cauſæ, ob quas repetendum baptiſmum quidã contendũt, inueniuntur falſæ, & contra Scripturam: & hoc ſufficit ad confutationẽ. Poſſumus tamen huic quæſtioni ſatisfacere etiã teſtimonio Papiſtarum. Nam in Indice Bibliorũ Sixtinorum ita legas, *Baptiſmus non eſt iterandus. Ad Epheſios quarto, verſu quinto. Ad Hebræos ſexto, verſu ſexto, & decimo, verſu viceſimo ſexto. Idem declarat ipſius figura. Geneſis 17. verſu 14 priore ad Corinthios 10. verſu 2.* Tiletanus parte altera defenſionis Tridentinæ ad articulũ de Charactere. *Reſpondemus Catholicos conſtantiſſimè ſemper tradidiſſe, baptiſmi ſacramentũ ſemel ritè ſuſceptum nulla ratione iterari & repeti poſſe: idque non ſolùm propter impreſſionem characteris, verùm etiã propter ſolidiſſima, & manifeſtiſſima Scripturarum fundamenta & teſtimonia.*

LII. Percurri omnia capita, excepto vnico de Antichriſto. Negabat igitur Tannerus conſtare è Scriptura Antichriſtum veniſſe. Imò verò cõſtat ex eadem Antichriſtũ venturũ: non differũt autẽ præterita à futuris, reipſa, ſed tantùm ratione. Quemadmodum igitur Chriſtus à Prophetis olim prædictus nõ aliquid fuit noui, cũ venit, ſed impleuit prophetias: ſic Antichriſtus cũ reuelatus eſt, non poteſt dici aliquid eſſe non ſcriptũ: ſed impleuiſſe ea quæ Apoſtoli longè antè prędixerãt. Porrò Scriptura iã certis notis deſignat Antichriſtum, vt qui hodie dignus ſit hoc nomine, non difficilè ſit indicare: cũ verò ipſũ præſentẽ ſic nouimus, ex Scripturis didicimus veniſſe. Inſtat Tannerus: Non poteſt ex capite ſecundo poſterioris ad Theſſalonicẽſes, nec ex vnico alio loco euidenter vllo modo colligi, etiam ſpectatis circumſtantiis: ergo non poterit ex Scriptura colligi ſepoſita aut etiam Eccleſiæ, Antichriſtũ veniſſe. Reſpondeo primò quod ad vnicum locũ coercere vult probationem aduentus Antichriſti, facere Tannerũ non candidè. Siue enim ex vno deducamus, ſiue ex pluribus cõparatis, perinde eſt. Secũdò negatur antecedẽs: nam & ex ſingulis quibuſdã, & ex pluribus cõparatis, Catholici concludũt Antichriſtũ veniſſe.

LIII. Quid habent igitur Papiſtæ quo Catholicis inſultent? imò quo Scripturis inſultẽt? Omnino nihil. Nam quæ protulerunt capita, partim ſuperſtitioſa fuerunt, vt molliſſimè loquar, ac propterea nõ A debent quæri in Scripturis, niſi fortè quomodo crimina in iure, quomodo peſtis in medicina: partim adiaphora, ac propterea non neceſſariò probãda è Scripturis: partim denique vera & pia, ſed omnia è Scripturis. Ruſſus igitur dico, fruſtra laboraſſe in traducenda Scripturarũ imperfectione, ſiue inſufficiẽtia. Interea obſeruemus, adeò trãſuerſos agi à ſuarũ Traditionũ affectu, vt nõ dubitẽt certiſſima fidei dogmata concutere: Nam etſi ſcholaſticè id faciũt, hoc eſt, ſumpta eorũ perſona, quos ipſi condemnãt, B tamen ſcrupulos ingenerant infirmioribus animis; quibus certè ex medis nõ ſufficit vnius Traditionis exſanguis autoritas. Et vt hæc non eſſent, tamen illud Ethnici hominis cogitare debuerunt, malam & impiam conſuetudinem eſſe contra Deum diſputandi, ſiue ex animo hoc fiat, ſiue ſimulatè.

Cap. XI.

De iis quæ Catholici obſeruant extra Scripturã.

C I. HAec cum nõ proceſſit, aliã aggrediuntur viã: Hoſius in Confeſſione capite 92. Si penes ſolos Apoſtolos hanc conſtituendi poteſtatẽ fuiſſe volunt, cur illi a ipſis autoribus viri ac mulieres promiſcuè cantant in Eccleſia? Denique cuius, hoc eſt, Apoſtoli inſtitutũ, vt cãtetur Pſalmi redacti in rythmos in fine concinẽtes, mutatis etiã, quod eſt neceſſe, multis verbis, quũ id ipſimet Scripturã prohibere dicãt? Cur alios præterea nouos ritus excogitãt, quos enumerare lõgũ foret? Hęc Hoſius. Hayus ſeuerior. D Doce certo aliquo Scripturæ teſtimonio, ſola fide nos iuſtitiã, quã appellatis imputatiuã, adipiſci. Neminẽ mortaliũ poſſe omnibus Dei mãdatis parere: omnia quæ ab hominibus fiũt peccata eſſe: hominis voluntatem nõ eſſe liberã. Addit exemplũ Caluini, qui Vbiquitarios Scripturę teſtimoniis ad errorẽ de immẽſitate corporis Domini abutentes, verbo non ſcripto repreſſit, lib. 4. Inſtitutionis capite 17. paragrapho 30. Ex his conficitur hoc argumẽtum: Si ipſi qui omniũ maximè teſtãturã Scripturis nõ diſcedẽ- E dũ, vtũtur Traditionib. Ergo Scriptura non cõtinet omnia credẽda. Probatur antecedẽs allatis exẽplis.

II. Reſpondeo, primò negari cõſequentiã: quia ex nullius hominis factis de Scriptura iudicãdũ eſt: ac proinde, ſi nos ipſi aliquid Eccleſiæ credendũ proponamus tãquã dogma fidei, quod è Scripturis autoritatẽ nõ habeat, ipſi potius cõdẽnandi ſimus impietatis, quã Scriptura imperfectionis. Audiuimus Paulũ nõ aliis tantũ, ſed ſibi ipſi anathema dicẽtem F ſi quid euãgelizet, præter id quod euãgelizatũ. Audiuimus à Tertulliano à fide probãdas perſonas nõ à perſonis fidẽ. Ne credãt ergo aduerſarij, nos Arianos eſſe, aut Arianis ſimiles, qui cũ nollẽt à Catholicis vocẽ vnã induci, quã in ſcripturis nõ legebãt, ipſi tamẽ multas ſibi permittebãt inuehere. Nullã nos Papiſtis legẽ proponimus, à qua poſtulem⁹ eximi. Atq; adeo ſic nobis miſericors De⁹ corda finxit, vt ſi quid aliquis nobis oſtẽdat in articulis noſtræ Confeſſionis, nõ deſumptũ ex Verbo Dei, Verbo, inquã, ſcripto, G ab eo potiꝰ receſſuri ſimus, quã vt admittam⁹ quicquã in eũ ordinẽ introducẽdũ ex mera Traditione.

III. Sed in antecedentis probatione Hoſius ſeſe oſtendit hominẽ harũ Cõtrouerſiarũ nõdũ capacẽ: cùm diſcedit à dogmatis fidei, ad diſciplinæ partes, quas ſemper Catholici crediderunt eſſe liberæ obſeruationis. Tertullianus de Velandis Virginibus capite primo. *Lege fidei manente, cætera iam diſciplinæ & conuerſationis admittunt nouitatem correctionis operante ſcilicet, & proficiente vſque in finem gratia Dei.*

IV. Cantat apud nos plebs tota Pſalmos Dauidicos, cùm in Eccleſiam conuenimus; Quidni? Nam, ſi nõ ſit inter Papiſtas, at nos olim ſcimus apud Catholicos factitatum Baſilius Epiſt. 63. ἐκ νυκτὸς γὰρ ὀρθρίζει παρ' ἡμῖν ὁ λαὸς ἐπὶ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, καὶ ἐν πόνῳ, καὶ ἐν θλίψει, καὶ ἐν συνοχῇ δακρύων ἐξομολογούμενοι τῷ Θεῷ, τελευταῖον ἀναστάντες τῶν προσευχῶν εἰς τὴν ψαλμῳδίαν καθίστανται. καὶ νῦν μὲν διχῇ διανεμηθέντες ἀντιψάλλουσιν ἀλλήλοις, ὁμοῦ μὲν τὴν μελέτην τῶν λογίων ἐντεῦθεν κρατύνοντες, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν προσοχὴν, καὶ τὸ ἀμετεώριστον τῶν καρδιῶν ἑαυτοῖς διοικούμενοι (hæc poſtrema vox eſt nihili: reponâ διαπονούμενοι an verò διακονούμενοι) ἔπειτα πάλιν ἐπιτρέψαντες ἑνὶ κατάρχειν τοῦ μέλους οἱ λοιποὶ ὑπηχοῦσι καὶ οὕτως ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῆς ψαλμῳδίας τὴν νύκτα διενεγκόντες μεταξὺ προσευχόμενοι, ἡμέρας ἤδη ὑπολαμπούσης, πάντες κοινῇ ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος καὶ μιᾶς καρδίας τὸν τῆς ἐξομολογήσεως ψαλμὸν ἀναφέρουσι τῷ κυρίῳ, ἴδια ἑαυτῶν ἕκαστος τὰ ῥήματα τῆς μετανοίας ποιούμενοι. *Nocte apud nos excitatur populus, abitq; ad domum orationis, & in labore in afflictione, lachrymiſque continuis confitentes Deo, tandē ſurgentes à precibus, ſtant ad Pſalmodiã: tum partim bifariam diſtincti, pſallendo alternis reſpõdent: eadē opera & oraculorū meditationem roborantes, cordiſq; attentionem nuſquam vagam ſibi ipſis ſubminiſtrantes, ſine exacuentes: deinde iniūcto facto canēdi ab vno aliquo, cui ſunt hæ partes impoſitæ, reliqui ſuccinūt: Atque hac ratione, hâc que pſallendi varietate intermixtis precibus noctem tolerātes: die iandem illuceſcente omnes ſimul tanquam vno ore vnóque corde confeſſionis pſalmum deferunt ad Dominū ſingulis interea ſibi tanquam ſua ſpeciatim applicantibus pœnitentiæ verba.* Auguſtinus Epiſt. 119. *Quando autem nõ eſt tempus, cùm in Eccleſia fratres congregantur, ſancta cantandi, niſi cùm legitur aut diſputatur, aut antiſtites clara voce deprecantur, aut communis oratio voce diaconi indicitur: Alijs verò particulis temporū, quid melius à congregatis Chriſtianis fiat, quid ſanctius, omnino non video.* Ita fiebat olim: omnes Chriſtiani (in quibus, quis mulieres nõ numeret?) cùm conueniebant, pſallebant: nec credebant id paucorum eſſe clericorum, vt factum eſt, cùm inualuit ignorantia, imò cùm reiēcta eſt lingua peregrina. Illud ſi facimus, quid peccamus?

V. At hoc, inquiunt, non habetur in Scriptura. Inepté. Quaſi verò ageretur de dogmate fidei, quod eſſe perpetuum oporteat: & non de decentia ordinis, quę variari poſſit pro locis, temporibus, imò etiam perſonis. Nam & hæc ipſa pſallendi conſuetudo circa Baſilij tempora inuecta eſt. Porrò in ritibus conſultiſſimum eſt Auguſtini conſilium eadem Epiſtola centeſima decima nona, *Vna in his ſaluberrima regula tenenda eſt, vt quæ non ſunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, vbicunq; inſtitui videmus, vel inſtituta cognoſcimus, non ſolùm non improbemus, ſed etiam laudando & imitando ſectemur, ſi aliquorum infirmitas non ita impedit, vt amplius detrimentum ſit.*

VI. Sed rythmicè: quaſi proſaicè ſit melius: aut quaſi nefas ſit carminibus Deum laudare. Quod ſi eſſet, quis Dauidem excuſet, & reliquos autores Pſalmorum, qui & ſuis verſibus vſi ſunt, & phraſi certè non pedeſtri? Niſi fortè linguas diſtinguunt, vt nefas ſit verſibus Gallicis exprimere verſus Hebraicos. Quo quid puerilius? Sed multa verba mutare eſt neceſſe. Imò, inquam, omnia, alioquin Hebraicè cantaturis. Sed in rebus ipſis pietas eſt, non in verbis. Et falſum eſt Scriptura prohiberi hāc mutationem: nam contrà verum eſt, præcipi potius à Paulo prioris ad Corinthios decimo quarto.

VII. Ioannes Hayus ſeuerior eſt, vt pore qui non κύρια quædam & ἀδιάφορα colligat; ſed eos articulos, quos ad fidem pertinere nemo neget. Non A eſt tamen difficilior apologia: ſed tantùm audacior accuſatio. Sola fide nos iuſtitiam adipiſci credimus, & iuſtitiam illam imputatiuam appellamus. Ita eſt ſanè: abſit autem, vt non ex Scriptura. Quid enim reprehendunt? An imputatiuæ nomen? Si ſyllabas numeres, fatemur non magis legi, quàm τὸ ὁμοούσιον, τὴν τριάδα, Sacramentum, & ſimilia. Sin rem ipſam; quis tam ſomnolenter Scripturam legit, vt non aduerterit, *Imputatum fuit illi ad iuſtitiam*, id eſt, ex idiomate ſancto, pro iuſtitia, ad Romanos B quarto, ad Galatas tertio, Iacobi ſecundo, & longè antè Geneſeos decimo quinto? Et quis neſcit noſtra nobis non imputari peccata, vt ſimus iuſti? Id verò nihil ſignificare poteſt aliud, quàm cùm reipſa non ſimus iuſti propter peccata, neceſſariò recurrendum ad eam gratiam, quæ, deletis peccatis, nos habeat pro iuſtis. Ea res ſi appellatur apud nos imputata iuſtitia, quid peccamus? aut, quid ad Traditionarios?

VIII. Fide autem obtineri iuſtitiam, non negant C Papiſtæ. Reſtat igitur, vt negent ſola fide obtineri. Et quidem, ſi ſolam ita dicunt, vt nudam, omninóque deſtitutam bonis operibus, quemadmodum plurimi calumniantur, quaſi opera bona aut contemnamus, aut reiiciamus, tum meritò clament id eſſe extra Scripturam: ſed immerito tantum errorem nobis imputabūt. Abſit verò, vt ſic doceamus. Sin ita ſolam nominent, vt merita operum excludantur à ratione iuſtificationis fidelium; Et fidem D vnicam nobis à Deo imputari pro iuſtitia, quam ex operibus nullam habemus: tum verò nos id fatebimur & credere & docere: ſed credere, ſed docere, præuia Scriptura: in qua, etſi ſolius nomen non ſit, tamē res ipſa tam eſt perſpicua, vt quid aliud quàm cæci ſint, qui nõ videnti? Nam opera excludi à Paulo è myſterio iuſtificationis noſtræ coram Deo, omnes iam ſciunt præter non tam cæcos, quàm pertinaces Papiſtas. Ad Romanos tertio, *Colligimus fide iuſtificari hominē, abſque operibus legis.* Ad Epheſios ſe- E cundo, *Gratia ſeruati eſtis per fidem: idque non ex vobis: Dei donum eſt: non ex operibus: ne quis glorietur.* Vnde hîc educitur & legitim⁹ & neceſſarius ſyllogiſmus: Aut ſolà fide iuſtificamur, aut ex operibus: At non ex operib⁹: Ergo ſola fide. Minor eſt ab Apoſtolo. Maior eſt neceſſaria, quia præter opera, nihil eſt, quod fidei adiiciant. Origenes in tertium ad Romanos, *Dicit ſufficere ſolius fidei iuſtificationem.*

IX. Neminem mortalium poſſe omnibus Dei præceptis parere, nunquam quiſquam dixit Ca- F tholicorum: ſed neminem poſſe omnia præcepta implere, id verò Catholici & credunt & docent: Ea autem duo valde differūt. Nam etiam qui non implent, parent tamen, etſi nõn perficiant. Paulus ſeptimo ad Romanos, *Non facio bonū*, en tibi imperfectionem, *quod volo*, en tibi obedientiam. Rurſus: *ſed malum quod nolo*, ea eſt obedientia: *hoc ago*, hæc eſt imperfectio. Adde eos locos, qui teſtantur neminem eſſe abſque peccato: nam, quia peccatum eſt ἀνομία, primæ Ioannis tertio, id eſt, defectio à lege, G ſequitur eos, qui nõ ſunt abſque peccato, diſcedere à lege, hoc eſt, non implere legem. Iam, *ſi dixerimus nos peccatum non habere, nos ipſos fallimus, & veritas in nobis non eſt.* Prouerbiorum vigeſimo quarto, *Septies cadet iuſtus, & reſurget.*

X. Omnia quæ ab hominibus fiunt, eſſe peccata, nõ ſimpliciter dicunt Catholici: ſed cū exceptione neceſſaria, ſi Deo iudice cenſeantur. Non enim tollunt omne diſcrimen iuſti & iniuſti: id autem ab

Eſaia didicerunt: didicerunt à Salomone. Eſaias ſexageſimo ſecundo, *Quaſi pannus menſtruatæ omnes iuſtitiæ noſtræ.* Salomon Eccleſiaſtæ ſeptimo. *Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Didicerunt à Iacobo. *Quicunque totam legem ſeruauerit, offenderit autem in vno, omnium reus.*

XI. Hominis voluntatem non eſſe liberam, calumnia eſt Ieſuitarum in Catholicos. Horum nemo ſic loquitur, aut credit: imò negant omnino vllam voluntatem eſſe poſſe, niſi liberam: quod enim coactè fit, illud eſt non voluntarium. Quid ergo? Videlicet, non quamlibet libertatem humanæ voluntati concedunt. Id autem ſi ſcelus eſt, ſceleratè olim damnati fuerint Pelagiani. Catholici ergo negant hominis voluntatem, quæ libera quidem eſt à neceſſitate, liberam eſſe à peccato, & miſeria, donec liberetur per gratiam. Suapte igitur natura liberam eſſe tantùm ad malum, vt non poſſit niſi peccare: etſi libenter, & liberè peccet. Geneſeos ſexto, *Et vidit Deus, quod multa malitia hominis in terra: & imaginatio cogitationum cordis eius tantùm malum in omni die.* Ea naturalis eſt corruptio hominis, per quam voluntariè ſit ſeruus peccati. Hinc verò ſi quæras, quomodo liberetur, docebit Christus Ioannis octauo. *Si vos Filius in libertatem vindicarit, vere liberi eritis.*

XII. Quare in articulis fidei nihil docent Catholici extra Scripturam: nec ſuo exemplo Traditionariis præeunt. Supereſt illud neſcio quid de Caluino, qui repreſſiſſe dicitur Vbiquitarios verbo nõ ſcripto. Recito locum, Inſtitutionis libro quarto, capite decimo ſeptimo, paragrapho trigeſimo. *Nam quod pro ſe teſtimonia illa adducunt, Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit Filius hominis, qui eſt in cœlo. Item, Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit: eiuſdem eſt ſtuporis ſpernere idiomatum κοινωνίαν, quæ non fruſtra olim à Sanctis Patribus inuenta eſt.* Hæc Caluinus: in quibus quia obſeruauit Hayus nominatam κοινωνίαν ἰδιωμάτων, atque eam quidem à Patribus inuentam, putauit Traditionem non ſcriptam ius oppoſitam, qui abuterentur Scripturæ verbis.

XIII. Sed primò nunquam Catholici ſimpliciter & abſolutè, ſiue in vniuerſum repudiarunt Traditionem non ſcriptam: atque adeo non hoc tantùm loco, ſed aliis infinitis Caluinus vtitur Patrum autoritate. Nempe putant Catholici multum valere ad veritatis triumphaturæ magnificentiam, ſi & ex Scripturis vincat, & ex Patribus. Secundò, quod κοινωνίαν ἰδιωμάτων Caluinus dixit à Patribus inuentam, nullum dogma ſignificauit, ſed verba illa quæ vtilia ſint ad illuſtranda explicandaque dogmata; vel potius certos Scripturæ locos, qui ad dogmata pertinent. Itaque verba quidem ipſa ſunt à Patribus, at res iis verbis ſignificata eſt in Scripturæ vſu.

XIV. Habet autem ſe in hunc modum: Quemadmodum cùm infinitis locis legebant manus, brachia, pedes, aures, oculos, os, linguam Deo tribui, non propriè & κατὰ τὸ ῥητόν, eſſet enim inſignis blaſphemia, ſed ἀνθρωποπαθῶς: Catholici nomen inuenerunt τῶν ἀνθρωποπαθειῶν, quo inter Theologos ſignificaretur ad genus allegoriæ, quę Deo tribuit ſiue membra, ſiue affectiones hominum. Sic omnino, cùm obſeruarunt Scripturam, quod alterutri naturæ Christi conuenit toti tribuere perſonæ ex altera natura denominatæ, quæ ſpecies eſt Synecdochæ Rhetoricæ, hunc morem, ſiue hanc figuram loquendi Patres appellari voluerunt ἰδιωμάτων κοινωνίαν. Exempli gratia: Dixit Paulus, Deum gloriæ eſſe crucifixum, ſecundo capite, prioris ad Corinthios: illi di-

A xerunt in his verbis eſſe proprietatum communionem. Nam ad verbum & κατὰ τὸ ῥητὸν blaſphemia eſt Deum, id eſt, diuinam naturam dicere crucifixam. Itaque certum eſt hominem fuiſſe crucifixum, ſed viciſſim certum eſt eundem hominem eſſe Deum, Deitati ὑποστατικῶς vnitum: Ergo rectè dicitur Deus crucifixus, etſi non quatenus Deus. Quare res ipſa, ſiue is modus loquendi eſt in Scriptura: ſed id nomen, quo is modus ſignificatur, inuentus eſt à Patribus. Sæpius autem diximus, fidem non verborum eſſe, ſed rerum. Quare ne Caluinus quidem ſuo exemplo fauet Traditionariis.

Cap. XII.

An per Traditionem dogmata probanda ſint.

C I. SI per Traditionem dogmata fidei probanda ſunt & contra hæreticos miranda, ergo Traditio eſt neceſſaria. Argumentum eſt Tranſyluanorum, Theſi vigeſima quinta. Et Charronæi, qui non dubitant in hunc modum blaſphemare: non tantùm in Traditionibus plus eſſe momenti ad conuincendos hæreticos, quàm in Scriptura, ſed etiam omnem cum hæreticis diſputationem terminandam eſſe per traditiones à maioribus relictas.

II. Antecedens Hayus confirmat exẽplis Chriſti & Apoſtolorum. Nam Chriſtum Iudæos admi-
D randis quæ edidit operibus, vt crederent admonuiſſe, Ioannis decimo, *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi, ſi autem facio, & ſi mihi non vultis credere, operibus credite.* Et Lucæ vndecimo, aliunde quàm ex Scripturis Iudæos conuiciſſe: *Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filii veſtri in quo eiiciunt?* Paulum etiam ex aliis rebus, quàm ex Scripturis argumenta duxiſſe: vt prioris ad Corinthios decimo quinto, *Si Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt ergo prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra: inuenimur autem & falſi teſtes Dei.* Eundem
E non potuiſſe ſolis Scripturæ teſtimoniis Gentes refutare, quæ Scripturis fidem non habebant: itaque citaſſe Epimenidem ad Titum primo; & Aratum, Actorum decimo ſeptimo; & Menandrum prioris ad Corinthios decimo quinto. Tranſyluani exempla veterum cõgerunt, Irenæi Valentinianos refutãtis, epiſtola ad Florinũ: Tertulliani Marcioniſtas: Nazianzeni Macedonianos: Baſilij Eunomianos, Sabellianos, Arianos: Epiphanij, Melchiſedechianos, Apoſtolicos, Aërianos: Hieronymi Vi-
F gilantium, Iouianum, Heluidium: Auguſtini Donatiſtas: Stephani & Cornelij Cyprianum: Denique Niceni Concilij Epheſini, & Gangrenſis.

III. Reſpondeo, negari conſequentiam. Ratio eſt in promptu, quia tota hæc controuerſia de Perfectione Scripturæ, hoc quærit vtrum omnia fidei dogmata contineantur in Scripturis: itaque in conſequenti intelligendæ ſunt Traditiones non quælibet, ſed dogmatum. At Antecedens agit nõ de ipſis dogmatibus, ſed de eorum probandorum ratione.
G Mutatis igitur terminis, nulla eſſe poteſt vis argumenti.

IV. Sciunt omnes non eſſe neceſſe, vt omnia argumenta, quæ aſſumuntur ad probandum aliquod dogma fidei, ſint etiam ipſa totidem dogmata fidei. Quod ipſa docetur experientia. Nam Paulus reſurrectionem Corinthiis perſuadere volens, vtitur exemplo ſementis, quæ proiecta in terram moritur, vt

teneriſcat. Cyrillus Catecheſi decima octaua, eandem probat ex Phœnice poſt mortem rediuiuo, & ex Lunæ innouatione. Athenagoras eandē illuſtrat cōgeſtis multis ex intima Philoſophia. Reſurrectionē ſanè articulum eſſe fidei, & quidem nō minimū, nemo eſt Chriſtianorū qui non profiteatur: ſed ſementem ad Phyſicam pertinere, Lunę integrationē ad Aſtrologiam, alia aliò, ne Ieſuitæ quidem negent.

V. Quare in vniuerſum diſtinguēda ſunt dogmata à dogmatū probationibus. Dogmata omnia Catholici aſſerunt ad fidem propriè pertinētia eſſe ſcripta in libris ſacris: probationes verò vndecunque ſumi poſſe: tum è Scripturis, atque has quidem eſſe certiſſimas: tum ex autoribus Eccleſiaſticis: tum ab Ethnicis: tum à natura: aliquando etiam ex fabulis. Nec improbant ſanè hac quidem parte Cani diligentiam, qui locos argumentorum Theologicorum indicauit, Scripturam, Traditiones, Eccleſiam, Concilia, Sanctos veteres, Scholaſticos, rationem naturalem, Philoſophos, Hiſtoriam. Nam ex his tum omnibus, tum ſingulis elici poſſunt non inutiles probationes: & quidem non excepta ipſa Eccleſia Romana, cui Canus, ex ingenio Papiſtico, plus tribuit autoritatis, quàm illa, quamdiu fuit in fide ſana, agnoſcere potuerit.

VI. Rurſus diſtinguendæ ſunt perſonæ. Nam cum eiuſmodi aduerſariis negotium poterit habere Catholicus, vt non tantùm vtiles ſint, ſed etiam neceſſariæ probationes non ſcriptæ. Nam ſi Scripturas prorſus reiiciant, tum ſanè fruſtra videaris è Scripturarum autoritate diſputaturus: niſi priùs de ipſis diſputaueris: ac proinde nemo negat alia quærenda eſſe argumenta: ſiue illa ſint ab autoritate miraculorum, & Eccleſiæ, ſiue rationes naturales, ſiue quid aliud. *Τοὺς τὰ ἔγγραφα μὴ παραδεχομένους* (inquit Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi decima octaua) *ἀγράφοις μάχου τοῖς ὅπλοις, ἐκ λογισμῶν μόνον καὶ ἀποδείξεων. Contra eos qui ſcripta non admittunt, pugnato armis non ſcriptis, ex ſolis ratiocinationibus, & demonſtrationibus.*

VII. Sed vel ex his maximè apparet, quàm infirmum ſit hoc argumentum ad Traditiones non ſcriptas confirmandas, eas ſcilicet, de quibus contendunt Papiſtæ, Diuinas, Apoſtolicas, Eccleſiaſticas. Nam qui reiiciunt Scripturam, ſiue Ethnici ſiue hæretici, hi ne Traditionibus quidem illis quicquā deferunt. De Ethnicis res eſt per ſe perſpicua, ex Porphyrij, Celſi, Iuliani etiam blaſphemiis. Et Papiſtæ experti ſunt in orbe illo nouo, plus profuiſſe cædes, ac tormenta, quàm vllam Traditionum autoritatem. Irenæus libro tertio, capitibus primo & ſecundo, hæreticos deſcribit, primum Scripturas reiicientes, iiſdem argumentis, quibus hodie Papiſtas experimur: ſed Traditiones etiam flocci facientes. *Euenit* (inquit) *neque Scripturis iam, neque Traditioni conſentire eos.* Itaque hos neceſſe eſt, aut *ἀπράκτους* abire, aut conuinci, neque Traditionibus, neque Scripturis, ſed aliis argumentis. Quod ſi ab hac praxi infertur neceſſitas Traditionum, id eſt, imperfectio Scripturæ: inferetur etiam neceſſitas aliorum argumentorum, id eſt, imperfectio Traditionum.

VIII. Hactenus de Conſequentia. In Antecedentis autem probatione, Tranſyluani ſtrenuè Ieſuitas egerunt, hoc eſt, non ſincerè, non verè. Primum eſt Irenæi exemplum. At Valentinianos Irenæus, itidem vt cæteros hæreticos, ipſe ſe teſtatur confutaſſe ex Scripturis. Verba diſerta ſunt præfatione in tertium librum. *In hoc autem tertio ex Scripturis inferemus oſtenſiones, vt nihil tibi ex his quæ præceperas, deſit à nobis.* Et paulò poſt, *Memento igitur eorum quæ diximus in prioribus duobus libris, & hæc illis adiungens plenißimam habebis à nobis aduerſus omnes hæreticos contradictionem.* Quis igitur hunc neget è Scripturis Valentinianos refutaſſe? Nihil igitur ad rem, ſi etiam ex Traditione. Sufficit enim ad Scripturæ perfectionem, ſi ex ea poſſunt hæreſes omnes confutari, quamuis aliunde etiam.

IX. Secundum exemplum erat Marcioniſtarum, quos ex Traditione Tertullianus refutarit. Vbi verò? Imò legantur quatuor libri eius contra Marcionem: & ſi vnquam alibi tam fuit Scripturarum, vt ita dicam, prodigus, vincant ſanè Ieſuitæ. Fateor eundem non Marcionitas tantùm, ſed etiam omnes ſui temporis hæreticos, oppoſita Traditione cohibuiſſe. Sed præſcribendo, non autem refutando; aut ipſa dogmata retractando, vt eius vtar verbo.

X. Tertium exemplum Nazianzeni, Macedonianos confutantis, mendacium eſt. Exſtat oratio quarta Theologica aduerſus eos qui Spiritum Sanctum negabant eſſe Deum. Atque hos quidem ille inducit exprobrantes Catholicis diſceſſionem à Scriptura. *Πάλιν*, inquit, *καὶ πολλάκις ἀνακυκλοῦσι ἡμῖν τὸ ἄγραφον*: quæ verba ſignificant inſtantiam hæreticorum ſubinde inculcantium in Scripturis Spiritum non appellari Deum. Reſpondet. *ὅτι μὲν ὁ ξένος οὗτος, οὐδὲ παρεισακτός, ἀλλὰ καὶ τοῖς πάλαι καὶ τοῖς νῦν γνωσθεὶς ἤδη καὶ παραγυμνωθεὶς, δέδεικται μὲν ἤδη πολλοῖς τῶν περὶ τούτου διειλεγμένων, ὅσοι μὴ ῥᾳθύμως μηδὲ παρέργως τοῖς θείοις χρησάμενοι λογίοις, ἀλλὰ διασχόντες τὸ γράμμα καὶ εἴσω παρακύψαντες, τὸ ἀπόθετον κάλλος ἰδεῖν ἠξιώθησαν. Hoc verò non eſſe peregrinum, neque recens inductum, ſed antiquis etiam, uſque qui adhuc ſunt ſuperſtites, & cognitum, & explicatum, demonſtratum iam eſt à multis qui hac de re diſſeruerunt, qui quidem neque negligenter, neque tanquam aliud agentes in diuinis Scripturis verſati ſunt: ſed diducta litera introſpicientes, interiorem pulchritudinem videre meruerunt.* Hæc quidem verba ſatis diſertè ſignificant demonſtrari è Scripturis Spiritum eſſe Deum: id eſt, confutari Macedonianos.

XI. Sed & reliquum diſputationis ita contexitur; vt primum oppugnentur ij, qui per illud *ἄγραφον* ipſas voces reiiciebant, quas totidem ſyllabis non legebant in Scriptura. Hic docet Nazianzenus rerum alias dici, nec eſſe: alias eſſe, nec dici: alias non eſſe, & dici tamen: alias denique nec eſſe nec dici: & in ſecundo ordine hanc quæſtionem eſſe. Atque hanc diſputationis partem ſic claudit: *ταῦτα μὲν οὖν εἴποι τις ἂν τὸ ἄγραφον ὑποθέμενος*; hæc dixerit aliquis ſupponens verum eſſe id quod obiectum eſt, non legi in Scripturis Spiritum eſſe Deum. Sed ſtatim ſecundam diſputationis partem aggrediens: *ἄλλο δὲ* (inquit) *ἐξεισί σοι καὶ ὁ τῶν μαρτυριῶν ἐσμὸς ἐξ ὧν ἔσται καὶ λίαν ἔγγραφος ὁ τοῦ πνεύματος θεότης ἐπιδειχθήσεται τοῖς μὴ λίαν σκαιοῖς. Iam verò irruet in te teſtimoniorum examen, quibus demonſtrabitur in quibus non eſt ſiniſtrum ingenium, maximè in Scripturis doceri Spiritus Deitatem.* Atque ad hunc locum Billius notat, *Spiritus Sancti Diuinitas ex Scripturis probatur*: id eſt, inquam ego, Macedoniani confutantur à Nazianzeno non ex Traditione, ſed è Scripturis: quod Tranſyluani negabant.

XII. Quartum exemplum Baſilij Eunomianos, Sabellianos, Arianos, confutantis. Audiamus

verò

verò Baſilium libro ſecundo contra Eunomium. [illegible] *Quæ ſuerit autem inſtar tragœdiæ ratio, quàm ſi comparata ipſam orationi cum iis quæ nos Spiritus Sanctus docuit, quid eam conſentaneum inuenimus admirantium, contrarium verò fidem nullam adhibeamus, atque adeo illa vt inimica fugiamus.* Eſſe autem illa à Spiritu Sancto tradita dogmata de Scripturis intelligenda apparet ex iis quæ ſtatim ſubiiciuntur: cùm quærit, [illegible], quas habeat Scripturarum voces ad demonſtrationem. Contra Arianos autem celebris locus eſt, ex Epiſtola octogeſima: [illegible] *iudicet nos Scriptura:* de quo actum eſt ſuperioris libri capite decimo tertio.

XIII. Quintum exemplum erat Epiphanij contra Melchiſedechianos, Apoſtolicos, Arianos: inconſideratè. Nam Traditionem Melchiſedecianis obiicit Epiphanius, non eorum dogmata refutans, aut aliud quod fidei Catholicæ caput tractans, ſed aliud quod pertinet ad hiſtoriam, ſcilicet qui fuiſſent Melchiſedeci parentes, [illegible] *Apud quoſdam Melchiſedeci pater ac mater habentur, quos tamen non habet iuxta indubitatas & Canonicas Scripturas. Dixerunt autem quidam patrem vocari Eraclam, matrem Aſtaroth, vel Aſteriam.* En tibi magnum illud myſterium, cui Epiphanius Traditionem teſtem adhibet. Et paulò poſt, cum obſeruaſſet in Scripturis æque non legi parentes, Danielis, Sidrac, Miſac, Abdenago, & Eliæ Thesbitæ, tum infert: [illegible] *Ne verò quid inde erroris accidat, nihil nocebit, ea quæ in Traditionibus deprehendimus, dicere.* Tum ſubdit & Danielis, & Eliæ parentes, genealogiamque alicubi comperiſſe. En tibi cauſſam, quæ Ieſuitas mouit, vt Melchiſedechianos dicerent ab Epiphanio refutatos, ex Traditione.

XIV. Contra Apoſtolicos, agit de Virginitate ſeruanda: ex occaſione tamen: non erat enim ille eorum error, qui nuptias potius deteſtabantur: ſed quia inciderat in Apoſtoli locum, negantis eum peccare, qui virginem ſuam viro elocat. Hac igitur occaſione multa dicit de virginitate ſeruanda: Et cum ſibi non ſatisfacit in explicandis Scripturis, quadam quaſi deſperatione confugit ad Traditiones: qua de re aliàs prolixius. Interea obſeruemus, non opponi hæreticis hoc loco Traditionem, ſed ipſi Scripturæ. Ita enim ſolet accidere: vt qui non ſcriptis Traditionibus animum appulerunt, eò tandem deueniant, vt iuxta eorum placitum Scripturas ſacras inflectant: vt hoc ſaltem incommodo diſcamus quanti ſit periculi in Eccleſia Traditionum introductio.

XV. Contra Aërianos agit de Diſtinctione Epiſcopi & Presbyteri, de Paſcha celebrando, de recitandis defunctorum nominibus, de ſtatis ieiuniorum diebus. Atque hæc capita non confirmat niſi ex Traditione. Non enim poterat è Scripturis. Nam primum in his nullum eſt fidei dogma. Deinde de Epiſcopis ac presbyteris, malam tuetur cauſam. Hieronymus enim & Ambroſius, & alij (quod aliàs Deo dante docebimus) ex Scriptura probant, non diſtingui, id eſt, Aërium rectè ſentire. Quod ruſſus detegit Traditionum malè certam fidem. Recitabantur initio defunctorum nomina non omnium, aut quorumlibet, ſed quorum memoriam intererat conſeruari: poſtea additæ ſunt preces: ita paulatim conſuetudine, id eſt, Traditione in peius ruente, Paſcha & ieiunia merè ad diſciplinam pertinent: in qua nos ipſi non contemnimus autoritatem Eccleſiæ, dummodo legitimam.

XVI. Sextum exemplum erat Hieronymi contra Vigilantium, Iouinianum, Heluidium. Sed cum Heluidio quæſtio erat de perpetua Mariæ virginitate. At hæc, vt antè docuimus ex Baſilio, piè creditur, non pertinet tamen ad articulos fidei. Et nihilominus eam non probat Hieronymus ex Traditione: ſed hoc potius contra Traditiones axiomate. *Vt hæc, quæ ſcripta ſunt, non negamus, ita ea quæ non ſunt ſcripta renuimus.* Cui vtinam ſtare vellent aduerſarij. Cum Iouiniano agitur de differentia Virginitatis & matrimonij: vtrum baptizati poſſint peccare: de ieiunio, de æqualitate peccatorum ac meritorum. In primo cauſam Hieronymus tuetur non bonam, quam etiam ex mala deteriorem diſputando facit, pro innata vehementia, & victoriæ cupiditate: tertium caput non ad fidem, ſed pertinebat ad ritus. Reliqua ad doctrinam pertinebant. Porrò percurrantur quæ ſcripta ſunt contra Iouinianum, conſtabit ipſis teſtibus oculis Hieronymum nunquam pro argumento illi Traditionem obiicere. Vigilantius negabat honorandas eſſe reliquias Sanctorum, damnabat vigilias: nunquam niſi in Paſcha cantandum volebat Alleluja: continentiam hæreſin, pudicitiam libidinis ſeminarium appellabat. Quorum capitum duo poſtrema abſurdiſſima ſunt & tamen de iis non diſputat Hieronymus. Reliqua non ſunt fidei dogmata. Nam honorandas reliquias, intellige ciuiliter tantùm: non religiosè, vt fit apud Papiſtas: Vigiliæ & Alleluja, omninò ad politiam Eccleſiaſticam pertinent: itaque potuerunt ex Traditione diſputari, abſque vllo Scripturæ diſpendio.

XVII. Septimum exemplum Auguſtini contra Donatiſtas. Et tamen plurimis locis ſe teſtatur Auguſtinus totam cum illis cauſſam velle ex Scripturis decidere. Epiſtola centeſima ſexageſima tertia, cum de diſputatione cum illis ineunda loqueretur, cum alias, tum hanc legem poni volebat. *Faciamus* (inquit) *Codices Canonicos præſto eſſe, & ſi quæ proferri potuerint ex vtraque parte documenta, vt poſtpoſitis cæteris* (en tibi Traditionis autoritatem) *rem tantam & bono animo captam ad inquiſitionis terminum perducamus.* Rurſus de Vnitate Eccleſiæ capite tertio. *Sunt certè libri Dominici, quorum auctoritati vtrique conſentimus, vtrique credimus, vtrique ſeruimus, ibi quæramus Eccleſiam, ibi diſcutiamus cauſam noſtram.* Mitto alia. Ergo Auguſtinus paratus fuit cum Donatiſtis diſputare è Scripturis. Itaque ſi quando Traditiones in auxilium aduocauit, nihil præiudicauit perfectioni Scripturarum.

XVIII. Octauum exemplum, Stephani & Cornelij reſiſtentium Cypriano in quæſtione de iterando Baptiſmo. Hic verò cur Cornelius nominetur non video. Stephanum ſcio improbaſſe & meritò Cypriani ſententiam, contraque ſcripſiſſe atque præcepiſſe: ſed eius ſcripta nulla extant, vt de iis iudicare poſſimus. Tantùm in Cypriani Epiſtola ſeptuageſima quarta, hæc habentur illius verba: Nihil innouetur, niſi quod traditum eſt. Hæc verò nihil

habent certi quod definiri poſſit. Primùm enim traditio ambigua eſt, & Scripturas etiam comprehendit, æquè ac viuam vocem. Vnde Cypriano data eſt occaſio interrogandi, vnde illa eſſet, vtrúmne de Dominica & Euangelica autoritate deſcendens, an de Apoſtolorum mandatis atque epiſtolis veniens. Secundò, ſi intelligitur non ſcripta Traditio, tamen ex ea ſemel nominata non conficitur, Stephanum nullo è Scripturis argumento vſum eſſe: tertiò, ſi nullo vſus eſt, tamen non conficitur, dogma de non iterando baptiſmo non educi ex Scripturis.

XIX. Nonum exemplum erat Conciliorum Niceni, Epheſini, Gangrenſis. Ex quibus Nicenum quidem Arium damnauit. Sed, an ex Traditione non ſcripta? Minimè verò. Agebatur enim de maximo myſterio, id eſt, Trinitatis, quod ſi nullum haberet fundamentum præter Traditionem non ſcriptam, non tam altas radices egiſſet in Eccleſia. Et ſanè, cur ad Traditionem confugiſſent Patres, cùm, teſte Bellarmino de Verbo Dei libro quarto, capite vndecimo, reſpondens ad ſibi obiectum Conſtantinum, fateatur eorum omnium dogmatum, quæ ad naturam Dei pertinent, exſtare in Scripturis teſtimonia, & poſſe nos circa ea dogmata plenè & planè inſtrui ex ſcripturis? Et rurſus, ad Auguſtinum in illis quæſtionibus quæ tunc erant, exſtare in Scriptura clariſſima teſtimonia? Sed non opus eſt coniecturis, cum teſtes ſuppetant. Apud Socratem libro primo, capite quinto iuxta editionem Chriſtophorſoni, ita legas ex Euſebij literis, καὶ τὸ ἀναθεματίζεσθαι δὲ τὸ μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθὲν, ἄλυπον εἶναι ἡγησάμεθα, διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρήσασθαι φωναῖς. διὸ σχεδὸν ἡ πᾶσα γέγονε σύγχυσις τε καὶ ἀκαταστασία τῆς ἐκκλησίας. μηδεμιᾶς γοῦν θεοπνεύστου γραφῆς τῷ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τῷ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τοῖς ἑξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης, οὐκ εὔλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν καὶ διδάσκειν, *Sed & Anathematiſmum qui poſt fidem ab illis propoſitus eſt, cenſemus neminem offendere poſſe, quia vetet vti vocibus non ſcriptis, quarum occaſione omnis fermè in Eccleſias confuſio & perturbatio inuecta eſt. Cum igitur nulla diuina Scriptura his vocibus vſa ſit ex non exſtantibus: & tempus erat quando non erat, & quæ iſtis conſequentia dicuntur, minimè conſentaneum viſum eſt hæc dicere & docere.* Vnde manifeſtum fit: tantum abeſſe, vt Concilium pro fundamento Traditiones habuerit non ſcriptas in refutandis Arianis, vt potius hoc argumento Arianorum blaſphemias reiecerit & damnarit, quòd non eſſent in Scripturis. Mitto teſtimonium Athanaſij, de quo agemus poſtea, teſtantis Arianos ἐξ ἐγγράφων μετ' εὐσεβοῦς διανοίας κατακεκρίσθαι, *ex iis quæ ſcripta ſunt piè intellectis condemnatos eſſe*: quem locum miſerè Chriſtophorſonus corrupit. Mitto Imperatoris exhortationem ab initio Concilij, vniuerſo Patrum conſenſu approbatam, de qua prolixè egimus libro præcedenti, capite decimo. Contra hæc argumenta: contra hos teſtes; quis Ieſuitis fidem habeat?

XX. Concilium Gangrenſe damnauit Euſtathianos; quorum errores, ſi erant iſti, Damnandas nuptias cùm in clero tum in plebe: veſtimentis vtendum inſolitis: reditus Eccleſiæ aſſignatos ſibi arrogare: ieiunia contemnere: & nonnulla præterea his ſimilia. In his ſanè condemnandis, etſi poterat Traditionis autoritas aſſumi, cum magnam partem pertineant ad diſciplinam; non ad fidem: tamen nullo loco vſurpatam legi in actis eius Concilij. Niſi quod ſub finem hæc habentur: ἀποδεχόμεθα καὶ τὰς καθ' ὑπερβολὴν εὐποιΐας τῶν ἀδελφῶν, τὰς κατὰ τὴν παράδοσιν διὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς πτωχοὺς γινομένας μακαρίζομεν, καὶ πάντα συνελόντες εἰπεῖν, τὰ παραδοθέντα ὑπὸ τῶν θείων γραφῶν, καὶ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γίνεσθαι εὐχόμεθα. *Recipimus, & bona opera quæ ſupra vires in fratres pauperes exercentur, ſecundum Eccleſiaſticas Traditiones beatificamus: & omnia quæ per ſanctas Scripturas & per Apoſtolos ſunt tradita, in Eccleſia celebrari optamus.* Quæ verba nihil habent ex quo inferri queat Scripturarum imperfectio: quandoquidem de rebus fidei, dogmatibuſque neceſſariis in hoc Concilio nullus ſermo fuit. Nuptiarum autem damnationem, & ieiuniorum, nemo neſcit è Scripturis conuinci.

XXI. Epheſinum Concilium damnauit Neſtorium: Ex Traditione, ſi Ieſuitis credimus: ſed poſt tot experimenta fallaciarum, quis illis vel iuratis fidem habeat? Certè Neſtorianæ hæreſis dogmata ex Scripturis conuinci nemo iam ignorare poteſt, poſt tot cùm aliorum, tum Alexandrini Cyrilli labores laudatiſſimos. Imò Epiſtola eius Concilij nomine ad Neſtorium ſcripta, poſt longam ex Scripturis diſputationem, his verbis clauditur, *Hæc ſapere edocti ſumus, tam à ſanctis Apoſtolis, quàm Euangeliſtis, & ab omni Scriptura diuinitus inſpirata, nec non & à beatis patrum confeſſionibus veritate ſubnixis.* Non igitur ex Traditione non ſcripta. Nam ea ipſa quæ diſcuntur à Patribus hoc nomine cenſeri non poſſunt, ſi diſcuntur etiam à Scriptura: niſi fortè ſuas ipſorum definitiones aduerſarij retractent.

CAP. XIII.

An hæretici contemnant Traditiones.

I. BEllarminus ab hæreticorum conſenſu in Traditionibus contemnendis argumentum ducit. Nam ſicut ex communi conſenſu Sanctorum Patrum omnium ætatum recipientium Traditiones, collegit eas eſſe recipiendas: ita ex communi conſenſu hæreticorum omnium ætatum reiicientium Traditiones, colligit non eſſe reiiciendas. Quaſi in hunc modum diſpoſito ſyllogiſmo: Quæcunque ab omnibus hæreticis ſemper reiecta ſunt, ea ſunt à Catholicis recipienda. At Traditiones non ſcriptæ ab omnibus ſemper hæreticis ſunt reiectæ: Ergo Traditiones non ſcriptæ ſunt à Catholicis recipiendæ.

II. Aſſumptionem probat inductione. Valentiniani & Marcionitæ Traditiones Eccleſiæ non ſcriptas reiiciebant: teſtibus Irenæo libro tertio, capite ſecundo, & Tertulliano de Præſcriptionibus. Cyprianus, Epiſtola ad Pompeium, à Traditione prouocauit ad Scripturam in quæſtione de Anabaptiſmo. Donatiſtæ ſemper Scripturas vrgebant, & Auguſtinus eis Traditiones obiiciebat, de Vnitate Eccleſiæ capite decimonono. Arianos nullo modo quidquam præter Scripturas admiſiſſe teſtatur Hilarius libro contra Conſtantium: & Auguſtinus libro primo contra Maximinum in principio: & Epiphanius hæreſi ſexageſima nona & ſeptuageſima tertia. Arianos Traditiones reieciſſe ſcribit Epiphanius hæreſi ſeptuageſima quinta. Idem de Eunomianis patet ex Baſilio libro de Spiritu Sancto capite vigeſimo ſeptimo, & vigeſimo nono. Idem de Neſtorio, Eutychete, Dioſcoro refert Baſilius Ancyranus in ſeptima Synodo actione prima. De Apoſtolicis Bernardus homilia ſexageſima ſexta in Cantica: De Ioanne Wicleſo, Thomas Waldenſis libro ſecundo doctrinalis fidei antiquæ capite decimonono.

III. Sed

III. Sed Syllogiſmi maior eſt falſa. Nam neque omnia reiicienda ſunt, quę hæretici recipiunt, ſiue ſinguli, ſiue omnes, vtpote Deum eſſe, & quidem colendum, eſſe aliquam Scripturam Sanctam, & ſi qua ſunt ſimilia: neque omnia recipienda quæ illi reiiciunt, vt Ethnicorum Idololatria, Sacrificia Iudæorum, & alia nonnulla. Nec valet confirmatio ab exemplo & conſenſu omnium Patrum: nam etiamſi daretur, Patres omnes vno & communi conſenſu nihil recipere niſi prius tamen non ſequeretur hęreticos nihil admittere non impium. Nullus enim fuit vnquam adeò deſperatus hæreticus, vt non haberet aliquid commune cum Catholicis.

IV. Atque adeò, cùm ad Scripturas prouocarunt hæretici in diſputationib⁹ de dogmatibus Chriſtianis, nunquam à Sanctis Patribus reiecti ſunt, quin potius approbati, obuiis vlnis prouocationem amplectentibus, ſeroque laudantibus. Hilarius de Trinitate libro tertio, *Bene habet, vt in quæ ſcripta ſunt contentus ſis*. Baſilius Epiſtola octogeſima, cùm ab Arianis prouocaretur ad Traditionem, id eſt, conſuetudinem, & ad Scripturas: traditionem recuſauit iudicem, Scripturas adoptauit, vt vidimus alibi. Auguſtinus libro quinto de Baptiſmo contra Donatiſtas, capite vigeſimo ſexto de Cypriano iterationem Baptiſmi aſſerente, *Quod autem nos admonet, vt ad fontem recurramus, id eſt, Apoſtolicam traditionem* (id eſt Scripturam, vt patet ex Cypriano) *& inde canalem in noſtra tempora dirigamus, optimum eſt, & ſine dubitatione faciendum*. Epiſtola ducenteſima vigeſima ſecunda, *Omnes hæretici, qui Scripturas in autoritate recipiunt, ipſas ſibi videntur ſectari, cùm ſuos potius ſectentur errores. At per hoc non quod eas contemnant* (ferri poteſt hæc lectio: ſed videant docti, an non melior, *non quod eas non contemnant*) *ſed quod eas non intelligant, hæretici ſunt*. Ipſe Bernardus, etſi valde inclinata ætate Eccleſiæ, & iam traditionibus infecta, tamen in Cantica, ſermone ſexageſimo quinto, cùm hæreticus diceret, *Quo mihi Euangelij loco monſtras prohibitum iſtud?* hanc inſtantiam non reiicit, non eſt abominatus, vt hæreticam, ſed, *Euangelium* (inquit) *appellaſti, ad Euangelium ibis*.

V. Quid? quod hæreticis Catholici viam præiuerunt? Auguſtinus remoueri voluit Conciliorum nomina, & Scripturarum autoritatibus diſputari cum Arianis. Conſtantinus in Concilio Niceno, voluit literarum diuinitus inſpiratarum teſtimoniis res in quæſtionem deductas diſſolui. Ad cuius exemplũ vt videtur, Probus ille moderator diſputationis Athanaſij cum Ario, ſtatim initio hanc quaſi legem poſuit, *Dogmatum euidentioribus Scripturæ diuinæ teſtimoniis aſſertionum veſtrarum ſemantias communite*, cui non tantùm non hæreticus, ſed ne Athanaſius quidem intercedit. Theodoretus Dialogo primo, capite ſexto, aduerſarium obteſtatur ne ratiocinationes proferat humanas, addita cauſa, ἐγὼ γὰρ μόνῃ τῇ θείᾳ πείθομαι γραφῇ, *Ego me ſola diuina Scriptura perſuaderi patiar*. Adeo fuerunt hac quidem in parte, Catholicorum vel diſcipuli, vel ſimiæ hæretici.

VI. Eſt igitur falſa maior. Sed non minus Aſſumptio. Quid enim? Nónne, ſi omnes reiecerunt Traditiones, ſequitur omnes ſolam Scripturam iactaſſe: ad eamque prouocaſſe? At hoc poſterius eſt falſum. Irenæus libri tertij capite ſecundo, dixit hæreticos ſui temporis, cùm ex Scripturis arguebantur, ſolere conuerti in accuſationem ipſarum Scripturarum, *quaſi* (inquit) *non rectè habeant, neque ſint ex autoritate. Et quia variè ſint dictæ, & quia non poſſit ex his inueniri* [A] *veritas ab his qui neſciant traditionem. Non enim per literas traditam illam, ſed per viuam vocem*. Audin' tu Gnoſticos, Bellarmine? Imò verò audin' tu tuos Papiſtas? Papiſtæ enim totidem, vt ita dicam, verbis, iiſdem certè argumentis, Scripturas impugnant. Auguſtinus dixit, omnes inſipientiſſimos hæreticos audacias figmentorum ſuorum colorare, occaſione eius ſententię, vbi Dominus ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed nõ poteſtis portare modò*: Qua eadem Papiſtæ abutuntur hodie, ad Traditiones ſtabiliendas. [B] Arianos etiam ἐν τοῖς ἀγράφοις ἀναστρέφεσθαι docet Athanaſius apud Theodoretum hiſtoriæ libro primo, capite octauo.

VII. Quanquam, quid opus eſt, aut argumentis, aut teſtibus? Nam ipſa Bellarmini inductio ſatis teſtatur non poſſe Aſſumptionem eſſe veram. Quid enim habebat Aſſumptio? Traditiones communi conſenſu hæreticorum omnium ætatum fuiſſe reiectas. Quantum igitur putes numerum fuiſſe debere nominatorum? Nam immenſam hæreticorum quã- [C] titatem à Chriſto, ad nos vſque quis neſcit? Epiphanius numerauit circiter octoginta, Auguſtinus nonaginta: atque ex eo tempore multæ ſunt additæ: Bellarminus tamen omnino duodecim tantùm nominauit. Et hi ſunt illi pro omnium ætatum hæreticis. Satin' ſanè?

VIII. Et tamen ipſam enumerationem conſideremus. Valentinianos & Marcionitas Irenæus, primò, aduerſari dicit Scripturæ, in eiuſq; accuſationẽ cõuerti, vt diximus. Secũdò, nego dixiſſe eos reiicere [D] traditiones in vniuerſum: ſed tantùm certas Traditiones. Dicam manifeſtiùs. Hoc notat Irenæus, eos hæreticos, cùm à Catholicis audirent Scripturas ſibi obiici, eis oppoſuiſſe traditionem viuæ vocis: non enim per literas traditam fuiſſe veritatem. Quis ergò iam non videt, omnino hoc genus hominum eximendum eſſe ab eorum numero, qui Traditiones improbabant? Hoc cũ Catholici viderent, ſcilicet iis Scripturas reiici, tum traditionem, quæ erat ab Apoſtolis, obiiciebant: tum illi ſe iactabant indubita- [E] tè, incontaminatè, & ſincerè abſconditum ſcire myſterium. Id autem ſignificat, illos nõ traditionem in vniuerſum repudiaſſe, ſed illã tantùm qua vrgebantur, obiicientes ſuã. Quemadmodum, vt exẽplo rem illuſtrem, cùm diſſenſio erat de Paſchate, Quartadecimani nolebant deferre traditioni reliquarum Eccleſiarum, ſed ſuæ, quam ſe habere iactabant à Ioanne. Itaq; etſi illam non admitterent, tamen nõ poterãt dici traditionem in vniuerſum reſpuere: ſed tantùm traditionem traditioni anteferre. Nam ne [F] nos quidem aduerſarij annumerabunt inter hoſtes Scripturarum, etſi repudiantes è Canone Machabæos, reliquóſque eius ordinis.

IX. Tertullianus etiam nuſquam, quod ſciam, eos hæreticos notauit tanquam hoſtes Traditionum. Contrà potiùs. Nam hæc eius verba ſunt, ex eodem libro de Præſcriptionibus capite decimo ſeptimo. *Iſta hæreſis non recipit quaſdam Scripturas: & ſi quas recipit, adiectionibus & detractionibus ad diſpoſitionem inſtituti ſui interuertit: & ſi recipit, non recipit inte-* [G] *gras: & ſi aliquatenus integras præſtat, nihilominus diuerſas expoſitiones commentata conuertit*. Hic quid appellamus, quæſo, additiones? Doctrinámne Scripturis Sacris comprehenſam? an, quid extrinſecus aſcitum, id eſt, traditionem non ſcriptam? Certè expoſitionem Scripturarum, Papiſtæ volunt eſſe Traditionem. Sed hæc paulò ſunt obſcuriora. Iſta verò, quo ſuco eludentur? Capite vigeſimo ſecundo, lo-

lent dicere, *Omnia quidem Apostolos sciſſe, ſed non omnia omnibus tradidiſſe: quædam enim palam* (capite vigeſimo quinto) *& vniuerſis, quædam ſecreto & paucis demandaſſe*. En, non audis Traditionarios? Et quidem depoſitum, ſapientiamque inter perfectos, iactantes ſe apud Apoſtolum legiſſe. En igitur Papiſtas. Cur neget Bellarminus? Nam quod eis traditionem Tertullianus opponit Eccleſiarum Apoſtolicarum, non efficit eos non eſſe vſos Traditione: ſed tantùm, aut non benè vſos, aut non bona.

X Cyprianum certè fateor errorem ſuum de iteratione Baptiſmi defēdere voluiſſe, autoritate Scripturæ. Nimirum Catholicus erat, etſi hac parte aliquid humanum paſſus. Inter Catholicos autem id axioma didicerat, quo aliàs Aquarios oppugnabat. Et quidem oſtendat Bellarminus, ſi poteſt, ex iis omnibus qui Cypriano reſtiterunt, vnum aliquem, à quo hæc Cypriani prouocatio à traditione ad Scripturam ſit traducta tāquam erronea: & vicerit. Imò verò vide Papiſtarum ingenium: hanc prouocationem nunc damnant: Et tamen eius prouocationis verba inter Canones olim retulerunt: extant enim apud Gratianum diſtinctione octaua: vt mittā quod antea dixi, laudari ab Auguſtino. Vt facilè ſit cuilibet æquo lectori iudicare, Cyprianum eo peccaſſe, non quod ad Scripturam prouocaret, ſed quod eadem abuteretur.

XI. Donatiſtis nullum antiquitas errorem vnquā obiecit, præter vnicum de Baptiſmo à ſceleratis accepto iterando: vnde conſtat in reliquis capitibus ſenſiſſe cum Catholicis. Et ſanè nunquam inuenias Auguſtinum, aut aliquem ex Patribus, illis vitio vertiſſe, quod è Scripturis diſputarent. Imò huc ipſos ſæpe Auguſtinus prouocat. Rurſus itaque fidenter dico, id quod illis hodie à Ieſuitis pro crimine obiicitur, eos didiciſſe ab Eccleſia Catholica, retinuiſſeque, vt dogmata de Trinitate, & reliqua, etiam in ſchiſmate. Fateor illis oppoſitas fuiſſe Traditiones, id eſt conſuetudinem, ſiue praxim Eccleſiæ. Sed hoc nihil ad rem: vt ſæpè diximus. Quid enim obſtat, quominus ea etiam, quæ conſtant autoritate Scripturæ, confirmemus etiam per Traditionem?

XII. De Arianis ſæpius diximus: & illos importunos fuiſſe in expoſcendis Scripturis, non quo ad dogmatum confirmationem; ſed quoad vſum vocabulorum: eiſque traditionem à Catholicis oppoſitā fuiſſe, non dogmatum, non ſcriptorum; ſed vocabulorum. Itaque nihil hoc exemplo conficitur prò traditionibus iis de quibus diſputamus. Præterea vſos eſſe traditione nō ſcriptorum dogmatum, apparet, tum ex eo quod antè citauimus ex Euſebio [illegible], tum ex Auxentio Mediolanēſi, Epiſtola ad Valentinianum & Valentem; quæ eſt in operibus Hilarij, *Ex infantia quemadmodum doctus ſum, ſicut accepi de Sanctis Scripturis credidi*. Quibus verbis Scripturæ connectitur, imò præponitur Traditio. Denique ex Baſilij Epiſtola centeſima quadrageſima prima, [illegible Greek]. *Hoc enim illis perpetuo ſtudio agitur, ne ex diuinis Scripturis ſimpliciorum animi rite doceantur, ſed vt per extraneam philoſophiam veritas refellatur.*

XIII. De Arianis, & Eunomianis noui nihil eſt quod reſpondeam, præter ea quæ ſuperiori capite. De Neſtorio, Eutychete, & Dioſcoro, egregium ſanè teſtem laudant Bellarminus Baſilium Ancyranum, non tantùm Iconolatram, quorum hominum A nullum fuit, niſi in traditionibus perfugium, ſed etiam ab iis hæreticis, longo diſſitum interuallo. At cur non potius ex iis athletis aliquem, quos eis Dominus oppoſuit? Nam hi, ex re præſenti teſtes aduocati, multò eſſent certiores: vt qui eorum cauſſam ad vnguem tenebant. Enimuerò, ſi eorum nemo vel Neſtorium, vel Eutychetem, vel Dioſcorum accuſauit eo nomine, quod ſoli Scripturæ adhęrere vellet, quo Spiritu hunc oportet agitatum, cui tam ſerò hæc calumnia in mentem venerit? Certè Icono-
B latrico.

XIV. De Apoſtolicis reſpondemus Bernardi tēpora iam inclinatiora fuiſſe in ſuperſtitionem, eāmque ob cauſam traditionibus etiam addictiora. Itaque nō eſſe eorum legitimum in hac cauſa teſtimonium. Et tamen non video quid Bernardus de Apoſtolicis dicat, quod valde faueat Traditionariis. Lego, *pro libitu quiſque ſuo ſacramenta Eccleſiæ tanquam matris viſcera dente vipereo certatim inter ſe dilacerare contēdunt*. Et rurſus, *Qui Eccleſiam non agnoſcunt, non eſt mirum ſi ordinibus Eccleſiæ detrahunt, ſi inſtituta non recipiūt,*
C *ſi Sacramenta contemnunt, ſi mandatis non obediunt*. At hæc quid quæſo ad traditiones non ſcriptas? An verò nulli ſunt Eccleſiæ ordines, nulla inſtituta, nulla ſacramenta, nulla mandata, niſi præter Scripturam? Imò quicunque ordinibus eis, qui in Scriptura deſcribuntur, detrahunt, is detrahere meritò dicitur ordinibus Eccleſiæ: quia eos ordines Eccleſia ſuſcepit, quos Scriptura deſcribit: ſimiliter inſtituta, ſimiliter ſacramenta, ſimiliter mandata.

XV. Wiclefus apud Thomam Valdenſem, Do-
D ctrinalis libro ſecundo, capite decimo nono, ita loquitur, *Videtur inferri, quod nulli fratres, vel prælati quicquam debeant in materia fidei definire, niſi ad hoc habuerint Scripturæ autoritatem, vel reuelationem à Spiritu Sancto ſpecialem*. Illud opinor Bellarminum malè habet. Sed quid tū? An propterea hæreticum eſt? Imò nunquam aliter in Eccleſia factum, quàm Wiclefus deſignauit. Prophetæ, Apoſtoli, reuelatione ſpeciali nixi, definierunt articulos fidei. Poſt Prophetas & Apoſtolos, nemo omnino, niſi ex Scripturę teſtimo-
E nus. Itaque ne Valdenſis quidem Wiclefum audet improbare, aut impugnare: ſed fingit ſibi neſcio quos dolos, quæ incommoda, *Non vitupero* (inquit) *viam datam: ſed latentem damno proteruiam, & aſtutiam verſipellem*. Enimuerò nos Valdenſem ſinamus eſſe cautum. Sed Wiclefum intempeſtiuus timor, nō debuit, imò non potuit hæreticum facere. Si qui sūt Arij, Sabellij, Manichæi, Pepuziani, qui Scripturarum, & Spiritus prætextu monſtra inuehant in Ec-
F cleſiam: hos ſanè communibus animis impugnemus: ſed vt propter illos, viam illam deſeramus, quę improbari nequeat, Ieſuita dignius eſt, quàm Chriſtiano.

XVI. Eſt igitur inutilis argumentatio Bellarmini. Sed Trālyluani, theſi vigeſima octaua ſeuerius multò hoc ipſum tractant argumentum. Non enim tantùm aſſerūt omnes hæreticos reieciſſe traditiones: ſed fortiùs, non minus pro hæretico ſemper habitū fuiſſe, qui Eccleſiaſticas traditiones reiecit, quàm qui Sacris literis fidem non habuit. Et probant au-
G toritate Origenis in explanatione primi capitis Epiſtolę ad Titum, *Hæreticus* (inquit) *nobis habendus eſt, omnis ille, qui Chriſto ſe credere profitetur, & aliud de veritate fidei Chriſtianæ credit, quàm quod habet traditio Eccleſiaſtica*. Ignatium addunt Epiſtola ad Heronem, *Omnis qui dixerit præter illa, quæ tradita ſunt, tametſi fide dignus ſit, tametſi ieiunet, tametſi virginitatem ſeruet, tamē ſi*

etiamſi ſigna faciat, tametſi prophetet, lupus tibi appareat in grege, ouium corruptionem operans.

XVII. Sed Catholici agnoſcunt hæreſeos nomẽ variè fuiſſe vſurpatum: adeoque latè à nonnullis prolatum, vt quicquid, vel incommodè fuerit aliquando dictum, vel aliter quàm præiudicata ferebat opinio, id inter hæreſes ab iis fuerit numeratũ. Sic Philaſtrius hæreticos non dubitauit appellare eos, qui vnicam terram eſſe aſſererent; qui ſtellis nomina ab Ethnicis impoſita retinerent; qui incertum dicerent numerum annorum ab exordio mundi; qui totum Pſalterium negarent eſſe compoſitum à Dauide; qui docerent ſtellas firmamento eſſe affixas: & infinita huiuſmodi. Vt iam minus mirum ſit, Quartadecimanos in eundem Catalogum relatos, & Iouinianũ, & Aetium, & ſimiles. Hos verò neceſſe fuit, hæreſin tam prolixa amplaque ſignificatione, definire ex Eccleſiæ traditione. Nam & ille Alſanus Epiſcopus, qui Laurentio Vallæ negotium faceſſebat de prædicamentis Ariſtotelis, quaſi ad fidem ſpectantibus (ipſo teſte Valla Antidoto quarto in Pogium) ſine dubio hæreſin ita definiſſet, vt eos etiam comprehenderet, qui contra Ariſtotelem ſentirent.

XVIII. Sed qui diſtinctius loquuntur, & hæreſin ſciunt eſſe opinionem contra fidem Chriſtianã; hanc illi circumſcribunt ex Scripturis, hoc eſt, ita coercent, vt non pertineat, niſi ad dogmata ſcripta, & ad articulos fidei. Auguſtinus de Geneſi ad literã libro ſeptimo, capite nono, *Nec enim non omnes heretici Scripturas Catholicas legunt: nec ob aliud ſunt heretici, niſi quòd eas non intelligentes, ſuas falſas opiniones contra earum veritatem pertinaciter aſſerunt.* Chryſoſtomus in Acta homilia trigeſima tertia, [illegible], *Si quis Scripturis conſentit, ille Chriſtianus eſt. Si quis autem aduerſatur, ille procul eſt ab hoc ordine.* Anaſtaſius Nicenus in quæſtionibus in Scripturam, Herueto interprete, quæſtione ſeptuageſima octaua, *Magnum eſt malum ignorare Scripturas, & ſicut bruta animantia circumferri: Etenim oriuntur mala innumerabilia ex ignoratione Scripturarum: hinc germinauit magna peſtis hereſium.* Quæ, opinor, mutuo ſunt à Chryſoſtomo ſumpta, præfatione in Epiſtolam ad Romanos, [illegible], *Hinc infinita nata ſunt mala, nempe ex Scripturarum ignoratione: hinc magna illa pullulauit hereſeon peſtis.*

XIX. Nec contra quicquam probant Ieſuitæ. Origenis explanationem in Epiſtolam ad Titum, nõdum vidi: ſed nec locum ab ea excerptum formido. Quid enim? An quia Traditionem Eccleſiaſticam nominat, propterea hæreſes dicit metiendas traditionibus non ſcriptis? Minimè verò. Nam traditio Eccleſiaſtica ipſam Scripturam comprehendit. Imò verò Origenes hoc nomine ſolet appellare, dogmata ſcripta, quorum perpetua eſt in Eccleſia continuatio, vt videre eſt in proœmio περὶ ἀρχῶν, de quo poſtea, & alibi. Quia igitur Eccleſiæ traditio, quæ fit viua voce, dogmata debet ſcripta docere, tum ſanè is qui contradicit traditioni Eccleſię, etiam Scripturæ contradicet: & contrà, quicunque Scripturę contradicet, is diſcedet à Traditione. Nõ obtinent ergo Ieſuitæ ex hoc loco quod volebant, niſi priùs probent, nullam eſſe aliam Eccleſię traditionem, quàm non dico non ſcriptam, ſed non ſcriptorum dogmatum.

XX. Qui citatur locus ex Ignatio, ſic habet Grecè,

A [illegible]. In his verbis, τὰ διατεταγμένα, vetus interpres Ignatij reddidit, *illa quæ tradita ſunt.* Et hãc anſã libẽter arripuerũt Ieſuitæ ſuo more. Sed Brũnerus *conſtituta & confirmata, atque doctrinam.* Vaileniius (quem Bilbus capite vltimo ſecũdi libri Obſeruationum Sacrarum, trium Ignatij interpretum, ſine controuerſia, diligẽtiſſimum vocat) *ea quæ conſtituta ſunt*: quam vim eſſe
B Grecę vocis ſciunt omnes. Itaque nihil Ignatius agit de traditionibus nõ ſcriptis, ſpecialiter. Quid enim? An neget aliquis, ea quæ in Scripturis poſita ſunt, eſſe διατεταγμένα, hoc eſt, conſtituta, confirmataque? Omnino nihil verius, quàm quod dixit Ignatius, *eum qui docet præter eam doctrinam, quæ iam tum erat, hoc eſt, eo ſeculo, conſtituta, habendum eſſe pro lupo, id eſt, heretico.* Vtinam imis omnium Chriſtianorum medullis hoc hæreret Axioma. Tum nobis profectò Ieſuitæ negotium non faceſſerent: tum non eſſet Chriſtia-
C nitati Papiſmus importunus.

CAP. XIV.

De myſteriis ſilentio tegendis.

I. QVæ ſilentium requirunt, nec oportet à toto mundo legi, ea non debent in libris ſacris ſcribi. At multa ſunt Chriſtianæ fidei myſteria
D quæ non oportet à toto mundo legi. Ergo multa ſunt Chriſtianæ fidei myſteria, quæ non debent in ſacris libris ſcribi. Argumentum eſt Bellarmini capite octauo. Probat minorem, quia ad videnda tremenda myſteria Miſſæ, non licet admittere vllos non baptizatos: & Dominus ſeorſim diſcipulis interpretabatur parabolas, quas populo loquutus erat, Lucæ octauo. Paulus ſecundo prioris ad Corinthios, *Sapientiam loquimur* (inquit) *inter perfectos.* Et paſſim veteres, cùm de Sacramento Eucha-
E riſtiæ loquuntur, dicere ſolent, *Norunt fideles, norunt initiati.*

II. Canus eandem aſſumptionem ſic probat, *Quod ſi Apoſtoli, quibus formis Sacramenta eſſent conficienda, quibuſve ritibus adminiſtranda, aliaque id genus religionis ſecreta, paſſim vulgo tradidiſſent, quid eſſet aliud, quã aduerſus Chriſti legem, ſanctum dare canibus, & inter porcos ſpargere margaritas? Imò verò quid eſſet aliud quàm omnia myſteria Chriſtianæ religionis abolere? Nec enim myſterium eſt, quod ad populares aures effertur.* Duo ſunt ar-
F gumenta. Prius: Quicquid paſſim vulgò docetur, porcis obiicitur & canibus: At Sacra Chriſtiana non ſunt porcis & canibus obiicienda: Ergo, non ſunt paſſim docenda. Alterum: Nulla myſteria ſunt ad populares aures efferenda: At Sacra Chriſtiana ſunt myſteria: Ergo, nõ ſunt ad populares aures efferenda. Addit poſtea tertium, his verbis inuolutum, *Ex quo magis emergit, per huiuſmodi traditiones, Eccleſiaſticos ordines ſuo quemque loco contineri: dum & maiores, qui regni cœlorum claues habent Sacroſancta Scriptura Sacra*
G *myſteria, quibus quoque & tempore & loco dignum viſum fuerit, aperiunt: & minores ab Eccleſia magiſtris libri clauſi Sacramenta percipiunt. Alioqui nulli eſſent Eccleſiæ doctores: ſed quiuis, quamlibet plebeius & rudis, earum per ſe rerum ſine præceptore quæreret intelligentiam, quas Apoſtolorum interpretatione & literis obuias expoſitaſque haberet.* Euoluo diſtinctis partibus. Si omnia Chriſtianæ fidei dogmata eſſent ſcripta, abolentur ordines Eccleſia-

ſtici. At hi non ſunt abolendi. Ergo illa non ſunt omnia ſcripta. Probatur conſequentia: Si nulli ſunt doctores, abolentur ordines Eccleſiaſtici. At ſi quilibet plebeius ex Scripturis petat dogmatum fidei intelligentiam, tum nulli erunt doctores: Ergo, ſi quilibet plebeius è Scripturis petere poſſit dogmatum fidei intelligentiam, tum abolentur ordines Eccleſiaſtici.

III. Reſpondeo, primò negari maiorem præcipui ſyllogiſmi. Quia ſilentium non magis repugnat ſcripto, quàm viuæ voci: imò verò propriè & per ſe viuæ voci, ſcripto autem per accidens, quatenus viuæ vocis ſignum eſt. Et apud Ethnicos myſteria quę in populum non erant proferenda, non tantùm nō ſcribebantur, ſed ne prædicabantur quidem. Quare ita potius concipienda eſſet maior: Quæ ſilentium requirunt, ea nec ſcribenda ſunt, nec prædicanda. At hanc, quis ferat Chriſtianus? Sciunt enim à Chriſto dictum eſſe Apoſtolis, vt quæ ad aurem erant dicta, publicè & omnibus prædicarent.

IV. Præterea nulla eſt cauſa, cur Maior ſit particularis libris ſacris, & nō generalis cuilibet ſcriptioni: vt ſic concipiatur, Quæ ſilentium requirunt, ea non debent vllo modo ſcribi. Vt Dionyſius Halicarnaſſeus libro primo, Ἐγὼ δ' ὅσα μὲν ἐμοὶ ὁρᾶν ἅπασιν οὐ θέμις, ὅτι οὐδὲ τῶν ἰδόντων ἀκούειν, οὐδ' ἂν ἐπιγράφειν οἴομαι δεῖν. *Ego quæ videre non eſt fas omnibus, neque audire ab his qui viderunt licet, ea nec ſcripto prodenda cenſeo.* Non enim libris ſacris magis quàm aliis ſcriptis id accidit, vt omnibus communicent ea quæ continent; ſed tantùm vt authenticè communicent. Itaque aduerſariis, aut concludendum fuit vniuerſaliter ſua illa arcana non eſſe ſcribenda: ac proinde damnandos hos libros, qui continent Traditiones non ſcriptas in libris ſacris: eas ipſas (inquam) hîc poſtea enumeratas: quales ſunt, Ordo Romanus, Miſſalia, Breuiaria, Rationalia & infinita eiuſmodi. Aut ſi hanc improbant concluſionem generalem, renuncient omnino huic argumento: & patiantur in libris ſacris ea extare omnia, quæ ſunt neceſſaria. Maximè, cùm in religione longè conſultius ſit myſteria authenticè tradi, quod fit à ſola Scriptura Sancta, quàm incertè, & humana tantùm autoritate. Imò vide & mirare immanem ἀνοίαν. Nolunt omnia myſteria commēdari libris ſacris: & eadem tamen patiuntur cōmendata libris non ſacris. Tum autem à librorum ſacrorum lectione plebem arcent ſeueriſſimè: non ſacros autem liberaliſſimè permittunt. Neque enim in regulis Indicis librorum prohibitorum, cauetur de Miſſalibus, aut Breuiariis, aut Ritualibus, vt de Bibliis. Cur ergo nunc clamant non fuiſſe libris ſacris mandāda, vt ne plebi publicarentur? Imò ſi vos ipſi vobis conſtaretis, deberetis prohibere ne vſquā ſcriberentur, niſi in libris ſacris. Nam ſi libri ſacri non ſunt à plebe legendi: tum hæc commodiſſima ratio erat, ne eiuſmodi myſteria plebi publicarentur.

V. Secundò, negatur etiam Minor. Re vera enim nullum eſt in Chriſtiana religione myſterium, quod ſilentium requirat, & non ſit potius publicè prædicandum, tum Chriſtianis, quia Chriſtiani ſunt, tum non Chriſtianis, vt Chriſtiani fiant. Propterea enim Chriſtus iuſſit doceri omnes gētes: propuniq́ue publicè, &, vt loquebatur, prædicari de tectis, ea quæ in aurem, id eſt, ſecretò tradita erant. Et Paulus primo ad Romanos ſe debitorem agnouit tam Græcis quàm Barbaris: addiditq́ue promptum eſſe iis quoque, qui Romæ erant, euangelizare.

VI. Nec contrarium probant aduerſarij. Nam A quod de myſteriis Miſſæ Bellarminus loquitur, ad quæ ſpectanda non liceat admittere non baptizatos. Reſpondeo, hoc eſſe valdè incertum, quia ex ſola traditione non ſcripta, neque vllo, quod ſciam Canone etiam Eccleſiaſtico definitum: ſed tantùm communi quodam errorène dicam, an iure? obſeruatum. Et quidem adeò ſuperſtitiosè, vt aduerſarijs Athanaſij, pro crimine magno obiectum ſit, quod de calice confracto contenderint coram Ethnico, ὡς ἐν αἰσχυνομένοις (inquit Synodus Alexandrina apud B Athanaſium Apologia ſecūda) ταῦτα δὲ κατηγοροῦντες, καὶ τό γε χεῖρον, ὅτι Ἑλλήνων παρόντων τὰ μυστήρια. *Nec pudet eos coram catechumenis, &, quod peius eſt, coram Ethnicis ita de myſteriis tragicari*, οὐ χρὴ γὰρ τὰ μυστήρια ἀμυήτοις τραγῳδεῖν, ἵνα μὴ Ἕλληνες μὲν ἀγνοοῦντες γελῶσι, κατηχούμενοι δὲ περίεργοι γενόμενοι σκανδαλίζωνται. *Non enim fas eſt non initiatis myſteria prodere. Vt ne Græci quidem ea ignorantes derideant, Catechumeni autem facti curioſi ſcandalum patiantur.* Et tamen olim aliter actum. Iuſtinus enim Martyr ad Imperatores Ethnicos ſecundā ſcribens C Apologiam; de myſteriis Euchariſtiæ non veretur profiteri, quid ſentiret Eccleſia.

VII. Et ſanè, cùm in Euchariſtiæ doctrina, quędam ſint eſſentialia, ſiue de natura eius: quędam accidentalia, vt ritus celebrationis: quęro, quid comprehendant hoc tremēdorum myſteriorum nomine? An illa ſubſtantialia? At ea neceſſe eſt comprehendi in Inſtitutione: & ſi non omnia, vt ne nunc nimis vrgeam, tamen potiſſima: conſecrationem ſignorum, rei ſignificatæ cum iis coniunctionem, ſi- D gnorum diſtributionem, & perceptionem. Quid igitur dicemus? Hæccine non publicanda, ideoq́ue non ſcribenda: Scelerati igitur Matthæus, Marcus, Lucas, Paulus, qui iam inſtitutionem ſcripſerunt, id eſt, publicarunt. Quod ſi eſt abſurdum; cur ergo negant hæc myſteria, non tam publicanda, quàm ſcribenda fuiſſe? Sin autem accidētalia intelligunt, mirum erit horum hominum ingenium, qui cùm præcipua myſteria liberè ſint publicata, minutiuſcula velint abſcondi: & tāquam, hominem quidem nu- E dum oſtentari; veſtitum verò ſubduci à ſpectātium oculis. Mitto alterum genus myſteriorum, quę impia ſunt & ſacrilega videlicet Papiſtica: nam hæc concedo omnino nec publicari debere, nec ſcribi: ſed perpetuo ſilentio obrui; imò anathemate damnari.

VIII. Denique dico diſtinguendam eſſe myſteriorum celebrationem, ab eorundem doctrina. Ad celebrationem quod attinet; à cōmunione quidem omnino arcendos eſſe τῶν ἀμυήτων, ſiue Genti- F les, ſiue Catechumenos: aſpectum autem corporeū indifferentem eſſe; nec in alterutram partem de eo contendendum: Nam quod dicunt Ethnicos irriſuros, nihil neceſſariò concludit: Quia totum Euāgelium illis eſt ſtultitia: & tamen non eſt eis abſcondendum. Nam & Paulus prædicauit Athenienſibus Philoſophis, à quibus σπερμολόγος appellabatur, Actorum decimo ſeptimo. Si tamen placet etiam ab aſpectu corporeo arceri non initiatos, non ſequitur non eſſe ſcribenda ea myſteria: aliud eſt enim ſcri- G bere, aliud celebrare.

IX. Dominum fateor ſeorſim interpretatum eſſe diſcipulis parabolas aliquot: ſed quorſum hoc, vt probetur myſteria non fuiſſe ſcribenda? Nam ipſæ parabolæ ſcriptæ ſunt, ipſæq́ue etiam earum interpretationes. Adeò etiam myſteria Spiritus Sanctus voluit publicari. Tum Apoſtoli præceptum acceperunt à Magiſtro, vt publicè nunciarent, quod eis ſeor-

ſeorſum creditum erat. De Sapientia inter perfectos prolixè diſputatum eſt capite tertio. Quod antiqui dicere ſolebant, *Norunt fideles, norunt initiati*, id pertinet ad eum morem, de quo iam diximus, celandi myſteria Euchariſtiæ non baptizatis: itaque nullam habet nouam vim argumenti.

X. Hic verò temperare ipſe mihi non poſſum, vt non traducam inſignem Pamelij impoſturam in Tertulliano, in cuius Præſcriptionibus, capitis vigeſimi tertij argumentum ita propoſuit, *Perſequitur hoc capite doctè Scripturæ Pauli interpretationem, & docet,* B *Cauendum ſemper fuiſſe ne religionis myſteria propalarentur.* Atqui hoc eſt directè contra mentem Tertulliani, qui docet potius omnia myſteria Chriſtianæ religionis propalanda. Vide quanta ſit hæc hominis vel ſtupiditas, vel impudentia. Capite vigeſimo quinto, dementiam hæreticorum (Papiſtarum diceret, ſi nunc viueret) traducebat, confitentium Apoſtolos nihil ignoraſſe, nec diuerſa inter ſe prædicaſſe: ſed non omnia omnibus reuelaſſe. Et ad id probandum, abutentium his verbis poſterioris ad Timotheum primo, *Depoſitum cuſtodi*. Hoc ille argumentum vt refu- C tet, idem id depoſitum eſſe docet, quod Timotheus audiuerat coram multis teſtibus: & committere iubebatur fidelibus hominibus, capite ſecundo. Itaque non eſſe aliquid tacitum. Erat tamen parata exceptio: multis quidem at non omnibus. Hanc ergo examinat capite vigeſimo ſexto. Et primò proponit, *Porrò conſequens erat, vt cui demandabat Euangelij adminiſtrationem, non paſſim, nec inconſideratè adminiſtrandam adiiceret, ſecundum Dominicam vocem, ne margaritam porcis, & ſanctum canibus iactaret.* Sed hanc exce- D ptionem facilè explodit toto reliquo capite, *Dominus* (inquit) *palam edixit ſine vlla ſignificatione alicuius taciti ſacramenti.* Et id exemplum eſt Chriſti prædicantis: nunc ſtatim præceptum. *Ipſe præceperat, ſi quid in tenebris & abſcondito audiſſent, in luce & in tectis prædicarent. Ipſe per ſimilitudinem præfigurauerat, ne vnam mnam, id eſt, vnum verbum eius ſine fructu in abdito reſeruarent. Ipſe docebat lucernam non ſub modio abſtrui ſolere, ſed in candelabrum conſtitui, vt luceat omnibus qui in domo ſunt.* Sequitur applicatio, *Hæc Apoſtoli aut neglexerunt, aut mi-* E *nimè intellexerunt, ſi non adimpleuerunt, abſcondentes aliquid de lumine, id eſt, de Dei verbo, & Chriſti Sacramento. Neminem, quod ſcio, verebantur, non Iudæorum vim, non Ethnicorum. Quo magis vtique in Eccleſia liberè prædicabant, qui in Synagogis, & in locis publicis non tacebant. Imò neque Iudæos conuertere, neque Ethnicos inducere potuiſſent, niſi quod credi ab iis volebant, ordine exponerent. Multò magis iam credentibus Eccleſiis nihil ſubtraxiſſent, quod aliis paucis ſeorſum demandarent.* Quibus perlectis, quis non ſta- F tim videat hæc argumenta hanc habere concluſionem; Nihil Apoſtolos occultaſſe? At inde, quomodo conficiet Pamelius occultanda eſſe religionis myſteria? Imò nos multò confidentiùs, non eſſe occultanda.

XI. Nunc ad Cani argumenta. In primo negatur maior. Nam ſi eſſet vera, vt quicquid ſcriberetur porcis obiiceretur, tum neceſſe eſſet nihil ſcribi de Chriſtianis dogmatibus. Non enim magis, opinor, obiicienda porcis capita illa de Trinitate, de Incarnatione, de Cruce, quàm quæ Papiſtæ magis amant, G quia non ſunt ſcripta. Quadrageſimam dico, Purgatorium, imagines, aquam luſtralem, & reliqua. Alioqui peccaſſent & quidem grauiſſimè Apoſtoli: imò verò peccaſſet ipſe Deus, qui non tantùm Moſen iuſſit multa ſcribere, ſed etiam Decalogum propriis digitis exarauit: & poſtea omnes ſacros autores in-

A ſpirauit ad ſcribendum. Sed illud videlicet Papiſticum axioma falſum eſt. Nam nulla dogmata Chriſtiana ſunt porcis & canibus obiicienda. At pluſima (ne dicam omnia) dogmata Chriſtiana ſunt ſcripta. Ergo, non omnia ſcripta porcis obiiciuntur & canibus. Et rurſus: Non omnia ſcripta porcis & canibus obiiciuntur: at omnia ſcripta paſſim docentur, vt placet aduerſariis. Ergo, non omnia, quæ paſſim docentur, porcis & canibus obiiciuntur.

XII. In ſecundo argumento negatur maior: Nā B Paulus contrà teſtatur tertio capite prioris ad Timotheum, *Sine controuerſia, magnum eſt pietatis myſterium, Deus conſpicuus factus eſt in carne, iuſtificatus eſt in Spiritu, conſpectus eſt ab Angelis, prædicatus eſt Gentibus, fides illi habita eſt in mundo.* Vbi habemus Chriſti incarnationem prædicatam eſſe, hoc eſt, publicè annunciatam quibuslibet ex Gentibus: & tamen eſſe non tantùm myſterium, ſed etiam magnum myſterium. Similiter ad Romanos vndecimo, *Nolim vos ignorare, fratres, myſterium hoc.* Ergo, erat myſterium, etiamſi veniret in cognitionem Romanorum. Et Paulus nō C credidit myſteria non eſſe propalanda. Imò verò non negent, opinor, aduerſarij, omnia dogmata Chriſtiana eſſe myſteria. Non negent etiam, ſi non omnia, ſaltem plurima dogmata Chriſtiana, eſſe ad aures populares efferenda. Quid igitur opponere poſſunt, vt ne concludamus, plurima myſteria eſſe ad populares aures efferenda?

XIII. Rectè Chryſoſtomus homilia ſeptima in priorē ad Corinthios, explicans illa Pauli verba, *Loquimur Dei ſapientiam in myſterio. Quomodo* (inquit) *my-* D *ſterio? Atqui dicit Chriſtus, quod in aure audiuiſtis, prædicate ſuper tecta. Quomodo ergo eam vocas myſterium? Quoniam neque Angelus, neque Archangelus, neque vlla alia poteſtas creata id nouerat, priuſquam factum eſſet.* Qua ratione quis neget eſſe myſticam illam Petri confeſſionem, *Tu es Chriſtus, Filius Dei viui?* Nam ſtatim à Chriſto audiuit, non fuiſſe reuelatam à carne & ſanguine, ſed à Patre cœleſti. Quare diſtinguenda ſunt prophana Ethnicorum myſteria, à Chriſtianis: nam illa ſic vocabantur, quia paucis quibuſdam, quos initia- E tos & μεμυημένους appellabant, intimabantur; reliquis omnibus denegabantur, non tantùm, vt ne viderent, ſed vt ne ſcirent quidem. At iſta, eò tantùm myſtica ſunt, quia niſi reuelentur, à nemine omnino ſciri poſſunt: & cùm ſunt reuelata, tum comperiuntur excedere captum humani ingenij.

XIV. In argumenti tertij ſyllogiſmo, primò negatur maior: Quia in Scripturis, hoc vnum timetur, ne omnibus myſteria publicentur. Atqui ordines in F Eccleſia, in hunc ipſum finem, inſtituti ſunt, vt eadē ipſa myſteria publicentur, ea (inquam quæ ſcripta ſunt.) Nam & Lectori ordinando coram plebe Epiſcopus tradit codicem apicum diuinorum, ad Dei verbum annunciandum (inquit) Iſidorus de Eccleſiaſticis officiis libro ſecundo, capite vndecimo. Et Paulus Timotheo Epiſcopo præcipit: *Hæc denuncia & doce*, quarto prioris. Quàm igitur abſurdi ſunt illi qui, ſi omnia ſcripta eſſent, negant diſtincta futura officia; cùm eorum officiorum munus verſetur circa ea quæ ſcripta ſunt.

G XV. In ſecundo ſyllogiſmo negatur minor: primò, quia nunquam deerunt multi non ſatis periti puta infantes, & omnium ætatum Catechumeni, ac Competentes, ſed & infirmi: qui omnes docendi ſunt paulatim. Ergo, ſemper neceſſarij erunt doctores. Secundò, quia etiam ipſi qui Scripturas didicerunt, confirmandi ſunt, & hortandi, & conſolandi.

Tertiò, quia Doctorum in Eccleſia non ſunt ex tantùm partes vt doceant, ſed etiam vt peccantes corrigant: aduerſarios arguant, & contradicentes conuincant: tum Sacramenta diſtribuant: preces totius plebis nomine concipiant: denique cenſuras Eccleſiaſticas diſpenſent. Quarto, quia ne ipſæ quidem Scripturæ omnibus ſunt obuiæ: vt quæcunque in iis ſunt, ſine interprete à quouis intelligi poſſint: Quare non ſequitur, ſi ſcripta ſint omnia dogmata, abolendos eſſe ordines Eccleſiaſticos.

Cap. XV.

Argutiolæ quædam Papiſticæ.

I. HActenus præcipua fuerunt Papiſtarum argumenta. Sequuntur argutiolæ quædam, leuioresque captiunculæ, & coniecturæ, quas omnes hoc capite comprehendimus, quia non ſunt prolixæ refutationis.

II. Bellarminus: Neceſſe eſt non ſolùm Scripturam poſſe legere, ſed etiam intelligere. At ſæpiſſimè Scriptura ambigua & perplexa eſt, vt niſi ab aliquo qui errare non poſſit, explicetur, non poſſit intelligi. Igitur ſola nō ſufficit. Puteanus paulò aliter, in eundem ſenſum tamen: Quod ſcriptum eſt, oportet benè intelligi: neceſſaria eſt igitur interpretatio. Interpretatio autem eſt traditio. Probatur, quia Scriptura non poteſt ſeipſam ſemper interpretari: ergo aliunde nempe ab Eccleſia, id eſt, à Traditione, interpretatio petenda eſt.

III. Reſpondeo, ſi per hæc verba, Sola Scriptura ſufficit, intelligat Bellarminus excludi media per quæ doceantur ea quæ ſunt in Scriptura, tum concedia à Catholicis totum argumentum. Norunt enim conſtitutum eſſe eum ordinem in Eccleſia, vt ſint qui Scripturam interpretentur populo, quos Paſtores & Doctores Paulus appellat. Sic Actorum decimo octauo narratur Apollos oſtendiſſe per Scripturas Ieſum eſſe Chriſtum. Sic Auguſtinus initio libri de bono Viduitatis, *Non ſit mihi aliud te docere, niſi verba Doctoris exponere, & de iis quod Dominus dederit diſputare.* Sic apud Catholicos etiamnum hodie Paſtores ſunt, quibus hoc ipſum onus incumbit.

IV. Illud tamen quod addidit, de eo qui errare non poſſit, Papiſticum eſt. Negant enim Catholici, excepta ſola Scriptura, & extraordinariis reuelationibus Spiritus Sancti, vllum dari poſſe Scripturarū interpretem, qui falli nequeat. Itaque impoſſibilem conditionem Bellarminus aſſuerit argumento ſuo: non enim intellexit, aut Scripturam, aut extraordinarias reuelationes: ſed traditionem, quam ordinariè vult vigere in Eccleſia.

V. Sin autem ita ſolam intelligat ſufficere Scripturā, vt ij Paſtores, ſiue Doctores aliquid proponāt quod non ſit ſcriptum, hoc ſenſu negatur argumenti conſequentia: id eſt, neceſſarium eſſe hoc interpretum genus, quia Scriptura ſit ſæpiſſimè ambigua & perplexa. Ratio eſt, qui infinitè differunt, Interpretatio & Additio. Hæc ſupplet ea quæ deſunt. Illa verò, quæ inſunt, eruit, & oſtendit. Sic exempli gratia, Candalla quindecim libros Elementorum Euclidis interpretatus eſt: addidit autem decimum ſextum, ſeptimum, & octauum, de Solidorū comparatione, quam intactam Euclides reliquerat. Quod cū ita ſit, conficitur egere imperfecta quidē additione, A obſcura autē interpretatione. Non verò imperfecta, quaten⁹ talia interpretatione: aut obſcura quatenus talia, Additione. Sophiſticè igitur interpretationis nomine Bellarminus additiones honeſtarit: & ab obſcuritate argumentatus erit ad additiones.

VI. Eſto igitur Scripturæ interpretatio, cùm aliquis locus ita exponitur, vt inde ſenſus eruatur nō alienus, ſed intrinſecus: hoc eſt, is ipſe, quem habebat in animo is cuius ea verba ſunt. Rectè enim a-

B pud Gratianum diſtinctione trigeſima ſeptima. Canone *Relatum. Sunt* (inquit) *multa verba in Scripturis diuinis, quæ poſſunt trahi ad eum ſenſum, quē ſibi vnuſquiſque ſponte præſumpſerit. Sed non oportet: Non enim ſenſum extrinſecus alienum & extraneum debetis quærere, vt quoquomodo ipſum ex Scripturarum autoritate confirmetis: ſed ex ipſis Scripturis ſenſum capere veritatis oportet.*

VII. Hinc Puteanus confutatur: qui interpretationem eſſe pronunciat Traditionem; ſcilicet nō ſcriptam: ſic enim intelligit. At hoc falſum eſt: niſi

C fortè Traditionem intelligat pro ratione docendi: quod ineptum eſſet, & alienum à controuerſia hac. Negant igitur Catholici, interpretationem eſſe traditionem non ſcriptam, id eſt, continere dogmata, quæ non inſint Scripturæ, ſiue, quæ non conſtent ex autoritate Scripturæ. Nec contra valet argumentum. Nam primò falſum eſt, Scripturam non poſſe ſeipſam interpretari, in omnibus dogmatibus ad fidem neceſſariis. Deinde etiam ſi verum eſſet, tamen inde non ſequitur, interpretationem eſſe dogma a-

D liquod non ſcriptum. Nam ſi is ſenſus quem interpretatio elicit, eſt in ipſa Scriptura; tum ex conſtitutis in ſtatu quæſtionis, non poteſt eſſe Traditio non ſcripta. Itaque non efficiet Scripturam imperfectam. Sed de interpretatione, aliàs plura.

VIII. Ruſus ſic arguit Bellarminus: Omnes prophanæ reſpublicæ, magna ex parte legibus non ſcriptis reguntur. Probatur ex Pericle, qui apud Thucydidem partitur ius Athenarū in ſcriptum & non ſcriptum. Ex Ariſtotele libro tertio Politicorū

E capite vndecimo, qui partim optimis legibus, partim arbitrio optimi viri ciuitatem regēdam eſſe ſtatuit. Et libro quinto de Moribus, capite quarto, iudicem, ſiue arbitrum, ius animatum vocat; quod videlicet, aliud præterea extet ius ſcriptū, veluti mortuum. Lacedæmoniis Lycurgus nullam legem ſcriptam dare voluit, vt ait Plutarchus, ſed ſolis traditionibus viuere, quo eſſent in agendo, quàm in legendo diligentiores. Ciceroni idem placuiſſe apparet ex primo de Legibus. Idem de ſapiētibus Gallo-

F rum ſcribit Cæſar libro ſexto de bello Gallico. Nobiliſſimi Philoſophorum Pythagoras, & Socrates, nihil ſcripſerunt, teſte Auguſtino libro primo de Conſenſu Euangeliſtarum, capite ſeptimo. Deniq; in iure ciuili lege *Diuturna*, digeſtis *de Legibus*, & in iure Canonico diſtinctione prima, Canone *Conſuetudo*, eadem tribuitur autoritas legi ſcriptæ, & cōſuetudini non ſcriptæ. Itaque natura ipſa clamare videtur traditiones non ſcriptas, vel neceſſarias, vel certè vtiliſſimas eſſe.

G IX. Reſpondeo. Primùm non eſſe conſequentiam legitimam à prophanarum Rerumpublicarū legibus, ad Eccleſiæ dogmata. Diſſimilitudo enim magna eſt. Humanæ leges, aut nullæ, aut pauciſſimæ ſunt perpetuæ: ſed plereq; omnes temporales, & mutandæ pro annorum & perſonarum variis circunſtantiis, Vt in Republica Romana, primò ea lex erat, vt vnus Rex eſſet: quæ tamen abolita eſt

exactis

exactis regibus, inſtitutiſq; Conſulibus. Lex erat e-tiam, vt debitores ſatisfacerent creditoribus: Et ta-men aliquando neceſſariæ fuerunt nouæ tabulæ. Sæpe etiam accidit vis maior, quæ quo iure, quáve iniuria, leges abrogat, mutat, ſancit. At verò doctri-na fidei, eſt certiſſima & perpetua, atque adeò æter-na, nulláque vi, nulla autoritate mutanda. Non dico tantùm non abolenda; ſed ne relaxanda quidem. Nunquam enim vllo tempore, vlli perſonæ permiſ-ſum eſt aut contra credere, aut eam non credere. Ita-que non poterant omnes leges ſcribi aut ſanciri in perpetuum: ſed Doctrina fidei facilè potuit.

X. Ad hæc, leges ſunt ab hominibus autoribus; quorum nunquam tanta fuit prudentia, vt omnibus incommodis ab initio in perpetuum cauere potue-rint. Itaque fit, vt tum pleræque leges ab initio ſanci-tæ pro bonis; tantùm proceſſu temporis compertæ ſint non commodę, ideóq; abrogatæ. Multa etiam incómoda de nouo emergunt, quæ nec viderat, nec prævidere poterat Legiſlator: Itaq; nouis legibus lo-cus datur. At doctrina fidei, eſt ab autore Deo: quem nihil fugere poteſt, aut præteritum, aut præſens, aut futurum. Itaque non vt apud homines Ciuilis pru-dentia quotidie expolitur, ratióq; regendæ Reipub. paulatim perficitur: ſic in Eccleſia paulatim & ſuc-cedentibus annis doctrina fidei vel augetur, vel in melius proficit. Nunquã enim tã benè cóſtituta fuit Eccleſia, quã ab ipſo ſtatim initio. Propterea iubẽtur Chriſtiani eam tenere doctrinã, quã ab initio fuerũt edocti; Nouitatemq; vt ſemper habeant ſuſpectam.

XI. Hæ atque aliæ colligi poſſunt diſſimilitudi-nes inter leges politicas & doctrinã Eccleſiæ. Qua-re Sophiſtam mirè hac parte Bellarminus egit; qui in antecedente probando diligenter immoratus, conſequẽtiam aſtutiſſimè occultauit: ne verbo qui-dem, indicans, tantum abfuit vt argumentis confir-maret. Quanquam in ea ſit propriè [illegible]. Nam quod ad finem clamat ipſam Naturam clamare Tra-ditiones eſſe neceſſarias, quid ad rem facit? Probarit ille ſanè in profanis rebuſpublicis, in philoſophia e-tiam neceſſarias eſſe: Enimverò quando id Catholi-cos audiit negantes? Aut quæ hæc argumentationis dementia eſt? Quaſi aliquis diceret, Scortationes & adulteria, permiſerunt Rerumpublicarum pleręque omnes, vt Lacedæmoniorum, Athenienſium, Corin-thiorum, Romanorum, Perſarum, Turcarum. Ho-die etiam inter Chriſtianos Venetorum, Neapolita-norum. Ergo natura clamat neceſſarias, aut certè v-tiles eſſe ſcortationes: Ergo retinendæ ſunt in Eccle-ſia. At hoc ſcelus abhorrent Catholici: quantumuis Papam ſciant ſiue hanc, ſiue aliam ob cauſam, lupa-naria non indiligentius fouere, quàm Eccleſias ſuas.

XII. Quid? quod quæ vel in politia, vel in Phi-loſophia olim ſcripta non fuerunt, omnia perierũt; atque ea duntaxat hodie ſciuntur, quæ literis fuerũt mandata? Sic Druidarum hodie ne nomen quidem vllus haberet cognitum, niſi eos Cæſar Commenta-riis ſuis inſeruiſſet, pauculaque eorum inſtituta an-notaſſet. Lycurgi, Socratiſve; quid haberemus, niſi quantum Plato, Xenophon, Plutarchus, alij eos ſe-quuti, nobis tradiderunt? Quibus exemplis magni-ficè docemur, quàm ſit infirma conſeruandæ alicu-ius doctrinæ ratio per traditionem non ſcriptam. At fidei doctrina eiuſmodi eſt, vt nunquam debeat in-tercidere. Quare neceſſe fuit eandem ſcribi.

XIII. Addo optimè conſtitutas Reſpublicas eas eſſe, quæ quam minimum vtuntur cóſuetudinibus, ſed maximè legibus. Sic enim Ariſtoteles capite pri-A mo libri primi de Rhetorica. [illegible] *Maxime decet, recte cõ-ſtitutas leges ipſas omnia definire, quantum fieri poteſt, quã pauciſſima autem permittere iudicum arbitrio.* Quis autẽ neget, aut Eccleſiam eſſe debere optimè conſtitutã rempublicam; aut leges diuinas [illegible]? Ne verò quis per calumniam, legis illud nomen etiam ad conſuetudines producat, ſciat Ariſtotelem leges intelligere nõ alias quã ſcriptas, [illegible], inquit Rhe-B toricorum ad Alexandrum capite ſecundo, [illegible] *Lex eſt communis ciuitatis conſenſus per lite-ras præcipiens quomodo quidque ſit agendum.* Quam defi-nitionem repetit capite tertio.

XIV. Tertiò, Bellarminus arguit ab Eccleſiæ Ca-tholicæ dignitate: Si omnia eſſent ſcripta, nullum eſ-ſet Eccleſiæ priuilegium. Probatur conſequentia: quia nihil minus ſcirent hæretici, Pagani, & Iudæi de myſteriis fidei, quàm antiſtites Catholici. Sed C conſequens probatur eſſe falſum: quia vt olim Iudęi excellebant omnibus nationibus, quia credita illis erant eloquia Dei, ad Romanos tertio, ita nunc præ-ſtat Eccleſia Chriſti omnibus ſectis, quòd ipſa ſola, quippe quæ ſit ſponſa Chriſti, nouerit omnia myſte-ria veræ religionis, & conſcia ſit ſecretorum ſponſi, & propterea appelletur columna & firmamentum veritatis. Irenæus etiam dixit in ſolam Eccleſiam tã-quam in depoſitorium diues, repoſitam ab Apoſto-lis ſcientiam rerũ diuinarũ libro tertio, capite quarto.

D XV. Reſpondeo, Cõſequentiam eſſe falſam; plu-ribus de cauſis. Primò, quia ſcientia myſteriorum fi-dei, non eſt vnicum Eccleſiæ priuilegium: ſed præ-ter eam, alia ſunt quæ omnino communia eſſe ne-queunt iis qui ſunt extra eam: vt fides: quæ non tan-tùm nouit ea myſteria, ſed etiam amplectitur toto corde, inque iis acquieſcit: quod neque hęreticus fa-cit, neque Ethnicus, neque Iudæus. Sed & ſpes nõn-ne peculiaris eſt Eccleſiæ? Nam illa promiſſiones Dei ſic habet cognitas, vt etiam in ſe complendas E exſpectet: quod illi non poſſunt.

XVI. Secundò in ipſa ſcientia magnũ eſt Eccleſię priuilegium. Eſt enim duplex ſcientia: altera hiſtori-ca, altera inſpirata. Illa, qua ſciuntur quæ cõtinentur in Scripturis, eadem prorſus ratione, qua omnia quę leguntur apud quoſlibet autores, etiam profanos, Thucydidem, Herodotum, Liuium. Hæc autem ef-ficaciam habet Spiritus Sancti, cooperantis lectio-ni Scripturarum. Lucæ vigeſimo quarto, *Tunc aperuit eorum mentem vt intelligerent Scripturas.* Illam ſcientiã F duntaxat habere poſſunt hæretici, Ethnici, Iudæi vt Iulianus, Porphyrius, Celſus: ipſe Diabolus. Sed Ec-cleſia habet coniunctim vtramque, vnde fideles ap-pellantur [illegible].

XVII. Tertiò, in illa ipſa Sciẽtia hiſtorica, priuilegiũ eſt Eccleſiæ nõ cõtemnẽdũ, quòd ea ipſa myſteria ei ſunt cõmẽdata, nõ Ethnicis, nõ Iudæis, nõ hæreticis; quamuiſlibet hæretici, Iudæi, Ethnici, eorũ myſterio-rũ libros legant: ab iiſq; ea myſteria hauriant: quem-admodum fontis eſt proprius riuus ab eo decurrens G etſi latiſſimè patentibus agris aquæ cõmunicentur. Propterea, etſi Scriptura Veteris Teſtamenti, Græ-cis, id eſt, omnibus Gentibus eſſet communicata, nõ tantùm per Apoſtolos poſt aduentũ Chriſti; ſed et ã lõgè prius per Ptolomæũ & Septuaginta Interpretes nõ tamẽ veritus eſt Paulus profiteri [illegible], magnũ eſſe omnib' mo-dis Iudęi priuilegiũ: atq; ei' primũ omnium caput, &

ei credita eſſent eloquia Dei, id eſt, Scripta myſteria religionis. Et ratio eſt in promptu. Quia multum intereſt, quomodo quacunque re vtans, an ſicut tua, an verò tanquam aliena. Myſteria Scripturarum tractat Eccleſia, vt ſua: Ethnici verò vt aliena; quomodo ſi quis barbarus iura recenſeat Ciuitatis Romanæ; aut priuatus aliquis regum magnificentiam.

XVIII. Nec facilè crediderim ſui compotem fuiſſe Bellarminum, cùm conſequentis abſurditatẽ probare aggreſſus eſt. Quid enim prodeſt exemplũ Iudæorum? Commendata ſunt illis eloquia Dei? Ita ſanè: ſed quænam? Scripta-ne, an verò non ſcripta? Imò ſciunt omnes legem fuiſſe ſcriptam. Et præcedenti libro oſtendimus eam Eccleſiam non fuiſſe traditionibus aſſuetam, niſi poſtquàm peſſum ire cœpit. Irenæo autem, etſi de ſuo Bellarminus *ſolam* addit; tamen aliud eſt reponere in depoſitorium diues veritatem, aliud nõ communicare eandem Ethnicis, Iudæis, hæreticis. Nec ſeſe hæc duo mutuo perimunt. Quæ enim in depoſitorium reponũtur, non eò reponuntur, vt nunquam educantur, ſed potiùs, vt inde educat quicunque opus habet. Itaque magnum Eccleſiæ priuilegium, quòd apud eam ita depoſita eſt ſalutaris doctrina, vt ab ea, non autẽ aliunde neceſſe ſit ipſam mutuari, qui ſibi volunt cognitam: etſi alioquin libenter omnibus communicet: imò etiam ſponte offerat.

XIX. Porrò Bellarminus non meminit, nobis eam non eſſe propoſitam quęſtionem, verum omnia dogmata Eccleſiæ ſcripta ſint: ſed an ſcripta ſint in libris Canonicis. Credo autem illud non negari à Papiſtis: certè nullum poſſunt vllius traditionis exemplum proferre, quod non oſtendatur alicubi ſcriptum, ſi non in Canonicis, certè in aliis libris. Et habent ipſi ſua Pontificalia, Rationalia, Legẽdas, Breuiaria, Miſſalia, Vitas Sanctorum, & infinita huiuſmodi. At hæc omnia ſcripta, quia neget communicari poſſe Ethnicis, Iudæis, hæreticis, æquè ac libros Canonicos? Imò verò facilius, propter infinitam copiam? Et ex iis poſſe illos Ethnicos, Iudæos, hæreticos, ſcientiam percipere earum traditionum, ęquè ac Papiſtas? Quid ſi igitur clamem nullam à Papiſtis Eccleſiæ (ſi quidem illæ ſunt Eccleſiæ; quod nunc non diſputo) relinqui prærogatiuam? vt mihi ſatisfaciant, quiſeos ſperet conceſſuros non debuiſſe ſcribi eos libros, aut nũc aboleri? Quod ſi ipſi ſibi, ſi ſuis tantam libertatem concedunt, communicandi omnibus hominibus ſua myſteria, illa, inquam, myſteria, quibus ſuam Eccleſiam præcipuè commendari volunt; quid inuidi ſunt, imò quid maligni ſunt in Spiritum Sanctum?

XX. Hactenus Bellarminus. Canus. Hæc prima eſt ratio, cur Apoſtoli quædam ſine ſcripto tradiderunt: nempe ne aut ab Ethnicis ſacra noſtra irriderentur, aut vulgo etiam fidelium venirent in contemptum. Secunda eſt, quoniam habet neſcio quid latentis energiæ viua vox, & in aures diſcipuli de autoris ore transfuſa fortius ſonat, quemadmodum Hieronymus ad Paulinum ait: Argumenta ſunt huiuſmodi: Primum, Quæcunque ſcriptis mandantur, ea exponuntur & Ethnicis irridenda, & vulgo fidelium contemnenda. At ſacra Chriſtiana non debent exponi, aut Ethnicis irridenda, aut vulgo fidelium contemnenda. Ergo ſacra Chriſtiana non debent ſcriptis mandari. Alterum, Quæcunque viua voce efficacius docentur, nulla ſunt ſcriptis mandanda. At ſacra Chriſtiana efficacius docentur viua voce. Ergo non ſunt ſcriptis mandanda.

XXI. In priori argumento nego maiorem. Aliàs

A neceſſe eſſet Apoſtolos, imò verò Spiritum Sãctum, quo mouebantur Apoſtoli, ſacrilegij participem facere. Ii enim ſi non omnia, vt nos contendimus, ſaltem, quod aduerſarij negare non poſſunt, præcipua Religionis Chriſtianæ ſacra ſcriptis mandarunt, de Deo vno & trino: de Filio incarnato: de Deo crucifixo: de Remiſſione peccatorum: de Vita æterna: de Baptiſmo, de Euchariſtia. Si quis ergo ita diſputet: Quicunque ſcriptis mandat Sacra Chriſtiana, is ea exponit & irridenda, & contemnenda. At Apoſtoli
B dictante Spiritu Sacra Chriſtiana ſcriptis mandarũt: Ergo Apoſtoli dictante Spiritu, expoſuerunt Sacra Chriſtiana & irridenda, & contemnenda. Si quis, inquam, ſic diſputet, quid reſpondeat Canus? Nam maior propoſitio eſt ab ipſo: minor tam eſt certa, quã meridie ſolẽ lucere. Cõſtat tamen concluſionẽ eſſe blaſphemã: itaq; maiorẽ neceſſe eſt eſſe falſam.

XXII. Et tamen, certum eſt ab Ethnicis irrideri Sacra Chriſtiana. At non tantùm cũ ſcribuntur: ſed etiam cùm docentur. Sic Paulus Athenis appellatus
C eſt *σπερμολόγος*: qui tamen non ſcribebat; ſed viua voce docebat. Sic Apoſtoli loquebantur *τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ*, & dicebantur muſto pleni. Sic iterum Paulus Actorũ vigeſimo ſexto, cùm coram Feſto diſſeruiſſet, audiit, *Inſanis Paule: multa literæ te ad inſaniam adigunt*. Si igitur omnino cauendum eſt, ne ab Ethnicis irrideantur Chriſtianorum ſacra; non tantũ ſcribenda non ſunt, quod ſolũ vrgent aduerſarij: ſed ne docenda quidem viua voce: quod eſt abſurdum. *Nos enim* (inquit) Paulus, primo prioris ad Corinthios)
D *prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalũ: Græcis verò ſtultitiam.* Quid igitur? Nempe nulla eſt aut docentium, aut ſcribentium culpa: ſed irridentium propria deſperataq; malitia; Deo iudici committenda. Chriſtianos autem ſacra ſua irridere, mõſtrũ eſt. Athei potiùs nominãdi, ſi qui ſunt eiuſmodi.

XXIII. In altero argumento, rurſus nego maiorẽ. Quia, primò quæ ſcripta ſunt, ea doceri queunt viua voce: Itaq; nihil eis propterea decedet energiæ. Sic Paulus, cùm coram Agrippa recitaſſet multa quæ
E ſcripta legimus, ita commouit hominem, vt diceret, ſe propemodum perſuaderi. Actorum vigeſimo ſexto. Imò ſcripta ſunt in Canone myſteria fidei, vt habeant Paſtores, quod quotidie ſuæ plebi viua voce proponãt. Secũdò, hęc ratio nõ eſt peculiaris quibuſdã Eccleſiæ ſacris; ſed generalis omnib9: Itaq; nulla omnino oporteret fidei myſteria, ſcripta eſſe. Quod cũ cõtra factũ ſit; quis nõ videt argutiolæ ineptiam?

XXIV. Præterea ad minorem, dico maiorem efficaciam viuę vocis ſic intelligendam, vt viua vox
F comparetur ſcriptis eiuſdem; non autẽ alterius: quia non eſt ſemper verũ, viuam vnius vocem, efficacius docere quàm alterius ſcripta. Sic viuam vocẽ Demoſthenis maiores motus effeciſſe in animis audiẽtium, quàm eiuſdẽ ſcriptã orationẽ, facilè aſſentior dicenti Aeſchini apud Plutarchũ. Sed viuam vocem Cani, meliùs docere poſſe fidei myſteria, quã doceãt libri Athanaſij, Baſilij, Chryſoſtomi, nunquã cõceſſerim. Sic Hieronymus in quartũ caput Epiſtolæ ad Galatas, non ſimpliciter dixit viuã vocẽ magnã vim
G habere, ſed vocẽ autoris ſui. *Magnã ſiquidem vim habet vox viua, vox de autoris ſui ore reſonans: quia ea pronũciatione profertur atque diſtinguitur, qua in hominis ſui corde generatur.* Crediderim ergo Apoſtolũ Paulũ multo mihi efficacius, diſertius etiam, & vehementius explicaturum myſteria fidei, ſi ipſe reuiuiſceret, & ſua voce doceret, quàm nunc facit per Epiſtolam ad Romanos, ad Corinthios, & Galatas, & Epheſios, & alios. Sed nunquam crediderim eos doctores

qui

qui nunc in toto orbe ſuperſunt, vel comparandos Epiſtolis Pauli, quantumlibet viuã vocem exerceãt.

XXV. Rurſus Canus arguit: Seruorum & rudiũ eſt, omnia ex præſcripto agere. In dæorum ergo ſit ſcripta hæc lex, qui vniuerſa etiam minima præfiniantur. At filij perfectætam viri, & in libertatem gratiæ vocati, habeant legem inſculptam in cordibus. Quamobrem, qui Euãgelium omni ex parte in characteribus, & membranis includunt, nihil illius verbo, nihil cordibus relinquentes, hi Euangelio multũ adimunt & dignitatis & virium.

XXVI. En tibi igitur Papiſtarum ingenium! En tibi cauſſam, cur Scripturas imperfectas contendãt, Traditiones tanto ſtudio commendẽt: ſcilicet, quia nolunt omnia ex præſcripto agere. Nolunt ſibi nihil licere de ſuo addere. Sic ſunt Chriſtiani: ita demum ſe filios interpretantur; & ſeruos negant: Et viros perfectos appellant: Et libertatem gratiæ iactant. Nec ſalutem, credo, acceptarent oblatam, niſi hac cõditione. At Catholicis, hoc vnum eſt maximè in votis, vt ſe ſeruos Dei probent: liberos quidem à peccato; ſed ſeruos Iuſtitiæ. Sic enim eos Paulus vult eſſe, ad Romanos duodecimo ſ[illegible] Spiritu, *Domino ſeruientes*. Itaque non indig[illegible] ſibi omnia eſſe præſcripta, & præfinita.

XXVII. Cæterum ineptè opponuntur à Cano, omnia eſſe præſcripta, & legem habere in cordibus. Non ſunt enim contraria, nec ſeſe mutuo tollũt. Quid enim obſtat, quominùs eadem ipſa præcepta quis habeat in corde ſculpta, quæ ſunt in Scripturis Sanctis præfinita? Aut quorſum præfinita ſunt, niſi vt credantur? Quid eſt autem credere, niſi aliquid habere in corde ſcriptum? Nam *corde creditur*, inquit Paulus decimo ad Romanos. Lucæ vigeſimo quarto. *O tardi corde ad credendum omnibus quæ loquuti ſunt Prophetæ*. Ioannis ſecundo: *Crediderunt Scripturæ*. Et vigeſimo, *Hæc ſcripta ſunt, vt credatis*. Actorum vigeſimo quarto, *Credens omnibus quæ in Lege & in Prophetis ſcripta ſunt*. Patet ergo eadem quæ ſcribuntur, etiam cordibus inſculpi. Ideo calumniatur Catholicos Canus, quum eos notat Euangelium omni ex parte in characteribus & membranis ſic includere, vt nihil illius verbo, nihil cordibus relinquant. Nam illi contra totam vim Euangelij viuificam, eſſe credunt in cordibus; dum creduntur eadem quæ ſcripta ſunt. Credunt infinitam eſſe vim Verbo Euangelij, dummodo nihil verbo doceatur, quod non ſit ſcriptũ. Proinde nihil Euangelio adimunt aut dignitatis aut virium. Imò huic verè ſuas ſeruant vires, ſuamq; dignitatem, cùm id purum conſeruant ab audacibus hominum, quibus ſua plus placent quàm diuina, commentis. Quemadmodum enim vinum etiam optimum aqua dilutum ſuam vim amittit: ita Verbum Dei, ſi admiſceantur hominum placita, paulatim corrumpitur.

CAP. XVI.

De autoritatibus Romanorum Pontificum pro Traditionibus.

I. SVpereſt prolixum Argumentum ab autoritatibus Patrum; quas Bellarminus perſequitur capitibus ſexto & ſeptimo libri quarti de Verbo Dei, diſtributas in quatuor ordines: vt primus ſit Pontificum Romanorum: ſecundus Conciliorum, tertius Patrum Græcorum: quartus Patrum Latinorum. Adulatur ille quidem Romanis Epiſcopis, primò illis loco aſſignato, ex ſtulta illa opinionis præoccupatione, qua eos Ieſuitæ non tantùm ſupra reliquos Epiſcopos, ſed etiam ſupra ipſa euehunt Concilia. Ego tamen ordinem non immutabo; nullum interim præiudicium faciens quæſtioni de Primatu Epiſcopi Romani, quæ Deo dante diſputabitur in proximo loco communiu. Colligam autem autoritates, non eas tantùm quas Bellarminus enumerauit, ſed etiam quas apud reliquos euiſdem cauſſę patronos videre licuit.

II. Porrò omnibus hoc eſt ſubſternendum fundamentum: Quicquid Epiſcopi Romani, & Concilia, & Patres Græci, Latinique docent, id in Eccleſia certum eſt. At Patres vſum traditionum docent: Ergo vſus traditionum certus eſt in Eccleſia. Sed Maior non eſt neceſſariò, aut vniuerſaliter vera. Quia ipſa autoritas ſiue Epiſcoporum, ſiue Conciliorum, non eſt neceſſarium veritatis argumentum, teſte Auguſtino; qui ſe profitebatur ſolis Scripturis Canonicis certò aſſentiri, vtpote nunquã mendacibus, cæteris autem quibuſcunque, tantum fidei habere, quantum illis aut Scriptura Canonica tribuerit, aut ratio vindicabit. Qui poteſt autem id eſſe neceſſariò verũ, quod nullum habeat fundamentum, præter eorum autoritatẽ, qui ipſi non ſunt neceſſariò veraces? Hactenus enim vidimus neq; Scripturas, neque rationes Traditionibus non ſcriptorũ dogmatum fauere. Itaque hæc erit prima noſtra ad Patrum quaslibet autoritates exceptio; vt ſi quid dicant ſiue de Traditionibus, ſiue de vllo alio capite, nulla fultum aut Scriptura, aut ratione, ſed ſolo autoris nomine, id tam facilè contemnatur, quàm obiciatur.

III. Deinde diſtinguenda erit Traditionis homonymia, vt ſemper. Nam quæ Patrum authoritates traditionem commendabunt, quatenus ſignificat rationem tradendorum dogmatum; ea nihil ad hãc controuerſiam pertinebunt quæ tota eſt de ipſis rebus traditis. Nam ſæpè fit, vt hac ratione Traditionẽ Veteres appellẽt etiam dogmata ſcripta: vt rectè Antonius Sadeel obſeruauit in diſputatione de Verbo Dei, capite quinto, regula ſecunda. Atque huius conſuetudinis exemplis plena ſunt Veterum ſcripta. Certè Irenæus libri tertij capite quarto Barbaros dicit traditionem diligenter cuſtodire, credentes in vnum Deum, & in Chriſtum qui natus eſt ex Virgine.

IV. Rurſus, quia aliæ ſunt dogmatum, aliæ rituũ, &, vt Tertullianus loquitur, diſciplinæ traditiones: vt Catholici illas tantùm ſeuerè exigant ad Canonẽ ſacrarum literarum; has verò non item, in iisq; magnam agnoſcant autoritatem Eccleſiæ: tertia cautio erit, vt in examinandis ſingulorum Patrum autoritatibus, diſtinguamus ritus à dogmatibus ſiue diſciplinam à regula fidei. Nec, ſi quando Traditiones nominatas inuenerimus, ſtatim Papiſtis permittam concludere aduerſus Scripturarum perfectionem.

V. Quartò, erunt ipſa ſcripta vnde autoritates deſumentur, examinanda: genuinàne ſint, an ſuppoſititia. Nam infinita eſſe, quæ neſcio quo malo fato inſinuauerunt ſe in alienam familiam, nemo iam benè doctus dubitat ſiue errore factum ſit, eorum qui primi libros in publicum ediderunt, vt pro autoribus autores ſubſtituerint, quod euenîſſe credo in Euſebio Emiſſeno, pro Eucherio, in Ambroſio pro Proſpero, in Cyrillo pro Origene, in Auguſtino pro Fulgentio, in Athanaſio pro Theodoreto,

Et infinitis huiuſmodi: ſiue dolo malo; cùm recentiores indignati ſuarum opinionom nulla eſſe in Antiquitate fundamenta, ipſi monſtra finxerunt, quæ Veteribus imputarent: Sic Conſtantino Donationem affinxerunt impudentiſſimi homines: Sic primis Pontificibus Romanis, Epiſtolas Decretales; Sic Auguſtino, ſermones ad fratres in Eremo: Sic Petro, & Marco Liturgias: Sic aliis alia plurima. Ergo hæc, quantum fieri poterit, accuratè diſtinguenda ſunt. Nam quia ſola nominum autoritate nunc pugnatur; non eſt autem omnium eadem autoritas, ſed vetuſtiſſimorum maxima; ideò neceſſe eſt, non omnibus teſtibus eandem eſſe vim teſtimonij, ſed recentiſſimorum quorumque leuiſſimam.

VI. Ad extremum, cauendi ſunt etiam particulares authorum næui. Nemo enim neſcit non paucos, etiam ab vltima vetuſtate, ſuis vitiis laboraſſe; quæ nuo oportet in præiudicium trahi veritatis: ſed cum bona venia diſſimulari. Vt neque ſuperſtitioſè imitari velimus, quæ humanam infirmitatem redolent, in quo eſt [Greek]: neq; malignè exagitare Patrum infirmitates, in quo eſt crudelitatis quædam ſpecies. Sic in aliis Controuerſiarum capitibus, ſi quæ Cyprianus inconſideratè ſenſit de Baptiſmo, aut Hilarius de Chriſti corpore; aut Irenæus de mille annis, id omne Catholici, nec imitantur, quia eſt contra fidem; nec inſectantur: quia ortum habet ab infirmitate. Quidni igitur nos, ad eundem modum, ſi quid aliquibus Antiquis durius contigit vel dicere, vel ſcribere de Traditionibus, condonemus potius, quàm adoremus?

VII. His ita conſtitutis, videamus primæ aciei pompam, id eſt, Pontificum Romanorum. Ac primum (inquit Bellarminus) Sanctus Fabianus Epiſtola ſecunda ad Epiſcopos Orientis, poſtquam docuerat ſingulis annis ſacrum chriſma reuocandum eſſe, ita ſubiunxit. *Iſta à ſanctis Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus accepimus, vobiſque tenenda mandamus.* Sanctus Innocentius primus Epiſtola prima ad Decentium. *Si inſtituta Eccleſiaſtica, vt ſunt à beatis Apoſtolis tradita, integra vellent ſeruare Domini ſacerdotes, nulla varietas in ipſis ordinibus, & conſecrationibus haberetur.* Hæc ille: vbi de Traditionibus non ſcriptis agit: ac præſertim capite tertio, cùm docet Confirmationem etiam paruulis conferẽdam: & à ſolo Epiſcopo, & ſub certa forma verborum. Atque adeò non ſcriptas eiuſmodi Apoſtolicas traditiones eſſe teſtatur, vt nec in ea Epiſtola formam illam verborum adſcribere voluerit, *Verba*, inquit, *dicere non poſſum, ne magis prodere videar, quàm ad conſultationem reſpondere.* Sanctus Leo primus ſermone ſexto de Quadrageſima. *Apoſtolica* (inquit) *inſtitutio, quadraginta dierum ieiuniis impletur.* Eodem ſermone ſecundo de ieiunio Pentecoſtes. *Dubitandum non eſt, dilectiſſimi, omnem obſeruantiam Chriſtianam, eruditionis eſſe diuinæ, & quicquid ab Eccleſia in conſuetudinem eſt deuotionis receptum, de traditione Apoſtolica, & de Sancti Spiritus prodire doctrina.*

VIII. Baronius Annalium tomo primo, ad annum quinquageſimum tertium, nominat Stephanũ; cuius contra Cyprianum fuerit illud ſolenne apophthegma. *Nihil innouetur, niſi quod traditum eſt.* Puteanus addit Clementem primum, traditionem appellaſſe Clauem verbi Dei, hoc eſt, Scripturæ, libro decimo Recognitionum. Turrianus, quũ legiſſet Conſtitutionum libro ſeptimo capite quadrageſimo ſeptimo, *Hi ſunt quos paracciis Domini præfecimus, quorum doctrinæ ſemper memores, ſeruate ſermones noſtros*: ſic annotauit. *En Apoſtolica doctrina; quæ teſtimonium tribuit traditioni doctrinæ Catholicæ per ſucceſſionem Epiſcoporum in Eccleſia Dei relictæ.*

IX. Reſpondeo priùs de autoribus. Fabiani, Innocentij primi, Clementis teſtimonia non eſſe legitima: quia ſuppoſititia. Nam Decretalium farraginem, quis neſcit iampridem ab omnibus doctis viris notatam eſſe grauiſſima cenſura? Complectitur Epiſtolas eorum ſaltem Pontificum, qui intra quatuor prima ſecula vixerunt, cùm ſtylo ineptiſſimas, tũ rebus abſurdiſſimas, quãtũlibet eas obnixè Turrianus tuẽdas ſuſceperit. Probatio fieret prolixa admodũ, ſi quis omnia colligeret. Nos pauca delibabimus, exẽpli gratia ponemus, quã accuratæ demõſtrationis.

X. Nam de ſtylo quid dicam? Quo vix alium inuenias magis ſpurcum, ſordidum & barbarum? Cuiuſmodi profectò non erat eorũ ſeculorum, cũ lingua Latina erat adhuc vulgaris. Et quanquam diſcedebat in dies magis ac magis ab ea puritate, atque elegantia potiùs, quàm docti admirantur in Cicerone, Terentio, Cæſare, reliquis: tamen non abiit repentè in tantam barbariem, quod ſatis conſtat, non tãtùm ex autoribus Ethnicis, Seneca, Suetonio, Tacito, Liuio, aliis; ſed etiam è Chriſtianis, quorum vix vnquam tãta fuit poliendi ſermonis cura: & in quibus facilè animaduertas inclinantis Latinæ puritatis progreſſus. Hilarium dico, (vt antiquiores prætercam) Auguſtinum, Proſperum, Caſſiodorum, Apollinarem, Claudiannm, atque alios. Ipſos etiam Romanos Põtifices poſteriores, à quibus aliquid habemus certius: Leonem, Gregorium; alios. At Lucius tertius, longè poſtea, etiam cùm barbaries inualuiſſet, definiuit ob manifeſtum in Conſtructione peccatum fidẽ non adhibendã literis Apoſtolicis: vnde gloſſa elicit vitium Latinitatis vitiare reſcriptum: in Decretalibus de Reſcriptis. *Ad audientiam.* Et quidem hoc argumentum eo fortius eſt, quòd omnium vnus idémque ſtylus eſt; quamuis longo annorum interuallo diſſitis autoribus.

XI. Excuſat Turrianus exemplo Apoſtolorum, qui fuerint ſimplicitatis magiſtri; & Scriptorum noui Teſtamenti, in quibus ſolœciſmos & verba rudia legere licet. Sed inconſideratè. Quis enim neſcit longè aliud eſſe barbariẽ, aliud ſimplicitatem? Quis nõ diſtinguat ſolœciſmos aliquando, atq; id quidẽ rarò occurrentes, à perpetua ſpurcitie, continuiſq; ſordibus? Certè quicunque Græcè nouit, & comparat Apoſtolorũ ſcripta cum ſcriptis Græcorũ eiuſdem ſeculi, facilè videt viros illos Spiritu plenos ſtyli genus elegiſſe, quòd [Greek] vocant. & vt Hermogenes nominat, [Greek]. Sed vſos tamen ſermone à ſuis temporibus non abhorrente: imò ne ruſtico quidẽ, ſed politiore, nec deſtituto ſua quadam honeſta modeſtaque elegantia. At iſtos impoſtores affectaſſe omnes cognoſcant non obeſiſſimæ naris, ſermonis ſi non granditatem, certè limatulum neſcio quid & concinnum, quod tamen aſſequi non potuerũt: eóque ridiculi facti ſunt, ſicut pumiliones, qui ſe in articulos erigunt, vt corporis breuitatem diſſimulent.

XII. Adde aliud vnũ, quod nõ iã barbariẽ redolet, ſed infantiã olet. Videlicet malè cõſutorũ cẽtonũ rhapſodiã. Ita eſt: pleræq. Epiſtolæ variis hinc illinc cõportatis partibus cõferruminãtur. Alexandri primi prima Epiſtola lõgã habet diſputationẽ de Trinitate, trãſcriptã [Greek] ex Idacio Claro cõtra Varimadũ. Felicis primi tertia, dimidiũ ſui mutuata eſt, à Lucio. Fabiani tertiæ magnã partẽ ſui debet Epiſtola Sixti tertij. In Epiſtola Vrbani primi aliquot lineæ de Spiritu Sãcto totidẽ verbis extãt in Epiſtola Melchiadis,

Soteri ad Campanos tota conſtat ex Scripturę locis [A] nudis fortuitò congeſtis in vnum. Euſebij tres Epiſtolæ vix quicquam habent præter continuum contextum Scripturæ, modò noui Teſtamẽti, modò veteris. In Sixti prima Epiſtola, hæc leges, *Patrem igitur, vt ſuperiùs comprehenſum eſt, in diuinis literis genitum proprie poſitum nec legere poſſunt penitus, nec probare.* Diceres longam ea de re diſputationem præceſſiſſe: cum tamen ne verbum quidem. Victoris ad Aphricanos, ſic orditur, *Semper enim in æterno conſilio Dei.* An non præclarè, & oratoriè?

XIII. Vis nunc experimentum acuminis, imò religionis in interpretandis Scripturis? Anacletus ſcribens ad Epiſcopos Italiæ, concludit ſummos ſacerdotes, id eſt, Epiſcopos, à Deo eſſe iudicandos, non ab humanis, aut prauæ vitæ hominibus lacerandos; quia Chriſtus per ſe, non per alios, vendentes & ementes eiecit de templo: quia *Deus ſtetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos decernit*, Quia, *Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes.* Quia per Prophetam dictũ ſit, *Deus vltionum Dominus; Deus liberè egit.* Quia Paulus [B] inquit, *Tu quis es, qui iudicas ſeruum alienum?* Rurſus de detractoribus Epiſcoporum, Dominum ait dixiſſe, *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet:* id eſt, inquit, in talibus non habitat Dominus, nec ipſi manent in eo. Euariſtus probat non debere aut ab Epiſcopo ſuam Eccleſiam deſeri, aut ab Eccleſia Epiſcopum dimitti; quia Chriſtus dixit, *Si quis viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.* Poſſum eiuſmodi ſexcenta colligere: in quibus meritò [D] religionem quilibet piè Chriſtianus deſideret.

XIV. Iam ἀναχρονισμοὶ, Deus bone, quanta! Primò notantur ad finem Epiſtolarum Conſules, falsò vt plurimum; quod quilibet deprehendat, comparans cum Annalibus Baronij. Exempli gratia: in Euariſti ſecunda Gallus & Bardanus Alexandri priore, Traianus & Helianus poſteriore Helianus & Vetus. In Sixti vtraque Hadrianus, & Verus. In Higini vtraque Magnus & Camerinus. In Pij vtraque Clarus & Seuerus. In Fabiani prima Maximus & Africanus: in [E] tertia Africanus & Decius. Hi tamen aut omnino nõ fuerunt: aut non fuerunt ſic coniuncti: aut non fuerunt eorum Pontificum temporibus.

XV. Secundò: Clemens ſcribit ad Iacobum fratrem Domini de morte Petri; quem tamen Iacobo fuiſſe cõſtat ſuperſtitem: vel teſte Baronio, qui Iacobũ refert occiſum anno ſexageſimotertio Chriſti, Neronis ſeptimo: Petrũ verò anno Chriſti ſexageſimo nono, Neronis decimo tertio. Sed & ſe Clemẽs præſentẽ fuiſſe aſſerit, cũ offerebãtur pretia poſſeſſionũ [F] ad pedes Apoſtolorum, cũmq; Ananias & Sapphira morte mulctati ſunt. At Baronius horum mortem refert ad annum trigeſimum quartum: & anno quadrageſimo quarto primum aſſerit Gentilem à Petro baptizatum fuiſſe Cornelium. Præterea citantur à Clemente nonnulla ex Euangelio, & Epiſtolis Ioannis, quæ nondum exſtabant. Scripſit enim Ioannes circa annum nonageſimum nonum; annis plus minus triginta poſt mortuum Petrum.

XVI. Tertiò in iis Epiſtolis, Patriarcharum, Archiepiſcoporum, Primatum, Metropolitanorũ, nomina frequentiſſima ſunt; quæ tamen certum eſt, inualuiſſe poſt Concilium Nicenum: nec ea vſquam legi in vllo autore nõ ſuſpecto, qui ante id Conciliũ vixerit: Ne Euſebio quidem. Antherus meminit Alexandrinorum Epiſcopi, & Felicis Epheſini; qui tamen eo tempore nulli erant. Fabianus loquitur de Nouato, quòd Romam veniſſet; quem tamen conſtat [A] ſub Cornelio Fabiani ſucceſſore, eò ſe contuliſſe. Zephyrinus aſſerit ſtatuta Apoſtolorum, præcepta Imperatorum, conſtitutioneſque legum prohibere Epiſcopos ab Eccleſiis propriis expelli, & ſic ad iudicia vocari: Cùm tamen eo tempore nulli fuiſſent Imperatores Chriſtiani, nullæ leges pro Epiſcopis.

XVII. Non eſt neceſſe omnia colligere. Nõ poſſum tamen mihi temperare, quominus Marcelli Epiſtolam nominem ad Maxentium: qua ſi quid vnquam fuit ſcriptum, excogitatum, vè ineptius, ſtolidius, amentius, nihil eſt quod deprecer. [B] Erat Maxẽtius Ethnicus, infenſiſſimusque hoſtis religionis Chriſtianæ. Hunc tamen autoritate Epiſcopali (ſi ſuperis placet) increpat; Et apud eum concionatur de charitate Chriſtiana, non aliter ac Paulus apud ſanctos. Et docet ab Apoſtolis, eorumque ſucceſſoribus conſtitutum fuiſſe ſub diuina conteſtatione, non debere fieri perſecutiones: Epiſcopos ad Synodos vocari, & iudicari. Non poſſe à Maxentio Synodũ congregari abſque autoritate Epiſcoporum Romanorum, [C] ſed tantùm aliquos Epiſcopos. A Clemente cõſtitutũ eſſe, ne laici aut ſuſpecti Epiſcopos accuſent. His ſcilicet grauiſſimè expolitis canonũ myſteriis, inſectatur tyrãnidẽ: ac demum deſinit ἀμαχάνως.

XVIII. Quis nunc dubitet, hanc Epiſtolarum farraginem eſſe ſtolidiſſimum Impoſtoris alicuius commentum? Quod ſi eſt; non debent aduerſarij earum autoritati inſiſtere: nec nos eis quicquam deferre: quantumlibet illas exaltent ἐκ ἀπορίας ἄλλων; imò indignentur, quòd frugibus veſci malumus.

[D] XIX. De Clementis Conſtitutionibus actũ eſt quinto lib. Recognitiones in Apocryphis numerantur à Gelaſio apud Gratianum: Reiiciuntur etiam à Baronio tomo primo Annalium, ad annum quadrageſimum quartum. Et quæ ſtatim initio dicuntur de Barnaba, tanquam mendacia repudiantur ab eodẽ ad annum quinquageſimum primum quia contradicant hiſtoriæ Actorum. Sed hæc quantula pars eſt ineptiarum, vt molliſſimè loquar?

XX. Primò in iis Chriſtus vix aliter appellatur, [E] quàm verus Propheta; quod nomen etiam retinetur in Epiſtolis. At nouum eſt, incognitumq; Eccleſiæ, nec ſatis auguſtum ad inſinuandam Domini noſtri dignitatem. Et quid opus erat, nouo, peregrino, impropio nomine eum deſignare, qui ab ipſo Deo nomen habuit auguſtiſſimum, atque adeò vſitatiſſimum, cognitiſſimumque? Eadem abſurditas, idem affectationis prurigo in Trinitate, quam nunquam appellat niſi Trinam beatitudinem. Libro etiam primo Filium & Spiritum Voluntates appellat. *Erat* (inquit) *ſemper & eſt & erit, illud à quo prima voluntas genita* [F] *ſempiternitate conſtat, & ex prima voluntate iterum voluntas.*

XXI. Sed illa, etſi parum digna ſint tantis myſteriis, etſi ſint ἀδιανόητα, tamen fidem non violant. Iſta verò violant, & quidem diſertè, quæ de libero arbitrio dicuntur. Nam id vbique ſic commendatur, vt vix potuerit magis à Pelagio. Prætereà enim ab eo gratia ſignificatur. Nam & ſeipſum Clemens ſtatim initio ita cõſtitutum fuiſſe dicit, vt multa inquireret [G] de Deo & anima: Et libro ſecundo Aquila & Nicetas ſibi innatum quendam erga Deum affectum; qui ſcelera quidem Simonis exoſa, cultum verò Dei amabilem faceret. Sed & libro quarto Petrus ita loquens inducitur, *Debet autem is, qui ex gentibus eſt, & ex Deo habet, vt diligat Ieſum, proprij habere propoſiti, vt credat & Moyſi: & rurſus Hebræus, qui ex Deo habet, vt credat Moyſi, habere debet & ex propoſito ſuo, vt credat in Ieſum, vt vnuſ-*

quiſque eorum habens in ſe aliud diuini muneris, aliud propriæ induſtriæ. ſit ex vtroque perfectus. Quibus verbis vix adducar, vt credam impuriora vnquam vllis Pelagiano excidiſſe.

XXII. Quid? quòd Moſen dicit, cũ videret ex Aegyptiorũ cõſortio altius inoleuiſſe vitium immolãdi Idolis, nec poſſe radicem mali huius excidi, immolare quidem permiſiſſe populo Iſraelitico; ſed Deo ſoli, vt mediam quodammodo partem vitij altius inoliti reſecaret: aliam verò mediam per aliud & aliud tempus reſeruaret emendandam? Hoc, inquam, quid eſt aliud, quàm vitioſum pronunciare morem ſacrificandi Deo? Et tamen conſtat ex libris Moſis non permiſſum tantùm fuiſſe, ſed etiam præceptum. Neque ab Ægyptiis fluxiſſe, ſciunt omnes, qui Abelem, Noachum, Abrahamum legerunt ſacrificantes.

XXIII. Petrus inducitur perpetuò cibũ ſumens ſeorſim ab Ethnicis; etiam iis qui ſe diſcipulos profitebantur ante baptiſmum. Imò verò incogitantiã vide autoris, quicunque tandem ille ſit. Libro ſecũdo fingitur idem Petrus Clementem non admiſiſſe ad preces; & tamen libro tertio oraſſe cum lachrymis coram tota multitudine eorum, quos auertiſſet à Simone; deſtinarétque baptizare poſt tres menſes.

XXIV. Sed iam fabulas conſideremus, contradicentes hiſtoricę veritati. Libro ſecundo, Petrus interrogat de Simone Mago, quaſi viro nũquam antea ſibi cognito: & quærit, quibus eſſet moribus, quibus-ve actibus. At quæcunque tum fiebant (ſi fiebant & non fingebantur) neceſſe eſt, niſi mentiatur liber, geſta eſſe annis minimum ſeptem poſt mortem Chriſti. Sunt enim hæc Petri verba libro primo; teſtantis Apoſtolos ſæpe à Pontificibus rogatos, vt de Ieſu diſſererent. *Verum cùm frequenter ſuper hoc rogarent, nos autem opportunum tempus requireremus, ſeptimana iam vna ex paſſione Domini complebatur annorum.* At verò Baronius tomo primo hiſtoriam illam de Simone, quæ habetur in Actis, refert ad annũ Chriſti trigeſimum quintum, hoc eſt, à paſſione ſecundũ. Quis igitur credat, quinto poſt id tempus anno Petrum ignarum fuiſſe Simonis? adeò vt debuerit doceri, cuias eſſet, quibus parentibus; quam profiteretur artem, quibus viueret moribus. Nam hæc illi omnia aperiuntur ab Aquila.

XXV. In ficta illa diſputatione, quæ narratur ad finem libri primi, excuſantur Iacobus & Ioannes, quòd cum Samaritanis duobus diſputarent; habentes mandatum ne ingrederentur ciuitates eorum, neque verbum eis prædicationis inferrent: quaſi res geſta fuiſſet ante Chriſti paſſionem. Nam id mandatum Apoſtolis datum omnes ſciunt, cùm primò mitterentur ad Iudæos duntaxat: poſteà verò abrogatum, generali mandato poſt Chriſti reſurrectionem, docendi omnes gentes [illegible] etiam diſertis verbis Actorum primo: *Eritis mihi teſtes & in Hieruſalem, & in tota Iudæa, Samariáque, & vſque ad vltimas terras.* Vnde octauo capite Philippus narratur prædicaſſe Chriſtum in Samaria; eóq; miſſum fuiſſe Petrum.

XXVI. Rurſus, cũ, teſte Baronio, Paulus conuerſus ſit ad fidem anno à Chriſti reſurrectione ſecundo, conſentientibus omnibus Chronologis, tamẽ ab hoc Clemente Petrus inducitur poſt annum ſeptimum, id eſt, poſt ſeptem dies ab ea diſputatione, ſignificans ſibi à quibuſdam fratribus occultos nuntios delatos, *quòd inimicus ille homo legationem ſuſcepiſſet à Capha pontifice, vt omnes, qui crederent in Ieſum, perſequeretur, & Damaſcum pergeret, cum epiſtolis eius, vt etiam ibi auxilio vſus infidelium, fidelibus inferret exitium; ideirco autem præcipuè Damaſcum feſtinaret, quòd & illuc cõfugiſſe crederet Petrũ.* En tibi igitur Chriſtianos perſequentẽ, qui iã quinque annos Chriſtũ prædicabat.

XXVII. Eiuſdem audaciæ eſt, quod Abrahamũ nugatur libro primo, Creatorem cognouiſſe ex ratione & ordine ſtellarum, vtpotè Aſtrologũ. Et ante Iſaacũ duos ſuſcepiſſe filios, quorum alter eſſet Iſmael, alter Heliezros. Atque id quidem cum adhuc verſaretur in ignorantia. Porrò ex alio Barbaras gentes, ex alio Perſarum populos deſcendiſſe. Cùm tamen conſtet, & ante Iſaacum ſolum natum eſſe Iſmaelem: Et Iſmaelem hunc etiam natum, poſtquam vocatus à Domino Abraham egreſſus eſſet ex patria. Et Barbaras gentes opponi Perſis, ſit ineptum, cùm etiam Perſæ eſſent barbari.

XXVIII. Denique cuiuſmodi hoc eſt, quòd diſſimulatæ fidei autores facit Apoſtolos? Nam Gamalielem dicit remanſiſſe inter Iudæos ex eorum conſilio, &c, vt loquitur, diſpenſatione: eam ob cauſam, *vt ſi quando iniquum aliquid aduerſum nos* (inquit Petrus) *aut impium molirentur, vel ipſos conſilio reprimeret prudenter aptato: vel nos commoneret, vt aut curare, aut declinare poſſemus.* Eaque diſſimulatione vtens fingitur diſputaſſe aduerſus Apoſtolos publicè. Satis cautè, & politicè: ſed non ſatis piè. Rurſus libro decimo cũ Fauſtinum Simon immutaſſet impoſito ſuo vultu; autor eſt illi Petrus, vt abeat Antiochiam, ſéq; Simonem mentiatur ad pœnitentiam conuerſum. Atque ibi multa mentiens inducitur Petrus in Colloquio cum Anubione. Nunquam id certè Auguſtinus probaret, qui mẽdacia officioſa ferre nõ potuit.

XXIX. Sunt ergo Epiſtolæ Decretales, ſunt etiã Clementis ſiue Conſtitutiones ſiue Recognitiones, nullius pretij. Nunc ſingulos locos videamus. Fabianus agit de Chriſmate; vel potiùs non in vniuerſum de Chriſmate; ſed de Chriſmatis conſecratione, an ſit ſingulis annis repetenda, an verò vtendum eo quod ſupererit ex anno præcedente: definiẽs vetus Chriſma eſſe cremandum, qui autem contradicant, eos veſana ſentire non ſana. Atque id quidẽ tam ſeriò, vt addiderit, *Si quis his obuiare tentauerit, omnem ſibi per nos, & per omnes rectè intelligentes, indulgentiæ aditum intelligat obſeratum.* Papæ! tantam ſeueritatem! Dicas agi de præcipuo, imò ſummo articulo fidei. Agnoſcite ſpiritum autorem eius Epiſtolę: qui cùm agat de ſola temporis circumſtantia, qua nihil poteſt eſſe leuius, adeò tragicè concludat. Fateor ergo de Chriſmate nihil eſſe ſcriptum in Canone: at nego eam eſſe vllam traditionem Apoſtolicam: ſuperſtitioſum commentum fuit potius eorum, qui ſe prudentiores eſſe putauerunt ipſis Apoſtolis.

XXX. Innocentius agit de ritibus quibuſdam: ſcilicet de pace dãda ante vel poſt cõfecta myſteria: de nominibus recitãdis antè quã preces ſacerdos faciat: de conſignandis infantibus: de ieiunio Sabbathi: de fermento per parochias mittendo die dominica: de energumenis, an poſſint à presbytero vel Diacono conſignari: de pœnitentibus quinta feria ante Paſcha recipiẽdis: de vngẽdis ægrotis. Hęc nulla ſunt fidei dogmata: Imò quædã etiã exoleta: & in nullo vſu, ne apud Papiſtas quidem. Nomina enim nulla recitantur eorum, qui oblationes obtulerunt: ſed ſacerdos apud ſe tacitus recolit, ſi quidem recolit. Imò non tantùm hic mos exoleuit, ſed illud etiam de oblationibus. Solebant enim fidelium ſinguli offerre panem & vinum, ex quibus Euchariſtia cõficiebatur; vnde eaſdẽ oblationes, idẽ Innocẽtius

hoſtiam

hoſtiam appellat Deo offerendam. Nec Pax datur, porrecto oſculo mutuo inter fideles: ſed pro eo patinam ſacerdos porrigit oſculandam; cui pacis nomen ridiculè inditum fuit. Fermentati, id eſt, panis benedicti nonnullis tenuis ſit vſus; imò tenuiſſima tantùm veſtigia: ſed is neque mittitur ad diuerſas Parochias, neque iudicium eſt communionis cum Epiſcopo. Denique vnctionem extremam ſoli adminiſtrant Presbyteri; cùm tamen Innocentius etiam laicis permittat. *Quo (inquit) ab Epiſcopo confecto, id eſt ſancto oleo, non ſolùm ſacerdotibus, ſed & omnibus vti Chriſtianis licet, in ſua aut ſuorum neceſſitate, inungendo.* Obiter autem obſeruandum, hanc vnctionem appellari non Sacramentum, ſed genus Sacramenti. Sed ad rem; quid opus fuit, cùm de perpetuis fidei dogmatibus diſputatur, obiicere temporarios ritus; vt nihil dicam præterea?

XXXI. Clementis locus ex Conſtitutionum libro ſeptimo, nihil habet de dogmatibus non ſcriptis: ſed tantùm de ratione continuandæ doctrinæ. Itaque non pertinet ad hanc controuerſiam. Scimus enim eandem doctrinam, quæ primò ab Apoſtolis viua voce tradebatur, poſtea ſcriptis mandabatur, ab Epiſcopis perpetua ſucceſſione prædicandam fuiſſe. In decimo Recognitionum, traditionem à Petro appellari clauem verbi, non potui legere: tantùm in primo obſeruaui Verbum veritatis appellari Clauem regni cælorum. In ſecundo etiam Clauem ſcientiæ fuiſſe à Moſe traditam Scribis & Phariſæis. In Epiſtola tamen Felicis de oppreſſione Athanaſij comperi, *non ſemper tacebimus, aperiente nobis Domino claues verbi*. phraſis putida: quis enim vidit vnquam claues aperiri? Et tamen nihil ad traditiones non ſcriptas: ſignificat enim, tandem ſibi concedendam à Deo libertatem loquendi.

XXXII. Ne Leo quidem de vllo agit dogmate: ſed priore loco de Quadrageſima: quam in ritibus numerandam vel inde conſtat, quòd olim varia eſſet eius ratio inter Catholicos. Teſtatur Irenæus, apud Euſebium hiſtoriæ libro quinto, capite vigeſimo quarto, ſuo tempore quoſdam vnum diem duntaxat ieiunare: quoſdã duos: aliquos etiã plures: multos quadraginta, ſeruato nihilominus vinculo pacis. Auguſtinus contra Fauſtum libro trigeſimo, capite quinto, non omnes, ſed ferè omnes certis diebus atque temporibus, abſtinere à carnibus, & quibuſdam terræ fructibus. Idem Epiſtola centeſima decima octaua, ſignificat à nonnullis Quadrageſimæ ieiunium ſolui quinta feria, ab aliis non item. negatque definiri id poſſe, aut ex Scriptura, aut voce totius Eccleſiæ Catholicæ, aut oſtendi contra fidem fieri, aut mores: itaque ſeruandam ſingulorum locorum conſuetudinem. Epiſtola octogeſima ſexta pronunciat, ſe non inuenire ab Apoſtolis definitum quibus diebus oporteat ieiunare, quibus non. Ergo hoc totum de Quadrageſima inter ritus eſt computandum, non verò importunè ingerendum tum cum de dogmatibus ſeriò diſputatur.

XXXIII. Alter locus Leonis loquitur de ieiunio celebrando quarta & ſexta feria poſt Pentecoſten. Et hoc rurſus inter ritus computandum: imò nec perpetuos, nec vniuerſales: nam ne hodie quidem obſeruatur à Papiſtis. Præterea ſi vniuerſaliter, vt ſonant Leonis verba, intelliguntur, vt ſignificent omnia capita conſuetudinum, quæ inter Chriſtianos obſeruantur, eſſe traditionem Apoſtolicam, omnino à mendacio excuſari non poſſunt. Quis enim neſcit,

A ſeſta, multa procedente tempore inſtituta? Imò negabat Auguſtinus ſe reperiſſe ab Apoſtolis vllos definitos eſſe ieiuniorum dies. Et feſta ſunt infinita, quæ recentia ſunt, vt alia multa prætermittam. Denique ipſi Papiſtæ diſtinguunt traditiones Apoſtolicas ab Eccleſiaſticis.

CAP. XVII.

B
De Conciliorum autoritatibus pro Traditionibus.

I. HI erant Pontifices Romani. Sequuntur Concilia. Concilium (inquit) Bellarminus antiquiſſimum & celeberrimum Nicænum primũ ex doctrina non ſcripta damnauit hæreſin Arij, vt disertè teſtatur Theodoretus libro primo hiſtoriæ capite octauo. Etſi enim quædam Scripturæ poterant adferri contra Arium: tamen, quia Arius etiam proferebat Scripturas, ex doctrina non ſcripta, ſed
C tradita, per manus Patrum ſibi in Eccleſia ſuccedentium, eum damnauerunt. Nicænũ ſecundum actione ſexta, tomo quarto, *Quod autem, inquit, cum multis aliis, quæ in Eccleſia obſeruantur ſine Scriptura, nobis imaginum veneratio tradita ſit, ab Apoſtolorum temporibus late per hiſtorias traditum eſt.* Et Actione ſeptima in fine ſic habet, *Si quis traditionem Eccleſiæ, ſiue ſcriptam, ſiue conſuetudine, talem non curauerit, anathema ſit.* Idẽ reperitur in Concilio octauo generali actione octaua: & poſt actione vltima, canone primo, profiten-
D tur Patres ſe ſeruaturos omnes Traditiones, non ſolùm Apoſtolicas, ſed etiam Eccleſiaſticas. Tria igitur vniuerſalia Concilia Bellarminus nominat, primum, ſeptimum, & octauum. E quibus ſeptimũ etiã Hoſius, & Ieſuitæ in diſputatione Ratisbonenſi.

II. Ex his Conciliis duo poſtrema fruſtra nominantur. Sunt enim Idololatrica: nec magis digna quæ à Chriſtianis nominentur, quã Ariminenſe, aut Epheſinum λῃστρικόν, & ſimilia. Enimuerò illos Epiſcopos oportuit omnino ad traditionem confugere:
E quomodo enim ex Scripturis ſuam illam tunc εἰκονολατρείαν ſtabiliant, ſine ἀγραφίᾳ? Sed nõ ſequitur, ſi nõ ſit Imaginum veneratio in ſcriptis dogmata ſcripta, ideò Scripturas non continere totã ſalutis doctrinã.

III. De Nicæno primo, reſpondeo, falsò citari: neque verum eſſe in eo Arium eſſe ſine refutatum, ſiue damnatum ex nõ ſcripta doctrina. Et ſanè quid opus erat ſanctis illis Patribus Traditionum ſubſidio, cùm abundarent præſidia Scripturarum? Nam
F ne ipſi quidem hodie Papiſtæ ad Traditiones confugiunt, niſi cùm deſint Scripturæ: Et abundaſſe teſtimoniis ſcriptis Catholicos contra Arianos ipſi Ieſuitæ non negant, vt obſeruauimus capite duodecimo huius libri. Sed proferebat etiam Arius Scripturas; Ita ſanè. Sed quid tum? Ergo-ne non potuit è Scripturis damnari? Imò diabolũ Dominus noſter non aliis armis fregit; qui tamen Scripturas impudentiſſimè torquebat non minùs quàm Arius.

IV. Sed tamen ex doctrina non ſcripta damna-
G tum fuiſſe Ariũ, disertè teſtatur Theodoretus. Imò nuſquam Theodoretus. Quis igitur? Chriſtophorſonus; qui cùm ſuæ Criticæ nimis indulget: imò verò ſuam Criticam inflectit in Papiſmi gratiã, Theodoretũ nobis hoc loco & corrupit Græcè, & peruertit Latinè: vt haberent noſtri Ieſuitæ quo ſibi delicias facerent. Placet autem inquirere paulo diligentius.

V. Theodoretus partem recitat Epiſtolæ Athanaſij ad Afros: in qua hæc verba, [illegible]

A μετ' εὐσεβείας ἐννοουμένων λέξεων καταγελῶσι. Chriſtophorſonus vertit, *Quapropter ex non ſcriptis vocibus piè tamen excogitatis condemnati ſunt.* In quo duplex eſt error: Nam & ἐννοουμένων, non excogitatas ſignificat; ſed intellectas: & ἐγγράφων, ſatis audacter mutauit in ἀγράφων, ſcriptas in non ſcriptas.

VI. Eſt tamen, fateor, in editis operibus Athanaſij vox ἀγράφων: ſed totus etiam locus aliter legitur: debuit autem Chriſtophorſonus, ſi voluit, ſincerè emendare; non vnam duntaxat voculam arripere reliquis omnino neglectis. B Sic ergo legitur: καὶ ὁ γογγυσμὸς αὐτῶν, ὅτι ἄγραφοι εἰσὶν αἱ λέξεις, ἐλέγχεται παρ' αὐτῶν μάταιος. ἐξ ἀγράφων ἀσεβήσαντες (ἄγραφα γὰρ τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν) αἰτιῶνται, ὅτι ἐξ ἀγράφων μετ' εὐσεβείας ἐννοουμένων λέξεων κατεκρίθησαν. Hæc ego ſic interpretor: Nanoius enim non ſatisfacit. *Eorum autem obmurmuratio, quòd eæ voces non ſint ſcriptæ, ab ipſis etiam arguitur eſſe vana: Cùm enim ex non ſcriptis impietatem ſuam inſtruant (ſunt enim non ſcripta, & illud ex non exſtentibus: Et hoc erat tempus quando non erat) tamen conqueruntur, ſe ex non ſcriptis vocibus piè intellectis damnari.*

C VII. Apud Euſebium verò paulò aliter: καὶ ὁ γογγυσμὸς αὐτῶν ὅτι ἄγραφοι εἰσὶν αἱ λέξεις, ἐλέγχεται παρ' αὐτῶν μάταιος. ἐξ ἀγράφων ἀσεβήσαντες (ἄγραφα γὰρ τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν) αἰτιῶνται. διὰ τοῦτο ἐξ ἐγγράφων μετ' εὐσεβείας ἐννοουμένων λέξεων κατεκρίθησαν. *Eorum autem obmurmuratio quod eæ voces non ſint ſcriptæ, ab ipſis etiam arguitur eſſe vana. Ex non ſcriptis impietatem ſuam inſtruis accuſantur, ſunt enim non ſcripta, & illud ex non exiſtentibus, & hoc erat tempus quando non erat. Propterea ex ſcriptis piè intellectis vocibus condemnati ſunt.*

D VIII. Harum lectionum vtram veri præferam, non facilè dixerim. Sed certè correctio eſt inepta Chriſtophorſoni: quæ ſignificat ideò ad non ſcripta confugiſſe Patres Nicænos, quia Ariani etiam non ſcriptis pugnarent. Quæ ratio abſurdiſſima eſt; & contradicit Bellarmino, qui propterea Synodum vſam eſſe aſſerit Traditione, quod Arius Scripturas etiam proferebat. Sed & reliqua Epiſtola contrarium docet. Nam primò Synodum Nicænam cum Ariminenſi comparans: οἱ μὲν ἐν Νικαίᾳ τῶν γραφῶν πνέουσι (inquit:) *Qui Nicææ fuerunt, Scripturas ſpirant.* E Deinde ſic deſcribitur ſanctorum Patrum ſedulitas, vt hæreticorum verſutiæ ludentium in amphibolia vocum opponerent alias voces ſcriptas, priorum interpretes. Nam primò, cùm pro eorum vocibus non ſcriptis, ſcilicet *ex non exſtantibus*, atque aliis, Patres ſubſtituerent ſcriptas, filium eſſe ex Deo, vnigenitum, Verbum, Potentiam, reliquas, hæretici conſentiebant: quod eas creaturis etiam nihil viderent: Expoſuerunt igitur Patres illud ex Deo, ex F eſſentia Dei. Rurſus, cùm interrogarentur hæretici, an Filium dicerent, Potentiam, Sapientiam, & Imaginem æternam, inuariatámque, & Deum verum, illique deprehenderentur annuere, quod putarent, etiam hominibus competere: tum οἱ ἐπίσκοποι θεωρήσαντες ἐκείνων τὸ δόλιον, συνήγαγον ἐκ τῶν γραφῶν τὸ ἀπαύγασμα, τήν τε πηγὴν καὶ ποταμὸν, καὶ χαρακτῆρα πρὸς τὴν ὑπόστασιν, καὶ τὸ ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς, καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν; καὶ λευκότερον λοιπὸν καὶ συντόμως ἔγραψαν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱόν. *Epiſcopi deprehenſa eorum verſutia, collegerunt e Scripturis, ſplendorem, & fontem, & fluuium, &* G *characterem relatè ad hypoſtaſin: & in lumine tuo videbimus lumen: &, ego, & pater vnum ſumus: dilucidiúſque deinceps ac breuius ſcripſerunt conſubſtantialem Patri filiū.* τὰ γὰρ προειρημένα πάντα, ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν. *Nam iſta ſic dicta, eam ſignificationem habent.* Non eſt igitur verū fuiſſe Arianos ex non ſcriptis damnatos; quod

A Chriſtophorſonus videri voluit dictum: non ſatis ſincerum agens interpretem.

IX. Et tamen verum erat, Arianos conqueri Voces illas, quibus cōcepta erat in eos lata ſententia, non eſſe ſcriptas: atque adeò id impensè calumniabantur. Proinde nihil eſt abſurdi in priori lectione, quæ hanc ipſam Arianorum querelam, ſignificat, & retundit per ἀντιστροφίαν, videlicet, quòd ne ipſi quidem abſtinerent à non ſcriptis vocibus. Sed quid hoc ad rem? Nam etſi vocibus nonnullis vſi B ſunt Patres non ſcriptis: non tamen vllis dogmatibus. Imò diſertè teſtatur Athanaſius, has voces non ſcriptas idipſum ſignificare, quod colligebatur è Scriptis. Non potuit igitur hic ſenſus, eſſe Traditio non ſcripta.

Cap. XVIII.

De Græcorum autoritatibus pro Traditionibus ſub Ethnicis Imperatoribus.

C

I. SEquuntur tertio loco Patres Græci. IGNATIVS apud Euſebium libro tertio hiſtoriæ capite trigeſimo ſexto, hortabatur omnes Apoſtolorum Traditionibus tenaciùs inhærere; quas Traditiones (inquit Euſebius) cautelæ gratia etiam ſcriptas ſe aſſerit reliquiſſe. Ex quo ſequitur eas ab Apoſtolis ſcriptas non fuiſſe. Sic Bellarminus: Et citat eundem locum Baronius ad annum Chriſti quin- D quageſimum tertium: cenſetque non ſignificari priuatum aliquem commentarium de Traditionibus, ſed vndecim Epiſtolas ad diuerſas Eccleſias.

II. Reſpondeo, locum in Græco contextu ad hunc modum ſe habere. Τὰς κατὰ πόλιν αἷς ἐπεδήμει παροικίας ταῖς διὰ λόγων ὁμιλίαις τε καὶ προτροπαῖς ἐπιρρωννὺς, ἐν πρώτοις μάλιστα προφυλάττεσθαι τὰς αἱρέσεις ἄρτι τότε πρῶτον ἀναφυείσας καὶ ἐπιπολαζούσας παρῄνει, προὔτρεπέ τε ἀπρὶξ ἔχεσθαι τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως, ἣν ὑπὲρ ἀσφαλείας καὶ ἐγγράφως ἤδη μαρτυρόμενος, διατυποῦσθαι ἀναγκαῖον ἡγεῖτο. Ea verba Bel- E larminus recitat è Ruffini verſione. *Singulas quaſque digrediens Ciuitates, Eccleſiæ populos Euangelicis cohortationibus edocebat in fide perſiſtere, & obſeruare ſe ab hæreticorum contagiis, quæ tunc primùm copioſius cœperant pullulare, &, vt diligentius ac tenacius Apoſtolorum Traditionibus inhærerent, quas Traditiones cautelæ gratia, & ne quid apud poſteros remaneret incerti, etiam ſcriptas ſe aſſerit reliquiſſe.* Baronius verò Chriſtophorſonum maluit: qui ſic expreſſit, *Eccleſias cuiuſque ciuitatis, ad quam fortè proficiſceretur, familiaribus colloquiis piiſque hortatibus confir-* F *mauit: ac primum vt hæreſes, quæ iam tum primò naſci & emergere cœperunt, maximè præcauerent, ſedulò admonuit: deinde hortatus eſt, vt Apoſtolorum traditioni mordicus adhæreſcerent. Quam quidem aſſeueranter teſtificatus, quo tutius poſteritati reſeruarentur, neceſſario ſcriptis mandandam exiſtimauit.*

III. Sed vterque malè locum vertit: Rufinus quidem ſuo more liberius, quàm veriùs: Chriſtophorſonus neſcio quam ob cauſam: niſi fortè, quia erat Papiſta. Mitto alios errores leuiuſculos: ſed hi non ſunt prætereundi. Primùm, tradiones Rufi- G nus reddidit; cùm tamen Græcè ſit παράδοσιν numero ſingulari. Hæc autem non leuiter differunt: quia pluralis numerus, multa capita comprehendit, ac proinde res ipſas ſignificat: ſingularis autem referri poteſt ad rationem ſiue modum tradendi res ipſas. Secundò; poſteros Rufinus nominauit, poſt eum Chriſtophorſonus poſteritatem, quoniam ta-

men neutrum Græcè legitur; & eſt præter Euſebij Ignatijque mentem. Tertiò Ruffinus teſtatum dicit Ignatium, ſe eas Traditiones ſcriptas reliquiſſe: Chriſtophorſonus autem, exiſtimaſſe ſcriptis mandandum: At vtrumque falſum eſt. Neque enim vel de ſe loquutus eſt Ignatius: vel διατυποῦν ſignificat ſcriptis mandare. Quartò vterque Interpres peruertit ſeriem ſyntaxinque verborum. Nam cùm ſcripſerit Euſebius, ὑπὸ ἀνάγκης καὶ ἐγγράφως ἤδη μαρτυρόμενος, διατυποῦσθαι ἀναγκαῖον ἡγεῖτο: iſti ſic interpretantur, ac ſi legiſſet ἤδη μαρτυρόμενος ὑπὸ ἀσφαλείας καὶ ἐγγράφως διατυποῦσθαι ἀναγκαῖον ἡγεῖτο.

IV. Ego ſic verto. *Eccleſias, quas per ſingulas ciuitates inuiſebat, viua voce homilijs & adhortationibus confirmans, ante omnia & maximè admonebat cauendas hæreſes, quæ tum primùm oriretur & pullularent: atque hortabatur ad mordicus retinendam Apoſtolorum Traditionem, quam, cautela gratia, etiam ſcripto obteſtatam, exprimi neceſſe putaret.* Τὸ διατυποῦσθαι, quia nunquam legi pro ſcriptis mandare, ita ſum interpretatus, vt ſignificet opere ipſo exprimere Traditionem, vt ne ſit in ſola prædicatione & voce: quomodo, ni fallor, cognato verbo ἐκτυποῦν Clemens Alexandrinus vſus eſt Stromateô ſeptimo, cùm dixit ἐκτυποῦν τὸ βέλτιον, exprimere id quod optimum eſt. Sequutus etiam ſum ordinem verborum; vt ὑπὸ ἀσφαλείας καὶ ἐγγράφως μαρτυρόμενος, ſignificet, Ignatium non tantùm viua voce hortatum Eccleſias, vt adhærerent traditioni Apoſtolorum; ſed etiam ſcriptis viua voce certioribus eſſe conteſtatum.

V. Itaque nihil eſt incommodi in hoc Ignatij apophthegmate. Nam & nos conſultiſſimum putamus, ſcripta exprimi Traditionem Apoſtolorum, nec ab ea vel latum vnguem diſcedere. Sed eam Traditionem in non ſcriptis eſſe dogmatibus abſit, vt vllus dicat Catholicus. Et ſanè, quandoquidem illam Traditionem Ignatius opponat hæreticis; ut inquam hæreticis, quæ tum temporis inoleſcebant, ſatis facile eſt conijcere, quam Traditionem intellegat. Nemo enim, tum temporis hæreticus, quæſtionem mouebat de Quadrageſima, de ordinibus minoribus, de die Dominica, quas in Ignatij Epiſtolis Traditiones Bellarminus obſeruauit: ſed de præcipuis articulis fidei, contendebant Simon, Cerinthus, Menander.

VI. Ignatium PAPIAS ſequitur à Cano productus teſtis ex eodem libro tertio Euſebianæ hiſtoriæ capite trigeſimo tertio. Is Græcè ſic loquitur: οὐ γὰρ τοῖς τὰ πολλὰ λέγουσιν ἔχαιρον ὥσπερ οἱ πολλοί, ἀλλὰ τοῖς τἀληθῆ διδάσκουσιν, οὐδὲ τοῖς τὰς ἀλλοτρίας ἐντολὰς μνημονεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰς παρὰ τοῦ Κυρίου τῇ πίστει δεδομένας, καὶ ἀπ' αὐτῆς παραγινομένας τῆς ἀληθείας. εἰ δέ που καὶ παρηκολουθηκώς τις τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους, τί Ἀνδρέας ἢ τί Πέτρος εἶπεν, ἢ τί Φίλιππος, ἢ τί Θωμᾶς ἢ Ἰάκωβος, ἢ τί Ἰωάννης ἢ Ματθαῖος, ἢ τις ἕτερος τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν, ἅ τε Ἀριστίων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, τοῦ Κυρίου μαθηταί, λέγουσιν. Chriſtophorſonus reddidit: *Non enim (vt vulgus hominum ſolet) in eis qui multa dicunt, ſed qui vera docent oblectabar: neque ex illis qui aliena & noua mandata commemorant: ſed ex his qui recordatione retinent ea quæ ſunt per fidem tradita, & ab ipſa veritate profecta, voluptatem capio. Si quis presbyter mihi fortè occurrebat, qui cum Apoſtolis verſatus fuiſſet, dicta Apoſtolorum ab eo diligenter ſciſcitabar: nempe quid Andreas dixiſſet, quid vè Petrus, quid Philippus, quid Thomas, quid Iacobus, quid Ioannes aut Matthæus, aut quis alius Domini Diſcipulus; quæ denique Ariſtion, & Ioannes presbyter, qui in numero diſcipulorum Domini habebantur, loquuti fuiſſent. Neque enim ea quæ ex libris petebantur, tantum mihi ſubſidij allaturum exiſtimaui, quantum ea quæ acceperam ex hominum voce, & ſermone qui adhuc in vita manebant.*

VII. Mitto interpretationis vitia, quòd ἀλλοτρίας: vt quod aliena & noua mandata dixit, pro ἀλλοτρίας: & per fidem tradita; pro fidei tradita τῇ πίστει δεδομένας: & quod pro οἱ δὲ τοὺς καὶ παρηκολουθηκότες τοῖς πρεσβυτέροις, correxit, vt obſeruat Leonardienſis, εἰ δὲ που καὶ τις ἀπεσβυτέροις παρηκολουθηκὼς τοῖς ἀποστόλοις, nulla neceſſitate, niſi fortè vetera exemplaria proferat: & quod presbyterum dixit, pro ſeniore: vix enim videtur officij nomen eſſe, ſed ætatis potiùs: ſic enim ſolent præterita tempora ab ætate prouectioribus: & denique quod pro viua & manente voce, ſubſtituit, ſermonem eorum qui adhuc in vita manebant: quis vidit ineptè viuam vocem appellari manentem, quæ tamen nihil ſit fugacius. Hæc, inquam, non vrgeo: obiter tantùm annotari volo, vt hoc experimento admoneam, quantum huic Interpreti deferendum ſit, quem ſupra cœlos Leonardienſis extollit. Atque id quidem non, vt eius laudibus iuſtis quicquam detraham; ſed vt videant omnes, ſi quando à me in rebus grauioribus (vt accidit iam aliquoties) eius fides ſuggilletur, non eſſe vitio imputandum.

VIII. Reſpondeo, hoc loco Papiam comparare non dogmata dogmatibus, diuerſa diuerſis, vt alia ſe ex Scripturis didiciſſe teſtetur, alia tantùm viua voce: ſed duntaxat traditionem traditioni, hoc eſt, varias docendi rationes. Poſſe autem eadē dogmata vtroque modo tradi, nemo neſcit. Papias igitur exiſtimabat quidem viuam vocem ſibi eſſe vtiliorem: quod & hodie quoque nonnullis contingit; imò verò penè omnibus; qui cùm in Scripturarum lectione ſint aut ſegniores, aut tardiores, opus habent viuæ vocis aculeis. Sed virum ex iis quos interrogabat, alia quædam diceret dogmata fidei, quæ non tradatur in Scripturis, hoc verò ſi dixiſſet, potuiſſet videri Papiſta.

IX. Quanquam eius in Traditiones tantam propenſionem meritò ſuſpectam nobis ipſe reddidit Euſebius, eodem capite, vt aliàs obſeruauimus. Scilicet, quum nonnulla eum teſtatur, quaſi Traditione non ſcripta ad ſe perueniſſe dicere, quæ peregrinas quaſdam Seruatoris parabolas, & nouas doctrinas, commentitiaſq; fabulas redolebāt. Quare ſi quid ille ardentius ſenſit, dum ipſe ſcripſit de Traditionibus, numeretur inter eos næuos, quos in veteribus diſſimulare debemus, non imitari.

HEGESIPPVM Bellarminus profert, qui (vt eſt apud Euſebium libro 4. Hiſtoriæ capite 8.) Apoſtolicas Traditiones quinque libris comprehendit; qui, etſi modò non extent, tamen ſatis indicat hoc teſtimonium, Apoſtolos non omnia ſcripſiſſe quæ docuerant.

X. Sed Bellarminus nihil legitimè concludit. Quæ enim ratio cordatis viris perſuadebit, ſi quinque libros Egeſippus ſcripſerit de Traditionibus Apoſtolicis, ideò non omnia dogmata Apoſtolos ſcripſiſſe? Nihil enim prohibet, quominus de iiſdem ſcriberet: cùm hodie tot librorum myriades prodierint Scripturas exponentium, illuſtrantium, confirmantium. Cæterùm nihil aut Euſebius aut Egeſippus vel cogitarunt vel dixerunt, de Traditionibus non ſcriptis: ſed de continuata ſucceſſione eiuſdem doctrinæ, quæ ab initio tradita fuit ab Apoſtolis. Nā

Euſebius eum dixit, ἐν πέντε συγγράμμασι τὴν ἀπλανῆ παράδοσιν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, ἁπλουστάτῃ συντάξει γραφῆς ὑπομνηματισάμενον. In quinque libris erroris neſciam traditionem Apoſtolicæ prædicationis ſimpliciſſimo ſtylo commemoraſſe. Non erat autem farrago variarum traditionum, vt ſunt hodie apud Papiſtas, Rationalia, Pontificalia, & ſimilia: ſed erat hiſtorica narratio continuatæ Eccleſiæ à Chriſto ad autoris tempora.

XI. Id patet ex Hieronymo in Catalogo. *Hegeſippus* (inquit) *vicinus Apoſtolicorum temporum, omnes à paßione Domini, vſque ad ſuam ætatem, Eccleſiaſticorum actuum texens hiſtorias, multáque ad vtilitatem legentium pertinentia, hinc inde congregans, quinque libros compoſuit.* Patet rurſus ab ipſo Euſebio, qui hoc eodem loco vſum ſe dicit Hegeſippi teſtimoniis: & ſanè nominatum inuenias libro ſecundo, capite vigeſimo ſecundo: & libro tertio, capite duodecimo, & decimo quinto; ſed ſemper in rebus hiſtoricis. Itaq; nihil iã mirum, ſi multa complexus eſt, quæ nuſquam ſcripta ſunt in ſacris libris: ſed nobis ſufficit Ieſuitę fraudem detexiſſe: qui traditionis nomine abutitur, tanquam ſignificaret aliquid dogmaticum, quę tamen nihil pollicetur niſi hiſtoricum.

XII. Interim obſeruemus, ex Bellarmini confeſſione quinque illius Hegeſippi libros, qui proximè vixit poſt Apoſtolos, non exſtare. Ne quis fraudem faciat deinceps nominatis illis quinque Hegeſippi libris, qui hodie circunferuntur de Excidio Hieroſolymitano. Non eſſe enim hos eoſdem cum illis, patet, quia non continent hiſtoriam à Chriſto ad Antonini Pij tempora; ſed à Maccabæis ad Hieroſolymorum deſtructionem ſub Tito. Nec in iis reperias τὴν ἀπλανῆ παράδοσιν ἀποστολικοῦ κηρύγματος, quã Euſebius nominauit, quocunque tandem modo eã interpreteris. Denique tum alia collegit argumenta Laurentius Renatus præfatione ſua in eos libros; tum hoc, quod iſte quiſquis eſt Hegeſippus meminit Conſtantinopoleos, ſiue nouæ Romæ veteri exæquatæ: quo euincitur eum vixiſſe poſt tempora Conſtantini Magni.

XIII. POLYCARPVS apud Euſebiũ libro quinto hiſtoriæ capite vigeſimo referebat verba, quæ dicta à Domino ab Apoſtolis ipſe audierat, & de virtutibus eius ac doctrina: & Irenæus, quæ Polycarpus tradebat, deſcribebat, non in charta, ſed in corde ſuo. Hic igitur, ait Bellarminus, certum eſt agi de Traditionibus non ſcriptis.

XIV. Locus ſic habet. Aſſerit Irenæus ſibi adeò recentem eſſe memoriam, vt de Polycarpo multa narrare poſſit tanquam præſentia, καὶ τὰς διαλέξεις ἃς ἐποιεῖτο πρὸς τὸ πλῆθος, καὶ τὴν μετὰ Ἰωάννου συναναστροφὴν ὡς ἀπήγγελλε, καὶ τὴν μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν ἑωρακότων τὸν Κύριον, καὶ ὡς ἀπεμνημόνευε τοὺς λόγους αὐτῶν, καὶ περὶ τοῦ Κυρίου τινὰ ἦν ἃ παρ' ἐκείνων ἀκηκόει, καὶ περὶ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας, ὡς παρὰ τῶν αὐτοπτῶν τῆς ζωῆς τοῦ λόγου παρειληφὼς ὁ Πολύκαρπος ἀπήγγελλε πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς. *Diſceptationes ac colloquia, quæ habebat apud multitudinem: neceßitudinem etiam quam ſe cum Ioanne, reliquiſque qui Dominum viderant, habuiſſe narrabat: & quo pacto memoria repeteret ſermones eorum, quæque de Domino audierat, tum quæ ad miracula ſpectabant, tum quæ ad doctrinam, ab iis, ea inquam narrabat Polycarpus, tanquam quæ ab oculatis teſtibus Vitæ verbi, accepiſſet, omnia Scripturis conſona.*

XV. Reſpondeo igitur, hæc verba non ſcriptis dogmatibus non fauere. Ratio eſt gemina. Prior, quia aliud ſunt διαλέξεις, aliud dogmata: illæ enim pertinent ad docendi rationem, hæc verò ad ea ipſa quæ docentur. Recitabat ergo Irenæus, quomodo viua voce Polycarpus tum doctus eſſet ab Apoſtolis, tum alios doceret: ſed non conficitur inde, ea quę ſiue ab Apoſtolis didicerat, ſiue ipſe alios docebat, non fuiſſe dogmata ſcripta.

XVI. Bellarminus inſtat, ſi de ſcriptis ageretur, nihil ſingulare dici de Polycarpo: nam quilibet poteſt referre dicta à Domino, quæ in Apoſtolis legit. Imò, inquam, hoc ſingulare dicitur, quod ipſe ſuis auribus Apoſtolos audiſſet; quod paucis eius temporis acciderat; imò nullis qui eo tempore viuerent, cùm Irenæus ſcribebat. Noluit igitur Irenæus Polycarpum laudare, tanquam qui ſingularem aliquam doctrinam didiciſſet ab Apoſtolis, quæ ſiue ſcripta non eſſet, ſiue aliis non communicata: ſed qui ipſos Apoſtolos vidiſſet, atque audiſſet.

XVII. Altera ratio eſt, quia ſubiicit Irenæus diſertè ea quæ Polycarpus ſic narrabat, fuiſſe πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς, conſona Scripturis omnia. Ergo inquam, ea dogmata, quæ iis Polycarpi verbis non ſcriptis; ſed viua voce expreſſis, hauſtiſque non è Scriptura, ſed ab Apoſtolorum viua voce, ea, inquã, dogmata, quæ iis verbis ſignificabantur, iiſque concionibus ad multitudinem explicabantur, non erant non ſcripta.

XVIII. Bellarminus tamen negat hanc conſequentiam: aliud enim eſſe conſonum Scripturæ, aliud poſſe probari ex Scriptura. Omnem veram traditionem; imò omnem veritatem eſſe conſonam Scripturæ, cùm verum à vero diſſonare non poſſit, nec tamen omnem veritatem probari poſſe ex Scriptura.

XIX. Sed hanc inſtãtiam eleganter ſoluit Whitakerus & appoſitè: diſtinguens, τὰ σύμφωνα ἀπὸ τῶν μὴ ἀσυμφώνων. Et omnem quidem veritatem eſſe Scripturæ οὐκ ἀσύμφωνον: at non eſſe tamen omnem veritatem Scripturæ σύμφωνον. Exempli gratia, eſſe in Nouis Indiis aurifodinas, non eſſe quidem ἀσύμφωνον, hoc eſt, diſſentiens, ſiue contrarium Scripturæ: alioquin alterutrum oporteret eſſe falſum: ſed nec cõſentiens quidem. Cùm igitur Irenæus nõ dixerit, ea quæ Polycarpus narrabat non fuiſſe diſſona; ſed diſertè dixerit fuiſſe conſona Scripturis, ἀπροσδιόνυσον & inutile eſt illud Bellarmini κρυψυγετία.

XX. Et ſanè non ſolet tam latè produci συμφωνίας; vt, quæ commune ſubiectum non habent, & non de eodem idem pronunciant, ea σύμφωνα, dicantur. Quis enim non rideat eum, qui aſſerat Ptolomęi Almageſtum conſentire Vitruuij libris de Architectura? Aut Euclidis Elementa, Hippocratis Aphoriſmis? aut Ariſtotelis Organum, Theophraſti hiſtorię plantarum? Quamuis ea eſſe poſſint non diſſona? Sed συμφωνεῖν, rectè dixeris Plutarchum & Suetonium, cùm de Cæſare eadem narrant, etſi aliis verbis. Thucydidem & Diodorum Siculum; quorum vterque de bello Peloponneſiaco eadem ſcripſit.

XXI. Nec alio ſenſu vſi ſunt hac voce Veteres. Irenæus ipſe libro ſecundo, capite quadrageſimo ſeptimo. *Si ergo ſecundum hunc modum quem diximus, quædam quidem quæſtionum Deo commiſerimus, & fidem noſtram ſeruabimus, & ſine periculo perſeuerabimus, & omnis Scriptura à Deo nobis data conſonans nobis inuenietur: & parabolæ his quæ manifeſtè dicta ſunt conſonabunt, & manifeſtè dicta abſoluent parabolas.* Senſus eſt: Nos, cùm loquemur de rebus fidei, idem docebimus quod Scripturæ docent: Item parabolæ, id

obiicu-

obſcuriores loti ; non aliud ſignificabunt, quàm manifeſtis : imò manifeſti abſoluent, id eſt, interpretabuntur obſcuros. Sic Tertullianus in libro aduerſus Iudæos Conſonantiam Scripturarum bis nominauit, hoc eſt diuerſorum locorum de Chriſto venturo conſenſum.

XXII. Athanaſius in libello de Decretis Synodi Nicænæ, cùm dixiſſet veræ diſciplinæ & magiſterij argumentum eſſe, τὸ τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖν, paulo pòſt ſubiicit: οἱ δὲ ἅγιοι, καὶ τῆς ὄντως ἀληθείας κήρυκες ἀλλήλοις συμφωνοῦσι, καὶ οὐ διαφέρονται πρὸς ἑαυτούς, οἱ γὰρ καὶ διαφόροις χρόνοις γεγόνασιν, ἀλλ' εἰς ταυτὸν ἀμφότεροι ὁρμῶσιν, ὡς ὄντες τοῦ Θεοῦ Προφῆται, καὶ τὸν αὐτὸν συμφώνως εὐαγγελίζονται λόγον. *Sancti, & reipſa veritatis præcones, alij alijs conſonant: nec diſcrepant inuicem. Etſi enim diuerſis temporibus exſtiterunt, tamen in idem viciſſim conſpirant, & cùm ſint vnius Dei Prophetæ, eundem conſonanter ſermonem euangelizant.* Ergo Athanaſio τὸ συμφωνεῖν, eſt non tantùm οὐ διαφέρεσθαι non diſcrepare; ſed τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖν, cùm vtrique eadem profitentur: εἰς ταυτὸν ἀμφότεροι ὁρμᾶν, in idem tendere; τὸν αὐτὸν εὐαγγελίζεσθαι λόγον, eundem ſermonem annunciare. Baſilius Epiſtola quinquageſima tertia, συμφώνως δὲ πάντας φθεγγόμενοι; *omnes conſonè loquentes*, de pluribus vnam eandemque rem referentibus. Et Epiſtola ſeptuageſima quarta: ἐὰν δὲ καὶ συμφώνως πλείονες ὁμοῦ τὰ αὐτὰ δογματίσωσι; *quamuis conſonè plures ſimul eadem doceant*. Theodoretus Dialogo primo, capite decimo ſeptimo. ἄγαμαι τῆς συμφωνίας τοὺς ἄνδρας; *Gaudeo ſic hos viros conſonare.* Et exponens hanc conſonantiam: ἅπαντες γὰρ τὴν αὐτὴν ἑρμηνείαν τῶν εὐαγγελικῶν ῥητῶν ἐποιήσαντο, ὥσπερ εἰς ταυτὸν συνελθόντες, καὶ τὴν κοινὴν ψῆφον ἐνγράψαντες; *Omnes enim eandem interpretationem Euangelicorum verborum protulerunt : quaſi ſi in idem loci conuenientes communibus ſuffragiis decretum conſcripſiſſent.* Et Latini. Hieronymus in Geneſin, quæſtione quadrageſima quinta. *Zeda, quod hic omnes ore conſono* ἐπισιτισμὸν, *id eſt, cibaria, vel ſitarcia interpretati ſunt.* Gaudentius homilia in ordinatione ſua. *Sicut illos tres in camino fideles pueros, ita in hoc examine omnes Apoſtolos conſona voce debuiſſe eadem profiteri.*

XXIII. Ex hoc igitur perpetuo vſu, quis iam non videt Irenæi mentem eſſe, vt diceret Polycarpum, cùm eas Apoſtolorum διηγήσεις recitaret; etſi omnino aliis verbis vteretur, tamen de iiſdem capitibus eadem definiſſe, quæ iam antè ſcripta erant? Exempli gratia; ſi in ſermonem incidit aliquando Lazari ſuſcitati; tum ille potuit dicere, ſe eam hiſtoriam audiſſe à Ioanne: & vel ſuis vel Ioannis verbis auditoribus exponere; ſed eadem narrans quæ nunc legimus capite vndecimo Euangelij ſecundùm Ioannem. Ac proinde, etſi narrabat hiſtoriam viua voce, quam ſi idem non ex ſcriptis didicerat, ſed ex viua voce Ioannis, tamen nihil narrabat non ſcriptũ, Quare hic locus Traditionariis non prodeſt.

XXIV. IVSTINVS in fine ſecundæ Apologiæ, poſteaquam expoſuit multa de Chriſtianis, & inter alia quædam non ſcripta; vt quod conueniant ſingulis Dominicis, & poſt lectionem Scripturarum & concionem offeratur & conſecretur panis & vinum aqua temperatum, & quod non liceat vllo modo participare de Euchariſtia, niſi poſt Baptiſmũ, & alia, ſubiũgit ſtatim, *Poſtridie Saturni, qui dies Solis eſt, cũ Apoſtolis diſcipuliſque ſuis apparuiſſet, hæc illis tradidit, quæ vobis quoque conſideranda permittimus.* Hæc Bellarminus. Baronius ex libro Quæſtionum & Reſponſionum : quæſtione centeſima decima octaua, recitat. *Porrò à quibus orationem Eccleſia accepit, ab eiſdem quoque vbi orare ſolerent, conſuetudinem accepit, à ſanctis nimirum Apoſtolis.* Agit autem de Chriſtianis, qui ad Orientem verſi precabantur.

XXV. Reſpondeo, hæc eſſe extra rem. Nos enim non negare vllas eſſe omnino Traditiones nõ ſcriptas : ſed tantùm vlla eſſe fidei dogmata non ſcripta. Ceremoniarum autem minimam partem ſcire contineri in libris Canonicis. Itaque etſi conſultiſſimum credamus, ſi pauciſſimæ congerantur, tamen experientia docuit, harum inſtituendarum, antiquandarumque penes Eccleſiam eſſe. Itaque

B conuentus diei Dominicæ, ordo celebrandæ Euchariſtiæ : aquæ infuſio, conuerſio ad Orientem: cùm nihil aliud ſint quàm ritus, potuerunt omitti, in diſputatione de dogmatibus. Quãuis ille Quæſtionum liber, in quo de Oriente definitur, non poteſt eſſe Iuſtini : cùm in eo nominentur Irenæus, Origenes, & Manichæi, qui Iuſtino cogniti eſſe non potuerunt.

XXVI. Et tamen conuentus ſolitos fieri die Dominica, aliàs docuimus elici è Scriptura: Offerri Euchariſtiam poſt lectiones & concionem, puto probari poſſe ex vſu veteris Eccleſiæ, quem Lucas deſcribit Actorum ſecundo : *Erant perdurantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione, & fractione panis, & precibus.* Sanè preces in Inſtitutione præceſſerũt communionem. Nam Chriſtus εὐχαριστήσας ἔκλασε, poſtquam gratias egiſſet, fregit panem. Non debere autem offerri niſi baptizatis, concluditur è Scripturis. Non eſt enim offerenda niſi fidelibus, atque iis quidem qui poſſunt ſe ipſos probare, teſte Paulo: At ex vſu Apoſtolorum, apparet fideles ſtatim atq; crediderunt, baptizatos eſſe. Sed & Paulus prioris ad Corinthios duodecimo, nos omnes in vnum corpus baptizatos eſſe dicit, & vna potione potatos: prius, inquam, baptizatos, tum ſecundo loco potatos. Quod ad ordinem accipiendorum Sacramentorum cur non referam?

XXVII. Sed IRENAEO valde ſe iactat tota Papiſtarum cohors. *Multa* (inquit Bellarminus) *præclara de Traditionibus dicit.* Rectè inquam: ſed cuiuſmodi Traditionibus? Scriptiſne, an non ſcriptis? Deinde, dogmatúmne an rituum? Nam ea ſi non diſtinctè conſiderantur, ſophiſticè, vt iam ſæpe monui, diſputatur. Ergo cuiuſmodi ſint ea præclara videamus. Is igitur libri tertij capite ſecundo dixerat, hæreticos non poſſe conuinci ex Scripturis: poſtea capite tertio enumerauerat Romanos Pontifices à Petro vſque ad Eleutherium, vt oſtenderet eſſe in Eccleſia continuatam ſucceſſionem Epiſcoporum conſeruantium Traditionem Apoſtolicam. Poſt hæc omnia capite quarto, tandem ſic ſcribit: *Tanta oſtenſiones cùm ſint hæc, non oportet adhuc quærere apud alios veritatem, quam facile eſt ab Eccleſia ſumere: cùm Apoſtoli quaſi in depoſitorium diues pleniſſimè in eam contulerint omnia quæ ſunt veritatis, vt omnis quicunque velit ſumat ex ea potum vitæ. Hæc eſt enim vitæ introitus : omnes autem reliqui fures ſunt & latrones: propter quod oportet deuitare quidem illos: quæ autem ſunt Eccleſiæ, cum magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionem. Quid enim, etſi de aliqua modica quæſtione diſceptatio eſſet, nõne oporteret in antiquiſſimas recurrere Eccleſias, in quibus Apoſtoli conuerſati ſunt, & ab eis de præſenti quæſtione ſumere quod certum & re liquidum eſt? Quid autem, ſi neque Apoſtoli Scripturas quidem reliquiſſent nobis, nónne oporteret ordinem ſequi Traditionis, quam tradiderant iis quibus committebant Eccleſias? Cui ordinationi aſſentiũt multæ gentes Barbarorum eorum, qui in Chriſtum credunt ſine charactere vel atramento ſcriptam habentes per Spiritum*

in cordibus ſuis ſalutem, & veterem Traditionem diligenter custodientes. His verbis addit Bellarminus hæc ex libri quarti capite quadrageſimo tertio. *Qui ſucceſſionem habent ab Apoſtolis, cum Epiſcopatus ſucceſſione chariſma veritatis certum, id eſt, veram Scripturarum intelligentiam, & vniuerſam doctrinam Euangelicam.* Hæc Bellarminus recitauit magnificentiùs, quàm fortiùs.

XXVIII. Primò, non poſſe ex Scripturis conuinci hæreticos, non Irenæi dictum eſt, ſed Bellarmini figmentum. Tantùm dixit, *Cùm ex Scripturis arguuntur, in accuſationẽ conuertuntur ipſarum Scripturarũ.* Quod ſi Bellarminus, quo eſt ingenio, intelligit non poſſe cõuinci è Scripturis: quid cauſę dicet, quominus & Catholici negent hæreticos cõuinci poſſe ex Traditione? Nã legimus eodẽ capite, *Cùm autẽ ad eã iterum Traditionẽ quæ eſt ab Apoſtolis, aduerſantur Traditioni.* Et paulo pòſt: *Euenit itaque neque Scripturis iam neq; Traditioni cõſentire eos.* Quod ſi hoc eſt abſurdum, cur ſperet ſe nobis ſua ſomnia probaturum? Maximè cùm ipſius Irenęi contrà laborẽ habeamus præ oculis, qui in eiuſdem libri præfatione profitetur ſe illaturũ è Scripturis oſtenſiones: & cap. 5. poſt abſolutum de Traditione ſermonem, quem inchoauerat capite tertio, ſignificat ſe aggredi diſputationem ex Scripturis. *Traditione igitur* (inquit) *quæ eſt ab Apoſtolis ſic ſe habente in Eccleſia, & permanẽte apud nos, reuertamur ad eã quæ eſt ex Scripturis oſtenſionẽ.* Atq; ab eo loco ad finẽ vſq; totius operis diſputare pergit ex ſolis Scripturis: hoc eſt, tribus integris libris, cùm Traditioni cõceſſerit duntaxat duo capita libri tertij, videlicet tertiũ & quartum. Quæ cauſa ſatis iuſta potuit Eraſmo videri, vt diceret, ſolis Scripturarum præſidiis pugnaſſe Irenæum aduerſus cateruam hæreticorum; in Epiſtola ad Tridentinum Epiſcopum Irenęo præfixa.

XXIX. Secundò, ab Irenæo Traditionẽ appellatam dico, continuationẽ ſcriptorum dogmatũ: non verò quorundam non ſcriptorum adinuentionẽ. Et probo his argumẽtis. Primò, quia Traditionẽ opponit hæreticis ſui temporis; At ij errabant in capitibus dogmatũ ſcriptorũ, de Deo, de Chriſto, de Creatione, & ſimilibus. Secũdò, quia omnẽ horũ hæreticorum impietatẽ prolixè refutat ex Scripturis, tribus vt dixi libris integris: Cùm tamen ne vnum quidẽ caput ſigillatim ac nominatim ex Traditione examinarit. Tertiò, quia, vt aliàs dixi, cùm de Barbaris loquitur, qui ſine Scriptura didicerãt Euangelium, ex ſola Traditione, tũ exponẽs eorũ fidei articulos, nõ alios nominat, quã quos Catholici omnes credunt, hauſtos ex Scriptura. *In vnum Deum credentes* (inquit) *fabricatorem cæli & terræ, & omnium quæ in eis ſunt, per Chriſtum Ieſum Dei Filium. Qui propter eminentiſſimã erga figmentũ ſuũ dilectionẽ, eã quæ eſſet ex virgine generationẽ ſuſtinuit, ipſe per ſe hominem adunans Deo, & paſſus ſub Pontio Pilato, & reſurgẽs, & in claritate receptus in gloria, venturus Saluator eorũ qui ſaluantur, & iudex eorum, qui iudicãtur, & mittens in ignẽ æternum transfiguratores veritatis, & contẽptores Patris ſui, & aduentus eius.* Similiter, capite tertio Clementem Romanũ Corinthiis dicit annũciaſſe, Traditionẽ ab Apoſtolis receptã, & ſtatim addit capita, vnũ Deũ omnipotentẽ, factorem cœli & terræ, plaſmatorẽ hominis, qui induxerit cataclyſmũ, & aduocauerit Abrahã, qui eduxerit populũ de terra Ægypti, qui colloquutus ſit Moyſi, qui legem diſpoſuerit, & Prophetas miſerit, qui ignem præparauerit Diabolo & Angelis eius. Erant igitur hęc capita Traditionis eius de qua Irenęus loquitur: atqui ea omnia capita ſunt ſcripta: Ergo non intel-

A xit aliud per Traditionem, quã quod dixi. Quartò quia idem dixit, *Quid autem? ſi neque Apoſtoli quidẽ Scripturas reliquiſſent nobis, nónne oportebat ordinem ſequi Traditionis?* Nam ea verba ſignificant eadem diſci tum à Scripturis tum ab ordine illo Traditionis: Reſtat ergo, vt Traditionẽ non ſcriptã dixerit dogmatũ ſcriptorum, non verò Traditionum non ſcriptarum.

XXX. Reluctatur tamẽ Bellarminus, falſum aſſerens Traditionem intelligendam eorum dogmatũ tantũ, quæ in Scripturis inueniuntur. Et habet hæc B argumenta. Quia capite ſecundo, tertio, & quarto, doceat Irenæus non eſſe aliam viam perueniendi ad veritatem, quàm conſulendo Eccleſias, in quibus eſt ſucceſſio Epiſcoporum ab Apoſtolis, & conſiderando quid ibi doceatur, & quã dicant illæ Eccleſię eſſe Apoſtolicam Traditionẽ. Vult igitur Irenæus Traditionem latiùs patere, quàm Scripturas, & ſenſum Scripturarum difficilium, non ex Scriptura, ſed ex Traditione haberi, ita vt Traditio ſola ſufficiat, Scripturæ autem non ſufficiant. At falſum eſſet hoc toC tum, ſi nihil aliud Traditio contineret, quàm id quod euidenter colligitur ex Scripturis.

XXXI. Enimuerò, quid mentiri aut iuuat, aut prodeſt? Siccine diſputandum de religione, Papiſtis eſt ſolenne: Nimirum, non poteſt mendacium veritate ſtabiliri: itaque à mendacio mendicat auxilium. Eſto id ſanè: vt qui ſordeſcit, ſordeſcat adhuc. Irenæus tamen nunquam aut dixit, aut ſcripſit non eſſe aliam viã inueniendæ veritatis, quã conſulendo Eccleſias Apoſtolicas. Imò potius hæreticis imputat D hoc apophthegma, quod hodie merè Papiſticũ eſt. Non poſſe ex Scripturis veritatem inueniri ab his qui neſciant Traditionem: Rurſus, neque dixit, neq; dictum voluit ſenſum Scripturarum difficilium, non ex Scriptura, ſed ex Traditione haberi. Hæc antecedentia cùm ſint falſa; conſequens quale eſſe poteſt?

XXXII. Eſt autem obſeruandum de Traditione Irenęũ agere nõ ex profeſſo, ſed obiter tantũ, & ſumpta occaſione ex aduerſariorũ impudentia. Cùm eE nim vrgebantur Scripturis, tum Traditionẽ, prętendebant. Et cũ Traditione etiam impugnarentur, tũ excipiebant, apud ſe eſſe verã Traditionẽ, non apud Catholicos. Vtrumque impudentiæ caput, Irenęus putauit ſibi reprimendũ eſſe: &, vt ipſe loquitur, vndique reſiſtendũ eſſe. Itaq; Traditionẽ docet non aliũde petendam quã ab Eccleſia, in qua ſit perpetua ſucceſſio. Eccleſiã dico, non Romanam ſolam. Nam etſi eius ſolius Epiſcopos numeret: tamen id factum eſt exempli gratia, quia longum eſſet ire per ſinguF las. Sed, vt dicebam, aſtruxit Irenæus Traditionem veritatis ab Eccleſia ſola petendam eſſe. Sola inquã, Eccleſia, comparatè non ad Scripturas: ſed ad hæreſes: ne mihi Ieſuitæ ſyllabas aucupentur ſuo more.

XXXIII. Itaque iam nihil eſt in Irenęo, quod non admittant, & quidem libentiſſimè Catholici. Dixit, non eſſe apud alios veritatem quærendam, quàm ab Eccleſia facile ſit ſumere. Enimuerò, quis ſanus eam dicat accipiendam à Marcionitis, ValenG tinianis, Gnoſticis? Sed nõ ſequitur, nõ eſſe ergo quęrendam in Scripturis: non enim quæritur extra Eccleſiam, cùm quæritur in Scripturis: nam Scripturæ non tantùm ſunt in Eccleſia, ſed etiam ſunt Eccleſiæ. Dixit Apoſtolos Veritatem in Eccleſiã tanquam in depoſitorium diues pleniſſimè contuliſſet. Nec poteſt quiſquã qui hoc neget eſſe Catholicus. Sed quid ad Traditiones? Nam duobus id modis

factum

factum eſt: per viuam vocem pleniſſimè: & per Scripturas pleniſſimè; ac proinde nulla ſunt dogmata non ſcripta. Dixit, ſi de aliqua modica quæſtione diſceptatio ſit, recurrendum eſſe ad antiquiſſimas Eccleſias. Quis neget? Nam & Catholici in præter Scripturam colligunt religioſè antiquitatis teſtimonia; nec tantùm in modicis, ſed in maximis etiã cõtrouerſiis. At ea teſtimonia, nulla dogmata cõſtituere debent, præter ſcripta. Dixit denique, ſi Apoſtoli Scripturas non tradidiſſent, tum ſequendum fuiſſe ordinẽ traditionis. Quod & nos fatemur: quãuis nõ libenter audiamus illos, qui dicunt, quid, ſi cœlum ruat? Eſt enim ridiculum in diſputãdo, ea ſupponere, quæ nec fuerũt, nec ſunt, nec futura ſunt. Et quid ſi nos viciſſim interrogemus: Quid ſi nulla eſſet traditio? Sed noſtrorũ Papiſtarũ abſurdiſſima eſt concluſio, qui, quia audiunt recurrendũ fuiſſe ad traditionem, ſi nulla eſſet Scriptura, nunc cùm eſſe Scripturam etiam ipſi fatentur, inferunt eſſe igitur multa dogmata non ſcripta.

XXXIV. Ex Alexandrino CLEMENTE varia congerũt teſtimonia. E libro de Paſchate Bellarminus, apud Euſebium libro ſexto hiſtoriæ capite vndecimo iuxta Ruffini editionẽ. Is igitur dixit extorqueri ſibi à fratribus, vt ea quæ à Preſbyteris, Apoſtolorũ ſucceſſoribus, voce ſibi ſola tradita eſſẽt, deſcriberet in libris, ac poſteris traderet. His verbis exſultat Ieſuita, & *Neſcio*, ait, *quid clarius pro traditionibus dici poſſit*: quaſi id repeniſſet, quod pueri clamitant in faba ſe repeniſſe.

XXXV. Sed de Paſchate dupliciter quæri poteſt. Vel enim de Iudaici Paſchatis obſeruatione: vel de ea, quæ apud Chriſtianos inualuit. In primo capite quid ſit tenendũ apertè docet nos Scriptura. Ergo, ſi hac de re Clemẽs ſcripſit, traditionẽ non ſignificauit omnino non ſcriptã, ſed tantũ eorũ quos laudabat Preſbyterorũ doctrinã, quæ ſic viua voce ſibi tradita eſſet, vt tamẽ Scripturis conſonaret. Atque adeò notãdũ in Euſebio nõ legi, *Sola voce*, vt Bellarminus expreſſit è Ruffino: Græcè enim eſſe, *ὡς ἔτυχε παρὰ τῶν ἀρχαίων πρεσβυτέρων ἀκηκοὼς παραδόσεις*, hoc eſt, Chriſtophorſono interprete, *traditiones quas à veteribus presbyteris accepiſſet*: quæ verba non magis pertinent ad viuam vocem, quàm ad Scripturam: certè Scripturam non excludunt.

XXXVI. Sin verò diſputauit de Paſchate Chriſtianorum, hoc eſt, de anniuerſaria cũmemoratione reſurrectionis Domini noſtri, quod eſt veriſimilius, propter ſchiſma, quo eo tẽporis diſtrahebantur Eccleſiæ, vſq; ad Nicenã Synodum: potuerunt ſanè eſſe extra Scripturam traditiones illæ. Sunt enim non dogmata, ſed ritus duntaxat. Quæſtio enim erat de tẽpore, eſſetne ea ſolẽnitas aſſignãda decimę quartę lunæ, an paulò ſeriùs, id eſt, die Dominica proximè ſequente. Eiuſmodi verò ritus nos prolixè fatemur, non eſſe omnes ſcriptos. Itaque hic locus ἄνω περὶ τοῦ-

XXXVII. Hayus è primo Stromateon hæc recitat, *Non eſt hoc opus Scriptura artificioſè comparata ad oſtentationẽ, ſed mihi ad ſenectutẽ reconduntur monimenta, obliuionis medicamentum: verè imago, & adumbratio euidentiũ, & animatarũ illarum orationũ, quas dignus habitus ſum qui audirẽ, & virorũ beatorum, quiq; re vera erant magni pretij & æſtimationis. Ex quibus ille quidem, Qui veram beata doctrina ſeruabant traditionem, ſtatim à Petro & Iacobo & Ioanne, & Paulo ſanctis Apoſtolis, Filius à Patre accipiens (pauci autem ſunt patribus ſimiles) ad nos quoque Deo volente peruenerunt, illa à maioribus data & Apoſtolica depoſituri ſemina*. Atq; hunc poſteriorem locum citat etiam Baronius. Hayus autem concludit in hunc modum: Si omnia fuiſſent literis ſacris cõprehenſa, quæ ad Chriſtianorum animos fide & pietate informandos momentum aliquod habuiſſent, inanem ſuſcepiſſet Clemens laborem in commendandis denuò, quæ à viris ſanctiſſimis acceperat, literarum monimentis.

XXXVIII. Reſpõdeo, hunc eſſe perpetuũ Ieſuitarũ errorẽ, vt nunquã audiant traditionẽ nominatã, quin calumniam faciant Scripturę: Clemenẽ verò nihil minus cogitare. Quid enim? an quicunque cõmentarios ſibi cõficit ad iuuandã memoriã, is ſtatim ſignificat Scripturã eſſe imperfectã? Quid rurſus? An quicunq; magnorũ virorum ſermones ſcriptis mandat, is negat Scripturę dogmata ſufficere ad ſalutem? aut negat eos ſermones fuiſſe de dogmatibus ſcriptis? Nam hæc omnia ſic oporteret concludi, antequam Traditionariis hic locus ſit vtilis.

XXXIX. Nam quod Hayus timet, ne fruſtra ſudaut, fruſtra timet. Quid enim? Annon debent ſæpius repeti dogmata diuina? Quaſi nõ eadẽ ſcripſerint Euangeliſtæ: quaſi non de iiſdem rebus Paulus ad Titum & Timotheum: quaſi non etiam quotidie plurimi ſcribantur libri de iiſdem rebus, in omni ſcientiarum genere, in Theologia maximè. Denique quis non ſit notum illud Auguſtini de vnico Baptiſmo, vtiliter ſcribi à variis, de iiſdem rebus, *& propter eorum ingenia tardiora, qui putant aliud dici, cùm aliter legitur: & propter ipſam diſputationum copiam, vt nõ ſolum ad diligentiores res rara perueniat, ſed quolibet modo ex multis in manus etiam negligentiores incurrat*. Et primi de Trinitate capite tertio, *Vtile eſt plures libros à pluribꝰ fieri diuerſo ſtylo, non diuerſa fide, etiam de quæſtionibꝰ eiſdẽ, vt ad plurimos res ipſa perueniat, ad alios ſic, ad alios autẽ ſic*.

XL. Quanquam vitioſè conceptum eſt antecedẽs, diſſimulato aut corrupto ſtatu quæſtionis. Neque enim vllus ſanus aſſeruit, omnia in Scripturis contineri, quæ momentum aliquod habent ad fide & pietate animos informandos: ſed duntaxat omnia dogmata fidei & pietatis. Præter hæc autem plurima ſunt, in quibus non eſt nullum eiuſmodi momentũ: vt multa naturalia, in quibus autorẽ mũdi licet agnoſcere: In Eccleſia etiã ritꝰ & ceremonię.

XLI. Cæterum non negamus Clementem plurimam Stromatibus complexum, quæ fruſtra quęras in libris Canonicis. Appãret cùm ex ipſorum librorum lectione tum ex Euſebij teſtimonio, libro ſexto hiſtoriæ, capite vndecimo, ἐν δὲ τοῖς Στρωματεῦσιν οὐ μόνον τὴν θείαν κατάστρωσιν ποιεῖται γραφήν, ἀλλὰ καὶ τῶν παρ᾽ Ἕλλησιν, εἴ τι ἄρα καὶ παρ᾽ αὐτοῖς ἐδόκει χρήσιμον εἰρῆσθαι, μνημονεύει, καὶ τὰ παρὰ τοῖς πολλοῖς δόγματα τῶν ἑλλήνων ὁμοῦ καὶ τὰ βαρβάρων ἀναπτύσσων. *In libris ſτρωματεῦσιν nõ modò ſententias ex ſacra Scriptura collectas diſperſè intexit: ſed etiam ex Gentilium ſcriptorum libris, ſi quid ab illis commodè dictum videatur, ſumit, cùm Græcorum ſimul & Barbarorum opiniones, quæ apud multos iactata ſunt, aperiendo*. Sed quid tum? Nam Gentilia dogmata non pertinent ad fidem.

XLII. Tranſyluani Ieſuitę, ſed & Feuardentius in Irenęi cap. 3. lib. 3. citant ex eodẽ Stromateõ primo; quod etiam Antonius Sadeel, vir maximus, iudiciique exactiſſimi, nẽ omiſit, *Operarius qui in meſſem Domini emittitur, duplicem habet agriculturam; vnam quæ ſcriptis, alteram quæ non ſcriptis continetur*.

XLIII. Reſpondeo lædẽ detorqueri Clementis verba in alienum ſenſum: occaſione ſumpta ex peruerſa Gentiani Herueti verſione. Clemens dixit, ἡ γεωργία διττή, ἡ μὲν ἄγραφος, ἡ δὲ ἔγγραφος, *Eſt autem duplex* (inquit Heruetus) *agricultura: vna quidem quæ Scripturis non continetur; altera verò quæ continetur*. Cùm

ſic debuerit potius, *Duplex eſt agricultura: vna per Scripturam, altera ſine Scriptura.* Nam illud *Contineri*, non poteſt cõmodè intelligi, niſi de rebus ipſis, quæ per ſcripta docentur, aut per viuam vocem. Itaque ſomniarunt Ieſuitæ, & Feuardentius, agriculturam Clementi eſſe ipſa fidei capita, quæ diſtinguantur in duos ordines, vt alia contineantur in Scripturis, alia petantur aliunde.

XLIV. Præter mentem autoris, qui agriculturam intelligit, non ipſum ſemen quod in terram iacitur, ſed ſeruentis potiùs faciendæ rationẽ, vt ita loquar, B hoc eſt, colendæ Eccleſiæ: quæ cùm ſit duplex (aliàs enim docetur per ſcripta, aliàs per viuam vocẽ) habet tamen vnumidemq́; dogmatum genus pro ſubiecto. Exempli gratia, Euchariſtiæ inſtitutioné Paulus Corinthus propoſuit, primò, per agriculturam ἄγραφον, cùm præſens præſentes doceret: ſed poſtea rurſus per agriculturam ἔγγραφον, cùm ad eos abſens ſcripſit primam Epiſtolam. Sic Petrus Iudæos ἀγράφως ἐγεώργησε, accepto Spiritu Sancto, & iterum ſanato claudo: ſed poſtea Lucas ſcriptis mandauit eaſdem conciones, & tum ἐγγράφως ἐγεώργησε.

C XLV. Hanc eſſe Clementis mentem facilè conſtat ex ſerie contextus. Nam ſtatim ab initio diſputat, vtrum prorſus omnibus interdictum ſit ſcribere, an verò non ſit. Vnde conſtat, non comparari Scripturas Sanctas cum traditione continua, in qua etiam ſcripta doctorum Papiſtæ comprehendunt: ſed potius ipſam ſingulorum doctorum ſcriptionẽ, cum viua voce: quaſi diceret de ſeipſo: Permiſſum mihi eſſe religionem Chriſtianam docere viua voce, nemo dubitat: at verò quæritur, vtrum mihi de D eadem liceat ſcribere. Hoc verò quid ad præſentem controuerſiam? Deinde infert, εἰ τοίνυν ἄμφω κηρύττουσι τὸν λόγον, ὁ μὲν τῇ γραφῇ, ὁ δὲ τῇ φωνῇ, πῶς οὐκ ἄμφω ἀποδεκτέοι, ἐνεργὸν τὴν πίστιν διὰ τῆς ἀγάπης πεποιημένοι, *Si ergo ambo verbum prædicant, hic quidem ſcripto, ille verò voce, quomodo non ſunt ambo admittendi, qui efficiunt vt fides operetur per dilectionem:* Et paucis verbis interiectis, ὁ μὲν κηρυκτικὸς ἐπιστήμη ἐστί πως ἀγγελική, ὁποτέρως ἂν ἐνεργῇ, διά τε τῆς χειρὸς διά τε τῆς γλώττης ὠφελοῦσα. *Prædicandi quidem ſcientia quodammodo eſt Angelica, vtrouis modo iuuans, ſeu per* E *manum, ſeu per linguam operetur.* In his vides non dogmata dogmatibus oppoſita, ſed prædicatorem prædicatori, manum linguæ, Ergo, non diuerſas Traditiones, ſed diuerſam tradendi rationem: nam vtrique ὁ λόγος eſt ſubiectum.

XLVI. Hæc præcedebant locũ nobis obiectum: Iſta iam ſequuntur, eodem pertinentia, ὀψίζουσιν δ᾽ ἂν ἐκ τοῦ κυρίου ἐργάτης ἀστεῖον τὸν ἀγαθὸν πυρὸν, καὶ τοὺς στάχυς αὐξήσας τε καὶ θερίσας, θεῖος ὄντως ἀναφαίνεται γεωργός, *Vtrouis autem modo Domini operarius præclarum frumentum ſeminauerit, & ſpicas auxerit, & meſſuerit, verè diuinus apparu-* F *it agricola.* Rurſus igitur audimus modum modo oppoſitum, & vtrique modo, τὸν πυρὸν frumentum aſſignatum. Denique, non ita multò pòſt, eum qui ad præſentes dicit, opponit ei qui per literarum monimenta loquitur, τῷ περὶ παρόντας λέγοντι, τῷ διὰ ὑπομνημάτων λαλοῦντι. Hæc cùm ita ſint, nihil eſt, quod hoc loco exultent Papiſtæ. Nam ſi quis dixerit; quia dupliciter veritas eſt docenda, ergo non totam contineri in Scriptura; quid aliud, quàm ad Hippocratem relegandus ſit?

G XLVII. Canus citauit quintum librum, nec Sadeel prætermiſit. Sed nihil mihi occurrit, quod ad Traditiones accõmodari queat. Nam quod ex prima ad Corinthios ſæpiuſcule legitur, *Sapientiam loquimur inter perfectos*, nõ ad Traditiones pertinet, ſed ad docendi rationem, quam ille vult obſcuriorem

A eſſe quum de Deo agitur, quemadmodum cenſebãt etiam Philoſophi. Audiamus ipſum loquentem, Καθάπερ γ᾽ ἐν τοῖς πάντων χρείαις τὸ καθ᾽ ὑμᾶς, ἐν τοῖς ψαλμοῖς γέγραπται ὡς ἐν παραβολῇ εἰρημένος, ἀκούετε λαός μου τὸν νόμον μου, κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου. ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέγξομαι προβλήματα ἀπ᾽ ἀρχῆς. καὶ ὁ γενναῖος ἀπόστολος, τὰ ὅμοια ὧδέ πως λέγει, σοφίαν λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, *Apertè itaque de tota noſtra Scriptura in Pſalmis ſcriptum eſt, vt quæ dicta ſit in parabola: Audite populus meus legem meam: inclinate autem veſtram in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones* B *ab initio. Præclarus quoque Apoſtolus ſic dicit quodammodo ſimilia. Loquimur autem ſapientiam inter perfectos.*

XLVIII. Loquitur ergo de tota Scriptura: non verò de Scriptura & traditionibus. Non poteſt igitur ad imperfectionem Scripturę trahi, niſi per vim. Vtilis ſit fortaſſe iis qui Scripturam contendunt eſſe obſcuram: quæ nunc quæſtio non eſt præ manibus: ſed imperfectam certè nullo verbo ſignificat. Quòd ſi cõcludant ab obſcuritate ad imperfectionem, tum ego helleborum propinem potius, quàm C ἔλεγχον oppon. Nullo enim ſyllogiſmo medio connecti poteſt hoc antecedens, Scriptura non eſt omnibus peruia, cum hoc conſequente; Ergo, omnia dogmata non ſunt ſcripta. Quanquam obſcuritatẽ, non ſimpliciter Clementi concedimus: & putamus Paulũ violentius detorqueri. Sed hæc de re ſuo loco.

XLIX. Baronius addit è libro quinto, Καθάπερ οὖν εἴ τις ἐξ ἀνθρώπων θηρίον γένοιτο, παραπλησίως τοῖς ὑπὸ τῆς Κίρκης φαρμαχθεῖσιν, οὕτως ἄνθρωπος εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ πιστὸς τῷ Κυρίῳ διαμένειν ἀπολώλεκεν ὁ ἀναλακτίσας τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, καὶ ἀποσκιρτήσας εἰς δόξας αἱρέσεων ἀνθρωπίνων, D *Quomodo ergo ſi quis beſtia fiat ex homine, ſimiliter atque ij qui fuerãt infecti venenis Circes, ita homo Dei eſſe, & Domino fidelis eſſe perdidit, qui aduerſus Eccleſiaſticam recalcitrans traditionẽ, & in humanarũ hereſeõ deſilijt opiniones.*

L. Reſpondeo, Traditionẽ Eccleſiaſticã Clemẽtis nihil aliud cõprehendere, quã dogmata ſcripta, quorũ perpetua eſt docẽdi ratio in Eccleſia, vt alias ſępiſſimè. Quis enim neſcit ſcriptam doctrinã eſſe in Eccleſia perpetuandã? Propterea ſtatim Clemẽs addidit, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἀπάτης παλινδρομήσας, κατακούσας τῶν γραφῶν, καὶ E τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐπιστρέψας (ſic enim legendũ non ἐπιτρέψας) τῇ ἀληθείᾳ, οἷον ἐξ ἀνθρώπου Θεὸς ἀποτελεῖται), *Qui autẽ ex errore reuertitur Scripturis morem gerens, vitámq́; ſuam permittẽs veritati, Deus quodãmodo ex homine perficitur.* Notanda eſt quadrimẽbris oppoſitio. In prima parte, ij nominãtur qui recedũt à traditione Eccleſiaſtica; & explicantur, qui deſiliũt in opiniones hominum: In altera autẽ, ij qui ab errore reuertũtur, deſcribuntur per obedientiã delatam Scripturæ. Hereſeon igitur F opinionibus opponuntur Scripturæ: itaq; Eccleſiaſtica traditio Clemẽti idẽ eſt cum Scripturis: videlicet re ipſa, etſi ratione differat. Præterea hæc particula eſt longi ſermonis, quo Clemens reuocat fidem Chriſtianorum ad Scripturas.

LI. ORIGENES præceptorem proximè ſequitur. Homiliam quintam in Numeros Baronius citat, in qua obſeruantias quaſdam à nobis dicit cuſtodiri, quarum ratio non intelligitur: vt cùm orant cõuerſi ad Orientem, & flexis genibus, Euchariſtiæ ritus, & Baptiſmi, quæ (inquit) *ita implemus & exſequimur, vt* G *à magno Pontifice atque eius filiis tradita & commendata ſuſcepimus.* Item octauam in Leuiticum: vbi, *ſecundum Eccleſiæ obſeruantiam, etiam paruulis baptiſmum dari*, ait, & declarat eam obſeruantiã eſſe Apoſtolicam Traditionem, dicens, *Pro hoc & Eccleſia ab Apoſtolis Traditionem ſuſcepit, etiam paruulis baptiſmum dare*: in Epiſtolæ ad Romanos caput ſextum.

LII. Reſpon-

LII. Reſpondeo de priore loco nonnulla dicta eſſe capite tertio huius libri. Addo, per obſeruantias nulla dogmata intelligi, ſed duntaxat varios ritus, quorum exempla quædam ſubnectit, genuflexionẽ, conuerſionem ad Orientem, ritus ſumendæ Euchariſtiæ, & celebrandi baptiſmi. Atqui illa omnia Catholici liberè permittunt traditioni, quia nec dogmata ſunt, nec perpetua: ſed appẽdices, mutationibus obnoxiæ. Sic orari poſſe erecto corpore, nemo dubitat, & teſtantur antiquæ ſtationes appellatæ: Baſilius de Spiritu Sancto capite vigeſimo ſeptimo, Ritus etiam Euchariſtiæ celebrandæ, non ſemper eoſdem fuiſſe apparet, ex variis etiamnum hodie extantibus Liturgiis: ſciunt etiam Papiſtæ, qui Canonem ſuum norunt à variis compilatum, ſiue interpolatum potiùs, quod & Durandus in Rationali variis locis indicat: capite etiam trigeſimo quinto, aſſerit à Gelaſio Papa fuiſſe principaliter ordinatum. Extat liber rituum Seueri Patriarchæ Alexandrini, in quo celebratio baptiſmi deſcribitur, nõ parum diuerſa à Latina. Cùm igitur hi ritus non ſint vniuerſales, non ſint perpetui, quis miretur non eſſe ſcriptos à Spiritu Sancto? Imò verò, quis miretur diſtingui à dogmatibus fidei, quæ & perpetua ſunt, & ſunt Catholica?

LIII. Ad alterum locum dico, traditionẽ appellari generali nomine quicquid non extat diſertè ſcriptum, & totidem verbis conceptum: etſi ex iis quæ diſertè ſcripta ſunt, certa & neceſſaria concluſione educatur: cuiuſmodi nos eſſe fatemur puerorũ baptiſmum, de quo egimus capite decimo. Nihil ergo iuuat Papiſtarum cauſam, qui ſua myſteria volunt haberi ex nuda traditione non ſcripta: nihil etiã noſtram lædit, qui habemus pro ſcriptis, quæcunque è Scriptura neceſſariò concluduntur. Sanè ipſas ſingulas & indiuiduas dogmatum applicationes, non inuenias in Scripturis. Exempli gratia: nemo mihi leget orandum eſſe Gallico idiomate: quia tamen lego, *Omnis lingua laudet Dominũ*, & in omnibus linguis ſcio eſſe Gallicã, ideò ex traditione facilè mihi patiar perſuaderi orandum Gallicè: at traditionem illam nunquam ſimpliciter appellem non ſcriptam. Similiter nunquam legi in Scripturis mulierem baptizandam, aut etiam baptizatam. Eſto igitur traditio, quòd mulieres baptizẽtur: ſed nudam traditionem, hoc eſt, quæ nulla conſtet Scripturæ autoritate, nunquam concedam. Denique nemo mihi leget in Scripturis Sanctis docendum eſſe Euangelium in Anglia. Quid ergo? non docetur Euãgelium in Anglia ex præſcripto Scripturæ? Eſto igitur traditio, id eſt, praxis Eccleſiæ, quod iam diu, à temporibus ſcilicet Ireneæi, prædicata eſt ſalutis doctrina apud Anglos; quorum ne nomen quidem ſcriptum inuenio: ſed eſto traditio tamen deſcendens de autoritate Euangelij. Nullum eſt aliud iudicium de Baptiſmo infantium.

LIV. Albertus Pighius controuerſia tertia, citat librum primum πεϱὶ ἀϱχῶν, *Sicut multis apud Græcos & Barbaros pollicentibus veritatem, deſiuimus apud eos omnes eam quærere, qui eam falſis opinionibus aſſerebant, poſtquam credidimus Filium Dei eſſe Chriſtum, & ab ipſo nobis hanc diſcendam eſſe perſuaſimus. Ita cùm multi ſint, qui ſe putant ſentire quæ Chriſti ſunt, & nonnulli eorum diuerſa à prioribus ſentiant, ſeruetur verò Eccleſiaſtica prædicatio, per ſucceſſionis ordinem ab Apoſtolis tradita, & vſque ad præſens in Eccleſiis permanens: illa ſola credenda eſt veritas, quæ in nullo ab Eccleſiaſtica traditione diſcordat.*

LV. Sed Pighius, quid hoc loco Eccleſiaſticæ prædicationis, ſiue traditionis nomine intelligat, non conſiderauit: cùm tamen non longè abeundũ fuerit, vt diſceret: nã quæ paulò pòſt ſubiiciuntur, poterant docere, eam traditionem nihil aliud eſſe, quàm perpetuam dogmatũ ſcriptorum docendorum diligentiã, quæ in Eccleſia viget. *Species* (inquit) *eorũ quæ per prædicationem Apoſtolicam manifeſtè traduntur, iſta ſunt*: tum enumerat articulos de vno Deo creatore vniuerſi: de Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui ab æterno natus eſt ex Patre, tandemque incarnatus, natus, & paſſus, ac reliquã. Ergo traditionis nõ ſcriptæ intelligit capita ſcripta. Et ne quis ſibi plaudat Eccleſiaſticam prædicationem diſtinguẽs ab Apoſtolica, ſubiicit Origenes, *Sanè quod iſte Spiritus Sãctus vnumquenque Sanctorum vel Prophetarum, vel Apoſtolorũ inſpirauit, & non alius Spiritus in Veteribus, alius verò in his qui in aduẽtu Chriſti inſpirati ſunt, manifeſtiſſimè in Eccleſiis prædicatur.* Et rurſus, *Eſt & illud definitũ in Eccleſiaſtica prædicatione, omnem animam eſſe rationabilem, liberi arbitrij & voluntatis: eſſe quoq; ei certamen aduerſus Diabolum & Angelos eius.* Paulò pòſt, *De Diabolo & Angelis eius contrariiſque virtutibus, Eccleſiaſtica prædicatio docuit, quoniam ſunt.* Denique, *Eſt præterea illud Eccleſiaſtica prædicatione definitum, quod mundus iſte factus ſit, & à certo tempore cœperit, & pro ipſa ſui corruptione ſoluendus.* Sunt & alia eiuſmodi nonnulla in eodem contextu, ex quibus apparet Eccleſiaſticæ prædicationis nomine intelligendam eſſe continuam traditionem eorum dogmatum quæ ſunt in Scriptura Sancta: non verò ἄγϱαφα neſcio quæ, quæ nunquam Spiritus Sanctus ſcripta voluerit.

Cap. XIX.

De Græcorum autoritatibus poſt Imperatores Chriſtianos.

I. QVi hactenus enumerati ſunt Patres, ij vixerunt ſub Imperatoribus Ethnicis: nũc alteram ingredimur ætatem eorum qui tum vixerunt, cùm ſub Chriſtianis Imperatoribus Eccleſia in lucẽ emerſit, initio ſumpto ab Imperatore Conſtantino magno. Et nobis eſto primus Athanaſius ille etiam magnus. Nam de Euſebio Cæſarienſi, cuius locum ex capite octauo libri primi de Demonſtratione Euangelica recitant, egimus ſuprà capite tertio.

II. Athanasivs ergo libro de Decretis Nicenæ Synodi, citatur à Bellarmino & Baronio, *Quod maioris admirationis eſt, Euſebius ex Cæſarea Palæſtinæ cũ pridie abnegaſſet, in eandem ſententiam poſtridie ſubſcripſit, quam etiam Eccleſiæ legendam miſit, dicens eam eſſe Eccleſiæ fidem, & Patrum traditionẽ.* Poſt multa, *Ecce nos quidem ex Patribus ad Patres per manus traditam fuiſſe hãc ſententiam demonſtrauimus. Vos autẽ, ô noui Iudæi & Caiphæ filii, quos tandem nominum veſtrorum poteſtis oſtendere progenitores.* Et contra Paulum Samoſatenſem de Incarnatione Verbi, *Qui ea, quæ vltra vires ſuas ſunt, indagat, in præcipiti conſiſtit: qui verò traditionibus inhæret, extra periculum verſatur. Suademus igitur vobis, quod & nobis ipſis ſuademus, vt traditam fidem retineatis, & auerſemini profana nouitatis verba, & idem reliquis præcipiatis.*

III. Reſpondeo iterum, quod ſæpiùs eſt dicendum, eandem doctrinam, quæ ſcripta ſit in libris ſacris, eſſe & appellari Traditionem, quia viua voce docetur in Eccleſia. Et ſic Athanaſium intellexiſſe

in primo & tertio loco. Nam & Synodi Nicenæ definitionem, nihil aliud eſſe, quàm quod in Scripturis continetur dogma de Conſubſtantialitate, ſæpe probauimus: Et contra Paulum Samoſatenum Athanaſius, eandem fidem, quam traditam appellat, nullo argumento probat, niſi è Scripturis Sanctis. Potuit ergo merito pronunciare, illum in præcipiti conſiſtere, qui non inhæret traditionibus, quamuis ille potius dicat, rebus traditis τοῖς παραδοθεῖσιν. Quis enim neget ea eſſe tradita, quæ ſunt ſcripta?

IV. In ſecundo loco, agitur de iis vocibus, quibus Niceni Patres vſi ſunt ad Arianorum impietatem conuincendam: Atque hanc cauſam ſic tractat Athanaſius, vt fateatur ipſas quidem ſyllabas non legi in Scripturis: ſed eorum nominum ſententiam totam ex iis eſſe: tantùm ſic eſſe luculentiùs explicatam. Verba ſunt Athanaſij diſerta, Γνώτωσαν δὲ ὅμως οἱ φιλονεικοῦντες, ὅτι εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἰσιν αἱ λέξεις, ἀλλὰ ... τὴν ἐκ τῶν γραφῶν διάνοιαν ἔχουσι. *Nouerit ſtudioſus quilibet, has voces, tametſi in Scripturis ſic non reperiantur, habere tamen ſenſum ex Scripturis.* Sunt igitur duo diſtinctè conſideranda. Quamuis piget toties repetere: ſed quando non deſinunt aduerſarij idem obiicere, ne nobis quidem neceſſe eſt nouas ſolutiones anquirere. Duo (inquam) conſideranda: Dictiones ipſæ, hoc eſt, totidem literarum, ſyllabarumque ſitus & ſonus; & dictionum ipſarum διάνοια ſiue ſententia. Dictiones in Scripturis extare, nihil eſt neceſſe: primò, quia non ſunt dogmata; ſed tantùm dogmatum ſigna: ſecundò, quia non ſunt catholicæ: nam aliis vocibus Græca vtitur Eccleſia; aliis Latina: Cùm enim illa ὁμοούσιον dicat, iſta conſubſtantiale pronunciat: Syra neutrum. Tertiò, quia non perpetuæ, ſed variabiles: quia in eadem lingua, variis phraſibus, idem ſignificari poteſt. Et olim impunè Catholici dicebant hominē adunatum Deo: & ſeparari in Chriſto naturas. At hodie, id eſt, poſt compertam hæreticorum verſutiam, humanitatem potiùs dicunt à Deitate aſſumptam: & naturas diſtingui.

V. At dogmata, quæ neceſſaria ſunt, ideoq; Catholica, id eſt, apud omnes eadem, tum Græcos, tum Latinos, tum Syros: & perpetua ab initio vſque ad finem Eccleſiæ: ne ipſe quidem Athanaſius negat in Scripturis contineri. Quòd ſi verò perpetua ſunt; quis non videt neceſſe, (quod Athanaſius dicebat) ἐκ πατέρων εἰς πατέρας διαβαῖνον, à patribus ad patres tranſire? Alioquin ſi ſubſiſterent in ipſis initiis, nec vltrà procederēt, omnes vident non fore perpetua. Sic negamus perpetuam fuiſſe (vt hanc exempli gratia nominem) lactis & mellis in Baptiſmo prægustationem; quamuis eam traditionem Tertullianus, pòſtque eum Hieronymus, appellarit. Sic haberi concedimus Scripturas ex perpetua traditione: quia nullum eſt Eccleſiæ ſeculum, à quo non ſint in ſequens ſeculum propagatæ. Quòd ſi volunt Papiſtæ, quæcunque habemus ex traditione, ea nulla eſſe ſcripta; neceſſe eſt nobis hoc tandem monſtrum pariant, vt ne ipſæ quidem Scripturæ ſint ſcriptæ.

VI. Hoſius in Confeſſione citat, ex Athanaſij libro de Synodis Arimini & Seleuciæ, in Synodo Ariminenſi congregatos Patres ad Conſtantium Imperatorem ſcribētes, his verbis vſos, *Supplicamus tuæ humanitati, vt benignis auribus, & ſereno vultu noſtros legatos intuearis, neque ad contumeliam mortuorum aliquid noui induci permittas, ſed nos ſinas in inſtitutis decretiſque maiorum permanere. Certè nouitia, quæ iſti moliuntur,*

A *credentibus incredulitatem inducunt.* Athanaſium autem hos ita laudaſſe, *Quis non approbauerit piam prudentiam horum Epiſcoporum, qui tantum itineris laborem, tantáque maris pericula ſuſtinuerant, vt patrum Traditiones integras conſeruarent? Quiſque enim eorum ſibi perſuadebat, ſi ſolueret aliquid ex decretis maiorum, occaſionem ſe daturum poſteris, vt quod egiſſent, ipſi reſcinderent.*

VII. Reſpondeo, iſta plus pompæ, quàm virium habere. Primò non quæritur verum ſit à maiorum doctrina recedendum: ſed an ſint aliqua fidei B dogmata legitima extra Scripturam. Nam ſi maiores Veritatem profeſſi ſunt, quicunque ab eorum traditione diſcedet, eum neceſſe eſt eſſe ſceleratum. Itaque Patres illi, quicunque erant, rectè proteſtabantur nolle à Nicenorum decretis diſcedere: atq; vtinam inde ſe dimoueri nunquam eſſent paſſi. Secundò, vt prius, dico agi de traditione dogmatum ſcriptorum: nempe de Decretis Synodi Nicenæ, quę Ariani labefactare conabantur. Hæc autem nos iā oſtendimus ſæpiùs, non docere aliquid non ſcri- C ptum: nec iam opus eſt eandem telam retexere. Ergo Athanaſius Traditionarios non iuuat.

VIII. Basilivm magnificè vēditat quanta quāta eſt Traditionariorum cohors: tanquam Traditionum patronum certiſſimum: Et non niſi vnicum locum indicant, qui ſit inſtar omnium: ex libri de Spiritu Sancto capite vigeſimo ſeptimo, *Dogmata, quæ in Eccleſia ſeruantur, ac prædicantur, partim ex conſcripta doctrina habemus, partim ex Apoſtolorum traditione in myſterio ad nos delata recepimus. Quæ vtraque eandem ad* D *pietatem vim habent, & nemo his contradicit, qui vel mediocrem ſaltem Eccleſiaſticorum iurium experientiam habeat.* His dictis enumerat continuò plurimas traditiones non ſcriptas: & ſimilia habet capite vigeſimo nono.

IX. Reſpondeo, Baſilio diſputanti aduerſus hæreticos improbantes Eccleſiaſticam δοξολογίαν, qua laus Patri dicebatur, & Filio cum Spiritu Sancto, neceſſarium fuiſſe, vt eius phraſis, tum ſenſum explicaret, tum vſum confirmaret. Senſus pertinebat ad dogmata: nimirum, quia inferebat Spiritum E Sanctum eſſe Deum, æquè glorificandum cum Patre, & Filio, quod hæretici nolebant. Hunc ſenſum Baſilius è Scripturis ſeriò confirmat. Vnde ſunt hæc eius verba, capite vigeſimo quinto, ὅ γε τὴν δύναμιν τοῖς γραφικοῖς παραπλησίαν ἔχουσι, *quæ vim habent, vicinam iis quæ ſcripta ſunt:* Et paulò pòſt, εἰ τοίνυν τοῦ Κυρίου εἰπόντος πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, αὐτὸς εἴποιμι, πατέρα καὶ υἱὸν σὺν ἁγίῳ πνεύματι, ἆρ' ἄλλο τι ἐρῶ κατὰ τὴν διάνοιαν ἔσομαι. *Ergo, ſi cùm Dominus dixerit Patrem & Filium & Spiritū Sanctum, ego dicam, Patrem & Filium cum Sancto Spi-* F *ritu, nihil aliud dixero quoad ſenſum.* Itaq; quod ad noſtrā controuerſiam pertinet maximè, ſenſus verborum, id eſt, dogma, nec erat non ſcriptum, nec à Baſilio probatur è non ſcriptis Traditionibus.

X. Explicata ſententia, ſupererat vſus vocis confirmādus. Aduerſarij ſubinde ingeminabant τὸ ἄγραφον καὶ τὸ ἄχρηστον, quaſi alta voce clamantes, non legitimè Catholicos vti hac laudationis formula, *Patri & Filio cum Spiritu Sancto*, quia non eſſet ſcripta in libris Canonicis. Hic pius ille vir, cōtra argumentū G ducit ab aliis multis, quæ inualuerunt in Eccleſia ex traditione non ſcripta: vt quandoquidem illa non repudiabantur hanc ſolā ob cauſam, etiam iſtud toleraretur. At hoc Catholicorum nemo, aut miratur, aut inſectatur: nam quæ non ſunt dogmata, ea peti poſſe ſciunt aliunde, quàm à Scriptura, hoc eſt, ab Eccleſiæ conſuetudine.

XI. Iam verò textus Baſilij ita habet, Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλη-

τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα. Hæc verba dico non bona fide fuiſſe Latinè reddita ab interprete, quo Bellarminus vſus eſt: offudiſſeque eius ſiue incogitantiam, ſiue quod aliud vitium, tenebras huic loco, vt audaciùs abuterentur eò Traditionarij. Sic enim vertit, quaſi Baſilius τὰ δόγματα, καὶ τὰ κηρύγματα pro iiſdem accipiens, vtraque diuideret in duas ſpecies, ſiue membra, ſiue partes; vt alia eſſent ſcripta, alia nunimè. Quod eſt omnino contra Baſilij mentem: vt miror nondum à quoquam fraudem eſſe animaduerſam. Certè paulò pòſt, διαῤῥήδην Baſilius, ἄλλο γὰρ τὸ δόγμα καὶ ἄλλο τὸ κήρυγμα. Aliud eſt dogma, aliud κήρυγμα, prædicatio, ſi ita placet, etſi fatear non ſatis κυρίως. Itaque ſic reddo potius, *Quæ in Eccleſia conſeruantur dogmata & prædicationes, has quidē* (videlicet prædicationes) *ex ſcripta doctrina habemus: illa verò* (ſcilicet dogmata) *ex Apoſtolorum traditione in myſterio diſſeminata ſuscepimus*. Τὰ μὲν γὰρ δόγματα (inquit) σιωπᾶται, τὰ δὲ κηρύγματα δημοσιεύεται. *Dogmata tacentur: prædicationes verò publicantur.*

XII. Quæret aliquis: quæ igitur ſunt δόγματα, quæ verò κηρύγματα? Atque hic nodus eſt totius loci. Reſpondeo κηρυγμάτων nomine intelligi, quæ nos tota hac cōtrouerſia, dogmata appellauimus, hoc eſt, doctrinam fidei, ſiue capita illa, articulóſve Chriſtianæ religionis Catholicos, perpetuóſque. Δόγματα autem nouo quodam ſtylo, eſſe ceremonias & ritus, quorum non conſtet omnibus ratio. Et addo Baſilium dicere τὰ δόγματα, id eſt, inquam, ritus & ceremonias haberi ex non ſcripta traditione, τὰ δὲ κηρύγματα, id eſt, doctrinam fidei, è Scripturis: quæ noſtra eſt Catholicorum pura puta ſententia, non verò τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως κήρυγμα.

XIII. Probatur diſtinctio primò, quia ſtatim Baſilius addit, εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ ἄγραφα τῶν ἐθῶν, ὡς οὐ μεγάλην ἔχοντα δύναμιν παραιτεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ καίρια ζημιοῦντες τὸ Εὐαγγέλιον, μᾶλλον δὲ εἰς ὄνομα ψιλὸν περιϊστῶντες τὸ κήρυγμα. *Nam ſi tentemus conſuetudines non ſcriptas abolere, quaſi parum habentes virium, imprudentes ipſum Euangelium letbaliter vulnerabimus: vel potius ad nudum nomen prædicationem reuocabimus.* Vbi non tantum conſuetudini tribuuntur τὰ ἄγραφα, ſunt autem conſuetudines diuerſum quid à doctrina fidei: ſed etiam eadem τὰ ἄγραφα τῶν ἐθῶν opponuntur τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τῷ κηρύγματι, Euangelio, & prædicationi.

XIV. Secundò, quia capite vigeſimo nono, ita legitur, τὰ πλεῖστα τῶν μυστικῶν ἀγράφως ἡμῖν ἐμπολιτεύεται, *Eorum quæ myſtica ſunt, plurima in vſu ſunt recepta ſine ſcripto.* Vbi & τὰ μυστικὰ notanda ſunt, quæ non ſolent dici de articulis fidei, ſignificant enim ea quorum vſus differt à ratione, quod poſtea exemplis illuſtratur: & τὸ ἐμπολιτεύεσθαι ad diſciplinam pertinet, non ad articulos fidei.

XV. Tertiò, quia in enumerandis δογμάτων exemplis, nulla ſunt niſi quæ ad ritus pertinent: ſignum crucis, conuerſio ad Orientem, inuocationis formula in Euchariſtia: benedictio aquæ baptiſmatis, & olei, trina immerſio, abrenunciatio, genuflexio, & ſtatio: confeſſionis formula. Nam hæc recenſetur. Nunquam autem aliquod doctrinæ caput: limbi, purgatorium, merita, tranſubſtantiatio, cultus imaginum, inuocatio Sanctorum, & ſimilia.

XVI. Quartò, quia in regulis breuioribus Canone primo, cùm dixiſſet eſſe τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ κατὰ ἀπαγορευμένα, τὰ δὲ σεσιωπημένα, *quædam in Scripturis comprehenſa, quædam verò tacita*: ſtatim ea quæ ſunt ſecundi generis definit eſſe liberæ obſeruationis. περὶ δὲ τῶν σεσιωπημένων (inquit) κανόνα ἡμῖν ἐξέθετο ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰπών, πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει, πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. *De iis quæ in Scripturis tacentur, regulam nobis dedit Apoſtolus Paulus: omnia mihi licent, ſed non omnia conducunt: omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant.* Quod de rebus credendis nemo vnquam dixerit Chriſtianus.

XVII. His conſtitutis, tantùm ſupereſt explicandum, quomodo aut quo ſenſu dictum ſit, τὰ δόγματα καὶ τὰ κηρύγματα, eandem ad pietatem vim habere, τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχειν πρὸς τὴν εὐσέβειαν. At hoc ego certè non video quomodo excuſari poſſit, quin ſit ἄκυρον dictum & durius. Nam ſi eſt verum, ergo ad omnes æquè ritus pertinet. Quis autem ferat, exempli gratia, eum morem precandi conuerſo ad Orientem corpore, æquè ad pietatem valere, ac quoslibet fidei articulos? Trinam etiam immerſionem, quam ipſi Papiſtæ fatentur eſſe ἀδιάφορον, tantum in religione poſſe, quantum Baptiſmi formam. In Nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti? Condonemus igitur hunc Baſilio næuum, & imputemus diſputationis feruori: ſic enim ſolent aliquando etiam magnis viris intentionibus ad victoriam nonnihil excidere; quod ὑπερβολικῶς dictum, modeſtum interpretem poſtulet.

XVIII. Quod verò ſequitur, ſi dogmata illa contemnamus, redigi Euangelium ad ſolum nomen, non eſt adeò, aut incommodum, aut difficile. Quia enim eiuſmodi ritus omnes pertinent ad externam politiam, id eſt, vt nos hodie loquimur, ad exercitia pietatis; qui ritus tollat omnes, is profectò abolebit exercitia, quibus noſtram pietatem teſtemur: atque ita ſolo nomine conſtabit Euangelium: imò non tam Euangelium, quàm profeſſio Euangelij, vt nemo agnoſcat nos eſſe Chriſtianos, niſi quatenus nos ſic audiet appellari. Intelligendum eſt autem non de ſingulis ritibus, quaſi diceret Baſilius abſque iis ritibus, quos enumerauit, nomine tantùm conſtare Euangelium: ſed in genere de ritibus: vt qui nolit vllos admitti, Euangelio ſic noceat. Omnino enim verum eſt, in nullam religionis ſocietatem homines conuenire poſſe, abſque ritibus quibuſdam.

XIX. Iam verò Bellarminus obſeruat, primò, Baſilium audacter enumerare plurimos ritus ab Apoſtolis inſtitutos: cùm tamen Chemnitius neget, poſſe oſtendi vllum ab Apoſtolis inſtitutum. Secundò, etſi non ſit neceſſaria ad ſalutem obſeruatio aliquorum ex his ritibus, tamen neceſſarium eſſe ad ſalutem credere eſſe benè inſtitutos & eos non contemnere: quemadmodum multa ſunt in Scripturis non neceſſaria ad ſalutem, vt quod vir capite oret aperto, mulier velato; & tamen neceſſe eſt ad ſalutem iſta credere & non contemnere. Tertiò, Baſilium non ſolum ritus quoſdam referre, ſed & quædam eſſentialia, vt confeſſionem fidei, id eſt, ſymbolum Apoſtolicum, & olei vnctionem in Sacramento Confirmationis: commemorare etiam alia, quæ etſi non ſint ex ſe neceſſaria, tamen poſtquā præcepta ſunt, ita ſunt neceſſaria, vt ſi de induſtria omittantur, grauiter peccetur: vt ſignum crucis in conſecratione aquæ, Euchariſtiæ, Chriſmatis, necnon abrenunciatio Sathanæ & pompis eius in Baptiſmo. Dixit enim Auguſtinus in Ioannem tractatu

centeſimo decimo octauo, ſine ſigno crucis nulla A Sacramenta ritè peragi: quod idem Chryſoſtomus docet in Matthæi homilia quinquageſima quinta.

XX. Reſpondeo, ad primum: audacter quidem à Baſilio eos ritus enumerari tanquam Apoſtolicos, ſed non tamen demonſtrari. Itaque Chemnitium non eſſe mendacij conuictum. Et ſanè cùm multa legamus exempla baptiſmi ab Apoſtolis celebrati, tamen facilè apparet, non quæſitam eſſe aquam benedictam, non poſtulatum fuiſſe oleum. Nam puto, cùm Eunuchus baptizaretur, aut Cornelius, aut cu- B ſtos carceris, de his omnibus ſoliciti non erant Apoſtoli. Non neſciuit autem Chemnitius multa ſic iampridem oſtentata eſſe tanquam Apoſtolica, in quę ſi inquiras paulò diligentiùs, nullum inuenias fundamentum præter vulgò diſſipatum rumorem. Deinde hæc inſtantia, quid ad rem pertineat non video. Nam, qui concedunt ritus poſſe eſſe non ſcriptos: ij non negant, quædam ab Apoſtolis potuiſſe conſtitui, quæ, quia non eſſent de eſſentia & natura fidei, minus curarint ſcriptis referre.

C XXI. Ad ſecundum: primò, contradicitur Baſilio: Nam is vtriſque, id eſt, tum ſcriptis, tum nō ſcriptis, eandem vim aſſerit eſſe ad pietatem. At Bellarminus diſtinguit, vt quædam tantùm obſeruationē poſtulent ad ſalutem neceſſariam: ſignificans quædam non eſſe huiuſmodi. At quis non videt eorum, quæ non ſunt ad ſalutem neceſſaria, non eſſe eandē vim ad ſalutem, cum iis quæ neceſſaria ſunt: etiamſi illa neceſſe eſſet credere benè inſtituta? Nam cùm vtriſque hoc ipſum ſit commune, tum hæc peculia- D rem vim illam habēt, vt neceſſaria ſint ad ſalutem.

XXII. Deinde Bellarminus ſatis confidenter loquitur: ſed nihil probat: Nos negamus neceſſe eſſe credere omnes ritus eſſe benè inſtitutos. Alioquin nulli eſſent indifferētes: nulli etiam correctioni obnoxij. At iam olim ab initio Eccleſiæ contrà definitum eſt. Tertullianus de Velandis Virginibus capite primo, *Regula quidem fidei vna omnino eſt, ſola immobilis & irreformabilis. Hac lege fidei manente, cætera iam diſciplinæ & conuerſationis admittunt nouitatem correctio-* E *nis*. Quid igitur? Nempe de iis ritibus, quorum inſtitutionē & vſum in Scripturis legimus dubitare non licet: quia certum eſt Scripturarum autorē eſſe Spiritum Sanctum. De reliquis verò liberè iudicemus, neque humano ſpiritui nimium deferentes, neque Eccleſiaſticam εὐταξίαν contemnentes: & in ſumma id ſeruantes quod Auguſtinus monet Epiſtola centeſima decima octaua ad Ianuarium.

XXIII. Ad tertij membrū primum, nego à Baſi- F lio quicquam referri eſſentiale. Nam quæ Bellarminus hoc nomine dignatur, nō ſic Baſilius intelligit. Confeſſio enim fidei nihil aliud eſt, quā verborum contextus. Nam rem ipſam, quis tam impudens eſt, vt neget è Scripturis haberi? Scilicet, fidem eam quę eſt in Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, habeat Eccleſia tantùm ex conſuetudine. Imò hoc tantùm Baſilius voluit, in tota Scriptura non extare, hunc dictionum complexum, Credo in Deum Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, vt ne hæretici δοξολογίαν illam reſpuerent, quæ dicebat cum Spiri- G tu Sancto; hanc tantùm ob cauſam, quod totidem vel literis vel ſyllabis in Canone non legeretur. Quare cùm neque literæ, neque ſyllabæ, neq; etiam dictionis, aut earum σύνταξις ſit de eſſentia fidei, falsò Bellarminus hanc confeſſionem in exemplum adduxit. Idem iudicium de olei vnctione, quam accipit pro Sacramento Confirmationis, quæ erat ba- A ptiſmo addita ceremonia à Papiſtis etiam obſeruata: ſic tamē, vt fateātur nō eſſe de eſſentia baptiſmi.

XXIV. Ad alterum membrum; quod aſſerit eſſe quædam ita non neceſſaria ex ſe, vt tamen poſtquā præcepta ſunt, non omittantur ſine peccato: Reſpōdeo Eccleſiaſticā εὐταξίαν non poſſe violari ſine peccato: quia violatur ædificatio; charitas negligitur: ſæpè etiam vnitas ſcinditur. Sic olim qui conſignabant presbyteri præſente Epiſcopo, peccabant: non certè aduerſus aliquem fidei articulum: ſed contra B εὐταξίαν illam, quæ ad honorem ſummi Sacerdotij ſolos volebat Pontifices conſignare. Et Romæ peccatum erat non ieiunare Sabbatho: at non Mediolani. Ita patet quædam eſſe non fidei dogmata, quæ tamen ſine peccato violari nequeant. Sic Scholaſtici definiebant, non poſſe abſque peccato confici in fermētato in Eccleſia Latina: in Græca autem ſecus: Scotus in quartum Sententiarum, diſtinctione vndecima, quæſtione ſexta: Similiter in Baptiſmo; Sacerdotem Latinum peccare ſi non dicat, Ego te ba- C ptizo: non verò Græcū: Scotus eodem libro, diſtinctione tertia, quæſtione ſecunda. Multaque adeò ſimilia colligere licet. Itaq; nihil iam eſt, quod nobis Baſilium obiiciant in quæſtione de Imperfectione Scripturæ.

XXV. Gregorius Nazianzenus Oratione prima in Iulianum, poſtquam dixiſſet propter dogmata Teſtamenti Veteris & Noui doctrinam Eccleſię viſam fuiſſe Iuliano mirabilem; addidit continuò, *Cæterum maiorē atq; inſigniorē ob eas Eccleſiæ figuras, quas* D *traditione acceptas in hunc vſque diem ſeruamus*. Explicat autem poſtea, ſe figuras Eccleſiæ vocaſſe diſciplinā, politiam, ordinem Eccleſiæ, rationē pſallendi, modum pœnitentiæ imponendæ, ſacraria in templis, monachatum, virginum cœnobia, & alia permulta, quæ ex ſola traditione habentur.

XXVI. Reſpondeo, per τύπους τῆς Ἐκκλησίας, quos nō ſatis aptè Billius, figuras reddidit, Naziāzeno ſignificari ſtatum exteriorē, ſiue formam Eccleſiæ, in ritibus, variiſque obſeruationibus; quas Ethnici co- E gebantur admirari, cùm doctrinam variè calumniarentur. Et quidem eiuſmodi ritus enumerat poſtea, quorū doctrina generalis fundamentum habet diſertum in Scriptura; quāquam ſingulares circūſtantiæ eſſent ex arbitrio Eccleſiarum. Atq; adeò vt res tota magis pateat, operæpretium fuerit, enumerationem hic referre earum obſeruationum, quas à Chriſtianis Iulianus habebat in animo transferre ad Ethniciſmum.

XXVII. *Διδασκαλεῖα μὲν ἱδρύσασθαι κατὰ πᾶσαν πόλιν ἐνεμέλ-* F *λε, βήματά τε καὶ προεδρίας καὶ ὑφεδρίας, ἀναγνώσεις δογμάτων ἀναγνώσεις καὶ ἀναπτύξεις, ὅσα τε ἤθη ῥυθμίζουσι, καὶ ὅσα τὸ ἀπόκρυφον. εὐχῶν τε τύπον ἐν μέρει, καὶ τῶν ἁμαρτανόντων κατὰ μέτρον ἐπιτιμήσεις, μυσταγωγίας τε καὶ τελειώσεις, καὶ ὅσα τῆς ἡμετέρας σαφῶς ἐστι τάξεως. ἔτι δὲ καταγώγια πήξασθαι καὶ ξενῶνας ἀγνευτήριά τε καὶ παρθενῶνας, καὶ φροντιστήρια, καὶ τὴν εἰς τοὺς δεομένους φιλανθρωπίαν, τήν τε ἄλλην, ὁποίαν ἐστὶν* (ſic enim legendum puto) *καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐπιστολιμαίοις συνθήμασιν, οἷς ἐμὲν ἐξ ἔθνους εἰς ἔθνος τοὺς χρῄζοντας παραπέμπομεν.* Hæc ego ſic verto: Billius enim non ſatisfecit. *Iam accingebat ſe ad ſcholas erigendas per ſingulas ciuitates; & ſugge-* G *ſtus, & ſedes tum ſublimiores, tum inferiores: Græcorum dogmatum lectiones, & explicationes, tum eorum quibus mores informantur: tum quæ abſtruſiora eſſent: ſed & precum formam ex parte: moderata peccantium increpationes: inſtitutioniſque, & initiationis: denique omnia quæ manifeſtum eſt pertinere ad ordinem noſtrum: Inſuper & diuerſoria ædificare domóſq; ad excipiendos hoſpites, item puritati, virginitatiq; dicatas, ac piis meditationibus: humanitatē etiā in ege-*

in egenos, cùm aliam tum eam quæ eſt in epiſtolaribus teſſeris quibus eos quorum intereſt, à gente ad gentem dimittimus. Billius ἁγίων τόπων vertebat *precationum alternatim canendarum formam*: qua ratione motus non facilè dixerim: certè longè à verbis diſceſſiſſe negari non poteſt. Omiſerat autem hæc verba, τῶν κατηχουμένων καὶ τελουμένων: quibus exiſtimo ſignificari ceremonias, quarum vſus erat circa baptizandos: vt τὰ κατηχητικὰ ſint ea omnia quæ fiebant ad Catechumenos præparandos ad baptiſmum accipiendum: τελουμένων autem quæ circa competentes.

XXVIII. Enimuerò hæc omnia, aut ferè omnia, pendent à Scriptura: in qua iuberi ſcimus: vt Inſtruantur omnes, quò pertinent ſcholæ, & ſuggeſtus, & lectiones, & explicationes: & τὰ κατηχητικὰ καὶ τελειώσεις: & variorum graduum officia Eccleſiaſtica, quò referendæ ſunt προεδρείας καὶ ἱερατείας: Et peccantium cenſuras: Nam de precibus quid opus eſt dicere? Iuberi etiam hoſpitalitatem & eleemoſynam, quibus inſeruiunt ξενοδοχεῖα, ξενῶνες, & humanitas in egenos: Literas etiam commendatorias Paulus nominat, id eſt, ἐπιστολὰς συστατικάς, quæ poſtea formatarum nomen obtinuerunt. Reſtant ἀσκητήρια, παρθενῶνες, γεροντοκομεῖα, quibus exiſtimo ſignificari varia monaſteriorum genera: quæ fateor non haberi in Scripturis: & eſſe ex ſola inuentione humana.

XXIX. Cæterum, fateor certa quædam ratione eadem non haberi in Scripturis: nempe quatenus ſunt ſpeciales & particulares generalium præceptorum πράξεις: At has quis neget, & varias fuiſſe pro variis locis & non perpetuas? Certè τὰ διδασκαλεῖα, & πτωχοτροφεῖα, & γηροκομεῖα, & παρθενῶνες, & φροντιστήρια, quatenus ædificia ſignificant, ſpecialiter iis rebus deſtinata, perſpicuum eſt ab initio Eccleſiæ nulla fuiſſe, ſed procedente tempore inſtituta. Imò monachorum ne nomen cognitum ante Antonium: Virgines autem quaſque ſuis domibus habitare ſolitas ſatis patet ex omnibus fermè dicam Veteribus. Certè in Eccleſia Latina primus eſt Hieronymus, quem legamus eiuſmodi aliquid inſtituiſſe, cuius inuentum (vt ſolet accidere nouis rebus) multi non probabant. Precum formulas ſemper varias fuiſſe, & ad libitum quorumque ſacerdotum quis neſcit? Chryſoſtomo ſua fuit Liturgia: Ambroſio ſua: Seuero Alexandrino ſua: Baſilio ſua. Etſi veræ ſunt quæ hodie exſtant; Petro ſua, Iacobo ſua, Clementi ſua. Hæc igitur & locis & temporibus, & perſonis etiam obnoxia: vt non oportuit in Scripturis contineri, ſic ineptè proferri conſtat ad arguendam Scripturæ imperfectionem.

XXX. Chrysostomvs in ſecundum caput poſterioris ad Theſſalonicenſes, *Patet*, inquit, *quod non omnia per epiſtolam tradiderunt Apoſtoli, ſed multa ſine literis. Eadem verò fide digna ſunt tam iſta quàm illa. Quamobrem Eccleſiæ quoque Traditionem cenſeamus eſſe fide dignam. Eſt traditio, nihil quæras amplius.* Et idem habent Theophylactus & Oecumenius. Itaque non reprehendendum eſt Concilium Tridentinum, quum Traditiones æquauit Scripturis. Rurſus Chryſoſtomus homilia ſexageſima nona ad populum Antiochenum, & tertia in Epiſtolam ad Philippenſes. *Non fruſtra* (inquit) *ab Apoſtolis ſancitum eſt, vt in celebratione venerandorum myſteriorum memoria fiat eorum, qui hinc diſceſſerunt. Nouerunt illis multum hinc emolumenti fieri, multum vtilitatis.*

XXXI. Reſpondeo: ad primũ, certum eſſe non omnia Apoſtolos tradidiſſe ſcriptis: ſed illa tantùm quæ ad eſſentiam fidei pertinent: ampliùs dico: non

A tantùm nõ omnia ſcriptis tradidiſſe: ſed etiã, neque ſcriptis neque viua voce. Nã eorũ quæ nõ ſunt de eſſentia fidei, multa poſt Apoſtolos inſtituta fuerunt: & quotidie inſtitui poſſunt quædam, ſi ſic res ferat. Itaque, etſi id non rectè inferatur ex Pauli verbis, vt diſputauimus capite primo: tamen non eſt mentitus Chryſoſtomus, nec iuuat noſtros Traditionarios: quibus non ſatisfacimus, cùm ritus & ceremonias permittimus Eccleſiæ: niſi etiam dogmata fidei concedamus. Quod autem vtraque ait, eandem

B fidem mereri, reſpondeo, vt prius ad Baſilium, non eſſe verum. Neque illud, ſi ſit Traditio, nihil eſſe quærendum aliud: maximè cùm loquatur de Traditione non Apoſtolica, ſed Eccleſiaſtica, in quam multa cadere non ſatis exacta, vt mitiſſimè loquar, iampridem docuit experientia, & nos oſtendimus in ſecundo libro.

XXXII. In altero loco, manifeſtus eſt Chryſoſtomi næuus: aſſerentis eas preces pro mortuis, quarum vſum haberi dicit ex Traditione, prodeſ-

C ſe etiam mortuis in infidelitate. Nam poſtquam lugendos dixit τοὺς ἀπίστους, τοὺς οὐδὲν ἐκείνων διαφέροντας, τοὺς χωρὶς φωτίσματος ἀπερχομένους, τοὺς χωρὶς σφραγῖδος, τοὺς ἐν πλούτῳ τελευτῶντας, καὶ μηδεμίαν ὑπὲρ τοῦ πλούτου παραμυθίαν τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἐπινοήσαντας, τοὺς λαβόντας ἐξουσίαν ἀπολούσασθαι αὐτῶν τὰ ἁμαρτήματα, καὶ μὴ βουληθέντας: *Infideles, eóſque qui ab iis nihil differũt, ſcilicet eos qui ſine illuminatione excedunt, ſine ſignatura* (hoc eſt non baptizati: baptiſma enim ſolebant & φωτισμὸν & σφραγῖδα appellare) *eos etiam qui in diuitiis moriuntur,*

D *neque vllum animæ ſolatium ex iis compararunt: eos, quibus licuit abluere ſua peccata, nec voluerunt tamen*: tandem inſertis nonnullis de moderato planctu, κλαίωμεν (inquit) τούτους, βοηθῶμεν αὐτοῖς κατὰ δύναμιν, ἐπινοήσωμεν αὐτοῖς τινὰ βοήθειαν, μικρὰν μὲν, βοηθεῖν δ' ὅμως. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; εὐχόμενοι καὶ ἑτέρους παρακαλοῦντες εὐχὰς ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖσθαι, πένησιν ὑπὲρ αὐτῶν διδόντες συνεχῶς. ἔχει τινὰ τὸ πρᾶγμα παραμυθίαν. *Lugeamus iſtos: adiuuemus eos pro viribus: excogitemus eis aliquod auxilium: paruum illud quidem, ſed tamen adiuuemus. Quomodo autem, quáve ratione? Orantes, alióſque excitantes ad orationes pro eis*

E *concipiendas: pauperibus etiam largientes pro eis abſque intermiſſione. Nam hæc res nonnullum habet leuamentum.* Cenſet igitur Chryſoſtomus orandum eſſe pro mortuis, ex Traditione; mortuis inquam, non fidelibus tantùm, ſed etiam infidelibus: atque iis qui infidelibus non ſunt multo meliores: pro non baptizatis: imò pro iis qui baptizari noluerunt. Excuſent eum Ieſuitæ ſi poſſint ab errore. Interea nos ſciant libenter eas Traditiones ſibi relinquere, quæ in errorem inducant: & ſinant cre-

F dere, tum omnino ſecuros fore nos ab omni non tantùm errore, ſed etiam alucinatione, cùm Scripturæ adhærebimus.

XXXIII. Alium ex Chryſoſtomo locum obiicit Petrinus miniſtris Gratianopolitanis, ex homilia prima in Acta. τὰ μείζονα αὐτῷ τετήρηται τῆς διδασκαλίας, ἵνα μὴ ἐλάττω αὐτὸν νομίσωσι. *Ideò Spiritui ſeruata eſt maior doctrinæ portio, ne putarent illum minorem.* Negat autem poſſe probari, hoc totum verbum, atque doctrinam Spiritus Sancti, fuiſſe ſcriptam.

G XXXIV. Imò ἡ διδασκαλία Chryſoſtomo non ſignificat doctrinam, quæ docetur: ſed diſciplinam quæ docet; id eſt, ipſam in erudiendo operam, &, vt ita dicam, laborem. Ipſa verba ita volunt. Nam quam Eraſmus Latinè dixit *maiorem doctrinæ portionem*, Græcè habes τὰ μείζονα τῆς διδασκαλίας, id eſt, ea quæ ſunt in diſciplina maiora, ſiue maioris momen-

ti. Atqui ita fieret manifeſtè mentitus Chryſoſtomus. Nam protectò, quæ habentur ex ipſius Chriſti diſciplina, ſunt eiuſmodi, vt non tantùm non ſint inferiora reliquis; ſed etiam in articulorum fidei cenſu primas teneant: puta, Trinitatis myſterium; Incarnationis arcanum, peccatorum remiſſio, Iuſtificatio per fidem: ſpes Reſurrectionis. Quibus ſanè nulla ſunt omnino comparanda eorum, quæ tactantur accepta ex non ſcripta inſtitutione. Verùm ſi laborem docendi attendas, omnino verè dictum longè potiſſimam, longiúſque ac latiùs prolatam docendi prouinciam fuiſſe Spiritus Sancti per Apoſtolos: qui & in omnes gentes abierunt, & in multos annos: cùm Chriſtus continuerit ſe intra Iudæam; & paucos annos.

XXXV. Theophilvs Alexandrinus; diſertè docet primo & tertio Paſchali, legem ieiuniorum Apoſtolicam eſſe traditionem.

XXXVI. Reſpondeo: primò de ieiunio in genere leges eſſe ſatis diſertas in Scriptura: de circunſtantiis verò ieiunij non eſſe neceſſe vllas eſſe ſcriptas, quia variæ ſint, pro variis & locis & perſonis, & temporibus: itaque poſſe facilè referri ad Traditiones abſque vllo Scripturæ præiudicio.

XXXVII. Secundò illud, *diſertè docet*, non aliud eſſe quàm diſertum Bellarmini mendacium. Nam libro quidem tertio; etſi multa habet de ieiunio Paſchali Theophilus, tamen nuſquam ſignificat ab Apoſtolis inſtitutum: tantùm varia colligit è Scripturis teſtimonia, quibus ſobrietas commendatur. At hæc neque multum faciunt ad ieiunia: poteſt enim ſobrietas coli, vt non ieiunemus tamē: & multò minùs ad ieiunium Quadrageſimæ: tum neque fauent Traditioni non ſcriptæ. Nam ſi ex Scripturis concluditur, ſiue ieiunium in genere, quod nos vltrò profitemur, ſiue in ſpecie ieiunium Quadrageſimæ, vt videtur Theophilo placuiſſe, tum neceſſe eſt eam Traditionem non eſſe non ſcriptam; licèt totidem eius ſyllabæ non legantur.

XXXVIII. In primo autem libro, locus eſt huiuſmodi, *Et ſic poterimus immanentium ieiuniorum iter carpere, incipientes Quadrageſimam à triceſima die menſis Mechir, & hebdomadam ſalutaris Paſcha, quinta die menſis Pharmuti: finientéſque ieiunia ſecundùm Euangelicas Traditiones veſpere Sabbathi decima die Pharmuti: vt illuceſcente ſtatim Dominica, feſta celebremus, vndecima die eiuſdem menſis.* Hîc videmus Traditionem nominari non Apoſtolicam, vt voluit Bellarminus, ſed Euangelicam. Ea nimirum diſtinctione, qua vſus olim Cyprianus, quæſiuit vnde eſſet Traditio, verùm de Euangelica auctoritate deſcendens, an de Apoſtolorum Epiſtolis: ſcribens ad Pompeium. Significauit enim traditionem illam de qua loquitur Theophilus, originem ſuam trahere ab hiſtoria Euangelica, quæ eſt in Canone. Imò obſeruandum, hanc traditionem pertinere non ad legem, ſed ad finem ieiunij: vt ſenſus ſit ex traditione Euangelica, hoc eſt, ex hiſtoria Euangeliorum colligi tempus illud, quo ex vſu Eccleſiæ ieiunium Paſchatis ſoluebatur: nimirū quia conſtet ex Euangelio, Chriſtum ſurrexiſſe à mortuis die Dominica poſt quartam decimam lunam: non ſolere autem Chriſtianos ea die ieiunare, quum Chriſti reſurrectionem celebrabant. Itaque neceſſariò confici, pridie eius diei, id eſt, Sabbatho, ſoluendum eſſe ieiunium.

XXXIX. Cyrillvs Hieroſolymitanus in Catecheſibus myſtagogicis, nihil ferè explicat aliud, quàm Traditiones non ſcriptas de Baptiſmo, & aliis Sacramentis: Sic Bellarminus, Baronius, cùm de ſacris myſteriis (inquit) quinque orationes myſtagogicas habuiſſet, hoc ait in fine, *Retinete has Traditiones, & ſine vllius offendiculo voſmet ſeruate.* Sed à quo traditas? Legat qui originem earum ſcire cupit, & inueniet eas acceptas eſſe maiori ex parte, ex Miſſa Iacobi Apoſtoli eiuſdem Ciuitatis olim Epiſcopi.

XL. Reſpondeo, Cyrillum in explicando Baptiſmate & Euchariſtia, (nam alia nulla Sacramenta agnouit, ne erret Bellarminus) enumerare nónulla ritualia, quæ fatemur non haberi è Scripturis. In Baptiſmo quod baptizandi ſtarent verſus occidentem: veſtem exuerent: vngerentur oleo à vertice ad imum, vngerentur chriſmate. In Euchariſtia, abluerentur manus, daretur oſculum pacis, commemorarentur Patriarchæ, Prophetæ, Apoſtoli, Martyres, oraretur pro defunctis: Inuitarētur omnes ad communionem myſteriorum: acciperetur corpus concaua manu dextra, cui ſuppoſita eſſet ſiniſtra: tum eius contactu oculi ſanctificarentur.

XLI. At hæc omnia nulla eſſe fidei dogmata, quis non videt? Itaque potuerunt peti aliunde quā à Scriptura: Et ſi nihil habuerunt ſuperſtitioſi, potuerunt tolerari. Sed non fuiſſe perpetua, aut Catholica, conſtat ex vſu aliarum Eccleſiarum. Neque enim per omnia conſentiunt Liturgiæ reliquæ ei, quam Iacobi dicunt. Certè in Romana neque baptizandi ſtant verſus occidentem: ſunt enim infantes: neque vnguntur à capite ad imum. In Euchariſtia nullum datur oſculum: non inuitantur omnes ad communionem vtriuſque ſpeciei: non accipiunt laici corpus in manus: non eo tanguntur oculi. Quid ergo mirantur, ſi quæ nec Catholica ſunt, nec perpetua in Scripturis non leguntur? Imò qua fronte hæc obiiciunt in quæſtione de fidei dogmatibus? Nam quoties diximus, iſta ritualia, iſta mobilia, non pertinere ad perfectionem Scripturæ?

XLII. Supereſt ex omnibus Græcis Epiphanivs. Nam Damaſceni ὅπερ ἀγγεῖον ὁ Μεγάριος ἀεθμὸς ἐστὶν, ὁ λόγος. Apertum enim Idololatram, cur ægrè feramus in Scripturæ autoritatem inſurgere? Cur miremur amare non ſcripta? Epiphanius igitur, hæreſi quinquageſima quinta, quę eſt Melchiſedechianorū: *Termini* (inquit) *nobis poſiti ſunt, & fundamenta, & ædificatio fidei, & Apoſtolorum Traditiones, & Scriptura ſacra, & ſucceſſiones doctrinæ: & vndequaque veritas Dei munita eſt: & nemo decipiatur vanis fabulis.* Et hæreſi ſexageſima prima, quæ eſt Apoſtolicorum. *Oportet & Traditione vti: non enim omnia à Diuina Scriptura accipi poſſunt. Quapropter aliqua in Scripturis, aliqua in Traditione Sancti Apoſtoli tradiderunt.* Baronius & Ieſuitæ Ratisbonenſes addunt, ex hæreſi ſeptuageſima quinta longiuſculum ſermonem de ieiuniis quartæ feriæ, ac pro Sabbathi, & feſto Paſchatis, prolata autoritate Apoſtolicæ Traditionis; & increpito Aerio, quem veriſimile nō ſit hæc adeò cognita habere, ac Patres, qui à maioribus illa acceperant. Denique Baronius, ex eiuſdem compendiaria doctrina recitat. *At verò de ſtatutis ipſis & Traditionibus eiuſdem Eccleſiæ, rurſus neceſſarium eſt me breuibus apponere earumdem Traditionum formam ex parte.*

XLIII. Reſpondeo, Epiphanium ſæpiuſculè quidem ad Traditionem confugere: at nunquam, vt articulos fidei confirmet aliquos non ſcriptos, ſed tantùm quædam quæ vel hiſtorica ſunt, vel ritualia

tualia. In quo vtroque genere, quis tam expers eſt ſenſus communis, quis adeo rerum tum humanarum, tum Eccleſiaſticarum inexpertus, qui neget Traditionis non ſcriptæ in libris ſacris, ſuas eſſe partes? Sed illud euidenter colligitur ex ipſis Epiphanij locis.

XLIV. Nam in Melchiſedecianis, cùm duo reprobet capita, vnũ, Chriſto maiorem eſſe Melchiſedec regem: alterum, fuiſſe eundem re vera ſine patre, & ſine matre: tum prius, quod ſine dubio ad fidei doctrinam pertinet, refellit, ne nominata quidem Traditione: ſed ex Scripturis: [illegible] (inquit) [illegible]. Quæ verba inſulsè Cornarius tráſtulit. *Ex ipſorum dictis ſubuerſio ipſorum contingit*: pueriliter recedens à ſenſu ſatis perſpicuo. Debuit autem ſic vertere, *Ex ipſis diſertis verbis eorum euerſio naſcitur.* Significat autem ipſa eiuſdem loci verba, quem hæretici proferebant è Scripturis, vt probarent Chriſtum eſſe minorem: quia eſſet ex ordine Melchiſedec. Nam contra, quia ſtatim ſubditur, *Similis factus eſt filio Dei*: ſi ſimilis (inquit) ergo non æqualis, [illegible] τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἴσος τυγχάνει τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Hoc igitur caput còncludit è Scriptura: & quidem, vt hoc repetam, nunquam in ſubſidium vocata Traditione.

XLV. At in altero ad Traditionem confugit: [illegible] ἐμφέρεται. *Etenim apud quoſdam Melchiſedeci pater & mater inferuntur.* Et ſubiectis exemplis, Danielis, eiúſque ſociorum trium, & Eliæ, ἵνα δὲ (inquit) [illegible]. *Vt ne in hoc error contingat, nihil nocebit quæ in Traditionibus accepimus, narrare.* Enimuero facile vident etiam cæci, non multum intereſſe fidei, ſiue norimus, ſiue ignoremus nomina Patrum illorum. Quin etiam conſiderandum eſt Traditionem illam de parentibus Melchiſedeci deſignari non vniuerſalem, ſed particularem, ἐμφέρεται (inquit) non παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ, ſed tantùm παρά τισι. Quinetiam, ne reliquam quidem de Danielis, Eliæve parentibus, opinor ſuo vnquam calculo confirmauit Eccleſia.

XLVI. Porrò hoc Epiphanij, vt ita dicam, [illegible], quod Bellarminus recitauit, ſic intelligendum eſt, vt hæreticos refutari profiteatur vtrinque, id eſt, & ex Scripturis & ex Traditionibus, ſed & veritatem Dei confirmari. Non autem eam Dei Veritatem partim quidem à Scripturis ſumi, partim à Traditionibus nuſquam ſcriptis. Quis autem negat, etiam dogmatibus ſcriptis confirmandis vtilia eſſe ea, quæ nec ſcripta ſunt, nec omnino fidei dogmata? Hic igitur locus omnino nihil concludit contra Scripturarum perfectionem.

XLVII. In hæreſi Apoſtolicorum agitur de ſtatu virginitatis: in Aerianis de ieiuniis, & feſtis. Non poteſt autem melius reſponderi, quàm ex ipſo Epiphanio: addo ex eo ipſo loco quem Baronius ex compendiaria doctrina citauit, ſed non citauit integrum. Nam eo loci iſta omnia, aliaque multa, id eſt, vno nomine ritus omnes (Θεσμοὺς appellat, quos Cornarius duobus nominibus reddidit, ſtatuta & Traditiones) non tantùm diſtinguuntur, ſed etiam ſeparantur à dogmatibus fidei. Nam longum catalogum rerum credendarum, atque earum quidem omnium è Scripturis deſumptarum, his verbis concludit, [illegible]

[illegible] *Et quidem quæ de fide tenet illa vna Catholica Eccleſia, & columba innocua, vnica vtique prout ipſe dixit, Vnica eſt columba mea: ſimiliter & de ineffabilibus iuuenculis, quorum non eſt numerus* (hæreſes intelligit) *compendioſe diximus: Ac de Patris, Filijque, & Spiritus ſancti conſubſtantialitate, de incarnata perfectaque Chriſti præſentia: atque aliis partibus fidei.* Tum ſequuntur illa ab aduerſariis recitata. [illegible] *De inſtitutis verò eiuſdem breuiter rurſus mihi neceſſitas incumbit exponere eorundem inſtitutorum formam ex parte: ſcilicet quæcunque ſolita ſunt obſeruari in ea, obſeruanturque tum ex præcepto, tum vltro.* Quo loco obiter moneo φύσει τηρῶνται, malè à Cornario verti *ex natura ſeruantur*, quid enim illud eſſe poteſt? Sed vtitur Epiphanius ſæpiſſimè voce illa φύσει aduerbialiter, pro conſuetudine. Quod cùm Cornarius non obſeruaſſet, ſæpiſſimè vt ſuperfluam omiſit.

XLVIII. Sed ad rem, poſt hæc verba longam nectit enumerationem eorum inſtitutorum, ſiue rituum. Nominat igitur ordine, Virginitatem, Monachatum, Continentiam, Viduitatem, Cõiugium, Sacerdotium, Lectores, Diaconiſſas, Exorciſtas, Laboratores, Ianitores, Synaxes, Ieiunia, Pentecoſtẽ, Natale Domini, Quadrageſimam, Defunctorũ nomina, Hymnos, & ſimilia plurima. Hæc omnia, inquam, ſeorſim ab iis quæ ad fidem pertinent, prolixè recitat. Magno noſtro commodo: qui fatemur iſtiuſmodi omnia non contineri in Scripturis, quarum perfectionem defendimus tantùm in iis quæ ſunt de fide. Itaque ſubſcribo ego quidem Epiphanio dicenti: οὐχ ἅπαντα ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς δύναται λαμβάνεσθαι. *Non omnia poſſunt ſumi à Scriptura.* Tantùm moneo Traditionibus non abutendum ad ſtabilienda fidei dogmata, quod aduerſarij faciunt: Et rurſus ne rituum quidem Traditiones opponendas Scripturis: his ſaluis, ſalua res eſt. Nec Epiphanius nobis aduerſatur.

XLIX. Præter hos locos Puteanus, Epiphanium aſſerebat dicere, Traditionem eſſe neceſſariã ad ſalutem, atque ad intelligendam Scripturam: & notabat hæreſin ſextam: ſed hoc mendacium eſt Puteani, non teſtimonium Epiphanij.

CAP. XX.

De variorum Patrum Latinorum autoritatibus ad confirmandas Traditiones.

I. Veniendum ad Patres Latinos. A Tertulliano primum varios emendicant locos. Atqui is nec iudex eſt legitimus, nec teſtis locuples. *De Tertulliano* (inquit Hieronymus obiiciens Heluidio) *nihil amplius dico, quàm Eccleſiæ hominem non fuiſſe.* Adeo indignum iudicauit, quem vel reſponſionis verbulo dignaretur. Quidni nos etiam? Nam reuera multa ſcripſit aduerſus Eccleſiam, eodem teſte Hieronymo in Catalogo. Et quanuis initio fuerit Catholicus, atque adeo nonnulla pro veritate ſcripſerit, tamen *conſequens error* (inquit Hilarius Cano-

ne quinto in Matthæum) *detraxit ſcriptis probabilibus autoritatem.* A Et quod ad hanc noſtram controuerſiã multum intereſt, in eam hæreſin prolapſus eſt, quæ non ſcriptis obſeruationibus admodum delectabatur. Montanus enim plurima eiuſmodi inuexit; certè ſtata ieiunia primus aſſignauit, teſte Euſebio hiſtoriæ libro quinto, capite decimo octauo. Vnde Tertullianus librum de ieiuniis ſcripſit aduerſus Pſychicos, id eſt, Catholicos (ſic enim appellabant Montaniſtæ) &, *Arguunt nos* (inquit) *quod ieiunia propria cuſtodiamus, quod ſtationes plerumque in veſperam pro-* B *ducamus, quod etiam xerophagias obſeruemus.* Videlicet iam tum dolebant Catholici, his oneribus libertatem Chriſtianam grauari.

II. Ad hanc exceptionem Raimundus, (is qui librũ de Corona militis edidit Gallicè cum annotationibus, vnam hanc ob cauſſam, quòd egregiè patrocinatur Traditionibus) reſpondet, Tertullianum, ſi non vt Theologum, ſaltem admittendum vt hiſtoricum non indignum fide, iis in rebus quas ſe vidiſſe teſtetur ſuo tempore obſeruatas in Ec- C cleſia.

III. Imò imponit nobis legem, quam ne ſui quidem ſeruant. Nam quum Euſebium accuſant Arianiſmi, aut Sozomenum Nouatianiſmi, id eo faciunt, vt fidem detrahant eorum hiſtoriæ. Deinde meminiſſe debuit, non contendi à nobis de facto, vtrum aliquando fuerint aliquæ Traditiones: ſed de iure, vtrum eſſe debuerint, ſaltem in dogmatibus. Quid enim? An ſi conſtet multa ἄγραφα fuiſſe obſeruata, ideo ſequitur Scripturã eſſe imperfectã? D Minimè verò: ſed hoc tantùm, multa ſibi homines permittere præter Scripturam. Porrò non proferri duntaxat Tertullianum tanquam hiſtoricum, ſed etiam tanquam Theologum, ipſi probabunt loci ex eius ſcriptis excerpti.

IV. Pamelius negat eum à Montano imbibiſſe Traditiones. *Patet* (inquit annotatione vigeſima ſeptima in librum de Corona) *non aliud eſſe quam calumniam, qua Magdeburgenſes volunt hanc ſuam de Traditionibus non ſcriptis ſententiam habuiſſe Tertullianum à* E *Montano.* Et habet argumenta tria. Primum, quòd è contrario primus Montanus legatur noua quædam ingeſſiſſe Traditioni contraria, apud Euſebium hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro quinto, capite decimo quinto. Secundum, quòd etiam libro de Præſcriptionibus aduerſus hæreticos, Traditionum præſcriptione vtatur Tertullianus, idque ante hæreſin. Tertium, quòd poſtquam cœpit declinare in hæreſin ipſe etiam, ſicuti Montanus, conſuetudines antiquas minoris cœpit æſtimare, vt patet libro de F Velandis Virginibus.

V. At hæc argumenta nihil probant. Ad primum reſpondeo, Euſebium aſſerere Montanum, ἐξάρξασθαι λαλεῖν καὶ ξενοφωνεῖν, παρὰ τὸ κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ κατὰ διαδοχὴν ἄνωθεν τῆς ἐκκλησίας ἔθος, *cœpiſſe loqui, & peregrinas voces fundere, præter eum morem Eccleſiæ, qui erat ſecundùm Traditionem, & doctrinam antiquam.* Quæ verba non ſignificant Montanum Traditiones vniuerſaliter oppugnaſſe, quaſi nullas omnino vellet eſſe: ſed ſpecialiter eas Traditiones, quæ tum e- G rant in vſu. Itaque hoc perinde eſſe, ac ſi, quia negat Baronius magos, quorum nomine illuſtratur Epiphaniæ feſtum, fuiſſe tres Reges: dicat aliquis eum Traditionem illam oppugnare, hoc eſt, id quod ex Traditione iampridem Papiſtæ tenebant pro certo; & quibuſdam Scripturæ detortis locis probare conabantur. Atque adeò τὸ ξενοφωνεῖν, non poteſt a- A liud ſignificare, quàm Montanum induxiſſe multa ἄγραφα.

VI. Ad ſecundum: Fateor Tertullianum in libro de Præſcriptionibus vſum eſſe Traditionis autoritate aduerſus hæreticos. Sed ea Traditio ſignificabat, continuam in Eccleſia ſcriptæ doctrinæ docendæ rationem: non autem capita neſcio quæ nũquam ſcripta, ſed auribus paucorum inſuſurrata. Itaque ſentiebat & loquebatur Catholicè. Sed quũ ad Montanum defecit, tum cœpit nimium amare B rerum Traditiones non ſcriptarum.

VII. In tertio, miror tam ſupinè ſui oblitum Pamelium. Nam qui hîc iam Montaniſmo tribuit, quæ initio libri de Velãdis Virginibus Tertullianus ſcripſit, cùm ipſum eum librum interpretatur, multo aliter conſiderat. Nam & argumentum eius capitis in hæc concepit verba: *Quod conſuetudo veritati contraria non præſcribat.* Et in generali argumento, dixit eas taxari, quæ prætextu contrariæ conſuetudinis, contra quàm Apoſtolus præceperat, caput non C velarent. Vnde patet eo loco nihil non rectè dici: Nam quis Catholicus velit contrariam veritati cõſuetudinem in Eccleſia vigere? Quis contra Apoſtoli diſerta monita, conſuetudini deferat? Cur ergo Montano imputatur bona piáque ſententia? Tertio notauit idem Pamelius, à Cypriano fuiſſe hunc ipſum locum diligenti imitatione ad verbum ferè expreſſum epiſtolis, ſeptuageſima tertia, & quarta. Ergo, inquam, neceſſe eſt Tertulliani ſententiam à Cypriano fuiſſe approbatam. At Cypriano nihil D fuit commune cum Montano: Ergo, eam ſententiam oportet non fuiſſe ex erroribus Montani.

VIII. Hæc de autore: iam de teſtimoniis. Celebertimus eſt apud Papiſtas libellus de Corona militis: quem tamen Baronius omiſit citare: quod equidem miror. Sed non Bellarminus: non Ieſuitæ in Colloquio Ratiſbonenſi: non alij plurimi. *Habentes obſeruationem inueteratam, quæ præueniendo ſtatũ fecit. Hanc ſi nulla Scriptura determinauit, certè conſuetudo corroborauit, quæ ſine dubio de traditione manauit.* E *Quomodo enim vſurpari quid poteſt, ſi traditum prius non eſt? Etiam in Traditionis obtentu exigẽda eſt, (inquis) autoritas ſcripta. Ergo quæramus an & Traditio non ſcripta, non debeat recipi. Planè negabimus recipiendam, ſi nulla exempla præiudicent aliarum obſeruationum, quæ ſine vllius Scripturæ inſtrumento, ſolius Traditionis titulo, exinde conſuetudinis patrocinio vindicamus. Denique, vt à Baptiſmo ingrediar, aquam adituri, ibidem, ſed & aliquanto prius in Eccleſia ſub Antiſtitis manu conteſtamur nos renunciare diabolo, & pompæ, & Angelis eius: dehinc ter mergitamur,* F *amplius aliquid reſpondentes, quàm Dominus in Euangelio determinauit: inde ſuſcepti, lactis & mellis concordiam prægustamus: ex quo ea die lauacro quotidiano per totam hebdomadam abſtinemus. Euchariſtiæ Sacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu quàm præſidentium ſumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus. Die Dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare: eadem immunitate à die Paſcha ad Pentecoſten vſque gaudemus. Calicis aut panis etiam no-* G *ſtri aliquid decuti in terram anxiè patimur. Ad omnem progreſſum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad veſtitum & calceatum, ad lauacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia, quæcunque nos conuerſatio exercet, frontem crucis ſignaculo terimus. Harum & cæterarum eiuſmodi diſciplinarum, ſi legem expoſtules Scripturarum, nullam inuenies. Traditio tibi prætenditur auctrix, conſuetudo confirmatrix, & fides obſeruatrix.* Et

paulò

paulò pòſt. *His igitur exemplis renunciatum erit, poſſe etiam non ſcriptam Traditionem in obſeruatione defendi confirmatam conſuetudine, idonea teſte probata tunc Traditionis ex perſeuerantia obſeruationis. Conſuetudo autem etiam in ciuilibus rebus pro lege ſuſcipitur, cùm deficit lex.* Longiuſculum locum, quia ab aduerſariis non ſine faſtu iactatum, nihil nocuerit totum deſcripſiſſe.

IX. Reſpondeo, primò librum eſſe à Tertulliano compoſitum, iam hæretico, atque aduerſus Catholicos. Nam Montanum pleno ore redolent hæc verba. *Planè ſupereſt, vt etiam martyria recuſare meditentur, qui Prophetias eiuſdem Spiritus Sancti reſpuerunt:* quod obſeruauit Pamelius: obſeruauit Raimundus. Simile eſt iſtud in Catholicos ſcomma. *Noui & paſtores eorum in pace leones, in prælio ceruos:* quia docerent martyria, etſi non recuſanda, tamen legitimè declinanda, quod Montaniſtæ negabant. Atque adeò in Tertulliani vita Pamelius diſertè notat ſuoe librũ ſcriptum, poſtquam in hæreſin lapſus eſſet. Quare non tantùm ea præiudicio generali ipſius autoris eleuatur autoritas huius libri: ſed etiã proprio vitio, quia hæreticus, & contra Eccleſiam compoſitus deprehenditur. Adeò neceſſe eſt Papiſtas vel è flamma victum perere.

X. Secundò, noto ſtatum quæſtionis, quam Tertullianus tractat. Miles quidam in donatiuo accedit ad prætorem, lauream manu geſtans, non capite, vt reliqui. Interrogatus cauſſam, reſpondet eſſe Chriſtianum: Chriſtiano non licere coronam capite geſtare: inde ad pœnam rapitur. Hoc factum reliqui non probabant Catholici: Tertullianos verò tuetur. Ergo quæſtio fit: vtrum Chriſtiano liceat capite coronam geſtare. Oſtendit hic ipſe ſtatus, à Tertulliano Montaniſta aduerſus Catholicos inſtitutam eſſe diſputationem.

XI. Procedit autem diſputatio in hũc modum: Catholici negabant prohibitum eſſe coronari; quia Scriptura non prohiberet. Tertullianus reſpondebat dupliciter. Primùm regerebat viciſſim, non ſcriptum eſſe, vt coronemur. *Nam ſi* (inquiebat) *ideo dicitur coronari licere, quia non prohibeat ſcriptura, æquè retorquebitur coronari non licere, quia ſcriptura non iubeat.* At hoc argumentum eſt ineptum: neque enim eadem ratio eſt iubendi & prohibendi. Certè enim verum eſt, permiſſum eſſe quicquid non prohibetur, quod pro ſe Catholici afferebant. Sed quod Tertullianus regerebat, *Imò prohibetur, quod non vltro eſt permiſſum,* omnino falſum eſt. Exempli gratia, Grammaticam, Logicam, Mathemata profiteri, nuſquã vltro Scriptura permittit: Et tamen nemo prohibitum dicet. Et ne longius abeam: potuit à ſuis ipſis Traditionibus doceri Tertullianus: quas nulla ſcriptura vltro permittebat: ipſe tamen obſeruari volebat.

XII. Deinde, confugiebat ad Traditiones, cum videret ſe ea Scripturis pugnare non poſſe. Rurſus verò, audito Traditionum nomine, Catholici nihilominus exigebant Scripturæ autoritatem. Tertullianus reſpondebat ſufficere Traditionem non ſcriptam. Ex eo apparet tum temporis ita fuiſſe Catholicos inſtitutos, vt ex Scripturis vellent etiam agendorum regulam deſumi: hæreticos autem Catholicis negotium faceſſere ſolitos ex Traditione non ſcripta. Mirum ni ſe hîc lector putet videre noſtrorum temporum effigiem: &, vt ita dicam, Tertullianum à nobis defeciſſe ad Papiſtas, id eſt, à Catholicis ad Montanum. Porrò non ſequitur, ſi Tertullianus Catholicos oppugnauit è Traditione, ideo

A Scripturam eſſe imperfectam.

XIII. Atque hîc mihi rurſus vide, quàm abſurdè, *Conſuetudo* (inquit) *ſine dubio de Traditione manauit: quomodo enim vſurpari poteſt, ſi traditum prius non eſt?* Itáne? Ergo quicquid vſurpatur, id neceſſe eſt eſſe traditum? Quaſi nihil ex ſe inueniant hæretici: nihil inuehant nouatores: nihil ſibi permittant homines. Deinde, quid tum, ſi traditum eſt? Quaſi non multum interſit, & quomodo, & quando, & à quo ſit traditum. Denique docet experientia multa obſeruari

B etiam ea Traditione, quæ falſa ſunt.

XIV. Tertiò, patet ex ſtatu quæſtionis Tertullianum de nullo agere fidei dogmate. Nam coronæ, ſiue ſerti è floribus contexti geſtatio, res eſt externa, & inter τὰ ἀδιάφορα. Nam quod tam ſeuerè tum ille prohibebat, hodie Chriſtiani impunè vſurpant. Ergo etiam ſi legitimè & Catholicè diſputaſſet, poterat tamen Traditionem proferre abſque vllo Scripturarum præiudicio.

XV. Atque adeò, ea ipſa exẽpla tam multa, nõ in

C dogmatibus numerat, ſed in diſciplinis. *Harũ* (inquit) *& aliarum eiuſmodi diſciplinarum, ſi legem ſcriptam expoſtules, nullam inuenies.* Solet autem diſciplinæ nomine ſignificare ea omnia quæ poſita ſunt in conſuetudine; vt ritus varios, variáſque obſeruationes. Certè in libro de Velandis Virginibus, manifeſtè diſtinguit à regula fidei: & docet admittere nouitatem correctionis: hoc eſt, vt nos hodie loquimur, eſſe mobilia. Sic capite precedenti ſeparabat Epiphanius θεσμοὺς ab iis quę ſunt fidei.

D XVI. Idẽ conſtat ex ipſa traditionũ enumeratione: quarum via vlla eſt, non vel prorſus antiquata: vel ſaltem magna ex parte mutata, vel denique particularis. Vnde Beatus Rhenanus in hunc locum: *Baptizandi* (inquit) *ritum oſtendit, qui in vſu veterum fuit, de quo conſuetudo quadam mutauit.* Et rurſus, *ſuas conſuetudines habuit Oriens, ſuas habuit & Occidens, nam Ceremonias ſecundum Eccleſiarum & regionum diuerſitatem variant.* Et ſanè iampridem non ipſi baptizati conteſtantur (qui primus eſt apud Ter-

E tullianum ritus) non etiam poſſunt, cùm ſint infantes: ſed pro iis adulti, iam à temporibus Auguſtini; hodie etiam apud Papiſtas. Tertia immerſio, iampridem mutata eſt in aſperſionem poſt tempora Gregorij primi, teſte Pamelio, annotationibus in librum de Baptiſmo. Lactis verò & mellis prægustationem, Africæ peculiarem fuiſſe Pamelius obſeruat. Certè præter Tertullianum non eſt eius qui meminerit, excepto ſemel Hieronymo in libello aduerſus Luciferianos. Sed eorum, qui nobis ex-

F poſitiones reliquerunt rituum baptiſmi, vt apud Græcos Dionyſius Areopagita, & Cyrillus Hieroſolymitanus: apud Latinos Ambroſius, nemo. Imò Hieronymus ipſe alibi pro melle vinum ſubſtituit: atque hunc morem Occidenti peculiariter Pamelius tribuit. Apud Papiſtas autem nullum reliquit ſui veſtigium.

XVII. Iam in altero Sacramento, *Euchariſtiam* (inquit) *antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu, quàm præſidentium ſumimus.* Atqui, quod de præſidentium

G manu dixit, non fuit vniuerſale: teſtatur enim Iuſtinus, poſt præſidentis preces Diaconos diſtribuiſſe Euchariſtiam. Nam quod Pamelius videtur exiſtimare præſidentium voce à Tertulliano ſignificatos non ſolùm Epiſcopos, ſed & presbyteros, ac diaconos, eſt præter antiquorum morem. Deinde non in cœtibus antelucanis tantum diſtribuitur

Euchariſtia, ſed etiam plena luce, ex quo prodiit A Eccleſia à cryptis in templa, & liberata eſt perſecutionum metu. Imò apud Papiſtas, in cœtibus ſiue antelucanis, ſiue aliis, nemo Euchariſtiam ſumit de manu Epiſcopi, aut presbyteri: ſed ſolus ſacerdos communicat, niſi fortè ſemel in anno.

XVIII. Oblationes pro defunctis pro natalitiis (id eſt, vt ego quidem cenſeo, ἀντὶ τῶν γενεθλίων, vt ſenſus ſit, fieri oblationes pro defunctis, pro eo quod Ethnici faciebant, pro natalitiis) annuas, B Papiſtæ non faciunt. Nam quod Pamelius eiuſdem rationis eſſe dicit, commemorationem in Miſſa, facit audacius, quàm verius. Nam hanc commemorationem ſolus ſacerdos facit, & non tantùm annuatim, ſed etiam quotidie: at hanc oblationem faciebant ſinguli, & tantùm annuis diebus. Die Dominico ieiunium nefas ducebatur, & de geniculis adorare. At verò toto Quadrageſimæ tempore etiam diebus Dominicis non abſtinent à carnibus Papiſtæ? Nam hoc C illis eſt ieiunare. Verum verò preces non fundant de geniculis, ipſi norunt, & quotidie vident omnes. A Paſcha ad Pentecoſten certè ieiunant ſexta feria & Sabbatho. Calicis & panis aliquid in terram decuti anxiè patiebantur: quod intelligendum eſt de conuiuio communi, non de Euchariſtia, nam propterea additum *etiam noſtri*. Ego verò Papiſtas ſæpe exclamantes vidi, ſi ſalinum euertatur, ſi cultri in crucem componantur, nunquam autem ſi vel D panis vel vinum in terram cadat. In Crucis ſignaculo, negare non poſſum Papiſtas eſſe vehementiſſimos. Sed illi profectò, maximam partem eius vſus, quem Tertullianus adeò minutim proſequitur, valere iubentes, idololatria compenſarunt, ei ſigno latria delata, quam veteres ſoli Deo eximiam reſeruabant.

XIX. Hoſius, in Confeſſionis capite de Humanis Traditionibus, citat librum de Virginibus Velandis, quem Bellarminus duntaxat iudicabat. E Et tamen hoc libro Pamelius dicebat Tertullianum Montaniſtam non ſatis bene Traditiones tractare. Illi viderint. Sed Hoſius tamen, *Cum primis* (inquit) *abſurdum eſſe Tertullianus exiſtimabat, vt diabolo ſemper operante, & adiiciente quotidie ad iniquitatis opera, opus Dei aut ceſſauerit, aut proficere deſtiterit: cum propterea paracletum miſerit Dominus, vt quoniam humana mediocritas, omnia ſemel capere non poterat, paulatim dirigeretur & ordinaretur, & ad perfectum perduceretur diſciplina, ab illo vicario* F *Domini Spiritu Sancto.*

XX. Egregiè verò: vt non tantùm Tertulliano vtantur Papiſtæ ſub extremum vitæ hæretico: ſed etiam eius libris in hæreſi ſcriptis: ac quidem, quod peius eſt, ex iiſdem libris hæreticis, in quibus quædam poſſunt eſſe non mala, ea ipſa excerpant, quæ puram putam hæreſin ſpirant. Nam locus iſte omnino eſt huiuſmodi, teſte ipſo Pamelio, qui ad eum ſic adnotauit. *Pertinent hæc & ſequentia ad finem huius capitis vſque, ad hæreſin* G *Tertulliani & Montaniſtarum, qui Montanum Paracletum faciebant, contra quàm latius in noſtris prolegomenis: hoc hic dixiſſe ſufficiat, quod ineptiſſime, quæ de Spiritu Sancto prædixit Chriſtus, ipſe ſuo Paracleto aſſcribat.* Et neget aliquis eſſe Traditionarios hæreticis affines?

XXI. Tamen tolerabilior erat Tertulliani Montaniſtarumque ſententia. Nam Papiſtæ, ne ipſam quidem fidei doctrinam excipiunt, cùm Traditiones iactant, imò diſertè multa dicunt eſſe credenda, quæ in Scripturis non habentur. At illi Traditionum non ſcriptarum ius nullum eſſe volebant in regulam fidei. Nam id initio huius ipſius libri Tertullianus proteſtatur, diſtinguens, vt aliàs notaui, regulam à diſciplina: illam dicens irreformabilem, & immobilem, atque omnino vnam: diſciplinam verò, & conuerſationem admittere nouitatem correctionis.

XXII. Prorſus Catholicè Lyrinenſis Vincentius, *Dicet aliquis, Nullus-ne ergo in Eccleſia Chriſti profectus habebitur religionis?* Aliquis, puta, Marcioniſta, vt Tertullianus olim: hodie etiam aliquis Papiſta, vt Hoſius. Quid reſpondet Catholicus? Non negat profectum: ſed non patitur eſſe mutationem. *Creſcat igitur oportet* (inquit) *& multum vehementérque proficiat tam ſingulorum, quàm omnium, tam vnius hominis, quàm totius Eccleſiæ ætatum, ac ſeculorum gradibus intelligentia, ſcientia, ſapientia. Sed in ſuo duntaxat genere, in eodem ſcilicet dogmate, eodem ſenſu, eadémque ſententia. Imitetur animarum religio rationem corporum, quæ licèt annorum proceſſu numeros ſuos euoluant, & explicent, eadem tamen quæ erant, permanent.*

XXIII. Baronius, ſed & Pamelius, qui, quo iure, quáve iniuria Papiſticos errores antiquitatis nomine ſibi honeſtandos propoſuerunt, neque ob aliam cauſam, aut ille Annalibus, aut iſte edendis Tertulliani, Cypriani que operibus manum admouit, alios ex eodem Tertulliano locos colligunt. Ex libro de Præſcriptionibus. *Nunc ſolùm diſputandum eſt, quibus competat fides ipſa, cuius ſint Scripturæ, à quo, per quos, & quando, & quibus ſit tradita diſciplina, qua fiunt Chriſtiani. Vbi enim apparuerit eſſe veritatem diſciplinæ & fidei Chriſtianæ, illic erit veritas Scripturarum, & expoſitionum, & omnium Traditionum Chriſtianarum.* Et poſteà, *Quid Apoſtoli prædicauerint, non aliter probari debere, niſi per eaſdem Eccleſias, quas Apoſtoli condiderunt, ipſi eis prædicando, tam viua voce, quàm per Epiſtolas poſtea: omnémque doctrinam, quæ cum illis Eccleſiis conſpiret veritati eſſe deputandam, reliquam omnem doctrinam de mendacio præiudicandam.* Contra Marcionem libro quarto, capite quinto. *His ferè compendiis vtimur, cum de Euangelii fide aduerſus hæreticos expedimur* (melius Iunius expedimur) *defendentibus temporum ordinem poſteritati falſariorum præſcribentem, & autoritatem Eccleſiarum Traditioni Apoſtolorum patrocinantem: quia veritas falſum præcedat neceſſe eſt, & ab eis procedat à quibus tradita eſt.* Ex Apologetico, *Expeditè autem præſcribimus adulteris noſtris, illam eſſe regulam veritatis, quæ veniat à Chriſto, tranſmiſſa per comites ipſius.* Ex libro de Carne Chriſti. *Si tantummodo Chriſtianus es, crede quod traditum eſt,* Contra Marcionem libro primo, *Non aliàs erit agnoſcenda Traditio Apoſtolorum quàm quæ hodie apud Eccleſias ipſorum editur.*

XXIV. Sed hæc non ſunt difficilia. Intelligit enim Tertullianus omnibus iis locis Traditionem non ſcriptam dogmatum ſcriptorum. Id patet, primò ex Apologetico, vbi regulam veritatis nominat: ac ſic ille ſolet appellare ſymbolum, quo continentur fidei capita: vt libro de Virginibus Velãdis capite

capite primo: & de Præſcriptionibus decimo tertio: & aduerſus Praxeā ſecundo, & alias. Deinde, quia ex ea traditione refutat hæreticos ſui temporis: oportet ergo ea traditione contineri dogmata Catholica cōtraria dogmatibus eorum hæreticorum. At illi hæretici controuerſiam mouerant, non de quibuſdam non ſcriptis; ſed de iis, quæ continentur in libris Canonicis; vt aliàs obſeruaui. Intellexit igitur rationem tradēdorum dogmatū, quam nos ſæpe profeſſi ſumus eſſe duplicem, ſcriptam & nō ſcriptam. Itaque meritò potuit dicere, *Tene quod traditum eſt*: non enim licet cuiquam recedere ab eo quod acceptum ab Apoſtolis & Chriſto ad nos vſque deductum eſt.

XXV. Porrò quod dixit, quid Apoſtoli prædicauerint, non aliter probari debere, niſi per Eccleſias, quas Apoſtoli docuerint: ſic intelligendum eſt, non vt Scripturas comparet Eccleſiis, pronuncietq. non per Scripturas debere probari, ſed per Eccleſias. Imò potiùs, quia hæretici ſuarum Eccleſiarum autoritatem ſiue traditionem obtrudebant, iis Apoſtolicas obiiciat; vt doceat non à quibuslibet Eccleſiis, ſed tantùm ab Apoſtolicis quærendam veritatis probationem, vt ſenſus idem ſit cum Irenæo capite quarto libri tertij. *Non oportet adhuc quærere apud alios veritatem, quam facile eſt in Eccleſia ſumere.*

XXVI. CYPRIANVS Epiſtola ſeptuageſima. *Vngi quoque neceſſe eſt eum, qui baptizatus ſit.* Conſtat autem (inquit Bellarminus) nihil de chriſmate in Scripturis haberi, ſed tantùm in traditione. Idem Epiſtola ſexageſima tertia, *Admonitos nos ſciatis, vt in calice offerendo Dominica traditio ſeruetur, neque aliud fiat, quàm quod pro nobis Dominus prior fecit, vt calix qui in commemorationem eius offertur, mixtus vino offeratur.*

XXVII. Reſpondeo; primo loco agi de ritu, non verò de eſſentia baptiſmi. Nam ne ipſi quidem aduerſarij noſtri hodie chriſma contendunt eſſe de neceſſitate eius Sacramenti. Lombardus libro quarto, diſtinctione tertia, dicit de eſſentia baptiſmi eſſe Elementum & Verbum: cætera pertinere ad decorem & ſolemnitatem. Et, ſi abſint, non minùs eſſe Sacramentum. Et ſanè conſtat ab initio celebratum abſque hoc ritu, tum à Ioanne, tum poſtea ab Apoſtolis & Apoſtolicis viris; vt à Philippo, à Petro, à Paulo, in libro Actorum. Scimus tamen olim apud Chriſtianos eum morem inualuiſſe: quàm bono conſilio, ſucceſſus indicauit. Certè nulla ſatis firma ratione. Nam quod Cyprianus addit, faciendum id eſſe, *vt accepto chriſmate, id eſt, vnctione, eſſe vnctus Dei, & habere in ſe gratiam Chriſti poſſit* baptizatus, quis non videat eſſe futile? Quid enim? An Chriſtus? imò mitto Chriſtum, ne fortè nonnihil excipiant aduerſarij de perſona, & baptiſmo Ioannis: Sed an Eunuchus ille nec vnctus fuit Dei, nec habuit gratiam Chriſti, quia aqua ſola lotus eſt? An Carcerarium Paulus voluit eo priuilegio carere? Minimè verò: Imò Paulus dixit, *quicunque baptizati eſtis in Chriſto, Chriſtum induiſtis*, tertio ad Galatas. Et ille non habeat Chriſti gratiam, id eſt, non ſit vnctus gratia Chriſti, qui ipſum Chriſtum induerit? Sed non eſt nunc neceſſe hæc inquiri diligentiùs. Quocunque tandem iure hic ritus inſtitutus ſit, tamen certum eſt eſſe ritum, nec aſſentialem ſiue neceſſarium baptiſmo. Itaq; *[illegible]* affertur in exemplum earum traditionum, quæ ad fidei doctrinam pertinent.

XXVIII. Ad alterum locum, reſpondebat

A Chemnitius agere Cyprianum de ſcripta traditione: quod Bellarminus negat; quia aquæ non meminerint Euangeliſtæ. Sed Chemnitius totum diſputationis Cyprianicæ corpus conſiderabat, quæ aduerſus Aquarios probabat calici Euchariſtico infundendum eſſe vinum, quod illi non faciebant. Itaque multi citantur loci ex Scriptura, qui de vino tantùm loquuntur: propterea etiam Cyprianus dixit mixtum vino, non verò mixtum aquâ, vt obſeruauit Pamelius. Ergo verum eſt, quod dixit

B Chemnitius, eam quæſtionem, quæ tractatur tota illa Epiſtola, quæque concipitur iis verbis, *calix mixtus vino offeratur*, eſſe ſcriptam: ſcilicet in Euangelio, vbi narratur Euchariſtiæ inſtitutio.

XXIX. Sed Bellarminus particulam tantùm conſiderauit eius diſputationis, quæ obiter duntaxat, paucisque verbis delibatur; de aqua vino miſcenda. Hoc certè nos fatemur non haberi è Scriptura: & credimus ab initio vſurpatum bona fide; ex vſu communi, quo vix bibitur vinum temetum;

C ſed aqua dilutum; maximè cùm eſt generoſum. Neque nos ſanè multum pugnemus: etſi malimus adhærere Scripturæ; quæ ſolius vini meminit: ac propterea merum libenter & conſecramus & ſumimus. Scholaſtici autem fatentur hanc miſtionem non eſſe de neceſſitate Sacramenti: vt Thomas parte tertia, quæſtione ſeptuageſima quarta, articulo ſeptimo.

XXX. Itaque Cyprianum probare non poſſumus, qui huic miſtioni tantum tribuit, vt dicat,

D *Si vinum tantùm quis offerat, ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine nobis.* Quod eſt abſurdum: tum, quia infert eius neceſſitatem: tum, quia diſcedit à natura eius Sacramenti. Non enim inſtitutum eſt, vt ſanguis Chriſti non ſit ſine nobis; ſed vt ſit potiùs in nobis; quod nunquam aqua efficiet, aut eius miſtio: ſed tantùm vini ſumptio cum fide. Hoc Bellarminus excuſat, quia non loquatur de reali coniunctione, vel ſeparatione Chriſti & Eccleſiæ, ſed tantùm de ſignificatiua. Erit igitur, inquam, hic ſenſus: Si vinum tātùm

E quis offerat, ſignificari ſanguinem Chriſti eſſe ſine Eccleſia. At hoc ipſum eſt ineptum: quia ne in eum quidem finem inſtituta eſt Euchariſtia: tum ſi ſanguis ſumitur, non poteſt non ſignificari eſſe ſiue nobiſcum, ſiue potiùs in nobis.

XXXI. Canus, Hoſius, Ieſuitæ in Colloquio Ranſbonenſi, ſermonem citant de ablutione pedum: qui, etſi Cypriani non ſit, tamen conſideratione dignus eſt. *Sicut par eſt Spiritus Sancti, & Chriſto diuinitas, ita in ſuis inſtitutis, æqua eſt autoritas & po-*

F *teſtas: nec minus ratum eſt, quod dictante Spiritu Sancto Apoſtoli tradiderunt, quàm quod ipſe tradidit, & in ſui commemorationem fieri præcepit. Manet ſingulis propria dignitas, & vniformis ſuo genere ſtat actio omnium: nihil addi, nihil ſubtrahi, nihil poteſt corrigi, vel mutari.*

XXXII. At hæc quid faciunt ad non ſcriptas traditiones? Non enim opponuntur ſcriptis non ſcripta, vt vtraque dicantur eandem autoritatem habere: ſed inſtituta Chriſti, inſtitutis Spiritus Sancti: id eſt, ea quæ per ſe ipſum Chriſtus ſanxit, iis

G quæ poſtea inſtituerunt Apoſtoli, acti à Spiritu Sāncto. Nec nos ſanè aliter Epiſtolas Pauli legimus, & Petri, & Ioannis, & alias: non aliter etiam Actus Apoſtolorum, quàm ipſa quatuor Euangelia. Hinc autem non ſequitur Scripturas eſſe imperfectas: niſi priùs dogmata aliqua fidei demonſtrentur ab Apoſtolis inſtituta eſſe, quæ omnino ſcripta non ſint.

XXXIII. Hilarius libro contra Conſtantium Imperatorem, obiicienti Ariano Principi: *Nolo verba, quæ non ſcripta ſunt, legi*; reſpondet, *Hoc tandem rogo, quis Epiſcopus iubeat? quis Apoſtolicæ prædicationis vetet formam? Dic prius, ſi rectè dici putas, nolo aduerſus noua venena, nouas medicamentorum comparationes*. Quibus verbis (inquit Bellarminus) duo indicat Hilarius, vnum prædicationem conſubſtantialitatis eſſe Apoſtolicæ prædicationis, licet expreſsè non ſit ſcriptum, Filium eſſe Patri cõſubſtantialem: Alterum, nomen ipſum ὁμοούσιος eſſe quidem nouum, ſed tamen retinendum, licet non ſit ſcriptum, quia conforme eſt prædicationi Apoſtolicæ.

XXXIV. Reſpondeo; Hilarius & credidit, & diſertè ſcripſit conſubſtantialitatem eſſe dogma ſcriptum. Hinc ſunt iſta ex libro ad Conſtantiũ. *Fidem Imperator quæris, audi eam non de nouis chartulis; ſed de Dei libris*. Et paulò pòſt: *Audi, rogo, ea quæ de Chriſto ſunt ſcripta, ne ſub eis ea quæ non ſcripta ſunt, prædicentur*. Et libro de Synodis ad finem. *Mihi homouſij & homœuſij intelligentiam Euangelia & Apoſtoli intimauerunt*. Senſit ergo bonus ille cætuſque Pater, conſubſtantialitatem Patris & Filij, quam Ariani impiè oppugnabant, Conſtantius etiam in Catholicis perſequebatur, eſſe traditionem Apoſtolicam, ſed ſcriptam. Sed quia id dogma ſignificabatur nomine τοῦ ὁμοουσίου, non ſcripto in Canone; imò etiam nouo, propterea, vt ſæpe obſeruauimus, importuni exſultabãt Ariani; qui tamen ipſi aliis vocibus vtebantur à ſe ipſis excogitatis. At hanc importunitatem meritò compeſcit Hilarius. Et nemo eſt noſtrũm, qui neget voces, quibus fidem explicamus, eſſe in poteſtate traditionis: non ſunt enim dogmata, ſed ſolum dogmatum ſigna: & quidem varia, pro variis orationibus; quarum etiam varia ſunt idiomata. Nam exempli gratia, quod Græci ὁμοούσιον dixerunt; Latini mutarunt in conſubſtantiale; quæ vox eadem dici non poteſt. Sic τὴν θεοτόκον poſtea dixit contra Neſtorium Eccleſia Græca. At Latina vocum compoſitione infelicior, dixit matrem Dei duobus vocabulis. Sed hoc totum paucis ille verbis expediuit *Scripturæ non in legendo ſunt, ſed in intelligendo*. Vnde neceſſariò ſequitur, ibi eſſe Scripturas, hoc eſt, dogmata ſcripta, vbi ſenſus eſt Scripturarum: quantumuis alia verba legantur.

XXXV. Baronius libellum citat de Synodis contra Arianos in hæc verba: *O vos beatos & glorioſos, qui perfectam atque Apoſtolicam fidem conſcientiæ & profeſſione retinentes; conſcriptas fides huc vſque neſcitis. Non enim egiſtis litteræ, qui ſpiritu abundatis: neque officium manus ad ſcribendum deſideraſtis, qui quod corde à vobis credebatur, ore ad ſalutem profitebamini. Nec neceſſarium habuiſtis Epiſcopi legere, quod regenerati neophyti tenebatis. Sed neceſſitas cõſuetudinem intulit, exponi fides, & expoſitis ſubſcribi. Vbi enim ſenſus conſcientiæ periclitatur, illic litera poſtulatur*.

XXXVI. Hæc Baronius, ſed quorſum? Non enim ſignificauit, quid aut quomodo inferat. Intelligo Hilarium Gallos noſtros laudare, quòd repetitis confeſſionibus opus non haberent, vt Orientales, apud quos crebræ hæreſes poſtulabant, vt ſæpius fidei formulę conciperentur. Quid hoc ad imperfectionem Scripturarum? Non enim opponitur Traditio Scripturæ; ſed repetitis confeſſionibus. Nihil autem obſtat, quominus idipſum quod Galli & corde credebant, & ore profitebantur, haberent è Scripturis. Imò verò neceſſe eſt: tum quia agit de fide oppoſita hæreſibus variis, quæ Orientem infeſtabant, ab Ario ortundæ; quæ omnes erant, non de non ſcriptis capitibus; ſed de Trinitate: tum quia Baronius ipſe agnoſcit Hilarium ſignificare ſimplex Apoſtolicum Symbolum traditum Competentibus. Nam quid tum, ſi non ſcripto tradebatur; dum nihil continuerit præter ſcripta dogmata?

XXXVII. Ambrosius libro de iis qui initiantur myſteriis capite ſecundo & ſexto: & libro primo de Sacramentis capite primo & ſecundo, explicat ritus, qui ab vniuerſa Eccleſia ſeruantur in baptiſmo; qui nuſquam ſcripti inueniuntur in diuinis literis, & quos cæteri conſtanter referunt in Apoſtolos autores. Ruſus Sermone vigeſimo quinto, trigeſimo quarto, & trigeſimo ſexto, docet Quadrageſimam à Chriſto præceptam. Tertiò Epiſtola octogeſima prima, & ſermone trigeſimo octauo, docet Symbolum Apoſtolorum, Apoſtolicam eſſe traditionem non ſcriptam. Quartò, Baronius addit ex Epiſtola octogeſima tertia, de celebritate Paſchali; *Scriptura diuina nos inſtruit, & traditio maiorum*.

XXXVIII. Reſpondeo in genere, nullo iſtorum loco agi de fidei doctrina. Tum diſtinctè ad primum, ipſe Bellarminus profitetur agi de ritibus. Ergo, inquã, non neceſſe eſt eos extare in Scripturis: quia ij non pertinent ad earum perfectionem. ſed & falſum eſt quod Bellarminus dixit, eos ritus obſeruari ab vniuerſa Eccleſia. Nam Apertionis ritum (Ambroſius ita vocat, id eſt, *Effeta*) apud Græcos non reperitur. Et batizandum conuerti ad Orientem, cùm renunciaturus eſt, erat cõtra Græcorũ morem: nam Cyrillus Hieroſolymitanus eoſdem dixit ſtare occidentem verſus. Et de Sacramentis libro tertio, capite primo, baptizato lauari pedes notanſimulq; negat obſeruari Romæ. Veſtes albas etiam non omittit, quas tamen Cyrillus nullas habet. Deniq; trinam merſionem exponit, quam ne Papiſtæ quidem retinuerunt. Ritus ergo numerauit Ambroſius, non vniuerſales, non neceſſarios, non perpetuos. Itaq; non pertinentes ad noſtram controuerſiam.

XXXIX. Ad ſecundum: primùm ſermones illos eſſe negant Ambroſij, Eraſmus & Coſterius. Deinde, ſæpius negauimus Quadrageſimam pertinere ad doctrinam: ſed tantùm ad ritus. Tertiò, eorum ſermonum author, Quadrageſimam vrget, non vt præceptum aliquod non ſcriptum, ſed potius vt erutum è Scriptura; tum ob generalem doctrinam de ieiuniis, quam perſequitur ſermone vigeſimo quinto: tum ob Chriſti exemplum. *Hanc enim* (inquit) *Quadrageſimam nobis dominus ſuo ieiunio conſecrauit*; ſermone trigeſimo quinto: cui addit & alia: vnde ſermone trigeſimo ſexto. *Sacrarum literarum exempla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragenarium numerum non eſſe ab hominibus conſtitutum, ſed diuinitus conſecratum: nec terrena cogitat inuentum, ſed cæleſti maieſtate præceptum*. Non pugno quàm benè, quàm iudicioſè Scripturam tractarit; ſed hoc dico, imperitè eum adoptari traditionum non ſcriptarum patronum, ob Quadrageſimam, qui tamen Quadrageſimam contendit fluere è Scripturis.

XL. Ad tertium de Symbolo; reſpondeo Epiſtola octogeſima prima tantùm haberi, *Credatur Symbolo Apoſtolorum, quod Eccleſia Romana intemeratum ſemper cuſtodit, & ſeruat*. Hinc autem quidnam conficere poſſit Bellarminus, videat, qui poterit: Ego

certè

certè non intellige. In Sermone trigeſimo octauo: *Duodecim Apoſtolorum ſymbolo fides Sancta concepta eſt, qui velut periti artifices in vnum conuenientes, clauem ſuo conſilio conflauerunt.* Hinc probare aliquis poſſit, ſymbolum à duodecim Apoſtolis ſic αὐτολεξεὶ cōpoſitum: ſed imperfectā eſſe Scripturam? minimè; niſi prius doceat articulos eius ſymboli non contineri in Scripturis: quod, quis aggrediatur Chriſtianorum? Et ſi tam ſit aliquis impudens, vt aggrediatur, cui perſuadebit Chriſtiano, qui & ſymbolum norit & Scripturas?

XLI. In quarto locus eſt integer hunc in modum, *Non mediocris eſſe ſapientia diem celebritatis definire Paſchalis, & Scriptura diuina nos inſtruit, & traditio maiorum: qui conuenientes ad Synodum Nicenam, inter illa fidei, vt vera, ita admiranda decreta, etiam ſuper celebritate memorata, cōgregatis peritiſſimis calculandi, decem & nouem annorum collegêre rationem, & quaſi quendam conſtituere circulum, ex quo exemplum in annos reliquos gigneretur.* Ex his patet, & quatenus de Paſcha agatur, & quo ſenſu traditio nominetur. Nam de Paſchate duo tractat: alterum de tempore feſti, alterum de eius temporis calculatione. Illud ex Scripturis definit, cùm Veteris, tum Noui Teſtamentis. Hoc verò, ex Nicænorum patrū traditione. Itaq; nihil hæc traditio pertinere poteſt ad præſentem controuerſiam. Nam & Paſchatis celebritas ritus eſt: & calculatio, multo etiam minùs aliquid: quare neutrum neceſſe eſt in Scripturis Canonicis reperiri: Etſi crediderit Ambroſius non haberi ex traditione caput prius, ſed tantum poſterius.

XLII Puteanus addebat, è Commentariis in priores ad Corinthios caput duodecimū, per Doctores, eos intelligi ab Ambroſio, qui in Eccleſia iuuentutē docerent, literas & traditiones, ſed hoc mendacium eſt Puteani. Longè enim aliter Ambroſius, *Illos dicit doctores, qui in Eccleſia literis & lectionibus retinendis pueros imbuebant, more Synagogæ; quia traditio illorum ad nos tranſitum fecit.* Vbi quis non videt traditionem nominari; non quæ in Eccleſia eſſet non ſcripta; ſed quæ apud Iudæos? Ergo, vt apertius loquar, quod Doctores ſint iuuentutis quidam, id in Synagoga per traditionem erat non ſcriptam. Ea traditio, hoc eſt, is mos tranſiit ad Chriſtianos: ſed iam per Scripturas: quandoquidem eos Paulus ſemel biſve nominauit. At Puteanus volebat ſibi credi, Doctores eſſe inſtitutos docendarum traditionum gratia.

XLIII. HIERONYMVS in Epiſtola ad Marcellā de erroribus Montani. *Nos* (inquit) *vnam Quadrageſimam ex Apoſtolica traditione, tempore nobis congruo ieiunamus.* Item in Dialogo aduerſus Luciferianos, *An neſcis Eccleſiarum hunc eſſe morem, vt baptizatis poſtea manus imponantur, & ita inuocetur Spiritus Sanctus? Exigis vbi ſcriptum ſit? In Actibus Apoſtolorum. Etiam ſi Scriptura autoritas non ſubeſſet, totius orbis in hanc partem conſenſus inſtar præcepti obtineret. Nam & multa alia, quæ per traditionem in Eccleſiis obſeruantur, autoritatem legis ſcriptæ vſurpauerunt: velut in lauacro ter caput mergitare: deinde egreſſos lactis & mellis prægustare concordiam, ad infantiæ ſignificationem: die Dominico & per omnem Pentecoſten, nec de geniculis adorare, & ieiunium ſoluere: multáque alia ſcripta non ſunt, quæ rationabilem ſibi obſeruatio vindicauit.* Hæc hæreticus: cui reſpondens Orthodoxus, *Non quidem abnuo hanc eſſe Eccleſiarum conſuetudinem, vt ad eos qui longè in minoribus vrbibus per Presbyteros & Diaconos baptizati ſunt,*

A *Epiſcopus ad inuocationem Sancti Spiritus, manum impoſiturus excurrat. Sed quale eſt, vt leges Eccleſiæ ad hæreſin transferas?* Baronius addit ex Epiſtola vigeſima octaua, quæ eſt ad Lucinium, *Ego illud te breuiter admonendum puto. traditiones Eccleſiaſticas, præſertim quæ fidei non officiunt, ita obſeruandas, vt à maioribus traditæ ſunt: nec aliorum conſuetudinem, aliorum contrario more ſubuerti.*

XLIV. Enimuerò (inquam) quandiu per eandem lineam ſerram reciprocabimus? vt ſemper ne-
B ceſſe ſit diſtinguere ritus à dogmatibus? neceſſaria à mediis? perpetua à mobilibus? Atq; iſtos admonere, vt aduertant ſtatum huius controuerſiæ? Nam certè pudendum eſt, viros, & ſuo iudicio magnos, & Papiſtarum applauſu maximos, tam portentosè negligentes eſſe, vt quid ij doceant, contra quos diſputationem ineunt, nondum ſciant. Nam profectò, ſi ſcirēt, non ita agerent; ſi tamen vel micam haberent bonæ mentis. Hieronymus nullis his locis tractat dogmata. Primò agit de Quadrageſima: at
C hæc ad ritus pertinet: quod quoties dicimus? Sed Hieronymus Apoſtolicam vocat traditionem. At hoc non quæritur; vtrum ſint aliquæ Apoſtolorum traditiones: ſed omnino vtrum aliquæ dogmatum. De Quadrageſima autem, ſuo loco, Deo dante, & probabimus non eſſe Apoſtolicam: hoc eſt, ab ipſis Apoſtolis autoribus.

XLV. De ſecundo loco, quis non videt idem eſſe iudicium? Nam de iis ritibus, qui repetuntur à Tertulliano (vt notauit etiam Marius Victorinus)
D nihil neceſſe eſt quæ hoc ipſo capite diximus, repetere Impoſitionem manuum, quam Papiſtæ transformarunt in Sacramentum confirmationis; aduerte ab Hieronymo proponi tanquam non neceſſariam, inſtitutamq; εὐταξίας gratiā. Nam primùm imponi manus ſignificat iis tantùm, qui eſſent baptizati, non ab Epiſcopo, ſed à Presbytero, aut Diacono. Secundò *id fieri ad honorem potius Sacerdotij, quàm ad legis neceſſitatem:* nēpe, vt ſummo Sacerdoti, id eſt, Epiſcopo, à cuius dignitate pendet Eccleſiæ
E ſalus, *exſors quædam & ab omnibus* (ſic enim legendum cum Eraſmo, non hominibus cum Victorio) *eminens detur poteſtas.* Ergo ritus eſt, non dogma, non Sacramentum: potuit ergo traditione niti. Habeant illa ſanè vim legis ſcriptæ: dum non diuinæ; dū non æqualem autoritati dogmatum. Et ſi hoc neq; dicat, neque ſuo calculo confirmet orthodoxus.

XLVI. Tertius locus eſt etiam facilior: loquitur enim non tantùm de ritibus: ſed etiam de eiuſmodi ritibus, qui particulares ſunt, & pro variis lo-
F cis varij: Atque adeo integer ita habet. *De Sabbatho quod quæris, vtrum ieiunandum ſit, & de Euchariſtia an accipiēda quotidie, quod Romana Eccleſia & Hiſpaniæ obſeruare perhibentur; ſcripſit quidem & Hippolytus vir diſertiſſimus & carptim diuerſi Scriptores è variis autoribus ediderc: ſed ego illud te breuiter admonendū puto, traditiones Eccleſiaſticas, præſertim quæ fidei nō officiant, ita obſeruādas, vt à maioribus traditæ ſunt: nec aliorū conſuetudinē aliorū cōtrario more ſubuerti.* Deniq; poſt pauca ſermonē cōcludēs: *vnaquæq; prouincia* (inquit) *abūdet in*
G *ſenſu ſuo.* Iudicet nunc æquus lector; quo iure hic locus obiiciatur à Baronio Nam & occaſio eſt de ieiunio Sabbathi, accipiendáque quotidie Euchariſtia: quod vtrunque variè obſeruatum & indicat Hieronymus, & manifeſtius docet Auguſtinus Epiſtola centeſima decima octaua. *Alia verò* (inquit) *per loca terrarum regionéſque variantur, ſicuti eſt, quod alij ieiunant ſabbatho; alij verò non: Alij quotidie commun-*

cant corpori & ſanguini Dominico; alij certis diebus accipiunt. Alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur: alij Sabbatho tantum & Dominico: alibi tantum Dominico.

XLVII. Tum ſolutio quæſtionis, non eſt prætermittenda, nihil enim alind Hietonymus reſpondet, quàm ſequendum eſſe ſingulorum locorum morem: quomodo etiam Auguſtinus: *totum hoc genus liberas habet obſeruationes: nec diſciplina vlla eſt in his melior graui prudentique Chriſtiano, quàm vt eo modo agat, quo agere viderit Eccleſiam ad quamcumq; forte deuenerit. Quod enim neq; contra fidem, neq; contra bonos mores iniungitur, indifferenter eſt habendum, & pro eorum, inter quos viuitur, ſocietate ſeruandum eſt.* At de fidei dogmatibus quis eſt vnquam ſic loquutus, vt ſi Occidente prædicatur [illegible], ad Orientem cũ progreſſua ſit, liceat [illegible] profiteri? Obſeruandum non tantum diuerſos mores, ſed etiam contrarios ab Hietonymo nominari: cùm tamen in iiſdem capitibus doctrinæ nulli Eccleſiæ permiſſum ſit non tantùm contrariam, ſed ne diuerſam quidem profiteri fidem. Eſt enim vbique Chriſtianitatis illud ſolenne: *Vna fides,* at non vnus ritus.

CAP. XXI.
De Auguſtini locis ad confirmandas Traditiones.

I. VEnio ad AVGVSTINVM, ex quo longè plures, quàm ex alio quoquam locos colligunt; cùm alij, tum præcipuè Ieſuitæ in Colloquio Ratiſbonenſi. Eorum locorum ſatis confuſam molem, digeram in locos communes, perſpicuitatis; breuitatíſque gratia. Primò igitur enumerabuntur ij, qui generaliter agunt de Traditionibus: tum ſpeciales ſequentur de quibuſdam.

II. Auguſtinus igitur libro quinto de Baptiſmo contra Donatiſtas capite vigeſimo ſexto. *Quod autem nos admonet* (Cyprianus videlicet) *vt ad fontem recurramus, id eſt, ad Apoſtolicam traditionem, & inde canalem in noſtra tempora dirigamus, optimum eſt, & ſine dubitatione faciendum.* Idem ſermone centeſimo nonageſimo primo de Tempore. *Eccleſia regula, ſanctáque Patrum traditio, atque iudicia in perpetuum firma ſolidáque permaneant.*

III. Reſpondeo; primo non ſatis conſtare vtrum poſterioris loci autor ſit Auguſtinus. Nam congeriem ſermonum de Tempore, non eſſe eius Patris, & multa arguunt, etiam inepta, & conſentiunt omnes docti. Tamen non vtar nunc hac exceptione. Nam hi ſermones, inter quos iſte tertius eſt; etſi ſtylum habent ab Auguſtini ſermonibus longè diuerſum, nihilominus docti ſunt & pij, Auguſtinóque non indigni: atque vtinam in tota illa farragine nulli eſſent, de quibus iuſtiùs conqueri poſſimus.

IV. Secundò, in vtroque loco dico agi de doctrina ſcripta in libris Canonicis. In priore igitur Apoſtolica traditio ſignificat, Scripturam Apoſtolorum, per quam id primò traditum ſit, de quo tunc agebatur. Quod probatur ex loco Cypriani. Nam quia dixit Auguſtinus, id optimũ eſſe, quod faciendum Cyprianus monebat: ſi Cyprianus intellexit recurrendum ad Scripturam; tum neceſſe erit etiam Auguſtinum id ſenſiſſe. Cypriani locus eſt, Epiſtola ſeptuageſima quarta. *Quod & nunc facere oportet Dei ſacerdotes præcepta diuina ſeruantes, vt ſi in aliquo nutauerit & vacillauerit veritas, ad originem Dominicam & Euangelicam, & Apoſtolicam traditionem reuertamur; & inde ſurgat actus noſtri ratio, vnde & ordo & origo ſurrexit.*

V. In his verbis intelligi Scripturas probo duplici argumento. Primo, quia paulò antè ſic diſtinxerat traditionem: Vnde eſt iſta traditio? *vtrúmne de Dominica & Euangelica autoritate deſcendens, an de Apoſtolorum mandatis atque Epiſtolis veniens? Ea enim facienda quæ ſcripta ſunt, Deus teſtatur.* Nam hoc loco Cyprianum de Scripturis loqui; tum poſtrema verba oſtendunt; tum non dubitant, Bellarminus de Verbo Dei libro quarto, capite octauo, & Pamelius annotatione ſeptima in eandem Epiſtolam: ac ne Baronius quidem ad annum quinquageſimum tertium paragrapho vigeſimo primo. Patet igitur ſic traditionem Dominicam, & Euangelicam, diſtinxiſſe ab Apoſtolorum mandatis & Epiſtolis; vt ſenſus ſit, eam dici Dominicam, quæ in quatuor Euangelijs legitur, Apoſtolicam autem, quæ in reliquis Noui Teſtamenti partibus.

VI. Alterum argumentum eſt; quia ſtatim Cyprianus ſubiicit, *Traditum eſt enim nobis, quod ſit vnus Deus, & Chriſtus vnus, & vna ſpes, & fides vna, & vna Eccleſia, & baptiſma vnum.* Quæ verba ſic Auguſtinus repetit, & approbat. *Traditum eſt ergo nobis, ſicut ipſe commemorat, ab Apoſtolis, quod ſit vnus Deus, & vnus Chriſtus, & vna ſpes, & vna fides, & vna Eccleſia, & baptiſma vnum.* Atqui hæc capita conſtant ex diſertis Scripturæ verbis. Itaque neque Cyprianus, neque poſt eum Auguſtinus, intellexit myſteria quædam non ſcripta, id eſt, quæ non magis in Scopturis legantur, quàm poëtarum ſabulæ.

VII. In altero loco, Eccleſiæ regula ſignificat articulos fidei ſcriptos in libris Canonicis. Nam ſtatim expoſitio ſequitur. Eſt autem Patrum noſtrorum fides hæc, *Credimus in Deum Patrem Omnipotentem, cunctorum viſibilium & inuiſibilium conditorem. Credimus & in Dominum Ieſum Chriſtum, per quem creata ſunt omnia, verum Deum, vnigenitum, verum Dei Filium:* Et cætera plurima, quæ aduerſus hæreticos definiuntur toto illo ſermone: in quibus nihil eſt, quod non conſtet è Scripturis. Itaque *Patrum traditio & Iudicia*; referuntur ad rationem eiuſdem regulæ perpetuandæ: vt traditio ſignificet, quotidianam prædicationem: iudicia autem, Conciliorum definitiones eandem regulam per ſingula capita ſancientes, aduerſus emergentes ſingulis diebus hæreticos.

VIII. Gratianus diſtinctione vndecima duos Canones inſerit Auguſtini nomine, vtrunque à Ieſuitis citatum. Vnum ex libro contra Manichæos, alterum è libro ex dictis Baſilij. Sed non ſatis conſtat poſteriorem Canonem eſſe Auguſtini. Neque enim vllus eſt index librorum eius viri qui illius libri meminerit: nec Gratianus ſatis fuit emunctæ naris, vt ſuppoſititios fœtus diſcerneret à legitimis. Non eſt autem veriſimile tantum virum tempus luſiſſe in colligendis ſententiolis ex alijs autoribus, indéque librum compoſuiſſe. Præterea locus ipſe, cùm ſit deſumptus è Baſilij libro de Spiritu Sancto, de quo prolixè egimus capite decimo nono; nullam hîc nouam operam deſiderat.

IX. Alterum locum, ſic Ieſuitæ recitant. *Palàm eſt, quod in re dubia ad fidem, valet autoritas Eccleſiæ Catholicæ, ab ipſis fundatis Apoſtolorum ſedibus vſque in hodiernum diem, ſuccedentibus ſibimet Epiſcoporum ſerie, & tot populorum conſenſione firmata.* Sed taliarij ſunt

ij ſunt. Nam Gratianus multo aliter habet. Non enim, *in re dubia ad fidem*, vt illi legunt: ſed *in re dubia, ad fidem & certitudinem valeat autoritas Eccleſiæ*: vt non res in fide dubia dicatur, ſed autoritas Eccleſiæ valere ad fidem & certitudinem rei dubiæ faciendam: quod quidem nemo ſanus ſit, qui neget. Et nos non Eccleſiæ tantùm totius, ſed etiam ſingulorum doctorum autoritatem admittimus. Porrò comparandus eſt hic locus cum altero ex Epiſtola ad Caſulanum in eadem diſtinctione, vt probè intelligamus, quas Auguſtinus nominauerit res dubias. *In his rebus* (inquit) *de quibus nihil certi ſtatuit diuina Scriptura, mos populi Dei, & inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt*. Vnde patet facilis ſolutio. Primùm, quia nullus ſermo eſt de Doctrinæ capitibus; ſed de iis duntaxat rebus, de quibus nihil certi poſſe haberi è Scripturis: cuiuſmodi ſunt ritus, mores, conſuetudines, multáq; rerum per ſe *ἀδιάφορων* vſurpatio. Secundò, quia non valet conſequentia: Autoritas Eccleſiæ valet ad fidem & certitudinem: ergo non ſunt omnia ſcripta: Quid enim nocet, quominus etiam ſcripta dogmata confirmentur cùm aliunde, tum ab autoritate Eccleſiæ?

X. Ex Epiſtola centeſima decimaoctaua ad Ianuarium Bellarminus recitat: *Illa, quæ non ſcripta, ſed tradita cuſtodimus quæ quidem toto terrarum orbe ſeruantur, dantur intelligi vel ab ipſis Apoſtolis, vel plenariis Conciliis, quorum eſt in Eccleſia ſaluberrima autoritas, commendata atq; ſtatuta retineri: ſicuti quòd Domini paſsio & reſurrectio & aſcenſio in cœlum, & aduentus de cœlo Spiritus Sancti anniuerſaria ſolennitate celebrantur*.

XI. Reſpondeo, ne hic quidem Auguſtinum agere niſi de ritibus. Nam & hæc feſta Epiphanius in compendiaria doctrina, diſertè numerauit inter [illegible] ſeorſim ab iis quæ ſunt fidei: nos autem inter ritus [illegible] agnoſcimus alios particulares, alios vniuerſales: imò verò, ſi fieri poſſet, conſultiſſimũ [illegible] vt nulli eſſent particulares, omnes verò [illegible] vniuerſales Sed quia non ſint vniuerſales [illegible] omnes ſcripti; ideò ne omnia quidem dogmata; hoc verò negamus ſequi. Nam etiam hæc ipſa dogmata, quibus celebrandis illa feſta ſunt inſtituta, nulli ſunt non ſcripta: Paſſionem dico, reſurrectionem, aſcenſionem Chriſti, Spirituſque aduentum.

XII. Iam verò, quia non ſcripti ſunt ij ritus, ideò negamus, non tantùm eſſe de fide, ſed etiam ad fidem neceſſarios: ab Apoſtolis etiam inſtitutos non credimus omnes, feſtorum præcipuè, quia Paulus damnet quarto ad Galatas, qui dies obſeruarent & tempora. Imò ne à Conciliis quidem vniuerſalibus [illegible] potius, per imitationem quandam: vt cùm Occidentales Orientalium tandem [illegible] affectarunt: aliquando per propagationem: Nam qui ad nouas Eccleſias inſtituendas [illegible] non tantùm doctrinam prædicabant, ſed [illegible] tradebant earum Eccleſiarum in quibus [illegible] vixiſſent: denique tyrannis non parum [illegible] vt cùm Epiſcopus Romanus Gallis, Germanis, Anglis cœlibatum obtruſit, & ſuam [illegible] q; inuitiſſimis renitentibus.

XIII. Sed contra Bellarminus, pugnat ab Auguſtino ritus intelligi neceſſarios: ſed & Apoſtolicos. Neceſſarios quidem; quia ſubdit ſtatim, *Alia verò quæ per loca terrarum regionéſque variantur, liberas habent obſeruationes*: diſtinguens inter illas neceſſarias, & obſeruationes liberas. Apoſtolicos autem, negamus [illegible] contra ex loco Pauli: quem Auguſtinus Epiſtola centeſima decima nona, dicat reprehendere eos qui ſecundum Aſtrologorum re-

A gulas obſeruabant tempora: vel loqui de feſtis Iudæorum, contra Adimantum capite decimo ſexto: vt & Hieronymus, ac Chryſoſtomus: Ambroſio vtrumque coniungente.

XIV. Sed de neceſſitate, reſpondeo, Auguſtinus nullas omnino traditiones appellat neceſſarias: vel, vt diſertiùs loquar, non diſtinguit traditiones in liberas, & neceſſarias: tantùm in vniuerſales & particulares: illas, quæ toto terrarum orbe obſeruantur: ac proinde; quæ non labores vtrum hinc

B proficiſcens, alibi quærendum ſit, facias-ne, an non facias: quia ex eadem regula, quam præſcribit, vt vbicumq; ſis, ibi id facias quod Eccleſia; vbiq; eas obſeruare debeas: quia nullibi non obſeruentur. Has autem, quę per ſingula loca (vt ita dicam) variantur: ac proinde ſi Roma diſcedens Mediolanum peruenias, tum tibi ſcias liberũ eſſe Mediolani non ieiunare Sabbatho, non verò Romæ. At non ſequitur, ſi per totum orbem obſeruētur; ideo eſſe ad fidem neceſſarias: ſed tantùm ad politiam vtiles: &

C à ſingulis nō temerè violandas.

XV. Quod verò attinet ad alterum caput: primum non probat Bellarminus eſſe Apoſtolicas: ſed tantùm (vt illi plurimum concedamus) non eſſe contrarias ei quod Apoſtolus illo loco ſcripſit. Itaque ſolum, ſi fortè, noſtram obiectionem infirmat. Deinde, ne infirmat quidem. Nam quid mirum, ſi qui eos dies obſeruabant; ita locum inflectebant, ne ſibi præſcriberet? Atqui non eſt veriſimile Apoſtolum adeo incautè locutum, vt generaliter obſer-

D uationem videretur damnare, ſi aliquam exciperet: quomodo nunquam hodie à Papiſtis extorqueas, vt non addant cautionē. Iam de Aſtrologica obſeruatione, quid mutat excipere? Cùm hodie eorum feſtorum, ſaltem Paſchalis, ac proinde Pentecoſtes, ſed & Natalium inquiſitio, ferè dixerim, operæpretium ſit Aſtrologorum? Quid enim tam non eorũ vel maximè hodie propria ſunt cycli lunares, cycli Paſchales, cycli Epactarũ, cycli Dominicales? Quid? quorum opera vſus eſt Epiſcopus Romanus

E in reſtituendo, ſiue reformando Calendario? Theologorum-ne, an potius Mathematicorũ? Ex quibus fundamentis? Euangeliis-ne & Epiſtolis, an Ptolomæi Almageſto, & Tabulis Alphōſi? Res eſt manifeſta. Certè totam rei laudem defert Antonio Lilio artiũ & Medicinæ Doctori; id eſt, doctiori Mathematico, quàm altiori Theologo, Gregorius decimus tertius in literis præfixis Calendario Gregoriano perpetuo. Enimuerò credat aliquis Paulum non putaſſe religionem Chriſtianam ſuis numeris

F abſolutam; niſi quo die fieret ſolſtitium vernũ Eccleſia exactè teneret: & actum eſſe de fide, ſi bruma accidat Idibus Decembribus, potius quàm decimo Calēdas Ianuarij? Aut magnum aliquid Gregorium illum decimumtertium, dignũmque Apoſtolico culmine, præſtitiſſe, cũ anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo ſecundo, qui dixerat decimus tertius Octobris, eum iuſſit appellari vigeſimum tertium. Exemplo Alexandri, potius quàm Chriſti. Iſta verò *νεώτερα* ſunt verè Papiſtica. Sed

G interim, ſi verum eſt à Paulo improbari Aſtrologicas dierum obſeruationes: quid de his feſtis iudicemus, quorum tā exacta ratio eſt, vt niſi Ptolomæũ ipſum vincas Aſtronomię peritia, periculum immineat, ne inter hæreticos nomineris? Mitto q; adeo ſit orbis Chriſtianus ſe inſcium receſſiſſe à decretis Synodi Nicænæ, quia ſcrupula aliquot Aſtrologica non habeLet in numerato; quæ paulatim decē dies produxiſſent vitra Aſtrologo Chriſtianam fidem,

vt iam poſſit accuſari Synodi Tridentinæ Improuidentia, quæ non ſtatuerit ſingulis Chriſtianis vnà cum Symbolo tradi Sphæram, & Aſtrolabium.

X V I. Redeo ad Auguſtinũ, locóſq; ex eo ab aduerſariis decerptos. Illi faciles ſũt, quorũ iã aliquoties meminimus: Epiſtola cẽteſima decima octaua, de particularib. regionũ obſeruationibus: & octogeſima ſexta, ad Caſulanũ, de rebus iis de quib. nihil certi ſtatuit Scriptura: nec egẽt repetitione. Puteanos citat ex libro de Natura & gratia; vbi cũ hæreticus dixiſſet capite trigeſimo ſeptimo, *Credamus quod legimus: & quod non legimus nefas credamus aſtruere:* Auguſtinus trigeſimo nono reſpondet. *Cõtra ego dico, nec omne quod legimus credere nos debere: & aſtruere aliquid etiam, quod non legimus, nefas non eſſe.*

X V I I. Imò, ô Sophiſta, cur non integrum locũ deſcribis? cohibebo me, ne dicam quod mereris. Sic Auguſtinus. *Contra ego dico; nec omne quod legimus credere nos debere: propter illud quod Apoſtolus ait, Omnia legite, quæ bona ſũt tenete: & aſtruere aliquid etiã quod non legimus, nefas nõ eſſe. Poſſumus enim aliquid bona fide teſtibus aſtruere quod experti ſumus, etiã ſi fortè nõ legimus. Hic fortaſſe reſpondeat: Ego, cũ hoc dicerẽ, de Scripturis ſãctis agebam. O vtinã nõ dicat aliud, quã in illis* (ſic legẽdum) *literis legit: verũ ſi* (nã hãc particulã addo) *cõtra id quod legit, nihil vellet adſtruere, fideliter & obediẽter audiret, quod ſcriptũ eſt, Per vnũ hominẽ peccatũ intrauit in mundũ, & per peccatum mors.* Hinc vident ſani, cũ dixit Auguſtinus, aliquid aſtruere nos poſſe, quod nõ legimus, cogitaſſe non de rebus fidei: ſed de iis quæ in facto (vt dicũt) cõſiſtunt, & teſtibus probari poſſunt. Nã hoc merebatur aduerſariorũ impudentia: qui quoſdam cõficiebant omnino nunquam peccaſſe, quia in Scripturis nullũ eorum peccatũ legerẽt, vt Abelis. At de ipſo dogmate, verum omnes peccatores ſint, optare, vt nihil dicatur extra Scripturas. Quid ergo illud ad hanc Controuerſiam? Sed hoc plurimum: & quidem contra Papiſtas.

X V I I I. Atq; hi ſunt vniuerſales loci: ſequuntur ſpeciales: è quibus eos ſibi Bellarminus ſelegit, qui tractant quæſtionem de Iteratione Baptiſmi cõtra Donatiſtas. Auguſtinus ergo lib. 2. de Baptiſmo cap. 7. *Quam conſuetudinẽ, credo, ex Apoſtolica traditione venientẽ, ſicut multa nõ inueniuntur in literis eorum, neque in Conciliis poſteriorum: & tamen quia cuſtodiuntur per vniuerſam Eccleſiam, non niſi ab ipſis tradita & cõmendata creduntur.* Similia docet lib. 4. cap. 24. & lib. 5. cap. 23. & de Vnitate Eccleſiæ cap. 19. Ieſuitæ Ratiſbonenſes addunt pro Baptiſmo infantium, de Geneſi ad literam lib. 10. cap. 23 *Conſuetudo matris Eccleſiæ in baptizandis paruulis, nequaquã ſpernenda eſt, neque vllo modo ſuperflua deputanda nec omnino credenda, niſi eſſet Apoſtolica traditio.* Quibus non diſſimilia legas lib. 4. de Baptiſmo contra Donatiſtas cap. 13.

X I X. Reſpondeo diſtinguendam eſſe Sacramẽtorum doctrinã καθ' ὅλης ab ipſa eorũ πράξει per ſingulos quibus applicantur. Doctrinam ipſam in genere, non tantũ celebrandi baptiſmi, ſed etiam baptizandorum infantium, & baptiſmi hæreticorum nõ iterandi, Auguſtinus & diſertè agnoſcit eſſe ex Scriptura; & prolixè probat variis teſtimoniis Ipſius autẽ praxis ſingulas circũſtantias non inueniri ſcriptas certum eſt. Et quid erat neceſſe? Non legimus omnes Apoſtolos baptizatos: non omnes mercatores: nõ omnes diuites: nõ omnes mulieres: & ruſus in mulieribus, nõ viduas, nõ coniugatas, nõ virgines. Quid ita? quia ſufficiebat generale præceptũ. Importunè igitur tu, quiſquis es, hoc vnum deſideras, vt pueri dicantur baptizati. Similiter, quid doles, non legi non rebaptizatos hæreticos? Quaſi rebaptizatos legas ſcortatores, homicidas, inceſtos, blaſphemos, reliquos. Et Auguſtinus hoc ipſum habebat in animo iis locis. Diſerta ſunt verba capitis ſexti libri quarti de Baptiſmo. *Non inuenimus ab Apoſtolis aliquem, cum apud hæreticos baptizatus eſſet, in eodem baptiſmo admiſſum eſſe, & communicaſſe.*

X X. At Bellarminus in iteratione baptiſmi negat, primò tantùm de praxi ſiue exemplis Auguſtinum agere: deinde credere eam praxim ſufficienter probari ex Scripturis. Vtrunque non ſatis conſideratè. Nam, quod ad prius attinet, præter locum iam citatum, ſic legas libro primo contra Creſconium cap. 33. *Quamuis huius rei certum de Scripturis non proferatur exemplum, earundem tamen Scripturarum etiam in hac re à nobis tenetur autoritas, cũ hoc facimus, quod vniuerſa iam placuit Eccleſiæ.* Sed & in ipſis à Bellarmino prolatis locis conſuetudo nominatur. Nunquam autem ipſa doctrina ſolet appellari conſuetudo: ſed duntaxat eius vſus; quod vel ex his eiuſdem Patris verbis intelligere licet. *Nec Petri Apoſtoli meritis quiſquam tam inſanus eſt, vt ſe præponat, quia Pauli Apoſtoli edoctus literis, & ipſius iam Eccleſiæ conſuetudine roboratus, non cogit gentes iudaizare.* Verba ſunt capitis ſexti è libro quarto de Baptiſmo contra Donatiſtas. Nam cùm diſtinguatur conſuetudo à literis Pauli, ſatis conſtat ea voce intelligi continuatam praxin eius doctrinæ, quam docent Pauli literæ. Addo de vnitate Eccleſiæ cap. 19. *Nunc verò cum in Scripturis non inueniamus aliquos ad Eccleſiam tranſiſſe ab hæreticis, & ſicut ego dico, aut ſicut tu dicis, eſſe ſuſceptos.*

X X I. Hîc Bellarminus inſtat, reſpondens duntaxat ad locum ex primo libro contra Creſconium: idque dupliciter. Primò, etſi Auguſtinus in illo vno loco de exemplis agit, tamẽ in aliis locis citatis minimè, ſed de præceptis, ſiue de documentis Scripturæ, præſertim lib. 5. contra Donatiſtas cap. 23. Deinde, in eo etiam loco quæſtionem præcipuam non eſſe de exemplo ſiue de facto, ſed de iure.

X X I I. At in primo ſupponit falſum: non enim vno illo loco de exemplis Auguſtinus agit, ſed etiã aliis pluribus, ſecundùm quos æquum eſt illum vnum ex lib. 5. interpretari. Nempe cùm dixit, *Apoſtoli nihil quidem exinde præceperunt; ſed conſuetudo illa, quæ opponebatur Cypriano ab eorum traditione exordium ſumpſiſſe credenda eſt:* ſenſus idem eſt, vt cùm cap. 19. de Vnitate Eccleſiæ, hæreticus dicit, *Lege mihi quemadmodum Chriſtus ſuſcipi iuſſerit eos qui ab hæreticis tranſire ad Eccleſiam volunt* Nam hîc, vt ex Auguſtini reſponſione conſtat, magis quærebantur exempla, quàm vniuerſale præceptum.

X X I I I. In altero, quid intelligit per eum locum? totámne diſputationem contra Creſconium? Nam ſi ſic, fateor quæſtionem præcipuam eſſe de iure; non verò de facto, ſiue exemplo. At nos non totam diſputationem recitauimus: ſed eius particulam, hunc ſcilicet locum indiuiduum: Et in eo dico non præcipuam, ſed totam quæſtionem eſſe de facto ſiue exemplo. Quid tum enim, ſi tractat quæſtionem de Anabaptiſmo, quæ erat inter Catholicos & Donatiſtas: & Donatiſtæ non certarent de exemplis, ſed de iure? Quaſi non poſſit, imò verò quaſi non ſoleat ad generalem quæſtionem de iure, adferri pro argumento inſtantia de facto.

X X I V. Bellarminus Auguſtinum ait reſpondere, exempla in Scripturis nulla eſſe, nec pro vna parte, nec pro alia: & inde concludit, cùm non ſint vlla in Scripturis non ſolum præcepta, ſed nec exempla, ſtandum eſſe conſuetudini Eccleſiæ. Non ma-

ſe, ſi per præcepta intelligantur loci diſerti, in quibus totidem verbis præceptum ſit non rebaptizandos hæreticos. Nam id certè negare potuit Auguſtinus. Sed aliud eſt diſertum præceptum, aliud doctrina. Diſertum præceptum nos etiam cum Auguſtino fatemur nullum eſſe: ſed doctrinam ipſam in genere baptiſmi non iterandi, eſſe è Scriptura, & nos aſſerimus, & Auguſtinus conſtanter credidit & docuit. Hoc autem ſufficit ad Scripturæ perfectionem hac quidem parte.

XXV. Sic diſputabat Bellarminus. Andradius verò: Sit ita, (inquit) annon vides quantum traditionum dignitatem augeas & amplifices? Nam ſi totam de facto quæſtionem, diuinis Scripturis minimè explicatam, in Eccleſiæ iudicio Auguſtinus collocat, ſi ſummam in eâ traditioni fidem habendam eſſe contendit, quomodo plurimum traditionibus, quæ nullis poſſunt literarum monumentis confirmari, Auguſtinum tribuiſſe negas?

XXVI. Reſpondeo; primò non quæri quantum ſit traditionibus deferendum: nos enim concedere plurimũ Eccleſię conſuetudini in iis rebus, de quibus in alterutrã partẽ nihil Scriptura definiuiſſe cõperitur. Sed agi, vtrum ſint in dogmatibus Chriſtianis aliquę traditiones non ſcriptę; hoc eſt, aliqua capita de quibus in alterutrã partẽ Scriptura nihil definierit. Non ſequi autem, ſi cùm de facto agitur, deferendum ſit traditionibus non ſcriptis; dogmata non eſſe omnia ſcripta.

XXVII. Secundò, nego dixiſſe Auguſtinum, totam de facto quæſtionem illã quã habebat præ manib. in Scripturis minimè fuiſſe explicatã: ſed tãtum de facto nihil legi in Scripturis. Hoc eſt, nõ legi ſpecialiter hoc mãdatũ, vt hæretici ſuſcipiãtur abſq; iteratione baptiſmi: nullum etiam exemplum legi: ſed explicari tamen ipſam quæſtionem à Scripturis ipſe agnouit, cùm tot argumenta collegit, quibus ſententiam Catholicam confirmaret.

XXVIII. Tertiò nõ ſatis percipio quid Andradius intelligat, his verbis: *totam de facto quæſtionẽ in Eccleſia iudicio Auguſtinus collocat*, facti enim propriè teſtimonium eſt: iudicium verò iuris.

XXIX. Quartò: nũquã Auguſtinus dixit, *ſummã traditioni fidẽ eſſe habendã*. Nã hæc verba *rectè ab Apoſtolis credita traditur*, nõ ſummã fidem ſignificãt, hoc eſt, illam quæ debetur articulis fidei Chriſtianæ qui habẽtur è Scriptura: ſed aſſenſionem communẽ ex argumento magis probabili quàm neceſſario.

XXX. Iam verò, quia negat Bellarminus Auguſtinum credere ſufficienter probari è Scripturis non eſſe iterãdum baptiſmum hæreticorũ: probemus ita eſſe. Ergo libri primi de Baptiſmo contra Donatiſtas capite ſeptimo. *Iam ne videar humanis argumentis id agere, quoniã quæſtionis huius obſcuritas prioribus Eccleſiæ temporibus ante ſchiſma Donati magnos viros, & magna charitate præditos, patres Epiſcopos ita inter ſe compulit, ſalua pace, diſceptare atq. fluctuare, vt diu Conciliorum in ſuis quibuſq; regionibus diuerſa ſtatuta nutauerint, donec plenario totius orbis Cõcilio, quod ſaluberrimè ſentiebatur, etiam remotis dubitationibus firmaretur: ex Euãgelio profero certa documẽta, quibus, Domino adiuuãte, demonſtro, quã rectè placuerit, & verè ſecundùm Deum, vt hoc in quoquã ſchiſmatico vel hæretico Eccleſiaſtica medicina curares, in quo vulnere ſeparabatur: illud autẽ quod ſanum maneret, agnitum potius approbaretur quã improbatũ vulneraretur.* Nota Auguſtinum nolle videri agere humanis argumẽtis. Atqui ad eum vſq; locũ diſputauerat ab autoritate Eccleſiæ Catholicæ. Ergo, ne poſthac dubitemus quæſtiones quæ nullis aliis ra-

A tionibus concluduntur, ſed ſola autoritate Eccleſiæ Catholicæ, eas concludi argumentis humanis. Nota rurſus Auguſtinum profiteri ſe in quæſtione de baptiſmo non iterãdo proferre certa Scripturæ documenta. At hoc quî potuit, ſi credidit, nulla eſſe?

XXXI. Rurſus lib. 2. cap. 14. *Quid ſit pernicioſius, vtrum omnino non baptizari, an rebaptizari, iudicare difficile eſt. Video quidem quid amplius homines deteſtentur atque horreant: veruntamen recurrens ad illam ſtateram Dominicam, vbi non ex humano ſenſu, ſed autoritate diui-*
B *na rerum momenta penſantur, inuenio de vtraque re Domini ſententiam.* Lib. 4. cap. 7. *Huc accedit, quia bene perſpectis ex vtroque latere diſputationis rationibus, & Scripturarũ teſtimoniis; poteſt etiam dici, quod veritas declarauit, hoc ſequimur.* Adde lib. 5. ca. 4. & ſexti 1 Libro autem 5. cap. 23. diſertum eſt. *Scripturarum Sanctarum teſtimoniis non ſolùm oſtenditur, ſed planè oſtenditur, multos Pſeudochriſtianos, quamuis non habeant eandem charitatem cum ſanctis, ſine qua nihil proſunt quæcunque ſancta habere potuerint, baptiſmum tamen communem habere cum*
C *ſanctis.* Denique eiuſdem lib. cap. 26 laudat Cyprianum, qui in eadẽ quæſtione admonuerit ad fontẽ recurrendum, id eſt, Apoſtolicam traditionẽ; ſignificãs Scripturas. Ex his omnibus locis manifeſtũ eſt Auguſtino perſuaſiſſimum fuiſſe, eã quæſtionem ex Scripturis diſputãdã, definiẽdam, demõſtrãdã eſſe.

XXXII. Ad hos locos Bellarminus habere ſe putauit quod exciperet. Ad primũ, Auguſtinũ dixiſſe nõ potuiſſe finiri quæſtionẽ illã ante Cõcilium Eccleſiæ plenariũ: ſed poſtquã Cõcilium explicauit
D dubitationẽ, & quæſtionẽ totam, tum adfeſſi poſſe certa documẽta Scripturæ Scripturas enim explicatas à Cõcilio, firmiter & certò probare id, quod antea nõ firmiter probabant. Id patere ex ſequẽtibus, vbi citatur locus ex 9. Lucæ. *Nolite prohibere: qui enim non eſt contra nos, pro nobis eſt.* Quo oſtenditur extra Eccleſiam poſſe eſſe aliqua dona Dei: an autem inter illa Baptiſmus numerandus eſſet; non poteſt ex eo ſolo colligi.

XXXIII Sed Bellarminus ſuo more ſciẽs volẽs
E multipliciter peccat. Primùm mendax eſt: quia nõ dixit Auguſtinus, nõ potuiſſe finiri quæſtionẽ ante Concilium: ſed tãtùm ante id Concilium magnos viros diſſenſiſſe. Et ſi autem quodam ſenſu verũ ſit, non potuiſſe finiri, ſcilicet, ex poſtfacto, vt loquũtur; tamen non debuit Bellarminus ambigua ſua verba pro perſpicuis Auguſtini ſubſtituere. Videtur enim ſignificari, non ſufficientes fuiſſe Scripturas ad eam finiendã quæſtionem, donec accederet definitio Concilij; quod Auguſtino in mentẽ nun-
F quam venit. Et ſanè, quamuis diſſenſerint ad id vſque tempus magni illi viri, tamen nõ ſequitur eam quæſtionem non potuiſſe definiri è Scripturis.

XXXIV. Secundò, abſurdè dixit poſt Concilium Scripturas firmiter id probare, quod ante non firmiter probabant. Nam ſi eſt ita; tum alterutrum neceſſe eſt: Scripturis à Concilio, vel collatum ſenſum, quem antea non habebant, vel additam autoritatem, qua priùs deſtituebantur. At vtrumq; impium eſt. Nam nec locorum, quos Auguſtinus pro-
G fert, alius vnquã ſenſus fuit: nec Scripturarum fuit vnquam non Canonica, hoc eſt, ſumma autoritas. Quod ſi idem manet ſenſus, eadémque autoritas tum neceſſe eſt iiſdem locis, eandem quæſtionem ſemper definiri potuiſſe.

XXXV. Tertiò, diſſimulat ſe ſcire duas eſſe diſputandi partes, vnam infirmando, alteram confirmando. Prolato autem Euangelij loco illo, voluiſſe Auguſtinum infirmare hoc fundamentum

quo maximè pugnabant Donatiſtæ: Ea, quæ Chriſti ſunt, non haberi extra Eccleſiam Infringi verò generale axioma, etiam particulari inſtantia, vel pueri norunt.

XXXVI. Denique, quid tum, ſi non potuit ex eo ſolo loco colligi Baptiſmum eſſe etiam inter hæreticos? An propterea falſum erit id ex Scripturis demonſtrari? Minimè verò. Nam ſiue ex vno, ſiue ex pluribus inter ſe collati id eliciatur, ſemper demonſtratio eſt è Scripturis Et ſanè Auguſtinus non vtitur eo ſolo loco, ſed alios plurimos tota diſputatione congerit: & libri quinti capite vigeſimo tertio, teſtatur planè oſtendi multos habere Baptiſmum, qui non habeant caritatem.

XXXVII. Secundum locum ex libro ſecundo, capite decimo quarto, negat eſſe ad propoſitū. Quamobrē verò? Scilicet, quia ibi Auguſtinus probat ex Scripturis, non licere rebaptizare, quando quis verum baptiſmum ſemel in Eccleſia Catholica ſuſcepit: at non probat baptiſmum hæreticorum eſſe verum baptiſmum. Docere enim volebat, poſſe admitti ad Eccleſiam per pœnitentiam eos, qui agnoſcebant ſe malè feciſſe rebaptizando Catholicos. Et confirmat, quia nullum aliud Scripturæ teſtimonium tum profert, niſi illud Ioannis decimo tertio: *Qui lotus eſt, non indiget vt iterum lauetur.* Ex quo nemo colligeret, baptiſmum hæreticorum eſſe ratum: ſed tantum, non eſſe poſt verum baptiſmum, alium addendum; quod etiam Auguſtinus colligit, nec Donatiſtæ negaſſent.

XXXVIII. Imò Auguſtinum infeliciſſimè Bellarminus legit: adeò quid, aut quomodo diſputet, ignorat. Nam certè Auguſtinus non agit de iterum baptizandis iis, qui in Eccleſia eſſent baptizati: ſed generaliter vtrum pejus ſit, non baptizari, an ſecundò baptizari. Nec rurſus agit de iis recipiendis qui Catholicos ſecundò baptizaſſent: ſed de iis potius qui ſecundò erant baptizati. Interrogabant enim Donatiſtæ: *Quid ergo facimus de his quos iam rebaptizauimus?* Non verò, quid de nobis fiet, qui iam rebaptizauimus? Et reſpondebat Auguſtinus, *Redite tum eis ad Eccleſiam: medicamento pacis offerte curandos quos vulneraſtis: vitæ charitatis offerte ſuſcitandos, quos occidiſtis.* De loco Ioannis, reſpondeo, primū non quæri, quo argumento Auguſtinus vtatur eo loco: ſed vtrum crediderit è Scripturis rebaptizationē impugnari: hoc diſertè probant verba à nobis recitata: illud nihil ad nos Secundò, etſi ex eo ſolò loco non concludatur tota Controuerſia, non ſequitur tamen non concludi è Scriptura. Nam contrarium teſtatur Auguſtinus, cùm aliis locis, tum vigeſimo tertio capite libri quinti: de quo ſtatim.

XXXIX. Ad tertium, quartum, & quintum, vna eademque opera reſpondet, Auguſtinum ibi adferre coniecturas ex Scripturis, quę poſt definitionem Concilij, & exploratā traditionem non ſcriptam, aliquid valeant ad veritatem confirmandum; per ſe autem non ſufficiant Id patere ex verbis Auguſtini, vbi ſemper ponit Scripturas, poſt conſuetudinem. & Concilium: vtiturque illis verbis: *Accedit huc: conijcere poſſumus: additis etiam Scripturis.*

XL. Imò circumſtantia illa temporis ante vel poſt Concilium, eſt, vt dixi, ridicula. Nudas autem Coniecturas appellari, quæ aliis locis Auguſtinus nominat certa documenta, ingenium eſt nimis leſtriticum. Certè hoc ipſo loco tertio Auguſtinus dicit id teneri quod veritas declarauit: ſed & in primo loco demonſtrandi vocabulo vſus erat: quo quis dubitet aliquid amplius ſignificari, quàm coniecturas? Ieſuiticum etiam illud, locos illos aliquid valere ad veritatem confirmandam: quo non ipſæ ſanè Scripturæ lædontur, ſed oſtenditur quàm ægrè eis aliquid Papiſtæ deferant. Hæc verò, *accedit huc, & additis Scripturis*, exſpecto ſanè quonam ſit artificio tractaturus, vt efficiat ſignificare, non magnum eſſe in hac quæſtione Scripturarum momentum. Nam ſanè eorum is vſus eſt, vt indicent alia aliis argumenta ſuperaddi: Et quidem ſæpe fortiora leuioribus. Illud *conijci poteſt*, non in quęſtione de iterando Baptiſmo, ſed in alterà dixit, de pueris baptizandis: & quidem non de Scriptura in vniuerſum, ſed tantū de Analogia circumciſionis. Itaq; nec ad rem facit: nec quicquā pro Bellarmino concludit.

XLI. In ſexto, ex vigeſimo tertio capite libri quinti, illa verba, *Scripturarum Sanctarum teſtimonio planè oſtenditur*, nō referri dicit ad ſuperiora, eſſe cōtra Dei mandatum, quòd venientes ab hæreticis baptizentur, ſi iam baptiſmum Chriſti acceperant: ſed ad ſequentia. In quibus Auguſtinus dicit certum eſſe ex Scripturis, multos baptizatos in Eccleſia perdere charitatē, & tamen nō perdere baptiſmum: non autem baptiſmum ab hæreticis datum eſſe ratum. Sed ne in ſuperioribus quidem Auguſtinum dicere, baptiſmum hæreticorum eſſe ratum; ſed eum qui verū baptiſmum Chriſti acceperit, nō debere rebaptizari, quod etiam Donatiſtæ cōcedebant: ſed poſtea ſuperest quæſtio, an baptiſmus hæreticorū eſſet verus Chriſti baptiſmus néene. Sic Bellarminus. Andradius verò libro ſecundo defenſionis Tridē. ſic. *Non quidem (inquit) de baptiſmo ab hæretico, ſed à flagitioſis hominibus collato, Auguſtinus diſſerit.*

XLII. Reſpōdeo: primùm non eſſe Ieſuitas cōcordes: Pſeudochriſtianos enim à Bellarmino intelligi eos qui baptizati ſunt: ab Andradio autē qui baptizarunt. Vterque malè, etſi hic propiùs acceſſit ad mētē Auguſtini. Nō enim intelligi baptizatos, patet ex ſtatu cōtrouerſiæ. Nam Donatiſtæ non concedebant eos rebaptizandos, qui, cùm baptizantur ſunt flagitioſi; ſed eos qui à flagitioſis baptiſmum accipiunt. Sed & Andradius non benè excludit hæreticos: cùm eos in Pſeudochriſtianis vel præcipuè Auguſtinus comprehendi velit. Nam propterea nominat eos in præcedentibus.

XLIII. Secundò, fateamur ea verba non referri ad præcedentia: ſed tamen viciſſim Bellarminus debet cōcedere, hæc ſequentia proferri ad præcedentium cōfirmationē: Sic enim ſe habet cōtextus, *Contra mandatum Dei eſſe, quòd venientes ab hæreticis, ſi iā illic baptiſmum Chriſti acceperunt, baptizantur: quia Scripturarū Sanctarum teſtimonio nō ſolum oſtēditur ſed planè oſtenditur, multos Pſeudochriſtianos, quamuis nō habeant eandem charitatem cum ſanctis, ſine qua nihil profunt, quæcunq; ſancta habere potuerint, baptiſmum tamen habere communem cū ſanctis: quod iam ſatis atque vberrime demonſtratum eſt.* Diſputatio in membra ſic reſoluitur: Baptiſmus Chriſti non eſt iterandus: at baptiſmus datus ab hæreticis eſt baptiſmus Chriſti: ergo baptiſmus datus ab hæreticis non eſt iterandus. Maiorem, teſte Bellarmino, concedebant Donatiſtæ: erat ergo vice principij ab vtriſq; conceſſi: reſtabat minor probāda: hoc Auguſtinus inde vult confici; quia ex Scripturis planè oſtenditur, etiā Pſeudochriſtianos habere baptiſmum communem cum ſanctis. Concluſio igitur neceſſaria eſt. Et quia medium cōfirmatū eſt è Scripturis; nemo negare poteſt quin verè dici queat quæſtionem illam (quam omnes ſciunt in concluſione contineri) probatam è Scripturis.

XLIV. Hinc alia deprehenduntur Bellarmini mendacia.

mendacia. Primùm, in illis ſequentibus Auguſtinum dicere multos baptizatos in Eccleſia perdere charitatem, non tamen Baptiſmum. Nugas egiſſet, aerémq; verberaſſet, ſi id dixiſſet; nullus enim Donatiſta cõtradicebat. Deinde quomodu ex bis probabantur præcedentia, quæ de hæreticis luquuntur, & iis qui illic baptiſmum Chriſti acceperunt? Nam illic ſignificare in hæreſi, vident quicunq; oculis non carent. Secundum mendacium eadem opera patet; Auguſtinum non dicere baptiſmum datum ab hæreticis eſſe ratum. Tertium, Auguſtinum ſic dicere, Baptiſmum Chriſti nõ eſſe repetendum, vt tamen ſuperſit quæſtio, vtrum baptiſmus hæreticorum ſit verus baptiſmus. Nam hanc quæſtionem non diſputat Auguſtinus; ſed ſupponit tanquam perſpicuam, cùm dixit: *ſi illic* (in hæreſi) *baptiſmũ Chriſti acceperunt*. Quæ cautio ideò eſt addita; quia ſciebat quoſdam eſſe qui non baptizarent baptiſmu Chriſti: videlicet eos qui non in Nomine Trinitatis: volebat autem huiuſmodi homines excipi. Adeò rurſus infeliciter Auguſtinum legit Bellarminus.

XLV. Ad ſeptimum lucum ex capite vigeſimo ſexto eiuſdem libri; dicit Auguſtinum non probare ex Scripturis ſententiam ſuam: ſed referre qua ſcriptura cunabantur aduerſatij probare contrariã ſuam. Nugæ. Nam primò, quid ille poſt ea verba agat nécne; nihil intereſt, dum conſtet his verbis Auguſtinu placuiſſe prouocationem illã Cypriani ad Scripturas, vt exiis de tota cauſſa iudicaretur. Sunt autem in hunc ſenſum verba perſpicua: quæ alibi à nobis recitata, hîc nihilominus repetere nõ piget. *Quod autem nos admonet, vt ad fontem recurramus, id eſt, ad Apoſtolicam traditionem, & inde canalem in noſtra tempora dirigamus, optimum eſt, & ſine dubitatione faciẽdum.* Audin', Bellarmine? recurramus? dirigamus optimum eſt, faciendum eſt. Audin', inquam iſta? Aut, putéſne dicere iis verbis ſignificari tantum, quomodu ſuam cauſam tutari conatus ſit Cyprianus? & nun præterea, quid Catholicis faciendum eſſet? Cenſuit igitur Auguſtinus, æquam à Cypriano conditionem ferri, vt diſputatiu tractaretur Scripturarum autoritate, non ſola conſuetudine. Longè aliter quàm noſtri ſolent Papiſtæ: qui nos & ſubinde à Scripturis abducere conantur: & prouocantes à traditionibus, tanquã hæreticus infamãt.

XLVI. Secundò; Auguſtinum duntaxat referre locos Scripturarum ab aduerſatiis citatos, falſum eſt: nam præterea, eoſdem explicat, & oſtendit ſibi nun nocere: idq; comportatis & cõparatis aliis. Sic ex priure ad Corinthios ducet habere vnum baptiſma, etiam eos qui non habent vnam Eccleſiam, ſpemq; vnam. Et tamen ſi idipſum concederemus, quid ſufficeret? Nempe id tantùm Bellarminus obtineret, non diſputare eo locu Auguſtinum ex Scripturis: ſed nihilominus firmum maneret axioma, optimum eſſe Cypriani conſilium: & nos oſtenderemus alibi ſaltem Auguſtinum eandem cauſſam diſputare ex Scriptura.

XLVII. His igitur lucis euincimus credidiſſe Auguſtinũ, etſi de facto nõ cunſtet ab Apoſtulis ſuſceptos hæreticos abſq; iteratione baptiſmi: tamen ex Scripturis certiſſimè demunſtrari nun eſſe rebaptizãdos, cùm recipiuntur in Eccleſiam: ac proinde non fauere eos locos, quibus iteratiu baptiſmi oppugnatur ex conſuetudine, Traditionibus nun ſcriptis, quas Papiſtę tuentur. Supereſt adhuc ſophiſma vnum Bellarmini. *Dico* (inquit) *nos non afferre illa loca Auguſtini præcipuè propter id, quod ipſe aiat conſuetudinem nõ rebaptizandi, eſſe ex Apoſtolica traditione, ſed propter id quod ipſe ſubiũgit, plurima ſeruari ex traditione Apoſtolica quæ ſcripta non ſunt. Hoc enim principium tam certum erat apud Auguſtinum, vt inde probare vellet, etiam conſuetudinem non rebaptizandi, eſſe ab Apoſtolis traditam.*

XLVIII. Ergo (inquam) propter id etiam: quanuis nun præcipuè. At nos id oſtendimus nobis nihil nocere; id eſt, Traditionariis nihil prodeſſe. Et tamen ea potiſſima vis eſt eorum lucurum. Itaque reliqua non eſt quod formidemus. Et Papiſtæ ita ſe cõparatos oſtendunt, vt τὰ πάρεργα τοῦ ἔργου præferant. Deinde ſi nihil aliud volunt, niſi hoc vnum probare, multa ſeruari quæ ſcripta nun ſunt, fruſtra ſudant: & poterant à nobis gratis habere: neq; enim adeo ſumus hoſpites in Eccleſia, vt nullas in ea conſuetudines eſſe dicamus. Sed meminerit, eas cunſuetudines, quæ vel afferuntur ad probanda ſcripta dogmata: vel umnino non ſunt dogmata; perfectiunem Scripturarum non imminuere.

XLIX. Superſunt ex Auguſtinu quatuor luci relati à Ieſuitis in diſputatione Ratiſbonenſi. Primus ex libro vigeſimu octauu cuntra Fauſtum, capite ſecundo de Euangeliu, quod eſſe Matthæi credi vult Auguſtinus ex Eccleſiæ ſucceſſiune. Secundus ex capite ſexageſimu nunu de Eccleſiaſticis dogmatibus, de perpetua Mariæ Virginitate: Tertius ex epiſtula centeſima octaua ad Seleucianam, de baptiſmo Apuſtolorum atque gentium: Quartus è centeſima decima octaua ad Ianuarium, de Euchariſtia ſumenda ante cibum, & duplici oblatione quintæ feriæ vltimæ hebdomadis Paſchæ.

L. Hæc verò leuiſſima ſunt. Euangelium creditur eſſe Matthæi, ex traditione Eccleſiæ: eſto ſanè: at non ſequitur, Euãgelium Matthæi eſſe traditionem non ſcriptam: ſed tantùm traditionem non ſcriptam confirmare traditiones ſcriptas: quemadmodũ ex traditione Eccleſiæ quutidie fideles diſcunt Chriſtum eſſe incarnatum; & murtuum, & rediuiuum, & alia plurima. Perpetuam Mariæ virginitatem piè credimus, ſed non eſt articulus fidei, vt prulixius docuimus capite nonu. De baptiſmo Apoſtolorum, & gentium, ridicula eſt Ieſuitarum obiectiu. Auguſtinus enim diſputat non propterea non credendum eſſe Petrum baptizatum, quia id in Euangelio nun legimus: neque enim umnia ſcripta eſſe quæ facta ſunt: Quod quis ſanus neget? aut quis adeu ſtupidus eſt, vt nun diſtinguat ea quæ facta ſunt à dugmatibus? Et tamen hoc ipſum eſſe factum, nuſquam Auguſtinus probat è Traditiune: ſed è Scriptura; ſcilicet per conſequentiam. *Facta* (inquit) *eſſe, ex cæteris documentis probantur.* Porrò hæc quæſtiu eſt non dogmatis, ſed facti: æquè ac de vniuſcuiuſque noſtrûm baptiſmo, quem nemo in Scripturis quærat. Euchariſtiæ ſumendæ tẽpus omninu ad ritus pertinet. Non eſſe enim neceſſe ante cibum communionem ſumere, patet tum ex inſtitutiune: nam Chriſtus cœnatus conſecrauit, cœnatíſque diſtribuit: tum ex ipſa eadem Epiſtola Auguſtini, qui non improbat eos qui quinta feria vltimæ hebdomadis Paſchę manè celebrant; & iterum poſt cœnam. Sed rationabilis tamen Eccleſiæ conſuetudo obtinuit, vt non niſi à ieiunis communicetur huic Sacramento: ſalua tamen Scripturæ perfectione.

Cap. XXII.

De Vincentio Lyrinenſi & Caſſiano.

I. SVperſunt ex Veteribus tantùm duo. VINCENTIVM Lyrinenſem Puteanus citat ex capite primo. *Siue ego, ſiue quis alius vellet exſurgentium hæreticorum fraudes deprehendere, laqueoſque vitare, & in fide ſana ſanus atque integer permanere, duplici modo munire fidem ſuam Domino adiuuante deberet: primò ſcilicet diuinæ legis autoritate: tum deinde Eccleſiæ Catholicæ traditione.* Sed Vincentius traditionis nomine intellexit, non doctrinæ vlla capita diuerſa ab iis capitibus quæ ſunt ſcripta; ſed eorundem continuam in Eccleſia prædicationem; ex qua nemini dubium eſt, non parum confirmari cuiuſque fidem. Exempli gratia, contra Arianos ita ſe quilibet munire debebat; vt primum à Scripturis diſceret, quid ſit credendum de myſterio ſacroſanctæ Trinitatis: deinde etiam inquireret, quid eſſet ab Eccleſia continuò prædicatum. Cuius hæc ratio eſt; quia in Eccleſia id prædicatur, quod ſcriptum eſt. Aliàs fruſtra Vincentius dixiſſet duplici modo muniendam eſſe fidem. Nam ſi ea prędicantur, quæ non ſunt ſcripta; tum non poterit niſi vno modo fides muniri, nempe traditione. Et quod maius eſt, fruſtrà perfectionem Scripturæ vindicaſſet, his verbis, quæ libro præcedenti recitauimus. *Perfectus eſt Scripturarum Canon; ſibique ad omnia ſatis ſuperque ſufficit.*

II. Baronius ex eiuſdem capite trigeſimo ſecundo hæc profert, *Denique quid vnquam Eccleſia aliud Conciliorum decretis enixa eſt, niſi vt quod antea ſimpliciter credebatur, hoc idem poſtea diligentius crederetur? quod antea lentius prædicabatur, hoc idem poſtea inſtantius prædicaretur? quod antea ſecurius colebatur, hoc idem poſtea ſolicitius excoleretur? Hoc, inquam, ſemper, nec quicquam præterea, hæreticorum nouitatibus excitata Conciliorum ſuorum decretis Catholica perfecit Eccleſia, niſi vt, quod prius à maioribus ſola traditione ſuſceperat, hoc inde poſteris etiam per Scripturæ chirographum conſignaret: magnam rerum ſummam paucis literis comprehendendo: & plerunque propter intelligentiæ lucem, non nouum fidei ſenſum noua appellationis proprietate ſignando.*

III. Hæctille. Sed velim Baronium non recitaſſe locum nudum: indicaſſe potiùs, quam in eo vim argumenti deprehenderit. Nam ego quidem præter has duas voces, *ſola traditione*, nihil obſeruare poſſum. Reliqua enim cur non pertineant ad ſcripta dogmata? Ergo Vincentius dixit nihil aliud vnquam egiſſe Concilia, niſi, vt quæ ſola traditione acceperant, ſcriptis conſignarent. At id falſum teſtabitur experientia. Et ne longè abeam, in Nicæno Concilio, & primo, & celeberrimo, & auguſtiſſimo, conſcriptum Symbolum fuit. Prodeat Vincentius: prodeat pro Vincentio Baronius, & dicat, ſi auſit, nihil in eo ſymbolo cõtineri, præter ea quæ Patres illi accepiſſent ex ſola Traditione, abſque vllis Scripturis Sanctis. Dicat vnum Deum non doceri in Canone: Omnipotentiæ in eo nulla eſſe veſtigia; creationis nulla: nulla æternæ Chriſti natiuitatis: nulla incarnationis: nulla mortis, nulla reſurrectionis: nulla reliquorum. Quod ſi hæc falſa ſunt omnia; aut mentitum neceſſe eſt eſſe Vincentium: aut aliqua molli interpretatione excuſandum. Excuſent illi, ſi poſſunt: ſed nobis ne ſe ſperent ita fucum facere poſſe, vt contra luculentam omnium ſaniorum ſeculorum experientiam, non ob aliud credamus coacta Concilia, niſi vt ἄγραφα vndique conquiſita poſteris commendarent.

IV. IOANNES CASSIANVS agmen claudet; nominatus à Ioanne Roffenſi; ex Collatione vigeſima prima capite duodecimo. *Oportet nos autoritati patrum, conſuetudinique maiorum, vſque ad noſtrum tempus per tantam annorum ſeriem protelata, etiam non percepta ratione credere, eamque vt antiquitus tradita eſt, iugi obſeruantia, ac reuerentia cuſtodire.*

V. Reſpondeo, quæſiiſſe Ioannem à Theona Abbate; cur in eius Monaſterio tanta obſeruantia caueretur, ne quis penitus totis quinquageſimæ diebus, vel genua in oratione curuaret, vel vſque ad horam nonam ieiunare præſumeret: ad hanc verò interrogationem illud reſponſum fuiſſe de conſuetudine, & traditione. Ergo, inquam, de ritibus interrogatus, non malè reſpondebat: quod vtique non æquè benè ſi de dogmatibus. Ritus autem non fuiſſe vniuerſales; tum aliàs oſtendimus, tum ipſa interrogatio indicat: non enim interrogaſſet Caſſianus, ſi eis apud ſuus inſueuiſſet. Quanquam quid coniecturas quæro? Quaſi non eſſent diſerta verba. *Eóque id diligentiùs ſcrutabamur: quod nequaquam hoc tanta cautione ſeruari in Syria monaſteriis videbamus.* Et hinc illud etiam obſeruari debet; hos ipſos ritus, qui olim publici erant, & à totis Eccleſiis obſeruati: Caſſiani tempore, hoc eſt, paulò poſt Auguſtinum relegatos fuiſſe ad Monaſteria: & quidem non omnia. In hæc verò adeo mutationi obnoxia, nemo miretur traditioni non ſcriptæ ſuum ius eſſe.

VI. Poſſumus verò iam tandem bonis auibus, imò verò propitio Deo totam Controuerſiam concludere: vt quoniam nullo exẽmplo, vllius ſeculi, nullo teſtimonio Patrum conſtet aliquid eſſe in Eccleſia Chriſtiana admittendum, tanquam de fide; quod non aliunde conſtet quàm ex traditione non ſcripta: contrà verò & frequentibus diuini verbi oraculis; & infinitis Veterum Patrum teſtimoniis probatum eſt Scripturam continere omnia neceſſaria ad eam fidem, per quam ſperamus nos ſalutem æternam adepturos. Quoniam (inquam) hæc hoc libro, & præcedenti abundè demonſtrata ſunt, certò iam tandem ſciamus abominandam eorum eſſe blaſphemiam, qui Sanctum Scripturarum Canonem arguunt imperfectionis. Ναὶ ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ.

FINIS LIBRI NONI.

DE CANONE LIBER DECIMVS.

QVI DE LEGENDIS SCRIPTVRIS.

Caput I.

De legendis Scripturis ſtatus Controuerſia.

HACTENVS prima pars laboris eſt exacta in Canone per ſeipſum conſiderato. Sequitur, vt, quis ſit eius inter Chriſtianos vſus, inquiramus. Hunc ponimus conſiſtere primò in legẽdis, deinde intelligẽdis Scripturis. De lectione agendum priùs. Vbi quæritur, an ſit librorum ſacrorum lectio omnibus permittenda.

II. Huic diſputationi, hactenus, quod viderim, idem locus aſſignatus fuit, qui alteri de vertendis. Sed nobis vtilior viſa ſeparatio: quandoquidem ſua iſthæc habeat propria rationum momenta: tum autem altera iſti innitatur. Diſputarunt Papiſtæ: Bellarminus de Verbo Dei libri ſecundi capitibus poſtremis duobus. Hoſius Cardinalis Dialogo de Communione ſub vtraq; ſpecie, Coniugio Sacerdotum: & Sacro in vulgari celebrando. Petrus Lizetus Dialogo de Sacris libris in vulgare eloquium minimè vertendis. Petrus Sutor de Tralatione Bibliæ, capite vltimo, Ioannes Arboreus, Theoſophiæ libri octaui, capite vndecimo. Stapletonus in Relectione Cõtrouerſiæ quintæ, quæſtione tertia, articulo quarto. Coſterus Apologia ſecunda, contra Gomarũ. Ioannes à Bononia extremo libro de Æterna Dei prædeſtinatione. Salmero in priorem ad Corinthios diſputatione trigeſima. Andradius Defenſionis Tridentinæ libro quarto.

III. Catholici verò; Guillelmus Withakerus Diſputatione de Sacra Scriptura, quæſtionis ſecundæ parte ſecunda. Sibrandus Lubbertus de Principiis libro tertio, capite quinto, & ſequentibus. Ægidius Hunnius, Franciſcus Iunius, Lambertus Danæus, contra Bellarminum. Kimedontius libro ſexto de Verbo ſcripto. Ioannes Vrbanus contra poſtrema duo capita Bellarmini libri ſecundi de Verbo Dei.

IV. Coſterus quæri ait, ſit ne omnibus paſſim doctis pariter & indoctis hac ratione permittenda Scripturarum lectio, vt ſe iudices earum conſtituãt, hoc eſt, vt eas pro ſuo quiſque iudicio interpretetur, atque ex eis, quæ ſuo ſenſui ſapiunt, dogmata colligant. At nos potiùs, Apage, inquimus, tam ſceleratam audaciam. Nam, hanc quis vel audiens non horreat? Certè Catholici facilè reſpondebunt vno omnes ore, nulli neque docto, neque imperito, neque laico, neq; clerico, id vllo vnquam modo cõcedendum: eos potiùs, quouis ſupplicio dignos, qui ſibi quicquã huiuſmodi vel tãtillũ arrogarint. Quos ſi vllos Coſterus nouit; nobis certè volẽtibus faciet, ſi conſtanter impugnet, ſi fortiter debellet: ne noſtras quidẽ operas recuſaturis, ſi nõ pro faſtu Ieſuitico dedignetur in partẽ tã vtilis laboris ſocios admittere. Sed non videtur in quenquã tã malè lymphatũ incurriſſe: imò potiùs fœdiſſimè peccare, & quidẽ de induſtria in conſtituendo ſtatu: vſus Sophiſtarum artificio, qui ſolent ſuam malam cauſam declinãtes, ad vicinam aliquam diuertere gratiorem, in qua cũ omniũ plauſu triumphent, referentes, vt eſt in Prouerbio, Salmacida ſpolia ſine ſudore & ſanguine.

V. At nos duplicem quæſtionem diſtinguimus, vnam de lectione Scripturæ, alteram de eiuſdem interpretatione: quarum illam nunc ſuſcipimus explicandam: hanc verò ſuum in locum differri iu-

bemus: quò cùm deuentum fuerit, ſi quicquam cuiquam, ſiue docto, ſiue imperito concedimus, quod non multis paraſangis recedat ab hac inſana licentia, poterat ſuo iure Coſterus impugnare.

V I. Stapletonus enumerat opiniones quinque: quarum quatuor reiectis, in quinta acquieſcit. Eas operæpretium ſit conſiderare, non enim de nihilo eſt tam curioſa diligentia. Prima eſt eorum, qui exiſtimarunt Sanctarum Scripturarum in vulgari lingua lectionem populo fideli, eſſe prorſus & ſemper concedendam: idque promiſcuè abſque vlla exceptione, tanquam rem ſimpliciter ſaluti neceſſariam. Secunda, dicentium Scripturas ſacras, ſi non ex neceſſitate finis, ſaltem ex diuina ordinatione, & ex præcepti neceſſitate, populo fideli communes eſſe debere: fuiſſe enim à Spiritu Sancto datas, non ſolis Eccleſiaſticis, aut doctis viris, ſed etiam quibuſuis fidelibus, ideoque ſine graui iniuria illis non poſſe denegari. Tertia eorum, qui iudicarunt ſaltem per ſe & communiter expedire, tanquam diuino honori, & fidelium ſaluti ſimpliciter conuenientius, vt in vulgari lingua Scripturæ fidelibus tradantur: etſi ſecundùm quid, & in caſu, illarum lectio poſſit eſſe noxia: neque enim propter ſeu paucos ſeu multos, vel indoctos vel inſtabiles, tot bonos & pios fideles ſaluberrima illa lectione fraudandos eſſe. Quarta rigidorum quorundam fuit, qui ex zelo magis quàm ſcientia, lectionem Scripturarum in vulgari laicis prorſus & omnino interdicendam exiſtimarunt, quia plerique ea, magna cum ſua & aliorum pernicie, abuſi ſint. Quinta eorum eſt, qui nec in vniuerſum prohibent, nec in vniuerſum probant: ſed aliquando vel in pace Eccleſiæ, quoad certas partes morales & hiſtoricas; vel graſſantibus hæreſibus, etiam quoad totam Scripturam: ſed propter corruptas hæreticorum translationes in vulgare, non niſi quibuſdam tantùm, id eſt, certa regula præſcripta, vt quibus ordinarij Paſtores id expedire iudicabunt, non autem promiſcuè omnibus vulgarem aliquam Scripturæ editionem piè & vtiliter concedi poſſe exiſtimarunt. *Et hæc eſt*, inquit Stapletonus, *vera & ſana ſententia.*

V I I. Videtur habuiſſe præ oculis Regulam quartam Indicis librorum prohibitorum, editi primùm autoritate Pij quarti, pòſt à Sixto quinto aucti, ac demum à Clemente octauo recogniti: quæ, etſi non ſcinditur in tam varias diſtinctionum ambages, tamẽ poſtremam ſententiam firmat. *Cum experimento manifeſtum ſit, ſi ſacra Biblia vulgari lingua paſſim ſine diſcrimine permittantur, plus inde ob hominum temeritatem detrimenti, quàm vtilitatis oriri, hac in parte iudicio Epiſcopi, aut Inquiſitoris ſtetur, vt cum conſilio Parochi, vel Confeſſarij Bibliorum à Catholicis autoribus verſorum lectionem in vulgari lingua eis concedere poſſint, quos intellexerint ex huiuſmodi lectione non damnum, ſed fidei atque pietatis augmentum capere poſſe, quam facultatem in ſcriptis habeant. Qui autem abſque tali facultate ea legere ſeu habere præſumpſerit, niſi prius Biblijs Ordinario redditis, peccatorum abſolutionem recipere non poſſit.*

V I I I. Sed Stapletoni tamen diligentiæ, eſt quod gratias agamus, quę interiora Papiſticę ſeueritatis arcana recluſit. Et docuit apud id genus hominum, quæcunque tandem prætendatur verborum clementia; tamen nullo vnquam tempore totas Scripturas permitti omnibus laicis. Nam &, cùm totas videntur permittere, diſtingui mandant non ſolùm tempora, ſed etiam perſonas. Tempora, vt permittantur graſſantibus quibuſdam hæreſibus:

A aliàs minimè: Perſonas, vt, ex iudicio Ordinarij & Confeſſoris. Quare, neque tum cùm nullæ graſſantur hæreſes, cenſent totas cuiquam permittendas: neque aliàs, niſi paucis. Cùm verò omnibus ſpem faciunt permiſſionis, tum non tempora ſolùm diſtinguunt, ſed & Scripturæ membra diſtrahunt: vt cùm pax eſt ab hæreſibus alta, laicos Scripturas degustare pati poſſint, at nõ integris ſatiari: ſed de ea tantũ parte, quæ mores ſolos, hiſtoriáſve recitat, delibare nonnihil: at format, quæ fidei myſteria pro-

B ponit, & explicat; hanc partẽ ſeponi volunt: aliiſq; tẽporibus reponi, & perſonis. Vt meritò mirari quis poſſit, qua fronte dixerit noſter Apoſtata Ferrarius Antichriſti capite decimo octauo, ſuos iam Catholicos ſcire, poſſe abs ſe legi Scripturam, quoties libet; niſi fortè, ex quo factus eſt Apoſtata, nouum quoddam finxerit Catholicorum genus.

I X. Vide quid ſuperſtitio faciat in Eccleſia. Idem certè, quod in Republica tyrannis. Hæc enim adeò ſuſpicax eſt omnium, ſuique ipſius diffidens,

C vt à ſuis ciuibus ſemper timeat. Itaque arma non patitur cuilibet eſſe in vſu: ne in altiſſima quidem tranquillitate: ſed eximia ſuis ſatellitibus: niſi fortè in ſolemni pompa & oſtentationis ſolius cauſſa: neque ea quidem omnis generis, ſed ſelecta abs ſe: vt quæ faſtus aliquid habere poſſint, timoris minimum adferre.

X. Quin & illud non diſſimulanter prætereundum: hanc ipſam tam timidam, tam cautam, tam tenuem permiſſionem, non eſſe de omnium con-

D ſenſu; ſed mitiſſimorum quorundam, atque adeò eorum è clero, qui, ſuo magno beneficio, plebem paulatim ſuam conātur facere. Nam qui rigidi ſunt, & antiquæ ſeueritatis Catones, haud aliter putent conſultum Papiſticæ fidei, niſi interdicta prorſus lectione, vt ille olim Capitolium non ſperauit ſecurum, niſi funditus deleta Carthagine æmula.

X I. Non defuit tamen (vt nihil diſſimulem) qui liberalior videri voluerit. Is eſt Andreas Vormadius Ieſuita, ſcriptis ad Iuſtum Baronium, non-

E dum tamen Baronium, ſed adhuc Caluinum, id eſt, nondum eiurato familiæ nomine bene Apoſtatam: ſed tantùm apoſtaturientem. Locum deſcribo ex Epiſtola ſecunda libri primi Epiſtolarum ſacrarum. *Duplex eſſe genus hominum Chriſtianorum; alterum quod præiudicato iam errore occupatum, eò ſua legendæ Scripturæ ſtudia refert, vt erroris quo imbutum eſt, fulcimenta corradat: & non tam ex communi Eccleſiæ conſenſu, quàm ſuopte iudicio per affectum corrupto ſententiam ſibi Scripturæ confingat: Alterum verò, quod mente ſincera, ac humi-*

F *li, priùs Eccleſiæ, quàm proprio iudicio confidens, eò ſedula lectione progreditur, vt ſignatam ante à Patribus Scripturæ ſententiam firmiter inſiſtat. Atque hoc ipſum eſſe genus hominum dicimus, quod ſecurè ſimul ac vtiliter ſacram paginam poteſt euoluere.*

X I I. Huius, quiſquis ille tandem ſit, neque enim aliunde mihi quàm ab hac Epiſtola cognitus, videtur mihi ſententia longè alia eſſe, ab iis quas audiuimus: ſi tamen is ſuam totam ſententiam dixerit. Primùm enim non agit de inhi-

G benda, permittendáve lectione: ſed tantum de vtilitate, deinde, neque tempora diſtinguit, neque particulas diſcerpit: ſed perſonas tantum diſparat, ex variis affectibus. Et verò, nihil in eo eſt quod reprehendi poſſit. Res enim ipſa teſtatur abuti non paucos illo tanto beneficio: & abuti ſua propria culpa: & vt plurimum ex præiudicio inſidentis animo opinionis; quæ ad ſi-

cuncta

cuncta rapere ſatagit: & quæ non poteſt, reſpuit. Quare iſto cum Ieſuita ſi mihi res ſit, vix verbum oppoſuerim, niſi, ſi pauca excipias, quæ de Eccleſia balbutit: pertinentia tamen potius ad controuerſiam de Interpretatione; ſuo loco non omittendam.

XIII. Porrò ex eo ſententiarum numero viderit Stapletonus, verum primam alicunde bona fide deſumpſerit, an ſuo potius commodo finxerit: quomodo ſolent Sophiſtæ aduerſas ſententias verbis incommodiſſimis aſperare; vt nulla eis ſuperſit boni & æqui facies. Nos certè ab ea longiſſimo ſeparati ſumus interuallo. Illud enim de abſoluta & ſimplici neceſſitate lectionis, qui poſſumus agnoſcere, qui ſcimus, & aliquando nullas fuiſſe Scripturas quæ legi poſſent, cùm tamen eſſent fideles: & infinitos mori filios fidelium; qui extantes Scripturas ne noſſe quidem poſſint? Qui credimus Irenæo affirmanti, Barbaros olim quoſdam in Chriſtum credidiſſe ex ſola Traditione ſine ſcriptis: imò in noſtris Eccleſiis plurimos nouimus, quibus nec alpha fuit cognitum: nec eo minus admittimus ad integram fidei myſteriorumque communionem, eiuſdémque ſalutis ſpem? Nimirum exiſtimamus alienam hanc eſſe & importunam neceſſitatis abſolutæ commemorationem: qui ſcimus non ſolùm neceſſaria permittenda; ſed etiam, quæ tantùm vtilia ſunt, non prohibenda.

XIV. Itaque ſecundam ac tertiam ſententiam iam lectimur re non diuerſas: ſed verbis tantùm diſtinctas; nec bono conſilio. Nempe, vt non paucis quibuſdam doctis, ſiue de Clero, ſed omnibus fidelibus: imò non iis tantùm qui actu fideles ſint, ſed etiam, qui potentia, id eſt, qui fideles eſſe aut volunt, aut etiam debent; breuiter, quibus eſt parata ſalus æterna, traditas aſſerimus Scripturas. Ita [illegible] nemini denegandas, qui aut per ſe legere potuerint, aut ab aliis legentibus audire voluerit: quantumlibet experientia reſtetur non paucos ea lectione abuti ſceleratiſſimè. Neque enim æquum eſſe; aut expeditam rationem ſalutis Eccleſiæ, vt propter ſiue paucos ſiue multos malos, ſuo bono omnes pij priuentur, aut ſaltem piorum pars potior. Itaque quouis tempore. Siue graſſante hæreſi, ſiue cùm alta pax eſt, promiſcuè omnibus permittendum hunc Scripturarum vſum, nec per particulas, ſed integro corpore; hoc demum & ſeriò tenemus, & accuratè defendimus.

XV. Quod ſi quædam ſit adhibenda diſcretio; ea particularis eſto, pro captu ſingulorum: quomodo, cùm permiſſus eſt omnibus vſus vini, tum peculiari cura, vel Medicus febricitanti inhibeat; vel Magiſtratus ebrioſo. Tametſi nullum vnquam putamus caſum dari poſſe, vt ſit lectio cuiquam in ſolidum inhibenda: ſed tantùm aliquarum partium: ſicut olim arcebantur à nonnullis ij, quibus propter ætatem nondum eſſet ſatis confirmatum [illegible]icium: Nam hæc non tam interdictio eſt, quàm [illegible]odus diſcendi; neceſſaria omnibus incipienti[illegible] neque enim quiſquã prohiberi dixerit Metaphyſica, quia pueri quo primùm die in ſcholam admittuntur, non introducuntur in ea ſpatia.

XVI. Poſſunt ergo hodie fidelibus Paſtores boni, conſilium dare, vt lectionem ne incipiant à Veteri Teſtamento; figuris multis inuoluto; & Ceremoniis obſoletis referto, quo infirmum cerebrum nimium fatigent: ſed à Nouo; cuius expeditior facilitas. Et vſus in promptu: in quo cùm ſatis fuerint exercitati, tum ſecurè transferant ſe ad Vetus. Poſſunt & infirmiores moneri, ne ſuis fidant viribus, ſed prouectiores conſulant: crebrò etiam Paſtores adeant ſuos. Poſſunt denique aliquæ adhiberi cautelæ: ſed nullę vnquam, vt defodiatur tantus tantorum bonorum theſaurus: verum, vt ab omnibus ad eum fruendum via & oſtendatur, & complanetur: atque ita tandem fiat, vt, qui imperiti ſunt, euadant docti; & poſſint ipſi, vt dicitur, in tanto mari ſine cortice nare.

CAP. II.

An Iudæi promiſcuè legerint Scripturas.

I. CErtiſſima habemus argumenta noſtrę ſententiæ; primò ex Scriptura, deinde ex Patribus. Primum hoc eſto: Si Iudæis olim promiſcuè permiſſa, imò mandata eſt lectio, & meditatio Scripturæ ſacræ: Ergo Chriſtianis interdici non debuit. At prius verum, ergo & poſterius.

II. Conſequentia patet: quia Eccleſia Chriſtiana, non minoribus priuilegiis gaudet; quàm Iudaica. Imò verò, quia Scripturæ propriè in intelligendo conſiſtunt; multo probabilius eſt, eis permitti Scripturam, à quibus melius aut intelligitur, aut certè intelligi poteſt. At Chriſtianis cognitiora eſſe myſteria verbi diuini, quàm olim Iudęis, nemo eſt qui inficiari poſſit: aut certè magis debere eſſe cognita: Aliàs, quorſum diſertius, magiſque perſpicuum eſſet Euangelium? cur velum amotum à facie Moſis? Quod ſi magis debent à Chriſtianis cognoſci myſteria fidei: ergo ea etiam magis docendi ſunt: & ſi fuit Iudæis docendis accommodata ratio ex Scripturarum lectione; multo magis Chriſtianis.

III. Antecedens autem non minùs certo conſtat. Deuteronomij ſexto: *Erunt verba hæc, quæ ego tibi præcipio hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis: & meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, & dormiens, atque conſurgens: & ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos: ſcribeſque ea in limine & oſtiis domus tuæ.* Et capite vndecimo: *Docete filios veſtros, vt illa meditentur, quando ſederis in domo tua, & ambulaueris in via, & accubueris, atque ſurrexeris.* Hi loci manifeſtè loquuntur de perpetua continuáque legis meditatione: ergo etiam lectione: erat enim ſcripta, ſaltem poſt Moſis tempora. Meditatione autem, non quorundam, aut paucorum Sacerdotum, Prophetarúmve: ſed omnium omnino, id eſt, cuiuslibet conditionis aut ſexus.

IV. Pſalmo primo, inter qualitates, ſiue proprietates, ſiue notas mauis, eorum, quibus beatitas meritò adſcribitur, hæc vna eſt, eáque inſtar omnium, *In lege Dei voluntas eius: & in lege eius meditabitur die ac nocte.* Eſt autem meditatio (inquit autor commentariorum, qui tribuuntur Hieronymo) & in legendis Scripturis, & in faciendis iis quæ ſcripta ſunt. Pertinere autẽ hoc ad omnes promiſcuè, ſatis patet ex toto Pſalmo, in quo prędicãtur ij qui meritò beati dici poſsũt: quę quidẽ, ſiue laus, ſiue ſpes ponis, nõ pertinebat ad ſolos Sacerdotes & Doctores. Niſi fortè quis velit prima tria capita, nõ abire in cõcilio impiorũ, non ſtare in via peccatorum, non ſedere in cathedra irriſorũ, nõ eſſe omnibus fidelibus cõmunia.

Quanquam Baſilius iam ſua autoritate præſcripſit: Διὰ τί ὁ προφήτης τὸν ἄνδρα μόνον ἐκλεξάμενος μακαρίζει; ἆρα μὴ τοῦ μακαρισμοῦ τὰς γυναῖκας ἀπέκλεισε; μὴ γένοιτο. μία γὰρ ἀρετὴ ἀνδρὸς καὶ γυναικός. ἐπειδὴ καὶ ἡ κτίσις ἀμφοτέροις ὁμότιμος. ὥστε καὶ ὁ μισθὸς ὁ αὐτὸς ἀμφοτέροις. ὧν γὰρ ἡ φύσις μία, τούτων ἐνέργειαι αἱ αὐταί. ὧν δὲ τὸ ἔργον ἴσον, τούτων καὶ ὁ μισθὸς ὁ αὐτός. *Cur Propheta virum ſolum prædicat beatum? An à beatitudine mulieres excluſit? Abſit. Eadem enim virtus eſt viri & mulieris: quandoquidem & creatio vtriſque æqualis: proinde & merces vtriſque eadem. Iam quorum natura eſt eadem, ſunt etiam iidem effectus: & quorum opus idem, eadem quoque merces.* Credidit ergo Baſilius, ea, quæ hoc Pſalmo prædicantur tum de beatitudine, tum de eius cauſis, æquè pertinere ad viros & mulieres.

V. Ioannis quinto: Chriſtus Iudæos ablegat ad Scripturas, vt inde certò diſcerent, quid de eius perſona credendum eſſet. Ἐρευνᾶτε (inquit) τὰς γραφάς, *Scrutamini Scripturas.* Locus potentiſſimus, quo vel indicatur, quid moris eſſet Iudæis; vel etiam imperatur quod facere debebant: quorum vtrumuis admittatur, noſtrum conficitur argumentum.

VI. At Stapletonus excipit, hæc Chriſti verba, non eſſe ad turbas & populum dicta, ſed ad Phariſæos, & Principes populi: idque patere ex eo, cùm dicitur, *Vos miſiſtis ad Ioannem.* Illi enim erant Sacerdotes & Phariſæi, vt patet ex primo capite. Deinde, non conſtituere generale præceptum, aut neceſſarium, atque perpetuum, quod & omnes tangat, & ſemper obliget: ſed illis ſolis dictum eſſe per modum veniæ & indulgentiæ propter incredulitatem illorum.

VII. Nihilominus id potiùs verum eſt: Chriſtum eſſe loquutum generaliter ad Iudæos. Nam & ita ſemper nominantur in toto capite, nunquam autem aut Phariſæi, aut Sacerdotes, aut quid eiuſinodi. Sed & pugnant inter ſe Stapletoni ſolutiones. Nam ſi Chriſtus loquutus eſt tantùm ad Phariſæos & Principes, quomodo per modum veniæ & indulgentiæ? Nam ex officio ſuo non minùs tenebantur Phariſæi & Sacerdotes Scripturas olim legere, quàm hodie Epiſcopi & Preſbyteri: Itaque nihil potuit dici inſulſius, quàm iis ſpecialiter indulgeri lectionẽ Scripturarum. Certè Cyrillus τῶν γλαφυρῶν primo. Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, τοῖς Ἰουδαίων δήμοις προσεφώνησεν ὁ Χριστός. *Scrutamini Scripturas, Iudaico populo Chriſtus inclamauit.* Chryſoſtomus in Ioannem homilia decima quarta. Ὁ Κύριος τοῖς Ἰουδαίοις παραινῶν τὰς γραφὰς ἐρευνᾶν, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς εἰς ζήτησιν ἐνάγει. *Dominus Iudæos ad Scripturas ſcrutandas hortatus, multò magis nos ad inquiſitionem inducit.*

VIII. Non valet prioris ſolutionis ratio. Quia dixerit Chriſtus, *Vos miſiſtis ad Ioannem*, ergo ad ſolos Phariſæos & Principes hunc habitum fuiſſe ſermonem. Primò, quia falsò Stapletonus dicit ex primo Euangelij capite conſtare, Phariſæos & Sacerdotes, eos fuiſſe, qui miſiſſe dicantur ad Ioannem. Nam Euangeliſta, eos quidem qui miſſi ſunt, Sacerdotes appellat & Leuitas: at eos, qui miſerunt, tantùm Iudæos. Diſerta verba. *Hoc eſt teſtimonium Ioannis, quando miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis Sacerdotes & Leuitas, vt interrogarent eum.*

IX. Deinde, etiam ſi ſoli miſiſſent Sacerdotes & Principes; tamen non minùs ſic poterat Chriſtus ad turbas loqui. Ratio eſt, quia toti populo tribui ſolet id, quod factum eſt principum conſilio & auctoritate. Sic Romani leges olim dederunt or-
A bi victo; hoc eſt, Romanorum Senatus. Sic Hieruſalem dicitur occidere Prophetas, Matthæi vigeſimo tertio. Sic Iudæi conſtituiſſe, vt ſi quis confiteretur Chriſtum, Synagoga moueretur; Ioannis nono. Et ne longiùs abeam, ſic Iudæi miſiſſe ad Baptiſtam.

X. In ſecunda ſolutione, miretur aliquis non immeritò, quæ Stapletono cauſa fuit, vt tam ſeuerè nominaret, non præceptum ſimpliciter, ſed præceptum generale, neceſſarium, perpetuum,
B quod omnes tangat, & ſemper obliget. Quid tum enim, ſi non eſt hoc loco ſignificatum huiuſmodi præceptum? Imò quid tum, ſi ne præceptum quidem vllum? Non propterea minus aptè hunc locum iis obiicimus, qui immanem Papiſtarum tyrannidem tuentur; quæ Scripturæ lectionem tam ſeuerè prohibet? Enimuerò ſufficit, dum oſtendamus, lectionem non pertinere ad ſolos in Eccleſia clericos, ſed toti populo Chriſtiano, liberam
C eſſe, hoc eſt, licere cuilibet fidem ſuam confirmare ex priuata Scripturæ meditatione.

XI. Quod ne nobis primis in mentem venisse quis calumnietur, Origenes homilia ſecunda in Eſaiam. *Vtinam* (inquit) *omnes faceremus illud quod ſcriptum eſt, Scrutamini Scripturas.* Baſilius de Baptiſmo, capite quarto ſecundi, ὑπακούσωμεν τῷ Κυρίῳ λέγοντι, ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς. *Obediamus Domino dicenti, Scrutamini Scripturas.* Auguſtinus de verbis Domini ſermone quadrageſimo quinto, Donatiſtas ex hoc loco
D ſimiliter hortatur aſſumpta Eccleſiæ perſona. *Voce Eccleſia loquor*, inquit: *ô fratres, filij diſperſi, oues errantes, rami præciſi, quid mihi calumniamini? quid me non agnoſcitis? Scrutamini Scripturas, in quibus vos putatis vitam æternam habere, ipſa teſtimonium perhibent de me. Iudæis dicit caput noſtrum, quod vobis corpus dicit. Quæritis me, & me non inuenitis. Quare? Quia non ſcrutamini Scripturas, quæ teſtimonium perhibent de me.* Ergo ex mente Auguſtini, Eccleſia ſolet etiam aduerſarios ſuos hortari ad diligenter voluitandam Scripturam: &
E id ſi quis inuideat? & inde ſuos arceat? Quaſi non audierit à capite ſuo, Non eſſe bonum accipere panem liberorum, & obiicere catellis: Matthæi decimo quinto. Maldonatus: *Meliùs Chryſoſtomus, Theophylactus, Auguſtinus, & omnes, opinor, præter Cyrillum auctores graues imperantis modo dictum putant.*

XII. Quod de venia dicit & indulgentia, meræ ſunt nugæ: niſi priùs doceat prohibitionem præceſſiſſe. Ea enim eſt natura veniæ, & indulgentiæ, vt non aliter intelligantur, quàm cùm permittuntur
F extra ordinem ea, quæ certa lege prohibita ſunt. Auguſtinus contra Fauſtum libro trigeſimo, capite quinto. *Neque enim conceditur ſecundùm veniam, niſi peccatum.* Aſt aduerſarij nullo teſte probare poſſunt, aliquando prohibitam fuiſſe Scripturarum lectionem: ſed tantùm ratiunculas colligunt veriſimiles, quibus docere ſe putant non eſſe permittendam, vt ſuo loco videbimus.

XIII. Paulus poſterioris ad Timotheum capite tertio. *At tu* (Timotheum autem alloquitur) *per-*
G *mane in iis quæ didiciſti, & quæ tibi credita ſunt; ſciẽs à quo didiceris: téque à puero ſacras literas noviſſe, quæ te poſſunt ſapientem reddere in ſalute.* Hinc patet adeò certum fuiſſe apud priſcos Iudæos Scripturæ vſum non pertinere ad ſolos Clericos, vt eam ipſis etiam pueris communicarent. Vſus enim eſt Apoſtolus ea voce, quæ infimam ætatem ſignificat, ἀπὸ βρέφους, quaſi ab ipſis cunis, Chryſoſtomus, τουτέστιν ἐκ πρώτης ἡλικίας· τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας. εἰ ἔστιν ἱερὰ γράμματα,

τὰς θείας γραφὰς, ἐν τούτοις ἐντρεφόμενος. *Hoc eſt, à prima ætate ſacras literas didiciſti. Quid eſt, ſacras literas? Diuinas Scripturas: His innutritus es.* At Papiſtæ ita ſunt peruerſi, vt ne adultioribus quidem hanc velint eſſe lectionem liberam.

XIIII. Sed legi ſolitos libros ſacros à Iudæis diſertiſſimè docet Arias Montanus præfatione in Maſſoreth, de varia in Hebraicis libris lectione. *Quanquam diuinæ legis ſacri libri à Moſe conſcripti in tabernaculi interioris arca religioſiſſimè ſeruandi depoſiti fuerint, multa tamen illorum exemplaria ſacerdotum, quibus id munus creditum eſt, manu, aut aliorum opera deſcripta à ſacerdotibus collata & probata, ad lectionis, doctrinæ, & explicationis, atque omnem publicarum & priuatarum vſum rerum, multis ex Iſraelitico populo fuere. Illi enim libri omnibus & pueris, & ſenibus, viris & fœminis legendi propoſiti ſunt, ad quorum normam omnes ſingulorum vitæ rationes inſtitui debuere.* Tum paulò poſt, diuinæ legis exemplaria teſtatur Ioſiæ regis optimi iuſſu ſacerdotum & ſcribarum procuratione deſcripta eſſe, & non ſtudioſis modò, ſed etiam omni populo fuiſſe tradita. Quid iam ſupereſt, quod aliquis poſſit excipere? an non ſunt hæc illuſtria exempla, primò conditæ legis, deinde inſtauratæ. Certum eſt ergo omnes Iudæos promiſcuè, id eſt, cuiuſlibet, ætatis, ſexus, aut conditionis, potuiſſe ſacros libros priuatim legere: proinde conſtat argumentum.

CAP. III.

An olim ab omnibus lectæ ſint Scripturæ, ex locis Scripturæ.

I. NEc diſcrepat primorum Eccleſiæ temporum conſuetudo, quibus conſtat Chriſtianis commendatos eſſe libros ſacros; eorúmque vſum in iis laudatum. Actorum decimo ſeptimo, cùm Paulus & Barnabas veniſſent Berœam, prædicaſſentque Euangelium Iudæis in Synagogis, οὗτοι (inquit Lucas) ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, οἵτινες ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, τὸ καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς γραφὰς, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως. *Hi fuerunt generoſiores iis qui erant Theſſalonicæ; vt qui receperunt ſermonem cum omni alacritate quotidie ſcrutantes Scripturas, an hæc ita ſe haberent.* His verbis laudantur à Luca Berœenſes, quòd priuatim, atque apud ſe ſcrutarentur Scripturas, in iiſque inquirerent, quæ à Paulo audierant. At quis credat Lucam laudaturum, ſi credidiſſet prohibitam eſſe laicis Scripturæ lectionem?

II. Stapletonus in Antidotis Apoſtolicis, negat hoc exemplo omnes ad legendam Scripturam vocari: duplicem ob cauſſam. Primò, quia hi homines ſic à Luca deſcribuntur, vt non è vulgo credentium fuiſſe videantur, ſed εὐγενέστεροι, quod etiam ſuperlatiuè acceptum, primarios & excellentes viros notat, non tam nobilitate generis, quàm morum probitate, & animi virtute ac pietate. Cuiuſmodi hominibus tametſi Scripturarum lectio vtilis ſit, non tamen propterea ſine diſcrimine omnes idiotæ, rudes, ſuperbi ad eam vocantur. Deinde libertas illa in Eccleſię primordiis, paucis fidelibus conceſſa, conſtitutæ iam, & per totum orbem propagatæ Eccleſiæ non conuenit.

III. Sed hęc fruſtra ſunt. Nam, quod ad prius attinet, hæc verba εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, comparāt non Theſſalonicenſes Iudæos inter ſe, vt comparatiuus ſit loco ſuperlatiui εὐγενέστεροι ἀντὶ τοῦ εὐγενέστατοι. Etenim Lucas cū narraſſet ſucceſſum prædicati Euangelij apud Theſſalonicēſes, à quibus Paulus malè acceptus fuerat, nunc ſtylū vertit ad Berœēſes, quò Paulū emiſerant fratres Teſſalonicenſes; atq; ab iis Euangelium alacriùs ſuſceptum narrat. Itaque cōparantur Iudæi Berœenſes Iudæis Theſſalonicenſibus: vt diſertius explicauit Syrus interpres. *Nobiliores erant illi Iudæi qui illic erant, quàm Iudæi illi, qui erant Theſſalonicæ.* Et comparationis ratio hæc ipſa eſt, nimirum, quòd alacriùs excepiſſent prædicationem. Propterea Chryſoſtomus, Theophylactus, Oecumenius dicunt illud εὐγενέστεροι eſſe pro ἐπαινετώτεροι. Vnde apparet, quātopere Stapletonus fallatur. Si enim eſt, non quorundam ſupra reliquos eminentium, ſed τῶν ἐπαινετῶν, Scripturas legere, certè erit, non tam infimorum, quàm eorum qui barbari ſint, & quodammodo inhumani, ab iis abſtinere. Caietanus etiam, *Senſus eſt* inquit, *quod iſti Iudæi Berœenſes erant nobiliores aliis Iudæis, qui erant Theſſalonicæ.* Itaque intēpeſtiua corrigi debet in Latino interprete Græciſmi affectatio, *Hi autem nobiliores erant eorum qui ſunt Theſſalonicæ*: quæ cauſam dedit ambiguitati. Manifeſtus etiam præuaricator eſt Salmero, qui rem in medio relinquit, quaſi nihil intereſſet.

IV. Alterum ſolutionis caput longè ineptius. Quæ enim, quæſo, aſſignari poteſt diſſimilitudinis ratio, inter initia & progreſſum Eccleſiæ? Imò verò abſurdum eſt aſſerere, eò ſeueriùs occulenda ſalutis inſtrumenta, quò latiùs ipſa ſalus porrigitur: contra quàm ſolent omnium ſcientiarum libri, eo pluribus communicari, quo pluribus ipſæ traduntur. Quid? quod non tantùm, in his initiis Eccleſiæ, hic vſus obſeruatur Scripturarum, ſed etiam longè poſt; hoc eſt, tum cùm longè latéque totum orbem fides occupabat; nimirum Hieronymi, Auguſtini, Chryſoſtomi ſeculo; quod nos poſtea videbimus? Ad hæc, quæcunque rationes ab aduerſariis proferuntur, eę ſunt, non quorundam ſeculorum, aut ætatum propriæ, ſed communes omnium. Itaque aut renunciandum eſt iis rationibus, aut fatendum etiam initio Eccleſiæ non debuiſſe manibus fidelium Scripturas teri: quod cùm contra conſtet: ergo eas potius rationes oportet inanes eſſe. Sed tamen, ſi eędem rationes vbique valent, tum profectò ineptè Stapletonus conſequentiam negauit ab initio ad progreſſum Eccleſiæ.

V. Ruſum Paulus tertio ad Coloſſenſes. *Sermo Chriſti habitet in vobis copioſè cum omni ſapientia, docendo, & commonefaciendo vos mutuò, Pſalmis, hymnis, & cantionibus ſpiritualibus cum gratia canentes in corde veſtro Domino.* Volebat ergo Paulus ſuos Coloſſenſes non imperitos eſſe ſermonis Chriſti, hoc eſt, Verbi Dei, ſed in eo abundè doctos. Quis credat abegiſſe à Scripturarum lectione? Intellexit Pauli mentem Chryſoſtomus ſuis Conſtantinopolitanis hunc locum exponens, & exclamans, Ἀκούσατε ὅσοι ἐστὲ, καὶ γυναικὸς καὶ παίδων προΐστασθε, πῶς καὶ ὑμῖν ἐπιτρέπει μάλιστα τὰς γραφὰς ἀναγινώσκειν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. *Audite, quotquot eſtis, & præeſtis vxori, ac filiis, quomodo etiam vobis præcipit, vt legatis Scripturas: & quidem non ſimpliciter, & perfunctoriè, ſed magno cum ſtudio.* Et nonnullis interiectis, Ἀκούσατε, παρακαλῶ, πάντες οἱ βιωτικοὶ, καὶ κτᾶσθε βιβλία, φάρμακα τῆς ψυχῆς. εἰ μηδὲν ἕτερον βούλεσθε, τὴν γοῦν καινὴν κτήσασθε, τὸν Ἀπόστολον, τὰς πράξεις, τὰ εὐαγγέλια, διδασκάλους διηνεκεῖς. *Audite,*

quæſo, ô omnes ſeculares: comparate vobis Biblia, animæ pharmaca. Si nihil aliud vultis, ſaltem Nouum Teſtamentum: Apoſtolorum actus, Euangelia, magiſtros perpetuos. Deus bone! quò tandem rediit res apud Chriſtianos! quàm immutata ſecula! Quantum poterat, voce Chryſoſtomus contendebat, hortando ſuos auditores, vt ſacros libros diligentiſſimè volutarent: ſuos, inquam, non Epiſcopos, non Presbyteros, non Monachos, ſed ſeculares, τὰς γυναῖκας, eos, inquam, quibus vxor erat, erant liberi. Et hodie, qui ſe Chriſtianos dicunt, qui ſe ſolos pro Catholicis iactant, quantum voce, quantumque viribus poſſunt, ab his animæ medicamentis ſuos auertunt, imò abſterrent: boni illi Romani Epiſcopi, Pius quartus, Sixtus quintus, Clemens octauus, negant ſe cuiquam remiſſuros peccata, imò prohibent Parochis, Confeſſariis, Ordinariis, ne cuiquam remittant, niſi prius redditis codicibus ſacris. O Paſtores! O dignos Petri & Pauli ſucceſſores! O dignus cui ſe tuta credat Eccleſia! Enimuerò ſic ouem lupo. Autor commentariorum, qui modò Hieronymo, modò Primaſio tribuuntur. *Hic oſtenditur verbum Chriſti non ſolùm ſufficienter, ſed etiam abundanter habere debere etiam laicos, & inuicem ſemet-ipſos monere & docere.*

VI. Stapletonus reſpondet Apoſtolum diſertè loqui non de legendis Scripturis, ſed de recognoſcenda & ruminanda prædicatione verbi illis facta, docendo & commonendo ſe inuicem in Pſalmis, Hymnis, & Canticis ſpiritualibus, *cantantes in cordibus Deo*: quod totum ad ſpirituales, vel collationes mutuas cum fratribus, vel meditationes priuatas apertè refertur. Chryſoſtomum verò, moraliter non dogmaticè, hæc verba ad lectionem Scripturarum trahere. Commentarios illos Hieronymo tribui falsò.

VII. Contrà: duo ſunt diſtincta in textu Apoſtoli, quæ diſertè etiam Thomas Aquinas diſcreuit, his verbis, *Cùm dicit Verbum Chriſti, monet ad ſapientiam: & primò docet ſapientiæ originem, ſecundò ſapientiæ vſum, ibi docentes.* At Stapletonus confundit, quaſi idem eſſet Verbum Dei, cum docendo & communefaciendo: quæ tamen differunt tanquam cauſa & effectum: Nam ex eo quod quis abundanter habet inhabitans verbum, fit, vt alios & docere poſſit, & communefacere. Porrò, verbum Dei non poteſt hauriri locupletiùs aliunde, quàm ex Scripturis. Vnde non tantùm Caietanus interpretatus eſt Euangelium: ſed etiam longè ante eum Lombardus, Scripturas, vt & Chryſoſtomus. *Verbum Chriſti* (inquit) *habitet in vobis abundanter, ſcilicet in omni ſapientia, ſcilicet vt omnium Scripturarum intellectum habeatis.* Loquatur ergo Paulus de meditationibus priuatis, vt vult Stapletonus, dum eæ ſint Scripturarum: nam id ſufficit ad argumentum.

VIII. De Chryſoſtomo, quid dici potuit magis ridiculè? Non dogmaticè, ſed moraliter. Quid hoc eſt? An ea ſola eſſe vera, atque in Eccleſia admittenda, quæ dogmaticè dicuntur, non autem moraliter? Nouum ſanè Theologi acumen: imò nouum Theologiæ genus. Atqui pendent à doctrina morales exhortationes. Quòd ſi non eſſet legitima doctrina hæc, vt omnes laici exercerent ſeipſos meditandis Scripturis, nunquam debuit Chryſoſtomus, plebem ſuam ad idipſum moraliter exhortari. Quod ſi & fecit, & bona conſcientia potuit, ergo non eſt illa doctrina non legitima.

A Noſtri verò Papiſtæ, tam ſunt in melius, ſcilicet immutati, vt neque dogmaticè, neque moraliter ad hoc ipſum ſuos exhortentur; imò contrà & dogmaticè & moraliter quantum poſſunt abſterreant, etiam comminata omnium peccatorum retentione. O pietatem!

IX. De autore commentariorum illorum in Epiſtolas Pauli, non eſt quod contendam. Negantur eſſe Hieronymi. Nec, opinor, ſine cauſa. Editi ſunt etiam nomine Primaſij, & iterum Sedulij
B nonnullis immutatis. Bellarminus controuerſiæ primæ libro quarto, capite quinto, cenſet eſſe Pelagij: & fortè non immeritò. Sed cuiuſcunque tandem illi ſint, hæc ſententia eſt pia; neque vnquam de ea Pelagio litem mouerunt Catholici, etſi in argumento de Libero arbitrio damnarunt impietatis. Atque hîc mihi tu quiſquis es, ingenium conſidera Papiſtarum. Hi Pelagio non ita ſeuerè aduerſantur in doctrina de Libero arbitrio, quam omnium maximè veteres improbabant: in
C hoc tamen capite ab eo diſſentiunt, quod Veteres nunquam vel leuiter accuſarunt. Iam agnoſce ſophiſticen: Si Pelagium proferemus, calumniantur hæreſin: ſi Chryſoſtomum, cauillantur aliud neſcio quid de dogmatibus & moribus. Adeò illis perinde eſt, ſiue hæreticos cites, ſiue Catholicos obiicias: vna eſt in ſua tyrannide pertinacia, quam habent pro regula.

X. Iuſtinianus Ieſuita. *Ne quis putet (quod temerè Nouatores confingunt) ſacras literas, quippe faciles, & omnis peruias, omnium manibus paſſim eſſe tractandas, ne*
D *cerdonibus quidem, ac cæmentariis excluſis, aut etiam ſi Deo placet, muliereulis, vetle ſubdit, docentes & commonentes voſmet-ipſos: quaſi dicat, alij alios erudite. Quos autem noſter interpres dixit voſmet ipſos: Græcè dixit Apoſtolus, ἑαυτοὺς, id eſt, vos inuicem, vt videlicet peritiores, minus eruditos inſtituant.*

XI. Quod hoc ratiocinationis monſtrum eſt? Alij alios erudite: Ergo Scripturæ non ſunt omnium paſſim manibus tractandæ. Nam contra po-
E tius: Ergo omnium manibus tractandas ſanus quis concluſerit. Nam manifeſtum eſt, neceſſariam: mitto iam neceſſariam: certè vtilem eſſe Scripturam eo, vt Chriſtiani alij alios erudiant. Cuius effectum imperatur, quis cauſam prohibeat, niſi Veterator, qui idipſum velit prohibere, quod ſe fingit imperare? Alioquin manifeſtum argumentum. Quicunque debent alij alios erudire, iis permittenda Scripturarum lectio. At cerdones, cæmentarij, mulieres, debent alij alios erudire: ergo iiſdem
F permittenda Scripturæ lectio.

XII. Sed illud quorſum, Peritiores, minus eruditos inſtituant? aut quam vim habet, vt ne omnibus permittantur Scripturæ? An quia in cerdonibus, cæmentariis, mulieribus, non poſſunt eſſe alij aliis peritiores? Et non potuit Eunice Timotheum erudire? Quanquam aduertere debuit Paulo dictum, *Docendo, & commonefaciendo*: at ſi docere non poſſunt niſi peritiores: ſaltem commonefacere; non tantùm periti, æquè peritos, vt Petrum
G Paulus: ſed etiam imperitiores peritos, cùm & nemo ſit adeò peritus, vt nunquam labatur: *Nec tardè eſt oliter verba opportuna loquutus.*

XIII. Secundæ ad Corinthios primo, *Non alia ſcribimus vobis, quàm quæ legitis & cognoſcitis.* Et tertio ad Epheſios, *Poteſtis legentes intelligere prudentiam meam in myſterio Chriſti.* Sciebat ergo Paulus, & conſentiebat, imò volebat etiam ſua ſcripta,

pta, (erant autem ſancta) legi à Corinthiis, atque ab A Epheſiis. Cur non etiam à nobis hodie? idest, cur non ab omnibus Chriſtianis? Nam Corinthij, Epheſijque non erant omnes clerici.

XIV. Petrus Epiſtolæ ſecundæ capite primo. *Habemus firmiſſimum ſermonem Propheticum, cui rectè facitis, quòd attendatis.* Laudat igitur Petrus fideles, ad quos ſcribebat, hanc ob cauſam, quòd Scripturæ Propheticæ ipſi attenderent, non verò totam relinquerent clericis. Cur hodie tam ſunt à Petro diuerſi ij, qui ſe Petri ſucceſſores vocant, vt quod ille lauda- B bat, iſti vituperent? Cur tam iniqui, vt quam ille gratulationis cauſam iuſtam eſſe putabat, hi credant legitimam eſſe retinendorum peccatorum? Deus bone, inter veterum Chriſtianorum laudes Petrus numerabat attentam Scripturarum lectionem. At Pius quartus, Sixtus quintus, Clemens octauus, qui nullo alio titulo ſuperbiunt, quàm ſucceſſorum Petri, idipſum numerant inter Chriſtianorum peccata: C & quidem eiuſmodi peccata, quæ reliquorũ peccatorum abſolutionem non tam remorentur, quàm impediant. En ſucceſſionem! Nimirum vt ſanitatis, & morbi.

XV. Audite Stapletoni τοῦ φαρμάκου. Petri verba (inquit) iubent attendere Scripturis: ſed hoc fit, non ſolùm, quando leguntur Scripturæ, ſed multo magis, & tutiùs, quando per vocem prædicantis Eccleſiæ exponuntur. D

XVI. Egregium Sophiſtam! Quid ſi ego contrà: Id fit non ſolùm, quando per vocem prædicantis Eccleſiæ exponuntur Scripturæ, ſed etiam quando leguntur? Quid obiiciet, quominùs legitimè concludam, vtrumque eſſe permiſſum? Non enim ſolet affirmato genere, negari ſpecies. Sed loqui Petrum de ipſius ſacri textus lectione, patet ex ſequentibus. *Si illud primùm noueritis, nullam prophetiam Scripturæ, eſſe propriæ explicationis.* Quæ verba de interpretatione legentis intellexit gloſſa ordinaria. *Sicut ergo* (inquit) *Prophetæ, non ſua, ſed Dei verba ſcribebant, ita lector non ſua interpretatione vti debet, ne à fide exorbitet: ſed laboret attendere, quomodo verba ſua voluerit intelligi ille, qui ſcripſit.* Lorinus in poſterioris Petri caput primum, ad verſum vigeſimum. *Vtilis Prophetiarum lectio propter firmiſſimam grauiſſimámque autoritatem.* Et ſanè id poſtulat oppoſitio, προσέχοντες τῇ ἐπιλύσει. Omnino enim Petrus monet eos qui attendunt ſermoni Prophetico, vt caueant ne malè interpretentur. Ergo, inquam, neceſſe eſt non loqui de prædicatione Eccleſiæ audita. Nam hæc non eſt προφητεία, ſed τῆς προφητείας ἐπίλυσις. Deinde eos qui attendunt Eccleſiæ prædicationi, non opus erat moneri, vt cauerent à priuata interpretatione. Nam Eccleſiæ prædicatio non poteſt eſſe priuata. Denique προφητεία textus eſt, ἐπίλυσις autem eius textus interpretatio. Iubet autem Petrus inſtare ſermoni Prophetico, id eſt, Prophetiæ, nõ autem interpretationi: Ergo, inquam, ipſi textui, ac proinde eius lectioni.

XVII. Prætereà, comparat Petrus ſuam prædica- G tionem ſermoni Prophetico: Ergo, inquã, viuam vocem Scripturæ. Non autem voci prædicantis Eccleſiæ. Nam vox Petri non alia erat (opinor), quàm vox prædicantis Eccleſiæ; itaque idem per idem probaſſet. Et quomodo intelligat aliquis Eccleſiæ prædicantis vocem, eſſe firmiorem voce ipſius Petri? Nã hanc cõparationem interpretes intelligunt habita Iudæorum ratione, quibus Prophetæ, quos nouerãt à pueris, erant familiariores. At non erat tamen notior Iudæis vox Eccleſiæ. Itaque non poteſt is eſſe A Petri ſenſus, quem commentus eſt Stapletonus.

XVIII. Propterea Claudus Guillaudus Sorbonicus ita locum exponit, *Vt lucerna poſita in obſcuro loco viam aperit tranſeuntibus ne impingant, & tenebras euadãt: ita Scriptura attenta & fideli mente lecta, lectoribus ne vſquam offendant, quod à veritate abducat. viam veritatis aperit, & è ſenticoſis hæreticorum diuerticulis auertit.* Eſt igitur, hoc teſte, vt volebam, illud Petri προσέχειν, nihil aliud, quàm legere, atque legendo attentè meditari Scripturam Sanctam, quod ille tantus Apoſtolus B bene fieri aſſerit. Cuiuſmodi ergo illos eſſe oportet, qui prohibent?

XIX. Apocalypſis primo, *Beatus qui legit, & audit verba Prophetiæ huius, & ſeruat ea, quæ in ea ſcripta ſunt.* Ad quæ verba Rupertus ita commentatus eſt, *Exclamat ore grandi, atque intentione vehementi, beatum illum eſſe veraciter dicens, qui ea quæ hic ſcripta ſunt, verbi gratia, ſeptem tubas admirabiles, in hac prophetia cõtonãtes audiẽs, C aut ſi literas nouit, illa legens, obſeruauerit.* Quid iam de reliquis libris omnino facilioribus iudicandum eſt, cùm ipſam Apocalypſin, librum totius Scripturæ obſcuriſſimum, voluerit Spiritus Sanctus ab iis legi, qui literas nouerint? Nam ita Rupertus multo meliùs expoſuit, quàm Haimo, & Anſelmus, qui legere ad clericos, audire referunt ad laicos, nullo argumento, nulla cauſa.

D

Cap. IV.

Patrum teſtimonia de legendis Scripturis.

I. SEd ampliſſimam victoriæ materiam præbet nobis perpetua Chriſtianorum praxis, quæ E lucentiſſima apparet in Veterum monumẽtis, quorum vix vllus eſt, qui diligentem Scripturæ meditationem non vrgeat: ad eamque totis viribus laicos excitet. Enimverò ſi laicos, ſi coniugatos, ſi mulieres, ſi pueros, ſi pauperes comperimus liberè vſos Scriptura Sacra: & in eo negotio ſegnes, acribus verbis increpatos ab Epiſcopis, diligentes autem apprimè laudatos: facilè quiuis iudicium per ſe faciat, quo ſint hodie loco habendi Papiſtæ, qui hanc ſacrorum F librorum meditationem oderunt cane peius & angue.

II. Clemens vulgò Romanus Conſtitutionum libro primo, qui inſcribitur de Laicis, eo quòd eis ſpecialiter præcepta dentur, capite quarto. Τὰ τοῦ Χριστοῦ λόγια ἀναμηρυκώμενος διηνεκῶς μελέτα, λέγει γάρ σοι ἡ γραφή, ὅτι ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσεις ἡμέρας καὶ νυκτός, περιπατῶν ἐν ἀγρῷ, καὶ ἐν οἴκῳ καθεζόμενος, καὶ κατακοιμώμενος, καὶ διανιστάμενος, ἵνα συνίῃς ἐν πᾶσιν. Id eſt, *Scripturas Sanctas* (nam ſic etiam Turrianus vertit) *aſſidua memoria meditare: dicit enim tibi Scriptura. Tibi in lege eius meditandum die ac nocte, ambulanti in agro, & ſedenti in* G *ædibus, & cubitum eunti, & ſurgenti, vt in omnibus ſis intelligens.* Et paucis interiectis: εἴτε ἀγορᾷ χρῇ τοῖς πιστοῖς τε καὶ ὁμοδόξοις συμβάλλων τὰ ζωοποιὰ προσομιλῶν ῥήματα, εἰ δ' οὔ, καθεζόμενος ἔνδον ἀναγίνωσκε τὸν νόμον, τὰς Βασιλείας, τοὺς προφήτας· ψάλλε τοὺς ὕμνους Δαβίδ· διέρχου ἐπιμελῶς τὸ εὐαγγέλιον τὸ τούτων συμπλήρωμα. *Si adſis fidelibus, qui tecum ſentiunt, colloquere ſermones ſalutares conferendo. Sin minùs, intus ſedens lege legem, Regũ libros, Prophetas: cane Pſalmos Dauid: euolue diligenter Euangelium quo complentur hæc omnia.* Poſtea capite decimo, vxores dehortatur à rixis, maximè erga viros; hac ratione αἱ δὲ γυναῖκες ὑποτασ-

[illegible Greek] *Si fidelis ſit vir tuus, cogetur, vt pote qui Scripturas nouerit, illud ſcriptum in Sapientia dicere: Melius eſt habitare in deſerto, quàm cum muliere loquaci, & rixoſa.* Adeò ſolenne erat iis temporibus Scripturam legi etiam à laicis, vt pro eodē vſurparetur [illegible Greek]. Vnde & Polycarpus ad Philippenſes ſcribens, *Confido vos* (inquit) *bene exercitatos eſſe in ſacris literis.* Ignatius ad Philadelphēſes, [illegible Greek] *Parentes educate liberos veſtros in diſciplina, inſtitutionéque Domini: atque edocete ſacras literas.*

III. Cyprianus in libello de Spectaculis, *Scripturis Sacris incumbat Chriſtianus fidelis, ibi inueniet condigna fidei ſpectacula.* Optimè: voluit bonus ille pater ſuum gregem auertere à vanitate ſpectaculorum: nec putauit rectè poſſe, niſi legendas obiiceret Scripturas. Quis neget, potuiſſe reliqua omnia nominare, quò Papiſtæ ſuos amandant hodie: miſſam, ſi tamen tum miſſam norat Eccleſia; ſed hoc nihil ad rem: miſſam igitur, ſermones, preces publicas, reliqua? At his omnibus prætermiſſis, maluit Scripturas commendare. Non ſic Ieſuitæ: non ſic Papiſtæ.

IV. Origenes in Leuiticum homilia nona, *Optamus vt operam detis, non ſolùm in Eccleſia audire verba Dei, ſed & in domibus veſtris exerceri, & meditari in Lege Domini die ac nocte.* Et paulo pòſt, ne quis calumnietur meditationem illam non intelligi lectionem: *Si habeas tecum parati hominis manum, hoc eſt, ſi lectio diuina ſit in manibus tuis, & præcepta Dei ante oculos habeantur, tunc verè inueniêris paratus ad abiicienda & repellenda ea quæ ſunt fortis aliena.* Et iterum, *Nutrimenta igitur Spiritus ſunt, diuina lectio, orationes aſſiduæ, ſermo doctrinæ. His alitur cibis, his conualeſcit, his victor efficitur. Quod quia non facitis, nolite conqueri de infirmitate carnis.* Idem in duodecimum caput Epiſtolæ ad Romanos. *Renouatur ſenſus noſter per exercitia ſapientiæ, & meditationem verbi Dei, & legis eius intelligentiam ſpiritalem: & quantum quis quotidie ex Scripturarum proficit lectione, quanto altius intellectus incedit, tanto ſemper nouus magis, & quotidie nouior efficitur. Neſcio autem ſi poteſt renouari ſenſus qui piger eſt erga Scripturas diuinas, & intelligentiæ ſpiritalis exercitia.* In Eſaiam homilia ſecunda, *Vtinam omnes faceremus illud quod ſcriptum eſt. Scrutamini Scripturas.*

V. Euſebius Cæſarienſis de Præparatione Euangelica libro duodecimo, ſtatim initio, duo conſtituit in Eccleſia hominum genera: vnum eorum, qui ſunt infirmiores, alterum, qui prouectiores: vtriſq; autem permittit lectionem Scripturarum. Sed pro captu [illegible Greek] *Apud nos iis quidem qui tum primùm introducuntur, habitu nondum perfecto, animóque ipſo quaſi dum pueris traditur lectio diuinarum Scripturarum ſimplicius & ſacilius; iuſſis prius eis omnibus credere quæ occurrêt, tanquam Dei verbis: iis verò quorum eſt habitus prouectior, eandémque iudiciis permittetur altiùs, inquirere, ac diiudicare quis ſit eorum ſenſus quæ docentur.* Idē in vita Pamphili, recitante Hieronymo, in Apologia contra Ruffinum ad Pammachium & Marcellinum. *Quis ſtudioſorum non fuit amicus Pamphili? Si quos videbat ad victum neceſſariis indigere, præbebat largè quæ poterat: Scripturas quoque ſanctas non ad legendum tantùm, ſed & ad habēdū tribuebat promptiſſimè, non ſolum viris, ſed & fœminis, quas vidiſſet lectioni deditas: vnde & multos codices præparabat, vt, cùm neceſſitas popoſciſſet, volētibus largiretur.* Exemplū renouauit multis poſt annis Valdo ille, à quo Valdenſes, tam non gratum Romanenſibus. Sed O Pamphile, Pamphile: quis tibi vultus eſſet, ſi videres Paulum quartum, Sixtum quintum, Clementem octauum, non tantùm de ſuo non largiētes fidelibus codices ſacros, vt legant, ſed etiam à ſingulis ſuos eripientes, ne legere poſſent? Et niſi reddant, minantes peccatorum retentionem? Nimirum exclamares, illud Satyricum ô tempora, ô mores! Vel hoc potiùs Theologicum: [illegible Greek]

VI. Baſilius in Pſalmum primum: [illegible Greek] Scripturam eſſe dicit tanquam commune medicamentorum emporium, vnde quotquot ſumus homines, ſinguli eligamus medicamenta apta accommodatáque propriis morbis; eamque ipſam ob cauſſam, eſſe à Spiritu Sancto conſcriptam. Ergo, inquam, vt legatur à ſingulis: non enim dicit Baſilius, vt inde alij nobis applicent pharmaca, ſed potiùs [illegible Greek], ſinguli ipſi nobis eligamus. Eandem repetit ſententiam (ne temerè quis excidiſſe putet) Epiſtolâ primâ: [illegible Greek] *Proinde quandocunque ſe quis aliquo indigere ſenſerit, ei aſſiduæ incumbens, tanquam à publica medicamentorum officina aptum ſuæ infirmitati remedium inueniat.* Non erat Ieſuita: imò non erat Papiſta Baſilius: nam hæc hominum genera eo maximè deterrēt homines à Scripturis, quòd ex ea nihil non mali; nullam animarum peſtem, non oriri aſſeuerent: vt poſtea videbimus.

VII. Gregorius Nazianzenus in oratione funebri Gorgoniam ſororem laudat à meditatione Scripturæ. [illegible Greek] *Quis magis nouit, quæ ad Deum pertinent, quàm illa tum ex ſacris oraculis, tum ex proprio ingenio?* Vixit tamen in coniugio Gorgonia.

VIII. Ephræm, homilia de Patientia & conſummatione huius ſeculi, multa habet præclara: è quibus iſta, *Operam da ſemper, vt lectioni diuinarum ſcripturarum adhereas, quæ te doceant, quomodo effugere oporteat laqueos inimici, & vitam æternam aſſequi. Nam ſacrarum ſcripturarum lectio, mentem vagabundam contrahit, & colligit, donátque in Deum cognitionem.* Et poſt pauca, *Idcirco mi frater, vide ne negligas animam tuam, ſed lectioni ac precibus ſedulo incumbe, vt mens tua illuminetur, fiásque perfectus & integer, in nullo deficiens. Glorientur alij de magnatum, principúmque, ac regum familiaritate atque colloquio: at tu coram Angelis Dei gloriare, colloquens, & cum Spiritu Sancto per ſacras literas conferens: nam Spiritus Sanctus eſt, qui loquitur per eas. Da operam igitur, vt diuinarum ſcripturarum lectionem familiarem tibi reddas.* Nec multis interpoſitis, *Quòd ſi legere fortè neſcias, adhibe eum à quo audire queas, atque proficere.*

IX. Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi quarta. [illegible Greek] Et pòſt, [illegible Greek]

[illegible] *aiae. Studioſe diſce ab Eccleſia, qui ſint veteris Teſtamenti libri; quique Noui: nec vllum quicquam Apocryphorum lege. Cùm enim eos neſcias qui apud omnes ſunt in confeſſo, quid fruſtra labores in dubiis? Lege diuinas ſcripturas; viginti libros veteris Teſtamenti. Hos igitur viginti duos libros lege: cum Apocryphis autem habeas quicquam negotij: illos ſolos ſtudioſè mediteris.* Ex hinc quidem, apud illuminatos, hoc eſt, recens baptizatos declamabatur. Huic [illegible] Alexandrinus [illegible] primo: [illegible] *Scrutamini Scripturas*, Iudaico populo, Chriſtus mandauit: non alia ratione ad vitam pertingere poſſe, quoſdam (malè Schottus: debuit enim *illos*: nam græcè [illegible], nullos ſignat) *manifeſtè dicens: niſi velut thesaurum quendam effodientes legalem literam, abditam in ea margaritam, hoc eſt, Chriſtum peruestigent.*

X. Ambroſius libri de Paradiſo capite duodecimo. *Gentilis quidam eſt, ad fidem tendit. Catechumenus eſt, maiorem vult accipere doctrinæ eius deſideſ plenitudinem: Caueat, ne dum vult diſcere, maledicat: & diſcat à Fotino, diſcat ab Ario, diſcat a Sabellio.* Et paulo poſt: *Petis igitur oculis mentis perſpiciat quid ſequatur, videat vbi vita ſit. Tagat denique diuinarum gratiam lectionum, vt nullo prauo offendatur interprete.* Credidit ergo Ambroſius non tantùm Catechumeno cupienti in fide proficere, ſed etiam Gentili ad fidem aſpiranti legendas eſſe Scripturas: Ipſum quidem, Scripturarum textum, etiam ſine commentariis. O peruerſos Papiſtas! ô Ieſuitarum corruptiſſimum ingenium! qui non tam gentiles arcent à Scripturis, quam Catechumenos: imò non Catechumenos, quos nullos habẽt, ſed fideles, cuiuſcunque ætatis, niſi ex clero: fortaſſe etiam ex clero non paucos.

XI. Euſebius Emiſſenus, ſeu quis alius autor eſt, (nam huic certè non rectè tribuuntur) earum homiliarum quæ cunctis diebus Dominicis totius anni, ac feriis Quadrageſimalib⁹ legi ſolẽt, in ea homilia, quæ habetur Dominica quarta poſt Epiphaniam, ita habet, *Hanc conſuetudinẽ Chriſtiani habere debent, vt quotidie ad Eccleſiã veniãt: quotidie legant ipſi, vel, ſi hoc non valẽt, alios legentes audiant.* Cæſarius Arelatẽſis homilia duodecima. *Lectiones ſiue Propheticas, ſiue Apoſtolicas, ſiue Euãgelicas, etiam in domibus veſtris aut ipſi legere, aut alios legentes audire poteſtis.* Rurſus homilia vigeſima tota prolixè ac ſeuerè fideles ad id ipſum hortatur, variis argumẽtis. Sed diſertè. *Vos ergo, fratres, rogo, vt quicunque literas ſcitis, ſcripturam diuinam frequentiùs relegatis. Qui verò non ſcitis, quando alij legunt, intentis auribus audiatis.* Theophylactus in ſextum caput ad Epheſios. *Si vis*, inquit, *tibi vt liberi obſequantur, diuinis hos adde, & aſſueſce ſermonibus. Nec dixeris monachorum eſſe ſacris literis intendere animum: quin potiùs Chriſtiani cuioſvis hominis id ſanè officium eſt, & eius præcipue, qui in huius ſeculi rebus verſatur.*

XII. Auguſtinus de Conſenſu Euangeliſtarum libri primi capite decimo. *Etiam à pueris, qui adhuc pueriliter in gradu lectorum Chriſtianas literas norunt, memoriæ tidẽantur.* Confeſſionum libro ſexto, capite quinto, eò ſibi venerabiliorem, & Sacroſancta fide digniorem Scripturarum autoritatem viſam eſſe aſſerit, *quo & omnibus ad legendum eſſet in promptu, & ſecreti ſui dignitatem in intellectu profundiore ſeruaret.* Valcrete ſui dignitatem [illegible] de diſſentiens à Papiſtis, qui profunditatem illam identidem ingeminant, vt ne ab omnibus legatur:

A cùm tamen vtrumque hîc coniunctum videamus. Nempe vt ſciamus, non propterea non ab omnibus legẽdam, quia ſecretorum ſuorum dignitatem profundiore intellectu conſeruat. Idem Epiſtola prima ad Voluſianum. *Hoc te, vt valeo, vt literarum verè certéque ſanctarum ſtudio te curam non pigeat impendere.* De doctrina Chriſtiana libro primo, capite quadrageſimo. *Cùm quiſque cognouerit finem præcepti eſſe charitatem de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, omnem intellectum diuinarum ſcripturarum ad iſta tria relaturus,*
B *ad tractationem illorum librorum, ſecurus accedat.* In Pſalmum trigeſimum tertium. *Legite ſcripturas: ideo voluit Deus ſcriberentur, vt nos conſolaremur.* Sermone quinquageſimo quinto de Tempore. *Si Scripturas diuinas aut ipſi non legimus, aut legentes alios, non libenter audimus, ipſa nobis medicamenta conuertuntur in vulnera.* Et pòſt, *Nec ſolùm vobis ſufficiat, quòd in Eccleſia diuinas lectiones auditis: ſed etiam in domibus veſtris aut ipſi legite, aut alios legentes requirite, & libenter audite.*

XIII. Theodoretus Sermone octauo [illegible]
C [illegible] rationem reddens, quare non ſint eloquenter ſcripti libri ſacri. [illegible] Hoc eſt, interprete Acciaolo.
D *Locupleſ illa liberaliſſimáque diuinitas, noluit quinque ſolùm decémve, aut quindecim, centúmve aut ducentos homines aquis ſalutaribus recreari, ſed cunctas afflatum tum Græcas tum barbaras nationes. Neque ſolùm homines literarum ſtudiis innutritos, ſed ſutores iuxta textoréſque, fabros, item ferrarios, cæteróſque manuales artifices: prætereàque hos ipſos, etiam mendicos, agricolas, lignatores, fœminas quoque, tum diuitiis affluentes, tum manuum ſuarum ſtudio parcè ac duriter victitantes.* Idem in iis tractatibus aduerſus varia hæreticorum pronunciata, qui editi ſunt ſecun-
E do tomo operum Athanaſij, tractatu ſecundo [illegible] refutans eos, qui negarent confugiendum ad Scripturas. [illegible]
F [illegible] *Vis-tu me ſcripturas negligere? vnde ergo cognitio? an cognitionem relinquere? Vnde fides? Clamat Paulus: Quomodo credent, ſi non audiant? Et rurſus, Ergo fides ex auditu: auditus verò per verbum Dei. Quicunque igitur verbo obſiſtit, is auditum obſtruit, fidem expellit. Sed enim Romanas leges nemo ignorat impunè. Eos ergo qui*
G *magni cælorum regis edicta noluit quenquam meditari, & diſcere, quæ non inſidias inſtruere dicamus animæ? Alimentum eſt Scriptura. Quin igitur deſiſtis, ô homo, hominem interiorem fame conficere? & fame quidem crudeli; non à pane & vino, ſed ab auditu verbi Dei. Non deeſt qui inſtigat vulnera, & tu prohibeas inferre remedia? Quin deſinis variam medicinalium librorum ſapientiam, quaſi fruſtraneam traducere? Incutiat tibi pudorem, ille ſaltem Eunuchus qui [illegible]*

gine gazis præfectus ne in itinere quidem ceſſauit à legendo. Dialogi ſecundi capite vndecimo, Οὐ χρὴ δὲ τῶν θείων λογίων τὴν ἀνάγνωσιν ἀμελεῖν. *Non eſt negligenda diuinorum oraculorum lectio.* Orthodoxi verba ſunt, quibus Eraniſtes ſuccinens, Καὶ τίς οὕτω τρισάθλιος, ὡς τῆς οἰκείας ἀμελῆσαι σωτηρίας. *Quis eſt adeò infelix vt propriam negligat ſalutem?*

XIV. Apollinaris epiſtola nona libri quarti, Vectij viri illuſtris actiones cotidianas deſcribens, ſacrorum voluminum lectionem frequentem nobis omiſſam, per quam inter edendum ſæpiùs ſumebat animæ cibum, pſalmos crebrò lectitans, crebrius cantans, vt nouo genere viuendi, monachum compleret. Baſilius Imperator in exhortationibus ad filium Leonem, ipſum etiam poſt Imperatorem, capite primo. *Bona enim prorſus, atque ad vitam rectè inſtituendam perutilis res eſt literarum cognitio, non ſolùm regibus, ſed etiam priuatis hominibus: illis enim, qui eam ſibi acquiſiuerunt, magnas adfert commoditates, & ad corpus, & ad animum excolendum: hunc quidem ſtudio ſacrarum literarum, illud verò exercitatione bonorum operum.* Rurſus capite decimo ſeptimo. *O fili, quemadmodum tenera planta fontibus irrigata vireſcunt, floréſque & fructus ferunt: ita mens tua ſacrarum literarum ſtudiis irrigata, magis ac magis augeſcet, ac pro fructibus egregias virtutes proferet.*

XV. Cæſarius Arelatenſis homilia vigeſima. *Nemo ſe excuſare conetur, vt dicat: Non mihi vacat legere: & ideò non poſſum Dei præcepta vel agnoſcere vel implere. Nec dicat aliquis veſtrum, Non noui literas: ideò mihi non imputabitur, quicquid minus de Dei præceptis impleuero. Inane eſt, & inutilis excuſatio iſta, fratres chariſſimi. Primū eſt, quòd lectionem diuinam, etiam ſi aliquis neſciens literas non poteſt legere, poteſt tamen legentem libenter audire. Qui verò literas nouit: nunquid poteſt fieri, quòd non inueniat libros, quibus poſſit Scripturam diuinam legere? Tollamus à nobis fabulas vanas, mordaces iocos, ſermones otioſos ac luxurioſos, quantum poſſumus reſpuamus, & videamus, ſi nobis non remanet tempus, in quo lectioni diuinæ vacare non poſſimus.* Et paulò pòſt *Quando noctes longiores ſunt, quis erit, qui tantum poſſit dormire, vt lectionem diuinam vel tribus horis non poſſit aut ipſe legere, aut alios legentes audire?* Rurſus, *Nonnullos aliquos negotiatores, qui cùm literas non nouerint, requirunt ſibi mercenarios literatos: & cùm ipſi literas neſciant, aliis ſcribentibus rationeſua* (an potiùs rationes ſuas) *ingentia lucra conquirunt. Et ſi illi, qui literas neſciunt, conducunt ſibi mercenarios literatos, vt acquirant terrenam pecuniam: tu quicunque es qui literas non noſti: quare etiam non cum pretio & mercede rogas, qui tibi debeat ſcripturas diuinas relegere, vt ex illis poſſis præmia æterna conquirere?* Poſt pauca. *Vos ergo, fratres, rogo & admoneo, vt quicunque literas ſcitis, ſcripturam diuinam frequentius relegatis. Qui verò non ſcitis, quando alij legunt, intentius auribus audiatis. Lumen enim animæ, & cibus æternus, non eſt aliud, niſi Verbum Dei: ſine quo anima non viuere poteſt, nec videre.* Gregorius nonus ad Archiepiſcopum Græcorum apud Matthæum Paris in Henrico tertio. *Cum iuxta teſtimonium veritatis, occaſio ſit erroris ignorantia Scripturarum, cunctis expedit illas legere vel audire.*

XVI. Poſſunt alij plurimi huc adduci. Sed Hieronymo, & Chryſoſtomo, nemo eſt qui diligentiùs hoc inculcet ſtudium, à quo tantopere Papiſtæ abhorrent. Hieronymus ergo, epiſtola ad Lætam de inſtitutione filiæ, primo Huonos laudat, quòd Pſalterium diſcerent. Deinde ipſam Lætæ filiam ita vult inſtitui, vt continuò Scripturas legat. *Quærat eam* (inquit) *in itinere ſeculi inter turbas & frequentiam propinquorum, & nuſquam alibi reperiant, niſi in adyto ſcripturarum Prophetas, & Apoſtolos de ſpiritualibus nuptiis ſciſcitantem.* Et rurſus. *Pro gemmis & ſerico diuinos codices amet: in quibus non auri & pellis Babylonica vermiculata pictura, ſed ad fidem placeat emendata, & erudita diſtinctio. Diſcat primo pſalterium, his ſe canticis auocet; & in Prouerbijs Salomonis erudiatur ad vitam. In Eccleſiaſte conſueſcat quæ mundi ſunt calcare: In Iob, virtutis & patientiæ exemplar ſectetur. Ad Euangelia tranſeat, nunquam ea poſitura de manibus: Apoſtolorū acta & Epiſtolas tota cordis imbibat voluntate. Cūque pectoris ſui cellarium his opibus locupletauerit, mandet memoriæ Prophetas, Heptateuchum, & Regum, & Paralipomenon libros, Eſdræ quoque & Eſter volumina. Ad vltimum ſine periculo diſcat Canticum Canticorum.*

XVII. Audin-tu Ieſuita: audin-tu Papiſta, totum Bibliorum corpus puellæ propoſitum quod euolueret? Non particulam duntaxat aliquam; qua vos, cùm videri vultis liberaliſſimi; plebem veſtram deuincire vultis? Et quidem non addidit præſentem aliquem doctorem è clero, Epiſcopum, aut presbyterum, aut ſaltem annoſum Monachum. Sed matrem ipſam Lætam, indicauit magiſtram: mulierem, & ſecularem; aut, ſi illa minùs poſſet ob negotia ſecularia, auiam & amitam: quas proinde concludimus iam fuiſſe in iiſdem literis doctas: vt vna eadémque opera, quatuor nobis mulierculárum exempla proponantur. Quis verò vnquam è ſanctiſſimis Papiſtis, tanta diligentia, non dicam monachom, ſed vel presbyterum, vel Epiſcopum monuit? vt pudēdum ſit in medio Chriſtianorum, atque eorum quidem qui ſe ſolos venditant pro Catholicis, non modò arceri plebem à lectione Scripturarum: ſed ne ab Epiſcopis quidem tātam deſiderari in eo opere curam & diligentiam, quantam olim Hieronymus in puella volebat inueniri.

XVIII. Idem rurſus ad Demetriadem de virginitate ſeruanda. *Vnum illud tibi nata Deo, præque omnibus vnum, prædicam, & repetens iterúmque iterúmque monebo, vt animum tuum ſacræ lectionis amore occupes.* Et iterum. *Ama Scripturas Sanctas, & amabit te ſapientia.* Rurſus ad Saluiam de ſeruanda viduitate. *Semper in manibus tuis ſit diuina lectio.* Et, *de Scripturis Sanctis habeto fixum verſuum numerum.* Et, *poſt Scripturas Sanctas doctorum hominum tractatus lege.* Ad Celantiam de inſtitutione matrisfamiliás. *Præcipua tibi cura ſit legem noſſe diuinam, per quam poſſis quaſi præſentia cernere exempla Sanctorum, & quid faciendum ſit, quidve vitandum, illius conſilio diſcere. Maximum enim ad iuſtitiam auxilium eſt, implere diuinis eloquiis animum.* Et pòſt. *Sint ergo diuinæ Scripturæ ſemper in manibus tuis, & iugiter in mente voluantur.* Idem in Marcella laudat Diuinarum Scripturarum ardorem incredibilem, quo fieret, vt ipſum Hieronymum nunquam conueniret, quin de Scripturis aliquid interrogaret: tantamque ſibi eruditionem compararet, vt ſi in aliquo teſtimonio Scripturarum eſſet oborta contentio, ad illam iudicem pergeretur! Itane? mulierem iudicare de Scripturis? ô ſcelus! ô audaciam! Sed apud Papiſtas: Apud Catholicos, mera pietas. Epiſtola ad eandem Marcellam, vt commigret Bethlehem. *Quocunque te verteris, arator ſtiuam tenens, alleluia decantat: ſudans meſſor Pſalmis ſe auocat, & curua attondens vitem falce vinitor, aliquid Dauidicum canit.* Num illi erant Caluiniſtæ? Nam hodie id quidem ſignum eorum, quos hoc nomine plebis odio Ieſuitæ exponunt. Adeò quidem, vt præſtaret hominem

minem in foro occidere, quàm è Pſalmis verſiculũ aliquem domi decantare: adeò priſcos mores referunt Papiſtæ. Paulam in Epitaphio laudat, quòd *Scripturas Sanctas tenebat memoriter.* En ubi octo mulierculas, Lætam, Lætæ filiam, Paulam huius filiæ auiam, atque amitam, Demetriadem, Saluiam, Celantiam, Marcellam, in uſque commendatam ſeriò Scripturarum lectionem.

XIX. Addo nonam, Euſtochium, quam præfatione in Eſaiæ commentaria teſtatur diebus ac noctibus in lege Dei meditari. Et decimam Blœſillam, à qua ſe cogatum refert præfatione in Eccleſiaſten, vt in morem commentarioli obſcura quæque eius libri diſſereret, vt ipſa poſſet intelligere, quæ legebat. Et vndecimam, Principiam, ex epiſtola centeſima quadrageſima. *Habes ibi in ſtudio Scripturarum, & in ſanctimonia mentis & corporis Marcellam & Aſellam, quarum altera te per prata virentia, & varios diuinorum voluminum flores ducat ad eum, qui dicit in cantico, Ego flos campi.* Duodecimam, ex epiſtola centeſima quinquageſima prima. Nam, cùm Algaſiæ quæſtiunculas videret de Euangelio tantùm & Apoſtolo propoſitas, indicium ſe inde ait ſumere, veterem Scripturam ab ea non ſatis legi, aut intelligi. Vnde quis non percipiat, non placuiſſe Hieronymo, vel in fœmina, negligentiorem etiam veteris Teſtamenti lectionem?

XX. Hæc exempla fuerunt particularia: ſed hi iam loci generales. In caput vndecimum Eſaiæ. *Frequenter euenit, vt homines ſeculi myſteria neſcientes, ſimplici Scripturarum lectione paſcantur.* Diſertiùs præfatione commentariorum in Epiſtolam ad Epheſios. *Si quicquam eſt, quod in hac vita ſapientem virum teneat, & inter preſſuras & turbines mundi æquo animo manere perſuadeat, id eſſe vel primum reor, meditationem & ſcientiam ſcripturarum. Cùm enim à cæteris animantibus hoc vel maximè differamus, quòd rationale animal ſumus, & loqui poſſumus: tota autem ratio & ſermo diuinis libris contineantur, per quos & Deum diſcimus, & quare creati ſumus, non ignoramus, miror quoſdam extitiſſe, qui, aut ipſi ſegnitiæ & ſomno dantes nolunt quæ præclara ſunt, diſcere, aut cæteros, qui id ſtudij habent, reprehendendos putent.* Aufer nomen Hieronymi: quis non iuret, hæc à Caluino ſcripta aduerſus Papiſtas, ſcripta in odium Ieſuitarum? Sed multus eſt ergo Hieronymus in commendanda Scripturarum ſedula, etſi priuata, lectione.

XXI. Venio ad Chryſoſtomum. In Geneſin Homilia ſexta. *Librum diuinum accipiat aliquis in manus, conuocatiſque proximis per diuina eloquia riget, & ſuam & commanentium mentem; vt ſic Diabolicas inſidias effugere valeamus.* Homilia decima. *Poterimus & domi verſantes ante & poſt conuiuium acceptis in manus diuinis libris, vtilitatem inde capere; & ſpiritualem cibum animæ præbere.* Et paulò pòſt. *Hæc noſtra ſalus eſt, hæ ſpirituales diuitiæ, hæc ſecuritas, ſi ſic nos ipſos quotidie muniamus, & per lectionem, & per auditum, & per ſpirituale verbum.* Et vigeſima nona. *Vidiſti quomodo quacunque calamitate humanam naturam premente, continenter ex Scripturis antidotum accipere liceat, & omnis vitæ huius repellatur cura; neque ab vllo quod accidit grauemur? Propterea obſecro, vt ſubinde huc veniatis, & diuinæ ſcripturæ lectioni ſubinde auſcultetis. Non ſolum, cùm huc venitis, ſed & domi diuina Biblia in manus ſumitote, & vtilitatem ex illis poſitam magno ſtudio ſuſcipite. Inde enim plurimum lucri naſcitur: primum quidem, vt lectione lingua reformetur: deinde anima pennas aſſumit, & eleuatur,*

A *iubareque ſolis iuſtitiæ illuſtratur: pérque tempus illud ab immundarum cogitationum illecebris liberatur, multa quiete ac tranquillitate fruens. Inſuper, quod ad augendas vires corporis ſenſibilis ille cibus facit, id animæ lectio præſtat. Spirituale enim alimentum eſt, & fortem reddit animam, & conſtantiorem, & magis philoſophicam, non permittens, vt à cogitationibus abſurdis capiatur. ſed leuem & alacrem faciens in cœlum ipſum, vt dicitur, transfert. Tantum igitur lucrum, oro, ne per negligentiam amittamus, ſed etiam domi vacemus diuinarum Scripturarum lectio-*
B *ni.* Admonemur hoc loco, quantopere ſpiritus diſtet Papiſtarum, à Chryſoſtomi ſpiritu. Iſte vix poteſt ſibi ſatisfacere in enumerandis commodis lectionis ſacræ, per omnes Chriſtianæ vitæ partes: illi contrà hoc ſibi penſum aſſumpſerunt, vt hanc eandem lectionem incommodis obruant. Adeo, vt quemadmodum hic vix quicquam illâ vtilius animæ proponit: ita illi nihil non modò inutilius, ſed ne damnoſius quidem poſſint pingere, vt paulò pòſt
C videbimus.

XXII. In Matthæum homilia prima, hortatur plebem, vt prius legat, quæ erant à ſe publicè explicanda: ὅπως δ' εὐμαθέστερος γένηται ὁ λόγος, δέομαι καὶ παρακαλῶ, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων γραφῶν πεποιήκαμεν, προλαμβάνειν τὴν περικοπὴν τῆς γραφῆς, ἣν ἂν μέλλωμεν ἐξηγεῖσθαι, ἵνα τῇ ἀναγνώσει ἡ ἀνάγνωσις προοδοποιήσῃ, ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ εὐνούχου γέγονε, καὶ πολλὴν παρέχῃ τὴν εὐκολίαν ἡμῖν. *Vt autem ſit facilior tractatus, rogamus & hortamur (quod & in aliis ſcripturis fecimus) vt præoccupantes legatis eam ſectionem*
D *ſcripturæ, quæ nobis erit explicanda; vt & lectioni lectio viam ſtruat; quod in Eunucho illo factum eſt; & nobis minuatur labor.* Homilia ſecunda, illi vehementer increpantur, qui in ediſcendis ſacris literis ſe præbent ſocordes: Et, ἀλλὰ τίς ἡ ἀπολογία τῶν ἐγκλημάτων; οὐκ εἰμί, φησί, τῶν μοναχῶν· ἀλλὰ καὶ γυναῖκα ἔχω, καὶ παιδία, καὶ οἰκίας ἐπιμελοῦμαι. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ πάντα λυμαίνεται, ὅτι ἐκείνοις μόνοις νομίζετε προσήκειν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων γραφῶν, πολλῷ πλέον ἐκείνων ὑμεῖς δεόμενοι. τοὺς γὰρ ἐν μέσῳ στρεφομένους, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τραύματα δεχομένους, τούτους μάλιστα δεῖ φαρμάκων. *Quænam verò eſt horum criminum*
E *excuſatio? Non ſum (inquit) monachus: ſed & vxorem habeo, & filios, & domum curare oportet. Enimuerò hoc illud eſt, quod omnia quaſi quadam peſte corrumpit: quòd illis ſolis exiſtimetis conuenire lectionem diuinarum Scripturarum; cùm ſit vobis multò magis neceſſaria. Iis enim, qui verſantur in medio, quique vulnera quotidie excipiunt, maximè opus eſt medicamentis.* Et paulò pòſt, Τοῦτ' ἔστιν ὃ τῶν ἀλόγων ἀπαλλάττει, ὡς τῶν γε ἄλλων ὅσων καὶ σφόδρα αὐτῶν ἐλαττούμεθα. Τοῦτο ψυχῆς τροφή, τοῦτο κόσμος, τοῦτο ἀσφάλεια. ὥσπερ τὸ μὴ ἀκούειν λιμὸς καὶ φθορά. Δώσω γάρ φησιν, αὐτοῖς οὐ λι-
F μὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου. Τί γένοιτ' ἂν οὖν ἀθλιώτερον, ὅταν ὃ φησιν ὁ Θεὸς ἐν τάξει κολάσεως ἀπειλεῖν, τοῦτο αὐτόματοι ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν κεφαλὴν ἕλκητε τὸ κακόν. *Hoc illud eſt, quo belluis præſtamus, qui magis iiſdem, quod ad reliqua pertinet, cedimus. Hic eſt animæ cibus, hoc ornamentum, hoc tutamen. Quemadmodum id non audire, fames eſt, & peſtis. Dabo enim illis, inquit, non famem panis, aut ſitim aquæ, ſed famem audiendi verbi Dei. Quid miſerius iam eſſe poteſt, quàm, ſi quod Deus minatur pro vltione, id tu ſponte tua in caput tuum trahas?* Homilia
G quinta. οὐ γὰρ ἔδει ἀπὸ τῆς συνάξεως ἀναχωροῦντας, εἰς τὰ μὴ προσήκοντα τῇ συνάξει ἐμβάλλειν ἑαυτοὺς πράγματα. ἀλλ' εὐθέως οἴκαδε ἐλθόντας τὸ βιβλίον μεταχειρίζεσθαι, καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία ἐπὶ τὴν κοινωνίαν τῶν εἰρημένων καλεῖν συλλογῆς. *Enimuerò non oportebat ab Eccleſiaſtico cœtu diſcedentes, in ea vos negotia conijcere, quibus cum hoc cœtu non benè conuenit: ſed domum profectos, Biblia in manus ſumere; & coniugem liberoſque ad eorum, quæ dicta ſunt, communionem vocare.*

XXIII. In Ioannem homilia trigeſima ſecunda. Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν, καὶ ἐρυθριάσωμεν λοιπόν. γυνὴ πέντε ἄνδρας ἐσχηκυῖα, καὶ Σαμαρεῖτις οὖσα, τοσαύτην περὶ δογμάτων ποιεῖται σπουδήν· καὶ οὐχ ὁ καιρὸς τῆς ἡμέρας, οὐ τὸ ἐφ' ἕτερόν τι παραγενέσθαι, οὐκ ἄλλο οὐδὲν αὐτὴν ἀπήγαγε τοῦ περὶ τοιούτων ζητεῖν· ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον περὶ τῶν δογμάτων οὐ ζητοῦμεν, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων ἁπλῶς ὡς ἔτυχε διακείμεθα. διὰ τοῦτο τὰ πάντα ἠμέληται. τίς γὰρ ὑμῶν, εἰπέ μοι, ἐν οἰκίᾳ γενόμενος, Χριστιανικὸν ἔλαβε βιβλίον μετὰ χεῖρας, καὶ τὰ ἐγκείμενα ἐπῆλθε, καὶ ἠρεύνησε τὴν γραφήν; οὐδεὶς ἂν ἔχοι ταῦτα εἰπεῖν, ἀλλὰ πεττοὺς μὲν καὶ κύβους παρὰ τοῖς πλείοσιν εὑρήσομεν ὄντας. βιβλία δὲ οὐδαμοῦ, ἀλλὰ καὶ παρ' ὀλίγοις. καίτοι δὲ ἴσως ὡς οὐκ ἔχοντες ἡμῖν διάκεινται, δεσμοῦντες αὐτὰ καὶ ἀποθέμενοι διηνεκῶς ἐν κιβωτίοις. καὶ ἡ πᾶσα αὐτῶν σπουδὴ περὶ τὴν ὑμένων λεπτότητα, καὶ τὸ τῶν γραμμάτων κάλλος, οὐ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν. Et poſt, οὐδὲ γὰρ διὰ ταῦτα ἐδόθησαν αἱ γραφαί, ἵνα ἐν βιβλίοις αὐτὰς ἔχωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν καρδίαις αὐτὰς ἐγκολαψώμεθα. Et tandem. καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κωλύων βιβλία κτᾶσθαι. ἀλλὰ καὶ παραινῶ τοῦτο, καὶ σφόδρα εὔχομαι. βούλομαι δὲ ἐξ ἐκείνων καὶ τὰ γράμματα, καὶ τὰ νοήματα εἰς τὴν διάνοιαν περιφέρειν τὴν ἡμετέραν. *Pudeat nos porrò; & erubeſcamus. Mulier, quæ quinque viros habuerat, & erat Samaritana, tanto ſtudio ferebatur circa dogmata, vt eam neque diei tempus, neque quod ad aliud veniſſet, neque quicquam aliud, abducere potuerit ab eorum inquiſitione. Nos verò, non tantùm dogmata non inquirimus, ſed in omnibus pariter remiſſi ſumus & ſegnes. Propterea peſſum eunt omnia. Quis enim noſtrûm domum redux codicem in manum ſumit Chriſtianum? quis ea, quæ inſunt percurrit? quis ſcrutatur ſcripturas? Nemo id ſe profiteri audeat. Alueolos quidem, taloſque apud quàm plurimos inueniamus. Biblia verò nuſquam: ſaltem apud paucos. Atque hi quidem ipſi, perinde ſunt quaſi non haberent: ita complicant, & componunt in ſcriniis. Horum ſtudium eſt, vt ſint tenuiſſima membranæ, literæ elegantes: non vt diligenter legant. Atqui non eò data ſunt ſcriptura, vt in folus habeantur tantùm, ſed vt cordibus inſculpantur. Nec tamen hæc dico; quod nolim comparari codices: quin potiùs valdè hortor, & cupio: ſed volo ab iis & literas, & ſenſus animis noſtris repetamus.*

XXIV. Præfatione in Epiſtolam ad Romanos valdè conqueritur, quòd Paulum non omnes ita nouerint, vt noſſe oportuit. τοῦτο δὲ γίνεται (inquit) οὐ παρὰ ἀμάθειαν, ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι συνεχῶς ὁμιλεῖν τῷ μακαρίῳ τούτῳ. *Hoc fit non propter ignorantiam, ſed propterea quòd nolunt aſsiduè hunc Sanctum verſare.* Et paulò pòſt, cùm negaſſet propriis ingenii viribus ſe ea didiciſſe quæ ſciret: ὥστε καὶ ὑμεῖς εἰ θέλετε μετὰ προθυμίας προσέχειν τῇ ἀναγνώσει, οὐδενὸς ἑτέρου δεήσεσθε. ἀψευδὴς γὰρ ὁ τοῦ Χριστοῦ λόγος εἰπών, ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε. κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται. *Quare & vobis, ſi vultis alacriter incumbere lectioni, nihil erit præterea neceſſe. Non a mentitur enim Chriſtus, qui dixit; Quærite & inuenietis: pulſate & aperietur.* Nec multis interiectis, καὶ γὰρ ἐντεῦθεν τὰ μυρία ἔφυ κακά, ἀπὸ τῆς τῶν γραφῶν ἀγνοίας. ἐντεῦθεν ἡ πολλὴ τῶν αἱρέσεων ἐβλάστησε λύμη. ἐντεῦθεν οἱ ἠμελημένοι βίοι. ἐντεῦθεν οἱ ἀνόνητοι πόνοι. ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ φωτὸς ἀπεστερημένοι οὐκ ἂν ὀρθὰ βαδίσαιεν. οὕτως οἱ μὴ πρὸς τὴν ἀκτῖνα τῶν θείων βλέποντες γραφῶν, πολλὰ ἀναγκάζονται, καὶ συνεχῶς ἁμαρτάνειν, ἅτε ἐν σκότῳ χαλεπωτάτῳ βαδίζοντες. *Hinc infinita oriuntur mala; ſcilicet, ab ignorantia Scripturarum. Hinc pullulauit vt plurimum hæreſeon peſtis: hinc vita negligenter acta: hinc inutiles labores. Quemadmodum enim, qui hac luce deſtituuntur, rectà incedere nequeunt: ſic, qui ad radios diuinarum Scripturarum oculos non intendunt, eos neceſſe eſt multa ſubinde peccare; tanquam in tenebris denſiſsimis ambulantes.*

XXIV. Sed nuſquam aut copioſius aut vehementius hoc egit negotium Chryſoſtomus, A quàm concione tertia de Lazaro. Primò monet plebem, vt textum, quem eſſet interpretaturus, præueniens legat apud ſe. *Crebro (inquit) vobis prædicimus multis antè diebus argumentum, de quo ſumus loquuturi, vt his in medio diebus ſumpto libro, perpenſaque rei ſumma tota, poſteaquàm intellexeritis, quid dictum ſit, quid reſtet dicendum, mentem veſtram inſtructiorem reddatis ad audienda quæ poſt diſſerentur.*

XXV. Tum, ſumpta inde occaſione, longiùs B progreſſus in ea lectione commendanda. *Idque ſemper hortor* (inquit) *& hortari non deſinam, vt non hic tantum attendatis iis quæ dicuntur, verùm etiam, cùm domi fueritis, aſsiduè diuinarum Scripturarum lectioni vacetis. Quod quidem & iis, qui priuatim mecum congreſsi ſunt, non deſtiti inculcare.* His ſubnectit increpationem eorum, qui varias ſuæ in hoc ſtudio negligentiæ cauſas prætexebant, forenſes occupationes, vxorem, liberos, familiam, vitæ ge- C nus mundanum: audeténtque aſſerere, non pertinere ad ſe eam lectionem, ſed ad Monachos, & Eremitas. Quę omnia ſunt Papiſtarum totidem verba, tum laicorum excuſantium ſe, tum Ieſuitarum eos deterrentium. Quid hîc autem Chryſoſtomus? Elata voce, vt indignationem facilè agnoſcas: *Quid ais, homo? Non eſt tui negotii Scripturas euoluere, quoniam innumeris curis diſtraheris? Imò tuum eſt magis quàm illorum. Neque enim illi perinde Scripturarum egent præſidio; atque vos in* D *mediis negotiorum vndis iactati.* Et exaggerat hunc locum ex diligenti comparatione Monachorum, & eorum, qui ſe mundanos vocitabant: enumeratiſque multis peccati laqueis, in quos facilè ſeculares induuntur, exclamat ad extremum, *Neque nunc fieri poteſt, non poteſt, inquam, fieri, vt quiſquam ſalutem aſſequatur, niſi perpetuo verſetur in lectione ſpirituali.* O Ieſuitis ingratiſſimam vocem! Nam Ioannes Hayns in quæſtionibus Gallicis pro magno ſcelere obiiciebat, Bezam dixiſſe in Confeſſio- E ne: Quiſquis Sacrorum librorum lectione hominibus interdicit, eum omnem ſpem certæ conſolationis ac ſalutis adimere.

XXVI. Inde Chryſoſtomus docet, quemadmodum artifices aut operarii nunquam patiuntur ſuis ſe inſtrumentis deſtitui, ſic ne Chriſtianum quidem debere Scripturarum libris vacuam habere domum. Tum ad eos conuerſus, qui ſe negant intelligere quæ ſcripta ſunt, (quo ſe argumento præcipuè iactant Ieſuitæ, quaſi mera demonſtratione) variè F reſpondet: primò, ne non intellectæ quidem Scripturæ nullam eſſe vtilitatem: ſecundò, fieri non poſſe, vt omnia ex æquo ignorentur, ita, ſiquidem à Spiritu Sancto diſpenſatam eſſe Scripturam, vt publicani, piſcatores, tabernaculorum opifices, paſtores, & Apoſtoli, idiotæ, illiterati, per hos libros ſalui fiant: nec quis idiotarum ad hanc difficultatis excuſationem confugere poſſit: vt omnibus facilia conſpectu eſſent, quæ dicuntur, & opifex, famulus, vidua mulier, atque etiam omnium hominum G indoctiſſimus, ex audita lectione, aliquid lucri, vtilitatiſque reportet. Multiſque in eã ſententiã expoſitis, exclamat: *Prætextus iſte eſt, & excuſatio, pigritiæque velamentum. Non intelligis quæ inſunt: quomodo poſsis aliquando intelligere, quæ ne leuiter quidem inſpicere velis?* Tertiò, eorum ipſorum, quæ non intelliguntur, inueſtigandorum rationem docet; aſsiduam lectionem

lectionem atque iteratam doctiorum interrogationem, diuinam reuelationem.

XXVII. Denique totum hunc ſermonem claudit in hæc verba, *Magna aduerſus peccatum munitio eſt Scripturarum lectio: magnum præcipitium, profundum barathrum, Scripturarum ignoratio: magna ſalutis perditio, nihil ſcire ex diuinis legibus. Ea res & hæreſes peperit, ea vitam corruptam inuexit, hoc ſurſum deorſum miſcuit omnia. Nam fieri non poteſt, non poteſt, inquam, fieri, vt quis ſine fructu diſcedat, qui aſsidua attentáque Scripturarum lectione fruatur.* Notatu dignum epiphonema. Ieſuitæ omnium malorum fontem imputant lectioni Scripturarum: Chryſoſtomus ignorationi. Illi hæreſes inde maximè oriri clamitant, quum à quolibet ſacri libri voluantur: hic verò eas ipſas aſſerit inde potiùs generari, quum Scripturæ non euoluuntur. Deus bone! tantumne immutatam Chriſtianitatem! Lepidè ad huius loci marginem Eraſmus annotauit, eáque verba, quæ ignorationi Scripturarum hæreſes imputant: *At nunc* (inquit) *excludit hæreſes.* Non inſulſo ſarcaſmo Papiſtis inſultans: nunc noua fraude opponentibus Indices expurgatorios: vt Tyrannide vincant, quando ratione non poſſunt.

CAP. V.

Aduerſariorum exceptiones aduerſus ſuperiora Patrum teſtimonia.

I. Diſſimulant aduerſarij hanc tantam antiquorum teſtimoniorũ & copiam & vehementiam: vt ſolent à Solis radiis oculos auertere, quibus lippitudo eſt incómoda. Nam Bellarminus & Stapletonus ſolùm reſpondent ad Chryſoſtomũ. Non excuſandâ vafritie. Bellarminus enim in magno illo Côtrouerſiarum corpore, videri vult nihil omiſiſſe è noſtris argumentis non refutatum. Stapletonus parcior ille quidem; ſed hîc tamen ſibi nõ vnũ Chryſoſtomũ, imò Patres obiecerat indefinitè: neque particularem aliquam è noſtris refutationem aſſumebat; ſed Côtrouerſias eligebat tractandas libero câpo. Quæ igitur hæc, quantaq; ineptia? ex tota antiquitate vnicũ vel locum, vel certè auctorem nóminare, cui reſpondeant? Eligant alterutrum, neceſſe eſt. Vel enim ignorarũt, quæ nos ex aliis Patribus obiicimus: vel diſſimularunt. Si ignorarũt, oſtendũt ſe negligẽtiùs in hoc negotio eſſe verſatos, quàm viros deceat publicę, ne dicã ſuę, vtilitatis ſtudioſos: ſin diſſimularunt, prodũt ſe nõ bonos viros.

II. Bellarminus ergo reſpondet, verba Chryſoſtomi, quæ in concionibus proferebat; ſemper accipienda iuxta mentem ipſius, & occaſiones, quibus ad ea dicenda adducebatur. Quia igitur ſui temporis homines adeò erant Theatris dediti: vt Scripturas nunquam legerent, ne iĳ quidem, qui capaces erant, propterea hortatum eſſe Chryſoſtomum omnes ad earum lectionem: non quod vellet omnes omnino etiam rudiſſimos id facere, ſed eos ſaltem qui cum fructu poterant. Solere autẽ amplificationibus vti, probat quibuſdam exemplis. Atque hoc ſophiſma Stapletonus confirmat ſuo calculo, explicátque in hunc modum: quę à Patribus pro concione ad populum dicuntur, non ita preſsè, & propriè, & iuxta dogmaticam veritatem accuratè dici ſolere, ſicut alia quæ diſputando & commentando ſcribunt, adeò vt ad regulam ſcholaſticam exacta, minus ſolida, & firma inueniantur. Didicerat vterque à Sixto Senenſi, annotatione centeſima quinquageſima ſecunda libri ſexti.

III. Sed addit Stapletonus aliam ſolutionem: Chryſoſtomum videlicet nuſquam hortari populũ ad Scripturas legendas, tanquam ad rem planè neceſſariam: ſed tanquam ad rem illis vtilem & opportunam, quibus hoc dicebat. Denique opponit Baſilium in regulis breuioribus ad interrogationem ducenteſimam trigeſimam quintam. Nam interrogatus, an expediat multa ex Scripturis ediſcere, reſpõdet cũ hac diſtinctione, quod rectoribus populi neceſſariũ hoc ſit, priuatos autẽ debere, quæ officij ſunt ſtudioſè exſequi, neque curioſè vlterius quicquam inquirere, nec ſapere plus quàm oportet.

IV. Sed hæc huiuſmodi ſunt, vt numerari debeant, inter illa excogitata commenta, quibus auctores Indicis expurgatorij Belgici, profitentur ſe ſolere commodum ſenſum Patribus affingere, dum ſibi opponũtur in diſputando. Quod, quicunque locus à nobis enumeratos diligenter conſiderauerit, facilè comperiet. Et primùm, etiamſi hæc vera eſſent in Chryſoſtomo, cuius præter homilias, pauca habemus opera; quid ad reliquos reſponſuri ſunt? Reliquos, inquã, qui non verſantur in concionibus ad populũ, ſed in operibus otioſè cõpoſitis, & meditatione ſerια exactis? Nã Clemens ille Apoſtolorũ διαταγὰς vel verè colligebat, vt Papiſtę volũt, vel videri volebat colligere. Et quidem διαταγὰς eſſe hyperbolicas, non eſſe ad regulam ſcholaſticã exactas, eſſe minùs ſolidas & firmas, quis audeat dicere; maximè Apoſtolicas? Baſilius Imperator ſimili labore præcepta dabat nato ſuo. Nazianzenus, non quid faciendum cenſeat, exponit, ſed quid in ſorore factum ſit, oſtendit: Ne Auguſtinus quidem concionabatur: ſed ſuam ipſius conſcientiam aperiebat in confeſſionibus, quibus vix quicquam legi poteſt humilius, facilius, lenius. Quid Hieronymum dicã? Nam, ne ille quidem δημηγορικὸς à quo homilias, quod ſciam, prorſus nullas habemus: ſed tantùm opera ad lucernam elaborata. Quid Theodoretus? Hic certè non declamabat ad populũ, ſed otioſè, apud ſe domi commentabatur, diſputãs, tum aduerſus Ethnicos, tum contra Hæreticos. Ergo hi omnes atque alij nobis ſuperſunt omni exceptione maiores.

V. Secundò, illud de Theatris nihil ad rem, varias ob cauſas: primò, quia non eſt perpetuum; ſed vni tantùm aut alteri loco proprium: nam aliis alias occaſiones habet: aliquando, vt attentam efficiat plebem ſuis explicationibus, homilia prima in Matthæum; & concione tertia de Lazaro: aliàs exemplũ mulieris Samaritanæ, vt homilia in Ioannem 31. aliàs ignorationem Scripturarum, vt præfatione ad Romanos: alibi aliàs. Secundò, quia eę rationes quibus innititur, pleræque nihil pertinent ad Theatra, ſed omnes Chriſtianæ vitæ partes, quæ certè eſſent, quamuis nunquam vlla Theatra fuiſſent in rerum natura. Tertiò, Papiſtæ, etſi ſuos habeant hodie furioſè deditos, non Theatris quidem, quæ nulla habent, ſed Bacchanalibus, quæ curioſè celebrantur, à Natalibus ad Quadrageſimam vſque: tamen, vt eos inde abſtrahant (nam cœperũt non ita pridem Ieſuitæ aliquantulum in ea crimina declamare) nunquam laicos hortantur ad hanc Scripturarum lectionẽ: ſed confeſſiones ingeminãt, aut geniculationes, aut [illegible], & ſimilia. Quid-ni poterat ſimiliter Chryſoſtomus ingerere plebi quęcunque tum erant diſciplinæ Chriſtianæ partes? cur hanc potius vrgebat lectionem? Niſi cupide omnes occaſiones amplexaretur, vt eò populum ſuum abduceret? Denique non tantùm iubet abſtinere à

Theatris, ſed etiam ab aliis negotiis huius vitæ non malis, imò neceſſariis, vt interea locus derur huic lectioni. Sic enim homilia in Matthæum quinta prohibet auditores poſt concionem, [illegible] τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, hoc eſt, interprete Aniano, transferre ſe ad ea negotia, quæ huic vitæ ſunt neceſſaria.

VI. Tertiò fateor equidem apud Chryſoſtomum non pauca occurrere hyperbolica, atque hoc vtinam ij ipſi diligenter obſeruarent, qui nunc, cùm ſibi commodum videtur hoc ſe clypeo defendunt, & non vrgerent illa in myſterio Euchariſtiæ [illegible] Ipſum vides, ipſum tangis. Sed primum, ſi hyperbolicè loquutus eſt, ergo rem ipſam valde voluit auditoribus commendatam, & quaſi intimatam. Nam is mos eſt hyperbolarum. Exempli gratia id ipſum erit quod iam attigi. Voluit Chryſoſtomus valde ſuis auditoribus perſuaſum, in myſteriis offerri Chriſtianis ipſum corpus, ipſum ſanguinem Chriſti, ne quid aliàs animo conciperent minus dignum tanto munere: propterea vocibus indulſit omnem fidem ſuperantibus, ipſum vides, ipſum tangis, labra rubent ſanguine, dentes infiguntur carni eius, & ſimilibus. Eadem ergo ratione dico, ſi in hoc argumento modum Chryſoſtomus exceſſit, certè voluiſſe hoc ipſum valde ſuis auditoribus perſuaſum, nimirũ, vt Scripturas legerent.

VII. Quartò, hoc ipſum, vt Scripturas omnes legerent, nego eſſe hyperbolicè dictum: ſed ſerio, præſentique animo. Rationes hæ ſunt. Prima: Quòd non vno loco aut altero, nec perfunctoriè hoc agat Chryſoſtomus, ſed pluribus, hoc eſt, quoties ſe illi commoda occaſio præbuit, ſiue applicandi alicuius loci, qui erat præ manibus: ſiue reprehendendorum vitiorum: ſiue excitandorum auditorũ ad aſſequendum doctorem. Secunda, quòd non tantùm publicè in concionibus, ſed etiam ſeorſim in priuatis colloquiis idem ſingulis inculcabat, vt ipſe teſtatus eſt. Tertia: quòd rationibus idipſum confirmet: quod nunquam fit in hyperbolis, vtpotè quæ veritatem excedant, ac proinde confirmari non poſſint vlla ratione. Chryſoſtomus autem hîc multus eſt, enumeratque cõmoda quæ oriũtur ex ſedula lectione, cõtrà verò incõmoda, quæ eadẽ neglecta parit. Quarta: quòd eas quæ in oppoſitum afferũtur, ſiue rationes, ſiue excuſationes, refutet: atque eas, has ipſas, quibus Papiſtæ freti hodie cõtrahunt ad paucos facultatẽ eius lectionis: puta, obſcuritatẽ Scripturæ, & occupationes ſeculares. Quod ſi eaſdẽ rationes refutet, ergo idipſum dãnat, quod hodie Papiſtæ prohibẽt: at Papiſtæ, nõ hyperbolicè, ſed valde ſeriò prohibẽt vulgo legi Scripturã: Ergo Chryſoſtomus eos impugnat, qui ſeriò negãt vulgo legi debere Scripturam. Quinta, quia in eos inuehatur, qui cùm haberent apud ſe codices, non tamen legerent: quo ſignificatur, iam ante has eius Cõciones perſuaſum fuiſſe Chriſtianis haberi debere à ſingulis ſacros codices: vnde paulatim factũ vt à nonnullis inutiliter haberentur. Sexta, quòd & probaret, & hortaretur ſuos ad emendos codices: cùm tamen hodie Ieſuitæ non tantùm non hortentur ad acquirendas, ſed potius acquiſitos extorqueant à poſſeſſoribus, & acceptos flammis mandent, quod in his regionibus ſæpe factitatum eſt. Quòd ſi Ieſuitæ hos codices & extorquentes, & comburentes, nõ hyperbolicè, ſed ſeriò, nolunt legi: certè Chryſoſtomus eoſdem & acquirendos docens, & de acquiſitis gaudens, ſatis ſignificauit, ſe non hyperbolicè, ſed ſeriò eoſdem legi voluiſſe.

VIII. Denique, ſi hyperbolicè loquutus ſit, neceſſe eſt id quod ipſe hyperbolicè faciendum docet, nunquam eſſe in Eccleſia factitatum. Nam hyperbolicum id eſt, quod non eſt verum: at ſi factitatum, etiam verum. Fuiſſe autem re vera, non autem hyperbolicè lectas Scripturas in Eccleſia, certum eſt. In ea enim nullum eſt hominum genus, quod non oſtendamus liberè verſatum in Scripturæ lectione: ſenes, pueros, eruditos, imperitos, mulieres, eáſque coniugatas, viduas, virgines, maritos, pauperes, diuites, clericos, monachos, laicos: atque in laicis etiam opifices: nam Chryſoſtomus homilia 5. in Matthæum, Ioſephum fabrum lignarium Virginis maritum dicit συναναστρέφεσθαι τοῖς Προφήταις, innutritum eſſe Prophetarum libris. Denique etiã catechumenos, hæreticos, Ethnicos. Quibus omnibus ſi conueniat Scripturarum lectio, quod mihi Ieſuitæ proferent hominum genus, cui ſit interdicta? Et nobis iſti fingant hyperbolen contra experientiam? & mentitum dicant Chryſoſtomum?

IX. Non commendari autem eam lectionem tanquam neceſſariam, ſed duntaxat vtilem, primò quid ad rẽ? An minùs Papiſtas Chryſoſtomus dãnat? At Papiſtæ non tantùm non neceſſariam, ſed ne vtilem quidem eſſe volunt; imò verò etiam noxiam: ergo hoc ſaltem in capite contradicunt Chryſoſtomo. Secundò, id Stapletoni mendacium eſt. Contrà enim eò tendit Chryſoſtomus, vt doceat eam lectionem, eſſe non aliquid ἀδιάφορον, quod ſiue adſit, ſiue abſit, perinde eſt: ſed eiuſmodi vt ea vix ac ne vix quidem carere poſſit Chriſtianus. Mitto, quod vrgere poſſum, nullum aliàs eius fuiſſe populi, non ſimpliciter adhortandi, ſed ſeuerè increpandi. Hæc autem verba, cur non legerunt? aut ſi legerunt, cur neglexerunt? cur aure ſurda, imò mente obſtipa prætereunt, hæc, inquam, verba, quæ libens repeto? *Non poteſt fieri, non poteſt, inquam, fieri vt quiſquam ſalutem aſſequatur, ni perpetuò verſetur in lectione ſpiritali.*

X. De Baſilio facile negotium. Duo ille diſtinguit hominum genera, vt alij ſint præpoſiti, alij ſubiecti: illos aſſerit oportere noſſe quæcunque ad omnes pertinent: hos verò ea quæ ſui ſunt officij, eaque mente vtrique verſandũ eſſe in Scripturis. Optimè ſanè: ſed arcendum tamen à Scripturis quenquam non dixit Baſilius. Imò potiùs admittendum: quomodo enim poſſet aliàs quilibet quærere quæ ad ſe pertinent? Ergo non eſt Chryſoſtomo contrarius Baſilius. Et fruſtra ſe è Chryſoſtomi locis extricare conantur Bellarminus, Stapletonusque.

XI. Non debeo Frontonem Ducæum Burdigalenſem Ieſuitam prætermittere, qui ad locũ Baſilij in Pſalmum primum, ab illuſtri viro Philippo Mornęo citatum, reſpõdebat, Etſi ſit Scriptura medicamentorum officina communis, non ſequi tamẽ ab omnibus eſſe legendam: quia quicunque medicamentum inuenit accommodatum ſuo morbo, nõ tamen ſibi ipſe applicat, ſed ex medicorum conſilio: multo autem magis debere nos vti eorum ſententia in animę negotio, qui nos docent.

XII. Ridiculè inquam. Primùm enim, nõ ſolus nobis nominatus eſt Baſilius: alij autem de legendis Scripturis multo diſertius loquuntur, quàm vt vlla Sophiſtice fucum facere poſſit. Inter quos Chryſoſtomus homilia nona in Geneſin, cùm dixiſſet cuicunque calamitati conueniens antidotum è Scripturis accipere licere, hoc argumento ſuos hortabatur, vt non tantùm lectiones publicas auſcultarẽt, ſed etiam priuatis attenderent. Ergo quod diſertè

conclu-

concludendo non inſerebat Baſilius, infert Chryſoſtomus.

XIII. Secundò, hoc à Frontone quæro: an diſtinguat inter medicamentum eligere, & medicamentum ſibi applicare, an verò confundat vtrumque, tanquam vnum idemque. Nam ſi diſtinguit, vt aliud ſit medicamentum eligere, quàm applicare: quid nobis nocet? Non enim Baſilius loquitur de applicatione, ſed de electione. Quemadmodum autem non poteſt quis ex pharmacopolarum taberna ſibi medicamentum eligere, qui non ipſe vtitur ea taberna: ſic neceſſe erit vti Scripturis, hoc eſt, legere. Nos autem non negamus ab imperitioribus conſulendos peritos, à laicis, doctores. Sin autem confundit, & æquè non debere à ſingulis eligi, ac applicari, hæc non iam ſolutio erit, ſed Baſilij directa refutatio, cuius hæc verba ſunt, *vt inde ſinguli eligamus pharmaca conuenientia.* Audin-tu Fronto: non vt alij nobis eligant, ſed vt ipſi nobis eligamus. Itaque non eſt apposita medicorum ſimilitudo. Nam corporalium medicamentorum officinæ non ſunt huiuſmodi, vt inde ſibi quilibet eligat pharmaca: quod in Scripturis fieri vult Baſilius, cuius inducta ſimilitudo mentem non illuſtrat, ſed euertit.

CAP. VI.

An ſit neceſſarium Scripturas legi.

THOMAS Hardingus Scripturas lingua vernacula proponendas non eſſe, vt totæ ab omni hominum genere legantur, ſine vlla temporis, loci, perſonæve reſtrictione, his conſiderationibus ſuadet. Primò id parum eſſe neceſſarium: deinde minus conſentaneum: tertiò non vtile: quartò periculoſum & noxium. Placet horum capitum diſtributio: itaque ſequar: eoque quantum fieri poterit, aliorum argumenta reuocabo.

II. Ergo neceſſarium non eſſe docet, primò, quia id hactenus nunquam in Scripturis ſacris reperiri potuerit. Secundò, quia gentes barbaræ, & indoctæ, fidem conſeruarint ſine literis & ſcriptis, quorum erant imperitæ, per Traditionem ac prædicationem, non minus quàm cæteræ gentes, quæ doctarum linguarum Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ adiumentis vterentur. Hoc autem probatur, ex Irenæo, capite quarto libri tertij, aſſerente, Apoſtolos barbaris nationibus fidem prædicaſſe, illáſque Traditionum rationem ſeruantes, ſalutem ac fidem ſuam in cordibus ſcriptam habuiſſe ſine ſtylo aut calamo, & atramento, & omnibus omnino literis. Deinde ex Hilarij prologo in explanationem Pſalmorum: qui etſi oſtendat diuinæ voluntatis myſterium tribus linguis præcipuè annunciari: tamen fatetur, multas barbaras nationes veram Dei cognitionem adeptas eſſe per Apoſtolorum prædicationem, & fidem Eccleſiarum.

III. Reſpondeo, primò, nullam eſſe vim argumenti, aut eius partium conſequentiam. Non eſt neceſſarium Scripturas ab omnibus legi: Ergo non permittendæ ſunt omnibus. Multa enim omnibus permittuntur, quæ non ſunt neceſſariæ; dum aliquid habeant vtilitatis. Sic non erat neceſſe Pſalmos cani ab aratore, aut vinitore, dum operi ſuo inſtat: & tamen teſtatus eſt Hieronymus liberè factum, id eſt, permiſſum. Nam ſi fuiſſet prohibitum, tum ſanè aut illi non feciſſent, aut Hieronymus nó probaſſet. Sic apud Papiſtas, non exiſtimantur, opinor, neceſſariæ peregrinationes ad Compoſtellanũ, aut Lauretanum idolum: & tamen omnibus abſque diſcrimine permittuntur. Denique, ne longum faciam, neminem, opinor, mentis ſanæ conceſſurum hoc axioma, Nihil permittendum eſt, niſi quod ſit neceſſarium. At hoc ſi falſum eſt, ruit totum argumentum, euerſo fundamento.

IV. Secundò, neceſſarium dicitur vel ἁπλῶς, vel κατά τι. Primo neceſſitatis ordini nullum hîc eſſe fatemur locum: quia poteſt Deus alio modo ſaluti noſtræ prouidere, vt factum eſt apud Barbaras illas nationes, quas Irenæus, & Hilarius nominarunt. Et nos capite primo, conſtituentes ſtatum controuerſiæ hanc ſententiam primo loco numeratam à Stapletono exploſimus, non minus quàm ille.

V. Sed hac profligata neceſſitate, ſupereſt alia κατά τι. Cuius prima ratio eſt, ipſa Scripturæ natura, quæ eò tantùm inuenta eſt vt legatur. Vnde Chryſoſtomus dicebat, οὐ διὰ τοῦτο ἐδόθησαν αἱ γραφαὶ, ἵνα ἐν βιβλίοις αὐτὰς ἔχωμεν μόνον· ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν καρδίαις αὐτὰς ἐγκολάψωμεν. *Non data ſunt in eum finem Scripturæ, vt habeantur in codicibus duntaxat: ſed vt cordibus inſculpantur.* Itaque, quicunque Scripturarum lectionem prohibet, eaſdem inutiles efficit, & Dei donum ſummouet, quantum in eo eſt. Proinde verè poſſumus dicere, ex parte Scripturarum, neceſſariá eſſe lectionem: quemadmodum ex parte Sacramentorum, neceſſaria eſt communio: quia inſtituta ſunt Sacramenta, in eum ipſum finem, vt iis fideles communicent, adeo vt aliter Sacramenta eſſe non poſſint.

VI. Rurſus κατά τι neceſſariæ ſunt Scripturæ, quatenus neceſſe eſt doctrinam iis contentam à ſingulis ſciri, qui quidem fideles eſſe volunt. Non enim aliunde hauriuntur fidei dogmata, vt aliàs prolixè diſputauimus. Itaque Chryſoſtomus non veritus eſt aſſerere, fieri non poſſe, vt quiſquam ſalutem aſſequatur, niſi perpetuò verſetur in lectione ſpiritali, videlicet ſacrorum librorum. Nimirum Scripturæ ſunt non ipſæ literarum picturæ, aut eas continentes membranæ, ſed quæ iis literis ſignificantur myſteria: propterea quicunque ea myſteria recolit, is Scripturas meditari dicendus eſt. Nec enim ita lectionem vrgemus; vt aduerſarij aut putant, aut putare videntur, vt quiſque ſuis oculis eos characteres percurrat: quod ſcimus ab [illegible] fieri non poſſe: ſed vt olim veteres ſolebant dicere: vel legant, vel audiant legentes. Abſurdum autem cenſemus, & amentiæ proximum; ſi ipſa quidem myſteria permittantur, myſteriorum autem notæ, id eſt, ſcriptæ literæ, picti characteres, prohibeantur.

VII. Ad hæc, neceſſaria dici poteſt lectio: quia debet in ſingulis fides eſſe μετὰ τῆς πληροφορίας, cum certa & indubitata aſſenſione: quæ nuſquam meliùs habetur, quàm ex Scripturis. Itaque debent fideles Scripturarum ipſiſſimum textum, vel legere vel audire, vt certum habeant ſuæ fidei fundamentum; & ſint quaſi αὐτόπται veritatis; nimirum quatenus, quæ aliàs habent tantùm ex hominum auditu, quorum non eſt indubitata, aut ἀναμάρτητος auctoritas, eam iam ipſi ſuis oculis legunt in Scripturis Sacris, ad quas ne vmbra quidem erroris accedere poteſt.

VIII. Itaque Hardingi rationes nihil conficiunt. Negat primà inueniri in Scripturis neceſſitatem Scripturarum. Si abſolutam intelligit, concedo, nec nos eum vrgemus. Sin alteram: negatur. Nam, quia

hæc pendet à Dei inſtitutione; hinc referendus eſt locus ille ex Deuteronomij ſexto, quem explicauimus cap. ſecundo. Sic enim cenſet Clemens Conſtitutionum primo: nam eò alludi nemo dubitabit qui verba expendet. Repeto igitur locum, *Scripturas Sanctas aſſidua memoria meditare. Scriptum eſt enim, in Lege eius meditaberis die & nocte, deambulans in agro, & domi ſedens, cubans, & experrectus, vt in omnibus ſis intelligens.* Quis neget ſenſum eſſe, diligenter meditandas Scripturas, quia ſic præceperit Deus? Quod ſi præcepit, ergo eatenus neceſſarium eſt: & neceſſitas probatur ex Scriptura: quod Hardingus non putabat: tam Scripturarum erat vel diligens lector, vel peritus interpres.

IX. Altera ratio barbaros nominat ſine Scripturis credentes. At hoc nihil ad rem. Id enim eò fit, quòd non ſunt Scripturæ abſolutè neceſſariæ. Nec nos ignoramus etiam in mediis Eccleſiis non paucos eſſe, qui credant ex ſola traditione, id eſt, inſtructione, quæ fit per viuam vocem. Sed non ſequitur, vt, ſi qui Scripturam, quam non habent, non legunt; ideò qui habent, legere non debeant: vel, vt nullis non habentibus ſit tradenda vt legant. Alias quis excuſabit eos, qui & Vetus Teſtamentum Græcis tradiderunt, quod non habebant: & vtrumque Latinis?

X. Huc refero, quæ Cordubenſis in hunc ſcripſit modum, vt probet fidei Doctrinam plebi, non Scripturâ, ſed viua voce tradendam eſſe, articulo primo, capite octauo. Diuina Scriptura Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, viua voce docuiſſe Apoſtolos fidei doctrinam, atque præcepiſſe, quòd illi eandem ſimili modo cæteros docerent, expreſſè exponit. Euntes (inquit) in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ.

XI. Atqui primò, non valet conſequentia, iuſſit Chriſtus plebem doceri viua voce: ergo plebi Scripturę non ſunt permittendæ. Ratio eſt: quia nõ iuſſit tantùm doceri viua voce. Secundò, quia prædicate, comprehendit non tantùm viuam vocem, ſed etiam Scripturam: vt illa verba, Prędicate Euangelium, intelligenda ſint, Euangelium gentibus intimate, quocunque modo rectè intimari poterit, ſiue viua voce, ſiue ſcriptis. Tertiò, quia Chriſtus Apoſtolos docuit, non tantùm viua voce, ſed etiam per Scripturas. Nam & eò amandabat, cùm diceret, *Scrutamini Scripturas* Et ipſe Scripturarum locis ſæpiſſimè vtebatur. Itaque, ſi verum eſt, quod Cordubenſis aſſerit, iuſſos eſſe Apoſtolos ſimiliter docere, vt ipſi didicerant, tum neceſſe eſt concludi, eos & per Scripturas docuiſſe, & per viuam vocem: quod eſt certiſſimum, vt patet ex frequentibus citationibus: patet etiam exemplo Berœenſium: patet ex Petro, qui fideles laudabat, quòd attenderent ſermoni prophetico: patet denique ex Paulo, qui noluit quenquam ſapere ſupra id quod ſcriptũ eſt.

CAP. VII.

An ſit conſentaneum & decorum Scripturas legi.

I. NOn eſſe conſentaneum & decorũ, Scripturam plebi legendam obijci Hardingus probat quatuor argumentis: quorum primum eſt:

A quia nonnulla capita atque hiſtorias veteris Teſtamenti eam materiam continent, quæ malarum cogitationum occaſionem præbitura videantur, ſi mulieres, virgines, adoleſcentes ea legere ſinantur. Quid idiota dicet, inquit Bulengerus, contra Pleſſæi caput ſextum libri ſecundi de Euchariſtia: quid igitur idiota dicet, cùm Saram leget viro permittere, vt ad ancillam eat: aut vxores Iacob, certatim ſuas obtrudentes: quid de Thamar, eiuſque viris, ac ſocero? De Dina, de cæde Sichemitarum, de Berſabea,

B de concubinis Dauid, & Salomonis?

II. Reſpondeo: hæc omnia non eſſe in ſacros libros intruſa à paucis diebus, hoc eſt, paulo antè quàm Papiſtæ ſua tyrannide conſultum velle inciperẽt auribus, caſtitatique fideliũ: ſed ipſo ponius initio inſerta. Et tamẽ liberè ab omnib. lecta, vt paulo antè docuimus. Reſpondeat Hardingus, reſpondeat Bulengerus, vtrum cenſeat: ánne iis temporibus ſatis conſultum fuiſſe caſtitati aurium fidelium; an contrà. Nam ſi hoc, ergo Deum oportet accuſari imprudentię, qui eam lectionem ſanciuit. Sin alte-

C rum, quî fit, vt immutata ſit ratio? Aut cur non hodie Chriſtiani ſecurè ea ipſa poſſunt percurrere, æquè ac olim puella illa, Lætæ filia illa, inquam, & inter idiotas computanda, & mulier, & virgo, & quod tenerrimum nomen eſt, puella: quam Hieronymus volebat exerceri in Pſalterio, in Prouerbijs, in Eccleſiaſte, in Iob, in Euangelijs: indeque totum Pentateuchum memoriæ mandare, & Regum, & Chronicorum, & Eſdræ libros, Prophetas, & Canticum Canticorum. O improuidum Hieronymum:

D qui tradens Lætæ rationem inſtituendæ filiæ, pignoris chariſſimi, vaſis tenerrimi, non aduertit ſe ei obijcere libros malarum cogitationum occaſionibus refertos.

III. Imò verò inconſideratos potiùs Papiſtas: qui non cogitant, ſi nonnulla reperiuntur in Scripturis exempla non ſatis caſta, minùſque honeſta, eaſdem ſcatere honeſtiſſimis, ſanctiſſimis, diuiniſſimis præceptis; quæ exemplis illis oppoſita, non ſecus malas cogitationes diſcutiunt, ac ſol nubes

E ſolet. Nec cogitant, eſſe hanc κοινὴν ἔννοιαν, omnium hominum cordibus naturâ inſculptam, exempla ex præceptis examinanda; non verò præcepta exemplis corrumpenda. Vnde fit vt quæ mulieres, quæve virgines diligenter Scripturam legent, facilè ex præceptis exempla non honeſta damnare diſcant, ſuáſque, ſi quæ ſuboriuntur, cogitationes comprimere.

IV. Rurſus non cogitant, ita inculcari liberam

F Scripturarum lectionem, vt tamen aliæ rationes nec negligantur, nec omittantur: in quibus eſt, cùm publica Paſtorum Eccleſiæ prædicatio, tum priuata eorum qui prouectiores ſunt, admonitio: ſicut Hieronymus illi puellæ, præficiebat matrem Lætam, auiam, atque amitam. Quod ſi igitur nonnihil occurrat difficilius, quodque non ſatis concoquere poſſit infirmior aliquis, poterit aliis rationibus adiuuari.

V. Imò vide ineptiam. Cur enim mulieres tantùm, & virgines, nominant atque adoleſentes?

G Quaſi verò nulli præterea obnoxij ſint malis cogitationibus: quaſi non omnes ſint homines: aut qui homines ſunt, humani à ſe quicquam alienum putare poſſint: & non in cunctis caro ſit infirma. Eſt autem argumentum huiuſmodi, vt neceſſariò præſupponat hoc fundamentum: Quibuſcunque oriri

poſſunt cogitationes malæ, iis interdicendum eſt Scripturarum lectione. Vnde, ſi aſſumam, non laicis tantùm, ſed etiam Clericis, & Monachis eiuſmodi cogitationes ſuboriri: quis non videat confici, æquè Clericis & Monachis denegandum? Quod ſi excipiant Clericos & Monachos, poſſe eas cogitationes comprimere, reſpondebo, de quibuſdam verum eſſe: de omnibus falſum. Et viciſſim obiiciam, laicos ſi non omnes, tamē quoſdam, idipſum poſſe. Quare, ſi ſimilium ſimilis eſt ratio: vel omnibus Clericis & Monachis commune eſſe interdictum, ob eos qui non poſſunt: vel omnibus etiam laicis liberam lectionem, ob eos qui poſſunt.

VI. Secundum argumentum, ab autoritate Nazianzeni, negantis omnium hominum eſſe de Deo rebuſque ſacris diſputare: neque id omnibus tēporibus, atque locis faciendum: nec res omnes ad Deū pertinentes diſcutiendas: locus eſt libro primo de Theologia. Addo Baſilium à Bellarmino nominatum, & Hieronymum, ab eodem atque à Sutore. Baſilius in hiſtoria Theodoreti libro quarto, capite decimo ſeptimo, præfectum culinæ Imperatoris, cū neſcio quid de Scriptura protuliſſet, reprehendit, &, *Tuum eſt*, (inquiebat) *de pulmentis cogitare, non dogmata diuina decoquere.* Hieronymus in Epiſtola ad Paulinum. *Quod medicorum eſt promittunt medici, tractant fabrilia fabri. Sola Scripturarum ars eſt, quam ſibi paſſim omnes vendicant. Scribimus indocti, doctique poemata paſſim: hanc garrula anus, hanc delirus ſenex, hanc ſophiſta verboſus, hanc vniuerſi præſumunt, lacerant, docent antequàm diſcant.*

VII. Reſpondeo, hos locos de Scripturarū lectione omnino nō loqui. Nazianzeni locus præclarus eſt: atq; ita habet, οὐ παντὸς, ὦ οὗτοι, τὸ περὶ Θεοῦ φιλοσοφεῖν, οὐ παντός. οὐχ οὕτω τὸ πρᾶγμα εὔωνον, καὶ τῶν χαμαὶ ἐρχομένων. προσθήσω δὲ, οὐδὲ πάντοτε, οὐδὲ πᾶσιν, οὐδὲ πάντα. ἀλλ' ἔστιν ὅτε, καὶ οἷς, καὶ ἐφ' ὅσον. οὐ πάντων μὲν, ὅτι τῶν ἐξητασμένων, καὶ διαβεβηκότων ἐν θεωρίᾳ, καὶ πρὸ τούτων καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα κεκαθαρμένων, ἢ καθαιρομένων τὸ μετριώτατον. τῷ μὴ καθαρῷ γὰρ ἅπτεσθαι καθαροῦ, τάχα οὐδ' ἀσφαλὲς, ὥσπερ οὐδὲ ὄψει σαθρᾷ ἡλίου ἀκτῖνος. ὅτε δὲ, ὅταν σχολὴν ἄγωμεν ἀπὸ τῆς ἔξωθεν ἰλύος καὶ ταραχῆς. Et paulò poſt. τίσι δὲ, οἷς τὸ πρᾶγμα διὰ σπουδῆς, καὶ οὐχ ὡς ἕν τι τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτο φλυαρεῖται ἡδέως μετὰ τὰς ἱππείας, καὶ θέατρα, καὶ τὰ ᾄσματα, καὶ τὴν γαστέρα, καὶ τὰ ὑπὸ γαστέρα. οἷς καὶ τοῦτο μέρος τρυφῆς, ἡ περὶ ταῦτα ἐρεσχελία καὶ κομψεία τῶν ἀντιθέσεων. τίνα δὲ φιλοσοφητέον, καὶ ἐπὶ πόσον; ἃ ἡμῖν ἐφικτὰ, καὶ ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ ἀκροατοῦ ἕξις ἐφικνεῖται, καὶ δύναμις. *Non cuiuſlibet eſt de Deo philoſophari: non ſane cuiuslibet. Neque enim res eſt adeò vilis, aut ex iis quæ humi ſerpunt. Addam, neque ſemper, neque apud omnes, neque omnia: ſed eſſe delectum temporis, & rerum, & modi. Non omnium quidem: ſed exercitatorum, contemplationéque prouectiorum: In primis autem, quorū iā purgata mēs eſt, purgatum etiam corpus: aut vt minimum, iam purgatur. Non purgato enim haud tutum eſt purgatum attingere: vt nec oculo corrupto ſolares radios. Tempus autem: quando feriamur ab externo cæno & tempeſtate. Iam ſi quæras apud quos: nimirum apud eos, quibus negotium, hoc eſt, cordi: non verò vt de aliis fieri ſolet, placet lepidè garrire poſt equos, poſt Theatra, poſt cantiones, poſt ventrem, poſt ea quæ infra ventrem ſunt: quibus denique eſt in delectarum parte, tum de his rebus ſophiſticari, tum contradictiones affectare. Denique, ſi quæritur de quibus philoſophandum ſit, & quo vſque: videlicet, quæcunque non excedunt captum noſtrum & quantum auditoris mens atque ingenium contendere poteſt.*

VIII. Hic verò, quid habet Hardingus vnde ſuam concluſionem eliciat? An quia non omnibus ſit philoſophandum? Optimè, ſi laicos Nazianzenus exciperet. At ille non laicos, ſed duo tantum

A genera hominum; primum non exercitatos in ea contemplatione: deinde non purgatos. At hæc genera, primùm laicos omnes non comprehendunt, in quibus ſunt non pauci prouecti: nonnulli purgati, omnes certè purgantur, ſi ſunt fideles: deinde etiam ad Clericos extenduntur, in quibus ſunt non pauci, neque exercitati, neque valde purgati. Itaque, ſi quid inde concluderetur, æquè valeret ad clericos arcendos à Scripturis.

IX. An verò, quia non ſemper? Egregiè! non
B ſemper, ergo nunquam: quis acumen non miretur? Quaſi verò à ſordibus nunquam vacent fideles laici: & non ad eos pertineat illud ex Ioannis priore capite tertio: *Quiſquis habet hanc ſpem in eo poſitam purificat ſe ſicut & ille purus eſt.* An quia non apud omnes, neque de omnibus? Hoc ſcilicet Hardingus expectabat. Sed explicat Nazianzenus: vt vetet de diuinis rebus philoſophari apud eos, quibus Scriptura ſacra ludus eſt, & myſteriorū ſacrorum minor eſt cura, quàm ventris & vene-
C ris. At huiuſmodi quis omnes dixerit eſſe laicos? Imò potiùs, quis dixerit vllos eſſe fideles? Illos igitur ſecum arceant Papiſtæ: ſed fideles ne fraudent ſuo bono, ſuis ſanctis deliciis. Quin potius, ſi quando nonnulli fideles licentiùs indulgent theatris, ſpectaculis, aliiſque nugis, imitentur Chryſoſtomum, qui, teſte Bellarmino, omnes perpetuò hortabatur ad Scripturarum lectionem.

X. Debere autem ſui quemque moduli rationem habere, id verò manifeſtius eſt, quàm vt
D negari poſſit: ſed non eſſe igitur legendam Scripturam, malè concludunt Papiſtæ: quod nunquam fecit aut Nazianzenus, aut Patrum quiſquam. Nam etiam in legenda Scriptura, ſui quiſque moduli memor eſſe & poteſt & debet: cuius ſtylum, ita dicunt Patres eſſe attemperatum, vt nec ſine fructu in ea verſentur rudiores; nec prouectiores abſque profectu.

XI. Dicam aliquid amplius. Hæc Nazianzeni verba non ſunt ad literam vrgenda, tanquam abſ-
E que vlla exceptione vera: neque vllum eſt eorum caput, ad quod non poſſimus legitimas inſtantias proferre in contrariam partem. Primum caput eſt; ne philoſophentur de Deo, niſi prouectiores & purgati. Atqui Hieronymus non mulieres tantùm, ſed & puellas ad id hortatur. Euſebius eorum qui in Scripturis verſantur, duo genera faciebat, τοὺς μὲν ἐξηγημένους, καὶ τὴν ἕξιν ἀπαθεῖς τὰς ψυχὰς ποιῶν: deinde τοὺς τὴν ἕξιν προβεβηκότας, quos ſolos Nazianzenus nominat. Ambroſius eodem admittebat & Catechu-
F menos & Gentiles. Ergo cenſebant illi & purgatis, & non purgatis, & prouectioribus, & incipientibus verſandum in Scripturis.

XII. Secundum caput eis permittit, qui vacant à ſordibus & perturbationibus externis. At Baſilius vultè Scripturis ſingulos eligere τὸ ἴαμα τοῦ οἰκείου πάθους, ἐξευρισκόμενον. Theophylactus, & ante eum Chryſoſtomus, eis qui in ſecularibus negotiis verſantur, multò magis volunt eſſe neceſſariam lectionem, quàm Monachis; nimirum τοῖς ἐν μέσῳ στρεφομένοις καὶ τραύματα δεχομένοις.

G XIII. Tertium caput eos arcet, qui ab equis à Theatris veniunt. Atqui Apollinaris Vectium laudabat, ab eadem lectione, qui tamen in equis, canibus, accipitribus inſtituendis, ſpectandis, circumferendis, nulli erat ſecundus. Et Chryſoſtomus eos ipſos, quos videbat inſanire poſt theatra, eò magis ad eam hortabatur.

A XIV. Iam ad Baſilium reſpondeo, primò non ſatis ſincerè locum eſſe recitatum. Sic enim Theodoretus ſcripſit, *τὸν δεῖνα, ὁ μέγας βασίλειος, τὸν τῆς ζυγίων ... ἐπιτάξαντα τῷ δεῖνα ... θεῖα ἀκούειν ... ἔχειν τὰ ὦτα:* Tunuiſſe (vertit Chriſtophorſonus) *iuſculorum curare condimenta. Nam cum aures habeat oppletas ſordibus, ſacroſancta dogmata audire non poteſt.* Hinc apparet Baſilium non reprehendiſſe Demoſthenem illum (ſic enim appellabatur) quòd legeret Scripturas; ſed quòd non poſſet audire dogmata diuina propter aures obturatas. Atqui audiuntur B dogmata magis cùm narrantur ea viua voce. Quid igitur? An concludent Papiſtæ, etiam prohibendum ne plebs audiat verbum Dei? Enimuero hoc illis teſtat, ad ſummum audaciæ & Tyrannidis culmen.

XV. Secundò, non ſignificat Theodoretus Demoſthenem quicquam protuliſſe de Scripturis: ſed reſtitiſſe Baſilio, *τὰ δὲ θεῖα δόγματα πεποιημένῳ λόγον*, cùm verba faceret de diuinis dogmatibus, quomodo autem teſtiterit, ſiue ea Scriptura, ſiue ex Traditione, ſiue ſola pertinacia, incertum eſt. Bis igitur C locum Bellarminus falſauit.

XVI. Tertiò, reſpōdeo, Demoſthenem meritò à Baſilio duriùs fuiſſe tractatum, hominem imperitum: nec tantùm imperitum, ſed etiam audaciſſimum, qui doctorem gentium (ſic enim Baſilium Theodoretus appellat) reprehenderet, & quidem recta docentem. Enimuero ſic tractandus fuiſſet quilibet è clero, etiam Epiſcopus. Conueniet igitur eadem increpatio, non omnibus diuinos libros tractantibus: ſed omnibus malè tractantibus, ſiue illi D plebei ſint, ſiue clerici, ſiue oues, ſiue paſtores.

XVII. Iam Hieronymi mens erat, non vt ne prorſus legerentur Scripturæ: ſed vt in iis & legēdis, & maximè tractandis, modeſtiam omnes ſeruent, neque ſe ea ſcire præſumant, quæ nōdum didicerūt. Quod quidem perpetuū eſſe debet: nec laicis magis proprium, quàm omnibus clericis commune: quorū quis neget, & eſſe hodie, & iā olim fuiſſe multos imperitiſſimos? Maximè ex quo non tā diſcreta, quā ſeparata eſt clauis ſcientiæ, à claue poteſtatis? Quē- E admodum ergo omnes imperiti clerici cauere debēt à Scripturis malè tractādis, non autem omnes omnino clerici ab iis arceri, ſic & laici. Nec enim propterea Hieronymus, aut auocatus eſt à vertendis libris ſacris, aut deterritus ab hortandis mulierculis, ad eas diligenter legendas. Denique abuſum ſemper damnare licuit, at vſum rei bonæ, nemo vnquam ſanus aboleuit.

XVIII. Tertium argumentum: quia Chriſtus Lucæ octauo dixit, *Vobis datum eſt noſſe myſteria regni* F *cælorum: reliquis autem per parabolas, vt videntes non videant, & audientes non intelligant.* Atij quibus datū eſt hæc myſteria noſſe, nulli ſunt alij, niſi Apoſtoli, eorumque ſucceſſores ſeu diſcipuli: ij verò quibus hoc minimè datum eſt, & quos parabolas diſcere oportet, ſunt eiuſmodi, quibus potiùs ſit non noſſe iſta myſteria, quàm noſſe, ne fortè iis abutantur, & grauiùs condemnentur, ſi ea parui faciant, quod hominibus plebeiis vſu venire animaduertimus.

G XIX. Reſpondeo, abſurdiſſimè citari hunc locum. Primò, quia Chriſtus non dixit, non omnium eſſe ſiue legere, ſiue audire myſteria: tum enim debuiſſet inferre, vt non videntes non videant, & non audientes non audiant. At quia dixit, vt videntes non videant, & audientes non audiant: ergo ſupponit videntes, & audientes: non autem, non videntes, & non audiētes: id eſt, in hac noſtra quæſtione ſupponit legentes, non verò non legentes. Concludit ergo Hardingus contra Chriſti, non tantùm certam mentem, ſed etiam diſerta verba. Debuit potius diſtinguere lectionem à cognitione, de qua Chriſtus loquitur. *Vobis datum eſt*, inquit, *noſſe*, non verò legere. Certum eſt enim etiam non omnibus legentibus datum eſſe, vt ea ipſa quæ legunt myſteria noſcant.

XX. Secundo, ſi ex his verbis rectè elicitur, non eſſe legenda myſteria ab vllis laicis: certè pari ratione inferendum erit, ne audienda quidem eſſe. Nam B Chriſtus vtrumque comprehendit, & viſum, id eſt, lectionem, & auditionem. Atqui hoc ne fando quidem auditum eſt vnquam, vt prohibeatur plebs audire fidei myſteria, dum prædicantur: imò ne ipſi quidem Papiſtæ ita cenſent. Non eſt igitur quod putent, ſe hac autoritate aliquid conſecturos in hac controuerſia.

XXI. Tertiò, Chriſtus en ſermone non opponit diſcipulos diſcipulis, ſiue laicos clericis: ſed diſcipulos, non diſcipulis, id eſt, turbis non credētibus. Ar- C gumento eſt illud, *vt videntes non videant, & audientes nō audiant*: quod in Scriptura vſurpari ſolet de iis qui cùm alieni ſint à fide, in craſſiſſimis verſantur animę tenebris, vt Ezechielis duodecimo, Eſaiæ ſexto, & aliàs. Atque adeo hunc ipſum Lucæ locum illuſtrat Matthæus, capite decimo tertio. *Vobis datum eſt noſſe arcana regni cælorum, illis autem non eſt datum: quiſquis enim habet, dabitur ei, & reddetur abundantior: quiſquis autem non habet, etiam quod habet tolletur ab eo: Propterea per parabolas loquor eis, quia vidētes non vident, & audien-* D *tes nō audiunt, nec intelligunt. Itaque completur in ipſis prophetia Eſaiæ, quæ dicit, auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non cernetis. Pinguefactum eſt enim cor populi huius, & auribus grauiter audiuerunt, & oculis ſuis conniuerunt, ne quando cernant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur & ſanem eos.* En tibi Hardingue, quinam illi ſunt, quibus negabat Chriſtus datum eſſe, vt noſſent myſteria regni cœlorum. Non ij ſunt diſcipuli, non fideles non peruenturi ad vitam per Chriſtum: ſed pingues corde, auribus gra- E ues, oculis cæci, denique non conuertendi, non ſanādi: Chryſoſtomus in Matthęū homilia quadrageſima ſexta, *οὐ μόνον ἀπίστων, ἀλλὰ καὶ ἐπετίμων, καὶ κατηγόρουν καὶ ἐπεβούλευον: non tantū incredulitatis crimine tenebātur, verùm etiam increpabant, accuſabant, inſidiabātur.* Negent ſuis ſanè Ieſuitæ cognitionem myſteriorum ſacrorum, ſi ſuos eiuſmodi volunt eſſe: at fideles, id eſt, noſtram plebem, nam eam volumus eſſe Iudæis quàm diſſimilem, patiantur ſuis bonis frui, noſſe myſteria, legere Scripturas.

F XXI. Itaque cùm dixit Hardingus nullos alios eſſe quibus ea myſteria noſſe datum eſt, niſi Apoſtolos, eorūque ſucceſſores: ſi intellexit Doctores, Epiſcopos, totum clerum, vt facilè apparet, ex eo quod in altero membro homines plebeios nominauit: næ ille monſtra loquitur merè papiſtica. Multo aliter olim. Nam Theophylactus, illud *ὑμῖν, vobis* ea ponit *τοῖς ζητοῦσι μαθεῖν. πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει: quærentibus diſcere: nam omnis qui poſtulat, accipit.* Si igitur, qui petunt, ij accipiunt myſteriorum ſenſum: tum G alterutrum neceſſe eſt, vel nullum è plebe petere, vel non ſolùm clerum accipere, è quibus illud ſane ſibi Pontificij retineant: nobis poſterius erit gratius. Euthymius: *Vobis*, inquit, *rectè videntibus, & audientibus, ideoque credentibus: illis verò doloſè videntibus, & audientibus, & ita non credentibus.* Quid ſingulos percurram? Nec enim opus eſt: cùm nullus ſit, cui hoc loco venerit in mentem diſtinctio clericorum à laicis.

XXII. Quar-

XXII. Quartum argumentum. A multis antiquis, & fide digniſſimis autoribus proditum eſt, in gente Iſraelitica, ſeptuaginta Seniores duntaxat, legere ac intelligere potuiſſe myſteria ſacrorũ librorum. Nimirum, quia cùm literæ Hebraicæ vocalibus careant, illi ſoli conſonantes legere potuerunt: eóque modo vulgus ab eiuſdem lectione excluſum fuit, Dei quadam ſpeciali prouidentia; ne margaritæ proiicerentur ante porcos, hoc eſt, eos quibus id muneris non ſit commiſſum, vtpote propter immodeſtam curioſitatem; & vitam impuram indignis.

XXIII. Audite ridiculum Sophiſtam. Multis (inquit) & fide dignis autoribus. Diceres magnam ei teſtimoniorum cateruam eſſe ad manum: cùm tamen vix vnum annotauerit ex Hilario in ſecundum Pſalmum. En tibi Ieſuitarum multitudinem. Et tamen hoc ipſum falsò. Nam Hilarius de facilitate, aut difficultate lectionis Hebraicæ, omnino ne γρῦ quidem, *Moſes* (inquit) *quamuis Veteris Teſtamenti verba in literis condidiſſet: tamen ſeparatim quædam ex occultis legis ſecretiora myſteria ſeptuaginta Senioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauerat*. En tibi Hardingianum teſtimonium: en tibi Ieſuiticam conſcientiam.

XXIV. De Hebraicarum vocalium origine variæ ſunt ſententiæ, quas nihil neceſſe eſt, aut enumerare, aut examinare. Sed falſum eſſe Hebraica non potuiſſe legi vulgo, facilè euincimus. Primò ex Scripturæ ſacræ variis locis. Deuteronomij vndecimo præcipit Moſes toti populo, vt doceret filios ſuos quiſque, vt in lege meditarentur: ſed &, vt verba Legis ſcriberet ſuper poſtes & ianuas domuum. At hoc qui fieri potuit, ſi ne legere quidem plebs poterat? Hieremiæ trigeſimo ſexto, non ſolùm Baruch, qui ſcripſerat, ſed etiam Iudith legit epiſtolam Hieremiæ. Habacuc ſecundo, *Scribe viſum, & explana eum ſuper tabulas, vt percurrat, qui legerit eum*: id eſt, lucidè & intelligibiliter deſcribe, (inquit) Lyranus.

XXV. Deinde, ſi verum eſt, ob defectum vocalium non potuiſſe legi Hebraica, niſi ab illis ſeptuaginta: & circa Hieronymi ætatem duntaxat aut paulò pòſt vocales eſſe inuentas: tum omnino neceſſe erit ante eam ætatem, nihil Hebraicè aut lectum, aut etiam ſcriptum ab vllo, qui non eſſet ex eo numero. At id quis credat ſanus? Quid enim dicamus de libello diuortij, quod Moſes Deuteronomij vigeſimo quarto, ſcribi volebat à marito, & dari in manus vxoris? Quid de Epiſtolis vltro citróque miſſitatis? Vt ſecundi Samuelis vndecimo. Et prioris Regum vigeſimo primo: & poſterioris decimo: & ſecũdi Chronicorum vigeſimo primo, & trigeſimo, & trigeſimo ſecundo: vt eas taceam quarum fit mẽtio in Machabæorum libris? Niſi fortè aliquis dicat, fuiſſe illos Septuaginta quoſdam velut omnium hominum ſecretarios, vt nihil ſcriberetur, nihil omnino legeretur, niſi eorum opera. Sed hoc fortaſſe non debet accuratè refutari.

CAP. VIII.

Vtrum Scriptura prophanetur legendo.

1. PEtrus Lizetus valdè vrget prophanationem Scripturæ: quam ego ad hoc [illegible] caput pertinere cenſeo. Si igitur (inquit) ea in vernaculum A diuinorum librorum verſio paſſim omnibus ſine delectu inuulgetur, haud difficile cõtinget, vt ad viliores vitæ homines, & mulierculas ſacræ Scripturæ perueniens lectio, plerunque in locis minùs honeſtis ac inter epulas tractata maximè prophanetur, & viloſcat.

II. Confirmat argumentum, ex Cypriano de Singularitate Clericorum, qui liber eſt potius Origenis, *Non benè ſuccedit, quicquid paſſim agitur, & ſanctũ nõ eſt, quod geritur, niſi ſanctè, quod ſanctum eſt, peragatur:* B *ſicut Salomon aſſerit, dicens, Qui enim cuſtodierint iuſtè ſancta, iuſtificabuntur*. Et ad Quirinum libro tertio capite quinquageſimo, *Sacramẽtum fidei non eſſe prophanandum, apud Salomonem in Parœmiis. In aures imprudẽtis noli quicquam dicere, ne quando audierit, ſubſannet ſenſatos ſermones tuos. De hoc ipſo in Euangelio κατὰ Matthæũ. Ne dederis ſanctum canibus, neque miſeritis margaritas veſtras ante porcos, ne forté inculcent eas pedibus ſuis, & conuerſi elidant vos.* Ex Hieronymo in Nahũ capite tertio, *Dicimus ideò Scripturam ſanctam eſſe difficultatibus con-* C *textam, vt difficultatem ſenſuum, difficultas quoque ſermonis inuoluat: vt non facilè pateat ſanctum canibus, & margaritæ porcis, & prophanis ſancta ſanctorum.* Ex Chryſoſtomo in Geneſin homilia decima ſexta, de Eua loquente, *Quæ ſeipſam non attendebat, non ſolùm non eſt eũ auerſata, ſed omne mãdatum detexit ei, & margaritas porcis obiecit.* Et paulò pòſt, *Audiant, qui ſine diſcrimine ſimpliciter omnibus colloquuntur. Neque enim ibi Chriſtus de porcis præcepit, ſed homines porcinis moribus denotat, qui ſicut beſtiæ illæ in peccati luto inuoluuntur: docens nos, vt per-* D *ſonarum diuerſitatem, & vitæ rationes inquiramus, quando aliquid diuinorum eloquiorum exponere opus fuerit, ne & illos, & noſmet ipſos lædamus.* Hæc Lizetus. Quæ omnia, aut hanc argumenti vim habent, aut nullam habent: vt quia porcis & canibus ſancta non ſint obiicienda: & Scriptura ſit ſancta; laici autem canes & porci, ideò non ſit laicis communicanda Scriptura.

III. Reſpondeo, primò per laicos intelligi vel infideles, vel Chriſtianos. Si Chriſtianos: quanta E hæc quæſo blaſphemia eſt, vt quos filios Deus appellat, eos quis canes nominet & porcos? Quorſum igitur credimus Eccleſiam ſanctam, ſi eius longè maxima pars canum eſt & porcorum? O Papiſticam pietatem! quæ totam Eccleſiam diuidit in Clerum & canes! Nam id quidem ita neceſſe eſt, quandoquidem Clero duntaxat permittit myſteria; plebem verò ab iis arcet tanquam canes & porcos. At nos longè aliter docti à Deo per Petrum, Actorum decimo: ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε σὺ μὴ κοίνου, F *quæ Deus purgauit, tu ne polluta dixeris*: ſcimus etiam laicos eſſe templum Dei: prioris ad Corinthios tertio. *Templum Dei ſanctum eſt quod eſtis vos.* Fatemur tamen inter Chriſtianos eſſe non paucos, qui vitam agunt nimis deprauatam: ſed negamus vllos eſſe eorum, qui ſunt in Eccleſia cenſendi in canum & porcorum hoc loco ſignificatorum numero: etiamſi ſcelerate viuant. Chryſoſtomus in Matthæum homilia vigeſima quarta. Κύνας δὲ ἐνταῦθα τοὺς ἐν ἀσεβείᾳ ζῶντας ἀνιάτῳ καὶ μεταβολῆς τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον οὐκ ἔχοντας G ἐντεῦθεν ἐλπίδα. καὶ χοίρους τοὺς ἐν ἀκολάστῳ βίῳ διατρίβοντας διὰ παντός. *Canes ſignificauit eos qui in impietate viuunt nullam ſanitatis, & conuerſionis in melius ſpem habentes: porcos verò, eos qui vſque ad finem vitam ducũt luxurioſam.* Et ſimiliter Euthymius in Matthæi ſeptimum. *Canes & porcos nominauit eos, qui immedicabili tenentur impietate, canes quidem tanquam Chriſto oblatrantes porcos verò, quaſi perturbationum luto obuolutos.*

murium,& potorum ventrem tranſmittatur, quod ne ipſi quidem negare poſſunt conſequi ex Trāſubſtantiationis monſtro: & ſacrilegium exclamant, ſi inter epulas tractetur verbum Dei? Quid ſi nos regeramus id, quod illi in ore habent perpetuò, Solem non inquinari, etiam cùm in latrinas mittat radios?

XII. Sed reſpondeo, epulas vel modeſtas eſſe, vel immodeſtas. Si modeſtas, nullum eſſe periculum. Nam & Apollinarē hoc nomine Vectium laudaſſe. Sin autem immodeſtas: primò, vix fieri, vt qui iis delectantur, adhibeant Scripturam, à qua tam ſeuerè caſtigantur. Secundò, ſi fit, per accidens fieri, non ex ipſa lectionis natura. Quemadmodum igitur non eſt penitus tollendus vini vſus, quia multi vino abutuntur ad ebrietatem, ſed ſeuerè compeſcendi ebrioſi: ſic non debet interdici lectio, quia nonnulli eam detorquent in vſus parum dignos; ſed horum ſacrilegium ſeriò vlciſcendum. Quis enim non rideat ita argumentantes? Non debet Scriptura legi in locis inhoneſtis, ergo nuſquam. Non debet Scriptura tractari inter epulas, ergo ne in conclaui quidem.

CAP. IX.

Vtrum ſit vtile Scripturas legi.

I. NOn eſſe vtile Scripturas à plebe lectitari, contendit Hardingus ex multiplici ſacrarum literarum difficultate, quæ lectionem imperitorum & rudium (quorum ingenia, nullo literarum genere exculta, mentes mundanis curis occupatæ, corda rerum quas expetūt, deſiderio abducta ſunt) minimè fructuoſam reddunt. Quemadmodum autem (ait Bernardus ſuper cantica) lumen cæcis oculis fruſtra illucet; ſic hominis animalis ſuperuacaneus & inutilis labor eſt, in rebus ſpiritualibus aſſequendis conſumptus.

II. Bellarminus hoc ipſum argumentum adfert, libro ſecūdo de Verbo Dei, capite decimo quinto, argumento quinto. Si vlla ratio eſſet cur Scripturæ lingua vulgari in cœtu fidelium legi deberēt, ea certè eſſet potiſſima, vt omnes intelligerent. At certè populus non intelligeret Prophetas, & Pſalmos, & alia, etiamſi lingua materna legerentur. Nos enim (inquit) qui Latinè ſcimus, non propterea continuò intelligimus Scripturas, niſi expoſitores legamus, vel audiamus. Quomodo igitur intelligerent homines imperiti?

III. Reſpondeo, dupliciter poſſe non intelligi Scripturas, vel prorſus, vel tantùm ex parte. Si prorſus nō intelligerentur, aut potiùs intelligi poſſent, valeret argumentum: & nos ipſi concederemus longiſſimè arcendos eſſe à Scripturis laicos: vt ne inutiliter tempus luderent. Sed illud prorſus eſt falſum. Nam in Scriptura ſunt, vt quædam myſteria, ſic multa aperta: & hæc quidem ita explicata, vt quibuslibet obuia ſint. Auguſtinus Epiſtola tertia, *Modus ipſe dicendi, quo Sancta Scriptura cōtexitur, quàm omnibus acceßibilis, quamuis paucißimis penetrabilis, ea quæ aperta continet, quaſi amicus familiaris ſine fuco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum.* Et quanquam de Scripturæ facilitate vel obſcuritate, aliàs ſit diſputandi locus, tamen hic obiter admonitum oportet alibi docere Auguſtinum omnia quæ fidem continēt & mores, in Scripturis apertè eſſe poſita. Quis igitur iam auſit dicere inutiliter legendam à laicis

A Scripturam propter obſcuritatem, cùm ex ea percepturi ſint omnia neceſſaria ad pietatem? Propterea Chryſoſtomus homilia tertia de Lazaro, hoc ipſum pro excuſatione proferentes laicos increpans, *fieri non poteſt* (inquit) *vt omnia ex æquo ignores. Propterea ſiquidem Spiritus gratia diſpenſauit illa, temperauitque, quo publicani piſcatores, tabernaculorum opifices, paſtores, & Apoſtoli, idiotæ, illiterati, per hos libros salui fierent, ne quis idiotarum ad hanc difficultatis confugere poſſet excuſationem, vt omnibus facilia conſpectu eſſent quæ dicuntur, vt &*
B *opifex, & famulus, & vidua mulier, & omnium hominum indoctißimus, ex audita lectione aliquid lucri vtilitatiſque reportaret.* Et paulò pòſt, *Cui enim non ſunt manifeſta, quæcunque in Euangelio ſcripta ſunt? Quis autem audiens beatos eſſe mites, beatos miſericordes, beatos mundicordes, cæteráque huiuſmodi, deſiderabit præceptorem, vt aliquid eorū diſcat quæ dicuntur? Quin etiam ſigna, miracula, hiſtoria, nónne cuiuis nota, manifeſtáque ſunt? Prætextus iſte eſt, & cauſatio, pigritiæque velamentum.* Vide mihi boni patris ingenium: Vt ſuos alliceret ad Scripturas ha-
C bendas, legendas, meditandas, extenuabat earum difficultatem, quam illi animo conceperant. At noſtri Ieſuitæ exagitant, & amplificant certatim; vtuntúrque tanquam μορμολυκείοις ad abſterrendos, etiam promptiſſimos. Quis in eadem ſchola credat edoctos? Erat autem Chryſoſtomi ſchola, ſchola Spiritus: quænam igitur Ieſuitarum camera meditationum? Illi viderint: nos ſanè facilè diuinamus.

IV. Reſtat ergo, vt ex parte tantùm Scriptura non intelligatur. Et ſanè nemo neget in iis non pau-
D cos exſtare difficiles locos. Sed nego inde ſequi non eſſe vtilem laicis Scripturarum lectionem. Primò, quia non laicis tantùm difficiles ſunt, ſed etiam clericis. Sic Auguſtinus dicebat pauciſſimis Scripturas eſſe penetrabiles: & annoſiſſimis, acutiſſimis, flagrantiſſimis cupiditate diſcendi, hoc contingere, quod Scriptura quodam loco habet, cùm conſummauerit homo tunc incipit. Itaque hæc difficultas, aut valet ad clericos & in iis acutiſſimos, deterrendos, aut
E non valet ad arcendos laicos.

V. Secundò, quia non debent perſpicuis obſcura præiudicare: hoc eſt, etſi quædam ſint difficilia, tamen non propterea etiam reliqua abiicienda: Et hæc mens erat Chryſoſtomi, cū negaret fieri poſſe, vt omnia ex æquo ignorarentur. Quin etiā Auguſtinus de Doctrina Chriſtiana libro ſecundo, capite ſexto, ita Scripturas dicit eſſe à Deo temperatas, vt locis apertioribꝰ fami occurreretur, obſcurioribꝰ faſtidia detergerentur. Quaſi diceret, ſi omnia eſſent
F difficilia, futurum vt anima fidelis famo enecaretur, quæ non inueniret quo paſceretur, id eſt, quod intelligeret. Sin autem omnia facillima, tum verò faſtidium generaretur, atque ita deferueſceret paulatim diligentia. Vt ne igitur deſperabundus quiſquā codicem abiiciat, obiicit ei Deus locos multos intellectu faciles: vt autem irritetur appetitus, difficiles offeruntur. Atque ita vult Auguſtinus, plus animi ſumendum ex iis quæ intelligimus, quàm deſpe-
G rationis ex iis quæ reſtant incognita.

VI. Tertiò, quia etiam ipſa, quæ incognita ſunt, legi debent: non quia intelliguntur, ſed vt intelligantur, quomodo Eunuchus legebat Eſaiam, non reprehenſus à Philippo. Et Auguſtinus libri iam antè citati capite nono, primam conſiderationem in legenda Scriptura hanc eſſe vult, vt noſcantur libri ſacri, etſi nondum ad intellectum, tamen vt omnino incogniti non habeantur. *In his omnibus libris* (inquit) *timentes Deum, & pietate manſue-*

ti, quærunt voluntatem Dei. Cuius operis & laboris, prima obſeruatio eſt, noſſe iſtos libros, & ſi nondum ad intellectum, legendo tamen, vel mandare memoriæ, vel omnino incognitos non habere. Quis non videt, velle Auguſtinum legi libros ſacros etiam ab iis à quibus nondum intelliguntur?

VII. Et ſanè, ſolebant antiqui negare ipſos difficiliores locos legi abſque præſenti vtilitate, vel tũ cùm non intelliguntur. Origenes in Ioſue homilia vigeſima, multò maiorem aſſerit ineſſe vim verbis Scripturæ obſcuris, quàm carminibus gentiliũ. Sed Chryſoſtomus homilia tertia de Lazaro, magis piè, qui cũ prolixè hortatus eſſet ad Scripturarũ lectionẽ, *Quid igitur* (addit) *inquiunt, ſi nõ intelligamus ea quæ continentur in libris? Maximè quidem etiam ſi non intelligas illic recondita, tamẽ ex ipſa lectione multa naſcitur ſanctimonia.* Nimirum, quia ne ipſa quidem obſcuriſſima, eiuſmodi ſunt, vt prorſus ita maneant incognita, quemadmodũ ea quæ cõcepta ſunt lingua prorſus peregrina. Nam in his, non tãtùm res, ſed etiam rerum ſigna ſunt incognita, at illic res tantùm, non autem ſigna. Et quidem Auguſtinus epiſtola tertia; *Ea* (inquit) *quam myſteriis occultat Scriptura, nec ipſa eloquio ſuperbo erigit, quo non audeat accedere mẽs tardiuſcula & inerudita, quaſi pauper ad diuitem, ſed inuitat omnes humili ſermone.* En tibi rurſus Auguſtinum, vt prius Chryſoſtomum, extenuantem Scripturarum difficultatem: proindéque minimè Ieſuitam.

VIII. Quartò, quia nihil eſt, quo vel laici deſperent ſe aſſequuturos locorum etiam difficiliorum intelligentiam. Proinde illis Patres indicant rationẽ aſſequendi, quam Ieſuitæ ſibi ſuiſque occultam cuſtodiunt, ne qua ad laicos perfluat. Loci ſunt notatu digniſſimi apud Auguſtinum, & Chryſoſtomũ, quos non pigebit exſcribere, etſi aliàs plenius tractãdos. Auguſtinus de doctrina Chriſtiana libro ſecundo, capite nono, *Facta quadam familiaritate cum ipſa lingua diuinarum Scripturarum, in ea quæ obſcura ſunt aperienda & diſcutienda pergendum eſt, vt ad obſcuriores locutiones, illuſtrandas, de manifeſtioribus ſumantur exempla, & quædam certarum ſententiarum teſtimonia dubitationem de incertis auferant.* Chryſoſtomus homilia prima in Epiſtolã ad Romanos, τοῦτο δὲ γίνεται, οὐ παρὰ ἀμαθίαν, ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι συνεχῶς ὁμιλεῖν τῷ μακαρίῳ τούτῳ. οὐ γὰρ ἡμεῖς ὅσαπερ ἴσμεν δι' εὐφυΐαν καὶ ὀξύτητα διανοίας ἐπιστάμεθα, ἀλλὰ διὰ τὸ συνεχῶς ἔχεσθαι τοῦ ἀνδρὸς, καὶ σφόδρα διακεῖσθαι περὶ αὐτόν, τὰ γὰρ τῶν φιλουμένων πρὸ τῶν ἄλλων ἅπαντες οἱ φιλοῦντες ἴσασιν, ἅτε δὴ μεριμνῶντες αὐτούς. Et paulò pòſt, ὅπου καὶ ὑμεῖς εἰ θέλετε μετὰ προθυμίας προσέχειν τῇ ἀναγνώσει, οὐδενὸς ἑτέρου δεηθήσεσθε, *Hoc fit*, id eſt, ignoratur Paulus, *non propter imperitiam, ſed quòd nolint in beati huius viri ſcriptis aſsidui totique eſſe. Nam ne nos quidem ipſi, quæ nouimus, per ingenij naturalem bonitatem, aut acumen didicimus, ſed quia in eo fuimus aſsidui, toto animo in eum affecti. Siquidem ita ſolent amantes ea quæ ſunt amatorum ante omnes noſſe, nimirum, quia de iis ſolliciti ſunt. Quare vos ſi vultis in lectione alacres eſſe & continui, nihil præterea deſiderabitis.* Idem homilia tertia de Lazaro, longè diſertius, *Non intelligis quæ inſunt: quomodo poſsis aliquando intelligere, quæ ne leuiter quidem inſpicere velis? Sume librũ in manus: lege hiſtoriam omnem, & quæ nota ſunt memoria tenens, ea quæ obſcura ſunt, parúmque manifeſta, frequenter percurre. Quod ſi non poteris aſsiduitate lectionis inuenire quod dicitur, accede ad ſapientiorem, vade ad doctorem, cõmunica cum his ea quæ ſcripta ſunt, declara vehemens ſtudium. Et ſi viderit te Deus tantam animi promptitudinem adhibere, non deſpiciet tuam vigilantiam ac ſollicitudinem. Verum etiam ſi nullus homo te docuerit quod quæris, ipſe* A *ſine dubio reſerabit.*

IX. Habemus ab his Patribus, primò τὴν προθυμίαν, deinde τὴν συνέχειαν animi affectum, & aſſiduitatem: ſecũdò familiaritatem cum lingua Scripturarum: tertiò iteratam difficilium locorum lectionem: quartò locorum comparationem perſpicuorum cum obſcuris: quintò peritiorum & doctorum auxilium: ſextò ipſam Spiritus Sancti operam. Et hæc quidem omnia, non Epiſcopis, non Preſbyteris, non Doctoribus, non Monachis B propria; ſed infimis etiam laicis æquè communia. Sunt tamen eiuſmodi, vt abſque iis, ne acutiſſimi quidem quicquam proficiant: imò prorſus oleum perdant atque operam. Itaque ſic concludo: Si hæc non ſufficiunt ad intelligentiam Scripturarum, & propter harum obſcuritatem abiicienda ſit earum lectio, tum non tantùm laici, ſed etiam omnes omnino Chriſtiani ab ea erunt arcendi, nullo exempto, non Monacho, non Epiſcopo, non ipſo Papa, quia ne hi quidem plura adiumẽta habere poſſunt. C Sin autem iſta ſufficiunt ad intelligenda difficiliora; tum verò æquè permittendam lectionem eſſe laicis, ac Monachis, Epiſcopis, Papæ: quia vtriſque illa ſunt communia.

X. Ad Bernardum ab Hardingo productum teſtem, facilis reſponſio: optimè pieq; ie dictum eſſe, non minus fruſtra animalem hominem in rebus ſpiritualibus laborare, quàm cęco lumen ſolis lucere. Sed animalem hominem, non eſſe, Chriſtianum idiotam, ſiue laicum: eum potius qui ita mundo hę- D ret, vt Deo non ſubiiciatur, vacuuſque ſit Spiritu diuino: at fidelium conuerſatio in cœlis eſt, tertio ad Philippenſes: & qui non habet Spiritum Chriſti, is non eſt eius, ad Romanos octauo. Itaque Bernardum non obſtare, quominus vtiliter laici legant Scripturas.

CAP. X.

E
An plebi periculoſum ſit Scripturas legi.

I. SEd plebi periculoſam & noxiam eſſe ſacrorũ librorum lectionem, longè curioſius aduerſarij contendunt: in eo toti, vt diligenter omnia cõgerant. Pericula (inquit Hardingus) & incommoda, quæ vulgaris & vernacula Scripturarum lectio ſecum adfert, iuxta eorum iudicium qui eam im- F probant, magna, varia, multaque ſunt. Ex his verbis primò ingenium Papiſtarum agnoſcamus, ex comparatione cum antiquis Patribus. Nam hi, vt vidimus, toti erant, in congerendis inculcandiſque populo vtilitatibus, quæ procedunt ex Scripturarũ lectione: illi autem contrarium ſibi penſum aſſumpſere: an non germani Patrum filij? Imò heroum filij noxæ.

II. Sed hæc tot támque pericula, quænam eſſe poſſunt? Bellarminus capite decimo quinto libri G ſecundi de Verbo Dei, reuocat ad duo capita, fidei videlicet, & morum. Plebs, inquit, acciperet facilimè occaſionem errandi, tum in doctrina fidei, tum in præceptis vitæ ac morum. Rurſus, ingenium obſeruo Papiſticum. Chryſoſtomus præfatione in Epiſtolã ad Romanos, cùm increparet ſuorum in legendis Scripturis ſegnitiem, tandem exclamat, ἐντεῦθεν τὰ μυρία ἡμῖν κακὰ, ἀπὸ τῆς τῶν γραφῶν ἀγνοίας. ἐν-

[illegible Greek], *Hinc* (inquit) *infinita germinarunt mala, videlicet ab ignorantia Scripturarum:* nimirum hoc pro comperto habebat neceſſariò ignorari Scripturas, cùm non leguntur: ac proinde hæc omnia quæ ex ignoratione oriuntur mala, ipſi lectionis neglectui volebat imputari. Sed pergit, & ea mala, itidem vt Bellarminus, dupliciter diuidit in fidem & mores: de fide, *Hinc* (inquit) *magna hæreſeon peſtis exorta eſt.* De moribus, *Hinc vita negligenter acta.* Quæſo, attendite, auditores. Bellarminus vult & fidem & mores corrumpi ex Scripturæ lectione: Chryſoſtomus vult & fidem & mores corrumpi ex Scripturæ neglectu. O iterum germanos Patrum filios! Sed examinemus ſingula capita.

III. De hæreſi Hardingus. Primùm, cùm hæreticorum venenum plebē in primis inficiat, omneſq; hæretici ex Biblijs venenum ſuum prætextu Verbi Dei hauriant; minimè conſentaneum videtur, vt quiſq; curioſus & putidus idiota Biblia ſuo ſermone legat, atque excutiat. Deinde, ſi hæreſis à peruerſa intelligentia, non è Scriptura oriatur, quinam in hæreſin procliuius incident, quàm homines plebeij, qui intelligere quæ legunt minimè poſſunt? Incredibile verò videatur, vt plebs indocta ea percipiat, quæ doctiſſimus quiſque diuturno ſtudio, ſummoque labore vix tandem aſſequi poteſt?

IV. Bellarminus idem probat experimēto. Caſſianus collatione decima Anthropomorphitarum abſurdiſſimos errores ex ſola imperitia eſſe natos refert. Æneas Syluius in libro de Origine Bohemorum, refert errores craſſiſſimos Thaboritarum, Orebitarum, & aliorum, qui Scripturas materna lingua legebant, & non intelligebant. Idem accidit Dauidi Georgio, omnium hæreticorum peſtilentiſſimo, qui nullam linguam nouerat, niſi ſuam maternam, id eſt, Batauorum.

V. Reſpondeo, argumentum oportere confici in hunc modum: Nulli, qui poſſunt in hæreſin incidere, debent Scripturas legere lingua ſibi cognita. At omnes laici poſſunt in hæreſin incidere. Ergo nulli laici debent Scripturas legere lingua ſibi cognita. Nego maiorem; & contra: Omnes clerici debent Scripturas legere: At omnes clerici poſſunt in hæreſin incidere. Ergo quidam qui incidere poſſunt in hæreſin, debent Scripturas legere. Maior conceditur ab ipſis aduerſarijs: & facilè confirmatur: nam ſi neque laicis, neque clericis liceret, ergo omnino fruſtra datæ illæ eſſent: negauit autem Chryſoſtomus in eum finem eſſe datas, vt in membranis tantùm habeantur.

VI. Minor probatur, primò, ex Pauli vaticinio Actorum vigeſimo: qui congregatis Mileti Presbyteris Epheſinis, *Scio* (inquit) *ex vobis ipſis exorituros, qui loquantur peruerſa, vt diſcipulos poſt ſe abſtrahāt.* Deinde experimento, quod id vaticinium pulcrè confirmatum eſt: vix enim quiſquam fuit hæreſiarcha, aut inter hæreticos paulò illuſtrior, qui non ex clero prodierit. Presbyteri fuerunt Marcion, Aerius, Alexander Baucalenſis primus author Arianæ diſſenſionis, Arius ipſe, Origenes, Tertullianus, Anaſtaſius primus Neſtorianiſmi prædicator, atque alij plurimi. Epiſcopi verò, infinito numero ſunt in Eccleſiaſtica hiſtoria obſeruati propter gradus dignitatem. Auxentius Mediolanenſis, Vrſatius Syngidonenſis, Valens Murſorum, Acacius Cæſarienſis, Achillas Alexandrinus, Agrippinus Carthaginenſis, Macedonius, Neſtorius & Sergius, Conſtantinopolitani, Dioſcorus Alexandrinus. Quanquam, quid ſingulos percurro, cùm integra Concilia nominare poſſim? Mediolanenſe Epiſcoporum trecentorum ſeptuaginta trium: Ariminenſe, ſexcentorum: Epheſinum ſecundum, atque alia?

VII. Et quidem ab his vitiis eo maius eſt periculum, quò, ſiue propter doctrinam, ſiue propter auctoritatem illuſtriores ſunt; & facilè plurimos ad ſe alliciunt. Sic Ariana hæreſis longè latèque graſſata eſt; ſic Neſtoriana, ſic Eutycheana ab Eutyche Abbate. Cùm laici, propter ordinis humilitatem, vt plurimùm ſibi ſolis nocere poſſint, etſi accidit aliquando vt alios, ſed paucos, ſecum inuoluant.

VIII. Sic Bellarmino regerimus pro exemplis exempla: & quidem plura pro paucioribus. Nam quod ignorantiam obijciunt laicis; velim eos explicare quàmnam intelligant: Scripturæ-ne ignorantiam, an aliarum Scientiarum. Si harum, inconſideratè faciunt: quaſi verò non poſſint Scripturæ intelligi ad ſalutem, abſque prophana Philoſophia: quaſi Chryſoſtomus non negarit intelligi *[illegible Greek]*: quaſi Philoſophi non ſint olim appellati hæreticorum Patriarchæ. Quaſi denique, non olim dictum, ignorantiam Scripturarum, non verò humanarum doctrinarum cauſam eſſe hæreſeōn.

IX. Quòd ſi ignorantiam Scripturarum intelligant: meminiſſe debent, omnia ab iis ignorari à quibus nullum adhibetur ſtudium: nihilque diſci abſque vſu & labore. Itaque ſi nunquam laici ſtudent Scripturis, profectò erunt illis Scripturæ ſemper incognitæ: quare ſi Scripturarum ignoratio cauſa eſt hæreſeon, habebunt ij qui nunquam Scripturas legunt, ſemper in ſeipſis hæreſeon cauſam, quā Ieſuitæ fingunt vitare velle. Iam hæc eſt *[illegible Greek]*, vt qui effectum ſublatum velit, cauſam ipſam auferat: eſt autem ignorationis Scripturæ cauſa, neglectus iſte, vt Chryſoſtomus exclamabat, *quomodo poſſis aliquando intelligere, quæ ne leuiter quidem inſpicere velis?* Ergo conficitur hunc ipſum caſtigandum neglectum: vt eo ablato, auferatur ignoratio: atque hac ipſa ablegata, ſuffocentur pullulantes hæreſes. Papiſtæ cùm illud nolint, oſtendunt ſe ne hoc quidem cupere. Præclarè Theodoretus, *[illegible Greek]*, *Qui ipſi de ſuis dogmatibus pronunciare volunt, à Scripturis deterrent: hoc quidem nomine, ne temerè ad inacceſſa videantur velle penetrare: re autem vera, ne hæretica ſua dogmata, falſitatis ex iiſdem conuincantur.*

X. Rurſus, adeò falſa eſt maior ſyllogiſmi aduerſarij, vt contrà potiùs verum ſit, omnes qui incidere poſſunt in hæreſin, debere Scripturas legere: quemadmodum qui facile morbos contrahunt, præmuniendi ſunt ſalubri medicamētorum vſu. Sic Theodoretus, *[illegible Greek]*, *Deſine variam medicinalium librorum ſapientiam quaſi fruſtraneam traducere.* Hieronymus initio libri tertij in Epiſtolam ad Epheſios, *Omni ſtudio legendæ nobis Scripturæ ſunt, & in lege Domini meditandum die ac nocte, vt probati trapezitæ, ſciamus quis nummus probus ſit, quis adulter.* Chryſoſtomus in Epiſtolam ad Hebræos homilia octaua, cùm dixiſſet tam Manichæos, quàm alios hæreticos, Chriſtiani nomine tanquam larua abuti, *[illegible Greek]*, vt decipiant ſimpliciores, *[illegible Greek]* (inquit) *[illegible Greek]*

ἀκροάσεως, δυνάμεθα τὰ τοιαῦτα διακρίνειν. πῶς δὲ γεγυμνασμένα γίνεται ἡμῖν τὰ αἰσθητήρια, ἀπὸ τῆς συνεχοῦς ἀκροάσεως, ἀπὸ τῆς τῶν γραφῶν ἐμπειρίας. Sed ſi habeamus animæ ſenſus exercitatos ad diſcretionem boni & mali, poſſumus eos diſcernere. Quomodo autem fiunt ſenſus noſtri exercitati? A continua auditione, à Scripturarum peritia. Et paulò pòſt, *οὐδεὶς βούλεται ταῖς γραφαῖς προσέχειν, εἰ γὰρ προσείχομεν, οὐ μόνον ἂν οὐ περιπίπτομεν τῇ πλάνῃ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πλανωμένους ἀπηλλάξαμεν ἄν, καὶ τῶν κινδύνων ἐξηρπάσαμεν. Nemo vult attendere Scripturis. Nam ſi attenderemus, non tantùm non attenderemus errori, ſed etiam alios ab errore liberaremus, & ex periculis educeremus.*

X I. Sed ad mores veniamus. Bellarminus opponit nobis adulterium Dauidis, inceſtum Thamar, mendacia Iudith, ancillas Saræ, Liæ, & Rachelis, atque alia, quæ in Scripturis magna cum laude cómemorantur, vnde populus rudis prouocaretur, vel ad huiuſmodi imitanda, vel ad Patriarchas contémnendos: vt rurſus, ſi audiat è Cantico, *Oſculetur me oſculo oris ſui*: &, *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabatur me.* Et illud Oſeæ, *Vade & fac tibi filios* C *fornicationum.* Præterea, cùm tam multas apparentes contradictiones in Scripturis eſſe videret, & ſoluere non poſſet, periculum eſſet, ne tandem nihil crederet.

XII. Reſpondeo, vt aliàs, mala exempla ex bonis legibus eſſe iudicanda: quas quicunque ex Scriptura diſcet, is profectò exemplis non facilè dimouebitur à recto ſtatu. Et Patriarchas non cótemnet ille quidem, ſed tamen homines fuiſſe cognoſcet. Nam excepto Iudith mèdacio, reliqua laudari falsũ D eſt in Scriptura Sancta. Et de Iudith libro nihil mirum, qui non ſit compoſitus à Spiritu Sancto, propterea neque canonicus: vt nec Macabæorum ille, qui Raziam *αὐθέντην* non poteſt ſatis extollere.

XIII. Iam Cantici Canticorum verba à Bellarmino recitata, nihil habent indignum Spiritu Sancto. Nam in re ipſa, amoribus (inquam) Chriſti & Eccleſiæ, ſiue animæ fidelis: neque in modo dicendi; qui allegoricus eſt, ſumpta metaphora à caſtis E ſponſæ ſponſique ardoribus, quos illi ſoli exſecrabuntur, qui norunt matrimonium appellare *κοίτας καὶ ἀσελγείας*, cubilia & impudicitias: eique in clero ſcortationem præferre.

XIV. Cæterùm hæc ita Bellarminus confidéter profert, quaſi vel particulas duntaxat quaſdam, vt laceri corporis diſſipata membra, atq; has etiam vel ſolas, vel præcipuè legendas offeramus plebi; & non potius totum *σῶμα* Scripturarum. Deinde, qua- F ſi obtrudamus codicem nudum, in quo per ſe, ſi velit, verſetur, nulla præeunte inſtitutione: tertiò quaſi etiam in legendo reliqua omnia remoueamus auxilia. At non eſt ita. Nam & Veteres, & nos, ita dicimus concedendam cuique lectionem, vt tamen omnia conferamus auxilia, quæ etiam obſcuriſſimis intelligendis ſufficere poſſunt: tum præcedentem catecheſin, vt ne quiſquam imparatus accedat: tum ordinem librorum, vt à facilioribus initium fiat, videlicet à Nouo Teſtamento: tum peritiorum con- G ſilium; rectorumque Eccleſiæ iudicium, & ſi qua ſunt alia. Quibus obſeruatis, nihil eſt periculi, ne vlli pauca quædam imponant.

XV. Sed Petrus Sotor ex librorum ſacrorum diuulgatione nihil poſſe aſſerit contingere præter curioſitatem, incuriam & arrogantiam. Grauiſſima, fateor, vitia. Sed quomodo? De curioſitate primùm. Nónne igitur, inquit, curioſum eſt, ea, quæ ſupra vires ſunt, & ad proprium ſtatum non pertinent, lectitare? Et quid opus eſt ſimplici populo cognoſcere A quamplurima, quibus referta eſt Scriptura diuina, quibus Eccleſiæ prælati, ac Reipublicæ rectores paſſim arguuntur? Nónne ex huiuſmodi cognitione ad murmurandum, deſpiciendumque leuiter impellentur? Sed cùm multa palàm tradantur obſeruanda, quæ ſacris in literis expreſſè non habentur, nónne idiotæ hæc animaduertentes facilè murmurabunt, conquerentes, cur tantæ ſibi imponantur ſarcinæ, quibus & libertas Euangelica ita grauiter eleuatur? B Nónne & facilè retrahentur ab obſeruantia inſtitutionum Eccleſiaſticarum, quando eas in lege Chriſti animaduertent non contineri? Cuiuſmodi ſunt ieiunium Quadrageſimę, Confeſſio Sacramentalis, obſeruatio Dominicæ loco Sabbathi, & alia id genus.

X V I. Reſpondeo, primùm definiendam eſſe curioſitatem: aliquando enim laudari, nimirum, cũ ſignificat rerum vel vtilium, vel neceſſariarum inquiſitionem, non quamlibet, ſed diligétem, & cum C cura: qualem intelligi neceſſe eſt, cùm dixit Dominus, *Scrutamini Scripturas.* Atque à Scriptura curioſitatem non nulli, facilè concedimus, quæ in eo tota eſt, vt in animis hominum affectum ingeneret ardentem quærendi ea omnia, quæ vel neceſſaria ſunt, vel ſaltem vtilia ad ſalutem noſtram.

X V I I. Sæpius tamen curioſitatis nomen ſignificat non laudabilem pruritum inueſtigandi ea quę neſcire præſtat. Hanc à Scriptura oriri blaſphemia eſt; ſed comprimi potius, & coerceri verum eſt, vt cũ D prohibemur ſapere vltra quàm ſcriptum eſt, prioris ad Corinthios quarto: & non ſapere ſupra quàm oportet, ſed ad ſobrietatem, ad Romanos duodecimo. Proinde Actorum decimonono, qui ad prędicationem Pauli ad Chriſtum conuerſi erant, *ἱκανοὶ τῶν τὰ περίεργα πραξάντων*, multi ex iis qui curioſas artes exercuerant, comportatos libros exuſſerunt. Adeò Verbum Dei loquitur potenter in animis hominum.

E X V I I I. Nec valent Sutoris ſtrofę. Curioſum eſt, (inquit) ea lectitare quę ſupra vires ſunt. Reſpódeo, vires intelligi, vel naturales, vel infuſas ex gratia. Si illas; pleraque omnia eſſe in Scriptura Sancta, ſuperantia vires omnium hominum. Vniuerſaliter enim verum eſt, quod Petro ſingulariter applicatũ eſt, *Caro & ſanguis non reuelauit tibi*, Matthęi decimo ſexto: & *homo ψυχικὸς animalis, non eſt capax eorum quæ ſunt Spiritus Dei*, prioris ad Corinthios ſecundo. Itaque, ſi curioſitas eſſet hæc inquirere, tum nemi- F ni prorſus hominum legendę forent Scripturæ ſacræ.

XIX. Sin autem vires intelligimus infuſas, diſtinguo, vtrum illa intelligantur omnino ſuperare omnes vires infuſas, ita vt nunquam à fidelibus intelligi poſſint, quantumlibet illuſtratis à Spiritu Sãcto: an tantùm pręſentes, vt quę tum ignorentur, aliàs intelligi poſſint. Et priori modo, dico nihil eſſe in Scriptura, quod ſuperet vires fidelium; ne quidẽ G laicorum: quibus quid obſtat, quominus Spiritus Sanctus poſſit aperire omnia? Nam Lydię dicitur aperuiſſe cor, vt intenderet his quę dicebãtur à Paulo: Actorũ decimo ſexto. Et Chryſoſtomus; ſi nullus homo te docuerit quod quęris, Deus ipſe ſine dubio tibi reſerabit.

XX. Sin autem intelligit Sutor eſſe in Scripturis, quę ſuperent pręſentes vires fidelium: nego curioſitatis eſſe non laudabilis ea legere, quæ potius ſola negligat portentoſa ſtupiditas, ſeuerè caſtiganda;

da: quemadmodũ Paulus non leniter Hebræos taxat, quòd cùm eos pro tẽpore doctores eſſe oporteret, rurſus elementis opus haberent, ad Hebræos quinto: quod ſi omnes ſimiliter facerent, tum profectò pauciores haberet Eccleſia imperitos. Sed nimirum delectantur Papiſtici doctores plebis ignorantia, vt eam poſſint ἐπὶ ῥινὸς ἕλκειν. Itaque non eſt expectandum, vt eius ſegnitiem aculeis excitent.

XXI. Saltem (inquit) curioſum eſt, quæ ad proprium ſtatum non pertinent, lectitare. Non pertinet autem ad ſtatum laicorum cognoſcere plurima, quibus Eccleſiæ prælati, ac Reipublicæ rectores arguuntur. Reſpondeo, primò Scripturam ita eſſe temperatam, vt præcepta tradat, quædam generalia atque omnibus hominum gradibus accommodanda: quædam particularia ſingulis accommodata. Illa conſtituere multò maximam partem Scripturæ, iſta minimam. Non eſſe autem ſanæ mentis, propter pauca particularia, prohibere in vniuerſum totius Scripturæ meditationem.

XXII. Deinde ipſa etiam quibus rectores cùm Eccleſiæ, tum Reipublicæ arguuntur, oportet eſſe cognita toti Eccleſiæ, id eſt, etiam iis qui ſunt è plebe. Probatur, primùm exemplo. Nam Prophetæ inſpirati à Deo, eadem propoſuerunt non ſeorſim & in aurem quibuſdam, ſed publicè & omnibus fidelibus: & Chriſtus turbis præſentibus Scribas & Phariſæos increpuit, Matthæi vigeſimo tertio; imò verò etiam alloquens turbas: hoc enim diſertè expreſſum eſt, ἐλάλει τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, loquutus eſt ad turbas & diſcipulos ſuos. Deinde ratione: quia plebis intereſt verum paſtorem à falſo diſtinguere, vt hunc caueat, illum ſequatur. Sed nimirum hæc illis querela erat neceſſaria, qui etiam malos paſtores tolerandos aſſerunt, non reprehendendos, quamuis populos catervatim ducant ſecum in gehennam. At hanc tam immanem tyrannidem gladio verbi ſui percutit Deus.

XXIII. Sed facilè plebs (inquit Sutor) murmurabit, cùm ſibi tot onera imponi comperiet, præter Scripturam. At at, hoc illud eſt; hinc illæ lacrymæ. Hæc vera, imò hæc ſola cauſſa eſt interdictæ in Papatu Scripturarum lectionis. Quia qui malè agit, odit lucem. Nimirum veriti ſunt homines vaferrimi, ne impoſturam plebs olfaceret, & à tot tantiſque ſuperſtitionibus ad antiquam puritatem reuocari vellet Eccleſiæ ſtatum. Nec de nihilo timor erat: quod experientia docet: nam id ipſum tandem factum eſt, fruſtra ringente Satana, fruſtra iratis Romanis Pontificibus. At quanto præſtaret, nullam huiuſmodi cauſſam murmurandi præbuiſſe? Cæterum veri paſtores, nihil eſt quod hac parte metuant. Nam iij & pauciſſima plebi ſuæ obſeruanda tradiderunt præter Scripturam: & ea ipſa quæ aliquando pauciſſima tradere fuit neceſſe εὐταξίας χάριν, ita ſunt moderati, vt auctoritate Scripturæ docerent, quid ſibi in mediis rebus liceret, quid ipſi plebi expediret: vnde ea ſic auctoritate Dei confirmata, nunquam plebs fidelis recuſauit. Itaque hoc incommodum nihil attinet ad veram Eccleſiam, ſed totum eſt Papiſticum.

XXIIII. Iam verò incuriam in mulierculis ac opificibus valdè timet Sutor, optimus ſci-

A licet œconomus, & veretur ne, quas horas oportebat impendere rei familiari, eæ conſumantur legendis Scripturis. Nam inde proficiſci incuriam eorum quæ neceſſaria ſunt, facilè eſt (inquit) animaduertere. Etenim mulierculæ in lectione Bibliæ verſantes curam rei domeſticæ negligent. Similiter idiotæ huic negotio dediti, non curabunt, vt par eſſet, ſuis artibus incumbere, & quæ ad familiam alendam exiguntur, ſuo labore ſatis parare.

B XXV. Scilicet, tam facilè homines abducuntur à terrenis ad cœleſtia, à carnalibus ad ſpiritualia! Scilicet adeò immutata eſt hominum natura, vt quos olim neceſſe erat increpari, quòd eſſent carnales, tertio capite prioris ad Corinthios, & quòd poſt multum tempus hærerent ipſis elementis, & lacte egerent, ad Hebræos quinto, iis, ſi vel digito Biblia indices, ſi vel verbo legenda ſignifices; imò verò niſi ſeuerè prohibeas, periculum ſit ne tot ſubitò ſpirituales fiant,
C & vim faciant cœlorum regno. Denique timet Sutor, & meritò quidem timet, vtpote Papiſta, ne non plures ſint, qui ſua ſunt quærentes, quàm quæ ſunt Chriſti.

XXVI. Quanto aliter David? *Beatus* (inquit) *vir cuius in lege Domini voluntas, qui que in ea meditetur dies ac noctes*: Pſalmo primo, id eſt, interprete Arnobio, qui *memor legis Dei, ibi ſuam occupat voluntatem, & diurnam ac nocturnam actionem ſuam in meditatione diuina legis exercet, vt hoc quod Adam*
D *perdidit contemnendo, iſte cuſtodiendo inueniat.* Quanto aliter Moſes, *Meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, & dormiens, atque conſurgens*: Deuteronomij ſexto. Origenes in Exodum Homilia duodecima, *Omnis, qui, cùm legitur Moyſes, de negotiis ſeculi, de pecunia, de lucris ſollicitudinem gerit, auerſus eſt. Omnis, qui poſſeſſionum curis ſtringitur, & diuitiarum cupiditate diſtenditur, qui gloria ſeculi, & mundi honoribus ſtudet, auerſus eſt.* Et paucis interpoſitis. *Quid ergo eſt conuerti? Si his om-*
E *nibus terga vertamus, & ſtudio, actibus, mente, ſollicitudine, verbo Dei operam demus, & in lege eius die ac nocte meditemur, omiſſis omnibus Deo vacemus, exerceamur in teſtimoniis eius, hoc eſt, conuerſum eſſe ad Dominum.*

XXVII. Nullum tamen eſt periculum. Nam qui Scripturam leget & diligenter, & animo fideli, inueniet ſibi neceſſitatem impoſitam edendi panis in ſudore vultus ſui, ſtatim ab initio Scripturæ, id eſt, Geneſeos tertio. Et à Pau-
F lo audiet, poſterioris ad Theſſalonicenſes tertio, *Cùm eſſemus apud vos denunciabamus vobis, quod ſi quis nolit operari, etiam non edito. Audimus enim quoſdam verſari inter vos inordinatè nihil operis facientes, ſed curioſè agentes. Iis autem qui ſunt eiuſmodi, denunciamus, & eos obſecramus per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, vt cum quiete operantes ſuo pane veſcantur.* Deinde quinto capite prioris ad Timotheum leget, *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infi-*
G *deli deterior.* Comperiet denique præceptum, *Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua.* Exodi vigeſimo. Et hæ denunciationes, obteſtationes, obſecrationes, & mandata; imò verò hæc fulgura ſufficient excutiendæ incuriæ. Nec ſanè cognitum fuit vllum periculum eiuſmodi Chryſoſtomo, qui clamabat præſcindam Scripturarum lectionem

curæ domeſticæ, in Matthæum homilia quinta, ἔδει μὲν ἀπὸ τῶν συνάξεων ἀναχωροῦντας εἰς τὰ μὴ προσήκοντα τῇ συνάξει ἐμβάλλειν ἑαυτοὺς πράγματα. ἀλλ' εὐθέως οἴκαδε ἐπανελθόντας τὸ βιβλίον μεταχειρίζεσθαι, καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία εἰς κοινωνίαν τῶν εἰρημένων παρακαλεῖν, καὶ τότε, καὶ τότε τῶν βιωτικῶν ἅπτεσθαι πραγμάτων, *Non oportebat à cætu Eccleſiæ recedentes, contrariis huic ſtudio negotiis implicari: ſed domum reverſos continuò librum aſſumere: ac vxorem, liberóſque ad dictorum communionem accerſere: atque ita demum huius vitæ negotia attingere.*

XXVII. Supereſt arrogantia. Eſt enim (inquit) præſumptio inſignis rudibus hominibus tractare velle ardua Scripturæ diuinæ myſteria, quæ docta ſublimiaque ingenia vix penetrare queunt, Velle (inquam) in eorum lectione verſari quæ obſcura ſunt ac recondita. Sed & maioris arrogantiæ fuerit, ſi eam excutere, & de ſenſibus eius diſceptare præſumpſerit.

XXVIII. Reſpondeo, neſcire Sutorem, quid ſit arrogantia: negari autem eum eſſe huius criminis reum, qui difficilia inquirit, ſed tantùm qui, à quibus adhuc longè abeſt, ad ea ſe peruenisſe putat. Hunc, ſiue legat, ſiue non legat Scripturam, nos etiam deteſtabimur: ſed & videmus in Scriptura coercitum, μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, *non elatè de vobis ipſis ſentientes*, duodecimo ad Romanos. Et παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν, *denuntia, ne efferantur animo*, prioris ad Timotheum ſexto. At illum non veremur, ne quis meritò damnet: quia, etſi difficilia ſint quædam, tamen ea ad nos omnes pertinent; proinde ſunt diligenter inquirenda, id eſt, (vt iuſſit Chriſtus) ſcrutanda.

FINIS LIBRI DECIMI.

DE CANO-

DE CANONIS INTELLECTV:

LIBER VNDECIMVS.

Caput I.

De Scripturis vertendis, Status Controuerſiæ.

DE SCRIPTVRÆ lectione hactenus. Eiuſdem Intellectus, in verbis eſt, vel ſententiis. De illis nunc, poſtea de iſtis: quia verba ſententiarum ſigna ſunt: primùmque eſt ſententiarum intelligendarum impedimentum, ſignorum ignoratio: Itaque hac non remota, fieri non poteſt, vt ad ſententiarum myſteria deueniamus.

II. Verba, quibus à Spiritu Sancto concepti ſunt & editi libri ſacri, vel Hebræa ſunt, vel Græca: illa pertinent ad Vetus Teſtamentum, hæc ad Nouum. Et vtraque quidem tantùm iis per ſe cognita, qui natura Hebræi olim erant, vel Græci, quemadmodum hodie, Italica Italis, Germanica Germanis Hiſpanica Hiſpanis, Gallica Gallis. Similiter, vt Italica Germanis, Hiſpanis, & Gallis. Germanica, Italis, Hiſpanis & Gallis incognita ſunt: Hebraica etiam & Græca omnino barbara ſunt non Hebræis & Græcis: niſi vel ipſa doceantur: vel certè, quod proximum eſt adiumentum, transferantur: quorum duorum prius nullam habet controuerſiam inter Catholicos & Papiſtas: at ſecundum habet.

III. Sic nobis quæſtio naſcitur deinceps agitanda de Translationibus Scripturæ Sacræ. Eiuſque duo ſunt capita. Prius, an ius faſque ſit Scripturæ ſacræ libros in quamlibet linguam vulgo
A cognitam, captuique plebis accommodatam transferre. Alterum, quanta ſit, aut eſſe debeat Translationum auctoritas in Eccleſia.

IV. De primo capite ſcripſerunt iidem qui ſunt enumerati in præcedente Controuerſia. Porrò Catholici vno verbo reſpondent, & poſſe, & debere totam Scripturam ſanctam plebi communicari, eo idiomate quod ipſa intelligat: laudabilemque eſſe eorum operam, qui in id opus incumbunt. Neque hoc tantùm verbo docuimus,
B ſed etiam reapſe compleuimus. Nam ex quo tempore Deus hominum miſertus inſtaurauit puram Euangelij prædicationem, Scripturam habemus non tantùm Hebraicè, Græcè, & Latinè, vt prius: ſed etiam Gallicè, Italicè, Hiſpanicè, Germanicè, Anglicè, Bohemicè, & aliter: ſic, vt omnis iam lingua laudet Dominum, & ſalutem ſuam quilibet haurire poſſit è fontibus.

V. At Papiſtæ aliter ſentiunt: ſed & ipſi inter ſe variè. Nam initio grauiter, & in vniuer-
C ſum inuehebantur in omnes verſiones vulgares, eaſque ſeuerè damnabant. Petrus Sutor Carthuſianus, vernaculam & maternam (ſic enim appellat) Bibliæ verſionem non improbat tantùm, ſed etiam pollicetur oſtenſurum, eſſe ineptam, temerariam, periculoſam. Petrus Lizetus teſtatur Eccleſiam Catholicam compertum habere, hanc vulgarem translationem, Chriſtianiſmo potius erroris circumuentionem, & hæreſeos perniciem, quàm adiumentum attuliſſe. Franciſcus
D Cordubenſis, non tantùm inde contendit fieri Scripturam obſcuriorem, ſed eos etiam qui eam transferunt in linguam vulgarem, malè mereri de fide Chriſtiana. Ioannes Arboreus Theoſophiæ

libro octauo, capite vndecimo, *Hæreſum (inquit) vna origo eſt, ſacras literas in vulgarem linguam transferre.* Alphonſus de Caſtro, hoc nomine reges Hiſpaniæ valde laudat, quòd vernaculas verſiones prohibuiſſent. Locus, eſt decimo tertio capite libri primi contra hæreſes, *Laudandum meritò venit edictum illuſtriſſimorum Catholicorúmque Hiſpaniæ Regum, Ferdinandi videlicet, eiúſq; coniugis Elizabethæ, quo ſub grauiſſimis pœnis prohibuerunt, ne quis ſacras literas in linguam vulgarem transferret, aut ab alio translatas quoquo pacto retineret.*

VI. Deinceps verò inflexerunt ſe, & molliores facti, ipſam quidem verſionem deſierunt omnino ſimditúſque impugnare: ſed vt tolerandam potius, quàm aut præcipiendam, aut diſertè permittendam. Itaque cœperunt illi quidem à paucis annis noſtrorum diligentiam in hac parte imitari. Louanienſes enim Gallicè nobis ediderunt libros ſacros: Rhemenſes Anglicè, vt comperi ex Whitakero. Vſum tamen variis cautionibus compeſcuerunt: vnde natum eſt Concilij Tridentini edictum, in Indice librorum prohibitorum, quod iam recitatum eſt ſuperioris libri capite primo.

VII. Ex his duabus ſententiis, prior ſine dubio erat ſecundùm carnem prudentior; quæ id, vnde ſibi malum Papiſmus metuit, prorſus vetare maluit, quàm laborare in cautelis excogitandis: conſilio, ſi non boneſto, certè ſecuro, & minus moleſto. Poſterior verò, plus habet aſtutiæ: quę, quod videbat verecundè non poſſe prohiberi, tot cautionibus cohibet, vt non magis valeat permiſſum quàm prohibitum: conſilio etſi paulo magis laborioſo, tamen in ſpeciem honeſtiore.

VIII. Sed, vt intelligamus harum ſententiarum authores, ſiue mauis, hos duos Papiſtarum ordines, verbis potius quàm re ipſa diſcrepare, obſeruandum eſt, primò iiſdem vtroſque argumentis vti; ab iiſdem incommodis: quidni igitur cenſeamus in eundem finem conſpirare? Secundò, poſteriores ita ſuam ſententiam temperare, vt diſertè ſignificent ſingulis impetrandam eſſe facultatem, & quidem ſcriptam, vtendi vulgata editione aliqua. At hoc quis non videt ſupponere generalem prohibitionem? Nam alias, quid opus eſſet ſpeciali indulgentia?

IX. Et tamen Bellarminus, itemque Salmero putauit occaſionem ſibi luculentam præberi inſurgendi in Martinū Chemnitium, quaſi Papiſtas calumniantem, quòd prohiberēt omnino vulgares tranſlationes, qui tamē nihil dixit huiuſmodi: nihil etiā, quod non verè potuerit. Nam cùm examinaret Decretum Concilij Tridentini ſeſſione quarta de editione & vſu ſacrorum librorum, obſeruat agi eo Canone tantùm de Latinis editionibus, quod negare nemo poteſt, qui locum legerit; quem ipſe totidem verbis tranſcriptum recitat. Et, *obliquè igitur*, (inquit) *quod alias apertè faciunt, damnāt, ſi in alias vernaculas, & populares linguas Scriptura transferatur.* Et multò pòſt, *Quæſtio eſt, an liceat Sacram Scripturam transferre ex ſuis fontibus in illas linguas, quæ hoc tempore in noſtris regionibus vſitatæ ſunt, & latè patent. Hoc inſtitutum Pontificij non tantùm damnant, ſed ferro & flamma perſequuntur, dimicantes tantùm pro Latina verſione.*

X. Hæc Chemnitius liberè & verè, vt debuit: quibus cùm opponit Bellarminus regulam quartam Indicis librorum prohibitorum, nihil aliud quàm nugatur. Agit enim ille de Canone Tridentino, vbi de vulgatæ verſionis Latinæ autoritate ſeorſim præcipitur, de aliis in alias linguas, merum eſt ſilentium. Index autem ille non eſt in Concilio editus, ſed à Pio quarto; anno demum ſexageſimo quarto, cùm præcedenti, id eſt, ſexageſimo tertio dimiſſum eſſet Concilium.

XI. Deinde Chemnitius loquitur de verſionibus in vulgares linguas, non quibuſcunque, ſed quæ eſſent ex ipſis fontibus: nimirum ex Hebræo Veteris Teſtameni, & Græco Noui. At non tātùm Concilium de iis non loquitur, ſed ne illa quidem Indicis regula. Imò improbantur à Ieſuitis. Nam Louanienſes Gallicè, & Rhemenſes Anglicè expreſſerunt Latinam vulgatam editionem, non ipſos fontes. Et Concilium nullam aliam vult editionem ediſſeri aut explicari.

XII. Tertiò, non tantùm in Concilio, merum videbat ſilentium Chemnitius de tranſlationibus in omnes linguas: ſed etiam legerat alios autores eas diſertè impugnantes. Audierat Hiſpanica edicta; quæ grauiſſimas pœnas minarentur. Viderat immanem, & pluſquam barbaram Pontificię lanienæ crudelitatem, quę harum verſionum diſtractionem flammis vlciſcebatur. Vt in hac noſtra vicinia, anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo tertio, cū Archiepiſcopus Arelatenſis, Epiſcopus Aquenſis, aliíque Auenionem conuenisſent, ad procurandam cædem Valdenſium, in Narbonenſi Prouincia, bibliopolam in carcerem coniecerunt, tandemque in cineres redegerunt, vnicum hoc ob crimen, quòd publicè venales expoſuiſſet codices Bibliorum Latinogallicos; quos iſti prohibitos aſſerebant. Et quis audiit in Hiſpania antiquata eſſe illa Ferdinandi & Iſabellæ edicta? In Italia etiam nemo omnino auſit aut transferre, aut translatis vti. Itaque nihil indignum viro bono Chemnitius admiſit.

CAP. II.

An Scripturam Eccleſia propoſuerit lingua vulgari.

I. Confectum videri poſſit negotium, tractata præcedenti Controuerſia. Nam ſi certum eſt, quodlibet Chriſtianorum genus poſſe liberè, imò verò debere Scripturam vel legere per ſe, vel ab aliis lectam audire: Si certum eſt etiam non omnes fideles, aut ſcire, aut teneri linguam Hebræam & Græcam diſcere: Ergo hoc tandem neceſſariò conficitur; debere in omnes linguas, libros ſanctos multiplicari: aliàs, nec legi, nec audiri poſſent à laicis. Sed pergimus ad alia argumenta.

II. Quicquid in Eccleſia primum eſt, id eſt veriſſimum. At in Eccleſia vſus linguæ cognitæ, & vulgaris in Scripturis proponendis, primus eſt. Ergo & veriſſimus. Maior probatur exemplo Chriſti; qui volens errorem diuortiorum corrigere dixit à principio non ita fuiſſe, ἀπ' ἀρχῆς οὐ γέγονεν οὕτω. Matthæi decimo nono, quaſi diceret, omnium quæ obſeruantur ab Eccleſia rationem reducendam ad initia. Hanc ipſam ob cauſam Tertullianus hæreticos reuocat ad id, quod à Chriſto, & Apoſtolis erat inſtitutum, libri de Præſcriptionibus capite trigeſimo primo, *Ita ex ipſo ordine manifeſtatur* (inquit) *id eſſe Dominicum & verum, quod ſit prius traditum: id autem extraneum & falſum, quod ſit poſterius immiſſum.*

III. Minor probatur ex ipſo vſu primorum

Eccleſiæ

Eccleſię temporum, tã ſub Veteri, quàm ſub Nouo Teſtamẽto. Moſes primus inter Prophetas ſcriptor ſanctorum librorum, vſus eſt idiomate Hebraico, non tantùm communi, ſed etiam vulgari ei populo, cui ſcripta ſua & ipſe legebat, Exodi vigeſimo quarto, & poſt ſe legẽda relinquebat, Deuteronomij trigeſimo primo, Ioſue octauo. Deinceps etiam reliqui Prophetæ omnes vſi ſunt eadem lingua. Prophetæ (inquam) quorum plerunque munus erat populum increpare ob vitia: quod fruſtra feciſſent, ſi barbaro idiomate vſi fuiſſent.

IV. In Nouo Teſtamento Chriſtus etiã omnia ſua myſteria ſic propoſuit, vt ab auditoribus intelligerentur. Deinde non tantùm Paulus ad Corinthios, Philippenſes, Theſſalonicenſes, Coloſſenſes, Galatas, atque alios ſcripſit Græcè, hoc eſt, idiomate illis cognito: ſed etiam, ſaltem ſi antiquis credimus, Matthæus Hebræis Hebraicè: &, ſi Bellarmino atque Baronio, Marcus Latinis Latinè. Et quidem notanda ratio. Nam quamdiu manſit Eccleſia in Iudæis tantùm, ſcripti ſunt libri Hebraicè tantùm: at cùm à Iudæis ad Græcos (ſic enim Paulus totum orbem diſtinguit in Iudæos & Græcos) tum qui facti ſunt libri, Græcè ſcripti ſunt: imò etiam paulò ante id tempus, ſingulari Dei prouidentia, illi ipſi Hebræi, in Græcum tranſlati. Vnde, quis non videt Deum velle ſuos libros hominibus communicari idiomate cognito?

V. Aduerſariorum variæ ſunt ad hoc argumentũ ſtrophæ. Andradius neceſſitate factum, vt Scriptura primò concepta fuerit vulgari lingua: cùm nulla eſſet doctioribus peculiaris: itaque, aut vulgari lingua aliqua vtendum fuiſſe, aut prorſus ſacra myſteria ſcriptis non mandanda. Sed tandem euenisse linguis Hebrææ, Græcę, & Latinæ, vt paulatim antiquarentur, earumq́ue vſus atque cognitio apud doctos remaneret: itaq; conſultiſſimè fuiſſe inſtitutũ, vt his linguis ſcripti libri ſacri liberè à doctioribus legantur, ſi qui autem in vulgares transferantur, ij paucis permittantur.

VII. Atqui primùm hæc reſponſio alteram tantùm argumenti partem attingit, nimirum de libris Veteris Teſtamenti. Nam in Nouo Teſtamento, cur non potuiſſet Spiritus Sanctus vti lingua ſancta? Nam illa eo ipſo facta eſſet peculiaris, doctis nimirum iis qui rebus Theologicis ſtuderent. Secundò, ſi hoc certum eſt, quod omnes fatebuntur, nullam vnquam fuiſſe linguam doctis propriam per ſe, ſed tantùm per accidens: videlicet cùm à vulgo non intellecta, à doctioribus, id eſt, politioribus magno labore diſcitur, fit autem hoc ipſum variis occaſionibus, vel ob alicuius gentis autoritatem, vt lingua Latina propter Imperium longè lateq́ue patuit: vel ob varias vtileſq́ue ſcientias, ea lingua explicatas; vnde factum, vt linguam ſcholæ, tum Græcam, tum Latinam hodie celebrent: vel ob religionem, vt Hebrææ nunc temporis Theologi operam dant: quis neget potuiſſe Deum quamlibet ex toto orbe linguam eligere; qua Prophetæ vterentur? Nam etſi alicubi fuiſſet vulgaris, tamen in Iudęa fuiſſet tantùm doctis cognita.

VII. Ad hæc, non accidiſſe, vt libri ſacri ſcriberentur primò idiomate cognito, ob eam neceſſitatẽ, quã Andradius comminiſcitur, facilè patet hoc argumẽto: quod, qui libri ſcribuntur linguis vulgo incognitis, hi ſcribuntur tantũ doctis. Probatur tũ ex ipſo vſu omnium diſciplinarum, tum ex ipſa Andradij confeſſione, qui, ex quo linguæ Hebræa, Grȩca A & Latina antiquatę ſunt, libros ſacros à doctiorib⁹ tantùm legi dicit. At verò libri ſacri ſcripti ſunt non in gratiam quorundam doctiorum, ſed omnium Iudæorum, vt in præcedente Controuerſia probatum eſt, & facilè apparet ex ipſo librorum genio. Nam tametſi Sacerdotes, principeſq́ue populi ſæpè reprehendantur, tamen ſæpius Prophetarum ſermo eſt ad plebem.

VIII. Lizetus, linguam Hebræam obſeruat fuiſſe opulentiſſimam, & penè diuinam, quæ ſua B proprietate diuina arcana contegere, & ſanctiſſimam legem cum maieſtate referre poſſet. Nimirum innuens reliquas linguas, quia non eſſent opulentiſſimæ, tantæq́ue maieſtatis, ideò indignas eſſe, quibus lex communicetur.

IX. Sed ille de opulentia diſſerit, vt cæcus de coloribus. Nam ſciunt docti, vix vllam eſſe linguã non opulẽtiorem Hebraica. Siquidem linguarum opulentia in eo conſiſtit, vt vocibus abundet omnis generis; maximè verò κυρίων, id eſt, quæ propriæ ſint C cuilibet rei ſignificandę, non autem πολυσήμων, & ambiguę. At hoc Hebręis deerat, apud quos voces ſunt pauciſſimæ: vt neceſſe ſit in alias, atque alias ſignificationes transferri: quod etſi aliis accidat, tamẽ rarius. Denique, ſi Græcam Hebraicæ quis comparet, tum facilè quid ſit pronunciandum ſciet: Et, ſi opulentia fuit ſpectanda, concludet ex omnibus quas nouimus linguis, nullam fuiſſe potius Prophetis e- D ligendam, quàm Græcam.

X. Diuinam eſſe, velim expoſuiſſet quã ob cauſã dixit: nam ego quidẽ quid ſit in aliquo idiomate diuinitatis nomine appellandum, nõdum didici. Certè omnia ſcio in vſum hominum inſtituta, non Dei: itaque exiſtimo humana eſſe potius dicenda, atque accõmodãda eorum vſui. Diuinã appellari Hebraicam, non inficior: ſed inde factum, quòd ex ea petuntur fontes pietatis: qui vſus ſi reliquis eſſet adhibitus, tam diuinæ eſſent, quàm illa.

XI. Quòd verò obtegi myſteria, & cum maieſtate referri dixit, friuolum eſt. Primò myſteria pietatis E non proponuntur, vt obtegantur: ſic enim omnino ſcribenda nõ erant: ſed potius vt ſignificẽtur, id eſt, declarentur, & retegantur. Deinde, ſi illa ſola potuit obtegere, cur Græca vſus eſt Spiritus Sãctus in Nouo Teſtamento? An hæc myſteria non fuerunt obtegenda? Cur ergo ne hanc quidem partem Papiſtæ comunicari volunt omnibus linguis? Imò verò, cur agnoſcunt omnes Patres, diuino conſilio effectum, vt illa ipſa myſteria vetera transferrentur in linguã Grȩcã? An quia mutauit cõſilium Deus, & quę Iu- F dæis occultare volebat, Græcis vulganda cenſuit? Tertiò, nulla eſt lingua tã cõmunis, vulgariſve, cui nõ poſſint obduci tenebræ. Sic Democritus σκοτεινὸς dicebatur, non quòd Hebraicè ſcriberet, ſed quòd Græcum ſuum ſtylum ita temperabat, vt vix intelligi poſſet: & ſcribebat tamen, non cùm ad paucos deuolui cœpit eius linguæ ſtudium, ſed tum cùm maximè erat vulgaris.

XII. Maieſtas non pendet à vocabulis, ſed à rebus ipſis. Nihil enim ſanctum eſt, quod non habeat G ſuã maieſtatẽ, nõ aduentitiam, & accidentariam, ſed ſibi inſitam. Itaque, quancunque in linguam transferantur, ab ea deſtitui non poſſunt. Sic Longinus περὶ ὕψους, quanquã Moſen Hebraicè non legiſſet, tamẽ obſeruauit in Gręco idiomate, eius ſtyli maieſtatem: vſúsque eſt tanquam illuſtri granditatis exemplo, ὁ τῶν Ἰουδαίων θεσμοθέτης (inquit) οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν

ἐχώρησε, κἀξέφηνεν, εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ γράψας τῶν νόμων, εἶπεν ὁ Θεός, φησί, τί; γενέσθω φῶς, καὶ ἐγένετο, γενέσθω γῆ, καὶ ἐγένετο. *Iudæorum legiſlator, non quiuis homo, cùm Numinis vim pro dignitate cognoſcendam tradidiſſet, & illuſtraſſet, ſtatim in legum exordio, Dixit Deus, inquit, quid? Fiat lux, & facta eſt: fiat terra, & facta eſt.*

XIII. Sed longè maiori conatu Lizetus contendit, linguas Hebræam, Græcam, & Latinam, nō fuiſſe vulgares: adeò verum eſt prouerbium, ἀμαθία Σύρων φωνή. Argumenta hæc habet. In Hebræa quidem: quia Nehemiæ octauo, ita habetur, *Et legerunt in libro Legis diſtinctè & apertè ad intelligendum, & intellexerunt cùm legeretur.* Ergo, dum legeretur minimè ab omnibus percepta fuiſſet, niſi apertè & diſtinctè ad intelligendum lecta. Irenæus libro tertio, capite octauo, *Mammona autem eſt ſecundùm Iudaicam loquelam, qua & Samarita vtuntur, cupidus, & plusquam habere oportet, volens. Secundùm autem Hebraicam adiunctiuè dicitur Mamuel, & ſignificat guloſum; hoc eſt, qui non poßit ſe à gula continere.* Quibus verbis duplicem apud Iudæos loquelam Irenæus fuiſſe aſſerit, Iudaicam, & Hebraicam.

XIV. Græcum ſermonem, tum cùm Euangelia & reliquum Nouum Teſtamētum conſcriberetur, fuiſſe duplicem, alterum vulgarem, omnibus communem, alterum peculiarem, atq; artificioſum indocto vulgo neutiquam communem, atque hos diuinos libros conſcriptos, probat, quia, teſte Auguſtino, Apoſtoli etiā eloquētię regulas obſeruarūt.

XV. Latinam rurſus Grammatica arte compoſitum neutiquam indocto vulgo notum fuiſſe, inde conficit, quia circa initia ntis Chriſtianiſmi tempora Grammaticum artificium fuiſſe ſit certum ex lege *Duo ſocietatem*, in Digeſtis libro decimo ſeptimo, titulo, *Pro ſocio*, vnde libro vigeſimo ſeptimo, titulo ſecundo, lege; *Qui filium*, Paulus Iuriſconſultus, à tutoribus impenſas eruditionis pupillarum in Grāmatica arte reperendas cenſuit. Sed & quia Liuius de bello Punico libro quarto narrat apud Marrucinos infantem in vtero matris acclamaſſe, In triumphe, quæ verba Italo ſermoni qui nunc eſt, per quam ſimilia ſunt.

XVI. At hęc inepta ſunt. Primò, vt maximè, quod contendit, obtineret, tamen non ſoluit argumentū, cuius in eo tota vis eſt, quod cōſtat eas linguas, quibus primò conſcriptæ ſunt Scripturæ Sanctæ, vulgo fuiſſe cognitas, & quidem nō olim, ſed tum temporis cùm ſunt conſcriptæ. Ille autem tantùm negat fuiſſe vulgares, hoc eſt, à ſingulis, etiam ruſticanis vſurpatas. At hoc quid ad nos? Nam nec nos ſingulis idiomatibus, ſingulas verſiones imperamus in Gallia, vt hanc, exempli gratia, nominem: vt Francicam habeamus, & Britannicā, & Limouicenſem, & Delphinatem, & Occitanā, & Vaſconicam, & alias: ſed vna communi vtimur per totum regnum, non vulgari quidem illa: nam quis neſcit hęc idiomata longè inter ſe diſtare? ſed tamen cognita. Nam & Occitani, & Prouinciales, & Delphinates, & Vaſcones, facilè omnes Francicum idioma intelligunt, etſi eo in colloquiis non vtantur. Dum ergo ſinguli intelligant ea, quæ ſingulis proponuntur, ſalua res eſt. Atque id ſi Latinæ linguæ contigiſſet, non eſſemus in hoc articulo Papiſtis importuni.

XVII. Secundò, tota ipſa diſputatio eſt falſa: teſte Andradio Ieſuita; qui eas ipſas linguas, quibus ſcriptum eſt Verbum Dei, non tantùm non incognitas, non tantùm communes, ſed etiam populares fuiſſe agnoſcit, libro quarto Defenſionis Tridentinę, *Cùm*

A *in principio generis humani* (inquit) *vnica Hebræa extiterit omnibus mortalibus communis, atque natura ipſi à Deo indita, poſtea verò quàm mortalium ſcelere tanta hæc linguarum diſsimilitudo per omnes nationes peruaſit, nulla potuerit reperiri, quæ alicui genti domeſtica atque vernacula non fuerit, aut certè ſacra myſteria literis commendari nullo modo poterant, aut popularibus linguis erant conſignanda.* Hæc ille, totam Lizeti diſputationem vno verbo conuellēs, imò verò conficiens; cùm agnoſcat, non tantùm eas linguas aliquando fuiſſe vulgares: ſed etiam B tum temporis, cùm iis commendata ſunt oracula diuina.

XVIII. Sed agam ordine de ſingulis. Hebraicam conſtat, primò fuiſſe cognitam plebi: quia cùm præcepit Sacerdotibus Moſes, vt legerent populo legē, his verbis vtitur, Deuteronomij trigeſimo primo, *Leges verba legis huius, coram omni Iſrael, audientibus eis, & in vnum omni populo congregato, tam viris quàm mulieribus, paruulis, & aduenis, qui ſunt intra portas tuas, vt audientes diſcant, & timeant Dominum Deum veſtrum.* At C non poterant, quicquam audiendo diſcere, niſi quę audirent, intelligerent, id eſt, niſi eis cognita eſſent ſigna.

XIX. Secundò, fuiſſe non tantùm cognitam, ſed etiam vulgarem, probatur, tum ex ipſo nomine: Nā quemadmodum lingua Latina ea eſt, quæ Latinis vulgaris eſt, vt Græca Gręcis, Gallica Gallis, Hiſpanica Hiſpanis; & generaliter omnes linguæ denominantur ab iis populis, apud quos in vſu ſunt vulgari. Ita omnino conſentaneum eſt, vt apud Hebræos, D Hebraica fuerit vulgaris. Deinde ex dialectis. Nam Iudicum duodecimo Galaaditę Ephraimitas ſic dignoſcebant. Dic ergo Schibbolet? At illi reſpondebant, Sibbulet. Tertiò, ex nominum propriorum etymologia & analogia. Vix enim vllum eſt, aut hominum, aut locorum, aut fluminum nomen, quod non ſit purè Hebraicum, pręter pauca vel Ægyptiaca, vel Babylonica, rerum non Iudaicarum. Et quidem pueris impoſitę appellationes, non à viris doctis, ſed à mulierculis: nec id etiam tantùm ex imita-E tione; vt hodie in omnibus linguis Chriſtiani, Ioānem, & Iacobum, & Ioſephum peregrina vocabula vſurpant, ſed ex re præſenti plerunque: quo magis cōſtat, ipſas mulierculas ita ſciuiſſe Hebraicè, vt quę occurrebāt, ſingula exprimere poſſent; atque etiam inde nomina variare; quod in linguis peregrinis vix audent docti. Sic Eua Geneſeos quarto, non tantū ſciuit Hebraicè eloqui, *acquiſiui hominem à Iehoua*, ſed etiam ab acquiſitione formauit nomen Cain. Et poſtea Seth, à reponendo, ſiue ſubſtituendo, quia F ſubſtituebat ei Deus hunc pro occiſo Abel. Infinita ſunt huiuſmodi exempla. Et poſt legem latam Samuelis libro primo, capite primo, Anna pariens filium nominat Samuel, eo quòd à Domino poſtulaſſet eum.

XX. Eſt autem in contrarium ridicula ſophiſticatio, ex eo quod apud Nehemiam libri ſancti legebantur diſtinctè, & apertè ad intelligendum. Quaſi verò nihil in legendo officiat, pręter incognitum idioma. Atqui ipſi etiam eruditi, nedum plebs vni-G uerſa, vix capiunt, ſi quid perturbatè legitur, & non diſtinctè, aut concitatiori linguę celeritate. Sed nihil eſt neceſſe coniecturas ſectari. Cōſtat enim textum loqui de explanatione locorum paulò difficiliorum. Lyranus. *Legit apertè, id eſt, intelligibiliter declarando ea quæ videbantur obſcura.*

XXI. Irenęi autem nullius momenti authoritas eſt hac ſaltem in re. Quid enim ille aut ſcire po-

ſe potuit; aut ſolidum pronunciare qui adeò ſe prodat eſſe imperitum linguæ Sanctæ eo ipſo loco? Nam Mammon vox eſt merè Syriaca: vt annotauit ad hunc locum Feuardentius ex Hieronymo, Tertulliano, & Origene: nec ſignificat cupidum, ſed ipſas diuitias, ſiue vtilitatem. Mammel verò quid eſt, aut cur adiunctiuè dicitur? Explicet Oedipus.

XXII. De Græco, & Latino ſermone pudet aliquid dicere. Vnde enim orationes ad populum, ſi non erant cognitæ? Vnde tot Epiſtolæ? vnde Poëtarum verſus in ſcenis recitati? vulgo etiam decantati? Et ſi non fuit vulgaris Græca vnde idiomata? Nam Atticè ſcripſit Thucydides, Ionicè Herodotus, Doricè Plato Timæum, alij aliter: quas dialectos videmus non tota eſſentia, ſed duntaxat flexionum analogia differre. Rurſus, vnde tot virorum, mulierum, vrbium, fluminum, arborum, lapidum, nomina? Nonne à vulgo? Imò verò, vnde tot in Grammatica anomaliæ? Niſi fortè doctos, ita ludere quis velle putauerit, vt cùm alibi omnia artificioſè faciant, in ſolis linguis ſibi ipſis diſſimillimi fuerint?

XXIII. Rurſus, vnde earum linguarum mutatio? Nam ſi Ennium, Virgilio conferamus, aut Plautum Terentio, aut vtroſque etiam poſterioribus ad Apollinarem vſque: facilè apparebit, non paucorum eſſe doctorum vſum illum, quem penes arbitrium & vis, & norma loquendi. Nam, cur potius tetra annos tam pauci docti linguam immutaſſent, quam hodie tam multis intercedentibus ſeculis tam ſollicitè reuocant? Nimirum, quia illi in medio verſantes populi Latini, accommodabant ſe ad vſum præſentem: quomodo hodie nemo veterum ſcriptorum Gallicorum ſtylum imitatur. Non quòd illi non eleganter, ſaltem non purè: ſed quia hodie aliter loqui vſus eſt.

XXIV. Fateor tamen alium eſſe vulgarem, alium artificioſum ſermonem, &, vt Quintilianus loquebatur, alium Latinum, alium Grammaticum. At hæc diſtinctio, non linguas diuidit: ſed tantùm ſtyli in eadem lingua diuerſitatem notat, quæ omnibus linguis accidit. Aliter enim videas etiam hodie in Gallia, Italia, atque alibi, ruſticos inter ſe colloquentes, aliter honeſtos viros. Aliter inquam, non toto genere: quaſi vulgus, exempli gratia, Hiſpanicè loqueretur, honeſtiores verò Germanicè: ſed tantùm ſecundùm maiorem, minorémve elegantiam: quod diſcrimen eſto, ſi placet, inter Ruffinum, & Hieronymum: vel maiorem minorémve eloquentiam: vt inter Hortenſium & Ciceronem.

XXV. Non obſtabat autem hæc diuerſitas, quominus lingua ipſa communis & eſſet, & haberetur. Nam Quintilianus, cùm Oratoris inſtitutionem inchoaret ab ipſis cunis, ac proinde à Grammatica: vult initium fieri à Græco ſermone, *Quia* (inquit libri primi Inſtitutionum capite primo) *Latinum, qui pluribus in vſu eſt vel nobis nolentibus ſe perbibet.* Erit Grammaticum artificium recentius eſt: ac tum primùm introductum, cùm vel barbaræ nationes cogerentur Latinam linguam addiſcere, vel ipſa lingua cœpit corrumpi. Indéque ſunt illa omnia, quæ ex Codice Lazetus citabat.

CAP. III.

An docenda ſint lingua vulgaria, quæ continentur in Scriptura.

I. QVæcunque prædicanda ſunt linguis omnibus, vulgoque cognitis, ea nihil prohibet, totidem linguis ſcribi. At quæcunque continentur in Scriptura Sancta, ea prædicanda ſunt omnibus linguis, etiam vulgo cognitis. Ergo quæcunque continentur in Scriptura, nihil prohibet ſcribi omnibus linguis vulgo cognitis. Maior patet, quia neque verba, neque literæ propter ſe vſurpantur, ſed tantùm propter res quæ iis ſignificantur. Quare, ſi res oportent omnes ſciri, certè earum ſigna non eſſe incognita oportet.

II. Minor probatur, tum præceptis, tum praxi. Præcepta hæc ſunt, Matthæi decimo. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aurem auditis, prædicate ſuper tecta:* quibus verbis ſignificatur libera & publica prædicatio, vt omnes ea audire poſſint. Auctor imperfecti, quod Chryſoſtomo tribuitur. *Quod auditis in ſecreto ſoli, prædicate coram omnibus, nulli abſcondentes verbum, quaſi qui ſtet ſupra tecta, & clamet.* Hieronymus. *Quod auditis in myſterio, apertius prædicate: quod diſcitis abſcondite, publicè loquimini: quod vos erudiui in paruo Iudææ loco, in vniuerſis vrbibus, & in toto mundo audacter dicite.*

III. Matthæi vigeſimo quarto. *Prædicabitur iſtud Euangelium regni in vniuerſa terra; vt ſit teſtimonio omnibus gentibus.* Marci decimo ſexto. *Profecti in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Eſt autem prædicare, nihil aliud quàm publicè enunciare id quod omnium intereſt, vt ſciant, ac proinde intelligant. Sed optimus interpres eſt Matthæus capite vigeſimo octauo. *Profecti docete omnes gentes; docentes eos ſeruare omnia quæ mandaui vobis.* Græcè duo verba ſunt μαθητεύσατε, & διδάσκοντες. Quid eſt τὸ μαθητεύειν? Nimirum ſic inſtruere, vt ii μαθηταὶ ſolent inſtrui. Nunquam autem quiſquam diſcipulum docuit, qui vſus ſit lingua incognita. Imò enim vnam ob cauſam tantum temporis inſumimus in docenda Grammatica; non tanquam per ſeipſam aliquid eximium, ſed quia neceſſaria ſit diſcendis ſcientiis. Ergo, cùm præcepit Chriſtus Apoſtolis, vt omnes gentes docerent Euangelium; illud etiam voluit, vt lingua vterentur ſingulis gentibus commoda.

IV. Reſpondet exitus. Nam priuſquam quicquam Apoſtoli prædicarent, diſtributum eſt eis donum linguarum: quo accepto, continuè ad opus accinguntur: & cùm conueniſſent Hieroſolyma viri ex omni natione eorum qui ſub cœlo ſunt; audiuit eos vnuſquiſque propria ſua lingua loquentes τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ; Actorum ſecundo. Atque inde captata occaſione Petrus omnia ſalutis myſteria diſertè explicat; vt & ſequenti capite, citatis non paucis teſtimoniis ex Veteri Teſtamento. Quibus auditis compuncti ſunt adſtantes: nimirum, quia liquidò perceperant loquentis verba, verborúmque mentem erant aſſequuti. Sic poſtea Stephanus, capite ſeptimo. Paulus vigeſimo ſecundo, tertio, quarto, & ſexto. Denique nulla pars eſt Scripturæ, ſiue Veteris, ſiue Nouæ, quam non Chriſtiano populo pro concione Veteres Epiſcopi propoſuerint, &

explicarint. Conſtant igitur omnes argumenti partes.

V. Bellarminus maiorem impugnat: Si bona eſt conſequentia à prædicatione ad Scripturam, cur Apoſtoli ſolùm ſcripſerunt Græcè, cùm prædicauerint tam multis linguis? Igitur verbum Dei rectè prædicatur lingua vulgari, quia prædicatio explicationem continet, quam omnes facilè capiunt: at cùm ſcribitur, nudum ſcribitur, nec ab omnibus capitur. Itaque, quemadmodum non licet ſic argumentari, matres dant infantibus panem diſſectum in particulas, vel etiam præmanſum, poſſent igitur dare etiam integrum & ſolidum, nam eſt idem panis: ita non licet argumentari, miniſtratur populis Verbum Dei explicatum à Concionatore, igitur miniſtrari etiam debet ſine explicatione, & lingua vulgari ſcriptum.

VI. Reſpondeo: Primò, tam Bellarminum, quàm Baronium contendere, Apoſtolos non ſcripſiſſe tantùm Græcè, ſed Matthæum Hebraicè, vel Syriacè, Marcum Latinè. Et quanquam de Marco non videatur verum, tamen de Matthæo veriſimile eſt, ex teſtimonio veterum. Contradicit ergo ſibi Bellarminus, cùm aſſerit, nulla alia quàm Græca lingua Euangelium fuiſſe ſcriptum.

VII. Secundò: cùm ſic texitur argumentum, Si Apoſtoli non ſcripſerunt multis linguis, Ergo non valet concluſio à prædicatione ad Euangelium: negatur conſequentia. Non enim propterea diuerſa ratio eſt rerum ſcriptarum, & viua voce prædicatarum. Quid tum autem, ſi non ſcripſerunt variis linguis, dum ſcripſerint lingua cognita? Nam quemadmodum in prædicando ea vtebantur, quæ cognita iis eſſet, quibus pro tempore & loco prædicabant: ſic ſcribendo eam adhibuerunt, quam ij optimè noſſent, ad quos ſcribebant. Quare idem in ſcribendo obſeruarunt, quod in prædicando, vt nos faciendum contendimus. Promouiſſet aliquid Bellarminus, ſi potuiſſet oſtendere, aliquem ex Apoſtolis, qui, cùm viua voce docens, vteretur idiomate cognito, ſcribens vſus eſſet eo ſermone, quem illi non noſſent, in quorum vſum ſcribebat. Sed id nunquam oſtendet.

VIII. Tertiò, non ſemper prædicatio viuæ vocis continet explicationem. Nam & initio non poſſunt dici ea explicata, quæ tum primùm proponebantur: & in iis concionibus, quas deſcripſit Lucas, nuda proponuntur dogmata fidei: eaque ipſa de quibus hodie tanta contentio eſt, & cùm tunc, tum deinceps ſæpiſſimè nudè recitantur multa ex vtroque Teſtamento: & quidem multo conciſius, quàm ſcripta ſunt, vt patet ex Concione Stephani non explicantis, ſed percurrentis Teſtamenti Veteris hiſtoriam. Nam, ſi ſingula explicarentur, nihil aliud eſſent Conciones, quàm perpetuæ digreſſiones, cùm neceſſe ſit plerumque locos alios ſuper alios congerere.

IX. Quartò, falſum eſt in Scriptura nudè ſcribi omnia. Nam ſæpiſſimè, id eſt, quoties opus erat, auctores ſacri expoſuerunt ea ipſa quæ docuerunt. Sic Paulus in Epiſtola ad Romanos, non nudè propoſuit, Hominem fide iuſtificari: ſed fuſiſſimè tractauit multis capitibus, ſeriáque & ſolida diſputatione tum [illegible], tum [illegible] confirmauit iuſtificationem gratuitam aduerſus meritorum operum: Et poſtea doctrinam de Prædeſtinatione. In priore ad Corinthios, Euchariſtiæ inſtitutio-
A nem, vſum matrimonij & linguarum, reſurrectionem carnis. Epiſtola ad Galatas, abrogationem Ceremoniarum Iudaicarum: ad Hebræos Sacerdotium Chriſti, & ſic de reliquis.

X. Quintò, non eſt verum, nulla nudè concepta proponenda eſſe Eccleſiæ. Nam Symbolum fidei multo nudius eſt conceptum, quàm vlla pars Scripturæ ſacræ: & tamen non tantùm prouectioribus Chriſtianis proponitur: ſed etiam Catechumenis præſcribitur. Et ipſa Scriptura, quam adeò nudè
B ſcriptam Bellarminus putat, ex vſu Veteris Eccleſiæ proponebatur toti populo à lectoribus, eam ipſam ob cauſam inſtitutis, vt poſtea videbimus.

XI. Sextò, non omnes fideles in plebe ſunt infantes, vt nunquam cibo vtantur niſi præmanſo. Imò verò ideò vocati ſunt in Eccleſiam, vt adoleſcant, id eſt, iuxta Apoſtolum quarto ad Epheſios, *vt euadamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, ad menſuram ſtaturæ adultæ Chriſti: vt ne ſimus ampliùs pueri, qui fluctuemus &*
C *circumferamur quouis vento doctrinæ*: vnde idem Hebræos increpat, quòd prima elementa non eſſent prætergreſſi. Quare, ſi prouectiores debent ali cibo ſolido, & Scriptura eſt cibus ſolidus: ergo ipſi plebi prouectiori tradenda eſt Scriptura, quam legat. Et, quia non omnes in Eccleſia prouectiores tenentur linguis ſtudere: neceſſe eſt Scripturam verti in quaslibet linguas plebi cognitas: aliàs detinebunt Paſtores plebem ſuam ſemper in infantia, vt non veſcatur niſi cibo præmanſo, quod
D eſt abſurdiſſimum.

Cap. V.

An Scriptura publicè legenda ad inſtructionem plebis.

I. SI publicè legenda eſt Scriptura in ſingulis
E Eccleſiis ad inſtructionem totius plebis adſtantis: ergo eadem verti debet in linguas ſingulis populis cognitas. At verum prius, ergo & poſterius. Conſequentia patet, quia nemo inſtrui poteſt lingua ſibi prorſus incognita. Vnde Paulus prioris ad Corinthios decimo quarto. *Si veniam ad vos linguis loquens, quid vos iuuabo? Si incertum ſonum tuba dederit, quis apparabitur ad bellum? Ita & vos, niſi per linguam communem, bene ſignificantem ſermonem dederitis, quomodo intelligetur quod dicitur? eritis enim in aerem loquẽtes. Niſi*
F *ſciero vim vocis, ero ei qui loquitur barbarus, & qui loquitur apud me barbarus.* Chryſoſtomus, in eum locum, ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν, [illegible] *Niſi aliquid dixero, quod à vobis facile capi poſſit, perſpicuúmque eſſe: ſed oſtentauero duntaxat me habere donum linguarum, nulla percepta vtilitate diſcedetis.*

II. Antecedens autem probatur tum ex Scripturis ipſis, tum ex teſtimoniis antiquorum. Deuteronomij trigeſimo primo. *Præcepit eis, dicens: Poſt*
G *ſeptem annos anno remiſſionis in ſolennitate Tabernaculorum, conuenientibus cunctis ex Iſrael in conſpectu Domini Dei tui in loco, quem elegerit Dominus, leges verba legis huius coram omni Iſrael audientibus eis: & in vnum omni populo congregato tam viris quàm mulieribus, paruulis, & aduenis, qui ſunt intra portas tuas: vt audientes diſcant, & timeant Dominum Deum veſtrum, & cuſtodiant,*

dixeque, impleâtque omnes ſermones legis huius. Diſertus locus [illegible] & præceptum continet, vt ne quis putet, [illegible] ſe mediam & adiaphoram, aut inſtitutam [illegible] hominum conſilio ad εὐταξίαν: aut quid eiuſmodi. Deinde lectio ſancitur: & quidem, non in [illegible], non apud Scribas & Phariſæos, aliósve [illegible] ſed apud populum: eum que conſtantem [illegible] mulieribus, & paruulis, vt nequis exceptione [illegible] à ſexu, vel ætate. Sed & conuentus [illegible] catur magnus: propterea enim annus ſeptimus nominatur: *quia tunc* (inquit Lyranus) *filij Iſrael liberi à debitis poterant melius ire ad templum in Hieruſalem, & diligentius audire legem.* Tertiò additur finis lectionis: nimirum, vt qui audiunt omnes diſcant, & cuſtodiant legem: quaſi diceret non poſſe legem cuſtodiri ab iis, à quibus ignoratur: itaque omnes Iſraelitas docendos eſſe: &, vt doceantur, legendam ei iis illam eſſe.

III. Reſpondet huic præcepto praxis. Libro ſecundo Regum, cùm Helcias ſacerdos librum legis inuentum Regi Ioſiæ indicaſſet, capite vigeſimo tertio, *aſcendit Rex in templum Domini, & omnes viri Iuda, vniuerſique qui habitabant in Hieruſalem cum eo Sacerdotes, & Prophetæ, & omnis populus à paruo vſque ad magnum, legitque cunctis audientibus omnia verba libri fœderis, qui inuentus eſt in domo Domini.* Hoc idem factum legimus ab Eſdra & Nehemia poſt reditum populi è captiuitate, Nehemiæ octauo. *Congregatus eſt omnis populus quaſi vir vnus ad plateam quæ eſt ante portam aquarum: & dixerunt Eſdræ ſcribæ, vt afferret librum legis Moyſi, quam præceperat Dominus Iſraeli: Attulit ergo Eſdras ſacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum, cunctiſque qui poterant intelligere, in die prima menſis ſeptimi: & legit in eo apertè in platea, quæ erat ante portam aquarum de mane vſque ad mediam diem, in conſpectu virorum & mulierum, & ſapientium: & aures omnis populi erant erectæ ad librum.* Cur his locis putamus tam diſertò notatos magnos, & paruos, viros & mulieres, & quidem ſæpius, niſi vt ne quemquam excipiamus: ſed omnibus potiùs communicandum dicamus ipſum Scripturarum textum?

IV. Hieremiæ trigeſimo ſexto, *Et præcepit Hieremias Baruc dicens, Ego clauſus ſum, nec valeo ingredi domum Domini. Ingredere ergo tu, & lege de volumine in quo ſcripſiſti ex ore meo verba Domini, audiente populo in domo Domini in die ieiunij: inſuper & audiente vniuerſo Iuda qui veniunt de ciuitatibus ſuis, leges eis.* Similiter in libro Baruc, etſi apocrypho, capite primo, *Legit Baruc verba libri huius, ad aures Iechoniæ filij Ioacim regis Iuda, & ad aures vniuerſi populi venientis ad librum: & ad aures potentium filiorum regum, & ad aures presbyterorum, & ad aures populi à minimo vſque ad maximum.* Actorum decimo tertio, & decimo quinto dicitur Moſes legi apud Iudæos ſingulis ſabbathis.

V. In Nouo Teſtamento, Actorum decimo quinto de Epiſtola ſcripta à Synodo Apoſtolorum, & tradita Paulo, Barnabæ, Iudæ, & Silæ. *Illi ergo dimiſſi deſcenderunt Antiochiam, & congregata multitudine tradiderunt Epiſtolam, quam cum legiſſent, gauiſi ſunt ſuper conſolatione.* Ad Coloſſenſes quarto, *Et cùm lecta fuerit apud vos epiſtola hæc, facite, vt in Laodicenſium Eccleſia legatur: & ea quæ è Laodicea eſt, vt vobis legatur.* Prioris ad Theſſalonicenſes quinto, *Adiuro vos per Dominum, vt legatur epiſtola hæc omnibus ſanctis fratribus.*

A VI. Ab eo tempore illuſtris eſt Eccleſiæ Chriſtianæ vſus. Origenes Homilia decima quinta, in Ioſue. *Niſi bella iſta carnalia figuram bellorum ſpiritalium gererent, nunquam, opinor, Iudaicarum hiſtoriarum libri diſcipulis Chriſti, qui venit pacem docere, legendi in Eccleſiis fuiſſent ab Apoſtolis traditi.* Leo Romanus de paſſione Domini, ſermone decimo nono, *Sacram, dilectiſſimi, Dominicæ paſſionis hiſtoriam, Euangelica, vt moris eſt, narratione decurſam, ita omnium veſtrum arbitror ſubhæſiſſe pectoribus, vt vnicuique au-*
B *dientium ipſa lectio quædam facta ſit viſio.* Auguſtinus contra Creſconium libro primo, capite nono, *Memento Apoſtolicas Epiſtolas, non eis tantum ſcriptas, qui tempore illo quo ſcribebantur, audiebant, ſed etiam nobis: non enim ob aliud in Eccleſia recitantur.* Cæſarius Arelatenſis homilia vigeſima, *Nemo dicat: Non poſſum aliquid de hoc quod in Eccleſia legitur, retinere. Sine dubio enim ſi velis poteris. Incipe velle, & ſtatim intelliges.* Iuſtinus Apologia ſecunda. [illegible]
C [illegible] *Die Solis (quam vocant) omnium conuentus fit in vnum locum, cum in oppidis, tum in agris degentium, leguntúrque Apoſtolorum monumenta & Prophetarum ſcripta, quantum licet.*

VII. Sed quid multos locos colligo? Non enim eſt neceſſe, cùm certum ſit in Eccleſia inſtitutos fuiſſe Lectores, nullam aliam ob cauſam, quàm vt plebi publicè legerent contextum librorũ ſacrorum, & ita quidem vt plebs intelligeret, id quod le-
D gebatur. Clemens Conſtitutionum libro ſecundo, capite quinquageſimo ſeptimo. [illegible] *Lector in medio ſtans in loco edito legat libros Moſis, & Ieſu Naue,* reliquóſque omnes Veteris Nouique Teſtamenti libros nominatim enumeratos: niſi quod Euangeliorum legendorum munus diaconis vel Preſbyteris commendatur: Et tum: [illegible] *Quum legitur*
E *Euangelium, omnes tam Presbyteri, tum Diaconi, ſed & omnis populus, ſtent magno cum ſilentio.* Atque id, ſi Rhapſodo credimus, diſertum Apoſtolorum mandatum. Quanquam Cypriani tempore etiam Euangelia legebantur à Lectore, vt patet ex Epiſtola trigeſima tertia, vbi ad eum gradum promouetur Aurelius in confeſſione victor. *Nihil* (inquit) *magis congruit voci, quæ Dominum glorioſa prædicatione confeſſa eſt, quàm celebrandis diuinis lectionibus per-*
F *ſonare: poſt verba ſublimia, quæ Chriſti martyrium prologuuta ſunt, Euangelium Chriſti legere, vnde martyres fiunt: ad pulpitum poſt catastam venire: illic fuiſſe conſpicuum gentilium multitudini; hic à fratribus conſpici: illic auditum eſſe cum miraculo circumſtantis populi, hic cum gaudio fraternitatis audiri.* Idem pòſt, Epiſtola trigeſima quarta Lectoris officium ita deſcribit, vt ſuper pulpitum, id eſt, tribunal Eccleſiæ impoſitus & loci altioris celſitate ſubnixus plebique vniuerſæ conſpicuus, legat præcepta & Eu-
G angelium Domini.

VIII. Lectori tradebatur inter ordinandum codex, de quo lecturus erat, additis his verbis: *Accipe, & eſto Lector Verbi Dei*: vt conſtat ex Canone octauo Concilij Carthaginenſis quarti; & Iſidori libro ſecundo, de Eccleſiaſticis officiis, capite vndecimo. Porrò, *qui ad huiuſmodi presbiterij gradum* (inquit caput tertium Aquiſgranenſis

Concilij ſub Ludouico Pio) *Iſte erit doctrina & literis imbutus, ſenſuúmque ac verborum ſcientia perornatus, ita vt diſtinctionibus ſententiarum intelligat vbi finiatur iunctura, vbi adhuc pendeat oratio, vbi ſententia extrema diuidatur. Sicque expeditus vim pronuntiationis tenebit, vt ad intellectum, omnium mentes ſenſúſque promoueat.* Et paulò pòſt. *Auribus enim & cordi conſulere debet lector, non oculis, ne potiùs ex ſeipſo ſpectatores magis quàm auditores faciat.* Atque adeò in Eccleſia Romana nonnihil reſidui factum eſt eius moris in lectoribus ordinandis. B Extat enim in Pontificali huiuſmodi ad eos exhortatio. *Studete verba Dei, videlicet lectiones ſacras diſtinctè & apertè ad intelligentiam & ædificationem fidelium abſque omni mendacio falſitatis proferre.* Quæ ſine dubio remanſerunt in cundemnationem inductiæ abuſus; quo verum illud Lectorum officium ſublatum eſt: nam incognitum idioma tollit omnem fidelium intelligentiam, ideóque etiam ædificationem.

IX. Hinc eſt tam ſeria huius lectionis commendatio. C Rabanus de Inſtitutione clericorum libro ſecundo, vult omnes lectionem audire, etiam dilatis precibus. *Eſt autem* (inquit) *Lectio non parua audientium ædificatio. vnde oportet, vt quando pſallitur, pſallatur ab omnibus: cùm oratur, oretur ab omnibus: cùm lectio legitur, facto ſilentio æquè audiatur à cunctis. Nam etſi tunc ſuperueniat quiſque cùm lectio celebratur, adoret tantùm Deum, & præſignata fronte, aurem ſollicitè accommodet. Patet tempus orandi, cùm omnes oramus: patet, cùm volueris orare priuatim, obtentu orationis ne perdideris lectionem,* D *quia non ſemper eam quilibet paratam poteſt habere, cùm orandi poteſtas in promptu ſit. Nec putes paruam naſci vtilitatem ex lectionis auditu: ſiquidem oratio ipſa fit pinguior, dum mens recenti lectione ſaginata, per diuinarum rerum, quas nuper audiuit, imagines currit.* Egregius locus. Vult enim Rabanus omnes qui ad Eccleſiam veniunt, attentas aures præbere ad lectionem, etiam dilatis precibus: quod contra fit hodie in Papatu: vix enim quiſquam ſe putat Eccleſiam ingredi niſi orationis cauſa: lectionis E verò nulla cura. Nimirum, quia nullus eam capit: conceptam barbaro idiomate, quod ipſe lector ſæpius demurmurat, quàm pronunciat, cùm ne ipſe quidem ſciat quid dicat. Vnde querimonia eſt Enchiridij Colonienſis in tractatu de ordinibus. *Tum,* id eſt olim, *recitatione verbi Dei per lectores ſaginabatur: nunc lectores quod recitant vix ipſi intelligunt.* Deinde vult Rabanus ex lectione recenti id effici, vt per diuinarum rerum imagines mens auditoris ad preces conuerſi currat. At hoc quis fieri F poſſe credat abſque intellectu? Nam idioma barbarum incognitumque nullam imaginem eorum quæ dicta ſunt, menti imprimit.

X. Hinc grauiſſimæ eorum increpationes, qui non attendebant, cùm à lectore Scripturæ legebantur: cùm alibi tum vehementiſſimè apud Chryſoſtomum homilia tertia in poſteriorem ad Theſſalonicenſes. εἰσῆλθε πλούσιος ἐνταῦθα, ἢ καὶ πλουτοῦσα γυνή, οὐ φροντίζει πῶς ἀκούσει τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πῶς ὀφθεὶς δείξεται. *Ingreditur huc diues ſeu vir, ſeu mulier, nec curat quomodo audiat Dei eloquia, ſed quomodo ſe oſtentabit.* G Νομίζουσι περὶ ὑμᾶς εἰσιέναι, ὅταν εἰσίωσιν ἐνταῦθα, νομίζουσι παρ' ὑμῶν ἀκούειν ἅπερ ἀκούουσι. οὐ προσέχουσιν, οὐκ ἐννοοῦσιν ὅτι πρὸς τὸν Θεὸν εἰσέρχονται, ὅτι αὐτὸς αὐτοῖς διαλέγεται. ὅταν γὰρ στὰς ὁ ἀναγνώστης λέγῃ, τάδε λέγει Κύριος, καὶ ὁ διάκονος A ἑστὼς ὁ πᾶσι ταῦτα λέγων διὰ τοῦ ἀναγνώστου, τοῦτο αὐτὸ τὸ νῦν ἔργον. *Exiſtimant ſe ad nos ingredi, quando huc ingrediuntur, atque à nobis audire quæ audiunt. Non attendunt, non cogitant ſe ad Deum venire, Deúmque ad ipſos loqui. Etenim cùm ſurgens lector dicit, Hæc dicit Dominus: ac cùm Diaconus ſtans omnibus ſilentium imperat, non lectori is honor defertur, ſed ei qui per lectorem omnes alloquitur. Si ſcirent hoc à Deo dici per Prophetam, omnem vtique faſtum abiicerent.* Hæc & alia non pauca in eandem ſententiam Chryſoſtomus, vt omnino attentos auditores efficeret ad verbi B diuini lectionem publicam.

XI. Quis iam neget, eam lectionem accommodatam fuiſſe ad captum plebis? *Nam ſi intellectum mentis remoueas* (inquit Auguſtinus libro duodecimo, de Geneſi ad literam capite octauo) *nemo ædificatur audiendo quod non intelligit.* Quanquam argumentis aut coniecturis non eſt opus, cùm Chryſoſtomi homilia tertia in poſteriorem ad Corinthios habeamus diſerta verba. ἀλλ' οὐκ οἶδα, C φησί, τὰ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς κείμενα, ſic enim ſuam ſtupiditatem nonnulli excuſabant; *Non intelligo quæ in Scripturis continentur.* Reſpondet, διὰ τί; μὴ γὰρ Ἑβραϊστί, μὴ γὰρ Ῥωμαϊστί, μὴ γὰρ ἑτερογλώσσως ἐρρέθη; οὐχ Ἑλληνιστὶ εἴρηται; *Quam ob cauſam? Nunquid Hebraicè, nunquid Latinè, nunquid aliena lingua dicuntur? Et non potiùs Græcè?* Eius loci mens eſt iſta. Græcis excuſationis anſam oblatum iri, ſi eis Scripturæ proponantur aut Hebraicè, aut Latinè, aut alia aliqua lingua non cognita, vt negent ſe capere D quæ in eis Scripturis continentur: ſed ideo Græcis Græcè proponi, vt ne poſſint tale aliquid prætexere.

XII. Iuſtinianus Imperator cùm comperiſſet in duas partes Iudæos ſcindi, alióſque velle tantùm Hebraicè Scripturam legi, vt noſtri hodie Papiſtæ tantùm Latinè: alios verò etiam Græcè ſua autoritate poſteriorum ſententiam probauit, edixitque vt Scripturas liceret legere non tantùm Hebraicè, ſed etiam Græcè, imò & aliis linguis E pro locorum varietate. Locus eſt Nouella centeſima quadrageſima ſexta. Ἡμεῖς τὰ περὶ τούτου μαθόντες, καλλίους ἐκρίναμεν εἶναι τοὺς καὶ τὴν ἑλληνίδα φωνὴν περὶ τὴν τῶν ἱερῶν βιβλίων ἀνάγνωσιν παραλαβεῖν ἐθέλοντας, καὶ ἁπλῶς πᾶσαν ἄλλην, ἣν ὁ τόπος ἐπιτηδειοτέραν καὶ μᾶλλον γνώριμον τοῖς ἀκούουσιν εἶναι ποιεῖ. *Nos his compertis, honeſtiores illos iudicauimus eſſe, qui etiam Græcam linguam volunt adhiberi ad lectionem ſacrorum librorum: & omnino quamlibet aliam, quam locus magis commodam efficiat, cognitioremque auditoribus.* Et paulò pòſt, F Θεσπίζομεν τοίνυν ἄδειαν εἶναι τοῖς βουλομένοις Ἑβραίοις κατὰ τὰς συναγωγὰς τὰς αὐτῶν, καθ' ὃν Ἑβραῖοι ὅλως τόπον εἰσί, διὰ τῆς ἑλληνίδος φωνῆς τὰς ἱερὰς βίβλους ἀναγινώσκειν τοῖς συνιοῦσιν, ἢ καὶ τῆς πατρίου τυχὸν (τῆς Ἰταλικῆς ταύτης φαμὲν) ἢ καὶ τῶν ἄλλων ἁπλῶς, τοῖς τόποις συμμεταβαλλομένης τῆς γλώττης, καὶ τῆς δι' αὐτῶν ἀναγνώσεως, ἐφ' ᾧ σαφῆ τε εἶναι τὰ λεγόμενα τοῖς συνιοῦσιν ἅπασιν ἐφεξῆς, καὶ κατὰ ταῦτα ζῆν καὶ πολιτεύεσθαι. *Sancimus vt liceat cum volent, Hebræis in ſuis Synagogis vbicunque locorum ſint, Græcè ſacros libros legere iis qui intelligere poterunt: vel quacunque patria, exempli gratia, Italica, vel qualibet alia: mutata pro variis locis lin*G*gua ſimúlque lectione: idque hanc ob cauſam vt perſpicua ſint quæ dicuntur æquè omnibus intelligentibus, viuique poſſit iuxta eorum præſcriptum.*

XIII. Ex his omnibus perſpicuum eſt, quænam fuerit olim Chriſtianorum in hoc controuerſiarum articulo perſuaſio. Videlicet recitandam eſſe Scripturam. Et quidem primo, non

vt ſolent Epiſcopi pro Concione ſuis verbis, ſuoque ſtylo, quod ex libris ſacris didicerunt, referre: ſed vt ipſa authentici textus verba [illegible] recitentur. Secundò, vt non ſit Theatrica quædam oculorum oblectatio, vt in Papatu, vbi nihil idiotæ referunt domum, præter hoc vnum, quod hominem viderunt, ſuo quodam more veſtitum, pronunciantem, aut potius non pronunciantem, ſed modulata voce cantitantem, ſub Euangelij, Epiſtolæve nomine, particulas quaſdam è libris ſacris, quibus quid contineatur, omnes ferè nihilo minus ſciunt, quàm ſi è comicis Italis fabulas agi videant. Sed ſit diſerta, articulata, diſtincta, perſpicua recitatio eorum verborum, quorum certum ſenſum plebs percipiat, cum inſtructione, & ſancto gaudio. Nam etiam Rupertus de diuinis officiis libri tertij, capite octauo, rationem reddens cur Sabbatho ſeiuniq; aduentus duodecim lectiones dicantur, quæ ſex ſunt, *Quia*, inquit, *cùm Romana Eccleſia de Latinis & Græcis eſſet permixta, ſingulæ lectiones in vtraque lingua recitabantur: nam in vna lingua recitata, ab vtriuſque linguæ populo intelligi non poterant.*

XIV. Quæ quidem pendent ex illo Apoſtoli axiomate, *Omnia ad ædificationem fiant*: decimo quarto prioris ad Corinthios. Nam quod Bellarminus hoc ita eludit, vt dicat Scripturas ſacras magnam adferre fidelibus conſolationem, ſed doctis quidem dum leguntur, indoctis autem dum à Concionatoribus explicantur: futile eſt. Quos enim ille doctos appellat? An eos, qui multo tempore multum laborem ſcholis impenderunt, vt varias linguas diſcerent, aut humaniores ſcientias? An verò potiùs doctos in ipſis Scripturis ſiue in Chriſtianæ pietatis myſteriis, quos [illegible] Veteres appellabant? Atqui vtroque modo nihil promouet. Nam ex his teſtimoniis, patet non doctos olim ſecretos ab indoctis, ſed totam plebem admiſſam fuiſſe ad Scripturarum lectionem audiendam. Nulla autem plebs vnquam ex ſolis doctis conſtitit, ſed etiam ex imperitis quibus neque Hebraica, neque Latina lingua cognita erat, apud Græcos quidem, vt ex Chryſoſtomo audiuimus: quorum etiam plerique, cùm negarent ſe capere, quæ ſcripta erant, nam & hoc obiiciebat ſibi Chryſoſtomus; hoc ipſo oſtendebant ſe non eſſe in pietate peritos, ſiue ἀνθρωποκτήματα. Eſto igitur verum, imperitos conſolationem accipere è Scripturis explicatis, ſed ne mihi viciſſim Bellarminus neget eiſdem ipſum contextum nudum legendum eſſe, quando ita videt olim factitatum. Hieronymus in Pſalmum octogeſimum ſextum. *Scriptura populis omnibus legitur, hoc eſt, vt omnes intelligant.*

Cap. V.

Scriptura olim tranſlata.

I. Si non liceret Scripturam transferri in quaſlibet linguas, ergo id apud Chriſtianos nunquam factum eſſet, nunquam approbatum. At verò poſterius egregiè falſum eſt: Ergo neque prius verum. Conſequentia propoſitionis per ſe patet. Aſſumptum eſt [illegible].

II. Hieronymus præfatione in quatuor Euangelia ad Damaſum: *Quibus nos in veteri Teſtamento poſt Septuaginta interpretes emendare quid licuit, nec in Nouo profuit emendaſſe, cùm multarum gentium linguis Scriptura ante tranſlata doceat falſa eſſe quæ addita ſunt.* Auguſtinus capite quinto libri ſecundi de Doctrina Chriſtiana, *Ex quo factum eſt* (inquit, nempe ex linguarum confuſione) *vt etiam Scriptura diuina, qua tantis morbis humanarum voluntatum ſubuenitur, ab vna lingua profecta, qua opportunè potuit per orbem terrarum diſſeminari, per varias interpretum linguas longè latéque diffuſa innoteſceret gentibus ad ſalutem.* In Pſalmum centeſimum quintum, *Habemus beneficium Dei, qui Scripturas ſuas in multis linguis eſſe voluit.* Et Epiſtola quadrageſima octaua. *Scriptura Canonica, tot linguarum literis, & ordine, & ſucceſſione celebrationis Eccleſiaſtica cuſtoditur.* Theodoretus libro quinto de curandis Græcorum affectionibus, [illegible Greek] Hoc eſt, Zenobio Acciaiolo interprete. *Nos autem vobis Apoſtolicæ Propheticæque doctrinæ inexhauſtum robur manifeſtè oſtendimus. Vniuerſa enim facies terræ, quantacunque ſoli ſubiicitur, eiuſmodi verborum plena iam eſt. Hebraici verò libri, non modò in Græcum idioma conuerſi ſunt, ſed in Romanam quoque linguam, Ægyptiam, Perſicam, Indicam, Armeniacamque, & Scythicam, atque adeò Sauromaticam: ſemelque, vt dicam, in linguas omnes quibus ad hanc diem nationes vtuntur.*

III. Iam recentiores. Richardus is, qui ſcripſit confutationem Alcorani Mahometici, ita habet, [illegible Greek] *In omni lingua & natione lex & Euangelium ſimiliter inueniuntur ſcripta.* Et paulò poſt Noui Teſtamenti [illegible Greek] *deſcripta exemplaria remanſerunt in omnibus quarumque populorum propriis linguis*, ſic enim neceſſe eſt circumloqui vim propriam [illegible]. Auguſtinus Steuchus Epiſtola ad Maximum Grimanum præfixa recognitioni Veteris Teſtamenti. *Siquis diuinarum literarum quanta ſit maieſtas ſecum perpenderit, intelliget procul dubio, non temerè eueniſſe, vt tot apud omnes gentes fuerint earum interpretes apud quas primum bonæ literæ florere cœperunt.*

IV. Hæc vniuerſalia ſunt teſtimonia. Iam ſpecialiter de ſingulis linguis. Vetus Teſtamentum iam olim ante aduentum Chriſti tranſlatum fuit in linguam Græcam, iuſſu Ptolomæi Philadelphi, atque induſtria Septuaginta duorum Interpretum. Idque hanc ob cauſam, vt ne ſolis Iudæis cognitum remaneret. Sic enim apud Ariſtæam Demetrius, cuius ſtudio hoc opus procuratum eſt, regem alloquitur, *Illa quidem Hebraicis literis & lingua conſcripta eſt* (legem Moſis ſignificat) *& propter hoc hactenus ſuis tantum cognita, ad regias manus adhuc minimè peruenit. Sed digna eſt vt ipſa quoque inter tuos libros habeatur.* Atque inde concludit accerſendos inter-

pretes. Poſt Chriſtum in eodem labore ſudauit Aquila Ponticus: ſed & Theodotion: denique etiam Symmachos. Quas interpretationes factas numquam improbauit Eccleſia, quamuis Aquilas, Theodotion & Symmachus autores, eſſent hoſtes fidei, atque adeò Apoſtatæ. Imò iis potiùs via eſt, cùm priuatim, vt apparet ex virorum doctorum commentariis, tum publicè, vt ex Hieronymo ſcimus Danielem lectum fuiſſe ex Theodotionis editione.

V. De lingua Latina Auguſtinus ſecundo de Doctrina Chriſtiana, capite vndecimo. *Qui Scripturas ex Hebræa lingua in Græcam verterant linguam, numerari poſſunt. Latini autem interpretes nullo modo: vt enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis ſibimet vtriuſque linguæ habere videbatur, auſus eſt interpretari.* Ex iis verbis duo obſeruamus: Et ab initio ſtatim fidei Eccleſiam eſſe Scripturis vſam translatis à ſuo idiomate in aliud populo cognitum, quod hodie ij vetant, qui ſe ſolos Eccleſiam appellari volunt: & adeo fuiſſe tum temporis perſuaſum eas verſiones eſſe licitas, & vtiles, imò etiam neceſſarias, vt nemo prohiberetur iis manum admouere: quæ licentia non ſolet vſurpari in iis rebus quæ iudicantur aliquid habere periculi: minimè omnium verò cum præceſſit prohibitio. Sed eo in ex tanto interpretum Latinorum numero duæ fuerunt editiones magni & vſus & nominis. Prior vetus & communis appellata, ab Auguſtino etiam Itala: altera autore Hieronymo, qui ex fontibus hauſit, cùm altera eſſet ex Græco expreſſa.

V I. Non negant aduerſarij has Græcas & Latinas editiones. Sed reliquas impugnant. Omnino nulla cauſa. Nam quæ ratio effecit, vt Græcè & Latinè verterentur libri ſacri, eadem efficiet vt in alias linguas: nimirum vt ne theſauri incogniti nullus ſit vſus. Nec certè magis Græcorum aut Latinorum intererat, noſſe myſteria ſancta, quàm Italorum, Germanorum, Hiſpanorum, Anglorũ, Gallorum, denique omnium. Nec omnibus poterant, aut certè æquè bene poterant, communicari eo duplici verſionum idiomate, ac quorumque propriis. Itaque etſi hæc tantùm haberemus exempla verſionum, tamen ſufficerent argumento confirmando.

VII. Sed habemus alia, & quidem omnium penè linguarum, nec recentia, ſed à multis annis. In linguam Chaldaicam exſtat Veteris Teſtamenti tranſlatio, autore partim Onkelo, partim Ionathane Vzielis filio: quorum poſterior vir omnium doctorum iudicio magnus, aliquot ante Chriſtum annis vixit, & perhibetur fuiſſe condiſcipulus Simeonis illius boni ſenis, cuius Canticũ habemus in Euangelio Lucæ tenentis Chriſtum in vlnis. Eſt autem hoc opus aggreſſus, quia videbat linguam purè Hebraicam, paulatim abiiſſe in deſuetudinem: adeo vt doctis tantùm familiaris eſſet: ille autem putauit tantum theſaurum omnibus publicandum. Exemplum valde aptum noſtris temporibus. Nam Romæ olim nemo negat vtilem fuiſſe Latinã editionem, quam docti æquè & indocti, viri & mulieres, legere poterant, aut lectam audire. Sed paulatim antiquatam eam linguam, iam à plurimis annis nemo Romanus, niſi multo tempore in ſcholis acto, nouit. Mirum ergo, nullum eſſe hodie apud eos Ionathanem: imò omnes eſſe iratos hoſtes tam honeſti operis.

V I I I. Noui Teſtamenti Syram editionem, magni faciunt omnes docti. Et diligenter publicarunt, variis prælorum operis: nouiſſimè autem Arias & Fabricius, pauloque ante vtrumque Tremellius. Cenſetur facta paulò poſt Chriſti tempora: atque adeò Cornelius Bertramus tribus primis Eccleſiæ Antiochenæ annis. Iodocus Coccius Theſauri Catholici libro ſexto, capite primo teſtatur Petrum quendam Æthiopem curaſſe imprimi Pauli Epiſtolas, in Græca, Hebraica, Chaldaica, Arabica, Indica, & Glieez linguis.

I X. Fabricius præfatione in Nouum Teſtamentum Syriacum ad Henricum Galliæ & Poloniæ Regem, cum meminiſſet Bibliorum πολυγλώττων Antuerpiæ editorum. *Reſtaret nunc* (inquit) *Rex Chriſtianiſſime, vt in altera editione iuberes addi eorundem Bibliorum Arabicam paraphraſin Saadiæ Gaonis, Perſicam Iacobi Tauaſij Paraniſiæ, integram in Vetus Teſtamentum Syriacam, Armenicam, & Aethiopicam. In iis enim omnibus linguis, præter eas quæ ſunt iam typis adumbratæ, cum Veteris, tum Noui Teſtamenti verſiones integræ reperiuntur.* Et ſanè Arabicam vna cum Hebræa, Græca, Latina, & Chaldaica edendam ſuſceperat Auguſtinus Iuſtinianus Genuenſis: ſed ſolum Pſalterium excuſum eſt anno Domini milleſimo quingenteſimo decimo ſexto: reliqua parata, propter autoris mortem, non ſunt in lucem edita, ſed manuſcripta ſeruantur, teſte eodem Coccio, & ante eum Sixto Senenſi.

X. Chryſoſtomum tranſtuliſſe Pſalmos, & Nouum Teſtamentum, in linguam Armenicam, Sixtus Senenſis docet; & Stapletonus agnoſcit ex teſtimonio Gregorij Patriarchæ: Hieronymum vertiſſe vtrumque Teſtamentum in Dalmaticam, etſi Bellarminus vertat in dubium, aſſerunt tamen Sixtus Senenſis Bibliothecæ libro ſexto, annotatione centeſima quinquageſima ſecunda: Hoſius in Dialogo de Sacro vernaculè legendo: & Alphonſus de Caſtro contra hæreſes, libro primo, capite decimo tertio. Vlphilas apud Sozomenum, libri ſexti, capite triceſimo ſeptimo editionis Græcæ, *Primus fuit literarum Gotticarum inuentor,* καὶ εἰς τὴν οἰκείαν φωνὴν μετέφρασε τὰς ἱερὰς βίβλους, *Et in ſuam linguam tranſtulit ſacros libros.* Vide Iſidorum in Chronico Gottorum, qui Galpilam vocat, ſed in Chronico Gilfulam, teſtatus vertiſſe vtrumque Teſtamentum.

X I. Iuellus contra Hardingum articulo decimo quinto, & Whitakerus in hac ipſa quæſtione, teſtantur ſe apud Ioannem Treuiſanum legiſſe Bedam communicaſſe Anglis libros ſacros propria eorum lingua. Sed & Theotiſcè, ſiue Germanicè editos quondam, tradit Valafridus Strabo de rebus Eccleſiaſticis, capite ſeptimo, *Studioſi illius gentis* (inquit) *diuinos libros in ſuæ locutionis proprietatem tranſtulerunt, quorum adhuc monumenta apud nonnullos habẽtur.* Sixtus Senenſis libro quarto Bibliothecæ, *Michael Adam Iudæus conuerſus Biblia vertit in linguam Germanicam, & in vſum Iudæorum characteribus Hebraicis expreſſit.* Italicè edidit Iacobus Archiepiſcopus Genuenſis, teſte Stapletono & Sixto. Polonicè Hieronymus Leopolitanus, teſte Sixto. Gallicè, Carolus quintus Rex, teſte Chronico regum Galliæ, & Carolo Molinæo annotatione prima ad edictum Caroli ſexti: & Bernardo Girardo in eius regis vita: atque hanc editionem memini

videre

A videre eleganter deſcriptam in membranis. Vel totum corpus Bibliorum, vel aliquam partem Morauicè fuiſſe editam conſtat circa annum octingenteſimum octogeſimum, ex literis Ioannis Papæ octaui ad Sfentum Comitem de Methodio. *Nec ſanè (inquit) fides vel doctrina aliquid obſtat, ſiue Miſſas in eadem Sclauonica lingua canere, ſiue Sacrum Euangelium, vel lectiones diuinas Noui & Veteris Teſtamenti, benè translatas, & interpretatas legere, aut alia Horarum officia omnia pſallere: quoniam qui fecit tres linguas principales, Hebræam ſcilicet, Græcam, & Latinam, ipſe creauit & alias omnes ad laudem & gloriam ſuam.* Recitatur epiſtola à Baronio Annalium tomo decimo. Andreas Fricius defenſione articulo tertio. *Ruſſi habent ſua lingua ſacra Biblia conſcripta. Boemorum etiam Biblia vidi ante aliquotes decenos annos Venetiis typis excuſa.*

XII. Sic iam olim edita fuiſſe Biblia probamus, non tantùm Græcè & Latinè: ſed etiam in omnes ferè alias linguas: ſcilicet, Chaldaicè, Syriacè, Arabicè, Perſicè, Armenicè, Aethiopicè, Polonicè, Moſauicè ſiue Sclauonicè, Gothicè, Dalmaticè, Germanicè, Italicè, Anglicè, Gallicè, Ruſsè, Bohemicè. Et tamen Bellarminus negabat vllum eſſe antiquũ autorem, qui alicuius alterius translationis meminiſſet, præter Græcam, & Latinam.

XIII. Hardingus contra Anglicanam Apologiam; non priùs in quarundam gentium vernaculis linguis haberi Scripturas omnino interdictum fuiſſe dicit, quàm proterua hæreticorum petulantia, Eccleſiæ præſides, quo populi ſaluti conſultum eſſet, aliter ſtatuere coëgiſſet. Ergo, inquam, olim permiſſum erat; deinde omnino prohibitum. Atqui in ſtatu quæſtionis conſtituendo, Bellarminum audiuimus grauiter Chemnitio mendacij calumniæque notam inurentẽ ob hoc ipſum, quòd aſſereret à Papiſtis prohiberi vulgares editiones. Ergo hoc cùm ingenuè confiteatur Hardingus, neceſſe eſt valdè negatum à Bellarmino.

XIV. Sed quod de hæreticorum petulantia dicit, meritò examinandum eſt. Quando enim prohibitionem dicimus factam? Certè his demum poſtremis temporibus: hoc eſt, ſi non in Concilio Tridẽtino, ſaltem poſteà: etſi opinor in Concilio, non verbis conceptis, ſed obliquè, vt notabat Chemnitius. Ante id Concilium verò conſtat nullum fuiſſe interdictum. Nam & Auguſtinus Steuchus, non multo ante vixit, qui tamẽ de verſionibus in omnes linguas non ſine honore loquitur. Et Auguſtinus Iuſtinianus editionem adornabat Bibliorum ἑξαπλῶν anno decimo ſexto ſuperioris ſeculi. Deus bone! tam ſerò prouiſum fuiſſe ſaluti populi? Atqui longè antè graſſatæ fuerant hæreſes. Chryſoſtomus vertit Armenicè, Hieronymus Dalmaticè: an illi nullas audierant, nullas nouerant hæreſes? Imò vix vllum fuit in Eccleſia ſeculum, magis hoc veneno infeſtatum. Et tamen tranſtulerunt. Ergo non crediderunt hæreſeon peſtem, ſatis legitimam cauſſam eſſe ſubtrahendarum populo Scripturarum. Quid? quod Stapletonus hæreſibus maximè graſſantibus putat totum Scripturarum corpus in vulgari idiomate, ſaltem quibuſdam è plebe permittendum? Sanè hunc neceſſe eſt non crediidiſſe omnino prohibendas verſiones vulgares, propter hæreſes. Nam ſi omnino nullæ eſſent, quibus communicari poſſent?

Cap. VI.

Quid Papiſtæ excipiant ad Scripturæ Translationes.

I. VAriè ſoluunt hoc argumentum Aduerſarij. Primum per partes. Bellarminus
B negat ſe certò ſcire vtrum Hieronymus verterit in linguam Dalmaticam. Editionem Chaldaicam eſſe potiùs paraphraſin, quàm verſionem: nec vnquam apud Catholicos habuiſſe magnam autoritatem. Porrò non eſſe translatas Scripturas in linguã Græcam, quia ea lingua eſſet quibuſdam vulgaris, ſed quia communiſſima. *Nam certè (inquit) Ptolemæo regi Aegypti, qui eas transferri curauit, non erat vulgaris.* Idémque de lingua Latina iudicium, quæ erat communis in toto Occidente, paucis verò vulgaris.

C II. Nos contrà. De lingua Dalmatica, Hieronymique verſione litigandum eſſe Bellarmino cum ſuis, Hoſio Cardinali, Alphonſo de Caſtro, Sixto Senenſi; qui aſſeruerunt. Et cauſſam aſſerendi habuerunt ab ipſo Hieronymo, qui ſe translationem Septuaginta diligentiſſimè emendatam ſuæ linguæ hominibus dediſſe aſſerit. Epiſtola centeſima trigeſima quarta ad Sophronium. Erat autem ille Stridonenſis; quod oppidum eſt in Dalmatia. Et, ne id diuinatum aliquis putet, addit Sixtus, etiam hodie in vſu
D eſſe eam verſionem. Adſcribam verba, è libro quarto Bibliothecæ. *Tranſtulit quoque Hieronymus, vt ipſemet in Epiſtola ad Sophronium teſtatur, vniuerſum totius diuinæ Scripturæ corpus in Dalmaticam linguam ad vtilitatem nationis ſuæ gentium; qua vſque in hanc diem huius translationis lectione ſumma cum veneratione vtuntur.* Nota, hũc laborem ab Hieronymo ſuſceptum, ad vtilitatẽ gentium ſuæ nationis: non eruditorum; non Epiſcoporum, non Cleri. Conclude perſuaſum fuiſſe Hieronymo Scripturas etiam iis communicandas, quibus
E materna tantùm lingua eſt cognita: eorumque vtilitatem promouendam: & quidem hoc modo: hoc eſt, non tantùm publica expoſitione, quæ fit à concionante: ſed etiam, ipſa textus facta exhibitione.

III. De Chaldaicæ editionis autoritate, quid attinet dicere? ſit ea tanta, quanta debet eſſe alicuius verſionis: qua de re dicendum erit paulò pòſt. Nunc autem, non hoc agimus, quis cuique verſioni locus ſit tribuendus: ſed vtrum aliquis omnino dandus, hoc eſt, vtrum aliquas extare ſit vtile, vel potius
F permiſſum. Nec nos ſanè omnes vulgares contendimus æquo gradu admittendas; cum contextu archetypo; vel etiam cum vetuſtiſſimis verſionibus, ſi cætera ſint paria. Imò verò etſi aliàs nonnulli defectus ſint veterum, tamen propter ætatem facile patimur, vt plus honoris habeant. Nam ſi fortè aduerſus eas aliquid excipimus, tum id fieri debet ex autoritate textus, non è ſimplici poſteriorum comparatione.

IV. Fateor Paraphraſtem Chaldæum liberius
G tranſtuliſſe: non verò verbum verbo; quam religionem nos maximè laudamus, ſi tamen commodè fieri poſſit. Sed hoc quid ad rem? Non enim ſequitur non eſſe verſionem, & quidem in linguam cognitam, ex incognita, vel certè ex minùs cognita. Imò hoc ipſo redditur ad argumentum noſtrum aptior: quia non tantùm verſa eſt in linguam

vulgarem, ſed etiam explicatio eorum locorũ, quorum ſententia eſt obſcurior. Vnde à Galarino ſeriò commendatur. *Ionathas* (inquit) *Vzielis filius, Hillelisque auditor, atque Simeonis Iuſti, qui Chriſtum infantulum ſuſcepit in brachiis, condiſcipulus, totum vetus inſtrumentum in Chaldaam vertit linguam, atque expoſuit, ita ſenſum è ſenſu traducens, & ita obſcuriſſima quæque exponens vocabula, vt quæcunque de Meſſia, dubia & latenter ſcripta erant, certa atque clariſſima reddiderit: adeo vt eius editio non tam interpretatio, quàm gloſſa atque expoſitio videatur, quam Hebræi* תרגום *id eſt translationem nuncupant.* Hinc certè colligimus, myſteria Spiritus Sancti, etiam plebi communicanda. Deinde, quia hæc ſiue translatio ſiue paraphraſis, nunquam pleniùs, dilucidiùs, maximè verò nunquam certiùs ea myſteria declarauit, quæ continentur in Veteri teſtamento: quàm ipſe Spiritus Sanctus in Nouo: ergo ſi ob facilitatem illam non fuit incommodum, imò verò fuit vtile eam paraphraſin plebi proponi: multo vtiliùs, imò multò tutiùs fuerit Nouum Teſtamentum eidem communicari: Imò verò etiam totum Vetus: quia adiunctum habeat Nouum, tanquam ſiue paraphraſin, ſiue explicationem.

V. De Græca & Latina non eſt inſtantia difficilior. Primò, ne nos quidem pugnamus ſimpliciter pro linguis vulgaribus: ſed impugnamus tantùm linguas non cognitas ab iis quibus Scriptura proponenda eſt. Itaque ſufficiunt nobis linguæ communes, ſunt enim cognitæ. Atque hæc cognitio vera eſt & propria cauſſa omnium translationum: nominatim autem eius quæ facta eſt iuſſu Ptolomæi; cuius Epiſtolam ad Iudæorum Pontificem Epiphanius recitat, in hæc verba, libro de ponderibus & menſuris, ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος τοῖς τῆς εὐσεβείας διδασκάλοις, τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις πολλὰ χαίρειν. Θησαυροῦ κεκρυμμένου, καὶ πηγῆς ἐσφραγισμένης, τίς ὠφέλεια ἐν ἀμφοτέροις; οὕτω δὴ καὶ περὶ ὑμῶν ἀποστελλομένων ἡμῖν τῶν βιβλίων νενόηται. ἡμῶν γὰρ μὴ δυναμένων ἀναγνῶναι τὰ γράμματα τούτων, οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν γενήσεται. ἀλλὰ καταξιώσατε ἑρμηνευτὰς ἡμῖν ἀποστεῖλαι τοὺς ἀκριβῶς ἐκπεπαιδευμένους τήν τε τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ἑλλήνων γλῶτταν. *Theſauri abſconditi, aut fontis ſignati, quænam vtilitas? Idem iudicium de ſenſu librorum, qui à vobis ad nos miſſi ſunt. Quandiu enim eorum literas non poterimus legere, nullum inde ad nos redibit commodum. Itaque dignamini Interpretes mittere, exactè doctos cùm Hebraicè, tum Græcè.*

VI. Ad hæc, quid tum ſi vel Ptolemæo non fuit Græca vulgaris, vel paucis Latina? Nam nec Ptolemæo ſoli, & paucis etiam illis Biblia communicari debebant. Certè Demetrius erat Græcus, teſte ipſo nomine, cuius origo Græca eſt. Ei autem æquè ac Regi Septuaginta ſudabant: itemque Ariſtæo: denique omnibus Græcè ſcientibus: quod ex euentu patuit. Et Latina editio, non ſolis commendata eſt Gallis, aut Germanis, aut Hiſpanis, ſed ipſis Romanis in manus tradita; apud quos ita erat lingua non tantùm communis, ſed etiam vulgaris, vt quælibet muliercula, æquè ſe Latinam diceret, cum Cicerone, Cæſare, reliquis: non quidem eloquentia parem, ſed idiomate tamen non inferiorem. Faciebat ad Papiſtarum Tyrannidem, ſi nullus vnquam vſus fuiſſet editionis Septuaginta Seniorum, Athenis, vbi Tyrtamos, ob Græcam eloquentiam Theophraſtos appellatos aniculæ ex idiomate agnoſcebant hoſpites, & hoc nomine reſalutabant.

VII. Sixtus Senenſis annotatione centeſima quinquageſima ſecunda libri ſexti Bibliothecæ. *Ad id quod hæretici contendunt* (inquit) *vertendas eſſe diuinas*

A *literas in maternam cuiuſque nationis linguam, quia olim hoc ipſum factum ſit ingenti Eccleſiæ beneficio, reſpondetur, ineptum eſſe huiuſmodi argumentum: multa enim aliàs inſtituta ſunt in communem reipublicæ vtilitatem, quæ cùm poſtea incommodum, & periculum afferrent, abrogata ſunt.* Et addit exempla: Nocturna peruigilia ad martyrum ſepulcra, ſublata Elibertini Concilij ſanctione: Euchariſtiæ traditionem in manus fidelium, compertis incommodis abolitam. Porrò trãſlationum incommodum certiſſimo experimento B compertum; videlicet plurimam ſimplicium turbam ea occaſione in deteſtabiles, & irremeabiles errores corruiſſe.

VIII. Hæc Sixtus, vir inter Monachos eruditus: Sed hoc loco non ſatis prudens. Nam primò, ex euẽtis ea iudicanda ſunt duntaxat, quæ non ſunt ſimpliciter, & per ſe bona: ſed media atque ἀδιάφορα. Quomodo nos pleraque reformauimus cùm diſceſſimus à Papatu. Sic Commemorationem fidelium defun- C ctorum ſuſtulimus: ſic Martyrum natalitia: ſic ſignũ crucis illud αὐτόθεν; & ſimilia plurima; quibus tamen credimus priſcos non malè vſos eſſe: quia apud Papiſtas iampridem in fœdiſſimam Idololatriam, aut certè non ferendam ſuperſtitionem degenerarunt. Bona autem illa; prorſus cenſemus retinenda, purgatis erroribus qui ſuperuenerunt. Sic nos Euchariſtiam, Baptiſmum, preces, & reliqua in integrũ reſtituimus, quamuis ne ab iis quidem Papiſtæ ſacrilegas manus abſtinuiſſent. Porrò in merè adia- D phoris, negamus eſſe numerandum vſum linguæ cognitæ: ſed inter neceſſarias κατά τι; vt diximus præcedentis libri capite ſexto. Quemadmodum ergo qui vſum vini propter ebrietatem, ſic ne ille quidem inter ſobrios computandus erit, qui propter nonnullos hæreticos prohibeat vſum linguæ cognitæ.

IX. Deinde ipſa adiaphora cùm ex euentis iudicanda ſunt, non incommoda ſola numeranda veniunt; ſed & commoda conſideranda. Nam ſi plura ſperari poſſunt commoda, quàm incommoda ti- E meri, tum furioſum ſit, vſum iam receptum abrogare. Eſt autẽ certum multò plus vtilitatis ad Eccleſiã redire ex Scripturæ lectione; quàm incommodi: quòd ſi quis reuocet in dubium, relegat ea quæ nos prolixè citauimus ex patribus, cùm ageremus de permittendis plebi Scripturis.

X. Tertiò, tum minimè valet incommodorum enumeratio, ad vſum inductum tollendum; cùm è re ipſa, qua plerique abutuntur, remedia peti poſſunt aduerſus ea ipſa incommoda. At hoc Scripturis F proprium eſt: à quibus ſuppeditantur certiſſimæ refutationes earum ipſarum hæreſeôn, quas ab earum lectione, aut etiam aliunde nonnulli hauriunt. Sic Chryſoſtomus: Si attenderemus Scripturis, non tantùm non attenderemus errori: ſed etiam alios ab erroribus liberaremus.

XI. Quartò, quod dicit Sixtus, experientia compertum eſſe plebem ea occaſione in multos errores incidiſſe; falſum eſt, quia vix vllam poſſit hæreſin nominare, quæ à plebe originem ſumpſerit: G & non potius ab Epiſcopis, aut presbyteris: vnde conficitur, longè plus plebi nocuiſſe conciones, quàm Scripturarum lectionem: ſic enim quolibet pro arbitrio ſolẽt Epiſcopi Concionantes impellere plebem ab eis pendentem: quare ſi valet conſequẽtia aduerſus Scripturæ vſum, multo plus aduerſus Conciones. Itaque ſi ſemel propter malè vtentes; omnem omnino vſum Scripturarum, id eſt, tam bonum quàm malum; ſibi Papiſtæ prohibendum

bendum putant: cur non etiam ſimilem ob cauſam, omnea omnino cùm bonas tum malas conciones prohibent? Vt ſimiles haberent labra lactucas.

XII. Quintò, cum certum ſit, longè maximam hæreſeon colluuiem fluxiſſe ab Epiſcopis: Nam Bellarminus libri primi de Romano Pontifice capite octauo agnoſcit hæreſiarchas ferè omnes aut Epiſcopos aut presbyteros fuiſſe. Cùm, inquam, hoc certiſſimum ſit: vel negandum eſt ſuas hæreſes Epiſcopos hauriſſe ex Scripturarum lectione: vel his æquè ac laicis Scripturæ erunt interdicendæ: vel ſaltem alia excogitanda cauſa cur laicis potius. At primum illud ne aduerſarij quidem dicent: negarent enim ſolem meridie lucere: ſecundum omnino eſſet furioſum: tertium ἀδύνατον. Ergo inepta eſt Siati exceptio.

XIII. Sextò, nego vnquam interdictum fuiſſe, ne Scripturæ transferantur in vernaculas linguas. Nam ſi interdictum eſt, tum vel ante Concilium Tridentinum, vel deinceps. At non ante; vt conſtat ex tot verſionum exemplis iam enumeratis. E quibus Polonica facta eſt circa annum decimi quinti ſeculi ſextum & trigeſimum. Nō deinceps, quia nec quicquam ea de re inuenimus in eo Concilio: & Ieſuitæ recentiores, interque eos Bellarminus, negant ea de re fuiſſe ſancitum. Poſt Concilium autem, Papæ autores Indicis librorum prohibitorum, non ipſam prohibent verſionem, ſed tantùm vſum certis terminis circunſcribunt. Quanquam quid vel Concilium Tridentinum vel Papæ prohibeant, aut permittant, Catholici non curant. Nō enim eis ius vllū eſt in Eccleſiam; quam ferro & flāma perſequūtur.

XIV. Denique Sixti exempla ſunt inutilia. Nam vigilias illas fœminarum in Cœmeteriis, ſublatas ab Eliberino Cōcilio, nūquā Eccleſia inſtituerat: nūquā approbarat: ſed incōſiderata ſuperſtitio irrurſerat: ab iiſque nihil boni, incōmodi verò plurimū expectandum erat. Itaque piè & ſapienter abrogatæ ſunt; quia earum prætextu mulieres ſæpe ſcelera perpetrabant. Et ſimiliter ſublatas oportuit eas, quę retinentur apud Papiſtas circa Paſcha: itemque nocturnos conuentus ad Domini Natalem: ſi Papiſtis gratior eſſet Chriſtiana modeſtia, quàm fœda ſuperſtitio. Euchariſtiam verò porrigi in manus fidelium communicātium, omnino eſt ab inſtitutione Chriſti: nec quod ſciam ab Eccleſia vllo vnquam decreto abrogatum. Certè tolli non debuit. Quod ſi ſuperſtitioſiores ſunt Papiſtę; an propterea Catholicos oportet pœnas dare?

XV. Stapletonus in Relectione Principiorum Controuerſia quinta quæſtione tertia, articulo quarto; aliam quærit rimam. Nam cùm ei obiiceretur vſus iſte vulgariū editionum apud veteres. *Dicendum (inquit) quod hoc totum factum eſt ſubinde à maioribus noſtris pia & prudenti diſpenſatione, non autem ex generali & perpetua vel rei neceſſitate, vel Dei ordinatione.*

XVI. Atqui hoc multipliciter eſt abſurdum. Primò, ſi fuit ſpecialis diſpenſatio: ergo neceſſe eſt præceſſiſſe vniuerſalem prohibitionem. Non enim poteſt aliter diſpenſatio intelligi. Eſt enim diſpenſatio iuris relaxatio, inquit Altenſtaig. Exempli gratia, ex Papæ diſpenſatione Philippus Hiſpaniarum Rex vxoris defunctæ ſororem duxit. Nimirum, quia iure eoque diuino non licebat: quod ęque ac humanum pro nihilo, cum libet, Romæ ducitur. At vertendarum Scripturarum nulla erat prohibitio. Alioqui proferant, ſi poſſunt, aliquem ex Scriptura locum, aliquem Eccleſiaſticum Canonem, aliquod ſaltem alicuius Patris teſtimonium, vnde conſtet aliquando prohibitum fuiſſe, ne quis Scripturam verteret. Sed non poterunt. Ergo fruſtra diſpenſationē clamitāt.

XVII. Secundò, qua ratione appellari potuit ſpecialis diſpenſatio, is vſus quem conſtat eſſe promiſcuum? Nam ſi vnus aut alter reperiretur interpres, veriſimile id fortaſſe fuerit. Sed infiniti oſtenduntur. Nam Auguſtinus negabat numerari poſſe Latinos: multos græcos fuiſſe nemo neſcit. Adde Chaldaicos, Syros, Arabas, Armenos, Dalmatas, Anglos, Gallos, reliquos: quot erunt? Et in tanta copia mihi Stapletonus occinat diſpenſationem? nec tantùm diſpenſationem; ſed ſpecialem diſpenſationem? Nouam ſanè iuris Romani formulam.

XVIII. Tertiò, ſi eſt diſpenſatio, quæro quis diſpenſauit? An Concilium aliquod? an Epiſcopus Romanus? an ipſi Interpretes? Si Concilium: ergo nominent. Nos enim nondum vllum audiuimus, aut nominatum aut indicatum. Epiſcopus Romanus, non potuit: quia non eſt antiqua eius in Chriſtianitatem tyrannis. Et Hieronymum ſcimus tantum nouo Teſtamento manus admouiſſe ad Epiſcopi Romani ſiue preces, ſiue mandatum. Nam Vetus Teſtamentum; ad preces variorum tum Epiſcoporum, tū etiam laicorum, atque adeò mulierum tranſtulit. Denique non potuerunt ipſi Translatores diſpenſare: fuiſſet enim lex ridicula, à qua ſe quilibet proprio motu potuiſſet eximere. Quod ſi iam nemo inueniri poteſt diſpenſator: Ergo nulla eſt diſpenſatio.

XIX. Quartò, hoc etiam Stapletonus nobis reſpondere debet vtrum credat ex ſpeciali diſpenſatione factas eſſe verſiones primas Seniorum Septuaginta in linguam Græcam, & Hieronymi in linguā Latinam. Nam ſi aſſerat: tum has, non magis licitas dicet, quàm alias quaslibet: Et tamen has linguas tanquam doctas omnes Papiſtæ è reliquarum numero eximunt, vt crucis titulo dedicatas. Sin neget: nos excipiemus non aliam earum ſiue cauſam, ſiue rationem: quàm reliquarum, aut ab antiquis reddi, aut à recentioribus excogitari poſſe.

XX. Denique, cùm quæſtio eſſet Romę in conclaui agitata de Sacris Morauicè agendis, ideoque & de Scriptura vertenda in eandem linguam, eſſentque non pauci contradictores, Aeneas Syluius teſtatur vocem tanquam de cœlo in hęc verba miſſam, *Omnis ſpiritus laudet Dominum: & omnis lingua confiteatur ei*: Bohemicæ hiſtoriæ capite decimotertio. Sed & Ioannes quartus, hac ipſa de re ſcribens. *Literas Sclauonicas, à Conſtantino quodam Philoſopho repertas, quibus Deo laudes debitas reſonēt, iure laudamus: & vt in eadem lingua Chriſti Dei noſtri præconia, & opera enarrentur, iubemus: neque enim tribus tantum, ſed omnibus linguis, Dominum laudare, autoritate ſacra monemur, quæ præcipit dicens, Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi: & Apoſtoli repleti Spiritu Sancto locuti ſunt omnibus linguis magnalia Dei. Hinc & Paulus cæleſtis quoque tuba inſonat, monens, Omnis lingua confiteatur, quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. De quibus etiā in prima ad Corinthios Epiſtola ſatis & manifeſtè nos admonet, quatenus linguis loquentes, Eccleſiam Dei ædificemus.*

XXI. Hinc varia ducuntur argumenta. Primum: Nihil factum ex iure vniuerſali, diſpenſatio ſpecialis dici poteſt: ſiquidem, vt diximus, diſpenſatio eſt iuris non obſeruatio, ſed relaxatio. At Morauicæ linguæ vſus vſurpatus eſt, ex iure vniuerſali: nimirū ex locis ſcripturæ id factū cōprobantibus. Ergo non fuit ſpecialis diſpēſatio. Quod ſi nō Morauica, ergo ne aliarū quidem. II. Nullum facinus cōtra ius admiſſū,

propterea què indigens diſpenſatione ſpeciali, laudatur: eſt enim contra æquitatem, contra bonos mores. At hoc Morauorum factum laudatur à Ioanne quarto. Ergo non erat contra ius admiſſum, nec diſpenſatione indigebat. Tertium: Nihil, quod contra ius diſpenſatur, fieri iubetur: at Morauicam linguam vſurpari iuſſit Ioannes quartus. Ergo non diſpenſauit. Quartum: Nihil omnibus permiſſum, diſpenſatur. At linguæ vulgaris vſus, omnibus permiſſus eſt: ſic enim ſonant loci Scripturæ inducti, qui de omnibus linguis diſertè loquuntur. Ergo nō fuit ſpecialis diſpenſatio Morauicæ linguæ vſurpandæ. Quod ſi non huius: ergo ne aliarum quidem.

XXII. Atque hîc mirari libet ingenium Baronii: qui, cùm ſentiret hoc indicio conuelli Tyrannidem Papiſticam in retinendis linguis ignotis & barbaris; ictum putauit declinandum. *Hæc* (inquit) *Ioannes Papa, ita natam recens Eccleſiam lacte nutriens paruulorum, ſperans opera eius, qui linguas infantiū facit diſertas, fore vt Morauenſis Eccleſia, matris, ex qua genita eſt, linguâ perfectè loquutura eſſet.* Itane? puerorum lacte eos nutrim auſus eſt dicere Cardinalis, quibus Scripturas permittitur lingua vernacula? Atqui reliqui omnes vel hunc prædicant eſſe cibum prouectiorum, vt Bellarminus de Verbo Dei libro ſecundo, capite decimo ſexto, ad argumentum quintum Chemnitij: vel venenum pronunciant, vnde hæreſes, & omne genus malorum laici hauriant. Nimirum nihil penſi habent Papiſtæ, dum veritatem quoquomodo eludant: nec pudet ludificari Chriſtianos. Et tamen, ſi verum eſt, lingua cognita propoſitam Scripturam, eſſe lac puerorum: concludimus ergo, omnibus laicis proponendam: nam hi omnes, ſi pueri ſunt, vt Papiſtæ volunt, lacte ſunt nutriendi.

XXIII. Supereſt mihi Lizetus; nam & iſte neſcio quid ſeorſim meditatus eſt à reliquis. Primò concedit neceſſe fuiſſe, vt, quæ Gentes Hebraicæ, Græcæ, Latinæve linguæ vſum nullum haberent, iis Scripturæ proprio ſermone traderentur. Sed non inſulsè credi poſſe, apud Arabas, Chaldæos, Medos, aliôſque complures duplicem fuiſſe linguam, alteram omnibus communem, alteram viris doctis peculiarem, qua diuini libri apud eos ſcriberentur. Secundò, verſiones Italicas & Gallicas, potuiſſe à quibuſdam perperam, & inconſultè tentari: & voluiſſe interpretes quorundam magnatum deſiderio facere ſatis. Tertiò, id nunquam factum in Latina Eccleſia, quæ vniuerſa ſola Latina tranſlatione contenta fuit. Quartò, non fuiſſe eas vulgares tranſlationes paſſim indoctæ rudiq; plebi permiſſas. Denique, ſi ex Deo fuiſſet vulgaris tranſlatio, permanſiſſet vtique in Eccleſia, at quum haudquaquam in ea perſtiterit, argumentum maximum eſt, Deo eius tranſlationis opus neutiquam fuiſſe gratum.

XXIV. At nos reſpondentes, ad primum concedimus neceſſe fuiſſe, vt qui populi neque Hebraicè ſcirent, neque Græcè, neque Latinè, propria ſua lingua Scripturas haberent: atque eam perpetuam generalemque neceſſitatem eſſe credimus; vt ſimiliter Galli Gallicè, Itali Italicè, Germani Germanicè, alij aliter Scripturas legant. Nam hodie earum nationū nulla eſt, quæ vſum Latinæ linguæ retinuerit, aut Hebraicæ, aut Græcæ: quæ omnes ablegatæ ſunt, ab vſu olim publico, ad ſcholarum cancellos, vnde non exeunt.

XXV. Fuiſſe autem apud Chaldæos, Arabas, & Medos duplicem linguam, concedi poteſt; ſi diſtinguamus elegantiam honeſtiorum à ſordibus vulgi: neque quicquam derogat cauſę. Quanquam exemplo tum Græcæ, tum Latinæ verſionis præiudicare licet, Scripturas eſſe vertendas in ſermonem non honeſtioribus peculiarem; ſed vulgo communem. Sciunt enim docti; neque Græcè vetus Teſtamentū; neque Latinè tota Biblia, elegantiam redolere Demoſthenis, aut Ciceronis, ſed potiùs vulgi ſermones. Sin autem ſomniabat Lizetus, linguam doctorum aliquam, quæ non niſi in ſcholis multo labore diſceretur, plebi autem prorſus eſſet incognita; tum ille nimis altè ſomniauit.

XXVI. Ad ſecundum. Papiſtis ſolenne eſſe iampridem agnouimus pios Catholicorum conatus calumniari: ſed apud nos nullius eſſe momenti, quid illi vel laudent, vel improbent. Enimvero, cur Italicis & Gallicis verſionibus hæret Sophiſta? Quaſi verò alia eſſet earum ratio, quàm aliarum; puta Gotticæ, Dalmaticæ, Syræ, Chaldaicæ: adde, Græcæ & Latinæ. An verò temeritatis etiam accuſet Hieronymum, & Bedam, & Chryſoſtomum? Vlphilam certè nemo antiquorum ita damnauit. Quod autē addit de magnatum deſiderio, inſulſum eſt. Nam primò, earum verſionum paucæ ea occaſione factæ ſunt: reliquę in populorum gratiam; vt de Vlphila diſertè dixit Euſebius: de Hieronymo Sixtus. Secundò; nemo hactenus illud magnatum deſiderium culpauit: imò noſtri Hiſtorici, verſionem Gallicam numerant in laudibus Caroli quinti Regis. Et Hieronymus vltro profitetur, ſe in gratiam variorum cùm virorum, tum mulierū varias partes tranſtuliſſe.

XXVII. Ad tertium, interrogamus, quámnam appellet Eccleſiam Latinam. Nam ſi eam, quæ lingua Latina vtebatur: quid mirum? Ne in Græca quidem, aut Syriaca, Scripturæ vnquam conuerſę ſunt in linguam Latinam. Et nulla magis ratio efficit, vt quia Eccleſia Latina non eſt vſa Anglico idiomate, vt hoc exempli gratia nominem: ideò nunquam debere Scripturam Anglicè verti: quam nunquam Latinè, quia Eccleſia Gręca & Syriaca, nunquam vſę ſunt lingua Latina. Sin autem intelligit totam Occidentis Eccleſiam, quæ ſolebat appellari Latina: mera eſt petitio principij. Nam Angli, Galli, Dalmatæ, Poloni, Moraui, Gotti ad eam pertinebant; quibus ſingulis ſuas verſiones fuiſſe oſtendimus.

XXVIII. Ad quartum. Papiſtę audacter diuināt, quicquid ſuis rebus commodum videtur: ſed ridiculè. Qui enim illi poſt tot ſecula ſcire poſſunt non fuiſſe quibuslibet permiſſos libros Sanctos vulgari lingua? Saltem teſtes aliquos proferrent. Nam ſi id hodie fit apud eos, non ſequitur tamen ſimiliter olim factum fuiſſe. Sed enim quęro in quorum igitur gratiam factę ſint illę verſiones. Nam in vſum doctorum, quid erat opus? cùm illi vti poſſint Gręcis, & Latinis. Et tamen Euſebij de Vlphila verba erant: *τοὺς βαρβάρους μανθάνειν τὰ θεῖα λόγια παρεσκεύασε, effecit vt barbari ediſcerent oracula diuina.* Quę ſignificant, in eorum vſum verſas eſſe Scripturas Gotticè, qui ex ea verſione, non ex Latina, aut Gręca, haurirent fidem. Auguſtinus etiam effectum teſtatur, vt per varias Interpretum linguas Scriptura longè latéque diffuſa innoteſceret gentibus. Denique contrarium probauimus libro pręcedenti.

XXIX. Ad quintū: primò ineptè ex euentu iudicat. Quaſi verò nihil bonū, & ſanctū in deſuetudinē venerit apud eos, qui ſe Chriſtianos profitēt. Nō eſt verò è corruptionib⁹ legitima cōcluſio. Secūdò ſumit falsū. Nā remāſit vſus variarū verſionū: etſi nō omniū: videlicet Gręcę apud Gręcos, Syræ apud Syros,

Latinæ apud Latinos, Arabicæ apud Arabas. Illyricos etiam vti Dalmatica verſione Hieronymi Stapletonus teſtatur, & Sixtus.

Cap. VII.

An apud Iudæos Scriptura recitata ſit lingua incognita.

I. PErgo ad Argumenta Papiſtarum, collecta ab iis quibus hæc cõtrouerſia tractata eſt. Ii ſunt: Bellarminus de Verbo Dei, libro ſecundo, capite decimo quinto. Petrus Sutor Carthuſianus in opere de Translatione Bibliæ capite vigeſimo ſecundo. Petrus Lizetus in Dialogo de Sacris libris in vulgare eloquium minimè vertendis. Franciſcus Cordubenſis in Annotationibus Catholicis articulo primo, capite decimo. Andradius Defenſionis Tridentinæ libro quarto. Stapletonus in Relectione principiorum Controuerſia quinta; quæſtione tertia, articulo quarto. Thomas Hardingus contra Iuellum articulo decimo quinto. Iacobus Ledeſima in libro de diuinis Scripturis quauis paſſim lingua non legendis. Ioannes Arboreus Theoſophiæ libro octauo, capite vndecimo. Salmero diſputatione trigeſima in priorem ad Corinthios.

II. Bellarmini primum argumentum ducitur ab exemplo Eccleſiæ Iudaicæ, quæ fuit à tempore Eſdræ vſq; ad Chriſtum. Nimirũ, quia temporibus Eſdræ deſierit in populo Dei lingua Hebraica eſſe vulgaris. Argumentum ita inſtituendum: Quicunque vſus obtinuit in Eccleſia Iudæorum ab Eſdra ad Chriſtum; is obtinere debet in Eccleſia Chriſtiana. At is vſus obtinuit ab Eſdra ad Chriſtum, vt Scriptura non exſtaret, niſi lingua incognita. Ergo in Eccleſia is vſus obtinere debet, vt non exſtet Scriptura niſi lingua plebi incognita.

III. Probatur Minor: quia non exſtabat Scriptura niſi Hebraicè: at linguam Hebraicam Iudæi obliti erant in captiuitate Babylonica; vt illis deinceps Chaldaica, ſiue Syriaca fuerit materna. Vnde Nehemiæ octauo, cùm legeretur liber Legis vniuerſo populo, Nehemias, & Eſdras & Leuitæ interpretabantur, quia alioquin nihil populus intelligebat. Probatur etiam ex multis vocibus, quæ leguntur in nouo Teſtamento, nec ſunt Hebraicæ, Marci quinto, *Talitha cumi*: decimo quarto, *Abba*. Actorum primo, *Haceldema*, Matthæi vigeſimo ſeptimo, *Golgotha*, Apud omnes Euangeliſtas, *Paſcha*. Probatur rurſus ex Ioannis ſeptimo: *Turba hæc quæ non nouit legem*. Denique etiam hodie Iudæi in Synagogis Scripturas Hebraicè legunt, cùm tamen nulli nationi lingua Hebraica ſit vulgaris.

IV. Reſpondeo primò, maiorem non eſſe vniuerſaliter veram, ideoque concluſionem non neceſſariam. Nam ne ipſi quidem aduerſarij auſint aſſerere omnia ſic conſeruanda apud Chriſtianos, vt inſtituta ſũt apud Iudęos. Et tamẽ, quod diligẽter cõſiderãdũ venit, nõ argumẽtatur Bellarmin⁹ ab eo, quod inter Iudæos certo Dei præcepto inſtitutũ eſt: ſed dũtaxat ex eo, quod vitio paulatim inductum eſt. Alioquin, cur tam ſera cõquiſiuit exẽpla? Eſdrę enim tempora inciderunt in periodum Eccleſiæ Iudaicæ declinantis. Quis autem credat nobis pro exemplo conſtituendæ Eccleſiæ Chriſtianæ proponendum ſtatum inclinantis Iudaicæ? & non potius integræ?

V. Secundò, reſpondeo minorem eſſe falſam: ac ne veriſimile quidem eſſe tempore Eſdræ fuiſſe populo incognitam linguam Hebraicam, alioquin quomodo Haggæus, Zacharias, & Malachias ad populum concionari eſſent? Nam conſtat prophetaſſe poſt reditum ex captiuitate; & lingua purè Hebraica: quod vtrumque patet ex eorum ſcriptis. Etſi iam inclinante linguæ puritate. Cuius rei indicium eſt in menſium nominibus, non Hebræis, B quæ in nullis inueniuntur libris ſacris, præter eos qui in captiuitate Babylonica conſcripti ſunt: vt docet Elias Leuita in Tisbi. Et ſanè quis credat fieri potuiſſe, vt intra ſpatium annorum ſeptuaginta, totus ille populus prorſus oblitus ſit ſui idiomatis? Nam corrupiſſe, ſi diceret Bellarminus, non repugnarem. Etſi ne id quidem ſatis exploratè colligi poſſit, niſi diu poſt Eſdræ tempora. Certè Nehemias capite decimo tertio diſertè meminit linguæ Iudai- C cæ diſtinctæ ab aliis, cùm ſignificat filios natos ex mulieribus Azdoticis, Ammoniticis, Moabiticis, nõ potuiſſe loqui Iudaicè.

VI. Non ſequitur autem, ſi corruperint ſuum ſermonem, ideo vt omnino non intellexerint. Experientia enim docet incognita idiomata illa eſſe, quæ toto (vt ita dicam) genere diſtant: vt Germanicum Gallis: Græcũ Latinis: Hebraicum Gręcis. Nam quę viciniora ſunt, & tantum corruptione differunt, ea videmus eſſe non difficilia cognitu. Sic Francicum D idioma omnibus Gallis. Sic Germanicum Heluetiis, ſic Hetruſcum omnibus Italis. Sic Sclauonicum, teſte Hoſio, Boëmis, Morauis, Caſſubiis, Ruſſis, Moſchis, Slauis, Suetis, Dalmatis, Boznenſibus, Croatis, Bulgaris, Raſcianis, Seruis, atque aliis. Sic lõgo tempore Latinum manſit cognitum apud Latinos paulatim in deterius flectentes, donec degenerarent omnino in Italicam. Sic nobis vetus Francicum non eſt difficillimum, qui Villeharduini librum etiam legimus; & Veteres Poetas, quos appellabãt *Iongleurs*: E à quorum tamen nonnullis maius eſt ad nos vſque temporis interuallum, quam à Nehemia ad Chriſtũ.

VII. In recitatione Legis populum nihil intellexiſſe, de ſuo Bellarminus dixit, à Nehemia nũquam didicit. Quin potiùs certa ſunt in contrarium argumenta. Nam dicitur Nehemias protuliſſe Legem *coram congregatione tam virorum quàm mulierum, & omnium aptorum ad intelligenter audiendum*; ſic enim vertit noſter Iunius: Et paulò pòſt, *coram viris, mulieribúſque, ac intelligentibus*. Quæ verba diſertè ſignificant ea F quæ legerentur potuiſſe intelligi cùm à viris tum etiam à mulieribus. Deinde dicitur populus attentus fuiſſe ad librum Legis. Ad quid attenti auribus, audiendo nihil percepturi? Tertiò dicitur diſceſſiſſe populus ad agitandam magnam lætitiam, *quod intellexiſſent verba, quæ nota fecerant illis*: Nehemias teſtatur hos intellexiſſe verba ipſa. Et mihi aliquis Ieſuita contra perſuadeat non intellexiſſe?

VIII. Nam quod Nehemias, Eſdras, & Leuitæ interpretabantur, nihil ad Bellarmini ſententiam: G Etſi vrgeatur à Frontone contra Pleſſæum. Significat enim, non linguam fuiſſe plebi incognitam: ſed vt ſæpe accidit, res ipſas potiùs, non ſatis benè perceptas à ſingulis verba audientibus; fuiſſe declaratas: quo modo ſemper Paſtores ad populum in Concionibus interpretantur dogmata fidei; quamuis contextum Scripturæ legerint Gręcè Græcis, Latinè Latinis, hoc eſt, ita vt ſingula verba à plebe ſint intellecta: Neque enim quiſquam dubitat

in Moſis tam multis ceremoniis, non paucas fuiſſe A paulò minùs perſpicuè deſcriptas; quòd etiam hodie doctiſſimi experiuntur quotidie: exempli gratia, in Vrim & Tummim; quæ quid fuerint, ne Rabbinorum quidem Principes iam diu ſcire potuerunt.

VIII. Fruſtra autem Fronto contendit, non poſſe negari, verbo illo Interpretandi, quo vſus eſt Hieronymus, ſignificari illud explicandi officium, quo funguntur linguarum interpretes, Gallicè *Truchemans*, qui alia lingua reddunt, quod alia acceperunt.

IX. Nam interpretandi vocem communem eſ- B ſe, cùm tranſlationi verborum, tum rerum explicationi, ſciunt omnes, & probatur ex vſu ipſius Interpretis Latini, ſiue is Hieronymus eſt, ſiue alius. Ad verba hi loci referuntur. Iudicum primo. *In monte Hares, quod interpretatur, teſtaceo.* Et duodecimo, *Schibbolet, quod interpretatur, ſpica.* Geneſeos quadrageſimo ſecundo: *quod per interpretem loqueretur ad eos.* Ad res verò, Geneſeos quadrageſimo. *Somnium videmus, &* C *non eſt, qui interpretetur nobis.* Quadrageſimo primo. *Narrauit ſomnium, nec erat qui interpretaretur.* Danielis quinto. *Audiui de te, quòd poßis obſcura interpretari* Geneſeos quadrageſimo. *Propoſitus pincernarum oblitus eſt interpretis ſui.* Non eſt igitur quòd ex vocabulo homonymo vim faciat Ieſuita; quando commune ſit, nobiſque æquè faueat, ac ei: niſi fortè alia proferat argumenta, quibus probet, nominatim hoc loco verbum interpretandi, ad ipſas voces referri: non D autem, vt nos volumus, ad rerum elucidationem.

X. Sed, quid prodeſt vocabulum Latinum vrgere? Cur non potiùs ad fontes recurrimus, quandoquidem ipſi fatentur aduerſarij ita faciendum, ad dirimendam amphibolism? Conſiderandum eſt igitur, vtrum vox ea, qua Nehemias Hebraicè ſcribens vſus eſt, quamq; Hieronymus reddidit interpretari, ad verba referatur, an potiùs ad res. Hebraicè ergo interpres verborum dicitur מליץ, vt Geneſeos quadrageſimo ſecundo, & Eſaiæ quadrageſi- E mo tertio. At hic eſt מבין, quæ vox ad res ipſas potius refertur: nec vnquam vſurpatum occurrit de verborum tranſlatione: ſonat enim non aurium, ſed mentis intelligentiam, vnde Græcus interpres vertit *συνίζειν*. Deuteronomij ſexto עם חכם ונבון *populus ſapiens, & intelligens.* Exodi trigeſimo ſexto חכמה ותבונה *ſapientiam, & intellectum.* Deuteronomij quarto היא חכמתכם ובינתכם *hæc eſt ſapientia* F *veſtra & intellectus.*

XI. Iam verò de Chriſti temporibus, iiſque vocibus, quæ reperiuntur in Nouo Teſtamento facile negotium. Primò, dico nihil aliud probari, niſi purè Hebraicum ſermonem non fuiſſe vulgarem, non verò non fuiſſe intellectum. Atque adeò ex iis ipſis vocibus à Bellarmino collectis: *Cum* merè eſt Hebraica. *Abba, dema, paſcha*, Hebraicæ ſunt: flexione tantùm Chaldaica ſiue Syriaca: nam Hebraicè dicuntur *Ab, dam, Peſach: Golgotha* corruptum à גלגלת. Ita remanent ſolæ, *Thalita, & Hacel*, G neque Hebraicæ, neque ab Hebræis deductæ: ſed Syriacæ.

XII. Secundò, tum temporis exſtabat iam paraphraſis Ionatæ, quæ populo vulgarem redderet Scripturæ textum: adeò accedens ad linguam Syriacam, vt vtriuſque vnam eandemque Grammaticam docti confecerint; ſicut apud Græcos, idiomata ſiue dialecti, vna eademque opera docentur: Vnde deſumptum Marci decimo quinto, *Eloi Eloi, lamma ſebacthani*: niſi quod pro ממול מה Chaldaico, conſeruatum eſt למה Hebraicum: vt ſciamus, & clarè A eſſe à Chriſto Scripturam accommodatè ad vſum vulgarem: & tamen hunc ipſum vſum non omnino alienum ab Hebraico: vnde habemus, Amen, Alleluia, Hoſanna, & ſimiles dictiones.

XIII. Locus è Ioannis ſeptimo ineptiſſimè citatur. Quaſi verò nullum ſit ignoratæ legis crimen, niſi in iis, quibus ne ipſum quidem legis idioma cognitum ſit. Quod ſi eſt, tum ne Sadducæis quidem ipſis linguam Hebraicam intellectam aſſeremus, quia eos Chriſtus in hunc increpat modum, Mat- B thæi vigeſimo ſecundo, *Erratis, neſcientes ſcripturas.* Etenim verò hoc potius certum eſt, multos non noſſe legẽ, & ignorare Scripturas, quib⁹ tamẽ ipſa idiomata, ſiue Hebraica, ſiue Græca, ſiue Latina, optimè ſunt cognita: ſiue ob propriam negligẽtiã, cùm ne legunt quidem libros, vt ſuis Chryſoſtomus exprobrabat, quos tamen diu noctuque verſare debuerũt: ſiue ob peruerſitatem, cùm ſibi plus credunt quàm Deo; ſi- C ue ob ingenij tarditatem. Sed quæcunque cauſa ſit, tamen ineptiſſima eſt conſequentia; non nouit legem, ergo non intelligit Hebraicè. Nam Marci nono, cùm Chriſtus diſcipulis dixiſſet, Filius hominis tradetur in manus hominum qui trucidabunt eum, ſed trucidatus tertio die reſurget: addit Euangeliſta, *Ipſi verò ignorabant hoc dictum.* An quia barbarè loquutum Chriſtum, & fortaſſe Hebraicè, adeo non intelligebant, vt ne verba quidem aſſequu- D ti eſſent? Ridiculum.

XIV. Iudæos poſt Chriſtum non eſt neceſſe nos curare: aut ab iis diſcere, quomodo docenda ſit Eccleſia Chriſtiana. Nam hi non emendant, ſed cumulant patrum ſuorum defectus, ne dicã blaſphemias: Atque adeò verè illis velamen poſitum, cùm Moſes legitur. Sed enim ſi diligenter ſuas legerent Scripturas, efficerentque vt vulgo eſſent & cognitę & familiares, maior ſpes eſſet de eorum ſalute. Itaq; cauendum nobis eſt, ne Chriſtiani ſimili ignorãtię veterno E occupati, propriam ſalutẽ negligant, vt fit inter Papiſtas: quo exemplo nos territi, non Iudæorum recẽtiorem imitari ſumus ſuperſtitionem, ſed eũ vſum, qui ab initio inter Chriſtianos viguit, reſtituimus, vt omnes ſua lingua Chriſtum audiant loquentem.

CAP. VIII.

F

An Apoſtolorum temporibus Scriptura recitata ſit lingua incognita.

I. SVbiicit Iudæorum vſui Bellarminus, vſum Apoſtolorum. Si Apoſtoli nulla lingua, præter Hebræam, Græcam, & Latinam, ſcripſerunt Euangelium: ne nunc quidem aliis linguis ſcribendũ eſt. At verum antecedens. Ergo & cõſequẽs.

II. Conſequentiam vel probat vel illuſtrat Ledeſima quatuor rationibus. Non enim (inquit) imme- G ritò tribus his potiſſimum linguis legem ſcribi diuinam, Apoſtoli, & eorum diſcipuli voluerunt, potiùs quàm aliis. Primò, quòd eſſent vniuerſaliſſimæ, & maximè communes, ſeque per plures nationes diffunderent: vt Hebraica per totum fermè Orientem, omnes enim Chaldaicè, aut Syriacè, hoc eſt, Hebraicè, ſed corruptè loquebãtur. Græca verò per totam Græciam, & Aſiam Minorem, olim, ac varias alias prouincias, latè patebat. Latina autem, per magnam Europæ partem vagabatur.

III. Prętetea, quòd hæ meritò ſunt omnibus præferendæ: quum illis tribus conſcriptæ ſint omnes

ſcientiæ,

ſcientiæ, & omnium diſciplinarum & artium libri: tum Theologiæ, tum Philoſophię, tum Dialecticæ, tum Medicinæ, tum Mathematicarum diſciplinarum, tum aliarum omnium diuinarum & humanarum rerum.

IV. Tertiò: quum primùm Euangelium alicui prouinciæ, vel primis alicuius populi hominibus, per quos ad alios deberet deriuari, promulgatur, quod contigit Apoſtolorum tempore, meritò in eorum lingua ſcribi debuit, quam ipſi intelligerent, quibus primis tradebatur: & in qua religioſè traditum conſignatumque cuſtodirent, incorruptumque & immutatum ad alios tranſmitterent.

V. Quartò: quia non carere myſterio videtur, quòd his tribus potiſſimùm linguis Spiritus Sanctus voluerit, Vetus & Nouum Teſtamentum conſcribi. Nam, vt diuini conſilij cauſſam aliam non reperiamus, tamen quoddam hîc cerni poteſt Sanctæ Trinitatis veſtigium, quod ſanè non eſt omnino contemnendum.

VI. Hæc de propoſitione. Sed aſſumptionem Bellarminus probat: quia cùm conſtet Apoſtolos per totum orbem terrarum Euangelium prædicaſſe, & Eccleſias conſtituiſſe, tamen non ſcripſerunt Euangelia aut Epiſtolas linguis earum gentium, quibus prędicabant; ſed tantùm Hebraicè, aut Gręcè, aut Latinè. Nam Hebraicè Matthæus, Græcè reliqui; Latinè Marcus: & de illis quidem conſtat: de Marco, probatur ex Damaſo in vita Petri, Adriano Fino libro ſexto Flagelli cōtra Iudæos capite octogeſimo, & Petro Antonio Benetro annotatione nona ad ſacram Scripturam. Baronius Annalium tomo primo ad annum quadrageſimū quintum, addit, neſcio quos Græcos & Syros, ex nouis Chronicis Genebrardi. Nazianzenum, in carmine de quatuor Euangeliis. Μάρκ⊙ δ' Αὐσονίοισι Θεοῦ τάδε θαύματ' ἔγραψε, Πέτρῳ ξυνεργὸς Χριστοῦ μεγάλου θεράποντι. Quòd ſi ſcripſit in gratiam Romanorum, quænam ſuberat cauſſa, vt Græcè potiùs quàm Latinè ſcriberet? Pugnat autem duplici ratione. Prima eſt, quòd Marcus dicatur Petri Interpres: eius autem munus ſit, ea quę peregrina lingua dicta ſunt eorum lingua reddere, quorum gratia id munus ſubit. Altera: quia prudens lector, Græceque doctus, facilè intelliget Marcum ſcripſiſſe Latinè: nam ſi Græcum textum exactè diſquirat, reperiet in eo eſſe nonnullas Græcas voces improprias ex Latino originali in Gręcum ſemilatinè tranſlatas: haſque pollicetur Guillelmum Sirletum Cardinalem Bibliothecarium adnotaturum.

VII. Non ſcripſiſſe autem Apoſtolos vllis aliis linguis probatur, primò, quia nullum exſtat veſtigium vllius ſcripti Apoſtolici, niſi Græcè: nec aliud vllus Veterum teſtatus eſt: ſecūdò, quia Paulus Romanis ſcripſit Græcè, quibus ea lingua non erat vulgaris: Item Petrus & Iacobus Iudæis per orbem diſperſis; quibus materna erat lingua eius regionis vbi habitabant: Ioannes Parthis, teſte Higino, Auguſtino, & Ioanne ſecundo.

VIII. Reſpondeo, vtramque partem antecedentis eſſe falſam. Primò, minorem. Nam neq; certum eſt Matthæum ſcripſiſſe Hebraicè: & falſum Marcum Latinè. De Matthæo deſero ego quidem multum omnino Antiquis teſtibus, maximè verò Hieronymo, qui ſibi viſum aſſerit exemplar Hebraicum. At inde tamen nullum conficitur argumentum neceſſarium: ſed tantùm veriſimile: Cui cur non opponam veriſimiliter; non fuiſſe tantam ſiue Eccleſiæ Vniuerſalis, ſiue etiam Hieroſolymitanæ negligentiam, vt eius editionis nullum ſit omnino veſtigium conſeruatū: adeò vt non modò nunc non exſtet, ſed etiā ſecundo poſt Chriſtū ſeculo incognitum fuerit? Nam ſolus Pantænus, referente Euſebio hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro quinto capite decimo, dicitur reperiſſe neſcio quod exemplar: & quidem non Hieroſolymis, non in Iudæa, vbi omnino aſſeruari oportuit, ſed apud Indos, eò delatum à Bartholomæo.

XI. Addo, ſi certum fuit id ipſum exemplar fuiſſe Matthæi autoris, cur ſaltem poſtquam eſt repertum à Pantæno, nemo prorſus vſus eſt pro authentico: non ipſe quidem Hieronymus: ſed ſoli Hæretici Nazaræi; qui illud pleniſſimum habebant, teſte Epiphanio: qui tamen non indicat vtrum αὐτόγραφον, an potiùs verſum? Et ab his quidem Hieronymum oportuit petere, qui tamen de eo non ſatis videtur eſſe certus. Nam in Matthæi caput duodecimum, à pleriſque id appellari dicit authenticum: indicatq; nonnunquam eſſe diuerſum à noſtro.

X. De Marco nullus eſt omnino Veterum qui meminerit, vel omnino ſuſpicatus ſit ſcripſiſſe Latinè. Nazianzenus enim, quem vetuſtiſſimum Baronius nominat, de lingua nihil prorſus agit: tantùm aſſerit ſcripſiſſe Auſoniis, id eſt, Latinis. At iiſdem Paulum ſcripſiſſe quis neſcit, & quidem Græcè? Author Pontificalis, non Damaſus eſt, ſed longè recentior Anaſtaſius Bibliothecarius, ſub cuius nomine iam tandem publicatus eſt. Huius quanta eſſę debeat authoritas, non poteſt certius argumentum peti, quàm ex ipſo loco. *Poſt omnem* (inquit) *quatuor Euangeliorum fontem, quæ ad interrogationem, & teſtimonium eius, hoc eſt, Petri, firmata ſunt, dum alius Latinè, alius Græcè, & alius Hebraicè conſonant, tamē eius teſtimonio ſūt firmata.* Quis nō miretur hominis infantiā? Quatuor Euāgelia dicit, poſt quā cōfirmata ſunt à Petro, confirmata fuiſſe à Petro. Dignū virum, qui etiā ſtipites moueat! Deinde mendacium dixit luculentū: nam qui potuit Petrus quatuor Euangelia confirmare, qui tamen mortuus eſt, antè quàm quartum eſſet compoſitū? Itaque hic teſtis, cùm propter infantiam, tum propter mendacium, explodendus. Finus & Beurer, homines nouiſſimi temporis, & Papiſtę, non ſunt digni qui in re tanta, tam antiqua, nominentur. Genebrardus libro tertio Chronologiæ aſſerit Syros vniuerſos in ea ſententia eſſe: de Græcis prorſus tacet. Vnde habeat non indicat: quaſi tātam poſſideret autoritatem, vt vel ſolo nomine fidem mereretur.

XI. Miram verò Latinorum negligentiam, qui tantùm ſuum theſaurum, tam nihili fecerint, vt non tantū eius veſtigia nulla reliqua conſeruarint, ſed ne quidem vnquam vel leuiſſimo indicio habuiſſe ſint teſtati. Nullo enim vnquam ſeculo, Euāgelium Marci nominatum eſt Latinum, niſi tranſlatum. Quis credat Græcos, & Syros melius nouiſſe? Et quidem ſi Latini tacerent. Sed contradicunt. Hieronymus præfatione in quatuor Euangelia. *De Nouo nunc loquor Teſtamento, quod Græcum eſſe, non dubium eſt: excepto Apoſtolo Matthæo, qui primus in Iudæa Euangelium Chriſti Hebraicis literis edidit.* Auguſtinus de conſenſu Euangeliſtarum libro primo, capite ſecundo. *Horum ſanè quatuor ſolus Matthæus Hebræo ſcripſiſſe perhibetur eloquio, cæteri Græco.*

XII. Quin etiam viderit Bellarminus, imò viderit Baronius, nam ille dubitat, iſte aſſerit, quomodo non cum antiquis tantùm, ſed etiam cum ſuis conſentiant. Sixtus Senenſis Bibliothecæ libro primo,

diſertè Marcum teſtatur ſcripſiſſe Græcè. *Rogatus (inquit) Romæ à fratribus, iuxta id quod Petrum referentem audierat, breue Græco ſermone ſcripſit Euangelium: ita in omnibus conueniens cum his, quæ paulo antea ſcripſerat Matthæus, vt eius videretur eſſe pediſſequus & abbreuiator*. Iacobus Ledeſima Ieſuita. *Conſtat primò, Apoſtolos Græcè tantùm, aut Hebraicè Euangelium conſcripſiſſe: ſed & paulò poſt eorum tempore Latinè fuiſſe conuerſum*. Stapletonus in Relectione Principiorum Controuerſia quinta, quæſtione tertia, articulo quarto. *Apoſtoli omnes non niſi Græcè ſcripſerunt*. Et pòſt: *Apoſtoli & Euangeliſtæ, ſolùm Græcè ſcripſerunt*.

X I I I. Fateor verò, à Papia, Irenæo, & Hieronymo, Marcum appellari Petri Interpretem. Sed Reſpondeo Interpretis nomen, non accipi tantùm pro eo, qui ex vna lingua transferat in aliam: ſed etiam qui ſenſum alterius exponit ſuis verbis, ſiue in eadem ſiue in alia. Illis autem verborum interpretibus Apoſtolos non indiguiſſe, quia ipſi haberent donum linguarum, vt ſingulis nationibus loquerentur magnifica Dei facta. Vtiles verò fuiſſe ſecundos interpretes; quia non poſſent Apoſtoli omnes populos, aut etiam è ſingulis populis quoslibet homines alloqui. Proinde Petri Interpretem Marcum dici potuiſſe, ob eam cauſam, quòd, vt Sixtus loquitur, Euangelium ſiue prædicaret, ſiue ſcriberet, iuxta id quod Petrum referentem audierat. Qua ratione facilè admiſerim etiam Titum fuiſſe Pauli interpretem.

X I V. Viderit Hieronymus, vnde didicerit, quod aſſerit Epiſtola centeſima quinquageſima, quæſtione vndecima, Paulum diuinorum ſenſuum maieſtatem digno non potuiſſe Græci eloquij explicare ſermone: adeoque ei fuiſſe Titum interpretem. Nam id ego credo ne eſſe quidem veriſimile. Quis enim putet Paulum neſciſſe Græcè, qui totam Græciam peragrarat, tot Eccleſias conſtituerit? Quis credat auditum Athenis, barbaro ſermone orantem? Imò quo ore decimo quarto prioris ad Corinthios gloriaretur, ſe magis quàm ipſos loqui linguis? Aut quis in tot eius Epiſtolis aliquid deſideret ad Græci ſermonis ſinceritatem?

X V. Vidit Baronius: itaque fatetur Apoſtolos Græcam linguam eadem facilitate, qua Hebræam pronunciaſſe, nec ea de cauſa, quenquam eorum indiguiſſe interprete: ſed cùm vel in eodem auditorio eſſent qui eundem ſermonem, quo concionantes vterentur, penitus ignorarent: vel difficilia quædam proponerentur, quæ omnes non facilè conciperent. Quæ ſi ſunt vera; ergo non ſequitur, ſi fuit Marcus interpres Petri, debuiſſe Latinè Euangelium ſcribere.

X V I. Nam primò: ſi concionabatur Romæ Petrus; profectò Latino ſermone vtebatur: nec Baronius diffitetur. Quis ergo non ineptè dicat Marcum ideò Latinè ſcripſiſſe, quia adſtarent quidam qui linguam Latinam neſcirent? Non enim eſſet interpretatus; ſed eadem potius verba retuliſſet. Debuerat ergo Græcè ſcribere. Vix enim vlli tum Romæ verſabantur, qui non vel Latinè, vel Græcè intelligerent.

X V I I. Secundò, ſi ob myſteriorum difficultatem Marcus fuit interpres Petri: ergo non fit neceſſaria concluſio, vt Latinè ſcripſerit; ſed tantùm vt faciliùs, & accommodatiùs ad populi captū. Deinde nego Euangelium Marci continere myſteria quædam minora aut accommodatiora ad captum vulgi, quàm quæ Petrus ore prædicabat: aliàs oſten-

A dant nobis Pontificij; quænam illa fuerint. Quod ſi non poſſunt, tum ne ægrè ferat Baronius, ſi hoc ab Interprete argumentum reiicimus.

X V I I I. Alterum erat à vocibus corruptis & Latino idiomate. Reſpondeo, eſſe quidem voces nõnullas eiuſmodi, vt δηνάριον & σπεκουλάτωρα, capite quinto. Sed inde nihil concludi. Nam etiam in aliis libris, aut eędem, aut ſimiles exſtant; quos tamen nemo traductos dicat è Latino in Gręcū: τῇ δηναρίῳ voce omnes vtuntur Euangeliſtæ: Matthæus capite

B decimo octauo, vigeſimo, vigeſimo ſecundo: Lucas, ſeptimo, decimo, vigeſimo. Ioannes ſexto, duodecimo: & Apocalypſeos ſexto. Lucas, qui omnium putatur Græcè diſertiſſimus, Actorū decimo nono, σουδάρια ἢ σιμικίνθια dixit. Λεγεὼν legitur Matthæi vigeſimo ſexto, & Apocalypſeos octauo, æquè ac Marci quinto. Itaque inde non conficitur Marcum Latinè ſcripſiſſe. Atque adeò Ieſuitam audiat Baronius, hoc ipſum argumentum ſiue Baronij ſiue Sirleti flagellantem. Is eſt Benedictus Iuſtinianus

C in decimum prioris ad Corinthios. *Macellum, Latina vox eſt, quam retinuit Apoſtolus Græca tantùm inflexione adhibita: quales multa in Nouo Teſtamento leguntur.* ἀσσάριον, δηνάριον, κεντυρίων, κῆνσος, κοδράντης, λεγεών, λέντιον, λιβερτῖνος, μίλιον, μάκελλον, μεμβράνα, μόδιος, ξέστης, πραιτώριον, σουδάριον, σπεκουλάτωρ, σιμικίνθια, φελόνην, τίτλος, φραγέλλιον, φραγελλοῦν. *Vt hinc appareat, quam penitus nullo argumento nitantur ij, qui idcirco putant, Marcum Latinè Euangelium ſcripſiſſe, quia voces Latinæ in illo plerunque leguntur: iſto enim modo Latinè ſcripſerint Matthæus, Lucas,*

D *Ioannes, Paulus.*

X I X. Quod ſi ex ſtylo coniici aliquid poſſet, multò melius ex Hebræo translatum dicamus, quã ex Latino. Cùm enim Latinas nullas phraſes obſeruare potuerim; tum infinitæ occurrunt merè Hebraicæ, capite ſexto ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν δύο δύο. Cœpit eos mittere duos duos. Vt Geneſeos ſeptimo שנים שנים באו δύο δύο εἰσῆλθον, ſic enim editio Græca phraſin retinuit: *ingreſſa ſunt duo duo*. At Lucas eandem phraſin magis Græcè expreſſit. ἀπέστειλεν αὐτοὺς

E ἀνὰ δύο: quod Latinè dicitur, *miſit illos binos*. Capite ſexto, ἀνέπεσον πρασιαὶ πρασιαί, *diſcubuerunt ſigillatim per areolas*. Ruſſus capite quinto ἀπήντησεν αὐτῷ ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ: *occurrit ei homo in ſpiritu immundo*: quæ phraſis neque Latina eſt, neque Græca: ſed merè Hebraica. Capite nono ποιήσει δύναμιν: *faciet virtutem*: quis neget eſſe idem cum נעשה חיל quod Græcè redditum eſt, ποιήσομεν δύναμιν, Latinè, *faciemus virtutem*, Pſalmo centeſimo octauo. Capite ſeptimo, περιπατοῦσι κατὰ τὴν παράδοσιν; *ambulant iuxta traditionem*:

F Eſt ab Hebræo הלך. Nunquam enim aut Latini aut Græci vſi erant hac phraſi; quæ Eccleſiæ facta eſt familiaris. Quid? cùm capite quinto morbus vocatur μάστιξ, *plaga*, vnde eſt, niſi à נגע? Denique eiuſmodi ſunt innumerabiles Hebraiſmi.

X X. Itaque meritò negauimus minorem. Sed maior etiam eſt falſa; Etenim eam oportet niti hoc fundamento: Nulla alia lingua ſcribendos eſſe libros ſacros, quàm qua vſi ſunt Apoſtoli, & Euangeliſtæ. At hoc fundamentū falſum eſt; Nam primò cū

G τὰ ἐν τῷ χάρτῃ nihil aliud ſint quàm σύμβολα τῶν ἐν τῇ φωνῇ, quemadmodum τὰ ἐν τῇ φωνῇ ἐστὶ τῶν ἐν τῷ νῷ: ſine dubio quemadmodum voce proferri poſſunt, quæcunque mente concipiuntur: ſic omnino ſcribi; quæcunque proferri. Itaque ſi non tantùm Græcè, & Hebraicè; ſed etiam Latinè, Syriacè, Armenicè loquuti ſunt Apoſtoli τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ; imò etiam poſt Apoſtolos viri Apoſtolici; atque adeò quicunque Chri-

ſtiani

ſtiani: ergo & ſcribi eadem potuerunt iiſdem linguis.

XXI. Sic, etſi Vetus Teſtamentum ſcriptum eſſet ſolùm Hebraicè, tamẽ tranſcriptum eſt, Chaldaicè, Græcè, & Latinè; & laudem meruerunt maximam, qui ei operi ſuos labores impenderunt. Cur non etiam Nouum? Ac ſanè, ſi in nullas linguas multiplicari debent omnes libri ſacri, præter eas, quibus initio ſcripti ſunt: tum, ne quidem ſinguli. Nam quæ maior ratio adferri poteſt de omnibus, quàm de ſingulis? Itaque, non modò omnes libri non eſſent vertendi in linguam Gallicam, vt hanc nominem exempli gratia, ſed ne Matthæi quidem Euangelium in Græcam aut Latinam: Marci in Græcam aut Hebræam: atque ita de reliquis.

XXII. Imò verò, quia conſtat ex præcedentibus Matthæi editionem Hebraicam non certò aſſeri; Marci Latinam falsò: ideò concluderemus, quando nihil in tanto momento aggrediendum ſit, non tantùm falſo fundamento, ſed ne dubio quidem; in nullam omnino linguam Euangelia fuiſſe communicanda, præter Græcam originariam. Quod ſi eſt abſurdum: ergo maior eſt ἔλεγχος.

XXIII. Atque ad eam confirmandam rationes ineptè conquiſitæ ſunt. In prima id quod de Hebraica dicitur, ſi intelligatur de Nouo Teſtamento; aut falſum eſt, aut certè incertum, vt iam docuimus. Sin autem de Veteri; tum falſum eſt eam linguam fuiſſe vniuerſaliſſimam: quę non egrediebatur terminos populi Iſraelitici; non ita magni; etſi numeroſiſſimi. Itaque apparet hoc ſibi potiùs Prophetas propoſuiſſe, vt vterentur lingua cognita ei populo, ad quem mittebantur: & idcircò non tam aliis linguis prælatam; quàm neceſſariò vſurpatam: quemadmodum in regno Galliæ, cùm fiunt proclamationes Regię, adhibetur lingua Gallica: non quod præferatur Græcę aut Latinę: ſed neceſſariò: quia populus hanc ſolam intelligat.

XXIV. Deinde, ſi verum eſt ideò vſurpatas fuiſſe, quia eſſent vniuerſaliſſimæ, & maximè communes: Certum eſt autem nullas poſſe dici aut vniuerſales, aut communes, niſi cognitas. Nam, exempli gratia, ideò Sclauonica lingua Hoſio nulla dicitur lingua latiùs patere, quòd ea vtantur Boëmi, Moraui, Caſſubi, & Ruſſi, aliique multi populi, conficientes plus quàm Europæ quartam partem. Si hoc, inquam, verum eſt, ergo vſurpatas fuiſſe concedamus oportet, non quia erant Hebraica, Gręca, & Latina; ſed quia erant cognitæ: ſcilicet ex iſta communi notione, Euangelium populis annunciandum ea lingua, quam ipſi percipere poſſunt. Ac propterea, cùm hodie immutata ſit ratio; recedendum eſt procul dubio ab iis linguis, quærendæque aliæ, quæ ſint cognitę.

XXV. Secundam rationem miror cuiquam Theologo in mentem venire potuiſſe. Primò non quæritur, quænam linguæ ſint aliis pręferendæ: ſed quibuſnam vtendum ſit in publicandis Scripturis. Non ſequitur autem; vt, ſi quæ ſint reliquis præferendæ, ideò reliquæ ſint reiiciendæ, proculque ablegandæ: quod in hoc negotio Papiſtæ volunt. Itaque ſunto ſanè præferendæ Hebraica, Gręca, & Latina: at ſatisfactum erit abundè earum dignitati, hoc ipſo quod delectæ fuerunt ab Apoſtolis, hoc eſt, à Spiritu Sancto: Neque quicquam decedet de earũ gloria, ſi cõmunibus vtamur. Nam etſi nulla hodie Chriſtianarũ Eccleſiarũ quod ſciam, vtitur lingua Hebręa, tamen illa & habetur & appellatur ſancta;

A propter primum & antiquiſſimum eius in rebus ſacris vſum. Sic Græca, etſi nuſquam vſurparetur, eo ipſo tamen ſuam dignitatem tueretur, quòd eſſet ab Apoſtolis vſurpata.

XXV. Secundò; falſum eſt iis tribus linguis omnes ſcientias, diſciplináſque, & artes fuiſſe traditas: Nam Hebraicè nulla ars, nulla diſciplina, nulla ſcientia, fuit ſcripta pręter Theologiam. Et ſi tandem nonnihil ſimile accidit; ſerò factum eſt: ac proinde ea cauſſa eſſe non potuit, vt eam Moſes, an- B te quem nihil fuit ſcriptum, vſurparet.

XXVI. Tertiò, ſi omnes linguæ in ſcribendo Euangelio vſurpandæ ſunt, quibus ſcriptis mandantur artes, ſcientiæ, & diſciplinæ; tum profectò nos accuſandi non ſimus, qui hoc priuilegium communicamus aliis præter tres illas. Nam Arabica lingua iampridem conceptam fuiſſe Philoſophiam, ſaltem Mathemata, & medicinam, nemo eſt qui neſciat: Italicè, & Gallicè omne genus ſcientias ho- C die explicari, infinitis libris, omnes vident, qui vident meridie ſolem. De Germanica, Anglica, reliquis idem credo aſſeri poſſe; ab iis qui eas norunt.

XXVII. Quartò, Hæ artes, ſcientiæ, diſciplinæve, nullius hic momenti eſſe poſſunt: Quia Deus elegit ſtultitiam mundi; ſapientiam autem repudiauit. Et Paulus de ſe loquens prioris ad Corinthios ſecundo. *Neque*, inquit, *oratio mea, & prædicatio mea verſata eſt in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ* D *verbis, ſed in demonſtratione ſpiritualis potentiæ: ne fides veſtra conſiſtat in ſapientia hominum, ſed in potentia Dei.* Sed nimirum hęc eorum ingeniis accommodata ratio eſt, qui ſic paucorum volunt eſſe myſteriorum ſacrorum cognitionem, quomodo pauci ſunt Medici, pauci Iuriſconſulti, pauci Philoſophi: vt poſtea inflentur elati magnifico doctorum Theologię titulo. Omnes autem fideles paſtores id ſuis ingerunt, quod Paulus olim: *Vos oportuit doctores eſſe*, ad Hebræos quinto.

E XXVIII. Tertia ratio probat neceſſitatem vtendi linguis illis primis in tradendo Euangelio: ſed non probat reliquas excludendas; quæ noſtra eſt controuerſia. Deinde, non illa propria & prima cauſa eſt: ſed hæc potiùs, quod omnino docendi erant homines: nec doceri poterant niſi lingua cognita. Nam, quod primi docti ſunt, id fuit aliquid accidentarium: vt etiam, quod reliqui deinceps poſteriores. Tertiò, quemadmodum illi priores erant mediis: ſic hi priores nobis: & nos etiam priores iis F qui nobis ſuccedent. Nec magis primorum fuit religiosè cuſtodire, & ad medios incorrupta & immutata religionis monumenta tranſmittere: quàm mediorum, ad nos: noſtrum etiam ad ſucceſſores. Itaque, ſi fuit primis illis tradendum Scripturas idiomate cognito, ergo & mediis, & nobis.

XXIX. Poſtrema ratio eſt ridicula. Primùm non ſequitur; In trium linguarum vſu veſtigium eſt aliquod Trinitatis: Ergo iis tantùm Euangelium ſcribi debet: nullum enim vinculum eſt, quo hæ G partes connectantur: Non magis certè, quàm eorum, qui è ſeptem peccatis mortalibus, concludunt eſſe ſeptem Sacramenta: aut, ſi quis è duodecim anni menſibus, contendat debuiſſe mitti duodecim Apoſtolos. Nam hæ allegoriæ pro arbitrio cuiuſque & inueſtigantur, & applicantur: nihil autem habent ſolidi: nihil Theologici: ſed duntaxat grata quadam alluſione animum titillant; placéntque ſola curioſitate. Quibus ego quidem conce-

dendam veniam putem in declamationibus ad populum, vbi non magis, τὸ διδακτικὸν attenditur, quàm τὸ παθητικόν; vel potiùs τὸ ἠθικόν: nec prorſus reiecerim à ſcriptis ſeriis, dum vſurpentur ad illuſtranda ea quæ vel per ſe nota ſunt, vel iam probata. Sed in Controuerſiis, nihil eſſe poteſt ineptius.

XXX. Secundò: cur in tribus illis linguis dicatur eſſe veſtigium Trinitatis, intelligere non poſſum. Nam ſi ipſum duntaxat numerum attendimus, quod quemadmodum tres ſunt perſonæ, Pater, Filius, & Spiritus: ita tres linguæ Hebraica, Græca & Latina: quid hoc eſſe poteſt magis ridiculum? Non enim ipſe numerus eſt Trinitas, hoc eſt, myſterium illud auguſtiſſimum: quod ſolet eo nomine ſignificari: ſed in vna eſſentia tres perſonæ: quod quomodocunque ſumas, nullum omnino veſtigium habet in iis tribus linguis. Omnino non magis quàm in Presbytero, Diacono, & Viduis, apud Clementem ſecundo Conſtitutionum. Et ſanè deberent hæ omnes friuolæ curioſitates procul abeſſe à Chriſtianitate; ne tantum myſterium paulatim corrumpant. Quemadmodum enim quia pingi ſolent Angeli alati; induerunt omnes rudiores eam opinionem, vt Angelis credant alas à Deo te vera datas: & quę circunferuntur Georgij, & Chriſtophori picturæ, omnino perſuaſerunt omnibus Papiſtis, ante hæc tempora, quibus Baronium atque alios paucos inauditæ ſtupiditatis puduit; ea ipſa ſic accidiſſe in rerum natura, quæ nunc magis naſuti, clamant eſſe hieroglyphica: ſic periculum eſt, ne ſymbolica hæc Theologia, tam exilia ſectans veſtigia, tam nudas vmbras venditans, neſcio quid perſuadeat non dignum eo myſterio quod vix Angeli capiunt: fideles certè, tum apprimè honorant, cùm ſe longè impares fatentur.

Cap. IX.

An Catholica Eccleſia legat Scripturas lingua incognita.

I. NVnc ad vſum Catholicę Eccleſiæ Bellarminus deſcendit. Contra id quod vniuerſa Eccleſia facit diſputare, inſolentiſſimę inſaniæ eſt. At vniuerſa Eccleſia ſemper his tantùm linguis videlicet, Hebræa, Græca, & Latina, vſa eſt in communi & publico vſu Scripturarum; cùm tamen iamdudum deſierint eſſe vulgares. Ergo contra eam conſuetudinem non eſt diſputandum. Maior probatur autoritate Auguſtini Epiſtola centeſima decima octaua.

II. Minor probatur, primò ex Auguſtino de doctrina Chriſtiana, libro ſecundo, capite vndecimo, dicente ad intelligentiam Scripturarum, eſſe neceſſariam cognitionem tantùm trium linguarum, Hebraicæ, Græcę & Latinę; quia in illis linguis Scriptura legeretur.

III. Secundò, quia nullus antiquus author meminerit alicuius alterius tranſlationis: quamuis tum ſine dubio eſſent multæ aliæ linguæ vulgares: adeò vt annis ſaltem quadringentis, quibus Eccleſia maximè floruit, non legerentur Scripturæ lingua vulgari.

IV. Tertiò, quia id quod in vniuerſa Eccleſia ſeruatur, ſi non poſſit aſſignari eius initium, de Apoſtolica Traditione deſcendere, & ſic ſem-

A per fuiſſe, meritò creditur: quod probatur autoritate Auguſtini libro quarto contra Donatiſtas, capite vigeſimo quarto, & Leonis ſermone ſecundo de ieiunio Pentecoſtes. At videmus in Italia, Germania, Gallia, Hiſpania, Græcia, vbicunque Catholici ſunt, tantùm Græcę, & Latinæ linguæ eſſe vſum in publica Scripturarum lectione: nec poſſe huius rei aſſignari principium: Ergo ſic ſemper fuiſſe meritò creditur.

V. Ad hæc in toto Oriente Hieronymi tem-
B pore in publico vſu erat tantùm editio Græca ſeptuaginta interpretum, per Origenem, Heſychium, Lucianum emendata: videlicet à Conſtantinopoli ad Antiochiam vſque, Lucianica. Ab Antiochia ad Ægyptum, id eſt, per totam Syriam, Origenica: per totam Ægyptum Heſychiana. Et tamen lingua Græca non erat vulgaris à Conſtantinopoli ad Antiochiam: & multò minùs in Syria & Ægypto.

VI. Nam Galatarum linguam fuiſſe non
C Græcam, ſed ſimilem Treuirenſium linguæ, Hieronymus teſtatur libro ſecundo, in Epiſtolam ad Galatas: Pontum, Cappadociam, Aſiam minorem, Phrygiam, Pamphiliam, non habuiſſe eandem vulgarem linguam, ſed diuerſam, vt alij alios non intelligerent, patet ex Actorum ſecundo. In Syria non fuiſſe linguam Græcam, ſed aliam longè diuerſam, teſtatur Hieronymus in vita Hilarionis, dicens Hilarionem interrogaſſe quendam obſeſſum primò Syriacè, tum
D Græcè: vt intelligerent Græci qui aderant. Ægypto propriam fuiſſe linguam teſtis Athanaſius in vita Antonij: quem dicit per interpretem diſputaſſe cum Philoſophis: & Hieronymus, eum ſcripſiſſe Syriacè epiſtolas, quæ poſtea in linguam Græcam verſæ ſint.

VII. Linguæ Latinæ vſum in Africa fuiſſe inde conſtat, quòd nulla vnquam mentio eſt vllius Tranſlationis Punicæ: tum ex variis locis Auguſtini, & Cypriani. Non fuiſſe tamen Latinam
E linguam omnibus vulgatem, Auguſtinus teſtatur, qui vocem Salus Punicè tria ſignificare docet in expoſitione inchoata ad Romanos: & quoſdam Latinè, & Punicè quoſdam, vt omnes ruſticos Punicè tantùm ſciuiſſe. In Hiſpania patet Latinam linguam in vſu fuiſſe ex Iſidoro: & Concilio Toletano quarto. Et tamen Latinam deſiiſſe eſſe vulgarem ante annos mille centum, apparet, quia ſeparata fuerit ab Imperio Romano, inuadentibus Gottis & Mauris, qui ſine dubio nouam linguam
F inuexerunt. In Anglia Beda teſtatur Latinam fuiſſe communem propter Scripturas: quatuor tamen fuiſſe linguas vulgares. In Gallia, colligitur ex Albini Alcuini præceptoris Caroli Magni libro de Diuinis officiis, & ex Amalario Treuirenſi; eodém modo celebrata fuiſſe diuina officia. At ducentis ante Amalarium annis Franci Galliam occuparant, qui linguam propriam habuerunt, vt conſtat ex Hieronymo in vita Hilarionis. In Germania lectas Latinè Scripturas fuiſſe patet
G ex Rabano Moguntino, & Ruperto Tuitienſi. In Boëmia conſtat Gregorium ſeptimum noluiſſe permittere vt officia lingua Sclauonica celebrarentur. Denique in Italia ſine controuerſia vlla ſemper Latinè lectę ſunt Scripturæ. At deſiiſſe vſum eius linguæ eſſe vulgarem apparet ex Radeuico libro ſecundo de geſtis Friderici: & Thoma in caput decimum quartum prioris ad Corinthios. Ergo conſtat

ſtāt in vniuerſa Chriſti Eccleſia ſemper Scripturas fuiſſe lectas, Græcâ tantùm & Latinâ linguâ: atque hoc argumento nihil efficaciùs.

VIII. Reſpondeo ad Maiorem: primò reddi incertam ab ipſis aduerſariis. Nam cùm nos libro præcedenti argumentaremur ab vſu antiquo Eccleſiæ, Sixtus Senenſis, ſed & Alphonſus de Caſtro libro primo contra Hæreſes capite decimo tertio, reſpondebant, multa inſtituta fuiſſe in communem Reipublicæ vtilitatem, quę cùm poſtea incommodum & periculum afferrent, abrogata fuerint: afferebantque exempla vigiliarum in Cœmeteriis, & porrectæ in fidelium manus Euchariſtiæ. Cùm igitur illi nolint nobis maiorem concedere; quo iure in nos eandem torqueant? Id certè facit eorum, qui ſuo commodo omnia metiuntur: non autem veritate.

IX. Secundò, non eſſe vniuerſaliter veram. Diſtinguendum enim inter inſtituta perpetua & temporaria. Illa, cùm ſit ratio per ſe certa, nunquam eſſe mutanda: Hæc autem variè vſurpari pro variis & temporibus, & locis: imò etiam poſſe abrogari: vt patet exemplo ſuffocatorum, & ſanguinis quæ ab initio interdicta ſunt autoritate Concilij Apoſtolici: & tamen deinceps liberè vſurpata. Itaque ſi argumentum intelligitur de perpetuis, negatur minor, vt poſteà: ſin de temporariis; negatur maior.

X. Tertiò, vſum Eccleſię eſſe vel ab inſtitutione & præcepto, vel tantùm à conſuetudine. Illum eſſe longè ſanctiorem, ac vel nunquam immutandum; vel tantùm ſi ſit in rebus mediis, ob graues neceſſariáſque rationes. Hunc verò, cujus incognita origo eſt: ac propterea etiam ratio, faciliùs accommodari ad præſentes circunſtantias. Sic cùm olim ob nocturnos cœtus Eccleſia luminaribus neceſſariò vteretur, inde paulatim etiam interdiu conſeruata ſunt, propterea liberè irridentur ab Hieronymo. Iam ſi argumentum intelligitur de vſu, qui profluxerit à pręcepto, negatur minor. Sin autem de conſuetudine, negatur maior. Nam plerunque conſuetudo vetuſtas eſt erroris.

XI. Quartò, vſus Eccleſię Vniuerſæ intelligendus eſt, non qui in variis Eccleſiis varius eſt: ſed qui in omnibus vnus idemque. Et ſic Auguſtinus intellexit loco citato ex Epiſtola centeſima decima octaua. Verba enim ſunt, *Si quid horum tota per orbem frequentat Eccleſia, hoc quin ita faciendum ſit, diſputare, inſolentiſſima inſania eſt.* Loquebatur autem de variis ritibus. Itaque hoc voluit, vt, ſi vnum eundémque ritum vbique obſeruatum comperiamus, de eo ne diſputemus. Iam ergo ſi argumentum Bellarminus intelligat, de iis vſibus qui vniformes fuerint per totum orbem: negatur minor. Nam per ſe varietas apparet: cùm negari non poſſint tres illæ linguæ eſſe variæ. Sin autem de iis, qui notionibil in ſua varietate habent conforme: vel potiùs, ſi vſum Bellarminus, vnum conflat è variis particulis, negatur maior: de qua hactenus.

XII. Ad minorem. Primùm, is vſus à nullo fuit inſtitutionis præcepto. Neque enim vnquam probabunt omnes ſimul Ieſuitę quantumuis ſuas operas conferant: aut à Chriſto aut ab Apoſtolis inſtitutum certo præcepto fuiſſe, vt iis linguis vbique gentium Scripturæ legerentur. Sed inde fluxit, quòd præſentem vſum tum Chriſtus, tum Apoſtoli amplexarentur: & quia non ſubitò, ſed paulatim, atque ſine ſenſu linguæ mutatæ ſunt, inde factum, vt idem vſus conſeruatus ſit. Sic quia ab initio adulti baptizandi variè interrogabantur, an crederent, an renunciarent Diabolo: remanſit idem mos etiam tum cùm ſoli infantes oblati ſunt: atque inde nequeunt Papiſtę dimoueri: quę eſt eorum κακοζηλία riſu digna.

XIII. Deinde quî fit, vt tribus linguis propoſitis, nominatiſque & in iis prima Hebræa; tamen poſtea in illa τῷ κόσμῳ θεάτρῳ, totus orbis duabus tantùm tribuitur? Græcæ, videlicet, & Latinæ; Hebræa autem tanquam ἀπόκληρος omittitur. Adeò quidem, vt quæ ad eius ſortem pertinere videbatur, Syria, cuius Iudæa membrum erat, Græcæ concedatur? Et ſanè in ipſa vrbe Hieroſolymis, Græcè inſtitutum fuiſſe populum conſtat, ſaltem ex Cyrilli Catecheſibus: & ex Liturgia, quam Iacobi vocant; ſiue Hieroſolymitanam. Ledeſima etiam aſſerit Hebræorum linguam non immeritò iam relegatam eſſe ad Rabinos, & alios tantùm qui literas diſcunt, legis peritos & Doctores. At hoc ſi factum, ergo argumenti propoſitio falſa eſt: patetque variari poſſe linguas in Eccleſia pro neceſſitate præſenti: nec iis neceſſariò hærendum, quę fuerunt ab initio vſurpatæ. Itaque quemadmodum in Iudæa nemo reprehendit mutatam eſſe Hebraicam linguam Græcâ, tum quum illa antiquata, hæc communis facta eſt: ſic nemo iuſtè reprehendat eos, qui Latinæ vulgarem ſiue communem aliquam ſubſtituerunt, cùm Latina facta eſt incognita.

XIV. Tertiò; ipſa trium linguarum diuerſitas; quorſum? Nam ſi nihil intereſt Scripturam legi lingua incognita; poterat vnica ſatisfacere. Neque enim Græcorum magis intereſt Scripturam noſſe, quàm Gallorum, aut Germanorum, aut Anglorum. Itaque omnibus nationibus ſufficere potuit vnica, puta, Hebræa. Cur igitur Græca addita? cur Latina? Et quidem diſtinctis regionibus? niſi quia Hebrææ aut Grææ apud Latinos nullus eſſet, aut non eſſet vſus commodus? ac ne Latinæ quidem apud Hebræos, & Græcos? Nos igitur rectè negamus linguam quantumuis antiquam aut primam, retinendam apud eos, quibus non eſt cognita.

XV. Quartò, minor eſt falſa. Nego enim his tantùm linguis vſam olim eſſe Catholicam Eccleſiam. Quia conſtat multas fuiſſe Scripturæ verſiones in alias linguas, vt oſtendimus: & quidem non recentes, ſed intra annos quadringentos à Chriſto: vt Syram, Gotticam, & Dalmaticam. Itaque ſi primis illis ſeculis non eſt ternarius ille numerus obſeruatus: cur ei ſubiiciamus hodie Chriſtianos?

XVI. Auguſtinum Bellarminus citauit fide Ieſuitica, quaſi dicentem ad intelligentiam Scripturarum neceſſariam eſſe cognitionem tantùm trium linguarum: quia in illis Scriptura legeretur. Locus ita ſe habet, *Contra ignota ſigna propria, magnum remedium eſt linguarum cognitio. Et Latinæ quidem linguæ homines, quos nunc inſtruendos ſuſcepimus, duabus aliis ad Scripturarum diuinarum cognitionem habent opus, Hebræa ſcilicet & Græca: vt ad exemplaria præcedentia recurratur, ſi quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varie*

tas. Tripliciter ergo Bellarminus falſauit. Primò, indefinitè proferens, quod Auguſtinus diſtinctè de Latinis dicit, quos inſtruendos ſuſceperat: ſecundò excluſiuam particulam addens, quam Auguſtinus non habet. Tertiò, pro recurſu ad præcedentia exemplaria, ſubſtituunt lectionem: Nam hoc de lectione falſum; ſiue, quia aliis etiam linguis locus eſſet: ſiue quòd, ne iis quidem tribus lectio fieret publica; videtur enim deſiſſe lingua Hebraica. Illud verò ſemper verum eſt: nametſi nuſquam gentium Scriptura publicè legeretur Hebraicè, & Græcè: tamen Hebraica, & Græca exemplaria erunt præcedentia: nimirum, quia ab his manaſſe oportet alias omnes verſiones.

XVII. Quòd ſi Græcos homines inſtruendos ſuſcepiſſet, tum ille profectò dixiſſet, eius linguæ hominibus neceſſariam eſſe tantùm linguam Hebraicam: quia videlicet ab ea ſola tranſlatas habebant Scripturas. At hodie Ieſuitę, ſi de Gallica ſua editione loquantur, non iam vnica, non duabus tantùm ſuis hominibus opus eſſe dicerent: ſed tribus. Nimirum, quia fluxit editio illa Gallica à Latina: hæc autem partim à Græca; vt in Nouo Teſtamento, & in Apocryphis: partim ab Hebræa in reliquo Veteri Teſtamento: Imò etiam in Pſalmis, & Iob, & Prouerbiis, à Græca, quæ ipſa ab Hebræa. Nos verò, iiſdem verbis vti poſſemus cum Auguſtino: qui editione vtimur Gallica, ex ipſis hauſta fontibus, adeò vt Latina facile carere poſſimus. Nec tamen adeò deſipimus, vt negemus aliam vllam Bibliorum editionem, exſtare quàm Hebræam, Græcam, & Gallicam.

XVIII. Quintò, linguas diſtinguo, in vulgares & communes. Vulgarem intelligo, quæ alicui genti naturalis & materna, atque in vſu cuiuſuis è populo; concluditur eius gentis terminis; nec vlterius porrigitur. Communes autem, quę ſic ſunt vni genti vulgares, vt tamen latiùs pateant, porriganturque ad diuerſas prouincias, & regiones. Exempli gratia, vulgares linguæ ſunt, Delphinatum, Prouincialium, Occitanorum, Viuariatum, Aruernorum, Lugdunenſium, Vaſconum, Sabaudorum, Burgundorum, Lotharingorum, Vallonum, eorum etiam, qui ditione Bernenſi dicuntur Romanè loqui. Sed lingua Francica, etſi paucis ſit vernacula, tamen per eos omnes nominatos populos longè lateque vagatur; etſi non pauci omnino ſint extra ditionem noſtri Regis, nec numerentur inter Francos. Quæ cauſſa eſt, vt in iis omnibus, quæcunque à Papa diſceſſerunt Eccleſiæ, noſtra Francica editione vtantur; nimirum, quia id idioma tam norunt, quàm ſuum: etſi eodem vtantur in loquendo valde pauci: hoc eſt, honeſtiores tantùm.

XIX. Hoc ita conſtituto, dico linguam Græcã aut Latinã nuſquam gentium vſurpatam olim fuiſſe in legendis Scripturis, vbi non eſſet aut vulgaris, aut ſaltem communis, proindeque cognita. Poſtrema autem ſecula, non eſt quod valde curemus: quibus omnia paulatim in deterius verterunt: vt Lindanus agnoſcit annotationibus ad Liturgiam Petri. In eo verò peccat illa [illegible], qua nobis vniuerſę Prouinciæ oculis ſubiciuntur; quod ſumit linguam Græcam & Romanam non fuiſſe vbique vulgares: quod & nemo negat ſanus, & Bellarminus probando ſudat ſatis otioſus: cùm nos de ignotis contendamus; neque enim linguas odimus Græcas aut Latinas, quia Græcæ ſunt aut Latinę: ſed earum ab

A Eccleſia vſum publicum exulare volumus; poſtquam factæ ſunt plebi incognitę; cùm olim adeò erant vel vernaculæ vel communes, vt Scripturas ea lectas intelligerent non tantùm docti: ſed etiam quilibet è plebe.

XX. De Græca, habeo Papiſtarum teſtimonia: Richeomi Ieſuitæ capite trigeſimo ſecundo libri quarti de Miſſa aduerſus Pleſſæum, eam communem appellantis totius Orientis & Occidentis, cùm propter Græcorum Imperium, quod per
B vniuerſum orbem propemodum extendebatur, tum propter libros Philoſophicos, Poëticos, & Hiſtoricos. Iacobi Ledeſimæ etiam Ieſuitæ, cuius argumentum capite præcedenti relatum eſt aſſerentis Græcam linguam, per totam Græciam, & Aſiam minorem olim, ac varias alias prouincias latè patuiſſe. Denique Iulij Cæſaris Bulengeri contra Pleſſæi librum ſecundum, capite quinto; qui eiuſdem linguæ vſum in Perſide fuiſſe agnoſcit; iam Craſſi tempore, teſte Plutarcho: totamq; Græciam, Thra-
C ciam, Syriam, Armeniam, Ægyptum, Phrygiam, Aſiam minorẽ, Græcè locutas eſſe. His ergo Indicibus cauſam obtinemus, ne nobis poſthac moleſtus ſit Bellarminus, ſuorum ſuffragiis inferior.

XXI. Sed poſſumus nos etiam vti [illegible], omnéſque prouincias luſtrare; atque oculis Bellarmini ſubiicere, vt voluptatem voluptate compenſemus. Ergo à Conſtantinopoli ad Antiochiam vſque numerantur Pontus, & Bithynia, Galatia, Aſia minor, Caria, Lycia, Lydia, Pamphilia, Cappadocia,
D Cilicia, Phrygia. Ex his, gratis, opinor, concedit Cariam, Lyciam, Lydiam, Ciliciam: ſed & inſulas Rhodum, Cyprum, Leſbon, Cretam, atque alias, cùm eas nullo loco nominet. De reliquis ergo dicendum.

XXII. Vtar argumentis duobus certiſſimis. Prius eſt ſumptum à nominibus propriis, quæ impoſita repeiuntur tum locis, tum fluminibus, tum hominibus. Nam, ſi ea Græca ſunt, quid cauſę eſt, quominus eam linguam concludamus in vſu fuiſſe?
E Non enim in Germania eſſe ſolent nomina Hiſpanica: aut in Hiſpania Germanica. Sic ſingulæ nationes de ſuo ſuis nomina rebus accommodant. Imò verò etiam exteri huic ſe conſuetudini ſubiiciunt: ſic in Gallia habemus Auguſtodunum, Iuliodunum, Cęſarodunum, à Romanis ducta nomina, forma tamen non Romana. Hinc factum, vt Buchananus in Annalibus Scoticis, Scotorum Gallorumque antiquam cognationem rectè ſe probare putauerit, ex oppidorum, fluuiorum, regionum nominibus.
F XXIII. Hæc igitur habe, non omnia, ſed exempli tãtùm gratia, quædam nomina, ex Ptolomæo, Strabone, Solino, Mela, atque aliis ſelecta. Locorũ. In Põto & Bithynia, Heraclea, Nicomedia, Nicæa, Diopolis, Iuliopolis, Flauiopolis, Claudiopolis. In Aſia minore, Pithyeia, Callipolis, Erythræ, Traianopolis, Philadelphia, Tripolis, Aphrodiſias, Antandrus, cui *duplex* (inquit Mela) *cauſa nominis iactatur. Alij Aſcanium Aeneæ filium, cùm ibi regnaret captum à Pelaſgis, eà ſe redemiſſe commemorant. Alij ab iis putant*
G *conditam, quos ex Andro inſula vis & ſeditio exegerat. Hi Antandrum, quaſi pro Andro: illi quaſi pro viro accipi volunt.* In eadem regione Lampſacum, *Phocæis appellantibus, nomen ex eo traxit, quod conſulentibus in quaſnam terras potiſſimum tenderent, reſponſum erat, vbi primùm fulſiſſet, ibi ſedes capeſſerent.* Paphlagonia & Galatia, Ægialus, Cyaneæ p

Cl aru-

Choenicides, propter *[illegible]* cauernas quaſdam, veluti foueas ſaxoſas. *Κοῖν [illegible]*. In Cappadocia, Perſaſiæ Dianæ fanum, *διὰ τὸ [illegible] μετενεχθῆναι*; quòd ex vlterioribus locis aduecta eſſet. Leucoſyri populi; Polemoniū, Iſchopolis, Sebaſtopolis, Neocæſarea. In Cilicia, quæ proximè accedit ad Antiochiam, Petrapœcile, Epiphania, Nicopolis, Irenopolis, Sebaſte, atque alia.

XXIV. Fluuiorum in Bithynia Parthenius, *διὰ χωρίων ἀνθηρῶν φερόμενος, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ὀνόματος τετυχηκώς*, inquit Strabo, id nominis adeptus, ex eo quod per floridos campos feratur. In Pamphylia Eurymedon, & Cataractes, *quia ſe præcipitat ita dictus*, inquit Mela libri primi capite decimo quarto. In Aſia Minore; *Sacrilegi certaminis factum, & audaces in Deum tibias teſtatur non procul cum fonte vallis, quæ euentum geſta res ſignat, & ab Apamea decem millibus paſſuum ſeparata, Aulocrene vſque adhuc dicitur.* Verba Solini capite quinquageſimo tertio: Et hæc *à parte qua dies medius eſt; amnis Pactolus, quem aurato fluore incitum, aliter χρυσορρόαν vocant.* In Cappadocia & Pamphylia Melas.

XXV. Viros ſi diligenter colligam, vix numerum aſſequar. Philetærus ex Teio, princeps Attalicorum regum. Cephalo Gergethius, Neoptolemus Parienſis cognomento gloſſographus. Lampſaceni, Charon, Adimantus, Metrodorus. Sinopenſes, Diogenes, Timotheus, Diphilus. Amyſeni, Demetrius, Dionyſiodorus. Ex Seleucia & Pompeiopoli Ciliciæ, Athenæus, Xenarchus, Chryſippus, Philemon.

XXVI. Quæ omnia locorum, fluuiorum, virorum nomina, ipſa originis etymologia, prorſus Græca ſunt. Nam ea conſulto omiſi, quorum flexionis analogiam conſtat eſſe Græcam: tum, quòd eorum iniri non poſſit numerus; tum quòd obiici poſſit ea Græcos autores, à quibus ad nos deuenerunt, de induſtria inflexiſſe. Et illa mihi ſufficiunt.

XXVII. Secundum argumentum, eſt ex vſu linguæ Græcæ in docenda religione Christiana. Nam ſi plebem alloquentes Epiſcopi reliquique doctores, vſi ſunt lingua merè Græca, tum neceſſe eſt ipſam plebem Græcè intellexiſſe. Fatentur enim aduerſarij, concionandum lingua vulgo cognita: niſi fortè hunc morem induci etiam velint, vt ſpectentur conciones, æquè cum Miſſæ Sacrificio, & theatralibus ludis. Sed & Ledeſima primis ſaltem conceſſit Euangelium meritò eorum linguā ſcriptum. Iam verò non tantùm ſcripſerūt Græcè, Paulus ad Galatas, & Epheſios; Ioannes ad Smyrnenſes, Sardenſes, Philadelphenſes, Pergamenſes: Ignatius ad Magneſianos, atque alios: ſed etiam concionati ſunt apud Antiochenos Chryſoſtomus, Cæſareenſes Baſilius, Alexandrinos Athanaſius; Seleucenſes alter Baſilius, Chryſoſtomi familiaris ſi Photio credimus: Hieroſolymitanos Cyrillus, Alexandrinos alter Cyrillus: vt alios taceam infinitos. Cōſtat igitur per totam Aſiam, hoc eſt, à Conſtantinopoli ad Antiochiam vſque, communem fuiſſe linguam Græcam; id eſt, vulgo cognitam, etſi non vulgarem: ac proinde potuiſſe abſque vllo plebis diſpendio Sacras literas Græcè legi in publicis cœtibus.

XXVIII. De lingua Latina non eſt difficilius [illegible]. Nam primò Plutarchus in quæſtionibus [illegible] quæſtione vltima, *Ἀσαῖ ὡς*, inquit, *[illegible] λόγῳ νῦν ὁμοῦ τι πάντες ἄνθρωποι χρῶνται. Videntur de Romanis loqui, quorum ſermone nunc æquè omnes homines vtuntur.* Significans tam latè patere Romanam linguam, quàm Imperium. Quod Auguſtinus etiam notauit capite ſeptimo libri decimi noni de Ciuitate Dei. *Opera data eſt* (inquit) *vt imperioſa ciuitas non ſolùm iugum, verum etiam linguam ſuam domitis gentibus per pacem ſocietatis* (hanc enim probo Lipſij emendationem) *imponeret; per quam non deeſſet, imò & abundaret interpretum copia.*

XXIX. Sed in Occidente maximè, qui tandem dictus eſt orbis Latinus; & ob religionem, Eccleſia Latina: Græcis pertinaciùs ſuam linguam retinentibus. Vnde Viues annotatione in eum Auguſtini locum. *Curabant ergo Romani, vt in Prouinciis plurimi Latinè loquerentur, ita vt Hiſpanias, & Gallias, Latinas prorſus fecerint, veteribus illarum gentium linguis abolitis.* Sed & ante eum Laurentius Valla præfatione in Elegantias. *Noſtri* (inquit) *per totum penè Occidentem, per Septentriones, per Africæ non exiguam partem, breui ſpatio linguam Romanam celebrē & quaſi reginam effecerunt*, & pòſt, *Hortabantur prouinciales omnes, vt cùm Romæ, tum in Prouinciis Romanè loqui conſueſcerent.* Tandem exſultans, *Noſtra eſt Italia: noſtra Gallia, noſtra Hiſpania, Germania, Pannonia, Dalmatia, Illyricum, multaq; aliæ nationes.* Deniq; Iulius Cæſar Bulēgerus contra Pleſſæum negat Hiſpanis, Hungaris, Afris, Gallis aliam fuiſſe linguam, quàm Latinam. Et ſanè eius rei plena probatio eſt, ſi quis eas linguas, quæ ſunt in vſu hodierno, Gallorum, atq; Italorum comparet cum Latina. Vix enim tria verba reperient, non Latina, ſi ſolam flexionem excipiant. Imò verò Itala, ipſa etiam flexione non valde differunt. Sed & Hiſpanica, cùm flexione non ſit alieniſſima, tum etiam vocabulis crebris accedit.

XXX. Quod ad Gallias attinet. Strabo libro quarto de iis regionibus, quibus Cæſarum nomen erat inditum, negat accolas eſſe Barbaros cenſendos, *μεταβεβλημένους τὸ πλέον εἰς τὸν τῶν Ῥωμαίων τύπον καὶ τῇ γλώττῃ καὶ τοῖς βίοις, τινὰς δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ, mutatos iam magnam partem in formam Romanam, cùm lingua, tum vitæ ratione, nonnullos etiā ciuili gubernatione.* Et exſtant Eucherij Homiliæ (Eucherio enim tribuit Baronius tomo primo ad annum trigeſimum primum, veriſimilius mea ſententia, quàm Cæſario Arelatenſi Bellarminus libro primo capite nono de Amiſſione gratiæ) Eucherij, inquam, Homiliæ ad populum Lugdunenſem eleganter Latinæ. Illæ videlicet, quæ hactenus lectæ ſunt ſub nomine Euſebij Emiſſeni, in lucémq; primò emiſſę per Ioannem Gagnæum Pariſinum Theologum. Sulpitius Seuerus in vita B. Martini, teſtatur lecto verſu Pſalmi octaui, clamorem populi ſublatum fuiſſe, aduerſus eos qui Martini ordinationi reſiſtebant; Nimirum populus eius loci vt auribus ſonum, ita mente ſenſum perceperat. Nam hodie certè, apud Papiſtas ex lectione linguæ Latinæ, nullū omnino motum videas: nimirum tuba ſonum incertum emittente.

XXXI. De Hiſpania præter illam linguæ germanitaté, quam diximus, Strabo libro tertio teſtimonium dicit illuſtre. *Τῇ δὲ τῆς χώρας εὐδαιμονίᾳ καὶ τὸ ἥμερον καὶ τὸ πολιτικὸν συνηκολούθησε τοῖς Τουρδητανοῖς, καὶ τοῖς Κελτικοῖς τι διὰ τὴν γειτνίασιν, ὡς εἴρηκε Πολύβιος, διὰ τὴν συγγένειαν, ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ἧττον. τὰ πολλὰ γὰρ κωμηδὸν ζῶσιν. Οἱ μέντοι Τουρδητανοὶ, καὶ μάλιστα οἱ περὶ τὸν Βαῖτιν, τελέως εἰς τὸν Ῥωμαίων μεταβέβληνται τρόπον, οὐδὲ τῆς διαλέκτου τῆς σφετέρας ἔτι μεμνημένοι. Λατῖνοί τε οἱ πλεῖστοι γεγόνασι, καὶ ἐποίκους εἰλήφασι Ῥωμαίους, ὥστε μικρὸν ἀπέχουσι τοῦ πάντες εἶναι Ῥωμαῖοι. Turditanis ad felicitatem regionis vitæ etiam ciuilitas & manſuetudo accedit; quod & Celticis ob vicinitatem co-*

gnationémque contingere Polybius ſcribit ; minùs tamen hi, cùm ferè vicatim habitent. Turdetani autem, maximè qui ad Bætin ſunt, planè Romanos mores aſſumſerunt, ne ſermonis quidem vernaculi memores, ac pleri que facti ſunt Latini, & colonos acceperunt Romanos, parúmque abeſt quin omnino Romani ſint facti.

XXXII. Ex Africa, autores habemus nobiliſſimos, Tertullianum, Cyprianum, Auguſtinum: qui omnes in Africa nati, in Africa vixerunt, Afris vel ſcripſerunt, vel concionati ſunt. Tertullianus ſuum de Pallio librum, nónne in Africanorum gratiam, apud quos id veſtimenti in ſcomma abierat, vt Chriſtianos appellarent χωνικὸν ἐπιθέτας, Græcos impoſtores? Et quos ex eodem libello conſtat à Romanis togam mutuatos eſſe, neget aliquis linguam? Quid? quòd idem ad vxorem ſcripſit, non Africè, ſed Latinè? ad mulieres de habitu, ad fœminas de cultu, ad virgines de velo? Et quidem, vt notes, non quemadmodum docti ſolent de quibuſvis rebus in muſæo commentari, quæ poſtea non niſi docti legant, paucíque: ſed ad eas ipſas directo ſermone, vt in earum gratiam ſcripta ſcias. *Ancillæ,* inquit, *Dei viui; conſeruæ, & ſorores meæ, quo iure deputor vobiſcum, poſtremiſſimus omnium, quis de meo iure conſeruitij & fraternitatis audeo ad vos verba iſta facere; non vtique affectationi, ſed affectioni procurans in cauſa veſtra ſalutis.* Cyprianus quoties ſcripſit ad Clerum, quoties ad Martyras, quoties ad plebem? Scripſit autem, non Latinè tantùm, ſed eleganter. Hæc Carthagine, Africæ Metropoli, vbi orabat etiam Apuleius Latinè, quàm poterat eloquentiſſimè. Et, *Quis veſtrûm* (clamabat primo Floridorum) *vnum mihi ſolœciſmum ignouerit? Quis vel vnam ſyllabam barbarè pronunciatam donauerit? Quis incondita, & vitioſa verba temerè, quaſi delirantibus oborientia, permiſerit blaterare?*

XXXIII. Auguſtinus ſuos Hipponenſes non docebat niſi Latinè. Exſtant infiniti eius tractatus & ſermones, quos etiam ad infimorum hominum captum accomodabat: quo fructu; ſi Latinè loquẽtem, aut nemo, aut ſoli docti eſſent aſſequuti? Nam apud imperitos perinde eſt ſiue eloquenter dicas, ſiue putidè. Docti autem amant eloquentiam: & ſordibus offenduntur. Ille verò ita ſe demittebat, vt crederet doctorem pietatis imperitis loquentem debere oſſum potius quàm os dicere; vbi Afræ aures de correptione vocalium vel productione non iudicant. Qui locus è quarto de Doctrina Chriſtiana notatu dignus eſt. Significat ſic apud Afros tum fuiſſe vulgo cognitam linguam Latinam, vt hodie apud noſtros plebeios linguam Frãcicam: ſcilicet, vt verborum ſenſus intelligatur: at verborum deliciæ in accentibus & temporibus nõ percipiantur. Quid autẽ noſtros plebeios dico? Imò, quomodo apud doctos hodie lingua Latina. Nã cùm omnes facile ſciãt, quid diſtet os oſſis ab ore; quis eſt tamen qui ſi pronũciet, Cõfregiſti os mihi, vel illud Plauti Amphitryone, Exoſſatum os eſſe oportet, vt ex ipſo ſono diſtinguat vtrum dixerit? Innuit enim Auguſtinus Latinas aures ſatis diſcreuiſſe os oris, ab os, oſſis. Nimirum quia etſi vtrinq; ſyllaba eſſet longa; tamen in os, vnde oſſis, vocalis erat breuis: at in altero longa, & pronuncianda quaſi ωσ; duplici non ſono, vt in ὤον; ſed tempore, vt in ὦς. Quale diſcrimen Franci obſeruant in *Touche* pro luco, & *touche* pro tactione: in *gouſte* guſtat, & *goute* gutta in *peſcheurs* piſcatores, & *pecheurs* peccatores.

XXXIV. Sed non eſt neceſſe conjecturas ſectari: cùm habeamus locupletiſſimum euſdẽ teſtimonium libro primo Retractationum capite vigeſimo. *Volens* (inquit) *cauſam Donatiſtarum ad ipſius humilimi vulgi, & omnino imperitorum atq; idiotarum notitiam peruenire, & eorum quantum fieri poſſet per nos inhærere memoriæ, Pſalmũ qui eis cantaretur per Latinas literas feci.* Et paulo pòſt, *Ideo autem non aliquo carminis genere id fieri volui, ne me neceſſitas metrica ad aliqua verba quæ minus ſunt vſitata, compelleret.* Hîc mihi tria nota. Primùm, ab Auguſtino Pſalmum eſſe compoſitum in gratiam quorumcunque imperitorum: ſecundũ compoſitum eſſe vocibus vſitatiſſimis; vitatis minus vſitatis: tertium, Latinis literis. Hinc verò quis non concludat ipſis etiam imperitis hominibus in Africa voces literaſque, id eſt, ſermonem Latinum, fuiſſe vſitatum: fuiſſe itaque cognitum?

XXXV. Nam quod contra Bellarminus citat ex inchoata expoſitione ad Romanos, partim fruſtra citat, partim falsò. Fruſtra: quia non ſequitur ignaros fuiſſe Latini ſermonis Pœnos, etſi Salus aliud Punicè ſignificaret, aliud Latinè: ſed tantùm aliam eſſe linguam Punicam; aliam Latinam: quod nos minimè negaremus, etiam ſi hoc nunquam ſcripſiſſet Auguſtinus. Falsò: quia nunquam dixit Auguſtinus, omnes penè ruſticos ſciſſe tantùm Punicè. Contrà verò ſermone vigeſimo quarto de Verbis Apoſtoli; *Punicum* (inquit) *prouerbium eſt antiquum, quod quidem Latinè vobis dicam, quia Punicè non omnes noſtis.* Ex his verbis quis non eliciat Hipponenſibus magis cognitam fuiſſe linguam Latinam; quàm Punicam? Saltem hoc obtinemus: ſicut, etſi Punicè non omnes norant; Punica tamen lingua non erat non vulgaris: ſic, etſi Latinè non omnes ſcirent; non fuiſſe tamen Latinam non communem.

XXXVI. Venio ad Germaniam. Hic primùm falsò citatur Rabanus: nam ille non agit de lingua Latina: ſed tantùm de nocturnis vigiliis, quas ægrè ferebat, à neſcio quibus, quos νυκτηγῶς appellat, contemni. Has ergo vigilias dicebat ab vniuerſa Eccleſia ſeruari; quod omnino falſum eſt de lingua Latina, quæ apud Græcos vix audiebatur. Secundò, cognitam fuiſſe in Germania linguam Latinam, probo ex eodem Rabano; qui libro primo, capite trigeſimo tertio teſtatur *ad omnẽ ſacerdotis orationem ſeu benedictionem populum fidelium,* reſpondere Amen: quod iampridem fieri deſiit, cùm prorſus ignorari cœpit lingua Latina. Et libro tertio, capite trigeſimo, *Quanvis in bonis doctoribus, tanta docendi cura ſit, vel eſſe debeat, vt verbum quod nimis obſcurum ſit vel ambiguum, Latinum eſſe non poſſit, vulgi autem more ſic dicatur vt ambiguitas obſcuritaſq; vitetur: non ſic dicatur vt à doctis, ſed potiùs vt ab indoctis dici ſolet. Quid enim prodeſt locutionis integritas, quam nõ ſequitur intellectus audientis, cùm loquendi omnino nulla ſit cauſa, ſi quæ loquimur non intelligunt, propter quos vt intelligant, loquimur?* Quæ ab Auguſtino mutuata, ſignificant aliter quidem doctos, aliter imperitos; ſed tamen vtroſque Latinè eſſe loquutos; vel ſaltem Latinè loquentem intellexiſſe: & eum qui in Eccleſia doceat, ſic loqui debere, vt loquitur vulgus.

XXXVII. Reſtant Angli: in quibus Bedam Bellarminus corrupit, more Ieſuitico; cùm eum dicit teſtatum ſuo tempore illis fuiſſe quatuor linguas vulgares: tamen Latinam communem omnibus propter Scripturas, Ille potius ita ſcripſit libro primo hiſtoriæ capite primo. *Hæc Anglia in præſenti iuxta numerum quibus lex diui-*

na ſcrip-

na ſcripta eſt, quinq; gentium linguis vnam eandemq; ſummæ veritatis & veræ ſublimitatis ſcientiam ſcrutatur & confitetur, Anglorum videlicet, Britonum, Scotorum, Pictorum, & Latinorum, quæ meditatione Scripturarum cæteris facta eſt communis. Quibus non quatuor, ſed quinq; vulgares linguas ſignificat Beda: vt eſſent in Anglia nonnulli qui vulgò Latinè loquerentur: ſed hanc Latinam factam eſſe communem, hoc eſt, ab iis etiam cognitam, quibus non eſſet vulgaris. Porrò non ſolam Latinam editionem Scripturarum vſurpatam fuiſſe, ſed & alias. Nam illud Scrutari & confiteri veritatem, refertur non ad ſolam Latinam, ſed æquè ad quinq; linguas; etſi communior fuerit vſus Latinæ.

CAP. X.

An lingua vulgaris præiudicet vnitati Eccleſiæ.

I. IAm verò Bellarminus argumentatur à rationibus; primumque ab vnitate Eccleſiæ, conducere enim omninò ad vnitatem iſtam conſeruandam, vt publicus vſus Scripturarum ſit in aliqua lingua communiſſima: aliàs tolli communicationem Eccleſiarum. Sic diſpono: per partes: Scripturæ publicè legendæ ſunt in aliqua lingua communiſſima. At nulla lingua vulgaris eſt communiſſima, ſed tantùm Latina. Ergo, Scripturæ publicè legendæ ſunt in nulla lingua vulgari, ſed tantùm in Latina. Maior probatur, quia niſi ſic legantur, non poſſit vnitas Eccleſiæ conſeruari. Ratio: quia tolleretur communicatio. Nempe quia primò Eccleſias nemo frequentaret, niſi in ſua patria: ſecundò, non poſſent fieri vlla generalia Concilia, cùm non omnes Patres habeant eorum linguarum. Probatur rurſus ab experientia: Nam Apoſtoli omnia ferè Græcè ſcripſerunt, quòd eſſet lingua Græca communiſſima; teſte Cicerone pro Archia; poſt autem, quia, creſcente imperio Romano, ea lingua deſijt in Occidente; cœpitque Latina eſſe communis, ſaltem apud eruditos in tota Italia, Gallia, Hiſpania, Africa, aliiſque regionibus, tum Scripturæ tranſlatæ ſunt in linguam Latinam.

II. Reſpondeo, & dico, primùm, vſum Scripturarum in hac tota controuerſia intelligi eum qui in ſingulis cœtibus Eccleſiaſticis ad plebem docendam vigere debet. Secundò, diſtinguo linguam communiſſimam, vt intelligatur, vel vna apud omnes Chriſtianos, vbique terrarum; vel pro variis locis varia; nimirum, vt ad hunc vſum eligantur eæ linguæ, quas experientia docebit longiùs patere. Tertiò, communem linguam potiùs appellari eam, quæ non à paucis quibuſdam magno ſtudio atque in ſcholis diſcitur; ſed eam quæ vulgò intelligitur ab iis, quorum tamen varia ſint idiomata.

III. His ita conſtitutis, ſi linguam communiſſimam Bellarminus intelligit ſecundo modo; negatur minor. Falſum eſt enim nullam linguam vulgarem eſſe communiſſimam. Nam & olim linguæ Græca & Latina, erant communiſſimæ, illa per totum Orientem; hæc per totum Occidentem; quæ tamen ſuis locis erant vulgares; illa in Græcia, hæc in Latio. Et deinceps Germanica, Polonica, Italica; Hiſpanica latiſſimè patent. Dalmatica vtuntur Moſcouitæ, Bohemi, Croati, & Sclauones, teſte Ioanne Fabro Epiſcopo Vienneſi in libello de Moſcouitarum Religione. Bodetianus præfatione in Nouum Teſtamentum Syriacum ad Regem Franciæ, Arabicam dicit ſolam diffundi per totam Africam, demptis Nubianis, totamque ferè Aſiam, à maris noſtri litoribus per Antipodas vſque ad plagam illam, quæ eſt in parte Occidentali noſtri Hemiſphærij: atque in Europa, Græciam, Macedoniam, Thraciam, Daciam, Zagyges, Seruiam, & Boſniam: vt nulla ſit hodie lingua, nec vſquam olim fuerit, quæ in tot orbis partibus locum habuerit. Noſtra Francica communicat ſe non tantùm omnibus prouinciis pertinentibus ad Regnum Galliæ ampliſſimum; ſed multis etiam extra eã ditionem regionibus, Sabaudiæ, Burgundiæ, Lotharingiæ; non exiguæ parti agri Bernenſis: Vallonibus: ſic enim hodie populos quoſdam vocant in Belgio: ſed & inſulis quibuſdam ex Anglicana ditione.

IV. Deinde falſum eſt linguam Latinam eſſe communiſſimam. Eſt enim incognita in Græcia vix pauculis doctioribus exceptis, quos tamen ipſos oportuit in Italiam nauigare, eam ob cauſſam. De Aſia non eſt, puto, neceſſe admonere. Eſt tamen tum in Græcia, tum in Aſia Chriſtianorum numerus infinitus: non ſatis quidem Orthodoxorum, fateor, ſed Chriſtianorum tamen, ob eamque rem non negligendorum. In Occidente, cùm nullibi locorum iam pridem ſit vulgaris; tum nuſquam communis eſt. Regnat enim in ſcholis duntaxat inter pauciſſimos eruditos, quorum vix ex toto orbe numerum colligas tantum, vt æquare poſſis iis quos vnica complectitur è vulgaribus, vel minimè omnium celebris. His autem tam paucis animabus quis credat Euangelium communicandum ſolis?

V. Quòd ſi priori modo linguam communiſſimam Bellarminus intelligat, nego etiam maiorem. Quaſi id conſultiſſimum eſſet Eccleſiæ; ergò aliquando factum eſſet. Nunquam autem factum, vt vna communiſſima lingua apud omnes Chriſtianos Scriptura legeretur: ſed vel variis, vt Hebraica, Græca, & Latina; cùm longè lateq; promulgari debuit Euangelium; vel ante id tempus vnica tantùm, eaque vulgari, nempe Hebraica, tum cùm ſola Iudæa pertinebat ad Eccleſiam.

VI. In probationibus; primò falſum eſt, non poſſe conſeruari vnitatem Eccleſiæ, linguis variis locus detur. Quid enim; nunquámne conſenſerunt Eccleſiæ Græca, & Latina? Imò diutiſſimè. Neque vnquam ſciſſæ ſunt ob idiomatis diuerſitatem, ſed ob rerum diſcrepantiam: maximè autem ob Epiſcopi Romani Tyrannidem; quæ illis omnem ſpem reconciliationis abſcindit. Quinetiam Irenæus libro tertio, capite quarto: *Hanc fidem* (inquit) *qui ſine literis crediderunt, quantum ad ſermonem noſtrum barbari ſunt: quantum autem ad ſententiam, per quam ſapientiſſimi ſunt, & placent Deo, conuerſantes in omni iuſtitia, & caſtitate, & ſapientia. Quibus ſi aliquis annunciauerit ea quæ ab hæreticis adinuenta ſunt proprio ſermone eorum colloquens, ſtatim concludentes aures longè longiùs fugient.* Hæc Irenæus: vnde conſtat Barbaros illos, etſi ſua lingua didiciſſent, docerent etiam myſteria fidei, tamen ſeparatos fuiſſe ab hæreticis: vnitos ergo Catholicis. Quis igitur aſſeras linguas vulgares officere vnitati Eccleſiæ?

VII. Et ſanè nihil eſt in linguarum vſu vario

maioris momenti quod attineat ad Scripturæ lectionem; quàm quod ad conciones. Quære enim, quæ ratio efficere poſſit, vt, cùm conciones quotidie habeantur in Hiſpania Hiſpanicè, in Gallia Gallicè, in Italia Italicè, in Germania Germanicè; non ſcindatur eorum populorum vnitas: & tamen ſcindatur, ſi totidẽ linguis è pulpito recitetur Scripturarum contextus? Deinde in variis linguis, quod periculum maius eſſe poteſt, quàm in variis ritibus? Nam varios ritus variis locis obſeruari, nemo negat, nemo clamat eſſe incommodum. Apud Papiſtas alia eſt Liturgis ſiue Miſſa Mediolanenſis, quam Ambroſianam vocant; alia Gregoriana: & multis aliis in rebus ſingulę diœceſes ſuum habent neſcio quid; ſua feſta, ſuos ſanctos. Infinitum ſit omnia perſeqoi.

VIII. Secundò, ex linguæ diuerſitate, tolli omnem Eccleſiæ communicationem: & extra rem, & falſum eſt. Extra rem, quia Eccleſiarum communicatio nõ conſiſtit in publica lectione Scripturæ, ſed tantùm ſingularum plebium inſtructio. Et cùm hæc controuerſia agitatur; tum quæritur, non quæ ratio optima iniri poſſit, qua omnes totius orbis Eccleſiæ mutuo ſuas res, ſua negotia communicent; ſed quid ſingulis ſingulorum locorum Eccleſiis docendis ſit conſultiſſimum. Nec poteſt vtrumq; hoc caput vna eadémq; ratione expediri: eodémve modo communicari res Gallicæ, Græcis populis, & tum Galli, tum Græci doceri. Quæ igitur ſunt adeo naturâ diſtincta, iſto verò ſeparata, ea confundi non debeot.

IX. Eſt etiam falſum: quia aliæ ſunt eius communicationis rationes, quas non tollit Scripturarum lectio vernacula. Sic, quanquam Græci Græcè Scripturas legerent, non Latinè, res tamen ſuas communicabant Italis & Gallis, qui eaſdem Latinè legebant, non Græcè. Habemus enim adhuc literas, exempli gratia, Baſilij ad Italos & Gallos. Et Lugdunenſis Viennenſiſq; Eccleſiæ, ad Orientales. Nimirum, quia Eccleſiarum communicatio non per ipſam plebem, ſed fit per viros præcipuos, quibus linguæ ſunt cognitæ.

X. At nemo (inquit Bellarminus) frequentabit Eccleſias, niſi in ſua patria. Quid tum, inquam? Neque enim in eo ſita eſt Eccleſiarum communicatio; vt dixi. Et iniquom eſt, ſi quis ſtatuat, vt propter Latinos Latinè legantur Scripturæ in Græcia: non minus ſanè, quàm ſi propter Germanos Germanicè, aut Gallos Gallicè. Eſt, inquam, iniquum propter pauculos peregrinos, vniuerſos vnius prouinciæ, vnius regni, imò multarum prouinciarum, multorum regnorum fraudare intelligentia Sacræ Scripturæ. Et libenter quæram à Papiſtis, verum propter eos Alexandrinæ Eccleſiæ legatos, quorum fabulam (eſt enim verè fabula, vt docet Georgius Douſa in Itinerario) tanta pompa Baronius inſertam voluit annalium ſuorum tomo ſexto, Romæ immutata ſit conſuetudo legendi Scriptoram Latinè, accommodataque ad eorum legatorum captum. Idem de Ruthenis quæro, quos idem tomo ſeptimo narrat Romam veniſſe anno proximè elapſi ſeculi nonageſimo quinto. Idem denique de Perſis, quos rumor eſt aduenisse anno huius ſeculi ſecundo, vel tertio. Nam ſi non periit, imò potius, ſi redintegrata eſt horum omnium vnio cum Epiſcopo Romano (quod tamen iJ tantùm credunt qui lolio victitant) qua fronte nobis ille nunc obiiciet, linguarum varietatem Eccleſiis A dirimendis vtilem?

XI. Quanquam miror hoc argumento aliquem vti è grege Papiſtarum. Enimverò, quæ cauſa erit, vt nemo ſiue doctus, ſiue imperitus frequenter cœtus Eccleſiaſticos niſi in Patria? An quia non intelliget ea quæ legentur? Atqui ipſorum Papiſtarum praxis contrà eſt. Nam apud eos Eccleſias infiniti frequentant, quibus tam nota eſt Latina lingua, quàm Armenica, aut ſi qua eſt magis Barbara.

B XII. Concilia, cœtus ſunt extraordinarij; quibus non debent ordinarij accommodari. Quid enim ineptius, quàm, vt, quia ſeculis iam ſexdecim elapſis coacta ſunt octodecim tantùm generalia (vt omnia comprehendamus, quæ ipſi Papiſtæ ſic appellant, quanquam ex iis multa ſunt verè merica) atq; ex toto orbe nouem tantùm locis; ideo ſint omnium annorum, omniúmq; locorum fideles adigendi ad vſum linguæ incognitæ? Dicam explicatiùs. Quæ hæc tandem inſania C eſt, qui, quia in Græcia, aut Italia, aut Gallia, aut Germania, celebrantur Synodi, ideo velit in Scotia, in Anglia, in Hiſpania, vbi nunquam vllæ fuerunt (nam de vniuerſalibus ſermo eſt) non niſi Latinè Scriptura legatur? Et in Gallia, quia anno milleſimo duceenteſimo quadrageſimo quinto; vna, & altera annos poſtea triginta Lugduni, & tertia Viennæ annis rurſum quadraginta ſerius; ideò ab initio Eccleſiæ, ad finem vſque mundi; nec iis tantùm locis, ſed vbique locoD rum, vnquam contendat peregrino idiomate libros ſanctos plebi non tam communicandos, quàm occultandos?

XIII. Ad hæc, nego vſu linguarum ſingulis regionibus cognitarum impediri Conciliorum cõgregationem. Nam Niceno Concilio, omnium Conciliorum primo, & celeberrimo, adfuerunt non tantùm Latini, Hoſius, Vitus, & Vincentius; ſed etiam Græci, magno numero: ac præter eos, teſte Euſebio de Vita Conſtantini libro terE tio, capite ſeptimo, Phœnices, Arabes, Palæſtini, Ægyptij, Perſæ & Scythæ; qui omnes erant extra orbem Latinum. Non diffitetur autem Bellarminus, ſaltem tribus linguis lectas fuiſſe olim Scripturas. Multo recentius Concilium Florentinum, non conſtitit è ſolis Latinis: Nam Græci eodem acceſſerunt; editáque ſunt eius acta vtraque linguâ. Quis autem neſcit, neque Græcos Latinè, neque Latinos Græcè ſacra ſua peragere? Non eſt igitur verum, diuerſitatem linguarum F in legenda publicè Scriptura, obſtare quominus Concilia cogantur.

XIV. Atqui non omnes Patres habent donum linguarum. Eſt illud, inquam, verum: Sed deligendi ſunt qui habeant. Quid enim? an omnes in Papatu Epiſcopi Latinè ſciunt; omnes Abbates; omnes denique quorum ius eſt ſedere in Concilio? Non ſciunt, profectò non ſciunt: Nam ego eiuſmodi poſſum ex noſtra vicinia nominare. Deligendi, inquam, ſunt maximè idonei, qui eò mittanG tur. Deinde vtendum eſt interpretibus. Sic in Cõcilio Epheſino notatur in actis, literas Cæleſtini Latinè ſcriptas, verſas fuiſſe Græcè, vt legerentur.

XV. Tranſlatas Scripturas fuiſſe in linguam Latinam, cùm deſineret Græca eſſe communis, inconſideratè Bellarminus dixit. Nam in magna Occidentis parte, Græca nunquam fuit communis:

munis : ſed tantùm Maſſiliæ ; viciniſque noſtris prouinciis : Latina autem nunquam in Oriente, rarò etiam apud Græcos. Neque vnquam non latiùs patuit illa, quàm hæc. Sciunt autem omnes Latinam verſionem, non exceſſiſſe fines Occidentis. Itaque falſum eſt, in eum finem factam eſſe, vt ſuccederet Græcæ: ſed quia oportuit Latinos Latinè audire Deum loquentem, æquè ac Græcos Græcè.

Cap. XI.

An ſingulis ætatibus mutandæ tranſlationes.

I. SI oporteret lingua vulgari Scripturas Sacras publicè legere, oporteret etiam ſingulis ætatibus mutare tranſlationes. Nam linguæ vulgares ſingulis ſeculis magna ex parte mutantur, vt Horatius in arte Poëtica, & experientia ipſa docet. Tot verò tranſlationum mutationes, non ſine grauiſſimo periculo, & incommodo fierent. Nam non ſemper inueniuntur idonei interpretes : atque ita multi errores committerentur, qui non poſſent poſtea facilè tolli, cùm neque Pontifices, neque Concilia de tot linguis iudicare poſſint. Sic Bellarminus.

II. Ledeſima vehementiùs. Nam & quod ille de ſingulis ætatibus dixit, aut ſeculis, contrahit ad paucos annos : ſolent enim (inquit) linguæ ſingulis viginti annis aliqua ex parte immutari, vt quinque, ſex, vel octo vocabula, aut phraſes in quauis innouentur. Præterea varietates linguarum colligit. Diuerſa enim regna non ſolùm idiomate non conueniunt; ſed etiam eiuſdēmet regni ſinguli ferè prouinciæ, aliquando ſic differunt, vt vel parum, vel ne verbum quidem intelligant aliarum. Eiuſdem etiam prouinciæ ciuitates, ac verò etiam pagi, ita inter ſe diſtant, vt ciues difficile ruſticos intelligere valeant, ruſticiq; ipſos ciues. Tum mutatæ verſionis iuxta idiomatum alterationem periculum hoc eſſe dicit, ne obrepat obliuio fidei antiquæ, ac eius memoria penitus deleretur: omnes etiam Traditiones Apoſtolicæ pereant, nec probari vllo modo poſſint.

III. Reſpondeo, falsò aſſeri omnes linguas vulgares mutari ſingulis ſeculis : ſaltem ſic, vt incognitæ euadant. Nam mutatiunculas quinque aut ſex vocum, phraſiûmve eò tantùm credo Ledeſimam nominaſſe, vt riſum moueret. Quid tum enim, ſi arbos, & rumos antiqui dixerunt Latini? aut, vti aliquam rem; & frangere gutturem? An propterea ea non intelliguntur ab iis qui poſtea dixerunt, arbor, & rumor; & vti re aliqua; & frangere guttur? An verò à Cicerone fruſtra lectum dicamus Plautum, quia non eædem phraſes occurrunt in Terentio? Imò verò ſcimus Cyprianum de more habuiſſe, vt Tertullianum magiſtrum appellaret, etſi immenſum ſit inter vtrumq; ſermonis diſcrimen. Sed, vt dixi, hæc minutula Prætor curare non ſolet.

IV. Totum ergo potius attendendum eſt linguæ corpus, &, vt ita dicam, τὸ σῶμα. Hoc ego tam facilè mutari quàm aduerſarij volunt, prorſus nego : contráque doceo ab ipſa experientia, quam

A mihi nominabant tantùm; non etiam exemplis illuſtrabant Bellarminus, & Ledeſima. Nam quod Latini ſermonis in Italicum & Hiſpanicum, addo etiam Gallicum, mutationem ſubindicant; fruſtra eſt. Non enim accidit ſingulis ſeculis; quod illis oportebat probare; ſed multis, quod mihi ſufficit.

V. Porrò lingua Hebraica durauit ab initio mundi, vbi Adamos videmus & Sethos, & Cainos, & Abeles, & reliquos Hebraicâ analogiâ B nominatos, ſaltem ad captiuitatem vſque Babylonicam; per annos ter mille quadringentos, atque eo amplius. Hæccine verò ſunt ſingula Bellarmini ſecula? Quid Græcam dico? Certè ab Homeri ſeculo ad Chriſtum numerantur anni circiter mille: & tamen ne iſte quidem Græcorum primus fuit: nam priores nominantur Linus, Philamon, Tamyras, Amphion, Orpheus, Muſæus, atque alij. En tibi ergo rurſus decem ſecula pro vno. Necdum finis linguæ Græcæ. Nam C longè poſt Chriſtum Athanaſios, Baſilios, Chryſoſtomos, Epiphanios, Cyrillos nouimus Græcè concionatos. Poſſum vlterius pergere. Nam habemus Ioannis Cantacuzeni ſcripta vix ante annos trecentos, cum Epiſtola Muſulmani cuiuſdam Græca illa quidem, ſed tamen non pura, vt facilè appareat ſcriptam ex ſtylo eius temporis: vnde ſunt τὰ δίξεσαι, τὰ κρεπαλίδος, τὰ γρασίονι. Et fortaſſe huc referri queat Franciſci Philelfi teſtimonium, qui Saxolum Pratenſem anno milleſi- D mo quadringenteſimo primo, hortabatur vt Conſtantinopolim petat potiùs quàm Peloponneſum, rationem addens, quia hîc lingua adeo eſſet deprauata, vt nihil omninò ſaperet priſcæ illius, & loquentiſſimæ Græciæ; Illic verò & viri eſſent eruditi, & culti mores, & ſermo etiam nitidus. Extat epiſtolarum libro quinto.

VI. Quandiu durarit lingua Latina, hinc cognoſce. A Chriſto ad Vrbem conditam ſupputantur anni ſeptingentiquinquaginta, paulò plus mi- E núſve. Poſt Chriſtum, primum quidem mutationis indicium Bellarminus notauit ex Radeuico ad annum milleſimum centeſimum ſeptuageſimum. Sed Lipſius, vir vtinam tam pius, quàm doctus, multo altius; ex miſcella hiſtoria Diaconi, & Feſto; videlicet ad annum ſexcenteſimum, & quod excurrit. Apparet ergo rurſus linguam Romanam perſeueraſſe vltra annos mille, vt etiam de noſtro numero liberaliter decidamus.

F VII. Lingua Italica eodem argumento, conficitur iam durare annos mille, disertè apud Lipſium. Germanicam nonnulli antiquiſſimam eſſe volunt; nec mutatam : illi viderint. Certè Valafridus Strabo de rebus Eccleſiaſticis capite ſexto, aliquot dictiones recitat, quas audio etiamnum in vſu eſſe. Mortuum dicunt anno Chriſti octingenteſimo quadrageſimo nono. Anglica, vt apparet ex Matthæo Paris in Guillelmo Conqueſtore, eadem erat ante annum milleſimum. Habemus verò G etiam nos ſcriptas Philippi Pulcri regis, cuius initium à Gagnino refertur ad annum milleſimum ducenteſimum octogeſimum ſextum, conſtitutiones, lingua Francica, qua nunc vtimur, tantùm paulò elegantiori. Itaque poterat vti libris ſacris tranſlatis, iam annos, Italia mille, Germania ſaltem octingentos, Anglia ſexcentos, Gallia quadringentos: ſi illis contigiſſent Hieronymi, vt Dalmatis

qui ſua verſione vtuntur iam annos mille ducen- A
tos, ſi Sixto credimus. Atque ita apparet merum
eſſe [illegible], quod aduerſarij de ſingulis ætati-
bus obiiciebant.

V I I I. Sed mutantur tamen linguæ aliquando; negariq; non poteſt, innouandas eſſe tandem verſiones, itaq; reſpondeo pro abſurdo id obiici, quod eſt neceſſarium; valde abhorrere à vitiis indicioſis. Eſſe enim potius omnia conquirenda adiumenta, vt illud, quicquid eſſe poteſt vel incõmodi, vel tanquam incommodi, ſuperetur, & vtilitas pu- B
blica non negligatur: quæ hîc omnium maxima eſt, quandoquidem aliter aut vix poteſt, aut omnino non poteſt pietas in tuto conſtitui: teſte experientia. Nam defoſſo tanto theſauro ſcientiæ, quis neget immanes illas ignorãtiæ tenebras mundum occupaſſe, è quibus vix pauci emergunt; multi ne volunt quidem?

I X. Ridiculus Ledeſima, nobis regna, prouincias, ciuitates, pagos deniq; ſingulos ſic enume-
rat, quaſi ille ſolus in mundo vixiſſet, nos nunc C
tandem cœlo delapſi nec audiuiſſemus, nec vidiſſemus quicquam: nec ſciremus quid idiomata einſdem prouinciæ differant à linguis Barbaris: tantóq; ſpatio diſtare putemus Ionicam dialectũ ab Attica, quanto Arabicum ſermonem à Gallico; aut Francicum ab Occitano quanto Iaponicum ab Hiſpano. Nugæ: nec ſibi tantum arrogare debent Loiolitica pecora, vt omnes poſſint [illegible]. Anglis & Scotis ſufficit vna eadémque tranſ-
latio: Omnibus Gallis, vna: omnibus Germa- D
nis vna: omnibus Hiſpanis vna: omnibus Italis vna: ſi modò Italos & Hiſpanos tanto beneficio non priuarent Inquiſitorij carnifices. Quemadmodum olim omnibus Græcis vna; omnibus Latinis vna. Nec enim hodie plus differunt in Italia Neapolitani, à Lombardis, aut Genuenſibus: aut in Hiſpania Compoſtellani ab Arragonenſibus, quàm olim Iones à Dorienſibus; aut hodie in Gallia Occitani à Pictonibus.

X. Incommoda ſiue pericula quæ obiiciunt, E
dico partim eſſe falſa, partim non neceſſaria, ſed tantùm contingentia. Falſum eſt, quod de antiquæ fidei obliuione Ledeſima protulit. Contrà enim tantum abeſt, vt noceat conſeruandæ fidei integrata Scripturæ tranſlatio, vt contra nullum ſit certius remedium eius conſeruandæ perpetuandæque. Verè enim & piè Ioannes Cantacuzenus Apologia prima contra Mahometum. *Οἱ Χριστιανοὶ, ποτὲ μὲν εἰς τὰς ἐκκλησίας συναγόμενοι, ποτὲ δὲ ἕκαστος εἰς τὸν*
οἶκον αὐτοῦ καθημέραν ἀναγινώσκουσι τὰς βίβλους· καὶ ὁ πολὺς F
χρόνος, καὶ ἡ συνεχὴς ἀνάγνωσις, καὶ ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις ἐμφανίζουσι καὶ διδάσκουσιν αὐτοὺς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Chriſtiani iam in Eccleſias congregati, iam ſinguli domi ſuæ, quotidie legunt Biblia. Atq; tum temporis diuturnitas, tũ continua lectio, tum diligens inueſtigatio, manifeſtat, docetq; omnem veritatem. Contra verò de Muſulmanis *ἀπὸ τοῦ μὴ γινώσκειν τὰς γραφὰς, ἐνέπεσον εἰς αὐτά; eo quòd Scripturas ignorarunt, in ea inciderunt*, dogmata.

X I. Probat experientia. Nam apud Papiſtas,
cùm Scriptura non extet niſi lingua incognita, aut G
certè paucis cognita; effectum inde eſt, vt quid Chriſtus inſtituerit, tradideritque, vix quiſquam ſciat, ideóque longè à prima ſinceritate diſceſſum ſit. Apud nos autem reſtitutis populo ſacris libris, reſtituta ſimul eſt prima veritas, cognitáque doctis & indoctis, viris & mulieribus, ma-
A gnis & paruis; denique clero & plebi.

X I I. Iam quod attinet ad incommoda contingentia; primò conſiderandum dico, è duobus vtrum ſit & incommodius & periculoſius. Sic enim prudentes ſolent: vt quia vix quicquam magni inueniatur vacuum incommodis & periculis, id ſubeant quod minus habere comperitur & incommodi & periculi. At & incommodius eſt, & periculoſius Scripturam aut prorſus publicè non legi, aut, quod idem eſt, ita legi, vt nullus intelligat;
B quàm, ſi ita opus eſt, ſingulis ſeculis nouas prodire tranſlationes.

X I I I. Secundò hæc ipſa ſiue pericula ſiue incommoda nego eſſe tanta, quanta videntur Bellarmino. Quæ enim? Videlicet, quia non ſemper inueniuntur interpretes idonei. At hoc falſum. Contrà enim docuit experientia. Cùm ex Hebræo in Græcum transferendum fuit, præſto fuerunt Septuaginta: cùm in Latinum, infiniti; & poſt alios Hieronymus: cùm in Armenicum, Chryſoſto-
C mus: in Chaldaicum, Ionathas: in Dalmaticum, Hieronymus: in Arabicum, Saadias: ſic alias alij. Et ſpes eſt, nunquam defuturos: cùm diligenter conſeruatam ſciamus cognitionem linguarum Hebraicæ, & Græcæ, & Latinæ: vulgares autem ſint in vſu continuo. Itaque ſi notæ ſunt linguæ è quibus: & rurſus notæ linguæ, in quas vertenda eſt Scriptura, quid obſtabit quominùs commodè verti poſſit?

X I V. Sed facilè (inquiunt) multi errores in vertendo committentur. Fortaſſe, inquam. Sed
D primò, non eſt Bibliorum etiam non carentium vitio tranſlatoris, fructus nullus. Nam vix poterit poſthac plus peccari, quàm Græcè & Latinè factum eſt. Et tamen diutiſſimè iis editionibus Eccleſia vſa eſt, magno cum ſucceſſu. Cùm prorſus nulla ſit vtilitas linguæ incognitæ. Vt audacter dicam, præſtare ſimiles Græcis aut Latinis editiones terere, quàm omnino nullas; aut quod idem eſt, incognitas.

X V. Secundò, errorum tollendorum non eſt
E nulla ratio. At non facilis; inquiunt. Eſto, inquam: ſed tamen aliqua. Sic olim Hieronymus Græcam emendauit: & Latinam Noui Teſtamenti, ex collatione linguarum originalium. Magno id quidem cum labore: ſed ſucceſſu non infelici. Et tamen cur non facilis? Scilicet, quia neque Pontifices, neque Concilia de tot linguis iudicare poſſunt. Reſpondeo, Pontifices intelligi, vel in vniuerſum Epiſcopos; vel Papiſticè, Romanos ſolos, ad quos Ieſuitæ deferunt ſummum in Religione iudicium, Conci-
F lia autem vel particularia vel Oecumenica: Romanos Pontifices, concedo non poſſe iudicare; quorum nonnulli adeo ſunt imperiti, vt ne literas quidem norint. Sed nego hoc eorum ius eſſe Omnes autem Epiſcopi, ſiue Concilia, & poſſunt & debent editiones examinare. Concilia, inquam, particularia. Nam in Oecumenicis fieri poteſt, vt maior pars imperita ſit earum linguarum, de quibus iudicium expoſcetur: videlicet in quas ſit tranſlatio. Sed quid obſtat, quominùs omnes Epiſcopi
G Galli iudicent de Tranſlatione Gallica? Germani de Germanica, & ſic deinceps? Nam quæ ſingulis prouinciis occurrunt negotia, ea terminari à particularibus Synodis vetus eſt Chriſtianorum politia.

CAP.

Cap. XII.

An linguæ vulgares violent maieſtatem Scripturæ.

I. SI maieſtas Scripturæ Sanctæ, diuinorúmque myſteriorum violatur à linguis vulgaribus, ergo Scriptura non eſt in vulgares linguas transferenda. At prius verum. Ergo & poſterius. Hoc à Bellarmino leuiter attingitur, à Lizeto diligentiùs tractatur, & Sutore.

II. Probatur antecedens. Primò, quia in ſacris myſteriis multa ſunt, quæ ſecreta eſſe debent, vt etiam veteres docent, Dionyſius capite primo & vltimo Eccleſiaſticæ Hierarchiæ. Origenes Homiliâ quinta in Numeros. Baſilius de Spiritu Sancto capite vigeſimoſeptimo. Chryſoſtomus Homilia vigeſima quarta in Matthæum. Gregorius libro quarto Dialogorum capite quinquageſimo ſexto. Sic Bellarminus. Secundò, quia non poterit Scriptura decenter intelligi à multis, eàmque ob rem contemnetur. Sic Iulianus Apoſtata dixit, Vidi, legi, contempſi. Cui Baſilius, Vidiſti, legiſti, non intellexiſti, Si intellexiſſes, non contempſiſſes. Hæc Sutor, deinceps Lizetus. Tertiò, quia vulgares linguæ planè ſunt Barbaræ, & viles, in comparatione trium principalium linguarum, quarum verbis diuina conſtant monumenta. Quartò, quia Auguſtinus de doctrina Chriſtiana libro ſecundo, capite vndecimo, aſſerit quædam in Latina editione retineri D Hebraica & Græca, propter ſanctiorem autoritatem, ſeruata antiquitate.

III. Reſpondeo. Negatur antecedens. Nam linguæ vulgares aptæ ſunt ad Deum laudandum, certè etiam ad efferenda diuina myſteria. Quid eſt enim in myſteriis maius laudibus Dei? Deindè violant eam maieſtatem, ſi violant, vel ſimpliciter quia cognitæ ſunt, vel ſaltem, quia omnibus cognitæ, vel deniq; quia verbis non ſatis exprimunt. At non primum. Nam ſic etiam Græca & Latina vio- E larent, quia cognitæ ſunt ſaltem doctis. Non ſecundum: quia ſi omnes linguæ vulgo cognitæ eam maieſtatem minuunt, & ea nunquam ſit minuenda, tum profectò nunquam vlli linguæ vulgo cognitæ ea fuiſſent myſteria commendanda. Proinde Deus, qui primus exemplum dedit explicandorum ſacræ religionis myſteriorũ lingua vulgo cognita; tam ipſe per ſe, quum decalogum propriis digitis ſcripſit, quam per Moſen & Prophetas, tandemq; per Apoſtolos, reus eſſet eius imminu- F tæ maieſtatis. Quod eſt blaſphemum.

IV. Non deniq; tertium: quia, cùm dupliciter intelligantur myſteria non ſatis exprimi; vel habita ipſorum ratione, quorum tanta ſit altitudo, vt longè infrà ſubſidant verba adhibita: vel noſtri, vt ſenſus ſit, non ſatis aptè myſteria illa proponi, vt cognoſcantur, quatenus à nobis & poſſunt & debent: prius generale eſt omnibus linguis ſiue vulgaribus ſiue doctis; vnde Sapientiæ decimoſeptimo. *Magna ſunt iudicia tua, Domine, & inenarrabilia verba tua.* Itaq; non tantùm in vulgares, ſed omnino in omnes lin- G guas hoc crimen eſſet deriuandum. Vel certè negandum, tum violari diuinam maieſtatem, cùm eius altitudinem verba noſtra non æquant. Poſterius autem, æquè falſum eſt de linguis vulgaribus, ac de tribus doctis. Nulla eſt enim lingua tam i- A nops, quæ non ſufficiat exprimendis iis, quæ mente concipiuntur: illam autem maieſtatem omnino neceſſe eſt mente concipi, ſiquidem cognoſci oportet, imò potius eatenus concipi, quatenus cognoſci. Accedit experientia: nihil eſt enim in toto Bibliorum corpore, quod non tranſlatum ſit in linguam Gallicam, vt hanc, exempli gratia, nominem, mihi è vulgaribus linguis ſolam bene cognitam.

V. Ad hæc, valebit hoc argumentum, ſi quic- B quam valet, non ſolùm contra Scripturarum verſionem, ſed etiam contra omnem vſum linguarum vulgarium in docendis Chriſtianis. Si enim hoc illis perpetuum eſt, & quaſi σύμφυτον, vt longè recedant à maieſtate diuina: tũ æquè illa minuetur maieſtas prædicando, ac ſcribendo. Nunquã autẽ minuendã eſſe conſtat. Ergo eodẽ iure non erit prædicanda Gallis Gallicè, Italis Italicè: quod tamen contrà fit apud ipſos Papiſtas. Quod ſi negent prædicando minui: tum ego eodem iure negabo C etiam ſcribendo. Ratio erit, quia cùm verum ſit τὰ ἐν τῇ χειρὶ eſſe ὅμοια τῶν ἐν τῷ λόγῳ, neceſſe eſt fateamur, omnia poſſe ſcribi, quæ dici. Itaque licebit Scripturas vertere.

VI. Ad primam confirmationem, nego quicquã eſſe in Scriptura Sancta non publicandum, hoc eſt, publicè communicandum omnibus Chriſtianis. Sic enim Chriſtus imperauit Matthæi decimo. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate ſupra domos.* Atque ita cenſuerunt o- D lim veteres; cùm, vt aliàs docuimus, cuilibet hominum generi tam ſeriò commendarunt Scripturarum lectionem. Nam ſi quæ eſſent occultanda; tum vel viris, vel mulieribus, vel prouectis, vel minoribus natu, vel doctis, vel imperitis, vel clericis, vel laïcis, vel monachis, vel ſecularibus. At neque his, neque illis; quia neutris interdicitur lectio. Ergo, nihil eſt ſecretum, nihil non publicandum.

VII. Quos verò ex antiquitate locos indicauit, nam certè indicauit tantùm, non etiam deſcribere E auſus eſt Bellarminus, eos nego docere aliquid eſſe in Scripturis ſecretum, & non publicandum. Et primò ipſos recito locos. Dionyſius lib. 1. Hierarchiæ Eccleſiaſticæ cap. 1. Ἀλλ' ὅρα ὅπως οὐκ ἐξορχήσῃ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εὐλαβηθήσῃ δὲ, καὶ τὰ τοῦ κρυφίου Θεοῦ ταῖς νοεραῖς καὶ ἀοράτοις γνώσεσι τιμήσεις, ἀμέθεκτα μὲν αὐτὰ, καὶ ἄχραντα τοῖς ἀτελέσι διατηρῶν, ἱεροῖς δὲ μόνοις τῶν ἱερῶν μεθ' ἱερᾶς ἐλλάμψεως ἱεροπρεπῶς κοινωνῶν. *Vide* (inquit) *ne Sancta Sanctorum foras efferas: imò id diligenter caue: atque ea quæ abſconditi Dei ſunt cognitione intellectuali, & inuiſibili honorato; obſeruans ea ne communicentur non initiatis, ab iiſque* F *polluantur: & communicans ſolis Sanctis cum ſancta illuſtratione.* Et capite poſtremo. Τὰς δὲ τελεστικὰς ἐπικλήσεις οὐ θεμιτὸν ἐν γραφαῖς ἑρμηνεύειν, οὐδὲ τὸ μυστικὸν αὐτῶν, ἢ τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐνεργουμένας ἐκ Θεοῦ δυνάμεις, ἐκ τοῦ κρυφίου εἰς τὸ κοινὸν ἐξάγειν. *Initiatorias inuocationes nefas eſt ſcriptis interpretari: quodq; myſticum habent, quæque per eas à Deo efficiuntur, virtutes è ſecreto in commune proferre.*

VIII. Origenes in Numeros homilia quinta. *In Eccleſiaſticis obſeruationibus ſunt nonnulla huiuſmodi, quæ omnibus quidem facere neceſſe eſt, nec tamen ratio eorum omnibus patet.* Baſilius de Spiritu Sancto capite G vigeſimo ſeptimo. Τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα. *Dogmatum, & præconiorum Eccleſiaſticorum, quædam habemus ex ſcripta doctrina, quædam accepimus à traditione Apoſtolorũ myſticè communi-*

cata. Chryſuſtomus in Matthæum Homilia vigeſima quarta. οὐδὲ γὰρ ὁμοῦ πᾶσιν ἁπλῶς ἐπιτάττει εἰπεῖν, ἀλλ' οἷς δεῖ εἰπεῖν μετὰ παῤῥησίας εἰπεῖν. Κύνας δὲ ἐνταῦθα, τοὺς ἐν ἀσεβείᾳ ζῶντας ἀνιάτῳ, καὶ μεταβολῆς τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον οὐκ ἔχοντας ἐλπίδα ᾐνίξατο. Et paulò poſt. διὸ κελεύει μὴ ἀναπετάσαι τὰς θύρας αὐτοῖς, καὶ γὰρ θρασύτεροι γίνονται μετὰ τὸ μαθεῖν. *Nec indifferenter omnibus prædicari iuſsit, ſed his, quos doceri oportet, præcepit cũ fiducia prædicari. Canes igitur ſignificat homines in impietate viuentes, ſpemq́; omnino conuerſionis in melius non habentes. Iubet igitur ne huiuſmodi hominibus cuncta pandamus, fiunt quippe magis, poſtquam didicerunt ſecreta, temerarij:* Addit Bellarminus Gregorium libro quarto Dialogorũ, cap. quinquageſimo ſexto: vbi tamen nihil eſt, quod ad hanc rẽ faciat.

IX. His in locis hæc conſidero. Primò, ſolere à Papiſtis proferri, ad probandas traditiones non ſcriptas, id eſt, eas, quæ non continentur in Scriptura ſancta. Et ſanè, Baſilius eò refert diſertè ſuum illud ἐν μυστηρίῳ. Duo enim conſtituit obſeruationum genera, nempe δόγματα καὶ κηρύγματα; quorum hæc habeantur ex Scriptura, illa verò ἀπὸ τῆς σιωπωμένης ἢ μυστικῆς παραδόσεως; ex tacita & myſtica traditione: ſiue ἐκ τῆς ἀδημοσιεύτου καὶ ἀποῤῥήτου διδασκαλίας, ἣν ἐν ἀπολυπραγμονήτῳ καὶ ἀπεριεργάστῳ σιγῇ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐφύλαξαν, καλῶς ἐκεῖνο δεδιδαγμένοι τῶν μυστηρίων τὸ σεμνὸν σιωπῇ διασώζεσθαι; ex doctrina non publicata, ſed ſecreta; quam patres noſtri ſilentio neque curioſo, neque affectato cuſtodiuerunt; nimirum, quia optimè ſcirent, grauia myſteria ſilentio conſeruanda. Hæc, inquam, ille περὶ τῶν δογμάτων. Sed ea, quæ habentur è Scripturis, κηρύγματα nominauit; innuens non ſilentio eſſe tegenda, in aurémve muſſitanda, ſed prædicanda, publicéque enuncianda: proindéque etiam vertenda in linguas vulgares. Vſum ergo linguæ incognitæ, id eſt, ſilentium, iis rebus, quas habent ex mera Traditione non ſcripta, ſeruent Papiſtæ ſi ſapiunt: neque hoc argumento Scripturæ verſiones impugnent.

X. Secundò non fidelibus ij Patres docent tacenda, ſi, quæ tacenda ſunt; ſed infidelibus. Sic enim Chryſoſtomus diſertè deſignauit eos, quos nulla ſpes eſt, ad bonam frugem redituros: iiſque opponit eos, quos docere oportet; atq; iſtis liberè omnia prædicanda ſignificat. Nec aliter Dionyſius τοῖς ἱεροῖς opponit τοῖς ἀνιέροις: his ſua volens myſteria ἱεροπρεπῶς διανέμειν; illis autem ἀκοινωνήτως ταμιευθῆ. At nobis ſanè, quid infidelibus fiat, aut non fiat, cura nulla eſt, ſed fidelibus volumus ſuos occultari theſauros. Porrò non ſequitur, ſi tacenda ſunt infidelibus myſteria, ideo ne fidelibus quidem eſſe communicanda.

XI. Tertiò hoc argumento non magis linguas vulgares peti dico, quàm doctas. Docet enim experientia, non ſolos fideles eſſe peritos earum, ſed etiam plurimos infideles. Itaq; ſi verum eſt argumentum, & neceſſarium, tum neq; vulgaribus neque doctis linguis exponenda erunt myſteria: id eſt, omnino non ſcribenda. Quod tamen contrà faciendum docuit Spiritus Sanctus, ad quem autorem ſine dubio refertur Scriptura Sacra.

XII. In ſecunda confirmatione; ſyllogiſmus ita formandus eſt: Quicunq; Scripturam non intelligit, contemnit. At multi eam vel legentes vel audientes in lingua cognita non intelligunt. Ergo etiam eontemnunt. Reſpondeo, primò idem argumentum multo fortius concludere contra vſum linguæ incognitæ, in hunc modum: Quicunque Scripturam non intelligit, contemnit. At nemo legens, vel audiens Scripturam in lingua incognita, eam intelligit. Ergo omnes qui legunt vel audiunt Scripturam in lingua incognita, eam contemnunt. Quare, ſi propter multos vitanda eſt lingua cognita, multo magis propter omnes vitanda erit incognita. Minor probatur ex Auguſtino, de Doctrina Chriſtiana libro ſecundo, capite decimo, aſſerente duabus de cauſis non intelligi quæ ſcripta ſunt, ſi aut ignotis, aut ambiguis ſignis, id eſt, verbis, obtegantur.

XIII. Secundò, Scripturam non intelligi, dupliciter dicitur: vel, vt tota ſit non intellecta: vel duntaxat quædam eius partes. Priori ſenſu nego vllum eſſe Chriſtianum, qui Scripturam legens lingua ſibi cognita, non intelligat: propterea neganda erit ſyllogiſmi propoſitio minor; intelliget enim quilibet fidelis procul dubio maiorem partem. At poſteriori ſenſu, nego maiorem. Nam quæ partes à fidelibus intelligentur, eæ plus poterunt ad conſeruandam maieſtatem Scripturæ, quàm ad imminuendam quæ remanebunt obſcuræ. Sic Tertullianus, *Adoro* (inquit) *plenitudinem Scripturæ*: quis auſit tamen aſſerere ei totam fuiſſe facilem? Imò Auguſtinus libro paulo antè citato, capite ſexto. *Magnificè*, inquit, *& ſalubriter Spiritus Sanctus ita Scripturas Sanctas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obſcurioribus autem faſtidia detergeret.* Certè, quia non poteſt eſſe contemptus, abſque faſtidio, & faſtidium obſcura detergunt, tantum abeſt, vt, quæ obſcura ſunt, contemptum inducant, vt depellant potius. Et quidem omnino ita neceſſe eſt. Nam quis eſt hominum, qui ſe audeat aſſerere, nihil obſcuri comperiſſe in Scriptura? Ergo nemo eſſet hominum ſiue imperitorum, ſiue peritorum, qui Scripturam non contemneret; quod eſt abſurdum.

XIV. Tertiò, exemplum Iuliani Apoſtatæ eſt ἀπροσδιόνυσον. Non tantùm, quia infidelis erat, nos autem fidelium curam gerimus; & infideles Scripturam non capiunt, quomodocunque legant, ſiue lingua vernacula, ſiue docta: Sed etiam, quia quas Scripturas ille ſe contemnere dicebat, legerat Græcè, vel Latinè. At aduerſarij concedunt earum linguarum vſum. Non eſt autem iuſtum, ſi Iulianus Græcè aut Latinè legens contempſit, vt eius criminis in linguis vulgaribus faba cudatur.

XV. Tertiam confirmationem Bellarminus eneruat, libri ſecundi de Verbo Dei capite decimo quinto, cùm negat linguam Latinam eſſe ſanctiorem, & grauiorem, ſi verba ſpectemus; hoc eſt, ex ipſa ſui natura; ſed tantùm, quia non ſit vulgaris, hoc eſt, per accidens. Itaque non eſt argumentum neceſſarium, ſed duntaxat contingens. Nam certè initio Eccleſiæ vtraque lingua, & Græca & Latina, erat vulgaris; propterea ſi valet argumentum, illi peccabant, qui tum temporis myſteria diuina Græcè aut Latinè proponebant, quod eſt abſurdum.

XVII. Addo nullam linguam eſſe abſolutè Barbaram, ſiue reſpectu ſui, ſiue reſpectu earum rerum, quas tractat: ſed tantùm relatè ad ho-

ad homines. Nam quibus incognita eſt quæcunque lingua, ea illis eſt Barbara: non autem illis à quibus intelligitur Sic Germanica Germanis, Gallica Gallis, non eſt Barbara: ſed Germanica Gallis, Gallica Germanis. Itaque hodie verè Barbaræ ſunt Græca & Latina, quia non intellectæ. Si igitur Barbaræ linguæ indignæ ſunt, quibus Scriptura commendetur, profectò etiam hæ ipſæ: Græca, inquam, & Latina.

XVII. Similiter vilem negamus eſſe vllam linguam: ſed vile tantùm in ſingulis quoddam ſtyli genus, quod longiſſimè recedit ab eloquentiæ faſtu. Eſt autem duplex: alterum humile; alterum ſordidum. Illud, quod ita granditatem eloquentiæ vitauit, vt tamen ab honeſtate non diſceſſerit: Hoc verò non tantùm non eloquens, ſed ne elegãs quidem; ſcatet vitiis, ſolœciſmiſq́; & barbariſmis deturpatur. Illo honeſto, etſi humili genere, vt plurimum vſus eſt Spiritus Sanctus. Nam & Paulus ait ſe imperitum eſſe ſermone: & Hieronymus in Pſalmum nonageſimum, *Theſaurum* (inquit) *ſenſum diuinum habemus in verbis viliſſimis*. At Septuaginta interpretes, & quicunque tandem autor fuit Latinæ editionis, ita verterunt Scripturas, vt vix poſſit eligi abiectius aliquod ſtyli genus. Certè vtraq; editio non tantùm vilis eſt, ſed etiam ſordida cùm vocabulis, tum verò phraſibus barbara: vt ei non verear noſtram Gallicam longè præferre. Itaq; Lizetus hoc argumento nihil concludit, quod officiat linguis vulgaribus.

XVIII. Ad quartam confirmationẽ, reſpondeo Auguſtini verba ſic legi. *Hebræa verba non interpretata ſæpè inuenimus in libris, ſicut Amen, Halleluia, & racha, & oſanna, & ſi qua ſunt alia. Quorum partim propter ſanctiorem autoritatem, quamuis interpretari potuiſſent, ſeruata eſt antiquitas, ſicut eſt Amen, & halleluia: partim verò in aliam linguam transferri non potuiſſe dicuntur.*

XIX. Primùm ergo, Auguſtinus non loquitur de continuo ſtylo, ſed de paucis quibuſdã vocibus, quas *& notare*, inquit, *& interrogare eſt faciliimũ*: vnde fit, vt ipſo vſu cõmunes euadãt & cognitæ. Sic enim Eccleſia, Baptiſma, Euchariſtia, ex Græca lingua iam communicata ſunt omnibus, nihilq́; habent obſcuri. Quod continuo ſtylo accidere non poteſt. Neq; enim, exempli gratia, apud Papiſtas totam orationem Dominicam Latinè millies recitatam mulierculæ intelligunt, vt poſtremam eius vocem *Amen*. Itaque non ſequitur, ſi hæ paucæ voces retentæ fuerunt, vt ideo totus contextus retineri debeat.

XX. Secundò, ſanctiorem autoritatem ab Auguſtino appellari conſtat, non rerum ipſarum, quæ ſignificantur, ſed verborum; quæ ex ſolenni vſu & quidem antiquo, vocabulis tum acquiritur, tũ cõfirmatur. Itaq; non ſignificauit, ſi alia vſurparentur, tum fore, vt imminuatur dignitas earũ rerum, quibus illa ſignificandis adhibentur: ſed tantùm eorũ verborum vſum eſſe retentum ad eas res ſignificandas, quia eorum verborum eſſet eximia quædam autoritas. Vnde ſequitur, reliqua, quorum nulla eſt autoritas, ſed tantùm promiſcuus vſus, non eſſe ſimiliter retinenda, ſed liberè immutanda.

CAP. XIII.

An Verſiones Scripturam obſcurent.

I. FRanciſcus Cordubenſis annotationum Catholicarum articulo primo, capite decimo, *Sectarij* (inquit) *diuinam Scripturam doctorúmq; commentaria transferentes in vulgarem linguam, malè meriti de fidei doctrina ſunt. Nam fidei myſteria, clarius in lingua Græca quàm in Latina, & in Latina quàm in Germanica, vel in alia lingua vulgari exponũtur. Scriptura enim quanto ex primitiua lingua in alias plures transfertur, tanto obſcurior redditur, tantóq; maiores difficultates circa eam inſurgunt.* Argumentationis vis hæc eſt. Quicunq; Scripturã Sanctam obſcuriorem reddunt, malè merentur de fidei doctrina. At quicunque Scripturam Sanctam transferunt in vulgares linguas, illi eandem obſcuriorem reddunt. Ergo iidem malè merentur de fidei doctrina.

II. Probatur aſſumptio, primò autoritate Hieronymi in præfatione in Chronicõ Euſebij aſſerẽtis difficile eſſe alienas linguas inſequentem, non alicubi impingere: & Pſalmos, Cãticum Deuteronomij, ac Eſaiæ, librosq́; Solomonis & Iob; cũ Græcè leguntur, aliud ſonare: cũ Latinè, prorſus inhærere. Secundò, quia nullibi quã in Germania, & nunquã plures quàm noſtro ſeculo, circa fidei dogmata cõtrouerſiæ fuerunt. Tertiò, (quæ ratio eſt Lizeti) Auguſtinus, vt omnis Latinæ tranſlationis ambiguitas explodi poſſet, monebat duarum priorum linguarum, è quibus tranſlatio Latina erat facta, notionẽ habendam. Ergo facta tranſlatione in vulgarem Gallicam neceſſarium eſſet linguam Latinam noſſe, alioquin eam qui legent, innumeris ſe difficultatibus implicitos comperient.

III. Reſpondeo, comparari tranſlationes, vel omnes cum textu archetypo; vt nõ tantùm Græca, ſed etiam Latina, & Gallica, & Syriaca & reliquæ ſint obſcuriores Hebraica editione Veteris & Græca Noui Teſtamẽti: Vel ipſas etiã inter ſe: vt, exempli gratia, Græca ſit obſcurior Hebraica, tum Latina rurſus Græcâ: Et denique Gallica Latinâ: Et ſic in infinitum. Vtroque modo negatur minor.

IV. Nam etſi nonnulla ſint in verſionibus, quæ ſiunt obſcuriora; vt ſi quæ minus aptè explicantur aut vocabulis magis ambiguis, tamen non eſt propterea tota verſio obſcurior ipſo textu. Nimirum quia cùm duplex ſit obſcuritas, altera rerum, ſignorum altera: in textu Hebræo vtraque regnat; quia ſigna ſunt incognita: his autẽ obſcuris non poſſunt res fieri perſpicuæ. Itaq; Paulus aſſerit eum qui loquitur lingua incognita, prioris ad Corinthios decimo quarto, à nemine audiri: quidq́; ille dicat idiotam neſcire: propterea iubet aut tacere, aut adhibere interpretem. Quod ſi efficit interpres, vt intelligantur ea quæ prorſus ignota erant, tum ſanè non eſt neceſſe interpretando fieri aliquid obſcurius. Quanquam argumentis non eſt opus. Nam quis credat libros Moſis, ſi Athenis aut Romæ lecti olim fuiſſent Hebraicè, minus futuros fuiſſe obſcuros, quàm Græcè aut Latinè?

V. Atque adeò, cur ipſi Papiſtæ vtuntur verſione Pſalmorum, Iobi & Prouerbiorum, quæ non eſt ex Hebræo, ſed ex Græco? Et ante Hieronymum tota Biblia, non aliter Latinè extabant, quàm ex editione Septuaginta? Dicant nobis ingenuè aduerſarij, an cenſeant tum in Eccleſia Latina obſcuriorem fuiſſe eam verſionẽ editione Hebraica aut Latina. Imò verò an cẽſeant eius Latinæ

verſionis eſſe malè meritos de Eccleſia, de doctrina fidei. (Certè Auguſtinus gratulatur Hieronymo, Quid Apoſtolos dicam, & Apoſtolicoævos, qui (ſi Bellarmino credimus & reliquis) Euangelium Matthæi ex Hebræo, Marci autem è Latino verterunt in linguam Græcam.

V I. Iam ad probationes aſſumptionis facilis reſponſio. In prima, Hieronymus negat facilè eſſe interpretem non alicubi impingere; at non ait, aut nullo modo caueri poſſe: aut, ſi caueri non poſſit, perpetuò fieri, ſiue per totum contextum; ſed tantùm alicubi. Non ſequitur verò, vt ſi alicubi impegerit, ideo totum opus reddiderit obſcurius ipſo primo contextu. Præſtat autem Biblia haberi in Eccleſia quibuſdam locis obſcuriora, quàm omnino nulla. Verè enim tum nulla habentur, quando non habentur niſi lingua incognita. Rurſus Hieronymus negat libros ſacros carmine ſcriptos, cùm vertuntur in alias linguas, ſapere poëſin: quod vt veriſſimum eſt, ita nihil ad noſtrum inſtitutum.

V I I. Secunda confirmatio primùm eſt falſa: quia in Germania toto decimo ſexto ſeculo hæ duntaxat hæreſes graſſatæ ſunt, Papiſtarum, Vbiquitariorum, Anabaptiſtarum, Schuēcfeldianorum. Quantumlibet Staphylus, Lindanus, Prateolus, impudenter audacea in ſinus alias numerarint, non quæ verè eſſent, ſed quas ipſi comminiſcebantur, totidem fictis nominibus, quot ſe viri magni oppoſuerunt hæreſibus Papiſticis, Lutherus, Melanchthon, Bucerus, Zuinglius, Caluinus, D Beza, Œcolampadius, reliqui. At olim vno eodemque ſeculo, cùm aut ſolæ, aut certè omnium maximè vigebant editiones Græca & Latina, numerabantur multo plures, Nouatianorum, Donatiſtarum, Manichæorum, Arianorum, Pelagianorum, Neſtorianorum, Anthropomorphitarum, Eutychianorum, Origeniſtarum, Meletianorum, atque aliorum, qui omnes vel perſeuerarunt, vel emerſerunt ſeculo quarto.

V I I I. Deinde, quæ in Germania graſſantur hæ- E reſes, natæ non ſunt à vulgaribus verſionibus: ſed ex peruerſa interpretatione Scripturæ, ſiue ea Hebraicè legatur, ſiue Græcè, ſiue Latinè. Nam quibus locis abutuntur hæretici, in iis illi non tam verba mutant, quàm ſenſum corrumpunt. Sic Vbiquitarios refutans Bellarminus, aut Gregorius de Valentia, nunquam obiiciunt malam verſionem, ſed tantùm peruerſam interpretationem. Soli ſunt Papiſtæ, quibus hoc tamen obiicitur, propter Latinam editionem, quam illi volunt non eſſe F authenticam, cùm ſcateat mendis, & quidem non leuiſſimis. Sic probant frequentes adorationem Sanctorum ex Pſalmo centeſimo trigeſimo nono. *Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui, Deus, nimis confortatus eſt principatus eorum*: quæ verba ſunt, paſſim fide pro aliis Hebræis ſuppoſita.

I X. Tertiæ confirmationis difficultas non eſt magni momenti. Primò, non eſt verum eas linguas eſſe neceſſarias. Nam id tum accidit duntaxat, cùm G verſiones fiunt ex aliis verſionibus, non autem ex ipſo fonte, vt Papiſtæ, qui Gallicè Biblia ediderunt reddita verſione Latinè, ſi volunt hanc ipſam ſuam editionem diligentiùs examinare, eos neceſſe eſt & Latinè ſcire, & Græcè & Hebraicè. Sed nos qui ex ipſis fontibus noſtram habemus editionem, carere poſſumus lingua Latina, contenti Hebraica propter Vetus, Græca propter Nouum Teſtamentum. A

X. Deinde, nego hoc eſſe incommodum, ſed neceſſarium, longè autem diſtat vtrumque. Et quemadmodum non concludebat Auguſtinus, ſupprimendam Latinam editionem, quia duæ inſuper linguæ erant neceſſariæ: ſic ne nos quidem vulgares editiones improbare debemus, ſimilem ob cauſam. Nec ſequitur tamen, omnes omnino Chriſtianos debere Hebraicè, Græcè, & Latinè doctos eſſe. Non certè, inquam, magis hodie, quàm olim Au- B guſtini tempore.

CAP. XIV.

An ex Verſionibus oriantur Schiſmata.

I. LINDANVS & Ledeſima argumentantur à C Schiſmatis periculo. Contendit enim Lindanus ex vernacula verſione, ſchiſmatis in Eccleſia Latina euidens & ſummopere antevertendum periculum imminere. Charitatis vnionem inter fideles bona ex parte perituram Ledeſima.

II. Probant primò, quia linguæ ſimilitudo beneuolentiam conciliat, & eſt magnum amoris vinculum: vt perſpicuè liquet inter homines eiuſdem patriæ. Secundò, ex hiſtoria Babel, & confuſione linguarũ. Tertiò, quia adueniente Chriſto, miſſo poſt D aſcenſionẽ paracleto, ad inſtar prioris ſeculi, in primitiua Eccleſia vniuerſitatem fidelium vnius labij eſſe voluerit: vt quorum erat cor vnum & anima vna, vna eſſet & lingua, nec poſſet impedire intellectum credentium aliqua diuerſitas verborum, teſte Cypriano in ſermone de Spiritu Sancto. Propterea Sophonias ita prædixerat capite tertio, *Tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes nomen Domini*: quod in hunc ſenſum Hieronymus explicat. Apoſtolus etiam ad Romanos decimo quinto, vt E vnanimes vno ore honorificetis Deũ. Quartò, Græci aliarumque exterarum nationum populi, hac vtentes idiomatũ diuerſitate in diuinis monumentis rebusque diuina facienda, ab Eccleſia Romana facile ſciſſi fuerunt. Quintò, variarum linguarum proprietates variare & ſcindere in ſenſu & intellectu Euangelicam traditionem poſſent. Sextò, non modo Eccleſiæ Latinæ vinculum laxari, verùm & nomen ipſum funditus tolli videretur: quandoquidem complures particulares Eccleſiæ vna Latina Eccleſia vocentur, quòd omnes ſub Romana Eccleſia eodem Latino ſermone vtantur.

III. Sed hic metus omnino ſuperuacaneus eſt: alioquin Schiſmatum in Deum ipſum referenda eſſet cauſſa, qui in Eccleſiam Chriſtianam ab ipſo initio contulerit donum linguarum: quod quis neget eſſe blaſphemum? Deinde, multis ſeculis Eccleſiæ per totum orbem variis variis linguis vtentes coniunctiſſimæ fuerunt; nempe Hebræa, Græca, & Latina, addo Chaldæam, & G Syram. Et quidem adeò coniunctæ, vt ſeſe eiuſdem corporis membra cenſerent eſſe. Sic enim Græci ad Latinos ſcribebant apud Theodoretum, *ἡμῶν οἰκειότατοι*, *coniunctiſsimos tanquam propria membra*: hiſtoriæ libro quinto capite nono. Enimuerò Eccleſiarum concordia non in vocibus conſiſtit, ſed in ſenſu, qui dum omnibus linguis idem ſeruatur, tum nullum eſt Schiſmatis periculum.

Sic

Sic Irenæus libro tertio, capite quarto. *Hanc ſidem, quam ſine literis crediderunt, quantum ad ſermonem noſtrum barbari ſunt: quantum autem ad ſententiam & conſuetudinem & conuerſationem propter ſidem, perquàm ſapientiſſimi ſunt, & placent Deo.* Viden' Irenæum diligenter diſtinguere ſermonem à ſententia? Et in ſermone ſolo barbariem conſtituere, id eſt, ſeparationis indicium?

IV Sic redintegratam Macedonianorum cũ Catholicis coniunctionem, non in eo ſtatuit Liberius quòd omnes Latinè loquerentur, ſed quòd idem B ſentirent. Verba ſunt apud Socratem libro quarto capite duodecimo. Τὴν συγκατάθεσιν (inquit) ὑμῶν χαρὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας, *Optatiſſimum nobis pacis & concordiæ gaudium attulerunt literæ veſtræ*, ὅτι τὴν ὑμετέραν γνώμην καὶ τὰ ὑμέτερα φρονήματα συμφωνοῦντα ... εἴδετε, πρὸς τὸ τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα, καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ δυσμῶν πίστιν ... καὶ ἀπεδέξατο. *Quod veſtram ſententiam, veſtraſque opiniones cum ſententia tum meæ exiguitatis, tum aliorum qui in Italia ſunt, & ad Orientem conſentire & conuenire confirmarunt demonſtrarúntque.* C Audin' tu εἰρήνην fuiſſe inter Macedonianos Græcos, & Occidentales Latinos; hoc eſt, inter diuerſarum linguarum homines?

V. Et ne vetera diligentiùs colligam, ſatis nota; hodie Scoti, Angli, Belgæ, Heluetij, Rhœti, Galli, ſuis vtuntur linguis ſinguli. Et tamen omnibus optimè conuenit per eas regiones Eccleſiis reformatis. Nimirum, quia apud omnes idem omnino ſenſus eſt de fide, eadem articulorum intelligentia. Nec nos à Germanis vlla ſeparauit idiomatum D diuerſitas; ſed ſola dogmatum diſcrepantia; quam ſi Deus aliquando noſtris peccatis propitius conciliet, nihil obſtabit, quominus in eandem communionis pacem admittantur.

VI. Nec verè Ledeſima dixit conciliari beneuolentiam à linguæ ſimilitudine: etſi non diffitear, nonnihil eſſe in ea momenti. Sed id adeo exiguum eſſe docet experientia, vt niſi alia multa concurrant, omnino fruſtra ſit, cum in Republica, tum in E Eccleſia. Nam in Republica, quàm frequentiſſimi ſunt ἐμφύλιοι πόλεμοι, quàm creberrimæ domeſticæ ſeditiones? Græcorum inter ſe, vt Athenienſium, Lacedæmoniorum, Thebanorum, atque aliorum: Romanorum tum intra eiuſdem vrbis mœnia, tum per vniuerſum orbem? In Eccleſia verò, nemo eſt qui neſciat in multis Africæ locis duplices fuiſſe Epiſcopos, Catholicum vnum, alterum Donatiſtam: Conſtantinopoli varios cœtus, imò contrarios cœtus. Quod ſi verum ſit, & cùm adeſt linguæ eiuſdem communio, non deeſſe diſcidia, & F cùm abeſt, adeſſe tamen pacem; quis iam in ea magnum eſſe momentum dicat?

VII. Hiſtoria confuſionis Babelicæ non eſt exemplum ſatis appoſitum: Accidit enim illa non ex diuerſitate linguarum, ſed ex ignoratione: itaque aptius eſſet ad probandum ſchiſmata oriri ex vſu linguæ incognitæ in Eccleſia. Nam, quemadmodum diſceſſerant huc illuc ædificatores turris, quum cœperunt alij alijs eſſe Barbari; ita poſſet facilè plebs ſecedere à Clero, quem non audit niſi G Barbarè loquentem. Adde, Eccleſias cum communicant inter ſe, non magis vti lingua incognita, quàm quum ſuas plebes docent. Nec nos, ſi plebi reſtituimus Scripturas Sacras verſas in ſuam linguam, ideo aut Latinam aut Græcam linguam abolemus. Imò vtrunque facimus; Et has conſeruatas volumus, tanquam vtiliſſimum inſtrumentũ A communicandi cum exteris Eccleſiis: & vulgares in vſum producimus, vt neceſſarium medium plebi inſtruendæ. Iſti autem adeo attenti ſunt, imò verò non ſunt, ſed eſſe potiùs fingunt conſeruandis illis linguis, & per eas communioni exterarum Eccleſiarum, vt ablegato vſu vulgarium ſuarum, plebium inſtitutionem negligant.

VIII. Falſum & illud eſt; Chriſtum voluiſſe in primitiua Eccleſia vniuerſitatem fidelium eſſe vnius labij; hoc eſt, vnius linguæ: alioqui conB ceſſiſſet donum vnius linguæ: non donum linguarum, quo accepto ſtatim concionati ſunt Apoſtoli idiomate vulgari ſingularum gentium; Vnde aſtantium admiratio, *Quomodo nos audimus eos ſua quiſque lingua in qua nati ſumus?* Nam re vera, *cœperunt loqui* ἑτέραις γλώσσαις *aliis linguis, prout Spiritus illis dabat eloqui.*

IX. Cyprianus, ſiue quis alius eſt autor eius ſermonis de Spiritu Sancto; totum hoc peruertit miraculum: ita enim interpretatur, vt inC telligat, non ipſos quidem Apoſtolos variis linguis eſſe loquutos, puta Parthis Parthicè, Medis Medicè, Iudæis Iudaicè; ſed omnibus vnica, videlicet ſua illa, cui pridem aſſueuerant: effeciſſe autem Spiritum Sanctum, vt eam vnam quicunque auribus exciperent, putarent eſſe ſuam quiſque: atque eatenus, vnius fuiſſe labij vniuerſitatem fidelium, vt ne poſſet impedire intelligentiam credentium aliqua diuerſitas verborum.

X. At is fœdè fallitur. Re vera enim donum D linguarum eiuſmodi erat, vt ipſi Apoſtoli noſſent omnes linguas, & verè omnibus linguis loquerentur, ἤρξαντο (inquit Lucas) λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις. At τὸ λαλεῖν nullo modo id ſignificat, quod fit in auditoribus, ſed quod faciunt ij ipſi qui dicuntur loqui. Sed & Paulus prioris ad Corinthios decimo quarto, ſignificat aliquos ita linguis eſſe loquutos, vt à plebe non intelligerentur; eóſque iubet adhibere interpretem. Ipſe etiam gloriatur ſe pluribus linguis loqui, quàm Corinthios. E Denique ex vi huius doni ſcripſerunt Apoſtoli Græcè. Nec vllus eſt tam audax qui aſſerat Nouum Teſtamentum ſcriptum eſſe Iudaicè; à nobis autem legi Græcè. Quantò igitur meliùs Auguſtinus ſermone nono de Verbis Apoſtoli? *Signum illis procedebat vnitatis: loquebatur enim tunc vnus homo omnibus linguis: quia locutura erat vnitas Eccleſiæ in omnibus linguis: Expauerunt qui audiebant. Nouerant enim homines idiotas fuiſſe, vnius tantùm linguæ: & mirabantur ac ſtupebant, quòd vnius linguæ homines, vel vt multum duarum, linguis omnium gentium loquerentur.* F

XI. Sed, quid tum, ſi hæc tam vera ſunt, quàm euicimus eſſe falſa? Nihil ſanè Lizetus promouet. Nam, ſi erant tum fideles vnius omnes labij; ea lingua, quæcunque erat, ab omnibus intelligebatur, etiam laicis. At earum linguarum vſus, quem impugnamus, eiuſmodi eſt, vt ſenſus percipi non poſſit à plebe. Certè ſi nobis id miraculum Papiſtæ reſtituerent, vt omnes intelligerent, quæ illi Latinè pronunciant, nunquam G eſſemus importuni. Cæterum, ea fidelium vnitas non procedebat inde, quòd vnica lingua Apoſtoli vterentur, ſi tamen vtebantur: ſed quòd eius ſententiam omnes perciperent: quod hodie cum non fiat, non poteſt etiam vnius linguæ vſus vtilis eſſe vnitati conſeruandæ.

XII. Sophonias nihil eiuſmodi prophetauit. Significat enim tantùm fore, vt omnium gen-

tium lingua inuocetur Deus. Teſtis Hieronymus in eum locum. *Vt vnuſquiſque errore depoſito ad antiquum confeſsionis Domini eloquium reperiatur, & in nomine Ieſu omne genu flectatur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur Dominum Ieſum in gloria Dei Patris.* Non ſenſit ergo Hieronymus vnam certam futuram eſſe linguam: quod craſſiſſimum erat Iudæorum commentum, ex hoc loco colligentium, eodem teſte, temporibus Meſſiæ, futurum vt omnes Hebraicè loquerentur: ſed omnes potiùs linguas laudaturas Dominum: proinde labium purum appellari non propter ipſam vocem, aut ſonum, qui omnibus ſit idem: ſed propter vocis & ſoni ſententiam, omnibus eandem.

XIII. Pauli decimo quinto ad Romanos verba hæc ſunt, *Deus patientiæ & conſolationis det vobis, vt eodem animo inter vos affecti ſitis ſecundum Chriſtum Ieſum: vt concorditer vno ore glorificetis Deum.* Hæc quid ad vnius linguæ vſum in omnibus Eccleſiis? Primù ſatis apparet Paulum de ſenſu magis loqui quàm de vocibus: Nam precatur vt det illis Deus τὸ αὐτὸ φρονεῖν; quod faciunt etiam qui variis idiomatis loquuntur. Sic vnum idémq; ſentiebant Græci confitentes τὸ ὁμοούσιον, & Latini exprimentes ſuum *Conſubſtantiale*, quamuis vocabulorum ſonus valdè ſit diuerſus. Secundò hæc verba ſcripta ſunt ad Romanos, id eſt, vnius Eccleſiæ homines; qui non tantùm idem ſentire debebant, ſed etiam eadem lingua vti. Non ſequitur autem, ſi omnes Romani, vt ideò omnes omnium nationum homines debeant Romanè loqui. Tertiò, hic etiam locus facit aduerſus incognitæ linguæ vſum. Nam ſi præcipit Paulus Romanis, id eſt, vni Eccleſiæ, vt vno ore omnes laudent Dominum, ergo non vult, vt clerici ſui habeant linguam ſeparatam à lingua plebis, quod hodie fit apud Papiſtas.

XIV. Græcorum ſchiſma non ex linguæ diffe-A tentia aut ortum eſt, aut confirmatum: ſed ortum quidem ex dogmatum diſcrepantia norunt omnes; confirmatum verò ex Romanorum ſuperbia, clamant Græci. Nilus libro primo de primatu Papæ. Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ τῆς διαφωνίας αἴτιον; τὸ μὴ κοινῇ τῆς οἰκουμέ- [illegible] *Quæ igitur eſt diſſenſionis cauſa? Quod communi totius orbis Concilio quæ-B ſtio decidatur: vt procedat ſolutio iuxta antiquos patrum in his rebus mores. Sed Romani volunt huius quæſtionis ſoli eſſe doctores; alios autem, tanquam diſcipulos dicto audientes eſſe.*

XV. Variari poſſe nonnihil linguarum proprietatẽ, concedi poteſt: ſed nihil eſt neceſſe, id eſt, eiuſmodi, vt vitari non poſſit. Quin etiam ſi traditionis nomen reſtringatur ad articulos fidei, facillimum eſt ita ſtylum temperare, ita voces deligere, vt fides maneat integra, quod experimento iampridem C probatum eſt in verſione Græca, Latina, Syriaca, atque aliis. Sin autem traditionum nomine alia Lizetus intelligat, quæ non ſunt inter articulos, tum minus eſt periculum: nec poſſunt eſſe tanti, vt propterea retineatur lingua incognita.

XVI. Denique, quod de Latina Eccleſia obiicitur friuolum eſt. Non enim magis oportet extare aut nominari aliquam Eccleſiam Latinam, quàm Germanicam aut Gallicam: cùm ſit hæc denominatio ab accidentibus, quæ & adeſſe & abeſſe poſ-D ſunt abſque rei interitu. Quid enim deterius eſſet, quàm cùm nulla nominatur Eccleſia Syra? aut hodie Græca? Nã ne Papiſtæ quidem Græcos computãt in Eccleſia. Nimirum habuit Lizetus præ oculis ſuam Eccleſiæ Romanæ autoritatem. At nos ideo etiam putamus deſerendum vſũ Romanæ linguæ, id eſt, incognitæ, ne eo Antichriſtus abutatur, quaſi certo argumento ſuæ tyrannidis.

FINIS LIBRI VNDECIMI.

LIBER

LIBER DVODECIMVS DE AVTHORITATE PRIMÆ EDITIONIS LIbrorum Sacrorum.

Caput Primum.

DE VARIIS BIBLIORVM EDITIONIBVS.

SACRI Libri, ex quibus tanquam partibus conſtat totũ illud corpus, quod appellamus Scripturæ Sanctæ, ſiue Bibliorum nomine, variis linguis editi ſunt & traditi in vſum Eccleſiæ. Sed editiones diuiduntur vniuerſaliter in duo genera. Nam aliæ ſunt originales & αὐτόγραφα, ſiue ἀρχέτυπα: ſcilicet earum linguarum, quibus primò vſi ſunt autores in iis libris ſcribendis. Aliæ verò ſecundariæ, & ἔκτυπα, quibus multiplicata ſunt eorum librorum exemplaria in varias regiones variaque idiomata, vt in præcedenti controuerſia factum oportuiſſe probauimus.

II. Originales linguæ variæ ſunt. Nam libri Veteris Teſtamenti maximam partem ſcripti ſunt Hebraicè, quæ lingua cenſetur, & meritò, omnium prima ipſi Adamo vſitata, vt facilè apparet ex nominibus, quæ impoſuit natis. Deinde ab Adamo poſt Babylonicam confuſionem ſpecialiter conſeruata in familia Eberi, à quo quidam putant Hebræorum nomen deductum: inde ad Abrahamum, & filios Iſraelis deriuata, cuſtoditaque integra ad plurimos annos, donec tandem variè agitatus populus Dei paulatim aſſueſceret barbaris linguis, corrumperetque ſuam natiuam, quod factum eſt maximè in captiuitate Babylonica.

III. Inde quædam Veteris Teſtamenti partes Chaldaicè primò conſcriptæ, ſed paucæ, vt Danielis capita quædam, & Eſdræ pauciora. Et quidem illa deſcriptionem continent rerum, quæ non pertinebant ad ſolam Eccleſiam, ſed ad ſtatum totius orbis: hæc verò, edicta quædã αὐτολεξεὶ recitant regum: paucaque præterea. Adeò vt veriùs dici poſſit totum Vetus Teſtamentum Hebraicè ſcriptum.

IV. Nouum Teſtamentum habemus Græcè. Nam etſi quidam contendant Euangelium Matthæi ſcriptum Hebraicè, itemque Epiſtolam ad Hebræos; tamen eſt admodum incertum: atque adeò propius falſo. Caietanus initio ſuorum commentariorum ſeuerè monet Euangelium non fuiſſe ſcriptum Hebraicè, argumento non inepto ab interpretatione vocum Hebraicarum: vt capite primo, *Emmanuel, quod eſt, ſi interpreteris, Nobiſcum Deus*: capite viceſimo ſeptimo, *Eli, Eli, lamma ſabachthani, id eſt, Deus mi, Deus mi, cur dereliquiſti me?* Non poterat enim Hebraica editio ſic interpretari. Nec debuit vllus interpres: vt patet exemplo aliarum vocum.

V. Scio haberi idipſum Euangelium, Epiſtolamque ad Hebræos, Hebraicè, ex editione Sebaſtiani Munſteri. Item Euangelium ex editione Tilij. Sed nihil eſſe autheticum, pronuntiant omnes docti. Certè in editione Munſteri multa ſunt, quæ ſtylũ ipſius Munſteri redolent: ſi quę coniectura eſſe poteſt, ex comparatione eorum quæ ſunt ab eodẽ autore. In quibus eſt perpetuus fermè abuſus particulæ אין, quaſi ſimpliciter neget: quod contra eſt tũ in Scriptura, tũ apud Rabbinos. Tũ illud ſtatim initio התולדות ישוע & ותלדת ישוע & חלד את־בן & plurima alia, barbariem plenam redolent.

VI. Alterum Tilij iudicarunt nonnulli purius Hebraicum: atque adeò inde coniecerunt non pertinere ad id temporis, cùm Apoſtoli eſſent in viuis: cùm videlicet degeneraſſet mirũ in modũ Hebraica dialectus: vt magis inclinaret in Syriacã. Nec malè. Sed ego tamen (quod pace dictum ſit aliorũ) puritatem Hebraicam nullã agnoſco, ſed videor mihi videre recentem Chriſtianum balbutientem, capite primo, ותולדת ישו המשיח בן חית barbariſmus eſt cum ſolœciſmo: capite ſecundo, quid eſt, ויפלו אל ארץ? Quid rurſus ומאחר שהלכן. Et quid מי ferme ſemper abſque interrogatione? capite quinto אתם הם מלח, & לבל שהם בבית Et alia infinita. Viderint alij: ego credo recens opus eſſe: & authorẽ nihilo plus ſciuiſſe Hebraicè, quàm quantum potuerit ex ſcholarum vſu comparare, Et indè contuliſſe ſe ad hanc verſionem.

VII. De Euangelio Marci vix annotare debeo, quod nonnulli perſuadere voluẽt: fuiſſe Latinè ſcriptum. Eſt enim id adeo leue, tam paucis authoribus confirmatum, tam parum ſimile vero, vt præteriri debuerit potius. Laurentius Valla initio Annotationum in Marcũ. *Admonet vt eos improbẽ, qui putant*

Marcum Latinè ſcripſiſſe. Quis ſi Græcis; ſat profectò Latina, ſin Latini, Græca ignorare eſſe videant. Caietanus ad initium eius Euangelij, ſcripſiſſe quidē in Italia Marcum, ſed tamen Græcè aſſerit. Quamquā ne illud quidem ſcripſiſſe in Italia, certum. Nam Iſidorus Hiſpalenſis in Chronico in cōtrariā ſententia fuit, *Marcus Euangeliſta Alexandriæ Chriſtum prædicans Euāgeliū ſcripſit.* Itaque totius Scripturę Sacræ duplex eſt idioma, Hebræum, & Græcum.

VIII. Iam translationum maxima varietas, & linguarum, quibus ſuorum myſteriorum theſauros communicare dignatus eſt Deus, qui cum ſuis Apoſtolis præcepit abire in totum orbem, & omnes gentes docere, eo ipſo ſatis oſtēdit; nolle ſalutarem doctrinam in aliquo totius orbis angulo delitеſcere, imò potius impleri quod ſcriptum ad Romanos decimo quarto, *Omnis lingua confitebitur Deo.* Nunc autem de omnibus agendum nobis non eſt: ſed tātum de præcipuis, in eas nimirum linguas, quæ in Eccleſia celeberrimę fuerunt.

IX. Hæ trifariam diuiduntur, in Orientales, Græcas, & Latinas. Orientales appello cognatas Hebraicæ. Primùm igitur totum extat Vetus Teſtamentum Chaldaicè translatum. Et hanc translationem Iudæi (apud quos magno eſt in pretio) vulgò תרגום vocant. Eſt autem non tam ſimplex translatio, &, vt aiunt, κατὰ πόδας, quàm liberior paraphraſis, plurimis ſaltem locis, maximè obſcurioribus.

X. Nec eſt eius operis vnus author. Ionathan Vzielis filius ante Chriſtum annis plus minus quadraginta, Simeonis eius qui Chriſtum vlnis tenuit condiſcipulus (ſi Galatino credimus) diſcipuluſque Hillelis, qui cum Simeonem genuit, totum quidē vertit Veteris Teſtamenti corpus, teſte eodem Galatino: ſed extat non niſi in priores & poſteriores Prophetas, id eſt, Ioſue, Iudices, Samuelem, Reges, Eſaiam, Hieremiam, Ezechielem, & duodecim minores. Vertit autem ſenſum è ſenſu, obſcuriſſima quæque vocabula exponens, & quæcunque de Meſſia dubia latenterque ſcripta erant, certa atque clariſſima reddidit.

XI. Onkelos vixit poſt Chriſtum. Hunc nonnulli, atque in his Bellarminus. Aquilam eſſe exiſtimant. Sed Galatinus diſtinguit: notatque Iudæos hunc aſſerere fuiſſe filium ſororis Titi Imperatoris, factumque proſelytum. Teſtatur etiam transtuliſſe totum Teſtamentum Vetus, non extare tamen niſi Pentateuchum. Reliqua tribui tum Aquilæ, tum Ioſepho cuidam cæco. Hos autem fabulis Iudaicis intentiores fuiſſe docti conqueruntur.

XII. Guido Fabricius Bodeianus, præfatione in Nouum Teſtamentum Syriacum, autor eſt extare vtriuſque Teſtamenti Arabicam paraphraſin autore Saadia Gaon; & Perſicam, Iacobo Tauaſio Pauanſiſue: item Syriacam, Armenicam, Æthiopicam. Sixtus Senenſis Bibliothecæ libro quarto teſtatur Auguſtinum Nebienſem in Octaplis ſuis quintum locum dediſſe Arabicæ: eiuſque operis ſe vidiſſe duo tantùm volumina, nempe Pſalterium excuſum, & quatuor Euangelia ipſius autoris manu deſcripta, atramentoque ac minio diſtincta.

XIII. Sed Nouum Teſtamentū extat integrum Syriacum, præter pauculas partes, de quibus olim dubitatum, vtrum eſſent in Canone. Editum cùm ab aliis, tum ab Immanuele Tremellio addita interpretatione Latina: à Guidone Fabricio, cum verſione interlineari. Sed hi characteres Syriacos mutarunt in Hebræos: vt & Raphelengius. Arias

A Montanus, in magnis Bibliis Antuerpienſibus, edidit vtroque characterum genere.

XIV. Opus eſt antiquiſſimum: atque adeò Bonauentura Cornelius Bertramus, vir harū linguarū in primis peritiſſimus, meus in Hebraica & Aramæa præceptor, audet Eccleſiæ Antiochenæ naſcenti, Chriſtianiſque primum in ea appellatis, adſcribere, præfatione in ſuam Comparationem Grammaticæ Hebraicæ & Aramicæ. Sed vt hoc incertum ſit, eſſe certè vetuſtiſſimum, nemo negauerit, quiſquis eo ſit vſus:

B etſi habere nonnulla, quæ non omnino placeant, Bellarmino facile concеſſerim.

XV. Græcæ editiones variæ ſunt, ſed Veteris Teſtamenti tantùm. Prima facta eſt Ptolomæi Philadelphi iuſſu: qui cùm vndique libros conquireret, quos in Bibliothecam ſuam reconderet, etiam Iudaicos trāſferri iuſſit, ante Chriſtū annis plus minus trecentis. Fuitque ea res celeberrima apud Veteres: vt videre eſt apud Euſebium libro octauo Præparationis: Iuſtinum Martyrem Dialogo cum

C Tryphone: Epiphanium de ponderibus & menſuris: Clemente Stromateō primo, atque alios. Extat Ariſteæ nomine libellus, qui ſe profitetur à Ptolomæo miſſum legatum ad Eleazarum Pontificem, vt & libros obtineret, & doctos Interpretes, quos & conceſſos ex ſingulis tribubus ſenos, adeoque vniuerſos Septuaginta duos. Vnde vulgò ſolet appellari Editio Septuaginta. At Ludouicus Viues in caput quadrageſimum ſecundum libri decimi octaui de Ciuitate Dei, hunc libellum Ariſteæ pu-

D tat ab aliquo recentiori cōfictum. Scaliger ad Chronicon Euſebij adſcribit Iudæis Helleniſtis, etiam ante Ioſephum, multiſque abſurdis oſtendit vanè in eā deſcribenda hiſtoria luſiſſe temeratiam audaciam.

XVI. Imò non deſunt, qui opinentur, non fuiſſe ab his Septuaginta totum Vetus Teſtamentum tranſlatum: ſed duntaxat libros Moſis. In his Ioſephus eſt in proœmio Antiquitatum: ſed & Talmudici, teſte Genebrardo Chronologiæ li-

E bro ſecundo in Ptolomæo Philadelpho. At multo plures aliter, & ſanè veriſimile eſt, Regem Ptolomæum, æquè reſciſſe de reliquis libris, nec voluiſſe prætermiſſos in tantā curioſitate.

XVII. Hanc omnes vetuſtiſſimam cenſent eſſe omnium tranſlationum. Nam quod apud Clementem Alexandrinum legitur Stromateon primo, verſas fuiſſe in Græcum Scripturas etiam ante tempora Alexandri, indeque Platonem hauſiſſe nonnulla, vix ſit veriſimile. Genebrardus tamen aſ-

F ſentitur: putatque tranſlatum duntaxat Pentateuchum: idque impoſuiſſe iis qui negarent totum corpus verſum à Septuaginta.

XVIII. Reliquæ omnes tranſlationes factę ſunt poſt Chriſtum. Primus Aquila Ponticus, Adriani Imperatoris temporibus, eique charus: primum Græcus, deinde Chriſtianus, & quidem baptizatus, denique ad Iudæos deficiens, indignatus Chriſtianis, qui eum ob immanem Aſtrologiæ iudiciariæ amorem expuliſſent Eccleſia; Hebraicam linguam

G accuratiſſimè didicit: proceſſitque ad Bibliorum tranſlationem: non ſano tamen iudicio, quin potiùs, vt peruerteret ea quæ de Chriſto erant prædicta, *εἰς ἀπολογίαν αὐτοῦ ἀποστασίας*, inquit Epiphanius; id eſt, vt aliquomodo ſuam apoſtaſiam excuſaret.

XXIX. Secundus eſt Symmachus Aurelio Vero Imperante, Samaritanus primùm, deinde Iudæus, iterùmque circunciſus: nam id mons eſſe

Epipha-

Epiphanius dixit iis qui à Samaritanis ad Iudęos tráſirent, vt priorem circuncisione irritam haberent, propterea arte quadam reductum præputium, ſecundo amputarent. Symmachus igitur Iudæus factus, πρὸς διαστροφὴν τῶν παρὰ Σαμαρείταις ἑρμηνειῶν, ad confutandas eas interpretationes, quibus vtebantur Samaritani, laborem vertendis Scripturis impendit.

XX. Tertius Theodotion: ipſe etiam Ponticus, ἀπὸ τῆς διαδοχῆς Μαρκίωνος, μηνιῶν καὶ αὐτὸς τῇ αὐτοῦ αἱρέσει. Primùm Marcionita, deinde ex odio eius B hæreſeos Iudæus circũciſuſque, ipſe etiã eidẽ labori manum admouet, in multis non diſcedens à Septuaginta. τὰ πλεῖστα γὰρ ἴχνη καὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῆς συνηθείας τῶν ἑβδομήκοντα δύο: plurima retinuit veſtigia eorum quibus iam aſſueuerat.

XXI. Hæ fuerunt Græcæ verſiones, omnino quatuor: & prima quidem à Iudæis, reliquæ ab Apoſtatis. Et tamen Veteres Catholici non tantùm prima vſi ſunt, ſed etiam poſteriores non ſunt dedignati, quamtumlibet factas ſcirent in odium Chri- C ſtianiſmi. Longè diſſimiles hodiernis Papiſtis: qui, quæ prodeunt ab iis, quos non verè, ſed odioſè hæreticos appellãt, protinus execrantur, nec vel videre ſuſtinent, aut eoram nominari. Sæpiſſimè igitur Veteres videas comparantes has verſiones, ex aliiſque alias illuſtrantes; omnéſque curioſè conſeruantes: quod poſtea fieri deſiit; adeò vt perierint tres poſteriores: fortaſſe etiam prima: non conſentiunt enim docti, eam, quæ Græcè extat, verè eſſe Septua- D ginta Interpretum.

XXII. Deinceps, nullæ, quod ſciam, verſiones fuerunt: ſed tantùm variæ editiones. Niſi fortè illam excipias, incerto auctore, quam dicunt temporibus Antonini Caracallæ, in doliis repertam, cùm diu delituiſſet in vrbe Hiericho: & aliam rurſus è doliis item erutam Nicopoli ad Septentrionem, imperante Alexandro Mammeæ, quam Athanaſius in Synopſi, factam dicit ὑπό τινος τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις σπουδαίων: à quodam ſtudioſo Hieroſolymitano. Hæ E verſiones ne fuerint integræ, an potiùs editiones antiquarum non poſſom dicere.

XXIII. Sed Heſychij, Luciani & Origenis emendationes tantùm fuiſſe, facilè colligitur, ex Hieronymi præfatione in Paralipomena; vbi variis regionibus, varios in vſu codices fuiſſe aſſerit. *Alexandria & Aegyptus in Septuaginta ſuis Heſychium laudat auctorem. Conſtantinopolis vſque Antiochiã, Luciani Martyris exemplaria probat. Media inter has prouincia Palæſtinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Euſebius &* F *Pamphilus vulgauerant.*

XXIV. Ei quidem Origenis in hoc labore prima laus eſt, ob Tetrapla, Hexapla, & Octapla. Tetrapla appellabat editionem quatuor verſionũ, nempe Septuaginta, Aquilæ, Symmachi & Theodotionis, vno volumine per columnas ſeodem. His poſtea additæ duæ columnæ continentes textum Hebræum characteribus tum Hebraicis, tum Gręcis. Denique duæ illæ editiones quas in doliis diximus inuentas: vt ita fierent columnæ primùm qua- G tuor, deinde ſex, tertiò octo.

XXV. In his tam religioſa fuit diligentia, vt etiam verba verbis compararet, adhibitis quatuor notis, aſteriſco, obelo, lemniſco, & hypolemniſco. Aſteriſcus notula erat ex tranſuerſis lineis inuicem ſe ſecãtibus, qua ſignificabãtur ea quę à Septuaginta Interpretibus omiſſa, reſtituta erant ab Aquila & Symmacho, rarò à Theodotione. Obel⁹, linea erat A tranſuerſa ξίφος ἀποτέμνον, gladius reſcindẽs. Si quæ enim apud interpretes erãt addita, quę nõ exſtarent in Hebraico cõtextu, ea ſic notabantur. Lemniſcus eam lineam duobus punctis includebat vno ſuperiore, altero inferiore. Et ſignificabat ea, quæ diuerſi interpretes eodem ſenſu reddiderant ex Hebræo, quamuis variis verbis. Hypolemniſcus ablato ſuperiore puncto lemniſci, eandem ſententiam iiſdem verbis redditam à variis interpretibus deſignabat. Hunc tam religioſum, tam diligentem, tam B vtilem laborem nobis tempus inuidit, magno eruditorum dolore, nec paruo Eccleſiæ damno.

XXVI. In Latinam linguam Scripturæ tranſlatæ ſunt, primò non ex fontibus: ſed ex Græcis editionibus: & quidem variè, *Qui Scripturas* (inquit Auguſtinus ſecundo de Doctrina Chriſtiana, capite vndecimo) *ex Hebræa lingua in Græcam verterunt linguam numerari poſſunt: Latini autem interpretes nullo modo. Vt enim, cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis ſibimet vtriuſque lin-* C *guæ habere videbatur, auſus eſt interpretari.*

XXVII. Præualebat tamen omnibus vna, cuius erat in Eccleſiis Latinis vſus tritior & communior: hanc Auguſtinus Italam appellat, capite decimo quinto, libri ſecundi de doctrina Chriſtiana: *In ipſis* (inquit) *interpretationibus Itala cæteris præferatur. Nam eſt verborum tenacior cum perſpicuitate ſententia.*

XXVIII. Hieronymus tandem hunc ſibi laborem elegit: in eóque bis verſatus eſt. Primò enim Vetus Teſtamentum Latinè reddidit ex editione D Græca interpretũ Septuaginta. Sic enim ipſe teſtatur libro ſecundo contra Rufinum, *Ego-ne contra Septuaginta Interpretes aliquid ſum loquutus, quos ante annos plurimos, diligentiſſimè emendatos, mea lingua ſtudioſis dedi?* Et idem confirmatur ex eiuſdem epiſtola ad Auguſtinum, quæ vndecima numeratur tomo ſecũdo Auguſtini. Sed & Auguſtinus epiſtola decima ſe teſtatur ex ea interpretatione vidiſſe librũ Iob.

XXVIIII. In hac autem editione vſus erat, ad exemplum Origenis, aſteriſcis & obelis, vt tum E exceſſus, tum defectus Septuaginta Interpretum ſignificarentur: quod ipſe eadem ad Auguſtinum epiſtola declarauit, *Illa interpretatio Septuaginta Interpretum eſt: & vbicunque virgula, id eſt, obeli ſunt, ſignificatur quod Septuaginta plus dixerint, quàm habetur in Hebræo: vbi autem aſteriſci, id eſt, ſtellæ prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum eſt.* Similis declaratio eſt in præfatione ad librum Iob.

XXX. Deinceps ex ipſis fontibus totum Vetus Teſtamentum tranſtulit. Quod ipſe teſtatur F tum in Viris Illuſtribus: tum aliis plurimis locis: vt præfationibus in ſingulos libros à ſe verſos: & contra Rufinum, & alibi. Atque ob hunc laborem multas calumnias ſe paſſum eſſe, ſæpiſſimè conqueritur, maximè ab æmulo Rufino. Auguſtinus etiam olim dehortabatur ab eo ſuſcipiendo, rationibus aliquot frigidioribus. Habuit tamen, ſi non autorem, certè approbatorem Damaſum Romanum Epiſcopum.

XXXI. Nouum Teſtamentum non vertit: ſed G vulgatam verſionem diligenter recognouit ad veritatem textus Græci, emendatis multis erroribus, qui irrepſerãt, vt fit, ſiue autoris vitio, ſiue librariorum culpa: idque rogatu Damaſi: ad quem ita præfatus eſt in Euangelia, *Nouum opus me facere cogis ex veteri: vt poſt exemplaria Scripturarum toto orbe diſperſa, quaſi quidam arbiter ſedeam: & quia inter ſe variant, quæ ſint illa quæ cum Græca conſentiant veritate, decernam.* Et poſt, *Igitur hac præſens præfatiuncula pollicetur quatuor*

tantùm Euangelia, codicum Græcorum emendata collatione ſed & veterum, quæ non multum à lectionis Latinæ conſuetudine diſcreparent, ita calamo temperauimus, vt hæc tantum quæ ſenſum videbantur mutare correcta, reliqua manere pateremur, vt fuerant.

XXXII. Poſt Hieronymū multis ſeculis pauci ſibi quicquā amplius tentandū putarūt, ſiue ea negligentia fuerit, ſiue imperitia, ſiue Hieronymiani nominis reuerētia. Niſi Lyranū excipias, & Paulū Burgenſem, qui aliquando vulgarem verſionem paucis locis emēdare conati ſunt, quorum iſte Matthiā Thoringum habuit aduerſarium, meo quidem iudicio nimis ineptum. Sed proximè elapſis ſeculis decimo quinto, & ſexto poſt Chriſtum natum, feliciter, ſummo Dei beneficio, reſtituta linguarum, quanta via vnquam fuit cognitio, non paucis viris doctis animos addidit ad iuuandam hac in parte Eccleſiam, vario quidem ſucceſſu, ſed tamen non inhoneſto, imò ne inutili quidem conatu.

XXXIII. Eorum duo ſunt ordines Quidam corrigendam ſumpſerunt eam, quæ vulgò terebatur, Latinam editionem. Primus omnium Laurentius Valla, vir magno ingenio, pectore etiā heroico, Nouum Teſtamentum ſatis feliciter recognouit. Poſt eum longo annorum interuallo, Iacobus Faber Stapulenſis, vir & modeſtiæ ſingularis, & eruditionis raræ, & pietatis non contemnendæ, vt illa quidem ferebant tempora. Ioannes Gagnæus Sorbonicus id ipſum Nouum Teſtamentum breuiſſimis ſcholiis illuſtrans, ſæpe cùm non ſatisfacit vulgaris tranſlatio, ſuo labore capita vertit integra: cuius tamen operis mihi nondum videre contigit niſi partem alteram, qua continentur Epiſtolæ cum Apocalypſi.

XXXIV. Thomas de Vio Cardinalis Caietanus totam Veteris ac Noui Teſtamenti molem ex Hebræa & Græca veritate nudo breuique ſermone expoſuit, exceptis Cantico Canticorum, & Prophetis, quos moriens inchoatos reliquit: Excepta etiam Apocalypſi, quam de induſtria attingere noluit, vir meo iudicio, quanuis Papiſta, tamen candidus, plurimùmque diſtans ab ea pertinacia, quam in reliquis deplorare cogimur. Conradus Pellicanus Commentariis ſuis inſeruit vulgatam editionem, ſed non incurioſè emendatam. Vir doctus, & Caietanum eo ſuperans, quòd agnitam veritatem amplexus ſtrenuam operam nauarit Papiſticis erroribus confutandis.

XXXV. Auguſtinus Steuchus, magnus laudator vulgaris verſionis, Veteris Teſtamenti ad veritatem Hebraicam Recognitionem pollicitus eſt: Verùm abſoluerit mihi nondum conſtat: edidit certè annotationes in Pentateuchum, quibus ille præfigitur titulus. Hic quam tantopere laudat Latinam editionem, ſubinde tamen cogitur emendare.

XXXVI. Benedictus Arias Montanus in Apparatu primo ad Bibliorum editionem Antuerpienſem Philippi Regis Hiſpaniæ, Noui Teſtamenti veterem verſionem ita Græco textui inſeruit inter lineas, vt multis locis à Græco diſcedentem, correxerit diſtincto charactere, altera communiorique lectione in marginem relegata.

XXXVII. Sequuntur alij, quibus conſultius viſum opus de integro ordiri & perficere. Auguſtinus Nebienſis in Corſica inſula Epiſcopus, linguarum omnium (inquit Sixtus Senenſis) quæ toto terrarum orbe diſperſæ ſunt, peritiſſimus, vtrumque Teſtamentum edidit linguis quinque in octo columnas diſtributis, quarum ſecundam ſuæ tribuit verſioni, reſpondenti Hebraico contextui de verbo ad verbum.

XXXVIII. Sanctes Pagninus Lucenſis, cùm animaduertiſſet Hieronymi verſionem temporum iniuria & hominum incuria magna ex parte vel intercidiſſe, vel fuiſſe corruptam, tentauit & ipſe nouam aggredi totius Scripturæ tranſlationem, hortatu, impenſiſque Leonis decimi Romani Pontificis. Collatis igitur inter ſe multis, iiſdemque probatiſſimis Hebræorum exemplaribus, quanta maxima valuit diligentia ac fide omne Vetus Teſtamentum ex Hebraica veritate, latinitati donauit: itemque Nouum iuxta græcam fidem. Hãc Robertus Stephanus edidit anno decimi ſexti ſeculi quinquageſimo ſeptimo, ex manuſcriptis authoris ab obſeruationibus correctiorem. Arias Montanus autem in Apparatu, correxit multis locis.

XXXIX. Pſalterium ex Hebraico Latinè expreſſerunt, teſte Sixto Senenſi, Fœlix quidam Pratenſis Hetruſcus anno Domini vigeſimo poſt milleſimum quingenteſimum: & Rudolphus Agricola, qui ab eruditis ſummopere commendatur.

XL. Sebaſtianus Munſterus vertit etiam totum Vetus Teſtamentum, & annotationibus illuſtrauit. Sixtus Senenſis hunc reprehendit tanquam in affectandis Iudaicis idiotiſmis durum, agreſtem, barbarum, ac planè Iudæum. Non ſatis conſideratè, meo iudicio. Certè non eſt huic ſtylus durior, quàm vulgatæ verſionis Latinæ, multis etiam locis lenior: certè vbique ſincerior. Arias Montanus Hebraicam barbariem multò magis affectauit.

XLI. Noluit etiam non aliquid conari Sebaſtianus Caſtalio: vtinam tam ſincerè, quàm Latinè. Dolebat illi, quod nõ ſatis Ciceronianè loquerentur Moſes & Chriſtus, Prophetæ & Apoſtoli: itaque putauit ſuccurrendum: ſeque plus reliquis præſtiturum ſperauit, qui ſinceritatem (quæ hîc nunquam ſatis magna eſſe poteſt) magis conſectati ſunt quàm ſermonis lenocinia. Hinc accidit, vt magno conatu nihil præſtiterit admodum vtile Chriſtianæ reipublicæ: vtinam etiam non noxium.

XLII. Tigurini Theologi nullas in tam præclaro negotio ſuas eſſe partes noluerunt: itaque ediderunt anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo quarto collatis operis virorum doctorum Leonis Iudæ, Theodori Bibliandri, Petri Cholini, & Rodolphi Gualteri. Quorum primus cùm morte ſibi non immatura præuentus Hebraicos libros non potuiſſet abſoluere, Bibliandro reliquit Danielem, Iobum, Eccleſiaſten, Canticum Canticorum, poſtrema Ezechielis capita, & Pſalmos quadraginta duos. Cholinus in Apocryphis laborauit, idemque cum Gualtero in Nouo Teſtamento.

XLIII. Immanuel Tremellius ex Iudæo Chriſtianus, & Franciſcus Iunius, viri doctiſſimi, ille ſocer hic gener, operis in vnum collatis, totum Vetus Teſtamentum nobis ediderunt, Latinius quàm alij plerique, ſed ſanctiùs quàm Caſtellio. Cauerunt enim ſedulo, ne vocabulis Ethnicismum redolentibus res ſanctas prophanarent, illud denique enixi ſunt, vt Moſes Latinus Chriſtianum orbem perſonet, idque eodem argumento, quo ciuium ſuorum, & gentium aures, dum vixit, perſonabat.

XLIV. In Nouo Teſtamento laborauit

Eraſmus

Eraſmus Roterodamus, non inutiliter, cùm vertendo, tum paraphraſi explicando; tum annotando. Vir magnus, vulgo Germaniæ fœnix, ſed maximis negotiis occupatus: variis etiam nimiumque mundanis cogitationibus diſtractus: vt mirum non ſit, neque ſatis purum fuiſſe Theologum, neque in hoc ipſo labore, aliàs quanto vtiliori, tanto maiori, ſatisfeciſſe aut ſuo nomini, aut Eccleſiæ vſui.

XLV. Sed Theodoro Bezæ palmam omnes tradunt in hoc negotio, Noui, inquam, Teſtamenti verſione. Nec mirum. Viro & humanioris literaturæ peritiſſimo, & iam tot annos in Theologia verſato, acerrimiſque pugnis exercito: quique maximam ſui temporis partem huc contulerit: ſciſcitatus etiam doctorum virorum iudicia, quibus, qua eſt modeſtia, multum ſemper detulit. Itaque fœtum ſæpius lambendo, ita perfecit, vt vix quicquam addi poſſe videatur.

Cap. II.

Status controuerſiæ de Autoritate editionum.

I. **H**arvm omnium editionum tres tantùm veniunt in Controuerſiam inter Catholicos & Papiſtas. Nimirum Hebraica Veteris, Græcaque Noui Teſtamenti: vtraque ἀρχέτυπος: Græca, qualiſcunque extat, quam Septuaginta Interpretum nomine adhuc venditant: & Latina vulgaris, quæ hodie paſſim teritur, à Papiſtis non priuatis tantùm ſtudiis, ſed etiam publicis, ſuæ religionis dicam? an ſuperſtitionis? exercitiis adhibetur.

II. Nam reliquæ, etſi non ſunt fortaſſe inutiliores; tamen ſunt ignobiliores, minoriſque momenti, certè minus in vſu. Nam, & Papiſtæ ſuæ E vulgatæ penitus addicti, reliquas partim in medio relinquunt neque probatas, neque improbatas, vt quæ factæ ſunt ab autoribus ſuæ communionis: partim omnino reprobant: eas nimirum, quarum autores veritati deferentes, eis moleſti fuerunt ob ſuperſtitiones. Itaque in Indice librorum prohibitorum regula tertia cauet, *Verſiones Noui Teſtamenti ab autoribus primæ claſsis huius Indicis factæ nemini concedantur, quia vtilitatis parum, periculi verò plurimum lectoribus ex earum lectione manare ſolet.* F

III. Nos verò, etſi alias aliis plus minúſve probemus; tamen non negamus confectas eſſe omnes priuato ſpiritu, quantum contendere potuit cuiuſque & iudicij acumen, & linguarum peritia, & cum ſinceritate diligentia: quantumque ſiue ingenio, ſiue acumini, ſiue diligentiæ benedixit ſummus ille pater luminum, à quo eſt omne donum perfectum, quique ſua χαρίσματα diſtribuit varia imparique menſura. Itaque nulla eſt, ſiue noſtrorum, ſiue aliorum hominum, cui vel nos ipſos, G vel alios addicere velimus.

IV. Quæritur ergo, quanta ſit, cùm Hebraici Græcique contextus, tum vtriuſque verſionis autoritas in Eccleſia, quantumque valere debeat in iudicandis controuerſiis. Nam in hoc capite, vt in aliis plurimis, à Catholicis diſſentiunt Papiſtæ.

V. Catholici ſic ſentiunt. Solum Hebraicum A contextum eſſe authenticum in Veteri Teſtamento, in Nouo Græcum: hoc eſt, ad fidem faciendam in rebus controuerſis per ſe ſatis habere virium: eiuſque autoritatem eſſe omni exceptione maiorem. Quod attinet ad verſiones. Eas omnes, cuiuſcunque ſint aut temporis, aut nominis, aut dignitatis, quantalibet diligentia, ſinceritate, doctrina factæ ſint, eo tantùm certas eſſe, quòd cum primo contextu conueniant, quatenus, inquam, eum ſenſum exprimunt, quem certò conſtat eſ- B ſe Hebraicorum & Græcorum vocabulorum: Quod ſi inde diſcedant vel tantillum, tum quem illæ ſenſum reddunt, eſſe non diuinum, non authenticum, non Canonicum, ſed merè humanum.

VI. Nec ſatis eſſe, vt nihil habeant impium, nihil contra fidem, & bonos mores: ſed prætereà opus eſſe, vt ſingulis locis eum exprimant ſenſum, qui ſingulis illis locis proprius eſt, & genuinus. Hoc eſt, vt verbis vtar Ioannis Driedonis, tomi C primi libro ſecundo, capite primo. Tranſlatio ſeu interpretatio verax ac recta, eſt ex vna lingua in aliam facta conuerſio, cuius ſenſus à ſuo fonte, ſuaque originali lingua non deuiat, ſed ſententias reddit eaſdem & æquales, nec ampliores nec reſtrictiores: vt eam orationem, quæ in originali lingua eſt certa & vnica, vertat in aliam certam & vnicam: eam verò, quæ ambigua eſt, varias ſalutares continens ſententias, quæ videntur à mente diuini Spiritus non abhorrere, vertat ſimiliter in D orationem quæ eas complectatur.

VII. Denique, vt vno verbo expediam: credunt Catholici autoritatem contextus originalis eſſe ſummam, & ab ipſo: Verſiones autem omnes omnino, nulla prorſus excepta, pẽdere ab eo contextu: proprieque loquendo, autoritatem nullam habere ſuam: niſi fortè probabilem, hoc eſt, quantam habere poteſt Tranſlatoris fides, diligentia, & eruditio.

VIII. Sed Papiſtæ diſſentientes agunt ſeparatim de primo contextu, tum de verſione Græca, denique de vulgata Latina interpretatione, quos ſequuti nos etiam totidem controuerſias ſeparabimus, vt ſingulæ diligentiùs examinentur.

IX. De primitiuo contextu, non videntur omnes idem ſentire. Nam æquiſſimi omnium videntur Ioannes Driedo, tomi primi libro ſecundo, capite quinto, eiuſque ſententiam ſequutus Andradius Defenſionis Tridentinæ, libro quarto. Ille negat Sacras Hebræorum hiſtorias, F propheticaſque Scripturas, eſſe de induſtria vniuerſaliter corruptas ac deprauatas, ſiue ante Chriſti aduentum, ſiue poſt illum, vſque ad diuum Hieronymum, ſiue poſt Hieronymum ad hæc vſque tempora: Negat eos impiè agere, qui conferentes editionem Latinam cum originali ſuoque fonte, conantur indagare, ſi forſitan aut interpres non fuerit rectè aſſequutus mentem authoris, aut ipſi poſſint ex Scriptura in ſuo fonte melius intelligere, quod ſcribitur obſcurè in Latina editione.

G X. Andradius autem, valde ait inconſideratè à quibuſdam fuiſſe exiſtimatum Latinæ editioni plus eſſe fidei, quàm Hebræis voluminibus habendum, ideo quòd hæc fuerint perfidia Iudæorum corrupta, & adulterata, illa verò integra & incorrupta permanſerit: & Sacrarum literarum integritatem aliunde quàm ex interpretum, qui ea Hebræo illas conuerterunt diligentia petendam eſſe;

XI. Quinetiam, quod in Synodo Tridentina dictum eſt ſeſſione quartâ, Latinam verſionem vulgatam eſſe authenticam, emollire conatur commodâ interpretatione, quam ſe habere dicit ab Andrea Vega, qui ei Synodo interfuerat: vt nihil aliud ſignificetur, *quàm nullo eam defœdatam errore exiſtere, ex quo pernicioſum dogma aliquod in fide & moribus colligi poſſit.* Quæ quidem laus etſi non ſit vera (vt alias dicemus) tamen nihil habet eximium, tribuique poteſt aut Pagnino, aut Auguſtino Nebienſi, aut aliis, quorum tamen labores non alio loco habentur, quàm quo ſolent doctorum virorum lucubrationes.

XII. Sed alij multo ſunt iniquiores. Canus libro ſecundo, capite decimo tertio, negat in fidei ac morum diſputatione, eſſe nunc temporis ad Hebraica Græcáve exemplaria prouocandum, aut ex iis certam controuerſiarum fidem faciendam: negat etiam, in his quæ ad fidem & mores pertinent, eſſe Latina exemplaria, per Hebraica vel Græca corrigenda: denique aſſerit Hebræorum Doctores, multo ſtudio contendiſſe textum Hebraicum corrumpere, vt Vetus Teſtamentum noſtris exemplaribus faceret eſſe contrarium. Stapletonus in Relectione Principiorum fidei Doctrinalium, Controuerſia quinta, quæſtione tertia, articulo primo, hanc ſententiam iactat orthodoxam, *quod Hebraici contextus, vt ſimpliciter nunc in Bibliis habetur, nulla hodie eſt certitudo.*

XIII. Bellarminus nouus arbiter, mediam quaſi viam tenere voluit. Neque enim auſus eſt pronunciare Scripturas à Iudæis eſſe corruptas: imò iis occurrendum cenſuit, qui zelo quidem bono (inquit) ſed non ſecundùm ſcientiam, id eſt, (vt ego interpretor) magis odio noſtri, quàm quòd ita eſſe pro comperto haberent, id aſſerebant. Viciſſim tamen hæreticos huius temporis (ſic enim appellat) inſectatur, qui nimium tribuunt editioni Hebraicæ, nimiam huic fonti puritatem adſcribentes, omniaque examinari, & emendari ad Hebræum textum iubentes. Et ſimiliter poſtea diſſerit de Nouo Teſtamento. Gretſero vtrum fuerit idem ſenſus cum Bellarmino non facilè dixerim. Sed ille ſanè longè duriùs fontes Scripturæ tractat. Negat præferri aut à ſe, aut à Patribus vulgatam editionem fontibus, ſi conſentiant: ſed tantùm æquari. *Sufficit exæquatio*, inquit, *non poſtulatur prælatio.* Sed in dogmatis fidei & morum, ſicubi ſit diſcrepantia, tum verò intrepidè vulgatam præfert editionem, negatque vllum haberi Eccleſiæ decretum, quo conſtet fontes prout hodie extant, nuſquam à mente Spiritus Sancti deuiare. Locus eſt capite decimo libri ſecundi, tomi primi Apologiæ.

XIV. Eſto igitur huius controuerſiæ hic ſtatus. An ſumma ſit autoritas librorum Veteris & Noui Teſtamenti Hebraicè & Græcè editorum. Hoc nos aſſeramus: negent autem Canus, Stapletonus, Bellarminus, Salmero tomo primo prolegomeno quarto.

CAP. III.

An editio ſit antiquiſſima Hebræa Veteris & Græca Noui.

I. NOſtram ſententiam ſic probamus. Quicquid eſt in Religione antiquiſſimum, id

A eſt maximè authenticum. At editiones Hebraica Veteris, & Græca Noui Teſtamenti, ſunt in vera Religione antiquiſſimę. Ergo eædem ſunt maximè authenticæ.

II. Maior, etſi eſt per ſe ſatis manifeſta, tamen probatur, primò ex capite decimonono Matthæi. Nam Chriſtus volens errorem corrigere Iudęorum in dimittendis vxoribus dixit, *Ab initio non erat ſic:* quaſi diceret, iis potiùs ſtandum quæ ab initio inſtituta ſunt. Deinde ex multis Patribus, qui antiqui-
B tatem veritati, poſteritatem mendacio deputarunt. Tertiò ea ipſa Papiſtarum confeſſione, qui Antiquitatem volunt eſſe notam Eccleſiæ.

III. Minor autem probatur primò ex tempore. Nã in Eccleſia nihil omnino habetur, cuius tanta ſit antiquitas, quãta eſt Hebraici contextus, qui longè ante Chriſtum natum propoſitus eſt, & Græci, qui paucis annis poſt eundem mortuum. Denique conſtat ab initio Eccleſiæ Iudaicæ conſtitutæ editos eſſe libros Moſis Hebraicè. Ab initio etiam Eccleſiæ
C Chriſtianæ per totum orbem diſperſæ, edita eſſe Euangeliſtarum & Apoſtolorum ſcripta. Aut igitur in Eccleſia nihil eſt antiquum, aut has editiones fatendum eſt eſſe antiquiſſimas.

IV. Secundò probatur, quia non loquimur de iis editionibus ſimpliciter & abſolutè ſecundùm ſe: ſed comparatè cum verſionibus. At communis ſenſus ipſe ferre non poteſt, vt neget aliquis contextum originalem eſſe antiquiorem verſione ſua, aut πρωτότυπον τῆς εἰκόνος, exemplar imagine, cau-
D ſam ſuo effecto. Quemadmodum igitur neceſſe eſt fateri libros Ariſtotelis Græcè ſcriptos fuiſſe, antequàm eos Boethius Latinè verteret, & Orationes Demoſthenis, ante quàm eas Cicero Romana ciuitate donaret: ſic inſanus ſit, qui libros Sacros neget Hebraicè extitiſſe, longè antequam aut à Septuaginta transferrentur in Græcum eloquium aut ab Hieronymo Latinis communicarentur.

V. Huic argumento ij fortè opponent fortaſſe,
E quos Bellarminus obſeruauit, aſſerentes Scripturam Sacram vniuerſam periiſſe tempore captiuitatis Babylonicæ, quando ciuitas euerſa, & templum incenſum fuit, ac deinde ab Eſdra fuiſſe rurſum reparatam Spiritu Sancto ſuggerente, & dictante omnia, ſicut ante fuerant: Baſilium authorem citantes in Epiſtola ad Chilonem. *Hic campus in quo ſeceſſu facto, Eſdras omnes diuinos libros ex mandato Dei eructauit*, ἐνταῦθα πεδίον ἐν ᾧ ἀναχωρήσας Ἔσδρας πάσας τὰς θεοπνεύστους βίβλους προστάγματι Θεοῦ ἐξηρεύξατο. Sed
F & Eſdræ librum quartum, capite quarto, vbi Eſdras inducitur loquens ad Dominum, *Lex tua incenſa eſt, propter quod nemo ſcit quæ à te facta ſunt, vel quæ incipient opera. Si enim inueni in te gratiam, immitte in me Spiritum Sanctum, & ſcribam omne quod factum eſt in ſeculo ab initio, quæ erant in lege tua ſcripta.* Tum illi reſpondens Dominus pollicetur ſe id effecturum. Hi ergo negabunt Syllogiſmi minorem, ſaltem quod attinet ad Vetus Teſtamentum.

G VI. Reſpondeo, primò hac inſtantiâ nihil promoueri: Etſi enim concederetur, tamen non ſequeretur eam ipſam editionem non eſſe authenticam. Tum, quia conceditur reſtituta auctore Spiritu Sancto: à quo pendet quicquid Scriptura authoritatis habet: quemadmodũ ea, quę ſunt ab ipſo Eſdra relicta Eccleſiæ, non minùs authentica ſunt quàm reliqua omnia. Nimirum, quia ne Moſes quidem ipſe ſuis libris dignitatem tribuit, ſed is ex cuius præ-

us præcepto Moſes legem ſua m dabat.

VII. Tum, quia non noui libri dicuntur eſſe facti, ſed reſtituti iidem qui priùs erant. Erit igitur quaſi iterata editio. Quemadmodum autem tanta erat auctoritas Bibliorum, quæ à Regibus poſterioribus deſcribebantur, quanta erat eorum quæ à Dauide, vt hunc, exempli gratiâ, nominem, quia ſolis characteribus differebant, cùm res eſſet eadem, imò verò nō tam characteribus, quàm ipſo codicis corpore. Et ſicut non minor eſt auctoritas Bibliorum Antuerpienſium editorum ab Aria Montano, quā Complutenſium à Franciſco Ximenio Cardinali: ſic non poteſt inferior eſſe Eſdræ editio editione priori. Quia ad rem ipſam nihil intereſt, deſcriptáne ſit ex codice; an deprompta ex memoriâ.

VIII. Tertiò non poſſent illi aut præferri, aut æquari Verſiones de quibus agimus: quarum vtraque deſumpta eſt ab editione illâ quæ fuit poſt Eſdrām; non autem ab aliquâ, quę Eſdram præceſſiſſet. Itaque, etiam ſi concederetur inſtantia, tamen ſua vis argumento maneret integra.

IX. At ea fabula eſt, non autem hiſtoria: meritóque impugnatur à Bellarmino, & à noſtro Whitakero. Sed & à Mariano Victorio in ſcholiis ad Hieronymi prologum Galeatum. Incēſam quidem vnà cum templo Veterem Scripturam, nemo neget: ſed ita incēſam, vt nulli codices reperirentur, abeſt à veriſimili. Neque enim quemadmodum arca fœderis erat omnino vnica, vnde prorſus eo incendio periit, ſic vnicus tantùm erat Veteris Teſtamenti codex: ſed plurimi per ſingulas domos. Nam Arias Montanus præfatione in varias lectiones Hebraicorum librorum teſtatur plura exemplaria fuiſſe iuſſu Regis Ioſiæ, Sacerdotum & Scribarum procuratione deſcripta, & omni populo tradita.

X. Quomodo igitur fit veriſimile omnes omnino codices periiſſe: nullumque omnino remanſiſſe? Ne apud Prophetas quidem Ezechielem, Hieremiam, Aggæum, Zachariam, Eſdram ipſum? Enimuerò apud Danielem fuiſſe, facilè colligimus, ex eius capite nono, *Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo Domini ad Hieremiam Prophetam.* Habebat igitur ſaltem Hieremiæ prophetiam Daniel: ſed & reliquos. Nam ſi vnicum, proculdubio non dixiſſet in libris, ſed in libro. Non perierant igitur incendio vrbis. Nam Daniel notat annum primum Darij, cùm hos haberet libros.

XI. Quid? quod in captiuitatem multi abierant ante templum incenſum annis decem? Quis credat veriſimile neminem horum ſecum ſua Biblia abſtuliſſe inter αἰχμαλωσίαν? Quid, quod etiam poſt id incendium multi remanſerunt in Iudæa? An ne horum quidem vllum ea conſeruaſſe credibile eſt?

XII. Et vt omnia omittam; Nehemiæ octauo, cùm populus in plateam conueniſſet audiendæ legis gratiâ, *dixerunt Eſdra Scribæ, vt afferret librum legis Moyſi.* Allatum ille perlegit. Quæ verba eiuſmodi ſunt, vt non codicem quendam ſignificent nuper recens compoſitum, & quaſi cœlo delapſum, ſed cui pridem populus erat aſſuetus.

XIII. Ad teſtes contrà citatos reſpondeo, primò, Eſdræ quartum non eſſe Canonicum, ſed fabuloſum; vt obſeruauit Bellarminus. Baſilium autem, meo ſaltem iudicio, nihil huiuſmodi indicare. Nam τὸ πλάτος intelligo רחוב, quod Septuaginta verterūt τὸ πλάτος, plateam quæ erat ante portam aquarum, quò populus conueniſſe dicitur ad audiendam legem ab ore Ezræ. Itaque exiſtimo Baſilium alludere ad caput octauum Nehemiæ. Et illud ἐξηρεύξατε, cur non lectionem ſignificet?

XIV. Scio in alteram partem teſtimonia proferri, Clementis Alexandrini libro primo Stromateon: Tertulliani de Habitu muliebri capite tertio: Irenæi libri tertij capite vigeſimò quinto. Iſidori Etymologiarum libri ſexti capite primo. Sed hos Bellarminus ipſe negat id apertè docere. Ego potiùs, non ſatis conſideratè fabulis nimium tritis nimiam fidem adhibuiſſe. Nam apertè aſſerere, non tam parum mihi Ieſuitica ſuſpecta eſt confidentia, vt auſim cum iis negare. Eſdram verò legis inſtauratorem ab Hieronymo appellari potuiſſe puto, aliam ob cauſam, ſiue, quia legem coram populo legerit primus poſt reditum è captiuitate: ſiue, quia codices nouos, eoſque authenticos confecerit: inuentis etiam nouis characteribus: quæ fortaſſe cauſa fuit, vel occaſio potiùs eius fabulæ diuulgandæ.

Cap. IV.

An editio ἀρχέτυπος ſit θεόπνευστος.

I. QVicquid eſt θεόπνευστον, eſt in Eccleſia authenticum. At Textus Veteris Teſtamenti Hebraicus. Noui Gręcus, eſt θεόπνευστος. Ergo is quoque eſt in Eccleſia authenticus.

II. Maior apud omnes pios per ſe ſatis eſt certa. Sed & probatur his locis. Deuteronomij duodecimo, *Facies quæcunque præcipio tibi.* Vigeſimo quarto, *Facies quæcunque docuerint te Sacerdotes Leuitici generis, iuxta id quod præcepi iis, & imple ſollicitè.* Numerorū decimoquarto, *Cur trāſgredimini Verbū Domini; quod vobis non cedet in proſperum:* Deuteronomij vndecimo, *Ponite hæc verba in cordibus, & in animis veſtris: & ſuſpendite ea pro ſigno in manibus; & inter oculos veſtros collocate. Docete filios vt illa meditentur, quando ſederis in domo tua: & ambulaueris in via: & accubueris, atq; ſurrexeris. Scribes ea ſuper poſtes & ianuas domus tuæ.*

III. Eſt autem eadem ratio etiam Noui Teſtamēti: cuius ſummam auctoritatem in Eccleſia quis neſcit fuiſſe? Ioānis decimo quarto, *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit. Qui non diligit me, ſermones meos non ſeruat.* Decimo quinto, *Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quicquid volueritis petite: & fiet vobis.* Rurſus, *Vos amici mei eritis, ſi feceritis quæcunque ego mando vobis.* Poſſent alia multa colligi, ſi in re perſpicua neceſſariæ eſſent prolixiores demonſtrationes.

IV. Iam, ne minor quidem probatione egeret, ſaltem inter Chriſtianos. Si quis tamen quærat, frequentiſſima ſunt Teſtamenti vtriuſque teſtimonia. Petrus poſterioris Epiſtolæ capite primo, ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι, *Acti à Spiritu Sancto loquuti ſunt ſancti Dei homines.* At loquuti ſunt illi quidem Hebraicè: quare contextus Hebraicus eſt à Deo inſpiratus. Paulus ad Romanos tertio, Iudæis teſtatur credita eſſe τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, oracula Dei: At non fuerunt credita, niſi Hebraicè. Ergo, ij libri tum cùm erant tantùm Hebraicè ſcripti, erant eloquia, erant oracula Dei: proindeque inſpirati diuinitus.

V. Eodem refer hos locos Deuteronomij decimo octauo, *Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui: & ponam verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos omnia, quæ præcepero illi.* Qui locus, etſi peculia-

riter Chriſto applicetur, tamen extenditur etiam ad omnes Prophetas. Vnde ſunt ſimiles phraſes in Prophetis, Eſaiæ quinquageſimo primo, *Poſui verba mea in ore tuo*. Hieremiæ primo, *Et miſit Dominus manum ſuam, & tetigit os meum, & dixit, Ecce dedi verba mea in ore tuo*. Ezechielis ſecundo, *Loqueris verba mea ad eos*. Et tertio, *Fili hominis, vade ad domum Iſrael, & loqueris verba mea ad eos*. Quæ igitur verba Prophetæ loquuti ſunt, erant à Deo. Erant autem Hebraica, vt conſtat.

V I. Et ne quis id putet referendum duntaxat ad viuam vocem, hi loci probant pertinere ad ſcripta. Ieremiæ trigeſimo, *Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, dicens, Scribe tibi omnia verba, quæ loquutus ſum ad te in libro*. Et trigeſimo ſexto, *Tolle volumen libri, & ſcribes in eo omnia verba quæ loquutus ſum tibi aduerſus Iſrael, & Iudam, & aduerſum omnes gentes, à die quâ loquutus ſum ad te, ex diebus Ioſiæ vſque ad diem hanc*. Exodi vigeſimo quarto, *Scripſit autem Moſes vniuerſos ſermones Domini*.

V I I. Nec Noui Teſtamenti ratio alia, de quo illuſtrem habemus prophetiam Eſaiæ quinquageſimo nono, *Spiritus meus, qui eſt in te, & verba mea quæ poſui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore ſeminis tui, & de ore ſeminis ſeminis tui, à modo vſque in ſempiternum*. Vbi manifeſtum eſt Noui Teſtamenti doctrinam appellari, verba Dei: Erant autem ea primùm Græca. Ergo verba illa Græca ſunt verba Dei, id eſt, θεόπνευστα, quidni igitur αὐθεντικά?

V I I I. Actorum ſecundo, *Repleti ſunt omnes Spiritu Sancto, cœperúntque loqui aliis linguis, prout Spiritus ille dabat eis loqui*. Hinc conſtat Apoſtolos authore Spiritu Sancto loquutos eſſe variis linguis. Inter has autem erat lingua Græca. Ergo concludimus, cùm Apoſtoli Græce loquerentur τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, id eos feciſſe ex inſpiratione diuina. Quare linguam Græcam Noui Teſtamenti eſſe θεόπνευστον, ac proinde authenticam.

I X. Stapletonus reſpondet, textum Hebraicum tenendum eſſe pro textu verbi Dei, in quantum purus eſt & incorruptus, id eſt, quoad conſonantes ipſas ſine punctis, ſicut Synagoga cùm floreret, textum habuit, quem partim ex vſu loquendi, partim ex doctrinâ maiorum aduoculabant; teſte Hieronymo in Epiſtola ad Euagrium: Vt etiã hodie Rabbinorum commentarij ſine punctis leguntur: & in Synagogis volumen legis. Nunc autem, quia adiunctis punctis quaſi determinatur ipſe textus: idque à Chriſti hoſtibus, qui vel aliter legerunt quàm Septuaginta interpretes, vel ab illorum in Græcum verſione, prauo animo & ſtudio receſſerunt, propterea non mereri tantam fidem.

X. Hæc eò tendunt omnia; vt diſtinguatur textus in eum, qui conſtat ſolis conſonantibus; & eum cui addita ſunt puncta. De primo concedit totum argumentum Stapletonus. De ſecundo negat aſſumptionem, id eſt, eum textum (qui hodie habetur) determinatum (vt ipſe loquitur) à vocalibus eſſe authenticum. Ratio eſt, quia vocales additæ ſunt à Iudæis multis annis poſt Chriſtum: etiam poſt Hieronymum. Iudæos autem hoſtes veritatis hac ſua additione multis locis textum corrupiſſe. Itaque non eſſe authenticum.

X I. Sed hæc non ſufficiunt refutando argumento. Primò, reſponſio eſt tantùm de editione Hebraica: at inter nos controuerſia eſt etiam de textu Græco Noui Teſtamenti. Itaque ſaltem pars altera & controuerſiæ & argumenti manet intacta: editióque Græca Noui Teſtamenti oppugnari non poteſt hoc argumento, quin ſit authentica: vnde ſequitur Latinam verſionem ab ea diſcrepantem non eſſe eiuſdem auctoritatis.

X I I. Secundò in textu etiam Hebræo, ij tantùm codices oppugnantur, qui habent adiuncta puncta. At extant etiamnum alij, è quibus omnia puncta ſunt detracta; & leguntur à doctis facillimè. Ergo hæc ſaltem eorum codicum editio, erit per Stapletonum quidem authentica. Illud etiam volumen legis quod apud Iudæos eſt in vſu, teſte ipſo Stapletono, & ante eum Sixto Senenſi.

X I I I. Tertiò puncta eſſe addita à Iudæis poſt Hieronymum, non eſt veriſimile. Sixtus Senenſis libro tertio huius ſententiæ autorẽ facit Iacobũ Chriſtopolitanum in præfatione Pſalmorum, qui vixit ſub finem ſeculi decimi quinti: proinde recentior, quàm vt ei ſimpliciter affirmanti in re tanta fides habeatur. Idem Senenſis obſeruat Eliam Leuitam aſſerere hanc vocalium additionem factam eſſe anno poſt vltimam vrbis euerſionem quadringenteſimo trigeſimo ſexto. Quod Sixto tamen non admodum probatur.

X I V. Iunius vir, in his rebus, magnus, ad Bellarmini caput ſecundum libri ſecundi, annotatione vigeſimâ, tradit verum quidem eſſe Biblia particularia ferè omnia punctis caruiſſe: non tamen publica atque authentica, quæ in Synagogis erant: illud difficultate factum eſſe: hoc verò religionis neceſſitate. De qua tamen diſtinctione, quid dicam non habeo: ac ne ille quidem plura, aut expoſuit, aut indicauit. Tantùm moneo ſcripſiſſe Hieronymum Epiſtola centeſima viceſima ſexta, *Nec refert vtrum Salem, aut Salim nominetur: cum vocalibus in medio literis perrarò vtantur Hebræi: & pro voluntate lectorum, atque varietate regionum diuerſis ſonis atque accentibus proferantur*. Vbi vides non omnino negari vocales, ſed duntaxat rarum vſum indicari: qui quidem obtinet etiam nunc apud eos homines. Vnde poteſt Iunij ſententia firmari.

X V. Sed dico vocales nominari dupliciter, vel pro ipſo ſono, vel pro eius ſoni figura: quæ duo differre inter ſe non eſt pluribus docendum: cùm ipſa conſtet experientia: quia cùm idem ſit vocalium ſonus fermè apud omnes, tamen varia eſt pictura, Hebræorum, Syrorum, Græcorum. & Latinorum. Ergo de pictura nolim ſanè contẽdere, dum, quid certius in alterutram partem, aut ipſe inuenero, aut alij indicauerint. Cùm hactenus videam magnos viros diſſentientes. Nam Martinus Nauarrus ſtat ab Eliæ ſententia: quam impugnant Antonius Rudolphus Ceualerius; & Buxtorfius viri doctiſſimi. Poſſum igitur concedere olim fuiſſe codices abſque punctis, hoc eſt, abſque vocalium pictura. Sed quid hoc ad rem, ſi, cùm legerentur, ſine ſono eſſe non poterant? Nam certè conſonantium abſque vocalibus vſus nullus. Itaque etiam ab initio neceſſe vocales certas ſingulis vocibus, imò ſingulis ſyllabis eſſe affectas: vt eius ſcriptionis vſus eſſet aliquis.

XVI. Fuerintne aliæ ab iis, quas hodie in vſu eſſe videmus, controuerſia eſt. Et qui aſſerunt, indicia quædam colligunt, ſiue coniecturas ſatis tenues. Vt quod Geneſeos quadrageſimo ſeptimo המטה quidam legerunt Mittah & lectulum ſunt interpretati, in quibus eſt Hieronymus. Alij Matteh, & baculum appellarunt: & ſic ſeptuaginta ῥάβδου dixerunt. Sic Geneſeos trigeſimo ſexto, הימם, alij Iemim legunt & mulos interpretantur: alij verò Iammim & aquas calidas

calidas intelligunt. Ridiculum autem exemplum adducit Senentis Rabbinorum, Saulis peccatum in conſeruando Amalec, exculantium ex amphibolia vocis זכר, quæ ſi legatur Zacar maſculum ſignificat; memoriam verò, ſi Zeker. Quaſi verò Samuel cum Sauli ſignificaret præceptum Domini, ablegauerit eum ad legendum ſcriptum aliquid, & non potius ipſe viua voce expoſuerit quid ab eo Deus fieri vellet: & quidem nō vtens ea voce omnino, ſed his והמתה מאיש עד אשה *& interficies à viro vſque ad mulierem.* Samuelis primo, capite decimo quinto. Hæc igitur colligunt, & alia nonnulla.

XVII. At ea non concludunt: primò, quia non valde multa ſunt, ſed admodum pauca: non eſt verò æquum, vt ex paucis de toto corpore fiat iudicium. Deinde, quia ne in iis quidem linguis quæ conſtant vocalibus ſcriptis æquè ac cōſonantibus, vitari poſſunt variæ lectiones natæ ex vicinitate vocum. Exēpli gratiâ. Iudith capite nono, Græcè legimus ἐκ χειλέων ἀπάτης, & tamen editio Latina habet, *ex labiis charitatis:* vnde vident omnes, legiſſe interpretē ἀγάπης pro ἀπάτης. Et capite decimo *myrtum* legit Latinus, Græcè autem eſt μύρον. Sic ad Romanos duodecimo, alij τῷ κυρίῳ δουλεύοντες legunt, Seruiētes Domino, vt reddidit Latinus interpres, alij verò pro κυρίῳ habent καιρῷ tempori. Quis non ſit inſanus ſi cōcludat, ob iſtas obſeruatiunculas ab initio vocalibus caruiſſe primam editionem Noui Teſtamenti?

XVIII. Sed nos contrà tum plurima habemus experimenta: tum rationem. Et rationem quidem ab Analogia Grammatica; quæ maximam partem huius negotij regit. Nam, quemadmodum hodie Rabbinorum commentarios non difficile eſt legere, & ſingulis ſyllabis ſuas vocales tribuere, iis ſaltē quib⁹ exactè cognita eſt eius linguæ analogia: quidni etiam dicamus Hebræo textui idem conuenire? Quod ſi eſt, tum oportuit eos Grammaticam totam innouare, qui totum ipſum contextum violare volent mutatis vocalibus: etſi pauculis verbis, quorum propria eſt & particularis ratio, id fieri fortaſſe potuerit. Grammaticam autem vniuerſam innouari nō poſſe in lingua tam pridem vſitatâ, imò etiam libris commendatâ, quorum ſenſus plerunque pendet à totius orationis filo, facilè pronunciabunt docti undenique ſinceri.

XIX. Sed experimenta ſunt luculentiſſima. Incipiam autem ordine retrogrado à recentioribus, quæ paulò præceſſerunt ea tempora, quæ ſiue ab Eſra Leuita, ſiue à Iacobo Chriſtopolitano aſſignantur huic tantæ, tamq; impiæ mutationi. Nam impiā fuiſſe, ſi qua fuit, omnino negari non poteſt. Sed ſi annis, imò ſeculis præcedentibus id tempus, inuenimus eaſdem vocales iiſdem vocibus attributas, quas hodie legimus, eritne aliquis adhuc tergiuerſandi locus?

XX. Epiphanius vixit Hieronymi ſeculo. In eius operibus nonnulla legimus Hebraica nomina, quorum quædam prorſus eaſdem habent vocales, quædam nonnihil variant. In Phariſæis, nomina recenſent ſtellarum, τὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα, (inquit) τὰ ἐκ τῶν τῆς ἀστρονομίας ἀριθμούμενα, κατὰ τὴν Ἑβραΐδα διάλεκτον ὀνομάζοντες παρ' αὐτοῖς μετωνόμασαν, *Græca nomina aſtronomiæ, apud eos mutata ſunt in Hebraicam linguam.* Tum ſubiungit enumerationem, ἥλιος ... ſed vitioſè. Sic enim in impreſſis codicibus, ſed vitioſè. Sunt enim tres voces in vnam his confuſè. Legendū ἡμα καὶ ... Significat, & Soli & Lunæ duplex fuiſſe nomen. Soli quidem חמה & שמש,

A Lunæ verò ירח & לבנה. E quibus primum paulò aliter legitur non ἡμα, id eſt, חַמָּה, ſed חֵמָּה, Iobi trigeſimo. Reliqua ſunt purè Hebraica, & legūtur Ioel ſecundo, Pſalmo octauo, Eſaiæ vigeſimo quarto: atque alibi ſæpè. Niſi quod in ירח propter gutturalē ſit patach, quod Epiphanius expreſſit per ε. Sed idem rurſus & τοῦ ἡλίου ... & σελήνης λεβανα, & ζηρὶν ... appellari notat.

XXI. Rurſus idem in Nicolaitis verſum integrū è vigeſimo octauo recitat ſimiliter, vt nūc legimus,
B niſi corruptus eſſet codex. Irridet autem hæreticos, qui καυλακαυχ vocem deſumptam ex Eſaia, quaſi myſticam iactarent, ſuiſque fabulis aptarent. Obſeruat igitur vocem eam in Eſaia eſſe viſione duodecima: tum: pollicitus αὐτὸ τὰ Ἑβραϊκὰ ῥήματα τελειότατα παραθήσεσθαι, ipſa Hebraica vocabula perfecta appoſiturum. τὸ γὰρ (inquit) σαυλαυ εἰς σαυλαυ, (ſcribe σαυλαυ σαυλαυ) ἑρμηνεύεται θλῖψις ἐπὶ θλῖψιν, καυλακαυ εἰς καυλακαυ, (ſcribe καυλακαυ καυλακαυ) ἐλπὶς ἐπ' ἐλπίδι, ζεηρσαμ ζεηρσαμ, ἔτι μικρὸν ἔτι μικρὸν προσδέ-
C χου. Nunc autem prorſus ita legimus Eſaiæ 28. צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם. Niſi quod pro Lacau legit Iacau, & pro zeer zier: quorum tamen prius non poteſt tribui vlli punctorum vocalium mutationi: alterum excuſatur, quod zeer Hebraicè non habet duas vocales: nam ſcheua non eſt litera; ſed indicium conſonantis quæ caret vocali.

XXII. Quid de Hieronymo dicam? Certè is in prologo Galeato librorum Canonicorum Hebræa
D nomina characteribus exprimit Latinis, Bereſchith, Elle ſemoth, Vaiikra, Vaidabber, Elle haddebarim, Thora Sophtim, Miſle, Coheleth, Sir aſirim, Dibre haiamim. In quibus quid immutatū dicet Stapletonus? Idem Epiſtola centeſima vigeſima quinta, quæ eſt ad Damaſum, ex quarto Geneſ. hunc verſū, ויאמר לו יהוה לכן כל הורג קין שבעתים יקם his Latinis characteribus exprimit, *Vaiomer lo adonai lachen col horeg Cain Siubathaim Iukam,* quomodo hodie legimus, nē immutata quidem literula. Et rurſus
E eiuſdem Epiſtolæ ſecunda quæſtione, verſum hunc, וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים ex decimo tertio Exodi, reddit in hunc ſonum, *Vahamiſim alu bene Iſrael meerez Miſraim.* Et דור חמשים, *Dor hamiſi.* Et רעים pro paſtoribus *Reim,* pro amatoribus *Reim,* quæ analogia etiam hodie durat. Epiſtola centeſima viceſima ſexta ex Geneſeos decimo quarto, *Vmalchiſedec melech Salem hozalechem vaiaiin vehu cohen leel elion vaie barchehu vaiomar, baruch Abram leel elion kone Samaim vaarez, vbaruch el elion eſcher migen zade-*
F *cho bijadecho, vaiiten lo maaſer michol.* In quibus nihil eſt quod admodum diſtet ab hodierna punctatione; & fortè potius librariorum vitio.

XXIII. Vtinam exſtarent Origenis Hexapla & Octapla: Tum ſciremus, quomodo Hebraicas voces pronunciauerit. Nunc conijcimus ex eo fragmento quod exſtat apud Euſebium libro ſexto de enumeratione librorum Canonicorum. Vbi & Βρησίθ, & Οὐελλεσμώθ, & Οὐϊκρά, & Ἀμμεσφεκωδείμ, & Σωφτείμ, & Ἐλλεαδδεβαρείμ, & Ἰησοῦ βὶν νοῦν, & Σωφτείμ & Οὐαμμελὲχ Δαβίδ, &
G Ἰώβ; Θιλλείμ, & alia legimus eadem analogia, quam ſeruamus etiam hodie.

XXIV. Denique in Nouo Teſtamento, nónne habemus Halleluja Apocalypſeos decimo nono, & Hoſanna Matthæi vigeſimo primo. Marci vndecimo, Ioannis duodecimo: Et Amen Ioannis primo, atque alibi ſæpiſſimè? At has voces legimus iiſdem ſonis, id eſt, vocalibus in Veteri Teſtamento. Primū

Pſalmo centeſimo quinto, ſexto, ſeptimo, atque aliis. Secunda prolulum quidem deflexa eſt ab ea quæ legitur Pſalmo centeſimo decimo octauo, הושיעה-נא Hoſiah-na, ſed tamen Grammatica analogia ferre poteſt הושע-נא. Nam & Hieremiæ trigeſimo primo הושע legitur.

XXV. Porrò illud antiquum interrogo, Cui bono? Nam ſi vocales mutando corruperunt Iudæi Scripturam Sacram; tum profectò id fecerint ſuo aliquo magno commodo; putà in odium Chriſtianorum. At proferat nobis ſiue Stapletonus, ſiue alius aliquis, vel vnicum è Scriptura locum, vbi ſola vocalium mutatio aliquid detrahat de dignitate myſteriorum Chriſtianorum. Imò norunt omnes locum ex Eſaiæ ſeptimo, *Virgo concipiet*, illis fuiſſe conſtantiſſimè obiectum ab initio: & tamen reliquerunt intactum: Pronunciamus enim hodie Halma, vt puncta oſtendunt, quomodo etiam Hieronymus pronunciabat libro primo contra Iouinianum; vt & Bethula, non minùs quàm nos.

XXVI. Denique quantum illud futurum eſt miraculum, ſi poſt eam vocalium mutationem, poſt tantam (inquam) corruptionem, tamen eadem remanſiſſet ſignificatio quæ priùs erat? Imò verò, quis corrupta poſſit ea ſcripta dicere, quæ tamen non diſceſſerũt à prima ſignificatione? Non enim diſceſſiſſe ipſo factu cõſtat. Exempli gratiâ, Hieronymus Pſalmos tranſtulit, multò aliter, quàm Septuaginta Interpretes: multò etiam aliter, quàm habeat vulgata editio Latina. Et tamen multò exactius ad Hebraicum contextum, eum ipſum quem hodie additis punctis legimus. Mirum verò, ſi diuinare potuit, quomodo Iudæi Pſalmos mutatis vocalibus erant corrupturi. Sed nimirum hæc ſiue fabula eſt, ſiue hiſtoria, eſt tamen mera Stapletoni calomnia, non legitima ad argumentum noſtrum exceptio.

CAP. V.

Editioni primæ nihil addendum, ab eáque nihil auferendum.

I. QVæcunque Bibliorũ editio eiuſmodi eſt, vt ei nihil addi debeat, nihil detrahi, ea eſt authentica. At Bibliorum editio prima, id eſt, Veteris Teſtamenti Hebraica, & Noui Græca, eiuſmodi eſt, vt ei nihil addi debeat, nihil detrahi. Ergo Veteris Teſtamenti editio Hebraica, & Noui Græca eſt authentica. Maior propoſitio per ſe patet.

II. Minor autem probatur ex Scriptura. Nam de Veteri Teſtamẽto legimus Deuteronomij quarto, *Non addetis ad verbum quod loquor vobis, nec auferetis ex eo.* Et duodecimo, *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino: nec addas quicquam nec minuas.* Hæc de prima legis editione dicebantur, cùm exſtaret tantùm Hebraicè. Lõgè autem poſt, cùm multiplicati quidem eſſent libri Canonici, necdum tamen aliis linguis communicati, Salomon ita pronunciauit Prouerbiorum trigeſimo, *Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt omnibus ſperantibus in ſe. Ne addas verbis illius & arguaris, inueniariſque mendax.*

III. In Nouo Teſtamento, cùm primùm edita eſt Apocalypſis Ioannis, ſtatim ſancita eſt prohibitio addendi & detrahendi, capite vigeſimo ſecundo, *Conteſtor omni audienti verba prophetiæ libri huius. Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto. Et ſi quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate ſancta, & de his quæ ſcripta ſunt in libro iſto.* Nemo autem negat primò editam fuiſſe Græca lingua. Ergo ſaltem Apocalypſis conſtat Græcam editionem eſſe authenticam. Sed & reliquorum librorum nemo oſtendet eſſe diuerſam rationem.

IV. Idem probatur alio argumento, quo Whitakerus vſus eſt. Quæ editio ante Chriſtum Veteris Teſtamenti, & poſt Chriſtum Veteris & Noui, fuit authentica, eadem quoque nobis eſſe debet authẽtica. At Hebraica editio Veteris Teſtamẽti, & Græca Noui tum temporis erat authentica. Ergo & nunc quoque nobis eſſe debet authentica.

V. Maior probatur, quia ſi eſſet falſa, alterutrum è duobus neceſſe eſſet fateri: Vel erraſſe eos omnes qui primis Eccleſiæ temporibus, primam illam editionem habebant pro authenticâ: vel ipſam editionem amiſiſſe priſtinam ſuam autoritatem. At prius nemo audeat dicere. Non tantùm enim erraſſe dicerentur ipſi de plebe Iudæi, qui tamen erant Eccleſia: ſed etiam ſummi Pontifices, quod Papiſtæ nollent concedi. Quinetiam Prophetæ, puta, Daniel, Eſdras, reliqui. Imò verò ipſi ſingulorum librorum authores, qui eâ tantùm linguâ ſcribebant: nec ſcribebant, niſi in eum finem, vt qui acciperent, haberent pro ſacris.

VI. Altero autem, poſſétne fieri quicquam abſurdius. Nulla enim cauſa fingi poteſt, ſaltem veriſimilis. Nec fides Chriſtiana mutatur in ſingulas ætates: & nunquam vel fando auditum eſt, vt quod ab initio fuit dogma fidei ſanctum & verum, poſtea ita mutaretur, vt pro communi haberetur & prophano. Nunquam liber aliquis ſemel in Canonem legitimè aſſumptus, expunctus eſt. Quin etiam nónne apud Eſaiam verba illa Domini, quæ pertinebant ad Nouum Teſtamentum, dicuntur permanſura in ſempiternum?

VII. Quid? ſi ab eis quæram, quod illi à nobis ſolent, cùm Papam dicimus deſiiſſe eſſe verum Epiſcopum & legitimum, ac degeneraſſe in Antichriſtum? Poſtulant ſibi indicari annum, aut menſem, aut etiam diem: nominari teſtes: & reliqua neſcio quæ curioſè conquiſita. Quid igitur, ſi quæram ſimiliter, vt nobis deſignent non diem, non menſẽ, non annum, ſed ſeculum; quo deſiערit Hebraica & Græca editio haberi pro authentica? Quid ſi petam addi teſtes? Concilium aliquod, ſiue Oecumenicũ, quod in primis oportebat, ſiue ſaltem particulare. Et ſi id nõ poſſunt, ſaltẽ conſentientium patrũ plurium aſſertionem. Aut ſi id etiam nimis graue ſit, ſaltem paucos aliquos? Non eſt enim æquum, vt illi ſua nobis effata proferant pro oraculis; & quidem in re tanti momenti.

VIII. Iam aſſumptio non eſt probatu difficilis. Nam ante Chriſtum Hebraicam editionem fuiſſe authenticam, nec quiſquam eſt qui neget, opinor. Et hinc apparet. Ioſue primo, *Nõ recedat volumẽ legis huius ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus.* Et 23. *Eſtote ſolliciti, vt cuſtodiatis cuncta quæ ſcripta ſunt in volumine legis Moyſi: Et non declinetis ab eis neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram.* Ergo iam tum temporibus Ioſue, authenticam fuiſſe Hebraicam editionem legis Moſaicæ conſtat.

IX. Rurſus multis poſt Ioſue annis, Rex pius Ioſias inuentum librum legis, & ipſe legit, ac doluit fuiſſe quaſi ſepultum: Et propoſuit vniuerſo populo: fœdúſq; fecit coram Deo, vt *cuſtodirent præcepta eius, & ſuſcitarent verba fœderis eius, quæ ſcripta erant in libro illo.* Secundi Regum capite vigeſimo ſecundo & ter-

tertio. Reuerſus ergo tẽpore Ioſiæ fuit editio legis authẽtica Hebraico idiomate. Similiter tempore Nehemiæ eandem legem Eſdras populo propoſuit. Quare etiam tum erat editio authẽtica: Et quidem (ſi nonnullis credimus) tum recens reſtituta; formata etiam nouis characteribus: quod poſteà nunquam accidit. Atque hanc Genebrardus quartam notat Iudæorum Synodum, eamque magnam, in qua primò edittus ſit Canon Veteris Teſtamenti: quod ſanè fieri nõ potuit, niſi aliqua cõſtaret editio authentica. Quod idem verũ eſt in ſexta Synodo, ſic enim idem appellat, cùm verſio facta eſt in Græcam linguam: & in ſeptimâ tempore Ioannis Hircani, Simeonis filij, annis ante Chriſtum centum triginta quinque.

X. Poſt Chriſtum, probatur primò ex enumeratione Canonicorum librorum. Certè Origenes apud Euſebium hiſtoriæ libro ſexto, capite vigeſimo quinto, ita Veteris Teſtamenti libros enumerat, vt eorum addat nomina Hebraica. Omnes autem Græci proculdubio, cùm Noui Teſtamenti libros enumerant, Græcam editionem laudant: non enim Latinam, quam non nouerant.

XI. Deinde probatur ex editionibus & verſionibus. Nam qui ex Hebræo vertebant in Græcum, primo omnium Septuaginta, exemplaria habebant authẽtica eaque exprimere conabantur, miſſa Hieroſolymis à ſummo Sacerdote. Similiter poſteriores Theodotion, Aquila, Symmachus, eo ipſo quòd nõ contenti editione Septuaginta, ipſi manum operi admouerunt, oſtenderunt habuiſſe ſuis temporibus authentica volumina Hebraicè. Nec aliud de Hieronymo iudicium. Quod quidem à ſcriptis poſſunt hodie Papiſtæ cognoſcere. Nam, quia Latinam editionem vulgatam habent pro authentica, ideo ſi Biblia transferunt, eius exemplaria præ oculis habent, non verò Hebraica, aut Græca. Sic Hieronymus Leopolitanus Polonicè: Ioannes Dietembergicus Teutonicè: Ioannes Eckius Germanicè: Louanienſes Gallicè, & Anglicè. Itaq; certum eſt argumentum.

CAP. VI.

Ex prima editione reliquæ omnes iudicantur.

I. Quæcunque Bibliorum editio eiuſmodi eſt, vt ad eam reliquæ omnes comparatæ, iudicentur & corrigantur, ſiue addendo, ſiue auferẽdo, ſiue mutando, ea eſt authentica. At Veteris Teſtamenti editio Hebræa: & Noui Græca, eiuſmodi eſt. Ergo eſt authentica. Maior per ſe patet.

II. Minor probatur, cùm authoritate, tum praxi. Auguſtinus refertur à Gratiano diſtinctione nona, his verbis, *Vt veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda: ita nouorum veritas Græci ſermonis normam deſiderat.* Idem de Doctrina Chriſtiana libro ſecundo, capite vndecimo, *Latinæ linguæ homines, duabus aliis ad Scripturarum diuinarum cognitionem habent opus, Hebræa ſcilicet & Græca, vt ad exemplaria præcedentia recurratur, ſi quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas.* Et capite decimo quinto, *Libros Noui Teſtamenti, ſi quid in Latinis varietatibus titubat, Græcis cedere oportere non dubium eſt.*

III. Hieronymus hac in re multus eſt. Hebraici contextus auctoritatem conſtãter vindicauit à peruerſa ſui ſeculi conſuetudine, quæ tota inhærebat Latinis verſionibus: primaſque editiones fontibus comparauit, verſiones autem riuulis. Epiſtola centeſima ſecunda, quæ eſt ad Marcellam, cùm tueretur ſe aduerſus eos, quibus diſplicebat ab eo tentata Noui Teſtamenti emẽdatio, proteſtatur, ſe *ad Græcam originem, vnde & ipſi tranſlata non denegant, voluiſſe reuocare Latinorum codicum vitioſitatem. Quibus* (inquit) *ſi diſplicet fontis vnda puriſſima, cœnoſos riuulos bibant.* Et in Commentariis capitis octaui Zachariæ, refertur que à Gratiano diſtinctione ſeptuageſima ſexta, *Cogimur ad Hebræos recurrere, & ſcientiæ veritatem de fonte magis, quàm de riuulis quærere.* Et præfatione in Pentateuchum æmulos ſuos hoc ſarcaſmo ferit, *Aliud eſt ſi emendatiora ſunt exemplaria Latina quàm Græca, & Græca quàm Latina.* Denique, vt alia prætercam, Epiſtolâ ad Vitalem, recurſum ad Hebraicum contextum appellat ſua ſolita præſidia, *Si aliter habent Septuaginta interpretes, aliter Hebraica veritas, confugere poteramus ad ſolita præſidia, & arcem linguæ tenere vernaculæ.* Et ad Sunniam & Fretelam, *Sicut in Nouo Teſtamento, ſi quando apud Latinos quæſtio exoritur, & eſt inter exemplaria varietas, recurrimus ad fontem Græci ſermonis, quo nouum ſcriptum eſt inſtrumẽtum: ita in Veteri Teſtamẽto, ſi quando inter Græcos, Latinóſque diuerſitas eſt, ad Hebraicam recurrimus veritatem, vt quicquid de fonte proficiſcitur, hoc quæramus in riuulis.*

IV. Ambroſius his accedit; de Spiritu Sancto libro ſecundo, capite ſexto, *Si quis de Latinorum codicum varietate contendit,* (id eſt, obiicit mihi Latinos codices non omnes ita legere) *quorum aliquos perfidi falſarunt, Græcos inſpiciant codices.* Et de Incarnationis Dominicæ Sacramẽto, capite octauo, *Ita in Græcis codicibus inuenimus, quorum potior auctoritas eſt.*

V. Praxis autem illuſtris eſt. Primò, Origenis Hexapla & Octapla in hunc finem erant inſtituta, vt varias editiones Græcas, non inter ſe tantùm collatas exhiberent, ſed præcipuè cum Hebræo contextu comparatas; annotatis quæ ſuperfluebant, aut deerant, aut deflectebant. Mitto Luciani Heſychiique editiones, quintamque & ſextam: quia non certò ſcimus quænam fuerint: verùm non correctiones ex Hebraico contextu, an potius emendationes ex variorum exemplarium collatione.

VI. In Eccleſia Latina res eſt abſque controuerſia. Hieronymus enim, Damaſi Pontificis auctoritate coactus, Noui Teſtamenti correctionem inſtituit, cuius editio iampridem erat in vſu apud Latinos. Correctionem autem, non ex plurium exemplarium collatione, quod faciunt hodie Papiſtæ poſt Tridẽtinum Decretum: ſed ad veritatem Græci contextus. Sic enim ipſe teſtatur ſcribens ad Damaſum, obtrectatores ſuos obiurgando, *Si Latinis exemplaribus fides eſt adhibenda, reſpondeant quibus: tot enim ſunt exemplaria penè quot codices. Sin autem veritas eſt quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originem reuertentes, ea quæ vel à vitioſis interpretibus malè reddita, vel à præſumptoribus imperitis emendata peruerſiùs, vel à librariis dormitantibus, aut addita ſunt, aut mutata, corrigimus?* Atq; hoc ſe poſtea feciſſe profitetur, *Hæc præſens præfatiuncula pollicetur quatuor tantùm Euangelia, codicum Græcorum emendata collatione.* Atque hunc eius laborem Auguſtinus maximis laudibus eſt proſequutus, Epiſtola decima, *Non paruas Deo gratias agimus de opere tuo, quod Euangelium ex Græco interpretatus es.* Ex quibus verbis illud etiam obſeruare debemus; tantam fuiſſe eius correctionis diuerſitatem ab editione priori, ob infinitas mutationes, vt Auguſtinus auſus ſit interpretationem appellare: quaſi eodem modo laboraſſet in

Nouo Teſtamento, ne in Veteri, quod tamen certu neſſi non feciſſe.

VII. In Veteri dupliciter obſeruauimus laboraſſe; primò emẽdando eam quæ in vſu erat editionem, excedentibus & defectibus notatis per aſteriſcos & obelos. Sed cùm ne ſic quidem ſatis puram videret, animum appulit ad integram verſionem, quantumuis oclamantibus multis, quibus non aliter cõſueta ſapiebant, quàm noſtris hodie Papiſtis; ita ingenium quaſi vinum probantibus, vt eius vtar verbis.

VIII. Hieronymo addantur multi ex poſtremis temporibus viri, vt reliqua taceam, certè magni nominis, Lyranus, Burgenſis, Laurentius Valla, Eraſmus, Iſidorus Clarius, aliique, quos primo capite magno numero nominauimus. Et ſi placet, etiam Leonis Pontificis Romani autoritas, cuius conſenſu Sanctes Pagninus id auſus eſt attentare. At hoc illos quis vnquam credat in animum induxiſſe, niſi id ante omnia perſuaſiſſimum haberent, quod nos defendimus? Ergo argumentum certum eſt.

IX. Variæ ſunt aduerſariorum exceptiones. Nõnulli tempora diſtinguũt. Stapletonus maiorem eſſe concedit puritatem fontis, quàm riuuli, nempe ſi intelligatur de fonte puro & incorrupto: ſed talem non eſſe nunc Hebraicum contextum: proptereaque Hieronymum tantum illi detuliſſe, quia eius tempore, punctis non appoſitis, purior eſſet, & magis incorruptus. Canus idipſum reſpondebat: ſed addebat etiam varietatem codicum Latinorum; vt omnino duplicem cauſam conſtitueret, ob quam Hieronymus ad Hebræa recurrebat: vnam, quòd non tam turbidi fontes erant, nec primariæ Scripturarũ ſcaturigines conturbatæ: alteram, quòd tunc varietas Latinorum codicum, & diſſonantia magna erat; *At modo* (inquit) *cum exemplarium Latinorum vna apud omnes concordia ſit, potius Græca variantia, per Latinam editionem ſunt limanda, ſanioriſque conſilij eſt, limpidam aquam è lacunulis defæcatis, quàm ex turbato fonte liquorem obſcurum bibere.*

X. Bellarminus verò reſpondet, quatuor temporibus licere nobis recurrere ad fontes Hebræos & Græcos, vt illi Patres monent. Primò, quando in Latinis codicibus videtur error eſſe librariorum: Secundò, quando Latini codices variant, vt non poſſit certò ſtatui, quæ ſit vera vulgata lectio: Tertiò, quãdo verba aut ſẽtẽtia in Latino eſt anceps: Quartò, ad energiam & proprietatem vocabulorum intelligendam. Canus addit alias, quas vocat vtilitates. Eſto igitur quinta, quando diſſeritur cum infidelibus: ſexta, quando explicandæ ſunt dictiones quæ magnam emphaſin habent, aut aliquam innatam proprietatem apud Hebræos & Græcos, quam Latinus ſermo exprimere non valet: ſeptima, ad eruendos plures ſenſus Catholicos ex eadem Scriptura, præſertim cùm apud Græcos & Hebræos eſt æquiuoca: octaua, ad quædam vocabula, vel Hebraica, vel Græca percipienda, quæ in editione Latina remanſerint.

XI. Sed hæc nihili ſunt. Enimuerò de codicum corruptorum calumnia nonnihil iam diximus: & poſſunt multò plura ex Hieronymo colligi cum commentariis aſperſa, tum maximè tertio Epiſtolarum tomo identidem occurrentia. Quis enim non obſeruauit, cum propoſitas omnes quæſtiones in Vetus Teſtamentum ſoluere expoſito prius textu Hebraico? Imò quis non miretur horum hominũ confidentiam, qui audaciſſimè vociferantur vocalium

A mutatarum corruptionem, & tamẽ ne tenue quidẽ indicium proferre poſſunt? Corruptionis inquam. Nam vocabũ varietates ſcimus poſſe colligi, vt antea diximus, vt cùm in quæſtionibus in Geneſin obſeruat Hieronymus אשה ſecundùm varietatem accentus poſſe & mulierem intelligi, ſiue *ἀνδρεία*, vt Symmachus tranſtulerat, ſeruata etymologia; ſiue aſſumptionem, vt Theodotion: & rurſus חמשים Epiſtola centeſima vigeſima prima ad Damaſum, vel quinque vel armatos. Et alia fortè nonnulla. Sed
B quid ſi hæc ipſa fidem teſtantur eorum qui vocales appoſuerunt? Nam hodie ea ipſa duo vocabula ſic leguntur, quomodo Hieronymus probat, nempe vt non ſignificent aut aſſumptionem, aut quinque; ſed viraginem, & armatos. Præterea quid de punctis quæritur? Quum etiam nunc extent eadem Biblia ſine punctis? An hæc ſaltem concedunt eſſe authentica? At ne ſic quidem approbabitur Latina editio. Non eſt, inquam, Latina editio conformis Bibliis Hebraicis, quæ ſunt abſque vocalibus. Quod vel ex
C Hieronymo diſcas, cuius tempore negant vocales additas fuiſſe.

XII. In codicibus autem Latinis quid dicam? Arguam-ne, Cani ſocordiam, an increpem potius peruerſitatem? Eſſe autem Latinorum codicum apud omnes conſentientem fidem? Imò nunquam mihi ſuis Hieronymus conqueſtus eſt tot eſſe exẽplaria, quot codices. Nam Ioannes Harlemius, præfatione in varias lectiones Latinorum Bibliorum, teſtatur ſe vſum eſſe quindecim manuſcriptis codici
D bus, præter eos quibus vſus erat Henthenius. Et Franciſcus Lucas librum edidit non paruum hoc eodem argumento, cuius initio profitetur habuiſſe impreſſa exemplaria ſemper octo aut nouẽ, ſcripta triginta duo aut tria; vt minimum ſæpe plura; & quidẽ præter ea quibus antè vſi eſſent Pariſienſes & Henthenius. Itaq; hanc varietatem diſſimulare, quid aliud eſt, quàm negare Solem ipſum meridie lucere?

XIII. Imò nec hoc quidẽ excipere licet, quod ſubindicat Canus, antiquas illas diſcrepãtias nõ potuiſ
E ſe tolli, niſi ad exẽplaria Hebraica & Græca referrẽtur, has verò poſſe. Nã cõtrà, tum Franciſcus Lucas, tũ ipſe Harlemius, vt plurimũ eò cõtulerunt. Exempli gratia, Exodi 15. *Ingreſſus eſt enim eques Pharao cum curribus, & equitibus eius in mare. Sincera eſt* (inquit Lucas) *aliorũ codicum lectio, equus Pharao: ita enim Hebraicè eſt, ita Græcè* סוס פרעה, *ἵππος Φαραώ*, quanquã nihil eſt mutatũ in Bibliis Sixti. Et Iudicũ 15. cùm alij *ligna* legerent, alij *lina*: *Veriſimile omnino eſt* (inquit) *nõ ligna, ſed lina ſcribendũ eſſe: nã & Hebræi codices, & Græci, atque*
F *Chaldæi, ita habent.* Harlemij autẽ hæc ſunt verba, *Cũ varias vulgatæ Latinæ editionis lectiones inuenimus, quanã earũ ad textũ Hebræũ, Chaldæũ, & Græcũ in veteri inſtrumento: aut ad Syrũ & Græcũ in nouo, propius accedat, iudicare voluimus: tũ quòd hoc omnibus ſacrarum literarũ ſtudioſis lõgè gratiſſimũ fore putaremus: tũ quòd turbatis riuulis ad fontes recurrendũ eſſe excellentes doctores, atq; Eccleſiæ Catholicæ lumina, ſemper iudicauerint.* Quibus verbis iſte agnoſcit etiã hodie Latinæ editionis riuulos eſſe turbatos: lõgè diſcedens à Cani ſupina negligentia.
G Sed diuinabat opinor Canus Sixtũ quintũ hoc ſibi ſua pontificia autoritate dignũ opus vendicaturũ, vt poſthac haberemus Biblia eius nomine inſignita, in quib⁹, quia nõ poterãt omnes nodi facilè ſolui, ſaltẽ eos nouus Alexander ſecaret. Scilicet, hoc modo (ſi ſic fata volunt) optimè cõſulẽs Chriſtianitati, an potius importunè *ἀνεξέταστος*? Nam alioqui Concilium Tridentinũ, neq; editionis eius exẽplaria ex

ragorum

ſtiorum expertia eſſe iudicauerat (vt obſeruauit
Franciſcus Lucas in Epiſtola dedicatoria) neque e-
tiam certum aliquod editionis exemplar ſequen-
dum omnibus propoſuerat: tantùm editionem i-
pſam authẽticam definiuerat: hoc eſt, aërem verbe-
rauerat, & Hippocentauros Tragelaphosque ve-
nandos propoſuerat.

XIV. Quid? quod non tantùm eiuſdem editio-
nis codices varij conferendi ſunt, ſed etiam variæ e-
ditiones inter ſe comparandæ? Ita ſenſit Hiero-
nymus Epiſtolâ ad Suniam & Fretelam: recur-
rendum eſſe ad Græca exemplaria, ſi Noui Te-
ſtamenti variant Latini codices: ſed ad Hebræa,
ſi in Veteri inter Græcos & Latinos diuerſitas eſt.
Quod autem ſenſit, ipſe fecit: cùm alibi, tum ea-
dem ipſa Epiſtola ex profeſſo. Conquerebantur e-
nim Sunia & Fretela, quòd in Pſalterio Græca La-
tinaque exemplaria non conuenirent: his ita reſpõ-
det, vt ſemper quod in Hebræo erat pronunciet
tenẽdũ. Græca exemplaria corrigit ſubinde; aliquã-
doetiã Latina. Græcæ correctionis hęc ſunto exem-
pla. *De octauo Pſalmo. Quoniam videbo cælos tuos. Et dici-
tis, quòd tuos in Græco non habeatur. Verum eſt: ſed in Hebræo
legitur Samecha* שמיך. Rurſus, in decimo ſeptimo
Pſalmo. *Et dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ: pro quo in
Græco vos legiſſe dicitis*, καὶ ἔδωκάς μοι ὑπερασπισμὸν σωτηρίας
σου, *id eſt, & dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ. Sed in
Hebræo Ieſacha* ישעך, *ſalutis tuæ, ſignificat*. Latinæ verò
emendationis iſta. In decimo ſeptimo Pſalmo. *Libe-
rator meus de gentibus iracundis. Pro quo in Græco vos in-
ueniſſe dicitis*, ῥύστης μου ἐξ ἐχθρῶν μου δυνατῶν; *id eſt, libera-
tor meus ab inimicis meis fortibus, ſiue potentibus. Et quia
ſemel veritati ſtudemus, ſi quid vel transferentis feſtinatione,
vel ſcribentium vitio deprauatum eſt, ſimpliciter confiteri,
& emendare debemus. In Hebræo nihil aliud habetur niſi hoc:
Liberator meus ab inimicis meis. Septuaginta autem, iracũ-
dis, addiderunt. Et pro gentibus, tam in Hebræo, quàm in
cunctis interpretibus, inimici poſiti ſunt: & miror quomodo,
pro inimicis gentes mutata ſint*. Rurſus: *De vigeſimo primo.
Tu autem Domine, ne elongaueris auxilium tuum à me. Di-
citis inueniſſe vos, meum: quod & verum eſt, & ita corrigen-
dum. Neque enim ſi quid ſcriptorum eſt errore mutatum, ſtul-
ta debemus contentione defendere*. Sic Hieronymus, &
verbo & exemplo.

XV. Porrò hæc Græcæ Latinæq; editionis diuerſi-
tas nunquã maior fuit, quã eſt hodie. Nã & in Pſal-
mis, qui Latinè habentur nõ ex Hebræo, ſed ex Græ-
co, eædem vt plurimum ſuperſunt diuerſitates, quas
ea Epiſtola collegit Hieronymus; paucæ enim ſunt
emendatæ: & in reliquis libris longè maior eſt diſ-
crepantia. Exempli gratia, Iobi capite decimo ſepti-
mo, Latinè, *Spiritus meus attenuabitur, dies mei breuia-
buntur, & ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum. Non peccaui, & in
amaritudinibus moratur oculus meus. Libera me, & pone me
iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet cõtra me*. Pro his Græ-
ca editio ſic habet: ὀλέκομαι πνεύματι φερόμενος, δέομαι
δὲ ταφῆς καὶ οὐ τυγχάνω. λίσσομαι κάμνων, καὶ τί ποιήσας; ἔκλεψαν δέ
μου τὰ ὑπάρχοντα ἀλλότριοι. τίς ἐστιν οὗτος; τῇ χειρί μου συνδεθήτω.
Deus bone! quis eundem locum putet? Non ſunt
enim verborum aut ſyllabarum leuiuſculæ immuta-
tiones, quas in Pſalmis notabant Sunia & Fretela,
Hieronymus autem diligenter excutiebat: ſed eſt
integri ſenſus peruerſio, & quaſi διὰ διὰ πασῶν, diſcre-
pantia. Latinè Græca ſic reddimus. *Pereo, vento agita-
tus: ſepulcro mihi opus eſt, nec vllum mihi contingit. Suppli-
co laborans, & quid facturus? Furati ſunt mea alieni: Quis
ille eſt? alligetur manui meæ*. Prouerbiorum quinto, *Fili
mi, attende ad ſapientiam meam, & prudentiæ meæ inclina
A aurem tuam: Vt cuſtodias cogitationes, & diſciplinam labia
tua conſeruent. Fauus enim diſtillans labia meretricis, &
nitidius oleo guttur eius*. Υἱέ, ἐμῇ σοφίᾳ πρόσεχε, ἐμοῖς δὲ λό-
γοις παράβαλλε σὸν οὖς. ἵνα φυλάξῃς ἔννοιαν ἀγαθήν, αἴσθησιν δὲ
ἐμῶν χειλέων ἐντέλλομαί σοι. μὴ πρόσεχε φαύλῃ γυναικί. μέλι
γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης, ἣ πρὸς καιρὸν λιπαίνει
σὸν φάρυγγα. *Fili, attende ſapientiæ meæ, & intende aurem
tuam ad verba mea: vt cuſtodias bonam cogitationem: ſen-
ſum autem labiorum meorum tibi mando: ne attende per-
uerſæ mulieri: mel enim diſtillat à labiis mulieris meretricis,
B quæ ad tempus inungit tuum guttur*. Geneſeos vigeſimo:
Hanc miſericordiam facies. ταύτην τὴν δικαιοσύνην ποιήσεις
ἐπ' ἐμέ. Poſſum infinita colligere; & multa Steuchus
obſeruauit in Pentateucho. Atq; hę quidem diffi-
cultates, eò maiores ſcrupulos neceſſe eſt ingerere,
quò ſeueriùs Papiſtæ contendunt editionem Græ-
cam eſſe diuinam & authenticam.

XVI. Prior igitur exceptio erat inutilis. Altera
autem quid? Prorſus non ſoluit, ſed eludit argumen-
tum. Imò non eludit; ſed miſerè tergiuerſatur. Quid
C enim? Certis ait tẽporibus licere nobis recurrere ad
fontes Hebræos & Græcos. Enimuerò exſpectaba-
mus, fortaſſe vt hanc nobis ſiue Pontifices, ſiue
pontificia concilia libertatem eriperẽt; quæ illorum
eſt multis aliis in rebus ſpectata temeritas & auda-
cia. Aut nobis ab iis hoc maximum agnoſcendum,
contentaque voce prædicandum beneficium eſt?
Nimirum vt latrones ſolent, velle ſibi vitam debe-
ri, quam non auferunt. Sed enim quid fieri poteſt
dilutius? Aut quid magni præſtant, ſi id in fontibus
D tolerãt, quod in quibuslibet verſionibus probant?
Nam Indicis librorum prohibitorum hæc verba
ſunt ex tertia regula. *Librorum Veteris Teſtamenti ver-
ſiones, viris tantum doctis & piis, iudicio Epiſcopi concedi
poterunt, modo huiuſmodi verſionibus tanquam elucida-
tionibus vulgatæ editionis, ad intelligendam Sacram Scrip-
turam, non autem tanquam ſacro textu vtantur*. En vobis
Bellarmini pietatem! Quantulum enim abeſt, vt di-
cat Moſen eſſe Hieronymi Interpretem?

XVII. Enimverò præter eas omnes vtilitates ſi-
E ue à Bellarmino, ſiue à Cano enumeratas, vna eſt
quam neuter auſus eſt nominare: Nimirum Corre-
ctio. Atque hæc quidem non eorum tantùm ἁμαρ-
τημάτων, quæ ſunt à librariorum incuria; ſed etiam ab
Interpretis ipſius ſiue ignorantiâ, ſiue ſocordia, ſiue
feſtinatione. Nã ſic & verbo, & exẽplo Hieronymus
docuit, ſic etiam alij. Hęc autẽ vtilitas cum diſſimu-
latur, quæ præcipua pars eſt argumenti, nihil agitur.

XVIII. Ad hæc multum intereſt, quomodo
eas vtilitates colligamus: authenticéne, an ex conie-
F ctura. Si ex cõiectura tantùm, eædem haberi poſſũt
ex quibuſuis editionibus. Nam & Auguſtinus hanc
rationem indicauit, cùm loqueretur de magno nu-
mero verſionum Latinarum, libro ſecundo de
Doctrina Chriſtiana. *Quæres* (inquit capite duo-
decimo) *plus adiuuit intelligentiam, quàm impediuit,
ſi modò legentes non ſint negligentes. Nam nonnullas obſcu-
riores ſententias plurium codicum ſæpè manifeſtauit in-
ſpectio*.

XIX. Sin verò authenticè; id ex ſolo fonte
G dicimus haberi poſſe: vt Auguſtinus eodem capite
confitetur. *Illud* (inquit) *Eſaiæ Prophetæ, Niſi credideritis
non intelligetis: alius interpretatus eſt, Niſi credideritis
non permanebitis. Quis horum vera ſecutus ſit, niſi exem-
plaria linguæ præcedentis legantur, incertum eſt*. Nam
quod de diuerſis interpretibus dictum eſt, quidni
nos de diuerſis codicibus, aliiſque circumſtantiis?
Debent autem ea omnia, quæ in authenticũ textum

recipiuntur, eſſe non incerta, aut fidei non ſatis exploratæ; alioquin ne authentica quidem futura. Hoc autem non poſſe haberi niſi ex fontibus facilius apparebit, ſi ſingula Bellarmini tempora percurramus. Nam Cani vtilitates nihil eſt neceſſe.

XX. Prima igitur eſt, quum aliquis videtur irrepſiſſe librariorum error: & hoc quidē lariſſime patet, cùm tanta ſit eorū errorū ſeges, vt ſuo loco videbimus. Sed primum horum olfaciendorum quis modus? Fateor aliquando ex circumſtantiis: aliquando ex codicum collatione. Sed ſemper, nego. Nam exempli gratia, Eccleſiaſtici quadrageſimo quinto, obſeruauit Bellarminus legi, *Dedit illi cor ad præcepta*: Hic verò nemo eſt, qui ex textus vllis circumſtantiis poſſit agnoſcere, legendum eſſe *coram*, non *cor ad*. Ergo deprehenſus eſt ex variis codicibus. Eſto: ſed an ſemper hæc ſuppetit ratio? Minimè verò. Nam etſi Hartlemius, qui vſus eſt multo paucioribus, id deprehenderit, tamen Franciſcus Lucas, cui multo plures fuerūt ad manū, non potuit ſuſpicari. Et ſimiliter quotuſquiſque eſt cui tanta copia codicum præſto eſſe poſſit? Quanquam hæc ratio ad ſequentem articulum pertinet. Sed vt adſit: tamen non eſſe certam hoc exemplo agnoſce. Deuteronomij vigeſimo nono in his verbis, *Sulphure & Solis ardore comburens*, perperam eſt *Solis* pro *ſalis*: nam Hebraicè eſt מלח Græcè autem ἁλός: & hanc mendam ex vitiis literulæ lapſu neque Hartlemius, neque Lucas deprehenderunt: ſed Vvhitakerus & Steuchus, conſultis fontibus. Quid igitur hîc remedij fuit? Ita ſi cui authentica erit Latina editio, eaque conſtantiſſimè *Solis* legat, nullo variante codice (niſi prodiiſſet his paucis annis Sixti editio, quæ mendam ſuſtulit) Scaliquis olfaciet? aut ſibi mutandum perſuadeat, niſi plus fidei tribuat fonti Hebraico? Id verò fieri non poſſe, ſciunt omnes Critici: quorum hac in re iudicium appello. Itaque hunc errorem Sixtus corrigens, non vllius exemplaris authoritate, ſuo exemplo docuit, quantum ſit origini deferendum.

XXI. Secunda, quando Latini codices variant. At primò poſſunt non variare, vt tamen ſit mendum: hoc iam apparuit vno exemplo, cui alia addi poſſe quis dubitet? Secūdò, quid ſi ipſe author vertendo errauit? Nam tū ſanè omnes eius verſionis codices oportet conſentire, aut eſſe falſos. Exēpli gratia: Geneſeos tertio, Hieronymus vertit, *aſpectu delectabile*: & conſentiunt omnes codices: tamen non rectè. Dicendum enim fuit, vt Græcè, ὡραῖον τοῦ κατανοῆσαι, vel potiùs, vt Pagninus, *Concupiſcibile ad intelligendum*: vel Leo Iudæ, *iucunda ad erudiendum*: vel Iunius *deſiderabile ad habendum intelligentiam*. Niſi igitur Hebraici fontes ſint authentici, quæ ſpes erit emendationis? Tertiò, cùm variant exemplaria, ſolent omnes præferre maiorem numerum minori: & meritò, niſi quidam ſint authentici, vel propter antiquitatem, vel aliam ob cauſam; quomodo Sixtus ſuis rebus optimè conſuluiſſe putauit. Sed alioqui, vt dixi, præualet maior numerus. At hic numerus ſæpiſſime erroribus fauet: Vt Geneſeos tertio: *Ipſa conteret caput tuum*: tam vulgata eſt lectio, vt ex omnibus codicibus ſuis, duos tantùm Lucas habuerit, in quibus legeret *Ipſe*: in reliquis omnibus *ipſa*: quibus addam quinque, quæ ille non habuit: vnum manuſcriptum membranaceum vetuſtiſſimū: quatuor typis excuſa, tria Venetijs anno milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo nono: & nonageſimo ſecundo, & nonageſimo quarto: quartum Lugduni anno decimi ſexti ſeculi quinquageſimo ſexto. Et tamen non dubitauit Steuchus emendare ex fontibus, *Ipſum conteret tibi caput*. Huc facit exemplum à Bellarmino indicatum ex quinto capite Ioſue, *Iurauit, vt oſtenderet eis terram fluentem lacte & melle*: vbi quoſdam codices ait addere negationem, *vt non oſtenderet*: at hi tam pauci ſunt codices, vt neque Hartlemius, neque Lucas vllum viderint: & tamen fatetur Bellarminus hanc veriorem eſſe lectionem, atque adeò eam Sixtus reſtituit. Quod nemini tamen perſuadebit vnquam, niſi cui certum erit, in Hebræo exprimi veram Spiritus Sancti ſententiam, quæ amplectenda ſit omnino, neglecto Latinorum codicum conſenſu.

XXII. Tertia eſt, quādo in Latina ambiguū eſt aliquid, aut in verbis, aut in ſententia: & illuſtrat exēplis. Geneſeos tertio: *Maledicta terra in opere tuo*: poteſt intelligi de opere tuo futuro, vt ſit dū coles eam: vel de præterito, id eſt, de peccato Adæ, propter quod terra maledicta eſt: ſed hoc verius eſſe docet Hebraicus contextus בעבורך *propter te*: Lucæ ſecundo, *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*: Intelligi poteſt, vel hominibus in quibus eſt bona voluntas: vel pax bonæ voluntatis: & hoc rectius, quia Græcè eſt ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. At hæc exempla Interpretis errores ſunt potius, quàm ſermonis ambiguitates: ſed id aliò pertinet. Porrò hîc agitur de ſenſu inueſtigando, quem conſtet eſſe Spiritus Sancti. Et quidem tanto diligentius, cautiuſque, quanto certius eſt Scripturam ſanctam non in verbis conſiſtere, ſed in verborum ſententia, non in cortice, ſed in medulla; adeò vt qui ab ea ſententia aberret, prorſus amittat verbum Dei, ſequaturque verbum hominis. Itaque, vt certò teneam è duplici ſenſu alterum eſſe verè diuinum, oporteat ſine dubio id mihi perſuaderi. Alioquin ancipiti futuro, vt in priore exemplo: ſi Latina conferam cum verſione Pagnini; idem mihi quidem ſe ſenſus offeret, qui ex Hebræo: ſed quid, inquam, ſi Pagninus errauit? Neque enim ille authenticus eſt: & habet diſſentientes Latinam & Græcam editionem. Quid non ergò potius eam, quæ ſe præcipitem dedit Steuchus, vt in Hebraico errorem notaret? Nimirum vt ſolent ..., non horologia, ſed ſolem accuſare.

XXIII. Quarta, ad intelligendam vocabulorum energiam. Vt Exodi primo: *Ædificauit illis domos*: ex Hebræo ſcimus ſignificari fœcunditatem liberorumque copiam; non autem architecti alicuius opificium. Pſalmo centeſimo trigeſimo nono: *Imperfectum meum viderunt oculi tui*: ex Hebræo patet eſſe embryonem: item: *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me*: id eſt, mirabiliorem eſſe ſcientiam Dei, quàm vt poſſit eam homo capere: Sicut tertio ad Epheſios: *Scire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti*: Græcè τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως, omni cognitione ſuperiorem, vt vertit Beza. At hæc vtilitas incidit in præcedentem: ſunt enim hæc exempla amphibolias: & alias agitur de vero ſenſu inueſtigando: itaque eadem conſideranda veniunt quæ prius.

CAP. VII.

An editiones Hebraica & Græca ſint mutilæ.

I. EA fuerunt argumenta noſtra ſequentia ... quæ ab Aduerſariis colliguntur; m...

eẽ rectè animis, quàm viribus, Stapletono, & Bellarmi- A
no ſatis perfunctoriè: ſed Cano ardentiſſimè, locorum Theologicorum libro ſecundo, capite decimo tertio. Driedo nonnulla etiam ipſe excerpſit, quæ poſtea ſoluit, ſatis candidè: tomi primi libro ſecundo, capite primo.

II. Eſto igitur hoc primum. Si Veteris Teſtamenti Hebraica editio, & Græca Noui, eſſet authentica, ad eáſque recurrendum eſſet, tum plures Scripturæ particulæ nobis ſubtraherentur, quæ in Græcis aut Hebraicis huius temporis exempla- B
ribus non leguntur. At hoc eſt abſurdum: ergo & illud. Argumentum eſt Melchioris Cani. Et probat conſequentiam, ipſo facto: Quia hiſtoria puerorum, & Suſannæ apud Danielem: mulieris adulteræ apud Ioannem; non ſunt in iis fontibus; Marcique extrema Coronis. Imò neque illud egregium de Trinitate Teſtimonium; *Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus*: quinto capite prioris Epiſtolæ Ioannis. Ne-
que octo verſus Pſalmi decimi quarti; qui citan- C
tur à Paulo capite tertio ad Romanos. Item, ad Hebræos primo citatur, *Adorent eum omnes Angeli Dei*: quod in Hebræo nuſquam inuenitur. Item Lucę tertio, *Videbit omnis caro ſalutare Dei*.

III. Reſpondeo, negari conſequentiam: hac maximè ratione, quòd implicet contradictionem. Nam ſi ſoli fontes ſunt authentici, vt probauimus, tum nullæ ſunt Scripturæ partes, quę in iis non inueniuntur: & quæ non inueniuntur, profectò non
ſunt Scripturæ partes legitimæ: ſed ſuppoſititij qui- D
dam partus, quos humana temeritas auſa eſt Spiritui Sancto (vt ita dicam) ſupponere; aliquando ex credulitate nimia, ſed excuſanda: aliquando verò ex ſcelerata audacia. Sed ſiue credulitas ſit, ſiue audacia: tamen neutra aut toleranda aut diſſimulanda: imò, quoties reuinci poteſt, corrigenda.

IV. Iam de exemplis ſigillatim. Hiſtoriam Suſannæ euicimus eſſe apocrypham; ideoque reiiciendam ex Canone: æquè cum Belis & Draconis fabu-
la: quam miror à Cano prætermiſſam. Niſi fortè E
ſomniculoſior erat, vt apparet in hiſtoria quam nominauit, puerorum: Nam hanc in fontibus eſſe norunt omnes, qui Hebraicè norunt, quod nondum Canus erat adeptus: inde credo, factus audacior, vt fieri ſolet: ſuſpicatus enim eſt, quia eorum puerorum Canticum non eſt Canonicum, ideò totam vnà hiſtoriam reiici: quod non eſt ita.

V. Mulieris adulteræ hiſtoriam, quæ deſcribitur octauo Ioannis capite, ſcimus olim à nonnul-
lis expunctam: nec haberi in Syriaca editione, aut F
in Paraphraſi Nonni. Sed non inueniri tamen in fonte Græco negamus. Imò Theodorus Beza, teſtatur è ſeptendecim ſuis exemplaribus antiquis, vnicum eâ caruiſſe. Impreſſorum autem codicum, quotcunque hodie extant, nullus quod quidem ſciam, eum locum vacuum habet. Auguſtinus libro ſecundo de adulterinis coniugiis capite ſeptimo, aſſerit, peruerſa fraude fuiſſe à quibuſdam hæreticis
reiectam, eo quòd videretur hominibus polliceri G
peccandi impunitatem. Sed hoc nihil ad nos: quibus ſufficit fontes eſſe integros.

VI. De poſtrema parte, id eſt, vltimo capite ſecundùm Marcum eadem ratio eſt. Diſcimus ex Hieronymo olim in omnibus penè Græcis libris eam partem deſiderari. At nos hodie ſcimus omnes prorſus eam habere: imò etiam editionem Syriacam. Et ſanè temerè à nonnullis exploſam rectè aſſeruit Beza. Quis enim credat ab Euangeliſta, præcipuam partem omiſſam hiſtoriæ Euangelicæ, reſurrectionem, inquam, Saluatoris?

VII. De Verſiculo ex Ioannis Epiſtola priore, capite quinto, conſtat multos olim dubitaſſe. Aduerſus eos, ſi placet, prolixè Canus diſputet, aut etiam aduerſus hodiernos Anabaptiſtas & Seruetanos. Contra verò Græca exemplaria, quo iure? Nam in iis omnibus reperiri teſtes ſunt, Beza, Franciſcus Lucas: & Sixtus Senenſis: cuius Sixti hæc verba, libro ſeptimo hæreſi nona, *Reſpondemus, ea verba apud Catholicos indubitatæ ſemper veritatis fuiſſe, & in omnibus Græcis exemplaribus, ab ipſis Apoſtolorum temporibus lecta.*

VIII. Superſunt octo verſus, quos Pſalmo decimo quarto fatemur non haberi Hebraicè: & tamen eſſe Canonicos: vtpote à Paulo citatos capite tertio, Epiſtolæ ad Romanos. Sed huic obiectioni ſatisfecit iampridem Hieronymus, præfatione in decimum ſextum librum Commentariorum in Eſaiam. Nempe, verum eſt Apoſtolum varios è Scriptura locos collegiſſe in vnum: ſcilicet primum & ſecundum verſum ex Pſalmo ſexto: tertium ex centeſimo quadrageſimo: quartum ex vndecimo: quintum, ſextum & ſeptimum ex Eſaiæ quinquageſimo nono: octauum ex Pſalmo trigeſimo ſexto.

IX. Sed inſtant dupliciter. Primò non eſſe ſatisfactum ab Hieronymo hac ſolutione: idque Eccleſiam demonſtraſſe, quæ vſque ad hoc temporis illos octo verſus retinuerit in eo Pſalmo. Secundò proferunt nonnulli codicem quendam Hebraicum ex Anglia: in quo totidem legantur hi verſus: proinde ex aliis expunctos videri.

X. Bellarminus reſpondit ad vtrumque: Ad primum: ideò retentos fuiſſe, quia ſunt Scripturæ partes quædam: nec ſine ſcandalo populi poterant auferri. Sed neutra cauſa legitima eſt, etſi enim ſunt Scripturæ partes, tamen alieno loco proponuntur. At non tantùm ſingulæ ſententiæ ſunt diuinæ, ſed etiam totus contextus authenticus. Nec vllo modo mutandus. Non potuiſſe autem auferri abſque ſcandalo falſum eſt. Cur enim minus quàm totum Veteris ante Hieronymum editionis corpus? Minus, quàm multa tandem in ſuis breuiariis & Miſſalibus Pontificij immutarunt ex decreto Concilij Tridentini? Enimuerò, id plebs valde animaduerteret, ſcilicet; quæ tam ſcit Latinè, quàm Hebraicè. Sed hoc verum eſt, ita ſeruatos eſſe eos verſus, quemadmodum multi errores Typographorum: imò etiam ipſius interpretis: nempe ex incredibili prælatorum ſocordia. Nobis autẽ, quod ij peccabant, pro lege non debet obiici.

XI. Ad ſecundũ. Hos verſus in codice Anglicano manifeſtè eſſe additítios: neque enim aut verba aut phraſin ſatis eſſe Hebraicam. Nam & כזל ſortem, Hebraicè non dici: Et non ſolere Hebræos verbum ad finem collocare; vt in horum verſuum quarto, אשר פיהם אלה ומרה מלא. De voce non contradico: ſed de phraſi, non videtur Bellarminus ſatis conſideratè loquutus: Poſſunt enim proferri exempla, nec pauca. Vt ex ipſo Pſalmo decimo quarto יהוה לא קראו, *Deum non inuocarunt*. Pſalmo decimo עינין לחלכה יצפנו: *Oculi eius in pauperem reſpiciunt.*

XII. Sed verum eſt codicem eſſe nullius momenti. Anglicani illius Pſalterij Latinam ei detraxit Arias Montanus, quantumuis multis laudibus prædicatus eſſet à Lindano in libro de Optimo genere interpretandi Scripturas: à quo valde ob hanc ſuam impugnabatur Hebraicorum fontium ſinceritas: aſſerente interea hunc codicem fuiſſe Auguſtini Archiepiſcopi; eius nimirum, quem Anglorum Apoſtolum vocant. Sed comperit Arias, neque antiquiorem eſſe annis octoginta aut centum, neque deſcriptum ab aliquo cui fuerit Hebraica lingua cognita, adeò corrupte, vt vix vllum verbum integritatem ſuam retinere videretur; denique ſcriptum eſſe omnino puerilem. Ita Arias initio, variarum lectionum Hebraici contextus, in Apparatu Bibliorum regiorum. Quod quum legebam, veniebat in memoriam Laurentius Valla, qui ſe aliquid ſimile comperiſſe teſtatur in oratione de falſa donatione Conſtantini. *Romæ, inquit, ex antiquitate Papæ oſtenduntur codex Bibliæ, tanquam reliquiæ Sanctorum, luminaribus ſemper accenſis; quem dicunt ſcriptum chirographo Hieronymi. Quæris argumentum? Quia multum (vt inquit Virgilius) eſt pictai veſtis & auri. Reſque magis Hieronymi manum indicat ſcriptum non eſſe. Illum ego diligentius inſpectum, comperi ſcriptum eſſe iuſſu regis, vt opinor, Roberti, chirographo hominis imperiti.* Nec diſsimile eſt ſine dubio, quod aliquando audiui, ad Sanctam Lupicinam in Burgundia aſſeruari codicem Apocalypſeos; quem iactant ipſius Ioannis manu exaratum; adduntque fabulæ, deficiente atramento, calamum ſaliua imbutum, literas reddidiſſe colore cæruleo. Sic ſolent Papiſtis eſſe *οἱ ϑησαυροὶ ἄνθρακες*.

XIII. Quod attinet ad locum è primo ad Hebræos: Si quicquam habet vitium contra textum Hebræum; habebit æque contra textum Latinum vulgatæ editionis: in qua æque deſideratur, etiam in Editione Sixti quinti. Sed nullum eſt periculum. Nam locus inuenitur Pſalmo nonageſimo ſeptimo: adeò vt ipſe Salmero agnoſcat tomo decimo quinto, diſputatione ſeptima in Epiſtolam ad Hebræos, communiter dici ſolere inde Paulum ſumpſiſſe.

XIV. Tamen huic contradicit ille idem Salmero ſententiæ: quia locus Pſalmi ſic habet, *Adorate eum omnes Angeli eius*. Paulus verò pro *Adorate*, dixit, *Adorent*: & pro, *Angeli eius*: *Angeli Dei*. Imò verò Hebraicè eſt, *Omnes Dij*. Sed hæc nihil obſtant. Sciunt enim qui diligenter verſati ſunt in Pauli ſcriptis, ſolere non rarò Apoſtolum non *αὐτολεξεὶ* recitare locos, aut ſyllabas ſingulas numerare: vt non ſit magna mutatio, *Adorate*, in *Adorent*: & *eius*, in *Dei*: quum ſenſus omnino ſit idem. De Angelis autem facile negotium. Nam Paulus non dedignatur vti verſione Septuaginta: qui אלהים Hebræum verterunt in Angelos. Neque hic tantùm: ſed etiâ Pſalmo octauo: *ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους. Minoraſti eum paulùm ab Angelis*. Itaque nihil eſt neceſſe inſerciri verſiculum vnum capiti trigeſimo ſecundo Deuteronomij. Et cenſendum potiùs, ſiue à Septuaginta Interpretibus: ſiue à ſcribis temerariis, non bono conſilio huc illatum. Nam nec bene fluit contextus. Cùm enim antecedentia & ſequentia furorem vindictæ diuinæ repræſentent, intempeſtiua eſt ad lætitiam exhortatio.

XV. Idem iudicium de Lucæ tertio. Nam locus iſte, ad verbum nuſquam reperitur in editione Latina. Ergo vel ipſa Latina non eſt authentica: vel Hebraica non eſt corrupta. Sed potius verum eſt, Lucam duos locos ex eodem Propheta, in vnum conglobaſſe. Nam hæc verba legas capite quinquageſimo ſecundo.

CAP. VIII.

An ex Hebraicis Græciſque fontibus contentiones oriantur.

I. Si ex Hebraicis & Græcis fontibus magnæ oriuntur contentiones, ergo non eſt ad eos ſemper recurrendum. At verum prius. Ergo & poſterius. Argumentum eſt Sixti Senenſis Bibliothecæ libro octauo hæreſi decima tertia. Probat antecedens, quia contendentium vterque in ſuo errore pertinax, aliter atque aliter Græcam vel Hebraicam vocem vertendam eſſe contendet; præcipuè verò, ſi vox ambigua fuerit, vt ſunt apud Hebræos penè innumeræ, etiam in ſacris codicibus adeò incertæ, ambiguæ, atque adeò variè à ſummis & clariſſimis interpretibus explicatæ; vt quamuis eruditus ſis & linguarum peritus, neſcias tamen qua parte deflectas; ac dubius ſemper eſſe cogaris: niſi te authoritas Eccleſiæ commoueat.

II. Exempli gratia, Geneſeos trigeſimo ſexto capite. *Ipſe eſt Ana, qui inuenit* הימים *in deſerto cum paſceret aſinos Zebeon patris ſui*. De huius loci interpretatione (teſte Hieronymo in quæſtionibus Hebraicis) tot ſunt ſententiæ, quot interpretes. Quidam legunt ימים Iamim, Maria, voluntque ipſum Anam, dum paſceret aſinos in deſerto, aquarum congregationes reperiſſe; ſcilicet ſtagnum cuius in deſerto difficilis ſit inuentio. Nonnulli non ſtagnum, ſed aquas calidas: inducti linguæ Punicæ v[illegible] & in his vulgatus interpres Latinus. Alij legunt אימים & interpretantur, nonnulli onagros, alij mulos. Græci interpretes vocem retinuerunt Hebraicam, Aquila & Symmachus plurali numero *τοὺς ἰμμεὶμ*, Septuaginta & Theodotion ſingulari, *τὸν ἰαμείν*.

III. Reſpondeo, negari conſequentiam: alias nulla omnino eſſe poſſet editio Bibliorum authentica, id eſt, ad quam recurrendum eſſet. Nulla eſt enim lingua, quæ non præbeat contentioſis multam prolixè rixandi materiam. Quotusquiſque enim neſcit multa & Græcè & Latinè dici ambigua? Et quidem ita, vt niſi aliunde lucem inferas, prorſus ſolui non poſſint? Certè Donatiſtæ olim non recurrebant ad fontes: & tamen de loco iſto Cantici Canticorum; *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie*: negotium facceſſebant Catholicis: aſſerentes ad ſe pertinere, quia Africa ſita ſit ad meridiem, indeque ſignificari, Chriſtum deſerto reliquo orbe vniuerſo, ad Africam ſe recepiſſe, ibique collegiſſe Eccleſiam. Quid Heluidius? quàm pertinaciter ludebat in primogenito Mariæ, & fratribus Chriſti: vt negaret perpetuam virginitatem.

IV. Quid dicam de hoc verſu Pſalmi ſexageſimi octaui, in editione Latina? *Rex virtutum dilecti, dilecti: & ſpeciei domus diuidere ſpolia?* Quidam intelligunt, vt Pater ſit rex virtutum filij, qui dimiſit ſpolia, ſcilicet homines è faucibus Diaboli ereptos [illegible] ſuæ, qui ſpecioſam reddidit. Sic Augu[illegible]

uetens etiam intelligi poſſe filium eſſe regem ſuarum virtutum. Auguſtinum Remigius eſt imitatus, & Lombardus. Lyranus longè aliter. Reges potentes factos eſſe Chriſto dilectos, & ſpoliis ſuis, id eſt, pretioſis donaris Eccleſiam ornauiſſe. Rurſum Iacobus Perez de Valentia, aliter; hoc verſu copulato cum præcedente, vt ſit: Dominus Ieſus Chriſtus Rex, id eſt, rector virtutum, id eſt, gratiarum & bonorum dilecti patris ſui dabit verbum euangelizantibus virtute multa, & dabit diuidere ſpolia ſpeciei domus dilecti, id eſt, ſumma dona virtutum & gratiarum, quæ ſunt ornamenta & pulchritudo domus Dei. Carthuſianus, Reges fortes facti ſunt dilecti, id eſt, amici dilecti, id eſt, Ieſu Chriſti, qui eſt Dei Patris dilectus & electus, diuidere ſpolia, id eſt, ſecundùm diuerſos gradus & ſtatus diſtinguere homines, quos ipſe de ore inimici redemit, atque de morte eripuit, dando ipſis diuerſa munera gratiarum. Ayguanus in reliquis Carthuſiano conſentit: tantùm illud diuidere ſpolia refert ad Conſtantinum, & Carolum Magnum, à quibus magna dona collata ſunt in Eccleſiam.

V. Sexcenta eiuſmodi proferre poſſum, eaque multo maioris momenti, quàm illud ſit ex Geneſis trigeſimo ſexto. Patet igitur argumenti infirmitas; cuius hæc legitima forma eſſe poteſt: Nulla editio ambigua, eſt authentica: at editio Hebraica eſt ambigua: ergo non eſt authentica. Maior perſpicuè eſt falſa, ipſorum etiam Papiſtarum confeſſione: qui cùm negare non poſſint in Latina ſua, multa, ſingulis (vt ita dicam) paginis, ambigua & obſcura deprehendi, tamen eam pro authentica obtrudunt, vt ſuo loco videbimus.

VI. Nec eſt, quod mihi aliquis obiiciat authoritatem Eccleſiæ, ad quam ſe ij recipiant, qui ambiguitates ſolutas velint. Nam primò ea pertinet ad rerum potiùs, quàm verborum interpretationem. Nos autem hîc de verbis agimus, poſteà ſuoque loco de rebus acturi. Secundò, nulla autoritas Eccleſiæ has omnes ſoluit ambiguitates; vt patet ex propoſitis exemplis; oſtendant enim decretum aliquod, quo ſancitum ſit, quænam potior ſit interpretatio; Auguſtini-ne? an Lyrani? an Iacobi Perez? an Carthuſiani? Imò neque vera Eccleſia Papiſtica, quæ ſibi omnia vendicat, vt certos Codices, ita certa commentaria declarauit vnquam eſſe authentica. Denique, quidni Hebraici contextus ambigua, hæc nihil ſoluet autoritas, æquè ac Latini? Certè, ſi Latina editio quamuis multis locis ambigua, eſt tamen authentica, quia explicatur ab Eccleſia: eandem ob cauſam erunt etiam Hebræi fontes authentici, quia ſi qui ſunt in eo ancipites ſenſus, illi omnes multò poſſunt ab eâdem Eccleſia exponi.

VII. Rurſus, quæro quid ſibi Sixtus velit. Hoc eſt cenſeat-ne aliquando fuiſſe Hebraicos fontes authenticos, an verò nunquam. Si nunquam; tum ille profectò ipſa ſe abſurditate ridiculum præbebit. Eritque hæc magnifica veritatis victoria; cùm aduerſarium coget, in eos ſe laqueos induere. Eſt enim luculentiſſima ἐλέγχου methodus ἄγειν εἰς τὸ ἄτοπον. Sed hoc Sixtus non diceret vir, etſi Papiſta, tamen doctus. Fontes autem Hebræi aduerſarios nullos vnquam paſſi ſunt, non imperitos.

VIII. Ergo alterum fatebitur; nimirum aliquando fuiſſe authenticos. Tum ego rurſus quæram, quomodo ſtatuat de ambiguitate, ſit-ne fontibus naturalis, an verò accidentaria. Nam ſi ſit accidentaria, vident omnes, nullum eſſe ipſorum fontium vitium; ſed eorum qui fontibus abutuntur, quibus nimirum, non eſt adeo in promptu eius linguæ cognitio, vt nihil illis ſit obſcurum. Quod ſi eſt, tum omnes facilè vident, iniquum eſſe, vt nullo ſuo merito, ſed tantùm hominum imperitia diuini libri ſua authoritate exciderint. Et idem accidere poſſet verſionibus tum Græcæ tum Latinæ. Neutra enim hodie tam eſt vulgaris, vt omnibus Chriſtianis ſit facile cognita; quæ vix etiam à paucis exercetur.

A

B IX. Sin eſt ambiguitas naturalis; eodem reuoluimur, quò priùs. Nempe falſam eſſe conſequentiam. Nam ita ſemper fuiſſe ambiguam neceſſe eſt. Quod ſi igitur aliquando fuerit authentica, & ἀναδάρτατος, ergo non poteſt ambiguitas legitima cauſſa eſſe, vt non ſit authentica. Et ſanè concedit Bellarminus de Verbo Dei, libro ſecundo, capite decimo, argumento tertio, ſaltem Hebræis authenticam fuiſſe Hebraicam editionem, vt Græcis Græcam, Latinis Latinam. At verò hic ipſe locus à Sixto citatus ex Geneſi, ipſis Hebræis fuit difficilis. Teſtatur Hieronymus in quæſtionibus in Geneſin. *Multa (inquit) & varia apud Hebræos de hoc capitulo diſputantur, apud Græcos quippe & noſtros ſuper hoc ſilentium eſt.*

C

X. In quibus verbis illud ſpecialiter obſeruandum: non tantùm apud Latinos, magnum fuiſſe de hoc loco ſilentium, quibus ſaltem cognitum erat, quid eſſent aquæ calidæ, quas legebant in ſua editione: ſed etiam apud Græcos, qui vnde ſcire poterant, quid eſſet ἰαμείν? Quid autem præſtat, dubitare, an prorſus nihil intelligere? Et tamen erat Græcis ſua editio authentica, ſi Bellarmino & aliis credimus. Mirum verò, ſi tanta obſcuritas non obſtet authoritati Græcorum Codicum: & ἀμφιβολία Hebræos de ſuo ſolio deturbet. Certè nemo eſt ſanus, qui non malit dubia eſſe quæ legit, quàm omnino incognita.

D

XI. Quid? quod ad ambigua explicanda confitentur Bellarminus & Canus, plurimum valere ipſos fontes? Et ſanè ita eſt, conſtátque certiſſima experientia, locorum penè ſine numero. Olim Ariani Catholicis multum negotium faceſſebant de hoc Prouerbiorum loco ex octauo capite. Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. *Dominus condidit me initium viarum ſuarum in opera ſua.* Vnde probabãt filium Dei, eſſe creaturam: & ſudarunt multi Patres in hoc ſoluendo nodo. Athanaſius referebat ad humanitatem. Hilarius in libro de Synodis, dixit, *quia Dei filius nõ corporalis parturitionis eſt genitus exemplo, ſed ex perfecto Deo perfectus Deus natus eſt, ideirco ait creatam ſe eſſe ſapientia.* Epiphanius negauit agi de ſapientia quæ ſit Dei filius. Alij aliter. Sed Hebraicus contextus facile nodum ſoluit, qui habet *Dominus poſſedit me.* קָנָנִי יְהוָה. Sic etiam quotidie Papiſtarum retundimus audaciam conſideratis fontibus, quos hanc ob cauſam tanto proſequuntur odio. Itaque hoc argumentum nullum eſt.

E

F

G

CAP. IX.

An qui hærent fontibus, ij ſequantur Rabbinorum placita.

I. QVicunq; Hebraicis exẽplaribus adhæreſcit, ij cogũtur ſequi Rabbinorũ expoſitiones, &

non Catholicorum: At Chriſtiani non ſequuntur A Rabbinorum expoſitiones, ſed Catholicorũ. Ergo Chriſtiani non adhęreſcũt Hebraicis exemplaribus. Argumentum eſt Cani 3. & probat maiorem: quia Catholici, vel Septuaginta interpretum, vel Latinam editionem expoſuere. Minorem autem: quia indignum eſt, vt nunc denuò ab Hebræis noſtræ fidei oracula petantur.

II. Reſpondeo dupliciter intelligi Scripturarum expoſitionem: nempe vel rerum vel verborum. De expoſitione verborum negatur minor. B Nam Hieronymus non eſt dedignatus ſe Iudæo committere, vt Hebraicam & Chaldaicam linguam ab eo diſceret, & quidem magno pretio: neque illum ob eam cauſam quiſquam vituperauit vnquam. Et ſanè non video, quid in eo ſit periculi, magis quàm cùm ab Ethnicis quotidie linguam diſcimus tum Græcam, tum Latinam.

III. Et tamen negari etiam maior poteſt. Non enim ea ſunt noſtra tempora, vt nemo Chriſtianorũ C Hebraicè ſciat, quemadmodum Hieronymi ſeculo. Quin potiùs magnus eſt numerus eorum virorum quibus cognita fuerunt omnia eius idiomatis myſteria: vt auſint certare cum peritiſſimis Iudæorum. Vatablum certè & Mercerum Lutetię docentes, ipſi Iudæi ſunt admirati. Quid Pagninum dicam & Munſterum, & Quinquarboreum, & Clenardum? Quid Ceualerium, & Corneliam Bertramum, & Ariam Montanum, & Genebrardum, & Iunium, & magnum Scaligerum, & reliquos? D Ex iis iam tutò poſſumus, abſque vllo Iudaiſmi periculo petere quicquid neceſſe eſt ad exactam linguæ ſanctæ cognitionem.

IV. Iam ſi Canus ſe loqui dicat de rerum expoſitione, negatur maior. Cùm enim ad Hebraicum contextum cõfugimus, non à Rabbinis quicquam petimus, ſed à Prophetis, ſuper quorum fundamento Paulus dixit fideles ſtabiliri: quibus etiam Petrus admonuit, eos qui attendunt, bene facere. Quis E autem neget faciliùs mentem percipi Prophetarum, ſi ij nos ſuo ore alloquantur, quàm per interpretes?

V. Ad probationem reſpondeo, primò non diſci myſteria fidei tantùm ex commentariis veterũ: ſed etiam, & quidem potiſſimum è textu, vnde illos ipſos commẽtatiorum autores didiciſſe oportuit. Itaque datur tertium membrum, vt diſcamus vel à Rabbinis, vel à Commentariis, vel à textu. Ergo etiamſi non diſcam à Commentariis, non ideò neceſſe eſt à Rabbinis. F

VI. Quamuis non Commentaria quidem erũt inutilia. Quia etſi Græci, Latiniq́ue Patres Hebraicè neſciuerunt, tamẽ Chriſtiani fuerunt, ideoq́; Theologi: Hebraicè autem ſcire ad Grammaticam ſpectat. Illud verò etiam ſine Grammatica comparari poteſt. Sic plerunque videmus ex Patribus plurimos deceptos à praua verſione, optimum è ſingulis locis ſenſum e[illegible]iere, etſi recedentem à mente Prophetæ. Auguſtinus præfatione in Pſalmum trigeſimum tertium, cùm præ manibus haberet vitioſiſſimam verſionem G capitis vigeſimi primi prioris libri Samuelis, & legeret, *Et ferebatur manibus ſuis*, pro ויתהלל בירם, Græcè *καὶ παρεφέρετο ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ*, cõfugit ad Euchariſtię myſterium, in quo ſe ſuis manibus quodammodo Chriſtus portabat. Omnino piè; quia erat Theologus: ſed *ἀπροσδιονύσως*, quia linguæ ſanctæ ignatus.

VII. Huic argumento vicinum eſt hoc alterum A eiuſdẽ, à Stapletono approbatum & vſurpatũ agente de auctoritate Latinæ editionis. *Sanè* (inquit) *dum prouidam Dei diſpenſationem aduertimus, facilè videmus, quemadmodum cum fidei rectitudine connexa ſemper fuerit Scripturæ veritas, & cum illa ſoleat ſit emigrare. Donec enim apud Iudæos ſolos firmitas perſtitit rectæ fidei, apud eos quoque ſolos Scripturarum ſoliditatem cognoſcimus latitaſſe. Poſtea verò quàm veritas à Iudæis repulſa, à gentibus ſuſcepta eſt, digna Eccleſia gentium eſt habita, quæ proprio ſuo idiomate, id eſt, Græco, quod & vulgatiſſimum* B *erat inter eos qui ex gentibus crediderant, Scripturam Noui Teſtamenti acciperet. Porrò autem, cùm ad Latinos denolui iam fidei veritas cœpit, Græcis maxima ex parte, ab Eccleſiæ corpore disiunctis, certè dignam aliquam Scripturæ ſtabilitatem Latinos accepiſſe conſequens fuit.* Formabitur hoc modo: Si Scripturę Hebraicę ſunt authenticę: ergo apud Iudęos eſt Scripturarum ſoliditas. At poſterius abſurdum: ergo & prius. Probatur aſſumptum: quia cum fidei rectitudine connexa C ſemper fuit Scripturę veritas: vt patet experientia.

VIII. Reſpondeo, quod dicitur apud Iudęos eſſe Scripturarum ſtabilitas, intelligi vel apud ſolos Iudęos, vel apud eos quidem, etſi non ſolos. Primo modo, negatur conſequentia: quia textus Hebraicus non eſt apud ſolos Iudęos, ſed etiam apud Chriſtianos; qui illum multis editionibus ſuum fecerunt; vt Origenes per Tetrapla, Hexapla, & Octapla: deinde Complutenſes: nouiſſimè Antuerpienſes, & alij.

D IX. Poſteriori autem, rurſus diſtinguo, quomodo ſit Scripturarum ſoliditas apud Iudæos, an tantùm quantum ad textum, an verò etiam quantum ad fidem. Si quantum ad fidem, vt ſignificetur Iudęos verè & ſincerè amplecti Scripturam; rurſus nego conſequentiam: Nam Paulus contrà dicit, poſterioris ad Corinthios tertio. *Occalluerunt mentes illorum. Nam vſque ad diem hodiernum in lectione Veteris Teſtamenti manet non retectum velamen illud, quod per Chriſtum tollitur. Sed ad hunc vſque diem, quum legi-* E *tur Moſes, velamen cordi eorum impoſitum eſt.* Quis non inde videt haberi poſſe Biblia authentica, vt tamen non habeatur fides?

X. Sin autem, quantum ad textum, nego aſſumptum. Reuera enim nihil eſt abſurdi, apud Iudęos fidei hoſtes, exſtare authenticum contextum Bibliorum. Paulus certè aſſerit, *ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ*, eis credita eſſe eloquia Dei. *Quia nos credimus* (inquit Anſelmus) *veras eſſe Scripturas, quas illi tradiderunt nobis, & à nulla alia gente libros diuinæ autoritatis* F *recepimus.* Driedo Iudæos vocat capſarios Scripturarum noſtrarum.

XI. Falſum eſt itaque, quod de prouida Dei diſpenſatione Canus ſe iactat obſeruaſſe, deluſus à ſuo Titelmanno: nempe Scripturarum veritatem cum fidei rectitudine, ſolitam emigrare. Nam contra Driedo de ipſis Iudęis ita loquitur, *Ipſi inimici fidei noſtræ, habentes Scripturas nobiſcum communes, dum non intelligunt earum veritatem, etiam inuiti teſtimonium perhibent veritati, eoſdem codices habendo & ſer-* G *uando.*

XII. Et ſanè quęro, quando fidei rectitudinem amiſerint Iudæi. Fatebuntur, opinor, ſtatim poſt Chriſtum crucifixum: imò verò, tum cùm Chriſtum crucifixerunt, ſeſe his diris exſecrantes, *Sanguis eius ſit ſuper nos, & ſuper filios noſtros*, Matthęi vigeſimo ſeptimo. At longo poſt eum die tempore, id eſt, ad annos vt minimum, quadringentos, Iudæi quantumlibet infideles, hab[illegible]

[illegible]

codices authenticos. Nam Hieronymus eos fontibus comparat, & quidem puriſſimis: noſtrique aduerſarij) fatentur eo tempore nondum eſſe corruptos.

XIII. Sed in Eccleſia Græca magna eſt inconſiderantia Cani. Neceſſe eſt enim vt fateatur, vel per annos minimum mille Latinam Eccleſiam caruiſſe illa Scripturæ ſtabilitate: vel multò ante id temporis Græcos receſſiſſe ab Eccleſia. Atqui vtrumque falſum eſt. Nam apud Latinos Latinè extabant libri Sancti longè ante Hieronymum; vel ſaltem ab ipſo Hieronymo. At longè poſt Hieronymum in Græcia perſtitit Eccleſia.

XIV. Quid? quod hæc non bene comparantur? Nam vt concedamus à Græcis diſceſſiſſe fidei veritatem: tamen ipſis iudicibus Papiſtis Græca tranſlatio eſt diuina: eamque hodie illi ea laude ornant. Quid ergo cauſæ adferre poſſunt, quominùs dicamus, ſi minùs eſſe codices Hebræos, quantumlibet Iudæi, quorum ea lingua erat, diſceſſerint à fide?

XV. Quid rurſus? ſi negem nos Hebræos, & Græcos codices habere ab Hebræis & Græcis infidelibus? Sed ab Hebræis potiùs, & Græcis fidelibus? Nemo enim dubitet, multos è Iudæis credidiſſe in Chriſtum. Apoſtoli omnes erant Iudæi: Paulus etiã Phariſæus. Quis credat horum nemini vllos fuiſſe Hebræos codices? Quid? ne vlli quidem ex tot millibus, qui prædicante Petro crediderunt? Veteres Eccleſiam, quæ Hieroſolymis perdurauit ad annos plurimos. De Græcis autem res eſt manifeſtior, quàm vt ſit prolixiùs explicanda. Si ergo apud infideles fateatur non remanſiſſe Scripturæ ſoliditatem; ſat tamen multi teſtant fideles, à quibus eam diſceſſiſſe, nemo auſit aſſerere.

CAP. X.

De Varietate codicum Græcorum.

I. QVæcunque editio codices habet multis locis varios, ea non eſt authentica. At editio Græca Noui Teſtamenti Codices habet multis locis varios. Ergo editio Græca Noui Teſtamenti non eſt authentica. Ita Canus: ſed fuſiùs explicatur apud Driedonem.

II. Probatur minor tum ipſo hodierno experimento. *Magna eſt enim* (inquit Canus) *diſſenſio Græcorum codicum, qui nunc habentur in manibus*: tùm veterum teſtimoniis. Hieronymus in quintum ad Galatas, *Sed apud Græcos exemplaria ſunt diuerſa*. Longèque ante eum Origenes, tractatu octauo in Matthæum, teſtatur, ſe diſſonantias Veteris Teſtamenti potuiſſe conciliare, facto iudicio è variis editionibus: at non ſic in Nouo ſine periculo.

III. Reſpondeo, negans maiorem. Alioquin, nec vlla fuiſſet vnquam editio authentica, aut ſi aliquando aliqua, certè paucis annis. Nunc ſanè iamdiu nulla fuiſſet. Nam & Hebraicos codices non omnes ſemper concordaſſe, certum eſt ex Maſſoriticis notis. Et Græcorum Latinorumque infinitam eſſe lectionum varietatem, res ipſa iampridem clamat. Sic Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo iam olim alij ſtruthorum legebant, alij firmamentum. Iob decimo nono alij certe, alij celte, id eſt ſcalprum. Pſalmo centeſimo decimo nono, quidam, Conuerti pedes meos in teſtimonia tua: quidam, auerti. Matthæi ſexto, quidam ſuperſubſtantialem, quidam, quotidianum. Capite decimo, quidam habent, Mortuos ſuſcitate, quidam verò non habent.

IV. Si igitur maiorem omnino volunt eſſe veram atque vniuerſalem, iam de gradu deiiciunt Latinam ſuam editionem: videant illi quid agant. nam, quia à Turrianno, Cano, & Stapletono audiunt, mentis noſtræ connexam ſemper fuiſſe cũ fidei rectitudine Scripturæ veritatem, eodem iure concludent, à Romanis aufugiſſe fidei rectitudinem, vnà cum Scripturarum veritate: atque illi à Iudæis Scripturarum veritatem, vnà cum fidei rectitudine. Niſi fortè ſuccurrat bonus ille Pontifex Sixtus quintus fauſto tandem ſidere natus, qui è ſcrinio illo ſui pectoris omnium iurium capaciſſimo codicem eructauit authenticum, cui reliquos omnes cedere ſit neceſſe.

V. Sin autem non obſtante illa codicum Latinorum diuerſitate, ſuam editionem ſtatuunt eſſe authenticam, eademque opera maiorem infirmant argumenti; videant qua fronte, quo iure ſint in fontes iniurij. Saltem ſciant nobis abundè ſuppeditari quod reſpondeamus.

VI. Maximè, cùm ſit magnum diſcrimen variarum lectionum. Nam etſi negari non poſſit, inductas eſſe à cauſſa non bonâ, ſcilicet vel negligentiâ, vel imperitiâ, vel audaciâ deſcribentium: tamen cũ diligentiùs omnia conſideraui, non eſt quicquam tanti momenti, vt periculoſum aliquid inferat in Eccleſiam. Quod vt manifeſtum faciam, varias lectiones reuoco ad tria capita: Nam dictiones vel permutantur vicinæ, vel alienæ ſubſtituuntur, vel adduntur nonnullæ.

VII. Vicinarum dictionum duo ſunt genera, vel enim [illegible] ſunt, vel [illegible]. Illas appello quarum vox ipſa & ſonus eſt ſimilis: has verò, quarum, etſi vox ſit alia, tamen ſenſus eſt idem. Priorum exempla. Matthæi octauo quidam legunt [illegible], quidam [illegible]: decimo [illegible] vel [illegible]. Marci nono, [illegible]: alij habent [illegible]. duodecimo, nonnulli: [illegible]: alij [illegible]: Lucæ primo, [illegible]. alij [illegible]: ſecundo [illegible], alij [illegible]. Hæc fortaſſe pauló audaciora. Marci primo [illegible], alij [illegible]. Actorum quinto [illegible]. alij [illegible]. At hæc tam exigua ſunt, vt neminem credam eam ob cauſam velle Nouum Teſtamentum eſſe falſatum.

VIII. Alterius generis hæc ſunt. Matthæi decimo, [illegible]: alij [illegible]: Duodecimo [illegible]: alij [illegible]. Decimo quinto [illegible], alij [illegible]: decimo octauo [illegible], alij [illegible]. Marci duodecimo [illegible] quidam [illegible]. Lucæ ſecundo [illegible], quidam [illegible]: Et rurſus [illegible], alij [illegible]. Capite tertio [illegible] vel [illegible]. decimo ſexto alij [illegible], alij [illegible]: decimo ſeptimo [illegible], alij [illegible]. Actorum primo [illegible]: quidam [illegible]. Hæc verò & eiuſmodi alia pleraque ſenſum nullo modo variant: itaque ne hic quidem gradus obeſt ſinceritati Euangeliorũ, imò ne codicum quidem. Et ſanè ſuperſtitioſiſſimũ eum futurum oportet, qui hæc minutula non minùs inſectabitur, quàm maxima crimina. Quaſi verò ſingulæ literæ magnum quid ad fidem conferãt, quæ non eſt in cortice verborum ſita, ſed in medul-

la ſententiæ. Huc refero & illud Matthæi primo A
διὰ τοῦ προφήτου, quod in aliis eſt διὰ τοῦ Ἡσαΐου: Et illud
ex decimo quarto ἔδωκαν αὐτῷ, quod alij mutant in
ἔδωκαν τὸ πτῶμα αὐτοῦ.

IX. Iſta paulò ſunt maioris momenti, cùm pro alhis vocibus aliæ ſubſtitutæ ſunt diuerſum ſignificantes: cuiuſmodi tamen pauciſſima exempla deprehendi. Lucæ octauo, [illegible]: alij codices habent [illegible]: quod huc translatum videtur è ſeptimo capite. Rurſus vndecimo, ἐθαύμασεν ἰδὼν ὅτι οὐ πρῶτον ἐβαπτίσθη: alij legunt ἤρξατο διακρινόμενος ἐν ἑαυτῷ λέγειν διὰ τί οὐ πρῶτον ἐβαπτίσθη. Et tamen antinomia nulla eſt. Nam illud ἐθαύμασεν, rectè explicatur per ἤρξατο διακρινόμενος ἐν ἑαυτῷ λέγειν. Capite vigeſimo tertio. ἀνέπεμψα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτόν; alij habent ἀνέπεμψε γὰρ αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς primi ſignificant à Pilato ad Herodem miſſos Chriſti accuſatores, cum ipſo Chriſto: poſteriores verò ab Herode ad Pilatum Chriſtum eſſe remiſſum non condemnatum. Vtrumque autem verum; imò etiam ad mentem Pilati. C

X. Supersunt additiones duûm generum. Nam vel adduntur voces quædam, vel ſententiæ integræ. Priorum exempla, quorum multo maxima eſt copia. Matthæi decimo tertio, vidit Ioannes τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ἐπ᾽ αὐτόν: quidam addunt ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Nono: quare cum Publicanis ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν: alij addunt καὶ πίνει. Decimo tertio, [illegible], alij adiiciunt τῶν οὐρανῶν. Et rurſus τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός: alij τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν τοῦ πατρός. Marci primo τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει. alij τὸ πνεῦμα ἅγιον: rurſus fuit illic in deD ſerto [illegible]: addunt [illegible]. Vndecimo, [illegible]: addunt [illegible]. Lucæ primo καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, addunt [illegible]. Tertio, [illegible] addunt [illegible] Ad Romanos ſexto [illegible]: addunt ἀδελφοί. Octauo διὰ τοῦ ἐγείραντος ἡμᾶς: addunt Χριστοῦ. Decimo ἀλλὰ τί λέγει: addunt ἡ γραφή. Decimo quarto ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ. alij adiiciunt [illegible] καὶ [illegible]. Enimvero, ne hæc quidem magna ſunt falſitatis crimina. Nam eiuſmodi E ſunt magnam partem eæ voces, vt ſi non exprimantur, tamen ſint intelligendæ.

XI. Alterum genus additionum, adhuc duplex eſt. Aliquando enim quædam additæ ſunt ſententiæ ex aliis Scripturæ locis: quod ſæpiùs occurrit in Euangeliis, vt Matthæi decimo: εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν ἀσπάσασθε αὐτήν: Nonnulli codices addunt, λέγοντες, εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ, quæ verba trãſlata ſunt è decimo capite Lucæ. Rurſus Matthæi vigeſimoquarto. F δύο ἀλήθουσαι ἐν τῷ μύλωνι, μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται: quidam addunt ex Lucæ decimo ſeptimo: δύο ἔσονται ἐπὶ κλίνης μιᾶς: ὁ εἷς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται. Marci decimo quarto [illegible], addunt ex Matthæi vigeſimo ſexto: [illegible]. Lucæ nono, [illegible]; additur ex Matthæi tertio & decimo ſeptimo ἐν ᾧ εὐδόκησα. Sic alia nonnulla, quæ nemo periculoſa eſſe contendet. Sunt enim nata ex laudabili quorundam diligentiâ, qui Euangeliorum contexebant harmonias; vt olim Tatianus: non ita G pridem Caluinus, Gerardus Mercator & alij.

XII. Aliud additionum genus multo omnium ſeueriſſimè erat caſtigandum: quod ortum habere nõ potuit, niſi ex ſceleratâ quorundam audacia, qui ſibi in ſacratiſſimo Dei verbo quidlibet permittebãt. Sic Lucæ ſexto quidam addunt, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ θεασάμενός τινα ἐργαζόμενον τῷ σαββάτῳ εἶπεν αὐτῷ. ἄνθρωπε, εἰ μὲν οἶδας τί ποιεῖς, μακάριος εἶ. εἰ δὲ μὴ οἶδας, ἐπικατάρατος καὶ παραβάτης εἶ τοῦ νόμου. In Actis paulò ſæpius, vt capite decimo quarto, quinto, & ſexto. Et hæc quidem additamenta fateor in ſe ipſis nihil habere impium: ſed impudentiam tamen produnt non tolerandam. Nihil autem nobis nocent: nam reperiuntur tantùm in manuſcriptis, iiſque paucis & obſcuris.

XIII. Et generaliter hæc codicum diuerſitas, originali non poteſt editioni præiudicare. Sic Bellarminus, obiectionem aduerſus editionem Latinam, ex tertio Geneſeos, ſoluens reſpondet, non eſſe contra vulgatam editionem, ſi conuincatur debere legi ipB ſe, vel *ipſum conteret*: non autem *ipſa*, quia codices habent vtrumque. Et ſanè ipſa ratio cogit, vt codices diſtinguamus ab editione. Hæc enim profecta eſt ab vno principio: illi autem quotidie fiunt autoritate priuata; vel potius cuiuslibet voluntate: itaque non bene concluditur à ſingulis codicibus aduerſus primariam editionem.

CAP. XI.

An Editio Hebraica ſit corrupta à Iudæis.

I. NVlla editio corrupta eſt authentica. At editio Hebraica Veteris Teſtamenti, & Græca Noui eſt corrupta. Ergo non eſt authentica. Argumentum Cani libri ſecundi capite decimo tertio: Bellarmini capite ſecundo & ſeptimo libri ſeD cundi de Verbo Dei: & Stapletoni in Relectione, controuerſiâ quinta, quæſtione tertia, articulo primo & ſecundo. Mariani Victorij in annotationibus ad Hieronymi centeſimam quadrageſimam quintam epiſtolam, quæ eſt ad Damaſum de Hoſanna. Gordoni Huntlæi Epitomes de Verbo Dei capite octauo. Nec omiſſum à Driedone capite primo libri ſecundi de Scripturâ Sacrâ.

II. Probatur minor ſeorſim de vtroque TeſtaE mento; & quidem de Veteri, magno conamine; primùm teſtimoniis Scripturæ: deinde autoritatibus veterum Patrum: tertio Rabbinorum profeſſione: quartò quorundam locorum obſeruatione. Teſtimonia ſunt Scripturæ apud Salmeronem prolegomeno quarto. Hieremiæ octauo. *Quomodo dicitis, Sapientes nos ſumus, & lex Domini nobiſcum eſt: Verè mendacium operatus eſt ſtylus mendax Scribarum.* Hæc Spiritus, prædicens malignitatem, qua textus Scripturæ vitiaturos præuidebat. Rurſus Hieremiæ vigeſimo terF tio. *Et peruertiſtis verba Dei viuentis.* Iam inter veteres, Iuſtinus libro contra Tryphonem, multa loca ab Hebræis conſultò falſata recenſet: quale eſt illud Pſalmi nonageſimi ſexti: *Dominus regnauit à ligno*: vnde illi abſtulerunt *à ligno*, ne crucis Chriſti myſterium Chriſtiani contra eos extollerent. Euſebij libro hiſtoriæ quarto, capite decimo octauo. Origenis homilia duodecima in Hieremiam. Chryſoſtomus Homilia quinta in Matthæum. Hieronymi epiſtolâ G octogeſimâ nonâ: & in quintum caput Michææ: & in tertium ad Galatas.

III. Rabbinorum profeſſionem latè proſequitur Porchetus in Victoriâ aduerſus Iudæos capite decimo quinto, & Galatinus libro primo, capite octauo, à quibus reliqui mutuati ſunt quicquid habent. Accuſat igitur Iudæos Porchetus, quòd mul[illegible] mutauerint per Tikkun Sopherim, id eſt, correctionem Scribarum, alias voces aliis permutantes, & [illegible] tia quędam inclyta, conſonaque fidei Chriſtianæ de[illegible]

libris [illegible] quiddam repone-[illegible] [illegible] decimo [illegible] quod [illegible] octauo. [illegible] Et [illegible] Eze-[illegible] Et simili-[illegible]

IV. Respondeo [illegible] Nam, si cor-[illegible] Scripturas Veteris Testamenti, tum id o-portet factum, vel à Christianis, vel à Iudæis. At neutrum verum est. Non enim à Christianis, quia id Iudæi conquesti essent, quod tamen nec fando qui-dem auditum est [illegible] mutata essent ea maximè quibus Iudæi abuti solent aduersus fidem Christianam: quod [illegible] factum. Mitto dicere, quanta tunc tenebræ in totam Ecclesiam in-[illegible]

V. Si verò Scripturas Iudæi corruperunt, tum [illegible] vel ante Christum, vel post Christum. At neutrum. Ergo [illegible] Scripturas non corruperunt. Non ante Christum [illegible] quam reprehendit [illegible] Apostoli [illegible] Non tacuissent au-[illegible] Se-[illegible] Christus & Apostoli Scripturas Veteris Testamenti [illegible] Ioannis quinto: [illegible] Scripturas. Matthæi vigesimo tertio: [illegible] Scribæ & Pharisæi: [illegible] Paulus posteriori ad Timotheum tertio: [illegible] sacras literas nosti, quæ te possunt [illegible] salutem [illegible]

VI. Adde Iudæorum [illegible] erga sacros [illegible] religionem, quam Philo testatur apud Eu-sebium de Præparatione Euangelica libro octauo [illegible] [illegible] [illegible] Quin [illegible] quod Deute-ronomij vigesimo quinto legitur [illegible]

VII. [illegible] post Christum: ergo vel ante Hiero-nymi tempora, vel deinceps. At neutrum est ve-rum. Non enim ante: quia purgant Iudæos & Orige-nes & Hieronymus, quibus [illegible] Driedo, & Bellarmino [illegible] in Esaiam [illegible] eiusdem Prophetæ capite sexto. At hu-[illegible] Vetus Testamentum, & quidem [illegible] [illegible] Hebraicè [illegible] & [illegible] temporis [illegible] [illegible] nec paruo [illegible]

VIII. Sed nec deinceps [illegible] quod multis ar-gumentis probatur. Primò Augustinus [illegible] post Hieronymum: qui tamen [illegible] libro de Ciuitate Dei decimo quinto, capite decimo ter-tio. Secundò, quia longè lateque diuulgata erant ex-emplaria [illegible] Christianis [illegible] [illegible] Tertiò, quia teste Hieronymo, & Augustino, ipsi Iudæi laudabant Hieronymi translationem, eique fidelitatis testimo-nium dabant. Quartò, quia paulò post Hieronymum confecta est Massora, quam [illegible] appellat. In ea omnes annotatæ sunt variæ lectiones Hebraici contextus summa fide ac dili-gentia. Quintò, quia nullus hodie locus proferri po-test, quem non ostendamus sic hodie legi, quomo-do olim ab Hieronymo: quia de re paulò post.

IX. Denique, si corrupissent Iudæi Scripturas, id profectò fecissent in odium Christi: ac proinde eos omnes locos immutassent, è quibus [illegible] fidei nostræ demonstrationes. At [illegible] abest vt sit factum, vt potius longè illustriores [illegible] nostræ [illegible] Hebraicus contextus, quàm Latina aut Græ-ca versio. Nam & aliquos locos Hieronymus ob-seruauit citatos in Nouo Testamento, qui non re-periebantur apud Septuaginta. Et Andradius non ve-retur asserere, si [illegible] voluerit [illegible] [illegible] perfidiam [illegible] multo [illegible] atque illustriores ex He-bræis, quàm ex Latinis Græcisue voluminibus argu-menta deducturum. Atque adeò Ioannes [illegible] qui contra [illegible] Hebraicas contex-tus [illegible] protestatus est, se Prophe-tarum, & maximè [illegible] fidem fuisse perductum.

X. Quòd si neque ante Christum, neque post Christum Iudæi falsarunt textum Hebraicum, cer-tè nunquam falsarunt. Proinde Guido Fabricius, præfatione in Nouum Testamentum Bibliorum An-tuerpiensium, [illegible] Biblia [illegible] [illegible] ad nostra vsque tempora peruenisse, [illegible] nec à Iudæorum perfidia, nec à [illegible] Phi-losophorum leuitate, nec à veterum Romanorum superstitione, aut denique à Barbaris vllis nationi-bus fuisse vnquam corrupta, aut violata.

XI. Nunc respondeo ad argumenta in contra-riam partem. Vterque hic [illegible] locus [illegible] Prior [illegible] [illegible] qui legis [illegible] superbiebant. Itaque sensus est: ipsos scribas, quum se doctores legis scriberent, [illegible] mentiri. Quam-quam [illegible] ad falsam & [illegible] legis interpretationem. In altero idem illud [illegible] interpretatur [illegible] vocabulum de-torquere [illegible] ambiguitate. Sed in vtroque loco præcipuè obseruandum agi contra eos siue scri-bas siue doctores, qui longè ante Christum fuere. At hos constat Scripturam [illegible] corrupisse, vt ante diximus.

XII. Autoritates Patrum nihil habent difficul-tatis, si [illegible] obseruatis agere de fal-satione non textus Hebraici, sed Septuaginta Inter-pretum. Verba sunt [illegible] [illegible] [illegible] Ptolemæi. Nec Eusebius de suo quicquam profert [illegible]

XIII. De Origene simile iudicium [illegible] [illegible] Græcos codices [illegible]

A ſed etiam errorem deprehendit ex Hebraicis. Duo ſunt loci eiuſdem homiliæ, prior ad eum locum: *Et reddam primum duplices iniquitates.* Conqueritur in Græcis exemplaribus non legi vocem *primùm*. *Quod autem primùm* (inquit) *ſiue non intelligentes quidam quod ſcriptum eſt, abſtulerunt; ſiue Septuaginta interpretes, ſicut & cætera, ſecundum diſpenſationem ſuam auferre voluerunt, Dominus viderit.* Quis non videt Græca exemplaria deſignari? Sed & vox ea legitur in Hebræo. Alter locus eſt ad verſum primum capitis decimi ſeptimi. B *Deinde alia ſequitur Prophetia, quam neſcio quare apud Septuaginta non inuenientes, in cæteris editionibus, quæ cum Hebræo conſentiunt ſermone, reperimus.* Et paulò poſt. *Quoniam difficile eſt aliquem ſe malum confiteri, ideo Iudæi qui exemplaria nonnulla falſarunt, etiam in hoc loco pro peccato Iuda, peccatum eorum poſuerunt.* In prioribus verbis ſatis apertè Hebraicam defendit veritatem: in vtriſque autem eum errorem reprehendit, quem C & nos hodie facilè deprehenderemus; quia textus Hebraicus, is ipſe, inquam, quo vtimur hodie, ſic habet, vt legendum Origenes contendebat.

XIV. Chryſoſtomi locus ita habet; cùm ageret de famoſiſſimo illo Eſaiæ loco, *Virgo concipiet.* εἰ δὲ ἐντεῦθεν ἐπιστομισθεὶς [illegible] τὸ περὶ τῆς παρθενίας λέγειν, καὶ προβάλλοιτο ἡμῖν ἑτέρους ἑρμηνευτάς, λέγοντας, ὅτι οὐ παρθένον, ἀλλὰ νεᾶνιν [illegible] ὅτι [illegible] τὸ ἀξίωμα οἱ ἑβδομήκοντα [illegible] D [illegible] Χριστοῦ παρουσίαν [illegible] Ἰουδαῖοι μείναντες [illegible] *Si ſic conuicti, ad illud alterum confugiat, de virginitate: & obiiciant alios interpretes dixiſſe non virginem, ſed iuuenculam: Primum illud regeremus, omnium maximè fide dignos eſſe Septuaginta. Alij enim poſt Chriſti aduentum interpretati, Iudæi permanſerunt; meritò ſuſpecti, vt qui ex odio loquuti ſint: & Prophetias de induſtria obſcurarint.* Hæc Chryſoſtomus: quem omnes iam vident non E Hebraicum textum comparaſſe cum verſionibus: Sed Septuaginta interpretes, cum recentioribus, puta Theodotione, Aquila, Symmacho. Itaque nihil ad rem.

XV. Vnus ſupereſt Hieronymus, qui commentariis in Micheam, & ad Galatas, ſine dubio nonnihil ſugillat Hebraicorum codicum integritatem: ſed dubitabundus, non autem quicquam aſſerens. In Micheam. *Nec in Hebræo, nec apud alium inuenitur* F *interpretem: & ſiue de veteribus libris eraſum ſit malitia Iudæorum, ne Chriſtus de tribu Iuda ortus videretur: ſiue à Septuaginta additum, nequaquam liquidò cognoſcentes, certum quid non ponimus.* Ad Galatas, *Incertum habemus vtrum Septuaginta interpretes addiderint, omnis homo, & in omnibus; an in veteri Hebræo ita fuerit, & poſtea à Iudæis deletum ſit.* Sed hæ hominis incerti dubitationes, nō debuerunt proferri tanquam disertæ aſſertiones: maximè cùm aliis locis eos rideat, qui putant translationes eſſe ipſo textu puriores. Tertius autem lo- G cus ex epiſtola octogeſima nonâ apertè pro nobis pugnat. Ego (inquit) *non tam vetera abolere conatus ſum, quàm ea teſtimonia quæ à Iudæis prætermiſſa ſunt, vel corrupta, proferre in medium, vt ſcirent noſtri, quid Hebraica veritas contineret.* Perſpicuum ſignificari Septuaginta Interpretes, apud quos ſæpe queritur non legi quoſdam locos, qui continentur in textu Hebraico. Proinde, ſi quid erroris denotat, Interpretes illos accuſat omnino, non autem Hebraicam editionem; cui & veritatis nomen ſtatim quaſi ἐξαιρέτως tribuit: & ex ea ſe profitetur voluiſſe eos locos ſuis cōmunicare. Atque hæc fuit conſtans eius viri ſententia.

A XVI. Sequitur Tikkun Sopherim. Eius fidem Bellarminus eleuat. Nec prorſus immeritò: cùm de ea emendatione nihil ſciamus niſi ex Thalmud, libro fabuloſiſſimo: cui certè qui plus tribuunt, quàm ſacris libris, ij non ſatis videntur emunctæ naris; imò potiùs non ſatis ſinceræ fidei. Et ſi facta eſt ante Chriſtum; mirum eſt tantum de ea ſilentium eſſe & in Nouo Teſtamento, & apud veteres omnes Origenem, Epiphanium, Hieronymum.

XVII. Multo magis verò factam eſſe in præiudi- B cium Chriſtianæ fidei. Nam eius autores, vel Prophetas fuiſſe oportet, vel Ieſum ignoraſſe; quandoquidem ante aduentum ſuum Chriſtus, niſi doctore Spiritu Sancto, cognoſci non poterit. At ſi fuerunt Prophetæ, quis credat corrupiſſe verbum Dei? Si neſcierunt Chriſtum, qua arte locos illos potuerunt eligere, quibus poſſent eius myſteria confirmare?

C XVIII. Sin autem fuerunt poſt Chriſtum; qui factum eſt, vt nō modò Hieronymus, ſed etiam Septuaginta Interpretes, & Itala Editio; & Ionathan Chaldæus Paraphraſtes, qui ante Chriſtum vixerit, eas corruptiones non tantùm præuiderint, ſed etiā diuinarint, iiſque vſi ſint? Nam omnes locos, qui annotantur, in eundem ſenſum inuenias, cùm in Græca, tum in Latina editione, vt iam Bellarminus obſeruauit, atque etiam in Paraphraſi Chaldaica. In D Malachia legunt Græci καὶ ἐξεφυσήσατε αὐτά: Latini, *& exſufflaſtis illud.* Chaldaicè ושנקתון יתה *Et ſuffocaſtis illud.* Threnorū tertio: [illegible] ἡ ψυχή μου. *Tabeſcet in me anima mea.* Chaldaicè ותאלי עלי נפשי *Et curuabitur ſuper me anima mea.* Ezechielis octauo, nihil habent Septuaginta quo magis ſignificetur naſus meus, quàm naſus eorum: Sed Chaldaicè: לאפיהון Latinè, *in nares ſuas.* Oſeæ quarto τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. Latinè: *Gloriam eorum in ignominiam commutabo.* בקלנא חלפו יקרהון, *gloriam* E *ſuam cum ignominia commutarunt.* Ieremiæ ſecundo: ὁ δὲ λαός μου ἠλλάξατο τὴν δόξαν αὐτῶν. *Populus meus mutauit gloriam ſuam. Chaldæus paraphraſticè* ועמי שבקו פלחנידי ברילת אנא מיתי עליהון יקרא: *Et populus meus deſeruit cultum meum, propter quem ego induco ſuper eos gloriā.* Nec diffido alios itidem locos ſimiliter ceſſuros, ſi extaret integrum Ionathanis opus, in totum corpus Veteris Teſtamenti.

XIX. Sed tamen demus aliquid tale factum F eſſe, quod etiam Iunius non inficiatur; referrique ad Synodum illam magnam, tempore Eſdræ, quum dicuntur libri ſacri reſtituti; quod ſi eſt, tum nullum eſt Iudæorum crimen, nulla textus falſatio; ſed neceſſaria codicum correctio autore Spiritu Sancto. Demus id, inquam. Non video tamen cur tanti clamores tollantur in Iudæos. Nam primùm, quicquid inde ſcimus, habemus ab ipſis, qui eos locos in libris ſuis diligenter obſeruarunt. Hoccine verò eſt indicium malæ fidei? Diſcant id Papiſtæ ſaltem à G ſeipſis: qui indices expurgatorios, quantum poterant, occultabant: ne fraudem quiſquam poſſet olfacere. Cùm igitur illi bona fide profeſſi ſint, & quid mutarint, & quomodo mutarint; quis non videt nulla malitia peccaſſe?

XX. Secundò, ij loci euiuſmodi ſunt, vt etſi ad Chriſtum accommodari poſſe non diffitear, maximè ſi tales exſtarent, quales primò fuiſſe ſupponuntur: tamen obſcuri ſint: cedantque hac parte aliis multis, quorum multo clariſſima eſt aſſ[illegible]. Quis autem veriſimile credat, eos, viros aſtn[illegible]us vulnuſculis mederi voluiſſe, quæ (vt verb[illegible]

Hieron[illegible]

Hieronymi, [illegible] punctis, illa autem vulgata, quæ [illegible] & [illegible] mole percuſſa ſunt, neglexiſſe.

CAP. XII.

De locis, quos Papiſtæ obſeruant corruptos in textu Hebræo.

I. ENumerantur autem ſigillatim corrupti non pauci loci, tum ab aliis, tum à Gordono longè pluresi & [illegible]; qui in id vnum [illegible] ſtudium, dignum profectò [illegible] ingenio. Pertractabo omnes nullo neglecto.

II. Primus locus, Eſaiæ nono. Latina editio ſic: *Vocabitur nomen eius*. Septuaginta: καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. paſſiuè [illegible] & apud Chaldæum paraphraſtem ויתקרי שמיה. At nunc in textu tantum punctis Iudæi ex paſſiuo fecerunt actiuum: ויקרא שמו *Et vocabit nomen eius* vt videlicet omnia illa præclara epitheta quæ propriè Chriſto, attribuātur Deo patri; Chriſto verò relinquatur tantum, quòd ſit, *princeps pacis*. Ita hunc locum legentes, *Admirabilis, Conſiliarius, Deus, fortis, Pater futuri ſeculi, vocabit nomen eius*, ſcilicet Meſſiæ *principem pacis*. Porrò Caluinus hanc Iudæorum deprauationem non [illegible] loco.

III. Reſpondeo, deprauationem aliam eſſe interpretationis, aliam literæ. Interpretationis deprauationem [illegible] hoc loco, ſiue aliis multis non, hoſtū eſſe excuſatè, nedum [illegible] præcipuè Iudæorum: quibus cum nobis Chriſtianis nihil eſt per Dei gratiam commune. Sed literæ deprauatio, etſi prætextu [illegible] in Iudæos, tamen haberet tota Scriptura [illegible] ſuus authoritas ſi peſſunderet, nulla [illegible] qui ſatis tutò noſtram ſalutem committere poſſimus. [illegible] hac parte oportebit nos [illegible] aduerſus Chriſtianos, [illegible] Papiſtas, qui per Iudæorum [illegible] fundamentum Prophetarum, quod cum fundamento Apoſtolorum totum ſuſtentat Eccleſiæ ædificium.

IV. Ergo huius loci nego eſſe literam deprauatam. Nego Caluinum id agnoſcere, aut quicquam [illegible] in textu Hebræo. Nam ille profectò [illegible] reprehendit conſtructionis alterationem. [illegible] ex Commentariis, *Abſurdum eſt, quòd Iudæi [illegible] hoc verbum* יקרא *[illegible] eſſe: cum [illegible] eſt in media clauſula, vt ſit ſenſus, Deus [illegible] conſiliarius vocabit nomen eius Patrem [illegible] principem pacis*. Similiter Inſtitutionis libro [illegible] decimi [illegible] paragrapho nono. [illegible] *& ſic actionem inuertunt, hoc [illegible] Deum fortis, pater futuri ſeculi [illegible] principem pacis*. [illegible] de [illegible] textus ipſius falſatione [illegible] verit [illegible].

V. [illegible] amplius: ne omnes quidem Iudæos [illegible]. Caluinus capite vndecimo [illegible] Rabbi Selomo-[illegible] *nomina hæc* [illegible] *Sic enim ait. Et vocabitur* [illegible] *Ezechiæ Deus ſanctus & benedictus*, *qui eſt admirabilis conſiliarius, Deus fortis, pater ſempiternus, principem pacis*. Et verò ita legas in eius commentariis: ויקרא שמו הקב״ה שהוא מפליא עצה ואל גבור ואבי עד קרא שמו של חזקיהו שר שלום : Et addit rationem ביומו כי שלום ואמת יהיה *Quia pax & veritas futura erit in diebus eius*. Non poteſt ergo excuſari Selomo. Sed eſt-ne omnium Iudæorum commune crimen? Imò audi Abben Eſram. יש אומרים כי פלא יועץ אל גבור אבי עד הם שמות השם ושם הילד שר שלום והנכון בעיני כי כל אלה שמות הילד *Sunt, qui dicant hæc, admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater ſeculi, ſunt nomina Dei. Et nomen pueri ſit princeps pacis; ſed mihi videntur potius, omnia iſta ſunt nomina pueri*: Et quanquam interpretetur de Ezechia, tamen hoc nobis ſufficit, ad vindicandam literæ integritatem: & Iudæorum, ſi quæ ſit, innocentiam.

VI. Sed fallitur Caluinus, inquit Gordonus. Quamobrem, ô bone? Quia nimirum negat hanc deprauationem ortam ex male poſitis punctis. Et tamen inquam, hoc non [illegible]; neque teſtem adducebas textus falſati. Quare tamen fallitur? Nunquam, inquit, potuiſſet ſententia hæc peruerti tranſpoſitione verborum, niſi prius fuiſſent mutata puncta paſſiua in actiua. Ain' tu? Confidenter ad quidem. Atqui ego contrà doceo. Nam Chaldæus ille Paraphraſtes, qui paſſiuè ſi non legit, talem interpretatus eſt; corrupit hunc ipſum locum interpretando, & nomina illa non retulit ad puerum. Vertit enim ita. ואתקרי שמיה מן קדם מפליא עצה אלהא גברא קים עלמא משיחא דשלמא יסגי עלנא ביומוהי Quæ verba perperàm ſunt reddita in editione Antuerpienſi. Sonant autem ita, *Et vocabitur nomen eius ab Admirabili in conſilio Deo, viro confirmante in ſeculo, Meſſias cuius pax multiplicabitur ſuper nos in diebus eius*. Nam Galatinus nugatur, qui מן קדם interpretatur abſolutè, *Vocabitur nomen eius ex parte*, vel *ab antiquo*: ſit frequentiſſimum pro præpoſitione ſignificante conſtituendi quà. Hoc ſæpius פתגם נבואה מן קדם יהוה *Verbū Prophetiæ a facie Domini*. Et verò in Abdia ſic exprimitur. מאת יהוה quod manifeſtè eſt, à Deo.

VII. Et tamen confidenter Gordonus. Si legamus *vocabitur*, inquit, nulla futura eſt ambiguitas. Fortaſſe, inquam. Verum hoc non quæritur: ſed vtrum mutatio ſit facta eſt, vtrum, cùm Hebraicè eſſet *vocabitur*, ſuppoſitum ſit, *Vocabit*. Nec ſequitur, ſi ambiguitas ſit aliqua, ergo [illegible] mutationem eſſe factam: niſi tam ſimus à bona mente alieni, vt nihil in Scripturis concedamus ambiguum eſſe, niſi mutatum, aut deprauatum.

VIII. Cæterùm videm omnino ſeruatis punctis actiui verbi, idem ſenſus efficitur, & quidem commodiſſimè, imò etiam vſitatiſſimè, quem Latinus interpres expreſſit paſſiuè. Sciunt enim Hebraicè docti, & impersonaliter pleriſque ſumi verba tertiæ perſonæ, nullo expreſſo ſeu agentis nomine, & Emphaſin ineſſe in ſingulari: vt ſit, *Vniſquiſque vocabit eum*. Id Caluinus obſeruabat, notans viam Prophetam indefinito verbo, vt cùm vulgò dicimus, *On appellera*. Itaque ſolent Septuaginta; ſolet Latina editio id phraſeos genus paſſiuè interpretari Ezechielis tertio & viceſimo. וביא אותהן בחרבותם *Et confodient eas gladiis ſuis*. Chaldaicè. *confodient*. Gra-

tiſſi

Græcè [illegible]. Latinè, *Conſolidentur.* Micheæ ſecundo עָלֵיכֶם מָשָׁל יִשְׂאוּ [illegible], *Sumetur ſuper vos parabola.* Prouerbiorum ſecundo וּבוֹגְדִים יִסְּחוּ מִמֶּנָּה [illegible], *Et qui iniquè agunt, auferentur ex ea.* Hieremiæ 10. כִּי־עֵץ מִיַּעַר כְּרָתוֹ מַעֲשֵׂה יְדֵי־חָרָשׁ בַּמַּעֲצָד [illegible]. Latinè, *Quia lignum de ſaltu præcidit opus manus artificis in aſcia:* Ad verbum: ſed ambiguè; quaſi opus artificis præcidiſſet: quod non eſt ita: ſed præcidit aliquis, quicunque tandem fuit, vt eſſet opus manus artificis. Quid plura? Steuchus in Geneſis nonum: *Ad imaginem Dei factus eſt homo, Hebraicè non eſt paſſiuum. Sed* עָשָׂה *hoc eſt fecit: quod Septuaginta per primam perſonam pronunciarunt* [illegible]*: id eſt, in imagine Dei feci hominem. Poteſt quoque eſſe tanquam impersonale, quam verborum qualitatem non per paſſiua, vt nos, ſed per actiua Hebræi exprimunt: vt illud; Ada non inueniebatur ſimilis; vbi eſt* מָצָא *inuenit:* Pererius in Geneſis decimum quintum, & illud, *Reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Mos eſt Hebræorum nonnunquam præteritum actiuum ponere pro paſſiuo; vt Micheæ primo. De mercede meretricum congregauit. Sed Latinus interpres intelligens illud præteritum actiuum congregauit, habere vim paſſiui, ita vertit, Quia de mercede meretricis congregata ſunt.* Similia vide apud Riberam in ſecundum Micheæ. Satin' hęc conteſtata ſunt? Addo exempla ex ipſo Eſaia. Capite viceſimo ſecundo. *Et reuelabitur operimentum Iuda* וַיְגַל *& reuelabit.* Viceſimo ſexto. *Ponetur in ea murus & antemurale:* יָשִׁית *ponet.* Viceſimo ſeptimo. *Ne fortè viſitetur contra eam.* יִפְקֹד *viſitet.* Denique huius ipſius verbi, quod nunc in manibus, en tibi ſimile prorſus, Iudicum primo וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם הָעִיר חָרְמָה Pagninus ad verbum, *Vocauitque nomen ciuitatis, Horma.* At Latina editio, *Vocatúmque eſt nomen vrbis:* Græcè, [illegible].

IX. Denique hic vſus adeò facilis eſt, vt Galatinus, diſertè opponens Chriſtianorum interpretationem interpretationi Selomonis, ſcripſerit: *Nos nihil in verbis Prophetæ addentes, nihilque ibi mutantes* (hoc nota) *vt ipſe facit, qui vt ſenſum Prophetæ peruertat, multa ibi addit, multáque mutat, infantem hunc nobis natum, ac nobis datum ſecundum priſcorum Thalmudiſtarum gloſſas Meſſiam eſſe dicimus.* Hæc Galatinus capite decimo nono tertij de Arcanis, prolixè agens de hoc loco contra Iudæos, nec tamen vllam mutationem accuſans. Et ſanè hoc quicquid ſuſpicionis eſt, non putem aliunde eſſe, quàm à mera Hebraiſmi ignorantia.

X. Secundum locum Bellarminus notauit huic primo ſimilem Hieremiæ viceſimo tertio. וְזֶה שְּׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרְאוּ יְהוָה צִדְקֵנוּ *Et hoc nomen eius quod vocabit, Dominum iuſtitia noſtra.* At vulgata editio, *Hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus iuſtus noſter.* Hinc efficaciter probatur, inquit Gordonus, Meſſias eſſe verus Deus. Iudæi, vt eludant, mutato vnico puncto in vltima litera Vau, nempe Schurek in Cholem, ex verbo pluralis numeri fecerunt verbum ſingularis numeri cum affixo, totum ſenſum immutantes. *Hoc eſt nomen illius qui vocabit eum* יְהוָה *iuſtitia noſtra.* Caluinus agnoſcit hanc eſſe deprauationem.

XI. Atqui hoc de Caluino manifeſtum mendacium. Verba lege. *Iudæi qui videntur alijs modeſtiores, nec audent tanta impudentia corrumpere totum contextum, eludunt hoc nomen Chriſti, etiamſi in ipſum*

A *propriè competat. Dicunt igitur nomen Chriſto impoſi, quia miniſter ſit Iuſtitia Dei.* Sic in commentariis: nec aliter in Inſtitutione. Vbi rurſus accuſatur corruptio interpretationis, non adulteratio literæ.

XII. Et vide verò accuſatorum imperitiam. Corruptionem acceſſit à ſola mutatione vnius punctuli. Atqui fieri nequit. Conſtat enim retinendum eſſe pronomen: quod nec Latinus interpres omiſit, reddens, *eum*: nec Septuaginta, [illegible], nec Paraphraſis Chaldæa [illegible].
B Hoc poſito, dico fieri non potuiſſe, vt [illegible] mutaretur præter vnum punctulum: quia dicendum fuerat, vel יִקְרָאוּהוּ vel certè יִקְרְאוּ אוֹתוֹ quæ mutatio longiùs abit.

XIII. Sed Latinus Interpres habet *Vocabunt.* Et Chaldæa paraphraſis יִתְקְרֵי. Ita eſt, inquam. Sed Septuaginta habent ſingulariter [illegible] pè dixeris in gratiam Iudæorum. Nam, [illegible]
C conſtituitur [illegible]. Et nomen illud prop[illegible] Dei inde diſtractum cùm ſequente [illegible] vt fiat vnum [illegible] pro duobus Iehoua [illegible] qui ſi facta corruptio eſſet ex vocali [illegible]tione; quî potuit cognita eſſe Interpre[tibus] Septuaginta, aliquot ſeculis ante [illegible] donatis?

XIV. Cæterùm nego Latinum Interpretem, qui dixit *Vocabunt*, legiſſe pluraliter in textu Hebræo. Non enim neceſſaria conſequentia. Et
D do exemplum in contrarium, Primi Regum viceſimo tertio, וַיִּשְׁטֹף אֶת־הָרֶכֶב, ad verbum, *Et lauit currum.* Dicit' corruptum à Magno, ſcilicet Iudæorum emolumento. Et tamen Septuaginta, [illegible]. *Et lauerunt ſanguinem de curru.* Latina editio. *Et lauerunt currum eius.* Amos quarto. וְנִשָּׂא אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת: *Et leuabunt vos in contis.* [illegible]. Abacuc tertio. גּוֹר מִסַּכָּלָה צֹאן Græcè per plurale actiuum, [illegible]: at Latinè, *Abſcindetur de ouili pecus.* Eſt ve-
E rò eadem phraſis, quæ in præcedente loco. Et potuit promiſcuè verti Vocabunt, & vocabitur.

XV. Sed Iudæi, inquit, voluerunt eludere. Mutando literam? Hoc falſum. Neque adeò vecordes fuerunt ſic exponere, vt dicant Iehouam ipſum ſic vocaturum. Nam primò abſurdè facerent. Quis enim ſenſus, Iehoua vocabit nomen eius, Iuſtitiam noſtram? Ne Chorœbus quidem tam abſurdè cogitaret. Deinde
F de re ipſa contra eſt. Nam Kimchi interpretatur ad hunc modum יִקְרָא יִשְׂרָאֵל הַמָּשִׁיחַ בְּזֶה הַשֵּׁם יְהוָה צִדְקֵנוּ. *Appellabit eum Iſrael: appellabitur Meſſias hoc nomine, Iehoua iuſtitia noſtra.* Quid potuit quiſquam Chriſtianus, quod ad literam attinet, amplius? Sed interpretando torquet, vt monuerit Caluinus. Dictuſi eo nomine לְפִי שֶׁבִּימָיו יִהְיֶה צֶדֶק יְהוָה לָנוּ קַיָּם תָּמִיד לֹא יָסוּר *propterea quod in diebus eius Iuſtitia Iehouæ erit nobis, quæ nunquam recedet.* Et addit exempla: cùm Moſes altare vocauit, *Iehoua*
G *exaltatio mea*: & Iacob, *Deus Deus Iſraelis.* Erronea, fateor, eſto interpretatio; proinde refutat Caluinus: ſed litera tamen manet integra, eadem conſtructione qua Chriſtiani vtuntur.

XVI. Tertium locum Gordonus adſcripſit [illegible] viceſimo tertio Hieremiæ. Vulgata editio habet. *Hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus iuſtus noſter.*

nomen יהוה tribuitur [illegible]. Et ſic Septuaginta, Chaldæus. At Iudæi punctis mutatis, & literis [illegible] Olim ſcribebatur eodem modo, quo [illegible] ſermo, id eſt, in exemplo præcedenti. [illegible] nunc, *Et iſte, quo vocabunt eam* (videlicet Hieruſalem) *Deus iuſtitia noſtra.*

XVII. Ergo nos huic homini ſemel perſuaſum, [illegible] diſcrepare verſiones ab Hebræo contextu, hunc eſſe corruptum? Et id ab initio lectum, quod in verſionibus? Monſtrum iudicij: cui nullum ſimile hactenus inuentum. Nec mirum: non enim [illegible] Ieſuita. Scilicet Iudæi corruperunt. Nam quid eum magis vrgebat hic locus, quàm qui [illegible] conſiderati ſunt? Et cur non eadem in [illegible] illis antea in promptu erant? Sed leuius [illegible] calumniæ, vti curæ, vt Iudæos, imò non tam Iudæos quàm Scripturam, ſuſpicionibus [illegible] nihil adminiſtratus eſt, quod ei ſit ſanandum. At [illegible] pro certo habemus nunquam aliter fuiſſe ſcriptum Hebraicè; & Interpretes ſibi plus [illegible] permiſiſſe.

XVIII. Nam quidem minimum intereſt, ſiue quid ab-[illegible] Primum nego vertendum, *Iſte qui vocabit.* Sed [illegible] *iſtud, Iſte, hoc eſt quo vocabit.* Nulla enim circumſtantia eſt, quæ illud ferat. Secundò, quid [illegible] eſt, ſi eam dicas? Nam conſtructio facilis [illegible] quia proximè præcedit Iuda, & Hieruſalem: quo refertur. *In diebus illis ſaluabitur Iuda: & Hieruſalem habitabit ſecurè: & hoc eſt, quod vocabunt eam, Dominus iuſtitia noſtra.* In proximo exemplo tantò erat [illegible] habet בימיו *In diebus eius*: vt poſtea facilis relatio eſſet, *Et hoc nomen eius, quo vocabunt eum.* Hîc autem, בימים ההם *In diebus illis.* Meminiſſet ſaltem Henricus ſuorum pertinaciæ: qui negant [illegible] *Petrum* referendum ad remotius: vt ne hoc [illegible] prætereà [illegible] longè importunius.

XIX. Sed Eccleſia, inquit, etſi vocetur corpus Chriſti, & aliquando Chriſtus, nunquam tamen vocatur verus Deus, vel Iuſtitia noſtra. Imò [illegible] diſcerpuntur, quæ Deus connexit. Non [illegible] verus Deus, vel Iuſtitia noſtra: ſed verus Deus iuſtitia noſtra, quod longè eſt aliud. Qua [illegible] Eccleſia Chriſtus dicitur, eadem dici poteſt, imò dici debet, *Deus iuſtitia noſtra.* Quia Chriſtus verus eſt Deus, iuſtitia noſtra. Sed non eſt Eccleſia corpus Chriſti, niſi ratione humanitatis, non autem diuinitatis: Ambigua. Nam ſi [illegible] per quod [illegible] concedo: verè [illegible] propter aſſumptam humanitatem membra [illegible] negamus nam [illegible] propter humanitatem tantum: non verè [illegible] Deo [illegible] diſcrepanda ſunt [illegible] Caluinus [illegible] locum. *Caput [illegible] Chriſto [illegible]* [illegible]

XX. [illegible] ſanè ad remotius. [illegible] אתה צדקנו, [illegible] iuſtitia. Dico [illegible] nihil [illegible] & Hebraicam [illegible] eſſe, [illegible] iuſtitiæ, [illegible] generis, referentur poſtea per pronomen [illegible] לה [illegible] propter additum ſtatim Iuſtitiæ nomen fœminini generis. Quod [illegible] exemplo. Primi Regum [illegible] לא [illegible] & amphi-[illegible]

[illegible] deficientes; pro non deficiens. Primi Samuelis ſecundo קשת גברים חתים: *arcus fortium confractorum* pro confractus. Et hanc noſtræ eſſe conſuetudinem linguæ Kimchi in illum priorem locum. Sic ergo relatiuum לה referri poterit ad צדקה, propter צדקה, quod eſt nomen fœminini generis. Et ſic ſatisfiet importunis clamitantibus accuſantium textum Hebraicum: ac utrinque Interpretes ſancti odimo, Hebraiſmum negligentes.

XXI. Porrò, vt Iudæorum videas hoc loco fidem non eſſe Patriam, Dauid Kimchi interpretatur ad hunc modum. הקדוש ברוך הוא יקרא לירושלם יהוה צדקנו כלומר [illegible] יהוה צדקנו, *Deus Sanctus benedictus vocabit Hieruſalem Iehoua, Iuſtitia noſtra. quaſi dicat* [illegible] *Iehoua Iuſtitia noſtra.* Quæ conſtructio longè alia eſt ab ea, quam fingit Gordonus.

XXII. Quartus locus à Gordono eſt ex ſexageſimo ſecundo Eſaiæ. Vulgata editio habet, *Ecce Saluator tuus venit*, Sic Septuaginta Interpretes. Sic Chaldæus Paraphraſtes. Quin & S. Hieronymus teſtatur ſuo tempore in Hebræo textu lectum, *Ieſus*, id eſt, *Seruator*. Sed iam mutatis punctis Iudæi legunt, *Ecce ſalus tua venit*, quam ſalutem referunt ad Deum Patrem, non ad Chriſtum. Imò non deſunt ex Iudæis, qui contendant legendum eſſe *Saluator tuus*, quorum verba refert Galatinus capite primo ſexti de Arcanis. Caluinus autem legit, *Saluator tuus*.

XXIII. En tibi tertium, Vulgata editio, & Septuaginta, & Paraphraſtes. Ergo textus corruptus. Et ita ſemper poſthac, vt ne mihi ſit neceſſe ſæpius admonere. Atqui vitioſiſſima concluſio eſt, vt dixi: non enim ex fide verſionum, æſtimanda fides textus, ſed contrà. Tum autem nego aliter legiſſe: ſed tantùm aliter eſſe interpretatos. Nam exempli gratia, in hoc ipſo loco Paraphraſtes habet יתגלי, *reuelatur*. An, quia non legit בא *venit*? Imò legit בא & reddidit יתגלי, minimum, quia idem ſenſus. Septuaginta dixerunt [illegible], eadem libertate. Scilicet tam proxima ſunt vocabula Salus tua, & Saluator tuus: quàm proxima ſunt *venit*, & *reuelatur*, & [illegible]. Itaque non erat Ieſuitis legitima accuſandi cauſa, niſi quamuis occaſionem rabies adiuuaret.

XXIV. Enimuerò quòd notat Hieronymum teſtari ſuo tempore lectum *Ieſus*, impoſtura eſt. Hoc ille tantùm, *Ecce Saluator tuus venit, qui in Hebraico dicitur Ieſus.* Quæ verba non ſignificant ita lectum: ſed tantùm deſignari eum cui nomẽ ſit Ieſus, nempe à Saluando. Nam Ieſus, יהושע nomen eſt proprium. Non ignorabat autem Hieronymus, non ferre Syntaxin Hebræam, vt dicatur Ieſus tuus.

XXV. Quoſdam Galatinus nominauit, qui Saluatorem dicerent. Quoſdam, inquis? Atqui vnicum ille, Rabbi Barachiam. Quid vnus, vt omnes accuſentur? Quanquam Saluatus, magis eſt in verſione Galatini, quàm in verbis Barachiæ: nam verba Hebræa ſic recitantur, vt nunc habemus, nempe ישעך, quod nulla ratio mutare potest in *Saluatum*. Viderit Galatinus quantum mereatur fidei. Quod reliqui ſalutem hanc referant ad Deum Patrem, non ad Chriſtum, id vitium eſt interpretationis: non autem vlla literæ corruptio. Interpretatio autem æquè Saluatorem torquere poteſt: nam quid eſt, quominus dicant, Ecce, Saluator tuus venit, nempe Deus Pater?

Adeò gratis Iudæos odit, imò Scripturam lacinatur Ieſuita.

XXVI. Quintus locus ex Pſalmo viceſimo ſecundo. Vulgata editio habet, *Foderunt manus meas, & pedes meos.* At Hebraicè, *Sicut leo manus meas, & pedes meos.* Nam כרו ſiue כארו mutatum eſt in כארי. Quæ corruptela adeò eſt manifeſta, vt nemo fermè ſit ex Chriſtianis qui non agnouerit.

XXVII. Hic verò doctiores eſſe fateor Iudæorum partes, quorum fraudem ſeuerè Caluinus accuſat, vt quorum vnicum ſtudium ſit Ieſum crucifixum ſpoliare ſuis inſignibus, ne Chriſtus & Redemptor appareat. Sed Iudæos tamen excuſauit Genebrardus ſic annotans, *Locus quidem eſt corruptus, ſed αὐτομάτως, fortuito & caſu, quaſi per ſe & ſponte propter nimiam affinitatem duarum literarum Iod & Vau, quæ adhuc olim erat maior in manuſcriptis, dum inter ſe duntaxat parua longitudine differunt. Alioqui Iudæi locum non corruperunt de induſtria: ſed variè lectis & ſcriptis, alteram ſuæ lectionem, ſiue Scripturam, id eſt, noſtram agnoſcunt, & interpretantur: alteram verò, id eſt, deteriorem, vt quæ ſuam ipſorum perfidiam prætegat, ſequuntur. Nam quòd noſtram ſequantur, apparet è magna Maſora. Deinde & gloſſa Hebræa ad illud capitis viceſimi tertij Numerorum, כארי ſicut leo, quæ notat in exemplaribus correctis hic ſcribi Caaru, non Caari* Vide reliqua: nam locus eſt prolixus. Hoc verò ſi eſt, quid habent Ieſuitæ quod conquerantur?

XXVIII. Huntlæus inſtat: primò, etſi in pleriſque exemplaribus habeant Caaru, tamen omnes legere Caari. Deinde hanc geminam lectionem non eſſe adeò antiquam, ſed multis ſeculis poſt Chriſti aduentum. Viderit (inquam) Genebrardus, cuius tamen nomini longè amplius deferendum, quàm Huntlæo, vix diffitebuntur docti: vtpote Hebraicè doctiſſimo. Sed nos Iudæorum culpas nullas præſtare ſatagimus.

XXIX. Quid ergo? Nempe Scripturarum potius integritatem defendimus, quam iniquè accuſari à Ieſuitis non patimur. Hoc autem loco iniquiſſimè accuſari, quis non videt; quando non tantùm Iudæi, ſaltem nonnulli (ipſo teſte Huntlæo virulentiſſimo accuſatore) ſcribant Caaru: ſed etiam omnes Chriſtiani legant ad eum modum? Quid tu mihi Iudæorum lectionem obijcis? Aut quæ Scripturæ culpa eſt, ſi in ſuis Synagogis Verpæ blaſphement? Inuictiſſimum mihi argumentum. Omnes Chriſtiani hoc loco legunt *Caru*: Ergo hic locus non eſt corruptus.

XXX. Sextus locus ex Pſalmo decimo nono, *In omnem terram exiuit ſonus eorum*: apud Septuaginta, & Latinam editionem: imò apud Paulum ad Romanos decimo. At Iudæi corruptè legunt, *In omnem terram exiuit linea eorum.* Qui error inde ortus eſt, quod ex קול factum eſt קום mutata vna litera.

XXXI. Reſpondeo, non eſſe falſatum locum, imò nego aliter legiſſe Interpretes Septuaginta: ſed duntaxat interpretatos eſſe non ad literam, ſed ad ſenſum. Quomodo aliàs, Pſalm. octauo, cùm apud Septuaginta, tum apud Paulum ad Hebræos ſecundo, *ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ᾽ ἀγγέλους, Minuiſti eum paulò minus ab Angelis.* Nec tamen quiſquam concludit corruptum eſſe locum apud Iudæos, qui legunt, מאלהים, quo Deus ſignificatur potiùs. Et aliàs ſæpè.

XXXII. Senſus autem facilè percipitur, tum ex antecedentibus, tum ex conſequentibus. Nam ita locus habet, *Non eſt ſermo, neque ſunt verba, vbi non audiatur vox eorum. In omnem terram exiuit linea eorum, & in extremum orbis eloquia eorum.* Rectè annotauit Mollerus. *Explicatio eſt ſuperiorum membri. Oſtendit enim, quomodo cœli apud omnes populos ſine diſcrimine concionentur.* Certè Lorinus. *Fieri poteſt,* inquit, *vt ad ſenſum reſpiciendo, etſi legerint Septuaginta* קום, *maluerint reddere ſonum, vt docent Eugubinus, & Genebrardus, præterea Titelmannus, Bredembachius, & quem poſtea legi, Malvenda.* Nempe, inquam, hi ſunt mihi omnes teſtes contra Bellarminum; qui contrà: *Si legiſſent Kauam, nunquam vertiſſent φθόγγος αὐτῶν, id eſt, ſonus eorum, niſi imperitiſſimi fuiſſent.*

XXXIII. Cæterùm tam manifeſta eſt textus circumſtantia, vt Iudæi ipſi, quorum omnium inuidiam facere conatur Gordonus, viderint קום non vſurpari propriè pro linea. Abben Ezra exponit per מכתב Scripturam, quæ ? [illegible] ſignum eſt: & comparat cum Eſaiæ 28. והטעם כי מכתבם יקרא בכל מקום. ויבינו מה טעמו כל המשכילים בכל מקומות הארץ *Et ſenſus eſt, quod Scriptura eorum legitur in omni loco & docti ſenſum eius intelligunt in omnibus locis terræ.* Nec multò ſecus Selomo Iarchi, קו חשמים שחם נמתחים על פני כל הארץ ובחמת כן בקצה תבל מליחם שהכל מרברים בנפלאות שהם ראים, *Linea cœlorum, quæ extenſi ſunt ſuper faciem totius terræ: propterea in extremo orbe verba eorum: quia omnes loquuntur de mirabilibus quæ vident.*

XXXIV. Septimus locus ex Pſalmo nonageſimo quinto. Septuaginta Interpretes, Vulgata editio, ſed & Paulus ad Hebræos tertio, habent, *Semper errant corde.* At in Hebræo contextu, *Populus errantium corde.* Nempe, quia ex Dalet facta eſt litera Mem, & עד ſemper, mutatum in עם populum. Cauſa corrumpendi, ne Patres Iudæorum viderentur ſemper erraſſe.

XXXV. Eleganter, inquam, diuinant Ieſuitæ, quod nuſquam viderunt. Alioqui vnde habet Gordonus extenuatum apud Iudæos aliquando peccatum eorum qui perierunt in deſerto? Nam de his ſermo eſt in eo Pſalmo, non vniuerſim, & indefinitè de toto Iſraele ab initio ad finem. Sed enim in re ipſa, cuiuſmodi acumen eſt! Legi vult עד תועי לבב. Fidem veſtram, Hebræi, quodnam hoc genus orationis eſt? Aut vbi ſimile exemplum? Niſi fortè dicas, *Vſque ad errantes corde*; nam ea ſignificatio eſt eius particulæ. Imò (inquit) עד ſemper. Dato teſtes, & vicerit. Huius, inquam, phraſeos. Scimus enim, interdum verti ſeculum, aliquando æternitatem. Sed, *Semper*, omnino dico carere exemplo.

XXXVI. Itaque nego locum corruptum: ſed duntaxat liberiùs conuerſum. Nam reuera, quod populum Propheta dicit errantem corde, ſatis apparet dictum, non propter actum vnum, & tranſeuntem; ſed propter habitum. Vnde illud, *Quadraginta annis litigaui cum generatione hac.* Kimchi, אמר כי כל ארבעים שנה הייתי בקטטה עמהם, Dixit, *Totis quadraginta annis fui in contentione cum eis.*

XXXVII. Octauus locus, Iudicum decimo nono. Iam Hebraicè habetur in omnibus codicibus, quòd vxor illius Leuitæ fornicata fuerit contra illum, vel apud illum. Conſtat autem non ita vertendum eſſe: ſed quòd illa irata contempſerit illum, vel diſceſſerit ab illo, ſeu reliquerit eum. Nam Septuaginta verterunt iuxta Romanam editionem, *καὶ ἐπορεύθη ἀπ᾽ αὐτοῦ, Et receſſit ab eo.* Iuxta editionem Antuerpienſem,

vt

[illegible] Vulgatâ [illegible] A [illegible] quem [illegible] reſpice [illegible] fornicatione [illegible] ab [illegible] fornicatione [illegible] [illegible] vitare ſcriptæ in familiarem. Nam [illegible] contemnere [illegible] Tametſi licet [illegible] Scripturæ auctoritas. Quis ſpe[illegible] [illegible] tentiæ apud quenquam Chriſtianum, vt omne [illegible] Et tamen [illegible] Neque enim [illegible] eſſe fornicatam [illegible] & [illegible] bene nominem [illegible] Latinam editionem vel Græcam, [illegible] in promptu ad excuſandam [illegible] Nam Ioſephi [illegible] ob aliam cauſam [illegible] mendacium eſt, [illegible] inquit [illegible] *Cùm tempore amaret mulierem, vidua forma, non eſt expertus ab ea [illegible] affectum.* Ergo tibi non amabat illa virum: & [illegible] cuiquam eſt, eſſe fornicatam.

XXXIX. Enimverò non negem proclivem eſſe lapſum præ literarum vicinitate. Sed hæc conjectura, ſi quid habet ponderis, cur non in Septuaginta [illegible] corrupti ex [illegible] Nàm etſi phra[illegible] [illegible], vnde crediderim occaſionem mutandi, tamen non oſtendi ab Interpretibus, qui ſæpe vertunt [illegible]. At Hebraicè, etſi [illegible] ſunt [illegible], non eadem vicina vocabula, vocabulorumve conſtructio. Itaque nego legitimam [illegible] eſſe ותזנה עליו. Nego venire vnquam hoc verbum in hoc genus conſtructionis. Imò ſemper [illegible] & activè conſtrui. Vt Pſalmo octuageſimo octavo. [illegible] תגעל נפשי, *abominatus es, averſatus es* [illegible]. Threnorum ſecundo, זנח אדני מזבחו, *averſatus eſt Dominus altare ſuum.* 1. Paralipomenon octavo, & vigeſimo, יזניחך לעד, *averſabitur te in æternum.* Itaque hoc loco fuerat dicendum [illegible], *Et averſata eſt eum.* At verbo זנח conſtructio [illegible] familiaris eſt. Ezechielis decimo ſexto; [illegible] *Et ſcortata eſt adverſus maritum tuum*: Oſee nono [illegible] כי זנית מעל אלהיך, *Quoniam ſcortata es contra Deum tuum.* E

XL. Nonus locus ex ſecundi Samuelis quinto. Deſunt illa duo verba, quæ habentur in Latina verſione, *Propoſuerat præmium*, nimirum David: vt conſtat ex primi Paralipomenon vndecimo, vbi habetur [illegible]. Id agnoſcunt Geneuenſes in Vatablo corrupto: Et Biblia Geneuenſia in annotationibus, & Rabbini teſte Pagnino in Theſauro ad radicem [illegible]. F

XLI. Imò nihil deeſt. Teſtes ſunt iidem, quibus [illegible] Paraphraſtes Chaldæus, & Septuaginta. Ille ſic reddit id verbum: *Et* [illegible] *Omnis qui occiderit* [illegible] G [illegible] Nam [illegible]

XLII. Et falſum eſt vllum defectum hoc loco a[illegible] A [illegible] quos [illegible] teſtibus. Vatablus dixit, *Omnis qui præmium, vt in Geneſi, pœna ei qui occiderit Cain*: Sub audienda ſunt verba, quæ primi Paralipomenon ſequuntur. Annotarunt Geneuenſis, [illegible] Rabbini autem, teſte illo ipſo Pagnino, *Non expoſuit quid faceret ille*: [illegible] *quid faceret illum* [illegible] *Scriptura ſit abbreviata* [illegible] *in libro Paralipomenon expoſuit.* Quid ad Gordonum iſti? Omnis præmium dixit Vatablus. At non dixit falſatum eſſe locum: ſed id ſignificavit quod Geneuenſes, per locutionem imperfectam: quod Rabbini per Scripturam abbreviatam. Nimirum quam Græci [illegible] dicunt, cùm non perficitur ſenſus orationis, ſed inchoatur. Sicut Martyr dixit eſſe abruptam loquutionem & Eclipticam. Atque adeò comparant cum iſto loco ex Geneſeos 4. *Qui occiderit Cain.* B Verba iſta ſunt Kimchi; [illegible] ויאמר כל מכה [illegible] מה יעשה לו [illegible] קין [illegible] *Et dixit; Quicunque percuſſerit: nec dixit quid ei faciendum eſſet. Similiter illud, Quicunque occiderit Cain: Sed in Chronicis expoſuit.*

XLIII. Etenim illud Geneſeos quarto, paulò aliter exponunt Rabbinorum nonnulli, quibus nos, teſte Lyrano. *Exponitur communiter ſic intelligendo, quod occiſor ipſius Cain debeat ſeptuplum puniri.* Et paulò poſt, cùm hanc expoſitionem refutarit, *Propter quod aliter exponunt Hebræi dicentes, quod iſta punitio ſeptupla non refertur* (ſic enim lego: nam malè omiſſa eſt negatio) *ad mortem Cain. Sic exponendo literam: Omnis qui occiderit Cain: ibi eſt punctus, & ſinis ſententiæ: & ſubintelligitur, graviter punietur: ſed modus punitionis non exprimitur. Et talis modus loquendi in pluribus locis eſt in ſacra Scriptura, ſecundum literam Hebraicam; vt patet per exempla ſupradicta de verbis Cain ad Abel.* Quid hunc ipſum locum, quem nunc habemus præ manibus, in iis exemplis defectivarum loquutionum Lyranus numerabat; *Dixit Cain ad Abel fratrem ſuum. Quid autem ſibi dixerit, non exprimitur in Hebraico textu. Nam illud quod ſubditur in tranſlatione noſtra, Egrediamur foras, non eſt de textu: & ideò dicunt Hebræi quod Cain dixit Abel fratri ſuo verba contentioſa, quærens occaſionem occidendi eum; licet non ſint expreſſa in textu illa verba. Et ſimile habetur, Secundi Regum quinto, vbi tranſlatio noſtra habet; Propoſuerat enim David illa die præmium ei qui percuſſiſſet Iebuſæum. Et non exprimitur ibi aliquid de præmio, nec in particulari, nec in generali.* Noſtine dictum eſſe oportet ingenium Ieſuiticum? multaque rabie ferri in Scripturas ſacras? C D E

XLIV. Locus decimus poſterioris Paralipomenon vigeſimo primo: Ioſaphat vocatur rex Iſraël, [illegible] tantum ſit Rex Iuda; vt habent Septuaginta, & Vulgata editio. Idem error capite vigeſimo octavo, cùm Achaz Rex Iudæ dicitur Rex Iſraël. F

XLV. Nos verò in his locis aliquantum receſſi ab vſu communi concedimus. Nam poſt Salomonem ſectum eſſe regnum, vt aliud eſſet Iudæ, aliud Iſraëlis, ſcimus. Sed cur repeti contextu; nos ſinè religioſiores fuerimus, quam ve audeamus dicere: Error non v[illegible] illo loco neglectum potius vſum illum vulgatum? Nam regnum Iuda ipſum pars olim fuerat regni Iſraëlitici. Et vterque, cùm Ioſaphat, tum Achaz, legitimus ſucceſſor Davidis; imò Salomonis, qui ipſi reges fuerant Iſraëlis: ipſis igitur iure debebatur regnum Iſraëlis. Non tam abeſt Iſraël à Iuda, quàm [illegible] non rediens in arcam, à corvo redeunte. Et invenit ſubtilitas Ieſuitarum rationem, qua tuean- G

tur non redeuntem, in Latina editione. Et in Eſteræ additamentis, quanto diſtat ſpacio vir Macedo ab Agagæo? Et inuenit tamen Ieſuitica ſubtilitas, quomodo Macedonẽ eũdẽ interpretaretur & Agagæũ. An ex iis ſũt, quos Plutarch' alicubi notat inſtar carũ auium, quæ in tenebris acutum vidẽt, in luce cæcutiunt? Nos ſanè, textum corruptum non dicimus, multoque magis potuiſſe eos reges Iſraelis dicere, quàm hodie ſe nonnulli dicunt reges Hieruſalem. Et Interpretes tamen non procul abiſſe ab officio, qui ſynecdochen phraſi propria mutarint. Denique Hoſeæ quinto, *Attendite, Domus Iſrael.* In ea verba ſic commentatur Kimchi, יקרא שבט יהודה ביתישראל כי הם עקר בית ישראל, *Et vocauit tribũ Iuda, domum Iſrael, quia ſunt fundamentum domus Iſrael.*

XLVI. Vndecimus locus. Secundi Paralipomenon viceſimo ſexto, tranſpoſitis duabus literis, Ain & Mem, mutati ſunt Ammonitæ in מעונים, vocem omnibus planè incognitam: Septuaginta Interpretes, & Vulgata editio habent Ammonitas; & rectè, vt patet ex ſequenti verſu.

XLVII. Atqui Septuaginta non habent Ammonitas, neque ex eo verſu, neque ſequenti, ſed *μιναίους*, niſi fallit editio Antuerpienſis: Sed cur mutarunt? Quia, inquit, Mehonim, quid ſit nemo nouit. Quid tum? Quaſi in locis propriis mirum ſit nonnihil hodie eſſe non cognitum. Et non in eodem ipſo verſu habeas Gurbaal; itidem locum incognitum: nec deſignatum, niſi generali nomine Arabum, quod cur non referatur ad iſtos Mahonitas? Niſi verior fortè ſit coniectura Iunij, qui Arabes dixit habitantes in Gurbaal, & indigenas: quod ille quidem viderit.

XLVIII. Sed, inquit, ex verſo ſequenti apparet legendum Ammonitas. Aſt ego nego. Nã etſi Ammonitæ nominẽtur: tamẽ quis docet idẽ repeti nomen? Et non potius tres populos nominari *ἀστείους* Iudææ, vt notat Iunius, Philiſtinos ab Occidẽte, Arabas à Meridie, Ammonitas ab Ortu: ex quibus ad Arabas pertinuerint tum Gurbaalitæ, tum Mahonitæ? Nihil hîc admodum difficile eſt: aut cur quiſquam aduerſus Scripturam debacchetur.

XLIX. Locus duodecimus Ioſue primo & viceſimo totus verſus triceſimus ſextus, in quo numerantur quatuor ciuitates *refugij*, quæ erant in tribu Ruben, deeſt in omnibus antiquis Bibliis Hebraicis & Chaldaicis, vt in Bibliis Hebraicis Venetiæ editis cum commentariis Abben Ezra: & teſtis eſt Kimchi in Ioſue: & conſtat ex magno Maſſoret Iudæorum: Et notant Toſtatus, Maſius, Arias Montanus, Lucas Brugenſis. Chriſtiani propria autoritate addiderunt hunc verſum ex Septuaginta Interpretibus, & Vulgata editione, atque etiam ex primi Paralipomenon ſexto.

L. Nihil ſincerè Gordonus agit. Deeſt (inquit) in omnibus antiquis Bibliis. Atqui hoc falſum ſcire potuit ab illo ipſo ſuo teſte Luca Brugenſi, à quo credo habuiſſe, quicquid hic blaterauit. Nam is, *Notat Kambius* (inquit) *ſe in antiquis exemplaribus, niſi quibuſdam, non inueniſſe.* Cur hanc exceptionem Gordonus amouit? Et omnino omnia exemplaria excluſit? Atqui ea nobis ſufficit. Nã, vt vertas te in omnes facies, id dũtaxat cõcludas, quoſdã codices Hebræos eſſe mutilos: adde ſi velis maiorem partẽ. At nõ omnes tamen. Sufficeret vnus non corruptus: ſed ille plures vno dixit. Hos igitur, quo iure Gordonus potuit arguere? Atqui horũ nos habemus apographa. Nam omnes Bibliorum Hebraicorum editiones,

A quas hodie manibus terimus, hunc habent verſum: Venetæ, & Antuerpienſes, & Roberti Stephani, & Munſteri, & Geneuenſes, & Hartmanieæ. Vnde ergo tam alti clamores?

LI. Chriſtiani addiderunt. Falſum, inquam. Nam quomodo addiderunt codicibus illis, quos Kimchi vidit, & quidem nõ recẽtes? Et qui Chriſtiani addiderunt? aut quando? Priuatâne an publica autoritate? Si priuata, ergo nullius ponderis. Si publica: quanã iſta? In quo concilio? Et ſaltem, vt Papiſticè tan-

B tiſper loquar, quo decernente Papa? Tum notẽ, vnde? An ex Chronicis? Vnde ergo Chaldæa paraphraſis, quæ nulla Chronicorum? An ex verſionibus Latina & Græca? Vnde ergo tanta diſcrepantia harum verſionum ab Hebræis vocibus? Eſſe enim magnam & idẽ Lucas teſtus eſt; & res ipſa clamat. Hebræa habent, *De tribu Ruben, Betſer & ſuburbana eius, & Iahatſa & ſuburbana eius. Cedemot & ſuburbana eius: Mephaal, & ſuburbana eius: ciuitates quatuor.* At Latina, *De tribu Rubẽ vltra ciuitates refugij Boſor in ſolitudine Miſor, & Iaſer:*

C *& Ietſon & Mephaad, ciuitates quatuor cũ ſuburbanis ſuis.* Et ille ſcilicet deſumptus eſt ab iſto? A Græca autem editione non potuit, in qua nullus eſt.

LII. Tum autem vide nequitiam. Corruptus eſt textus Hebræus: quia in pleriſque exemplaribus nõ reperitur. Quid ergo (inquam) Latinus? Cõſenſerũtne omnes codices? Imò Lucas, *Magna hoc loco exemplarium, nec tantùm Latinorum diuerſitas. Quædam hunc verſum omnino non legunt.* Et nonnullos enumerat eiuſmodi: nonnullos qui habent, ſed manifeſtè ad-

D ditum ad marginẽ. Scilicet deuenerũt in manus noſtras eorum apographa, qui correctiores: Hebræorum verò non potuerunt. Et Latinis incorruptis fides habenda. Hebræis autem abroganda omnibus ex æquo. Tam longè abſunt Papiſtæ à proſopolepſia. Gratias agimus, æterne Pater, quòd nobis ſaniorem mentem dederis; & maiorem erga Scripturas tuas reuerentiam.

LII. Decimus tertius locus ex Pſalmo triceſimo ſeptimo, vbi verſus, *Iniuſti punientur*, qui habetur a-

E pud Interpretes Septuaginta, & in Editione vulgata, deſideratur: quem fuiſſe olim in Hebræo codice conſtat: quia, cùm alterni verſus ſequantur ordinem Alphabeti, deeſt ſola litera Ain. At iniuſti ſunt עוילים, vt Iob decimo nono. Itidem Pſalmo centeſimo quadrageſimo quinto, deeſt verſus, *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.* Nam eius Pſalmi verſus incipiunt ſinguli à ſingulis literis Alphabeti: deeſt autem ſola Nun, ad quam pertinet נאמן fidelis.

F LIV. Etiam ludit inſultans Scripturæ. Nam quid eſt ludere, ſi hoc non eſt? Proh Dei atque hominum fidem! tam nihil pudet Ieſuitas! vt aduerſus ſacroſanctam Scripturæ autoritatem, nulla tam leuia ſint argumenta; vt non ſint pro demonſtrationibus? Certè Genebrardus quantũ id ſit, indicauit, *Aliqui coniiciunt* (inquit) *dimidium hunc verſum à Iudæis detractum.* Et poſt, *Sed iam reſpondimus, Septuaginta addidiſſe ſæpe de ſuo, quæ ad ſententiam perficiendam deſiderari exiſtimabant: vt hoc loco, quo apertior eſſet antitheſis, iſta*

G *interiecerunt, quæ videbant à Dauide prætermiſſa per ἀναλογίαν, quod nollet contaminare ſuum ordinem literarum, mentione* עוילים *ſiue* עוולים *iniuſtorum, prauorum.* Et in Pſalmum alterum; Prophetam non ſcripſiſſe: ſed *Septuaginta verſum putauerim prophetico reſtituiſſe, vt pleraque alia: de quibus promè de rectè Hieronymus. Septuaginta addiderunt aliqua, vel ob decoris gratiam, vel ob Spiritus Sancti auto-*

ſti autoritatem. Quanto impudentior Gordoni audacia, quàm religioſior Genebrardi modeſtia?

L V. At imperfectus eſt ordo literarum. Valeat (inquam) hæc coniectura, apud eos, qui calumniari malunt, quàm adorare plenitudinem Scripturæ. Sed piæ mentes non ignorant, quanta libertate hoc quicquid eſt artificij Spiritus Sanctus adhibuerit. Pſalmus viceſimus quintus, ſingulos verſus ſingulis elementis ordine notauit. Et tamen prætereaquam quod duo ה & ו copulauit in vnum verſum: omiſit etiam ק: Et ſupra numerum addidit ad extremū literam פ. Pſalmo triceſimo quarto ו eſt omiſſa. Et rurſus ad finem ſuperaddita פ. Pſalmo centeſimo vndecimo ſingulis verſibus binæ literæ continentur: niſi quod tres ק צ פ, in vnum ſunt coniectæ: & tres rurſus ת,ש,ר, in vltimum. Similiter in centeſimo duodecimo. Cur nemo defectum clamat? Cur nemo corruptionem accuſat?

L VI. Decimus quartus locus Geneſeos quadrageſimo nono, in præclara illa prophetia patriarchæ Iacob de Chriſto, Vulgata editio habet, *Donec veniat qui mittendus eſt.* Hebraicè שילח. Id Iudæi fecerunt שילה addito Iod, & mutando ח in ה.

L VII. Quinam Iudæi, inquam? Non poſt Chriſtum. Nam neque Septuaginta habent, neque paraphraſis Chaldæa. Illi verterunt, *Donec veniant, quæ repoſita ſunt ei*, ſiue, vt alij legunt, *Donec veniat cui repoſitum eſt*: quod notauit ipſe Gordonus. Atqui vtraque hæc verſio propius accedit ad hoc quod nūc legimus, quàm ad alterum: mutatis tantùm vocalibus minimum, vt pro Siloh, legerint Selio. Nec abludit Chaldaica paraphraſis, *Donec veniat Meſſias, cuius eſt regnum.* Itaque temerè dictum, olim fuiſſe ſcriptū שלוח. Ego contrà dico nullo argumento non tantum probari, ſed ne cōnici quidem. Et verò quæ fuiſſet occaſio mutandi? aut quid expreſſius habet שלוח quā שילח? Illud mittēdum ſignificat, fateor: ſed ſoluſne fuit mittendus Meſſias? Annon omnes Prophetæ? An erat, (inquit) vnum ex proprijs nominibus Meſſiæ? Falſum, inquam. Modeſtiùs Pererius ad hunc locum, ſæpè hoc vocabulo eum inſigniri: ſed proprium eſſe nomē nemo hactenus audierat. Eſaiæ octauo legis Aquas Siloe; Et Ioannis nono ſed eſſe iis locis nomen Meſſiæ proprium, ne Auguſtino quidem crederē; ſi diceret Auguſtinus: ſed nullo modo Hunt[l]æo, quū nō dixit Auguſtinus. Nam interpretari de Chriſto, non nego: ſed tanquam tropicum: & quomodo typorum nomina rebus ſignificatis applicantur.

L VIII. Verùmenimuerò vide mihi quantum vir diſtet à viro. Infirmandæ prophetiæ de Chriſto corruptionem factā deierat Gordonus. At contra Porchetus Victoriæ cōtra Hebræos parte prima, capite 2. *Primum dicendum eſt, quod vbi nos habemus, Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium, aliter ſe habet Hebraica veritas. Iſta namque translatio noſtra magis eſt iuxta ſententiā, quā literalis. Quapropter Iudæi in hac parte viam latam habent fugiendi, & negandi veritatē, ſacræ veritatis habentes.* Sic enim puto legendum, non habentem, vt in meo codice. Similiter Galatinus de Arcanis lib. 4. cap. 4. Poſt recitatum locum inducit Hoſtratus, *Hæc verba longè ſecus, quàm noſtra editio habeat, adduxiſti.* Reſpondet Galatinus, *Ita prorſus eſt, vt ais. Sed multò melius pro noſtra fide Hebraica veritas habet. Iſta namque noſtra expoſitio magis iuxta ſenſum eſt, quàm literalis. Vnde Iudæi noſtri temporis latam habent viam fugiendi, negandaque veritatis.*

L IX. Et verò pleriqueRabbini exponunt de Meſſia. Porchetus & Galatinus laudant Bereſchit Rabba, & Eka Rabbati, id eſt commentarios antiquos in Geneſin & Threnos. Rabbi Selomo Iarchi in hunc verſum diſertus, עד כי יבא שילה מלך המשיח שמלוכה שלו וכן תרגמו אנקלוס, *Donec veniat Silo, rex Meſſias cuius regnum pacificum. Et ſic interpretatus eſt Onkelos.* Dauid Kimchi nō alienus in radice שיל Sicille, והנביאה על דוד שהוא משבט יהודה או על המשיח. *Prophetia eſt de Dauide, qui fuit ex tribu Iuda, vel de Meſſia.* Accedit autoritas Paraphraſtis, de qua Porchetus, *Quod autem eiuſmodi translatio præmiſſorum* (Suam dicit, non illam vulgatæ editionis) *atque in parte expoſitio ſit fidelis, oſtenditur per Targum, id eſt, per translationem Chaldaicam à quodam proſelyto ſapiente, nomine Enkalos.* (Onquelos dicunt hodie) *de toto Pentateucho longe ante aduentum Saluatoris factam. Quæ inter Iudæos tantam autoritatem obtinet, quod à nullo eorum ſibi præſumatur contradici.*

L X. Atqui hæc vox שילה Hebraicè nihil ſignificat, inquit Salmero, Prolegomeno quarto: aut occultæ eſt & ignotæ ſignificationis. Poſterius, inquā, fortè verū: ſed prius nō poteſt: nā refutatur ab omnibus, qui in eius laborarūt etymologia, quam vide apud Porchetum, Galatinumque locis notatis, & apud Pagninum in Theſauro, ad radicem שיל: & apud Mercerum Commentariis in Geneſin. Quid tum autem, ſi difficile vocabulum eſt? Quaſi in tota Scriptura nullum aliud? Aut ſi quod aliud, continuò corruptum.

L XI. Decimus quintus locus, Iudicum decimo octauo, in vulgata editione dicitur Gerſon filius Moyſi. Idem habent Septuaginta in libris correctioribus, teſte Theodoreto. Et tamen in Hebræo textu dicitur Gerſon filius Manaſſes.

LXII. Et hanc corruptionem in iis numerat, quas ex induſtria factas dicit à Iudæis. Mirū cacoethes. In eo Iudæos accuſare, cuius nihil ille ſcire potuit, niſi ab iiſdem indicatum: Et quidē non ſemel indicatū; ſed perpetua nota deſignatum, vt ne quenquā prætereat. Nam quorum eſt inuentum quæſo, Nun, illud ſuſpenſum? Nempe enim id quo Moſis nomen differt à Manaſſis, ita ſcribunt, vt ſit extra ordinem aliquātulum. Quorū, inquam, inuentum eſt? Chriſtianorum an Iudæorum? Et his tu malam fidem imputes, à quibus es admonitus, ſi quid non dicam erroris, ſed ſi quid, vel ambigui eſſe poterat?

L XIII. Videris cacoethes. At nobis non tam procliue in ſuſpiciones ingeniū. Nullā putamus corruptionē: quia corruptionis nullam cauſam videmus. Septuaginta legunt, Manaſſeum, non Moſen, *Γηρσὰμ υἱὸς μανασσῆ*. Legit & Chaldæus Paraphraſtes, בר גרשם בר מנשה. Quid quæris amplius? Nam quod de correctis exemplaribus Septuaginta, profertur ex Theodoreto, viderit Gordonus vbi legerit. Certè quæſtione in eum locum, nihil eſt tale: niſi Gentianus ſubduxerit.

LXIV. Decimus ſextus locus, Eſaiæ quinquageſimo tertio. Vulgata habet, *Propter ſcelus populi mei percuſſi eum.* Ita Septuaginta. Ita Chaldæus. Ita Caluinus. Ita Geneuenſes. Iam in omnibus Hebraicis libris addita eſt Mem litera: Et prò לו factum למו. At ſecundum hanc lectionem populus Iſrael, & non Chriſtus diceretur percuſſus propter noſtra peccata.

LXV. Bona verba, Gordone. Sed enim tu non tantùm es calumnioſus accuſator, ſed etiam interpres malitioſus. Tuum audi Galatinum capite decimo quarto octaui, *Quoniam abſciſſus eſt, id eſt, abſcindetur*

de terra viuentium, propter ſcelus populi mei, & vlcus eorū, Vel quod erat eis, quod pro vlcere peccati originalis accipitur. Quin tu ipſe fateris ab Hieronymo Catholicè expoſi. Cur ergo neceſſe eſt inferri Iſraelē percuſsū propter noſtra peccata? Ceterùm Hieronymus Hebraicè legit, למו, vt nos hodie. Vnde ergo profecta corruptio?

LXVI. Nec fides vulgatę editioni: nam illa longè abit à codice Hebræo, non in hoc tātùm pronomine, ſed in multis aliis partibus. Nam & pro נגע reponit *percuſſi*, נגעתי. Et paulò pòſt, *Dabit impios pro ſepultura & diuitem pro morte ſua*, cùm debuerit, *Et ponet cum impiis ſepulcrum ſuum. Et cum diuite* (ſubaudi erit) *in morte ſua.* In quibus, cur non exclamauit Huntlæus, corruptorem? Quid? quòd ne Septuaginta quidem conſonant Latinis: Nam ἤχθη εἰς θάνατον, longiuſculè recedit ab eo, quod eſt, *percuſſi eum.*

LXVII. Decimus ſeptimus locus Zachariæ nono. In vulgata, *Ecce rex tuus veniet tibi, Iuſtus & Saluator.* Et ita Septuaginta: ita Chaldæus. Sed Hebraicè, *Iuſtus & Saluatus*: mutatis punctis, & vna aut altera litera: Hieronymus teſtatur ſuo tempore in Hebræo fuiſſe Ieſus, id eſt, Saluator.

LXVIII. Magnum iterum de Hieronymo mendacium. Verba recole, *Iuſtus & ipſe Saluator, id eſt, Ieſus: ſicut Angelus interpretatus eſt loquens ad Virginem: Et vocabitur Ieſus: quia ipſe ſaluum faciet populum ſuum à peccatis ſuis.* Legiſſe Ieſum, vbi dixit? Nuſquam profectò ille gentium. Sed neque mutandum in Hebraicis quicquam. Septuaginta liberè, ſuo more, itidem vt Chaldæus, reddiderunt: Et eos ſequuta eſt editio Latina. Galatinus capite viceſimo tertio tertij, *Non ineptè hoc in loco Septuaginta interpretes ſenſum magis, quàm verba ſecuti, δίκαιος καὶ σώζων* (In Antuerpienſi editione legimus σώζων) *tranſtulerunt: quos autor noſtræ editionis imitatus, Iuſtus & Saluator, rectè traduxit.*

LXIX. Cæterùm, quid tam indigni eſt Chriſtum dici ſeruatum? Certè Paulus ad Hebræos quinto, *In diebus carnis ſuæ, deprecationes & ſupplicationes apud eum qui poterat ipſum ſeruare à morte, cum clamore valido & lacrymis obtuliſſet, & exauditus eſſet ex metu.* En tibi diſertè, Ieſum deprecantem eum à quo poterat ſeruari. En tibi ſic deprecantem Ieſum, exauditum. Et neges ſeruatum? Quid ergo abſurdi ſi in Propheta legamus prædictum, quod in Euangelio legimus impletum? Et quidem vide ſtatim additum, *Et conſecratus factus eſt autor ſalutis æternæ omnibus qui ipſi auſcultant.* Nempe vt Zachariam interpretabatur Caluinus, *Quatenus miſſus eſt à Patre, vt colligeret electum populum: ita etiam vocatur incolumis, quoniā inſtructus eſt potentia ad ſeruandum.* Et paulò pòſt, *Ergo quantum ad Grammaticam ſpectat, facilè patiar Chriſtum vocari iuſtum & ſeruatum paſſiuè: ſed quantum ad rem ipſam, iuſtus eſt reſpectu ſuorum: ſeruatus etiam, quia ſalutem ſecum affert perditis.*

LXX. Sed negabunt Iudæi: quia non omnis qui ſaluatur, poteſt aliis ſalutem afferre; præſertim toti mundo. Quid tu mihi Iudæos obiicis? Quaſi nihil in Scripturis ſit verū, niſi cui nihil poſſint nugatores Iudæi obiicere? Veruntamen Iudæis victor inſtabit Caluinus; neque tantam nequitiam tam facilè inultam patietur, quàm Ieſuitæ etiam exultantem. Vrgebit enim dici eundem regem & ſaluatum. Et magnum id Caluino argumentum, *Videmus* (inquit) *controuerſiam omnem tolli, ſi referantur duæ iſtæ voces ad regni ſtatum: & ſtultum eſſet eas reſtringere ad perſonam vnius hominis, cùm hic agatur de regia perſona, imò de publico ſtatu Eccleſiæ, & de ſalute totius corporis. Neque certè humanitus loquendo dicemus regem eſſe ſaluum & integrum, ſi expulſus ſit à ſuo imperio; ſi deinde ab hoſtibus vexentur ſubditi, vel pereant in totum. Si ergo rex orbatus omni dignitate videat ſuos ſubditos miſere premi, non dicetur eſſe incolumis.* Sic Caluinus aduerſarios Iudæos vrgebat. Sed Ieſuitis animi nulli pro veritate: tantùm pertinacia immenſa contra maieſtatem Scripturæ.

LXXI. Duodeuiceſimus locus ex eodem capite Zachariæ. In Vulgata & Septuaginta, *Tu in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua.* Iudæi adiecta litera Iod, & mutatis punctis, detorquent ſententiam ad Synagogam, quaſi eam, & non Chriſtum hominem Deus alloqueretur.

LXXII. Mitte Synagogam, dic Eccleſiam; & quid erit incommodi, ad hanc Dei ſermonem dirigi? Et quidem cum emphaſi Hebræis familiari, *Etiā tu in ſanguine fœderis tui, educam vinctos tuos de lacu.* Cuius ſenſus eſt, Et quod ad te attinet; ego educā vinctos tuos. Vt Iobi tertio, הלילה ההוא יקחהו אפל. *Nox illa occupet eam caligo.* Eſaiæ capite octauo, את־יהוה צבאות אותו הקדישו, *Dominum exercituum, eum ſanctificate.* Et 45. ופעלך אין־ידים לו. *Et opus tuū, nō ſunt manus ei.* Eccleſiaſt. 2. החכם עיניו בראשו. *Sapiens, oculi eius in capite eius.*

LXXIII. Sed enim Teſtamentum Nouum, Chriſti ſanguine ſancitum, vbique appellatur Teſtamentum Chriſti, nuſquam Teſtamentum Eccleſiæ. De Teſtamento (inquam) durius. Sed in Hebræo ברית, nihil incommodi. Notauit Caluinus, *Dicit, tu ſanguine fœderis tui. Non videtur hoc competere in Eccleſiam: neque enim alius quærendus fuit autor fœderis, quàm Deus ipſe. Sed mutua eſt, vt ſcimus, relatio inter Deum & populum, vbi de fœdere agitur. Fœdus eſt Dei, quoniam ab ipſo manat: fœdus eſt Eccleſiæ, quoniam in gratiam Eccleſiæ percutitur, & quaſi deponitur in eius ſinu.* Itaque negamus fœdus nouum, nuſquam dici fœdus Eccleſiæ. Nam excipiendus ſaltem hic locus, vbi intelligendum fœdus pactum cum Eccleſia. Nec verò durum fuit Interpretibus Septuaginta cùm Leuitici viceſimo ſexto dicerent, *καὶ μνησθήσομαι τῆς διαθήκης Ἰακώβ, καὶ τῆς διαθήκης Ἰσαάκ, καὶ τῆς διαθήκης Ἀβραὰμ μνησθήσομαι. Et recordabor fœderis Iacob, & fœderis Iſaac, & fœderis Abraham recordabor.* Quanquam, quid ego ad Septuaginta confugio? Deuteronomij quarto, *Non obliuiſcetur pacti Patrum tuorum.* Pſalmo octuageſimo nono, *Euertiſti teſtamentum ſerui tui*, id eſt, interprete Bellarmino, *Dicit Deum euertiſſe teſtamentum ſerui ſui, id eſt, retractaſſe pactum initum cum ſeruo ſuo Dauid.*

LXXIV. Sed id teſtamentum non ſanguine Eccleſiæ, ſed ſanguine Chriſti ſancitum eſt. Omnino, inquam. Verum vbi nominatus eſt ſanguis Eccleſiæ? Certè ſi fœdus Eccleſiæ, ſignificat id quod ſancitum eſt cum Eccleſia: ergo ſanguis fœderis Eccleſiæ, ſignificabit ſanguinem fœderis ſanciti cum Eccleſia. Id autem nullo pacto eſſe poteſt ſanguis Eccleſiæ. Sed Caluinus contendit intelligendum, non de ſanguine Chriſti, ſed de ſanguine animalium. Mendacium, inquam. Nam de ſanguine animalium haud aliter quàm de typo loquitur illius vnius ſacrificij, quo ſumus reconciliati. Verba diſerta, *Quidam ad circumciſionem hoc torquent, ſed inſulsè: quia non dubium eſt Prophetam reſpicere ad ſacrificia. Perinde eſt igitur ac ſi diceret, Quorſum immolatis quotidie victimas in templo? Si putatis hoc modo coli Deum, certè nimis craſſa eſt vel delira ſuperſtitio.*

tus. Ergo mentem reuocate ad ipſum finem, vel ad cæleſte exemplar: quoniam Deus ſemel pollicitus eſt ſe vobis fore propitium, dum expiabit vnico ſacrificio peccata veſtra. In hunc etiam finem oſtenſa ſacrificia: & ſanguis ille ſeruus tradit expiationem. Nam ſi ſacrificia veſtra neque fruſtra inſtituit Deus, neque etiam vos ſeruatis, certe effectus tandem in lucem prodibit.

LXXV. Atque hi fuere hactenus omnes loci, quos enumeratione ſua dignatus eſt Gordonus. Nam ſibi reliquos eſſe alios multos ſignificauit. Credo miſeratione quadam fuiſſe commotum. Nam ſi ſeriò hos omnes indaſſet, nihil propius factū, quàm vt Scripturam ad inferos amandaret confeſſorem ſcientiæ nauis. At nobis tamen labor nondum inuenit finem ſuum. Nam Salmero ſuas nunc partes agit.

LXXVI. Vndeuiceſimus ergo locus. Ad Hebræos primo. Et cùm iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, *Et adorent eum omnes Angeli Dei*. At hic locus in Hebræo, vt iacet modò, non inuenitur: ſed apud Septuaginta in Cantico Moſis, Deuteronomij triceſimo ſecundo, [illegible] *Lætamini cæli ſimul cum eo: & adorent eum omnes angeli Dei.*

LXXVII. Non inuenitur in Hebræo. Atqui diſerta verba ſunt Pſalmi nonageſimi ſeptimi, *Adorate eum omnes angeli eius*. Quid, malum, non eſt in Hebræo Pſalmus ille? Eſt quidem ad verbum, [illegible], ſed præiudicatum eſt אלהים ſumi pro angelis, in altero loco ibidem citato ex Pſalmo octauo: vt autoritatem taceam Septuaginta, tum vulgatæ verſionis.

LXXVIII. Sed negat inde ſumi poſſe: quia in Pſalmo verbum ſit ſecundæ perſonæ, non tertiæ: & dicantur Angeli eius, non Angeli Dei. Acutè. Eſt enim puto infinitum interuallum: vt non poſſit qui legerit adorate, referendo mutare in *adorent*, abſque immenſo ſcelere: nec qui Angelos eius audiuit, concipere Angelos Dei. Et ineptiebat Lyranus, cùm ad hunc locum notaret, *Apoſtoli non ſemper curauerunt allegare Scripturam de verbo ad verbum, ſed ſufficit eis accipere ſenſum*. Et repueraſcebat ipſe Hieronymus, cùm Epiſtola centeſima prima, notaret ea libertate vſos in ſacris voluminibus Septuaginta Interpretes, Euangeliſtas, Apoſtolos.

LXXIX. Sed vnde ergo citatur? Ex Deuteronomij ſecundo, inquit. Ego verò fateor, nihil hoc loco legi in eam formam Hebraicè. Sed quid tum? Corruptus eſt locus. Quo tu ergo corruptā fateris vulgatam editionem? Tuam illam editionem, inquam, quam te neceſſe eſt habere authenticam? Etenim ne hæc quidem quicquam habet huiuſmodi. Et Eugubinus non agnoſcit verſum legitimum, *Tota hæc ſententia in codicibus Septuaginta deprauatè legitur, & videntur quæ hoc loco apud eos leguntur, eſſe aliunde tranſpoſita.* [illegible] *hoc eſt, exultate cæli, ſimul cum eo* (videtur legiſſe [illegible]) *& adorent eum omnes angeli Dei. Et forte is locus eſt qui citatur in Epiſtola ad Hebræos capite primo. Huius igitur ſententiæ nihil in contextu Hebraico ſit mentio: ideo neque in noſtro. Aliunde eſt hæc tranſpoſita.*

LXXX. Viceſimus locus ex Pſalmo nonageſimo ſexto. Nam conqueritur Iuſtinus Martyr, à verſu illo, *Dicite gentibus, quia Dominus regnauit*, erasum eſſe *à ligno* [illegible]. Quod ex eo probat, quia Septuaginta interpretes hæc haberent duo verba. Cùm ergo prius fuiſſet עץ, mutatum eſt in אף: illud *lignum*, hoc *certè*; & de priore verſu tranſlatum in ſequentem.

LXXXI. Nugæ: Iuſtinus de corruptione Hebraici textus ne cogitauit quidem: ſed, vt obſeruatum capite præcedenti, de ipſius textus Græci editionis Septuaginta. Nam iſtoc vtebantur Iudæi Helleniſtæ, cuiuſmodi ij qui Epheſi, vbi Tryphon agebat Archiſynagogum. Itaque quicquid deinceps conijcit Salmero, inter ſomnia Ieſuitica computandum. Enimuero ſi hæc corruptio eſt, tum ſequitur omnes bibliorum editiones eſſe corruptas. Nam hæc verba, *à ligno*, non extant, vel in Græco, vel in Latino textu, nedum Hebraico.

LXXXII. Viceſimus primus locus Eſaiæ viceſimo octauo, *In aliis linguis, & labiis aliis loquar populo huic: & nec ſic exaudient me, dicit Dominus*, & ſic citatur decimo quarto prioris ad Corinthios. Corruperunt Iudæi permutatis vicinis literis Zain, & Gimel: legunt enim בלעגי pro בלעזי: hoc ſonat barbaros, illud ſubſannatores.

LXXXIII. Nihil vanius. Nam בלעגי שפה, idipſum eſt, quod Septuaginta verterunt [illegible]. Aquila enim vertit, *Propter irriſionem labiorum*: quod ipſum eſt propriè quod ſignificatur per לעג. Et Chaldæus Paraphraſtes conſentit, *in mutatione loquelæ, & in lingua ſubſannationis*. Quòd ſi diuerſitas, quæ ex verbis Pauli colligitur, habenda eſt pro corruptione, nulla iam editio reſtat non corrupta: nam & Vulgata quidem retinuit Pauli verba, habēs, *In loquela labij, & lingua altera.* Sed Paulus videlicet ſuo more à verbis liberè recedens hæret ſenſui. Quomodo ſtatim, *Et ne ſic quidem exaudient me*: quod Hebraicè eſt, *Et noluerunt audire*. Nihil enim obſtat, quominus, [illegible], intelligamus barbariem, id eſt, alienam linguā, atque adeò vt Iuſtinianus dixit, *quam Iudæi irridebāt*. Quanquam idem Iuſtinianus, *Præter conſuetudinem*, inquit, *ſequitur hoc loco Apoſtolus Hebræos fontes, non autem interpretationem Septuaginta.*

LXXXIV. Duouiceſimus locus, Lucæ tertio producitur ex Propheta, *Videbit omnis caro ſalutare Dei*. Quod certè in Hebræo non eſt: ſed in Græco Septuaginta Interpretum [illegible] Eſaiæ quadrageſimo. Ergo hoc de libris Hebræis eraſum fuit. Et pro, *Salutare Dei*, additum aduerbium, quod *pariter* ſignificat.

LXXXV. Quid ergo fiet editioni Latinæ? Illi, inquam, editioni tam ſanctæ, tam authenticæ, tam, vt ita dicam, Tridentinæ? Nam hæc ſalutare nullum habet. Habet potius, *Videbit omnis caro pariter*. Habet, inquam, aduerbium illud, quod perfidi Iudæi dicuntur ſubſtituiſſe, eraſo ſalutari. Videant Ieſuitæ ne ſibi cædant tibias. Sed ſi ſcirent Ieſuitæ, quid ſit inter bonos bene agier, libertate Apoſtoli nunquam abuterentur in accuſationem Scripturæ. Veruntamen cur non potuit citari caput quinquageſimum ſecundum? *Parauit Dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium gentium: & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri*. Nam etſi omnis caro non ſit, tamen æquipollent omnes fines terræ. Nec quicquam prohibet, quominus duo ſimiles verſus ſint in vnum conflati.

LXXXVI. Tertius & viceſimus locus: Hieremiæ vndecimo, *Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium*. Quod Iuſtinus Martyr dialogo in Tryphonem teſtatur à Iudæis malitiosè fuiſſe ſublatum. Et cùm in quibuſdam vetu-

ſtris exemplaribus Hebraicis eſſet inuentum, poſteà fuit reſtitutum.

LXXXVII. Falſum, vt paulo antè. Nam Iuſtinus loquitur de codicibus Græcis, non autem Hebræis. Et tamen ſi de Hebræis, quid hoc aduerſum ea quæ nunc habemus exemplaria? Nam in omnibus eadem illa verba leguntur Hebraicè. Cur non dicamus integra & authentica? Adeon' tenaces iniuriarum, Ieſuitæ? Adeon' hoſtes codicum ſacrorum; vt Iudæorum olim [illegible] non poſſint traducere, non accuſatis ſacris codicibus?

LXXXVIII. Viceſimus quartus locus, ex eodem Iuſtino. *Ex Hieremia ſimiliter dictu iſta reſecuerunt, Recordatus eſt Dominus Deus mortuorum ſuorum ex Iſraele, qui obdormierunt in terra aggeris: in tumulis ſcilicet & ſepulcris, & deſcendit ad eos, vt euangelizaret, & læto eis ſignificaret nuntio ſalutare ſuum.* Et ibidem queritur ex verbis Eſdræ de lege & conſtitutione Paſchæ, ablatum hunc locum, *Et dixit Eſdras populo, Hoc paſcha Saluator noſter, & perfugium noſtrum. At ſi in animum induxeritis, & in cor veſtrum aſcenderit, quod humiliaturi eum ſimus in ligno & poſtea ſperaturi in eum, non deſolabitur locus iſte in omne tempus, dicit Deus virtutum. Sin in eum non credideritis, nec audieritis annuntiationem eius, deriſiculum eritis gentibus.* Item Lactantius, libro quarto, capite decimo octauo, profert alium locum ex primi Regum nono, *Sed & Salomon filius eius, qui Hieroſolymam condidit eam ipſam perituram eſſe in vltionem crucis prophetauit. Quod ſi auerteritis vos a me, dicit Dominus, & non cuſtodieritis veritatem meam, reijciam Iſrael a terra quam dedi illis, & domum hanc, quam ædificaui illis in nomine meo, proijciam illam ab omnibus: & Iſrael in perditionem & in opprobrium populo, & domus hæc erit deſerta: & omnis qui tranſibit per illam, admirabitur, & dicet, Propter quam rem fecit Dominus terræ huic, & domui huic hæc mala? Et dicent: Quia reliquerunt Dominum Deum ſuum, & perſequuti ſunt regem ſuum, dilectiſſimum Deo, & cruciauerunt illum in humilitate magna, propter hoc importauit illis Deus mala hæc.*

LXXXIX. Illud eſt quod dicebam ſcilicet, Ieſuitis conſtitutiſſimum eſſe nullum omnino teſtem aduerſum Scripturam non admittere tanquã locupletiſſimum. Quicquid quiſquam dixerit, id non tam teſtimonium eſt, ſed oraculum. En pietatem! Sed ad rem. Quid hi teſtes ergo teſtantur? Hoſcine locos eraſos fuiſſe ex codicibus Hebræis? aut omnino fuiſſe aliquando in iis? Ne poterant quidem. Nam Iuſtinum non apparet, aut Lactantium, vnquam ſciuiſſe Hebraicè. Potuerunt ergo de iis codicibus audiri, id eſt, vel Græcis, vel Latinis: & non vltra. Denique, ſi quid in iis eſt momenti: ergo rurſus concludendum nullam Scripturam eſſe authenticam. Etenim non tantùm Hebraicè, ſed ne Græcè quidem aut Latinè, quicquam haberet iſtorum. Itaque nobis facilius longè nequitiam deteſtari Ieſuitarum, quàm ſiniſtræ ſuſpicionis quicquam concipere aduerſum Scripturam.

XC. Viceſimus quintus locus. Zachariæ duodecimo, *Aſpicient ad me, quem confixerunt*, [illegible]. Iudæi corrumpunt, dicentes, *Aſpicient in quem compunxerunt*: ne videatur dici Deus ipſe punctus, & Meſſias Deus eſſe.

XCI. Atqui primo, Ioannes Euangeliſta etiam ſic legit capite decimo nono: ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. Hanccine tam grauem concipi accuſationem, vt in Ioannem Euangeliſtam recideret? Minimè, inquit: Sed Euangeliſta citauit ſenſum, non verba. Eſto, inquam: Sed tu igitur ſemel concede nobis: ſed & ſimul doceto tuos, ſi quando aliis verbis idem ſenſus citetur, nullum indiciũ eſſe corruptionis. Quod ſi obtinemus, quot iam vobis loci pereũt, ô Sophiſtæ, ex hac tam prolixa calumnia? Deinde, ſi idem ſenſus eſt eorum verborum, qui in Propheta, quid habes quo calumnieris Iudæis eadem vſurpantibus verba?

XCII. Secundò: falſum eſt ſic legere Iudæos. Nam & textus Hebraicus conſtanter retinet אלי *ad me*. Et Commentatores Abben Ezra, & Selomo idipſum legunt, etſi interpretando valde detorqueant. Denique, quid ſi omnes Iudæi corruptè legerent? An noſtri codices propterea eſſent corrupti? At de his diſputatio eſt. Nam Iudæorum nequitia quid ad nos?

XCIII. Viceſimus ſextus locus. Amos ſecundo. *Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor non conuertam eum: pro eo quod vendiderit pro argento Iuſtum, & pauperem pro calceamentis.* Quidam noui Iudæi inuerterunt hunc locum legendo צדק iuſtitiam pro צדיק iuſto.

XCIV. Atqui omnes codices legunt צדיק. Paraphraſtes plurali vertit בזכאין innocentes. Soli Septuaginta malè πτωχοὺς mendicos. Sed noui Iudæi. Quinam, malum, illi? Aut quorſum huc? Non enim Salmeroni inſtituta erat declamatio in Iudæos & Iudæos nouos, quorum perfidia nequit pro meritis exagitari: ſed erat propoſitum oſtendere, *Veritatem, ſiue lectionem Hebræam, non eſſe ſine plerisque vitiis & corruptionibus, vt nõ ſit per omnia illis temere fides habenda.* Niſi fortè ex iis ſint Ieſuitæ, qui, quam non poſſunt iram exonerare in heros, eandem in canes effundunt. Cæterùm Iudæi Rabbini conſeruant integram lectionem. Selomo Iarchi explicat את מי שהיה זכאי בדין *Eum, qui erat inſons in iudicio* Dauid Kimchi שהוא צדיק בדינו: *qui eſt iuſtus in cauſa ſua.* Nec aliter Abben Ezra. Quid amplius quærit Salmero?

XCV. Viceſimus ſeptimus. Deuteronomij capite viceſimo primo, *Maledictus omnis qui pendet in ligno.* Citatur ad Galatas tertio, *Maledictus à Deo omnis qui pendet in ligno.* Hieronymus aſſerit Hebræos codices vitiatos: & probat illud *à Deo* additum, ex eo quòd cùm multi in Scripturis dicantur maledicti, nunquam tamen à Deo maledicti dicuntur. Idem eodem ad Galatas capite, cùm citatur illud ex Deuteronomio. *Maledictus omnis homo, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis vt faciat ea*: negat Hebraicè eſſe, *Omnis*, & *in omnibus*.

XCVI. Suntne igitur Hieronymi ſuſpiciones, pro demonſtrationibus? Nam Hieronymus nihil certò aſſerit. In priore loco. *Ex quo mihi videntur, aut Veteres Hebræorum libri aliter habuiſſe, quàm nunc habent, aut Apoſtolum, vt iam dixi, ſenſum Scripturarum poſuiſſe, non verba: aut quod magis eſt æſtimandum, poſt paſſionem Christi, & in Hebræis & in noſtris codicibus ab aliquo Dei nomen appoſitum, vt infamiam nobis inureret, qui in Chriſtum maledictum à Deo credimus.* In altero. *Ex quo intelligimus, Apoſtolum, vt in cæteris, ſenſum magis teſtimonij poſuiſſe, quam verba: & incertum habemus, vtrum Septuaginta Interpretes addiderint, Omnis homo, & in omnibus: an in Veteri Hebraico ita fuerit, & poſtea a Iudæis deletum ſit. In hanc me autem ſuſpicionem illa res ſtimulat, quod verbum, Omnis, &, in omnibus, quaſi ſenſui ſuo neceſſarium ad probandum illud, quod quicumque ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt, Apoſtolus vir Hebraicè peritus, & in lege doctiſſimus, nunquam protuliſſet, niſi in Hebræis voluminibus haberetur.* Tum addit ſe ita reperiſſe in

Sama-

Samaritanorum voluminibus. Video' Hieronymum conjecturis venientem; & conjecturas argumentis fulcientem? Inclinaſſe quidem videtur in duriorem partem, ſed nos non eſt æquum: quandoquidem in humanis etiam ſolemne habetur inclinādum in molliorem. Tum maximè, quia ſi quæ veritas ineſt in accuſatione, nulla nobis Scriptura ſuperſit, non corrupta. Nam & Latina verſio, in poſteriore loco, ſequitur textum Hebræum, & in Epiſtola ad Galatas omnes codices tum Græci, tum Latini, retinent *Maledictum à Deo*: quod etiam eſt in Hebraico contextu. Quid enim aliud eſt קללת אלהים תלוי. *Maledictio Dei ſuſpenſus.*

XCVII. Quanquam veriſſimum illud, à Paulo ſenſum potius affectatum quàm verba. Nam & pendeos in ligno, facile reperitur ex primis verbis. *Non permanebit cadauer in ligno:* quæ à Paulo non recitata neceſſitatem hanc fecerunt. Et *Omnis*, & *in omnibus*, ſufficiebantur ab ipſo loquutionis genio. Nemo eſt enim qui ignorare poſſit, omnes maledictionis ſententias in eo capite eſſe vniuerſales.

XCVIII. Marianus Victorius notatione ſo Hieronymi Epiſtolam centeſimam quadrageſimam quintam, viceſimum octauum locum deſignauit ex Pſalmo centeſimo decimo octauo: ſic ſcriptum יהוה הצליחה נא אנא יהוה הושיעה נא אנא aſt olim aliter. Nam Hieronymus, *Sciendum*, inquit, *quod in hoc loco ter dicitur anna, & primum quidem ac ſecundum iiſdem literis ſcribitur, Aleph, Nun, He, tertium vero, Heth, Nun, He.* Et paulo pòſt. *Si ex Aleph ſcribitur Anna, ſignificari obſecro: ſi autem ex Heth, eſſe coniunctionem, ſiue interiectionem, quæ apud Græcos ponitur σχετλιασμῶν, cuius interpretationem Latinus ſermo non exprimit.*

XCIX. Imò Hieronymus, quid ſibi tum voluerit, nemo Hebraicè non imperitus, diuinauit. Nam primò Anna, per Aleph, Nun, He, vbi eſt? aut quis vnquam legit apud Hebræos? Conſtanter enim omnes loci retinent א etiam tertio loco. Secundo חנה, id eſt, Anna per Heth, quid eſt? aut vbi σχετλιαστικῆς? Itaque ne ipſe quidem vllum exemplū indicauit: nam neque potuit. Potuit tamen ſono decipi: Nam הצליחה נא, etſi duæ ſunt voces, tamen vno ſpiritu leguntur, vt ſolent Encliticæ. Itaque Latinis literis potuit exprimi *Hatſianna.* Quare non verum, fuiſſe quicquam mutatum, aut eſſe mutandum. Sciunt enim omnes Hebræi σχετλιαστικὴν illam particulam eſſe אנא: quæ conciſa ſit נא ἐγκλιτικῶς.

C. Vnde triceſimum locum idem Marianus indicauit eodem loco, & reperit notationibus in ſecundum contra Pelagianos. Eſaiæ decimo octauo, quod Hebraicè dicitur בבלי גמא Septuaginta legebant בבלי גמא, hoc eſt, *Biblinas Epiſtolas. Ex quare*, inquit, *conſiderari poteſt, quanti facienda ſit Septuaginta interpretatio.*

CI. An quia nihili facienda Hieronymi interpretatio? Nam hæc habet *in vaſis papyri*, ex ea lectione, quam non probat Hebraicè doctiſſimus, ſcilicet, Victorius. Sed hominis eruditionem mirare. Quid בבלי ſignificat? Biblinas-ne, an Epiſtolas? Nam ſi Epiſtolas, quæ analogia? quo vſu? Sin autem Byblinas, vt videtur deſignare tum ſoni alluſio, tum ordo vocum. Ergo גמא ſignificabit Epiſtolas. Rurſus, qua analogia? quo vſu? Tum autem Syntaxis cogeret exponi, non byblinas Epiſtolas, ſed, ſi propitij ſint Amerini Epiſcopi, byblos epiſtolarū. Cæterum nihil dubito haud aliter lectū à Septuaginta, ac nos habemus hodie: ſed putaſſe, vaſa illa, byblina (id eſt, inſtrumenta, ad morem Hebræorū)

A fuiſſe epiſtolas: nam & Hieronymus, *in vaſis papyri, id eſt, epiſtolis ſiue nauibus*: annotationibus in eum Eſaiæ locum. Nempe igitur oportuit malo Eccleſiæ fato ſubtiles eſſe Papiſtas. Sed bene eſt, οὐ γὰρ οὕτως ἰσχυρὸν ἡ κακία, ὡς τῆς ἀγαθῆς ὑπερισχῦσαι δυνάμεως; inquit Nyſſenus capite viceſimo primo de hominis opificio: *nunquam tam potens eſt nequitia, vt vim boni poſſit ſuperare.*

B

CAP. XIII.

An editio Græca Noui Teſtamenti ſit corrupta.

I. HActenus de Veteri Teſtamento: Nunc de nouo: quod ipſum nolunt eſſe incorruptum. *Dubium non eſt*, inquit Gordonus, capite duo-
C decimo Controuerſiæ primæ, *quin ille*, textus Græcus Noui Teſtamenti, *in variis locis ſit corruptus*, & *conſequenter non adeò idoneus ad gignendam fidem.* Argumenta habent: deinde experimentum. Argumenta ſunt Gordoni duo.

II. Prius, ex antiquis Patribus, Chriſto proximis: ſæpius conquerentibus, ſua iam ætate fuiſſe deprauatum textum Græcum: vnde conficit multo magis nunc noſtra ætate, eſſe corruptum. Antecedens probat teſtimonio Irenæi, capite viceſimo nono libri primi. Tertulliani libro quinto cōtra Mar-
D cionem. Origenis in caput vltimum ad Romanos. Dionyſij Corinthiorum Epiſcopi, atque aliorum apud Euſebium libri quarti hiſtoriæ, capite viceſimo ſecundo, viceſimo tertio, & libri quinti capite vltimo. Theodoreti, libro primo, de Hæreticorum fabulis in Tatiano.

III. Atqui nemo Patrum conqueritur abſolutè corruptum eſſe textum Græcum: ſed tantùm conatus accuſant Hæreticorum in id ſtudium incumbentium. Apparet ex ipſis teſtibus Gordono
E laudatis. Irenæus de Marcione, *Non Euangelium, ſed particulam Euangelij tradens. Similiter & Apoſtoli Pauli epiſtolas abſcidit, auferens, quæcunque manifeſte dicta ſunt ab Apoſtolo de eo Deo, qui mundum fecit.* Apud Euſebiū Dionyſius conquerens ſuas Epiſtolas corruptas, *Nec mirum certè, ſi quidam Dominicas Scripturas dedita opera deprauare aggreſſi ſunt.* Item autor libri contra Artemonis hæreſin, *Sacras audacter deprauarunt Scripturas: Veteris fidei canonem abrogarunt.* Theodoretus: Tatianus *compoſuit Euāgelium quod dicitur per quatuor,*
F *amputatis genealogiis, & aliis, quæcunque oſtendunt Dominum natum eſſe ex Dauid ſecundùm carnem.* Quid hæc quæſo ad noſtrum Euangelij contextum? Niſi fortè contendat Sophiſta, eas omnes corruptiones in eo adhuc extare: & haberi hodie tantùm particulam Euangelij.

IV. Breuiter, nam clara res eſt: fatemur ſæpe conatos hæreticos etiam olim Scripturæ textum corrumpere: nam cur negemus olim factum, quod necdum Papiſtæ deſperarunt? Sed negamus conſe-
G quentiam. Quia, vt detrahatur fides noſtris codicibus, non ſatis eſt, vt conati ſint quidā corrumpere, ſed omnino, vt corruperint: & inde non ſuperſint exemplaria incorrupta. At nos negamus hoc factū. Imò ſcimus Deum prouidiſſe Eccleſiæ, & eos ipſos locos haberi nunc integros, in quibus corrumpendis ſudabant hæretici.

V. Alterum argumentum. Apud Græcos ortæ

ſunt omnes ferè antiquæ hæreſes, Manichæorum, A Valentinianorum, Arianorum, Macedonianorum, Neſtorianorum: quid dubitas, contendas [illegible] va[illegible] ficis peruertere Scripturas, [illegible] Noui Teſtamenti.

VI. Atqui hoc [illegible] cum præcedente. Conati ſunt hæretici corrumpere: [illegible] concedimus. At corrupiſſe conſtanter negamus. Cõcedo pleroſque hæreticos extitiſſe in Græcia. Sed eidem dico, eoſdem in Græcia potentiſſimè confutatos B [illegible], magno numero, quibus [illegible] pares vix fuit [illegible] Eccleſia. Itaque Græcia hac ſaltem parte; inſtar eſt ſcorpij, à quo præſentiſſimũ antidotum aduerſus illius venenum. Atque adeò contrariſ iſtos Græcorum hæreticorum, Latini non habuere cognitos, niſi à Græcis, hodieque, etiam omnes notatos inuenimus in horum libris. Itaque rectè Bellarminus capite ſeptimo libri ſecundi de Verbo Dei: *Iſti multa depravare conati ſunt hæretici: ſemper tamen extiterunt Catholici, qui eorum corruptelas detexerint, & non permiſerint libros ſacros corrumpi.* C

VII. Sed experimentũ habebimus, ſi [illegible] aliquid ſolidius. Inquiramus. Primus locus Apoſtoli Latinum eſt ex decimo quinto capite prioris ad Corinthios, vbi cùm legendum ſit, *Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis*: vetus Latina verſio habet, quod etiam Caluinus probat. Græci tamen codices conſtanter legunt, *Secundus homo Dominus de cœlo*, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Quam depravationem factiſſe ab autore Marcione, patet ex Tertulliano libro quinto contra D Marcionem.

VIII. At nos in Græco textu corruptum quicquam agnoſcere non poſſumus. Ex primò Caluinum probare Latinam editionem, non eligendo dictum. Nam ille citat quidem interdum, ſed non comparat Græco contextui, cui in Commentariis tam ſecurè acquieſcit, vt Latinam, quaſi nunquam ſibi viſam, penitus diſſimulet. Quid mirum autem, ſi aliquando alias, ſemel iterumve aut tertiò, recitarit aliud agens, id eſt, cum hac verborum diſcrepantia neque conferret ſuo argumento quicquam, neque detraheret? E

IX. Eſſe autem à Marcione, Dominum, factum annotatum. Sed quæro, quomodo? Non tantum cum exemplaria Græca conſtanter omnia legunt, Dominum, vt ſuſpicari nemo poſſit eſſe vitium ſcribarum; ſed etiam Syrus interpres. *Filius hominis primus terrenus, quia è terra: filius hominis ſecundus Dominus è cœlo.* Et Arabs, interprete Iunio: *Homo primus ſuperni è terra: homo verò ſecundus Dominus è* F *cœlo.* Neque vllum Latinum Scriptorem omninò, qui aliter legerit. Et verò hæc multo eſt auguſtior lectio, vt docet Beza.

X. Secundus locus ex eiuſdem Epiſtolæ ſeptimo: *Qui cum vxore eſt, ſollicitus eſt, quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt: mulier innupta & virgo, cogitat quæ Domini ſunt.* At codices Græci longè aliter; nam illud *diuiſus eſt*, coniungunt cum ſequentibus, ſic: μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος: *diuiſa eſt vxor &* G *virgo.* Sed hanc lectionem negat Hieronymus eſſe Apoſtolicæ veritatis, libro primo contra Iouinianum.

XI. Atqui Græcorum codicum conſenſum firmant interpretes Syrus & Arabs. Ille: *Diſcrimen autem eſt inter mulierem & virginem.* Iſte: *Inter coniugatam quoque & virginem diſtinctio eſt.* Græci quoque Patres, Chryſoſtomus, Oecumenius, Theophylactus.

A Quin & Baſilius libro de vera virginitate: [illegible] Tertullianus de Virginibus velandis, capite [illegible] quarto, & Sedulius. Ambroſius etiam bis repetit [illegible] vt prius pertineat ad præcedentia de viro[illegible], poſterius ad conſequentia de mulieribus & virginibus. Denique, Franciſcus Lucas teſtatur ſe [illegible] codices Latinos vidiſſe, qui à reliquis diſſentiunt. [illegible] Hieronymo autem, Iouinianum violenter, quàm iudiciosius impugnanti, Hieronymum ipſum oppono ſui magis compotem in Epiſtola ad Euſtochium B de Cuſtodia virginitatis, & aduerſus Heluidium. 14

XII. Tertius locus ex duodecimo ad Romanos, vbi Latinè legimus, *Domino ſeruientes*, Nam Græci non habent κυρίῳ, ſed τῷ καιρῷ δουλεύοντες, *tempori ſeruientes*. Illam autem eſſe veriſſimam lectionem patet ex Hieronymo epiſtola ad Marcellam, quæ in editione Mariani eſt centeſima ſecunda: item ex Origene, Chryſoſtomo, Theophylacto, aliis.

XIII. Atqui mendacium eſt, Græcos codices legere, καιρῷ. Si quoſdam, ſi fortè multos dixiſſet, non [illegible]. Sed vt corrupta ſit Græca editio, C id non ſufficit. Omnes autem ſic legere, ferendum [illegible]. Nam Franciſcus Lucas teſtatur ſe [illegible] diſſe in quibus eſſet κυρίῳ. Et Beza aſſerit ita legere probatiſſimos quoſque. Dominicus à Soto [illegible] lectionem [illegible] vniuerſim extare tam Græcè, tum Latinè. Arias Montanus, non tantum in textu poſuit κυρίῳ, ſed etiam in Apparatu nullam adnotauit lectionis varietatem; quo ſatis oſtendit ſe nullos legiſſe codices Græcos, in quibus eſſet καιρῷ: D alias non omiſſurus opinor: qui longè leuiora colligit. Adde Græcos, quos ipſe aduerſarius nominat. Quid erat ſcrupuli? Sed & Syrus interpres ita legit.

XIV. Quartus locus ex quarto capite prioris Epiſtolæ Ioannis: vbi pro his verbis, *Omnis ſpiritus, qui ſoluit Ieſum, ex Deo non eſt*: quæ non tantum extant in Latina editione, ſed etiam legebantur olim in vetuſtiſſimis codicibus, vt patet ex hiſtoria Tripartita libro duodecimo, capite quarto: hodie legimus Græcè, καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν E ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι. *Omnis ſpiritus, qui non confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo non eſt.* Aſt illam lectionem ſuſtulerunt de veteribus exemplaribus, qui ſeparare voluerunt ab hominis diſpenſatione diuinitatem. Annotauit Stapletonus in Relectione, controuerſia quinta, quæſtione tertia, articulo ſecundo.

XV. Certum eſt, omnes Græcos codices diſſidere à Latinis. Sed corruptos illos eſſe potius quàm iſtos, hoc opus hic, hoc eſt probare. Certè iſto [illegible] ſententia longè auguſtior eſt, & [illegible]. Nam F cùm Latini codices ſolis infeſti ſint, ſi forte, Neſtorianis, at Græci neque his fauent, & alias hæreſes potentiſſimè refutant. Nam & vnitatem perſonæ contra Neſtorium, & duas naturas contra Eutychen manifeſtè prædicant. Cùm neque duas naturas Latina deſignet; neque verò etiam ſatis directè vnitatem perſonam. Nametſi, diſſoluere, eò reſerri quear, tamen longiuſculè eſt petitum.

XVI. Nam quod Socrates ſcripſit hunc locum G à Neſtorianis falſatum: primùm, cur verè tributum eſt, quàm ab Eutychianis? Nam his æquè nocebat lectio Græca. Deinde, vel Neſtoriani nullos operæ adfuiſſe Ieſuitas, vel non valde ſibi conſtitiſſe ab hoc loco. Nam, quæ ſunt Ieſuitæ ſubtilitates, tam ſed [illegible] verbum ſoluendi, facilè in eum ſenſum [illegible] vertiſſent, vt non eſſet Neſtorio moleſtum. Cur enim ſoluere Chriſtum is dicatur, qui omnino [illegible]

autori-

autoritatem impugnet, & nobis à Chriſtianis agnoſci? Et ſi quid aliud aſtuti homines poterunt excogitare. Denique non ea tantùm ſoluuntur, quæ perſonis diſtrahuntur. Nec illi ſi Salmeronem conſuluiſſent, facilè dicturi erant, eos ſoluere Chriſtum, qui negarent Papam eſſe Oecumenicum Pontificẽ: aut certè qui imagines adorandas: aut denique qui indulgentias vtiles. Se verò iiſdem verbis non tangi, magis quàm Papiſtas illis Pauli de interdicto matrimonio, quorum vis exhauſta damnandis Montaniſtis, aut Tatianis.

XVII. Deinde eam lectionem, quomodo potuerunt inuehere Neſtoriani, quæ ante Neſtorium aliquot ſeculis extitit? Habes apud Cyprianum contra Iudæos, libro ſecundo. *Item in Epiſtola Ioannis, Omnis ſpiritus, qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, de Deo eſt: qui autem negat in carne veniſſe, de Deo non eſt, ſed de Antichriſti ſpiritu.* Imò ante Cyprianum in Polycarpo, ad Philippenſes. *Abſtinete à ſcandalis, & falſis fratribus, qui in vanum portant nomen Domini, qui oberrare faciunt inanes homines. Omnis enim qui non confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, hic Antichriſtus eſt.* Nimirum ſi tanto ante Neſtorium natum, Neſtoriani erant Polycarpus Ioannis ipſius diſcipulus, & Cyprianus: vt nullum faciam Syrum interpretem, qui reddidit in hunc modum, *Et omnis ſpiritus qui non confitetur, quod Ieſchua in carne, non eſt ex Deo: ſed hic ex Chriſto falſo eſt.*

XVIII. Quintus locus ex decimo quinto capite prioris ad Corinthios. Pro his græcis, πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα: *omnes quidem non dormiemus: omnes tamen immutabimur*: Latinè longè alia ſunt, *Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur.* Qua de re prolixè Hieronymus epiſtola centeſima quinquageſima ſecunda ad Minerium & Alexandrum.

XIX. Sed hunc à Stapletono miror obiectum. Nam Sixtus Senenſis reliquit in dubio, enumeratis hinc inde multis autoribus. Canus verò diſertè pronuntiat neutram lectionem à viris Eccleſię reprobatam eſſe: ſed admonuiſſe ſemper dubiam & variã: Itaque neutram nos recipere cogi: quia neutram doctores Eccleſiæ tanquam exploratam & Catholicam aſſeruere. Enimuerò ſi nondum eſt Latina lectio palam ſancita, quomodo falſitatis conuinci poteſt Græca?

XX. Sed Latinam non eſſe ſatis ſinceram probamus: quia omnes fatentur nullum exẽplar Græcum aut habere, aut habuiſſe, *Omnes quidem reſurgemus.* Nam κοιμηθησόμεθα non poteſt ita ſignificare. Tantùm diuinauit Salmero fortè ab aliquibus lectum ᾽ὀ, & inde detracta vna litera, factam negationem. Sed hæ coniecturæ nihil habent ſolidi. Porrò negationem magis congruere euincitur ex articulis fidei, in quibus fatemur nos credere, Chriſtum iudicaturum viuos & mortuos. Nec verò aliter reddiderunt Syrus & Arabs.

XXI. Sed Salmero contrà diſputat. Primùm illud πάντες οὐ κοιμηθησόμεθα, iuxta verborum proprietatem ſignificare *nullus dormiemus.* Quia aliquos dormituros non omnes, ſignificandum eſſet, per, *Non omnes dormiemus.* Secundò falſum eſſe non omnes dormituros: quia contra Scripturæ aſſerãt mortem vniuerſalem. Tertiò, non eſſe verum, omnes immutandos: non enim omnium futuram immutationẽ, teſte Apoſtolo, *Et mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi, & omnes immutabimur.* Immutabimur, non immutabũtur. Quartò, Si de iis qui non morientur,

A dictum, *& nos immutabimur*, quomodo de Paulo verum erit, quòd non ſit mortuus, cùm ſe inter eos numeret, qui immutabuntur, & non morientur?

XXII. Reſpondeo, ab Hebræis ita vſurpari huiuſmodi negationes pro vniuerſalibus: ſed aliter fieri in aliis linguis. Fatemur autem & in Nouo Teſtamento non rarum eſſe illum Hebraiſmum. Sed quid obſtat, quominus hoc loco dicamus Paulum vſum idiomate Græco? Vt Matthæi ſeptimo, οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε Κύριε, *non omnis qui dicit mihi, Domine Domi-*
B *ne, intrabit in regnum cœlorum: id eſt, non omnes, ſed tamen aliqui.*

XXIII. Neque eſt quod dicat non eſſe idem, *Non omnes*, & *omnes non.* Nam apud Hebræos, vnde ratio eſt deſumpta, æquè vniuerſalis eſt vtraque phraſis. Exodi viceſimo לא-תעשה כל-מלאכה οὐ ποιήσεις πᾶν ἔργον. *Non facies omne opus in eo.* Leuitici tertio. וכל חלב וכל דם לא תאכלו: πᾶν στέαρ καὶ πᾶν αἷμα οὐκ ἔδεσθε. Latinum deſerto Hebraiſmo, *Nec ſanguinem nec adipem omnino comedetis.* Et verò hunc ipſum no-
C ſtrum locum Græci expoſuerunt non vniuerſaliter. Oecumenius, οὐδὲ γὰρ πάντες τότε οἱ ἐγκαταληφθησόμενοι, οἱ οὐ μὴ ἀποθνήσκοντες. *Tunc enim deprehendentur quidam, qui non morientur.* Chryſoſtomus inuertit, ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν, οὐ πάντες μὲν ἀποθανούμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα. *Hoc eſt autem quod dicit, Non omnes quidem moriemur, omnes autem immutabimur*, καὶ οἱ μὴ ἀποθνήσκοντες, *etiam qui non moriuntur.*

XXIV. Ad ſecundum. Fateor mortem eſſe vniuerſalem: ſed hoc Paulum negaſſe nego. Nam τὸ κοιμᾶσθαι, non eſt ſimpliciter mori: ſed in morte ali-
D quandiu detineri. Hoc negat Paulus: nimirum, quia mutatio illa futura ſit in inſtanti, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, *in momento, in ictu oculi.* Vnde quidam poterant etiam negare illos morituros: nimirum, quia inſtans eſt inſtar nihili. Et huc pertinet locus prioris ad Theſſalonicenſes quarto, vbi diſertè diſtinguuntur οἱ κοιμηθέντες, ab iis qui viui relicti erunt. *Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, fore vt nos viui, qui reliqui erimus in aduentu Domini, non præueniamus eos qui obdormierint.* Ergo, inquam, ij qui tunc in viuis
E erunt, non ſunt Paulo indice inter τοὺς κοιμηθέντας.

XXV. Oecumenius. ἄλλοι δὲ τὸ οὐ κοιμηθησόμεθα, φασὶν ἀντὶ τοῦ μακρῷ θανάτῳ αὐτὸ εἰρηκέναι, ὥστε φθορᾶς καὶ διαλύσεως δεηθῆναι. τὸ γὰρ ἐν ἀτόμῳ ἤγουν ἐν στιγμῇ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἤγουν ταχὺ καὶ ἀπόνως, καὶ ὁρμῇ, ἀποθανεῖν τε καὶ ἀναστῆναι, οὐ κοίμησιν εἶναί φασιν. *Alij illud, Non dormiemus, dicunt de longa morte illum dixiſſe, adeò vt corruptione, & diſſolutione opus ſit. Nam in atomo, ſiue puncto, in ictu oculi, ſine mora, & impetu mori & reſurgere, negant eſſe dormire.*

XXVI. Ad tertium. Primò, cur non verum
F omnes immutatum iri? Nam ille alter locus primùm falsò citatur. Non enim, *& omnes immutabimur*, ſed habet, *Deinde nos viui, qui reliqui erimus, rapiemur ſimul cum eis.* Deinde, ſi haberet, *& omnes immutabimur*, quid inde conficeret? Non enim neceſſe, de reliquis negari, quod affirmatur de quibuſdam. Nempe igitur, propterea omnes qui tunc in viuis erunt, immutabuntur: quia omnes omnino immutabuntur.

XXVII. In quarto ridicula eſt de Paulo in-
G ſtantia. Non enim ſi dixit, *Non omnes obdormiemus*, ideò neceſſe eſt ipſum ſe numeraſſe in ipſis realiter, qui non obdormituri eſſent: ſed tantùm in eorum numero, indefinitè ſumpto, & generaliter, quorum alij obdormituri, alij minimè. Alioquin, quid fiet alteri loco ex quarto prioris ad Theſſalonicenſes, vbi diſertè, *Vobis dicimus fore, vt nos viui, qui reliqui erimus in aduentu Domini, non præueniamus eos, qui ob-*

Adeò gratis Iudæos odit, imò Scripturam lancinat Ieſuita.

XXVI. Quintus locus ex Pſalmo viceſimo ſecundo. Vulgata editio habet, *Foderunt manus meas, & pedes meos.* At Hebraicè, *Sicut leo manus meæ, & pedes mei.* Nam כרו ſiue כארו mutatum eſt in כארי. Quæ corruptela adeò eſt manifeſta, vt nemo fermè ſit ex Chriſtianis qui non agnouerit.

XXVII. Hic verò duriores eſſe fateor Iudæorum partes, quorum fraudem ſeuerè Caluinus accuſat, vt quorum vnicum ſtudium ſit Ieſum crucifixum ſpoliare ſuis inſignibus, ne Chriſtus & Redemptor appareat. Sed Iudæos tamen excuſauit Genebrardus ſic annotans, *Locus quidem eſt corruptus, ſed αὐτομάτως, fortuito & caſu, quaſi per ſe & ſponte propter nimiam affinitatem duarum literarum Iod & Vau, quæ adhuc olim erat maior in manuſcriptis, dum inter ſe duntaxat parua longitudine differunt. Alioqui Iudæi locum non corruperunt de induſtria: ſed variè lecti & ſcripti, alteram ſiue lectionem, ſiue Scripturam, id eſt, noſtram agnoſcunt, & interpretantur: alteram verò, id eſt, deteriorem, vt quæ ſuam ipſorum perfidiam protegat, ſequuntur. Nam quòd noſtram ſequantur, apparet è magna Maſora. Deinde & gloſſa Hebræa ad illud capitis viceſimi tertij Numerorum,* כארי *ſicut leo, quæ notat in exemplaribus correctis hic ſcribi Caaru, non Caari.* Vide reliqua: nam locus eſt prolixus. Hoc verò ſi eſt, quid habent Ieſuitæ quod conquerantur?

XXVIII. Huntlæus inſtat: primò, etſi in pleriſque exemplaribus habeant Caaru, tamen omnes legere Caari. Deinde hanc geminam lectionem non eſſe adeò antiquam, ſed multis ſeculis poſt Chriſti aduentum. Viderit (inquam) Genebrardus, cuius tamen nomini longè amplius deferendum, quàm Huntlæo, vix diffitebuntur docti: vtpote Hebraicè doctiſſimo. Sed nos Iudæorum culpas nullas præſtare ſatagimus.

XXIX. Quid ergo? Nempe Scripturarum potius integritatem defendimus, quam iniquè accuſari à Ieſuitis non patimur. Hoc autem loco iniquiſſimè accuſari, quis non videt; quando non tantùm Iudæi, ſaltem nonnulli (ipſo teſte Huntlæo virulentiſſimo accuſatore) ſcribant Caaru: ſed etiam omnes Chriſtiani legant ad eum modum? Quid tu mihi Iudæorum lectionem obijcis? Aut quæ Scripturæ culpa eſt, ſi in ſuis Synagogis Verpæ blaſphement? Inuictiſſimum mihi argumentum. Omnes Chriſtiani hoc loco legunt *Caru*: Ergo hic locus non eſt corruptus.

XXX. Sextus locus ex Pſalmo decimo nono; *In omnem terram exiuit ſonus eorum*: apud Septuaginta, & Latinam editionem: imò apud Paulum ad Romanos decimo. At Iudæi corruptè legunt, *In omnem terram exiuit linea eorum.* Qui error inde ortus eſt, quod ex קלם factum eſt קום mutata vna litera.

XXXI. Reſpondeo, non eſſe falſatum locum, imò nego aliter legiſſe Interpretes Septuaginta: ſed duntaxat interpretatos eſſe non ad literam, ſed ad ſenſum. Quomodo aliàs, Pſalm. octauo, cùm apud Septuaginta, tum apud Paulum ad Hebræos ſecundo, ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, *Minuiſti eum paulò minus ab Angelis.* Nec tamen quiſquam concludit corruptum eſſe locum apud Iudæos, qui legunt, מאלהים, quo Deus ſignificatur potiùs. Et aliàs ſæpè.

XXXII. Senſus autem facilè percipitur, tum ex antecedentibus, tum ex conſequentibus. Nam ita locus habet, *Non eſt ſermo, neque ſunt verba, vbi non audiatur vox eorum. In omnem terram exiuit linea eorum, & in extremum orbis eloquia eorum.* Rectè annotauit Mollerus. *Explicatio eſt ſuperioris membri. Oſtendit enim, quomodo cæli apud omnes populos ſine diſcrimine concionentur.* Certè Lorinus. *Fieri poteſt,* inquit, *vt ad ſenſum reſpiciendo, etſi legerint Septuaginta* קום, *maluerint reddere ſonum, vt docent Eugubinus, & Genebrardus, præterea Titelmannus, Bredembachius, &, quem poſtea legi, Malvenda.* Nempe, inquam, hi ſunt mihi omnes teſtes contra Bellarminum; qui contrà: *Si legiſſent Kavam, nunquam vertiſſent φθόγγος αὐτῶν, id eſt, ſonus eorum, niſi imperitiſſimi fuiſſent.*

XXXIII. Cæterùm tam manifeſta eſt textus circumſtantia, vt Iudæi ipſi, quorum nomini iniuriam facere conatur Gordonus, videant קום non vſurpari propriè pro linea. Abben Ezra exponit per מכתב Scripturam, quæ ſignum eſt: & comparat cū Eſaiæ 28. מעשם כי מכתבם יקרא בכל מקום ויבינו מה טעמו כל המשכילים בכל מקומות הארץ *Et ſenſus eſt, quod Scriptura eorum legitur in omni loco & docti ſenſum eius intelligunt in omnibus locis terræ.* Nec multò ſecus Selomo Iarchi, קו חשמים שהם נמתחים על פני כל הארץ וכחמת כן בקצה תבל מליהם שהכל מדברים בנפלאות שהם ראים, *Linea cælorum, qui extenſi ſunt ſuper faciem totius terræ: propterea in extremo orbe verba eorum: quia omnes loquuntur de mirabilibus quæ vident.*

XXXIV. Septimus locus ex Pſalmo nonageſimo quinto. Septuaginta Interpretes, Vulgata editio, ſed & Paulus ad Hebræos tertio, habent, *Semper errant corde.* At in Hebræo contextu, *Populus errantium corde.* Nempe, quia ex Dalet facta eſt litera Mem, & עד ſemper, mutatum in עם populum. Cauſa corrumpendi, ne Patres Iudæorum viderentur ſemper erraſſe.

XXXV. Eleganter, inquam, diuinant Ieſuitæ, quod nuſquam viderunt. Alioqui vnde habet Gordonus extenuatum apud Iudæos aliquando peccatum eorum qui perierunt in deſerto? Nam de his ſermo eſt in eo Pſalmo; non vniuerſim, & indefinitè de toto Iſraele ab initio ad finem. Sed enim in re ipſa, cuiuſmodi acumen eſt? Legi vult עד תועי לבב. Fidem veſtram, Hebræi, quodnam hoc genus orationis eſt? Aut vbi ſimile exemplum? Niſi fortè dicas, *Vſque ad errantes corde*; nam ea ſignificatio eſt eius particulæ. Imò (inquit) עד ſemper. Dato teſtes, & vicerit. Huius, inquam, phraſeos. Sumitur enim, interdum verti ſeculum, aliquando æternitatem. Sed, *Semper*, omnino dico carere exemplo.

XXXVI. Itaque nego locum corruptum: ſed duntaxat liberiùs conuerſum. Nam reuera, quod populum Propheta dicit errantem corde, ſatis apparet dictum, non propter actum vnum, & tranſeuntem; ſed propter habitum. Vnde illud, *Quadraginta annis litigaui cum generatione hac.* Kimchi, אמר כי כל ארבעים שנה הייתי בקטטה עמהם, *Dixit, Totis quadraginta annis fui in contentione cum eis.*

XXXVII. Octauus locus, Iudicum decimo nono. Iam Hebraicè habetur in omnibus codicibus, quòd vxor illius Leuitæ fornicata fuerit contra illum, vel apud illum. Conſtat autem non ita vertendum eſſe: ſed quòd illa irata contempſerit illum, vel diſceſſerit ab illo, ſeu reliquerit eum. Nam Septuaginta verterunt iuxta Romanam editionem, καὶ ἐπορεύθη ἀπ' αὐτοῦ, *Et receſſit ab eo.* Iuxta editionem Antuerpienſem,

[illegible] & Vulgata habet, [illegible] commemorata, ſcripturæ [illegible] qui [illegible] ſolum ex [illegible] [illegible] fornicatione [illegible] [illegible] Erat [illegible] in ſtultitiam. Nam [illegible] fornicata, [illegible] recedere, contemnere [illegible]

XXXVIII. [illegible] licet [illegible] [illegible] ſcripturæ [illegible] Quis ſpectaret, [illegible] [illegible] [illegible] rem [illegible] apud quenquam Chriſtianum, vt [illegible] his [illegible] [illegible] tamen [illegible] habent [illegible] Neque [illegible] con[illegible] [illegible] appellatur, eſſe fornicatam. Mi[illegible] [illegible] & [illegible] Et [illegible] bene [illegible] [illegible] [illegible] vel Latinam editionem vel Græcam, [illegible] in promptu ad excuſandam [illegible] Enimuerò, quid [illegible] [illegible] Nam Ioſephus [illegible] ob [illegible] [illegible] mendacium eſt, [illegible] inquit, [illegible]. Cùm im[illegible] amaret mulierem, vilius forma, non eſt expertus ab ea reciprocum affectum. Et [illegible] amabat illa virum: [illegible] [illegible] cuiquam eſt, eſſe fornicatam.

XXXIX. Enimuerò non negem proclinem eſſe lapſum præ literarum vicinitate. Sed hæc coniectu[illegible] [illegible] habet pondus, cùm non in Septuaginta [illegible] [illegible] corrupte ex [illegible] Nactis phra[illegible] [illegible] [illegible], vnde crediderim occaſionem mutandi, tamen non olent ab Interpretibus, qui nimis ſæpe vertunt [illegible]. At Hebraicè, etſi [illegible] literæ, non tamen vicina vocabula, vo[illegible] [illegible] conſtructio. Itaque nego legitimam orationem eſſe [illegible] עליו ותזנה. Nego venire vnquam hoc verbi in hoc genus conſtructionis. Immò ſemper [illegible] & actiuè conſtrui. Vt Pſalmo octogeſimo octauo, [illegible] נפשי, abominatus es, auerſatus es [illegible] animam meam. Threnorum ſecundo, [illegible] מזבחו [illegible] זנח, auerſatus eſt Dominus altare ſuum. 1. Pa[illegible] [illegible] octauo, & vndecimo, [illegible] לעד, auerſabitur te in æternum. Itaque hoc loco fuerat dicendum [illegible], Et auerſata eſt eum. At verbo זנה conſtructio [illegible] familiaris eſt. Ezechielis decimo ſexto, [illegible] [illegible] Et ſcortata es aduerſus nomen tuum. Oſee nono [illegible] כי זנית מעל אלהיך, Quoniam ſcortata es contra Deum tuum.

XL. Nonus locus ex ſecundi Samuelis quinto. [illegible] illa duo verba, quæ habentur in Latina ver[illegible], Propoſuerat præmium, nimirum Dauid: vt con[illegible] ex primo Paralipomenon vndecimo, vbi habetur [illegible]. Id agnoſcunt Geneuenſes in Va[illegible] [illegible] Et Biblia Geneuenſia in annotatio[illegible] & Rabbini teſte Pagnino in Theſauro ad radicem [illegible].

XLI. Imò nihil deeſt. Teſtes ſunt iidem, quia [illegible] frequenter laudat Paraphraſtes Chaldæus, [illegible] Septuaginta. Ille ſic reddit ad verbum; Et dixit Dauid in die illo, Omnis qui occiderit [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nam [illegible] longè [illegible] [illegible]

XLII. Et [illegible] eſt vllum defectum hoc loco a-

A [illegible] illis quos [illegible] teſtibus. Vatablus dixit, Omnis erat præmium, vt in Geneſi, [illegible] qui occiderit Cain. Subaudienda ſunt verba, quæ primi Paralipomenon leguntur. Annotatio Geneuenſis, Loquutio eſt imperfecta, non enim deſignat, quid fuerit promiſſum. Rabbini autem, teſte illo ipſo Pagnino, Non expoſuit quid ſit facturus: ſed Scriptura impoſuit, quod faceret illum ducem: quamuis Scriptura ſit abbreuiata: ſed in libro Paralipomenon expoſuit. Quid ad Gordonum iſti? Omnis præmium dixit Vatablus. At non dixit falſatum eſſe lo-

B cum. Sed id ſignificauit quod Geneuenſes, per loquutionem imperfectam: quod Rabbini per Scripturam abbreuiatam. Nimirum quam Græci [illegible] dicunt, cùm non perficitur ſenſus orationis, & inchoatum. Sicut Martyr dixit eſſe abruptam loquutionem & Eclipticam. Atque adeò comparant cum alio loco ex Geneſeos 4. Qui occiderit Cain. Verba hæc ſunt Kimchi; [illegible] ואמר כל מכה [illegible]

[illegible]

C [illegible] & dixit, Quicunque percuſſerit: nec dixit quid ei faciendus eſſet. Simile illud, Quicunque occiderit Cain. Sed in Chronicis expoſuit.

XLIII. Et ſimile illud Geneſeos quarto, paulò aliter exponunt Rabbinorum nonnulli, quod in nos, teſte Lyrano, Exponitur communiter ſic intelligendo, quod occiſor ipſius Cain debebat ſeptuplum puniri. Et paulò poſt ſecum hanc expoſitionem refutauit, Propter quod aliter exponunt Hebræi dicentes, quod iſta punitio ſeptupla non refertur (ſic enim lego: nam malè omiſ-

D ſa eſt negatio) ad mortem Cain. Sic exponendo litteram: Omnis qui occiderit Cain. Ibi eſt punctus, & ſtat ſententia: & ſubintelligitur, grauiter punietur: ſed modus punitionis non exprimitur. Et talis modus loquendi in pluribus locis eſt in ſacra Scriptura ſecundum literam Hebraicam; vt patet per exempla ſupradicta de verbis Cain ad Abel. Quin hunc ipſum locum, quem nunc habemus præ manibus, in iis exemplis defectiuarum loquutionum Lyranus numerabat, Dixit Cain ad Abel fratrem ſuum. Quid autem ſibi dixerit, non exprimi-

E tur in Hebraico textu. Nam illud quod ſubditur in tranſlatione noſtra, Egrediamur foras, non eſt de textu: & videtur dicunt Hebræi quod Cain dixit Abel fratri ſuo verba contentioſa, quærens occaſionem occidendi eum; licet non ſint expreſſa in textu illa verba. Et ſimile habetur, Secundi Regum quinto, vbi tranſlatio noſtra habet; Propoſuerat enim Dauid illa die præmium ei qui percuſſiſſet Iebuſæum. Et non exprimitur ibi aliquid de præmio, nec in particulari, nec in generali. Nonne durum eſſe oportet ingenium Ieſuiticum? multaque rabie ferri in Scripturas

F ſacras?

XLIV. Locus decimus poſterioris Paralipomenon vicesimo primo: Ioſaphat vocatur rex Iſraël, cùm tantùm eſſet Rex Iuda, vt habent Septuaginta, & Vulgata editio. Idem error capite vicesimo octauo, cùm Achas Rex Iudæ, dicitur Rex Iſraël.

XLV. Nos verò in his locis aliquantum receſſi ab vſu communi conceſſimus. Nam poſt Salomonem ſectum eſſe regnū, vt aliud eſſet Iudæ, aliud Iſraëlis, ſcimus. Sed ex ipſo contextu, nos ſine religione [illegible] eſſe ſumus, quàm retinuerimus dicere. Erat non vtroq; illo loco negligendum potius vſum illum vulgarium? Nam regnum Iuda ipſum pars olim fuerat regni Iſraëlitici. Et vterque, tum Ioſaphat, tum Achas, legitimi ſucceſſor Dauidis, imò Salomonis, qui ipſi reges fuerant Iſraëlis: ipſis igitur iure debebatur regnū Iſraëlis. Non tam abeſt Iſraël à Iuda, quàm eo[illegible] non rediens in arcam, [illegible] redeunte. Et inuenit ſubtilitas Ieſuitarum rationem, qua tuean-

tur non redeuntem, in Latina editione: Et in Eſteræ additamentis, quanto diſtat ſpacio vir Macedo ab Agagæo? Et inuenit tamen leſuitica ſubtilitas, quomodo Macedonē eūdē interpretaretur & Agageū. An ex iis ſūt, quos Plutarch' alicubi notat inſtar earū auium, quæ in tenebris acutum vidēt, in luce cæcutiunt? Nos ſanè, textum corruptum non dicimus, multoque magis potuiſſe eos reges Iſraelis dicere, quàm hodie ſe nonnulli dicunt reges Hieruſalem. Et Interpretes tamen non procul abiiſſe ab officio, qui ſynecdochen phraſi propria mutarint. Denique Hoſeæ quinto, *Attendite, Domus Iſrael*. In ea verba ſic commentatur Kimchi, יקרא שבט יהודה בית ישראל כי הם עקר בית ישראל, *Et vocauit tribū Iuda, domum Iſrael, quia ſunt fundamentum domus Iſrael.*

XLVI. Vndecimus locus. Secundi Paralipomenon viceſimo ſexto, tranſpoſitis duabus literis, Ain & Mem, mutati ſunt Ammonitæ in מעונים, vocem omnibus planè incognitam: Septuaginta Interpretes, & Vulgata editio habent Ammonitas; & rectè, vt patet ex ſequenti verſu.

XLVII. Atqui Septuaginta non habent Ammonitas, neque ex eo verſu, neque ſequenti, ſed *μιναίους*, niſi fallit editio Antuerpienſis: Sed cur mutarunt? Quia, inquit, Mehonim, quid ſit nemo nouit. Quid tum? Quaſi in locis propriis mirum ſit nonnihil hodie eſſe non cognitum. Et non in eodem ipſo verſu habeas Gurbaal; itidem locum incognitum nec deſignatum, niſi generali nomine Arabum, quod cur non referatur ad hos Mahonitas? Niſi verior fortè ſit coniectura Iunij, qui Arabes dixit habitantes in Gurbaal, & indigenas: quod ille quidem viderit.

XLVIII. Sed, inquit, ex verſu ſequenti apparet legendum Ammonitas. Aſt ego nego. Nā etſi Ammonitæ nominētur: tamē quis docet idē repeti nomen? Et non potius tres populos nominari *vicinos* Iudææ, vt notat Iunius, Philiſtinos ab Occidēte, Arabas à Meridie, Ammonitas ab Ortu: ex quibus ad Arabas pertinuerint tum Gurbaalitę, tum Mahonitæ? Nihil hîc admodum difficile eſt: aut cur quiſquam aduerſus Scripturam debacchetur.

XLIX. Locus duodecimus Ioſue primo & viceſimo totus verſus triceſimus ſextus, in quo numerantur quatuor ciuitates refugij, quæ erant in tribu Ruben, deeſt in omnibus antiquis Biblijs Hebraicis & Chaldaicis, vt in Bibliis Hebraicis Venetiæ editis cum commentariis Abben Ezra: & teſtis eſt Kimchi in Ioſue: & conſtat ex magno Maſſoret Iudæorum: Et notant Toſtatus, Maſius, Arias Montanus, Lucas Brugenſis. Chriſtiani propria autoritate addiderunt hunc verſum ex Septuaginta Interpretibus, & Vulgata editione, atque etiam ex primi Paralipomenon ſexto.

L. Nihil ſincerè Gordonus agit. Deeſt (inquit) in omnibus antiquis Biblijs. Atqui hoc falſum ſcire potuit ab illo ipſo ſuo teſte Luca Brugenſi, à quo credo habuiſſe, quicquid hîc blaterauit. Nam is, *Notat Kimhius* (inquit) *ſe in antiquis exemplaribus, niſi quibuſdam, non inueniſſe*. Cur hanc exceptionem Gordonus amouit? Et omnino omnia exemplaria excluſit? Atqui ea nobis ſufficit. Nā, vt vertas te in omnes facies, id dūtaxat cōcludas, quoſdā codices Hebræos eſſe mutilos: adde ſi velis maiorem partē. At nō omnes tamen. Sufficeret vnus non corruptus: ſed ille plures vno dixit. Hos igitur, quo iure Gordonus potuit arguere? Atqui horū nos habemus apographa. Nam omnes Bibliorum Hebraicorum editiones, quas hodie manibus terimus, hunc habent verſum: Venetæ, & Antuerpienſes, & Roberti Stephani, & Munſteri, & Geneuenſes, & Hartmanicæ. Vnde ergo tam alti clamores?

LI. Chriſtiani addiderunt. Falſum, inquam. Nam quomodo addiderunt codicibus illis, quos Kimchi vidit, & quidem nō recētes? Et qui Chriſtiani addiderunt? aut quando? Priuatāne an publica autoritate? Si priuata, ergo nullius ponderis. Si publica: quanā iſta? In quo concilio? Et ſaltem, vt Papiſticè tantiſper loquar, quo decernente Papa? Tum autē, vnde? An ex Chronicis? Vnde ergo Chaldęa paraphraſis, quæ nulla Chronicorum? An ex verſionibus Latina & Græca? Vnde ergo tanta diſcrepantia harum verſionum ab Hebræis vocibus? Eſſe enim magnam & idē Lucas teſtis eſt; & res ipſa clamat. Hebræa habent, *De tribu Ruben, Betſer & ſuburbana eius, & Iahatſa & ſuburbana eius. Cedemot & ſuburbana eius: Mephaal, & ſuburbāna eius: ciuitates quatuor*. At Latina, *De tribu Rubē vltra ciuitates refugij Boſor in ſolitudine Miſor, & Ieſer: & Ietſon & Mephaad, ciuitates quatuor cū ſuburbanis ſuis.* Et ille ſcilicet deſumptus eſt ab iſto? A Græca autem editione non potuit, in qua nullus eſt.

LII. Tum autem vide nequitiam. Corruptus eſt textus Hebræus: quia in pleriſque exemplaribus nō reperitur. Quid ergo (inquam) Latinus? Cōſenſerūtne omnes codices? Imò Lucas, *Magna hoc loco exemplarium, nec tantùm Latino rum diuerſitas. Quædam hunc verſum omninò non legunt*. Et nonnullos enumerat eiuſmodi: nonnullos qui haberent; ſed manifeſtè additum ad marginē. Scilicet deuenerūt in manus noſtras eorum apographa, qui correctiores: Hebræorum verò non potuerunt. Et Latinis incorruptis fides habenda. Hebræis autem abroganda omnibus ex æquo. Tam longè abſunt Papiſtæ à proſopolepſia. Gratias agimus, æterne Pater, quòd nobis ſaniorem mentem dederis; & maiorem erga Scripturas tuas reuerentiam.

LIII. Decimustertius locus ex Pſalmo triceſimo ſeptimo, vbi verſus, *Iniuſti punientur*, qui habetur apud Interpretes Septuaginta, & in Editione vulgata, deſideratur: quem fuiſſe olim in Hebræo conſtat: quia, cùm alterni verſus ſequantur ordinem Alphabeti, deeſt ſola litera Ain. At iniuſti ſunt עוילים, vt Iob decimo nono. Itidem Pſalmo centeſimo quadrageſimo quinto, deeſt verſus, *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis*. Nam eius Pſalmi verſus incipiunt ſinguli à ſingulis literis Alphabeti: deeſt autem ſola Nun, ad quam pertinet נאמן fidelis.

LIV. Etiam ludit inſultans Scripturæ. Nam quid eſt ludere, ſi hoc non eſt? Proh Dei atque hominum fidem! tam nihil pudet Ieſuitas! vt aduerſus ſacroſanctam Scripturæ autoritatem, nulla tam leuia ſint argumenta; vt non ſint pro demonſtrationibus? Certe Genebrardus quanti id ſit, indicauit, *Aliqui coniiciunt* (inquit) *dimidium hunc verſum à Iudæis detractum*. Et poſt, *Sed iam reſpondimus, Septuaginta addidiſſe ſæpe de ſuo, quæ ad ſententiam perficiendam deſiderari exiſtimabant: vt hoc loco, quo apertior eſſet antitheſis, iſta interiecerunt, quæ videbant à Dauide prætermiſſa per ἀναιρέσιν, quod nollet contaminare ſuum ordinem literarium, mentione עוילים ſiue עולים iniuſtorum, prauorum.* Et in Pſalmum alterum; Prophetam non ſcripſiſſe: ſed *Septuaginta verſum putauerim propheticè reſtituiſſe, vt pleraque alia: de quibus prouide rectè Hieronymus. Septuaginta addiderunt aliqua, vel ob decoris gratiam, vel ob Spiritus Sancti auto-*

cti ante-

ſti autoritatem. Quanto impudentior Gordoni audacia, quàm religioſior Genebrardi modeſtia?

L V. At imperfectus eſt ordo literarum. Valeat (inquam) hæc coniectura, apud eos, qui calumniari malunt, quàm adorare plenitudinem Scripturæ. Sed piæ mentes non ignorant, quanta libertate hoc quicquid eſt artificij Spiritus Sanctus adhibuerit. Pſalmus viceſimus quintus, ſingulos verſus ſingulis elementis ordine notauit. Et tamen præterquam quod duo ה & ו copulauit in vnum verſum: omiſit etiam ק: Et ſupra numerum addidit ad extremũ literam פ. Pſalmo triceſimo quarto ו eſt omiſſa. Et rurſus ad finem ſuperaddita פ. Pſalmo centeſimo vndecimo ſingulis verſibus binæ literæ continentur: niſi quod tres ק צ פ, in vnum ſunt coniectæ: & tres rurſus ת, ש, ר, in vltimum. Similiter in centeſimo duodecimo. Cur nemo defectum clamat? Cur nemo corruptionem accuſat?

L VI. Decimus quartus locus Geneſeos quadrageſimo nono, in præclara illa prophetia patriarchæ Iacob de Chriſto, Vulgata editio habet, *Donec veniat qui mittendus eſt.* Hebraicè שלח. Id Iudæi fecerunt שילה addito Iod, & mutando ח in ה.

L VII. Quinam Iudæi, inquam? Non poſt Chriſtum. Nam neque Septuaginta habent, neque paraphraſis Chaldæa. Illi verterunt, *Donec veniant, quæ repoſita ſunt ei*, ſiue, vt alij legunt, *Donec veniat cui repoſitum eſt:* quod notauit ipſe Gordonus. Atqui vtraque hæc verſio propius accedit ad hoc quod nũc legimus, quàm ad alterum: mutatis tantùm vocalibus: nimirum, vt pro Siloh, legerint Sello. Nec abludit Chaldaica paraphraſis, *Donec veniat Meſſias, cuius eſt regnum.* Itaque temerè dictum, olim fuiſſe ſcriptũ שלח. Ego contrà dico nullo argumento non tantum probari, ſed ne coniici quidem. Et verò quæ fuiſſet occaſio mutandi? aut quid expreſſius habet שילה quã שלח? Illud mittendum ſignificat, fateor: ſed ſolúſne fuit mittendus Meſſias? Annon omnes Prophetæ? An erat, (inquit) vnum ex proprijs nominibus Meſſiæ? Falſum, inquam. Modeſtiùs Pererius ad hunc locum, ſæpè hoc vocabulo eum inſigniri: ſed proprium eſſe nomẽ nemo hactenus audiuerat. Eſaiæ octauo legis Aquas Siloe; Et Ioannis nono. ſed eſſe ijs locis nomen Meſſiæ proprium, ne Auguſtino quidem crederẽ; ſi diceret Auguſtinus: ſed nullo modo Huntlæo, quũ nõ dixit Auguſtinus. Nam interpretari de Chriſto, non nego: ſed tanquam tropicum: & quomodo typorum nomina rebus ſignificatis applicantur.

L VIII. Veruntamen verò vide mihi quantum vir diſtet à viro. Infirmandæ prophetiæ de Chriſto corruptionem factã deiicit Gordonus. At contra Porcherus Victoriæ cõtra Hebræos parte prima, capite 2. *Primitus dicendum eſt, quod vbi nos habemus, Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium: aliter ſe habet Hebraica veritas. Iſta namq; translatio noſtra magis eſt iuxta ſententiã, quã literalis. Quapropter Iudæi in hac parte viam latam habent fugiendi, & negandi veritatẽ, faciẽ veritatis habentes.* Sic enim puto legendum, non habentem, vt in meo codice. Similiter Galatinus de Arcanis lib. 4. cap. 4. Poſt recitatum locum obijcit Hoſtratus, *Hæc verba longè ſecus, quàm noſtra editio habeat, adduxiſti.* Reſpondet Galatinus, *Ita prorſus eſt, vt ais. Sed multò melius pro noſtra fide Hebraica veritas habet. Iſta namque noſtra expoſitio magis iuxta ſenſum eſt, quàm literalis. Vnde Iudæi noſtri temporis latam habent viam fugiendi, negandaque veritatis.*

A LIX. Et verò plerique Rabbini exponunt de Meſſia. Porchetus & Galatinus laudant Bereſchit Rabba, & Eka Rabbati, id eſt commentarios antiquos in Geneſin & Threnos. Rabbi Selomo Iarchi in hunc verſum diſertus, עד כי יבא שילה מלך המשיח שמלוכה שלו וכן תרגמו אנקלוס, *Donec veniat Silo, rex Meſſias cuius regnum pacificum. Et ſic interpretatus eſt Onkelos.* Dauid Kimchi nõ alienus in radice שיל Sic ille, והנביאה על דוד שהוא משבט יהודה, או על המשיח. *Prophetia eſt de Dauide, qui fuit ex tribu* B *Iuda, vel de Meſſia.* Accedit autoritas Paraphraſtis, de qua Porchetus, *Quod autem eiuſmodi translatio præmiſſorum* (Suam dicit, non illam vulgatæ editionis) *atque in parte expoſitio ſit fidelis, oſtenditur per Targum, id eſt, per translationem Chaldaicam à quodam proſelyto ſapiente, nomine Enkalos.* (Onquelos dicunt hodie) *de toto Pentateucho longè ante aduentum Saluatoris factam. Quæ inter Iudæos tantam autoritatem obtinet, quod à nullo eorum ſibi præſumitur contradici.*

LX. Atqui hæc vox שילה Hebraicè nihil ſigni- C ficat, inquit Salmeron, Prolegomeno quarto: aut occultæ eſt & ignotæ ſignificationis. Poſterius, inquã, fortè verũ: ſed prius nõ poteſt: nã refutatur ab omnibus, qui in eius laborarũt etymologia, quam vide apud Porchetum, Galatinumque locis notatis, & apud Pagninum in Theſauro, ad radicem שיל: & apud Mercerum Commentarijs in Geneſin. Quid tum autem, ſi difficile vocabulum eſt? Quaſi in tota D Scriptura nullum aliud? Aut ſi quod aliud, continuò corruptum.

LXI. Decimus quintus locus, Iudicum decimo octauo, in vulgata editione dicitur Gerſon filius Moyſi. Idem habent Septuaginta in libris correctioribus, teſte Theodoreto. Et tamen in Hebræo textu dicitur Gerſon filius Manaſſes.

LXII. Et hanc corruptionem in ijs numerat, quas ex induſtria factas dicit à Iudæis. Miſũ cacoethes. In eo Iudæos accuſare, cuius nihil ille ſcire potuit, niſi ab iiſdem indicatum: Et quidẽ non ſemel indicatũ; ſed perpetua nota deſignatum, vt ne quenquã præ- E teriret. Nam quorum eſt inuentum quæſo, Nun, illud ſuſpenſum? Nempe enim id quo Moſis nomen differt à Manaſſis; ita ſcribunt, vt ſit extra ordinem aliquãtulum. Quorũ, inquam, inuentum eſt? Chriſtianorum an Iudæorum? Et his tu malam fidem imputes, à quibus es admonitus, ſi quid non dicam erroris, ſed ſi quid, vel ambigui eſſe poterat?

LXIII. Videtis cacoethes. At nobis non tam procliue in ſuſpiciones ingenium. Nullã putamus corruptionẽ: quia corruptionis nullam cauſam videmus. F Septuaginta legunt, Manaſſeum, non Moſen, Γηρσὼν υἱὸς Μανασσῆ. Legit & Chaldæus Paraphraſtes, כר גרשם בר מנשה. Quid quæris amplius? Nam quod de correctis exemplaribus Septuaginta, profertur ex Theodoreto, viderit Gordonus vbi legerit. Certè quæſtione in eum locum, nihil eſt tale: niſi Gentianus ſubduxerit.

LXIV. Decimus ſextus locus, Eſaiæ quinquageſimo tertio. Vulgata habet, *Propter ſcelus populi mei percuſſi eum.* Ita Septuaginta. Ita Chaldæus. Ita Calui- G nus. Ita Geneuenſes. Iam in omnibus Hebraicis libris addita eſt Mem litera: Et pro לו factum למו. At ſecundum hanc lectionem populus Iſrael, & non Chriſtus dicetur percuſſus propter noſtra peccata.

LXV. Bona verba, Gordone. Sed enim tu non tantùm es calumnioſus accuſator, ſed etiam interpres malitioſus. Tuum audi Galatinum capite decimo quarto octaui, *Quoniam abſciſſus eſt, id eſt, abſcindetur*

de terra viuentium,propter ſcelus populi mei, & vlcus eorũ, vel quod erat eis.quod pro vlcere peccati originalis accipitur. Quem tu ipſe fateris ab Hieronymo Catholicè expoſitũ. Cur ergo neceſſe eſt inferri Iſraelẽ percuſſũ propter noſtra peccata? Cęterùm Hieronymus Hebraicè legit, למו, vt nos hodie. Vnde ergo profecta corruptio?

LXVI. Nec fides vulgatę editioni: nam illa longè abit à codice Hebræo, non in hoc tãtùm pronomine, ſed in multis aliis partibus. Nam & pro נגע reponit *percuſſi*, נגעתי. Et paulò pòſt, *Dabit impios pro ſepultura & diuitem pro morte ſua*, cùm debuerit, *Et poſuit cum impiis ſepulcrum ſuum. Et cum diuite* (ſubaudi erit) *in morte ſua.* In quibus, cur non exclamauit Hunnius, corruptorem? Quid? quòd ne Septuaginta quidem conſonant Latinis: Nam ἤχθη εἰς θάνατον, longiuſculè recedit ab eo, quod eſt, *percuſſi eum.*

LXVII. Decimus ſeptimus locus Zachariæ nono. In vulgata, *Ecce rex tuus veniet tibi, Iuſtus & Saluator.* Et ita Septuaginta: ita Chaldæus. Sed Hebraicè, *Iuſtus & Saluatus*: mutatis punctis, & vna aut altera litera: Hieronymus teſtatur ſuo tempore in Hebræo fuiſſe Ieſus, id eſt, Saluator.

LXVIII. Magnum iterum de Hieronymo mendacium. Verba recole, *Iuſtus & ipſe Saluator, id eſt, Ieſus: ſicut Angelus interpretatus eſt loquens ad Virginem: Et vocabitur Ieſus: quia ipſe ſaluum faciet populum ſuum à peccatis ſuis.* Legiſſe Ieſum, vbi dixit? Nuſquam profectò ille gentium. Sed neque mutandum in Hebraicis quicquam. Septuaginta liberè, ſuo more, itidem vt Chaldæus, reddiderunt: Et eos ſequuta eſt editio Latina. Galatinus capite viceſimo tertio tertij, *Non inepiè hoc in loco Septuaginta interpretes ſenſum magis, quàm verba ſecuti, δίκαιος καὶ σώζων (In Antuerpienſi editione legimus σώζων) tranſtulerunt: quos autor noſtra editionis imitatus, Iuſtus & Saluator, rectè traduxit.*

LXIX. Cæterùm, quid tam indigni eſt Chriſtum dici ſeruatum? Certè Paulus ad Hebræos quinto, *In diebus carnis ſuæ, deprecationes & ſupplicationes apud eum qui poterat ipſum ſeruare à morte, cum clamore valido & lacrymis obtuliſſet, & exauditus eſſet ex metu.* En tibi disertè, Ieſum deprecantem eum à quo poterat ſeruari. En tibi ſic deprecantem Ieſum, exauditum. Et neges ſeruatum? Quid ergo abſurdi ſi in Propheta legamus prædictum, quod in Euangelio legimus impletum? Et quidem vide ſtatim additum, *Et conſecratus factus eſt autor ſalutis æternæ omnibus qui ipſi auſcultant.* Nempe vt Zachariam interpretabatur Caluinus, *Quatenus miſſus eſt à Patre, vt colligeret electum populum: ita etiam vocatur incolumis, quoniã inſtructus eſt potentia ad ſeruandum.* Et paulò pòſt, *Ergo quantum ad Grammaticam ſpectat, facilè patiar Chriſtum vocari iuſtum & ſeruatum paſſiuè: ſed quantum ad rem ipſam, iuſtus eſt reſpectu ſuorum: ſeruatus etiam, quia ſalutem ſecum affert perditis.*

LXX. Sed negabunt Iudæi: quia non omnis qui ſaluatur, poteſt aliis ſalutem afferre; pręſertim toti mundo. Quid tu mihi Iudæos obiicis? Quaſi nihil in Scripturis ſit verũ, niſi cui nihil poſſint nugatores Iudæi obiicere? Veruntamen Iudæis victor inſtabit Caluinus, neque tantam nequitiam tam facilè inultam patietur, quàm Ieſuitæ etiam exultantem. Vrgebit enim dici eundem regem & ſaluatum. Et magnum id Caluino argumentum, *Videmus* (inquit) *controuerſiam omnem tolli, ſi referantur duæ iſtæ voces ad regni ſtatum: & ſtultum eſſet eas reſtringere ad perſonam vnius hominis, cùm hic agatur de regia perſona: imò de publico ſtatu Eccleſiæ, & de ſalute totius corporis. Neque certè humanitus loquendo dicemus regem eſſe ſaluum & integrum, ſi expulſus ſit à ſuo imperio: ſi deinde ab hoſtibus vexentur ſubditi, vel pereant in totum. Si ergo rex orbatus omni dignitate videat ſuos ſubditos miſere premi, non dicetur eſſe incolumis.* Sic Caluinus aduerſarios Iudæos vrgebat. Sed Ieſuitis animi nulli pro veritate: tantùm pertinacia immenſa contra maieſtatem Scripturæ.

LXXI. Duodeuiceſimus locus ex eodem capite Zacharię. In Vulgata & Septuaginta, *Tu in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua.* Iudæi adiecta litera Iod, & mutatis punctis, detorquent ſententiam ad Synagogam, quaſi eam, & non Chriſtum hominem Deus alloqueretur.

LXXII. Mitte Synagogam, dic Eccleſiam; & quid erit incommodi, ad hanc Dei ſermonem dirigi? Et quidem cum emphaſi Hebræis familiari, *Etiã tu in ſanguine fœderis tui, educam vinctos tuos de lacu.* Cuius ſenſus eſt, Et quod ad te attinet; ego educã vinctos tuos. Vt Iobi tertio, הלילה ההוא יקחהו אפל, *Nox illa occupet eam caligo.* Eſaiæ capite octauo, את־יהוה צבאות אתו תקדישו, *Dominus exercituum, eum ſanctificate.* Et 45. ופעלך אין־ידים לו, *Et opus tuũ, nõ ſunt manus ei.* Eccleſiaſt. 2. החכם עיניו בראשו, *Sapiens, oculi eius in capite eius.*

LXXIII. Sed enim Teſtamentum Nouum, Chriſti ſanguine ſancitum, vbique appellatur Teſtamentum Chriſti, nuſquam Teſtamentum Eccleſiæ. De Teſtamento (inquam) durius. Sed in Hebræo ברית, nihil incommodi. Notauit Caluinus, *Dicit, in ſanguine fœderis tui. Non videtur hoc competere in Eccleſiam: neque enim alius quærendus fuit autor fœderis, quàm Deus ipſe. Sed mutua eſt, vt ſcimus, relatio inter Deum & populum, vbi de fœdere agitur. Fœdus eſt Dei, quoniam ab ipſo manat: fœdus eſt Eccleſiæ, quoniam in gratiam Eccleſiæ percutitur, & quaſi deponitur in eius ſinu.* Itaque negamus fœdus nouum, nuſquam dici fœdus Eccleſiæ. Nam excipiendus ſaltem hic locus, vbi intelligendum fœdus pactum cum Eccleſia. Nec verò durum fuit Interpretibus Septuaginta cùm Leuitici viceſimo ſexto dicerent, *καὶ μνησθήσομαι τῆς διαθήκης Ἰακώβ, καὶ τῆς διαθήκης Ἰσαάκ, καὶ τῆς διαθήκης Ἀβραὰμ μνησθήσομαι. Et recordabor fœderis Iacob, & fœderis Iſaac, & fœderis Abraham recordabor.* Quanquam, quid ego ad Septuaginta confugio? Deuteronomij quarto, *Non obliuiſcetur pacti Patrum tuorum.* Pſalmo octuageſimo nono, *Euertiſti teſtamentum ſerui tui*, id eſt, interprete Bellarmino, *Dicit Deum euertiſſe teſtamentum ſerui ſui, id eſt, retractaſſe pactum initum cum ſeruo ſuo Dauid.*

LXXIV. Sed id teſtamentum non ſanguine Eccleſiæ, ſed ſanguine Chriſti ſancitum eſt. Omnino, inquam. Verum vbi nominatus eſt ſanguis Eccleſiæ? Certè ſi fœdus Eccleſiæ, ſignificat id quod ſancitum eſt cum Eccleſia: ergo ſanguis fœderis Eccleſiæ, ſignificabit ſanguinem fœderis ſanciti cum Eccleſia. Id autem nullo pacto eſſe poteſt ſanguis Eccleſiæ. Sed Caluinus contendit intelligendum, non de ſanguine Chriſti, ſed de ſanguine animalium. Mendacium, inquam. Nam de ſanguine animalium haud aliter quàm de typo loquitur illius vnius ſacrificij, quo ſumus reconciliati. Verba diſerta, *Quidam ad circumciſionem hoc torquent, ſed inſulsè: quia non dubium eſt Prophetam reſpicere ad ſacrificia. Perinde eſt igitur ac ſi diceret, Quorſum immolatis quotidie victimas in templo? Si putatis hoc modo coli Deum, certè nimis craſſa eſt vel deliria ſuperſtitio.*

tuo. Ergo mentem reuocate ad ipſum finem, vel ad cæleſte exemplar: quoniam Deus ſemel pollicitus eſt ſe vobis fore propitium, dum expiabit vnico ſacrificio peccata veſtra. In hunc etiam finem effertis ſacrificia: & ſanguis ille ſecum trahit expiationem. Nam ſi ſacrificia veſtra neque fruſtra inſtituit Deus, neque etiam vos ſeruatis, certo effectus tandem in lucem prodibit.

LXXV. Atque hi fuere hactenus omnes loci, quos enumeratione ſua dignatus eſt Gordonus. Nam ſibi ſeliduos eſſe alios multos ſignificauit. Credo miſeratione quadam fuiſſe commotum. Nam ſi ſeriò ſui omnes induxiſſet, nihil propius factū, quàm vt Scripturam ad inferos amandaſſet confeſſorem ſoricina nænia. At nobis tamen labor nondum inuenit finem ſuum. Nam Salmeroni ſuas nunc partes agit.

LXXVI. Vndeuiceſimus ergo locus. Ad Hebræos primo. Et cùm iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, *Et adorent eum omnes Angeli Dei.* At hic locus in Hebræo, vt iacet modò, non inuenitur: ſed apud Septuaginta in Cantico Moſis, Deuteronomij triceſimo ſecundo, *Εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. Lætamini cæli ſimul cum eo: & adorent eum omnes angeli Dei.*

LXXVII. Non inuenitur in Hebræo. Atqui diſerta verba ſunt Pſalmi nonageſimi ſeptimi, *Adorate eum omnes angeli eius.* Quid, malum, non eſt in Hebræo Pſalmus iſte? Eſt quidem ad verbum, *omnes dij*, ſed præiudicatum eſt אלהים ſumi pro angelis, in altero loco ibidem citato ex Pſalmo octauo: vt autoritatem taceam Septuaginta, tum vulgatæ verſionis.

LXXVIII. Sed negat inde ſumi poſſe: quia in Pſalmo verbum ſit ſecundæ perſonæ, non tertiæ: & dicuntur Angeli eius, non Angeli Dei. Acutè. Eſt enim puto infinitum interuallum: vt non poſſit qui legerit adorate, referendo mutare in *adorent*, abſque immenſo ſcelere: nec qui Angelos eius audiuit, cōcipere Angelos Dei. Et ineptiebat Lyranus, cùm ad hunc locum notaret, *Apoſtoli non ſemper curauerunt allegare Scripturam de verbo ad verbum, ſed ſufficit eis accipere ſenſum.* Et repueraſcebat ipſe Hieronymus, cùm Epiſtola centeſima prima, notaret ea libertate vſos in ſacris voluminibus Septuaginta Interpretes, Euangeliſtas, Apoſtolos.

LXXIX. Sed vnde ergo citatur? Ex Deuteronomij ſecundo, inquit. Ego verò fateor, nihil hoc loco legi in eam formam Hebraicè. Sed quid tum? Corruptus eſt locus. Quin tu ergo corruptā fateris vulgatam editionem? Tuam illam editionem, inquam, quam te neceſſe eſt habere authenticam? Etenim ne hæc quidem quicquam habet huiuſmodi. Et Engubinus non agnouit verſum legitimum, *Tota hæc ſententia in codicibus Septuaginta deprauatè legitur, & videntur quæ hoc loco apud eos leguntur, eſſe aliunde tranſpoſita. Εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ υἱοὶ Θεοῦ: hoc eſt, exultate cæli, ſimul ei* *eſt (videtur legiſſe ἅμα αὐτῷ) & adorent eum omnes angeli Dei. Et forte is locus eſt qui citatur in Epiſtola ad Hebræos capite primo. Huius igitur ſententiæ nihil in contextu Hebraico fit mentio: ideò neque in noſtro. Aliunde eſt hæc tranſpoſita.*

LXXX. Viceſimus locus ex Pſalmo nonageſimo ſexto. Nam conqueritur Iuſtinus Martyr, à verſu illo, *Dicite gentibus, quia Dominus regnauit*, eraſum eſſe *à ligno* ἀπὸ ξύλου. Quod ea eo probat, quia Septuaginta interpretes hæc haberent duo verba.

A Cùm ergo prius fuiſſet עץ, mutatum eſt in אף: illud lignum, hoc certè; & de priore verſu tranſlatum in ſequentem.

LXXXI. Nugæ: Iuſtinus de corruptione Hebraici textus ne cogitauit quidem: ſed, vt obſeruatum capite præcedenti, de ipſius textus Græci editionis Septuaginta. Nam iſtoc vtebantur Iudæi Helleniſtæ, eiuſmodi qui Epheſi, vbi Tryphon agebat Archiſynagogum. Itaque quicquid deinceps conijcit Salmero, inter ſomnia Ieſuitica computan-

B dum. Enimuero ſi hæc corruptio eſt, tum ſequitur omnes bibliorum editiones eſſe corruptas. Nam hæc verba, *ex ligno*, non extant, vel in Græco, vel in Latino textu, nedum Hebraico.

LXXXII. Viceſimus primus locus Eſaiæ viceſimo octauo, *In aliis linguis, & labiis aliis loquar populo huic: & nec ſic exaudient me, dicit Dominus*, & ſic citatur decimo quarto prioris ad Corinthios. Corruperunt Iudæi permutatis vicinis literis Zain, & Gimel: legunt enim בלעגי pro בלעזי: hoc ſonat

C barbaros, illud ſubſannatores.

LXXXIII. Nihil vanius. Nam בלעגי שפה, idipſum eſt, quod Septuaginta verterunt *διὰ φαυλισμὸν χειλέων*. Aquila enim vertit, *Propter irriſionem labiorum*: quod ipſum eſt propriè quod ſignificatur per לעג. Et Chaldæus Paraphraſtes conſentit, *In mutatione loquelæ, & in lingua ſubſannationis.* Quòd ſi diuerſitas, quæ ex verbis Pauli colligitur, habenda eſt pro corruptione, nulla iam editio reſtat non corrupta: nam ne Vulgata quidem retinuit Pauli ver-

D ba, habēs, *In loquela labij, & lingua altera.* Sed Paulus videlicet ſuo more à verbis liberè recedens hæret ſenſui. Quomodo ſtatim, *Et ne ſic quidem exaudient me*: quod Hebraicè eſt, *Et noluerunt audire.* Nihil etiam obſtat, quominus, φαυλισμὸν χειλέων, intelligamus barbariem, id eſt, alienam linguā, atque adeò vt Iuſtinianus dixit, *quam Iudæi irriderēt.* Quanquam idem Iuſtinianus, *Præter conſuetudinem*, inquit, *ſequitur hoc loco Apoſtolus Hebræos fontes, non autem interpretationem Septuaginta.*

E LXXXIV. Duouiceſimus locus. Lucæ tertio producitur ex Propheta, *Videbit omnis caro ſalutare Dei.* Quod certè in Hebræo non eſt: ſed in Græco Septuaginta Interpretum ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Eſaiæ quadrageſimo. Ergo hoc de libris Hebræis eraſum fuit. Et pro, *Salutare Dei*, additum aduerbium, quod *pariter* ſignificat.

LXXXV. Quid ergo fiet editioni Latinæ? Illi, inquam, editioni tam ſanctæ, tam authenticæ, tam, vt ita dicam, Tridentinæ? Nam hæc ſalutare

F nullum habet. Habet potius, *Videbit omnis caro pariter.* Habet, inquam, aduerbium illud, quod perfidi Iudæi dicuntur ſubſtituiſſe, eraſo ſalutari. Videant Ieſuitæ ne ſibi cædant tibias. Sed ſi ſcirent Ieſuitæ, quid ſit inter bonos bene agier; libertate Apoſtoli nunquam abuterentur in accuſationem Scripturæ. Verumtamen cur non potuit citari caput quinquageſimum ſecundum? *Parauit Dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium gentium: & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.* Nam etſi omnis caro

G non ſit, tamen æquipollent omnes fines terræ. Nec quicquam prohibet, quominus duo ſimiles verſus ſint in vnum conflati.

LXXXVI. Tertius & viceſimus locus: Hieremiæ vndecimo, *Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium.* Quod Iuſtinus Martyr dialogo in Tryphonem teſtatur à Iudæis malitioſè fuiſſe ſublatum. Et cùm in quibuſdam vete-

ſtis exemplaribus Hebraicis eſſet inuentum, poſtea fuit reſtitutum.

LXXXVII. Falſum, vt paulo antè. Nam Iuſtinus loquitur de codicibus Græcis, non autem Hebræis. Et tamen ſi de Hebræis, quid hoc aduerſum ea quæ nunc habemus exemplaria? Nam in omnibus eadem illa verba leguntur Hebraicè. Cur non dicamus integra & authentica? Adeon' tenaces iniuriarum, Ieſuitæ? Adeon' hoſtes codicum ſacrorum; vt Iudæorum olim κατορχήσασθαι non poſſint traducere, non accuſatis ſacris codicibus?

LXXXVIII. Viceſimus quartus locus, ex eodem Iuſtino. *Ex Hieremia ſimiliter dicta iſta reſecuerunt, Recordatus eſt Dominus Deus mortuorum ſuorum ex Iſraele, qui obdormierunt in terra aggeris: in tumulis ſcilicet & ſepulcris, & deſcendit ad eos, vt euangelizaret, & læto eis ſignificaret nuntio ſalutare ſuum.* Et ibidem queritur ex verbis Eſdræ de lege & conſtitutione Paſchæ, ablatum hunc locum, *Et dixit Eſdras populo, Hoc paſcha Saluator noſter, & perfugium noſtrum. At ſi in animum induxeritis, & in cor veſtrum aſcenderit, quod humiliaturi eum ſimus in ligno & poſtea ſperaturi in eum, non deſolabitur locus iſte in omne tempus, dicit Deus virtutum. Sin in eum non credideritis, nec audieritis annuntiationem eius, deridiculum eritis gentibus.* Item Lactantius, libro quarto, capite decimooctauo, profert alium locum ex primi Regum nono, *Sed & Salomon filius eius, qui Hieroſolymam condidit eam ipſam perituram eſſe in vltionem crucis prophetauit. Quod ſi auerteritis à me, dicit Dominus; & non cuſtodieritis veritatem meam, reijciam Iſrael à terra quam dedi illis, & domum hanc, quam ædificaui illis in nomine meo, proijciam illam omnibus: & Iſrael in perditionem & in opprobrium populo, & domus hæc erit deſerta: & omnis qui tranſibit per illam, admirabitur, & dicet, Propter quam rem fecit Dominus terræ huic, & domui huic hæc mala? Et dicent: Quia reliquerunt Dominum Deum ſuum, & perſequuti ſunt regem ſuum, dilectiſſimum Deo, & cruciauerunt illum in humilitate magna, propter hoc importauit illis Deus mala hæc.*

LXXXIX. Illud eſt quod dicebam ſcilicet, Ieſuitis conſtitutiſſimum eſſe nullum omnino teſtem aduerſum Scripturam non admittere tanquam locupletiſſimum. Quicquid quiſquam dixerit, id non iam teſtimonium eſt, ſed oraculum. En pietatem! Sed ad rem. Quid hi teſtes ergo teſtantur? Hoſcine locos eraſos fuiſſe ex codicibus Hebræis? aut omnino fuiſſe aliquando in iis? Ne poterant quidem. Nam Iuſtinum non apparet; aut Lactantium, vnquam ſciuiſſe Hebraicè. Potuerunt ergo de ſuis codicibus audiri, id eſt, vel Græcis, vel Latinis & non vltra. Denique, ſi quid in iis eſt momenti: ergo rurſus concludendum nullam Scripturam eſſe authenticam. Etenim non tantùm Hebraicè, ſed ne Græcè quidem aut Latinè, quicquam habetur iſtorum. Itaque nobis facilius longè nequitiam deteſtari Ieſuitarum, quàm ſiniſtræ ſuſpicionis quicquam concipere aduerſum Scripturam.

XC. Viceſimus quintus locus. Zachariæ duodecimo, *Aſpicient ad me, quem confixerunt*, καὶ ἐπιβλέψονται πρός με ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο. Iudæi corrumpunt, dicentes, *Aſpicient in quem compunxerunt*: ne videatur dici Deus ipſe punctus, & Meſſias Deus eſſe.

XCI. Atqui primo, Ioannes Euangeliſta etiam ſic legit capite decimonono: ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. Hanccine tam grauem concipi accuſationem, vt in Ioannem Euangeliſtam recideret? Minimè, inquit. Sed Euangeliſta citauit ſenſum, non verba. Eſto, inquam: Sed tu igitur ſemel concede nobis: ſed & ſimul doceto tuos, ſi quando aliis verbis idem ſenſus citetur, nullum indicium eſſe corruptionis. Quod ſi obtinemus, quot iam vobis loci pereunt, ô Sophiſtæ, ex hac tam prolixa calumnia? Deinde, ſi idem ſenſus eſt eorum verborum, qui in Propheta, quid habes quo calumnieris Iudæis eadem vſurpantibus verba?

XCII. Secundò: falſum eſt ſic legere Iudæos. Nam & textus Hebraicus conſtanter retinet אלי *ad me*. Et Commentatores Abben Ezra, & Selomo idipſum legunt, etſi interpretando valde detorqueant. Denique, quid ſi omnes Iudæi corruptè legerent? An noſtri codices propterea eſſent corrupti? At de his diſputatio eſt. Nam Iudæorum nequitia quid ad nos?

XCIII. Viceſimus ſextus locus. Amos ſecundo. *Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor non conuertam eum: pro eo quod vendiderit pro argento Iuſtum, & pauperem pro calceamentis.* Quidam noui Iudæi inuerterunt hunc locum legendo צדק iuſtitiam pro צדיק iuſto.

XCIV. Atqui omnes codices legunt צדיק. Paraphraſtes pluraliter זכאין innocentes. Soli Septuaginta malè πτωχοὺς mendicos. Sed noui Iudæi. Quinam, malum, illi? Aut quorſum huc? Non enim Salmeroni inſtituta erat declamatio in Iudæos & Iudæos nouos, quorum perfidia nequit pro meritis exagitari: ſed erat propoſitum oſtendere, *Veritatem, ſiue lectionem Hebræam non eſſe ſine plerumque vitiis & corruptionibus, vt nõ ſit per omnia illi temere fides habẽda.* Niſi fortè ex iis ſunt Ieſuitæ, qui, quam non poſſunt iram exonerare in heros, eandem in canes effundunt. Cæterùm Iudæi Rabbini conſeruant integram lectionem. Selomo Iarchi explicat את מי שהיה זכאי בדין *Eum, qui erat inſons in iudicio*. Dauid Kimchi שהוא צדיק בדינו *qui eſt iuſtus in cauſa ſua*. Nec aliter Abben Ezra. Quid amplius quærit Salmero?

XCV. Viceſimus ſeptimus. Deuteronomij capite viceſimo primo, *Maledictus omnis qui pendet in ligno.* Citatur ad Galatas tertio, *Maledictus à Deo omnis qui pendet in ligno.* Hieronymus aſſerit Hebræos codices vitiatos: & probat illud à Deo additum, ex eo quòd cùm multi in Scripturis dicantur maledicti, nunquam tamen à Deo maledicti dicuntur. Idem eodem ad Galatas capite, cùm citatur illud ex Deuteronomio. *Maledictus omnis homo, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis vt faciat ea*: negat Hebraicè eſſe, *Omnis*, & *in omnibus*.

XCVI. Suntne igitur Hieronymi ſuſpiciones, pro demonſtrationibus? Nam Hieronymus nihil certò aſſerit. In priore loco. *Ex quo mihi videtur, aut Veteres Hebræorum libri aliter habuiſſe, quàm nunc habent, aut Apoſtolum, vt iam dixi, ſenſum Scripturarum poſuiſſe, non verba: aut quod magis eſt æſtimandum, poſt paſſionem Chriſti, & in Hebræis & in noſtris codicibus ab aliquo Dei nomen appoſitum, vt infamiam nobis inureret, qui in Chriſtum maledictum à Deo credimus.* In altero. *Ex quo intelligimus, Apoſtolum, vt in cæteris, ſenſum magis teſtimonij poſuiſſe, quàm verba: & incertum habemus, vtrum Septuaginta Interpretes addiderint, Omnis homo, & in omnibus: an in Veteri Hebraico ita fuerit, & poſtea à Iudæis deletum ſit. In hanc me autem ſuſpicionem illa res ſtimulat, quod verbum, Omnis, & in omnibus, quaſi ſenſus ſui neceſſarium ad probandum illud, quod quicumque ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt, Apoſtolus vir Hebraicè peritus, & in lege doctiſſimus, nunquam protuliſſet, niſi in Hebræis voluminibus haberetur.* Tum addit ſe ita reperiſſe in

Sama-

Samaritanorum voluminibus. Viden' Hieronymum coniecturis vtentem; & coniecturas argumentis fulcientem? Inclinaſſe quidem videtur in duriorem partem, ſed nos non eſt æquum: quandoquidem in humanis etiam ſolemne habetur inclinãdum in molliorem. Tum maximè, quia ſi quæ veritas ineſt in accuſatione, nulla nobis Scriptura ſuperſit, non corrupta. Nam & Latina verſio, in poſteriore loco, ſequitur textum Hebræum, & in Epiſtola ad Galatas omnes codices tum Græci, tum Latini, retinent *Maledictum à Deo*: quod etiam eſt in Hebraico contextu. Quid enim aliud eſt קללת אלהים תלוי. *Maledictio Dei ſuſpenſus*

XCVII. Quanquam veriſſimum illud, à Paulo ſenſum potius affectatum quàm verba. Nam & pendens in ligno, facile repetitur ex primis verbis. *Non permanebit cadauer in ligno*: quæ à Paulo non recitata neceſſitatem hanc fecerunt. Et *Omnis*, & *in omnibus*, ſufficiebantur ab ipſo loquutionis genio. Nemo eſt enim qui ignorare poſſit, omnes maledictionis ſententias in eo capite eſſe vniuerſales.

XCVIII. Marianus Victorius notatione in Hieronymi Epiſtolam centeſimam quadrageſimam quintam, viceſimum octauum locum deſignauit ex Pſalmo centeſimo decimo octauo: ſic ſcriptum אנא יהוה הושיעה נא אנא יהוה הצליחה נא aſt olim aliter. Nam Hieronymus, *Sciendum*, inquit, *quod in hoc loco ter dicitur anna, & primum quidem ac ſecundum iiſdem literis ſcribitur, Aleph, Nun, He, tertium vero, Heth, Nun, He.* Et paulo pòſt. *Si ex Aleph ſcribitur Anna, ſignificari obſecro: ſi autem ex Heth, eſſe coniunctionem, ſiue interiectionem, quæ apud Græcos ponitur σχετλιαστικόν, cuius interpretationem Latinus ſermo non exprimit.*

XCIX. Imò Hieronymus, quid ſibi tum voluerit, nemo Hebraicè non imperitus, diuinauit. Nam primò Anna, per Aleph, Nun, He, vbi eſt? aut quis vnquam legit apud Hebræos? Conſtanter enim omnes loci retinent א etiam tertio loco. Secundo חנה, id eſt, Anna per Heth, quid eſt? aut vbi σχετλιαστικόν? Itaque ne ipſe quidem vllum exemplũ indicauit: nam neque potuit. Potuit tamen ſono decipi: Nam הצליחה נא, etſi duæ ſunt voces, tamen vno ſpiritu leguntur, vt ſolent Encliticæ. Itaque Latinis literis potuit exprimi *Hatſlianna*. Quare non verum, fuiſſe quicquam mutatum, aut eſſe mutandum. Sciunt enim omnes Hebræi σχετλιαστικὸν illam particulam eſſe אנא: quæ concisa fit נא ἐγκλιτικῶς.

C. Vnde triceſimum locum idem Marianus indicauit eodem loco, & reperiit notationibus in ſecundum contra Pelagianos. Eſaiæ decimo octauo, quod Hebraicè dicitur בכלי-גמא Septuaginta legebant בבלי-גמא, hoc eſt, *Biblinas Epiſtolas. Ex quo re*, inquit, *conſiderari poteſt, quanti facienda ſit Septuaginta interpretatio.*

CI. An quia nihili facienda Hieronymi interpretatio? Nam hæc habet *in vaſis papyri*, ex ea lectione, quam non probat Hebraicè doctiſſimus, ſcilicet, Victorius. Sed hominis eruditionem mirare. Quid בבלי ſignificat? Biblinas-ne, an Epiſtolas? Nam ſi Epiſtolas, quæ analogia? quo vſu? Sin autem Byblinas, vt videtur deſignare tum ſoni alluſio, tum ordo vocum. Ergo גמא ſignificabit Epiſtolas. Rurſus, qua analogia? quo vſu? Tum autem Syntaxis cogeret exponi, non byblinas Epiſtolas, ſed, ſi propitij ſint Amerini Epiſcopi, byblos epiſtolarũ. Cæterum nihil dubito haud aliter lectũ à Septuaginta, ac nos habemus hodie: ſed putaſſe, vaſa illa, byblina (id eſt, inſtrumenta, ad morem Hebræorũ)

A fuiſſe epiſtolas: nam & Hieronymus, *in vaſis papyrio, id eſt, epiſtolis ſiue nauibus*: annotationibus in eum Eſaiæ locum. Nempe igitur oportuit malo Eccleſiæ fato ſubtiles eſſe Papiſtas. Sed bene eſt, οὐκ ἔστιν οὕτως ἰσχυρὰ ἡ κακία, ὡς τῆς ἀγαθοῦ ὑπερισχῦσαι δυνάμεως, inquit Nyſſenus capite viceſimo primo de hominis opificio: *nunquam tam potens eſt nequitia, vt vim boni poſſit ſuperare.*

B

CAP. XIII.

An editio Græca Noui Teſtamenti ſit corrupta.

I. HActenus de Veteri Teſtamento: Nunc de nouo: quod ipſum nolunt eſſe incorruptum. *Dubium non eſt*, inquit Gordonus, capite duo-

C decimo Controuerſiæ primæ, *quin ille*, textus Græcus Noui Teſtamenti, *in variis locis ſit corruptus, & conſequenter non adeò idoneus ad gignendam fidem.* Argumenta habent: deinde experimenta. Argumenta ſunt Gordoni duo.

II. Prius, ex antiquis Patribus, Chriſto proximis: ſæpius conquerentibus, ſua iam ætate fuiſſe deprauatum textum Græcum: vnde conficit multo magis nunc noſtra ætate, eſſe corruptum. Antecedens probat teſtimonio Irenæi, capite viceſimo nono libri primi. Tertulliani libro quinto cõtra Mar-

D cionem. Origenis in caput vltimum ad Romanos. Dionyſij Corinthiorum Epiſcopi, atque aliorum apud Euſebium libri quarti hiſtoriæ, capite viceſimo ſecundo, viceſimo tertio, & libri quinti capite vltimo. Theodoreti, libro primo, de Hæreticorum fabulis in Tatiano.

III. Atqui nemo Patrum conqueritur abſolutè corruptum eſſe textum Græcum: ſed tantùm conatus accuſant Hæreticorum in id ſtudium incumbentium. Apparet ex ipſis teſtibus Gordono

E laudatis. Irenæus de Marcione, *Non Euangelium, ſed particulam Euangelij tradens. Similiter & Apoſtoli Pauli epiſtolas abſcidit, auferens, quæcunque manifeſtè dicta ſunt ab Apoſtolo de eo Deo, qui mundum fecit.* Apud Euſebiũ Dionyſius conquerens ſuas Epiſtolas corruptas, *Nec mirum certè, ſi quidam Dominicas Scripturas dedita opera deprauare aggreſſi ſunt.* Item autor libri contra Artemonis hæreſin, *Sacras audacter deprauarunt Scripturas: Veteris fidei canonem abrogarunt.* Theodoretus: Tatianus *compoſuit Euãgelium quod dicitur per quatuor,*

F *amputatis genealogiis, & aliis, quæcunque oſtendunt Dominum natum eſſe ex Dauid ſecundùm carnem.* Quid hæc quæſo ad noſtrum Euangelij contextum? Niſi fortè contendat Sophiſta, eas omnes corruptiones in eo adhuc extare: & haberi hodie tantùm particulam Euangelij.

IV. Breuiter, nam clara res eſt: fatemur ſæpe conatos hæreticos eſſe iam olim Scripturæ textum corrumpere: nam cur negemus olim factum, quod needum Papiſtæ deſperarunt? Sed negamus conſe-

G quentiam. Quia, vt detrahatur fides noſtris codicibus, non ſatis eſt, vt conati ſint quidã corrumpere, ſed omnino, vt corruperint: & inde non ſuperſint exemplaria incorrupta. At nos negamus hoc factũ, Imò ſcimus Deum prouidiſſe Eccleſiæ, & eos ipſos locos haberi nunc integros, in quibus corrumpendis ſudabant hæretici.

V. Alterum argumentum. Apud Græcos orta

autoritatem impugnet, & nolit à Chriſtianis agnoſci? Et ſi quid aliud aſtuti homines poterant excogitare. Denique non ea tantùm ſoluuntur, quæ perſonis diſtrahuntur. Nã illi ſi Salmeronem conſuluiſſent, facilè dicturi erant, eos ſoluere Chriſtum, qui negarent Papam eſſe Oecumenicum Pontificẽ: aut certè qui imagines adorandas: aut denique qui indulgentias vtiles. Se verò iiſdem verbis non tangi, magis quàm Papiſtas illis Pauli de interdicto matrimonio, quorum vis exhauſta damnandis Montaniſtis, aut Tatianis.

X V I I. Deinde eam lectionem, quomodo potuerunt inuehere Neſtoriani, quæ ante Neſtorium aliquot ſeculis extitit? Habes apud Cyprianum contra Iudæos, libro ſecundo. *Item in Epiſtola Ioannis, Omnis ſpiritus, qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, de Deo eſt: qui autem negat in carne veniſſe, de Deo non eſt, ſed de Antichriſti ſpiritu.* Imò ante Cyprianum in Polycarpo, ad Philippenſes. *Abſtinete à ſcandalis, & falſis fratribus, qui in vanum portant nomen Domini, qui aberrare faciunt inanes homines. Omnis enim qui non confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, hic Antichriſtus eſt.* Mirum ſi tanto ante Neſtorium natum, Neſtoriani erant Polycarpus Ioannis ipſius diſcipulus, & Cyprianus: vt nullum faciam Syrum interpretem, qui reddidit in hunc modum, *Et omnis ſpiritus qui non confitetur, quod Ieſchua in carne, non eſt ex Deo: ſed hic ex Chriſto, falſo eſt.*

X V I I I. Quintus locus ex decimo quinto capite prioris ad Corinthios. Pro his græcis, *πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα: omnes quidem non dormiemus: omnes tamen immutabimur:* Latinè longè alia ſunt, *Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur.* Qua de re prolixè Hieronymus epiſtola centeſima quinquageſima ſecunda ad Minerium & Alexandrum.

X I X. Sed hanc à Stapletono miror obſeſſam. Nam Sixtus Senenſis reliquit in dubio, enumeratis hinc inde multis autoribus. Canus verò diſertè pronuntiat neutram lectionem à viris Eccleſiæ reprobatam eſſe: id admonuiſſe ſemper dubiam & variã: Itaque neutram nos recipere cogi: quia neutram doctores Eccleſiæ tanquam exploratam & Catholicam aſſeruere. Enimuerò ſi nondum eſt Latina lectio palam ſancita, quomodo falſitatis conuinci poteſt Græca?

X X. Sed Latinam non eſſe ſatis ſinceram probamus quia omnes fatentur nullum exẽplar Græcum aut habere, aut habuiſſe, *Omnes quidem reſurgemus.* Nam *κοιμηθησόμεθα* non poteſt ita ſignificare. Tantùm diuinauit Salmero fortè ab aliquibus lectum [illegible], & inde detracta vna litera, factam negationem. Sed hæ coniecturæ nihil habent ſolidi. Porrò negationem magis congruere conuincitur ex articulis fidei, in quibus fatemur nos credere, Chriſtum iudicaturum viuos & mortuos. Nec verò aliter reddiderunt Syrus & Arabs.

X X I. Sed Salmero contrà diſputat. Primùm, illud *πάντες οὐ κοιμηθησόμεθα*, iuxta verborum proprietatem ſignificare *nullos dormituros.* Quia aliquos dormituros non omnes, ſignificandum eſſet, per, *Non omnes dormiemus.* Secundò falſum eſſe non omnes dormituros: quia contra Scriptura aſſerit mortem vniuerſalem. Tertiò, non eſſe verum, omnes immutandos: non enim omnium futuram immutationẽ, teſte Apoſtolo, *Et mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi, & omnes immutabimur.* Immutabimur, non immutabũtur. Quartò, Si de iis qui non morientur,

A dictum, *& nos immutabimur*, quomodo de Paulo verum erit, quòd non ſit moriturus, cùm ſe inter eos numeret, qui immutabuntur, & non morientur?

X X I I. Reſpondeo, ab Hebræis ita vſurpari huiuſmodi negationes pro vniuerſalibus: ſed aliter fieri in aliis linguis. Fatemur autem & in Nouo Teſtamento non rarum eſſe illum Hebraiſmum. Sed quid obſtat, quominus hoc loco dicamus Paulum vſum idiomate Græco? Vt Matthæi ſeptimo, *οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, non omnis qui dicit mihi, Domine Domi-*

B *ne, intrabit in regnum cælorum: id eſt, non omnes, ſed tamen aliqui.*

X X I I I. Neque eſt quod dicat non eſſe idem, *Non omnes, & omnes non.* Nam apud Hebræos, vnde ratio eſt deſumpta, æquè vniuerſalis eſt vtraque phraſis. Exodi viceſimo לא־תעשה כל־מלאכה *οὐ ποιήσεις πᾶν ἔργον. Non facies omne opus in eo.* Leuitici tertio. וכל־חלב וכל דם לא תאכלו *πᾶν στέαρ καὶ πᾶν αἷμα οὐκ ἔδεσθε.* Latinum deſerto Hebraiſmo. *Nec ſanguinem nec adipem omnino comedetis.* Et verò hunc ipſum no-

C ſtrum locum Græci expoſuerunt non vniuerſaliter. Oecumenius, [illegible] *Tunc enim deprehendentur quidam, qui non morientur.* Chryſoſtomus inuertit, [illegible] *Hoc eſt autem quod dicit, Non omnes quidem moriemur, omnes autem immutabimur,* [illegible] *etiam qui non morientur.*

X X I V. Ad ſecundum. Fateor mortem eſſe vniuerſalem: ſed hoc Paulum negaſſe nego. Nam *τὸ κοιμᾶν*, non eſt ſimpliciter mori: ſed in morte ali-

D quandiu detineri. Hoc negat Paulus: nimirum, quia mutatio illa futura ſit in inſtanti, *ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, in momento, in ictu oculi.* Vnde quidam poterant etiam negare illos morituros: nimirum, quia inſtans eſt inſtar nihili. Et huc pertinet locus prioris ad Theſſalonicenſes quarto, vbi diſertè diſtinguuntur *οἱ κοιμηθέντες*, ab iis qui viui relicti erunt. *Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, fore vt nos viui, qui reliqui erimus in aduentu Domini, non præueniamus eos qui obdormierint.* Ergo, inquam, ij qui tunc in viuis

E erunt, non ſunt Pauli iudice inter *τοὺς κοιμηθέντας.*

X X V. Oecumenius. [illegible] *Alij illud, Non dormiemus, dicunt de longa morte illum dixiſſe, adeò vt corruptione, & diſſolutione opus ſit. Nam in atomo, ſiue puncto, in ictu oculi, ſiue motu, & impetu mori & reſurgere, negant eſſe dormire.*

X X V I. Ad tertium. Primò, cur non verum

F omnes immutatum iri? Nam ille alter locus primùm falſò citatur. Non enim, *& omnes immutabimur*, ſed habet, *Deinde nos viui, qui reliqui erimus, rapiemur ſimul cum eis.* Deinde, ſi haberet, *& omnes immutabimur*, quid inde conficeret? Non enim neceſſe, de reliquis negari, quod affirmatur de quibuſdam. Nempe igitur, propterea omnes qui tunc in viuis erunt, immutabuntur: quia omnes omnino immutabuntur.

X X V I I. In quarto ridicula eſt de Paulo inſtantia. Non enim ſi dixit, *Non omnes obdormiemus,*

G ideò neceſſe eſt ipſum ſe numeraſſe in ipſis realiter, qui non obdormituri eſſent: ſed tantùm in eorum numero, indefinitè ſumpto, & generaliter, quorum alij obdormituri, alij minimè. Alioquin, quid fiet alteri loco ex quarto prioris ad Theſſalonicenſes, vbi diſertè, *Vobis dicimus fore, vt nos viui, qui reliqui erimus in aduentu Domini, non præueniamus eos, qui ob-*

Regibus. Sed Græci non ſpecifice aliud eſt voluiſſe tante eorum M. ldonatus. *Rabbi verbum, Quoniam et generatum fuerit ... verbum, non ortum, ſed conceptum ſignificatur:* [illegible] *non eſt natum, ſed conceptum.* Itaque pro tantum à ... vocabulorum, neceſſarium fuiſſe Syro ... interpretationem. Nam ... communiter ... parienda: Itaque ... oportuit ... circumſtantia denotari. Similiter Latino interpreti venit verbo naſcendi. Sed Græca ſibi ipſa ſufficiebant.

XXXVIII. Tricesimus octauus Ioannis ſeptimo. *Nondum erat Spiritus datus.* Pro quo Græcè, *Nondum erat Spiritus Sanctus.* Quam deprauationem Gordonius Macedonianorum eſſe dicit, & aliorum hæreticorum, qui negabant Spiritum Sanctum eſſe verum Deum.

XXXVIII. Atqui de Spiritu Sancto, quatenus Deus eſt, non loquebatur Chriſtus; ſed quatenus Apoſtolis datus. Quid hoc ad Macedonianos? Porrò omnes Græci, ſanctum legunt, non datum. Ianſenius Concordiæ capite ſeptuageſimo quinto. *Circa huius ſententiæ primam partem, ſciendum Græca non habere, Nondum erat Spiritus datus: ſed nondum erat Spiritus Sanctus. At quoniam ea lectio prima fronte impium ſenſum præ ſe ferebat, quaſi ſcilicet, Spiritus aliquando non fuerit, ... eſt veriſimile, mutatum Sanctum in datus. Verùm nihil erat periculi in Græcorum* ſcriptura. Salmeron tomi octaui tractatu viceſimo ſeptimo. *Græca exemplaria antiqua, pro, datus habent Sanctus ... prorſus à noſtra lectione diuerſitas: ... non exprimatur verbum, Datum, ſupplendum eſt neceſſario. ... Patre dicam manifeſtat, quòd non loquitur de ... ſed ... credentibus. Dixerat enim de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. & reddendo ... erant credentes, dicit, nondum enim erat Spiritus Sanctus, ſupple in credentibus in eum.* Nec alia Græcorum eſt expoſitio.

XXXIX. Decimus locus Matthæi octauo. In Græco habetur. *Longè ab illis erat grex porcorum.* At ... inquit Gordonius, *Non longe.* Nec dubito, inquit Maldonatus, Latinam lectionem incorruptam fuiſſe. Quia Marcus & Lucas dicunt, *Erant* ... id eſt, in ... loco. Et Lucas ... *in monte:* Matthæus ... *iuxta montes.* quos prope lacum fuiſſe certum eſt. Et quia propterea Chriſtus conceſſit porcos, vt qui aderant, ex porcorum interitu cognoſcerent, quàm multi, & quàm ſæui dæmones eſſent; quod neque cognouiſſent, ſi porcos non vidiſſent: nec vidiſſent, ſi procul fuiſſent.

XL. Sed Latinè ita legitur reclamante fide omnium Græcorum exemplarium, inquit Beza: quam fidem non video cur temere ſollicitemus. Quid enim habet incommodi? Non vidiſſent, inquit Maldonatus, qui Chriſto aderant. Quanto ergo ſpatio, ... deſipiendum? An nulla ſunt longè, niſi quæ vltra ... poſſunt contendere? Aſtò ... Vt Lucæ decimo quinto ... *Quum autem adhuc longè abeſſet, vidit eum pater ipſius.* Et Matthæi viceſimo ... *Petrus autem ſequebatur eum, ſed à longè procul.* Viceſimo ſeptimo. *Erant autem illic mulieres multæ ... procul ſpectantes.* Itaque non dubito ſinceriſſimam eſſe lectionem: atque omnino eidem Matthæi μακρὰν: Et Lucæ ... Et Marci ... Neque enim veriſimile eſt, permixtos fuiſſe porcos viris, id eſt, in eodem ipſo ſuiſſe loco cum Chriſto, & reliquis: ſed aliquanto remotos ſpatio, nempe paſcentes non in ipſo littore, ſiue ... iuxta monumenta: ſed in montis radicibus.

XLI. Vndecimus locus Lucæ ſecundo. *In terra pax hominibus bona voluntas.* At recte, inquit Gordonius, *Hominibus bonæ voluntatis,* iuxta Hebraicam phraſin, vt agnoſcat Beza poſt longam diſputationem.

XLII. At Beza nihil aliud, niſi ſe non recuſaturum Latinam lectionem. *Non recuſem,* inquit, *legere* ... Sed nihil tamen cenſuit mutandum, in tanto conſenſu Græcorum exemplarium, & autorum. Et explicandum notauit longè aliter, quàm Papiſtæ ſoleant: qui abuſi ſuo more, ambiguitatis occaſione, homines dixerunt bonæ voluntatis, quorum fuerit voluntas bona: cùm ille, cenſeat voluntatem illam Dei eſſe; quod & Maldonatus admiſit. Sed Bezæ concedamus ſuam pacem, ſuamque ſimul ſententiam. De re ipſa dicamus.

XLIII. Maldonatus ſuo more confidentia plenus, tanquam imperium obtinens in Theologicis rebus, agit acriter. Primùm autoribus non tantùm Latinis, ſed etiam Græcis, Origene, Cyrillo, Chryſoſtomo. Sed hoc facile. Nam quod ad Latinos attinet, ſæpe dictum, non eſſe omnium eorum conſenſum opponendum Græcis, à quibus illi Scripturas habuerunt. De Origene, Chryſoſtomo, Cyrillo, facile negotium: nulla habent eorum teſtimonia Græca: ſed à Latinis verſionibus. Cognitum autem ſæpius & confeſſum, Latinos interpretes inflexiſſe, quem habebant textum præ manibus, ad ſuæ verſionis formam. In Origene etiam mirè luſiſſe, & illius ſenſibus ſuos admiſcuiſſe.

XLIV. Contendit rurſus eius breuis orationis eſſe duo tantùm membra. Quod nobis aliter dictat ipſa verborum conſtructio. Sed cur duo tantùm? Nam cur, inquit, in terra niſi hominibus pax eſſe poterat? Cur autem? Nulla certè, inquam, Itaque concedo hominibus pacem aſſignari: ſed eſſe ergo tantùm duo membra, conſtanter nego. Nempe, quia etſi non opponatur cœlis niſi terra: tamen hæc ipſa pars quæ de terra agit, duo complectitur membra, vnum de pace, alterum de cauſa eius pacis, quæ nulla eſt, niſi εὐδοκία Θεοῦ.

XLV. *Interrogat: quis ſenſus ſit illis hominibus bona voluntas.* Non incommodus, inquam: Quis enim nó audiuit. Lucæ tertio, *ἐν σοὶ εὐδόκησα:* ſiue Matthæi *ἐν ᾧ εὐδόκησα: In quo mihi complacui.* Prioris ad Corinthios decimo. *... Non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo.* Poſterioris duodecimo, *εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις.* Poſterioris ad Theſſalonicenſes ſecundo, *εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ.* Intellige eadem nunc ſyntaxeos ratione dictum *ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.*

XLVI. An ſenſum exagitat potius? Quid-ni ergo placeat illud Caluini, *Appoſitè ſubiicit εὐδοκίαν, vt ſciamus vnde pax nobis proueniat?* Hic ille Ieſuitarum ſuperciliosiſſimus, *Quàm violentum eſt?* Plaudite, Dixit. Scelerati, quid rationem ab eo exigitis, cui ſupra rationem, ſine ratione, contra rationem imperium eſt. Quid ergo tanti eſſet Ieſuitam fieri?

FINIS LIBRI DVODECIMI.

LIBER DECIMVSTERTIVS DE GRAECA VETERIS TESTAMENTI EDITIONE.

Caput Primum.

QVAE SIT AVTORITAS EDITIONIS GRAECAE Veteris Teſtamenti.

VENDICAVIMVS ſuam fontibus Hebraicis & Græcis ſinceritatem, anthoritatemque: quam vtramque ſartam tectamque conſeruari Eccleſiæ tá intereſt, quàm quod maximè, ipſa teſte experientia. Nam & paulatim creuerunt errores varij, magnique, cùm ij fontes abſcondi cœperunt, remouerique ab oculis Chriſtianorum, vt multis factum eſt ſeculis: Et hodie nemo riuulos turbidos, infectoſque tam amat, admiratur, & tuetur, quàm qui eoſdem errores detegi ægerrimè patiuntur, imò prorſus non patiuntur: quod eſſe Papiſtarum ingenium omnes norunt.

II. Nunc quid iudicandum ſit de Græca & Latina editione videndum. De Græca igitur ſic Papiſtæ ſentiunt. Bellarminus, libri ſecundi de Verbo Dei capite ſexto; certiſſimum eſſe vult Septuaginta Interpretes optimè tranſtuliſſe, & peculiari modo Spiritum Sanctum aſſiſtentem habuiſſe, ne qua in re errarent, vt non tam Interpretes, quàm Prophetæ fuiſſe videantur. Stapletonus parciſſimè, atque obiter tantùm, huius editionis laudes attingit ad quartum argumentum articuli primi, quo D diſſerint de authoritate editionis Hebraicæ; obiectis Græcæ editionis mendis. Pronuntiat tamen Septuaginta interpretes diuino planè Spiritu illud opus feciſſe. Petrus Sutor Sorbonicus Carthuſianus multo animoſiùs diſputat capite quarto & quinto de Tralatione Bibliæ, ſumitque

A probandum interpretationem Septuaginta diuinam, diuinitusq; factam eſſe, hoc eſt, miro quodam modo, & diuino propheticoque Spiritu: ideoque eſſe Eccleſiæ vtilem, probatam atque authenticam.

V. Nos verò hanc Græcam editionem concedimus vtiliſſimam fuiſſe humano generi; quòd iam ante Chriſtum, ita paulatim aſſuefieri cœperit cœleſti doctrinæ; &, in mediis idololatriæ tenebris, habere veritatis lucem; ac credo proſelytos multos B eſſe factos ex hac tantorum myſteriorum communicatione. Sed & ad Eccleſiam Chriſtianam magnum inde fructum perueniſſe, docuit experientia: cùm aliquot ſeculis vix aliter, ſiue Græcis ſiue Latinis, Vetus Teſtamentum cognitum fuerit. Nam etſi extabant aliæ verſiones, tamen hæc erat celeberrima, omnibusque maximè cognita.

VI. Anthoritatem verò agnoſcimus non maiorem, quàm eſſe poteſt alicuius interpretis; ſuo ſcilicet ordine & loco, longè poſt ipſos fontes, ex quibus C corrigenda ſit, ſi opus eſt. Itaque neque diuinam agnoſcimus, aut propheticam: neque authenticam. Sed profectam à ſpiritu, pro illo quidem, ſed tamen humano, qui labi & errare potuerit: atque etiam reapſe errauerit, ſiue quòd linguas non exactè cognitas haberet: ſiue ipſa myſteria non penetrauerit; ſiue alium ſibi aliquem propoſuerit finem, quàm ſolam & ſimpliciem verſionem eorum quæ in Hebræis legebant: ſiue aliam quamlibet ob cauſſam.

D VII. Cæterùm notanda eſt aduerſariorum in hoc argumento diuerſitas. Non enim eandem ſenſu nominant editionem Septuaginta. Nã Bellarminus ita diſputat, vt editionem intelligat, non qualem hodie habemus: ſed qualis fuit ab initio. Hanc enim cōcedit ita eſſe corruptam & vitiatam, vt omnino ... eſſe videatur: itaq; videri poſſit id quo... autori-

omnino alia eſſe videatur. Itaque videri poſſit id quod de autoritate dixi, nulle de hac dictum. At vero Petrus Sutor, & Stapletonus, abſolutè quidem loquuntur de editione Septuaginta: ſed cùm de hac, quæ hodie præ manibus eſt, nihil excipiant, videntur etiam hanc ipſam, quam posuimus, diuinitatem approbare.

VIII. Etſi autem multo prudentior ſit Bellarmini diſtinctio, utriuſque ſententiæ: tamen nos & aſſerimus eos quidem periculoſius errare, qui nihil diſtinguunt: nihilominus nec Bellarminum quidem ſatis rectè iudicare. Itaque vtramque ſententiam impugnamus: nempe ſiue hanc, quæ hodie manibus teritur, ſiue illam etiam, quæ primò ab Interpretibus facta eſt, eſſe authenticam. Sed audiamus Papiſtas ſuam probantes.

Cap. II.

An ſit authentica editio Græca Teſtamenti Veteris, quia ea vſi ſunt Apoſtoli.

I. Illa tranſlatio mirè, diuinitusque facta prorſus cenſenda eſt, qua ceu diuina vſi leguntur Apoſtoli Chriſti: Atqui Apoſtolos ipſos tranſlatione huiuſmodi vſos fuiſſe, & ex ea teſtimonia deſumpſiſſe, memoriæ proditum eſt; Ergo ea mirè diuinitusque facta eſt. Sic ad verbum Petrus Sutor, ſed è lapſus in formando argumento. Nam in maiore poſuit non ſimpliciter Apoſtolos vſos eſſe Tranſlatione Græca: vt in Aſſumptione: ſed vſos eſſe tanquam diuinâ, quod non eſt auſus aſſumere. Vidit enim eſſe meram petitionem principij. Hoc quidem certò conſtat, Apoſtolos vſos eſſe hac editione: ſed vſos eſſe tanquam diuinâ; hoc verò non ſumendum, ſed probandum fuit. Sutor autem, nec probare potuit, & erubuit ſumere.

III. Bellarminus, dum cauit ab hoc errore, argumenti ſolutionem reddidit faciliorem. Apoſtoli (inquit) hac verſione frequenter vtuntur, vt ex eorum citationibus patet, & apertè aſſerit Irenæus libro tertio, capite vigeſimo quinto: imò etiam ipſe Hieronymus præfatione Euangeliorum ad Damaſum. Erit igitur hæc argumenti forma: Omnis editio Bibliorum, qua Apoſtoli frequenter vſi ſunt, facta eſt Spiritu peculiari modo Interpretibus aſſiſtente, ne quâ in re errarent. At editione Septuaginta Interpretum Apoſtoli frequenter vſi ſunt. Ergo ea facta eſt Spiritu peculiari modo Interpretibus aſſiſtente. Et probatur minor, cùm ex citationibus, tum ex Irenæo, & Hieronymo.

IIII. Reſpondeo Bellarminum ſophiſticè agere: tum occultando præcipuam ſyllogiſmi partem, nempe maiorem, in qua eſt [illegible]. Et confirmando minorem, de qua nemo quæſtionem mouit. Eſt enim manifeſta cuilibet, qui vel tantillum operæ poſuerit in conferendis locis, qui magno occurrunt numero. Quanquam Irenæum malè teſtem allegauit. Nam is capite vigeſimo quinto libri tertij ne verbo quidem meminit alle-

A gatorum ab Apoſtolis locorum: ſed tantùm aſſerit Apoſtolorum prædicationem, concordare cum Prophetarum prædictionibus, quæ in editione Septuaginta habeantur. *Apoſtoli (inquit) cum ſint his omnibus vetuſtiores, conſonant prædictæ interpretationi, & interpretatio conſonat Apoſtolorum traditioni. Etenim Petrus & Ioannes, & Matthæus, & Paulus, & reliqui deinceps, & horum ſectatores, Prophetica omnia ita annunciauerunt, quemadmodum ſeniorum interpretatio continet.*

B V. I. Stapletonus ad hoc argumentum reſpondet, Chriſtum & Apoſtolos vſos eſſe Septuaginta Interpretum verſione, purâ & incorruptâ; quæ poſtea ſit deprauata. Vnde coniicio eius ſententiam eandem eſſe cum Bellarmino; videlicèt, editionem Græcam diuinam fuiſſe ab initio; non verò talem, qualis nunc extat. Sed nihilominùs ſolutio non valet. Ratio eſt, quia nunquam

C interpretatio fuit authentica: neque vnquam caruit ſuis peccatis, ſiue ante Chriſtum, ſiue poſt Chriſtum. Sed & corruptam fuiſſe poſt Chriſtum, quo argumento probatur, aut quo indicio ſignificatur? Saltem oſtenderent aliquem ex primis poſt Chriſtum Patribus, Irenæum, Iuſtinum, & ſimiles, qui locum aliquem citent, quem hodie in editione Græca legamus aliter.

VII. Ego ſanè infinitos côperi [illegible] recita-

D tos, vt leguntur etiamnum hodie. Exempli gratia. Initium Geneſeos Iuſtinus tum alibi, tum in exhortatione ad Gentes legit [illegible]. Nec aliter Irenæus libro primo, capite decimoquinto, *In principio fecit Deus cœlum & terram.* Idem Iuſtinus, [illegible]. Infinita eiuſmodi colligi poſſunt cùm ex his, tum ex Origene, & Hieronymo, & aliis. Quinetiam Pſalmos omnes fatentur Latinè haberi ex Septuaginta interpreta-

E tione: Et ij conſentiunt cum Græca, quam habemus, verſione.

VIII. Atque hæc quidem annotaui, non vt negem corruptã fuiſſe vnquam editionem Græcam. Nam ſæpiùs & diſertiùs affirmat Hieronymus; quàm vt ego contradicam. Sed vt oſtendam ex iis ipſis locis, quibus remanſit integra, inutile eſſe Stapletoni [illegible], quia certum eſt, iis ipſis locis Seniores

F ſæpiſſimè diſceſſiſſe ab Hebraicis fontibus. Itaque non valere diſtinctionem temporum; vt eſſet quidem eorum editio authentica, tum cùm in vſu erat Apoſtolorum; deinceps autem minimè.

VIIII. Itaque potiùs nego maiorem. Non enim ſequitur, Apoſtoli vſi ſunt ea editione: ergo eſt authentica, ſiue diuina. Nam Paulus vſus eſt etiam prophanorum librorum teſtimoniis, qui tamen proptereà non ſunt diuini. Cæterum, quia ſcripſerunt Græcè Apoſtoli, facilè vſi

G ſunt ea editione, quæ tum ſola Græcis erat cognita: non vt eam redderent authenticam: ſed vt accommodarent ſe iis, quos inſtituendos ſuſceperant.

X. Nam alioqui patet non ita ſe vel Chriſtum vel Apoſtolos illi addixiſſe, vt ab eâ nunquam diſcederent. Nam ſæpe veritatem Hebraicam præferebant, vt obſeruauit Hieronymus libro ſecundo contra Rufinum. *Apoſtolicos viros (inquit) Scripturis vtentes Hebraicis: ipſos Apoſtolos & Euangeliſtas hoc feciſſe perſpicuum eſt. Do-*

minus atque Saluator, vbicumque veteris Scripturæ meminit, de Hebraicis voluminibus ponit exempla: vt eſt illud, Qui credit in me, ſicut Scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et in ipſa cruce אלי אלי למה עזבתני *Eli Eli lamma azautani: quod interpretatur, Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti? non vt à Septuaginta poſitum eſt, Deus meus, reſpice in me, quare me dereliquiſti? Et multa his ſimilia. Nec hoc dicimus, quòd Septuaginta interpretes ſuggillemus, ſed quòd Apoſtolorum, & Chriſti maior ſit auctoritas: & vbicumque Septuaginta ab Hebræo non diſcordant, ibi Apoſtolos de interpretatione eorum exempla ſumpſiſſe: vbi verò diſcrepant, id poſuiſſe in Græco, quod apud Hebræos didicerant.*

XI. Et ſanè non fruſtra dixit Hieronymus alia poſſe ſimilia reperiri: Ego nonnulla collegi. Matthæi ſecundo. ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου: vt eſt Hebraicè apud Oſeam vndecimo: at Græcè τὰ τέκνα αὐτοῦ, filios eius: pro, filio meo. Matthæi quarto, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα, καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς. *Populus poſitus in tenebris vidit lucem magnam: & poſitis in regione & vmbra mortis, lux exorta eſt.* Græcè eſt φῶς λάμψει ἐφ' ὑμᾶς, lux exorietur ſuper vos. Capite octauo. αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν. Ex Eſaiæ quinquageſimo tertio: vbi tamen Græcè eſt, οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται: paulò remotius ab Hebræo. Matthæi duodecimo. ἰδοὺ ὁ παῖς μου, ὃν ᾑρέτισα, ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου. Ex Hebræo: nam Græcè legimus. Ἰακὼβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ. Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν ἡ ψυχή μου. His omnibus atque aliis multis locis diſceſſum eſt à Græca editione. Itaque certum eſt, hoc facto Eccleſiam eſſe admonitam, vt illa ſic vteretur, vt tamen non dubitaret exigere ad Hebraicam originem: id eſt, ne cenſeat eſſe authenticam.

XII. Auguſtinus ergò multo ſcripſit conſideratius epiſtola decima; cum Hieronymum dehortaretur à vertendis ex Hebræo Scripturis Sanctis; hoc Apoſtolorum vſu, non authenticam probauit editionem Septuaginta, ſed tantùm habere magnum pondus. *Neque enim (inquit) paruum pondus habet illa, quæ ſic meruit diffamari, & qua vſos Apoſtolos, non ſolùm res ipſa indicat, ſed etiam te atteſtatum eſſe memini.* Intra hos ſe cancellos ſi contineant aduerſarij, nihil eſt quòd obſiſtamus: ſed illi profectò nimis excurrunt, cùm diuinitatem quandam iis aſſignant interpretibus.

CAP. III.

An authentica ſit Editio Græca, quia Eccleſia illa vſa eſt.

I. HVic argumento vicinum eſt argumentum ab vſu Eccleſiæ; quæ multis ſeculis eandem interpretationem ſequuta eſt, vt ſcribit Hieronymus præfatione prima in Paralipomena. Auguſtinus etiam decimo octauo de Ciuitate Dei, capite quadrageſimo tertio, tradit, etſi fuerint alij interpretes, qui ex Hebraica lingua in Græcum ſacra eloquia tranſtulerint, hanc tamen quæ Septuaginta eſt, tanquam ſola eſſet, ſic recepiſſe Eccleſiam, eaque vti Græcos populos Chriſtianos, vt pleriique eorum, vtrum alia ſit aliqua, ignorent: ex eademque in Latinam linguam interpretatum eſſe, quòd Eccleſiæ Latinæ tenerent. Syllogiſmus eſt: Quæcunque editio in vſu fuit ab initio Eccleſiæ, ea eſt authentica. At editio Græca Septuaginta interpretum in vſu fuit ab initio Eccleſiæ. Ergo ea eſt diuina & authentica.

II. Reſpondeo primò, maiorem falſam eſſe. Neque enim poteſt Interpretibus Septuaginta maiorem authoritatem Eccleſia tribuere, quam Chriſtus & Apoſtoli. At ſuperiori capite iam oſtendimus, etiamſi eorum editione vſi ſint Chriſtus & Apoſtoli; non tamen concludi eam eſſe ſiue diuinam ſiue authenticam. Ergo multò minùs ſperare debent aduerſarij ſe id euicturos ex vſu Eccleſiæ.

III. Secundò ad minorem; nego Eccleſiam vniuerſam hac tantùm editione vſam eſſe. Nam vt hoc ab ipſis initiis exemplum ſumam, Ignatius ab ea ſæpiſſimè diſcedit, vt plurimis locis Epiſtolarum eius obſeruaui. Epiſtola ad Trallianos ex Zachariæ duodecimo. ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ κόψονται ἐφ' ἑαυτοὺς, ὡς ἐπ' ἀγαπητῷ. *Videbunt in quem compunxerunt, & plangent ſuper ſeipſos tanquam ſuper dilecto.* Sed Græca editio habet, καὶ ἐπιβλέψονται πρός με, ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο, καὶ κόψονται ἐπ' αὐτὸν κοπετὸν ὡς ἐπ' ἀγαπητῷ. *Et aſpicient ad me, pro eo quòd inſultauerunt: & plangent ſuper ſe planctum quaſi ſuper dilectum.* Epiſtola ad Magneſianos ſexageſimo ſecundo Iſaiæ. κληθήσεται ὀνόματι καινῷ, ὃ ὁ Κύριος ὀνομάσει αὐτό, καὶ ἔσται λαὸς ἅγιος. *Vocabitur nomine nouo, quod Dominus vocabit eum: & erit populus ſanctus.* Apud Septuaginta ſic habemus: καὶ καλέσει σε τὸ ὄνομά σου τὸ καινόν, ὃ ὁ Κύριος ὀνομάσει αὐτό. *Et vocabit te nomine tuo nouo, quod os Domini nominabit.* Epiſtola ad Tarſenſes ex Prouerbiorum octauo, ὅτε ἐποίει τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ, ἐκεῖ ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα, καὶ αὐτὸς προσέχαιρέ μοι καθ' ἡμέραν. *Cùm faciebat cælum, aderam ei. Et ibi eram cum eo concinnans, & ille gaudebat mecum quotidie.* At apud Septuaginta & pro ἐκεῖ eſt ἤμην. Et poſtea ᾗ προσέχαιρε, pro προσέχαιρέ μοι. Et denique illud καθ' ἡμέραν diſcerpitur à ſuo contextu, relegaturque ad initium ſequentis verſiculi. Epiſtola ad Philippenſes ex Malachiæ ſecundo οὐχὶ εἷς Θεὸς ἔκτισεν ἡμᾶς; οὐχ εἷς πατὴρ πάντων ἡμῶν; *Nonne vnus Deus creauit nos? nonne vnus eſt pater omnium noſtrûm?* Septuaginta reddiderunt in ſecunda perſona, *vos*, &c, *veſtrum*. Item ex trigeſimo Prouerbiorum τί ὄνομα αὐτῷ, ἢ τί ὄνομα τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἵνα γνῷς. *Quod eſt illi nomen, aut quod nomen filio, vt noueris?* Septuaginta, pro τῷ υἱῷ habent τοῖς τέκνοις αὐτοῦ, natis eius. Et ἵνα γνῷς, vt noris. Epiſtola ad Polycarpum ex Eſaiæ quinquageſimo tertio. αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἡμῶν ἐβάστασε. *Ipſe infirmitates noſtras aſſumpſit; & morbos noſtros tulit.* Græca editio. οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. *Ipſe peccata noſtra portat, & pro nobis dolet.*

IV. Hæc de multis pauca: ex quibus apparet quanta libertate vſus ſit Ignatius in citandis Scripturis. Et fateor quidem nonnunquam longiùs receſſiſſe à veritate Hebraica, quàm Septuaginta Interpretes: Sed viciſſim nemo poteſt negare id rarius accedere: at ſæpius longè adhærere fontibus Hebraicis. Nimirum Epiſcopus erat Antiochiæ: ideoque cognitam habuit linguam ſanctam, cuius ἀπόγονος quædam eſt Syra dialectus, quâ vtebantur Antiocheni.

V. Ad

V. Ad hæc, teſtatur Hieronymus in Eccleſia Danielem fuiſſe lectum ex Theodotionis, non autem è Septuaginta Seniorum editione. Primùm ergo, hac certè parte, Eccleſia Senioribus poſtpoſuit Theodotionem: quod vnquam factum eſſe quis credat, ſi credat Eccleſiam Seniores illos habuiſſe pro Prophetis, eorumque editionem adeò exactam, vt nihil peccauerit, proptereaque authenticam? Itáne verò, in Eccleſiæ arbitrio poſitum eſt, vt quæ authorem habent Spiritum Sanctum, ea vel recipiat vel ſeponat? At contra factum in Euángeliſtis; qui, etſi omnes eandem Seruatoris vitam deſcripſerunt, alij fuſiùs, alij breuiùs, alij ſublimiùs, alij ſimpliciùs, tamen quia omnes à Spiritu afflati, ideo omnes retinentur, æqualémque habent autoritatem.

VI. Rurſus, qui vir Theodotion fuit? Nunquam Catholicus. Sed primò hæreticus, ex impio Marcionitarum grege, quibus vix alios nomines, magis aduerſarios Catholicæ fidei. Deinde manifeſtarius Apoſtata; factus Iudæus. Et hunc aliquis credat inſpiratum à Sancto Spiritu? Etiam poſt deteſtandam Apoſtaſiam? Nam vertendis Scripturis tum demum manum admouit, quando Iudæus factus eſt. Patet ergo non ſequi: ſi Eccleſia vtitur aliqua editione, ergo eam eſſe à Spiritu Sancto. Poſſe autem aliquid in Eccleſia eſſe authenticum, quod profectum ſit à ſpiritu humano, non autem diuino, non opus eſt, vt negem: omnes enim ſatis vident non poſſe. Rurſus ergo non ſequitur, eam eſſe authenticam editionem, qua Eccleſia Catholica vtitur.

VII. Quòd ſi authenticá primi Chriſtiani agnouiſſent, tum certè oportebat integram conſeruari, puramque & putam. At hoc non eſt factum. Cùm primùm enim Origenes eam contulit cùm Hebraico contextu, viditque non paruam eſſe diſcrepantiam, tum auſus eſt editionem nouam cudere, hoc artificio, vt Senioribus Theodotionem miſceret, adhibitis aſteriſcis & obelis, quibus & quæ minùs fuerant indicabantur, & quæ ſemper fluebant, iugulabantur. Quod opus nemo negare poteſt fuiſſe ab ingenio humano: ſiue Theodotionem ſpectes, quem iam diximus, ſiue Origenem.

VIII. Et tamen hæc editio ſtatim ſuſcepta eſt, tantâ omnium approbatione, vt breui Bibliothecas Eccleſiarum omnes repleret; vixque vnus aut alter inueniretur liber, in quo Seniorum editio pura eſſet: teſte Hieronymo Epiſtola octogeſima nona ad Auguſtinum. Atque hanc editionem illam eſſe Bellarminus ſuſpicatur, quam κοινὴν appellabant, fortè, non protinus [illegible]: etſi ſcrupulum moueat Hieronymus, qui præfatione in decimum librum commentariorum in Eſaiam ἐν τῇ κοινῇ haberi dicat verſiculos Pſalmi tertij decimi: qui ſanè neque Seniorum erant, neq; Theodotionis: proinde alia quã Origenis operâ additos oportuit, ab iis, qui artem contexendarum inter ſe Scripturarum Apoſtoli neſciebant, quæ ſi inuenerunt aptum locum, vbi aſſumptum à Paulo ponerent teſtimonium, quod abſque authoritate Scripturæ poſitum non putabant. Quæ ſanè ſuſpicio neque in Seniores, neque in Theodotionem cadere poteſt: quorum illi ante Chriſtum fuerunt, nec diuinare potuerunt, quid aut quomodo Paulus Scripturus eſſet. Iſte verò, etſi poſt Chriſtum, tamen fuit Apoſtata; itaque nunquam quæſiſſet Apoſtolo gratificari.

IX. Quid de Latinis Eccleſiis dicam? Nam hæ A etiam primùm vſas eſſe editione Septuaginta ſciunt omnes: ſed non tanquam authentica; quod ex euentu oſtendo. Nam Hieronymus eam primo labore emendauit ad Origenis imitationem: quod ipſe teſtatur ſcribens ad Auguſtinum. *Illa interpretatio Septuaginta Interpretum eſt: & vbicunque virgulæ, id eſt, obeli ſunt, ſignificatur quòd Septuaginta plus dixerint, quàm habetur in Hebræo: vbi autem aſteriſci, id eſt, ſtellulæ prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum eſt.* Quam diligentiam Auguſtinus mirabilem appellat, B tantum abeſt, vt damnet. Poſtea verò proprio labore totum opus aggreſſus eſt, ipſe Hebraica vertens in Latinum ſermonem. Et hîc paſſus eſt contradictiones & multas & violentas; cùm à Rufino, tum ab aliis: imò ne Auguſtinum quidem ſatis æquum. Poſteà tamen hunc laborem probauerunt Eccleſię, eoque vſæ ſunt, paulatim ſepoſitâ illâ prima è Græco facta verſione. Itaque ſequitur, neque Græcas neque Latinas Eccleſias credidiſſe interpretationem Septuaginta Seniorum eſſe authenticam.

C X. Dicam aliquid amplius: ſcilicet in Eccleſia Chriſtiana nullam vnquam fuiſſe editionem authenticam, exceptâ Hebraica Veteris, & Græcâ Noui Teſtamenti. Nam id opinor in Eccleſiâ Catholica dicendum eſt authenticum, quod apud omnes authoritatem habet, non autem apud quoſdam tantum: niſi velimus fidem pro variis locis & temporibus eſſe variam: quod quis pius ferre poſſit? At eiuſmodi fuit editio illa πρωτότυπος: cuius autoritatem agnouerunt non tantùm Hebræi, hoc eſt, in Iudæa D collectæ Eccleſiæ; ſed etiã Græci, vt patet ex Origene, eiuſque emendatione editionis Septuaginta. Sed & Latini, vt ex Hieronymo, Auguſtino, reliquis, euincitur. Item ex eo quòd nemo vnquam ſiue Hebræorum, ſiue Græcorum, ſiue Latinorum, in animũ induxit eam vel corrigere, vel immutare, vel quoquo modo aliam facere. Nec alios codices Latini proferebant, alios Græci, alios Iudæi.

XI. At reliquæ editiones varię fuerunt; non E tantùm Latinæ; vt Italica, & Hieronymiana, quæ ambæ erant in vſu tempore Gregorij magni: ſed etiam Græcæ, de quibus nominatim nunc agimus. Hieronymus enim Eccleſias Græcas cùm trifariam diſtribuit, tum ſingulis ſuas editiones aſſignat. Quæ Eccleſiæ ad Alexandriam pertinebant & Aegyptum, Heſychij editionem amplectebantur. Quæ verò à Conſtantinopoli erant ad Antiochiam vſque, Luciani Martyris exemplaria laudabant. Mediæ verò F inter vtraſq; Prouinciæ Palæſtinis codicibus vtebantur. Diſcedant paululum à ſeipſis ſi poſſunt, vt ne veritati noceat ingenij Ieſuitici pręiudicata peruicacitas, & ſincerè reſpondeant, quã cui me præferre velint, Heſychij-ne editionem? At obſtabunt Conſtantinopolitani, Antiocheni, Palæſtini. Quo iure autem, his neglectis, illis adhæream? Nam hi, quod ſciam, Oecumenicum Pontificatum ſibi non vendicant. Præferam-ne igitur Lucianum? Quaſi verò ſuum tam facilè damnari iudicium paſſuri ſint Alexandrini & G Ægyptij, vt taceam Palæſtinos. Illud ergo certè potiùs credam, ſingulis ſuas eſſe permittendas; dum omnibus vna conſtet certa & authentica, nimirum πρωτότυπος: quemadmodum hodie Germani ſuam habent, Galli ſuam, & Angli ſuam. Itali etiam & Hiſpani, niſi illos Inquiſitio Hiſpanica dementaret, vt ne velint Chriſtum audire ſua loquentem lingua.

Cap. IV.

An editio Septuaginta facta ſit inſpirante Spiritu.

I. OMnis Bibliorum editio, quæ facta eſt inſpirante Spiritu Sancto, ea eſt diuina & authentica. At Septuaginta Seniorum editio facta eſt inſpirante Spiritu Sancto: Ergo Septuaginta Seniorum editio eſt diuina & authentica.

II. Aſſumptionem probant, ex modo quo primùm editio facta eſt. Nam Septuaginta duo illi viri totidem cellulis diſtincti, ſinguli opus aggreſſi, ſeptuaginta duobus diebus omnes abſoluerunt: Cumque inter ſe operas compararent tam conſortes ſunt inuenti, vt non tantùm ſenſus idem eſſet, ſed etiam voces omnes, tanquam ex compoſito alter alteri dictaſſet. De diuerſis cellulis prolixè Irenæus libro tertio capite vigeſimo quinto: & citatur ab Euſebio hiſtoriæ libro quinto, capite octauo: Et Iuſtinus in exhortatione ad Gentes: Cyrillus catecheſi quarta: Clemens Alexandrinus Stromateon primo: Auguſtinus de Ciuitate Dei libro decimo octauo, capite quadrageſimo ſecundo. Epiphanius etiam libro de Menſuris & ponderibus: vno tamen ab aliis diſtans, quòd non ſingulis, ſed binis ſingulas cellas tribuit: vt etiam Iuſtinianus conſtitutione centeſima quadrageſima ſexta. Numerum dierum, notant Ioſephus, Cyrillus Hieroſolymitanus, Cedrenus, Zonaras, & Iſidorus de officiis Eccleſiaſticis libro primo, capite duodecimo.

III. Probant ſecundò, authoritate plurimorum Veterum, quos magno numero collegit Iodocus Coccius Theſauri Catholici libro ſexto, articulo ſecundo. Hi magno conſenſu viris illis Spiritus Sancti vindicant afflatum: atque adeò Prophetarum nomine dignantur eos: quidam tranſlationem comparant cum eorundem librorum reſtitutione, quam ferunt ab Eſdra fuiſſe factam.

IV. Reſpondeo, Spiritu Sancto inſpirari omnes fideles quoties aliquid agunt boni: vnde dicuntur θεοδίδακτοι: Prioris ad Theſſalonicenſes quarto, *Ipſi diuinitus docti eſtis vt diligatis alii alios.* Ad Romanos octauo, *Vos non eſtis in carne, ſed in Spiritu: ſiquidem Spiritus Dei habitat in vobis: Quod ſi quis Spiritum Chriſti non habet, is non eſt eius.* Et poſſunt mihi prætereà loci ex Scripturis colligi in eam ſententiam.

V. Sed eius afflatus varii ſunt gradus, inter quos primus & ſummus ille eſt, quo ſic mouentur homines, vt immediatè, & extra ordinem illuminentur, ſicut olim Prophetis accidit & Apoſtolis, quos extra omnem comparationis aleam doctores habemus à Deo conſtitutos. Poſt hos maxima eſt *τῶν χαρισμάτων διαφορὰ*, donorum Dei, &, vt Apoſtolus loquitur, Spirituum differentia: vt hi plus, illi quidem minus de infinita abundantia acceperint: nemo tamen ita vt accedat ad illos primos. Et quamuis longè ab iis abſint, nihilominùs à Spiritu Sancto, agi dicũtur. Sic Gaudentius in tractatu de Ordinatione ſua de Ambroſio tum præſente: *Loquetur* (inquit) *Spiritu Sancto, quo plenus eſt, & flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.*

VI. His ita diſtinctis, ſi argumentum intelligatur de ordinaria inſpiratione, negatur ſyllogiſmi maior propoſitio. Nam ſi vera eſſet, ſequere-A tur omnia, quæ ſinceri paſtores, vel viua voce docent, vel calamo exarant, eſſe diuina & authentica: puta, Hieronymi, Auguſtini, Ambroſii, Athanaſii, reliquorum opera. Quod eſt falſum & abſurdum. *Ego enim* (inquit Auguſtinus) *ſolis iis Scripturarum libris, qui iam Canonici appellantur, didici hunc honorem timorémque deferre, vt nullum eorum autorem ſcribendo aliquid erraſſe firmiſſimè credam. Alios autem ita lego, vt quantalibet Sanctitate doctrináque præpolleant* (en tibi inſpirationem ordinariam) *non ideo verum* B *putem quia ipſi ita ſenſerunt.* Ergo, inquam, non habes Auguſtine pro merè diuinis, pro authenticis. Quare nec nos quidem debemus.

VII. Sin autem argumentum ſit intelligendum de primo illo inſpirationis extraordinariæ gradu: Negatur minor. Aliàs non tantùm improuidè dixiſſet Auguſtinus ſe ſolis authoribus librorum Canonicorum, hunc honorem deferre, vt cre- C deret nunquam erraſſe: quibus verbis comprehendi non poſſunt interpretes; quos authores appellari librorum quos interpretantur, nulla ferre poteſt aut ratio aut conſuetudo. Sed etiam impiè addidiſſet, ſe, ſi quid in iis libris occurrat, quod videatur contrarium veritati, credere vel vitioſum codicem, vel interpretem non aſſequutum quod dictum eſt. Quæ verba manifeſtè interpretum omnium, certè eorum quibus Auguſtinus vteba- D tur, autoritatem concutiunt. Vtebatur autem Septuaginta ſenioribus, non tantùm quia Latina verſio, quæ tum erat, ab iis fluxerat: ſed etiam, quia Græcè ſcribat. Vnde ſequitur Auguſtinum credidiſſe etiam ipſos Septuaginta Interpretes aliquando non eſſe aſſequutos, quod à ſacrorum librorum autoribus dictum eſt. Ergo, inquam, ne afflatos quidem extra ordinem, ſic vt errare non potuerint.

VIII. Ad primam probationem, dico hoc cer- E tiſſimum eſſe; tempore Ptolomæi Philadelphi Septuaginta duos ſeniores huius verſionis authores extitiſſe. Quæcunque autem prætereà ſigillatim dicuntur, valde eſſe incerta: Et videri veteres viros bonos, vt huius operis dignitatem extollerent multa *τερατολογοῦντας*, vt ferè fit, addidiſſeque alios alia, quò narrationis maieſtas religionem quandam ingeneraret hominum animis: maximè Iudæos fabulis iampridem aſſuetos: à F quibus facilè fuit rumorem diſſipari. Nec mouet me, quod Ariſtæi liber eiuſmodi mirabilia multa continet, quandoquidem hunc librum & Ludouicus Viues, & Leo à Caſtro, alii etiam viri docti cenſent eſſe ſuppoſitum, atque à Iudæis confictum. Nam quòd ſe Bellarminus horum iudicio moueri negat, cùm omnia quæ apud Ioſephum, Tertullianum, Euſebium, Hieronymum ex Ariſtæo proferunt, in eo qui nunc extat libro reperiantur: Viderit ille ſanè quo iure. Nam iſta facilè fuit hinc G inde collecta in vnum contextum conſuere, vt libellus conficeretur Ariſtæi nomine. Potuerunt etiam illi magni viri ſuppoſitioni Ariſteæ nomine decipi, vt ea amplecterentur quæ audaculus Verpa commentus eſſet.

IX. Suſpicionis cauſſæ variæ eſſe poſſunt: tum hæ. Prima quod curioſitate tantùm motus rex dicitur ad Iudæorum libros conquirendos: eadem, inquã, curioſitate, qua & reliquos vndiq; cõparabat. Et tamen cùm adferuntur libri, totus in religionem ſoluitur. Nã & ſepties adorauit: & gratias egit Deo & præ gaudio in lacrymas effuſus eſt. Quid deu-

tiùs agere potuiſſet Dauidi Et quidem, ſi legem nouiſſet, tolerabilius ſummi erat figmentum. Sed antequàm Demetrius indicaret, ne ſuſpicatus quidem erat hos libros eſſe in rerum natura. Et ipſe Demetrius, ſatis indicauit ſe tantùm de auditu nouiſſe, cùm Interpretibus opus eſſe dixit. Vnde igitur Regi ante interpretationem tanta pietas?

X. Secunda; quædam de rege narrantur, non ſatis regno digna. Negat enim moris fuiſſe, vt quiſquā legatorum in conſpectū regis admitteretur, etiam ſi propter negotia redierint: hoc eſt, vt ego quidem interpretor, etiam ſi à rege miſſi, peractis negotiis redierint: Regum verò & excellentium vrbium ad regem miſſos legatos, vix trigeſima die in atrium receptos eſſent. Quod quis credat, niſi omnino politicorum ignarus? Et tamen non habet Ariſtei liber aſſentientem Ioſephum; qui & Andræam Ariſtæumque legatos à rege ad ſummum ſacerdotem miſſos, ſtatim adductos, nihil præter morem factum hac parte indicans: & cùm Senatores præter morem introductos narrat, ſic ſcriptum reliquit, τοὺς μὲν ἄλλους, ὡς χρείας ὅταν παρῶσι συμβαίνῃ, ἐπὶ πέμπτην ἡμέραν εἰσάγεσθαι· τούτους δὲ εὐθὺς, ἐπεὶ τὸ ἔθος ... τῆς ἐπὶ τούτους αὐτοῦ ἀξιώσεως, διὰ τιμῶντας ἡμέρας αὐτῷ συγχωρῆσαι. οἱ δὲ προσαγορεύσαντες, διὰ μακρῶν. Nam etſi de menſe conuenit: tamen de redeuntibus diſſenſio eſt; quos Ariſtæi liber omnino negat admiſſos: Ioſephus verò aſſerit introductos quinta die.

XI. Tertia, λεπτολογίας ſiue potiùs μικρολογίας; Cùm quædam tenuia, exiguique momenti tanquā magna extolluntur. Sic libens fingunt aureis literis D deſcriptos: & regem θαυμάσαντα τὴν ἰσχνότητα τῶν ὑμένων, καὶ τῶν συμβολῶν τὸ ἀνεπίγνωστον, miratum eſſe membranarum tenuitatem; & compactionis tantam ſubtilitatem, vt commiſſuræ ſenſum fugerent; vt habet Ioſephus. Ariſtæus autem rem appellat viſu mirabilem; ob quam rex obſtupefactus, hæſitauerit, ſeptieſque adorarit. Quaſi illa magnum aliquid ad pietatem conferant, & maieſtatem legi addant. Tolerabilius, ſi finxiſſet aliquis, miſſos ipſos à Moſe primùm ſcriptos codices, id eſt, ipſiſſima legis αὐτόγραφα. E At Eleazarus Epiſtola ad Ptolomæum, teſtatur Septuaginta illos ſeniores fuiſſe delectos, ad deſcribendum. Huc refero illas ſeptuaginta duas quæſtiones, ſingulis ſenioribus ſingulas propoſitas, ad quas cùm illi reſponderent ex tempore; mirum quantis laudibus euehuntur, quantis acclamationibus excipiuntur: quaſi nihil vnquam vel æquale, vel ſimile auditum eſſet, legentiumque fidem excederet, & maiora eſſent, quàm quiſquam credere poſſet. Nam & hoc aſſeritur.

XII. Hæc, aliaque ſimilia colligi poſſunt humilis ingenij indicia; parum digna Ariſtæo; quem magnum aliquem virum eſſe oportuit; magnis rebus enutritum, tanto regi familiarem. Quid? quod mendacia nonnulla deprehenduntur? Quòd mos Iudæorum fuerit, manus in mari prius lauare, quàm Deo preces funderent. Mitto lotionem manuum, quam menſæ accumbentibus conſuetam fuiſſe ſcio: ſed illud de mari, quis credat? Quid? quod ad Interpretationis recognitionem, neſcio quomodo G vno momento præſentes ſiſtuntur, & vrbium legati & multitudinis principes; qui vnà omnes obteſtantur, rectè ſanctéque ſingula eſſe interpretata, benéque ſe habere ſi ſic permaneant, neque vel minimum aliquid immutetur? Addit Ioſephus poteſtatem factam omnibus vt obſeruarent, ſi quid aut deeſſet è lege, aut additum eſſet ad legem. Et tamen

A nemo negare poteſt fuiſſe quædam prætermiſſa, quædam addita. Poteramus etiam quærere, vnde tanta iudicum turba; niſi Ioſephus dixiſſet fuiſſe à Rege congregatos τὸν Ἰουδαίων ὄχλον; quod tamen ſi verum eſt; vnde Ariſtæi vrbium legati, & multitudinis principes?

XIII. Porrò illas ſeptuaginta duas cellulas, diſturbauit ſua autoritate Hieronymus. *Neſcio* (inquit præfatione in Pentateuchum) *quis primus auctor ſeptuaginta cellulas Alexandriæ mendacio ſuo ſtruxerit, quibus* B *diuiſi, eadem ſcriptitarint: cùm Ariſtæus eiuſdem Ptolomæi ὑπερασπιστής, & multo pòſt tempore Ioſephus, nihil tale retulerint; ſed in vna baſilica congregatos contuliſſe ſcribant, non prophetaſſe.* Et præfatione in Paralipomena, eas cellulas ait, vulgo ſine autore iactari. Auguſtinus, etſi aliàs, id eſt, libro decimo octauo de Ciuitate Dei; hunc ſeparatim laborantium admirabilem conſenſum iactaret; tamen dubitare cœpit; libro ſecundo de Doctrina Chriſtiana, capite decimo quinto; & ad Hieronymum Epiſtola, in ſecundo Hieronymi C tomo, octogeſima ſexta.

XIV. Noſtro tandem ſeculo Hieronymi autoritate tanquam fulgure perculſi: non tantùm Driedo Papiſtarum modeſtiſſimus, negat hoc curioſè diſcutiendum, alterutrive parti inſiſtendum pertinaciter. Sed etiam Petrus Sutor, dicit huius rei plenam certitudinem haberi non poſſe: & alterutrā partem ſemota temeritate ac pertinacia probabiliter teneri. Sed Bellarminus, probabiliorem exiſtimat eorum ſententiam, qui Septuaginta illos viros D communicaſſe inter ſe aſſerunt: in eoque miraculum conſtituunt, quòd tot homines potuerint conuenire in ſingulis ſententiis conferendis. Itaque hæc infirma, imò nulla erit aſſumptionis probatio.

XV. Quod attinet ad numerum dierum ſeptuaginta, quibus totum opus ſit perfectū: facile reſpondeo, id annotatum à Ioſepho, qui non totum corpus Veteris Teſtamenti tranſlatum cenſet, ſed tantùm quinque libros Moſis: Ab Ariſtæo etiam, qui nunquam niſi legem nominat, vt & Philo. Quod ſi E eſſet, tum nihil eſt miraculi. Nam & hodie exiſtimo ab homine laborioſo breuiori ſpatio id poſſe confici. Et Hieronymus teſtatur ſe libro Tobiæ vnius diei laborem tribuiſſe: libro Iudith vnam lucubratiunculam. Cardinalis Caietanus omnes Epiſtolas Noui Teſtamenti, & Actorum librum recenſuit ad veritatem Græcam, & annotationibus illuſtrauit, intra ſpatium circiter decem menſium. Prætereà hunc dierum numerum multo maxima autorum pars ne- F gligit: Philo, Iuſtinus, Irenæus, Clemens, Euſebius, Epiphanius, Tertullianus, Hilarius, Philaſtrius, reliqui: exceptis duntaxat Ariſtæi hoc libello, item Ioſepho, Cyrillo Hieroſolymitano, Iſidoro Hiſpalenſi, Cedreno & Zonara. Itaque ne hæc quidem vlla demonſtratio eſſe poteſt.

XVI. Superſunt Veteres: eorum fateor eſſe magnum numerum, qui huius editionis Græcæ maximi fuerūt admiratores: ſed ij, vt plurimum Hebraicæ linguæ imperiti: proinde iudices cæci de coloribus pronunciantes. Nā & Auguſtinus meris coniecturis nouas verſiones impugnabat: quas meritò irridebat Hieronymus. Horum lapſum inde facilius percipimus, quòd editionem admirarentur, qualem habebant: id eſt, vt ex Hieronymo diſcimus, corruptam deprauatamque locis infinitis: vt reliqua taceam, quæ ipſis autoribus meritò imputanda ſunt. Si igitur illi tot errores defenderunt, quis auſit in ea ſe eorum iudicio ſtandum pronunciare?

XVII. Itaque, qui Hebraicè didicerant, vt Origenes apud Græcos, Hieronymus apud Latinos, etſi multum detulerunt Seniorum autoritati; tamē non veriti ſunt conferre cum textu originario, ex eoque de omnibus aliis editionibus ſententiam ferre; ne hac quidem Græca excepta. Hieronymus certè multis locis nominatim Prophetas diſtinguit ab interpretibus. Quid autem cauſæ adferri poteſt, vt nos his multo magis deferamus viris doctis, quàm infinitis aliis, qui Hebraicè ne elementa quidem nouerant? Maximè cùm res ipſa per ſe loquatur.

Cap. V.

De Patrum Commentariis in Editionem Septuaginta.

I. SI editio Græca non eſt authentica, ergo damnabuntur plurimorum Patrum commentarij, vt Origenis, Baſilij, Cyrilli, Chryſoſtomi, Nazianzeni, Theodoreti, & aliorum. At poſterius eſt abſurdum. Ergo & prius. Aſſumptio patet: quia eorum Patrum interpretationes approbatæ ſunt ab Eccleſia. Conſequentia verò manifeſta eſt: quia illi Patres nullo alio textu vſi ſunt, quàm Græco Septuaginta Seniorum. Non potuit autem eorum interpretatio eſſe legitima, niſi textus, quem ſequebantur, eſſet authenticus.

II. Reſpondeo: Si intelliguntur damnandi commentarij, tanquam impij & contra religionem fidemque Chriſtianam, conſequentia negatur. Non enim ſequitur, vt ſi non ſint ſequuti textum authenticum, ideò ea ſcripſerint, quæ ſunt contra fidem. Imò, quia fidem didicerant non ex Veteri, ſed ex Nouo Teſtamento, cuius habebant editionem authenticam, & [illegible], ideò factum eſt, vt in interpretando Veteri, omnia quantum poſſent referrent ad analogiam fidei, proinde ex non authentica, imò etiam ex falſa verſione, ſenſus eruerunt non malos, aut impios.

III. Exempli gratia: Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo, iuxta Hebraicam veritatem legimus ex verſione Pagnini, *Erit pugillus frumenti in terra ſatus in capite montium.* Ab hac veritate Græca verſio tam longè recedit, vt neque verba, neque ſenſum reddat: ἔσται στήριγμα ἐν τῇ γῇ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων: Vnde Latina interpretatio retinuit, ſuum illud: *Erit firmamentum in terra, in ſummis montium.* Hæc verba, quæ toto cœlo, totaque terra diſtant à Prophetæ mente, cùm exponerent veteres, nihil ſanè dicere potuerunt, quod non abiret à genuina loci expoſitione. Sed nihilominus ſanctè pièque, ſi non explicarunt, certè applicarunt. Auguſtinus dixit in Chriſto omnes promiſſiones firmatas eſſe, quia in eo impletum ſit, quicquid pro ſalute noſtra prophetatum eſt: & per ſumma montium intelligendos Scripturarum diuinarum authores. Theodoretus vult ſignificari Chriſtum eos, qui in ſe crederent, confirmaturum fuiſſe, & ſublimes excelſoſque declaraturum, tanquam in ipſis montium crepidinibus collocatos. Autor eorum commentariorum, quæ tribuuntur Hieronymo: *Magnum* (inquit) *terra labenti attulit eius aduentus, paſſio, ac reſurrectio, firmamentum.* Rurſus Arnobius, ſiue ille idem eſt autor librorum aduerſus gentes, ſiue, quod veriſimilius eſt, alius aliquis: *Erit firmamentum tum in terra corporum noſtrorum, non in conualle fletus, ſed*

A *in ſummis montibus.* Viden' hæc omnia vt pia ſunt? vt ſancta? Itaque nihil eſt neceſſe hos autores damnare tanquam impios.

IV. Sin autem ſic intelligitur argumentum, vt Patrum expoſitiones dicantur damnandæ hoc ſenſu, vt ſignificentur non ſatis aptè expreſſiſſe mentem authorum ſacræ Scripturæ; &, vt vocant, ſenſum literalem: tum verò propoſitionem fateor eſſe veram, imò neceſſariam. Quid-ni enim audeam confiteri, cùm Hieronymus iam olim profeſſus ſit? Sic

B ſcripſit præfatione in Eſdram & Nehemiam, *Sapientiſſimo cuidam nuper apud Græcos accidit, vt interdum Scriptura ſenſum relinquens, vniuſcuiuſque interpretis ſequeretur errorem.* Et quid tergiuerſando promoueremus, cùm res ipſa clamet? Niſi fortè ſolem meridie lucere negauerimus. Vt in eodem Pſalmo: καὶ ἔντιμον τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτοῦ: *& honorabile nomen eius coram illo.* Quis hoc viſus contextu ſententiam diuinare poſſet Prophetæ, qui dixit: *pretioſus erit ſanguis eorum coram*

C *oculis eius:* quæ verba ſignificant immenſum, regis Salomonis ad literam, vel Chriſti ἀναγωγικῶς, amorem erga ſuos, quos à morte vindicaturus eſſet.

V. Itaque nego aſſumptum. Nam quanta hæc eſſet Eccleſiæ, quàm miſera ſeruitus, ſi à præcedentium virorum, quantumcunque illi magni fuerint, erroribus non liceret recedere? Si non liceret oblatum aliquid melius amplecti? Aut quorſum illud, *ab initio non erat ſic:* ſi quæ intermediis temporibus luxata ſunt, reſtituere eſt nefas? Enimuerò, non ſic

D nos voluit Dominus brutorum pecorum in morem eſſe compoſitos: non adeò fruſtra nos voluit non eſſe hominum ſeruos. Sed nimirum iniquiſſimi Papiſtæ, vellent nos etiamnum glande veſci, quamuis liberali manu, ſuas fruges Dominus offerat.

VI. Ad probationes. Primò ſi ſic approbata antiquorum virorum dicat commentaria, vt non liceat aliter ſentire: falſum dicit: Nam, cum ipſi inter ſe Patres diuerſi ſunt hac in parte; quod re ipſa facile eſt agnoſcere, ſi alij aliis comparentur: Et recentiores

E ſibi non putarunt omnem anſam præciſam ſua proferendi. Nec tantùm noſtros dico, quorum maxima laus eſt, apud verè ſentientes: ſed etiam Papiſtas.

VII. Secundò: Ne ipſi quidem veteres, commētantes in Scripturam, Septuaginta editione vſi ſunt tanquam authentica, à qua non liceret diſcedere. Quin potiùs ſæpe corrigunt: vt Origenes, & Hieronymus, ex fontibus Hebraicis: quod cuiuis notum eſt, cui Origenes & Hieronymus noti. Alij ex colla-

F tione aliarum editionum. Sic Geneſeos ſecundo: πηγὴ δὲ ἀνέβαινεν ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἐπότιζε πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Et Latinè, *Fons aſcendebat è terra, irrigans vniuerſam ſuperficiem terræ.* Hic verò Theodoretus ex Aquilæ interpretatione ἰκμάδα ἢ νεφέλην pro fonte ſubſtituit iuxta Hebraicam veritatem.

VIII. Norunt docti poſſe infinita huius generis exempla colligi. Inde concludimus: primò, vt dicebam, ne ipſis quidem veteribus editionem illā Septuaginta Seniorum fuiſſe authenticam: propterea

G ne nobis quidem eſſe debere. Secundò, ſi argumenti conſequentia eſſet neceſſaria, tum fore etiā Theodotionis, Aquilæ, & aliorum editionem authenticam: cùm iis ſæpiſſimè Patres vſi ſint. At hoc cùm ſit falſum, conſequentiam indicat eſſe non neceſſariam.

Cap. VI.

An editio Septuaginta ſit humana.

I. HActenus argumẽta collegimus eorum qui ſummam authoritatem tribui volunt editioni Græcæ. Nunc noſtra explicanda in contrariam partem, quibus moti negamus eam editionem, ſiue quæ nunc extat, ſiue quæ olim fuit, eſſe diuinam & authenticam.

II. Nullum opus humana effectum induſtria eſt in Eccleſia diuinum & authenticum. At Septuaginta Seniorum tranſlatio Veteris Teſtamenti, opus eſt humana effectum induſtria: ergò Septuaginta Seniorum tranſlatio non eſt in Eccleſia opus diuinum & authenticum. Probatur maior, quia quicquid in Eccleſia diuinum eſt & authenticum, illi tanquam baſi & fundamento innititur fides Chriſtianorum. Eſt autem verum etiam apud Papiſtas fidem non eſſe niſi primæ veritati: hoc eſt, reuelationi diuinæ extra quod nemo ſtare. Nam quæ fides innititur humanæ authoritati, ea non differt ab opinione: quia locus ab authoritate humana, eſt topicus, & argumentum inde ſumptum eſt debiliſſimum; quæ verba ſunt Durandi, quæſtione prima in prologum Sententiarum.

III. Aſſumptio probatur. Primò, quia ſi non eſt illud opus effectum humana induſtria, tum eius authores oportet eſſe Prophetas; quia pertinent ad Vetus Teſtamentum. At Septuaginta Seniores non fuerunt Prophetæ: quod inde probo: quia poſt Malachiam fuerunt: quem omnes fatentur eſſe Prophetarum poſtremum: teſte Theodoreto in argumento eius Prophetæ. Item Ioſephus aſſerit poſt Artaxerxis tempora, nullos fuiſſe editos libros authenticos, [illegible]. Et Genebrardus templum ſecundum deſtitutum fuiſſe Spiritu, ſiue afflatu ſancto, qui Prophetas olim corripiebat: ideóque à Malachia ad Ioannem Baptiſtam nullos Prophetas extitiſſe. Quæ omnia eſſent falſa, ſi Septuaginta iſti Seniores fuiſſent Prophetæ.

IV. Secundò, tota hiſtoria nihil aliud refert, quàm factum aliquod humanum, humana induſtria deceptum & ordinatum, & abſolutum. Inceptum quidem debetur Demetrio Bibliothecario, eiuſque impulſu regi Ptolomæo: quorum neuter fidelis fuit, imbutuſve Dei veri cognitione & timore. Et quidem vtriuſque mera fuit curioſitas: nimirum & Regis infinitam Bibliothecam colligere ſtagentis: & Demetrij à rege ei negotio præfecti. Rex igitur interrogabat aliquando Demetrium: quot libros congregaſſet. Ille reſpondebat ducenta millia: ſed ſperare breui futura quingenta: atque iis Iudæorum leges ſi rex iuberet. Audis Regem non pietate, ſed librorum multitudine delectatum: audis Demetrium eius cupiditatem quantum poſſet irritantem? Quodnam hîc extraordinariæ inſpirationis veſtigium? Et quidem in viris, neque Iudæis, neque Proſelytis. Nam Ptolomæum diſertè Chryſoſtomus idololatriæ deditum vocat, & religioni damnatæ fauentem.

V. Neque obſtat, quod Veteres id factum dicũt Dei conſilio: vt Euſebius Præparationis libro octauo, [illegible] *Deus ipſe hoc Ptolemæo vt faceret in animum induxit.* Id enim ſic dictum, quomodo Samuelis primo libro, capite decimo, abiiſſe dicitur cum Saule pars exercitus, ij videlicet, *quorum tetigerat Deus corda.* Et Eſdræ 7. *Benedictus Dominus Deus Patrum noſtrorum, qui dedit hoc in corde regis, vt glorificaret domum Domini.* Erat autem is Artaxerxes non ſanè Prophetico actus ſpiritu, ſed illo Dei auxilio, quod ſæpe fit, vt etiam non boni, boni aliquid aggrediantur. Quomodo Arias Philippo Hiſpaniarum Regi eam mentem à Deo iniectam dixit, vt de ſacris libris excudendis deliberaret. Hinc eſt quod Chryſoſtomus in Geneſin homilia quarta hoc opus vocat diuinæ non inſpirationis, ſed diſpenſationis. *Hoc enim modo* (inquit) *ſe habent omnia quæ à Domino noſtro diſpenſantur, vt per aduerſarios ſemper creſcant veritatis præcepta.*

VI. Iam verò ipſi Septuaginta viri, ad hoc ipſum munus deliguntur, non extra ordinem à Deo, ſed ab hominibus, hoc eſt iudicio merè humano. Eam electionẽ teſtatur Eleazarus epiſtola ad Ptolomæũ: [illegible] *Vt ſacra legis tranſlatio fiat videtur, & cum certitudine, omnibus præſentibus elegi viros bonos ex ſingulis tribubus ſex.* Atqui in Prophetis mittẽdis, quis vnquam audiuit Deum eſſe humana induſtria vſum? Quin potius ſe eos ſuſcitaturum pollicitus erat Deuteronomij decimo octauo, vt ſuum vnius opus eſſe ſignificaret.

VII. Delecti autem, qui humanis & ſolitis abundare viderentur auxiliis ad id opus exſequendũ: ſic enim Ptolomæus mandabat: [illegible] *Rectè facies, & pro ſtudio noſtro ſi delegas viros qui bene vitam inſtituerint, Seniores, & peritos multo ſtudio* (ſic enim [illegible] reddo) *deduxerint legem, poſſintq; eam interpretari.* Quod factum eſſe Philo ſignificat. [illegible] *Pontifex delectos quos apud ſe haberet maximi nominis, qui, præter patriam, etiam Græca inſtitutione doctiſſent, libens miſit.* Et conſentiunt Iuſtinus, Irenæus, Clemens Alexandrinus, atque alij. Haud aliter prorſus, quàm noſtra memoria Philippus Hiſpaniarum rex teſtatur ſe eãdem ob cauſam Benedictum Ariam Montanum præfeciſſe Bibliorum editioni Antuerpienſi. Sic enim ſcribit ad Ferdinandum Albæ ducem. *Benedicto Aria Montano Doctori Theologo ex aulicis & Sacerdotibus noſtris, cuius linguarum ferè omnium opportunam cognitionem, & bonarum omnium artium ac diſciplinarum non vulgarem peritiam, atque adeò inſignem morum probitatem nobis abundanti exemplo, atque ſibi his nominibus notã perſpectam habemus, eius negotij executionem commiſimus.*

VIII. Quid? quod eoſdem oportuit adiuuari loci cõmoditate? [illegible] (inquit Philo) [illegible] *Conſiderantes apud ſe, quantum opus eſſet leges oraculis ſanctitas interpretari, cùm nihil liceret vel auferre, vel apponere, vel tranſponere, ſed primam ideam formamq; ſeruare, obſeruarũt locum in circuitu puriſsimum, extra vrbem, qui enim intra murum ſit, eſſet erant, vtpote repletis omni animantium genere, tum propter morbos, & funera. ſed*

& impia ſanorum facinora. Et paulò pòſt cùm obſeruaſſent inſulam quandam ſibi opportunam; τούτου ἐξ ἀπόντων τῶν ἐν κύκλῳ χώραν τε ... ἐπιτηδειοτάτην ... *Hunc locum iudicantes omnium optimum eſſe ad quietem & tranquillitatem, ſolaq; mente vacandum ſolis legibus, ibidem manſerunt.*

IX. Verebantur ſcilicet magni iſti, ſed noui delicatuliq́ue Prophetæ, ne ſpiritum extingueret incommoditas loci. At non ſic olim Veteres illi ſerioſéſque, magiſque, vt ita dicam, maſculi Prophetæ, quos in medias turbas mittebat Dominus, vt Eſaias, qui querebatur capite ſexto, ſe habitare in medio populi polluta labia habentis. Et Ezechiel ſecundo capite audiuit ſe mitti ad gentes apoſtatrices. Adeò enim temporis aſſueuerat vrbanis moleſtiis Spiritus Sãctus: quum iſtorum quiſquis eſſet, ſe non putaret ſecurum niſi in eremo, & quidem multo militiis terra diſſito.

X. Hæc omnia redolent hominem. Conſentit Hieronymus, multis locis ſuum iudiciũ liberè pronuncians, Præfatione in Pentateuchum. *Aliud eſt vatem, aliud eſſe interpretem. Ibi ſpiritus ventura prædicit, hic eruditio & verborum copia quæ intelligit transfert.* Et paulò pòſt: *Illi interpretati ſunt ante aduentum Chriſti, & quod neſciebant, dubiis protulere ſententiis. Nos vero poſt paßionem & reſurrectionem eius, non tam Prophetiam quam hiſtoriam ſcribimus. Aliter enim audita, aliter viſa narrantur: quod melius intelligimus, melius & proferimus.* Epiſtola centeſima prima, quæ eſt ad Pammachium, de optimo genere interpretandi. *Num omnino repudiandi ſunt, quia iſtum locum, qui ad Chriſti maximè pertinet Sacramentum, aliter tranſtulerunt? an danda potius venia, vt hominibus, iuxta Iacobi ſententiam dicentis, Multa peccamus omnes?* Denique infiniti ſunt loci cùm commentariorum, tum reliquorum operum, in quibus liberè interpretationem Græcam carpit. Quod quis ita credat factum, niſi et perſuaſiſſimum fuiſſet iſtos autores eſſe humanos? Neq; enim ea vſus eſt libertate in Euangeliſtas & Apoſtolos: quamuis non paucos locos obſeruarit aliter interpretatos, quàm legantur in Hebræo. Rupertus in Ioannis decimum nonum. *Non ſic ſe habet litera Hebraica veritatis, quomodo Septuaginta tranſtulerunt: quippe qui non ſenſum Dei perfectè habuerunt, nec enim vates, ſed interpretes erant: vnde & hæc, ſicut cætera multa, non ſatis integrè tranſtulerunt.*

XI. Nihilominus aſſerit Bellarminus non eſſe Hieronymum ab eorum numero excludendum, qui aſſerunt certiſſimum eſſe eos Interpretes optimè tranſtuliſſe, peculiariq́ue modo Spiritum aſſiſtentem habuiſſe: Nimirum, quia præfatione prima in Paralipomena, ſcripſerit ſe fruſtra fuiſſe laboraturum in Bibliis vertendis, ſi eorum verſio integra haberetur, vt erat ab eis edita. Et præfatione ſecunda, eos dicit Spiritu plenos, quæ vera ſunt tranſtuliſſe. Et ſecunda Apologia contra Rufinum negarit, ſe Septuaginta Interpretibus detrahere voluiſſe.

XII. Petrus Sutor vult Hieronymum mutaſſe ſententiam. Cùm adhuc bonæ eſſet ætatis, & rem non ita penſiculatè examinaſſet, putauiſſe eos, vt homines, ac ſecundùm humanam eruditionem tranſtuliſſe: ſed poſtmodum in ſenectute, cùm diligentiùs rem ipſam voluταſſet, aliter ſenſiſſe; idq́ue apparere ex iis prologis.

XIII. Sed vterque leuiſſimis coniecturis agitari ſe patitur: quod iis accidere ſolet, qui ſuis præiudiciis res ſingulas metiuntur. Primùm quæro, quo iure vnum aut alterum locum, aut certè tertium præferant aliis infinito numero. Nam certè vix numerari poſſunt ij loci, quibus ſuum Hieronymus iudicium liberiùs pronunciauit, quàm amicius de Septuaginta Interpretibus. Quod ne ipſi quidem negent aduerſarij. Et nos proximis capitibus obſeruabimus multos.

XIV. Secundò e omnium illum locorum, vt fortaſſe vnus diſertior; reliqui certè eiuſmodi ſunt, vt nihil proferri potuerit dilutius. Fruſtra ſe laboraturum dixit, ſi extaret pura Seniorum interpretatio. Eſto: ſed id non eò verum fuit, quòd eſſet diuina & authentica, aut non humana. Cur ergo? Audi cauſam. *Quod enim* (inquit Hieronymus ipſe) *ſemel animos hominum occupauerat, & naſcentis Eccleſiæ roborauerat fidem, iuſtum erat etiam noſtro ſilentio comprobari.* Hæc Hieronymus: quæ cur diſſimulauit Bellarminus, aut omiſit? Nempe ex ſinceritate Ieſuitica. Rurſus negauit ſe velle detrahere Septuaginta Senioribus. Agnoſco humanam viri modeſtiam. Quis enim putaſſet hominem adeò ſe inſolenter iactaturum, vt eos multis ante ſe ſeculis optimè de Eccleſia meritos de ſuo gradu deturbare vellet? Et tamen vel ſolis ille locis non valde obliquè innuebat ſuam interpretationem, illorum labori præferendam: Nam & præfatione altera in librum Paralipomenon. *Meum librum, beneuolis placiturum: tamen inuidis diſplicaturum eſſe non ambigo. Optima enim quæque* (vt ait Plinius) *malunt contemnere pleriq́ue, quàm diſcere.* Et in Eſdram: *Si quos Septuaginta vobis oppoſuerit interpretes; mittite eum ad Euangelia, in quibus multa ponuntur quaſi de Veteri Teſtamento, quæ apud Septuaginta interpretes non habentur. Et quærite ab eo vbi ſcripta ſunt. Cumq; proferre non potuerit, vos legite de his exemplaribus, quæ nuper à nobis edita maledictorum quotidie linguis conſodiuntur.* Multa ſunt eiuſmodi, quæ ex eius tum præfationibus, tum aliis operibus, quilibet colligere poteſt.

XV. Vnicus ergo ſupereſt locus ex ſecunda præfatione Paralipomenon: vbi pronunciatur eos interpretes, plenos fuiſſe Spiritu Sancto. Sed id nihil eſt noui, præter ea quæ obſeruata ſunt capite quarto huius libri: vbi diuerſos grad' deſignauimus ἐνεργειῶν Spiritus Sancti, qui operatur in omnibus fidelibus, ſed variè. Hæc Bellarmino ſatisfacient; qui vt initio dixi, frigidiuſculè pugnat pro authoritate editionis Græcæ.

XVI. Sed Sutoris audaciam meritò ſuſpicemur: niſi ea iam abiiſſet pleriſq; Papiſtarum in naturam. Mutaſſe dixit ſententiam Hieronymum poſtrema ætate. Vnde id? ex ea præfatione in Paralipomena. Atqui primùm, ea præfatio nihil habet contra eam ſententiam, quæ illius dicitur fuiſſe prima, vt iam diximus. Secundò, ſi mutauit, oportebat ſaltem Sutorem oſtendere hanc poſtremam eſſe omnium præfationum, quas ille ſcripſit in varios Veteris Teſtamẽti libros. Mitto poſtulare retractationis tabulas, vt in Auguſtino: mitto dicere vnicum locum, eumque exiguum non debere eſſe tanti, vt mille alios rigidi cenſores inducamus: mitto alia, quæ in eandem ſententiam dici poſſunt: hoc vnum ſaltem Sutor oſtendat, hanc poſteriorem præfationem in Paralipomena, eſſe omnibus aliis locis recentiorem & vicerit.

XVII. Ego contrà probabo, etiam poſt hanc præfationem, Hieronymum in eadem fuiſſe ſententia, quam ab illo retractatam audacter Sutor fingit. Nam certè poſt hanc præfationem ſcripta eſt poſterior Apologia contra Rufinum. In ea ... citat ... ſuis præfationibus nonnulla, quibus ſe ...

contumeliæ Septuaginta Senioribus illatæ. In iis etiam præfatio in Iob, cuius hæc verba ſunt. *Neque enim fieri poteſt, vt quos plura intermiſiſſe perſpexerint, non eoſdem in quibuſdam erraſſe fateantur præcipuè in Iob. cui ſi ea quæ ſub aſteriſcis addita ſunt, detraxeris, pars maxima detruncabitur.*

XVIII. Et ſanè, qua mihi fronte Sutor auſus eſt obiicere rem diligentiùs voluta eam? Nam hoc ſi ita eſt, tum oportet Hieronymum comperiſſe eas cauſſas eſſe falſas, ob quas priùs iudicarat, viros illos humano ingenio opus effeciſſe. At ex eis erant aliæ nullę, præter varia menda, quæ in interpretatione eorum deprehenderunt: videlicet multa omiſſa, nonnulla addita, alia inuerſa. Hęc ſanè ſi illis interpretibus falsò obiecta comperiuntur; fatear cauſam fuiſſe cur Hieronymus priorem mutaret ſententiam. Sed ſi id falſum eſt, & etiamnum hodie omnes docti eos errores non tam vident, quàm palpant; hæc mutatio ſententiæ quid aliud eſſet, quàm fœda inconſtantiæ nota?

XIX. Itaque certum eſt, ex Hieronymi teſtimonio, Septuaginta Interpretes homines fuiſſe, à quibus humani nihil ſit alienum putandum. Addo recentiorem, noſtrique ſeculi virum, ſed Papiſtam, Auguſtinum Steuchum, præfatione in Recognitionem Veteris Teſtamenti. *Prima ſacrarum literarum editio à Septuaginta ſub Ptolomæo Philadelpho facta eſt. Hæc, ſiue Græcarum literarum cognitionem abſolutam non tenerent Septuaginta illi Seniores, ſiue aliis exemplaribus vterentur quàm nunc, aut Hieronymi tempeſtate haberentur, ſiue ſtudio quodam, deditâque opera vellent ita transferre, plurimum ab Hebraica veritate inuenitur diſſentire. Quædam etiam apertiſſimam præ ſe ferunt Græci ſermonis imperitiam: in aliis maxima Hebraicæ linguæ ignoratio deprehenditur: dura alia, & vix intelligibilia.*

CAP. VII.

An editione Septuaginta vlla ſit melior.

I. SI editio Septuaginta Interpretum eſt diuina & authentica, ergo nulla eſt editio, illâ editione melior, & exactior. At hoc poſterius eſt falſū: ergo & illud prius. Patet conſequentia: quia id diuinum appellamus quod eſt ſummè bonum; & quo melius eſſe non poteſt. Nec ſanè vllus eſt adhuc inuentus ſanæ mentis Theologus, qui ſacros autores ita contuliſſet inter ſe, vt alium alio melius ſcripſiſſe dixerit, maximè de iiſdem rebus. Nam hæc circumſtantia hoc loco maximè notanda venit, quòd comparantes Interpretes cum interpretibus, non indefinitè vnius virtutes alterius virtutibus opponamus, vt qui comparant Demoſthenem Ciceroni, Homerum Virgilio: in ſacris Lucam Matthæo, Paulum Petro; Eſaiam Amoſo: ſic enim fateor poſſe nonnullam inæqualitatem inueniri; vt Prophetarum eloquentiſſimus Eſaias nominetur: Lucas puriùs ſcripſerit Græcè, quàm Matthæus: Paulus prolixius, eoque ſolidiùs capita fidei tractarit quàm Petrus.

II. Sed nos ſic intelligimus, Interpretes interpretibus comparari, vt primò ſubiectum ſit omnino idem, nempe & rerum & verborum: quia nec res poſitę fuerint in arbitrio interpretum, nec etiam mo- A dus ipſe rerum tractandarum; non quoad capita, & argumenta tantùm, ſed etiam quoad ſingulas periodos, ſingula commata, ſingula denique verba. Secundò, ſi alius alio melius dicatur interpretatus, vt ſtatim intelligatur huic potiùs ſtandum quàm illi. Quod ſacris authoribus nunquam accidit: vt dicamus Paulo accedendum potiùs quàm Petro; quia ille prolixiùs, iſte parciùs, doctrinā fidei tractauerit: aut Lucæ quàm Matthæo, quia ille elegantiùs, iſte ſimpliciùs: Vterque enim optimè ſcripſit: nec magis B Paulo & Lucæ fides Chriſtiana nititur, quàm Petro aut Matthæo. At verò doctorum veterum explicationes Scripturæ, vni interpreti innituntur magis quàm alij: & ſic præfertur interpres interpreti: quod nunquam accideret, ſi aliqua interpretatio eſſet diuina & authentica.

III. Aſſumptum autem probatur, quia certum eſt eſſe aliquos interpretes meliores & exactiores Septuaginta Interpretibus. Et primùm quidem inter Græcos, Theodotionem, ex cuius la- C bore, Eccleſiæ iam olim Danielem legebant, neglectis Septuaginta. Magno horum præiudicio: niſi fortè adeò ſimus ridiculi, vt ſubitò illos Spiritum defeciſſe dicamus, vt in Daniele dormitarint, qui in reliquis libris ſomnum non viderunt.

IV. Quid? quod non hic tantùm, ſed infinitis aliis locis, Septuaginta Interpretibus alij ſæpe præferuntur? Exempla colligam pauca de multis. Geneſeos ſecundo Theodoretus cum Aquila humorem & vaporem mauult, quàm fontem, cum Se- D ptuaginta. Capite tertio verſutum ſerpentem cum Aquila, quàm prudentem. Capite quarto iratum Cain quàm triſtatum. Et cœptum eſſe vocari nomen Domini, quàm ſperauit inuocare. Exodi decimo ſexto [illegible] cum Symmacho, quàm [illegible].

V. Apud Hieronymum ſingulis, vt ita dicam, paginis hæc occurrunt. Quæſtionibus in Geneſin, in caput tertium profert [illegible] Aquilæ & Theodotionis [illegible] E [illegible], vt paulò antè Theodoretus. Capite vigeſimo ſexto [illegible] Aquilæ mauult quàm centuplum hordei. Capite decimo Puteum Saturitatis Aquilæ & Symmachi, quàm iuramentum. Capite trigeſimo tertio, [illegible] Aquilę, quàm [illegible]. Capite quadrageſimo primo, Non ego, ſed Deus reſpondebit pacem Pharaonis: apud Symmachum, apertius eſſe dicit, quàm, Sine Deo non reſpondebitur ſalutare Pharaoni.

VI. Epiſtola ad Suniam & Fretelam tota mi- F hi eſſet deſcribenda: vbi non otiosè, aut perfunctoriè Pſalterium Græcum comparatur, & cum textu Hebraico, & cum reliquis interpretibus: Et hi nunquam non præferuntur [illegible], ſi cum veritate Hebraica conſentiant. Quod ſi reliqua eiuſdem authoris loca percurram, maximè commentaria, longum volumen efficiam. Sed non eſt neceſſe. Non enim vereor, ne à me hoc loco viri docti modeſtiam deſiderent: & non potiùs ab aliis pudorem, ſi qui fortè negent.

G VII. Hæc de Græcis verſionibus. Iam verò Hieronymianam tacere non debeo, quam longè exactiſſimam fuiſſe fatentur omnes: ipſe Hieronymus apertiſſimè iactabat, non dubitans & ipſos prouocare Iudæos: ſæpiſſiméque taxans eos, qui Græcæ editioni magis adhęrerent. Præfatione in Pentateuchum, increpans æmulos, *Quid*

linore torqueris? quid imperitorum animos contra me concitas? Sicubi in tranſlatione videor errare, interroga Hebræos: diuerſarum vrbium magiſtros conſule. Quod illi habent de Chriſto, tui codices non habent. Item præfatione in Paralipomena. *Cur me non ſuſcipiant Latini mei; qui, inuiolata editione veteri, ita nouam condidi, vt laborem meum Hebræis, & quod his maius eſt, Apoſtolis, auctoribus comprobem?* Et in altera præfatione. *Si quis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget Hebræos, ſuam conſcientiam recolat, videat ordinem textúmque ſermonis, & tunc noſtro labori, ſi potuerit, detrahat.*

VIII. Hieronymianæ huic confidentiæ, acceſſit tandem Eccleſia. Nam cùm eius nomen (inquit Steuchus) toto orbe eſſet celeberrimum, receptus ſenſim ab Eccleſiis eſt, amotaque illa antiqua Septuaginta editio: eiuſque editione vſque ad hæc noſtra tempora vſa Latina Eccleſia eſt. Et ſanè res ipſa clamat infinitis locis Hieronymum multo feliciùs, multo etiam fideliùs, Hebraicam veritatem expreſſiſſe: vt teſtantur Gregorius moralium libro viceſimo, capite tertio. Iſidorus de diuinis officiis, capite duodecimo. Rabanus de Inſtitutione Clericorum libro ſecundo, capite quinquageſimo quarto: ſed & vident omnes, qui, quæ ex eo opere reſtant reliquiæ in eius viri operibus, dignabuntur examinare.

IX. Quinetiam in ipſa vulgata editione, quæ partes extant non verſæ ex Græco, magiſque redolent ſtylum Hieronymianum, ſiue ea ab alio ſunt autore, ſiue potiùs ab Hieronymo quidem, ſed corrupta: qualiacunque ſunt tamen, longè præferuntur editioni Græcæ. Nec ego ſanè grauatè ſubſcribam Steucho, qui, *Mea* (inquit) *ſemper fuit opinio, noſtram hanc Hieronymi tranſlationem, ita præſtare ſuperioribus omnibus, ſicut omnium poſterior edita eſt.* Et rurſus. *Hanc ſi cum editione Septuaginta contuleris, auſim hac rei ſimilitudine, vt lucem ac tenebras à te collatas afferam. Inueniemus certè hanc adeò fuiſſe Eccleſiæ neceſſariam; vt niſi hanc operam diuinus Hieronymus nobis præſtitiſſet, verſari adhuc nos in multis erroribus certè neceſſe fuerit.* En tibi editionis Græcæ diuinitatem! en auctoritatem! Itáne, & authenticam & diuinam, quæ tenebris comparatur? Quam ſi ſolam habeamus, neceſſe ſit in multis erroribus verſari? Et hæc quidem ſatis ſunto de hoc argumento.

Cap. VIII.

De variis erroribus Verſionis Græcæ.

I. HActenus præiudicia fuerunt; & quidem nec leuia, nec iniqua. Nunc erit ipſum operæpretium erit conſiderare: hoc eſt, ex ipſa editione Græca argumenta ſumere, quibus euincamus diuinam non eſſe, proindeque non authenticam. Erunt autem hæc petita ex infinitis erroribus eius verſionis, quos omnes annotare operis fuerit infiniti: Tamen ex tanta, tamque infinitâ copiâ, non pauca excerpemus, quæ oſtendant, nullo nos malo animo, ſed re potiùs diligenter conſideratâ, hanc editionem cogere in ordinem. Certè enim, ſi eius auctor eſſet idem ſpiritus, qui in Prophetis & Apoſtolis adeò magnificè ſuam maieſtatem oſtentauit, in tanta verborum ſinceritate, quamuis ſtyli diuerſitate, eædem virtutes obſeruarentur. Quod cùm contrà ſit factum, facilè euincimus ſpiritum auctorem eſſe merè humanum: ipſumque opus non diuinum, non authenticum.

II. Hic autem non iam mihi ſermo eſt indefinitè de Septuaginta virorum interpretatione, vt hactenus: ſed particulariter de ea, quæ extat hodie Græca editione. Illam non [illegible] cenſent prorſus interiſſe. Ego tamen hac parte potiùs aſſentior Bellarmino, conſeruatam, [illegible] integram: imò multis locis corruptam. Nam [illegible] tare adhuc multa oſtendunt, quæ obſeruari poſſunt, cùm apud alios, tum apud Hieronymum, à Septuaginta ſic verſa. Vt Geneſeos [illegible]: ἐφύτευσεν Κύριος ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ [illegible]. Quæ verba Hieronymus tribuit Septuaginta in libro quæſtionum in Geneſin. Nam Symmachus reddiderat Paradiſum florentem: & illud κατ' ἀνατολάς, Aquila ἀπὸ ἀρχῆς: Symmachus ἐκ [illegible]. Theodoſion ἐν πρώτοις. Et ibidem, חרמר Septuaginta ἔκστασιν reddiderant, Aquila καταφορὰν, Symmachus κάρον. Capite tertio לרוח היום Septuaginta, τὸ δειλινόν. Aquila, ἐν τῷ ἀνέμῳ τῆς ἡμέρας. Symmachus, διὰ πνεύματος ἡμέρας. Theodotion ἐν τῷ πνεύματι πρὸς κατάψυξιν τῆς ἡμέρας. Poſſunt eiuſmodi alia colligi: ex quibus videtur poſſe concludi editionem hanc Græcam eſſe Septuaginta Interpretum.

III. Eſſe tamen corruptam, quis neget, cùm ne Hieronymi quidem ætate integra haberetur? Et quorſum tot emendationibus opus fuiſſet, Origenis, Luciani, Heſychij, ſi non fuiſſet corrupta? Denique ſaltem Pſalmos conſtat haberi ex illa editione, quam κοινὴν appellabant; vt prolixè teſtatur Hieronymus Epiſtola ad Suniam & Fretelam. Erat autem illa, pro locis & temporibus, & pro voluntate Scriptorum veterum corrupta.

IV. Nec placet eorum opinio, qui ex Ariſtææ & Philonis teſtimonio, obſeruantes Septuaginta optimè tranſtuliſſe, ſic vt nihil prorſus diſcreparet ab Hebraica veritate; concludunt illam editionem prorſus periiſſe. Nam illis quis fidem habeat? Quorum hunc omnes ſciunt [illegible], id eſt, Hebraicæ linguæ, non ſatis peritum fuiſſe; vt obſeruauit Steuchus ad Geneſeos caput ſecundum. Illum autem peritum nullo adhuc indicio potui comperire. Quin potiùs hæc [illegible] ius libro verba contrà videntur pronunciare. *Cùm rerum diuinarum notitiam magno ſtudio perquireremus, & diuina lex ſine interprete cognoſci non poſſet, nos pro eius tranſlatione legationem vel vltro ſuſcepimus.*

V. Sed hæc vtcunque ſe habeant, noſtra non multùm intereſt. Si enim prorſus perierit editio Septuaginta Interpretum, fruſtrà hodie contendent aduerſarij, illam eſſe diuinam, & authenticam. Itaque, ne operam & oleum [illegible], neceſſe eſt, hanc, quæ extat, pro oculis [illegible] noſtra certè, qui defendimus nullam veri [illegible] eſſe diuinam, & authenticam, eius err[illegible]

tereſt obſeruare.

VI. Primo loco vocabulorum improprietates conſtituo. Pluribus enim locis, non ſatis expreſſerunt Spiritus Sancti mentem, ſed infrà eam ſubſtiterunt. Sic Geneſeos primo, Hebræum ברא quod propriè eſt creare, reddiderunt per verbum ποιεῖν facere, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν. Cùm poſſent multo melius διὰ τοῦ κτίζειν. quo perpetuò viſus eſt Spiritus Sanctus in Nouo Teſtamento, ad myſterium creationis ſignificandum. Marci decimo tertio ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως, ἣν ἔκτισεν ὁ Θεός: à principio rerum conditarum, quas condidit Deus. Ad Romanos primo ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Prioris ad Corinthios nono, ad Epheſios tertio, & alibi. Non eſt autem verum, quod Steuchus aſſerit verbum ברא omnem ferè actionem & formationem ſignificare: ſed eam tantùm, quæ fit ab autore naturæ. Nam in Scripturis nuſquam inuenitur niſi Deo tributum. Non potuit autem diluitius verti, quàm per τὸ ποιεῖν, quod commune eſt omnibus actionibus, cuiuſcunque generis eſſe poſſint. Propterea Steuchus tandem fatetur ab Hieronymo, per verbum creandi, clarius operationem diuinam eſſe explicatam.

VII. Eodem capite, רוח מרחפת τὸ πνεῦμα ἐπεφέρετο, Spiritus Dei ferebatur. Cùm tamen vox Hebræa ſignificet incubare, quomodo aues ſolent oua ſua fouere, quod Baſilius obſeruauit, & Hieronymus; itaque multo rectius per ἐπῴαζε, reddidiſſet. Neque hæc eſt obſeruatio nullius momenti. Nam inde, *intelligimus* (ait Hieronymus) *non de ſpiritu mundi dici, vt nonnulli arbitrantur: ſed de Spiritu Sancto, qui & ipſe viuificator omnium à principio dicitur.*

VIII. Rurſus רקיע verterunt στερέωμα, eiuſque exemplo Latinus Firmamentum. Fatentur tamen omnes expanſionem ſignificari. Excuſauit Steuchus: quia cœli ſoliditatem, atque durities innuere voluerint, vel ſtabilitatem, quam in ſuo ſitu accepit à Deo: vt Homerus vocauit χάλκεον οὐρανὸν & χαλκοβατὲς δῶμα: & σιδήρεον οὐρανόν. Sed fruſtra. Nam quod ad rem attinet, quis cœlos reuelauit eſſe ſolidos & duros? Nam ſtabiles facile concedo. Sed & aerem quis neget, ab initio huc vſque duraſſe, qui tamen neque ſolidus ſit, neque durus? Tum vt concedamus cœlos eſſe & ſolidos, & duros: tamen hæc illis eſſent cum terra communia: ipſis autoribus Septuaginta, qui Pſalmo nonageſimo tertio, quod Hebraicè eſt, *appendit orbem*, verterunt ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην. At רקיע expanſio propria eſt cœlis. Tum non quid ipſi ſentirent, ſiue philoſopharentur, ſed quid Moſes ſcripſiſſet, ſcribere debuerunt: multo minus Homerum commentarius illuſtrare.

IX. Capite tertio, ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου: Latinus, *maledicta terra in opere tuo.* Ancipitis incertæque ſententia: poteſt enim aliquis intelligere, maledicta terra, dum tu eam coles: alij verò, propter id quod feciſti. Hebraicè autem nihil eſt huiuſmodi. Nam בעבורך ſignificat propter te, vt Aquila tranſtulerat. Anguſtinus verò Steuchus, in hoc, pro more, totus, vt excuſet textum Latinum, textum Hebraicum ſuſpicatur eſſe falſatum: vt ruſtici, vel fatui ex craſſa plebe quandoque ſolent Gnomonum peccata in ſolem reijcere. Coniicit ergo mutatam eſſe literulam vnam, ſcilicet ד in ר: olimque lectum eſſe בעבודך, non autem בעבורך. At ego quæro etymologiæ rationem. Nam vocem hanc vel nomen eſſe oportet, vel infinitiuum verbi. Si nomen, oſtendant aliquando vſitatum. Nam ego quidem עבודה legi pro opere: ſed עבוד nunquam. Sin aſſerant eſſe verbum, aliam certè formam eſſe oportuit, conſtructionis; vt Deuteronomij vndecimo לעבדו. Et Geneſeos ſecundo לעבדה & alibi.

X. Mitto leuiuſcula, περιπατοῦντος αὐτοῦ τοῦ παραδείσου: Et τὸ δειλινόν, pro aura diei: Et ὅτι γυμνὸς εἶ pro *nudus es.* Capite quarto, ἐλυπήθη τῷ Κάιν λίαν: pro Iratus eſt Cain vehementer, ſignificatione immutata, vt ait Steuchus. Et στένων καὶ τρέμων, pro vago & profugo.

XI. Capite quinto, εὐηρέστησεν Ἐνὼχ τῷ Θεῷ. Et ſexto τῷ Θεῷ εὐηρέστησε Νῶε; pro *ambulauit cum Deo.* Eodem quinto, μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός. *tranſtulit illum Deus*: vnde Græci opinantur Enoch viuum tranſlatum eſſe in cœlos, vt Eliam: quod tamen non conſtat, inquit Steuchus. Hebraicè autem eſt, *Tulit eum Deus*, quæ phraſis mortem ſignificat. Rurſus, οὗτος διαναπαύσει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων ἡμῶν, *iſte requieſcere faciet nos ab operibus noſtris*: At Hebraicè eſt, conſolabitur. Imponitque interpretibus vocum נוח & נחם vicinitas, quarum hæc conſolari ſignificat, illa quieſcere, vnde deductum nomen Noë.

XII. Capite ſexto, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις. *Non permanebit ſpiritus meus in homine.* Et ſic Latinè etiam legitur, ex praua imitatione. At Hebraicè eſt ידון, quæ vox ex perpetuo & inueterato linguæ Hebraicæ vſu, in Scriptura ſignificat contendere iudicio, & rixari: ſignificat igitur Deus ſe poſt id temporis vel non acturum ſummo ſuo iure: vel, non ultro conatu cum pertinacibus diſceptaturum, vel, quod mihi longe aptius, non amplius dilaturum meritum ſupplicium. Inſtar eorum, qui apud ſe incerti de die in diem differunt aliquid agere, dum plene tandem ſtatuerint. Sic Caluinus probauit. Et Vatablus. Quod certe aptiſſimum deſignandæ multæ patientiæ, quæ differt, non aufert impœnitentium peccatorum vindictam. Ignoſcant, qui à נדן vagina deducunt, & intelligunt Spiritum Dei, ſcilicet propheticum, non permanſurum in homine tanquam incluſum vaginâ. Nam præter quàm quod grammaticam analogiam violant, non video qui poſſit ſenſus conſiſtere. Rurſus ἐνεθυμήθη ὁ Θεὸς, ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ διενοήθη. *Conſiderauit Deus quod fecit hominem in terra: & cogitauit.* Hoc verò quid ſibi vult? Sed Hebraicè. *Pœnituit Dominum, quòd feciſſet hominem in terra: & dolore tactus eſt in corde ſuo.* Quis credat eundem eſſe locum? Hoc leuius, ἀπὸ πάντων τῶν βρωμάτων, ἃ ἔδεσθε, *ex omnibus eſcis quas comedetis.* Pro eo quod eſt: *ex omnibus eſcis quæ comeduntur*, ſiue, vt Hieronymus vertit, *quæ mandi poſſunt.*

XIII. Capite duodecimo, καὶ ἤτασε κύριος τὸν Φαραὼ ἐτασμοῖς μεγάλοις καὶ πονηροῖς, *Examinauit Dominus Pharaonē examinibus malis & malis*. At Hebraicè eſt: Flagellauit plagis maximis. Decimo octauo, καὶ φάγεσθε, *& comedite*, pro confortetur cor veſtrum. Decimo nono, ἐθαύμασά σου τὸ πρόσωπον, *admiratus ſum faciem tuam*: pro ſuſcepi faciem tuam, id eſt, vt vertit Hieronymus, ſuſcepi preces tuas, is enim eſt phraſeos Hebraicæ ſenſus. Vigeſimo ἐφεισάμην σου, *peperci tibi*, pro ἐκώλυσά σε, prohibui te ne peccares. Rurſus ταύτην τὴν δικαιοσύνην ποιήσεις εἰς ἐμέ, *hanc iuſtitiam facies in me*: pro hanc miſericordiam facies mecum. Quadrageſimo octauo: ὁ πατήρ σου ἐνοχλεῖται, *pater tuus turbatur*, pro ægrotat.

XIV. Hæc ex Geneſi ſola: Et quidem de plurimis paucula. Quid ſi omnes libros percurram? Si ſaltem Pſalmos excutiam? Nam & libri Moſis omnium ſunt optimè tranſlati: Et Pſalmi omnium deterrimè. Abibo in infinitum. Pſalmo primo λοιμοὶ peſtilentes pro irriſoribus. Et οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει *non reſurgent impij in iudicio*: periculoſa amphibolia, ne forte videantur à reſurrectione excludi impij: debuit autem verti, non conſiſtent in iudicio: nimirum quia condemnabuntur. Pſalmo ſecundo, ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, *ego conſtitutus ſum rex ab eo*: ſed Hebraicè, *ego vnxi regem meum*. Et ποιμανεῖς paſces, pro conteres. Tertio, ἀντιλήπτωρ ſuſceptor, pro clypeo: ἐκέκραξα clamaui, pro clamabo: ἀντιλήψεταί μου, ſuſcipiet me, pro ſuſtentabit me. Decimo ſexto, ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν: *multiplicatæ ſunt infirmitates eorum*. Hebraicè, עצבותם: quod alij interpretantur idola eorum, vt Arias, & Leo Iudæ. At Sanctes, & Vatablus & Iunius, dolores: Munſterus anxietates. Ibidem οὐ μὴ συναγάγω τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, *non congregabo conuenticula eorum*. בל אסיך נסכיהם Arias, non libabo libamina eorum. Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου: *prouidebam Dominum in conſpectu meo*: pro propoſui. Decimo ſeptimo, κατάρτισαι τὰ διαβήματά μου perfice greſſus meos, pro ſuſtenta. Harum improprietatum nullus eſt numerus.

XV. Eodem refero barbariſmos, vel potius intempeſtiuam illam κακοζηλίαν, quæ contentioſa ſcrupuloſitate, ita verbum verbo interpretatur, vt variorum idiomatum rationem nullam habeat. Geneſeos tertio. Deus dixit Serpenti: ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν θηρίων: *maledictus tu ab omnibus beſtiis*. Quaſi beſtiæ maledicerent Serpenti: id enim phraſis Græca ſignificat. Sed Hebraica longè alium habet ſenſum, quam & Latinus quidem ſatis expreſſit, cùm dixit, maledictus inter omnia animantia: cùm potius ſit, præ omnibus animantibus, ſiue potius, beſtiis: ſic enim ſolent Hebræi ſupplere gradum comparatiuum, quo alioqui deſtituuntur. Idem error capite quadrageſimo nono χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου: *pulchri oculi eius à vino*: pro pulchriores vino. Et vt ſcias non fieri abſque vllo ſenſus detrimento, Pſalmo centeſimo trigeſimo octauo, cum legiſſent, *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me*: Carthuſianus interpretatus eſt, *Mihi, & per me, id eſt, ex prædicatione mea & Apoſtolorum meorum mirabilis facta eſt per mundum vniuerſum, ita quod omnes fideles eam mirantur*. Alphonſus de Caſtro de Anima hæreſi prima, *Miratur Propheta Dei ſapientiam, quam magna ſit ex ſeipſo: ex hoc enim quod ſeipſum homo non cognoſcit, iuſtum eſt vt miretur ſcientiam illius qui omnia nouit*. Geneſeos capite tertio, πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, *ad virum tuum conuerſio tua*: obſcuriſſimè, vt taceam τῆς ἀποστροφῆς improprietatem, pro appetitu, & deſiderio. Senſum Hieronymus expreſſit. Sub viri poteſtate eris. Idem error occurrit capite quarto, vbi Hieronymus, *Sub te erit appetitus eius*. Quanquam capite ſeptimo Cantici Canticorum eadem phraſis ſumi non poteſt, pro ſubiectione ועלי תשוקתו, ſed pro ardenti amore, quo ſponſus ſponſam deperit. Græcè ἐπιστροφή. Error videtur ortus ex vicinitate vocum תשוקה & תשובה, nam hæc & ἀποστροφὴν & ἐπιστροφὴν ſignificat. Decimo quinto, μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, *poſt hæc verba*. Rectè, ſi Græce is vſus eſſet, vt τὰ ῥήματα res geſtas ſignificarent, quemadmodum apud Hebræos. Prudenter Hieronymus, *Hic tranſactis*. Idem error Deuteronomij ſecundo, οὐκ ἐπεδεήθης ῥήματος: *non indiguiſti verbo*: pro, re vlla, hoc eſt, *nihil tibi defuit*, ſic enim Hieronymus. Similiter עשה verbum redditur per ποιεῖν, etiam tum cùm Hebraico more ſignificat vel mactare, vel apparare, vel ſimile aliquid. Vt Geneſeos decimo octauo, Abraham cucurrit ad boues, tulit vitulum, & dedit puero, καὶ ἐτάχυνε τοῦ ποιῆσαι αὐτό: *& feſtinauit facere illum*. Et ſtatim, τὸ μοσχάριον ὃ ἐποίησε, *vitulum quem fecit*. Exodi decimo, Tu dabis nobis holocauſta & hoſtias, ἃ ποιήσομεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, quas faciemus Domino Deo noſtro. Multo rectius Latinus, primis duobus locis vertit coquere, tertio, offerre; & poterat Græcè ῥέζειν: nam ποιεῖν hoc ſignificatu nunquam occurrit apud autores claſſicos. Vt prorſus ridiculi ſint, qui inde exponi volunt illud ſolemne in Euchariſtiæ inſtitutione τοῦτο ποιεῖτε, hoc facite, id eſt, hoc ſacrificate. Geneſeos vigeſimo ſecundo: ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον: *Deus videbit ſibi ouem*: pro prouidebit ſibi.

XVI. Sed hæc omnia tolerari poſſunt præ apertè falſis: quorum, Deus bone, quanta ſeges! Alia mutata, alia ſunt addita; alia denique omiſſa. Et mutata quidem imperitè quædam, nonnulla audacter. Imperitè iſta, Geneſeos ſecundo, πηγὴ ἀνέβαινεν, fons pro vapore, ἔκστασιν ἀντὶ τοῦ ὕπνου, eſtaſin pro ſopore. Tertio: αὐτός σου τηρήσει κεφαλήν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν: *Ipſe obſeruabit tibi caput: tu autem obſeruabis illi calcaneum*. Et tamen שוף eſt percutere, ſiue conterere. Quidam locum corrigunt, ita, vt legant τειρήσει & τειρήσεις. Sed inutili labore. Nam τείρειν quidem legas apud Græcos, τειρεῖν autem nuſquam. Deinde veteres omnes conſtanter τηρεῖν legerunt, cùm Græci, tum Latini. Vt Chryſoſtomus homilia in Geneſin decima ſeptima: & Procopius. Et Hieronymus in quæſtionibus in Geneſin: Cyprianus contra Iudæos libro ſecundo, capite nono. Ambroſius de fuga ſeculi capite ſeptimo: & alij. Hæc autem mutatio eo fuit ab Aria audaciùs attentata, quòd eam non notauit in variis lectionibus: vt facilè credam nullius codicis autoritate factam. Ibidem, conſtitutus dicitur Adam ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς *ante paradiſum voluptatis*. *Verum ſcriptura Hebraica*, inquit Pererius, *Paraphraſis item Chaldaica, & noſtra verſio Latina, illud, & poſuit ante paradiſum, coniungunt cum Cherubino, & flammeo gladio verſatili, quibus ante paradiſum à Deo collocatis, aditus hominis ad arborem vitæ omnino eſt interclusus*.

XVII. Capi-

XVII. Capite quarto *in ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες; ἡσύχασον*. *Nonne ſi recte obtuleris, rectè autem non diuiſeris peccaſti? Quieſce*. Horum nihil eſt in Hebraico. Et Sibylla indigent, inquit Steuchus. Verè enim meri ſunt gryphi: etſi non incommodè veteres conati ſint exponere. Sixtus Senenſis Bibliothecæ libro quinto, annotatione ſexageſima quinta. *Septuaginta interpretes, omnia perturbarũt, deuiarũntque vehementer à veritate contextus Hebraici*. Et ex Auguſtino Chiſamenſi. *Quis tam acri ingenio fuerit, qui ex hiſce verbis aliquẽ ſenſum eruere poſſit*: Imò *Ex hoc certè loco deprehenditur non adeò exquiſitè Septuaginta Grammaticam Hebraicam calluiſſe*. Multo melius Hieronymus. *Nonne ſi bene egeris, recipies: ſin autem malè, ſtatim in foribus peccatum aderit?* Ibidem [illegible], non ſic, pro propterea, mutato לכן in לא כן. Rurſus, [illegible] *Hic ſperauit inuocare nomen Domini*. Pro, tunc cœptum eſt inuocari nomen Domini: ſiue, vt alij malunt, cœptum eſt vocari de nomine Domini: vt ſignificetur tum temporis facta hominum diſcretio, vt ea in nonnulli appellarentur filij Dei, de quibus poſtea capite ſexto.

XVIII. Quamquam eo loco pro filiis Dei, malè ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, Angeli Dei: *Et peperit hæc angelorum appellatio*, (verba ſunt Sixti Senenſis libri quinti Bibliothecæ, annotatione ſeptuageſima) *perperam poſitis mixtam quæſtiones, & in varias ſententias æquè etiam eruditis mentes hominum diſtraxit*. Quid quod hoc ipſo ſexto capite legimus *ἐκ ξύλων τετραγώνων*, ex lignis quadratis; pro, lignis abiegnis, ſiue alterius cuiuſdam generis: Nam גפר quid ſit nondum plane conſtat, niſi quòd Rabbini volunt eſſe genus aliquod ligni leuiſſimi: certè nunquam quadratum ſignificat. Ibidem, [illegible], *colligens facies arcam*, pro, feneſtram in arca facies.

XIX. Capite decimo quarto *τοὺς ἄρχοντας Ἀμαλὴκ*, principes Amalec, pro regione Amalechitarum: שרי pro שדה. Ibidem *τὴν ἵππον* equitatum, & quidem ter, pro opibus; nimirum רכב pro רכש. Capite decimo quinto, *συνεκάθισεν αὐτοῖς Ἀβράμ*, ſedit cum eis Abram: pro abigebat eas Abram. Legebãt enim Septuaginta וישב אתם pro וישב אתם: Sed aliud quid ſenſit aut quis intelligat quomodo Abraham ſederit cum auibus? Decimo ſexto, [illegible] *puteum vbi coram vidi*: pro, puteo viuentis videntis me. Decimo octauo, [illegible], *ſecundum tempus hoc in horas*: pro ſecundum tempus vitæ. Decimo nono, [illegible], oſtium aperuit, pro clauſit. Rurſus, [illegible], turbati ſunt, nimirũ Angeli. Sed Hebraice, ille tardabat, ſcilicet Lot. Vigeſimo, *εἰς τιμὴν τοῦ προσώπου*, in honorem faciei. Sed כסות, non aliud quàm velamen ſonat. Ibidem [illegible]: & in cunctis eſto veridica. Hebraicè, ואת כל ונכחת. Latinus: *& quocunque perrexeris, memento te deprehenſam*, ſatis longa paraphraſi. Iunior: *atque hæc omnia, vt erudita ſis*. Vigeſimo primo ridiculè *ἀρχιστράτηγος*, pro Hebræo שר־צבאו, quod eſt princeps exercitus: & ne forte fortuna id accidiſſe quis putet, idem error repetitur, capite vigeſimo ſexto. Quid autem exercitui cum [illegible]?

XX. Eſaiæ primo. [illegible] *non amplius remittam peccata veſtra*: pro laboraui ſine defeſſus ſum ſuſtinendo. Ibidem [illegible] *Pro-* A *pterea hæc dicit Dominator, Dominum Sabaoth. Væ fortes Iſrael: non ceſſabit enim meus furor contra aduerſarios*. At Hebraice multò aliter. *Propterea dicit Dominus Deus exercituum, fortis Iſrael. Heu: conſolabor ab hoſtibus*, ſiue, *ſuper hoſtibus meis*. Rurſus pro Hebraicis; *Auferam omne ſtannum tuum*, Græce eſt, [illegible]: *at inobedientes perdam, & auferam iniquos à te, & omnes ſuperbos*. Capite tertio: B *καὶ τὸ βρῶμα τὸ ἐμὸν ὑπὸ σὲ ἔστω*. *Et cibus meus ſub te ſit*. Quàm longe à veritate! Nam המכשלה eſt ſcandalum, offendiculum: Latinus Interpres vertit ruinam. Ibidem: [illegible]. *Et lingua eorum cum iniquitate; quæ ad Dominum non credentes: quare nunc humiliata eſt gloria eorum*. At Propheta dixit. *Nam lingua eorum, & cogitationes eorum ad Deum*, hoc potiùs, *contra Deum ad irritandos oculos gloriæ eorum*. Hieremiæ decimo ſeptimo; pro, C *Prauum eſt præ omnibus & peruerſum: quis cognoſcet?* Græce eſt: [illegible]. Quod impoſuit Veteribus, qui bono quidem zelo (inquit Hieronymus) at non ſecundùm ſcientiam, vſi ſunt contra Iudæos. Viceſimo tertio. *Hoc nomen eius quo vocabit eum, Dominus Ioſedek*: cùm debuerit dici, *Dominus Iuſtitia noſtra*. Imò vt ſciamus Papiſtas ea aliorum vitiis ſua ſtruere commoda: cũ Hieremiæ duodecimo, pro Hebraica veritate *poſſederunt, nec vtilitatem acceperunt*, Græce legatur, D [illegible], *clericorum non proderunt eis*, Bellarminus non erubuit inde probare ſeparationem clericorum à laicis, libro primo de clericis capite primo. Hieremiæ triceſimo quarto quum Sedechiæ mors prædicitur, *Κλαύσονταί σε* vnde: Latine, *comburent te*: quaſi vllus is Iudæorum mos fuerit. At Hebraice *comburent tibi*, nempe aromata, quod frequens.

XXI. Venio ad eos locos, quos audacia corrupit, potius quàm mutauit imperitia. Geneſeos o- E ctauo locus eſt celeberrimus de coruo emiſſo ex arca. Moſes ſcripſit in hunc modum: *Emiſit coruum, qui egrediebatur, & reuertebatur, donec ſiccarentur aquæ ſuper terram*. At Græca editio *ἀνέστρεψε* omnino, *καὶ ἐξελθὼν οὐκ ἀνέστρεψεν*. *Et egreſſus non rediit*. Præclaros verò interpretes, quid negent, quod ſuus autor aſſerit. Errorem ſequuntur Editionis Latinæ exemplaria plurima: meum manuſcriptum antiquiſſimum: Et Venetum anni poſt mille quadringentos ſeptuageſimi noni. Et ne plura colligam, Franciſcus Lucas F è tanto numero, quem habuit, vix tria, aut quatuor potuit excipere: nec aliter legit Steuchus: aut Canus, aut Andradius, aut Sixtus Senenſis, aut Pererius, aut alij: etiam veteres, Chryſoſtomus, Auguſtinus: Itaque non dubito Ariam Montanum ex ſuo ingenio emendaſſe: & quidem (quod miror) non annotata in Apparatu varia lectione. Sed Sixtina Biblia retinuerunt. Et *fecit hic error* (inquit Auguſtinus: Chiſamenſis apud Sixtum Senenſem, libro quinto Bibliothecæ annotatione tertia & o- G ctuageſima) *vt fabuloſiſſimas quæſtiones hic inuexerint expoſitores*.

XXII. Errorem tuentur Canus & Huntlæus: excuſant Lucas & Andradius, & Pererius: Canus quidem nullo argumento, niſi autoritate veterum, Cypriani, Ambroſij, Auguſtini, Chryſoſtomi, Euſebij: ipſius etiam Hieronymi. Sed facilis reſponſio.

Nam illi non poterant non ita legere, qui neque Hebraicè ſcirent, neque alia vterentur editione. Hieronymus non iſto tantùm loco, ſed alijs innumeris tantum tribuit conſuetudini, vt ipſe etiam vtatur editione Græca: quanquam in quæſtionibus Hebraicis mendum ſubolet Lucæ, & Steucho: quia cùm de coruo aliter in Hebræo dici aſſerat, tamen ſtat in eadem lectio ſubijcitur.

XXIII. Huntlæus audacior. Pleriſque Hebræis verbis contrarias eſſe ſignificationes: interque ea verbo שוב non tantùm redeundi, ſed etiam B recedendi. Exempla citat Ezechielis decimo octauo, his: bis etiam hoc ipſo Geneſeos octauo: itaque reddendum, *Coruus egreſſus eſt egrediendo, & recedendo donec ſiccarentur aquæ ſuper terram*: id eſt, egrediebatur, & non reuertebatur.

XXIV. Sed eſſe quibuſdam verbis contraria ſignificata, nemo Hebraicè doctus negat. Huic tamen verbo שוב nemo vnquā doctus dixit. Omnes reditum ſignificare ſciunt. Sed dupliciter, pro varia ſyntaxi. Aliquando enim à termino: vnde nihil mi- C rum ſi inferat receſſum. Sed tum conſtruitur per מ: vt ijs locis, quos Huntlæus nominauit: aliter verò conſtructum, vel etiam abſolutè poſitum, ſemper reditum ſignificat: nec contra dabitur exemplum. Sed maximè in ea phraſi, qua vtitur hic Moſes, יצוא ושוב, *exeundo & redeundo*, id poſtulat oppoſitio, vt egreſſui opponatur reditus: quod hactenus doctorum nemo auſus eſt negare.

XXV. Sed Lucas & Andradius, etſi non negant diſceſſum eſſe à verbis, tamen eundem ſeruarū ſenſum pertendunt: qui tamen ipſi inter ſe ſenſu non conueniunt. Nam Lucas coruum negat rediſſe in arcam, hoc eſt, intra arcam: idque habere Græcè: rediſſe tamen ad arcam, hoc eſt, ſupra tectū arcæ: & id Hebraicè ſignificari. Andradius autem coruo tribuit perennem quandam, incertamque agitationem, qua aëra paſſim libereque circumuolitando circumcurſabat, cùm nullo loco poſſet conſiſtere: idque ſignificaſſe Leonē Iudæ, ita vertentem, Coruū emiſit, qui egreſſus vltro citroque volitabat. Et ne non ſit ſatis nugarum, Sixtus Senenſis aliter interpolat, errore Aloyſio, Veronenſi Epiſcopo duos fingente egreſſus corui, qui primò circa arcam volitaret, ac ſi regredi vellet ante quàm ſiccatæ eſſent aquæ: ſed poſt perfectè egreſſus, non reuerſus.

XXV. Nimirum ita ſolent ingenioſi varia variè comminiſci, vt ne ſit dictum, quod dictum eſt. Sed ex tanto labore quis non videt longe melius conſulturos fuiſſe Septuaginta iſtos viros, ſi tantum nunquam mouiſſent ſcrupulum, & ſimpliciter vertiſſent potius, quod legebant? Sed neſcio quo malo fato vix vnquam bene reddiderunt hanc phraſin. Nam hoc ipſo capite הלוך ושוב, Latine *eundo & redeundo*: Græcè eſt [illegible], *&* [illegible] *aqua*. Ezechielis trigeſimo quinto עבר ושב, *euntem & redeuntem*, Græcè [illegible]: *homines & iumenta*. Et dignos hos quiſquam exiſtimet, quibus excuſandis tempus conſumat, cerebrum minuat? Et vt concederem hos eſſe poſſe Hebraicorū verborum ſenſus: tamen verſionem Græcam non eſſe ſatis aptam inde apparet, quòd eá ſola vtens nemo vnquam eos potuit ſuſpicari: ſed ij ſoli excogitarunt qui Græca compararunt cum Hebræis. Nam reliqui abſolute & ſimpliciter negant rediſſe: vnde factum, (inquit apud Sixtum Senenſem Auguſtinus Chiſamenſis Epiſcopus) vt fabuloſiſſimas

A quæſtiones huc inuexerint expoſitores, quærentes quo loco abfuerit coruus, per tot dies extra arcam, & vbi reſederit, cùm aquæ ſiccatæ nondum eſſent: & an reuerſus ſit ad Noë in arcam poſt aquarum exſiccationem.

XXVII. Sed audite. Reuerſus eſt ad arcæ tectum, & id Hebraice: non reuerſus eſt intra arcam, & id Græce. Ergo, inquam, falſa hæc Græca verſio, quia non habet id quod eſt in Hebræo. Vicimus ergo, quicunque non probamus hanc editionem. Ne- B mo eſt enim qui ab ea non quærat, quid Moſes dixerit. Nemo item, qui non neget illum Interpretis nomine dignum, qui alia exprimat, cum aliud ſit autor dixit. Deinde, vnde habetur reditus ad tectū? quis reuelauit? Nam Septuaginta prophetas fuiſſe negat Hieronymus.

XXVIII. Perennem agitationem video ſubtiliter excogitatam ab Andradio quam & verba ferre poſſent, ſi horum duorum verborum habenda tantùm eſſet ratio. Sed quid? nulla ne habenda C ipſius corui? Nam in hac perenni agitatione, vel nūquam coruus quieuit, vel collecta. Si quieuit, vbi? Nam omnia pontus erat. Nec ea coruū natura, vt natet. An ſuper cadaueribus? At ea negat Pererius potuiſſe ſupereſſe. An nunquam quieuit? Quis poterit? Niſi forte extinctum velint in aquis, cùm volatui non ſufficeret. Sed quis diuinauit?

XXIX. Duos Aloyſio egreſſus quis manifeſtauit? Nam ſi ſomniauit ipſe, ridendum ſeſe propinauit. Tanto magis, quanto certius Moſem obſeruaſ- D ſe egreſſum columbæ triplicem: & diſertè notaſſe reditum, cùm nondum aquæ eſſent exſiccatæ: poſtea verò contra. *Non addidit* (inquit) *regredi*. Itaque in his ſomnijs nihil eſt præter meras nugas.

XXX. Sed pergo ad alia huius audaciæ exempla. Geneſeos trigeſimo ſeptimo, pro eo quod Hebraicè dicitur Ioſeph detuliſſe fratrum ſuorum infamiam factam ad patrem: Græce contra illi dicuntur accuſaſſe fratrem Ioſeph apud patrem, [illegible]. Sic enim E legimus in Argentoratenſi editione: Sic olim Chryſoſtomus: ſic Procopius: ſic Steuchus etiā. Sed [illegible] Arias [illegible]: Et quidē nulla annotata lectionis varietate. Exemplo nō bono. Eodem capite viginti argentei, mutati ſunt in viginti aureos. Qua de re ſic Pererius in eum locū, *Mirum eſt autem, nec ſatis diſpici poteſt, quid ſecuti fuerint Septuaginta interpretes, qui hoc loco poſuerunt, Ioſeph eſſe venditum viginti aureis, cùm in Hebræo non ſint aurei, ſed argentei: valet autem argenteum quatuor drachmas, aureus vero minimum decem.* F *Cur igitur argenteos mutare voluerint in aureos, & quæſiui ſæpe, atque etiam nunc in quærendo ſum. Neque hoc tantùm loco, verum etiam infra capite quadrageſimo quinto, pro trecentis argenteis, vt eſt Hebraice, ipſi verterunt trecentos aureos. Hieronymus certè de hoc reprehendit & damnat tranſlationem Septuaginta, tum in Traditionibus Hebraicis in Geneſin ſuper hunc locum, tum ſuper vigeſimum ſeptimum caput Matthæi.* Capite trigeſimo octauo, nu:[illegible] in [illegible]ſam. Capite quadrageſimo primo, pro Hebraico G *abſque me Deus reſpondebit pacem Pharaoni*, Græce habetur [illegible]: *Sine Deo, non reſpondebitur ſalutare Pharaoni.* Capite quadrageſimo nono auguſtiſſimum illud Iacobi teſtamentū fœde corrūpitur multis modis. [illegible]. *Simeon & Leui fratres perfecerunt iniquitatem propoſiti ſui.* Moſes ſcripſerat כלי חמס מכרתיהם, quarum vocum poſtrema varie à varijs exprimitur: nonnulli habitatio-

habitationem eſſe putant, vt ſit, *Vaſa violentiæ habitationum ipſorum*, vt Steuchus: vel, *in habitationibus ſuis*, vt Pagninus: Leo Iudæ, *arma violentia machæra eorum*. quia eſt alluſio quædam inter machæras & vocem Hebraicam. Alij aliter. Sed nemo tam procul diſceſſit à veritate, quàm Septuaginta, apud quos vix inuenias veſtigium contextus.

XXXI. Rurſus Iſſachar [illegible], *bonum concupiuit*: pro, *aſinus fortis*, vel *oſſeus*, [illegible]: *filius meus iunior ad me reuertere.* Quis id vnquam credat verſum ex Hebræo? Scripſit Moſes. *Filiæ diſcurrerunt*, vel potius ex vi phraſis Hebraicæ, *filiarum quælibet diſcurrit ſupra murum*. Iungitur enim diſtributiuè nomini plurali verbum ſingulare. [illegible] *Et contriti ſunt cum fortitudine arcus eorum. & diſſoluti ſunt nerui brachiorum manuum eorum per manum potentis Iacob: Inde corroboratus Iſrael a Deo patre tuo. Et adiuuit te Deus meus: & benedixit tibi benedictionem cæli deſuper, & benedictionem terræ habentis omnia, propter benedictionem vberum & vulua. Benedictionem patris tui & matris tuæ. Confortatus eſt ſuper benedictiones montium ſtabilium, & in benedictionibus collium æternorum.* Omnino ſic Græcè legimus. Audite nunc Hebraicam veritatem, & comparate, vt immenſam aduertatis diſtantiam. *Sedit in forti arcus eius, & roborata ſunt brachia manuum eius per manus robuſti Iacob. Inde paſtor, petra Iſrael. A Deo patris tui qui adiuuit te: & omnipotēte qui benedixit te benedictionibus cæli deſuper benedictionibus abyſſi quieſcentis deorſum: benedictionibus vberum, & vteri. Benedictiones patris tui confortatæ ſunt ſupra benedictiones natorum meorum vſque ad deſiderium collium ſeculi.*

XXXII. Exodi quarto. *Sponſus ſanguinum tu mihi es.* Pererius octaua diſputatione in id caput. *Cur Interpretes Septuaginta verterint, Stetit ſanguis filij mei, equidem neſcio: nam nec ambiguitas vocis Hebrææ, nec ſimilitudo & conuenientia eius cum alia quapiam voce, iſtiuſmodi interpretationis præbere occaſionem potuit.* Deuteronomij triceſimo ſecundo, cùm ſit Hebraicè, *Statuit terminos populorum pro numero filiorum Iſraelis.* At Græcè [illegible]. *Conſtituit terminos gentium, iuxta numerum Angelorum Dei.* Vnde Veteribus perſuaſum ſingulis gentibus ſingulos angelos aſſignatos, teſte Maldonato in decimum octauum Matthæi. Sed Steuchus, *Non dubium eſt, quin locus is apud Septuaginta ſit deprauatus.*

XXXIII. Eſaiæ octauo. *Liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis.* Septuaginta: [illegible] *tūc manifeſti erūt ſigillantes legem ne diſcant.* Prouerbiorū triceſimo, *Tria ſunt difficilia mihi: & quartū penitus ignoro, viā aquilæ in Cælo, viā colubri ſuper petram, viā nauis in medio mari, & viam viri in adoleſcentula.* At Græcè hoc poſtremum [illegible], Latinè etiam *in adoleſcentia*. Vnde Baradius probat non poſſe ſciri geſta Chriſti ab anno duodecimo ad baptiſmum vſque: Commentariorum in Concordiam libri decimi capite decimo quinto tomi primi. Nonne egregiè, & leſuiticè? Errorem emendauerant aliquæ editiones Latinæ: ſed Sixtus reſtituit, & per Lucam Burgenſem edixit, ne quis facilè ſcribas adoleſcentulam.

XXXIV. Hæc quis diſſimulare queat? Sed audaciſſima eſt numerorum permutatio, quorum rationem nullam videmus habuiſſe. Nam Geneſeos quinto, quinque patribus, nimirum Seth, Enos, Cainan, Malaleel, & Enoch, ante quàm filius gignerent, ſingulis annos tribuit centenos vltra veritatem Hebraicam. Mathuſalem verò detrahit annos viginti duos: Lamech autem ſex addit. Rurſus iiſdem de tempore vitæ poſt genitos primos filios detrahit annos centum: excepto Mathuſala, cui addit annos totidem. Lamech autem detrahit annos triginta. Vnde præter falſationem, quæ ipſa per ſe maximum eſt incommodum, duo præterea abſurda conſequuntur. Prima Chronologiæ perturbatio. Nam cùm à creato mundo ad diluuium veritas Hebraica colligat annos tantùm mille ſexcentos quinquaginta ſex: tamen ex Græca editione fiunt bis mille ducenti quadraginta. Secundò, cum à nato Lamech ad initium diluuium numerentur anni ſeptingenti octoginta octo: tamen poſt eundem Lamech natum vixiſſe dicitur Mathuſala annos duos ſupra octingentos, id eſt, poſt initium diluuij annos quatuordecim. Vbi ſeruatus? Nam in arca non fuit ille quidem. At ex ſupputatione Hebraica incidit eius obitus in ipſum diluuij annum. Rurſus capite vndecimo in genealogia, quæ texitur à Sem vſque ad Abrahamum natum, primò ſingulis iterum adduntur anni centum: nonnullis etiam plures: deinde additur generationis gradus vnus. Cùm enim Arphaxat dicatur genuiſſe Sale: editio Græca fingit intermedium Cainam cum annis centum triginta. Ita fit, vt cùm à diluuio ad Abrahamum natum elapſi ſint anni tantùm trecenti quinquaginta duo: ex Græca tamen ſupputatione colligantur anni mille ducenti triginta ſex. Simili audacia capite quadrageſimo ſexto pro quatuordecim filiis Rachelis nominantur octodecim: Et pro ſeptuaginta animabus, id eſt, capitibus familiæ Iacobi, ſeptuaginta quinque: repeturque error capite primo Exodi. Numerorum quarto viginti quinque, pro triginta. Ionæ tertio: [illegible]. *Adhuc tres dies & Niniue ſubuertetur.* Hieronymus, *Triduis numerum qui poſuere à LXX. non conuenit pœnitentia. Et ſatis miror cur ita tranſlatum ſit, cum in Hebræo nec literarum, nec ſyllabarum, nec accentuum, nec verbi ſit vlla communitas.* Nimirum quia Hebraicè, dies dicuntur non tres, ſed quadraginta.

XXXV. Proximum eſt, vt additamenta non enumerem quidem, ob immenſum laborem, ſed certe indicem ob ſuſcepti laboris neceſſitatem. Quod genus falſi quis excuſet? Geneſeos primo ad ſecundum diem additur, [illegible], *Et vidit Deus quòd bonum*, vt in aliis diebus. Etſi autem Hieronymum non probem, hoc loco non ſatis piè commentantem, aſſentiaſque Lyrano impoſturam appellanti: nihilominus, non debuit humanum ingenium tantum ſibi arrogare, vt id exprimeret quod Spiritus Sanctus tacuerat. Eodem capite, [illegible]: *& collecta eſt aqua, quæ erat ſub cælo in collectiones ſuas & apparuit arida.* Superfluitatem horum verborum pridē notauit Baſilius [illegible] homilia quarta. [illegible] *Supervacaneum eſſe poſt illud teſtimonium, factum eſt*

ita, eorundem itera a narratio. Propterea emendatiſſima exemplaria obelo confoderunt. Eſt autem obelus nota eorum quibus authoritas detrahitur. Rurſus eodem capite, fiant luminaria in firmamento cœli, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς: vt appareant ſuper terram: hæc poſtrema non leguntur Hebraicè. Capite quarto, cùm Moſes ſcriberet ſimpliciter Cain eſſe alloquutum fratrem ſuum: Græcè additur quid dixerit: nempe διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον. Latine: (nam & Latina editio retinuit errorem.) *Egrediamur foras.* Hieronymus Traditionibus in Geneſin, *Superfluum eſt, quod in Samaritanorum & noſtro volumine reperitur, Tranſeamus in campum.* Capite vndecimo, vt paulò antè monuimus, addita eſt integra generatio. Nempe [illegible] & poſtea, [illegible]. Capite decimo quarto, [illegible] *Tradati ſunt vniuerſum equitatum Sodomorum.* Capite decimo quinto, ἐν ὁράματι τῆς νυκτός, *In viſione nocturna*, quæ tamen potuit eſſe diurna. Capite decimo ſeptimo, *Qui non circumcidetur carnem præputij ſui in die octaua.* Hoc, *in die octaua*, additum conqueritur Bellarminus capite decimo ſeptimo de Sacramentis. Et Pererius in eum locum diſputatione ſexta, dicit extrinſecus intruſum. Capite trigeſimo ſecundo, [illegible] *Et quid quæris nomen meum, quod eſt mirabile?* Capite trigeſimo quarto καὶ ἔτεκε: *& peperit.* Trigeſimo quinto: [illegible] *Et malum viſum eſt coram eo.* Quadrageſimo tertio, [illegible] *Benedictus homo iſte Domino.* [illegible] *Abominatio eſt enim Ægyptiis omnis paſtor ouium.* Quadrageſimo quinto: [illegible] *Habitabis in terra Geſem Arabiæ.* Atqui Arabia procul erat ab Ægypto. Deuteronomij trigeſimo: *Iuxta te eſt ſermo valde in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud:* [illegible], non ſine periculo: eſſet enim eius loci ſenſus non tantum intellectu eſſe facilia mandata Dei, ſed etiam factu, quæ ſententia Pelagiana eſt, & his ipſis verbis confirmata à Cœleſtio, vt videre licet apud Auguſtinũ de Perfectione Iuſtitiæ. Quid enim aliud ſonare poteſt illud, [illegible]? Quod Hebraicè nullum eſt. Exodi trigeſimo octauo, Steuchus. *Additur etiam in codicibus Græcorum hoc totum,* [illegible] *quo die erexit ipſum tabernaculum: nam neque in Hebraica contextu, neque noſtro habetur.* Hæc inquam omnia audaciſſimè addita ſunt.

XXX. Omiſſa etiam nonnulla. Geneſeos primo, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. *Et fecit Deus hominem. Secundum imaginem Dei fecit illum.* At Hebraicè [illegible], quia res eſt magni momenti. *Et creauit Deus hominem ad imaginem ſuam: ad imaginem Dei creauit illum.* Paulo ante ad diem ſecundum omiſſum eſt. *Et factum eſt ita.* Capite decimo ſeptimo: hæc omnia omittuntur. *Circumcidendo circumcidetur natus domus tua, & emptus argento tuo.* Et quamuis totidem ferè verbis iam expreſſa erant, tamen non inutiliter repetuntur à Spiritu Sancto. Item iſta, *Iſmael filius eius agebat tertium decimum annum, quando circumciſus eſt carnem præputij ſui.* Capite trigeſimo, *Et incaluit grex ad virgas.* Trigeſimo quinto, *Ego Deus omnipotens:* Græce deeſt Omnipotens. Exodi triceſimo octauo, Steuchus, *Dimittitur totum hoc, quod de atrio ſcribitur in codicibus Græcis, & eius loco ponitur deſcriptio labri. Cumque in eius deſcriptione diutius immorarentur Septuaginta, interim integrum fere caput ex contextu omiſerunt.*

XXXI. Hæc curſim: & quidem ex vnico Moſe. In quantam enim molem progrederer, ſi omnes libros euoluerẽ? Non debeo tamen eos locos tacere, quos ſuis obtrectatoribus confidenter Hieronymus obijciebat. In Apoſtolorum ſcriptis *multa* (inquit) *de Veteri Teſtamento leguntur, quæ in noſtris codicibus non habentur: vt eſt illud, ex Ægypto vocaui filium meum, & quoniam Nazaræus vocabitur: & videbunt in quem compunxerunt: &, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: &, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus ſe: & multa alia quæ proprium ſyntagma deſiderant. Interrogemus ergo eos, vbi hæc ſcripta ſunt, & cum dicere non potuerint, de libris Hebraicis proferamus. Primum teſtimonium eſt in Oſee: ſecundum in Eſaia: tertium in Zacharia: quartum in Prouerbiis: quintum æque in Eſaia. Quod multi ignorantes: apocryphorum deliramenta ſectantur: & Ibericas nænias libris authenticis præferunt.* Hæc Hieronymus. Et merito. Nam in Græca editione illi loci ſic leguntur. Primus, Oſeæ vndecimo: ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ, *Ex Ægypto vocaui filios eius.* Tertius Zachariæ duodecimo: καὶ ἐπιβλέψονται πρός με ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο, *& aſpicient ad me, pro eo quod protriuerunt.* Quintus, Eſaiæ ſexageſimo quarto: [illegible] *A ſeculo non audiuimus, neque oculi noſtri viderunt Deum præter te, & opera tua quæ facies expectantibus miſericordiam.*

XXXII. De ſecundo & quarto loco non ita liquet. Nam Eſaiæ vndecimo, eſt quidem in Hebræo vox נצר quæ alludit ad Nazaræum, quod eſt ab eadem radice: proinde poterit, ſi quis velit, eò referre: at certe non eſt verſio, ſed alluſio. Nec male legitur Græce ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, & Latine. *Egredietur virga de radice Ieſſe.* Itaque melior eorum videtur ſententia qui indicatum potius cenſent decimum tertium caput Iudicum: vbi prædicitur Samſon futurus Nazaræus: fuiſſe enim illum typum Chriſti, nemo dubitat. Prouerbiorum decimo octauo, Hebraice: *Aqua profunda verba oris viri, torrens exundans fons ſapientiæ.* Quæ paulo magis accedunt ad verba Chriſti: quàm quæ Græce leguntur, ὕδωρ βαθὺ λόγος ἐν καρδίᾳ ἀνδρός, ποταμὸς δὲ ἀναπηδύει καὶ πηγὴ ζωῆς, *Aqua profunda ſermo in corde viri, fluuius autem, ſcaturit & fons vitæ.* Sed forte non tam exſtantes à Chriſto locus dicendus, quam indicatus: in quo etiam quæritur, quid illud ſit [illegible] aut à quo vſit.

CAP. IX.

De erroribus varijs editionis Græcæ Pſalmorum.

I. DE Pſalmis conſultò nihil dum dixi: quia liber cum reliquis metricis omnium eſt in editio-

Hic ipſe Græca corruptiſſimus. Verè enim in lobo, & Pſalmis maximè, videtur, quiſquis ille fuit author Græcæ editionis, non tam ludere voluiſſe, quàm illudere iis quibus minimè oportuit, id eſt, Eccleſiæ. Sed huc eſto Pſalmus proprius locus: tum quia vna eademque opera conficitur editio Latina, tum, quia Bellarminus huic rei totum impendit caput decimum tertium libri ſecundi de Verbo Dei, contra Caluinum. Nam quæ in editione Latina peccata ſunt, æquum eſt in Græca vindicari, vnde fluxerût. Richardus Cenomanus Commentariis Lombardi in Pſalmos ſubiecit collationes, quibus comparat vulgarem editionem reliquis quas videat: ita vt vulgatam gratiam pronunciet ſemper. Nos hunc non negligemus.

II. Primus ergo locus eſt Pſalmo ſecundo, נשקו בר. Quidam vertunt *adorate purè*: ſed longè plurimi, *oſculamini Filium*. Et quidem priorem dictionem, nemo eſt, qui neget ſignificare idem quod Latinum oſculari. Sed adorationem eliciunt ex conſequenti: quia oſculum manuum in Palæſtina, argumentum ſubiectionis erat. Alteram autem deduci poſſe à radice ברר, vt mũdum ſignificet & purum, vt tamen opinor inuenias pro aduerbio: ſed ſignificare Filium, notius, quàm vt admonitione meâ indigeat. Eſſe autem ſenſum hoc modo pleniorem ſicile vident omnes. Nam ſi non exprimas id quod oſculandum præcipitur, neceſſe eſt incertum relinqui præceptum. Propterea recentiorum interpretes plerique omnes huc inclinant: Burgenſis, Pagninus, Leo Iudæ, Vatablus, Munſterus, Caſtellio, Arias, Hectius Mollerus, ipſeque Andradius: atque adeò Genebrardus, vtſit illoſtre vaticinii de Chriſto: fœdiſſimè obſcuratum à Græco & Latino interprete *δράξασθε παιδείας, apprehendite diſciplinam*: à quibus ne vtra vox eſt expreſſa. Stapletonus calumniatur nobis eam verſionem non placere, quia diſciplinæ neceſſitas (quæ eſt legem Dei ſeruare) ad vitam inſtitiæ tenẽdam aduerſatur iuſtificationi per ſolam fidem. Scilicet, quia nulli ſunt alij loci qui diſciplinam commendent: & nos ita ſumus bardi, vt alios locis toleremus, quod in Pſalmo ſecundo odimus. Imò Stapletonus eſt merus Sycophanta, qui nec vnoquo modo inuidiam conflare conetur: eſt etiam ineptus Theologus, qui diſciplinæ neceſſitatem aſſeram eſſe contrariam iuſtificationi per ſolam fidem.

III. Gretſerus defenſione capitis ſecundi libri ſecundi, coniicit Septuaginta Interpretes, exiſtimaſſe Verbum נשק ſumi pro apprehendere, vt in Coniugatione Hiphil, Ezechielis tertio: quia oſculantes ſeſe & contingant & apprehendant. Deinde pro בר forte legiſſe בור munditiem, ſeu purificatorium, indeque metaphoricè diſciplinam. Vel potius, מוסר. Et detracta prima litera, סר à יסר corripere, erudire. Minimo autem ſpatio diſtare סר à בר.

IV. Ego verò fateor omnino aliquam cauſam fuiſſe ὁμοιώματος, nec intereſſe vtrum hæc fuerit potius quàm vlla alia, neque idcirco non eſſe ὁμοίωμα. Imò Critici quondie innumera huius generis emendant in librorum prophanorum contextu, cur non & nos in ſacrorum voluminum Interpretibus? Nam hic periculum longe maius. Et tamẽ hoc cauſæ quid ſit videamus. Verbum נשק putarunt poni pro apprehendere. Intelligo, ſed quo iure? Nam Ezechielis tertio nullus is ſenſus eſt: vbi Septuaginta reddiderunt πτερύσσεσθαι, Latinus percutere, quomodo ſe alæ ſæpe ſolent alæ. Quanquam potuit tamen ſignificatio oſculi; Metaphorica tamen. Nam oſculantes, non tantùm contingunt ſe, & apprehẽdunt, ſed etiam ſonitum quendam edunt labiorum contactu. Propheta autem loquitur de hoc ſtrepitu alarum: qui nullus eſſet ſi apprehenderent ſeſe viciſſim alæ.

V. In altera voce lepidus luſus eſt. Legerunt בור. Hoc falſum, inquam: nam ſi legiſſent, eſſent interpretati. At, qui diſciplinam dicit, non interpretatur בור quo ſignificatur mundities. At mundatorium diſciplinæ cõuenit per metaphoram. Forte, inquam. Sed hoc ipſum peccatum eſt, pro vocibus propriis figuratas ſubſtituere. Et quidem longe petitas, atque ideò obſcuriores. Imò nõ figuratas, ſed figuratarum longinquas coniecturas. Quanquam nondum oſtenditur, ſi ſic legerint, rectè legiſſe. De מוסר & סר quid dicam vix inuenio. Nam quæ alioquin veriſimilitudo in tanta alucinatione? Vix cæcus legat מוסר, adeò diſcrepãt, & literæ, & ſyllabæ. Alterum autem סר, etſi nonnihil habet vicinum in tractu linearum, tamen oculos argueret non bene purgatos: Sed arguit potius Gretſeri non ſanam mentem. Nam סר pro מוסר Hebræus nullus vnquam dixit. Niſi forte indidem nati, vnde qui dixerunt Contam pro Ciconia.

VI. Sed Bellarminus ſenſum eius loci rectiſſime verſum aſſerit: nimirum, quia, Oſculamini Filium, idem ſit quod, agnoſcite Filium Dei eſſe verum Regem, & Meſſiam veſtrum, oſculando illi manum honoris gratiâ. At id non aliter poſſumus, quàm fidem, & doctrinam eius recipiendo. Quid eſt autem aliud, Apprehendite diſciplinam, niſi, eruditionem & doctrinam Filij Dei recipite?

VII. Nimirum, etiam Papiſtis Theologis, & inter eos Ieſuitis, illud Galeni *ἀεὶ φιλονικῶν ἐπιμένειν*, optimè quadrat, [illegible] Quibus impudentia comes eſt, ij ſimiles ſunt ignauis luctatoribus, qui delecti neſciunt manus dare: ſed victores ceruicibus detinent, quamuis humi proſtrati, eoque ſe credunt ſuperiores eſſe. At ego Theologos putabam, non victoriam, ſed veritatem affectare.

VIII. Fruſtrà tamen Bellarminus [illegible]. Nam primò, etſi illa tam pulcre conſuta, vera eſſent, tamẽ non parum in eo peccatum eſt, quod illuſtre teſtimonium, quo Iudæorum pertinaciam poſſumus conuincere, redditur obſcurius. Nam illuſtrius eſſe, *Oſculamini Filium*, agnoſcit Andradius, Genebrardus *ἐμφατικώτερον*, & Galatinus libro tertio, capite quinto, non potuit aliter in Iudæos torquere. Quinetiam diſertè ſuo Hogoſtrato obiicienti Latinam editionem, reſpondet, *Autor noſtræ editionis, æquiuocatione vocabulorum deceptus, multa lõgè aliter trãſtulit, quàm veritas Hebraica habeat.* Quin ipſe Bellarminus capite ſecundo ſecundi de Verbo Dei, *Nihil apertè contra Iudæos deduci poteſt. In Hebræo eſt, oſculamini Filium, qui locus eſt invictiſſimus contra Iudæos.* Vnde factum, vt nemo vnquam ex veteribus eo ſit vſus in hunc ſenſum; non Iuſtinus, non Tertullianus, non Cyprianus, non reliqui ex profeſſo diſputantes cõtra Iudæos. Non alij etiam cum Pſalmum Chriſtianis exponentes. Et audeat aliquis aſſerere iis verbis illum ſenſum optime redditum, quem nemo vnquã ſuſpicari potuit, qui iis verbis ſit vſus? Imò ne ij

quidem Ballarmine aſſecutus eſſes, niſi araſſes in vitula noſtra: hoc eſt, Hebræum contextum cum peruerſione hac contuliſſes. Deinde aliud eſt Tranſlatoris, aliud commentatoris officium. Illius eſt ex vno idiomate in aliud transferre, quod legit: huius autem, & id interpretari quod legit, & ex eo neceſſarias conſequentias eruere. Itaque, nõ Septuaginta Interpretum laudauit Bellarminus ſinceritatem, ſed ſuam oſtentauit in nectendis conſequentiis induſtriam. At Caluinus non erat ſollicitus de induſtria Bellarmini, aut vllius omnino Ieſuitæ: ſed conquerebatur non eſſe ſatis ſinceram illam verſionem.

IX. Quid? quod hæ ipſæ conſequentiæ ſunt inanes? Nam primò ſi veræ ſunt, quid obſtat, quominus vbicunque diſciplinam inuenimus laudatam, ibi conſtituamus Prophetiam de Chriſto? Exempli gratiâ, Prouerbiorum quarto, *Tene diſciplinam*: Græcè ἐπιλαβοῦ τῆς ἐμῆς παιδείας; ſuperfluo pronomine. Et octauo, *Audite diſciplinam*: Græcè ἀκούσατε σοφίαν. Et decimo nono; *Suſcipe diſciplinam*. Sophoniæ, tertio, *Suſcipietis diſciplinam*; δέξασθε παιδείαν. Et alia. Nam his omnibus locis, nemo queritur fucum eſſe factum: eſt enim Hebraicè, מוסר Secundò, nego, apprehendere diſciplinam, non eſſe aliud, quàm eruditionem & doctrinam Filij Dei recipere. Nam aliud eſt in genere & ἀορίστως diſciplinam commendare: aliud particulariter diſciplinam, id eſt, fidem & doctrinam Chriſti. Quare, etſi verum ſit, omnes, qui Chriſtum agnoſcunt pro Meſſia, ſuſcipere etiam diſciplinam: tamen falſum eſt, omnes qui ſuſcipiunt diſciplinam, agnoſcere Chriſtum pro Meſſia. Denique, quid ſi ſophiſticari velim? negémque omnes, qui Chriſtum agnoſcunt pro Meſſia, ſuſcipere diſciplinam? Certè ipſa mihi Stapletoni calumnia faueret: qui nos dixit odio diſciplinæ hanc verſionem impugnare: quos tamen nemo neget agnoſcere Chriſtum pro Meſſia. Et ſi huius verſionis impugnatio, argumentum eſt odij in diſciplinam: quid-ni erit veritatis Hebraicæ propugnatio, argumentum amoris in Chriſtum?

X. Gretſerus vim conſequentiæ conſtituit in totius Pſalmi contextu, vnde appareat non aliam diſciplinam intelligi, quàm eius cui dictum, *Filius meus es tu*. Hoc modo: Apprehendite diſciplinam eius, cui dictum, Filius meus es tu, ego hodie genui te, poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem, & poſſeſſionem tuam terminos terræ: & de quo etiam dictum eſt, Beati omnes, qui confidunt in eo. Ergo, Chriſtus eſt verus Deus: quia nullius inſtitutionem, diſciplinam, & doctrinam, tanquam ad ſalutem neceſſariam, ſub periculo iræ diuinæ incurrendæ, amplecti, neque in quoquam abſolutè cõfidere iubemur, niſi in eo qui Deus ſit. Et hoc modo conformatum argumentum inquit, iiſdem penitus lacertis aduerſus Iudæos & Arianos pugnat, quibus illud ex altera tranſlatione deductum.

XI. Sed fallitur Gretſerus. Primò, aliud eſt directum teſtimonium: aliud obliquum argumentũ ex teſtimonij conſequentia. Et illud ſi non fortius, certò clarius: quomodo τὸ ῥητὸν ſemper magis perſpicuũ, quàm τὸ διάνοια. Imò hoc ipſo, quod clarius etiam certius, quia ſeſe primo ſtatim intuitu vis exſerit. Itaque Galatinus longè ſibi putauit conſultius argumentari contra Iudæos ex Hebraica veritate. Imò, vt dixi, nullus Veterum potuit diuinare, ex ea verſione ſiue Iudæos, ſiue Arianos conuinci poſſe. Itaque etſi reliqua omnia concederem, tamen falſum eſſet, iiſdem lacertis vtrinque pugnari.

XII. Secundò, nihil habet Gretſerus, quo probet intelligendam diſciplinam eius, cui dictum, *Filius meus es tu*: magis quàm in genere diſciplinam: vel etiam diſciplinam Dei. Itaque Auguſtinus. *Intelligere & erudiri, hoc eſt, apprehendere diſciplinam.* Neq; ab eo longè abeunt Theodoretus, qui diſciplinam intelligit actum virtutis, non ſcientiam: Et Euthymius, qui perfectam virtutem. Sunt qui longè aliter. Lombardus, aduerſa: indeque Dionyſius Carthuſianus, informationem fraternam, increpationem charitatiuam, flagella Dei. Hoc cùm ita ſit; perit omnis argumenti efficacia.

XIII. Tertiò, etſi concedamus Diſciplinam eius cui dictum, *Filius meus es tu*: tamen argumentum fit magis elumbe. Argumentum, inquam, ab his verbis. Nam alioqui, ſi vrgeas, *Filius meus es tu: Et hodie genui te*: argumentum ducitur non ab his verbis, quæ nunc tractamus: ſed ab aliis; de quibus nulla quæſtio eſt. Fallit autem Gretſerus, cùm aſſerit, nullius diſciplinam, tanquam neceſſariam ad ſalutem, amplectendam, ſub periculo iræ diuinæ, niſi eius, qui natura Deus ſit; faciliimè eluditur: diſtinctione auctoris primi, & ſecundi: Nam Lex Dei dicitur etiam Lex Moſis, Et Euangelium Chriſti, etiam Euangelium Pauli. Tenemúrque neceſſariò ad ſalutem, & ſub periculo iræ diuinæ amplecti tum Legem Moſis; tum Euangelium Pauli, nec tamen aut Moſes, aut Paulus Deus eſt. Quid autem habet ex contextu Pſalmi Gre[tſer]us, quo probet diſciplinam Chriſti, dici tanquam autoris primi, potius quàm autoris ſecundi? Mitto illud *abſolutè confidere*, quod certè non habetur ex Hebraica veritate, aut etiam à verſione Latina: ſed tantùm, confidere.

XIV. Hæc cùm ita ſint, longè conſultius eſt errorem agnoſcere interpretis, quàm Eccleſiam ſpoliare ſuis armis. Rectè, cùm Hogoſtratus obiiceret, *Editio noſtra, apprehendite diſciplinam, hic habet*, reſpondit Galatinus, *Autor noſtræ editionis æquiuocatione vocabulorum deceptus, multa longè aliter tranſtulit, quàm veritas Hebraica habeat.* Cui ſententiæ poſſumus & nos ſecurè acquieſcere, quantumuis indignentur Ieſuitæ.

XV. Secundus locus Pſalmo quarto, O viri, ſiue filij viri ad verbum, *quouſque gloriam meam in ignominiam?* At Græcè, υἱοὶ ἀνθρώπων ἕως πότε βαρυκάρδιοι, Latinè, *Filij hominum vſque quo graui corde?* Bel[larmi]nus, primò textum Hebraicum calumniatur eſſe corruptum: & pro כבודי לכלמה legendum כבודי לב למה, graues corde, quare: vt non tantum in prima dictione puncta mutentur: ſed etiam ſecunda tum diuidatur in duas, tũ mutet כ in ב, mutatis etiam punctis. Et hoc ante Bellarminum [commen]tiarat Richardus Cenomanus. Secundò, ſe[…]m aſſerit eſſe eundem: quia Deus conqueratur de hominibus, quòd neglectis æternis, diligant temporalia: & eos vocet graues corde, quia tales ſint v[iti]o ſuo: ſiue ex Hebraica veritate, gloriam ſuam, & inclytos ſuos, quia tales ſunt beneficio diuino.

XVI. Reſpondeo ad primum; eſſe intolerabilem illam quidlibet mutandi audaciam; quæ ſi permittitur, quid non conficient etiam impudentiſſimi? Exempli gratia, in hoc ipſo loco, ſi libet exemplo Bellarmini ludere, ſolis punctis mutati[s], & diremtis vocib⁹; quis me legere prohibeat, כבו די לכל מה vt ſit, *extinxerunt ſufficientiam, ad omne quod*, pendeate

dente ſenſu, æquè vt in artificio Bellarminiano. Itaque hoc ego prorſus indignum cenſeo reſponſione: & ſiue ita legerint, ſiue ipſi ita corruperint, indignos [illegible] interpretes. Quod ſi hoc ſolum loco peccaſſent, poſſet infirmitas miſericordiam mouere; vt aliquo vtcumque amictu velaretur: ſed infiniti nobis eſſent hoc modo luxādi loci: quod abſit à Chriſtianis. Et tamen, vt hanc audaciam diſſimulemus, nondum vulnus eſt ſanatum. Non enim verti poteſt, *vſquequo graues corde*: non fert enim idioma Hebraicum, vt למה pertineat ad præcedentia. Deinde, grato exemplo, qua analogia efficient למה eſſe [illegible] Rurſus quid eſt כבודי לב, aut quod vocabulum monſtrum כבודי, vbi vſurpatum? Nam Bellarmino Italo vtiſ eſſe Hebraica vocabula fingere, quis concipit?

XVI. Ad ſecundum, nego ſenſum eſſe eundem: nunquam enim qualibet quantumuis Ieſuitico artificio, idem eſt, graues corde; & gloria mea in ignominiam. Nego etiam Deum conqueri de hominibus. Nam is potius Propheta eſt, qui hoſtes ſuos increpat, à quibus contumeliam ſuam videret authoritatem. Deinde etiam ſi verum eſſet, tamen non ſequitur eundem eſſe ſenſum. Nec ſequitur, vt ſi ſuo vitio homines ſint graui corde, per gratiam autem gloria Dei, ideò vnum idemque ſit gloria mea, & graues corde. Nec rectum eſt, vt ſi ſuo vitio Galatæ erant inſenſati, per gratiam autem Chriſtiani, ideò qui è Græco vertet Epiſtolam ad Galatas, pro iis verbis, *O inſenſati Galatæ*, poſſit Latinè dicere, *O Chriſtiani Galatæ*. Nam etſi verum diceret de Galatis, tamen falſum diceret de mente Pauli, expreſſa in eo verſu. Et vt agnoſcas longè aliud Græcè exprimi, quam Hebraicè, nemo eſt vnquam ſola verſione Græca vſus, qui ſenſum Hebraicorum verborum ſuſpicatus ſit.

XVIII. Tertius locus ex Pſalmo trigeſimo ſecundo: in quo Hebraicè legimus iuxta Hieronymū, *Verſum eſt viror meus in ſiccitates æſtatis*. At Græcè, [illegible], Latinè *conuerſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina*. Bellarminus tuſis textum Hebræum calumniatur: & mutari vult נהפך לשדי *verſus eſt viror meus*, in נהפכתי לשדי *conuerſus ſum in ærumna mea*. Iterum בחרבני קוץ *in ſiccitates æſtatis*, in כחרבוני קוץ *dum configitur mihi ſpina*, quod Cenomano placuerat.

XIX. En rurſus Giganteam audaciam: ſed iuxta prouerbium, [illegible]. Primùm שד pro ærumnis, vnde habet? Secundò, itáne minutam mutationem appellat בעל חרקרק cum quatuor literis priori voci adduntur duæ, & in ſecunda vnica mutatur? Tertiò, quid eſt נהפכתי? Intelligo conuerſionem ſignificari. Sed hoc loco Bellarminus non quālibet conuerſionem recipit, ſed eam quæ fit ad peſſimum vtrum hoc ſenſu nego vnquam vſurpari hoc verbum. Quod timide Genebrardus ſubindicare ſit auſus eſt. Et Gretſerus mendacium hoc ſenſu accipi verſu quinto ſexageſimi capitis Eſaiæ. Quartò, quid eſt בחרבוני? aut quanam analogia confici poteſt, vt ſignificet dum configitur mihi? Expectabo dum per eum Cardinali liceat explicare: ſecure ridens imperitam audaciam. A qua paulò alienior Lorinus: non tamen alienus, qui בחרבני: dixit pro בחרבה; ſed expuncta tamen vna conſona. Quod nondum viro religioſo. Sed iſti ſi poſſunt, diſcant à Genebrardo non inclinare Hebræa ad communem intelligentiam.

XX. Quartus locus ex eodem Pſalmo vbi He-A braica veritas habet iuxta Pagninum, *In chamo & freno os eorum eſt ad coercendum, ne appropinquet tibi*. Græca editio ſic exhibet, [illegible]. Latinè, *In chamo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te*. Bellarminus hic miram exaggerat Caluini impudentiam: duplicem ob cauſam: primam, quia ſic Hieronymus, & omnes veteres legerunt: alteram, quia Hebræa ſic poſſunt commodiſſime exponi.

XXI. Reſpondeo, Caluini nullam eſſe impu-B dentiam, ſed Ieſuitæ magnam [illegible]: qui noſit tantùm non negare meridie Solem lucere. De Veteribus facile negotium. Nam cur illi non ſic legerent: quibus aut nullum, aut vix vllum editionis Græcæ peccatum fuit cognitum? At nobis immanis foret ſtultitia inuentis frugibus glande veſci. Hieronymus laudabili conatu reformationem editionis Latinæ inchoauit, non perfecit. Hebræa autem ſic commode verti poſſe, vt habet editio Græca, ſumitur, non probatur à Ieſuita, à nobis ridetur. Nam C quod in Commentariis addit, puncta olim alia fuiſſe, vnde dictum, *maxilla eorum*, pro *maxilla eius*, non videtur mentis compos fuiſſe. Nam apud Hebræos pronomina eius, & eorum, tantùm punctis differre plane falſum. Idem verò eſſe, *Ne appropinquet tibi*, &, *Qui non approximant*, ne millies quidem iuranti Apologiſtæ Gretſero crederet quiſquam. Porrò diſcat vterque ex Genebrardo, hos autores diſſoluiſſe ſententiam, vt quæ ad præcedentia pertinebant, diſtraherent ad ſequentia.

D XXII. Enimuerò, quando de impudentia ſermo incidit, quam tam ſecure hominum hoc genus nobis exprobrat: libet pauca ſubiicere exempla immanis modeſtiæ collecta ex Cenomano: quanquam tum hoc, tum proximo capite plura erunt. Pſalmo quarto, pro Latinis, *Frumenti, vini, & olei*. Hebraice tantùm eſt, *Frumenti & vini*. Hoc ille vt defendat, ſubiicit ad תירוש addi vnam lineā, & fieri תירושמן, compoſitum ex תירוש שמן, oleo & vino. Similiter Pſalmo ſeptuageſimo tertio, *Non eſt reſpectus morti E eorum*: Vt reſpectum hinc eruatur, coniectat Septuaginta exiſtimaſſe חרצבות vocem eſſe compoſitam ex חרץ, quod ſit ſententiam determinare: & בת pupilla oculi. Et huius inuenti tanta fuit confidentia; vt diceret, quomodo id quadret reſpectui, etiam ſe tacente, liquere. Sunt tamen ea monſtra vocabulorum, vni ei monacho cogitata, magis quàm cognita. Pſalmo ſeptimo, pro, *nunquid iraſcetur per ſingulos dies*? Hebraice, *Deus iraſcens quotidie*. Ille, apparet, inquit, legiſſe אל אל זעם. Quaſi phraſis ſit Hebrai-F ca; & non potius putidus ſolœciſmus. Pſalmo viceſimo nono, *In atrio*, pro *in decore*. Si deducatur, inquit à דור; ſignificabit manſionem: Quaſi, inquā, בהדרת inde deflecti poſſit vlla patiente Grammaticæ. Pſalmo 47. *Hæreditatem ſuam*, pro, *hæreditatem noſtram*: nempe ſi pro נחלתנו Nachalatenu, legas נחלתנו Nachalatennu, cum daghes: cùm tamē poſterius non ferat Grammaticæ ratio. Adde hæc, ſi nō aliena, ſaltē non veriſimilia. Pſalmo 11. *Odit animam ſuam*: Hebraicè, *odit anima eius*. Paratum remedium, G vt legas, שנא הנפש, pro שנאה נפשו. Itē Pſalmo 35. [illegible], *qui volunt* pro, *qui vult*. Nempe ſi pro החפץ ſubſtituas החפצים, He chapetſe. Nam etſi nōnulla conferri poſſunt ſimilis Syntaxeos exempla; tamen ea Grammatici annotant, tanquam anomala, & præter morem. Itaque viderit ſciolus, quantum ſibi licere putauerit.

XXIII. Quintus locus ex Pſalmo trigeſimo octa-

uo, כסלי מלאו נקלה. Hieronymus vertit, *Lumbi mei repleti ſunt ignominia.* Pagninus, *Ilia mea plena ſunt ardore.* Munſterus, *Fæmora mea impleta ſunt morbo contēptibili.* Iunius, *Ilia mea plena ſunt vilitate.* Septuaginta verò, αἱ ψόαι μου ἐπλήσθησαν ἐμπαιγμάτων. Latinus interpres, *Lumbi mei impleti ſunt illuſionibus.* Caluinus quærit, quid ſibi velit. Reſpondet Bellarminus, Dauidem loqui de eo pruritu, atque ardore libidinis, qui dum in corpore exiſtit, illuſiones in mente gignit: Græcumque interpretem effectum pro cauſa poſuiſſe.

XXIV. At non ſatis videtur attendiſſe ſubiectum eius Pſalmi, quo, cùm in morbū incidiſſet grauiſſimum Propheta, precatur à Deo veniam peccatorū: & morbum deſcribit aliquot verſibus; in quibus, etiam iſte. Cæterùm facilis erat, ni fallor, excuſatio Græcæ editionis: nam τὰ ἐμπαίγματα, non valde abludunt ab Hebræa voce נקלה, qua contemptus ſignificatur: ἐμπαίζειν verò eſt alicui illudere: vt Marci decimo, καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ, *Et illudent ei.* Erit quidem dura loquutio, ac proinde à Caluino non prorſus fruſtra ſugillata, ſed tamen quæ excuſari poſſit. Eſſe periculoſam, diſcat Bellarminus ſuo exemplo, qui traduxerit ad illuſiones animæ, id eſt, quibus anima turbatur.

XXV. Sextus locus ex Pſalmo ſexageſimo octauo: vbi Hieronymus vertit, *Deus inhabitare facit ſolitarios in domo.* Pagninus pro ſolitarios, vnicos dixit. Münſterus, *Deus eſt qui collocat vnicos in familiam.* Leo Iudę, *Deus eſt qui orbis reſtituit familiam.* Iunius, *Deus collocat ſolitarios in familia.* Quorum omnium ſenſus eſt: Deū iis quorum nulli erant filij, fœcunditatem largiri, vt amplam familiam poſſideant. At Græca editio lōgè alium ſenſum reddidit, Ὁ Θεὸς κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ. Latina, *Deus inhabitare facit vnius moris in domo.* Bellarminus reſpondet verba Hebræa recipere plures ſenſus, & omnes veros. Primus eſt, Deum in domo ſua, id eſt, Eccleſia, habitare facit homines vnius moris, id eſt, vnius fidei, vnius ſpei, vnius voluntatis: & hoc Septuaginta expreſſerunt: quia יחד eſt vnire. Secundus: Deus facit, vt homines derelicti & ſolitarij, qui non habent à quibus defendantur, ſecuri habitent in domibus ſuis. Et hunc Hieronymus videtur reſpexiſſe. Tertius: Deus facit orbos, vel ſteriles, magnam familiam poſſidere. Quartus: Deus facit, vt quidam præ amore cœleſtis contemplationis, relicta frequentia, ad loca deſerta ſe recipiant, & ſoli habitent, vt olim Helias, Ioannes Baptiſta, Paulus, Antonius, Hilarion.

XXVI. Ergo, primò peccarunt, inquam, Interpretes Græci, qui יחידים verterunt μονοτρόπους, quæ vox non tam latè patet, vt omnes hos ſenſus comprehendat: ſed tantùm ſignificat eos, quibus iidem ſunt mores. Eſt enim boni interpretis officium (aiebat Driedo) vt ſententias reddat eaſdem & æquales, nec ampliores, nec ſtrictiores. Cæterum, non quærebat Caluinus, quantum ingenio contendere poſſet ſophiſticulus Ieſuita. Quid eſt enim quod ille non audeat? Sed querebatur neglectum eſſe boni interpretis officium. Non eſſe autem vnius loci, niſi vnicum ſenſum, *nouū eſt*. Tum nonnunquam Hebraicè periti vocabulum יחיד nunquam ſignificare μονότροπον: ſed ſolitarios. Itaque etiamſi non negem Deum efficere, vt in Eccleſia homines viuant μονότροποι, id eſt, vnius fidei: tamen hunc eſſe huius loci ſenſum pernego: multò magis illam de monachatu fabulam, quam ἀναιδῶς Ieſuita commentus eſt, ſibi canens & ſuis: hoc ipſo docens quantum ſit malum, diſcedere à literali ſenſu Scripturæ.

XXVII. Septimus locus ex eodem Pſalmo, eodémque verſu. Hebraicè iuxta Hieronymum, *Educit vinctos in fortitudine. increduli autem habitauerunt in ſiccitatibus.* Iuxta Pagninum: *Eduxit vinctos compedibus: rebelles autem habitant in ſiticuloſo loco.* At Græcè longè aliter, ἐξάγων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ, ὁμοίως τοὺς παραπικραίνοντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις. Latinè, *Qui educit vinctos in fortitudine, ſimiliter eos qui exaſperant, qui habitant in ſepulchris.* Errat triplici: & quod אך redditur ὁμοίως: Et quod צחיחה exponitur ἐν τάφοις: Et quod hæc ſic ſuperioribus connectuntur, vt pendeant ab eodem verbo, ſenſuſque ſit, Deum educere vinctos: & educere eos qui exaſperant: vt omittam illud, exaſperant, non benè exprimere Hebraicum סררים, quo rebelles ſignificantur, & ἀπειθεῖς. Hinc deluſus Auguſtinus, vtroſque & compeditos, & amaricantes (ſic enim legebat) dixit, gratia Chriſti educi in fortitudine.

XXVIII. Bellarminus fatetur vocem צחיחה eſſe locum arentem & ſiccum, Sed interpretem voluiſſe deſerti illius horrorem exprimere, vnde Deus populum ſuum eduxit, quod quidem inſtar ſepulchri eſſe videbatur: vt Ezechiel capite trigeſimo ſeptimo, Babylonicam captiuitatem ſepulchra nominauit. Sed ita ex tribus peccatis vnicum duntaxat excuſatur: reliqua manent intacta: & quidem præcipua; maxime tertium; quo ſibi Bellarminus paſſus eſt imponi: nec enim verum eſt Prophetam loqui de deſerto, vnde eductus fuit populus Iſrael: ſed de effectis iræ Dei in impios. Addo non eſſe boni interpretis, verba deſigere, quæ non niſi per longas ambages deducant in ſenſum ſui autoris. Vt hic pro ſiticuloſo, ſiue arido loco, ſepulchra ſunt ſubſtituta: quæ neque arida, neque ſiticuloſa ſolent eſſe: ſed tantùm horrida: quanquam hoc ipſum ſatis impropriè.

XXIX. Octauum locum eodem Pſalmo Arias ſic reddidit in interpretatione interlineari, *Dominus dabit ſermonem: annunciatricum exercitus multus: Reges exercituū fugiebāt. fugiebant: & habitatio domus diuidebat ſpolium. Si accubueritis inter tripodes, penna columbæ intecta argento: & alæ eius in flauo auro.* Senſus eſt: Deus præbet materiam loquendi; vt ſit earum, quæ læta nunciant, numerus magnus. Reges enim quibus erant exercitus magni, fuſa fuga facta vix eripiunt ſe: Et quæ domi remanſerunt, veniunt etiam ipſæ in partem ſpoliorum. Quantumuis dormiatis inter tripodas, ſiue lebetes, tamen ſimiles eritis pennis columbæ, quæ tecta videtur argento, & auro. At Græcè, Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ, ὁ βαςιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ, τῇ ὡραιότητι τοῦ οἴκου διελέσθαι τὰ σκῦλα. ἐὰν κοιμηθῆτε ἀνὰ μέσον τῶν κλήρων, πτέρυγες περιστερᾶς περιηργυρωμέναι, καὶ τὰ μετάφρενα αὐτῆς ἐν χλωρότητι χρυσίου. Latinè, *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa, Rex virtutum, dilecti, dilecti, & ſpeciei domus diuidere ſpolia. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri.* Qui meri ſunt, & inextricabiles gryphi: aptiſſimi fatigandis interpretibus, qui non quid dixerit Propheta inueſtigare conantur: ſed quid ipſi ingenioſe excogitare poſſint, ſatagunt, vt annotauimus capite quinto.

XXX. Pec-

XXX. Peccata ſunt plurima: primùm, quia nonnulla verba perperam vertuntur. Neque enim ירדון eſt οἱ ἀγαπητοί. Neque נות τῇ ὡραιότητι, neque חלק [illegible], neque שפתים [illegible], neque אברות τὰ μετάφρενα αὐτῆς. Secundò, malè quædam quibuſdam iunguntur, vt [illegible], & [illegible]. Tertiò, omittitur Græcè, ירדון repetitum, in editionibus ſaltem quas habemus: nam olim videtur repetitum ἀγαπητοί, vt in Latino. Quartum peccatum eſt τὸ ἀσύνδετον: ſic enim congeruntur nomina ſine vllis verbis, vt lapides ſine calce: vnde obſcuriſſimus ſit locus, adeò vt vix quiſquam tam [illegible] ſit, qui vel verum ſenſum eliciat, vel aliquem ſaltem diuinet, qui ſatiſfaciat viris cordatis. Etſi autem nonnihil ſit eiuſmodi in poſtrema ſaltem parte contextus, tamen multum diſtant illiomata: atque adeò ſæpe accidit vt Hebraicæ elegantiæ, ſint meri apud Latinos & Græcos barbariſmi.

XXXI. Bellarminus, primò locum eſſe obſcurum cauſatur, etiam in Hebræo. Deinde textum Hebræum contendit facile poſſe accommodari, nimirum mutatis mutandis, vt ex מלכי fiat מלכי & ירדון transformetur in ידידות & נות intelligatur non habitatrix, ſed mulier ſpecioſa & delicata, quæ ferè ſemper domi manet. שפתים autem non ollas interpretemur, ſed aliquid natura ſua duplicatum, nempe duo labra, ſiue duos terminos, aut ordines, vt ſit inter terminos duarum ſortium. His ita pulchrè confectis, ſenſus erit: Dominus dabit prædicatoribus Euangelij os & ſapientiam. Ille Dominus eſt Rex potentiſſimus, & ſimul Pater Meſſiæ Filij dilectiſſimi, qui etiam dabit iiſdem prædicatoribus, vt diuidant ſpolia Gentium ad Chriſtum conuerſarum, ad ſpeciem & decorem domus ſuæ. Et ſi vos, ô Prædicatores, maneatis inter duas ſortes ſiue hæreditates, cœleſtem & terrenam, ita vt dum hîc viuitis, non toti ſitis in rebus temporalibus occupati, nec toti in ſpiritualibus, nec toti in actione, nec toti in contemplatione, ſed in medio, tum erit Eccleſia quaſi columba formoſiſſima & pulcherrima, habens alas deargentatas, & dorſum deauratum.

XXXII. Verè omnino Pindarus, [illegible]. Nihil eſt enim quod non audeat, qui eorum amore tenetur, quorum eſt non tam difficilis, quàm nullus exitus. Enimuerò quid inauſum relinquit Bellarminus, vt vulgatam Pſalmorum editionem tueatur? [illegible] Sed nimirum hanc habent Ieſuitæ [illegible]. Enimuerò obſcurum eſſe locum, non omnino diffitear, ſed quanta illa virtus eſt interpretis, ex obſcuris obſcuriſſima reddere?

XXXIII. Reliqua non ſatis ſuccedunt. Primum illud מלכי צבאות cuius eſt analogiæ? Nam מלכי צדק nihil ad rem: alia enim eſt compoſitionis, alia conſtructionis ratio. Deinde, quomodo poſitum erit ידידות. Nam ſi interpretemur, Rex virtutum, dilecti, Hebraicum idioma ferre non poteſt, vt eadem vox ſit in conſtructione (סמיכות appellant) cum duabus ſequentibus, abſque vlla coniunctione. Neque verò צבאות eſt conſtructum. Tertiò נות ſignificare mulierem delicatam, indeque ſpecioſam, non concedo: quamuis videam non abſurdum ſic intelligi נות בית, eam quæ domi habitat, quia ſoleant huius generis mulieres eſſe delicatulæ: ſed hîc נות ſeorſum reddi ſpecioſam, hoc verò ferri nequit. Atqui reddi [illegible] longè durius? Denique שפתים etſi ſit in forma duali, tamen nego ſignificare duos ordines, duos terminos, aut duas ſortes: multò minùs coniunctum terminos duarum ſortium. Hæc mera eſt impoſtura. Et tamen non hæc erant ſola peccata: itaque redintegrandus labor erit Bellarmino, vt reliqua iterum vertat, inuertat, mutet, permutet, pro arbitrio, hoc eſt Ieſuiticè corrumpat, vnius ob noxam.

XXXIV. Iam verò, quid dicam de eleganti illa verborum ſtructura? Nimirum balbus balbum melius intelligit. Itaque, quomodo ille vel ſuam Latinam, vel Græcam interpretetur editionem, [illegible]. Habeant ſuas ſibi ſimiles labra lactucas. Vnum aſſero, non poſſe abſque inaudita violentia, eum ſenſum inſerri in contextum Hebraicum. Primò, dabit Prædicatoribus, non eſt ex mente Prophetæ. Secundò, Patris nomen, vnde aſſumitur? Tertiò, cur Meſſiæ ſit mentio? nam hic locus ad eum non pertinet. Quartò, dabit diuidere ſpolia, nunquam dixit Propheta: nunquam diuidere ſpolia retulit ad prædicatores: nec tum cogitauit de gentibus ad Chriſtum conuerſis: neque de ornatu Eccleſiæ: neque de terrena & cœleſti hæreditate: neque de contemplatione & actione. Hæc omnia Bellarminus ille olim Monachus, nunc Cardinalis habuit ex camera meditationum, qua ſuos Ieſuitæ infatuant, non autem à Spiritu Sancto.

XXXV. Sacroboſcus ſenſum literalem huoc affingit, Dominus ſuppeditabit materiam in Pæanas prorumpendi, iis quibus incumbit triumphalia carmina pro victoria populi cantare: & hoc quidem de virtute multa, ſiue exercitu multo, ſupple proſtrato: vel cum copioſo exercitu, qui erit populi, & magna præſtabit. Dabit hoc, dico, Dominus: Dominus ille, & Rex exercituum, dilectiſſimi ſui populi: dabit ille quoque Dominus ac Rex, pulcritudini domus, ſiue ſpecioſæ mulieri, quæ domus ornatus eſt, vel quæ domi fere ſemper eſt, & ad bella non procedit, diuidere hoſtium ſpolia. Vos dilectus Dei populus, qui malis antè premebamini, vbi vobis dabit Deus ſecuris accubare, in medio ſortium veſtrarum, tum eritis ſimiles pulcherrimæ columbæ, albo & fuluo colore diſtinctæ, læti ſcilicet ac feſtiui.

XXXVI. Feſtiuè, inquam, docuit nos Ieſuita, quid quantùmve poſſit, cùm prolixè ſomniauit. Verumtamen primò, non excuſatur verſio. Nam ego quidem longè diſtinguo verſionem & paraphraſin. Itaque, vt ſit bonus ſenſus, ſuppeditare materiam in Pæanas cantaturis triumphalia carmina; tamen verti non debuit, *Dabit verbum euangelizantibus*: cùm ſit potius, *Dabit ſermonem*, ſiue *orationem*: & *annunciatrices*. Secundò illud, *de virtute multa*, *ſiue exercitu multo proſtrato*, ſomnium eſt Ieſuitæ. Nam Hebraicè ſignificatur non ſubiectum carminum illorum cantandorum, ſed potius, vel modus cantandi; nempe vt ne perfunctoriè, ſed totis viribus: vel certè, quod melius, appoſitiuè numerum magnum cantantium, vt eſſent inſtar exercitus. Illæ autem particulæ, *cum*, *de*, ſubintellectæ, ſomnia ſunt. Nam etſi non rarò relinquuntur nonnullæ ſupplendæ; in Hebraica ſer-

monis breuitate, tamen non quælibet vbique: ne-
que hæc hoc loco.

XXXVII. Tertiò, *Dominus ille & Rex exercituum*,
prorſus recedit ab Hebræo: neq; debet מלכי צבאות
conſtrui non אדני. Genebrardus negat regem vir-
tutum hîc ſignificare Deum: ſed regem quemlibet
potiſſimum, & fortiſſimum. Quartò, vnde illud, *di-
lectiſſimi ſui populi*? Nimirum, inquit, dilectiſſimi, pro
dilecti dilecti: quia hæc repetitio familiariſſima ſit
Hebræis ad augendam ſignificationem. Atqui, in-
quam, primò ידדון, non poteſt ſignificare dilectos.
Secundò, nego hoc genus repetitionis familiare eſſe
Hebræis: nego ſignificare augmentum. Nam quæ
augmentum ſignificant, longe alterius ſunt generis.
Deinde vndè *populi*? Non enim deſunt qui regem
virtutum, Patrem interpretãtes, etiam dilectum, Fi-
lium dicunt. Quintò, quorſum *dabit diuidere*? Nam
Hebraica id nõ ferunt: eſt enim תחלק diuident in
fœminino genere: non autem diuidere: quicquid
fingant, refingántve Ieſuitæ. Itaque regi nõ poteſt à
verbo *Dabit*. Sextò, nec dici etiam debet, *dabit*, con-
necti cũ *Speciei*. Primò, quia nunquam quiſquã He-
braicè dixit נות ,יתן, dabit ſpeciei hæc, inquã, ſyn-
taxis inaudita eſt Hebræis: dicẽdũ enim fuerat לנות.
Secundò, abſurdiſſimũ foret יתן לנות בית תחלק:
neq; poſset quiſtuncũq; eſt artificij apud Ieſuitas ea
verba conferruminare: ne ſi addas quidem Lyranũ,
Ianſenium, Septuaginta Interpretes, & quantuncũ-
que eſſe poteſt delirantium. Mitto reliqua, quorum
omiſit Sacroboſcus rationem reddere.

XXXVIII. Nonus locus eodem Pſalmo,
למה תרצדון הרים גבננים. Hunc locum Græcè ſic
legimus, ἱνατί ὑπολαμβάνετε ὄρη τετυρωμένα. Latinè, *Vt
quid ſuſpicamini montes coagulatos*? Caluinus dicit le-
gendum, *Vt quid inuidetis montibus opimis*? Bellarminus
reſpondet verbum רצד hoc tantum loco inueniri:
totque ferè eſſe eius expoſitiones, quot Interpretes.
Non eſſe autem magis ſequendos alios, quam Se-
ptuaginta, præſertim cùm horũ verſionem Catho-
lica Eccleſia tam longo vſu approbauerit.

XXXIX. Atqui primùm, è duobus peccatis alte-
rum tantùm attingitur. Nam, quo ſenſu potuerunt
montes dici, ſiue τετυρωμένα Græcè, ſiue coagulati
Latinè, aut incaſeati, vt Auguſtinus legebat? Quæ
ratio reddi poteſt, vel Theologica, vel Phyſica? Nã
ſi ſic intelligas eſſe tanquam caſeos eminentes ſuper
planiciem, quis non rideat? Itaque etſi verum eſt
Grammaticam etymologiam poſſe pati, vocem
גבננים à caſeis deduci: tamẽ maxima fuerit eorum
Interpretum oſcitantia, qui propoſita varia etymo-
logiæ ratione, indigniorem elegerint. Satis enim vi-
dent omnes mõtibus multò magis competere, gib-
bos, & clinos, & colles, quàm caſeos. Arias enim
vertit gibboſos: Munſterus gibberoſos: Leo Iudæ
clinoſos: Mollerus colliculoſos: Iunius frequentes
gibbis. Hieronymus verò ſine metaphora excelſos.
Itaq; nemo imitari voluit Græcam editionem: præ-
ter vnum Campenſem, qui tamen voce vſus eſt di-
gniori, cùm opimos dicit: ſatis audacter. Caluinus
etſi in antidoto Concilij Tridentini hac vſus ſit
Campenſis verſione, obiter locum tractans, tamen
in Commentariis maluit Hieronymum ſequi, mon-
tes excelſitatum appellans.

XL. Iam quod attinet ad prius peccatum, fateor
verbum רצד hoc tantùm loco occurrere, eoq; dif-
ficiliorem eſſe expoſitionem. Sed eſt harum diffi-
cultatum explicandarum gemina via, vel ex circum-

A ſtantiis totius contextus: neque enim æquum eſt ſin-
gula verba ſeorſim ſumi, tanquam ſcopas diſſolu-
tas, ſed ut [illegible]
Vel ex autoritate eruditorum in ea lingua. At er-
go neutram viam agnoſco in editione, ſiue Græca,
ſiue Latina.

XLI. Nam quod attinet ad textus circumſtan-
tias, ne ipſe quidem Bellarminus auſus eſt pericu-
lum ingenij facere: etſi tamen in præcedenti-
bus oſtentarit [illegible]. Et ſane, quid illud
B eſt ὑπολαμβάνετε? Neceſſe eſt ſignificare, vel ſuſpi-
camini, vt Latina habet editio, vel interpreta, vt alij
malunt, in quibus ſeniores. Iam verò velim mihi
aliquis explicet, quid ſit *ſuſpicamini montes coagu-
latos*, ſiue *incaſeatos*. Nam ego quidem quoque
me vertam, nihil ſani video. An credimus enim
Prophetam reprehendere eos qui credant montes
eſſe à Deo coagulatos, id eſt, ſic formatos? Non
ferent aures piæ. Quid melius eſt, *ſuſcipari montes
coagulatos*? Ego Dauus ſum non Oedipus.
C XLII. Iam verò virorum in ea lingua eru-
ditorum auctoritas, vbi eſt? Nam quod Bellar-
minus terret nos Septuaginta Interpretum autorita-
te, [illegible] eſt. Primò enim ſi eſt eorum au-
ctoritas ſumma, cur ab ea diſceſſit Latinus Inter-
pres in aliis libris? Cur tot errores deprehendun-
tur ab iis commiſſi? Secundò, quid ſi non ſit
hæc eorum editio? Nam ipſe Bellarminus agno-
uit ita corruptam fuiſſe, vt vix eadem videri poſ-
ſit. Et Hieronymus teſtatus eſt Pſalmorum edi-
D tionem eſſe non illorum genuinam, ſed [illegible]
[illegible], pro locis miſerè immutatam. Septuagin-
ta editionem ab Eccleſia longo vſu eſſe approba-
tam nego, ſi ſic intelligas, vt ab eis diſcedere nullo
modo liceat.

XLIII. Sed enim id verbum variè reddi video.
Ab Hieronymo *contenditis*. Ab Aria *diſpicitis*. A
Munſtero & Pagnino, *exſilitis*. A Leone Iudæ & &
Caluino, *inuidetis*. A Mollero *exſultatis*. A Iunio, *[illegible]
[illegible]*. A Caſtellione, *Inſoleſcitis*. Omnes tamen
E vel eruditorum autoritate moti, vel contextus [illegible]
Nam omnes obſeruarunt opponi montib[illegible]
montes Baſan. At non omnes eodem modo.
Quidam ergo exiſtimarunt referendi in[illegible]
montium Baſan, hoc eſt, Ethnicorum [illegible]
tuum montes Iudææ, id eſt, Eccleſiam. [illegible]
diderunt, vel contenditis, vel exſili[illegible] vel e[illegible]
vel inſoleſcitis: quaſi diceret Propheta, n[illegible] eſſe
cauſſam cur tanto faſtu inſoleſcentes contemne-
rent montes Iudææ: nam etſi hi humiles ſint, tamen
F in iis Deus habitet. Et habent iſti con[illegible]
Chaldæum Paraphraſten, non paruæ auct[illegible]

XLIV. Alij verò exiſtimarunt exig[illegible]
montium Iudææ aduerſus aliorum alt[illegible]. Et
hi reddiderunt, vel *inuidetis*, vel *diſputatis* [illegible]
[illegible]. Vt ſenſus ſit: Quare vos, ô m[illegible] Iu-
dææ ita attentè conſideratis celſitudine[illegible]
tium Baſan, vt eis inuideatis, voſque [illegible]
tanquam indigni, qui illis conferamini? A[illegible] in
vobis habitat Deus. Et habent hi e[illegible]
G Rabbinos quoſdam, vt Abben[illegible] M[illegible]
dem priores illi magis probantur, q[illegible]
verba dicantur in ſecunda perſona[illegible] tu n[illegible]
ſunt in tertia. Videtur autem duetu[illegible]lu[illegible]
que ad idem referre: etſi fateor, non [illegible] ne [illegible]xem-
plo. Sed vtrique tamen conſiderate [illegible] non
Græcus ille, quiſquis fuit.

XLV. Deci-

XLV. Decimus locus eodem Pſalmo, A אף־סוררים לשכן יה אלהים: Græcè, καὶ γὰρ ἀπειθοῦντες τοῦ κατασκηνῶσαι. Κύριος ὁ Θεὸς εὐλογητός. Latinè, *Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum.* Hic verò nec Græca cum Hebræis conſentiunt: nec Latina aut cum Hebræis, aut cum Græcis. Nam Hebraicè אף non ſignificat καὶ γὰρ, etenim: neque eſt quicquam quo ſignificetur ἀπειθοῦντες, niſi in ſequenti verſiculo. Neque coniunguntur ſyntacticè, non credentes inhabitare. Et tum Latinè, tum Græcè, deeſt verbum aliquod, quo ſenſus perficiatur. B Neque Græca ſonant, quod Latinè legimus *Inhabitare Dominum Deum.* Caluinus legebat, *Etiam defectores, vt inhabitet Dominus Deus:* vel vt poſtea vertit in commentariis, *atque etiam rebelles, vt inhabitet Iah Deus.*

XLVI. Bellarminus Caluini reprehendit nimiam contradicendi libidinem: & ſenſum manere eundem: Verba autem Latinæ verſionis eſſe meliora: denique ipſum Hieronymum ex Hebræo vertiſſe, *Non credentes inhabitare Dominum Deum.*

XLVII. At Caluini libido nulla eſt: ſed magnus veritatis amor: Ieſuitæ autem infinita calumniandi prurigo. C Senſum eſſe eundem quis vnquam dixiſſet? Certè Auguſtinus ſic intellexit, vt ſuperiorum ratio redderetur; quæ ſignificatio eſt particulæ etenim. At id non eſt verum. Nam hæc eſt conſtructio. Aſcendiſti in altum; captiuaſti captiuitatem, ad aſſumenda dona in hominibus: etiam in rebellibus, ſubaudi, dona accepiſti. Eſſe autem vulgatæ verſionis verba meliora, quàm Caluini, illi credant, quibus placet Bellarmini αὐτὸς ἔφα. De Hieronymi auctoritate, non eſt neceſſe ſæpius eadem D repetere.

XLVIII. Sacroboſcus dicit, Non credentes, & rebelles pro eodem accipi: atque adeò ſæpe ita verti. Secundò diſtinctionem membrorum eſſe Latinè, iuxta textum Hebraicum; non Græcum: Tertiò: *ad habitandum Dominum Deum;* ſignificare; vt tu Dominus Deus familiariter habitares inter eos.

XLIX. Imò de primo non mouetur controuerſia. Ne de ſecundo quidem: niſi vt oſtendamus E hunc Interpretem, quiſquis ille tandem fuerit; neque Hebraicis litteris: neque Græca aſſequi: cùm deberet tamen alterutrum. In tertio nego phraſin eſſe Latinam, ad habitandum Dominum Deum: pro, vt Deus inhabitet. Fingat vt volet, refingat-ve Sacroboſcus, tamen nunquam efficiet, vt cordati alterum pro altero Latinè ita dici.

L. Vndecimus locus, eodem Pſalmo: vbi legimus ex Hebraica: *Reducam ex profundis maris:* Græcè, ἐπιστρέψω ἐν βυθοῖς θαλάσσης: Latinè: *Conuertam in profundum maris.* Et hic ruſtus neque Græca editio F cum Hebraica: neque Latina cum alterutra conſentit. Latina autem ſenſum habet è diametro oppoſitum verbis Hebraicis: Græca medium quendam, nec tamen bonum. Bellarminus primò contendit, verti poſſe *in profundum:* fretus auctoritate R. Dauidis, qui interdum מ vſurpari docet pro ב vt Deuteronomij trigeſimo tertio מסיני. Deinde varias verſiones, aliòſque legere *in profundis.* Hócque eſſe verius: & ſatis cohærere cum Hebraicis: G nam conuertere in profundis maris, nihil aliud eſſe, quàm eos etiam, qui ſunt in profundis maris, extrahere & conuertere.

LI. Hæc ſuperioribus ſimilia ſunt. Nam primò מ aliquando ſumptū reperiri poſſit pro ב: tamē nunquam pro in, cum accuſatiuo caſu. Vt Leuitici vigeſimo tertio ממחרת השבת in craſtino: Deuteronomij trigeſimo tertio מסיני *in Sinai.* Ezechiel ſeptimo מקרוב in proximo. Et hoc ipſo Pſalmo, מהיכלך in templo tuo. Quamuis ipſe Dauid conſentiat hiſce etiam locis verti poſſe per *De*: Et ſic Arias ſemper à craſtino; de Sinai; de propinquo: à templo tuo. Sic igitur excuſari fortè poſſit Græca verſio, quæ habet ἐν βυθοῖς: at non Latina, *in profundum.* Quid tum autem, ſi variant codices? Nam ſiue in profundum legas, ſiue in profundo: non tamen exprimitur ſenſus loci. Et audacius eſt, quàm verius; quod Bellarminus auſus eſt aſſerere, eandem vtro- B bique ſententiam eſſe: niſi nouam indimus vocabulis proprietatem. Sed certè ſi nullus eſſet alius ſenſus; tum nemo interpretum eſſet alucinatus. Quod contra verum eſt. Nam Euthymius ἐν τοῖς βυθοῖς θαλάσσης, intellexit inſtrumentaliter, in ſacro baptiſmatis lauacro. Hugo Cardinalis apud Franciſcum de Puteo in Catena: *Conuertam, dico, non in gaudium mundi huius: ſed in profundum maris, id eſt in perfectam pœnitentiæ amaritudinem.* Rickel Carthuſianus: *Conuertam in profundum maris, hoc eſt, exercitum* C *Romanorum dirigam ad mare.* Nec diſſentit Iacobus de Valentia: *Conuertam exercitum, & legionem Romanorum verſus occaſum, deſtruendo & vaſtando ciuitates Iudæorum, vſque ad profundum maris.* Hi omnes, fortaſſe etiam alij, non didicerant à Bellarmino Grammaticam. Sed & docti ſciunt, vt is ſenſus efficeretur, quem iſte probat, legendū eſſe Græcè, τοὺς ἐν βυθοῖς: Latinè, *eos qui in profundo.* Alioquin meræ ſunt nugæ.

LII. Duodecimus locus, eodem Pſalmo: *Ibi Beniamin paruulus, dominator eorum.* Sic enim Pa- D gninus vertit; conſentientibus alijs omnibus. At Græcè ἐκεῖ Βενιαμὶν νεώτερος ἐν ἐκστάσει; Latine, *Ibi Beniamin adoleſcentulus in mentis exceſſu.* Bellarminus hanc verſionem ita tuetur, vt dicat vocem Hebraicam רדם poſſe ſignificare, & dominatorem eorum à רדה: & alios dormientem à רדם. Porrò vtramque interpretationem veram eſſe: nam per Beniamin intelligi Paulum, qui & fuit in mentis exceſſu tam alte dormiens, vt neſciret an eſſet in corpore: & ſimul fuit præcipuus Dominus, ſiue princeps ſpiri- E tualis Eccleſiæ gentium.

LIII. Vt ſemper eſt ſimilis ſui! Et audax, nec ſatis peritus. Non aduertit enim vocem רדם quæ ſopiri ſignificat, non reperiri niſi in ſecunda coniugatione: in qua רֹדֵם eſſe non poteſt: ſed tantùm in prima: in qua frequentiſſimus vſus eſt verbi רדה. Nec attendit ſtatim poſt nominari principes Iuda & Zabulō, & Nephthali. Intelligi autem Paulum, mera eſt ἀλληγορία, quæ Auguſtino condonari potuit, ob ignorantiam Hebraicæ linguæ coa- F cto ſe ipſum accommodare ei quam habebat præ manibus editioni, in qua etiam præcinente hunc locum lineis, legebat, *præuenerunt principes:* pro præceſſerunt cantores; & principes, Apoſtolos interpretabatur: vnde hic conſequebat per Beniamin Paulum; qui erat ex ea tribu. Sed hæc non, ſi bene excogitata ſunt, ideò vera ſunt. Propterea, cū ad Nephthali & Zabulon ventum eſt, tum (vt dicunt) aqua hæſit: Nec habuit quid diceret, niſi confugeret ad frigidā nominum interpretationem, imò ineptam: quę Za- G bulon dicāt habitaculum fortitudinis: & Nephthali: dilatationem meam.

LIV. Poſtremus locus à Caluino obſeruatus ex Pſalmo centeſimo trigeſimo ſecundo: vbi cùm Hebraicè legatur: *Venationē, ſiue, victū eius benedicā.* Græcè eſt τὴν χήραν αὐτῆς εὐλογῶν εὐλογήσω: Latine, *viduā eius, benedicens benedicā.* Quibus verbis quid Arias correxerit, &

Grecè ſcripſerit Θήραν, nonnullis, opinor, exemplaribus fauentibus: nam ſaltem editio Argentoratenſis habet Θήραν facili lapſu: & Latinè, venationem: quam vocem non dubito, quin ipſe ſua autoritate correxerit, vt alia plurima. Bellarminus Ieſuiticos animos ad extremum vſque retinens, negat ſibi videri, hunc errorem mutandum: tum quia ſenſus ferè idem eſt: tum quia ſemper in Eccleſia Græca & Latina lectus & cantatus eſt: & ſanè corrigere neglexit Sixtus.

LV. Dignū ſanè Φαύλῳ! dignū fabulæ περιόδῳ! Nihil-ne igitur corrigendum, quod iampridem vſurpatum fuerit? Ne ſcribarum quidem ἁμαρτήματα? Quid ſperemus de propriis factorum erroribus; qui ab alienis non magis abduci poteſt, quàm canis ab vncto corio? At nobis illud ſolenne placet, *Ab initio non erat ſic*. Et illud: *Conſuetudo ſine veritate, vetuſtas erroris*. Eſſe ferè eundem ſenſum, victus & viduæ, delicatulè potuit delicatulus pronunciare Ieſuita; vt nec diceret, nec non diceret peccatum eſſe ſaltem aliquantulum. Nam quis miretur, qui eidem meminerit paulò ante fuiſſe impoſtorem, & ſtertentem? At nobis non licet eſſe ſic acutis, qui mulas colimus modeſtiores.

LVI. Mutatus eſt varius literulæ character, in quo Huntlæus, ex vicinitate figuræ: nempe צידה, pro צירה: quorum illud, Venationem eius, hoc verò ſonat viduam eius, ſiue afflictam & deſolatam: quia צור ſit affligere, deſolare: vnde ציר cardo. Cenomanus mauult à צרה, quod eſt deſolari, Sophoniæ tertio.

LVII. I nunc & Papiſtas eſſe negato. Sed comprimam me. Certè hæc eſt immanis audacia. Bellarmino longè fuit mens alia, negāti vllam eſſe ſimilitudinem literarum, ob quam ſuſpicari quis poſſit ſcriptum viduam. Quanquam, ſi eſſet, non ideò peccatum non eſſet; ſi non audaciæ, ſaltem inconſtantiæ. Vnde Genebrardus, Græcè Θήραν venationem, *Sed noſter legit inconſultâ veritate Hebraica, χήραν viduam*. Enimuerò quis permiſit Huntlæo noua fingere vocabula? Aut quo exemplo docebit Hebræis aliquando ſic dictam viduam? Itaque æquum, vt quam audaciam non auderet in propria maternaque lingua, eam vſurpet in aliena; in qua, qui doctiſſimi Chriſtiani, tamen ſunt velut infantes? Mitto exemplum: ſaltem doceat, quomodo *Viduam Sionis*, commodè poſſimus concipere.

LVIII. Nam à Cenomano ſi quæram, qui Grammatica analogia fieri potuerit צירה à radice צרר, laterem opinor lauem. Nam is ſatis multis docuit experimentis tam ſe curare analogiam, quàm canes numerum lupus. Nam, deſolatam viduam cur dixerit, quia in Sophonia legerit deſolatam vrbem, habet in promptu puerorum in ſcholis facilitatem, quibus nundinæ & feriæ idem, quia nobis Gallis idem vtrique voci ſonus.

CAP. X.

Alia in Pſalmis peccata.

I. NOtauerat hos errores Caluinus, ſed obiter, & ex infinita multitudine pauculos, ſpeciminis gratia. Nam Augiæ ſtabulum vix maiori labore purgaſſet, quàm omnes collegiſſet. Abſit, vt ego me tanto oneri parem ſentiam. Addam tamen nonnullos præterea: ne mihi nè Ieſuitæ obiiciant, fieri de muſca elephantem. Quanquam ante me alios collegerint, Whitakerus, & Iunius.

II. Pſalmo decimo nono. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine: & ab alienis parce ſeruo tuo*. Vbi nec delicta opportunè nominat, quod generale nomen eſt æquè ac peccata; quum debuerint ignorantiæ, genus id peccati quod inſcienter peccatur: Et *alienis* peſſimè: quaſi peccata quædam non ſua Propheta diceret, ſed aliena; etiam præſenti oppoſitione. Vnde illa vulgaris alucinatio quam notauit Bellarminus, *Non ſignificat*, inquit, *vt Deus nobis ignoſcat peccata aliena, vt vulgo hic locus citari ſolet*. Hebraicè iuxta Pagninum, *Errores quis intelligat? ab occultis munda me: etiam à ſuperbis prohibe ſeruum tuum*. Facilis ſenſus, & ſublique: quia duo peccatorum ſunt genera; alia per infirmitatem, ignorantiam vt facta; alia per ſuperbiam & contumaciam. Quod vidit Genebrardus, & Bellarminus, & Ianſonius, & Lorinus, qui in Hebræorum vitula ... Nullus enim præterea.

III. Legerunt, inquit Bellarminus, non זדים: quod ſuperbos ſignificat, ſed זרים, quod alienos. Id quidem, inquam, vel cæcus palpet. Sed quo iure? An vt peccati ipſi haberent, vt ſibi dimitterentur peccata per ignorantiam? Nam alioquin, ſi in eiuſmodi codicem incidiſſent, debuerant corrigere, admoniti ab ipſo contextu. Nec hoc tamen eis peccatum ſolitarium. Nam vnde φείδου; parce? Certè חשך ſignificat, prohibere: vt conſtat ex his locis. Geneſeos vigeſimo: *Cuſtodiui te, ne peccares*. Primi Regum vigeſimo quinto. *Et ſeruum ſuum cuſtodiuit à malo*. Aliàs interpretatur, abſtinere ab agendo, quod & Græcè φείδεσθαι, & Latinè dicitur Parcere. Geneſeos vigeſimo ſecundo: *Non pepercisti vnigenito filio tuo propter me*. Secundi Samuelis decimo octauo, *Volens parcere multitudini*. Nunquam autem occurrit pro indulgentia alicui poſt peccatum admiſſum. In quo, incogitantia fuit Interpretum tum Græcorum tum Latinorum: apud quos hic vſus erat ſolitum, vt ſi bonum, aut Hebraicè nullus. Et tamen retinere ſunt auſi.

IX. Pſalmo vigeſimo nono, ridicula diligentia fuit interpretantium בני אלים, filii Dei, filios arietum, propter homonymiam τοῦ אל, qua voce & Dii dicuntur & arietes. Sed filios Dei, quo ſenſu? Nempe ſi credimus Bellarmino: *Vos per ſanguinem agni immaculati, effecti filii Dei*. Et Genebrardo: *Pii, quos Deus Pater, Filius, Spiritus Sanctus adoptionis gratia dignati ſunt*. Piè id quidem fateor: ſed verum אלים dicatur de Deo, ſicut אל, pluribus deliberandum cenſeo. At certè, potuerant hic tacere commodius.

X. Sed immanis ſcrupulus. *Et comminuet eas cedros, tanquam vitulum Libani: & dilectus, quemadmodum filius vnicornium*. At ex Hebræo, inquit Bellarminus, habetur ſenſus facilis & pulcherrimus. Sic enim legimus in Hebræo, *Et ſaltare faciet eas ſicut vitulum: Libanum & Sarion, ſicut filium vnicornium. Et ſenſus eſt, non ſolum voce Domini confringet cedros Libani, ſed etiam integras cedros radicitus euellet, & exilire faciet ea ſeſtiuitate, qua vituli ſaltitant. Nec ſolum cedros Libani, ſed etiam montes, Libanum & Sarion ſaltare faciet ea facilitate, qua filius vnicornium ſalit*. Triplex agitur mendum, inquam: Vnum, quum ירקידם, quod eſt ſaltare facit, literæ redditur, comminuet: alterum, cum coniungitur

Vitulum

Vitulum Libani quæ verba diſtrahi debebant: tertium, quod שריון, montis nomen, alijs Hermon, Deuteronomij tertio, mutetur in *dilectus*.

VI. Excuſant variè primum & tertium peccatum. Nam ſecundum nemo putauit tanti eſſe. Primum Cenomanus: Nihil vetat, quin eodem ſenſus conſpiret. Vox enim Domini, id eſt, Chriſti prædicatio, comminuit gentes, dum corda earum emollitit, & ad ſe immolandum per internum dolorem inducit: Quæ ſpiritualis immolatio per vitulum intelligitur. Cor verò ſic mundatum, quomodo non exultitet (exultaret credo) in Deum ſuum, & Chriſto concrucifixum non glorietur in carnis mortificatione, & veri vituli paſſione? At Bellarminus haud paulò aliter. Poſſunt, inquit, non difficulter concordari cum verbis Hebraicis: nam dum cedri magno impetu confringuntur, & comminuuntur, certè fragmenta exiliunt, & ſparguntur in varias partes. Lorinus, legerunt forſan Septuaginta דקקם ſicut in Pſalmo decimoſeptimo, comminuam eos in puluerem: non autem, vt nunc ירקידם.

VII. Sed Cenomanus ſectatur allegoriam: Atqui aliud eſt Vertere, aliud Interpretari ἀλληγορικῶς Et nos nunc non in iſtud interpretationis genus inquirimus, ſed verſionem examinamus. Qui vertit ſenſum, debet exprimere literalem, allegoriæ fundamentum. Alioquin, quis allegoricum locum dignoſcet à literali? Deinde, quid ſi hæc allegoria non placuit omnibus? Et hæc ſanè poſtulat non tantùm comminutionem, quam expreſſit interpres: ſed etiam exultationem; quam tacuit. Quod genus antè hoc allegoriæ eſt; ex dictis ſimul & non dictis ſtatque alij aliò diſceſſerint. Sunt qui comminutionem intellexerunt vindictæ, quæ ſuperbos, & hoſtes confringit ac conterit: Lorinus; Ianſenius, Carthuſianus. Quin Iacobus Perez de Valentia, retulit ad deſcenſum Chriſti ad inferos; cùm portas æreas confregit, omnéſque principes inferni: alligauitque Sathanam. Alij comminutionem maluerunt gratiæ; cùm peccatores ad pœnitentiam vocantur; ſuperbi ad humilitatem. Sic Bellarminus, & Lombardus. Arguanus verò nouo quodam & proprio motu retulit ad extremam vnctionem. Nimirùm dormientes prout paſſi ſunt, ita varijs ſomniorum imaginibus deluduntur.

VIII. Bellarmini ſubtilitas tolerabilior; quia magis accedit ad literam. Sed non aſſequitur tamen. Nam comparatio vitulorum non quadrat. Non enim vituli ſaltant; ſi diſrumpantur. Etenim non cedrorum aſſulas, ſed ipſas cedros comparari legimus vitulis. Nec quiſquam eſt, cui non ſit durum. Comminuet cedros tanquam vitulum; ſi ſenſus ſit, comminuet cedros, non tanquam comminuitur vitulus. Itaque Carthuſianus. *Cedros prædictas conteret Dominus, ſicut conteruntur vituli nutriti in Libano.* Perea. *Sicut armenta vitulorum, quæ paſcebantur in monte Libano, ſucceſſiue comminuebantur, & iugulabantur pro ſacrificio & pro cibo ad comedendum vſque ad conſummationem.* Ianſenius. *Quemadmodum tener vitulus Libani facile comminuitur.* Neque verò aliud ferre poteſt Latina verſio. Qui, cùm non ſit ſenſus loci, teſte Bellarmino, appater hac ſaltem parte excuſari non poſſe.

IX. Sed nec rem Lorinus tetigit. Forſan legerunt דקקם. Quid ſi ego, forſan non legerunt? An non æquè veriſimile? Nam profectò דקקם non ſignificat comminuet eos. Et mira fuit Lorini oſcitantia, qui ſcripſerit; *Legerunt forſan Septuaginta Iarikem, ſicut in Pſalmo decimo ſeptimo, Comminuam eos vt puluerem.* Vix tandem oculis meis credidi, iterum iterúmque repetentibus. Nam *Comminuam vt puluerem*, nihil ad ארקם; quod per delere expreſſum eſt: ſed ad præcedentia ואשחקם כעפר. Denique verbum הריק non ſignificat comminuere; ſed vacuum facere, exinanire.

X. Tum autem vide; *Non legerunt, ſicut nunc eſt:*
B Quid hoc ſuſpicionis? Atqui, inquam, non nunc tantùm eſt; ſed olim fuit. Olim, inquam, quàm poſſumus longè repetere memoriæ tempora. Chaldæus Paraphraſtes ſic legit: & reddit ושורינון, id eſt, interprete Aria, *Subſaltare fecit eos.* Sic legerunt veteres editiones. Quod ſciuit ipſe Lorinus, & annotauit. *Aquila ἐσκίρτησεν, exultabit, id eſt, exultare, ſeu ſaltare faciet. Symmachus ἐσκίρτησεν ὡς ἐκείνους, ſaltare fecit. Quinta editio, σκιρτήσεως.* Quid ſupereſt? Aut quantum illud Nunc eſt Lorino? An quantum Scripturæ, *Hodie*, id eſt,
C ſemper? Hoc verum Sic ſemper lectum: Et Septuaginta potiùs excuſari non poſſunt.

XI. Tertium peccatum durius eſt. Bellarminus. *Verba ſequentia. Et dilectus, quemadmodum filius vnicornium, difficilius cum Hebræis vocibus, quæ nunc habentur in Biblijs concordari poſſunt.* En ubi iterum, quæ nunc habentur: quaſi non olim. Certè Hieronymus legit Sarion. Et ante Hieronymum Chaldæus; montem dixit. Sed hæc importuna Papiſtarum ſuſpicio
D eſt: qui & ſua omnia vetuſtiſſima, etiam heri nata: & non ſua, recentia, quantumuis ante Solem & Lunam, vt ita dicam, clamitant.

XII. Sed audiamus oracula: *Oportet, vt Septuaginta Interpretes, vel aliud aliquid legerint, vel certè intellexerint vocem illam, quæ ſignificat montem Hermon & loricam, res videlicet tam diſſimiles, ſignificare etiam dilectum. Quibus habenda fides eſt, tùm ipſi doctiſſimi eſſent, & linguæ Hebraicæ peritiſſimi.* Cenomanus. *Poteſt inclinari à verbo* שור, *quod eſt cantare, contemplari, munus offerre: quæ omnia competunt dilecto, qui eſt*
E *prædicandus, & muneribus afficiendus.* Septuaginta videntur ad id reſpexiſſe. At Genebrardus longè ſcilicet diuinior. שריון *per aphæreſin pro* ישריון, *vel per metatheſin, dilectus, ſiue directus; vt in alio loco, vbi* ישרון *dicitur recalcitrare & Dei obliuiſci. Sic alluditur ad Deuteronomij trigeſimum tertium, quo loco Ioſeph tauro pulcherrimo comparatur, & eius robur cornibus Rhinocerotis.*

XIII. Sed omnes ridiculi. Bellarminus, quia pro fundamento habet auctoritatem Septuaginta; quæ tamen vocatur in dubium. Tum verò, quia
F quem ipſe ſenſum fatetur & faciliimum & pulcherrimum, hunc ipſum it euerſum: nam profectò, ſi pro ratione eſt voluntas Septuaginta: is ſenſus nullus eſt. Cenomanus ſui ſemper ſimilis neglecta analogia Grammatica: nam שריון à שור non magis deduci poteſt, apud Hebræos, quàm ab emendo amor apud Latinos. In Genebrardo præter audaciam nihil eſt: fingentis commodo ſuo & ἀναίρεσιν, & μετάθεσιν; qui poſſet itidem, ἀφαίρεσιν, ἐπένθεσιν, συγκοπήν: & quid non inaſi amphora deficeret.

G XIIII. Sed operæpretium eſt etiam explicationem aduertere. Nam qui ſenſus eruitur è verbis Hebraicis, hūc & facillimum, & pulcherrimum profeſſus eſt Bellarminus. Sed ab his ſiue diuinationibus, ſiue corruptionibus, qualis eſt Genebardus. *Quaſi dicat, In his montibus Iſrael dilectus Dei ſimilis eſt vnicornium pullo, qui eſt robuſtus & celer ad euadenda ſpi-*

narum diſcrimina. Vel eſt epitheton Domini, Et dilectus Dominum, quemadmodum unicornis. cuius cornu expetitur & ad medicinam, & ad opificia, erit, ſupple, vel apparebit, videbitur, quidve ſimile. Vt verbi Dei denſitate errorum mundi diſcuſſa, dilectus, id eſt, Chriſtus, apparebit ſicut Vnicornis: qui cum non videretur in ſyluis, incipit apparere poſt denſas ſyluarum arbores. At Bellarminus, *Et tunc, quando Cedri Libani confracti fuerint,* (id eſt, ſi ceciderint exposuerat, homines potentes & ſapientes humiliati, & redacti ad paruitatem vituli, id eſt, Chriſti) *apparebit dilectus,* (id eſt Chriſtus) *non amplius vt enormis vitulus, ſed vt filius fortiſsimi unicornis.* Lorinus, *Erit autem ſiue Rex, ſiue populus Dei, Deo ſic hoſtes frangenti, & conterenti cariſſimus, inuictus ac inſuperabilis, ob receptum ab illo robur in ſimilitudinem vnicornis, qui cornu validiſsime pugnat: nec expugnari, capi vè vllius poteſt.* Janſenius, *Et dilectus filius Domini Meſsias, quem illi cedris ſimiles valde oppugnant, ſemper erit ſicut filius fortiſsimorum vnicornium, inuictus ſemper, ac inſuperabilis & in ſe, & in populo ſuo, aduerſum quem nec portæ inferi vnquam præualebunt.* Carthuſianus. *Et dilectus, id eſt, humilis Deoq; placens, erit quemadmodum filius vnicornium: non comminuetur vt cedri, ſed fortis atque ſecurus erit in Domino Deo ſuo, & tanquam pullus vnicornis ſeu rhinocerotis, qui eſt fortiſsimum, grande, atque imperterritum animal.* Iacobus Perez de Valentia. *Sicut armenta vitulorum, quæ paſcebantur in monte Libano ſucceſsiue diminuebantur, & iugulabantur pro ſacrificiis & pro cibo ad comedendum vſque ad conſummationem: Ita Chriſtus comminuit & proſtrauit omnia idola, & omnes principes mundi: ſed dilectus populus Chriſtianus fuit liberatus & ſaluatus ſicut filius vnicornium.* Et ſubiicit elegantem obſeruationem de vnicorni purgante in Africa venenatas aquas, [illegible] Aiguanus, qui priorem partem de extrema vnctione eſt interpretatus; in hac Euchariſtiam reperit. *Hic, inquit, conſequenter agit de Sacramento Euchariſtiæ.* Et hoc quidem eleganti ſubtilitate. Nam Dilectus, Chriſtum ſignificat ſecundum Deitatem: at filius vnicornis, eundem ſecundum humanitatem. Porrò nullum Sacramentum realiter continet Chriſtum verum Deum & hominem præter Euchariſtiam. Perez tamen Baptiſmum maluit propter aquas purgatas ab vnicorni.

XV. Quid nunc videtur, Lector? Nónne obiicit oculis imaginem quandam vepretorum in pratis petulcè luxuriantium [illegible], ac ſuam ſibi quiſque ſemitam facientium? ſæpè habes interpretes, ſingulos ſibi ipſis nouas allegoriæ delicias côquentes: vt appareat vnũ contendiſſe, vt ne in eundem ſenſum conſentirent. Dilectum, hic Chriſtum interpretatur, ille populum Chriſtianũ, ille quemcunque humilem, alius Rhinocerotem, alius Monocerotem. Dilectum alius connectit præcedentibus, vel conterentem, vel conterentem: alius opponit tanquam liberatum & ſaluatum. Tum autem vt iſta conuenientiæ ſaltem ſpeciem habeant; inquiſitam oportuit naturam vnicornis; aliàs ſubitò apparentem inter denſas ſyluarum arbores: aliàs celerem ad euadenda pericula ſyluarum: aliàs cornu gerentem pretioſum: aliàs grande, fortiſſimum, imperterritum animal: aliàs purgantem aquas. Deus bone! potuit hæc verſio eſſe optima, quæ ſuos interpretes tam variè torſit? Potuit præferri Hebraico contextui, à quo ſenſus facilis, ſenſus pulcherrimus? Senſus in quem omnes ij conueniunt, quos tanto tædio ſophiſtæ hebraizantes, & nouantes dicunt? Chaldæus paraphraſtes, & Hieronymus olim: no-

A ſtro ſeculo, Pagninus, Tigurini, Munſterus, Caluinus, Iunius, Mollerus, Beza.

XVI. Pſalmo proximo duo peccata ſunt: *Quoniam ira in indignatione eius*: pro, *Et momentum in ira eius.* Deinde, *vt cantet gloria mea, & non compungar*: pro, *non taceat*; vtrumque longè diſtanti ſenſu. Quid ſophiſtæ? Bellarminus. Non videntur legiſſe רגע, momentum, ſed רגז, iram: ſtomachatio enim legerunt רגז: & verterunt iram; quia vox ea ſeditionem etiam ſignificat: & intellexerunt in indignatione

B Dei, eſſe ſeditionem, id eſt, occiſionem & mortem. Facetè: Sed Lorinus maluit legiſſe, רגז iram. Placet-ne? At non Cenomano, qui per metatheſin ſuſpicatus eſt גער Genebrardo nihil horum: ſed Hebraizantium potiùs diligentia. *Vt facilior ſit ſententia,* inquit, *verte, momentum eſt in indignatione eius.*

XVII. En tibi igitur Hebraicæ ueritatis ſententiam faciliorem: magno tum præiudicio. Sed ubi gentium tādem Bellarminus legit ſuum רגז? Nam apud Hebræos, ſcio non legiſſe. Lorini רגז aliquo-

C ties legas, ſed incertum pro ira, an terrore. Qui ſunt religioſi, non tam facilè mutationes admiſerunt literarum. Multò minus Cenomani metatheſin: quanquam is ridiculè gear dixit, quod nemo propheta non uſurpauit. Tum autem quid iuuat tantus labor, vt pro faciliori ſententia, (ſic enim laudauit Genebrardus) difficilior ſubſtituatur? Nonne id eorum ſtudium eſt, qui de induſtria laborant in obſcurandis Scripturis?

XVIII. Sed enim quid eſt, *Quoniam ira in*

D *indignatione eius?* Nam Hebraicis verbis nihil facilius. *Momentum eſt in indignatione eius.* Id eſt, interprete Genebrardo: *cum indignatur, breui & celeriter indignationem remittit, citóque placatur.* Sed illud quid ſani habere poteſt? Aut quis potuit vnquam indignationem abſque ira concipere? Itaque coguntur interpretari vocabulum [illegible]. Genebrardus: *Vt non tam indignatio quam iraſci dicendus ſit*: quia, puto, legerat illud, *ira furor breuis eſt.* Veniale ſophiſma huic viro, qui agnouit longè faciliùs momentum dici. Sed alij; iram,

E vindictam exponunt; Bellarminus, Lorinus, Ianſenius, Sicilibus nihil niſi per ambages. At quanto erat rectius iter planum, & rectum?

XIX. In altero peccato. Bellarminus ex Cenomano: דמם, *ſignificat ſilere, & excidere, ſiue ſuccidere: & hanc ſignificationem elegerunt Septuaginta interpretes: & legerunt in prima perſona, & non compungar: quod eſt idem cum eo, Et non ſuccidar.* Triplex caput. Vnum ſignificare ſuccidere: alterum legiſſe in prima perſona; tertium compungi idem eſſe quod ſuccidi. Ex quibus ſecundum poteſt videri leuiculum:

F quia certum eſt ad ſenſum nihil intereſſe: cùm Propheta gloriam dicat pro ſe ipſo. Vt cantet gloria mea, id eſt, vt ego cantem. Sed in priore ſane exigua laus eſt eorum interpretum, quibus vbicunque terrore inciderant in vocem ambiguam, peccatum ſit in deteriorem partem. Nam hic Genebrardus diſertè, *Ad verbum, & non ſileat gloria mea.* Quanquam illud etiam ridiculum eſt: excidendi verbum reddi per [illegible], compungere. Nam quicquid

G contra Bellarminus pertendat, nemo non videat ea longè diſtare vnum ab altero, quàm vulnus terræ phalangæ mole impactum ab eo quod [illegible] cuſpunctum. Itaque verſio excuſari non poteſt. quæ tamen aliàs occurrit, vbi dubitari non poteſt vocem Hebræam ſumendam pro ſilentibus, non pro [illegible] mutuo. Nam Leuitici decimo dicit Stenelius ananus [illegible]

ſi inhibitatem? *Sic habet etiam Hebraicum: quod fortè non rectè Septuaginta, ἐν τῇ ἀμπελῶνι. Conturbatus eſt Aaron, ſicut prinulſimeſt. Nam idem verbum, nihil præter ſilentium ſignificat.*

XX. Pſalmo trigeſimo nono. *Opprobrium inſipienti dediſti me.* At Hebraicè, *Opprobrium ſtulti ne ponas me.* Bellarminus pro more, *Antiponendus eſt lectio Septuaginta.* Quod eſt perpetuo aſſertum, nobis perpetuo negatum. Sed habet rationem. Quoniam ſequentia, *Obmutui & non aperui os meum*, manifeſtè docent, Dauidem audiſſe opprobria inſipientium. Quaſi, inquam, ad ſequentia pertineat potiùs quàm ad præcedentia: vt ſit ſenſus, *Ab omnibus iniquitatibus erue me, opprobrium ſtulti ne ponas me.* Quaſi etiam illa ſequentia pertineant ad audita opprobria: & non potiùs afflictionem, quam ſibi illatam norat à Deo. Nam abſcindit Bellarminus orationem. Additur enim, *quia tu feciſti*: non quia illi dixerunt, ſiue ego audiui. Genebrardus. *Non murmurani: quoniam tu feciſti: hoc ſcilicet, has cruces, vel quid ſimile: quoniam mihi has calamitates intuliſti, patienter tuli; neque ſum conqueſtus. Apoſiopeſis. Ad tantas plagas obmutui.*

XXI. Cenomanus duplici conatu excuſat. Primò, vbi deſiderium introſpexeris peccatoris, eſflagitantis ab omnibus iniquitatibus eripi, ob quas ſenſit ſe traditum inſipientis opprobrio, inuenies quod confiteatur ſe ante pœnitudinem inſipienti datum, vt tyrannide inimici cognita, reſipiſceret; & deinceps precaretur, ne rurſus traderetur. Secundò, Cùm negatio, & Dei nomen nihil diſtent, ſi nude, ſcribantur, cur non potuerint Septuaginta legere, Deus?

XXII. Sed de primo, reſpondeo neminem negare, ſæpè potuiſſe fieri: ſic etiam ſolere plerumque. Sed quid id ad rem? Quæritur enim vtrum ſit factum: hoc eſt, vtrum, quæ verba túnc ſcripſit Propheta ſic verti debeant, vt non ſignificent deprecationem mali; ſed exprobrationem, vt ita dicam. Exempli gratia. Paulò pòſt cùm legimus, *Ne ſileas*: ſenſum eſſe hactenus Deum ſiluiſſe in afflictionibus tantis, neque ei reſpondiſſe: ac proinde rogandum fuiſſe vt ne ſileret. Hoc tamen cùm ita ſit, quæro vtrum legitima verſio eſſet. *Siluiſti.* Hoc niſi Cenomanus doceat, nugas agit.

XXIII. Secundum improbat Lorinus. *Ita quidem, inquit, Ricardus Cenomanus: ſed nulla editio habet nomen Dei.* Et ſanè oportuerat igitur verti: *opprobrium inſipienti: Deus, dediſti me.* Et tamen phraſis ipſa repugnat: quæ habet; *dabis me*, ſiue, *ſtatues me.* Et quamuis ſciam ſolere futura haud rarò pro præteritis eſſe: tamen ſciam viciſſim doctè, non fieri abſque circumſtantiis, quæ hîc nullæ ſunt. Multò procliuius hoc futurum eſſet pro præſenti continuatiuo, id eſt, ſolet conſtituere me. Vt in hoc ipſo Pſalmo: בהגיגי תבער אש: *In meditatione mea exardeſcet ignis*: id eſt, ſolet exardeſcere. Sed hic tamen ſenſus nullum habere poteſt locum.

XXIV. Pſalmo quadrageſimo ſecundo: *Tranſibo in locum tabernaculi admirabilis: vſque ad domum Dei.* Pagninus ex Hebræo: *Tranſibam in numero, deducebam eos vſque ad domum Dei.* Munſterus *Deducens eos vſque ad domum Dei.* Excuſat Genebrardus pro אדדם. legiſſe Septuaginta אדיר. Bellarminus אדיר. Cenomanus אדירים, è radice אדר. Lorinus אדרים vel אדירים.

XXV. Vide ſudores conſpirantium aduerſus textum Hebraicum: & in eo ſolo conſentientium. Nos in tam inquieta ſubtilitate, non amabi-

A mus noſtram ſimplicitatem? Cenomanus omnium ſtupidiſſimus, longum pridem valere dixit vniuerſæ Hebræorum analogiæ. Itaque hic refutatur à Lorino. *Non video*, inquit, *qua ratione Septuaginta legere potuerint* אדרם *quod nullo modo eſt in vſu, nec vt nomen, nec vt verbum.* Addo, nec vllum ſimile. Nunquam enim Hebræi repetunt continuò primam radicalem in deriuationibus: ſed duntaxat ſecundam, tertiam-ve.

XXVI. Reliquorum ſomnia habent quidem ipſa genium Hebraicum. ſed nego lecta à Septua-
B ginta. Ratio mihi certa; quia alibi cum lecta, nunquam ſic reddita. Nam אדר, à quo illud eſſe poteſt אדרם Genebrardi, Michææ ſecundo ἀφ᾽ ὧν dixerunt: longè autem peruerſiſſimè Zachariæ vndecimo ἐκβολάς. Bellarmini autem אדיר, Geneſeos vigeſimo quinto ἄγαν: Zachariæ decimo tertio δέῤῥιν: Ioſue ſeptimo; & longè tertio ψιλήν. Primi Regum decimo nono, & ſecundi ſecundo μηλωτήν. Ezechielis vndecimo, μεγάλου πτερύγος. Lorini אדירים plurale ab אדיר vnde Genebrardus אדרם fecit; nuſquam reperi-
C tur. Vnum eſt reliquum אדירים, quod Pſalmo nono, & nonageſimo tertio, & ſeptuageſimo ſexto exprimitur nomine θαυμαστός. Sed oppono primo, כך אדירים non ſignificare σκηνῆς θαυμαστῆς: ſed θαυμαστῶν. Nam etſi Hebræi, non abundantes adiectiuis, ſoleant circumſcribere; vt cùm Deum gloriæ dicunt, pro glorioſo: tamen nego ſolere ad eum vſum adhibere nomina quæ תארים dicunt: ita non legas Deum glorioſorum. Præterea בכך nego eſſe
D בסמיכורת, vt loquuntur Hebræi Grammatici. Nempe quia eſt cum accentu Zarka: quæ ratio pugnat aduerſus reliqua etiam commenta.

XXVII. Pſalmo quadrageſimo quarto. *Et declinaſti ſemitas noſtras à via tua.* Vbi peccatum, ex importuna imitatione phraſis Hebraicæ; quæ ſolet ſubaudire negatiuam particulam, repetendam ex priore membro per Zeugma: vt ſit, *Et non receſſit cor noſtrum, & non declinaſti ſemitas noſtras à via tua.* Immò non *declinaſti ſemitas noſtras*, ſed ſacilius, *declinauit greſſus noſter.* Negationem agnouit Bellarminus re-
E petendam. Sed Græcis, Latiniſque non eadem conſuetudo. Itaque interpretes abducti à vero ſenſu. Lombardus. *Et dum ſic in anguſta via ambulamus, tu declinaſti, id eſt, tuliſti ſemitas noſtras à via tua. Semitæ enim noſtræ erant in proſperitatibus, & voluptatibus ſecuſi. Sed tuliſti eas de via tua, & oſtendiſti arctam viam tuam quæ ducit ad vitam.* Aiguanus: *Dicit ergo, quod in præfatis aduerſitatibus, declinaſti ſemitas noſtras à via tua, id eſt, tuliſti vel remouiſti ſemitas noſtras, id eſt affectus & deſideria temporalium, à via tua, id eſt, propter viam tuam inctandam.*
F Iacobus Peres. *Declinare permiſiſti ſemitas noſtras à via tua: quia aliquando non potuimus ſeruare præcepta: nam in die Sabbati coacti fuimus præliari contra inimicos.* Et huic accedit Carthuſianus.

XXVIII. Pſalmo quadrageſimo nono. *Frater non redimit, redimet homo: & non dabit Deo placationem ſuam.* Aut nullo, aut perplexiſſimo ſenſu. Nam quæ diſtinctio eſt fratris & hominis? Auguſtinus putauit addendam interrogationem: vt aliquid commodi efficeret. Sed Hebraicis nihil planius.
G *Frater non redimendo redimet*: phraſi in eo idiomate tam trita, tam vbique obuia, vt nulla magis. Et Lorinus. *Non dubito, quin tranſpoſita negatione, poſſit eſſe ſenſus, quod nemo vlla ratione redimet alium: quod idiotiſmo Hebræo denotat geminatio verbi.* Neglexerunt penitus Genebrardus, & Bellarminus, quaſi nihil eſſet momenti.

XXIX. Pſalmo quinquageſimo ſecundo. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es iniquitate? Tota die iniuſtitiam cogitauit lingua tua: ſicut nouacula acuta feciſti dolum.* Peruerſiſſimè. Ita enim debuit. *Quid gloriaris in iniquitate, potens? Benignitas Dei omni die. Nequitias cogitat lingua tua: ſicut nouacula acuta faciens dolum.* Excuſant Cenomanus, Genebrardus, Martyr: quia חסד ſit aliàs benignitas, gratia, miſericordiæ: aliàs opprobrium. Tum אל aliàs *Deus*, aliàs *ad*. Sed ego primùm dico legendùm חסד אל; nam אל כל היום nego eſſe phraſin Hebræam; vnquam-ve occurrere in Scripturis: in quibus tamen frequentiſſima eſt כל היום, pro omni die, omnibus diebus, tota die, Deinde, nego חסד אל, (nam ita coniungit ratio proſodiæ) nunquam dici opprobrium Dei, ſed ſemper miſericordiam.

XXX. Pſalmo ſexageſimo ſecundo. *Veruntamen pretium meum cogitauerunt repellere: cucurri in ſiti: ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant.* Hebraicè verò. *Veruntamen propter exaltationem eius conſultarunt depellere eum. amauerunt mendacium: ore ſuo benedixerunt; & in medio ſui* (in corde ſuo) *maledicebant.* Mitto *pretium meum*: nam שאר non abſurdè τιμὴν verterunt Græci, vnde, ineptè pretium Latinus fecit. Pronomina autem etſi perſonis differunt; tamen certum eſt ſub tertia perſona de ſe ipſo loquutum Prophetam. Sed illud, *Cucurri in ſiti*, quid eſt? vnde eſt? Fateor potuiſſe ſuo more Græcos falli propinquitate vocum, vt ἔδραμον dicerent, pluraliter, vnde Latinus fecit ſingulare, *cucurri*: ineptè. Cur enim de ſe Propheta loquatur hoc vno verbo; qui reliqua dixit de aduerſariis? Sed in Græcis eſto ſanè παρόραμα, peccatum illis frequentiſſimum.

XXXI. Sed, *Quid legerint Septuaginta*, inquit Bellarminus, *vt verterent in ſiti, fateor me ignorare: nam vox Hebraica, cazab, mendacium ſignificat, neque eſt vlla literarum ſimilitudo inter ſitim & mendacium in lingua Hebraica.* Eſtne igitur tandem, & ſaltem ſemel victa Sophiſtice? Victam autem Sophiſticen Ieſuiticam? Minime: minime gentium. *Veriſimile eſt*, inquit, *interpretes Septuaginta aliter legiſſe: & in voce, Cazab, pro Caph, legiſſe Bet, quæ ſunt literæ ſimiles: & ſic habuiſſe præpoſitionē, In: pro aliis duabus literis, vel aliquid aliud legiſſe, vel ſenſiſſe ea voce ſitim ſignificari.* Veriſimile, inquit. Et ego veriſimile, inquam: & veriſimile etiam non legiſſe aliter. Sed rectumne? Hoc enim quæritur. Sciuiſſe ſaltem כזב eſſe ſitim, poſtulat Bellarminus, nec valde religioſus, vt ſibi credamus; & quidē nec iurato.

XXXII. Atqui non credunt alij: Cenomanus, Genebrardus: Lucas Brugenſis: non Ieſuita Lorinus. Quid? quod neque Ieſuita Gretſerus in Apologiæ Bellarminianæ tomo primo ad decimum tertiū caput libri ſecundi, id eſt, ad hanc ipſam controuerſiā? Cenomanus. כזב *ſignificat quidem mendacium: interdū tamen ſonat ſcaturiginem negantem aquam; præſertim præpoſito Aleph, vt Hieremiæ decimo quinto: vbi legimus, facta eſt mihi quaſi mendacium aquarum. Et hāc acceptionem reſpexerūt interpretes.* Et hunc plauſit Lorinus: ſed & Lucas Brugenſis in Annotationibus, כזב, inquit, *veritatis defectū, id eſt, mendaciū ſignat: Septuaginta verò ad potus defectū, id eſt ſitim, tranſtulerunt.* Annuēre Gretſero.

XXXIII. O ludorum elegantiam! כזב vt vnquam ſit mendaciū aquarum? vt ſit ſcaturigo negās aquas? Nunquā factum: nunquam viſum. Saltem inquit, præpoſito א. At primùm, inquam, hoc loco nō præponitur א. An tu putes ea additione eius literæ nihil variari poſſe ſignificationem? Quin igitur locorum; eadem litera præpoſita, eſſe interdum nomen loci, vt Micheæ primo; & concludis hic itidem ſignare locum? Deinde nego אכזב ſignare vnquā ſcaturiginem negantē aquas. Nam in Hieremia: ſic habes: חיו תהיה לי כמו אכזב מים לא נאמנו. *Eſſendo eris mihi ſicut mendacium: aquæ non certæ fuerunt.* Vbi diſtinctio Hebraica poſtulat diſparari, ſic; fuit mihi ſicut mendacium: & fuit mihi ſicut aquæ, quæ non fuerūt veraces, ſiue certæ. Et tamen vt maximè diſtinctionem ſuperbè negligas; tamen non potes obtinere, vt אכזב idem ſit, quod אכזב מים. Quomodo iniquum eſt, quia interdum, apud Hamos octauo dicitur רעב לשמע את דברי יהוה *fames audiendi verba Iehoue*: vt etiā Geneſeos duodecimo, ויהי רעב בארץ *Et fuit fames in terra*. Famem interpretemur penuriā verbi Dei. Denique Septuaginta, interpretati ſunt, ὕδωρ ψευδὲς; aquam mendacem.

XXXIV. Miram verò horum interpretum ſubtilitatem, ſi ea ſit quam Lucas innuit, כזב eſt defectus veritatis: Et ſitis eſt defectus potus: Ergo כזב eſt defectus potus: id eſt, ſitis. Nihil diuinius; nihil dignius, quod omnes Papiſtæ imitentur. Et, ni fallor quia צמא eſt defectus potus. Et mendacium eſt defectus veritatis: ideò צמא ſitim, cùm legent, interpretari licebit mendacium. O nobis tantillū quid liceat: & cum bona Papiſtarum venia; quia mendacium eſt defectus veritatis: mendicitas item defectus opum: dicere queamus mendicitatem Monachorum eſſe mendacium.

XXXV. Aliter Genebrardus. *Magno ſtudio perſecuti ſunt me, cucurrerunt vt etiā ſitim contraherēt, Cucurri magna ſiti & ardore.* Nec ipſe ſubtilitatis laude poſtremus. Nimirum ergo, quia etiam vehementis curſus indicium eſt ſudor: poterat etiam כזב verti Sudor; poterat etiam laſſitudo. Et quid non poterat? Veſtri tamen opus erat iampridem Genebrardo nacorum vocabulum ſitis, nouo hoc ſenſu, & tam longè arcessito, vſurpatum, ſtupidiorum Papiſtarum mentem auertiſſet in alia omnia. Nam iis perſuaſum fuit ſitim hoc loco dictam, vehemēs deſiderium. Lombardus. *Illi ita: ego tamē ſalutem illorum ſitiebam: & hoc aſcendi in ſiti; quia etſi ſemper eos bibit, ſemper ſitit vltra.* Carthuſianus. *Id eſt cum magno deſiderio ad patriam feſtinauit; ſic ut ſuperius dictum: Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum: vel cucurri viam mandatorum Dei in ſiti perfectionis.* Nec Ianſenius videre potuit quicquam melius. *Propter quod ſitibundè ac deſideranter ad Deum confugi fontem aquæ viuæ.*

XXXVI. Pſalmo eodem. *Veruntamē vani filij hominum: mendaces filij hominum in ſtateris: vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum.* Aſt Hebraicè. *Veruntamen*, vel potius certè, *vanitas filij hominum, mendacium filij viri* (id eſt, vt monet Genebrardus, etiam clariſſimi & potentiſſimi) *in ſtatera ad aſcendendum ipſi præ vanitate ſimul.* Senſum rectè Genebrardus expreſſit: *Si aſcendas in alteram libræ lancem vanitas, in alteram verò vniuerſum humanum genus, profectò vanitas ipſa præponderabit.* Cuius ſenſus ne veſtigium quidē eſt in Græcis aut Latinis: quibus ſignificatur potiùs homines vti ſtateris ad mutuas fraudes. Vnde Bellarminus; *Plerique homines vani, inſipientes, imprudentes ſunt: quia mendaces ſunt in ſtateris ad decipiendum, id eſt, in ſtateris doloſis & fraudulentis.* Et iterum: *Maxima pars hominum mentitur ſibi & aliis, decipitq; ſe & alios, vtēs ſtateris doloſis: & quod miſerius eſt, voluntariè vtitur ſtateris doloſis, iuxta illud, video meliora, proboq; deteriora ſequor.*

XXXVII. Excuſant-ne? Admodum leniter, Cenomanus; *ſufficit, quod editio noſtra non deſciſcat à veritate Hebraica.* Quod non potuit niſi impertite

Nam Bellarminus. *In Hebræo habetur paulo aliter.* Ianſenius, *Apud Hebræos longè aliter habetur.* Et verò res non poteſt eſſe ambigua; Nam cùm בני אדם, ſint omnes homines: tamen Bellarminus cogitur tantùm quoſdam dicere, aut ad ſummum, maximam partem. Melius Genebrardus, *Vniuerſum humanum genus.*

XXXVIII. Bellarminus. *Vox illa Hebraica* עלות, *id eſt aſcendendum, tamen aliis punctis legi poteſt* לעולות, *ad iniquitatem, ſiue ad deceptionem: Et ſic legerunt Septuaginta.* Antiquum obtinet: ſola illa coniectura eſt pro verè meliſſima demonſtratione: quam omnes ſani riſſerint. Quid enim dementis eſt, Sic legi potuit: ergo ſic reddi debuit?

XXXIX. Pſalmo ſexageſimo quarto. *Scrutati ſunt iniquitates: defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum:* Hebraica veritas habet, *Scrutantur iniquitates perfecerunt ſcrutinium perſcrutatum: Et intimum viri, & cor profundum. Et iaculatus eſt in eos Deus ſagittam ſubito: fuerunt plagæ eorum.* Immane diſcrimen. Peccata vertit.

XL. Primum, *Defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.* Enimverò nihil eſt, quo Scrutantes ſignificentur. Nam תמם paſſiua vox eſt; Et quidem mere paſſiua: vt non poſſit admittere ſignificationem actiuam. Verbum תמם, propriè ſignificat perficere, abſoluere. Inde etiam interdum deficere: vnde à Græcis exprimitur per ἐκλείπειν: vt Geneſeos quadrageſimo ſeptimo ἐξέλιπεν τὸ ἀργύριον. *Quamquam defeciſſet pecunia.* Nimirum, quia omnis eſſet iam impenſa. Primi Samuelis decimo ſexto ἐκλελοίπασιν τὰ παιδάρια; *Suntne finiti pueri?* Id eſt omnesne recenſiti? Atqui deficere ſcrutantes ſcrutinio, ſignificat ita deficere, vt ne ad ſcrutandi exitum peruenirent: Nam Bellarminus, *Defecerunt autem ſcrutantes ſcrutinium, quia nihil inuenerunt, quod vel colorem veritatis habere videretur.* Et apparet ita dictum à Græcis ἐξέλιπον ex aliorum locorum comparatione. At hoc ſenſu non potuit dici תמש כחפש *Scrutinium perſcrutatum.*

XLI. Opponit Genebrardus primò תמנו Cal eſſe intranſitiuæ ſignificationis. Secundò repugnare pſalmographi ſententiæ, qui mox docet iniquos fuiſſe conatus, neque perfectos: tertiò תמנו propriè eſſe primæ perſonæ, vt ſiommineſit. Atqui ſciebat Genebrardus, neque enim peccabat ignorantia; eſſe interdum tranſitiuum. Ieremiæ viceſimo ſeptimo עד תמי אתם. Hieronymus vertit, *donec conſumam eos.* Et verò hic Syntaxis ea eſt, quæ ſolet eſſe verborum tranſlatiuorum, id eſt, actiuorum. Vt in eodem verſu יחפשו עולות *Scrutati ſunt iniquitates.* Conatus iniquos mox doceri; primum potest negari: nam ſequentia non irritos conatus docent; ſed tandem vindictā diuinā: quæ ſolet etiam poſt non irritos conatus exerceri in impios. Deinde, quid ad rem? Nam irriti conatus poſteriores ſunt ſcrutiniis, itaque, poſſunt ſcrutando non deficere, quos tamen exitus fruſtratus, maximè impediente vt ultione, id eſt, diuina voluntate. Denique eſſe primam perſonam ſciebat non eſſe neceſſe. Teſtes habeo ipſos, quos defendit interpretes, qui tertiam expreſſerunt ἐξέλιπον, defecerunt. Teſtes etiam Grammaticos. Kimkhi אמרו בני הלשון בא במקום עוד תמוך *Dicunt filii linguæ in locum literæ geminanda.* Extitant exemplum locum, qui eſt pix manibus: tum alterum ex Threnorum tertio. חסדי יהוה כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו: *Miſericordiæ Domini, quod non defecerimus: vbi eſt* תמנו *pro* תממנו. Sed eſto tamen mimeſis: quid contra nos? Nam æquè conſtabit ſententia, quam nos defendimus.

XLII. Alterum peccatum. *Accedet homo ad cor altum.* Vbi primum peccatum eſt in *ad* pro, *&*, quod agnouit Cenomanus. *Apparet*, inquit, *eſſe librarii vitium, pro, & cor altum.* Sed id peccatum, non Græcorum eſt, qui dixerunt καὶ καρδία: ſed Latinæ editionis; quam & diſſimulant Genebrardus, & Bellarminus. Retinuit Sixtus quintus: & tuetur Lorinus; quia ſic fuiſſe ſuo tempore teſtetur Beda. Deinde eiuſdem editionis

B Latinè peccatum eſt, altum, pro Græco βαθεῖα. Nam etſi bene Latinum ſit, altum pro profundo; tamen ambiguum eſt. Et ambiguitas decepit interpretes qui non profunditatem, ſed ſublimitatem ſomniarunt; quicunque ſcilicet aut noluerunt, aut non potuerunt Hebræa conſulere [illegible] ignarus. *Sicuti cor paruum dicitur habere qui omnia pericula timet, propter quod omittit illa, quæ facere debet: Sic per oppoſitum ille cor altum & magnum habere dicitur, qui pro iuſtitia ſaluanda mortem corporis conſtanter aggreditur.* Similiter Catholicus Lombardus. *Id eſt ad cordis intellectum altum, vt qui res diuinas perquirit, quod eſt ad cor altum ire.* Atqui עמק à profunditate dicitur potius; & in malam partem ſonat: quod præter eos, qui hoc ſeculo Hebraicè poterunt aliquid ſcire; pauci omnino animaduerterunt.

XLIII. Sed Græcorum peccatum fuit προσελεύσεται, vnde Latinus, *accedet.* Nam Hebraicè קרב non verbum eſt, ſed nomen, ſignificans medium, intimum. Vnde quoties de animali dicitur, ſolet ab iis Græcis verti, κοιλία, venter; vt Geneſeos quadrageſimo primo εἰς κοιλίας, *quia in ventre.* Leuitici primo: *venter.* Iob viceſimo: ἐγκάτα *inteſtina.* Exodi duodecimo *aqua cor.* Pſalmo quinto, Non negant: ſed mutatis punctis קרב eſſe idem quod accedere: quod & nos fatemur. Sed quæ ratio ſic legendi? Aut quis ſenſus, [illegible] *Accedet homo, & cor profundum.* Et credo inde factum, vt retineatur *ad cor altum*: ne ſit ſine mente ſonus.

XLIV. Tertium peccatum: *Et exaltabitur Deus.* E *Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum.* Quod debuit, *Et iaculatus eſt in eos Deus ſagittam ſubito: fuerunt plagæ eorum.* Vt nimirum Dei iudicium deſcribatur tum maximè impios deprehendentis, cùm minimè omnium ſperant: vt ſubitanea vindicta ſit. Enimverò וירם nemo negat eſſe, *Et ſagittabit eos*: Et חץ *ſagittam* & פתאום *repente.* At pro quibus neceſſe eſt ſubſtitui וירם & חץ & פתאים. Sic enim philoſophantur Genebrardus, Bellarminus, Cenomanus, Lorinus.

F XLV. Ex Pſalmo ſexageſimo octauo excerpta erant quædam à Caluino. Adde iſta. *Iter facite ei qui aſcendit ſuper occaſum.* Ineptè nam quid eſt aſcendere ſuper occaſum? Significatur enim Deus: qui quomodo aſcendat ſuper occaſum nemo potuit diuinare: itaque decurrendum fuit ad allegorias. Atqui Hebraica plana ſunt. Etenim רכב non aſcendentem ſignificat, ſed aſcendentem in equum: imò verò inſidentem equo, equitantem. Iam ערבות fateor ſignificare non occaſum, partem mundi: ſed occaſum

G ſolis, id eſt, veſperam tempus veſpertinum: vt Ieremiæ quinto זאב ערבות. *Lupus ad veſperam.* Hieronymus putauit ſignificare deſerta, vertens *Qui aſcendit per deſerta.* At Iudæi longè magnificentius cœlos ipſos Kimchi: כמו רוכב שמים: *idem eſt, quod equitans cælos.* Et explicat metaphoram כמו שהרוכב מתלך הבהמה כן האל יתברך מסבב הגלגל וערבות

Sicut qui equitat iter faciens iumentum, ſic Deus benedictus circuit Sphæram & cælos. A וקרא הגלגל העליון המקיף בכל וסבב כל גלגלים בתנופתו. *Et vocat Sphæram ſupremam, quæ ambit omnia: & monet omnes ſphæras motu ſuo.* Nihil potuit dici magnificentius de maieſtate diuina. Itaque etiam repetitur hoc ipſo Pſalmo ad finem, aliis verbis, לרכב בשמי שמי-קדם *Equitanti cælos cælorum orienti.* In editione Latina, *Qui aſcendit ſuper cælum cæli ad orientem.*

XLVI. In eodem Pſalmo, *Turbabuntur* (Græcè eſt ταραχθήσονται) *à facie eius.* Quod Hebraicè nuſquam B paret: & importunè eſt iniectum: nã proxima non conſentiunt: neque præcedentibus: *Exultate in conſpectu eius:* neque ſequentibus: *Patri orphanorum & ſufficientia viduarum.* Bellarminus excidiſſe putat è textu Hebraico. Cùm tamen neque in Chaldaica paraphraſi, neque in Hieronymi verſione. Cenomanus ſomniauit לפניו poſſe dici *ad furorem eius.* Quod ſi vel vno docuerit exemplo, vincito ſane. C Genebrardus, vel inſertum commodè ad connexionem, quaſi vigilans ſomniaret: vel potiùs duplicem expreſſam lectionem. Quia ſcilicet עלז alicubi expreſſum eſt à Rabbi Iona, tremere; nempe Ieremiæ quinquageſimo primo: quod quidem didicit Genebrardus à Kimchi: qui præter quàm quod notat in commentariis, eam ſignificationem eſſe Arabicam: etiam refutat in Radicibus. ואין צורך כי השכור ירבה לשמוח ולשחוק ולהשתגע *Non eſt neceſſe,* D inquit: *quia ebrietas multiplicat lætitiam, riſum, & inſaniam.* Itaque certum in lingua Hebraica nuſquam id verbi aliud deſignare, quàm lætitiam. Quid tum ſi Arabice tremorem? Denique quænam hæc interpretandi ratio, vnius literæ geminum ſenſum exprimere?

XLVII. Rurſus. *Qui educit vinctos in fortitudine:* ἐξάγων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ. At Iudæi exponunt, *vinctos compedibus:* longè facilius. Etſi nuſquã aliàs hoc nominis legatur: ſed comparatur cum vicina radice קשר. A- E lij malunt à כשר & interpretantur congruentiam, paulò durius. Nam quid eſt, Deus educit vinctos congruenter? Niſi ſuccurrat tranſpoſitio; vt intelligatur educere conuenienter; quod videtur non malum quidem, ſed frigidiuſculum. Cùm compedibus in eo quidem argumento nihil ſit potentius.

XLVIII. Pſalmo ſeptuageſimo primo. *Eſto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, vt ſal-* F *uum me facias.* Hebraicè. *Eſto mihi in rupem habitaculi, ad veniendum perpetuo,* id eſt, ad quam iugiter venire poſſim: *iuſſiſti ad ſeruandum me;* id eſt, quam tu conſtitueris ad ſeruandum me: nam ſciunt vel pueri, ſic ſolere relatiuum ſubaudiri. Genebrardus diſſimulat. Cenomanus: Locus munitus, inquit, quidnam aliud ſonat, quàm obtinere locum in quem quoties opus fuerit, te tutò recipere poſſis? Fortè, inquam: ſed quid prohibuit id exprimere Septua- G ginta, quod & verum eſt, & dixit is autor, quem habebant præ manibus? Mira peruerſitas. Niſi fortè prudentior illis ſtylus, quàm prophetæ. Quod credat, qui volet; non ego. Deinde, quid ſi non omnis refugij locus, is eſt, in quem quis ſemper commigrare poſſit? Nam etiam homines hominibus tales eſſe poſſunt: at non ſemper.

XLIX. Bellarminus, Apparet, inquit, corruptio ex loco ſimili, in Pſalmo triceſimo: Nam pro לבוא eſt לבית: Et pro תמיד צוית, eſt מצודות; iiſdem literis; ſed aliter diſpoſitis. Egregie ſane: niſi obſtaret Lorinus, etiam Ieſuita: qui diſertè, *Non auſim,* inquit, *approbare.* Et ſanè, quis iuſſit eundem hîc & illic locum eſſe? Et ſi eundem, cur variata verba ſunt? & pro domo refugij, legimus locum munitum? Eaſdem literas, ſed aliter diſpoſitas, primò falſum, ſi ſingulas ſingulis compares, & vtrinque totidem, quod vel oculi, digitiq; demonſtrent. Deinde, quid tum? Aut quis neſcit id perpetuum eſſe in omnib⁹ linguis? Sanè צאן & נצא: itẽ אבן & אבן: Item גנא & נגא & mille huiuſmodi, eædem literæ ſunt aliter diſpoſitæ. Nec potuerunt aliter ex tam paucis elementis tam multæ voces formari. Ergo-ne totos corruptos dicet locos Bellarminus? Magnus vir ſcilicet.

L. Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo. *Et permanebit cum Sole,* Pro: *Et timebunt te cum Sole.* Nempe vocem ויאריך legerunt per metatheſin. *Ieeroc* inquit Genebrardus, *Vaeroc* Bellarminus, ab ארך prolongare. At Cenomanus, à ירך Chaldaica radice, eiuſdem notionis: Et huius modum Lorinus illa metatheſi iudicauit faciliorem. Veruntamen, legiſſe *Vaeroc,* falſum: nam hæc nulla forma eſt Hebraica, ſed inepte è balbutientis infantis ſomnium. Secundò, veriſimile eſt non legiſſe Ieeroc: tum quòd id verbi rarum ſit in coniugatione Cal; tum quòd eius ordinis verborum ea forma rarior eſt. Et huius ipſius alia legitur Ezechielis trigeſimo primo ותארכנה porrectæ vtique illæ. Tertiò, dico non eſſe veriſimile legiſſe quicquam ab ארך Hebræo. Ratio, quia vbicunque legerunt, nunquam reddiderunt συμπαραμένειν. Sed Geneſeos viceſimo ſexto ἐπλεόνασεν. Ezechielis duodecimo μακρὰν αἱ ἡμέραι: triceſimo primo, ἐπληθύνθη. Et verò ratio ipſa poſtulat, vt longè aliud ſit producere, aliud permanere. Denique dico non potuiſſe legere à ירך Chaldaico, quanquam placuerit Lorino propter geminum Iod. Ratio mihi, quia ea vox nulla: etſi notetur à Munſtero in Dictionario Chaldaico. Nam re vera eſt ארך, vt Hebraice, nec vnquam in vſu, niſi in Aphel. Vide Dictionarium Syrochaldaicum Bodetiani.

LI. Pſalmo ſeptuageſimo quarto. *Poſuerunt ſigna ſua ſigna. Et non cognouerunt ſicut in exitu ſuper ſummum.* Hebraicè. *Poſuerunt ſigna ſua ſigna. Cognoſcebatur ſicut adducens in altum in perplexitate ligni* (id eſt ſyluæ) *ſecures.* Illud obſcuriſſimum: vt conſtat ex commentariis: hoc longè facilius, ſignificat furorem hoſtium deuaſtantium Eccleſiam, inſtar eorum qui in ſyluis diſſecant ligna. Cuiuſmodi nihil eſt in illa editione: quæ etiam negationem addidit. Itaque Cenomanus. *Mire diſſidere apparet noſtram lectionem ab Hebraica: in eo maximè quod habemus negationem, quam Hebræa hic neutiquam agnoſcunt: & vnde hauſerint Septuaginta, non ſatis liquet.* Et perplexus nihil tandem definit: tantùm notat non negligendam diuerſarum interpretationum comparationem.

LII. Bellarminus, ſolita ſua arte, codices obtendit Interpretum Septuaginta habuiſſe negationẽ: & legiſſe ולא ידע pro יודע. Porrò introitũ & exitũ idẽ eſſe: quia vnde intratur inde exeatur. Genebrardus addit מבוא idem eſſe quod כבוא: de negatione autẽ nihil. Aſt nobis tanti non eſt audacia Bellarmini, quanti aliis. Enimverò ſi hæc admittunt, tum neceſſe erit Hebraicam editionem pluribus mendis ſcatere, quàm cribrum foraminibus: Et quidem iam ab Hieronymi ætate, imò longè ante: cum tamen diceret. Auguſtinus reliquas editiones inde corrigendas. Nihil ad nos, verum ſit idem introitus

& exitus

[illegible] quādo hic neuter eſt. Illud Genebrardi vehementius [illegible] nō eſſe ſemper Benoni. Quod tamē [illegible] poteſt exemplis docere, Ezechielis quadrageſimo ſecundo: contrauerſo tamen: quandoquidem [illegible] ſcribatur [illegible] legatur. Sed vt ſit, [illegible] ſyntaxeos alia ratio; quia מקרות ſecuturi [illegible] habebunt vnde perficiant ſenſum. Adde [illegible] מסבבות quæ [illegible] dicunt, cogi [illegible] מסבבת.

[illegible] In eodem. *Vides, & quieſcere faciamus omnes dies feſtos Dei à terra.* [illegible] quod tamen Hieronymus ad Suniam & Fretelam eſſe [illegible]. Itaque nimis ſunt vehementes Papiſtæ hoc loco: Et Cenomanus monet ab Hieronymo dictum [illegible] eſſe propterea mutandam pſalmodiam Eccleſiæ [illegible] ab eodem dictum. *Et tamen fatendum quod verum Hebræa habeat. Hoc enim quod Septuaginta interpretes tranſtulerunt propter vetuſtatem in Eccleſia decantandum eſt; & aliud ab eruditis ſciendum propter notitiam Scripturarum.* Quod contra pugnat Bellarminus, poſthabita Hieronymi autoritate, quam tamen [illegible] habet pro diuina.

[illegible] In eodem Pſalmo. *Iam non eſt Propheta; & non nos cognoſcet amplius.* Hebraicè. *Non eſt amplius propheta, neque nobiſcum qui cognoſcat vſque quo.* Bellarminus diſſimulauit. Cenomanus & Lorinus dixerunt verba Hebræa [illegible] efficit: ſed quomodo [illegible] quod Cenomanus addidit, ſi legatur [illegible] pro עד. Sed tum, quid erit עד מה: Non enim [illegible] Hebraiſmus. Genebrardus dixit legiſſe Interpretes [illegible]. Et videtur: ſed verum debent [illegible]. Præterea, rurſus quæro, quis ſenſus, *Non nos cognoſcet vſque quo iam amplius*, non eſt עד מה.

LV. In eodem. *Irritabit aduerſarius nomen tuum in finem.* Vbi irritabit, [illegible], pro ינאץ: vt poſtea [illegible] quod Latinus reddidit *populus inſipiens incitauit nomen tuum*; rurſus [illegible] pro נאצו. Hoc autem verbum ſignificat blaſphemare: quod tamen ſemel duntaxat agnouerunt interpretes iſti Eſaiæ quinquageſimo ſecundo: adeò longiùs procurum ferme perpetuum eſt. Et diſſimulare Papiſtis, quaſi nihil intereſſet. Atqui neque omnis qui irritat, blaſphemat: Et qui blaſphemare dicit, [illegible] potius modum deſignat, qui alias [illegible].

LVI. In eodem. *Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio ſinu tuo in finem?* Hoc poſtremum, *in finem*, abeſt ab Hebræo כלה. Nam hoc verbum [illegible] cùm alias, tum verò ſignificatus eſt [illegible] abſtinere, ceſſare: vt Pſalmo centeſimo [illegible] *à malis prohibuisti pedes meos.* Quamquam hoc fateor [illegible] verum ſit ab hac radice כלה, an ab [illegible] כלא; qui ordinis quidem ſunt diuerſi; ſed ita tamen, vt analogia permutentur frequenter. Sed Genebrardus [illegible] לחשוך מכל [illegible]: Cumque illic habeatur: *vt [illegible] potuit propitiari.* [illegible] אם כלו לשתות [illegible], ad verbum, *donec conſummarunt bibere.* Hæc notio [illegible] hoc noſtro loco; vt rogetur Deus, deſiſtat habere [illegible] ſinu ſuo: qui geſtus eſt eorum qui nihil agunt, [illegible], vt Genebrardus ait, *hominis nolentis [illegible] ferre.*

LVII. Bellarminus. Poteſt optimè verti, perfectè & abſolutè; quod eſt idem cùm *in finem*: præſertim ſi deducatur à verbo כלל quod eſt perficere. Sed oblitus docere ſecundùm quam analogiam ab

A hoc fiat illud. Nam ipſe ſuam componens Grammaticam, nullam tradidit: fortè quia iſta tum minutula negligebat, qui infinita maioris momenti non tanti habuit, vt aut diſceret, aut doceret. Verū quid eſt, Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio ſinu tuo perfectè, & abſolutè? Oblitus eſt docere. Nos ridemus.

LVIII. Pſalmo ſeptuageſimo octauo. *Audiuit Dominus, & diſtulit.* At Genebrardus, Hebraica ſonāt, *Et valde iratus eſt.* Nemo aliter excuſat, quàm inter-
B pretando: quaſi vel nihil, vel parum intereſſet inter *differre & iraſci*: Adeò illis verba ſunt, quicquid volunt. Eodem. *& dilexerunt eum in ore ſuo:* pro *& blandiri ſunt ei ore ſuo:* Diſſimulant.

LIX. Pſalmo octogeſimo octauo. *Et medici ſuſcitabunt.* Hebraicè *Et mortui reſurgent.* Enimverò quā ridiculè anquiſiti medici? Excuſant. Quia רפאים quæ vox mortuos ſignificat, & Gigantes; vno punctolo mutato fit רופאים & medicos deſignat. Et hoc modo legiſſe Septuaginta certiſſimum. Fio inquam: ſed profectò ineptè, imprudentè legisse itidem
C certiſſimum, Quare? Quia nimirum, non illa tota illa vox legenda: ſed phraſis integra, רפאים יקומו: vnde ambiguitas facilè tollebatur; niſi ipſi ſibi erroris occaſionem creare voluiſſent. Nam certè יקומו non ſignificat *ſuſcitabunt*, quod eſt actiuum: cùm id verbi ſit neutrum; ſiue nunquam tranſferunt. Pſalmo duodecimo [illegible] *exſurgam.* Eccleſiaſtis duodecimo, [illegible] *& conſurget.* Pſalmo primo, [illegible] *non reſurgent.* Cur ergo hoc
D loco peccare libuit? Et iterum tamē Eſaias viceſimo ſexto [illegible], *Medici non ſuſcitabunt*: vbi verſio Latina habet, *Gigantes non reſurgent.* Quo loco velim ſcire, vtrum autoritas illa Septuaginta Interpretum, quam in Pſalmis vrgent ſolam; in Eſaia opponenda ſit Latinæ editioni: vt hæc potius in eorum gratiam ſit fallax. Aut ſi male in Eſaia legerint Septuaginta רופאים pro רפאים, cur hîc bene?

LX. Pſalmo centeſimo quadrageſimo quarto.
E *Quorum filii ſicut nouellæ plantationes in iuuentute ſua: filiæ eorum compoſitæ.* Pro quibus Hebraica ſic ſunt: *Vt ſint filii noſtri ſicut plantationes aucti in adoleſcentia ſua: filiæ noſtræ, ſicut anguli exciſi inſtar palatii.* Et deinceps per aliquot verſus, mutatur Latinè perſona prima in tertiam. Mirum, quàm procul abeunte ſenſu. Quum enim precatio ſit Prophetæ pro felicitate ſtatus præſentis Eccleſiæ, vt apparet ex fine Pſalmi: Papiſtæ coguntur detorquere in iactantiam infide-
F lium, felicitatem ſuam conſtituentium in rebus temporalibus.

LXI. Excuſant duobus modis. Cenomanus, *Apparet* inquit, *Septuaginta legiſſe* ו *cum puncto dages.* Bellarminus. *Poſſet facilè fieri, vt verba Hebraica tempore Septuaginta Interpretum fuerint in tertia perſona, & poſtea ſucceſſu temporis incuria librariorum mutata ſint in primam perſonam: quod facillimum fuit: cùm diſcrimen perſonæ primæ & tertiæ in litteris non in ſyllabis conſiſtat. Nam ſi deſit littera Nun, erit perſona prima: Si adſit, erit perſona*
G *tertia.* Proh, quantum ſub cœlo reliquum frontis eſt & fidei, quid hoc tandem rei eſt? Aut vnde hæc aut tam confidens rerum ignorantia: aut tam ignara rerum confidentia? Nam tertij quidem pronominis eſſe fateor ו cum dages, vt Cenomanus voluit: ſed hoc affigi cuiquam nomini, nego vllam Syntaxin Hebraicam ferre. Bellarminus autem vbi erat? quid habebat in animo? Quis ei Barabbas præceptor fuit? Tertiæ perſonæ vt ſit pronomen ו &

fiat primæ ablato Nun? Terras, & maria! quanti eſt Ieſuitam eſſe! quanti Cardinalem? Voluit, opinor: debuit ſaltem dicere, pronomen primæ, fieri tertiæ, ablato Nun. Ita enim verum: Sed ea tertia perſona ſic fit ſingularis numeri, nunquam pluralis; Et tum differt à prima, non tantùm literis, ſed etiam ſyllabis: quod negauit Cardinalis Ieſuita.

LXII. Genebrardum ſua in his literis eruditio redegit ad immodeſtiam, prætextu vſum magis plauſibili. Retinet primam perſonam in contextu, ſed per mimeſin: nimirum vt proſopopœia ſit eorum qui בני-נכר filij proximè ſunt appellati: ſed hanc mutatam in tertiam perſonam, & illuſtriorem redditam ab Interpretibus. Non poſſe autem aliam ſententiam, probat: primò, quia proximè præcedunt, *Quorum os loquutum eſt vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis*: ſecundò, quoniam mox ſubiungitur אשר, *quod*: tertiò, quia loquendi formula vltimi verſus eſt vox Iuſti contradicentis ſuperiori ſententiæ: ſic, *Beatus populus cui hæc ſunt*: imò verò, *beatus cuius Dominus Deus eius*. Quartò, quoniam Rabbini fatentur apud R. Selomonem, hæc ad literam, nunquam piis contigiſſe, niſi ſub Ezechia rege; cùm tamen Dauid hîc loquatur de ſuo tempore. Quintò, quia ſenſus recentiorum eſt pinguis & Epicureus, ſaltem carnalis magis quàm Euangelicus. Sextò, quia אשר nunquam ponitur pro למען, ſine verbo futuri temporis expreſſo; cùm hîc duntaxat decurrant participia, imò rarò ſumitur pro *vt*.

LXII. Magnus ſanè conatus, animoſuſque, & qui quemuis mouere queat. Sed latmas pertentemus. Proſopopœiam nego eſſe: tùm quia finis Pſalmi contradicit, pronuntians beatum populum, cui ſic ſit: tum quia, nulla præcedentia ita poſtulent. Nam quod in primo argumento proxima proſequuntur, nimis breuiter factum: & tam properanter, vt nulla ſit indicata vis argumenti. Fateor ergo proximè actum de impiis: ſed videat quo iure nos velit neceſſario eoſdem intelligere in diuerſis verſibus: qui paulò pòſt in vnico poſtremo non patitur bis nominatum populum eundem intelligi. Deinde non obſeruat, verſum ita concipi, vt eius ſit initium, *erue me de manu filiorum alienorum*: vnde apparet filios alienos non propter ſe nominatos deſcriptoſque: ſed liberationem, ad quam optimè hæc noſtra referri poſſint: nempe, Erue me, vt liberi noſtri ſint ſicut nouellæ plantationes. Secundum etiam argumentum, *vt canis è Nilo bibit & fugit*. Nos ſanè negamus particulæ אשר vllam vim eſſe, quæ nobis contradicat.

LXIII. In tertio, negamus vllam eſſe contradictionem inſtituentis antitheſin. Quam ij ſoli viderunt, qui decepti ſunt ab iis interpretibus: à quibus neceſſe fuit addi verbum *dixerunt*, quod Hebraicè non eſt. Abben Ezra ad eum verſum, ולמה באה לו כל זאת הטובה בעבור שיהוה אלהיו *Et quare euenit ei hoc omne bonum? Quia Iehoua eſt Deus eius*. Kimchi, ומפני מה היתה לזה העם זאת ההצלחה. לפי שהשם אלהיו. לפיכך אשריו השם אלהיו: *Et quare fuit huic populo hæc felicitas? Quia Iehoua Deus eius. Propterea beatus is cuius Iehoua Deus eſt*. Quid tum autem, ſi hæc nunquam acciderit piis ad literam, quod in quarto ponitur? An propterea non potuerunt optari? non poſtulari?

LXIV. Senſum eſſe pinguem & Epicureum, quis definiuit? Longè ſanior hac parte Genebrardo Dauid Kimchi, diſtinxit triplicem benedictionem

A בפרי בטנינו ובפרי ארמתנו ובפרי בהמתנו, *in fructu ventris noſtri: in fructu terræ noſtræ: & in fructu iumenti noſtri*. ושלשתם זכרם בפסוק כמו שנזכרו בתורה בברכות. *Et has tres benedictiones commemorat in hoc Pſalmo, quemadmodum memorantur in lege in benedictionibus*, nempe Deuteronomij. Et quis neſcit etiam Papiſtas alioquin definiuiſſe Iudæis fuiſſe propoſitam beatitatem quandam temporalem, tantum non ſolam, quod nos non poſſumus concoquere?

LXV. Sed denique אשר non poni pro למען,

B non auſus negare, qui ſciret diſertum eſſe contra & teſtimonium Kimchi, & autoritatem Scripturæ, Deuteronomij quarto, *vt bene ſit tibi, & filiis tuis poſt te*. Cùm id, inquam, negare non poſſet; contraxit, quod potuit: *Nunquam*, inquit, *ſine verbo futuri temporis expreſſo*. Aſtum vide. Non ſatis fuit, ſine verbo futuri temporis: nam videbat reſponderi poſſe, ſubaudiendum hoc loco, יהיה: itaque vndique vallauit, vt ne qua exitus pateret, & addidit, *expreſſo*. Sed nos ridemus nouos Solones; qui nulla legitima aſ-

C ſumpta autoritate leges præſcribant pro arbitrio, quarum nullum ſit in vlla ratione fundamentum.

LXVI. Pſalmo centeſimo quadrageſimo primo. *Audiant verba mea, quoniam potuerunt; ſicut craſſitudo terræ erupta eſt ſuper terram. Diſſipata ſunt oſſa noſtra ſecus infernum*. Mirè mendoſus locus: Et varie. Primò, quoniam potuerunt, non eſt id quod Hebraicè כי נעמו Sanctes reddidit. *Quoniam dulcia ſunt*: nec negant ſic eſſe. Sed excuſant Cenomanus, Bellarminus, alij: quia verba tunc ſunt poten-

D tia, & efficacia, & præualent in animis hominum, quando dulcia & decora ſunt. Imò, inquam, cur nó, etiam cùm ſeuera? Nam ſeueriſſimæ reprehenſiones & increpationes potentes ſunt. Itaque affectatio fuit ambiguitatis: qui enim potentes legit, dubitat quomodo: an tanquam dulcia, an tanquam ſeuera. At Propheta, ſeuera noluit intelligi, ſed expreſſit dulcia. Rurſus, verba, quæ potuerunt, ſignificant, non ea quæ poſſint perſuadere; ſed ea quæ iam efficaciam ſuam habuerunt per-

E ſuadendi. Quis autem ſenſus: audiant verba, quæ perſuaſerunt? aut quomodo perſuaſerunt, quæ nondum audita?

LXVII. Rurſus peccatum. *Sicut craſſitudo terræ erupta eſt*. Hebraicè, *Sicut ſcindens & findens in terra*. Facili ſenſu, vt apud Mollerum: *Fuerunt oſſa noſtra diſperſa, quemadmodum fruſtulatim ſcinduntur ligna & lapides*. Quum illa Latina, vel nihil prorſus, vel alia omnia menti obiiciant: vnde natus alter error diſpunctionis; vt vna ſerie ſcriptum ſit: *audiant verba*

F *mea, quoniam potuerunt, ſicut craſſitudo terræ erupta eſt ſuper terram*. Carthuſianus, *Sicut craſſitudo terræ, id eſt, pinguedo latens ſub terra erupta eſt, id eſt, aſcendit, & apparuit ſuper terram, cùm terra vomere ſcinderetur, ſic verba mea potuerunt eos corrigere*. Nec aliter Iacobus Perez. Cùm tamen teſte Genebrardo, *cadat hoc ſimile in primum hemiſtichium ſequentis verſus*. Nec habent quo excuſent.

LXVIII. Tertium peccatum: *Diſſipata oſſa ſecus infernum*. Nam quid oſſa ad infernum? Niſi

G datur infernum dictum pro ſepulcro: vt ſenſus ſit, plurima eſſe piorum occiſorum oſſa non ſepulta, ſed temere diiecta in ſuperficie terræ: præ manifeſta rabie impiorum, qui non tantùm in viuos impotenter furant, ſed ne in mortuis quidem quieſcant. Quod genus inhumanitatis, his paucis annis varie peccarût Papiſtæ in noſtrorum corpora. Sed ad rem.

Infer-um

Infernum hîc aut abſurdè nominatum, aut pro ſe-pulchro poſitum; quod aliis negant Papiſtæ. Hoc peccatum diſſimulatum omnibus.

XIX. Pſalmo centeſimo ſeptimo, *Suſcepit eos de via iniquitatis eorum.* At ex Hebræo Hieronymus, *Stulti propter viam ſceleris eorum.* [illegible] Bellarminus [illegible] negat legiſſe [illegible] quod eſt, *ſuſcepit eos.* Genebrardus [illegible] Memphitico habente [illegible] At Cenomano placuit [illegible] deflexum eſſe à [illegible] אל [illegible] *collegit eos.*

XX. [illegible] Iuſerunt, in lingua [illegible] magno beneficio debuerunt diſce-[illegible] Nam, quo exemplo docebit Bellar-[illegible]; quo exemplo Genebrardus [illegible] אוי fuiſſe in viu? Sunt enim [illegible] vocem. Tum autem, à Genebrardo [illegible] poetica [illegible] obiiciant? Nam de Cenomano quid dicam? Potuiſſe [illegible] ſuſpicari? [illegible] in ſub-ſidium adducere. Notetur tamen verbum אלה [illegible] obſeruari [illegible] ſed ſemel [illegible] Geneſeos [illegible] ſeptimo. Nam alias ſemper de [illegible] dicitur [illegible] [illegible] inquit Kimchi: [illegible].

CAP. XI.

An excuſari poſſint errores editionis Græcæ.

I. ANnus me deficiat, ſi omnia colligam per reliquos libros. Sufficiant illa. Quis enim iam neget vitioſiſſimam eſſe editionem Græcam? Et ſi vitioſiſſimam agnoſcat; quis diuinam, quis authenticam affirmet? Saltem pau-lò cordatior, nec veſcens lolio. Eos autem qui [illegible] qui muſcarum in morem vlceribus [illegible] illis à Deo, mentem [illegible]. Videamus tamen quid ſoleat afferri in eius editio-nis excuſationem, nam Petrus Sutor in hoc inul-[illegible].

II. Hieronymus præfatione in Pentateuchum [illegible] obſcuratos quoſdam locos, qui ab Apoſtolis [illegible], quam in editione Græca leguntur. *[illegible] inquit, prudentiſſimum dicunt eſſe conſilio ne Pto-lemæo [illegible] Dei [illegible], quam apud Hebræos duplicem [illegible] deprehenderet. Quod maximè idcirco faciebant, quia [illegible] dogma cadere videbatur. Denique vbi-cunque ſacratum aliquid Scriptura teſtatur de Patre & Filio, & Spiritu Sancto, aut aliter interpretati ſunt, aut om-nino tacuerunt, vt & regi ſatisfacerent, & arcanum fidei non [illegible].* Et præfatione in Eſaiam, conjicit noluiſſe Septuaginta Interpretes fidei ſuæ Sacra-menta perſpicuè Ethnicis prodere, ne ſanctum ca-nibus, & margaritas porcis darent.

III. Auguſtinus eſt vehementior libro de Ci-uitate Dei [illegible] octauo, capite quadrageſimo tertio. Sentenseni [illegible] verum & concel-[illegible]

A ſum Septuaginta illos Interpretes fuiſſe Prophe-tas, eademque inſpiratione interpretatos eſſe ſa-cras Scripturas, quo primùm ſcriptæ fuerant; o-mnia facilè ſoluit. Quoties enim non congruit interpretatio textui Hebraico, tum altitudinem Propheticam credi vult, vt potuerit autoritate di-uina & aliud dici, & aliquid prætermitti, aut addi: vt hinc oſtenderetur non humanam fuiſſe in illo opere ſeruitutem, quam verbis debebat interpres: ſed, diuinam potius poteſtatem, quæ mentem re-

B gebat, & replebat interpretis: vt quidquid eſt in Hebræis codicibus, & non eſt apud eos in-terpretes, noluerit hoc per iſtos, ſed per illos Prophetas Dei Spiritus dicere: quicquid verò eſt apud Septuaginta, in Hebræis autem co-dicibus non eſt, per illos maluerit, quàm per iſtos, idem Spiritus dicere: quemadmodum alia per E-ſaiam, alia per Hieremiam, alia per alium, atque a-

C lium Prophetam, vel aliter eadem per hunc, ac per illum dixit, vt voluit.

IV. Iam Sutor, ſi bene colligo ſummam diſ-putationis admodum perplexæ, agit in hunc mo-dum. Primò diuerſitas Græcæ editionis & He-braicæ, vel verborum eſt, vel ſententiarum. Si verbo-rum, non propterea receſſum eſt ab interpretis offi-cio, aut ſatisfit, ſi ſenſus exprimatur, vt Horatius docuit, & Hieronymus, & Cicero. Quod ſi quæ

D ſenſuum eſt diuerſitas, tum aliud eſt ſenſum diuer-ſum transferre, aliud ſenſum repugnantem in-terpretari. Quæ enim varia ſunt, ſimul conſentire poſſunt, atque non pugnant, mutuò. Septuaginta ve-rò Interpretes, nihil dixerunt, quod pugnet cum Hebraica veritate.

V. Secundò, ſi ſit aliqua diſſonantia, tum illa, vel ab ipſis eſt interpretibus, vel à Iudæis, vel à ſcribis, vel à Spiritu Diuino. At non eſt ab ipſis

E interpretibus, nec enim fuerunt vel imperiti, vel inuidi, vel negligentes. Non fuiſſe imperitos teſta-tur Auguſtinus: Et veriſimile eſt doctos fuiſſe ab Eleazaro miſſos: nec negligentes. Si inuidi, tum fuiſſent oppidò quàm ingrati: & ſuſpicari potu-iſſent, regem non vindicaturum. Non eſt etiam à Iudæis: nec enim veriſimile eos longè lateque per orbem diffuſos potuiſſe in vnum conuenire, & conſpirare in corruptionem omnium codicum. Su-

F pereſt ergo, vt ſit vel à librariis, vel à Spiritu. At-que hoc verum eſt: nam multis locis ab imperi-tis; & negligentia, vitio, culpa librariorum factum eſt, vt Græca diſſentiant ab Hebræis. Aliquan-do etiam autoritate, ac diſpenſatione Spiritus Sancti.

VI. Vt autem dignoſcamus qui loci corrupti ſint à librariis, qui verò à Spiritu mutati, cautè diligentiâ, & Spiritus vnctione opus eſt. Generali-ter tamen hæ regulæ dari poſſunt. Si quid reperitur ita diuerſum, vt verum vtrumque eſſe non poſſit:

G tum librariorum erit corruptela. Si verò, quod di-uerſum primâ fronte apparet, non tamen omnino repugnans, ſed veritati conſentiens videtur, tum cogitandum ſenſum aliquem myſticum, ibi latere. Hactenus Sutor.

VII. At hæc omnia ὄντως ſunt φάρμακα; tecto-riaque artes, quibus non emendantur, quod in Eccleſia fieri oportuit: ſed diſſimulantur peccata; quod iis viris indigniſſimum erat, quibus veritas de-buit eſſe vnicus ſcopus. Quanquam Hierony-

mus, non ipſe excuſat Septuaginta Interpretes, quos primus omnium accuſauit: ſed quid vel Iudæi dicant, profert, vel quid illos in animo habuiſſe ipſe putet: ipſe autem ſe eas tanquam legitimas cauſas approbare, nunquam ſignificat: ſed, vt ſolet plerumque, rem totam in medio relinquit; vt eam prudens lector ſuo iudicio vel probet, vel improbet.

VIII. Enimverò cuiuſmodi illæ tandem cauſæ ſunt? Prima, ne Ptolomæus, vnius Deitatis cultor, apud Hebræos duplicem diuinitatem deprehenderet. Atqui Ptolomæum fuiſſe idololatram, non vnius Dei cultorem, Chryſoſtomus aſſerebat. Sed eſto. Hæccine verò legitima cauſſa erit Scripturarum peruertendarum? Quaſi verò πολυθεΐαν Scriptura doceat: & non magis vnicam Deitatem multò meliùs & certiùs quàm vlla vnquam Ethnicorum Philoſophia: aut huic vnitati illa contradicant, quæ de Trinitate teſtimonia occurrunt? Docendus erat potiùs Ptolomæus, quàm ſic illudendus, prætextu bonæ fidei.

IX. Secundò hæc cauſſa peculiaris eſt, iis tantùm locis, qui de Trinitate aliquid docent. At hi omnino minimam partem efficiunt locorum vitiatorum; in quorum longè plurimis nullum maius periculum fingi poteſt, quàm in aliis infinitis, qui legitimè ſunt redditi. Exempli gratia. Non potuit abſurdior videri reditus corui in arcam; quàm columbæ. Et tamen columbam rediſſe verò ex Hebræo affirmarunt; coruum autem negarunt. Nec maius excitatum fuiſſet ſcandalum, ſi dixiſſent montes excelſos, quàm cùm incaſeatos maluerunt: vel ſterilibus concedi liberorum copiam, quàm cùm μαστρίους neſcio quos commenti ſunt: vt alia prætermittam huiuſmodi.

X. Tertiò quis æquum cenſeat, vnius Ptolomæi maiorem haberi rationem, quàm ipſius Spiritus Sancti; quàm omnium quibus iidem libri erant communicandi? Certè ſi id factum eſt, duo illuſtria nobis ſuggeruntur argumenta aduerſus huius editionis autoritatem. Primò enim, humanam fuiſſe euincimus, nimirum, quia autores ei regi particulariter gratificari voluerunt, à quo tum tota natio magnis beneficiis eſſet affecta; tum ipſi magnificè lautiſſimeque accepti. Cauerunt igitur poſt tantam munificentiam, ne eum abs ſe, ſuóve populo abalienarent, ſi quædam legeret in eorum libris, non ſatis ad ſuum palatum. Quæ prudentia non potuit eſſe diuina. Secundò, concludimus, non eſſe eam editionem factam in gratiam Eccleſiæ, ſed infidelium guſtui accommodatam.

XI. Altera cauſſa erat, ne arcanum fidei vulgarent: id eſt, ne ſanctum darent canibus, & margaritas porcis obiicerent. At, ſi hæc legitima fuit cauſſa, tum nihil omnino vertere debuerunt: annon enim tota Scriptura eſt Sancta? nónne totum eius corpus margarita eſt? Aut nónne arcanum eſt fidei creatio mundi, peccatum Adæ, fœdus cum Abrahamo initum, & circumciſione firmatum, aliaque plurima? Secundò ſaltem abſtinere debuerunt à reliquis peruertendis, in quibus nullum arcanum fidei: quod, vt dixi, non eſt factum. Tertiò hæc ipſa cauſa demit huic editioni omnem in Eccle-

A ſia autoritatem. Nam quæ myſteriis occultanda erant Ethnicis, ea ſunt patefacienda Chriſtianis, [illegible] bus eam ob cauſſam neceſſaria eſt editio, quæ [illegible] liſſimè reddat, quæ à Spiritu Sancto ſunt patefacta.

XII. Quod attinet ad Auguſtinum, demus [illegible] niam viro bono. Nam tum temporis Patres piè [illegible] quit Bellarminus) quærebant rationes excu[illegible] defendendi eam verſionem, qua tunc vtebatur [illegible] cleſia. At veritati omnia præiudicia cedere opo[illegible]
B Sumit igitur bonus ille Pater, pro conceſſo, [illegible] tamen falſum eſt; Septuaginta illos fuiſſe Pr[illegible] tas: hoc nos prolixè confutauimus. Enimve[illegible] altitudinem Propheticam agnoſcat in locis, [illegible] ſenſus multo humilior eſt Græcè quàm [illegible] Neque enim τῷ ἐπεφέρετο [illegible] ſiue ſuperat, [illegible] Hebraici vocabuli quo ſignificatur incubatio [illegible] fomentum. Nam etiam hodie ventus fertur ſu[illegible] quas, vnde factum eſt, vt cum locum ex primo Ge[illegible] neſeos, quidam interpretati ſint de vento: [illegible]
C men aquas ventus non foueat, quómodo [illegible] ouis incubans: quo argumento Hieronymus [illegible] dit locum intelligendum de Spiritu Dei. [illegible] hoc ſaltem loco deſcidit altitudo Prophetica. [illegible] de iis loquar, quibus diſſimulata ſunt fidei [illegible] Scilicet altius de Chriſto Septuaginta prophetarunt, cùm dixerunt, [illegible] : quàm Oſee, qui dixit, *Ex Aegypto vocaui filium meum*. Et voluit nos Deus per Moſen ſcire coruum rediſſe in arcam; non verò per Septuaginta. I[illegible] que
D Auguſtinus ſimpliciùs loquutus eſt, quàm veriùs.

XIII. Venio ad Sutorem; & primùm de verbis reſpondeo: ſic licere Interpreti non reddere verbum verbo, ſicut vult Horatius; vt tamen duo ſint obſeruanda. Primum, non eſſe omnino eand[illegible] rationem librorum ſacrorum, & aliorum. nam illos multo religioſiùs tractandos. In Eccle[illegible] enim non tantum pura retinenda eſt doctrina, ſe[illegible]
E eius tradendæ legitima forma: vnde Paulus Timotheum ſic admonebat: ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων, *formam habe ſanorum verborum*: poſterioris ad Timotheum capite primo. Quare Hieronymus, qui hoc ipſum Horatij præceptum valde probat, ſacros tamen libros extra ordinem poſuit, Epiſtola ad Pammachium de optimo genere interpretandi. *Ego* (inquit) *non ſolùm fateor, ſed libera voce profiteor, me in interpretatione Græcorum, abſque Scripturis Sanctis, vbi & ver-*
F *borum ordo, & myſterium eſt, non verbum è verbo, ſed ſenſum exprimere de ſenſu.*

XIV. Secundò, ſi diſceditur ab hac verborum religione; ſaltem vt ſenſus æquè bonis verbis, atque bene reddatur: nam ſi vel humiliùs, vel obſcuriùs, vel incertiùs: tum ſanè tantundem decedere neceſſe eſt de interpretationis perfectione. Quod etiam in prophanis libris aſſequi difficillimum: teſte Hieronymo in præfatione ad Euſebij Chronicon. *Difficile eſt*, inquit, *alienas lin-*
G *guas inſequentem, non alicubi excidere. arduum, vt quæ in aliena lingua benedicta ſunt, eundem decorem in tranſlatione conſeruent.* Quanto magis in libris ſacris vſu venire conſentaneum? vbi non tantùm auguſtior eſt myſteriorum maieſtas, ſed etiam magnificentior verborum dignitas? Itaque eodem loco Hieronymus diſertè negat, diuinorum voluminũ inſtrumẽta, à Septuaginta interpretibus edita, eundẽ ſaporem in Græco ſermone cuſtodire. Et hæc quidem,

dem, venia facilis, fateor: ſed veniam petentibus. Aduerſarij autem, non hoc volunt, vt veniam demus interpretibus Septuaginta, ſi quid illis humanitùs acciderit: imò omnino negant illis quicquam humani accidiſſe; & numerari volunt in cenſu Prophetarum, cum Moſe, cum Eſaia, cum reliquis. Viderint, quid agant.

XV. De ſenſu, primùm dico, non tantùm diuerſum eſſe quibuſdam locis, ſed etiam contrarium. Neque enim vlla maior eſt contrarietas, quàm cùm idem negatur, & affirmatur. Vt in Geneſi de coruo: Et Pſalmo ſeptuageſimo quarto, non cognouerunt, pro cognoſcetur. Quidni addam illud Geneſeos capite trigeſimo, cum Hebraicè dicitur Ioſeph accuſaſſe fratres: Græcè autem contrà accuſatus à fratribus? Et Pſalmo decimo nono, *ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, in ſole poſuit tabernaculum ſuum*: pro, ſoli poſuit tabernaculum in eis. Nam quid eſt ſenſus inuerſus, ſi non eſt contrarius? Falsò igitur Sutor aſſeruit Septuaginta nihil dixiſſe, quod pugnet cum veritate Hebraica.

XVI. Secundò: excuſatio diuerſitatem ex eo, quòd diuerſa ſimul ſtare, id eſt, vera eſſe poſſint, ineptiſſimum eſt commentum. Ratio eſt, quia non Philoſophicè hîc agitur de rerum ipſarum veritate aut falſitate; ſed Grammaticè de interpretationis fide: hoc autem cùm vnius eiuſdémque loci, vnum eundémque ſenſum eſſe oporteat; tum profectò fieri non poteſt, vt, quicunque diſcedit ab eo vnico ſenſu, verum dicat: quia poſterioris inductio negationem infert prioris. Exempli gratia, Iobi trigeſimo Hebraicè ita habet, *E medio expellebantur: clamabant contra eos, tanquam furem.* At Græcè. [illegible] *Laborauit autem & vidi habitantes omnem bonum, & qui radices lignorum mandebant, præ fame magna inſurrexerunt mihi fures.* Quicunque hunc aſſeret verum eſſe huius loci ſenſum; qui tamen è verbis Hebrai- A cis vnicum tantùm retinuit, idque poſtremum; priùs neceſſe eſt vt neget illum eſſe genuinum: fit ergo iam tum contradictio.

XVII. Denique, vt rem paucis complectar; ab interprete id poſtulatur; non vt verba ſuo ingenio congerens qualemcunque ſenſum reddat: ſed vt autoris ſui eo loco iis verbis veram ſententiam exprimat. Nam ſi initium Geneſeos בראשית ברא אלהים את-הארץ ואת-השמים ſic reddam; *Prouidentia ſua Deus conſeruat cœlum & terram*: ſeruatis B tantùm poſtremis vocibus, vt Græcè factum eſt in loco Iobi proximè citato: quis audeat negare, me ſenſum bonũ, pium, & religioſum expreſſiſſe meis verbis? Et tamen meritò omnes clament mendacem, corruptorem, impoſtorem. Nimirum, quia hoc à tali interprete omnes exſpectant, vt quid eo loco, hoc eſt, hoc primo verſu primi capitis Geneſeos Moſes dixerit, fideliter reddam: à quo tamen longiſſimè diſceſſi.

XVIII. Reliqua non ſunt difficiliora. Aſſentio C diſſonantiam non eſſe à Iudæis: ſed viciſſim nego eſſe à Spiritu Sancto: concludens eſſe partim ab ipſis Septuaginta, partim è librariis. Nam & librarios non ſincerè exſcripſiſſe, infinita codicum diuerſitas fidem facit. At verò quoties conſentiunt omnes codices, quid dicemus? An verò ſuſpicabimur faciliùs omnes omnium locorum ſcribas, conſentire potuiſſe, quàm omnes per totum orbem diſperſos Iudæos, vt omnia falſarent exemplaria?

D XIX. Itaque nego vel magna diligentia opus eſſe, vel exſpectandã nouam aliquam inſpirationẽ: ſed hac tantùm generali, certiſſimáque regula, ac nunquam fallente; vt quicquid diſſentit ab Hebraico contextu, id falſatum eſſe ſciamus, ſiue à Iudæis, ſiue à Septuaginta interpretibus, ſiue à notariis; ſiue ab alia quacunque cauſſa: propteréaque non eſſe diuinam, non eſſe authenticam Græcam Bibliorum editionem: [illegible]

FINIS LIBRI DECIMITERTII.

LIBER DECIMVSQVARTVS.

DE VVLGATA EDITIONE LATINA.

Caput Primum.

DE AVTORITATE VVLGATAE Editionis Latinæ.

DE LATINA Editione longè animoſiſſima Catholicis eſt, & Papiſtis controuerſia. Tridentini, ſic definierunt, ſeſſione quarta, Canone ſecundo. *Inſuper eadem ſancta Synodus conſiderans non parum vtilitatis accedere poſſe, ſi ex omnibus Latinis editionibus, quæ circumferuntur, ſacrorum librorum, quænam pro authentica habenda ſit, innoteſcat, ſtatuit & decernit, vt hæc ipſa vetus & vulgata editio, quæ longo tot ſeculorum vſu in ipſa Eccleſia probata eſt, in publicis lectionibus, diſputationibus, prædicationibus & expoſitionibus pro authentica habeatur, & vt nemo illam reiicere quouis prætextu audeat, vel præſumat.*

II. Poſt hoc decretum, qui ea de re ſcripſerunt, alij alius mitiùs vel ſeueriùs loquuti ſunt. Andreas Vega ei Concilio interfuit, eiuſque mentem cùm præſens cognouit, tum didiciſſe ſe iactat à Cardinali ſanctæ Crucis, qui præſidem agebat, ſpiritúmque illum, qui Roma ad eum in perâ (vt prouerbio iactatum memorat Sleidanus libro vigeſimoſecundo) adueniebat, familiarem nō habere non poterat. Is ſcripſit, referente Andradio, nihil aliud Tridentinos illos Patres, cùm vulgatam Latinam editionem autenthicam pronunciarunt, ſignificare voluiſſe, quàm nullo eam defœdatam errore exiſtere, ex quo perniciosum aliquod dogma in fide & moribus colligi poſſit; atque ideò adieciſſe, ne quis illam quouis prætextu reiicere auderet. Imò Driedo de Tranſlatione ſacræ Scripturæ libr. 2. cap. 1. *Apoſtolica ſedes editionem Hieronymi vel approbauit vel acceptauit, non tanquam ſic penitus conſonam Scripturis editionem in ſuo fonte, & in omnibus ſic integram, puram ac reſtitutam, vt non liceat vllis vel examinare illam, collatione facta ad ſuum fontem, vel in locis quibuſdam dubitare, ſi forſitan Hieronymus ſit aſſecutus verum Scripturæ ſenſum: ſed tanquam omnibus editionibus tunc factis præferendam & in regulis fidei ac morum nuſquā deuiam; & tāquā talem quæ publice legatur & recipiatur in vſum.* Credo tum Vegam, tum Driedonem, tū Andradium podoiſſe eius decreti ideoque molliſe voluiſſe. Nam facilè vident omnes altius aliquod myſterium latere ſub iis verbis. Nihil enim eximium Vulgatæ verſioni tribueretur, quominus in eiuſdem laudis participationem venirent Paguinus, Arias, vt noſtros taceam.

III. Itaque multo ſeueriùs alij. Stapletonus diſertè aduerſus eos diſputat, qui Latinam vulgatam editionem Veteris & Noui Teſtamenti debere ab Eccleſia pro ſola authentica, & ſacra Scriptura approbari negant: nam & eorum obiectiones diſſoluit, & contra diſputat: & quidem citato hoc ipſo Tridentino Canone: vnde facilè colligimus, ſic ab eo Canonem intellectum, vt editio Latina non tàntùm ſit authentica, ſed etiam ſola authentica. Diſputatio eſt in Relectione, controuerſia quinta, quæſtione tertia, articolo tertio.

IV. Canus libro ſecundo, capite decimo tertio cauſam hanc quatuor concluſionibus definit. Prima, Veterem vulgatámque editionem, quam poſt Hieronymi tempora vſurpauit Eccleſia Latina, fidelibus eſſe retinendam in his omnibus, quæ ad fidem, & mores ſpectabunt. Altera. Si qua morū & fidei quęſtio inter Catholicos exoriatur, eam definiri oportere per eandem editionem: ita videlicet, vt ſi eius teſtimonium aliquod alteram quæſtionis

ſionis partem confirmauerit, ea ſit Catholicis amplectenda; illis ſi reprobauerit, reijcienda. Tertia: In fidei & morum diſputatione, non eſſe nunc temporis ad Hebraica, Græcáve exemplaria prouocandum, nec ex iis certum controuerſiarum fidei eſſe faciendum. Poſtremò in his quæ ad fidem & mores pertinent, non eſſe Latina exemplaria per Hebraica, vel Græca corrigenda.

V. Denique Whitakerus teſtatur Lindanum in primo libro de optimo genere interpretandi, Latinam editionem Hebraicæ Græcæque anteponere. Iulius Cæſar Bulengerus contra Pleſſæum libro tertio, capite ſexto; cum citaſſet locum ex decimo quarto capite Iobi in hæc verba, *Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me*; inde Purgatorium conatus adſtruere, *Scio* inquit, *Hebraicè haberi, Quis dabit, vt abſcondas me in inferno, dum tranſeat furor tuus? Sed apud me multo plus eſt Latina editio quàm Hebraica.* Adeò ille ex authoritate Tridentina ſcindere nodum didicerat, quem ſolui non poſſe nouerat.

VI. Et tamen Bellarminus mendacij Caluinum accuſat, quòd dixerit, decreuiſſe Tridentinos Patres minimè eſſe audiendos eos, qui ex fonte ipſo purum liquorē proferunt, & ex certa veritate falſa coarguunt. Quamobrem verò mendacij? Quia fontium nullam mentionem illi fecerunt: ſed ſolùm ex tot Latinis verſionibus, quæ nunc circumferuntur, vnam delegerunt, quam cæteris anteponerent.

VII. Sed Caluinus facilè purgatur. Nam boni illi Patriculi, non tantum vulgatam reliquis prætulerunt, ſed hanc eandem declarant eſſe authenticam; quod quidem multo plus eſt, quàm alijs ſimpliciter præferre. Et vt idipſum quid ſibi vellet, nō eſſet neceſſe inquirere, interpretati ſunt, vt nemo illam reijcere quouis prætextu audeat. Nam quid illud eſt, quæſo, quod dicitur, quouis prætextu: ſi hoc non eſt, ne excepta quidem Hebraica Græcáque editione: id eſt, ne quis, cùm obijcitur aliquis locus, excipere poſſit, aliter haberi in originalibus? Atque hoc, inſe ſi Papiſtæ non vtuntur, magni enim Concilij idololatræ, tum ſanè concedatur id eis, Concilij in mentem nunquam veniſſe. Quanquam quid alios dicam? Nónne ipſe Bellarminus, ipſe inquam Bellarminus, corruptam potius editionem Hebraicam pronunciauit, quàm vllum agnoſceret erratum in Latina? Sed & Stapletonus ſuam illam de editione Latina ſola authentica ſententiam, probat ex hoc ipſo decreto. Non negant, Canus in rebus fidei & morum corrigendam ex fontibus; ſi ſic diſſentiat? Quod tamen non ſolus dixit. Nam Gretſerus Apologiæ libro ſecundo, capite decimo tomi primi, diſertè, *Si quod ad dogmata fidei vel morum attinet, Græci & Hebræi fontes à vulgata verſione diſcreparent, tunc quidē (nota Iunij, in quibus) eam huiuſmodi fontibus præferremus, vtpote corruptis: quia decretum Eccleſiæ habemus.* Et paulo poſt de fontibus, *fuerunt quidem & ſunt authentici: quis negat? ſed vbi cum editione vulgata concordant: nam ſi alicubi diſcordant, ibi authenticos eos præſtitos eſſe negamus.* Ergo Caluinus non eſt mentitus: ſed Tridentinorum patriculorum mentem habuit cognitam, quantumlibet alijs verbis diſſimulatam. Bellarminus autem Romano more, quos rodere non valet, odit.

VIII. Noſtra nunc nulla eſt ſententia: ſed ea-dem, quæ penès. Eadem, inquam, cum Tigurinis, quos Bellarminus obſeruauit nullam velle authenticam eſſe verſionem, aut ad aliquam alligari Chriſtianos. Enimverò protſus à ratione abhorret, vt aliquid verſum ſit aliunde, & tamen ſit authenticum. Itaque negamus idipſum, quo Tridentini vſi ſunt, fundamento, etſi licet, non parum vtilitatis accedere poſſe, ſi ex omnibus Latinis editionibus aliqua eligatur, quæ authentica habeatur: niſi fortè ordinis gratia; & humano more. Nimirum, vt quia neceſſariò communicanda ſunt plebi ſacra volumina, quædam ab Eccleſia ſeligatur commodiſſima editio, quæ in manus omnium diſtribuatur, legatur etiam publicè, potiùs quàm alia quælibet: ſalua tamen originarij contextus autoritate.

IX. Sed hæc ſi reſpexerunt Patres Tridentini, tum nos eorum & miramur & accuſamus in decernendo ſupinitatem. Nam ſi aliqua eligenda erat Latina verſio, aſſerimus nullā eſſe hoc honore minus dignam, quàm iſtam veterem: Reliquarum enim vix vllam eſſe, quæ non ſit religioſior, hoc eſt, magis accedens ad Prophetarum & Apoſtolorum veritatem. Atque hæc de ſtatu quæſtionis. Iam Papiſtarum argumenta hæc erunt.

CAP. II.

De longo vſu editionis Latinæ.

QVæcumque Bibliorū editio in longo fuit multorum ſeculorum vſu, ea eſt authentica. At editio Latina in longo fuit vſu multorum ſeculorum. Eſt ergo authentica. Argumentum eſt ab ipſo Tridentino decreto indicatum, à Bellarmino, à Stapletono, & Sutore explicatius repetitum. Maior probatur; quia Eccleſiam tot ſeculis germana Scripturæ interpretatione caruiſſe; atque in iis quæ ad fidem & religionem pertinent, errores interpretis neſcio cuius pro verbo Dei coluiſſe mirum eſt, ſi crediderim, & abſurdum non eſſe videatur, præſertim ſi ex Apoſtolo didicerit eam eſſe columnam & firmamentum veritatis, priore ad Timotheum ſcribens.

II. Minor autem probatur variè. Nam Stapletonus quidem hunc vſum acceſſit ab ipſis initio. *Latinæ* (inquit) *omnes Eccleſiæ, ab ipſo Tertulliani tempore, qui vulgatam hanc noſtram lectionem plurimis in locis retinet, hac verſione vſæ ſunt.* Sutor verò à temporibus Damaſi citans Platinæ teſtimonium, addere que annos eſſe ſupra mille, ex quo Damaſus vixit. Bellarminus reperit duntaxat à Gregorio magno, eius nominis primo; hoc eſt, ab annis octingentis nongentiſve.

III. Reſpondeo, primùm de minore, quia facilius negotium. Primò Stapletonus manifeſtò hallucinatur, ne quid dicam grauius. Et ſanè, ſi verum quod alij obſtinate diſputant, eius vulgaræ editionis autorem eſſe Hieronymum, qui potuit fieri, vt eā Tertullianus vteretur? Sed ab illis fortè Stapletonus diſcedit; exiſtimatque hanc editionem non eſſe ab Hieronymo, ſed potius illam veterem, appellatam Italicam. Ineptè, profectò, ſi quidem ita ſentit. Nam illa vetus erat expreſſa ex Græca editione Septuaginta Seniorum, à qua hæc

noſtra mirum in modum diſcrepat, exceptis Pſalmis: vnde fit vt Bellarminus aſſerat reliqua omnia, exceptis quibuſdam Apocryphis, haberi ex verſione Hieronymi.

IV. Sed non opus coniecturis: quin potiùs res ipſa teſtatur, & Tertullianũ, & Cyprianũ eo recentiorẽ alia prorſus vſos editione: quod omnes obſeruant qui in eorũ operibus verſantur. Exempla hæc ſunto ex Tertulliano Ipſum Geneſeos initium hodie ſic habetur Latinè *In principio creauit Deus cœlũ & terram*: At Tertullianus legebat: *in primordio fecit Deus cœlum & terram*: libro de Baptiſmo capite tertio. Ibidem pro terra inani & vacua, inuiſibilem, & incompoſitam, vel rudem, contra Hermogenẽ capite vigeſimo nono: & ibidem pro loco vno, congregationem vnam; pro herba virente, herbam fœni capite vigeſimo primo: & vigeſimo ſecundo; non cete grandia, ſed cetos magnos: próque omni anima viuente, atq; motabili, omnem animam animalium repentium. De anima, capite vigeſimo ſeptimo, pro multiplicamini, in multitudinem proficite. Contra Pſychicos capite quarto, pro herba afferente ſemen, fœnum ſementiuum ſeminans ſemen. Hæc omnia, nec ſola in vno capite; Indiget de aliis lector.

V. Ex Pſalmis illuſtrior erit probatio, quia hoc conſtat verſos non haberi, niſi ex Græco, quo Tertullianum vſum eſſe omnino certum eſt. Quid igitur, ſi ne hic quidem verſione Latina Tertullianus vſus eſt? hac, inquam, quæ hodie extat. In Pſalmo primo, pro beato, felicem legit: & pro cathedra peſtilentiæ, cathedram peſtium; capite tertio de Spectaculis: pro decurſibus aquarum, exitus, libro ſecundo contra Marcionem capite decimo nono. Pſalmo ſecundo, pro fremuerunt, tumultuatæ ſunt, tum de Reſurrectione capite vigeſimo, tum contra Marcionem libro quarto, capite quadrageſimo ſecundo. Pſalmo tertio qui comprimunt me, pro tribulant me, contra Praxeam capite vndecimo. Infinita ſunt huiuſmodi: quibus motus eſt Pamelius vt in Indice obſeruaret Tertullianum peculiari editione eſſe vſum.

VI. Suſorem ſuus etiam Platina decepit. Nam certè poſt Damaſum vixerunt Proſper, & Fulgentius: & Vigilius; & Maxentius: at hi locos Scripturæ citant ex alia editione. Profero exempla. Proſper de promiſſionibus & prædictionibus parte prima, capite primo, pro, *cúmque obdormiſſet*, Geneſeos ſecundo, legit, *& obdormiuit*. Poſteà capite tertio pro *recordatus eſt*. Pſalmo centeſimo tertio, *memento Domine*. Item pro, *Eripe me de luto, vt non infigar*, Pſalmo ſexageſimo nono, *Salua me de luto, vt non inhæream*. Pro, *conglutinatus eſt in terra venter noſter*, Pſalmo quadrageſimo quarto, *hæſit in terra venter noſter*. Poſtea capite quarto; pro eo quod eſt Geneſeos tertio, *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos; in dolore paries filios*: ipſe legit: *multiplicãs multiplicabo gemitum & dolores tuos: in triſtitia paries filios*. Ibidem pro, *in peccatis concepit me mater mea*: Pſalmo quinquageſimo primo; *cum peccatis in vtero me aluit mater mea*. Et rurſus: *Nullus eſt immunis à ſorde: nec infans, cuius eſt vnius diei vita ſuper terram*. Et ſtatim, *Nemo poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine, niſi tu qui ſolus mundus es*. Quæ tamen hodie nuſquam legimus, neque Hebraicè, neque Græcè, neque Latinè.

VII. Fulgentius ad Monimum libro primo, pro, *Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris, & non erit vobis in ruinam iniquitas*, Ezechielis decimo octauo, legebat, *conuertimini, & auertite vos ab omnibus impietatibus veſtris, & non erunt vobis in pœnam iniquitates*. Rurſus capite trigeſimo ſexto, pro *in medio veſtri*, *in vobis*, & *iuſtificationibus* pro *præceptis*. Hoc verò, *Quia initium ſuperbiæ, apoſtatare à Deo*, vbi legit Latinus codex? Eſaiæ ſexageſimo quinto, *qui ſeruiunt mihi*, pro *ſerui mei*: & *manducabunt*, pro *comedent*: & *exultabunt in lætitia*, pro *laudabunt in exultatione*. Alios locos obſeruare poterunt diligenter curioſi.

VIII. Vigilius ſcripſit poſt Chalcedonenſem Synodum; longè poſt Damaſum: & is aut nunquam, aut certè rarò hanc Hieronymi verſionem vſurpat. Ex Nouo Teſtamento, in libris contra Eutychen ex prioris ad Corinthios decimo quinto, *Sicut per vnum hominem mors, ita & per vnum hominem reſurrectio mortuorum*, addita bis voce *vnum*. Matthæi decimoſexto, *Cum venerit filius hominis in gloria patris ſui*, quod legimus, *Filius enim hominis venturus eſt in gloria patris ſui*. Actorum primo, *Hic Ieſus, qui receptus eſt à vobis*, quum legamus, *aſſumptus eſt à vobis in cœlum*. Ad Romanos primo. *Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem*. Poſterioris ad Timotheum ſecundo, *Memor eſto Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid ſecundum carnem*. Ad Romanos nono, *Ex quibus Chriſtus, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula*. Poſterioris ad Corinthios ſecundo; *Ego ſi quid donaui in perſona Chriſti*. Matthæi vigeſimo quarto; *Sicut fulgur exiet ab Oriente, & apparet vſque ad Occidentem, ita erit & aduentus filij hominis*. Prioris Epiſtolæ Ioannis ſecundo, *Si peccauerimus, apud Patrem aduocatum habemus Ieſum*. Ioannis octauo, *Ante Abraham ego ſum*. In diſputatione Athanaſij; ex Actorum decimo tertio, *ieiunantibus illis & miniſtrantibus*.

IX. Ex Veteri Teſtamento. Hieremiæ tertio: *Facies meretricis facta eſt tibi*: frontem dixit Hieronymus. Pſalmo octogeſimo quinto, *Mater Sion, dicet homo, & homo factus eſt in ea, & ipſe fundauit eam altiſſimus*. Danielis ſeptimo, *Ecce in nubibus cæli filius hominis veniebat*. Eſaiæ quinquageſimo tertio, *Ingloriws erit inter viros aſpectus eius, & forma eius inter filios hominum. Vidimus eum; & non erat ſpecies ei neque decor, ſed forma eius deſpecta, & deficiens ſuper filios hominum*. Eccleſiaſtici nono. *Quia in medio laqueorum ambulas*. Pſalmo quinquageſimo ſecundo; *illic trepidauerunt, vbi non erat timor*. Eſaiæ vndecimo; *germen de radice*, pro flore. Geneſeos quadrageſimo nono, *Ex germine fili mi aſcendiſti*, pro ex præda. Idem in diſputatione Athanaſij, coram Probo, ex Hieremiæ vigeſimo tertio, *Si ſtetiſſent in ſubſtantia mea*: & *qui ſtabit in ſubſtantia mea*; cum vtrobique legamus hodie conſilium, pro ſubſtantia. Illud verò *in te eſt Deus, & non eſt Deus extra te*, nuſquam hodie habemus.

X. Quid? quod Maxentius Ioannes, qui vixit tempore Hormiſdæ, hoc eſt, poſt Gelaſium annis aliquot, hanc Hieronymi editionem nouellam (ita enim appellat) vrgere non potuit tanquam authenticam? Locus eſt in Dialogo ſecundo. CAP. II. *Non mihi, ſed Prophetæ crede dicenti, Si aſſigi*

homo Deum, quia vos configitis me gens tota. Quibus auditis clamat Neſtorianus falſa eſſe; neque vnquam legi in Eccleſiaſticis libris: ſed multo aliter. Quid Maxentius? *Si tibi veteris contemnenda videtur editionis autoritas, audi Apoſtolum clamantem, Dominum gloriæ crucifixum.* Vide vt, deſerta eius editionis propugnatione, ad aliam ſe autoritatem conferat, quaſi cognoſcens non eſſe authenticam, aut veteri comparandam.

XI. Alcuinus vixit temporibus Caroli Magni, cuius fuit præceptor; annis circiter quadringentis poſt Hieronymum. Is plerumque vtitur peculiari verſione longe alia ab editione Latina vulgata. Quæſtionibus in Geneſin. Ex primo. *Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita.* Secundò, *Requieuit Deus die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis. Fons aſcendebat è terra irrigans vniuerſa ſuper faciem terræ. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. Si manducaueritis ex eo, morte moriemini.* Ex tertio, *Sub te erit appetitus tuus.* Ex quarto, *Septuplum de Cain vindicabitur.* Octauo *Reuerſæ ſunt aquæ de terra euntes & redeuntes.* Decimo, *Ædificauit Niniuen, & Roboot ciuitatem Nemroth gigas venator robuſtiſſimus contra Dominum.* Vndecimo, *Pater Melcha ipſe eſt Pater Iſcha.* Decimoſexto, *Manus eius ſuper omnes, & manus omnium ſuper eum, & contra faciem omnium fratrum ſuorum habitabit.* Septimo decimo, *Ecce teſtamentum meum tecum, & eris pater multitudinis gentium. Et non vocabitur nomen tuum Abram: ſed erit nomen tuum Abraham, quia patrem gentium poſui te.* Vicesimo, *Peperci tibi, vt non peccares in me.*

XII. Agobardus Lugdunenſis Epiſcopus vixit ſub Gregorio quarto Romano Epiſcopo; annis poſt Damaſum, vt minimum quadringentis: Is tamen in diſputando vtitur diuinorum librorum teſtimoniis ex veteri tranſlatione; interdum & Hieronymi, vt monuit is à quo eius opera non ita pridem ſunt edita. Quis non inde coniiciat facilè, nōdum Tridentina fulmina fuiſſe exaudita? Imò quis non rideat puerilem ſophiſtarum ignorantiam? Deteſtetur etiam immanem in Eccleſiam tyrannidem?

XIII. Quod autem Stapletonus dixit in plurimis locis eā verſionem retineri: quid ad me? ſcio enim negari non poſſe nonnunquam accidere, vt ſint conformes loci earum editionum, quæ fuerunt ante Hieronymum, & eius quam poſtea vulgò vſurpare cœperunt. Sed id non efficit vnam eandémq; eſſe editionem. Quemadmodum qui Ariæ Montani, & Pagnini, & Munſteri verſiones conferet, multos locos obſeruare poterit, quibus eadem vel duorum è tribus; vel omnium verba ſunt, & tamen editiones eas nemo negat eſſe diuerſas. Itaq; falſò Stapletonus & Sutor minorem probāt: Bellarminus modeſtior fuit.

XIIII. Iam verò, negatur maior, in qua eſt totius argumenti momentum. Nego, inquam, ex longo vſu Eccleſię concludi poſſe eam editionem eſſe authenticam. Rationes ſunt hæ. Prima, quòd is vſus ſit tantùm Eccleſiæ Latinæ. Nam in Eccleſia Græca ſatis omnes ſciunt, nunquam vſurpatam eſſe Latinam verſionem. At quæ in Eccleſia per varias regiones variè obſeruantur, ea nullo modo authentica dici poſſunt. Nam quæ authentica ſunt, non ſunt varianda: ſed eodem modo, ab omnibus, ſemper & vbique obſeruanda.

XV. Secunda; quia ne Latinæ quidem Eccleſiæ is mos fuit perpetuus: ſed duntaxat à Gregorij A temporibus, vt vult Bellarminus: ſi tamen hoc ipſum etiam verum eſt: quod in dubium verti poteſt. Certè enim ipſe Gregorius teſtis eſt, Eccleſiā Romanam vſam eſſe vtraque editione, tum noua, tum veteri, Epiſtola ad Leandrum præfixa moralibus. Vnde duo elicio: prius, tum temporis vnam certam editionem non fuiſſe ſolū authenticam, quod Stapletonus volebat: alterum etiam neutram fuiſſe authenticam: alioqui cum inter ſe ambæ tam ſint variæ, magna fuiſſet in Eccleſiam confuſio in- B ducta.

XVI. Sed demus tamen publicum vſum repetendum à Gregorij tempore: Ergo antè non fuiſſe authenticam neceſſe eſt: fuiſſe tamen in vſu cōmuni aliam aliquam, nemo dubitat. Hoc verò ſi ita eſt, apparet infirmitas argumenti. Nam ſi longus vſus authenticam facit editionem; tum illam priorem, quæ iam totis quinque ſeculis vſurpata fuerat, oportet fuiſſe authenticam. At ſi hoc verū eſt, cur fuit reiecta? cur abolita? Sin autem non fuit C authentica, vt ego quidem credo, ergo ſequitur, non omnem editionem eſſe authenticam, quæ lōgo multorum ſeculorum vſu in Eccleſia viguit. Et ſi primorum ſeculorum, quæ eadem fuerunt puriſſima, vſus non præſtitit prioribus editionibus tantam authoritatem, quis poſterioribus, iiſdemque minimè puris maiorem vim ineſſe credet? Certè Sutor capite vndecimo eius temporis Latinos pauperes dicit, qui Hebraicam veritatem plenè non haberent, ſed ne ad eam quidem pertingere po- D terant.

XVII. Iam ad maioris probationes facilis reſponſio. Abſurdum eſt, inquiunt, Eccleſiam tot ſeculis germana Scripturæ interpretatione caruiſſe, & ſecutam eſſe interpretis errores. Imò, inquam, non tam abſurdum, quàm incommodum. Quid enim? Nónne idipſum contigit annis ſexcentis primis? Nimirum, quando nondum aut extabat, aut admittebatur hæc editio, pro cuius ſolius autoritate hodie animoſius pugnatur, quàm E prudentius? Aut eam, quæ tum extabat, nónne improbabat Hieronymus? Nónne ipſa tandem, & paulatim improbauit Eccleſia? Quid ergo ſi tum aliquis ſurrexiſſet Ieſuita, & exclamaſſet, indignum facinus?

XVIII. Sed eſt Eccleſia columna & firmamentum veritatis. Quis negat? Nam Pauli ea ſunt verba. Sed reſpondeant, quando id verum eſſe cœperit. Anne ab ipſo Eccleſiæ initio, an verò à Gre- F gorij temporibus? Nam ſi ab ipſo initio: ergo, inquam, poteſt illa ipſa columna, illud ipſum firmamentum veritatis, carere Germana Scripturæ interpretatione: poteſt ſequi interpretis errores. Cur non æquè poſtea? Imò cur non magis poſtea? Non enim facta magis columna, magis firmamentum.

XVIIII. Sin autem non fuit ab initio: ergo mentitus eſt Apoſtolus, qui non dixit, erit columna & firmamentum, ſed, *eſt*. Et quidem de ea Ec- G cleſia loquens in qua oportebat Timotheum conuerſari: qui, opinor, non fuit Gregorio recentior. Sed nimirum hunc locum, vt alios plurimos, peruerſiſſimè intelligunt Papiſtæ, vt ſuam Eccleſiæ ſuæ infallibitatem aſtruant: qua de re alius erit dicendi locus.

Cap. III.

De vſu Latinæ editionis apud Patres.

I. Latini Patres, vt Tertullianus, Cyprianus, Auguſtinus, Ambroſius, Gregorius, & alij innumeri Eccleſiaſtici Scriptores, & qui eos ſecuti ſunt Scholaſtici tractatores (qui omnes aut ferè omnes Hebraicæ linguæ prorſus imperiti, in Græca lingua ſatis mediocriter verſati ſunt) vſi fuerunt eadem editione, dum aut Scripturas exponerent, aut hæreticos confutarent aut populum docerent. Aut ergo quod volebant confecerunt illi omnes, aut non. Si prius, erat verus Scripturæ textus quem ſequebantur: ſi poſterius, hactenus fidem aut Scripturas non habuit Latina Eccleſia. Sed vt illud neceſſariò verum eſt, ita hoc niſi temerè & impiè dici non poteſt. Eſt ergo indubitatè vera & ſacra vulgata editio. Tertium eſt Stapletoni argumentum.

II. Reſpondeo: Negatur conſequens. Nam in antecedente multa ſunt vitia. Primum vitium, quod vulgatæ editionis vſus inde à Tertulliano repetitur: quod in argumento præcedenti docuimus abſurdè fieri. Et Tertullianum propria ſua editione vſum eſſe. Quod ſi propria, & peculiari, ergo non authenticâ.

III. Secundum, quod omnes tam veteres, Patres, quàm recentiores Scholaſtici, ſupponuntur vſi vnâ eâdémque editione: quod tamen falſum eſſe probatur exemplis. Geneſeos primo Tertullianus contra Marcionem libro ſecundo, capite tertio, legit *Erunt in tempora, & menſes & annos.* At Auguſtinus & reliqui. *Sint in ſigna, ac tempora, & dies, & annos.* Rurſum. Tertullianus contra Hermogenem capite vigeſimo tertio, & vigeſimo quarto: *Terra erat inuiſibilis & rudis.* Auguſtinus verò de Geneſi ad literam libro imperfecto: *Terra erat inuiſibilis & incompoſita:* ſed & longo pòſt tempore, Alcuinus, quæſtionibus in Geneſin. At poſteriores legunt; *Terra erat inanis & vacua.* Cyprianus de diſciplina & habitu virginum, legebat, *Creſcite & generate:* At Tertullianus & reliqui: *creſcite & multiplicamini.*

IV. Geneſeos ſecundo, Cyprianus Epiſtola ſeptuageſima quarta: *Plaſmauit Deus hominem, & inſufflauit in faciem eius flatum vitæ.* Sed Tertullianus contra Hermogenem capite trigeſimo primo. *Fecit Deus hominem de terra; & adflauit in faciem eius flatum vitæ.* At reliqui, *formauit Deus hominem de limo terræ, & ſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ.* Rurſum Cyprianus Teſtimoniorum, aduerſus Iudæos lib. 2. ca. 9. *Quia tu hoc feciſti maledictus tu ab omni pecore, & ab omni genere beſtiarum terræ: pectore tuo, & ventre repes, & erit tibi terra cibus, in omnibus diebus vitæ tuæ.* Auguſtinus, illud *de ventre & pectore*, retinet de Geneſi contra Manichæos libro ſecundo, pro quo editio vulgata; *ſuper pectus tuum gradieris*: deinde legit, *terram manducabis*; pro quo reliqui, *terram comedes.* Infinita ſunt huiuſmodi, in Veteri Teſtamento.

V. Nec in Nouo pauciora. Tertullianus Matthæi primo, librum dixit genituræ; libro de Carne Chriſti, capite vigeſimo ſecundo: cùm alij omnes generationem dixerint. Tertullianus eodem libro capite vigeſimo; & Auguſtinus; & Latina vulgata legunt, *Quod in eâ natum eſt.* At Cyprianus Teſtimoniorum libro ſecundo, capite ſeptimo, *Quod ex illa natum fuerit.* Matthæi quarto, Tertullianus aduerſus Praxeam capite primo legit, *Si tu es filius Dei, deiice te hinc: Scriptum eſt enim quod mandauit Angelis tuis, ſuper te, vt te manibus ſuis tollant, necubi ad lapidem pedem tuum offendas.* At Lyrinenſis capite trigeſimo ſeptimo. *Si filius Dei es, mitte te deorſum: ſcriptum eſt enim quod Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis: in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* At vulgata editio, quique ea vtuntur legunt. *Si filius Dei es, mitte te deorſum. Scriptum eſt enim, quia Angelis ſuis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.*

VI. Ad Epheſios tertio capite, Proſper de promiſſionibus parte prima capite ſeptimo. *Flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt det vobis ſecundum diuitias gratiæ ſuæ virtutem, habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris, in charitate radicati atque fundati, vt valeatis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ ſit altitudo, latitudo, longitudo, & profundum.* At Ambroſius in Commentariis pro gratia maieſtatem legit, vulgata editio & reliqui gloriam: pro det virtutem: Ambroſius, virtute confirmari; Vulgata editio & reliqui, virtute corroborari. Ad illud, *habitare Chriſtum in cordibus veſtris*, Ambroſius addit *in interiore homine*: quod etiam Primaſius agnoſcit, & Sedulius. Pro altitudine, latitudine, longitudine, & profundo; permutato ordine omnes latitudinem, & longitudinem primo & ſecundo collocant: altitudinem tertio Ambroſius, & Sedulius: ſed pro ea ſublimitatem dixit Vulgata editio.

VII. Non eſt neceſſe colligi plura exempla: quæ paulo diligentior quilibet facilè obſeruabit. Ex his conſtat poſt Chriſtum ſeculis quinque non fuiſſe vnam certam ſiue Veteris ſiue Noui Teſtamenti verſionem, cui omnes Doctores hærerent. Itaque hoc magnum eſt Stapletoni vitium, qui ex eorum omnium vſu vnam & certam concludit eſſe authenticam, videlicet illam quæ à Synodo Tridentina ſancita eſt.

VIII. Tertium vitium, quod ab eorum vſu concluditur autoritas verſionis. At hoc inde confici nego. Nam ne ipſi quidem ſuis verſionibus vtebantur tanquam authenticis, ſed nonnulli ſuis verbis ſibi Græca putabant interpretanda, quod in Tertulliano & Cypriano obſeruant docti. Sic Tertullianus Matthæi quinto, legit, *Beati pauperes ſpiritu*, libro de Patientia capite vndecimo: aliàs egenos ſubſtituit, vt de Idololatria capite duodecimo: aliàs pauperes ſimpliciter, ad vxorem libro ſecundo, capite octauo. Geneſeos primo, nunc *In primordio*, vt de Baptiſmo capite tertio, nunc *in principio*; vt contra Hermogenem capite tertio. Cyprianus de diſciplina & habitu Virginum, ex tertio Geneſeos, *multiplicabo triſtitias tuas*; At teſtimoniorum libro ſecundo, capite trigeſimo ſecundo, *multiplicans multiplicabo.* Idem de Bono patientiæ, *Quia audiſti vocem mulieris tuæ*: at teſtimoniorum libro tertio, capite quinquageſimo octauo; *Quia exaudiſti vocem vxoris tuæ.* Idem Lucæ duodecimo, *expoſtulatur anima tua*: in expoſitione orationis Dominicæ; & teſtimoniis ad Quirinum libro tertio, capite ſexageſimo primo: at in libro de opere & eleemoſynis, addit *à te.*

LX.Abj

A IX. Alij ea verſione vtebantur, quam apud ſuos in vſu vulgari eſſe videbant, nihil vlterius cogitantes. Aliàs neceſſe erat, alios ab aliis condemnari, aut reprehēdi. Quemadmodum autē apud Græcos Alexādrini vtebantur editione Heſychij, nō quaſi cenſerent, vnam illam apud omnes obtinere debere; ſed quia ſic mos erat in eius regionis Eccleſiis, illāmque liberè relinquebant alii, ſcilicet Conſtātinopolitani Lucianæam, reliqui Palæſtinam; ſimiliter abſque dubio Latini, apud quos Auguſtinus teſtatur innumeras eſſe, ſuis quique editionibus vtebantur. Itaque ex hoc vitio omnino concludi non poteſt eas editiones eſſe authenticas.

X. Quartum vitium, cum indiſtinctè quæritur, vtrum veteres in exponendis Scripturis, confutandis hæreticis, docendis populis, cōfecerint, necne, quod volebant: non enim poteſt ſimpliciter reſponderi alterutrum; quin preſto ſit cōfutatio ex ipſa experientia. Dico igitur non ſemper confeciſſe quod volebant: Nam multis locis longè aberrabant à vero ſenſu Scripturæ; quamuis nihil impiè docerent. Exempli gratia, Ioannes Caſſianus de Incarnatione Domini libro ſecundo capite tertio in Malachiæ capite tertio legebat. *Si affiget homo Deum ſuum, quia vos affigitis me*. Et exponit de Chriſto cruci affigendo; vt probet eundem eſſe Deum. Atqui Propheta Iudæos increpabat, quod ea quæ diuino cultui erant dedicata, defraudarent, & deprædarentur. Itaque non vrgetur à Maxentio: qui tamen Dialogo ſecundo contra Neſtorianos, citat ex Deuteronomij vigeſimo octauo, *Et videbitis vitam veſtram pendentem in ligno, & non credetis ei*: ex neſcio quâ editione: neque enim ſic habet, aut Græca, aut Latina vulgata. Hunc locum intelligit de Chriſto vita noſtra, qui pependit in cruce. At hic eius loci ſenſus eſſe non poteſt. Infinita ſunt eiuſdem generis.

XI. Sic igitur ſtatuendum: Veteres, ſi attendamus ὅλον τὸ σῶμα τῆς διδαχῆς, totum illud doctrinæ corpus, quod in Eccleſia vigere debet, rectè & Scripturam expoſuiſſe; & hæreticos refutaſſe, & populos docuiſſe; ſi paucos quoſdam excipias variis ſeculis inoleſcentes, de quibus non eſt quod nunc ſolliciti ſimus. Sed nihilominus non raro aberraſſe à ſcopo, in ſingulorum locorum intelligentia, quibus vel hæreticos tāquam telis ſtramineis feriebant, vel populorum fidem confirmabant non ſatis ſolidè.

XII. Atque hoc cùm conſtet ipſis teſtibus oculis, quid iuuat contra luculentam experientiam rationes, imò non rationes, ſed calumnias quaſdam cōquirere? Aut hoc quid aliud eſſe poteſt, quā ſibi de induſtria oculos eruere, ne palpabiles errores videre cogaris? Sed & falſa eſt conſequentia, ſi id ita ſit ergo neque fidem, neque Scripturas habuiſſe Latinam Eccleſiam. Scripturas certè habuit; ſed non Scripturarum verſionem ſatis exactæ fidei: neque eo factum eſt, vt non haberet fidem: Hæc enim docetur per totam Scripturam; cuius nō erant omnes loci corrupti.

XIII. Eſto igitur hoc quintum vitium: quod cùm de Scripturæ editionibus, verſionibúſq; quæſitum eſt, ille de ipſis Scripturis, déque fide, quæ in Scripturis docetur, diſputat. Enimuerò quis neſcit, fieri poſſe, vt omnia fidei dogmata verè conſtent, habeatúrque Scriptura ex ea editione, quæ tamen non ſit authentica? Exempli gratia, ex Pagnini verſione, quam ille ſuſcepit, authore, approbatoréq; Leone decimo Romano Epiſcopo; vel ex Ariæ interlinearia; quæ nō diſplicuit Louaniēſibus Theologis: Et tamen harum neutra eſt authentica. Rurſus quis vnquam negauit Græcos habuiſſe fidem, aut Scripturam? Et tamen eorum editiones nemo neſcit fuiſſe corruptiſſimas.

XIV. Sextum vitium, cùm ſi Veteres cōcedantur cōfeciſſe quod voluerunt, cōcluditur, ergo fuiſſe verum Scripturæ textū illum, quē ſequebantur. At hoc eſt ἀσυνάρτητον. Quia aliud eſt verus Scripturæ textus: aliud eiuſdē textus authentica editio. Exē-
B pli gratia; apud Græcos, verus Scripturæ textus erat certè in editione Theodotionis, cuius diligentiā valdè laudant veteres: Et tamen nunquam fuit editio Theodotionis authentica. Itaque etſi concederem ſemper Patres confeciſſe quod volebant, vtētes editione Latina, tamen confidenter negem eam editionem eſſe authenticam.

C
CAP. IV.

De teſtimoniis Veterum pro editione Latina.

I. BEllarminus aliud argumentum ducit ex teſtimoniis Veterum. Nam vel hæc verſio eſt Hieronymi; vel illa antiqua communis, quam Auguſtinus Italam vocat. Iam ſi eſt hæc Itala; magnum teſtimonium habet ab Auguſtino libro ſe-
D cūdo de doctrina Chriſtiana, capite decimo quinto, vbi eam dicit omnibus eſſe præferendam. Sin autem ſit Hieronymi (quod ille quidem potiùs cenſet) habet teſtimonia omnium veterum, qui eam videre potuerunt. Auguſtinus libro decimo octauo de Ciuitate Dei, capite quadrageſimo tertio, aſſerit eum laborem Hebræos fateri eſſe veracem: & Epiſtola decima; Noui Teſtamenti verſionē omnibus probari. Gregorius moralium viceſimo libro, capite viceſimo tertio credendum eſſe quic-
E quid in ea dicitur, quia ex Hebræo cuncta veriùs transfudiſſe perhibeatur. Iſidorus Etymologiarū libro ſexto, Hieronymi interpretationem meritò ceteris anteponit. Et de officiis diuinis libro primo, capite duodecimo, ea editione generaliter omnes Eccleſias vſquequaque vti, eo quod veracior ſit in ſententiis, & clarior in verbis. Rabanus de Inſtitutione clericorum Iſidoro conſentit. Recentiores Anſelmus, Bernardus, Rupertus, Haymo, Hugo, Richardus, & alij omnes, eam ſolam editionem ex-
F planandam ſuſceperunt. Denique eandem Græci probauerunt: quia quædam diuina volumina ab Hieronymo verſa, ipſi in Græcum transfuderunt, teſte ipſo Hieronymo libro de viris illuſtribus in Sophronio, & libro ſecundo contra Rufinum. Argumentum ſic formari poteſt: Quæcunque editio eſt, vel antiqua Itala; vel noua Hieronymi, ea eſt authentica. At hæc vel eſt antiqua illa Itala; vel noua Hieronymi. Ergo eſt authentica.

II. Reſpondeo primo negans maiorem; qua vix
G credam eſſe quicquam abſurdius; adeo vt mirer, ſui tam fœdè oblitum Bellarminum. Neceſſe eſt enim ſupponi eſſe authenticam vtramque editionem, tam Italam illam antiquam, quàm Hieronymianam alteram nouam. At hoc omnino fieri non poteſt, propter diuerſitatem. Nam quæ quantæque naſcerentur in Eccleſia turbæ? Aut quæ ratio confutandorum hæreticorum? Apud Maxentium vidimus

paulò antè luculentiſſimum exemplum. Nam cùm Catholicus locū proferret ex interpretatione Hieronymiana, Hæreticus mauult hærere veteri: atque ita fit, vt Catholici conatus ille in ventos abierit.

III. Quid hoc? non erit ridiculum? Ex Auguſtino probat Italicam omnibus editionibus anteponendam: at ex Iſidoro hanc Hieronymianam. Atqui hæc ſimul conſiſtere nequeunt. Nam ſi omnibus editionibus Itala eſt præferenda, ergo & Hieronymianæ. Similiter, ſi ſit Hieronymiana omnibus præferenda, ergo & Italæ. Deus bone? quenquam-ne ita eſſe ſtupidum, vt vtramque partē veram eſſe potuerit ſibi perſuadere? vt eadem eidem, & poſtponatur, & præferatur. Hoccine illud eſt Ieſuiticum acumen?

IV. Tertiò, ipſi Papiſtæ renunciarūt vtrinſq; hoc eſt, tum Auguſtini, tū Iſidori iudicio. Ratio eſt; quia in quibuſdā libris Italā verſionē prætulerunt Hieronymianæ, vt in Pſalmis: in alijs verò Italæ prætulerunt Hieronymianam. Itaque docuerūt neq; Italam eſſe authenticam: nam ſi eſſet, tota eſſet, nō autem partim authentica, partim non: itaque tota retinenda: Neq; Hieronymianam: ſic enim ea pars, quæ Pſalmos edidit, non erat relinquenda vel potiùs reijcienda in muſæorum angulos; vt nulla eſſet eius niſi priuata autoritas.

V. Quartò: producti teſtes ſunt contrarij inter ſe. Nam Auguſtinus negat Hieronymianam eſſe authenticam: tum quòd illi præferendam aſſerat Italam: tum quòd, eo ipſo loco, quem Bellarminus citat in laudem Hieronymi, & à Septuaginta haberi dicat, quòd Eccleſiæ Latinæ tenerent: & quamuis Iudæis labor Hieronymi probaretur, tamen non potuiſſe eas Eccleſias perſuaderi, vt hunc illis præferrent. Verba ſunt huiuſmodi: nam Bellarminus locum noluit integrum recitare. *Eius tam literatum laborem, quamuis Iudæi fateantur eſſe veracem, Septuaginta verò interpretes in multis erraſſe contendant: tamen Eccleſia Chriſti tot hominum autoritati ab Eleazaro tunc Pontifice ad hoc tantum opus electorum, neminem iudicant præferendum: quia etſi non in eis vnus apparuiſſet Spiritus ſine dubitatione diuinitus: ſed inter ſe verba interpretationis ſuæ Septuaginta docti more hominum contuliſſent, vt quod placuiſſet omnibus, hoc maneret, nullus eis vnus interpres debuit anteponi.* Hæc Auguſtinus. Contrà verò Gregorius Hieronymum comparans Italicæ editioni, hoc eſt, veteri Latinæ; diſertè pronunciat illum veriùs tranſtuliſſe. Iſidorus etiam, & verius & clarius: eſſeque illum & verborum tenaciorem, & perſpicuitate ſententiæ clariorem. Quid ergo dicemus? Nam nunc quidem nobis Bellarminus liberam facit iudicij electionem, vt pronunciemus in vtramuis partem, vel Hieronymianam eſſe, vel Italam editionem. Et tamen ſi Italam dixerimus; negabunt authenticam eſſe Gregorius, Iſidorus, Rabanus, reliqui. Sin Hieronymianam pronunciemus; quid Auguſtino faciemus? Scilicet ita diſputant Scholaſtici, in vtramque partem. Imò ij, quibus nulla certa veritas.

VI. Quintò; horum teſtium nemo dicit alterutram editionem eſſe authenticam. Nam præferri cæteris omnibus, quod de Itala dixit Auguſtinus, de Hieronymiana reliqui: non ſignificat eſſe authenticam. Ne reliquæ quidem laudes. Eſto ſanè & verior, & clarior Hieronymus: At id intelligendum comparatè ad reliquos interpretes, non verò ad ipſos librorum ſacrorū autores: infra quos ſi ſubſiſtat, non poteſt eius labor eſſe authenticus.

VII. Hæc ad maiorem. De minori vero non parua eſt controuerſia: Quidam exiſtimant, hanc, quam habemus editionem Latinam, prorſus eſſe Hieronymianam, hoc eſt in Veteri quidem Teſtamento ex verſione, in Nouo verò ex correctione Hieronymi. In his eſt Petrus Sutor. Steuchus in Veteri Teſtamento Pſalmos excipit: Nam hoc haberi fatetur ex editione Septuaginta; correctos tamen ab Hieronymo. At Sanctes Pagninus præfatione in ſuam verſionem, & Paulus Foroſemproinenſis, ſed & Munſterus ſuſpicantur non eſſe Hieronymianam. Bellarminus Teſtamentum Nouum, & Pſalmos concedit non haberi ex eius verſione, ſed tantùm ex emendatione: eſſe etiam veriſimile, Sapientiam, Eccleſiaſticum, & Maccabæos, haberi ex antiqua tranſlatione incerti authoris. Sed reliqua omnia diſputat eſſe ex ea Hieronymi verſione quæ facta eſt ex Hebræo.

VIII. Driedo libro ſecundo, capite primo de Eccleſiaſticis Scripturis in hanc potius ſententiam inclinat, vt aſſerat, hanc ipſam editionem, quæ Vulgata dicitur, quáque vtuntur Papiſtæ, tam Veteris quàm Noui Teſtamenti, neque prorſus aliam eſſe ab interpretatione Hieronymi, neque rurſus eſſe penitus eandem. Neque ab ea ſententia videtur Sixtus Senenſis eſſe alienus. Et hæc profectò vera eſt; ad eámque nos libenter accedimus. Siue enim id ſcribarum vitio factum ſit, temerè præcedentia exemplaria deſcribentium, ſiue inueteratæ conſuetudinis peruicacia; ſiue aliam quancunque ob cauſam, negari non poteſt multis locis hodie aliter legi, quàm Hieronymus tranſtulerit.

IX. Nec contrarium probant vlla argumenta. Nam quod Bellarminus primum profert, conſtare Hieronymum primum, & ſolum ex antiquis tranſtuliſſe ex Hebræo in Latinum Teſtamentum vetus: & hanc editionem, tranſlatam eſſe ex Hebræo in Latinum, exceptis quibuſdam: id, inquam, facilè diſſoluitur. Non enim ſequitur hanc eſſe puram Hieronymi: quia nihil obſtat, quominus poſt Hieronymum, multi ſiue audacter, ſiue imperitè eam multis locis corruperint; ſicut ante eum acciderat Septuaginta interpretibus. Concordare verò penè vbique cum Hebræo contextu, hanc editionem, cuiuſmodi hodie extat, dixit Bellarminus audacius quàm verius.

X. Inueniri illa omnia, quæ Hieronymus dicebat non haberi in Septuaginta interpretum editione, enumerata præfatione in Pentatenchum; primum non vſquequaque verum eſt: nam ex quinque locis, tres duntaxat Bellarminus enumerauit, ex Oſeæ vndecimo, Zachariæ duodecimo, Iſaiæ ſexageſimo quarto: Omiſſis Eſaiæ vndecimo; & Prouerbiorum decimo octauo. Secundò, nihil concludit: quia non ſequitur alios plurimos locos non eſſe corruptos. Nec tribus multi enumerantur loci, quos ſe Hieronymus vertiſſe teſtatur ex Hebræo: nam quid tum; ſi alij plurimi obſeruantur in contrarium? Quaſi verò in Ariæ Montani Interlineatia, non plurima reperiantur conſeruata ex vulgari? Et tamen nemo eandem audeat aſſerere. Imò in Theodotione multa ex Septuaginta Interpretibus mutuata ſunt: [illegible], inquit Epiphanius: nec minùs duæ fuerunt diuerſæ interpretationes.

XI. Nec magis mouere debent præfationes. Ratio prima. Quia nihil obſtat, quominus integris prologis, textus ſit corruptus: vt patet in

Pſalmis

Pſalmis: quorum præfatio diſertè admonet, vt obſeruentur aſteriſci, & obeli, qui tamen nulli ſunt iampridem, non paruo Eccleſiæ detrimento; nec contemnenda falſatione Secunda; quia præfatione in Hieremiam diſertè teſtatur Hieronymus librum Baruc à ſe prætermiſſum: *librum Baruc* (inquit) *notarij eius, quia apud Hebræos nec legitur, nec habetur, prætermiſimus*: Et tamen hunc nō excepit Bellarminus: vt nec Eſdræ tertium & quartum: in quibus tamē non laboratum ab eo facilè vident, qui legunt præfationem in Eſdram & Nehemiam. Tertia, quia in nonnullis libris duplex habetur præfatio; altera verſionis, altera emendationis: vt in Iob: Nam quæ prior eſt præfatio meminit aſteriſcorum & obeliſcorum, altera minimè. Rectè autem Bellarminus obſeruat eos pertinere ad verſionem ex Græco: itaque ex præfationibus incertum eſt vtrum verſum, an emendatum habeamus librum Iob.

XII. Denique quarta cauſa eſt, quia præfationes Hieronymi tollerunt ex ſuntlibrorum Tobiæ & Iudith & tamen liber Iudith ſtylus tam abhorret ab aliorum ſtylo, vt illum oporteat eſſe natiuum naris obeſæ, & vt loquuntur Græci, *…*, qui huius illorumque, eandem autorem eſſe pronunciet. Quis enim credat Hieronymum ita ſordide loquturum, vt diceret, *ciuitatem quam appellaret Ecbatanis*. Et *obtinuit eam* pro vicit: & *defenderet ſe de omnibus regionibus*, pro vltionem ſumere: & *ciuitatem opinatiſſimam*, pro illuſtri, vel famoſa: & *prædantes & vtere ſeruitio noſtro*: & *reuocare ad ſuum ſeruitium*: & *pœnituerunt ſe*: & *diſperiit*, & *tranſiete & vinctum de reſtibus*: & *ſuadere Hebræum*: & *necuit eum*. Nam hi omnes Latini ſermonis flores, ſi ſic Ieſuitis placet, reperiuntur in eo libello. Non autem in aliis.

XIII. His ita conſtitutis, alia emergit ad argumentum reſponſio. Nam vt vera ſit maior; neceſſe eſt intelligi editionem ſiue Italam, ſiue Hieronymianam, puram & integram; non autem vitiatam & corruptam. Alioquin eadem ratio valebit, quam timpauit Hieronymus, vt manum admoueret operi poſt Septuaginta; præfatione in Paralipomena. Fatebatur enim fruſtra ſe in noua ex Hebræo verſione ſudaturum, ſi eorum permaneret editio pura; & vt ab eis in Græcum verſa erat: aliud autem eſſe iudicium, poſtquam & variabant exemplaria; & germana illa antiquaque tranſlatio corrupta erat. Ignoſcant igitur nobis Ieſuitæ, ſi alteratam, vitiatam, corruptam editionem non habemus eodem loco cum prima, pura & integra.

Cap. IV.

An Latinam aliquam eſſe oporteat editionem authenticam.

I. HAbuerunt Hebræi ſua lingua authenticam Scripturam: Græci quoque habuerunt Græcè authenticam Scripturam, id eſt, Teſtamentum Vetus ex verſione Septuaginta, & Teſtamenti Noui ipſos primos fontes: igitur æquum fuit, vt Latina Eccleſia, in qua ſedes Petri eſt, & in qua perpetuo fides manſura erat, haberet ſuam linguā authenticam Scripturam: Non autem habuit aliam ferè à mille annis, quàm iſtam: igitur iſta authentica cenſenda eſt. Sic Bellarminus. At Stapletonus multo ſenectus argumentum repetit, à Cano, illud

A iij ſam quod refutauimus libri decimi tertij capite nono.

II. Sed nos negamus antecedens: Vetus eſt enim nullas vnquam verſiones fuiſſe authenticas: ac proinde neque Græcos ſua lingua authenticum habuiſſe Vetus Teſtamentum: neq; Hebræos Nouum: neutrum autem Latinos. Et quidem de Hebræis res eſt manifeſta. Nullam enim illi habere potuerunt verſionem, præter Syriacam. At hanc Bellarminus negat meliùs comparari poſſe cum Græca

B aut Latina editione. Græcis confectum eſt negotium libro præcedenti.

III. Quod ſi Bellarmini hæc mens eſt, vt Hebræi Hebraicè Vetus Teſtamentum habuiſſe dicantur authenticum: Græci autem Græcè Nouum: tum negamus conſequentiam: primò enim impariа comparantur. Nec enim iudicij eſt ſatis ſani, ex eo quod τὰ ἀρχέτυπα ſint authentica, idipſum concludere de verſionibus. Itaq; fraudulenter linguarum tantùm fit mentio: quaſi ob id vetus Teſtamē-

C tum eſſet authenticum, quia Hebraicè ſcriptum: & Nouum, quia Græcè: quod eſt falſiſſimum. Nam vera cauſa eius authoritatis hæc eſt, quòd ἀρχέτυπον vtrumque ita ſit editum. Secundò quia nihil magis cogit concludi pro Latina Eccleſia, quàm pro cuiuſcumq; idiomatis: pro Germanica, inquam, Gallica, Hiſpanica, Italica, Anglica: reliquis. Et quis erit finis authenticarum editionum? Gretſerus, inſtat maiorem fuiſſe Latinæ Eccleſiæ rationem: Primò, quia Latina lingua, & Græca ſunt vniuer-

D ſales, nulla certa regione circumſcriptæ: Secundò, quia in Eccleſia Latina præſens eſt Vicarius Chriſti ſucceſſor Petri, qui in ſuis ſacris Latina lingua vtitur. Sed vtraque ratio eſt falſa. Latina enim lingua nunquam fuit vniuerſalis. Quia hanc ſemper ignorauit vniuerſus Oriens, in quo pars Europæ, & tota Aſia, quæ terrarum maxima pars eſt. In Africa; multæ fuere gentes, quæ Latine neſcirent: & forte ſolùm fuit excepta ora illa maritima, in qua Carthago; & Hippona. In Occidente,

E ita fuit communicata, Hiſpaniæ & Galliæ; vt Germaniam non perualderet, non Angliam, Scotiam Poloniam, Daniam, Bohemiam; reliquas. Quo igitur iure dicetur vniuerſalis? aut nulla regione circumſcripta? Hodie verò nulla omnino eſt natio ſub cœlo, quæ Latine loquatur. De Vicario Chriſti, reſpondeo omnes Epiſcopos in ſuis Eccleſiis eſſe Vicarios Chriſti, ſucceſſores Apoſtolorum; & ſuis linguis ſacra facere.

IV. Quemadmodum autē nihil propterea decedit

F de ſanctitate & ſinceritate Eccleſiæ Hebraicæ, hoc eſt, eius, quæ in Iudæa Chriſtū amplectebatur, quòd non haberet nouū Teſtamentum ſua lingua authenticum: nec Græcæ quod Vetus: Sic nō eſt credendum, deteriori loco eſſe Latinam Eccleſiam; eo quòd neutrum Latine habeat authenticum.

V. Et quidem vide mihi Bellarmini incogitantiam, qui Latinis Latinam editionem authenticam eſſe vult: Græcis Græcam, Hebræis Hebraicam. Atqui id potius verum eſt, quæ in religione

G ſunt authentica, ea omnibus eſſe authentica. Proindéque Hebraicam Veteris Teſtamenti editionem, non tantùm Hebræis eſſe authenticam: nec Noui Græcam, tantùm Græcis. Sed vtramque omnibus omnino Chriſtianis: Hebræam, inquam, & Græcam, tum Hebræis, & Syris & Arabibus; & Græcis, & Latinis, & Hiſpanis, & Italis, & Germanis. Vnde meritò præiudicatur aduerſus Papiſta-

rum de verſionibus ſententiam. Quia Latina editio nunquam fuit authentica apud Græcos, aut Syros, aut Arabas.

VI. Et ratio eſt manifeſta ab abſurdo. Quis non ſequeretur, ſacrorum librorum varias editiones eſſe authenticas, variis in locis. Id autem vide quid inferat. Primò, pugnantia exemplaria, eſſent vtraque authentica: quo quid abſurdius? Rectè Gretſerus, *Sicut liber Canonicus à Canonico diſſentire non poteſt, ita neque editio libri Canonica authentica ab alia editione authentica diſcrepare poteſt.* Capite decimo libri ſecundi Apologiæ, tomo primo. Atqui certum diſcrepare tres editiones, Hebraicam, Græcam, Latinam. Secundò, quæ non inde ſchiſmata inter Chriſtianos originem habitura ſint? Nam ſi Hebræis Hebraica editio authentica eſt: Græcis Græca, Latinis Latina; adhærebunt ſuæ ſinguli. Et exempli gratia, de Hebraica, Hebræi dicent, vt nemo illam attingere quouis prætextu audeat, vel præſumat. Quid ergo? Nempe, cùm diſputabit cum eo Græcus aut Latinus, id accidet quod Maxentios cui Neſtorianum ſtatim oppoſuit non ita legi in Eccleſiaſticis libris, ſed multo aliter. Quæ ſi abſurda ſunt, non poteſt Bellarmini argumentum à ſano eſſe iudicio.

VII. Pergo ad alias Bellarmini rationes. In Conciliis generalibus Eccleſiæ aut pauciſſimi, qui interdum nulli inueniuntur linguæ Hebraicæ periti. Male igitur prouiſum eſſet Eccleſiæ, ſi in rebus grauibus non poſſet fidere Latinæ editioni, ſed deberet recurrere ad Hebraicos codices, & mendicare à Rabbinis, hoſtibus ſuis, veritatem. Idem dici poteſt de Græca lingua. Nam etſi nunc vtcunque multi inueniuntur, qui Græcè nouerint, tamen non ſemper ita fuit. Nam teſte Rufino hiſtoriæ libro decimo, capite vigeſimo primo, ex ſexcentis Epiſcopis, in Concilio Ariminenſi, nemo fuit qui ſciret quid eſſet ὁμοούσιος.

VIII. Et confirmatur experimento. Nam, qui contempta antiqua editione nouis interpretationibus ſtudent, adeo diuerſas & inter ſe diſſentientes editiones cudunt, vt nihil ferè certi ex iis haberi poſſit: adque conqueſtum eſſe Lutherum in libro contra Zuinglium de veritate corporis Chriſti in Euchariſtia.

IX. Atqui æquum erat potius, hominum dominationem, tyrannidem, & imperitiam, quàm Dei prouidentiam accuſare. Quid enim? An verò Deus tenetur potius ſeſe accommodare noſtris peccatis, quàm nos peccata noſtra emendare ex eius præſcripto? Et in hoc negotio omnem lapidem mouere, vt Hebraicè ſciamus & Græcè? Sed ita norunt Papiſtæ argumentari, vt non ſe ſubiiciant Deo, ſed Deum ſibi. Si commendanda eſt Epiſcopi Romani Tyrannis; Si commendandæ traditiones non ſcriptæ: Negant alioqui benè prouiſum Eccleſiæ. Si Purgatorium ſtabiliendum, negant hoc negato, Deum ſatis eſſe iuſtum. Si Tranſubſtantiatio aſſerenda: negant aliter Deum ſatis amare Eccleſiam. Sic illi Deum verſant pro arbitrio.

X. Negamus conſequentiam. Nam Deus nunquam non optimè prouidit Eccleſiæ: ſed homines non ſemper vtuntur; aliquando etiam abutuntur iis, quæ ſunt in eum finem inſtituta. Imò contrà ii peſſimè conſulunt Eccleſiæ, abſit enim vt Deum dicam, ne Papiſtarum blaſphemiam imitar; quam exhorret animus. Illi igitur peſſimè conſulunt Eccleſiæ, qui verſiones volunt eſſe authenticas, id eſt, textui æquas: cùm ipſa docuerit experientia, nunquam concordes fuiſſe, non inter ſe, non cum textu: diſſidere enim ab Hebraico plus vel minus: diſſidere Græcam à Latina; vtramque à Syriaca: Et Latinas ipſas inter ſe, Veterem & nouam: Vt nullus vnquam diſſenſionum finis eſſe poſſit, niſi concedantur omnes corrigendæ ex fontibus.

XI. Enimuerò quid appellat Bellarminus Concilia generalia? An verò ea quæ ex ſolis Latinis? Ridiculum. Nam præter Eccleſiæ complectebantur & Latinos & Græcos, & Barbaros. Sic in Niceno primo Euſebius de Vita Conſtantini libro tertio, affuiſſe teſtatur non eos modò, qui parebant Imperio Romano, ſed etiam Perſas, & Scythas. Imò antequam tyrannis Epiſcopi Romani ſibi totam Eccleſiam ſubiiceret, vbique congregandorum Conciliorum poteſtatem vſurparet; minima Conciliorum pars Latina fuit. In ipſo primo, omniumque celeberrimo, in trecentis decem & octo, quorum catalogus fertur, & ſi non ſatis probatur, vix Octo legimus & Romani legatos Vitum & Vincentium, Marcum Calabriæ, Cecilianum Carthaginenſem, Bonum Dalmatam, Domnum Stridonenſem, Nicaſium ſiue Diuionenſem, ſiue Dinienſem: Omnes octo, Latinos ſi cæteris in Latinis numerari placet Dalmatas & Illyricos. In ſolo Ariminenſi, maxima pars Latinorum fuit, ſed qui omnes in hæreſin conſenſerunt.

XII. Quid igitur, ſi dicam, Bellarmini exemplo, omnino malè conſultum fore Eccleſiæ, ſi Latina editio eſſet authentica? Neque enim plures illis temporibus congregatorum in Conciliis plini es Latine ſciebant, quàm hodie Græcè aut Hebraicè. Sic in Actis Concilii Epheſini legimus literas à Cæleſtino ſcriptas, oportuiſſe in Græcum transferri, vt legerentur publicè.

XIII. Quid rurſus ſi negem vllam aut Græcam aut Latinam editionem fuiſſe authenticam, cùm cogerentur vniuerſales Synodi, ſaltem priores, Nicena, Conſtantinopolitana, Epheſina? Enimuerò Nicena & Conſtantinopolitana concedo fuiſſe ante factam Hieronymianam verſionem: oportet igitur extitiſſe veterem Latinam eſſe quam nemo dicimus in Synodo potuiſſe haberi pro authentica: Italam ne, an aliam aliquam nemo nominauit? Imò verò quis credat propter octo ad ſummum Latinos Epiſcopos, Latinam editionem fuiſſe admiſſam? Iam verò Græcos ſæpius audiuimus, ex Hieronymo, diuiſos fuiſſe in tres partes; ac nullam omnes ſimul vnam habuiſſe editionem authenticam.

XIV. Epheſinam Synodum fateor extitiſſe poſt Hieronymi mortem; ſed tamen tunc cùm nondum recepta eſſet eius verſio; vt patet ex Auguſtino, & Maxentio. Et alioqui norunt omnes eius quaſi animam fuiſſe Cyrillum Alexandrinum, à quo potentiſſimè refutata eſt Neſtorianorum hæreſis, ex codicibus, non Latinis, ſed Græcis. Et ſanè apparet ex Lyrinenſi, nondum receptam fuiſſe Hieronymi verſionem, nam ille in Commonitorio non vtitur. Statim initio recitat ex trigeſimo ſecundo Deuteronomii: *Interroga patres tuos, & dicent tibi.* Ex Prouerbiorum vigeſimo ſecundo, *Verba ſapientium accommoda aurem tuam*: Et tertio, *Fili mi, hos ſermones ne obliuiſcaris: mea autem verba cuſtodiat cor tuum.* Qui loci aliter habentur hodie. Primus, *Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi.* Secundus, *Inclina aurem tuam, & audi verba ſapientum.* Tertius, *Fili mi, ne obliuiſcaris legis meæ, & præ-*

& præcepta mea cor tuum cuſtodiat.

XV. Quid tum verò, ſi in Ariminenſi nemo Græcè ſciuit? quanquam non ſit veriſimile: & illud, *αὐτὴ τῇ ὑπάρξει*, Rufini poteſt aliter intelligi quàm de linguæ Græcæ ignorantia. Virtutem enim verbi dicit ignoratam, non verò verbum. Sed tamen quid tum? Nam certè tum temporis non erat in vſu hodierna Latina editio, pro qua non ſecus quàm pro aris & focis Papiſtæ pugnant. Id facile doceo ex Phœbadio, qui interfuit huic Ariminenſi concilio. Hic in ſuo contra Arianos libello plurimos citat Scripturæ locos; ſed rarò, vt hodie leguntur: nec tantùm ex veteri Teſtamento: ſed etiam ex Nouo, quod magis mirum. Hæc liceat exempli gratia proferre. Ex Veteri. Exodi ſeptimo, *Factum te Deum Pharaonis*: pro quo nunc habemus, *conſtitui te Deum Pharaonis*. Eſaiæ quadrageſimo nono, *Deus æternus, neque ſitiet, neque eſuriet*. Deus bone, quanta diſſenſio. Legimus enim, *Non eſurient neque ſitient*. Ex Pſalmo trigeſimo octauo, *Subſtantia mea ante te eſt ſemper*: pro, *Subſtantia mea apud te eſt*. Ex Hieremiæ viceſimo tertio, *Si ſtetiſſent in ſubſtantia mea*: pro, *ſi ſtetiſſent in conſilio meo*. Ex Tobia. *Si fuerit tibi copioſa ſubſtantia*: quod in Latinis codicibus nuſquam legimus.

XVI. Ex nouo Teſtamento, quod cùm non verterit, ſed tantùm emendauerit Hieronymus, videbatur non debere eſſe adeo diuerſum. Ioannis vigeſimo, *Vado ad patrem meum*: pro, *aſcendo*. decimo ſeptimo, *vt cognoſcant te ſolum, & verum Deum*: pro, *te ſolum verum Deum*: hoc autem, *Cur honorem ab vno & ſolo Deo non quæritis*, vbi legatur, ignorare me fateor: non enim Ioannis quinto, vbi legimus, *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis?* Lucæ decimo nono, *Dimidium do ex ſubſtantia mea*: pro *dimidium bonorum meorum*: Et ne hoc leuiuſculum quis putet, agebat Phœbadius non de ſenſu, qui idem eſſe poteſt, ſed de ipſo ſubſtantiæ vocabulo.

XVII. Atque vt magis miremur, magiſque ſciamus, non fuiſſe tum temporis vnam aliquam editionem authenticam, Hilarius Phœbadio & *σύγχρονος*, & *ὁμόδοξος* (vterque enim Gallus) aliter citat. Nam &, *Aſcendo ad Patrem*: &, *te ſolum verum Deum*: & ex decimo quarto Ioannis in Pſalmum centeſimum vigeſimum quintum, *Mittet vobis Pater & alium conſolatorem*: pro quo Phœbadius *alium aduocatum dabit vobis*.

XVIII. Ex his conſtat iam olim faciè coacta fuiſſe vniuerſalia concilia, & quidem maximo Eccleſiæ commodo, etſi nulla eſſet Latina editio authentica. Itaque falſum eſſe argumentum Bellarmini. Nam quid tum ſi ſe loqui excipiat de poſtremis Conciliis, hoc eſt, ex ſolis Latinis? Primò ea nec debent, nec poſſunt vniuerſalia dici. Deinde, quare his potius magiſque conſultum oportuit, quàm illis primis, verèque vniuerſalibus? Aut ſi illis non malè conſultum fuit, quamuis nulla eſſet authentica Latina editio, qui fit, vt nunc omnia ſuſque deque ferri oporteat, niſi alia ratione prouideatur? Enimuero nulla profectò cauſa, niſi quod ſic Bellarmino, imò ſic Papiſtis videtur.

XVIIII. Iam quod de varietate nouarum interpretationum obiicitur, ſcilicet nihil inde certi haberi poſſe, falſum eſt. Quid enim obſtat, quominus idem hodie valeat, quod Auguſtini ſeculo? *Hæc res* (inquiebat ille) *plus adiuuit intelligentiam quàm impediuit, ſi modò legentes, non ſint negligentes.*

A Et certè ſi ex editionum varietate, tanta neceſſariò ſequitur confuſio, quid dicemus de tempore Epheſini concilij? Nam primùm aliæ erant Græcæ, aliæ Latinæ editiones. Secundò Græcæ erant ſaltem tres ab Hieronymo indicatæ, Origeniana, Heſychiana, Palæſtina. Tertiò Latinæ rurſum plures erant, hoc eſt, infinitæ, Auguſtino teſte, qui paucis menſibus ante id Concilium deceſſit è viuis: ſaltem verò ternæ: Vna Itala & communis: altera ex Hieronymi correctione: tertia, ex eiuſdem ver- B ſione. Ita ſex minimum editiones magni nominis inter Chriſtianos. At verò nunc Latinas, quod ſciam, habemus non plures: hanc vulgatam de qua agimus; tum Pagnini, Munſteri, Caſtalionis, Tigurinorum, & Iunij.

XX. Præterea, quod genus concluſionis iſtud eſt? Qui nouis editionibus ſtudent, adeo diuerſas cadunt, vt nihil certi ex iis haberi poſſit: ergo Deus male prouidiſſet Eccleſiæ, ſi Latina editio vulgata non eſſet authentica? Aut cur non concluditur de C Græca, de Syriaca? Imò, cur nõ potius de fontibus? Nã certè hîc ratio longe fortior. Non enim recentes verſiones, ſolæ ſunt variæ: ſed etiam omnes à prima vſque illa, cuius autores Septuaginta. Itaque longe eſſet certius: Omnes Verſiones inter ſe ita ſũt diſcrepantes, vt nihil certi ex iis haberi queat. Ergo male conſultum Eccleſiæ, ſi fontes non ſint authentici, iiſque in rebus grauibus fidere non poſſit Eccleſia.

XXI. Sacroboſcus argumentũ planè efficax ac D validum eſſe dicit: hoc modo. Si hæretici, qui contẽpta antiqua editione, aliter quã illa, reddere ſtudẽt, malè omnino vertunt: manifeſtum indicium eſt, receſſum ab antiqua editione, ad corruptionem tendere, & è conuerſo acceſſum ad eam tendere ad perfectionẽ: itaque illam eſſe veram, fidelem ac ſinceram.

XXII. Sed primò hoc nullum eſt Bellarmini argumentum. Quid ergo? nempe, ſi receſſus ab argumentatione Bellarmini, ad perfectionem tendit: E ergo acceſſus ad eam tendit, ad corruptionem: itaq; argumentationem Bellarmini neceſſe eſt eſſe falſam, infidelem ac inſinceram. Hoc primum. Deinde quanto hæc illa melior? Nam falſum, qui receſſerunt ab antiqua editione, male vertiſſe. Alioquin peius vertiſſent: quod eſt à vero alienum, & probari poteſt locis infinitis; in quibus habemus adſtipulatores ipſos Papiſtas; etiam poſt concilium Tridentinum, vt oſtendam capite nono. Præterea ſi verterunt malè, non quia diſceſſerunt à Latina editione: F ſed quia non acceſſerant ad fontes. Sic Beza Caſtalionem reprehendit, quòd Lucæ primo reddiderit, *Vinum & temetum*: non quia à Latina receſſit, cui ipſe Beza adhæſit, ſed quòd à Græco, vbi *οἶνον ἢ σίκερα*, tanquam diuerſa legimus; cùm vinum & temetum idem ſint. Infinita ſunt huiuſmodi.

CAP. VI.

An editio Latina ſit αὐθεντική.

G I. Hieronymus hanc editionem fecit eodem Spiritu quo & ipſa Scriptura in ſuo fonte edita eſt à Prophetis & Apoſtolis. Sed & negotium egit totius Eccleſiæ, quæ falli non poteſt: falleretur autem Latinorum Eccleſia, ſi in Scriptura Latinè data error nullus eſſet. Videtur ergo prorſus inhærendum editioni Hieronymi, tanquam Scripturæ ſacræ in ſuo fonte. Primum eſt argumentum apud

Driedonē. Petrus Sutor videbatur, capite decimo, pollicens demonſtrationem primæ partis in antecedente: ſed in nerium erupit: totum enim caput inſumitur in iis refutandis, qui fruſtra Hieronymum aſſererent huic operi manum admouiſſe, qui nos ſocios nunquam habuerunt.

II. Reſpondeo, primò non valere conſequentiam: quia, quam hodie habemus Latinam editionem, ea non eſt pura ſiue legitima: vt aliàs diximus: neque æquum eſt, vt quæ poſt eum, prætérque eius mentem immutata ſunt, eodem priuilegio fruantur cum iis quæ ſunt genuina & legitima.

III. Secundò, ad Antecedentis priorem partem. Fateor eodem ſpiritu & Hieronymum vertiſſe, & Prophetas edidiſſe: ſed non eadem menſura. Rectè enim Paulus omnia in Eccleſiam chariſmata deduci aſſerit, ab vno eodémque Spiritu, duodecimo capite prioris ad Corinthios: ſed idem rectè monet, vnicuique noſtrûm datam eſſe gratiam ſecundùm menſuram donationis Chriſti, quarto ad Epheſios. Itaque ſi habuiſſet Hieronymus tantam Spiritus abundantiam, quantam Moſes, aut reliqui Prophetæ, nemo negaret, æqualem in Eccleſia eius auctoritatem eſſe. Sed ſi certum eſt, eum vnum aliquem fuiſſe ex fidelibus, qui pro ſuo modulo Eccleſiæ conabatur eſſe non inutilis, &, vt ipſe dicebat, non aurum, & argentum, & lapides pretioſos, aut byſſum, aut purpuram, aut coccum offerret; ſed pelles, & caprarum pilos: tum ſanè nihil eſt cauſæ, cur non in ordinem ſuum cogatur, vt ſtet in ſecundis, tertiiſve, poſt primos.

IV. In altera parte; primùm nego Hieronymum egiſſe negotium Eccleſiæ, ſed tantùm Latinæ Eccleſiæ: Hæc autem valde differunt. Nam ipſi aduerſarij, etſi non concedant vniuerſalem Eccleſiam falli poſſe, tamen non negant Eccleſiæ partem huic obnoxiā incommodo; vt patet de Eccleſia Græcā. Sic autē ille inſeruiuit Eccleſiæ Latinæ, quemadmodum Ionathan ſuæ, id eſt, Iudaicæ, & idem Hieronymus Dalmaticæ; alius neſcio quis Syræ. Arabicæ Saadias, Tauaſius Perſicæ: & ne noſtra omittam tempora, Lutherus Germanicæ, Zuinglius Helueticæ; Geneuenſes Gallicæ; alij aliis. Quod ſi eos omnes neceſſe erat non errare, qui partis alicuius in Eccleſia negotium agunt: tum profectò examen nobis prodibit editionum authenticarum.

V. Deinde; idem Hieronymus negotium egit Latinæ Eccleſiæ, non tantùm cùm tranſtulit ex Hebræo, ſed & etiam cum editionem Septuaginta vertit in ſuam linguam. *Egone* (inquit) *contra Septuaginta interpretes aliquid ſum loquutus, quos ante annos plurimos, diligentiſſimè emendatos, meæ linguæ ſtudioſis dedi?* Si ergo conſequentia eſt neceſſaria, tum oportuit hunc etiam eius laborem fuiſſe authenticum: quod video ne Papiſtis quidem placere.

VI. Quid? quod ſe ipſe nonnunquam teſtatur non Eccleſiæ laborare; ſed priuatis quibuſdam gratificari. Sic prologo in Eſdram, *Obſecro vos, mi Domnion & Rogatiane chariſſimi, vt priuata lectione contenti, librum non efferatis in publicum. Si qui autem fratrum ſunt, quibus noſtra non diſplicent, his tribuatis exemplar.* An igitur æquum videtur, vt hanc ſaltem operis partem excipiamus?

VII. Denique eorum qui Eccleſiæ negotium agunt, ij demum aliquid cudunt authenticum, quid ipſum & aggrediuntur & perficiunt authoritate freti, vel Spiritus Sancti extraordinaria, vel publica totius Eccleſiæ. At Hieronymus neutra. Neque enim extraordinarius Propheta fuit; vt paulò antè diximus. Non etiam publica aliqua totius Eccleſiæ vocatione hoc onus ſibi habuit demandatum: ſed vel ſuo proprio motu, vel precibus nonnullorum, aliquando quidem Epiſcoporum, vt Damaſi, Domnionis, Rogatiani, Chromatij, Heliodori: nonnunquam verò priuatorum, vt Deſiderij, Sophronij; & in his etiam mulierum Paulæ, & Euſtochij. Quare nihil poteſt edidiſſe authenticum.

VIII. Canus habet argumenta propria. Primum; In hac Scriptura Latina vel aliquid falſi continetur, quod ad fidem moréſque pertineat: vel contrà verum eſt; quod vbique tradit. Si verum eſt, Id eſt quod Papiſtæ volunt conficere. Sin falſum, ergo Eccleſia Romana, & Latina; circa ea quæ fidei ſunt, grauiter aberraret. At hoc eſt abſurdum; cum in Eccleſia Latina nunc temporis & quidem ſola fidei veritas perſeueret.

IX. Alterum. Hæreticæ prauitatis Inquiſitores in refutandis hæreticis atque puniendis, vtrum hanc editionem ſedulo tenere debent, an potius neceſſe eſt illis ad Græcam, & Hebraicam, quā minimè nouerunt, recurrere veritatem? Poſterius abſurdum eſt; quia indignum à re prorſus incognita grauiſſimi tribunalis pendere iudicium. Ergo alterum reſtat; vt editioni Latinæ hæreant.

X. Tertium. Grauiſſimum incommodum in Eccleſiam inferunt, qui Latina editione poſtpoſita, aliunde cenſent, puram firmámque veritatem hauriendam. Quod Latini fideles, Græcas, Hebræáſque literas ignorantes, cùm Scripturam in ſuo idiomate legerint, ſemper ancipiti ſententia pendebunt: neſcientes, num quæ Latinè legunt, ſic an aliter apud Græcos & Hebræos habeantur. Vacillabit igitur omni loco legentium fides, nec poterit alicubi firma conſiſtere. Quo quid pernicioſius eſſe poteſt?

XI. Ad hæc ſigillatim reſpondeo. Ad primum, fruſtra argumentum coarctari ad ea quæ fidei ſunt & morū: quia certum eſt in libris ſacris contineri etiam hiſtorica, & ceremonialia: quæ magni Eccleſiæ intereſt, pura ſinceráque haberi. Quare etſi Latina editio nihil omnino peccaret in iis, quæ ad fidem moréſque pertinent: tamen non eſſet authentica, ſi quid in hiſtoria, & ceremoniis diſcederet à vero. Itaque argumentum eſt mancum.

XII. Deinde, etiamſi nihil peccaret omnino in ipſis rebus, tamē poſſet in verbis non aſſequi maieſtatem Spiritus Sancti, vt ſibi accidiſſe in Eſaia fatetur Hieronymus. *De Eſaia* (inquit) *ſciendum quod in ſermone ſuo diſertus ſit: quippe vt vir nobilis & vrbanæ eloquentiæ, nec habens quicquam in eloquio ruſticitatis admiſtum. Vnde accidit vt præ cæteris, florem ſermonis eius, tranſlatio non potuerit conſeruare.*

XIII. Tertiò: vt vt nihil omnino peccaret, neq; in rebus, neq; in verbis, tamen non eſſet authentica: hanc ipſam, & vnicam ob cauſam; quia τὰ ἀπόγραφα τοῖς αὐτογράφοις æquari nec poſſunt, nec debent. Nam τὰ ἀπόγραφα tantum fidei merentur, quanta eſt eorum cum αὐτογράφοις concordia, & ſimilitudo. Itaq; pendent aliunde, non autem à ſeipſis. Verum verò Latina Eccleſia erret, vel non; examinandum, aut etiam mihi nunc curandum non eſt. Aliàs Deo dante locus dabitur aptior contundendæ Papiſtarum iactantiæ.

XIV. Ad ſecundum, dico debuiſſe Canum cauſam

A cauſam generalem tueri argumentis generalibus:
hoc autem de Inquiſitione, particulare eſſe, duabus
de cauſis. Primò, quia Inquiſitio nouitiis eſt inuentũ
intra ſecundum à nobis ſeculum. Quæ verò fert ta-
men poſtremiſſima tempora, primis adeo prævaluerant?
Secundò, quia proprium Hiſpaniæ & Italiæ.
Nam reliquæ gentes, Germanos dico, Polonos, Danos,
Gallos, Belgas, Anglos, Scotos, tyrannidem
hanc nec probant, nec ferre poſſunt: imò tam exſecrantur,
quàm quod maximè. Et ſanè hanc omnes
B ſciunt, non hæreticis confutandis, aut puniendis operam
dare, ſed fidelibus excarnificãdis. Quod quidem
ab iis tantùm fieri poteſt, qui Hebraicæ Græcæque,
id eſt, Propheticæ, & Apoſtolicæ veritatis
adeo ſunt imperiti, vt quod eſt in proverbio, ne pictam
quidem viderint. [illegible]

XV. Ad tertium primò quod in Latinis nimis
eſt incommodum aut abſurdum, quàm in reliquis?
Nam Græcis vt probauimus præcedente libro,
Græca verſio non erat authentica: nec Syris Syra,
C nec Dalmatis Dalmatica; vt ipſi concedunt Papiſtæ.
His autem minus conſuli oportere, quis dixerit ſanus?
Imò mitto conferre Latinis alios, quos illi ſuperbè
deſpiciunt: ſed Latinos Latinis, cur non conferam?
Ergo hoc quæro, quæ cauſa eſt, vt magis conquerantur
qui ſunt hodie Latini, ſi non habeant
tranſlationem authenticam; quàm olim veteres Latini,
qui primum hac deſtituebantur, quæ ante Hieronymum
nulla erat: deinde ne ipſi quidem vnam
D habebant authenticam, ſed infinitas, quarum collatione
fidem ſuam confirmabant? Nam in exponendis
Scripturis, ſæpe eos videas, varias editiones
comparare; atque vtraſque exponere ſicut eos facere
neceſſe erat, qui Hebraicè neſciebant, non poterant
meliora diſcernere.

XVI. Secundò dico fidem confirmari ex totius
fidei analogia: quæ haberi poteſt etiam ex verſionibus
non authenticis: dummodo non peruerſis.
Et ſanè debet Eccleſia curare, vt extent quàm fideliſſimæ
Scripturarum verſiones; neque in manus
E plebis tradantur quælibet, à quolibet confectæ.
Sed hoc argumentum eo tantum valeret, vt tanquã
conſectariã, Latina verſio oſtenderetur non eſſe erronea:
at non, vt non demonſtretur eſſe authentica.

XVII. Denique ex vulgi imperitia; non poteſt
quicquam legitimè concludi in tanto negotio.
Multo melius à doctis. Audiant ergo Hieronymum,
non iam Epiſcopos, magnóſque aliquos doctores,
ſed mulierculas alloquentem, & pudore confundantur
aduerſarij, qui iſtis multo inueniuntur magis
F & ſocordes & imperiti, in tanto tamen negotio.
Verba ſunt ex præfatione in Eſtheræ librum. *Vos
autem ô Paula & Euſtochium, quoniam & Bibliothecas
Hebræorum ſtuduiſtis intrare, & interpretum certamina
comprobaſtis, tenentes Eſther Hebraicum librum, per ſingula
verba noſtram tranſlationem aſpicite: vt poſſitis agnoſcere,
me nihil etiam augmentaſſe addendo, ſed fideli teſtimonio
ſimpliciter, ſicut in Hebræo habetur, hiſtoriã Hebraicam
Latinæ linguæ tradidiſſe.* En vobis & mulierculas
G Hebraicè doctas: & Hieronymum poſtulantem
ab eis, vt ſuam verſionem conferent ex Hebræo.
Ergo, inquam, doctis perſuaſum eſt,
verſionum fidem pendere è textu: ergo
nos ab imperitis in contrariam partem
perſuaderi iniquum
fuerit.

Cap. VII.

An Hieronymi tranſlatio ſit humana.

I. PRofligatis aduerſariorum ſophiſmatis; noſtra
ſunt exſerenda in contrarium argumẽta. Primum
eſt quia nullum opus, humana induſtria effectum,
B eſſe poteſt authenticum in Eccleſia. Eſt autem
certiſſimum, Hieronymi Tranſlationem, non
diuino propheticoque afflatu; ſed eſſe factam humana
induſtria. Itaque neceſſaria concluſio fit, non
eſſe authenticam. De maiore actum eſt præcedentis
libri capite ſexto.

II. Probatur minor: Primò, quia intelligentiam
textus Hebraici Hieronymus aſſequutus eſt,
non ex inſpiratione, vt Apoſtoli linguæ Græcæ &
Latinæ: ſed à magiſtris, iiſque interdum non Ca-
C tholicis, ſed Iudæis. Epiſtola ad Ruſticum de viuendi
forma. *Dum eſſem iuuenis, & ſolitudinis me deſerta
vallarent, incentiua vitiorum, ardorémque naturæ ferre
non poteram: quem cum crebris ieiuniis frangerem, mens tamen
cogitationibus æſtuabat. ad quam edomandam, cuidã
fratri, qui ex Hebræis crediderat me in diſciplinam dedi;
vt poſt Quintiliani acumina, Ciceronis fluuios, grauitatémq;
Frontonis, & lenitatem Plinij, alphabetum diſcerem, &
ſtridentia anhelantiáque verba meditarer. Quid ibi laboris
inſumpſerim, quid ſuſtinuerim difficultatis, quoties deſpe-
D rauerim, quotiéſq; ceſſauerim, & contentione diſcendi rurſus
inceperim, teſtis eſt conſcientia tam mea, qui paſſus ſum, quàm
eorum, qui mecum duxerunt vitam. & gratias ago Domino,
quod de amaro ſemine literarum dulces fructus carpo.* Idẽ
ad Pammachiũ & Oceanum. quæ eſt epiſtola ſexageſima
quinta. *Putabant me homines finẽ feciſſe diſcendi:
veni rurſum Hieroſolymam, & Bethlehem: quo labore,
quo pretio Barrabanũ nocturnum habui præceptorem? timebat
enim Iudæos, & mihi alterum exhibebat Nicodemũ;*
Audis'tu? Sic [illegible] didiciſſe Hieronymum Mo-
E ſis & Prophetarum linguam, quomodo diſcunt alij
plurimi? Certè non procul ab eo Agathius Guidacerius
præfatione in Michlol Dauidis Kimchi ſe
teſtatur prouectiore iam ætate, Rabbi Iacob Gabbai,
doctiſſimo Iudæo Luſitano, in diſciplinam
tradidiſſe; multoque ſumptu & labore adeò profeciſſe,
vt ad eã ab Hebræis ad Chriſtianos trãsferendam
fuerit primum à Leone decimo Pontifice
Romæ conſtitutus, tum à Franciſco eius nominis
primo Francorum rege Lutetiam euocatus. Hic igi-
F tur apparatus, quid non humanum redolet?

III. Pergo vlterius; & non tantùm communi
vulgatáq; induſtria, Grammaticam Hebræam didiciſſe
doceo; ſed etiam, quod multo magis ad hanc
rem facit, ipſam eorum librorum, quos Latinè verteret,
intelligẽtiam, à Iudæis mutuatum. Hoc enim
cur vererer aſſerere, quod ipſe confiteri nõ erubuit?
Audite prologum in librum Tobiæ, quẽ aduerſarij
inter Canonicos numerãt, non ſecus ac quemlibet
Prophetam. *Quia vicina eſt Chaldæorum lingua ſermoni
G Hebraico, vtriuſq; linguæ peritiſſimum loquacem reperiens,
vnius diei laborem arripui: & quicquid ille mihi Hebraicis
verbis expreſſit, hoc ego accito notario, ſermonibus Latinis
expoſui.* Auditis-ne Hieronymum non iam Spiritus
Sancti, ſed Iudæi cuiuſdam loquaculi interpretem?
& hanc verſionem oportebit eſſe authenticam? O
ingenia [illegible]!

IV. Similiter librum Iob vt intelligeret, vſum ſe teſtatur alio præceptore. *Memini* (inquit) *ob intelligentiam huius voluminis Lyddeum quendam præceptorem, qui apud Hebræos primus haberi putabatur, non paruis redemiſſe nummis: cuius doctrina an aliquid profecerim neſcio: hoc vnum ſcio, non potuiſſe me interpretari, niſi quod antè intellexeram.* En tibi propheticum ſpiritum ſcilicet, nummis redemtum; vt tenatus penè Simon videri poſſit. Sed non eſt ita: Et Papiſtæ potius volunt nos διὰ [illegible]. In præfatione in Danielẽ queritur, poſt multum impenſum laborem Hebraico idiomati, impegiſſe in Danielis illa capita quæ ſunt Chaldaicè ſcripta, tanto affectum tædio, vt deſperatione ſubita vellet omnem laborem veterem abijcere; niſi erexiſſet, non iam Spiritus Sanctus, ſed quidam Hebræus, illud occinens, *Labor omnia vincit improbus:* factum igitur eſſe denuo diſcipulum: & quidem non tam felici ſucceſſu, vt eam linguam ipſe loqui poſſet, ſed tantùm intelligere: quod illis vſu venit, quorum non eſt perfecta, aut etiam confirmata cognitio. Et miremur aliquando ceſpitaſſe?

V. Secundò, probatur minor, ex Prologo in Pentateuchum. *Aliud eſt* (inquit Hieronymus) *eſſe vatem, aliud eſt eſſe interpretem. Ibi Spiritus ventura prædicit; hic eruditio & verborum copia ea, quæ intelligit transfert.* Quæ verba ſi vera, tum neceſſe eſt ipſum Hieronymum eximi à numero prophetarum; id eſt eorum, qui extraordinario Spiritus afflatu acti libros ediderunt authenticos.

VI. Sed Sutor diſtinguit duo genera Interpretum. Vnum, quod ſecundùm humanam transfert induſtriam: alterum, quod diuina etiam inſpiratione interpretatur: priore modo Hieronymum eſſe interpretatum Græca volumina, quæ diuina non erant: puta Origenis quædam, & Didymi, & Epiphanij, & aliorum. At ſecundo modo ſacros libros traduxiſſe: ratio eſt, quia nemo vnquam potuerit fideliter ac decenter transferre Scripturam ſacram niſi Diuino Spiritu peculiariter afflatus. Porrò, Hieronymum in eo prologo loqui de primo genere interpretum, de quo tum putabat Septuaginta ſeniores fuiſſe.

VII. At iſta ſunt falſa. Diſtinctionem Interpretũ vnde habet? Nam Hieronymus nunquam eius meminit, & hoc loco vniuerſaliter loquitur; dum interpretes opponit Prophetis; vt omnino ſequatur nullum interpretem eſſe Prophetam. Et quidem ex profeſſo agens non de interpretatione prophanorum librorum, aut certè non diuinorum: ſed de tranſlatione ipſorum voluminum, in quibus tum ipſe laborabat; hoc eſt, veteris Teſtamenti. Itaque neceſſariò ſenſus eſt aliud eſſe Prophetam, aliud verò interpretem librorum ſacrorum. De Septuaginta ſenioribus aliàs dictum eſt.

VIII. Non poſſe fideliter ac decenter Scripturam ſacram transferri, niſi peculiariter afflante Spiritu: diſtinguo. Vel enim fideliter ac decenter transferri ſic intelligitur, vt ſenſus ſit, nihil erroris admiſſum eſſe, omniáque exactè reſpondere maieſtati diuinæ quam primi authores expreſſerunt: Vel, vt ſignificetur ſenſus authenticæ, id eſt, primæ editionis fideliter repræſentatos, atque vt oportuit. Rurſus Inſpiratio, vel extraordinaria eſt, vel ordinaria. Itaq; ſi primum interpretationis genus Sutor intelligit, tum fateor quidem, non poſſe haberi niſi Spiritu extra ordinem afflante: ſed addo nullum hactenus Interpretem extitiſſe eius generis. Sin autem confugit ad alterum fidelis interpretationis genus: tum nego opus eſſe extraordinario ſpiritu; magis in vertendis, quàm in exponendis Scripturis.

IX. Patet igitur Hieronymi hanc mentem eſſe, quemadmodum Cicero (nam hoc vtitur exemplo) Oeconomicum Xenophontis, & Platonis Protagoram, & Demoſthenis pro Cteſiphonte, vertebat, non afflatu Rhetorico; ſed propria induſtria: ita Septuaginta Interpretes, non ex inſpiratione diuina, quemadmodum Prophetas, ſed humano ingenio ſacros libros ediditiſſe. Atq; ita omnino iudicandum de alijs eorundem librorum interpretibus.

X. Tertiò probatur minor; quia ipſe ſuæ interpretationis aliquando rationem reddit; omnino humanam, vt, præfatione in Euangelia ad Damaſum. *Hæc præſens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Euangelia, codicum Græcorum emendata collatione, ſed & veterum: quæ ne multum à lectionis Latinæ conſuetudine diſcreparent, ita calamo temperauimus, vt iis tantũ quæ ſenſum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateremur vt fuerant.* His verbis duplex indicatur ratio; quarum neutra diuina poteſt eſſe. Prior codicum collatio: nam hac vtuntur quilibet critici, etiam in prophanis libris recenſendis. Quis autem dignum putet extraordinaria illa & prophetica inſpiratione, nihil à ſe ipſo audere? ſed tantùm numerare codices; ſingulorúmque ætatem explorare? Altera multo etiam magis hominem redolet. Quis enim crediderit Spiritum Sanctum, ſe ipſum quaſi compedibus cohibiturum, ne ſuo arbitrio corrigeret, quæ videbantur corrigenda? Sed inſeruiret iam receptæ conſuetudini; potius quàm veritati?

XI. Similis eſt, ex commentariis in Ionæ caput quartum, excuſatio, quod pro cucurbita, quæ vulgo legebatur, hederam reddidiſſet. Non enim auſum eſſe dicit ipſum vocabulum Hebraicum retinere; & ſi hoc potius voluiſſet: idque non ex aliquo Spiritus inſtinctu, ſed ex metu Grammaticorum, *ne* (inquit) *inuenirent licentiam commentandi, & vel beſtias Indiæ, vel montes Bœotiæ, aut iſtiuſmodi quædam portenta confingerent.* Subſtituiſſe verò hæderam, non quòd ad eam magis accedat vox Hebraica, quàm ad cucurbitam, ſed ſequutum veteres interpretes; qui *ἑderam* verterunt, quia, quid dicerent, aliud non habebant. Adeò nihil hîc erat non humanum, vt ille pro Spiritu Sancto Symmachum & Theodotionem haberet.

XII. Quartò? quia in vertendo, ſententiam aliquoties mutauit: quod nunquam iſ faciunt, quos Spiritus Dei afflauit, extra ordinem. Sic primò, cùm magna voce declamaret in Septuaginta Interpretes, quòd Eſaiæ vndecimo, non expreſſiſſent Nazaræum: tamen ne ipſe quidem poſtea ita putauit interpretandum; ſed florem dixit: & melius, ſicut docet in commentariis ad eum locum. Similiter cùm illud Domini dictum, *flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*, ſumptum ex Prouerbiis contenderet: tamen nullo loco expreſſit; quod quidem multo ſit diſertius quàm apud Septuaginta; quos indignè exagitabat, hoc ſaltem nomine.

XIII. Rurſus Iſaiæ decimo nono, *Erit terra Iuda Ægypto in feſtiuitatem:* malè ſe fatetur feſtiuitatẽ dixiſſe pro pauore. Valdéq; ingenuè, atq; vt ſimplicitatem decebat Chriſtianam, exemplóque quauis laude digno, *melius reor* (inquit) *etiam proprium errorem*

verum reprehendere, quàm dum erubeſco, imperitiam conſiteri, in errore perſiſtere. Det verò nobis Deus, det etiam Ieſuitis tantæ ſinceritatis exemplum imitari. Sed enim; ergo inquam, & errabat Hieronymus aliquandò, cùm Scripturas interpretabatur: & agnoſcebat poſtea ſibi aliquid hæſiſſe imperitiæ. Quis neget hominem? quis prophetam aſſerat? Quis amplius contendat opus eius eſſe authenticum?

XIV. Eccleſiaſten Bellarminus aſſerit bis ab eo verſum: & habetur ſanè eius in commentariis duplex verſio: vnde patet, diligenti collatione facta, non ſemper in eadem fuiſſe ſententia. Nam primo capite, pro, *Peruerſi difficile corriguntur & ſtultorum infinitus eſt numerus*, quæ verba ſunt Vulgatæ verſionis; in alia habetur, *Peruerſum non poterit adornari: & imminutio non poterit numerari*: atque hoc poſterius tanquam verius, explicat, priori neglecto. Ibidem; iſta, *& agnoui quòd in his quoque eſſet labor, & afflictio ſpiritus*: mutauit in hunc modum: *cognoui quia & hoc eſt paſtio venti, ſiue præſumptio ſpiritus.*

XV. Capite ſecundo, *cogitaui in corde meo abſtrahere à vino carnem meam.* At hæc longe aliter; imò in contrarium ſenſum aliâ ſunt reddita. *Conſideraui in corde meo, vt traherem in vino carnem meam*: Et exponit in commentariis, volui vitam meam tradere deliciis, & carnem meam ab omnibus curis liberare. Bellarminus illam tranſlationem poſteriorem eſſe putat: hanc autem priorem; quod vnde habeat non ſignificat. Certum eſt tamen hanc eſſe veriorem, ſi conferatur cum textu Hebraïco. Nam quod Bellarminus [Hebrew] vtroque modo verti poſſe ait, nihil promouet, niſi quòd ſuam vel in ea lingua ignorantiam prodit, vel certè intolerandam audaciam. Nego enim vllum poſſe dari exemplum, vbi vocula illa Hebraica ſignificet motum à loco vel à re aliqua.

XVI. Nec ſanè vllum video in illis quinque collectis à Bellarmino. Nam Exodi duodecimo *Comedes ex eo*, quis huic dicat ſimile? Capite autem trigeſimoquinto, materia ſignificatur ex qua fit aliquid: at Hieronymus vertit *in auro, & argento, & ære.* Trigeſimo octauo, rurſus materia: *fecit de ſpeculis mulierum.* Leuitici octauo legimus *reliquum de carne & panibus.* Poſterioris Chronicorum capite decimo ſexto, rurſus materia denotatur, *ædificauitque ex eis.* Sed hoc loco, de quo nunce contendimus, particula eſſet [Greek], quod nunquam inuenietur.

XVII. Mitto alia plurima in Veteri Teſtamento. Sed iam in Nouo: Epiſtolæ ad Galatas capite primo. *Non acquieui carni & ſanguini*: ipſe melius Græcè haberi teſtatur, *non contuli cum carne & ſanguine*; commentariis in eum locum. Primò ad Epheſios, pignus non bene poſitum pro arrhabone: eſſe enim hunc futuræ emptionis quaſi quoddam teſtimonium, & obligamentum: illud verò pro mutua pecunia opponi. Capite quarto, pro *deſperantes ſemetipſos*, multo aliud in Græco ſignificari: nam [Greek] eos dici, qui poſtquam peccauerunt, non dolent: exprimique poſſe per indolentes, ſiue indolorios.

XVIII. Quanquam hæc remanſiſſe videntur in nouo Teſtamento, ex veteri editione, quâ ille emendauit duntaxat, & quidem leui brachio: multa concedens inueteratæ conſuetudini. Sed quid tum? Nam hinc conſtat, non ex ſpiritus extraor-

A dinariò afflatu hanc editionem factam: quando melius aliquid eſſe poteſt. Niſi forte dicamus, Ipſius etiam Spiritus Sancti cenſorem conſtitutum eſſe Hieronymum.

Cap. VIII.

Editionem Latinam Hieronymus non habuit pro authentica.

B

I. HAnc editionem neque Hieronymus ipſe agnouit eſſe authenticam, neque poſt Hieronymum Eccleſia pro authentica vnquam habuit. Ergo Tridentinum Concilium non rectè declarauit authenticam. Quis enim melius ac certius iudicium facere potuit, quàm Hieronymus? Nam Prophetæ, & Apoſtoli, hoc eſt, omnes, qui acti à Spiritu Sancto libros edide-
C runt Canonicos, ipſi profectò ſenſerunt eſſe regulam fidei. Iam ſi Spiritus Spiritum agnoſcit, & Eccleſia regitur à Spiritu, ergo neceſſe eſt Eccleſiam, primum prolatam hanc editionem, ſtatim agnouiſſe. Quis ergo non miretur, imò quis credat, poſtremo demum ſeculo ſuo functam Eccleſiam officio, ac nunquam aliàs?

II. Antecedentis prior pars probatur ex ipſo Hieronymo: qui primò liberum facit quibuſcunque, vt ſuam interpretationem pro arbitrio vel legant,
D vel non legant. Præfatione in librum Ioſue. *Ceſſet arcuato vulnere contra nos inſurgere ſcorpius, & ſanctum opus venenata carpere lingua deſiſtat; vel ſuſcipiens ſi placet; vel contemnens ſi diſplicet.* Sic præfatione in Eſdram. *Legant qui volunt, qui nolunt, abiiciant.* In Iob prolixius. *Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis auro argentóque deſcriptos, vel vncialibus (vt vulgo aiunt) literis, onera magis exarata quam codices: dummodo mihi, meiſque permittant pauperes habere ſchedulas, & non tam
E pulchros codices, quam emendatos. Vtraque autem editio, & Septuaginta, iuxta Græcos, & mea iuxta Hebræos in Latinum meo labore tranſlata eſt. Eligat vnuſquiſque quod vult.*

III. Quid? quod iratus aduerſariis, territúſque eorum clamoribus, vix audet in publicum prodire; & contrahit ſeſe ad amicos? Præfatione in Eſdram: *Obſecro vos, vt priuata lectione contenti, librum non efferatis in publicum: nec faſtidio-
F ſis cibos ingeratis: vitetiſque eorum ſupercilium, qui iudicare tantum de aliis, & ipſi facere nihil nouerunt. Si qui autem fratrum ſunt, quibus noſtra non diſplicent, his tribuatis exemplar.* Hinc patet non putaſſe Hieronymum ſuum hoc opus publicè legendum; & quidem aliis electis editionibus.

IV. Hic reſponſant Sacroboſcus & Gretſerus: ille ſecunda parte Defenſionis capite primo: iſte Apologiæ tomi primi libro ſecundo, capite vndecimo. Et primò, Hieronymum ex modeſtia animique ſubmiſſione, ita de ſe ſenti-
G re, & publicè profiteri potuiſſe. Secundò, non iudicaſſe ſuam editionem habuiſſe errores in iis quæ pertinent ad fidem & mores. Tertiò, ſi quid aliquo loco malè verterit; eam verſionem non eſſe probatam ab Eccleſia: ſed eius correctionem potius.

V. Sed ego; ad primum: nihil eſſe faciliùs

quàm verum alicuius de ſua infirmitate ſenſum A cludere, prætextu huius modeſtiæ: Verùm non ſolere Spiritu Dei afflatos homines, tam demiſſè de ſe ſentire; vt præiudicium faciant, doctrinæ ſuæ; quam eſſe oportet authenticam. Nec ſane Paulus, quantumuis procul eſſet à thraſonico faſtu; vnquam tamen dixiſſet de ſuis ſcriptis: *legant qui volunt, qui nolunt abijciant.*

VI. Ad ſecundum non ſufficere, nullos errores inueniri contra fidem & mores, vt ſit aliquod opus authenticum: amplius enim requiri, B vt à ſeipſo auctoritatem habeat: & quidem ſummam. Agitur enim de Scripturis Canonicis. Deinde, quid tum, ſi nihil contra fidem & bonos mores, dum aliquid contra narrationis primæ veritatem? Neque enim ea ſola, quę ad fidem moréſque ſpectant, Canonica ſunt: ſed omnia omnino. Et intereſt Eccleſię, exempli gratia; vt in hiſtoria diluuij; non negetur coruus rediſſe, ſi contrà Moſes aſſerit. Quanquam, quid illud ſit, nihil habere contra fidem. Ego quidem non video; ſi verũ, C quod Ieſuitę obſtinatè aſſeruerunt in colloquio Ratiſbonenſi; quęcumque in Scripturis ſunt, eſſe eoſdem articulos fidei: etiam hunc canem Tobiæ habuiſſe caudam.

VII. Ad tertium: Cur ergo contendunt eſſe authenticam verſionem Hieronymi, ſi quid admittitur fuiſſe verſum malè? Si aſſeritur probatam eſſe correctionem? Quamuis hoc ipſum, cui ſano ſe perſuaſurum ſperat Gretſerus: hoc, inquam, quod aſſerit, ſi quid ſit verſum male, non fuiſſe receptum? D Cùm contra conſtet infinitis experimentis? Certè illud de muliere conterente caput ſerpentis, Sixtus retinuit in ſua editione: quod tamen tolerari nequit: Et à Bellarmino excuſatur tantùm; non verò defenditur tanquam authenticum ab aliis non probatur; vt dicam paulo pòſt: Imò Sacroboſcus capite ſecundo partis tertiæ, accedit ad Riberæ ſententiam, qui dicebat ea exemplaria eſſe correctiora; quæ, *ipſum* dicant. Ergo, inquam, hæc Eccleſia (ſi Eccleſia eſt: ſed hoc nihil ad hanc rem) E probauit exemplaria minùs correcta. Et Gretſerus ſperet tam manifeſtò ſe nobis impoſiturum.

VIII. Iam de Eccleſia facile negotium. Primùm enim oſtendimus capite ſecundo, non fuiſſe agnitam editionem Hieronymi authenticam longo poſt Hieronymum tempore: quinetiam Bellarminum cæteris modeſtiorem, eius vſum repetiſſe duntaxat à temporibus Gregorij magni. Vixit autem iſte poſt Hieronymum annis ducentis, & quod excurrit. Deinde nullum vn- F quam factum eſt hac de re Decretum vllius Concilij aut Generalis, aut particularis. Itaque videtur paulatim obtinuiſſe: non aliter quàm prioribus ſeculis, illa Itala, olim communis appellata. Vnde factum, vt Tridentini hoc tantum vſi ſint argumento: nam ſi decretum aliquod habuiſſent, an credimus omiſſuros fuiſſe?

IX. Et tamen hic vſus non eiuſmodi erat, vt omnino aliæ editiones nullo loco cenſerentur. Nam Petrus Sutor capite duodecimo fatetur adhuc G Eccleſiam vti interpretatione Septuaginta Seniorum in officio diuino quantum ad introitus Miſſarum, Reſponſoria matutinarum, aliaq; id genus nonnulla.

X. Deinde docti ſibi liberum putarunt hanc ipſam editionem liberè carpere, quoties id verè poſſe putabant. Sic Lyranus ſæpiſſimè, Geneſeos vigeſimo primo; obſeruauit Hebraicè haberi Saram vidiſſe Iſmaelem ludentem: Latinam verò editionem addere, cum Iſaaco; vnde nonnulli quædam diuinabant, non ſatis ad rhombum. Alij ſunt plurimi loci, quorum nonnullos collegit Sutor capite nono. Etſi autem non ſemper legitima eſt reprehenſio; tamen oſtendit hoc ipſo, non adeo fuiſſe authenticam editionem, vt non putauerit ſibi vllo prætextu ab ea diſcedendum. Paulus Burgenſis, etſi laborauit aduerſus Lyranum, tamen ipſe etiam non rarò confugit ad Hebraicam veritatem.

XI. Laurentius Valla vixit ſeculo decimo quarto. Is magno labore nouum Teſtamentum recenſuit: & ſæpiſſimè correxit ad Græcam veritatem. Franciſcus Georgius Venetus edidit problemata in vniuerſos Bibliorum libros. In iis ſoluendis non rarò diſcedit à Latino ad Hebræum, vt Sectione prima tomi primi, problemate quinquageſimo quinto, ſexageſimo octauo, & aliàs. Thomas de Vio, Cardinalis Caietanus, quoties idem fecit? Nam conqueritur Canus cum vix vllam habere Latini interpretis rationem: fecit autem ante vibratum fulmen brutum è Tridento. Nam decretum hoc conceptum eſt anno quadrageſimo ſexto poſt milleſimum quingenteſimum: Illius verò Commentarij in nouum Teſtamentum, abſoluti anno vigeſimo nono.

XII. Quidquod Galatinus in libris de Arcanis Catholicæ veritatis, & Reuchlinus in libris de Cabbala, ſæpiùs à ſeipſis locos Scripturæ ex Hebræo; malunt vertere, quàm vti Vulgata editione? Galatinus libro octauo, capite vndecimo, *Sit lux, & fuit lux*, ex primo Geneſeos. Libro ſexto, capite ſeptimo; *Replete aquas in maribus.* Libro vndecimo, capite ſeptimo, ex Geneſeos decimo ſeptimo. *Et præputiatus maſculus, qui non circumciderit carnem præputij ſui.* Iam Reuchlinus libro tertio. *Dixit Moſi Deus, faciem meam videre non poteris: ſen verum ſic: & facies mea non videbuntur.* Et paulò pòſt, *De Salomone, Eccleſiaſtis duodecimo, legitur, quòd quæſiuerit, vt inueniret res bene placiti.* Infinita ſunt huius generis exempla.

XIII. Sed paulò poſt hæc tempora hanc libertatem extinxerunt boni illi ſcilicet, veritatiſque zelo pleni patres Tridentini. Atque exinde vix vllum videas recedentem à recepta, tùmque ſancita conſuetudine, præter eos, quibus dedit animos Omnipotens, vt eriperent ſe à tanta tyrannide; & palàm deſertis Antichriſti caſtris in Eccleſiam ſe reciperent. Quæ tanta, tam ſubita mutatio non redolet profectò priſtinam ſinceritatem. Nam vix interceſſerunt anni viginti. Quid autem viginti dico? Imò Steuchus florebat anno quadrageſimo, hoc eſt, annis ſex duntaxat, ante id decretum conditum: & tamen infinitis locis Vulgatam editionem vellicat: cuius ſe admiratorem præbet maximum. Obſcuriorem dicit textu Geneſeos ſeptimo, & Exodi vltimo. Alienam à ſenſu; Geneſeos vigeſimo primo; & quarto, & trigeſimo ſexto; & quadrageſimo nono, & aliàs. Adeò didicerant ante Tridentinam coniurationem docti, non iurare in verba magiſtri.

XIV. Pergo ad aliud argumentum: Si Latina hæc editio eſt authentica, & quidem ſola authentica: ergo pars tantùm Eccleſiæ habuit verbum

bum Dei authenticum. At hoc eſt abſurdum: ergo & illud. Conſequentia patet; quia primò non tantùm Dei verbum eſt authenticum; ſed etiam nihil poteſt cenſeri pro Dei verbo in Eccleſia, quod non ſit authenticum.

XV. Secundò, quia Eccleſia Latina, pars tantùm eſt vniuerſalis Eccleſiæ: præter quam erant Græcæ, erant Palæſtinæ, erant aliæ, quæ hanc editionem ἐπ' ἴσης, ἐπ' ἴσης notant. Imò ne quidem tota Latina. Nam cur non exciperemus totum illud tempus quod eſt ante Hieronymum? Imò poſt Hieronymum etiam ducentos annos?

XVI. Nec licet excipere, alias fuiſſe authenticas editiones, quibus aliæ vſæ ſint Eccleſiæ. Nam qui eiuſdem rei πράγματα diuerſa & ἀσύμφωνα diceret omnia authentica, nondum vllus inuentus eſt cerebri ſatis ſani. Et quæ ratio eſſet finiendorum diſſidiorũ? Nã orin poſſe infinita ex variis editionibus, quis non videt? Vnde rectè Hieronymus, cùm de Græcis editionibus loqueretur præfatione in Paralipomena. *Totus Orbis hac inter ſe trifaria varietate compugnat.*

XVII. Porrò aſſumptum, nec indiget probatione: nec negari poteſt à Papiſtis; qui magnum nobis incommodum obiiciebant, ſi Latina Eccleſia careret editione authentica. Nam quæ hanc illi ratio magis neceſſariam efficeret, quàm reliquis? Maximè cùm efficerent partem Chriſtianitatis longè maximam: Nam Latina editione vtebantur tantùm, Italia, Hiſpania, Gallia, Anglia, Germania, fortaſſe & Illyricum: & præterea Africa. Hic verò terrarum tractus, quantulus eſt, ſi conferatur cum Græcis Europæis, Aegypto, & tota Aſia?

Cap. IX.

An editio Latina aſſequatur maieſtatem Spiritus.

I. HÆc editio, ſi eſſet authentica, eſſet diuina. Si eſſet diuina, aſſequeretur dignitatem maieſtatemque Spiritus Sancti loquentis in Scripturis. At non aſſequitur, ergo neque diuina eſt, neque authentica. Maior facilè apud quemlibet iudicij non immaturi fidem ſibi ipſa faciet, maximè ſi attendamus in variis rerum ſacrarum Scriptoribus, ſtyli varietatem non obſtare, quominùs in ſingulis neſcio quid agnoſcant diuini, quod vix poſſunt exprimere: adeò vt licèt Eſaias fuerit eloquentiſſimus; non tamen diuinior appareat quàm Amos, quem nonnulli opilionem eſſe volunt. Et Lucas nitidiſſimus eorum, qui Græcè Nouum Teſtamentum ſcripſerunt, non præcellat hac parte Matthæum, aut Marcum.

II. Porrò aſſumptionem probo, primò teſtimoniis, ſecundò experientia. Primus mihi teſtis eſto ipſe Hieronymus; præfatione in Eſaiam. *De Eſaia ſciendum* (inquit) *quòd in ſermone ſuo diſertus ſit: quippe vt vir nobilis, & vrbanæ eloquentiæ, nec habens quicquam in eloquio ruſticitatis admiſtum. Vnde accidit, vt præ cæteris, florem ſermonis eius, tranſlatio non potuerit conſeruare.* En tibi confeſſionem ingenuam. Quid autem fuit cauſæ, quominus idem flos conſeruaretur? Non fuit ſanè Spiritus Dei impotens; non elinguis. Non ipſa Latini ſermonis inopia:

A nam ſi linguam linguæ comparamus, quid erit ad Latinam Hebræa? nempe quod ruſtica ad ciuilem. Quid ergo? non poterat Deus, ſi extra ordinem operatus eſſet in Hieronymo, in lingua tam per ſe diſertiſſima, imò non tantùm diſertiſſima, ſed etiam eloquentiſſima, eloquentiam repræſentare eius linguæ, quæ & ſono barbara, & vocabulis anguſta, & phraſibus ſemiruſtica erat? Imò nemo dubitat, quin id potuerit Omnipotens, qui Moſi iraſcebatur, quòd balbutiem prætenderet. Sed non B potuit humanum ingenium aſſequi diuinum eloquium.

III. Alter mihi teſtis erit è medio Ieſuitarum grege, Andradius; qui libro quarto defenſionis Tridentinæ, neſcio quid agnouit in vulgato interprete ἀνθρώπινον, atque humanum. *Non ita ſe diuina vis* (inquit) *in vulgatum interpretem effudit, vt eum ſanctiſſimis heroibus, qui ſacra nobis myſteria literis mandarunt, conferri queat, aut omnium quæ interpretanda ſuſcepit, aſſequi perfectam cognitionem potuerit:* C *ſed hunc fuiſſe à ſempiterno numine ornamentis illuſtratum exiſtimandum eſt, quæ Eccleſiæ rationibus expedire intellexit. Nec verò ſine admirabili quadam prouidentia, nonnulla voluit in eius lucubrationibus humanæ imbecillitatis exſtare veſtigia, quæ ſatis proderent, non omnia fuiſſe illius mentis, tanquam Apoſtolis, atque Prophetis diuinitus inſtillata.*

IV. Hic nobis plura dat vltro, quàm quærebamus nunc quidem. Cùm enim ageremus tantùm de ſtylo; in quo teſtem habebamus ipſum Hiero- D nymum; iſte nobis etiam myſteriorum non ſatis capacem Veterem Interpretem, non tam confitetur, quàm ſponte profitetur. Et Authenticam editionem quis afferet? Eam, inquam, quæ nec ſtylum exhibet diuinum: nec aſſequitur mentem authorum ſuorum. *Vnum ſcio* (inquiebat Hieronymus, prologo in Iob) *non potuiſſe me interpretari, niſi quod ante intellexerim.* Ergo ſi non perfectè cognouit, non eſt etiam perfectè interpretatus. Si non perfectè; ergo, vt volebamus, ſubſidit infra maieſtatem E Spiritus diuini. Inſaniunt igitur, qui eius opus volunt eſſe authenticum, id eſt, æquari ipſis αὐτογράφοις.

V. Ad experientiam venio; cuius duo erunt capita: Vnum à barbarie, ſordibùſque Latini ſermonis, quibus editio Latina conſpurcatur: Alterum ex iis locis, qui etſi non falsè, tamen non ſunt ſatis aptè redditi. Barbaries partim eſt in ſolœciſmis, partim in vocabulis non Latinis; ex intempeſtiua æmulatione Hebraici Græcíve contextus, quam Hieronymus κακοζηλίαν appellabat.

F VI. Solœciſmi. Geneſeos decimo tertio: diuiſi ſunt alterutrum à fratre ſuo. Vigeſimo primo: *Non audiui præter hodie.* Quadrageſimo ſecundo: *alius non eſt ſuper.* Leuitici vigeſimo ſexto: *trademini in manibus hoſtium.* Iudicum ſeptimo, *Caſtra Madian erant ſubter in valle.* Et octauo: *quindecim millia viri remanſerant.* & *Dominare noſtri*: quod vitium alibi ſæpe occurrit, tum etiam in Nouo Teſtamento, vt Matthæi vigeſimo, *Principes gentium dominantur eorum.* vbi etiã *gentium* & *eorum* non ſatis conueniunt. G Eſaiæ 1. *Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum,* & *iudicate pupillo*, & iterum; *pupillo non iudicant.* Item *Vindicabor de inimicis meis.* Secundo: *cùm ſurrexerit percutere terram.* Cui peccato ſimile occurrit Geneſeos ſecundo, *faciamus ei adiutorium ſimile ſibi*: nam vtrobique negligitur reciproci pronominis natura. Rurſus Eſaiæ quinto. *Cantabo dilecto meo canticum*

patruelis mei vinea ſua. Et, *coniungitis domum ad domum*. Hieremiæ vndecimo, *foris Hieruſalem*. Hieremiæ quinto: *Iniquitates noſtræ declinauerunt hæc*: pro auerterunt. Septimo *Vos confiditis vobis in ſermonibus mendacij*. Infinita ſunt huiuſmodi: & quidem ex iis libris quorum ſtylus eſt optimus.

VII. Quid iam Pſalmos dicam? Nam hi videntur data opera verſi in contumeliam Latini ſermonis. Tertio: *non eſt ſalus ipſi in Deo eius*. Quarto, *Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini*. Quinto: *ad te orabo*. Nono: *In conuertendo inimicum meum retrorſum infirmabuntur*, Ibidem. *Requirens ſanguinem eorum recordatus eſt*. Rurſus: *vide humilitatem meam de inimicis meis*. Decimo: *deprehenduntur in conſiliis quibus cogitant*. Decimo ſeptimo, *Intende deprecationem meam*. Decimo octauo: *nec impiè geſſi à Deo meo*. Rurſus, *& inimicos meos dediſti mihi dorſum*. Iterum: *ſubdis populos ſub me*. Quid ſi reliqua perſequar? Sed nonnulla præterea collegit Whittakerus: plurima Hunnius: quæ intacta reliqui: vt par erat in tanta copia.

VIII. In Nouo Teſtamento Matthæi ſecundo: *Staret ſupra vbi erat puer*. Tertio, *Veſtimentum de pilis camelorum* Quinto, *Reus erit iudicio: reus concilio: reus gehennæ*: potiùs, vt Latinè loquaris, iudicij, inquit Lucas Brugenſis. Item: *Iam mœchatus eſt eam*. Rurſus: *Quicunque te angariauerit mille paſſus, vade cum eo & alia duo*, Sexto, *Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ, neque corpori veſtro*. Et, *vos magis pluris eſtis illis*. Marci primo, *Et zona pellicea circa lumbos eius*: Ianſenius; Latinius fuiſſet, circa lumbos ſuos. Lucæ primo, *Et ipſe præcedet ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ, vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iuſtorum, parare Domino plebem perfectam*. Ibidem, *Obumbrabit tibi*. Rurſus, *Suſcepit Iſrael puerum ſuum, memorari miſericordiæ ſuæ*. Ioannis decimoquarto: *maiora horum faciet*. Actorum decimo, *Hoc autem factũ eſt per ter* Poſterioris ad Corinthios ſecundo, *Deo autẽ gratias*. Actorum ſecundo, *Circiter tria millia*: Salmero, *pro ter mille: quia millia neutrius eſt generis, & non quadrat animabus, quæ fœminini generis, aut hominibus, qui ſunt maſculini: non curauit igitur interpres Grammaticorum regulam*.

IX. Iam infinita ſunt vocabula abhorrentia ab vſu Latino, ſiue inclinatione, ſiue formatione, ſiue ſignificatione *Deſtrauit*, Geneſeos vigeſimo quartu. *Odiuit*, Eſaiæ primo: *appropiet*, quinto. *Mirificauit*, Pſalmo quartu. *Confortati*, pro roborati: Et, *voluit me*, pro amauit, Pſalmo decimo octauo *Exiet*, Matthæi ſecundo & quinto *Mutuare* quinto. *Pugillarem*, Lucæ primo, *Manducabat* vigeſimo primo, *Adiudicauit*, pro iudicauit, vigeſimo tertio: *contentur*, Ioannis quarto: *pœnitemini*, Actorum tertio: *præcauſati ſumus*, [illegible] ad Romanos tertio: *minorauit*, pro minus habuit, Poſterioris ad Corinthios octauo. *Intentator*, pro, non tentator, Iacobi primo: *Inceſſabilis peccati*, ſecundæ Petri ſecundo. *Inconfuſibilis*, ſecundæ ad Timotheum ſecundo. *Valefaciens*, poſterioris ad Corinthios ſecundo Quid *inuerraſiles*, Exodi vigeſimo quinto: & *ſupraſedens*, & *magnati*, Eccleſiaſtici trigeſimo tertio: Et *innuicari* vigeſimo octauo: Et *inſuſpicabiles*, vndecimo: & *inſuſpicabilia* vigeſimo quinto: & *peſſimare*, vndecimo, trigeſimo ſexto, trigeſimo octauo. *Implanauit* [illegible] decimo quinto *Implanatus* [illegible] trigeſimo quarto: *Inauxiliatus* Sapientiæ duodecimo, [illegible]. *Faſciaretur*, vt legit Sixtus, ſiue *faſciretur*, vt reliqui, Ezechielis trigeſimo *Incredibilis*, pro incredulis, ad Titum primo: *Emigrare aliquem*, Pſalmo quinquageſimo ſecundo. Quid alia abſque numero? Vnum addo, quod nullo modo omittere oportuit feſtiuum & elegans. Virum nouit autor iſte quiſquis eſt, non tantùm in fœminis Geneſeos vigeſimo quinto: ſed etiam in viris, Geneſeos decimo quinto: Iobi decimo nono ac vigeſimo; prioris Paralipomenon vigeſimo primo.

X. Venio ad eos locos, qui ſunt minùs aptè redditi: quorum quantam ſegetem eſſe putatis? Sed nos noſtro more ſpeciminis gratia annotabimus nonnullos; non enumerabimus omnes: quod ſi velim, annus deficiat. In Moſe, Geneſeos primo, *mitto ferebatur* & *firmamentum*, quæ notauimus libro præcedente: ſed, pomiferum lignum, cur dictum eſt, pro fructiferum? Non enim omnia fructifera pomifera. Cur etiam tempora, quæ Hebraicè ſunt מועדים, Græcè καιροὶ, Latinè tempeſtates? Nam rurſus omnis quidem tempeſtas, eſt tempus: ſed non omne tempus eſt tempeſtas: ſiue tempeſtiuitas. Capite ſecundo, formatum eſſe hominem à Deo de limo terræ, aut falsò, aut impropriè dicitur: Nam ארמה non ſignificat limum; ſed terram potius cultui aptam. Quidam argillam: non rectè mea ſententia: etſi colorem prætendere poſſint, quia argilla rubeſcit: ſed hanc omnes ſciunt ineptam ad colendum: nec minus limum. Rectè poſtea formata dicuntur omnia animantia, non de limo ſed de humo. Eodem capite, *& poſuit eum in paradiſo*. Pererius, *Pro illo verbo poſuit, Hebraicum verbum* וינחהו *eſt multò ſanè ſignificantius. Significat enim dimiſit, ſeu reliquit: quo ſignificatur Deum non duxiſſe Adamum in paradiſum, vt ei paradiſi pulchritudinem & magnificentiam tantum oſtenderet, & mox inde eum abduceret, ſed ibi dimiſit & reliquit eum tanquam loco eius habitationi deſtinato*. Capite tertio, *Et tu inſidiaberis calcaneo eius*: cùm tamen eodem verſu eandem vocem reddidiſſet per conterere. Quod ſi non tam propriè dici poſſet ſerpentem conterere calcaneum, quàm ſemen mulieris conterere caput ſerpentis; quod tamen pleriſque video placere: tamen fuiſſet potius aliud conquirendum vocabulum, quo melius vtrumque exprimeretur, vt Caſtellioni placuit, allidere: quanquam ne hoc quidem ſatis commodum. Steuchus, *Hebraicè, non eſt inſidiaberis, ſed idem verbum, ipſum ſemen, inquit, conteret tibi caput: ac tu conteres ei calcaneum*. Vt vt ſit, eos non poſſum ſatis laudare, qui in vertendis ſacris libris eandem vocem, non niſi grauiſſimis de cauſis, vna eademque voce exprimere ceſſauerunt. Qua in re fuerunt religioſiſſimi ij, qui noſtram editionem Gallicam poſtremo recognouerunt. Hoc ſanè loco ſi fuit ab ea religione diſcedendum, tamen aliud omnino vocabulum adhibitum oportuit: nam inſidiæ multo leuiores ſunt, quàm quod ſignificauit Moſes.

XI. Capite quinto Enochum non ſatis propriè dicitur Deus tuliſſe: nam לקח eſt accipere, vel recipere ad ſe, quæ phraſis multò auguſtius ſignificat fidelium beatitatem. Et ſic capite ſexto redditur, *acceperunt ſibi vxores*. Vbi illud, *& cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore*, longè dilutius eſt, quàm quod in textu legimus: *Omne figmentum cogitationum cordis eius duntaxat malum omni die*, vel omni tempore. Bellarminus aſſerit vtrobique ſenſum eſſe eundem, quia figmentum cordis ſignificet cogitationem cordis, & idem ſit, cuncta cogitatio intenta eſt ad malum,

& non

& non eſt niſi malum. At fallitur: Nam primò, Hebraicè non eſt figmentum cordis: ſed figmentum cogitationum cordis: proinde pro tribus gradibus Latinè exprimuntur ſolùm duo: eſt autẽ ſecùs horum graduum, non tantùm voluntatem eſſe corruptam in homine: ſed etiam ratiocinationem, quæ præcedit voluntatem: nec tantùm ratiocinationem, ſed etiam imaginationem, quæ rurſus præcedit ratiocinationem: & eſt facultas illa prima in hominis mente, qua concipiuntur ea, quæ poſtea ratione iudicantur, & tandem voluntate concluduntur.

XII. Deinde non protſus idem, eſt intenta ad malum, & dumtaxat mala: nam hoc multò fortius eſt. Tendunt ad corruptionem ea, quæ nondum ſunt corrupta; ſed vicina corruptioni. At quæ ſunt tantùm mala; ea iam actu ipſo, non verò δυνάμει mala ſunt. Itaque rectè Chemnitius dixit, hac verſione extenuari peccatum originale: Non ſequi autem omnia opera hominum eſſe mala, facilè illi conceſſerim. Quis enim neget & Henocum ambulaſſe coram Deo, & Noe fuiſſe iuſtum: ac non quidem perfectum, quod vitium eſt Vulgatæ verſionis, ſed ſincerum, ſiue integrum in generationibus ſuis? At ille viciſſim negare non debet hoc loco ſignificari, quæcunque in homine non ſunt ex regenerationis gratia, ea eſſe mala: & quidem non tantùm aliquando, ſed aut ſæpius mala duntaxat mala; hoc eſt, nunquã niſi mala. Deuteronomij viceſimo nono. *Sed cunctis præſentibus & abſentibus*, intempeſtiuè affectata breuitate, pro, *tũ iis qui hic ſunt hodie ſtantes coram Domino Deo veſtro, tum iis qui non ſunt nobiſcum hodie*; quemadmodum legitur Græcè. In quo, vt concedam reliqua non eſſe magni momenti, certè illud *coram Deo*, non oportuit omiſſum.

XIII. Suſtineo de Moſe plura dicere. Eſaiæ ſecundo. *Conflabunt gladios ſuos in vomeres*. Ridiculè: quis enim conflari vidit gladios aut vomeres? Rectiùs Græcè κατακόψουσι tundent. Quinto: *lapides elegit ex ea*: pro, purgauit eam lapidibus. Quarto, *Inuocetur nomen tuum ſuper nos*: pro, appelletur, ſi ue nominetur, phraſi Hebræa, cuius ſententiam Iunius expreſſit, *Vocemur de nomine tuo*: à qua longè receſſit Latinorum interpretatio. Hieremiæ quinto, *Circuite vias*: Satis inconſiderate: vias enim circumire quis vidit? Hebraicè plateæ ſignificantur. Ibidem; *noluerunt reuerti*, pro conuerti; nam vtrumq; ſignificat verbum Hebræum: ſed illud potius vix dici ſolet de pœnitentia. Item *forſitan pauperes ſunt & ſtulti ignorantes viam Domini*. At propheta aſſerit, non verò dubitat: debet autem ita verti. *Vtique pauperes ſunt*, vel potius tenues: *ſtultè agunt, quia non nouerunt viam Domini*.

XIV. Oſee primo, *quieſcere faciam regnum Iſrael*, quibus lectis, quis non putet promitti quietem regno Iſraelis? At Propheta minatur potius Deum effecturum, vt nullum amplius ſit id regnum. Itaq; etſi aliàs verbum Hebraicum ſignificat id quod Latinè redditum eſt: tamen hoc loco debuit potius verti, vt poſtea capite ſecundo: *ceſſare faciam omne gaudium eius*. Septuaginta rectè ἀποστρέψω, qui tamen hoc poſteriore loco dixerũt ἀποστρέψω. Capite quarto, *Iudicium Domino cum habitatoribus terræ*: at Propheta litem dixit, ſiue contentionẽ. Sic paulò poſt, *Vnuſquiſque non iudicet, & non arguatur vir*: pro nemo contendat, aut increpet quẽquam. Rurſus. *Dominum dereliquerunt in non cuſtodiendo*: pro Dominum deſierunt obſeruare, vt vertit Iunius.

A XV. In Nouo Teſtamento. Matthæi primo. *Quod in ea natum eſt*: pro genitum: nunquam enim Latinus aliquis natum dixit eum, qui tantùm conceptus ſit, nec vterum egreſſus: apud Græcos autem τὸ γεννηθὲν, vtrumque ſignificat. Capite quarto, *Et abiit opinio eius*, pro fama: opinionem Latini dicunt, quam quiſque habet de re quam animo agitat: quæ ex publica relatione audiunt: Græcè autem Matthæus ἀκοὴν dixit, quæ vox longè abit ab opinione: & vſurpatur à Matthæo ex idiomate B Hebræo שמועה. Idem peccatum eſt capite viceſimo quarto. *Opiniones præliorum*, pro rumoribus. Capite quinto, *Quoniam ipſi conſolabuntur*: Græcè παρακληθήσονται, paſſiuè; cùm tamen Latinè conſolari nõ ſonet niſi actiuè. Rurſus, *Si ſal euanuerit* pro μωρανθῇ infatuatus fuerit. Sexto, *cum oraueris*, pro orabis: exterminant, ἀφανίζουσι, quod Beza reddidit *obſcurant*, vel deformant. Et tamen paulò pòſt idem verbum exprimitur, *demolitur*. *Vbi ærugo & tinea demolitur*: Beza meliùs, *corrumpit*. Rurſus, Vnum ſuſtinebit: ἑνὸς C ἀνθέξεται; Beza *vni adhærebit*. Significat enim verbum Græcum tenacem eſſe alicuius rei: vnde primo ad Titum redditur per amplecti. Gallicè, optimè in Luca *ſe tiendra à l'vn*: apud Paulum *ſe tenant à la parole fidelle*. Viceſimo ſexto. *Introeuntibus vobis* Salmeron tractatu ſecundo tomi noni *Siue potius vt Græca habent ingreſſis vobis*, εἰσελθόντων ὑμῶν. *Non inquit, ingredientibus vobis in ciuitatem occurret homo iſte. Sic enim ciuitatem exiret; ac proinde is ſequendus non fuiſſet, deducturus in domum quæ fuiſſet extra ciuitatem*. Actorum D primo. *Turba hominum*: ὄχλος ὀνομάτων, turba nominum. *Et quanquam, inquit Salmeron vtraque lectio turba hominum vel turba nominum in ſenſu ipſo conueniant, cum nomen pro re nominata vſurpari ſoleat; & Petrus non ad nomina, ſed ad homines nominibus repræſentatos loquutus ſit: lectio tamen illa quæ ex Græco fonte deducitur purior videtur ac prægnantior*. Lucæ decimo ſexto. villicus, villicatio, ἀντὶ οἰκονόμου καὶ οἰκονομίας. Inepte & contra parabolæ textum. Vide Hieronymum quæſtione ſexta ad Algaſiam. Actorum primo. *Iudas poſſedit* E *agrum ex mercede iniuſtitiæ*: vnde Gregorio negotium primi Moralium nono: quomodo poſſediſſet, qui ſtatim pretium retuliſſet: cùm tamen plana res ſit ἐκτήσατο, acquiſiuit. Actorum quinto. *Anania, cur tentauit Satanas cor tuum?* At Græcè, non ἐπείρασεν tentauit; ſed ἐπλήρωσεν impleuit. Quanquam Salmeron illam lectionem ſinceriorem putet: & eſſe apud Epiphanium in Catharis. Sed ἐπλήρωσεν longè aptius & plenius verbum, quàm tentandi. Nam hoc vocabulo ſolent potius diaboli incentiua prima ſignifi- F cari; etiam ea quæ cohibentur: cùm hic agatur de ſcelere perfecto: atque ita deſcripto, vt non gradus quidam eſſe putetur; ſed ſumma potius nequitia. Nec valet ratio; in nobis poſitum non eſſe tentari, aut non tentari: ſed aſſentire aut diſſentire: Etenim cùm aſſentimus, tum diabolus replere dicitur cor noſtrum. Itaque Petrus ſignificauit, ita Ananiam aſſenſiſſe tentationi primæ; vt Satanam quaſi intra ſe totum acceperit. Atque adeo ſi non erat in poteſtate Ananiæ tentari aut non tentari, quo ſenſu Pe- G trus interrogauiſſet, Quare tentauit Satanas? Epiphanium fateor habere ἐπείρασεν: ſed, vt videtur, & ſæpè fit, non recitans αὐτὰ ῥητά. Nam Syrus interpres dixit מלא: neque quiſquam alius aliter reperitur legiſſe, quàm ἐπλήρωσεν.

XVI. In Paulo. *Primo ad Romanos. Per quem accepimus gratiam, & Apoſtolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus*: Græcè eſt, εἰς ὑπα-

πολλῶν ἐθνῶν; ad obedientiam fidei; nimirum, quæ exigeretur à Gentibus. At Latina phraſis propriè ſignificat eam, quam ipſe Paulus exhiberet. Ibidem τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, non eſt, *quod notum eſt Dei:* ſed quod de Deo cognoſci poteſt. Paulò poſt: *à creatura mundi conſpiciuntur*: ambiguè: poteſt enim aliquis ſignificari creaturam, id eſt, res creatas conſpicere inuiſibilia Dei: at Paulus dixit, inuiſibilia Dei conſpici ex creatione mundi, dum ex rebus conditis intelliguntur. *Euanuerunt in cogitationibus ſuis*: pro vani facti ſunt, ἐματαιώθησαν; ſed & λογισμοὶ ſignificant ratiocinationes potiùs, quàm cogitationes: Θεοστυγεῖς *Deo odibiles*: melius Beza, Dei oſores, loquitur enim Paulus de infidelium vitiis, quæ ipſis inhærent, & ab ipſis ſunt; vt reliqua oſtendunt omnia, ἀσυνθέτους, ἀσπόνδους *incompoſitos, & abſque fœdere*, quanto melius Beza, fœdifragos, & implacabiles? Tertio: *& vincas cum iudicaris*: pro *cum iudicas*: nam etſi phraſis Græca vtrumque ſignificat: tamen conſiderari oportuit locum citari ex Pſalmo quinquageſimo primo; vbi בשפטך actiuum eſt, non ſecus quàm primo Samuelis capite quinto לשפטנו da nobis regem vt iudicet nos. Nam paſſiui alia forma eſt, vt Pſalmo centeſimo nono בהשפטו ἐν τῷ κρίνεσθαι αὐτὸν, *cum iudicatur ipſe*. Rurſus, *egent gloria Dei*, ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, deficiuntur gloria Dei; vt vertit Beza. *In ſuſtentatione Dei* ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ Θεοῦ, in tolerantia Dei. Νόμον ἱστῶμεν; melius, legem ſtabilimus, quam ſtatuimus. Statuere enim eſt eorum quæ nondum ſunt, vt apud Virgilium: *Vrbem quam ſtatuo*: at ſtabilire, cõfirmationem ſignificat eorum, quæ iam ſunt. Cap. 4. Salmero tractatu trigeſimo in Epiſtolam ad Romanos. *Græca litera habet, inueniſſe ſecundùm carnem, & non Patrem noſtrum ſecundùm carnem, vt textus noſter.* Capite decimoquinto. *vt adiuuetis me* pro συναγωνίσασθαί μοι, *vna mecum certare*: ſiue prout recte Syrus, *vt laboretis mecum.* Poſterioris ad Corinthios ſecundo: *Deus triumphat nos*: nimis malo omine: longe melius Syrus, *Deus triumphum nobis facit.*

XVII. Quid? quod non ſumus nos ſoli Lincei? Nõ & Papiſtę ipſi, ipſi, inquã, Papiſtę aliàs vaniſſimi adoratores Editionis Latinæ, coguntur de eâ nõnihil ſecius & ſentire, & pronuntiare. Mittam Steuchum: & Caietanũ: & Eraſmum: & Vallam. Recentiores nominabo. Salmero diſputatione quinquageſima in Epiſtolam ad Romanos. *Regius Pſaltes totius humani generis confeſſionem faciens, non modò dixit: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, ſed addit, & in peccatis peperit me mater mea. Quæ lectio ſeptuaginta eſt: & multorum Patrum, etiam Hieronymi: & elegantior illâ vulgatâ, & communi, quæ habet & in peccatis concepit me mater mea.* In prioris ad Corinthios vndecimũ. *Decaluari verbum eſt, nec Latinum, nec proprium.* In decimũ quintum. *Alia claritas.* Græce δόξα gloria Iuſtinianus, *Profectò maius quiddam ſignificat gloria, dignitas, maieſtas, quam claritas.* Tractatu octano tomi ſeptimi. *Græcè non dicitur, Mirarum in omnibus feminibus, vt habet Matthæus, quia oratio illa parum Latina eſſet.*

XVIII. Matthæi quinto. *Poſſidebunt terram.* Ianſenius. *Græce eſt κληρονομήσουσι: plus eſt autem hæreditate vel in hæreditatem acciperet terram, quàm poſſidere terram.* Iterum. *Lucerna corporis tui.* Ianſenius, *Græcè non eſt corporis tui: & oculus tuus: ſed abſolute; lucerna corporis eſt oculus. Quæ abſoluta ſententia plus habet gratiæ & dignitatis.* Et Ianſenio conſentiunt Lucas Brugenſis, ac Salmero. Iterum: *Vade cum illo & alia duo.* Maldonatus, *Noſter interpres forte legit ἄλλα δύο alia duo, quæ efficiunt tria millia. Niſi vt nonnulli ſuſpicantur, aut ipſe, aut alius quiſpiam addidit poſtea illud, alia. Melius ſententia conſtabit, ſi non legatur.* Matthæi ſexto, *Nolite multum loqui.* Ianſenius. *Non hic eſt πολυλογεῖν & πολυλογία: ſed βαττολογεῖν & βαττολογία; quæ dictio non ſimpliciter multiloquium ſignificat, ſed nugacitatem, futilem verborum profuſionem: qualis eſt, cum idem frequenter ſine cauſſa repetitum inculcatur.* Matthæi ſeptimo: *Ne fortè conculcent.* Franciſcus Lucas Brugenſis. *Μήποτε, ne quando, non eſt dubitantis: tametſi interpres vertat, ne fortè.* Vndecimo. *Vſq; ad infernum deſcendes.* Maldonatus, *καταβιβασθήσῃ, deprimeris: non enim ſponte deſcendet: ſed vi detrudetur.*

XVIIII. Lucæ primo. *Apparuit illi Angelus Domini*, Ianſenius. *Græca non habent ἐφάνη, ſed ὤφθη, hoc eſt, viſus eſt, ne intelligatur imaginaria & phantaſtica apparitio; ſed corporalis viſio. Apparere enim dicuntur ea quæ non ſunt. Quanquam rectè ſatis interpres verterit, ſi modò rectè intelligatur.* Ergo inquam, ambiguè expreſſit, quod Græcè eſt magis certum. Rurſus. *Et incredulos. Græcè non eſt ἀπίστους ſed ἀπειθεῖς; quod nomen etiam ſignificat inobedientes: quomodo magis hic verti conueniebat.* Capite ſecundo. *Deſpõſata ſibi vxore prægnante.* Maldonatus. *Non eſt ſenſus deſponſatam illi fuiſſe, cùm iam eſſet prægnans, ſed fuiſſe illi prius deſponſatã, & tunc cùm in Bethlehem aſcenderunt, fuiſſe prægnantem. Græcè ea ambiguitas, quæ in noſtra apparet verſione, nulla eſt.* Capite quarto. *Per vniuerſam regionem.* Ianſenius, *Græca amplius quid habent & ſignificant: καθ' ὅλης τῆς περιχώρου, hoc eſt, per vniuerſam finitimam regionem: quo ſignificatur non tantùm famam eius peruagaſſe vniuerſam regionem illam in qua prædicauerat: ſed & eam quæ circumiacebat.* Iterum. *Ipſe tranſiens per medium illorum ibat. Sic verti melius poſſet. Ipſe autem cum tranſiſſet per medium ipſorum ibat.* Septimo. *Vnicus matris ſuæ.* Ianſenius. *Et quod eſt maius, vnigenitus: Græca enim habent μονογενής.* Iterum. *Miſericordia motus ſuper eam.* Salmero, *Significantius aliquid dicitur in Græca litera: dicitur enim ἐσπλαγχνίσθη; id eſt, ex intimis viſceribus miſertus eſt illi.* Decimo. *Suſcipiens autem Ieſus dixit.* Maldonatus, *Reſpondens ὑπολαβὼν; quod noſter interpres vertit ſuſcipere, expreſſo quidem Græco verbo: ſed non ſatis perſpicua ſententia.* Decimo ſexto. *Et in his omnibus.* Ianſenius, *Pro ſuper vel præter hæc omnia.* Rurſus, *Chaos magnum firmatum eſt.* Idem Ianſenius, *Notandum vocem Chaos valde impropriè poſitam, ſi modo non eſt vitium ſcriptorum, quemadmodum vult Budæus.*

XX. Ioannis primo. *Et vidimus gloriam eius.* Ianſenius, *Nos inquam Apoſtoli vidimus, aut, vt magis ſonant Græca, ſpectauimus, & conſpeximus. Eſt enim ἐθεασάμεθα; quod non ſimpliciter videre ſignificat: ſed ſpectare, hoc eſt, diligenter & fixe intueri aliquid ceu nouum & admirandum ſpectaculum.* Maldonatus, *ἐθεασάμεθα, ſpectauimus, cõtemplati ſumus, quaſi in aperto, quaſi in theatro.* Brugenſis, *Significatur viſus diligens, fixus, & attentus.* Cap. 3. *Tu es Magiſter in Iſrael.* Maldonatus, *Græcè addito articulo, ſingularis & eximius Magiſter videtur ſignificari: σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραήλ. Tu es Magiſter ille Iſrael: aut, tu es magiſter totius Iſraelis id eſt, omnium doctiſſimus, qui totum Iſrael, etiam doctiſſimum quemque doces. Hanc enim vim hoc loco habere mihi videtur additus articulus.* Capite quinto. *Crederetis forſitan & mihi*: Maldonatus, *Crederetis vtique mi-*

que mihi : neque enim dubitantis, hoc loco, ſed affirmantis particula eſt. Capite duodecimo. *Omnia traham.* Salmero tractatu quinquageſimo ſexto tomi octaui. *Græcè eſt πάντας, & ſic legunt Chryſoſtomus, & Theophylactus : & interpretantur.* Maldonatus, *Certè melius Chryſoſtomus, Cyrillus, Leontius, & Theophylactus, Omnes dixiſſe, vt non ſolùm Iudæos, ſed etiam Gentiles ſignificaret.*

X X I Actorum primo. *Turba hominum :* pro ὄχλος ὀνομάτων : turba nominum. *Et quanquam vtraque lectio* (inquit Salmero) *hominum & nominum in ſenſu ipſo conueniant; lectio tamen illa, quæ ex Græco fonte deducitur, purior videtur ac pregnantior.* Poſterioris ad Corinthios primo. *Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt, in illo eſt : ideo & per ipſum Amen, Deo ad gloriam veſtram.* Salmero. *Græca hic paulo ſunt euidentiora : etſi nonnihil diſcrepent à noſtra editione.* Capite Prioris ad Corinthios decimo tertio. *Benigna eſt.* Salmero. *Græca vox amplior eſt, χρηστεύεται, hoc eſt, in omnes benignè & largiter ſe effundit.* Vndecimo, *Ne corrumpantur ſenſus noſtri.* *Noëmata Auguſtinus vertit mentes,* inquit Salmero, *quod magis proprium eſt.* Ad Epheſios primo, ἐχαρίτωσε, *gratificauit : minus perfectè* inquit Stapletonus in Promptuario Catholico ad feſtum Annunciationis.

X X I I. Poſſum infinita addere : ſed deſino in obſeruatione Lindani, Panopliæ libro quarto capite octogeſimo. *Quod in Senatus voce apud Latinos accidit quæ ex ſenio nomen trahit : hoc in presbyteri nomine apud Græcos eſt conſpicere : quod cum in voce Senior Latinus loquendi vſus non recipiat, vetus Euangeliorum interpres, pro presbyter & ſympresbyter, quæ relinquenda erant, aut in alias eius ſignificationis vertenda, reddidit obſcurius. Verum leuiuſculi ſimiles lapſus fideliſſimo illi interpreti nulla cum moroſitate ſunt condonandi.* Optimè: Et, ita prorſus faciendum cen eo. Condonentur ergo lapſus: ſed meminerimus tamen lapſus eſſe in hac editione: qui in autographis nulli ſunt. Itaque his illam exæquare caueamus.

X X I I I. Hæc ſatis multa pro inſtituto: quanuis ex tanto numero pauca. Et quidē facilè condonāda: niſi ob importunā Papiſtarum tyrannidem: qui quo iure, quàve iniuria, hanc nobis obtrudunt editionem, non tanquā vilem, non enim contradiceremus, ſed authenticam; id eſt, diuinam: & contra quā nullus vlli ſit exceptioni locus. Sixtus Senenſis prolixè Munſterum exagitat, vt durum, agreſtem, barbarum, horridum, ſenticoſum, aſperum, & quid non? nimirum ob affectatos Hebraici ſermonis Idiotiſmos: vel potius conſtituatam propriorum nominum formam: quorum multa Latinis auribus accommodare potuiſſet. At ſi hoc in Munſtero crimen, cur laudabitur in vulgato interprete? Iſtáne non verum, ſed perſonatum ſunt vitia?

X X I V. Et quidem, Hebraiſmos non dedignatus eſt Spiritus Sanctus in Græco teſtamento edendo: quo tolerabilius peccauit Munſterus, ſi peccauit. Solœcophanes vnum etiam aut alterum admiſit; à quo ne oratores quidem abſtinuerunt: Sed manifeſtos ſolœciſmos vbi inuenias? Vbi portentoſas voces legas, quæ neque vſum neque analogiam ſeruent? Et quidem, ſi non ſuppeterent meliores, facilis venia. Sed hanc excuſationem ineptam eſſe alij oſtenderunt, qui & Latinè & propriè verterunt eoſdem locos.

X X V. Denique quid eſt, cur credamus vnum eundémque locum Hebraicè vel Græcè fuiſſe à Spiritu propoſitum purè, & eleganter, aliquando etiam eloquenter: Latinè verò ſordes & ſpurcitias conquiſitas, & affectatas? Scilicet, Latini melius docebuntur Euangelium, cùm apud Lucam capite ſeptimo legent *lamentauimus* : quàm ſi audirent lamentati ſumus; vt Græcè ἐθρηνήσαμεν; Dixerat Caſtellio Ioannis primo, *Sermo corporatus eſt* ; & hîc neſcio quid Sarmaticum Sixtus reprehendit: ego ſanè hominis audaciam nolim excuſare; quid enim opus diſcedere à phraſi trita inter Chriſtianos, & bene Latina? Sed is Sarmata ob eam rem Caſtellio; qualem dicemus veterem interpretem Nam & panes oleatos dixit, Numerorum vndecimo: & crapulatum, Pſalmo ſeptuageſimo octauo: & plagatum, Zachariæ decimo tertio: & hominem linguatum, mulieremq; linguatam, Eccleſiaſtici octauo & vigeſimo quinto: & ceruicatum, decimo ſexto: & animas inauxiliatas, Sapientiæ duodecimo. Quæ omnia, nec Latinorum vſu magis trita ſunt, nec analogiam magis ſeruant quàm Caſtellionis corporatus. Quod tamen Tertulliano bono autori fuit familiare, libro de Pallio capite ſecundo, *Diuerſitatibus corporatis.* De carne Chriſti tertio, de Chriſto itidem vt Caſtellio, *carne corporaretur.* Sexto *Angelorum corporandorum* : Et aliàs.

Cap. X.

De principiis ſiue regulis interpretandi.

I. RVrſus: Quæ editio librorum Sacrorum diuina eſt, ea nunquam aberrat à mente Spiritus Sancti. At Latina editio ſæpiſſimè aberrat. Ergo non eſt diuina. Maiorem mihi concedent, opinor, quicunque bonæ mentis ſunt compotes. Nimirum, quia ſi homines ipſi, quanto magis Deus erit optimus ſui ipſius interpres? *Certè quæ Dei ſunt nemo cognouit niſi Spiritus Dei.* Prioris ad Corinthios ſecundo.

I I. Aſſumptio igitur mihi confirmanda. In quo longior, quàm difficilior erit labor: quoniam percurrenda erunt infinita exempla in quibus varia latent peccatorum genera, vnde conſtat, humani ingenij imbecillitatem, verè deplorandam; ipſam ſeſe manifeſtiſſimis indiciis prodidiſſe. Adeò vt, quemadmodum fertur Alexander ſanguine ſibi ex vulneribus effluente, ſuos iriſiſſe gnathones, qui Deū clamitabant: ſic nos ab his peccatis legitimè poſſumus aduerſariis inſultare, Latinam editionem, non iam exæquantibus, ſed etiam præferentibus fonti ſacro.

I I I. Sed occupant ſophiſtæ: & præuidentes immenſum agmen peccatorum, in ſe ingruentium, ſuis artibus tentant ſiue amoliri, ſiue auertere; vt ſi non iuſto duello, ſaltem tanto bello eludendo dimidiatam victoriam referre videantur. Quare occupabūt nos Chriſtophorus Sacroboſcus, & Iacobus Gordonius. Ille, partis tertiæ defenſionis Tridentini decreti capite primo, quinque regulas ſiue principia ſubminiſtrat: Iſte autem capite decimo quinto Controuerſiæ primæ, de Verbo Dei, quatuor fundamenta. Ex quibus illi ſiue fundamentis ſiue regulis, iudicari volunt

omnes noſtras in hac parte accuſationes.

IV. Primo loco Gordonus: Si aduerſarij contendant damnandam eſſe Romanam Eccleſiam, propterea quòd ſequatur ac retineat in autoritate vulgatam Latinam interpretationem; neceſſe eſt vt conſequenter damnent totam antiquam Eccleſiam, & omnes Patres, qui vixerunt quadringentis annis poſt Chriſtum. Nam illi aliam veteris Teſtamenti interpretationem, vt plane authenticam, nõ agnouerunt, præter illam Septuaginta Interpretum: quæ longè magis recedit ab Hebræo textu, qui iam extat, quàm Vulgata.

V. Reſpondeo in antecedente, non bene conſtitui ſtatum quæſtionis. Neque enim nos propterea damnamus Eccleſiam Romanam, quòd ſequatur & retineat in autoritate Vulgatam editionem: neque vnquã id à nobis aduerſarius habuit. Alioquin & veterem Eccleſiam damnandam agnoſceremus. Sed cauſa eſt; quòd hæc Eccleſia Romana non tantùm ſequatur, non tantùm retineat in autoritate, ſed ſolam ſequatur, ſolam retineat, ſolam definiat ſequendam, ſolam retinendam: neque aduerſum eam quicquam admittendum.

VI. Atqui tale aliquid nunquam factum, ſancitum-ve demonſtrabit quiſquam in veteri Eccleſia. Septuaginta Interpretum & crebram, & honorificam mentionem inueniet: ſed vel authenticam, vel ſolam authenticam non inueniet. Contra potius frequentes comparationes eius editionis cum alijs: Origeniſque Hexapla, atque Octapla; & variarum editionum vſus pro variis regionibus manifeſta ſunt argumẽta libertatis Chriſtianæ. Deniq; Hieronymi lucubratio rem abſoluit. Itaque etſi nobis ſeriò dãnetur tyrannis huius Eccleſiæ Romanæ, tamen integra retinetur apud nos veneratio priſcæ Eccleſiæ.

VII. Secundum fundamentum Gordoni. Officium boni interpretis, non eſt omnia totidem verbis transferre, aut verbũ ex verbo exprimere: Cùm quæuis lingua habeat ſuas proprias phraſes, & modos loquendi: ſed ſatis eſt, ſi interpres ſenſum verum exprimat. Quare omnia illa argumẽta, quæ probant loca quædam Vulgatæ editionis, paulò aliter eſſe in Hebræo aut Græco, ſi modò totius periodi ſit idem ſenſus, nullius ſunt ponderis. Hoc fundamentum idem eſt cum ſecunda Sacroboſci regula. Quando interpres, inquit, ſententiam ſeruat, etiamſi verbum verbo minime reddat, reprehenſioni haudquaquam patet verſio.

VIII. Reſpondeo, veriſſimum eſſe, bonum interpretem non debere verbis ſingulis hærere: & ſuo ſatisfacere officio, ſi totũ orationis cõtextę ſenſũ legitime exprimat. Itaq; profiteor nihil me obiectuꝛum ſimile Latinæ editioni, quin paratum laudare, quoties ita erit. Vt Geneſeos decimo nono, pro Hebraicis, quæ ad verbum ſic habent, vt interpretatus eſt Arias Montanus. *Et venerunt duo Angeli in Sedom in veſpera: & Lot ſedens in porta Sodom. Et vidit Lot, & ſurrexit in occurſum eorum, & incuruauit ſe in faciem ſuper terram*; recte factum dico, quum ita redditum. *Veneruntque duo Angeli Sodomam veſpere ſedente Lot in foribus ciuitatis. Qui cum vidiſſet eos, ſurrexit & iuit obuiam eis, adorauitque pronus in terram.* Similiter, Matthæi primo, pro Græcis ad verbum, *Ioſeph autem vir eius iuſtus exiſtens, & non volens eam exemplum facere, voluit occulte repudiare eam*: magnifice legimus; *Ioſeph autem vir eius, quum eſſet iuſtus, & nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam.*

IX. Sed hunc interpretandi morem ſi non improbent aduerſarij, quid eſt, quod legimus apud Sacroboſcum capite tertio partis tertiæ? *Scio ſectarios (inquit) in ſuis tranſlationibus non rarò de induſtria diſcedere à verbis textus: ſed quamdiu ſenſum ſeruant, non arguentur à nobis niſi malæ fidei.* Nam ego quidem concipere non poſſum, quod ſit veſtigium malæ fidei; in ea ratione, quæ non tantùm approbetur; ſed etiam obtendatur excuſandæ Vulgatæ editioni. Non video, quomodo in nobis malam fidem non excuſet; ſi excuſet in editione Vulgata, niſi forte noua nunc tandem ratio ſit peccatorum, quæ perſonarum ſit, non rerum.

X. Admonemus tamen primò conandum omnibus viribus, vt non tantùm ὅλως totius alicuius orationis ſenſus; ſed etiam ſingula vocabula ponderentur, atque adeo, ſi fieri poſſit, æque bona rependantur. Alioquin præſtare, vt diminutiuum quid admittamus in Priſcianum, quàm vt non exprimamus, quod ſuggeſſit Spiritus Dei. Hoc ſibi voluit Hieronymus, libertatem ſuam interpretandi ipſe contrahens Epiſtola centeſima prima. *Ego non ſolùm fateor, ſed libera voce profiteor, me in interpretatione Græcorum, abſque Scripturis Sanctis, vbi & verborum ordo & myſterium eſt, non verbum de verbo, ſed ſenſum exprimere de ſenſu.* Inter Papiſtas Sebaſtianus Michaelis in ſecunda reſponſione capite ſexto. *Sanctiſſimè obſeruandum eſt in Scriptura, vt reddatur non tantum ſenſus ſenſu, ſed etiam verba verbis, & phraſes phraſibus, atque hic honos deferatur Spiritui Sancto autori, vnde fit vt ea lingua ſit ſancta.*

XI. Secundò, quandoquidem in Scriptura autoritatem quærimus diuinam: hæc autem nulla eſſe poteſt, niſi in eis quæ Deus dixit: ergo in optimis etiam interpretibus, nullum eſſe vocabulorum pondus, ſed tantùm ſenſuum, ſi tamen ſenſus vere ſint expreſſi. Quod contra eſt in ipſo textu; vbi non ſenſus tantum, ſed etiam verba ſunt diuina; ac proinde myſtica. Itaque illi ineptè facient, qui tam curioſe traducendi vocem excutient, quàm verbum Græcum [illegible]. Vnde magnum autoritatis diſcrimen in fontibus, & riuis.

XII. Tertiò, ſi id officium ſit boni interpretis proprias cuiuſque linguæ phraſes diſtinguere: ergo illum non fungi officio, cui perinde omnia ſunt: & cui liberum eſt Hebraicas, Græcas-ve phraſes, nulla exigente neceſſitate, Latinæ orationi inſerere. Quo nomine nobis ſæpè ſæpius vapulabit Latinus ille quiſquis eſt interpres.

XIII. Gordoni fundamentum tertium: Loca Sacræ Scripturæ ſunt vel clara & manifeſta; vel obſcura & difficilia. Si interpres in manifeſtis omnia rectè interpretetur, & in obſcuris aliquem ſenſum literæ congruum exprimat, etiam ſi fortè non aſſequatur optimum, non ob id cenſendus eſt errâſſe, aut officium boni Interpretis nõ impleſſe. Rationem addit, adeo profundos, vberéſque eſſe Scripturæ ſenſus in locis præſertim obſcuris, vt vix à quoquam diiudicari poſſit, quis ſit optimus. Imò ſi ſemper optimus eſſet quærendus, nullus daretur finis interpretationum.

XIV. Reſpondeo optimum ſenſum eum eſſe, non abſolutè ad ſeipſum, ſed relate ad locum qui præ manibus eſt, & cuius in interpretatione laboratur. Hoc poſito, primũ nõ dari progreſſũ in infinitũ,

quia

quia vnius loci, vnicus omnino verus, & genuinus, id eſt, optimus ſenſus: qua de re, ſuo & loco & tempore, controuerſia erit. Præterea contradictionem implicari, cùm dicitur: Si poſſit alius melior ſenſus afferri: & tamen negatur diiudicari poſſe optimum. Nam hæc negatio deſtruit hypotheſin.

X V. Cæterùm ad rem ipſam primum dico, condonandum quidem eſſe Interpreti non acutiſſimè videnti in locis obſcuris: atque agnoſcendam humani ingenij imbecillitatem. Sed viciſſim, cùm primum apparet per Dei miſericordiam, id quod vel optimum, vel certè melius eſt in Scripturę Interpretatione, tum nulla cuiuſquam habita ratione, ſiue perſonæ, ſiue temporis, deferendum id quod detectum eſt. Quæ in re præiuit exemplo ſuo nobis Eccleſia Latina: quæ Veterem editionem neglexit, præ Hieronymi editione. Ac proinde, ſi probemus editionem Latinam multis in locis obſcuris non attigiſſe optimum ſenſum, tum ſatis ſupérque demonſtratum fore, non eſſe authenticam, aut ei mordicus hærendum.

X VI. Denique dico Latinam hanc editionem, non tantùm in obſcuris locis cæſpitaſſe; ſed etiam plerunque in manifeſtiſſimis, & planiſſimis, corruiſſe. Quo minor ei futura eſt autoritas.

X VII. Quartum Gordoni fundamentum. Non ſunt reprehendendæ tranſlationes Sacræ Scripturæ ob id duntaxat, quòd ſint inter ſe diuerſæ, dummodo non ſint contrariæ. Nam quemadmodum in diuerſis locis, diuerſa docet Spiritus Sanctus, ſed non pugnantia: ita poteſt in eodem loco, & iiſdem planè verbis diuerſa docere.

X VIII. Reſpondeo, vt priùs, vnius loci, vnicum eſſe genuinum ſenſum. Itaque ab eo quicunque recedit ad alium, hunc iam nullum ſenſum tradere Scripturæ, ſed alienum: ac proinde non verum. Neque ſimilia comparari, cùm diuerſi loci conferuntur cum vno eodémque, quaſi diceret, diuerſis hominibus diuerſos vultus eſſe; ergo etiam vni eidémque: vel etiam melius; multis hominibus multas perſonas; ergo & ſingulis. Nam ſenſus cuiuſque loci, magis ad perſonam accedit cuiuſque hominis, quàm ad faciem. Cæterùm hæc controuerſia eſt aliò pertinens.

XIX. Porrò diuerſitas Interpretum ſic intelligitur, vt vel ambo aberrent à ſenſu Scripturæ, vel tantùm alter. Si ambo, dico ambos eſſe reprehendendos: ſi alter, alterum. Alioqui falſum eſſet fundamentum ſecundum; quo definitum eſt interpretis officium in exprimendo ſenſu. Interim concedimus non eſſe legitimam, aut ſolidam demonſtrationē, ab autoritate vnius interpretis, ad alterius reiiciendam interpretationem. Sic, exempli gratia, non propterea damnandus Hieronymus, quia diſceſſit à Septuaginta: ſed neque Septuaginta, quia non placuerunt Hieronymo. Solum efficax eſt argumentum ab ipſa Scriptura; cui interpretandæ oportet interpretem alligatum eſſe. Etſi fatear non eſſe nihil momenti in ipſa interpretum comparatione.

X X. Atque hactenus Gordonus. Nunc Sacroboſco primum, nobis iam quintum fundamentum eſt, ſiue principium. Corruptiones, quæ fidem & mores Eccleſiæ non attingunt, alienæ ſunt à præſenti diſputatione.

XX I. Itáne, inquam? Ergo nullus eſto malus interpres Scripturæ, niſi hæreticus. Imò ne hæreti- A cus quidem: nam quis neget inter hæreticos poſſe eſſe nonnullos iis ſceleribus immunes? Quanquam noſtra diſputatio non tam de vero interprete eſt, aut falſo, quàm de authentico. Atqui nos negamus ad id culmen autoritatis ſufficere, vt nullus ſit ſenſus inductus aut hæreticus, aut contra bonos mores. Denique & vno verbo, quicunque non exprimit ſenſum ſui autoris, is peccat interpretando, quantumuis bonum ſenſum pro bono ſubſtituat. Et eo nomine reprehenſi ſunt ſæpiſſimè B Septuaginta ab Hieronymo. Papiſtæ ipſi, quoties exprobrarunt corruptiones fontium ſiue Hebraicorum ſiue Græcorum, productis locis, quos neque eſſe contra fidem, neque contra bonos mores [illegible] ipſi dicere quiuerint? Repetantur exempla ex libro decimo tertio. Eſaiæ quadrageſimo primo. *Confortauit Faber ærarius percutiens malleo eum, qui cudebat tunc temporis: dicens glutino, Bonum eſt: & confortauit eum clauis, ne moueatur.* Hic ſanè neque hæreſin video; neque contra bonos mores quicquam. Sed nemo mihi C hominum perſuadebit functum officio interpretem; qui ſcio, ſic fuiſſe vertendum. *Et confirmat faber conflatorem: percutiens malleo eum qui tundit incudem dicens de glutino bonum eſt: & firmans id clauis ne moueatur.* Prouerbiorum trigeſimo: *Ignotas eſſe vias viri in adoleſcentia*, nihil habet, quod ſciam, hæreticum: ſed adoleſcentiam tamen pro adoleſcentula dici, immane peccatum eſt interpretationis.

X X I I. Sextum principium. Quum literæ Hebraici contextus ferēt lectionem editionis D Vulgatæ, vrgeri non poſſe corruptionem.

X XIII. Abſurdiſſimum, inquam, principium: & quo nemo vnquam ſanus vſus eſt. Quis enim neſcit, quàm variè poſſint legi eædem literæ? Imò quàm variè diſtrahi? Atque adeo vtroque hoc artificio videbimus audaciſſimos aduerſarios illudentes Scripturæ. Sic Andradius Pſalmo centeſimo decimo, עמך Himmeka, *tecum*, pro עמך Hammeka, *populus tuus*. Eſaiæ ſecundo, במה Bama, excelſum pro במה Bammeh, *in quo*. Iiſdem E literis quidem: ſed Deus bone! quàm diuerſo, quàm alieno ſenſu? Vnde manifeſtum literas ſic ab aduerſariis numerari, vt nihil interſit, detrahantur an connectantur: ad vnum, an ad plura vocabula pertineant. Quaſi quis in calculis ſubducendis negaret intereſſe quo quiſque ſit poſitus loco. At nos infinitis paraſangis religioſiores perſuaſiſſimum habemus, non quid ſolæ literæ ſonare poſſint pro arbitrio cuiuſque: ſed quid eo loco ſonent, attendendum. Et ſi quando quid F ambiguum ſit, tum præcedentia, ſequentiáque, atque omnes eius textus circumſtantias diligenter conferendas. Alioquin quis non videt præſentiſſimum incommodum? Nam cum literis ſeorſim numeratis varij poſſint ſenſus congruere, quid eſſe poterit certum in Theologia? Denique vnde illa tam violenta Iudæorum accuſatio, corruptæ Scripturæ ex additione Vocalium? Negent ſi poſſunt, cum ſenſum, ex additione illarum vocalium, congruere literis. Quod ſi non poſſunt: G nec tamen Iudæos abſoluunt, certè perit hoc Sacroboſci principium.

X X I V. Septimum principium eſt: Si conſuetudo Hebræorum, vſurpandi genus vnum pro alio, vel vnum numerum pro alio, faueat tranſlationi Latinæ, tum ſatis ſupérque defenſa eſto.

X X V. Minimè: minimè, inquam. Sunt enim

nonnullæ anomaliæ Syntaxeos Hebraicæ, ex quibus nullam regulam fieri æquum eſt. Quæ ne ipſæ quidem admitterentur, niſi omnino cogerent textus circunſtantiæ. In Ruth alicubi ad fœminas ſermo fit, tanquam ad mares: placétne ergo, quotieſcunque maſculini generis vſus occurret, licere de fœminis intelligi? Ineptè: Imò ampliùs. Itaque vt excuſatio admittatur, neceſſe eſt concurrere circunſtantias.

XXVI. Poſtremum principium. Legitima defenſio eſt Editionis Latinæ, ſi nonnulli libri, ſiue exemplaria ſint incorrupta, & veram habeant lectionem: etſi pleraque ſint vitiata.

XXVII. Admittam: ſed hac lege, vt omnes Codices ex iis paucis concedantur corrigendi. Nam aliàs quis admittat? Vt cùm in Geneſi certum ſit aliquos Codices habere *ipſum*, non *Ipſa*: quis concedet incorruptam eſſe Editionem Latinam eius loci, quandiu Papiſtæ retinebunt hoc poſterius, & diſputabunt ſic potiùs legendum? Et verò quũ ſucceſſit: Sixtus quintus Biblia ſua edidiſſet, quæ emendatiſſima eſſe profitentur, & quidem Lucæ Brugenſis annotationibus vallata, inſtar Iudaicæ Maſſoret, in quibus notantur, *quæ à Romanis Patribus reſtituta ſint loca: indicatúrque ea quæ reiecta eſt lectio*? Vt exempli gratia: Geneſeos primo, *Vniuerſaque terra. Non eſt ſcribendum creatura.* Et ſecundo. *Præcepítque ei dicens. Non eſt mutandum præteritum præcepit cum præſenti præcipit.* Matthæi primo. *Et vocabunt nomen eius Emmanuel. Germana lectio habet futurum plurale perſonæ tertiæ, vocabunt: non ſingulare perſonæ aut ſecundæ vocabis* (quod tamen Græcè eſt) *aut tertiæ vocabitur.* Itaque non inuitus faciam vt ex Sixtina iſta correctione cenſeatur Latina Editio, quam nunc in controuerſiam deducimus. Meminiſſe tamen debent aduerſarij, ſi hæc valeat excuſatio, tum fruſtra in crimen vocatos Iudæos, qui tam diligenter annotarunt Keri, & Ketib. Nam hæc differentia nihil aliud ſignificat præter Codicum diuerſitatem: in qua annotanda admirabilis apparet Iudæorũ fides; apud quos verè dici poteſt omnes codices eſſe correctos: vtramuis tandem lectionem eligas: quia omnes codices vtrãque habeant.

Cap. XI.

De Erroribus Latini Interpretis, quos aduerſarij conantur excuſare in Veteri Teſtamento.

I. His neceſſariò præmiſſis & expẽſis, deueniẽdò ad minoris in noſtro Syllogiſmo demõſtrationem: enumeratis non omnibus quidem, quis enim poſſet? ſed plurimis tamen exẽplis. Nam pauca & ſi ſufficerent accuſationi: tamen longè abeſſent à dignitate rei. Intereſt autem Eccl. etiam admoneri, non tantum corruptam editionem eſſe, ſed etiam immaniter corruptam. Nam & ſi communis dictet ratio, numquam id quod malũ, quod corruptum, eſſe tolerandum; maximè verò in rebus ſanctis, & tam ſanctis: tamen infirmitatis humanæ conſcientia, facilè obtineat, vt optimum illud dicatur quo minimis malis vrgeatur. Locorum enumeratorum mihi initiũ erit ab iis quos aduerſarij, non veritate freti, ſed ſolitis ſuis artibus conſiſi, conantur excuſare, imò defendere: vt qui ſemel modeſtiæ limites prætergreſſi ſunt, gnauiter ſolent eſſe impudentes.

II. Primus eſto locus, ex primo capite Geneſeos, quem legunt etiam Biblia Sixtina ad hunc modũ. *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna quæ habent in ſemet ipſis ſementem generis ſui, vt ſint vobis in eſcam, & cunctis animantibus terræ, omníque volucri cœli, & vniuerſis, quæ mouentur in terra, & in quibus eſt anima viuens, vt habeant ad veſcendum.* Sic legit, inquam, vulgatus interpres, quaſi vnum idémque cibi genus aſſignatum ſit tum homini tum brutis. At Moſes diſertè diſtinxit: ſcripſitque in hunc modum; vt vertit Iunius *Ecce dedi vobis omnes herbas ſementantes ſemen, quæ ſunt in ſuperficie totius terræ, omnéſque arbores in quibus eſt fructus arboreus, ſementantes ſemen: veſtra ad comedendum erunt. Omnibus autem beſtiis terræ, & omnibus volucribus cœli, omnibúſque repentibus ſuper terram, in quibus eſt anima viuens, dedi omnes herbas virides ad comedendum.*

III. Andradius; primò Latini interpretis ſententiam ait, & cum ipſa rerum natura, & cum rerum quotidiano vſu magis cohærere. Deinde, ſi diſtinctionis notam demas, quæ in contextum facile potuit caſu aliquo irrepere; tum nullam eſſe diſcrepantiam.

IV. At ex his duobus, prius illud eiuſmodi eſt, vt Moſen arguat mendacij, qui aliquid dixerit, quod repugnet naturæ, repugnet etiam experientiæ. Adeò difficilè eſt vel non maximos errores in rebus diuinis tueri abſque blaſphemia. Et quid ad rem quæſo? Hic quærimus, verum concordia ſit cum verbis Moſis; non autem vtrum cum natura. Ad alterum reſpõdeo, facile è quolibet effici quidlibet poſſe, ſi Papiſtis permittamus, omnia pro arbitrio peruertere: vt hinc puncta auferant: illic literas permutent: alibi analogiam contemnant: denique textum ſacrum ſic tractent, vt Leſbiam regulam. Deinde, ne ſic quidem ſanatum erit vulnus: Non eſt enim hic ſolus error, quòd orationis membra diſtincta confuderit: ſed etiam, quod vltimum illud *dedi omnes herbas virides ad comedendum*? ſiue vt Sanctes vertit, *omne olus herba erit in eſcam*: prorſus omittitur: ex quo tamen conficitur diſtinctionem illam, quam Andradius ſublatam vellet, non temerè irrepſiſſe, ſed neceſſariò eſſe additam.

V. Geneſeos tertio. *Ipſa conteret caput tuum*: quaſi ſit intelligendum de muliere: cùm potius de ſemine mulieris loquutus ſit Deus: proptereáque Pagninus reddiderit, *Ipſum conteret tibi caput*: vt ſit illuſtre vaticinium promiſſi iam tum ab initio Chriſti: cuius victoriam, huius erroris occaſione, iampridem Papiſtæ, Collyridianorum inſaniam longè ſuperantes, detulerunt in Mariam Virginem. Peccatum agnoſcit Andradius: agnoſcit Canus; concedens ab imperitis ſubſtitutum *ipſa*: agnoſcit Sacroboſcus, ea iudicans exemplaria emendatiora, quæ legunt *ipſum* genere maſculino: agnoſcit Steuchus, interpretationem de Virgine malam appellans. Et ante eos Franciſcus Georgius tomo primo, ſectione prima, problemate quinquageſimo quinto. *Ex falſa* (inquit) *traductione, Latini communiter attribuunt hanc victoriam Reginæ cœlorum. Quæ licet ſublimior ſit, quam dici queat, debemus tamen victori triumphum hunc, cui ex veritate literæ debetur.*

VI. Bel-

VI. Bellarminus ſic excuſat, vt primò dicat editionem vulgatam variè habere, in quibuſdã codicibus *ipſa*, in aliis *ipſe*, non eſſe igitur contra vulgatam editionem, ſi contineret legendum *ipſe*, vel *ipſum*. Secundò, non eſſe improbabile debere legi *ipſa*. Ratio, quia ipſe legerit codicẽ vnum Hebræum in quo erat הִוא non הוא, proinde remotis punctis vocem verti poſſe fœmineo genere: quod paſſim occurrit: vt Geneſeos tertio, verſu duodecimo. Exodi tertio, verſu octauo. Secundò ſic legiſſe olim Claudiũ Marium, Victorẽ, Alcimum Auitum, Chryſoſtomum, Auguſtinum, Ambroſium, Gregorium, Eucherium, Rupertum, Bedam, Rabanum, Strabũ, Lyranũ, Bernardum. Franciſcus Lucas addit, Chriſti matrem intelligi ſerpentis caput contriuiſſe, quia eum genuit, qui contriuit: Et ita apud me olim Porſanus hoc quicquid eſt peccati, excuſabat.

VII. Reſpondeo ad primum, ex infinita codicum veterum copia, vnum duntaxat à Franciſco Luca & Hentenio repertum, cum altero quodam non Bibliæ codice, ſed correctorio, quod Sorbonicum appellat. Ex recentioribus, uſque impreſſis, aliquot ita correxit Robertus Stephanus: ſed quæcunque apud Papiſtas excudũtur, errorem retinent. Eſſe verò nõ exſcribentium, ſed ipſius editionis vitium, oſtendũt hæc: primò, ſummus codicum conſenſus: quem ab vno tantùm infringi iniquum eſſe ſciunt omnes critici. Secundò conſtans omnium Latinorum lectio: nam, excepto Cypriano, Hieronymo & Leone, vix credo alium vnum nominari poſſe. Irenæum autem, qui Græcè ſcripſit, inter Latinos non numero. Itaq; fruſtra codicum diuerſitatem in auxilium vocauit Bellarminus, & Sacrobuſco. Quam etiam potentiſſimè proſcripſit Sixtus quintus in ſuis Bibliis, quanquam pudore neſcio quo Lucas omiſerit annotare.

VIII. Ad ſecundum, rurſus ad eundem lapidem dico Bellarminum impingere, & ex vno codiculo, omnium Hebræorum fidẽ impugnare. Enimuerò, inquã, hunc codicem oporteret indicari, ſitne manu ſcriptus, an potius typis excuſus: item quo exſcriptore, ſaltẽ, qua ætate, ſi ſit manuſcriptus: aut apud quos editus. Ego ſanè Papiſtarũ intolerabilem, imò exſecrandã audaciã iudico eſſe & propalãdã, & notandã: ne poſteritati tã impię fraudes aliquando imponãt. Volumen illud Antuerpię editũ ad apparatũ Bibliorũ regiorũ, vbi textus eſt cũ interlineari verſione, omnino ita expreſſit, vt obſeruauit Bellarminus. Et quidẽ, Frãciſcus Lucas nõ errore factũ ſignificat, nõ autoritate veterũ codicum emendatum, ſed de induſtria à Guidone Fabricio Boderiano, ex autoritate Pici Mirãdulani mutuatũ. Quanquã fuerat etiã prius ita peccatũ in Bibliis Venetis curatore Felice Pratẽſi. Ita vincũt Papiſtæ: ſcilicet ex illo veteri axiomate: Dolus an virtus, quis in hoſte requirat?

IX. Etſi autem fateor aliquot locis הוא occurrere fœminino genere: tamẽ ij non ſunt huic ſimiles. Nã hoc ipſo capite, tũ nomen אשה mulier, ad quod refertur, tũ verbum נתנה dedit, ſunt fœminini generis: itaq; non potuit pronomẽ eſſe maſculini. Similiter Exod. הארץ eſt fœmininũ. At hîc, ſi fortè, quia paulò ante nominata mulier, nominatim etiam ſemẽ mulieris, ambiguũ facit, quò referẽdum ſit pronomen, certe ſequentia nodũ diſſoluunt. Nã & verbũ conteret ישופך maſculinũ eſt: & in altero membro relatiuũ תשופנו conteres ei. Quod autẽ Bellarminus excipit nõ eſſe nouũ, vt nominibus fœmininis iungãtur pronomina aut verba maſculina: fateor

A dari poſſe, vnũ & alterũ, aut etiã tertium exemplũ: ſed ea ſunt anomala. Deinde res ipſa cogit, cũ per ſe ſit manifeſta. At hîc contrà potius manifeſtum eſt Mariam non contriuiſſe caput ſerpentis, ſed Chriſtum Dominum ex ea natum.

X. De Patribus reſpõdeo, immeritò Chryſoſtomũ in hũc numerum allegari, vſum editione Græca, quæ maſculinum genus habet, nõ fœmininũ: quod adeo certũ eſt, vt nemini contra vel ſuſpicanti ſit. Itaq; in homil. 17. in Geneſin locus ſine dubio inflexus eſt

B ab interprete ad vſum Latinũ. Nã alioquin in explicatione, nihil eſt, quo colligere quis poſſit, vtram in partem Chryſoſtomus inclinarit. Imò Pamelius, in Cypriani ſecundum cõtra Iudæos, notauit in hunc modũ, *Chryſoſtomus quidem iuxta priorem interpretẽ legit ipſa: ſed Græcum illum contextum aliud legere adnotauit Dominus Philippus Montanus, & præſertim in commentario, vbi quodam in loco Græcè αὐτὸς legitur.*

XI. Sed interpellat Sacroboſcus. Incredibile eſt, inquit, Interpretem Chryſoſtomi ſic errare potuiſ-

C ſe: nam ipſa legit, non ſolùm in textu, verùm etiam in commentario: neque exiſtimandum eſt illum de induſtria à verbis Græcis receſſiſſe. Deinde ratio, quam apponit Chryſoſtomus, ſi per ſemen mulieris intelligas Chriſtum, non poteſt niſi mulieri competere. Sic enim ait: Tantum enim robur illi concedam, vt continuò immineat capiti tuo, te autem faciam ſub pedibus eius iacere. Chriſto verò propriè non conceditur robur: nam ſupernaturalia dona omnia ſunt naturæ ipſius debita ratione hypoſtaticæ

D vnionis. Adde quod propria ratio conterendi caput ſerpẽtis in Chriſto non fuerint extrinſeca dona, ſed ipſa ſubſiſtentia increata verbi, quę merito & ſatiſfactioni eius valorem contulit infinitum, vt ita de rigore iuſtitiæ deleret, quod aduerſus nos erat chirographum, & omnia vaſa fortis armati diriperet.

XII. Sed de interprete Chryſoſtomi ridiculè coniecturis diſputatur contra oculatum teſtem. Nam Philippus ille Mõtanus profitebatur ſe Chryſoſtomi textum legiſſe. Ipſi autem textui, quid po-

E teſt opponi, quod vel momentum faciat? Eſto verò impoſſibile interpretem vnum hunc errauiſſe, ſiue caſu, ſiue de induſtria ſi nũquã vlla fuit de interpretibus cõquerendi occaſio. Ego verò credo de induſtria peccaſſe, id eſt, vt dixi, inflexiſſe ad vſũ Latinũ.

XIII. At ratio Chryſoſtomi non conuenit Chriſto. At primum, quid ſi Chriſtum Chryſoſtomus non eſt interpretatus? Videtur enim ſemen ſumpſiſſe pro genere humano. Hinc iſta, *Vide hic, dilecte, quomodo per pœnam huic beſtiæ deputatam, quanta*

F *humani generis cura Deo ſit.* Et poſt, *Etenim pedibus noſtris ſubiectus humiliatum: & nos incumbere illius capiti fecit. Annon hoc ſignificat, dicens, calcabitis ſuper ſerpentes, & ſcorpiones?* Quid ergo? Nõnne generi humano congruet ratio Chryſoſtomi?

XIV. Sed & Chriſto cur non congruat? Debentur illi omnia dona ſupernaturalia ratione hypoſtaſeos. Eſto, inquam, ſed quomodo? vt ipſe ſibi raperet, an haberet donata à Patre? Ipſum teſtem

G audiamus. Matthæi viceſimo octauo, *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Quid vis Chriſtophore? Non erat hæc poteſtas donum ſupernaturale? Non debitum ratione hypoſtaſeos? Et tamen audis datam. Diſce igitur, non eſſe incongruum, eam poteſtatem, per quam contritum eſt caput ſerpentis, Chriſto datam fuiſſe.

XV. Verùm propria ratio conterẽdi draconem, fuit ipſa ſubſiſtentia increata. Eſto, inquam. Sed rur-

ſus, cur non hæc Chriſto data dicatur, quatenus homo fuit, id eſt, ſemẽ mulieris? Audi Paulum ad Philippenſes ſecundo, *Donauit ei nomen quod eſt ſupra omne nomen.* Oecumenius, ποῖον δὲ τὸ χαρισθὲν ὄνομα, τὸ Χριστὸς, τὸ υἱὸς, τὸ Θεός. Ambroſius, & Sedulius, *Videtur ergo donum Patris, hoc eſt, eſſe Filium, vt nomen eius ſuper omne nomen ſit, hoc eſt Deum eſſe.*

XVI. Sed quid opus pluribus? En tibi. Nã prodiit tãdem Chryſoſtomus Græcè ex officina Morelliana, anno milleſimo ſexcenteſimo decimo quarto. In eo Græcè ita eſt, καὶ αὐτός σου τηρήσει κεφαλήν. Idq; bis, Et ruſſus, καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεσθήσομαι, τῷ ὅτι ἐπὶ γῆς σύρεσθαί σε, ἀλλὰ καὶ ἔχθραν ἀπὸ τοῦ νῦν σοι περιποιήσω τὴν γυναῖκα. καὶ οὐκ αὐτὴν μόνην, ἀλλὰ καὶ τὸ σπέρμα αὐτῆς τῷ σπέρματί σου πολέμιον διηνεκῆ ἐργάσομαι. αὐτός σου τηρήσει κεφαλήν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν. τοσαύτην ἐκείνῳ περιθήσω τὴν ἰσχύν, ὡς διηνεκῶς ἐπικεῖσθαι τῇ σῇ κεφαλῇ, σὲ δὲ τοῖς ἐκείνου ποσὶν ὑποκεῖσθαι. *Neque hoc contentus ero, quod ſuper terram reptes: ſed & inimicam, fœderiſque neſciam faciam tibi mulierẽ: neque eã ſolam: ſed & ſemen eius ſemini tuo hoſtem perpetuum faciã. Ipſe tuum obſeruabit caput, & tu eius obſeruabis calcaneũ. Tãtum enim illi robur concedam, vt continuò incumbat capiti tuo, te autem faciam ſub pedibus eius iacere.* Quid igitur Sacroboſcum iuuit eſſe ſubtilem, aut pertinacem potius? Res enim eſt in aperto, vt omnes rumpantur Ieſuitæ.

XVII. Hactenus de Chryſoſtomo. Reliquos omnes Patres laudatos teſtes, ſcimus fuiſſe Latinos, & legiſſe fœminino genere. Sed hos cauſã nihil promouere: tum deceptos ſua editione, tum aduerſantibus omnibus Hebræis, Græciſque, quorum erant priora exemplaria.

XVII. Nõ poſſum quin referam, quod inſertum legi cõmentarijs Carthuſiani in hunc Geneſeos locum, à Petro Blomeuenna Leidẽſi, prætendente autoritatẽ Ioſephi, quaſi diceret tertio capite primi ἀρχαιολογίας, *Precepit, vt mulier capiti plagas inferret.* Et tũ exclamante præ nimio gaudio, *Eant nunc igitur curioſi magis quã pij, hodiernis Iudæorum exemplaribus freti: & oſtendant vetuſtiores Iudæos aliter quã legit Ioſephus legiſſe.* Satis commotè. Sed nos conſtanter. Eant nunc & negent Papiſtæ ignorantiam eſſe cæcæ obedientiæ matrem. Nam iſti, quiſquis ſit, impoſuit Latina Ioſephi editio. Græca enim verba aliter ſonant, πολέμιον ἀπέδειξας αὐτοῖς, καὶ ὑποθέμενος κατὰ τῆς κεφαλῆς φέρειν τὰς πληγάς, *Hoſtem illis deſignauit, & iuſſit in caput ipſum plagas dirigere.* Vbi nihil de muliere Ioſephus peculiariter: ſed in genere de hominibus, quos intellexit ſemen mulieris: ignarus ſcilicet vlterioris myſterij: ſed non aliter tamen legens.

XVIII. Mirando autem ſophiſmate error excuſatur. Mariam eo contriuiſſe caput ſerpẽtis, quo Chriſtũ pepererit, qui ipſe contriuit. Quod ſi valet quidni ſimiliter crucifixam dicamus, & tertia die rediuiuam, venturámque iudicare viuos & mortuos? Nã eadem ratio eſt. At nemo vnquam dixit, Saram Iſaaci matrem pepigiſſe fœdus cum Abimelec: aut Rebeccam pauiſſe oues Labani. Nemo Euam, matrem Cain, occidiſſe Abelem. Denique geſta perſonalia non transferuntur in alios, quantumlibet coniunctos. Sic enim, puto, nullus dixerit Ieſuita ſuam matrem, aut cecinuiſſe Miſſam, aut quatuor vota eſſe profeſſam.

XIX. Gordonus Huntlæus prolixior & animoſior, in hac excuſanda corruptione, primò, negat prophetiã eſſe de Chriſto: per ſemen enim mulieris intelligendam vniuerſam Eccleſiã. Probat. Primò, quia ſerpens nõ indiuiduum, ſed genus ſignificet, id eſt, omnes ſerpentes: atq; adeò ſemen ſit nomẽ collectiuũ: conſentiente Caluino. Secundò, quia non ſoli Chriſto, ſed omnibus qui piè viuunt in Chriſto, Scriptura hanc conculcationem & contritionem tribuat. Tertiò, quia ſolus Chriſtus in ſeipſo conteri non poteſt à Diabolo: itaq; per ſemen intelligenda membra Chriſti. Quartò, quia plurimi Patres interpretantur de Eccleſia.

XXI. Hoc poſito, infert, litẽ moueri de re nullius ferè momenti. Etenim *Ipſam* referri ad Eccleſiam: *Ipſum* verò ad ſemen, quo eadẽ ſignificetur Eccleſia. Eſſe tamen præferendã vulgatam lectionẽ *Ipſa*. Ratio prima: quia Eccleſiæ ſit potius tribuẽda victoria, quã eius filiis. Secũda, occurritur errori Lutheranorũ, qui volunt hanc promiſſionẽ ad Chriſtum ſolum pertinere. Tertia, quia nõ repugnet textus Hebræus: Et hoc probat; primò, quia הוא inueniatur fœmininum. Et quidẽ cum emphaſi magna: vt non tantum *ipſa* ſignificetur, ſed ipſiſſima: ſiue hæc ipſa & non alia. Deinde, quia apud Hebræos nomina collectiua, quale eſt mulier, hîc ſignificans totam Eccleſiam, ſunt vtriuſque generis, id eſt, tam maſculini, quàm fœminini, teſte Pagnino Grammaticæ libr. 2. cap. 2.

XXII. Sed nos obſeruamus, primò, Gordonũ diſcedere à communi Papiſtarũ ſententia, quæ Virgini Mariæ tribuit hoc quicquid eſt promiſſionis, vt eſt obſeruatũ. Quod ſi Gordono omnes aſſentiantur, poſſemus & nos non eſſe moleſti. Nam etſi illa videatur interpretatio melior, quæ Chriſtũ dicit ſemen mulieris, tamen non eſt impia, quæ Eccleſiam mauult, ſiue genus humanũ, in quo nos ſuũ Mariæ locũ nunquã denegabimus, ne quidẽ cum prærogatiua. Interea tamen, cur non ſapit Gordonus ex aliorum periculo, & lapidẽ hunc, ad quem aut omnes, aut pleroſque omnes videt offendiſſe, amouendum cenſet potius, quàm ſingulos perpetuò monendos, ne offendant?

XXIII. Rationes pro Eccleſia poſſunt eſſe fortè probabiles: at nullę neceſſariæ. Certè ſerpẽs hoc loco, cũ opponatur ſemini ſuo, nõ poteſt genus ſignificare, ſed hunc indiuiduũ, quo inſtrumento Diabolus vtebatur, vt meritò eius nomine ipſe Diabolus intelligatur. Promittitur autẽ victoria de hoc ſerpẽte: nõ quòd non etiã de eius ſemine: ſed, quia multũ intererat illã potius promitti, de infenſiſſimo hoſte, quicum maius, & periculoſius bellũ. Fateor, Semen poſſe indefinitè ſumi: ſed indiuiduè, quid prohibet vnum aliquod ſemen, vt Paulus monet in ſemine Abrahami? Fateor pijs promitti, etiam ſingulis hanc victoriam: ſed debebant meminiſſe, hanc pendere ab illa Chriſti, Ioan. 16. *Confidite, ego vici mũdum.* Chriſtum ſolum non poſſe conteri à Diabolo verum: ſed id Moſes nõ dicit: tantũ conteri eius calcaneum: ſi tamen cõteri vocabulum eſt aptum. Sed quis neget id Chriſto eueniſſe, niſi qui eius paſſionẽ aut ignoret, aut neget? Iam Patres non omnes, ſed nonnulli Eccleſiã interpretantur. Itaq; nõ eſt ab eorũ autoritate certum argumentũ. Eſſe victoriam referendam Eccleſiæ potius, quã eius filiis, primò, nõ tam facile conceſſero: quia cũ Eccleſia nihil ſit, niſi multitudo omnium fideliũ, videretur victoria, hîc, vt in bellis, nõ ſingulorum eſſe, ſed omnium tantum. Cùm certum ſit, eo eſſe omnium, quia ſingulorum. Itaque longe pacatior ſit conſcientia, ſi ſingulos ſignifices. Sed certe ſi conſultiùs præfertur Eccleſia filiis: multò magis adhuc Chriſtus Eccleſiæ nam ille per ſe, & à ſe: hæc verò, nec per ſe, nec à ſe, ſed per Chriſtum & à Chriſto. Viderit Gordonus, quo iure nolit hîc quicquam eſſe Chriſto pecu-

peculiare: nos aliter exiſtimamus: quandoquidem negari non poſſit longè aliter viciſſe Chriſtum, quàm vincat Eccleſia.

XXIV. In grammaticatione, quis non miretur ineptiam Gordoni? Nam emphaſin primus omnium commentus eſt, nec probat, niſi ſe iudice: qualem literatos Imperium merum obtineat. Nos ridemus, cum doctis. Nomina collectiua Hebræis eſſe vtriuſque generis, nec dixit Pagninus, nec verum. Sed dixit, Nomina generum & ſpecierum, in quibus continetur & maſculinum & fœmininum, ſub quocunque genere, ſub quacunque veniunt terminatione, etiam in ה, vtrunque comprehendere ſexum: quod ſignificat עוף auem, quia in auibus mares ſunt & fœminæ, vno eodemque genere, id eſt, ſiue maſculinè vſurpetur, ſiue fœmininè, nō mares tantùm comprehendere, aut fœminas, ſed & mares ſimul & fœminas. Hoc vero, quid ad rem? Neque enim Eccleſiæ aliæ ſunt maſculæ, aliæ fœmininæ. Et, ſi eſſe concederem, tamen non eſt verum זרע eſſe vnquam fœminini generis.

XXV. Geneſeos quarto, *Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear*: vbi merendi verbum non debuit legi: cùm nihil ſit Hebraicè quod ei reſpondeat.

XXVI. Andradius dupliciter hunc locum obſeruat inte legi: ab aliis, maior eſt pœna mea, quàm vt ſuſtinere poſſim: ab aliis, maior eſt iniquitas mea, quàm vt remitti poſſit: atque hunc ſenſum elegiſſe Vulgatam editionem. Atqui ſophiſta quæſtionem eludit de merito enim, merum ſilentium. Nos verò & amphibologiam agnoſcimus: & magis probamus poſteriorem ſententiam: ſed merendi vocabulum dicimus hoc loco eſſe importunum. Quomodo enim intelligendum? An, vt nunc merear, an verò, vt in poſterum mereri poſſim? At prius ridiculum: quis enim neſcit peccatores, tum cum peccant, veniam non mereri? Poſterius eſt falſum. Nemo enim vnquam mereri poteſt, vt à Deo remittantur ſibi peccata; quod ſolius gratiæ per Chriſtum eſt effectum. Poteſt tolerari tamen, ſi ſumatur mereri pro conſequi vt ſæpiſſime olim apud veteres.

XXVII. Geneſeos nono, *Quis fuderit ſanguinem hominis, fundetur ſanguis illius*. Deeſt in poſteriore membro, *per hominem*. Non enim ſimpliciter minatur Deus homicidarum ſanguinem fundendum, ſed *ipſorum* ſanguinem fundendum per hominem. Bellarminus, ſenſum reſpondet non propterea reddi falſum, aut imperfectum: propterea non eſſe magni momenti. Significat enim tam Hebraicè, quàm Latinè eum, qui occiderit hominem, occidendum etiam ipſum. Andradius varium eſſe literæ ב vſum aliquando poni pro *per*, frequentius tamen præpoſitionem eſſe vltimi caſus, *in*. Non ſignificari autem vllam teſtium neceſſitatem, quos expreſſit Chaldæus paraphraſtes: ſed ſeueriſſimam comminationem Dei, mortis ſupplicium conſtituentis eis, qui iniuſta morte alium affecerint. Sacroboſco, poſt ea verba, *in homine*, Hebraicè collocari diſtinctionem. Itaque legendum, *Qui effuderit ſanguinem hominis in homine*. Et ſic vertiſſe Septuaginta, *Effundens ſanguinem hominis pro ſanguine hominis, ipſius effundetur*.

XXVIII. Ad Bellarminum, dico, non eſſe quidem hanc maximam falſationem: ſed eſſe tamen aliquam. At Spiritum Sanctum, authorem omnium authenticorum librorum, neque maximam, neque minimam falſationem admittere. Eſſe autem ſenſum prorſus eundem negatur. Nam multorum quotidie ſanguis funditur, qui tamen non funditur per hominem. Ad Andradium: certè negari non poſſe ambiguitatem phraſis Hebraicæ: non excuſari tamen corruptionem: aliud enim eſſe, quàm eos terminos, vnde ambiguitas naſcitur, prorſus intactos præterire. Porrò ex iis varias duci doctrinas, quas ii nunquam viderunt, qui vſi ſunt ſola editione Latina. Enumerantur à Vatablo, & Mercero, & aliis. At Sacroboſco nihil verè dicit. Nam Hebraicè diſtinctio maior eſt in vocabulo, *Hominis*, שפך דם האדם *Effundens ſanguinem hominis*: tum ſequitur alterum membrum באדם דמו ישפך. *In homine* (ſiue per hominem) *ſanguis eius fundetur*. Nec aliter habet vlla, quam viderim, editio.

XXIX. Numerorum trigeſimo ſexto, *Omnes viri ducent vxores de tribu & cognatione ſua: & cuncta fœmina de eadem tribu maritos accipient*. Hæc interpretatio manifeſtò falſa apparet, ex contrario vſu Iudæorum, inter quos ſæpiſſime occurrunt inita coniugia in variis tribubus. Sic Michol de tribu Beniamin vxor fuit Dauidis de tribu Iuda, primo Samuelis, decimo octauo: Ioſabeth de tribu Iuda, Iojadæ Pontificis de tribu Leui, ſecundo Paralipomenon, capite vigeſimo ſecundo: ſic Maria mater Chriſti de tribu Iuda cognata erat Elizabet de tribu Leui. Porrò Hebraicè locus ſic ſe habet, *Filij Iſrael adhærebunt ſinguli poſſeſſioni tribus patrum ſuorum: Et omnis filia heredes poſſeſſionis alicuius ex tribubus filiorum Iſrael erit in vxorem alicui ex familia tribus patris ſui*.

XXX. Canus, Bellarminus, Stapletonus, negant Verſionem eſſe falſam: quia ſic olim legerint Euſebius, Epiphanius, Ambroſius, Beda, Damaſcenus, *quorum* (inquit Canus) *libentius ego æmulor negligentiam, quàm iſtorum obſcuram diligentiam*. Cæterùm intelligendam non vniuerſaliter, aut neceſſariò, ſed tantum in caſu, videlicet, quando fœminæ ex defectu maſculorum hæreditatem ſortiūtur. Et legem quidem de mulieribus in textu claram eſſe. De viris autem priori parte contineri, quia *Adhærebunt*, non eſt ita conſtruendum, adhærebunt poſſeſſioni, vt ſit ſenſus, manebunt in poſſeſſione tribus ſuæ: ſed adhærebunt in poſſeſſione, vt referatur ad coniugem, & ſit ſenſus, adhærebunt vxori vnuſquiſque in poſſeſſione tribus ſuæ.

XXXI. At de Patribus facile negotium: eorum enim nulla eſſe poteſt auctoritas aduerſus rationem: quantumlibet eorum ſit nomen, eoſq; venia indignos eſſe, qui illorum peccatis adhærere malunt, quàm diuinæ veritati. Sunt autem illi, vel Latini vel Græci: vtrique ſuis editionibus decepti. Nàm etſi Græca editio paulò ſincerius locum reddiderit, tamen nondum mendo vacat: quia pro fœmina hærede reddidit ἀγχιστεύουσαν, propinquam, non ſatis aptè.

XXXII. Reſtrictionem legis approbamus: ſed hoc querimur, primò, eum ſenſum non eſſe, aut expreſſum, aut ſaltem indicatum in verſione Latina. Nam quid prodeſt tergiuerſari? Nos enim non agimus, quomodo lex ſit intelligenda, aut commentariis illuſtranda; ſed quomodo hæc verba vertenda ſint. Quorſum igitur mihi præcedentia Bellarminus aggerit, *Ne commiſceatur poſſeſſio filiorum Iſrael*, vt probet eum eſſe legis ſenſum? Illud omnino fruſtra eſt: quia et ſi verum ſit, eum eſſe legis ſenſum, tamen verum eſt etiam, eam legem falsò eſſe verſam.

XXXIII. Secundò, querimur eandem legem ex æquo tum viris, tum fœminis ferri: quod omnino falſum eſt. Nam, ſi credimus Bellarmino, viri hæredes non magis poterant vxorem ducere ex aliena tribu, quàm mulieres hæredes nubere viro non ex ſua tribu. At hoc Moſes nunquam cogitauit, & liberum reliquit viris, ſiue hæredes illi eſſent, ſiue minus, vxores quærere ex qualibet tribu, dummodo non eſſent ipſæ hæredes.

XXXIV. De mulieribus fateor legem claram eſſe: ſed Hebraicè: non verò Latinè, vbi generaliter omnes fœminæ nominantur: cùm Hebraicè legamus *omnes fœminæ heredes*. De viris autem prorſus ſophiſticatur; Nam Hebraica phraſis id infert, vt dicamus, adhærebunt poſſeſſioni: vt Geneſeos ſecundo ורבק באשתו & adhærebit vxori ſuæ, & aliàs ſæpiſſimè. Quanquam ne hic quidem ſenſus fauet Vulgatæ Verſioni. Nam, adhærebit vxori in poſſeſſione ſua: non ſignificat ducere vxorem duntaxat ex ſua tribu: ſed, vt ne per coniugium transferatur à tribu in tribum, vt ſæpe mariti tranſeunt in alienam domum.

XXXV. Iobi vigeſimo ſexto, *Ecce Gigantes gemunt ſub aquis, & qui habitant cum eis.* Pro quibus iam omnes docti legunt, *Mortui formantur ſub aquis, & habitatoribus earum*: vel vt Iunius, obſeruata diligentius interpunctione, *Ipſi expertes vitæ reformantur: inde ab aquis etiam habitatores earum.* Andradius confingit ad verborum ambiguitatem: nam quæ vox mortuos ſignificat, eadem & Gigantes: quæ reformari, eadem etiam dolere: poſteriorem autem ſignificationem videri aptiorem: vt ſenſus ſit, Dei tantam eſſe vim, vt Gigantes aquarum profundo gurgite facile demergat, ſempiternaque internecione deleat.

XXXVI. Ego verò fateor locum non carere difficultate: & condonandum iis, qui, quod ſibi videtur, ſincere proferunt: ſed hoc nullo modo competere editioni authenticæ, à qua nullo modo, nulloque prætextu liceat diſcedere: cuiuſmodi autoritatem Tridentini tribuebant Latinæ verſioni Vulgatæ. Cęterùm falli Andradium. Nam hic verſus vel ad Iobi præfationem pertinet, qua increpat Baldad Suhitam, vt putauit Iunius: vel ad narrationem, qua extollitur Dei omnipotentia. Si prius verum, omnino Gigantes ſunt ἀπροσδιόνυσοι. Sin autem poſterius, vt maxima pars interpretum cenſet: tum videntur etiam in locum non ſuum intruſi. Laudat enim Iob Dei omnipotentiam, ſpecialiter ab eius effectis mirabilibus in natura: non autem ab eius iudiciis: vt apparet ea toto capite.

XXXVII. Pſalmo ſeptimo, *Deus iuſtus iudex, & fortis & patiens: & nunquid iraſcitur per ſingulos dies?* Hebraice ſenſus eſt in contrarium, *Deus eſt iuſtus iudex: & Deus qui iraſcitur quotidie.* Canus hoc ait eſſe facile. Septuaginta enim ita vertiſſe: Et Auguſtinum eundem ſenſum expreſſiſſe. Eumque eſſe optimum, ſi antecedentia conſequentibus hærere debeant. Sed nos, & ipſos Septuaginta non probamus: & Auguſtini autoritate non mouemur. Porrò, circumſtantias optimè congruere cum veritate. Voluiſſe enim, vt apparet ex proximo verſu, Prophetam impios terrere, propoſita Dei ſeueritate in impœnitentes: non verò conſolari commemoratione eius benignitatis. Porrò nihil eſt Hebraice, quo ſignificetur, *Fortis & patiens.*

XXXVIII. Pſalmo centeſimo decimo, *Tecum* A *principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus Sanctorum tuorum: ex vtero ante luciferum genui te.* Ad verbum, Græca ſic expreſſa ſunt. Sed Hebraice ita legimus, *Populus tuus ſpontaneus in die exercitus tui in ſplendoribus ſanctitatis: ab vtero tibi ros natiuitatis tuæ.* Andradius omnia ſibi licere putat, vt hunc farciat defectum. Primò, pro עַמְּךָ ſubſtituit עִמְּךָ mutatis punctis: ſecundò, pro נדבות mutatis literis נדבת: Tertiò principium pro principatu.

XXXIX. Euge ſtrenuè! quid enim conſul- B tius, quàm vt Leſbiam regulam flectamus ad arbitrium? Incipiam ab vltimo, principium pro principatu, barbarum eſt. Nec ſic Auguſtinus intellexit, aut Remigius. Non autor Commentariorum, qui tribuuntur Hieronymo: nō Lyranus: nō vllus Latinorū, quod quidem ſciam: ſed tãtùm Græci, Theodoretus, Euthymius, apud quos ἀρχὴν pro principatu vulgò ſumi omnes ſciunt. Secundum σφάλμα cęcutientium erat: etſi enim nonnulla ſimilitudo ſit duarum literarum ה & ת, tamen remanet Vau: to- C lerabilius illi qui נדבות dicunt, niſi illa forma Hebræis eſſet inaudita. Cæterum נדבת pro principatu, video annotari à lexicographis, ſed nullo exemplo: tantumque (vt opinor) ea huius loci præiudicio. Etſi ſciam ab eadem origine נדיב eſſe principem.

XL. Eccleſiaſtæ nono, *Neſcit homo, vtrum odio, vel amore dignus ſit: ſed omnia in futurum ſeruantur incerta.* Et hinc Papiſtæ concludunt ſuam iuſtificationis incertitudinem. At vera verſio ita habere debuit, D *Et quidem amorem, & odium non eſt homo qui cognouerit: omnia ante eos.* Bellarminus Latinum interpretem non numeraſſe verba fatetur, ſed expendiſſe, atque optime vertiſſe: ſicque Hieronymum expoſuiſſe: loqui autem Eccleſiaſten, de ſolis iuſtis, qui, cùm nullius peccati ſibi conſcij ſint, tamen certò ſtatuere non poſſunt dum hîc viuunt, iuſtine ſint an non.

XLI. Atqui varia ſunt peccata: primùm, quod nihil eſt Hebraicè, quo ſignificetur *dignus*: ſecũdum, quod aduerſatiua particula *ſed*, nuſquam apparet: E tertium, quod *in futurum*, pro in faciem eorum, ſiue ante eos, valde eſt ἄκαιρον & violentum: quartum, quod *ſeruantur incerta*, verba ſunt ἐξώτερα, neſcio vnde hallucinata. Itaque nec numerata, nec appenſa eſſe vocabula, certum eſt. Hieronymus autem dixit, vtrum amentur, an non à Deo: non verò vtrum digni ſint amore vel odio. Senſus eſt, vt appareret ex ſequentibus, quæ non ſunt diuellenda, ex iis quæ in hac vita accidunt, ſciri non poſſe quis à Deo ametur, vel non ametur: quod nihil ad dignitatem F vel indignitatem. Nam etiam Chriſtus Dominus noſter, qui dignus fuit, qui amaretur, tamen ex iis quæ illi acciderunt, ſciri non potuit vtrum amaretur. Itaque non Prophetæ, ſed ſuum ſenſum propoſuit, quiſquis ille fuit interpres.

XLII. Eccleſiaſtici quinto, *De propitiato peccato noli eſſe ſine metu: neque adiicias peccatum ſuper peccatum.* Atqui Græcè (nam hic liber inter Apocryphos numeratur) legimus, περὶ ἐξιλασμοῦ μὴ ἄφοβος γίνου ἐν πταισμῷ, προσθεῖναι ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρ- G τίαις, *De propitiatione ne eſto ſecurus in abundantia, ad addendum peccata ſuper peccata.* Quæ verba nihil habent mali: ſiue intelligantur, non oportere nos eſſe ita ſecuros de remiſſione peccatorum, id eſt, nobis ſic polliceri omnia condonanda peccata, vt ea ſecuritate abutamur ad licentiã peccãdi: ſiue potius, nõ fidendũ opibus noſtris, vt iis credamus poſſe redimi

nos à

nos à peccatis noſtris, atque ita propenſiores ſimus ad peccandum. At Latina verſione Papiſtę abutuntur ad ſtabiliendam ſuam de iuſtificationis incertitudine ſententiam.

XLIII. Bellarminus, primò obſeruat variè legi, teſte Ianſenio: aliàs de propitiato peccato: aliàs de propitiatione, vel propitiatu peccati: & hoc eſſe verius. Hinc autem conuinci eos qui iubent hominem certò credere ſe eſſe iuſtum, vel fore iuſtum, ſi ita credat. Vel enim loqui ſapientem de propitiatione iam obtenta; & tunc falſum eſſe, hominem debere eſſe ſecurum de obtenta venia: vel de propitiatione obtinenda, & tunc falſum eſſe, hominem debere eſſe ſecurum de obtinenda venia.

XLIV. Ergo, inquam, conſtat ex ipſa Bellarmini confeſſione, eam lectionem, quæ vulgò habetur, quæque à nobis reprehenditur, eſſe deteriorem. Varios autem codices ſi vidit Ianſenius, non inuideo: ſed Franciſcus Lucas nullos vidit: nullos etiam Harlemius: ſed ita legebant etiam omnes impreſſi: nec ex veteribus Latinis quiſquam aliter: vnde ſatis conijcio hos emendatiores codices, vel fictitios eſſe, vel certe rariſſimos: vt pro non extantibus facile haberi poſſint. Adde, nihil eſſe mutatum in Biblijs Sixti quinti. Cæterùm, non eſt hic locus diſputandi de certitudine fidei: obiter tamen reſpondeo, manere eſſe conſequentias: quia in antecedenti non plenè recitatur Sapientis ſententia: non enim ille ſimpliciter dixit, non debere quenquam eſſe certum de propitiato, ſiue propitiando peccato: ſed ὥστε, nempe vt addat poſtea peccata peccatis. Hæc tamen alias fuſius.

XLV. Eccleſiaſtici decimo ſexto, *Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundùm opera meritorum ſuorum.* Quàm longe, Deus bone! à contextu Græco? πάσῃ ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον. ἕκαστος γὰρ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει, *Omni eleemoſynæ da locum: vnuſquiſque enim ſecundùm opera ſua reperiet.* Multiplex peccatum: vnum, illudque grauiſſimum, quod ex duobus periodi membris vnum confuderit: alterum, quod meriti vocem inſerſerit, quæ non eſt in Græco: tertium, quod pro datiuo nominatiuum ſubſtituerit: quartum, quod *fac*, mutauerit in *faciet*. Bellarminus ex iis peccatis vnicum conatur excuſare; videlicet temerariam meriti affectationem. Et nomen quidem ipſum Græcè haberi non poſſe, cùm ſit Latinum, fatetur: ſed neminem, vel tenuiſſimè Græcè peritum negare poſſe, τὸ κατὰ ἔργα, ſignificare pro meritis operum. Ergo reliqua peccata nobis ἀναπολόγητα relinquuntur magno cauſſæ noſtrę commodo.

XLVI. Cæterùm iubeat ergo ſuos Bellarminus non probare ex hoc loco ipſam meriti vocem exſtare in Scripturis. Nam ita Porſanus in reſponſione ad Saluzum: & ante hunc Alphonſus de Caſtro contra hæreſes libro decimo, capite de merito. Etſi enim verum eſſet hinc rem inferri, tamen vocem ipſam non legi, verum eſt. Deinde nego τὸ κατὰ ἔργα, eſſe ſecundum meritum operum. Tribuat ſibi quantum velit Bellarminus in lingua Græca, ego tamen hoc loco ipſum dico audaciorem quàm peritiorem. Operibus bonis mercedem promitti, nemo negat, qui ſit in Scripturis verſatus: ſed operum meritis aliquam mercedem deberi, nemo dixit ſanus Theologus.

XLVII. Eſaiæ ſecundo, *Quia excelſus reputatus eſt ipſe.* At Hebraicè eſt, vt rectè in editione Græca ἐν τίνι λελόγισται ad verbum, *In quo reputatus eſt*

A *ipſe*: dehortabatur enim à fiducia collocanda in homine: hac ratione reddita, quia nihili eſſet æſtimandus. Andradius peccatum tuetur, primò, autoritate Hieronymi, deinde ambiguitate vocis, quia בַּמֶּה eſt in quo; at בָּמָה, excelſum ſignificat. Dicam de ambiguitate prius, quæ in iis literis ſeorſim ac per ſe conſideratis negari non poteſt: ſed in hac periodo, hacque ſyntaxi non video quomodo locum habeat. Nam במה ſubſtantiuum eſt fœmininum: ideò nunquam ſignificat excelſum adiecti-

B ue: ſed tantùm locum excelſum: & quidem non quemlibet, ſed eum in quo ſacrificatur. At inde, quis ſenſus erueretur? Hinc facilis eſt ad Hieronymi auctoritatem reſponſio: videlicet boni patris non exagitanda, ſed diſſimulanda eſſe ὀλιγωρίαν.

XLVIII. Ioelis ſecundo Deus dicitur, *præſtabilis ſuper malitia.* Cùm Hebraicè ſit: *Et pœnitet eum ſuper malo*: quod Chaldæus Paraphraſtes expoſuit, *qui reuocat verbum ſuum ab inducendo malo.* Illud autem quis vnquam intelligat? Nam quid eſt præſta-

C bilis? aut quis hic quidem eius vſus eſt? Forte (inquit Sacrobuſco) huic autori idem eſt quod placabilis. At quis hic homo eſt, qui tam nouas, tam alienas ſignificationes imponat? Imò ea diuinatio generalis eſt: locumque habere poſſet, ſi pro præſtabili, ſanabilem dixiſſet, aut amabilem, aut quid aliud. Imò nónne hac arte confiſi Sophiſtæ, ſibi permittunt niuem nigram dicere: quia eis idem nigrum dici pla-

D cet, quod aliis candidum? Bellarminus prætexit authoritatem Hieronymi, qui & in textu, & in commentario ea voce ſit vſus. Deinde, ſignificari ait, vel excellentem in miſerando, & pœna condonanda: vel meliorem quàm vt à malitia vincatur: cùm nulla immanitate aut numeroſitate peccatorum infinita Dei benignitas vnquam ſuperetur. At ego hos ſenſus agnoſco eſſe pios, & veros accedere etiam ad mentem Prophetæ: Sed quis vnquam credidiſſet laudandos in interprete gryphos? Quis functum putaſſet officio, ſi quod ſuus author & pro-

E priè dixit, & perſpicuè, ipſe per ambages, ænigmataque, non tam ſignificet, quàm diuinandum proponat?

Cap. XII.

De aliis erroribus Latini Interpretis in Veteri Teſtamento.

F

I. Hos locos in Veteri Teſtamento reperi ab aduerſariis excuſatos. Sed præter eos maxima eſt copia: è quibus paucos excerpam de more. Et prius quidem eos, quibus abuſos Papiſticos doctores obſeruaui: vt eò magis norimus quanti ſit ponderis hæc pars controuerſiarum: deinde, quos annotaui proprio labore in legendis Scripturis. Sed illos tantùm indicabo: prolixiori tractatione ſuis locis reſeruata.

G II. Panigarolla lectione duodecima, Vigor ſermone ſecundo de Purgatorio, nec non alij, ex tertio Geneſeos citant, collocatum eſſe gladium flammeum ad oſtium Paradiſi: cumque Purgatorium eſſe contẽdunt, propter flammam. Atqui Hebraicè eſt acies, vel lamina gladij: flammæ nulla mentio. Paludanus ad viceſimam primam diſtinctionẽ quarti, *Vtrum præter pœnã ignis, ſit* (in purgatorio) *pœ-*

tiantur diam pœnam ſicut damnari, *de quibus dicitur in* A *Iob, Tranſibunt ab aquis niuium ad calorem nimium, incertum eſt*. Atqui in Iob nihil ſimile, *Siccitas, & etiam calor rapiunt aquas niuis ſic ſepulcrum eos qui peccauerunt.* Quod Septuaginta felicius longe reddiderunt. Bellarminus de Chriſto libro quarto, capite vndecimo, probat animas piorũ non fuiſſe in cœlis ante Chriſti aſcenſionem, quia Geneſeos trigeſimo ſeptimo Iacob dixit, *Deſcendam ad filium meum in infernum.* Et tamen dicendum fuit *in ſepulcrum*, vt vertit Pagninus, atque alij. Geneſeos quadrageſimo octauo dixit Latinus interpres, B *Inuocetur nomen meum ſuper pueros hos, & nomina Patrum meorum*: Et hinc plerique probant inuocationem Sanctorum, vt Eckius Enchiridij capite decimo quinto. Atqui Hebraicè doctiſſimi, legunt, *Vocetur in eis nomen meum, & nomen Patrum meorum*: hoc eſt, meo nomine cenſeantur, tanquam filij mei: vt exponit Vatablus.

III. Exodi duodecimo, *Dies prima erit ſancta ac ſolemnis: & dies ſeptima eadem feſtiuitate venerabilis.* Vbi C quia diem legit venerabilem, Bellarminus putauit conficere poſſe, rem ſanctam hoc ipſo quod ſancta eſt, eſſe venerabilem capite duodecimo libri de imaginibus: videlicet vt inde rurſus eliciat imagines Sanctorum eſſe venerandas. At Hebraicè nihil eſt, quod venerationem ſignificet, *In die primo conuocatio ſancta: die quoque ſeptima conuocatio ſancta erit vobis.* Rurſus de Pontifice libro quinto, capite octauo, vt probet Papam poſſe aſſumere temporalia iudicia, idem citat ex Leuitici decimo tertio, *Quicunque ma-* D *culatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt ad arbitrium Sacerdotis, ſolus habitabit extra caſtra*: vrgetque verba illa ad arbitrium Sacerdotis: quæ tamen Hebraicè nulla ſunt. Et totus locus miſeris modis tractatus eſt in Latina editione. Ellum totum, *Sin autem in caluitio, ſiue in recaluatione albus vel rufus color fuerit exortus: Et hoc Sacerdos viderit, condemnabit eum haud dubiè lepra, quæ orta eſt in caluitio. Quicunque ergo maculatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt ad arbitrium Sacerdotis*: Et reliqua. Iam hæc comparentur cum textu, quem ex Hebræo E Pagninus vertit in hunc modum, *Quum autem fuerit in caluitio, aut in recaluatione plaga alba rufa, lepra germinans eſt in caluitio eius, vel in recaluatione eius. Tunc conſiderabit illam Sacerdos: & ſi quidem tumor plagæ albus, & rufus in caluitio eius, aut in recaluatione eius, & ſicut aſpectus lepræ in cute carnis: vir leproſus eſt, immundus eſt, immundum declarando immundum declarabit illum Sacerdos: in capite eius eſt plaga eius.* Illáne verò traductio eſt, an corruptio potius? verſio an peruerſio?

IV. Quum nos obiicimus aduerſus Sanctorum F interceſſionem, vnum eſſe Mediatorem apud Deum, Richeomus de Sanctis capite decimo ſeptimo, Porſanus contra Falguerolum ad rationem quartam, contrà obiiciunt ex quinto capite Deuteronomij, *Ego ſequeſter, & medius fui inter Dominum, & vos in tempore illo.* At Hebraicè nihil eſt, quod ſequeſtrem ſignificet: ſed ita legitur, *Ego ſtabam inter Dominum & vos eo tempore, vt renunciarem vobis Verbum Domini.* Ergo bis ſunt inepti: & cùm vrgent verba, quæ in textu nulla ſunt: & cùm ... G ...: Cùm enim Chriſtus dicitur Mediator, ſenſus eſt, per eum dari nobis acceſſum ad Patrem: at hîc ſe Moſes dixit eſſe duntaxat internuncium Dei ad populum, vt ab eo verba referret: quod munus eſt cuiuslibet in Eccleſia doctoris: maximè verò eorum quibus ... ſuam voluntatem Deus reuelat. Sed de re ipſa aliàs prolixiùs, Deo dante.

V. Iobi nono, *Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea.* Arripuit hunc locum Coſterus Enchiridij capite quarto, ἕρμαιον aliquod ſe ratus repeniſſe, vt probaret nun poſſe quenquam certum eſſe de ſua iuſtificatione. At Hebraicè, *Conſummatus ſum: non noui animam meam*: Vt quidem Pagninus vertit: Iunius autem, *Integer ſum: non habui rationem animæ meæ.*

VI. Bozius libro quarto de ſignis Eccleſiæ, capite nono, cùm contenderet prædictum eſſe, vt Chriſti cultus primò inter Gentes ad Aquilonem poſitas propagaretur, deinde inter eas quę ſpectant ad Auſtrum, citauit ex Pſalmo quadrageſimo octauo, *Fundatur exultatione vniuerſæ terræ mons Sion, latera Aquilonis, ciuitas Regis magni.* At Propheta longe aliud dixit: nimirum montem ſanctum eſſe pulchritudinem totius regionis, gaudium totius terræ: montem, inquam, Sion, qui erat verſus Aquilonem in vrbe Hieruſalem. Pſalmo centeſimo trigeſimo ſecundo, *Memento, Domine, Dauid, & omnis manſuetudinis eius*: Vnde Panigarolla euincit interceſſionem Sanctorum, lectione decima tertia: ſed & Bellarminus de Sanctis libro primo, capite decimo nono: Hebraicè autem pro manſuetudine, legitur afflictio. Centeſimo trigeſimo nono, *Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui, Deus: nimis confortati ſunt principatus eorum.* His verbis abutuntur Coſterus Enchiridij capite duodecimo, Eckius Enchiridij capite decimo quinto, Alphonſus contra hæreſes, & alij, vt doceant colendos Sanctos in cœlo: Cotonus etiam, vt probet, ab iis adminiſtrari hunc mundum. Hebræa veritas habet, *Mihi quam pretioſæ ſunt cogitationes tuæ, ô Deus! quam multiplicatæ ſunt ſummæ earum.* Nec felicius Richeomus de Sanctis capite ſeptimo Pſalmum citat poſtremum, *Laudate Dominum in Sanctis eius*: cùm fuiſſet dicendum, *in ſanctitate eius*: hoc eſt, propter ſanctitatem eius, argumentoque inde ſumpto.

VII. Eſaiæ vndecimo, *Et erit ſepulchrum eius glorioſum.* Citatur à Bellarmino, vt probet venerationem ſepulchri Dominici. At Eſaias dixerat, quietem, ἀνάπαυσιν, vt in editione Græca. Ezechielis vigeſimo octauo: *Omnis lapis pretioſus operimentum tuum: ſardius, topazius, & iaſpis, chryſolithus, & onyx, & berillus, ſapphirus, & carbunculus, & ſmaragdus: aurum opus decoris tui.* Hîc, quia aurum ſeparatur à reliquis pretioſis, quæ reſtant numero nouem, credidit Gregorius Magnus, ſignificari totidem Angelorum ordines: nec contrà perſuadeas Scholaſticis. Sed Hebraicè aurum reliquis adiicitur, vt fiat decas, ac proinde ruat allegoria. Bellarminus, vt probet idolum non eſſe quamlibet imaginem, ſed imaginem falſam, citat è ſecundo capite Habacuc, *Quid prodeſt ſculptile, quia ſculpſit illud fictor ſuus, conflatile, & imaginem falſam*: Ibique clariſſime definiri obſeruat idolum, imaginem falſam. Quod factum eſt, opinor, ad imitationem Septuaginta, qui dixerunt, φαντασίαν ψευδῆ. At Hebraicè, ex verſione Pagnini, *Quid prodeſt ſculptile, quod ſculpſerit illud fictor eius, aut conflatile, & quod docet mendacium?*

VIII. Quid? quod cùm ſuſcepiſſet probandum ipſum arbitrium liberum nominari in Scriptura, ſaltem altera voce diſertè, altera ..., citat Numerorum trigeſimo, *In arbitrio viri erit, vt faciat, vel non faciat*: De gratia & libero arbitrio libro quarto, capite ſexto. Cùm tamen Hebraica veritas dicat, loquens de voto mulieris, quę eſt in poteſtate mariti: *Vir eius confirmabit ipſum votum, & vir eius irritum faciet illud.* Vbi etſi non negem Latinè eius loci ſenſum non male expreſſum, tamen vocem ipſam arbitrij

arbitrij, vident omnes eſſe tantùm à Latino Interprete, non autem à Spiritu Sancto: imò ne quidem ab editione Græca; quæ ſic habet ſatis commodè: *καὶ τὰς ἀδικίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων λύτρωσαι.* Idem libro quinto, vt probet eleemoſynas auertere poſſe pœnam temporalem; citat illud ex Danielis quarto, *Peccata tua eleemoſynis redime.* Cùm tamen vertendum fuiſſet, *Et peccata tua interrumpe per iuſtitiam.* Nam verbum פרק, ſignificat intermittere, diſſoluere, diſiungere. Non nego tamen eſſe, liberare, & redimere: ſed excipio, nunquam vſurpari de re ipſa à qua liberatur aliquid, ſed de eo ipſo quod liberatur. Peccata autem non ipſa liberantur, aut rediimuntur, ſed ab iis homo redimitur.

IX. Poſſem huius generis infinita conferre: vnde facile conijcere, quanto ſuo commodo Tridentini pappolatræ hanc editionem voluerint eſſe authenticam. Nimirum quia nulla ſit, quæ eorum erroribus magis faueat. Quam contra neceſſe ſit Catholicis *τῆς ἀληθείας ἐραστῶν*, hærere originali editioni, ex cuius authoritate, nullo negotio infinita ſoluuntur eorum ſophiſmata, quibus veritatem ſacroſanctam conantur obruere. Sed pergo ad alios locos.

X. Geneſeos ſecundo, *Plantauerat Dominus Deus Paradiſum voluptatis à principio*: ex praua ſententia præiudicio, quæ adſtruebat Paradiſum factum ante cœli terræque creationem: vt annotat Franciſcus Georgius. Sed & Steuchus, *Opinatus*, inquit, *ante cælum & terram factum eſſe Paradiſum: ſequutus etiam aliquos interpretes. Aquilam ſcilicet, & Theodotionem. Sed hoc falſum eſſe comprobatur.* Illi ergo melius, qui non à principio, ſed ab Oriente vertunt. Capite tertio, *Abſcondit ſe Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni Paradiſi.* Impropriè dictum in medio ligni. Quod enim medium habeter vnum lignum in quo abſcondi valeant corpora duorum hominum? Sic Rupertus: ob eam cauſſam confugiens ad allegorias. Sed illi, *in medias arbores* (inquit Steuchus) *denſaque Paradiſi nemora ſe intulerunt.* Itaque verti debuit: inter arbores, vel in ſyluam Paradiſi: Gallicè ſeruata Hebraica phraſi, *dans le bois.* Capite quarto, *habitauit profugus in terra*: pro, *habitauit in terra Nod.* Rurſus, *Iſte cœpit inuocare nomen Domini*: quaſi verò antea nunquam quiſquam inuocaſſet. Et ſanè אז non perſonam, ſed tempus ſignificat, id eſt, Tunc. Itaque longe conſultius alij dicunt, tunc cœptum eſſe vocari de nomine Dei: hoc eſt, tum primum inualuiſſe hunc vſum, vt quos homines pietas ſeparabat ab impiis, eos etiam nomen filiorum Dei, qui poſtea nominantur in hiſtoria diluuij, diſtingueret à filiis hominum. Capite octauo, *Requieuit arca menſe ſeptimo, vigeſimo ſeptimo die menſis*: ex Græca editione *ἑβδόμῃ καὶ εἰκάδι τοῦ μηνός*. Sed textus habet diem decimum ſeptimum. Rurſus, *& ait ad eum* quaſi Noachum Deus ſit alloquutus Hebraice, *Dixit Deus ad cor ſuum*: vel Græcè, *καὶ εἶπεν κύριος ὁ θεὸς διανοηθείς.* Capite vndecimo Arphaxad dicitur vixiſſe poſt genitum Sale trecentis tribus annis, iuxta Græcam editionem: ſed corrigendum eſt in quadringentos & tres: ſic enim Hebraicè legitur. Decimo tertio, *Erat diues in poſſeſſione auri & argenti*: pro, *diues pecore, argento & auro.* Decimo quarto, Vallem Sylueſtrem vnde habuerit Interpres mirantur docti: qui vocem Hebræam retinent tanquam nomen proprium, dicuntque vallem Siddim; neque vlla etymologia efficere poteſt vt ſignificetur locus ſylueſtris. Decimo nono: *quæſo Domine mi*, cum Hebraice addatur negans particula *non quæſo.* Vigeſimo primo, *Quis auditurus crederet?* pro, *Quis dixiſſet Abrahæ?* Vigeſimo quarto, duo ſicli leguntur pro dimidio. Rurſus, *dedit aquam ad lauandos pedes camelorum.* Nouum ſanè officioſitatis exemplum, vt pedes bruti lauarentur: ſed Hebraicè legimus pedes eius, ſcilicet ſerui, ex vulgato Orientalium vſu. Iterum, *qui feſtinus reuertebatur ad Dominum ſuum.* Luſiſſe dicam, an ſterteſſe? Hebraice: *Et tulit ſeruus ille Rebeccam, & abijt.* Trigeſimo octauo: *Quo nato parere vltra ceſſauit.* Hoc nunquam credat quiſquam ab Hebræo eſſe, vbi legimus: *Et erat in Cheſib, cum pareret eum.* Iterum, *Certe mendacij arguere nos non poteſt.* At Hebraicè (inquit Steuchus) non is ſenſus eſt. Vertendum fuit, Ne ſimus contemptui: vel, ne habeamur ludibrio, ne ſimus vulgi fabula. Nolebat enim pignus repetere, accuratiuſque de eo inueſtigare, ne in vituperationem ſibi verteretur. Nec male Septuaginta, *μή ποτε καταγελασθῶμεν.* Quadrageſimo nono, *Filius accreſcens Ioſeph, filius accreſcens, & decorus aſpectu.* Reliqua ſatis benè: ſed poſtremum *decorus aſpectu*, forte ex imitatione Græcæ editionis, quæ dixit *ζηλωτός*; at Hebraice *Iuxta fontem.*

XI. Collegerat hos atque alios ex Geneſi locos Whitakerus. Ego iſtos aliunde obſeruaui ex plurimis paucos. Iudicum primo. *Caeſis ſummitatibus manuum eius ac pedum*: ex imitatione Græca: vbi *τὰ ἄκρα*, ſummitates ſunt pro pollicibus. Secundo. *Iratuſque Dominus contra Iſrael, tradidit eos in manus diripientium, qui ceperunt & vendiderunt hoſtibus.* Aſt Hebraicè, *in manus diripientium & diripuerunt eos: & vendidit eos in manum hoſtium eorum.* Rurſus. *Manus Domini ſuper eos erat.* Omiſſum, *In malum.* Tertio. *Qui vtraque manu pro dextera vtebatur*: pro Græco *ἀμφοτεροδέξιον*; Sed Hebraicè אטר יד ימינו, Clauſus, id eſt, *impeditus manu dextera*: non indicato, eſſetne à natura an per accidens. Quarto, *vſque ad internecionem*: Pro: *Non ſuperfuit ad vnum vſque*, longè fortius. Quinto. *Noua bella elegit Deus, & portas hoſtium ipſe ſubuertit.* Atqui oportuit; *Elegit Deos alienos: tunc pugnatum eſt in portis.* Rurſus. *Vbi colliſi ſunt currus, & hoſtium ſuffocatus eſt exercitus.* Quàm procul, Deus bone! Sic enim oportuit: *Propter ſonitum ſagittantium, inter haurientes*: Sed & ſtatim צדקות bis repetitum, cur ſemel *Iuſtitias*, iterum *Clementiam* reddiderit, quærendum eſt. Item, פרזון fortes: *Saluatæ ſunt reliquiæ populi. Dominus in fortibus dimicauit.* Aſt Hebraicè, *Tunc dominari fecit reliquias; in fortes populum: Dominus dominari fecit me in fortes.* Paulò pòſt: *Qui exercitum duxerunt ad bellandum.* Ridiculè; pro, *trahentes ſtylo ſcribæ.* Pſalmo ſexageſimo octauo. *Aethiopia præueniet manus eius Deo.* Auguſtinus in eum Pſalmum, quem numerat ſexageſimum ſeptimum. *Mallem Latini Interpretes ſic tranſtuliſſent, Aethiopia præueniet manus ſuas quàm manus eius Deo: quoniam planius hoc eſſet, quàm quod nunc dictum eſt eius.* Et verò ſic Pagninus reddidit. Sic Munſterus: ſic Tigurini: ſic Iunius: ſic Mulleſus: ſic denique Genebrardus.

XII. Iobi tertio, *quaſi effodientes theſaurum*: pro effodiunt, (id eſt, diligenter inquirunt) magis quàm theſauros. Rurſus: *& circumdedit eum Deus tenebris*: pro circumcluſit eum Deus: nam tenebræ hic nullæ ſunt. Iterum, *Nonne diſſimulaui? nonne ſilui? nonne quieui?* Sed vertendum fuerat: Non ſim pacificus, vel potius, non habui pacem: non fui tranquillus: non quietus. Quarto: *Vbi eſt timor tuus, fortitudo tua*: pro, *Nonne timor tuus expectatio tua?* Iterum, *Nunquid*

homo Dei comparatione iuſtificabitur? Pro, *an Deo iuſtior?* Rurſus, *Ecce qui ſeruiunt ei, non ſunt ſtabiles: & in angelis ſuis reperit prauitatem:* pro, ſeruis ſuis non credit: & in angelis non poſuit lumen, vel, vt alij volunt, ſtultitiam. Quinto, *Nihil in terra ſine cauſa fit:* pro, *non egreditur ex terra iniquitas.* Sexto, *peccata mea, quibus iram merui:* hæc ſunt pro vnica voce, quæ potius indignationem, ſiue querelam ſignificat. Rurſus, *aut poteſt aliquis guſtare, quod guſtatum affert mortem?* At hæc, quod dicitur, nec cœlum, nec terram. Docti vertût: *Eſt-ne ſapor in albumine vitelli?* Rurſus, *Non contradixi ſermonibus,* pro, *non celaui ſermones:* &, *neceſſarij quoque mei receſſerunt à me.* At תושיה generaliſſimum vocabulum, eſſentiam ſignificat: vnde à Iunio hîc vertitur, *quod res eſt:* aliquando ſumitur pro lege: vnde Pagninus vertit, *lex expulſa eſt à me.* Paulò pòſt. *Quare detraxiſtis ſermonibus veritatis, cum è vobis nullus ſit, qui poſſit arguere me?* Iob dixerat, *Quam fortia ſunt eloquia recta: & quid reprehendit reprehenſio à vobis?* Et non multis interpoſitis, *Veruntamen quod cœpiſtis implete: præbete aurem, & videte an mentiar: reſpondete obſecro abſque contentione: & loquentes id quod iuſtum eſt iudicate.* Papæ! quid hoc eſt? Hæccine ex Hebræo? Imò hæc potius, *Et nunc acquieſcite: reſpicite ad me: & ante faciem veſtram ſi mentiar. Conuertimini, quæſo: ne ſit iniquitas: conuertimini iterum: iuſtitia mea in ipſa:* hoc eſt, vt Iunius interpretatur, relinquamus iuſtitiam meã in ſuo loco: vel, vt Vatablus, adhuc inueniat iuſtus in ea repetita diſceptatione: Nam illud *conuertimini,* intelligebat de iudicij redintegratione, quaſi vt rem male prius iudicatam, iterum cognoſcerent. Totum librum deſcribam ſi pergo.

XIII. Quid? ſi omnes libros excutio. Itaque nunc pauca fortuita. Exodi trigeſimo quarto, facies Moſis cornuta dicitur, contra Hebraicam veritatem, & Septuaginta editionem, inquit Sixtus Senenſis annotatione centeſima decima ſexta, libri quinti Bibliothecæ. A quo errore nata pictorum audacia, Moſem repræſentantium cornibus inſignem. Pro *cornuta* autem, dicenda erat radians. Numerorum trigeſimo. *Si autem contradixerit, poſtquam reſciuit; portabit ipſe iniquitatem eius.* At debuit, *auferet iniquitatem eius:* id eſt, efficiet vt nulla ſit iniquitas mulieris, non reddentis votum ſuum, ſi maritus diſſenſerit. Nam eſi fatear aliàs ambiguam eſſe phraſin: tamen totius ſeries ſermonis, facilè admouet hunc eſſe ſenſum. Danielis duodecimo. *Multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alij in vitam æternam; alij in opprobrium, vt videant ſemper.* At quid eſt, *vt videant ſemper?* aut quorſum ſpectat? Pererius diſſimulat omnino. Lyranus, vt videant opprobrium ſuum. Quaſi non ſatis viderent, qui ſentirent. At Septuaginta, *εἰς αἰσχύνην:* & rectè, *in ignominiam.* Rurſus eodem capite. *Et ecce quaſi duo alij ſtabant:* pro, *& ecce duo alij ſtabant.* Ezechiel decimo ſexto. *Radix tua:* pro, *Habitationes tuæ.* Threnorum primo. *Dominus locutus eſt ſuper eam:* pro, *Dominus dolore affecit eam.* Rurſus, *& erudiuit me:* pro, *& dominatur ei.* Et ſtatim. *Vigilauit,* pro, *ligatum eſt.* Quarto: *mutatus eſt color optimus:* pro, *mutatum eſt aurum optimum.* Oſeæ octauo. *In aranearum telas erit vitulus Samariæ:* pro, *in fruſta erit:* ridicula vicinarum vocum permutatione שבבים שבבים. Quanquam etſi שבבים legiſſet, non debuit Interpres vertere telas aranearum: cùm eo nomine reticulata quælibet opera ſignificentur. Paulò pòſt: *& quieſcent:* pro *dolebunt,* vt Pagninus, vel *cœperunt,* vt Iunius. Decimo. *Vitis*

A *frondoſa;* pro *vacua.* Item. *Loquimini verba viſionis inutilis:* pro *verba maledictionum mendaciter.* Iſaiæ quadrageſimo quinto. *Aſſimilaui te:* Et hinc Baronius Apparatu ad Annales probat: Cyrum fuiſſe typum Chriſti: At Hebraicè, *cognominaui te.* Priori Paralipomenon quarto. *Et qui ſtare fecit Solem, virique mendacij, & ſecurus & incendens.* Vnde magna quæſtio Magalliano Ieſuitæ annotatione ſeptima in decimum Ioſue: an præter Ioſuen alius quiſpiam Solem fecerit ſtare. Atqui Hebraicè nomina ſunt propria.
B *Et Iocim, & viri Cozeba, & Ioas, & Saraph;* etiam apud Septuaginta. Hieremiæ viceſimo tertio, *Dominum iuſtus noſter:* pro: *Dominus Iuſtitia noſtra.*

XIV. Addam pauca detracta: tum etiam adiecta. Detracta iſta, Geneſeos decimo ſeptimo, *Circumcidendo circumcidetur natiuus domus tuæ, & acquiſitus pecunia tua.* Trigeſimo quarto, pro his, *Paruulos quoque eorum, & vxores duxerunt captiuas:* Hebraica veritas habet. *Sed & omnem ſubſtantiam eorum, omneſque paruulos eorum, atque vxores illorum, captiuas abdu-*
C *xerunt, ac prædati ſunt, ac quicquid erat in domo.* Trigeſimo nono, omittuntur hæc verſu quinto, *Et factum eſt, ex quo præfecit eum domui ſuæ, & omnibus quæ ſua erant:* repetita quidem è ſuperioribus, ſed tamen ab interprete non omittenda. Et paulò pòſt iterum. *Et reliquit omnia ſua in manu Ioſeph.* Quadrageſimo, *pincerna, & piſtor Regis Aegypti, qui erant vincti in domo carceris.* Quadrageſimo nono, ad finem, *Emptio agri & ſpeluncæ quæ eſt in eo, fuit à filiis Heth.* Exodi decimo ſeptimo, *omittitur,* inquit Steuchus, *quod erat*
D *maxime neceſſarium, Et virga Aaron in medio virgarum eorum erat poſita:* item trigeſimo octauo Steuchus, *Deeſt hoc loco in noſtris codicibus, tota hæc periodus. Et argentum cenſuum Synagogæ centum talenta, & mille ſeptingenti ſeptuaginta quinque ſicli. Deeſt quoque alia clauſula, quæ maxime erat neceſſaria: vbi enim dicitur oblatum eſt, primum hoc ponitur, Dimidium ſicli per vnum quodque oblatum eſt, deinde ponitur ætas.* Numerorum tertio multa omiſſa ſunt in enumeratione filiorum Leui: quorum pars maxima facilè ſuppletur ex præceden-
E tibus: ſed verſu vigeſimo quinto, pro, *Et habebunt excubias in tabernaculo fœderis,* Hebraicus textus habet, *Cuſtodia filiorum Gerſom in tabernaculo Eccleſiæ, tabernaculum, & tentorium, operimentum eius, & aulæum oſtij tabernaculi Eccleſiæ:* ſic enim vertit Pagninus. Capite quarto, ex verſu vigeſimo ſexto, *& quæcunque facta ſunt pro illis: & miniſtrabunt.* Ex verſu vigeſimo ſeptimo: *& deponetis apud eos in cuſtodiam vniuerſa onera ipſorum.* Capite decimo quarto, verſu ſecundo, *vtinam mortui eſſemus.* Hebraicè repetitur *ἱμεταπτώς,* vt ſit in
F magno luctu. Capite decimo quinto, omittuntur tres verſus integri. Capite decimo ſexto pro his Hebraicis, *Tulerunt quiſque thuribulum ſuum: & poſuerunt in eis ignem: poſuerunt quoque ſuffitum: ſteteruntque ad oſtium tabernaculi fœderis, & Moſe, & Aaron.* Editio Latina non habet aliud quàm, *Quod cum feciſſent ſtantibus Moyſe & Aaron.* Deuteronomij vigeſimo octauo, verſu quinquageſimo quarto, deeſt, *& reliquos filios eius, quos reliquos fecerit.*

XV. Addita ſunt iſta Geneſeos quarto. *Egre-*
G *diamur foras:* & poſtea, *nequaquam ita fiet.* Capite quinto, *Et vixit Henos.* Sexto, *& præcauens in futurum.* De quo Pererius, *Nec Hebraicè eſt, nec Chaldaicè, neque Græcè, cur autem id Latinus interpres adiicere voluerit, neſcio.* Vigeſimo primo, *cum Iſaac filio ſuo:* nam Moſes ſimpliciter Iſmaelem dixit ludentem. Vigeſimo ſeptimo, *Et vltra quam credi poteſt admirans.* Trigeſimo primo, *quod autem furte me arguis.* Trigeſimo quarto,

Quibus

Quibus perpetratis audacter. Trigeſimo nono, *Et mulier moleſta erat adoleſcenti.* Iudicum quinto, *& obtinuit principatum.* In Prouerbiis plurimę inferciuntur ſententiæ. Capite quarto, *Vias enim quæ à dextris ſunt, nouit Dominus: peruerſa verò ſunt, quæ in ſiniſtris ſunt. Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet.* Quinto, *Ne intenderis fallaciæ mulieris.* Septimo, *fili honora Dominum, & valebis: præter eum verò ne timueris alienum.* Decimo, *Qui nititur mendaciis, hic paſcit ventos, idem autem ipſe ſequitur aues volantes.* Duodecimo, *Qui ſuauis eſt in vini demorationibus, in ſuis munitionibus relinquit contumeliam.* Leuitici viceſimo ſeptimo, *Homo qui votum fecerit, & ſpoponderit Domino animam ſuam:* id eſt, ex vſu Hebræorum, ſpoponderit ſe ipſum. Atqui non ita eſt, *Vir cum ſeparauerit votum ſecundum æſtimationem animarum Iehouæ*, animas audis quaſcunque, non animam ſuam. Comparet diligens lector reliqua capita, & multa inueniet ſimilia.

X.V I. Sixtus Senenſis Bibliothecæ libro ſecundo in Iehu, *Ne cui forte videatur impoſſibile, Iehu conſcripſiſſe hiſtoriam vſque ad Ioram filium regis Ioſaphat, quia in tertio Regũ legatur, hunc Iehu ſupra quadraginta annos ante mortem Ioſaphat à Baaſa rege Iſrael fuiſſe obtruncatum: ſciendum eſt, quod ea quæ in tertio Regum capite ſextodecimo noſtra vulgata editionis de cæde Iehu referuntur, in Hebraicis exemplaribus* (adde, ne Græcis quidem) *non habentur.* Et paulò pòſt, *Eſt niſi fallor annotatiuncula quædam, margini primùm adiecta ab incerto expoſitore, qui locum hunc ſibi non intellectum illuſtrare voluit: deinde, vt ſæpe accidit, ſcriptorum audacia in textum tranſlata.* Et tamen retinuerunt Sixtina Biblia, pudendum mendum, & oppoſitum veritati hiſtoriæ.

CAP. XIII.

De erroribus Interpretis Latini in Nouo Teſtamento.

I. VEnio ad Nouum Teſtamentum, in quo hos locos Bellarminus tuetur. Primus eſt Matthæi nono. Et Marci ſecundo, *Non veni vocare iuſtos: ſed peccatores.* Græcè, οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Itaque Latinè deeſt ad reſipiſcentiam, ſiue pœnitentiam.

I I. Ille primò, in quibuſdam codicibus inueniri. Secundò, veriſimilius in Græco textu hanc particulam eſſe ſuperfluam: nimirum, quia Hieronymus non legerit: tum autem non ſit neceſſaria: nam vocare peccatores, non iuſtos, apertè ſignificat, hortari ad pœnitentiam eos, qui egent, non, qui non egent.

I I I. Atqui de codicibus facile negotium. Saltem nulli impreſſi diſcrepant: fortaſſe nec vlli manuſcripti. Nulli enim viſi aut Franciſco Lucæ, aut Harlemio: aut cuiquam præterea. Denique, quid tum ſi pauci? Imò, quid tum ſi multi haberent? Non enim authentici. Nam Sixtus præſcripſit. Et Lucas annotauit, *Quod in nonnullis codicibus ſequitur, ad pœnitentiam, non eſt huius loci.* Nos verò de authentica diſputamus editione.

I I I I. Non legit Hieronymus. Quid noſtra? At legit Chryſoſtomus, Euthymius, Theophylactus. Legunt omnia Græca exemplaria, exceptis duobus, indicatis à Beza, Editione prima annoA tationum. Quid ergo, ſi incidit Hieronymus in mendoſum codicem? Quid ſi detulit Vulgatæ editioni?

V. Nam, eſſe clauſulam non neceſſariam, non concludit non legendam. Legitur enim apud Lucam, nemine refragante. Deinde non eſt verum. Ipſo teſte Bellarmino, qui intelligendam dixit. Et ſane vocari quis poteſt ad varios fines. Vocauit Herodes magos Matthæi ſecundo. Ex Ægypto Deus filium ſuum, ibidem: Paterfamilias operarios, viceſimo, ad pœnitentiam-ne? Qui ergo leB git tantùm, *Vocauit peccatores*, incertum relinquit, quorſum: ſed qui addit, *ad pœnitentiam*, ex variis finibus, vnum certum deſignat, nec legentem relinquit incertum.

V I. Sacroboſcus ita hoc non neceſſarium interpretatur, vt ſi fortè fuerit in Græcis exemplaribus, & omiſſum ab Interprete: tamen non propterea hunc Interpretem præiudicaſſe ſententiæ Spiritus Sancti. Quid autem præiudicaſſe vocat? C Effeciſſe-ne, vt is ſenſus non ſit Spiritus Sancti? An verò, vt ne ex hoc loco poſſit is ſenſus colligi? Priori modo fateor non præiudicatum. Quomodo enim hic quiſquis eſt Interpres potuiſſet, cùm ne poſſit quidem, ſi maximè velit, quicquid eſt creaturarum? Sed poſteriori certum eſt præiudicaſſe, cùm ex iis verbis nemo ſit hominum, qui, non aliunde doctus, diuinare queat pœnitentiam. Et contrà, in promptu erat Iudæorum ſuſpicio, qui vocari peccatores intelligebant potius in peccaD torum conſortium. Quid tum ergo, ſi collatis aliunde locis Chriſtianus facile intelligat? Atqui res erat cum Iudæis, qui reliquos illos nondum locos viderant, neque adeo Chriſtum norant prædicatorem pœnitentiæ. Hi erant igitur inſtruendi: nec poterant aliter, quàm addita particula, quam ſuppleuiſſent nunquam.

V I I. Secundus locus, Ioannis decimoquarto, *Spiritum Sanctum ſuggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis*, Græcè, πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν, *omnia quæ dixi* E *vobis.* Maldonatus, *obſcurè, & ambiguè dictum, Quæcunque dixero vobis. Poterat enim futurum videri, cum præteritum ſit,* εἶπον, *dixi vobis.* Nempe Chriſtus noluit exſpectari noua quædam ſingulis ætatibus reuelanda arcana, vt Enthuſiaſtæ, Traditionariique volunt: ſed ea tantùm repeti, quæ à Chriſto audierant Apoſtoli. *Itaque hinc Theodorus*, teſte Maldonato, *Montani, Priſcillæ, & Maximillæ refellit hæreſin, non potuiſſe Spiritum Sanctum in Montanum, vt illi delirabant, primum mitti, cùm Chriſtum non* F *vidiſſet, vt poſſet illi Spiritus Sanctus quæ à Chriſto audiuiſſet, in mentem reuocare.*

V I I I. Reſpondetur, Auguſtinum & alios Veteres ſic legere. Porrò ſenſum non eſſe diuerſum à Græco: non enim, quæ tunc dixero: ſed intelligendum, quæ nunc dixero.

I X. Fateor Auguſtinum, fateor aliquos Veteres ſic legiſſe, ſed omnes Latinos: & ex Italica editione, quam apparet hoc loco retentam, ſiue ab Hieronymo recenſente, ſiue aliter. Senſum ſi G omnes ſic concipiant, neque aliter, ſane pax eſto. Sed teſte tamen Maldonato, obſcura verſio eſt, & ambigua. Cur non addam, periculoſa? Itaque meritò corrigenda.

X. Tertius, ad Romanos primo, *Qui prædeſtinatus eſt Filius Dei*, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ, *qui declaratus eſt filius Dei* Bellarminus: verbum ὁρίζειν apud prophanos quidem authores, ſumi ſæpe pro declarare

nt in Scriptura aliter. Eſſe enim verbum Theologiæ proprium, teſte Dionyſio de Diuinis nominibus, capite quinto: & vbique ſignificare ſtatuere, decernere, definire: nunquam declarare. Actorum ſecundo, ad Romanos octauo: ad Epheſios primo. Iam quum videret Interpres Latinus Apoſtolum loqui de æterna deſtinatione, maluit prædeſtinatum quàm deſtinatum. Sic legiſſe omnes Latinos, Irenæum, Hilarium, Ambroſium, Sedulium, Auguſtinum, Concilium Toletanum vndecimum.

X I. Reſpondeo, tantum eſſe peccatum, vt Dominicus à Soto coniecerit olim in quibuſdam codicibus lectum fuiſſe *προορισθέντος*, *Alius* (inquit) *nemo vertiſſet*, *Qui prædeſtinatus eſt*. Porrò Græcos, Chryſoſtomum, Theodoretum, Oecumenium, Theophylactum, hunc locum ita eſſe interpretatos, vt non prædeſtinationem, ſed demonſtrationem intelligerent. Adde Syrum, ואתידע, *Et agnitus eſt*. Eum ſenſum exigi manifeſtum eſt à circunſtantiis textus. Nam ſi loqueretur Paulus de æterna Dei prædeſtinatione, non diceret *ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν*, hæc enim nihil ad prædeſtinationem: multum autem ad demonſtrationem, vt oſtendunt Græci commentatores, præcipue Chryſoſtomus. Nunquam verò idem hoc verbo ſignificari in Scriptura, quod apud prophanos, non probat Ieſuita. Nobis contra hic vnus ſufficiat locus. Eſſe autem verbum Theologicum, non negamus: ſed hic igitur non ſumi pro declaratione, falſum eſt. Interpres Latinus, ſi vidit Apoſtolum loqui de æterna prædeſtinatione, tum profectò id vidit, quod nuſquam erat. De Veteribus ſæpe reſponſum eſt. In Toletano tamen Concilio nonnihil quidem legi de Chriſto ſecundum naturam humanam prædeſtinato: ſed hunc locum nuſquam indicatum vidi.

X I I. Quartus eodem capite ad Romanos. *Qui cum iuſtitiam Dei cognouiſſent, nō intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte, & non ſolum qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.* Græcè, *οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγνόντες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσὶν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι.* Quæ nemo non videt ita fuiſſe vertenda. *Qui cum Dei ius cognouiſſent, quod, qui talia faciunt, digni ſunt morte, non ſolum ea faciunt, ſed ſed & facientibus conſentiunt*: ſiue vt Beza reddidit, *patrocinantur*. Vulgatus eo peccauit, quod de ſuo addidit, *non intellexerunt*: deinde *ποιοῦσι*, & *συνευδοκοῦσι*, ita expreſſit ac ſi legiſſet *οἱ ποιοῦντες, οἱ συνευδοκοῦντες*: quod obſeruarunt Valla, Eraſmus, Faber, atque alij. Omnes Græci nobis conſentiunt: Et ratio ipſa: nam ſi cognouerunt *τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ*; quomodo potuerunt non intelligere eos, qui peruerſe faciunt, aut facientibus conſentiunt, eſſe dignos morte?

X I I I. Bellarminus reſpondet Latinam lectionem omnino eſſe meliorem: vno argumento: quia ſecundum Græcam, peius eſſet conſentire male agenti, quàm male agere; quod falſum eſt. Quis enim neget peius eſſe occidere hominem, quàm tantùm conſentire vt occidatur, id eſt, permittere, cùm poſſis impedire? Non loqui autem Apoſtolum de impetu vel incitatione ad malum, ſed de ſimplici conſenſu. Ex codicibus Græcis, nihil certi poſſe colligi quia varia ſit lectio, vt patet ex Origene, & Chryſoſtomo: autem ex Titelmanno, qui aſſerat legiſſe, *οὐ συνῆκαν*, *non intellexerunt*. Oecumenius etiam annotat aliquos legiſſe, vt nunc Latinè: Græcis verò Latinos autores opponi, Cyprianum, Ambroſium, Sedulium, Haimonem, Anſelmum, Heſychium, & Symmachum Papam. Porrò, *cum cognouiſſent*, theoricam ſignificare cognitionē: *non intellexerunt* autem practicam: vel certè ſenſum eſſe, philoſophos cognouiſſe quidem malum eſſe colere Deos, at non æquè cognouiſſe, malum eſſe conſentire iis qui Deos colunt.

X I V. At hunc oppono alios Papiſtas ſecus iudicantes. Caietanus literam dixit eſſe corruptam: nec habere ſenſum ſignificatum ab Apoſtolo: qui duplici capite crimen philoſophorum exaggeraret, primò quòd cognouerunt agentes talia eſſe dignos morte: ſecūdò, quòd non ſolùm, ipſi facerent, ſed & conſentirent vt alij facerent. Catharino notauit Whitakerus lōgè magis placuiſſe Græcam lectionem. Dominicus à Soto ingenuè fatetur, optimè ſic lucere ſenſum Pauli: Latinè enim ſolum videri eos ignorantiæ & inſcitiæ ſedargui: Græcè verò acriùs incuſari; quòd non ex ignorantia, ſed meditata iniuſtitia, tam abſurda delicta & flagitia admiſiſſent. Iuſtinianus in Paraphraſi *Qui cum Dei naturalia iura, diuináque decreta probe cognouiſſent, miniméque illos lateret, eos qui ſeſe his ſceleribus inquinarent, & falſa numina pro Deo colerent, dignos eſſe interitu ſempiterno, non modo illa eadem perpetrarunt ipſi, ſed, quod eſt longe grauiſſimum, perpetrantibus patrocinantur.* Ergo, hi meliorem iudicarunt textum Græcum: Bellarminus contrà, Latinum.

X V. Peccat autem multipliciter. Primò, cùm dicit magis peccare conſentientem quàm agentem; primum negat Dominicus à Soto, negat Iuſtinianus. Deinde *τὸ συνευδοκεῖν* nimis dilutè interpretatur, pro ſimplici conſenſu. Atqui Lucas in Euangelio capite vndecimo eodem verbo aliter vſus eſt: *ἄρα μαρτυρεῖτε καὶ συνευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν.* Rurſus Actorum octauo, *Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ.* Quis neget & Chriſtum pluſculum aliquid in Phariſæis reprehendere quàm ſimplicem conſenſum & Paulum mortis Stephani fuiſſe participem aliùs, quàm vt permitteret tantùm? Propterea hoc loco Chryſoſtomus explicat per *συμπράττειν καὶ ἐπαινεῖν*. Oecumenius per *ἀποδοχὴν*, *ἢ τὸ ἀρέσκεσθαι*. Itaque aſſentior ego quidem à Paulo maius aliquod peccatum ſignificari poſſe minus priore. Sed Bellarminum dico nobis imponere. Etſi enim minus ſit ſimpliciter conſentire, quā facere: tamen longè maius *τὸ συνευδοκεῖν*, quàm *τὸ πράττειν*. Chryſoſtomus, *τὸ ἐπαινεῖν ἁμαρτάνοντα, τοῦ ἁμαρτάνειν χαλεπώτερον πολύ*. Eo qui peccat longe deterior eſt qui laudat: nec aliter Oecumenius. Caietanus, *Minus malum fuiſſet, ſi ipſi mala hæc perpetraſſent: & tamen reprehendiſſent alios hæc facientes: dum enim non ſolum ipſi faciunt, ſed alijs conſentiunt, eſſiciuntur tanquam docentes, quod hæc ſint licita.*

X V I. Secundò; nihil certi elici ex codicum varietate, miror cur dixerit, qui ſciat Latinorum vix vllos inter ſe omnino conſentire in vllis locis: adeo vt omnium incertiſſimam eſſe oporteat Latinam editionem, quam tamen ille vult eſſe canonicam. Eò mitto, quænam hæc varietas eſt: Vnus Titelmannus, vnum aliquando vidiſſe ſe codicem iactat, præterque eum nullus omnino. Et hic ſidem mereatur? Originem habemus, non Originem hoc eſt, non Græcum, ſed Latinum: & quidem non ad amuſſim expreſſum, ſed hoc, id eſt, immo omnium licenter, propterea non conficitur ſic legiſſe, ſed tantùm Latinum contextum eſſe ab Interprete

ſubſtitu-

ſubſtitutum pro Græco. Cuius audaciæ exempla [illegible]. Oecumenius non teſtatur ſe legiſſe varios codices: ſed duntaxat quoſdam hunc locum interpretatos, vt ſenſus ſit idem qui Latinè expreſſus, vehementerque improbat. [illegible] (inquit) [illegible]. *Quidam non percipientes id quod dicitur ſed haſitantes, & falſatum Apoſtoli locum ſuſpicantes in hunc modum ſunt interpretati.* Quod quidem nuſquam eſt de interprete Latino iudicium.

X V I I. Tertiò, Autoribus autores opponi, primum non eſt nimis ciuile. Sic enim committitur Eccleſia Græca cum Latina. Itaque nunquam vſurpandum niſi magna cogat vis veritatis. Deinde impar ratio. Nam Græcorum erant [illegible]: Latinorum verò verſiones: etenim Apoſtolum conſtat ſcripſiſſe Græcè. Quanquam in Cypriano Pamelius varias obſeruauit lectiones, quarum nullam probat. Reliquos vſos eſſe vulgata editione certum eſt.

X V I I I. Quartò, variæ illæ horum verborum expoſitiones indicant vix ſcire Bellarminum, quo ſibi pede ſtandum ſit. Earum poſterior eſt plauſibilior. At prior ſophiſtica, & coacta. Nam ſi Græcè legatur ὁ [illegible], quis non videt ſecundo loco intelligendam eſſe potius theoricam cognitionẽ? Nam [illegible] [illegible], eò ſpectat potius. Matthæi decimo tertio, [illegible] *Intellexiſtis hæc omnia?* Decimo ſexto, [illegible] *intellexeritis.* Decimo ſeptimo: [illegible]. *Tunc intellexerunt diſcipuli, cum de Ioanne Baptiſta loquutum eſſe.* Prioris ad Corinthios primo, [illegible] *intelligentiam intelligentium tollam è medio.* Ad Epheſios tertio Paulus ſuam nominat [illegible] [illegible] τοῦ Χριστοῦ, intelligentiam in myſterio Chriſti. Quanquam quid ad nos? Non enim ſequitur, ſi commode quid exponi poſſit, ideo veram illam eſſe lectionem.

XIX. Quintus locus: quarto ad Romanos. *Si Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum.* Græcè ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, *ex operibus iuſtificatus eſt.* Itaque interpres addidit vocem legis de ſuo. Reſpondet Bellarminus, eſſe meram calumniam: Codices enim Latinos vel omnes, vel ferè omnes non habere eam vocem: quam tamen Ambroſius legerit.

X X. Imò nulla eſt calumnia. Nam & meum manuſcriptum vetuſtiſſimum exemplar ita habet: & Venetiana anni ſeptuageſimi noni in decimo quinto ſeculo: annique decimi noni, in decimo ſexto: Et Lugdunenſis eiuſdem ſeculi anni quinquageſimi quinti, & ſexti: Sed & Louanienſium editio Gallica, ſic omnino reddidit, *par les œuures de la Loy.* Ambroſius, Sedulius, Aquinas, Lyranus, Caietanus, denique longè maxima pars tum codicum, tum interpretum, vt non fruſtra conqueſtus ſit Chemnitius. Et Emmanuel Sa non putauerit omittendam cenſuram non eſſe in Græco, neque in Complutenſi editione. Et Lucas Brugenſis non addendum. Probamus tamen hoc loco Sixti emendationem, vtinam poſſemus in aliis.

X X I. Sextus locus ad Romanos vndecimo. *Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõ eſt gratia.* Deeſt poſt hæc verba integra ſententia, [illegible] *Sin ex operibus, iam non eſt gratia: alioquin opus, iam nõ eſt*

A *opus.* Atque hunc defectũ obſeruabat Caietanus. Ieſuita reſpõdet, eſſe quidem in Græcis codicibus & à Theophylacto explicari: tamen à nullis aliis agnoſci: non ab Origene, non à Chryſoſtomo, nõ ab Ambroſio: non ab Auguſtino: ab Eraſmo reiici tanquam ſuperfluam.

X X I I. Sed hæc partim mendacia ſunt, partim nihil conficiunt. Nam quid tum, ſi Origenes non expoſuit? Quaſi verò ille nullos alios locos prætergrediatur. Quanquam ipſum integrum non habe-

B mus: ſed ab Hieronymo decurtatũ, teſte præfatione. Ambroſius ſequi ſolet Vulgatã editionẽ: quid mirum igitur, ſi deceptus non legit hæc verba? Idem de Auguſtino iudicium. At Græci omnes legunt. Non tantùm Theophylactus, ſed etiam Oecumenius, & Theodoretus: imò, vt ſupinitatem Bellarmini meritò miremur, ipſe Chryſoſtomus. Eraſmi iudicium, priuatum eſt, & incertum.

X X I I I. Septimus, quinto ad Epheſios, *Sa-*

C *cramentum hoc magnum eſt:* Græcè, τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστί, *Myſterium hoc magnum eſt.* Bellarminus idẽ eſſe aſſerit Latinis Sacramentum, & Græcis μυστήριον: quia veteres Sacramenta ſic vocant: & hoc ipſo loco Sacramenti voce omnes Latini vtuntur. Sed hunc locum Chemnitius retulerat inter eos quibus Papiſtæ abutuntur, non autem inter corruptos. Sciebat enim veteribus Latinis Theologis, idem eſſe Sacramentum, quod Græcis μυστήριον: vt patet ex multis Scripturę locis, cùm Ve-

D teris tum Noui Teſtamenti. Danielis ſecundo, ſomnium illud regis, quod in obliuionem venerat, Chaldaicè רזא, Græcè μυστήριον, Latinè ſacramentum dicitur: & hac ipſa ad Epheſios Epiſtola, capite primo, Græcè, γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ: Latinè, *vt notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ.* Nec alio ſenſu apud Patres legimus, Sacramentum Trinitatis, Sacramentum Incarnationis. Tertullianus Apologetico, *vnde hæc (oro vos) philoſophis aut poetis tam conſimilia? non niſi de*

E *noſtris Sacramẽtis.* Itaque nõ placet nobis [illegible]. Sed eorum Sophiſticen deteſtamur, qui hoc loco ſic abutuntur, vt contendant Sacramenti nomen matrimonio tribui: & tribui eadem notione cum Baptiſmo & Euchariſtia: cuiuſmodi ſunt Papiſtæ. Eckius Enchiridij capite vndecimo, Renatus Benedictus in Panoplia, aliique infiniti: ipſe etiam Bellarminus de Matrimonio capite ſecundo.

X X I V. Octauus, ſexto ad Epheſios: *Accipite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die malo, & in*

F *omnibus perfecti ſtare.* Gręcè, [illegible] *Aſſumite vniuerſam armaturã Dei, vt poſſitis reſiſtere tempore aduerſo & omnibus confectis ſtare.* [illegible], peſſimè expreſſum eſt per *in omnibus perfecti.* Eundem ſenſum Bellarminus eſſe pronunciat: tantùm vt conſtructio ſit, in omnibus perfecti, non verò, perfecti ſtare: hoc ſenſu, ab omni parte muniti, & armati: quod idem eſt ſi dicamus omnibus perfectis, id eſt, cùm omnia arma

G comparauerits, & indueritis.

X X V. Vt omnia torquent ſophiſtæ! Ego vtrumque ſenſum bonũ agnoſco; ſed [illegible]: atque adeo argumentum hoc eſt illuſtre, quo euincatur corruptio verſionis: cùm non potuerit excuſari, niſi conquiſito ſenſu extraneo. Nam [illegible], non ſignificat, *cum omnia arma comparaueritis:* ſed aliquid longe anguſtius: videlicet non præparationẽ ad periculũ, ſed potius ipſam

poſt prælium victoriam. Sic rectè Chryſoſtomus, καὶ ἅπαντα κατειργασμένοι. τουτέστι, καὶ πάθη, καὶ ἐπιθυμίας ἀτόπους καὶ τὰ ἐνοχλοῦντά ἡμῖν ἅπαντα. οὐχ ἁπλῶς ἐργάσασθαι εἶπεν, ἀλλ' ὅτι κατεργάσασθαι, ὥστε μὴ ἀνελεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ στῆναι μετὰ τὸ ἀνελεῖν. *Et omnibus*, inquit, *confectis, hoc eſt paßionibus, & concupiſcentiis nefariis, atque omnibus quæ moleſtiam afferunt: nec tantum* ἐργάσασθαι, ſed κατεργάσασθαι, *adeo vt non tantum conficiantur, ſed etiam in confectu conſiſtamus.* Abſurde ergo Latinus interpres ad armaturam retulit, quod de victoria Paulus dictum voluit.

XXVI. Nonus, ad Hebræos nono, *Ad multorum exhaurienda peccata.* εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, *vt multorum peccata tolleret.* Nam ἀνενεγκεῖν, non eſt exhaurire, ſed tollere ſiue ferre: vt prioris Petri ſecundo: ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν, *qui peccata noſtra ipſe pertulit*: ſic enim eum locum habet Vulgata editio: vt mirer quid ei hoc loco mentem exhaurire potuerit, vt tam impropriè verteret. At Bellarminus vult Latinum interpretem propriſſimè vertiſſe. Nimirum, quia ἀναφέρειν eſt ſurſum ferre: ſicut ergo cùm aquæ vel ſordes educuntur è ſentina, dicuntur exhauriri: ita & peccata, quæ Christus extulit, & eduxit ex profundo pectoris noſtri, rectè dicuntur exhauſta. Feſtiuè, inquam, ita mihi propitij ſint Ieſuitæ. Nam quis neget allegoriam eſſe lepidam, argutam, piam? Tamen ſurſum ferre, non eſt exhaurire, imò ne haurire quidem: etſi haurire aliquando ſit ſurſum ferre, quemadmodum etſi contingat ſcribentem ſophiſticari, & ſophiſticantem ſcribere, vt Ieſuitæ plerumque ſolent; tamen non idem eſt ſophiſticari & ſcribere. Quinetiam Paulus non habet ἀναφέρειν, quod fateor eſſe non rarò ſurſum ferre: ſed ſimplex ἐνεγκεῖν.

XXVII. Decimus, ad Hebræos decimo tertio, *Talibus hoſtiis promeretur Deus*, Græcè, τοιαύταις θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός, *Talibus victimis delectatur Deus.* Et hoc loco abutuntur Papiſtæ, ad confirmandum ipſius vocis meritorum vſum. Bellarminus non negat diſceſſum eſſe à propria vocis ſignificatione: ſed Latinè rectè dici bene mereri de aliquo, eum qui facit illi rem gratam: eamque eſſe interpretis Latini mentem; qui vocem promerendi vſurpauit in paſſiua ſignificatione. At ego, primum obiicio ſolœciſmum: nemo enim Latinorum ea voce vſus eſt paſſiuè. Deinde nego τὸ εὐαρεστεῖν eſſe bene mereri de aliquo: nego iterum apud Latinos dici aliquem bene mereri de aliquo, qui nihil aliud facit quàm rem gratam: neceſſe enim eſſe vt inſuper aliqua in eum beneficia vel officia ſaltem contulerit: quod homo in Deum, nullus poteſt facere. Nec Papiſtæ, cùm de meritis loquūtur operum atque ea confirmant ex hoc ipſo loco, tam dilutè ſentiunt, vt ſignificent ea opera Deo eſſe grata, nihilque præterea. Itaque & locus malè tranſlatus eſt, & peius eo Papiſtæ abutuntur.

XXVIII. Vndecimus, Iacobi quinto, *& alleuabit eum Dominus*, pro, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος, *& eriget eum Dominus.* Transferūt autem ad effecta neſcio quæ extremæ vnctionis, ex qua Sacramentum fecerunt. Reſpondet verbo Græco meliùs oſtendi effectus extremæ vnctionis, quàm Latino: nimirum, vt hominem in articulo mortis, mæſtitia, doloribus, tentationibus depreſſum ac torpentem, exhilaret, erigat, excitet. Ergo, inquam, ipſe etiam Bellarminus Latinam verſionem

A quando agnoſcit non aſſequi dignitatem Spiritus Sancti. Quid mea enim, ſi ſenſum ipſe comminiſcatur alienum? Aut quid fiet hinc loco, quē nec nos probamus, & Bellarminus non tantùm non defendit, id eſt, prodit, ſed etiam obliquè reprehendit? Cæterum primo alleuiare, barbarum eſt, non Latinum, cùm tamen Spiritus Sanctus bene loquutus ſit Græcè. Deinde, τὸ ἐγείρειν non ſignificat exhilarare, ſiue animum doloribus, & tentationibus oppreſſum erigere; ſed eſt corpus ex
B morbo decumbens, ſanitate, reſtituta erigere: reſpondetque priori membro, ἡ εὐχὴ σώσει τὸν κάμνοντα, oratio ſeruabit ægrotum, nimirum, quia eriget eum Dominus.

XXIX. Poſtremus locus eſt prioris Ioannis quinto, *Hæc ſcripſi vobis, vt ſciatis, quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filij Dei*, Græcè, ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. ἵνα εἰδῆτε, ὅτι ζωὴν ἔχετε αἰώνιον, καὶ ἵνα πιστεύητε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. *Hæc ſcripſi vobis credentibus in*
C *nomen Filij Dei: vt ſciatis vos vitam æternam habere: & vt credatis in nomen Filij Dei.* Itaque detractum eſt poſtremum membrum integrum. Bellarminus codicem Græcum accuſat tanquam ſuperfluum: quid enim erat opus monere, vt facerent quod iam fecerant? Imò, inquam, qui nouit quantopere indigeamus perſeuerantia in fide, nihil hic ſuperfluum videbit: vt ſit ſenſus, ſcripſi vobis credentibus, vt porrò credere pergatis.

XXX. Nec plures locos excuſare conatus
D eſt Bellarminus. Addam alios: & primò, quibus abuſos comperi Papiſtas. In Inſtitutione Euchariſtiæ, *Hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis meus.* Vbi Iacobus Suares vrget duo pronomina, hoc, & hic: cùm tamen Græcè non diſtinguantur genera: & ratio poſcat, vt dicamus, *Hoc eſt corpus meum, hoc eſt ſanguis meus*: quia Lucas & Paulus illud τοῦτο, explicant, τοῦτο τὸ ποτήριον. Ad Romanos ſeptimo. *Quod enim operor non intelligo*: & Turrianus libro quarto pro Epiſtolis decretalibus capite decimo
E octauo, interpretatur de minoribus neſcio quibus peccatis. At Paulus dixit, ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω. Beza, *quod enim perpetro, non agnoſco.* Decimo quinto prioris ad Corinthios, *Non ego, ſed gratia Dei mecum*: & hinc probant, Eckius Enchiridij capite vigeſimo primo, atque alij liberum arbitrium cooperari gratiæ. At Apoſtolus dixit, οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. *Non ego, ſed gratia Dei quæ mecum eſt*: vt totum illud quicquid erat, deferret gratiæ. Vndecimo ad Hebræos, *Et adorauit faſtigium virgæ eius*:
F hinc Petrus Auratus paradoxo quinto probat crucem adorandam. Sed Græcè eſt προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ, adorauit ad faſtigium virgæ ſuæ, id eſt, vt vertit Beza, *baculo innixus.* Ex primo capite prioris epiſtolæ Petri, hæc verba ad probandam interceſſionem ſanctorum frequentes citant, *Dabo operam & frequenter habere vos poſt obitum meum*: quaſi ſenſus ſit, ego poſt obitum meum dabo operam, vt habeam vos: nimirum abuſi barbaræ verſionis amphibulià. Græcè, σπουδάσω δὲ καὶ ἑκάστοτε ἔχειν ὑμᾶς μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον τὴν τούτων μνήμην
G ποιεῖσθαι; *ſtudebo vt vos ſubinde poſt exitum meum poßitis horum mentionem facere.* Turrianus tamen libro ſecundo pro Decretalibus, agnoſcit quidem, τὸ ἔχειν vertendum eſſe potiùs, non ἵνα ἔχω ὑμᾶς, ſed ἵνα ὑμεῖς ἔχητε; At illud poſt obitum meum, refert ad Studebo, manifeſta textus peruerſione. Tertio prioris epiſtolæ Ioannis capite, *Qui non diligit*,

diligit, manet in morte. Et hinc Sãderus libro primo de Viſibili Monarchia capite quinto, probat, impoſſibile eſſe illam fidem viuam, aut vim iuſtificandi habere, quæ Chriſtum tantùm credendo comprehendit, non etiam amando: quam nos doctrinam profectò piam agnoſcimus, quantumuis ille calumnietur: ſed probatio eſt aliena: quia Ioannes ſcripſit: ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν: qui non amat fratrem. Stapletonus in Defenſione Eccleſiaſticæ autoritatis libro ſecundo, capite decimo, Whittakero iraſcitur, quòd ex decimo ad Romanos, citauerit, *fides eſt ex auditu: auditus per verbum Dei*: cùm in Latina editione ſit, *per verbum Chriſti*. Et latiùs ait illud patere, quàm hoc. Sed immeritò carpit. Nam Græcè eſt Dei: Et ſic olim legit Gaudentius tractatu octauo; vt Græcos omnes taceam.

XXXI. Enumerabo etiam alios; Hi non rectè vertuntur. Matthæi tertio: *appropinquabit regnum cælorum*; pro appropinquauit ἤγγικε. Sexto *panem ſuperſubſtantialem*: qua occaſione multi ad allegorias recurrunt: cùm tamen Lucæ vndecimo eadem vox rectè ſit reddita per *quotidianum*. Septimo, *quàm anguſta porta*: pro ὅτι ſτενὴ ἡ πύλη, *quia anguſta eſt porta*.

Nono, *Videntes turbæ timuerunt*: pro ἐθαύμασαν, *admiratæ ſunt*. Rurſus, *filij ſponſi*: pro υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, *filij thalami*. Decimo ſeptimo: *eiicere illum*: pro ἐκβαλεῖν αὐτὸ eiicere *illud*: Decimo nono: *Quid me interrogas de bono? vnus eſt bonus Deus*: pro; τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. *Cur me dicis bonum? nullus eſt bonus niſi vnus, nempe Deus*. Vigeſimo primo: *poſt triduum*: pro διὰ τριῶν ἡμερῶν, *triduo*: Iterum, *Exeuntes illo ianuam*: pro ἐξελθόντα αὐτὸν εἰς τὸν πυλῶνα; *exeuntem eum in veſtibulum*. *Cogitabant inter ſe*. Ianſenius. *Vel potiùs reputabant inter ſeſe. Eſt enim Græcè* διελογίζοντο: *& ſignificatur eos non tantùm in cordibus ſuis cogitaſſe, ſed etiam inter ſeſe contuliſſe & deliberaſſe quid reſponderent: quemadmodum patet ex eo quod dicunt, Si dixerimus*. Salmero, quinquageſimo octauo tractatu tomi octaui. *Inter ſe, ſiue, vt Græcè habetur, apud ſe, quæ clarior eſt lectio*.

XXXII. Marci ſecundo. *Quid hic ſic loquitur? blaſphemat*: pro, τί οὗτος οὕτω λαλεῖ βλασφημίας; *Quid iſte ita loquitur blaſphemias?* Tertio: *reus erit æterni delicti*: pro ἔνοχος ἐστὶν αἰωνίου κρίσεως, æterni iudicij. Quinto: *venientes nuncij ad Archiſynagogum*: pro ἀπὸ τοῦ ἀρχισυναγώγου ab Archiſynagogo. Sexto: *frater Iacobi, & Ioſeph*: pro Ἰωσῆ, Ioſe. Iterum: *noluit eam contriſtare* pro ἀθετῆσαι, reiicere, hoc eſt, ei denegare quod poſtulabat. Rurſus: *emant ſibi cibos quos manducent*. pro ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς ἄρτους· τί γὰρ φάγωσιν οὐκ ἔχουσιν: *emant ſibi panes. nam quo veſcantur non habent*. Item: *Cor eorum obcæcatum* pro ἦν ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη, *cor eorum occalluerat*.

Septimo: *niſi crebro lauerint manus*: at quis vnquam audiuit πυγμῇ vſurpari pro crebro? ſignificat pugnum: & putant docti, ita indicari ritum quendam Iudæorum in lauandis manibus. Iterum, *illa ſunt quæ communicant hominem*: atqui κοινοῦν eo loco ſumitur à Chriſto pro polluere; ac proinde paulò antè, atque adeò ipſo eodem verſu: rectè redditur, per coinquinare, quamuis paulò pòſt rurſus ſæpius communicare dicat mira catachreſi. *Interrogabant eum parabolam*: pro περὶ τῆς παραβολῆς de parabola. *Iterum exiens de finibus Tyri; venit per Sidonem ad mare Galilææ*: pro ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὁρίων Τύρου καὶ Σιδῶνος, *egreſſus è finibus Tyri, & Sidonis*. Octa-

A uo: *ſuſtinent me*, pro προσμένουσί μοι, *manent apud me*, ſiue mecum, aut adhærent mihi. *Comminatus eſt Petro*: pro ἐπετίμησε τῷ Πέτρῳ, obiurgauit Petrum. Nono: *vlulauit eum*: ἔσπειρεν αὐτόν, et eat eum. *Qui non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt*: Græcè prima perſona exprimitur, non ſecunda: καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν, pro nobis, contra nos. *Debilem introire in vitam*: atqui κυλλὸν non debilem ſignificat, ſed mancum. Decimoquarto: *vbi eſt refectio mea*: ποῦ ἐστι τὸ κατάλυμα; vbi eſt diuerſorium?

B XXXIII. Lucæ primo: *Quoniam quidem multi conati ſunt ordinare narrationes, quæ in nobis completæ ſunt rerum; ſicut tradiderunt nobis qui ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt ſermonis: viſum eſt mihi aſſecuto omnia à principio, diligenter ex ordine tibi ſcribere, optime Theophile, vt agnoſcas eorum verborum de quibus eruditus es, veritatem*. Id procemium eſt eius Euangelij admodum breue: ſed ſcatens peccatis, quæ ne Papiſtæ quidem commentatores diſſimulare potuerunt.

C Primò, barbaries mera ex intempeſtiua græcitatis affectatione: *narrationes quæ in nobis completæ ſunt rerum*: quaſi articulus τῶν non admoneret conſtruendum; *narrationes rerum quæ in nobis completæ ſunt*. Etſi enim ſenſus non ſit alius: tamen nemo ſic Latinè loquebat. Secundò: *Qui ab initio viderunt, & miniſtri fuerunt ſermonis*: obſcuriùs quàm Græcè. *Qui ipſi ſpectatores, & miniſtri fuerunt*. Non negem equidem poſſe intelligi per

D zeugma, vt ſit, qui ipſi viderunt ſermonem, & miniſtri fuerunt ſermonis: ſed procliuior eſt in alteram partem, lectionis inclinatio: quum Græcè nihil ſit dubium. Tertiò: *Quæ in nobis completa ſunt rerum*. Completæ pro certò confirmatæ. Itaque Ianſenius. *Non poſſunt hic intelligi res peractæ. Græcè enim eſt* πεπληροφορημένων πραγμάτων, *id eſt, rerum certiſſima fides, aut quarum certa eſt fides*.

Quartò: *Vt cognoſcas*. Ianſenius. *Non eſt, vt an-*

E *notat etiam Theophylactus*, γνῷς, *id eſt, ſcias, vel cognoſcas: ſed* ἐπιγνῷς, *id eſt agnoſcas, hoc eſt, ſecundo maiorem accipias ſcientiam*. Quintò: *De quibus eruditus es veritatem*. Ianſenius. *Neque eſt Græcè ſimpliciter eruditus es: ſed* κατηχήθης, *id eſt viua voce eruditus es. Rurſus non eſt* τὴν ἀλήθειαν *veritatem: ſed* ἀσφάλειαν, *id eſt, ſecuritatem, vel certitudinem*. Sextò. *Aſſecuto omnia à principio diligenter*. Maldonatus. Παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς, *omnibus rebus altè petito principio peruestigatis. Itaque non ſcientiam his verbis, ſed diligen-*

F *tiam ſuam commendat, quam in quærendis, veſtigandis explorandiſque rebus adhibuerit, quas ſcribere volebat. Etſi non nego, ſcientiam etiam earundem rerum ſe habere indicare voluiſſe: fuit tamen modeſtiæ eius diligentiam potiùs ſuam, quam ſcientiam commendare*.

XXXIV. Et quum ſic ἐπὶ θύραις ἁμαρτήματα quid ſpei præbes in cæteris operæ pretium facturum? Eodem capite. *Sine querela*. Laurentius Valla. *Maluiſſem vno verbo dicere, vt Græcè eſt, ἄμεμ-*

G *πτοι, vel innoxij, vel intemerati, vel integri, inſontes: quam ſine querela, quorum non apertus ſenſus eſt*. Iterum. *Prophetarum eius*. Valla. *Dicendum erat, Prophetarum ſuorum: in quo nonnunquam decipit interpretem vox* αὐτοῦ. Capite ſecundo. *Facta eſt à præſide Syriæ Cyrino*. Maldonatus legendum contendit. Facta eſt præſida Cyrino. *Non enim ſignificatur hanc*

deſcriptionem à Cyrino præſide, ſed eo præſide factam fuiſſe. Conſentit Ianſenius. Iterum. *Vigilantes.* Valla. *Græcè non eſt vigilantes, ſed in agro agentes.* Iterum. *Cognouerunt de verbo, quod dictum erat illis.* Valla. *Non fuit transferendum, cognouerunt: ſed notum fecerunt. Etenim idem verbum nunc* ἐγνώρισεν, *quod paulò ante Dominus oſtendit nobis.* Nec aliter Syrus reddidit. Quod autem Maldonatus notat Græcum ambiguum eſſe, & verti poſſe in vtrumque modum, falſum eſt. Capite tertio. *Nihil amplius, quàm cõſtitutũ eſt vobis, facite.* Iãſenius. *Quoniã ſæpe publicani ſuper quã cõſtitutũ eſt, exigere ſolent, inquit, nihil amplius, quã quod conſtitutũ eſt vobis à principibus, exigatis à populo. Sic enim vertendum potiùs fuiſſe, quàm per verbum faciatis, ſenſus expoſtulat.* Et Maldonatus. *Senſus eſt melior, quàm quem Latina noſtri interpretis verba videntur præ ſe ferre.*

XVI. Capite vndecimo. *Os eius opprimere de multis* ἀποστοματίζειν αὐτὸν περὶ πλειόνων. Maldonatus. *Noſter interpres videtur legiſſe* ἐπιστομίζειν, *os obſtruere.* Quæ quidem blaſphemia eſt: adeò fuit illi interpreti obtuſum iudicium. Toletus. *Græcum verbum eſt* ἀποστοματίζω, *quod apud Græcos idem ſignificat, quod ex memoria dicere: rectè autem Euthymius interpretatur, nempe extemporales, & non conſideratas reſponſiones doloſarum interrogationum expetere.* Item, *Veruntamen quod ſupereſt:* quod propter ambiguitatem, imò improprietatem, quidam interpretantur: hoc ſolùm remedium ſupereſt vobis: alij, quod victui veſtro neceſſario ſuperfluum eſt. *At,* inquit Toletus, *neutram interpretationem admittunt verba Græca,* τὰ ἐνόντα: *quaſi diceremus Latinè, inexiſtentia, ſeu quæ inſunt.* Et ſimiliter Ianſenius. Decimo tertio. *Sicut illi decem & octo:* ἢ ἐκεῖνοι οἱ δέκα καὶ ὀκτὼ: *aut illi decem & octo.* Decimo ſexto. *Et ſepultus eſt in inferno. Eleuans autem oculos ſuos.* καὶ ἐτάφη, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, *Et ſepultus eſt: atque apud inferos ſublatis oculis ſuis.* Quanquam ſcio arridere vulgatam lectionem; vnde magnifica occaſio garriendi de ſepultura apud inferos. Decimo nono. *Omnis populus ſuſpenſus erat, audiens illum.* Ὁ λαὸς ἅπας ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων: *vniuerſus populus pendebat ab eo audiens.*

XXXVII. Actorum ſecundo. *Et communicatione fractionis panis,* καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου: & communicatione, & fractione panis. *Augebat qui ſalui fierent quotidie in idipſum:* atqui προσετίθει eſt addebat: & τῇ ἐκκλησίᾳ, non ſignificat in idipſum. Tertiò: *Qui prænunciauit:* ἃ προκατήγγειλε, quæ prænunciauit, quod peccatum emendauit Sixtus. Decimo octauo. *Inſtabat verbo Paulus.* συνείχετο πνεύματι, conſtringebatur Spiritu. *Et minauit eos à tribunali:* ἀπήλασεν abegit. Lorinus. *Interpres alibi vſus eſt minandi verbo pro ducere. Sed in hoc loco eſt* ἄγειν, *aut* ἀπάγειν, *non* ἀπελαύνειν. Decimo nono. *Cum nullus obnoxius eſſet.* μηδενὸς αἰτίου ὑπάρχοντος: cùm nulla ſubſit cauſa. Nam etſi verum αἴτιος dici etiam maſculinè apud Græcos: tamen hoc loco ineptum eſt, quia falſum neminem fuiſſe cauſam eius ſeditionis. At αἴτιον neutro genere appoſitiſſimum, vt ſignificet non poſſe vllo prætextu excuſari. Viceſimo quarto: *Seruio patri & Deo meo:* λατρεύω τῷ πατρῴῳ Θεῷ: Seruio patrio Deo. Viceſimoſeptimo. *Et cuſtodias occiderent:* τοὺς δεσμώτας: vinctos: ſenſu parum diſerto: nam cuſtodia, eos æquè ſignificat qui cuſtodiunt atque eos qui cuſtodiuntur.

XXXVIII. In Paulo. Ad Romanos quinto. *Vt quid enim Chriſtus cùm adhuc infirmi eſſemus:* ἔτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν. *Chriſtus enim cùm adhuc infirmi eſſemus.* Legiſſe videtur εἰ τί, ſed nullo ſenſu commodo. *Peccatum non imputabatur quum lex non eſſet:* ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου: peccatum non imputatur, quum lex non eſt: alia mente: nam videretur Paulus affirmare non fuiſſe legem: quod non ita eſt: ſed hypotheticè potiùs, non imputaretur peccatum, ſi nulla lex fuiſſet. *Gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abundauit.* Periculoſe. Vaſques capite ſecundo diſputationis quintæ in tertiam Thomæ. *Pro eo quod Latinè legimus in plures, Græcè nõ eſt* εἰς πλείους, *ſed* εἰς πολλοὺς, *hoc eſt, in multos.* Septimo. *Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei.* Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, *gratias ago Deo.* Duodecimo. *Non vos inet ipſos defendentes:* abſurdè: ſed ἐκδικοῦντες, vlciſcentes. Decimo quinto: *Vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet:* periculoſè: quaſi quiſque permittendus eſſet ſuæ pertinaciæ. ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω: in mente ſua plenè certus eſto. Decimo ſexto: *Salutat vos Caius hoſpes meus & vniuerſa Eccleſia.* ὁ ξένος μου καὶ τῆς ἐκκλησίας ὅλης: hoſpes meus, & vniuerſæ Eccleſiæ. Et paulò ante. *Qui eſt primitiuus Eccleſiæ Aſiæ.* ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας: qui eſt primitiæ Achaiæ.

XXXIX. Poſterioris ad Corinthios tertio. *In faciem* εἰς τέλος *in fine. Speculantes:* κατοπτριζόμενοι, in ſpeculo contemplãtes. Nã ſpeculantes nunquã Latinis à ſpeculo: ſed à ſpecula. Duodecimo: ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται: *potentia mea in infirmitate perficitur.* Aſt editio Latina. *Virtus in infirmitate perficitur.* Quo errore decepti Anſelmus, Lyranus, Aquinas interpretantur de hominum virtute morali: vel vt eius exercendæ materia ſit infirmitas: vel infirmitas occaſio perueniendi ad perfectam virtutem. Cùm tamen longè auguſtior ſententia ſit, *Potentia mea,* inquit Salmero, *maximè ſe exſerit, cùm auxilium deeſt humanum, & cùm videtur res deſperata.* Vnde certa, potentiſſimaque fidelium in ſuarum infirmitatum ſenſu conſolatio: vt & tum ſperent ſe magnificentiſſimè liberandos, cùm atrociſſimè premuntur: & per ſe ipſos etiam Deum potentiam mirificè oſtentaturum, quum maximè ſe ipſi ſentient ad ſuæ vocationis effectus ineptos: quomodo magnificentiùs multo per piſcatores mundus triumphatus eſt, quàm ſi per Demoſthenes, Cicerones-ve: aut etiam Alexandros, & Cæſares. Nam & Sanctorum opera Papiſtas quantulo minùs abduxerunt à Deo? Ad Epheſios primo, *Secundum propoſitum voluntatis ſuæ.* Et hoc propoſiti nomine deceptus Anſelmus intellexit voluntatem Dei Prophetis olim reuelatam de nobis: vt ſecundum propoſitum, ſicut per Prophetas propoſuit. At Græcè εὐδοκία aliud eſt: nempe vel, vt Theodoretus ait, voluntas afficiendi beneficio: vel, vt meliùs Chryſoſtomus, τὸ θέλημα τὸ προηγούμενον, voluntas princeps, id eſt, prima ſummaque cauſa. Prioris ad Corinthios decimo quinto. *Ad reuerentiam vobis loquor:* πρὸς ἐντροπὴν ad pudorem incutiendum. Ad Coloſſenſes ſecundo: *Chirographum decreti.* Iuſtinianus. *Omnino legendum eſt decretis: non, vt aliqui legunt, decreti: eſt enim Græcè* δόγμασιν.

XL. Additamenta. Matthæi ſeptimo. *Ipſe intrabit in regno cœlorum.* Rurſus. *Et Phariſæi.* Marci ſexto. *Admirabantur in doctrina eius.* Græcè ἐξεπλήσσοντο, percellebantur: reliqua addita nonnihil ſenſum mutant: non enim ob doctrinam ſolùm, ſed etiam ob miracula Iudæi vel mirabantur, vel percellebantur, vt ſtatim Marcus explicat. Nono. Stupefactus eſt: & expauerunt: ἐξεθαμβήθη expauit: alterum nullum eſt. Lucæ decimo: *deſignauit & alios ſeptuaginta duos:* ἀνέδειξεν ὁ κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα, alios

alios Septuaginta. Actorum nono: *Loquebatur quoque gentibus, & diſputabat cum Græcis.* Pro, loquebatur, & diſceptabat aduerſus Iudæos. Quem locum reprehendit Bellarminus libri de Pontifice primi capite duodeuiceſimo: negans eſſe veriſimile, Paulum prædicaſſe gentibus in ipſa Hieruſalem, & nullum tumorem excitatum ab Hebræis. Lucæ ſecundo. *Et omnes qui audierunt mirati ſunt, & de his quæ dicta erant à paſtoribus ad ipſos:* pro eo quod eſt Græcè, *mirati ſunt de his.* Salmero tomi tertij tractatu triceſimo quinto, particulam *Et*, non ſolùm negat eſſe in Græcis: ſed B etiam aſſerit abundare, ſenſuique obſtare: quod & ante eum Maldonatus ſcripſerat. Ad Romanos quarto. *Ex operibus legis*, in Græco non eſt vox *legis*, inquit Salmero: nec videtur adijcienda: quia lex nō erat tempore Abrahæ, quæ multò fuit poſterior. In poſteriore Petri capite primo. *Satagite vt per bona opera certam veſtram vocationem, & electionem faciatis:* illud *per bona opera* non expreſſit Petrus.

XXXIX. Sed detractiones plures ſunt. Matthæi ſexto; ter deſunt *in propatulo:* ἐν τῷ φανερῷ: *quæ legenda eſſe*, inquit Maldonatus, *ipſa indicat antitheſis, in abſcondito, & in propatulo.* Ibidem. *Quid manducetis?* τί φάγητε, καὶ τί πίητε: quid manducetis, & quid bibatis. *Nouit enim Pater veſter*, πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, pater veſter ille cœleſtis. Decimo quarto. *Quinque millia virorum:* ἄνδρες ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, viri circiter quinquies mille. Decimo quinto. *Populus hic labiis me honorat.* ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσί με τιμᾷ: appropinquat mihi populus hic ore ſuo, & labiis me honorat. Item κυλλοὺς ὑγιεῖς, *mancos ſanos*, Latinè deeſt. Decimo octauo ſimiliter deeſt τὰ παραπτώματα αὐτῶν, *offenſas eorum.* Viceſimo. *Quod volo facere:* additur Græcè ἐν τοῖς ἐμοῖς in meis; in quo tota vis eſt argumenti. *Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum?*

A Deeſt, *Et baptiſmate quo ego baptizor baptizari?* Viceſimo octauo: *reuoluit lapidem:* ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, deuoluit lapidem ab oſtio.

XL. Marci ſexto hæc deſunt: ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόρροις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. *Amen dico vobis, tolerabilius erit Sodomæ & Gomorræ in die iudicij, quàm illi vrbi.* Ibidem. *Principibus:* μεγιστᾶσιν αὐτοῦ, *proceribus ſuis. Et viderunt eos abeuntes:* deeſt, *turba* οἱ ὄχλοι. Deeſt etiam, καὶ συνῆλθον πρὸς αὐτόν: *& conuenerunt ad eum.* Rurſus. *Obſtupeſcebant:* ἐξίσταντο B καὶ ἐθαύμαζον, obſtupeſcebant & mirabantur. Nono, deſideratur, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν: *quia non ſequitur nos.* Lucæ decimo ſexto. *Fili recordare quia accepiſti bona in vita tua.* Maldonatus. *Verum ut pronomina, tua, quod eſt in Græcis exemplaribus, eſſe arbitror: quod perinde eſt ac ſi dicat, ea quæ tu ſola bona eſſe putabas, quibus ſolis imbibas.*

XLI. Ioannis quinto καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι: *& quærebant eum interficere.* Actorum decimo: παραγενόμενος, *veniens:* ὃς παραγενόμενος λαλήσει σοι; *qui cùm adfuerit loquetur tibi.* Decimo octauo δεῖ με πάντως τὴν ἑορτὴν τὴν ἐρχο- C μένην ποιῆσαι εἰς Ἱεροσόλυμα; *oportet omnino me feſtum, quod inſtat, agere Hieroſolymis.* Ad Romanos decimo quarto: καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν κυρίῳ οὐ φρονεῖ; *Et qui non curat Diem, Domino non curat.* Prioris ad Corinthios ſexto: καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ: *& in ſpiritu veſtro quæ ſunt Dei.* Poſterioris duodecimo: καυχώμενος *in gloriando.* Prioris ad Timotheum ſexto: ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων, *ſecede ab iis qui huiuſmodi ſunt.* Primo ad Hebræos, δι᾽ ἑαυτοῦ *per ſeipſum.* Prioris Petri quarto. κατὰ μὲν D αὐτοὺς βλασφημεῖται, κατὰ δὲ ὑμᾶς δοξάζεται. *quod ad illos quidem attinet, blaſphematur: quod ad vos autem, glorificatur.* Hæc omnia in editione Latina nuſquam parent. Ad Coloſſenſes ſecundo. *In expoliatione corporis carnis,* deeſt τῶν ἁμαρτιῶν, peccatorum: ſic enim legendum. *In expoliatione corporis peccatorum carnis.*

FINIS LIBRI DECIMIQVARTI.

LIBER DECIMVSQVINTVS.

DE SANCTÆ SCRIPTVRAE SENSV.

Caput Primum.

DE SENSV LITERALI ET Myſtico.

PERTRACTATIS Controuerſiis, quæ pertinebant ad eam Scripturæ Sacræ Interpretationē, quæ verba ſpectat; ſoletque appellari Trāſlatio ſiue Verſio. Sequitur vt eam partem tractemus, quæ pertinet ad ipſam Verborum ſententiam; quæque magis accedit ad Theologiam: cùm illa magis ad Grammaticam.

II. Magnum, atque adeò neceſſarium prorſus Christiano caput: cùm certum ſit non in legendo Scripturas conſiſtere; ſed in intelligendo. Adeò vt ſi totum deuores codicem, non attendas autem, quid iis literis, ex quibus is codex conſtat, Deus ſignificatum voluerit; fruſtra laborem impendas. Nec ſanè vnquam hæretici Scripturas protulerunt in confirmationem ſui dogmatis impij: quia *τοῖς ὀνόμασι μόνοις προσέχοντες, τὰ σημαινόμενα ὑπαλλάττουσιν, οὔθ' ὡς λέγονται γινώσκοντες, οὔθ' ὡς ἔχουσι χρώμενοι*, inquit Stromateon ſeptimo Clemens Alexandrinus: *Vocabulis ſolis adhærent, mutatis ſignificationibus: neque quomodo vſurpata ſint cognoſcentes, neque vtentes iis, pro eorum natura.* Enimverò Gnoſticorum *Caulaucau*, & *Saulaſau*, totidem literæ ſunt Eſaiæ vigeſimo octauo. Ergóne Scripturæ Sanctæ? Imò rectè Epiphanius in Nicolaitis, *τὰς καλῶς εἰρημένας λέξεις αὐτοὶ εἰς εἰδωλοποιίας ἀνετύπωσαν*, *Quæ rectè erant dictæ voces, eas iſti transformant in idola.* Sic omnes ſemper aberrarunt, autores nouorum dogmatum magorum quanto fertilior ſeges fuit; tantò diligentiùs Catholicos cauere ſibi oportuit, diſtincta exactè vera Interpretatione à falſa.

III. Hanc ergo interpretationem eſſe conſtat, inueſtigationem eius rei quam Scriptura ſignificat ſingulis locis: Et hanc rei ſignificationem vulgò vocant Senſum. Eumque alium Literalem, ſiue hiſtoricum, alium Spiritualem, ſiue myſticum. Qua de re nonnihil eſt controuerſiæ. Tractarunt Bellarminus

A de Verbo Dei libri tertij capite tertio: & Gretſerus Apologiſta: Tum etiam Salmero Tomi primi tractatu ſeptimo & octauo: Et Gabriel Vaſques Commētariorum in primam Thomę, tomi primi, quæſtione prima, articulo decimo, diſputatione decima quinta, ſexta, & ſeptima. Ioſephus à Coſta de Chriſto reuelato libro ſecundo.

IV. Literalem olim deſcribebat Thomas parte prima, quæſtione prima, articulo decimo, eum quem autor intendit. Et Salmero & Vaſques, eum, quem
B autor Scripturæ Spiritus Sanctus per Verba iuxta propriam, & Grammaticæ cohærentem ſignificationem, ſiue per tropos & tranſlationes, primùm ſignificare voluit. Gerſon olim in Propoſitionibus de ſenſu literali dicebat, ſenſum literalem Sacræ Scripturę accipiendū eſſe, non ſecūdum vim Logicę ſeu Dialecticę: ſed potiùs iuxta loquutiones in rhetoricis ſermonib⁹ vſitatas: & iuxta tropos & figuratas loquutiones, quas communis vſus committit; cū conſideratione circumſtantiarum literæ ex præcedenti-
C bus, & poſteriùs appoſitis. Bellarminus non ſecedit, ſcribens, literalem eſſe, quem verba *immediatè* præferunt; ſiue potiùs præ ſe ferunt, vt erat in prioribus editionibus. Nam etſi illud immediatè eſt ambiguū, & ſignificare poſſit vſum proprium vocabulorum: tamen hæc homonymia tollitur, quum idem ſenſus literalis diſtinguitur in ſimplicem per vocabula propriè ſumpta, iuxta communem vſum: & figuratū, per vocabula tranſlata à ſua natiua ſignificatione in
D aliam. Rectè olim Ioannes de Raguſio de Communione ſub vtraque, propoſitione quinta. *Senſus litteralis Sacrarū Scripturarum principalis eſt ille, non quem litera prætendit: ſed quem autor earum ſcilicet Spiritus Sanctus intendit. Patet exemplariter in ſenſu parabolico ſiue figuratiuo, qui ſub literali ſenſu continetur. Nam in huiuſmodi locutionibus parabolicis per voces ſignificatur aliquid propriè, & aliquid figuratiuè: nec eſt literalis ſenſus ipſa figura, ſed id quod eſt figuratū: ſic enim cū Scriptura nominat Dei brachiū, nō eſt literalis ſenſus, quòd in Deo ſit membrū huiuſmodi corporale, quia Spiritus eſt Deus, vt dicitur Ioannis quarto: ſed id quod per hoc membrum ſignificatur, ſcilicet vis operatiua.*

V. Sic, vt exemplis rem illuſtrem, in Euch[illegible] negotio, cùm dicunt Euangeliſtæ, *Accepit Ieſus pa[illegible]*,

nemo ambigit etiã illa vocabula ad literam intelligenda, vt panem, qui re vera panis erat, verè manibus ſuis accepiſſe Chriſtus. Et ita ſenſus literalis eſt primi ordinis, id eſt, ſimplex, vt nomine vtar Bellarmini. Quum autem Lucas & Paulus dicunt, *Hoc poculum eſt Nouum Teſtamentum in ſanguine meo*: conſentiunt Papiſtæ Catholicis, poculum μετωνυμικῶς ſumi, pro eo quod eſt intra poculum: niſi fortè vnum excipias ridiculum monachum Sebaſtianum Michaelem Dominicanum, qui τὸ ποτήριον contendit eſſe ipſam potionem. Sed hoc omiſſo, reliqui, quod quidem ſciam, conſentiunt. Erit igitur hic ſenſus literalis ſecundi ordinis, ſiue figuratus. Duodecimo ad Romanos quum dixit Paulus, *Carbones ignis coacervabis in caput eius*: nemo eſt qui putet Paulum cogitaſſe, magnam quandam prunarum quantitatem ex ligno ignito, in eam corporis humani partem, quæ humeris à natura imponitur, congeſtam: quem ſenſum vocabula ipſa primò, & per ſe ingerunt legentibus: ſed iuſtas pœnas ab iis ſoluendas qui bene de ſe merentes odio habent. Et quia Paulus hunc habebat in animo: ergo hic poſterior ſenſus eſt literalis; etſi omnes voces metaphoricè vſurpentur.

VI. Iam quia ἀντιδιαιρεῖται ſenſus literalis, & myſticus: definito illo, iſtius etiam natura facilè patet: Itaque Vaſques definiuit, qui nec propriè nec metaphoricè vocibus proximè ſignificatur, ſed qui ſub rebus ſignificatis per voces, quaſi ſub vmbra, & figura eſt concluſus. Bellarminus breuiùs, qui aliò refertur, quàm ad id quod verba immediatè ſignificant. Addere nos poſſumus ex Thoma, quem autor non intendit: ex Salmerone, quem Spiritus Sanctus non voluit primum ſignificare. Denique ex Gerſone, qui non accipitur cum conſideratione circunſtantiarum literæ ex præcedentibus, & conſequentibus. Ego malim breuiùs, Senſum ſecundarium, diuerſum à literali, ſimilem tamen. Nam ſecũdarium ſanè illos fateri oportet, qui literalem dixere eum, quem primum autor ſignificare voluit. Quid eſt enim primum: ſi nihil ſit ſecundum? Et ij qui eundem literalem volunt immediatè ſignificatum. Alium autem, quis neget, ſi concedat literalem, primum, & immediatum? Similem addidi meo, vt puto, iure. Alioquin quid obſtat, quominùs ex quolibet eruatur quidlibet? Nec ego ſanè hactenus vllum obſeruare potui, qui locum vllum Scripturæ expoſuerit μυστικῶς; qui non aliquid inquiſierit, quod ſaltem eſſe putauerit ſimile. Et res ipſa docet, ſummam ab iis, qui hunc inquirunt, curam eſſe, vt partes partibus reſpondeant: quod infinitis exemplis docere poſſum, ſi ſit opus.

VII. Veruntamen hunc myſticum ſenſum triplicicer iam olim diſtinxere, in Allegoriam, Tropologiam, Anagogen. Et ita definiuere. Allegoriam quidem, cùm Verba Scripturæ præter literalem ſenſum ſignificant aliquid in Nouo Teſtamento, quod ad Chriſtum vel ad Eccleſiam pertineat: vt cùm Paulus Abrahami vxores refert ad duo Teſtamenta: Tropologicum, cùm verba & facta referuntur ad aliquid ſignificandum; quod pertineat ad mores: quo modo Paulus ex eo loco, *Non alligabis os bouis triturantis*, docet paſtoribus ſuppeditanda eſſe neceſſaria. Anagogicum, quum verba aut facta referuntur ad ſignificandam vitam æternam: vt Paulus, Introitum Iſraelis in requiem Dei; quarto ad Hebræos, tranſtulit ad cœleſtem beatitudinem.

VIII. Sed hæc nominum curioſa diſtinctio, ex Scholarum potiùs eſt moroſiuſcula diligentia, quã

A ex vlla eorum Vocabulorum neceſſitate. Itaque Salmero agnoſcit eſſe quid nouum, & à poſterioribus patribus traditum. Enimverò Allegoria propriè ſignificãs, quando aliud ex alio ſignificatur, longè habet ambitum latiorem: etiam ex vſu Veterũ Theologorum; vt agnoſcit Bellarminus. Imò promiſcuã fuiſſe τῆς ἀλληγορίας, καὶ τῆς τροπολογίας, καὶ τῆς ἀναγωγῆς vſum facilè probant ſcripta veterum.

IX. Baſilius homilia nona in Hexaemeron. Οἶδα νόμους ἀλληγορίας. *Noui leges Allegoriæ.* Hanc ab iis vſurpari οἱ μὴ καταδεχόμενοι τὰς κοινὰς τῶν γεγραμμένων ἐννοίας, τὸ ὕδωρ οὐχ ὕδωρ λέγουσιν, ἀλλά τινα ἄλλην φύσιν, καὶ φυτὸν καὶ ἰχθὺν πρὸς τὸ ἑαυτοῖς δοκοῦν ἑρμηνεύουσι, καὶ ἑρπετῶν γένεσιν καὶ θηρίων, ὅτι πρὸς τὰς ἰδίας ὑπονοίας παρατρέψαντες ἐξηγοῦνται: *qui nõ admittentes eorũ quæ ſcripta ſunt ſenſus communes, aquam, non aquam dicunt, ſed aliam quandam eſſuſionem: Et piſcem pro arbitrio interpretantur. Et reptilium creationem, & ferarum ad propria ſenſa diſtrahentes exponũt.* Et paulo pòſt: τινὰς ἀναγωγαῖς καὶ τροπολογίαις σεμνότητά τινα ἐκ τῆς οἰκείας αὐτῶν διανοίας ἐπεχείρησαν τοῖς γεγραμμένοις ἐπιθεῖναι: quoſ-

C dam tranſlationibus ex Tropologiis conari ſcriptis dignitatem quandam aptare ex proprio intellectu. Ex quibus conſtat Baſilium allegoriam haud aliter intellexiſſe, quàm generaliter eum ſenſum, quo abſtrahuntur verba ſcripta à ſenſu literali. Et pro eodem etiam ἀναγωγὴν, & τροπολογίας nominare.

X. Nec aliter Nazianzenus nominat, oratione ſecunda in Paſcha. τοῖς ἄγαν θεωρητικοῖς καὶ ἀναγωγικοῖς, *hos qui nimio contemplationis & anagogiæ ſtudio ducuntur*, interprete Billio. Hieronymus etiam in tertium Ec-

D cleſiaſtis. *Quia caro Domini verus eſt cibus; & ſanguis eius verus eſt potus, iuxta ἀναγωγὴν hoc ſolum habemus in præſenti ſeculo bonum, ſi veſcamur carne eius, cruoréque potemur.* Et Epiſtola ad Euagrium hiſtoriam Melchiſedeci, *ſic quoſdam referre ad ἀναγωγὴν, vt hiſtoriæ auferant veritatem: & dicant non fuiſſe regem, ſed in imagine hominis Angelum demonſtratum.* Et idem in quartum ad Galatas; à Paulo allegoriam alibi nominari ſenſum ſpiritualem: vt decimo prioris ad Corinthios: *Manna hoc, inquit, & ſubitis fontis eruptio, & petra ipſa quæ*

E *ſequitur, quod allegoricè accipienda ſint, nemo eſt qui dubitet.* Gregorius Nyſſenus in De vita Moſis, cũ vniuerſam eius hiſtoriã exponat, vt referat ad vitam perfectam; quæ Scholaſticis tropologia eſt; tamen ſemper vtitur ἀναγωγῆς nomine. In ad Epheſos quintũ: quod Chryſoſtomus dixit. οὐχ ἡ ἀλληγορία ἀνατρέπει τὴν ἀγάπην, *Allegoria non euertit dilectionem.* Oecumenius ſic expreſſit: καὶ ἡ ἀναγωγὴ τὰ πνευματικὰ, ἢ ἡ πνευματικὴ ἐξήγησις οὐκ ἀνατρέπει τὸ ἰδίωμα: *Anagoge nominis, ſpiritualis vel explicatio proprietatem non euertit.*

F XI. Auguſtinus de Doctrina Chriſtiana libri quarti capite ſeptimo: apud Prophetas multa dicit obtegi per Tropologiam: & explicat ſtatim, tranſlatis verbis operiri. Vt facilè ſit agnoſcere, idem illi Tropologiam eſſe, quod eſt allegoria: dictam nimirum non ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ ἤθους à moribus ſiue ratione viuendi: ſed ἀπὸ τοῦ τρόπου, τουτέστι τοῦ σχήματος τῆς λέξεως à Tropo illo Rhetorico, qui voces transfert à ſuo ſenſu ad alienum.

XII. Verum de vocibus non eſt fortè quòd ſcru-

G puloſius contendamus. In definitionibus peccatur grauiùs. Nam primo abſurdum eſt, ex variis rebus ſignificatis, varios ſignificandi modos excudere. Secretum quid obſtat quominùs ſit non quadruplex ſenſus; ſed infinitè varius? Nam etſi illi fortè ſumma rerum capita complexi ſint; tamen quis legẽ dedit, vt ne quiſquam particulas ſectetur? Tum verò, quid de literali ſenſu dicemus? Annihil in eo ad Chriſtum

pertinens,& Eccleſiam? nihil ad mores? nihil ad vitam æternam? Aut ſi iuſta cauſſa fuit diſtinguendi ſenſum myſticum ex varietate eorum ſubiectorum; cur non & ſenſum literalem?

XIII. Ad hæc, cur Allegoriam dicunt, quum verba transferuntur ad ſignificanda ea quæ in Nouo Teſtamento pertinent ad Chriſtum & Eccleſiam? An quia nullæ eſſe poſſunt ex Nouo Teſtamento Allegoriæ, omneſque petendæ ex Veteri? Imò, contrà Papiſtæ vſurpant: ſic, vt alia multa taceam: Samaritani parabolam, transferunt ad ſignificandum hominis lapſum, & reſtaurationem. Etſi autem excipiat Gretſerus, Bellarminum non exprimere Vetus Teſtamentum, ſed Verba Scripturæ: tamen Salmero, ſi quid fortè ambigui Bellarminus reliquit, perſpicuum facit. *Cum ea*, inquit, *quæ Veteris ſunt Teſtamenti hiſtoria, ad ea quæ in Eccleſia ſunt, credenda referuntur, Allegoricus peculiariter dicitur.* Et ante Salmeronem Thomas, articulo decimo quæſtionis primæ parte prima. *Secundum quod ea quæ ſunt veteris legis ſignificant ea quæ ſunt nouæ legis, eſt ſenſus allegoricus.*

XIV. Hæc cùm ita ſint, nos Scholaſticis ſuam [illegible] libenter relinquimus: & ſimpliciùs ſenſum literalem, & myſticum agnoſcimus: hunc ex vſu veterum promiſcuè appellantes Allegoricum, Tropologicum, Anagogicum. Quamuis mallemus cum Auguſtino loqui, qui in De vtilitate credendi, cũ diſtingueret hiſtoriã, ætiologiã, analogiã, allegoriã, dixit, nõ quidẽ eſſe iſtos varios ſenſus Scripturæ: ſed potiùs Scripturam tradi ſecundùm hiſtoriam, ſecundùm ætiologiam, ſecundùm analogiam, ſecũdùm allegoriam: ſignificans varias varios locos tractandi rationes: quomodo vſu venit in omni humano ſermone: vt non ſemper retineatur genuinus Vocabulorum ſenſus: nec ſemper tamen tropicus vſurpetur. Ita & in Scripturis non poſſe quenquam vitare multa abſurda, qui omnia velit vel ad literam exponere, vel ad allegorias transferre.

XV. Et tamen, quia obſeruamus etiam magnos viros indulſiſſe aliquando alteri cuidam tractationis, quæ ſenſum alienum inquirit, non tantùm à genuino vſu Vocabulorum, ſed etiam omnino à ſenſu literali, hoc eſt, quem aliquo loco habuerit in animo autor eius Scripturæ: Et ſic Paulum ad Galatas Abrahami vxores & filios transtuliſſe: ſic etiam Veteres Patres, & quidem multa pietate inſignes, non raro hoc ſe ſuoſque auditores artificio exhilaraſſe: concedamus, ſi placet, etiam hoc ſenſu, ſenſum myſticum: Et permittamus Scripturam aliquando explicari poſſe ad literam; cùm inueſtigatur proprius ſenſus cuiuſque loci: aliquando verò allegoricè: cùm ab eo literali ſenſu, tranſitio fit ad alium, ſed ſimilem.

XVI. Verum enim verò hîc maximè opus eſt frenari humanæ curioſitatis pruritum: quæ ſæpe vel exigua oblata occaſionis rima, immane quantùm ſibi permittat. Itaque peccatum fuit à multis in varias partes; & quidem iam olim: quanquam procliuius in allegorias. Sic Origenes accuſatur nonnihil duriùs [illegible], inquit Epiphanius; quum nimis ad literam illud legiſſet de iis qui caſtrarunt ſe propter regnum cœlorum: Sed longè magis audiit malè, propter allegorias. Ἀλληγορεῖ ὅπερ βούλεται inquit Epiphanius: *Allegoricè explicat quicquid poteſt.* Itaque ſine dubio medium quoddam, tenendum inter hæc extrema.

XVII. Prima regula; ex Auguſtino, capite quinto libri tertij de Doctrina Chriſtiana. *Cauendum eſt ne figuratam loquutionem ad literam accipias. Cùm enim figuratè dictum ſic accipitur, tanquam propriè dictum ſit, carnaliter ſapitur.* Sic peccabant olim Iudæi, qui, quæcunque de Meſſiæ maieſtate dicta erant à Prophetis, carnaliter accipiebant de Regia magnificentia: vnde factum, vt illis Chriſtus apparens fuerit ſcandalum. Peccabant calumniatores, qui, quod Chriſtus de ſuo corpore dixerat, de templo lapideo interpretabantur. Peccant hodie Papiſtæ, qui, quæ Chriſtus dixit de manducatione corporis ſui, ad actionem corpoream referunt: adeò vt Nicolaus voluerit Berengarium confiteri ipſiſſimum corpus in rei veritate dentibus atteri.

XVIII. Secunda regula priori ἀντίστροφος. Ex Epiphanio in Apoſtolicis; Πάντα τὰ θεῖα ῥήματα οὐκ ἀλληγορίας δεῖται. *Non omnia diuina dicta allegoria indigent: verum vt poſita ſunt.* Itaque Baſilius homilia nona in Hexaemeron grauiter taxat τοὺς ἀλληγοροῦντας eis comparans, qui ſomnia interpretantur. Nempe, quia μὴ καταδεχόμενοι τὰς κοινὰς τῶν γεγραμμένων ἐννοίας, [illegible] ἐξηγοῦνται, ὥσπερ οἱ ὀνειροκρῖται τὰ φανέντα ἐν τοῖς ὕπνοις [illegible]. *Neglectis communibus eorum quæ ſcripta ſunt ſenſibus, interpretantur detorquentes ad proprias coniecturas: vt ſolent ſomniorum interpretes ſpectra quæ per ſomnum apparent, ad eum quem ipſi ſibi finem propoſuerunt interpretando referre.*

XIX. Peccarunt olim Donatiſtæ, cùm illud è Cantico, *Indica mihi vbi paſcas, vbi cubes in meridie*, detorſerunt ad Africam, quæ eſt Meridionalis, vt ibi Chriſtiani quærerent Eccleſiam. Peccauit & Claudius Charronæus ille [illegible], qui eadem verba de Cruce interpretatur in qua Chriſtus poſitus fuit circa horam ſextã, id eſt, tẽpus meridianũ. Peccauit & Panigarolla Diſceptationis ſextæ parte ſecunda, qui illud Chriſti ad Petrũ, *Duc in altum*: ſic interpretatur, vt Chriſtus Petrum iuſſerit abire Romam: nec minùs Stapletonus in Relectione, Cõtrouerſia tertia, quæſtione prima, articulo ſecundo, qui refert ad profundum diſputationum.

XX. Tertia Regula. Ne per allegorias quicquam proponamus, quod non aliunde confirmari poſſit: id eſt ex aliis perſpicuis Scripturæ locis. Auguſtinus ad Vincentium Epiſtola quadrageſima octaua. *Quis non impudentiſſimè nitatur, aliquid in allegoria poſitum pro ſe interpretari: niſi habeat & manifeſta teſtimonia, quorum luce illuſtrentur obſcura?*

XXI. Quarta Regula. Ne ſenſus myſticus pro certo argumento proferatur, ad confirmanda capita controuerſa. Hieronymus in decimum tertium Matthæi. *Nunquam parabola & dubia ænigmatum intelligentia, poteſt ad autoritatem dogmatum proficere.* Cõſentiunt Alphonſus de Caſtro, Driedo, Bellarminus, Vaſques, atque alij. Ipſe etiam Thomas docuit olim ex ſolo literali ſenſu; non autem ex iis, quæ ſecundum allegoriam dicuntur, poſſe trahi argumenta. Et huc facit exemplum ipſius Pauli: de quo ſic Salmero diſputatione ſexta libri primi ſuper Epiſtolas. *Aſſumit argumenta vt plurimum ab Scripturis: atque illis egregiè diſputat ad quodvis perſuadendum in ſenſu literali.* Et pòſt. *Quandoque tamen ex myſtico ſenſu argumenta deducit; præſertim agens cum fidelibus. Nam etſi eiuſmodi argumenta apud Iudæos refractarios, & infideles firma & ſolida non ſint: apud Iudæos tamen ad Chriſtum conuerſos ſuam & probabilitatem & firmitatem habent.* Et iterum in Epiſtolam ad Romanos, diſputatione trigeſima quarta. *Etſi Apoſtolus ſenſus myſticos, vel allegoricos interdum adhibeat, quando cum fidelibus agit: vbi tamen*

de

A *de fide & dogmatibus diſſerit cum aduerſariis, iis ſenſibus non vtitur: aut apertè exprimit, ſe allegoricè & in figura loqui.* Optimè etiam Sixtus Senenſis Bibliothecæ libro tertio, capite *De vſu & vtilitate hiſtoricæ ac myſticæ expoſitionis.*

XXII. Itaque non leuiter peccãt hac parte Papiſtæ, qui aduerſum nos diſputantes de rebus fidei, & quidem grauiſſimis, non poſſunt ſibi temperare, quominus ſubinde ad allegorias recurrant: eáſque nobis obiiciant pro argumentis. Sic Alphonſus de Caſtro auricularem Confeſſionem probat: quia le- B proſos à ſe ſanatos Chriſtus iuſſit oſtendere ſeſe Sacerdotibus: neque argumentum indignum eſt viſum Bellarmino, aut Panigarollæ. Solos Sacerdotes admittendos ad Concilia probauit Panigarolla ab Exodi decimonono, vbi prohibetur populus accedere ad montem. Cœlibatum Bellarminus, quia Aaron & filij eius quum ingrederentur tabernaculum fœminalibus, lineis à renibus vſque ad femora tegerentur. Platus de Bono ſtatus religioſi, libro pri- C mo, capite ſeptimo, vt confirmet inſtitutum religioſum, quomodo appellari iampridem ſolet à Papiſtis, quaſi à tota Eccleſia religio exularet, profert Lothum in incendio Sodomitico, ſaluum euaſiſſe in montem. Infinita ſunt huiuſmodi.

XXIII. Imò Gretſerus videtur coërcere velle Bellarmini prodigam manum. Quum enim ſimpliciter Bellarminus dixerit conuenire ex ſolo ſenſu literali peti argumenta efficacia: ille, intelligendum dixit ordinariè, & vt plurimũ: Miro acumine, quod D fugerit hactenus omnes qui ſimile quid dixerint. Sed quæ cauſſa nouæ limitationis? Quia ordinariè magis nobis conſtat ſenſus literalis, quàm ſpiritalis. Alioquin nemo inficiari poteſt, ex ſpirituali quoque ſenſu argumenta firma peti; quando nobis iſte ſenſus, vel ex Scriptura, vel ex Traditione Eccleſiæ, cõmuniquè ſanctorum Patrum doctrina certò liquet. Imò, inquam, non ordinariè, ſed ſemper & abſque exceptione ſenſus literalis longè certior eſt ſenſu illo altero allegorico, ſiue ſpirituali. Nam quod ait E aliquando cõſtare nobis ſenſum myſticum ex Scriptura; diſtinguo: vel vt ſit, non eſſe talem aliquem locum niſi allegoricè intelligendum, hoc eſt, figuratè; ac tum nihil ad rem Gretſerus: quia hic ſenſus eſt literalis. Vel vt ſit, poſſe locum aliquem præter literalem ſenſum, etiam allegoricè explicari, quomodo de Abrahæ vxoribus apud Paulum: ac tum dico primò, argumentum ſumi poſſe ab ea Allegoria: at non tanquam ex autoritate Moſis: ſed tanquam ex autoritate Pauli: atque ita argumentum F eſſe à ſenſu literali, minirum Pauli. Quanquam Salmero monuit iis vſum Paulum tanquam probabilibus.

XXIV. Conſtare autem huiuſmodi ſenſus myſticos ex autoritate Eccleſiæ, vel doctorum; hoc verò nos negamus. Conſtare, inquam, certò: nam alioquin probabilitatem quandam agnoſco libens. Sed ex argumento probabili non poteſt certum argumentum deduci. Quare lõge conſideratiùs, & Thomas, & Alphonſus, & Bellarminus, ſimpliciter ne- G gant erui argumenta certa niſi ex litera. Longè etiam prudentiùs Auguſtinus impudentiæ arguit eum, qui aliquid allegoricum pro ſe adfert, niſi habeat locos perſpicuos, quibus idipſum confirmet.

* * *

CAP. II.

Status quæſtionis de variis ſenſibus literalibus Scripturæ.

I. SEd quæritur vtrum vnius eiuſdemque loci B pluresеſſe poſſint ſenſus literales. Bellarminus negat eſſe improbabile: & Salmero omnino ſtatuit; ac diſputat. Imò Driedo diſertiùs: non tantũ diuerſos ſenſus ſubordinatos, id eſt, vnum literalem; alios ex literali myſticos: ſed etiam diuerſos nõ ſubordinatos: neque ſic vt vnus eorum ſignificetur per alium. At nos id abſurdiſſimum exiſtimamus: itaque prorſus negamus, vnam eandemque numero literam (nam ita circumſcribit Salmero) plures vno C ſenſus literales habere poſſe.

II. Nec fruſtra nos abſurditatem mirari, res ipſa docebit. Nam Salmero Prolegomeno octauo in Euangelia, ſex proponit vias ſiue modos, quibus fit, vt eadem litera plures ſenſus habeat. Primò, propter variam lectionem Hebraici textus, vel Græci: dum modo confirmetur autoritate Patrum: vt Zachariæ duodecimo, pro דקרו, Septuaginta legerũt רקדו: Itaque verterunt, *Inſultarunt*, pro *Transfixerũt*. Sic Eſaiæ tertio, pro אמרו *dicite*, legerunt אסרו: & D reddiderunt, *Alligemus*. Secundò, propter diuerſitatem Verſionum: nempe ſi quãdo à textu Hebræo varient Septuaginta, ſiue Latinus Interpres. Tertiò, propter ambiguitatem vocis Hebrææ: vt Pſalmo ſecundo, נשקו בר: alij vertunt, *Apprehendite diſciplinam*, alij, *Adorate filium*, alij, *adorate purè*. Quartò, propter ambiguitatem, quę apud Hebręos contingit ex pũctis vocalibus, vt דבר, aliud eſt דָּבָר verbum: aliud דִּבֶּר *loquutus eſt*: aliud דֶּבֶר *peſtis*. Sic Geneſeos quadrageſimo ſeptimo: alij reddunt, *Inclinauit ſe ad lectuli* E *caput*: alij, *adorauit ad faſtigium virgæ*. Quintò, propter varias rationes diſtinguendi membra textus: vt Ioãnis primo, quidam legunt: *Et ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. In ipſo vita erat.* Alij verò, *Et ſine ipſo factum eſt nihil. quod factum eſt in ipſo vita erat.* Poſtremò: quia res & actiones propè ſunt infinitæ: at voces præſertim in Hebræa lingua paucíſſimæ: quo fit, vt vnum nomen plures ſubſtantias, & vnum verbum plures actiones, vel paſſiones repræſentet: quæ cùm ad rem propoſitam faciant, non videntur re- F ſpuendæ.

III. Hęc Salmero: quibus quid fit aliud, quàm vt quilibet videat illudi lectoribus? Nam ille initio diſertum poſuerat ſtatum quæſtionis, An vna & eadem numero litera plures ſenſus literales habere queat. At pars maxima harum viarum ſiue modorum, diſcedit ab hac vna eademque numero litera: nempe, prima, ſecunda, & quarta, & quinta. Neque enim ſano cuiquam Salmero perſuadebit eandem numero literam eſſe, דקרו & רקדו; cùm om- G nino verbum ipſum fiat prorſus aliud. Simile in Paulo, duodecimo ad Romanos: *Seruientes Domino*: τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες; vel τῷ καιρῷ δουλεύοντες, *Tempori ſeruientes*: quod factum ſine dubio ex vicinitate vocũ. Et tamen Thomas non eandem dicit literam, ſed aliam: *Domino ſeruientes ſcilicet*, inquit *ſeruitute Latriæ quæ ſoli Deo debetur: Vel ſecundum aliam literam. Tempori ſeruientes.* Et ſic ſæpe aliàs. Quòd ſi alia eſt, & alia litera; Ergo non eadem numero. Et hoc tamẽ neceſſe

eſt: nam alioqnin nemo negat diuerſas literas diuerſos habere ſenſus. Norunt autem, qui Hebraicè docti ſunt; notas illas circulares quarum Salmero meminit, vocabulis in textu Hebræo impoſitas, id habere officij, vt lectorem admoneant conſulendas eſſe annotationes Maſſoræ, in quibus diligenter annotantur, & emendantur huiuſmodi lectionis varietates; notando quid ſcriptum ſit, quid legendum.

IV. Quarta via non eſt abſimilis: mutatæ enim vocales, quibus ſignificandis Hebraicè puncta ſeruiunt, neceſſariò mutantur vocabula. Nam quamuis eędē maneant literæ, quibus ſolis plerumque vocabula ſcribuntur: tamen hoc proprium eſt Scriptionis, id eſt, picturæ: nō autem naturale ipſi vocabulo; quod nullum vnquam quocunque idiomate abſq; vocalibus potuit proferri. Non eſt autem ſolis Hebræis proprium, vt mutentur vocabula, mutatis vocalibus: ſed cōmune omnibus linguis: Nam & Græcè aliud eſt *φίλων*, aliud *φιλῶν*: & Latinis aliud *amico*, aliud *amicè*. Sed Hebræis hoc demum eſt proprium, vt vocales non ſcribant. Eſt autē ſcriptio tantùm ſignum vocabuli, non autem vocabulum ipſum. At cùm literam nominamus, quis putaſſet tam futurum quenquam Sophiſtam, qui linearum ductus, quibus literæ ſignificantur, neque aliud intelligeret?

V. Nec diuerſa ratio Quinti modi. Nam oratio conſtat non ſolùm ex ſingulis vocabulis; ſed etiam ex eorum inter ſe conſtructione. Itaque non tantum mutatis vocabulis, vt prius: ſed etiam mutata conſtructione neceſſe eſt mutari orationem: Ideoq; & literam, quo ſenſu, litera nominatur in hac quæſtione; pro textu; quem & ipſe Salmero nominat. Quare Thomas in illum locum, ex primo Ioannis, poſtquam expoſuit, eam conſtructionem, quæ illud *quod factum eſt*, diſtrahit à præcedentibus, & connectit ſequentibus, *Auguſtinus aliter legit*, inquit. Quomodo aliter legit, ſi non eſt alia litera? Et ſi eſt alia, quomodo vna & eadem numero? Et ſi non eſt vna & eadem numero, quid miraculi, ſi varij ſint ſenſus?

VI. Sed longè abſurdior eſt quarta vis. Cui enim ſe perſuaſurum ſperauit Salmero, vnam eandemq́ue eſſe literam, & quidem numero vnam eãdémque cum textu Hebræo? Verſionem Septuaginta, aut Hieronymi: etiam quum à textu Hebræo diſcedit? Quid? vt vna eadémque numero litera ſit, Hebræa, apud Ionam, *Adhuc quadraginta dies*: & apud Septuaginta, *Adhuc tres dies*? Item apud Septuaginta Geneſeos quadrageſimo ſeptimo, *Adorauit Iſrael Dominum, conuerſus ad lectuli caput*; & in editione Latina, *Adorauit ad faſtigium virgæ*? Credat aliquis, cui cæca obedientia eſt pro ratione; vt porcis olim, quidam dicebat animam eſſe pro ſale. Atqui mirum ſi quiſquam dicat, vnam eandemq́ue numero literam eſſe poſſe à variis autoribus: At hæ literæ ſunt à variis autoribus: non enim idē Septuaginta, qui Hieronymus: neque idem Septuaginta & Hieronymus; qui Propheta. Omnino ergo fieri non poteſt, vt ſit vna eademq́ue numero litera.

VII. Superſunt tertia & ſexta via; quas certè diſtrahi non oportuit: Quorſum enim, niſi vt numerus affectaretur? Nam & ideò prorem diſtractam editionem Septuaginta, ab editione Hieronymi, quas ego coniunxi in quarta via: quia ipſe Salmero dixit vtramque in idem recidere. Sed hic cur non aduertit? Nam tertia eſt ambiguitas vocis: Sexta autem multitudo ſignificationum. Atqui ea nihil eſt aliud quàm ambiguitas; vt in tertia בר & filiū, & frumentum, & purum ſignificat. Hic autem libēter damus, non tãtùm occurrere in Scripturis voces ambiguas, ſed etiam orationes amphibolas: ac proinde ex iis ſenſus poſſe elici varios. Sed dicimus in eo quæſtionem verſari noſtram; verum qui ex iis ſiue homonymis vocabulis, ſiue amphibolis orationibus, educūtur ſenſus, omnes ſint literales. Et aſſerimus non poſſe: ſed eſſe ex iis omnibus variis ſenſibus, vnum ſolum, verè appellandum literalem.

VIII. Ratio nobis vna inſtar omnium, à definitione. Aut enim retexenda ſunt quę capite præcedente dicta ſunt de definitione ſenſus literalis: dicta autem non à nobis; ſed ab ipſis Papiſtis: aut id concedendum quod nunc dicimus. Primò enim ſenſus literalis is dicebatur, quem autor intendit per vocabula: ſiue primum ſignificare voluit. Deinde, qui accipiendus ſit cum conſideratione circumſtantiarum literæ ex præcedentibus, & conſequentibus. Nam hęc nulla poſſunt conſiſtere cum hac ſenſuum multitudine. Sed id fiet luculentum in refutandis aduerſariorum argumentis.

CAP. III.

Argumenta Papiſtarum de multiplici ſenſu literali.

I. PRimum Argumentum eſto ab infinita & incomprehenſa Dei Sapientia: quæ hoc proprium ſibi reſeruauit; vt ſicut vnico æterno Verbo ſe totum, & omnia dicit: ita vno ſuo verbo ſcripto poſſit multas veritates docere, & multos errores confutare.

II. Reſpondeo, Deum vno ſuo Verbo ſcripto multas veritates docere, & multos errores confutare. Sed id fieri, tum variis locis, ac proinde variis ſenſibus: tum vnius loci ſenſu, non multiplicato, verum applicato. Sic remiſſionem peccatorū, & vitam æternã, & ſupplicium æternū, idem docet verbum ſcriptū, ſed variis locis. Matthæi 6. *Remitte nobis debita noſtra.* Vigeſimo quinto: *Ibunt hi in ſupplicium æternum: iuſti autem in vitam æternam.* Sic & ſcortationem, & furtum, & odium, & mendacium prohibet, vno eodemq́ue loco; Matthæi quinto: *Eſtote perfecti: vt pater veſter, qui eſt in cælis, perfectus eſt.* Hæc ſunt abſque controuerſiis.

III. Sed hoc ſibi Deum reſeruaſſe, vt multa diceret vno eodémq; verbo, id eſt, vt vna eadémq; litera varios ſenſus literales complecteretur, ſomnium eſt. Alioquin cedo tabulas. Nam de Ieſuitarū diuinationibus, liceat mihi cum bona eruditorum venia illud Auguſtini, de Doctrina Chriſtiana libri ſecundi capite vigeſimo quinto, *παρῳδεῖν*. Millia fictarum fabularum, & falſitatum, quarum mēdaciis homines delectantur, Ieſuitica inſtituta ſunt. Certè nos iampridem nouimus, quàm ſibi omnia temerè permittant. Enimuerò, quis mihi perſuadebit, hoc ſibi Deum reſeruaſſe proprium, vt ſi quis, aut imperitus, aut luſcioſus ſcriba, non bene diſtinxerit inter אמרו & אמרן: aut ſi cuius temulenta manus רקרן ſcripſerit pro רקרו: vtrumque tamen ipſi Deo imputetur? Hoc credo ſupereſt, vt, quia Bellarminus, qua eſt ingenij ſubtilitate, excogitauit illud Pſalmi quarti כבודי לכלמה ſcribi poſſe כבודי לבלמה: de Verbo Dei libri ſecundi, capite decimo tertio: Et Pſalmo trigeſimo primo, בחרבינקין, legi poſſe, בחרבוני קרן: iam ſint totidem ſenſus literales: Et

fruſtrà Bellarminus dixerit textum eſſe corruptum. A

IV. Secundum argumentum. Poteſt Deus iiſdem rebus plura ſignificare ob diuerſas proprietates, quæ rebus inſunt: ergo etiam plures ſenſus, ſiue literales in verbis propriis, tropicis-ve: ſiue ſpirituales, ex rebus verè geſtis, ſpectare.

V. Reſpondeo, non quæri quid poſſit Deus: ſed quid voluerit. Agimus enim de Scriptura, quæ eſt iam certa & determinata. Eſt autem potentia Dei infinita & ad quidlibet indeterminata: ſed eius potentiæ tamen effecta ſunt finita & determinata. Sic antequam crearet Deus, poterat mundos infinitos, & omnium formarum, condere: ſed quum crearit vnum tantùm creauit, & vnius formę. Sic nos Verbum Dei conſideramus, non quale Deus, ſi vellet, poſſet proferre: ſed quale protulerit. Hoc igitur ita prolatum, ſic negamus eſſe multiplicis ſenſus: quomodo mundum multiplicis figuræ. B

VI. Itaq; negatur conſequentia. Nam etſi eædē res poſſint multa ſignificare; quia, vt notat Auguſtinus de Doctrina Chriſtiana libro tertio, capite vigeſimo quinto, *multis modis res ſimiles rebus apparent*: C Tamen in ſingulis locis res quælibet certis circunſtantiis arctatur. Græſſorautem præſcripſit, ſenſum literalem ſumendum ex circunſtantiis præcedentibus & ſequentibus. Sic Samaritanus, qui nominatur à Chriſto, ad declarandum, proximum eſſe, quicunque alicui facit bene; ita debet hac circunſtantia circunſcribi, vt non ſignificet quicquid pro arbitrio quilibet ſomniarit. Itaque, qui ad Adamum excurrunt, eúmque Sacerdotem; Chriſtum Samaritanum; Hieruſalem paradiſum, Hierico hunc mundũ, D & neſcio quid aliud interpretantur: obſeruant illi quidem fortaſſe rerum variam ſimilitudinis rationem: at illi profectò non inſiſtunt circunſtantiis textus. Quare, quicquid dicant, non eliciunt literalem ſenſum.

VII. Tertium argumentum: Si ex rebus, vel metaphoricè ſumptis, vel verè geſtis, poſſunt plures ſenſus haberi: ergo & ex vocibus, quæ prægnantia, & multa ſignificata continent: & in vnum vſum ſolum ſeruiunt; vt repræſentent, poterit prudens le- E ctor plures ſenſus hiſtoricos accipere.

VIII. Reſpondeo: negari conſequentiam. Nam ſenſus literalis, ſiue hiſtoricus is eſt, qui immediatè, vt inquit Bellarminus, elicitur à litera: itaque ſubalternatus nullus dici poteſt literalis, ſiue hiſtoricus. Alioquin certum eſt multa capita poſſe ad vnum eundémque locum referri: qui aliquid ſignificet generale, &, vt loquitur Salmero, prægnans. Sic, quia Deus dixit: Non habendos Deos alienos: hoc vno præcepto rectè quis inferat prohiberi non Iouem F tantùm, ſed etiam Saturnum, & Venerem, & Martem. Nam is locus prægnans hos omnes comprehendit: ſed non immediatè. Nam ſic Deos alienos ſignificat, non ſpecificè hunc illum-ve. Mediatè igitur, nempe quia illi continentur in hoc prægnante ſenſu, Dij alieni: Sic non occides, prohibet ſicarios, & veneficos, & parricidas, & αὐθέντας: quia hi omnes occidunt. Sed plures ſenſus immediatos, ex vno loco elici, abhorret à mente ſana: quantumuis ſit verum ex rebus poſſe multa per ſimilitudinē conii- G ci. Rectè enim Auguſtinus. *Quoniam multis modis res ſimiles rebus apparent, non putemus eſſe præſcriptum, vt quod in aliquo loco res aliqua per ſimilitudinem ſignificauerit, hoc eam ſemper ſignificare credamus.* Capite vigeſimo quinto tertij de Doctrina Chriſtiana. Quamobrem, etiam ſi Leo diabolum repræſentet apud Petrum; tamē quum nominatur Leo Iudæ, nego Diabolum ſignificari: aut viciſſim, quamuis Leo ſignificet Chriſtum: nego tamen apud Petrum intelligi Chriſtum. Ratio certiſſima, quia loci circunſtantiæ non conueniunt. Quid ergo? Nempe prudens ille quiſquis eſt lector, non eſt prudens, ſi occaſione vnius vocabuli excurrat pro arbitrio in varios ſenſus; neglectis loci circunſtantiis.

IX. Argumentum quartum; à locis Scripturæ obſcuris: quos Deus ob eam cauſſam difficiles reddidit, vt plures ſenſus habere poſſemus. Danielis duodecimo. *Tu autem Daniel, claude ſermones, & ſigna librum vſque ad tempus ſtatutum: plurimi tranſibunt: & multiplex erit ſcientia.* Vbi Hieronymus. *Præcepit vt inuoluat ſermones, ſignet librum: vt legant plurimi, & quærant hiſtoriæ veritatem, & propter obſcuritatis magnitudinem diuerſa opinentur.*

X. Reſpondeo, ſumi falſum: ideò voluiſſe Deum obſcuros eſſe quoſdam locos, vt plures ſenſus habere poſſemus. Nec procul excurrendum, vt abſurditas pateat: implicatur enim contradictio. Quia obſcurus locus ex vſu communi is dicitur, cuius ſenſus literalis latet. At ſi habetur, non latet. Itaque cuiuſcunque loci habetur ſenſus literalis, is obſcurus dici non poteſt. Quare perinde eſt ac ſi diceret Salmero, Deum voluiſſe nonnullos locos eſſe obſcuros, vt nulli loci eſſent obſcuri. Egregiè: & Ieſuiticè.

XI. Nec Danielis locus fauet Salmeroni. Nam illud, *Claude ſermones, & ſigna librum*, ſignificat omnino neminem aſſequuturum ſenſum eius libri donec tempus cōſtitutum impleatur. Itaque rectè ab Hieronymo confertur cum alio ex Eſaię vigeſimo nono. *Et erunt ſermones libri iſtius, quaſi verba voluminis ſignati: quod ſi dederint homini neſcienti literas, dicentes ei, Lege: reſpondebit, Neſcio literas. Sin autem dederint illud homini ſcienti literas, & dixerint, Lege librum: reſpondebit, Nō poſſum legere: ſignatus eſt enim.* At libri eius, qui non legitur, quis ſenſum habere poteſt? Quum ergo Propheta dicat librum obſcurum ſimilem eſſe clauſo: ergo tantundem eſſe oportet, ac ſi non legeretur proindéque neceſſe eſt non intelligi; id eſt, non habere ſenſum literalem. Itaque Hieronymus: *Legant plurimi, & quærant hiſtoriæ veritatem, & propter obſcuritatis magnitudinem, diuerſa opinentur.* Hiſtoriæ veritas eſt ſenſus literalis. Quærent ergo ſenſum literalem: hoc eſt, non habebunt. Quid ergo? Varia opinabuntur. Ergo hæc opinio erit tantùm, non hiſtoriæ veritas. Quare non habebunt ſenſum literalem.

XII. Quintum argumentum à multitudine doctorum. Quia, ſi vnus tantùm ſenſus admittendus eſſet, bona pars Commētariorum veterum Patrum, & librorum, quos magno ſtudio elucubrarunt, nobis interiret. At conſequens eſt abſurdum: quia iniurij videri poſſemus Patribus noſtris, imò Spiritui Sancto: qui eos in Eccleſia Dei poſuit, tanquam fulgentiſſima lumina, quæ mentium noſtrarum tenebras diſcuterent, & Scripturas aperirent. Imitari etiam videremur Hæreticos, qui libenter hanc anſam arriperent, quo Veterum doctrinam condemnarēt: & in eos contumelioſos ſe præſtarent. Tertiò, expedit potiùs Doctorum ſententias, & interpretationes, quæ veritati aut contextui, aut rationi non officiunt, ita accipere, vt valeant & robur habeant: quā faciles eſſe ad labores & vigilias Patrum contemnēdas. Conſequētię autē ratio eſt: Quia Patres varij, vnum eundemq; locū variè exponunt. Imò nō ſātùm varij, ſed & ſinguli pro ratione locorum & tēporum, teſte Hieron. libro primo contra Rufinum_

XIII. Reſpondeo, negari conſequentiam. Nam etſi iampridem Origenis ratio interpretandæ Scripturę improbata ſit: tamen non perierũt nobiſcius labores: & multa ſunt exempla ſimilia. Ratio autem manifeſta: quia primò non omnes locos Scripturæ Veteres tam variè exponunt: Eſt enim vbi conſentiunt: & quidem ſæpiſſimè. Quare etſi aliàs diſſentiant, tamen vtiliſſimi ſunt, quum conſentiunt. Secundò, etſi diſſentiãt in ſingularium locorum ſenſu, tamen in controuerſiis vtiles ſunt; quia conſentiũt. Et ita miſertus eſt Dominus eorum infirmitatis; vt dum malè argumentantur, tamen bene concludãt: Abutuntur enim multis locis ad vera dogmata confirmanda: ita, etſi antecedens fortè ſit debile, tamen concluſio Eccleſiam ædificat.

XIV. Quid ergo? Nempe ex eo antecedente hoc tantùm ſequitur: In operibus Patrum eſſe locos quoſdam ſingulares non probandos. At hoc ſemper licuit: teſte vel ipſa Veterum diſcrepãtia: Nam ſi alij aliorum dicta omnia probare tenerentur; nemo poſt priores interpretes, noui quicquam eſſet commentus: & Auguſtinus de Pauli officioſo mendacio nunquam ab Hieronymo diſſenſiſſet. Imò, teſte ipſo Salmerone: qui non eſt auſus aſſerere omnes interpretationes Veterum retinendas: ſed eas duntaxat quæ veritati, quæ contextui, quæ rationi, non officiunt. Quo ipſo agnoſcit inueniri quaſdam, quę veritati, quæ rationi, quæ contextui officiunt: & has non retinendas.

XV. Incommoda ergo Salmeronis nulla ſunt. Nam neque iniuria fit vlla Patribus: quum modeſtè diſcedimus ab iis, ſi quando à vero deflexerunt: vt à Cypriano, & Hieronymo Auguſtinus: qui etiam in genere pręſcripſit Epiſtola decima nona. *Alios, id eſt,* non Canonicos, *ita lego, vt quantalibet ſanctitate, doctrinaq; polleant, non ideò verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt: ſed quia mihi per illos autores Canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat, perſuadere potuerunt.* Et de Baptiſmo contra Donatiſtas libri ſecundi capite tertio. *Epiſcoporum literas, quæ poſt confirmatum Canonem vel ſcripta ſunt, vel ſcribuntur: & per ſermonem fortè ſapiẽtiorem cuiuſlibet in ea re peritioris: & per aliorum Epiſcoporum grauiorem autoritatem, doctioremq; prudentiam, & per Concilia licere reprehendi, ſi quid in eis fortè à veritate deuiatum ſit.* Nec verum eſt hanc vllam eſſe hæreticorum imitationem. Quis enim ſuſpicetur de Auguſtino? Captent illi quas voluerint anſas cõtumeliarum in Patres: At Catholici facilè diſtinguunt inter hæreticorum temerariam inſolentiam; & brutorum pecudum cæcam obedientiam.

XVI. Veterum eas ſententias retineri, quæ neque veritati, neque textui, neque rationi officiunt: ego verò vehementer laudo. Sed retineri varios ſenſus literales vnius eiuſdemque literę; hoc verò, & veritati, & textui, & rationi officit. Veritati, quia vnius indiuiduæque rei, vnica veritas eſt, & conſtans, non varia. Ab ea quicquid diſcedit, verum eſſe nequit: falſum autem non poteſt non veritati officere: &, vt non aliter, ſaltem hoc ipſo, quia veritatem occultet. Textui officit, quia abducit ab eius vnico vero ſenſu. Rationi denique, quia in explicando contextu, hęc ratio eſt ſumma, vt eius verus literalis ſenſus inueſtigetur, ſiue, vt Hieronymus loquebatur, vt quæratur veritas hiſtoriæ.

XVII. Sextum argumentum Thomas ſufficit, parte prima, quæſtione prima, articulo decimo. Quia ſenſus literalis eſt quem autor intendit: autor autem Sacræ Scripturæ Deus eſt, qui omnia ſimul ſuo in-**A** tellectu comprehendit: non eſt inconueniens, ſi etiam ſecundùm literalem ſenſum in vna litera Scripturæ plures ſint ſenſus.

XVIII. Sed Thomas pueriliter ludit. Non enim quicquid Deus intellectu concipit, id intendit. Quia in hoc argumento Intendere, eſt dicendo exprimere. Alioquin, quia, vt ponit Thomas, omnia ſimul ſuo intellectu concipit: etiam omnia intenderet: ac proinde non tantùm eſſent vnius loci multi ſenſus: ſed omnes ſenſus eidem loco congruerent: & **B** cùm dictum eſt: *Fiat lux*: idem ſignificaretur, ac cùm dictum, *Germinet terra herbam virentem*: imò etiam, *Non occides*: Et quid non? Secundò hæc varietas ſenſuum non eſſet propria paucis locis, ſed communis omnibus. At Bellarminus cõſentit non inueniri in omnibus locis ſenſum multiplicem. *Non inuenitur*, inquit, *ſpiritualis ſenſus in omni ſententia Scripturæ: nec in Teſtamento Veteri, nec in Nouo. Illud enim, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, Deuteronomij* **C** *ſexto, & Matthæi vigeſimo ſecundo, & ſimilia præcepta, non habent niſi vnum ſenſum, id eſt, literalem.* Hoc igitur dico: etſi Deus omnia ſimul & ſemel intellectu ſuo comprehendat: & idem author ſit Scripturę: tamen falſum plures eſſe literales ſenſus vnius literæ.

XIX. Ratio certa: prima, quia quum intellectus ſit infinitus: at verba, quibus Scriptura conſtat, ſunt finita: altera, quia iis verbis Deus vtitur accõmodatè, non ad ſuum intellectum, ſed ad noſtrum. At noſter intellectus non tantùm non poteſt ſimul & ſe-**D** mel, id eſt, vno actu omnia comprehendere: ſed ne multa quidem, niſi ſubalternata. Nam ſi animal concipio; eodem actu non eſt difficile concipere quæcunque animalia ſunt: hominem, equum, bouem, canem, piſcem; At ſi animal concipio, impoſſibile eſt eodem actu me concipere ignem, aquam, aërem. Quum ergo noſtri, non ſui gratia, Dominus loquatur in Scriptura, id eſt, ad iuuandos, dirigendóſque intellectus noſtri actus: tum verò neceſſe eſt, non plures vno ſenſus expreſſos ſingulis locis: **E** aliàs non iuuaret, ſed obrueret intellectum noſtrũ.

XX. Redeo ad Salmeronem, à quo mihi eſt ſeptimum argumentum: illi tamen primum, ab experientia. Nimirum, quia Paulus variè interpretatur vnum eundémque locum. Exemplum primum: Illud ex Pſalmo ſecundo; *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu: ego hodie genui te*: Primò de æterna generatione; primo ad Hebræos: & de glorioſa Chriſti à **F** mortuis reſurrectione, Actorum decimo tertio: & de promotione ad Sacerdotium, ad Hebræos quinto. Poſſet etiam intelligi de generatione temporali ex Virgine: & denique de manifeſtatione; q. à effecit Pater, vt intelligerent homines Chriſtum eſſe Filium ὁμοούσιον. Alterum exemplum: ex eodem Pſalmo verba נשקו בר, quadruplicem habent ſenſum, & verum, & literæ conſonum: nempe, *Adorate Filium*: & *Adorate purè*: & *Oſculamini triticum*: & *Apprehendite diſciplinam.* Tertium exemplum; Eſaiæ quinquageſimo tertio: *Generationem eius quis enarrabit? Quia abſciſſus eſt de terra viuentium.* Hoc Veteres interpretantur: **G** alij de diuina generatione: alij de humana ex Virgine. Sunt rurſus qui ad reſurrectionem referant. ſunt qui ad generationem Chriſti paſſiuam: hoc eſt, ad eos quos Chriſtus erat regeniturus: ſunt qui ad geſta & acta Chriſti. Quartum exemplum Ioannis vndecimo: *Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*: in quo vnus ſenſus erat Caiaphæ: quum tamen alterum Ioannes cõcęperit. Quintum exemplum, Danielis nono: *Et erit in templo abominatio*

De cla-

deſolationis: quod in Maccabæis impletum dicitur: & à Chriſto tamen prędicitur implendum, Matthæi vigeſimo quarto. Sextum exemplum, ex Geneſeos primo. *In principio creauit Deus cœlum & terram*: quorum verborum Auguſtinus libro duodecimo confeſſionum, capite vigeſimo, quinque ſenſus numerat: vnum, In Verbo ſuo ſibi coæterno fecit Deus intelligibilem atque ſenſibilem creaturam: ſecundũ, In Verbo ſibi coæterno fecit molem vniuerſam mũdi corporei: tertium, In Verbo ſuo condidit informem materiam creaturę ſpiritualis & corporalis: quartum, In Verbo ſuo condidit informem materiã creaturæ corporalis, vbi confuſum erat cœlum & terra: quintum, In exordio faciendi, atque operandi fecit confuſam materiam. Poſt Auguſtinum Procopius colligit alios quinque: In principio temporis: vel, vice fundamenti: vel, ad finem bonum: vel, ſuo imperio: vel, pro capite, ſiue tanquam aliarum creaturarum caput. Septimum exemplum, ex Eſaię quinquageſimo tertio. *Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit.* Nam Matthęus octauo capite interpretatur de morbis corporalibus, quos Chriſtus depulit: At Petrus ſecundo primæ, retulit ad peccata. Octauum exemplum, Habacuc ſecundo: *Quia adhuc viſus procul, & apparebit in finem & non mentietur. Si moram fecerit, exſpecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce qui incredulus eſt, non erit recta anima eius in ſemetipſo: iuſtus autem in fide ſua viuet.* Hæc dicũtur de primo Chriſti aduentu: & tamẽ Paulus decimo ad Hebræos de ſecundo interpretatur. *Patientia vobis neceſſaria eſt*, inquit, *vt voluntatẽ Dei facientes, reportetis repromiſſionem. Adhuc enim modicum, aliquantulumq́, qui venturus eſt, veniet, & non tardabit: Iuſtus autem meus ex fide viuet.*

XXI. Reſpondeo, etiam his omnibus locis eſſe vnicum ſingulis ſuum ſenſum literalem. Et ita ſenſiſſe Vaſquem. Singula examinemus: ſed ſeorſim ea quæ conſtãt ex Scripturis: tum illa, quæ ex hominum coniecturis. Sed prius diſtinguo verum ſenſum. dicitur enim, vel abſolutè & ad ſe, nimirum, qui nihil proponit falſi, aut impij: Vel relatè ad locum, de quo eſt quæſtio; vt ſit verè is ſenſus literalis, quẽ is locus exigit. Et priori modo, concedo ad eundem locum varios poſſe interdum conferri ſenſus; omnes in ſe veros. Poſteriori autem modo, non item: & hæc noſtra quæſtio eſt. Non ſequitur autem, vt qui verus eſt ſenſus priori modo, ſit verus etiam ſecundo: quomodo contra certum eſt, ſi ſit verus ſecundo, etiam primo verum eſſe: quia Scriptura nihil admittere poteſt falſi. Sic, etſi verum Chriſtum paſſum eſſe ſub Pontio Pilato, verus ſenſus ſit: tamen is non eſt verus ſenſus eius loci, quum dixit Euangeliſta, Chriſtum eſſe à Ioanne baptiſatum.

XXII. Primus ergo locus eſt ex Pſalmo ſecundo, *Filius meus es tu. hodie genui te.* Eius dico vnicum eſſe literalem ſenſum; nempe de æterna Filij conſubſtantialis generatione. Quia, *Hodie*, non poteſt eo loco niſi de æternitate intelligi: & ſic Paulus interpretatus primo ad Hebręos. Obſicit. At idem interpretatur de reſurrectione, Actorum decimo tertio: & de Sacerdotio, ad Hebræos quinto. Reſpondeo hæc falsò ſumi. Nam Actorum decimo tertio ita lego: *Nos quoque vobis euangelizamus eam promiſſionem quæ Patribus facta eſt. Deum expleuiſſe filiis illorum nobis; excitato Ieſu: vt etiam in Pſalmo ſecundo ſcriptum eſt, Filius meus es tu: ego hodie genui te.* Vbi non de reſurrectione ſermo eſt; ſed de promiſſione Patribus facta, poſteriſque præſtita. Nam quod Latinus dixit, *reſuſci-*

A *titans*, impoſuit Salmeroni & aliis. Grecè eſt *ἀναστήσας*; quod verbum, etſi vſurpatur de reſurrectione: tamẽ non ſemper. At reſuſcitare ad reſurrectionem tantùm pertinet: itaque contractius eſt. Quid igitur? Nempe hoc loco eius verbi is vſus eſt, qui in Deuteronomij decimo octauo: & Actorum ſeptimo: *Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος*: *Prophetam ſuſcitabit vobis Deus.* De reſurrectione autem Paulus ſtatim pòſt agit, & probat alio loco: *Quòd autem excitauerit eum.* Nota, *quòd autem*: & agnoſce diuerſitatem ſubiecti; B *Quòd autem excitauerit eum à mortuis*; & rurſus notã verbum *ἀνέστησεν*, vſurpatum de reſurrectione; at non ſolùm; ſed cum *ex mortuis*; vt ſit periphraſis. *Quòd autem excitauerit eum è mortuis, non amplius reuerſurum in ſepulcrum, ita dixit: Dabo vobis firma illa Dauidis beneficentias.* Hæc cùm ita ſint, cætera ſunt facilia: cùm enim agat Paulus de promiſſionis exhibitione; tum verò procliue erat aſſerere Chriſtum eſſe Deum. Conſentit Caietanus: *Dixerat, inquit, Ieſum eſſe Meſſiam teſtimonio Ioannis Baptiſtæ, & ipſum eſſe illum de quo* C *facta eſt repromiſſio ad Patres antiquos: & ad hoc adfert hanc ſecundi Pſalmi autoritatem, teſtificantem diuinitatem Meſſiæ; dicendo, Ego hodie genui te. Is enim de quo ſemper verificatur, ego hodie genui te, filius eſt æternus, nec temporaliter, ſed æternaliter generatur.*

XXIII. De quinto ad Hebręos, facilius eſt negotium; *Chriſtus non ſibi hunc honorem tribuit, vt fieret Pontifex: Sed is qui dixerat ei, Filius meus es tu: ego hodie genui te: ſicut & alibi dicit, Tu es Sacerdos in æternum, ſecundùm ordinem Melchiſedec.* Vbi tu mihi duo D vide: Primò, deſcriptionem eius à quo vocatus eſt Chriſtus; deinde ipſam eius vocationem. Ad perſonam illud pertinet ex Pſalmo ſecundo; nimirum vt doceat ab ipſo Deo Patre Chriſtum fuiſſe vocatum. Ad vocationem poſterius ex Pſalmo centeſimo decimo. Itaque hic etiam locus ille pertinet ad æternam generationem.

XXIIII. Secundus locus ex Ioannis vndecimo; cùm Caiaphas prophetare dicitur. Hîc verò reſpondeo ex Clichthoueo in eundem locum. E *In propoſitione Caypha duplex continetur ſenſus; vnus ipſius Caypha, qui modò explicatus eſt, expedire ſcilicet Chriſtum mori per manus Iudæorum, ne tota ipſorum gens à Romanis pereat; & hic falſus eſt, & impius.* Et pòſt, *Alter verò erat eiuſdem propoſitionis ſenſus à Spiritu Sancto intentus: expedire ſcilicet vnum Chriſtum mori pro populo totius mundi ſaluando: vt non tota gens humani generis pereat interitu æternæ mortis. Et hunc neque intellexit Cayphas, neque intendit: ſuam tamen propoſitionem ita protulit, vt poſſet & hunc Spiritus Sancti ſenſum aptè atque accom-* F *modatè deſignare.* Et conſentit Ianſenius: imò & Maldonatus. Ex quibus obſeruo primum: Cayphæ ſermonem fuiſſe ambiguum: ita vt in varios ſenſus deduci poſſet: nec enim ille expreſſit quomodo expediret Chriſtum mori. Secundò, varios illos ſenſus eſſe variorum autorum: vnum nempe Cayphæ: alterum Spiritus Sancti: & ita, vt neque ſenſum Spiritus Sancti Cayphas intenderet: neque ſenſum Cayphę Spiritus Sanctus: vtpote impium, & falſum. Nihil ergo tam difficile. Nam ab initio poſuimus G ſenſum literalem illum eſſe, quem autor intendit. Iam hic geminus autor eſt hinc Cayphas, inde Spiritus Sanctus. Vtrumlibet ſtatuas, vnicus erit ſenſus literalis. Si Caypham, is qui impius eſt, & Iudæos concitabat ad illud immane facinus: nam de redemptione generis humani, nihil Cayphas cogitauit. Si Spiritum: is qui pius eſt, & agit de redimendis hominibus. Nam Iudæorum perfidiam Spiritus non in-

tendebat. Porrò non eſt nouum, eadem verba pro variis autoribus varios ſenſus induere. Sibylla de Chriſto eſt vaticinata: at Virgilius id ipſum vaticinium Auguſto applicauit. Apud Iudæos certum erat venturum ex Iudæo, qui toti orbi imperaret: id de Chriſto verum erat: & tamen ſibi Veſpaſianus, imò & Veſpaſiano adulatores applicarunt. Hæc cùm ita ſint, & ab initio conſtitutum ſit, literalem ſenſum eſſe eum, quem autor Scripturæ intendat; non quilibet, ſed Spiritus Sanctus, vel etiam is qui Spiritu Sancto directore loquutus eſt: ergo hoc loco huiuſmodi ſenſus vnicus eſt; quod nos quærimus.

XXV. Illud ex Danielis nono, de Abominatione deſolationis, ad literam citatur à Domino de ea deſolatione, quæ futura erat in deſtructione vrbis Sanctæ poſt Chriſti mortem. Neque hoc ſenſu plures veri ſunt. Nam de Maccabæis quid dicam? Primò indignum eſt comparari Chriſto Domino, autorem Apocryphum. Secundò Pererius Ieſuita, in Danielis nonum, diſertè pronunciat, non bene ad Antiochi tempora referri hanc Prophetiam: *Hæc Gabrielis*, inquit, *non bene applicari ad illud Antiochi idolum, patet tribus argumentis.* Tum argumento explicat: primum, quia hæc deſolatio prædicitur propter Chriſtum crucifixum: ſecundum, quia dicitur futura in finem: tertium, quia Chriſtus aliter expoſuit. Hæc, ſed fuſiùs, Pererius Ieſuita, contra Salmeronem Ieſuitam: manifeſtò tranſiens in noſtram ſententiam: quum ex circunſtantiis textus ſenſum literalem metitur. Quid? quòd neque autorem Maccabæorum Pererius patitur à Salmerone in hanc rem citari? Nam ille cõtendit non eſſe in ea ſententia, vt Gabrielis verba citauerit pro Idolo Antiochi. Qua de re ille viderit, quomodo cum ſuo Salmerone tranſigat: Nobis non eſt tanti autor ille quiſquis fuit, vt multum laboremus in eius peccatis excuſandis: neque rurſus tam nihili, vt non facile admittamus excuſationes, ſi quæ ſunt rationabiles: vt valeat, ſi forte, illa Vaſquis, citari per accommodationem.

XXVI. Eſaiæ quinquageſimo, illud de doloribus & languoribus noſtris à Chriſto portatis, Matthæus exponit de morbis corporalibus: & Petrus de peccatis. Atqui Franciſcus Lucas negat à Petro citari hunc locum. *Quod Apoſtolus Petrus habet prioris Epiſtola ſecundi capitis verſu vigeſimo quarto, potiùs id ſumptum eſt ex verſibus quinto, ſexto, octauo, vndecimo, capitis quinquageſimi tertij apud Eſaiam.* Et ſanè à Petro neque vllus citatur locus: neque huius loci verbum vllum, præter illud vnicum, *portauit*. Quod ſi toties citari volumus hunc Eſaiæ locum, quoties vel vnicum eius vocabulum occurrerit, quis non videt, quò ſimus tandem ineptiarum deuenturi? Deinde, etiamſi concederemus citari hunc ipſum locum: non ſequetur tamen multiplicem eſſe ſenſum literalem: Nimirum non ſubordinatum, quomodo diſputamus. Nam quia Propheta verba vniuerſaliter nominant morbos & languores: poſſunt autem hi diuidi in corporales, & ſpirituales: certè nihil obſtat, quominus vno eodémque ſenſu literali, vtrique comprehendantur: quomodo, ſi quis dicat Dominum tuliſſe, tum febrem, tum paralyſin: non is huius loci geminum ſenſum literalem ſtatuet: ſed vnicum tantùm. Nam etſi alia ſit febris, alia paralyſis, tamen vtraque in morbis numeratur. Licet tamen etiam aliter. Quia ſolebat Chriſtus medendo infirmitatibus corporis, etiam peccata, eorum cauſas tollere: vnde illi frequens. *Remiſſa ſunt tibi peccata tua*: *Fides tua ſaluum te fecit.* Quo indicauit ſe hoc tanquam præcipuum & [illegible] efficere: illud autem tanquam [illegible], & acceſſorium quid: ſed coniunctum tamen, atque adeò vnum propter aliud. Bene ergo Euangeliſta tuliſſe languores noſtros, dixit, quum ageret de languoribus corporis: non alio tamen, ſed ſubordinato ſenſu.

XXVII. Habacuc ſecũdo, Prophetia eſt de primo Chriſti aduentu: at Paulus interpretatur de ſecũdo. Imò de primo Chriſti aduentu nõ eſt ſpecialiter eo loco prophetatũ. Cyrillo certè iudice, nõ niſi myſtice: [illegible]. *Quod ad interpretationem myſticam, & narrationem ſpiritualem attinet ad omnium noſtrũm Saluatorem Chriſtum meritò verborum propoſitorum intelligentiam referendam dixerim.* Conſentiunt autem Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Prophetam loqui de ſuæ Prophetiæ euentu. Vnde & Carthuſianus. *Quia adhuc viſus procul: id eſt, non ſtatim implebitur, quod mihi de prædicta quæſtione Deus reſpondit, vel reuelauit: videlicet, quod contemptores ac reprobos vult in præſenti ad tempus florere, donec impleatur in eis deiectio quam talibus peccatoribus comminatus eſt Dominus.* Ergo manifeſta res eſt. Nam, neque Paulus de ſecundo Chriſti aduentu interpretatur: ſed de conſtantia fidelium in exſpectandis Dei promiſſionibus. Itaque idem apud Paulum ſenſus eſt literalis, qui apud Habacuc.

XXVIII. Percurri exempla, quæ ex ſola Scriptura petita ſunt à Salmerone: Reliqua ſuperſunt quæ à vario hominum iudicio: de quibus breuiter reſpondeo. Primò non ſunt hominum peccata imputanda Spiritui Sancto. Peccata appello, tum illud *Apprehendite diſciplinam*; de quo alias actum: Tum illa Procopij, *In principio*, id eſt, pro imperio ſuo, vel pro capite creaturarum. Nam etſi ἀρχὴ Græcè imperium & authoritatem ſignificet, tamen Hebraicè בראשית non poteſt in eum ſenſum flecti: ac ne Græca quidem phraſis ἐν ἀρχῇ facilè patiatur. Item, etſi vocabulum Hebræum deducat à ראש capite: tamen non id ſignificat. Et hac vna cautione multa huiuſmodi exempla explicantur. Enimuerò infinita quis peccata inueniet in interpretanda Scriptura: tum occaſione Verſionis deprauatæ: tum non ſatis moderatæ curioſitatis impetu.

XXIX. Secundò: negari non poteſt variè variorum etiam piorum virorum ingenia ſeſe exercuiſſe in interpretandis Scripturis: atque hinc fieri, vt non tantùm his locis, quos indicauit Salmero, ſed etiam aliis infinitis, diuerſitas ſenſuum nimia ſit. At eſſe propterea vnius eiuſdémq; literæ varios ſenſus hinc confici nõ poteſt: ſed tantùm nõ ab omnibus comprehenſum. Auguſtinus diſertus teſtis, Confeſſionum libro duodecimo, capite decimo octauo. *Omnes quidem qui legimus, nitimur [illegible] indagare atque comprehendere, quod voluit ille quem legimus: & cum eum veridicum credimus, nihil quod [illegible] eſſe vel nouimus vel putamus, audemus eum exiſtimare di[illegible]. Dum ergo quiſque conatur id ſentire in Scripturis ſanctis, quod in eis ſenſit ille qui ſcripſit, quid mali e[illegible] hoc [illegible] quod tu lux omnium veridicarum mentium oſte[illegible] verum eſſe: etiam ſi hoc non ſenſit ille quem legit [illegible] verum, nec tamen hoc ſenſerit.* Et capite [illegible] tuo ac trigeſimo multus eſt in hac ipſ[illegible] conficimus; poſſe quidem multa ve[illegible] Scrip[illegible]

multos ſenſus trahi ab expoſitoribus: ſed non eſſe tamen omnes eos ſenſus literales.

XXX. Exſolui argumenta. Proximo loco ſunt Patres. Auguſtinus Confeſſionum duodecimo, capite trigeſimo, *In hac diuerſitate ſententiarum verarum, concordiam pariat ipſa veritas: & Deus noſter miſereatur noſtri, vt legitimè lege vtamur præcepti fine pura charitate. Ac per hoc ſi quis quærit ex me, quid horum Moyſes ille tuus famulus ſenſerit, non ſunt hi ſermones confeſſionum mearum ſi tibi non confiteor, neſcio. Et ſcio tamen illas veras eſſe ſententias, exceptis carnalibus, de quibus quantum exiſtimaui, locutus ſum.* B Capite trigeſimo primo, *Ita cùm alius dixerit, hoc ſenſit quod ego: & alius, imò illud quod ego: religioſius me arbitror dicere, cur non vtrumque potius, ſi vtrumque verum eſt? Et ſi quid tertium, & ſi quid quartum, & ſi quid omnino aliud verum quiſpiam in his verbis videt, cur non omnia illa vidiſſe credatur, per quem vnus Deus Sacras literas vera & diuerſa viſuris, multorum ſenſibus temperauit? Ego certe, quod intrepidus de corde meo pronuntio, ſi ad* C *culmen authoritatis aliquid ſcriberem, ſic mallem ſcribere, vt quod veri quiſque de his rebus capere poſſet, mea verba reſonarent, quàm vt vnam veram ſententiam ad hoc apertius ponerem, vt excluderem cæteras, quarum falſitas me non poſſet offendere. Nolo itaque, Deus meus, tam præceps eſſe, vt hoc illum virum de te meruiſſe non credam. Senſit ille omnino in his verbis, atque cogitauit, cùm ſcriberet, quicquid hic veri potuimus inuenire, & quicquid nos non potuimus, aut nondum poſſumus, & tamen in eis* D *inueniri poteſt.* Et poſt, *Poſtremo, Domine, qui Deus es, & non caro & ſanguis, ſi quid homo minus videt, numquid & Spiritum tuum bonum, qui deducet me in terram rectam, latere poterat quicquid eras in eis verbis tu ipſe reuelaturus legentibus poſteriùs: etiam ſi ille per quem dicta ſunt, vnam fortaſſis ex multis veris ſententiam cogitauit? Quod ſi ita eſt, ſit igitur illa quam cogitauit cæteris excellentior. Nobis autem Domine, aut ipſam demonſtra, aut quam placet alteram veram: vt ſiue nobis hoc quod etiam illi homini tuo,* E *ſiue aliud ex eorundem verborum occaſione patefacias, tu tamen paſcas nos, non error illudat. Ecce, Domine Deus meus, quam multa de paucis verbis, quam multa oro te ſcripſimus? Quæ noſtræ vires, quæ tempora omnibus libris tuis ad iſtum modum ſufficiant? Sine itaque me breuius in eis confiteri tibi, & eligere vnum aliquid quod tu inſpiraueris verum, certum & bonum, etiam ſi multa occurrerint, vbi multa occurrere potuerint, ea fide confeſſionis meæ, vt ſi hoc dixero quod ſenſit miniſter tuus, rectè atque optime,* F *id enim conari me oportet.*

XXXI. Hieronymus in Prophetas, & alios libros Scripturæ ſcribens, non minus, quaſi textus conſonam explicat editionem Septuaginta, quàm Hebraicam veritatem: quod non faceret, niſi pro conſtanti haberet eandem literam plures poſſe ſenſus recipere. Idem ad Paulinum, *Apocalypſis Ioannis tot habet ſacramenta quot verba. Parum dixi pro merito voluminis: laus omnis inferior eſt: in verbis ſingulis multiplices latent intelligentiæ.* Idem in caput tertium ad Epheſios, *Singuli ſermones, ſyllabæ, apices, & puncta,* G *in diuinis Scripturis plena ſunt ſenſibus.* Baſilius proœmio operis de Spiritu Sancto, viris Theologicis exponendos eſſe docet ipſos literarum apices, ipſas literas, & ſyllabas: nedum voces, & orationes. Chryſoſtomus, in Geneſin homilia vigeſima prima, obſecrat ne ſimplici-

A ter ea, quæ in Sacra Scriptura continentur, accipiamus: quòd multas ſenſuum habeant diuitias: quòd dictata ſint à Spiritu Sancto: neque ſyllabam aut articulum in Sacris literis eſſe, in cuius profundo non ſit ingens theſaurus. Hactenus Salmero ex Patribus.

XXXII. Reſpondeo, non poſſe concludi hinc plures vnius literæ ſenſus literales. De Auguſtino agam poſtea: quia reliqui ſunt faciliores. Hieronymus, Baſilius, Chryſoſto-B mus aſſerunt ſingulos Scripturæ apices, ſingulas literas, ſingulas ſyllabas, nedum voces & orationes, myſteriis, & ſenſibus abundare. Ergo, euſdem literæ varij ſunt literales ſenſus. Negatur conſequentia. Nam illi hoc tantùm volunt: nullum vocabulum in Scripturis fruſtra eſſe poſitum: ſed ſingula ſuum habere momentum magnum. Ita vt ſint ſtudioſo Theologiæ diligenter examinanda. Probatur ex Baſilio & Chryſoſtomo: nam Hiero-C nymus conciſè dicit, non etiam explicat. Baſilius acturus de particula ἐν & σύν, à Catholicis vſurpata in ſolenni Trinitatis δοξολογίᾳ, præfatur non eſſe inutilem curioſitatem: & laudat Amphilochium hoc nomine, quod [illegible] *nullam cenſet,* inquit, *abſque diligenti inquiſitione prætereundam vocem, quæ in quemcumque vſum de Deo veniat.* Et poſtea explicans, τὸ ναὶ καὶ τὸ οὔ, δύο [illegible] ἀλλ' ὅμως τὸ κράτιστον τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀλήθεια, καὶ ὁ ἔσχατος ὅρος τῆς D κακίας τὸ ψεῦδος, τοῖς μικροῖς τούτοις ῥήμασιν ἐμπεριέχεται. *Nα, & non, duæ ſunt ſyllabæ. Veruntamen tum veritas omnium bonorum maxima, tum mendacium, quæ eſt nequitia extrema linea, paruis his vocabulis ſæpe continentur.* Iam verò quis neſcit, hoc harum vocum momentum, non in eo ſitum eſſe, quòd ſingulæ varios habeant ſenſus (non enim poſſunt plures vno) ſed quia hic vnus, quem obtinent, infinitam vim habeat? Præterea E in ipſa diſputatione nunquam videas explicantem eius doxologiæ varios ſenſus: ſed tantùm agere de vnico contra hæreticos: ſed eo maximo; nempe de æqualitate perſonarum in Trinitate.

XXXIII. Chryſoſtomus haud diſſimiliter, *Ego,* inquit, *omnes vos obſecro, ne ſimpliciter ea quæ in Scripturis Sacris contenta ſunt tranſeatis. Nihil enim hic ſcriptum eſt, quod non multas habeat ſenſuum diuitias. Quandoquidem diuino Spiritu afflati Prophetæ loquuti ſunt, ideo vt à Spiritu ſcripta* F *ingentem in ſe continent theſaurum. Et ne mireris quod in hac nominum enumeratione multas latentéſque diuitias ſententiarum vobis me oſtenſurum pollicear. Neque enim vel ſyllaba, vel apiculus eſt in Sacris literis, in cuius profundo non ſit grandis quiſpiam theſaurus.* Vin' tu autem ſcire, quomodo theſaurum illum intelligas? Nam hoc omnino oportet attendere: quia dicit ſe pollicitum eſſe, oſtenſurum multas ſententiarum diuitias. Itaque aut has oportebit nihil aliud eſſe, quàm euſdem G literæ varios ſenſus literales: aut ſi non ſint, non intellexiſſe Chryſoſtomum hanc literalis ſenſus multiplicitatem. Exponens igitur locum Geneſeos. *Iſte eſt liber generationis hominum, die, quo fecit Deus Adam, ſecundum imaginem Dei fecit illum. maſculum & feminam fecit illos: Et nominauit nomen illorum Adam,* die quo fecit illos. Ex iſtis vide quas ſententias Chryſoſtomus elicuit.

Prima, *Quam graue malum ſit peccatum, quod qui agunt, ſe primùm & maximè peſſundant.* Quomodo autem hoc elicit? Quia in repetenda hominum generatione, Moſes omittit Cainum, Lamechum & ſimilis, quaſi omnino nunquam extitiſſent. Mirabilis verò, magis quàm ſeria ſubtilitas. Secunda: *Quantum honorem à conditore ſortitus ſit homo.* Vnde? Quia dicitur ad imaginem Dei factus, hoc eſt (ita enim interpretatur) princeps omnium viſibilium. En tibi theſaurum Chryſoſtomi. Atqui hi non ſunt eiuſdem literæ ſenſus varij. Sed in vno ſenſu variarum partium momenta. Vt ſi cùm dicitur Homo animal rationale, quis ponderet, quid animalis nomine contineatur: & quid in rationali ſit momenti: nemo ſanus illum dicet varios exprimere ſenſus literales huius orationis, Animal rationale.

XXXIV. At Hieronymus non ſolum Hebraicam veritatem, ſed etiam Græcam verſionem interpretatur: etiam cùm ab illa diſcedit. Fateor inquam: quid tum autem? Ergo putauit eiuſdem literæ poſſe varios eſſe ſenſus literales. Hoc falſum eſt, inquam. Sequitur enim duntaxat alium eſſe ſenſum literæ Hebraicæ: alium literæ Græcæ: itaque duas eſſe literas. Deinde teſtatur Hieronymus in commentariis ſuis hunc ſibi morem eſſe, vt non quid probet, ſed quid legerit, ſignificet: Epiſtola vndecima in ſecundo Tomo Auguſtini. Itaque etſi Verſionem Interpretum Septuaginta, & producat, & explicet, non ſequitur, illi eſſe perſuaſum, vnius eiuſdemque literæ multiplicem eſſe literalem ſenſum.

XXXV. Ad Auguſtinum venio. Ex quo dico haberi eiuſdem literæ plures eſſe poſſe veros ſenſus, ſed abſolutè, & ad ſe veros: at non relatè, veros ſenſus eius literæ. Probatur. Nam eiuſdem Confeſſionum libri capite vigeſimo tertio. *Duo video diſſenſionum genera oboriri poſſe, quum aliquid à nunciis veracibus per ſigna enunciatur: vnum, ſi de veritate rerum, alterum, ſi de ipſius, qui enunciat, voluntate diſſenſio eſt. Aliter enim quærimus de Creaturæ conditione, quid verum ſit: aliter autem quid in his verbis Moſes egregius domeſticus fidei tuæ intelligere lectorem, auditorémque voluerit.* Habes his verbis diſtinctionem à me propoſitam. Hoc primum: vnde manifeſtò conficitur, non propterea eſſe literalem alicuius loci ſenſum, ſi quid ex eo, quod ſit verum, eruatur. Alioquin inepta eſſet, & φλυαρίας, atque ἀδολεσχίας plena diſtinctio: quia idem diſtingueretur à ſeipſo.

XXXVI. Hac poſita diſtinctione, Auguſtinus disertè negat inter plures ſenſus veros poſſe facile diſcerni ſenſum literalem, id eſt, eum, quem nos appellamus verum, non abſolute in ſe, ſed relate ad textum. Capite vigeſimo quarto. *Sed quis noſtrûm ſic inueniet eam* (nimirum, vt paulò antè expreſſerat, *voluntatem tuam per voluntatem famuli tui*) *inter tam multa verba, quæ in illis verbis aliter atque aliter intellectu, occurrunt quærentibus, vt tam fidenter dicat hoc ſenſiſſe Moſem, atque hoc in illa narratione voluiſſe intelligi, quàm fidenter dicit hoc verum eſſe, ſiue ille hoc ſenſerit, ſiue aliud?* Et capite trigeſimo. *Si quis quærit ex me, Quid horum Moſes ille tuus famulus ſenſerit: non ſunt hi ſermones confeſſionum mearum, ſi tibi non confiteor, neſcio, & ſcio tamen illas veras eſſe ſententias.* En tibi Auguſtinus proteſtatur, ſe ex multis propoſitis veris ſenſibus, ignorare quid illorum ſenſerit Moſes, id eſt, autor ille, per quem Deus Scripturam nobis diſpenſauit. Quàm ineptè, ſi omnes in ſe veri ſenſus, ſint etiam verè eius loci ſenſus.

XXXVII. Similes loci. De doctrina Chriſtiana libri tertij capite vigeſimo ſeptimo, *Quando ex eiſdem Scripturæ verbis, non vnum aliquid, ſed duo vel plura ſentiuntur: etiam ſi lateat quid ſenſerit ille, qui ſcripſerit: nihil periculi eſt, ſi quod libet eorum congruere veritati ex aliis locis Sanctarum Scripturarum doceri poteſt: id tamen eo conante, qui diuina ſcrutatur eloquia, vt ad voluntatem perueniatur autoris, per quem Scripturam illam Sanctus operatus eſt Spiritus.* De Ciuitate Dei libri vndecimi capite decimo nono: quum obſcuritatem diuini ſermonis, ad hoc eſſe dixit vtilem, quòd plures ſententias veritatis pariat; addit: *Siue cum multa tractantur, ad id quoque perueniatur, quod ſenſit ille qui ſcripſit: ſiue id lateat: ſed ex occaſione tractandæ profundæ obſcuritatis alia quædam vera dicantur.* Hæc Auguſtinus.

XXXVIII. Nota. Primò, de autoris ſenſu Auguſtinum ſemper loqui numero ſingulari: nunquam plurali. At de expoſitorum ſenſibus, modò ſingulariter, modò pluraliter. Nempe, vt id euidenter ſignificet, quantumuis iſti ſint varij: tamen illum eſſe ſingularem. Secundò, cùm plures eliciuntur, adhuc, incertum eſſe ſenſum autoris: quod omnino ridiculum eſſet, ſi eos plures ſenſus vna eademque litera caperet vere ſuos. Si enim eſſent omnes eius loci veri, natiuique ſenſus tum dubitari non poſſet, non tantùm vnum aliquem, ſed ne omnes quidem eſſe autoris. Tertiò, in exponendis ſingulis Scripturæ locis, operam dandam, vt quanto quanto labore & ſtudio perueniatur ad voluntatem autoris: hoc eſt, ad vnum ſenſum vere eius loci ſenſum. Quartò, Autorem dici Auguſtino, non Deum ſimpliciter, ſed eum, per quem Deus operatus ſit Scripturam: vnde fit, eum verè interpretari Scripturam, qui inquirat, non quid infinitus Dei intellectus complectatur: ſed quid finitus Moſis concipere potuerit tum temporis, cùm hæc ſcriberet: atque illo ipſo ſui intellectus actu, quem expreſſum voluit iis verbis. Quæ omnia neceſſariò concludunt, vnicum eſſe vere literalem ſenſum vnius eiuſdémque loci.

XXXIX. Inſtabit Salmeron, Auguſtinum dicere, cùm alius hoc, alius illud dicat, ſenſiſſe autorem ſacrum, ſibi religioſius videri vtrumque potius amplecti, ſi vtrumque verum ſit. Et potuiſſe ei autori vtrumque venire in mentem: Spiritui autem Sancto ſine dubio cognitum fuiſſe.

XL. Reſpondeo, ne hæc quidem vllam vim habere ad illationem præſumptæ concluſionis. Primò enim, non affirmat Auguſtinus autori

veniſſe

veniſſe in mentem multos illos ſenſus: ſed tantùm probabile. Capite vigeſimo ſeptimo tertij de doctrina Chriſtiana. *Ille quippe autor in eiſdem verbis, quæ intelligere volumus, & ipſam ſententiam forſitan vidit.* Et tibi fortitan. Non eſt autem æquum, vt ex re dubia certæ inferantur concluſiones. Quod autem Deū pro certo aſſerit vidiſſe hanc ſenſuum multiplicitatem: nihil ad rem: quia, vt paulo ante dixi, quærendum eſt, non quid Dei intellectus capiat, ſed quid homo cogitet.

B XLI. Secundò, etiamſi pro certo concedatur non Deum tantùm, ſed etiam autorem, quo Deus vſus eſt, vidiſſe illos ſenſus plurimos: tamen nego id Auguſtinum ſignificare plures ſenſus verè literales. Ratio; quia ſenſus literalis eſt, non quicquid autor animo concipit: ſed quicquid voluit ſe verbis expreſſiſſe, ſiue, vt loquitur Auguſtinus, quid in illa narratione voluerit intelligi. Poteſt autem humanus intellectus etſi non vno, tamen multis actibus multa concipere. Ij autem actus ſucceſſiue poſſunt C exiſtere, dum vnum prius conceptum ſenſum quis exprimit. Quare, dum occupatur ſiue lingua, ſiue manus in exprimendo vno ſenſu, alij multi poſſunt ſeſe offerre. Et id voluit Auguſtinus: veniſſe nimirum in mentem puta Moſi, dum illud exprimeret, *In principio creauit Dominus cælum & terram*, futuros qui aliter atque ipſe aliter hæc verba interpretarentur; etiam ſenſu in ſe vero. Quare, etſi aliud ipſe animo conciperet; tamen noluiſſe ſua verba ita temperare, vt alios illos ſenſus excluderet. Patet ex capite vigeſimo ſeptimo tertij de Doctrina. *Ille quippe auctor in eiſdem verbis, quæ intelligere volumus, & ipſam ſententiam forſitan vidit: & certe Dei Spiritus, qui per eum hæc operatus eſt, etiam ipſam occurſuram Lectori vel auditori, ſine dubitatione præuidit: imo, vt occurreret, quia & ipſa eſt veritate ſubnixa, prouidit.* Audis? Autor forſitan vidit: Deus præuidit occurſuram Lectori.

CAP. IV.

De perſpicuitate Scripturæ ſtatus quæſtionis.

I. HIs ita conſtitutis, duo ſe offerunt Controuerſiæ capita inter Catholicos & Papiſtas. Primum de Perſpicuitate; alterum de earum interpretatione Scripturæ. Priore tractant contra Catholicos Bellarminus Controuerſiæ primæ libro tertio, capitibus prioribus duobus: Franciſcus Cordubenſis Annotationum Catholicarum articulo ſecundo, capite 75. Gregorius de Valentia in Analyſi fidei libro quinto, capite ſecundo. Martinus Peres, de Traditionibus, Aſſertione tertia: Caſterus Enchiridij capite primo: Stapletonus de Principiis libro decimo, capite 5. Iodocus Coccius Theſauri Catholici libro ſexto, articulo trigeſimo primo. Puteanus contra Pleſſæum capite 9. Guillelmus Baius in Catechiſmo Controuerſiarum parte prima, quæſtione ſexta & ſeptima. Salmeron tomo primo prolegomeno ſecundo. Lorichius in Fortalitio, capite de Scriptura Sacra. Aduerſus Papiſtas autem, quos viderim, Whitakerus de Scriptura Sacra quæſtione quarta: Hunnius & Iunius ad illum Bellarmini locum. Kimedoncius de Scripto Dei Verbo, libri quarti capite quarto & quinto Andreas Riuetus Summæ Controuerſiarum parte pri- A ma, quæſtione ſexta & ſeptima.

II. Poteſt autem quæri dupliciter de perſpicuitate, obſcuritateve Scripturæ Sacræ ratione, vel myſteriorum quæ traduntur, vel ipſius traditionis. Illo modo, vt quæſtio ſit, an ea myſteria accommodata ſint ad captum humanum, vt cognoſci poſſint facilè, an ſecus. Ac tum Catholicus reſpondebit, nihil omnino obſcurius eſſe poſſe Scripturis Sacris: nimirum, quia etſi humanorum ſcriptorum alia eſſe poſſint aliis obſcuriora: tamen continent ſe omnia in- B tra captum creatæ mentis. At hæc diuina ſunt, tractantque eiuſmodi res, quas nulla vnquam mēs humana conſequi poſſit, adeò vt in iis reuelatione opus fuerit ſpeciali, aliàs nunquam inueſtigandis, imò cùm acceſſit reuelatio, fide rurſus [illegible] humiliter amplectendis, non autem ratione inueſtigandis curioſiori. Et hoc, opinor, fatentur etiam Papiſtæ: niſi quòd Scholaſtica Theologia ſubinde audacius efferet ſe, & confidentius, quàm ſanctius inquirit in quæque etiam altiſſima myſteria. Sed id nunc qui- C dem nihil ad rem.

III. At, cùm de traditione agitur, hoc eſt, ipſa tradendorum myſteriorum illorum ratione, hic ſenſus eſt, vtrū quæcunque in Scripturis tradita ſunt, ea ex ipſis Scripturis intelligi queant. Intelligi autem cùm dico, curioſitatem omnem illā explodam volo philoſophicam, quæ ſibi rationum demonſtrationes exhiberi vult: ſed intelligentiam fidei ſignifico, quæ pro omni demonſtratione ſolum quærit diuinum teſtimonium. Itaque vt [illegible] dicam, D hoc quæritur, vtrum omnia religionis capita (quæ libris octauo & nono docuimus intra Scripturas contineri (quanquam non ſit id neceſſe ad præſentem expediendam quæſtionem) vel ſaltem, vt accommodemus nos ad captum Papiſtarum, vtrum quæcunque religionis capita nobis Scriptura tradit ſiue ea ſint omnia, ſiue nō omnia, credenda, ita tradantur, vt ex ipſis Scripturis certò conſtare poſſit, quid ſit de iis fide tenendum. Exempli gratia, v- E trum, cùm quæritur, Sit-ne Trinitas [illegible], quod olim negabant Ariani, Catholici verò confitebantur, ita ſuam ſententiam de hac quæſtione Deus in Scripturis expreſſerit, vt ex iis iudicari poſſit vtra parte affirmantium, negantium-ve ſit vera certaque. Et ſimiliter in reliquis omnibus quę aut fuerunt aut eſſe poſſunt controuerſa capita.

IV. Hoc verò rurſus dupliciter quæritur: vel ſint-ne ita compoſitæ, detextæque Scripturæ Sacræ, vt nullus in iis locus ſit, cuius ſenſus non ſit promptus F & facilis; an verò loca ſint quædam, aut multa oſtendi queant obſcura difficiliaque: Vel, vtrum Scriptura, vt totum quid conſiderata [illegible], & vnum doctrinæ corpus conſtituens, ſuam mentem perſpicuè declaret: an contrà, quædam fidei myſteria dari poſſint, de quibus nuſquam mentem ſuam in iis libris Deus ita explicuerit, vt certū poſſint ex iiſdem comperta haberi.

V. His ita diſtinctis, Catholici diſertè reſpondent, oreque rotundo pronunciant. Primò, eſſe in G Scripturis locos non paucos obſcuriſſimos, ex quibus ſolis per ſeque ac ſeorſim cōſideratis, non poſſit certus aliquis eruncari ſenſus. Idque multipliciter fieri: Aliquando ob rerum obſcuritatem, vt in Prophetiis rerum futurarum, quarum pleriſque neceſſarius eſt commentarius, ex euentu, vel ex eadem inſpiratione, qua primæ conceptæ fuerunt. Sic Danielis Propheticæ de quatuor Monarchiis obſcuriſſimæ olim fuerunt. Faciliores denique factæ, cùm

impicta ſunt omnia. Sic in Nouo Teſtamento aduentus Antichriſti Patres in varias ſententias diſtraxit. Sic etiamnum Ioannis Apocalypſis plurima habet in abſcondito, quæ nondum ſortita ſunt exitum ſuum. Sic, quæ in Veteri Teſtamēto extant de Meſſia, aut non intelliguntur, aut vix bene intelliguntur, niſi comparato Nouo Teſtamento.

VI. Aliquando etiam, ita contexta ſunt eius loci vocabula, vt variū ſenſum pariāt propter ὁμωνυμίας, vel ἀμφιβολίαν: vt, *Ego & pater vnū ſumus*, intelligebatur ab Arianis de vnione voluntatis, quēadmodum cùm precabatur Chriſtus, vt diſcipuli vnum eſſent: at Catholici referebant ad τὸ ὁμοούσιον. Sic hodie verba, Hoc eſt Corpus meū, Papiſtæ, κατὰ τὸ ῥητὸν & ἐμφατικῶς interpretantur, at Catholici μυστικῶς, & τροπικῶς. Huc referri poſſunt τὰ ἀλληγορούμενα, vt Canticum Canticorum, primum caput Ezechielis, & alia nonnulla.

VII. Quædam item, ex ignoratione morum, rituúmve antiquorum facta ſunt obſcura: vt illud Pauli, de iis qui baptizantur pro mortuis, decimo quinto prioris ad Corinthios, variè torquetur ab interpretibus, cùm veteribus tum nouis. Ambroſius ad eum morem dicit Paulum reſpexiſſe, quorundam qui pro defunctis viuos baptizabant, etſi eum Chryſoſtomus Marcionitis tribuat, & quidem deceptis occaſione huius loci. Ipſe verò Chryſoſtomus refert ad articulum Symboli de reſurrectione mortuorum. Primaſius intelligit, quia quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Aquinas per mortuos, opera peccati intelligit, ſiue, vt Lyranus, peccata mortalia. Caluinus autem eos qui tum baptizabātur, cùm eſſent morti proximi. At Beza, per baptiſmum intelligi putat, ritum abluendorum corporum ante ſepulturam. Alij forte aliter ſentiunt.

VIII. Hæc de Scripturæ obſcuritatibus cùm cōfeſſi ſint Catholici, tū de perſpicuitate docent: Eſſe à Deo Eccleſiæ datas Scripturas, quo ſuā de tota religione volūtatē hominibus abūde teſtaretur: quod omnino fruſtra eſſet, ſi non niſi gryphos & ænigmata loquutus eſſet. Itaque profitentur credere, ita temperatam eſſe Scripturam, vt quæ Dei ſit certa conſtánſque voluntas in omnibus neceſſariis ad fidem capitibus, ex ea ipſa plenè, perſpicuè, certò diſcere Chriſtiani poſſint: ea, inquam, ipſa ψιλῶς conſiderata, &, vt loquitur Clemens Alexandrinus, κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὸ ὕφος. Ac proinde ex ea ipſa, non tantùm ſingulos fideles confirmari, ſed etiam omnes hæreticos abunde refutari poſſe. Vt exempli gratia, ſi reuiuiſcat Arius, & nobis ſuum ἀνόμοιον ingerat, poſſet æquè hodie, atque olim explodi ſola Scripturarum autoritate.

IX. Itaque, ſi quos Feuardentius aut legit aut vidit, qui ſacras literas adeo claras, apertas, & omnibus peruias clamitent, vt quibuſuis liceat illotis pedibus & manibus ad eas tractandas accedere, (vt ſcripſit in annotationibus ad quadrageſimum ſeptimum caput libri ſecundi Irenæi) illi ſane per nos prolixè; licet aſſerere, iſtiuſmodi homines errare toto cœlo: tum, quia ſcimus non eſſe adeò faciles: tum, quia etſi eſſent, tamen illotis pedibus & manibus ad eas accedere, pro grauiſſimo crimine haberemus.

X. Sed Luthero valde ſuccēſent Papiſtæ, qui præfatione in articulos à Leone decimo dānatos, Scripturā dixit eſſe certiſſimā, faciliimam, apertiſſimā ſui ipſius interpretem omnium. Quæ verba quid non

A ſani habeant, ego quidem videre non poſſum. Eſſe interpretem ſui ſi quis neget, inſaniat: eſſe omnium certiſſimam, hoc verò negari non poteſt: eſt enim proprium verbo Dei, vt nihil ſit certius. Eſſe faciliimam & apertiſſimam omnium, hoc verò controuertitur & probandum reſtat. Obiter tamen inde patere poteſt, quod quoſlibet alios interpretes ab eadem ſenſum expiſcari oportet, neque aliunde extrinſecus mutuari? In libro de Seruo Arbitrio, factus paulo vehemētior, *Eſſe in Scriptura* (inquit) *quæ-*

B *dam abſtruſa, & non omnia expoſita inuulgatum eſt quidem per impios Sophiſtas: ſed nunquam vnum articulum produxerunt, nec producere poſſunt, quo ſuam hanc inſaniam probarent. Talibus larius Sathan nos abſterruit à Sacris literis, & reddidit Scripturam Sanctam contemptibilem, vt ſuas peſtes in Eccleſia faceret regnare. Hoc ſane fateor, eſſe multa loca in Scripturis obſcura & abſtruſa, non ob maieſtatem rerum, ſed ob ignorantiam vocabulorum & Grammaticæ, ſed quæ nihil impediant ſcientiam omnium rerum in Scripturis. Res in Scripturis ſunt omnes prodita: licet quædam loca*

C *adhuc verbis incognitis obſcura ſunt. Stultum verò & impium eſt ſcire res Scripturæ omnes in luce poſitas clariſſima, & propter verba obſcuriora res obſcuras dictare. Si vno in loco obſcura ſunt verba, at alio in loco clara. Igitur tu & omnes Sophiſtæ agite, producite vnum aliquod myſterium, quod ſit in Scripturis adhuc abſtruſum. Quod verò multis multa manent abſtruſa, non hoc fit Scripturæ obſcuritate, ſed illorum cæcitate, vel ſocordia, qui non agunt, vt clariſſimam lucem videant.*

XI. Hæc Lutherus; paulo forte concitatior, vt

D plerunque: ſed tamen non omnino abſurdè. Solam ſanè ignorantiam Grammaticæ cauſam eſſe obſcuritatum omnium, quæ in Scripturis occurrunt, fateor non poſſe videre, quomodo verum ſit. Credo etiam myſteria intellexiſſe non vniuerſaliter omnia, ſed ſpecialiter ea quæ neceſſe eſt ſciri à Chriſtianis, & certo conſtitui aduerſus quoſlibet hæreticos. Nam intellexiſſe etiam totum Scripturarum corpus, non verò ſingulos locos, non eſt, opinor, opus vt admoneam: cùm ipſa id verba diſertiſſimè

E ſonent, quæ & concedunt multa loca obſcura & abſtruſa: & quæ in iis docentur, alibi tradi manifeſtius & facilius. Itaque etſi aliquantulum durius ſit loquutus, tamen commoda interpretatione molliri poteſt ab iis quibus non eſt procliuius arrodere, quàm benignè condonare humanos defectus.

XII. Iam verò Papiſtæ obſcuram eſſe Scripturam Sacram contendunt quidem omnes: ſed vix omnes vno eodemque modo. Sunt qui ſimpliciter obſcuram dicere ſatis habent, nec vlterius ſtatum

F quæſtionis aut inquirunt, aut explicant. In his Frāciſcus Coſterus Enchiridij primo capite, ſibi hoc tantùm quærendum proponit, Sit-ne Scriptura facilis intellectu. Inconſideratè. Nam ad eam interrogationem reſponderi poteſt in vtramque partem: atque adeo ipſe cum diſtinctione, multa ineſſe perſpicua, ſed omnia non eſſe huiuſmodi, vt ſine labore à quouis intelligi poſſint. Similiter Coccius probandum ſumit, Sacras Scripturas in pleriſque locis eſſe obſcuras, & difficiles intellectu. Nec ab iis pro-

G cul diſcedit Pereſius, cuius hæc tertia eſt aſſertio, *Diuina Scriptura non in omnibus adeo clara eſt, vt ſeipſam poſſit exponere, & per ſeipſam poſſit intelligi.* Salmero, pernicioſum errorem vocat, Scripturas claras eſſe, planas & perſpicuas: & cuiuis ad eas accedenti obuias & manifeſtas: tum ſatagit probare, reconditas eſſe nobis, & perobſcuras. Sed in his & ſimilibus cur immorer?

XIII. Bellarminus multo propius ſcopum attigit, negans Scripturam eſſe tam apertam per ſe, vt ſine explicatione ſufficiat ad controuerſias fidei terminandas. Etſi enim illud, ſine explicatione, nonnihil ambiguitatis habere poſſit, tamen, qui in Papiſtica doctrina verſatus erit, facile intelliget non aliud ſignificari hoc nomine, quàm traditionem nõ ſcriptam: vt ſenſus ſit, cùm contenderetur de hoc loco, *Bibite ex hoc omnes*: vtrum ſignificet etiam laicis porrigendum calicem, an verò contrà: adeundum eſſe Dominum Papam, qui pro ſua autoritate pronunciet, illud *Omnes*, intelligendum eſſe de vnico ſacerdote ſolo celebrante, non quia ſic vlla definiat Scriptura, ſed quia ita fert conſuetudo: & hæc erit interpretatio.

XIV. Hic igitur ſtatus quæſtionis. Catholici aſſerunt, Scripturas ita eſſe perſpicuas, claras, & manifeſtas, vt de rebus ad religionem pertinentibus in alterutram partem neceſſariò vel amplectendis vel repudiandis, certè, diſertè, perſpicuè Dei voluntatẽ proponat in toto ſuo corpore per ſe, ita vt nullo alio extrinſecoque aut adiumento, aut ſupplemento opus habeat. Papiſtæ verò contrà obſiſtunt, non tantùm non omnia tradi à Scripturis, ſed etiam in iis quæ tradit pleraque adeo obſcura eſſe, & abſtruſa, & perplexa, vt ſi iis ſolis inſiſtas, neque extrinſecus addas Traditionem, non poſſis certus conſtantéque ſenſus elici.

XV. Explicaui diſtinctius, quàm factum ſit hactenus. Dicebant enim perſpicuam eſſe Scripturam in omnibus neceſſariis ad ſalutem. Quod aduerſarij facile concedebant, nam ea neceſſaria pauca eſſe credunt, vt pote quæ in Symbolo Apoſtolico ἐπιτομάδην, continentur. Sic cùm Gomarus Pontificios negare diceret, omnia fidei & vitæ Chriſtianæ ad ſalutem neceſſaria dogmata ſacris literis perſpicuè contineri: mendacij Coſterus accuſauit, *Non enim* (inquit) *ſolis Sacris literis, ſed etiam Apoſtolorum ſymbolo, aſſerimus omnia dogmata fidei comprehendi neceſſaria ad ſalutem*. Et quanquam Puteanus ad Symbolum addat, Decalogum, & Sacramenta, tamen potior pars Symbolo eſt contenta.

XVI. Gregorius de Valentia, hoc quicquid eſt, fuſius in hunc modum. Duobus modis fieri, vt ad ſalutem neceſſe ſit credere aliquam fidei veritatem. Vno, cùm abſolutè & ſimpliciter neceſſe eſt, vt veritatem hanc aut illam fidei noris & credas: altera, cùm, quia omnis infidelitas eſt prohibita, nõ licet tibi ſine iactura ſalutis credere aliquem errorem vlli veritati fidei contrarium. Inde fieri, vt etſi aliquam fidei veritatem abſolutè non neceſſe habeas noſſe & credere: ſub cõditione tamen debeas illam & credere & noſſe: vt ſcilicet, ſi contingat tibi eiuſmodi veritatem proponi, cum oppoſito errore. Porrò priori modo paucarum admodum veritatum fidem & cognitionem omnibus fidelibus ad ſalutem eſſe neceſſariam: poſteriori autem modo omnes omnino. Iam illas veritates priori modo neceſſarias, perſpicuè ferè in Scripturis ipſis doceri, comprehendique in Apoſtolorum ſymbolo. Alias autem propè infinitas ſecundo modo credendas, maiori ex parte contineri in Scripturis obſcurè.

XVII. Huic ἀμφιβολίᾳ effugiendæ, vt aditum obſtruerem, non dixi neceſſaria ad ſalutem: etſi alij nõ ineptè, aut abſque cauſſa, vſurparint: nam quantumlibet curioſè diſtinguant Papiſtæ, tamen quum verum ſit ea omnia dici poſſe neceſſaria, quæ alterutro modo ſunt neceſſaria: nam ſi omnino dici nõ poſſent neceſſaria, tum ne alterutro quidem modo neceſſaria eſſent. Ergo qui vniuerſaliter neceſſaria dicit eſſe ad ſalutem, is vtrumque modum complectitur. Ac proinde ea mens erat eorum, qui ſic aſſerebant, omnia neceſſaria perſpicuè cõtineri in Scriptura, vt hoc quaſi faſciculo complecteretur, tum quæ ad primum modum pertinent, tum quæ ad ſecundum. Sed tamen vt Sophiſticæ importunitati anſam præripiã, dixi potius, res omnes ad religionẽ pertinentes in alterutram partem neceſſariò vel amplectendas, vel reiiciendas. Nam etſi verum ſit nonnulla pertinere ad religionem, quæ ex Scripturis conſtare non poſſunt, vt ſunt particulares ritus, qui ad εὐταξίαν pertinent: tamen ea negamus ex neceſſitate religionis in alterutram partem amplectẽda: ſed tantùm pro circumſtantiis temporum, perſonarum, & locorum. Ac proinde non pertinent ad hanc quæſtionem. Iam verò ne ipſi quidem Papiſtæ negant, ea quæ conſtituunt extra ſymbolum, & ſecundo neceſſariorũ genere comprehẽdunt, neceſſariò in alterutram partẽ amplectenda: adeò vt nõ poſſint excipi, ab hoc ita cõſtituto ſtatu quæſtionis. Itaque nulla, opinor, reliqua facta eſt ambiguitas.

XVIII. Supereſt, vt Catholicorum argumenta, defendentium Scripturæ perſpicuitatem, expendamus. Prius tamen aduertamus ingenium Papiſticum: quàm illis animo ægrè ſit, nonnihil lucis concedere Scripturis. Non tantùm enim in vniuerſum negant eſſe perſpicuam: ſed ita diſtinguunt, vt maximam dogmatum partem ab ea perſpicuitate excipiant. Nam & Gregorius paucas admodum eſſe dixit veritates primi ordinis; alterius autem infinitas. Et Puteanus, illas ferè minimam partem Scripturarum conſtituere. Et nihilominus, ne hanc quidem exiguam partem integram relinquunt. Quid enim illud eſt, quod Gregorius dixit, non ſimpliciter has primi ſui ordinis veritates perſpicuè contineri in Scripturis: ſed addita limitatione, omnes ferè? Indicaui-ne, ſe ex hoc ipſo minimo numero, aliquas excepturum?

Cap. V.

An Scriptura ſit lucerna.

I. NVlla lucerna eſt obſcura. At Scriptura Sacra eſt lucerna: ergo non eſt obſcura. Maior per ſe patet, nec eget aut explicatione, aut confirmatione: Sciunt enim omnes eam eſſe lucernæ naturam, eum vſum, vt tenebris opponatur, eaſque diſcutiat, quod non poſſet, ſi ipſa eſſet obſcura. Minor autem probatur ex diſertis Scripturæ locis. Pſalmo centeſimo decimo nono, *Lucerna pedibus meis Verbum tuum, & lumen ſemitis meis*. Petrus epiſtola ſecunda, capite primo. *Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes, tanquam lucernæ lucenti in caliginoſo loco.* Pſalmo etiam decimo nono, *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*. Et rurſus, centeſimo decimo nono, *Declaratio ſermonum tuorum illuminat & intellectum dat paruulis.*

II. Bellarminus reſpondet. Primò, non agi de vniuerſis Scripturis, ſed tantùm de præceptis Dominicis: Atque hæc quidem appellari lucida, & lucernam, & lucem, non quòd facile intelligantur, (etſi verum ſit) ſed quòd intellecta & cognita dirigant hominem in operando. Secundò, poſſe e-

etiam intelligi de Scripturis omnibus: at lucidas appellari, non quòd facile intelligantur, ſed quòd intellectæ cùm fuerint, mentem illuſtrent. Et hoc probat, quia Propheta loquutus ſit de cognitione Philoſophorum ex creaturis, dicés poſtea eos non perueniſſe ad eam lucem, ad quam peruenirent ij quos Deus erudire dignatur, & quibus legem ſuam dedit.

III. At Catholici excipiunt primam reſponſionem eſſe tum inutilé, tum falſam. Inutilem quidem, primò, quia pertinet duntaxat ad locos ex Pſalmis. At Petrum conſtat loqui non de Præceptis Decalogi ſolis, ſed de vniuerſa Scriptura Veteris Teſtamenti: quæ ſi lucida eſt, ſiue lucerna, multo magis idipſum erit Scriptura Noui Teſtamenti: ac proinde totum corpus Scripturarum, quo vtuntur hodie Chriſtiani, lucidum erit, quod Catholici contendunt. Diſcreuit autem, imò ſeparauit Bellarminus hoc Petri teſtimonium à Pſalmis, vt hæc inutilitas non tam facile deprehenderetur: ſed tum noſtri (à quibus mutuari debuit argumentorum noſtrorum & vim & formam) coniungunt, tum Gregorius de Valentia, & Puteanus & Salmero non diſcreuerunt.

IV. Secũdo poſterior locus ex Pſalmo cẽteſimo decimo nono, non loquitur de præceptis ſolis: ſed de Sermonibus Dei: *Declaratio*, inquit, *ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis*: Et Græcè, [illegible], Hebraicè פתח propriè aperturam, & oſtium ſignificat, & ſic Pagninus. Nonnulli ingreſſum dixerunt potius, vt Tigurini. Vatablus in annotationibus, *Apertionem*, Tremellius, *Aditum*. Sed hæc non ſunt magni momenti. Hoc ad rem noſtram grauius, quòd nominentur non Præcepta, ſed Verba Dei, quo nomine ſignificatur tota Scriptura.

V. Tertiò, quid? quod ex Papiſtarum idiomate, ne ipſa quidem Præcepta Decalogi lucida dici poſſunt? Negat enim Bellarminus Scripturam eſſe tam apertam per ſe, vt ſine explicatione ſufficiat ad fidei controuerſias dirimendas. Et hoc vt probet, obiicit Commentaris, & diuerſas verſiones: & varias explicationes. At hæc omnia non tantùm de vniuerſo Scripturarum corpore, ſed etiam de ſolo Decalogo dici & obiici poſſunt. Nam variis commentariis & illuſtratum eſſe, & illuſtrari poſſe quis neget? Sunt autem tot eius verſiones, quot totius corporis Bibliorum: & in ſecundo mandato פסל Latinè, *Sculptile*, redditum eſt, Græcè autẽ, [illegible], & hinc hodie malunt Papiſtæ diſcedentes hoc loco à Verſione Latina, quam aliàs ſolam volunt eſſe authenticam. Variè autem explicari quis neſcit? non tantùm à Catholicis & Papiſtis, cùm illi eo omnem [illegible] oppugnent, iſti verò ſic inuertere conentur, vt ſuæ ne officiat [illegible]. Sed etiam ab ipſis Papiſtis, varia conquirentibus [illegible], vt hanc plagam vel ſanent, ſi poſſint, vel inducant ſaltem. Itaque vel ipſa Decalogi præcepta (quibus Bellarminus nihil eſſe pronunciat facilius) obſcura eſſe oportet, vel certe obſcuritatẽ aliter definiendam, quàm [illegible] cohors cenſuit. Quorum illud cum ſit blaſphemum, hoc rectius eſt & certius.

VI. Nam quid tum, ſi, *Diliges proximum tuum*, facillimum eſt? quod pro exemplo Bellarminus citauit. Nam primò, id non vnum eſt, ex Decalogi præceptis: ſed potiùs ſumma Præceptorum Decalogi. Secundò, non eſt totus Decalogus, ſed tantùm pars. Iam ſi æquum eſt ex ſumma Decalogum cenſeri, cur non etiam Scripturam dicimus perſpicuam, cuius ſumma eſt Chriſtus crucifixus? Aut ſi ex parte totum æſtimare licet, cur non iterum Scripturam dicimus eſſe perſpicuam, cùm ne Papiſtæ quidem negare auſint, non eſſe omnia obſcura, quę in illa continentur? Ergo hæc prior Bellarmini exceptio eſt inutilis.

VII. Sed eſt etiam falſa. Nam ne in Pſalmis quidem Propheta, intellexit tantùm præcepta Decalogi. Probatur primò ex ipſis locis. Nam Pſalmo decimo nono, non tantùm nominatur pręceptum, ſed etiam lex, teſtimonium, Iuſtitiæ, Timor Domini, iudicia Domini. Quæ eiuſdem rei varia eſſe nomina, agnouerunt olim Theodoretus, Euthymius, atque alij. Porrò ea nomina ſolent totam Moſis legem comprehendere, maximè תורה. Imò ea colliguntur effecta, quæ non ſoli Decalogo propria ſunt, ſed toti Verbo Dei communia: Eſt enim integrum, & conuertit animam, & verum eſt, & imperitis ſapientiam ſuppeditat: & quæ ſequuntur reliqua. Eſt autem ineptum, cùm omnia ſint generalia, hoc vnum vocabulum, quo dicitur præceptum lucidum, ita coercere, vt ad partem duntaxat aliquam Verbi Dei pertineat; & quidem minimam. Nam quod argutatur Gretſerus: ſi totũ verbum ſit lucidũ: Ergo nihil in eo eſſe obſcurum, contrà quã nos fateamur: non ſequitur hoc ex illo: ratio facilis: Primò, quia totum denominandum à parte maiori. At obſcura, conficiunt partem minorem. Deinde, quia exceptis pauculis, quęcunque ſunt obſcura vno loco, alio ſunt perſpicua.

VIII. Patres contendunt. Theodoretus hoc Pſalmo Prophetam aſſerit comparare, tres ſpecies diuinarum legum, à creatione, à Moſe, ab Euangelio: primam, quæ conditorem prędicet: alteram, quæ maiorem ſcientiam præbeat: tertiam, quæ animas purget, & ab interitu liberet. Euthymius ita Pſalmum interpretatur, vt ſcriptam legem ſignificari dicat, *per quam de diuina prouidentia ac ſapientia doceremur*: quod, opinor, magis conuenit toti legi, quàm paucis præceptis: quæ docent quidem quid nobis ſit faciendum, ſed prouidentiam propriè dici non poſſunt docere. Lyranus, *Loquitur hic de quinque libris Moyſi, qui propriè dicuntur lex apud Hebræos*. Denique Genebrardus, *Per legem* (inquit) *aliqui intelligunt totam Scripturam Sacram, non eam Scripturæ partem, quæ eſt de agendis, cauendis, vel etiam credendis*.

IX. Quid eos dicam, qui hunc ipſum locum interpretantur de Nouo Teſtamento? Arnobius. *Nulla gens erit in hoc ſeculo; ad cuius notitiam non attingat calor fidei Chriſtianæ, in qua eſt lex Domini irreprehenſibilis, conuertens animas: & quæ deinceps ſequuntur*. Franciſcus de Puteo, *Hic laudat præcepta Noui & Veteris Teſtamenti*. Dionyſius à Rickel, *Lex Domini, id eſt, Chriſtiana religio & Chriſti traditio*. Hieronymus, & Auguſtinus legem, ipſum Chriſtum interpretantur. Audacius quidem iſti omnes fortaſſe & alle[illegible] mium indulgentes. Sed longe tamen di[illegible] ratum ſterili exanguique ſubtilitate, qui à [illegible] Pręceptis nolunt vel latum pilum hunc loc[illegible] duci. Futuri illi ſane prudentiſſimi, ſi ſibi non magis tribuerent, quàm veritati caueretur.

X. Iam Pſalmum centeſimum decimum [illegible] num, quicunque legerunt, ſciunt comple[illegible] nõ tãtùm Decalogi, ſed vniuerſæ legis, id eſt, S[illegible] turæ, quæ tum extabat. Nec Vete[illegible] ambig[illegible] ipſos locos de tota Scriptura ſunt in[illegible] Auguſtinus concione vigeſima tertia, *Quid* [illegible]

verbum

verbum, quod ita lumen dicitur, vt lucerna ſit, niſi verbum intelligamus, quod factum eſt ad Prophetas, vel quod prædicatum eſt per Apoſtolos? Et paucis interpoſitis, *Quod itaq; hîc ait, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis, verbum eſt, quod Scripturis ſanctis omnibus continetur.* Nec ſecus is author, qui ſibi iampridem Hieronymi nomen vindicauit, *Sermones Dei ſunt ſcripta Prophetarum & legis, quæ in Euangelio declarantur.* Sic Gloſſa interlinearis, Verbum tuum interpretatur omnes Scripturas Sanctas. Et repetitur à Franciſco de Puteo: nec diuertit ab iis Dionyſius à Rickel.

XI. Eſt igitur exploſa prior exceptio Bellarmini. Altera plane eſt ſophiſtica. Lucidæ ſunt Scripturæ (inquit) quia cùm intellectæ fuerint, mentem illuſtrent, etſi non facile intelligantur. Ergo, inquam, non tantùm in genere omnis Scriptura eſſet lucida, ſed etiam ſigillatim omnes loci, etiam obſcuriſſimi. Nemo enim dubitat, quin Apocalypſis, ſi intelligatur tota, mentem illuſtret, quæ tamen obſcuriſſima remanet. Quod ſi abſurdum eſt ea lucida appellare, quæ ſunt obſcuriſſima: ergo non rectè lucidum Bellarminus interpretatur.

XII. Præterea, Scriptura iis locis ita dicitur lucida, vt ſignificetur ex ſe, & in ſe lucem habere: tum quia appellatur lucerna & lumen: tum quia illuminare dicitur. Nam etſi נר quæ propriè lucerna eſt, aliquando ſignificet laternam, tamen אור lux ſemper lucet à ſeipſa. Et ſi quibus non lucet, id euenit per accidens, vt ſi cæcis apponatur. Quomodo fatemur etiam Scripturam dici poſſe difficilè & obſcuram. Exempli gratia, illud ipſum, *Amabis proximũ tuum*, quod facillimum eſſe fatetur Bellarminus, ſi Hebraicè proponatur, vel Latinè (vt ſolet inter Papiſtas) iis qui tantùm Gallicè ſciant, ſine dubio nihil erit præter meras tenebras. Sed, quia obſcuritatis cauſa omnino eſt extra id præceptum, ideò nõ ipſum obſcurum dicendum eſt, ſed is quiſquis eſt à quo non intelligitur, imperitus. Alioqui nihil omnino fuit vnquam ſcriptum, quod non obſcuriſſimum ſit. Iam ſi Scriptura ſine interpretatione, id eſt, ſine eo ſenſu, qui aliunde, quàm ab ipſa deſumitur, videlicet à traditione non ſcripta, intelligi non poteſt, tum illa non per accidens obſcura erit, ſed à ſeipſa, & ſua natura; Itaque etſi forte poſſit dici נר, id eſt, laterna, tamen propriè dici non poterit lucerna: multò minùs lux: & mentitus erit Propheta, quod abſit.

XIII. Rurſus, dicitur ſapientiam præſtare paruulis: vel potius *νηπίοις*, ſic enim Græcè meliùs exprimitur פתי, quo ſignificatur is, qui ingenio eſt ſtupido, iudicioque non ſatis firmo, ſiue ob imperitiam, ſiue ob naturæ imbecillitatem. Quanquam vtrunque interpretes coniungant, imbecillitatem, inquã, ætatis & ingenij. Euthymius, *Paruulos vel ætate dicit, quemadmodum videmus accidiſſe in Daniel, cui puero adhuc data eſt ſapientia: aut ob humanæ ſapientiæ ignorantiam, aut etiam ob ſummam ſimplicitatem.* Atque hoc natum ex ambiguitate vocis Græcæ. Sed Hebraica etymologia facilis eſt: quia primarium thema, teſte Kimchi in radicibus, ſignificat inclinare cor ad id quod non eſt ſecundùm viam veritatis, & rectæ rationis. Noſtra autem non intereſt: quia ſiue pueros dicas, ſiue imperitos; tamen Scriptura ex Papiſtarum hypotheſi, neutris ſapientiam præſtabit: ſed tantùm traditione præcedente: hoc eſt, iis qui eam traditionẽ didicerint, & ex ea, imò ſecundùm eam Scripturas intelligent. At qui traditionem iam didicerunt, ſi imperiti, ſine pueri, rudes dici non poſſunt: ſiquidem

verum eſt Traditionem complecti omnia capita doctrinæ.

XIV. Poſtrò rationis à Bellarmino ſubiunctæ vim, ego quidem animaduertere nequeo. Scripturæ, inquit, lucidæ dicuntur, non quòd facile intelligantur, ſed quòd intellectæ mentem illuſtrant: quia Propheta docet Philoſophos non perueniſſe ad eam lucem, ad quam peruenerunt ij quos Deus erudire dignatur. Diuinet aliquis ſagacior: Ego ſomnia non interpretor. Hoc ſcio, nullum vnquam Philoſophũ, quantumuis diligenter ſecreta naturæ rimantem, non Platonem *θεῖον*, non naturæ genium Ariſtotelẽ, vnquam attigiſſe ad eam ſapientiam, quam Scripturæ docent: illæ, inquam, Scripturæ, quæ facillimæ ſunt, ſimpliciſſimæque, & apertiſſimæ. quæque nulla opus habent traditionaria interpretatione, ſed ipſę per ſe ipſas ſuam mentem ſatis explicant. Exempli gratia: etſi facillimum illud ſit, Matthæi ſeptimo, *Quæcunque volueritis vt faciant vobis homines, ita & vos facite eis*, tamen nemo tam acute fuit Ethicus, vt diuinaret, donec ita docuit Chriſtus. Atque hæc ad Bellarminum.

XV. Puteanus queritur, nos ad ſolam Scripturam reſtringere ea, quæ in genere dicuntur de omni Verbo, ſiue ſcripto, ſiue non ſcripto: ſiue conſtet ex Traditione, ſiue è Scriptura: neq; enim in vllis iis locis audiri Scripturæ vocabulum. Deinde in loco Petri, grauiter accuſat, quòd detrahamus ſequentia, *Hoc primum intelligentes, quod omnis Prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit.* His autem verbis Apoſtolum ſignificare duo eſſe præſtanda: videlicet vt attenti ſimus ſermoni qui eſt ex Prophetis (lectionem autem nõ dicere, ſed auditum explicationemque factam à Paſtoribus) neque adſeramus priuatam interpretationem.

XVI. Sed poteſt-ne hoc homine quicquam eſſe ſtolidius? Primò, falſum eſt nos hæc ita coercere, vt non pertineãt niſi ad Scripturas. Scimus enim, etiam quotidianas conciones, quas Traditionis nomine facile permittimus appellari, aut eſſe, aut ſaltem eſſe debere lucidas, & faciles: etiam, ſi fieri poteſt, ipſa Scriptura lucidiores, faciliores. Sed enim dicat nobis Puteanus, an cenſeat eos, qui ex Animalis natura, concludant hominem eſſe animatum, ipſam animalis naturam totam includere in homine, vt ne latius pateat?

XVII. Secundò, non videt à ſe omnino prodi ſuam cauſſam. Quid enim? An ſi verum eſt, in genere Verbum Dei, cuius ſiue ſpecies, ſiue partes ſint Scriptura & Traditio, eſſe lucidum, non etiam verũ erit, Scripturam eſſe lucidam? Imò norunt omnes, quibus cerebrum eſt ſatis ſanum, non poſſe in genere aſſeri verbum Dei eſſe lucidum, ſi non vtrumque & ſcriptum & traditum ſit lucidum. Quemadmodum cùm Animalis ſpecies ſint Homo & Brutum, ſi non æquè viuat vtrũque, ipſum Animal viuere dici non poteſt. Imò, quia non æquè rationis capax eſt Brutum, ac homo, ideò nemo vnquam auſit aſſerere Animal eſſe rationis capax. Si igitur vérè dixit Puteanus in genere lucidum eſſe Verbum Dei, idque aſſeri his locis: tum nos optimo iure concludimus; Scripturam (quam eſſe verbum Dei negare nullus poteſt) lucidam eſſe.

XVIII. De loco Petri, quid dicam? Primò, cuius audaciæ id exemplum eſt, quod Sermonem Propheticum interpretatur, homilias illas quæ à Paſtoribus fieri ſolent ad plebem, ſumpto themate ex aliquo Propheta? vt ſenſus ſit Petri, attendendum eſ-

ſe, exẽpli gratia, homiliis Origenis in Eſaiam. Quaſi A non legamus Lucæ tertio, *Vt ſcriptum eſt in libro ſermonum Eſaiæ Prophetæ.* Et Ioannis duodecimo. *Vt ſermo Eſaiæ Prophetæ impleretur.* Ruſus decimo quinto, *Vt adimpleretur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt*: Quibus locis ſermones nominantur, pro ipſo contextu Scripturæ Propheticæ. Et quæ hæc inſania eſt eius, qui non vidit, ſermonem hunc Propheticum appellari à Petro firmiorẽ ſua ipſius prædicatione? Quid? hócne auſit Puteanus de quibuslibet homiliis paſtorum aſſerere? Aequè inepta oppoſitio ſermo- B num & lectionis: quaſi ſermones omnino nulli legi poſſent: cùm tamen ſcribi poſſint, vt conſtat ex illo decimo quinto Ioannis.

XIX. Deinde, quod de priuata interpretatione loquitur, eſt μετάβασις εἰς ἄλλο γένος, pertinetque ad ſequentem controuerſiam de ratione interpretandæ Scripturæ. Nunc enim duntaxat quæritur vtrum ſit Scriptura facilis interpretatu, quocunque tandẽ modo conſtet interpretãdam. Et quidem, ſi per priuatam interpretationem, intelligas ſenſum aliquem C ex cerebro natum interpretantis, tum omnes Catholici conſentiunt, longe illam ablegandam eſſe à Scriptura, ſiue is interpres priuatam perſonam gerat, ſiue publicam, nullo diſcrimine. Sin verò priuatum cuiuſque Chriſtiani laborem, ſinceritatemque in eruendo ex ipſa Scriptura Scripturæ ſenſu, tum nos negamus Apoſtolum hanc interpretationem improbaſſe, aut etiam vllam Eccleſiam. Sed hac de D re vt dixi, aliàs plenius.

XX. Supereſt Gregorius de Valentia; qui tamẽ aliis verbis, non aliud dicit quàm Puteanus. Eſſe quidem Scripturam lucernam: ſed videndum vbi illam collocatam eſſe oporteat, vt ipſi lumen eius videre, & eò dirigere greſſus noſtros poſſimus. Non enim ſub modio: tum enim luceret quidem ipſa: ſed nos nõ illuminaret. Sub modio autem poni, cùm vnuſquiſque illud ingenij proprij atque induſtriæ ſuæ finibus tãquam modio quodam exiguo cõprehendit. Eſſe verò neceſſe, vt Eccleſia lumen illud fidei, E quod in diuinis literis ſplendet, præferat, atque omnibus oſtendat.

XXI. Sed hæc quæſtionem non attingunt, nec ſoluunt argumenti nodum. Etenim cuicunque tandem hanc interpretandi prouinciam tribuas; tamen poteſt adhuc quæri, ſitne, an non ſit intellectu difficilis Scriptura, hoc eſt, ſitne Eccleſiæ ipſi, ipſi inquam, Eccleſiæ interpretatu difficilis, an non ſit: Et rurſus: ſitne an non ſit facilis cuilibet priuato. Nam quid tum, ſi interpretetur Eccleſia maiori cum auctoritate? Aliud enim eſt auctoritas, a- F liud facilitas, ſiue difficultas: & poteſt auctoritas difficultate impediri, vt in Apocalypſi, quam nondum Eccleſia intellexit: poteſt etiam priuata perſona facilitate adiuuari, vt in iis locis, quos ne Papiſtę quidem obſcuros dixerint. Itaque manet integra quæſtio.

XXII. Præterea hæc Scriptura ſub hoc modio poſita, id eſt, priuatæ cuiuſque interpretis induſtriæ permiſſa, hoc ipſo, vel obſcura fit, vel non. Si non fit, ergo fruſtra hanc rimam quærunt Sophiſtæ: non G enim elabuntur. Sin fit, ergo non tantùm quædam Scripturæ partes, ſed etiam omnes particulæ fient obſcuræ. Neque enim magis illuminabit illud, *Ama proximum tuum*, quod pro facilitatis exemplo Bellarminus proferebat, ſcilicet vt facillimum, quàm Ezechielis viſiones, ſi vtrunque ſub modio ponatur. At verò ne Papiſtæ quidem ipſi dicere audent, omnes A Scripturæ particulas eſſe obſcuras. Itaque hęc euaſio eſt nihili. Rurſus hæc Scriptura ſupra modium poſita, hoc eſt, Eccleſiæ tantùm interpreti permiſſa, hoc ipſo, vel fit perſpicua vel non. Si non fit, ergo rurſus ne ſic quidem lucida fit Scriptura: ac proinde omnino illam oportet eſſe meras tenebras, & omnibus ſuis partibus obſcuram: quod ne ipſi quidem Papiſtæ aſſerant. Sin fit, tum nihil erit in Scriptura obſcurum: quod rurſus falſum eſt, ipſorum aduerſariorum confeſſione: ergo inutilis eſt euaſio.

B XXIII. Rurſus hoc quicquid eſt de modio, accidens eſt Scripturæ, non ipſa Scripturæ natura. Nos autem, cùm quærimus vtrum ipſa Scriptura perſpicua ſit an obſcura: nõ aliquid accidẽtarium extrinſecumque interrogamus, ſed ipſi Scripturę connatũ & [illegible]. Quia enim verba ſunt σημεῖα τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, & τῶν νοημάτων tota natura eſt in ſignificando: atque ea perſpicua dicuntur, quæ facile ſignificant, ea autẽ obſcura, quæ difficillimè. Ergo erunt ex Scripturæ, quęc ex ſe, aut non certò, aut cum multo labore indi- C cabunt ſenſa eius per quem adminiſtratæ ſunt, obſcuræ: ſiue eas interpretetur Eccleſia, ſiue priuatus aliquis, & faciles, ſi contra.

XXIV. Denique, nego Scripturam, cùm interpretatur eam aliquis priuata induſtria, poni ſub modio. Priuatam induſtriam dico, non priuatum ſenſũ. Poteſt enim quilibet Scripturam interpretari priuata induſtria, vt tamen non inducat priuatum ſenſũ: D nimirum quoties ab ipſis Scripturis ipſum ſenſum educit: nõ verò extrinſecum alienumque commodat: hoc eſt, ſiue à ſuo cerebro conceptum, ſiue ab aliis mutuatum. Quod ſi non eſſet ita, ergo, quia nũquam Scriptura ſub modio ponenda eſt, nunquam etiam cuiquam liceret ſuam induſtriam conferre ad Scripturam interpretandam, ſed cõſulenda tantum publica Eccleſiæ oracula, nihilque niſi præſcriptis verbis proferẽdum in medium. Quod contrà ſemper factum eſt in Eccleſia, vnde tanta prodiit ſeges commentariorum, tractatuum, homiliarum. Et Au- E guſtinus ipſe quatuor libros compoſuit de Doctrina Chriſtiana, vt doceret quanam optima ratione, quilibet Chriſtianus hoc munere defungi queat.

XXV. Quid? quòd Eccleſiæ nomine, tanquam μορμολυκείῳ aduerſarij abutuntur? Nunquam enim Eccleſiam quiſquam audit aut vidit interpretantẽ. Quia non eſt Eccleſia quicquam indiuiduum, aut [illegible], ſed aliquid duntaxat quod in ratione habet ſuum eſſe, vt omnia τὰ καθ᾽ ὅλου. Tum verò interpretari dicitur Eccleſia, cùm omnes, aut certe plurimi, ex quibus illa conſtat, in interpretando conſen- F tiunt. Et quidem ad interpretandas Scripturas nunquam omnes communi conſilio operas contulerũt: ſed ſinguli ſeorſim: quorum poſtea diligentiam, ſinceritatemque magis minuſve vniuerſitas fidelium approbauit. Itaque publicæ huic auctoritati Eccleſiæ, præiuit priuata induſtria, ſiue Hieronymi, ſiue Auguſtini, ſiue aliorum quorumcunque. Cùm igitur certum ſit, Eccleſiam vti priuatorum laboribus, adhuc neceſſe eſt, aut his priuatis non eſſe Scripturam obſcuram, aut eſſe obſcuram ipſi Eccleſię. Atq; G ita accidit, vt, quia nemo priuatus ſcire potuit quid ſit pro mortuis baptizari, ipſa etiam Eccleſia hunc locum inter obſcuros numeret: obſcuros, inquam, non tantùm priuatę, ſed etiam publicæ interpretationis ratione.

XXVI. Gretſerus docet eſſe Verbum Dei in ſeſe lucidum: ſed non nobis lucidum, niſi ponatur in candelabro: hoc eſt, intelligatur iuxta Eccleſiaſticum

ſticum Canonem. Nam & Metaphyſicam, ac Mathematicam, eſſe lucernam: at non in caſis & tuguriis ruſticorum, ſed in ſcholis Philoſophorum.

XXVII. Verum nihil difficile. Nos enim facile concedimus Scripturam non eſſe lucernam nobis, niſi intelligatur: nec intelligi, niſi ſecundùm Canonē Eccleſiæ. Sed addimus, huius obſcuritatis, ſi hæc obſcuritas dici debet, cauſſam non eſſe in Scripturis ipſis, ſed in iis, qui eam non intelligunt. Ideoque non poſſe hâc ob rem dici Scripturas obſcuras. Ratio, quia conſtat eſſe non pauca in iis facilia, ac clara, id eſt, non obſcura. Cùm tamē certum ſit etiam hæc ipſa poſſe ab Hominibus nō intelligi ſecundum Eccleſiaſticum Canonem. Itaq; hoc abſurdum ſequeretur, vnum eundemque locum eſſe obſcurum, & perſpicuum: eſſe facilem & difficilem. Illuſtratur cōparatione Solis. Nam etſi verum, Solem non eſſe omnibus lucidum: tamen, quia quibus non lucet, eius cauſſa nulla eſt in Sole, ideò Solem nemo negat eſſe lucidum, & viſu facilem. Cur non ſimiliter Scripturæ? Atque hinc apparet vitioſum eſſe exemplum Mathematicæ, & Metaphyſicæ. Nam hæ ſua propria natura non poſſunt ab omnibus percipi: nimirum innata obſcuritate: quæ etiam acutiſſima fatigat ingenia. Quomodo obſcuræ dicuntur quædam ſtellæ, vt φάτνη, quia non poſſunt obſeruari niſi acutiſſimis oculis: & quidem intentiſſimis.

XXVIII. Porrò quod de Eccleſiaſtico canone dicitur, nō ita accipiendum, quaſi concederemus aliunde conferri Scripturæ lucem, inſtar cādelæ: quæ nō niſi admoto extrinſecus igne, lucet. Nā per hunc ipſum Eccleſiaſticum Canonem nihil aliud intelligimus, quàm Analogiam fidei, quæ eſt in ipſa Scriptura: imò ab ipſa Scriptura: quomodo lucem, quę efficit, vt Sol cōſpiciatur, nō mutuamur ab igniculo, ſed in ipſo Sole inuenimus: vnde fit vt Sol ſit, non tantùm in ſe lucidus, ſed etiam nobis perſpicuus.

CAP. VI.

An Scripturæ mandata remota ſint à plebe.

I. QVicquid eſt obſcurum, & ita verbis explicatum, vt difficile ſit intellectu, id eſt abſconditum & remotum à plebe. At Scripturæ ſanctæ mandata non ſunt abſcōdita & remota à plebe: Ergo, non ſunt obſcura & difficilia intellectu. Maior probatur, tū ex ſenſu communi, qui ea dicit obſcura & difficilia, in quę pauciſſimi penetrare poſſunt: tū exemplo Ariſtotelis: qui, vt eſt apud Agellium libro vigeſimo, capite quarto, ſuos acroamaticos libros eſſe dicit ἐκδεδομένους καὶ μὴ ἐκδεδομένους, ſic editos, vt nō eſſēt editi: ξυνετοὶ γάρ εἰσι, aiebat, μόνοις τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν, *iis ſolis qui nos audiunt, cognobiles erunt*: cùm tamen illa publicatione putaret Alexander, factos κοινοὺς πάντων, omnium prorſus communes.

II. Minor probatur ex trigeſimo capite Deuteronomij, *Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neque procul poſitum: nec in cælo ſitum, vt poſſis dicere, Quis noſtrum valet ad cælum aſcendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus, atque opere compleamus? Neque trans mare poſitum, vt cauſeris, & dicas, Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vſque deferre, vt poſſimus audire, & facere quod præceptum eſt? Sed iuxta te eſt ſermo valde, in ore tuo, in corde tuo, vt facias illud.* Vbi tamen notandum, pro *non ſupra te eſt*, Hebraicè legi,

A לא נפלאת היא ממך, id eſt, iuxta verſionem Tigurinorum, *non eſt abſconditum à te*. Pagnini, *non eſt occultū à te*. Munſteri, *non eſt mirabile ſupra te*. Chaldæus tamē Paraphraſtes reddidit, לא מפרשא היא מינך *non eſt ſeparatum à te*. Quibuſcunque autem verbis reddatur, certum eſt hoc loco, vt annotauit Vatablus, tolli occaſionem citandi ignorantiam legis. Quod autem non intelligitur, quis neget ignorari? Etſinè Selomo Iarhi exponit נפלאת per מכוסה Kimchi autem per נסתרת, vtrunque tectum, vela- B tum, & abſconditum ſignificat: Quod Reuchlinus Cabalæ tertio annotauit, obſeruans à Rabbinis exinde nominari שכל טוב לא intelligentiam miraculoſam, ſiue potius occultam.

III. Bellarminus reſpondet dupliciter. Prima reſponſio: Plurimos veterum hunc locum intelligere, non de facilitate intelligendi Scripturas, ſed de facilitate implendi mandata Decalogi, cùm adeſt gratiæ auxilium: quod eſt contra omnes Lutheranos, qui docent impoſſibilia eſſe mandata Dei. Ita C igitur exponere Tertullianum libro quarto contra Marcionem, Origenem, Ambroſium, Chryſoſtomum, alios, in caput decimum ad Romanos. Auguſtinum libro de perfectione Iuſtitiæ, reſponſione penultima.

IV. Atqui hoc primum fruſtrà eſt, deinde falſum. Fruſtrà quidem, quia ſi facilia factu ſunt mandata, ergo multò faciliora intellectu, quis enim impleat opere, quod mente non concipit? Intelligo negari hanc conſequentiam à Gretſero; ſed contra D ſenſum communem. Nam quod exempla adfert oppoſita, inconſideratè facit. Quid facilius, inquit, quàm ſe, vel aliud corpus mouere? Quid difficilius intellectu, quàm motus? Quid facilius quàm operationes vitales exercere? Et tamen quantis obſcuritatibus iſtæ actiones inuolutæ ſunt? Quid facilius, quàm agere, vel pati? Quid actione & paſſione difficilius ad intelligendum? Miri clamores: ſed facilè compeſcendi, niſi pertinacia animaret potius quàm ratio. Enimuerò actiones aliæ naturales ſunt, aliæ E rationales. Illas fatemur fieri abſq; intellectu poſſe. Cur non enim? cùm etiam à brutis. At illas, falſum. In rationalibus autem omnino ſunt, quæcunque morales. Et quæcunque actiones pertinent ad implendum Decalogum, eę ſunt morales: itaque impleri non poſſunt, niſi intelligantur. Alioquin cur doceri iuberentur? Cur tam accuratè docerentur in Eccleſia? Deuteronomij quinto, *Loquar tibi omnia mandata mea, & ceremonias atque iudicia: quæ docebis eos, vt faciant ea.*

F V. Iam verò ſi facilia ſunt factu, ergo natura ſua nihil habere difficultatis neceſſe eſt: Et ſi quam habent, accidentariam eſſe: naſcique, vel ab audientium ignorantia, vel à legiſlatoris ingenio: quorum illud eſt ἀπροσδιόνυσον: hoc verò blaſphemum. Nam imperito homini, nihil omnino non eſt obſcurum & difficile, quatenus eſt imperitus. Et ea facilia appellari ſolent, non quæ ab omnibus intelliguntur, etiam imperitis: ſed quæ adhibito ſtudio intelligi poſſunt, etiam ab iis qui erant imperiti, & hoc ipſo ſtudio G paulatim periti euadunt. Sic Grammaticam Hebræam faciliorem dicunt Latina & Græca: cùm tamen earum linguarum inexpertis, æquè omnes ſint incognitæ.

VI. Eſt autem indignum Deo, hoc eſt, blaſphemum, ſi quis aſſerat, rem per ſe, ſuaque natura facilem & perſpicuam, ab eo propoſitam ἀσαφῶς. Id enim non potuit proficiſci, niſi à duplici cauſa. Vel,

quia neſciuerit Deus ſua ſenſa interpretari: quod quis admittat vnquam, cui Deus ſit cognitus? Vel, quia rerum nō modò facilium, ſed etiam neceſſariarum, homini cognitionem inuiderit. Et hæc quæ ferre poſſint aures piæ? Bene itaque ille, quiſquis eſt, in Pſalmum octogeſimum ſextum, in operibus Hieronymi. *Per Euangelia ſua loquutus eſt, non vt pauci intelligerent, ſed vt omnes.*

VII. Sed egregiè falſum Bellarminus dixit. Primum in teſtibus laudandis. Nam Tertullianus, Origenes, Ambroſius, Chryſoſtomus, Auguſtinus, nihil dicunt huiuſmodi. Tertullianus nihil, niſi hunc locum comparat cum altero ex Luca decimo ſeptimo, *Regnum Dei intra vos eſt*: quod nec de ſolis præceptis intelligi poteſt, nec de facilitate eorum complendorum. Imò ipſe Tertullianus diſtinguit, *Quis non interpretabitur* (inquit) *intra vos eſt, id eſt, in manu, in poteſtate veſtra, ſi audiatis ſi faciatis Dei præceptum?* Nā quid tum, ſi obſeruauit Grætſerus libri eiuſdem capite vigeſimo ſeptimo ſermonem eſſe de impletione legis? Atqui eo capite nihil de hoc loco: qui citatur duntaxat capite trigeſimo quinto, vbi nihil de implendæ legis facilitate.

VIII. In Origene verò, miror Bellarmini ſtupidam ſupinitatem, ſi ſe paſſus eſt decipi vocabulo poſſibilitatis. Nam hanc Origenes nihil minus intellexit, quàm facilitatem implendorum legis præceptorum: ſed illam philoſophicam [illegible], quæ diſtinguitur [illegible], ab ipſo actu: vt infans faber eſt, aut muſicus, non actu ipſo, ſed poſſibilitate. *Hoc ergo modo* (inquit) *etiam Chriſtus, qui eſt Verbum Dei, poſſibilitate quidem iuxta nos eſt, hoc eſt, iuxta omnem hominem eſſe credendus eſt, tanquam ratio paruulis: efficacia verò in me eſſe dicitur, cùm in ore meo confeſſus fuero Dominum Ieſum, & in corde meo credidero quod Deus illum ſuſcitauit à mortuis.* Hæc verò quid ad Bellarminum?

IX. Iam Ambroſius locum dilectè explicat de facilitate intelligendi, non verò præſtandi. *Sed quid dicit Scriptura? Prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo. Hoc ſcriptum eſt in Deuteronomio, quia non eſt longe ab animo noſtro, vel ore, quod nobis dicitur, vt credamus. Quamuis enim oculis non videatur, à natura tamen animorum, & loquendi ratione non diſcordat, quod credimus.* Enimuerò quid hoc eſt? Nimirum, quia intelligendi difficultas, vel eſt à rebus ipſis, vel ab earum explicatione: ideò vtramque Ambroſius remouet. Hoc quidem, quum non longè eſſe dicitur ab ore, hoc eſt, non diſcordare à ratione loquendi: quia enim iiſdem loquendi formulis Deus vſus eſt, quibus nos quotidie ſolemus ſēſa noſtra interpretari, ergo æquè ſe intelligi voluit, ac nos volumus. Illud verò, qui non longè eſſe dicitur ab animo, hoc eſt, non diſcordare à natura animorum, quod, quid ſit poſtea explicat, *In ipſis enim natura inſerta ſunt, velut ſemina, quæ eadem & voluntate excolere adſiſti, aut teſtimonium creatura.*

X. Chryſoſtomus etiam ipſe à nobis eſt potius. Primùm enim illam facilitatem præſtandi præcepta diſertè negat, homilia decima ſeptima in Epiſtolam ad Romanos, [illegible]. *Neminem poteſt iuſtus eſſe in lege, niſi qui omnia compleuerit: Atqui hoc à nemine potuit præſtari.* Atqui ſi ita intelligendus ille Deuteronomij locus eſſet, tum hæc Chryſoſtomi verba falſa eſſent: atque ipſe ſeipſum fœdè confutaſſet. Deinde ex ſequentibus facile conſtat eum locum ſic exponi, vt loquatur Moſes de facilitate habendi ea præcepta quæ præſtanda erant, [illegible]

A [illegible] *Non eſt, quod dicas oportere in cælum aſcendere, multùmve mare transfretandum, atque inde mandata deſumere.* Deſumere, inquit, non verò præſtare, aut implere: vt ſenſus ſit, non poſſe populum dicere ſe quidem præſtiturum impleturumque mandata, ſi habeat: ſed vt habeat, rem eſſe longè difficillimam. Subdit Chryſoſtomus, [illegible], *Quæ tam magna ſunt, & grauia, facilia Deus effecit*, [illegible]

B [illegible] *Quid illud eſt, iuxta te eſt verbum? Hoc eſt, facile eſt: etenim in mente tua, atque in lingua eſt ſalus.* Hæc facilia ſunt, nec egent illuſtratione.

XI. Supereſt Auguſtinus, cuius librum de Perfectione iuſtitiæ, aut omnino non legit, aut nimis quàm perfunctoriè legit, Bellarminus. Nam in eo toto nunquam hic Deuteronomij locus citatur, niſi inter eos, quos in ſuæ cauſæ ſubſidium Cæleſtius Pelagianus enumerabat, vt probaret, non tantùm non impoſſibilia, ſed etiam facilia eſſe mandata

C Dei. Erat ergo hæc huius loci expoſitio, non Auguſtini, ſed hæretici: cui Auguſtinus reſpondet, eodem libro, non niſi per gratiam facilia eſſe poſſe mandata Dei. Ergo Bellarminus teſtes omnes hos falsò nominauit. Quantum verò hoc crimen in Theologo? Sed non poteſt alios habere Papiſmus.

XII. Iam, quod ad ipſum locum attinet: primò, non intelligi de ſolis præceptis Decalogi, facile conſtat ex integra ſerie ſermonum Moſis

D iam inde à capite vigeſimo ſeptimo; quia diligenter commendatur obſeruatio præceptorum, ceremoniarum, & iudiciorum, tum enumerantur iam benedictiones, iam maledictiones, quibus afficiendi ſunt obſeruantes, & tranſgredientes. Sed & vigeſimo nonò, verba nominantur fœderis, quæ certè latius patent, quàm Decalogus. Præterea, paucis ante hunc ipſum locum noſtrum lineis, *Si audieris vocem Domini Dei tui, & cuſtodieris præcepta eius & ceremonias, quæ*

E *ſcripta ſunt in libro legis huius*: ita enim Hebraicè legitur, & Græcè diſtinctius quàm Latinè, *In hac lege ſcripta ſunt.* Non memini autem ſolum Decalogi contextum, vnquam appellatum eſſe librum legis.

XIII. Deinde, non ſignificari ſolam facilitatem implendi ea præcepta, quæ tamen ſemper manerent obſcura, patet, tum ex ipſa verborum energia, quam ante expendimus: tum ex Moſis propoſito. Nam ſi ita eſſet, quænam illa vis eſſet ob-

F teſtationis? Conſtat enim voluiſſe omnem excuſationis ſpem auferre tranſgredientibus legem. Atqui nulla illis eſſet potior iuſtior, certiorque, quàm ſi, quæ erant per ſe facilia, traditione eſſecta eſſent obſcura: quæ enim non intelliguntur, multò minus præſtari poſſunt. Et vt aiebat Ptolomæus, theſauri abſconditi nullus vſus eſt. Itaque hæc potius Bellarmini reſponſio eſt omnino abſurda.

XIIII. Venio ad alteram. Alij (inquit) in quibus eſt Abulenſis, intelligunt hæc verba de facilitate

G cognitionis, non quidem Scripturarum Sacrarum, quarum adhuc nullæ erant fortaſſe, ſed præceptorum tantùm Decalogi, quæ, cùm ſint naturalia, facillimè intelliguntur. Et Iudæi illi præcipuè facile poterant ea ſcire, qui Moſen explicantem audiebant, & confeſſi fuerant ſe percepiſſe omnia, & promiſerant ſe ea obſeruaturos: ideò ſubdit, *Prope eſt ſermo in ore tuo, & in corde tuo*, id eſt, in corde tuo,

tuo, quia iam intellexiſti quid ſit agendum: & in ore tuo, quia iam confeſſus es te intellexiſſe. Senſus eſt, ſi de facilitate intelligendi locus exponatur, tum dupliciter excipi, nempe & quid facile intelligatur, & à quibus. Non enim totam Scripturam, ſed tantùm decem præcepta: illam enim, tum nullam fuiſſe: hæc verò eſſe naturalia. Non etiam ab omnibus, ſed ab illis Iudæis, qui Moſen audiebant explicantem.

XIII. At mihi de Decalogo non eſt neceſſe plura dicere. Illud de Scripturis ridiculum eſt, nondum extitiſſe vllas: cùm diſertè Moſes interiectis paucis verbis, eorum meminiſſet, quæ ſcripta erant in libro legis. Sed, opinor, volentem fefellit editio Latina, quæ librum nullum nominatur. Iam verò, quid tum, ſi præcepta erant naturalia? Niſi enim dilucidè explicata verbis fuerint, non poſſunt non obſcura dici. Quid enim? Nónne de rebus naturalibus tractabant Ariſtotelis τὰ ἀκροαματικά? Et tamen negabat autor eſſe edita: ſcilicet, quia perplexè tradita.

XIV. De Iudæis autem potuitne aliquid dici magis ineptum? Nam iis ſolis, qui tum extabant, neč lex erat poſita, nec tam grauis obteſtatio facta. Alioqui illi eſſent ſoli inexcuſabiles, non verò reliqui. Quod ſi ad futuros etiam vtrunque pertinebat, quidni etiam vtriuſque ratio? Tum, quia duplicem cauſam attingit, qua factum eſt, vt Iudæis tum extantibus ea præcepta eſſent facilia: alteram, quòd eſſent naturalia, alteram quòd, audirent exponentem Moſen, ſi illa prior Iudæis nihil profuit abſque poſteriori, ergo verum erit, Deum de induſtria obſcuraſſe ea, quæ erant perſpicua ſua natura: quod antea ſæpius dixi blaſphemum eſſe.

Cap. VII.

An Scriptura ſit lucerna ſub modio.

I. MAtthæi capite quinto Chriſtus Apoſtolos dixit eſſe non tantùm ſal terræ, ſed etiam lucem mundi: Et negauit accendi lucernam, poniqúe ſub modio, ſed ſuper candelabrum, vt luceat omnibus, qui ſunt in domo. At ſi ſcripta Apoſtolorum obſcura ſunt, tum neceſſe eſt fateri, eam lucem ſub modio eſſe conditam, nec lucere omnibus. Et ſi hoc eſt abſurdum, ne diffiteantur Papiſtæ Scripturas eſſe non obſcuras, ſed potius perſpicuas: Perſpicuas autem, non tantùm paucis quibuſdam, ſed omnibus qui ſunt in domo, id eſt, omnibus fidelibus.

II. Hoſius, libro tertio contra Brentium, reſpondet, Apoſtolorum prædicationem non obſcuram, ſed lucidam fuiſſe: ſed non æquè lucida eſſe, quæ ab ipſis excepta, literiſque mandata ſunt. Et ſubiicit rationem; quia Hieronymus dixerit, habere neſcio quid latentis energiæ viuam vocem, & in aures diſcipuli de doctoris ore transfuſa fortius ſonare, & plus afficere, & alere plenius, & altius in animo ſedere ea, quæ pronunciatio, vultus, habitus, geſtus etiam dicentis affigit. Viuam eſſe quandam orationis actionem, qua cùm Scriptura deſtituta ſit, quæ quaſi tacita vox quædam eſſe videtur, veræque vocis vtcunque imitatrix, perinde efficax & viua eſſe non poteſt: vnde olim dictum, in ſcriptis Demoſthenis, magnam Demoſthenis partem abeſſe.

III. Hæc Hoſius ſuo more, prolixiùs quàm ſolidiùs, ornatiùs quàm neruoſiùs. Enimuerò, quid tum, ſi non æquè perſpicua ſint ſcripta Apoſtolorum, ac fuit prædicatio? An propterea illa obſcura dicenda eſſent? Et quidem obſcuriſſima, quod Papiſtæ contendunt? Minimè verò: nam vt obſcuritatis, ſic perſpicuitatis, varij gradus eſſe poſſunt. Ne eſto ſanè Orion æquè lucidus cum Sole: quis tamen neget eſſe aſtrum lucidiſſimum? Ne ſit tantus ignis in lampade, quantus in face: ſed lampade tamen tenebras diſpelli quis non videat?

IV. Et tamen non eſſe ſcripta æque lucida non probat Hoſius: ſed μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος: cùm pro perſpicuitate, de qua nunc agitur, energiam ſubſtituit; quæ longe aliud eſt. Quis enim neſcit, ea quæ ſunt æque perſpicua, habere tamen poſſe non eandem energiam? Et rurſus, ea quæ magis perſpicua, poſſe tamen non eſſe æque energetica? Comparet, qui volet, Pauli quamlibet Epiſtolam cum Epiſtola Iudæ, aut duabus Ioannis poſterioribus: fatebitur longe difficiliorem eſſe Paulum: ſed idem obſeruabit, eundem eſſe longe ἐνεργέστερον, ſtyloque vti viuidiore, & quo multò magis animi percellantur. Nectit ſyllogiſmos, demonſtrationes conficit: refutat ſolidiſſime: eſt vbi ſe dimittat: eſt etiam vbi ſe attollat: hortatur, conſolatur, increpat, tonat etiam cùm libet, & fulgura vibrat. Denique nulla eſt artificioſiſſimæ orationis virtus, quam non ſit aſſecutus. Quæ omnia tantam habent energiam, vt ſi quem non moueat; eum ſtipite quolibet ſtupidiorem eſſe oporteat. Quod ſi igitur ita eſt, aliud eſſe τὴν ἐν λόγῳ ἐνέργειαν, aliud τὴν σαφήνειαν, profectò ille nihil aliud quàm σκιαμαχεῖ, qui, vt hanc tollat, de illa diſputat.

V. Denique, vt vno verbo negotium conficiatur, Bellarminus argumento proximo conceſſit, præcepta Decalogi eſſe perſpicua: verum enim eſſe ea facile intelligi: *quid enim* (inquit) *facilius quàm, Diliges proximum tuum?* Et tamen ea ipſa præcepta olim viua voce tradita, nunc ſcripta ſunt tantùm. Ergo, inquam, aliqua quæ deſtituuntur viua voce, conſtat eſſe perſpicua, hoc eſt, intellectu facilia. In his Scripturam eſſe non poſſe, doceant, ſi poſſunt: ſi non poſſunt, ne nobis mira neſcio quæ narrent de vi & efficacia. Nam iſta, οὐδὲν πρὸς ἔπος.

VI. Bellarminus reſpondet, loqui Dominum de luce exemplorum, probitatis & morum: & voluiſſe, vt Apoſtoli eſſent quædam exempla ſanctitatis omnibus hominibus ad imitandum propoſita: propterea ſubiicere continuò, *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona.* Deinde, ſi verum ſit Dominum loqui de luce doctrinæ, tamen ſenſum non eſſe, Apoſtolorum Scripturam eſſe faciliimam ad intelligendum, ſed intellectam illuſtrare mentem, & erudire de rebus altiſſimis, tenebraſque erro-

tum omnium effugare. Non tam enim illuminare, qui clarè loquitur, vel ſcribit, quàm qui, ſiue clarè, ſiue obſcurè loquatur, aut ſcribat, lumen veritatis in mente accendit, & tenebras errorum depellit.

VII. Sed quorſum hæc tergiuerſatio? Lucem iſtam aut omnes, aut penè omnes interpretes intelligunt, de Apoſtolorum doctrina. Chryſoſtomus, ἵνα μάθῃς πόσον ἐστὶ τῶν ἐπιτιμητικῶν ῥημάτων τὸ κέρδος, καὶ τῆς σεμνῆς διδασκαλίας τὸ ὄφελος, *Vt ſcias, quantum ſit verborum aſtringentium ac mordentium lucrum, quantúmque commodum honeſtæ redditque doctrinæ.* Theophylactus, cùm illud præcedens, *Vos eſtis ſal terræ*, expoſuiſſet, διὰ τῆς διδασκαλίας, καὶ τῶν ἐλέγχων σφίγγοντες τοὺς χαύνους, *per doctrinam & redargutionem diſtringentes diſſolutos*: deinde ad hanc lucem ita annotat, πρότερον ἅλας, καὶ τότε φῶς. ὁ γὰρ ἐλέγχων τὰ κρυφῆ πραττόμενα, ἐκεῖνος ἐστὶ φῶς, *Prius ſal, tum lux: qui enim arguit ea quæ in abſcondito fiunt, ille lux eſt.* Euthymius, *Mundum rurſus dixit homines in mundo habitantes: quibus errorum caligine obſcuratis, vos, inquit, electi eſtis, vt lux eorum ſitis: vtque oculos animarum ipſorum luce doctrinæ ac ſcientiæ illuminetis.*

VIII. Nec aliter Latini. Hilarius, *Natura luminis eſt, vt lucem quocunque circumferatur, emittat, illatúmque ædibus tenebras interimat luce dominante. Igitur mundus extra cognitionem Dei poſitus, obſcurabatur ignorantiæ tenebris: cui per Apoſtolos ſcientiæ lumen inuehitur, & cognitio Dei claret.* Gloſſa interlinearis, *Vos eſtis lux mundi: per quos omnes illuminantur à tenebris ignorantiæ.* Ordinaria, *Quia illuminati à Chriſto, verbo & exemplo mundanis lucem fidei, & ſcientiæ debent miniſtrare.* Mitto Athanaſium de Trinitate libro tertio, & alios.

IX. Nec obſunt ſequentia, *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona.* Et ſane nullam inde Bellarminus perſpicuam concluſionem auſus eſt nectere, aut indicare, quo ſenſu ea verba intelligat. At ego ſatis luculenter diſtingui dico lucem ab operibus: & ſenſum eſſe, ita debere Apoſtolos per veram ſinceramque doctrinam hominibus prælucere, vt addant etiam bona opera: atque ita efficiant, vt homines non tantùm audiant prædicantes, ſed etiam videant operantes. Hoc enim veri paſtoris eſt verum officium, vt plebi præeat ſimul & ſermone & opere. Chryſoſtomus, ἄξιον τοίνυν τῆς χάριτος ἐπιδείξασθε βίον. ἵν' ὥσπερ ἐκεῖνο πανταχοῦ κηρύττεται, οὕτω καὶ οὗτος ἐκείνῳ συντρέχῃ, *Ergo dignam ea gratia vitam oſtendite: vt quemadmodum illa vbique prædicatur, ita hæc illi concurrat.* Autor operis imperfecti. *Id eſt, ſic illuminate, docete, non vt verba veſtra tantummodò audiant homines, ſed vt opera veſtra bona videant; vt quos illuminaueritis per verbum, quaſi lux, condiatis per exempla operum veſtrorum quaſi ſales: quoniam qui docet, & facit quod docet, vere ille docet. qui autem non facit quod docet, non alium docet, ſed ſeipſum condemnat.* Adſtipulatur Lucas Brugenſis, *Sic luceat lux veſtra: doctrina Euangelica à vobis prædicata diuulgatáque hominibus, vt videant opera veſtra bona, doctrinæ illis veſtræ conformia: cernentes vos agere vitam qualem docetis, ſinceram, puram, cæleſtem.* Item Salmero tractatu trigeſimo tomi quinti, *Hortatur deinde Chriſtus Apoſtolos, & in eis eos, qui docendi munere funguntur, vt doctrinam quam verbis prædicant factis facilem reddant: illamque bo-*

A *nis operibus ornent, atque confirment.* Nec aliter Caietanus.

X. Porrò intellectam Scripturam illuſtrare mentem quis neget? Sed addo non intelligi, ſi ſit obſcura: ac proinde non illuſtrare mentem. Vult autem Chriſtus eam lucere omnibus. Omnibus, inquam, non verò pauculis quibuſdam, quibus in aurem ſuſurratur neſcio quod myſterium, quod ſibi ſolis habeant. Omnibus igitur qui ſint in Eccleſia. Deinde, nónne hæc ſunt
B diſerta? Nemo ponit lucernam ſub modio. At nónne hoc verè eſſet ſub modio ponere, ſi de induſtria hanc lucem Apoſtoli obſcuraſſent ſuis ſcriptis? Ergo, quia illud audierant magiſtrum prohibentem, ne hoc quidem feciſſe credendi ſunt.

XII. Et quod additur, non tam illuminare eum, qui clare loquitur, vel ſcribit, quàm qui, ſiue clare, ſiue obſcure loquatur, aut ſcribat, lumen veritatis in mente accendit, & tene-
C bras errorum depellit: hoc, inquam, valde inconſiderate dicitur. Nam qui obſcure, aut loquitur, aut ſcribit, etſi ea, quæ loquitur & ſcribit, apta ſint ad illuminandum, tamen quatenus obſcurè, aut ſcribit, aut loquitur, nullum ille veritatis lumen in mente accendit. Paulus prioris ad Corinthios capite decimo quarto, ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον, ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες, *Niſi bene ſignificantem ſermonem dederitis, quomodo intelligetur, quod dicitur? e-*
D *ritis enim in aerem loquentes.*

CAP. VIII.

Euangelium non eſſe tectum.

E

I. PAulus poſterioris ad Corinthios capite quarto, *Si tectum eſt Euangelium noſtrum, iis qui pereunt tectum eſt: in quibus Deus huius ſeculi excæcauit mentes, id eſt, infidelibus, ne irradiet eos lumen Euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei.* Negat Paulus, Euangelium ſuum tectum eſſe, κεκαλυμμένον, niſi infidelibus, hoc eſt, iis, quibus Satan oculos excæcauit. Ergo, inquam, obſcu-
F rum eſſe non poteſt per ſe, ſed tantum per accidens: quomodo ſolis lumen meræ ſunt tenebræ iis, qui ſunt oculis capti. Deinde, non eſt obſcurum fidelibus: nam iis Sathan non eruit oculos: imò Chriſtus potius aperuit. Eſt autem Scriptura, id eſt, ea doctrina, quæ in Scripturis declaratur, Euangelium illud Pauli. Ergo Scripturas qui fidelibus obſcuriſſimas eſſe contendunt, ij grauiſſime peccant contra autoritatem Pauli.

G II. Bellarminus verò negat Apoſtolum loqui de intelligentia Scripturarum: ſed de cognitione & fide in Chriſtum, quam Apoſtoli prædicabant. Et hoc probat: quia Paulus capite decimo tertio dixerat, hoc eſſe diſcrimen Veteris & Noui Teſtamenti, quòd in illo Veteres non videbant myſteria Chriſti, incarnationem, paſ-

ſionem,

ſionem, & reliqua, niſi per velamen figurarum, & vmbrarum: cuius ſignum erat, velamen illud, quo Moſes faciem tegebat. In hoc, figuris omnibus iam impletis reuelata facie gloriã Domini ſpeculamur; vt non ſitantis, aut puer Chriſtianus qui neſciat Deum incarnatum, paſſum, & reliqua. Et quia obijci poterat multos poſt Euangelium prædicatum nõ credere, nec quicquam videre (maximè Iudęos) præter vmbras & figuras: ideò ſubijcit Paulus, Euangelium iis opertum eſſe, quorum oculi interni prauis affectibus ſunt excæcati.

III. Imò verò Bellarminus nullo modo aut cõcepit, aut expreſſit mentem, ſeriem-ve ſermonis Apoſtolici. Nam, vt verum ſit, capite tertio comparari ambo Teſtamenta, vt vnum dicatur obſcurum, alterum perſpicuum: tamen in quarto multa ſunt, quę vafrè prætereit Ieſuita, ſine quibus non poſſit diſputationis ſeries intelligi. Capitis initium hoc eſt. *Propterea, quum miniſterium hoc habeamus, prout miſericordiam conſequuti ſumus, non ſegneſcimus.* Quibus verbis oſtendit Paulus, ſe tranſire ab ea comparatione Teſtamentorum, ad ſuum ipſius miniſterium, vt doceat quomodo ſe ipſe geſſerit in prædicando hoc Nouo Teſtamento, quam ſibi prouinciam agnoſcebat eſſe mandatam. Nam, & eam ipſam comparationem tertij capitis eum in finem aggreſſus erat. *Itaque* (inquiebat) *quum eiuſmodi ſpem habeamus*, πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμεθα, hoc eſt, interprete Beza, *multa in loquendo euidentia vtimur*. Nam fiducię nomen, quo vetus interpres vſus eſt, alienum ab Apoſtoli mente: ideoque Syrus reddidit, *magis reuelato oculo gerimus nos*, Tremellio & Bodertano interpretibus; quorum verborum in editione Bibliorum Antuerpienſium exprimitur ſententia in hunc modum, *longè apertiùs loquimur*. Et omnino eum ſenſum poſtulat Apoſtoli propoſitum, cùm addat, *Non ſicut Moſes imponebat velamen faciei ſuæ*: quaſi diceret, nos, qui miniſtri ſumus Noui Teſtamenti, ita loquimur in Euangelio prædicando, vt integumenta nõ quæramus, quemadmodum olim Moſes.

IV. Ad illud ipſum ergo rediens capite quarto, explicat dilucidiùs, quomodo ſe in eo miniſterio gerat: & quidem verba ſunt obſeruatione digniſſima. [illegible Greek] *Abdicauimus turpitudinis tegumenta, non incedentes cum calliditate, neque falſantes ſermonem Dei, ſed declaratione veritatis commendantes nos ipſos apud omnem conſcientiam hominum.* Certè (vt reliqua omittã) ἡ φανέρωσις τῆς ἀληθείας, declaratio, ſiue manifeſtatio, ſiue, vt Syrus reddidit, reuelatio veritatis, pertinet ad τὴν παῤῥησίαν, ſignificátque eam rationem tradendi Euangelij, qua Paulus vtebatur diligenter vitans omnia turpitudinis integumenta; hoc eſt, vt ego quidem interpretor, quicquid vitio verti poſſet in traditione intricata, atque obſcura. Propterea Gagnæus, manifeſtationem veritatis, exponit apertam Euangelij prædicationem. Et Anſelmus; *In manifeſtatione veritatis: quia manifeſtamus veritatem, quæ fuerat operta velamine Moyſi.*

V. Quare, quæ verba in argumento recitamus, rectè connectuntur cum iſtis proximè præcedentibus? An [illegible] *Nos quidem reuelata facie prædicamus, ſed ſi [illegible] tum eſt Euangel[illegible]m noſtrum, in his qui pereunt, eſt opertum.* Aquinas. *His conſequenter Apoſtolus reſpondet cuidam tacitæ obiectioni. Poſſet enim dici ſibi ab aliquo, tu dicis quòd non deficis in manifeſtatione veritatis Chriſti, ſed hoc non videtur, quia multa contradicunt tibi.* Et ſane quid iuA uat ad remotiſſima in capite præcedenti excurrere, cùm faciliimus ſit nexus cum proximis? Nec aliter Chryſoſtomus: [illegible Greek] *Nos & vitam noſtram cunctis in medium proponimus: ſed & prædicationem denudamus, vt eam omnes percipiant. Poſtea qui infideles eius vim ignorabant, ſubnectit, non eſt noſtra hæc culpa, ſed illorum vecordia.*

B VI. Apparet ergo his verbis, Paulum non loqui tantùm de cognitione, & fide in Chriſtum, qua infideles deſtituuntur excæcatis oculis à Satana: ſed etiam de intelligentia prædicationis Euangelij, quam ſi quidam non capiút, nulla ipſius prędicationis culpa ſit: ſed ipſorum impiorum; vt iam dixit Chryſoſtomus. Thomas de Vio: *Hinc habetur quòd velamen non ſe tenet ex parte Euangelij, aut miniſtrorum eius, quemadmodum in Veteri Teſtamento.* Eſt autem Euangelicę prędicationis pars Scriptura hæc ipſa, de C qua loquimur. Itaque fatendum eſt, non tantùm non prædicando viua voce, ſed ne quidem ſcribendo, Apoſtolos obſcuritatem affectaſſe, hoc ipſo, quia reiecerant omnia tegumenta: multumque detrahere de eorum laude, qui contrà aſſerunt.

VII. Habemus igitur mentem Apoſtoli. Sed rurſus quęro, quid ſibi velit hęc diſtinctio intelligentiæ Scripturarum, à cognitione & fide in Chriſtum. Bellarminus quidem non explicat. Sed Puteanus fortè nõnihil adiuuerit. *Aliud eſt* (inquit) *Scri-* D *pturam cenſere obſcuram, vt non intelligatur, quod faciunt Catholici: quàm, vt non credatur, quod infideles.* Hæc verba ſi bene concipio, ſenſus eſt, Papiſtas fateri, Scripturas eſſe faciles ad credendum, ſed obſcuras ad intelligendum: Et Apoſtolum loqui de facilitate credendi. Quo commento, vix crediderim fingi poſſe aliquid ineptius, atque à Pauli mente alienius.

VIII. Primùm fides nulla eſt, aut eſſe poteſt, abſque intelligentia: nihil enim creditur, quod E prorſus ignoretur. Sic Eunuchus credidit, poſtquam à Philippo edoctus eſt, quæ neſciebat. Saluianus de gubernatione Dei libro quarto, fidem eſſe aſſerit fructum mentis. Biel etiam in librum tertium Sententiarum diſtinctione vigeſima tertia, quæſtione ſecunda; fidem habere dicit pro obiecto verum, quod eſt obiectum intellectus: & paulò antè definiri vel aſſenſum veritatis reuelatæ: vel cognitionem reuelatam illuminantem mentem ad cognoſcendum ſummam veritatem. Quod F ſi ita eſt; ergo non poteſt animo concipi vlla fides, niſi pręcurrat cognitio earum rerum, quæ credendæ ſunt. Quod rurſus ſi ita eſt, quis non videt abſurdiſſimè dici ea eſſe creditu facilia, quæ difficilia ſunt intellectu? ac propterea ineptam eſſe hanc ſiue Bellarmini, ſiue Puteani diſtinctionem; quę poſito conſequente, tollat antecedens?

IX. Deinde, immanè quantum abhorret ab inſtituto Pauli. Cùm enim is ſuam in prædicando Euangelio ſinceritatem commendare velit, quanta G illa fuiſſet ἀπαιδευσία, ſi ipſum duntaxat Euangelium pronunciaſſet eſſe facile; ſuam autẽ tradendi Euangelij rationem intelligi voluiſſet, obſcuram? Laudaſſet enim ille quidem Euangelium, vt doctrinam per ſe facilem, & perſpicuam: ſed ſe ſuaque ſcripta magna onerasſet inuidia. Quis enim neſcit, ſemper malè audiſſe τὸν σκοτεινόν, qui affectata obſcuritate, auditorum lectorum-ve attentioni illuderent?

X. Denique, Euangelium facilius credi intellectum, quàm prædicatum intelligi, omnino falſum eſt. Nam & Athenienſes, Actorum decimo ſeptimo, melius intelligebant quid eſſet mortuorum reſurrectio, quàm fide eandem amplectebantur: Et Iudæi ſatis ſciebant Chriſtum ab Apoſtolis prædicari natum, crucifixum, & reliqua, qui tamen obfirmabant ſeipſos ne crederent. Et ad extremum, omnino prius oportet intelligi, quàm credi: vt non abs re hoc ipſo loco infideles Paulus deſcripſerit eos, quibus excæcatæ ſunt mentes, ne irradiet eos lumen Euangelij: quæ verba ad intellectum potiùs pertinent, quàm ad voluntatem: nimirum vt eos ſignificet non poſſe velle credere, qui ne ſcirent quidem id quod debebant credere.

X I. Nihil igitur excipiendo promouent aduerſarij. Porrò huic argumento illuſtrando accommodatiſſimi ſunt ij loci, qui de reuelatione Euãgelij loquuntur diſertiſſimè, & oſtendunt eam doctrinam in eum finem hominibus communicatam, vt ne ignoraretur. Quod ſi eſt verum, qui fit veriſimile de induſtria fuiſſe ita obſcuratam, vt à paucis quibuſdam intelligi poſſet? imò non poſſit, niſi quemadmodum ænigmata, & gryphi, nimirum in aurem ſuſurrata interpretatione, quam niſi ab alius accipias, ipſe nunquam poſſis aſſequi.

X I I. Paulus ad Romanos decimo ſexto. *Ei qui poteſt vos ſtabilire ſecundùm Euangelium meum, & præconium Ieſu Chriſti, ex reuelatione myſterij, quod à temporibus æternis tacitum fuit: nunc autem factum eſt manifeſtum, & per Scripturas Propheticas, ex imperio æterni Dei ad obedientiam fidei, omnibus gentibus declaratum: ſoli, inquam, ſapienti Deo, gloria per Ieſum Chriſtum in ſecula.* Hîc Paulus & antiqua tempora comparat temporibus ſuis, & myſterium tacitum myſterio reuelato patefactoque. Et quia illud tacitum, conſtat non eſſe κατὰ τὸ ῥητὸν intelligendum, quaſi nunquam de eo quicquam Deus loquutus eſſet, ſiue per ſe, ſiue per Prophetas: ſed quia ſic erat propoſitum, vt tamen obſcurum remaneret: Ergo illud reuelatum, ſiue patefactum, ita nobis interpretandum eſt, vt ſignificet illam ipſam obſcuritatem amotam, vt non tam per ambages, & ænigmata, ſed perſpicuè, dilucidè, explicatè omnibus annunciatum.

X I I I. Idem ad Epheſios capite primo, gratiam Dei ſuperabundaſſe dicit, *in omni ſapientia & intelligentia, patefacto nobis myſterio voluntatis ſuæ ſecundùm gratuitam ſuam beneuolentiam.* Et tertio: *Mihi longè minimo omnium Sanctorum data eſt hæc gratia euangelizandi inter gentes inperueſtigabiles opes Chriſti, & in lucem proferendi omnibus, quæ ſit communio myſterij, quod erat abſconditum à ſeculis in Deo, qui omnia condidit per Ieſum Chriſtum, vt nota nunc fiat per Eccleſiam imperiis ac poteſtatibus, quæ in cœlis ſunt, multiformis illa ſapientia Dei.* Ad Coloſſenſes primo: *Cuius factus ſum ego miniſter ex diſpenſatione Dei, quæ data eſt mihi erga vos ad implendum Dei ſermonem: nempe myſterium abſconditum à ſeculis & ætatibus, nunc autem patefactum ſanctis eius.*

X I V. Hæc & alia in eundem finem colligi poſſunt non pauca: ex quibus conſtat eam eſſe ex Dei voluntate quaſi naturam prædicationis Euangelicæ, vt non tantùm ipſa ſit perſpicua & manifeſta, ſed etiam lucem adferat iis, quæ obſcuriùs prædicata erant ante Chriſti aduentum. Vnde conſtat etiam, hanc obſcuritatis, perſpicuitatiſque differentiam non ad res ipſas referendam, ſed ad ra-

A tionem earum docendarum. Cùm enim myſterium ipſum olim tacitum, tandem manifeſtatum dicitur, ſatis patet vtrinque res eaſdem manere, ac proinde per ſe æquè vel obſcuras eſſe, vel perſpicuas: itaque, ſi quid erat, vel olim obſcuritatis, vel nunc perſpicuitatis, id totum neceſſe eſt conſtare ex docendi ratione: quę ſi obſcura nunc eſſet, quomodo myſteria dici poſſent reuelata? Porrò Euangelicæ prædicationis partem eſſe Scri- B pturam, quis ignorat? quis neget? Supereſt igitur, vt hanc perſpicuitatis laudem Scripturæ ne inuideant Papiſtæ: aut ſi illi inuident, Catholici certè prolixè concedant.

X V. Nam & hoc conſtat, quod pro ſeparato argumento Bellarminus ſibi obiecit, hoc eſſe Veteris & Noui Teſtamenti diſcrimen, quòd in illo Scriptura erat liber ſignatus, Eſaię vigeſimo nono: in hoc autem, apertus, Apocalypſis quinto: nimirum, quia aperuit eum Agnus occiſus. Sic enim nonnulli locos illos interpretantur: etſi alij aliter C ſentiant: vt ſolet allegoriarum campus eſſe ſpatioſus. Bellarminus autem non impugnat priorem ſententiam: acquieſcens autoritati Hieronymi ex Commentariis in quadrageſimum quartum caput Ezechielis.

X V I. Reſpondet verò, hoc diſcrimen inde eſſe, quòd in Veteri Teſtamento, non ſolùm ſententiæ Scripturarum, ſed ne myſteria quidem intelligerentur, vtpote tecta figuris; ideoque ab Eſaia dici librũ obſignatum tam ſcienti literas, quàm neſcienti. In D Nouo autem, etſi multi non intelligant ſententias Scripturarum, tamen intelligere myſteria redemptionis, etiam ruſticos & mulieres. Porrò neque eos Scripturæ locos, neque Hieronymum loqui de ſententia Scripturæ, probat ex Origene, qui, homilia duodecima in Exodum, dixit, etiam nunc opus eſſe, vt agnus de tribu Iuda aperiat nobis libros ſignatos: item ex Hieronymo, qui in Epiſtola ad Paulinum de Inſtitutione Monachi, ſcripſit adhuc hodie manere velamen non ſolùm in facie Moſis, E ſed etiam Euangeliſtarum & Apoſtolorum, ſi conſideremus Scripturarum difficultatem: proptereaque orandum cum Propheta; *Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.*

X V I I. Imò in Veteri Teſtamento non intelligebantur myſteria hanc ob cauſam, quia ſententia Scripturarum erat non ſatis cognita: quemadmodum ſolet aliàs fieri, vt cùm ignota ſunt ſigna, res ipſæ ſint cognitu difficiles. Itaque differentiæ quidem huius omnino capita duo ſunt. Sed eorum eſt F abſurdiſſima pertinacia, qui cùm contendant res Chriſtianas eſſe manifeſtas, ea tamen ſigna, quibus illæ proponũtur, non niſi obſcuriſſima contendũt. Non ſic, nõ ſic, inquam, ludit homines Deus: & quidem eos quos acquiſiuit precioſo Filij ſui ſanguine.

X V I I I. Iam Origenes nihil habet, quo ſignificet Scripturas eſſe obſcuras. *Videamus* (inquit) *ne non ſolùm cùm Moyſes legitur, ſed & cùm Paulus legitur, velamen ſit poſitum ſuper cor noſtrum. Et manifeſte, ſi negligenter audimus, ſi nihil ſtudij ad eruditionem & in-* G *telligentiam conferimus, non ſolum legis & Prophetarum Scripturæ, ſed & Apoſtolorũ & Euangeliorum, grandi nobis velamine tegitur. Ego autem vereor, ne per nimiam negligentiam, & ſtoliditatẽ cordis, non ſolum velata ſint nobis diuina volumina, ſed & ſignata: vt, ſi detur in manus homini neſcienti literas, dicat, quia neſcio literas. ſi detur in manus ſcienti literas, dicat, quia ſignatum eſt. Vnde oſtẽditur non ſolùm ſtudium nobis adhibendum eſſe ad diſcendas literas ſacras.*

A *ſecreta, verum & ſupplicandum Dominum, & diebus & noctibus obſecrandum, vt veniat agnus ex tribu Iuda, & ipſe accipiens librum ſignatum dignetur aperire. Ipſe enim eſt qui Scripturas adaperiens, accendit corda diſcipulorum, ita vt dicant, Nónne cor noſtrum erat ardens intra nos, cùm aperiret nobis Scripturas?* Hæc Origenes.

XIX. Enimuerò nemo negat ad intelligẽdas Scripturas opus eſſe Spiritus Sancti opera, duplicem ob cauſam: tũ quia in iis non omnia ſunt explanata, ſed quædã difficiliora: tum quia ea ipſa, quæ difficilia nõ ſunt, rectè & ſincera fide intelligi nõ poſſũt, niſi ipſo eodẽ Spiritu docente. Quid enim? Nónne oportuit Lydiæ ſic cor aperiri, vt attẽderet his quæ dicebãtur à Paulo? Actorum decimo ſexto. Si igitur ne vitam quidem vocem ſatis capere poſſunt fideles à ſe ipſis, quis miretur idem dici de Scripturis? Nam illam nihilominus ipſi aduerſarij perſpicuam & facilem eſſe fatentur. Adde Origenem, qui negligentiæ & ſtoliditati cauſſam imputat non intellectæ Scripturæ. Quid igitur hoc ad rem? Nam ea cauſſa eſt accidentaria, & extrinſeca, non verò naturalis & inſita Scripturæ: atque adeò etiam quæ maximè, & [illegible], perſpicua ſunt, obſcuriſſima reddit. Quid enim tam diſertum eſſe queat, quod intelligat is, qui de eo ne quidem cogitauit vnquam? aut cogitauit, ſi cogitauit, perfunctoriè, quomodo Papiſtę plerique omnes ſolent?

XX. In Hieronymo falſarius eſt Bellarminus: neque enim ille dixit manere velamen illud, ſi conſideremus Scripturarum difficultatem. Recito locum. *Totum quod legimus in diuinis libris, nitet quidem & fulget etiam in cortice: ſed dulcius in medulla eſt. Qui edere vult nucleum frangat nucem. Reuela, inquit Dauid, oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. Si tantus Propheta tenebras ignorantiæ confitetur, qua nos putas paruulos, & pene lactentes, inſcitiæ nocte circumdari? Hoc autem velamen non ſolùm in facie Moyſi, ſed & in Euangeliſtis, & Apoſtolis poſitum eſt. Turbis Saluator in Parabolis loquebatur, & conteſtans myſticum eſſe quod dicebatur, aiebat, Qui habet aures audiendi, audiat. Niſi aperta fuerint vniuerſa quæ ſcripta ſunt, ab eo, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit, nullo alio reſerante pandentur.* Audin' tu nullam ab Hieronymo nominari difficultatem Scripturæ, ſed noſtræ tenebras ignorantiæ?

XXI. Sed & quo argumento, quo indicio colligere potuit Bellarminus Hieronymum hic agere de ſententia Scripturarum, non verò de myſteriis? Nam ego contrà ſtatuo: & euinco ex ipſo loco. Primùm quòd corticem opponat medullæ, & nucem nucleo: id eſt, eum ſenſum, qui ſe primo offert, quique verborum eſt, id eſt, Scripturæ; cum eo quem altiùs inueſtigari oportet: & hic rerum eſt potiùs, quàm verborum. Secundò, quia concludens, niſi (inquit) vniuerſa quæ ſcripta ſunt, aperta fuerint ab eo qui habet clauem Dauid, nullo alio reſerante pandentur: quæ verba ſi obſcuritatem ſignificarent Scripturarum potius quàm myſteriorum, neceſſe eſſet fateri, nihil in Scripturis eſſe non obſcurum: quod tamen ne Papiſtæ quidem contendunt. Nos verò fatemur omnia myſteria, etiam quæ verbis omnium maximè perſpicuis, & manifeſtis concipiũtur in Scripturis, non aliter à nobis intelligi, niſi reuelante Chriſto; etiam ſi ipſam verborum ſententiam aliàs non difficile ſit expedire.

Cap. IX.

An Summa totius Scripturæ ſit perſpicua.

I. SI Summa totius Scripturæ eſt perſpicua in eadem Scriptura, ergo & eadem Scriptura non eſt obſcura, vt volunt Papiſtæ. At prius verum, Ergo & poſterius. Probatur conſequentia: quia B cùm ſummam Scripturæ, id eſt, fidei Chriſtianæ, non habeamus niſi è Scripturis, tum profectò neceſſe eſt, vel eam obſcurè tradi, ac proinde ipſam etiam obſcuram eſſe, quod eſt contra hypotheſin: Vel ſi non eſt obſcura, ergo non eſſe ipſam Scripturam obſcuram, à qua traditur. Quæcunque enim traduntur obſcurè, ea etiam obſcura eſſe oportet. Exẽpli gratia: In Prophetia Danielis traditur hiſtoria quatuor Imperiorum. Ea obſcura eſt, non per ſe: nam in maxima luce orbis verſata ſunt illa imperia: C ſed quia obſcurè traduntur & per ænigmata: atque ita ſemper fit, vt [illegible], ipſa ea quæ docentur, obſcuret. Sic in nouo Teſtamento totum myſterium Antichriſti obſcurè traditum eſt: quod tamen ipſum ſuo tempore futurum erat clariſſimum. Imò rurſus in Veteri Teſtamento Meſſię doctrina, qua nihil hodie eſt clarius, manifeſtius, facilius; per ambages docebatur.

II. Probatur autem aſſumptio. Quia ſumma totius Scripturæ diuiditur in articulos fidei, in D præcepta Decalogi, in orationem Dominicam, & in Sacramentorum doctrinam. At hæc omnia perſpicuè traduntur in Scripturis, vt patet ipſa experientia, de qua prolixè egimus, ſaltem quoad articulos Fidei, & Sacramentorum capita, libro nono, capitibus octauo, nono, decimo. Certè enim, ſi ipſi aduerſarij, qui in hoc negotio diligentiſſimi ſunt, vt imperfectæ Scripturæ colligant argumenta, nihil promouent; quid vltra deſiderandum eſt, aut expectandum? Porrò ne ipſi quidem, O- E rationis, aut Decalogi capita, dicent illis eſſe obſcuriora.

III. Addo Auguſtini diſertiſſima teſtimonia. Libro ſecundo de Doctrina Chriſtiana, capite ſexto. *Magnificè & ſalubriter Spiritus Sanctus ita Scripturas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obſcurioribus autem faſtidia detergeret. Nihil enim ferè de illis obſcuritatibus eruitur, quod non planiſſimè dictum alibi reperiatur.* Hunc locum ſibi Bellarminus obiecit: ſed alterum prudenter, ne vafriè dicam, diſſimulauit; F De doctrina Chriſtiana libro ſecundo capite nono. *In iis quæ apertè in Scriptura poſita ſunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moreſque viuendi, ſpem ſcilicet, atque charitatem.* Quibus verbis quid diſertius? neque enim commentatio indigent. Idem Epiſtola tertia ſic difficultatem Scripturarum commendat, vt nunquam magis, ſed exceptis tamen iis quę neceſſaria ſunt ſaluti. *Tanta eſt*, inquit, *Chriſtianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia, vſque ad decrepitam ſenectutem,* G *maximo otio, ſummo ſtudio, meliore ingenio conarer addiſcere. Non quòd ad ea, quæ neceſſaria ſunt ſaluti, tanta in eis perueniatur difficultate, ſed cùm quiſque ibi fidem tenuerit, ſine qua piè rectéque non viuitur, tam multa, támque multiplicibus myſteriorum vmbraculis opaca intelligenda proficientibus reſtant, & reliqua.*

IV. Bellarminus huius argumenti negat & conſequentiam & antecedens. Conſequentiam quidem, quia etſi omnia aliquomodo ad ea, Symbolum, dico, Orationem, Decalogum, & Sacramenta, reduci poſſint, tamen ipſa in ſe obſcuriſſima ſunt, vt patet de Vaticiniis Prophetarum, de Canticis Canticorum, de Epiſtola ad Romanos, de Apocalypſi, & aliis. Antecedens autem, quia ſi tam clara teſtimonia extarent de omnibus articulis Symboli, omnibuſque Sacramentis, omnes controuerſiæ eſſent finitæ, cùm tamen de ſingulis articulis Symboli, & ſingulis etiam Sacramentis, controuerſiæ ſint grauiſſimæ, non ſolùm Catholicis aduerſus hæreticos, ſed etiam hæreticis inter ſe.

V. Sed conſequentia tenet firmiter, quomodo eſt à nobis & concepta & confirmata. Nam, quod vniuerſam Scripturam nominauit in concluſione, corrupit noſtrum argumentum pro ſuo ingenio Ieſuitico, vt ſuam diſſimulet impietatem. Enimuerò ſi totam, quantacunque illa eſt, contenderemus Scripturam eſſe perſpicuam & facilem, quorſum à ſumma argumentaremur? Norunt enim omnes, aliud eſſe Summam Scripturæ, aliud ipſam totam. Cùm coercemus ergo ad hæc quatuor capita, Symbolum, Orationem, Decalogum & Sacramenta, ſatis indicamus, quid nobis ſit mentis.

VI. Antecedens autem oppugnari non poteſt, quin Auguſtino bellum indicatur, cuius tam certa verba ſunt. Eſt verò obiectio friuola: Quia non eſt verum, de iis capitibus nullas eſſe controuerſias, quæ habent in Scripturis perſpicua teſtimonia. Teſte ipſa experientia. Nam quid magis eſt perſpicuum, quàm eſſe Deum vnum? Et tamen induxerunt Manichæi duo Principia. Quid? natum Chriſtum è Virgine Maria, non perſpicuè docent Scripturæ? Et tamen de cœlo carnem eius deducere conati ſunt olim quidam? Denique reſurrectionem impetere non dubitauit Origenes, etſi eam ſic tractarit Paulus, vt nihil perſpicuum poſſe dici, ſi hoc ſit obſcurum. Ergo cùm arguit Bellarminus: Si haberentur clara teſtimonia de omnibus articulis Symboli, & Sacramentis, omnes controuerſiæ eſſent finitæ, conſequentia eſt ineptiſſima.

VII. Iam ad Auguſtini locum primò recitatum reſpondet, quædam reperiri obſcuriſſima, quæ nunquam in tota Scriptura explicantur, ideóque Auguſtinum non fruſtra addidiſſe particulam *ferè*. Deinde, hoc eſſe valde difficile, inuenire id, quòd vnu loco obſcuriſſimè dicitur, vbinam apertè dicatur: alioqui non diceret idem Auguſtinus Epiſtola centeſima decima nona; ſe plura neſcire, quàm ſcire in ſacris literis. Tertiò, illa etiam loca, quæ nobis videntur apertiſſima, alicui alteri videri poſſe obſcuriſſima. Nam illa, *Hoc eſt corpus meum*, Papiſtis videri tam clara, vt nihil potuerit clariùs dici, at eadem Zuinglianis eſſe obſcura & figurata. Rurſus illa, *Bibite ex hoc omnes*, Papiſtis & Lutheranis etſi clariſſima, tamen diuerſiſſimè explicari: illis de ſolis duodecim diſcipulis explicantibus, his verò extendentibus ad omnes fideles. Itaque concludit Bellarminus Scripturam ſolam, non ſufficere dirimendis controuerſiis.

VIII. At ego ad primam exceptionem dico
A co iam conceſſum eſſe, nonnullos occurrere locos difficiles: itaque nobis illam particulam nihil nocere. Nocere autem Papiſtis. Nam qui dicit, *nihil ferè*, ſignificat axioma eſſe adeò generale, vt quàm pauciſſima excipi queant, imò adeò pauca, vt cum reliquis comparata, vix quicquam cenſeri poſſint. Porrò non eſt æquum, vt ex tam exiguo numero particularum, totum corpus cenſeatur. Quid enim cauſæ adferri poſſet quominus ex paucis perſpicuis totum Scripturarum corpus dicatur perſpi-
B cuum, quàm vt dicatur obſcurum ex paucis obſcuris? Porrò hanc Auguſtini exceptionem ita intelligendam eſſe, vt generaliter dicatur; nempe in Scripturis eſſe quoſdam locos, ſed eos pauciſſimos, è quibus quod eruitur, non poſſit aliunde confirmari. Non verò coercendam ſpecialiter ad ea capita, quæ ſpectant ad Symbolum, vel Orationem, vel Decalogum vel Sacramenta, hoc eſt, vno verbo quę neceſſaria ſunt ſaluti. Nam ad iſta quod attinet, omnino verum eſt, nihil ex locis difficilioribus
C erui poſſe, quod non planiſſimè dictum alicubi reperiatur: vt probatur ex aliis eiuſdem autoris locis.

IX. Ad ſecundam; magnam illam eſſe difficultatem, ſed iis qui aut omnino non legunt, aut perfunctoriè legunt Scripturæ libros. Nam ſi quis ſincerè & diligenter euoluat, is facilè adueniet ſedes eorum omnium capitum, locos, inquam, perſpicuos, in quibus illa omnia traduntur, quæ ſaluti neceſſaria ſunt. Et tamen verum eſt multo plu-
D ra in ſacris literis ab Auguſtino, vel quocunque alio ignorari, quàm ſciri. tum quia in iiſdem multa ſunt præter hæc ad ſalutem neceſſaria: tum maximè quia hæc ipſa, quæ perſpicuè traduntur, hæc ipſa, inquam, ſaluti neceſſaria, non ſciuntur, ſed creduntur; &, vt loquitur Apoſtolus, cognoſcuntur ex parte.

X. Ad tertiam fruſtra conquiri varias diſcrepantéſque de iiſdem locis ſententias. Nec enim
E verum eſt, ea loca eſſe obſcura, quę non exponuntur ab omnibus eodem modo. Nam obſcuritatem oportet ſemper intrinſecam eſſe (vt ita dicam) cuilibet obſcuro loco. At variarum interpretationum variæ poſſunt eſſe cauſæ, eæque extrinſecę, atque in eorum ingeniis à quibus expoſitiones proficiſcuntur. Itaque nego hos ipſos locos, qui ſunt in exempla prolati, eſſe obſcuros: quantumuis prior figuratus ſit; non enim opponuntur figuratum & perſpicuum: quantumuis alterius nota vniuerſalis
F contrahenda, vt ne comprehendat Turcas, & Iudęos: de quibus aliàs, & proprio loco dicendum erit fuſiùs, ſi Deus dederit, vt ad quartum locum Communem perueniamus.

XI. Gregorius de Valentia ſuam hîc exſerit neceſſariorum diſtinctionem: negans nos animaduertere, quibus modis ſit neceſſe ad ſalutem credere aliquam fidei veritatem. Adeò eſt confidens ſui; vt omnes pręſe vno nihil videre credat. Sed eam tamen neceſſitatem duplicem facit. Vel abſolutam,
G vt ſimpliciter neceſſe ſit, veritatem hanc aut illam noſſe: vel ſecundùm quid, quia non licet vllum errorem amplecti fidei contrarium. Ad priorem pauca pertinere capita; & hæc perſpicuè in Scripturis doceri: ad alteram autem omnes omnino fidei ſententias ac veritates, cũ quibus pugnare poſſint aliqui contrarij errores: has eſſe prope-

ta

tas, & maiori ex parte in Scripturis contineri obſcurè: atque hinc eruncti obſcuritatem ſacrorum librorum.

XII. Sed hic Gregorij luſus nihil habet ſolidi. Auguſtinus enim diſertè ea nominat, quæ continent fidem, moreſque viuendi: quibus duobus vocabulis omnia comprehenduntur quæ religioni neceſſaria ſunt. Sed idem libro ſecundo, de Peccatorum meritis & remiſſione, capite trigeſimo ſexto, hoc quid ſit ſatis explicat: *Et ſi quodlibet horum, quemadmodum demonſtrari & explicari poſſit, ignorem, illud tamen credo, quod etiam hinc diuinorum eloquiorum clariſſima autoritas eſſet, ſi homo illud ſine diſpendio promiſſæ ſalutis ignorare non poſſet.* Agebatur de anima, & vnde ſit in ea peccatum. Hoc ignorari poſſe credidit Auguſtinus: ignorari autem, etiam à ſeipſo, hoc eſt Epiſcopo, & Theologo magno: multo igitur magis à reliquis. At hoc, ſi non poſſet ignorari ſine diſpendio ſalutis, credidit fore luculentiſſimus teſtimoniis pronunciatum in Scripturis. Perſpicuum eſt igitur credidiſſe Auguſtinum, omnia ea, quæ ignorari non poſſunt ab homine, abſque diſpendio ſalutis, conſtare clariſſima autoritate diuinorum eloquiorum. Hoc tantùm ergo inueſtigandum reſtat, vtrum quæ in ſecundo genere Gregorius collocauit, ignorari poſſint abſque diſpendio ſalutis. Sed hoc ipſe ſoluit: quia tum cùm proponitur veritas cum oppoſito errore, fatetur neceſſe eſſe ad ſalutem aſſentiri veritati. Vnde ſequitur ignorari nõ poſſe abſque diſpendio ſalutis. Quis igitur non concludet, conſtare igitur debere clariſſima autoritate diuinorum eloquiorum?

CAP. X.

An Scripturæ intellectæ fuerint per ſe.

I. SI Scripturæ eſſent obſcuriſſimæ, vt Papiſtæ contendunt; ergo nunquam intellectæ fuiſſent per ſe, ſiue abſque commentariis. At falſum poſterius: ergo & prius. Conſequentia per ſe patet. Conſequens autem falſum eſſe facilè colligitur. primò, quia fuit ſine dubio aliquod tempus, cum nulla extarent commentaria in Scripturam: ſic enim Vetus Teſtamentum iis caruit ante Chriſti aduentum, ac diu etiam poſtea. In Eccleſia verò Chriſtiana, Origenes ferè primus eſt, qui huic labori vacauit. Secundò, ſemper ad populum lectus eſt purus contextus Scripturarum, nunquam autem commentaria vlla: & lectus ita, vt intelligeret populus adſtans, & audiens. Inde eſt enim, quod Lectoribus conſtitutis, diſertè mandabatur, vt diſtinctè legerent ad plebis ædificationem. Qui mos duo penitus eſt antiquatus apud Papiſtas; qui, quæ contendunt eſſe obſcuriſſima, valde cauent (pro ſua pietate ſcilicet) ne vulgo communicent.

II. Bellarminus ſuo more luxauit argumentum: quod enim nos contra Papiſticam obſcuritatem opponimus, iſte inflexit aduerſus vſum commentariorum. *Quorſum igitur* (inquit) *nos nouam iſtam viam commentariorum ingredimur?* Quaſi verò quiſquam adeo decipiat, vt improbet commentaria in Scripturam. Nos certè ij non ſumus: qui potius tàm veteres illos ſanctos Patres, tum

A recentiores, apprimè laudamus, quicunque huic vtiliſſimo, ſed & maximè neceſſario labori inſudarunt: tum quia nouimus, non pauca eſſe in ſacris paginis obſcura; in quibus valde opus eſt tardiores adiuuari: tum etiam, quia illa ipſa, quæ ſunt maximè perſpicua, nihil nocet ſic illuſtrari: neque enim vel in humanis doctrinis, ea tantùm commentariis explicantur, quæ ſunt obſcuriſſima. Bellarminus igitur cauſſam iſtam agit non ſincerè.

B III. Ad argumentum reſpondet, negans aſſumptionem. Nam primos Patres, qui continuo poſt Apoſtolos fuerunt, non legiſſe quidem commentaria, quæ nulla erant: ſed adiiſſe tamen commentaria viua, id eſt, Apoſtolos, & eorum diſcipulos, & non ex proprio ingenio Scripturas intelligere voluiſſe. Sic Papiam de ſeipſo teſtari apud Euſebium libro tertio hiſtoriæ, capite vltimo: & Clementem Alexandrinum libro primo Stromatum, enumerare præceptores ſuos Apoſtolo-

C rum diſcipulos, in quibus præcipuè Panthenum: Porrò Iuſtinum & Irenæum, atque alios cœpiſſe commentaria in diuinas literas ſcribere, teſte Hieronymo, libro de Viris illuſtribus, in Ioanne: indeque poſteriores cœpiſſe antiquiorum ſcripta euoluere; vt Baſilium & Gregorium, teſte Ruffino; hiſtoriæ libro vndecimo, capite nono: quod de ſe etiam ſimiliter teſtatur Hieronymus, præfatione commentariorum ad Epheſios.

IV. Sed facilis ſolutio. Primùm exempla ſunt

D particularia, quæ non concludũt vniuerſaliter. Neque enim ſequitur, nonnulli adiuti ſunt commentariis ſiue viuis, ſiue ſcriptis: ergo Scripturæ ſunt obſcuriſſimæ. Sed contra optimè ſequitur: Quidam Scripturas intellexerunt nullis adiuti commentariis: ergo eæ non ſunt obſcuriſſimæ. Ratio eſt, quia hæc propoſitio: Quicquid intelligitur ope Commentariorum, id obſcurum eſt: non eſt vera: Hæc tamen eſt vera; Quicquid intelligi poteſt abſque vllis commentariis, id non eſt obſcurum. Itaque

E debuit Bellarminus probare, neminem vnquam Scripturas intellexiſſe abſque commentariis, ſiue viuis, ſiue ſcriptis: non verò aliquos intellexiſſe ope eorum commentariorum.

V. Nam vt hoc prolixè concedimus, tum alias ob cauſas, tum propria docti experientia: ita illud conſtanter negamus: quia habemus exempla in contrarium. Nam Actorum decimo ſeptimo dicuntur Berœenſes, excepiſſe Pauli ſermonem cum alacritate: & quotidie ſcrutati eſſe Scripturas,

F an ita ſe haberent. Hi ſanè nulla poterant commentaria conſulere: non ſcripta, quæ nulla extabant: non viua; quia Apoſtoli doctrinam exigebant ad Scripturam: ac proinde hanc illius regulam eſſe cenſebant: Et tamen Scripturas intelligebant. Horum exemplo non abſimile eſt exemplum Conſtantini magni, quem teſtatur Euſebius libro primo de eius vita, poſt Epiſcoporum catecheſin decreuiſſe, [illegible] *in diuinam*, inquit Chriſtophorſonus, *ſacrarum lite-*

G *rarum lectionem omni cura, & cogitatione incumbere.* Similiter capite decimo octauo, Apollos dicitur potens in Scripturis: qui tamen ſciebat tantùm baptiſma Ioannis; hoc eſt, nondum Apoſtolos audiuerat: ſed ne vlla quidem commentaria legerat. Timotheus etiam ab ineunte ætate ſacras literas didicerat, nullis aut Apoſtolis, aut Commentariis adiutus.

VI. Præterea Tertullianũ Chriſtianum factum eſſe, ex fide Scripturarum teſtatur Pamelius in eius vita: qui tamen nulla ſcripta poterat habere commentaria, nec Apoſtolos aut Apoſtolorum diſcipulos conſulere, poſitus in Aphrica: Antonium Eremitam, Auguſtinus teſtatur de doctrina Chriſtiana libro primo, *ſine vlla ſcientia literarum Scripturas diuinas, & memoriter audiendo tenuiſſe, & prudenter cogitando intellexiſſe.* Non legebat ergo commentarios: & in ſolitudine, quem poterat conſulere? Intellexit tamen: & intellexit cogitando. Non igitur obſcuriſſimas nactus eſt.

VII. Cæterùm de Commentariis in Scripturam ſacram, ante Origenem, ni hil omnino proferri poteſt; niſi illud vnicum de Iuſtino & Irenæo Apocalypſin exponentibus; quod exigui admodum momenti eſt. Primùm non conſtat, vtrum ſcripti fuerint commentarij: potuerunt enim aliter exponere, ſcilicet viua voce. Deinde, vt demus etiam plenos ſcripſiſſe commentarios, quid ad rem? Nam eum librum fatemur eſſe obſcuriſſimum, etiam hodie, cùm infinitis doctorum hominum laboribus illuſtratus ſit. Sed hæc profectò minima pars eſt Scripturę. Quid igitur reliquis libris factum eſt? An eos nemo legebat? nemo intelligebat? an potiùs ſine vllis commentariis, & legebantur, & intelligebantur? Vident omnes ſani vtrum verius.

VIII. Papiæ verò, & Clementis exempla, ſunt ἀπροσδιόνυσα. Neuter enim de modo intelligendæ Scripturæ loquitur: ſed de traditione viua fidei. Nihil verò obſtat, quominus Scriptura non ſit obſcuriſſima; & tamen viua voce doceamur ea ipſa capita doctrinę quæ in illa continentur: quod ſemper factum eſt in Eccleſia; in qua quis neſcit maximum vſum fuiſſe τῶν ἀγράφων? Sed qui viua voce ſic primùm docentur, poſtea ablegantur ad Scripturas, vt in iis, & perſpicuè & ſolidè, diſcant ea ipſa quibus per ἀγράφων ſunt initiati.

Cap. XI.

An Scripturæ clariores ſint Patrum traditione.

I. SI Scripturę Sanctæ, ſunt Patrum traditione, tum viua, tum ſcripta clariores, ergo non ſunt obſcuriſſimæ. At priùs verum: ergo & poſterius. Patet conſequentia: quia Papiſtę contendunt traditionem Patrum eſſe perſpicuam. Antecedens autem probatur: quia Patres quęcunque tum ſcribebant, tum ad populum loquebantur, quæ quidem eſſent de fide, pertinerentque ad doctrinam fidei, ea confirmabant, & illuſtrabant, autoritatibus Scripturarum. Non debet autem probari obſcurum per obſcurius.

II. Argumentum erat Lutheri in præfatione articulorum à Leone decimo Romano Pontifice damnatorum. Bellarminus miratur eum, qui aliàs tam ſeuerè ſophiſticam deteſtetur, hîc non vereri ſophiſtam agere. Nam quod dicitur, minus notum ex magis noto probandum eſſe, dupliciter intelligi poſſe: vt magis notum dicatur, vel propter notitiam verborum, quę in perſpicuitate ſententiæ conſiſtit; quemadmodum dicimus notiorem eſſe, id eſt, faciliorem & clariorem ſententiam propriam quàm fi-

A guratam: vel propter notitiam veritatis rei, quæ in eo poſita eſt, vt quis intelligat id quod dicitur eſſe verum. Porrò Philoſophos eo axiomate reſpexiſſe ad hanc poſteriorem notitiam, non verò ad illam priorem. Et Patres ſententias ſuas Scripturarum teſtimoniis confirmare, quia notius eſt, verum eſſe quod in Scripturis habetur, quàm quod habetur in Patribus: ſed eoſdem nihilominus commentariis ſuis illuſtrare Scripturas, quia verba Scripturæ ſint obſcuriora verbis Patrum.

B III. At ego minimè miror Bellarminum agere Sophiſtam, hoc eſt, ſuas partes: quandoquidem ita neceſſe eſt mendacium defendi. Lutherum autem hoc argumento id egiſſe, calumnia eſt. Imò hactenus nunquam auditum eſt, ea obſcura appellari, de quorum fide dubitetur, ſed incerta & dubia. Nam obſcuritas refertur potiùs ad ſenſum verborum. Diſtinguunt autem etiam Dialectici, in demonſtrationibus, verum à cognito: ἀνάγκη τ ἀποδεικτικὴν ἐπιστή-
C μην ἐξ ἀληθῶν τ' εἶναι, καὶ πρώτων, καὶ ἀμέσων, καὶ γνωριμωτέρων. Oportet demonſtrationem eſſe ex veris, & primis, & immediatis, & notioribus. Et ſanè vtrumque eſſe in probationibus Theologicis neceſſarium, nemo non per ſe ſatis videt; nimirum, vt & teſtimonia ſint veriſſima, & conſtet etiam id aſſerere, de quo quæritur: quod ni fiat, eſſe nulla poterit legitima concluſio. Quare, cùm Patres ſuas ſententias confirmarint autoritatibus Scripturarum, oportet omnino fateri, credidiſſe, eos locos Scripturæ, non tantùm eſſe ve-
D ros, ſed etiam perſpicuos.

IV. Hoc inde magis innoteſcit: quia cùm aduerſus veritatem hæretici Scripturas citant; Catholici ſic reſpondent, vt doceant non ſic intelligendas, id eſt, non hunc eſſe illarum ſenſum. Vnde patet non tantùm certitudinem veritatis attendendam in diſputando, ſed præcipuè retinendam ſententiæ veritatem. Imò exprobrabat eis Clemens Alexandrinus Stromateωn ſeptimo, quod vtantur Scripturis: ἐκλέγοντες τὰ ἀμφιβόλως λεγόμενα· οὐδὲ τί σημαίνει [illegible]
E ἐπ' αὐτῆς σκοποῦντες, ἀλλ' αὐτῇ ψιλῇ ἀποχρώμενοι τῇ λέξει. *ſeligentes ſi qua ambiguè dicta ſunt: neque attendentes quid ſignificetur: ſed nuda voce contenti.* Certè ἡ ἀμφιβολία ſpecies eſt obſcuritatis: imò potius, quicquid o[illegible] um eſt, id oportet eſſe ἀμφίβολον; videlicet quia [illegible] ogno proprio ſenſu, alios, atque alios offerre videtur legentis animo. Quare ſi ἀμφιβολίαν vitandam cenſuerunt Patres, quis eos cenſeat obſcuritate [illegible] ctatos?

V. Athanaſius contra gentes. Ταῦτα δὲ καὶ τῶν δι-
F [illegible] ἡμεῖς [illegible] [illegible] λεγόμενα ἔχει τὴν [illegible] [illegible]. *Hæc verò tota Scriptura luculentius locupletiuſque deprædicant: à quibus & nos audaces facti ſumus, vt hæc ad te ſcriberemus. Sed & tu ſi in iis verſere, poteris eorum quæ dicta ſunt, certitudinem habere. Nam diſputatio firmata iis quæ autoritatem habent maiorem, demonſtrationem exhibet quæ refutari non poteſt.* Luculenta ſunt hæc huius ſancti Patris ver-
G ba, quę Scripturis attribuunt, vt ſint & [illegible], & [illegible]: háſque indicat eſſe duas qualitates, quibus fit, vt in teſtimonium aſſumi poſſint eorum quæ diſputantur. Non ergo tantum (vt volebat Bellarminus) quia ſunt certiores. Similis locus eiuſdem authoris tractatu de Incarnatione Verbi. *Hæc tibi pauca pro rudimento, vt ita dicam, Alphabetico, & documento fidei in Chriſtum [illegible] quæ ad nos diuini aduentus comprobatione pro [illegible]*

[illegible Greek] *Tu verò ex hac ſumpta occaſione, ſi in ſacra literas verſeris, eiſque legitimè animum attendas, ab iiſdem cognoſces quæ dicta ſunt, eorumque certitudinem perfectius ſpeculaberiſque.*

VI. Haud aliter Athanaſio antiquior Iuſtinus Tryphoni demonſtraturus Chriſtum eſſe Deum: [illegible Greek] inquit) [illegible Greek] B *Attendite iis quæ recitaturus ſum è Scripturis: quæ quidem cuiuſmodi ſunt, vt explicanda non ſint, ſed duntaxat audienda.* Adeò certus hic fuit perſpicuam eſſe Scripturam: adeò ſciebat pugnandum, non certis tantùm, ſed etiam perſpicuis argumentis; & quidem è Scriptura. quod Bellarminus nolebat à nobis intelligi, ipſe certè noluit aduertere.

CAP. XII.

De Perſpicuitate Scripturæ Patrum Teſtimonia.

I. SVbiicio Patrum teſtimonia. CLEMENS D Alexandrinus in Protreptico. [illegible Greek] *Audite ergo qui eſtis longè, audite qui propè. Nulli celatum eſt Verbum lux eſt communis: omnibus illuceſcit hominibus: nullus eſt in Verbo Cimmerius.* Satin' dilucidè? Et quidem ad Ethnicos, nondum fidei myſteriis initiatos. Hos, inquam, Ethnicos Clemens, quantum poterat, hortabatur ad Scripturas: & hortabatur argumento à E perſpicuitate. Deus bone! quantum ab eo degenerauerunt Chriſtiani: ſi modò Chriſtiani Papiſtæ: ſed quantum degenerarunt, qui ipſos Chriſtianos, ipſos inquam Chriſtianos, per baptiſmum Deo conſecratos, deterrent à Scripturis! & hoc vt obtineant, tragicis clamoribus exagitant Cimmerias tenebras. Heruetus ad eum locum ſic notauit. *Id verbum dicitur lux vera, & ſicut lux omnibus eſt communis, ita Verbum omnibus illuceſcit, niſi ſi qui ſua culpa claudant oculos.* F *Optime: quantumlibet Papiſta.*

II. IRENAEVS libro ſecundo, capite quadrageſimo ſexto. *vniuerſæ Scripturæ & Propheticæ & Euangelicæ in aperto, & ſine ambiguitate: & ſimiliter ab omnibus audiri poſſunt.* Male habuit hic locus Feuardentium: proptereà negauit Irenæum velle omnes Scripturas adeò apertas, & cuiuis obuias eſſe, vt nulla ſit in eis obſcuritas: ſed ſolùm eas adeò perſpicuè & conſtantes vnum & ſolum Deum mundi creatorem & rectorem prædicare, vt nemo, qui his attendent, ignorare poſſit. Sed hæc fruſtra. Nam illud prius G quorſum? aut quis erat ſuſpicatus? maximè cùm eodem ipſo capite nominentur parabolæ, & ænigmata. Eſto igitur ratum; illud poſterius omnino Papiſticum eſſe, hoc eſt, ſophiſticum; propter fœdam loci decurtationem. Deſcribo totum. *Cum itaque vniuerſa Scriptura, & Prophetica, & Euangelica, in aperto & ſine ambiguitate, & ſimiliter ab omnibus audiri poſſint* (*etſi non omnes credūt & vnū*, ſic enim lego & diſtinguo) *& ſolū Deum, ad excludendos alios, prædicent omnia feciſſe per Verbum ſuum: ſiue viſibilia, ſiue inuiſibilia, ſiue cœleſtia ſiue terrena, ſiue aquatilia, ſiue ſubterranea, ſicut demonſtrauimus* A *ex ipſis Scripturarum dictionibus: & ipſa autem creatura in qua ſumus, per ea quæ in conſpectum veniunt hoc ipſum teſtante, vnum eſſe, qui eam fecerit & regat: valdè hebetes apparebunt, qui ad tam lucidam adapertionem cæcutiunt oculos.* Duo igitur diſtinctè aſſerit Irenæus: & Scripturas omnes eſſe in aperto: & eaſdem aſſerere Deum creatorem. At Feuardentius, ita nos in ſecundo detinebat, vt prius vix vellet animaduerti. Imò ex perpetua Papiſtarum [illegible Greek] ex hypotheſi voluit theſin contrahere. Non ſatis ſano iudicio.

B III. Rurſus Irenæus libro tertio, capite decimoquinto. *Doctrina Apoſtolorum manifeſta & firma, & nihil ſubtrahens. neque alia quidem in abſcondito, alia verò in manifeſto docentium.* At quis neget Scripturam eſſe doctrinam Apoſtolorum? Sed & vtrumque dotem cōplexus eſt Irenæus: certitudinem, inquam, & perſpicuitatem: quas tamen præcedenti capite, non tam diſtinguebat, quàm ſeparabat Bellarminus. Feuar- C dentius nihil annotauit. Origenes contra Celſum ſeptimo. [illegible Greek] D [illegible Greek] *Ita diuina potentia prouiderat non ſolù eruditis Græcis, vt exiſtimantur, ſed etiam reliquis, condeſcendit ad idioticam captum auditura multitudinis, vt conſuetu verbis apud eam vtendo imperitos ad auſcultandum alliceret, præſertim cum eis facile foret poſt primam illam introductionem ſtudioſe ſcrutari ſenſus reconditiores in Sacris Scripturis, & peruestigare. Cuiuis enim eſt perſpicuum, qui modo hæc legat, quod qui eas diligenter examinant, multò retruſiora inueniunt, quàm quæ videntur* E *prima ſpecie: idque tanto magis, quanto plus eis impendat operæ ac ſtudij.*

IV. ATHANASIVS diſputatione contra Arium, in Niceno Concilio, cùm Arius quæreret, *Quare igitur Scriptura nuſquam dicit, vt honoretur Spiritus Sanctus vna cum Patre & Filio?* reſpondet, [illegible Greek] *Scriptura Sacra omnia manifeſtè loquuntur*: tum ab hac theſi ad hypotheſin deueniens: [illegible Greek] F [illegible Greek] *Quod verò attinet ad id de quo nunc agimus, Sācta poteſtates in cœlis, indeſinenter honorant Spiritum Sanctum.* Qui locus à Nannio interprete luxatus erat. Ne dicant igitur aduerſarij, hæc [illegible Greek] coercenda ad id de quo agitur, id eſt, adorationem Spiritus Sancti: quanquam hoc ipſum caput, cùm libet, negent clarè conſtare è Scriptura. Obſtat enim diſtinctio diſerta, inter [illegible Greek] Et illud [illegible Greek]: quæ oſtendit Athanaſium occaſione ſumpta ab aduerſarij obiectio- G ne, libenter Scripturam [illegible Greek] laudaſſe à perſpicuitate.

V. AMBROSIVS, Epiſtola ſeptima de Paulo loquens. *Ita ſe pleriſque ſuis exponit ſermonibus, vt qui tractat* (id eſt, eius locos in homiliis explicat) *nihil inueniat quod adiiciat ſuum, ac ſi velit aliquid dicere, Grammatici magis quam diſputatoris fungatur munere.* Non ſunt igitur obſcuriſſima omnia: ſunt potiùs pleraque manifeſtiſſima. Et tamen hic ille Paulus eſt, in cuius ſcriptis tot eſſe [illegible Greek] Papiſtæ tam importunè queruntur. Quanto igitur reliqua ſaltem in Nouo Teſtamento oportet eſſe clariora?

VII. Chryſoſtomus oratione tertia de Lazaro, cùm plurimis verbis, fortiſſimiſque argumentis, omnes fideles hortatus eſſet ad ſedulam, imò perpetuam lectionem Scripturarum, tandem ſic cauſantes inducit: *Quid igitur, ſi non intelligamus ea quæ continentur libris.* Quæ ipſiſſima hodiernorum Papiſtarum excuſatio eſt: imò ipſiſſima concionatorum apud eos increpatio. Sed bonus ille pater, ſiue cauſationem, ſiue excuſationem dupliciter retundit: primò, ne ea quidem, quæ non intelliguntur, ſine fructu legi: ſecundò, quod ad rem noſtram facit maximè, affectatiorem eſſe quàm veriorem excuſationem. *Fieri non poteſt* (inquit) *vt omnia ex æquo ignores: propterea ſiquidem Spiritus gratia diſpenſauit illa, temperauitque: quo publicani, piſcatores tabernaculorum opifices, paſtores, & Apoſtoli, idiotæ, illiterati per hos libros ſalui fierent: ne quis idiotarum ad hanc difficultatis confugere poſſit excuſationem, vt omnia facilia conſpectu eſſent ea quæ dicuntur: vt & opifex, & famulus, & vidua mulier, & omnium hominum indoctiſſimus ex audita lectione aliquid lucri, vtilitatiſque reportaret.* Atque hoc ipſum ne fortè videretur dixiſſe animi quodam impetu, potiùs quàm certa ratione, ſtatim illuſtrat à diſſimilitudine Ethnicorum autorum, & ſacrorum. *Non enim* (inquit) *ad inanem gloriam, quemadmodum Ethnici, ſed ad audientium ſalutem hæc omnia compoſuerunt, quas ab initio Dei dignatus eſt gratia Spiritus. Siquidem hi, qui ſunt à Chriſto alieni, philoſophi, dicendi artifices, rhetores, ac librorum conſcriptores, non quod in commune conduceret quærentes, ſed illud ſpectantes, vt ipſi ſint in admiratione, etiamſi quid vtile dixerint, hoc quoque quemadmodum in caligine quadam ſapientiæ conſpecta illis occultauit obſcuritas. Apoſtoli verò & Prophetæ omnia contra fecerunt, manifeſta claráque, quæ prodiderunt, expoſuerunt omnibus, veluti communes orbis doctores, vt per ſe quiſque diſcere poſſit ea, quæ dicuntur, è ſola lectione.* Et interpoſitis nonnullis Scripturæ teſtimoniis: *Cui enim non ſunt manifeſta quæcunque in Euangelio ſcripta ſunt? Quis autem audiens beatos eſſe mites, beatos miſericordes, beatos mundo corde, cæteráque huiuſmodi, deſiderabis præceptorem, vt aliquid eorum diſcat, quæ dicuntur. Quin etiam ſigna, miracula, hiſtoria, nonne cuiuis nota manifeſtaque ſunt?* Et indignabundus tandem, *prætextus iſte eſt*, exclamat, *& cauſatio, pigritiæque velamentum.* Quid nunc dicat: imò quid nunc agat, ſi reuiuiſcat? Cum videret non excuſationem hanc eſſe laicorum, pigritiam diſſimulantium, ſed perpetuos clamores Concionatorum, deterrentium etiam diligentiſſimos?

VIII. Idẽ non minùs vehementer homilia tertia in poſteriorẽ ad Theſſalonicẽſes, cũ eos increparet, qui dedignarentur intereſſe lectioni Scripturarum, quæ publicè fiebat à lectore, inducit reſpondentes, [illegible] *Cur ingrediar, ſi neminem audio tractantem?* Ille verò contrà exclamat, vt zelum facilè agnoſcas. [illegible] *Hoc omnia perdidit & corrupit. Quid enim opus eſt tractatore? Ex noſtra ſocordia hæc neceſſitas erupit:* [illegible] *Quid enim opus eſt tractatu? Quæcunque in Scripturis ſunt, ea dilucida & recta omnia perſpicua ſunt, quæ neceſſaria.* Et rurſus: [illegible] *At, inquiet, non noui quæ in Scripturis exſiſtunt. Quare? An quia Hebraicè, aut Latinè, aut aliena quapiã lingua dicuntur? Nonne dicuntur Hebraicè? ſed obſcura, inquiet.*

A *Quænã illa, quæſo, obſcuritas eſt? Nõne ſunt hiſtoriæ?* Et alia in eam rem nonnulla. Videte quàm diligenter obiectiones ſoluat, quas iſti hodierni (malum!) Theologi videntur ſibi non poſſe ſatis exagitare. Ille verò ſi fuit Spiritus Catholicus; quemnam hunc eſſe dicemus? Ille certè ſi fuit Chriſtianus zelus, iſtum tam contrarium, cur non dicimus antichriſtianum?

IX. Idem homilia in Matthæum prima, [illegible]
B [illegible] *Quid ſit iuſtũ, & decorũ, & vtile, atque adeo reliquã omnẽ virtutem paucis diluciduſque verbis docuit nos Chriſtus: Sicut cum dixit, in duabus mandatis totam pendere legem & Prophetas; nimirum Dei dilectione & proximi: ſiue cum docuit,*
C *Quicquid vultis vt faciant vobis homines, id vos illis facite: ea enim lex eſt & Prophetæ. Quæ certè & agricola, & ſeruo, & viduæ, quin etiam puero, atque adeò ſi quis videatur non ſatis bona præditus mente, omnia facilè & intelliguntur, & ediſcuntur.* Hæc ille: qui ne coerceas ad ea ſola exempla; quod eſt Papiſtis ſolemne [illegible], hoc epiphonemate ſermonem clauſit: [illegible] *Talia quippe ſunt, quæ ſunt veritatis.*

X. Homilia in Ioannem ſecunda, quæ tamen prima eſt in editione Latina, Ioannem audiſſum eſſe docet, [illegible]
D [illegible], *vt vniuerſus orbis aliquid vtile diſceret, quo poſſet à terra transferri in cælum:* Et addit, [illegible] *Propterea nulla caligine nullo tenebris ſuam operuit doctrinam, vt illi fecerunt, qui inſita nequitia ſtyli obſcuritatem tanquam velum obtenderant.*
E *Quin potius huius præcepta ſolis radiis clariora ſunt vndeque omnibus per totum orbem hominibus expoſita.* Et paulò pòſt: [illegible] *Tantam verbis ſuis adhibuit perſpicuitatem, vt ſint, quæ dixit, perſpicua non viris tantum iiſque prudentioribus, ſed etiam mulieribus, atque adeo adoleſcentulis.* Satin' diſertè?

XI. Epiphanivs Chryſoſtomo non admodum amicus, eiuſdem tamen fidei, non ſenſit aliter.
F Diſputans enim contra Anomæos, & Aetianos, ſæpiùs hoc ſubinde oſtentat, ſcilicet perſpicuitatem Scripturæ. Hæreſi ſexageſima nona: [illegible] *Et ſic omnia ſunt clara & lucida: nihil contrarium, aut habens mortifera perplexitatis vel ſpeciem, in Sacra Scriptura.* Hæreſi ſeptuageſima ſexta: [illegible]
G [illegible] *Omnia clara ſunt in diuina Scriptura, his qui per ratiocinatione diuino ſermoni attendere volunt, non verò concepta in ſeipſis diabolica operatione, ſeipſos præcipites dare in barathrum mortis.* Et tamen ſi vnquam alias, tum maximè in diſputationibus, & quidem in ipſis capitibus, de quibus tum agebat Epiphanius, queruntur Papiſtæ obſcuras eſſe Scripturas.

XII. Avgvstinvs libro ſecundo de Doctrina

ſtiana capite nono. *In iis quæ apertè in Scriptura poſita ſunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moreſque viuendi, ſpem ſcilicet atque caritatem.* Et capite ſexto dicebat. *Magnificè & ſalubriter Spiritus Sanctus ita Scripturas Sanctas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obſcurioribus autem faſtidia detergeret. Nihil enim ferè de illis obſcuritatibus eruitur, quod non planiſſimè dictum alibi reperiatur.* Epiſtola tertia, cùm initio dixiſſet non magna difficultate in Scripturis ad ea quæ neceſſaria ſunt ſaluti perueniri, tùm ad finē diſertius. *Modus ipſe dicendi, quo Sancta Scriptura contexitur, quàm omnibus acceſſibilis, quamuis pauciſſimis penetrabilis, ea quæ aperta continet quaſi amicus familiaris ſine fuco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum: ea verò quæ in myſteriis occultat, nec ipſa eloquio ſuperbo erigit, quò non audeat accedere mens tardiuſcula, & inerudita, quaſi pauper ad diuitem, ſed inuitat omnes humili ſermone, quos non ſolum manifeſta paſcat, ſed etiam ſecreta exerceat veritate, hoc in promptis quod in reconditis habens: ſed ne aperta faſtidirentur, eadem rurſus operta deſiderantur: deſiderata quodammodo renouantur, renouata ſuauiter intimantur. His ſalubriter & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna oblectantur ingenia.* De vtilitate credendi capite ſexto. *Quicquid eſt, mihi crede, in Scripturis illis, altum & diuinum eſt: ineſt omnino veritas, & reficiendis inſtaurandiſque animis accommodatiſſima diſciplina. & planè ita modificata, vt nemo inde haurire non poſſit, quod ſibi ſatis eſt, ſi modo ad hauriendum deuotè ac piè, vt vera religio poſcit, accedat.*

XIII. GREGORIVS Nyſſenus tractatu primo in Pſalmorum inſcriptiones. [illegible] Illuſtriſſimus locus, de vulgari Pſalmorum vſu apud veteres, vſurpatorum promiſcuè à quolibet hominum genere: quo magis execrandam oportet eſſe Papiſtarum tyrannidem, qui ad hæreticos ſolos hunc vſum relegant, quaſi Catholicis indignum. *Sed in Pſalmos igitur primum cauſſam (inquit) intelligimus, quare præſcripto [illegible] viuendi rationem, adducendam atque ordinandam & myſteriorum augmentationem doctrinam, Theologicamque arcanam, & theoremata difficillima inſinuantes, adeo captu facilem efficerunt & ſuauem, vt non ſolum perfectis viris, mentiſque ſenſum iam purgatum habentibus ſtudio ſit hæc diſciplina, ſed & mulierculis hanc propemodum [illegible] habeatur: Et infantibus [illegible] inſtar, robur afferat, & decrepitis [illegible] quietem [illegible] probeat: Inſuper & qui [illegible] rebus ſplendet, hoc ſibi proprium eſſe donum cenſeat: vel [illegible] ob [illegible] triſtitia afficiuntur, [illegible] hanc Scripturam gratuito conceſſam. Adhuc, quicunque ſiue terra ſiue mari victum faciunt, qui etiam artem ſedentariam exercent, &, vt ſemel dicam, quicunque inſunt, ſiue viri ſiue mulieres tum proſpera tum aduerſa valetudine, damno reputant, ſi non in ore habent ſublimem hanc doctrinam. Iam verò conuiuia, & nuptiales hilaritates, hanc philoſophiam in partem lætitiæ ſuæ deliciis adſciſcunt: vt taceamus diuinam illam in peruigiliis per hos Pſalmos hymnodiam: Eccleſiæque in iiſdem accuratum ſtudium.*

XIV. Non putem Pſalmorum perſpicuitas [illegible] deſcripſi. Nam cùm res ipſas quæ in iis tractantur, Nyſſenus concedat eſſe difficillimas, obſcuriſſimas, intricatiſſimas: tamen has ipſas contendit effici [illegible], ſic explicatas, vt facilè ad captum accommodentur. Captum autem non eruditiorum tantum, ſed etiam quorumcunque rudiorum: etiam muliercularum, etiam infantium: vt taceam ſecularium varia genera. Quid tamen ſunt in Pſalmis obſcuriora quatuor Euangeliis aut Actis Apoſtolorum aut Epiſtolis?

XV. CYRILLVS Alexandrinus, ſeptimo libro contra Iulianum Apoſtatam, tanquam obiectum ab Ethnicis crimen, profert, *quòd Scriptura communem omnibus & vulgarem ac protritam habet dictionem.* Hanc verò obiectionem quomodo Papiſtas cenſemus purgaturos fuiſſe? Longa ſine dubio exaggeratione ambiguitatum, difficultatum, obſcuritatum. Sed Cyrillus Catholicus longè aliter. *Dicimus* (inquit) *quòd lingua quidem Hebræorum Prophetica dicta ſunt & Moſaica: vt autem omnibus eſſent nota paruis & magnis, vulgariter familiari ſermone commendata ſunt, ita vt nullum captum tranſcendant.* Egregiè: ſed è diametro contra Papiſtas.

XVI. FVLGENTIVS ſermone de confeſſoribus & diſpenſatoribus. *Dominicus Sermo, quem debemus omnes, non ſolum ſtudioſè, verum etiam ſapienter audire, cui nos oportet humiliter ac delectabiliter obedire, moderamentis ſuis tenet vbique temperiem, vt nec ouibus deſint pabula, nec paſtoribus alimenta.* Et paucis interiectis. *In quibus diuinis mandatis, tanquam ditiſſimis ferculis, ſic cæleſtium deliciarum copia ſpiritalis exuberat, vt in verbo Dei abundet quod perfectus comedat, abundet etiam quod paruulus ſugat. Ibi eſt enim ſimul & lacteus potus, quo tenera fidelium nutriatur infantia: & ſolidus cibus, quo robuſta perfectorum iuuentus ſpiritalia ſanctæ virtutis accipiat incrementa. Ibi prorſus ad ſalutem conſulitur vniuerſis, quos Dominus ſaluare dignatur: ibi eſt quod omni ætati congruat: ibi quod omni profeſſioni conueniat.*

XVII. AVTHOR commentariorum in Pſalmos, qui Hieronymo tribuuntur: ad Pſalmum octogeſimum ſextum. *Dominus narrabit in Scripturis populorum: In Scripturis Sanctis; quæ Scriptura populis omnibus legitur, hoc eſt, vt omnes intelligant. Quod dicit, hoc eſt: Sicut ſcripſerunt Apoſtoli, ſic & ipſe Dominus, hoc eſt, per Euangelia ſua loquutus eſt, non vt pauci intelligerent, ſed vt omnes. Plato ſcripſit in Scriptura, ſed non ſcripſit populis, ſed paucis: vix enim intelligunt tres homines. Iſti vero, hoc eſt, principes Eccleſiæ, & principes Chriſti, non ſcripſerunt paucis, ſed vniuerſo populo.*

XVIII. Ex hoc Patrum numero, ſolos Auguſtinum & Hieronymum ſelegit Bellarminus, quorum infirmaret teſtimonia. Chryſoſtomum ad excutiendum torporem multorum, qui poſſent, ſi vellent magno cum fructu Scripturas legere, illis amplificationibus vti ſolere: alioquin æſtimare Scripturas eſſe difficiles. Auguſtinum capite ſexto libri de Doctrina Chriſtiana ſecundi, non fruſtra addidiſſe illud ferè: quædam enim reperiri obſcuriſſima, quæ nunquam in tota Scriptura explicentur. Deinde id ipſum valdè eſſe difficile, inuenire nimirum id, quod

vno loco obſcuriſſimè dicitur, vbinam apertè dica- A tur: alioqui non potuiſſe Auguſtinum dicere, Epiſtola centeſima decima nona, ſe plura neſcire, quàm ſcire in ſacris literis? Denique, eadem loca, quæ nobis videntur apertiſſima, alicui alteri obſcura fortè viſum iri.

XIX. Agnoſco ingenium Ieſuiticum, tum maximè nihil agens, cùm maximè videri vult, omnes aduerſariorum copias, vno difflaſſe ſpiritu. Nam quæ, malum! hæc tergiuerſatio? Itàne diſputant candidi viri, vt maximam partem argumentorum B prætermittant? Imò Sophiſtarum hæc eſt importuna nequitia. Chryſoſtomus, inquit, torporem excutere conatur. Auguſtinus addit *ferè*. Eſto inquam. An etiam reliqui; Clementes, Irenæi, Athanaſij, Ambroſij, Epiphanij, Nyſſeni? An verò, ſi iſtos multos nobis concedant, ſe, duobus tantùm eluſis, ſatis tutos fore putant Ieſuitæ?

XX. Sed attende, Chryſoſtomus, inquit, tor- C porem conatur excutere. Id quidē Catholicè Chryſoſtomus, inquam; qui negligentes in Scripturis lectitandis Chriſtianos eſſe non patiebatur. Non ita profectò Papiſtæ: non ita Ieſuitæ: qui hunc torporē tantum abeſt vt excutiant, vt confirment potiùs quolibet artificio: Et oppoſitā diligentiam inſectentur caue peius & angue. Qui eum torporem appellant Chriſtianam modeſtiam: hanc diligentiam, curioſitatis accuſant immodeſtæ. Scilicet ille zelus eſt. D

XXI. Sed torporem multorum, inquit, qui poſſent magno cum fructu, ſi vellent, Scripturas legere. Imò, inquam, omnium. Nam hæc eius ſententia erat, vt prolixè docuimus libro decimo, capite quinto. Hæc, inquam, eius erat ſententia, omnes omnino, cuiuſcunque ordinis, gradus, conditionis eſſent, diligenter hortandos ad Scripturas legendas: addens fieri non poſſe, vt ſine fructu legerent. Nam, quod amplificationem quandam hyperbolicam nominant, commentitium eſt, vt eodem loco diſputauimus. E

XXII. Et tamen, vt prolixè concedamus, & non omnes, ſed multos proficere poſſe: & neſcio quid hyperbolicum; nihil tamen Bellarminus confecerit. Dixit enim Chryſoſtomus, Scripturas eſſe faciles. Quis verò hyperbolicè auditur ab aliquo ſano id aſſeri, quod prorſus eſſet falſum? Imò per hyperbolen ea commendari ſolent, quæ creduntur eſſe vera: tantùm vehementiùs extolluntur. Dixit aliàs à nobis i- F pſum Chriſtum & videri, & tangi, vehementiùs quidem: ſed tamen vere omnibus perſuaſum volens in Euchariſtia ipſum Chriſtum ſumi.

XXIII. Quid de Auguſtino dicam? aut poteſtne vnica particula, ſemel duntaxat addita, præiudicium facere, cum aliis eiuſdem Patris locis, tum maximè aliorum Patrum? Deinde, quid habet illa particula, quod aut Papiſtis proſit, aut nobis noceat? Nobis certè nocere non poteſt, qui fatemur quæ- G dam eſſe obſcura, vt in ſtatu quæſtionis oſtenſum. Papiſtis prodeſſe qui poteſt? qui non quædam, ſed vel omnia, vel certè plurima eſſe contendunt obſcura? qui denique tam differunt ab Auguſtino, vt quod hic dixit, nihil ferè erui, quod non reperiatur in locis perſpicuis, illi ſic inuertant, vt aſſerant, nihil ferè erui, quod reperiatur in locis perſpicuis?

XXIV. Nam quod alibi clamat, plura neſcire ſe, quàm ſcire in ipſis Scripturis; viderit Auguſtini modeſtia, ita de ſe ipſo ſine faſtu ſentientis. Certè, quæ neceſſaria erant, id eſt, quæ continebant fidem moréſque viuendi, non potuit ignorare, quum ea A facilia eſſe disertè pronunciarit. Et mirum eſt, Bellarminum tam lynceis oculis, vt hyperbolen viderit apud Chryſoſtomum, cùm de laudibus ageretur Scripturæ; hoc loco, cùm de modeſtia agitur viri longiſſimè remoti à iactantia, omnia ad viuum reſecare, nec vllam amplificationem agnoſcere. Nimirum videntes viuentes peccant Sophiſtæ.

XXV. Auguſtino voluit eſſe vicinus Ioſephus à Coſta Ieſuita, capite viceſimo tertij de Chriſto reuelato. *Sunt loca aperta, ſunt obſcura. Et quæ ad ſalutem* B *omnibus neceſſaria ſunt, planiſſime in Scriptura poſita ſunt.* Sed Petrus de Bollo planior in authentica probatione Miſſæ ſacrificij. *Ea eſt Scriptura ſacra beneuolentia, vt nequaquam ſinat nos per obſcura fluctuare, quin illico verum ſenſum non proponat, quo duce cunctis refragari poſſimus aduerſariis telis.*

C

Cap. XIII.

Loci Scripturæ pro obſcuritate Scripturæ.

I. EXaminata ſunt hactenus argumenta Catholicorum pro veritate: nunc ea videamus, quæ Papiſtarum ſunt. Ac primò ex Scripturæ locis. D

II. Pſalmo centeſimo decimo nono. *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam. Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. Faciem tuam illumina ſuper ſeruum, & doce me iuſtificationes tuas.* Et tamen (inquit) nouerat Dauid totam Scripturam, quæ tunc erat; & phraſes linguæ Hebraicæ, nec erat ſuperbus, aut infidelis. *Quod ſi* (inquit Hieronymus in epiſtola E ad Paulinum de inſtitutione Monachi) *tantus Propheta tenebras ignorantiæ confitetur; qua nos putas paruulos, & penè lactentes, inſcitiæ nocte circumdari?*

III. Atqui vis argumenti nulla eſt. Poſtulat à Deo ſibi Dauid dari intellectum, reuelarique oculos. Ergo Scriptura eſt obſcura. Id verò, qua neceſſitate conſequentiæ? Primùm, ſciunt omnes Chriſtiani, etiam ad ea quæ vel facillima ſunt in fide, opus eſſe diuina illuminatione: quia fides nulla F eſt vera, niſi infuſa. Vnde Ianſenius ad hæc verba, *Quoniam fruſtra quis docetur, niſi intelligat quæ docentur, nec in nobis ſitum eſt, vt tuam legem & doctrinam intelligamus, non ſolum doce, ſed & da mihi intelligentiam legis tuæ.* Itaque non ſequitur continuo, ſi quid docetur per auxilium Spiritus, idipſum eſſe obſcurum. Secundò, præclare Hieronymus, Prophetam confeſſum eſſe dixit tenebras ignorantiæ ſuæ, non verò accuſaſſe obſcuritatem Scripturarum. Nos autem non diſputamus, vtrum aliqua ſit in hominibus, etiam peri- G tiſſimus ignorantia, ſed tantùm, vtrum Scriptura tota ſit ænigmatica, & gryphis de induſtria fideles enecet, Sphyngis inſtar.

IV. At nouerat Scripturas Dauid, earumque phraſin. Quid tum? Nam & alij multi ſimiliter. Sed ita ſtatuendum: neminem hominem ſimul & ſemel omnium rerum eſſe capacem: propterea in omnibus ſcientiis, diſtinctis egere progreſſibus, vt qui feliciter inchoauit, feliciter progrediendo proficiat in dies. Quod abunde teſtatur experientia. Quid mirum igitur, ſi ſe vir ſanctus non con[...] in Scripturis eſſe perfectum? Non ſequitur [...]

ea

ea quæ nondum ſciuntur eſſe obſcuriſſima: tantùm ſequitur, illis nondum fuiſſe impenſum ſtudium: ſequitur illa non fuiſſe animaduerſa: denique ſequitur quidlibet potiùs, quàm quod Bellarminus contendit.

V. Rurſus, Lucæ vltimo Dominus interpretabatur Scripturas diſcipulis ſuis. Actorum octauo, Eunuchus Reginæ Aethiopũ verſabatur in Scripturis, eaſque diligenter legebat, & tamen interrogatus à Philippo, *Nũquid intelligis, quæ legis?* Reſpondit, *Qui enim poſſum, niſi quis mihi prælerit?* Ergo Scriptura eſt obſcura.

VI. Negatur conſequentia. Nam & ipſa etiam facillima opus habent Interprete. Et imperitis omnia ſunt difficilia. Verumque prolixè teſtatur experientia. Nam illos ipſos fidei articulos, quos è difficilium cenſu eximunt ipſi Papiſtæ, etiam tum cùm ſerò admodum perſtant in aſſerenda Scripturarum obſcuritate, quam Catholici impugnant: illos, inquam, ipſos articulos, Catechumenis Epiſcopi ſolebant olim interpretari. Et quidem nõ obiter. Itaq; falſum eſt, aut ea omnia eſſe obſcura per ſe, quæ docentur per interpretem: aut imperitorum culpam reiiciendam in Scripturam.

VII. Deinde ij loci non loquuntur de omnibus Scripturis, ſed tantùm de quibuſdam Scripturæ partibus. Nam & apud Lucam agitur de iis quæ referebantur ad Chriſtum è veteri Taſtamento. Sic enim diſertè Lucas truncatus à Bellarmino, *Et exorſus à Moſe, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipſo ſcripta erant.* Tum Actorum octauo, indicatur certus locus ex Eſaia. Nemo autem negat ante prædicatum Euangelium, obſcurioſculam fuiſſe doctrinam de Chriſto. Sed viciſſim norunt omnes, eodem Euangelio prædicato, eas ipſas Prophetias factas eſſe admodum perſpicuas. Ita nemo eſt vel leuiſſimè verſatus in Nouo Teſtamento, qui non facilè intelligat locum illum, quo Eunuchus torquebatur: & ij etiam, quos Apoſtolis neceſſe erat exponi.

VIII. Gregorius de Valentia, ad hanc refert cauſſam, *velamen* illud quod Paulus ſecundæ ad Corinthios tertio affirmat, *vſque in hodiernum diem, cùm legitur Moſes, eſſe poſitum ſupra cor Iudæorum*: eſſe enim textum bona ex parte ex difficultate Scripturarum. Eodem & illud ex vigeſimo nono Iſaiæ. *Erit vobis viſio omnium ſicut verba libri ſignati, quem cùm dederint homini ſcienti literas, & dicent, Lege iſtum, reſpondebit, Non poſſum, ſignatus eſt enim.* Nam Gregorio magno, librum inuolutum, quem de manu Domini Ezechiel accepit, eſſe obſcuritatem Scripturæ, *cùm eloquium obſcurum, profunditate ſententiarum inuoluitur, vt non facilè ſenſu omnium penetretur.*

IX. Mirificum conſequentiæ genus! Iudæi ignorabant Scripturas: Ergo Scripturæ ſunt obſcuræ. Tum facilè dixeris, Solem eſſe tenebroſum, quia noctu non luceat. Aeſtatem eſſe frigidam, quia hieme terram niues occupent geluque. Quòd ſi hæc à capite ſunt cerebro carente, certè illud fidei nunquam erit integræ. Quàm eſt enim iniquum, hominum peruerſitatis culpam luere Scripturam? Nam certè Paulus velaminis illius cauſſam indicat, quòd [illegible], occæcauerunt mentes eorum. Et Eſaias libelli clauſi, quòd iuſto ſuo iudicio Deus eorum obſtipauerit oculos. *Quoniam* (inquit) *miſcuit vobis Dominus ſpiritum ſoporis, claudet oculos veſtros: Prophetas & principes veſtros, qui vident viſiones, operiet: Et erit vobis viſio omnium ſicut verba libri ſignati.* Quod ſi ita eſt, imò quia ita eſt, ergo obſcuritas illa non eſt innata Scripturæ, aut interna, ſed potius externa, ac per accidens.

X. Propterea Paulus addidit: [illegible]; *poſtquam cor eorum conuerſum fuerit ad Dominum, tolletur velamen.* Vnde duo mihi probantur. Primò, velamen illud non conſtare ex difficultate ipſarum Scripturarum: alioquin vt auferretur id velamen, neceſſum eſſet ipſas Scripturas vel auferri, vel ſaltem immutari: quod neque Paulus prædixit, nec factum eſt. Secundò, non eſſe argumentum à Iudæis ad Chriſtianos legitimum: cùm verum ſit illos non intelligere, hos verò intelligere Scripturas. Noſtram autem quæſtionem eſſe de vſu Scripturarum in Eccleſia, tum omnes facilè vident, tum nos monuimus capite primo libri decimi.

XI. Chryſoſtomus, in [illegible]. *Non igitur legis iſta criminatio eſt, vt neque Moſis tunc velati: ſed vecordiæ Iudæorum. Habet enim ille ſuam gloriam verum iſti videre eam non potuerunt.* Notent obiter Ieſuitæ. Chryſoſtomo iudice, eos, qui obſcuritatem referunt in Scripturam, [illegible] calumniari: Et ſua agnoſcant merita. [illegible]. *Quoniam dixerat in veteris Teſtamenti lectione velamen manere, ne quis hæc verba de legis obſcuritate intelligenda eſſe exiſtimares, tum per alia verba hoc ipſum prius demonſtrauit: nam cùm dixit, obtuſi ſunt ſenſus eorum, oſtendit eos in culpa eſſe: tum rurſus in his quoque verbis. Non enim dixit, In literis manet velamen, ſed in lectione: lectio porrò legentium actio eſt.* Adeò nondum vllus erat Ieſuita, qui Chryſoſtomum doceret velamen illud bona ex parte contextum eſſe ex difficultate Scripturarum. Et magno id quidem Eccleſiæ bono: quo infeliciora hæc noſtra tempora eſſe oportet.

XII. Salmero hos profert locos. Iſaiæ octauo. *Liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis? Et exſpectabo Dominum, qui abſcondit faciem ſuam à domo Iacobi. Et præſtolabor eum.* Propheta ſignificat Scripturas eſſe ſignatas illis quibus ſe Deus abſcondit, nec eos intelligentiæ lumine perfundit. Danielis duodecimo. *Tu autem Daniel claude ſermones, & ſigna librum vſque ad tempus ſtatutum: plurimi pertranſibunt: Et multiplex erit ſcientia.* Ergo clauſi ſunt ſermones Prophetici, & ſignati, vt magna indigeant Lectoris diligentia. Apocalypſis quinto, liber ſignatus ſigillis ſeptem, quem nemo ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſiue ſub terra poterat legere, imò ne reſpicere quidem, præter vnum Leonem de Tribu Iuda, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: is, inquam, liber Salmeroni eſt vniuerſa Scriptura.

XIII. Reſpondeo; ex Eſaia verè colligi Scripturas eſſe obſcuras iis, quos Deus non illuminat. Sed id vitium nullum eſſe Scripturæ: imò eorum potiùs quibus obſcuræ. Nam ſi illuminandi ſunt: ergo excæcatos eos eſſe oportet. Quid mirum, ſi excæcatis ne ſol quidem luceat? Noſtra autem quæſtio nulla eſt vtrum ab omnibus intelligantur Scripturæ: ſed vtrum ita factæ ſint, vt ſuo vitio percipi nequeat earum ſenſus verus, & genuinus. Eſaias au-

tem hoc non aſſerit. Imò diſertè ligari teſtimonium præcipit, ſignarique legem, non diſcipulis ſuis: A ſed in diſcipulis. Illud ſi dixiſſet; tum videri poſſet aſſerere legem vniuerſaliter obſcuram: nam ſi ipſis diſcipulis Dei: multo magis reliquis hominibus Sed hoc cùm dixit; ſignificauit eſſe quaſi theſaurum quendam inter diſcipulos ſuos: ſic vt extra eos ne pateſcat.

XIV. Etiam illud Danielis verum: ſed de eius Prophetia Hieronymus. *Quia Daniel multiplicem reuelauerat veritatem, ipſa occulta eſſe ſignificans quæ loquutus eſt, præcipit vt inuoluat ſermones, & ſignet librum: vt legant plurimi, & quærant hiſtoria veritatem, & propter obſcuritatis magnitudinem diuerſa opinentur.* B Quia autem Danielis prophetia, pars eſt tantùm Scripturæ: Ergo hoc tantùm concludi poteſt: eſſe Scripturæ partes quaſdam obſcuras, quod nos non tam confitemur, quàm vltro profitemur.

XV. De Apocalypſi verò; primò reſpondeo; non C intelligi vniuerſam Scripturã: ſed duntaxat illã ipſam Prophetiam, quę Ioanni manifeſtabatur. Patet: quia cùm reſignanda ſigilla Agnus accepiſſet; tum Ioannes ſingulorum reſignationem percurrit: atque in ea comprehendit hiſtoriam Eccleſiæ. Quanquam Andreas Cæſarienſis & Aretas, interpretantur potiùs [illegible]: vt ſit liber vitæ; in quo ſcripta ſunt nomina Electorum. Nec ab iis longè it Lyranus; exponens ſcientiam diuinam. D Quod ſi eſt, tum verò nihil ad noſtram theſin.

XVI. Verùm, qui à Latini interpretantur Vetus & Nouum Teſtamentum, Primaſius, Ambroſius, Haimo, Auſbertus: Secundò, reſpondeo, Ioannem non docere hunc librum eſſe obſcurum in ſeſe; ſiue ſuo vitio: ſed neminem dignum eſſe, qui aperiat eum, præter Dominum noſtrum. Hoc autem longè ab illo abeſt.

XVII. Tertiò, quid ſi illud, Aperire, non ſignificet intelligere ſiue explicare ſenſum libri; ſed potiùs implere, quæ in eo prædicta erant? E Ita ſanè Ambroſius, *Nullus, atque Angelus cælum inhabitans, nullus iuſtus in terra conſiſtens, nullus etiam ex iis qui mortis debitum ſoluerant, in mundo vnquam apparuit, qui genus humanum de poteſtate Diaboli redimeret: quæ redemptio, apertio eſt veteris Teſtamenti*, haberque conſentientes, Primaſium, & Ausbertum.

XVIII. Rurſus Salmero. Dominus loquens de abominatione deſolationis; quæ dicta eſt à Daniele, F admonuit, *Qui legit, intelligat*, Matthęi viceſimo quarto: Et quidem à plurali numero, (dixerat enim, *Cum videritis abominationem*) tranſiens ad ſingularem: vt oſtenderet plures eſſe qui legerent, quàm qui intelligerent. Oſeas quoque in coronide ſuæ Prophetiæ, vt eius indicaret obſcuritatem: *Quis ſapiens, & intelliget iſta? intelligens, Et ſciet hæc?* Quòd non de impoſſibili, ſed de difficili accipiendum docet Hieronymus.

XIX. Reſpondeo ad priorem locum: agi de vnico tantùm Scripturæ loco: & quidem prophetico: G Nos autem huiuſmodi locos ante impletionis tempus agnoſcimus obſcuros: non tamen totam Scripturam. Quanquam non eſt neceſſe ex iis verbis cõcludi obſcuritatem. Nam [illegible] commune eſt omnibus Scripturæ locis: quia nulli ſic legendi, vt eorum nos ſenſus fugiat: quod ſæpe fit etiam in maximè perſpicuis, quum incidunt in lectores ſtupidos, & negligentes. Faciliùs ergo fuerit dicere, Chriſtum eſſe hortatum lectores, vt, cùm inciderent in hunc locum, diligenter penſitarent: & aduerterent complementum rerum longè antè prædictarum.

A XX. In altero loco; nulla maior difficultas. Primò in verbis nulla ſignificatio obſcuritatis: ſed potiùs exprobratio nequitiæ Iſraelitarum, apud quos tam pauci vellent ſapere. Ita Caluinus. Quòd ſi hoc nomen Papiſtis odioſum eſt: ita etiam Dionyſius Carthuſianus. *Tanquam dicat, pauci ex Iudæis conuertentur ad Chriſtum: vel eius gratiam atque myſteria nunc deſcripta intelligent. Hoc dicit Propheta admirando cæcitatem Iudæorum, quod ſcilicet tam pauci reſpectu aliorum credituri eſſent in Chriſtum. Iuxta quem modum loquitur Eſaias, Domine, quis* B *credidit auditui noſtro, & brachium Domini, cui reuelatum eſt?*

XXI. Deinde, etſi concedamus Hieronymo obſcuritatem ſignificari: tamen negamus vniuerſalem: ſed tantùm huius Prophetiæ: Et quidem non totius; ſed per partes quaſdam. Quomodo ipſe declarat Hieronymus: *quid ſit Ieſrahel: quid ſoror eius, non miſericordiam conſequuta: quid tertius frater non populus meus:* C *quid ſit adultera*. Et nonnulla præterea. Quanquam ne hæc ipſa quidem non intelligi poſſe: ſed tantum abſque Chriſto. Itaque nunc, exhibito Chriſto, non debebunt obſcura dici.

XXII. Addit Salmero. Dominus non ad ſimplicem, ſed ad exquiſitam ac diligentem operam in Propheticis libris ponendam Iudæos inuitauit; Iohannis quinto. *Scrutamini Scripturas*: quaſi puteum altum, vnde aqua intelligentiæ longè ſit haurienda. D Et Pſalmo centeſimo decimo nono. *Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius: in toto corde exquirunt eum.*

XXIII. Reſpondeo in poſteriori loco illud, *qui ſcrutantur*, Latinè eſſe ab interprete Græco [illegible]; At Hebraicè, נצר custodientes ſignificare. Itaq; hunc locum nihil ad rem. In priori nego [illegible], difficultatem inferre ex parte Scripturæ. Sed tantù ſedulitatem, ex parte legentium. Alioquin enim, vel faciliima negligenter percurri non debent. Secundò etiamſi detur ſcrutandas eſſe Scripturas ob difficultatem: E nego tamen inde ſequi Scripturas eſſe obſcuras. Nam ſufficit, quoſdam earum locos non eſſe faciles.

XXIV. Supereſt Petrus: qui vltimo capite poſterioris Epiſtolæ ſuæ, aſſerit in Epiſtolis Pauli, eſſe quædam difficilia intellectu, quæ indocti, & inſtabiles deprauant. Vbi notandum (inquit Bellarminus) non dixiſſe, eſſe quædam difficilia indoctis & inſtabilibus, ſed difficilia abſolutè. F Vnde Auguſtinus fatetur ſibi difficillimum eſſe intellectu locum illum ex tertio prioris ad Corinthios, *Si quis ſuperædificauerit ſuper fundamentum*. Iam cũ dicit (inquit Gregorius de Valentia) illa D. Pauli, ſicut & Scripturas cæteras, deprauari à peruerſis, certè Scripturas etiam cæteras magna ex parte ſimiliter eſſe difficiles indicat. Nam propter difficultatem vtiq; cæterę quoq; Scripturæ deprauãtur, ſicut & illa de Pauli Epiſtolis.

XXV. At Petrus in hunc ſcripſit modum: [illegible Greek] G [illegible Greek]. Ea verba ſic expreſſit Vulgatus interpres. *Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus, ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis: Sicut & in omnibus Epiſtolis, loquens in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti, & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras Scripturas ad ſuam ipſorum perditionem.* Nec malè: ni modò vertiſſet [illegible]. Illud enim *in quibus*, tam referri poteſt ad Epiſtolas Pauli, quàm ad ea de quibus Paulus ſcripſit: cùm tamen Gręcè Petrus, diſtincto [illegible],

oſtenderit, ſe ad Epiſtolas non referre. Quod obſeruauit Ioannes Gagnæus Sorbonicus *Ita* (inquit) *ordinanda lectio. Sicut ſcripſit vobis in omnibus Epiſtolis, loquens in eis de his, ſcilicet de aduentu Domini, & longanimitate ipſius, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, τὸ in quibus, refertur non ad Epiſtolas, quia Græcè eſt ἐν οἷς, & Epiſtola eſt fœmininum Græcè.* Propterea, ſibi potius vertendum putauit, *Inter quæ*; vt & doctiſſimus Beza olim; quamuis poſtea mutarit, ſed addita annotatione, quæ ἀμφιβολίαν dirimat.

XXVI. Peccant Ieſuitæ. Primò, quum freti Latina verſione, quâ ſiue corrigi, ſiue explicari oportebat è Græco fonte, id de Epiſtolis Pauli, id eſt, de Scriptura interpretantur, quod Petrus dicit de ipſis rebus. Sunt verò hæc diuerſa: quis enim neſcit poſſe etiam res ſublimes ſubmiſſo orationis genere dici, & ſimiliter res obſcuras perſpicuo? Atque adeo hoc ipſum diſertè aſſerentem audiuimus Gregorium Nyſſenum: *ὅτι σαφῶς τε καὶ ... τὰ ... καὶ τὸ ... ἀκριβῶς ... καὶ τὰ ὑπέρτερα καὶ ... θεωρίας, ὅπως ... τε καὶ ... ἐστιν.*

XXVII. Secundò, quum à quibuſdam rebus concludunt ad omnes, ſiue à partibus ad totum: quod certè eſt ἀσυλλόγιστον. Imò audacior Gregorius illa quædam, mutat in magnam partem. Quod quis ferat? Non certè ipſi nos: ſi ea eo quod vtrinque conceditur, quædam eſſe perſpicua, concludamus, magna ex parte Scripturam eſſe perſpicuam. Neque ſanè is mos ſanorum hominum.

XXVIII. Tertiò, peccat Gregorius, cùm ex deprauatione colligit obſcuritatem: hoc eſt, vt perſpicuè loquar, cùm ex eo, quod Petrus dicit, ob illa δυσνόητα, cæteras etiam Scripturas deprauari, ſiue torqueri, concludit reliquas Scripturas quia deprauantur, eſſe obſcuras. Atqui huius concluſionis nulla neceſſitas. Compertum enim, ſæpè etiam manifeſtiſſimos locos deprauari, torquerique. Quod, ne longius abeam, doceo ex ipſo Gregorio, eodémque capite. Nam is inter Scripturæ locos, qui variè deprauantur ſiue torquentur, & hunc numerat, *Hoc eſt corpus meum*: quem tamen clarum appellat.

Cap. XIV.

De Myſteriis Scripturæ, & prædictionibus.

I. NEc plures, quod ſciam, Scripturæ locos Papiſtæ contra Scripturam torquent. Nunc ratiunculis aliquot pugnant: quas conſideremus ſanè.

II. Prima ratio eſto à cauſis obſcuritatis: has non leuiter vrgent, Bellarminus, Gregorius de Valentia, Salmero: ſed enumerãt ferè fortuitò, vt ſeſe ſingulæ obtulerunt. Ego diſtinctius: vt aliæ ſint ab ipſa Scriptura: aliæ à lectoribus. Et quia in Scriptura duo ſũt, nempe res, quæ in ea traduntur, tum autem ſtylus, id eſt, eorum myſteriorum tradendorum ratio: fiet omnino tres cauſarum ordines: primus, à rebus traditus: alter, à ſtylo: tertius, à lectoribus. Percurram in iis ordinibus ſingulas: ne aduerſarij meritò conquerí poſſint aliquam omiſſam.

III. Eſto primus ordo rerum. Et hæ in myſteriis, vel in prophetiis. A myſteriis hoc argumentum. Quæ Scriptura tradit myſteria obſcuriſſima, & quæ omnem ſuperant intellectum, ea eſt obſcuriſſima.

A At Scriptura tradit eiuſmodi myſteria. Eſt igitur Scriptura obſcuriſſima. Probatur maior. Quia ſciẽtia Metaphyſicorum difficilior eſt, atque obſcurior omnibus aliis naturalibus diſciplinis, quia cauſſas altiſſimas tractat. Probatur aſſumptio, enumeratione. Scriptura enim tradit myſteria Trinitatis, Incarnationis, Angelorum, Prædeſtinationis, Reprobationis, Creationis, Operationis Dei in mentibus humanis, Sacramentorum, Immortalitatis animorum, Reſurrectionis: atque alia. Sunt

B autẽ hæc omnia arcana, & ſupernaturalia; nec ſine magno ſtudio ac labore; grauiſſimóve erroris periculo inueſtigantur.

IV. Reſpondeo, cõcedi aſſumptionem. Nemo enim negare poteſt in Scripturis myſteria tradi altiſſima, difficillima, obſcuriſſima. *Sine controuerſia* (inquit Paulus tertio prioris ad Timotheum) *magnũ eſt pietatis myſterium. Deus conſpicuus factus eſt in carne: iuſtificatus eſt in Spiritu: conſpectus eſt ab Angelis: prædicatus eſt gentibus: fides illi habita eſt in mundo: ſurſum re-*

C *ceptus eſt in gloriam.* Nec poſtulamus, vt hoc nobis pluribus probetur.

V. Sed Maior negatur. Ratio, quia de rebus obſcuriſſimis ſcribi poteſt dilucidè: de difficillimis, facilè: de altiſſimis, demiſsè. Quod & factum in Scriptura. Sic Nyſſenus aſſerebat *θεολογίαν ὑψηλοτέραν καὶ κεκρυμμένην ἀπόρρητον θεωρίαν*, factam eſſe *ἁπλῆν*; tractatu primo in Pſalmorum inſcriptiones. Sic Cyrillus ſeptimo contra Iulianum. *Dicimus, quòd lingua quidem Hebræorum Prophetica dicta*

D *ſunt & Moſaica: vt autem omnibus eſſent nota, paruis & magnis, vtiliter familiari ſermone commendata ſunt, ita vt nullius captum tranſcendant.* Multi ſunt in Patribus loci ſimiles: quorum aliquot enumerati ſunt antea.

VI. Et ſanè niſi ita conſtituamus, vix quicquam poterit in Scriptura clarum agnoſci, præter hiſtorias fortaſſe rerum politicarum, & pauca alia. Et tamen quis negat de ipſa Incarnatione locos eſſe non paucos, qui ſolem ipſum vincant claritate? De Re-

E ſurrectione ſimiliter, Paulus non obſcurè diſputauit priore ad Corinthios. Et de Iuſtificatione ad Romanos. Denique ne omnia colligam, nónne in ſtatu quæſtionis conſtituendo, aſſenſerunt aduerſarij ea ſaltem quæ ſunt Symbolo Apoſtolico comprehenſa, eſſe facilia? Atqui in iis ſunt aut omnia aut ferme omnia myſteria à noſtris Sophiſtis enumerata. Sic Irenæus libri ſecundi capite quadrageſimo ſexto, Scripturas & in aperto, ſine ambiguitate eſſe; & ſolum Deum prædicare; & ab eo facta

F omnia per Verbum ſuum, ſiue inuiſibilia, ſiue viſibilia, ſiue cœleſtia, ſiue terrena, ſiue aquatilia, ſiue ſubterranea.

VII. Nec ſanè difficile eſt hic quicquam. Nam in myſteriis illis, quæritur vel τὸ ὅτι, vel τὸ διότι. Scripturæ τὸ ὅτι perſpicuè declarant: ita vt ex iis conſtet tam certò, vt nemini dubium ſit, eſſe Deum, eſſe vnum, eſſe tres perſonas, eſſe Filium incarnatum, paſſum, mortuum, rediuiuum; in cœlis ad dextram Dei. Sic in reliquis omnibus; vt prolixius diſputatum eſt libro nono. Hæc, inquam, omnia ita eſſe,

G non tantum certò, ſed etiam clarè docet Scriptura. At τὸ διότι, illud eſt, quod vltra Scripturas curioſi inueſtigant homines: & in quo ſibi ipſis ſatisfacere nequeunt. Exempli gratia, quum à Scriptura didicerunt Deum eſſe vnum & Trinum, tum inquirunt qui ſibi hoc conſtare poſſit, cùm ratio dictet vnum & tria inter ſe opponi. Et quia hoc non inueniunt in Scripturis tam manifeſtè demonſtratum, quàm

in Mathematicis ſolent rationes quantitatum; indignantur ſibi rem relinqui in obſcuro: indéque in accuſationem conuertuntur Scripturarum. Quaſi vlla ratio ferat, ideo Scripturas dici obſcuras, quia immanem eorum curioſitatem non expleant.

VIII. Exemplum à Metaphyſicis, primò non eſt aptum probandæ maiori. Nam Metaphyſicorum ſcientia non eſt Scriptura aliqua: ſed res ipſa, quæ potuit aliqua Scriptura tractari. Itaque debuit potius adferri, ſi probandum eſſet, Theologiam eſſe obſcuram: reſponderet enim Theologia, B Metaphyſicæ, nempe ſcientia ſcientiæ. At hoc non tantùm alienum eſſet à propoſita quæſtione, ſed etiam impugnaret traditiones. Nam hæ ſunt de myſteriis ſublimibus, & difficillimis: ideóque non poſſent non eſſe obſcuriſſimæ. Quod puto, contrà volunt Papiſtæ. Nunc autem quum agatur non de Theologia ipſa: ſed de ſcriptis, quæ Theologiam docent: proferenda erant potius ſcripta aliqua περὶ τῶν μετὰ τὰ φυσικά, puta Ariſtotelis, vel Suaris; vel alterius. C

IX. Deinde fallit etiam comparatio Theologiæ & Metaphyſicæ. Ratio in diſſimilitudine vtriuſque. Quia Metaphyſicæ ſcientia, vt ita dicam, eſt infinita: hoc eſt, non tantùm de rebus agit altiſſimis: ſed etiam nullos habet à quoquam definitos terminos. Neque enim iis quæ iam tractata ſunt à prioribus, ne Ariſtotele quidem excepto, vllus iam doctus ita acquieſcit, vt aut ea ſola tractanda credat; aut etiam ἀδιανόητα. Itaque indulgent ſinguli ſuæ curioſitati. Quare non eſt mirum, ingredientibus tam va- D ſtum pelagus, aut nunquam, aut vix vnquam terram apparere. At veræ Theologiæ, ſuos certos, immotóſque limites ab initio præſcripſit Deus: quum vetuit ſapere ſupra id quod ſcriptum eſt. Quemadmodum ergo, ſi nihil in Metaphyſicis quærendum eſſet, præter ea quæ ab Ariſtotele fuerunt excogitata: non eſſet hæc ſcientia difficillima, quanquam de rebus magnis: ſic non poteſt eſſe obſcuriſſima Theologia, ſi continemus nos intra Dei Verbum. Et ſanè immenſum, hoc eſt, Scholaſticorum Theologorum E peccatum: quòd haud ferè aliter ſibi tractandum putarunt Paulum, ac Ariſtotelem: ſuæ curioſitati litantes potiùs, quàm pietati: vt ille doctiſſimus inter eos habeatur, qui plurima extra Scripturam & quærere audet, & definire præſumit. Quæ diſtinctiones, qui ordines, qui gradus, quæ officia Angelorum: quæ ad Dei potentiam abſolutam referri queant: qui vſus ſexuum, ſi nó peccaſſet Adam: an Chriſtus fuiſſet incarnandus, ſi nullum fuiſſet hominis peccatum: & infinita huiuſmodi. Enimuerò hanc Theo- F logiam, quæ curioſitatem magis ac magis irritet, potius quàm pietatem paſcat; quis miretur eſſe obſcuram? Sed veram Theologiam, veri Theologi, id eſt, Chriſtiani, omnes agnoſcũt à Deo ſuis certis finibus deſcriptam in Scripturis, quos vltra citráque nequit conſiſtere certum: Et ſcient ab eodem accommodatam eſſe iis, qui ſunt per eam vindicandi in vitam æternam.

X. Quanquam eſt aliud diſcrimen. Nempe, quòd Metaphyſici non ſubſiſtunt ἐν τῷ ὅτι, ſed lon- G gè maiori ambitu veſtigant τὸ διότι, id eſt, cauſſas omnes τοῦ ὄντος. Et hæ ſolent longè obſcuriores eſſe ſuis effectis. Nemini ſatisfecit Ariſtoteles; quũ aliquid ita eſſe, aut non eſſe pronunciat. Statim ratio exigitur: & ſi non eſt apud eum: aliunde veſtigatur. Quo fit, vt non tantùm τὰ μετὰ τὰ φυσικά obſcura ſint: Sed etiam aliæ omnes ſcientiæ. At verò veris Theo- A logis ſola ſufficit autoritas Scripturæ, aſſerentis, negantis-ve. Itaque etſi longe diſparia ſint effata Ariſtotelis quidem, [illegible], Scripturæ verò, *In principio creauit Deus cælum & terram*: tamen hoc fidelibus ſemper fuit longè facilius, quàm illud Philoſophis.

XI. Et quia ratò fit, vt difficultatem τῶν ζητουμένων, augeat etiam autorum τὸ σκοτεινόν; vnde Ariſtotelem dicunt negaſſe ſua edita eſſe, quæ tamen erant edita: & Democritum affectaſſe, vt à nemine B intelligeretur: iubeo meminiſſe Chryſoſtomi, oratione tertia de Lazaro, ita loquentis de autoribus ſacris. *Non ad inanem gloriam, quemadmodum Ethnici: ſed ad audientium ſalutem hæc omnia compoſuerunt, quos ab initio Deus dignatus eſt gratia Spiritus. Siquidem hi qui ſunt à Chriſto alieni Philoſophi, dicendi artifices, Rhetores, ac librorum conſcriptores, non quod in commune conducit, quærentes: ſed illud ſpectantes, vt ipſi ſint in admiratione, etiamſi quid vtile dixerint, hoc quoque quemadmodum in caligine quadam ſapientia, conſueta illis occulta-* C *uit obſcuritas. Apoſtoli verò & Prophetæ omnia contra fecerunt manifeſta claráque: quæ prodiderunt, expoſuerunt omnibus, veluti communes orbis doctores, vt per ſe quiſque diſcere poſſit ea quæ dicuntur, à ſola lectione.*

XII. Gretſerus in Apologia primi capitis libri tertij inſtat: fieri non poſſe, ſi res ſignificatæ ſint arduæ, difficiles, & obſcuræ, vt ſigna, quibus ſignificantur (id eſt, ſermo de iis inſtitutus) non ſint obſcura, & difficilia: quatenus ſunt talia ſigna. Exempli gratia: Etſi homo generali conceptu ſcit quid D ſit Deus: & quid vnus: & quid tria: tamen hæc enunciatio, *Deus eſt vnus & trinus*, difficillima & obſcuriſſima. Quia, quàm primùm intellectus incipit prædicatum illud, *trinus & vnus*, cum ſubiecto coniungere, ingentes exiſtunt tenebræ & difficultates: quibus ſuperandis nulla ingenij ſubtilitas, ſed ſola fides ſufficit.

XIII. Reſpondeo, contrà verum eſſe, poſſe res enunciatas obſcuras eſſe; vt tamen enunciatio ſit clara. Cur non enim æque, ac poteſt enunciatio E eſſe obſcura de re perſpicua? Sed habemus teſtes Veteres, idem nobiſcum ſentientes. Neque enim aliter potuit Nyſſenus aſſerere, Theologiam difficillimis theorematis abſconditam, factam eſſe facilem: quod paulò antè citauimus. Nec Chryſoſtomus, homilia in Ioannem ſecunda, verè aſſeruiſſet Ioannem nulla caligine, nullis tenebris ſuam operuiſſe doctrinam: tantámq; verbis ſuis adhibuiſſe perſpicuitatem; vt eſſent, quę dixit, perſpicua, nó viris tantùm, iíſque prudentibus, ſed etiam mulieribus, at- F que adoleſcentibus.

XIV. Fateor ergo in exemplo propoſito, non poſſe, intellectum non magnis tenebris circumfundi, cùm audit eidem Deo tribui vnum & trinum. Sed dico tamen hanc enunciationem, *Deus eſt trinus & vnus*; eſſe perſpicuam, & facilem, quatenus ſignum eſt. Nam hac ratione, id eſt, quatenus ſignum eſt; tantùm hoc ingerit intellectui noſtro, & trinum, & vnum, quæ ſingula, quid ſint, cùm ſit iam cognitum, rectè veréque tribui eidem Deo, qui ſaltem ge- G nerali conceptu ſcitur quid ſit. Quas autem tenebras intellectus concipit, inde ſunt, quòd capere nó poſſit, qui queant trinus, & vnus, quorum ratio tam eſt contraria, de eodem dici Deo: quòd nemo ferat de vno quocumque indiuiduo. At hoc non efficit enũciationem obſcuram, quatenus eſt ſignum. Ratio in promptu: Quia id quod intellectus veſtigat, cũ quærit, qui poſſit ita eſſe: &, quod quandiu non

inuenit,

inoenit, ſentit ſe in tenebris eſſe : id es enunciatio, non ſignificat: ideóque non eſt eius ſignum.

XV. Atque hactenus de myſteriis. Nunc de Prophetiis; nam has Salmero non omittit: ſunt enim Prophetis familiares futurorū prædictiones. At hæ operâ Spiritus Sancti confuſæ ſunt admodum, atque perplexæ: ita vt cùm difficile ſit futura coniectare, etiamſi apertè tradantur: multo difficilius ſit, ſi arte quadam celatæ, & metaphoris abſconditæ ſcribantur quemadmodum Dominus feciſſe videtur.

XVI. Reſpondeo, concedi, omnes futurorum prædictiones eſſe obſcuras, quandiu illa futura ſunt: ſed quum hæc impleta ſunt, tum illas faciles factas ſiue ipſo euentu, ſiue interprete Spiritu. Itaque paucos admodum ſupereſſe huius generis locos, qui non ſint faciles? puta in Apocalypſi. Nam, exempli gratia, & ſi quæ prædicta erant de Cyro, Eſaiæ quadrageſimo quarto, & quadrageſimo quinto; erant obſcura, dum ab Eſaia prædicerentur: tamen poſtea facta ſunt perſpicua tempore Danielis. Tum autem illud, *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes*; quod erat obſcurius de Chriſto dictum, quam vt ſolo euentu fortè fieret perſpicuum, Spiritus nobis manifeſtum fecit per Paulum. Quæ cùm ita ſint, &, vt dixi, minima pars huiuſmodi prædictionum ſit adhuc obſcura, tum ſanè non poteſt hoc argumento concludi aduerſus Scripturarum perſpicuitatem.

CAP. XV.

De ſtylo Scripturæ.

I. POſt Scripturæ myſteria, ſequitur eiuſdem ſtylus. Hîc verò, inquit Bellarminus, inueniemus innumerabiles rationes difficultatis: & ſanè putant hoc ſibi Sophiſtæ validum præſidium. Itaq; eas rationes diligenter enumerant Bellarminus ſex, Gregorius de Valentia ſeptem, Salmero duodecim. Et inuoluunt tamen eas, quæ pertinent ad lectores, de quibus nobis decretum agere in tertio ordine.

II. Cauſſas obſcuritatis ex ſtylo, video eſſe duū generum: alias in ſingulis locis: alias in comparatis inter ſe. In illis prima cauſſa apud Gregorium, Vis dictionis; qua vel primùm ipſa doctrina ſacra mandata eſt literis; vel certè deinde in aliam linguam bene verſa. Hanc enim ante omnia cognitam eſſe debere: à paucis tamen ſciri. Et huc puto referendos Hebraiſmos, Helleniſmóſq; quos obiecerunt Salmero, & Bellarminus.

III. Proximum eſt τὸ σχῆμα τῶν λέξεων, cuius varia capita, vnde totidem cauſſæ. Secunda ergo in figuratis loquutionibus, quibus, inquit Salmero, libri Sacri ſcatent, & his interdum multæ veritates inuoluūtur: Itaq; ingeniū ſtudioſis faceſſūt. Tertia, Ambiguitas. Sunt enim, inquit Bellarminus, verba & orationes ambiguæ: vt Ioannis octauo, interrogatus Chriſtus, *Tu quis es?* reſpondit, *Principium qui & loquor vobis.* Vbi miré torquentur omnes interpretes: necdum ſcitur, quid illud ſit, *Principium, qui.* Oritur etiam ambiguitatem Salmero notat, tū à diſtinctione perſonarum in vna Deitate: tum propter diuerſas naturas in vna Chriſti perſona: tū propter Eccleſię ſtatum triumphantem, & militantem, tum propter duplicem Chriſti aduentum, alterum in humilitate, alterum in maieſtate. Quarta: Vniuerſales propoſitiones, quæ tamen nō ſunt vniuerſim accipiendæ. Geneſeos ſexto: *Omnis caro corrupe-*

A *rat viam ſuam.* Pſalmo decimo quarto *Omnes declinauerunt: ſimul inutiles facti ſunt.* Pſalmo centeſimo decimo quinto. *Omnis homo mendax.* Iſaiæ ſexageſimo quarto. *Quaſi pannus menſtruatæ vniuerſa iuſtitia noſtra.* Ad Romanos tertio. *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.* Prioris ad Corinthios decimo, *Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant.* Quinta: Perſonarum loquentium mutatio, & earum ad quas fit ſermo: frequens in Prophetis & Pſalmis. Sexta: tranſi-

B tus à litera ad Spiritum: à carnalibus ad ſpiritualia: à temporalibus ad æterna: à regibus Iſrael ad Meſſiam Regem. Contra etiam à Spiritu ad literam Ita ſeptimo Iſaiæ, ab hiſtoria duorum Regum, fit tranſitus ad Virginem concepturam. Et decimo quarto, ſub metaphora Regis Tyri conuertitur Propheta ad Satanam. Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo, cùm ſermo eſſet inſtitutus de Salomone, repente transfertur ad Meſſiam. Sexta: Orationes imperfectæ: ad Romanos quinto: *ſicut per vnum homi-*

C *nem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccauerunt.* Septima: orationes præpoſteræ. Geneſeos decimo. *Iſti ſunt filij Sem ſecundum cognationes & linguas, & generationes in gentibus ſuis.* Et tamen capite vndecimo, *Erat autem terra labij vnius, & ſermonum eorundem.* Gretſerus. Quanta obſcuritas nata eſt in Euangeliſtis circa negationem beati Petri, ob ὕστερον πρότερον, quo viſus eſt S. Ioannes in ſua Euangelica hiſtoria: cùm quæ in domo Caiaphæ facta

D ſunt, prius narrauit, quàm quæ in domo Annæ: ex quo factum, vt prima negatio videretur in domo Annæ accidiſſe: quæ tamen accidit in domo Caiaphæ, vt ex aliis Euangeliſtis planum. Octaua: Senſuum, quos litera accipere poteſt, & à Patribus aſſignantur, multiplicitas: quod eſt verbis ſignificantibus nos alloqui: item myſticorum ſenſuum varietas: quod eſt nutibus & ſignis obſcurius loqui vt muti faciunt & hiſtriones. Nona: ex eo, quòd Scri-

E ptura, vt indeterminata, ad diuerſos ſenſus rapi poteſt, ſiue ex varia interpunctione, ſiue ex vario modo ſcribendi, aut pronunciandi; vt dubium ſit an affirmatiuè, an ironicè, an interrogatiuè. Siue ex æquiuocatione vocabulorum, quæ frequens eſt in lingua Hebræa.

IV. Cauſſæ difficultatis in comparatis locis tres. Eſto igitur Decima, Analogia. Nā ratio omnis rectæ fidei, inquit Gregorius, tenēda eſt; vt eius vbiq; analogiā videre, & ad eā exigere ſententias difficiliores poſſis: quæ in re magno iudicio, quod pau-

F cis contigit, & dexteritate magna opus eſt. Vndecima: ex eo quod difficiliores loci ex clarioribus ſint interpretandi: ſit autē difficillimum huiuſmodi locorum collationem ſic inſtituere, vt quem tu putas clariorem eſſe, is re vera ſit clarior. Duodecima: Apparentes contradictiones: ſunt enim in Scripturis plurima, quæ prima fróte videntur contraria. Geneſeos primo dicitur Deus ſex diebus creaſſe cœlum & terram: & tamen poſtea ſubdi-

G tur, *In die quo creauit cœlū & terram.* Et ad hoc Eccleſiaſtici 18. *qui viuit in æternum creauit omnia ſimul.* Itē primo die, *fiat lux: & facta eſt lux:* Et tamen quarta die ſol conditus: nunquid ergo lux & ſol non ſunt idem, inquit Salmero? Exodi vigeſimo. *Ego Deus zelotes viſitans peccata patrum in filios, in tertiā & quartam generationem.* Et tamen Ezechielis decimo octauo: *Filius non portabit iniquitatem patris: Sed anima quæ peccauerit, ipſa morietur.*

V. Reſpondebo primò in genere: deinde per partes. Itaque primò fallit hoc argumentum, quum Scripturas κατὰ μέρος cõſiderat: nõ verò ὡς σύνολον: quemadmodum ſi quis Theſauros Crœſi examinans, negaret eſſe immenſos, quia ſingulæ particulæ exiguæ. Enimverò perſpicuitas Scripturarum ὅλως in eo conſiſtit, quod vt notarunt Veteres, nihil vſquam obſcurè dictum ſit, neceſſarium quidẽ ad fidem, quod alibi non occurrat dictũ perſpicuè. Exempli gratia, Christum natum ex Maria Virgine omnes fatentur perſpicuè doceri in Scriptura: & quidem ſic vt nihil magis. Tamen id ipſum obſcure etiam reperitur in eadem Scriptura, Geneſeos tertio, *Semen mulieris conteret caput ſerpentis.* Quod ſi non obſtat locus hic Geneſeos, quominus perſpicuus ſit Matthæus: & propter Matthæum vniuerſa Scriptura, ὅλως ſumpta, manifeſtè dicatur docere hoc myſterium: Vident omnes, opinor, non ſufficere Papiſtis, ſi probent eſſe quaſdam Scripturæ particulas obſcuras: niſi repetito labore doceant eaſdem particulas nuſquam fieri perſpicuas.

V I. Secundò: fallit iterum: quòd à quibuſdam particulis concluditur de toto corpore: vt ſi quis ex Libyæ vaſtis ſolitudinibus, totum orbem terrarum contenderet eſſe deſertum: aut omnes homines nigros, coniectura ſumpta ab Aethiopibus. Vt enim concedamus occurrere nonnulla in Scripturis verè obſcura, hoc eſt, ſic, vt à locorum collatione lucem nullam accipere poſſint: tamen ea ſunt pauciſſima: & quæ à Theologis etiam ſummis ignorari poſſint abſq; vllo fidei detrimento. Etſi enim, exempli gratia, exactus Hebdomadarum Danielis calculus non ſit cognitus, aut annorum numerus ab Adamo ad Chriſtum; non eſt tamen propterea incerta natiuitas Chriſti. Item, licèt neſciamus quid ſit, baptizari pro mortuis: nihilominus certa eſt reſurrectionis fides.

VII. Atque hactenus in genere. Nunc particulatim expendam duodecim cauſſas, tam curioſè ab aduerſariis conquiſitas. Quanquam ſi omnes ſimul ſint inutiles, multo minus ſingulæ vtiles eſſe poterunt.

V I I I. Prima: vis dictionis. Ita enim appellatur à Gregorio de Valentia. Sed hæc generalis eſt omnibus, non tantùm libris; verùm etiam ſermonibus: ſiue obſcuris, ſiue perſpicuis. Non enim ipſa Scriptio vim dictionis efficit: quæ eſt potius à lingua, & linguæ omnes ſuam habent ſingulæ vim dictionis: quæ ignorata, ſine dubio eſt obſcura. Ideo Paulus, nõ de Scriptura loquens, ſed de viua voce decimo quarto prioris ad Corinthios: *Niſi ſciero vim vocis, ero ei qui loquitur barbarus: & qui loquitur apud me barbarus.* Cur ergo in Scripturam torquent hanc vim ſermonis; quaſi inde obſcuram: quum tamen Traditionem non ſcriptam fateantur facilem?

I X. Cæterùm linguæ vel doctæ intelliguntur, nimirum quæ non niſi in ſcholis diſcuntur: vel vulgares, quas vſus communis habet. At in vulgaribus hæc cauſſa nulla eſſe poteſt, ſunt enim cognitæ. Si ergo illas potiùs Sophiſtæ volunt, nimirum Hebræam, Græcam, Latinam: tum verò hæc, quæcunque cauſſa obſcuritatis dicitur, non eſt niſi per accidens: quia factæ ſunt ex linguæ non cognitæ, eò quòd abierunt in deſuetudinem. Nam ſi per ſe: Ergo ſemper ignotæ fuiſſent. Quod non eſt ita. Nam poſterioris Regum decimo octauo, cùm loqueretur Rabſaces Iudaicè; tum intelligebat vniuerſus populus: quod cùm ægrè ferrent legati

A Regis Ezechiæ rogarũt vt Syriacè loqueretur. Porrò abſurdum eſt Scripturam obſcuram pronunciare, quia deſiit intelligi lingua ſiue Hebraica: ſiue Græca. Nemo enim adeo deſipit, vt Demoſthenẽ aut Iſocratem obſcuros & ἀσαφεῖς autores dicat: quum tamen ea lingua ſcripſerint, quæ iam deſiit.

X. Deinde: quæ ita ſcripta ſunt, vt vis ſermonis abierit in deſuetudinem: ea nihil impedit quominùs vertantur in linguas vulgares: & fiant cognita: indéque non difficilia. Sic Lucas, quum teſtatus ſit

B Actorum vigeſimo primo, Paulum concionatum Hebraica lingua: tamen eam concionem ſcripſit Græcè: & ita effecit, vt Græcis cognoſcentibus vim ſuæ dictionis, ipſa etiam concio ne eſſet ignota. Sic Chryſoſtomus homilia tertia in poſteriorẽ ad Theſſalonicenſes, ſuos increpabat obſcuritatem prætexentes Scripturarum: διὰ τί; aiebat: μὴ γὰρ Ἑβραϊστὶ, μὴ γὰρ Ῥωμαϊστὶ, μὴ ἑτερογλώσσως εἴρηται; οὐχ ἑλληνιστὶ λέγεται; Euſebius etiam Præparationes libro octauo: cùm Prophetias de Chriſto, vitáſque virorum olim illu-

C ſtrium, & piæ eruditionis præcepta dixiſſet, τῇ πατρίῳ αὐτῶν φωνῇ ἐξ αἰῶνος μακροῦ κεκαλυμμένα, patria Iudæorum lingua fuiſſe longo tempore recondita; tum ſubiicit; περιφανῶς ἀποκαλυφθῆναι τοῖς νῦν, εἰς φῶς τε ἐλθεῖν ἐπ' ἀκριβεῖς μεταβληθέντα, διατάξαντος Deum ita diſpenſaſſe; vt ex prædictiones omnibus reuelarentur, & in lucem prodirent, exactè tranſlatæ. Vnde conſtat perſuaſum fuiſſe Veteribus Chriſtianis, Scripturas, cùm factæ ſunt obſcuræ per accidens, ob ignoratam vim dictionis,

D reuocari in lucem per tranſlationem in eas linguas, quarum vis dictionis ſit cognita.

X I. Nam quod Hebraiſmos obiicit Bellarminus; nihilo maius habet momentum: Nam quæ ratio eſt vniuerſæ linguæ, eadem idiotiſmorum eſt. Itaque quibus modis ipſa lingua fit facilis; vel cognitione, vel tranſlatione: iiſdem etiam idiotiſmi. Denique nulla eſt lingua, quæ ſuos non habeat. Itaque aut nullos vnquam libros faciles, ac perſpicuos ſcriptos dicendum eſt:

E aut fatendum non concludi hoc argumento Scripturæ obſcuritatem. Nec ſanè video cur obſcurius ſit, *Thronus eius dies cælorum*, Pſalmo octogeſimo nono: quàm, *Neſtoris anni*, qui abierunt in prouerbium. Aut illud, *Anima mea in manibus meis*, Pſalmo centeſimo decimo nono: quàm illud. *Omnia ſunt hominum tenui pendentia filo.*

X I I. Secunda cauſſa erat à tropis & figuris. Ego verò agnoſco in Scripturis infinitas eſſe hoc artificio variatas ſententias. At primò

F quicquid hoc eſt, nego eſſe proprium Scripturæ Sacræ: ſed commune omnibus penè linguis. Certè oratores in eo multi ſunt: Et tamen nemo aut Demoſthenem, aut Ciceronem propterea obſcuritatis accuſat. Secundò iidem, qui in oratoribus τὴν σαφήνειαν inter præcipuas virtutes commendant oratoribus; hos tropos non tantùm permittunt, ſed etiam appellant lumina. Cur ſi obſcurant orationem? Et ſanè non rarò accidit, vt longè auguſtior ſit & efficacior tropus, quàm pro-

G prium vocabulum. Saluianus de Gubernatione Dei libro primo: *Pœnituit ergo, inquit Scriptura, Deum quòd hominem feciſſet. Non quòd Deus ſit obnoxius huic motui, aut vllis ſubiaceat paſſionis. Sed ſermo diuinus ad inſinuandam plenius nobis rerum ſcriptarum intelligentiam, quaſi humano affectu nobiſcum loquens, ſub nomine pœnitentiæ Dei, vim demonſtrat iræ.* Nota, ad inſinuandam plenius intelligentiam,

gentia: ergo non ad occultandam, ſiue obſcurandam. Denique illæ ipſæ figuræ ſunt vſu ipſo continuo tritæ, cognitæque, ac faciles. Sic vix eſt fidelium quiſquam, qui ignoret, induere Chriſtum: ſepeliri cum Chriſto: membra Chriſti: caput Eccleſiæ: mori peccato, & infinita eiuſmodi. Quin etiam traditio ipſa, ipſa, inquam, viuæ vocis traditio potuit ne ab eiuſmodi tropis abſtinere? Quæ & Epiſcopum Romanum, caput Eccleſiæ, ſponſum Eccleſiæ, patrem fidelium: paſtorem gregis. Et Eccleſiam matrem Chriſtianorum: & Monachos, religioſos: & confeſſionem, ſecundam naufragij tabulam; ſolet appellare; atque adeo infinita huiuſmodi?

XIII. Gretſerus, Imò, inquit, vel cæco liquet planius, clarius, & dilucidius dicendi genus eſſe, cæteris paribus, quod verbis propriis, idque ad quod ex prima impoſitione deſtinata ſunt, ſignificantibus conſtat, quàm quod conſtat tranſlatis ſeu metaphoricis, & allegoricis: cùm allegorica ex ſua natura ſint ænigmatica, & hinc tenebricoſa. Metaphorica autem intellectum quaſi per ambages ducunt ab eo, quod ſignificare videntur immediatè, ad aliquid aliud: ita vt loco vnius, duo vel plura concipi & apprehendi oporteat: vt in, *Leo de tribu Iuda*; &, *Aſperge me, Domine, hyſſopo*, primùm Leonem animal; & hyſſopum, herbam deinde Chriſtum, & remiſſionem peccatorum.

XIV. Reſpondeo, vel cæco liquere Gretſerum tergiuerſari, potius quàm diſputare. Quid enim, ſi concedamus proprium ſermonem clariorem eſſe tropico? An propterea tropicus obſcuritis & obſcuritatis cauſſa? falſum. Concedo inueniri tropos obſcuros: ſed nego omnes. Et in Scripturis dico maximam partem familiares eſſe; eâq; familiaritate clariores, vt in ipſis exemplis, leo, & hyſſopus. Nam leonem nominari pro principe, & forti, iam omnes ſciunt, etiam quibus nulli Leones viſi. Hyſſopum adhibitam luſtrationibus, ſciebãt Iudæi: ſciunt quicũq; Moſis legem legunt: ideóq; non poteſt prætexi ſermonis obſcuritas: ſed lectoris nimia ſupinitas, ſi ignoret tam facile obuia.

XV. Allegorica ſunt ænigmatica. Non omnia, inquam. Sed ea tantùm quæ longè petitis tropis conſtant. Deinde non omnia ænigmata obſcura: Sed illa tantùm, quorum expoſitio nulla data eſt. At huiuſmodi pauciſſima ſunt in Scripturis. Itaque pauciſſima hanc ob cauſſam obſcura.

XVI. Metaphorica ducunt ab alio ad aliud. Ita ſanè. Sed quomodo in imagine, etſi aliud videatur, quàm cogitetur, tamen à pictura non eſt difficilis ad ἀρχέτυπον tranſitus, [illegible]; ita in metaphoris, quæ aptæ ſunt, & non violentæ; (non poſſunt autem, credo, aptiores dari, quàm à Spiritu Sancto) rerum quaſi vicinitas facilè ab vna ad aliam deducit intellectum. Hinc fit, vt nemo iam quærat, quare Deum Patrem noſtrum appellemus: nos filios: & verbum, ſemen: aut doctores Eccleſiæ, Paſtores: Chriſtianos, oues: Eccleſiam, ouile: vel rurſus Eccleſiã, domum; Chriſtianos, lapides: Doctores, architectos. Et infinita huiuſmodi.

XVII. Tertia cauſſa, Ambiguitas. Hanc verò obſcuritatis cauſſam eſſe tum fatebor, & imputandam Scripturis; ſi ex ipſis Scripturis nulla ratio diſtinguendi apparuerit. Sed ſi certa ſit, imò ſi facilis, tum profectò ea cauſſa nulla erit. Exempli

A gratia, cùm Paulus prioris ad Timotheum quarto dicit, *Te ipſum ſeruabis, & eos qui te audiunt*: ambiguum eſt, verum ſic ſeruare dicatur Timotheus alios, quomodo Chriſtus. Sed nihil obſcurum tamen. Quia tum idem Paulus docet, paſtores ſeruare tanquam inſtrumenta, ſiue miniſtros, quarto ad Epheſios: & tanquam legatos nomine Chriſti, poſterioris ad Corinthios quinto: Imò & eodem ipſo capite; Timotheum Chriſti miniſtrum vocat. Eadem ratio ambiguitatum, quarum origo B à diſtinctione perſonarum, naturarum, ſtatuum, quia eam diſtinctionem habemus diſertè perſpicuéque à Scripturis. Sic, quo ſenſu dicatur, *Deus gloriæ crucifixus*, facilè ſciunt fideles: nec facile ſcirent, niſi legerent in Scripturis eum hominem, qui cruci affixus eſt, eſſe verum Deum.

XVIII. Quum autem legimus, *Principium qui & loquor vobis*; quod ambiguitatis exemplum delegit Bellarminus: nos verò immanem agnoſcimus obſcuritatem; quæ Latinos interpretes non C tam exercuit, quam excarnificauit. At id vitium profectò non eſt Scripturæ: ſed interpretis Latini, qui ſua ænigmata poſuit pro verbis Ioannis; in quibus explicandis, etſi ne Græci quidem conſentiant: tamen nihil eſt admodum obſcuri. Interrogatur Chriſtus: σὺ τίς εἶ; Reſpondet: τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν. Id eſt interprete Beza: *Tu quis es? Id quod à principio dico vobis*: Quem ſenſum expreſſerant Syrus Interpres; & Nonnus, eumque repudiatis aliis, probant Ianſenius & Maldonatus.

D XIX. Gretſerus fumos excitat. Primò, non quæri, quomodo nos locum explicemus: Sed verè ſit obſcurus: & obſcurum teſtari infinitas interpretationes: etiam Græcorum. Secundò, Latinum interpretem legiſſe ὅ,τι, non ὅτι. Nec poſſe planum fieri hoc quàm illud eſſe commodius. Tertiò quoſdam legere non ὅ,τι, ſed ὅτι. Quartò: quid obſcurius, inquit, quàm interroganti, *Tu quis es?* reſpondere, *id ſum quod ab initio loquor vobis?* Nam E etſi Latina verba ſint expedita, tamen Græca ſunt impeditiſſima. Quia & τὴν ἀρχὴν ſumitur pro ἐξ ἀρχῆς: & iungitur cum verbo λαλῶ: & [illegible] repetitur τίς εἰμι. At ſi, vt videtur, Interpres Latinus legit ἡ ἀρχή, longè clarior ſenſus eſt.

XX. Reſpondeo, multo minus quæri, quid homo peruicax & importunus velit nolit-ve agnoſcere: Sed quid reapſe verum ſit. Id autem verum quod diximus: Et iam probatum doctiſſimis Papiſtarum, quamuis olim in Caietano, & F Eraſmo damnatum ab Ambroſio Catharino, & Eduardo Leo, teſte Sixto Senenſi. Ex infinitis interpretationibus remouendas dico Latinorum hominum, qui non Scripturam ſunt interpretati, ſed verba Latina vt potuerunt. Græcorum interpretationes vix tres numerari: Cyrilli, Nonni, &, ſi fortè, Chryſoſtomi: nam iſte quid ſenſerit, vix aperuit. Cyrillus autem tam procul diſcedit à verbis, vt via mereatur eius explicatio conſiderationem. Itaque ſola reſtat Nonni, quæ probari G poſſit.

XXI. Latinum interpretem legiſſe ὅτι, ſit veriſimile. Sed planum fieri hoc commodius eſſe primò nihil intereſt fortaſſe. Nam Maldonatus perinde eſſe putat. Sed mihi quidem aliter videtur. Quia ſi interrogatus, *Quis tu es*: reſpondiſſet, *Ego is ſum qui ab initio loquor vobiſcum*, idem per idem explicatum eſſet: neque ſe Chriſtus co-

gnoſcendum exhibuiſſet: quod qui potuerit non A
eſſe abſurdum? Qui enim eiuſmodi interrogatio-
nes non vult eludere; is aliquid reſpondet de qua-
litate ſua, Actorum nono. Paulus, *Quis es, Domine?*
*Dominus autem dixit: Ego ſum Ieſus, quem tu perſeque-
ris.* Geneſeos vigeſimo ſeptimo. Iſaac ad Iacob:
Quis es tu, fili mi? inquit. *Dixitque Iacob: Ego ſum pri-
mogenitus tuus Eſau.* Et ſimiliter poſtea, *Dixit Iſaac:
Quis enim es tu?* Eſau reſpondit, *Ego ſum filius tuus
primogenitus Eſau.* Multa ſunt ſimilia. Quòd ſi i-
gitur legas, *Id quod à principio dico vobis*: tum non
explicatur idem per idem: ſed reuocat Chriſtus B
Iudæis in memoriam, quod ab eo ſæpè audiuerant
de Filio Dei, aut etiam de luce mundi, hoc ipſo
capite. Quare longè commodius eſt ὅ τι quàm ὅτι.

XXII. Sed ita Græca ſunt impeditiſſima, in-
quit Gretſerus. Ain' tu impeditiſſima? Perſuaſe-
ris, ſi præter te nemo Græcè ſciat. Sed enim ni-
mis iam diu patuerunt omnibus Athenæ, vt igno-
remus τὴν ἀρχὴν ſumi pro aduerbio; ſiue, vt Non-
nus reddidit ἐξ ἀρχῆς. Apud Heliodorum Aethiopi-
còn quarto, ἐγὼ γὰρ λυποῦμαι μὲν καὶ ὁ νόσος ἀκμάζων, πλέον δὲ C
τὸ μὴ κρατῆσαι τὴν νόσον τὴν ἀρχήν. Me autem dolore af-
ficit morbus inualeſcens, tamen illud magis, quod
initio morbum non ſuperarim. Apud Dionem
Caſſium libro quadrageſimo quarto in Antonij
concione funebri dicitur, τὸ μηδ' αὐτὰς στρατιώτας τινὰς
ἐπιθυμίας ἐξεργάζεσθαι τὴν ἀρχὴν δύνασθαι αὐτοὺς μείζονας, ...
Longè vtilius, id efficere, vt ne quos no-
uos motus ſubditi poſſint excitare: quàm eos ab initio
ſubdiſſe. Et libro quadrageſimo quinto. Ἀντωνίου δὲ τὴν
ἀρχὴν φιλοφρόνως οἱ στρατιῶται ἐν τῷ Βρεντεσίῳ ἐδέξαντο, D
*Antonium milites, qui Brunduſij erant, primò a-
micè exceperunt.* Et paulò remotiore ſignifica-
tione apud Stobæum ſermone centeſimo deci-
mo nono, ἀρχὴν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον, *Ab ini-
tio*, vel potius, *Omnino non naſci hominibus erat o-
ptimum.* Apud Dionem Caſſium libro trigeſimo
octauo in oratione Cæſaris, τί ποτε καὶ ἀρχὴν ἐξεστρα-
τεύσαμεν? *Quid fuit cur initio* (vel omnino) *expedi-
tionem faceremus?* Ea ſacris autoribus citauit Mal-
donatus, ex Geneſeos decimo tertio, quadrage- E
ſimo primo, quadrageſimo tertio: &, *Itaque*, inquit,
*dubium non eſt, non ſolùm bene Græcam, ſed etiam Ec-
cleſiaſticam eſſe phraſin, τὴν ἀρχὴν principium, pro κατὰ τὴν
ἀρχὴν, aut ἐξ ἀρχῆς, à principio.* Et verò Iuſtinus Apolo-
gia 2. τὴν ἀρχὴν, *Ab initio ille genus humanum ita creauit.*

XXIII. Sed τὴν ἀρχὴν iungendum cum λαλῶ.
Video, & intelligo inde Latino interpreti factum
negotium. Sed, *hoc non monebis lectorem*, inquit
Maldonatus, *verſatum in Ioanne, qui frequentiſſime
vti ſolet eiuſmodi traiectionibus*, vt decimo quinto, F
μένετε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ, *in eius charitate.* Apocalypſeos vn-
decimo, αὐτῶν τῆς προφητείας: *Prophetia ipſorum.* Sed
ego amplius; hoc ipſo ſenſu ſic conſtrui τὴν ἀρχὴν,
etiam apud prophanos. τὴν ἀρχὴν οἱ τὸν φόβον ἡμῖν ἐγγε-
νέσθαι, αἴτιοι γεγόνασι τοῦ μὴ παντάπασι θηριωδῶς διακεῖσθαι
πρὸς ἀλλήλους, inquit Socrates in Encomio Buſi-
ridis. *Ab initio qui metum nobis ingenerarunt, effece-
runt ne omnino ferarum in morem inter nos ageremus.
Polybius libro nono deſcribens Hannibalem ad por-
tas,* τοὶ μὲν οὖν ἀρχὰς αἱ ...
... τὴν παρεμβολήν, *& illi quidem per initia præ-
dam in caſtra coniecerunt quam abegerant infinitam.*

XXIV. Quid amplius? Ἀπὸ κοινοῦ repeten-
dum τὸ ὑμῖν. Magnum crimen, & dignum diris
Ieſuiticis. Enimuerò quid vſitatius? quid frequen-
tius? Et quidem in hoc verbo: pudet addere exem- A
pla, quæ vel pueris trita.

XXV. Denique ſi legatur ὁ ἀρχῆς, longè clarior
ſenſus. Sed quis, inquam, permiſit contra fidem o-
mnium codicum? Itaque Maldonatus, *Ego verò
non conceſſerim alio ſenſu noſtrum interpretem reddidiſſe.
Nec enim aliter eum, quàm nunc legimus, legiſſe arbitror:
cùm nullum alterius lectionis veſtigium, nullum indicium,
aut in vllo Græco codice, aut apud autorem vllum vete-
rem appareat.* Præterea; quæ eſſet cohærentia par-
tium, ὁ ἀρχῆς, ὅ τι καὶ λέγω ὑμῖν? Niſi fortè illud etiam
ὅ τι rurſus mutandum non in ὅτι, non in ὅ τι: ſed in ali-
quid aliud: quod nobis qui volet explicabit. Nec B
tantùm Græcè abſurdum: ſed & Latinè quid e-
rit, *Principium, qui & loquor vobis?* Niſi fortè ſic inuer-
tas, *Quis tu es?* Ego, qui loquor vobis, ſum principiũ.
Quæ traiectio inſolentiſſima. Et hanc probet, qui nõ
probat τὴν ἀρχὴν conſtrui cum λέγω: Monſtrũ iudicij.

XXVI. Quarta cauſſa: Orationes nõ vniuerſales,
tanquam vniuerſales. Forte, inquã. Sed id in omni-
bus libris familiare τοῖς ἱεροῖς βιβλίοις, vel certe πολλαχοῦ.
Cur ergo magis obſcura ſit Geneſis, in qua *Omnis ca-
ro corruperat viam ſuam*; quã Ariſtoteles, qui ſcripſit C
πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται, inde tamen infantes
exceptos oportet? Aut Cicero, qui, *Generi animan-
tium omni à natura tributũ, vt ſe, vitam, corpúsq; tueatur*:
cùm tamen eorum, qui in cunis, vni Herculi, po-
tuerint affingere Poëtæ: Quanquam in Geneſi alia
cauſſa: quia τροπικῶς Scriptura ſolet Carnem nomi-
nare pro homine. Et hoc ſẽſu, fit ſententia vniuerſalis.
Quomodo ſunt etiam verè vniuerſalea illæ ex Pſal-
mis: & ex Eſaia, & ea ad Romanos, quia nemo inde
excipi poteſt præter vnicum Dominum noſtrum, D
verè Deum & hominem. Illud ea priore ad Corin-
thios certè vniuerſale eſſe non poteſt. Sed ſiue per
occupationem obiectionis; ſiue ex circumſtantia
diſputationis, quæ eſt de rebus indifferentibus, &
mediis, quæ nec ſunt à Deo præcepta, nec prohibi-
ta, fit admodum ſolutu facilis nodus, vt non ſit
propterea neceſſe accuſari Scripturam obſcuritatis.
Nam & Proſper de Vocatione gentium libri primi
capite tertio, *His & aliis documentis* (quædam enim
collegerat) *non dubiè demonſtratur interdum & pro* E
*parte terræ omnem terram, & pro parte mundi totum mun-
dum, & pro parte hominum omnes homines nominari. Quo-
rum tamen diſcretionem plerumque Scriptura cito aperit, vt
ſenſum legentis ab vniuerſitatis appellatione ad partem, quæ
intelligenda eſt, transferatur.*

XXVII. Quinta cauſſa: trãſitus à perſona ad per-
ſonã. Puta, inquã, in Cantico Canticorũ, & ſimili-
bus. Sed Dialogiſmos nemo vnquã numerarat in iis
quæ obſcurãt orationẽ. Itaq; etſi frequẽtes ſint, tum
in Prophetis, tum in Pſalmis: tamen ſi nihil accidat F
præterea, nõ debet eã ob cauſſã Scriptura nõ bene
audire. Trãſitus à litera ad Spiritum, magis moueat.
Re vera enim habet nonnihil difficultatis. Sed ea
magnam partem ablata eſt per Nouum Teſtamen-
tum. Sic Matthæi primo explicatur illud è ſeptimo
Iſaiæ. Illud autem ex eiuſdem decimo quarto; falsò
profertur: non eſt enim verum tranſitũ à Rege Tyri
ad Satanam: qua de re aliàs diſputatũ eſſe memini.

XXVIII. Sexta cauſſa: orationes imperfectæ.
Atqui primò harum vix ſecundum, aut certè ter-
tium exemplum inuenies in tota Scriptura. Eſt au- G
tem iniquum ex vnico loco, aut tam paucis, totam
argui. Deinde hoc ipſo exẽplo ad Romanos quin-
to, non ſimpliciter imperfecta eſt ſententia: ſed eſt
ἀνανταπόδοτον, vt vocant: non inſolens in compa-
rationibus. Quis enim neſcit alterum membrum

non

non raro reticeri? Apud Virgilium,

Nec tantùm Phœbo gaudet Parnaſsia rupes,
Nec tantùm Rodope miratur & Iſmarus Orphea.

Quem ob locū nemo Virgiliū obſcurum conqueſtus eſt. Tertiò, quid? ſi ne vllū quidem ſit *ἀκατανόητον*? Aut cur non placeat Eraſmi Bezæq; ſententia?

XXIX. Septima cauſſa: Orationes præpoſteræ. Atqui non omnes præpoſterationes obſcuræ ſunt. Sunt quæ hiſtoricis familiariſſimæ: addo & neceſſariæ: cùm præſenti narrationi ſua adfertur ex repetitione rerum geſtarum. Sic Herodotus, B cùm hiſtoriæ ſuæ initium ſumat à Crœſo: tum ſtatuo, vt doceat quomodo ad eum peruenerit ſceptrum, contexit Heraclidarum ſeriem, à quibus ad Mermnadas deuolutum erat. In quo obſcuritatem nemo vnquam deprehendit. Quid mirum igitur, ſi, quum linguas capite decimo Moſes nominaſſet, explicare voluerit capite vndecimo, quæ fuerit originis multiplicitatis eius. Quinetiam, ſi quid obſcuritatis eſſet, id à verſione potiùs, quàm à textu. Itaque C nulla eſt apud Tremellium, qui vertit; *fuerat enim vniuerſa terra ſermone vno, & verbis-iiſdem vſa.* Quod phraſis Hebraica facilè ferre poteſt.

XXX. De Anna & Caiapha, & negatione Petri apud Ioannem reſpondeo; primò Ioannem nihil factum narrare in domo Annæ, præter hoc vnū: adductum fuiſſe Chriſtum ad eum; indéque miſſum ad Caiapham eius anni ſummum ſacerdotem. Secundò, eam ipſam primam negationem ita narrari, vt accidere in atrio ſummi Pontificis: D is autem erat Caiaphas. Quare, hoc exemplum obſcuritatis nullum eſſe. Denique, etſi aliqua eſſet re vera obſcuritas: tamen non poſſe concludi Scripturam obſcuram. Ratio, quia eadem Scriptura eam illuſtraret. Ianſenius Concordiæ capite centeſimo trigeſimo octauo: *ſi Ioannis narratio diligenter cum aliorum narratione conferatur, deprehendemus nullum eſſe hic difficultati locum.*

XXXI. Octaua cauſſa: Pluralitas ſenſuum, nempe primò literalium; deinde myſticorum. Sed nos plures ſenſus literales iam antè negauimus. E Tum autem ſi eſſent, hoc videtur facilior fore Scriptura. Nam difficultas Scripturæ, ſi qua eſt, conſiſtit in vero ſenſu inueniendo. Solent autem, quæ multa ſunt, faciliùs inueniri, quàm quæ vnica: vt experientia docet in ſingulis rerū generibus. Quòd attinet ad ſenſus myſticos, eos Theologus ſi veſtigat, facit *ἐκ περιουσίας*, nulláque neceſſitate. Poteſt enim iis carere, abſque vllo fidei diſpendio. Quid enim neceſſe eſt, quum lego Petrum noctu, & in F magno frigore negaſſe magiſtrū: me à frigore corporis diuertere ad frigus mentis: & à tenebris ad tenebrarum poteſtatem, cum Ianſenio? Et cùm video ſcriptum, *Duc in altum*, concipere mandatum datum Petro eundi Romam? Præterea dico hos ipſos myſticos ſenſus poſſe efficere Scripturam faciliorem. Tum quia multiplices ſunt: & quæ multiplicia, vt diximus, facilius inueſtigantur: tum quia pendent ab interpretis ſolertia: qui hoc illúdve ſibi animo fingit; ac applicat textui, quem habet præ G manibus. Porrò hinc facilitatem aliquam poſſo acquiri Scripturæ patet ex vſu Veterum: qui quoties non poterant literalem aſſequi; ad myſticum ſtatim diuertebant. Sic Auguſtinus, quum legeret de Dauide, *ferebatur in manibus ſuis*, Pſalm. trigeſimo tertio: *Hoc verò fratres*, inquiebat, *quomodo poſſit fieri in homine quis intelligat:* Itaque diuertit ad inſtitutionem Euchariſtiæ. Infinita ſunt huiuſmodi.

A XXXII. Nona cauſſa ab indeterminatione Scripturæ. Hæc verò quid eſt? An quod Scriptura non ſit determinata ad vnum aliquem ſenſum? At hoc falſum. Alioqui non eſſet loquutus Deus: Nam loqui nihil eſt aliud, quàm ſonum vocis determinare ad vnum certum rationis ſenſum: aliàs nemo neminem intelligeret. At Deum loquutum eſſe Patribus per Prophetas: & tandem nobis per Filium, docet Paulus primo ad Hebræos. Fateor eſſe locos ambiguos; quos interpūctio varia poſſit B variare, fateor etiam omnes poſſe ſcribendo peruerti: aut pronunciando torqueri. Sed hæc nulla peccata ſunt Scripturæ: peccata potiùs hominum in Scriptura non bene verſantium. Et quis liber vnquam eſt ſcriptus tam facilè; cui non poſſint hoc artificio offundi tenebræ? Aut quid de medicat Salmero, ſi illud Virgilianum, ſic & ſcribendo, & interpungendo, variem; *Tityre tu patule recubans ſub tegmine: fagi Syluestrem tenui muſam meditaris auena: Nos patriam?* Accuſabit-ne Virgilium C verſus indeterminatos obtrudentem; an me Virgilium corrumpentem? Cur ergo nos potius Scripturæ imputabimus lectorum peccata?

XXXIII. Decima cauſſa, Analogia. Hic verò collationem locorum fateri poſſum eſſe non exigui laboris, & iudicij non infimi: quia multa ſimul in mentem venire neceſſe eſt: ea iiſque ſeligi, quæ ad rem faciunt. Sed inde obſcuritatem Scripturis imputari, haud æquum videtur. Primò, quæcumque difficilia ſunt, nego. rectè obſcura dici abſolutè. D Sunt enim alia aliis difficilia, nempe pro captu ſingulorum. Eſt cui fluxa memoria ſtandem facit, Hic cùm oblitus erit, Verbum eſſe factum carnem, obſtupeſcet cùm leget, non tantùm Deum crucifixum: ſed etiam longè faciliùs, factum ex ſemine Dauidis ſecundùm carnem. Eſt & alius cui infirmum iudicium impedimento. Is cùm leget quarto ad Hebræos; habere nos Pontificem magnum: putabit Apoſtolum loqui de Papa Romano, quem ſui ſolent ita appellare: nec reputabit tota illa Epi- E ſtola ſic vocari Chriſtum. Quis tamen eſt tam abſurdus, qui propterea Scripturam appellet obſcuram? Nihil enim vnquam ſcriptum eſt, nihil vnquam ſcribetur; quod non eadem ratione obſcuriſſimum dici queat.

XXXIV. Vndecima cauſſa: quia difficillimum ſit difficiliores locos à facilioribus dignoſcere. Abſurdum, inquam. Omnino enim conſtat nihil obſcurum eſſe in Scripturis, idémq; ad fidem, moreſque neceſſarium; quod non ſit alibi locis clario- F ribus explicatum. Iam verò ſi ſit incertum, qui loci ſint clariores: ergo ne ipſi quidem erunt clariores. Exempli gratia, ſi ex his duobus, *Panis, quem frangimus, eſt communio corporis Chriſti*; &, *Hoc eſt corpus meum*, incertus ſum, vtrum vtro explicem: tum ſine dubio, æquè mihi obſcurum, incognitúmque eſſe oportet. Quare, ſi hæc cauſſa conceditur, omnino neceſſe erit nullos eſſe in tota Scriptura locos alios aliis obſcuriores. At hoc eſt abſurdum, & contra ſenſum communem: contra teſtimonium an- G tiquitatis: contra ipſorum Papiſtarum conſcientiā.

XXXV. Addo: cùm certū ſit eſſe locos obſcuros, vt dixi, plerumque non abſolutè, ſed *πρός τι*, pro ſingulorum captu: ex eo aperiri viam diiudicandorum locorum faciliorum. Exempli gratia; Quia ex numero naturarum in Chriſto, Neſtoriani etiam perſonam diuidebant: hinc fiebat, vt diſputantibus aduerſus eos, obſcuri eſſent omnes loci;

qui naturas diſtinguebant. Contrà autem, quia Eutychiani propter vnitatem perſonæ, etiam naturas confundebant: ideo obſcuri erant, quicumque pertinebant ad vnitatem perſonæ. Itaque Catholicis aduerſus iſtos teſtabant perſpicui, quicumque agebant de diſtinctione naturarum. Aduerſus illos autem, quicumque de vnitate perſonæ. Atque adeo veterum Patrum diſputationes ſi euoluas, hac arte videbis temperatas, vt Eutychem obruant argumentis à proprietatibus naturarum diſtinctis: & Neſtorium ab vnitate perſonæ. Eadem ratione hodie, quia ſuæ Tranſubſtantiationis monſtro Papiſtæ obſcurarunt omnes locos, qui agunt de efficacia Sacramenti: & tamen integram conſeruarunt doctrinam de vna perſona, duabuſque in Chriſto naturis: ideo nobis aduerſus eos hac de re diſputantibus, clari ſunt quicumque loci agunt de veritate humanæ naturæ. Ex his & aliis exemplis, eruitur regula dignoſcendorum facilium locorum; nempe à Theſis poſitione.

XXXVI. Sed enim aſſentior Gregorio de Valentia, vt quis in Scriptura & cognitione locorum Theologicorum ſit magis minus-ve verſatus: aut magis minus-ve perſpicax, & in indagando diligens: ſic magis minus-ve rationes videre, cur hic ſenſus potius huic loco, quàm alius ſit idoneus. Sed hoc quicquid eſt diſcriminis, non magis Scripturas attingit; quàm Solem oculi magis minus-ve perſpicaces. Atque vt nihil intereſt ad Solis lucem, quis ſit oculus: quia quicumque ille tandem ſit: tamen Solem videre non poteſt, niſi per eiuſdem Solis lucem, & ideo ſemper Sol lucidus eſt, quamdiu percepta eius luce videtur; nec aliter videtur: ſic perſpicua erit Scriptura, quia illa ſiue magis, ſiue minus acuta ingenia Scripturas ex Scripturis intelligunt: quæcumque tandem menſura ſit, gradus-ve intelligentiæ.

XXXVII. Duodecima, poſtremáque cauſſa ἐκ τῶν ἐναντιοφανῶν. Sed in Scripturis nihil omnino contrarium eſt: alioqui non eſſent obſcuræ: verùm appellandæ falſæ. Saltem apparent, inquiunt. Fateor. Sed hanc nego iuſtam eſſe obſcuritatis cauſſam: niſi ſi non poſſit conciliatio peti ab ipſis Scripturis. Nam ſi poteſt: tum ipſa ſibi lucem facit: non poſſet autem; niſi ipſa lucem haberet: & ſi habet; neceſſe eſt eſſe lucidam. Habet autem. Nulla eſt enim ἐναντιοφανεία, quæ non poſſit, imò non debeat ab ipſa Scriptura rationem accipere conciliationis. Et ſic illud de viſitanda iniquitate patris in filios explicatur. Nam Ezechielem manifeſtum eſt loqui de filiis qui recedunt ab iniquitate patris. *Quare*, inquit, *non portabit filius iniquitatem patris? Videlicet quia Filius iudicium & iuſtitiam operatus eſt: omnia præcepta mea cuſtodiuit: & fecit illa: & viuet vita. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris: & pater non portabit iniquitatem filij.* At verò Exodi vigeſimo; *Viſitans iniquitatem patris in filios in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me.* Vel potius ex veritate Hebraica, *in eos qui oderunt me*: vt ſit ſenſus, is quem expreſſit Paraphraſtes Chaldæus, quando filij ſequuntur peccata patrum. Itaque contradictio nulla eſt: & ſi qua ſomnolentis lectoribus apparebat, ex ipſo contextu facilè diſcutitur.

XXXVIII. Alios locos mitto prolatos. Conſtat mundum ſex diebus creatum. Quid nocet, cùm poſtea dicitur capite ſecundo Geneſeos: *Iſtæ ſunt generationes cæli & terræ, quandò creata ſunt in die quo fecit Dominus Deus cælum & terram*, Ego quidem non video. Nam hoc poſtremo non eſt neceſſe ſignificari vno die creatum fuiſſe vniuerſum; ſed tantùm tempus creandi: quod quis non videt explicandum ea primo capite; cuius narratio disertè confirmatur iis ipſis verbis, *Iſtæ generationes*? Nam de Eccleſiaſtico facilis nodus: Primùm enim non eſt Canonicus. Indignum autem, vt quicquam non Canonicum opponamus Scripturæ Sacræ. Deinde ſpecies illa contradictionis eſt à mala manu interpretis Latini: qui *Simul* dixit, quod Græcè eſt κοινῇ. Ita enim legas Ὁ ζῶν εἰς τὸν αἰῶνα ἔκτισε τὰ πάντα κοινῇ Hoc eſt: *Is qui viuit in ſeculum, creauit omnia communiter*: nẽpe quia nihil eſt quod nõ crearit. Nec in luce obſcurior gryphus. Creata eſt die primo lux. At Sol, tantùm quarto. Quid hic contrarij? Ego quidem non video. Nunquid ergo lux & Sol non ſunt idem? Dignum Salmeronis σόφισμα! Nam quis dixit eſſe idem? Aut ſi quiſquam tam fuit in vulgo ſtupidus, qui putarit, poteſt-ne quiſquam in hac ipſa horum locorum comparatione verſari, qui non exuerit errorem?

Cap. XVI.

De legentibus Scripturas.

I. ATque hactenus obſcuritatis cauſſæ, quæ ab ipſa Scriptura. Sequûtur quæ à Lectoribus. Has quatuor video apud Gregorium de Valentia. Prima eſt, quòd non tantùm Grammaticæ peritia neceſſaria ſit, ſed etiam rerum ipſarum, atque adeo ſenſus in Scripturis exercitati: itaque & harum doctor idoneus. At hunc pauci ſibi vel quærunt vel inueniunt. Secunda: quòd neque hiſtoriam multarũ rerum, artéſque liberales quaſdam ignorare oporteat; teſte Auguſtino. Tertia; quòd purgandus ſit animus, ne vitiorum cœno obruta, atque ea cæcata mens, videre non poſſit lumen veritatis. Quarta, quòd precandus Deus, pro ſapientiæ interpretationiſque dono. Non ſit autem exigua difficultas, id & piè, & perſeueranter facere.

II. Reſpondeo: primò, hæc omnia capita pertinere ad defectus eorum, qui ſiue volunt, ſiue debent in Scripturis verſari. At iniquum eſſe, hos imputari Scripturis. Neque vnquam viſum auditum-ve vllius autoris prophani ſcripta æſtimata ex captu eorum, quibus legenda obiiciuntur: & non potius ex ipſorum, vt ita dicam, genio. Nec puto futurum, vt Heraclitum σκοτεινοῦ nomen auferret, ſi ſolis imperitis fuiſſet intellectu non facilis. Alioquin cur non Plato obſcurus habetur? cur non alij plurimi? Nimirum immane peccatum eſt eorum, qui ſeueriores, imò iniquiores ſeſe iudices præbent ſacrorũ librorum, quàm prophanorũ. Et hi cur non breuiùs rem abſoluunt, negantes Scripturas à ſurdis intelligi cæciſque?

III. Porrò prima cauſſa, primùm fauet perſpicuitati Scripturæ. Nam ſi ad eam intelligendam opus ſit ſenſibus in eadẽ exercitatis. Ergo ipſa ſeipſam interpretatur: ac proinde falſum eſt, eſſe obſcuram. Niſi enim eſſet perſpicua, id eſt, niſi plus multo perſpicuitatis haberet, quàm obſcuritatis, abſque dubio ſeipſam explicare non poſſet: tum quid prodeſſent ſenſus in iis etiam exercita-

exercitatiſſimi? Quod autē de doctore additur, friuolum eſt. Quia nihil tam facile, tam perſpicuum, tam explicatum eſſe poteſt, quod docere non poſſis: imò non debeas. Sic in ſingulis ſcientiis omnes fatentur facillimam earum partem eſſe in elementis, quæ tamen prima omnium traduntur. Et in ipſa Theologia; quis neſcit tradi ſolitum Symbolum Apoſtolorum? Aut quis non legit eius explicationes apud Patres crebeirimas? Et tamen Symbolum Papiſtæ nō accuſant obſcuritatis. Doctorem verò, aut non quæri, aut non inueniri idoneum, quum diceret Gregorius, apud quos ſe, quæſo, putabat loqui? An apud Ethnicos, & Turcas, apud quos nulla Eccleſia, nulla Eccleſię politia? At nos de vſu Scripturarum diſputamus inter fideles: quibus a Deo conſtituti ſunt doctores, imò qui ipſi fideles non ſiunt, aut certè vix ſiunt ſine doctoribus.

IV. Secundò: certum ipſas Scripturas legendas, vt fiant ſenſus exercitati in Scripturis: Non legi antem, niſi vt intelligantur. Nec intelligi, ab iis ſaltem, qui nondum ſunt exercitati, niſi ſint faciles. Vnde fit, Scripturas eſſe faciles etiam iis, quorum non ſunt in illis ſenſus exercitati. Nā, quomodo poſſumus aliter intelligere Timotheum [illegible], à pueritia, ſacras literas nouiſſe? An etiam pueri habuit exercitatos ſenſus in Scripturis, vt legeret? An potius à puero legit, vt exercitatos haberet ſenſus? Adde Hieronymum præcipientem Lætæ filiām inſtitui, vt etiam puerilibus annis, Scripturam haberet præ oculis. Quod prolixe agit Epiſtola ad ipſam Lętam. Et ne multa colligam in re perſpicua: [illegible]; inquit Theodoretus in iis tractatibus aduerſus varia hæreticorum pronunciata, quæ ſunt in ſecundo tomo Athanaſij, tractatu ſecūdo: *Negligam Scripturas [illegible], vnde igitur cognitio?* Ergo à lectione cognitio, id eſt, ſenſus exercitati: non contrà à cognitione lectio, hoc eſt, ante ſenſus exercitatos lectio: contra quàm voluit Gregorius.

V. In ſecunda cauſſa. Eſto ſanè non inutilis multarum rerum, ſiue ea hiſtoria, ſiue ex aliis ſcientiis, cognitio. Sed inde obſcuram fieri Scripturam negamus. Nimirum ſcientes eam cognitionem, quantumuis vtilem, tamen non neceſſariā. Certum enim poſſe Scripturæ etiam abdituſſima myſteria, quæ quidem fidem continent & mores, cognoſci abſque vllo, ſiue hiſtoriæ, ſiue ſcientiarum exoticarum adiumento. Certè, ſi Philoſophus ſuit Inſtinus, at non bonus ille ſenecio, qui in Concilio Niceno, Philoſophos [illegible], autore Socrate, & Sozomeno. Imò Theodoretus [illegible] octauo, clamat noluiſſe Deum paucos quoſdam [illegible], ſalutarium participes eſſe fontium: Sed omnes homines, tum Græcos, tum Barbaros, [illegible], non ſolum homines literarum ſtudiis innutritos (ita vertit Acciaolus) ſed etiam qui literas ne deguſtarunt quidē, puta [illegible]. Quid illis quæſo alienius ab hiſtoriarum, ac ſcientiarum cognitione?

VI. Et ſanè, qui ad Scripturæ interpretationem omniū hiſtoriarum, omniúmq; ſcientiarū cognitionem adferunt, hos experientia docet, longè procedere vltra ſalutis inquiſitionem. Proſit Geometria cognoſcendæ fabricæ eius arcæ in qua paucæ; hoc eſt, octo animæ ſeruatæ ſunt: Sed proſit Buteoni, & poſt Buteonem Pererio, cōiugationes omnes metientibus, nidulóſque metantibus: non ſtāt vt hoc ſcirent, quod ſcire Moſes voluit, hiſtoriam rei geſtæ: quàm vt rationem, vt ita dicam, palparent, qua po-

A tuerint animalia tot includi vna arca: hoc modo miraculum aut tollentes, aut certè minuentes. Eſto Aſtrologia vtilis, ſed Scaligero, Temporario, Caluiſio, & ſimilibus: qui ægrè ferentes, vel vnius diei rationem non conſtare in Chronologia vniuerſi orbis, Eclypſes ſupputauere. At cui Chriſti genealogia ſatisfaciet; is Ptolomæi poterit facilè carere Almageſto. Nec video ab Hieronymo mandatum Lætæ, vt filiæ, quam volebat, exerceri in libro Iob, interpretaretur Ariſtotelis Meteora, ad theB ſauros niuis, theſauróſque grandinis intelligendos capite trigeſimo octauo: & patrem pluuiæ, genitorem roris: vterumque vnde egreſſa glacies.

VII. Tertia, quartáque cauſſa, quid ſibi hîc velint non video. Primò, quid mirum, ſi non ſanis oculis non bene Sol luceat? Ideóque neceſſe ſit à Medico prius purgari? An propterea Sol obſcurus? Quid? Si neceſſe eſt [illegible]; an propterea Magiſter in docendo obſcurus? Secundò hæ
C ipſæ cauſſæ, non tam ad ſenſum Scripturæ concipiendum pertinent, quàm ad myſteria fide amplectenda. Siquidem etiam impij dum legunt, mentem Verborum aſſequuntur. Neque enim Celſus, puto, Porphyriúſve, Deum ignorabant Trinum in Scripturis prædicari: aut mundum creatum: hominem deinde corruptum: Diluuium inductum: Chriſtum, incarnatum, paſſum, rediuiuum: deniq;, ne omnia colligam, reſurrectionem futuram. Et tamen illi, credo, neque mentem ſordibus purgatam habebant, neque Deum precibus aſſiduis ſollicitabant. Quid ergo? Nimirum ea ipſa capita, quæ
D ſic legebant, quæ ſic legendo concipiebant; pro fabulis habebant: & irridebant: imò etiam impugnabant.

VIII. At non exigua difficultas piè, perſeuerantérque precari. Et tamen, inquam, iubet Paulus omnes fideles [illegible] precari, priora ad Theſſalonicenſes quinto. Ergo omnes fideles hoc remedium habent in promptu: aut certè deſunt officio ſuo. Et eorum, qui deſunt ſuo officio, tu velis peccatum imputari Scripturis? Quanto meliùs Origenes.
E *Ego vereor ne per nimiam negligentiam, & ſtoliditatem cordis, non ſolum velata ſint nobis diuina volumina, ſed etiam ſignata.*

CAP. XVII.

Alia Papiſtarum argumenta pro obſcuritate Scripturæ.

F I. DE cauſis obſcuritatis hactenus. Sequuntur alia argumenta. Primum eſt ex Salmerone. Veterum Iudęorum traditio fuit, teſte Hieronymo, vt nemo ante ætatem Sacerdotalis miniſterij, id eſt, ante triginta annos, lectionem principij Geneſis, & libri Cantici Canticorum, attingeret, vel prima, & poſtrema Ezechielis Prophetiæ capitula legere poſſet. Quod certè non ob aliud cautum fuit: niſi quòd tum omnes, tum illos præcipuè libros innumeris difficultatibus perobſcuris myſteriis refertos cer-
G nerent, vt maxima quęque tantùm, & exercitata ingenia requirant.

II. Ridiculè, inquam. Prohibita eſt earum partium lectio ante annum trigeſimum, quia omnes libri ſacri innumeris difficultatibus ſcatent, & perobſcura myſteriis. Hoc quiſquam ſanus diceret? Hoc quiſquam ſanus dictum ferat, etiam ab inſano? Atqui ſi ea fuit iuſta cauſa earum partium

prohibendatum, debuit & in omnibus libris ſacris vna eadémque lex valere: vt eorum nemo quenquã legeret ante ætatis annum trigeſimũ. Atqui non ita factum patet: quia ἀπὸ βρέφους Timotheus ſacras literas didicerat, quod non laudaſſet Paulus, niſi eſſet factum bene. Imò ex ipſa lege quis nõ videt permitti, quæ nõ prohibentur? Id dictat ſenſus communis. Itaque perſpicuum argumentum: Quicumq; Scripturæ libri ſcatent difficultatibus & perobſcuris difficultatibus; prohibentur legi ante annum trigeſimũ ætatis. At Geneſis tota, excepto principio: & Ezechiel, excepto principio & fine: & reliqui omnes libri Veteris Teſtamenti, excepto Cantico Canticorum, non prohibentur legi ante annum trigeſimum. Ergo iij libri non ſcatent difficultatibus, & perobſcuris myſteriis.

III. Cæterùm nihil prohibet, quominus ordo ſit quidam in legendis Scripturæ libris. Etſi enim in omnibus mentem ſuam patefacit Spiritus Sanctus, ita vt non inutiliter legantur: tamen certum, alios aliis eſſe magis claros. Hanc ob cauſam, non malè ſit iis conſultum, qui à Nouo Teſtamento initium faciant, antequam Vetus deguſtent. Et in ipſo Veteri Teſtamento alios aliis præferant: Hieronymi tamen paulò aliter erat ſententia ad Lætam. *Diſcat primò Pſalterium: his ſe canticis auocet: & in Prouerbiis Salomonis erudiatur ad vitam. In Eccleſiaſte conſueſcat, quæ mundi ſunt, calcare. In Iob virtutis & patientiæ exempla ſectetur. Ad Euangelia tranſeat nũquam ea poſitura de manibus. Apoſtolorum Acta, & Epiſtolas tota cordis imbibat voluntate. Cúmque pectoris ſui cellarium his opibus locupletauerit, mandet memoriæ Prophetas, Heptateuchum, & Regum, & Paralipomenon libros. Eſdræ quoque & Eſther volumina. Ad vltimum ſine periculo diſcat Canticum Canticorum.* Sed ſiue hic ordo placeat, ſiue alius fortè cõmodior; haud intereſt: neque inde quicquam concludi poteſt pro obſcuritate Scripturæ.

IV. Secundum argumentum ab vtilitatibus obſcuritatis: quas enumerant, Lorichius quidem quatuor at Salmero nouem. Prima vtilitas; vt Deus agnoſcatur ſapientiſſimus, & noſtram ſapientiam lõgè vincere. Secunda; vt deprimatur ſuperbia & nimia de viribus intellectus confidentia. Tertia; vt deprecemur Dominum, & pulſemus ad diuinæ ſapiẽtiæ ianuam; vt ſignatum ſigillis ſeptem librum aperiat, & adaperiat nobis mentem; vt Scripturas intelligamus. Quarta; vt ex tali obſcuritate multiplex oriatur ſcientia: quia in claris & apertis non eſt perinde locus ad varios ſenſus eruendos, atque in obſcuris. Quinta; vt Scripturis diligentius inſudaremus, & noſtro marte elaborata, propriáq; induſtria inuenta, & excogitata, & auidius deguſtẽtur, & dulcius ſapiant. Sexta; vt vitam piam & ſanctam, quæ inſtar ſit optimi commentarij ad intelligenda diuina volumina, adferre nitamur. Septima; vt ne perturbetur ordo in Eccleſia. Nam ſi omnes quotquot legerent, intelligerent, dedignarentur Doctores. Octaua; per obſcuritatem celantur myſteria diuina indignis. Nona; ne autoritas Scripturæ vileſcat. Eſſe enim eum naturæ noſtræ genium, vt nobis clara & facilia citò vileſcant vel ob id ſolùm quòd communia ſint omnibus.

V. Reſpondeo: Primò, nullam hîc rationem eſſe, quæ oſtendat Scripturam eſſe obſcuram: ſed tantùm, quæ, poſita obſcuritate, doceat eam non fruſtra eſſe. Exempli gratia, ſi enumerẽ vtilitates aëris ſemper ſudi ac ſereni, quas vel vſus Ægypti docet, vel ingenij ſubtilitas veſtigare poteſt: non ideo doceo ſemper eſſe ſudum aërem ſerenúmque: ſed tantũ, ſi ſit, quid inde ſit. Si narro cõmoda pacis infinita: non tamẽ cõcludo eſſe pacẽ: tantùm hortor pacẽ fieri. Infinita ſunt huiuſmodi. Sic omnino, ſi cõſideretur hoc quicquid eſt vtilitatũ, imò etiam cõcedatur, tamen nõ ſequitur Scripturam eſſe obſcuram.

VI. Alioquin, quid vetat ſimili argumento concludi perſpicuitatem? Nam perſpicuitatis vtilitates colligi multas, facilè eſt; vt Deus agnoſcatur; aut certè agnoſci poſſit ab omnibus. Quæ ſumma eſt Religionis. Hæc autem non paucorum eſſe debet, ſed omnium. Vt Dei bonitas multo magis appareat; cùm ſuam ſalutem multis communicat, id eſt, ſeipſum offert fruendum. Nam quia bonum eſt ſua natura communicabile: profectò, quo pluribus ſeipſum communicabit, eo magis bonus agnoſcetur. Vt homines abducantur à peccatis: quod fit cognita Dei voluntate; imò etiam bonitate: vnde Paulus ſecundo ad Titum, *Illuxit gratia illa Dei ſalutifera omnibus hominibus: erudiens nos, vt abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, temperanter, & iuſtè, & piè viuamus in præſenti ſeculo.* Vt toti ſimus in gratiis agendis Deo, quòd adeo noſtri ſit miſertus, vt totam ſuam voluntatem dignatus ſit manifeſtare. Vt impij magis ſint inexcuſabiles, quum Euangelij doctrinam omnino reſpuunt: & Hypocritæ, dum non opere cõplent: Iuxta illud, *Tyri & Sidonis tolerabilior erit conditio in die iudicij quàm veſtra*, Matthæi vndecimo. Vt confundantur ſuperbi huius mundi, & conſolationem accipiant humiles: iuxta illud Matthæi 11. *Confiteor tibi Pater, quod abſconderis hæc à ſapientibus, & intelligentibus, & ea detexeris infantibus.* Nam ſolẽt ſuperbi ita accommodata ad captum minimorum deſpicere, ac dedignari: vnde illud olim Athei ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων, ideo neque inquirere: vnde ignorantia. Itaque Paulus prioris ad Corinthios primo, *Quæ ſtulta ſunt in mundo elegit Deus, vt pudefaciat ſapientes.* Vt aut ne ſint hæreſes, aut faciliùs potentiúſque confutentur. Nam & in obſcuris facilè eſt decipi: & ab obſcuris non facilè fit demonſtratio. Poſſunt aliæ vtilitates colligi. Videant Papiſtæ, vtrum ſe iis conuinci patiantur, vt concedant Scripturam eſſe facilem.

VII. Deinde de ſingulis vtilitatibus reſpondẽs dico, etiam in facilitate Scripturæ Deum agnoſci ſapientiſſimum. Nam Deus in rebus ipſis elucet maximè, quæ per verba ſignificantur. Hæ autem, ſi ſapientiſſimè factæ, conſtitutæque oſtendantur: tum non poteſt Deus non ſapientiſſimus cenſeri. Quomodo ſi magna opera ſint: tum Deum neceſſe eſt confiteri eſſe magnum & potentiſſimum. Apparent autem eius opera & ſapientiſſima & magna, non cùm ignorantur, ſed cùm cognoſcuntur. Quo autem faciliùs exponuntur, eo magis cognoſcuntur. Itaque perſpicuitas vtiliſſima eſt declarandæ Dei ſapientiæ.

VIII. Addo in obſcuritate, aut nullam aut exiguam apparere Dei ſapientiam. Primò. Non poteſt eſſe Dei laus magna in perplexè loquendo: quæ hominum ipſorum nulla eſt. Nam certè ſi ſermonis virtus eſt σαφήνεια, omnino vitium eſt ἀσάφεια. Tum etiam non eſt Dei laus magna, niſi in rebus quæ excedunt vires humanas. At perplexitas ſermonis nõ excedit. Poteſt enim quilibet, puta Heraclitus, Ariſtoteles, ita loqui vt à nemine intelligatur. Secundò incognita nihil docent. Itaque ne Dei quidẽ ſapientiam. Ac proinde neceſſe eſt ea, quæ docent ſapientiã Dei, quo minus erunt incognita, hoc magis

illuſtra-

illuſtrare eam ſapientiam, εἰ γὰρ ἔγνων, aiebat ille, ἐν μυστηρίῳ.

IX. Vſus docuit. Nam etſi ſemper ſapientiſſimè fuit humana ſalus diſpenſata: tamen longè amplius glorificata eſt Dei ſapientia, cùm manifeſtatus eſt Chriſtus in nouo Teſtamento, quàm cùm obſcuriùs prædicatus in Veteri. Et quamuis eadem ſapientia ſemper eluxerit in Mundi opificio: tamen in gentibus non fuit agnita, niſi, vt ita dicam, per ſomnium: ſed in Eccleſia manifeſtiſſimè; quæ audiuit diſertè mundum à Deo creatum.

X. Itaque illud Prouerbiorum vigeſimo quinto: *Gloria Dei celare verbum*: rectè Mercerus interpretatur de myſteriis, quæ, etſi patefacta ſint in verbo, tamen habent in ſe multum abſtruſi: vt penetrari non poſſint ab humana mente. Quam ob cauſam Tremellius pro Verbo, Rem dixit: quomodo notum apud Hebræos דבר propriè quidē Verbum: ſed inde per metonymiam vſitatiſſimè Rem ſignificare. Ianſenius ex Caietano probat, ſignificari ad honorem Dei pertinere abſcondere rationes iudiciorum, & factorum ſuorum, vnde pateat non habere ſuperiorem: at reges, & quoſvis iudices humanos paratos eſſe debere declarare rationes ſuorum iudiciorum, & factorum. Nec Sa eſt alienus. *Ad Dei gloriam pertinet, inquit, eius myſteria eſſe occulta, ad regem autem, ſcire cur quicquam faciat.* Quæ certe non eſt obſcuritas tradendi, ſed rerum ipſarum, quarum rationes lateant.

XI. Superbia etiam, & confidentia de viribus intellectus comprimitur, ac cohibetur potius à facilitate ſermonis, quàm ab obſcuritate. Primò, quia quæ faciliè traduntur, omnem anſam præcidunt huiuſmodi ſuperbiæ, & confidentiæ: non enim comprehenduntur viribus ingenij: aliàs ſoli ſubtiles intelligerent: ſed ipſa ſui facilitate: ideóq; etiā ſtupidiores percipiunt. Itaq; neminem videas ſeſe extollentem, quòd ſcientiarum elementa didicerit. Et in ipſa Theologia, Catechumenis ([illegible]) nō erat magna ſuperbiendi occaſio ex cognitione Symboli. Neq; vnquam audiui quenquam magnificè efferentem ſeſe, quòd intellexerit ſenſum horum faciliimorum verborum. Ad Romanos 16. *Salutate Priſcillam, & Aquilam.* Aut Petri ex quinto prioris. *Per Syluanum vobis, vt opinor, fidelem fratrem, paucis ſcripſi.* Atq; adeo quicunq; ſubtilitatis laudem affectant, obſcuriſſima quæq; ſeligunt, in quibus ſeſe exerceant: quod adeò patet ex vtilitate quarta, quæ negat in claris non eſſe locum eruendi varios ſenſus: ideóque minùs eſſe aptos multiplici ſcientiæ.

XII. Secundò, myſteriorum difficultas ea propriè eſt, quæ ſuperbiam decutit, confidentiam deiicit: & quidem tanto potentius: quanto ſtylo clariori proponuntur. Cùm enim ſentit quiſq;, non poſſe penetrare illa myſteria; hoc eſt, non poſſe inueſtigare ea quæ Scriptura reticuit: tum verè aut eſſe ſtipite ſtupidiorem; aut confiteri neceſſe eſt, ſe ea ipſa, quæ traduntur, nunquam fuiſſe diuinaturum, niſi fuiſſent expoſita. Sic etſi Trinitas ſit in Scripturis perſpicuè tradita: & Incarnatio: & Reſurrectio, & ſimilia: tanta autem ſit eorum verè myſteriorum profunditas, vt nullo ingenij acumine ſuperari poſſint: tum verò neceſſe eſt omnem humanum intellectum deiicere ſeſe, & in memoriam reuocare illud ex Matthæi decimo ſexto, *Beatus es Simō Barjona, quia caro & ſanguis hæc non reuelauit tibi: ſed Pater meus qui eſt in cælis.*

XIII. In tertia vtilitate; preces ad Deum nulla impedit facilitas: Alioquin, qui Scripturā intelligerent, tū ceſſarent à precādo. Quod ne quidē eſt veriſimile. Quia ſic minueret pietatē, intellecta Scriptura. Quod cōtrà eſt. Deinde, rurſus, non tam literæ quàm myſteriorum difficultas preces poſtulat.

XIV. Quarta, non vtilitas eſt, ſed curioſitatis vanitas: quum ſibi quiſque nouas interpretationis ſemitas inuenit: imò non inuenit, ſed quærit. Sed enim pietatis ſimplicitas modeſtior eſt: quæ Scripturas ſibi datas cogitat, non vt amplum imaginandi, cogitādi, fingendi campum: ſed vt arctos intelligentiæ fines, quos vltra citraq; nequit conſiſtere verum. Tum etiam varij ſenſus non in Scripturis ſolùm, ſed in omnibus ſcriptis, tantū abeſt, vt multiplicent ſcientiam, vt confundant potius. Neque quiſquam prudens, ſe putat vllum locum intelligere, niſi ſenſum inuenerit vnicum, in quo, reliquis omnibus poſthabitis, acquieſcat.

XV. Quintæ vtilitatis partes duæ. Prior, vt inſudemus Scripturis. Illud verò inſudare ambiguum eſt: enim vel multū laborem in vnius pluriumve locorū inueſtigando ſenſu, multumq; tēporis impendere, vel in Scripturis euoluendis meditādisq; aſſiduū eſſe. Priori ſenſu, vtilitas nulla eſt: ſed incommodum ac diſpendium. Itaq; longè vtilior facilitas, quæ neminem detinens in cortice literæ myſteria exhibet, tanquam medullam, in quibus ſeſe omnes exerceant. Altero ſenſu, vtilitas magna. Sed primùm, hanc impedit obſcuritas. Solet enim lectores abſterrere: Quomodo aiunt olim quendam dixiſſe autorem obſcurum à ſe reiicientem: Tu non vis intelligi: neque ego te intelligere. Deinde facilitas hoc ipſum quicquid eſt vtilitatis, promouet: tū quia lector delectari ſoleat eo, quorū mentem concipiat: tum quia multi mutentur, hac ipſa ſpe capiendi, quæ ſeſe offerent: qui aliàs nunquam accederent. Quod patet inde manifeſtiſſime: quia Papiſtæ hoc difficultatis prætextu abutuntur, tanquam [illegible] ad abſterrendos à Scripturis laicos.

XVI. Altera pars vtilitatis erat, vt noſtro marte elaborata, propriaq; induſtria inuenta, & excogitata; auidius deguſtentur: & dulcius ſapiant. Itaque præſupponitur, quædam relinqui noſtro marte elaboranda, propriáq; induſtria inueniēda, atq; excogitanda. Atqui ſecunda vtilitas erat in coercenda ſuperbia: & hanc Lorichius exponebat, eorum qui proprio ingenio confidentes Scripturas Sacras interpretari vellent. Quis non videt hoc modo, ea dici vtilia, quæ tamen priùs erant damnoſa? Hæc verò non valdè conſentiunt.

XVII. Sexta, vult adferri vitam piam, & ſanctam, inſtar optimi commentarij. Optima ſanè admonitio. Sed hanc multo iuuat magis facilitas Scripturarū. Nā alioquin harū ignorantia maxima cauſſa eſt vitæ non benè inſtituendæ. Vnde Ioannis ſeptimo, *Turba hæc, quæ non nouit legem, execrabilis eſt.* Et ſanè non poteſt quiſquam id facere, quod non vult: nec velle, quod non intelligit. Vnde ſequitur neceſſariò, nullam eſſe poſſe vitam bonam, benéq; inſtitutam, (nā hæc in efficiendo conſiſtit) niſi præeūte cognitione Scripturarum; vnde recti, verîq; pendet cognitio. Et ſanè nemo eſt omnium qui mores ſuos magis componat, quàm qui optimè Scripturas habet cognitas. Saltem hoc verum, non vitari peccatum, niſi cognitum. At per legem eſſe peccati cognitionem.

XVIII. Turbari ordinem Eccleſiæ per Scripturæ facilitatem, quod ſupponit vtilitas ſeptima,

omnino falſum. Primò, quia non hę ſolæ ſunt in Eccleſia doctoris partes, vt interpretetur. Deinde, quia nemo magis ordinem colit, quàm qui doctiſſimus eſt in Scripturis: & ſolent contrà imperitiſſimi quique, id eſt, quibus tota Scriptura eſt obſcuriſſima, iidem eſſe maximè immorigeri, id eſt, ordinem contemnere. Denique huius vtilitatis prætexto iam olim, cùm Ioſue, & qui cum eo autores eſſent prohibendi Eldado & Medadone prophetarent; increpuit Moſes; Et, *Quid æmularis pro me*, inquit: *Quis tribuat vt omnis populus prophetet?*

XIX. Celentur indignis myſteria. At non his tantùm, inquam, verùm etiam dignis. Non enim ita temperatur ſtylus, vt his pateant tantùm, non etiam illis, vel potiùs, vt illos lateant, non iſtos. Quis enim videtur Daniel? At iſtum fugiebat finis ſeptuaginta annorum captiuitatis ab Ieremia prædictæ. Quis item Auguſtinus? At nemo tam altè prædicauit Scripturæ difficultatem. Cuius autem ſit æquitatis, riuos etiam amicis claudere, vt ne inimicis pateant, cuilibet cenſendum relinquo. Deinde, quid de locis facilibus dicemus? Nam in his ſaltem teſtatur Auguſtinus contineri quæcumque ad fidem pertinent & mores. Ad fidem verò quæ pertinent, ea myſteria ſunt maxima. Alterutrum ſane dicendũ: vel nihil fieri abſurdi aut incongrui, cùm eis indignis nõ abſcõdũtur myſteria diuina: vel Deum non prudenter hæc diſpenſaſſe. Atqui hãc blaſphemiã quis nõ horret? Illud ergo potiùs verũ.

XX. Quòd ſi celanda ſunt indignis myſteria: tum nihil intereſt, qua ratione iiſdem reuelentur, ſiue ſcripto, ſiue viua voce. Itaque eadem ratio quæ concludit debere Scripturam eſſe obſcuram: etiam eo efficiet ne viuam quidem vocem debere eſſe facilem. Ratio quia etiam per viuæ vocis facilitatem eadem illa myſteria diuina proderentur indignis. Hoc probo experientiã. Nam primò Chriſtus ipſe ſua prædicatione Iudæos promiſcuè docuit. Vt Ioannis capite quarto, Samaritanæ aperit ſe eſſe Meſſiam. Et quinto, ſuam diuinitatem Iudæis calumniatoribus. Capite ſexto, vim ſuam viuificandi, Capernaitis. Similia legas capito ſeptimo, octauo, & alijs. Quid? nónne ipſe Pilato confeſſus eſt ſe eſſe Regem: Nónne & Paulus Euangelium prædicauit iis, contra quos poſtea excuſſit puluerem pedum ſuorum? Actorum decimo tertio, & vigeſimo ſecundo. Concludo igitur hanc myſteriorum occultationem nullam eſſe legitimam obſcuritatis cauſſam.

XXI. Nec verò, quod vltimo loco obiicitur, vileſcet autoritas Scripturæ, ſi facilis ſit perceptu. Enimuerò, ſi aut quæ ſunt omnibus communia, facilè vileſcunt: aut quæ clara, & facilia, eadem omnibus communia: certè neceſſariò ſequeretur, nobis facilè vileſcere Symbolum Apoſtolorum, Orationem Dominicam, Decem præcepta; quæ ipſi Papiſtæ fatentur eſſe clara & facilia: ac proinde communia omnibus. Imò traditionem hoc ipſo argumento, facile eſt in contemptum venire. Quòd ſi & viuæ vocis traditio, & Symbolum, & Oratio, & Lex, non obſtante facilitate dignitatem ſuam retinent; quæ cauſſa erit, vt Scriptura amittat?

XXII. Tranſeo ad tertium argumentum ex Bellarmino: Si Scriptura eſſet tam clara, cur tot cõmentaria Lutherus, & Lutherani ſcriberent? Cur tam diuerſas ederent Scripturæ verſiones? Quaſi diceret: Primò: Nihil facile & perſpicuum, multis commentariis illuſtratur. At Scriptura multis commentariis illuſtratur. Ergo Scriptura non eſt facilis & perſpicua. Secundò: Nihil facile & perſpicuum, variè vertitur. At Scriptura variè vertitur. Ergo non eſt facilis & perſpicua.

XXIII. Reſpondeo; in priori Syllogiſmo, negari maiorem. Nam quæcumque à magiſtris doceri poſſunt tradique imperitis, eadem nihil prohibet commentariis illuſtrari. Poſſe autem vel tenuiſſima elementa, facillimáque præcepta à magiſtris doceri, quis neget? Et negabit aliquis facilem
B eſſe Scripturam, quia commentariis eam viri docti illuſtrarunt: Retractent ergo Papiſtæ, ſuam de Symbolo Apoſtolico confeſſionem: & dicant, ſi poſſunt, malè ſe concedere eius articulos, omnibus neceſſarios, eſſe faciles: Nam in Symbolum commentaria habemus non noſtrorum duntaxat hominum, quos homines Papiſtæ Lutheranos appellant ſed etiam Veterum; Rufini Auguſtini, Cyrilli Hieroſolymitani, Chryſoſtomi, Chryſologi. Imò & Papiſtarum: Concilij Tridentini in Cathechiſmo ad
C Parochos: Simonis Vigoris, Andreæ Crocquetij, Ioannis Monluci Epiſcopi Valentinenſis: & aliorum. Niſi forte malint me, Gretſeri æmulatione, & Patres, & Papiſtas, aut fungos dicere, cum ſcrip in Symbolum commentariis: aut totum Symbolum obſcurum arbitrari. Quòd ſi neutrum patiuntur, diſcant ſe Catholicis ſimilem ob cauſſam inſultare fruſtra.

XXIV. In altero Syllogiſmo curſus negatur maior. Nam primò poſſunt verſiones ipſæ Scriptu-
D ram obſcurare: vt ſit obſcuritas imputanda nõ Scripturæ, ſed verſioni. Cuiuſmodi exempla plurima ſunt in ea Latina, quam authenticam Papiſtę volunt eſſe: vt Lucæ vndecimo: *Tuliſtis clauem ſcientiæ*: ambiguum; vtrum, quia attulerint quod eſt contra mentem. Græcè facilius, ἤρατε, *abſtuliſtis*. Matthæi 8, *Duo habentes dæmonia*, incertum an duo viri habentes dæmonia: an quotcumque viri habentes duo dæmonia. Beza clariùs, *duo dæmoniaci* δύο δαιμονιζόμενοι. Ad Romanos decimo tertio, *Neceſſitate ſubditi eſto-*
E *te*: Græcè clarius, ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι; & apud Bezam, *Neceſſe eſt ſubiici*: vt & Syrus expreſſit, interprete Tremellio, *Neceſſe eſt nobis, vt ſubiecti ſim'*. Nã hoc modo Chriſtianorũ officium vniuerſaliter exprimitur; vt nemo ambigere poſſit, hoc illis mandatũ eſſe, vt ſubſint regibus. At ille, & contractius, & obſcurius: quaſi conſilium eſſet, vt pro tempore ſeſe Romani gererent, præſentiq; neceſſitati obſequerentur: quomodo etiam hodie clamant agnouiſſe Ethnicos pro Imperatoribus olim Apoſtolos, quia
F deerant vires ad excutiendum iugum. At horum peccatorum Scripturam pœnas dare iniquum eſt.

XXV. Secundò, Verſiones variæ ſunt, vel propter verba, vel propter ſententias. Si propter verba ſola, nulla naſcitur propterea difficultas. Neque enim obſcurius illud Bezę decimo quinto prioris ad Corinthios, *Nam ſi mortui non excitantur, Chriſtus quoque non eſt excitatus*: quàm hoc Veteris interpretis, *Nam ſi mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit*: Aut Iunij, ex Arabico, *Quòd ſi non eſt futura*
G *reſurrectio mortuorum: ergo Chriſtus non reſurrexit*. Vel Bodertani ex Syro, *Et ſi viuificatio mortuorum non eſt, etiam non Chriſtus reſurrexit*. Quinetiam fatebantur olim Patres, ſe ad intelligendam Scripturam plurimum adiuuari à multiplicibus verſionibus. Auguſtinus libr. 2. de Doctrina Chriſtiana, cap. 12. *Quæ res plus adiuuit intelligentiã, quã impediuit: Si modo legentes non ſint negligentes. Nam nonnullas obſcuriores ſententias, plurium codicũ ſæpe manifeſtauit inſpectio. Sicut illud Eſaiæ*

Prophetæ

Prophetæ, Vnus interpres att. Et carnem tuam ne deſpexeris: A *alius: & domeſticos ſeminis tui ne deſpexeris: vterque ſibimet inuicem atteſtantur: nam alter ex altero exponitur.*

XXVI. Sin verò ſententiæ ipſæ diuerſæ ſint: tunc ego quidē fateor obſcuritatem induci. Sed id fit vel ex ambiguitate locu vel ex Interpretū vitio. Ambiguitates fatemur in Scripturis eſſe nōnullas ac proinde etiam obſcuritates, ſed neq; tot, neq; tantas, vt propterea oporteat Scriptura dici obſcura: maximè, cū verè ab Auguſtino didicerimus ex iis obſcuritatibus ferè nihil erui, quod non alibi diſertius ſit B expoſitum. Sin diuerſitatis cauſa ſit Interpretū vel ignorantia, vel peruerſitas: tū verò nō eſt propterea Scriptura non clara. Quis enim neſcit humanam nequitiam ludere in rebus ſanctis? Quis neſcit noctuas caligare pleno meridie? Itaq; ſi hæc ratio locū haberet, nihil tā dici poſſet perſpicuū: quia nihil eſt tā manifeſte, cauteq; dictū, quod nō ſiue imperitus, ſiue perfidus interpres peruertat. At ſi quis ex eorū numero, qui Mariam aiunt fuiſſe tanquā *παῖδα*, inhiſ illud ex primo Matthæi, *τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν*, reddat. C *Quod per eā prodibit*: Egóne accuſē Matthæū obſcuritatis, an potius execrer impudentiā hæretici? Deniq; Lucæ vndecimo non Scripturæ, ſed interpretibus perfidis Chriſtus, Væ dicit, *Væ vobis Legis Interpretibus: quoniam abſtuliſtis clauem cognitionis: ipſi non introiſtis: & eos qui introibant prohibuiſtis.*

XXVII. Quartum argumentum ex Salmerone: Nullus ex Patrib⁹ ſuo nixus eſt ingenio, vt Scripturas perciperet, ſed ſinguli magiſtros adhibuerūt. Sic Apoſtoli à Chriſto aperiente ſenſum Scripturarum D acceperunt. Ab Apoſtolis Apoſtolici: ab iſtis ſucceſſores: vt à Clemente Origenes: ab Origene Thaumaturgus: A Papia Irenæus. Cyprianus, *Da magiſtrū*, aiebat, Tertullianum intelligens. Lectione veterum Patrum inſtructi Baſilius, Nazianzenus, Scripturas tractarunt. Hieronymus magiſtros habuit Nazianzenum, Apollinarium, Didymum. Chryſoſtomus Emiſſenum: Auguſtinus Ambroſium: Martinus Hilarium. Auguſtinum Proſper, Hilarius Arelatenſis, Chryſologus, & vniuerſi ferè Scholaſtici. Ergo Scriptura eſt obſcura. E

XXVIII. Reſpōdeo, negari cōſequentiā. Primò, quia nihil eſt tā facile, quod imperitus tradi non debeat à magiſtris. Illi autem Patres veteres, non nati ſunt docti: vt eos oportuerit omnino vti magiſtris, etiā in rebus alioqui per ſe ipſas facillimis. Itaq; Catholici omnes qui patinō poſſunt, tā indignè traduci Scripturas obſcuritatis nomine: tamē ipſi auidiſſime vtuntur Virorū eruditorū opera in iis explicandis: non Veterū duntaxat, Chryſoſtomi, Auguſtini, F Hieronymi, Origenis, reliquorū, aut recentium Catholicorū, Caluini, Buceri, Philippi, Lutheri, Oecolāpadij, Zuinglij, Zāchij, Martyris, Aretij, Piſcatoris: ſed etiā Papiſtarū, Lyrani, Aquinatis, Caietani, Gagnei, Guillaudi, Iāſenij, Maldonati, Brugēſis, Salmeronis. Secūdò, cōcedim⁹ quaſdā partes Scripturæ eſſe obſcuras: quas etiā conati ſint illi, quorū exēpla proferūtur, intelligere: itaq; ad doctores cōfugerūt. Nec tamē ſequitur Scripturas eſſe obſcuras. Tertiò, idē G Patres non tā literæ ſenſum inquirebant, quā myſteriorū cognitionē; quę ſciebant *ἀεὶ καὶ ἐν* facile tradi in Scripturis. Ita cōſulebat Auguſtinum Voluſian⁹, nō quærens vtrū Scriptura dicat Chriſtū natum de Maria Virgine: ſed quomodo Deus immenſus claudi potuerit vtero Virginis, Epiſtola ſecūda. Nec Dardanus quærebat, num alicubi Deus eſſe dicatur, ſed quomodo alicubi. Epiſtola 57. Quid ergo? Nempe certum, & alias poſſe huius rei cauſſas eſſe præter obſcuritatem Scripturæ: Et ſi hæc ſit, tamen eſſe locorum paucorum. Neutro autem modo concludi poſſe Scripturas obſcuras.

XXIX. Quintū argumentū, apud Salmeronem, & Lorichiū, ab hæreſibus: quæ omnes & ſingulæ ex vna Scriptura occaſionē erroris ſumpſerūt, & per eādem conantur ſe defendere. Addit Salmero etiam Catholicorum inter ſe contētiones, & rixas: vt Cypriani cum Cornelio, Origenis cum Africano: Chryſoſtomi cum Theophilo: Epiphanij cum Ioanne Hieroſolymitano: Ruffini cum Hieronymo, & aliorum cum aliis.

XXX. Reſpōdeo: Eſſe has rixas, vel de verbis, vel de rebus. De verborū ſenſu paucas inter orthodoxos: ſed de myſteriorū verbis explicatorum profūdiori intelligētia: quomodo Auguſtini cū Hieronymo cōtentio erat, nō an Paulus Petrū redarguiſſet, quod tā diſertè ſcriptū eſt, vt nemo negare poſſit ne impudentiſſimus quidē: ſed vtrū verè, an per ſimulationē. Et vix alij aliter. Hoc autem nō pertinet ad C hāc obſcuritatē, de qua eſt hæc cōtrouerſia. Hæretici verò nō de rebus tantū diſputarunt: ſed etiā ſæpe de locorū ſenſu. Sed ita, vt tota culpa remaneat in eorū peruerſitate: qui cū nollent vnū aliquid bene intelligere, cogūtur multa peruerſè interpretari. Qui autē perperā interpretatur: nō in Scripturis obſcuritatē inuenit; ſed in eas inuehit: vt Papiſtæ cùm ſuā Tranſubſtantiationem poſuerunt: tum coguntur viſionem Pauli, Actorum nono, ſic malitioſè detorquere, vt Chriſti corpus ſimul eſſe dicant in cœlo, & D in terra. Quæ ſane nulla eſt Lucæ obſcuritas: ſed immanis Sophiſtarum importunitas.

CAP. XVIII.

An Patres tradant Scripturā eſſe obſcuram.

I. EXinde conuertunt ſe ad Patres, ex quibus hos locos ſelegit Bellarminus, Irenæus lib. 2. cap. 47. *Si ergo & in rebus creatis, quædā quidē eorum adiacent Deo, quædā autē & in noſtram venerunt ſcientiā, quid mali eſt, ſi & eorū, quæ in Scripturis requiruntur, vniuerſis Scripturis ſpiritualibus exiſtentibus, quadam quidem abſoluamus* E *ſecundum gratiam Dei, quadam autem commendemus Deo, & non ſolum in hoc ſeculo, ſed & in futuro, vt ſemper quidem Deus doceat homo autē ſemper diſcat, quæ ſunt à Deo.*

II. Hactenus Irenæus: & quidē rectè Sed contra Catholicos nihil. Primò non docet Scripturam eſſe obſcurā, quæ noſtra eſt cū Papiſtis controuerſia: ſed in Scriptura eſſe quædam obſcura. Non valet autem conſequentia à parte ad totum. Et nos iampridem conceſſimus, eſſe nonnullos obſcuros locos: quî F enim negaremus contra tum aliorum, tum noſtram ipſorum experientiam?

III. Secundò, illud, quędā eſſe obſcura, ſic intelligit Irenæus, vt ſignificet, non quoſdā eſſe locos, vbi neſcias quid tibi velit Scriptura, quæ propriè eſt obſcuritas, de qua contēdūt Catholici cū Papiſtis: ſed quædā eſſe, quæ etſi perſpicuè doceātur in Scriptura, vt dubitari nō poſſit de eius ſenſu, tamen nobis difficilia ſint, adeò vt quaslibet quæſtiones circa ea G ſoluere nequeamus. Quod quidem ad hanc noſtrā Controuerſiam non pertinet. Quis enim negat, ipſos illos articulos fidei, quos tamen facillimos eſſe Papiſtæ conſentiunt, hoc modo eſſe obſcuros?

IV. Eſſe verò eā Irenæi mentē ſic probo, primum ab ipſo capitis initio, *Habentes itaq; regulā ipſam veritatem, & in aperto* (ſic enim lego) *poſitū de Deo teſtimoniū, non debemus per quæſtiones in, declinātes in alias atque alias, abſolutiones, eiicere firmam de Deo ſcientiam.* Quibus verbis cum ſignificat morem hæreticorum ſui tempo-

tis, qui iis quæ videbãt certò conſtare ex Scripturis, varios ſcrupulos obiiciebãt, formatis infinitis quæſtionibus, ex quarum abſurditate volebant ipſam veritatem impugnari. Propterea ſubdit, *Si autem omnium, quæ in Scripturis requiruntur, abſolutiones non poſſumus inuenire, alterum tamen Deum, præter eum qui eſt, non requirãmus.* Poſtea Scripturarum perfectionem opponit noſtræ imbecillitati: atque hanc illuſtrat ab exemplis rerum naturalibũ, quarum plurimas ignoremus. Tertiò, hanc obſcuritatem, non huic tantùm adſcribit vitæ, ſed etiam futuræ. *Quædam*, inquit, *commendemus Deo, & non ſolùm in hoc ſeculo, ſed & in futuro, vt ſemper quidem Deus doceat, homo autem ſemper diſcat.* At certè in futuro ſeculo, non erit obſcuritas ab ipſa Scriptura, ſed à rerum ipſarum natura. Denique exemplo indicat mentem ſuam, *Si ergo ſecundum hunc modum, quem diximus, quædam quidem quæſtionum Deo commiſerimus, & fidem noſtram ſeruabimus, & ſine periculo perſeuerabimus. Vt puta, ſi quis interroget, Antequã mundum faceret Deus, quid agebat? Dicimus, quoniam iſta reſpõſio ſubiacet Deo: quoniam autem mundus hic factus eſt apoteleſtos à Deo temporale initium accipiens, Scripturæ nos docent: quid autem ante hoc Deus ſit operatus nulla Scriptura manifeſtat. Subiacet ergo hæc reſponſio Deo.* Quis iam ab hoc exemplo nõ videt, ex ſtylo Irenæi, eas quæſtiones à nobis non poſſe abſolui, ſed ſubiacere Deo, nõ quæ in Scripturis continentur, ſed quę è rebus ſcriptis, quaſi educit humana ratio præter Scripturam? Quare non ea mens eſt, eſſe quoſdam Scripturæ locos obſcuros, id eſt, eiuſmodi, vt ſcire non poſſimus quid ſignificent: ſed eſſe multa myſteria, quæ multis quæſtionib⁹ exagitari poſſunt, quas ſoluere nequeat humana infirmitas; quæ ſibi conſcia obſcuritatem illam Deo committere debeat, interea fruens iis quę aſſerta videt in Scripturis. Hanc mentem, vtinã haberent Papiſtæ: nunquam illi profectò Theologiam diſtinxiſſent in Poſitiuam, & Scholaſticam.

V. Origenes cõtra Celſum libr. 7. *Alij quoque cordati viri ſcrutando Scripturam, intellectum eius inuenire potuerunt, licet re vera ſit multis locis obſcura.* Hæc vnde exſcripta ſint neſcio, quæ tamen totidẽ verbis Coccius legit. Meus codex habet in hũc modum, *Si quidem ea ſermus, quæ ſtulta Celſus appellat, & prorſus obſcura, ad verbum interpretati, & his in operibus, quæ in Eſaiam, Ezechielémq;, & alios ex duodecim Prophetis nõnullos edidimus: Deóq; ipſo in eius diſciplina profectũ in poſterũ permittẽte, & quibus illi placitũ fuerit tẽporibus, aducienius & ſcriptis his alia, quæ reliqua ſunt, & quoad licuerit, apertius ſumus explicaturi. Nec ſecus & alij poterũt, ſi modo velint ſacra ſcripta expendendo examinare, ſi mentis ſint compotes, vel eorum quæſierint ſenſa comprehendere, quæ in verò multis in locis obſcuriora & recondita ſunt.*

VI. Hæc contra Catholicos nihil. Non enim, aut omnia dicuntur eſſe obſcura; aut plurima. ſed tantũ multa: quod iam confeſſi ſumus in ſtatu quæſtionis. Deinde eadem ipſa obſcura intelligi poſſe, & explicari ab iis, qui volent ſacra ſcripta expendendo examinare: hoc eſt, ab ipſis Scripturis peti poſſe eãdem lucem, quæ locis obſcuris neceſſaria eſt. Quod ſi eſt, tũ ſane oportet Scripturã ἁπλῶς eſſe perſpicuam, etſi ἐνὶ μέρει multa contineat obſcura. Quid? quod non ipſi loci dicũtur obſcuri, ſed in iis locis eſſe obſcura? Nam id ſignificat, non modum tradendi eſſe obſcurum, ſed res ipſas: quod nos faſſi ſumus.

VII. Idẽ homilia quinta in Leuiticũ, *Sciendum eſt quod ex hoſtiis, quæ offerũtur, licet concedantur Sacerdotibus ad edendum, non tamẽ omnia conceduntur: ſed pars ex ipſis aliqua Deo offertur, & altaris ignibus traditur. vt ſciamus etiã nos, quod etſi cõcedũtur nobis aliqua ex diuinis Scripturis apprehẽdere, & agnoſcere, ſunt tamẽ aliqua, quæ Deo reſeruanda ſunt: quæ cum intelligentiam noſtrã ſuperãt, ſenſúſq; eorũ ſupra nos ſit, ne fortè aliter à nobis quã ſe habet veritas, proferãtur, melius igni iſta ſeruemus.* Sed Origenes intelligit myſteria ipſa, quæ etſi non obſcurè ſint tradita, tamẽ nobis difficilia ſunt intellectu, ſi quis altiùs inquirat: vnde ſtatim ſubdit, *Et ideò etiam in hoc loco quæ quidẽ cõceſſa ſunt hominibus ad edendũ, prout potuimus intra tabernaculũ Domini conſũpſimus, ſi quæ verò ſuperſunt, & vel vos in audiẽdo, vel nos ſuperãt in dicẽdo, ſeruemus igni altaris, tãquam eam partẽ quæ pro peccato ſuper altare Domini iubetur offerri.* Suũ enim morẽ indicat, quo ſolebant Scripturam interpretando non acquieſcere in ſenſu literali, ſed altius inquirere in rationes cuiuſque loci, etiam in allegorias excurrere, uſque nimis quàm indulgere.

VIII. Idẽ homil. 12. in Numeros, *Vnde oſtẽditur, non ſolũ ſtudiũ nobis adhibẽdum eſſe ad diſcendas literas ſacras, verũ & ſupplicandũ Domino, & diebus ac noctibus obſecrãdũ, vt veniat agnus ex tribu Iuda, & ipſe accipiens librũ ſignatũ dignetur aperire.* Rectè ſane. Quis enim neget à Deo precibus contendendũ, vt nota fiat Scriptura? Scriptura, inquã, non ſolũ tota, ſed etiam minimę eius partes, imò etiã facillimæ. Siquidẽ, ne ipſũ quidẽ Symbolũ, aut orationẽ Dominicã, aut Decalogum, quæ Papiſtæ fatentur eſſe facillima, aliter poſſunt à nobis piè cognoſci. Quod ſi ita eſt, hoc eſt, vt & orãdus ſit Deus, ad hæc intelligẽda: & hæc tamẽ ſint facilia, quis nõ videt nihil illum promouere, qui dicat, difficilẽ eſſe Scripturam, quia poſtulãda ſit eius cognitio à Deo? Rectè paulò antè Origenes, *Videamus ergo, ne non ſolùm cùm Moyſes legitur, ſed & cũ Paulus legitur, velamen ſit poſitũ ſuper cor noſtrũ. Et manifeſtè ſi negligẽter audimus, ſi nihil ſtudij ad eruditionẽ & intelligentiã cõferimus, nõ ſolũ legis & Prophetarum Scriptura, ſed & Apoſtolorũ & Euangeliorũ grandi nobis velamine tegitur. Ego autem vereor, ne per nimiam negligentiam, & ſtoliditatem cordis, nõ ſolum velata ſint nobis diuina volumina, ſed & ſignata.* Eſt ergo Scripturarum obſcuritas iudice Origene, magis ab hominum negligentia, & ſtoliditate, quàm ab ipſis.

IX. Deinde citat ex Ruffino Bellarminus, hiſtoriæ Eccleſiaſticę librũ vndecimũ: eiuſq; caput nonũ, de Baſilio & Gregorio Nazianzeno, *Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collegæ per annos tredecim omnium Græcorũ ſecularium libris remotis: ſolis diuinæ Scripturæ voluminibus operam dabant, earúmque intelligentiam, non ex propria præſumptione, ſed ex maiorum ſcriptis & auctoritate ſequebantur, quos & ipſos ex Apoſtolica ſucceſſione intelligendi regulam ſuſcepiſſe conſtabat.*

X. Hic verò mirari cogor Bellarmini artificium. Quid enim ſibi vult? aut quomodo ex his verbis cõficit Scripturas eſſe obſcuras? An, quia Athenis eruditi fuerũt? An multo nõ minus quã illi Scripturas intellexerũt, qui neq; Athenas viderũt, neq; omnino humaniores literas attigerũt. An, quia per tredecim cõtinuos annos ſtuduerunt ſacris libris? At Catholici fatẽtur idipsũ faciendũ per totam vitam. An, quia non à propria præſumptione ſunt interpretati? Quaſi nõ dixiſſet Petrus nullã Scripturã, id eſt, ne eã quidẽ, quę eſt facillima, eſſe ἰδίας ἐπιλύσεως. An denique, quia maiorum ſcriptis, & auctoritate vtebantur? At ea media, quis dixit inutilia? Imò quis non apta agnoſcit intelligendis ipſis etiam articulis fidei, quæ omnes fatentur eſſe facilia. Denique, ſi mihi Baſilium obiiciunt, & Gregorium, cur non ego illis Antonium? Cur non Confeſſores illos, qui interfuerunt Concilio Niceno? Cur non alios? Et ſi ab illis illi contendunt Scriptu-

tas eſſe difficillimas, cur non ab his ego euinco eſſe A facillimas?

XI. Citatur Chryſoſtomi homilia quadrageſima in Ioannem, *Chriſtum Iudæos ad Scripturarum non ſimplicem, & nudam lectionem, ſed ad inueſtigationem perquam diligentem relegauit. Non dixit, Legite Scripturas, ſed, Scrutamini. Diuina enim, ſumma indigent diligentia. In vmbra enim maioribus illis non abs re loquutus eſt: idcirco effodere profundum iubet, vt quæ altè deliteſcunt, inuenire poſſimus. Non enim rem in ſuperficie, & in promptu poſitam effodimus: ſed quæ tanquam theſaurus profundè reconditur.* B *Qui enim huiuſmodi quærit, niſi ſummam adhibeat diligentiam & laborem, nunquam quæſita inueniet.*

XII. At Chryſoſtomus, primò loquitur de quibuſdam Scripturæ partibus: vt de iis quæ in Veteri Teſtamento Patribus de Chriſto prædicta erant. Ergo non ſequitur totam Scripturam eſſe obſcuram. Quin etiam illa ipſa, quæ tunc erant Iudæis obſcura, nunc ſunt manifeſta: quia & impleta in Chriſto, & in Nouo Teſtamento explicata. Deinde, non obſcura tantùm, ſed etiam diuina, ſumma indigent dili- C gétia. Eſt autem tota Scriptura diuina: itaque nemo neget totam Scripturam indigere ſumma diligentia. Sed ne hoc quidem quiſquam neget, multa eſſe in eadem facilia. Quid igitur? placétne hæc è numero diuinorum excipere? An potius concludimus, etiam facilia egere diligentia? Et ſane ipſa teſtatur experientia, cùm quid non dico diuinum, ſed vel humanum, etiam faciliimum legimus per ſuſtoné, ne- D gligenter què, multa, imò ferè omnia nos fugere.

XIII. Autor operis imperfecti in Matthæum homilia qudrageſima quarta, duas cauſas adfert, cur obſcuræ ſint Scripturæ: primam, quia Deus voluit alios eſſe magiſtros, alios diſcipulos: alteram, ne ſi clara eſſet, non tam eſſet vtilis, quàm contemptibilis. Audio: & facile patior. Nam obſcuritatem hanc non eſſe vniuerſalem & perpetuam ſcimus: ſed particularem, & quorumdam locorum tantùm, vt ſæpe diximus. Deinde notari iubeo hæc eiuſdem loci verba, *Ergo non ſunt Scripturæ clauſæ: ſed obſcuræ quidem, vt cum labore inueniantur; non autem clauſæ, vt nullo modo* E *inueniantur.* Et aliquanto pòſt, *Non ergo abſcondita eſt in Scripturis veritas, ſed obſcura: non vt non inueniant eam, qui quærunt eam; ſed vt non inueniant, qui quærere eam nolunt: vt ad illorum quidem gloriam pertineat, qui inuenerunt eam, quia deſiderauerunt eam, & quæſierunt, & inuenerunt: ad illorum autem condemnationem, qui non inueniunt eam: quia nec deſiderarunt eam, nec quæſierunt, nec inuenerunt. Nec poteſt eis eſſe excuſatio condemnationis ignorantia veritatis: quibus fuit inueniendi facultas, ſi fuiſſet quærendi voluntas.* F

XIV. Ambroſius Epiſtolâ quadrageſima quarta ad Conſtantium, *Mare eſt Scriptura diuina; habens in ſe ſenſus profundos, altitudinem Propheticorum ænigmatum.* Ita ſane, ſed addidit ſtatim, quod cur truncauit Sophiſta? Addidit ergo, *In quod mare plurima intrauerunt flumina. Sunt ergo & fluuij dulces atque perſpicui: ſunt & fontes niuei, qui ſaliunt in vitam æternam: ſunt & ſermones boni, ſicut faui mellis, & gratæ ſententiæ, quæ animos audientium ſpiritali quodam potu irrigant, & præceptorum mo-* G *ralium ſuauitate mulcent. Diuerſa igitur Scripturarũ diuinarum fluenta. Habes quod primum bibas, habes quod ſecundum, habes quod poſtremum.* Ergo, Ambroſio iudice, non tota Scriptura eſt obſcura, ſed bona pars perſpicua & facilis. Quanquam ille profectò Scripturam ipſam obſcuram non dixit: ſed eam habere ſenſus profundos; quod quidem fieri poteſt, vt diximus, etiamſi ipſa non ſit obſcura.

A XV. Hieronymus in Epiſtola ad Paulinũ de ſtudio Scripturæ, ex inſtituto docet, non poſſe Scripturas diſci ſine magiſtro, & percurrens breuiter nomina ſingulorum librorũ; oſtendit in omnibus magnas & multas eſſe difficultates. Et præfatione commentariorum in Epiſtolã ad Epheſios, *Nunquam* (inquit) *ab adoleſcentia, aut legere aut doctos viros, quæ neſciebã, interrogare ceſſaui, aut me ipſum habui magiſtrum. Denique nuper ob hãc vel maximè cauſam Alexandriam perrexi, vt viderem Didymum, & ab eo in Scripturis omnibus, quæ ha-* B *bebam dubia, ſciſcitarer.* Epiſtolę etiam ad Algaſiam quæſtione octaua, *Omnis Epiſtola ad Romanos nimiis obſcuritatibus inuoluta eſt.*

XVI. Reſpondeo: primò, vt aliàs, non negari eſſe quædam, imò, ſi velis, multa obſcura in Scripturis: ſed verum hæc ipſa impediant, quominus eędẽ ſint perſpicuæ, *vos* conſiderate: vel propter plura perſpicua, vel propter inſitam lucem, quæ obſcura illa illuſtrat. Illud Hieronymus docet: hoc non attingit.

XVII. Secundò, quæcunq; Hieronymus de obſ- C curitate diſſeruit Scripturæ, ea intelligenda ſunt, non de ſingulorũ locorũ ſenſu inueſtigando; ſed de myſteriorum, quæ iis locis ſignificantur profunditate. Exẽpli gratia, *Videlicet* (inquit) *manifeſtiſſima eſt Geneſis, in qua de creatura mũdi, de exordio generis humani, de diuiſione terræ, de cõfuſione linguarũ, & gentiũ, vſq; ad exitũ ſcribitur Hebræorum.* Hìc perſpicuum eſt, & aſſeri Geneſeos obſcuritaté, & obſcuritatis cauſas quaſdam, D ſiue mauis exempla indicari, creationé mundi, exordiũ generis humani, & reliqua. Ex his ſi volunt Papiſtæ cõtra nos euincere Scripturam eſſe obſcuram, neceſſe eſt probent, aut verũ eſſe, aut ſaltẽ Hieronymo perſuaſum fuiſſe, in Geneſi ita creatum doceri mundum, vt idipſum obſcurũ ſit, & difficile intellectu. Et vt diſertiùs loquar: Quemadmodũ obſcurũ dicimus locum illum fuiſſe olim in Geneſi de ſemine mulieris, in quo Chriſtus ſic ſignificabatur, vt nõ poſſet ex ipſa verborũ vi intelligi: ſic, qui ob creationem obſcurã Geneſin diceret, eũ oporteret aſſerere, locum illũ, In principio creauit Deus cœlum & terrã, E ita eſſe conceptũ ex ipſis verbis vt ſciri nequeat, quid Moſes voluerit. At hoc quis ſanus dicet? Ergo ſupereſt, vt Geneſin obſcuram Hieronymus dixerit, non, quia quod ipſa de Creatione aſſerit, difficile ſit intelligere: ſed quia ipſa creatio maximum eſt myſteriũ; de quo infinita & quæri & diſputari poſſint. Et hoc manifeſtiꝰ fit ex altero exemplo, *Iob exemplar patientiæ, quæ non myſteria ſuo ſermone complectitur? Et, vt de cæteris ſileam, reſurrectionem corporum ſic prophetat, vt nullus de ea vel manifeſtius, vel cautius ſcripſerit.* Audin' tu F librum Iobi difficilẽ eſſe ob myſteria. Audin' inter myſteria illa, vnum hoc eſſe de Reſurrectione? Audio' denique illud ipſum myſteriũ manifeſte aſſertum? Neceſſe eſt igitur ita intelligi, vt magnũ quidẽ ſit, atq; obſcurum myſterium reſurrectio, atque hactenus obſcurum eum librum, à quo aſſeritur: ſed aſſertum tamen perſpicuè, manifeſtéque: atque eatenus librum illum eſſe facilem; quæ noſtra eſt de tota Scriptura aſſertio.

XVIII. Atq; vt ſemel dicã, cùm Scripturã perſpi- G cuã dicimus, obſcura myſteria, hic ſenſus eſt: quæ de iiſdẽ myſteriis aſſerũtur in Scriptura, ea nõ difficile intelligi: vt creatũ eſſe mundũ: & creatũ ſex diebus: & creatum per ſingulas partes, ſuo ordine. Sed in iis myſteriis, præter ea, quæ perſpicue aſſeruntur, atque aſſerta intelligũtur, multa quęri diſputarique poſſe, quę in Scripturis non aſſeruntur. Exempli gratia, *In promptu* (inquit) *eſt Leuiticus liber, in quo ſingula ſacri-*

ficia, imò ſingula pene ſyllaba, & veſtes Aaron, & totus ordo Leuiticus ſpirãt cæleſtia Sacramẽta His verbis intelligũt omnes ſignificari eas allegorias, quæ inueſtigari ſolent in cæremoniis Moſaicis. Propter eas igitur Leuiticum obſcurum eſſe Hieronymus aſſerit. Atqui has allegorias ille liber nuſquam attingit. Ergo obſcurus eſſet, ſi obſcurus eſt, propterea quæ in eo non continentur. Et hoc aliquis iuſtum putet? vt eos libros dicamus, & pertinaciter contendamus obſcuros eſſe, quia ex iis intelligi non poſſunt, quæcunq; ipſi nõ docent? Monſtrum hoc iudicij, quo tandem nomine appellemus? Catholici verò credunt, Scripturæ facilitatẽ ex eo firmiſſimè probari, quod quæ ipſa aſſerit, non difficile ſit intelligere, etiam in maximis myſteriis, præter pauciſſimos locos. Reliqua, quæ præter eam inueſtigat humana curioſitas, indignamur hanc inurere Scripturę obſcuritatis notam.

XIX. Sane verò, qui eam myſteriorum obſcuritatem volent ſcrutari; eos oportet, & multos labores exantlare; & multis iiſque magnis magiſtris vti. Quanquam omnino conſultius eſſet, plurima, quæ ſibi inueſtiganda permiſit curioſitatis prurigo, ignorari. Maximè, cùm ne quidem magiſtrorum peritia, quicquam certi proferre potuerit. In Numeris, quadraginta duę populi Iſraelitici manſiones in deſerto diſtinguuntur: earum myſteria anxiè voluit Hieronymus interpretari: atqui longè præſtaret, nulla in iis myſteria ſomniare, nihilq́; præter literalem ſenſum concipere, quàm de induſtria hiſtoriam per ſe facilem obſcurare. Huiuſmodi ego ſane ingeniis Scripturam fatear, obſcuriſſimam, difficillimam, intricatiſſimam eſſe: Imò potius, ipſa ingenia in Scripturis interpretandis obſcuritatis, difficultatis, intricationis veram cauſam: id eſt, Theologiæ corruptelam.

XX. Supereſt Auguſtinus, & Gregorius. Non enim plures numerantur à Bellarmino. Auguſtinus igitur de Doctrina Chriſtiana libro ſecundo, capite ſexto, *Sed multis & multiplicibus obſcuritatibus, & ambiguitatibus decipiuntur, qui temerè legunt, aliud pro alio ſentientes: quibuſdam autem locis, quid vel falsò ſuſpicentur nõ inueniunt: ita obſcurè quædam dicta denſiſſimam caliginem obducunt. Quod totum prouiſum diuinitus eſſe non dubito ad edomandam labore ſuperbiam, & intellectum à faſtidio reuocandum, cui facile inueſtigata plerunque vileſcunt.* Et duodecimo Confeſſionum, capite decimo quarto: Miram profunditatem prædicat eloquiorum Domini. Et Epiſtola tertia, *Tanta eſt* (inquit) *Chriſtianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia, vſque ad decrepitam ſenectutem, maximo otio, ſummo ſtudio, meliore ingenio conarer addiſcere.* Deniq; Epiſtola centeſima decima nona, multò plus in iis ſe neſcire, quàm ſcire profitetur.

XXI. Reſpondeo, de perſpicuitate Scripturę, tam apertam eſſe Auguſtini ſententiam, vt tergiuerſari nihil proſit. Fatetur ille, quod & omnes ſani, nõ omnia eſſe perſpicua: ſed nihil ferè erui ex obſcuris, quod non ſit alibi perſpicuum: imò quæcunque continent fidem & mores, in iis inueniri, quæ ſunt perſpicua. Non aduerſatur ergo ſibi: non aduerſatur nobis. Atque adeò ad finem eiuſdem capitis, ſalubriter temperatas dicit Scripturas; vt locis apertioribus fami occurſum ſit, obſcurioribus faſtidium deterſum. Adeò perſuaſum habuit, tantum eſſe facilitatis, vt in Scripturis, quæ continet doctrinam ſalutarem, ſaturari queat: quod omnino Papiſtæ non credunt. Eſto ergo verum, multas multiplicéſque obſcuritates occurrere, dum plures ſe perſpicuitates offerant. Illis decipiantur, qui temere negligentérque legent: dum his ædificentur, qui piè, diligentérque ſcrutantur.

XXII. Profunditatem eloquiorum diuinorum, qui neget, eum, me iudice, oportet eſſe profanum, oportere eſſe atheum. Sed qui obſcuritatem & profunditatem, vnum idémque eſſe contendet, quẽ eſſe dicam? Papiſtam: neque enim occurrit aptius nomen. Certè Catholici profundiſſimum ſenſum agnoſcunt, vel vnius huius verſiculi, *In principio creauit Deus cælum & terram*, ſed obſcuriſſimum tamen negant. Ignorantiam ſuam modeſte profeſſus eſt Auguſtinus: verè profitentur omnes Chriſtiani: ſed ſi nos multa ignoramus, non tamen idcirco obſcuriſſimæ ſunt Scripturæ.

XXIII. Gregorius in Ezechielem homilia ſexta, *Magnæ vtilitatis, eſt ipſa obſcuritas eloquiorum Dei, quia exercet ſenſum, vt fatigatione dilatetur, & exercitatus capiat, quod capere non poteſt otioſus. Habet quoque adhuc aliud maius, quia Scriptura Sacra intelligentia, ſi in cunctis eſſet aperta, vileſceret. In quibuſdam locis obſcurioribus, tanto maiore dulcedine inuenta reficit, quanto maiore labore fatigat animum quæſita.*

XXIV. Audio: ſed primùm, dixitne Scripturam eſſe obſcuram? Minime verò: tantùm dixit eam obſcuritatem eſſe vtilem: quod quis negat? aut quæ inde Catholicis pugna eſt aduerſus Papiſtas? Deinde, annon ſatis expreſſit mẽtem ſuam? *In quibuſdam* (inquit) *locis*. Non ergo, inquam, in omnibus: imo non ergo in pluribus. Sed ſequentia diſertiora: vbi cùm rotam illam Ezechielis, Scripturam eſſe diceret, addit hanc ſimul & paruulis accommodatam, & doctis, *Circulus quippe præceptorum illam, modo ſurſum, modo deorſum eſt: quia quæ perfectioribus ſpiritualiter dicuntur, infirmis iuxta literam congruunt: Et ipſa quæ paruuli iuxta literam intelligunt, docti viri, per ſpiritalem intelligentiam in altum ducunt.* Et aliquanto pòſt, *Rota ergo, quaſi per terram trahitur, quia paruulis humilis ſermone concordat, & tamen magnus ſpiritalia infundens, quaſi circulum in altũ leuat: & inde ſurſum erigitur, vnde terram tangere, paulò ante videbatur.* Euge verò Bellarmine; ſi verum eſt, eoſdem ipſos locos, qui doctis profundi ſunt, eſſe paruulis accommodatos, quid cauſę eſt, quò magis difficiles dicamus, quàm faciles; obſcuros, quàm perſpicuos? Sed nimirum, nondum didicerant Eccleſiarum Antiſtites, plebem à Scripturis arcere: propterea ne difficultatis quidem προφάσειν norant obiicere.

FINIS LIBRI DECIMIQVINTI.

LIBER DECIMVSSEXTVS.

DE SCRIPTVRÆ INTERPRETATIONE.

Caput Primum.

AD QVOS SCRIPTVRAE INTERPRETATIO pertineat.

EVICIMVS dici poſſe Scripturam Sacram, & meritò quidem dici perſpicuam. Et tamen certum eſt, nõ nonnullos eius locos obſcuriores eſſe, vt prima fronte non pateat ſenſus: tum nihil eſſe adeò facile, adeò perſpicuũ, adeò certum, quod non variè detorqueri queat, etiam in ſenſus contrarios. Atque adeò docuit experientia omnes hæreſes è Scripturis perperam intellectis, aut originem, aut certè incrementa ſumpſiſſe. Quid enim crebrius occurrit in ſanctorum diſputationibus Patrum, ſolutione locorum ab hæreticis obiectorum? Denique his miſeris temporibus non Catholici tantùm ſtrenue ſuam fidem è Scripturis tuentur: ſed & Papiſtæ quamuis eas negent eſſe certas, perſpicuas, perfectas, vno verbo, iudices controuerſiarum, tamen audent iiſdem abuti ſubinde, oſtentareque earum autoritatem, tanquam ſuam. Quod fieri nequit, niſi eoſdem locos alij aliter intelligant. Vt enim Ariani olim illud Pater maior me eſt, de inæqualitate interpretabantur perſonarum in Trinitate: Catholici autem, per *communicationem idiomatum* de Incarnatione: Sic hodie illud, Hoc eſt Corpus meũ, Papiſtæ quidem ad Tranſubſtantiationem referunt; Catholici autem ad Sacramentalem ſignorum cũ re ſignificatã vnionem. Itaque fit, vt vel omnes, vel maxima pars Controuerſiarum, in Interpretatione Scripturarum vertetur.

II. Agendum igitur nunc eſt de ratione interpretandarum Scripturarum: quæ vltima controuerſia ſupereſt, in hoc loco communi de Canone. Tractarunt eam Bellarminus Controuerſiæ libro tertio,

A capite tertio, & ſequentibus. Pereſius de Traditionibus, aſſertione quarta & quinta. Driedo libro ſecundo, capite tertio, de Eccleſiaſticis dogmatibus. Cordubenſis annotationum Catholicarum articulo ſecundo, capite ſeptuageſimo ſeptimo, & duobus proximis. Stapletonus de Principiis libro decimo, & vndecimo. In relectione Controuerſia quinta, articulo quarto. Alphonſus de Caſtro aduerſus hæreſes libro primo, capite quarto. Petrus Charronęus Testię Veritatis capite quarto, articulo vndecimo.
B Petrus Sapetus in libello de Falſitate Caluiniſmi. Baiius Catechiſmi parte prima, quæſtione decima.

III. Sed miſcent cum altero capite de ſummo iudice controuerſiarum: Agunt enim de certa infallibilique autoritate interpretandæ Scripturæ; de qua prolixe diſputatum eſt libris, primo, ſecundo, & tertio, probatumque, neque Eccleſiæ, neque Papæ, ſed Scripturæ ſoli hoc ius competere. Illo igitur omiſſo
C capite, duo hæc inquiremus nunc temporis. Cuius ſit Scripturas interpretari: Et quæ ratio, ſiue via optima interpretandi.

IV. In priori capite pronunciamus cuilibet Chriſtiano ius eſſe, vt legere, ſic interpretari Scripturas, ſeruatis tamen diuerſarum vocationum gradibus: vt paſtores tãquam paſtores in hac re ſuo publico officio fungantur: priuati autem priuatas ſuas partes expleant. Omnes tamen in eo laborent, vt ipſi, quod ſiue legunt, ſiue audiunt è libris ſacris,
D intelligant, quod fieri nullo modo poteſt abſque interpretatione. Et quia Deus ſui Spiritus dona varie diſtribuit, prout videtur, docuit experientia, nullius hominis fidelis, in hoc negotio, aut voluntatem damnandam, aut conatum deteſtandum.

V. Bellarminus conſtare quidem inter omnes fatetur, Scripturas intelligendas eo Spiritu, quo factæ ſunt, id eſt, Sancto: ſed totam quæſtionem in eo poſitam, vbi ſit iſte Spiritus, in Eccleſiáne, an verò in ſingulis: Et ſuos illum Eccleſiæ

vendicare. Nos verò aſſerere, vnumquemque iudicem eſſe debere huius interpretationis, ſiue ſpiritum ſuum ſequendo, ſi ipſe donum interpretationis habeat, ſiue alicui alteri adhærendo, quem eo dono prædītum viderit. Atque hunc priuatum ſpiritum, cùm ipſe appellat, tum reliqui valde exagitant. Nam Stapletonus in Relectione, hanc ſibi ſententiam confutandam obiicit, *Videtur quod interpretatio Scripturæ, tam illa quæ probabilis eſt, quàm certa & authentica, poteſt à priuato quocunque ſpiritu dari.*

VI. Sed hæc inuidioſè, calumnioſeque dicūtur, non ſolidè ſincereq́ diſputantur. Etenimverò, quem appellant priuatum ſpiritum? Efficaciámne illam particularem cuique fidelium, quæ eſt à Spiritu Sāncto, quæq́ue efficit, vt Scripturam intelligat, hoc eſt, ſenſum aſſequatur verum genuinumque? An verò potius cuiuſque homunculi impetum, qui ſe ingerens ad legendas interpretandaſque Scripturas, ipſe ſuo ſibi marte ſenſum pro arbitrio fingit, quem affingat libris ſacris? Nam ſi hunc: per nos ſane licet eis hunc priuatum ſpiritum impetere, atque exagitare: deteſtari etiam, & anathemate ferire. Sed enim calumniam fieri querimur, cùm nobis quicquam eiuſmodi impingitur. Quid enim? an is Spiritus à quo factæ ſunt Scripturæ aliquid habet cum eo priuato ſpiritu commune? At Bellarminus hoc ipſo agnoſcit nos fateri opus eſſe. Et quid agimus diſputantes aduerſus Papiſtas? Non hoc præcipue vrgemus, imò toti in eo ſumus, vt, variè à variis [illegible] violenter torqueri Scripturas clamemus?

VII. Deum atque homines teſtamur, cùm plurima nobis in Papiſmo diſpliceant, tum hoc omnino intolerādum videri, quòd Scripturas quilibet apud eos doctorculus, ita ſibi in manum traditas arbitretur, vt eas ſurſum deorſum verſare queat, quidlibet inde confecturus ſuo arbitrio: ſuo, inquam, arbitrio, ſuo marte, quidlibet excogitans, & commentans. Itaeuenit, vt qui maxime præ ſe ferunt deteſtari priuatum ſpiritum, ij huic ipſi indulgeant omnium maxime. Enimuerò quis docuit propheriam illam ex Pſalmo 72. *adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſeruient ei*, impletam eſſe in Leone decimo, quod Antonius Puccius aſſeruit in Concilio Lateranenſi? Aut lapidem illum probatum, angulatem, pretioſum, in fundamento fundatum, de quo Eſaias capite vigeſimo octauo, eſſe Epiſcopum Romanum: vt voluit Bellarminus præfatione ad tertiam controuerſiam? Aut illa ex poſterioris ad Corinthios decimo, *In promptu habentes vlciſci omnem inobedientiam*, pertinere ad Clementis octaui expeditionem illam ſuſceptam occupandæ Ferrariæ gratia: vt ſomniauit Baronius in Epiſtola dedicatoria, tomi octaui? Hanc, hanc, inquam, omnes Catholici deteſtantur audaciam, atque appellant ſceleſtiſſimam: neque tolerandam, ſiue in controuerſiis, ſiue extra controuerſias.

VIII. Quod ſi non hoc ſenſu nominant ſpiritū priuatum, ſed illo altero, tum ſane id negant, quod Catholici aſſerunt: & vt calumniæ accuſari non debeant; certe ſceleris immanis excuſare ſe nequeunt, qui, quod ſemper licuit, nunquam interdici æquum eſt, tantis animis inſectentur. Negamus tamen hunc appellari debere priuatum ſpiritum. Conſentit enim Bellarminus, à nobis concedi, Scripturam eodē Spiritu intelligendam, quo facta eſt. Quare neceſſe eſt, vt aut Scripturam priuato ſpiritu factam eſſe euincat: aut hunc neget eſſe priuatum. Denique ne rē prolixius differam, Catholici cenſent Scripturam interpretandam priuato labore, priuatáque induſtria, puta Auguſtini, Hieronymi, Chryſoſtomi, at non priuato ſenſu, ſed genuino, germano, ipſiſque Scripturæ innato, denique eo, quem in animo habuerunt Paulus, Petrus, aliique librorum ſacrorum ſcriptores.

Cap. II.

An fidelibus quibuſuis liceat Scripturam interpretari.

I. CAtholicorum argumenta hæc ſunt. Primū: Quicunque tenentur Scripturā legendo intelligere, iidem Scripturā interpretari poſſunt. At fideles omnes tenētur Scripturā legendo intelligere, Ergo iidē interpretari poſſūt. Maioris ratio eſt, quia intelligere nihil eſt aliud, quā aſſequi ſēſū eorū quæ legimus: & interpretari, nihil eſt aliud, quā ea quæ leguntur, verba ad eū ſēſum aptare: ita vt ratione tantū diſtinguantur intelligere & interpretari, non autem re diſcrepēt. Minor patet. Nam quod ad lectionem attinet, prolixe probatū eſt libro decimo, eam promiſcue omnibus fidelibus & permittendam, & inculcandam. Quod verò ad intellectum, primò neminem eſſe arbitror adeò ineptum, qui ad Scripturas legendas hortandos ita putet fideles, vt dehortandos contendat ab intelligentia; cùm vulgò dictū celebretur, ea negligi, quæ lecta non intelliguntur. Secundò, ex ipſis Patribus, qui eius lectionis finem, fructumque aſſignant, legētium eruditionem: quod abſque intelligentia qui fieri poſſit? *Operā da ſemper* (inquiebat Ephraim Syr.) *vt lectioni diuinarū Scripturarū adhæreas, quæ te docent, quomodo effugere oporteat laqueos inimici*: vt omittam alia infinita. Tertiò, ab ipſis aduerſariis, qui, vt deterreāt plebē ab hac lectionē, intelligendi difficultatem obtendunt. vnde patet eos agnoſcere, legi non debere, niſi vt intelligantur.

II. Secundum argumentum: Quicunque promiſſiones à Deo habent de intelligentia Scripturæ, iidem Scripturam interpretari poſſunt. At q[illegible] fideles id genus promiſſiones habent: Ergo qu[illegible] interpretari poſſunt. Maior in confeſſo eſt [illegible] apud aduerſarios: qui hanc ob cauſam E[illegible] vindicant hoc ius omne, quod ei promiſſum [illegible] ſit S[illegible]ritum Sanctum. Probatur autem Minor Se[illegible] locis. Eſaiæ quinquageſimo quarto, *Et omnes [illegible] edocti erunt à Iehoua*. Hieremiæ trigeſimo primo, *Dabo legem meam in cordibus eorum: & in corde eorum [illegible] eam, & non docebit vltra vir proximum ſuum, dicens: Cognoſce Dominum. Omnes enim ſcient me, à minimo [illegible] vſque ad maximum eorum.*

III. Bellarminus ad locum Eſaiæ reſpondet, loqui Prophetam de ſpiritu priuato re[illegible] ſed vel de doctrina Euangelij, quam Deus ipſe, [illegible] Chriſtus prædicauit & docuit, ſic exponen[illegible] C[illegible]lo: vt ſenſus ſit: Populum Chriſtianum non [illegible] per Prophetas, ſed per meipſum. Vel (quæ [illegible] lior & germanior expoſitio) de gratia S[illegible] qua homo internus à Deo mouetur, & ſua[illegible] pellitur ad credendum, & amandum. Itaque [illegible] eſſe ſenſum, omnes Chriſtianos intellectu[illegible] diuina reuelatione omnia arcana Scriptu[illegible]; [illegible] tales futuros, vt non ſolùm audiant ma[illegible] rius explicantem Verbum Dei; ſed etiam [illegible] Deum ſuadentem, vt faciant, quod audiu[illegible]e.

IV. At quod initio de priuato ſpiritu reu[illegible] Iſte negat, quorſum ſpectet nō facile video. Ni p[illegible]

illum

illum ſpiritum ſi ſenſum alienum à Scriptura ſignificet, à nobis multo magis tenui quàm à Papiſtis, iam teſtati ſumus: ſin autem particularem, priuatamque efficaciam Spiritus Dei in ſingulis fidelibus: quomodo negari poſſit? Non enim intelligi vllo modo poſſunt omnes fideles docti à Deo, niſi id Deus efficiat in ſingulis, & quidem priuatè: Etſi enim, exempli gratia, idem Spiritus Paulum docuit & Petrum, tamen is ipſe actus quo Petrus doctus eſt, non eſt idem ipſe quo Paulus. Itaque ſeorſim oportuit eundem Spiritum efficacem fuiſſe in vtroque. Atque hoc quidem nobis ſufficit. Reuelantem verò ambiguè etiam dixit. Nos nullos volumus *ἐνθουσιασμούς*, nullas extra ordinem reuelationes: ſed ordinarias duntaxat in Scripturarum meditatione, quas his promiſſionibus contineri certum eſt.

V. Prior expoſitio, à Cyrillo repetita, frigida eſt, quod ipſe Bellarminus agnouit, cùm alteram prætulit tanquam ſubtiliorem & germaniorem. Et ſane oſtendit Christus Ioannis ſexto, non de ſua ipſius prædicatione locum intelligendum, ſed de interna Dei in cordibus efficacia, *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum: ego vero ſuſcitabo eum vltimo die: Eſt ſcriptum in Prophetis, & erunt omnes docti à Deo. Quiſquis ergo audiuit à Patre & didicit, venit ad me.* Vt mittam conſentientem Veterum ſententiam.

VI. Altera expoſitio paulo propius attingit Prophetæ mentem: ſed nondum eſt perfecta. Nam gratia illa, qua homo interius à Deo mouetur ad credendum, & amandum, non eſt cæcum neſcio quid, ſed cum intelligentia coniunctum. Auguſtinus contra Pelagium & Celeſtium libro primo, capite decimo tertio. *Sic docet Deus eos qui ſecundum propoſitum vocati ſunt, ſimul donans, & quid agant ſcire, & quod ſciunt agere.* Perperam igitur ſeparabantur, quæ diſtincta quidem ſunt, non tamen contraria.

VII. Sed negat tamen hunc eſſe Prophetæ ſenſum, omnes Chriſtianos intellecturos diuina reuelatione, omnia arcana Scripturarum. Quaſi id aliquis vnquam ſomniarit: aut quaſi id vel tantillum infirmet noſtrum argumentum. Quid enim? Cenſet-ne omnino neminem poſſe interpretari Scripturas, niſi omnia earum arcana cognita habeat? Peccauerit ergo Auguſtinus, qui multo plura ſe neſcire dicebat, quàm ſcire. Et tamen quotidie interpretabatur, tum plebi ſuæ, tum ipſe ſibi: tum Scriptis, tum viua voce. Imò iam retractent Papiſtæ ſuam ſententiam, & negent, vel ipſam Eccleſiam non poſſe fungi hoc interpretationis munere: ipſam, inquam, Eccleſiam: quandoquidem certum eſt ne ipſi quidem Eccleſiæ omnia arcana Scripturarum eſſe cognita: maximè ex reuelatione, vt quædam ex Apocalypſi: vt illud de iis qui baptizantur pro mortuis: vt computatio Hebdomadarum Danielis, in quibus capitibus tot ferè prodierunt ſententiæ, quot autores. nec vnquam definitum eſt, quænam earum ſit optima certiſſimaque.

VIII. Ad Hieremiam reſpondet, hæc verba, *Dabo legem meam*, ſignificare gratiam Teſtamenti Noui, id eſt, fidem per caritatem operantem, quam Deus diffundit in cordibus noſtris, vt non ſolum ſciamus, ſed etiam impleamus mãdata. Iſta verò, *& non docebit vltra vir proximum ſuum*, ſignificare vel premium fidei, id eſt, beatitudinem, in qua omnes electi videbunt Deum facie ad faciem: Vel certè, ſi magis placet de hoc tempore intelligi, cognitionem vnius Dei, non autem myſteriorum abſconditorum in Scriptura. Atque id eſſe impletum, quia Gentiles conuerſi ſint ad fidem: Iudæi autem & Turcæ, licet impij ſint, tamen vnum colunt Deum.

IX. Sed primò, hæc nimia eſt audacia, cùm eiuſdem continuatæque ſententiæ verba ſic diſtrahantur, vt prior quidem pars pertineat ad fideles atque hoc ſeculum: poſterior verò, vel non ad hoc ſeculum, vel etiam ad infideles. Quanto facilius vtraque de eodem ſeculo, iiſdemq; fidelibus? Hieronymus, *Nunc autem in Euangelio poſt crucem, reſurrectionem, & aſcenſionem, dare ſe pactum non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus pollicetur. Cúmque ſcriptum fuerit Domini Teſtamentum in mente credentium: ipſum eſſe eis in Deum, & illos eſſe in populum: vt nequaquam Iudæos quærant magiſtros, & traditiones, & mandata hominum, ſed doceantur à Spiritu Sancto: ſi tamen audire mereantur, Templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis. Spiritus autem ſpirat vbi vult, & diuerſas habet gratias.* Et tamen nihil eſt neceſſe nos hîc inſiſtere. Sufficit enim ad vim argumenti, quod in priori parte confitetur Bellarminus, Deum effundere in corda noſtra caritatem, vt non ſolùm ſciamus, ſed etiam impleamus mandata. Nam ſi id verum eſt, tum certe vtrumque efficit in fidelibus Spiritus Dei, non tantùm vt faciant, ſed etiam vt ſciant: non enim vt faciant imprudentes, imperitique ſui officij. Hoc iure igitur & legent & interpretabuntur Scripturas: quamuis non omnia norint arcana abſcondita.

X. Tertium Argumentum: Si Interpretatio Scripturarum donum eſt à Deo liberè datum ad ædificationem Eccleſiæ. Ergo non eſt alligatum certo cuidam hominum generi; ſed commune fidelibus. At prius verum: ad Romanos duodecimo, *Habentes diuerſa dona pro gratia quæ nobis data eſt, ſiue prophetiam, prophetemus pro proportione fidei.* Prioris ad Corinthios duodecimo, inter alia dona; numerantur diſcretio ſpirituum, & interpretatio linguarum; & denium: *Omnia hæc efficit vnus ille & idem Spiritus, diſtribuens priuatim illa ſingulis ſicut vult.* Ergo verum eſt etiam conſequens.

XI. Stapletonus valde laborat hoc loco, In Relectione, hanc liberam Dei voluntatem, multis modis obſeruat eſſe limitatam: id eſt, tribus: Ex parte datoris Dei, qui dat iuxta menſuram: Ex parte eorum quibus datur differenter & per varias menſuras. Ex parte totius corporis Eccleſiæ, in quo cùm multa membra ſint, non omnia eundem actum habent. Hæc ibi: nec indicat, quid hæc faciant ad argumenti ſolutionem. Fatemur enim Catholici diſpenſari dona Dei ſecundùm menſuram varius variè: at hanc diſpenſationem notamus fieri, non pro varia perſonarum diſtinctione: vt, exempli gratia, Monachis concedantur miracula, non verò reliquis fidelibus: aut interpretatio linguarum clericis, non verò laicis: ſed vt & miracula, & interpretatio non denegetur etiam laicis: tantùm vt neque omnes edant miracula, aut interpretentur: neque qui edunt, eadem omnes: aut qui interpretentur, æquè omnes.

XII. Libro decimo de Principiis longe prolixiùs, capite ſeptimo, docet hoc donum Interpretationis, vt & cætera diuidi non promiſcuè aut quocunque modo, ſed iuxta menſuram fidei, & vnicuique ad vtilitatem. Iam menſuram fidei hanc eſſe, non plus ſapere quàm oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem, hoc eſt, vnumquemque ſapere iuxta vocationem in qua vocatus eſt. Eſſe enim in vno corpore varia membra, nec eundem omnia actum

habere. Itaque non bene concludi, Deus dedit donũ Prophetię, & cætera dona in Eccleſia, vnicuique prout vult: ergo, dedit illa vnicuique membro in Eccleſia, nulla habita ratione vocationis cuique membro propriæ. Ex his duo conficit: primò, dari hæc dona non promiſcuè, ſed ſeruato ordine: ordinem verò hunc eſſe, vt alij ſint Apoſtoli, alij Prophetæ, vt in Epiſtola ad Epheſios: ideóque in his Apoſtolis, Paſtoribus, Doctoribus quærenda eſſe hæc dona: deinde hæc dona, cùm de facto data ſunt à Chriſto, ſolis ut data eſſe, qui Paſtores, & magiſtri
B Eccleſiarum futuri eſſent: ſic Matthæi decimo tertio dictum eſſe Apoſtolis, *Vobis datum eſt noſſe myſteria, turbis autem in parabolis loquor.*

XIII. Porrò vtilitatem illam dupliciter conſiderari: ratione vel totius Eccleſiæ, vel ſingulorum. Primò enim, non expedire toti Eccleſiæ, vt alijs hæc dona dẽtur, quàm iis qui vocati ſunt ad docendum, vitandi ſchiſmatis cauſſa. Secundò, non eſſe vtile cuiuis, vt hoc donum accipiat. Non enim omnes eſſe capaces. Et quamuis capaces eſſent, non
C tamen eis expedire: nimirum, quia ſint oues: quibus non datur ſpiritus, niſi quatenus oues ſunt, ſcilicet, vt obediant, & diſcant.

XIV. Hæc eſt ſumma longarum ambagum. Sed nihil ad rem. Primùm variam illam diſtributionem nihil ratio noſtra impedit: neque enim efficit, vt aut omnes interpretentur: aut qui interpretantur, æquali omnes menſura interpretentur: ſed tantùm vt libere Deus in quos velit, donum illud conferat, quantum velit. Secundò, non bene compara-
D tur caput quartum ad Epheſios cum his locis. Nam differunt, [illegible]. Miniſterium enim verè diſtinguit Eccleſiã in varios ordines: non autem chariſmata: quod inde apparet, quòd ipſis perſonis in eodem conſtitutis miniſterij gradu hæc ipſa chariſmata variè diſtribuuntur: non enim omnes Paſtores, æquè aut linguas interpretantur, aut prophetant. Tertiò, illud egregiè falſum in ſolis Apoſtolis, paſtoribus, doctoribus, quærenda eſſe hæc [illegible]. Neque Matthæi decimo tertio, diſcre-
E nit Chriſtus Apoſtolos à turba ſimpliciter: ſed à turba non credentium, vt demonſtratum eſt capite ſeptimo libri decimi.

XV. De vtilitate quid dicam? Primò, falſum eſt non conducere Eccleſiæ, vt omnes interpretentur: niſi fortè concedamus, multum nocere eidem ſi omnes credant. Multo aliter Moſes, Numerorum vndecimo, *Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus Spiritum ſuum?* Quis autem credat hunc virum optaſſe, & ſerió optaſſe, rem Eccleſiæ
F aut inutilem, aut etiam noxiam? Periculum autem ſchiſmatis, nullum maius eſt, quàm cùm toti clero, non tantùm [illegible], ſed etiam [illegible], id eſt, ſingulis clericis conceditur interpretatio. Itaque ſi hæc legitima cauſſa eſſet, tum neganda hæc facultas eſſet etiam clero. Quod, puto, nunquam facient Papiſtæ.

XVI. Non eſſe omnes capaces facile concedam: ſed viciſſim omnes eos fieri capaces, qui à
G Deo Spiritum accipiunt, quantacunque menſura, quis neget? Certum eſt enim neminem omnino hominem per ſe ſuâve natura capacem eſſe myſteriorum Sacrorum: teſte Paulo prioris ad Corinthios ſecundo, [illegible] *Animalis homo non eſt capax eorum, quæ ſunt Spiritus Dei.* Sed Chriſtus Matthæi vndecimo, *Confiteor tibi Pater, quod abſconderis hæc à ſapientibus & intelligen-*

A *tibus & ea detexeris paruulis. Etiam, Pater, quia ita placuit tibi.* Non dari autem ouibus Spiritum, niſi vt obediant & diſcant, primò falſum eſt: quia datur etiam ſæpe vt doceant, hoc eſt, vt iam tum apti fiant ad docendum ſuo tempore, id eſt, cùm vocati fuerint. Deinde nihil ad rem: quia etiam ad obediendum, & diſcendum, ouibus neceſſaria eſt, aut certè vtilis Interpretatio.

XVII. Quartum argumentum: Paulus prioris ad Theſſalonicenſes quinto, *Spiritum ne extinguite,*
B *Prophetias ne pro nihilo habete: Omnia explorate: quod bonum eſt tenete.* Quibus verbis fideles & docentur habere Spiritum, quem extinguere non debeant: & iubentur omnia explorare: quæ bona ſunt tenere, id eſt, non cuiuis quamlibet doctrinam proferenti fidem adhibere: ſed eam diligẽter examinare: quod omnino abſque interpretatione fieri nequit. Huic loco ſimilis eſt alius ex primæ Ioannis quarto, *Nolite omni ſpiritui credere: ſed probate ſpiritus, an ex Deo ſint.* Idem Actorum decimo ſeptimo. Berœenſes
C ſcrutabantur Scripturas, an ita ſe haberent, quæ Paulus prædicabat.

XVIII. Reſpondet Bellarminus, Paulum & Ioannem non velle dicere, vt omnes de Eccleſia id faciant: ſed vt id faciant ij, ad quos pertinet: vt ſi ſcribatur ad aliquam Academiam, vt examinent librum: non id ſignificatur, vt detur examinandus liber omnibus hominibus illius Academiæ, ſed tantùm doctoribus eius facultatis, de qua liber ille tractat. Stapletonus eodem accedit. Dionyſium enim
D Alexandrinum, hæc Pauli verba facta eſſe [illegible], aſſerere apud Euſebium in hiſtoria libro ſeptimo, capite ſexto: Eſſe verò iſtos Eccleſiarum præpoſitos.

XIX. At contra totius loci circunſtantia indicat. Aceruantur enim præcepta generalia, promiſcuè ad omnes Chriſtianos pertinentia: [illegible] *per gaudete: indeſinenter orate: in omnibus gratias agite.* Deinde ipſa per ſe loci ratio ſatis eſt aperta. Neque enim vnquam fideles inconſideratè quidlibet ad-
E mittere debent, & tenere. Quòd ſi diſcrimen aliquod adhibendum, ergo neceſſariò etiam exploratio. Itaque quemadmodum ad omnes pertinet, illud, *Quod bonum eſt tenete:* ita omnino abſurdè ad paucos coercebitur hoc, *omnia explorate.* Tertiò, olim affirmarunt Patres hoc ius explorandi doctrinas etiam ad quemlibet è plebe pertinere. Chryſoſtomus homilia decima tertia, in poſteriorem ad Corinthios, [illegible]
F [illegible] Illuſtri[illegible] mirum, ni Papiſtis ingratiſſimus: Ieſuitis [illegible] plebe, tanquam pecorum grege, [illegible] bant præter cæcam obedientiam. *Quomodo* [illegible] *non abſurdum, eos qui de pecuniis agunt,* [illegible] *ſed numero calculóque id committere: qui autem* [illegible]
G *iudicando, alterum ſententiis ſimpliciter* [illegible] *cum in promptu habeant omnium rerum* [illegible] *nam, & gnomam, & regulam, diuinarum* [illegible] *tiam? Quamobrem ab omnibus vobis poſtulo, vt* [illegible] *cuique videatur de his rebus, omnia è diuinis Scri*[illegible] *ſcitemini.* Taceo alios.

XX. De Dionyſio illo Alexandrino [illegible] Nec enim quicquam Euſebius ab eo reci[illegible]

colligere queamus, hanc explorationem ad paucos A pertinere. Quid igitur? Videlicet narrat Dionyſius ſe quorundam hæreticorum libros lectitantem corceptum fuiſſe à quodam fratre, cœlitus verò confirmatum, [illegible] *Viſio diuinitus immiſſa confirmauit me: vóxque facta, præcepit, perſpicuè dicens: omnia lege, quæcunque in manus ſumpſeris. Sufficis enim ad ſingula corrigenda examinan- B dóque: quin hoc ipſum tibi fuit initium fidei.* Hæc Dionyſius: eorum verò quibus Stapletonus abutitur, prorſus nihil.

XXI. Quintum argumentum à perpetua praxi. Certum eſt enim theologicos tractatus iam olim editos fuiſſe à plurimis laicis, quorum ob eam cauſam laus eſt nonnulla inter Chriſtianos. Ariſtides, Agrippa, Hegeſippus, Iuſtinus, Muſanus, Modeſtus, Apollonius, Appollonius alter Senator Romanus, Heraclitus, Maximus, atque alij plurimi enu- C merantur ab Hieronymo, nullis Eccleſiaſtici clericatus titulis inſignes, qui tamen vel Apologias pro Chriſtianis, vel diſputationes ediderunt contra Ethnicos, contráque hæreticos. Arnobium, & Auguſtinum, etiam nondum percepto Baptiſmo ſcripſiſſe notum eſt. Origenem anno ætatis decimo octauo [illegible] opus aggreſſum teſtatur Hieronymus, poſteáque factum presbyterum. Gregorium Ponticum, laicum & profanum, multa præclarè egiſſe, dæmones expuliſſe, morbos ſanauiſſe, græcæ D ſuperſtitionis ſectatores eloquentià, ſeu potius prodigijs, ad fidei profeſſionem adduxiſſe, ſcripſit Nicephorus libro vndecimo, capite decimo nono. Quid multa? Leonis Imperatoris Homilias edidit non ita pridem Gretſerus Ieſuita, eo pluris æſtimandas (inquit) quo pauciora in hoc genere monumenta ab Imperatoribus profecta extent. Omittere verò non debui Apollo, eum quem Lucas nominat Actorum decimo octauo, qui, etſi ſciret tan- E tùm baptiſma Ioannis, tamen cùm eſſet potens ſcripturis, feruénſque ſpiritu, loquebatur, & docebat diligenter ea quæ ſunt Domini.

XXII. Stapletonus hæc & eiuſmodi rara & extraordinaria fuiſſe reſpondet: paucorum autem priuilegia non facere legem communem. Præterea non ſic data, vt præpoſitis ſuis obedire recuſent, ſibíve docendi autoritatem arrogent: vel non aliter, quàm vt ad conſolationem & inſtructionem vel propriam, vel aliorum per modum conſilij, & con- F ferendi in commune, eo dono vti debeant: non vt propterea aliquid ſingulariter ſapiant, nouum aliquod dogma ex Scripturis colligendo.

XXIII. Plaudite. Perorauit Stapletonus: & magna myſteria crepuit. Rara autem cur dicere auſus eſt, quæ ſingulis prope dicam ſeculis plurima extiterunt? Itane? Illi nobis diminutam ſuam communionem in Euchariſtiæ Sacramento audaciſſime extundent ex altero tertióve exemplo ſebricitantium quorundam, quæ anxiè perueſtigata priorum ſeculorum antiquitate, vix vi potuerunt in- G uenire. Et contrà tot hæc noſtra ridiculum neſcio quid opponent, rara clamitantes, & extraordinaria? Ita ſapiunt ſcilicet: ita ſibi ſapiunt: ſed non ſapiunt Eccleſiæ. Catholici verò negant quicquam in iis exemplis fuiſſe extra ordinem; quo ſecurius imitanda afferunt: & quidem ſerò laudata, à laudatiſſimis viris.

XXIV. Reliqua inaniſſima ſunt crepitacula. Nunquam enim Catholici, Scripturarum vſum, ſiue interpretationem cuiquam, ſiue extra ordinem, ſiue ordinariè, ſiue vllo tandem prætextu concedendam dixerunt, vt ea liceret abuti, ſiue ad ſchiſmata facienda, ſiue ad hæreſes excudendas. Quid igitur magni Stapletonus obſeruauit in laicis, quum eadem nominauit, nec plura, quàm quę etiam Clericis omni cura ſunt vitanda? Quare hæ ſane leges ſeuere imponantur omnibus Theologica tractantibus, vt ne contumelioſi ſint in præpoſitos, néve ſingulariter ſapiant: ſed ipſa tractatione nemo interdicatur.

CAP. III.

An fidelibus non liceat interpretari Scripturam.

I. Stapletonus contrà opponit. Primò ex poſteriori Petri capite primo, *Hoc primum ſcientes, nullam prophetiam Scripturæ eſſe propriæ explicationis.* Secundò, iudicium de fide non pertinere ad priuatos homines Spiritu donatos. Dare autem Scripturarum interpretationem authenticam & obligatoriam, ad iudicium fidei pertinet: quia talis ſemper datur, ad fidem vel ſtatuendam, vel confirmãdam. Tertiò, Priuati cuiuſcunque interpretatio, quantumcunque probabilis, incerta tamen ſemper ac dubia eſt in ſeipſa, quia nulla autoritate fit. Fides autem autoritate nititur: Certa igitur & authentica interpretatio à priuato ſpiritu dari non poteſt. Quartò, liberum eſſet cuique vel priuatum cuiuſcunque velit ſpiritum ſequi, vel ex ſe etiam priuatim quod velit comminiſci: quod eſt omnium hæreſeon ſeminarium. Quintò: Etiamſi nulla eſſet eius incertitudo, ſed vel reuelatione probabili, vel etiam ex reuelatione certa redderetur, tamen periculoſa eſt, & exemplo ipſo pernicioſa, priuata interpretatio: quia nec talis certitudo eſt ordinaria, nec admitti debet, quod ordinem docendi in Eccleſia perturbat, vt egregiè docet Auguſtinus de vtilitate credendi capite decimo.

II. Reſpondeo, ad primum: *Idias Epiluseôs*, non ſignificare priuatam propriamque cuiuſlibet Chriſtiani induſtriam: ſed priuatum ſenſum, quem ſibi quilibet fingit pro arbitrio, & impingit Scripturæ. Diſtinctionis ratio ex perpetua Eccleſiæ praxi. Nã ſemper factum, vt quiſque etiam eorum, qui docerent plebem, quantum potuerit, contenderit, vt ſuo labore Scripturas explicaret. Sic Chryſoſtomus, Cyrillus, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, ſic alij omnes. Certè in Auguſtino ſubinde occurrunt, quæ hoc ipſum nos doceant. Homilia prima in Ioãnem, *Intuentes quod modo audiuimus ex lectione Apoſtolica, quod animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei, & cogitantes in hac ipſa præſenti turba charitatis veſtræ neceſſe eſſe, vt multi ſint animales, qui adhuc ſecundùm carnem ſapiant, nondùmque ſe poſſint ad ſpiritalem intellectum erigere, hæſito vehementer, quomodo vt Dominus dederit poſſim dicere, vel pro modulo meo explicare quod lectum eſt ex Euangelio.* Et ſermone ſecundo, *Bonum eſt fratres charisſimi, vt textum diuinarum Scripturarum, & maxime ſancti Euangelij nullum locum prætermittentes pertractemus, vt poſſumus: & pro noſtra capacitate paſcamur, & miniſtremus vobis, vnde & nos paſcimur.* Infinita

A ſunt huiuſmodi quę, ſi colligam, ſim longior. Quãquam, quid opus eſt ſiue teſtibus, ſiue argumentis, cum in promptu ſint eorundem locorum variæ (ne pugnantes dicam) expoſitiones? quæ profectò eſſe non poſſent, niſi à priuata induſtria. Quid? Auguſtinus, cùm libros de Doctrina Chriſtiana ſcribebat, nónne iis conſultum volebat, qui per ſe verſari volebant in hoc labore? Ergo *τὴν ἰδίαν ἐπίλυσιν*, ne ſic intelligamus, vt priuatam induſtriam, ingenium, laborémve, ab Apoſtolo damnatum intelligamus: aliàs, non tantùm omnibus promiſcuè prohiben- B da eſſet interpretatio Scripturarum: ſed etiam ipſis doctoribus: ipſis presbyteris: ipſis Epiſcopis. Quod ſi eſt abſurdum, videat Stapletonus, ne non ſatis conſideratè argumentatus ſit.

III. Ad ſecundum, negant Catholici iudicium de fide non pertinere ad priuatos homines, ſpiritu donatos. Paulus prioris ad Corinthios decimo, *Vt peritis loquor: iudicate vos quod aio.* Et vndecimo, *Apud vosipſos iudicate.* Et Actorum decimo ſeptimo, Be- C rœenſes quotidie ſcrutabantur Scripturas, an ita ſe haberent, quæ Paulus prædicabat: *οὐχ ἁπλῶς* (inquit Chryſoſtomus) *ἀλλὰ μετ' ἀκριβείας ἀνέκρινον τὰς γραφάς. τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἀνακρίνειν, βουλόμενοι ἀπ' αὐτῶν πληροφορίαν μᾶλλον περὶ τοῦ πάθους λαβεῖν*, *Non ſimpliciter, ſed cum diligentia ſcrutabantur Scripturas: hoc enim ſibi vult illud, diiudicabant: volebant enim à ſeipſis plenam perſuaſionem comparare de paſſione.* Denique audiuimus alias Hieroſolymitanum Cyrillum catecheſi quarta, clamãtem, *μηδὲ ἐμοὶ τῷ ταῦτά σοι λέγοντι ἁπλῶς πιστεύσῃς, ἐὰν τὴν* D *ἀπόδειξιν τῶν καταγγελλομένων ἀπὸ τῶν θείων μὴ λάβῃς γραφῶν.* *Nec mihi ipſi credito hæc dicenti, niſi accepta prius demonſtratione ex Sacris Scripturis.* Non addam plura. Ex his enim ſatis conſtat iudicium aliquod permitti omnibus fidelibus, de ipſis rebus quæ pertinent ad fidem. Quod ſi ita ſe habet, ne interpretatio quidem interdici poteſt.

IV. Ad tertium: primò, quod dicitur fidem autoritate niti, diſtinguo: Et dico niti fidem autoritate humana nulla, ſed tantùm diuina: vnde proximè E Cyrillus negabat ſibi credendum, niſi accepta demonſtratione è Scripturis. Appello autem humanam autoritatem etiam illam, qua præditi ſunt paſtores in Eccleſia, in quibus ille Cyrillus erat. Deinde nego priuatam interpretationem, id eſt, ex priuata induſtria, carere autoritate. Poteſt enim niti autoritate diuina, id eſt, ipſa Scriptura: ac proinde non eſſe incerta. Sic Paphnutij ſententiam tota Nicena Synodus eſt amplexa, etiam ſi plures aliter ſenſiſſent, quia ab eo Scriptura ſtabat.

F V. In quarto calumnia eſt: negamus enim ſequi illam non libertatem, ſed licentiam: alioqui, quæro ab eo, quomodo hoc incommodum vitetur in doctoribus; quos paulò antè oſtendi ſua priuata induſtria commentari, ſenſúmque inueſtigare Scripturarum? Nam ſi hoc neceſſe eſt, vt ſi permittatur huius induſtriæ priuatæ vſus, ſtatim liberum ſit cuique ſua ſomnia ſectari: certè non video, qui non ſinguli paſtores turbas magnas concitent in Eccleſia. Fateor id quidem euenire, vt ſibi plurimum indul- G geant plurimi: ſed id licitum eſſe, aut iuſtum, omnino falsò aſſeritur. Sed nimirum interpretari Scripturam Papiſtæ id eſſe intelligunt, quod faciunt ipſi; nimirum ſenſum extrinſecum inferre in Scripturas, quo iure, quáve iniuria. At Catholici negant ſic explicari Scripturas: contendunt potius ita corrumpi. Interpretationemque peruertentes, corruptionem abominantur.

VI. Ad quintum: negamus hanc priuatam interpretationem vel periculoſam eſſe, vel pernicioſam: alioqui nunquam aut permiſſa fuiſſet mihi ab Apoſtolis, aut poſtea vſitata laudatáve in Eccleſia quod contrà probauimus. Et miror Papiſtam ita auſum pronunciare; Et quidem hoc ſuppoſito, hanc interpretationem oriri à reuelatione certa. Quis enim excuſabit blaſphemiam in Spiritum Sanctum? Fit enim, vt videatur autor eſſe poſſe rerum periculoſarum, & pernicioſarum. Ita ne Deo quidem parcunt. Quod negat hanc interpretationem eſſe ordinariam, immane quantum fallatur. Contra enim verum eſt, poſt ſublatos Apoſtolos, nullam omnino aliam fuiſſe ordinariam. Itaque non poteſt exemplo nocere.

CAP. IV.

De internis mediis interpretandæ Scripturæ.

I. POſſunt ergo, ſed & debent omnes Chriſtiani Scripturas interpretari. Sed qua via? Nam hæc quæſtio ſupereſt. Catholici duplicem agnoſcũt. Internam, & Externam. Illam, quę ab ipſa Scriptura Scripturæ ſenſum expiſcatur: Et ſignificatur propriè per *ἐρευνᾶτε* Ioannis quinto: Et *ἀνακρίνοντες τὰς γραφάς*. Actorum decimo ſeptimo. Eius partes ſunt *ἑρμηνείαν* & *ἐξήγησιν*. *Ἑρμηνείαν* appello verborum interpretationem: quam ſine dubio oportet ante omnia eſſe cognitam, & pertinet ad Grammaticam.

II. Quia igitur res per verba ſignificantur, ignoriſque ſignis neceſſe eſt rem ipſam in obſcuro eſſe; prima hæc cautio erit in interpretanda Scriptura, vt vim verborum, quibus ipſa nobis proponitur, concipiamus. Hæc verò vel originaria ſunt, vel interpretata. Originaria appello ea, quibus vſi ſunt qui primi ſacros libros compoſuerunt: cuiuſmodi in Veteri Teſtamento Hebraica ſunt, in Nouo Græca. Hæc autẽ vel natura nota ſunt, vt Hebræis Hebræa, Græcis Græca: vel ſtudio: quæ vnica ratio hodie ſupereſt: cui olim tẽporis multum impenſum eſt ab Origene, atque aliis paucis. Hieronymus certè, *Cuidam fratri* (inquit) *qui ex Hebræis crediderat, me in diſciplinam dedi: vt poſt Quintiliani acumina, Ciceronis fluuios, grauitatémque Frontonis, & lenitatem Plinij, alphabetum diſcerem, & ſtridentia anhelantiaque verba meditarer. Quid ibi laboris inſumpſerim, quid ſuſtinuerim difficultatis: quoties deſperauerim, quoties ceſſauerim, & contentione diſcendi rurſus inceperim, teſtis eſt conſcientia, tam mea, qui paſſus ſum, quàm eorum qui mecum duxerunt vitam. Et gratias ago Domino, quòd de amaro ſemine literarum dulces fructus carpo.* Quę verba ſunt ex Epiſtola ad Ruſticum.

III. Hoc inſtrumento ſanè vtiliſſimo vſus Hieronymus, tum ipſe multa cognouit, tum præcedentium *σφάλματα* plurima correxit: vt videre licet ſingulis, vt ità dicam, eius paginis. Hoc eodẽ multi, cùm noſtra, tum Patrum memoria, viri, in libris ſacris feliciter laborauerũt. Hoc denique freti, magni illi veritatis inſtaurandæ heroes, tenebras illas diſcuſſerunt, quas craſſiſſima ignorantia mentibus hominum offuderat. Adeo vt verè dici poſſit, fugatam barbariem à viris alioquin pietatis non abſolutæ, præludium fuiſſe fugatæ ſuperſtitionis. Teſtes Laurentius Valla, Picus Mirandulanus, Capnio,

Fagius,

Fagius, Eraſmus, Faber Stapulenſis, atque alij: qui etſi alij alijs plus minus viderunt: tamen nullus non aliquid vidit: vt in iis quaſi tentamenta quædam agnoſcere liceat paulatim erumpentis lucis.

I V. Interpretata verba ſunt, variarum linguarum, in quas ſiue ſcribendo, ſiue prædicando Scriptura transfertur ab originariis. Quæ ſunt iis prorſus neceſſaria, quibus neque natura, neque arte notæ ſunt linguæ illæ Hebraica & Græca: quales fuerunt Latinorum pars maxima: ſed & Græcorum B Nam hi ob eam cauſam vſi ſunt editionibus tum Septuaginta Interpretum, tum Veteri Latina, tum Noua Hieronymi. Hos, etſi neceſſe ſit niti aliena opera, fideque, atque, vt ita dicam, in inueſtiganda veritate vti oculis commodatitiis, tamen eorum non ſunt nullæ partes, aut vani labores: Nec enim Auguſtinus, qui Hebraice nihil ſciuit, Græcè non multum, propterea non interpretari auſus eſt Pſalmos: Et denique, non propterea nullo loco inter Theologos cenſentur, quicunque ad hanc quaſi ſecundam tabulam confugerunt.

V. Quomodo autem interpretibus vtendum, docuit Auguſtinus libro ſecundo de doctrina Chriſtiana, capite duodecimo, *Quæret* (inquit, Interpretum multitudinem ſignificans) *plus adiuuit intelligentiam, quàm impediuit, ſi modo legentes non ſint negligentes. Nam nonnullas obſcuriores ſententias plurium codicum ſæpe manifeſtauit inſpectio. Sicut illud Eſaiæ Prophetæ vnus interpres ait. Et carnem tuam ne deſpexeris: alius, & domeſticos ſeminis tui ne deſpexeris. Vterque ſibimet inuicem atteſtantur. Namque alter ex altero exponitur.* Multa alia habentur in eandem ſententiam.

V I. Σύγκρισιν, appello diligentem interpretis induſtriam, quæ de locis interpretandis iudicat, aliunde illata luce, ex Scriptura tamen: Et fit per ἀκολουθίαν, vel ἀναλογίαν. Ἀκολουθία eſt ſeries contextus; cum ex præcedentibus, vel ſequentibus, iudicatur de ſenſu verſus cuiuſpiam. Neque enim ſic factæ ſunt Scripturæ, vt ſcopæ diſſolutæ, vnde quidlibet quomodolibet, fortuitoque oblatum, rapere liceat, atque pro arbitrio detruare in qualibet ſomniorum portenta, ob quandam vocum alluſionem. Quomodo illud ex ſeptuageſimo ſecundo Pſalmo, *Erit frumentum in ſummitate montium*, ineptiſſime Papiſtæ ad Euchariſtiam accommodant, propter ſolam frumenti vocem.

V I I. Ἀναλογία, eſt primò, cùm cuidam loco alij comparantur ſimiles, ſiue ob phraſin, ſiue ob res. Vt ſi interpretandum ſit illud, *Hoc eſt corpus meum*, adhibeatur alterum, *Panis, quem frangimus, eſt communio corporis Chriſti*: quia vterque locus eſt, non tantùm de Sacramento Euchariſtiæ, ſed etiam de vna eademque ſpecie: Vt emineatur, & *Hoc*, intelligendum, *hunc panem*: &, *Eſt Corpus, eſt communio corporis*. Et rurſus, ſi quis vrgeat vocem, eſt, vt eminceat τὸ ἐστὶν, opponatur, *Petra erat Chriſtus*. Nam etſi non vterque locus ſimilis eſt, quod ad rem ipſam attinet: eſt tamen, quod ad modum loquendi, vt appareat, non vrgendum τὸ ἐστὶν, vbicumque verbum illud ſacramentaliter, vſurpatur.

V I I I. Alia ſpecies τῆς ἀναλογίας, omnia fidei capita confert, vt optimè cohæreant inter ſe, nec vel tantillum diſcrepent. Vt enim nullum verum falſo conſentire poteſt: ſic nullum verum à vero diſſentire. Itaque, quia omnes articulos fidei neceſſe eſt veros eſſe, ſunt enim a Deo: & Deus mendacij autor eſſe nequit: ideo & inter ſe conſentiant A oportet. Itaque certiſſimum iudicium erit falſitatis, ſi quid proponitur, cui non ſatis bene conueniant, cum alio quocunque capite. Et contrà certiſſima veritatis demonſtratio, ſi ab aliis confirmetur, fulciaturque. Sic Purgatorium Catholici refutant, quia diſſentiat à remiſſione peccatorum. Sic Tranſubſtantiationem, quòd ei non bene conueniat cum incarnatione Filij Dei, dum veritatem humanæ naturæ interficit. Et contrà, Spiritum adorandum contendunt, quia Deus ſit adorandus. Et baptizan- B dos infantes fidelium ex vi fœderis initi cum Abrahamo, confirmatique in Chriſto.

I X. Huc pertinent iſtæ regulæ. Auguſtinus de doctrina Chriſtiana, libro ſecundo, capite ſexto, *Nihil ferè de illis obſcuritatibus eruitur, quod non planiſſimè dictum alibi reperiatur.* Capite nono, *In iis enim, quæ apertè in Scriptura poſita ſunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moreſque viuendi, ſpem ſcilicet, atque caritatem.* Et libro tertio, capite ſecundo, *Conſulat regulam fidei, quam de Scripturarum planioribus locis, & C Eccleſiæ autoritate percepit.*

X. Secunda, ex eodem libro tertio, capite decimo ſexto, *Si præceptiua loquutio eſt, aut flagitium, aut facinus vetans, aut vtilitatem aut beneficentiam iubens, non eſt figurata. Si autem flagitium aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem aut beneficentiam vetare, figurata eſt.* Ratio hæc eſt, quia Dei proprium eſt, vt præcipiat bona, quia bonus eſt: Et vt mala vetet: quæ ex aliis locis probantur.

X I. Tertia: vt ſecundùm plura intelligantur D pauciora, quomodo Phœbadius monuit. Exempli gratia, quia illud, *Ego & pater vnum ſumus*, ambiguum eſt: nam dici potuit, & de vnione voluntatis: & de vnitate naturæ: vt compeſcantur Ariani, congerendi ſunt plurimi loci, in quibus vnitas naturæ oſtenditur, ac ſecundùm eos hæc ὁμονοία explicanda.

X I I. Denique grauiſſimè Clemens Stromateon ſeptimo: quem totum locum deſcribam, apprime valentem huic inſtituto. [illegible] E [illegible] Κἂν [illegible] F [illegible] Θεοῦ [illegible] *Nos ex ipſis de Scripturis perfectè demonſtrantes ex fide perſuademus demonſtratiuè. Quod ſi audent etiam ij qui hæreſes tractant, vti ſcripturis propheticis, at primum non omnibus: deinde non integris, neque vt* G *corpus textúſque prophetiæ poſſidet: ſed ſelecta ambigua, ad priuatas opiniones traducunt, pauca quaſi decerpta hinc inde vocibus: non attendentes, quid iis ſignificetur, ſed nuda dictione abutentes. Etenim in omnibus ferè quæ proferunt, comperias ſolis nominibus adhærere, immutata ſignificatione: non ſit intelligentes, vt dicta ſunt, neque vtentes excerptis illis quæ inferunt, ſic vt ſe ſua natura habent. Atqui veritas non immutandis ſignificatis inuenitur, ſed*

enim potius inuertas omnem veracem doctrinam: ſed inueſtigando, quidnam Deo ſit Domino atque Omnipotenti, perfectè proprium & conueniens: & confirmando quidlibet demonſtratum iuxta Scripturas, ex ipſis rurſus Scripturis ſimilibus.

XIII. Magnificè ſanè, atque Catholicè. Ex his has leges excerpo. Vera veritatis demonſtratio è Scripturis eſto. Quod ex quolibet loco eruitur, ex aliis ſimilibus confirmator. Scripturarum partem nemo reiicito: ſed qui vtitur, omnibus vtitor. In interpretandis iis, ante omnia, quid Deum deceat conſideratO. Deinde, ne partes diſcerpuntor: ſed ex toto corpore, contextuque cenſentor, intelliguntorque. Senſus ne illatus eſto, ſed innatus: verbaque intelliguntor ὡς ἔχει [illegible]. Ne ſeliguntor ambigua. Nudæ voces, ſolaque nomina ne vrgentor: ſed ſignificatio attenditor.

XIV. Porrò hanc interpretandi rationem Apoſtolus commendauit duodecimo ad Romanos. Nequis humanum eſſe inuentum putet, ἔχοντες δὲ χαρίσματα, κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα, εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, *Habentes autem diuerſa dona, pro gratia quæ nobis data eſt, ſiue Prophetiam prophetemus pro proportione fidei.*

CAP. V.

De externis mediis interpretandæ Scripturæ.

I. HÆc eſt interna Scripturarum interpretandarum ratio. Externam appello eam, quæ adiumenta conquirit extra Scripturam. Hæc in rebus eſt vel teſtibus. In rebus, cùm rerum variarum cognitio confert ad hanc interpretationem. Atque huc pertinent, quæ prolixè Auguſtinus diſſerit libro ſecundo de Doctrina Chriſtiana, à capite decimoſexto ad finem vſque, *Rerum* (inquit) *ignorantia facit obſcuras figuratas locutiones: cùm ignoramus, vel animantium, vel lapidum, vel herbarum naturas, aliarumve rerum, quæ plerumque in Scripturis ſimilitudinis alicuius gratia ponuntur.*

II. Sic profuerit artes liberales noſſe omnes, in primiſque Dialecticam: *quæ* (inquit Auguſtinus) *ad omnia genera quæſtionum, quæ in literis ſanctis ſunt, penetranda & diſſoluenda, plurimum valet. Tantum ibi cauenda eſt libido rixandi, & puerilis quædam oſtentatio decipiendi aduerſarium.* Profuerit etiam omnes partes Philoſophiæ didiciſſe, tum quæ ad mores, tum quæ ad Naturam pertinet. Profuerit denique, & valde quidem profuerit, Hiſtoriæ cognitio exacta. Sed & Coſmographia non fuerit inutilis.

III. Sequuntur Teſtes: quo nomine intelligo aliorum ſententiam, qui tam in eodem negotio, interpretandæ, inquam, Scripturæ, deſudarunt: vel etiamnum deſudant. Quia enim χαρίσματα à Deo ſingulis concedi certum eſt, ad totius Eccleſiæ vtilitatem, id eſt, omnium fidelium ædificationem: & ἐν τοῖς χαρίσμασιν eſſe conſtat Interpretationis ſpiritum: non eſt quod quis dubitet, magnopere adiumento eſſe piorum ſolertiam.

IV. Teſtium primus ordo, Paſtorum & Doctorum, præſentium, quos Paulus teſtatur inſtitutos, *ad ædificationem corporis Chriſti, donec euadamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei*, quarto ad Epheſios. Quamobrem ab initio catechumeni, catecheſeſque in vſu fuerunt, ad tradenda fidei capita & articulos, ipſis imperitiſſimis. Conciones etiam quotidianæ, communes omnibus, vt qui prima rudimenta iam perceperant ante baptiſmum, deinceps altiùs euecti, Scripturæ myſteria audirent: & audirent ita, vt poſſent capere. Sic debent ſubinde populi ſuos paſtores conſulere, atque ab iis petere Scripturarum intelligentiam: & paſtorum eſt, non grauatè conſulentes admittere, atque adiuuare: multo minus faſtuoſe repellere, quod Papiſtæ faciunt, qui plebem ab hac curioſitate (ita enim appellant) quantum poſſunt deterrent.

V. Alter ordo, Veterum eſt, atque eorum qui noſtram ætatem præceſſerunt. Horum labores nemo pius dubitat, Deum extare voluiſſe, vt, qui viuentes profuerunt Eccleſiæ, mortui non ſint inutiles. Iuuat ergo: & valde quidem iuuat, ſciſcitari quid ſenſerint olim boni Patres, tum de fidei articulis, tum de ſingulorum Scripturæ locorum interpretatione. Neque eorum teſtimonium parui faciendum: multo minus reiiciendum, abſque grauiſſima ratione: etſi non debeant fidei noſtræ dominari: vt nihil iam ſuperſit nobis eos legentibus, quam illud antiquum αὐτὸς ἔφα. Nunquam ita factitatum inter Catholicos: nunquam ita factitandum.

VI. Tertius ordo in Conciliis, cùm μεγάλοις tum οἰκουμενικοῖς; quorum ſaluberrimam autoritatem iampridem experta eſt Chriſtianitas, oppoſitam muri inſtar firmiſſimi, hæreticorum inſaniæ, quæ vix alio modo bene compeſci potuit. Enimuerò ſi ſunt ſingulorum Patrum, non negligendæ ſententiæ, quis multorum in vnum conuenientium ſuffragia pro nihilo ſanus habeat?

VII. Veruntamen maxima in teſtium delectu cautio eſt. Lyrinenſis Vincentius, multa hac de re monet, *Magnoperè curandum eſt* (inquit) *vt id teneamus, quod vbique, quod ſemper, quod ab omnibus creditum eſt: hoc eſt enim, verè propriéque catholicum, quod ipſa vis nominis, ratioque declarat, quæ omnia ferè vniuerſaliter comprehendit. Sed hoc ita demum fiet, ſi ſequamur Vniuerſitatem, Antiquitatem, Conſenſionem. Sequemur autem Vniuerſitatem hoc modo: ſi hanc vnam fidem veram eſſe fateamur, quam tota per orbem terrarum confitetur Eccleſia: Antiquitatem verò ita, ſi ab iis ſenſibus nullatenus recedamus, quos ſanctos maiores ac patres noſtros celebraſſe manifeſtum eſt. Conſenſionem quoque itidem, ſi in ipſa vetuſtate omnium, vel certè penè omnium ſacerdotum pariter & magiſtrorum definitiones, ſententiaſque ſectemur.*

VIII. *Quid igitur tum faciet Chriſtianus Catholicus, ſi ſe aliqua Eccleſiæ particula ab vniuerſali fidei communione præciderit? Quid vtique, niſi vt peſtifero corruptóque membro ſanitatem vniuerſi corporis anteponat? Quid ſi nouella aliqua contagio non iam portiunculam tantum, ſed totam pariter Eccleſiam commaculare conetur? Tunc item prouidebit, vt antiquitati inhæreat, quæ prorſus iam non poteſt ab vlla nouitatis fraude ſeduci.*

IX. *Quid ſi in ipſa Vetuſtate duorum aut trium hominum, vel certè ciuitatis vnius, aut etiam prouinciæ alicuius error deprehendatur? Tunc omninò curabit vt paucorum temeritati vel inſcitiæ, ſi quæ ſunt vniuerſaliter antiquitus vniuerſalis Concilij decreta præponat.*

X. *Quid*

X. *Quid ſi tale aliquid emergat, vbi nihil eiuſmodi reperiatur? Tunc operam dabit, vt collatas inter ſe maiorum conſulat interrogétque ſententias, eorum duntaxat, qui diuerſis licet temporibus & locis, in vnius tamen Eccleſiæ Catholicæ communione & fide permanentes magiſtri probabiles extiterunt. Et quicquid non vnum aut duo tantùm, ſed omnes pariter vno eodémque conſenſu aperte, frequenter, perſeueranter, tenuiſſe, ſcripſiſſe, docuiſſe cognouerit, id ſibi quoque intelligat, abſque vlla dubitatione credendum.*

XI. Hæc Lyrinenſis; qui tot ante nos ſeculis vidit, multis cautionibus armandos Catholicos, qui ex Teſtium autoritate fidem volent inquirere. Obſeruauerat enim ea nonnunquam incidere tempora, quibus hoc quicquid eſt, vel inutile vel difficile efficiatur. Paulò enim ante ſuam ætatem Arianorum venenum, non portiunculam quandam, ſed penè orbem totum contaminarat, adeò vt propè cunctis Latini ſermonis Epiſcopis, partim vi, partim fraude deceptis, caligo quædam mentibus offunderetur, quidnam potiſſimum in tanta rerum confuſione ſequendum foret.

XII. Hæc igitur Axiomata ſunto: Cùm in Eccleſiam contentiones incidunt de rebus fidei, præſentium teſtium autoritatem eſſe ſuſpectam, neque eorum fidei tuto inniti poſſe fidelium animas. Ceſſent ergo Papiſtæ, vrgere Catholicos, ſuorum Epiſcoporum, ſuorum Doctorum, ſui cleri autoritate: ſui etiam Tridentini Concilij decretis, poſt hæc certamina natis: concludítque ab iis ſolis, quorum fides oppugnatur. Ea, inquam, omnia pudeat potiùs vel nominare; è propriis ſinu teſtes inutiles.

XIII. Ex præcedentibus ſeculis, non fortuito, & abſque delectu teſtes aſſumendos. Delectum verò eſſe duplicem, vel ſeculorum, vel teſtium. Seculorum; quia non eadem omnia decurrerunt, ſed varia vario concertationum æſtu deturpata fuerunt. Enimuerò, ſi cum hodiernis Arianis diſputaturus Catholicus, eorum temporum ſiue teſtes, ſiue iudices admittat, cùm ſeſe miratus eſt orbis eſſe factum ſubitò Arianum, quid proficiat? Niſi, vt hæreſin confirmet, fidem prodat? Iudicat ergo, imò verò neceſſe eſt, dogmatum hiſtoriam diligenter obſeruare, quam non ſine cauſa Deus extare voluit. Ἐικονομαχίας oppugnaturus obiiciet à Nicæni ſecundi Concilij temporibus, longè latéque venenum eſſe graſſatum, tum inter Græcos, tum inter Latinos: atque adeò, quaſi certamen aliquod eſſet propoſitum, ſingulos autores ſtuduiſſe in commendandis imaginibus. Sic Tranſubſtantiationem poſt Berengarium damnatum ad palinodiam, magis ac magis vires acquiſiuiſſe. Diminutam communionem, primò obtinuiſſe paulatim, tum Epiſcoporum ſocordia, tum plebis quodam quaſi ſtupore: denique in Concilio Conſtantienſi ſancitam, hodie tantiſſe penè in articulum fidei. Oecumenicum Pontificatum haud aliter, ſuis paruis initiis magnos progreſſus addidiſſe, donec, ſuppeditatu Conſtantinopolitano Epiſcopo, ſuppeditatis ipſis primò Græcis, deinde Latinis Imperatoribus, impunè vagaretur. His exemplis, alia addi poſſunt; vt aduerſus Papiſtas diſputantes ſciamus, prima quæque ſecula optima: poſteriora verò deterrima. Certè Scholaſticorum Theologorum propagi-

A nem, Veritatis fuiſſe carnificinam, res ipſa iampridem probauit.

XIV. Teſtium delectus longè plus habet difficultatis. Nam eos vult Lyrinenſis eſſe in Catholicæ Eccleſiæ & fidei communione permanentes. Quod quis oppugnet? Sed ita teſtes iudicantur ex doctrina, potiùs quàm à teſtibus doctrina confirmatur. Sed ne caret quidem difficultate idipſum. Non pauci enim dantur Patres, qui B in Eccleſiæ communione permanſerunt, quibus tamen vti non poſſis teſtibus omni exceptione maioribus Irenæum dico, Origenem, Hilarium, alios, quorum ſingulorum obſeruati ſunt non leues errores in fide.

XV. Iſtud maximum, quòd ſolitarij nihil confirment. Eſto ſanè vir magnus Auguſtinus: tamen is mihi ſolus ſuo nomine perſuadere non debet. Imò ne admitti quidem poteſt illud in iure ſolenne, de duobus tribúsve teſtibus. Oportet enim, aut om- C nes, aut penè omnes veteres conſentire: Et pluribus pauciores cedere.

CAP. VI.

Scripturæ interpretandæ certiſſimam rationem eſſe ab ipſa Scriptura.

I. Sed in his interpretandæ Scripturæ mediis Papiſtas importunos experiuntur Catholici, quum quæritur vtra vox præſtent, interna, an externa. Et, vt diſertius dicam, quomodo certius, ſolidiúſque explicanda ſit Scriptura, an ab ipſamet Scriptura, quod Catholici contendunt, an verò E potiùs ab Eccleſia, quod Papiſtæ ſibi elegerunt. Catholici enim ſentiunt non poſſe ſecuriùs, certiùs, veriùs Scripturæ interpretationem haberi quàm per Scripturam ipſam. Atque hoc Axioma ſic probant.

II. Primum argumentum: Omnes controuerſiæ de rebus fidei dirimi iudicaríque debent à Scriptura. At omnis Scripturæ interpretatio eſt quædam controuerſia de rebus fidei: Ergo omnis Scripturæ interpretatio dirimi iudicaríque debet F à Scriptura. Maior prolixè fuit diſputata, demonſtratáque libro primo. Minor, nec controuertitur inter Catholicos & Papiſtas: nam & horum plerique hanc controuerſiam de interpretatione, confundunt cum altera de Iudice controuerſiarum. Et patet ipſa per ſe. Quia, exempli gratia, ſi præ manibus ſit illud, *Hoc eſt corpus meum*, explicandum, non potes ei ſenſum vllum affingere, quo non fulciatur pars aliqua contendentium. Si ſic intelligas, hoc tranſubſtantiatur in corpus G Chriſti, Papiſtarum partes ſuſcipis. Sin verò, hic panis localiter coniungitur corpori Chriſti, tranſis ad Lutheranos. Sin hoc eſt nudum, vacuúmque ſignum corporis Chriſti, deficis ad Anabaptiſtas. Si denique, *Hic panis eſt corpus Chriſti*: ſiue, eſt Sacramentum corporis Chriſti: tum in ſinum te recipis Eccleſiæ Catholicæ. Quæ igitur ratio erit diiudicandarum harum controuerſiarum, eadem oſtendet, confirmabítque verum, legitimúmque

ſenſum eorum verborum. Conſtat verò, eas contro-uerſias diiudicari à Scriptura. Cur non igitur, & hunc ipſum locum ab eadem explicari?

III. Secundum argumentum: Si Scriptura eſt authentica, & perfecta & perſpicua: Ergo eſt optima, certiſſimáque interpres ſui. At prius verum: Ergo & poſterius. Antecedentis partes demonſtratæ nobis ſunt totidem integris controuerſiis. Libris enim ſexto & ſeptimo authoritatem Scripturis ſuam eſſe à ſeipſis euicimus: perfectionem, octauo & nono: perſpicuitatem denique decimo quinto. Conſequentia autem per ſe manifeſta. Enimuerò, ſi perfecta eſt Scriptura, neceſſe eſt in ea contineri, quæcunque ad fidem pertinent. At quæcunque neceſſaria ſunt ad eius interpretationem, ea pertinent ad fidem. Ergo eadem oportet in ea contineri. Iam ſi perſpicua eſt etiam, ergo quæ in ea continentur, ſunt perſpicua. Continentur autem in ea, quæ ſunt ad eius interpretationem neceſſaria: Ergo hæc ipſa perſpicua. Quis iam de interpretatione dubitandi locus? Sed de certitudine adhuc quærat aliquis. Conſideret ergo eandem Scripturam, quæ perfecta eſt & perſpicua, eſſe præterea authenticam: vt integra ſit demonſtratio non tantùm interpretem eſſe ſui Scripturam; ſed etiam qualibet autoritate maiorem, id eſt, certiſſimam.

IV. Tertium argumentum: Si interpretatio Scripturæ debet fieri ſecundum *τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως*. Ergo & ſecundum Scripturam: At prius verum. Ergo & poſterius. Antecedens patet ex Paulo ad Romanos duodecimo. *Habentes diuerſa dona, pro gratia quæ nobis data eſt: ſiue prophetiam prophetemus, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, ſecundùm proportionem fidei;* hoc eſt, teſte Bellarmino, capite decimo libri tertij de Verbo Dei, prophetiam debere adminiſtrari ſecundum rationem fidei, ita vt nemo vaticinetur aliquid contra fidem; neque interpretetur Scripturas in aliquem ſenſum Catholicæ fidei contrarium: vt olim Anſelmus; nihil extra fidei regulam loquamur: aſſentiente Caietano, & aliis: etiam Salmerone, diſputatione ſecunda libri quarti in Epiſtolam ad Romanos, *Non eſt intelligendum, ſecundum capacitatem, & quantitatem fidei ipſius prophetæ: ſed ſecundum generalem rationem fidei, cui annuncianda, & elucidandæ deſeruit.*

V. Nam quod interpretantur alij, iuxta proportionem fidei ſuæ, vt Syrus, id eſt, pro menſura fidei quam quiſque habet, teneat etiam ſuæ reuelationis modum, exilius videtur. Cur non enim potius dicamus; ſic *τῇ προφητείᾳ* Apoſtolum comparaſſe *τὴν ἀναλογίαν πίστεως*, vt poſteà *τῇ διακονίᾳ τὴν διακονίας, τῷ διδάσκοντι τὴν διδασκαλίαν*, & reliqua? Nempe, vt ſenſus ſit, ſicut ſe miniſter in miniſterio occupare debet; & Doctor in doctrina, ſic propheta in analogia fidei. Deinde, proportionem eam fidei; quomodo intelligimus? Ordinariam-ne, an extraordinariam? Nam ſi hanc, quæ fit per immediatas reuelationes; aut paucis, aut nullis iampridem hoc præceptum erit vſui: quod ſi quiſquam aſſerat, libenter audierim. Sin illam, vt ſit menſura reuelationis acceptæ continua Scripturarum meditatio, tum verò ſciunt omnes aliquid conandum etiam ſupra modum illum cognitionis, quem accepimus. Sic enim quæ hactenus obſcura ſunt, inueſtigare ſolemus: nec tantum apud nos, ſed etiam apud alios, vt paſtores apud ſuam plebem.

A Tertiò, ſi analogia fidei, ſignificet gradum fidei in vnoquoque: Ergo idem eſt, quod prius dictum: *prout cuique Deus partitus eſt menſuram fidei.* Itaque, quæ conditio vniuerſalis eſt primò, poſtea ſpecialiter iteratur in vno tantùm membro. Quod videtur abſurdum. Itaque hic ſenſus longè videtur accommodatior, vt quiſque in prophetando, id eſt, inquirẽdo arcana doctrinæ, ita laboret, vt meminerit ſemper proportionis fidei, id eſt, doctrinæ de fide.

B VI. Sed probatur idem antecedens autoritate Veterum. Irenæus capite primo libri primi, cùm hæreticos ſæpe queſtus eſſet impiiſſimè abuti multis Scripturę locis, ad ſuos errores impudentiſſimè detortis, ad extremum *ὁ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας*, inquit, *ἀκλινῆ ἐν ἑαυτῷ κατέχων, ὃν διὰ τοῦ βαπτίσματος εἴληφε, τὰ μὲν ἐκ τῶν γραφῶν ὀνόματα καὶ τὰς λέξεις καὶ τὰς παραβολὰς ἐπιγνώσεται, τὴν δὲ βλάσφημον ὑπόθεσιν ταύτην οὐκ ἐπιγνώσεται. Qui regulam veritatis immobilem apud ſe habet, quam per Baptiſmum accepit, hæc quidem quæ ſunt ex Scripturis,* C *nomina, & dictiones & parabolas cognoſcet: blaſphemũ autem illorum argumentum non cognoſcet.* Auguſtinus de Doctrina Chriſtiana libro tertio capite ſecundo, *Cùm adhibita intentio incertum eſſe prouiderit, quomodo diſtinguendum, aut quomodo pronunciandum ſit, conſulat regulam fidei, quam de Scripturarum planioribus locis, & Eccleſiæ autoritate percepit.* In octoginta tribus quæſtionibus, quæſtione ſexageſima quarta. *In omnibus Scripturis ſumma vigilantia cuſtodiri oportet, vt ſecundum fidem ſit Sacramenti expoſitio.* D Tractatu decimo octauo in Ioannem, *Ad hanc regulam ſanam Catholicam, quam præcipuè noſſe debetis, quam tenere, qui noſtis, à qua prorſus fides veſtra labi non debet, quæ nullis hominum argumentis extorquenda eſt cordi veſtro, dirigamus ea quæ intelligimus, & quæ fortè non intelligimus dirigenda ad hanc regulam quandoque differamus, cum idonei fuerimus.*

VII. Iam Conſequentia vix opus haberet illuſtratione, niſi Papiſtæ regulam fidei peruersè interpretarentur, vt comprehendat non ſcriptas traditiones. E Nam Stapletonus ſic intelligit, cùm capite tertio libri vndecimi de Principiis diſputat, Regulam fidei eſſe neceſſarium & germanum medium ad genuinam ſanctarum Scripturarum intelligentiam conſequendam. Sed eſſe hoc Papiſticum figmentum facilè demonſtratur ex perfectione Scripturarum, de qua aliàs fusè actum eſt. Controuerſia etiam prima huc facit: Nam cùm certum ſit, non eſſe plures regulas fidei, ſed vnicam duntaxat: certum ſit etiam, Scripturæ hoc nomen aptum F eſſe; quis non facilè videt, cùm diuerſæ Scripturæ, & Traditiones, non poſſe has eodem nomine inſigniri?

VIII. Præterea; ab ipſo initio Patres hanc fidei regulam duxerunt eſſe interpretandę Scripturæ normam: imò verò, qui eam regulam teneret, iam olim diſcreuiſſe hæreticorum ſomnia à Scripturæ ſenſu. Quod quidem quomodo aut fieri aut dici poterat, ſi tum nondum erat integra regula? Tum autem nondum fuiſſe integras traditiones non G ſcriptas facilè ſciunt, qui ſciunt eas quotidie augeri: atque adeo poſt Irenæum, Auguſtinúmque multa recenter in Eccleſiam inuecta: quæ ſi neceſſaria ſunt ad hanc intelligentiam, certè, qui ea nondum inſtituta noſſe non poterant, hanc intelligentiam aſſequi non poterant: quod tamen illi contra teſtantur.

IX. Denique, qui Patres fidei regulam nomi-

nan-

A nant, iidem eam non aliunde hauriunt, quàm è Scripturis. Nam Irenæus paulò poſt recitata verba, eius regulæ capita recitat, ſed nulla, niſi è diſertis Scripturis. Auguſtinus tractatu in Ioannem decimo octauo regulam, ad quam aptari volebat locum, quem tum habebat præ manibus exponendũ, expreſſit: quod Pater ſit æqualis Verbo, maior carne; quod ipſum tum probat è Scripturis. Et in tertio de doctrina Chriſtiana, regulam deſignauit, quam fidelis, *de Scriptura planioribus locis, & Eccleſiæ autoritate percepit.*

B X. Quartum argumentum à praxi perpetua. Nam ſi ita factum eſt, quum legebatur Scriptura iam olim, quid habent quod nunc aduerſarij excipiant? Exempla ſunt in promptu. Nehemiæ octauo. *Legebant legem Dei explanatè; & exponendo ſenſum dabant intelligentiam per Scripturam ipſam.* Sic enim vertit Tremellius, & quidem optimè: pro eo quod Vetus interpres, *& intellexerunt cum legeretur.* Hebraicè במקרא. Vocari verò ab Hebræis מקרא totum Bibliorum corpus teſtis eſt Elias in Tisbi. Itaque perfectiſſimus ſenſus eſt intellectum Scripturæ petitum eſſe ab ipſa Scriptura.

C XI. Actorum decimo ſeptimo Berœenſes ſcrutabantur Scripturas, an ita ſe haberent, quæ Paulus prædicabat. Hi ergo Euangelij doctrinam prædicatam à Paulo conferebant cum Scripturis, hoc eſt, interpretabantur κατὰ τὴν ἀναλογίαν. Et ob hoc ipſum factum laudantur à Luca, tanquam [illegible] generoſiores Theſſalonicenſibus. Quinetiam Actorum nono cùm Paulus dicitur *affirmans, quoniam hic eſt Chriſtus.* Græcè, συμβιβάζων ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, Beza perpendens vim τοῦ συμβιβάζειν expoſuit, *collatis teſtimoniis demonſtrans.* Eſt enim τὸ συμβιβάζειν vt notant Gloſſaria, *Coago*, *confero* Et ſane verbi eius pro confirmare, aut probare, vſus eſſet inſolentior, & durior; niſi à conſequenti.

D XII. Sed illuſtriſſima ſunt & frequentiſſima Veterum exempla, tum diſputantium aduerſus hæreticos, tum concionantium ad plebem. Exempli gratia, Athanaſius diſputans in Nicena Synodo, Arium obiicientem ex octauo prioris ad Corinthios, *Nobis vnus Deus, ex quo omnia*, vt probaret ſolum Patrem eſſe Deum, iubet pergere, atque addere ſequentia, *Et vnus Dominus Ieſus, per quem omnia*, quæ [illegible] eſt, pars prima [illegible]. Cùm verò Arius excepiſſet his verbis à Paulo Ieſum conſtitui [illegible], atque hoc ipſum de ſe Chriſtum eſſe profeſſum, Ioannis quinto. *Non poteſt Filius à ſemetipſo operari, niſi viderit Patrem operantem: quæcunque enim ille facit, hæc etiam filius pariter facit.* Athanaſius primò oſtendit ad Epheſios quinto Paulum de Chriſto loquentem, dixiſſe, ἐξ οὗ τὰ πάντα, quam phraſin Arius ſoli patri tribuebat, ex illo ad Corinthios loco. Deinde, vt explicet alterum ex Ioanne; profert Ieſum eſſe σοφίαν καὶ δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ex primo prioris ad Corinthios; vnde concludit, Filium ergo à ſeipſo operari, primò, quia ſit σοφία quæ [illegible] deinde, quia ſit δύναμις: nam [illegible]. Et hæc ἀναλογία eſt. Hac cùm non ſucceſſiſſet, Arius alia via aggreditur, & obiicit illud ſolenne, *Pater maior me eſt*, Ioannis decimo quarto. Athanaſius, regerit; *Ego & pater vnum ſumus*, Ioannis decimo: &, *Qui videt me, videt patrem*, Ioannis decimo quarto: &, *non duxit rapinam eſſe æqualem Deo*, ad Philippenſes ſecundo. His locis ad [illegible] redactus Arius dixit Scripturam ſibi ipſi contradicere. Sed Athanaſius facilè ſoluit diſtinctione Deitatis & humanitatis. Quam diſtinctionem ne à ſe finxiſſe videatur, extorquet ab aduerſario, collatione aliorum locorum; videlicet, quod iuiſſe, rediſſeque dicitur, & laſſitudine affectus Chriſtus: quod niſi ſecundum hominem intelligi nequeat. Illuſtriſſimum eſt τῆς ἀναλογίας exemplum: Percurrat, qui volet totam illam diſputationem.

B XIII. Verbum caro factum eſt. Quod ſic ſcripſit Ioannes, quæſitum eſt inter Catholicos & Eutychianos, quomodo intelligendum: an de mutatione aliqua, an verò de aſſumptione carnis. Theodoretus hoc quicquid eſt, præclarè expediuit in Attepto. Primò confutat mutationem: hoc argumento; quia quæ mutantur, non manent quod erant prius, aliudque acquirunt nomen: At in Chriſto Deitas manſit quod erat, & nomen ſeruauit; C quod tum Scripturæ teſtantur, tum non poterat aduerſarius negare. Deinde Aſſumptionem carnis probat ex ſecundo ad Hebræos, *Non Angelos aſſumit, ſed ſemen Abrahæ aſſumit.* Tum collatis aliis locis euincit ſemen Abrahæ nominari à Scriptura pro tota hominis natura conſtantis ex corpore & anima: vt Eſaiæ quadrageſimo primo. Infinita poſſunt eiuſdem generis exempla coaceruari: quæ ſuo labore piè curioſus lector facilè obſeruabit.

D XIV. Quintum argumentum eſto ab autoritatibus Patrum. Irenæus libro quarto, capite ſexageſimo tertio, *Secundùm Scripturas expoſitio legitima, & diligens, & ſine periculo, & ſine blaſphemia.* Notentur epitheta; quibus indicatur Irenæum ſenſiſſe, non tantum legitimam eſſe expoſitionem eam, quæ fit ſecundùm Scripturas, ſed etiam ſine periculo, ſine blaſphemia, id eſt, certam, ac ſecuram.

E XV. Clemens Alexandrinus Stromateon ſeptimo, *Veritas inuenitur* [illegible]: *In diiudicando, quid Domino Omnipotentique Deo congruum ſit & conueniens: & in confirmandis ſingulis ſecundum Scripturas demonſtratis, ex aliis rurſus ſimilibus Scripturis:* Idem rurſus Catholicorum ſententiam; conſuetudinemque ſic refert, [illegible]: F quem locum ſuprà deſcripſimus integrum, notatu ſane digniſſimum. Nam & Catholicorum, vt dixi, conſuetudinem refert, vnde facilè quis videat, quo nomine digni ſint ij, qui hodie hanc interpretandi rationem vel apertè improbant, vel audent infirmare: Secundò eam interpretationem vim habere ſignificat, demonſtrationis, *nos*, inquit, *apodictice perſuademus*: quid igitur reliqui? certè vt multum iis tribuamus, [illegible] conuiciunt. Tertiò, hæreticos reprehendit, qui G vtebantur Scripturis diſſolutis, atque à proprio contextu auulſis, hoc eſt, nulla perpetuæ ἀναλογίας habita ratione. Non & nos ſimiliter?

XVI. Origenes homilia decima tertia in Exodum. *Quid etiam de ære dicemus? opus eſt & ære ad tabernaculi conſtructionem. Videtur quidem æs pro fortitudine ſuſcipi, & loco poni poſſe fortitudinis, & conſtantiæ: ſed ne quis dicat, hoc diuinare magis eſt quàm explanare, vbi quod*

dicitur, non de Scripturarum autoritate muniatur, puta ego accipi poſſe pro voce. Sed hæc neceſſario, vt de Scripturis probemus, exigitis. Audi, quod dicit Apoſtolus. Docet hic locus, ita tum temporis inſtitutos fuiſſe Chriſtianos, vt plebs ipſa, cùm concionantes audiret Doctores, non facilè admitteret, quas illi expoſitiones proferebant; niſi munitas aliis locis Scripturæ. Ipſos autem Doctores, non putaſſe ſibi liberum, plebem ab hac inſtitutione deterrere; ſuum potiùs officium id exigere, vt ne ſibi nimium indulgere viderentur; nam id ſignificat illud *neceſſario exigitis.* Idem libro contra Celſum ſeptimo. *Ille duntaxat qui in Chriſto ſit ſapientiam conſequutus, eorum compagem & congruentiam ceperit, quæ occultius ſunt à Prophetis pronunciata, ſi cum ſpiritalibus contulerit ſpiritalia, & ex Scripturarum aſſuetudine comperta in his ſingula diſpoſuerit.*

XVII. Hilarius de Trinitate libro primo. *Optimus lector eſt, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potius quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit: neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præſumpſerit intelligendum. Cùm itaque de rebus Dei erit ſermo, concedamus cognitionem ſui Deo, dictiſque eius pia veneratione famulemur. Idoneus enim ſibi teſtis eſt, qui niſi per ſe cognitus non eſt.* Audiant Papiſtæ: diſcantque, ſi poſſunt, non imponendum eſſe Scripturis ſenſum, ſed ab iis exſpectandum: non inferendum, ſed referendum. Quid igitur illos mentis habere dicimus, qui ex Scripturis etiam ipſam Trinitatem doceri negant, niſi ſuppoſitis Conciliorum Decretis: Iis, inquam, qui Scripturam regulandam dixerunt per Eccleſiam?

XVIII. Comparent cum his Hilarij verbis caput ex diſtinctione vigeſima ſeptima Gratiani, Clementi Papæ inſcriptum: paulo id quidem prolixius, ſed dignum quod huc referatur. *Relatum nobis eſt, quod quidam in veſtris partibus commorantes aduerſantur ſacris doctrinis, & prout eis videtur, non ſecundum traditionem Patrum, ſed iuxta ſuum ſenſum docere videntur: multas enim quidam (vt audiuimus) veſtrarum partium ingenioſi homines ex iis, quæ legunt, veriſimilitudines capiunt. Et ideò diligenter obſeruandum eſt, vt lex Dei, cùm legitur, non ſecundum propriam ingenij virtutem, vel intelligentiam legatur vel doceatur. Sunt enim multa verba in Scripturis diuinis, quæ poſſunt trahi ad eum ſenſum, quem ſibi vnuſquiſque ſponte præſumpſerit. Sed non oportet. Non enim ſenſum extrinſecus alienum & extraneum debetis quærere, vt quoquomodo ipſum ex Scripturarum autoritate confirmetis: ſed ex ipſis Scripturis ſenſum, capere veritatis oportet. Et ideo oportet ſcientiam ab eo diſcere Scripturarum, qui eam à maioribus ſecundum veritatem ſibi traditam ſeruat: vt & ipſe poſſit eam, quam rectè ſuſceperit, competenter aſſerere. Cùm enim ex diuinis Scripturis integram quiſque & firmam regulam veritatis ſuſceperit, abſurdum non erit, ſi aliquid etiam ex eruditione communi, ac liberalibus ſtudiis, quæ fortè etiam in pueritia, attigit, ad aſſertionem veri dogmatis conferat: ita tamen vt vbi vera didicit, falſa & ſimulata declinet.*

XIX. Auguſtinus, cùm ſæpe aliàs hoc ipſum & docuit, & fecit, tum diſertè libro ſecundo de Doctrina Chriſtiana capite nono. *In his omnibus libris timentes Deum, & pietate manſueti, quærunt voluntatem Dei. Cuius operis & laboris prima obſeruatio eſt, noſſe iſtos libros, etſi nondum ad intellectum, legendo tamen vel mandare memoriæ, vel omnino incognitos non habere. Deinde illa, quæ in eis aperte poſita ſunt, vel præcepta viuendi, vel regulæ credendi, ſolertius diligentiúſque inueſtiganda ſunt: quæ quanto quiſque plura inuenerit, tanto eſt intelligentia capacior. In iis enim quæ aperte in Scriptura poſita ſunt, inueniuntur illa omnia quæ continent fidem moreſque viuendi, ſpem ſcilicet, atque charitatem. Tum verò facta quadam familiaritate cum ipſa lingua diuinarum Scripturarum in ea quæ obſcura ſunt aperienda & diſcutienda pergendum eſt, vt ad obſcuriores locutiones illuſtrandas de manifeſtioribus ſumantur exempla, & quædam certarum ſententiarum teſtimonia, dubitationem de incertis auferant.*

XX. Author Commentariorum in Pſalmos, qui Hieronymo tribuuntur, cùm illud *Lætentur inſulæ multæ*, ex Pſalmo nonageſimo octauo, interpretaretur, non vna inſula Iudæa, ſed multæ inſulæ lætentur, hoc eſt totus mundus, ſubiicit, *Dicat mihi aliquis; da mihi exemplum de Scripturis, vbi Iudæa ſola inſula dicta ſit*: quaſi diceret, expectari ab auditoribus, imò verò poſtulari, vt ſuam illam eius loci expoſitionem oſtendat hauſtam ex ipſis Scripturis. Atque hoc ipſum, ne quis putet, non iure poſtulari, ſed magis importunè, adiicit, quaſi Axioma inter Chriſtianos vulgatum ratumque. *Omne quod loquimur, debemus affirmare de Scripturis Sanctis: in ore enim duorum & trium teſtium, ſtabit omne verbum. Non habet tantam autoritatem ſermo docentis, quantam Domini præceptum.*

XXI. Quid? Quod etiam Papiſtæ aliquando quaſi per dilucida interualla hanc veritatem viderunt? Ioſephus à Coſta Ieſuita libri tertij de Chriſto reuelato, capite vigeſimo primo. *Nihil perinde Scripturam mihi videtur aperire, atque ipſa Scriptura. Itaque diligens, attenta, frequénſque lectio, tum meditatio, & collatio Scripturarum, omnium ſumma regula ad intelligendum mihi ſemper eſt viſa. Nam ex aliis Scripturis aliæ optimè intelliguntur: tum phraſis ipſa & Spiritus familiaris fit; vt aſſuetis iam ſermonibus intelligentia pateat. Itaque obſcuram aperta; dubiam certa interpretatur.* Salmero diſputatione decima libri primi ſuper Epiſtolas Pauli. *Optima illa regula eſt ad obſcuriores Pauli locos intelligendos, & explicandos: ſi loci ſimiles, qui de eadem re diſſerunt, inter ſe conferantur. nam vnus ſolet alterum illuſtrare.*

Cap. VII.

Non eſſe incertam Scripturæ ab ipſa Scriptura interpretationem.

I. Sic probant Catholici, veram, authenticamque Scripturarum interpretationem eſſe penes Scripturam ipſam. At Papiſtæ contrà. Stapletonus libri vndecimi capite decimo, *Collatio locorum, in qua gloriantur tantopere hodie Proteſtantes, fallax eſt interpretandi medium, non adhibitis aliis mediis.* Sed argumenta ſunt & pauca & leuia. Stapletonus certè tantum quatuor cauſas commemorat. Quarum prima eſt: In ipſa collatione Scripturarum, al[illegible] ſimiliter vel diſſimiliter dictum videri, non ta[illegible] ex rerum ipſarum ſimilitudine, ac diſſimilitudine, quàm ex affectu & præiudicata ſententia ip[illegible] rum conferentium. Sic Euchariſtiæ verba. *Hoc eſt corpus meum*, Lutherus comparauit, cum, *Ver*[illegible]

factum eſt. Caroloſtadius, cum, *Petra erat Chriſtus*, prioris ad Corinthios decimo; &, *Hoc eſt pactum meum*, Geneſeos decimoſeptimo. Sacramentarij cum, *Ego ſum vitis vera*, Ioannis decimoquinto. Zuinglius cum, *Caro non prodeſt quicquam*, Ioannis ſexto: Petrus Martyr cum, *Eſt enim Phaſe, id eſt tranſitus Domini*, Exodi duodecimo. Caluinus, cum, *Et vidit Spiritum Dei deſcendentem tanquam columbam*, Matthæi tertio.

II. Secunda cauſſa eſt, quia nec eadem dictio, nec eadem phraſis vbique idem ſonat, atque ſignificat in Scripturis, ſed vel diuerſa, vel etiam interdum contraria. Caro, totum hominem, Geneſeos ſexto, *Omnis caro corrupit viam ſuam*; Vel vitium corrupti hominis, vt, *Caro concupiſcit aduerſus Spiritum*, ad Galatas quinto. Vel eiuſdem vim, regnum, & dominationem, *Vos non eſtis in carne, ſed in Spiritu*; ad Romanos octauo: Vel partem naturæ humanæ, *Non omnis caro, eadem caro*, prioris ad Corinthios decimo quinto: denique carnalem ſenſum & intelligentiam; *Caro non prodeſt quicquam*, Ioannis ſexto. Similiter, Mundus vel Eccleſiam, vel vniuerſos homines, vel hanc viſibilem machinam, vel homines mundanos. Fermentum in bonam partem ſumitur, Matthæi decimo tertio, in malam verò Matthæi decimo ſexto. Leo, Chriſtum ſignificat, Apocalypſeos quinto, & Diabolum, prioris Petri quinto. Serpens, in bono eſt, Matthæi decimo, in malo, poſterioris ad Corinthios vndecimo.

III. Tertia cauſſa, quia multa loca ſunt, quæ ſemel tantum in Scripturis dicta, cum alijs ſimilibus conferri non poſſunt. Sic apud Paulum legimus, conſepeliri Chriſto, crucifigi cum Chriſto, conuiuere, conregnare, conglorificari, baptizari in eius mortem, crucifigere corpus peccati, reſurgere in nouam vitam, veterem hominem corrumpi, eundem exuere, nouum induere, mortificare, & viuificare, lex membrorum, lex Spiritus, lex peccati, corpus mortis, & corpus peccati, peccatum regnare, condelectari legi Dei, aliaque quamplurima.

IV. Quarta cauſſa; quia omnes hæretici conferendo Scripturas diligentiſſimè, errauerunt tamen in Scripturarum ſenſu turpiſſimè, in errorem quoque miſerunt pernicioſiſſimè. Arriani illud, *Pater & ego vnum ſumus*, conferebant cum, *vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater, in me, & ego in te*. Pelagianus, illud Apoſtoli de peccato Adæ, *in quo omnes peccauerunt*, ad Romanos quinto, ſic expoſuit apud Auguſtinum libro ſexto, capite duodecimo contra Iulianum, vt *in quo*, ſignificaret propter quod; vt Pſalmo centeſimo decimo nono, *In quo corrigit iunior viam ſuam*.

V. Ex his non omnibus tantum, ſed etiam ſingulis Stapletonus conficit collationis Scripturarum certitudinem infallibilem nullam eſſe. Sic facilè triumphat ſe ipſo iudice. Sed vide hominis incogitantiam. Primum enim, ſatis oſtendit, ſe hanc cauſſam nondum attentè ſatis apud ſe examinaſſe. Enimverò, quæ ille in primo articulo exempla profert, idipſum ſatis indicant: nam demptis iis qui verba Euchariſtiæ comparant cum Euangelij Ioannis initio: reliqui, quos Caroloſtadios, Sacramentarios, Zuinglios, Martyres, Caluinos appellat, quid habent, hac ſaltem in collatione diuerſum? Nos ſane, quos ille Papiſta Caluiniſtas appellat; etſi à Caroloſtadio diſſentiamus, tamen reliquis calculum addimus noſtrum, neque ij à nobis diſcrepant. Imò quicunque ſano iudicio hos locos conferet, eodem perueniet compertet. Nam, *Petra erat Chriſtus*, &, *Hoc eſt pactum meum, ego ſum vitis vera*; *eſt Phaſe Domini*, *Spiritus deſcendens tanquam columba*, hi, inquam, loci eò referuntur, vt euincant, non tantùm non inſolens eſſe Scripturæ, vt verbum eſt, vſurpet non ὑπερβατικῶς, ſiue κατὰ τὸ ῥητόν, ſed etiam vt in ſermone de Sacramentis, ſiue ſignis ſacris, vſitatiſſimam habeat eandem metonymiam, quam in verbis Cœnæ defendimus: tum à ſigno ad rem ſignificatam, tum contra. Illud verò, *Caro non prodeſt quicquam*: prodeſt ad infirmandum à conſequenti, τὸ ῥητόν, quod neceſſariò infert carnalem manducationem; ſiue quis malit, carnalem manducandæ carnis Chriſti acceptionem. Atque adeo ipſe Caluinus ſolus his locis aut omnibus aut certè pluribus vtitur. Vide Inſt. 4. 17. 21. Itaque hæc omnia exempla temerè ſunt in totidem pugnantes ſententias diſtracta. Enimverò, inquam, cùm Stapletono ſint τὰ καθ' ἴχνη tam inexplorata, quis enim credat, perſpicacem ἐν τοῖς καθ' ὅλου hic: & magnificum aliquid exſpectare, in diſputatione de collatione Scripturarum; ab eo, qui ea quid ſit, non magis nouit, quàm cæcus colores.

VI. Secundò, quis non videt imputari Scripturæ defectus, non ſuos? Id eſt, poni non cauſſam pro cauſſa? Quid tum enim, ſi quis ex affectu, & præiudicata ſententia, locos conferat, non ex rerum ipſarum ſimilitudine? Hæccine aut Scripturæ, aut etiam legitimę collationis culpa eſt? Enimverò, quis ignorat Sophiſtas venari τὰ φαινόμενα, ὄντα δ' οὔ? Hoc eſt, in quolibet diſputationis genere, captiones eſſe creberrimas? Et tamen nemo vnquam propterea auſus eſt in vniuerſum demonſtrationes tollere. Ergo non ſequitur, nullam eſſe collationis Scripturarum certitudinem, quia Matæotheologi malè ſingulos locos conferunt.

VII. Rurſus in ſecunda cauſſa: Scripturæ imputantur alieni defectus; id eſt, vitioſæ interpretationis. Quid tum enim, ſi viſum eſt multis, oculos domini miſericordiam, ac clementiam eius; vultum autem iuſtitiam & iram ſignificare, quia Pſalmo trigeſimo quarto Propheta dixerit, *Oculi Domini ſuper iuſtos, vultus autem Domini ſuper facientes mala*? Illi certè non peccarunt, quia Scripturas contulerunt: ſed peccarunt potius, quia non contulerunt. Nam ſi contuliſſent, tum eos locos, qui à Stapletono colliguntur, tum alios plurimos, facilè idipſum vidiſſent, quod ſe animaduertiſſe Stapletonus gaudet. Certè Eucherius in formulis ſpiritualibus vidit, Deo tribui oculos, *pro eo quod omnia videt, & nihil eum latet, in cuius conſpectu, vt ait Apoſtolus, nulla creatura inuiſibilis eſt*.

VIII. Tertiò non aduertit Stapletonus, ab eadem collatione Scripturarum, certa peti remedia aduerſus earundem cauſſarum incommoda. Nam vt ne diſcedamus ab iis ipſis exemplis, quę obiecit, eſto, compararet ſane Arius, *Ego & Pater vnum ſumus*, cum *Omnes vnum ſint*, vt euincant vnionem non Subſtantiæ, ſed concordiæ. At multos alios locos Catholici conferebant, qui de concordia intelligi non poterant. Nam qui concordia tantùm vnum eſt cum Deo, is non eſt Deus, nec æqualis Deo, vt Ioannes, vt Petrus, vt alij, pro quibus precat' eſt Chriſt' decimo ſeptimo Ioãnis. At hic de quo dictũ eſt, *Ego & Pa-*

ter vnum ſumus, verè Deus eſt, æqualis Patri. Ioannis primo: *Et ſermo erat Deus*: Ad Philippenſes ſecundo. *Non duxit rapinam, parem eſſe cum Deo*. Ioannis quinto. *Vt omnes honorent Filium, prout honorant Patrem*. Quis ex collatis his, aliiſque locis non ſatis videt vnum dici cum Patre Filium, longè alia vnitate, quàm concordiæ?

IX. Neque hanc omiſit refutandi rationem Auguſtinus, agens contra ſuum illum Iulianum, qui illud, *In quo omnes peccarunt*, detorquebat ad imitationem, vt peccatum originis eluderet. Oſtendit enim prolatis aliis Scripturæ locis, nos natura eſſe peccatores: vt ſecundo ad Epheſios, *Eramus & nos natura filij iræ, ſicut & cæteri*. Hieremiæ vigeſimo. *Maledictus dies ille in quo natus ſum*. Iob tertio. *Pereat dies ille in quo natus ſum*. Et decimo quarto. *Homo natus ex muliere, breui vita, & plenus iracundia*. Et poſt. *Quis enim mundus erit a ſordibus? Ne vnus quidem, etiam ſi vnius diei fuerit vita eius ſuper terram*. Videat lector diligens caput integrum.

X. In ſecunda tertiaque cauſſa, tantùm agitur de Vocabulorum vſu, quem varium eſſe quis vnquam neget? At inde in vniuerſum impugnari collationem non poteſt eſſe non ineptum. Primò, quia etſi variis locis varius vſus eſſe poſſit eiuſdem vocabuli; tamen eiuſdem etiam vſus varij poſſunt eſſe loci, qui inter ſe conferri debeãt, ſeque viciſſim illuſtrent. Secundò, quia etſi eadem vocabula non occurrant pluribus locis ſic vſurpata, tamen poteſt ſenſus idem pluribus locis occurrere, etſi aliis verbis ſignificatus: ſit autem collatio non vocabulorum tantùm gratia; ſed etiam, & quidem præcipuè, ſententiarum. Quid Analogiam dico? Nam hæc vniuerſalis eſt, atque vbique ſic dominatur, vt neceſſe ſit nullum omnino locum interpretari, non habita huius ratione; quantumuis [illegible], & [illegible], atque etiam [illegible] adhibeas.

XI. Enimverò, quid tum, ſi Paolo phraſes ſunt nonnullæ peculiares? Quaſi non ſit id commune omnibus autoribus. Quid? vbi inuenias, Comedere carnem, & bibere ſanguinem Chriſti, niſi apud Ioannem? vbi τὸν λόγον pro æterna Chriſti Deitate? vbi agnum Dei, qui tollit peccata mundi? Taceo alia plurima; in ſingulis autoribus ſacris facilè obſeruanda. Sed primùm hæc obſcuritatis non ſemper cauſſa eſt: Nam exempli gratia, etiam ſi ſemel tantum in tota Scriptura legimus, *Panis quem frangimus eſt communio corporis Chriſti*, tamen ne Papiſtæ quidem contendent non poſſe huius loci ſenſum haberi. Deinde etiam tum cùm obſcuritatem infert, non impedit aliorum locorum collationem: minimè verò omnium analogiam. Itaque fruſtra laborauit Stapletonus, in his cauſſis colligendis.

XII. Sed enim capite nono idem tria argumenta obiicit alia, in hunc modum: Primum eſt; hæc media, aliis mediis ſubeſſe, videlicet Regulæ fidei, Praxi Eccleſiæ, Sanctorum Patrum conſentienti ſententiæ; ac Conciliorum definitæ interpretationi: ita vt, nec contra illa vnquam valere poſſint, nec niſi illis adhibitis quicquam valeant. Ratio eſt, quia verum vero contrarium eſſe non poteſt: itaque ſi illis mediis, quæ infallibilia ſunt, hæc media aduerſentur, profectò vera eſſe non poſſunt.

XIII. Secundum, hæc media interna, cum omnibus hæreticis, imò etiam Iudæis & Paganis, cõmmunia ſunt. Illi enim omnes conferunt locos, conſiderant antecedentia & conſequentia, inſpiciunt fontes, obſeruant phraſes, & ſimilia: à vera tamen intelligentia Scripturarum quàm longiſſimè abſunt.

XIV. Tertium, eadem media, ſtudio & induſtria humana comparantur, ideoque mere humana, & probabilia tantùm, vel etiam interdum fallacia ſunt.

XV. Reſpondeo ad primum, quod de Regula fidei dicitur, facilè à nobis admitti, cùm nihil ſit aliud præter illam Analogiam, quam ſæpe nominauimus; quæ quidem aliunde ſumi certò non poteſt, quàm ab ipſa Scriptura, itaque à nobis numeratur inter media interna. De reliquis, falſum ſumitur. Contra enim potiùs verum eſt, praxim Eccleſiæ, Sanctorum Patrum conſentientem ſententiam: & Conciliorum definitionem, ſubeſſe his internis mediis. Et ratio eadem eſt, qua Stapletonus abutitur, nimirum, quia verum vero contrarium eſſe nequit. Itaque, cum conſtet, Scripturam eſſe infallibiliter veram; hæc autem media interna nitantur ſolo Scripturarum ſenſu, profectò ſi iis contrariæ ſunt praxis Eccleſiæ, Patrum ſententia, & Conciliorum definitio, has oportet eſſe falſas. Quod argumentum non valet in contrariam partem: quia falſum eſt, ſiue Eccleſiæ, ſiue Patrum, ſiue Conciliorum, autoritatem nulli errori obnoxiam eſſe: quod Stapletonus facilius ſumit, quàm probat.

XVI. In ſecundo argumento, repetitio eſt quartæ cauſſæ paolò antè allatæ: itaque reſponſio facilis: hæc interna media communia eſſe omnibus: id eſt, omnibus propoſita, vt iis vtantur; ſed non eſſe communia, ſic vt perinde omnes iiſdem vſos eſſe conſtet. Longè enim aliter Catholici Scripturas conferunt, quam hæretici, quàm Iudæi, quàm Pagani: nimirum [illegible], hæretici autore Clemente Alexandrino [illegible]. Sic, ſic inquam, ingenium, eſt hæreticorum, Iudæorum, Paganorum. Catholicorum verò [illegible]. Itaque, ſi peccant illi, cur in Scripturam culpa confertur? Imò ſi abutuntur illi tanto theſauro, cur ſuis bonis priuentur Catholici?

XVII. In tertio argumento, quomodo hæc media dicat, ſtudio, induſtriaque humana comparari, non facilè eſt videre. An, quia cenſet nulla hic Spiritus Sancti partes eſſe; magis quàm cùm Plato de ſuis ideis commentaretur; aut Ariſtoteles de naturalibus principiis diſceptaret? Tum verè hæc media humana dici poſſent, [illegible] vel etiam fallacia. Sed hoc quàm [illegible] vt nihil dicam aliud, & taceam [illegible] piorum preces ad Deum [illegible] parari, communique locorum [illegible] non autem ab humano ſtudio [illegible] verò, quia ij loci multo labore [illegible] actoque, ingenij acumine [illegible] non ſequitur, eſſe hæc [illegible] cia. Quid enim? [illegible] démque induſtria Eccleſia [illegible]

& Patrum conſenſus, & conciliorum definitiones? Nónne me oportet hiſtoriam Eccleſiaſticam percurrere, vt ſciam, exempli gratia, vtrum ſemper plebi fuerit calix interdictus, Eccleſiæ praxis? Non me oportet diligenter inter ſe conferre, Auguſtinum, Hieronymum, Chryſoſtomum, Ambroſium, Baſilium, Nazianzenum, Athanaſium, reliquos omnes, vt certò ſciam, ſit-ne Imaginum vſus in Eccleſia legitimus? Denique non ſunt tomi Conciliorum euoluendi, & Conciliis ſingula ſingulis conferenda, vt appareat quo iure interdictum ſit Epiſcopis, presbyteris, & Diaconis matrimonium? Quam mihi ergo rationem Stapletonus adferet, quæ perſuadeat non eſſe hæc media humana, probabilia, fallacia? Aut ſi hanc negat conſequentiam, cur eam pro neceſſaria profert aduerſus Scripturarum collationem? Nimirum ita ſe res habet: Vult Deus Chriſtianos haud eſſe ſegnes hac parte, ſed *meditari in eius lege dies ac noctes*; Pſalmo primo: *Attende lectioni*, quarto prioris ad Timotheum; ſic tamen vt eos ipſe doceat, non ipſi ſeipſos. Verè enim ſic meditantes, & attendentes, diſcunt à Deo, non verò docentur ab homine. Itaque hæc collatio non debuit dici humana.

XVIII. Enimverò Auguſtinus, quum diceret de Baptiſmo contra Donatiſtas capite ſexto, *Afferamus diuinam ſtateram de Scripturis Sanctis tanquam de theſauris Dominicis, & in illa quid ſit grauius appendamus*, quæ verba diligentem Scripturarum collationem ſignificant, an credidit humanum aliquod medium ſe adhibere? Quin potius ſubnectit, *Imo non appendamus, ſed à Domino appenſa recognoſcamus*. Idem in Pſalmum quinquageſimum ſeptimum. *Auferantur de medio chartæ noſtræ, procedat in medium codex Dei. Audi Chriſtum dicentem: audi veritatem loquentem.* Et iam nobis eſſe poterit Chriſtus dicens, veritas loquens, non aliud, quàm ſtudium induſtriaq; humana? non aliud quàm probabile, fallaxque medium? Denique Baſilius Epiſtola octogeſima: *παρ' οἷς ἂν εὑρεθῇ τὰ δόγματα συνῳδὰ τοῖς θείοις λόγοις, ἐπὶ τούτους πάντως ἡ τῆς ἀληθείας ψῆφος. Omnino* (inquit) *eorum calculus eſto, quorum erunt dogmata conſona diuinis ſermonibus.* Non erat igitur Baſilio fallax medium, vt Stapletono.

Cap. VIII.

An Scriptura doceat, conſenſum Patrum eſſe regulam Interpretationis.

I. Eſt ergo Scripturarum *collatio* ratio certiſſima interpretandæ Scripturæ. Sed Papiſtæ ſtatuunt potiùs Teſtium autoritatem. Canus Locorum libro ſeptimo capite tertio. *In expoſitione* G *ſacrarum literarum, communis omnium ſanctorum veterum intelligentia, certiſſimum argumentum Theologo præſtat, ad Theologicas aſſertiones corroborandas.* Stapletonus hoc per partes exſequitur fuſiùs de Principiis libro vndecimo; proponens primo Eccleſiæ praxin capite quarto. *Illa via ac ratio, in Scripturis ſalubriter intelligendis, certa & infallibilis eſt: ſi quando in loco difficili & ambiguo, quid Eccleſia generaliter obſeruet circa materiam in illius loci verbis comprehenſam, diligenter attendatur: eaque loci interpretatio adhibeatur, quam praxis & obſeruatio Eccleſiæ generalis approbat aut adiuuat.* Secundò Concilia: capite ſexto. A *Planè certiſſima omnimódque infallibilis via ac ratio, in expendenda vel intelligenda Scriptura, eſt Conciliorum præſcripta & decreta interpretatio.* Tertiò conſenſum Veterum, capite quinto. *Illuſtris illa ratio eſt, tritáque admodum maiorum noſtrorum veſtigiis via, circa Sacras Scripturas intelligendas, vt Sanctorum Patrum, & celebrium Eccleſiæ Sanctæ doctorum, vel commentarios doctiſſimos conſulamus, vel alia occaſione relictas interpretationes adhibeamus.*

II. Ita illi: Sed nota, Conſenſum Veterum à B Cano appellari certiſſimum argumentum: at à Stapletono tantùm illuſtrem rationem. Et, vt ſcias, quo ſenſu, attende primum certis cautionibus coerceri: Primò, vt conſenſus ſit, nõ cuiuſcunque doctoris: ſed vel omnium, vel plurimorum: ſecundò, vt ſit eorum, quos pro doctoribus, ac patribus ſuſcepit Eccleſia. Et tamen poſt iſta accuratiſſimè conſiderata; quid futurum putas? Eam ſententiam *vel certam* C *atque authenticam, vel admodum profectò probabilem eſſe non dubitemus.* Quomodo id verò? *Vt aduerſam, planéque contrariam interpretationem omnem adulterinam ac notham indubitate habeamus: diuerſam verò, & aliam, non autem contrariam, non ita.* Satin' diſcedit à Cano Stapletonus? Verum eſto: & illi, ſi vacet, comparent inter ſe. Nos vtriuſque momenta rationum conſideremus. Et quidem Canus pugnat Scripturis, rationibus, autoritatibus: quam capitum diſtinctio- D nem & nos ſeruabimus: collectis etiam, ſi quæ Stapletonus habet propria. Nam tres illas huius vias, non exiſtimamus tanto diſcrimine inter ſe diſtingui, vt ſeparatos tractatus ſingulæ poſtulent: & non poſſint vna eademque opera & Stapletonus, & Canus refutari.

III. Primus locus Eccleſiaſtici octauo. *Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim didicerunt à patribus ſuis: quoniam ab ipſis diſces intellectum: & in tempore neceſ-* E *ſitatis dare reſponſum.* Et hunc ita nudum deſerit: nulla addita explicatione, nullo conſequentiæ momento.

IV. Reſpondeo, primò autoritatem eſſe apocrypham. Secundò; non excludere quæſtionem. Non enim quæritur, vtrum prætereunda ſit, ſiue pro nihilo habenda ſeniorum narratio: ſed vtrum ea certiſſimum ſuppeditet Theologis argumentum. Nam alioquin vtilem, imò neceſſarium ſuo modo F eſſe conſenſum Veterum, iam ipſi profeſſi ſumus capite quarto.

V. Secundus locus duodecimo ad Romanos. *Non plus ſapere, quàm oportet ſapere: ſed ſapere ad ſobrietatem: & vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei: habentes donationes ſecundum gratiam differentes: ſiue Prophetiam, ſecundum rationem fidei.* Exponit Canus. Secundùm rationem fidei: hoc eſt; ne ſacris literis exponendis humani acumen ingenij, aut naturæ vim G rationemque ſequatur, ſed eas iuxta fidem à maioribus acceptam; & huius fidei proportionalem rationem interpretetur.

VI. Reſpondeo, illud de acumine ingenij, & naturæ vi ac ratione, non importunè moneri. Reliqua verò *οὐ πρὸς ἔπος*. Fatemur Scripturam interpretandam iuxta proportionem fidei: Et ita diſertè poſuimus. Sed primò, fidem à patribus acceptam, nihil obſtat quominùs intelligamus, à Prophetis & Apoſtolis; qui veri ſunt Eccleſiæ Patres: & ita res redibit ad Scripturarũ collationẽ. Deinde etiã ſi patres intelligamus eos, qui fuere in Eccleſia poſt Apoſtolos ad nos vſque: tamen nihil obſtat, quo-

minus ita interpretemur Scripturam iuxta fidem à maioribus acceptam; vt tamen conſenſus ille maiorum non ſit certiſſimum, & infallibile argumētum; ſiue fundamentum interpretationis. Nam fides à Patribus tradi alia nulla debet, quàm quæ in Scripturis continetur. Poterit ergo traditio patrum, eſſe tanquam index: ſed interpretationis demonſtratio aliunde erit petenda. Nam ipſa etiam traditio fidei, quantumuis à patribus manans, examinanda eſt, & exigenda ad Scripturam. Itaque Scripturæ conſenſus longè certior erit hac Patrum traditione, ſiue hoc patrum conſenſu.

VII. Tertius locus, prioris ad Corinthios decimo quarto. *Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent.* Et ne quis à reliquis temerè diſſentiat. *Nō eſt autem*, ait, *diſſenſionis Deus, ſed pacis*: id eſt, non eius, qui à conſentiendi vnitate defecerit: ſed eorum, qui in conſentiendi pace permanſerint. Ac ne quis tandem harum rerum iudicium ad ſe vnum deſpectis cæteris reuocaret, paulò poſt addit, *An à vobis verbum Dei proceſſit? aut in vos ſolos peruenit?*

XVIII. Reſpondeo, primò ipſum Canum agnouiſſe argumenti infirmitatem. *Quod ſi* (inquit) *hoc Apoſtoli teſtimonium videbitur cuipiam ad ſuadendum magis, quàm conuincendum idoneum; cum illo non exiſtimarim equidem contentioſa diſputatione certandum. Non enim vel ipſi credimus, omnia argumenta, quibus vtimur, eſſe palmaria.* Admittimus confeſſionem: Et obſeruamus Papiſtarum in diſputando ingenium: qui non certa tantùm argumenta colligant, quod faciant qui veritatis indagationem ſibi proponunt: ſed etiā τὰ πιθανὰ, vt ſolēt Rhetores, quibus Victoria propoſita eſt ſolus ſcopus. Interim monemus hîc à nobis diſputari, non vtrum diſſentiendum ſit à reliquis: multo minus, vtrum temerè: Sed vtrum conſenſus veterum ſit ſumma certiſſimaque ratio interpretandæ Scripturæ. Poteſt autem, etiam quum ne latum quidem pilum diſceditur à communi conſenſu, Scriptura exponi per Scripturam: & quidem certiſſimè. Poſſunt, & tum quum vnus ſic exponit, alij iudicare.

IX. Quartus locus quarto ad Epheſios. *Dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores, ad conſummationem Sanctorum, in opus miniſterij, in ædificationem corporis Christi, vt non ſimus iam paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in aſtutia ad circumuentionem erroris.* Ex his verbis planè intelligitur, diuinæ prudentiæ fuiſſe, vt non ſolum Prophetarum, Apoſtolorum, Euangeliſtarum codices habeamus, verum etiam ſanctorum doctorum in illos commentaria. Hos ergo in Eccleſia Dei diuinitus per tempora & loca procuratos, quiſquis in Scripturæ ſenſum eundem conuenientes contempſerit, non hominem contemnit: ſed Deum.

X. Et hoc teſtimonium Apoſtoli grauiſſimum appellat. Et grauiſſimum ſanè quis neget tanto autore, tot re tantæ? At nihilominus Cani argumentum ex eo grauiſſimo teſtimonio futiliſſimum eſt. Quid enim inde concludet? Non eſſe contemnendos Sanctos Doctores in Scripturæ ſenſum eundem conuenientes. Quaſi id quiſquam diceret. Quaſi nō poſſit Scriptura per Scripturam certiſſimè exponi, quin ſtatim Veteres cōnſentientes contemnantur. Quod ſperamus ſano in mentem venturum nemini.

XI. Poſtremus locus eſt ex Salomone; quòd ſi diligentius expendatur, inquit, multum conferet ad eam rem, de qua diſſerimus, corroborandam. Pareamus monenti: & diligentius expendamus. Ecclesiaſtis duodecimo: *Verba ſapientum ſicut ſtimuli: & quaſi claui in altum defixi: Quæ per magiſtrorum concilium data ſunt à paſtore vno. His amplius fili mi, ne requiras.* Locum audiui: expecto vim conſequentiæ: nec inuenio. Citat Hieronymum in eum locum. *Exceptis his verbis, quæ ab vno paſtore ſint data, & à concilio atque conſenſu probata ſapientium, nihil tibi vindices. maiorum ſequere veſtigia: ab eorum autoritate non diſcrepes.* Tum addit hunc vnum paſtorem eſſe Chriſtum: teſte Ezechiele. Chriſtum autem non ipſum per ſe hoc ſemper facere: ſed per Hieremiam promiſiſſe paſtores. Denique verba paſtorum data fuiſſe ab illo vnico paſtore, oſtendi tali rationeq; omnium conſenſu: quia nō potuiſſent omnes vnum idemque intelligere, niſi vno eodemque Chriſti Spiritu continerentur. Ergo nihil aliud, quàm magiſtrorum concilium licet intueri; quod ab vno veritatis Spiritu fuerit congregatum.

XII. Reſpondeo, vix eſſe quenquam tam acutè logicum, qui huius argumenti partium ἀναλογίαν poſſit obſeruare. Veruntamen Hieronymus citatur præter mentem Hieronymi. Nam primò Hieronymus ſapientes diſertè definit Prophetas, & Apoſtolos. *Prudētes*, inquit, *tam Prophetæ ſunt quàm Apoſtoli.* Itaque cū dixit nihil ſibi vindicandum exceptis his verbis, quæ ab vno paſtore ſunt data, & à concilio atque conſenſu prolata ſapientium: nihil aliud intelligit, quàm non diſcrepandum à Prophetis & Apoſtolis: id eſt, à Scriptura. Et hoc ipſum probatur ex iis, quę ſubiecta ſunt, verbis à Cano recitatis. *Maiorū*, inquit, *ſequere veſtigia. ab eorum autoritate non diſcrepes. Alioqui quærenti multa, infinitus librorum numerus occurret: qui te protrahat ad errorem; & legentem multa, fruſtra faciat laborare.* Vnde patet opponi hoc Sapientium concilium atque conſenſum, lectioni infinitorum librorum. At conſenſus ille, quem Canus intelligit, omnium paſtorum Eccleſiæ ab Apoſtolis ad hæc vſque tempora, non excludit infinitatem librorū; ſed potiùs includit neceſſariò. Ergo Hieronymo non venit in mentem hoc concilium Cani: nec Salomonis etiam: ſi idem ſit Salomonis ſenſus, qui Hieronymi.

XIII. Præterea, etſi concedamus conſenſum omnium paſtorum non eſſe niſi à Spiritu Chriſti: tamen nihil hoc virium habet. Quia ne duorum quidem aut trium conſenſus in veritate, aliunde eſt, quàm ab eodem Spiritu. Nec tamen hunc duorum triumve conſenſum, vel Canus, vel alius quiſquam admittit pro argumento certiſſimo, ſiue potiùs pro regula certiſſima interpretandæ Scripturæ. Adhæc etiamſi ſit à Spiritu Sancto, tamen non ſequitur eum conſenſum maiorem certioremque eſſe conſenſu Scripturarum. Nam ne Petrus quidem dubitauit, ſuum, id eſt, Apoſtolorum ſenſum, comparans cum Scriptura, hanc firmiorem appellare: Quanto minus nos dubitare debemus, omnium hominum conſenſum poſtponere eidem Scripturæ?

XIV. Hactenus à Cano citatæ Scripturæ. Stapletonus pro conſentiente Patrum interpretatione *Ea tibi*, inquit, *ex Scripturis Sacris ſolidam confirmationem.* Beat nos, tam fauſta pollicitatione. Vtinam [illegible] theſauro carbones. Sed hoc agamus. In c[illegible] cleſiæ, tam in Scripturarum, quàm i[illegible] telligentia; alij ſunt paruuli lacte [illegible] diores ſolidi cibi capaces ad Hebr[illegible] alij carnales ſiue animales non [illegible] quæ ſunt Spiritus Dei; alij [illegible] perfecti ſpiritualia ſpiritualibus c[illegible]

prioris ad Corinthios ſecundo. Item alij ſobrij ſunt, alij mente excedunt; poſteriore ad Corinthios quinto. Item alij eſurientes & ſitientes: alij quorum oculi fulgentes à vino, Pſalmo vigeſimo ſecundo. Poſtremò, alij paſcendi vt oues, & filiifamilias: alij Paſtores, & prudentes patresfamilias, ſcientes dare in tempore tritici menſuram, Lucæ duodecimo. Ergo iuxta hoc diſcrimen ipſas Scripturas audiendis dictauit Spiritus Sanctus; vt illi ab iſtis veram & germanam Scripturarum intelligentiam hauriant, & accipiant. At Sancti Patres & doctores, quorum conſentientem interpretationem B ſtabilire vult Stapletonus, ſunt iſti. Ergo à Patribus & doctoribus illi debent accipere Scripturarum interpretationem.

XV. Atque, en tibi ſolidam confirmationem! Atque adeò ita ferè fit; vt qui hæreſi mentem ſuam habent labefactatam; tum magis nihil agant, quum magis ſeriò ſeſe erigunt. Reſpondeo, primò poſſe reprehendi locorum congeriem: qui non omnes ſunt ſimiles. Nam illi certè animales nimis importune ſe in hunc numerum ingerunt, quum ſint alieni ab Ec- C cleſia; vtpote quibus ſtulta ſint Dei myſteria. Sed condonemus: & rem potiùs attendamus. Concedimus varios eſſe Chriſtianorum in Eccleſia gradus, vt incipientium & proficientium: vt ouium & Paſtorum: & firmorum, & infirmorum: [illegible] imperitorum & [illegible]: & ſi quæ ſunt alia nomina. Concedimus [illegible] ſipientes, oues, infirmos, imperitos, debere à prouectioribus, à Paſtoribus, à firmis, à peritis accipere Scripturæ intelligentiam. Nemo ſanus hæc D negat.

XVI. Sed primùm non concluditur quæſtio: neque quia imperitiores à peritioribus debent accipere interpretationem Scripturæ, ideò peritiorum conſenſus eſt, vel infallibilis, vt volebat Canus: vel hactenus ſaltem certus, vt non ſit contraria vlla interpretatio admittenda; vt vult Stapletonus. Atque adeò hoc ille peccatum peccauit in diſputando magnum: quod in antecedente probando multus fuit, conſequentiæ rationem neglexit omnino. Ratio autem nobis certiſſima eius infringendæ. Quia, ſi E qui nobis Scripturæ interpretationem tradunt, eorum adeò certa eſt autoritas: Ergo non tantùm omnium, ſed etiam ſingulorum. Itaque ſuperfluè conſenſum Stapletonus nominauerit. Non enim omnes tantùm [illegible] docent imperitos: ſed etiam ſinguli. At ſingulorum non [illegible] ea autoritas, quæ ſiſtem [illegible] de argumento: Ergo neque omnium [illegible] minus [illegible] omnium.

XVII. At [illegible] illudit nobis Stapletonus: ſiue [illegible] impoſtor. ſiue ioco, & eſt egregius cauſ- F ſator. Quid ita? Quia de cæpis interrogantis, de allijs reſpondet. Quum enim agitur de ratione interpretandæ Scripturæ: iſte nos docet, vnde Scripturam iam interpretatam accipiamus. Quis non eum rideat, qui [illegible] quæret ratio pinſendi, coquendique panem, reſpondeat, piſtum coctumque inueniri in taberna? Et ſi quis Medicinæ candidatus, à Profeſſore quærat rationem conficiendorum medicamentorum, nihil aliud reſponſi auferat; quàm apud Pharmacopolas inueniri tam confecta: quis G ſibi ſatisfactum putet?

XVIII. Denique theſis eſt vniuerſalis, quæ ſit optima certiſſima que ratio interpretandi Scripturas: vt, ſi quæreremus, quænam ſit ratio, qua oporteat vſi ſint [illegible] Sancti illi Patres & doctores, quos Stapletonus nobis tantopere commendat, tanquam A grandiores, & ſpirituales, & ſobrios, & turgentes vino & patresfamilias. At mirus idem Stapletonus reſpondet tantùm de paruulis, de animalibus, de mente excedentibus; de ſitientibus, de filiiſfamilias. Quis ferat?

XIX. Quid amplius? Nego ab eo demonſtrari, aut optimam rationem interpretandi: aut omnino rationem interpretandi. Non optimam: quia ſi eſſet optima: ergo & ſolidiſſima. At hoc falſum. Ratio, quia accommodata paruulis, qui lacte opus habent, & non ſolido cibo: ipſo teſte loco ad Hebræos, quem B primum citauit: in quo ipſo teſte Stapletono, qui ſolidum cibum grandioribus tantùm accommodat. Non eſſe rationem interpretandi: doceo ex Papiſtica doctrina. Nam Papiſtæ ſeuere iſtos paruulos, iſtas oues prohibent ab interpretanda Scriptura: qua de re iam eſt diſputatum. Quis autem tam ſit inſanus, vt iis præcepta det eius rei agendæ, quam omnino agere non debent?

CAP. IX.

An ratio euincat conſenſum Patrum eſſe regulam Interpretationis.

I. CAni prima ratio: Qui nouam hanc exponendi ſacras literas ſuſcitant rationem nimirum ex ipſa Scriptura: hi & maiorum obterunt laudes, & vanis hominibus: imò hæreticis exemplo ſunt, vt D nouis falſiſque commentis, ſacrarum literarum vera ſenſa contaminent. Quod ſi ſemel admiſſa fuerit hæc licentia, horrendum dictu, quantum abolendæ religionis periculum conſequatur.

II. Reſpondeo nihil hîc rationis eſſe: ſed plurimum conuitij. Nouam appellat rationem, quæ re vera antiquiſſima eſt: quamq; & Chriſtus vſurpauit: & Apoſtoli obſeruarunt: & Patres profeſſi ſunt. Obteri autem laudes veterum dicitat non probat: itaque eſt ineptum. Quanquam fidenter dico, ſi non poſſet aliter, præſtare tamen, vt omnium hominum E laudes conculcarentur, quàm hæc ratio interpretandæ Scripturæ per Scripturam aboleretur. Sed ab vtroque præcipitio facilis eſt Catholicorum declinatio. Nam neque illi contemnunt eos omnes in quibus aliquid minus probant: neque verò vllus locus Scripturæ occurrit, in quo contra Scripturam interpretando omnes Patres conſenſerint. Anſam præberi nouis falſiſque commentis, commentum eſt impudens. Imò contrà certiſſimum, nullam eſſe rationem, qua obuiam eatur quibuſlibet com- F mentis, ſiue nouis, ſiue veteribus: ſi hæc ratio interpretandi per Scripturam ab Eccleſia exulet. Atque adeò hanc ſolam eſſe cauſam dicimus, quamobrem tam pertinaciter hoc loco Papiſtæ pugnent. Quia ſua commenta proſſus vident ruere.

III. Secunda ratio. In his, quorum cognitio non pertinet ad populum, Eccleſiæ fides, fides maiorum eſt. Cùm igitur ô Scriptura ſacra veram & ſinceram intelligentiam accipere, non ſpectet ad plebem: Patrum certè noſtrorum, in libris ſacris in- G telligentia, Eccleſiæ intelligentia ipſiſſima eſt. Quamobrem, ſi ſancti omnes antiqui diuinis literis intelligendis errarunt: Eccleſia dubio procul errauit: idq; Deo præcipiente. Peccaret enim populus, ſi Scripturæ iuxta omnium ſanctorum ſenſum expoſitæ repugnaret: cùm his præſertim quorum iudicium, non ad plebem, ſed ad maiores ſpectat.

IV. Sic cogor ad verbum deſcribere huius hominis A argumenta; in quibus tot ſunt tantæque ambages, vt vix quicquã videre poſſit, ex quo quid ſequatur. Itaque, neglecta forma, neceſſe eſt me ſigillatim reſpondere. Quid igitur Canus? E Scriptura ſacra veram & ſinceram intelligentiam accipere, non ſpectat ad plebem. Ineptè. Nam primùm hoc falſum eſt. Nam Veteres edixerunt, ne quidem apud plebem Paſtoribus concionandum eſſe, niſi ſecundùm Scripturas. Tum autem ſi lectio Scripturæ ad plebem ſpectat: ergo & einſdem intelligentia; B ideóque etiam interpretatio. Si ergo Canus conſentit (vt videtur) in his, quorum cognitio pertinet ad populum, Eccleſiæ fidem non eſſe maiorum fidem: ergo & in libris ſacris intelligentia Eccleſiæ, non erit patrum noſtrorum intelligentia. Ac proinde totum hoc argumentum concidit. Quanquam hoc ipſum ita eſt perplexè dictum, vt quid ſibi velit, non facile quilibet aſſequatur. Et quis, quæſo, vnquam ſuſpicatus eſt, in iis, quorum cognitio ad plebem pertinet, fidem Eccleſiæ non eſſe maiorum fidem? C Quaſi plebi noua ſemper dogmata ſint tradenda. Aut ſi verum contrà: quæ hæc loquendi tanta perplexitas eſt? aut quid Cano in mentem venit, vt id limitaret, quod non erat limitandum?

V. Præterea, quorſum hoc ipſum dicitur, non ſpectare ad plebem ſinceram & veram intelligentiam è Scripturis ſacris accipere? Cur, inquam, plebis fit mentio? Noſtra enim quæſtio eſt generalis de Scripturæ interpretatione. Itaque generaliter reſpondendum fuit, tum de Interpretatione apud D plebem, tum de Interpretatione inter doctos.

VI. Rurſus, quomodo Stapletonus Cano conſentiat, non video. Nam hic ſinceram, veramque intelligentiam è Scripturis videtur doctis tanquam eximiam vindicare. Et propterea aſſerere petendam non è Scripturis: ſed ex conſenſu Veterum. Quare neceſſe eſt eum ponere, conſenſum Veterum eſſe doctis certam regulam interpretandi Scripturam. Atqui, capite præcedenti Stapletonus videbatur hanc relinquere paruulis lactentibus, & animalibus E, & eſurientibus, & ouibus. An verò nulli horum in plebe? An hi nulli niſi docti? Canus viderit.

VII. At ſi Sancti omnes antiqui in intelligendis Scripturis errarunt, Eccleſia errauerit. Primùm, eſto, inquam: nam id terriculamenti ſolos moueat Papiſtas. Deinde hæc ipſa conſequentia negatur. Nam illi, quorum conſenſum Canus requirit, non ſunt tota Eccleſia: imò ne quidem Eccleſiæ pars centeſima. At peccaret populus, ſi non eis obtemperaret F. Errantibus, inquam, falſum, vt aliàs eſt diſputatum. Tertiò, quorſum hoc de Veteribus errantibus? Nam etſi concederemus non erraſſe: tamen ratio certiſſima, ſiue potiſſima interpretandæ Scripturæ non erit hic conſenſus. Nam eò longè certior erit, ipſa Scriptura: qua hunc ipſum conſenſum niti eſt neceſſe.

VIII. Tertia ratio. Ab omnibus ſanctis, communi vnaque mente idem ſentientibus, non potuit verbum Dei recedere: vt haberent pro Canonica G Scripturam non Canonicam. Ergo nec vera intelligentia verbi Dei potuit ſimul ab illis recedere. Probatur conſequentia: quia vtrumque Eccleſiæ promiſſum eſt: nempe & Spiritus, & Verbum. At ſi vtrumlibet omnibus ſanctis doctoribus defuiſſet: Eccleſiæ quoque defuiſſet. Probatur antecedens ex aliis fidei dogmatibus: in quibus ſanctos ſimul omnes non poſſe deficere, certum eſt.

IX. Reſpondeo, reipſa idem argumentum eſſe cum proximo: Itaque eodem modo ſoluendum. Etſi non receſſerit ab omnibus paſtoribus verbum Dei: tamen conſenſum Paſtorũ non eſſe certiſſimã regulã interpretandæ Scripturæ: quod nunc in quæſtionem venit: nec concluditur à Cano. Deinde nullum exemplum proferri poteſt vllius loci, in quo explicando, contrà quàm exigat ipſa Scriptura, omnes Sancti conſenſerint.

X. Atque hactenus Canus. Iam Stapletoni erit Ratio quarta, capite quinto libri vndecimi de Principiis. Illud in præſenti cauſa ſingulare eſt, inquit, vt cùm in omnibus diſciplinis locum habeat axioma illud non politicum, ſed naturale, vt vnicuique in ſua arte credatur: nec vlla ſit adeò obſcuri nominis ſcientia, quæ non habeat præter artis ſuæ principia notiſſima, etiam Magiſtros ac profeſſores ad ipſa principia explicanda, & ad varias inde concluſiones, ac veritates eliciendas ac deducendas: neceſſitium quoque ſit in ſchola fidei, certos habere magiſtros ac præceptores, qui fidei noſtræ librum, quaſique principia, ſacras videlicet Scripturas, maximè cùm ſint obſcuræ, & intellectu per quam difficiles, nobis elucident atque exponant: fideique dogmata, ac ſenſus in re dubia, ex illis deducant. Probatur ex Auguſtino de vtilitate credendi, capite ſeptimo: qui Honorato Manichæo dicenti de Scripturis, *Cùm legerē per me ipſe cognoui:* reſpondit, *Itáne eſt? Nulla imbutus poetica diſciplina, Terentianũ Maurum ſine magiſtro attingere non auderes: Aſper, Cornutus, Donatus, & alij innumerabiles requiruntur, vt quilibet poeta poſſit intelligi. Tu in libros ſanctos, diuinarúmque rerum plenos, ſine duce irruis: & de his ſine præceptore audes ferre ſententiam? Quæreres aliquem pium ſimul & doctum, vel qui talis eſſe multis conſentientibus diceretur: cuius & præceptis melior, & doctrina peritior fieres.*

XI. Reſpondeo iſta omnia ad dirimendam præſentem controuerſiam nullius eſſe momenti. Nam primò illud; Perito in ſua arte credendum: intelligi debet ad imperitos pertinere; de quibus Ariſtoteles; *δεῖ τὸν μανθάνοντα πιστεύειν*. Nam periti ipſi inter ſe liberè diſſentiunt nulla habita cuiuſquam autoritatis ratione: vnde illud etiam Ariſtotelis liberè à ſuo magiſtro diſcedentis, *Amicus Plato, amicus Socrates: ſed magis amica veritas.* At hæc controuerſia de eo eſt, non vnde imperiti, qualis erat ille Honoratus, ſumere debeant Scripturæ intelligẽtiam: ſed etiam, & quidem multo magis, quæ ſit regula certiſſima, ad quam ipſi docti, imò verò ipſi doctiſſimi, exigere debeant ſuas Scripturæ interpretationes. Itaque nos etiam facile cõcedimus, in Eccleſia debere eſſe magiſtros, qui plebem doceant, quomodo intelligenda ſit Scriptura. Imò nos ipſi habemus. Nam quid ſunt aliud ipſi Paſtores, & doctores? Sed negamus tamen eorum, ſiue ſingulorum autoritatem, ſiue omnium conſenſum, eſſe regulam interpretationis.

CAP. X.

An Patres doceant interpretationis regulam eſſe conſenſum Veterum.

I. SVperſunt Veteres: quorum teſtimonia Canus: Stapletonus colligit. Clemens Romanus

eius no-

eius nominis primus, Epiſtola quinta: & refertur à Gratiano diſtinctione trigeſima ſeptima. *Relatum eſt quoſdam docere, non ſecundùm traditionem Patrum, ſed iuxta ſenſum ſuum. Multas enim ex his quæ legunt, ſecundùm ingenium ſuum verisimilitudines capiunt. Ideo diligenter obſeruandum eſt, vt lex Dei non ſecundùm propriam intelligentiam doceatur. Sunt enim multa verba in Scripturis diuinis, quæ poſſunt trahi ad eum ſenſum, quem quiſque ſponte præſumpſit. Quod fieri non oportet. Non enim ſenſum, quem extrinſecùm attuleritis, alienum, & extraneum debetis quærere: ſed ex ipſis Scripturis ſenſum capere veritatis. Et ideo oportet ab eo intelligentiam diſcere Scripturarum, qui eam à maioribus ſecundùm veritatem ſibi traditam ſeruat: vt & ipſe poſſit ea, quæ rectè ſuſcepit, competenter aſſerere.*

I I. Reſpondeo: primò non eſſe huius Epiſtolæ magnam autoritatem: tum quia ſit ſpuria, vel hoc argumento, quòd ſe autor oculatum teſtem dicat hiſtoriæ de Anania & Sapphira, quæ in Actis legitur: *Omnes*, inquit, *qui domos vel agros poſſidebant, vendebant eos, & pretia eorum, & reliquas res, quas habebant, afferebant, ponentes ante pedes Apoſtolorum, ſicut nobiſcum quidam veſtrûm cognouerunt, & viderunt: & diuidebatur ſingulis prout cuique opus erat. Ananias autem vir auſterus, & Sapphira vxor eius, qui mentiti ſunt Apoſtolis de pretio agrorum ſuorum, quos vendiderant, nobis præſentibus, in conſpectu omnium circumſtantium, à conſpectu Apoſtolorum propter peccatum eorum, & mendacium, quod fecerunt, mortui delati ſunt ambo.* Atqui huic rei geſtæ nō potuit præſens eſſe Clemēs. Refertur enim ad annum trigeſimū quartum Chriſti: id eſt, primum poſt eius mortem. At Clemēs Petrum primū vidiſſe dicitur in Recognitionibus annos plus minus ſeptem ab eadem morte. Sed aliquid eſt in hac ipſa Epiſtola, quod non poſſit ſine horrore legi à Chriſtianis. *Communia debere eſſe amicorum omnia: in omnibus autem ſunt ſine dubio & coniuges.*

I I I. Hęc de autore. Locus ipſe nihil habet, quo exſultet Canus. Quid enim? Reprehendit eos qui non ſecundùm traditionem Patrum, ſed iuxta ſenſum ſuum interpretantur Scripturas: & aſſerit ab eo Scripturæ intelligentiam accipiendam, qui eam à maioribus acceperit. Intelligo: nec ſanè contradico. Num enim hoc diſputo; verum nullo doctore quiſquam vti debeat ad Scripturæ interpretandæ rationem aliquo modo. Sed hoc, verum ea doctorū autoritas ſumma ſit regula interpretationis: an potiùs ij doctores debeant me docere, quomodo ex Scriptura Scripturam poſſim interpretari. Illud Clemēs iſte non docet: hoc verò adſtruit manifeſtè: tum iis verbis, quæ ſunt à Cano recitata: tum aliis quæ ſunt omiſſa. Nam quorſum illud referas, quod negat adferēdum ſeorſum alienum, & extraneū? id eſt, extrinſecus? Nā hoc abſque vllo dubio docet ſenſum Scripturæ debere eſſe intrinſecum, & proprium: hoc eſt, ab ipſa Scriptura. Itaque diſertè. *Ex ipſis Scripturis ſenſum capere veritatis.* Sed omiſit Canus, quę ſtatim ſequuntur: *Quum enim ex diuinis Scripturis integram quis & firmam regulam veritatis ſuſceperit, abſurdum non erit, ſi aliquid etiam ex eruditione ac liberalibus ſtudiis, ad aſſertionem veri dogmatis conferat.* Audin' regulam veritatis ex Scripturis? Audin' à doctoribus debere me intelligentiam Scripturæ petere; vt, poſtquam ex ea Scriptura regulam veritatis habuero, ſecurè poſſim etiā ſeculari eruditione vti? Ergo hoc agat doctorum diligentia, vt diſcipulos doceat ex Scripturis regulā veritatis: non verò ſuam propriam autoritatem proponat regulam veritatis.

I V. Dionyſius Hierarchiæ cœleſtis capite primo: *Ad ſanctiſſimarum Scripturarum intelligentias, prout illas à Patribus accepimus contuendas, pro viribus pergamus.* Irenæus libri quarti capite ſexageſimo tertio: expoſitionem legitimam Scripturarum per traditionem maiorum accipiendam.

V. Reſpondeo, in Dionyſio non eſſe magnū momentum: tum quia autor ſit ſuſpectæ fidei: tū verò, quia nihil habet, quod vrgere poſſit Canus. Et primò, ne fortè abutatur ambiguitate Interpretis: exiſtimetq; à Dionyſio dictum; pergamus ad contuēdas intelligentias, ſicut illas à Patribus accepimus: moneo Græcè legi: [illegible] *Contueamur oculos ad diuinorum oraculorum illuſtrationes à Patribus traditas.* Nemo autem non videt aliud longe quiddam eſſe, conſiderare illuſtrationes Scripturarum à Patribus traditas: quàm Scripturas non aliter interpretari quàm ex conſenſu Patrum. Adde [illegible], illuſtrationes non ſignificare interpretationes Scripturæ: ſed ipſas potiùs illuſtrationes à Scriptura: nimirū quia in eum finem datę ſint Scripturę, vt illuſtrēt animas hominum. Quare [illegible], ſignificabunt ipſas Scripturas, Eccleſiæ traditas à Patribus, nimirum Prophetis & Apoſtolis. Ergo hic locus nihil ad rem.

V I. In Irenæo maior eſt Cani [illegible]. Recito; quod Canus noluit. *Agnitio vera* (alludit ad Gnoſticos, quorum nomen erat [illegible]) *eſt Apoſtolorum doctrina: & antiquus Eccleſiæ ſtatus in vniuerſo mundo*: Et paulò pòſt: *Quæ peruenit vſq; ad nos, cuſtodita ſine fictione, Scripturarū tractatione pleniſſima, neque additamentū, neque ablationē recipiens: & lectio ſine falſatione, & ſecundùm Scripturas expoſitio legitima, & diligens.* Vbi, quum nihil occurrat eorum, quæ Canus dixit, Expoſitionē legitimam Scripturarum per traditionem maiorum accipiendam; tum verò illud diſertè pro nobis lego, *Secundùm Scripturas expoſitio legitima.*

V I I. Addit Epiphanium hæreſi ſexageſima prima, quæ eſt Apoſtolicorum: *Scripturæ ſpeculatione indigent, ad cognoſcendum vniuſcuiuſque argumenti vim & facultatem. Oportet autem & traditione vti: non enim omnia à diuina Scriptura accipi poſſunt.*

V I I I. Imò, inquam, nihil inſulſius Cano. Qui enim poteſt hic locus pertinere ad interpretationem Scripturæ ex cōſenſu Veterū? Hoc ego libens diſcā. Traditionem appellat, inquit Canus, intelligentiā & ſenſum à Patribus acceptum. Itáne? Et tam ſolertem ſe Epiſcopus exhibet in intelligendis Veterum ſcriptis? Imò falſum; ab Irenæo intelligi per traditionem, intelligentiam, ſenſumve Scripturæ à Patribus acceptum. Nam ipſe contrà loquitur: *Non omnia*, inquit, *à diuina Scriptura accipi poſſunt.* Et ideò oportet etiam traditione vti. Nimirum, Traditio eſt eorum, quæ è Scripturis haberi non poſſunt. Non eſt ergo ſenſus Scripturę: nō eſt intelligentia Scripturę. Itaq; diſtinctè: Scriptura [illegible]. Audis duos modos diuerſos, atque diſcretos: [illegible] Scripturæ: & [illegible] eorum, quæ non ſunt in Scriptura. At certè interpretatio eſt [illegible] Scripturę: non igitur [illegible]. Nam & interpretari Scripturam nemo vnquam dixit eum, qui veſtigat ea, quę in Scriptura haberi non poſſunt.

I X. Clemens Alexandrinus Stromatum ſeptimo: qui aduerſus Eccleſiaſticam traditionē Scripturas interpretantur, hos regulam veritatis amiſiſſe affirmat: Et poſteà: *Gloriæ tenentur deſiderio* (inquit, nimirum hęretici) *qui ea quæ ex ſua natura conueniunt ſermonibus diuinitus inſpiratis tradita, à beatis Apoſtolis, & magiſtris, ſua ſponte fallaci ſapientia ſimulatione corrumpunt*

maiorum

per alias traditiones, humanis doctrinis reſiſtētes diuinæ traditioni. Nam inter eos viros qui tanti erant in Eccleſiaſtica cognitione, quid reſtabat dicendum à Marcione, Prodico, & ſimilibus, qui non ſunt ingreſſi recta via? Neque enim eos qui præceſſerunt, ſuperare poterant ſapientia, vt aliquid adinuenirent iis, quæ ab illis verè dicta ſunt. Sed bene cum eis actum eſſet, ſi ſcire potuiſſent ea, quæ primi ſunt tradita.

X. Atqui primum non lego in Clemente illud, eos qui aduerſus Eccleſiaſticam traditionē Scripturas interpretātur, regulā veritatis amiſiſſe. Sed lego, *Nos nullo modo conuenit tranſilire regulam Eccleſiaſticam.* Item: *Neceſſe eſt labi in maximis eos, qui res magnas aggrediuntur, niſi regulam veritatis ab ipſa veritate acceptam tenuerint.* Hæc, inquā, lego: illa Cani nō lego. Et tamē hæc ipſa quorſum? Nam primò, Eccleſiaſticā regulā eſſe ipſam fidei Analogiam, quæ non eſt niſi à Scripturis, certum. Itaq; Scripturas non proptereа quis contra Eccleſiaſticam traditionem interpretatur, quia non agnoſcit conſenſum Veterum eſſe ſummam certiſſimamque interpretandi regulam.

XI. In reliquis, mitto Gentiani [illegible]: illud dico Canum nō attendiſſe quid Clemens dicat, nec quorſum. Primò enim Clemens de iis agit, qui corrūpunt vltro ea quæ diuinitus tradita ſunt, [illegible] *humanis doctrinis reſiſtentes diuinæ traditioni.* Vbi nec diuina traditio ſignificat conſenſum Veterum: ſed Scripturam: nec humanæ doctrinæ ſignificant interpretationem Scripturæ per Scripturam: ſed quiduis aliud potiùs. Secundò, contra eos diſſerit ex profeſſo, qui negligunt ex Scripturis demonſtrationes petere veritatis. *Sunt ſocordes* (aiebat præcedente periodo) *qui cum liceat* [illegible] *cōuenientes diuinis Scripturis ex ipſis Scripturis petere demōſtrationes: id omnino non faciunt.* Quāto hæc ipſa ratio diſtant à Cano? diſtāt ab eo qui indignatur Scripturę interpretationē peti ab ipſa Scriptura?

XII. Origenes tractatu vigeſimo nono in Matthæū. *Quoties hæretici Canonicas proferunt Scripturas, in quibus omnis Chriſtianus conſentit & credit: videntur dicere, Ecce in domibus verbum eſt veritatis. Sed nos illis credere non debemus, nec exire à prima, & Eccleſiaſtica traditione, nec aliter credere, niſi quemadmodum per ſucceſſionē Eccleſiæ Dei tradiderunt nobis.* Ambroſius libro ſeptimo capite tertij de fide ad Gratianum: *Seruemus præcepta maiorū: nec hæreditaria ſignacula anſi rudis temeritate violemus. Librum ſacerdotalem quis noſtrûm reſignare audeat, ſignatum à confeſſoribus, & multorum iam martyrio conſecratum?*

XIII. At ego rurſus meum illud, quorſum iſta? Adeò mihi ſomniculoſus iſte videtur identidē obliuiſci quæſtionis. Nā etſi non ſit recedendū ab Eccleſiaſtica traditione; id eſt, ab ea, quam per ſucceſſionē nobis Eccleſiæ tradiderunt: tamē non ſequitur hanc conſenſus doctorū autoritatē eſſe ſummam, certiſſimámve interpretandi regulam. Et quoties, quæſo, oportebit me repetere nūquam proferri poſſe exemplum vllius Scripturæ interpretatæ cōtra Scripturā: ſic vt ea intelligētia per ſucceſſionē tradita ſit ab Eccleſiis? Inueniri fateor multas, quarū interpretationē alienā diu obtinuiſſe, & apud multos obtinuiſſe, non erit difficile probare: ſed has interpretationes ſi quis diligentius ſpeculetur, inueniet, neque ab omnibus probari; neq; eſſe ab initio. Quin etiam; quia traditio Eccleſiaſtica, neceſſariò eſt ab initio: Sunt autē ab initio Scripturæ: Neceſſariò quicunque interpretabitur Scripturas iuxta Eccleſiaſticam traditionem; is etiam interpretabitur iuxta Scripturas. Atque ita hæc cautio erit ſaluberrima contra hæreſes, vt voluerunt Origenes, & Ambroſius.

XIV. Hieronymus ad Euagrium. *Reuolui Veterū libros: vt viderem, quid ſinguli dicerent: vt tibi quaſi de multorum conſilio reſponderē. Et deprehēdi, horum omnium opiniones ad vnum compūtum perueniſſe, vt dicerēt Melchiſedec hominem fuiſſe Chananæū.* Et poſt multa: *Habes quæ audierim, quæ legerim de Melchiſedec. Meū fuit recitare teſtes: tuum ſit de fide teſtiū iudicare. Quod ſi omnes repuleris: tamē certè illum ſpiritualem interpretem non recipies, qui tanto ſupercilio & autoritate Melchiſedec Spiritum Sanctum pronuntiauit.* Et in Danielis duodecimum: *Scripturæ ſanctæ intelligentiam, abſque Dei gratia & doctrina maiorum, ſibi imperitiſſimi vel maximè vendicant.* Et epiſtola ad Paulinū multis teſtimoniis exemplisq; & rationibus elegantiſſimè docet, neminem in Scripturis ſacris ſine præuio & monſtrante ſemitam poſſe ingredi.

XV. Et hinc licet animaduertere Cani oſcitantiā; vt nihil amplius dicam. Hieronymus interrogatus quid eſſet cenſendum de Melchiſedec, reuoluit Veterum libros. Quid ergo? certiſſimam-ne putauit regulā interpretandæ Scripturæ conſenſum doctorū? Imò tu mihi vide, nō conſenſum, ſed variātes ſententias: quū alij dicerent eſſe Angelū: alij hominē Chananæū: alij Sem. Nā quæ verba Canus recitat; *horum omnium opiniones ad vnum computum perueniſſe*: ea dicūtur de iis tantùm qui Chananæū aſſerebāt: non autē de omnibus libris: vt videri voluit Canus. Secundò, obſerua inter eos libros, etiā Iudæos nominari: cùm tamē Canus velit dūtaxat Eccleſiæ doctorū. Tertiò nota deferri Euagrio iudiciū. *Tuū ſit*, inquit, *de fide teſtiū iudicare.* Et ſic quiſquā dicat de regula certiſſima?

XVI. Secundum locum in commentariis ad duodecimum caput Danielis, non lego. Sed tantùm, *Si Propheta audiuit, & non intellexit, quid facient hi, qui ſignatum librum, & vſque ad tempus conſummationis multis obſcuritatibus inuolutum, præſumptione mentis ediſſerunt?* Quæ ſunt ab hac cōtrouerſia remota. Non poſſe autem ingredi quenquā in Scripturam abſq; præuio, & monſtrante viam, quod eſt in Epiſtola ad Paulinū, nihilo magis fauet Cano. Nā & is qui mōſtrat viam, eſſe poteſt quilibet doctor: nō autē omnes ſimul: & interpretari ex Scriptura Scripturam, nō neceſſariò remouet monſtrantē viam. Imò hic debet ſuū diſcipulum docere, quomodo per Scripturam Scriptura intelligatur. Nec alia mens Auguſtini ad Honoratum de vtilitate credendi.

XVII. Stapletonus exēpla colligit Scripturæ interpretatæ primò, ex vſu Eccleſiæ: ſecundò ex conſenſu doctorum: tertiò ex autoritate Conciliorū. Sic nēpe Auguſtinū, negare illa de peccato originali; quæ ad Romanos quinto, aliter potuiſſe intelligi ab Epiſcopis Palæſtinis, *propter Catholicam fidem, quæ vbiq; paruulos exorcizando, & exſufflando de poteſtate eruit tenebrarū* libro primo contra Iulianum. Et Epiſtola centeſima quinta: & libri tertij de Peccatorum meritis, & Remiſſione, capite decimo tertio: Et libri primi de Nuptiis, & Concupiſcentia, capite vigeſimo. Item libri tertij contra Parmenianū, capite ſecundo; duos locos, *Cùm eiuſmodi nec cibum ſumere*: prioris ad Corinthios quinto: *Quicquid apponitur manducate*, eiuſdem decimo: conciliaturus; *Non aliquid nouum aut inſolitū dicam, ſed quod ſanitas obſeruat Eccleſia.* Ambroſius libri tertij de Fide capite ſeptimo, Subſtantiæ interpretationē tuetur ex autoritate præcedentiū Patrū. Trullanus Canō decimus nonus. *Si ad Scripturam pertinens controuerſia aliqua excitata fuerit, ne eā aliter interpretē tur Eccleſiæ præſides, quàm quomodo Eccleſiæ luminaria, & doctores ſuis ſcriptis expoſuerunt.* Athanaſius, Epiſto[illegible]

S[illegible]o-

Synodis, *Scripturis illis quæ Chriſti diuinitatē docebant, diligenter collectis & liquidius explicatis, Filium Patri conſubſtantialem, Epiſcopi in Nicæna Synodo declararunt.* Inde illud conditum: *Ex ſubſtantia Patris genitum, non factum, conſubſtantialem Patri:* fuit variarum Scripturarum interpretatio; quæ iam de fide eſt: nec minus certa & irrefragabilis quàm ipſa Scriptura.

XVIII. Hæc Stapletonus, & quidem lautus, ac maiori pompa. Nā quemadmodū, quibus paucæ merces ſunt, in proponendis arte quadā vtuntur, vt & plures appareāt & pretioſiores; ſic iſte, in paucis aliquot exemplis, tribus capitibus multus eſt. Reſpōdeo, primò hæc exēpla nihil concludere: non enim ſequitur, Veteres aliquando hac ratione vſi ſunt, ergo ea eſt certiſſima. Nos enim poſſimus colligere infinita exēpla interpretatæ Scripturæ, ex ipſa Scriptura: quid igitur Stapletonus diceret, ſi ex nuda exemplorum enumeratione concluderemus, eam rationē eſſe certiſſimā? Quod quidē facere poſſimus longe potiori iure: quia non aliquando, ſed tam ſæpe ea apud Patres occurrit ratio; vt nō temerè diceremus ſemper occurrere. Quū contra aulim aſſerere à Stapletono, aut omnia: aut omnibus paulò pauciora collecta, quæ ſibi commoda putauit. Porrò, quis neſcit in Controuerſiis diſputandis, omne genus argumentorum colligi? Non tantū firmiſſimorum, ex quibus demonſtrationes fiunt: ſed etiam côiecturarum, ex quibus probabiles côſequētiæ? Diſcant à ſeipſis ſaltē Papiſtæ: qui non Scripturas, non Patres, non Concilia; non praxim Eccleſiæ colligunt tantùm, ſed etiam Iudæos, Turcas, ipſos Diabolos, cùm eſt commodum, non omittunt.

XIX. Iam verò, vel unus Athanaſius debuerat Stapletonum docere, ipſam autoritatem Synodi, quantacunq; eſt in interpretandis Scripturis, niti hac ipſa ratione, quam nos defendimus, nempe à cōparatione Scripturarum. Mentiar, ſi non euincam, ex ipſo loco qui indicatur à Stapletono. Quæſtio erat: quomodo intelligendum eſſet Filium eſſe à Patre. Catholici aſſerebant ſecundùm eſſentiam: Ariani negabant. Definiuit Synodus Nicæna, in Catholicorum partem. Sed quomodo definiuit? οἱ ἐν Νικαίᾳ [illegible] *Nicæni Patres, colligētes ex Scripturis ſenſum, dilucidius ſcribentes dixerunt* τὸ ὁμοούσιον. En tibi nō in Scripturis illatam: ſed ex Scripturis collectā ſententiam: ita enim eſt Græcè: non quemadmodū ex Nannij verſione citat Stapletonus. Et hoc ipſum illuſtrat Epiſtola ad Africanos. Quū Ariani luderent in verbis: & filiū fateri ſimularēt eſſe virtutē, & Sapientiā Patris; malo tamē quodā ſenſu: *Epiſcopi intellectà eorū fraude,* [illegible] *collegerunt è Scripturis,* [illegible] Hæc omnia cùm è Scripturis collegiſſent: tum verò: [illegible] *deinceps diſertius, breuiusq́ue ſcripſerunt, conſubſtantialē Patri Filiū.* [illegible] *Nam ſuperiora omnia hanc habent ſignificationem.* Quid diſertius? Aut quid vlterius expectamus, vt pronunciemus, Patribus Nicænis fuiſſe interpretationem ex Scripturis, certiſſimum illud, quo ſint Ariani confutati, nō illā quā voluit Stapletonus? Quid amplius? Eſto verò ſanè autoritas Nicænæ Synodi magna: &, quod Stapletonus notat, eſto iam de fide interpretatio eius Synodi: dum eandem conſtet eſſe ex ipſis Scripturis.

CAP. XI.

Non eſſe conſenſum Patrum regulam interpretandi.

I. SI conſenſus Veterum eſſet certiſſima interpretandæ Scripturæ regula: ergo nunquam reprehenderetur. Manifeſta conſequentia per ſe ipſam. Ad cōſequens quod attinet: cōſtat reprehēſum fuiſſe cōſenſū Veterū in Scriptura interpretāda. Patet ex quinto Matth. *Audiſtis quia dictū eſt Antiquis. Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autē dico vobis: Iterū audiſtis, quia dictū eſt Antiquis: Non periurabis: reddes autē Domino iuramenta tua. Ego autē dico vobis.* Vbi manifeſtū eſt corrigi à Domino noſtro Veterum legis doctorū interpretationes legis, id eſt, Scripturæ. Frāciſcus Lucas, *Antiquis, id eſt, priſcis Patribus, qui legē ipſam à Deo per Moſen acceperāt.* Et pōſt: *Nō Moſi, aut legi ſe opponit: multo minus legis autori: ſed legis explanatoribus Scribis. Non enim ſolùm dixerat: Dictum eſt Antiquis: Sed audiſtis, quia dictū eſt. In quā ſententiam D. Thomas prima ſecundæ quæſtione centeſima ſeptima, articulo ſecundo, dicit, quòd præcepta iſta, Non occides, & , Non mœchaberis, aliaq́, Saluator impleuerit exprimendo verum legis intellectum, quē Scribæ & Phariſæi non fuerunt aſſequuti.* Itē paulò pōſt: *Pergit Chriſtus in legis declaratione. & proximum præceptum ſuo ſenſui reſtituit.*

II. Similis locus Marci ſeptimo: *Bene irritum facitis præceptum Dei, vt traditionē veſtrā ſeruetis. Moyſes enim dixit: Honora Patrem tuum, & matrē tuam. &, Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri aut matri, Corbā, quod eſt donum, quodcunq́, ex me, tibi profuerit & vltra non dimittitis eū quicquā facere patri aut matri.* Franc. Lucas in Matth. decimumquintū: *Exemplo vno in medium allato, declarat ipſos, dum traditioni pertinaciùs adhærent, Dei tranſgredi mandatum.*

III. Si Conſenſus Veterum eſſet interpretandæ Scripturæ ratio certiſſima: Ergo de eo nunquam quicquam hæreticis concedere debuerunt Catholici. Atqui de eo conceſſerunt hæreticis Catholici. Ergo non eſt certiſſima interpretandæ Scripturæ ratio. Conſequentia patet: quia ſi ratio eſt certiſſima, ergo eſt fundamentum. At remoto fundamento, quid aliud ſequitur, niſi ædificij ruina? Saltem hoc concedi neceſſe eſt; interpretationem aliunde petitam, quàm ab interpretandi ratione certiſſima, fore tantùm probabilem. Itaque Veteres ſic diſputantes cum hæreticis diſputaſſe non neceſſariò, ſed probabiliter tātùm: quod eſt abſurdū: certè valde indignū tātis viris. [illegible] *Periculosè enim falli neceſſe eſt, eos, qui magnis rebus manum admouent, niſi ab ipſa habeant veritate veritatis regulam.* Verba ſunt Clementis Stromateon ſeptimo.

IV. Probatur aſſumptum. Baſilius Epiſtola octogeſima, quæ eſt ad Euſtathium medicū. [illegible] Locus eſt Græcè leuiter luxatus. Senſus tamē facilis. *Non cenſemus æquum eſſe, vt quæ apud illos inualuit conſuetudo, ea ſit lex & regula recti ſermonis. Si enim valida eſt ad rectitudinis demonſtrationem conſuetudo licet & nobis illos imitari.* [illegible] *Quare iudicet nos diuina Scriptura.* Manifeſtus locus eſt. Gemina erat conſuetudo: alia eorum qui nollent dicere tres hypoſtaſes: alia Catholicorum. Illi ſi ſuam libenter oppoſuiſſent Baſilio. Illis Baſilius ſuam, id eſt, Catholicorum poterat reponere, vt par pari faceret. At Baſilius ſua conſuetudine

cedit, imò negat ſuã conſuetudinem debere poni pro regula diſputationis: ideoq; prouocat ad Scripturas.

V. Auguſtinus haud longè aliter. *Neque ego Nicænũ, nec tu debes Ariminenſe, tanquã præiudicaturus proferre Concilium. Scripturarum autoritatibus, non quorumcunque propriis, ſed vtriuſque cõmunibus teſtibus, res cum re, cauſſa cum cauſſa, ratio cum ratione decertet.* Hæc ille, contra Maximinũ libri tertij capite decimo quarto. Et erat tamen Conciliũ non promiſcuũ quodlibet: ſed Nicænũ; iã longo vſu ſtabilitum, magno conſenſu firmatũ. Concilium vniuerſale: denique cuius interpretationem Stapletonus dixit eſſe de fide. Et diſcedit tamen Auguſtinus ab huius Cõcilij autoritate: qui tamen nunquã diſceſſit ab autoritate Scripturæ: ſiue cũ Catholicis ageret: ſiue contra hæreticos diſputaret. Nũquam ille ceſſit, inquã, Scripturarũ autoritate: Et ceſſit tamẽ Cõciliorũ. Prudẽtes facilè poſsũt cauſſam diſcernere.

VI. Si cõſenſus Veterum eſſet interpretandæ Scripturæ ratio certiſſima: Ergo non tantùm aduerſaria illis, planéque contraria interpretatio eſſet adulterina ac notha, ſed etiam diuerſa. At poſterius falſum. Ergo & prius. Probatur aſſumptum authoritate ipſius Stapletoni, capite quinto vndecimi de Principiis. *Cõſentientẽ & receptam, vel omnium, vel plurimorum ſanctorũ Patrum atque Doctorum interpretationem; ita vel certã atq; authenticã, vel admodũ profectò probabilẽ eſſe non dubitemus; vt aduerſam, planeq; contrariã illi interpretationem omnem; prorſus adulterinam, ac notham indubitatè habeamus: diuerſam autẽ, & aliam, non autem contrariam, non ita.* Conſequentia verò probatur: quia Scripturæ vnius eſt ſenſus verè literalis: vt diſputatum initio libri præcedẽtis. Quare ſi ille conſenſus exhiberet veram ſententiam: exhiberet vnicam. Reliqui igitur ſenſus non eſſent veri ſenſus eius loci.

VII. Sed excipiet Stapletonus; ſe loqui tantùm de Cõſenſu doctorũ: non autem de praxi vniuerſalis Eccleſiæ: aut Cõciliorũ decretis. Nam hanc vtramq; regulam ſe aſſerere authenticã in omnẽ partem. At ego reſpondeo, incõſideratè Stapletonum diſtinxiſſe: vel ſeparaſſe potiùs: quia ratio ipſa, quam adfert, generalis eſſet, ſi eſſet vera. Quod enim nõ ſit reiiciẽda interpretatio diuerſa, at non cõtraria conſenſui Veterũ, ille hanc cauſſam reddidit, pluralitatem ſenſuum. *Cuius ſanè rei cauſa eſt*, inquit, *quod plures ſenſus diuerſos S. Scriptura fecunditas patitur.*

VIII. Adde argumentis iã enumeratis, aduerſariorum confeſſionẽ. Tam enim certũ eſſe hanc regulam infirmam, vt ab ipſis aduerſariis ſubinde negligatur, imò reiiciatur. Nam Scripturę locos ipſi plurimos interpretantur aliter quã ferat cõſenſus Veterũ. Quòd ego exemplis plurimis docere poſſum. Quædam colligã: ſpeciminis cauſſa. Curioſus lector reliqua obſeruabit. Sic Gregorius de Valentia Petri locũ, *Omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit*: interpretatur, nemini conſtare ſenſum Scripturæ ex collatione Scripturarum. Qua de re actum eſt capite decimo libri primi huius tomi. Stapletonus illud Pauli ad Epheſios ſecundo, *Superſtructi ſundamento Apoſtolorum & Prophetarum*, intelligi vult de Prophetis Noui Teſtamenti, non Veteris: qua de re actum capite octauo libri ſexti huius tomi. Idem ex tribus teſtimoniis, quæ pro ſe Chriſtus profert Ioannis quinto, duo tantũ facit & illud *Scrutamini*, Indicare, non Imperare: vt obſeruauimus eiuſdem libri capite decimo. Illud Pauli, *Scriptura vtilis eſt*, Bellarminus exponit, quia multa expreisè contineat: & quæ non continet, oſtendit vnde ſint petenda: ſic obſeruauimus capite tertio libri octaui huius tomi: & capite ſexto, illud, *Si nos aut An-*

A *gelus euangelizet*, primo ad Galatas, idem Bellarminus exponit non de Scriptura ſola, ſed etiam de Traditione non ſcripta. Infrà etiam Tomi ſecundi capite quinto libri quinti: illud *De die illa, nemo ſcit, nec filius hominis*: ita intelligunt vt ſciſſe tamen Chriſtum, qua homo eſt, aſſerant. Et libro ſexto, capite quinto, illud, *Mediator Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus*, exponunt quà homo. Item capite octauo illud ad Hebręos ſecundo; *propter paſſionem mortis gloria & honore coronatum*: & illud ex ſecundo ad Philippenſes: *Propter quod & B Deus, exaltauit illum: Et dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen*: intelligunt dictum, quaſi Chriſtus ſibi aliquid meruerit. Hæc nos docemus omnia aliter à Veteribus Patribus fuiſſe expoſita. Et ſunto ea, vt dixi, ſpecimina. Nam etiam ex his noſtris Controuerſiis longè maiorem numerum lector colliget.

IX. Quid? quod ipſi interdum diſertè profitẽtur diſcedere à conſenſu Veterũ? Primò Caietanus initio Cõmentariorum in Geneſin. *Si quando occurrerit nouus ſenſus textui cõſonus, quamuis à torrẽte Doctorum ſacrorum a-C lienus, æquũ ſe præbeat lector cẽſorẽ.* Et rurſ. *Nullus deteſtetur nouũ Sacræ Scripturæ ſenſũ, ex hoc quod diſſonat à priſcis Doctoribus: non enim alligauit Deus expoſitionẽ Scripturarũ Sacrarũ priſcorũ Doctorũ ſenſibus: ſed Scripturæ ipſi integræ ſub Catholicæ Eccleſiæ cẽſura.* Hęc ex Caietano, & recitat & reprehendit Canus locorum libri 7. c. 3. Nã quid tũ ſi reprehendat? Certè ſi perſonas metimur, præualebit (credo) in regno Papiſtico Cardinalis Epiſcopo. Sin rẽ conſideramus: iam oſteuſum eſt, quàm pueriliter Canus diſputet. Itaque non immeritò Andradium nactus eſt D cenſorem, qui libro ſecundo Tridentinę defenſionis aſſerat, *multa eſſe, in quibus à Sanctorum Patrum liceat explicande ratione diſcedere.*

X. Sed & præter Caietanum, alij. Bellarminus de Pontifice libri 3. cap. 12. diſcedit à conſenſu multorum Veterum in explicando illo *Dan, Coluber in via*: cùm enim alij interpretentur de Antichriſto orituro ex tribu Dan: ille, *Videtur Iacob ad literam loqui de Samſone. Et videtur ſanè Iacob bene precari filio ſuo, cùm hæc dicit: & proinde non malum, ſed bonum prædicere.* Et tamen paucis E antè verſibus, cõtrà ſentientes nominauerat, Hippolytum, Ambroſium, Auguſtinum, Proſperum, Theodoretum, Gregorium, Bedam, Rupertum, Aretham, Richardum, Anſelmum. Vaſques in tertiam Thomæ quæſtione 46. capite 3. cùm notauit ex ad Hebræos ſexto probari non iterandum baptiſma ab Ambroſio, Hieronymo, Chryſoſtomo, Theophylacto, Theodoreto, Auguſtino, Philaſtrio, Epiphanio, *Nos tamen* (inquit, *oſtendimus per pœnitentiam eo loci non intelligi baptiſmũ ſecundum, ſed pœnitentiam, quæ baptizatis peccantibus conce-F ditur*. Idem Vaſques. *Nonnulli Patres eã rationem aſſignãt, quod cùm hoc Sacramentum ſignificet mortem & ſepulturam Chriſti, & Chriſtus tantùm ſemel mortuus fuerit & ſepultus, nos etiã ſemel tantùm baptiſmum ſuſcipere poſſimus. Hac ratione vtũtur Ambroſius, Baſilius, Damaſcenus, Thomas, & Scholaſtici plerique.* Et tamen Bellarminus lib. 2. de Sacramẽtis cap. 22. *Hæc ratio non valet. Nam Euchariſtia etiam ſignificat Chriſti mortem, & tamen repeti poteſt.*

XI. Nec in Controuerſiis tantùm, ſed etiam in Commentariis. Maldonatus in Matthæi ſextum. *Au-G guſtinus, & Gregorius & alij ferè omnes regnum cælorum hoc loco Eccleſiam vocari dicunt. Melius, vt mihi quidem videtur Chryſoſtomus & Theophylactus, regnum cælorum, reſurrectionis & vltimi iudicij tempus vocari putant.* Idem in primum, *Alij exiſtimant titulum eſſe libri*, nimirum *Liber generationis: Sed ſumptũ ex eo quod initio narratur.* Et p... *Hæc interpretatio plures ac meliores auctores habet, in quibus Auguſtinum.* Sed pòſt. *Alij & titulum eſſe dicunt, & non*

ratio

tã autem partem, ſed totũ libri argumentũ declarare. Quæ interpretatio (licèt magis placet, quod Hebraiſmo conſentanea eſt,) & plenior. Idem in Lucæ primũ, ad illud; *qui miniſtri fuerunt ſermonis:* quũ per ſermonem Chriſtum intelligi dixiſſet ab Origene, Hieronymo, Ambroſio, Euthymio; tum verò, *Magis* (inquit) *aſſentior iis, minoribus licet autoribus, qui exiſtimant nomen λόγου, ſermonis aut verbi pro re accipi, ex Hebræorũ idiomate.* Idẽ in ſextum Ioannis: *Illud mihi difficile perſuadere poſſum, intelligendũ eſſe, tunc ſcãdalizatos deſinetis, aut tunc intelligetis, tunc credetis: quemadmodum omnes, quos meminimus legere, autores interpretantur.* Et in ſecũdũ: *Inter veteres autores, paucos admodũ inuenio, qui non aut aperte dicant, aut obſcure ſignificẽt, aliquã culpã, aut errorem certè fuiſſe, quod filiũ ad faciendũ miraculũ incitauerit, ſi non ob aliud: certè quia intempeſtiuè, & ante tẽpus id fecit. Ego hoc mihi nõ perſuaſero, vllã vnquã in Maria fuiſſe culpã: multo verò minus, in hoc facto.* In decimũ Lucæ, quũ quæſiſſet quemnã Chriſtus dixerit eſſe proximum noſtrũ, & à nonnullis, poni, eum, qui nobis benefacit: à Theophylacto, & nonnullis aliis, eũ, qui noſtra ope indiget: ab Auguſtino, eũ, cui exhibendũ eſt officium miſericordię ſi indiget: Tũ verò hos omnes ſenſus explodit: & omnes homines noſtros proximos eſſe mauult: Ac, *Neſcio,* inquit, *an quis aliorum non probo ſententias, meam ſim aliis probaturus.*

XI. Idem in Matthęi octauũ. *Cur ante tempus ſe torqueri dicant dæmones, maior quæſtio eſt. Mirum quãto conſenſu plerique veteres autores docuerint dæmones ante diem iudicii non torqueri.* Et poſteà: *Sed tenenda opinio, quam Eccleſia iam inualuit, etiã nunc torqueri dæmones.* En tibi conſenſum Veterũ in Scriptura interpretãda oppoſitum Eccleſiæ. Et quidẽ Eccleſiæ non vniuerſæ: ſed recentiſſimæ. Nã illud *iam inualuit*, eam habet mentẽ; poſſe eam ſententiã reperiri non ab ipſo Eccleſiæ initio; quaſi tum ſtatim creditã ab omnibus Chriſtianis: ſed tantũ poſtremis tẽporibus. At hoc ſi verũ, quid ſupereſt, niſi vt ab ipſis aduerſariis diſcamus conſenſũ Veterũ non eſſe certiſſimam interpretandæ Scripturæ regulam?

XII. Suares tomo primo de Sacramẽtis quęſtionis ſexageſimę, primę, articulo tertio, diſputatione quinta, ſectione prima, reſtatur Veteres, Iuſtinum, Irenæum, Chryſoſtomũ, Cyrillũ, Euſebiũ, Epiphaniũ, Origenẽ, Theodoretũ, Damaſcenũ, Athanaſiũ, Oecumeniũ, Theophylactum, Cyprianũ, Ambroſium, Hieronymum, Tertullianum, Anſelmũ, Iſidorum, autorẽ altercationis Eccleſiæ, & Synagogæ. Hos, inquã, omnes docuiſſe circumciſionis vim nullã fuiſſe niſi diſtinguẽdi Iſraelitas à Gentibus. Primũ verò Auguſtinum docuiſſe, etiã aduerſus peccatum originis valuiſſe, vt Baptiſmũ. & aſſenſiſſe Gregoriũ, Bedã, Bernardum, Rupertũ, Hugonẽ, omnes Scholaſticos. Ergo, inquã, apparet nõ iuiſſe Auguſtino, nõ Scholaſticis conſenſũ Veterum certiſſimam regulã aut interpretandæ Scripturæ, aut diiudicandarum controuerſiarum. Et quia hodierni Papiſtę Auguſtini ſententiam ſunt amplexi, his etiam haud aliter viſum.

XIII. Toletus in primũ Ioãnis. annotatione ſeptuageſima prima. *Doctores ſacri cautè legẽdi ſunt, dum verſant, & opponunt vnctionem illam, de qua Dauid Pſal. 44. loquitur dicens, Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, quod de Chriſto Domino dictũ eſt: docent hãc vnctionẽ factã in Baptiſmo, quando Spiritus Sanctus ſuper eum deſcendit. Ita ſentiunt Athanaſius, Hilarius, Hieronymus.* Et poſtea præfert eos, qui factam dixerunt in ipſa incarnatione, Damaſcenum, & Auguſtinum.

XIV. Salmero diſputatione quinquageſima prima in Epiſtolam ad Romanos agens de Virginis Mariæ

A Conceptione, multus eſt in eleuanda Veterum autoritate qui multi ſunt in contrariam ſententiam: Variè igitur reluctatur, ſed tres ſolutiones habet inter alias, huc ſpectantes, primam, tertiam, & poſtremam. Prima eſt: *Reſpõdemus ex Auguſtini libro primo de Moribus Eccleſiæ, capite ſecundo, tum ex B. Thomæ doctrina, locum ab autoritate eſſe infirmũ. quia ordo docẽdi eſt* (vt ibi tradit Auguſtinus) *vt cùm aliquid diſcimus, rationẽ præcedat autoritas. Nã infirma ratio videri poteſt, quæ cùm reddita fuerit, autoritatem poſtea, per quam formetur, aſſumit. E conuerſo enim* B *eſt, vt infirmitatẽ autoritatis confirmet ratio.* Senſus eſt facilis: autoritati Veterũ præponderare rationem: atque ab iſta illam firmari. Quod ſi eſt; quis iam audeat cõſenſum Veterum dicere regulam veritatis? Tertia ſolutio. *Tertiò,* inquit, *rationum efficaciam, quæ omni autoritati præſtare dignoſcitur, in contrarium obiicimus.* Adde poſtremã. *Denique* (inquit) *contra hanc quã obiectant multitudinẽ, reſpondemus verbo Dei. Exodi vigeſimo tertio. In iudicio plurimorum non acquieſces ſententiæ, vt à vero deuies. Nã cùm Donatiſtæ in autorum multitudine gloriarentur, reſpon-* C *dit Auguſtinus, ſignum eſſe cauſſæ à veritatis neruo deſtitutæ, quæ ſoli multorũ autoritati, qui errare poſſunt innititur.* Poterãt iſta ſufficere. Sed hoc tandem cuiuſmodi eſt? *Argumẽtum petunt à Doctorũ antiquitate, cui ſemper maior honor eſt habitus, quam nouitatibus. Reſpondetur, quamlibet ætatem antiquitati ſemper detuliſſe: & quilibet ſenex, vt quidã Poeta dixit, laudator temporis acti. Sed illud aſſerimus, quo iuniores, eo perſpicaciores eſſe Doctores.* Hoc verò quid eſt tandem, ſi non eſt cornicum oculos configere?

XV. Et ſanè, ſi crederent Papiſtæ Antiquitatis con- D ſenſum eſſe verã veritatis regulã: tũ neceſſe eſſet eos credere, Patribus iã omnia cognita myſteria pietatis. At hoc illi non credunt. Probo. Roffenſis contra Lutherũ, articulo decimo octauo, qui eſt de indulgẽtiis. *Neque cuiquã obſcurum eſt, quin poſterioribus ingeniis multa ſint tam ex Euangeliis, quã ex Scripturis cæteris, nunc excuſſa luculentiùs, & intellecta perſpicaciùs, quam fuerant olim: nimirũ, aut quia veteribus adhuc non erat perfracta glacies: neque ſufficiebat illorũ ætas totũ illud Scripturarũ Pelagus ad amuſſim expendere: aut quia ſemper in ampliſſimo Scripturarũ cã-* E *po, poſt meſſores quantũuis exquiſitiſſimos, ſpicas adhuc intactas licebit colligere. Sunt enim adhuc in Euãgeliis loca pleraque ſatis obſcura, quæ non dubito, poſteritati multo fiunt apertiora. Cur enim iſtud deſperabimus, quũ ideò traditũ ſit Euangeliũ, vt à nobis penitus & ad vnguem intelligatur? Quoniam igitur in Eccleſiam ſuam amor Chriſti, non minus nunc quàm antea feruens perſeuerat, cuius etiam poteſtas nihil hactenus eſt immutata: cumque ſacer ille Spiritus perpetuus eiuſdem Eccleſiæ cuſtos, & adiutus fuerit: cuius dona tã indeſinenter, & æquè copioſè fluunt, ſicut ab initio: quis ambigere poteſt, quin ad eorũ,* F *quæ in Euangelio ſuperſunt incognita, claram notitiam, ingenia poſteriorum illuſtrabuntur? Cæterùm, vt dicere cœpimus, multa ſunt de quibus in primitiua Eccleſia nulla quæſtio facta fuerat, quæ tamen poſteriorum diligentia ſubortis dubitationibus, iam euaſerunt perſpicua.* Salmero diſputatione quinquageſima prima, in Epiſtolam ad Romanos præter paulò ante recitata: *Deinde dicimus: quod etſi homines erant: & ipſi verè ſub originalis peccati tenebris detenti, vt poſſent errare: tamen per incrementa temporum nota facta ſunt diuina myſteria, quæ tamen antea multos latuerunt: ita* G *vt hoc loco noſſe beneficium ſit temporis: non quod nos meliores ſimus, quam Patres noſtri.* Canus locorũ libri ſeptimi capite tertio. *Nec quenquam hoc errore duci oportet, vt ſi quid Ambroſius aut Hieronymus contra morem doctrinamque huius temporis fecerunt, loquuti-ve fuerunt, idem ſibi arbitretur licere. Primum, quoniam res nonnullæ non erant tunc adeò in Eccleſia definitæ, vt nunc eſſe videmus.*

TOMI PRIMI FINIS.

INDEX
LOCORVM S. SCRIPTVRAE HOC TOMO I. EXPOSITORVM, ET AB ADVERSARIORVM CORRVPTIONIBVS ATQVE exceptionibus vindicatorum.

GENESIS.

Cap. I. *IN principio creauit Deus cœlum & terram* l.15.c.3.§.20. & 28.pag. 539.& 540.

III. *Ipſa conteret caput tuum* l.14.c.11. §.5.p.516.

IV. *Qui occiderit Cain &c.* lib.12.c.12.§. 42-43. p.447.

VI. *Cuncta cogitatio cordis intenta ad malum omni tempore* l.14.c.9.§.11 p.510.

VIII. *Emiſit coruum, qui egrediebatur, & reuertebatur, donec ſiccarentur aquæ ſuper terram* l.13.c. 8.§.21.& p.471.

IX. *Qui effuderit ſanguinem hominis, fundetur ſanguis illius* l.14.c.11.§.27.p.519.

XXXVI. *Ipſe eſt Ana qui inuenit* [illegible] *in deſerto cùm paſceret aſinos Zebeon patris ſui* l.12.c.8.§.2 pag.436

XLIX. *Donec veniat Silo,* an corruptus locus l.12.c. 12.§.56.p.449.

EXODI.

Cap. XIII. *Narrabiſque Filio tuo in die illo, loquens, hoc eſt quod fecit mihi Dominus* l.9.c.7.§.15.pag. 297

XVIII. *Sedit Moſes vt iudicaret populum* l.3.c.2.§.1. p.50.

XXVIII. *Pones autem in rationali doctrinam & veritatem* l.3.c.3.§.5.p.53.

NVMEROR.

Cap. XX. *Gradiemur via publica, nec ad dextram, nec ad ſiniſtram declinantes* l.1.c.4.§.2.pag.5.

XXII. *Ad locum anguſtum, vbi nec ad dextram, nec ad ſiniſtram poterat deuiari* l.1.c.4.§.2.p.5.

XXXVI. *Omnes viri ducent vxores de tribu & cognatione ſua, & cunctæ fœminæ de eadem tribu maritos accipient* l.14.c.11.§.29.p.519.

DEVTERONOMII.

Cap. IV. *Et nunc Iſraël audi præcepta, & iudicia, quæ ego doceo vt faciatis, &c. Non addetis ad verbum quod præcipio vobis, &c.* l.8.c.6.§.2.p. 219

Et obſeruabitis & implebitis opere. Hæc eſt enim veſtra ſapientia, & intellectus coram populis. &c. l.1.c.5.§.2.p.6.

V. *Cuſtodite igitur, & facite quæ præcepit Dominus Deus vobis, non declinabitis neque ad dextram, neque ad ſiniſtram* l.1.c.2.§.3.p.5.

VI. *Erunt verba hæc, quæ ego tibi præcipio hodie, in corde tuo, & narrabis filiis tuis &c.* l.10.c.2. §.3.p.363.

XI. *Docete filios veſtros, vt illa meditentur, quando ſederis in domo tua & ambulaueris in ea &c.* l.10.c.2.§.3.p.363.

XII. *Omne verbum quod ego præcipio vobis, id cuſtodite ne addas ad illud, neque detrahas de eo* l. 8.c.6.§.2 pag.219.

XVII. *Sequerisque ſententiam eorum: nec declinabis ad dextrã, neque ad ſiniſtram* .1.c.4.§. p.5.

Poſtquam ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius, in volumine &c Neque declinet in partem dextram vel ſiniſtram l.1.c.2.§.3.p.5.

Si difficile & ambiguum iudicium apud te eſſe perſpexeris inter ſanguinem & ſanguinem &c. Veniesque ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore l.3 cap.1.§.2 pag.48.

XXI. *Maledictus omnis qui pendet in ligno,* an corruptus locus lib.12.c.12.§.95 p.451.

XXIII. *Tantùm confortamini: & eſtote ſolliciti, vt cuſtodiatis cuncta quæ ſcripta ſunt &c.* l.1.c.4. §.4.p.5.

XXVIII. *Conſtituet te Dominus Deus tuus in caput & non in caudam: & eris ſemper ſupra & non ſubter: ſi tamen audieris mandata Domini Dei tui &c. ac non declinaueris ab eis neque ad dextram, neque ad ſiniſtram,* l.1.c.4.§.4. p.5.

XXIX. *Non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ poſſint audire vſque in præſentem diem* l.6.c.3.§.4 p.190.

XXX. *Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neque procul poſitum &c.* l.15.c.6. §.1.p.549.

XXXI. *Leges verba legis huius coram omni Iſraël audientibus eis* l.11.c.1.§.2.p.392.

XXXII. *Memento dierũm antiquorum: cogita generationes ſingulas: interroga patrem tuum, & annunciabit tibi &c.* l.9.c.7 §.16.p.298.

IOSVE.

Cap. I. *Confortare igitur, & eſto robuſtus valde, vt cuſtodias & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyſes ſeruus meus, ne declines ab ea ad dextram vel ad ſiniſtram* l.1.c.4.§.4.pag.5.

§

& l.8.c.6.§.10.p.220.
XXI. De tribu Gad ciuitates perfugij, Ramoth, &c. an corruptus locus l.12.cap.12.§.49.pag. 448.

IVDICVM.

Cap.VI. Vbi ſunt miracula quæ narrauerunt nobis patres noſtri l.9.c.7.§.17 p 298.
XVIII. Gerſon filius Manaſſe, an corruptus locus l. 12.c.12.§.01.p.449.

II. SAMVEL.

Cap.V. Propoſuerat præmium, an corruptus locus l.12.c.12.§ 40.p.447

I. REGVM.

Cap.IV. Loquutus eſt tria millia Parabolarum &c. l. 9. c.5.§.2.5.&c.p.292.
XIX. Vxor illius Leuitæ fornicata eſt contra illum, an corruptus locus l.12.c.12.§.37.p.446.

I. CHRONICORVM.

Cap.XXIX. Geſta autem Dauid regis priora & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Samuelis videntis & in libro Nathan, atque in volumine Gad Videntis &c. l.9.c.5.§.2.p.291.

II. CHRONICORVM.

Cap.IX. Reliqua autem opera Salomonis priorum & nouiſſimorum ſcripta ſunt in verbis Nathan prophetæ &c. l.9.c.5.§.2.p.291.
XIX. Omnem cauſam quæ venerit ad vos fratrum veſtrorum qui habitant in vrbibus ſuis inter cognationem & cognationem &c. l.3.c.2.§.4. p.50.
XXI. Ioſaphat rex Iſrael, an corruptus locus l.12.c. 12 §.44.p.447.
XXVI. Mehonim &c. an corruptus locus l.12. c.12.§.46.p.448.

NEHEMIÆ.

Cap.VIII. Eſdras Sacerdos & Scriba, & Leuitæ interpretantes l.11.c.7.§.3.p.401.
Legebant legem Dei explanatè, & exponendo ſenſum, dabant intelligentiam per ſcripturam ipſam l.16.c.6.§.10.p.591.

IOBI.

Cap.VIII. Interroga generationem priſtinam, & diligenter inueſtiga patrum memoriam, & ipſi docebunt te &c. l 9.c.7.§.18.pag.2.:8.
XXVI. Ecce Gigantes gemunt ſub aquis, & qui habitant cum eis l.14.c.11.§.35.p.520.

PSALM.

Pſalmorum verſio Græca LXX. & Latina vulgata, multis locis erroris arguitur, & vera interpretatio vindicatur l. 13.c 9. &c. p.474.475.&c.& l 14.c.9.§.7.p 510.
Pſalm.I. In lege Dei voluntas eius. & in lege eius meditabitur die ac nocte l.10.c 2 §.4.p.363.
II. Filius meus es tu, hodie genui te l.15.c.3. §.22.p. 539.
Oſculamini Filium l.13.c.9.§.2.&c.p.475.
IV. O viri, quouſque gloriam meam in ignominiam l.13.c 9 §.15.p.476.
VII. Deus iuſtus iudex & fortis, & patiens: & nunquid iraſcitur per ſingulos dies? l. 14.c.11.§. 37.p.520.
XIV. Sepulchrum patens guttur eorum &c. verſiculi inſerti vulgatæ editioni l.12.c.7.n.8. 9.10.11.p.435.
XIX. In omnem terram exiuit ſonus eorum, an corruptus H.b. locus l.12.c.12.§.:0.p.446.
XIX. Lex Dei perfecta conuertens animam l.8.c.4.§. 1.p.114.
XIX. Præceptum Domini lucidum illuminans oculos l.15.c.5 §.1.&c.p.545.
XXII. Foderunt manus meas, & pedes meos, l.12.c.12. §.26.p.446
XXXVII. Iniuſti punientur &c. an Hebraicè corruptus locus &c. l.12.c.12.§.53.p.448.
XLIIII. Opus quod operatus eſt in diebus eorum: manus tua gentes diſperdidit l.9 c.7.§.17.p.298.
LXXVIII. Et ſuſcitauit teſtimonium in Iacob, & legem poſuit in Iſrael, quæ præcepit Patribus noſtris ad notificandum ea filiis ſuis l. 9.cap.7.§ 17.p. 298.
XCV. Populus errantes corde, an corruptus locus l. 12.c.14.§.34.p.446.
XCVI. Dicite gentibus, quia Dominus regnauit &c. an corruptus locus l.12.c.12.§.80.p.451.
CX. Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus Sanctorum tuorum: ex vtero ante luciferum genui te l.14.c.11.§.38.p.520.
CXVIII. Oſanna &c. an corruptus locus lib. 12.c.12. §.98.p.453.
CXIX. Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius: in toto corde exquirunt eum l.15.c.13.§.22.p.564.
Da mihi intellectum & ſcrutabor legem tuam. Reuela oculos meos & conſiderabo mirabilia de lege tua. &c. l.15.c.13 §..p.562.
Lucerna pedibus meis verbum tuum & lumen ſemitis meis l.1.c.3.§.2.p.4.& l. 15.c. 5.§.1. &c.p.545.
CXLV. Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis l.12.c.12. §. 59. p.448.

PROVERBIOR.

Cap.VIII. Dominus condidit me initium viarum ſuarum in opera ſua l.12.c.8 §.11.p.437
XXV. Gloria Dei celare verbum l.15 c.17.§.10.p.575.

ECCLESIASTÆ.

Cap.IX. Neſcit homo, vtrùm odio, vel amore dignus ſit ſed omnia in futurum ſeruantur incerta l. 14.c.11.§.40.p.520.
XII. Verba ſapientum ſicut ſtimuli, & ſicut claui in altum defixi quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt à paſtore vno l.3.c.2.§.1.p.50.& l.16.c.8.§..1.p.596.

ESAIÆ

ESAIÆ.

Cap.II. *Quia excelſus reputatus eſt ipſe* l.14.c.11.§.47. p.521.
VIII. *Liga teſtimonium, liga legem in diſcipulis meis: & expectabo Dominum &c.* l.15.c.13.§.12. p.563
Ad legem & ad teſtimonium, quòd ſi non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux l.1.c.8.§.2.p.8
IX. *Vocabitur nomen eius*, an corruptus locus l.12.c.12.§.2.p.443
XVIII. *In vaſis iunceis &c.* an corruptus locus; l.12.c.12.§.100.p.453
XXVIII. *In mutatione loquelæ, & in lingua ſubſanationis &c.* an corruptus locus; l.12.c.12.§.82.p.451
XXIX. *Erit vobis viſio omnium ſicut verba libri ſignati, quem cùm dederint homini ſcienti literas &c.* lib.15.cap.8.§.25.pag.554.lib.15.cap.13.§.8. pag.563
Appropinquat populus iſte ore ſuo. & labiis ſuis glorificat me, cor autem eius longè eſt à me &c. l.8.c.12.§.2.p.254
LIII. *Propter ſcelus populi mei percuſſi eum*, an corruptus locus l.12.c.12.§.64.p.449
Generationem eius quis enarrabit? Quia abſciſſus eſt de terra viuentium l.15.c.3.§.20. p.538
LIV. *Et omnes filij tui edocti erunt à Iehoua* l.16.c.2. §.2.&c.p.582
LXII. *Ecce ſalus tua venit*, an corruptus locus l.12. c.12.§.22.p.445

HIEREMIÆ.

Cap.VIII. *Quomodo dicitis, ſapientes nos ſumus, & lex Domini nobiſcum eſt. verè mendacium operatus eſt ſtylus mendax Scribarum* l.12.c.11.§.2.& 11.p.440.& 441
XI. *Mittamus lignum in panem &c.* an corruptus locus l.12.c.12.§.86.p.451
XXIII. *Nomen quod vocabit*, an corruptus locus l.12.c.12.§.10.p.444
Et peruertiſtis verba viuentis l.12.c.11.§.2. & 11.p.440.441
XXXI. *Dabo legem meam in cordibus eorum, & in corde eorum ſcribam eam, & non docebit vltrà vir proximum ſuum &c.* l.16.c.2.§.2 p.582
XXXIII. *Qui vocabit*, an corruptus locus l.12.c.12.§. 16.p.444

EZECHIEL.

Cap.XX. *In præceptis patrum veſtrorum nolite incedere: nec iudicia eorum cuſtodiatis, & ne in idolis Gentium polluamini* lib.8.cap.12. §.3.p.254

DANIEL.

Cap.IX. *Et erit in templo abominatio deſolationis* l.15.c. 3.§.20.& 25.p.538.& 540
XII. *Tu autem Daniel claude ſermones, & ſigna librum vſque ad tempus ſtatutum &c.* l.15.c.13. §.12.p.563

OSEÆ.

Cap.XIV. *Quis ſapiens & intelliget iſta: intelligens, & ſciet hæc?* l.15.c.13.§.18 p.564

AMOS.

Cap.II. *Super trib. ſceleri. &c.* an corruptus locus l. 12.c.12.§.9.p.452

HABACVCH.

Cap.II. *Quia adhuc viſus procul, & apparebit in finem, & non mentietur, ſi moram fecerit expecta illum &c.* lib.15.cap.3.§.20.27.p.539 540

SOPHONIÆ.

Cap.III. *Tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes nomen Domini* l.11.c.14.§.2.& 12.p.418.& 419

HAGGÆI.

Cap.II. *Interroga Sacerdotem legem* lib.3.cap.2 §.3.p.50

ZACHARIÆ.

Cap.IX. *In ſanguine Teſtamenti &c.* an corruptus locus l.12.c.12.§ 67.p.450
Iuſtus eſt ſaluatus: an corruptus locus l.12.c 11.§.71.p 450
XII. *Aſpexerunt in quem compunxerunt.* an corruptus locus l.12.c.12.§.90.91.p.452

MALACHIÆ.

Cap.II. *Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt* lib.3.cap.2.§.3. p.50

ECCLESIASTICI.

Cap.V. *De propitiato peccato noli eſſe ſine metu: neque adiicias peccatum ſuper peccatum* l.14.c.11.§. 42.p.520
VIII. *Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim didicerunt à patribus ſuis &c.* lib.16.c.8.§.3. p.595
XVI. *Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum opera meritorum ſuorum* l.14.c.11.§. 45.p.521

BARVC.

VI. *Ingreſſi Babylonem ibi eritis annis plurimis, & temporib. longis vſque ad generationes ſeptem* l.5.c.5.§.9.p.113.& 114

II. MACCHAB.

XV. *Si rectè, atque vt historiam decet, hoc eſt quod volui: ſin exiliter, & mediocriter, hoc eſt quod potui* l.5.c.2.§.11 p.109

Ex Nouo Teſtamento.

MATTHÆI.

Cap.IV. *Vos eſtis ſal terra &c.* l.15.c 7.§.1.p.550

V. *Audiſtis quia dictum Antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, &c.* l 16.c.11.§.1.p.601

VI. *Quia tuum eſt regnum &c.* an corruptus locus l.12.c.13.§.28.p 456

VII. *Nolite dare ſanctum canibus &c.*esp. l.10.c.8.§.3.p 379

VIII. *Longè ab illis erat grex.* an corruptus locus l.12.c.13.§.39.p.457

X. *Quæ dico vobis in tenebris dicite in luce, & quod in aurem auditis, prædicate ſupra domos* l.8.c.16.§.13 p.272 l.9.c 3.§.5 p.281

XV. *Quare & vos transgredimini mandatum Dei, per traditionem veſtram* l.8.c.11.§.3.p 254

Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Eſaias, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me l.8.c.12.§.2.p.254

XVI. *Beatus es Simon Barjona: quia caro & ſanguis non reuelauit hæc tibi, ſed pater meus qui eſt in cælis* l.6.c.3.§.5.p.150

Super hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam l.3.c.3.§.41.p.56

Tibi dabo claues regni cælorum l.2.c.2.§.12.p.52

XVIII. *Si peccauerit in te frater tuus, dic Eccleſiæ: quòd ſi Eccleſiam audire neglexerit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus* l.2 c.1 §.2.p.26

XXII. *Erratis neſcientes Scripturas* l.11.c.7.§.13.p.401

XXIII. *Super Cathedram Moſis ſederunt Scribæ & Phariſæi omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſeruate & facite &c.* l.2.c.2.§.1 p.27.& l.9.c 3.§.12.p.282

XXIV. *Qui legit intelligat &c.* l 15.c.13.§.18 p.564

MARCI.

Cap.VII. *Bene irritum facitis præceptum Dei vt traditionem veſtram ſeruetis &c.* l.16.c.11.§.2.p.601

XVI. *Et quum tranſiſſet Sabbathum &c.*de toto illo capite an ſit authenticum

LVCÆ.

Cap.I. *Quod naſcetur, &c.*an corruptus locus l.12.c.13.§.36 p.456

II. *Hominibus bonæ voluntas:* an corruptus locus l.12.c.13.§.41.p 457

III. *Videbit omnis caro ſalutare Dei &c.* an corruptus locus l.12.c.12.§.84.p.451

VIII. *Vobis datum eſt noſſe myſterium regni cæteris autem in parabolis &c.* l.9.c.14.§.1.9.p 321.322.& l.10 c.7 §.18 p.378

XII. *Fidelis diſpenſator & prudens &c.* l.16.c.10.§.14 p.597

XX. *Simon, Simon, Ecce Sathanas expetiuit vos vt cribraret, ſicut triticum ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua &c.* l.3.c.3.§.12.p.54

XXIV. *Incipiens à Moſe, & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo erant* l.9 c.4.§.1.p.289.& l.15.c.15.§.5.p.563

Aperuit illis ſenſum vt intelligerent Scripturas l.9.c.4.§.1.p.289

IOHAN.

Cap.V. *Si ego teſtimonium prabeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum* l.6.c.9.§.6 p.164

Ego non accipio teſtimonium ab homine l.6.c.9.§.1.p.163

Scrutamini Scripturas &c. l.6.c.10.§.2.p.164.& l.8.c 2.§.2.p.208. & l.10.c.2.§.5 p.364 & l.15.c.13 § 22.p.564.

Eſt qui accuſet vos Moſes l.1.cap.14.§.5 p.15

VII. *Nondum erat ſpiritus &c.*an corruptus locus l 12.c.13.§.38.p.457

Qui ab initio mecum eſtis &c. lib.6.c.4.§.13.p 153

VIII. *Magiſter, mulier hæc modò deprehenſa eſt in adulterio, &c.* an hæc hiſtoria ſit apocrypha l.12.c.7.§.5 p.435

Principium qui & loquor vobis l.15.c.15.§.17.p.569

XI. *Expedit vobis vt vnus moriatur, &c.*l.15.c.3.§.24 p 539

XIV. *Conſolator ille Spiritus S. quem mittet Pater in nomine meo ille vos docebit omnia &c.* l.9.c.4.§.4.p 289

XV. *Ille teſtimonium perhibebit de me, & vos teſtimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum eſtis* l.6.cap.4 §.8.& 13.p.153

XVI. *Adhuc multa habeo, quæ vobis dicam, ſed non non poteſtis portare* l.9.c.4.§.1.& 4 p.289.& 290

XVIII. *Quid me interrogas? interroga eos qui audierunt quid ſim ipſis loquutus &c.* l.8 c.16.§.15.p.272

XX. *Multa etiam alia ſigna edidit Ieſus in diſcipulorum ſuorum conſpectu. quæ non ſunt ſcripta in hoc libro* l 8.c.2.§.8.p.209

XXI. *Simon Petre, paſce oues &c.*l.3.c.2.§.13.p.51.& c.4.§.54 p.58

ACTOR.

Cap.I. *Apparebat eis loquens de regno Dei* l.9.c.4.§.1 p.289

II. *Et cœperunt loqui variis linguis &c.* l.11.c.14.§.2 & 9.10.&c.p 419

Baptizetur vnuſquiſque veſtrûm in nomine Ieſu Chriſti l.9.c.10 §.27.29.p.311

Qui ergo libenter exceperunt ſermonem eius, baptizati ſunt, &c. l.2.c.12.§.5.p.39

VIII. In nomine Ieſu baptizabantur &c. l.2.c.4.§.5. p.29.
Nempe intelligis, quæ legis &c. l.15 c 13.§.5.p. 563.
IX. Affirmans quoniam hic eſt Chriſtus l.16.c.6.§. 11.p.591.
X. Et iuſſit eos baptizari in nomine Domini Ieſu Chriſti l.2.c.4.§.5.p.29.
XIII. Nos quoque vobis euangelizamus eam promiſſionem quæ patribus facta eſt &c.l.15.c.3.§.22. p.539.
XV. Viſum eſt Spiritui S.& nobis &c.l.3.c.2.§.14 p. 51.& l.6.c.4.§.24.p.154.
XVII. Hi fuerunt generoſiores eis qui erant Theſſalonicæ, vt qui receperunt ſermonem cum omni alacritate quotidie ſcrutantes Scripturas &c. l. 10.c 3.§.1.p.365.
Quotidie ſcrutabantur Scripturas, an hæc ita ſe haberent l. 1.c.11.§.2.p.10.& l.16.c.6.§.11. p.591.
XIX. Baptizati ſunt in nomine Domini Ieſu l.2.c.4. §.5.p.29.
XXVI. Perſtiti in hunc vſque diem teſtificans tum paruo tum magno, &c.lib.8 cap.5.§.2.pag. 215.

EPIST. AD ROMANOS.

Cap.I. Qui prædeſtinatus eſt Filius Dei &c.l.14.c.13.§. 10.p.526.
Deſidero autem videre vos, vt aliquid impertiar l.9.c.2.§.8.p.280.
II. Si autem tu Iudæus cognominaris,& requieſcis in lege,& gloriaris in Deo &c. l.1.c.5.§.3. p.6.
Et noſti eius voluntatem & exploras quæ diſcrepant, inſtitutus ex lege l.8.c.9.§.3. p.238.
Habentem formam ſcientiæ, & veritatis in lege l.1 c.7.§.2.p.7.
III. Sepulchrum patens guttur eorum, & ſequentes aliquot verſus, an extent in Veteri Teſta. l.12.c.7.§.8.p.435.
IV. Si Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt habet gloriam, ſed non apud Deum l. 14.c.13.§. 19.p.527.
V. Regnauit mors in eos qui non peccauerunt, &c. an corruptus locus l.12.cap.13.§.36 pag. 456.
VI. Gratia Deo quòd fuiſtis quidem ſerui peccati: ſed ex corde obediſtis ei formæ doctrinæ, in quam eſtis traditi l.1.c.8.§.2.p.8.& l.2.c. 10.§.7.p.37.& 38.
XI. Si autem gratia, iam non ex operibus &c.l.14. c.13.§.21 p.527.
Quis nouit mentem Domini? aut quis conſiliarius eius fuit? l.4.c.5.§.3.p.100.
XII. Tempori ſeruientes &c. an corruptus locus l. 12.c 13.§.12.p.454.
Non plus ſapere, quàm oportet ſapere: ſed ſapere ad ſobrietatem.& vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei &c.l.16.c.8.§.5 p.595.
Habentes diuerſa dona, pro gratia quæ nobis data eſt: ſiue propheti.., prophetemus &c. l.16. c.6.§.4.pag.590.& l.16.cap.2.§.10 pag. 583.
XIV. Non eſt regnum Dei eſca & potus l.2.cap 4.§. 8.p.30.
XV. Deus patientiæ, & conſolationis det vobis vt eodem animo inter vos affecti ſitis &c.l.11.c 14. §.2.& 3.p.418.& 420.
XVI. Rogo vos fratres, vt obſeruetis eos, qui diſſenſiones & offendicula, præter doctrinam quam vos accepiſtis faciunt l.9.c.1 § 6.p.274.
Et qui poteſt vos ſtabilire ſecundum Euangelium meum &c.l.15.c.8.§.12.p.554.

I. AD CORINTH.

Cap.II. In demonſtratione ſpiritus & virtutis l.6.c.5. §.2.p 155.& §.15.p.156.
Sapientiam loquimur inter perfectos l. 9.c.14. §.1 p.321.& l.9.c.3 § 16.p.282.
Spiritualia ſpiritualibus comparantes l.16 c.9. §.14 p 597.
III. Si quis ſuperædificet ſuper fundamentum &c.l. 16.c.11.§.24 p.564.
IV. Vt diſcatis in nobis, ſupra id quod ſcriptum eſt, non ſapere l.8.c.6.§.19 p.221.
Si tectum eſt Euangelium noſtrum, in qui pereunt tectum eſt: &c.l.15.c.8.§ 1.&c.p.552.
V. Scripſi vobis in Epiſtola l.9.c.5.§.2.15.&c.pag. 293.
VII. Diuiſa eſt vxor &c. an corruptus locus l.12. c.13.§.10.p.454.
X. Quicquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes propter conſcientiam &c. l.2.c. 4 §.8.p.30.
XI. Laudo vos, quod per omnia mei memores eſtis,& ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis l.9.c. 1.§.11.p.274.
Cætera autem veniens diſponam lib. 9.cap.2.§.2. p.280.
XII. Vnicuique datur declaratio ſpiritus ad vtilitatem. Huic quidem ſermo ſapientiæ &c. l. 6. c. 4 §.8.& 9.p.153.
Omnia hæc efficit vnus ille, & idem ſpiritus diſtribuens priuatim illa ſingulis ſicut vult l. 16.c.2.§.10.p 583.
XIV. Si conueniat vniuerſa Eccleſia in vnum, & omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ, aut infideles &c l.6.c.5.§.4.p.155.
Prophetæ duo, aut tres dicant, & cæteri diiudicent l. 2.cap.3.§.1.pag.29.& l.16.c. 8. §.7.p.596.
XV. Notum vobis facio Euangelium, quod prædicaui vobis quod & accepiſtis, in quo, & ſtatis &c. l.9.c.1.§.13.p.276.
Secundus homo Dominus de cælo: an corruptus locus l 12.c.13.§.7.p.454.
Omnes quidem non dormiemus, omnes tamen immutabimur an corruptus locus l.12.c. 13.§.18.p.455.

II. AD CORINTH.

Cap.I. Non alia ſcribimus vobis, quàm quæ legitis & cognoſcitis l.10.c.3.§ 23 p.366.
III. Vſque in hodiernum diem, cùm legitur Moſes, velũ ſupra cor Iudæorũ &c.l.15 c.13.§.8 p 563
V. Siue enim mente excedimus, Deo: ſiue ſobrij ſumus, vobis l. 16.c 8.§.14.p.597.

EPIST. AD GALATAS.

Cap.I. Etiamſi nos, aut Angelus è cælo euangelizet præter id quod vobis euangelizauimus, anathema ſit l. 2.c.3.§.3. 4.&c.p.29.l.8.c. 6.§.22.p. 222.& l.8.c.6.§.41.p.225.

Abundantiùs æmulator exiſtens paternarum mearum traditionum l.8.c.12.§.4.p.255.

II. Aſcendi Hieroſolymam cum Barnaba, & contuli cum illis Euangelium quod prædico in Gentibus &c.l.3.c.2.§.15.p.51.

IV. Dies obſeruatis, & menſes, & tempora, & annos l.9.c.21.§.12.13.15.p.353.

EPIST. AD EPHESIOS.

Cap.I. In omni ſapientia, & intelligentia, patefacto nobis myſterio voluntatis ſuæ ſecundum gratuitam ſuam beneuolentiam l.15.c.8.§.13. p.554.

II. Non eſtis amplius hoſpites, & aduenæ, ſed ciues Sanctorum, & domeſtici Dei l.6.c.8.§.1. p.160.

III. Poteſtis legentes intelligere prudentiam meam in myſterio Chriſti l.10 c.3.§ 13.p.366.

Mihi longè minimo omnium Sanctorum data eſt hæc gratia euangelizandi inter Gentes, &c.l.15.c.8.§.13.p.554.

IV. Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas &c.l.6.c.8.§.8.p.153. & l.6.c.17.§.8. p.275.& l.16.c.8.§.9.p.596.

V. Sacramentum hoc magnum eſt l.14 c.13.§.23. p.527.

VI. Accipite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die malo &c.l.10.c.13.§.24.p.527.

EPIST. AD COLOSS.

Cap.I. Cuius factus ſum ego miniſter ex diſpenſatione Dei, quæ data eſt mihi erga vos ad implendum Dei ſermonem, &c.l.15.c.8.§.13.p.554.

II. Ne quis vos damnet ob cibum aut potum, aut reſpectu diei feſti, aut nomiluniy &c.l,2.c.8.§.9. p.30.

III. Sermo Chriſti habitet in vobis copioſè cum omni ſapientia, docendo, & commonefaciendo l.10.c. 3.§.5.p.365.

IV. Et cùm lecta fuerit apud vos Epiſtola, facite vt & in Laodicenſium Eccleſia legatur l.9.c.5.§, 7.p.292.

I. AD THESSALONICENSES.

Cap.II. Gratias agimus Deo indeſinenter, quod accepeitis de Deo ſermonem quem audiſtis ex nobis, &c. l.6.c.13. §.3.p.170. & §.6.p.171.& l.9.c.1. §.27.p.276.

V. Spiritum ne extinguite: Prophetias ne pro nihilo habete. Omnia explorate, quod bonum eſt tenete l.16.c.2.§.17.p.584.

II. AD THESSAL.

II. Itaque fratres tenete traditiones, quas accepiſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per Epiſtolam noſtram l.9.c.1.§.28.p.276.

I. AD TIMOTH.

Cap.III. Eccleſia Dei viui, columna & firmamentum veritatis l.8.c.5.§.25.p.218.

VI. O Timothee, depoſitum cuſtodi l. 9.cap.1.§.43. p.178.

II. AD TIMOTH.

Cap.I. Bonum depoſitum cuſtodi per Spiritum S. qui habitat in nobis l.9.c.1.§.43.p.278.

III. At tu permane in iis quæ didiciſti, & quæ tibi credita ſunt: ſciens à quo didiceris: & quia à puero ſacras literas noniſſe quæ te poſſunt ſapientem reddere in ſalute. l.8.c.2.§.16.p.210 & l.10.c.2.§.13.p.364.

Tota ſcriptura diuinitus eſt inſpirata, & vtilis ad doctrinam, ad redargutionem &c.l.8.c.3. §.1.&c.p 211.

AD HEBRÆOS.

Cap.I. Adorent eum omnes Angeli Dei. an corruptus locus l. 12.c.7.§. 13.p.436.& l.12.c.12. §.76.p.451.

IV. Viuus eſt ſermo Dei, & penetrantior quouis gladio ancipiti, ac pertingit vſque ad diuiſionem animæ, &c.l.6.c.5.§.2.p.155.& §.11 p.156.

V. Chriſtus non ſibi hunc honorem tribuit, vt fieret Pontifex: ſed is qui dixerat ei, Filius meus es tu, &c.l.15.c.3.§.23.p.539.

Perfectorum autem eſt ſolidus cibus l.16.c.8.§. 14.p.596.

IX. Ad multorum exhaurienda peccata l.14.c.13.§. 26.p.528.

XIII. Talibus hoſtiis promeretur Deus l.14.c.13.§.27. p.528.

EPISTOLA IACOBI.

Cap.I. Omnis caro fœnum l.4.c.5.§.4.p.100.

V. Et allevabit eũ Dominus l.14.c.13.§.28.p.528.

I. PETRI EPISTOLA.

Cap.I. Omnis caro fœnum l.4.c 5.§.4 p.100.

II. PETRI.

Cap.I. Habemus firmiorem propheticum ſermonem: cui bene facitis attẽdentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, &c.l.1.c.3.§.2.p.4. & l.6.c. 10.§.19.p.167.& l.10.c.4.§ 14.p.367.& l. 15.c.5.§.1.p.545.

Nulla prophetia Script. eſt propria interpretatione fit l.1 c.19.§.1.p.21.& l.16.c.3.§.1.p.585.

III. Paulus ſecundùm datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis & in omnibus Epiſtolis loquens in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu l.16.c.3.§.24.p.564.

I. IOHANNIS.

Cap.I. *Hoc eſt nuntium quod audiuimus ex ipſo, & renunciamus vobis Deum lucem eſſe, nec tenebras in eo eſſe vllas* l.9.c.1.§.51.p.179.

II. *Nouum mandatum non ſcribo vobis, ſed mandatum vetus quod habuiſtis ab initio: &c.* l.9.c.1.§.51.p.179.

IV. *Nolite omni ſpiritui credere: ſed probate ſpiritus, an ex Deo ſint* l.16.c.2.§.27.p.584.

Omnis ſpiritus qui non confitetur Ieſum &c. an corruptus locus l.12.c.13.§.14.p.454.

V. *Spiritus eſt, qui teſtificatur Spiritum veritatem eſſe* l.6.c.4.§.18.p.154.

V. *Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo, &c. & hi tres vnum ſunt* l.12.c.7.§.7.p.435.

III. IOHANNIS.

Plura habens vobis ſcribere, nolui per chartam & atramentum: ſpero enim me futurum apud vos, & os ad os loqui l.9.c.2.§.2.p.180.

APOCALYP.

Cap.I. *Beatus qui legit, & audit verba Prophetiæ huius, & ſeruat ea quæ in ea ſcripta ſunt,* l.10.c.3.§.19.p.367.

V. *Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra &c. aperire librum, neque reſpicere illum &c.* l.15.c.8.§.15.p.554. & c.13.§.12.p.563.

XXII. *Conteſtor enim omni audienti verba Prophetiæ libri huius, ſi quis adiecerit ad hæc &c.* l.8.c.6.§.44.p.225.

FINIS.

¶ 4

INDEX
RERVM INSIGNIORVM QVAE HOC TOMO I. TRACTANTVR: VERBORVM ETIAM HEBRÆORVM, CHALDAICORVM, Græcorum &c. quæ in eo exponuntur.

A

[illegible] quid ſit Epiphanio lib.5. cap.10. §.7.pag.135.
Acta Pauli liber Apocryphus li.7.cap. 4.§.3.p.185.
Additamenta Religionis præter Scripturam damnari l.8.c.12.§.1.&c.p.234 .&c.
Additionem non eſſe interpretationem l.9.c.15.§ 5.p.324
Ado Treuirenſis qua ætate vixerit & autorit. polleat l.1.c.16.§.17.p.45
Aetiani hæretici l.9.c.12.§.15 p.317
Agathonis Papæ authoritas quanta ſit l.9.c.3.§. 43.p.287
Ἀγεννησία Dei Patris verum ex Scripturis habeatur, an vero ex traditione, &c. l 9.cap.10.§.20.p. 308
Agnoſcere quid l.3.c.9.§.7.p.70
Allegoria quid &c. l.15.c.1.§.7.p.533
Ἀλληλουχία partium Scripturæ attendenda l.16.c.4. §.6.p.587
Alexander Sextus Papa l.3.cap.6.§.18. p.63
Ambiguas voces reperiri in omnibus linguis, & Codicum Hebraicorum aut Græcorum autoritatem non conuellere l.12.c.8. p.436
Ambiguitas quæ in Scripturis in Scriptura ipſa diſtinguitur l.15.c.15.§.17.p.569
Ambroſij ſententia de Scripturarum lectione,exp. l.10.c.4.§.10.p.369
Anagoge quid ſit &c. lib.15.cap.1.§.7. p.533
[illegible] l.3.c.11.§.11.p.76
Ἀναλογία l.16.c.4.§.7.p.587.&c.6.§.4.p.590
Analogia fidei quid,in expoſit.Scripturæ obſeruanda l.7.c.3.§.7.&c. p.184. & l.16.c. 4.§.7.p.587. & c.6.§.4.p.590
[illegible] l.14.c.13.§.26.p.528
Anaſtaſius Bibliothecarius autor Pontificalis Rom. l.12.c.8.§.10.p.403
Anaſtaſius Papa hæreticus l.3.cap.11. pag.75.
Angelorum ordines l.9. cap.3.§.44.p.287
Animæ immortalitas an & vnde nota Iudæis ſub Veteri Teſtamento l.9.cap.8.§. 18.p.300.
Animæ immortalitatem vllo modo ad fidem attinere negat Melchior Canus lib.9.c.8.§.21. p.301
Animarum ſtatus poſt mortem ante diem iudicij quibus olim dubius l.2.c.13.§.6.p.40.
[illegible] l.15.c. .§.22.p.539
Ἀνθρωπομορφῖται l.9.c.11.§.14.p.315
Antichriſti aduentus ex Scripturis probatur l.9. c.10.§.52.p.313
[illegible] quid &c. lib.8.cap.10.§.35.pag.247
Apocalypſis Petri apocrypha l.7.c.4.§.3.&c.p.185. & 186.& lib.7.c.6.§.5.p.190
Apocryphi libri l.4.c.1.§.1.&c. p.91.
Apocryphi vnde dicti l.4.c.1.§.7.p.92.
Apocryphi libri qui ſint l.4.c.2.§.1.p.93
Apocryphorum catalogus l.5.c.10.§.3.p.134 &c.
Apocryphorum & Canonicorum librorum differentia l.4.c.1.&c.p.91
Apocryphos libros non fuiſſe à Prophetis ſcriptos l.5.c.1.&c.p.106.&c.
Apocryphos libros non fuiſſe ſcriptos in vſum Eccleſiæ Hebraicæ l.5.c.3.p.109
Apocryphorum reiectio quo iudice facta l.7.c.4. §.1.p.183
Ab Apocryphis libris impia commendari l. 5.c.4. p.111.
Apocryphorum librorum citationes apud Patres & in No.Teſt. l.4.c.4.&c.p.100
Apocryphos libros reiectos fuiſſe ab Eccleſia Iudaica l.5.c.9.§.1.p.131.& numeratos tam olim in Apocryphis ab Eccleſia Chriſtiana l. 5. c.1 .§.1. p.133.&c.
Apocryphi qui dicantur Auguſtino l. 4.c.3.§.20.p. 97
Apollinaris ſententia de Scripturarum lectione exp. l.10.c.4.§.14 p.370
Apollinaris teſtimonium l.8.c.7.§.8.p.216
[illegible] l 9.c.9.§.1 .p.3

Apoſto-

Apoſtolorum doctrina, liber Apocryphus l.7.c.4. §.3.p 185
Apoſtolorum ſtylus l.9.c.16.§.11.p.328
Apoſtolici hæretici l.9.c.12.§.14.p.317
Aquæ admixtio in calice lib.9.cap.9.§.23. pag.304
Aquarij hæretici l.9.c.20.§.28.p.349
Aquila Interpres Scripturæ lib.12.cap.1.§.18. p.412
Arca templi Ieroſolymitani lib.5.cap.8.§.10 p.128
Arca in qua libri ſacri repoſiti apud Iudæos l.5.c. 10.§.7.p.135
Ἀρχὴν aduerbialiter l.15.c.15 §.22.p.570
Τὴν ἀρχὴν l.15.c.15.§.22.p.570
Archiepiſcoporum nomen &c. l.9.c.16.§.16.p. 329
Arianis quomodo Scripturam poſtularent lib.9. cap.13.§.12.pag.320. vide & lib.9.cap.12.§.19. p.318.
Arianos Scripturis fuiſſe damnatos l.9.c.17.§.5. 6.7.8.9 p.332
Ariſtæ fictitius libellus l.12.c.1.§.15.p.422.& ſuppoſititius l.13.c.4.§.8.p.462
ארון l.5.c.10 §.7.p.135
Ἄρνο l.8.c.3.§.11.p.212
אספת l.3.c.2.§.7.p.50
אשר l.13.c.10.§.65.p.490
Athanaſij ſententia de Canone vindicatur l.5.c. 15.§.15.p.144
Auguſtini ſententia de authoritate Scripturæ confirmatur, & vindicatur lib. 6.cap.10.§. 28.&c. p.168
Auguſtini ſententia de Sacrarum Scripturarum lectione exp.&c. lib.10.cap.4.§.12.pag. 369
Auguſtinus Scripturâ pugnat contra Donatiſtas l.9.c.12.§.17.p.317
Auguſtini ſententia de authoritate Eccleſiæ &c. exp. l.2.c.7.p.32.33
Αὐθέντεια quid l.8.c.10.§.32.p.246
Αὐθέντεια Scripturæ l.8.c.10.§.31.p.246
Αὐθεντία Scripturæ l.2.c.5.§.9.p.31
Autographa S.Scripturæ eſſe *Θεόπνευστα* l.12.c.4. p.427
Autographorum Scripturæ authoritas l.12.c.2.&c. p.425.& l.13.c.3.§.10.p.461
Autographorum integritas ab aduerſariorum calumnijs vindicatur lib.12.cap.7.§.2.&c.p.434. 435.&c.
Autographi Hebraici puritas incorrupta lib.12.c. 4.§.9.10.&c.p.428.&c.Et c.11.p.440.&c.integritas l.12.c.7.p.434
Autographi Græci Noui Teſtamenti integritas l.12.c.7.p.434.puritas incorrupta lib.12.cap.13. p.453
Authoritas Scripturæ l.1.c.1.p.1.& l.6.c.1.§.1. p.146
Authoritas Scripturæ quoad nos lib.6.c.2.§.9.p. 249
Authoritas Eccleſiæ l.2.c.1.p.26

B

ב nunquam ſignificare motum à loco vel à re lib. 14.c.7.§.15.16.p.507.
בעלי אספת l.3.c.2.§.7.p.50
Babelis confuſio lib.11.cap.14.§.2.7.pag.418. & 419
Baptiſma à Iudæo vel Pagano in nomine ſolius Chriſti collatum, an ratum ſit, non conſentiunt Pontifices Romani inter ſe lib.3.c.14.§.11. pag.86
Baptiſandi ritus apud Veteres Teſtamenti lib. 9.cap.20.§.8.& 16.p.346.& 347.& §.27.p.349 350.&c.
Baptiſmi iteratio lib.9.cap.21.§.18.19.&c.p.354 355
Baptiſmum infantium contineri in Scriptura l.9. c.10.§.40.p.311.
Baptizare in nomine Chriſti quid ſit l.2.c.4.§.5. p.29
Baptiſma non iterandum lib.9.cap.10.§.51. pag.313.
ברא quid ſignificet lib.13.cap.8.§.6. pag.469
Barbaries l.9.c.16.§.10.p.328
Baruc liber Apocryphus l.5.c.5.§.6.p.113.mendacijs fœdatus ibid.
Baſilij ſententia de Scripturæ S.lectione exp. l.10. c.4.§.5.p.368
Baſilius Eunomianos, Sabellianos, Arianos Scriptura refellit lib.9.cap.12.§.11.pag.316. 317
Baſilius Ancyranus Iconolatra lib.9.cap.13.§.13. pag.320
Baſilij Imperatoris ſententia de Scripturarum lectione exp. lib.10.cap.4.§.14.pag. 370
Beda l.2.c.16.§.17.p.45
Benedicti decimi Papæ geſta quædam l.3.c.6.§.18. pag.63
Benedicti duodecimi Papæ geſta lib.3.c.7.§.20. pag.66
Bernardi autoritas lib 3.cap.3.§.37.p.56.l.3.c.5.§.15. pag.61
Bibliorum editiones variæ lib.12.cap.1.pag. 421
Biblia Hebraica an ſint corrupta lib.12.cap.11.p. 440.&c.
Biblia Græca qua authoritate polleant l.13.c.1.&c. p.458.&c. vide Septuaginta
Breuiarij Romani correctio lib.2.cap.16.§.15. pag.45
בשפטך l.14.c.9.§.26.p.522
בין l.11.c.7.§.10.p.402
Bonifacij octaui Papæ geſta quædam lib.3.c.6.§.17. p.63

C

C*Æſarij* Arelatenſis ſententia de S. Scripturarum lectione exp. l.10.c.4.§.15.p.370
כרת l.13.c.10.§.56.p.489
Calendarium Gregorianum l.9.c.21.§.15.p.353
Calicis ademptio l.2.c.4.§.1.p.41.& l.3.c.14.§.6.p. 85.& l.3.c.14.§.21.p.87
Canis Tobiæ eſt fidei articulus Ieſuitis l.9.c.9.§. 20.p.304
Canes qui ſint oen ſendi, an Laici l.10.c.8.§.3. p.379
Canibus accenſet Fideles Laicos Lizetus l.10.c. 8.p.379

Canonis nomen latè acceptum l.7.c.7.§.24.p.194
Canon fidei l.1.c.2 §.1.p.2.& c.6.§.1.p.5.& c.11.§.1.&c.p.11.& l.8.c.11.§.1.&c.p.253.&c.
Canon quando conſtitutus l.5.c.11.§.1.p.136.& lib.6.cap.11.& 12.p.169. & lib.7.cap.2.§.1.&c.p.182
Canonici libri l.4.c.2.§.1.p.91
Canonicorum & Apocryphorum librorum differentia l.4.c.1.§.1.&c.p.91
Canonicorum librorum character l.7.c.4.§.19.&c.p.188
Canonicorum à non canonicis diſtinctio quomodo ab Eccleſia facta l.7.c.4.§.1.&c.p.185.& 188
Canonicorum librorum numerus lib.4.c.2.§.1.p.93.& lib.5.cap.9.§.2.&c.p.131.& l.5.c.10.§.2.&c.p.133
Canonici libri bifariam accipiontur ab Auguſtino l.4.c.3.§.14.&c.p.96.& 97
Canon Iudæorum triplex Genebrardo l.7.c.2.§.3.p.182
Canon à veteribus numeratus, vter ſit, Iudæorum, an Chriſtianorum lib.5.cap.15.§.1.&c.pag.144
Canonicorum diſtinctio in Protocanonicos & Deuterocanonicos libro 7.capite 7.§.1.pag.191
Canonicos libros an facere poſſit Eccleſia, vt affirmat Stapleto lib.5.c.11.§.1.p.136.& l.7.c.1.§.1.&c.p.181.182.183
De Canonicis libris conſenſus veterum quis ſit l.5.c.14.§.1.&c.p.143
Canonis ſufficientia lib.9.cap 5.§.1.&c.pag.291
Canonia Scripturæ vſus lib.10.cap.1.§.1.&c.pag.361.&c.
קרב exp. l.13.c.10.§.43.p.487
Catharina pro Pallade colitur lib 2.cap.16.§.9.p.44
Cathedra Moſis quid lib.2.cap.1.§.1.&c.pa.27.& 28. Et libro 9.capite 3.§.13.pag.282
Κατηγορίζειν lib.14.cap.13.§.25.pag.527.528
כוב exp. lib.13.cap.10.§.31.32.&c.pag.486
Κηρύγματα Baſilio quid ſint lib.9.cap.19.§.12.pag.341.l.11.c.12.§.9.p.416
כתובים l.4.c 9.§.8 p.104
Chriſmatis vſus lib.9.capit.9.§.22.pagina 304
Chriſti perſonam eſſe diuinam lib.9.cap.10.§.19.p.310
Chriſti vnam eſſe perſonam habetur in Scripturis l.9.c.10.§.28.p.309
Chriſti duas eſſe naturas haberi ex Scripturis l.9.c.10.§.27.p.309
Chriſti duas eſſe voluntates lib.9.cap.10.§.30.p.310
Chriſti deſcenſus ad inferos num dogma ſit ἄγραφον l.9.c.10.§.31.p.310
Chriſti facta & dicta an omnia ſcriptis mandata l.9.c.4.p.288.&c.
Chriſtus omnia docuit Apoſtolos lib.9.c.4.pag.289.&c.
Chriſtophorus Chananæus Sanctus fictitius lib.2.c.16.§.22.p.45
Chryſoſtomi ſententia de legendis S. Scripturis expoſita l.10.c.4.§.21.&c.p.371.& 372. vindicatur l.10.c.5.§.1.&c.p.373
Circumciſio erat ſignum fœderis commune, quoad efficaciam, tum maribus tum fœminis l.9.c.8.§.7.&c.p.299
Circumciſionis & Baptiſmi analogia l.9.c.10 §.42.p.315
Claues Petri confictæ quæ adorantur l.2.c.16.§.31.p.47
Clementis Conſtitutiones apocryphæ lib.7.c.6.§.7.p.190
Clementis Conſtitutiones non poſſe fieri Canonicas l.5.c.13.§.5 p.140
Clementis Romani teſtimonia de lectione Scripturarum laicis permiſſa expoſita l.10.c.4 §.2.&c.p.367.&c.
Clementis Alexandrini teſtimonia pro traditione à Papiſtis allata exp. lib.9.cap 18.§.34.pag.337
Clericos poſſe in hæreſim labi, lib.10.cap.10.§.5.&c.pag.383
Cœlibatus Sacerdotum l.2.c.14.§.8.p.42.& l.3.c.13.§ 23 p.88.
Κυμᾶν, morte detineri aliquandiu l.12.c.13.§.24.p.455
Κοινωνία ἰδιωμάτων lib.9.cap.11.§.13.& 14.pag.315
Collationem Scripturarum non eſſe medium interpretationis incertum libro 16.capite 7.pag.591
Commentaria in Scripturam lib.15.cap.10.§.1.&c.p.557
Commentarij Patrum in Scripturam quo loco habendi l.13.c 5.§.2.&c.p.464
Communio ſub vna ſpecie contra veterem Eccleſiæ praxim inuecta lib.2.c.14.§.2.p.41.& l 3.c.14.§.6.& 21.p.85.& 87
Conciliorum autoritates pro traditionibus 9 .c.17 p.331
Concilium Nicænum primum ex Scriptura hæreticos damnauit lib.9 cap.17 §.1.3 &c.pag.331
Concilium cum Stephano Papa errat l.3.c 6.§.8.p.62
Confeſſio auricularis non eſt apud Græcos l.2.c.14.§ 7 p.42
Coniugia Clericorum l.3.c.14.§.23.p.88.& l.3.c.15 §.7.& 11.p 89
Conſanguinitatis & affinitatis gradus vetiti ad coniugium l.3.c.14 §.22.p.88
Conſenſus Patrum &c. an ſit interpretandæ Scripturæ norma l.16.c.8 p.595
Conſonantia Scripturarum l.9.c.18 §.19.20.21 p.334
Conſtantini Magni teſtimonium de Scriptura l.8.c.1 .§.11.p.243
Conſuetudo pro vſu doctrinæ &c. l.9.c.21.§.18.20 p.354
Conſuetudinis vſus in multis rebuspub. l.9.c.15.§.8 9. 3.p.324
Contradictiones Pontificum Romanorum l.3.c.14 §.1.&c.p.85.&c.
Controuerſiarum Iudex, lex &c. lib.1.c.25.§ 1.&c.p.16.&c.
Corruptionis inſimulati loci veteris Teſtamenti vindicantur l 12.c.12 p.442.&c

Corruptionis calumnia à textu Hebraico Veteris Teſtamenti depellitur lib.12.c.4.§.10.&c.p.428.& cap.6 §.11. &c. p.432.& cap.11.p.440.&c. à Græco Noui Teſtamenti cap.13.p.453. &c.
Corui egreſſus, & reditus in arcam Noe l.13.c.8.§.21 22.&c.p.471.&c.
Creare quid &c. l.13. cap.8 §.6.pag.469
Κτίζειν quid ſignificet l.13. cap.8.§.6. pag.469
Cypriani ſententia de vnitate Sacerdotis ſeu Epiſcopi in Eccleſia l.3.c.5.§.22.p.61
Cypriani ſententia de lectione Scripturæ exp.l.10.c.4.§.3.p.368
Cyrilli Hieroſolymitani ſententia de Canone Script. vindicatur lib.5. cap.5.§.6. p.144
Cyrilli Hieroſolymitani ſententia de Scripturarum lectione vindicatur lib.10.cap.4.§.9. p.368
Cyrilli Alexand. ſententia de S. Scripturarum lectione l.10. c.4.§.9.p.369

D

Damaſcenus Idololatra &c. lib.9.cap.19.§.42 p 344
Damaſi Pontificale ſuppoſititium l.11.c.8.§.10. p.403
Danielis additamenta l.4.c.7.§ 1.& 6.p.102.& 103 & l.5.c.6.§.12.p.116
Decreta Pontificum mutationi obnoxia: ſucceſſor deceſſoris Canones abrogare poteſt lib.3.c.14.§.15.&c.p.88
Decretales Epiſtolæ &c. lib.3.cap.5.§.1.pag.60.&c.& l.9.c.16.§.9.p.378
Decreti contradictiones lib.3.cap.14.§.2.&c. pag.85
Definitiones Eccleſiæ lib.2.cap.13.§.1.&c. p.40
Demonſtrationes è Scriptura lib.1.cap.10.§.1. pag.9
דמותא l.2.c.10.§.7.&c.p.38
Deſcenſus ad inferos lib. 2. cap. 4.§. 11. pag.30
Deſcenſus Chriſti ad inferos, an ſit dogma ἄγραφον l.9.c.10.§.32.p.310
Deuterocanonici libri quinam &c. lib.7.cap.7.§.1. pag.191
Δευτερώσεις l.8.c.12.§.14.&c.p.256
Διατί quid l.1.c.14.§.6.p.15
Διαδεξάμενοι libri l.4.c.1.§.-.p.92
Διατί quid l.1.c.11.§.6.p.10
Διαφέροντα quæ l.1.c.6.§.3.p.6
Διατυποῦν quid ſignificet lib.9.cap.18.§.3.4. pag.333
Dictionum Scripturæ vis lib.15.cap.15.§.8. pag.568
Διδασκαλία Chryſoſtomo quid ſit lib.9.cap.19.§.34. p.343
Διδάσκω l.9.c.1.§.7.p.274
Δεῖν in fidei myſteriis non ſcrutandum l.15.c.14.§.7.p.565
Diſciplina quid ſint Tertulliano l.9.c.20.§.15 p.347
Diſpenſatio quid l.11.c.6.§.16.p.399
Diuini libri dupliciter dicuntur l.4.c.3.§.26.p.99.
& l.4.c.8.p.103
Docere in Eccleſia quid ſit &c. lib.9.cap.15.§.3.pag.324
Doctores varij quibus Deus vtitur in docendis fidelibus lib.7.c.1.§.7.p.181
Doctrina Apoſtolorum, liber apocryphus l.7.c.4.§.3.&c.p..85.& 186
Doctrinæ & rituum, mutationes l.2.c.13.& 14.&c. p.40.& 41 & 42
Dogmata fidei à dogmatum probationibus diſtinguenda l.9.c.12.§.4.5.p.316
Dogmata fidei omnia in Scripturis expreſſa eſſe l.9.c.8.p.298.&c.
Δόγματα quid ſint Baſilio lib.9.capite 19.§.12.pag.341.& l.11.c.11.§.9.p.416
Dominicæ diei vſus ex Scriptura lib.2.cap.4.§ 9. pag.30. & lib. 9. cap. 9. §. 14. pag. 303
Donatiſtæ hæretici lib. 9. cap.13.§.11.pag. 320
Dormire de mora in ſtatu mortis lib.12.c.13.§.24. p.455
דין exp. l.13.c.8.§.12.p.469
דור generatio l.5.c.5.§.13.p 114
Δοξολογία lib 9.cap.19.§.9.pag. 340
Doxologia vſus apud Græcos lib.12.cap.13 §.32. pag.456

E.

E*cclesiam* ædificari ſuper Scriptura lib.6.cap. 8.p.160
Eccleſię authoritas lib.2.cap.1.pag.30.&c.& cap.6. pag.3..&c.
Eccleſiæ autoritatem eſſe argumentum humanum l.9.c.21.§.30.p.355
Eccleſiæ authoritas in refellendis hæreticis qui Scripturam vel reiiciunt vel mutilant l 7.c.5 §.1.&c.p.188
An Eccleſiæ autoritas ſit illuſtrior Scripturæ autoritate lib.6.capit.14.§.1.pag. 172
An Eccleſiæ autoritas pendeat à Scriptura l.6.c.13.§.1.p.173
Pro Eccleſiæ authoritate Papiſtarum argumenta l.7.c.1.&c.p. 81.&c.
Eccleſiæ infallibilitas lib.2.cap.5.pag.30.& cap.16.43
An Eccleſia ſit infallibilis lib.2.cap.16. pag.43
Eccleſiam inferiorem eſſe Scriptura lib.6.cap.7.p.177
Eccleſiæ iudicium an ſit vltimum & certiſſimum canonicæ librorum authoritatis κριτήριον l.7.c.8.§.1.&c.p.195
An Eccleſiæ iudicio nitatur Scripturæ autoritas l.6 c.11.& 12.pag 169.& l.8.cap.1.§.1.&c.pag.181.182
Ad Eccleſiam homines vocari per Scripturam l.6.c.7.p.177
An Eccleſiæ vniuerſæ vſu commendetur lectio Scripturæ lingua ignota lib.11.cap.9.pag. 406.&c.
An Eccleſia ſit notior ſide lib.2.cap.12.pag. 39.&c.

An Eccleſia diſcrepet à ſeipſa lib.2.cap.14. pag 41
An Eccleſia poſſit Apocryphos libros Canonica authoritate donare, vt affirmant Papiſtæ l.5.c.11. p.136.&c
Quomodo Eccleſia tradat articulos fidei lib.7. c.3.p.183
An Eccleſia poſſit libros ad Canonem adiicere l 5. c.12.p.138
An Eccleſia definiuerit omnia quæ ad fidem pertinent l.2.c.13 p.40
An Eccleſia poſſit facere contra Scripturas l.1.c.4. p 29
An Eccleſia doceatur aliunde quàm à ſeipſa l.2.c. 15.p.42
Eccleſiæ priuilegia lib.9.cap 15.§.14.15.&c. pag.125
Eccleſiæ teſtimonium l b.6.cap.1.§ 4.5.&c.p.147
An Eccleſia ſit regula ſui ipſius lib.2.cap.10. pag.37
Eccleſiam Iudæorum Canonicis libris autoritatem non conſtituiſſe l.7.c.2.p 182
Eccleſiæ Græcæ & Latinæ diſſidia l.2.c.14.§.6. pag 42
Eccleſiæ Romanæ leges non omnes approbari l.2. c.16 § 13 p.47
Eccleſiaſtici liber Auguſtino dubius l.4.c.3.§.21. pag 97
Eccleſiaſtici libri l.4.c.1.§.8. p.92.&c.&l.4.c. 6.p 101
Editiones Scripturæ ἀρχέτυποι ſeu πρωτότυποι & ἔκτυποι l 1 c.1 §.1 p 421
Editionum Originalium autoritas l.12.c.2.p.425. vide Autographa
Editio Hebraica Vet.Teſt. an ſit corrupta lib.12.c. 11.§.440
Editio Græca Noui Teſtamenti an ſit corrupta l. 12.c 13.p.453
Editionis Græcæ Noui Teſtamenti varietates l.12. c.10.p 439
Editio Græca Veteris Teſtamenti l.13.c.1.&c.p. 4 8.vide Septuaginta
Editionis vulgatæ autoritas l.14.c.3.&c.p.494. vide Volgata.
E'ʒ 'μιν l.14.c.13.§.28.p.5 8
Eliacim an Sacerdos l.5.c.7. .16.p.118
E'ναντιοφανῆ in Scriptura lib.15.cap.15.§.37.pag. 5 1
E'νδιάθετοι libri l.4.c.1.§.8.p.92
Eleutherius Papa hæreticus lib.3.cap.9.pag.69.&c.
Ephrems ſententia de ſcript.lectione lib.10.cap.4. § 7.pag 368.
Epiſcopi Romani Principatus lib.3.cap.4. pag.59.
Quæ Epiſcopi Romani decernunt, non omnia eſſe recta l.3.c.15.p.88.&c.
Epiſcopum Romanum non eſſe fidei regulam l. 3.c.1.p.48.&c.
Epiſcopos Romanos non eſſe ἀναμαρτήτους lib.3. cap.7.p.64
Epiſcopum Romanum poſſe errare lib.3.cap. 3.pag.52.&c.
Epiſcopos Romanos ſibi non omnes conſtare lib. 3.cap.11.p 85
Epiſcopi Romani multi ſcelerati lib.3.cap.6.pag. 62.&c.
Epiſcopos Romanos quoſdam docuiſſe aut confirmaſſe hæreſes l.3.c.8.p.77
Epiſcoporum Romanorum autoritates pro Traditionibus &c. l.9.c.16.§.2.p.327
De Epiſtola ad Hebræos olim dubitatum l.7.c.7 §. 5.p.191.& § 19.p.193
Epiſtolæ Iacobi, Iohannis & Iudæ quibuſdam olim dubiæ habitæ l.7.c.7.§.6.p.191
Epiſtola Paulo aſſicta ad Laodicenſes ſuppoſititia lib.6 §.7.p.190
Epiſtolæ Decretalea l.3.c.5.§.2.&c.p.60
E'ρευνᾶν lib.1. cap.19. §.9.pag.22. & lib.16.cap. 4.§ 1.pag.586
E'ρμηνεία Scripturæ l.16.c.4.§.1.p.585
Eſthera additamenta Apocrypha l.4.c.7. p.102. & l 5.c.3.§.5.p.110. mendacia quæ in illis continentur l.5.c.6.p.115
Euangelium an ſit Scriptura l.1.c 22.p.23
Euangelij perſpicuitas lib 15 cap.8.p.552
Euangelia quibus linguis ſcripta lib.11.cap.8. p.402 &c.
Euangelium Petri apocryphum l.7.c.4.§.3.&c. p.185 & l.7 c.6 §.5 p.190
Euchariſtia celebratio an ſit ex traditione non ſcripta l 9.c.18.§.26.p.335
Euchariſtiæ myſteria lib.9.cap.14.§.6.7.&c. pag 322
Euchariſtiæ diſtribuendæ ritus l.9.c.20.§.17.p.347 & §.28.p.349.&c.
Eὐδοκία l.14.c.13.§.39 p.530
Eunomiani Scriptura refutantur lib.9.cap.12.§.22. pa. 316.&c.
Euſebij Cæſar.ſententia de lectione Scripturæ exp. l.10.c.4.§.5.p.368
Euſebij Emiſſeni ſententia de Scripturarum lectione l.10.c.4.§.11.p.369
Expoſitiones Patrum in Script. ἀπερόσωτοι l.13.c.5.§. 2.&c.p.464

F

Feſtorum tempus quibus fundamentis definierit Papa lib.9.cap.21.§.15.p.353
Fidei acceptio duplex lib.2.cap.11.§.8.pag.39.lib.3. c.3.§.16.17.p.54.
Fides an ſit differentia ſpecifica & fundamentum Eccleſiæ l.2. c.11.p 38.&c.
Fidei dogmata omnia contineri in Scripturis l.9. c.8.p.298.&c.
Fidei analogia l. 7.c.3.§.7.&c.p.184
Fidei canon,l.1 c.2.§.1 p.2.&c 6.§.1.p.6.&c.& cap. 11.§.1.p.11.& l 8.c.11.§ 1 p.253
Fidei myſteria clara voce tradita ab Ethnicis rideri l.9 c 15.§.22 p.316
Fides qua credimus Scripturam eſſe diuinam vnde ſit l 6.c.3 p. 150
Fidei natura l.15.c.8.§.7.8.p.553.nullam abſque intelligentia eſſe poſſe ibid.
Fide ſola nos iuſtificari docet Scriptura l.9.c.12. §.7.p.314
Figuræ loquutiones in Scriptura ſacra l.15.c.1. p.568
Figuratæ orationis in Scriptura lib.15.c.15.§. 12. §.17.p.514
Fœlix ſecundus Papa ordinat Epiſcopos Arianos l.3 c.7.§.9.p.65
Fundamentum Eccleſiæ l.3.c.3.§.41.&c.p.57.&c. l 6.c.8.p.160.&c.

G

Gelaſij Canon L.4.c.5.§.13.p.96
Gradus quid l.5.c.5.§.13.p.114
Γενεαὶ Generationes l.5.c.5.§.13.p.114
Generatio quid Matth.1.&c. L.5.c.5.§.13.p.114
Γεννᾶσθαι concipi l.12.c.13.§.57.p.457
Γεωργὸς ἄγραφος & ἔγγραφος L.9.cap.18.§.43.44. pag.338
Georgius Cappadox fictitius L.2.cap.16.§22. pag.45.&46
Γράμμα l.1.c.12.§.3.pag.11.
Græca lingua olim multis populis communis & nota L.11.c.9.§.20.21.&c.pa.408.
Græcæ linguæ vſus in ſacris L.11.c.9.§.5.6.13. pag.406.407.&c.§.27.&c.pag.409
Græci textus in N.Teſt.authoritas L.12.c.1.&3. pag.425.&426.&c. Vide Autographa
Græci codices l.4.c.7.&c.p.102
Græcorum codicum varietas l.12.c.10.§.1.&c. pag.439
Græcorum ſchiſma l.11.c.14.§.14.p.420
Gregorij tertij Papæ dogma anathematizatur à Tridentinis Patribus l.3.c.14.§.7.p.85
Gregorius ſeptimus L.3.c.6.§.12.p.63
Gruma & grumare L.1.c.12.§.3.p.11.

H

Hagiographa L.4.c.9.§.8.pag.104
Hebraica editionis authoritas l.12.c.2.3. p.425.&426.&c.vide Autographa
Hebræa lingua qualis ſit L.11.c.2.§.8.p.389.
Hebraicæ Scriptu[?] lectio L.10.c.7.§.22 pag.379
Hebræorum puncta vocalia textum S. Scripturæ non corrumpere L.12.c.4.§.10.11.&c.p.428
Hebraica editio Veteris Teſtamenti an ſit corrupta l.12.c.11.&c.p.440
Hebraicæ editionis Veteris Teſtamenti puritas incorrupta L.12.c.4.§.9.10.&c.p.428. & c.12.p.440.
ערבות L.13.c.10.§.45.p.487
Hæreſis latè quid l.9.c.13.§.17.p.321. propriè quid ibid.§.18.p.321
Hæreſis in doctrina & in perſona l.3.c.13.§.7. pag.83
Hæreſes omnes ex Scriptura refelli l.8.c.9. p.138.&c.
In Hæreſes lapſi Romani Pontifices l.3.c.8.p. 67.68.69 &c.
Hæretici vox latè quid ſignificet Veteribus l.9. c.9.§ 21.p.304
Hæreticorum damnatio nullam Papæ Romano prærogatiuam conciliat L.3.cap.3.§.58. & l.3.c.4.§.13.p.59.& 60
Hæreſis vide Papa & Epiſcopus Romanus
An Hæretici contemnant traditiones L.9.c.13. pag.318.
Hæreticos ſcriptura oppugnari à Patribus l.9. c.12.§.8 9.10.&c.p.316.317
Hæreticus multis modis dicitur L.3.c.13.§.9. pag.83
Hegeſippi teſtim. de Traditionibus non ſcriptis L.9. c.18.§.9.11.12.p.333
Hermæ librum Apocryphum eſſe, nec poſſe ab Eccleſia canonicum fieri L.5.c.13.p.140
Heſychij editio Bibliorum l.12.c.1.§.22.p.423
חסד exp. l.13.c.10.§.29.p.486
חסדך exp. l.13.c.10.§.3.p.482.
Hieronymi ſententia de libris Canonicis vindicatur L.5.c.15.p.144.&145
Hieronymi verſio an extet, & quantę ſit authoritatis l.13.c.7.§.7.p.467
Hieronymiana verſio & correctio ad ἀρχέτυπα exacta l.12.c.6.§.3.6.&c.p.432
Hieron.iudicium de Septuaginta l.13.c.6.§.10. pag.466
Hieronymi ſententia de S.Script.lectione l.10. c.4.§.16.p.370
Homicidæ vnius liberatio è vinculis ad petitionem Iudæorum tempore Paſchæ, vnde l.9.c.8. §.17.pag.300
חוה & חיה an confundantur l.14.c.11.§.9.p.517
Honorius Papa hæreticus l.3.c.12.p.76

I

Iacobi duo L.5.c.13.§.6.p.140
ימי l.12.c.4.§.16.pag.428.&c.8.§.2. pag.436
Ἰδιωμάτων κοινωνία L.9.c.11.§.13.&14.p.315
Ieiunium ſolenne l.9.c.16.§.12.p.331
Ieiunium Paſchale l.9.c.19.§.36.37.38.p.344
Imputatiua Iuſtitia l.9.c.11.§.7.p.314
Incarnatio, vide Chriſtus.
Indices expurgatorij l.2.c.9.§.14.p.37
Index expurgatorius quid de Scripturæ lectione ſtatuat l.10.c.1.§.7.p.362
Index expurgatorius Hiſpan.Quirogæ. L.1.c.1 §.10.p.3.
Indulgentia quid & cuius rei ſit l.10.c.2.§.12. pag.364
Indulgentię ſero ab Eccleſia inuentæ l.2.c.13. §.14.pag.40
Infantium mortuorum ante baptiſmum pœna adhuc indefinita apud Romanenſem Eccleſiam L.2.c.13.§.10.p.41
Infantium ſine circuncisionis aut baptiſmi remedio morientium ſalus l.9.c.8.§.5.p.299
Infantibus olim datam Euchariſtiam, quod hodie ne Papiſtæ quidem admittunt l.2.c.4.§.3. pag.41
Ingenitum de Deo Patre, de eſſentia Dei &c. l.9.c.10.§.20.p.308
Innaſcibilitas Patris L.9.c.10.§.20.p.308
Inſpirationis diuinæ gradus diuerſi l.13.c.4.§.4 pag.462
Intelligentia Scripturarum l.10.c.9.p.381
Interpretari quid L.11.c.7.§.9.p.402
Interpretatio Scripturæ l.1.c.19.p.21
Interpretatio Scripturæ quid & vnde l.9.c.15. §.2.3.5.6.7.&c.p.324
Interpretationis regulæ l.14.c.10.p.513
Interpretationis regulam non eſſe Patrum conſenſum L.16.c.8.p.595
Interpretationis media interna L.16.c.4.§.1.&c. p.586. regulæ ibid. §.9.p.587. externa media. c.5.p.588.
Interpretatio Scripturæ l.16.pag.581. an pertineat ad ſingulos fideles c.2.p.582
Interpretatio & additio infinitè differunt l.9.c.15. §.5.p.324
Interpretationes, vide verſiones.
Interpretis officium L.13.c.11.§.13.&c.p.492
Interpretem ſui ipſius eſſe Scripturam l.16.c.6. §.2.&c.p.589

Septuaginta verſio *Interpretum* l.4.c.7.§.2.p.102
Ioannes XII. Papa l.3.c.6.§.9.p 63.
Joannes XXII. Papa hæreticus l.3.c.13 pag. 82.&c.
Iobi fides l.9.c 7.§.13.& 14.p.297
Ipſa conteret. Gen, 3.exam. l.14.c.11.§.5. pag.516
Irrideri ab Ethnicis &c. myſteria fidei, non tantùm cùm ſcribuntur, ſed etiam cùm viua voce docentur l.9.c.15.§.22 p.326
Iudæorum religioſa diligentia in ſeruandis ſacris codicibus l.12.c.11.§.6.p.441
Iudæos promiſcuè Scripturam legiſſe l 10.c.2. pag.363
Iudex vel potius *lex Controuerſ.*.Scriptura l.1.c. 12.§.13.&c.p.12.&c. An aliquis præter legem homo l.12.c.13.p.12 13.&c. An Eccleſia l.2. c.1.&c.pag.26.&c. An Papa l.3.c.1.&c. pag.48
Iudices qui ſint l.3.c 1.§ 15 p.49
Iudiciale quid l.3.c.8.§.17.p.68
Iudith liber, an canonicus l.4.c.9.p. 104. & l.5. c.3.§.4.p.110.&c.l.4.§.3.&c.p.211. Eius mendacia l.5.c.7.p.117
Iulians Apoſtatæ ars in transferendis Chriſtianorum ritibus ad Ethnicos l.9.c.19.§.26.27. p.342
Iuſtitia imputatiua l.9 c.11.§.7.p.314
Iuuenis quis dic. l.5.c.7.§.41.p.122

L

LAici qui ſint l.10.c.8.§.3.p.379
Laicorum etiam eſſe Scripturas legendo intelligere & interpretari l.16.c.2.p.582
Laici ſcripſere olim Theologicos tractatus l.16. c.2.§ 21.p.584
לקח l.14.c.9.§.11.p.510
Latina, vide Lingua.
Latinæ editionis Vulg. autor l.14.c.·p.494. eius vſus diuturnus l.14.c.2.p.495. Patres ea vſi l.14.c.3.p.498 Veterum teſtimonia pro illa l.14.c 4.p.499 An Latinam aliquam eſſe oporteat editionem authenticam lib.14.c.5. p.501 An Lat. ſit θεόπνευστος l.14.c.6.p.503 humanâ eſſe, &c.l.14.c.7.p.505.&c. vide Vulgata.
Latinitatis vitium vitiare reſcriptum l.9.c.16. §. 0.p.328
Lectio Scripturæ l.4.c.6.p.101. & 102
Lectio Scripturæ Hebraicæ l.10.c.7.§.22.p.379
Lectio Scripturæ publicè in Eccleſia l.11.c.5. pag.392.
de Lectione Scripturarum l.10.c.1.&c.p.361 Vide Synopſim lib.10
Lectionis Scripturæ ordo l.15.c.17.§.1.p.573
Lectionum varietas in ſacris codicibus Script. l.12.c.10.p.439.&c.
Lectores quare inſtituti l.11.c.5 §.7.p.393
Lectores Scripturæ l.15.c.16.p.572.&c.
Legendæ l.4.c.6 §.3.p.101
Legis myſteria &c. l.9.c.3.p.281
Legem à ſubditis non iudicari l.5.c.20.p.179
Legum Politicarum, & Dogmatum Fidei diſcrimina l.9.c.15.§.9.&c.p.324.325
Leges non ſcriptæ l.9.c.15.§.8.9.13.p.324
Leo primus vafre agit cauſam priuatam prætextu alienæ tuendæ l.3.c.4.§.8.p.59
Leo primus ambitioſus l.3.c.3.§.35.p.56
Liberatio vnius vincti tempore Paſchæ ad petitionem Iudæorum vnde l.9.c.8.§.17.pag. 300.
Libertas voluntatis l.9.c.11.§.11.p.315
Liberij lapſus l.3.c.7.§.6.p.65.& l.3.c.10.p.78
Libri Samuelis, Regum, &c. quando ſcripti l.7. c.6.§.4.p.190
Libri S.Scripturæ qui periiſſe finguntur l.9. c.5.p.291
Libri Nathan, Gad, Abiæ, Addo l.9.c.5.§.4. pag.292
Libri Prophetarum & Apoſtolorum non admiſſi in Canonem l.7.c.6.p. 89
Libri reiecti vel mutilati ab hæreticis l.7.c.5. pag.188
Libri ſuppoſititij l.7.c.4.p.185.& l.9.c.16.§.5. pag.327
Limitatio l.3.c.3 §.44.p.57.& l.3.c.12.§.5. p.77.2
Linguarum ſimilitudo diuerſitas & confuſio l.11. c.14.p.418
Linguæ originales Scripturæ S. quænam l.12.c.1. §.2.p.421
Lingua Hebræa qualis ſit l.11.c.2.§.8.&c. pag.389
Linguas Hebræam, Græcam, & Latinam, quibuſdam populis fuiſſe vernaculas l.11.c.2.§.13. pag.390
Lingua Hebræa an ignota populo Iudaico poſt tempora captiuitatis l.11.c.7.p.401
Linguæ Græcæ vſus in ſacris l.11.c.9.§.5.6.13.&c. p.406.407.&c.& §.27.p.409
Lingua Latina multis populis olim nota l.11.c.9. §.28.p.409
Linguæ communes & vulgares l.11.c.9.§.18. p.408
an Lingua qualibet Scriptura ſit vulganda l.11. c.1.&c.p.387.&c.
Linguarum vulgarium vſus in Eccleſia l.11. c.2.&c.p.388
Linguæ communiſſimæ l.11.c.10.§.3.p.411
Linguarum mutatio & duratio l.11.c.11.§.1.&c. p.413
Loci Communes Theolog. l.1.c.1.§.7.p.2
Lucernam eſſe Scripturam l.1.c.3.p.4 & l.15.c.5.p.545
Luciani editio Bibliorum l.12.c.1.§.22.p.425

M

MAccabæorum libri l.4.c.1.§.22.p.97
Maccabæorum librorum mendacia l.5. c.8.p. 27
De 2. Maccab. l.5.c.2.p.108.& l.5.c.4.§.8.p.212.
Macedoniani ex Scriptura confutati l.9.c.12.§.10. pag.316.
Magiſtratus quomodo iudicetur l.1.c.13.§.16. pag.14
Magi à Papiſtis motati in reges l.2.c.16.§.8. pag.44
Malachias vltimus Prophetarum Veteris Teſtamenti l.5.c.1.p.106
Marcellinus Papa dæmoniis ſacrificat l.3.c.7.§.2. pag.64
Marcionitæ ex Scriptura refutati l.9.c.12.§.9. pag.316
Marci Euangelium qua lingua ſit ſcriptum l.11. c.8.§.6.p.405

Marci Euangelium an latinè ſcriptum l.12.c.1. §.7.p.421
Mariæ virginis conceptio an immaculata ſit, à Papa, &c. non definitum l.2.c.23.§.8.41
Mariæ virginitas l.9.c.9 §.5.&c.p.302
Martyrologia l.9.c.13.§.34.p.286
Martyrologium Bedæ interpolatum l.2.c.16. §.17.18.p.45
Mathematici qui dicti olim l.3.c.6.§.16.p 63
Matthæi Euangelium qua lingua ſcriptum l.11. c.8.§ 8.p.403
Matthæi Euangelium Hebraicè l.12.c.1. §.4.5.&c.p.421
Matrimonium quam diuerſis titulis à B. Paulo & à Papa inſigniatur l.3.c.14.§.2.p.82.& 89
מבין l.11.c.7.§.10.p,402
מפרש exp. l.13.c.10.§.40.41.&c.p.487
Melchioris Cani Epicurea ſententia de animæ immortalitate l.9.c.8.§.21 p.301
Melchiſedechiani refutati l.9.c.12.§.13. pag.3 7
מליץ l.11.c.7.§. 0.p.402
Mendacium etiam officioſum nullum in Scriptura l.3.c.6.§ 22.p.64
Metaphraſtes ſcriptor fabuloſus l.2.c.16.§.16.17. pag.41
Metropolitanorum nomen, &c. l.9.c.16.§.16. pag.329
Mixtio vini & aquę in calice Euch. lib.9.c.9.§.13. pag.304
מן partic.vſus lib.13.c.9.§.5'.p 481
מקרא l.16.c.6.§.10.p.591
משנה quid l.1.c.4.§.3. p.5.
משפט quid ſit l.3.c.3.§.9 p.53
Monachatus exordia l.9.c.3.§.31.p.285
Monothelitarum hæreſis l.3.c.11.§.21.p.79
Montanus hæreticus l.9.c.20.§.4.5.p.346
Mispnoth quid ſit l.1.c.7.§ 2.p.7
Moſis Cathedra quid ſit l.2.c.1.§.1.&c.p.27.& 28.
Moſis authoritas extraordinaria lib.4.cap.2. §.5.pag. 0
Multitudo penes hæreticos lib.2.cap.15.§.3.&c. pag.43
Mutationes dogmatum, rituum, & legum in Rom. Eccleſia l.2.c.13.& 14.p.40.41.& 42.&c.
Mixtos l.9.c.3.§.25 p.284
Mysterion quid ſignificet l.14.c.13.§.23.p.5 7
Myſteria tegenda l.9.c.14.p.321
Myſteria ἄγραφα quæ à Moſe & Chriſto tradita finguntur l.9.c.4.p.281
An Chriſtus Myſteria quædam altiora Diſcipulis tradiderit, paucis quibuſdam & ſelectis viris committenda l.9.c.3.§.45.&c.p.287.&c.
Myſteria Scripturæ an pariant obſcuritatem inacceſſam l.15.c.14.§.3.&c.p.565
Myſteria Ethnicorum lib.9.cap.14.§.23. pag.323

N

N*aſum cereum Scripturam* vocat Pamelius l.1.c.18.§.2.p.20. & Pighius l.1.c.22. §.4.p.25
Neceſſitas Scripturæ l.9.c.7.§.7.p.296
Neceſſitas legendarum Scripturarum l.10. c.6.§.4.&c.p.375
Nόθ l.3.c.8.§.40.p.122
נבלות l.15.c.6.§.2.p449
נר l.15.c.5.§.12.p.547
נשק exp. l.13.c.9.§.3.4.p.475
Nomina propria ab ea lingua peti ſolere quæ vulgo nota l.11.c.9.§.22.p.408
Noua reperta ab Eccleſia Romana lib.2.cap.13. pag.40.41.& 42
Nouum Teſtamentum Græcum an ſit corruptum l.12.c.13.p.453
Noui Teſtamenti Græci varietates l.12.c.10. §.1.&c.p.439
Noui Teſtamenti cum vetere comparatio ratione perſpicuitatis l.15.c.8.§.12.13.&c.p.554

O

O*Bedientia* diſtinctio lib.1.cap.20.§ 9. pag.23
Oblationes pro defunctis, pro natalitiis, &c. lib.9. c.20.§.18.p.348
Obſcuritas Scripturæ obiecta diſcutitur l.1.c.17. p.18.&c.& l.13.c.13.p.562.&c.
Ὁμοίωσις l.14 c.5.§.11.p.503
Omnia extare in Scripturis lib.9.cap.10.§.19. pag.307
Operum bonorum imperfectio lib.9.c.11.§.9. pag.314
Ordines Eccl. ad quid inſtituti l.9.c.14.§.14.p.323
Ordinationes per ſaltum l.8.c.15.§.26.p.269
Origenis editio Bibliorum l.13.c.3.§.7.p.461
Origenis ſententia, de Scripturæ libris olim dubiis l.7.c.7.§.18.p. 93
Ὀζίζω l.14.c.13.§.10.p.525
Os vocabulum ſcriptione ambiguum, pronuntiatione diſcretum l.11.c.9.§.33.p.410
Ὅτι ſcientiæ fidei eſſe perſp. in Script. lib.15.c.14. §.7.p.565

P

P*Ædobaptiſmus*, vide Baptiſmus.
Pamelij blaſphemia in Scripturam l.1.c.18.§.2. p.20. inſignis impoſtura lib.9.cap.14.§. 10.pag.323
Papa, vide Epiſcopus Romanus, & Pontifex.
Papa an ſit fidei norma l.3.c.1.p.48.&c.
Papæ obſequium quodnam & à quibus debeatur l.3.c.4.p.58.&c.
Papam eſſe errori obnoxium l.3.c.5.52.& 53.&c.
Papam in hæreſim poſſe incidere l.3.c.3 p.53
Multos Papas in hæreſim lapſos c.6.7.8.9.&c. p.64 67.&c.
Papæ pertinacia l.3.c.12.§.4.p.82
Παρά, præter l.8.c.6.§.32.p.223
Παραχρᾶσθαι l.1.c.16.§.7.p.18
Παρασχηματίζειν l.3.c.11.§.12.p.72
Παρρησία l.15.c.8.§.3.p.553
Πᾶς pro ἕκαστος l.8.c.3.§.4.p.211
Paſcere quid ſit l.3.c.2.§.24.p.52
Paſcha quo ſenſu dicatur traditio l.9.c.20.§.41. pag.351
Paſchatis obſeruatio an ſit traditio non ſcripta l.9.c.18.§.35.p.337
Paſchalis ſolennitatis obſeruatio lib.9.cap.9. §.19.p.304
Paſchalis ſecundi lapſus l.3.c.7.§.16.p.66
Paſchalis Papæ pertinacia lib.3.cap.12.§.43. pag.82

Paſtores errantes non ſequendi lib.1.c.13.§.10. p.13.& l.3.c.2.§.3.p.52
Dei *Patris* innaſcibilitas l.9.c.10.§.20.p.308
Patrum autoritas l.9.c.16.§.2.p.327
Patrum autoritates pro Papa excutiuntur l.3.c.5. pag.60.&c.
Patrum ſententia de Apocryphis exp. l.4.c.3. pag.94.&c.
Patrum ſententia de Script. Canone vindicatur l.5.c.14.p.143.& c.15.p.144
Patrum teſtimonia de autoritate Scripturæ l.6. c.8.p.159
Patrum ſententia de perfectione Scripturæ l.8. c.7.&c.p.225.&c.& c.10.p 241 &c.
Patrum teſtimonia de legendis Scripturis l.10. c.4.p.367.&c. vindicantur c.5.p.373.&c.
Patrum teſtimonia de perſpicuitate Scripturæ l 15.c.12.p.559 vindicantur eorum ſententia c.18. p.577
Patrum Græcorum autoritates pro traditionibus exp. l.9.c.18.p.332
Patrum Latinorum autoritates pro traditionibus exp. l.9.c.20.p.345
Patrum expoſitiones ἀνεσχεδιασμένων lib.13.cap.5. §.2.&c.p.464
Patrum ſcripta quibus cautionibus adhibitis ad teſtimonium dicendum admittenda l.9.c.16. §.2.3.4.5.&c.p.327
Patrum conſenſus an ſit interpretationis Regula l.16.c.8 p.595
Patrum conſenſum negligunt ſæpe Papiſtæ l.16. c.11.§.8.9.10.&c.p 602
Patriarcharum nomen &c. lib.9.cap.16.§.16. pag.329
Patriarchalium ſedium ordo lib 3.cap.4.§.8.&c. pag.59
Pauli ſermones liber Apocryphus lib.7.ca.4.§.8. pag 186
Paulus tertius Papa l.3.c.7.§.21.p.66
Pauli acta liber apocryphus l.7 c.4.§.3.p.185
de *Paupertate* nata inter Pontifices diſſenſio l.3 c.14.§.15.p 86
Peccatum originis quid ſit ab Eccleſia conſultò non eſſe definitum l.2 c.13 §.9.p 41
Peccatum originis non eſſe dogma ἄγραφον l.9. c.10.§.32.p.310
Peccati originalis remedium pro fœminis ſub Vet.Teſt. l.9.c.8.§.2.5.&c.p.299
פלא l.15.c.6.§.2.p.549
Perfectio Scripturarum,&c. lib.1.cap.15.p.16.&c. & l.8.p.204.&c. vide Synopſin lib.8.
Periodus Pauli & Teclæ,apocrypha, lib.7.c.6 §.5. pag.190
Perſonarum diuinarum conſtitutio in eſſe perſonali quomodo fiat nondum ab Eccleſia Roman. determinatum l.2.c.13 §.7.p.40
Perſonarum diuinarum diſtinctio inter ſe l.9. c 10 § 20.p.308
Perſpicuitas Scripturæ l.1.c.17.p.18.&c. Et l.10. c 9.p.381.& l.15.c.4.p.543
Peruigilia nocturna vetita lib.11.cap.6.§.7. 14.&c.p.399
פתן l.15.c.5.§.13.p.547
פתחה l.15.c.5.§.4.p.546
Petri Euangelium liber Apocryphus lib.7 ca.4. § 3.&c.p.185.& 186.& l.7.c.6.§.5.p.190
Petri Apocalypſis, apocrypha lib.7. cap.4. §.3 p.185.& lib.7.c.6.§.5.p.190
Οἴκει Epiphanio quid ſit l.9.c.19.§.47 p 345
Πληροφορία propria dogmatum fidei lib.8.cap.13. pag 258
Πλεῖν l.13 c.8.§.6.p.469.& §. 15.p.470
Πολυπραγμονεῖν l 9.c.9.§.10.p.302
Populo non tribui ſolere quod ſit principium autoritate l.10.c.2.§.9.p.364
Pontifex legalis an fuerit fidei regula lib.3.c.2. p.48.&c. Et l.3.c.3.§.5.p.53.&c.
Pontificis Romani eligendi & ordinandi autoritas Imperatori relicta vel ablata à variis Pontificibus l.3.c.14.§.14.p.86
Pontificis Romani impeccabilitas in certa etiam Pontificijs quæſtionibus lib.2.ca.13.§.12. pag.41
Pontifices Romani in hæreſim lapſi lib.3.cap.6. 7.8.9.10.p.62 64 67.69 &c.
Pontifici Romano à multis reſiſtum eſt l.3.c 4. §.12.p.59.
Pontificis Romani authoritatem non firmari veterum teſtimoniis l.3.c.5.p.60.&c. De Pont. vide Epiſcopus Romanus & Papa.
Pontificum Romanorum autoritates pro traditionibus l.9.c.16 p.327
Pontificala Romani author quis ſit lib.11 c.8. §.10.p.403
Præcipere quid ſit l.8.c.6.§.8.p.220
Prædictionum Scripturæ obſcuritas lib.15.c.14. §.15 p.567
Presbyteri fornicātis depoſitio &c. in Eccleſia Romana abrogata l.2.c.14.§.5.p 42
Præſcriptiones quid ſint l.2 c.8.§.3.p.34.2
Præſes Concilij l.3 c.2.§ 25.p.52 &c.
Primatum nomen,&c. l.9. c.16.§.16.p.329
Primatus Eccleſiæ Romanæ l.3.c.4.§ 8.9.&c. pag.59
Priuati quidam fidem prædicarunt l.1.c.20.§.8. pag.23
Priuilegia Eccleſiæ l 9 c.15 §.14.15.&c.p.325
Prophetia quinam ſint l.5 c 1 §.8.9.10.p.107
Prophetæ quomodo à Gretſero diſtinguantur l 5 c.1 §.9.p 107
Prophetiæ ceſſatio ſub Vet Teſt. l 13.c.6.§.3.p.465
Prophetiarum obſcuritas l 15.c.14.§.15.p.567
Πρεσβεῖα l.9.c.19.§ 27.p.345
Protocanonici libri quinam l.7.c 7.§.2.p. 91
Prouerbiorum liber vocatus interdum Sapientiæ nomine l.5.c.14.§.7.p.145
Pſalmorum verſio Græca LXX. & Latina vulgata excutitur l.13.c.9 p.474 475.&c.
Pſalmorum vſus apud veteres l.15.c.12.§.13. pag.568
Pſalmorum cantus in Eccleſia lib.5.cap.11.§ 4. pag.314
Puncta vocalia Scripturæ Hebraicæ l.12.c.4. §.10.&c.p 428
Purgatorij locus, pœnæ, ignis, &c. incerta ipſis Papiſtis, nondum à Romana Eccleſia definita l 2.c.13 §.11.p.41

Q

Q*uadrageſima* obſeruatio varia,&c. l.9.c 16. §.32.p.331

Quate-

Quatenus benitatio l.3.c.3.§.44.p.57.& l.3.c.12. §.5.p.77
Quodcunque & quæcunque l.3.c.2.§ 23.p.52

R

R*ationale* Sacerdotis l.3.c.3.§.8.p.53
רחף quid ſignificet l.13.c.8.§.7.p.469
רקיע quid ſit l.13.c.8.§.7.p.469
Razæ facinus l.5.c.4.§.7.8.&c.p.112
Reformatio Breuiarij R. l.2.c.16.§.11.& 15. p.44.45
Regula quid ſit l.2.c.13.§.1.p.40
Regula fidei l.2.c.10.p.37.&c. an ſit Eccleſia l.2.c.10.p.37.&c. an Papa l.3.c.1.&c.p.48.&c.
Regula fidei Scriptura l.8.c.11.p.253.&c.
Regula veritatis quid dicatur Tertulliano l.9. c.20.§.24.p.348
Regum libri à quibus ſint ſcripti l.7.c.6.§.4.p.190
Reges fictitij, pro Magis l.3.c.16.§.8.p.44
Rei vnius inter Iudæos liberatio tempore Paſchæ, ſub Romanis, vnde l.9.c.8.§.17.p.300
Remedium peccati originalis in fœminis ſub Vet. Teſt. l.9.c.8.§.2.5.&c.p.299
Retractatio quid l.1.c.8.§.2.p.34
Reuocatio, & reuocare aliquem quid ſit l.3.c.11. §.11.p.76
Rituum vſus in Eccleſia l.9.c.11.§.5.p.314
Ritus ex traditione l.9.c.19.§.12.15.18.19.22.&c. p.341.& 342
Ritus varij l.9.c.20.§.8.&c.p.346.347.348. 350.& 351
Rituum propagatio l.9.c.21.§.12.p.353
Rufini de libris canonicis teſtimonium vindicatur l.5.c.17.§.10.p.145
Rufini interpretationes quam fidæ l.4.c.8.§.2. &c.p.103

S

S*acerdotis* legalis anthoritas & iudicium l.3. c.1.p.48.& 50.&c.
Sacerdos legalis an fuerit errori obnoxius l.3. c.3.§.5.p.53
Sacerdotes vxorati apud Græcos l.2.c.14.§.8. pag.42
Sacramentorum doctrinam eſſe in Scripturis l.9. c.10.§ 33.p.310
שמע l.3.c.1.§.16.p.49
Samuelis libri l.7.c.6.§.4.p.190
Sanguinis & ſuffocati abſtinentia l.2.c.4.§.8.p.50
Sapientia apud Euſebium ex Melitone dicitur pro Salomonis Prouerbijs l.5.c.14.§.6.p.143
Sapientiæ liber mendaciis fœdatus l.5.c.5.p.112
Sapientia noſtra eſt Scriptura l.1.c.5.p.6.&c.
Sapientia inter perfectos l.9.c.3.§.16.17.&c. pag.182
σχῖνος σχίσει, in hiſtoria Suſannæ l.5.c.3.§.3.p.110
Scientia duplex, hiſtorica, & inſpirata l.9.c.15. §.16.p.325
Scientia ὅτι & διότι l.15.c.14.§.7.p.565
Scortatio Sacerdotum Romanenſium eſt potior matrimonio ex Nouatorum ſententia lib.2. c.14.§.8.p.42
Scortationes à multis permiſſas tamē eſſe peccata l.9.c.15.§.11.p.325
Scripta in corde, & ſcripta in libris non opponuntur l.9.c.15.§.27.p.327
Scriptio librorum ſacrorum an à Deo imperata l.9.c.6.p.294
Scriptionis librorum N. Teſt. tempus l.9.c.7. §.6.p.296
Scripturæ neceſſitas l.9.c.7.§.7.p.296
Scripturā aliquam eſſe diuinam conſtare ex Scripturis, & quænam illa ſit lib.9.c.10.§.3.p.305
Scripturæ libri, vide Libri & Canon
Scripturæ Anthoritas l.1.c.7.p.2.& l.6.c.1.§.1. p.146. vide Synopſim libri 1. & 6.& 7.
Scripturæ αὐθεντία l.2.c.1.§.9.p.31
Scripturæ authoritas quoad nos l.6.c.2.§.9.p.149
Scriptura probat ſuam authoritatē l.7.c.9. p.196
Scripturæ in nos authoritatem non eſſe precariam l.6.c.17.p.176
Scripturam non obtinuiſſe authoritatem ex decreto Eccleſiæ l.6.c.12.p.169
Scripturam receptam eſſe ante iudicium Eccleſiæ l.6.c.11.p.169
Scripturæ iudicium admiſſum à Patribus lib.9. c.13.§ 4.p.319
Scripturæ iudicium recuſarunt multi hæretici l.9. c.13.§.6.p.319
Scripturis damnatos fuiſſe Arrianos & alios hæreticos l.9.c.17.§.5.6.7.8.& 9.p.332
Scripturam eſſe controuerſiarum iudicandarum normam l.1.c.1.&c.p.4.&c.
Scripturam eſſe canonem fidei l.1.c.2.3.p.2.4.&c.
Scripturæ obiecta obſcuritas diſcutitur lib.1. c.17.p.18.&c..& l.15.c.13.p.562
Scripturæ libri quinam,&c. l.4.c.2.p.93
Scripturæ Perfectio l.8.c.1.&c. p.204. vide Synopſyn libri 8.&c.9
Scriptura refellit quaſuis hæreſes l.9.c.12.§.8.9. 10.11.&c.p.316 317
Scripturæ Lectio l.10.c.1.p.361.&c.vide Synopſin lib.10
Scripturæ Intellectus l.11.c.1.&c.p.387.&c. toto lib.11.
Scripturæ Verſiones l.11.c.1.&c.p.387.&c.lib.12.
Scripturæ Editiones variæ l.12.c.1. &c.p.22.vide Synopſin lib.12.13.14.
Scripturę Editio αὐθεντικὴ & anthentica, Hebrꝗa in Vetere, Græca in Nouo Teſt. l.12.c.2.3.&c. p.425.426.&c.vide Synopſin lib.12.
Scripturæ editio Septuaginta Interpretum l.13. c.1.&c.p.458.vide Synopſin lib.13.
Scripturæ editio Vulgata Latina l.14.c.1.&c. p.494.& toto lib.14
Scripturæ Interpretatio quid & vnde ſit,&c. l.9. c.15.§.2.3.5 6.7.&c.p.324.&c. & lib.15.c.1.&c. p.535.&c.& lib.16.c.1.p.581.&c.
Scripturæ Senſus verus vnus,&c. l.15.c.1.&c. p.555.&c.
Scripturæ Perſpicuitas l.1.c.17.p.18. l.15.c.4. &c.p.543.&c. & l.15.c.13.p.562
Silentium oppositum voci tum ſcripto l.9.c.14. §.3.p.322
Silo l.12.c.12.§.56.p.449
שילה l.12.c.12.§.56.p.449
שוב exp. l.13.c.8.§.23.p.472
שבנא quid ſignificet Abē-Ezræ l.5.c.7.§.16.p.118
שופטים l.3.c.1.§.15.p.49
Σοφίζειν quid ſit l.8.c.2.§.17.p.210
Spiritum S. eſſe Deum, conſtare ex Scripturis l.9. c.10.§.22.p.308
Spirit.S. teſtimoniū de S. Scripturę autoritate l.6. c.1.&c.p.146. & l.6.c.3.p.150. & l.6.c.4.p.152

Spiritus S. ἐνεργείας gradus varij l.13.c.4.§.4.p.462
Spiritus priuatus l.16.c.1.§.6.7.&c.p.582.&c. & c.2.§.4.p.583
Seniores viginti quatuor qui ſint l.7.c.4.§.12.13. p.187
Senſus Scripturæ l.15.c.1.p.532
Sẽſus Scripturæ literalis & myſticus l.15.c.1.p.532
Senſum literalem S.Scripturæ vnum eſſe l.15. c.2.p.535 &c.
Sẽſus ver⁹ vel abſolutè vel relatè l.15.c.3.§.21.p.539
Septuaginta Interpretes l.12.c.1.§.15.p.422
Septuaginta Interpretum verſio lib.4.cap.7.§ 2. p.102.& l.13 c.1.&c.p.458. illinò ſemper hæſiſ-ſe Chriſtum & Apoſtolos l.13.c.2.§.10.p.459. ab ea etiam ſæpe diſceſſiſſe Ignatium c.3.§.4. p.460. ea verſione non vſam eſſe Eccleſiam in Danièle legendo ibid.§.15.pag.461. an ſit θεόπνευστος c.4.p.462
Septuaginta interpretum editionem eſſe huma-nam,non propheticam & diuinam l.13.c.6. p.465. eâ dari meliorem. c.7.p.467. Eius er-rores c.8 p.468.&c. Errores eius in Pſalmis c.9.p.474. Excuſationes c.11.p.491
Serapionis teſtimonium l.7.c.11.§.11.p.202
Series in Scriptura cõſideranda l.16.c.4.§.6.p.587
Sermones Pauli l.7.c.4.§.8.p.186
Stephanus Sextus Papa,eiuſq; facta l.3.c.6.§.7.p.62
Stylus Scripturæ l.15.c.15.p.567
Stylus Apoſtolorum l.9.c.16.§.11.p.318
Succeſſores dupliciter dicuntur l.3.c.2.§ 18.p.51
Sufficientia Canonis Script. l.9.c.5.§.1.&c.p.291
Συμβιβάζειν quid l.16.c.6.§.10.p.591
Symbolum Apoſtolorum , an contineatur in Scri-ptura l.9.c.10.§ 8.p.306
Σύμφωνα quæ l.9.c.18.§.19.&c.p.334.& 335
Σύγκρισις locorum Scripturæ ad interpret. l.16. c.4.§.1.p.586.& 587
Συντάξεων l.14.c.13.§.15.p.526
Suppoſititia ſcripta l.9.c.16.§.5.p.327
Suſannæ hiſtoria Apocrypha l.5 c.3.§.3.p.110. & l.5.c.6.§.17.p.110

T

TArgum Bibliorum l.12.c.1.§.9.p.422
Θάλαμος l.9.c.9.§.12.p.303
Thalamus quid l.9.c.9.§.12.p.303
חמם exp. l.13.c.10.§.40.41.p.487
תבנך exp. l.13 c.10.§.40.41.&c.p.487
תמים l.8.c.4.§ 3.p 214
παράδοσις quid ſit l.9.c.19.§.27.p.343
Tenebræ quæ factæ ſunt cum Chriſtus pependit in cruce l.9.c.3.§.44.p.287
Theodotionis verſio Bibliorum l.13.c.3.§.6.p.461
Tertulliani autoritas de *Traditionibus* exp. l.9.c.20. § 1.pag.345
Θεσμοὶ Epiphanio quid ſint l.9.c.19.§.47.p.345
Teſtamentum Chriſti l.8.c.10.§.65.p.251.&c.
Teſtamenti Veteris defectus ex ſententia Papi-ſtarum l.9.c.8.p.298
Teſtamentum Vetus Hebr.an ſit corruptum l. 12.c.11.§.11.p 440.&c.
Noui Teſtamenti defectus conficti à Papiſtis l.9.c 9.p.301
Teſtamẽtum Nouum Syriacũ l.12.c.1.§.13.p.422
תרגום exp. l.13.c.8.§.15.p.470
Textus Scripturæ originalis autoritas l.12.cap.2. p415.&c. vide Autographa.
Tikkun Sopherim l 12.c.11.§.16.p 442
Tobiæ Apocrypha hiſtoria l.5.c.1.§.4.p.110. & 111.& l.5.c.4.§.2.p.111. eius mendacia l.5. c.5 §.4.p.113.
Traditionis nomen generale l.9.c.1.§.8.p.274
Traditionum diuiſio l.8.c.13.§.14.p 260
Traditiones l.8.c.1.&c.p.205
Traditionum variæ diuiſiones ibid.& c.l.8.c.1. §.10.11.12.&c.p.105
Traditionum diſtinctio l.9.c.16.§.3.p.327.& ſæ-pè aliàs toto libro IX.vt l.9.c.7.§.11.p.297.&c.
Traditionum diſcernendarum Regulę l 8.c.13. §.24 p.262
Traditiones Patrum l.8.c.12.§.3 p.255
An Traditiones à Scripturis commendentur l.9. c.1.p.273
Traditionum Pontificia probatio ex Scriptura l.9.c.1.&c.p.273 ex Romanis Pontificibus l.9. c.16.p.327 ex Conciliis l.9.c.17.p.331
Traditionum memoria an conſeruetur inuiolata l 8.c.15.p.266
Traditio Irenæo quid ſit l.9.c.18.§.29.p.336
Traditio Origenis quid l.9.c 13 §.19.p.321
Traditionum confirmatio ex Auguſtino refelli-tur l.9.c 22.p.352
Traditionis vſus variis Eccleſiæ ætatibus lib.8. c.15.p.266.& l.9.c.7.p.295.&c.
Traditionis vſus ab Adam ad Moſem l.8.c.15. §.5.p 266.&c.
Traditiones Iudaicæ l.8.c.12.§.3.p.255.&c.
Traditiones non ſcriptas non eſſe ad ſalutem ne-ceſſarias l.8.c.12.p.252.&c.
An Traditione probanda fidei dogmata lib 9. c.12.p.315
Traditiones omnes eſſe incertas l.8.c.13.p.258. &c.multas falſas l.8.c.13.§.18.p.260.&c.
Traditionibus vſos hæreticos l.8.c.16 p.271
An Traditiones contemnãt hęretici l.9.c.13.p.318
Tranſlationes,vide Verſiones
Tranſlationes Scripturæ lib.11.c.1.&c.p.387.&c. & c.5.p.395. vide Synopſin lib.XI.
Tranſubſtantiatio non definita decem poſt Chriſti mortem ſeculis l.2.c.13.§.5.p.40
Tridentini Concilij decreta Pontificum veterum oraculis contraria l.3.c.14.p.85.& 86
Trinitatis doctrina an contineatur in Scriptura l.9.c.10.§.15.p.307
Tropi in Scriptura l.15.c.15.§.12.p.568
Tropologia quid,&c. l.15.c.1.§.7.p.533
Τύπος διδαχῆς quid l.1.c.8.p.8.& l.2.c.10.§.7.p.38
Τύποι τῆς Ἐκκλησίας Nazianzeno quid ſint lib.9. c.19.§.26.p 342
Tyrannidis mores l.10.c.1.§.9 p.362

V

VAlentiniani ab Irenæo ex Scriptura refutati l.9.c.12.§.8.p.316
Variæ lectiones codicum ſacrorum l.12.c.10. pag.439
Venetorum excommunicatio l.3.c.7 §.22.p.66
Venia quid & cuius rei ſit l.10.c.2.§.12.p.364
Verſiones Scripturæ l.11.c.1.&c.p.387 & c.5. p.395.&c.& l.12.c.1.p.421.422.&c.
Verſiones interdum eſſe autographo obſcuriores l.15.c.17.§.24.p.576

Verſio

Verſio Septuaginta Vide Septuaginta
Verſiones Græcæ Bibliorum l.12.c.1.§.15.&c. pag.422
Verſiones Latinæ Bibliorum l.12.c.1.§.26. pag 422
Verſio Hieronymiana, an extet hodie, & quantæ ſit authoritatis l.13.c.7.§.7.p.467
Verſionis vulgatæ Lat. authoritas l.14.c.1.&c. p.494 Vide Volgata
Vetus Teſtamentum Græcum ex verſione LXX. l.13.c.1.&c.p.458. Vide Septuaginta
Vuicleſus authoritatis & perfection. Scripturæ aſſertor l.9.c.13.§.15.p.320
Vigiliæ ſublatæ l.11.c.6.§.7.& 14.p.399
Vigilij Papæ lapſus l.3.c.7.§.15.p.66
Vincentius Lyrinenſis l.2.c.9.p.35.&c.
Virginitas B.Mariæ l.9.c.9.§.5.&c.p.302
Vocales Hebraicæ linguæ l.12.c.4.§.10.&c. p.428
Vocis & Scripti efficacia l.9.c.15.§.22.23.24. p.326
Vox æquè ac Scriptura irriſioni obnoxia l.9.c. 15.§.22.p.326
Voluntates duas in Chriſto negauit Honorius Papa l.3.c.12.p.77.78.79.80
Voluntatis libertas l.9.c.11.§.11.p.315
Vrim & Thummim l.3.c.3.§.8.p.53
אורים ותומים l.3.c.3.§.5.p.53
Vſuardus quo tempore vixerit l.2.c.16.§.17. pag.43
Vſus Eccleſiæ, an imitandus per omnia l.11.c.9 §.8.10.p.407
Vſus duplex, vel ab inſtitutione, vel à conſuetudine ibid.§.10.p.407
Vtilis l.8.c.2.§.15.p.212
Vulgata Editionis Latinæ author l.14.c.1.p.494. & c.3.§.7.p.500
Eius vſus diuturnus l.14.c.2.p.495. Patres ea vſi l.14.c.3.p.498
Veterum teſtimonia pro illa l.14.c.4.p.499.
An ſit authentica & θεόπνευστος l.14.c.5.& 6. p.501.& 503. humanam eſſe &c. l.14.c.7.&c. pag.505
Vulgatæ editionis Latinæ Bibliorum authoritas l.14.c.1.&c.p.494
Vulgatæ verſionis errores l.13.c.9.p.474.475. &c. Et lib. 14.c.7.p.505.&c. & c.9.p. 509.&c. errores eius in Veteri Teſtam. l. 14.c.11.p.516. & c.12.p.521. errores eius in Nouo Teſtam. c.13.p.525
Vulgatæ editionis varietates l.12.c.6 §.12. pag. 432. ad Hebraicam veritatem exigendæ, & vitia corrigenda ibid.&c.
Vulgatæ Bibliorum verſionis cenſores & correctores l.12.c.1.§.32.&c.p.424

Z

זכר l.12.c.4.§.16.p.428

¶¶ 4

FINIS.

INDEX LOCORVM PRAECIPVORVM, TVM EX CONCILIIS, TVM EX PATRIBVS, QVAE PRIMO HOC PANSTRATIÆ CATHOLICÆ Tomo exponuntur, & à Pontificiorum cauillis, ſophiſmatis, exceptionibus, ac corruptelis vindicantur: necnon librorum ſuppoſititiorum, qui νοθείας cenſurâ notantur.

A

ADO.

ADo in Martyrologio lib. 9.cap.3.§.34.pag.286

AGATHO.

Agathonis Papæ ſcripta l.9.c.3.§.43. p.287

Agathonis Epiſtol. 1. ad Imperat. teſtimonium expend. l.3.c.12.§.36.p.81.&c.

ALEXANDER I.

Alexandri I. Epiſtola 1. l.3.c.5.§.8.p.61 & l.9.c.16 §.12.p.328

AMBROSIVS.

Tom. III.

Ambroſius Epiſt. VII. l.15.c.12.§.5.p.559

Epiſtola XLIV. ad Conſtant. l.15.c.18.§.14.p.579

Epiſt. LXXXI. de *Traditionibus* exp. l.9 cap.20.§ 37.p.350

Epiſt. LXXXIII. de *Traditionibus* &c. l.9.c.20.§.37.p.350

Serm. XVIII. de *Traditionibus* exp. l.9.c.20.§.37.p.350

Sermon. XXV. XXXIV. & XXXVI. de *Traditionibus* l.9.c.20.§.37.p.350

Tom. IIII.

De Paradiſo cap. duodecimo l.8.c.7.§.31.p.230

De iis qui initiantur cap. II. & VI. de *Traditionibus* exp. Lib 9.cap.20.§.37.pag.350

De Sacramentis lib. I. cap. I. & II. de *Traditionibus* l.9.c.20.§.37.p.350

De Sacramentis libro tertio l.3.c.5.§.20.p.62

Tom. V.

In Epiſtol. ad Romanos X. l.15.c.6.§.3.&c. p. 549.& 550

Ad Galatas l.8.c.6.§.38.p.224

ANACLETVS.

Anacletus ad Epiſcopos Italiæ l.9.c.16.§.13.pag.329

Anaſtaſius Biblioth.

Anaſtaſius Bibliothecarius author Pontificalis quod Damaſo tribuitur l.11.c.8.§.10.p.403

ATHANASIVS.

Tom. I.

Athanaſius Oratione contra gentes l.8.c.10.§.31.p.246 & l.15.c.11.§.5.p.558

Tom. II.

Lib. de Decretis Nicenæ Synodi, de *Traditionibus* exp. l 9.c.19.§.2.p.339

Lib. de Synodis Arimin. & Seleuc. de *Traditionibus* exp. l.9.c.19.§.6.p.340

Idem de Synodis lib.16.cap.10.§.17.19.p.601

Tom. III.

Contra Paulum Samoſatenſem de Incarnatione Verbi, de *Traditionibus* exp. lib. 9.c.19.§.2. p.339

Fragm. de Incarnatione Verbi lib.2.capit.6.§.27.p.122

Tom. IV.

Tom. IIII.
Athanaſio inſcriptus liber Quæſtionum ad Antiochum, non eſt Athanaſij lib.9.cap.3.§.42. pag 187
Athanaſius Diſputatione contra Arium l.15.c.12.§.4.p.559
Exhortatione ad Monachos l.8.10.§.30. p.246
In Synopſi de *Canone Script.* exp. l.5.c.10.§.3. pag.133. vindicatur l.7.c.7.§.13.17. p.192.193

AVGVSTINVS.

Tom. I.
Confeſſ. lib. XII. c.XIV. l.15.c.18. §.20.pag. 380
Confeſſionum l. XII.cap.XXX.& XXXI. l.15. c.3.§.30.35.p.541.542
Tom. II.
Epiſt.III. l.15.c.9.§.3.p.555
Eadem Epiſt.III. l.15.c.12.§.12.p.561
Eadem Epiſt.III. l.15.c.18.§.20.p.580
Epiſt.CVIII. ad Ianuarium exp. l.9.c.21. §.49.p.357
Epiſt.CXVIII.ad Ianuar. de *Traditionibus* l.9.c.21.§.10.p.351
Eadem Epiſt.CXVIII.exp. l.9.c.21.§.49. p.357
Eadem Epiſt.CXIIX.exp. l.11.c.9.§.1.& 11. p.406
Epiſt.CXIX. l.15.c.8.§.10.p.580
Tom. III.
De Doctrina Chriſtiana l.II. Cap. VI. VII. VIII.& IX. l.15.c.9.§.3.p.555
Et l.15.c.12.§.12.p.561
Et l.15.c.18.§.26.p.380
Et l.16.c.4.§.9.10.&c.p.387
Lib.II.de Doctrina Chriſtiana c.VIII.exp. l.4.c.3.§.14.p.96
Et l.7.c.7.§.23.p.194
De Doctrina Chriſtiana libr.II.Cap.IX. l.8.c.10.§.47.p.248
Idem de Doctrina Chriſtiana lib.II.cap.XI.exp. l.11.c.11.§.2.16.&c.p.406.407
De Geneſi ad literam l.X.c.XXIII. de *Traditione* exp. l.9.c.21.§.18.p.354
Auguſtino Inſcriptus liber de Dogmaticis Eccleſiaſticis Gennadio tribuitur à Sandeto l.3.c.11.§.13.p.83
De Eccleſiaſticis Dogmatibus exp. cap. LXIX. l.9.c.21.§.49.p.357
Tom. IV.
De bono viduitatis capite I. l.8.c.7.§.39. pag.231
Inchoata expoſit.ad Romanos l.11.c.9.§.35. p.410
Tom. V.
De Ciuit.Dei lib.XVIII. c.XXXVI.exp. l.4.c.3. §.22.pag 97
Tom. VI.
De Vtilitate credendi cap.VI. l.15.c.12.§.12. p.361
De Vtilitate credendi cap. VII. l.16.c.9.§.10.p.598
Contra Epiſt.Fundamenti cap.IV. l.7.c.10.§.19.p.201
Contra Epiſt.Fundamenti cap.V. l.7.c.10.p.198.&c
Contra Fauſtum lib.IX.c.V.exp. l.7.c.7.§.23.p.194
Contra Fauſtum lib.X.cap.III. l.8.c.6.§.42. pag.225
Contra Fauſtum lib.XXVIII. cap.I.exp. l.9.c.21.§ 49.pag.357
Contra Fauſtum lib. XXVIII. Cap. IV. l.3.c.2.§.15.p.52.& 53
Contra Maximinum lib. III. c.XIV. l.8.c.8. §.21.p.236
Idem l.16.c.11.§.5.p.602
Auguſt. Libr. contra Manichæos ex Gratiano, de *Authoritate Eccleſiæ*, à Ieſuitis falſatus l.9.c.21.§.8.9 p.352
Tom. VII.
Pſalm.contra partem Donati l.3.c.3.§.51. pag.58
Contra literas Petiliani lib. III. l.8.c.6.§.27.p.222
Contra Creſconium exp. lib. I. l.9.c.21.§.20.21.22.p.354
De Baptiſ. Contra Donatiſtas lib.I.cap. VII.exp. l.9.c.21.§.30.32 p.355
De Bapt.contra Donat.l.II. c.VII. de *Traditione* exp. l.9.c.21.§ 18 p.354
De Bapt contra Donatiſt.libr.II. cap.XIV. exp. l.9.c.21 § 37.p.356
De Bapt.contra Donat.lib.IV.c.VII. exp. l.9.c.21.§.31.39.p.355.356
De Baptiſ.lib.IV. c.XXIV. de *Traditione* exp. l.9.c.21.§.18 p 354
De Bapt lib.V.c XXIII. de *Traditione* exp. l.9.c.21 §.18.p.354
De Bapt.contra Donat.lib.V cap. IV. & XXIII. & XXVI exp. l.9.c 21 §.31.39.p.355.356
De Bapt.contra Donatiſtas lib.V.cap.XXIII.exp. l.9.c.21.§.31.40.p.555.556.
De Bapt.contra Donat.lib.V.c. XXVI. de *Traditionibus* &c. l.9.c.21.§.2.p.352
Et l.9.c.21.§.31.45.p.355.357
De Vnit.Eccl cap.XIX. de *Traditione* exp. l.9.c.21.§.18.p.354
De Peccatorum meritis & Remiſſione lib.II.cap. XXXVI.exp. l.8.c.7.§.41.p.231
De Peccatorum meritis & Remiſſione libr.II. c. vlt. l.8.c.10.§.54 p.249
De Nat.& Grat. c.XXXIX.de *Traditionibus* l.9.c.21.§.16.p.354
De Prædeſtinatione Sanctorum cap. IX. l.9.c.7.§.14 p.297
De Prædeſtin. c. XIV. exp. l.7.c.7.§.30. p 195
De Perfect.Iuſt. l.15.c.6.§.3.&c. p.549.& 550
Tom. IX.
In Iohannem tract.XLIX. l.8.c.10.§.60.p 250
In Iohannem tractatu XCVI. l.9.c.4 §.14.&c. p.299
In Iohannem tract.XCVII. l.9.c.4.§.10.p.290
In Iohannem tractatu XCVIII. lib.8.cap.6.§.43 p.225
In Epiſtolam Ioannis tractatu II. l.8.c.9. §.20.p.241
Tom.X.
Serm. de tempore CXCI. de *Traditionibus* l.9.c.21.§.2.p.352
Sermones de tẽpore nõ omnes Auguſtini eſſe genuinos, multos ſuppoſititios l.9.c.10.§.11.p.306

Auguſtini teſtim. de S. Scripturæ autoritate, &c. vindic. l. 6. c. 10. §. 28. &c. p. 268
Auguſtini ſententia de ſacrarum Scripturarum lectione vind. l. 10. c. 4. §. 12. p. 369
Auguſtini loci ad confirmandas Traditiones à Pontificijs allati exp. l. 9. c. 21. p. 352

B

BASILIVS MAGNVS.

BAſilius Procem. operis de *Spiritu S.* l. 15. c. 3. §. 31. 32. p. 541
De Spiritu S. cap. XXVII. exp. l. 11. c. 12. §. 7. & 8. pag. 415
De Spiritu S. cap. XXVII. de *Traditionibus* exp. l. 9. c. 19. § 8. p. 440
De Spir. S. cap. XXIX. l. 9. c. 1. §. 18. p. 275
Ethic. Regula, Summa, ſeu Definitione XXVI. *ex Scriptura omnia probanda* l. 8. c. 8 §. 8. p. 234
Ethic. Definit. ſeu Summa LXXII. exp. l 8. c. 6. §. 27. p 222 vindic. l. 8. c. 6 §. 41. p. 225
Reg. breu Reg XCV. l 8. c. 12 §. 19. p. 257
Regula Aſcetic. LXXX. l. 8 c 7 §. 16 p. 229
Homil. de Natiuitate l 9 c. 9. §. 6. p. 302
Homil. de Fide l. 8. c. 7 §. 13. p. 227
Epiſt LXXX. l. 8. c. 13. §. 4. p 159
Epiſt. LXXX. l. 16. c. 12. §. 4 p. 601
Dictum eius apud Theodoretum hiſt lib. IV. ca. XVII. exp. l. 10. c. 7. §. 6. p. 377
Baſilij teſtimonia de S. Scripturæ lectione lib. 10. c. 4. §. 5. &c. p. 368
Baſilius Eunomianos, Sabell. Arianos Scriptura refellit l. 9. c. 12. §. 12. p. 316

BEDA.

Bedæ teſtimonium Hiſt. lib. I. ca. I. exp. l. 10. c. 9. §. 37. p. 410
Martyrologium interpolatum fuiſſe oſtenditur l. 2. c. 16. §. 17 18. p. 45

BERNARDVS.

Bernard. Homil. LXVI. in Cantica exp. l. 9. c 13. §. 14. p. 320
Alius eiuſdem locus in Cantica exp. l. 10. c. 9. §. 1. & 10. p. 381

C

CÆSARIVS ARELATENSIS.

CÆſario Arelatenſi inſcriptæ Homiliæ l. 11. c. 9. §. 50. p. 409
Teſtimonia de S. Scripturarum lectione l. 10. c. 4. §. 15. p. 370

CASSIANVS.

Caſſianus Collat. XXI. ca. XII. exp. l. 9. c. 22. §. 4. p. 358

CHRYSOSTOMVS.

Tom. I.

Chryſoſtomus in Geneſim Homil. III. l. 8. c. 7. §. 30. p. 230
In Geneſ. Homil. XVI. exp. l. 10. c. 8. §. 2. p. 379
In Geneſ. Homil. XXI. l. 15. c. 3. §. 31. 32. p. 541
In Pſalmum XCV. l. 8. c. 8. §. 11. p. 234

Tom. II.

In Matth. Homil. V. exp. l. 12. c. 11. §. 2 & 14. pag. 442
In Matthæum Homil. IX. l. 11. c. 5. §. 2. 6. p. 291. &c. 292
In Matthæi XVI. l 3. c. 3. §. 50. p. 57
In Matth. Homil. XXIV. exp. l. 11. c. 12. §. 2. & 8. pag. 416
Operis imperf. in Matth. Chryſoſtom. inſcripti Homil. XLI. l. 8. c. 10. §. 70. p. 252
Operis imperfecti in Matthæum, Homil. XLIV. l. 15. c. 18. §. 12. p. 579
Operis imperf. in Matth. Hom. XLIX. l. 8. c. 9. §. 11. p. 239

Tom. III.

In Iohann. Homil. XL. l. 15. c. 18. §. 11. p. 579
In Iohannem Hom. LVIII. l. 8. c. 7. §. 30. p. 230
In Iohann. Homil. LVIII. l. 8. c. 9. §. 10. p. 239
In Acta Homil. I. *de Traditione* exp. l. 9. c. 19. §. 33. p. 343

Tom. IIII.

In X. ad Romanos l. 15 c. 6. §. 3. &c. p. 549. & 550
In I. Cor. XI. l. 9. c. 1. §. 15. &c. p. 275
In Galat. I. l. 8. c. 6. § 26. & 39. p. 222 & 224
In Epiſt. ad Philippenſes Homil. III. de *Traditione* exp. l. 9. c. 19. §. 30. p. 345
In II. ad Theſſal. Homil. III. l. 15. c. 12. § 8. p. 560
In II. ad Theſſ. II. de *Traditione* exp. l. 9. c. 19. §. 30. p 343
In II. ad Timoth. Hom. IX. l. 8. c. 10. §. 42. p. 248

Tom. V. &c.

Ad pop. Antioch. Hom. LXIX. de *Traditione* exp. l. 9. c 19. §. 30. p. 343
Orat. III. de Lazaro l. 15. c 22. §. 7. p. 560
Chryſoſtomi ſententia de legendis S. Scripturis l. 10. c. 4. §. 21. &c. p. 371. & 372. vindicatur l. 10. c. 5. §. 1. &c. p. 373

CLEMENS ROMANVS.

Clementis I. Epiſt. &c. l. 9. c. 16. §. 9. 10. &c. p. 318 & l. 9. c. 16. §. 15. p. 329
Epiſtola ei adſcripta ad Iacobum fratrem Domini ſuppoſititia eſt l 9 c. 10. §. 11. p 306
Clementis Rom. Epiſt. V. l. 16 c. 10. §. 1 &c. pag 599
Conſtit. lib. VII. exp. l. 9. c. 16 §. 31. p. 33[illegible]
Clem. I. Conſtitutiones eſſe Apocryphas l. 9. c. 16. §. 19. pag. 329
Clem. I. teſtimonia de S. Scripturæ lectione &c. l 10. c. 4 §. 2 &c. p. 367. &c.

CLEMENS ALEXANDRINVS.

Clemens Alexandrinus Stromat I. de *Traditionibus* exp. l. 9. c. 18. §. 7 p. 337
Stromat. V de *Traditionibus* exp. l. 9. cap. 18. §. 47. & §. 49. p. 338.
Stromat. VI. l. 1. c. 6. §. 2. p 31
Stromat. VII. l. 8. c. 8. §. 5. p. 233
Strom. VII. l. 16. c 4. §. 12. p. 587. & c. 6. §. 15. p. 591
Stromat. VII. l. 16. c. 10. §. 9. p. 599
Protreptico l. 15. c. 12. §. 1. p. 559
Clementis Alex. Suffragia pro traditione corrogata l. 9. c. 18. §. 34. p. 337

CONCILIA.

Carthagin. III. l. 7. c. 7. §. 22. p. 192
Carthaginenſis III. ſententia de Canonicis & Apocryphis exp. l. 4. c. 3. §. 9. 10. 17. & 23. p. 95. 97. 98
Epheſinum ex Scriptura damnauit Neſtorium l. 9. c. 12. §. 21. p. 318

Gangrenſe

Gangrenſe l.9.c.12.§.20.p.318
Laodicenum l.7.c.7.§.21.p.195. Et l.5.c.15. §.9.p.145
Lateranenſe l.3.c.4.§.7.p.59
Nicænum primum ex Scriptura iudicat l.9.c.12. §.19.p.318. Scripturis Scripturam interpretatur l.16.c.10.§.19.p.601
Nicænum I. Epheſin. &c. hæreticos è Scripturis damnarunt l.9.c.12.§.19.p.318
Nicænum II. Idololatricum eſſe l.9.c.17. §. .2.p.331
Octauum generale dictum non habere authoritatem l.9.c.17.§.·.2.p.331
Synueſſanum l.3.c.7.§.4.p.64
Toletanum primum l.7.c.11.§.13.p.205.
Trullanum l.4.c.5.§.9 p.95

CYPRIANVS.

Cyprianus Epiſt.XLII.exp. l.5.c.2.§.19.p.52
Epiſtola LXIII.de *Traditionib.* l.9.c.20.§.26.p.349
Epiſt.LXX.de *Traditionibus* exp. l.9.c.20.§.26. pag.349
Epiſt.LXXIV.ad Pompeium l.8.c.7.§.10.p.227
Epiſt.LXXIV.de *Traditionibus* l.9.c.21.§.4.5.&c. pag.352
Ad Quintum exp. l.10.c.8.§.2.p.579
Epiſtola ad Pompeium exp. l.9.c.15.§ 10.p.310
De ſingularit.Clericorum l.10.c.8 §.2.p.579
Sermone de Spiritu Sancto exp. l.11.c.14.§.2.9. p.419
Cypriano falſò inſcriptus ſermo de ablutione pedum l.9.c.20.§.5. p.349
Cypriani ſententia de lectione Scripturæ exp. l. 10.c.4 § 5.p.568

CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS.

Catecheſi IV.Illuminat. l.8.c.8.§.23.p.257
Catecheſi V.Illuminat. l.8.c 8.§.30.p.257
Catecheſes Myſtag. l.9.c.19.§.59 p.344
Cyrilli Hieron. Sententia de Canone vindicatur l 5.c.13.§ 6.pag.144
Sententia de Scripturarum lectione exp. l.10.c. 4 § 9.p.568

CYRILLVS ALEXANDRINVS.

In Leuit.Lib.V. l.8.c.10.§.66.p.251
Contra Iulian.lib.VII. l.8.c.10.§.69.p.252
Cyrilli Alexand. teſtim. de S. Script.lectione l. 10.c.4 §.9.p.569

D

DAMASVS.

DAmaſo falſò inſcriptum Pontificale l.11. c.8.§.·0 p.403

Decretum Gr.

Decreti contradictiones l.3.c.14.§.2.&c.p.85

DIONYSIVS AREOPAGITA.

Hierarchiæ Cæleſt.c.I.exp. l.16.c.10.§.4.p.599
Hierarchiæ Eccl.lib.I.cap.I.& cap.vlt.exp. l.11. c.12.§.2.& 7.p.415.& l.9.c.5 §.23.p.284
Hierarchiæ Eccleſiaſticæ cap.vlt. l.9.c.10.§.34. 35.p.311
In Epiſt.ad Titum l.8 c.10.§.2.p.241
Dionyſium Areopagitam auctorem eſſe ſuppoſititium l.9.c.5 §.27.p 284 & 285.&c.

DOROTHEVS.

Dorotheus in Synopſi l.7.c.4.§.14.p.187

E

EPIPHANIVS.

EPiphan. Hæreſi LV. contra Melchiſedekianos l.9.c.12.§.13.p.317
Hæreſi LV.de *Traditionibus* exp. l.9.c.19.§.42. p.344.& 345
Hæreſi LXI.contra Apoſtolicos l.9.c.12.§.14 p.317
Hæreſi LXI.de *Traditionib.* exp.l.9.c.19.§.42.p.344
Hæreſ.LXI.de *Apoſt. Traditione* l.9.c.1. §.19.pag. 275. Et l.16.c.10.§.7.p.599
Hæreſi LXV. l.8.c.8.§.10.p.254
Hæreſi LXXV.de *Traditionibus* exp. l.9.c.19. §.42.p.544
Hæreſi Ptolomæi de *Traditionibus* exp. l.8. c.12.§. 10.&c.p.256
Contra Aëtianos l.9.c.12.§.15.p.317
De ponderibus & menſuris locus corruptus, integritati reſtituitur l.5.c.10 § 7.p.155
In Compendiaria doctrina de *Traditionibus* exp. l.9.c 19.§.42.p.544.& 545

EPHREM.

Ephremi ſententia de Scripturarum lectione exp. l.10.c.4.§.7.p.568

EVARISTVS.

Euariſti Epiſtolæ decretales l 5 c.5.§.7.p.60

EVCHERIVS.

Eucherij Homiliæ ad Lugdunenſes l 11.c.9. §.50.p.409

EVSEBIVS CAESARIENSIS.

Demõſt.Euang.lib.I.cap.VIII. l.9.c.5.§.46 p.288
Hiſt.lib.II.cap.I. l.9.c.3.§.45.p.287
Hiſt.lib.III.cap.XIX. l.7.c.7.§.14 p.192
Hiſt. lib.III.c.XXXII.& XXXIII. & lib. IV.cap. XIII.exp. l.7.c.7.§.50.p.195
Hiſt lib.III.cap.XXXIII.exp. l.9.c.18.§.6.p.313 Et c. XIII. exp. l.7.c.7.§.50.p.195
Hiſt.lib.III.cap.XXXVI.exp. l.9.c 18.§.1.p.332
Hiſt.lib.IV.cap.VIII.exp. l.9.c.18.§.9.10.p.333 & cap.XIII.l.7.cap.7.§.50.p.195
Hiſt.lib.IV.cap. XXVI. locus de *Melitonis Canone* exp.& vind. l.5.c.14.§.6.p.143
Hiſt.Eccl.lib.V.cap.XV. l.8.c.7.§.8.p.216
Hiſt.lib.V.cap.XV.de *Traditionibus* exp. l.9.cap. 20.§.4.5.p.346
Hiſt.lib. V. cap.XX. de *Traditionibus Apoſtolorum* exp. l.9.c.18.§.13.p.334
Hiſt.lib.VI.cap.X. l.7.c.11.§.11.p.202
Hiſt.lib.VI.cap.XI.de *Paſchatis Traditione* &c. exp. l.9.c.18 §.54.p.337
Hiſt.lib.VI.cap.XXV. locus de *Origenis Canone* vitiatus, exp.& corrig. l.5.c.14.§.8.p.144
Tres Epiſtolæ fictitiæ l.5.c.5.§.5.p.60

EVSEBIVS EMISSENVS.

Euſebio Emiſſeno inſcriptæ Homiliæ ad Lugdunenſes cuius ſint l.11.c.9.§.30.p 409
Euſebij Emiſſeni ſententia de Scripturarum lectione exp. l.10.c.4.§.11.p.569

F

FABIANVS.

FAbiani Epiſtolæ l.9.c.16.§.7.9.10.&c. p.528.& §.29.p.550

FELIX I.

Epiſt.III.exp. l.9.c.16.§.12.p.528
Epiſt.ſuppoſit. l.5.c.4.§.55.& 35.p.56.& l.5.c.5.§.4. pag.60

G

Gelaſius.

GElaſij Canon Script. l.4.c.5.§.13.p.96

GRATIANVS.

Grat.Diſtinct.XXXVII. l.16.c.10.§.1.p.599

GREGORIVS NAZIANZENVS.

De Theolog. lib. I. exp. l.10.c.7.§.6.p.377
In Iulianum Orat.I. de *Traditione* exp. l.9.c. 19.§.21.p.342
Carmen de quatuor Euangeliis l.11.c.8.§. 6.p.403
Nazianzenus Macedonianos confutat ex Script. l.9.c.12.§.10.11.p.316

Gregorius Nyſſenus.

Gregorius Nyſſenus tractat. I. in Pſalmorum inſcript. l.15.c.12.§.13.p.561

GREGORIVS MAGNVS.

In Ezechiel. Homil. VI. l.15.c.18.§.10.p.580
Epiſt. XXXII. libri IIII. l.3.c.5.§ 32.p.58

H

HEGESIPPVS.

HEgeſippi teſtim. de *Traditionibus* l.9.c.18. §.9.11.12.p.333

Hermas.

Hermæ librum Apocryphum eſſe &c. l.5.c. 13.p.140

HIERONYMVS.

Tom. I.

Epiſt. ad Paulinum cap. l.10.c.7.§.6.p.377. Et l.15.c.3.§.31.32.p 341. Et l.15 c.8.§.16.20.p.334. & 555 Et l.15.c.18.§.15.p.579
Epiſt. XXVIII. ad Lucinium de *Traditionibus* exp. l.9.c.20.§.43.p.351
Epiſt. L VII. l.3.c.3.§.11.p.37
Epiſt. LXXXIX. exp. l.3.c.2.§.15.p.51. & 52. Et l.12.c.11.§.2.& 15.p.442

Tom. II.

Contra Heluidium, Iouinianum, Vigilantium, quibus argumentis pugnet Hier. l.9.c.11.§.16. p.317
Dialogo aduerſus Lucifer. de *Traditionibus* l.9.c. 20.§.43.p.351
Apolog. contra Rufinum l.3.c.5.§.19.p.61

Tom. III.

Præfat. in Eſdram & Nehemiam l.7.cap.4.§. 11.& 13.p.187
Præfatio in librum Iudith mendoſa lib.4.c.9. §.6.p.104. Et l.7.c.7.§.20.p.193
Epiſt. ad Dardanum de *Epiſt. ad Heb. & Apoc.* lib. 7.c.7.§.10.p.192
Ad Euagrium l.16.c 10.§.14.p.600
Epiſt. ad Marcellam, de *Traditionibus* l.9.c. 20.§.43.p.351

Tom. IV.

In Danielis cap. XII. l.16.c.10.§.14.p.600

Tom. V.

In Eccleſiaſtæ XII. l.16.c.8.§.11.p.506
In Micheæ I. l.8.c.7.§.33.p.230
In Micheæ V. exp. l.12.c.11.§.2.& 13.p.442
In Nahum. III. exp. l.10.c.8.§.2.p.379
In Aggæi I. l.8.c.8.§.18.p.235

Tom. VI.

In Matth. XXIII. l.8.c.8.§.16.p.235
In Epiſt. ad Galat. III. l.12.c.11.§.2.& 15.p.442
Præfat. ad Epheſ. l.15.c.18.§.13.p.579
In Epheſ. III. l.15.c.3.§.31.32.p.541

Tom. VII. &c.

In Pſalm. LXXXVI. l.8.c.7.§.36.p.231
In Pſalm. XCVIII. l.8.c.8.§.12.p.234
Expoſitio Symboli l.3.c.5.§ 18.p.61
Hier. Sententia de libris Canonicis vind. l.5. c.15.p.144.& 145
Hier. Sententia de S. Scripturarum lectione exp. l.10.c.4.§.16.p.370
Hier. Iudicium de LXX. Interpretum verſione l. 13.c.6.§.10.&c.466

HILARIVS PICTAVIENSIS.

De Trinit. lib. I. l.16.c.6.§.17.p.592
Contra Conſtantinum, de *non ſcriptis vocibus* exp. l.9.c.20.§.33.p.350
De Synodis contra Arrianos, de *Tradition.* l.9.c. 20.§.35.p.350
Prolog. in Pſalm. exp. l.10.c.6.§.2.9.p.375.& 376
in Pſalm. II. l.9.c.3.§ 11.p.282
In Pſalm. CXXXII. l.8.c.12.§.18.p.256

I

IGNATIVS.

EPiſtola ad Antiochenſes l.8.c.14.§.21.p.265
Epiſtol. ad Hieron. exp. l.9.c.13 §.20.p.321
Ignatij teſtimonium de *Traditionibus* l.9.c.18.§. 1.p.332

INNOCENTIVS I.

Innocentij I. Epiſt. l.4.c.3.§.12.p 95
Innoc. I. Epiſt. l.9.c.16.§.9.10.p.328.& §.30.p.330

IRENAEVS.

Aduerſus Hæreſ. lib. II. c. XLVI. l.15.c.12.§.2. pag.559
Lib. II. c. XLVII. l.8.c.10.§.3.p.242. Et l.13.c. 18.§.1.p.577
Lib. III. ca. I. l.8.c.5.§.13.p.216. Et l.9.c.7.§.19. p.298
Lib. III. cap. II. l.9.c 13.§.8.p.319
Lib. III. cap. V. de *Traditionibus* exp. l.9.c.18. §.27.p.333. Et l.10.c.6.§.2.9.&c.p.375.& 376
Lib. III. cap. VIII. exp. l.12.c.2.§.13.p.390
Lib. III. c. XV. l.15.c.12.§.3.p.559
Lib. IV. c. XXV. XXVI. l.8.c.12.§.9.p.253
Lib. IV. c. XLIII. de *Traditionibus* cap. l.9.c.18.§. 27.p.336
Lib. IV. c. LXIII. l.7.c.11.§.7.8.p.202 Et l.8.c. 7.§.1.p.225
Lib. IV. cap. LXVI. l.8.c.10.§.4.p.242
Irenæus Valentinianos Scripturâ refellit l.9. c.12.§.8.p.316

IVLIVS. I.

Iulij I. Epiſtolæ l.3.c.5.§.9.p.61.62

IVSTINIANVS.

Iuſtiniani Nouellæ l.8.c.22.§.14.p.256

IVSTINVS Martyr.

Contra Tryphonem l.12.c.12.§.2.& 12.p.448
Apologia II. de *Traditionibus* Apoſtolis commiſſis l.9.c.18.§.24.p.335
Apolog. 2. de *Pſalmis* XCVI. *mutilatione* exp. l.12. c.12.§.80.& 81.&c.p.451.& 452
Quæſt. CXVIII. de *Traditionibus* cap. l.9.c.18 §. 24.p.335

L

Leo Magnus.

SErmone ſecundo de Ieiunio Pentecoſtes l.9. c.16.§.7.p.328.& §.33.p.331

Serm.

Sermon. VI. de Quadrageſima l.9.c.16. §.7.& 32.p 328.& 331

LEONTIVS.

Leontij De libris Canonicis teſtimonium vindicatur l.5.c.15.§.6.p.145

LVCIVS.

Lucij primi Epiſtola ſuppoſititia l.3.c.3.§.35. p.56.& l.3.c.5.§.2.p.60

M

MARCELLVS.

MArcelli Epiſtola exp. l.9.c.16.§.17. p 329

MELITO.

Melitonis Canon Script.exp. & vindicatur l.5.c.14 §.6.p.143.& c.13 §.4.p.144

N

NICEPHORVS.

NIcephor.Hiſtor.lib.II cap.XXXIV. l.8. c.3 §.16.p 218

Hiſtor.lib.IX.Cap.XXXV. lib.5.cap.10.§. 10.p.72

Euſdem locus cenſura notatur lib.5.cap.7. §.15. pag.218

NICOLAVS PAPA.

Nicolai ad Michaelem teſtimonium exp. l.3. c.12.§.42.p.82

NILVS.

Nilus de Primatu l.3.c.8.§.2.p 67

O

ORIGENES.

Tom. I.

ORigenes In Exod. Humil. XII. l.15.c.8 §.16 p.334

In Exod Hom. XIII. l.16 c.6 §.16 p.591

In Leuiticum Homil. I. lib.4.cap.8.§.2 pag. 103

In Leuit Homil V. l.15 c.18 §.7.p 578

In Leuiticum Hom. VIII. de *Traditionibus* exp. l.9.c 18.§.31 p 338

In Numeros Hom. V. l 9.c.3 §.7.p.281

In Numeros Hom.V. de *Traditionibus* cap. l 9. c.18.§.31.p.338

In Numeros Hom.V.exp. l.11.c.12.§.1.& 8. pag.415

In Numeros Hom.XII. l.15.c.18.§.8.p.578

In Ierem.Homil.XII. l 12.c.11.§.2.& 13. pag 441

ἀρχῶν lib. I. de *Traditionibus* exp. l.9.c.18. §.34.p.339

Tom. II.

In Matth,tractatu XXIII. l.8.c.9.§.9 p.219

In Matth tractatu XXV. l.8.c.8.§.1 p.232

In Matth.tractatu XXIX. l.16.c.10.§.12.p.600

In Matth.XVI. l.3.c.3.§.48 p.37

In III.caput ad Rom. l 8.c 8.§.1 p.232

In VI.ad Rom.de *Traditionibus* exp. l.9.c.18.§.5. p.338

In X.ad Rom. l.15.c.6.§.3.&c.p.349.& 350

In cap.I.ad Titum cap. l.9.c 3.§ 19.p.321

Contra Celſum lib.VII. l.15.c.18.§.5 p.578

Epiſtola ad Iulium Africanum l 4.c 8 §.3.p.103

Orig. Teſtimonia de libris Scripturæ olim dubus l.7.c.7.§.18.p.193

Orig. Sententia de Maccabæorum libris, apud Euſebium.vindicatur l.5.c.14.§.8 p.144 &c.

Ex Origenis Sententia de S.Scripturæ lectione expo. l. 10.c.4.§.4.p.368

P

PAPIAS.

PApiæ teſtimonium de *Traditionibus* l 9.c.18. §.6.p.333

PAVLVS.

Pauli Acta liber Apocryphus l.7.c.4 § 3.p.185

Pauli Serm liber Apocryphus l.7.c.4.§.1.p.185

Pauli & Teclæ Periodus Apoc. l.7.c.6.§.5.p.190

PETRVS.

Petri Apocalypſis liber Apocryph. l.7.c.4.§.5.&c. pag.185.& 186.& c.6.§.5.6 p.190

Petri Euangel. Apocryph. l.7.c.4.§.3.&c.p.185. & c.6.§ 5.6.p.190

PROSPER.

Proſper de vocatione Gentium l.8.c.7.§.45. pag.232

POLYCARPVS.

Polycarpi teſtimonium de *Traditionibus Apoſtolorum* l.9.c.18.§.13.p.334

R

RABANVS.

RAbani teſtimonium de *Lingua Latina* l.10. c.9 § 36.p.410

RVFINVS.

Hiſt.lib.XI.cap.IX. l.15.c.18.§.9.p.578

Rufini de libris Canonicis teſtimonia vindicantur l.5.c.15 §.10.p.145

S

SALVIANVS.

SAluianus de Gubernatione Dei libro tertio l.6.c.7.§.4.p.159

SIXTVS PRIMVS PAPA.

Sixti primi epiſtola l.9.c.16.§.12.p.328

SIXTVS TERTIVS PAPA.

Sixti tertij epiſtola l.9.c.16.§.12.p.328

SOZOMENVS.

Sozomenus hiſt. Eccleſiaſticæ lib.IV.cap.XV. l.3.c.10.§.11.p.72.&c.

STEPHANVS PAPA.

Stephani Papæ diſputatio contra Cyprianum l.9.c.12.§.18.p.317.318

SYMMACHVS.

Symmachus Vet.Teſt.interpres l.12.c.2.§.19. pag.412

SYNODVS.

Vide Concilium.

T

TERTVLLIANVS.

DE carne Chriſti, de *Traditionibus* exp. l.9.c. 20.§.23.p.348

De reſurrectione carnis cap.III. l.8.c.9.§. 5.p.238

Præſcriptiones l.2.c. 8.p.34

Euſd. Præſcriptiones, de *Traditionibus* l.9.c.20. §.4.6.pag.346

Idē De Præſcriptionibus exp.l.9.c.20.§.23.p.348

Præſcription. l.7.c.31.§.2.p.20
Præſcript.Cap.XVII.exp. l.9.c.13.§.9.p.319
Præſcription.cap.XXIII.exp. l.9.c.14.§.10. pag.323
Contra Marcionem libr. I. de *Traditionibus* exp. l.9.c.20.§.23.p.348
Contra Marcionem Lib.IV. l.3.c.2.§.15.p. 51.& 52
Contra Marcionem Lib.IV. l.15.c.6.§.3.&c. p.549.& 550
Contra Marcionem Libr.IV. l.7.c.11.§.2. pag.201
Contra Marcionem l.IV.c.V.exp. l.1.c.7.§. 16.p. 93
Contra Marcionem lib.IV.cap.V. de *Traditionibus* l.9.c.20.§.25.p.348
Aduerſus Hermogenem cap.XXII. l.8.c.10.§. 8.p.242
Contra Praxeam l.3.c.9.§.2.p.69.& 70.&c.
De Corona militis, de *Traditionibus* exp. l.9.c. 20.§.8 p 346
De Velandis Virginibus,de *Traditionibus* exp. lib. 9.c.20.§.7.p.346. & l.9.c.20.§..9.p.348
De Oratione exp.XII. l.8.c.12 §. 6.p.256
Apolog.de *Traditionibus* exp. l.9.c.20.§.23. pag.348
Tertullianus Marcionitas ex Scriptura refutat l. 9.c.12.§.9.p.316

THEODORETVS.

Theodoretus in Leuiticum quæſtiune IX. l.8. c.7.§.45.p.232
In I. ad Cor.XI. l.9.c.1.§.17.p.275
In Epiſt.ad Hebræos l.7.c.11.§.12.p.203
Hiſt.Eccl.lib.I.cap.VII. l.8.c.10.§.11.p. 245
Hiſt.lib.I.cap.VIII.exp. l.9.c.17.§.14.&c.p.331.
Hiſt.l.IV.cap.XVII.cap. lib.10.cap.7.§.6 p.377
Dialogo I.cap.VI. l.8 c.8.§.24.p.236
Theodoreti ſententia de S.Scripturarum lectione exp. l.10.c.4.§.13.p.369

THEOPHILVS.

Theophil.Alex.Paſchali I.& III. de *Traditionibus* exp. l.9.c.19.§.35.p.344
Paſchali Secundo l.8.c.7.§.44.p.232

THEOPHYLACTVS.

Theophylactus in Lucæ 21. l.3.c.3.§.34.&c. pag.56
Idem lib.8.c.6.§.40.p.224

V

VINCENTIVS LYRINENSIS.

VIncentius Lyrinenſis cap.I. exp. l.9.c.21.§. 1.p.358
Vinc.Lyr. l.16.c.5.§.7.&c.p.588
Et Cap.XXXII.exp. l.9.c.22.§.2.p.358

VRBANVS.

Vrbani primi Epiſtola exp. l.9.c.16.§.11. pag.328

F I N I S.